BS 715 1874 v.7

Bible. O.T. Hebrew. 1874
Mikra'ot gedolot

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

חלק שביעי

יהושע שופטים שמואל

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה חמה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו. ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה , רד"ק, רלב"ג , פי' רבינו סעדיה גאון , פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר , חידושי מהרש"א, אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי , תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לנבולין ובנין הבית , ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק ·

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

אהרן

משה

בהוצאת ר' זיסמאן יעבץ ובנו ר' אברהם

ווארשא

בדפוס הרבני מה' נתן שריפטגיססער נ"י.

בשנת וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים לפ"ק

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ

т: е. Писаніе съ Коментаріями Част ь`

ВАРШАВА въ Типографіи Н Шрифтгисера

наулице Налевки № 2242

1874.

Дозволено Цензурою.
Варшава 26 Мая (6 Іюля) 1875 года.

BS
715
1874
v 7

LIBRARY
NOV 29 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

סדר הנביאים האשמורת התיכונה שלום התורה במעמד

ונגד אחד ואחד דבר אמת בפי ועיניו :

התורה ומורים מרים משיבי נפשות

צירי אמונה עומדים במגדל מעל לעם כחקת התורה

וַיְהִי

רד״ק

(א) וַיְהִי אחרי מות משה עבד ה׳ . מנהג הלשון לכתוב במקומו וי״ו שלא להוסיף ולחבר דבר אל דבר כמו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ואלה בני צבעון ואיה וענה ותשב תמר ילדם ורכב וסוס והדומים להם וכבר כתבנו בספר מכלל אשר חברנו כי יש לפרשם לתוספת עם חסרון מעט לפי ענין כל אחד מהם לפי דרך המקרא ומלת ויהי תמצא בתחלת הדברים ואף בראשית הספרים כמו זה וכן ויהי אחרי מות יהושע . ויהי איש אחד מן הרמתים . ויהי בשלשים שנה . ויהי בימי שפוט השופטים . ויהי בימי אחשורוש . וכן ווין אחרים בראשי הספרים ואם נאמר כי הטעם להדביק ספר אל ספר וענין זה אל הקודם לא יספיק הטעם בכלן ואמרו המפרשים כי הוי״ו הזאת הוא כפי״ה רפה בלשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי פירשתיו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו כי בהיות המלה בהפסק אמרו יהי תהי בסגול האות הנוספת וחירק הה״א וכן יחי תחי והוא בהפוך התנועות מן יפן יקן מפני שרצו להכתיר היו״ד כמשפטו להכתיר אותיות אהו״י וכן מלת יהי תהי יחי תחי שהקלו תחלה המלה עד והסבו גם התנועו׳ ונקדו שו״א ה״א יהיה והחי״ת יחי׳ תחת אות הנוספ׳ בחיר״ק האות הנוספ׳ בהיו׳ יחיה תחת הה״א והחי״ת : אחרי . לשון רבים בשקל אחרי אלא שמלת אחרי רבים לעולם לא ימצא יחיד ולא כן מלת אחרי כי ימצא יחיד אחר הדברים האלה וזולתו ורבוי מלת אחרי לפי שענינו סובות רבות כי לא יאושר האדם בטובה אחת שתמצא בו או בהצלחה אחת שתזדמן אליו לפיכך המלה בלשון רבים לעולם ורבוי מלת אחרי כמו רבוי מלת לפני כי האחורים כנגד הפנים אלא שהפנים לא ימצאו בלשון יחיד לעולם לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימצאו בעיניו רבים לעולם ולא יוכל לראות אבר אחד אשר בפנים מבלי חברו כי אברי הפנים שנים שנים גבות העינים והעינים ואפים ולחיים ושנים ושפתים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד כנגד הפנים וכאשר ימצא בלשון יחיד לפי שהוא אחד וכאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים שהם רבים וכן כל גורת האדם

רש״י

(א) ויהי אחרי מות משה . מחובר על הדל התורה המסויימת בפטירת משה וזה

(א) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן

תרגום

ו״ד דסמי׳ א וַהֲוָה בָּתַר דְמִית מֹשֶׁה עַבְדָא דַיְיָ וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן

מסורה

ויהי אחרי מות ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויהי אחרי מות אברהם ויברך . ויהי אחרי מות משה עבד ה׳ . ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל . ויהי אחרי מות שאול . וסימן בלשון תרגום זגבא דעיא שמשא ומלכא . ונמסר גם בסדר חיי :

תולדות אהרן ויהי וגו׳ מגלה לא קדושין לה תמורה פ״ז :

רלב״ג

א ויהי אחרי מות משה . ראוי שנקדים כי הגעת הנבואה לנביא במה שתיישר בו העם אם אל טוב נפשיי אם אל טוב גופיי הוא להועלת העם ההוא ומצד ההשגחה אל העם ההוא תגיע לנביא זאת הנבואה וא ולם הנבואה שתגיע לנביא לעניניו בעצמו הנה היא מצד ההשגחה עליו וזה כלו מבואר למי שעיין בזה בטבעיו׳ ובדברינו בשני מספר מלחמות ה׳ ובביאורינו לספר איוב ולזה אמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל וגו׳ . רצה בזה שהם בלתי צריכים למנחשים ולקוסמים להודיעם הענינים העתידין כי השם יתברך להשגחתו על העם הזה יודיעם אלו הענינים באופן שלם על פי נביא ולזה לא ילכו לקראת נחשים וקסמים אשר פיהם דבר שוא ולזאת הסבה אמר יפקוד ה׳ אלהי הרוחות וגו׳ אשר יוציאם ואשר יביאם ולזה בחר השם אז ביהושע להיות לנביא לישראל אחרי מות משה עם מה שהשפיע לו משה מהשלימות להכינו אל זה כמו שהתבאר שם ולזה הוא מבואר כי בימי משה לא נצרכו ישראל לנבואות יהושע ולזה ביאר הכתוב כי אחרי מות משה עבד ה׳ אז

ביאור הגר״א

א (א) משרת משה . פי׳ שזכה לכך בשביל שהיה משרת משה . וקאמר משרת ולא תלמיד מפני שגדולה שמושה יותר מלמודה : לאמר . כל לאמר שבמקרא הוא תחלת המאמר פי׳ כ״ד לאמר הודיע הכתוב שדבר ה׳ עם יהושע וממלת

מצודת דוד

א (א) ויהי באה הוי״ו להוסיף ולחב׳ לסה ההשלימה התורה בספור מיתת משה

מצודת ציון

:: (א) בן נון. בחר״ק כמו בן בכנו״ל ולפי שהן מלות זעירות ודבוקות הקל הקריאה בחר״ק מבכנו״ל

האדם לפניו מפותחות באיברים ולאחריו גוף שוה ולפני ואחרי יאמרו על גוף האדם וממנו נשאלים לשאר הדברים כמו ויחן את פני העיר מאחרי העיר והחונים לפני המשכן ואחרי המשכן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קדימת הזמן ועל התאחרו כי הפנים נקראים גם כן קדם ואחוריהם אחור כמו שנאמר אחור וקדם צרתני ולכן נקראו הפנים קדם לפי שהם תחלת ההכרה באדם וההבדלה בו לפיכך שמו קדימת הזמן והתאחרו בשימוש לפני ואחרי לפני בא יום ה' אחרי ואחרי הדברים האלה והדומים להם וממנו אחרי מות משה ואינו ר"ל לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר זמן כמו שנפרש בפסוק מקצה שלשת ימים: עבד ה'. מי שהם כל כחו וכוונתו וכל השגותיו בשם יתברך ואף בהתעסקו בעניני העולם מתכוין לעבודת האל יתברך הוא יקרא עבד ה' כמו אברהם עבדי דוד עבדי עבדי הנביאים שהם כמו העבד לאדון: בן נון. בחירק כמו בסגול ואמר בכל מקום בן נון בחירק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן מדבקות שתי המלות לעולם מפני שהם מלות זעירות ומדבקות ונהדבקם תקל הקריאה בחירק ולא כן בסגול: משרת משה. והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה צוהו הקב"ה לעבור הירדן עם ישראל: לאמר. לפי שנשתמשו במלת אמור עם התלמיד יותר משאר אותיות השמוש הסתירו האלף עם התלמד מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו באמור לכם עם ה' וגו' ויהי באמור יהושע בהנעת האלף ופי' לאמר לאמר לישראל שהקדוש ב"ה צוהו לעבור את הירדן כי הבטיחם בכל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו וגו': (ב) קום עבור. קום ענין זירוז וכן קום משחהו. קומו ועברו. קום התהלך: לנסה וגו'. לבני ישראל כמו יביאו את תרומת ה'. ותראהו את הילד: (ג) כל מקום אשר תדרוך וגו'. כיון שתעברו את הירדן כל מקום אשר תדרוך בו לכם יהיה כלומר אני אתן לכם כח כדי שתכבשו הכל ואח"כ זכר קצת הגבולים. ונדרש כל מקום אשר תדרוך וגו' לרבות חוצה לארץ: (ד) מהמדבר. הוא מדבר סין שהוא גבול נגב: והלבנון הזה. הוא מקום ידוע בארץ ישראל ואמר הזה אע"פ שהוא מעבר הירדן לפי שהיה נראה משם להם וכן אמר משה ההר הטוב הזה והלבנון או אמר הזה על הידיעה כמו זה סיני. זה עני. לויתן זה: כל ארץ החתים. כי בלותם הפאה היה יושב החתי: מבוא השמש הים הגדול. הוא מערב ארץ ישראל כמו שאמר בתורה עד

וזה מחובר לה: (ב) משה עבדי מת. ואילו היה קיים לא הייתי חפץ ורבותינו דרשו על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה בא יהושע ושאל אמר לו הקב"ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך אי אפשר לא ומורדן במלחמה: (ג) כל מקום אשר תדרך. תדרך כיוצא בו נאמר למשה ושנינו בספרי אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי הוא אומר מן המדבר והלבנון אם כן למה נאמר אשר תדרך אף חוצה לארץ משתכבשו את הארץ כל מה שתכבשו חוצה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם: (ד) מן הלבנון והמדבר. הוא מדבר קדש מדבר צין שעל ידי אדום שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ שנאמר והנה אחנו בקדש וגומר. ומצרים היה בדרומית מזרחית שנאמר והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום: ועד הנהר הגדול נהר פרת. זה רחבה מדרום לצפון: כל ארץ החתי' בכלל הוא: ועד הים הגדול מבא השמש. לארכה מן המזרח למערב: (ו) חזק ואמץ. בדרך ארץ כמה שהוא אומר כי אתה תנחיל:

רק

מִשַּׁמְּשָׁנֵיהּ דְּמֹשֶׁה לְמֵימַר:
ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מִית וּכְעַן
קוּם עִיבַר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין
אַתְּ וְכָל עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא
דַּאֲנָא יָהֵיב לְהוֹן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: ג כָּל אַתְרָא
דְּתִדְרוֹךְ פַּרְסַת רַגְלְכוֹן
בֵּיהּ לְכוֹן יְהַבְתֵּהּ כְּמָא
דְּמַלֵּילִית עִם מֹשֶׁה:
ד מִמַּדְבְּרָא וְלִבְנוֹנָא הָדֵין
וְעַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא
דִּפְרָת כֹּל אֲרַע חִתָּאֵי וְעַד
יַמָּא רַבָּא מַעֲנֵי שִׁמְשָׁא
יְהֵא תְּחוּמְכוֹן: ה לָא
יִתְעַתַּד אֱנָשׁ קֳדָמָךְ כָּל
יוֹמֵי חַיָּיךְ כְּמָא דַּהֲוָא
מֵימְרִי בְּסַעֲדֵיהּ דְּמֹשֶׁה
כֵּן אֱהֵי עִמָּךְ לָא אֶשְׁבְּקִינָּךְ
וְלָא אַרְחֲקִינָּךְ: ו תְּקֵיף
וְאִילַּם אֲרֵי אַתְּ תַּחְסֵין יָת עַמָּא הָדֵין יָת אַרְעָא דְּקַיֵּימִית לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן

מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב מֹשֶׁה עַבְדִּי
מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה
אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג כָּל־
מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ
לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה:
ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־
הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ
הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא
הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְיַצֵּב
אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר
הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא
אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ: ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי
אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת

ב' דסמי' מבחוריו. ו' דסמי'. ו' דסמי' ס' ר"פ. אורייתא כל המקום. כ'.ק' ד'.מ"ע ד ול' חסר. ד'. ס' ר"פ בספ'. אורי' כפיין. ב' פתח ואמר דוד

משה ג' ר"פ בקריאה וסי' משה עבדי מת ועתה קום עבר. משה עבד יי' ובני ישראל הכום: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו: תדרך ה' וחסר וסי' כל המקום אשר תדרך דמשנה תורה. וחברו כל מקום דיהושע. ואתה על במותימו תדרך. ואתה אתה תדרך זית ולא. על שחל ופתן תדרך. ונמסר גם בסדר עקב: והלבנון ה' ד' מלאים וא' חסר וסי' נמסר בסדר אלה הדברים: ממנו ו' סבירין בכנה וסי' נמסר סד' צו:

תולדות אהרן משה עבדי מת. קושין לה אדר"נ יג:

רלבג

או דבר השם אל יהושע אלו הדברים לא קודם זה והנה קרא יהושע בן נון משרת משה להעיר שהסבה היתה בהגעתו למדרגת הנבואה היותו משרת משה כי מפני זה היה תמיד עמו ולמד מחכמתו ומהנהגתו בכל פעולותיו מה שלא היה דרך לתלמיד שאיש משרת ללומדו ולזה אמר הנה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה ממה שיורה כי גדולה שמושה יותר מלמודה כמו שביארו רבותינו ז"ל: (ב) משה עבדי מת. ראוי שיובן מזה כי עבור ישר' את הירדן הנה לא הסכים השם ית' שיהיה בחיי משה כי הוא ית' גזר עליו שלא יעבור את הירדן לסבה התבאר' בתורה ולזה נתאחר זה עד מות משה כי אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא ואולי נתחייב לזה סבה אחרת וזה כי כבר נתבאר בספר שופטים כי עזב יהושע מהגוים ההם אומות למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא והנה אפשר כי ישראל לא היו ראויים שתגיע להם זאת ההצלחה על ידי משה כמו שכיון משה מתחלת הענין בגאלתם מארץ מצרים וזה שאם היו אלו המלחמות נעשות על ידי משה היה משיג אל אלו האומות בכללן כליון חרוץ לעוצם מעלתו ותוקף הנפלאות הנעשות על ידו ולזה תמצא בסיחון ועוג שנלחם בהם משה שלא נשאר בהם שריד ופלים ולהיות ישראל בלתי ראויים לכמו זאת הסגלה כמו שהתפרסם מדבר המרגלים לא זכו אל שתהיה זאת המלחמה על ידי משה והיתה על ידי יהושע ולא היה כחו כל כך גדול ולזה נתעכל באלו המלחמות כמו שהתבאר במה שיבוא עד שהפריד המות בינו ובין השלמת המלחמות ההם וממה שיעיד על שזה העונש השיג משה בעון ישראל מה שאמר במשנה תורה

ביאור הגר"א

וממלת לאמר התחלת מאמר שאחריו: (ד) מהמדבר. זה מדבר צין שהוא בדרומו של א"י דהיינו דרומית מזרחית: והלבנון. זה מזרחו של א"י לצד דרום ושם היו עומדים לכן אמר הזה: ועד הנהר הג'. הוא צפון של א"י: כל ארץ החתים. הוא מזרחו של א"י לצד צפון: עד הים הגדול. הוא מערב של א"י נמצא כלל כאן כל א"י: הים הגדול מבוא השמש. אמר שני סימנים לפי שבא"י יש כמה ימים אמר ים הגדול שגדול מכל הימים שבא"י: מבוא השמש. שהוא במערבי של א"י: (ה) לא ארפך ולא אעזבך. הבטיח לו שני דברים. לא ארפך. הבטחה שינצח את המלחמה. ולא אעזבך. אחר המלחמה. ועד שינחיל א"י כמ"ש כי אתה תביא וגו' ואתה תנחיל: (ו) חזק ואמץ. חזק בגוף ואמץ בלב דהיינו שיאמץ את לבו

מצודת ציון

מבמגע"ל: (ב) קום. הוא ענין זרוז כמו קום לך למסע (דברים י'): (ג) תדרוך. מלשון דרך וממנו הליכה ועמידה: (ד) והלבנון. כן שם היער ואולי גדלו בו אילני לבנה: מבוא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח): (ו) ואמץ. אף הוא ענין חוזק כמו מאמץ מקום: (ד) מבוא השמש. שהוא ברוח מבוא השמש: (ה) לא יתיצב. ר"ל לא

מצודת דוד

משה ואמר שאחריו אמר ה' אל יהושע וכו': (ב) משה עבדי מת. ר"ל אילו היה עדיין חי לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור ועתה. הואיל והוא מת קום עבור וכו': (ג) בו. מוסב על תחלת המקרא אכל יתגבר להיות נצב הקומה: לא ארפך. לא אתן לך רפיון ממני: (ו) חזק ואמץ

לָהֶם׃ ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ ח לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל׃ ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃

י וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר׃ יא עִבְרוּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵידָה כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ׃ יב וְלָרֻאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ יג זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת׃ יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם

[מסורה בגליון: ג׳ פת׳ . זכות ; ס׳ ר״פ כספר׳ ; ג׳ חס׳ . ד׳ ; ו׳ דסמיכי ; כ׳ נתתי ; י״ד וכמו׳ כסי׳ ; ל׳ ר״פ ג׳ דסמיכי אוריי׳ וטפכם]

לְהוֹן׃ ז לְחוֹד תְּקִיף וְעֲלַם לַחֲדָא לְמִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכָל אוֹרָיְתָא דְּפַקְדָךְ מֹשֶׁה עַבְדִּי לָא תִסְטֵי מִנַּהּ לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא בְּדִיל דְּתִצְלַח בְּכֹל אֲתַר דִּתְהָךְ׃ ח לָא יַעְדֵּי סִפְרָא דְאוֹרָיְתָא הָדֵין מִפּוּמָךְ וּתְהֵי הָגֵי בֵּיהּ יְמָם וְלֵילְיָא בְּדִיל דְּתִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכָל דִּכְתִיב בֵּיהּ אֲרֵי בְּכֵן תַּצְלַח יָת דִּרְכָּךְ וּבְכֵן תַּכְשַׁט׃ ט הֲלָא פַקֵּידְתָּךְ תְּקַף וְעֲלַם לָא תִדְחַל וְלָא תִתְּבַר אֲרֵי בְּסַעְדָּךְ מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל אֲתַר דִּתְהָךְ׃ י וּפַקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ יָת סָרְכֵי עַמָּא לְמֵימַר׃ יא עִבְרוּ בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא וּפַקִּידוּ יָת עַמָּא לְמֵימַר אַתְקִינוּ לְכוֹן זְוָדִין אֲרֵי בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא הָדֵין לְמֵיעַל לְמֵירַת יָת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵיב לְכוֹן לְמֵירְתַהּ׃ יב וּלְשִׁבְטָא רְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא גָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר׃ יג הֲווֹ דְּכִירִין יָת פִּתְגָּמָא דְּפַקֵּיד יָתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ לְמֵימַר יְיָ אֱלָהֲכוֹן מְנִיחַ לְכוֹן וִיהַב לְכוֹן יָת אַרְעָא הָדָא׃ יד נְשֵׁיכוֹן

[מסורה בגליון: ג׳ סבירין מתנה]

רשי

רק חזק ואמץ מאד . בתורה כמו שהוא או׳ לשמור ולעשות ככל התורה : [תש]כיל . תצליח : (ח) ספר התורה הזה . ספר משנה תורה היה לפניו : והגית בו. [ל׳] תבונת בו כל הגיון שבתורה בלב כד״א והגיון לבי לפניך . לכך יפנה אימה : (ט) הלוא צויתיך חזק ואמץ . במלחמה כמ״ש אל תערוץ ואל תחת והיכן צוהו [ב]ימי משה שנאמר ויצו את יהושע [בן נו]ן וגו׳ : (י) ויצו יהושע . [...]ם שתמו ימי בכי אבל [...]ם : (יא) הכינו לכם צדה. [...] דבר הצריך לדרך וכלי [...]ם למלחמה אמר להם לתקן [...]ם . אתה אומר במאכל [...]משתה הרי היו מסתפקים [...]ן שבכליהם עד ט״ז בניסן [...]הי״א וישבות המן ממחרת [...]י״ד) : בעוד שלשת ימים . [...]ף שלשת ימים כעוד שתהיו

רדק

עד היא האחרון ומה שאמר הגדול כנגד שאר הימים שבארץ ישראל שהם קטנים כמו ים המלח ים כנרת : (ז) אל תסור ממנו . שב אל משה ופירושו מדרכו הטוב׳ או פירושו ממנו מספר התורה ואף על פי שלא זכר הספר הנה זכר התורה והמסרה הבירין ממנה : תשכיל . פירוש תצליח . וכן ת״י בדיל דתצלח וכן תרגם אונקלוס למען תשכיל בדיל דתצלח : (ח) לא ימוש . נחלקו רבותינו ז״ל בזה הפסוק י״א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפילו ידע כל התורה כלה וי״א אומרים שהוא ברכה והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע התורה ואחר כך ילמוד החכמות : ופי׳ והגית בו יומם ולילה . אחר שאמר לא ימוש הוא כפל דבר לחזק או פירוש והגית הגיון הלב כמו והגיון לבי לפניך ה׳ ופי׳ יומם ולילה לפירוש הראשון נראה שיהגה בו ביום ובלילה כל עת שימצא פנאי מעסקי מחיתו : תצליח את דרכך . חסר יו״ד הרבים מן המכתב והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר תצליח שהוא פועל יוצא ואף על פי שאין ההצלחה ביד האדם לפי שבשמרו מצות ה׳ ובשכרם תבוא לו ההצלחה הרי הוא כאילו מצליח דרכו או יהיה תצליח פועל עומד ויהיה את דרכיך כמו בדרכיך: ואז תשכיל . זה תרגם יונתן תכשט לפי שהוא קרוב לתצליח שלא לכפול את הלשון והוא קרוב לענין ההצלחה : (ט) הלא צויתיך . מלת זרוז וכן הלא שמעת בתי הלא שלחתיך והדומים להם : כי עמך ה׳ אלהיך . כמו ואל משה אמר עלה אל ה׳ ואת יפתח ואת שמואל : (יא) הכינו לכם צדה . פי׳ מיני מאכלים זולתי הלחם כי עדיין היה יורד להם המן בכל מקום שהיו נוסעים עד ממחרת הפסח ולפי מה שאמרו חז״ל בו ביום שמת משה פסק המן אמרו הם גם כן כי בז׳ באדר שמת משה לקטו מן שהסתפקו בו עד ט״ז בניסן : בעוד שלשת ימים . כתרגומו בסוף תלתא יומין : (יג) זכור . מקור : (יד) נשיכם טפכם . חסר וי״ו

רלבג

[...]ורה גם כי התאמץ ה׳ שגללכם [...]נה הזהירו השם ית׳ לבלתי [...]טות מדרכי התורה ימין [...]שמאל ר״ל שלא יוסיף לדבריה׳ [...]לא יגרע מהן והנה נראה כי [...]נטיה לימין הוא כשיוסיף על [...]בריה והנטיה לשמאל כשיגרע [...]דבריה והזהירו גם כן שלא [...]תרפא מהעיון בה כי התלמוד [...]ביא לידי מעשה בחלק המעשיי [...]ממנה ולזה אין ראוי שיקצר האדם מלעיין בדברי׳ המעשיים ממנה ויחשב כי די לו שיעשה המצות המעשיות ההם כי העיון בדברי תורה בזה יתיישר בשלמות אל המעשה עם שזה יעמידהו על סוד זאת המצוה והתכלית המכוון בה ואולם העיון בחלק העיוני מהתורה שלא ישיב למעשה הוא ממה שאין ספק בו שאין ראוי שיקצר האדם בו כי הוא השלם שבפנים להשיג המעיין בו אל השלימות האנושי כמו שביארנו בביאורנו לדברי תורה. כי ההולך בדרכי התורה ומעיין בה לפי מה שאפשר הוא מושגח מאתו ית׳ ויחילו דרכיו בכל עת. ונוסו שלא יירא מהלחם בגוים ההם ואם היו חזקים מאד אבל ישים לבו בטוח בה׳ אשר יעמדו שכבר יגלה אותם : (י) ויצו יהושע את שוטרי וגו׳ . ואחשוב שזה הענין היה אחר שגלה יהושע המרגלים והסד על זה שכבר נתחלו המרגלים ג׳ ימים ובאו לפי הסמוכי׳

דרכך ג׳ חס׳ בקריאת וסי׳ הודיעני נא את דרכך וארעך למען . כי אז תצליח את דרכך . העבר עיני מראות שוא בדרכך . ונמסר גם בסדר כי תשא : ואז ד׳ וסי׳ ואז יקרב לעשתו . ואז ירבו את עונם. ואז חיל מלך בבל צרים . ואז תשכיל. ונמסר גם בסדר בא :

תולדות אהרן רק חזק. קדושין לה ברכות לב סנהדרין מט׳ עקידה שער עו : לא ימוש . ברכות לה׳ סנהדרין לט ע״ב ים מנחות צט : והגית (ברכות ג׳ שלה טו סנהדרין כ). עברו בקרב המחנה וגו׳. קדושין לה :

ביאור הגר״א

לכנו שלא ירך : (ז) רק חזק ואמץ . חזק בגוף במעשה ואמץ בלב שהוא בנפש בלית: לשמור . הוא לית : לעשות . הוא מעשה : ימין . שלא תוסיף על עשה : ושמאל. שלא תגרע מלית : למען תשכיל ע״י שתשמור את המצות יהיה לך שכל ועלה במלחמה כמ״ש ויהי דוד לכל דרכיו משכיל : (ח) לא ימוש וגו׳ . כן ג׳ דברים בפיך ובלבבך לעשותו כי והגית הוא בלב כמ״ש והגיון לבי כי הלימוד יביאך למעשה כי תורה מביאה לידי זהירות וכו׳ תורה מביאה לידי זריזות וכו׳ תורה לית ועשה חסו למען תשמור לעשות : תצליח את דרכך . בעבור התורה : ואז תשכיל. בעבור המלות ופי׳ תשכיל איך להצליח : (ט) חזק . בתורה . ואמץ בדרך ארץ וד״א הוא בירלת שמים : אל תערוץ . במלחמה : ואל תחת. קודם המלחמה שלא יבא בלבבך פחד המלחמה כי עמך ה׳ אלהיך ע״כ לא תחת : בכל אשר תלך ע״כ לא תערוץ: (י) ויצו יהושע וגו׳ . לאמר . כל״ל מה לוה להשוטרים עברו וגו׳ . ולאמר שבפסוק י״א הוא התחלת מאמר השוטרים : (יא) כי בעוד שלשת ימים . פירש״י בתוך אבל קשה לפי׳

מצודת דוד

ומאמץ . בהנהגת העם כראוי : (ז) רק וגו׳ . כי לולא זאת לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי : למען תשכיל . בעבור שמירת התורה תשכיל : (ח) כזה . האמור במקרא שלפניו אשר צוך משה : למען תשמור . כי בשימוש מפיך לא תשכח מה : כי אז . כשתשמור לעשות וגו׳ אז תצליח : (ט) צויתיך . אני מצוה לך חזק במלחמה [...]

מצודת ציון

[illegible]

רדק

וי"ו השימוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם : חמושים . כמו חלוצים : (יז) רק יהיה ה' אלהיך עמך . כלומר שתלך בדרך משה שיהיה ה' עמך כאשר היה עם משה : (יח) רק חזק ואמץ . דרשו רבותינו ז"ל יומת יכול אפי' לדבר עבירה ת"ל רק חזק ורקין מיעוטין הן : ב (א) שנים אנשים . פי' אנשים טובים ולא כאותן שהלכו בשליחות משה : חרש לאמר . הזהירם שילכו בשתיקה הולכים כחרשים שלא ירגישו בהם . כמו ויתחרשו כל הלילה ות"י ברז למימר ר"ל בסתר שלחם כי לא רצה שידעו כל ישראל כדי שלא יפחדו בשלחו מרגלים והוא לא שלחם אלא לפי שידע שילכו בשליחותם וירחיבו לב ישראל בבשורות טובות . ובדרש חרש כמו חרס הטעינם קדרות כדי שיראו קדרים ולא ירגישו בהם מהם אמרו כלי קדרות היה בידם כד"א מעשה חרש אבן ומהם פי' כמשמעו ופשוטו אמר להם יהושע עשו עצמכם כחרשים ועמדו על חייכם : את הארץ וגו' . הארץ בכלל ואת יריחו בפרט

רלבג

הכתובים כי ביום הד' ולמחרת היום הרביעי השכים יהושע וכל ישראל ובאו עד הירדן ולנו שם טרם יעבורו . ויתכן עוד כי ביום ההוא בעינו שצוה יהושע שוטרי העם הזה שלח המרגלים . והנה לא היה היום ההוא ממנין שלשת ימים שזכר כי הוא אמר בעוד שלשת ימים ר"ל אחר היום ההוא . והנה בתחלת היום החמישי ליום ההוא נשלמו אלו השלשת ימים והנה בעצם היום ההוא באו המרגלים לבית רחב ולנו שם הלילה ומה שאמרה ונחבתם שמה שלשת ימים רוצה לומר עד היום השלישי לנסיעתן וכן מאמר ויבואו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים רוצה לומר עד היום השלישי ויהיה חסר מלת עד וכמוהו ימלאו רבים כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה בשאלת ארבעים יכנו שהרצון בו עד ארבעים . וכן מ"ש ומושב בני ישראל וגו' שהרצון בו עד ארבע מאות ושלשים שנה וכן מה שאמר תספרו חמשים יום הרצון בו עד חמשים יום : (יא) בעוד שלשת ימים וגו' . הרצון בו זולת היום ההוא בו ואחר שיעברו אחריו שלשה ימים שלמים יהיה להם כן ולזה אמר אחר זה ויהי מקצה שלשת ימים וגו' להורות כי הרצון בזה אחר עבור שלשה ימים והנה נתאחר הענין עד הבקר כדי שיתפרסם לישראל שהוא המופת הזה ויראו זה בעיניהם והנה טוב לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שיקיימו התנאי שהתנה להם משה בתתו להם הארץ אשר מעבר הירדן לפאת מזרח וזכר שכבר הסכימו לשמוע אל דבריו באופן שהיו שומעין לדברי משה ושמי שיעבור על מצותו יומת כי כן יעדם התורה בעובר על דברי הנביא וכ"ש יהושע שהיה מלך ונביא : (יח) והתרו לו רק חזק ואמץ רוצה לומר שיתחזק להתחזק בכל

ככל

תרגום

טִפְלֵיכוֹן וּבְעִירְכוֹן יִתְּבוּן בְּאַרְעָא דִיהַב לְכוֹן משֶׁה בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וְאַתּוּן תְּעִבְרוּן מְזָרְזִין קֳדָם אֲחוּכוֹן כֹּל גִּבָּרֵי חֵילָא וְתִסְעֲדוּן יָתְהוֹן : טו עַד דִינִיחַ יְיָ לַאֲחוּכוֹן כְּוָתְכוֹן וְיֵירְתוּן אַף אִינוּן יַת אַרְעָא דַייָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵיב לְהוֹן וּתְתוּבוּן לַאֲרַע יְרוּתַתְכוֹן וְתֵירְתוּן יָתַהּ דִיהַב לְכוֹן משֶׁה עַבְדָא דַייָ בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא : טז וַאֲתִיבוּ יַת יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר כֹּל דְפַקֵּדְתָּנָא נַעְבֵּד וּלְכָל אֲתַר דְתִשְׁלְחִנְנָא נְהָךְ : יז כְּכֹל דְקַבֵּלְנָא מִן משֶׁה כֵּן נְקַבֵּל מִנָּךְ לְחוֹד יְהֵי מֵימְרָא דַייָ אֱלָהָךְ בְּסַעְדָּךְ כְּמָא דַהֲוָה בְּסַעְדֵּיהּ דְמשֶׁה : יח כָּל גְבַר דִיסָרֵב עַל מֵימְרָךְ וְלָא יְקַבֵּל יַת פִּתְגָמָךְ לְכֹל דְתְפַקְּדִנֵּיהּ יִתְקְטִיל לְחוֹד תְּקֵף וְעֵלַם : א וּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מִן שִׁטִּין תְּרֵין גֻּבְרִין מְאַלְלִין בְּרָז לְמֵימַר אֱזִילוּ חֲזוֹ יַת אַרְעָא וְיַת יְרִיחוֹ

יהושע א

יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם משֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם : טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם משֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ :

טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ : יז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־משֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־משֶׁה : יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ :

ב א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם־אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ

ד' בליש' וחסר. ס' דספרי'. ל'. ס' דמטעי' דספירי' נכס. ל'. י"ד בסיפרא. מ"ג ר"פ. ל'. ל'. ר"פ בסיפ'. ד'. ל'. ב' ומד בגלגל. ב' מלעיל בתרי ניסי' וגלגל. ל'.

רשי

שתהיו כאן שלשת ימים ואחר תעברו : (יד) כל גבורי החיל . שהכם יעברו חלוצים: (טו) מזרח השמש. עבר מזרחי של ירדן: (יח) ימרה. יקניט את דבריך: ב (א) וישלח יהושע וגו'. על כרחי אני צ"ל שבתוך ימי אבל משה שלחם שהרי לסוף ג' ימים שתמו ימי אבל משה עברו את הירדן שמשם אנו למדים שמת משה בז' אדר כשאתה מונה ל"ג למפרע מיום שעלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון וע"כ משמתחלתו המרגלים לא עברו את הירדן עד יום החמישי שנ' וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים בו בלילה ויעברו ויבאו אל יהושע בן נון וישכם יהושע בבוקר ויסעו מהשטים הרי יום ד' וילינו שם טרם יעברו נמצא שלא עברו עד יום ה' : חרש . כרז כך ת"י אמר להם עשו עצמכם כחרשים כדי שלא יסתירו דבריהם מפניכם ד"א חרש חרס הטעינו עצמיכם קדרות כדי שתהיו נראין כקדרין : וראו את הארץ ואת יריחו . והלא יריחו בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהיתה קשה כנגד כולם לפי שהיתה יושבת על הספר . וכיוצא בו ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא אלא שהיה קשה כנגד כולם . כיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה והלא בת פרעה בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהיה מחבבה כנגד כולם וכלפי החטא שהחטיאתהו אותו יותר מכולן כך שנויה בספרי :

אשה

חמשים ד' ומ' בליש' בקריא' וסי' וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים . ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי . חמשים תעברו לפני . וירד הוא ופורה נערו אל קצה החמשים . ונמסר גם בס' בשלח : כל איש אשר ימרה . כל ט' ראשי פסוקים בספ' וסי' כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם . כל איש אשר ימרה את פיך . כל יושבי ההר מן הלבנון . כל ממלכת עוג . כל ערי בני אהרן הכהנים . כל ערים עשר ומגרשיהן . כל ערי הלוים בתוך . כל ערי הגרשני . כל הערים לבני מררי : ולא ישמע ד' וסי' בס' וארא :

תולדות אהרן כל איש וגו'. סנהדרין מט : רק חזק וגו'. מקידש שמר מו :

ביאור הגר"א

לפי דס"כ לא מוכח שמת' באדר את משה כיון שאין אנו יודעין כמה ימים היה זה בתוך אבל משה . ונראה שבאותו יום שתמו ימי אבל משה דהיינו יום ד' בניסן באותו יום שלח מרגלים ובאותו היום באו אל רחב ושלחם אותם תחלת ליל שביעי ויסבו בהר יום ז' ויום ח' וליל ט' הרי שלשה ימים ובאותה הלילה הלכו ליהושע ויספרו ליהושע בבוקר ביום ט' ולינו שם טרם יעברו ליל י' וביום י' עברו את הירדן : ב (א) חרש . פי' שלחם בשתיקה כמו רוח קדים חרישית שלא ירגישו בהם כבראשונים :

ותפסו

מצודת ציון

הם הממונים להשמיע לעם דברי המושל ולהכריח על קיומם כמו שוטרים ושוטרים (שם ע"ו): (יא) צדה. מזון כמו. לחם צידם. (לקמן ט'): כשה. תרגומו כסוף : (יד) חמושים . מזויינים כמו וחמושים עלו (שמות י"ג) : (יח) ימרה . מל' מרי ומרד כמו סורר ומורה (דברים כ"א) : ב (א) מרגלים. מלשון חפוש, כמו. לחפש ולהפך ולרגל (דה"א י"ט) :

מצודת דוד

האויב ואל תירא : כי עמך ה' וגו'. ולא אמר כי עמך אני אף שהיה המדבר והוגמתו וישלח כו' ואת שמואל (ש"א י"ב) והמדבר היה שמואל : (יא) ומו וכו' . אף כי נאמר קודם שילוח המרגלים מ"מ עי"כ הצווי היה אחר כי ביום שהלכו המרגלים לנו ביריחו ובהר התעכבו ג' ימים ובחזירתם לנו במקומם וביום שאחריו לנו אל הירדן וממחרת עברו הירדן : הכינו . עם כי עדיין אכלו את המן מ"מ היה בידם מפרי האדמה ממה שהביאו לכם תגרי עובדי כוכבים ואת זה צוה להכין : (יג) זכור . עליכם לזכור : מניח . נתן לכם מקום מנוחה בתת לכם הארץ הזאת שבעבר הזה : (טו) עד אשר יניח . עד אשר יתן ה' מקום מנוחה גם להם : וירשתם . ר"ל אז תאחזו בה מבלי מערער סוטל ותקיימו התנאי : מזרח השמש . בעבר המזרחי : (יז) רק וכו' . ר"ל לא נשמע אליך רק כשיהיה ה' עמך וכו' אבל לא בזולת זה : (יח) רק חזק . לענוש המורדים ולא למחול על כבודך : (א) מרגלים . מחפשים מחשבות הבריות לא נודע לנכם : לאמר . ר"ל וכה אמר :

ותפסו

רשי

אשה זונה. תירגם יונתן פונדקיתא מוכרת מיני מזונות: (ג) לחפור. לרגל כמו משם חפר אוכל: (ד) ותצפנו. יש מקראות מדברים על הרבים כיחיד לפי שמיכרם בהממנתם ובמקו' זה כאילו הי' יחידי ומדרש אגדת תנחומ' יש פנחס וכלב היו ופנחס עמד לפניהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך. ד"א ותצפנו כל אחד ואחד בפני עצמו ודוגמתו מצינו שמן וקטרת ישמח לב ולא אמר ישמחו לב: (ו) בפשתי העץ. פשתים בגבעוליהן: (ז) על המעברות. מקום מעבר המים. שהיו סבורים שחזרו לאחוריהם אל ערבות מואב והירדן מפסיק ביניהם: השער סגרו. השוערים: ולא

רדק

בפרש לפי שהיתה עיר גדולה: זונה. כמשמעה או מוכרת מזון כמו שתרג' פונדקיתא והוא בשקל סוכה זהאמת דעת יונתן זולה ממש כי כן דרכו במקומות לתרג' זונה פונדקית וכן שתים נשים זונות פונדקן ואף על פי שתרג' מקלתי נפקת ברא ודעתו לפי שהזונה כפונדקיתא שמפקרת עצמה לכל: וישכבו שמה. להודיע כי לא היו שם אלא לילה אחד ובאותו לילה יצאו משם: (ב) ויאמר. בפתח הא"ס כמו תשבר ותשכב ותעצר המגפה והדומים להם: (ג) לחפור. כמו לתור כי החפר מחפש דבר: (ד) ותקח האשה. כבר לקחה אותם וצפנתם טרם הכנס שלוחי המלך לביתה כשהרגישה שנודע הדבר למלך: ותצפנו. כל אחד לבדו כדי שלא יכירו מקומם אם יעלו לגג. ובדרש אלו שני המרגלי' היו כלב ופינחס ועמד לפניהם פינחס ולא הכירוהו ולא ראוהו לפי שהיה מלאך ואמר ותצפנו על כלב לבדו: (ה) ויהי השער לסגור. עומד לסגור שחשך היום: (ו) והיא העלתם הגגה ותטמנם. כבר אמר למעלה ותצפנו ועתה אמר ותטמנם להודיע איך טמנה אותם: בפשתי העץ. ר"ל שהיו עדיין הפשתן בגבעוליהם והעלתם הגגה ליבשם והטמינה אותם בתוכם ופשתי העץ כמו עצי פשתים וכן שני תולעת תולעת שני: הערוכות. הפשתים לשון נקיבות האחת פשתה והרבים פשתים כמו חטה חטים והיו ערוכות לה על הגג ליבשן: (ז) והאנשים רדפו אחריהם. לפי מחשבתם: על. כמו עד וכן וירכתו על צידון וכן יחמנו על מות כמו עד מות כי הוא שתי מלות: המעברות. במקום הבית מגורים מעבר נכרי ואם לא נמצא המעברות נתפסו בקמץ הבית מגורת מעבר בקמץ: סגרו. המרגלים

א וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב
וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה׃ ב וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ׃
ג וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר
הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ
אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ בָּאוּ׃ ד וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי
הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ
אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן
הֵמָּה׃ ה וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ
וְהָאֲנָשִׁים יָצָאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ
הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם
כִּי תַשִּׂיגוּם׃ ו וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה
וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ
עַל־הַגָּג׃ ז וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם
דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר
סָגָרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים

וַאֲזַלוּ וַעֲלוּ לְבֵית אִתְּתָא
פּוּנְדְּקִיתָא וּשְׁמַהּ רָחָב
וּשְׁכִיבוּ תַמָּן׃ ב וְאִתְּאַמַר
לְמַלְכָּא דִירִיחוֹ לְמֵימַר הָא
גוּבְרַיָּא אֲתוֹ הָכָא בְּלֵילְיָא
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַלָּלָא יַת
אַרְעָא׃ ג וּשְׁלַח מַלְכָּא
דִירִיחוֹ לְוַת רָחָב לְמֵימַר
אַפִּיקִי גֻּבְרַיָּא דַאֲתוֹ לְוָתִיךְ
דַּעֲלוּ לְבֵיתִיךְ אֲרֵי לְאַלָּלָא
יַת כָּל אַרְעָא אֲתוֹ׃
ד וּדְבָרַת אִתְּתָא יַת תְּרֵין
גֻּבְרַיָּא וְאַטְמַרְתִנּוּן וַאֲמָרַת
בְּקוּשְׁטָא אֲתוֹ לְוָתִי גֻּבְרַיָּא
וְלָא יְדַעִית אִי מְנָן אִינוּן׃
ה וַהֲוָה עִדָּן לְמֵיחַד תַּרְעָא
בְּקִבְלָא וְגֻבְרַיָּא נְפַקוּ לָא
יְדַעִית לְאָן אֲזַלוּ גֻּבְרַיָּא
רְדַפוּ בִּפְרִיעַ בָּתְרֵיהוֹן אֲרֵי
תַדְבְּקִינּוּן׃ ו וְהִיא אַסְּקַתְנוּן
לְאִגָּרָא וְאַטְמַרְתִנּוּן בִּטְעוּנֵי
כִתָּנָא דִּסְדִירִין לַהּ עַל
אִגָּרָא׃ ז וְגֻבְרַיָּא רְדַפוּ
בָּתְרֵיהוֹן אוֹרַח יַרְדְּנָא עַד מְגָזָתָא וְתַרְעָא אֲחָדוּ בָּתַר דִּנְפַקוּ רָדְפַיָּא בָּתְרֵיהוֹן׃

י"ח ס"פ. ל' יש יהודאין · ל' בטע' מלע' · ג' וחס'. י"ד · ד' · ל' · ח'. · ג' מלמ"ל כלי' · פ' · ל' ומלמ"ל ב' בטעמ' · ל'. כ' · ח' ר"פ · ל' דסמי' · כ"י"א דמטעי'

לחפר ג' וחסר וסי' הנה אנשים באו הנה הלילה: כי לחפר את כל הארץ באו. לחפר פרות ולעטלפים: שני האנשים ד' דסמיכי בקריאה וסימן נמכר בסדר שופטים: יצאו ה' קמצין בקריאה וסי' ויהי השער לסגור בחושך. ויאמר שאול אל ה'. ויאמר אם לשלום יצאו תפשום חיים ב' בפסוק. שמעו זאת בית יעקב הנקראים. וידרכו את לשונם קשתם: מהאש יצאו והאש תאכלם. באמר להם עם ה' אלה ומארצו: והאנשים ח' ר"פ וסי' בלשון ארמי רעיא דסליקו למשלח לרדופיא מבין לנחשא מיתיא תולדות אהרן שעלתם הנגה. ברכות מג שבת כו:

רלבג

ככל דברי התורה כי אם יעוס לעבור על דברים לא ישמעו אליו אלא אם היה זה לפי שעה וזה שהוא והם מחוייבים לחזק התורה. או ירצה באמרו חזק ואמץ מאד שיתחזק ויתאמץ על הנהגת העם בחריצות ולא יעזוב הנהגת' כי העם לא יתכן שיהיו זולת רועה כמ"ש משה ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה: (א) ורצוי שנעיין בהתר ספק מה יקרה בענין הצואה שצוה יהושע שוטרי העם ושלחו המרגלים מה שמן אלו המרגלים והנה איך שהיה תשובתם בבאם לא ימנעו מלבוא בארץ לרשת אותה: כי כבר יעד להם יהושע כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן לבא לרשת את הארץ ואם אמרנו שכבר שלח המרגלים קודם זה הנה יקשה גם כן. למה לא סמך יהושע על דברי הש"י שהבטיחו שלא יתיצב איש בפניו כל ימי חייו ולמה הוצרך לשלוח מרגלים עם מה שהתפרסם לו מה שהגיע מהתאחר במדבר לישראל על דבר המרגלים אשר שלח משה ואנחנו אומרים בהתר זה הספק שמלות המרגלים הוא על התר שני דרכים. הדרך הא' לחקור אם יתכן שיתחדל להלחם בעם אשר הם שלוחים לרגל ארצם אם לא יתכן זה כאילו תאמר שיחקרו מהעם היושב בה המעט הוא אם רב החזק הוא הרפה ומה הערים הבמחנים אם במבצרים והנה פרי זה הרגל הוא אם בהמשך אל המלחמה או התרחק ממנה לפי מה שיספרו המרגלים. ואולם מדרך הב' הוא לחזק לב העם הנלחמים לבד כמו שנתפרסם מענין גדעון בן יואש כי היה סומך בדברי הש"י אחר שעשה לו אות שהוא יעזור עמו והנה הגיע מדרגתו בכחו בש"י עד שכבר שלח החיל הבא אליו מישראל להלחם עם מדין ולא השאיר מהם כי אם שלש מאות איש בדבר הש"י וצו"ז לחזק לבו על דבר המלחמה נוהו הש"י שירד אל המחנה הוא ופורה נערו וישמע מה ידברו ואחר תחזקנה ידיו והנה שמע שם מה שחזק לבו לבוא בקשרי המלחמה. וכן היה בשלוח המרגלים בזה המקום כמו שנבאר ר"ל שלא היה שלחם רק לחזק לב יהושע והעם כשישמעו שנפלה אימת ישראל עליהם וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם. ואחר שהתיישב לנו זה הנה נבאר דברי זאת הפרשה לפי מנהגנו ונאמר כי מלת חרש תאמר בפנים רבים המכוון ממנה לפי מה שאראה הוא מענין אל תחרוש על רעך חורשי און שהוא מענין מחשבה הרצון בזה שכבר שלח יהושע שנים אנשים מרגלים מחשבת אנשי הארץ ר"ל שיחקרו אם נפלה אימת ישראל עליהם ואם נמוגו מפניהם כי בזה יחחזק מאד לב אנשי המלחמה ולזה תמצא שהם לא רגלו הארץ ואת יריחו כי אם בזה האופן לפי שכבר באו שם בלילה ובלילה בעצמה יצאו משם אחר שנתפרס' להם על פי רחב מחשבת הארץ ושכבר נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם וזאת היתה ג"כ תשובתם ליהושע אמרו כי נתן השם בידינו את כל הארץ וגו' ולו היתה כונת יהושע שירגלו הארץ באופן הראשון היה ראוי שיאמרו ליהושע שלא יכלו לרגל את הארץ כי בלילה באו ובלילה הלכו

ביאור הגר"א

(ד) ותצפנו. כמו ותצפון והוא מן אותיות האמנתיו נוספות כמו בנו בעור אבל לחכמים יש דרש כמו שדרשו שם בנו בעור שהיה במו בנביאות מחמת יתור הוי"ו כן דרשו.

מצודת דוד

(ד) ותצפנו. כל אחד במקום מיוחד כי יותר נוח להטמין אחד אחד: האנשים. אשר תשאלו עליהם: ולא ידעתי. בעת בואם: (ה) ויהי השער. ר"ל בעת בוא זמן סגירת שער העיר כאשר חשך היום: כי תשיגום. היות זה מקרוב יצאו: (ו) ותטמנם. הוסיפה להטמינם במקום יותר נסתר: בפשתי העץ. בפשתים שהם עדיין בתוך העץ והם הקנים של פשתן: הערוכות. בכדי שלא ירגישו שיש שם טמון שם: (ז) אחריהם. כן חשבו הרודפים לפי דעתם: סגרו. לפי שרצו לבקשם עוד בעיר א"כ סגרו שומרי

מצודת ציון

חרש. ענינו מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): זונה, מוכרת מזון: (ג) הנה. לבעיר הזאת: לחפור. לרגל ולחפש כמו יחפרו בעמק (איוב ל"ט) ע"ש שהמחפש דבר הוא בקרקע חופר בה: (ד) ותצפנו. הסתירה אותו כמו יצפון לישרים (משלי ב'): כן. ענינו אמת כמו כן דברת (שמות י'): מאין. מאיזה מקום: (ה) אנה. לאיזה מקום: (ו) הערוכות. מלשון עריכה וסדור: (ז) על. ענינו כמו עד וכן וירכתו על צידון בראשית

רדק

המרגלים או אנשי הבית והוא הנכון כי הם לא ידעו מהנג מפחדם להם והם שכבו להם: אחרי וגו'. אינו תוספת ביאור אלא אם היה אומר אחרי אשר יצאו ידמה אחר זמן והם לא אחרו לסגור השער. מפחדם להם ואם היה אומר כאשר יצאו ולא אמר אחרי ידמה כי תכף בצאתם מן השער סגרו ואם היו עושין כן היו מרגישי' הרודפים כי המרגלי' נחבאים שם אלא כשהרחיקו האנשים מהשער עד שלא ירגישו בסגירת השער סגרוהו וזה טעם אחרי כאשר: (ח) והמה טרם ישכבון. טרם שישנו: עלתה עליהם. כמו אליהם כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו. ודברתי על הנביאים כמו אל הנביאים. ורבים כהם כמו שכתבנו בספר מכלל: (יא) ונשמע וימס לבבנו ולא קמה. כי האדם המפחד כאלו נסלה רוחו כדרך אל יפול לב אדם עליו ויונתן תרגם ולא קמה ולא אשתארת: (יב) כי עשיתי עמכם חסד. החסד הוא הטובה שיעשה אדם עם אחר שאין לו גמול עליו והיא עשתה עמהם חסד בהחביאה אותם כי הם לא גמלוה טובה עד הנה לפיכך אמרה להם ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ולא אמרה עמי כי בהחיותם אותה הוא אמת וחובה עליהם כי היא החייתה אותם ובהחיות' בית אביה היא חסד לפי' אמרו לה הם גם כן ועשינו עמך חסד ואמת להחיותה וחסד להחיות בית אביה: אות אמת. האות שתתנו לי שתקיימו אותו ואל תכזבו בו: (יד) נפשנו תחתיכם למות. אנו נמסור עצמינו תחתיכם למות למי שירצה להמית אתכם: תגידו. הראשון בוי"ו הנגדה וכנגד בית אביה כי אי אפשר שלא היה שם שמה מבית אביה כי לא היתה יושבת יחידה. או אפשר שאמרו כנגד בית אביה ואע"פ שלא היו שם כמו שאמרו גם כן נפשנו תחתיכם למות והשני תגידי ביו"ד כנגד' והסית' דודי ומה היה דבר זה שאמרו לה שלא תגיד לא אמרו על דבר היות' שם בביתה שלא חשדו אותה שתגלה אותם בצאתם מביתה שהרי כסתה עליהם לשלוחי המלך אבל לאחר זמן כשבאו ישראל על העיר אי אפשר שלא נגלה הדבר כיון שאספה בית אביה לביתה אלא

רשי

(יא) ולא קמה עוד רוח באיש. אפי' לשכב עם אשה אמרו אין לך כל שר ונגיד שלא בא אל רחב הזונה ובת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים וזנתה כל ארבעים שנה: (יב) אות אמת. שתעשו כשתבאו ותכבשו את העיר שתכירו באות ותחיוני: (טו) ותורידם בחבל בעד החלון. באותו חבל וחלון היו הנואפים עולין אליה אמרה רבונו של עולם באלו חטאתי באלו תמחול

8 ואינון עד לא שכיבו והיא סליקת לותהון לאגרא:
9 ואמרת לגבריא ידענא
ארי יהב יי לכון ית ארעא
וארי נפלת אימתכון עלנא
וארי אתברו כל יתבי
ארעא מן קדמיכון: 10 ארי
שמענא ית דיבש יי ית מי
ימא דסוף מן קדמיכון
במפקכון ממצרים ודי
עבדתון לתרין מלכי
אמוראה די בעברא דירדנא
לסיחון ולעוג די גמרתון
יתהון: 11 ושמענא ואתמסי
לבנא ולא אשתארת עוד
רוחא באנש מן קדמיכון
ארי יי אלהכון הוא אלהא
דשכינתיה בשמיא מלעילא
ושליט על ארעא מלרע:
12 ובען קיימו
לי במימרא דיי ארי עבדית
עמכון טיבו ותעבדון אף
אתון עם בית אבא טיבו
ותתנון לי את דקשוט:
13 ותקיימון ית אבא וית אמא
וית אחי וית אחתי וית כל
דילהון ותשזבון ית
נפשתנא ממותא: 14 ואמרו
לה גבריא נפשנא מסירא
חלף נפשתיכון לממת אם
לא תחוון ית פתגמנא דין ויהי כד יתן יי לנא ית ארעא ונעבד עמך טיבו

אחריהם: 8 והמה טרם ישכבון
והיא עלתה עליהם על הגג: 9 ותאמר
אל האנשים ידעתי כי נתן יהוה
לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם
עלינו וכי נמגו כל ישבי הארץ
מפניכם: 10 כי שמענו את אשר הוביש
יהוה את מי ים סוף מפניכם
בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם
לשני מלכי האמרי אשר בעבר
הירדן לסיחן ולעוג אשר החרמתם
אותם: 11 ונשמע וימס לבבנו ולא
קמה עוד רוח באיש מפניכם כי יהוה
אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת: 12 ועתה השבעו
נא לי ביהוה כי עשיתי עמכם חסד
ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד
ונתתם לי אות אמת: 13 והחיתם את
אבי ואת אמי ואת אחי ואת אחותי
ואת כל אשר להם והצלתם את
נפשתינו ממות: 14 ויאמרו לה האנשים
נפשנו תחתיכם למות אם לא תגידו
את דברנו זה והיה בתת יהוה לנו
את הארץ ועשינו עמך חסד ואמת:

ל' ר"פ. ב' וערק ל ד' וחס' ג' ומ"ל ל ל ל' דסמיכי ל' ל' חסר אחותי קרי וכן כתיב תגידו קרי

בהימנותא ופירוש' נמסר בסדר ויגש. הוא אלהים ד' וסימן ונשמע וימס לבבנו. וה' אלהים אמת. רעו בי ה' הוא אלהים. ויאמר ה' אלהי אבותינו. והחיתם ג' חסרים יו"ד בלישנא חיות וסי' ויאמרו החיתנו נמצא חן. והחיתם את אבי ואת אמי. לי תחיתם אתם. ונמסר גם בסדר ויגש: אחותי ה' חסר יו"ד בליש' בקריאה וסי' והחיתם את אבי ואת אמי. בצדקתך אחותך. ואחותיהם צרויה ואביגיל תולדות אהרן כי שמענו. סוסה לר זכתים קמן: וימס לבבנו. סיפה לר: ולא קמה. זכתים קמן: אום אמה. אסר ויחי:

רלבג

ההוא הוכרחו לצאת משם ולזה הוא מבואר שהכוונה ברגלי' היתה לתור מחשבותם לבד כדי שיתחזק בזה לב אנשי המלחמה ואולי יתחזק בזה לב אנשי המלחמ' כי זה המוכרח לב הוא הודעה מה יתבאר ממנה שזה מסודר להיות כן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות ה' ובביאורינו לספר איוב ולזה תמצא בהרבה מן האנשים שסביב כעת אשר יוכלו עברות להם שישגם פחדם מה והנה אמר להם יהושע שירגלו מחשבת אנשי הארץ בכללות וביחוד מחשבת אנשי יריחו וזהו מה שהזהירם לראות את הארץ ואת יריחו ר"ל שיראו מחשבותם באיזה אופן שיתכן להם וזה בו והנה ספר שסופר זה למלך יריחו והסתירה אותם רחב בחכמתם למלט את נפשה ונפש בית אביה. והנה נספר אחר זה בזכרנו תועלותיה מה היה מאופן החכמה בדברים: (ד) ותצפנו. ר"ל שצפנה כל א' מהם במקום מיוחד שאם ימצא האחד יגלה הבי' והיה לא התגלות בזה לפי שהכר זכרם שהיה הסך בעת שיצאו ולזה אפשר שיצא האחד ונמצא השני והיא לא ידעה: (ח) והיא עלתה עליהם. ר"ל אליהם כמו ועליו מטה מנשה ויבואו האנשים על הנשים: (יא) כי ה' אלהיכם הוא אלהים. ולזה הוא שליט על כל אשר יחפוץ וינצח' מי שהיה במערכתו שלא יוכל בהלחמו עם ישראל או שינצחו; (יד) אם לא תגידו. הנה התנו בזה לפי שהכר שאלה מהם שיתנו לה אות אמת להחיות כל בית אביה והשביעם אותם על זה כה' והנה אם היתה מגדת דבריהם

ביאור הגר"א

דרשו ג"כ שלאחד הלשינה מיתור הוי"ו: (יב) עמכם חסד וגו'. כי מה שתעשו עמי הוא אמת ועם בית אבי הוא חסד. וזהו מה שאחז"ל המאכיל לחבירו עדשים מאכילו פסומים כי מה שאדם עושה טובה לזולתו בחנם הוא חסד ושלום טובה הוא הנקרא אמת כי אמת הדבר שמחוייב לשלם אבל מהראוי לעשות חסד כמו ששם עמו ע"כ יאכילנו פסומים לכן אמרה והחייתם את בית אבי וזהו חסד אבל מה שתחיו את נפשי זהו אמת וזש"ה תתן אמת ליעקב חסד לאברהם כי הבטחה החדשה שהיתה לאברהם הוא שנקרא חסד אבל ליעקב הוא אמת שנאמנת הבטחתו שהבטיח לאברהם: (יד) ועשינו עמך וגו'. מה שנחיה אביך זהו חסד ומה שנחיה אותך הוא אמת: כי

מצודת ציון

(בראשית מ"ע): המעברות. מקום מעבר הירדן: (ח) עליהם. מענו כמו אליהם באל"ף: (ט) אימתכם. מלשון אימה ופחד: נמגו. נמסו. (י) הוביש. מל' יבש: החרמתם. ענין

מצודת דוד

השער את השער שלא יצאו משם: (ח) והמה. המרגלים: (ט) וכי נפלה וכו'. ולא נעצר בה לסלחם בכם: (יא) ולא קמה וכו'. ר"ל כל איש רוחו נמוכה ושפלה: הוא אלהים. א"כ היכולת בידו על כולם: (יב) ועתה. הואיל והדבר ברור:

חסד. היות כי עדיין לא עשיתם לי טובה מאומה: ועשיתם וכו'. לזה גם אתם עשו חסד עם בית אבי מבלי הקדמת טובה מהם: אות אמת. סימן אמיתי לסמן ידעו כל ישראל לבל ישלחו בם יד: (יד) נפשנו וכו'. אם מי ירצה לשלוח בכם יד נמסור עצמנו למיתה בכדי להציל אתכם: את דברנו זה. את הסוה שאתה מבקש ונתנה

רש"י

תמחול לי: (טז) עד שוב הרודפים. ראתה ברוח הקדש שישובו לסוף שלשת ימים: (יז) נקיים אנחנו. הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה: (יח) את תקות. לשון קו וחבל: (יט) דמו בראשו. עון הריגתו על ראשו תהא כי הוא יגרום מיתתו: דמו בראשנו. עון הריגתו תהא עלינו:

ויעברו

רד"ק

מה אמרו לה שלא תגיד דבר האות שהיה להם עמה שאם תגיד יעשו גם כן האחרים שהיה להם בית בחומה להנצל והם ימעטו בדבר זה: (טו) ותורידם בחבל. כדי שלא ירגישו השכנים אם יצאו דרך שער ביתה אם תפתח אותו בעוד לילה אחרי אשר סגרו אותו ולפיכך הורידה אותם בחבל דרך החלון וזה היה כשכלתה לדבר עמהם או אחר שישנו מעט: ובחומה היא יושבת. אף על פי שהיה לה בית בחומה היה אפשר שהיה עיקר ישיבתה בתוך העיר לפיכך אמ' ובחומה היא יושבת: (טז) ונחבתם שמה. חסר אל"ף נחבא או שרשו חבה נה"א כי נמצאו בשורש הזה נה"א: שלשת ימים. ארז"ל מגיד שזרתה רוח הקדש על רחב שישובו לסוף שלשת ימים. שאילו לא שרתה עליה רוח הקדש מאין היא יודעת שעתידין לחזור לסוף שלשת ימים ועל דרך הפשט כי מדרך הסברה אמרה זה כי מיריחו עד הירדן יום אחד או יותר מעט והשבה כי בין הליכתן ושובם וחפירתם וחפוש בכל הדרך יהיו שלשת ימים: שוב. בחולם: (יז) נקיים אנחנו. פי' בתנאי זה: הנה אנחנו באים. כלו' הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה ונקים אנחנו חסר יו"ד הרבים מהמכתב והיו"ד הכתוב למ"ד הפעל ודגש' כמו יו"ד שניים והם בשקל נחתי' שעפים: משבועתך הזה. פי' מדבר שבועתך זה ואף על פי שלא ספר הכתוב שנשבעו לה כיון שאמרה להם השבעו נא לי נראה שנשבעו לה כשאמרו לה נפשנו תחתיכם למות או השבעו נא לי בה' היא השבועה שהשביעה אותם והם קבלו השבועה כי אמרו לה נפשנו תחתיכם למות והדבר ההוא היא קבלת שבועה: השבעתנו. בקמץ התי"ו ומשפטו בחירק ויש אומרים כי מפני ההפסק נתחלפה התנועה ואחר שירדו אמרו לה זה ושמו התנאי' ונתנו לה אות: (יח) את תקות חוט השני. פי' קו שזור ועשוי מחוטי שני וי"ת תורא דחוט זהוריתא ותרגום שפה לפיו סביב תורא יהא מקף לפומיה אם כן לפי דעתו פי' תקות חוט השני שפת בגד אדום ואמרו כזה שרלו אותו בבית טרם שירדו ומה שאמרו תקשרי בחלון בעת כבוש העיר ויש פותרין תקות כמו ויכלו באפס תקוה לשון קו וחבל: הורדתנו. בא התי"ו בצרי במקום חירק כי יבאו זה במקום זה כמו יפעיל ויפעל: (יט) דמו בראשו. בדבור הוא נתחייב בדמו שלא שמר עצמו: (כא) ותשלחם.

יהושע ב

טו וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ
בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת׃
טז וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ
בָכֶם הָרֹדְפִים וְנַחְבֵּתֶם שָׁמָּה שְׁלֹשֶׁת
יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ
לְדַרְכְּכֶם׃ יז וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים
נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר
הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ יח הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ
אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי
בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־אָבִיךְ
וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־
בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה׃
יט וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ
הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם
וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ
בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ׃ כ וְאִם־
תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם
מִשְּׁבֻעָתֵךְ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ כא וַתֹּאמֶר
כְּדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא וַתְּשַׁלְּחֵם וַיֵּלֵכוּ

תרגום

טו וְשַׁלְשְׁלַתְנוּן בְּאַטוּנָא מִן חַרַכָּא אֲרֵי בֵיתַהּ בְּכוֹתֵל שׁוּרָא וּבְשׁוּרָא הִיא יָתְבָה׃ טז וַאֲמַרַת לְהוֹן לְטוּרָא אֱזִילוּ דִלְמָא יְעַרְעוּן בְּכוֹן רָדְפַיָא וְתִטַּמְרוּן תַּמָן תְּלָתָא יוֹמִין עַד דִיתוּבוּן רָדְפַיָא וּבָתַר כֵּן תְּהָכוּן לְאוֹרְחַתְכוֹן׃ יז וַאֲמַרוּ לַהּ גֻּבְרַיָא זַכָּאִין אֲנַחְנָא מִמּוֹמָתִיךְ הָדָא דְקַיֵּימְתְּ עֲלָנָא׃ יח הָא אֲנַחְנָא עָלִין בְּאַרְעָא יַת תּוּרָא דְחוּט זְהוֹרִיתָא הָדֵין תִּקְטְרִי בְּחַרַכָּא דְשַׁלְשֶׁלְתְּנָא בֵיהּ וְיַת אֲבוּךְ וְיַת אִמֵּךְ וְיַת אֲחָיְכִי וְיַת כָּל בֵּית אֲבוּךְ תַּכְנְשִׁין לְוָתִיךְ לְבֵיתָא׃ יט וִיהֵי כָּל דְיִפּוּק מִדַּשֵׁי בֵיתִךְ לְבָרָא חוֹבַת קְטוֹלֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וַאֲנַחְנָא זַכָּאִין וְכֹל דִי יְהֵי עִמִּךְ בְּבֵיתָא חוֹבַת קְטוֹלֵיהּ בְּרֵישָׁנָא אִם יַד אֱנָשׁ תְּהֵי בֵיהּ׃ כ וְאִם תְּחַוִין יַת פִּתְגָמָנָא הָדֵין וּנְהֵי זַכָּאִין מִמּוֹמָתִיךְ דְקַיֵּימְתְּ עֲלָנָא׃ כא וַאֲמַרַת כְּפִתְגָמֵיכוֹן כֵּן הוּא וְשַׁלַּחְתִּנוּן וַאֲזַלוּ וּקְטָרַת יַת תּוּרָא דִזְהוֹרִיתָא

רלב"ג

דבריהם זה היה אפשר שיתערבו עם בית אביה רבים מבני יריחו והכריחם שבועה' שלא להמית איש מהם כי לא יתברר להם אי זה מהם הוא מבית אביה עד שכבר היה אפשר שימלטו בזה האופן כל יושבי יריחו או יתערבו עם כל יושבי הארץ וימלטו כלם בסבת זה: (יז) ויאמרו אליה האנשים נקיים אנחנו משבועתך. ר"ל אנחנו רוצים להיות נקיים מזאת השבועה שלא תהיה לנו למכשול ולזה אנחנו צריכין לסדר הענין באופן שנוכל להשמר בו מהכשל בה והנה אנחנו נותנים לך אות אמת יוכר בו הבית הזה מזולתו והוא שתקשר בחלון את תקות וגו'. והנה אין שבועתינו שנמלט ממות בית אביך אם ימלא אי זה שיהיה מהם חוץ מהבית הזה שאם נקשי' בזה האופן הנה יחוייב שנמלט כל יושבי יריחו או כל יושבי הארץ אחר שלא יתברר לנו מי הם ממשפחתך וזה דבר לא נוכל להשכים עליו כי הוא סותר למה שצותה התורה עליו שלא תחיה כל נשמה מאלו הגוים מהמקומות הקרובים ולא מהרחוקים אשר לא ישכינו להיות לנו לעם ולזה אנחנו מבארים שאין אנחנו נקשרים להחיות כי אם הנמצאים בזה הבית: (כ) ואם תגידי את דברינו זה. באופן שימלטו שאר יושבי העיר בזה הבית כשתודיעי להם שבכבר נשבענו להחיות הנמצאים. בו לא נקשרו שבועתינו להחיותם: והנה

מסורה

וקראו לשלשת אחותיהם. ויבאו אליו כל אחיו וכל אחותיו. החוצה י"ג וסי' נמסר בסוף דברים ובסדר שופטים סוף סימן א', שמה ו' בספרא ו' וסימן ושמה רחב וישכבו שמה. ונחבתם שמה שלשת ימים. לנוס שמה רוצח אשר. וחברו לנוס שמה אל אל תיגע שמה את כל העם. ויעלו מן העם שמה. והיה בהניח עיר. והיה י"ג בטעם פזר בקריאה וסימן והיה אם לא יאמינו גם לשני האתות האלה. והיה כנוח כפות ה' אלהיך לך. והיה בשמעו את דברי האלה. והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך. ואנ"י הצעי"ר המאס"ף נרא"ה רגלי הכהנים. ונקרבתם בבקר לשבטיכם. ויאמר ה' אל גדעון עוד. ואח"כ ברוב ספרים לי שזה אינו מן המנין כי הוא בזקף כי לא נמנה אלא י"ג במסורת בטעם פזר ובמסרה אחרת לא נמנה זה מן מנין הפזורים. והיה כאשר ישנים ג"כ בדקתי והוא בפזר ויש גמגום. והיה אם למוד ילמדו. ויאמר אליהם ירמיהו. והמשה ועשרים יחלם הרעב. והיה כי תרבו ופריתם.

תולדות אהרן בקיר החמה. ערכין לב (ברכות ח סנהדרין כח): את תקות. מגלה יד:

ביאור הגר"א

(טו) כי ביתה בקיר החומה וגו'. פי' שהיו לה ב' בתים א' בתוך חלל החומה ואחד דבוק אל החומה לפיכך כשהורידה את האנשים הורידה מן החלון שבבית אשר בתוך חלל החומה והיא היתה יושבת עם בני משפחתה בשעת נפילת חומת העיר בבית הדבוק לחומה ולכן כשנפלה החומה נשאר ביתה קיים וז"א כי ביתה בקיר החומה פי' בית הדבוק לחומה שם עיקר דירתה ובחומה היא יושבת לשמים וכשהורידה האנשים בעד החלון היתה שם: (טז) שלשת ימים. דהיינו היום שרודפין ויום שחוזרין ובליל ג' הלכו הרי שלשת ימים:

מצודת דוד

נתנה לך כ"א תגיד לגלות האות הרבה ישבעו להציל עצמם: חסד ואמת. היום אתה עשית עמנו חסד אבל לפית התשלום גמול אבל אנו נעשה עמך חסד של אמת מבלי תקות תשלום גמול: (טו) בעד החלון. כי שערי העיר סגרו: בקיר החומה. פני החלון אל מחוץ לחומה: (טז) פן יפגעו. כשתלכו עתה לדרככם פן יפגעו בכם הרודפים בשובם: שמה. בההר: (יז) נקיים. ר"ל רוצים אנחנו להיות נקיים מעון בטול שבועה ולזה נפרש הדבר היטב: (יח) אנחנו באים. ר"ל בעת נבוא בארץ: הזה. אשר הורדתנו בו. תקשרי. להיות לאות וסימן: בו. מוסב על החלון ור"ל דרך בו: (יט) דמו ב[illegible]. ר"ל עון מיתתו על עצמו כי פשע בנפשו: ואנחנו נקים. כי לא היה מהאפשר לשומרו מן המיתה: (כ) זה, הסימן והאות הזה: (כא) כן

מצודת ציון

ענין מיתה וכליון: (טו) בקיר. בכותל. (טז) יפגעו. ענין פגישה: ונחבתם. מלשון מחבואה ור"ל תסתרו במקום המחבואה: (יח) תקות. מלשון קו וחבל וכן נטה קו (ישעיה מ"ד): השני. ר"ל לבוע בצבע אדומה כמו ותולעת שני (שמות כ"ה): תאספי. ענין הכנסה

רדק

נדבור כלומר אמרה להם לכו לשלום . ותקשר . לא קשרה אותו עתה אחר שילכו אלא ספר הכתוב כי כן עשתה כמו שצוו אותה שקשרה התקוה בחלון בעת כבוש העיר : (כג) וישובו . שבו אל הדרך כי כבר היו נחבאים בהר מפני הרודפים ובסוף ג' ימים יצאו מן המחבוא ושבו להם אל הדרך ללכת לדרכם : (כד) ויאמרו אל יהושע כי נתן ה' . זהו סוף דבריהם ממה שספרו לו כי מלת כי הוא טעם אל הקודם : (ב) מקצה שלשת ימים . הנה ראינו בתורה כי בשנת הארבעים בחדש שבט הוכיח משה רבינו ע"ה את ישראל וכו בחדש מת או בתחלת אדר שהרי בניסן עברו ישראל את הירדן עם יהושע וכבר מת משה ועברו ימי אבלו הרם נסעם מהשטים . ואמרו רז"ל כי בשבעה באדר מת משה וראו זה מן הפסוקים אחר הקבלה כיצד תצא אחרי ז' ימים באדר שלשים יום ימי אבל משה תמצא שנשלמו השלשים יום בשבע' בניסן ושלשה ימים שהזהירם פרם עברם את הירדן להכין צידה נמצא סוף אותן שלשת ימים הוא עשרה בניסן וכו ביום עלו מן הירדן כמו שכתוב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ולא נוכל לאמר כי לא שלמו ימי האבל עד עברם את הירדן שהרי בעודם בשטים בערבות מואב שלמו ימי האבל כמו שכתוב בערבות מואב שלשים יום אבל לולי הקבלה יוכל לומר האומר כי בשבט מת משה או באדר קודם שבעה בו וכן תלינו בדברי רז"ל כי יש מהם שאמרו בז' בשבט מת משה אף על פי שסוגית התלמוד היא כי בשבעה באדר מת משה ונר' כי הקבלה נכונה כן הוא כי לא יתכן לפרש שהיו שם ימים. בשלים אחרי מות משה אלא היו ימי אבלו ואחר עבור ימי אבלו צוה הקב"ה את יהושע לעבור את הירדן והנה יהי' פי' אחרי מות משה אחר עבור ימי אבלו. ובוא שלשים יום כי אין רוח הקדש שור' על אבל ועל עצב כמו שאמר אלישע ועתה קחו לי מנגן וגו' ואמר ביעקב אבינו ותחי רוח יעקב ותרגם אונקלוס ושרת רוח נבואה על יעקב אבוהון כי כל ימי התאבלו על יוסף לא שרתה עליו רוח הקדש והנה ביום שלשים שהוא ז' בניסן אמר הקב"ה ליהושע קום עבור וכו ביום צוה יהושע לעבור בקרב המחנה ולומר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והוא עשר' בניסן שעברו את הירדן כמו שכתוב ויהיה פי' מקצה שלשת ימים ביום שעברו שהוא סוף ג' ימים למה שצום הכינו לכם צידה אבל המרגלים שלחם יהושע תוך ימי אבל ושבו אל יהושע בשמנה בניסן והשכים יהושע בבקר ונסעו מהשטים בתשעה בניסן וילינו שם על שפת הירדן וכו ביום אמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר ר"ל בעשרה בניסן יעשה ה' בקרבכם נפלאות. תוספית כתב הרב רבי יהודה ז"ל בענין נדקדק שאומרין בשבת במנחה יש אומרים לכך אנו אומרים שלשה פסוקים של צדוק הדין לפי שנפטר משה רבינו עליו השלום במנחה בשבת ואינו כך ויש להוכיח מפרקא קמא דקדושין ע"י חשבון מכח אבלו של משה שהיו שלשים יום ובעשור לחודש אחר כי נסעו ללכת על יריחו ויריחו נלכדה בשבת וכאשר נמלך החשבון למפרע נמצא שלא מת בשבת : (ג) ויצוו את העם לאמר כראותכם וגו' . ואתם תסעו ממקומכם וגו' והלכתם אחריו אמרו רז"ל ת"ר כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ויום היה ארון נוסע אחר שני דגלים ואותו היום נסע תחלה שנאמר הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן ופרש"י ז"ל נשתנה המסע הזה משאר המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך שנאמר ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום וגו' . ובענן יומם והארון אחר שני דגלים שנאמר ונסע אוהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות וגומר ועכשו הארון נוסע תחלה שנאמר הנה ארון

תרגום

בְּחַרְכָּא : כב וַאֲזַלוּ וַעֲלוּ לְטוּרָא וִיתִבוּ תַמָּן תְּלָתָא יוֹמִין עַד דְּתָבוּ רָדְפַיָּא וּבְעוֹ רָדְפַיָּא בְּכָל אָרְחָא וְלָא אַשְׁכָּחוּ : כג וְתָבוּ תְּרֵין גֻּבְרִין וּנְחִיתוּ מִן טוּרָא וַעֲבָרוּ וַאֲתוֹ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְאִשְׁתְּעִיאוּ לֵיהּ יָת כָּל דְּעַרְעָא יָתְהוֹן : כד וַאֲמַרוּ לִיהוֹשֻׁעַ אֲרֵי מְסַר יְיָ בִּידָנָא יָת כָּל אַרְעָא וְאַף אִתְּבַרוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמָנָא : א וְאַקְדֵּים יְהוֹשֻׁעַ בְּצַפְרָא וּנְטַלוּ מִשִּׁטִּין וַאֲתוֹ עַד יַרְדְּנָא הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבָתוּ תַמָּן קֳדָם דִּי יַעְבְּרוּן : ב וַהֲוָה מִסּוֹף תְּלָתָא יוֹמִין וַעֲבָרוּ סָרְכַיָּא בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא : ג וּפַקִּידוּ יָת עַמָּא לְמֵימַר בְּמֶחֱזֵיכוֹן יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן וְכָהֲנַיָּא לֵוָאֵי נָטְלִין יָתֵיהּ וְאַתּוּן תִּטְּלוּן מֵאַתְרֵיכוֹן

יהושע ב ג

וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן :

כב וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצָאוּ : כג וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם :

כד וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ :

ג א וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּסְעוּ מֵהַשִּׁטִּים וַיָּבֹאוּ עַד־הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּלִנוּ שָׁם טֶרֶם יַעֲבֹרוּ : ב וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיַּעַבְרוּ הַשֹּׁטְרִים בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה :

ג וַיְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר כִּרְאֹתְכֶם אֵת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאִים אֹתוֹ וְאַתֶּם תִּסְעוּ מִמְּקוֹמְכֶם וַהֲלַכְתֶּם

י"ג · ד' · ג' · ג' · י"ל דסמי' ד' וחסר · ח' · ג' · י"ג. ל' וחס' · ס' דכמי' · בגו"ד'. ל' הסר · ג' · ג'

אלף . והיה כאשר הייתם קללה בגוים . וחד וליהונתן בן שאול . שני האנשים ד' דסמיכי בקריאה וסים' נמסר בסדר שפטים . נמנו ד' וחס' וסימן נמסר בסדר בשלח . וכל בני ו' וסי' נמסר בסדר כי תשא

רשי

(כג) ויעברו . את הירדן : (ג) והלכתם אחריו . נשתנה המסע הזה משאר מסעות שכל זמן שמשה היה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך והארון נוסע אחר ב' דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה : והכהנים הלוים . לפי שיצאו כולם מלוי (אבי) אבי עמרם נקראו לוים כמו שפירשו רבותינו ז"ל בכ"ד מקומות (ביבמות פ"ו עמוד ב'. ובבכורות ג'. ובחולין כ"ד. ותמיד כ"ז. א' בכ"ד מקומות) נקראו הכהנים לוים וזה טעמו של דבר

רלבג

(כג) והנה שבו שני האנשים ביום הג' לשלוחם שהוא היום השני מהשלשה ימים שזכר יה' שע במה. שאמר בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והנה ביום השלישי מאלו השלשה ימים השכים יהושע בבקר להזדרז על זאת המלאכה כי המלאכה לה' ובאו עד הירדן הוא וכל ישראל ולנו שם טרם יעברו את הירדן והנה לא עברו את הירדן בלילה ההוא אחר עבור השלשה ימים שזכר יהושע לסבות הא' כי השי"ת רצה שיתפרסם זה המופת לישראל כדי שתהיה אמונתו ית' יתברך וביהושע נביאו יותר חזקה ולזה חייב להמתין עבור הירדן עד בקר יום הד' והשני הוא שהשי"ת רצה שיהיה המופת הזה כדי להפיל אימה ופחד על כל מלכי האמורי והכנעני ולזה היה ראוי שיהיה בעת שיראו האנשים זה המופת חזה ביום . והשלישי הוא שרצה השי"ת שיתקדשו העם כדי שיהיו ראויים יותר אל שיעשה זה המופת בעבורם עם שזה הביאם לדקדק יותר בענין אלו הנפלאות כי זה ממה שיעזור להשיג מה שהיה בהם מהפלא והזרות ולזה הוכרח לומר שלא עם ערב יעבורו כי יחשב לפי שיעד יהושע להם שכאשר ישלמו ג' ימים יעברו את הירדן ויבא זה לחשב שיעברו את הירדן בתחלת הלילה שאחרים ומפני זה הוכרח לבאר שלא עברו את הירדן כי אם ביום כדי שיתבאר יותר לדורות הבאים אמתת זה הספור ולזאת הסבה בעיני צוה יהושע לבנים העשר איש שירימו להם אבן אחת לאיש על שכמו למען יהיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל על דבר זה המופת : (ג) והנה צוו השוטרים את העם במצות יהושע שילכו אחר ארון ברית ה' שישאוהו הכהנים הלוים והנה הוצרכו לזאת הצואה כי בימי משה היה חונים ונוסעים על פי ה' אלה תנועי' עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לנחותם הדרך ואולם עתה לא תהיה הליכתם בדרך בזה האופן אבל יהיו המנהיגים עתה הכהנים הלוים נושאי ארון ברית ה' על פי הנביא וכדי שיראו כלם

מצודת ציון

ממנס כמו אין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : (כג) המוצאות . אשר קרה להם : הוא . ר"ל וכו הירדן תכוון : והשלחם . לפי שהלכו אל ההר בעלותם מחמול

מצודת דוד

אמר ותשלחם : ותקשור . בעת שבאו ישראל בארץ : (כד) כי נתן . במקרא שלפניו נאמר שספרו המוצאות אותם וכאשר תמו לספר אמרו הנה תכלית הדבר הוא דע כי נתן ה' וכו' : (א) שם . אל הירדן : (ב) שלשת ימים . וכמ"ש בעוד שלשה ימים כו' (לעיל א') · ה' ארון ברית ה' . הארון יהיו הלוחות שכרת ה' ברית עם

רש"י

דבר אחר: (ד) אך רחוק יהיה. כבודו של מקום הוא: וביניו. כמו וביני ודומה לו ישמח ישראל בעושיו. ד"א ב' ארונות היו של שכינה ושל יוסף שהלכין יחד: כאלפים אמה. כדי שתהיו יכולין לילך ולהתפלל לפניו בשבת כך מסורת במדרש תנחומא לפי שידע שעתידין להיות נגדים לפני יריחו בשבת: למען אשר תדעו. מוסב על והלכתם אחריו: כי לא עברתם בדרך. לא הלכתם בענין זה עד הנה: (ה) ויאמר יהושע. ביום השלישי ויום ג' של אבל היה ראשון לג' הימים: התקדשו. הזדמנו: כי מחר. בעברכם את הירדן: נפלאות. ת"י פרישן: (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום המחרת: שאו את ארון הברית. עד עכשיו נשאו הלוים והיום הכהנים: (ח) כבאכם עד קצה מי הירדן. כשתכנסו לפנים משפתו: בירדן תעמדו. עד אשר יעברו כל העם אל העבר השני: (ט) גשו הנה. לכנס את כולם בין שני בדי ארון זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: (י) בזאת תדעון. במה שאתם רואים שהלכם מזומנין כאן : הברית

מקרא

ד אַחֲרָיו אַךְ ׀ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָו וּבֵינָיו קרי ג' כתיב כן.
כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה אַל־תִּקְרְבוּ ג' דגש
אֵלָיו לְמַעַן אֲשֶׁר־תֵּדְעוּ אֶת־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם
בַּדֶּרֶךְ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃
ה וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם הִתְקַדָּשׁוּ כִּי ט"ר
מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם נִפְלָאוֹת׃
ו וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר ב'
שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְעִבְרוּ לִפְנֵי
הָעָם וַיִּשְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וַיֵּלְכוּ
לִפְנֵי הָעָם׃
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם הַזֶּה
אָחֵל גַּדֶּלְךָ בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר ג' ב' קמץ וא' פתח קל"ט
יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה
אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ ח וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת־הַכֹּהֲנִים ב' ר"פ את בני ישראל
נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־הַבְּרִית לֵאמֹר כְּבֹאֲכֶם ג' חס'
עַד־קְצֵה מֵי הַיַּרְדֵּן בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמֹדוּ׃
ט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֹּשׁוּ ג'
הֵנָּה וְשִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ד' דסמיכי
י וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי אֵל ה'
חַי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרִישׁ מִפְּנֵיכֶם ב' לא סוריסו
אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַחִוִּי כתומס"ס ס'

תרגום

ד ברם רחיק יהי ביניכון וביניהי כתרין אלפין אמין במשחתא לא תקרבון לותיה בדיל דתידעון ית אורחא די תהכון בה ארי לא עברתון באורחא מאתמלי ומדקדמוהי: ה ואמר יהושע לעמא אזדמנו ארי מחר יעבד יי ביניכון פרישן: ו ואמר יהושע לכהניא למימר טולו ית ארון קימא ועברו קדם עמא ונטלו ית ארונא דקימא ואזלו קדם עמא: ז ואמר יי ליהושע יומא הדין אשרי לרבותך בעיני כל ישראל דידעון ארי כמא דהוה מימרי בסעדיה דמשה כן יהי מימרי בסעדך: ח ואת תפקיד ית כהניא נטלי ארונא דקימא למימר כממטיכון עד קצת מי ירדנא בירדנא תקומון: ט ואמר יהושע לבני ישראל אתקריבו הלכא ושמעו ית פתגמיא דיי אלהכון: י ואמר יהושע בדא תדעון ארי אלה קים אתרעי לאשראה שכנתיה ביניכון ותרכא יתרך מן קדמיכון ית כנענאי וית חתאי וית חואי וית פריזאי וית

התקדשו ג' קמצין וסי' ויאמר יהושע אל העם התקדשו. כי כל הכהנים הנמצאים. כי רבת בקהל אשר לא התקדשו. אחל ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' נמסר בסדר דברים: ידעון ד' וסי' ויאמר ה' אל יהושע היום הזה אחל. כל תפלה כל תחנה רמלכים והבתריה. שפתי צדיק ידעון רצון: ואתה תצוה ב' ראשי פסו' את בני ישראל. את הכהנים נשאי. גשו ג' וחסר וסי' ויאמר יהושע אל בני ישראל

רד"ק

ארון הברית וגו'. מוכר להם בירדן כלומר מקדים לפניכם ליכנס בתוך הירדן ומה שאמר ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נוסע לפניהם ארונו של משה היה שהיו בו שברי לוחות ולשון עובר מלשון ויעבור את הכושי לישנא דאקדומי הוא ע"כ: והכהנים הלוים. עד עתה הלוים היו נושאים הארון ועתה נשאוהו הכהנים להקדישו יותר מפני הנס שנעשה לפניו עתה. ואמרו רז"ל בג' מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו וזה היה כשהיה דוד בורח מפני אבשלום שנאמר ויצא צדוק ואביתר הכהן את ארון אלהים ירושלם וכל זה להגדלת קדושתו ועוד אמרו במקום אחר בבנין הבית שהעלוהו הכהנים מעיר דוד והביאוהו לבית קדשי הקדשים ואפשר כי לפני שנתנוהו במקומו הי' שם לעולם לא מנו אלא שלש מקומות והכלל שהחזירוהו למקומו הוא ועד עתה היה הארון נוסע אחר שני דגלים ועתה נסע תחלה: (ד) ובינו. וביניו כתיב וביניו קרי והכל אחד כי ימצא בלשון יחיד ובלשון רבים ויש בו דרש כי שני ארונות היו של יוסף של שכינה והיו מהלכין יחד כאלפים אמה במדה. הכ"ף כ"ף השיעור כמו כ"ף כשש מאות איש כעשרים איש כאיפה שעורים ויתכן שהוא כ"ף האמתית לפי שאמר במדה וכמו זה הכ"ף כ"ף הדמיון כה"ו תמצאון אותו השבעה לי כיום ורוחב המחנה היה או שני עשר מיל כנגד מחנה ישראל כמו שפירשו רז"ל ואמר להם יהושע שמשעה שיכנסו לירדן יתרחקו מן הארון אלפים אמה והטעם שלא ילכו רחוקים מן הארון הכתוב אומר הטעם למען תדעו את הדרך ויש בזה דרש כי מה שאמר להם רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה על חנותם לפני יריחו נוס לכם ואמר להם יהושע עתידין אתם לעשות שם ביריחו את השבת אל תרחיקו מן הארון יותר מאלפים אמה לכל רוח ולמה כדי שיהיו רשאין לבא להתפלל לפני הארון בשבת ומ"ש במדה בפתח הבי"ת סמוך' על הידיעה ר"ל במדה הידועה אלפים במלאכת המשכן: תדעו את הדרך. כדי שלא תכנסו בערבוביא ותראו מרחוק הארון ותלכו דרך ישרה כלכם אחרי הארון: כי לא עברתם בדרך. בדרך הזה כלומר שיבקעו לפניכם המים: (ה) התקדשו. תהיו מזומנים לעבור והכינו כליכם וכל דבריכם: מחר. בעברכם את הירדן. יעשה ה' בקרבכם נפלאות. והנפלאות בקיעת מי הירדן ועמוד המים נד אחד והאיך ידע יהושע זה ועדיין לא אמר לו השם יתברך היום הזה אחל גדלך עד למחר ביום עברם אלא כשאמר לו ביום שלשים של אבל משה קום עבור אמר לו כי עד שלשה ימים תעברו את הירדן ואמר לו הנפלאות שיעשה עמהם בעברם וזהו שאמר להם יהושע כי בעוד שלש' ימים אתם עוברים ואף על פי שלא זכר זה הכתוב כשאמר לו קום עבור והירדן היה מלא על כל גדותיו אז הבין יהושע כי לא יתכן עברם את הירדן אלא בנפלאת שיעשה עמהם: (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים. ביום שעברו והוא בעשו' לחדש: (ז) כי כאשר הייתי עם משה. כי כמו שבקעתי הים לפני משה כן אבקע הירדן לפניך ובזה ידעו כי כאשר הייתי עם משה כן אהיה עמך: (ח) עד קצה מי הירדן. עד קצה העבר השני שיצאו ממנו ושם עמדו נושאי הארון עד שעברו כל העם ומהמקום ההוא סביבות מצב רגלי הכהנים לקחו שתים עשרה אבנים והעבירום עמם ושתים עשרה אבנים אחרות הקים יהושע במקום מצב רגלי הכהנים וכל זה קודם שעברו נושאי הארון מתוך הירדן: (ט) גשו הנה. הקריבם והקהילם לפני הארון במקו' שהיה שם יהושע והשמיע' את דברי ה': (י) בזאת תדעון. טעמו לפניו בהארון יעבור לפניהם ויכרתו מי הירדן ובאות הגדול הזה ידעון

רלב"ג

כלם היה ראוי שירחקו ממנו ולזה צוה אותם שירחקו ממנו אלפים אמה: (ו) והנה זכר אחר זה שהכהן צוה יהושע אל העם שיתקדשו בעבור אלו הנפלאות שיעשה בקרבכם אחר הלילה ההוא ולכהנים צוה שישאו ארון הברית ויעברו לפני העם: (ז) וזכר שהכבר אמר השם יתברך ליהושע כי יחל לגדל אותו בעיני כל ישראל עד שהתבאר להם כי כאשר היה עם משה כן יהיה עמו וחס

תולדות אהרן אחל גדלך. תענית כ ע"ג כה:

מצודת דוד

עם ישראל בעת אשר נתנם: ואתם. ואז אתם תסעו: (ד) וביניו. ובין הארון: כאלפים. אלפים מצומצמים שנאמר במדה והכ"ף באה לאמיתת הדבר וכן מכרה כיום (בראשית כ"ה): למען וכו'. מוסב למקרא שלפניו לומר לכו אחר הארון למען תדעון הדרך כי לא עברתם בה מעולם: (ה) כי מחר וכו' נפלאות. ולזה מפרשו להיות אז קדושים וטהורים מטומאה: (ז) אשר ידעון. על ידי הנפלאות אשר אעשה על ידו: (ח) עד קצה. בקצהו המערבי: בירדן תעמודו. ולא תבאו עוד אל התוכה: (י) בזאת. בהפלא שהולך ומפרש:

מצודת ציון

(ד) מתמול. כמו מאתמול: שלשם. יום השלישי שלפני היום הזה: (ז) אחל. מלשון התחלה: (י) והורש. יורש

ידעון כי האל יתברך בקרבם ויוריש הגוים מלפניהם ובדרש כי טעמו למ"ש נגו הנה הכניסם כלם בין שני בדי הארון וזה א' מן המקומות שהחזיק המועט את המרובה . ואמר להם בזאת תדעון בזאת הפליאה שאתם רואים שכולכם מצומצמין בין בדי הארון וזה הדרש רחוק כי אילו היה זה הפלא היה נזכר [?] בכתוב :

(יא) הברית אדון כל הארץ . ברית של הקב"ה שהוא אדון כל הארץ . ואל תתמה על ה"א של הברית שהרבה מקראות מדברי' כך כמו המסגרות המכונו' בעמק הפגרים : עובר לפניכם . מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן : (יב) קחו לכם שני עשר איש . הכינו אותם להיות נכונים למה שאצוה אותם כשתעברו את הירדן:

וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי
וְהַיְבוּסִי׃ יא הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן
כָּל־הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם בַּיַּרְדֵּן׃
ו' דסמי' יב וְעַתָּה קְחוּ לָכֶם שְׁנֵי עָשָׂר אִישׁ
מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־
י"ג בטעם פזר. ב' ע'גיכם [?] אֶחָד לַשָּׁבֶט׃ יג וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת
רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְהוָה
ס' אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ בְּמֵי הַיַּרְדֵּן מֵי הַיַּרְדֵּן
כ' יִכָּרֵתוּן הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְמָעְלָה
ל'. ב' הארון וְיַעַמְדוּ נֵד אֶחָד׃ יד וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָעָם
מֵאָהֳלֵיהֶם לַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
וְהַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן הַבְּרִית לִפְנֵי
ג' הָעָם׃ טו וּכְבוֹא נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד־הַיַּרְדֵּן
וְרַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן נִטְבְּלוּ
ג' בִּקְצֵה הַמָּיִם וְהַיַּרְדֵּן מָלֵא עַל־כָּל־
גְּדוֹתָיו כֹּל יְמֵי קָצִיר׃ טז וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם
הַיֹּרְדִים מִלְמַעְלָה קָמוּ נֵד־אֶחָד
מאדם ק' הַרְחֵק מְאֹד בָּאָדָם הָעִיר אֲשֶׁר מִצַּד
ב'. י"ד בלש' צָרְתָן וְהַיֹּרְדִים עַל יָם הָעֲרָבָה יָם־
הַמֶּלַח תַּמּוּ נִכְרָתוּ וְהָעָם עָבְרוּ נֶגֶד
ו' יְרִיחוֹ׃ יז וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן
בְּרִית־יְהוָה בֶּחָרָבָה בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן
ל' כמין. ל"ס במלעות הָכֵן וְכָל־יִשְׂרָאֵל עֹבְרִים בֶּחָרָבָה עַד
ד' ומ"ע אֲשֶׁר־תַּמּוּ כָּל־הַגּוֹי לַעֲבֹר אֶת־

גִּרְגְּשָׁאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וִיבוּסָאֵי׃
יא הָא אֲרוֹן קְיָמָא דְרִבּוֹן כָּל
אַרְעָא עָבַר קֳדָמֵיכוֹן
בְּיַרְדְּנָא׃ יב וּכְעַן דַּבָּרוּ לְכוֹן
תְּרֵי עֲסַר גֻּבְרִין מִשִּׁבְטַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל גַּבְרָא חַד גַּבְרָא
חַד לְשִׁבְטָא׃ יג וִיהֵי כְּמִנַּח
פַּרְסַת רַגְלֵי כָהֲנַיָּא נָטְלֵי
אֲרוֹנָא דַיְיָ רִבּוֹן כָּל אַרְעָא
בְּמֵי יַרְדְּנָא מֵי יַרְדְּנָא יִפָּסְקוּן
מַיָּא דְנָחֲתִין מִלְעֵילָא
וִיקוּמוּן רוּקְבָא חַד׃ יד וַהֲוָה
כַּד נְטַלוּ עַמָּא מִקִּרְוֵיהוֹן
לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא וְכָהֲנַיָּא
נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא קֳדָם
עַמָּא׃ טו וּכְמִמְטֵי נָטְלֵי
אֲרוֹנָא עַד יַרְדְּנָא וְרַגְלֵי
כָהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא טְבִילָא
בִּקְצַת מַיָּא וְיַרְדְּנָא מְלֵי עַל
כָּל כֵּפּוֹהִי כָּל יוֹמֵי חֲצָדָא׃
טז וְקָמוּ מַיָּא דְנָחֲתִין
מִלְעֵילָא קָמוּ רוּקְבָא חַד
רְחִיקִין לַחֲדָא מֵאָדָם קַרְתָּא
דִּבְסְטַר צָרְתָן וּדְנָחֲתִין
לְיַמָּא דְמֵישְׁרָא לְיַמָּא
דְמִלְחָא שְׁלִימוּ פְּסָקוּ וְעַמָּא
עֲבַרוּ לָקֳבֵיל יְרִיחוֹ׃ יז וְקָמוּ
כָהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹן קְיָמָא
דַיְיָ בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַרְדְּנָא
מְתַקְּנַיָּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרִין
בְּיַבֶּשְׁתָּא עַד דִּשְׁלִימוּ כָּל עַמָּא לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא׃

(יא) הנה ארון הברית אדון כל הארץ . חסר וארון שזכר עומד במקום שנים ופירושו ארון אדון על כל הארץ או חסר ברית שהרי זכר הברית ופירוש ברית אדון כל הארץ ויש מי שפירש כי על הארון הוא אומר אדון כל הארץ לפי שכן שם הכבוד וכן נקרא שם כי שם ה' צבאות עליו וכן קראו שם הארון ה' כשהיו אומרין בנסעו קומה ה' ובנחה ה' שובה [?] וכן אמר עלה אלהים בתרועה אמר על הארון ואמר אדון כל הארץ כי ע"י הארון הראה האל יתברך שהוא אדון כל הארץ והפך הטבעים כרצונו כי המים טבען להיות נגרים ועמדו נד אחד : (יב) ועתה קחו לכם . ולא אמר להם מה יעשו אלא הכין אותם טרם שיעברו ואחר שעברו העם אמר להם שירימו איש אבנו : (יג) ויעמדו נד אחד . פי' שלא יתפשטו הנה והנה בהכרתם ולא יפשטו אותם המקומות אבל יעמדו נד אחד כמו שירדו המים כן יעמדו אלה על אלה ולא יתפשטו ולא יצאו מגדות הירדן : (יד) הארון הברית . הברית חסר ופי' הארון ארון הברית : (טו) על כל גדותיו . על כל שפתיו מפה ומפה כל ימי קציר כלומר אף על פי שהיו ימי קציר היה מלא על כל גדותיו ובניסן עברו בעשור לחדש שהם ימי קציר או פירושו כי כן מנהגו להיות מלא ימי הקציר ואמר והירדן היה מלא כמשפטו להיות מלא כל ימי קציר כי בהחל ימי החום ותפשר השלג אשר בהרים וימלאו הנהרות וכן בדברי הימים כשעברו בני גד לדוד לעזרו הם אשר עברו את הירדן בחדש הראשון והוא מלא על כל גדותיו : (טז) הרחק מאד מאדם העיר . העיר הקרובה שם במקום שעברו היה שמה אדם ומה שאמר הרחק מאד
להודיע

(יג) המים היורדים מלמעלה . למטה כדרך כל הנהרות המושכים : ויעמדו נד אחד . כשירדו המים עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם ולמטה אלא הם מתקבצים וגודשין ועולין למעלה כיפין ע"ג כיפין : נד . כמו כונס כנד . נד קציר . לשון גובה וכן חברם מנחם : (טו) גדותיו . לשון שפה גבוה: כל ימי קציר , שימי ניסן ימי קציר הם : (טז) הרחק מאד . ממקום שעמדו שם נפסקו : מאדם העיר . כך שמה : והיורדים . אותם שהיו יורדים משם ולמטה תחלה : תמו נכרתו . עברו כדרך הליכתן ככל הנחלים ההולכים אל הים עד אשר תמו : (יז) ויעמדו הכהנים . אצל שפת הירדן : בתוך הירדן . וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה ובתוך כך כל העם עוברים בחרבה : הכן . מכוונים ונכונים זה כנגד זה :
שנים

רלבג

וזה אמנם יהיה כזה האופן שהישירו הש"י איך יעשה זה המופת : (יד) והוא שכבר הודיע להם יהושע זה המופת טרם בואו וייעד להם זמן והוא שכאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים נושאי הארון במי הירדן ברגע ההוא יכרתון מי הירדן . וזה אמנם יהיה כשיכרתון המים היורדים מלמעלה ויעמדו נד אחד ולא ירדו ולזה היה מחוייב שישוב מה שאחר המקום ההוא מהירדן חרבה כי המים אשר בו ירדו ולא יגיע להם דבר מן המים היורדים מלמעלה ולזה טוב שיעמדו רגלי הכהנים בירדן עד עבור כל העם והודיעם שתכף שיסירו הכהנים רגליהם משם ישובו מי הירדן למקומן ולפי שזה הזמן הוא בלתי מוגבל כי אפשר שיהיה זמן עבור העם הירדן ארך אם יעברו במתון או קצר אם יעברו במהירות וכן הענין בזמן הנע' רגלי הכהנים בירדן הנה היה זה מגדיל ענין הפלא הזה ומסיר הספק בו מהרואים אותו כי אם אמר אחד שיהושע היה יודע זמן הכר' הירדן וכמה מן הזמן עמד ואיך שהם אולי יביא זה ספק מעט בענין זה המופת אבל בעבור שהוא לא נתן בזה זמן מוגבל כמו שזכרנו הנה אי אפשר לספק על זה המופת בזה האופן עם שהוא מבואר ממה שזכר מעמד המים היורדים נד אחד שזה בלתי איפשר בזולת מופת כמו שנבאר כשנאמר איך היה ענין זה המופת בזולת המופת : (טו) והנה ספר שכן היה הענין
ר"ל

ג שו . ויאמר שאול גשו . ויען יחזקיהו ויאמר : וכבוא ג' ב' חסר וו' מלא ותוא דין וסימן נמסר בסדר
צא : והורדים על ים כל לשון ירידה מל ב"ם י"ד על וסי' במסרה רבתא : לעבור ד' מלאים בקריאה
ת

תולדות אהרן ארון הברית . סוטה לג עקרים מב כה : והיה כנוח . סוטה שם זבחים קיט : וככוא נשאי הארון . סוטה לד : ויעמדו המים . סוטה נד (סוטה כה) :- תמו נכרתו . שבת לג : ויעמדו הכהנים . ברכות נד :

מצודת דוד

מצודת ציון

יורים מענין גרושין . כמו וירש משם (שם א') : (יג) נד . תל וקבוץ אחת וכן נצבו כמו נד נוזלים(שמות ט"ו) : (טו) גדותיו . הם שפתי הנהר סביב המים כמו והלך על כל גדותיו (ישעיה ח) : (טז) תמו . מלשון חום [?]

(יא) אדון וכו' . ר"ל של אדון וכו' : (יב) קחו לכם . להיות הם במקום מוכנים לעמוד קרוב לארון ויראו הם כי כאשר ינוח כפות רגלי הכהנים מיד יכרתו המים: (יג) והיה כנוח. מוסב למעלה לומר שבמה ידעו כאשר ינוח כפות רגלי הכהנים מיד

יכרתון המים היורדים עתה מלמעלה וילכו להם : ויעמדו . המים אשר יבואו לאחריו אל מקום הכריתה יעמדו שם נד אחד : (טו) בקצה המים . בעבר המזרחי : והירדן מ.א . בא להגדיל הנס ולומר אף שמי הירדן מרובים הם שאפילו בכל ימי קציר שדרך מ[ה] הנהרות להתמעט היה הוא מלא על כל שפתיו : (טז) ויעמדו . מוסב למעלה לומר הנה עם כל רבוי המים עמדו היורדים מלמעלה אחר הכריתה וקמו נד אחד : הרחק מאוד . הנד ההוא היה רחוק מאוד מהעיר ששמה אדם העומדת בצד צרתן : והיורדים . המים שירדו קודם הכריתה לנגד ים הערבה והוא ים המלח : תמו נכרתו . המים ההם תמו ממקומם ונכרתו והלכו להם ונשאר המקום חורב יבש : (יז) ויעמדו . לא יצאו תיכף מן הירדן רק עמדו בעבר המערבי עד עברו כולם וכאשר לזה : הכן . ר"ל עמדו מוכן ומתוקן דרך קבע עד עברו כולם ·

רשי

(ב) שנים עשר אנשים. הם שאמרו למעלה להיות נטועים : (ג) והעברתם אותם עמכם. כמצות משה לבנות להם מזבח בהר עיבל ולכתוב עליהם את דברי התורה וגו בנוס. באו אל הר עיבל וגנו. בהם את המזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו וקפלו אותם ובאו ולנו בגלגל : (ה) עברו לפני ארון וגו'. שנכנסו עתה בירדן ועברו עד לפני הכהנים : (ז) והיו האבנים האלה בגלגל לזכרון זה : (ט) ושתים עשרה אבנים. אחרות הקים יהושע

הירדן: ד א ויהי כאשר־תמו כל־הגוי
לעבור את־הירדן ויאמר יהוה
אל־יהושע לאמר: ב קחו לכם מן־
העם שנים עשר אנשים איש־אחד
איש־אחד משבט: ג וצוו אותם לאמר
שאו־לכם מזה מתוך הירדן ממצב
רגלי הכהנים הכין שתים־עשרה
אבנים והעברתם אותם עמכם
והנחתם אותם במלון אשר־תלינו
בו הלילה: ד ויקרא
יהושע אל־שנים העשר איש אשר
הכין מבני ישראל איש־אחד איש־
אחד משבט: ה ויאמר להם יהושע
עברו לפני ארון יהוה אלהיכם
אל־תוך הירדן והרימו לכם איש
אבן אחת על־שכמו למספר שבטי
בני־ישראל: ו למען תהיה זאת אות
בקרבכם כי־ישאלון בניכם מחר
לאמר מה האבנים האלה לכם:
ז ואמרתם להם אשר נכרתו מימי
הירדן מפני ארון ברית־יהוה
בעברו בירדן נכרתו מי הירדן והיו
האבנים האלה לזכרון לבני ישראל
עד־עולם: ח ויעשו־כן בני־ישראל
כאשר צוה יהושע וישאו שתי־
עשרה אבנים מתוך הירדן כאשר
דבר יהוה אל־יהושע למספר שבטי
בני־ישראל ויעברום עמם אל־
המלון וינחום שם: ט ושתים עשרה
אבנים הקים יהושע בתוך הירדן
תחת מצב רגלי הכהנים נשאי ארון

פיסקא באמצע פסוק · ס' ר"פ · ב' · ל' ומ"ל · ב' · ב' · ל' · ל' בענין ומ"ד · כ"כ דסמי' · הניין אשר ישאלון ותס"ם כי אשר ראיתם את מצרים · ב' סגלו. ז' · ל' · ח' ב' חס' · מ"ב. ל' · ג' דסמי' · ל' וחסר יו"ד · ס' חס' כלוס'

א וַהֲוָה כַּד שְׁלִימוּ כָל עַמָּא
לְמֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא
וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ
לְמֵימָר: ב דַּבָּרוּ לְכוֹן מִן
עַמָּא תְּרֵי עֲסַר גֻּבְרִין גַּבְרָא
חַד גַּבְרָא חַד מִשִּׁבְטָא:
ג וּפַקִּידוּ יָתְהוֹן לְמֵימַר טוֹלוּ
לְכוֹן מִכָּא מִגּוֹ יַרְדְּנָא מֵאֲתַר
מֵיקַם רַגְלֵי כָהֲנַיָּא מְתַקְנַיָּא
תַּרְתֵּי עַסְרֵי אַבְנַיָּא
וְתַעְבְּרִנּוּן יַתְהוֹן עִמְּכוֹן
וְתַחֲתוּן יַתְהוֹן בְּבֵית מְבָתָא
דִּתְבִיתוּן בֵּיהּ בְּלֵילְיָא:
ד וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לִתְרֵי עֲסַר
גֻּבְרָא דְּאַתְקִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
גַּבְרָא חַד גַּבְרָא חַד
מִשִּׁבְטָא: ה וַאֲמַר לְהוֹן
יְהוֹשֻׁעַ עֲבָרוּ קֳדָם אֲרוֹנָא
דַּייָ אֱלָהֲכוֹן לְגוֹ יַרְדְּנָא
וַאֲרִימוּ לְכוֹן גְּבַר אַבְנָא
חֲדָא עַל כַּתְפֵּיהּ לְמִנְיַן
שִׁבְטַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
ו בְּדִיל דִּתְהֵי דָא אָת
בֵּינֵיכוֹן אֲרֵי יִשְׁאֲלוּן בְּנֵיכוֹן
מְחַר לְמֵימַר מָא אַבְנַיָּא
הָאִלֵּין לְכוֹן: ז וְתֵימְרוּן
לְהוֹן דִּי פְּסָקוּ מֵי יַרְדְּנָא מִן
קֳדָם אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ
בְּמֶעְבְּרֵיהּ בְּיַרְדְּנָא פְּסָקוּ מֵי
יַרְדְּנָא וִיהֶוְיָן אַבְנַיָּא הָאִלֵּין
לְדָכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד
עָלְמָא: ח וַעֲבַדוּ כֵן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַּקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ
וּנְטָלוּ תַּרְתָּא עַסְרֵי אַבְנַיָּא
מִגּוֹ יַרְדְּנָא כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ
עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמִנְיַן שִׁבְטַיָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַעְבְּרוּנוּן
עִמְּהוֹן לְבֵית מְבָתָא
וְאַצְנְעוּנוּן תַּמָּן: ט וְתַרְתָּא עַסְרֵי אַבְנַיָּא אֲקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּגוֹ יַרְדְּנָא בַּאֲתַר מֵיקַם רַגְלֵי כָהֲנַיָּא נָטְלֵי אֲרוֹנָא

רדק

להודיע כי לא נתפשטו המים היורדים אלא קמו נד אחד רחוקים מן העיר כמו שהיו מתחלה : והירדים. פירוש והמים היורדים אשר מתחת מקום הכריתה ירדו אל הים כמנהג הנחלים וקודם שעברו תמו אותם המים התחתונים כי הלכו כולם לים והעם עברו ביבשה ברוח כי לא היו מים אלא למעלה מהם שקמו נד אחד ומה שכתוב באדם וקרי מאדם הכתוב אומר כי לולי שקמו המים נד אחד והיו מתפשטין היו נכנסים באדם העיר ושוטפין העיר אף על פי שהיתה רחוקה כל כך היו המים רבים אבל עתה שקמו נד אחד רחקו מאדם העיר מאד כמו שהיה הירדן רחוק מהעיר : (יח) בתוך הירדן הכן. מקור ר"ל מוכנים ומתוקנים. כתרגומו מתקניא וכן ממצב רגלי הכהנים הכין ממקום שיהיו מוכנים ומתוקנים בו : (א) ויאמר ה' אל יהושע. וכבר אמר קודם ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה וכן ויקרא יהושע דבק עם ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן לאמר שיאמר יהושע לבני ישראל קחו לכם וצוו אותם : (ה) עברו לפני ארון ה'. נראה כי יהושע עבר באחרונה את הירדן והעביר כל העם לפניו כדי שיהיו בטוחים יותר כשנשאר אחריהם שהמים יעמדו נד אחד עד שיעבור הוא וכיון שעברו כלם קרא לאותם שני' עשר איש שהכין שהיו עמו ואמר להם שיעברו לפני הארון שהיה בתוך הירדן כי הנשאר האח' אשר יצאו ממנו ואמר להם שירימו איש אבנו על שכמו ויעבירום עמם : (ז) בעברו בירדן. במקצת ספרים הטי"ן בגעיא נקרא בקמץ רחב והוא מן החלופים : (ט) הקים יהושע. אף על פי שלא ראינו שצוהו האל על אלה האבנים אחר שעשה ידענו כי במצות האל יתברך עשה : תחת מצב. מקום מצב לא תחת רגליהם שהרי לא זזו משם עד שנעשה כל

תולדות אהרן שאו לכם. סוטה לד : והעברתם אותם. סוטה לו : הרימו לכם. סוטה לד (סוטה כא) : למען תהיה. סוטה לד : הקים יהושע. סוטה לה :

רלבג

ר"ל שבנות משאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נטבלו בקצה המים תכף עמדו המים היורדים מלמעלה כמו נד אחד הרחק מאד מן העיר שממה אדם אשר מצד צרתן והיורדים על ים הערבה תמו נכרתו בהפסק ירידת המים מלמעלה והעם עמדו נגד יריחו : (ב) ולפרסם זה המופת צוה לי"ב איש אשר הכין מבני ישראל איש אחד איש אחד משבט שירימו להם איש אבן אחת על שכמו למען יהיה זה אות בקרבם להזכירם ענין זה המופת : (ט) וזכר עוד שהשתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים ויתפרסם להם שאלו מקומם

וסי' עד אשר תמו כל הגוי. ותגינא כל הגוי. ויהי כאשר תם כל העם. לעבור בך בליעל. שבטי בני ישראל ג' דסמיכי בקריאה. וסימן והיו לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים. איש אבן אחת על שכמו למספר. ויעשו כן בני ישראל כאשר צוה יהושע: סימן קדמ' כי ישאלון בניכם. תנינא אשר ישאלון בניכם. קדמא מחר לאמור: תניינא מחר את אבותם לאמר. קדמ' מה האבנים האלה לכם. תנינא מה האבנים האלה. קדמא שנים עשר איש לשבט. תנינא שנים עשר אנשים: לזכרון ח' ב' חסר וסי' נמסר בזכריה סימן ו': העברום ח' חס' בלישנא וסימן וקחם ויעברם: יעברום עמם אל המלון. מעברים עם ה'. ויקרא ישי אל אבינדב ויעברהו. והוא ירה החצי להעברו. ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול לקח. וכל עם יהודה ויעברו את המלך כתיב. ויעברו את המלך ואת ביתו. וכל גבי נרין דסוגי' בס"נ מ"ל וסימן והעברני עליהם סביב. ויאמר המלך לעבדיו העבירוני.

מצודת דוד

ד' (ג) מתוך הירדן. צוה להם לחזור אל קצה הירדן אחר שיצאו ממנו : ממצב. ממקום שהכהנים נצבים מוכן ומתוקן כי נשאו רגליהם ולקחו האבנים אשר תחתיהם : (ד) אשר הכין. לעמוד קרוב לארון לראות אשר מיד כמוח רגלי הכהנים יכרתו המים כמ"ש למעלה : (ה) אל תוך הירדן. כי כבר יצאו ממנו כאמור : (ו) אות. סימן לזכרון : מחר. ר"ל לאחר זמן : (ט) ושתים וכו'. אלו היו אחרים : עד היום הזה. ר"ל עד עולם כי כל קורא הפסוק הזה בזמנו אומר עד היום הזה וכוס

מצודת ציון

ממצב. תם ושלמם : ד (ה) והרימו. והגביהו : (ט) תחת. במקום :

הלוא

הַבְּרִית וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
י וְהַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עֹמְדִים בְּתוֹךְ
הַיַּרְדֵּן עַד־תֹּם כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל־הָעָם כְּכֹל
אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיְמַהֲרוּ
הָעָם וַיַּעֲבֹרוּ׃ יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּם כָּל־
הָעָם לַעֲבוֹר וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן־יְהוָה
וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי הָעָם׃ יב וַיַּעַבְרוּ בְּנֵי־
רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה
חֲמֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה׃ יג כְּאַרְבָּעִים אֶלֶף
חֲלוּצֵי הַצָּבָא עָבְרוּ לִפְנֵי יְהוָה
לַמִּלְחָמָה אֶל עַרְבוֹת יְרִיחוֹ׃
יד בַּיּוֹם הַהוּא גִּדַּל יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר
יָרְאוּ אֶת־מֹשֶׁה כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃
טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר׃ טז צַוֵּה אֶת־הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן
הָעֵדוּת וְיַעֲלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן׃ יז וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר עֲלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן׃
יח וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְּקוּ
כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הֶחָרָבָה
וַיָּשֻׁבוּ מֵי־הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ
כִתְמוֹל־שִׁלְשׁוֹם עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃

דְקְיָמָא וַהֲווֹ תַמָּן עַד יוֹמָא
הָדֵין׃ י וְכָהֲנַיָא נָטְלֵי אֲרוֹנָא
קַיְמִין בְּגוֹ יַרְדְּנָא עַד דִשְׁלִים
כָּל פִּתְגָמָא דְפַקִּיד יְיָ יַת
יְהוֹשֻׁעַ לְמַלָּלָא עִם עַמָּא
כְּכֹל דְפַקִּיד מֹשֶׁה יַת יְהוֹשֻׁעַ
וְאוֹחִיאוּ עַמָּא וַעֲבָרוּ׃
יא וַהֲוָה כַּד שְׁלִים כָּל עַמָּא
לְמֶעְבַּר וַעֲבַר אֲרוֹנָא דַיְיָ
וְכָהֲנַיָא קֳדָם עַמָּא׃
יב וַעֲבָרוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי
גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה
מְזָרְזִין קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כְּמָא דְמַלֵּיל עִמְהוֹן מֹשֶׁה׃
יג כְּאַרְבְּעִין אַלְפִין מְזָרְזֵי
חֵילָא עֲבָרוּ קֳדָם עַמָּא דַיְיָ
לִקְרָבָא לְמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ׃
יד בְּיוֹמָא הַהוּא רַבִּי יְיָ יַת
יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל
וּדְחִילוּ מִנֵּיהּ כְּמָא דַהֲווֹ
דַחֲלִין מִן מֹשֶׁה כָּל יוֹמֵי
חַיּוֹהִי׃ טו וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ
לְמֵימַר׃ טז פַּקִּיד יַת כָּהֲנַיָא
נָטְלֵי אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא
וְיִסְקוּן מִן יַרְדְּנָא׃ יז וּפַקִּיד
יְהוֹשֻׁעַ יַת כָּהֲנַיָא לְמֵימַר
סַקוּ מִן יַרְדְּנָא׃ יח וַהֲוָה כַּד
בְּעוֹ לְמִסַּק כָּהֲנַיָא נָטְלֵי
אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ מִגּוֹ יַרְדְּנָא
אִתְנְגִידָא פַּרְסַת רַגְלֵי
כָּהֲנַיָא וּנְתָא עַל יַבֶּשְׁתָּא
וְתָבוּ מֵי יַרְדְּנָא לְאַתְרֵיהוֹן וַאֲזַלוּ כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִקַּדְמוֹהִי עַל כָּל כֵּפוֹהִי׃

ג' והכהן וכמו · ג' כטעם · ד' מ"ע · ד' חס' · ג' · ג' סמן · ד' חס' · ג'. י"ג · ג' רפין · כעלות קרי · ג' · ג' נססי. נספר'

יעבירוני עד אשר אבא אל יהודה : ויעברו ב' וחס' וסימן וימהרו העם ויעברו. עלה הפרץ לפניהם. וא' יגעשו עם ויעברו : חמשים ד' וחס' וסימן נמסר לעיל בסיפרא בסימן א' ובסדר בשלח: צוה ג' בקריאה וסימן צוה את הכהנים נשאי ארון. צוה ויכרתו לי ארזים מלבנון, צוה ישועות יעקב : ארון העדות י"ב דסמיכי בקריאה וסימן נמסר בסדר כי תשא. ויעלו ג' רפין בקריאה וסימן צוה את הכהנים נשאי. יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט. והשמיעו עליה בקולם. גדותיו ד' וסימן וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו והירדן מלא. ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו. אלה הם אשר תולדות אהרן כאשר הם. סוטה לג. נתקו כשות. סוטה לג:

רד"ק

כל מה שהיה להם לעשות כמו שכתוב עד תם כל הדבר : (י) עד תם כל הדבר. הקמת האבנים בירדן והעברת האבני' האחרות אל המלון : אשר צוה ה' את יהושע. כמו שכתוב למעלה : ככל אשר צוה משה את יהושע. כמו שכתוב בתורה והיה ביום אשר תעברו את הירדן : וימהרו. הקמת האבנים והעברתם ואחר כן עברו : (יא) ויהי כאשר תם כל העם וגו' לפני העם. פי' הארון והכהנים שהיו לפני העם קודם שתמו לעבור עברו אחרי עבור העם. או פי' כאשר תם כל העם לעבור המתינו על שפת הירדן עד שעבר הארון והלך לפני העם והלכו אחריו. או יהיה פי' לפני העם לעיני העם. ורז"ל פירשו בענין אחר כל זה הענין ופירשו עד קצה מי הירדן בירדן תעמדו בקצה אשר נכנסו ממנו ושם עמדו הכהנים והארון עד שעבר העם ופרשו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה אל האחרת אשר בצדם והיא השפה אשר נכנסו מתנה וחזרו לאחוריהם אל החרבה חה שאמר ויעלו מן הירדן שעלו מן הירדן אל השפ' כדי שיחזרו המים למקומם קודם שיעבור הארון כדי להרא' להם נס אח' נמצאו ארון וכהני' מצד אחד וישראל מצד אחר והירדן מלא ביניהם נשא ארון את נושאיו ועבר שפי ויעבור ארון ה' לפני העם ואני תמה מזה הדרש מה הצריכם לזה לאלה הפסוקים כי כבר פירשנו אותם כלם לדעתנו ואפילו יהיה כדבריהם פי' קצה מי הירדן בשפה אשר נכנסו ממנה כאשר תם כל העם לעבור עבר הארון אחריהם ביבשה וכאשר נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה מצד השני שבו המים למקומם ואנה ראו שארון מצד זה וישראל מצד זה ומה צריך לשאת ארון את נושאיו ולעבור ואם היה גם כזה לא היה הכתוב מפרש שהארון נשא את נושאיו למעלה מן המים ואפילו למי שמפרש דבריהם כמשמעו שמפרש עד קצה מי הירדן הקצה שיצאו ממנו כמו שאנו מפרשים ומפרש ארון מצד זה וישראל מצד זה כי כלם היו מהשפה אשר יצאו ממנה אלא פי' מצד זה שהארון היה על שפת הירדן וישראל היו לפניו רחוקים והנו כמצד אחר אם כן הארון שהיה אחרי העם איך אמר ויעבור לפני ישראל עד שעבר לפניהם כמו שפירשנו אלף. הכ"ף כ"ף שיעור : (יד) גדל ה'. שבקע הירדן לפניו כמו שבקע הים לפני משה : (טו) ויאמר ה' אל יהושע וגו' צוה את הכהנים. וכבר אמר כי כבר אמר למעלה ויעבר ארון ה' ועתה ספר היאך עבר כי הקב"ה אמר ליהושע קודם זה שיצוה את הכהנים שיעלו מן הירדן : (יח) ויהי בעלו' הכהנים. בבי"ת כתיב וקרי בכ"ף והענין אחד : וישבו מי הירדן כתמול שלשום על כל גדותיו. בא להודיע כי בשוב המים למקומם גם כן לא באו כאחד כי היו עומדים בירידתם ועלייתם

רש"י

יהושע בתוך הירדן : (י) עד תום כל הדבר. כמו ששנינו במסכת סוטה עודם בירדן אמר להם יהושע דעו למה אתם עוברים את הירדן על מנת שתורישו את כל יושבי הארץ כו' : (יא) ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון וגו'. לא כדרך שעברו האחרים אלא כמו שמפורש למטה בענין נתקו כפות רגלי הכהנים לאחוריהם אל החרבה על השפה שנכנסו בה שהיו עומדים אצלה וחזרו המים לאחוריהם לילך כתמול שלשום נמצא ארון ונושאיו מצד זה וכל ישראל מצד זה נשא הארון את נושאיו ועבר : לפני העם. לעיני העם : (טז) צוה את הכהנים. כאן פירש הכתוב את שאמר למעלה היאך עבר ארון ה' והכהנים לפני העם וגו' : ויעלו מן הירדן. ויעברו אין כתיב כאן אלא ויעלו למדנו שעל השפה שהיו עומדין אצלה עלו ואי אפשר לומר שהיו עומדין אצל שפת הירדן שבמערב שהרי נאמר למעלה נטבלו רגלי הכהנים בקצה המים ושם נאמר ויעמדו הכהנים וכל ישראל עוברים : (יח) נתקו כפות רגלי הכהנים. מן המים אל החרבה שאצלם וישובו המים למקומם נמצא ארון מצד זה וישראל מצד זה נשא ארון את נושאיו ועבר ועל דבר זה נענש עוזא כשאחז בארון. שאמר כשאו נושאיו נשא עצמו

רלב"ג

מקומם יעמדו מי הירדן נד אחד : (יא) והנה זכר שכבר מהרו העם לעבור יותר מהחוק הנהוג וידמה שכבר עשו זה כדי שיתבאר להם מדרגת יהושע בענין זה המופת כי אילו היה מונגל זמן עמידת מי הירדן עד הזמן שהיה ראוי שיעברו בו העם לפי החק הנהוג היה ראוי כשמהרו לעבור שישארו מי הירדן כך זמן מה אחר עברם והנה אשר שתכף עבור העם עבר ארון ה' לפני העם ותכף שבו מי הירדן למקומם וזה גם כן היה במצות הש"י כדי שיתפרסם לישראל עולם זה המופת ר"ל שכבר צוה הש"י את יהושע שיצוה הכהנים נושאי הארון שיעלו מהירדן תכף עבור העם : והנה

העם אלא נשא ארון את נושאיו ועבר לפני העם אף על פי כן מי הצריכם לזה הנס וכי קשה הוא לפרש שכמשמעו אותו. או פירוש לפני העם לעיני העם כמו שפירשנו והם שאמרו ידעו מה שאמרו כי דעתם רחבה מדעתנו : (יג) כארבעים

מצודת ציון

(יג) חלוצי. מזוין כמו חלוצים תעברו (דברים ג) : ערבות. ענינו כמו מדבר : (יח) נתקו. נעתקו

מצודת דוד

והוא כלל גדול בדברי הנביאים : (י) לדבר אל העם. ארז"ל שהשם צוה לו לדבר אל העם לאמר דעו שאתם עוברים את הירדן בחרבה על מנת לגרש כל יושבי הארץ והדבר הזה בעצמו צוה לו משה : וימהרו. בעבור כבוד הארון שעמד עד עברם : (יא) ויעבור ארון ה'. אחר צוות יהושע לכהנים לעלות מן הירדן כמים למטה לא עבר הארון ללכת לפני העם : (יג) לפני ה'. ר"ל בשליחותו של מקום : למען

ויצאתם חוץ מנגדות הירדן אלא ירדו התחתונים עם קצת העליונים וכן מעט מעט עד אשר תמו כחמול שלשים ללכת על כל גדותיו : (יט) ויחנו בגלגל . והוא המלון אשר נוח ה' להניח שם האבנים ושם הקימם יהושע וכו ביום שעברו בא הגלגל שנאמר במלון אשר תלינו בו הלילה ואמרו רז"ל כי יותר מששים מיל הוא הדרך שהלכו באותו היום מן הירדן ועד הגלגל וע"י נס הלכו הדרך ההוא אנשים ונשים וטף יותר מששים מיל באותו היום : (כא) אשר ישאלון בניכם . הנולדים הקטנים ואשר יולדו : (כג) אשר הוביש ה' את מי הירדן מפניכם . דברי יהושע לבני ישראל ליוצאים ממצרים ולילודים במדבר אשר הוביש מפנימ אנחנו שיצאנו ממצרים :

יט וְהָעָם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח
יְרִיחוֹ׃ כ וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן־הַיַּרְדֵּן הֵקִים
יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל׃ כא וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם
מָחָר אֶת־אֲבוֹתָם לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה׃ כב וְהוֹדַעְתֶּם אֶת־בְּנֵיכֶם לֵאמֹר
בַּיַּבָּשָׁה עָבַר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃
כג אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־מֵי
הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם עַד־עָבְרְכֶם כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְיַם־סוּף אֲשֶׁר־
הוֹבִישׁ מִפָּנֵינוּ עַד־עָבְרֵנוּ׃ כד לְמַעַן
דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יַד יְהוָה כִּי
חֲזָקָה הִיא לְמַעַן יְרָאתֶם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים׃
ה א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל־מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי
אֲשֶׁר עַל־הַיָּם אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה
אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־
עָבְרֵנוּ וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָם עוֹד
רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃
ב בָּעֵת הַהִיא אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צֻרִים וְשׁוּב מֹל

ס"ג | כ' דסמי' | כ' | ג' | ד' מ"ל | ו' פסו' למען. למען | ו' דסמי' | עברם ק' כ"פ | כ' וכעין

יט וְעַמָּא סְלִיקוּ מִן יַרְדְּנָא
בְּעַסְרָא לְיַרְחָא קַדְמָאָה
וּשְׁרוֹ בְגִלְגְּלָא בְּסִיָּפֵי מַדְנַח
יְרִיחוֹ׃ כ וְיָת תַּרְתָּא עַסְרֵי
אַבְנַיָא הָאִלֵּין דִּנְסִיבוּ מִן
יַרְדְּנָא אֲקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגְּלָא׃
כא וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֵימַר דְּיִשְׁאֲלוּן בְּנֵיכוֹן
מְחַר יָת אֲבָהַתְהוֹן לְמֵימַר
מָה אַבְנַיָא הָאִלֵּין׃
כב וּתְהוֹדְעוּן יָת בְּנֵיכוֹן
לְמֵימַר בְּיַבֶּשְׁתָּא עֲבַר
יִשְׂרָאֵל יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃
כג דִּיבֵּשׁ יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָת מֵי
יַרְדְּנָא מִן קֳדָמֵיכוֹן עַד
דַּעֲבַרְתּוּן כְּמָא דַּעֲבַד יְיָ
אֱלָהֲכוֹן לְיַמָּא דְסוּף דִּי יַבֵּשׁ
מִן קֳדָמָנָא עַד דַּעֲבַרְנָא׃
כד בְּדִיל דְּיִדְעוּן כָּל עַמְמֵי
אַרְעָא יָת גְּבוּרְתָּא דַּיְיָ אֲרֵי
תַּקִּיפָא הִיא בְּדִיל דְּתִדְחֲלוּן
יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן כָּל יוֹמַיָּא׃
א וַהֲוָה כַּד שְׁמַעוּ כָּל מַלְכֵי
אֱמוֹרָאֵי דִּי בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא
מַעַרְבָא וְכָל מַלְכֵי כְנַעֲנָאֵה
דִּי עַל יַמָּא יָת דִּיבֵּשׁ יְיָ יָת
מֵי יַרְדְּנָא מִן קֳדָם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל עַד דַּעֲבָרוּ וְאִתְמְסִי
לִבְּהוֹן וְלָא אִשְׁתְּאַרַת בְּהוֹן
עוֹד רוּחַ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ב בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ עֲבֵד לָךְ אִזְמְלָן חֲרִיפִין וְתוּב גְּזַר יָת בְּנֵי

עברו את . הו' יש ד' מ"ל וסימן כי שמענו את אשר הוביש . אשר הוביש ר"פ . ויהי כשמוע כל מלכי . כל הובאיש על עם כן כתיב : למען ו' פסוק' אית בהון למען למען וסימניה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו . כי מאת ה' היתה לחזק : למען דעת כל עמי הארץ . ואכמא אתם במתנותם . למען תינקו ושבעתם . למען טבח טבח . ונמסר גם בסדר וירא : וכל מלכים ו' וסי' ויהי כשמוע כל מלכי האמרי . ויראו גוים את שם ה' . הלא נעשה פסח כמהו . וכל מלכי הארץ מבקשים דד"ת . לבד

תולדות אהרן בעבור להודש . ר"ס יג יבמות עא קדושין לח : שהיה עשרם האבנים . סוטה לה לו : ויהי כשמוע . זנחים קטז : את אשר הובים . (סוטה כ"ב) : עוד רוח : זנחים קטז : חרבות צורים . יבמות עא (ר"ה נט) :

פנמו לא כל שכן : (כ) הקים יהושע בגלגל . הוא המלון אשר לנו בו הלילה : (א) אשר בעבר הירדן ימה . לצד שעברו בני ישראל הוא צד של מערבי ועד עכשיו היו בעבר מזרחי : (ב) חרבות צורים . כתרגומו אזמלון חריפין וכן אף תשיב צור חרבו

רלבג

(יט) והנה זכר שהעם עלו מהירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל ושכבר הקים יהושע שם י"ב האבנים אשר הרימו השנים עשר שהכין מבני ישראל למען יהיה זה לזכרון לבני ישראל עד עולם וזה ממה שיורה כי במקום המקדש שמו אותו כמו הענין בצנצנת המן ובמטה אהרן שנתבאר בתורה שהושמו לפני משכן ה' למשמרת והנה נקבע המשכן בגלגל זמן מה כמו שיבא שכבר עשו בני ישראל שם הפסח בארבעה עשר יום לחדש ולא היה איפשר שיעשוהו שם שלא היה שם המשכן : (כ) והנה יראה שלא הושמו האבנים האלה לפני העדות כמו הענין בצנצנת המן ומטה אהרן לשתי סבות האחת שלא זכר בזה המקום זה אבל זכר שכבר הקימם יהושע בגלגל . והשנית שהוא ראוי שיהא הבדל עצום בין מופתי משה ומופת זולתו כמו שנזכר בסוף התורה ולזה אין ראוי שישתתפו אלו הדברים שהיו לזכרון לאלו המופתים במקום אחד עם שאלו האבנים יצטרך להם מקום גדול ולא יכילם המקום ההוא ועוד שכבר יהיה הבדל עצום בין צנצנת המן ומטה אהרן ובין האבנים האלה וזה כי צנצנת המן היה בו המופת מתמיד עד שמה שהיה נמס בחום השמש ישאר ויתקיים זה הזמן הארוך וכן היה הענין במטה אהרן עם השקדים שגמל ואלו הענינים גם כן מה שעושה בו המופת בעצמו והולם האבנים לא היה בהם בעצמותם מן הזרות והפלא ולא היה מה שנעשה בו המופת אבל היו סבה באופן מה לזכר ענין זה המופת כמו שנזכר בזה המקום ולזה היה די שיהיו במקום שיהיה בו המשכן כי שם יבואו ישראל בכללם שלש פעמים בשנה ויזכירום אלו האבנים ענין זה המופת עד עולם ולזה לא אמר בזה המקום שהקים יהושע אלו האבנים לפני השם אבל אמר שהקימם בגלגל כי

ירצתם . לגזרת פעל כי יראתם לגזרת פעל והוא עבר במקום עתיד כמו תראו ורבים כמוהו : (א) עד עברנו . עד עברם קרי והם דברי הכותב : (ב) בעת ההיא . בעוד שהיו בגלגל צוה לו האל למול כדי שיעשה פסח כי בי' לחדש עברו וג' ימים היה להם להיות נכונים לעשות הפסח ולהזות ולטבול כי טמאי מתי' היו בהם ושיהיו נמולים כלם כדי שיקריבו הפסח בי"ד ואמרו רז"ל כי בי' לחדש ביום בואם הזו כלם הזאה ראשונה שהיא הזאת ג' ובערב הפסח עשו הזאה שנייה שהיא הזאת ז' שהרי צריך בין הזאה להזאה ד' ימים ומלו באלו ד' ימים וטבלו ועשו פסחיהם בטהרה ומפני מה לא מלו הילודים במדבר אמרו רז"ל כי מ' שנים שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית כי היכי דלא ליבדרו ענני כבוד ולפי' לא מלו כי רוח צפונית רפואה למכת דם וזולתה סכנה ואמר ביומא דעיבא וביומא דשות' לא מהלינן ולא מסוכרינ' פי' אין מלין ואין מקיזין שותא היא רוח קדים כי היא סכנה למוליא דם ואם יאמר אדם וכי כל יום ויום כשהזכר נמול אדם שומר לו רוח צפונית יש לומר הטעם כי בכל יום נושבת כמו שאמרו רז"ל ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כל אחד מהן וברוב הימים היא לבדה גוברת על שאר הרוחות לפי' מלין בכל יום על הרוב ורוח צפונית היא המפזרת העננים כמו שכתוב רוח עברה ותטהרם ועל רוח צפונית הוא אומר כי אין יום בהיר וטהור אלא עם רוח צפונית וכן הוא אומר מצפון זהב יאתה ועם שאר הרוחות ימלאו העננים לרוב שאינן מתפזרות מפניהם ואף על פי שרוח צפונית עמהם כמו שאמרנו היא מפילה להם אבל בהיותה גוברת היא מפזרת העננים ולפי שבמדבר לא נשבה בהלו המילה ורז"ל לא אמרו טעם למה אינם מרים עתה מלימול ביומא דשות' אבל אמרו כיון שהרגילו אינו מזיק וכן אמרו והאידנא דדשו בה רבים שומר פתאים ה' ואם יאמר אדם יכול היה הקב"ה להשיב רוח צפונית ולא יתבדרו ענני כבוד ולא תבטל מצות מילה אמת הוא כי לא יבצר ממנו מזמה יתברך וית' והוא ית' המצוה על המילה לשמנה ימים הוא התירם מהם ולא הזהירם למול הילודים כל אותן שנים לפי שהמצוה אינה בטלה כי אם לא היתה בזמנה יכולה להיות אחר זמן ובעבור האריך זמן המצוה לא ישנה הקב"ה מנהג העולם כי אע"פ שמשנה מנהג

מצודת דוד

(כד) למען יראתם . כמו ולמען יראתם ותחסר הוי"ו וכמוהו רבים : ה (א) ולא היה וכו' . אמר בדרך הפלגה וגוזמא כאלו הלך מעמם רוח החיוני לגודל הפחד : (ב) ושוב מול וכו' שנית . אמר שנית כי גם בליל צאתם ממצרים נמולו כל ישראל יחד כן

מצודת ציון

נפסקו וסרו ממקומם : ה (ב) צורים . חדודים כמו אף תשיב צור חרבו (תלים פט) .

ני די להזכיר זה המופת בזה האופן ומזה המקום ירצה שאלו האבנים היו תמיד במקום מפורסם לכל ישראל כדי שיהיו זכרון תמידי לכולם כמו שנזכר פה והנה למדו רבותינו ז"ל ממה שנזכר פה שבשבעה באדר מת משה וידמה שהסכימו שאותו אדר היה שלשים יום כי אז היו מקדשין החדש ע"פ הראיה וזו ביום שמת משה התחיל מספר השלשים יום שבכו אותו והנה היום השני מניסן היה היום השלשים ולפי שמקצת היום ככלו הנה שלח אז יהושע המרגלים ביום ההוא וזהו ביום אמר לשוטרי ישראל כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן והנה בסוף היום השלישי לניסן לנו אצל הירדן וביום העשירי עברו את הירדן וחנו בגלגל ואולם אם היה בשנה ההיא אדר מעשרים ותשעה יום הנה יתחייב שנאמר שבששה באדר מת משה ולפי שכבר אמר משה ביום מותו בן מאה ועשרים שנה אנכי היום למדו שבכמו היום שמת נולד והנה זכר אחר זה שזה המופת הוסיף מורך לב לכל מלכי האמורי והכנעני וכבר נתפרסם זה המופת לכולם מגד מה שראו שנכרתו מי הירדן שהיו אצלם עת מה כי כבר נכרתו מימי הירדן ממקום רגלי הכהנים עד היום וכאשר חקרו בזה מצאו שהסבה היתה שהש"י הוביש מימי הירדן מפני בני ישראל עד עברם והנה נזכר בזה המקום שמה שעשה יהושע מאלו הדברים לפרסם זה המופת היה לפי מה שצוה משה את יהושע ולזה ידמה שמשה צוהו בביאור איך יעשה זה כשיכרתו מי הירדן על ידו כדי שיגיע מזה לכל ישראל זה התועלת האפשרי שיגיע ממנו: והנה ראוי שנחקור בכאן בביאור ספק מה אינו מעט יקרה בזה המופת אשר נזכר פה וזה שכבר פרשו ז"ל כי לא יתחדש במופתים דבר חדש ולזה הוקשה לרבא מה שאמר ואם בריאה יברא ה' מפני מה שאין כל חדש תחת השמש ויתר הספק הזה כשאמר שזה המופת היה לנהר זמן פתיחת הארץ פיה וביאור זה כי זה יקרה לארץ באורך זמנים כשיעלה בנפשה איד מהעשני כמו שנתבאר בספר האותות והמופת היה לעשות בזולת זמן מורגש מה שיעשהו הטבע בזמן ארוך וכן הענין בהתהפך המטה נחש אבל לא יחדש הש"י דבר חדש אצל הנמצאות כולם ולזה לא יתכן שיעשה מהמטה נחש ויהיה מטה ונחש יחד וכן לא יתואר בעשית דבר מה שהיה מציאותו סותר עצמו כאילו תאמר עשיית מרובע הקטר שוה לצלעו או עשיית משולש מקוים ישרים שיהיו זויותיו פחות או יותר משתי זויות נצבות או עשיית אש קר ומה שדומה לזה ממה שמציאותו סותר נפשו ובהיות הענין כן והיה מטבע המים כשהיו מים בפועל שיהו מבקשים המקום השפל הנה ידמה שיהיה המופת בדברים אשר לא ייוחס לש"י לעשות זה המופת בכמו זה האופן ואם אמר אומר שכבר נתבאר בענין כבשן האש שבאו בו חנניה מישאל ועזריה ולא ניזוקו שכבר היה בלתי אש והוא אם אמרנו לו שהמופת לא היה שהוסר החום מהאש והוא אם הלא תראה שהאנשים שהשליכום שם מתו מחוזק החום אבל זה המופת היה אם בהסיר הש"י במופת הטבע האשיי מהמקום שבאו בו חנניה וחבריו כמו שירצה מקצת דברי רבותי' ז"ל אם בשהקנה להם טבע שלא יוזקו בו מהאש כי כבר זכרו חכמי הרפואה שיש שם קצת דברים כשימשח אדם אחד אבר מאבריו בהם לא יזיקהו האש והמופת היה לעשות זה בזולת סבותיו כמו הענין בפתיחת הארץ ובהיות הענין כן הנה איך היה הענין בזה מי יתן ואדע. ונאמר שכבר ידמה שנאמר שאין הנחת המים בלתי נגרים דבר חדש כי כבר יקרה בזה למים כשיהיה להם דבר מונע מהתנועה ואיפשר שחדש הש"י במופת באויר בסמוך למים ההם גשם ספירי עב מונע המים מהירידה או היה זה בשחדש רוח חזק שם במופת ידחה המים למקום ההוא ולא יניחם לרדת כמו הענין בקריעת ים סוף כמו שבארנו בביאורינו לדברי תורה כי הש"י הרבה אל מה שיחבר אל המלאת המופתים סבות מה ימעטו הזרות אשר בענין המופתים ההם ולזה תמצא שצוה ישעיהו שימרחו דבלת תאנים על שחין חזקיה כי יש לו מבוא בזה מבוא מה ואע"פ שאי אפשר בו שירפא השחין בכמו זה הזמן המעט וכן תמצא במה שצוה אלישע לנעמן שירחץ שבע פעמים בירדן כי הרחיצה במים הקרים יש לה מבוא מה בזה כמו שהוא מפורסם אלא שלא תשלם בה הרפואה בזה האופן מזולת שיחובר לזה מופת. והנה הענין הזה בטבע כמו הענין במצות התוריות כי הכל מסודר מהשם ית' ולזה כשיצטרך לשם יתברך לשנות הטבע אצל מה שזהו יותר טוב בעת ההיא ממה שיסודר מהטבע הנה יתרחק ממנו המעט שאיפשר כי השם יתברך איננו שונא הסדור הטבעי כי הוא בראו וכן הענין בתורה ר"ל שכאשר יהיה יותר בעת ההיא הנאות מדבריה הנה יהיה רשות לנביא או לב"ד לנטות מקצת דברים אז כמו מעשה אליהו בהר הכרמל וכשיהיה זה כן הנה ראוי שיטו אז מדברי התורה היותר מעט שאיפשר ולזה תמצא במי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו הקל הקל תחלה. ובכאן הותר זה הספק:

ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הם י"ב:

התועלת הראשון הוא בעיון והוא שכבר היה הנבואה לנביא להשגיח על העם אשר הוא שלוח להם ולזה יתחייב מזה שאם לא יצטרך העם שתגיע להם זאת ההודעה על יד איש אחר ראוי לנבואה מפני הגעתה להם על יד נביא יותר שלם ממנו שלא תגיע נבואה לאיש ההוא הראוי לנבואה בעניני העם ולזה ספר שלא נתנבא יהושע אלא אחר מות משה כי לא נצטרך לישראל ההודעה לזה על יד יהושע בשכבר נשלם להם זה באופן יותר שלם על יד משה:

השני הוא במדות והוא שראוי לתלמיד המבקש למוד השלמות האנושי מהמלמד הנאות לזה שיעמוד לפניו תמיד וישרתהו כי אז יתכן לו ללמוד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הן מהפילוסופיא בעיונית או המדינית או מהעניינים התוריים ולזה תמצא שתאר יהושע בהגעת הנבואה לו בהיותו משרת משה כאילו יאמר שמזה הצד הגיע לו מהשלמות מה שבעבורו היה ראוי לנבואה:

השלישי הוא להודיע שסבת בלתי עבור משה את הירדן היה חטא העם וזה למדנו בשלול ב' דברים מזה הספור האחד הוא שבזה המקום שהתבאר בו שלא הסכים הש"י שיעבור משה את הירדן ולזה נתן סבה במה שצוה יהושע שיעבור את הירדן אחר היות משה מת אמנם שקרא אותו הש"י עבדו וזה ממה שיורה כי לא היה זה לו בחטאו ולזה אמר במשנה תורה גם בי התאנף ה' בגללכם וגו' ואם יקשה בעיניך מה שביארה התורה שזה היה על אשר מרו את פי ה' לבלתי הקדישו בענין מי מריבה נאמר לך שזה לא יסתור מ"ש גם בי התאנף ה' בגללכם וזה כי אולי היה נמשך לישראל מזאת ההקדשה מהתועלת באמונה בש"י מה שיהיו ראויים בו אל שתגיע להם ירושת הארץ בשלם שנפנים על יד משה והשנית שכבר התבאר במה שיבא שכבר נתעלל יהושע בירושת הארץ ושזה היה בסבה מאת השם למען נסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' והוא מבואר שאם היה זה שעשה ע"י משה היה משה משתדל בזה בחריצות יותר הלא תראה מה עשה לסיחון ולעוג שלא השאיר להם שריד במעט מהזמן:

הרביעי הוא במדות והוא שהוא ראוי למי שהוא ביום טובה שישתדל בהצלחה בזריזות ולא יתעצל בזה ר"ל כי לא ידע אם הימים הבאים היו טובים כאלה או יפרידהו המות ולזה תמצא שאחר שייעד השם ליהושע וכבר היה עמו כאשר היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעשה זה בזריזות כדי שתשלם על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש"י לא יקצר מלכת בטובות ביותר שלם שבפנים ואע"פ שכבר היה יהושע ידוע אצל חכמתו האלהי' שכבר יתעצל יהושע בזה הנה עכ"ז הזהירו שישתדל בזה בחריצות כי הבחירה האנושית היא מוצלת ע"ז כמו שביארנו בששי מספר מלחמות ה' ולזה אמר לו חזק ואמץ כי אתה תנחיל וגו':

החמישי הוא להודיע כי ההתמדה בעיון בתורה התמימה וההמשך אחריה סבה אל שיצליחו דרכי האדם ושישלם בעיון שהוא סבה להצלחת דרכי האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגו' כי אז תצליח ואז תשכיל כאילו התחכם הש"י להטיב את ישראל בענין זאת הירושה באופן שיהיו ראויים אל שתגיע להם באופן שלם והנה פירשנו אמרו ואז תשכיל מענין השכל וידוע אומי שאם היה מענין ההצלחה יהיה אמרו ואז תשכיל מותר אין צורך בו:

הששי הוא במדות והוא שמי שיצטרך לעשות פועל מה לתועלת מה והוא אשר שיגיעו מהפועל ההוא תועלות אחרים כשיעשהו אותו באופן מה הנה ראוי שלא יקצר מהגיע הפועל ההוא כל התועלות האפשריות וזה יהיה כשיעשהו באופן אשר יגיע ממנו שאר התועלות וכ"ש שראוי לו זה כשתהיה נמשך משאר התועלות השמר התועלת המכוון בזה הפועל באופן היותר שלם שאפשר ולזה תמצא כי יהושע כאשר הוצרך להכרית את מי הירדן למען יעברו העם בו בקלות ובזולת סכנה לחבר לזה מה שימשכו ממנו תועלות רבות ולזה הודיעם תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם באלו הג' ימים צידה לדרך אשר הם הולכים בה והוא ההלוך לבוא לרשת את הארץ שהוא מלאכה לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן ארוך עם שזה יוסיף לישראל האמנה ביהושע כשיראו הגעת מה שירצה להם בעת שהגביל אותו והודיעם כי בעת כפות רגלי הכהנים בירדן יכרתו מימיו ושאחר עבור העם תכף יעלו הכהנים נושאי הארון מהירדן וישובו מי הירדן למקומם כי זה מאשר שיישיר העם להתקרב לעבודת הש"י אשר הוא עלים בכמו אלו הנפלאות העצומות ולשמוע למצות יהושע נביאו כי זה כלו ממה שיישיר העם אל שתבוא להם ירושת הארץ באופן שלם ולפרסם זה המופת הנפלא הקים יהושע האבנים תחת כפות רגלי הכהנים כדי שיראום כל ישראל כמו שזכרנו ולזה לקח שנים עשר איש אשר הכין להכין שתים עשרה האבנים להזכיר זה המופת בישראל עד עולם למען יראו תמיד אותם ויהיה זה סבה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהש"י נתן להם אשר הגיעם לירושתה עם שזה יהיה סבה להגיע להם ירושת הארץ באופן שלם כמו שביארנו ורצה עם זה שיהיה זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת לכל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני אשר על הים וימס לבבם מפני בני ישראל כי זה כלו ממה שיעזור על נצוחם והגעת ירושת הארץ על ישראל בשלמות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב ישראל כשידעו שנפלה אימתם על כל הגוים ההם שהם באים להלחם עמם כמו שביארנו במה שקדם והנה זכר בזה הספור שיהושע עשה זה כאשר צוהו משה ע"ה כי משה הישירו אל שיעשה זה הענין בזה האופן השלם כמו שזכרנו במה שקדם:

השביעי והוא במדות הוא שהוא ראוי למי שירצה להציל איש מה מיד אחר שיראה עצמו בדבריו כאלו הוא חושק שיפול האיש ההוא ביד רודפו כי בזה ימצא לו המכוון בהצלתו וזה שכבר יסמך הרודף על דבריו ויתכן לו בתחבולות למלט הנרדף. ולזה תמצא כי כששלח המלך יריחו אל רחב הפונדקית שתוציא האנשים אליו מבני ישראל אמרה אחר שהצפינה אותם שאמת הוא זה אך לא חטאת בזה כי אלו ידעה היותם מבני ישראל היתה מגלה זה למלכות ולעם כדי לתפשם וספרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך הלילה ולא ידעה אנה הלכו ונתנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתם שהיא חושקת שיפלו בידם ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה ההצלה למרגלים אשר כונה אליה:

השמיני והוא במדות הוא שראוי למי שירצה להציל איש מה בזה האופן שנזכר שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו במה שיתכן שתשיגהו התפיסה ולזה תמצא שרחב לא אמרה שלא באו אליה האנשים מבני ישראל כי זה ממה שישיגו

רשי

חרבו (תהלים פ"ט). כשהחריפות נוסף לצדדין ואינו חותך יפה. וכן כל כלי יוצר עליך (ישעיה נ"ד): שנית. שמ"ז ככר בליל יציאתם ממצרים קהל גדול יחד וזו פעם שנית שכל הארבעים שנה שהיו במדבר לא נשבה להם רוח צפונית ולא היה להם יום נוח למול כמו ששנינו ביבמות. ורבותינו אמרו שנית זו פריעת מילה שלא נתנה לאברהם אבינו: (ג) גבעת הערלות. על שם המאורע נקרא שנעשה כמין גבעה: (ד) וזה הדבר. על ידי דבור מל אותם אמר להם סבורים אתם לירש את הארץ ערלים לא כך נאמר לאברהם ואתה את בריתי תשמור וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך (בראשית י"ז): כל העם היוצא. לא היה אחד מהם כאן שכלם מתו והם היו מולים שנאמר כי מולים היו: (ה) לא מלו. כמו שפירשתי שלא נשבה רוח צפונית וכו'

את־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית׃ ג וַיַּעַשׂ־לוֹ
יְהוֹשֻׁעַ חַרְבוֹת צֻרִים וַיָּמָל אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּבְעַת הָעֲרָלוֹת׃ ד וְזֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר־מָל יְהוֹשֻׁעַ כָּל־הָעָם
הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם הַזְּכָרִים כֹּל ׀ אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה מֵתוּ בַמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם
מִמִּצְרָיִם׃ ה כִּי־מֻלִים הָיוּ כָּל־הָעָם
הַיֹּצְאִים וְכָל־הָעָם הַיִּלֹּדִים בַּמִּדְבָּר
בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא־מָלוּ׃
ו כִּי ׀ אַרְבָּעִים שָׁנָה הָלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר עַד־תֹּם כָּל־הַגּוֹי אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים מִמִּצְרַיִם אֲשֶׁר
לֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לָהֶם לְבִלְתִּי הַרְאוֹתָם אֶת־

ג"ג.כ"ג ר"פ / נ' וחסר / ג' במלעות פסוק ג' ב' חס' וא' מל' / נ' ומ"ל

תרגום

יִשְׂרָאֵל תִּנְיָנוּת׃ ג וַעֲבַד
לֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ אִזְמְלִין חֲרִיפִין
וּגְזַר יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּגִבְעֲתָא וּקְרָא לֵיהּ גִּבְעַת
עָרְלָתָא׃ ד וְדֵין פִּתְגָמָא
דִּי גְזַר יְהוֹשֻׁעַ כָּל עַמָּא דִנְפַק
מִמִּצְרַיִם דְּכוּרַיָא כָּל גַּבְרֵי
מְגִיחֵי קְרָבָא מִיתוּ בְמַדְבְּרָא
בְּאוֹרְחָא בְּמִפַּקְהוֹן
מִמִּצְרָיִם׃ ה אֲרֵי גְזִירִין הֲווֹ
כָּל עַמָּא דִי נְפָקוּ וְכָל עַמָּא
דְאִתְיְלִידוּ בְמַדְבְּרָא
בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרַיִם
לָא גְזָרוּ׃ ו אֲרֵי אַרְבְּעִין
שְׁנִין הֲלִיכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמַדְבְּרָא עַד דְּסַף כָּל עַמָּא
גַּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפַקוּ
מִמִּצְרַיִם דְּלָא קַבִּילוּ
לְמֵימְרָא דַיְיָ דְּקַיֵּים יְיָ לְהוֹן
בְּדִיל דְּלָא לְאַחֲזָיוּתְהוֹן יָת

מאנשי התרים דמלכים. ותבות דד"ה: וזה הדבר ד' ר"פ וסימן אשר תעשה להם לקדש. אשר מל יהושע. אשר תעשה. וזה הדבר אשר הרים יד. הילודים ג' ב' חסרים וא' מלא, וסי' וכל העם תולדות אהרן כי מולים היו. יבמות על כריתות ע:

רדק

מנהג העולם בקלת הנסים בקריעת ים סוף הירדן ועמידי השמש לא יעשה כן ברוב הנסים כי אפי' בנצחון המלחמות ועזרו לאוהביו היה עושה ע"י סבה כמנהג העולם במלחמות כמו שצוה מלאכת יריחו הקפת העיר בשופרות כמו שעושין אורבים על עיר להפחידם ולהבהילם וכמו שצוה במלחמת העי שים לך אורב לעיר מאחריה כמו שהוא מנהג העולם וכן במלחמות אחרות ולא נוכל לומר כי שלא ברצון השי"ת נמנעו מלימול הילודים במדבר כי לא ראינו שהוכיחם נביא על זה שלא מלו כל אותן שנים שהיו במדבר ומפני זה לא עשו גם כן פסח כי אם בשנה השנית שיצאו ממצרים לפי שהיו ערלים ומילת הזכרים אפי' מקצת מעכבת מעשות הפסח שנ' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו ויש דרש כי שבט לוי מלו במדבר וסמכו זה לפסוק ובריתך ינצורו ויש לפרש ג"כ כי לפי' לא מלו כל אותן השנים לפי שני על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו ולא היו יודעים יום נסעם ואם היו מלים הילודים והיו נוסעים יום המילה היו הנמולים בסכנה מפני הדרך וזה הוא שאמר כי לא מלו אותם בדרך כי הנה ראינו מרע"ה איחר זמן מילת בנו בעבור הדרך וזהו שאמר כי לא מלו אותם בדרך וא"ת הנה ראינו שנענש משה על עכוב המילה שהיה כמו שכתוב ויבקש המיתו לא נענש אלא לפי שלא נתעכב במדין עד מול בנו עד חיותו כי ביום נסעו לא נסע על פי הדבור כי אע"פ שאמר לו הקב"ה לך שוב מצרים לא אמר לו שיסע בו ביום והי' לו למול את בנו ולהתעכב עד חיותו ואח"כ ללכת מצרים במצות הבורא ועל כן הוכיחו בדרך על יד החולי ושמר לו עד שהיה במלון שיוכל למול שם ולהתעכב שם ומפני זה עשו פסח במדבר בשנה השנית כי מלו כלם לפי שלא היו בדרך כי לא נסעו כל אותה שנה כי עשו המשכן שם במדבר סיני ולא אמר כי לא מלו אלא הילודים בדרך וכל זמן שהיו במדבר סיני לא היו בדרך וזהו טעם הנכון בעיני: עשה לך. תקן והכן כמו וימהר לעשות אותו ופי' לך לעצמך שיהיה הוא שמל ואחרים עמו כי לא יתכן שיהושע לבדו מל כל הערלים שהרי אמר לו חרבות צורי' ואילו היה הוא המל לבדו די היה בחרב אחד ועוד בארבעה ימים היאך היה יכול יהושע לבדו למול כל הילודים במדבר זה לא יתכן או יתכן שלא מל הוא אחד מהם אבל צוה אותם למול ואמ' לך כי עליו מוטל כי הוא היה מנהיגם ומה שאמר וימל כמו ויבן שלמה את הבית והדומים לזה: חרבות צורים. כתרגומו אזמלין חריפין איזמלים חדים וכן אף תשיב צור חרבו ונסמך המתואר אל התואר כמו מי המרים בני שלשים או יהיה צורים שם זולתי תאר ויהיה פי' חרבות שיהיו להם חדודים: ושוב מול את בני ישראל שנית. חזר פעם אחר פעם במחנה למול ולצוות למול ובאמרו ושוב מול אינו אומר פעם ושתי' לבד אלא כמה פעמים עד שיגמר הדבר וכן ושבתי בבית ה' שאחזור שם תמיד כל ימי חיי וכן באמרו שנית אינו דוקא פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם עד שיגמר הדבר וכן כסיל שונה באולתו אינו פעם ושתים לבד אלא פעם אחר פעם כמה פעמים וכן ועם שונים אל תתערב שחוזרין פעם אחר פעם לרשעות כמה פעמים ויש מרז"ל שאמרו כי אמר שנית על הפריע' כי לא נתנה פריעת מילה לאברהם אבינו ודחו דברים אלו ואמרו כי שנית ר"ל על ציצין המעכבין את המילה שמזהירו שיחזור עליהם שנית ויכלה כי נמולו היטב אבל פריעת המילה נתנה לאברהם אבינו וכן הוא אומר בבראשית רבה אברהם אבינו פרע את מילתו: (ג) אל גבעת הערלות. כמו בגבעת וכן נפל אל המים כמו במים ואחרים רבים כמוהו ונקראת גבעת הערלות בעבור הערלות שכרתו שם ועלת הערלות הוא משקל אחד כי מן ערלה יאמר ערלו' כמו מן חכמה יאמר חכמות: (ד) וזה הדבר

רלבג

בו התפישה בקלות ויהיה זה סבה אל שלא יגיע התכלית שכונה וכאשר אמרה שכבר יצאו משם זכרה לזה מאמר יהיה לה התנצלות בו אם ימצא מאמרה זה כזב בכל או בקצת והוא שכבר אמרה שזה היה בעת שהיה השער לסגור בחשך ויתכן מפני החשך שנדמה לה שיצאו שניהם ולא יצא כי אם אחד או נשארו שניהם כי זה אפשר שיקרה מפני החשך:

התשיעי והוא במדות הוא שכשיבוא הכרח שתהיה סכנה מה לאנשים אשר ירצה האדם בהצלתם ראוי שיסדר היותם במקומו' מתחלפין כדי שאם ימצא האחד אולי ינצל השני ולזה תמצא עם שדבריה יסבלו כי אולי לא יצא כי אם האחד ונדמה לה בחשך שיצאו שניהם והנה נשאר אחד מהם אצל הפתח והיא לא הרגישה ולזה יעזרום דבריה להציל את השני ולזה תמצא ברחב שצפנה לכל אחד מאלו האנשים במקום מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני:

העשירי והוא במדות הוא שראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו כשלא יהיה כל מה שיהיה בהצלתו אבל ראוי שישתדל להציל מה שאפשר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה רחב שאי אפשר לה הצלת עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אביה ואמנם ראתה שאי איפשר לה הצלת עמה בשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפישת המרגלים אם כשהשאל מהם זה ותשלחם בשלום ואולם בתפישת המרגלים לא ישלם לה זה כי כבר יוכלו ישראל להלחם עמהם בזולת רגול הארץ לפי מה שנתפרסם לה מעוצ' יכלת אלהי ישראל שישנה מנהג הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת כל עמה הנה הוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיהיה עם גדול כזה בארץ ולזה השתדלה בהצלת המרגלים לפי מה שאפשר לה להחיות אותה ובית אביה והשביעה אותם בשם אלהי ישראל על זה טרם הפרדם ממנה:

האחד עשר והוא במדות הוא שהוא ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם בעת הפחד יתישב במה שיעשהו שלא תשיגהו החרפה עליו ולזה תמצא במרגלי' איך דקדקו באלו התנאי' עם רחב באופ' שלא ישיג בזה מה שתשיגנו עליו החרפה אחר זה כמו שביארנו:

השנים עשר הוא במדות והוא שאין ראוי להטיל קנאה בין האנשים לתת יתרון לאיש א' על האחר במה שהם ראויים בו על אופן אחד ולזה תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו י"ב למספר שבטי בני ישראל להכין האבנים שהיו מוגבלים להיות לזכרון לבני ישראל: (ב) בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עד אז יבנה יהושע. חרבות צורים הרצון בו חרבות החדים

מצודת דוד

אח"כ: (ג) אל גבעת. בגבעת הערלות ונקרא שם המקום על שם המאורע: (ד) וזה הדבר. ר"ל זה היה הסיבה אשר יהושע לבד מל את כל העם ולא מלו אז זה את זה כי איך יתכן שלא ימצא בהם מי יודע למול: כל העם. היוצא ממצרים שהיו נמולים וראוים למול הלא הם מתו במדבר ואינם למול לזולתם: (ה) כי מולים היו. ר"ל כי לבד העם היוצאים היו נמולים אבל לא

מצודת ציון

(ג) אל גבעת. בגבעת וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובארון:

רדק

הנזכר אשר מל יהושע . וזה הדבר שבעבורו מל יהושע · כי כל העם הילודים במדבר לא מלו אותם לפי' נצטווה יהושע למולם : כל אנשי המלחמה . ר"ל מבן עשרים שנה ומעלה כי אותם הם הפקודים ואותם מתו שהיו מולים וזהו שאמר כי מולים היו והטעם לנודים כי זה שלא מלו לא בעבור שנשתכחה מהם מצות מילה במצרים אז התרשלו עליה כי מולים היו כל העם היוצאים ואפי' לדברי בעל הדרש שאו' שהתרשלו במילה במצרים וסמך לפסוק גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו וכן מה שאמר בדמיך חיי פעמים ר"ל שתי דמים דם פסח ודם מילה אעפ"כ בצאתם מלו כולם קוד' שעשו הפסח וזהו שאמר כי מולים היו כל העם היוצאים והנה אותם שהיו מבן עשרים שנה ומעלה מתו במדבר ומבן עשרים שנה ומטה נשארו מולים ולא הוצרך יהושע למול אלא הילודים במדבר שלא היו יכולי' למול בדרך כמו שפירשנו ופיר' לא מלו לא מלו אותם כי הוא פעל יוצא : (ז) הקים . אשר הקים וכן לעם עליה בעבור זה עשה ה' לי והדומים להם שיחסרו שיין או מילת אשר ומפי' הקים כי הבנים הקים אותם תחת אבותם לירש הארץ כמו שאמר להם ואתם וטפכם והם יירשוה : (ח) תחתם . במקומם כמו שבו איש תחתיו : חיותם . הרפאם כמו וימרחו על השחין ויחי : (ט) חרפת מצרים . לפי שיצאו האבות ממצרים והיו הבנים ערלי' כמו המצריים והערלה חרפה כמו שנאמר כי חרפה היא לנו:גלגל. נכפלה בו הפ"א כי מן גלותי יאמרו גלל וכן דרך ליהקדם בשמו' הלקוחים מן הפעל להוסיף בו אות או לגרוע ממנו כמו מה מן ימחמט שמואל כי מהי' שאלתיו וגם להפך סדר האותיו' כמו יעבן מן עצב : (יא) ויאכלו מעבור הארץ . מהיום אכלו מצות וקלוי כי החדש היה אסור להם עד אחר הקרבת העומר בט"ז בניסן ואפילו למצות מצה אסור מן החדש שאין מצות עשה דוחה את לא תעשה אלא אם כן היתה כתובי' בצדה ומאין היה להם יין ממה שהיו תגרי אומות מוכרים להם ומלת מעבו' מוכיח שהוא מן הישן כי אמר כי נקר' עבור הדגן שהוא משנים שעברה והנה הבאה נקרא תבואה : ממחרת הפסח . הוא ליל חמשה עשר בניסן ויומו כי הפסח קרב בארבעה עשר ומחרתו הוא יום חמש' עשר וכן בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל

רשי

והם שמלו עכשיו : (ז) ואת בניהם הקים תחתם . ואת בניהם שהקים תחתיהם הם הילודים במדבר אותם מל יהושע : וישבו תחתם במחנה ולא זזו על העיר: עד חיותם . מן המכה : (ט) גלותי . הסירותי את חרפת מצרים שהיו אומרים ראו כי רעה נגד פניכם כוכב אחד יש ששמו רעה והוא סימן של דם רואין אנו אותו עליכם במדבר והוא שאמר משה במדבר למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם והם אינם יודעים שהוא דם מילה וכשמלו בימי יהושע וכא אותו הדם הוסרה אותה החרפה שעדיין ערב רב שעלו עמהם היו מונים להם כך דרש ר' משה הדרשן : גלותי . הסירותי כמו גל מעלי חרפה . ויגל את האבן : (יא) ממחרת הפסח . יום הנפת העומר שהקריבו עומר תחלה ומה באדר שמת משה שפסק המן היו מסתפקין עד עכשיו ממן שבכליהם שלקטו בשבעה באדר שנאמר את המן אכלו ארבעים שנה והלא מ' שנה חסר שלשים יום שהרי תחלת ירידת המן בט"ו באייר אמור מעתה בחררה שהוציאו ישראל ממצרים טעמו טעם מן

הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁר֩ נִשְׁבַּ֨ע יְהוָ֤ה לַֽאֲבוֹתָם֙ לָ֣תֶת לָ֔נוּ אֶ֛רֶץ זָבַ֥ת חָלָ֖ב וּדְבָֽשׁ׃
ז וְאֶת־בְּנֵיהֶם֙ הֵקִ֣ים תַּחְתָּ֔ם אֹתָ֖ם מָ֣ל יְהוֹשֻׁ֑עַ כִּֽי־עֲרֵלִ֣ים הָי֔וּ כִּ֛י לֹא־מָ֥לוּ אוֹתָ֖ם בַּדָּֽרֶךְ׃
ח וַיְהִ֛י כַּאֲשֶׁר־תַּ֥מּוּ כָל־הַגּ֖וֹי לְהִמּ֑וֹל וַיֵּשְׁב֥וּ תַחְתָּ֛ם בַּֽמַּחֲנֶ֖ה עַ֥ד חֲיוֹתָֽם׃
ט וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־יְהוֹשֻׁ֔עַ הַיּ֗וֹם גַּלּ֛וֹתִי אֶת־חֶרְפַּ֥ת מִצְרַ֖יִם מֵעֲלֵיכֶ֑ם וַיִּקְרָ֞א שֵׁ֣ם הַמָּק֤וֹם הַהוּא֙ גִּלְגָּ֔ל עַ֖ד הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃
י וַיַּחֲנ֥וּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵ֖ל בַּגִּלְגָּ֑ל וַיַּעֲשׂ֣וּ אֶת־הַפֶּ֡סַח בְּאַרְבָּעָה֩ עָשָׂ֨ר י֥וֹם לַחֹ֛דֶשׁ בָּעֶ֖רֶב בְּעַֽרְב֥וֹת יְרִיחֽוֹ׃
יא וַיֹּ֨אכְל֜וּ מֵעֲב֥וּר הָאָ֛רֶץ מִמָּחֳרַ֥ת הַפֶּ֖סַח מַצּ֣וֹת

אַרְעָא דְקַיֵם יְיָ לַאֲבָהַתְהוֹן לְמִתַּן לָנָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ׃ ז וְיַת בְּנֵיהוֹן דְקָמוּ בְּתַרֵיהוֹן יַתְהוֹן גְזַר יְהוֹשֻׁעַ אֲרֵי עָרְלִין הֲווֹ אֲרֵי לָא גְזָרוּ יַתְהוֹן בְּאָרְחָא׃ ח וַהֲוָה כַּד שְׁלִימוּ כָל עַמָּא לְמִגְזַר וִיתִבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא עַד דְאִתַּסִיאוּ׃ ט וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ יוֹמָא דֵין אַעְדֵיתִי יַת חִסוּדֵי מִצְרָאֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא גִלְגְלָא עַד יוֹמָא הָדֵין׃ י וּשְׁרוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגְלָא וַעֲבָדוּ יַת פִּסְחָא בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא בְּמֵישְׁרֵי יְרִיחוֹ׃ יא וַאֲכָלוּ מֵעֲבוּרָא דְאַרְעָא מִבָּתַר

ד' ו' חסר' ז · ג' בטע' ר"פ · י"א בטע' מלרין ס"ע · ג' ומ"ע · ס' דסמי' · דאורייתא' כרחשן · ג' ואכלו ג' וכמין

הילודים במדבר בדרך בצאתם . במקום הזה . בירושלים הד"ח . בתראה מלא : ואת בניהם ד' דסמיכי בקריאה וסי' יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב . ואת בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע . ויעשו האנשים . ואת בני המכי' לא המית , ונמסר גם בסדר ואתחנן . אתם ו' חס' בספרא וסי' אתם מל יהושע כי ערלים . עמק עכור . וישרפו אתם . ויסקלו אתם . ויצו אתם לאמר ראו אתם ארבים . והוריש ה' מלפניכם . עד חיותם י"ד בטעם מאריך וסי' נמסר בסדר תבא· לחרש בערב ד' וסי' תולדות אהרן ויעשו את הפסח . יבמות עא זבחים קיח : מעבור הארץ . ר"ה יג קדושין לח :

רלבג

החדי' והם הנעשים שהנחשת אצייר בלע"ז . ואמנם טהו כדי שיפנס יהושע בזה המעט מהלעז שאפשר בו כי יתכן בכמו אלו הסרטות שיהיו בתכלית מהחדות ולזה תרגם יונתן אזמלין חריפין : ושוב מול את בני ישראל שנית . שב אל כלל העם חה שכבר נמולו בצאתם ממצרים לתכלית שינחלו הם את הארץ וכאשר כמו שומתיהם ונגזר עליהם המות ואיחור עד ארבעים שנה מירושת הארץ הוצרכו עתה שנית לכמו זה הפועל ואולם שזאת המצוה מבוא בירושת הארץ הוא מבואר ממה שאמר בתורה בפרשת לך לך כשנצטווה אברהם בזאת המצוה עם שכבר היה ראוי שיקיימו ישראל דרכי התורה בכללם לפי מה שאפשר ואו יתכן יותר שיעשה להם הש"י זאת ההצלה והתנינה ר"ל שירשו ארץ ז' גוים הנזכרים בתורה : (ג) גבעת הערלות. נקראת הגבעה בזה השם מפני הפועל שנעשה שם ר"ל מפני מילת כל העם הילודים במדבר והנה היו כלם ערלים לפי שלא היו יודעים העת אשר יצטרכו בו ליסע כי על פי ה' היו חונים כמו שהתבאר בתור' ואולי יצטרכו ליסע ביום הג' למילה והיא הסכנה לתינוק ולזה לא מל אחד מהילודים במדבר ולזאת הסבה לא עשו ישראל פסח במדבר כי אם אותו שנזכר בתורה לפי שכבר נולדו לרובם בנים אחר שתי שנים לצאתם ממצרים ומילת בניהם היתה מעכבת אותם מעשיית הפסח כמו שהתבאר בפרשת בא והנה ספר שאחר שמלו ישבו במקומם עד שחיתה המכה וזה כולו ממה שיורה שאין ראוי לנמול שיעתק ממקומו עד חיות המכה : (ט) היום גלותי . הסירותי מעליכם חרפת מצרים ירצה לפי מה שאחשוב בחרפת מצרים אמונותיהם הנפסדות כי ענין הפסח היה מביא ישראל להעתיק מהאמונות ההם כמו שביארנו בפרשת בא ואמנם אמר זה כי עד עתה סרה זאת המצוה מהם לסבה שזכרנו ולזה סמך לזה שכבר עשו שם את הפסח בי"ד יום לחדש ואפשר שיהיה הרצון בזה הסמך לתאות המשגל כי המצרים היו פרוצים בעריות כמו שאמר בתורה בפרשת העריות כמעשה ארץ מצרים וגו' ולפי שהמילה מכוונת להחליש כח זה הכבר הוא מבואר שבענין המילה תסיר מעליהם חרפת מצרים ויהיו יותר גדורי' בענין המשגל ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה שכבר הסיר מהם חרפת מצרים שהיו אומרים כי ברעה הוציאם להרוג אותם ולכלותם לא להנחילם הארץ והנה בהיותם מתאחרים במדבר ארבעים שנה היתה להם זאת החרפ' ואולם עתה ייעד אותם שכבר ירשו את הארץ אחר שכבר קיימו זאת המצוה ותסור מעליהם זאת החרפה והביאור הראשון הוא הנראה יותר ואם לא מצאנוהו לאחד מן הקודמי' אשר הניעו אלינו את דבריהם : (יא) ויאכלו מעבור הארץ . הנה אמר זה לפי שלא הותר להם החדש עד ממחרת הפס' ובזה ראיה שמה שאמר בתורה ממחרת השבת ירצה הכהן הרצון בו ממחרת הפסח והוא י"ו בניסן לא ממחרת השבת בראשי' כמו שהיו אומרים הצדוקים שאם היה הענין כן הנה לא ימלט הענין מחלוקת אם שנאמר שכבר קרה אז שהיה פסח ביום השבת או באולת יום השבת ואם היה בזולת יום השבת הנה יתאחר לו' כי פעו יהושע וישראל בזה וזה דבר בלתי אפשר ואם היה בשבת הנה לא היה ראוי שייחסהו אל

מצודת ציון

(ו) זבת. מל' זיבה ונזיפה : (ח) תחתם. במקומם: חיותם. ענינו רפואה כמו וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח): (ט) גלותי. מלשון גלגל וסבוב : (יא) מעבור . תרגום של דגן הוא עבורא : וקלוי

מצודת דוד

הילודים במדבר ולא היו הם א"כ ראוים למול : (ז) עד תום וכו' . וא"כ לא היה מן הסכנולים להיות ראוי והגון למול זולתו : אשר נשבע . אשר בעבור זה נשבע ה' להם לבלתי הראות : (ז) הקים תחתם . אשר הקים תחתם : אותם מל יהושע . ולא מולו עד אז כי ערלים היו עד הזמן ההוא כי היוצאים ממצרים לא מלו בניהם בהיותם בדרך ולא היו א"כ נמולים להיות הגון וראוי לסמול זולת יהושע : (ט) היום גלותי . עתה העברתי מעליכם מה שהיו המצרים מחרפים לאמר הלא הם ערלים כמונו וחרפה יחשב לישראל כמ"ש כי חרפה היא לנו (בראשית ל"ד) : (י) בערב . אחר חצות היום קרוי ערב כי אז נוטה החמה לבית מערבו : (יא) ממחרת הפסח . ממחרת יום א'

רשי

מן : (יב) ולא היה עוד לבני ישראל מן . לפיכך ויאכלו מעבור הארץ היה לכם מן לא היו אוכלים מן התבואה שהמן היה נוח להם משל אומר לתינוק אספי מה אתה אוכל פת שעורין לפי שאין לי פת חטין לכך נאמר ולא היה עוד וגו' : (יג) בהיות יהושע ביריחו . מכאן לעיבורי של עיר שהיא מן העיר שאי אפשר לומר בתוך יריחו : הלנו אתה . הלמסעדנא אתיתא : (יד) עתה באתי . לעזרתך שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופשה לנפיל החומה אבל

רדק

ישראל : (יב) וישבת המן ממחרת . ממחרת שזכר מאותו היום פסק המן כי לא היו צריכים שהרי אכלו מעבור הארץ מצות וקלוי בחמשה עשר בניסן ולדברי רז"ל שאמרו כי עד י"ו בניסן אכלו המן יהיה פי' ממחרת פי' ויאכלו מעבור הארץ אם ... וקלוי לא היה מספיק להם מה שמצאו מעבור הארץ ואותו היום אכלו גם מהמן ולמחרת שהוא י"ו בניסן אחר שהקריבו בו העומר והותרו החדש מצאו הרבה מן החדש לאכול ...

וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ יב וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמָּחֳרָת בְּאָכְלָם מֵעֲבוּר הָאָרֶץ וְלֹא־הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מָן וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוּאַת אֶרֶץ כְּנַעַן בַּשָּׁנָה הַהִיא׃ יג וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם־לְצָרֵינוּ׃
יד וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי אֲנִי שַׂר־צְבָא־יְהוָה עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל־עַבְדּוֹ׃ טו וַיֹּאמֶר שַׂר־צְבָא יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ שַׁל־נַעַלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃
ו א וִירִיחוֹ סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא׃
ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־יְרִיחוֹ וְאֶת־

תרגום

פִּסְחָא פַּטִּיר וּקְלִי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין׃ יב וּפְסַק מַנָּא מִיּוֹמָא דְבָתְרוֹהִי בְּמֵיכַלְהוֹן מֵעִיבּוּרָא דְאַרְעָא וְלָא הֲוָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מַנָּא וַאֲכַלוּ מֵעֲלַלְתּ אַרְעָא דִכְנַעַן בְּשַׁתָּא הַהִיא׃ יג וַהֲוָה כַּד הֲוָה יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַבְרָא קָאִים לָקֳבְלֵיהּ וְחַרְבֵּיהּ שְׁלִיפָא בִּידֵיהּ וַאֲזַל יְהוֹשֻׁעַ לְוָתֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הַלְמִסְעֲדָנָא אֲתֵיתָא אִם לְבַעֲלֵי דְבָבָנָא׃ יד וַאֲמַר לָא אֲרֵי אֲנָא מַלְאָךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ כְּעַן אֲתֵיתִי וּנְפַל יְהוֹשֻׁעַ עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד וַאֲמַר לֵיהּ מָה רִבּוֹנִי מְמַלֵּיל עִם עַבְדֵּיהּ׃ טו וַאֲמַר מַלְאֲכָא דִּשְׁלִיחַ מִן קֳדָם יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ שְׁרֵי סִינָךְ מֵעַל רַגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דִּי אַתְּ קָאִים עֲלוֹהִי קַדִּישָׁא הוּא וַעֲבַד יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃ א וִירִיחוֹ אֲחִידָא הֲוָת בְּדַשִּׁין דְּפַרְזְלָא וּמִתַּקְּפָא בְּעַבְרִין דִּנְחָשׁ מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֵית דְּנָפֵק מִנַּהּ לְמֶעְבַּד קְרָבָא וְלֵית דְּעָלֵל בְּגַוַּהּ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָא׃ ב וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ חֲזֵי דִּמְסָרִית בִּידָךְ יָת יְרִיחוֹ וְיָת מַלְכַּהּ גִּבָּרֵי חֵילָא׃

נמסר בסדר בא. וישא ה' חס' את וסימן נמסר בריש סדר וירא: רגלך ה' חסר' בלישנא בקריאת וסי' של נעלך. מעל רגלך דיהושע. והם תכו לרגלך ישא מדברותיך. ונעלך תחלץ מעל רגלך. זום תשיב משבת רגלך עשות חפציך. ישבעו בבוץ רגלך. וכל כתובים דכוות' חסרים במ"א מלא.

רלבג

... אחר שמת משה אלא שכבר לקטו ממנו מה שהספיק להם עד זה הזמן ועשו ממנו חלות וקלא' אמ' שכבר ירד המן עד היו' ההוא ואחשוב שאשר הביא האו' שלא ירד המן אח' שמת משה אל זה המאמ' הוא היותו מרחיק היותו מסורס מהנהגי' מופת אחר מותו ולפי שזה המופ' הנפלא אשר הי' על יד נביא זולת משה חוייב ממנו שלא ירד המן אחר מותו לא ...

רדק

... כהיות יהושע ביריחו כי נסעו מהגלגל אחר שמלו שם הערלי' ועשו הפסח ובאו להם ליריחו לכבשה וחנו את פני העיר והקב"ה שלח מלאכו ליהושע כדי לחזקו לכבשה ולבשרו ונרא' לו כדמות איש וחרבו שלופ' בידו מורה על הגבורה ועל הנצוח כמו שנראה ליעקב אבינו ונאבק עמו לחזקו ולבשרו כמו שאמר לו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל וכן בא ליהושע זה המלאך וחרבו שלופה בידו כדמות גבור מנצח והוא שאמר ליהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה . (יד) ויאמר לא . כלומר אינני כמו שאתה סבור איש בא להלחם אבל אני מלאך ה' והו שאמר שר צבא ה' שר צבאות מעל' ומטה כמו שנאמר על מיכאל השר הגדול ולפי גדולתו וקדושתו נקדש המקום שנראה בו ליהושע לפי' אמר קדש הוא : עתה באתי. בעת שראיתני אם שאין כן בבשר ודם וזה להחזיק כלבו כי מלאך הוא ...

מצודת דוד

אל פסח שהוא זמן הקרבת העומר וקרבו העומר וכדר אכלו : (יב) וישבות המן . אף כי מיום מיתת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד מ"מ היו נזונים בהם ממן שבכליהם ובאכלם מעבור הארץ לא מצאו עוד : ויאכלו . התחילו לאכול : (יג) ביריחו . ר"ל בגבול יריחו : הלנו . בה"א השאלה לומר אם באת לעזור לנו
אול האויב או לעזור להאויב : (יד) ויאמר לא . ר"ל לא באתי לעזור לאויבי ישראל כי אני שר של ישראל הקרואים צבא ה' ומה שלא ראיתני עד הנה הוא בעבור כי שאני באתי ולא מאז : מה אדוני מדבר . ר"ל דבר דבריך והנני לקיימם כהעבד המקייב דברי האדון : (טו) קדש הוא . ומהראוי לעמוד עליו יחף : ו (א) סגרת ומסגרת

מצודת ציון

וקלוי . שבלים קלוים כמו אביב קלוי באש : (ויקרא ב') : בעצם היום . ר"ל בגופו של יום כמו עד עצם היום הזה (שם כ"ג) ור"ל לא בלילה שלפניו אם כי הלילה הולך אחר היום : (יב) וישבות . ענין בטול כמו שבת נוגש : (יג) שלופה. הוצאה מהתערה כמו שלף ויצא מגוה (איוב כ') : (יד) אל פניו. לפניו ר"ל לפני העומד לנגדו : (טו) של. הסר וכן במשה של נעליך. (שמות ג') : הקיף

לו והוא נקרא בשם ה' השולח אותו וכן מצאנו במלאך שנראה לגדעון ויאמר אליו ה' כי אהיה עמך ואמרו רז"ל כי שמי בקרבו א"ר שמעון בן לקיש מלמד שהקב"ה משתף שמו על כל מלאך ומלאך: (ב) גבורי החיל. פי' אנשי יריחו ומלכי' ואעפ"י שהם גבורי החיל נתתים בידך: (ג) הקיף את העיר. נכתב ביו"ד כמו אם היה בחירק ואע"פ שהוא בצרי וכן ותגד לבני ישראל יגיד דבר: כה תעשה ששת ימים. אין לשאול טעם לסבות סבורא למה היתה ההקפה הזאת וטעם שבעה כהנים ושבעה שופרות ושבע הקפות ושבעה ימים וטעם ההקפה בתרועה להבהיל העם אשר בתוך העיר ותפול החומה תחתיה למען ידעו כל עמי הארץ כי ה' נלחם לישראל לא בחרב ובחנית ומספ' השבע' ידוע סודו אלא מביני מדע וכן שבעה מזבחות וז' פרים וז' אילים והשביעי הוא הנבחר בימים ובחדשים ובשני': (ד) היובלים. האילי' ומדברי רז"ל א"ר עקיבא כשהלכתי לערביא שמעתי שהיו קורין לדכרא יובלא: (ה) במשוך. בהאריך התקיעה: בשמעכם את קול השופר. כתיב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין א': ונפלה חומת העיר תחתיה. יש לשאול בית רחב שהיה בחומה אם נאמ' כי נפלה ונצלה היא ובית אביה זה לא יתכן כי אם היה נס כזה היה מספר אותו הכתוב ועוד שאמר באו בית האשה הזונ' והוציאו משם את האשה נר' כי הבית היה קיים ולא נפל אבל הנראה בעיני כי לא נפלה כל חומת העיר אלא מה שהיה מן החומה אל פני העיר נגד מחנה ישראל נפל ועלו העם איש נגדו ובית רחב היתה בחומה מצד אחר שלא נפל ומ"ש תחתיה ר"ל שנבלעה במקומה תחת הארץ ונר' ממנה מעט על פני הארץ לזכרון הנס: (ז) ויאמר אל העם. כתיב בוי"ו ופי' יהושע והכהנים וקרי בלא וי"ו ופי' יהושע: (ח) ויהי כאמר. בכ"ף: (ט) והחלוץ. פירשו בו שהם בני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה שעברו חלוצים לפני אחיהם: תוקעי. כן כתיב בוי"ו ופירושו אשר תקעו והקרי הוא תוקעי ומבואר הוא: והמאסף. אמר בו התרגום שבטא דדן לפי שהוא היה אחרון בדגלים כמו שנאמר עליו מאסף לכל המחנות: הלוך ותקוע. אינו אומר על המאסף שהיו תוקעים אלא כמו שאמר המתרגם וכהניא אזלין ותקעים בשופריא:

עד

מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל׃ 3 וְסַבֹּתֶם אֶת־הָעִיר כֹּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקֵּיף אֶת־הָעִיר פַּעַם אֶחָת כֹּה תַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים׃ 4 וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים וְהַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת׃ 5 וְהָיָה בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל בְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר יָרִיעוּ כָל־הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנָפְלָה חוֹמַת הָעִיר תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ׃ 6 וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אֶל־הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה׃ 7 וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם עִבְרוּ וְסֹבּוּ אֶת־הָעִיר וְהֶחָלוּץ יַעֲבֹר לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה׃ 8 וַיְהִי כֶּאֱמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי יְהוָה עָבְרוּ וְתָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וַאֲרוֹן בְּרִית יְהוָה הֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם׃ 9 וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים תָּקְעוּ הַשּׁוֹפָרוֹת וְהַמְאַסֵּף הֹלֵךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן הָלוֹךְ וְתָקוֹעַ בַּשּׁוֹפָרוֹת׃ 10 וְאֶת־הָעָם צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר לֹא תָרִיעוּ וְלֹא־תַשְׁמִיעוּ אֶת־קוֹלְכֶם וְלֹא־יֵצֵא

קרי' כשמעכם. ויאמר ק'. תקעי ק'.

3 וְתַסְחֲרוּן יָת קַרְתָּא כָּל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא אַקִּיף יָת קַרְתָּא זִמְנָא חֲדָא כְּדֵין תַּעְבֵּד שִׁתָּא יוֹמִין׃ 4 וְשַׁבְעָא כָהֲנַיָּא יִסְּבוּן שַׁבְעָא שׁוֹפָרַיָּא דְקֶרֶן דִּכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּסַחֲרוּן יָת קַרְתָּא שְׁבַע זִמְנִין וְכָהֲנַיָּא יִתְקְעוּן בְּשׁוֹפָרַיָּא׃ 5 וִיהֵי בְּמִנְגַּד בְּקֶרֶן דִּכְרַיָּא בְּמִשְׁמַעְכוֹן יָת קָל שׁוֹפָרָא יְיַבְּבוּן כָּל עַמָּא יַבָּבָא רַבָּא וְיִפּוֹל שׁוּרָא דְקַרְתָּא וְיִתְבְּלַע תְּחוֹתַהּ וְיִסְקוּן עַמָּא גְּבַר לָקֳבְלֵיהּ׃ 6 וּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן לְכָהֲנַיָּא וַאֲמַר לְהוֹן טוּלוּ יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וְשַׁבְעָא כָהֲנַיָּא יִטְּלוּן שַׁבְעָא שׁוֹפָרַיָּא דְקֶרֶן דִּכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ 7 וַאֲמַר לְעַמָּא עִבָרוּ וְאַקִּיפוּ יָת קַרְתָּא וּמְזָרְזֵי חֵילָא יִעְבְּרוּן קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ 8 וַהֲוָה כַּד אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעַמָּא וְשַׁבְעָא כָהֲנַיָּא נָסְבִין שַׁבְעָא שׁוֹפָרַיָּא דְקֶרֶן דִּכְרַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ עָבְרִין וְתָקְעִין בְּשׁוֹפָרַיָּא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ אָזֵיל בָּתְרֵיהוֹן׃ 9 וּמְזָרְזֵי חֵילָא אָזְלִין קֳדָם כָּהֲנַיָּא תָּקְעֵי שׁוֹפָרַיָּא וְשִׁבְטָא דְבֵית דָּן אָזֵיל בָּתַר אֲרוֹנָא וְכָהֲנַיָּא אָזְלִין וְתָקְעִין בְּשׁוֹפָרַיָּא׃ 10 וְיָת עַמָּא פַּקֵּיד יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר לָא תְיַבְּבוּן וְלָא תַשְׁמְעוּן יָת קָלְכוֹן וְלָא יִפּוֹק

תולדות אהרן במשוך בקרן ר"ה כו:

נד אשית אויביך הדום. יוצא ט' מלאים בקריאה וסי' במסורה רבתא. שופרות היובלים חד מן י' אגין מן ד' תגיינא משביא וסי' נמסר במסורה רבו"א דאסדרנא ברי"ש הא' חבור"א בער"ד ש"ן.

רשי

בעברין דנחש: (ד) היובלים. אילים: (ה) במשוך. בתקיעה אחרונה בהאריך התוקע את הקול: תחתיה. במקומה: (ט) והחלוץ. בני ראובן ובני גד היו עוברים לפניהם לפי שהיו בני גד גבורים ומכים בזרוע חזקה כמו שנאמר וטרף זרוע

רלבג

הוטב בה ומפני זה נדמה לו דבר מענייני המלחמה וראה המלאך כאלו חרבו שלופה בידו ולזאת הסבה ג"כ שאל לו במראה הנבואה הלנו אתה אם לצרינו כמנהג הנלחמים ועמנו כי אין הענין כמו מחשב אבל הוא שר צבא ה' והשר הוא הממונה להשגיח בישר' הוא אשר במלאכותו יביא השי"ת הנבואה לנביא מאת השי"ת ואמר לו שיחלוץ נעלו מעל רגלו כדי שירגיש בענין המקום שהוא בו כי הוא קדש וענין נבואיי אלהי לא טופל דמיוני ואז הרגיש יהושע בזאת ההשגה שיא הענין נבואיי וזכר הנבואה שהגיע לו בזה המקום וקודם שיתחיל בזכרון הנבואה הביא ספר שיריחו היתה סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל באופן שלא יוכל אחד לצאת משם ולא ליכנס שם וזכר זה לפי שמזאת הסבה נצטרכו בהחרמת' לזה המופת שהייעד' אותו אליו השם יתעלה בזאת הנבואה. (ג) והנה הסכים השי"ת לעשות כל אלו המופתים עם ארון ה' להיישיר ישראל לשמור ולעשות ככל הכתוב בו והיו אלו המופתים בזה האופן מסודרות כדי להפיל אימה על הגוים ההם בשמעם אלו הנפלאות העצומות אשר עושה השי"ת לישראל והיה זה המספר לשביעיות ר"ל שהקיפו העיר ז' ימים והיו שם ז' כהנים וז' שופרות היובלים וביום הז' הקיפו ז' פעמים שזכרנו כמספר הזה שזכרנו בתורה כמו השמטה וז' שמטות וז' שבתות שנים וז' ימי הפסח וז' ימי סוכה והנה הסכים השי"ת שיעשה זה המופת בהמשכת זאת התרועה הגדולה כדי שיתעוררו ישראל ויקיצו משנת תרדמתם ויתנו אל לבם ענין אלו הנפלאות העצומות למען יראו את ה' עם שיש לתרועה הגדולה רושם מעט בענין זה המופת כי הקול החזק יניע האויר תנועה חזקה אלא שלא יתכן שיגיע מזאת התנועה כמו זה הפועל הנפלא שתפול החומה החזקה תחתיה אם לא יחוב' לזה המופת: (י) והנה צוה אותם יהושע שלא יריעו ולא ישמיעו את קולם עד היום הז' כדי שלא ירגישו בני העיר וישליכו אבנים מעל החומה ואעפ"י שהיה אפשר לשי"ת לשמרם מזה

מצודת ציון

(ג) הקיף. ענין סבוב כמו הקיפו עלי יחד (תהלים פ"ח): (ד) היובלים. האילים כן תרגומו: (ה) במשוך. בהאריך הקול: (ז) והחלוץ. הם כ"ר וכ"ג וחצי שבט מנשה כולם היו מזויינים ביותר כמ"ש בהם חלוצים תעברו (דברים ג'): (ט) והמאסף. הוא מחנה דן נקרא מאסף ע"ש

מצודת דוד

ומסגרת. ר"ל מעולם היתה סגורה בדלתים ובריח ועתה הוסיפו לסגרה עוד מפני ישראל ולא הניחו מי לצאת ממנה או לבא בה שלא יודע מבואות העיר: (ב) גבורי החיל. ר"ל עם שהם גבורי חיל: (ג) כה תעשה. להקיף פעם אחת ביום: (ד) יתקעו. בכל יום בעת יקיפו: (ה) את קול. ר"ל הקול ההוא המאריך בתקיעה נמשכת: איש נגדו. לא יצטרכו להקיף ולעלות בה כי כל החומה תפול: (ח) ויהי כאמור. ר"ל כן עשו כאשר אמר יהושע אל העם ושבעה כו': (ט) תקעי

השופרות

(י) עד יום אמרי אליכם. יש מפרשים כמו עת כמו יום לצעקתי בלילה ואין צריך רק פירושו כמשמעו. הוא יום השביעי: (יא) ויסב ארון ה' את העיר. פירוש יהושע הסב הארון את העיר: הקף. ארון ה' את העיר פעם אחת וזה היה ביום הראשון וראשון לימי השבוע כך קבלו רז"ל כי ביום ז' שנלכדה יריחו יום שבת היה ואע"פ שהרגו ושרפו בשבת מי שצוה על השבת צוה לחלל שבת בכבישת יריחו וכן בשאר עיירות שהיו ישראל צרים עליהן ואמרו בקבלה עד רדתה ואפילו בשבת וכמו שצוה גם כן להעלות עולות בשבת: (יג) הולך ותקוע. כתיב הולך ר"ל שכמו שהיה המאסף הולך כן היו הכהנים תוקעים וקרי הלוך שהוא מקור והפירוש אחד: (טו) וישכימו בעלות השחר. כתיב בה"א וקרי בכ"ף: כמשפ' הזה שבע פעמים. כמשפט הזה שעשו בששת הימים והיו שבע פעמים עם ההקפה הראשונה הזאת של יום השביעי רק ביום ההוא עשו יותר הקפו' כי הקיפו העיר שבע פעמי': (יז) והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה. היא שלא תבנה עוד וכל אשר בה שלא יהנה אדם מכל אשר בה ונראה כי הקב"ה אמר לו כן כי יהושע לא אמר דבר כזה מלבו ואף על פי שלא זכר זה הכתוב ימצאו כמוהו רבים ורז"ל אמרו כי יהושע אמר דבר זה מדעתו ולא אמר לו הקב"ה אמר יהושע יריחו כבושה תחלה לארץ ישראל נעשה תרומה כאשה הזאת שמפרשת חלתה מתחלת עיסתה ועוד אמר יהושע בשבת לכדנו יריחו ושבת קדש שנאמר כי קדש היא לכם כל מה שכבשנו בה יהיה קדש שנאמר קדש לה' אוצר ה' יבא ואף עפ"י כן הקב"ה הסכים על ידו ומניין שהקב"ה הסכים על ידו שנא' חטא ישראל וגם עברו את בריתי והיה זה אחד מג' שגזרו בית דין שלמטה והסכים הקב"ה עמהם: כי החבאתה. בשני סימני נקבה כמו ישועתה עזרתה וכל כפל. לחזק הענין כמו שפירש' בספר מכלל והכפל הנה לפי שהחביאה אותם יפה: (יח) שמרו מן החרם. שמרו עצמכם ושמרו איש את אחיו ומפני זה אמר חטא ישראל מפני שלא נתנו עיניהם שלא יקח אדם משלל העיר דבר: פן תחרימו. פירושו ולקחתם מן החרם: (יט) אוצר ה' יבא. באהל מועד שהיה שם הקדש משלל

תולדות אהרן העיר חרם: מ"ק וז סנהדרין קיג: כשמע העם. ברכות נד:

מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם
הריעו והריעתם: יא ויסב ארון־יהוה
את־העיר הקף פעם אחת ויבאו
המחנה וילינו במחנה:
יב וישכם יהושע בבקר וישאו הכהנים
את־ארון יהוה: יג ושבעה הכהנים
נשאים שבעה שופרות היבלים
לפני ארון יהוה הלכים הלוך ותקעו
בשופרות והחלוץ הלך לפניהם
והמאסף הלך אחרי ארון יהוה הולך
ותקוע בשופרות: יד ויסבו את־העיר
ביום השני פעם אחת וישבו המחנה
כה עשו ששת ימים: טו ויהי ביום
השביעי וישכמו בעלות השחר
ויסבו את־העיר כמשפט הזה שבע
פעמים רק ביום ההוא סבבו את־
העיר שבע פעמים: טז ויהי בפעם
השביעית תקעו הכהנים בשופרות
ויאמר יהושע אל־העם הריעו כי־
נתן יהוה לכם את־העיר: יז והיתה
העיר חרם היא וכל־אשר־בה ליהוה
רק רחב הזונה תחיה היא וכל־אשר
אתה בבית כי החבאתה את־
המלאכים אשר שלחנו: יח ורק־אתם
שמרו מן־החרם פן־תחרימו ולקחתם
מן־החרם ושמתם את־מחנה ישראל
לחרם ועכרתם אותו: יט וכל ׀ כסף
וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא
ליהוה אוצר יהוה יבוא: כ וירע העם

מפומכון פתגמא עד יומא
דאימר לכון יביבו ותיבבון:
יא ואסחר ארונא דיי ית
קרתא אקיף זמנא חדא
ועלו במשריתא ובתו
במשריתא: יב ואקדים
יהושע בצפרא ונטלו
כהניא ית ארונא דיי:
יג ושבעא כהניא נסיבו
שבעא שופריא דקרן
דכריא קדם ארונא דיי
אזלין מיזל ותקעין
בשופריא ומזרזי חילא
אזלין קדמיהון ושבטא
דבית דן אזיל בתר ארונא
דיי וכהניא אזלין ותקעין
בשופריא: יד ואסחרו ית
קרתא ביומא תנינא זמנא
חדא ותבו למשריתא כדין
עבדו שתא יומין: טו והוה
ביומא שביעאה ואקדימו
כמיסק צפרא ואסחרו ית
קרתא כהלכתא הדין שבע
זמנין לחוד ביומא ההוא
אקיפו ית קרתא שבע
זמנין: טז והוה בזמנא
שביעיתא תקעו כהניא
בשופריא ואמר יהושע
לעמא יביבו ארי יהב יי
לכון ית קרתא: יז ותהי
קרתא חרמא היא וכל דבה
קדם יי לחוד רחב
פונדקיתא תתי היא וכל
דעמה בביתא ארי אטמרת
ית אזגדיא די שלחנא:
יח ולחוד אתון אסתמרו
מן חרמא דלמא תתחרמון ותסבון מן חרמא ותשוון ית משריתא דישראל לחרמא ותעכרון יתיה: יט וכל
כספא ודהבא ומני נחשא ופרזלא קודשא אינון קדם יי לאוצר בית מקדשא דיי יתעלון: כ ויביבו עמא ותקעו

זרוע אף קדקד: (יג) והמאסף. שבט דן המאסף אחרון והוא מאסף את כל המתעכבים האחרוני': (טו) ביום השביעי. שבת היה: (יז) והיתה העיר חרם. הקדש כי היום שבת קדש וראוי להיות קדש שלל הנשלל בו: (יח) ועכרתם. לשון

רלבג

מזה על דרך המופת הנה אין מדרך הש"י שיעשה המופתי' לבטלה ובמקומות שאפשר בזולת מופת: (יז) והנה צוה שיחרימו כל אשר בעיר ולא יהנו ממנו בדבר כדי שלא יטעו ישראל במה שיגיע להם מההצלח' אחר זה וייחסוהו אל מה שקנו משלל העיר ההיא ואולי יהיה זה סבה שיחשבו שאמונתם היתה טובה עד שגם מקניהם ונכסיהם מביאי' ההצלחה למי שיקחם ולזאת הסבה בעינה קלל מי שיבנה יריחו עד שיגיע הבנין בהיות כל בניו חיים ולא ישאר לו בהשלמתו כי אם צעי' בניו וי מה שפעולות יושבי יריחו ואמונתם היו יותר מגונות מפעולות שאר יושבי הארץ ואמונתם ולזה צוה שלא ישאר מהם רושם ולא מן העיר או היה זה לתת מורך לשאר הגוי' עם זאת הקללה לא היתה לפי

כשמעכם י"א מלין כתיב כ' וקרי' כ' וסי' במסרה רבתא: אחת ו' זקפין פתחין בקריאה וסי' קח צנצנת אחת ותן שמה מלא. ויסבו העיר ביום השני. ויאמר אבישי אל דוד. ויחלק לכל העם לכל המון. ויאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים. והנה ככר עפרת דזכריה. וסי' בלשון תרגום צלוחית מקף אבישי פלג פלגות עגילי. וכל חקה מדה שנה תורה דכוו' חמשת סי' במ"א נקי יהיה לביתו שנה. ונמסר גם בסדר בשלח: ולקחתם ו' וסי' נמסר בסדר ויגש:

מצודת ציון

השופרות. הוור על הכהנים: הלוך ותקוע. ר"ל לא עמדו הכהנים בעת תקיעה כי אם הלכו ותקעו: (יב) וישכם. ביום השני: (יג) הלוך ותקוע. כפל הדבר לומר שלא פסקו מלתקוע: (טו) כעלות השחר. להיות הזמן מספיק להקיף שבעה פעמים: רק וכו'. ולזה הוצרכו להשכים אז יותר משאר הימים: (טז) תקעו. ר"ל תקיעה נמשכת וארוכה: (יז) חרם. לאבדון וכריתה: היא וכו'. ר"ל העיר עצמה ומה שבה מהדברים שאינם ראויה להביא לאוצר ה': לה'. ר"ל לשם ה' ולכבודו: (יח) שמרו. את עצמכם והזהרו מלקחת מה מן החרם: פן תחרימו ולקחתם וכו'. פן תחריבו את ישראל במה שתקחו מן החרם כי כולם יאבדו והנו ושמתם וכו': (יט) וכל כסף כו'. שהם הדברים הראוים לאוצר ה': (כ) וירע העם. ומחזר

מצודת דוד

ע"ש שהלכו באחרונה והיו מאספים כל הנכשלים מהמחנות שהלכו ראשונים: (טו) השחר. הוא האור הנוגה בפאת המזרח טרם יעלה השמש: כמשפט הזה. ר"ל כמנהג הזה: (יז) חרם. פעם תשמש על חרמי גבוה והקדש ופעם תשמש על כריתה ושממון: החבאתה. הסתירה: (יח) ועכרתם. מענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית לד): (כ) ויריעו. מלשון תרועה

רד״ק

משקל מדין הזהב שנתנו שרי האלפים והמאות: (כג) ויבואו הנערים. כל משרת יקרא נער ואפילו יהיה זקן כמו יהושע בן נון נער ואלו האנשים המרגלים היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישראל: מחוץ למחנה. ישראל הניחום מבחוץ למחנה עד שיתגיירו וישובו לדת ישראל ואחר שנתגיירו ישבו בתוך ישראל כמ״ש ותשב בקרב ישראל עד היום הזה: (כה) החיה יהושע. שטה לאמור לה השבועה שנשבעו לה המלאכים כמו שאמר רק רחב הזונה וגו׳. ויש לפרש עוד החיה שנתן להם מחיה ממון או נחלה במה שיחיו וזהו שאמר ותשב בקרב ישראל וזהו הפי׳ הנכון ויש בו דרש כי יהושע לקח רחב לאשה וזהו החיה כי כיון שראו שיהושע לקח רחב לאשה נדבקו בבית אביה מגדולי ישראל ואף על פי שכתוב בשבעה אומות לא תתחתן בם אמרו כי רחב ובית אביה נכרים היו בארץ ולא היו משבעה גוים ויש מי שאומר כי כשנכנסו מרגלים שלח יהושע ביריחו נתגיירה ועדיין לא נכנסו ישראל לארץ וכל זה למי שאמר כי כתיב לא תתחתן בם בגיותן כתיב: (כו) את העיר הזאת את יריחו. תוספת ביאור ורז״ל פירשו שלא יבנו אותה ויקראו אותה בשם עיר אחרת ושלא יבנו עיר אחרת ויקראו שמה יריחו ומה שהחרים יהושע שלא תבנה עוד העיר כבר כתבנו הטעם בפסוק והיתה העיר חרם. והחכם הגדול רבינו משה בר מימון ז״ל פירש הטעם להיות המופת קיים שנפלה חומת עיר יריחו תחתיה כי כל מי שיראה החומה שוקעת בארץ יתבאר לו שאין זה תכונת בנין נהרס כך אבל נשתקע במופת. ובצעירו. שימותו כל בניו מהבכור ועד הצעיר תוך הזמן הזה מהיסוד העיר עד הצבת דלתיה: (כז) שמעו. והספור שומע בכל ארץ:

רש״י

לשון מים עכורים: (כג) ויבואו הנערים המרגלים. כאן היו צריכים זריזות ונעשו כנערים זריזים ובלילה הראשון היו כמלאכים שמשמרו עצמן מן העבירה עם רחב הזונה לכך נקראו שם מלאכים ולכך נקראו אנשים מלאכים נערים: (כו) בבכורו ייסדנה ובצעירו. בתחלת יסוד שיבנה בה ימות בנו הבכור ויקברם וילך עד שימות הצעיר בגמר המלאכה היא:

יהושע ו–ז

וַיִּתְקְעוּ בַּשֹּׁפָרוֹת וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הָעָם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיָּרִיעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחְתֶּיהָ וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה אִישׁ נֶגְדּוֹ וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הָעִיר:

כא וַיַּחֲרִימוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּעִיר מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן וְעַד שׁוֹר וָשֶׂה וַחֲמוֹר לְפִי־חָרֶב:

כב וְלִשְׁנַיִם הָאֲנָשִׁים הַמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ אָמַר יְהוֹשֻׁעַ בֹּאוּ בֵּית־הָאִשָּׁה הַזּוֹנָה וְהוֹצִיאוּ מִשָּׁם אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתֶּם לָהּ:

כג וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְרַגְּלִים וַיֹּצִיאוּ אֶת־רָחָב וְאֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ וְאֶת־אַחֶיהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ וְאֵת כָּל־מִשְׁפְּחוֹתֶיהָ הוֹצִיאוּ וַיַּנִּיחוּם מִחוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל:

כד וְהָעִיר שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ רַק הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב וּכְלֵי הַנְּחֹשֶׁת וְהַבַּרְזֶל נָתְנוּ אוֹצַר בֵּית־יְהוָה:

כה וְאֶת־רָחָב הַזּוֹנָה וְאֶת־בֵּית אָבִיהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ הֶחֱיָה יְהוֹשֻׁעַ וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי הֶחְבִּיאָה אֶת־הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר־שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְרַגֵּל אֶת־יְרִיחוֹ:

כו וַיַּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֶת־יְרִיחוֹ בִּבְכֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּבִצְעִירוֹ יַצִּיב דְּלָתֶיהָ:

כז וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שָׁמְעוֹ בְּכָל־הָאָרֶץ:

ז א וַיִּמְעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מַעַל בַּחֵרֶם וַיִּקַּח עָכָן בֶּן־כַּרְמִי בֶן־זַבְדִּי בֶן־

תרגום

בְּשׁוֹפְרַיָא וַהֲוָה כַּד שְׁמַע עַמָּא יָת קָל שׁוֹפָרָא וְיַבִּיבוּ עַמָּא יַבָּבָא רַבָּא וּנְפַל שׁוּרָא דְקַרְתָּא וְאִתְבְּלַע תְּחוֹתוֹהִי וּסְלִיק עַמָּא לְקַרְתָּא גְּבַר לְקִבְלֵיהּ וּכְבָשׁוּ יָת קַרְתָּא:

כא וְגַמַרוּ יָת כָּל דִּבְקַרְתָּא מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא מֵעוּלֵימָא וְעַד סָבָא וְעַד תּוֹר וְאִמַּר וַחֲמַר לְפִתְגַּם דְּחָרֶב:

כב וְלִתְרֵין גֻּבְרַיָּא דְּאַלִּילוּ יָת אַרְעָא אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ עוּלוּ לְבֵית אִתְּתָא פּוּנְדְּקִיתָא וְאַפִּיקוּ מִתַּמָּן יָת אִתְּתָא וְיָת כָּל דִּי לַהּ כְּמָא דְּקַיֵּמְתּוּן לַהּ:

כג וְעָלוּ עוּלֵימַיָּא מְאַלְּלַיָּא וְאַפִּיקוּ יָת רָחָב וְיָת אֲבוּהָא וְיָת אִמַּהּ וְיָת אֲחוּהָא וְיָת כָּל דִּי לַהּ וְיָת כָּל זַרְעִיָּתְהָא אַפִּיקוּ וְאַשְׁרוּנוּן מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא דְּיִשְׂרָאֵל:

כד וְקַרְתָּא אוֹקִידוּ בְּנוּרָא וְכָל דִּי בַהּ לְחוֹד כַּסְפָּא וְדַהֲבָא וּמָאנֵי נְחָשָׁא וּבַרְזְלָא יְהַבוּ בְּאוֹצַר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ:

כה וְיָת רָחָב פּוּנְדְּקִיתָא וְיָת בֵּית אֲבוּהָא וְיָת כָּל דִּי לַהּ קַיֵּים יְהוֹשֻׁעַ וִיתִיבַת בְּגוֹ יִשְׂרָאֵל עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי אַטְמָרַת יָת אִזְגַּדַּיָּא דִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא:

כו וְאוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר לִיט גַּבְרָא קֳדָם יְיָ דִּיקוּם וְיִבְנֵי יָת קַרְתָּא הָדָא יָת יְרִיחוֹ בְּבוּכְרֵיהּ יְשַׁכְלְלִינַהּ וּבִזְעֵיר בְּנוֹהִי יְקִים דַּשָּׁהָא:

כז וַהֲוָה מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דִּיהוֹשֻׁעַ וַהֲוָה שֻׁמְעֵיהּ סָגֵי בְּכָל אַרְעָא:

א וְשַׁקַּרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁקַר בְּחֶרְמָא וּנְסֵיב עָכָן בַּר כַּרְמִי בַּר זַבְדִּי בַּר זֶרַח לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה מִן חֶרְמָא

רלב״ג

לפי הנבואה ולזה תמצא שכבר נתקיימה בימי אחאב אמר בימיו בנה חיאל בית האלי וגו׳ וטוב אותם שיצילו רחב הזונה וכל אשר אתה בבית כאשר נשבעו לה המרגלים: (א) וספר שכבר מעלו בני ישראל מעל בחרם וביאר שזה המעל היה שכבר לקח עכן מן החרם וזה החטא חרון אף על בני ישראל עד שמתו מהם שלשים וששה איש לפני יושבי העיר וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן בזה בחק השופט האלהי לענוש על חטא עכן בני ישר׳ וכבר נותנה התורה שלא יומתו האנשים כי אם איש על חטאו ימות והנה הספק בפיטו יפול במה שזכרה התורה פוקד עון אבות על בנים ועוד שכבר זכרו ירמיה ויחזקאל שכבר יגיע עת שלא יאמר עוד אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה והנה סותר למה שזכרה התורה מזה בחק השם יתברך ולא יתכן שנאמר שעד העת ההיא יהיה מנהג השם יתברך לענוש הבנים על חטא אבותם ואחר כך ישנה מנהגו כי זה מבואר הבטול וכסיות הענין כן יהיה הענין בזה מי יתן ואדע ואמר שכבר יותר זה הספק כשנאמר שהשם בלתי פוקד עון אבות על בנים בעצם כי זה יהיה עול אבל אפשר מולת עול שימשך במקרה עונש מה לבנים בחטאי האבות כי כמו זה לא יהיה בו עול כלל והמשל אם חטא אדם למלכות ועונשו כדין לאבד ממונו הנה יגיע מזה עונש לבניו שיהיו עניים ולא יירשו דבר מנכסי אביהם שהיו עתידין לירשם ובכמו זה

העירה ב׳ בלישנא וסי׳ ויקרעו שמלותם ויעמס. וירע העם ויתקעו בשופרות. ונס אל אחת. ויהונתן ואחימעץ. ואת קומי לכי. וישלח מלאכים אל אחאב. ויבא את המים. ובני עמון ראו דד״ת. העירה והקיצה. והוציאו ו׳ בקריאה וסי׳ והוציאו את בתולי הנער אל זקני. והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער. והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה. והוציאו את רחב הזונה. והוציאו אלי את חמשת. והוציאו את הנרה מן הקדש: ויוציאו י״ב בקריאה וסי׳ נמסר בסוף סדר אמור: ותשב י״ב וסימן נמסר בסדר וישב: וישבע ה׳ וסימן נמסר בסוף סדר ויחי: שמעו ס׳ ה׳ בפרשת נדרים ה׳ וסי׳ ויהי ה׳ את יהושע. מארץ רחוקה מאד באו עבדיך. שמעו את שמעו רמו. כי גדול מרדכי בבית:

תולדות אהרן ותאול התומה. נרמות נד: הנערים המרגלים. (ברמות ח סנהדרין כח): וישבע יהושע. סנהדרין קיג כתובות נו: בבכורו ייסדנה (סנהדרין סב): ויהי ה׳ את יהושע. מגלה י:

מצודת ציון

חרבם: (כא) לפי חרב. החודד של החרב נקרא פה בלשון המקרא: ז (א) וימעלו. ענין חטא:

מצודת דוד

וחוזר ומפרש כשמוע העם קול השופר כשהיא מארכת בתקיעה אז הריעו: (כו) וישבע. האלור תקרא שבועה: בבכורו ייסדנה. כאשר יניח יסוד ימות בכור בניו ויתרס וכו׳ ימותו במשך זמן הבנין וכשיעמיד דלתיה ימות צעיר בניו ויתמו א״כ כולם: ז (א) וימעל׳.

רשי

היא הנבה הדלתות: (ב) עם בית און. אצל בית און: מקדם לבית אל, ממזרח לבית אל: (ה) עד השברים. עד דאתברון: (ז) ולו הואלנו. הלואי נואלנו לשבת בעבר הירדן מזרחה בארץ סיחון ועוג שנכבשה כבר: (ט) ומה תעשה לשמך. המשותף בשמנו זהו מדרשו ופשוטו ומה תעשה לשם גדולתך שיצא כבר ועתה יאמרו אפס כחו

זרח למטה יהודה מן־החרם ויחר־אף יהוה בבני ישראל:

ב וישלח יהושע אנשים מיריחו העי אשר עם־בית און מקדם לבית־אל ויאמר אליהם לאמר עלו ורגלו את־הארץ ויעלו האנשים וירגלו את־העי: ג וישבו אל־יהושע ויאמרו אליו אל־יעל כל־העם כאלפים איש או כשלשת אלפים איש יעלו ויכו את־העי אל־תיגע שמה את־כל־העם כי מעט המה: ד ויעלו מן־העם שמה כשלשת אלפים איש וינסו לפני אנשי העי: ה ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש וירדפום לפני השער עד־השברים ויכום במורד וימס לבב־העם ויהי למים: ו ויקרע יהושע שמלתיו ויפל על־פניו ארצה לפני ארון יהוה עד־הערב הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על־ראשם: ז ויאמר יהושע אהה אדני יהוה למה העברת העביר את־העם הזה את־הירדן לתת אתנו ביד האמרי להאבידנו ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן: ח בי אדני מה אמר אחרי אשר הפך ישראל ערף לפני איביו: ט וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את־שמנו מן־הארץ ומה־תעשה לשמך הגדול:

(מסורה בשוליים: ג׳ דסמי׳ · כ׳נכסי׳ רפים · ג׳ אמס · ג׳. ג׳ · ו׳ כספר׳ · כ׳ דסמי׳ · ג׳. י״א. ג׳ · ג׳ וחד למים · כ״ז דסמי׳ · י״א · ג׳ וכל נכעביר דכוות׳ · כ״ב · ס׳ דסמי׳ · מ׳ דסמי׳ · ג׳ · ד׳)

תרגום

ותקיף רוגזא דיי בבני ישראל: ב ושלח יהושע גברין מיריחו לעי דעם בית און ממדנח לבית אל ואמר להון למימר סקו ואלילו ית ארעא וסליקו גבריא ואלילו ית עי: ג ותבו לות יהושע ואמרו ליה לא יסק כל עמא כתרין אלפין גברא או כתלתא אלפין גברא יסקון וימחון ית עי לא תרגיש לתמן ית כל עמא ארי זעירין אינון: ד וסליקו מן עמא לתמן כתלתא אלפין גברא ואפיכו קדם אנשי עי: ה וקטלו מנהון אנשי עי בתלתין ושתא גברא ורדפונון קדם תרעא עד דתברונון ומחונון במחתנא ואתמסי לבא דעמא והוה למיא: ו ובזע יהושע לבושוהי ונפל על אפוהי על ארעא קדם ארונא דיי עד רמשא הוא וסבי ישראל ואסיקו עפרא על רישיהון: ז ואמר יהושע קביל בעותי יי אלהים למא אעברתא אעברא ית עמא הדין ית ירדנא למסר יתנא בידא דאמוראה לאובדותנא ולוי פון דשרינא ויתיבנא בעברא דירדנא: ח בבעו אדני מה אימר בתר דאחזרו ישראל קדלהון למהפך קדם בעלי דבביהון: ט וישמעון כנענאי וכל יתבי ארעא ויסתחרון עלנא וישיצון ית שמנא מן ארעא ומה תעבד בדיל שמך רבא:

רדק

אורח: (ב) עם בית און. סמוך לבית און וכן עם באר לחי ראי סמוך: מקדם. ממזרח לבית אל ובזכרו סימנין אלו נראה כי עיר אחרת היתה ששמה עי אבל זאת היתה גדולה מהאחרת וידוע לפיכך הכרת בכל מקום עם ה״א הידיעה ובעי בני עמון היתה עיר ששמה עי כמו שאומר בירמיה שודדה עי: (ה) כשלשים וששה איש. אחז״ל זכות אברהם אבינו עמדה להם שהרי היו חייבין על החרם ולא הכו מהם אנשי העי כי אם שלשים וששה איש אלא זכר להם הקב״ה זכות אברהם שבנה שם מזבח שנאמר בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה׳ וכיף כשלשים כיף הדימוי ויש מרז״ל שאמרו שהיא כיף הדמיון כי לא היו שלשים וששה אלא יאיר בן מנשה הכו ששקול כשלשים וששה איש והוא רובה של סנהדרין ויש דרש כי הקב״ה אמר ליהושע אתה תנחיל כשתהיה עמהם אבל כאן שלא היה עמהם נכשלו ואחר שהכתוב אומר הטעם כי בעבור העון של החרם נכשלו אין לנו לבקש טעם אחר: לפני השער עד השברים. חסר מ״ם השמוש ומשפטו מלפני השער כלומר מלפני השער שבאו שם בני ישראל להלחם מאותו מקום רדפום עד השברים ושם הכו השלשים וששה ונקרא המקום כן לפי שנשברו שם ויונתן תירגם עד דתברינון: ויכום במורד. מקום היה לבני העי שהיה משופע ויורד ובאותו מקום הכום בנוסם: (ז) למה העברת. הה״א נקודה בצרי והעיין בשוא ופתח שלא כמנהג כי המנהג הה״א בפתח והעיין בשוא או בפתח ובא כמוהו כלם בחכם העלם: (ט) ומה תעשה. בצרי השיין שלא כמנהג וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל. ופירוש ומה תעשה לשמך הגדול שיאמרו הגוים מבלתי יכולת ה׳ והרי שמך כאילו

שמלתיו ו׳ וסי׳ נמסר בסדר עקב: וכל יושבי ח׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ וישמעו הכנעני וכל ישבי. זקנינו וכל יושבי ארצנו. ויעל המלך בית ה׳ דמלכים. ותאמרת אליהם שמעו דבר ה׳ מלכי יהודה. ואתת פשחור. כי חמס לבנון. כי אתה שלות גוים. הרים רעשו ממנו דנתום:

רלבג

זה אמר הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה שלולי חטא היינו שרויים על אדמתינו אחרי הנקותינו מחטא ימשך ממנו שנגלה מעל אדמתינו אלו היינו שם ובזה האופן יקרא שהשם יתברך פוקד עון אבות על בנים לא בעצמות וכבר יקרא באופן אח׳ שיש״ב עונש מה לבנים על חטא אבותם וזה אמנם יהיה כשחטאו האבות והיו הבנים אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזה שאם היו הם המתחילים בזאת התכונה הפחותה היה מספיק במוסרם עונש יותר קטן ממה שיצטרך במוסרם כשהיו אבותיהם בזאת התכונה הפחותה כי אז שבה אליהן קנין חזק ולא יוסרו אלא בשיענש עונש גדול על זה ולזה יקרא ענשם יותר גדול מפני חטא האבות ולזאת הסבה תמצא גם כן שיעדה התורה כאשר יעברו ישראל על המצות יסרם השם יתברך שבע על חטאתיהם ולזה עם זה לנוספים שלא יכו הרשע כי אם כדי רשעתו במספר אלא בענין בן סורר ומורה שיספסו אותו למיתה בעבור כי ספרי באחריתו יהיה נבל ויהיה סבת זה כי השי״ת לא יביא אלו הייסורין על צד העונש שאם היה הענין כן היה זה העונש עול בחק השי״ת ר״ל שיענש החוטא יותר מן הראוי לפי מריו אבל יביא אותם על צד התוכחה והשגחה ואין זה של אבל הוא חנינה והמשל שאם רצה אדם לפרש בים עם שיירה מה והיה סוף השיירה ההיא לטבוע בים הנה אם יביא עליו השי״ת ייסורים ימנעוהו מלכת בשיירה ההיא לא

תולדות אהרן כשלשים וששה. ב״ב קכא סנהדרין מד: העברת העביר. סנהדרין מד: ולו הואלנו. סנהדרין מד: לשמך הגדול. (תענית סה):

מצודת דוד

וכו׳. על שלא שמרו זאת מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם מעלו: (ג) אל יעל. ר״ל אין צורך בכולם: (ז) ולו הואלנו. הלואי והיינו רוצים אז לשבת בעבר הירדן סמזרחי ולא לעבור את הירדן ולא היה באה עלינו הצרה הזאת: (ח) מה אומר. אחר שהרבים בעצמו שהרבה אמרים מול מעשה ה׳ חזר ואמר מה אומר אם לא כדבר הזה הואיל וישראל הפך עורף בנוסם והצעק מכאב לב: (ט) וישמעו. אשר סאויב ירדפם: ומה תעשה לשמך. לבל יחולל באמרם מבלי יכולת ה׳ נאבדו:

מצודת ציון

חטא ונשא: (ב) עם בית און. סמוך. לבית און כמו עם באר לחי ראי (שם כ״ד): (ג) תיגע, מלשון יגיעה: (ד) לפני. מלפני: (ה) השברים. שם המקום נקרא ע״ש שנשברו שם: במורד. במקום המורד מההר: (ז) אהה. ענין לשון צעקה ויללה כמו אהה אדני (מ״ב ו׳): ולו. הלואי וכן לו ממנו (במדבר י״ד): הואלנו. ענין רצון כמו הואל נא ולין (שופטים י״ט): (ח) בי. ענין לשון בקשה כמו בי אדוני (בראשית מ״ד)

י ויאמר יהוה אל־יהושע
קם לך למה זה אתה נפל על־פניך׃
יא חטא ישראל וגם עברו את־בריתי
אשר צויתי אתם וגם לקחו מן־החרם
וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם׃
יב ולא יכלו בני ישראל לקום לפני
איביהם ערף יפנו לפני איביהם כי
היו לחרם לא אוסיף להיות עמכם
אם־לא תשמידו החרם מקרבכם׃
יג קם קדש את־העם ואמרת התקדשו
למחר כי כה אמר יהוה אלהי ישראל
חרם בקרבך ישראל לא תוכל לקום
לפני איביך עד־הסירכם החרם
מקרבכם׃ יד ונקרבתם בבקר
לשבטיכם והיה השבט אשר־
ילכדנו יהוה יקרב למשפחות
והמשפחה אשר־ילכדנה יהוה
תקרב לבתים והבית אשר ילכדנו

כ' חסר קדם את העם · ס' וגם כדין ספו' · ג' ר"פ ולא נא · ס' ר"פ · ס' · ס' · י"ג בטעמ' · ס' · ס'

י ואמר יי ליהושע קום
לך למה דנן את רמי על
אפך: יא חטא ישראל ואף
עברו על קימי דפקדית
יתהון ואף נסיבו מן חרמא
ואף גנבו ואף כדיבו ואף
שויאו במניהון: יב ולא
יכלון בני ישראל למקם
קדם בעלי דבביהון קדלהון
יחזרון למיפך קדם בעלי
דבביהון ארי הוו לחרמא
לא אוסיף למהוי מימרי
בסעדכון אם לא תשיצון
חרמא מביניכון: יג קום
זמן ית עמא ותימר אזדמנו
למחר ארי כדנן אמר יי
אלהא דישראל חרמא
בינך ישראל לא תכול
למיקם קדם בעלי דבבך
עד דתעדון חרמא
מביניכון: יד ותתקרבון
בצפרא לשבטיכון ויהי
שבטא דיתאחד מן קדם
יי יקרב לזרעין תרעיתא
דיתאחד מן קדם יי תתקרב לבתין וביתא דיתאחד מן קדם יי יתקרב

רשי

כחו. (י) קום לך. קם לך כתיב עמד לך מה שהתפללת לפני וזכרת. ד"א עמדת לך במחנה ולא יצאת עמהם ואני אמרתי אשר יוציאם ואשר יביאם כי אתה תביא את בני ישראל ואנכי אהיה עמך כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחיל אותם אם תלך אתה לפניהם ינצחו. ואם לאו לא ינצחו. ד"א קום לך. בשבילך זאת לכם לא אמרתי לך להקדים שלל העיר: (יד) לבתי'. יש במשפחה אחת הרבה בתי אבות: לגברים. לראשי גולגולת כל אנשי הבית יבאו לגורל

רדק

כאילו נתמעט אלפים: (י) למה זה אתה נופל על פניך. על דרך מה תצעק אלי כלומר איך צריך בקשה ותחינה ישמידו החרם ואצלח להם: (יא) חטא ישראל. ולא תאמר חטא בשגגה אלא וגם עברו בריתי כי ברית נכרתה בימי ובינם בהר סיני לעשותם כל אשר צויתים ואלום וכן סוף ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם והם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וזה משה רבינו מפי הגבורה נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון והנה יהושע צוה אותם ואמר להם שלא יקחו משלל העיר דבר והנה עברו הברית שלקחו משלל העיר: וגם לקחו מן החרם. כל גם בא לרבות ופי' הנה בעבור החרם כאלו זה הנביא והוא יהושע מצוה בלא חרם ואם עברו המצוה עברו הברית כ"ש כי נידם החרם: וגם גנבו. כי לו לקחו בפרהסיא לא היה כל כך רע אבל השגנבו כאילו חשבו להסתיר מהבורא: וגם כחשו. או אולי הרגיש אדם בדבר וכיחש עכן או בעבור שסופו לכחש שהרי כחש עד שבקש ממנו יהושע ואמר לו בני שים נא כבוד לה': וגם שמו בכליהם. וכל זה להכחיש יותר כמו שאמר והנה טמונים. ובדרש מה הם חמשה גם מלמד שעבר על ה' חומשי תורה: (יג) קדש התקדשו. ענין זימון: אשר ילכדנו ה'. אמרו כי העבירם לפני הארון והנלכד הוא שהיה הארון קולטו שלא היה יכול לזוז משם ועוד אמרו כי העמיד כל השבטים לפני האורים והתומים ואבני החושן היו כתובים בו שמות השבטים ומי שאבנו כהה הוא הנלכד וכהה אבנו של יהודה ולדעת המשפחות והגברים עשו בקלפי על פי הגורל: (יד) יקרב למשפחות. פי' לגברים ראשי משפחות: תקרב לבתי'. לראשי בתי

יוכלו י"א בקריאה וסי' ולא יוכלו בני ישראל לקום. אמחצם ולא יוכלו קום. ויהונתן ואחימעץ עמדים. צפיו עורים כלם. ונלחמו אליך ולא יכלו לך. ונתתיך לעם הזה. על מי אדברה ואעידה. לכן כה אמר ה' הנני מביא רעה. ונח עגלך שומרון. נעו עורים בחוצות נגאלו בדם. מים רבים לא יוכלו לכבות: קם ט' ראשי פסו' בקריאה וסי' קום התהלך בארץ לארכה. קום לך פדנה ארם. קם קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נינוה. וחברו קום כי עליך הדבר. קם קדש הס': למחר ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר וארא:

תולדות אהרן קום לך. תענית יד מגילה כב סנהדרין יא מד (תענית כס): חטא ישראל. סנהדרין מג עקידה שער מו (ברכות יד): עברו את בריתי. סנהדרין מד: לקחו מן החרם. סנהדרין מד:

רלבג

לא יהיה זה עונש אבל הסכנה וחנינה וכן אם נסתכן אדם בעבירות סכון מה והיה מפני זה מוכן להמשך אחריכן אם ישלח לו הש"י יסורין יוסר בהם בהמשך אחר הרע שנשקע בו הנה הוא מבואר כי יהיה לו הסכנה וחנינה ובכאן הותר זה הספק שיקרה במה שאמרה התורה שבע על חטאתיכם ומה שאמר השם יתברך פוקד עון אבות על בנים. ואמנם מה שנשאר מן הספק הוא מה שהסכר מענין עכן שחטא ונענשו על חטאו רבים זולתו והוא שחטא לא השיגהו עונש מהשם יתברך בענין ההוא וכבר באו בתורה ספורים דומים לזה ונאמר ביותר זה הספק שהחיל והקבוץ המתאחד יתכן שיקרה בו זה בזולת עיל וזה שכאשר היה החיל בכללו באופן שיהיה מושגח מהשם יתברך השגחה שלימה לא יתכן שתאונה אליו רעה וכאשר חטא אחד מבני החיל תשוב החיל באופן שתסור ההשגחה האלהית ממנו מצד שהוא כלו מתאחד ולזה יהיה משולח ונעזב למקרים ולזאת הסבה קרה שמתו אלו השלשים ושש איש עם היותם בלתי חוטאים בזה ולא מת עכן כי לא יקרה רע מצד העדר ההשגחה האלהית תכף למי שהוא ראוי שיבואהו רע ולפי שעכן לא שם עצמו במקום הסכנה לא מת מפני העדר ההשגחה ממנו ואותם האנשים ששמו עצמם במקום הסכנה מתו מהם הראויים למות לפי מערכתם אולם שינזק קבוץ המתאחד בחטא האיש האחד הוא מבואר וזה כי הקבוץ ההוא הוא כמו איש אחד והאיש ממנו הוא כמו אבר מאיברי האיש ההוא וכמו שבשיחלה אבר מה מאברי האדם יוזק בו האדם ההוא בכללו כן כשיחטא איש אחד מהקבוץ ההוא ימק בו כלל הקבוץ ובכאן הותר כל הספקות ולזה תמצא שכאשר צוה השם יתברך ליהושע שיבוא העונש הראוי על חטא לא הסכים שיענש על יד יהושע זולת החוטא וכבר יחזק מה שאמרנו שלא השיגם על זה מהעונש כי אם סור ההשגחה האלהית מה שאמר ולא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם ויחס החטא לכל ישראל באמרו חטא ישראל מפני שזה הקבוץ היה מתאחד והנה צוה השם יתברך שיחקרו מי היה החוטא בגורל ויתם מבכם כגורל לשם יתברך כאמרו בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו. וידמה שהיתה הפלת זה הגורל לפני ה' כמו הענין בהפלת הגורל על חלוקת הארץ כמו שזכר בזה הספר. והנה הסכמנו שיהיה זה הענין על פי הגורל לפי שהוא דעת רז"ל ויראה שהוא האמת בעצמו שאם היה זה ע"פ נביא או שהיו נשאלים באורים ותומים לא היו צריכין לזה אבל יתבאר להם האיש בעצמו שעשה זה. והנה יפול ספק מה בענין הגורל איך יתכן שנאמר בו כי מה' כל משפטו והנה ענין משפטו הוא בקרי אלא שהיתר זה הספק לא יקשה עם מה שבארנו וביארנו בספר מ"י כי בענינים אשר בקרי סדור והנגלה ואולם בזה המקום לא יהיה זה הספק רוצה כי כבר שיתף הפלתו ע"פ נביא לפני ה'

מצודת ציון

מ"ד: (יא) בריתי. ענינו כ"מ דבר המתקיים וגם שבועה היא דבר המתקיים וחרם כשבועה: שמו. נתנו: (יג) קדש. הזמן כמו קדשו מלחמה (יואל ד'): נבלה

מצודת דוד

(י) למה זה וכו'. ר"ל אין צורך בהתפלה כ"א לבער עובר החרם: (יא) חטא ישראל. אף שהאיש אחד חטא מית על שלא שמרו זא"ז מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם חטאו: וגם עברו את בריתי. בא להגדיל מעשה הנבלה הזה לומר הלא אף אם יחטא איש לאיש לא ינקם וכמה אף כי לא חטאו ועברו בריתי שעברו על החרם שהיא כשבועה: וגם לקחו. ר"ל אף העובר את מאמר מצות ה' פגם יעשם וכמה גם לקחו מחרמי גבוה חלק ה': וגם גנבו. אלו לקחו לעין כל היו עכ"פ משוים כבוד המקום לכבוד ב"ו אבל המה גנבו להשמר מבני אדם וממי לא יראו: וגם כחשו. הן לא יבוזו לגנב אם ישוב ויחש ומודה בה ומחזירה אבל המה גם כחשו: וגם שמו בכליהם. ר"ל לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב אבל המה גם שמו בכליהם להיות שמור לאוצר לא להוציא לשבור רעבון נפש וא"כ מבזים הנבלה הביא כפולה ומוכפלת: (יב) כי היו לחרם. ר"ל היו מסייעים למוכר החרם במה שהעלימו עין ולא שמרו זא"ז: כחרם. המוכר החרם: (יג) התקדשו. לחלוף לפני הארון לדעת בשל מי הרעה הזאת: (יד) וקרבתם. מול הארון: לשבטיכם. כל שבט לבד: ילכדנו ה'. לשיות נלכד לפני הארון לבל יוכלו לזוז ממקומו לפי שפס

יהוה יקרב לגברים: טו והיה הנלכד
בחרם ישרף באש אתו ואת כל
אשר לו כי עבר את ברית יהוה וכי
עשה נבלה בישראל:
טז וישכם יהושע בבקר ויקרב את
ישראל לשבטיו וילכד שבט יהודה:
יז ויקרב את משפחת יהודה וילכד
את משפחת הזרחי ויקרב את
משפחת הזרחי לגברים וילכד זבדי:
יח ויקרב את ביתו לגברים וילכד
עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה
יהודה: יט ויאמר יהושע אל עכן בני
שים נא כבוד ליהוה אלהי ישראל
ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית
אל תכחד ממני: כ ויען עכן את
יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי
ליהוה אלהי ישראל וכזאת וכזאת
עשיתי: כא ואראה בשלל אדרת שנער
אחת טובה ומאתים שקלים כסף
ולשון זהב אחד חמשים שקלים
משקלו ואחמדם ואקחם והנם
טמונים בארץ בתוך האהלי והכסף
תחתיה: כב וישלח יהושע מלאכים

ר׳ · כ׳ כעמן · כל קרי׳ כן במ״ה לגברי׳ ויספר יהלוי׳ · כ״א פתחין כ׳ וגם אמנ׳. · כ׳ · יתיר ה״א · ס׳ · ל׳. ל׳ · ל׳. ל׳

לגבריא: טו ויהי דיתאחד
בחרמא יתוקד בנורא
יתיה וכל די ליה ארי עבר
על קימא דיי וארי עבד
דלא כשר בישראל:
טז ואקדים יהושע בצפרא
וקריב ית ישראל לשבטוהי
ואתאחד שבטא דבית
יהודה: יז וקריב ית זרעית
יהודה ואחד ית זרעית
זרח וקריב ית זרעית זרח
לגבריא ואתאחד זבדי:
יח וקריב ית ביתיה לגבריא
ואתאחד עכן בר כרמי בר
זבדי בר זרח לשבטא
דיהודה: יט ואמר יהושע
לעכן ברי שוי כען יקרא
קדם יי אלהא דישראל
והב קדמוהי הודאה וחוי
כען לי מה עבדתא לא
תכסי מיני: כ ואתיב עכן
ית יהושע ואמר בקושטא
אנא חבית קדם יי אלהא
דישראל וכדין וכדין
עבדית: כא וחזית בבזתא
אצטלי בבלי חד שפיר
ומאתן סלעין דכסף ולישנא
דדהבא חד חמשין סלעין
מתקליה ורגגתינון
ונסבתנון והא אנון טמירין
בארעא בגו משכני וכספא תחותא: כב ושלח יהושע אזגדין ורהטו למשכנא

רשי

לגורל: (טו) (הוס׳) ישרף באש. האהל והמטלטלין: אתו ואת כל אשר לו. כדין המפורש למטה אותו והבהמה בסקילה והזקף שהוא על באש מוכיח שהוא נפרד מאותו שכן מצינו מקראות שהטעם מחלקן כמו אחרי דרך מבוא השמש שאחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פתרונו הנלכד בחרם ישרף באש הראוי לישרף כמו שמפרש למטה: אותו ואת כל אשר לו. כדין האמור למטה וזה מקרא קצר ודומה לו כל מכה יבוסי ויגע בצנור לא פי׳ מה יהיה לו ובדברי הימים פי׳ והיה לראש אף כאן לא פי׳ מה יהיה באותו וכל אשר לו ולמטה פירש: (טז) ויקרב את ישראל. לפני הארון מקום שהשבטים כתובים ומסר לו הקדוש ב״ה סימן שהשבט בחטא אבנו כהה וכהתה אבנו של יהודה: (יז) ויקרב את משפחת יהודה. לגורל אחד קרב ראשי המשפחו׳ אדם אחד מכל המשפחה והטילו גורל על מי יפול ואח״כ על כל בתי אבות של אותה משפחה ובא אדם א׳ מכל בית אב לגורל ואח״כ באו כל אנשי אותה הבית: (יט) שים נא כבוד. התחיל להוציא לעז על הגורל אמר לו בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן גדולי הדור אתם הטל הגורל על שניכם ויפול על האחד אמר לו שים נא כבוד בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שהן עתידה הארץ ליחלק: (כ) ויען עכן. ראה בני יהודה נאספים למלחמה אמר מוטב שאמות אני לבדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל: וכזאת וכזאת עשיתי. גם בחרמים אחרים בימי משה שנאמר והחרמתי את עריהם: (כא) ואראה בשלל. התבוננתי במה שכתוב בתורה (דברים כ׳) ואכלת וגו׳: אדרת שנער. תרגמו אצטלא (דמילתא) בבלי שכל מלך שלא קנה לו פלטרין בארץ ישראל לא נתקרר׳ דעתו במלכותו שנאמר ואתן לך ארץ

רדק

בתי המשפחה: יקרב לגברי׳. לאנשי הבית: (טו) ישרף באש אותו ואת כל אשר לו. לפי שעבר בחרם יחרם כל רכושו ובניו ובנותיו הקטנים שהם בכלל ממונו אלא העונש ואם בניהם היו גדולים הם בני עונש לפי שראו ושתקו ועברו בחרם ואשה לא היתה לו ואם היתה לו לא ידעה דבר כי הטלים ממנה שהרי הטמין אות׳ תחת הקרקע ומה שאמר ישרף באש כמו שנשרפה העיר שהיתה חרם כן ישרף העובר על החרם וכל אשר לו שהוא חרם: (יז) ויקרב את משפחת יהודה. הקריב שבט יהודה לראשי משפחות וזכר משפחה במקום שבט וקצר למשפחות הכל לקצר כי כן דרך המקרא: וילכד את משפחת הזרחי. זה לבדו וילכד מן הקל בענין זה ואמר וילכד מן נפעל ופי׳ וילכד הארון לבדו: לגברים. לאנשי ראשי בתי המשפחה: וילכד זבדי. שהיה ראש בית אב ויקרב אנשי הבית וילכד עכן: (יט) בני שים נא כבוד לה׳. בקש ממנו שיתודה על עונו לשני דברים האחד לכפרת עונו שתהא מיתתו כפרתו בהודאת עונו ומכאן למדו שכל המומתין מתודין ולמדו כי כופר שנו מדכתיב יעכרך ה׳ ביום הזה ביום הזה נעכר ולא לעולם הבא והשני כדי שיודו בני ישראל בגורל או בקלים׳ הארון ויאמרו כי אמת הוא וכן אמרו רז״ל שאמ׳ עכן יהושע בגורל אתה בא עלי את׳ ואלעז׳ הכהן שני גדולי הדור אם אני מפיל עליכם על אחד מכם הוא נופל אמר לו יהושע לעכן בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות כי עתידה ארץ ישראל ליחלק בגורל: (כ) וכזא׳ וכזאת עשיתי. פירושו לפניו וארא בשלל ורז״ל דרשו כי מעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנא׳ כזאת וכזאת עשיתי והתודה עתה על שלשתן ויש אומר׳ בארבעה שלשה בימי משה חרמו של כנעני מלך ערד וחרמו של סיחון ועוג וחרמו של מדין. בכנעני שכתוב בו והחרמתי את עריהם. ובמדין שנתנו הזהב קדש לה׳. בסיחון ועוג אף על פי שכתוב בו בזזנו לנו אי אפשר שלא הקדישו מן השלל לה׳ ואמרו מפני מה לא נענש בימי משה על שעבר בימי משה מהם אמרו שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן פירוש לא ענש בגלוי שנאמר הנסתרות לה׳ אלהינו ומהם אמרו כי לא ענש על הנסתרות לעולם שנאמר עד עולם ועכשיו שענש על הנסתרות בגלוי לפי שלא היו נסתרות שהרי היו יודעים בו בניו ובנותיו: אדרת שנער. בגד חשוב שנעשה בבבל הנקרא שנער ובבראשית רבה אדרת שנער. רבי חנינא בר רבי יצחק אומר פרפרא

לשון ד׳ בקריאה וסי׳ ולשון זהב אחד חמשים שקלים. ולשון עלגים תמהר לדבר צחות. ולשון התהוכות. ולשון חכמים מרפא. וללמדם ספר ולשון כשדים:

תולדות אהרן עשה נבלה. סנהדרין מד: וילכד עכן. (סנהדרין כג): עכן. סנהדרין מד: ותן לו תודה. סנהדרין מג: סנהדרין מג: ויען עכן. סנהדרין מג עקידה שער מו: וכזאת וכזאת. סנהדרין מג: ואראה בשלל. סנהדרין מד עקידה שער ש:

רלבג

ה׳ כמו שזכרנו ועם כל זה סנה לאוי שנשתד׳ בהיתרו מגד שאר הגורלות: (טו) והנה היתה מצות השם ית׳ שהנלכד בחרם ישרף באש כי הוא ברור אצל השם יתברך שלא יפול הגורל כי אם על החוטא ועם כל זה מצינו שהתחכם יהושע אל שיודה עכן זה קודם שפטו אותו בזה המשפט ואף אפשר שנאמר שכבר עשה זה יהושע כדי שיוכל לשפטו כדין ומפני שלא היו שם עדים רלה שתהיה שם הודאת פיו וזה לשתי סבות הא׳ שמה שהגיע ידיעתו בזה האופן מהשם ית׳ הוא ממה שלא אפשר שיפול בעינינו ספק ולא

מצודת דוד

יקרב למשפחות. אחר יזהו ממקומם יקרבו שוב למשפחות: לבתים. כי המשפחה תחולק עוד לבתי אבות: לגברים. לאנשים יחידים: (טו) הנלכד בחרם. הנלכד לפני הארון בעבור שמעל בחרם: (יז) משפחת יהודה. גם השבט נקרא משפחה: לגברים. איש איש ראש לבית אב: וילכד זבדי. הוא היה הראש לבית האב: (יח) לגברים. לאנשים יחידים: (יט) כבוד לה׳. כי כאשר יראו שבדין נלכדת יהיה כבוד לה׳: ותן לו תודה. תן הודאה שאמת הדבר במעלת בחרם: מה עשית. ר״ל מה הם הדברים אשר לקחת מן החרם: (כ) וכזאת עשיתי. אמר רז״ל שאמר עשיתי עוד וכדומה זה במלחמת הכנעני ובמלחמת מדין כי גם במלחמת הכנעני נאמר והחרמתי את עריהם: (במדבר כ״א) ובמדין ג״כ נתנו הזהב קדש לה׳: (כא) והנם. האדרת ולשון הזהב: תחתיה. תחת האדרת:

מצודת ציון

(טו) נבלה. דבר מגונה כמו נבלה ידבר (ישעיה ל״ב): (יט) תודה. הודאה: תכחד. ענינו העלמה כמו ולא כחדו (איוב ט״ו): (כ) אמנה. באמת. (כא) אדרת. טלית חשובה והוא מלשון אדיר: שנער. עשוי בשנער והוא בבל: ולשון. ר״ל

וַיָּרֻצוּ הָאֹהֱלָה וְהִנֵּה טְמוּנָה בְּאָהֳלוֹ ח'
וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ: כג וַיִּקָּחוּם מִתּוֹךְ הָאֹהֶל
וַיְבִאוּם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיַּצִּקֻם לִפְנֵי יְהוָה: כד וַיִּקַּח ל' חס' דחס'
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עָכָן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף
וְאֶת־הָאַדֶּרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת־ ל' וכל חורי' דכוו' כמ"ד
בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־שׁוֹרוֹ וְאֶת־
חֲמֹרוֹ וְאֶת־צֹאנוֹ וְאֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־כָּל־ ג. ל'
אֲשֶׁר־לוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ אֹתָם ו' חס' בספר'
עֵמֶק עָכוֹר: כה וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה כ"ד
עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה ל'.ל'.ו' דסמי'
וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ
אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים: ו' חס' בספר'
כו וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד
הַיּוֹם הַזֶּה וַיָּשָׁב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ עַל־ ב' בטעמ'
כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא עֵמֶק
עָכוֹר עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא
וְאַל־תֵּחָת קַח עִמְּךָ אֵת כָּל־עַם כ' קמץ מדבריהם
הַמִּלְחָמָה וְקוּם עֲלֵה הָעָי רְאֵה | נָתַתִּי
בְיָדְךָ אֶת־מֶלֶךְ הָעַי וְאֶת־עַמּוֹ וְאֶת־ ז'
עִירוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ: ב וְעָשִׂיתָ לָעַי ח'
וּלְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִירִיחוֹ
וּלְמַלְכָּהּ רַק־שְׁלָלָהּ וּבְהֶמְתָּהּ תָּבֹזּוּ

וְהָא טְמִירִין בְּמַשְׁכְּנֵיהּ וְכַסְפָּא תְּחוֹתָהּ: כג וּנְסִיבוּנוּן מִגוֹ מַשְׁכְּנָא וְאַיְתִיאוּנוּן לְוַת יְהוֹשֻׁעַ וּלְוַת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַתִּיכוּנוּן קֳדָם יְיָ: כד וּדְבַר יְהוֹשֻׁעַ יַת עָכָן בַּר זֶרַח וְיַת כַּסְפָּא וְיַת אִצְטְלָא וְיַת לִישָׁנָא דְדַהֲבָא וּדְבַר יַת בְּנוֹהִי וְיַת בְּנָתֵיהּ וְיַת תּוֹרֵיהּ וְיַת חֲמָרֵיהּ וְיַת עָנֵיהּ וְיַת מַשְׁכְּנֵיהּ וְיַת כָּל דִּילֵיהּ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ וְאַסִּיקוּ יַתְהוֹן לְמֵישַׁר עָכוֹר: כה וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ מָה עֲכַרְתָּנָא יַעְכְּרִנָּךְ יְיָ בְּיוֹמָא הָדֵין וּרְגָמוּ יָתֵיהּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאַבְנַיָּא וְאוֹקִידוּ יַתְהוֹן בְּנוּרָא בָּתַר דִּרְגִימוּ יַתְהוֹן בְּאַבְנַיָּא: כו וַאֲקִימוּ עֲלוֹהִי דְּגוֹר אַבְנִין רַב עַד יוֹמָא הָדֵין וְתָב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא הַהוּא מֵישַׁר עָכוֹר עַד יוֹמָא הָדֵין: א וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ לָא תִדְחַל וְלָא תִתְּבַר דְּבַר עִמָּךְ יַת כָּל עַמָּא עָבְדֵי קְרָבָא וְקוּם סַק לְעַי חֲזֵי דִּמְסָרִית בִּידָךְ יַת מַלְכָּא דְעַי וְיַת עַמֵּיהּ יַת קַרְתֵּיהּ וְיַת אַרְעֵיהּ: ב וְתַעְבֵּיד לְעַי וּלְמַלְכַּהּ כְּמָא דַעֲבַדְתְּ לִירִיחוֹ וּלְמַלְכַּהּ לְחוֹד עֲדָאָהּ וּבְעִירָהּ תִּבְזוֹן לְכוֹן אַתְקֵן לָךְ כְּמָנָא לְקַרְתָּא

האהל' ח' וסי' נמסר בספר שופטים סי' ד': ביום הזה ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר נח: ואת עמו ז' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסדר בשלח: ואת ארצו ה' דסמיכי בקריאה וסי' תולדות אהרן

ויאקם. סנהדרין מד: ואת האדרת. סנהדרין מד: וכל ישראל עמו. סנהדרין מד. מג: עכרתנו. סנהדרין מג מד: וישרפו אותם. סנהדרין מד: לעי ולמלכה. סנהדרין מד:

רש"י

ארץ חמדה נחלת צבי לצבאות גוים. והיה למלך בבל פלטרין ביריחו והשהיה בא לכאן לובש אותו: (כב) וירצו האהלה. שלא יקדימו שבט יהודה ויטלוה משם להכחיש את הגורל: (כג) ויצקם. ואתיכון ורבותינו אמרו בא והכמן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו רובן של סנהדרין: (כד) ואת בניו וגו' וכל ישראל. לראות בגדויו ויוסרו מלעשות כמוהו: ואת שורו ואת חמורו. לאבדם כמה שנאמר והיה הנלכד ישרף אותו וכל אשר לו: (כה) וירגמו אותו אבן. שחלל את השבת. וישרפו אותם. האהל והמטלטלין: ויסקלו אותם. השור והבהמה. (ב) תבוזו לכם. ולא תחרימו השלל

רד"ק

פרפרא בבלאה ועוד בדברי רבותינו ז"ל רב אמר איצטלא דמילתא ושמואל אמר כרבלא דגריפאה: האהלי. בשתי ידיעות כמו והחליו הערכך והדומים לו. תחתיה. תחת האדרת: (כב) וירוצו האהלה. מפני וירוצו למחנה שנגלה עון החרם על מי היה וישראל נקיים ורבי' שלמה כתב משם וירוצו שלא יקדימו שבט יהודה ויטלום משם כדי להכחיש הגורל: טמונה. האדרת: ולשון הזהב. ר"ל שבט זהב שדומה ללשון: (כג) ויציקום לפני ה'. ויעמידום לפני ה' כדי שיראו אותם כל ישראל וידעו כח החרם. ויזהרו מן החמדה ומן החרם ורז"ל אמרו ויציקום בא יהושע והכמן בקרקע לפני המקום אמר רבונו של עולם על אלו תפול רובה של סנהדרין: (כד) את עכן בן זרח. סמך אותו לאבי אביו לקצר כי זרח היה ראש משפחה: ויעלו אותם עמק עכור. היה לו לומר ויורידו אבל נראה כי היה הר בין המחנה ובין העמק ואמר יעלו כנגד ההר ועל דרך לוז וירד הסלע: (כה) וירגמו. ואח"כ אמר וישרפו ואח"כ ויסקלו וכתב אדני אבי ז"ל כי דינם היה בשריפה כמו שכתוב ישרף באש אותו ואת כל אשר לו ופי' וירגמו אותו כשהיו מוליכין אותו לשרפה היו רוגמין ומשליכין עליו אבנים מרוב כעסם עליו וכשהיו בעמק עכור שרפו אותו ואת כל אשר לו ואחר כן ויסקלו אותו באבנים כמוס באבנים והם שרופים ואחר כן הקימו עליו גל אבנים גדול להיות לאות. ורז"ל פירשו וירגמו אותו אבן הוא לבדו וישרפו אותם באש במשמע הכתוב מדבר שכן נאמר לו מפי הגבורה הנלכד בחרם ישרף באש אותו ואת כל אשר לו אם כן מה תלמוד לומר וירגמו אותו לפי שבשבת גנב והוציא מיריחו והטמין באהלו ונסקל על חלול שבת ונשרף על שמעל בחרם ומנין שבשבת נלכדה יריחו שנאמר ויהי ביום השביעי וקבלו רז"ל שביעי לימי השבוע כמו שכתבנו: (ב) כאשר עשית ליריחו ולמלכה. כי הכל הרגו לפי חרב: תבוזו

רלב"ג

ולא מחלוקת והשנית כי אין להודאת פיו מבא היה המשפט כלל כמו שהושרש בפ' משפטים ולזה ידמה שהכבר היה זה הענין באופן שזכרוהו רבותינו ז"ל רוצה לומר שהכבר היה עכן ומשפחתו מוציאין לעז על הגורל כשהיו אומרים שאם יפילו הגורל על שני אנשים צדיקים הנה יפול בלי ספק על אחד מהם עם היותו בלתי חוטא בזה ולזה זה התרעומ' והמחלוקת שהיה אפשר שיתחדש מזה התחכם יהושע להשתדל שיספר עכן זה וכאשר הודה זה הענין ספר שהכבר שלח יהושע מלאכים. וירוצו האהלה ויורה מה שזכר שהכבר שלחם שם במרוצה כי יהושע היה ירא שימהרו אנשי משפחתו להוציא משם זה לכסות קלון עכן: (כג) ויצקום לפני ה'. פירשו בו ויעמידום מענין מצוקי ארץ ואפשר עוד שיהיה מענין יציקה והרצון בזה שלשון הזהב היה טמון תוך האדרת והכסף היה תחתיה והיו בו מאתים שקלי וכשהביאו זה אל יהושע וישראל הנה שמו אותם שם כדי שיראה לעין שהיו שם אלה הדברי' שהודה עכן: (כד) ויקח את עכן. הנה יסתפק מספק למה נענשו בניו ובנותיו והם לא חטאו בזה וידמה אם בשנאמר שהכבר היו קטנים והיו בזה במכסת קינו שלוה הנם שיאבדו או שנאמר שלא הוצאו שם בניו ובנותיו להמיתם אבל לראות המשפט כדי שיוסרו שכמו זה הפועל המגונה לא יעשו וממה שיורה על זה שהכבר אמר אחר זה: (כה) וירגמו אותו בני ישראל אבן. ויקימו עליו גל אבנים גדול להורות שלא מת שם אדם זולתו ומ"ש וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים שב אל הבעלי חיים שהם שורו וחמורו וצאנו וספר שהרפום באש אחר שסקלו אותם באבנים ולא כלל יחד סקילת הבעלי חיים עם סקילת עכן שהוא מבואר שלא יוכללו יחד בזה הענין האדם והבעלי חיים: (א) והנה זכר שאחר זה שבה ההשגחה האלהית על ישראל וזה השם יתברך שיעשו מלחמה בתחבולות עם אנשי העי לפי שהכבר היה אפשר להחרימם

מצודת דוד

(כב) וירוצו. לבל יקחום קרובי עכן לכסות על קלונו: (כג) ויצקם. ר"ל הושם לפני הארון למען יראו הכל אמתת הדבר: (כד) עמו. הלכו עם יהושע: ויעלו. עם כי הלכו לעמק אמר ויעלו כי טרם בואם להעמק עלו דרך הר אל העמק הנקרא עמק עכור ע"ש המאורע: וישרפו אותם. האדרת והלשון והאוהל וכו': ויסקלו אותם. בניו ובנותיו ושורו וכו' (ויתכן לפי שבניו ובנותיו ידעו מזה כמ"ש רז"ל (סנהדרין מ"ד) ולא גלו הדבר לכן נסקלו גם הם אולם רז"ל לא אמרו כן): (כה) מה עכרתנו. ר"ל מה מאוד עכרתנו ולזה יעכרך ה': (כו) עליו. על קברו: עד היום הזה. ר"ל עד עולם עומד הוא בגדלו: על כן וכו' עד היום הזה. ר"ל עדיין שמו עליו: ח (א) אל תירא. לפי שהכבר נפלו בזה המקום היה ירא לגשת עוד לזה אמר לו אל תירא: כל עם. אם לעשות כל הסבות וההתחבולות

מצודת ציון

ר"ל ארוכה ומצובה כלשון: (כג) ויציקם. מלשון יציקה ושפיכה: (כה) וירגמו. ענין הרג הכלכה אבנים: (כו) גל. תל גבוה:

רשי

שלא עוד: (ו) התיקנו אותם. לשון תיק שמוציאם מתיק העיר דישפורייר בלעז ... ים לפותרו לשון נתיקה כמו התיקם כצאן לטבחה: (ז) והורשתם. תתרכון: (ט) מים לעי. שהעי מקדם לבית אל ובית אל מים לעי: וילן יהושע בתוך העם. להיות נכון בהשכמת הבקר: (י) ויעל. הוא. כמו שאמר לו במקום אם הוא עובר לפניהם עוברין ואם לאו אין עוברין: (יב) ויקח כחמשת אלפים איש. אורב אחר אורב אחד קרוב לעיר מחבירו: (יג) וישימו העם. שימה זו לשון הזמנה מתוך לתומה להלחם כמו שנאמר בבן הדד במלכים שימו על העיר וישימו: ואת עקבו. ואת ארבו. כמו ויעקבני: וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אמרו רבותינו שלן בעומק'

רדק

לכם. כלומר זאת לא תהיה חרם כמו יריחו אבל תבזו אותה לכם לכל צרכיכם שלא יבא ממנה אוצר ה': (ו) התיקנו. פירשו נתק ר"ל עד שננתק אותם מן העיר ברדפם אחרינו: (ז) ואתם תקומו מהאורב. שם כמו והמארב וכמוהו שם בזה המשקל מגרש ואת היותר כתרגומו. ויפעהו שורק: והורשתם את העיר. את יושבי העיר תגרשום ותכלום: (ח) כתפשכם. מקור בכיף: כדבר ה' תעשו. שהרי אמר לו כאשר עשית ליריחו ויריחו שרפו באש: ראו צויתי אתכם. כלומר שתהיו זריזים: (ט) וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם. באמצע המחנה לן בלילה ההוא כדי לזרז כלם להשכי' בבקר ולערוך המלחמ': (י) ויפקד. השגיח בהם ונתן עינו עליהם איך הם מוכנים למלחמ': (יא) וכל העם המלחמ'. חסר הנסמך ומשפט העם עם המלחמה כמו הארון הברית: (יב) ויקח כחמשת אלפים איש. שיהיו גם כן אורב אולי שם אות' סמוך לעי יותר מן הראשונים: (יג) וישימו. האורב והמחנה שמו עצמם. ויקרבו לעיר יותר ממה שהיו וכן אומר במלחמת בן הדד על שומרון ויאמר שימו וישימו על העיר: ואת עקבו. כתרגומו וית כמניה כלומר מארבו מן ויעקבני כי המארב הוא ערמ': וילך יהושע בלילה ההיא בתוך העמק. כלומר הלך הוא ואחרי' עמו בתוך העמק שהמחנה שם לראות שומרי המחנה אם הם ערים

יהושע ח

לכם שים לך ארב לעיר מאחריה:
ג ויקם יהושע וכל עם המלחמה
לעלות העי ויבחר יהושע שלשים
אלף איש גבורי החיל וישלחם
לילה: ד ויצו אתם לאמר ראו אתם
ארבים לעיר מאחרי העיר אל
תרחיקו מן העיר מאד והייתם
כלכם נכנים: ה ואני וכל העם אשר
אתי נקרב אל העיר והיה כי יצאו
לקראתנו כאשר בראשנה ונסנו
לפניהם: ו ויצאו אחרינו עד התיקנו
אותם מן העיר כי יאמרו נסים לפנינו
כאשר בראשנה ונסנו לפניהם:
ז ואתם תקמו מהאורב והורשתם את
העיר ונתנה יהוה אלהיכם בידכם:
ח והיה כתפשכם את העיר תציתו
את העיר באש כדבר יהוה תעשו
ראו צויתי אתכם: ט וישלחם יהושע
וילכו אל המארב וישבו בין בית
אל ובין העי מים לעי וילן יהושע
בלילה ההוא בתוך העם:
י וישכם יהושע בבקר
ויפקד את העם ויעל הוא וזקני
ישראל לפני העם העי: יא וכל העם
המלחמה אשר אתו עלו ויגשו
ויבאו נגד העיר ויחנו מצפון לעי
והגי בינו ובין העי: יב ויקח כחמשת
אלפים איש וישם אותם ארב בין
בית אל ובין העי מים לעיר: יג וישימו
העם את כל המחנה אשר מצפון
לעיר ואת עקבו מים לעיר וילך
יהושע בלילה ההוא בתוך העמק:

תרגום

מאחורהא: ג וקם יהושע וכל עמא עבדי קרבא למיסק לעי ובחר יהושע תלתין אלפין גברא גברי חילא ושלחינון בליליא: ד ופקיד יתהון למימר חזו דאתון כמנין לקרתא מאחורי קרתא לא תרחיקון מן קרתא לחדא ותהון כולכון מתקנין: ה ואנא וכל עמא דעמי נתקרב לקרתא ויהי ארי יפקון לקדמותנא כד בקדמיתא ונפוק קדמיהון: ו ויפקון בתרנא עד דנגוד יתהון מן קרתא ארי יימרון תבירין קדמנא כד בקדמיתא ונפוק קדמיהון: ז ואתון תקומון מכמנא ותתרכון ית קרתא וימסרנה יי אלהכון בידכון: ח ויהי כמיחדכון ית קרתא תדלקון ית קרתא בנורא כפתגמא דיי תעבדון חזו דפקדית יתכון: ט ושלחינון יהושע ואזלו לכמנא ויתבו בין בית אל ובין עי מערב לעי ובת יהושע בליליא ההוא בגו עמא: י ואקדים יהושע בצפרא ומנא ית עמא וסליק הוא וסבי ישראל קדם עמא לעי: יא וכל עמא עבדי קרבא דעמיה סליקו ואתקרבו ואתו לקביל קרתא ושרו מצפונא לעי וחילתא בינוהי ובין עי: יב ודבר כחמשא אלפין גברא ושוי יתהון כמנא בין בית אל ובין עי ממערב לעי: יג ושויאו עמא ית כל משריתא דמצפונא לקרתא וית כמניה מערב לקרתא ואזל יהושע בליליא ההוא בגו מישרא:

רלבג

להחרימם בזה האופן בזולת עשיית מופת אחר כי הם הסכימו לצאת מהעיר לרדוף אחרי בני ישראל לפי שנפעם בראשונה נצחום והנה השי"ת לא יעשה מופת ללא צורך: (יג) וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אחשוב זה שמחשבתו והשתדלותו לא היתה בלילה ההוא כי אם בהישרת העם בדבר המלחמה הזאת וכדי שיבטח לבם יותר ולא ירך לבבם על מה שהיו נגפים בראשונה עלה יהושע וזקני ישראל לפני העם ולזה היה יהושע

מצודת דוד

והתחבולות האלו להטעות העובדי כוכבים ומזלות למען יחשבו שכל נצחונם הוא בעבור רוב העם והתחבולות ולא יד ה' עשתה זאת ועי"ז יאספו כולם יחד להיות גם המה עם רב ולהמתיק עצה ותחבולות ברב יועצים וכזה יהיה טובה לישראל כי את כולם יכו כאחד מבלי יצטרכו ללכת מעיר לעיר להכות בם: (ב) מאחריה. לא מן העבר אשר תבואו אליה: (ד) נכונים. ללכת מהר בעת המצטרך: (ה) ונסנו. בכדי להטעותם: (ו) ויצאו. ואז יצאו לרדוף אחרינו: עד התיקם. ר"ל הניסה תועיל עד אשר נעתק אותם מן העיר לרדוף אחרינו כי יאמרו שבאמת בעבור הפחד נסים הם כאשר במלחמה הראשונה: ונסנו. ונוסיף לנוס עוד להרחיקם מן העיר: (ז) מהאורב. מהמקום שהיו אורבים: את העיר. את הנשארים בעיר: (ח) כדבר ה'. שצוה לשרפה כמ"ש למעלה ועשית לה כאשר עשית ליריחו: ראו צויתי. ר"ל הזהרו ואל תמרו פי: (י) ויפקוד. השגיח בהם אם המה מוכנים למלחמה: (יב) וישם אותם אורב. שם עוד אורב אחד יותר קרוב אל העיר: (יג) וישימו העם. העם עצמם הזמינו למלחמה את המחנה ופי' וגם הזמינו את עקבו והוא האורב: בתוך העמק. להתקרב אל העיר:

נמסר בסוף סדר חקת התורה: וכל עם ז' דסמיכי בקריאה וסימן ויקם יהושע. ויעל יהושע. ויבא יהושע. וכל עם המלחמה. ויאמר המלך הגלגלה. ותרא והנה המלך עמד על העמוד כמשפט המלכים. ותברו הד"ת. שרי יהודה ושרי ירושלם. וסי' בלשון ארמי יהושע סלק לגלגלא וסריס מלכא וחמא גברא: תקמו ב' וחס' וסי' ואתם תקמו מהאורב והורשתם. ונפלו ולא תקמו: וישלחם ד' וסי' וישלחם יהושע וילכו. ויקם יהושע וכל עם. וישלחם לבנונה. ויקח אסא את כל: סימן קדמ' וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העם. תנינא וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ואפ"ם אל עם עמקי:

תולדות אהרן בתוך העמק. ערובין סג מגלה ג סנהדרין מד:

מצודת ציון

ח (ב) אורב. יושב במסתור המארב: (ה) ונסנו. מלשון ניסה ובריחה: (ו) התיקנו. ענין העתקה והסרה: (ז) והורשתם. ענין גרושין: (ח) תציתו. תבעירו כמו ויצת אש בציון (איכה ד'): (ט) מים ממערב: (י) ויפקוד. ענין השגחה: (יא) והגי. והעמק. (יג) וישימו. ענין הזמנה למלחמה כמו שימו אל העיר (מ"א כ): עקבו. תרגמו מארבו והוא מלשון ויעקבני זה פעמים (בראשית כ"ז)

עריס או ישנים פן יצאו אנשי העי פתאום עליהם והכום: (יד) למועד. כתרגומו לזמנא דמתקן ליה כלומר שהכין המלך ואמר בשעה פלונית נהיה מוכנים כלנו לצאת למלחמה: לפני הערבה. לפני המישור אשר היה את פני העיר: (טו) וינגעו. הראו עצמם נגועים ונסים לפניהם וגם הם היו נגועים כי אי אפשר שהיו נסים לפניהם שלא היו נגועים בהם ואלו לא היו נגועים אלא מראים עצמם נגועים לכך היה אומר ויתנגעו מבנין התפעל כי כן המשפט: דרך המדבר. מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר בין סמוך לעיר ובין רחוק מן העיר לפי' אמר ורעו כבשים כדברם כעד' בתוך הדברו והוא מתרגם וינהגו ודבר לפי שהרועה נוהג שם המקנה: (טז) ויזעקו. נתקבצו לרדוף אחריהם ולפי שהקבוץ ואסיפת העם הוא על ידי זעקה לפי' נאמר בזה הלשון: אשר בעיר. כן כתיב וקרי בעי והכתוב מורה שמעקו כל הנשארים בעיר לרדוף אחריהם והקרי מורה אשר בעי וגבולה וכן כתיב ולא נשאר איש בעי ובית אל: (יח) בכידון. כתרגומו ברומחא: (כ) ידים. מקום כמו רחבת ידים או כח כתרגומו חילא: אל הרודף. ישראל שהיו נסים אל המדבר נהפך אל אנשי העי שהיו רודפים אותם בשדה. במדבר השדה. כולל מקום זרע

רשי

בעומקה של הלכה: (יד) למועד. לזמן היום שנועדו יחד שאתמול באותו שעה נגפו שהיו מתחשים ומעוננים: (טו) וינגעו. לשון נגע ונתחברו. הראו עצמן כאלו הם נגפים לפניהם: (יח) נטה בכידון. הוא היה סימן לאורב לצאת מן המארב בראותו הכידון נטוי על העיר. כידון שפיד"ו בלע"ז: (כ) ידים. כח: והעם הנס המדבר. ישראל שנסו אל המדבר כמו שאמר למעלה נהפך לרודף אל הרודף: (כב) ואלה יצאו מן העיר. האורב שהצית את העיר

תרגום

יד וַהֲוָה כַּד חֲזָא מַלְכָּא דְעַי וְאוֹחִיאוּ וְאַקְדִּימוּ וּנְפַקוּ אֱנָשֵׁי קַרְתָּא לִקְדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְאַגָּחָא קְרָבָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לִזְמַנָא דִמְתַקַּן לֵיהּ לָקֳדָם מֵישְׁרָא וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי כְּמָנָא לְהוֹן מֵאֲחוֹרֵי קַרְתָּא׃ טו וְאִתְּבָרוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל קֳדָמֵיהוֹן וְאַפְּכוּ לְאוֹרַח מַדְבְּרָא׃ טז וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל עַמָּא דִי בְקַרְתָּא בְּעַי לְמִרְדַּף בַּתְרֵיהוֹן וּרְדַפוּ בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְנְגִידוּ מִן קַרְתָּא׃ יז וְלָא אִשְׁתְּאַר אֱנָשׁ בְּעַי וּבֵית אֵל דְלָא נְפַקוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל וּשְׁבַקוּ יַת קַרְתָּא כַּד פְּתִיחָא וּרְדַפוּ בָּתַר יִשְׂרָאֵל׃ יח וַאֲמַר יְיָ לִיהוֹשֻׁעַ אֲרֵים בְּרוּמְחָא דִי בִידָךְ עַל עַי אֲרֵי בִידָךְ אֲמַסְרִינַהּ וַאֲרֵים יְהוֹשֻׁעַ בְּרוּמְחָא דְבִידֵיהּ עַל קַרְתָּא׃ יט וּכְמָנָא קָם בִּפְרִיעַ מֵאַתְרֵיהּ וּרְהַטוּ כַּדְאָרֵים יְדֵיהּ וְעָלוּ לְקַרְתָּא וְכַבְשׁוּהָ וְאוֹחִיאוּ וְאַדְלִיקוּ יַת קַרְתָּא בְּנוּרָא׃ כ וְאִתְפְּנִיאוּ אֱנָשֵׁי עַי לַאֲחוֹרֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא לְצֵית שְׁמַיָּא וְלָא הֲוָה בְהוֹן חֵילָא לְמֵעְרַק לְכָא וּלְכָא וְעַמָּא דְאַפֵּיךְ לְמַדְבְּרָא אִתְחֲזַר עַל רָדְפָא׃ כא וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ אֲרֵי כְבַשׁ כְּמָנָא יַת קַרְתָּא וַאֲרֵי סְלִיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא וְתָבוּ וּמְחוֹ יַת אֱנָשֵׁי עָי׃
כב וְאִלֵּין נְפַקוּ מִן קַרְתָּא לִקְדָמוּתְהוֹן וַהֲווֹ לְיִשְׂרָאֵל בִּמְצִיעָא אִלֵּין מִכָּא וְאִלֵּין מִכָּא וּמְחוֹ יָתְהוֹן עַד דְלָא
אִשְׁתְּאַר לְהוֹן שְׁאָר וּמְשֵׁיזֵב׃ כג וְיָת מַלְכָּא דְעַי אֲחָדוּ כַּד חַי וְקָרִיבוּ יָתֵיהּ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ׃

יהושע ח

יד וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ־הָעַי וַיְמַהֲרוּ
וַיַּשְׁכִּימוּ וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי־הָעִיר לִקְרַאת־
יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל־עַמּוֹ
לַמּוֹעֵד לִפְנֵי הָעֲרָבָה וְהוּא לֹא יָדַע
כִּי־אֹרֵב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר׃ טו וַיִּנָּגְעוּ
יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ
דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר׃ טז וַיִּזָּעֲקוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
בָּעִיר לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי
יְהוֹשֻׁעַ וַיִּנָּתְקוּ מִן־הָעִיר׃ יז וְלֹא־נִשְׁאַר
אִישׁ בָּעַי וּבֵית אֵל אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ
אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר
פְּתוּחָה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל׃
יח וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדְךָ
אֶל־הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ
בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדוֹ אֶל־הָעִיר׃
יט וְהָאוֹרֵב קָם מְהֵרָה מִמְּקוֹמוֹ וַיָּרוּצוּ
כִּנְטוֹת יָדוֹ וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ
וַיְמַהֲרוּ וַיַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ׃
כ וַיִּפְנוּ אַנְשֵׁי הָעַי אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה
עָלָה עֲשַׁן הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה וְלֹא־הָיָה
בָהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה וָהֵנָּה וְהָעָם הַנָּס
הַמִּדְבָּר נֶהְפַּךְ אֶל־הָרוֹדֵף׃ כא וִיהוֹשֻׁעַ
וְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי־לָכַד הָאֹרֵב אֶת־
הָעִיר וְכִי עָלָה עֲשַׁן הָעִיר וַיָּשֻׁבוּ וַיַּכּוּ
אֶת־אַנְשֵׁי הָעָי׃ כב וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר
לִקְרָאתָם וַיִּהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל בַּתָּוֶךְ אֵלֶּה
מִזֶּה וְאֵלֶּה מִזֶּה וַיַּכּוּ אוֹתָם עַד־בִּלְתִּי
הִשְׁאִיר־לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט׃ כג וְאֶת־
מֶלֶךְ הָעַי תָּפְשׂוּ חָי וַיַּקְרִבוּ אֹתוֹ אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ׃

רלבג

יהושע והזקנים במקום היותר מסוכן וזכר עם זה לזאת הסבה בעיר לפי מה שאחשוב שהכר לן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק כי העמק הוא המקום היותר שפל והוא היותר מסוכן שבמקומות בדבר המלחמה והנה לקח יהושע מהשלשים אלף שבחר חמשה אלפים איש היה אורב בין ישראל ובין העי מים לעיר והנה הם היו במקום קרוב למקום יהושע עד שיתכן בהם שיראו כשיטה יהושע את ידו בכידון והוא הרומח אשר בו הנס והיו הנשארים קרובים להם באופן שנתקבצו כולם בעת ההיא ויבואו אל העיר וילכדוה: (יד) והנה זכר וכבר יצאו אנשי העיר לקראת ישראל למלחמה למועד לפני הערבה אמר למועד להורות שבכמו העת שהיום שיצאו לקראתם בפעם הראשונה יצאו עתה כי זה ממה שיחזק לב אנשי ישבי העי ויחשבו שכמו שנצחו או ינצחו עתה ואמר לפני הערבה כי במקום ההוא לפי מה שאחשוב היו מנצחים בפעם הראשונה או אומר לפני הערבה כי מהמקום ההוא יתכן שלא היו יכולין לראות האורב אשר מאחרי העיר וזאת התחבולה הנכונה נאמנה בקלות כי בראותם שעשן

הוא וכל עמו ד' וסי' ויפנו ויעלו. ויצא סיחון לקראתינו ונפן ונעל דרך הבשן. כראות מלך העי: לא נשאר ד' דסמיכי בקריאת וסי' לא נשאר איש בעי ובית אל. וישלח יהוא בכל ישראל. ויעלו ביהודה ויבקעות דד"ה. ואני נשארתי לבדי. והאורב ג' מלאים בלישנא וסי' והאורב קם מהרה. ואתם תקומו מהאורב. ויצלנו מכף אויב דעזרא: וילכדוה ח' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה. והאורב קם מהרה ממקומו. ויעבר יהושע מלכיש עגלונה: ויעל יהושע מעגלונה. וילכדה מקצה שלש. ב' מנהון חס' קדמאה ובתראה ונמסר גם בסדר מטות: השמימה י"א בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן: בתוך ח' וסי' נמסר בסדר לך לך: ויקריבו י' חס' בלישנא וסי' נמסר בסדר ויקרא:

מצודת ציון

כ"ו) שבות ענין ערמה: (יד) למועד. לזמן כמו למועד אשוב אליך (שם י"ח): (יח) בכידון. ברומח: (כ) ידים. מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח): (כב) בתוך. באמצע כמו וסביב נתוך (במדבר ל"ה): שריד. שיור ושארית כמו שרידי חרב (ירמיה ל"א): ופליט. גם הוא ענין

מצודת דוד

(יד) למועד. לזמן שיצאו במלחמה הראשונה: (טו) וינגעו. הראו עצמם כאלו היו מנוגעים ר"ל מוכים ומוכלמים: (טז) וינתקו. נתקבצו מעתקה מהמקום: (יח) נטה בכידון. לעשות סימן להאורב לבא אל העיר: (כ) אל הרודף. הם אנשי העי שהיו מתחלה רודפים לישראל: (כב) ואלה. אנשי האורב ויצו

4

כד וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִשְׂרָאֵל לַהֲרֹג אֶת־כָּל־
יֹשְׁבֵי הָעַי בַּשָּׂדֶה בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר
רְדָפוּם בּוֹ וַיִּפְּלוּ כֻלָּם לְפִי־חֶרֶב עַד־
תֻּמָּם
וַיָּשֻׁבוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הָעַי וַיַּכּוּ
אֹתָהּ לְפִי־חָרֶב: כה וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים ב׳ חס׳
בַּיּוֹם הַהוּא מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה שְׁנֵים
עָשָׂר אָלֶף כֹּל אַנְשֵׁי הָעָי: כו וִיהוֹשֻׁעַ
לֹא־הֵשִׁיב יָדוֹ אֲשֶׁר נָטָה בַּכִּידוֹן עַד
אֲשֶׁר הֶחֱרִים אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָי: כז רַק
הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הָעִיר הַהִיא בָּזְזוּ
לָהֶם יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה
אֶת־יְהוֹשֻׁעַ: כח וַיִּשְׂרֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָי
וַיְשִׂימֶהָ תֵּל־עוֹלָם שְׁמָמָה עַד הַיּוֹם ב׳ שממה חס
הַזֶּה: כט וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּלָה עַל־הָעֵץ
עַד־עֵת הָעָרֶב וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה
יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּ אֶת־נִבְלָתוֹ מִן־הָעֵץ
וַיַּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ אֶל־פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר
וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל עַד
הַיּוֹם הַזֶּה:

כד וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי יִשְׂרָאֵל
לְקַטָּלָא יַת כָּל יָתְבֵי עַי
בְּחַקְלָא בְּמַדְבְּרָא דִי
רְדָפוּנוּן בֵּיהּ וְאִתְקְטָלוּ
כּוּלְהוֹן לְפִתְגַם דְחָרֶב עַד
דְשַׁלִימוּ וְתָבוּ כָל יִשְׂרָאֵל
לְעַי וּמְחוֹ יָתַהּ לְפִתְגַם
דְחָרֶב: כה וַהֲווֹ כָּל
דְאִתְקְטָלוּ בְּיוֹמָא הַהוּא
מִגְּבַר עַד אִתְּתָא תְּרֵי עֲשַׂר
אַלְפִין כֹּל אֱנָשֵׁי עָי:
כו וִיהוֹשֻׁעַ לָא אָתֵיב יְדֵיהּ
דַאֲרֵים בְּרוּמְחָא עַד דְגַמַר
יַת כָּל יָתְבֵי עָי: כז לְחוֹד
בְּעִירָא וַעֲדֵי קַרְתָּא הַהִיא
בְּזוֹ לְהוֹן יִשְׂרָאֵל כְּפִתְגָמָא
דַיְיָ דְפַקֵּיד יַת יְהוֹשֻׁעַ:
כח וְאוֹקֵיד יְהוֹשֻׁעַ יַת עַי
וְשַׁוְיֵהּ תֵּל חָרִיב לְעָלַם
לְצָדוּ עַד יוֹמָא הָדֵין:
כט וְיַת מַלְכָּא דְעַי צְלַב עַל
צְלִיבָא עַד עִידָן רַמְשָׁא
וּבְמֵיעַל שִׁמְשָׁא פַּקֵּד יְהוֹשֻׁעַ וַאֲחִיתוּ יַת נְבֶלְתֵּיהּ
מִן צְלִיבָא וּרְמוֹ יָתֵיהּ בְּמַעֲלָנָא תְּרַע קַרְתָּא
וַאֲקִימוּ עֲלוֹהִי דְגוֹר אַבְנִין רַב עַד יוֹמָא הָדֵין: ל בְּכֵן
בְּנָא יְהוֹשֻׁעַ מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא

ג׳ · סיפק׳ כמלעות ססו׳ · ב׳ חס׳ כספר׳ · ג׳ · ב׳ שממה חס · ד׳ · ג׳ · ד׳ מ״ע וכל כתו׳ דכות׳ כמ״א חסר

רשי

עיר: (ל) אז יבנה וגו׳. רשה זו כתובה מוקדם ומאוחר מיום שעברו את הירדן עשה כן

רלבג

ן העיר עולם השממה שר שם מסם ונשיהם לא מר להם כח ולא רצון אומד והשיעור להלחם עם שראל באופן ראוי וזה מבואר אחד: (ל) והנה תלה מלך עי ולא הלינו נבלתו על העץ מו שהזהירה התורה גם רוני בית דין שלא לעשות איר והקימו עליו גל של אבנים בפתח שער העיר כדי יתפרסם זה לשאר מלכי ע״נ ויראו מהלחם עם ישראל:
אולם התועלות הנמשכות מזה הספור הם י״ד:
תועלת הראשון הוא במצות והוא מה שזכר מענין מילה ומזה המקום למדנו מי שאיחר עשיית מצוה הראוי שיקיימנה תכף שימצא קום שיוכל לקיימה ולזה מצא שתכף שמצאו ישראל קום אפשר שיחנו בו עד תחיה מכתם צוו בעשיית מילה ואולם אחר עבור אבל פה נתבר׳ להם כי תוך שלשה ים ישבו לעבר הירדן כמו נזכר במה שקדם ומזה המקו׳
תבררר שמי שלא מל בשמיני לאיזה סבה שתהיה הנה אין ראוי לו שימתין עליה אחרי מצאו מקום לעשייתה: הב׳ הוא במדות והוא שראוי כשיבאו הענין לעשות פעולה לערת הנה ראוי שיעשה אותה באופן אשר יגיע בו לו צער יותר מעט מצער ולזה באה המצוה ליהושע שיעשה חרבות צורים וימול בהם בני ישראל: הג׳ הוא במצות והוא שימשך מעשיית המילה סכנה לתינוק ראוי שתמנע ממנו ולזה ספר שכבר נמנעו מלימול במדבר בסבת לכתם במדבר ארבעים שנה ועל פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו ולזה א היו יודעים מתי יבא להם הלווי ליסע כי בהעלות הענן יסעו כי ע״פ ה׳ יסעו ולזה יתכן שאם היו מלים אולי יבא להם הלווי ליסע קודם חיות מכת המילה תהיה בזה סכנה לתינוק ולמולים ולזאת הסבה זכר גם בזה המקום שכבר ישבו בני ישראל תחתם עד חיותם: הד׳ והוא בענין תועלת המצות הוא ללמדנו שים למצות מילה רושם בהתמד׳ ההשגחה בישראל עד שהיו נכנסים לירושת הארץ ולזה זכר שהקדים מצות המילה קודם שישתדלו בענין המלחמה ולזה ג״כ אמר היום גלותי את חרפת מצרים לפי הביאור האחרון שזכרנו בו וכבר הארכנו המאמר איך יגיע זה התועלת מזאת המצוה בביאורנו לדברי התורה: הה׳ הוא במצות והוא להוסיף ביאור על מה שנאמר בתורה בהבאת העומר שהוא ממחרת השבת שלא רצה בו שבת בראשית כמו שהיו אומ׳ הצדוקים: הו׳ הוא בעיון והוא שהשי״ת לא יעשה מופת ללא צורך ולזה אמר שתכף שיוכלו לאכול מעבור הארץ שבת המן: הז׳ הוא בעיון והוא שהנביא ראוי שיכין עצמו לנבואה שישפך אליה והוא בשישים מחשבתו שם ולזה זכר שכבר היה יהושע ביריחו כשהגיע לו הנבואה היא ר״ל שכבר שוטטה מחשבתו שם כי הוא לא היה עדין ביריחו: הח׳ והוא בעיון להודיע כי בהתערב ענין ההשגות הדמיונות קרה במקצת דברים המגיעים במראה הנבואה שיהיו לפי הדמיונות אשר שוטטה מחשבתו בהם וזה מבוא גדול לעמוד על הרבה מהדברים בא הספור בהם בעניני הנבואות ולזה זכר בזה המקום כי יהושע היה מדמה תחלה בזה האיש שיהיה מאנשי המלחמה אשר לו או אשר כנגדו: הט׳ הוא להיישיר ישראל בשאמינו בשם ית׳ ויראו ממנו כי זה כלו מגיע אותם אל הצלחתם הנפשיי׳ עם שבזה יתיישרו בזאת ההצלחה אשר השתדלות׳ בה עתה: הי׳ הוא במדות והוא שאין ראוי שיקפח שכר כל בריה אך ראוי שישולם גמול על כל מעשה טוב ולזה תמצא שצוה יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית ונתן הסבה בזה כי החבאתה את המלאכים אשר שלח יהושע ולא נתן הסבה בזה שבועת המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מפני שבועת׳ לה כי לא היה להם רשות על זה מישראל ולא היו ראשי העם שיקשרו העם בשבועתם וכן סיפר בסוף הענין כי רחב וכל אשר אתה בבית החיה יהושע ותשב בקרב ישראל כי החביאה המלאכים אשר שלח ואחר שכבר היתה הסכמתו להחיות רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הנה הסכים יהושע שיעשה זה ע״י המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה: הי״א הוא במדות והוא שהוא ראוי לכל כלל נתאחד למנוע קצת אנשים לקצת מחטוא לש״ית כי כבר ימקו הכלל בחטא היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת הסבה צותה התורה תוכיח את עמיתך: הי״ב הוא במדות והוא שאין ראוי למושל שיעשה בכחו מה שאיפשר שתפול בו טענה שלא יעשה בצדק ואע״פ שצוה בזה מפי הגבורה אך ראוי שיתחכם להסיר הטענה היא באופן שלא תתחדש בזה מריבה וקטטה כי אולי יגיע מזה הפסד רב ובזה יתקיים מה שבאתהו המצוה עליו מאת השם ולזה תמצא שכבר התחכם יהושע שיודה עכן ומאז לסלק מעליו הטענה והמחלוקת ואעפ״י שכבר היה איפשר לו להשלים מצות הש״י בזולת הודאת פיו כי לא היה יכולת לאחד מבני ישראל למרות את פי הנביא כמו שאמרו אליו כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ ולזאת הסבה צוה יהושע ג״כ למלאכיו שירוצו לאהל עכן כדי שימצאו מה שהודה ואז יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הניקום והזרום לפני ה׳ כדי שיתפרסם לכלם שכבר היה מבואר במה שהביאו מלאכי יהושע אותם הדברים שהודה עכן: הי״ג והוא במדות והוא שראוי לכל משתדל בעשיית פועל מה שלא יקצר מהמצאת הסבות המביאות התכלית אשר יכוין ולהשבית כל הסבות המונעות התכלית ההוא ולזאת הסבה תמצא שסודר ענין יהושע במלחמה עם יושבי העי בכל אלו התחבולות הנפלאות וזה שכבר היו ישראל הנראים למלך העי בעמק ולזה יבטחו יושבי העי לצאת עליהם למלחמה כי הם היו בחולשה בתכלית לפי המקום ההוא שהיו בו ר״ל מפני היותם בעמק עם שכבר חזק להם עוד מפני היות זה בכמו המועד והמקום שהיו ישראל נגפים לפני יושבי העי בפעם הראשונה וחזק להם גם כן לרדוף כלם אחריהם באופן שהניחו העיר פתוחה כי הם ראו אותם כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שיהיה קצת החיל מאחריהם ובזה נשלם להם בקלות הכנס האורב בעיר והצית העיר באש והוא הקל מאד בענין החרמתם כי בראותם עשן העיר נבהלו מפני מות טפם ונשיהם ואבוד קניניהם ונשאר זה להם דלתי ההשתדלות בענין מלחמת׳ שיתנהגו בה באופן ראוי ולזה מתו כולם בקלות ולזאת הסבה בעינה תלו מלך העי והקימו עליו גל אבנים גדול ליראה הנשארים: הי״ד והוא בדעות הוא שהשם יתברך לא ישנה טבע המציאות ומנהגו לעשות מופת אם לא יביאו לזה הכרח מה ולזה

מצודת דוד

(כד) ויכו אותה. הכניס והסף משנה

מצודת ציון

ענין שארית כמו להשאיר לנו פליטה (עזרא ט׳): (כח) תל. מלשון תילין ודנירין להיות כן עד עולם לבלי תפשר להפנות והוא ענין גוזמא והפלגה: (כט) נבלתו. הוא גוף האדם המת

רדק

זרע הטעמ ומקום מרעה הבהמות גם כן להיכך פי׳ במדבר אשר רדפום בו: (כט) וכבא השמש. כמו שכתוב לא תלין נבלתו על העץ ועל כל הנתלה בארץ ישראל מצות הכתוב

ואת מלך ד׳ וסי׳ ואת מלך חצי תפשו חי. ואת מלך העי תלה. ואת מלך מעכה וחברו. וכבא ג׳ בקריאה וסי׳ והיה לפנות ערב ירחץ במים. וכבוא נשאי הארון. וכבא השמש צוה יהושע. מציעתא מלא. ונמסר גם בסדר תצא:

לא אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל: לא כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּכָּתוּב
בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים
שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא־הֵנִיף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל
וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ
שְׁלָמִים: לב וַיִּכְתָּב־שָׁם עַל־הָאֲבָנִים
אֵת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב
לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לג וְכָל־יִשְׂרָאֵל
וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים
מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן נֶגֶד הַכֹּהֲנִים
הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי ׀ אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה כַּגֵּר
כָּאֶזְרָח חֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־גְּרִזִים
וְהַחֶצְיוֹ אֶל־מוּל הַר־עֵיבָל כַּאֲשֶׁר
צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם
יִשְׂרָאֵל בָּרִאשֹׁנָה: לד וְאַחֲרֵי־כֵן קָרָא
אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה
וְהַקְּלָלָה כְּכָל־הַכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה:

ג' דסמיכי / י"ד כפ' / ג' דסמי' / ז' / ד' / כ' / י"ג דסמי' / ג' / נ' / ט'. ג' / י"ד חס' / ג' כס' וכנגי'

דְעֵיבָל: לא כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִכְתִיב בְּסִפְרַ אוֹרַיְיתָא דְמֹשֶׁה מַדְבַּח אַבְנִין שְׁלֵמִין דְלָא אֲרֵים עֲלֵיהוֹן בַּרְזְלָא וְאַסִּיקוּ עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנַכִיסוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין: לב וּכְתַב תַּמָּן עַל אַבְנַיָא יָת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה דִכְתַב קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לג וְכָל יִשְׂרָאֵל וְסָבוֹהִי וְסַרְכוֹהִי וְדַיָנוֹהִי קַיְמִין מִכָּא וּמִכָּא לַאֲרוֹנָא קֳדָם כָּהֲנַיָא לֵוָאֵי נָטְלֵי אֲרוֹנָא דִקְיָמָא דַיְיָ כְּגִיוֹרָא כְּיַצִיבָא פַלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל טוּרָא דִגְרִיזִין וּפַלְגֵיהוֹן לָקֳבֵל טוּרָא דְעֵיבָל כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ לְבָרָכָא יָת עַמָּא יִשְׂרָאֵל בְּקַדְמֵיתָא: לד וּבָתַר כֵּן קְרָא יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְיתָא בִּרְכָן וּלְוָטִין כְּכָל דִכְתִיב

בספר תורת משה ג' דסמיכי בקריאה וסי' כאשר צוה משה עבד ה' דיהושע. וחזקתם מאד לשמור ולעשות את. ואת בני המכים לא המית דמלכים: עליהן ז' בקריאה וסי' ותנו בהן אש ושימו עליהן. וכתבת עליהן כל דברי. כאשר צוה משה עבד ה' דיהושע. ורגמו עליהן אבן. המתנבאות מלבהן. אשר קוניהן יהרגן. ותלכנה שתיהן עד באנה בית לחם. וכל ואת שתי תבליות וכל תבלית דכו': משנה ד' קמצין וסימן והיה כשבתו על כסא: ויכתב שם על האבנים את. ויהרג זכרי גבור ד"ה. ושלמתי ראשנה משנה עונם דירמיה: הכהנים הלוים י"ג וסי' נמסר בסדר שפטים: לברך ט' וסי' נמסר בסדר בלק:

תולדות אהרן אז יבנה. שבת נו סנהדרין לט (מגלה טב): ושוטרים ושופטיו. סוטה לב: נגד הכהנים. (סוטה מה): וחציו סוטה לו:

רדק

בכתוב: (ל) אז יבנה. אז כשעברו ישראל את הירדן ואין מוקדם ומאוחר בתורה כי כן כתיב בספר תורת משה והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו' והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד ובנית שם מזבח וגו' ואז הותרו הבמות כל זמן שהיו בגלגל וכן אמרו רבותינו ז"ל בו ביום עברו את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל והביאו את האבנים ושדום בשיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה ובנו מזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו וקפלו את האבנים ולנו ואמרו אין במה נתרת אלא על ידי נביא שנאמר אז יבנה יהושע ומלת יבנה עתיד במקום עבר ויבא זה עם קשר מלת אז בהרבה מקומות כמו אז ישיר משה אז ישיר ישראל אז יבדיל משה אז ידבר יהושע אז יבנה שלמה אז תבאנה אז יקהל שלמ': (לב) את משנה תורת משה. מן ושננתם לבניך אף על פי שאינו משרשו ופירושו לשון התורה ופירושה על דרך כלל וכתב רבינו סעדיה ז"ל כי כתבו בהם מספר המצות כמו שהן כתובות בהלכות ובאזהרות ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן כל התורה רק הצורך דרך כלל ונחלקו רבותינו ז"ל מהם אמרו על גבי האבנים כתבוה ואחר כך שדו אותן בשיד ומהם אמרו מתחלה שדו את האבנים וכתבו התורה על גבי השיד ואמרו כי בשבעים לשון כתבו אותם דברי התורה כמו שנאמר בתורה באר היטב כדי שיבינו אותם כל עם ולשון שיראו אותם: (לג) חציו. ו' שבטים עלו להר גריזים שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין וששה להר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי והכהנים והלוים והארון עומדים למטה הכהנים מקיפים את הארון והלוים מקיפים את הכהנים וישראל מזה ומזה הפכו הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה שנאמר לברך את העם ישראל בראשונה וכך הוא מפורש בתורה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל והיה אם שמוע תחלה ואחר כן והיה אם לא תשמע ופתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין כסדר הזה ברכות וקללות כך סדרו רבותינו זכרם לברכה והקשו ואמרו איך אנו אומרים כי הלוים היו למטה והלא לוי למעלה שהרי היה הוא אחד מן הששה שבטים שהיו בהר גריזים ופירשו כי זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה ומהם אמרו כל הראוי לשירות למטה והשאר למעלה: וחציו. כמו האהלי שהערכך והדומים להם שבאו בשתי ידיעות ורבותינו ז"ל דרשו בו כי לא היה למעט כי מעטים היו כמספר החצי של הר עיבל מהחצי של הר גריזים ואף על פי שלוי למטה מפני שהיה יוסף ממהם שנאמר בהם ואנכי עם רב וגו' ומה שאמר אל מול הר גריזים אל מול הר עיבל שלא עמדו על ההר אלא בשיפוע ההר ובהר גריזים ובהר עיבל יש מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל אלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי רבי יהודה אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה זורחת אצל אלוני מורה ונאמר להלן ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם והוא הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים ר' אליעזר אומר לא זה הוא הר גריזים והר עיבל שבין הכותיים הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת בארץ הכנעני והלא בין הרים וגבעות הן יושבין מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל וכו' לדברי רבי אליעזר מהו הר גריזים והר עיבל ב' גבשושיות עשו לאחד קראו הר גריזים ולאחד קראו הר עיבל: (לד) ואחרי כן. הברכה

רשי

כן: (לב) ויכתב שם על האבנים. הן הנה האבנים האמורים למעלה לאחר מעשה זה קפלו השיד מעליהם והביאום בגלגל: (לג) לברך את העם ישראל בראשונה. להקדים ברכות לקללות ברוך האיש אשר לא

רלבג

תמלא כי מפני שהיה אפשר בחרמת יושבי העי בקלות כמו אלו ההתבולות מאד מה שקרה במלחמה הראשונה שהיו ישראל נגפים לפניהם הנה לא הסכים הש"י שיעשה זה בדרך מופת: (ל) אז יבנה יהושע מזבח לה'. עד והארץ שקטה מאלחמה. וזכר שכבר בנה יהושע מזבח לה' אלהי ישראל בהר עיבל: (לא) כאשר צוה משה וגו'. אבנים שלמות אשר לא הניף עליהם ברזל. כמו שצותה התורה וזה ממה שיורה שמה שאמר בתורה ואם מזבח אבנים תעשה לי היא מצוה לא רשות עם שכבר באה המצוה בבניית המזבח בהר עיבל ואחר שכתב שם על אבני המזבח פתשגן תורת משה אשר כתבה לפני בני ישראל והנה כבר נתבאר בתורה שכבר שדו אותם בשיד כדי שיכתבו שם כתב מבואר ויתבאר שמה שכתב שם הוא זאת הברכה והקללה אשר קראו בזה המקום ככתוב בתורת משה והוא מ"ש שכבר קרא שם את כל דברי התורה הברכה והקללה והם לאות שמה שכתב שם לא היה בו זולת זה ואם אי אפשר אלא שיודה שכתב שם כל התורה הנה אין זה זר מאד כל שכן אם היה המזבח גדול וגבוה וכלל כזה אם היה בגודל מזבח בית שני לפי מה שספרו ממנו רבותינו ז"ל היה מכיל זה בכתיבה בינונית. והנה זה הוא הנראה בעיני ר"ל שמה שנכתב שם כלל התורה ואי אפשר שנאמר שהיה משנה תורת משה רמז לעשרת הדברות עד שנאמר שלא כתב שם כי אם עשרת הדברים וזה שהוא זכר שכבר כתבם משה לפני בני ישראל ומה שכתב שם משה לפני בני ישראל היה כלל התורה לא עשר הדברים לבד וקצת המפרשים אמרו שכבר כתב שם רמוזים קצרים מתרי"ג מצות כמו הענין באזהרות אשר נהגו לקראם בחג השבועות והיה בהם רמוזים קצרים מתרי"ג מצות וזה רחוק בעיני שכבר מכר בתורה וכתבת על האבנים

מצודת ציון

שמה נקרא גלגל: (לב) משנה. מלשון שנים: (לג) כאזרח. זה ישראל גמור מלידה: מול. נגד. [illegible]

מצודת דוד

(לב) משנה תורת משה. ספר אלה הדברים קרוי משנה תורה כי בו נאמר שנית מה שנאמר בארבעת הספרים שלפניו: (לג) נגד הכהנים הלוים. הכהנים בני לוי אשר עמדו עם הארון באמצע ואמרו הברכה והקללה: חציו. חצי השבטים: לברך וכו' בראשונה. בתחילה פתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל וגו' ואחר זה אמרו ארור האיש וכו' וכן כל הארורים: (לד) קרא. יהושע היה הקורא כמ"ש במקרא שלאחריו: את כל דברי התורה. וחזר ומפרש שקרא הברכה

יהושע ח ט

לה לֹא־הָיָה דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא־קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ בְּקִרְבָּם׃

ט א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבְכֹל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל אֶל־מוּל הַלְּבָנוֹן הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃
ב וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם עִם־יְהוֹשֻׁעַ וְעִם־יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד׃
ג וְיֹשְׁבֵי גִבְעוֹן שָׁמְעוּ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעָי׃ ד וַיַּעֲשׂוּ גַּם־הֵמָּה בְעָרְמָה וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ וַיִּקְחוּ שַׂקִּים בָּלִים לַחֲמוֹרֵיהֶם וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים׃ ה וּנְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם וּשְׂלָמוֹת בָּלוֹת עֲלֵיהֶם וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ הָיָה נִקֻּדִים׃ ו וַיֵּלְכוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית׃ ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַחִוִּי אוּלַי בְּקִרְבִּי אַתָּה יוֹשֵׁב וְאֵיךְ אֶכְרָת־לְךָ בְרִית׃

בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא׃ לה לָא הֲוָה פִּתְגָמָא מִכֹּל דִי פַקֵיד מֹשֶׁה דְלָא קְרָא יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל וּנְשַׁיָא וְטַפְלָא וְגִיוֹרַיָא דְאָזְלִין בֵּינֵיהוֹן׃ א וַהֲוָה כַּד שְׁמָעוּ כָּל מַלְכַיָא דִי בְעִבְרָא דְיַרְדְנָא בְּטוּרָא וּבִשְׁפֵלְתָּא וּבְכָל סְפַר יַמָא רַבָּא דִי לָקֳבֵיל לִיבְנָן חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי פְּרִיזָאֵי חִוָאֵי וִיבוּסָאֵי׃ ב וְאִתְכְּנִשׁוּ כַּחֲדָא לְאַגָחָא קְרָבָא עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל סִיעָא חֲדָא׃ ג וְיָתְבֵי גִבְעוֹן שְׁמָעוּ יַת דִי עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וּלְעָי׃ ד וַעֲבָדוּ אַף אִינוּן בְּחוּכְמָא וְאִזְדָוָדוּ וּנְסִיבוּ שַׂקִין בָּלְיָן לַחֲמָרֵיהוֹן וְזִיקִין דַחֲמַר בָּלְיָן וּמְבַזְעִין וּמְצָרְרִין׃ ה וּמְסָנִין בָּלְיָן וּמְרַקְעִין בְּרַגְלֵיהוֹן וּכְסוּתָא בָלְיָא עֲלֵיהוֹן וְכֹל לְחֵם זְוַדֵיהוֹן יָבֵשׁ הֲוָה כִּסְנִין׃ ו וַאֲזַלוּ לְוָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגָלָא וַאֲמַרוּ לֵיהּ וּלְאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא רְחִיקָא אֲתֵינָא וּכְעַן גְזַרוּ לָנָא קְיָם׃ ז וַאֲמַרוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל לְחִוָאָה דִלְמָא בֵּינָנָא אַתּוּן יָתְבִין וְאֵיכְדֵין

רש"י

רלב"ג

מצודת דוד

הברכה והקללה ככל הכתוב בתורה והם פרשת והיה אם שמוע תשמע וגו' והיה אם לא תשמע וגו' והמארות בסדר כי תבא והדומים להם: (לה) לא היה דבר. מן הברכה והקללה: אשר צוה. ר"ל האמור בתורה: ט (א) כשמוע. אשר כבשו את העי ברוב עם ובתחבולה: (ב) ויתקבצו. להיות גם הם עם רב ויוכלו ערכה להתחכם במלחמה עמהם: (ג) ליריחו ולעי. ר"ל שהמה שני דברים הספים כי יריחו כבשו בנס והעי בתחבולות וברוב עם ולזה הבינו שהדבר שבערמה עשו להפעותם כאמור למעלה: (ד) ויעשו גם המה בערמה. כמו שעשו ישראל: ויצטירו. עשו עצמם כשלוחים באים מארץ מרחק כי שם ציר הונח על השלוח למרחוק וכמים ונשלחי ציריך עד מרחוק (ישעיה נ"ז): בלים. להטעות את ישראל לחשוב שמרוב מרחק הדרך בלו: ומצוררים. מקושרים סביבות הנבקעים: (ה) ומטולאות. כי בעת שהיין הנתעלים יתחלפו בכמה גוונים: נקודים. כי בהתייבש הלחם יתעפש וכו נקודים לבנים וירוקים ושחורים: (ו) מארץ רחוקה. לא מארץ כנען אשר הוזהרתם בלא תחיה כל נשמה ולזה כרתו לנו ברית לפחותינו: (ז) בקרבי.

מצודת ציון

ט (א) ובשפלה. בעמק: חוף. ספת: (ב) פה אחד. ר"ל בעצה אחת: (ד) ויצטירו. עשו עצמם כשלוחים כמו ציר אמונים (משלי י"ג): בלים. מורקבים. ונאדות הם כלי היין ומבוקעים. מלשון בקיעה: ומצוררים. מקושרים כמו צרור כספו (בראשית מ"ב): (ה) ונעלות מנעלים שברגליהם: ומטולאות. ענין חלוף הגוונים כמו כגום טלאים (יחזקאל ט"ז) לדם

בשלום עמם ולא יהיו עבדים לשם ומקבלים מצותם חוץ מאסר' התורה ואף על פי שכולם אם היו משלימים היו מקבלים אותם כמו שכתוב לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון וגו' מכלל שאם השלימו היו מקבלים אותם כן הוא אבל בתנאי שיכריתו ע"ז מארצם ושיקבלו עליהם שבע מצות שהוזהר בהם אדם הראשון כמו שאמר הכתוב / פן יחטיאו אותך לי משמע כל זמן שהם בחטא ואינם מקיימים שבע מצות שחייבים בהם בני נח אסור להניחם לשבת בארץ אבל מצוה להחרימם ושלא לחיות מהם נשמה ואם היו משלימים ועוקרים ע"ז ומקבלים שבע מצות צריך עוד שיהיו למס ויהיו עבדים לישראל ונכבשים תחת ידיהם כמו שהוא אומר יהיו לך למס ועבדוך וכן אמר בשלמה מלך ישראל כל העם הנותר מן האמורי החתי והפרזי החוי והיבוסי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה אם כן מה בין שאר אומות לשבעה עממים יש ביניהם זה הדבר כי שאר האומות אם היו עושין מלחמה ולא רצו להשלים היו הורגים כל זכר בהם והנשים והטף היו בוזזים להם ומחיים אותם לעבדים אבל בשבע אומות אם לא רצו להשלים היה מצוה שלא לחיות מהם כל נשמה שנאמר רק מהעמים לא תחיה כל נשמה ולכל האומות קוראים להם שלום תחלה שני' וקראת אליה לשלום ואפי' שבע אומות בכלל חוץ מעמון ומואב שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתם' א"כ אחר שהשלימו יושבי גבעון למה היו הורגים אותם בני ישראל לולי השבועה לפי שהטעו אותם וכרתו להם ברית בטעות והיה כדין להרגם אם לא היה בדבר חלול השם מפני השבועה כי אף על פי שהיתה השבועה בטעות אם לא יקיימוה היה בדבר חלול השם כי רבים ישמעו בשבועה ולא ישמעו בטעות ובעת השבועה לא הזכירו תנאי בשבועה ולפי שהטעו אותם הקנו בעבודתם ולא הניחום שיהיו למס עובד בלבד אלא שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה . ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי נדר או שבועה שנעשה ברבים אין לו היתר ולמדו זה הדבר מדבר הגבעונים שלא הכום בעבור שנשבעו להם והחולקים עליהם אמרו כי בדבר הגבעונים לא חלה השבועה עליהם כלל שהרי מוטעים היו ומה שלא הרגום מפני קידוש השם שיאמרו העולם כמה התורה עליהם שבועת ה' כי אפילו נעשית בטעות לא יעברו עליה והפסוקי' מוכיחים כדברי מי שאמר כי מפני שנעשית בשבועה ברבים אין לו היתר שהרי אמרו הנשיאים ולא יהיה עלינו קצף על השבועה ואם לא היה בדבר אלא מפני קדוש השם מה קצף היה בזה ואמרו רבותי' ז"ל כי שלשה כתבים שלח יהושע בכניסתן לארץ שלח להם מי שרוצה להשלים יבא וישלים וחזר ושלח להם מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה מלחמה וחזר ושלח להם מי שרוצה לפנות יפנה מי שהאמין בהקב"ה וחרד לדבריו הלך לו לאפריקי ואמר בדרש כי הכנעני הוא שפנה מפני זה זכה להקרא לארץ ישראל ארץ כנען על שמו וזכה לארץ טובה שהיא אפריקי ויש אומרים כי הפריזי פנה לפניהם והלך לו אם כן למה הוצרכו יושבי גבעון להערים וקבלו השלום לפי שיהושע שלח בכלל לכולם ויושבי גבעון חשבו הלא גם כן שלח ליריחו ולעי להשלים והנה הכם אותם אולי לא יקיים הבטחתו ליושבי הארץ הזאת ובמרמה הוא שולח להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם לפיכך עשו גם המה בערמה ואמרו כי מארץ רחוקה הם כדי שיכרתו להם ברית : (ח) ויאמרו אל יהושע וגו'. מארץ רחוקה מאד . כי שמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים ואת כל אשר עשה לשני מלכי האמורי וגו'. זכרו מצרים וסיחון ועוג ולא זכרו הירדן לפי שהיה דבר מצרים וסיחון ועוג מימים קדמונים ודבר הירדן היה מזמן קרוב כלומר הראו ליהושע שלא שמעו דבר הירדן כל כך היא רחוקה ארצם : (יא) זקינינו . נכתב ביו"ד במשך בין הקוף והנון שלא כמנהג ובדרש א"ר יוחנן זקינינו כתיב זקני אשמאי היו : (יב) הצטידנו אותו . לשון ספוק מזון מן צדה לדרך ופי' לקחנו אותו מבתים להצטיד בו הדרך : (יד) ויקחו . יש מפרשים אותו כמו למדו מן לקח טוב כלומר למדו והכירו מצידם

(Targum)

נגזר לכון קים : ח ואמרו ליהושע עבדך אנחנא ואמר להון יהושע מן אתון ומנן אתיתון : ט ואמרו ליה מארע רחיקא לחדא אתו עבדך לשמא דיי אלהך ארי שמענא ית שמע גבורתיה וית כל דעבד במצרים : י וית כל דעבד לתרין מלכי אמוראי די בעברא דירדנא לסיחון מלכא דחשבון ולעוג מלכא דמתנן דבעשתרות : יא ואמרו לנא סבנא וכל יתבי ארענא למימר סבו בידכון זודין לאורחא ואזילו לקדמותהון ותימרון להון עבדיכון אנחנא וכען גזורו לנא קים : יב דין לחמנא כד חמים אזדודנא יתיה מבתנא ביום מפקנא למיתי לותכון וכען הא יבש והוה כסנין : יג ואלין זיקין דחמר די מלינא כד חדתין והא אתבזעו ואלין תותבנא ומסננא בליאו מסגי אורחא לחדא : יד וקבילו גבריא לפתגמיהון ואולפן מן קדם יי לא תבעו : טו ועבד להון יהושע שלם וגזר להון קים לקימותהון

(Text)

ח ויאמרו אל־יהושע עבדיך אנחנו
ויאמר אליהם יהושע מי אתם ומאין ס'
תבאו : ט ויאמרו אליו מארץ רחוקה
מאד באו עבדיך לשם יהוה אלהיך
כי־שמענו שמעו ואת כל־אשר ע' ס' מנהון בפרשת נדרים
עשה במצרים : י ואת ׀ כל־אשר עשה
לשני מלכי האמרי אשר בעבר
הירדן לסיחון מלך חשבון ולעוג
מלך־הבשן אשר בעשתרות : יא ויאמרו
אלינו זקינינו וכל־ישבי ארצנו מ"ל . ס'
לאמר קחו בידכם צידה לדרך ולכו
לקראתם ואמרתם אליהם עבדיכם כ'
אנחנו ועתה כרתו־לנו ברית : יב זה ׀
לחמנו חם הצטידנו אתו מבתינו ל'
ביום צאתנו ללכת אליכם ועתה הנה
יבש והיה נקדים : ל'
יג ואלה נאדות היין אשר
מלאנו חדשים והנה התבקעו ואלה ל'
שלמותינו ונעלינו בלו מרב הדרך ל' . ד'
מאד : יד ויקחו האנשים מצידם ואת־
פי יהוה לא שאלו : טו ויעש להם יהושע ג' קמץ
שלום ויכרת להם ברית לחיותם ל' וחד ולחיותם

רשי

אתם : (יב) הצטידנו . לשון צדה כשהוצאנוהו לצדה לדרך : (יד) ויקחו האנשים מצידם . קבלו דבריהם שצדום בפיהם לשון ואשר לא צדה : או

רלבג

שלח יהושע לקרוא לשלום לכל מקומות הגוים האלה כי היה מחוייב להם לקרוא לשלום אל כל עיר ועיר קודם שיבאו להלחם כמו שזכר בפרשה וכבר זכר במקומות שכבר עשה יהושע ככל אשר צוה ה' את משה ולזה יתחייב שנודה שכבר שלח זה יהושע לאלו המקומות קוד' שיבאו להלחם עמהם כמו שכתבו רבותינו ז"ל ולזה הערימו כשאמרו שהם באו מארץ רחוקה ושמו עצמם עבדים לישראל והיה מחוייב לפי משפטי התורה שיקבלום בברית ויהיו להם למס ועבדום : (טו) ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם וישבעו להם לחיותם וישבעו להם נשיאי העדה והנה היתה סבת טעות ישראל ונפלם בזה הענין כי לא שאלו את פי ה' עם היות אצלם יהושע שהיה נביא ואלעזר הכהן שהיו אצלו אורים ותומים כמו שאמרה התורה ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים והנה זאת השבועה אף ע"פ שהיתה בטעות לא הסכימו לעבור עליה כי יהיה בזה חלול השם אצל הע"ג ויחשדו שאין יראת ה' בישראל והנה הנשיאים החיום באופן הראוי אלו היו משלימין מתחלה כי התורה

(Masorah)

בקרבי . ומאין ח' בקריאה וסי' ויאמר אליהם יהושע . ויבא ישעיה הנביא דמלכים . ותברו דישעיה . ויאמר אליו הגידה נא לנו דיונה . וישא את עיניו וירא את האיש הארה . שמעו ט' קמצין ח' מנהון בפרשת נדרים וד' סימן נמסר לעיל בספרא בסי' ו' : זה ג' ר"פ בטעמא מונח לפני לגרמיה וסי' זה יתנו כל העבר על הפקודים . זה לחמנו הם הצטידנו אתו . זה רע בכל אשר נעשה . אנ"ך . ונמסר גם בריש סדר כי תשא : שאלו ג' קמצין וסי' ויקחו האנשים מצידם . ההולכים לרדת מצרים . נדרשתי

מצודת ציון

צדה . מזון : נקודים . מנומר בנקודות כמו נקודים וברודים (בראשית ל"א) : הצטידנו . מלשון

מצודת דוד

בקרב הארץ הניתן לי והוא ארץ כנען : (ח) עבדיך אנחנו . כלומר אין לנו עסק עם כל העם הזה כי הלא לא למלחמה באנו עבדים נהיה לך לבדך כאומר ואדוני הלא ישכיל לדעת שאין אנו מארץ כנען : מי אתם . מאיזה עם : ומאין . מאיזה מדינה : (ט) רחוקה מאוד . ולא יהיה א"כ ניכר לך לא הטעם ולא המדינה : לשם ה' . בעבור פרסום שם ה' : (יא) עבדיכם אנחנו . להעלות את שמם : כרתו לנו ברית . להחיותינו : (יב) זה לחמנו . אשר תראו בידינו הנה בהיותו עדיין חם לקחנו אותו צידה לדרך : הנה יבש . בעבור זמן הרב מגודל מרחק הדרך : (יג) חדשים . בעת מלואם היו חדשים : (יד) ויקחו . ר"ל לקחו

התורה אמרה והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך אלא שכבר הכבידו ענין עבדות הזה וזה שכבר היה אפשר לפי משפטי התורה אלו היו בחקים שיעשו מס מה לישראל ויספרו מעבדות אחר אלא שיעמדו ביניהם שפלים כעבדים אבל אם העמיסו עליהם שיעבדום בגופם באלו העבודו' הכבדו'

הגידם שהיה יבש כי אמת אמרו. ויש לפרש ויקחו כמשמעו שלקחו הצידם ואכלו ממנו בברית כדי שיבטחו בהם ויונתן תרגם וקבילו גבריא לפתגמיהון: (כ) והחיה אותם. מקור: (כא) יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה. זה מקרא קצר כי הנשיאים אמרו יחיו ויהיו חוטבי עצים ושואבי מים והמקרא אחז

וַיִּשָּׁבְעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה׃ טז וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־כָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־קְרֹבִים הֵם אֵלָיו וּבְקִרְבּוֹ הֵם יֹשְׁבִים׃ יז וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵיהֶם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְעָרֵיהֶם גִּבְעוֹן וְהַכְּפִירָה וּבְאֵרוֹת וְקִרְיַת יְעָרִים׃ יח וְלֹא הִכּוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלֹּנוּ כָל־הָעֵדָה עַל־הַנְּשִׂיאִים׃ יט וַיֹּאמְרוּ כָל־הַנְּשִׂיאִים אֶל־כָּל־הָעֵדָה אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא נוּכַל לִנְגֹּעַ בָּהֶם׃ כ זֹאת נַעֲשֶׂה לָהֶם וְהַחֲיֵה אוֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה עָלֵינוּ קֶצֶף עַל־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם׃ כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנְּשִׂיאִים יִחְיוּ וַיִּהְיוּ חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם לְכָל־הָעֵדָה כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם הַנְּשִׂיאִים׃ כב וַיִּקְרָא לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר רְחוֹקִים אֲנַחְנוּ מִכֶּם מְאֹד וְאַתֶּם בְּקִרְבֵּנוּ יֹשְׁבִים׃ כג וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם וְלֹא־יִכָּרֵת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם לְבֵית אֱלֹהָי׃ כד וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הֻגֵּד הֻגַּד לַעֲבָדֶיךָ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה עַבְדּוֹ לָתֵת לָכֶם אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וּלְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ

וקיימו להון רברבי כנשתא: טז והוה מסוף תלתא יומין בתר דגזרו להון קים ושמעו ארי קריבין אינון ליה וביניהון אינון יתבין: יז ונטלו בני ישראל ואתו לקרויהון ביומא תליתאה וקרויהון גבעון וכפירה ובארות וקרית יערים: יח ולא מחונון בני ישראל ארי קיימו להון רברבי כנשתא במימרא דיי אלהא דישראל ואתרעמו כל כנשתא על רברביא: יט ואמרו כל רברביא לכל כנשתא אנחנא קיימנא להון במימרא דיי אלהא דישראל וכען לא נכול לאנזקא בהון: כ דא נעביד להון ונקים יתהון ולא יהי עלנא רגזא על קימא די קיימנא להון: כא ואמרו להון רברביא ייחון והוו מלקטי אעין ומלן מיא לכל כנשתא כמא דמלילו להון רברביא: כב וקרא להון יהושע ומליל עמהון למימר למא שקרתון בנא למימר רחיקין אנחנא מנכון לחדא ואתון בינגא יתבין: כג וכען ליטין אתון ולא יפסקון מנכון עבדין ומלקטי אעין ומלן מיא לבית מקדשא דאלהי: כד ואתיבו ית יהושע ואמרו ארי חואה אתחוא לעבדך ית דפקד יי אלהך ית משה עבדיה למתן לכון ית כל ארעא ולשיצאה ית כל יתבי ארעא מן קדמיכון ודחילנא לחדא לנפשתנא

ר"ל שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה וזה היה אפשר עם קיום תנאיהם כי הם עשו עצמם עבדים לישראל ועם כל זה רצו להראות להם לכבוד השם שלא עשקו אתם חקם הראוי להם מפני נואם עמהם בברית כי כבר רמו אותם באמרם שהיו מארץ רחוקה והם מפני זה בלתי משועבדים להם לעשות חסד להם אחר זולתי מה שיזכרהו בו מצד שבועתם להם. ולפי שהשבועה והברית היה לחיותם ושיהיו הם עבדים לישראל הנה כבר קיימו תנאם עמהם בזה האופן. והנה הוסיף יהושע על עבודתם שהסכימו עליו הנשיאים שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' ולזה היו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה ולמזבח ה':

ארוני

דרך קצרה ואמר ויהיו בפתח הוי"ו לשון עבר ויהיו כאשר דברו להם הנשיאים וזה מעיד כי כן אמר להם הנשיאים ומה שאמרו הם לכל העדה ויהושע אמר להם לבית אלהי אם כיצד כל זמן שהיו העדה במחנה עד שלא נחלקה הארץ היו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה אבל לאחר שנחלקה הארץ והיו ישראל בעירו ובנחלתו אמרו הם חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהים בגלגל ובשילה ובנוב ובגבעון ובית עולמים כמו שאמר אל המקום אשר יבחר ואמרו רבותינו ז"ל כי כיון שנתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים גזר עליהם שלא יבאו בקהל כלומר שלא יתחתנו ישראל בהם ותלה איסורן בזמן שבית המקדש קיים שהרי אמר לבית אלהי משמע כל זמן שהיו חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהי והו כל זמן שבית המקדש קים בא דוד וגזר עליהם לעולם וכן כתיב בספר עזרא ומן הנתינים שנתן דוד והשרים לעבודת הלוים: (כד) ונעשה את הדבר הזה. בגזרי שלא כמנהג וכבר כתבנו הדומים להם

תולדות אהרן ולא הסוף.
כתובות עה גיטין
מו: ארורים אתם. (קדושין סו):

ללא שאלו. ובקרבו ג' בקריאה וסי' ובקרבו הם ישבים. ובקרבו ישים ארבו ובקרבו ישית מרמה. לנגע ג' ב' חס' וא' מלא וסי' נמסר בסדר וירא: יחיו ז' וסי' ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו רפאים. יחיו מתיך נבלתי. ה' עליהם יחיו: וגם אני נתתי להם. אבותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו: רחוקים ז' מלאים בקריאה וסי' רחוקים אנחנו מכם מאד. ורחוקים המה מצידונים. שמעו רחוקים אשר עשיתי. אבירי לב הרחוקים מצדקה. ורחוקים יבאו ובנו בהיכל. הקרובים והרחוקי' דמגלת. רחוקים איש מאחיו דעזרא. ארורים ג' בקריית וסי' ועתה ארורים אתם ולא יכרת. ואם בני אדם ארורים הם כי גרשוני. גער' זדים ארורים. ולהשמיד ד' וכו' נמסר בסדר תבא: את כל יושבי הארץ ד' דסמיכי בקריאה וסימ' והורשתם את יושבי הארץ דיהושע. ולהשמיד את כל יושבי הארץ. תנני ממלא את כל יושבי הארץ. כי כלה אך נבהלה יעשה דצפניה:

מצודת דוד

טופת וראייה מיובש צידם והאמינו להם. או לקחו מצידם ואכלו לקיים ברית אהבה: (כ) זאת. ר"ל הדבר הזאת להחיות אותם בע"כ נעשה להם שלא יקצוף ה' על בטול השבועה: (כא) ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. ר"ל הנה בעבור השבועה לא תגידו לא יחיו וכאומר אך נתבונן מה נעשה עמהם בגמול הרמאות: ויהיו ס'. ר"ל הגמול היה שהיו חוטבי כו' כאשר גזרו הנשיאים כי כל העדה שמעו להם: (כג) ועתה. ר"ל עתה בעת המלחמה תהיו ארורים להיות עבדים לכל העבדים

מצודת ציון

מלשון צידה ומזון: (יח) וילנו. מלשון תלונה ותערומות: (כא) חוטבי. ענין כריתה וחתוך וכן

מפניכם ונעשה את־הדבר הזה׃
כה ועתה הננו בידך כטוב וכישר
בעיניך לעשות לנו עשה׃ כו ויעש
להם כן ויצל אותם מיד בני־ישראל
ולא הרגום׃ כז ויתנם יהושע ביום
ההוא חטבי עצים ושאבי־מים
לעדה ולמזבח יהוה עד־היום הזה
אל־המקום אשר יבחר׃
י א ויהי כשמע אדני־
צדק מלך ירושלם כי־לכד יהושע
את־העי ויחרימה כאשר עשה
ליריחו ולמלכה כן־עשה לעי
ולמלכה וכי השלימו ישבי גבעון
את־ישראל ויהיו בקרבם׃
ב וייראו מאד כי עיר גדולה גבעון
כאחת ערי הממלכה וכי היא
גדולה מן־העי וכל־אנשיה גברים׃
ג וישלח אדני־צדק מלך ירושלם
אל־הוהם מלך־חברון ואל־פראם
מלך־ירמות ואל־יפיע מלך־לכיש
ואל־דביר מלך־עגלון לאמר׃ ד עלו־
אלי ועזרני ונכה את־גבעון כי־
השלימה את־יהושע ואת־בני
ישראל׃ ה ויאספו ויעלו חמשת ׀ מלכי
האמרי מלך ירושלם מלך־חברון
מלך־ירמות מלך־לכיש מלך־עגלון
הם וכל־מחניהם ויחנו על־גבעון
וילחמו עליה׃ ו וישלחו אנשי גבעון
אל־יהושע אל־המחנה הגלגלה
לאמר אל־תרף ידיך מעבדיך עלה
אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו
כי נקבצו אלינו כל־מלכי האמרי
ישבי ההר׃ ז ויעל יהושע מן־הגלגל
הוא וכל־עם המלחמה עמו וכל
גבורי החיל׃
ח ויאמר יהוה אל־יהושע אל־תירא
מהם כי בידך נתתים לא־יעמד איש
מהם בפניך׃ ט ויבא אליהם יהושע
פתאם כל־הלילה עלה מן־הגלגל׃

מן קדמיכון ונעבדנא ית פתגמא הדין׃ כה וכען הא אנחנא מסירין בידך כמא דתקין וכמא דכשר בעינך למעבד לנא עבד׃ כו ועבד להון כן ושזיב יתהון מיד בני ישראל ולא קטלונון׃ כז ומנינון יהושע ביומא ההוא לקטי אעין ומלן מיא לכנשתא ולמדבחא דיי עד יומא הדין לאתרא די יתרעי׃ א והוה כד שמע אדני צדק מלכא דירושלם ארי כבש יהושע ית עי וגמרה כמא דעבד ליריחו ולמלכה כן עבד לעי ולמלכה וארי אשלימו יתבי גבעון עם ישראל והוו ביניהון׃ ב ודחילו לחדא ארי קרתא רבתא גבעון כחדא מקרוי מלכותא וארי היא רבא מן עי וכל גברהא גברין׃ ג ושלח אדני צדק מלכא דירושלם לות הוהם מלכא דחברון ולות פראם מלכא דירמות ולות יפיע מלכא דלכיש ולות דביר מלכא דעגלון למימר׃ ד סקו לותי וסעדוני ונמחי ית יתבי גבעון ארי אשלמת עם יהושע ועם בני ישראל׃ ה ואתכנשו וסליקו חמשא מלכי אמוראה מלכא דירושלם מלכא דחברון מלכא דירמות מלכא דלכיש מלכא דעגלון אינון וכל משריתהון ושרו על גבעון ואגיחו קרבא עלה׃ ו ושלחו אנשי גבעון לות יהושע למשריתא לגלגלא למימר לא תרשל ידך מעבדך סק לותנא בפריע ופרוק לנא וסעדנא ארי אתכנשו עלנא כל מלכי אמוראה יתבי טורא׃ ז וסליק יהושע מן גלגלא הוא וכל עמא עבדי קרבא עמיה וכל גברי חילא׃ ח ואמר יי ליהושע לא תדחל מנהון ארי בידך מסרתינון לא יתעתד אנש מנהון קדמך׃ ט ואתא לותהון יהושע בתכיף כל ליליא סליק מן גלגלא׃

רדק

להם בספר מכלל׃ (כה) ועתה הננו בידך. קל ובשוא הנו״ן הראשונה׃ (א) אדני צדק. כל מלכי ישראל היו נקראים בזמן ההוא מלכי צדק או אדני צדק כמו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם הוא ירושלם כמו שכתוב ויהי בשלם סכו ונקראו כן בעבור ירושלם שהוא מקום צדק

רלבג

(א) אדוני צדק מלך ירושלם. מצאנו שמו בתורה מלכי צדק וידמה שכל מלכי ירושלם היה שמם מלכי צדק או אדני צדק כי הכל ענין אחד כמו שהיה שם מלכי מצרים פרעה והנה זכר כי ה׳ מלכי האמורי הם וכל מחניהם חנו על גבעון וילחמו עליה וכבר שלחו אנשי גבעון ליהושע שיעזרם כי ראוי לאדון שיציל עבדיו מיד הנלחמים עליהם וידמה ששאל יהושע את פי ה׳ על זה ועלה מן הגלגל הוא וכל עם המלחמ׳ עמו וכל גבורי החיל וכבר אמר השם יתברך אל יהושע קודם זה כששאלו את פיו על דבר זאת המלחמה שלא יירא מהמלכים האלה וממחניהם כי בידו יתנם והוא מיהר לבא עליהם כל הלילה ויהומם ה׳ לפני י׳ ויכו׳

מצודת דוד

העדה אבל לבית ה׳ היו לעולם עבדים ולא יכרת הדבר׃ (כו) ויעש להם כן. כמ״ש הוא להיות עבדים לכל העדה בעת המלחמה ולבית ה׳ לעולם׃ ולא הרגום. כאשר חשבו בתחלה׃ (כז) לעדה ולמזבח וכו׳ עד היום הזה. ר״ל לעדה בעת המלחמה ולמזבח ה׳ עד היום הזה׃ אל המקום. במקום שיעמוד המזבח שמה יעבדו אם בשילה וכו׳ אם בירושלים׃ י (א) ויהיו בקרבם. התחברו עצמם עם ישראל׃ (ב) כי עיר גדולה. ועכ״ז לא עצרו כח להלחם והמסו בזה לב אנשי המלחמה׃ (ד) כי השלימה. והרעו לעשות כי הביאו מורך בלב כל׃ (ו) אל תרף ידיך. לעזוב אותנו בידם׃ (ט) כל הלילה. למען לא יתישבו ויבא פתאום׃ רדך

מצודת ציון

ומן לחטוב עצים (דברים כ״ט)׃
י (א) אדוני צדק. כן שמו׃
(ו) תרף. מלשון רפיון׃ (ט) פתאום. ענין מהירות מבלי הרגשה מקודם ויסומם

למזבח ב׳ וסי׳ ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי. ולמזבח הקטרת׃ יבחר ה׳ קמצין בקריאה וסי׳ שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך. בבוא כל ישראל לראות את פני. ולמזבח ה׳ עד היום כיהושע. המסכן תרומה עץ לא ירקב. מי זה האיש ירא. וסימן שכו״חם׃ גברים ז׳ חס׳ וסימן וכל אנשיה גברים. קשת גברים חתים. איך נפלו גברים. אתה ידעת את אביך. וחיו כגברים בוסים. עיר גברים עלה חכם. ששים גברים סביב׃ ויאספו י״ב בקריאה וסימן נמסר בסדר כי תשא׃

תולדות אהרן ויתנוס וי״ע יבמות עם (קדושין סס)׃

רשי

(יב) אז ידבר. אמר שירה תחת השמש לפי שאמר לשמש דום. דום מלומר שירה וכל זמן שהוא דומם עומד ואינו מהלך שבכל עת הילוכו הוא אומר שירה ופשוטו של מקרא דום ל' המתנ' כמו אם כה יאמרו אלינו דומו וכן דום לה': וירח בעמק אילון. אותו פעם היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון בגבול בנימין ואילון בגבול דן: כלא

רדק

(יב) אז ידבר יהושע. ת"י בכן שבח יהושע ויתכן כי אחר התפלה היתה השירה והשירה לא הזכיר או השירה היא וידום השמש והתפלה היא ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וכן זוכר אותה בדרש זו השירה במנין עשר שירות ולשון ידבר מורה על שירה לא על תפלה כמו וידבר דוד לה' את דברי השירה. ויאמר בתפלתו לעיני ישראל שמש בגבעון דום כלומר שפלא הזה יראה היום לעיני ישראל או לעיני ישראל דבק עם ויאמר כלומר התפלה הזאת אמרה בקול לפני ישראל ופי' דום המתן כמו דמו עד הגיענו אליכם כלומר שיעמוד גלגל השמש במקומו ולא ירוץ כמשפטו: וירח בעמק אילון. ולירח אמר גם כן שיעמוד בעמק אילון ואף על פי שגבעון היה בגבול בנימן ואילון בגבול דן ידמה כי רדפו אותם והכם מגבעון עד אילון ובגבעון היה חצי היום כשהתפלל שיעמוד השמש והאל שמע בקולו כמו שאמר ויעמוד השמש בחצי השמים ועמד עד שיעור שבין עמידתו ומרוצתו היה כיום תמים והוא היום הארוך שבשנה והוא יום תקופת תמוז והלבנה השמש היו בעמק אילון והאיר הירח והיה הירח אז מן הדומה בתחלת החדש או בשלישיתו והתפלל עליו שיעמוד הירח להאיר להם עד שתכלה נקמתם באויביהם וכן היה כמו שאמר וירח

יהושע י

י וַיְהֻמֵּם יְהוָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם מַכָּה־גְדוֹלָה בְּגִבְעוֹן וַיִּרְדְּפֵם דֶּרֶךְ מַעֲלֵה בֵית־חוֹרֹן וַיַּכֵּם עַד־עֲזֵקָה וְעַד־מַקֵּדָה׃ יא וַיְהִי בְּנֻסָם ׀ מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרַד בֵּית־חוֹרֹן וַיהוָה הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן־הַשָּׁמַיִם עַד־עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים אֲשֶׁר־מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב׃ יב אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בְּיוֹם תֵּת יְהוָה אֶת־הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר ׀ לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן׃

(מסורה: ג' · י"ד פסו' עד ועד · ב' ח' מ"ע · ב' ומ' · ב' חסר · ו"ו תמין · ג' · ס')

תרגום

י ותברינון יי קדם ישראל ומחנון מחתא רבא בגבעון ורדפונון באורח מסקנא דבית חורון ומחנון עד עזקה ועד מקדה: יא והוה במפכיהון מן קדם ישראל אינון במחתנא דבית חורון ומן קדם יי אתרמיאה עליהון אבנין רברבן מן שמיא עד דאתו לעזקה ומיתו סגיאין דמיתו באבני ברדא מדקטילו בני ישראל בחרבא: יב בכן שבח יהושע קדם יי ביומא דמסר יי ית אמוראה קדם בני ישראל ואמר לעיני ישראל שמשא בגבעון אוריך וסיהרא

תולדות אהרן ויהי בנוסם. ברכות נד ע"ב הם: אז ידבר יהושע. עקדה שער יג: ביום תת. תענית כ ע"א הם:

רלבג

ויכם ישראל מכה גדולה בגבעון וירדפם דרך מעלה בית חורון וגו' ויהי בנוסם מפני בני ישראל נלחם ה' גם מן השמים והמית מהם באבני הברד יותר מאשר הרגו בני ישראל בחרב: (יב) אז ידבר יהושע לה'. בזאת הפר' יש ספקות רבות ראוי לעיין בהם האחד הוא שאם היה שהשמש עמד ובטל מהתנועה הנראית לו הנה היה זה המופת יותר נפלא לאין שיעור מהמופתים שנעשו ע"י משה וזה כי המופתים ההם היו בשנוי טבע הנמצאות אלו השפלות והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתנה בו אלו הנמצאות הנכבדות לשנות את תפקידם משלום על הנמצאות השפלות אלו לשנות ענין סדורם כי בהם בפעלם מחסרון הסדר והיוצא מה שלא יעלם ובכלל הנה זה ממה שאין צריך ביאו' למי שעיין באלו העמוקות וכבר ביארנו זה באופן שלם בו' מספר מלחמות ה' ואם היה הענין כן הנה זה סותר מה שאמרה התורה שלא קם נביא עוד בישראל כמשה לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל ואם אמרנו שכבר נעשה כמו זה המופת ע"י משה ואם לא נזכר בתורה כמו שאמרו קצת רז"ל הנה נשאר זה הספק בעינו כי כבר היה שוה לו יהושע בגדול שבמופתים הנעשים על יד משה רבינו עליו השלום עם שאם היה הענין כן היה ראוי שלא תשתוק התורה מלספר זה המופת הנפלא כי אנחנו נראה מכונת התורה לפרסם ענין המופתים והנפלאות כי זה ממה שיביא להאמין בשם יתברך כמו שנזכר בתורה בענין המופתים שנעשו לפרעה אמר ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה' ועוד כי כבר יראה מפשטי אלו הדברים שלא נתבטל השמש מהתנוע' ולא הירח וזה יתבאר מפנים מהם מה שאמר ולא אץ לבוא ר"ל שלא מהר לבוא וזה לא ישלול ממנו התנועה אבל ישלול ממנו מהירות התנועה והמאמר שזה דרכו יחייב לו התנועה בכמו אלו המאמרים השלמים אשר ידובר בהם בדברים מדרך מה הוא ומהם מה שאמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ולא אמר שמש דום וירח אבל לקח להם מקום רחב היו נראים אז אל המקום ההוא והוא מבואר שמי שישלול התנועה מהמקום הרחב לא ישלול התנועה במוחלט כי כבר אפשר שיתנועע במקום רחב ההוא וכבר יחייב זה המאמר בכמו המאמרים השלמים לשמש ולירח התנועה והמשל שמי שיאמר שפלוני עמד בארצו כך וכך ימים הנה לא יתחייב מזה אלא שלא יצא מארצו אבל שכבר יתנועע בארצו או לא יהיה זה המאמר מדרך מה הוא כי יתחייב למי שישלול ממנו התנועה שיאמר שלא יתנועע לא שלא יצא מארצו וזה מבואר למי שעיין בסדרים ההגיוניים אשר למלאכת המופתית ומהם מה שאמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל הורה בזה כי זה המופת הוא בענין המלחמה בעצמותה ואם היה זה המופת בעמידה מהתנועה לא היה לו רושם בענין המלחמה כלל ומהם כי יתבאר מדבריו כי הש"י לא יעשה מופתים כי אם לצורך או לקנות דעות אמיתיות ולא נזכר בכאן רושם בזה המופת באחד מאלו הצדדים ומהם שכבר התבאר בספר מלחמות ה' כי המופת לא יהיה על יד נביא באלו הנמצאות העליונים ר"ל הגרמים השמימיים ולזה הוא מבואר שלא היה זה. המופת בזה הענין אשר יחשב בתחלת המחשבה שהיה בו המופת בזה הספו' ואם יספק עלינו מספק על מה שהשרשנו בזה ויאמר שכבר נראה שיעשה המופת ע"י נביא בשנוי סדר תנועת הסדר והוא מה שאמר ישעיה לחזקיה כשאמר מה אות כי ירפא ה' לי ועליתי ביום השלישי בית ה' ויענהו הנך הצל י' מעלות אם ישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שתנועת הצל לא תהיה כי אם בתנועת השמש ולזה יתחייב מזה שנוי סדר תנועת השמש נאמר לו כי כשיעיין היטב במאמרים שבאו בזה המקום יתחייב שלא היה זה המופת בשהשתנה סדר תנועת השמש הנה איך יתכן שנאמר שזה יהיה נקל הנה איך שישתנה זה הסדור הוא ענין נפלא מאד ולזה ראוי שנבאר הדברים ההם ויתבאר מזה מה היה ענין המופת ההוא ונאמר כי ידמה לפי הנראה לנו שכבר שם ישעיה הבחירה בזה המופת לחזקיה ואמר שזה האות יהיה באחד מב' דרכים האחד בשילך הצל י' מעלות יותר על מה שהלך בזולת זמן או שישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שאם היה זה המופת היה בענין המלחמה כמו שזכרנו ולזה הוא מבואר שזה המופת היה בזולת שנוי סדר תנועת השמש וזה יהיה לפי מה שאומר והוא שכבר יתבאר בחוש שכאשר יהיו עננים תחת השמש באופן שירעם בהם ניצוצות וירדו הנה הם יראו שיהיה השמש בזולת מקום שהוא עם שכבר יראה או נטיית צל השמש שיעור רב במעט זמן למזרח או למערב לצפון או לדרום לפי מצב העננים ההם וכד תנועתם וזה ממה שאין בו ספק כי תמיד יראה זה מן החוש בזה האופן ולפי שכבר ראה חזקיה או מהעננים ומצד תנועתם שנקל לצל לנטות עשר מעלות יותר על מה שהלך שאל שיהיה הענין בהפך מה שהיה נראה שהיה נכון או מצד תנועת העננים ההם ולזה שאל שישוב אחורנית הצל עשר מעלות והנה בספר ישעיה אמר ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה ר"ל לפי החוש ענין מופתי היה בצל כמו שזכר עם אמר הנני משיב את צל המעלות ובכאן הותר זה הספק ואם ירצה אחד על כל פנים שיהיו אלו המופתים בשנוי סדר תנועת השמש לא אקפיד עליו בזה ומי יתן וכל המופים לא ימעו יותר מזה השעור כי זה מגדיל לפי מחשבתו שלם השם יתברך ויכלתו ואחר שהתישב זה הנה נשוב לבאר דברי זאת הפרשה

מצודת דוד

(י) דרך מעלה. בדרך העולה לבית חורון: עד עזקה. כי ברחו דרך גם ורדפום והכום בדרך עד עזקה וכו': (יא) הם במורד. כשהם ירדו במורד ההר: אבנים. אבני ברד: עד עזקה. בכל הדרך אשר נסו ממורד בית חורון עד בואם לעזקה נפלו עליהם אבני הברד: רבים. מרובים במספר: (יב) לה'. בשם ה' ובשליחותו. ויאמר. הוא הדבור האמור למעלה ועל שהפסיק בדברים אמר שוב ויאמר: שמש בגבעון דום. כי בעת ההיא עמד השמש נוכח גבעון וחשש פן ישקע בעונתו ולא יוכלו לרדוף אחרי האויב באישון הלילה ולזה אמר לשמש שלא ילך מהלכו וימתין עד נוכח גבעון במקום שהוא עומד: וירח בעמק אילון. כי אז כבר עלתה הירח ושמש

מצודת ציון

(י) ויהומם. מלשון מהומה ובלבול: (יב) תת. מלשון נתינה: דום. המתן כמו דומו עד הגיענו

רד"ק

וירח עמד עד יקום גוי אויביו וזאת התפלה כתובה על ספר הישר והוא ספר תורת משה והוא מה שאמר הקב"ה יתברך עד כל עמך אעשה נפלאות וגו' כמו שפירש א"א ז"ל כי שתי אותות אמר לו בפסוק ההוא קרינת פני משה והוא מה שאמר כי נורא הוא אשר אני עושה עמך ועמידת השמש ליהושע והוא מה שאמר נגד כל עמך אעשה נפלאות ונתן לו אות קרוב להאמי' באות רחוק ונדרש שלשים ושש שעות עמדו השמש והירח כיצד שהמלחמה היתה בערב שבת ונתיירא יהושע שלא יחללו ישראל את השבת ופשט ידיו למעלה שיעמוד השמש ביום הששי כשיעור יום שבת והירח כשיעור ליל שבת ומוצאי שבת והם שלשים ושש שעות: (יג) עד יקום גוי אויביו. כמו מאויביו וכן השמרו לכם עלות בהר: (יד) ולא היה כיום ההוא. ואף על פי שהיה שוב השמש אחורנית לחזקיה באות ההוא היה לאות ולמופת ונתנו השם בעבור שיאמין חזקיהו שיחיה מחליו והוא כאחד מן המופתים שנעשו על ידי משה אבל דרך תפלה שיתפלל אדם על שנוי הטבע ונעתר הבורא לאותה תפלה אם לא יהיה לתת בו אות ומופת לא היה ולא יהיה וזהו שאמר לשמוע בקול איש כי ה' נלחם לישראל: (יז) נחבאים. בשוא הבי"ת: במערה במקדה. במערה שהיתה בגבול מקדה: (יט) וזנבתם. תכריתו זנבם הוא סוף המחנה: (כ) ויבאו. יו"ד ויבואו כפ"א רפה בלשון ישמעאל וענין הפסוק כן והשרידים אשר שרדו מהם באו אל ערי המבצר: (כא) מקדה בשלום. למעלה אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו אל המחנה הגלגלה תחלה אחרי כלות המלחמה שבו הגלגלה כאשר אמר ליהושע כי המלכים נחבאים במערה במקדה בא לו למקדה עד קצה המחנה ולזה ממה שאומר שנוס ואחר שזנבו אותם שבו מקדה ושם להמית את

תרגום

בְּמֵישַׁר אַיָלוֹן: יג וְאוֹרִיךְ שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קָם עַד דְאִתְפְּרַע עַמָא יִשְׂרָאֵל מִבַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן הֲלָא הִיא כְתִיבָא עַל סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא וְקָם שִׁמְשָׁא בְּפַלְגוּת שְׁמַיָא וְלָא דְחֵק לְמֵיעַל כְּיוֹם שְׁלִים:
יד וְלָא הֲוָה כְּיוֹמָא הַהוּא קֳדָמוֹהִי וּבַתְרוֹהִי דְאִתְקַבְּלַת קֳדָם יְיָ צְלוֹת אֱנָשׁ אֲרֵי בְּמֵימְרֵיהּ יְיָ מַגִיחַ קְרָבָא לְיִשְׂרָאֵל:
טו וְתָב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵיהּ לְמַשְׁרִיתָא לְגִלְגָלָא:
טז וְאַפְּכוּ חַמְשָׁא מַלְכַיָא הָאִלֵין וְאִטְמָרוּ בִּמְעַרְתָּא בְּמַקֵדָה:
יז וְאִתְחֲוָא לִיהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר אִשְׁתְּכַחוּ חַמְשָׁא מַלְכַיָא טְמִירִין בִּמְעַרְתָּא בְּמַקֵדָה:
יח וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ קָרִיבוּ אַבְנִין רַבְרְבִין קֳדָם פּוּמָא דִמְעַרְתָּא וּמַנוּ עֲלַהּ גֻבְרִין לְמִטְרְהוֹן:
יט וְאַתּוּן לָא תְקוּמוּן רְדוּפוּ בָּתַר בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְתַדְבְּקוּן יַתְהוֹן לָא תִשְׁבְּקוּנוּן לְמֵיעַל לְקִרְוֵיהוֹן אֲרֵי מַסְרִינוּן יְיָ אֱלָהָכוֹן בִּידֵיכוֹן:
כ וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִמְחֵיהוֹן מַחְתָּא רַבְּתָא לַחֲדָא עַד דְשַׁלִימוּ וּמְשֵׁיזְבַיָא אִשְׁתֵּזִיבוּ מִנְהוֹן וְעָלוּ לְקִרְוִין כְּרִיכָן:
כא וְתָבוּ כָל עַמָא לְמַשְׁרִיתָא לְוָת יְהוֹשֻׁעַ לְמַקֵדָה בִּשְׁלָם לָא הֲוָה נָזְקָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִרְחַק

יהושע י

יג וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד־יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו הֲלֹא־הִיא כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם וְלֹא־אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים:
יד וְלֹא הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לִשְׁמֹעַ יְהוָה בְּקוֹל אִישׁ כִּי יְהוָה נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל:
טו וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה:
טז וַיָּנֻסוּ חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיֵּחָבְאוּ בַמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה:
יז וַיֻּגַּד לִיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר נִמְצְאוּ חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים נֶחְבְּאִים בַּמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה:
יח וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ גֹּלּוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֶל־פִּי הַמְּעָרָה וְהַפְקִידוּ עָלֶיהָ אֲנָשִׁים לְשָׁמְרָם:
יט וְאַתֶּם אַל־תַּעֲמֹדוּ רִדְפוּ אַחֲרֵי אֹיְבֵיכֶם וְזִנַּבְתֶּם אוֹתָם אַל־תִּתְּנוּם לָבוֹא אֶל־עָרֵיהֶם כִּי נְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיֶדְכֶם:
כ וַיְהִי כְּכַלּוֹת יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹתָם מַכָּה גְדוֹלָה־מְאֹד עַד־תֻּמָּם וְהַשְּׂרִידִים שָׂרְדוּ מֵהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר:
כא וַיָּשֻׁבוּ כָל־הָעָם אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ מַקֵּדָה בְּשָׁלוֹם לֹא־חָרַץ לִבְנֵי

רש"י

(יג) הלא היא כתובה. דבר זה יכתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף וזרעו על אפרים יהיה מלא וגו' אימתי ביום שעמדה חמה ליהושע ונתמלא כל העולם שמעו של יהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים: (יח) גלו. גלגלו אבנים אל פי המערה: (כא) לא חרץ לבני ישראל. הרי זה מקרא קצר לא חרץ כחורץ לאיש מבני ישראל את לשונו. חרץ לשון דבור שלשון וכן לא יחרץ כלב לשונו. וכן אז תחרץ דדוד. מקרא תלעק קול

רלב"ג

הפרשה ואומר שמאמר יהושע היה שפרש שיסור השמש מהיות על גבעון והירח מהיות על עמק אילון תשלם נקמת גוי אויביו אבל קצר הכתוב בזה ויורה על זה מה שאמר אחריו וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו והרצון בזה שכבר דמם השמש בגבעון וירח בעמק אילון עד שנשלמה זאת המלאכה מהנקמה וזה היה ענין נפלא כי לא די שיעד שינקמו ישראל מהקמים עליהם אבל יעד עם זה שזאת הנקמה תשלם בזמן קצר כזה ולזה אמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם בישראל ולזה היו יכולים להשלים הנקמה בזה הזמן הקצר כי יד השם יתברך לא תקצר ואמר לשמוע ה' וגו' לפי שלא יעדו השם יתברך שתשלם זו הנקמה בזה הזמן קצר אבל השם יתברך שמע לקולו על דרך מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים: (יג) והנה ספר הישר אחשוב שהיה נקרא כך ואבד עם הגלות וכבר רבו בו הפירושים לרבותינו ז"ל וראוי שתדע כי השמש יחדש היום ולזה נאמר שהיום יהיה מאד בהקרב השמש לערב כי אז יחלש אור השמש ומה שיהיה בו אור השמש יותר חזק הוא בעת היותו בחצי השמים הנה זה מבואר בנפשו מן החוש והנה יתבאר גם כן ממה שאמר וארח לצדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום ר"ל שאורו יוסף עד נכון היום כן אורח לצדיקים מתיישר תמיד אל תוספת השלמות והוא מבואר שבעת היום

כיום י"א וסי' במסרת רבתי: כיום ההוא לפניו ולאחריו ד' פסוקים אית בהון לפניו ולאחריו וסי' נמסר בסדר בא: הגלגלה ו' בקריאה וסי' וישלחו אנשי גבעון. וישב יהושע קדמאה ובתראה דיהודה. וישב המלך ויבא עד הירדן. ויעבר המלך הגלגלה וכמתן. ואלישע שב: גלו ב' וסי' ויאמר יהושע גלו אבנים גדלת. גלו אלי היום אבן גדולה:

תולדות אהרן וידם השמש. ברכות ס ע"ם כ מקרים אד נג: עד יקום. ע"ז כה: ויעמד השמש ע"ג ע"א: לשמע ה'. פה לא מקדה שער ג סג:

מצודת ציון

שניפנו אליהם (ש"א י"ד): (יג) אויביו. מאויביו: אץ. ענין מהירות כמו ואץ ברגלים (משלי יט): לבוא. לשקוע כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): תמים. מלשון תם ושלם: (טז) ויחבאו. נסתרו והוא מלשון מחבואה: (יח) גולו. גלגלו: והפקידו. מלשון פקיד וממונה: (יט) וזנבתם. מלשון זנב ור"ל סוף המחנה כזנב הזה שהוא סוף הגוף: (כ) והשרידים שרדו. הנשארים נצלו כמו פליט ושריד (איכה ב'): (כא) חרץ. ענין תנועה כמו

מצודת דוד

ועמדה נוכח עמק אילון ואמר לה שגם היא תמתין במקומה ולא תלך מהלכה ואולי חשש שאם תלך הירח מהלכה תבוא נוכח השמש במקום עמידתו ותאפיל אור השמש: (יג) וידום השמש. ר"ל כן היה שעמדו השמש וירח במקומם: עד יקום. עד אשר השלימו ישראל להתנקם מאויביו: הלא היא. הדבר הזה הלא כתובה בהבטחה בספר הישר והיא התורה שאמר בה על אפרים וזרעו יהיה מלא הגוים (בראשית מ"ח) והוא היום הזה שעמדו השמש והירח ליהושע הבא מזרעו ונתמלא כל העולם שמעו: ויעמוד השמש. שכבר מפרש המקום שעמד בה: בחצי השמים. ר"ל לפי הנראה בהאופק ההוא: ולא אץ לבוא. לא היה ממהר לשקוע כדרכו מעולם למהר לבית שקיעתו ללכת בהתמדה מבלי עמידה: כיום תמים. ר"ל נתעכב לעמוד במקום א' כשעור יום שלם שהוא כ"ד שעות: (יד) כיום ההוא. להיות בו פלא כזה לשמוע וכו' כאשר שמע בקול יהושע להעמיד השמש והירח: כי ה'. הפלא הזה נעשה בעבור שה' נלחם לישראל ובעבורם עשהו: (טו) וישב יהושע. אחר כל המעשים האמורים במקראות שלאחריו: (יח) גולו אבנים. לבל יצאו פתאום וינוסו: (יט) וזנבתם אותם. הכו הסולכים בסוף המחנה: (כ) עד תומם. כי הנשארים היו מעט מן המעט וכאלו תמו כולם: והשרידים שרדו. הנשארים אשר נשארו מהם באו אל ערי המבצר: (כא) לא חרץ

היות השמש בחצי השמים לא תוכר בו ירידה כי אם בעת ארוך וזה מבואר מאד למי שעיין בחכמת התכונה עיון מעט וזה יתבאר גם כן מצד כלי המבט כמו האצטורלאבי ורביע העיגול כי אז לא תוכר לשמש ירידה באלו הכלים בכמו חצי שעה ולזה אמר שכבר עמד השמש אז בחצי השמים כי כן היה מחויב כי הם היו אצל גבעון והיו רואים השמש על גבעון ולא מהר השמש לרדת כמו שדרך היום התמים אלא ימהר השמש לרדת עד ואחשב שאורך עיר גבעון היה ממזרח למערב חצי התנועה לא תוכר מצד לשמש אצל חצי היום למיעוט שיעור ירידתו הנה זכר שמצד הנפלאות הנראות לו מצד הירידה לא יצא שלא יראה כנגד גבעון אף על פי שהיתה רחבה עד כי לא היה לבוא כמספר ענין השמש אצל חמימות היום. ובכאן נשלם ביאור דברי זאת הפרשה והותרו הספקות הנופלות בה: (טו) וזכר אחר זה חזרת יהושע בענין זאת המלחמה לספר להחרים אלו הגוים ושכבר הגיע לישראל משלום ההצלחה שהלם עד בשלום לא הוכה אחד מהם ולא השתדלו האויבים להכות אחד מהם כי נפל פחדם עליהם וזהו אמרו על דרך המשל לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו: (כד) וצוה יהושע לקציני אנשי המלחמה שהלכו אתו שישימו רגליהם על צוארי מלכים האלה למען יראו השארים מלהלחם בישראל ולזאת הסבה תלם על חמשה עצים והושיבום במערה ושמו אבנים גדולות על פי המערה עם שזה היה מזכיר לישראל ענין המופת שנעשה בזאת המלחמה: (כח) עוד זכר שכבר לכד יהושע מקדה ולבנה ולכיש ועגלון וחברון ודביר באופן שהכה יהושע מקדש ברנע עד עזה ואת כל ארץ גשן עד גבעון בזמן קצר מדובק באין הפסק וזהו אמרו נאם

ישראל לאיש את־לשנו: כב ויאמר
יהושע פתחו את־פי המערה והוציאו
אלי את־חמשת המלכים האלה מן־
המערה: כג ויעשו כן ויוציאו אליו את־
חמשת המלכים האלה מן־המערה
את ׀ מלך ירושלם את־מלך חברון
את־מלך ירמות את־מלך לכיש את־
מלך עגלון: כד ויהי כהוציאם את־
המלכים האלה אל־יהושע ויקרא
יהושע אל־כל־איש ישראל ויאמר
אל־קציני אנשי המלחמה ההלכוא
אתו קרבו שימו את־רגליכם על־
צוארי המלכים האלה ויקרבו
וישימו את־רגליהם על־צואריהם:
כה ויאמר אליהם יהושע אל־תיראו
ואל־תחתו חזקו ואמצו כי ככה
יעשה יהוה לכל־איביכם אשר אתם
נלחמים אותם: כו ויכם יהושע אחרי־
כן וימיתם ויתלם על חמשה עצים
ויהיו תלוים על־העצים עד־הערב:
כז ויהי לעת ׀ בוא השמש צוה יהושע
ויורידום מעל העצים וישלכם אל־
המערה אשר נחבאו־שם וישמו
אבנים גדלות על־פי המערה עד־
עצם היום הזה:
כח ואת־מקדה לכד יהושע ביום ההוא
ויכה לפי־חרב ואת־מלכה החרם
אותם ואת־כל־הנפש אשר־בה לא
השאיר שריד ויעש למלך מקדה
כאשר עשה למלך יריחו:
כט ויעבר יהושע וכל־ישראל
עמו ממקדה לבנה וילחם עם־לבנה:
ל ויתן יהוה גם־אותה ביד ישראל
ואת־מלכה ויכה לפי־חרב ואת־כל־
הנפש אשר־בה לא־השאיר בה

י״ב מלין כתי׳ א׳ בסופ׳ ולא קרי׳ · ג׳ כ׳ · ד׳ · ג׳ וכ׳ חס׳ ד׳ חס׳ · ג׳ ג׳ חס׳ בספרא · כ״ס יחולון · ל״ס בה · ג׳ כמון · ג׳ דסמי׳

גבר ית נפשיה: כב ואמר
יהושע פתחו ית פומא
דמערתא ואפיקו לותי ית
חמשא מלכיא האלין מן
מערתא: כג ועבדו כן
ואפיקו לותיה ית חמשא
מלכיא האלין מן מערתא
ית מלכא דירושלם ית
מלכא דחברון ית מלכא
דירמות ית מלכא דלכיש
ית מלכא דעגלון: כד והוה כד אפיקו ית
מלכיא האלין לות יהושע
וקרא יהושע לכל אנש
ישראל ואמר לשלטוני
גברי מגיחי קרבא דאזלו
עמיה קרבו שוו ית רגליכון
על צוארי מלכיא האלין
וקריבו ושויאו ית רגליהון
על צואריהון: כה ואמר
להון יהושע לא תדחלון
ולא תתברון תקיפו ועלימו
ארי כדין יעבד יי לכל
בעלי דבביכון דאתון
מגיחין קרבא בהון:
כו ומחנון יהושע בתר כן
וקטלינון וצלבינון על
חמשא צליבין והוו צליבין
על צליביא עד רמשא:
כז והוה לעידן מיעל שמשא
פקיד יהושע ואחיתונון מעל
צליביא ורמונון למערתא
דאטמרו תמן ושויאו
אבנין רברבן על פומא
דמערתא עד כרן יומא
הדין: כח וית מקדה כבש
יהושע ביומא ההוא ומחא
לפתגם דחרב וית מלכה
גמר יתהון וית כל נפשתא
די בה לא אשאר משיזיב
ועבד למלכא דמקדה כמא
דעבד למלכא דיריחו:
כט ועבר יהושע וכל ישראל
עמיה ממקדה ללבנה ואגיח קרבא עם לבנה: ל ומסר יי אף יתה בידא
דישראל וית מלכה ומחה לפתגם דחרב וית כל נפשתא די בה לא אשאר

את המלכים: לאיש את לשונו. חיי לא היה היזקא לבני ישראל למדחק גבר ית נפשיה וכן תרגם אנקלוס לא יחרץ כלב לשונו לא יזק כלבא בלישניה אבל יית לשונו נפשיה. והמפרשים פירשו כי למ״ד לאיש נוספת ופירשו איש ממש לא חרץ לבני ישראל את לשונו ולמ״ד זו כלמ״ד הרגו לאבנר. והשלישי לאבשלום והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואפשר לפרש למ״ד לאיש משמשת ופי׳ לאיש מבני ישראל כלומר אין צריך לומר לבני ישראל לרבים מהם שלא חרץ איש מהגוים האלה את לשונו כי אפילו לאיש אחד מבני ישראל לא חרץ איש מהגוי׳ את לשונו: (כד) ההלכוא. באלף זה נוסף עם הוי״ו וכן ולא אבוא שמוע וכן כל הוא שבמקרא והיא ההלכוא במקום אשר כמו היא הפקדים שמואל והדומים. לו כי לא תבוא היא הידיעה על העוברים: (כו) ויכם לעת בא השמש. מפני טומאת הארץ היו הנתלים נקברים אף על פי שאינם מבני ישראל כמו שאומר ולא תטמא את אדמתך כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ לפיכך גם כן יהושע לעשות למלך העי ולחמשת המלכים האלה וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ: (כח) כאשר עשה למלך יריחו. להודיע כי לא תפשוהו חי ותלוהו אחר כן כמו שעשו למלך העי ולחמשת המלכים אלא הרגוהו בכלל ההרוגים כמו שאמר ויכה לפי חרב

ויציאו י״ב ד׳ מנחון מלאים וסי׳ נמסר בסוף סדר אמור ולעיל בספרא סימן ו׳: בוא י״ג מ״ל וסי׳ נמסר בישעיה סימן ב׳. וישמו ד׳ חס׳ בקריאה וסי׳ וישמו אבנים גדולות על פי המערה. את ארון ה׳ על העגלה. אל האבן הגדולה. וישמו לה ידים דמלכים. ונמסר גם בסדר מקץ: עד עצם היום הזה ג׳ וסי׳ ולחם וקלי וכרמל: ויהי לעת בא השמש דיהושע. המה ואבתם פשעו בי דיחזקאל: ויכה ג׳ וסימן ואת מקדה לכד יהושע. ויתן ה׳ גם אתה. ויתן ה׳ את לכיש:

מצודת דוד

וגו׳ לאיש. ר״ל אפילו לאיש אחד בהיותו יחידי לא חרץ עליו פי לשונו לדבר מאומה רע כי נפל פחדם על כל: (כז) עד עצם וגו׳. ר״ל והמה מונחים שם עד עת הס

מצודת ציון

כמו אל תחתן (ח״ב ג׳): (כז) עצם. ענין עיקר כמו קצין פנים

שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ׃
לא וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
מִלִּבְנָה לָכִישָׁה וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּלָּחֶם
בָּהּ׃ לב וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־לָכִישׁ בְּיַד
יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכְּדָהּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיַּכֶּהָ
לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ
כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְלִבְנָה׃
לג אָז עָלָה הֹרָם מֶלֶךְ גֶּזֶר לַעְזֹר אֶת־
לָכִישׁ וַיַּכֵּהוּ יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־עַמּוֹ עַד־
בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃
לד וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
מִלָּכִישׁ עֶגְלֹנָה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלָּחֲמוּ
עָלֶיהָ׃ לה וַיִּלְכְּדוּהָ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ
לְפִי־חֶרֶב וְאֵת כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ
בַּיּוֹם הַהוּא הֶחֱרִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה
לְלָכִישׁ׃ לו וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ
וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מֵעֶגְלוֹנָה חֶבְרוֹנָה
וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃ לז וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ־
לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ
וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר
שָׂרִיד כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְעֶגְלוֹן וַיַּחֲרֵם
אוֹתָהּ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ׃
לח וַיָּשָׁב
יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ דְּבִרָה
וַיִּלָּחֶם עָלֶיהָ׃ לט וַיִּלְכְּדָהּ וְאֶת־מַלְכָּהּ
וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב
וַיַּחֲרִימוּ אֶת־כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ
לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
לְחֶבְרוֹן כֵּן־עָשָׂה לִדְבִרָה וּלְמַלְכָּהּ
וְכַאֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבְנָה וּלְמַלְכָּהּ׃
מ וַיַּכֶּה יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ הָהָר
וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה וְהָאֲשֵׁדוֹת וְאֵת כָּל־
מַלְכֵיהֶם לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד וְאֵת כָּל־
הַנְּשָׁמָה הֶחֱרִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ מא וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ מִקָּדֵשׁ
בַּרְנֵעַ וְעַד־עַזָּה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ גֹּשֶׁן
וְעַד־גִּבְעוֹן׃ מב וְאֵת כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
וְאֶת־אַרְצָם לָכַד יְהוֹשֻׁעַ פַּעַם אֶחָת

לא ג"ס במלעיל פסוק · לג ז' וחס' · ז' · לד ג' וחסר · לה ג' מנכון מ"ע · ג' · לו ס' · לז כל מניגא כמ"א דלבנה · לח ג' וחס' · לט י"א · מ י'. י"ג · מא ג' · מב ג'

בַּהּ מְשֵׁיזֵיב וַעֲבַד לְמַלְכַּהּ
כְּמָא דַּעֲבַד לְמַלְכָּא
דִּירִיחוֹ׃ לא וַעֲבַר יְהוֹשֻׁעַ
וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מִלִּבְנָה
לְלָכִישׁ וּשְׁרָא עֲלַהּ וְאַגִּיחַ
קְרָבָא בַּהּ׃ לב וּמְסַר יְיָ
יָת לָכִישׁ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל
וְכַבְשַׁהּ בְּיוֹמָא תִנְיָנָא
וּמְחָהּ לְפִתְגַם דְּחָרֶב וְיָת
כָּל נַפְשָׁתָא דְבַהּ כְּכֹל
דַּעֲבַד לְלִבְנָה׃ לג בְּכֵן
סְלֵיק הוֹרָם מַלְכָּא דְגֶזֶר
לְמִסְעַד יָת לָכִישׁ וּמְחָהִי
יְהוֹשֻׁעַ וְיָת עַמֵּיהּ עַד דְּלָא
אִשְׁתְּאַר לֵיהּ מְשֵׁיזֵיב׃
לד וַעֲבַר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל
עִמֵּיהּ מִלָּכִישׁ לְעֶגְלוֹן וּשְׁרוֹ
עֲלַהּ וְאַגִּיחוּ קְרָבָא עֲלַהּ׃
לה וְכַבְשׁוּהָ בְּיוֹמָא הַהוּא
וּמְחוּהָא לְפִתְגַם דְּחָרֶב וְיָת
כָּל נַפְשָׁתָא דְבַהּ בְּיוֹמָא
הַהוּא גְּמַר כְּכֹל דַּעֲבַד
לְלָכִישׁ׃ לו וּסְלֵיק יְהוֹשֻׁעַ
וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ מֵעֶגְלוֹן
לְחֶבְרוֹן וְאַגִּיחוּ קְרָבָא עֲלַהּ׃
לז וְכַבְשׁוּהָא וּמְחוּהָא
לְפִתְגַם דְּחָרֶב וְיָת מַלְכַּהּ
וְיָת כָּל קִרְוָהָא וְיָת כָּל
נַפְשָׁתָא דְבַהּ לָא אַשְׁאַר
מְשֵׁיזֵיב כְּכֹל דַּעֲבַד לְעֶגְלוֹן
וּגְמַר יָתַהּ וְיָת כָּל נַפְשָׁתָא
דְבַהּ׃ לח וְתָב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל
יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ לִדְבִיר וְאַגִּיחַ
קְרָבָא עֲלַהּ׃ לט וְכַבְשַׁהּ
וְיָת מַלְכַּהּ וְיָת כָּל קִרְוָהָא
וּמְחוֹנוּן לְפִתְגַם דְּחָרֶב
וּגְמִירוּ יָת כָּל נַפְשָׁתָא דִּי
בַהּ לָא אַשְׁאַר מְשֵׁיזֵיב כְּמָא
דַּעֲבַד לְחֶבְרוֹן כֵּן עֲבַד
לִדְבִיר וּלְמַלְכַּהּ וּכְמָא
דַּעֲבַד לְלִבְנָה וּלְמַלְכַּהּ׃
מ וּמְחָא יְהוֹשֻׁעַ יָת כָּל
אַרְעָא טוּרָא וְדָרוֹמָא
וּשְׁפֵלְתָּא וּמַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא
וְיָת כָּל מַלְכֵיהוֹן לָא אַשְׁאַר
מְשֵׁיזֵיב וְיָת כָּל נִשְׁמָא גְּמַר
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל׃ מא וּמְחָנוּן יְהוֹשֻׁעַ מֵרְקַם גֵּיאָה וְעַד עַזָּה
וְיָת כָּל אֲרַע גּשֶׁן וְעַד גִּבְעוֹן׃ מב וְיָת כָּל מַלְכַיָּא הָאִלֵּין וְיָת אַרְעֲהוֹן כְּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ בִּזְמְנָא חֲדָא אֲרֵי

רדק

חרב ואת מלכה: (לב) ביום השני. ביום השני לחנייתם עליה: (לז) ואת מלכה. והנה היה מלך חברון מחמשת המלכים שהרג אלא ידמה שהמליכו אחר כן מלך בחברון: ואת כל עריה. ואת כל הערים ואנשי הערים אשר על גבולה הקרובי' על שמה: (לח) וישב יהושע. נראה כי כשעלה מעגלון לחברון עבר על דביר ולא נלחם עליה כי רצה להלחם בחברון ואחר שלכד חברון שב לדביר ונלחם עליה: (מ) והנגב. כתרגומו ודרומא: והאשדות. כמו אשדות הפסגה כתרגום משפך מרמתא והוא מדרון ההר או הפסגה נקרא כן לפי שהמים יורדים על ההר ונשפכים אל ההר דרך מדרון: (מא) ארץ גשן. אין זה של מצרים: (מב) פעם אחת. כלומר שלא הוצרך לצור על עיר ולא האריכו ימי המלחמה אלא

רשי

קול תשואות המלחמה: (מ) והאשדות. מקום שם הנגעות שופכי': (מא) מקדש ברנע ועד עזה. מצד דרומי' של ארץ ישראל הוא מן המזרח למערב ולא הספי' לכבוש כל המיצר ומצר מעזה עד הים הוא שאמר למטה ואת הארץ הנשארת פלשתי והאשדודי וגו':

רלבג

ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהושע פעם אחת ואחר שב יהושע וכל ישראל אל המחנה הגלגל כי שם היה המשכן

מצודת דוד

עלם ומי' ר"ל עד עולם: (לז) ואת מלכה. יתכן שהמליכו עליהם מלך אחר כי למעלה נאמר שיהושע המית מלך חברון: ואת כל עריה. הערים הסמוכים לה: (מב) פעם אחת. לפי שהיה לא לכד בפעם אחת לזה אמר שכל אלו לכד בפעם אחת: וישב

מצודת ציון

תסיה לנו (יהושע ג') : (מ) והנגב. מקום נגב ויבש כי חרבו פני האדמה (בראשית ח') תרגומו נגבו ומן הוא כתב נתתני (לקמן ט"ו) : והשפלה. העמק : והאשדות. מדרון ההרים שהמים נשפכים יורדים שם ומן אשדות הפסגה (דברים ג') כי שם

וילכדוה ח' וסי' נמסר לעיל בספרא בסי' ח': חברונה ב' ח' מלאים ואחד חס' וסי' ויעל יהושע דמעגלונה ויאמר דוד אנה אעלה. ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד. ושלאחריו ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסו' דמלכים. ויאמר לו המלך לך בשלום. ויקבצו כל ישראל אל דוד חברונה דד"ה ושלאחריו ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה קדמא דפסוק. כל אלה אנשי המלחמה דד"ה. ואלה מספר ראשי החלוץ לצבא באו דד"ה: דברה ג' וחס' וסי' וישב יהושע וכל ישראל. ושל אחריו וילכדה ועלה הגבל דברה: ואת ארצם ג' בקריאה וסי' ואת כל המלכים האלה ואת ארצם. אמנם ה' תודיענו המלכים והברו רישעיה.

אלא בפעם אחת לכדוש כולם זאת אחרי זאת בלא הפסק : (ב) אשר מצפון. בסו״א ופיקרו נקמץ כי איננו סמוך ויתכן לפרשו סמוך לבית בהר ובערבה כאילו אמר מצפון ההר כי כן דרך הלשון לסמוך על אות השמוש כמו היושבי בשמים וזולתו כמו שכתבנו בספר מכלל : נגב כנרת. לדרום כנרת וכנרות קבוץ כנרת וזה וזה תרגום גינוסר והיא ארץ שמנה מאד ורבותינו ז״ל הפליגו בספור שבח פירותיהם ובקבוץ ר״ל שהיו מקומות נחלקים וכלם היו שמנים : ובנפות דור. האחד ממנו נפה והסמוך לנפת דור ועניכם מחת מחוזים ובת״י פילכי : (ג) והחוי תחת חרמון. פירוש כחוי שהיה יושב תחת חרמון ואמר תחת כי חרמון היה הר כמו שכתוב עד הר חרמון ופי׳ בארץ המצפה כי חרמון זה בארץ המצפה או פירושו כי כל המלכים נועדו בארץ המצפה להלחם עם יהושע ואפשר שזה המקום הוא המצפה שהיו מתקבצים שם ישראל תמיד ולפי שהיתה שם תשועה גדולה היו נועדים שם כי במלחמה האחרת שעשה יהושע עם חמשה המלכים אף על פי שהיתה תשועה גדולה לא היו אלא חמשת מלכים ואלו היו מלכים רבים ואפשר כי בנה שם יהושע מזבח מפני התשועה הגדולה שהיתה שם ומפני זה היו ישראל נקבצים שם בעת שהיו צריכים למלחמה או לדבר גדול וכן מצאנו ניסתח לפני ה׳ במצפה וכן בדבר פלגש בגבעה אל ה׳ המצפה וכן אמר שמואל במלחמ׳ פלשתים קבצו אלי כל ישראל המצפתה וכן כשהמליך שאול ויצעק שמואל את העם אל ה׳ המצפה נראה מכל אלה הפסוקי׳ כי מזבח היה שם ובית מקודש לתפלה ולקבץ ישראל באותן הימים : (ח) צידון רבה. רבת עם ידמה שהיתה צידון אחרת קטנה ממנה : משרפות מים. ת״י חרלי ימא והם המלחיות שעושין חריצין ומושכין עליהם מים מלוחים ונשרפים לשמש ונעשים מלח : (ט) את סוסיהם עקר. להודיע כי מה שאמר לו השם את סוסיהם תעקר דרך מצוה אמר לו. ויש לשאול מה טעם אמר לו מצוה זאת במלחמה זו מה שלא צוה לו במלחמה אחרת ויש לפרש כי במלחמות האחרות לא היו בהם סוס ורכב כי אם בלכידת הפיירות היו המלחמות גם חמשת המלכים על גבעון באו ללכדה ולא היו צריכין לסוס ורכב אבל זו המלחמה היתה מערכה שערכו מלחמה עם רב להלחם עם ישראל והיו צריכים לסוסים ולרכב והיו עמהם לרוב כמה שכתוב ורכב סוס

כי יהוה אלהי ישראל נלחם
לישראל: מג וישב יהושע וכל־ישראל
עמו אל־המחנה הגלגלה:

יא א ויהי כשמע יבין מלך־
חצור וישלח אל־יובב מלך מדון
ואל־מלך שמרון ואל־מלך אכשף:
ב ואל־המלכים אשר מצפון בהר
ובערבה נגב כנרות ובשפלה
ובנפות דור מים: ג הכנעני ממזרח
ומים והאמרי והחתי והפרזי והיבוסי
בהר והחוי תחת חרמון בארץ
המצפה: ד ויצאו הם וכל־מחניהם
עמם עם־רב כחול אשר על־שפת־
הים לרב וסוס ורכב רב־מאד:
ה ויועדו כל המלכים האלה ויבאו
ויחנו יחדו אל־מי מרום להלחם עם־
ישראל:
ו ויאמר יהוה אל־יהושע אל־תירא
מפניהם כי־מחר כעת הזאת אנכי
נתן את־כלם חללים לפני ישראל
את־סוסיהם תעקר ואת־מרכבתיהם
תשרף באש: ז ויבא יהושע וכל־עם
המלחמה עמו עליהם על־מי מרום
פתאם ויפלו בהם: ח ויתנם
יהוה ביד־ישראל ויכום וירדפום
עד־צידון רבה ועד משרפות מים
ועד־בקעת מצפה מזרחה ויכם עד־
בלתי השאיר־להם שריד: ט ויעש
להם יהושע כאשר אמר־לו יהוה
את־סוסיהם עקר ואת־מרכבתיהם
שרף באש:
י וישב יהושע בעת ההיא וילכד את־

יי אלהא דישראל במימריה אגיח קרבא לישראל: מג ותב יהושע וכל ישראל עמיה למשריתא לגלגלא:
א והוה כד שמע יבין מלכא דחצור ושלח לות יובב מלכא דמדון ולות מלכא דשמרון ולות מלכא דאכשף: ב ולות מלכיא דמצפונא בטורא ובמישרא דרום גינוסר ובשפלתא ובפלכי דור מערבא:
ג כנענאה ממדינחא וממערבא ואמוראה וחתאה ופריזאה ויבוסאה בטורא וחואה בשפולי חרמון בארע מצפיא:
ד ונפקו אינון וכל משריתהון עמהון עם סגי כחלא דעל כיף ימא לסגי וסוסון ורתיכין סגי לחדא:
ה ואזדמנו כל מלכיא האלין ואתו ושרו כחדא על מי מרום לאגחא קרבא עם ישראל: ו ואמר יי ליהושע לא תדחל מן קדמיהון ארי מחר כעידנא הדין אנא מסר ית כולהון קטילין קדם ישראל ית סוסותהון תעקר וית רתיכיהון תוקד בנורא:
ז ואתא יהושע וכל עמא עבדי קרבא עמיה עליהון ואינון שרן על מי מרום בתכיף ונפלו בהון:
ח ומסרינון יי בידא דישראל ומחונון ורדפונון עד צידון רבתא ועד חרצי ימא ועד בקעת מצפיא מדינחא ומחונון עד דלא אשתאר להון משיזיב: ט ועבד להון יהושע כמא דאמר ליה יי ית סוסותהון עקר וית רתיכיהון אוקיד בנורא: י ותב יהושע בעדנא ההיא וכבש ית

וגו׳ : (ב) נגב כנרות. דרום גינוסר : ובנפות דור. פלכי דור קונטרים בלעז : מים. מערבה : (ח) משרפות מים. תרגם יונתן חרלי ימא שעושין חריצין ומי הים יוצאין לתוכן ונשרפין מחום השמש ונעשים מלח

רלב״ג

שנתכן כמו שאמרנו : (א) עד זכר שכאשר שמע זה יבין מלך חצור שלח אל יובב מלך מדון ואל מלך שמרון ולמלכים רבים אולתם להתקבץ יחד ולהלחם עם ישראל כדי שלא יפלו בידם אחד אחד כמו שעשו שאר המלכים ובאו עם רב כחול אשר על שפת הים להלחם עם ישראל : (ו) ויעד הש״י ליהושע שלא יירא מהם ומהמונם כי כעת מחר יתנם הש״י חללים לפני ישראל. וצוה לעקור סוסיהם ולשרוף מרכבותיהם שלא יקחום ישראל ויבטחו בהם בענין המלחמות ושלא יאמרו שכחם ועוצם ידם עשה להם את החיל אבל יהיה מבטחם בש״י ויתבאר להם כי הוא מצאה הגוים האלה ולא הם : (י) וזכר אחר זה שכבר לכד יהושע את חצור ושרפה כי ממלך חצור היתה התחלת זאת המלחמה והנה כל העם אשר בה לא השאיר כל נשמה ואת כל ערי המלכים האלה ואת כל

ויועדו ג׳ וסי׳ כל המלכים לעבור אל בני עמון. לנוד לו ולנחמו : אל מי ג׳ בקריאה וסי׳ ומתה אל מי המרים. ויבאו ויחנו יחדיו אל מי מרום. אל מי עין שמש : תשרף באש ג׳ דסמיכי וסי׳ ואת בשר הפר. ואת מרכבותיהם תשרף באש ואת העיר הזאת תשרף. ונמסר גם בסדר תצוה :

תולדות אהרן סוסיהם תעקר. ע״ג י״ג :

מצודת דוד

(מג) וישב יהושע. היא השיבה עצמה האמורה למעלה : יא (ג) תחת חרמון. תחת הר חרמון : בארץ המצפה. הר חרמון היה בארץ המצפה : (ח) משרפות ים

מצודת ציון

מוקף דם (בראשית ס׳) תרגומו דישוב דמא : יא (ב) ובערב׳. במישור : נגב כנרות. לדרום כנרות והוא שם מקום : ובנפות דור. מחוזות וגלילות אל דור כמו יפה נוף (תהלים מ״ח) : (ה) ויועדו. מלשון וועד ואסיפה : (ו) תעקר. הסר העיקר כמו וכל תבואתי תשרש (איוב ל״א) ושמשו הסיר השורש ממקומו ור״ל שיכרות הרגלים שהם העיקר והיסוד [illegible] לגוף

רדק

סוס ורכב עם רב ממך ולא תירא שאמר כן במלחמות אחרות ואם הקב״ה
לאבד הסוסים והרכב שהיו הגוים נלחמים בהם ובטחו ברכבם כי רב ולא ידעו
כי שקר הסוס לתשועה וישראל בלא רכב וסוס נצחום והפילום חללים כי לה׳
התשועה לפיכך לא רצה האל ית׳ שיבזזו ישראל להם הסוסים והמרכבות כדי
שלא יבטחו בהם גם הם ויחשבו
בלבם כי עם הסוסים יעשו
המלחמות לפיכך צוה יהושע
לעקר הסוסים ולשרוף המרכבות
ולא צוה להמית הסוסים כי לא
היה דבר שאסור בהנאה ושאר
הבהמות שהיה בהם כמו רכב
חמור רכב גמל לא צוה לעקור
אלא שיקחום לצרכם אבל
הסוסים שאינם אלא למלחמה
אותם צוה לעקור כדי שלא
יקחום ויבטחו בהם ולא אמר
להרגם דלך השחתה כי אסור
להשחית הנבראים אם לא
לצורך או לאסור בהנאה והעיקור
הוא לגזר פרסות הבהמה מן
הארכובה ולמטה ולא תמות
הבהמה בזה הדבר אלא שלא
תוכל ללכת ואם תמות תרפס
במקומה תחיה : (יג) על תלם .
ת״י תקפיהון כלומר שהיו
עומדות בחזקתם שלא הפילו
חומותיהם בלכדם אותם ולא
שרפם זולתי חצור לפי שהיתה
ראש הממלכות ויפחדו הנשארים
ובדרש כי משה מסר לו שישרוף
חצור ועל פיו עשה יהושע ששרף
חצור וכן אמרו ר׳ אליעזר אומר
במסורה שרפה . הקב״ה אמר
למשה ומשה אמר ליהושע ועוד
אמרו בקשו לרדוף ולא הניחם
הקב״ה והיכן נתכנסו בחצור
לפיכך שרפה הוא אחד משלשה
מקומות שנתכנסו אומות העולם
לעשות מלחמה עם בני יעקב
ולא הניחם הקב״ה : (טז) ארץ
הגשן אין . זה גושן של מצרים
ובדרש אומר כי היה גושן של
ארץ מצרים והיא נבלעת בתוך
ארץ ישראל כמו שאמר ויעל
לקראת אביו גושנה מלמד שהיא
בעלייה כלפי ארץ ישראל וזכות
שהלך יהודה בשליחות אביו
להורות לפניו זכה שיהיה לחלקו
ארץ גשן שהיא טובה : ואת
הר ישראל ושפלתה . היא
במקום ויש כהיא אלה ופירושו
הר יעקב אבינו ששכן שם והוא
נקרא על שמו : (יז) מן ההר
החלק . ת״י טורא פלינא כלומר
שהיה נחלק חציו הנה וחציו
הנה ויש כמו אנכי איש חלק
כלומר שלא היו בה צלמות : בעל גד . כתרגומו מישר גד : (יח) ימים רבים . ולמעלה אמר לכד יהושע פעם אחת ר״ל כי כל המלכים האלה שזכר לכד בפעם אחת בלי
הפסק קודם ששבו אל המחנה הגלגלה ואחר כך עשה מלחמה ימים רבים עם שאר מלכי הארץ עד שלקח הכל ויש בו דרש שנענש יהושע על שנתעצל במלחמת המלכים כמו
שנאמר ימים רבים שהרי א״ל הקב״ה כאשר הייתי עם משה אהיה עמך ולמה חסרו משנותיו י׳ שנים אלא אמר יהושע אם אני מנחיל הארץ במהרה לישראל ועושה להם המלחמה
מיד אמות אמר הקב״ה לא כך עשה משה רבך כשאמרתי לו נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים. אחר תאסף אל עמך מיד וידבר משה אל העם החלצו ואתה הלא כלבך
הנני

רשי

מלח : (יג) העומדות על תלם . שלא נהרסה חומתם כמו יריחו שנפלה חומתה
וכן העי שנאמר בה וישימה תל עולם שממה : זולתי את חצור לבדה . במסורה
שרפה משה צוה לו ומסר כן בבראשית רבה בוישלח יעקב : (יז) בעל גד .
מישר גד : ההר החלק . הורא שהיא מחליק עד בעל גד במישור המזרחי ולא
הספיק לכבוש בחייו את כל
המישור עד הלבנון תוספתא :
(יח) ימים רבים עשה יהושע .
נענשו הספר הכתוב שהיה
מתכוון לדחות את כבוש הארץ
כדי

חָצ֥וֹר ׀ אֶת־מַלְכָּ֖הּ הִכָּ֣ה בֶחָ֑רֶב כִּֽי־
חָצ֣וֹר לְפָנִ֔ים הִ֕יא רֹ֖אשׁ כָּל־
הַמַּמְלָכ֥וֹת הָאֵֽלֶּה׃ יא וַ֠יַּכּוּ אֶת־כָּל־
הַנֶּ֨פֶשׁ אֲשֶׁר־בָּ֤הּ לְפִי־חֶ֙רֶב֙ הַחֲרֵ֔ם לֹ֥א
נוֹתַ֖ר כָּל־נְשָׁמָ֑ה וְאֶת־חָצ֖וֹר שָׂרַ֥ף
בָּאֵֽשׁ׃ יב וְֽאֶת־כָּל־עָרֵ֣י הַמְּלָכִֽים־הָ֠אֵלֶּה
וְאֶת־כָּל־מַלְכֵיהֶ֞ם לָכַ֧ד יְהוֹשֻׁ֛עַ וַיַּכֵּ֥ם
לְפִי־חֶ֖רֶב הֶחֱרִ֣ים אוֹתָ֑ם כַּאֲשֶׁ֣ר צִוָּ֔ה
מֹשֶׁ֖ה עֶ֥בֶד יְהוָֽה׃ יג רַ֣ק כָּל־הֶעָרִ֗ים
הָעֹֽמְדוֹת֙ עַל־תִּלָּ֔ם לֹ֥א שְׂרָפָ֖ם
יִשְׂרָאֵ֑ל זוּלָתִ֛י אֶת־חָצ֥וֹר לְבַדָּ֖הּ שָׂרַ֥ף
יְהוֹשֻֽׁעַ׃ יד וְכֹ֨ל שְׁלַ֜ל הֶעָרִ֣ים הָאֵ֗לֶּה
וְהַבְּהֵמָ֔ה בָּזְז֥וּ לָהֶ֖ם בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל רַ֣ק
אֶֽת־כָּל־הָאָדָ֞ם הִכּ֣וּ לְפִי־חֶ֗רֶב עַד־
הִשְׁמִדָם֙ אוֹתָ֔ם לֹ֥א הִשְׁאִ֖ירוּ כָּל־
נְשָׁמָֽה׃ טו כַּאֲשֶׁ֨ר צִוָּ֤ה יְהוָה֙ אֶת־מֹשֶׁ֣ה
עַבְדּ֔וֹ כֵּן־צִוָּ֥ה מֹשֶׁ֖ה אֶת־יְהוֹשֻׁ֑עַ וְכֵן֙
עָשָׂ֣ה יְהוֹשֻׁ֔עַ לֹֽא־הֵסִ֣יר דָּבָ֔ר מִכֹּ֕ל
אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ טז וַיִּקַּ֨ח
יְהוֹשֻׁ֜עַ אֶת־כָּל־הָאָ֣רֶץ הַזֹּ֗את הָהָ֤ר
וְאֶת־כָּל־הַנֶּ֙גֶב֙ וְאֵת֙ כָּל־אֶ֣רֶץ הַגֹּ֔שֶׁן
וְאֶת־הַשְּׁפֵלָ֖ה וְאֶת־הָעֲרָבָ֑ה וְאֶת־
הַ֥ר יִשְׂרָאֵ֖ל וּשְׁפֵלָתֹֽה׃ יז מִן־הָהָ֤ר
הֶֽחָלָק֙ הָעוֹלֶ֣ה שֵׂעִ֔יר וְעַד־בַּ֤עַל גָּד֙
בְּבִקְעַ֣ת הַלְּבָנ֔וֹן תַּ֖חַת הַר־חֶרְמ֑וֹן
וְאֵ֤ת כָּל־מַלְכֵיהֶם֙ לָכַ֔ד וַיַּכֵּ֖ם
וַיְמִיתֵֽם׃ יח יָמִ֣ים רַבִּ֗ים עָשָׂ֧ה יְהוֹשֻׁ֛עַ

ג׳ וכל מסוב׳ מורס דכו׳ — נ׳ כספר׳ — י״ד כספר׳ — נ׳ סמיכ׳ — ג׳ פסו׳ מן ס׳ חתין סתתלס׳ וכו — ס׳ חס׳ כלי״ס — נ׳ — נ׳ וכ״כ תו קרי ג׳ ומס׳

חָצוֹר וְיַת מַלְכַּהּ קְטַל
בְּחַרְבָּא אֲרֵי חָצוֹר מִלְקַדְמִין
הוּא רֵישׁ כָּל מַלְכְּוָתָא
הָאִלֵּין׃ יא וּמְחוֹ יַת כָּל
נַפְשְׁתָא דִּי בַהּ לְפִתְגַם
דְּחָרֶב גְּמִירָא לָא אִשְׁאַר
כָּל נִשְׁמָא וְיַת חָצוֹר אוֹקֵד
בְּנוּרָא׃ יב וְיַת כָּל קִרְוֵי
מַלְכַיָּא הָאִלֵּין וְיַת כָּל
מַלְכֵיהוֹן כְּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ
וּמְחָנוּן לְפִתְגַם דְּחָרֶב גְּמַר
יַתְהוֹן כְּמָא דְּפַקֵּיד מֹשֶׁה
עַבְדָּא דַייָ׃ יג לְחוֹד כָּל
קִרְוַיָּא דְּקַיְמִין עַל תּוּקְפֵיהוֹן
לָא אוֹקְדִינוּן יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵין
יַת חָצוֹר בִּלְחוֹדַהּ אוֹקֵיד
יְהוֹשֻׁעַ׃ יד וְכָל עֲדֵי קִרְוַיָּא
הָאִלֵּין וּבְעִירָא בְּזוֹ לְהוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוֹד יַת כָּל
אֱנָשָׁא מְחוֹ לְפִתְגַם דְּחָרֶב
עַד דִּי שֵׁיצִיאוּ יַתְהוֹן לָא
אַשְׁאַרוּ כָּל נִשְׁמָא׃ טו כְּמָא
דְּפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה עַבְדֵּיהּ
כֵּן פַּקֵּיד מֹשֶׁה יַת יְהוֹשֻׁעַ
וְכֵן עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ לָא בַטֵּיל
פִּתְגָמָא מִכָּל דְּפַקֵּיד יְיָ יַת
מֹשֶׁה׃ טז וְאַחְסֵין יְהוֹשֻׁעַ
יַת כָּל אַרְעָא הָדָא טוּרָא
וְיַת כָּל דָּרוֹמָא וְיַת כָּל
אַרְעָא דְגוֹשֶׁן וְיַת שְׁפֵלְתָּא
וְיַת מֵישְׁרָא וְיַת טוּרָא
דְיִשְׂרָאֵל וּשְׁפֵלְתֵיהּ׃ יז מִן
טוּרָא פְּלִיגָא דְּסָלִיק לְשֵׂעִיר
וְעַד מֵישַׁר גָּד בְּבִקְעַת לִבְנָן
שִׁפּוּלֵי טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְיַת
כָּל מַלְכֵיהוֹן כְּבַשׁ וּמְחָנוּן וְקַטְלִינוּן׃ יח יוֹמִין סַגִּיאִין עֲבַד יְהוֹשֻׁעַ יַת כָּל מַלְכַיָּא

תולדות אהרן עם משה . יבמות ע׳ סנהדרין סד (שמות טו שקלים מב) :

רלבג

כל מלכיהם כלם לכד יהושע
ויכה האדם אשר בהם לפי חרב
עד השמידם אותם לא השאירו
כל נשמה : (יח) וזכר כי ימים
רבים עשה יהושע מלחמה את
כל המלכים האלה וזה לאות
שכבר נתעצל יהושע בענין זאת
המלחמה ובראשונה היה משתדל
בזריזות ולזה אמרו רז״ל שבכר
עשה זה כדי להאריך חייו כי
כבר יעדו השם כי הוא ינחיל
לישראל את הארץ : וזכר שלא
היתה עיר אשר השלימה את
בני ישראל בלתי החוי יושבי
גבעון שהשלימו עמהם בערמה
כמו שזכר וזה מורה כי אפילו
שבעה עממים אם השלימו עם
ישראל היה מחוייב להם שלא
יהרגום אבל יקבלו על עצמם
להיות להם למס ועבדום ולזה
הוא מבואר כי מ״ש בפרשת
שופטים כי תקרב אל עיר להלחם
עליה לתפשה הוא כלל לכל עיר
היה או שהיה משבעה עממין
או זולתם ואולם ההבדל בזה
בין שבעה עממין ובין זולתם הוא
שאם לא ישלימו והיו משבעה
עממין יתחייב להם שלא יחיו
כל

וכל שלל ג׳ פסוקים אית בהון וכל כל כל ב׳ במצע׳ פסו׳ וא׳ ר״פ וסי׳ וכל שלל הערים האלה. והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם. ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם: השמדם ח׳ חס׳ בלישנא וסי׳ נמסר בסדר עקב: העלה ג׳ בקריאה וסי׳ מן ההר החלק העלה שעירה. ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע. הראיתם את האיש העלה הזה תגלית הפלשתי. מצעית׳ מל׳ וסימן מלכים מלאים :

מצודת ציון

(י) לפנים . בימים הקדמונים : (יג) תלם . מלשון תל ותוכה : (יז) בעל . תרגומו מישר : החלק

מצודת דוד

מים . הרגילים שמי הים נקווים בהם והחמה שורפתן ונעשים מלח : (י) כי חצור כו׳ . ולזה פתח בה תחלה : (יג) על תלם . ר״ל בגבהם שלא נפלו חומותיהם כמו שכתוב : (טז) ואת הר ישראל . אשר ישב בו ישראל אבינו ונקרא על שמו : (יז) ההר החלק . שהיה נחלק לשנים אחת הנה ואחת הנה: העולה . אשר עולה עד שעיר לבלתי

בני מחסר משנותיך אמר דוד עליו השלום רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום : (כ) לחזק את לבם . זה היה לשתי סבות האחת שהיה זה עונש
עונש כמו בפרעה ויחזק ה' את לב פרעה והשנית כמו שאומר הטעם כי למען השמידם כאשר צוה ה' את משה כמו שכתוב כי אתן בידכם את כל יושבי הארץ
וגו' . ואמר פן יחטיאו אותך לי : להם תחנה . כמו חנינה ורחמנות : (כא) ויכרת את הענקים . ולמעלה הוא אומר כי כלב הורישם כלב עשה במצות יהושע שנתן
לו את ההר ועוד יראה בספר שפטים כי אחרי מות יהושע הורישום בני יהודה והאמת כי בחיי יהושע הורישו ישראל. חברון והענקים אשר בהר חברון ככל
הכריתו ומה שאמר כי כלב הורישם לפי שנתן לו יהושע חברון על פי ה' נקראת המלחמה על שמו ועל שם שבטו שהוא שבט יהודה והם השתדלו יותר במלחמה ההיא ופי' וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון שנאמר בספר שפטים וכבר הלך אבל ספר אותו שם עם מה שכבשו אחרי מות יהושע וכן וילחמו בני יהודה בירושלים פירושו וכבר נלחמו כי מלך ירושלם הוא בחשבון ל"א מלכים שהכה יהושע ובני ישראל : הר יהודה. נקרא כן ע"ש סופו כי קודם שלקחו אותו לא היה נקרא כן : הר ישראל . כמו שפירשנו למעלה : (כב) רק בעזה . ומה שאמר בספר שפטים וילכד יהודה עזה ואת גבולה וגו' אחרי מות יהושע היה זה אבל בחיי יהושע הם הכריתו הענקים מן חברון ומן אלה המקומות שזכר ונשארו בעזה ובשאר ערי פלשתים עד שלכדם אחר כן יהודה : (כג) והארץ שקטה ממלחמה . שלא התעוררו עוד הכנענים להאסף ולהלחם עם ישראל כי ראו כי נפלו לפניהם בכל המלחמות וגם ישראל עמדו באותה הארץ שכבשו ולא התעוררו לכבוש עוד וכשזקן יהושע אמר לו האל יתברך שיורו ישראל לכבוש הארץ הנשארת ואמר ליהושע שיחלק אותה בחייו והתחיל בשני השבטים שהם יהודה ויוסף כי נאמר לו ברוח הקדש שאלו ינחלו תחלה כי הם ראשי ישראל ואלה יעמדו על גבולי ארץ ישראל יהודה מדרום ויוסף מצפון והשבעה שבטים ביניהם וכיון שעלה גורל לאלו השבטים השני' וכבשו הגבולים חשבו כי כל הארץ נכבשת כי

המערב

אֶת־כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה׃
יט לֹא־הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל־ (ז' ר"פ בספר' כ')
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְתִּי הַחִוִּי יֹשְׁבֵי
גִבְעוֹן אֶת־הַכֹּל לָקְחוּ בַמִּלְחָמָה׃
כ כִּי־מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת־לִבָּם
לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן
הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הֱיוֹת־לָהֶם תְּחִנָּה (כ' אגג. כ' בספר')
כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה (כ')
אֶת־מֹשֶׁה׃
כא וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיַּכְרֵת אֶת־ (כ' ר"פ וחנג)
הָעֲנָקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן מִן־דְּבִר
מִן־עֲנָב וּמִכֹּל הַר יְהוּדָה וּמִכֹּל הַר (כ' פס' מכל ומכל)
יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם הֶחֱרִימָם יְהוֹשֻׁעַ׃
כב לֹא־נוֹתַר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי (ז' ר"פ בספ')
יִשְׂרָאֵל רַק בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד
נִשְׁאָרוּ׃ כג וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל
כְּמַחְלְקֹתָם לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה (ג' בספ' דסמי')
מִמִּלְחָמָה׃
יב א וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכּוּ בְנֵי־

הָאִלֵּין קְרָבָא׃ יט לָא הֲוָת קַרְתָּא דְאַשְׁלִימַת עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵן חִוָּאָה יָתְבֵי גִבְעוֹן יָת כּוֹלָא נְסִיבוּ בִּקְרָבָא׃ כ אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הֲוָת לְתַקָּפָא יָת לִבְּהוֹן לְסַדָּרָא קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל בְּדִיל לְגַמָּרוּתְהוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן רַחֲמִין אֲרֵי בְּדִיל לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ כא וַאֲתָא יְהוֹשֻׁעַ בְּעִדָּנָא הַהִיא וְשֵׁיצֵי יָת גִּבָּרַיָּא מִן טוּרָא מִן חֶבְרוֹן מִן דְּבִיר מִן עֲנָב וּמִכֹּל טוּרָא דִיהוּדָה וּמִכֹּל טוּרָא דְיִשְׂרָאֵל עִם קִרְוֵיהוֹן גַּמְרִינּוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ כב לָא אִשְׁתְּאַר גִּבָּרַיָּא בַּאֲרַע בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוֹד בְּעַזָּה בְּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד אִשְׁתְּאָרוּ׃ כג וּנְסִיב יְהוֹשֻׁעַ יָת כָּל אַרְעָא כְּכֹל דִּי מַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וִיהָבַהּ יְהוֹשֻׁעַ לְאַחְסָנָא לְיִשְׂרָאֵל כְּפַלְגּוּתְהוֹן לְשִׁבְטֵיהוֹן וְאַרְעָא שְׁדוּכַת מִלְּמֶעְבַּד קְרָבָא׃ א וְאִלֵּין מַלְכֵי אַרְעָא דִּמְחוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

כדי להאריך ימיו. לפי שנאמר ואלה תנחילנה אותם במדרש תנחומא : (א) אשר הכו בני ישראל

רלבג

כל נשמה ואם יהיו מולתם יחיו להם הנשים והטף : (כא) עוד זכר שכבר הכרית יהושע הענקים וכו' והנה נזכר במה שיבא כי כלב בן יפונה הכרית הענקי' מחברון ועתניאל בן קנז לכד דביר וזה בלתי סותר למה שבכאן כי הכל היה מיוחס ליהושע כי הוא היה הראש שהניע אותם בזה : (כג) והנה נזכר אחר זה כי כבר נשאר הרבה עדין מן הארץ לרשתה אלא שעכ"ז כבר חלקה להם יהושע בנחלה לישראל לשבטיהם כמו שזכר אחר זה . וזכר פה זה שהארץ שקטה ממלחמה כי לא היו נלחמים עם ישראל ולא ישראל עמם ואע"פ שכבר נשאר הרבה מן הארץ לרשתה :

ואולם התועלות המגיעים בזה הספור הם אלו :

התועלת הראשון במצות והוא מה שזכר מענין המזבח הר עיבל ומה שנלוה בזה ממה שנצטוו לעשות שם כמו שנזכר בפרשת כי תבא והנה התועלת בזו המצוה היה להוסיף אזהרה לישראל בענין שמירת התורה ולזה נכתבה שם ובאה שם הברכה למול הר גריזים למי שיקימה והקללה למול הר עיבל למי שיסור ממנה כי בזה יסודה אל שתדבק בשלמות ההשגחה האלהית ביש' ויהיו מפני זה יותר ראוים לירושת הארץ :

למען ו' פסו' למען למען וסי' נמסר בסדר וירא גם לעיל בספרא סימן ד': וירשו ד' חס' וסי' ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל. ויצא גבול בני דן. ויבואו מלך אשור מבבל. ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה: ועד ים ד' יהידאין וסי' נמסר בסדר משפטים: השמות ג' חלוקים באתיהון וסי' נמסר בסדר מסעי: משה ג' ר"פ וסי' נמסר בריש האי סיפרא: ובני ישראל פ"ו מצוע' פסו' וסי' נמסר בסדר פנחס: העולה ג' ב' חס' וא' מלא נמסר לעיל בסי' י"א: לנחלה פ"ו בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח :

תולדות אהרן כי מאת ה' . מקדש שער לו :

והשני והוא במדות והוא שראוי לאדם להתישב בדברים שיעשה אותם שלא למהר בעשייתם בזולת עצה ואעפ"י שכבר יראה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה הלא תראה מה שקרה לישראל עם יושבי גבעון מפני שמהרו לכרות להם ברית טרם ששאלו את פי ה' כי כבר הגיע להם ההרעה אחר זה כי זה ממה שהביאם לעבור באופן מה ממה שצוה בתורה שלא לחיות כל נשמה מהערים הקרובות אם לא מהערים הרחוקות אשר לא מערי הגוים האלה ר"ל מז' עממין : השלישי והוא במצות והוא כי השבועה אשר לפי הדין אינה שבועה כגון זאת לפי שהיתה שבועה בטעות עם שכבר היתה באופן מה לעבור על דברי תורה ראוי שתקויים עם מי שאינו מאנשי אומתינו כדי שלא יהיה שם חלול השם ואולם הכבידו ענין עבודתם כמו שזכרנו לתת להם גמול מה על מרמתם : הרביעי והוא במדות והוא שראוי לאדון להשגיח על עבדיו ולהצילם מיד הקמים עליהם הלא תראה איך התנהג יהושע עם אנשי גבעון ואעפ"י שכבר רמו אותו לעזור להם כנגד ה' המלכים הקמים עליהם : החמישי הוא לפרסם ענין הנפלאות שעשה אז השם לישראל בזאת המלחמה עד שכבר המית מהם באבני הברד יותר ממה שהרגו ישראל בחרב ומתוך הזמן הקצר שהגביל יהושע בשלמה נקמת גוי אויביו להורות כי ה' נלחם לישראל ולפרסם זה המופת והשארות [illegible] שישבו ה' המלכים תוך המערה ולשום אבנים גדולות על פי המערה להעיד כי לנחץ ענין המלחמה הזאת לא רצו להמתין שיוציאו המלכים האלה משם אבל שמו אז על פי המערה אבנים גדולות ונשארו שם אנשי' לשמרם בדרך שלא יאחרו ענין המלחמה הזאת וימהרו לרדוף אחר הנשארים קודם שיבאו אל עריהם בדרך שתשלם הנקמה תוך שעת שהגביל יהושע : הששי והוא במדות שראוי לאדם בהיותו ביום טובה שישמח בו ר"ל שכאשר יראה היותו מצליח במה שעשה ראוי שימהר ויחיש מעשיו ולא ימתין לעשות מה שיוכל לעשות ביום אחד למחרת היום ההוא כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה הענין ליהושע בהשתדלותו בזריזות בענין המלחמה עד שכבר זכר שבפעם אחת לכד יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שנזכרו בענין הלא קודם מלך חצור ואחר זה

כשהשתדל

מצודת דוד

(כ) לבלתי היות להם תחנה . מן בני ישראל : כי למען השמידם . כי חיזק לבבם למען השמידם : (כא) מן חברון . אף כי כלב הוריש הענקים מחברון ייחס הדבר אל יהושע לפי שבימיו הוריש וכל נצחון המלחמה יחשב אל המושל על הצבא : (כג) כמחלקותם. כפי המחלוקת האמורה למטה . לשבטיהם .

מצודת ציון

(כ) תחנה. חנינה ורחמים: (כא) הענקים. בני אדם גבהי הקומה : (כג) שקטה . נחה כמו ארץ

יהושע יב

ישראל ויירשו את ארצם בעבר
הירדן מזרחה השמש מנחל ארנון
עד הר חרמון וכל הערבה מזרחה:
ב סיחון מלך האמרי היושב בחשבון
משל מערוער אשר על שפת נחל
ארנון ותוך הנחל וחצי הגלעד ועד
יבק הנחל גבול בני עמון:
ג והערבה עד ים כנרות מזרחה ועד
ים הערבה ים המלח מזרחה
דרך בית הישמות ומתימן תחת
אשדות הפסגה: ד וגבול עוג מלך
הבשן מיתר הרפאים היושב
בעשתרות ובאדרעי: ה ומשל בהר
חרמון ובסלכה ובכל הבשן עד
גבול הגשורי והמעכתי וחצי הגלעד
גבול סיחון מלך חשבון: ו משה
עבד יהוה ובני ישראל הכום ויתנה
משה עבד יהוה ירשה לראובני
ולגדי ולחצי שבט המנשה:
ז ואלה מלכי הארץ אשר
הכה יהושע ובני ישראל בעבר
הירדן ימה מבעל גד בבקעת הלבנון
ועד ההר החלק העלה שעירה
ויתנה יהושע לשבטי ישראל ירשה
כמחלקתם: ח בהר ובשפלה ובערבה
ובאשדות ובמדבר ובנגב החתי
האמרי והכנעני הפרזי החוי
והיבוסי: ט מלך יריחו אחד מלך העי
אשר מצד בית אל אחד: י מלך
ירושלם אחד מלך חברון אחד:
יא מלך ירמות אחד מלך לכיש אחד:
יב מלך עגלון אחד מלך גזר אחד:
יג מלך דבר אחד מלך גדר אחד:
יד מלך חרמה אחד מלך ערד אחד:
טו מלך לבנה אחד מלך עדלם אחד:
טז מלך מקדה אחד מלך בית אל אחד:
יז מלך תפוח אחד מלך חפר אחד:

וירתו ית ארעהון בעברא
דירדנא מדנח שמשא
מנחלא דארנון עד טורא
דחרמון וכל מישרא
מדינחא: ב סיחון מלכא
אמוראה דיתיב בחשבון
שליט מערוער דעל כיף
נחלא דארנון וגו נחלא
ופלגות ארע גלעד ועד
יובקא נחלא תחומא
דבני עמון: ג ומישרא
עד ים גינוסר מדינחא
ועד ימא דמישרא ימא
דמלחא מדינחא אורח
בית ישמות ומדרומא
תחות משפך מרמתא:
ד ותחום עוג מלכא דמתנן
משאר גבריא דיתיב
בעשתרות ובאדרעי:
ה ושליט בטורא דחרמון
ובסלכה ובכל מתנן עד
תחום גשוראה ואפקירוס
ופלגות ארע דגלעד תחום
סיחון מלכא דחשבון:
ו משה עבדא דיי ובני
ישראל מחונון ויהבה משה
עבדא דיי ירותא לשבטא
דראובן ולשבטא דגד
ולפלגות שבטא דמנשה:
ז ואלין מלכי ארעא די
מחא יהושע ובני ישראל
בעברא דירדנא מערבא
ממישר גד בבקעת לבנן
ועד טורא פליגא דסליק
לשעיר ויהבה יהושע
לשבטא ישראל ירותא
כפלגותהון: ח בטורא
ובשפלתא ובמישרא
ובמשפך מרמתא
ובמדברא ובדרומא חתאי
ואמוראי וכנענאי ופריזאי
וחואי ויבוסאי: ט מלכא
דיריחו חד מלכא דעי
דבסטר בית אל חד:
י מלכא דירושלם חד מלכא
דחברון חד: יא מלכא דירמות
חד מלכא דלכיש חד:
יב מלכא דעגלון חד מלכא דגזר חד: יג מלכא דדביר חד מלכא דגדר חד: יד מלכא דחרמה חד מלכא
דערד חד: טו מלכא דלבנה חד מלכא דעדלם חד: טז מלכא דמקדה חד מלכא דבית אל חד: יז מלכא דתפוח

רד"ק

שמערב הים. שהגדול גבולו והמזרח הירדן וים כנרת לפיכך נתעכבו לכתוב שבעה שבטים עד שבאו לשילה, כי לא היו חוששין כיון שהיו הגבולים בידם והכנענים הנשארים היו ביניהם וכל ישראל היו להם ערים הרבה לשבת בארץ שנכבשה ואחר באו לשילה אחר י"ד שנה משבאו לגלגל אמר להם יהושע שיכתבו הערים שבין יהודה ויוסף ויעשו מהם שבעה חלקים ואחר כך יפילו גורל ביניהן על פי הקלפי ועל פי ה' לשבעה השבטים: (ט) מלך יריחו אחד. כל אלה שלשים ואחד מלכים שזוכר לא היה מלך על עיר אחת לבדה אלא כל

שעירה ג' בקריאה וסי' וישב ביום ההוא עשו. יעבר נא אדני לפני עבדו. ועד ההר החלק העולה שעירה. ונמסר גם בסדר וישלח: ובמדבר ג' בקריאה וסי' ובמדבר אשר ראית אשר. אשר עשיתי במצרים ובמדבר. בהר ובשפלה ובערבה. החוי והיבוסי ו' דסמיכי וסימ' ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי. כי החרם תחרימם החתי. ויהי כשמע כל מלכי האמורי. בהר ובשפלה דיהושע. ותעברו את הירדן דסוף יהושע. כל העם הנותר דמלכים. ושארא החתי והיבוסי ונמסר גם בסדר כי תשא:

ביאור הגר"א

יב (ז) ואלה מלכי הארץ. הל"א מלכים. מלך יריחו. ומלך העי. וה' מלכים שעלו על גבעון היינו ירושלים חברון. ירמות. לכיש. עגלון הרי ז'. ומקדה ולבנה, ודביר. שכתוב בהם את מלכה. והורם מלך גזר, הרי י"א. והסר. הנגב והשפלה. והאשדות שכתוב בהם את מלכיהם הרי י"ו. ומלך חצור. ומדון. שמרון אכשף. הרי י"ט. ואשר מצפון בהר. ובערבה. נגב כנרות ובשפלה ובנפת דור הרי כ"ד. הכנעני ממזרח ומים. הי' הכנעני ממזרח. וכנעני מים. והאמורי. והחתי. והפריזי. והיבוסי. והחוי. הרי ל"א מלכים: (יג) מלך גדר. הוא אשדות מפני שהוא מקום מתוסף לכך עשו גדר: (יד) מלך חרמה. הוא הסר שכן כתיב וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום ויכתום עד החרמה: מלך ערד. הוא הנגב. שכן כתיב וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב. (טו) עדולם. הוא שפלה שכן חושב בערי יהודה שבשפלה עדולם: (טז) בית אל. תפוח. חפר. אפק. לשרון. הם

רש"י

ישראל. בימי משה: (ב) ועד יבק הנחל. שהם גבול ארץ בני עמון סוף מישור ארץ בני עמון ומשם והלאה היו בני עמון מושלים: (ה) וחצי הגלעד גבול סיחון. שם היה מישור ממשלת סיחון כשאמרת למעלה שחצי הגלעד היה שלו
תם

רלב"ג

כשהתחיל בזה לא נלאה בימים רבים כי אם י"א מלכים שתמלא ממלך חצור עד סוף זכר המלכי' ההם ולו התחיל בזה יהושע בזריזות אולי היה מכלה כל הגוים האלה אשר הוא בסוף הענין לישראל נחלה ולמורשה: (ז) ואלה מלכי הארץ עד סוף הספר. זכר תחלה מה שהשמיד ע"י משה מזאת המלחמה ואמר בזה תחלה אשר הכו בני ישראל והנה ראוי שייחס זה למשה שמשה כי על ידו נעשה ולזה זכר בסוף כי משה עבד ה' ובני ישראל עמו זה והנה לא הזכיר בזה התחלה שם משה להורות כי משה אעפ"י שגדלה מעלתו מאד הנה היה נצוח אלה המלכים בזכות ישראל מצד ברית השם יתעלה כרות עם אבותיהם כמו שנזכר בתורה. ואחר זה זכר מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל בעבר הירדן ימה והזכיר נתינת יהושע לשבטי ישר' ירושה כמחלקות' לפי האופן הנזכר בתורה:
והנה

מצודת דוד

לכל שבט ושבט חלק לבד: יב (ב) יבק הנחל. שם מקום סמוך לנחל והיה הגבול בני עמון: (ג) והערבה. גם היא היתה ממשלת סיחון: ומתימן. ומפאת הדרום משל תחת אשדות הפסגה: (ד) גבול עוג וכו'. רצה לומר גם גבול עוג ירשו: (ה) גבול סיחון. אצל גבול סיחון כי חצי הגלעד השנית של סיחון היתה: (ט) מלך יריחו אחד. מוסב על המקרא שלפניו ואלה מלכי הארץ וגו' מלך יריחו וכו':
מלך

מצודת ציון

ארץ ירשו והקשה (תהלים פ"ג) יב (ד) הרפאים. [illegible]

רשי

וזה חצי השני של עוג : (כג) לנפת דור. לפלכי דור : (א) והארץ נשארה הרבה מאד. ממה שאמרתי לאברהם נשארה לרשתי' שלא נכבשה : (ב) גלילות. נורקא"ש בלע"ז : (ג) מן השיחור. הוא נילוס הוא נחל מצרים הוא סמוך להחוס מקצוע דרומי' מערבית של א"י כמו שאמר באלה מסעי ולמדנו כאן שלא כיבש יהושע בחייו כל מיצר הדרומי אלא ממדבר צין הוא ההר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : ועד גבול עקרון צפונה. העקרוני יושב על הים ומתפשט לצד הצפון יותר מן האחרים : לכנעני תחשב. מארץ הכנעני שנתתי לאברהם הוא : חמשת סרני פלשתים וגו'. הוא סוף גמר המיצר עד הים הגדול שבמערב : העזתי והאשדודי האשקלוני וגו'. ששה סרנים הוא מונה ומתחלתן קראן חמשת אמר ר"י אידונריקי שלהם ה' החשובים חמשה היו שהעוים אינו מונה מן הסרנים החשובי' ועוד יש לפרש חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני הם חמשה ועוד נשאר לכבוש ארץ העוים שאינם מן הפלשתים : (ד) מתימן כל ארץ הכנעני. פסוק ראשון מנה מצד הדרומי מן המזרח למערב וזה מונה את רוחב אותו המקצוע הנותר ליכנש כמה הוא מן הדרום לצפון : מתימן כל ארץ הכנעני. מתימן זו מערה לצידונים עד האפקה עד האמורי : (ה) והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש. ובמיצר מזרחי נשאר לכבוש במקצוע הצפון כל הלבנון מבעל גד עד סוף המיצר וברוחב מן המזרח למערב עד לבוא חמת וזהו כל מיצר הצפוני שלבוא חמת במקצוע צפונית מערבית באלה מסעי : (ו) אנכי אורישם. אחרי מותך : הפילה לישראל בנחלה. ויכבוש לאחר זמן כל

תולדות אהרן חמשת סרני פלשתים מולא ם :

יהושע יב יג

יח מֶלֶךְ אֲפֵק אֶחָד מֶלֶךְ לַשָּׁרוֹן אֶחָד׃
יט מֶלֶךְ מָדוֹן אֶחָד מֶלֶךְ חָצוֹר אֶחָד׃
כ מֶלֶךְ שִׁמְרוֹן מְראוֹן אֶחָד מֶלֶךְ אַכְשָׁף
אֶחָד׃ כא מֶלֶךְ תַּעְנַךְ אֶחָד מֶלֶךְ מְגִדּוֹ
אֶחָד׃ כב מֶלֶךְ קֶדֶשׁ אֶחָד מֶלֶךְ־יָקְנְעָם
לַכַּרְמֶל אֶחָד׃ כג מֶלֶךְ דּוֹר לְנָפַת דּוֹר
אֶחָד מֶלֶךְ־גּוֹיִם לְגִלְגָּל אֶחָד׃ כד מֶלֶךְ
תִּרְצָה אֶחָד כָּל־מְלָכִים שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד׃
יג א וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו אַתָּה זָקַנְתָּה בָּאתָ
בַיָּמִים וְהָאָרֶץ נִשְׁאֲרָה הַרְבֵּה־מְאֹד
לְרִשְׁתָּהּ׃ ב זֹאת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאָרֶת כָּל־
גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים וְכָל־הַגְּשׁוּרִי׃
ג מִן־הַשִּׁיחוֹר אֲשֶׁר ׀ עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם
וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צָפוֹנָה לַכְּנַעֲנִי
תֵּחָשֵׁב חֲמֵשֶׁת ׀ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים
הָעַזָּתִי וְהָאַשְׁדּוֹדִי הָאֶשְׁקְלוֹנִי הַגִּתִּי
וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעַוִּים׃ ד מִתֵּימָן כָּל־
אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וּמְעָרָה אֲשֶׁר לַצִּידֹנִים
עַד־אֲפֵקָה עַד גְּבוּל הָאֱמֹרִי׃
ה וְהָאָרֶץ הַגִּבְלִי וְכָל־הַלְּבָנוֹן מִזְרַח
הַשֶּׁמֶשׁ מִבַּעַל גָּד תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן
עַד לְבוֹא חֲמָת׃ ו כָּל־יֹשְׁבֵי הָהָר
מִן־הַלְּבָנוֹן עַד־מִשְׂרְפֹת מַיִם כָּל־
צִידֹנִים אָנֹכִי אוֹרִישֵׁם מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רַק הַפִּלֶהָ לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה

ג' נון קרי · ג' כספר · חצי הספר

תרגום

חַד מַלְכָּא דְחֵפֶר
חַד׃ יח מַלְכָּא דַאֲפֵק
חַד מַלְכָּא דְלַשָּׁרוֹן חַד׃
יט מַלְכָּא דְמָדוֹן חַד מַלְכָּא
דְחָצוֹר חַד׃ כ מַלְכָּא
דְשִׁמְרוֹן מְראוֹן חַד מַלְכָּא
דְאַכְשָׁף חַד׃ כא מַלְכָּא
דְתַעְנַךְ חַד מַלְכָּא דִמְגִדּוֹ
חַד׃ כב מַלְכָּא דְקֶדֶשׁ חַד
מַלְכָּא דְיָקְנְעָם לְכַרְמְלָא
חַד׃ כג מַלְכָּא דְדוֹר לְפַלְכֵי
דוֹר חַד מַלְכָּא דְעַמְמִין
לְגִלְגָּלָא חַד׃ כד מַלְכָּא
דְתִרְצָה חַד כָּל מַלְכַיָּא
תְּלָתִין וְחַד׃ א וִיהוֹשֻׁעַ סִיב
עַל בְּיוֹמִין וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ אַתְּ
סַבְתָּא עַלְתָּא בְּיוֹמִין
וְאַרְעָא אִשְׁתְּאָרַת סַגִּיאָה
לַחֲדָא לְמֵירְתַהּ׃ ב דָא
אַרְעָא דְאִשְׁתְּאָרַת כָּל
תְּחוּמֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְכָל
גְשׁוּרָאֵי׃ ג מִן שִׁיחוֹר דִּי
עַל אַפֵּי מִצְרַיִם וְעַד תְּחוּם
עֶקְרוֹן צִפּוּנָא עַל אַרְעָא
כְנַעֲנָאֵי תִּתְמְנֵי חַמְשָׁא
טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עַזָּתָאֵי
וְאַשְׁדּוֹדָאֵי אַשְׁקְלוֹנָאֵי
גִתָּאֵי וְעֶקְרוֹנָאֵי וְעַוָּאֵי׃
ד מִדָּרוֹמָא כָּל אַרְעָא
כְנַעֲנָאֵי וּמְעַרְתָּא דִּי
לְצִידוֹנָאֵה עַד אֲפֵק עַד
תְּחוּם אֱמוֹרָאָה׃ ה וְאַרְעָא
גִבְלִי וְכָל לִבְנָן מִדְנַח
שִׁמְשָׁא מִמֵּישַׁר גָּד שִׁפּוּלֵי טוּרָא דְחֶרְמוֹן עַד מֵעַלְנָא דַחֲמָת׃ ו כָּל יָתְבֵי טוּרָא מִן לִבְנָן עַד חֲרִצֵי יַמָּא
כָּל צִידוֹנָאֵי בְּמֵימְרִי אֲתָרְכִינוּן מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחוּד פַּלְגַהָא לְיִשְׂרָאֵל בְּאַחְסָנָא וּכְמָא

רדק

כל עיר ועיר שזוכר היתה ראש ממלכהו והיה מושל על עיירות וכפרים אחרים: (ב) גלילות. כמו גבול או כמו מחוז וכן גליל הגוים : (ג) מן השיחור. הוא נילוס נחל מצרים והוא למקצוע דרומית מערבית של ארץ ישראל שלא כבש יהושע כל מצר הדרומית אלא ממדבר צין הוא הר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : חמשת סרני פלשתים. הוא גמר המצר עד הים הגדול שבמערב וסרנים ענינם שרים : חמשת סרני. והעוים שזוכר בסוף הפסוק אינו ממנינם. ובדברי רבותינו ז"ל ששה סרנים הוא מונה ומתחלה קראם חמשה אמר ר' יוחנן אידונריקי שלהם חמשה פי' אידונריקי החשובים שבהם היו חמשה והעוים אינו מן הסרנים החשובי' ועוד בדבריהם שוים מתימן באו וסמכו ענים לפסוק הבא אחריו : מתימן ולפי פשט הפסוק מתימן פי' מדרום כלומר מצד דרום נשארה כל ארץ הכנעני : (ה) והארץ הגבלי. חסר הנסמך ומשפטו הארץ ארץ הגבלי וכן הארון הברית

רלבג

(א) והנה זכר כי יהושע היה זקן בא בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה ולא יתכן לו מאד וקמתו להשלים המלחמה עם מלכים הנשארים וצוה מאת השי"ת שיפילה לישראל בנחלה כאילו כבשוה כלה ר"ל לט' השבטים וחצי שבט מנשה כי הב' שבטים וחצי לקחו חלקם מעבר לירדן ואולם לשבט הלוי לא נתן נחלה כמו שנאמר בתורה ואולם נתנו ללוים בארץ ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם וקנינם כמו

ועד גבול ד' בקריאה וסי' מן השיחור אשר על פני מצרים. ושלמה היה מושל. ויהי מושל בכל הממלכות. ממגדל סונה ועד גבול כוש : והארץ ה' ר"פ בקריאה וסי' נמסר בסדר בראשית : הפלה ו' חסר בלישנא וסי' נמסר בסדר נשא;

ביאור הגר"א

הם האמורי והחתי. והפרזי. והיבוסי והחוי : (כא) מלך תענך. מגידו'. קדש יקנעם. דור לנפת דור. הם המלכים אשר מצפון בהר. ובערבה נגב כנרות ובשפלה. ובנפת דור מים : (כג) מלך גוים. ומלך תרצה. הם הכנעני ממזרח. ומים : יג (ג) והעוים. ואיתא בגמרא חמשת סרני פלשתים וחשיב ששי ומשני עוים מתימן באו ופירשו התוספת שהעוים אינו קאי על הפלשתים אלא קאי על

מצודת דוד

(כב) מלך יקנעם לכרמל. יקנעם שם עיר המלוכה והיתה סמוכה לעיר כרמל ואליה תחשב וכן מלך דור וכו' וכן מלך גוים וכו' : יג (א) זקן בא בימים. זקן יאמר לשון בני אדם המותש הנראה באדם מלובן השער והקמטת הפנים ולפעמים מקדים לבוא בלא עת ולזה פירש ואמר בא בימים כאומר הנה בא בזמנו לפי הימים : הרבה מאד. ולא תוכל לכבוש הכל בחייך : (ג) לכנעני תחשב. ואלו ארץ הכנעני נתתי לישראל : והעוים. הגם לא מפלשתים : (ו) אנכי אורישם. אחרי מותך אני אגרשם לפניהם : הפילה. הטל הגורל בימיהם על מה שהכבר כבשו ועל מה שלא

מצודת ציון

מסם : (כ) לנפת דור. לגבול דור : גוים. מקום נקרא שמה מהמה ש"צ וכן מדעל מלך גוים (בראשית י"ד) : יג (ב) גלילות. מחוזות : (ג) השיחור. שם הנהר : סרני

יהושע יג

(ג') כאשר צויתיך: ז ועתה חלק את־
הארץ הזאת בנחלה לתשעת
(ג') השבטים וחצי השבט המנשה:
(ד' ר"פ) ח עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם
אשר נתן להם משה בעבר הירדן
(י"ד נסיב') מזרחה כאשר נתן להם משה עבד
יהוה: ט מערוער אשר על־שפת־
נחל ארנון והעיר אשר בתוך־הנחל
(ג' מ"ע) וכל־המישר מידבא עד־דיבון:
י וכל ערי סיחון מלך האמרי אשר
(י"ג דסמי') מלך בחשבון עד־גבול בני־עמון:
יא והגלעד וגבול הגשורי והמעכתי
(כ' וכנע"ספט) וכל הר חרמון וכל־הבשן עד־סלכה:
(ס' ר"פ בספרי) יב כל־ממלכות עוג בבשן אשר־
מלך בעשתרות ובאדרעי הוא
נשאר מיתר הרפאים ויכם משה
(ל' והס') וירשם: יג ולא הורישו בני ישראל
את־הגשורי ואת־המעכתי וישב
גשור ומעכת בקרב ישראל עד היום
הזה: יד רק לשבט הלוי לא נתן נחלה
(ס' כתיב יו"ד) אשי יהוה אלהי ישראל הוא נחלתו
כאשר דבר־לו: טו ויתן משה
(ס' מ"ע) למטה בני־ראובן למשפחותם:
טז ויהי להם הגבול מערוער אשר על־
שפת־נחל ארנון והעיר אשר בתוך־
(ג') הנחל וכל־המישר על־מידבא:
(ג' ר"פ) יז חשבון וכל־עריה אשר במישור
דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון:
(ג' חס'. ג') יח ויהצה וקדמת ומפעת: יט וקריתים
(ג'. ג') ושבמה וצרת השחר בהר העמק:
כ ובית פעור ואשדות הפסגה ובית
(י"א ר"פ וכל וכל) הישמות: כא וכל ערי המישר וכל־
ממלכות סיחון מלך האמרי אשר
מלך בחשבון אשר הכה משה אתו
ואת־נשיאי מדין את־אוי ואת־רקם
ואת־צור. ואת־חור ואת־רבע נסיכי
(ג') סידון ישבי הארץ: כב ואת־בלעם
(ג' ומ"ע) בן־בעור הקוסם הרגו בני־ישראל
בחרב אל־חלליהם: כג ויהי גבול

תרגום

דפקידתך: ז וכען פליג
ית ארעא הדא באחסנא
לתשעה שבטין ופלגות
שבטא דמנשה: ח עמיה
שבטא דראובן ושבטא גד
קבילו אחסנתהון דיהב
להון משה בעברא דירדנא
מדינחא כמא דיהב להון
משה עבדא דיי:
ט מערוער דעל כיף
נחלא דארנון וקרתא די
בגו נחלא וכל מישר
מידבא עד דיבון: י וכל
קרוי סיחון מלכא
דאמוראה די מלך בחשבון
עד תחום בני עמון:
יא וארעא גלעד ותחום
גשוראה ואפיקירוס וכל
טורא דחרמון וכל מתנן
עד סלכה: יב כל מלכות
עוג במתנן די מלך
בעשתרות ובאדרעי והוא
אשתאר משאר גבריא
ומחנון משה ותרכינון:
יג ולא תריכו בני ישראל
ית גשוראה וית אפיקירוס
ויתיב גשוראה ואפיקירוס
בגו ישראל עד יומא הדין:
יד לחוד לשבטא דלוי לא
יהב אחסנא קורבניא דיי
אלהא דישראל אינון
אחסנתיה כמא דמליל ליה:
טו ויהב משה לשבטא
דבני ראובן לזרעיתהון:
טז והוה להון תחומא
מערוער די על כיף
נחלא דארנון וקרתא די
בגו נחלא וכל מישרא
עד מידבא: יז חשבון וכל
קרוהא די במישרא דיבון
ובמות בעל ובית בעל
מעון: יח ויהצה וקדמות
ומפעת: יט וקריתים. ושבמה וצרת השחר
קטורא דמישרא: כ ובית פעור ומשפך מרמתא
ובית ישמות: כא וכל קרוי מישרא וכל מלכות
סיחון מלכא דאמוראה דמלך בחשבון דמחא
משה יתיה וית רברבי מדין ית אוי וית רקם וית
צור וית חור וית רבע רברבי סיחון יתבי ארעא:
כב וית בלעם בר בעור קסמא קטלו בני ישראל בחרבא על קטיליהון: כג והוה תחום בני ראובן

רדק

הכרית: (ח) עמו הראובני והגדי. עם חצי שבט מנשה האחד ואמר עמו ואף על פי שלא זכרו לפי שזכר החצי האחר אמר עמו כאילו זכרו: (יט) בהר העמק. כתרגומו בטורא דמישרא: (כא) נסיכי סיחון יושבי הארץ. אלה חמשת מלכי מדין היו נסיכי סיחון בעוד שהיו סיחון והאמרי יושבי הארץ קודם שלכדום ישראל היו אלה נשיאי הארץ נסיכי סיחון כי תחת ממשלת סיחון היה מדין בימים ההם: (כב) הקוסם. להודיע כי לא נביא היה אלא קוסם ונבואתו היתה לשעה או לכבוד ישראל בא אליו מלאך ה' לדבר הנבואות ההם. ויש לשאול איך מצאו בלעם שם והלא כתיב וילך וישב למקומו אלא שחזר שם לבקש שכרו על העצה שנתן להם למואב ולמדין להוציא בנותיהם היפות ויזנו ישראל עמהם ויהיה קצף ה' בהם והו שאמר לכה איעצך כמו שכתוב בדבר בלעם וכשראה שנתקיימה עצתו הלך למואב ולמדין לבקש שכרו מהם: אל חלליהם. עם חלליה' וכמוהו רבים ובתורה כתיב על חלליהם והוא גם כן כמו עם כמו ויבאו האנשים על הנשים עם הנשים ואחרים זולתו.

וים

ביאור הגר"א

על הפסוק שאחריו דכתיב ומחימן וגו' וכאלו הי' כתוב מחימן הוים: (ח) עמו הראובני. פי' חצי שבט מנשה נאל עם ראובן וגד הוא כמו שכתוב שני פעמים חצי שבט מנשה דהיינו לתשעת וחצי שבט המנש' וחצי שבט מנשה עמו הראובני כו' והוא נקרא מסדר שמחלק בל"ב מדות דר' יוסי הגלילי וכמו שכתוב קאי על הפסוק שלאחריו:

רשי

כל שבט ושבט מה שנפל בגורלו: (ח) עמו הראובני והגדי. עם חצי הראשון של מנשה הראובני והגדי לקחו נחלתם: (ט) מערוער אשר על שפת וגו'. סובב והולך כל ארץ עבר הירדן ומפרש גבול כל שבט ושבט ויתן משה למטה פלוני ופלוני: (יב) מיתר הרפאים. שהרג כדרלעומר והמלכים אשר אתו כמה שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים: (יט) בהר העמק. בטורא דמישרא:

ועלי

אשי ס' כתיב יו"ד וסי' נמסר בסדר צו: וכל ערי י"א פסוקים ריש ומציעא וכל וכל וסימנהון נמסר בסדר צו. ואת בלעם ג' דסמיכי וסי' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. ואת בלעם בן בעור הקוסם. ואת יבלעם ואת מגרשה דד"ה. ונמסר גם בסדר מטות:

תולדות אהרן בלעם בן בעור • סנהדרין קו:

מצודת דוד

כבשו עדיין וכל שבט יכבוש את חלקו: כאשר צויתיך. כמ"ש וצו את יהושע וגו' הוא ינחיל (דברים ג'): (ז) ועתה חלק. ר"ל בנחלה חלק הארץ לתשעה חלקים ומחצה כמנין השבטים הנוחלים ואחר זה הטל הגורל לדעת איזה חלק למי: (ח) עמו. ר"ל לפי שעם חצי השני משבט מנשה לקחו הראובני והגדי חלק נחלתם (ועם שלא הוזכר למעלה החצי השני משבט מנשה מכל מקום אמר עמו הואיל והזכיר חצי האחד): כאשר נתן להם משה. מוסב על לקחו נחלתם ור"ל מאז כאשר נתן להם משה הנחלה הכל לקחו אותה ונחרצו בה ואח"כ כדבר קיים ואין לתת להם עוד בהעבר הזה: (יד) אשי ה'. קדשי המזבח הניתן לאחר שקרבו מתיריו של כהן: לו. למטה: (טו) למשפחותם. ר"ל לא נתן משה להם ביחד לשבט שלמה יחלקו ביניהם רק הוא בעצמו חלק לכל משפחה חלקה: (יט) בהר העמק. בהר שעומד בתוך העמק: (כא) יושבי הארץ. מתושבי ארץ סיחון: (כב) אל חלליהם. עם שאר החללים הומת לבד

מצודת ציון

סרני. ענין שררה: (ט) המישור. מקום ישר ושוה: (יח) ויהצה. גרסה: (כא) נסיכי. ענין שררה:

בני ראובן הירדן וגבול זאת נחלת
בני־ראובן למשפחותם הערים
וחצריהן: כד ויתן משה
למטה גד לבני גד למשפחתם:
כה ויהי להם הגבול יעזר וכל־ערי
הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד־
ערוער אשר על־פני רבה:
כו ומחשבון עד־רמת המצפה ובטנים
וממחנים עד־גבול לדבר: כז ובעמק
בית הרם ובית נמרה וסכות וצפון
יתר ממלכות סיחון מלך חשבון
הירדן וגבל עד־קצה ים־כנרת עבר
הירדן מזרחה: כח זאת נחלת בני־גד
למשפחתם הערים וחצריהם:
כט ויתן משה לחצי
שבט מנשה ויהי לחצי מטה בני־
מנשה למשפחותם: ל ויהי גבולם
ממחנים כל־הבשן כל־ממלכות
עוג מלך־הבשן וכל־חות יאיר אשר
בבשן ששים עיר: לא וחצי הגלעד
ועשתרות ואדרעי ערי ממלכות עוג
בבשן לבני מכיר בן־מנשה לחצי
בני־מכיר למשפחותם: לב אלה
אשר־נחל משה בערבות מואב
מעבר לירדן יריחו מזרחה:
לג ולשבט הלוי לא־נתן משה נחלה
יהוה אלהי ישראל הוא נחלתם
כאשר דבר להם:
יד א ואלה אשר־נחלו בני־ישראל
בארץ כנען אשר נחלו אותם אלעזר
הכהן ויהושע בן־נון וראשי אבות
המטות לבני ישראל: ב בגורל
נחלתם כאשר צוה יהוה ביד־משה
לתשעת המטות וחצי המטה:
ג כי־נתן משה נחלת שני המטות
וחצי המטה מעבר לירדן וללוים
לא־נתן נחלה בתוכם: ד כי־היו
בני־יוסף שני מטות מנשה ואפרים
ולא־נתנו חלק ללוים בארץ כי אם־

ירדנא ותחומא דא
אחסנת בני ראובן
לזרעיתהון קרויא ופצחיהן:
כד ויהב משה לשבטא
דגד לבני גד לזרעיתהון:
כה והוה להון תחומא יעזר
וכל קרוי גלעד ופלגות
ארעא בני עמון עד
ערוער די על אפי רבה:
כו ומחשבון עד רמת
מצפיא ובטונים וממחנים
עד תחום לדביר:
כז ובמישרא בית הרם
ובית נמרה וסכות וצפונא
שאר מלכות סיחון מלכא
דחשבון ירדנא ותחומיה
עד סיפי ים גינוסר עברא
דירדנא מדינחא: כח דא
אחסנת בני גד לזרעיתהון
קרויא ופצחיהן: כט ויהב
משה לפלגות שבטיא
דמנשה והוה לפלגות
שבטיא דבני מנשה
לזרעיתהון: ל והוה
תחומיהון ממחנים כל
מתנן כל מלכותיה דעוג
מלכא דמתנן וכל כפרני
יאיר דבמתנן שתין קרוין:
לא ופלגות ארעא דגלעד
ועשתרות ואדרעי קרויא
מלכותיה דעוג במתנן
לבני מכיר בר מנשה
לפלגות בני מכיר
לזרעיתהון: לב אלין די
אחסין משה במישריא
דמואב מעיברא לירדנא
דיריחו מדינחא: לג ולשבטא
דלוי לא יהב משה
אחסנא מתנן דיהב להון
יי אלהא דישראל אינון
אחסנתהון כמא דמליל
להון: א ואלין דאחסינו בני ישראל בארעא דכנען
דאחסינו יתהון אלעזר כהנא ויהושע בר נון ורישי
אבהת שבטיא לבני ישראל: ב בעדבא
אתפלגת להון אחסנתהון כמא דפקיד יי בידא
דמשה לתשעת שבטין ופלגות שבטא: ג ארי
יהב משה אחסנת תרין שבטין ופלגות שבטא
מעיברא לירדנא וללואי לא יהב אחסנא ביניהון:
ד ארי הוו בני יוסף תרין שבטין מנשה ואפרים ולא יהבו חולק ללואי בארעא אלהן קרוין למתב

רשי

(כה) וחצי ארץ בני עמון, חצי מה שכבשו מארץ בני עמון ומסיחון: (כז) הירדן וגבל. ירדנא ותחומיה העריס על שפתו: (כח) הערים וחצריהם. הערים המוקפות חומה: וחצריהם. ערי הפרזי בלא חומה: (א) אשר נחלו אותם. אשר הנחילו אותם כי היו בני יוסף שני מטות תחת שבט

רדק

ויש גו דרש שהיו פלגי מדין עוסים כשפים עם בלעם ובורחים מפני חרב ישראל ופורחין באויר כיון שראה נכס פנחס את הציץ נפלו על חלליהם ועוד אמרו על חלליהם שעשו לו ארבע מיתות ב"ד ועוד אמרו כי פנחס הרגו: (כג) הירדן וגבול. כתרגומו ירדנא ותחומיה כלומר הערים הסמוכות אליו: (לא) לחצי בני מכיר. כי החצי האחר והם בני גלעד שעה בתי אבות לקחו נחלתם בארץ כנען: (ד) כי היו בני יוסף. אם תאמר לשבט לוי לא נתן נחלה הילך היו תשעה מטות וחצי המטה ושני מטות וחצי מעבר הירדן הנה י"ב ואם לוי אינו נמנה הילך היו י"א לפי' אמר כי היו בני יוסף שני מטות והנה הם שנים עשר מטות

מצודת דוד

להם ולא היה יכול להציל עצמו בקסמיו: (כג) וגבול. ר"ל גם גבול הירדן והם הערים הסמוכים לירדן גם המה לגבול ראובן יחשבו: למשפחותם. הנחלק לכל משפחה חלק לבד: (לא) לבני מכיר. חצי הגלעד וכו' נתן לבני מכיר לא לכולם כ"א לחצי בני מכיר: (לב) אלה אשר נחל. אלה השבטים אשר הנחילם משה: (לג) ה' אלהי וכו'. ר"ל מותר אשי ה' היא נחלתם: יד (א) ואלה. ר"ל אלה הערים האמורים בסוף הענין: (ב) בגורל נחלתם. בגורל חלק להם נחלתם: (ג) כי נתן משה. יבאר מדוע חלק יהושע נחלה לתשעת המטות וחצי ואמר עם כי משה נתן לשני המטות וחצי וללוים לא נתן נחלה כי אין לתת להם כאשר צוה ה' ולא נשארו א"כ הראויים לנחלה כ"א שמונת המטות וחצי עכ"ז הוכרח יהושע לחלק נחלה לתשעת המטות וחצי: (ד) כי היו. ר"ל לפי שבני יוסף נחלקו לשתי מטות והיו ט"י

מצודת ציון

(כג) וחצריהן. עיירות פרוזות בלי חומה העומדים סביב עיר חומה: (ל) חות יאיר. תרגומו כפרני יאיר: יד (א) המטות. השבטים: (ד) ומגרשיהם. הם הבנינים

שבט מנשה ג' דסמיכי בקריאה וסי' ויתן משה לחצי שבט מנשה. וישלחו בני ישראל ויבאו אל בני ראובן. וחד השבט המנשה. ועתה חלק את הארץ. וב' באוריתא שבט המנשה. וסי' ממלכת עוג נתתי לראובני. שבט המנשה גלעדה: עוג בבשן ד' בקריאה וסי' נססו בסדר דברים: נחלו ד' קמצין וסי' אלה אשר נחלו בני ישראל. כי בנות מנשה. אך שקר נחלו אבותינו. נחלו פתאים אולת. וחד ונחלו לעולם: בגורל ה' רפין וסי' בגורל נחלתם ר"פ דיהושע. ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ. אלה הנחלות. זה הדבר אשר נעשה. לא יהיה לך משליך חבל בגורל דמיכה:

שבע לו: (ו) כאשר עם לבבי. ולא כאשר עם פי שהמרגלים היו בעצה אחת ויירא כלב לומר להם שלא יאמר כמותם והשבח הכתוב בהיותו שנאמר עקב היתה רוח אחרת עמו שהיה אומר להם אחד בפה ואחד בלב: (י) זה ארבעים וחמש שנה. למדנו שהיו כיבוש הארץ שבע שנים שהרי בשנה השנית שלח משה המרגלים ונאמרו שלשים ושמנה שהלכו במדבר

עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם לְמִקְנֵיהֶם וּלְקִנְיָנָם׃ ה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחְלְקוּ אֶת־הָאָרֶץ׃

ו וַיִּגְּשׁוּ בְנֵי־יְהוּדָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים עַל אֹדוֹתַי וְעַל אֹדוֹתֶיךָ בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃

ז בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בִּשְׁלֹחַ מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה אֹתִי מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וָאָשֵׁב אֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם־לְבָבִי׃

ח וְאַחַי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הִמְסִיו אֶת־לֵב הָעָם וְאָנֹכִי מִלֵּאתִי אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהָי׃

ט וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר אִם־לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלְךָ בָּהּ לְךָ תִהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי מִלֵּאתָ אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהָי׃

י וְעַתָּה הִנֵּה הֶחֱיָה יְהוָה אוֹתִי כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר זֶה אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מֵאָז דִּבֶּר יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֶל־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־הָלַךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וְעַתָּה הִנֵּה אָנֹכִי הַיּוֹם בֶּן־חָמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה׃

(Masoretic margin notes: כל סיפ׳ מגרשיהן כ״מ סדין; ל׳; ל׳; ל׳; ל׳ חס׳ בסיפ׳; ל׳; ל׳; ל׳ וכמין; ל׳; פ״ז; ל׳ בטעין; ל׳ וכל חס״ף דסו׳)

ורְנַחְוָתְהוֹן לִבְעִירְהוֹן וּלְגֵיתֵיהוֹן׃ ה כְּמָא דְפַקֵּד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפַלִּיגוּ יָת אַרְעָא׃ ו וּקְרִיבוּ בְנֵי יְהוּדָה לְוָת יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגְּלָא וַאֲמַר לֵיהּ כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה קְנִיזָאָה אַתְּ יְדַעְתָּא יָת פִּתְגָּמָא דְמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה נְבִיָּא דַייָ עַל עֵסֶק דִּילִי וְעַל עֵסֶק דִּילָךְ בְּרְקַם גֵּיאָה׃ ז בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין אֲנָא כַּד שְׁלַח מֹשֶׁה עַבְדָּא דַייָ יָתִי מֵרְקַם גֵּיאָה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וַאֲתֵיבִית יָתֵיהּ פִּתְגָּמָא כְּמָא דַהֲוָה עִם לִבִּי׃ ח וַאֲחַי דְּסְלִיקוּ עִמִּי תַּבַּרוּ יָת לִבָּא דְעַמָּא וַאֲנָא אַשְׁלֵמִית בָּתַר דַּחַלְתָּא דַייָ אֱלָהִי׃ ט וְקַיֵּים מֹשֶׁה בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר אִם לָא אַרְעָא דִּי דְרָכַת פַּרְסַת רַגְלָךְ בַּהּ דִּילָךְ תְּהֵי לְאַחֲסָנָא וְלִבְנָךְ עַד עָלְמָא אֲרֵי אַשְׁלֵימְתָּא בָּתַר דַּחַלְתָּא דַייָ אֱלָהִי׃ י וּכְעַן הָא קַיֵּים יְיָ יָתִי כְּמָא דִי מַלִּיל דְּנַן אַרְבְּעִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין מֵעִדָּן דְּמַלִּיל יְיָ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין עִם מֹשֶׁה דַּאֲזַל יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא וּכְעַן הָא אֲנָא יוֹמָא דֵין בַּר תְּמָנַן וְחָמֵשׁ

כל ספר׳ מגרשיהן במ״א מגרשיהם וסימן כי היו בני יוסף שני מטות. הכל קריאה דכוו׳ במ״א מגרשיהן וסימן [כל הערים אשר: משה איש האלהים ו׳ בלישנא וסימן וזאת הברכה אשר ברך משה. ויגשו בני יהודה אל יהושע. ומשה איש האלהים בניו יקראו. ויקרא המלך יהואש.

תולדות אהרן כאשר צוה ה׳. מקדש שער נד: בן ארבעים שנה. סנהדרין סט זבחים קיח ערכין יג: אלכי סיום. סנהדרין סט זבחים קיט ערכין יג:

רדק

מקום: למקניהם ולקניינם. תרגומו לבעיריהון ולגיתיהון ר״ל הבהמות הגסות והבהמות הדקות: (ו) כאשר עם לבבי. נראה כי כאשר היה עמהם עד שבאו אל המחנה היה מסכים עמהם בדבריו כדי שלא יהרגוהו וכאשר בא אל המחנה השיב דבר אמת כאשר עם לבבו והוא שאמר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי ובדרך הדרש לפי שהתחיל לדבר כדבריהם כשאמר ויהס כלב התחיל ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם והם חשבו כי מסייע היה להם ותקן: (ח) המסיו. נכתב ביו״ד אחר הסמ״ך במקום הא״ל והיה משפטו המסו בשורק והו״ו על דרך עשיו רגלי והדומים לו ובא היו״ד נחה והוי״ו נעה שלא כמנהג ויש אומרים בלשון הקדש אבל בלשון ארמי ובא כמו כן אשתיו במרא ורבי אחי רבי משה ז״ל כתבו במשקל הפעיל והוי״ו מקום למ״ד הפעל. אמר כי כל אחד מאחי אשר עלו עמי המסה את לב העם: (ט) אשר דרכה רגלך בה. זו היא חברון שנאמר ויבא עד חברון ולא אמר ויבאו לפי שהמרגלים האחרים היו יראים לבא שם מפני הענקים כמו שאמר ושם אחימן וגו׳ כלומר אף על פי שהיו שם אלה הענקים הגדולים בא שם כלב לפיכך אמר לו משה שתהיה לו חברון לנחלה ואם לא נזכר זה בספר התורה ידוע כי אמת היה אחר שאמר כלב ויהושע הודה לו וכן כתוב בשופטים ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה: (י) החיה ה׳ אותי כאשר דבר. והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה: זה ארבעים וחמש. כי דבר המרגלים היה בשנה השנית לצאתם ממצרים והנה נשארו להם במדבר שלשים ושמנה שנה והשבע שכבשו הנה ארבעים וחמש ומזה ראו רז״ל כי ז׳ שנים כבשו הארץ וז׳ שחלקו ראו מפסוק ביו״ד שנה אחר אשר הכתה העיר כי ישראל לא מנו ליובלות ושמטו׳ אלא אחר שחלקו והפסוק אומר כי ארבע עשרה שנה אחר שחרבן היה תחלת יובל כמו שאומר בראש השנה בעשור לחדש ואיזו היא שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת יובל לא וחשוב משנכנסו ישראל לארץ אי אתה מוצא ארבע עשרה שנה אחר חרבן תחלת יובל אם לא תוציא י״ד שנה משנכנסו עד שמטו. והם שבע שכבשו ושבע שחלקו: מאז דבר ה׳. כי במצות האל אמר משה לכלב שתהיה לו חברון לנחלה: אשר הלך ישראל במדבר. פעמו לזה מ׳ וחמש שנה שולל כלומר זה הזמן הארוך מן הדבר אשר דבר ה׳ עד היום לפי שהלך ישראל במדבר ל״ח שנה כשגזר המרגלים ויהיה ראוי עם ישראל במדבר שי׳ פעם אשר הלך עם משה: וככתי

רלבג

כמו שצוה השי״ת את משה בתורה: (ו) והנה זכר שכבר נגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל כי היה המשכן שם אז ולזה היה שם יהושע והנה באו לשם עם כלב לכבודו כי נשיא היה עליהם ויורה על זה כי הוא לבדו דבר עם יהושע ולמדנו ממאמרו זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה׳ את הדבר הזה אל משה כי שכבשו שבע היה זמן כבוש הארץ כמו שזכרו רבותי׳ ז״ל וזה כי בשנה השנית לצאת בני ישראל מארץ מצרים נמנו ישראל כמו שזכר בפרשת במדבר סיני ואחר מינה שלח משה המרגלים ולפי שמעת היות משה לפני פרעה עד יום מותו היו ארבעים שנה כי הוא היה בן פ׳ בעמדו לפני פרע׳ הנה נשארו מעת שלח המרגלים עד יום מותו ל״ח ויותר על זה מה שנשאר מהשנה השנית ולזה ראוי שיובן מה שאמר בתורה שיעמדו מ׳ שנה על חטא המרגלים יחסר מלא עד והוא ל״ט שנה ולזה הוא מבואר שמעת מיתת משה רבינו ע״ה עד שאמר כלב זה המאמר היו ז׳ שנים וחלק מהשנה השביעית ולפי שלא נשלם זה הכבוש עד אחר זה וזה כי אחר שכבש כלב את חברון זכר שהארץ שקטה ממלחמה הנה

מצודת ציון

מגרשי׳ המקומות לסביר מחוץ לחומה ובאלו נגרשו הבהמה: למקניהם. הם הבהמות גסות ולקנינם׳. הם הבהמות דקות: (ו) אודותי. תרגומו עסק דילי וכן על כל אודות (ירמיה ג׳): (ח) המסו. מלשון המסה: מלאתי. ענין שלמות ותמות: (ט) דרכה. נעדה ושית

מצודת דוד

לא רק השפה ותלו לבד הלוים אבל ללוים לא נתנו נחלה לא משה ולא יהושע: לשבת. ר״ל לבד לדור בהם ולא להיות שלהם לנמרי: (ה) כאשר צוה ה׳. שלא לתת נחלה ללוים: ויחלקו. ביניהם חלקו ולא נתנו ממנה ללוים: (ו) ויגשו בני יהודה. לעזור לכלב בשאלת בקשתו: על אודותי וכו׳. שאחיה ואבוא אל הארץ ולא אמות במדבר: (ז) עם לבבי. כי בשוב היה בעצה אחת עם יתר המרגלים כי פחד מהם ובבואו לפני משה כחש אותם: (ח) ואחי. המרגלים כולם המסו לב העם: מלאתי. השלמתי להחזיק דבר ה׳: (ט) אם לא. הוא ענין לשון שבועה כאלו אמר אם לא יהיה הדבר הזה אזי יהיה עונשו כך וכך וגזם ולא אמר וכן אם לא על פניך יברכך (איוב א׳): אשר דרכה רגלך בה. זה חברון שנאמר ויבא עד חברון (במדבר י״ג) וכלב לבד בא לחברון: (י) אשר הלך וכו׳. במשך השנים ההם

רשי

במדבר ושבע שכבשו הרי ארבעים וחמש : (טו) האדם הגדול בענקים הוא. אביהם של אחימן ששי ותלמי ארבע הי' שמו. ד"א על שם שלש וג' בניו שכן קורא אותם ילידי הענק : והארץ שקטה ממלחמ'. מוסב לענין הראשון לאחר שבע שכבשו הניבותיהם נכנעו האמוריים ולא נתאספו עוד למלחמה עליהם לכך התחילו לעסוק בחילוק הארץ : ומדרש אגדה האדם הגדול בענקים הוא אברהם אבינו הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעים שנה שנתעכבו במדבר בשכל שכבדו את הזקן בקרית ארבע שאמרו לו נשיא אלהים אתה בתוכנו : (א) אל גבול אדום. סמוך למיצר אדום נגבה. בתחום מצר דרומי של ארץ ישראל : מקצה תימן. בסוף

רדק

(יא) וככחי עתה. בלא שני כפ"ין הדמיון זה אחר זה כמו כעם ככהן כעבד כאדניו כאילו אמר העם ככהן והכהן כעם וכן כחי עתה ככחי אז וכחי אז ככחי עתה הכל בשוה : (יב) הי אותי. כמו עמי, וכן ולדברים אותך והדומים להם. (יג) ויתן את חברון לכלב. פי' שדה העיר והצריה כי העיר עצמה היתה מקלט כמו שאמר בספר ערי המקלט כי חברון ומגרשיה היו לכהנים : (טו) קרית ארבע. ארבע הוא שם הענק והוא האדם הגדול בענקים : שקטה ממלחמה : כי אתעצלו בני ישראל להוריש הנשארים : (א) נגבה. בקצה תימן מדבר צין היה לצד דרום ולא כל דרום הגבול אלא מקצה דרומו : מן הגלגון. לשון הים ויית כיפה דמיתפני דרומא ר"ל

יא עוֹדֶנִּי הַיּוֹם חָזָק כַּאֲשֶׁר בְּיוֹם שְׁלֹחַ
אוֹתִי מֹשֶׁה כְּכֹחִי אָז וּכְכֹחִי עָתָּה
לַמִּלְחָמָה וְלָצֵאת וְלָבוֹא׃ יב וְעַתָּה
תְּנָה־לִּי אֶת־הָהָר הַזֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר
יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אַתָּה שָׁמַעְתָּ
בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־עֲנָקִים שָׁם וְעָרִים
גְּדֹלוֹת בְּצֻרוֹת אוּלַי יְהוָה אוֹתִי
וְהוֹרַשְׁתִּים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
יג וַיְבָרְכֵהוּ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתֵּן אֶת־חֶבְרוֹן
לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה לְנַחֲלָה׃ יד עַל־כֵּן
הָיְתָה־חֶבְרוֹן לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי
לְנַחֲלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא
אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו וְשֵׁם
חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע הָאָדָם
הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים הוּא וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה
מִמִּלְחָמָה׃ טו א וַיְהִי
הַגּוֹרָל לְמַטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם
אֶל־גְּבוּל אֱדוֹם מִדְבַּר־צִן נֶגְבָּה

ל' | ל' וחוא מן ח"ג כח | ל' . ד' | ל' וכל קרי' גדלות ובצרות | נ"ז | י"ג ר"פ | ל' . ו'

שְׁנִין׃ יא עַד כְּעַן אֲנָא
יוֹמָא דֵין תַּקִּיף כְּדִבְיוֹמָא
דִשְׁלַח יָתִי מֹשֶׁה כְּחֵילִי
כִּבְכֵן וְכֵן חֵילִי דִכְעַן
לְאַגָחָא קְרָבָא וּלְמִפַּק
וּלְמֵיעַל׃ יב וּכְעַן הַב לִי
יַת טוּרָא הָדֵין דְמַלִּיל יְיָ
בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי אַתְּ
שְׁמַעְתָּא בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי
גִבָּרִין תַּמָן וְקִרְוִין רַבְרְבָן
כְּרִיכָן מָאִים יְהֵא מֵימְרָא
דַיְיָ בְּסַעְדִי וְאֵירְתִינוּן
כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ׃
יג וּבָרְכֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ וִיהַב
יַת חֶבְרוֹן לְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה
לְאַחְסָנָא׃ יד עַל כֵּן הֲוַת
חֶבְרוֹן לְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה
קְנִזָאָה לְאַחְסָנָא עַד יוֹמָא
הָדֵין חֳלַף דְאַשְׁלֵם בָּתַר
דַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ טו וְשׁוּם חֶבְרוֹן
מִלְקַדְמִין קִרְיַת אַרְבַּע אֱנַשׁ רַב בְּגִבָּרַיָא הוּא וְאַרְעָא
שְׁדוֹכַת מִלְמֶעְבַּד קְרָבָא׃ א וַהֲוָה עַדְבָא לְשִׁבְטָא דִבְנֵי
יְהוּדָה לְזַרְעִיתְהוֹן עַל תְּחוּם אֱדוֹם מַדְבְּרָא דְצִין

יעמדו על עמדם. ויקם ישוע בן יוצדק דעזרא. תפלה למשה איש האלהים : ושמונים ו' מלאים וסימן נמסר בסדר בראשית : ושם י"ג ר"פ וסימן נמסר בסדר בראשית :

רלבג

הנה זה מבואר שבבה יתכן שהיו ימי הכבוש שבע שנים וכבר זכרו רבותינו ז"ל שימי החלוקה היו ג"כ שבע שנים ולא ידעתי לזה סמך אלם וידמה שהכבר קבלו זה בקבלה : ועלה

ביאור הגרא

טו (א) ויהי הגורל למטה בני יהודה. כי יהודה של תחלה מפאת דרום נגד כל ארץ ישראל לכן נקרא בש"ס כל חלק הדרום ארץ יהודה שהוא היה חלק יהודה. ובנימין נכלל בשבט יהודה ונקרא תמיד על שם יהודה. ומחלק יוסף ואילך נקרא גליל וכיא לצון וכמ"ש יהודה יעמוד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו מצפון (יהושע י"ח) : אל גבול אדום. פי' שמקצוע צפונית מערבית של אדום היה נוגע בקצה דרום של א"י ומשם היתה התחלת גבול דרום של יהודה. ורש"י פי' (בגבולין של מסעי) שאדום היה בדרום כנגדו ומואב למעלה מאדום וא"א לומר כן לפי דעתו הי' מדבר צין למעלה מארץ אדום (כמ"ש רש"י בפ' מסעי ל"ד ג' מדבר צין כו') וכתיב ויבאו בני ישראל מדבר צין היא קדש וכתיב וישלח ישראל מקדש אל מלך אדום וא"כ ע"כ מדבר צין קודם לארץ אדום. ועוד הכתיב ויסעו בני מהר ההר וגו' לסבב את ארץ אדום ולפי פירש"י היה הר ההר אחר ארץ אדום בעבר השני כי כן כתיב (בפ' מסעי ל"ג ל"ז) ויסעו וגו' ויחנו במדבר צין היא קדש ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר. נמצא הר ההר למעלה מקדש ולפי פירש"י ז"ל שמדבר צין היא קדם למעל' מארץ אדום כ"ל כ"ש הר ההר. ועוד שרש"י בעצמו מביא מדרש רז"ל לפי שנתקרבו לאדום בהר ההר נחסר אהרן הצדיק ולפי דעתו אפי' מדבר צין היה בעבר השני וכ"ש הר ההר כ"ל. (עיין בביאור הגאון פי' בלק מהדורא תניינא דף מ"ח ע"ב פי' ל"ו ד"ה אשר על גבול ארנון כו' ובפ' חוקת דף מ"ז ע"א פ"א ד"ה מדבר צין היא קדש שמאריך מאוד מזה) וכבר עברו גבול אדום וא"כ היאך נתקרבו לאדום בהר ההר. אלא עיקר הענין שאדום היה במקצוע דרומית מזרחית של א"י. וא"ת לפונית של אדום בדרומית של ארץ ישראל והר ההר למטה ממנה וקדש עוד למטה ממנה קצת ומדבר צין עוד למטה ממנ' קצת וקדש הוא קצה גבול ארץ אדום (עיין בביאור הגאון הנ"ל שכתב שם שקדש היתה עיר בקצה מדבר צין כו' ר"ל בקצה מדבר צין שלצד אדום. לפי זה מה שכתב כאן ומדבר צין עוד למטה כו' הוא כל האורך של המדבר עד לים) ונתקרבו קצת להר ההר שם מת אהרן ונסעו משם לסבב ארץ אדום והלכו בצד דרום של ארץ אדום עד שבאו לאובות ובדרך הזה היה צלמונה ופונן. ואובות היה בסוף גבול אדום ולכן לא כתיב בפרשת חוקת רק נסיעתן מהר ההר לאובות ולא חשיב צלמונה ופונן לפי שנכללין בדרך הזה ולא חשיב רק ב' הקצוות של ארץ אדום ונסעו מאובות באלכסון קצת עד שבאו לעיי העברים שהיה נגד מדבר מואב ומואב היה כמין דלי"ת שהלך מואב עד המזרח של ארץ אדום והלך גם כנגד צפון של ארץ אדום כרצועה רחבה עד ארץ ישראל. ונסעו מעיי העברים עד נחל זרד ונחל זרד היה אצל ארץ מואב עד גבול צפוני של ארץ אדום שהוא נגד גבול דרום של ארץ ישראל ומחמת שלא רצו מואב להניח לעבור ישראל בגבולם הוכרחו לעבור את נחל זרד ובאו לנחל ארנון אשר הוא גבול בין מואב ובין האמורי. וזה שנחל זרד נקרא והב שמשם התחלת ירושת ישראל והוא נקרא דיבון גד כי עד שם לקח גד ולכן כתיב וסרף זרוע אף קדקוד שלקח כמו זרוע כי עד ארץ מואב אשר לקח סיחון לקח כל. שהוא עד

מצודת דוד

אתו : (יא) עודני היום חזק. לפי שבא לשאול את חברון השם פן ישיב יהושע לאמר הלא זקנת ותש כחך ואיך תכבוש את חברון לזה אמר עודני חזק כמאז : ככחי אז. כמו הכח שהיה בי אז כזה הכח בי היום הן להלחם בעצמי הן לצאת ולבוא לפני העם להורותם תכסיסי המלחמה : (יב) ההר הזה. זה חברון : ביום ההוא. אשר הלכנו לתור את הארץ : כי ענקים שם. ומי יעצר כח להלחם בם : אולי ה' אותי. אולי יהיה ה' עמי לכבשם ולגרשם כאשר דבר לתת לי : (יג) ויברכהו. שיצלח בהלחמו בם : את חברון. שדה העיר וחצריה אבל העיר עצמה היתה עיר מקלט והיא ומגרשיה היו לכהנים כמ"ש למטה : (יד) על כן. ר"ל לא באה לו בחלקו ונורלו בתוך בני משפחתו ושבטו כ"א בעבור זה באה לחלקו תוזר ומפרש יען אשר מלא וכו' : (טו) קרית ארבע. קרית הים שהיה שמו ארבע והוא היה אדם הגדול בענקים ור"ל גם למול ענקים היה נחשב לגדול וגובה הקומה : והארץ שקטה ממלחמה. כאילו אמר הנה הדבר הזה עם שנכתב פה אחר כל המלחמות מ"מ נהיה הדבר בזמן המלחמה ולאח"ז שקטה הארץ ממלחמה : טו (א) למשפחותם. מה שחלקו למשפחותם כי יתכן שחלקו לכל משפחה ומשפחה חלק לבד ולא היו מעורבבים אלה באלה : אל גבול אדום. לנחול אצל גבול אדום שעמדה בדרומה של ארץ ישראל : מדבר צין נגבה. ר"ל מדבר צין היתה מיצר הדרומי של יהודה וחוזר ומפרש מקצה תימן ור"ל לא שהיתה מדבר צין כל אורך מיצר הדרומי אלא מקצה

מצודת ציון

ושאת מלשון דרך : (יב) בצורות. חזקות והוא מל' צור : אותי. עמי אף כי הוא בחול"ם וכן ולדברים אותך (יחזקאל ב') : והורשתים. וגרשתים : (יד) יען. בעבור : (טו) קרית. מלשון קריה ועיר : טו (א) גבול. מיצר וסוף : הלשון

ר"ל לשון סלע : (ג) אל מנגב. אל המקום שהיה מנגב למעלה עקרבים :
(ד) זה יהיה לכם גבול נגב. היה לו לומר להם שהרי כל הפרשה ספור דברים הוא ויתכן פירושו כי כן יהיה הגבול להם כמו שנאמר בתורה הזה יהיה לכם גבול נגב : (ו) אבן בהן בן ראובן. אדני המקום היה שמו בוהן בן ראובן וכן תרגם יונתן בר ראובן ושם המקום אבן אולי היתה שם אבן גדולה לסימן לגבול המקום

בסוף כל המיצר : (ב) ויהי להם גבול. מיצר דרומי של יהודה : מקצה ים המלח. הוא מקצוע דרומית מזרחית של א"י כאשר מפרש : מן הלשון. של ים : (ג) ויצא אל מנגב למעלה עקרבים. ואינו אומר ויצא ונסב ותאר אלא במקום שחוט של גבול בולט אל החוץ או כונס לצד פנים שאינו הולך מכוון וכאן הוא בולט אל החוץ וכא מנגב למעלה עקרבים בדרום של מעלה עקרבים נמצא שלמעלה עקרבים לפנים מן החוט ועבר ובא לו אל המערב : צנה. צין וכל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה : ועלה. כל מה שהוא עולה מן המזרח לצד ירושלים הוא עולה ומירושלים והלאה הוא יורד כאן למדנו שירושלים גבוה מכל ארץ ישראל וירושלים אינה מכרי במיצר זה שבמיצר צפונית של יהודה היתה כמו שאמור בענין : ועלה מנגב לקדש ברנע. החוט הולך לדרומה של קדש ברנע נמצאת קדש לפנים מן החוט : ועבר חצרון. לצד המערב הוא מונה והולך עד וכיו תוצאותיו הימה : (ד) תוצאות. סופו של מיצר אל הים הגדול שהוא מיצר מערבי לכל ארץ ישראל נמצא גבול יהודה מחזיק כל ארכה של ארץ ישראל מן המזרח למערב ועומד בדרומה של ארץ ישראל : (ה) וגבול קדמה. חוט המתוח למיצר מזרחי של יהודה : ים המלח. שהוא מקצוע דרומית מזרחית לארץ כאשר מפרש : עד קצה הירדן. רחבו של גבול יהודה אינו אלא כנגד ים המלח עד מקום שהירדן נופל בים המלח שהירדן אף הוא במיצר מזרח של ארץ כנען כמו שנאמר כאשר מפרש במיצר מזרחי וירד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח שהוא במקצוע : וגבול לפאת צפונה. חוט מיצר המתוח למיצר צפון מן המזרח למערב מלשון ים המלח ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו שעם כלה רוחב גבול מיצר המזרחי ועלה לצד המערב בית חגלה ועבר החוט מצפון לבית הערבה נמצא בית הערבה בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט : (ו) ועלה הגבול וגו' אבן בהן. כל מה שהולך עד ירושלים הוא עולה

מקצה תימן : ב ויהי להם גבול נגב
מקצה ים המלח מן הלשן הפנה (נ' חס')
נגבה : ג ויצא אל מנגב למעלה (י"א נסב')
עקרבים ועבר צנה ועלה מנגב
לקדש ברנע ועבר חצרון ועלה
אדרה ונסב הקרקעה : ד ועבר (נ. נ')
עצמונה ויצא נחל מצרים והיה (והיו קר')
תצאות הגבול ימה זה יהיה לכם
גבול נגב : ה וגבול קדמה ים המלח
עד קצה הירדן וגבול לפאת צפונה (נ')
מלשון הים מקצה הירדן : ו ועלה
הגבול בית חגלה ועבר מצפון לבית
הערבה ועלה הגבול אבן בהן בן

דרומא מסייפי דרומא :
ב והוה להון תחום דרומא
מסייפי ימא דמלחא מן
כיפא דמתפני לדרומא :
ג ונפק למדרומא למסקנא
דעקרבין ועבר לצין וסליק
מדרומא לרקם גיאה ועבר
לחצרון וסליק לאדר
ומסתחר לקרקעה : ד ועבר
לעצמון ונפק לנחלא
דמצרים ויהוו מפקנוהי
דתחומא למערבה דין
יהא לכון תחום דרומא :
ה ותחום קידומא ימא דמלחא עד סייפי ירדנא
ותחומא לרוח צפונא מכיף ימא מסייפי ירדנא :
ו וסליק תחומא לבית חגלה ועבר מצפונא לבית
מישרא וסליק תחומא לאבן בוהן בר ראובן :

והיה תוצאת הגבול ד' כתיבין והיה וקרינן והיו וסימן למעלה עקרבים דוידבר. נחל מצרים דיהודה. בית און. בית חורון. בית חגלה דבנימין. צאן אבדות היו עמי. ולא יהיו עוד לשני גוים. ונמסר גם בסדר מסעי: לפאת צפונה נ' בקריאה וסי' וגבול קדמה. ויהי להם הגבול. וזה גבול הארץ דיחזקאל :

ביאור הגר"א

עד הירדן ואצל ארץ מואב לקח רצועה קצרה עד נחל זרד. ולכן נקרא והב מלשון יהב שמשם התחלת יהיבה וכן נקרא בשירת ישראל מתנה שמשם התחלת המתנה שהיא ארץ ישראל שניתן לישראל וז"ש וממדבר שהוא עיי העברים מדבר מואב נסעו למתנה וממתנה נחליאל שהוא נחלי ארנון וכמות הוא אשר יקרא במלחמות ה' אשד הנחלים ובמסעי נקרא הרי העברים והגיא נקרא ערבות מואב ומשם בארה הוא ראש הפסגה ונשקפה כו' כי שם נטמן הבאר ומראש הפסגה היה נראה הבאר ע"פ הישימון הוא בית הישימות שכתוב בפ' מסעי ושם במסעי כתוב שני פעמים ויחנו והיינו החנייה האחת כפשוטו והב' הוא התפשטותן שנתפשט חנייתן על כל ערבות מואב. ולא נכתבו בפ' מסעי רק מ"א מסעות הגם שהיו מ"ב כידוע ונכתבה חנייה תחתיה ומסע המ"ב נכתבה ביהושע ויסעו מהשיטים (ג' א') ושם לא נכתבה חנייה רק וילינו שם טרם יעבורו : מדבר צן. היא תחת אדום אצל גבול דרום של ארץ ישראל : מקצה תימן. לפי שארץ אדום נתחלקה למשפחות בני עשו ומשפחות תימן היא הראשונה שבאדום כמ"ש אלוף תימן כו' ונטל בתחלה ארץ אדום במקצוע צפונית מערבית ולכך היה תימן נוגע בגבול דרומית ארץ ישראל ולכך נקרא דרום תימן ונקרא נגבה לפי שהחמה מהלכת שם תמיד בקיץ ובחורף ומייבשת לכן נקרא נגבה לשון יובש . וצפון נקרא ע"ש שהחמה צפונה ובואה לשם . ומזרח ששם מתחלת לזרוח ומערב שהחמה שוקעת שם ונתערב החשך עם האור ולזה נקרא ערב : (ב) מן הלשון. מפני שדרך הנהרות לקצר משני קצותיו כלשון לכך אמר מן הלשון : הפונה נגבה. כלומר מאותו צד הלשון הפונה לדרום שם מתחיל גבול יהודה ומשם חוצב והולך כל פאת דרום של יהודה : (ג) ויצא אל מנגב וגו'. שמור זה הכנחה כל מקום שנאמר ויצא פירש שהגבול היה יוצא מקו המישור לקו השיפוע קצת ובמקום שכלה השיפוע שם התחיל להלוך במישור ונמצא נתרחב הגבול. וכל מקום שנאמר ועבר פי' שעבר הגבול באמצע העיר וכל מקום שנאמר ונסב פי' שקו הגבול היה מתרחב רק כנגד אותו המקום ומסבב אותו עד שבא במישור כנגד קו שהתחיל להתרחב וכל מקום שנאמר ותאר פי' שקו הגבול הולך במישור ואינו סר לא לימין ולא לשמאל והוא מלשון במחוגה יתארהו. וכל מקום שאמר ועלה. פירש שעולה למקום גבוה להר. וכ"מ שנאמר וירד פי' שירד קו הגבול לשפלה ולעמק : ויצא אל מנגב למעלה עקרבים. פי' שהגבול היה מתרחב עד שהיה הגבול בדרום לעבר מעלה עקרבים ומעלה עקרבים נכנס בעברי א"י : ועבר צנה. פירש שעבר דרך אמצע העיר של צינה ונקראת צנה מפני שהיה שם ציני הר הברזל ולפיכך היתה נקראת מדבר צין מדבר של עיר צין : ועלה מנגב לקדש ברנע. שקדש ברנע בדרום של א"י והיה בהר לכך נאמר ועלה : ונסב הקרקעה. שקו הגבול היה הולך סביב הקרקע' כחצי עגול : (ד) ועבר עצמונה. באמצע העיר : ויצא נחל מצרים. שהנחל היה הולך ממצרים עד ארץ ישראל והוא נילוס והגבול היה מתרחב עד קצה הנחל ומשם הולך הקו במישור עד הים הגדול : (ה) מלשון הים. פי' שגבול צפון יהודה הי' מתחיל מקצה ים המלח מצפונה המתקצר כלשון : (ו) ועבר מצפון לבית הערבה. פירוש שהגבול

מצודת דוד

מקצה תימן היתה וממנה היה מתחיל מיצר הדרומי : (ב) גבול נגב. מיצר הדרומי ממזרח כלפי המערב : מקצה ים המלח. אשר עמד במזרחו של ארץ ישראל ומשם התחיל מדבר צין : מן הלשון. של הים ההוא : (ג) ויצא. הגבול ההוא יצא כלפי חוץ להתרחב יותר ובא אל המקום שהיתה מנגב למעלה עקרבים א"כ היתה מעלה עקרבים לפנים מן הגבול וליהודה תחשב (כ"מ שנאמר ויצא ר"ל חוט המיצר יצא כלפי חוץ ונתרחב הנחלה היא וברוחב היא הלכה משם והלאה וכ"מ שנאמר ונסב או ותאר ר"ל חוט המיצר סיבב רק המקום ההוא ואח"ז חזר חוט המיצר לרוחב הראשון או כשכלה הפאה האחת ומסבב לפאה אחרת וכ"מ שנא' תוצאות או ר"ל שם כלה הגבול לגמרי או ר"ל שם כלה ויצא רוחב הראשון כי משם והלאה נתקצר הנחלה וכאשר יראה בצורה) : ועבר צנה. משם עבר הגבול לצין כי הה"א בסופה עומדת במקום למ"ד בתחלה (כ"מ שנא' ועבר ר"ל במקום ישר ושוה וכ"מ שנא' ועלה ר"ל שעלה בגובה ההר וכ"מ שנא' וירד ר"ל שירד במורד ההר) : מנגב לקדש ברנע. והיתה א"כ מנחלת בני יהודה : (ד) תוצאות הגבול. סוף הגבול כלה אל הים הגדול נמצא החזיק גבול יהודה כל אורך ארץ ישראל מן המזרח למערב : זה יהיה לכם. ר"ל זה הגבול יהיה לכל ישראל גבול הנגב מן המזרח למערב כאמור : (ה) וגבול קדמה. מדרום כלפי הצפון : ים המלח. כל אורך הים היה הגבול וברוחב כל נחלתו : עד קצה הירדן. קצהו הדרומי הנופל בים (אולם משם הלך הירדן בפאת הדרומי כלפי המערב ונפל בים הגדול כן אמרז"ל (בכורות נ"ה) ובזה ניחא מ"ש ויסע לוט מקדם (בראשית י"ג) כי פנה למערב לככר הירדן שכלפי המערב וניחא מ"ש ויבאו כו' אשר בעבר הירדן (שם נ') ור"ל בעבר הירדן שכלפי המערב כי לא היה צורך להם ללכת בדרך עבר הירדן המזרחי) : וגבול לפאת צפונה. מן המזרח כלפי המערב : מלשון הים. הפונה צפונה והוא מקצה הירדן הפונה לדרום : (ו) בית חגלה. ר"ל מצפונה כמחבר בגבולי בנימין : מצפון וכו'. א"כ בית הערבה היתה

רש"י

עולם: (ז) ועלה הגבול דבירה מעמק עכור. שהיה עמק עכור בין אבן בהן לדביר: וצפונה פונה אל הגלגל. וכשהגיע כנגד הגלגל מרחיב הגבול ויוצא חוץ המישר לצד הצפון אל הגלגל אשר הוא נוכח מעלה אדומים אשר המעלה בדרום הנחל נמצא הנחל חוץ מן התחום שלא בגבול יהודה: מנגב לנחל. עמק ומדרון הי' בלא מים: אל עין רוגל. מעין הכובסים תרגם יונתן עין קצרא וקורא את הכובס רוגל ע"ש שבועטם את בגדי הצמר ברגליו שקורין פולו"ש בלע"ז: (ח) ועלה וגו' גי בן הנם. עודנו עולה משם עד עין עיטם ומשם והלאה הוא יורד וזהו שאמרו רבותינו ז"ל בזבחים קדשי' סבור למגנייהו במעין עיטם שהוא גבוה מירושלים משם: אל כתף היבוסי מנגב. נמצאת ירושלים חוץ מן התחום ואינה בגבול יהודה אלא בגבול בנימין שהוא בצפונו של יהוד': (ט) ותאר. לשון ונסב בשגל כמו ובמחוגה יתארהו וי"ת את כלם ויסחר: ויצא אל ערי הר עפרון. התחום יוצא לצד הצפון והגבול הרחיב עד ערי הר עפרון: ותאר הגבול בעלה. אין זה לצד המערב אלא הבליטה לצד צפוי: (י) ונסב הגבול מבעלה ימה. עכשיו חזר למניינו הראשון מן המזרח למערב: אל כתף הר יערים מצפונה. שהיה התחום בצפונה של

רד"ק

המקום: (ז) אל הגלגל אשר נכח למעלה אדומים. נקרא המקום גלגל ונקרא גלילות לענין ידוע אצלם ואדומים גם כן שם מקום נקרא כך לענין ידוע אצלם. וכת"י למסקנא דאדמים: אל עין רוגל. ת"י לעין קצרא וקצרא בדברי רז"ל הוא כובס הבגדים ות"י עדה כנוס חקל משמא קצריא וקרא הכובס רוגל לפי שמשפשף הבגדי' ברגליו בעת שמכבסם: (ח) גי בן הנם. ת"י חילת בר הינם והיה הגיא הזה סמוך לירושלם והוא המקום אשר שמא יאשיהו מפני הגלולים שהיו בו וגם אדוני המקום מקדש בן הנם והנום. ומה שנאמר ועלה הגבול והמקום היה גי אינו אומר ועלה כנגד הגיא אלא אל המקום שהיה בו הגיא בכל אלה הגבולים הוא אומר ועלה כי ירושלם גבוה מכל הארצות: עמק רפאים. ת"י מישר גבריא והוא שנאמר עליו כמלקט שבלים בעמק רפאים והיה המקום ההוא מאז מקום הגבורים הענקים: (ט) ותאר הגבול. כל ותאר ת"י יסחור כמו ובמחוגה יתארהו שהוא ענין סבוב: מעין מי נפתוח. הוא הנקרא בדברי רז"ל עין עיטם

רלב"ג

(ח) ועלה הגבול גי בן הנם אל כתף היבוסי מנגב היא ירושלם. ידמה מזה המקום שירושלם לא נתחלקה לשבטים ואולם מה שאמר אחר זה ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם' ויושב היבוסי את בני יהודה בירושלם יורה שירושלם היתה מנחלת בני יהודה כי לא אמר לא יכלו בני ישראל להורישם אך אמר לא יכלו בני יהודה להורישם. וממה שאמר בנחלת בנימין במנין עריהם אשר נפלו להם בנחלה וצלע האלף והיבוסי היא ירושלם ידמה כי ירושלם היתה מנחלת בני בנימין ולזה נפלה המחלוקת אם נתחלקה ירושלם לשבטים אם לא. וכבר יפול ספק במה שנזכר בכאן מנחלת בני יהודה שאחר כן נתנו קצת מעריהם למטה שמעון וזכר הסבה בזה כי היה

יהושע טו

ראובן: ז וְעָלָה הַגְּבוּל ׀ דְּבִרָה מֵעֵמֶק עָכוֹר וְצָפוֹנָה פֹּנֶה אֶל־הַגִּלְגָּל אֲשֶׁר־נֹכַח לְמַעֲלֵה אֲדֻמִּים אֲשֶׁר מִנֶּגֶב לַנָּחַל וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־מֵי־עֵין־שֶׁמֶשׁ וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו אֶל־עֵין רֹגֵל: ח וְעָלָה הַגְּבוּל גֵּי בֶן־הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף הַיְבוּסִי מִנֶּגֶב הִיא יְרוּשָׁלִָם וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵי־הִנֹּם יָמָּה אֲשֶׁר בִּקְצֵה עֵמֶק־רְפָאִים צָפֹנָה: ט וְתָאַר הַגְּבוּל מֵרֹאשׁ הָהָר אֶל־מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ וְיָצָא אֶל־עָרֵי הַר־עֶפְרוֹן וְתָאַר הַגְּבוּל בַּעֲלָה הִיא קִרְיַת יְעָרִים: י וְנָסַב הַגְּבוּל מִבַּעֲלָה יָמָּה אֶל־הַר שֵׂעִיר וְעָבַר אֶל־כֶּתֶף הַר־יְעָרִים מִצָּפוֹנָה

(ג' חס' ; ס' חד מנהון חס' ; כל ספר' חס' ; ד' פתחין ; י"ת וכל סכרמל דכוו)

תרגום

ז וְסָלֵק תְּחוּמָא לִדְבִיר מִמֵּישַׁר עָכוֹר וְצִפּוּנָא מִתְפְּנֵי לְגִלְגְּלָא דִּלְקֳבֵיל מַסְקָנָא דַאֲדֻמִּים דְּמִדָּרוֹם לְנַחְלָא וְעָבַר תְּחוּמָא לְמֵי עֵין שֶׁמֶשׁ וַהֲווֹ מַפְקָנוֹהִי לְעֵין קַצְּרָא: ח וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְחֵילַת בַּר הִנֹּם דִּלְעִיבַר יְבוּס מִדָּרוֹמָא הִיא יְרוּשְׁלֵם וְסָלֵיק תְּחוּמָא לְרֵישׁ טוּרָא דְּעַל אַפֵּי חֵילַת הִנֹּם מַעַרְבָא דִּבְסִיְפֵי מֵישַׁר גִּבָּרַיָא צִפּוּנָא: ט וְיִסְחַר תְּחוּמָא מֵרֵישׁ טוּרָא לְמַבּוּעֵי מֵי נֶפְתּוֹחַ וְנָפֵק לְקִרְוֵי טוּרָא דְעֶפְרוֹן וְיִסְחַר תְּחוּמָא לְבַעֲלָה הִיא קִרְיַת יְעָרִים: י וּמִסְתְּחַר תְּחוּמָא מִבַּעֲלָה לְיַמָּא לְטוּרָא דְשֵׂעִיר וְעָבַר לְעִיבַר טוּר יְעָרִים מִצִּפּוּנָא

מסורה

וצפונה ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן: פנה ג' וחס וסימן אשר לבבו פונה היום. וצפונה פנה אל הגלגל. אשר פנה דרך הקדים. ונמסר גם בריש סדר נצבים: מעין ד' פתחין וסי' מעין מי נפתוח. וחברו. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר: תולדות אהרן ותאר הגבול. זכחים נו:

ביאור הגר"א

שהגבול עבר בתוך העיר אפס לא באמצע אבל נמשך יותר לצד צפון ולכן חשב בית חגלה ובית הערבה גם בין ערי בנימין: (ז) מעמק עכור. ע"כ צריך לומר שעמק עכור היה הולך דרך רוחב כל ארץ בנימין עד שבא קצהו לארץ יהודה דהא כשעמדו ביריחו סקלו את עכן בעמק עכור ונקרא על שמו ויריחו הוא בצד צפון של ארץ בנימין וכאן הזכיר שקו הגבול יהודה הולך דרך עמק עכור אלא שצ"ל שעמק עכור הולך עד כנגד יריחו דרך כל ארץ בנימין עד שפגע בגבול יהודה: וצפונה פונה אל הגלגל. פירש שצפון דביר כנגד גלגל: אשר נוכח למעלה אדומים. פי' שגלגל הוא נכח מעלה אדומים: אשר מנגב לנחל. שמעלה אדומים הי' מנגב לנחל: והיו תוצאותיו אל עין רוגל. פי' מן מים שמש עד עין רוגל היה הגבול מתרחב לפאת צפון ובמקום ההוא עלה השיפוע הלך שוב במישור: (ח) ועלה הגבול גי בן הנם. פי' שגי בן הנם הי' מנגב ליבוסי שהיא ירושלים כמו שחושב בין ערי בנימין יבוס היא ירושלים וקראת ציון: ועלה הגבול אל ראש ההר. פי' שההר היה במערבה של גי בן הנם. והא דחשיב כאן תחלה גי בן הנום ויבוסי ואח"כ ההר ובגבול בנימין חשב תחלה ההר ואח"כ גי בן הנם ואח"כ יבוסי מפני שביהודה חושב ממזרח למערב ובגבול בנימין חשב ממערב למזרח ויבוסי הנזכר כאן ושם הוא סימן לגי בן הנום והוא עומד נגד גי בן הנום לצד צפון והוא אינו סימן לקו הגבול אלא על מקום הגי שהוא מנגב של יבוסי והוא בגבול בנימין: אשר בקצה עמק רפאים צפונה. שההר היה בצפון עמק רפאים: (ט) ותאר הגבול. שהלך שוב במישור ויצא אל ערי הר עפרון ומשם והלך מתרחב הגבול עד הר עפרון: (י) ונסב הגבול מבעלה ימה. פי' שהיה הגבול מסבב היה כחצי עגול. והא דכתיב בבנימין מקצה קרית יערים ויצא הגבול ימה ושם חושב ממערב למזרח הרי היה היה במזרחה של קרית יערים וע"כ צריך לומר שהים היה מסבב את קרית יערים ממזרח למערבה דרך דרומה ולכן בערי יהודה חושב אותו לצד שבמערבה ובערי בנימין חושב אותו לצד שבמזרחה של קרית יערים: אל הר שעיר. כמו איש שעיר מפני ששם היו גדלים קנים קטנים והוא מסוכך בהם כמו שעיר בשערות שלו ולכן היה נקרא עמו איש שעיר

מצודת דוד

היתה לפנים מן המיצר וליהודה תחשב (ואף כי בית הערבה נמנה היא בנחלת בנימין צ"ל שניה היו בשם אחד והיה לאחת שם לווי להבדיל ביניהן ולא הוזכר במקרא וכ"כ צ"ל בכ"מ שנזכר פעמים ושלא שם מקום אחד הן בנחלת שבט אחד הן בנחלת שני שבטים): (ז) מעמק עכור. כי מאבן בהן בן ראובן בא הגבול לעמק עכור עם שלא אמר ומעמק יובן: וצפונה פונה. כשבא הגבול מול הגלגל היה חוץ המיצר מרחיב ויוצא לצד צפון אל הגלגל אשר היא נוכח מעלה אדומים אשר המעלה ההיא עומדת בדרום הנחל והגבול הלך מהגלגל נכחו אל מעלה אדומים והנחל היה מן החוץ המיצר ולחוץ שלא בגבול יהודה: ועבר הגבול. ממעלה אדומים: והיו תוצאותיו וכו'. בצפון עין רוגל היה סוף הגבול בזה הרוחב ומשם והלאה נכנס חוץ המיצר לפנים ונתקצר המהלך: (ח) ועלה הגבול. מעין רוגל נכנס הגבול לפנים לצד הדרום ועלה במעלה ההר לגי בן הנם אשר עמדה מצד ירושלים בדרומה (וירושלים עצמה היתה מנחלת בנימין אבל רצועה היתה יוצאת מנחלת יהודה ובאה בירושלים) ואמר לי ועלה כי ירושלים היתה גבוה מכל א"י זולת עין עיטם: היא ירושלים. על היבוסי יאמר: ועלה הגבול אל ראש ההר. עודנו עולה עד מעין מי נפתוח והוא עין עיטם הנזכר בדרז"ל: ימה. ההר היה במערבה של גי בן הנם ובקצה הצפוני של עמק רפאים נמצא העמק היה מגבול יהודה: (ט) ויצא אל ערי הר עפרון. ר"ל בעבר הצפוני והיו משל יהודה: (י) ימה. כלפי המערב: מצפונה

מצודת ציון

(ג) הלשון ראש הים הסמוך כלשון: (ה) נפאת. לצד רוח: (ו) אבן בוהן. הוא שם מקום: בן ראובן. שם איש ששמו ראובן וכן מבין סימון (ירמיה מ"ח): (ז) נוכח. עד כמו: (ט) ותאר. ענין הקפה וסבוב

רד"ק

עיפה:(יב)הימה הגדול וגבול.וגבול יהודה למערב היה הים הגדול: וגבול. הים. כלומר הים הגדול וגבולו היה גבול יהודה לצד מערב וכתי' ותחומיה: (טו) ושם דביר לפנים קרית ספר.אז"ל כי בלשון פרסי קורין דביר לספר:(יז)עתניאל בן קנז אחיו כלב. אמרו רז"ל כי אחיו מאמו הי' כי כלב בן יפונה היה ועתניאל בן קנז.ומה שאמר על כלב הקנזי ייחס אותו לבעל אמו ויתכן לפרש כי אחיו מאביו ומאמו היה והיה שם אביו כלב בן יפונה וקנז כי הרבה נמצאים שתי שמות לאדם אחד והנכון אצלי עוד כי קנז היה שם ראש המשפחה והתיחסו בני המשפחה אליו ונאמרו הקנזי או בן קנז הכל אחד כי רחוק הוא ליחס האדם לבעל אמו כי אפילו למשפחת האם לא מצאנו שיתיחס האדם כי אם לבית אבותיו ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור העיר' שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן: (יח) ויהי בבואה. באות' בית השמוש ופי' כבואה לבית בעלה: ותסיתהו. הסיתה בעלה לשאול מאת אביה שדה ולא רצה הוא לשאול וכשראתה כן והצנח מעל החמור: כלומר הפילה עצמה מעל החמור שהיתה רוכבת עליו. ות"י ואתרכינת וכן תרגו' ותפל מעל הגמל: (יט) ברכה. ת"י אחסנתא ויתכן לפרש ברכה ממש שהיא תוספת טובה כלומר שיוסיף לו על מה שנתן לה כי ידמה שנתן לה ארץ נגבה ויבשה וזהו שאמרה ארץ הנגב נתתני תרגום חרבו המים נגבו מים ושאלה שיתן לה עוד השדה שהיו בו גלות המים להשקות ארץ הנגב שנתן לה ופי' נתתני נתת לי. ויש לפרש עוד ברכה כמו ברכה בגרי וי"ת ארץ הנגב ארי לארע דרומה יהבתני: ופי' גלות מים מעיינות כמו גל נעול או פירוש בריכות מים המכונסין וי"ת בית שקיא: (כא) ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה

יהושע טו

י הִיא כְסָלוֹן וְיָרַד בֵּית־שֶׁמֶשׁ וְעָבַר תִּמְנָה׃ יא וְיָצָא הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף עֶקְרוֹן צָפוֹנָה וְתָאַר הַגְּבוּל שִׁכְּרוֹנָה וְעָבַר הַר־הַבַּעֲלָה וְיָצָא יַבְנְאֵל וְהָיוּ תֹּצְאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה׃ יב וּגְבוּל יָם הַיָּמָּה הַגָּדוֹל וּגְבוּל זֶה גְּבוּל בְּנֵי־יְהוּדָה סָבִיב לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ יג וּלְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה נָתַן חֵלֶק בְּתוֹךְ בְּנֵי־יְהוּדָה אֶל־פִּי יְהוָה לִיהוֹשֻׁעַ אֶת־קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנָק הִיא חֶבְרוֹן׃ יד וַיֹּרֶשׁ מִשָּׁם כָּלֵב אֶת־שְׁלוֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק אֶת־שֵׁשַׁי וְאֶת־אֲחִימַן וְאֶת־תַּלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק׃ טו וַיַּעַל מִשָּׁם אֶל־יֹשְׁבֵי דְּבִר וְשֵׁם־דְּבִר לְפָנִים קִרְיַת־סֵפֶר׃ טז וַיֹּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־קִרְיַת־סֵפֶר וּלְכָדָהּ וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה׃ יז וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה׃ יח וַיְהִי בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת־אָבִיהָ שָׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב מַה־לָּךְ׃ יט וַתֹּאמֶר תְּנָה־לִּי בְרָכָה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ אֵת גֻּלֹּת עִלִּיּוֹת וְאֵת גֻּלֹּת תַּחְתִּיּוֹת׃ כ זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כא וַיִּהְיוּ הֶעָרִים מִקְצֵה לְמַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה אֶל־גְּבוּל אֱדוֹם בַּנֶּגְבָּה קַבְצְאֵל וְעֵדֶר

תרגום

הִיא כְּסָלוֹן וְנָחֵית לְבֵית שֶׁמֶשׁ וְעָבַר לְתִמְנָא׃ יא וְנָפֵק תְּחוּמָא לַעֲבַר עֶקְרוֹן לְצִפּוּנָא וְיִסְחַר תְּחוּמָא לְשִׁכְּרוֹן וְעָבַר לְטוּר בַּעֲלָה וְנָפֵק לְיַבְנְאֵל וַהֲווֹן מַפְקָנוֹהִי דִתְחוּמָא לְיַמָּא׃ יב וּתְחוּם מַעַרְבָא יַמָּא רַבָּא וּתְחוּמָא דֵין תְּחוּם בְּנֵי יְהוּדָה סְחוֹר סְחוֹר לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ יג וּלְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה יְהַב חוּלָקָא בְּגוֹ בְּנֵי יְהוּדָה עַל מֵימְרָא דַייָ לִיהוֹשֻׁעַ יָת קִרְיַת אַרְבַּע אֲבוּהוֹן דְּגִבָּרַיָּא הִיא חֶבְרוֹן׃ יד וְתָרֵיךְ מִתַּמָּן כָּלֵב יָת תְּלָתָא בְּנֵי גִּבָּרַיָּא יָת שֵׁשַׁי וְיָת אֲחִימַן וְיָת תַּלְמַי בְּנֵי גִּבָּרַיָּא׃ טו וּסְלֵיק מִתַּמָּן לְוָת יָתְבֵי דְבִר וְשׁוּם דְּבִר מִלְּקַדְמִין קִרְיַת אַרְכֵי׃ טז וַאֲמַר כָּלֵב דְּמָחֵי יָת קִרְיַת אַרְכֵי וְיִכְבְּשִׁנַּהּ וְאֶתֵּן לֵיהּ יָת עַכְסָה בְּרַתִּי לְאִתּוּ׃ יז וּכְבַשַׁהּ עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְּכָלֵב וִיהַב לֵיהּ יָת עַכְסָה בְּרַתֵּיהּ לְאִתּוּ׃ יח וַהֲוָה בְּמֵיתְלַהּ וְאַמְלְכַתֵּיהּ לְמִשְׁאַל מִן אֲבוּהָא אַחְסַנְתָּא וְאִתְרְכִינַת מֵעַל חֲמָרָא וַאֲמַר לַהּ כָּלֵב מָה לִיךְ׃ יט וַאֲמָרַת הַב לִי אַחְסַנְתָּא אֲרֵי לַאֲרַע דָּרוֹמָא יְהַבְתַּנִי וְתִתֵּן לִי אֲתַר בֵּית שַׁקְיָא דְמַיָּא וִיהַב לַהּ יָת בֵּית שַׁקְיָא עִילָאָה וְיָת בֵּית שַׁקְיָא תַּחְתָּאָה׃ כ דָּא אַחְסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ כא וַהֲוָה קִרְוַיָּא מִסְּיָפֵי לְשִׁבְטָא דִבְנֵי יְהוּדָה עַל תְּחוּם אֱדוֹם בְּדָרוֹמָא

רש"י

של הר יערים נמלא הר יערים בתוך גבול יהודה לפנים מן החום: (יא) והיו תוצאות הגבול. סוף המיצר: ימה. אל ים הגדול שהוא מצר מערבי: (יג) אל פי ה' ליהושע. כמה שאמר הקב"ה ליהושע: (יד) ויורש משם כלב. לאחר מיתת יהושע כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה חברון כמה שנאמר בספר שופטים ולא נכתבה כאן אלא מפני החלוקה: (טו) קרית ספר. רבותינו אמרו אלו הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה שהחזיר עתניאל בן קנז מפלפולו: (יז) אחי כלב. מאמו: (יח) ותצנח. ואתרכינת השפיל עצמה ליפול ברגליו: (יט) תנה לי ברכה. פרנסה: ארץ הנגב. חרבה כמו חרבו פני האדמה ומתרגם נגיבו שייקא בלפני בית מנוגב מכל טוב אדם שאין בו אלא תורה: נתתני. נתת לי כמו דברו לשלום דבר אליו. בני יצאוני יצאו ממני. ובעלם בעל להם: גלות. מעינות: (כא) ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה. בגבול מטה יהודה הוא שאמרו רבותינו לא מנה יהושע אלא עיירות

מנחת שי

שלושה ד' מלאים בנביאים וסימן ויורש משם כלב את שלושה בני הענק. ויולדו לאבשלום, שערים שלושה. והאו שלושה מפו דיחזקאל. וכל מגלת אסתר דכוו' מלאים: ותצנח ג' וסימן ויהי בבאה ותסיתהו לשאול. וחברו דשפטים. ותקח יעל אשת חבר את יתד האוהל: גלת ד' חס' בקריאה וסי' ותאמר לו תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ג' בפסו'. וחברו ותאמר לו תנה לי ברכה דשפטים ג' בו. עמדים שנים דמלכים קדמא דפסוק חסר ו"ו: תחתיות ד' בקריאה וסי' ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע. שתני בבור תחתיות. והורדתיך את יורדי בור. רנו שמים כי עשה ה'. בן אדם נהה על המון מצרים. שם עילם. וכל המונה. קראתי שמך ה' מבור:

תולדות אהרן ולכלב. תמורה טז: עכסה. שם שם: וילכדה עתניאל. שם שם: ותסיתהו. שם: תנה לי ברכה. שם:

ביאור הגר"א

שעיר: ועבר אל כתף הר יערים מצפונה. פי' שהגבול היה עובר בתוך הר יערים אבל לא באמצע העיר אלא מעוקמא לצד צפון: (יא) ויצא הגבול אל כתף עקרון צפונה. פי' שהיה הגבול מתרחב והולך לצד צפון אל עקרון:

מצודת ציון

כמו ובמחוגה יתארהו (ישעיה מ"ד): (יח) ותצנח. ענין נטיה כמו ותצנח בארץ (שופטים ד') ור"ל הפילה עצמה ככה ובאלו נטתה בארץ: (יט) ברכה. מתנה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית ל"ג): הנגב. ענין יובש כמו כסוסה בנגב (ישעיה ס"ג): נתתני. נתת לי: גלות. ענין כמו גל נעול (ש"ה ד') ונקרא כן ע"ש מעינות

מצודת דוד

מלפונה. נמצא הר יערים היא כסלון לפנים מן הגבול ונמצא יהודה היתה: (יא) צפונה. והיה עקרון לפנים מן הגבול: תוצאות. סוף הגבול כלה אל הים הגדול: (יב) וגבול ים. גבול המערבי מן הלפון אל הדרום: הימה הגדול. הים הגדול היה לגבול: וגבול. ר"ל אלו הים יחשבו גם הם לגבול יהודה ונחלתו היה סביב למשפחותם. ר"ל המסבב נחלת כל משפחותם: (יג) אל פי ה'. ר"ל לא עם מו נתנו יהושע לכלב כ"א ע"פ ה': אבי הענק. ר"ל ארבע היו אבי הענק ר"ל הגדול שבענקים: (יח) בבואה. לבית בעלה: ותסיתהו. הסיתה את בעלה ופתה אותו לתת לה רשות שתשאל היא שדה מאביה: ותצנח מעל החמור. הפילה עצמה מעל החמור לנפול בארץ: מה לך. מה נחסר לך אשר תרצה לשאול עליו: (יט) כי ארץ הנגב נתתני. חלקת השדה אשר נתת לי מאז היא ארץ נגובה מבלי מעיני מים ונתתה לי. לזה אשאל אשר תתן לי חלקת שדה ובה מעין מים: את גלות. נתן לה שדה עם מעין ממעל ועם מעין מתחת: (כ) למשפחותם. הנחלק לכל משפחה לבד: (כא) מקצה. העומדים

עיירות העומדות על הגבולים: (לב) כל ערים עשרים ותשע. ובפרטן אתה מוצא שלשים וח' אלא אלה היתרות נפלו בני שמעון מחבל בני יהודה ומכרות הם בנחלת שמעון באר שבע ומולד' חצר שועל ועצם ואלתול' וחרמה וצקלג ועין ורמון הרי תשע היתרות המנויות כאן: (לו) ערים ארבע עשרה, בפרטן חמש עשרה אומר אני תפוח והעינם א' הוא וזה פירושו תפוח והעין שלו הוא עין תפוח האמור בנחלת מנשה אל יושבי עין תפוח: (מז) והים הגדול וגבול. נקוד ... כתיב ... הגבול וקרי הגדול ...

רלב"ג

היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם איך יתכן והנה היתה זאת המחלוקה כלה בגורל על פי ה' האם נעלם ממנו דבר עד שינתן בתחלה לשבט יהודה יותר מהראוי ואחר כך כשראה שלא הספיק הוכרח לתת

מצודת דוד

העומדים. מקצה נחלת יהודה אצל גבול אדום בדרומה של יהודה: (כה) וחצור וכו'. ארבע עיירות במקרא זה חצור א' חדתה ב' קריות ג' חצרון היא חצור ד' ולא זהו חצור האמור בתחלת המקרא ולא זהו האמור במקרא שלפני פניו: (לב) עשרים ותשע. ובפרטן תמצא ל"ח וזהו לפי שהתשעה מהן לא נשארו לבני יהודה כי בני שמעון לקחום מחבל יהודה ומכרות הנה בנחלת בני שמעון והם באר שבע ומולדה חצר שועל ועצם ואלתולד וחרמה וצקלג ועין ורמון: וחצריהן. ומלבד חצריהן: (לו) והגדרה וגדרתים. היא עיר אחת ונקראה בשתי השמות: (לז) צנן וכו'. גם אלו עמדו בשפלה אולם במחוז אחרת ולזה מנה אלו לעצמן ואלו לעצמן וכ"ג נאמר בכ"מ שמנה אלו לבד ואלו לבד: (מא) וגדרות בית דגון. הן ב' עיירות האחת גדרות והשנית בית דגון: (מו) מעקרון וימה וכו'. מעקרון לצד המערב היה ליהודה כל הערים אשר אצל מקום אשדוד וגם חצרי הערים ההם: (מז) עד נחל מצרים. שהיה בדרומה של יהודה: והים הגדול. ר"ל ועד הים הגדול שהיה במערבו: וגבול. גם גבול הים הם האיים אשר בים אף הם

מצודת ציון

הכוכו וגלגלו: את. עם: עלית. מלשון עליה: (מה) ובנותיה. הכפרים הסמוכים אליה: (מו) על יד

וִיגוּר׃ כב וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה׃
כג וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן׃ כד זִיף וָטֶלֶם
וּבְעָלוֹת׃ כה וְחָצוֹר ׀ חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת
חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר׃ כו אֲמָם וּשְׁמַע
וּמוֹלָדָה׃ כז וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית
פָּלֶט׃ כח וַחֲצַר שׁוּעָל וּבְאֵר שֶׁבַע
וּבִזְיוֺתְיָה׃ כט בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעָצֶם׃
ל וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה׃ לא וְצִקְלַג
וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה׃ לב וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים
וְעַיִן וְרִמּוֹן כָּל־עָרִים עֶשְׂרִים וָתֵשַׁע
וְחַצְרֵיהֶן׃ לג בַּשְּׁפֵלָה
אֶשְׁתָּאוֹל וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה׃ לד וְזָנוֹחַ
וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם׃ לה יַרְמוּת
וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה וַעֲזֵקָה׃ לו וְשַׁעֲרַיִם
וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרֹתָיִם עָרִים
אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
לז צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל־גָּד׃
לח וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה וְיָקְתְאֵל׃ לט לָכִישׁ
וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן׃ מ וְכַבּוֹן וְלַחְמָס
וְכִתְלִישׁ׃ מא וּגְדֵרוֹת בֵּית־דָּגוֹן וְנַעֲמָה
וּמַקֵּדָה עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
מב לִבְנָה וָעֶתֶר וְעָשָׁן׃
מג וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה וּנְצִיב׃ מד וּקְעִילָה
וְאַכְזִיב וּמָרֵאשָׁה עָרִים תֵּשַׁע
וְחַצְרֵיהֶן׃ מה עֶקְרוֹן
וּבְנֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ׃ מו מֵעֶקְרוֹן וָיָמָּה כֹּל
אֲשֶׁר־עַל־יַד אַשְׁדּוֹד וְחַצְרֵיהֶן׃
מז אַשְׁדּוֹד בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ
עַזָּה בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ עַד־נַחַל מִצְרָיִם
וְהַיָּם הַגָּבוּל וּגְבוּל׃
מח וּבָהָר שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה׃ מט וְדַנָּה
וְקִרְיַת־סַנָּה הִיא דְבִר׃ נ וַעֲנָב
וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים׃ נא וְגֹשֶׁן וְחֹלֹן וְגִלֹה
עָרִים אַחַת־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
נב אֲרַב וְרוּמָה וְאֶשְׁעָן׃ נג וְיָנוּם וּבֵית־
תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה׃ נד וְחֻמְטָה וְקִרְיַת

ל.ל | ל | ל ל | ל | ד' | ל ולא מפיק | ל.ל | ג' מ"ע | ל | ג' | י | ל.ז' מפתן | ל | ל.ל | ג' | ג' כספר' | ג' מס' ג' | הגדול קרי | כו קרי | ל. כל חס' במ"א | ל וחס' | ל. ויונום ק | ג'

קַבְצְאֵל וְעֵדֶר וְיָגוּר׃
כב וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה׃
כג וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר וְיִתְנָן׃
כד זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת׃
כה וְחָצוֹר חֲדַתָּה וּקְרִיּוֹת
חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר׃
כו אֲמָם וּשְׁמַע וּמוֹלָדָה׃
כז וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית
פָּלֶט׃ כח וַחֲצַר שׁוּעָל
וּבְאֵר שֶׁבַע וּבִזְיוֹתְיָה׃
כט בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעָצֶם׃
ל וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה׃
לא וְצִקְלַג וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה׃
לב וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים וְעַיִן
וְרִמּוֹן כָּל קִרְוַיָּא עֶשְׂרִין
וּתְשַׁע וּפַצְחֵיהֶן׃
לג בִּשְׁפֵלְתָא אֶשְׁתָּאוֹל
וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה׃ לד וְזָנוֹחַ
וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם׃
לה יַרְמוּת וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה
וַעֲזֵקָה׃ לו וְשַׁעֲרַיִם
וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה וּגְדֵרוֹתַיִם
קִרְוִין אַרְבַּע עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן׃
לז צְנָן וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל גָּד׃
לח וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה וְיָקְתְאֵל׃
לט לָכִישׁ וּבָצְקַת וְעֶגְלוֹן׃
מ וְכַבּוֹן וְלַחְמָס וְכִתְלִישׁ׃
מא וּגְדֵרוֹת בֵּין דָּגוֹן וְנַעֲמָה
וּמַקֵּדָה קִרְוִין שִׁית עַסְרֵי
וּפַצְחֵיהֶן׃ מב לִבְנָה וָעֶתֶר
וְעָשָׁן׃ מג וְיִפְתָּח וְאַשְׁנָה
וּנְצִיב׃ מד וּקְעִילָה וְאַכְזִיב
וּמָרֵאשָׁה קִרְוִין תְּשַׁע
וּפַצְחֵיהֶן׃ מה עֶקְרוֹן
וְכַפְרָנַהָא וּפַצְחָהָא׃
מו מֵעֶקְרוֹן וּמַעַרְבָא כֹּל
קִרְוַיָּא דְעַל תְּחוּם אַשְׁדּוֹד
וּפַצְחֵיהֶן׃ מז אַשְׁדּוֹד
כַּפְרָנַהָא וּפַצְחָהָא עַזָּה
כַּפְרָנַהָא וּפַצְחָהָא עַד
נַחֲלָא דְמִצְרַיִם וְיַמָּא רַבָּה
וּתְחוּמֵיהּ׃ מח וּבְטוּרָא
שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה׃ מט וְדַנָּה וְקִרְיַת סַנָּה הִיא
דְבִיר׃ נ וַעֲנָב וְאֶשְׁתְּמֹה וְעָנִים׃ נא וְגֹשֶׁן וְחֹלֹן וְגִלֹה
קִרְוִין חֲדָא עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן׃ נב אֲרַב וְרוּמָה וְאֶשְׁעָן׃
נג וְיָנוּם וּבֵית תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה׃ נד וְחֻמְטָה וְקִרְיַת אַרְבַּע

רד"ק

יהודה פירוש כמו סוף ויהי מקצה הערים למטה בני יהודה אל גבול אדום בנגבה ולפיכך נקדו בגעיא לפי שהוא סמוך ובאמרו מקצה הוא שאמרו רז"ל לא מנה יהושע אלא הערים העומדות על הגבולים: (לב) כל ערים עשרים ותשע. ובפרטם תמצא ל"ח והתשע היתרים היו לבני שמעון והספרם בנחלת בני יהוד' בפרט לפי שהיו בנחלת בני יהודה כמו שאמר ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה ושם כתיב אלה הערים היתרים לשמעון באר שבע וחצר שועל בלה והיא בעלה שכתוב הנה ועצם ואלתולד ובתול זהו וכסיל שכתוב הנה וחרמה וצקלג ועין רמון והנה הם עשר בזה המנין והם מנויות בנחלת בני שמעון ואין לנו נותרות אלא תשע אלא נאמר כי בלה אינו בעלה ובתול אינו כסיל אף על פי שהוא נראה כן ועוד יש ערים הסורות למטה שמעון בנחלת יהודה והם גם כן הסורות בנחלת בני שמעון והם עתר ועשן כמו שכתוב וצקלג שזכר הנה לבני יהודה וזכר אותה גם כן לבני שמעון ואנו רואים כי מיום שישב בה דוד היתה למלכי יהודה נאמר כי לקחוה בני ישראל בעת כבוש הארץ ונפלה לחלק שמעון ואחר כך לקחה מלך גת מהם עד שישב דוד בה על כן היתה למלכי יהודה מהיום ההוא והלאה: (לג) שוכה ועזקה. ועוד זוכר למטה שוכה וכן אשנה עבר אותה בב' מקומות נקראים בשם אחד והיה לאחד מהם שם לווי להבדיל ביניהם ולא נזכר בכתוב: (לו) ערים ארבע עשרה. ובפרטן תמצא חמש עשרה ואפשר כי הגדרה וגדרתים עיר אחת: (מז) והים הגדול וגבול. כתיב הגבול כלומר

אשתאול ג' מלאים וסי' בשפלת אשתאול וצרעה. וירדו אחיו וכל בית. ותחל רוח ה' לפעמו. ומגדל ז' בקריאה וסי' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר: צנן וחדשה ומגדל גד. ויראון ומגדל אל הרם. ומגדל עז היה בתוך העיר. יסוב כל הארץ בערבה מגבע לרמון. ומעל לשער אפרים. ועל שער ב' בו דעורא: ויפתח ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' ויפתח ואשנה. ויפתח הגלעדי. ויפתח שפתיו עמך. חד שום קרתא חד שום גברא חד לישן פתיחא וימה ג' וסימן בס' לך לך בהר יוצאים בבקעה ובהר. ובהר שמיר ויתיר. בתרא ר"פ וקדמא ס"פ:

תולדות אהרן וקינה ודימונה. גיטין ז: זיף. סלם. סוטה מח: וצקלג ומדמנה. גיטין ז: תפוח והעינם סוטה י:

רד"ק

כלומר כי היה היה גבולם וקרי הגדול: (סג) לא יכלו בני יהודה להורישם. כתיב יוכלו כי אף בזמן העתיד לא יוכלו עד שיבא דוד וקרי יכלו כי לא יכלו אז להורישם בעת כבוש הארץ ואמרו רז"ל יכולין היו אלא שלא היו רשאים מפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך והיבוסי הזה לא היה היבוסי משבעה גוים אלא אדם אחד שהיה שמו יבוס והיה מפלשתים מזרע אבימלך ונקרא המקום על שמו יבוס ואנשי המשפחה ההיא יושבי ירושלם היה שמם יבוסי מתיחסים אל יבוס וכן ארונה היבוסי שהיה מלך המקום ההוא ומבצר המקום ההוא הוא ציון שהיא בירושלם ועד דוד לא היה נכבש המקום ההוא ולדעת רז"ל לא כבשוהו מפני השבועה ודוד הסיר העורים והפסחים שהיו צלמי נחשת והיה כתוב בהם דבר השבועה ואחר כך כבש המגדל ההוא ואחר כך קנה דוד את עיר היבוסי לישראל בממכר וזהב בכתב לאחוזת עולם שנאמר ויתן דוד לארונה במקום וגו'. ועוד אמרו כי השבועה היתה לי ולניני ולנכדי וכשכבשו בני יהודה את ירושלם היה נכד אבימלך חי עדיין ולא יכלו לכבוש המצודה עדיין מפני השבועה ובימי דוד לא היה עת הנכד חי ועוד נכתב כזה עוד בספר שמואל ולפי הפשט היה המבצר חזק ולא היה כח לבני יהודה להורישם אולי היתה סבה מאת ה' שלא תלכד המצודה ההיא עד מלוך דוד מלך ישראל כדי שתקרא על שמו לפי שהיה ראש ממלכת ישראל ומה שאמר עד היום הזה יהושע כתב כן כי הוא כתב ספרו לפי הקבלה ובימיו לא הורישם מירושלם ואף בימי דוד מצאנו שהיו שם: (ב) מבית אל לוזה. זה מקום היה שמו בית אל ואינו המקום שקרא יעקב אביגו בית אל כי אותו

שם

תרגום

היא חברון וציער קרוין תשע ופצחיהן: נה מעון כרמל וזיף ויוטה: נו ויזרעאל ויקדעם וזנוח: נז הקין גבעה ותמנה קרוין עסר ופצחיהן: נח חלחול בית צור וגדור: נט ומערת ובית ענות ואלתקן קרוין שית ופצחיהן: ס קרית בעל היא קרית יערים והרבה קרוין תרתין ופצחיהן: סא במדברא בית מישרא מדין וסככה: סב ונבשן וקרית מלח ועין גדי קרוין שית ופצחיהן: סג וית יבוסאי יתבי ירושלם לא יכילו בני יהודה לתרכותהון ויתיבו יבוסאי עם בני יהודה בירושלם עד יומא הדין: א ונפק עדבא לבני יוסף מירדנא דיריחו קמיא יריחו מדינחא למדברא דסליק מיריחו בטורא לבית אל: ב ונפק מבית אל לוז ועבר לתחום ארכי בעטרות: ג ונחית לימא לתחום יפלים עד תחום בית חורון ארעאה ועד גזר ויהון מפקנוהי לימא: ד ואחסינו בני יוסף מנשה ואפרים: ה והוה

מקרא

ארבע היא חברון וציער ערים תשע וחצריהן: נה מעון | כרמל וזיף ויוטה: נו ויזרעאל ויקדעם וזנוח: נז הקין גבעה ותמנה ערים עשר וחצריהן: נח חלחול בית צור וגדור: נט ומערת ובית ענות ואלתקן ערים שש וחצריהן: ס קרית בעל היא קרית יערים והרבה ערים שתים וחצריהן: סא במדבר בית הערבה מדין וסככה: סב והנבשן ועיר המלח ועין גדי ערים שש וחצריהן: סג ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יוכלו (יכלו קרי) בני יהודה להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה:

טז א ויצא הגורל לבני יוסף מירדן יריחו למי יריחו מזרחה המדבר עלה מיריחו בהר בית אל: ב ויצא מבית אל לוזה ועבר אל גבול הארכי עטרות: ג וירד ימה אל גבול היפלטי עד גבול בית חרון תחתון ועד גזר והיו (תיו קרי) תצאתו ימה: ד וינחלו בני יוסף מנשה ואפרים: ה ויהי גבול

(מסורה בגליון: ג. ל' — ל' — ל' חס' — ל' ר"פ — ג. ל' — ל"ד מ"ע — יכלו קרי — כל נביאים יריחו וכל אורייתא ירחו — ד'. ל' — י"ח פסוקים עד עד. — תיו קרי — ב' ר"פ בטעמ')

רש"י

אלפיים בלעיו: (סג) לא יכלו בני יהודה להורישם. שנינו בספרי רבי יהושע בן קרחה אומר יכולין היו אלא שלא היו רשאין מחמת השבועה שנשבע אברהם לאבימלך. ויבוסי זה לא על שם האומה היה אלא מגדל דוד שהיה בירושלים ושמו יבוס ובני אותו מחוז מפלשתים היו וכשכבשו בני יהודה את ירושלים לא הורישו את בני אותו מחוז: (א) ויצא הגורל לבני יוסף. במילא לפוני של גמר כיבושו של יהושע נפל להם הגורל כמים לפסה ובני יוסף ישמחו על גבולם מנסון והרבה מן הארץ היה בין בני יהודה ובין בני יוסף שנפלו שאר השבטים אחריהם (ר"ל בימיהם) כמו שמצינו בשבט בנימין ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף: מירדן יריחו למי יריחו מזרחה. התחיל הגבול למזרח. המדבר עלה מיריחו. אל המדבר עולה הגבול מיריחו וכו

רלב"ג

נתת לשבט שמעון מנחלת בני יהודה הנה זה לא יתכן שידומי בזה האופן ואמנם יאמר בהיתר זה הספק כי תוך גבולות נחלת בני יהודה שהיו מבוררים מאת השי"ת היו מן הערים יותר מן הראוי להם ולא נפלו כל הערים ההם לבני יהודה אך נמנו מפני היותם כלם בתוך גבולותיהם ואחר זה ביאר מה שהיה מאלו הערים לשבט שמעון ובזה נתקיים הס

לוזה ד' בקריאה. וסימן ויבא יעקב לוזה אשר. ויצא מבית אל לוזה. ועבר משם הגבול לוזה ב' בפסוק:

ביאור הגר"א

טז (א) ויצא הגורל לבני יוסף. מפני שיהודה ואפרים הם ראשי השבטים כבית בין בסדר הדגלים וכן מלכים הראשונים היו מהם וכן לעתיד ב"ב יהיה משיח בן דוד ומשיח בן יוסף הגואלים והראשים ולכן נקרא כלל ישראל יהודה ואפרים ולכן בחילק א"י נפלו גם הם תחלה: מירדן יריחו למי יריחו מזרחה. פי' שהלך הגבול מירדן שכנגד יריחו עד מי יריחו שבמזרח יריחו: המדבר. פי' כשבא קו הגבול עד יריחו לא נטה ליריחו אלא הלך במישור דרך המדבר: עלה מיריחו בהר בית אל. פי' ועלה הגבול משם להר בית אל ויריחו נשאר בגבול בנימין: (ב) ויצא מבית אל לוזה. לוז הוא שקרא יעקב בית אל ויעקב קרא לב' מקומות בית אל א' קרא בית אל לבד, והב' קרא אל בית אל, והג' קרא אלהים בית אל כמ"ש בס' ויצא ויקרא את שם המקום ההוא בית אל. ובס' וישלח נאמר ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל ואח"כ כשברך ה' את יעקב כתיב ויקרא יעקב וגו' אלהים בית אל וכן כתיב בשמואל כאשר מצא אותו שמואל ומצאוך שם וגו' עולים אל האלהים בית אל. והר בית אל (שבפסוק) הוא ההר שקרא אותו אברהם בית אל ולוז היא שקראו יעקב בית אל ומפני שצריך להזכיר ההר בית אל לכן יזכיר לוזה שקרא יעקב בית אל לחוד: (ג) וירד ימה. פי' שירד לים א' שהיה שם. או שירד הגבול למערב: עד גבול בית חרון תחתון. עד שבית חורון תחתון הוא סמוך לדרום של יוסף: (ד) וינחלו בני יוסף. פי' עד כאן ביאר הכלל שירשו בני יוסף מנשה ואפרים

מצודת דוד

הם לנחלת יהודה יחשבו: (נה) וזיף. אין זה זיף האמור למעלה: (סג) היבוסי. שם האומה: לא יכלו בני ישראל להורישם. כי גם להם חלק מה בירושלים עם בני בנימין כמ"ש רז"ל דעטרה היתה יוצאת מחלקו של יהודה וכו': טז (א) לבני יוסף. הם מנשה ואפרים ונפלו סמוכים זה לזה אבל כל אחד נטל חלק לבד וגם נחלתם מלאו כל האורך של א"י ממזרח למערב וכמו נחלת יהודה: מירדן יריחו. מן הירדן שממול יריחו התחיל למשוך הגבול ובא אל מורח מי יריחו והוא גבול הדרומי מן המזרח כלפי המערב: המדבר עלה מיריחו. ר"ל ממי יריחו עלה אל המדבר ובא בהר בית אל ולא זהו בית אל הקרויה לוז: (ב) לוזה. ר"ל המגבול לוז כמ"ש בגבול בנימין: (ג) ימה. לצד המערב: עד גבול וכו'. ר"ל מגבול לבית חורון התחתון: תוצאותיו. סוף הגבול כלה אל הים הגדול: (ד) וינחלו. בהרעשה היה מלו

מנשה

רשי

ולא לו לצד מערב לבית אל : (ה) מזרחה עטרות אדר. למזרח מתחיל מעטרות אדר ומשם כותב תחומו עד בית חורון כדי לקחנו : (ו) ויצא הגבול הימה. ארכו היתה לצד המערב אל המכמתת מצפון של המכמתת הולך התחום : ונסב הגבול. מתפשט רוחב התחום לצד צפון והתחום יוצא בבליטתו במזרחה של תאנת שילה : ועבר אותו. ועבר הגבול את תאנת שילה ועבר התחום ממזרח של ינוח כל זה בליטת הרוחב עד ויצא הירדן ושם עיר ושמה תפוח ומשם ישוב התחום למדת אורך הגבול ימה לנחל קנה : (ט) והערים המבדלות. וגם זו עוד מנחלת אפרים ערים היו להם מובדלות מתחומו ומובלעות בתוך נחלת בני מנשה : (א) למכיר בכור מנשה. לפיכך נטל תחלה בימי משה בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן

רדק

שמו לוז והנה הוא אומר שיצא הגבול מבית אל לוזה ומגבול בנימין היה לוז כמו שאומר בנחלת בנימין ועבר משם הגבול לוזה אל כתף לוזה נגבה הוא בית אל : (ט) המבדלות. בחירק המ"ם והוא תואר או בחירק מקום שורק והוא פעול מבניין הפעיל ופי' הערים המובדלות לפי שאמר זאת נחלת מטה בני אפרים אמר ועוד היו להם ערים בתוך נחלת מטה בני מנשה מבדלות ונכרות וידועות להם כמו שכתב ומפרש אותם בספור נחלת בני מנשה : (א) כי הוא בכור יוסף. כלומר לפי שהיה הוא בכור יוסף ומכיר היה בכחו והיה איש מלחמה זה גרם לו שבאה לו הנחלה בארץ הגלעד כי בני גד ובני ראובן שאלו אותה הארץ מפני שהיה להם מקנה רב והיא היתה ארץ מקנה אבל חצי שבט מנשה לא היה לו אלא מפני גבורתו של מכיר שלכד הארץ וזו הברכה היתה לו מפני שהיה אביו בכור יוסף והוא היה בכור ג"כ ובעבורו רמז

יהושע טז יז

בני־אפרים למשפחתם ויהי גבול (מל' חס' יכמ"א מ"ע)
נחלתם מזרחה עטרות אדר עד־בית
חרון עליון: ו ויצא הגבול הימה (ו' כספר')
המכמתת מצפון ונסב הגבול מזרחה (כ')
תאנת שלה ועבר אותו ממזרח (לו קרי ד' מ"ע)
ינוחה: ז וירד מינוחה עטרות
ונערתה ופגע ביריחו ויצא הירדן: (ס)
ח מתפוח ילך הגבול ימה נחל קנה
והיו תצאתיו הימה זאת נחלת מטה
בני־אפרים למשפחתם: ט והערים
המבדלות לבני אפרים בתוך נחלת (כ')
בני־מנשה כל־הערים וחצריהן:
י ולא הורישו את־הכנעני היושב (כל ספ' מ"ע כמ"א חס' ורכב ברא"ל)
בגזר וישב הכנעני בקרב אפרים
עד־היום הזה ויהי למס־עבד: (כ' ויש שכמו)
יז א ויהי הגורל למטה מנשה
כי־הוא בכור יוסף למכיר בכור
מנשה אבי הגלעד כי הוא היה איש
מלחמה ויהי־לו הגלעד והבשן:
ב ויהי לבני מנשה הנותרים (כו"ע מ"ע כמ"א)
למשפחתם לבני אביעזר ולבני־ (כול' חס' כמ"א מ"ע)
חלק ולבני אשריאל ולבני־שכם
ולבני־חפר ולבני שמידע אלה בני

תרגום

תחום בני אפרים
לזרעיתהון והוה תחום
אחסנתהון מדינחא עטרות
אדר עד בית חורון עילאה:
ו ונפק תחומא לימא
למכמתת מצפונא
ומסתחר תחומא
מדינחא לתאנת שלה
ועבר ליה מדנח לינוח:
ז ונחית מינוח לעטרות
ולנערתה ומערע ביריחו
ונפק לירדנא: ח מתפוח
אזיל תחומא לימא לנחלא
דקנה והוון מפקנוהי לימא
דא אחסנת שבטא דבני
אפרים לזרעיתהון:
ט וקרויא דמפרשן לבני
אפרים בגו אחסנת
בני מנשה כל קרויא
ופצחיהן: י ולא תריכו
ית כנענאי דיתיב בגזר
ויתיבו כנענאי בגו בית
אפרים עד יומא הדין
והוו למסקי מסין פלחין: א והוה עדבא לשבטא
דמנשה ארי הוא בוכרא דיוסף למכיר בוכרא
דמנשה אבוהי דגלעד ארי הוא הוה גבר עביד קרבין
והוה ליה ארעא גלעד ומתנן: ב והוה לבני מנשה
דאשתארו לזרעיתהון ולבני אביעזר ולבני חלק ולבני
אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע איכן

ביאור הגר"א

ואפרים. ומהו מכיר פרסם : (ה) ויהי גבול נחלתם מזרחה. פי' שבני יוסף נפלו רצועה לאורך כל א"י וחלקו אותו לב' חלקים לאפרים ולחצי שבט מנשה והיה חלקו של אפרים במזרחה וחלק של מנשה במערבה : עטרות אדר. פי' שהיה גבול של אפרים עד עטרות אדר וזה לארכו ולרחבו. מעטרות אדר עד בית חורון עליון ובית חורון עליון היה למנשה : (ו) ויצא הגבול הימה המכמתת מצפון. פי' כשעבר הגבול נגד בית חורון. יצא קו הגבול לצד מערב מצפון למכמתת ומכמתת היה למנשה : ונסב הגבול מזרחה תאנת שלה. פי' אחר שעבר הגבול נגד מכמתת חזר קו הגבול לצד מזרח והלך כן במישור עד תאנת שלה ותאנת שלה היה קרוב לצד יריחו ושם נסב הגבול להלוך מצפון לדרום : ויעבר ממזרח ינוחה. פי' שהלך הגבול כן מצפון לדרום עד שעבר ינוחה והגבול היה במזרח ינוחה וינוחה היה לאפרים : (ז) ופגע ביריחו. והלך כן במישור עד שהגיע קרוב ליריחו ומשם חזר הגבול לצד מזרח עד הירדן : (ח) מתפוח ילך הגבול ימה. פי' שרצועה היתה יוצאה לאפרים בנגב של מנשה עד הים ובכאן מפרש אותה שמתפוח ילך הגבול של אפרים למערב עד נחל קנה וגו' ותפוח היה במקצוע דרומית של מנשה: זאת נחלת מטה בני אפרים. פי' מה שחושב עד תפוח היא נחלת מטה בני אפרים : (ט) והערים המבדלות. פי' מתפוח ואילך היו ערים שייך לאפרים בתוך חלק מנשה : יז (א) ויהי הגורל. למטה מנשה וגו' פי' שהגורל היה על שם מנשה כי הוא בכור יוסף : ויהי לו הגלעד והבשן. פי' שבשן לקח מכיר וגלעד לקח אותו גלעד בן מכיר : (ב) הזכרים. לפי שגם בנות צלפחד לקחו חלק בארץ ישראל לכן כתיב הזכרים

מצודת דוד

מנשה ואפרים : (ה) למשפחותם. לנחלה המחלקת לכל משפחותם : מזרחה. גבול הרוחב הפונה למזרח היה מעטרות אדר שעמדה בצפונו של בנימין עד בית חורון עליון שעמדה בנחלת אפרים ולפי שמבית חורון עליון נתארך עוד הגבול כלפי מערב כהיה בענין א"כ גם שם היה גבול הרוחב לזה אמר מזרחה, ר"ל גבול הרוחב הפונה למזרח ולא הגבול הפונה למערב : (ו) ויצא הגבול הימה. מבית חורון עליון יצא הגבול להתארך עוד כלפי המערב מצפון למכמתת שהיתה מנחלת מנשה : ונסב הגבול. להרוחב כלפי הצפון למזרחה של תאנת שלה ועבר את כל אורך תאנה שלה ולא עבר סמוך לה כ"א ממזרח של ינוחה אשר עמדה למזרחה של תאנת שלה ולא היה מנחלת אפרים לא תאנת שלה ולא ינוחה ומנחלת מנשה היו: (ז) וירד. כי שם כלה הרוחב וירד משם כלפי המזרח אל עטרות : ופגע ביריחו. הגבול פגע ביריחו ר"ל בצד יריחו ועבר דרך בה וכלה הגבול אל הירדן : (ח) מתפוח. היא עמדה אצל הירדן בגבול מנשה אבל היתה לאפרים כמ"ש בענין וממנה היה נמשך גבול כלפי המערב ובא אל נחל קנה מנגב וסופו כלה אל הים ובמקרא שלאחריו מפרש מה ענין הגבול הזה : זאת. ר"ל הגבול האמור במקראות שלפניו סביב נחלת מטה בני אפרים הנחלק לכל משפחה ומשפחה : (ט) והערים המבדלות. ר"ל הערים של בני אפרים אשר היו מובדלות ומופרשות מגבול נחלתו המה עמדו בתוך נחלת בני מנשה בהגבול האמור במקרא שלפניו : כל הערים. אשר עמדו באורך הגבול ההיא המה וחצריהן היו של בני אפרים : (י) ולא הורישו. חוזר על בני אפרים כי גזר היה מנחלתם מן הערים אשר עמדו בהגבול ההולך מתפוח אל הים : למס עובד. ר"ל לא מס ממון כ"א מס עבודה בגוף : יז (א) כי הוא בכור. ר"ל אף שהוא הבכור והיה א"כ מהראוי לקחת גורלו ראשון מ"מ נתאחר מלקחת גורלו עד שלקח אפרים תחלה ואח"ז היה הגורל למטה מנשה וזה היה בעבור ברכת יעקב שהקדימו בכל דבר : למכיר בכור מנשה. ר"ל אבל בבני מנשה שלא היתה סיבה מה להקדים הצעיר להבכור לזה לקח הבכור תחלה : אבי הגלעד. ע"ש בנו גלעד היה נקרא. או ר"ל שר הגלעד ואמר ע"ש סופו : איש מלחמה. ובחר לשבת בעבר הירדן על הספר במקום הסכנה לראות העי"נ את גבורתו ולזה היה לו הגלעד והבשן : (ב) ויהי. ר"ל ואחר זה היה הגורל לבני מנשה הנותרים לכל המשפחה ומשפחה : הזכרים. לפי שנאמר

רד"ק

רמז משה בברכתו בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו: (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. בפתח החי"ת ומלה מספר החבלים שנפלו למנשה להודיע חלקי בנות צלפחד כי חוץ שבט מנשה הנותרים היו ששה בתי אבות אביעזר וחלק ואשריאל ושכם וחפר ושמידע והנה ששה חלקים ובנות צלפחד נטלו ד' חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לדעת רבותי' ז"ל ואף על פי שיש ביניהם מחלוקת בדבר הרוב השוו בזה כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ והנה בנות צלפחד נטלו חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר שהיה גם הוא מיוצאי מצרים וחלק בכורה שהיה צלפחד בכור וחלק אחי אביהם אחר שהיה מיוצאי מצרים ומת במדבר בלא בנים וזכה צלפחד בירושתו עם אחיו: (ז) מאשר המכמתת. הגבול היה יוצא מגבול אשר למכמתת שהוא שם מקום והוא שעל פני שכם

ביאור הגר"א

הזכרים: (ג) ולצלפחד בן חפר וגו', חשב כאן להודיע שהיה צדיק בן צדיק: מחלה. חשב כסדר תולדותן: (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. ששה משפחה בנים ובנות צלפחד לקחו ד' חלק צלפחד וב' חלקים של חפר מפני שהיה צלפחד בכור. וגם ירשו את אחי אביהם שמת בלא בנים. והודיע הכתוב אף שאין הבנות בכלל בכורה אך בעבור ירושה נטלו ב' חלקים: (ז) ויהי גבול מנשה מאשר המכמתת. פי' שהיה גבול אשר מצד צפון שלו שאשר במערבה של א"י ואמר מאשר עד המכמתת שהוא ממערב עד מזרח זהו גבול צפון של מנשה: על פני שכם. פי' שהיתה מכמתת נגד שכם ושכם בצד עליון של מכמתת, ושכם היה במזרחו של א"י שהיה בין ערי המקלט: אל יושבי עין תפוח. שהוא הגבול היה מגיע עד תפוח: (ט) וירד הגבול נחל קנה. ודרום של מנשה היה הגבול אל נחל קנה: נגבה לנחל. פי' בדרום של הנחל היה ערים לאפרים: בתוך ערי מנשה. פי' שעד בית חורון הוא נקרא גבול אפרים ומן בית חורון ולמטה נקרא ערי מנשה. וגבול מנשה היה מצפון לנחל ולז"א בתוך ערי מנשה (א"ה ומ"ש למעלה סי' פ"ו ה' עד תפוח אפשר לפרש היינו שתפוח ובית חורון סמוכין זה לזה): (י) נגבה לאפרים. פי' שקצי של הנחל: ויהי הים גבולו. פי' מן המערב היה הים ואשר מצפון ויששכר ממזרח דהיינו שפגע מנשה במכמתת עם פגע ביששכר וזהו שאמר וביששכר ממזרח

תרגום

בְּנֵי מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף דְּכוּרַיָּא לְזַרְעֲיָתְהוֹן: ג וְלִצְלָפְחָד בַּר חֵפֶר בַּר גִּלְעָד בַּר מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לָא הֲווֹ לֵיהּ בְּנִין אֱלָהֵין בְּנָן וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנָתֵיהּ מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה: ד וְקָרִיבָא קֳדָם אֶלְעָזָר כָּהֲנָא וְקֳדָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְקֳדָם רַבְרְבַיָּא לְמֵימַר יְיָ פַּקֵּיד יָת מֹשֶׁה לְמִתַּן לָנָא אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחָנָא וִיהַב לְהוֹן עַל מֵימְרָא דַּיְיָ אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּהֶן: ה וּנְפַלוּ עַדְבֵי מְנַשֶּׁה עַסְרָא בַּר מֵאַרְעָא דְּגִלְעָד וּמַתְנַן דִּמֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא: ו אֲרֵי בְּנַת מְנַשֶּׁה אַחְסִינוּ אַחְסָנָא בְּגוֹ בְנוֹהִי וְאַרְעָא גִלְעָד הֲוָת לִבְנֵי מְנַשֶּׁה דְּאִשְׁתְּאָרוּ: ז וַהֲוָה תְּחוּם מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר לְמִכְמְתַת דִּי עַל אַפֵּי שְׁכֶם וְאָזֵיל תְּחוּמָא לְיַמִּינָא לְיָתְבֵי עֵין תַּפּוּחַ: ח לִמְנַשֶּׁה הֲוָת אַרְעָא תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ עַל תְּחוּם מְנַשֶּׁה לִבְנֵי אֶפְרָיִם: ט וּנְחַת תְּחוּמָא לְנַחֲלָא דְקָנָה לְדָרוֹמָא לְנַחֲלָא קִרְוַיָּא הָאִלֵּין לְאֶפְרַיִם בְּגוֹ קִרְוֵי מְנַשֶּׁה וּתְחוּם מְנַשֶּׁה מִצִּפּוּנָא לְנַחֲלָא וַהֲווֹ מַפְקָנוֹהִי לְיַמָּא: י דָּרוֹמָא לְאֶפְרַיִם וְצִפּוּנָא לִמְנַשֶּׁה וַהֲוָה יַמָּא תְּחוּמֵיהּ וּבְאָשֵׁר מְעָרְעִין מִצִּפּוּנָא

יהושע יז

מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף הַזְּכָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם:
ג וְלִצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לֹא־הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה:
ד וַתִּקְרַבְנָה לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִים לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה אֶת־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵינוּ וַיִּתֵּן לָהֶם אֶל־פִּי יְהוָה נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן:
ה וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי־מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה לְבַד מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן:
ו כִּי בְּנוֹת מְנַשֶּׁה נָחֲלוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ בָּנָיו וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד הָיְתָה לִבְנֵי־מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים:
ז וַיְהִי גְבוּל־מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁר הַמִּכְמְתָת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי שְׁכֶם וְהָלַךְ הַגְּבוּל אֶל־הַיָּמִין אֶל־יֹשְׁבֵי עֵין תַּפּוּחַ:
ח לִמְנַשֶּׁה הָיְתָה אֶרֶץ תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ אֶל־גְּבוּל מְנַשֶּׁה לִבְנֵי אֶפְרָיִם:
ט וְיָרַד הַגְּבוּל נַחַל קָנָה נֶגְבָּה לַנַּחַל עָרִים הָאֵלֶּה לְאֶפְרַיִם בְּתוֹךְ עָרֵי מְנַשֶּׁה וּגְבוּל מְנַשֶּׁה מִצְּפוֹן לַנַּחַל וַיְהִי תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה:
י נֶגְבָּה לְאֶפְרַיִם וְצָפוֹנָה לִמְנַשֶּׁה וַיְהִי הַיָּם גְּבוּלוֹ וּבְאָשֵׁר יִפְגְּעוּן מִצָּפוֹן

רש"י

והכהן: (ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. ששה לששה בתי אבות הנמנים למעלה והרבע לבנות צלפחד לא שהבא כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים חלק של אביהם שהיה מיוצאי מצרים ולפי מנין היוצאים ממצרים נתחלקה הארץ וחלקו עם אחיו בנכסי חפר אביו שהי' גם הוא מיוצאי מצרים והיה בכור ונטל שני חלקים. ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמת במדבר בלא בנים ונטלו חלקו כך אמרו רבותינו בב"ב ולא הוחקק הכתוב להשמיענו מנין חלקי הבנות אלא ללמד שנטלו חלק בכורה ולהודיע שאף חלק ירושה להם מוחזקת מאבותיהם שאילולי כן אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק: (ו) וארץ הגלעד. שבעבר הירדן היתה לבני מנשה הנותרים: (ח) ארץ תפוח. הכפרים והחצרים ותפוח עצמה העיר היתה לבני אפרים: אל גבול מנשה. על מיצר מנשה לסוף גבולו: (ט) ערים האלה. מתפוח עד נחל קנה לאפרים היו בתוך ערי מנשה: (י) נגבה לאפרים. אפרים נטל חלקו מדרום לצד הארץ שבין בני יהודה לשאר השבטים: וצפונה למנשה. מנשה נטל לצד

ד' פסוקים את בתוך בנות צלפחד ומשנין באתיהון וסימן נמסר בסדר פנחס ובסוף מסעי: אל פי ה' דסמיכי בקריאה וסימן גלו אבנים גדולות אל פי המערה. ולכלב בן יפנה נתנו חלק. ותקרבנה לפני אלעזר. ויתנו בני ישראל ללוים. לחם חמודות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי: נחלו ד' קמצין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י"ד: אשר על פני שכם י"ד פסוקים על אל אל וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו: ותפוח ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' למנשה היתה ארץ תפוח. ותפוח והעינם רמון גם תמר ותפוח:

תולדות אהרן חבלי מנשה ב"ב קיח קיט (שם טו):

מצודת ציון

אף. על מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח): יען (ה) חבלי. החלוקים יקראו חבלים ע"ש כי בחבל יחולק נחלה: (ו) יפגעון. יפגעון: (יב) הואל. ענין רצון כמו ולו הואלנו

מצודת דוד

שנאמר בעבור שאף נקבות מבני מנשה לקחו נחלה לא"ש הזכרים שבמשפחותם: (ד) אחינו. ר"ל אחי אבינו: אל פי ה', על פי ה' במצותו: (ה) חבלי מנשה עשרה. באשר עצמה לקחו עשרה מחוזות: (ו) כי בנות מנשה וכו'. ר"ל לפי שבנות מנשה גם המה לקחו נחלה ובני מנשה הנותרים לקחו ארץ הגלעד לזה היה ראוי וכמו שיקחו באשר עצמה אלו שבעבר מחוזות לא פחות ולא יותר כי החשבון הזה היה ראוי להם: (ז) ויהי גבול מנשה. הרוחב הצפון כלפי הדרום היה מגבול בני אשר אשר נחלו מצפון מנשה עד מכמתת שעומדת מול מקצוע דרומית מערבית של נחלת אפרים לפני שכם שהיתה משל אפרים אשר עומדת במקצוע דרומית מערבית: והלך הגבול. מן המערב כלפי המזרח בצד הצפון: אל הימין. סובב היה באלכסון אל הדרום ובא אל יושבי עין תפוח: (ח) ארץ תפוח. המקומות אשר סביב תפוח אבל העיר תפוח עצמה עם שעמדה בגבול מנשה עכ"ז היתה לאפרים: (ט) וירד הגבול. ר"ל הגבול אשר ירד מתפוח לנחל קנה מדרום לנחל כאמור למעלה הערים האלה אשר עמדו בהגבול ההוא המה היו לאפרים עם שעמדו בתוך ערי מנשה וכאלו למעלה: תוצאותיו. סוף גבול מנשה כלה אל הים: (י) נגבה לאפרים. בהרצועה שלקחו בני יוסף לקח אפרים בדרומה ומנשה בצפונה: גבולו. של מנשה: ובאשר. בגבול אשר

רש"י

נג: צפון: (יא) שלשת הנפת. תלתא פלכין ושלשת הנפת שמכרים כאן של דאר ושל עין דור היו כמו שאמור למעלה בספר זה מלך דור לנפת דור ובפסוק אחר אומר לנפת דאר מים וכאן כך הוא אומר ואת יושבי דאר ובמתים שלשת הנפת בהיו לה: (יב) ויואל. ויאבה: (יד) וידברו בני יוסף. שבט מנשה: עד אשר עד כה ברכני ה'. עד אשר ראית שנתרבה מניני ממנין ראשון למנין שני עשרים אלף וחמש מאות כמנין כה בגימט' במנין ראשון אתה מוצא במנשה בספר במדבר שנים ושלשים אלף ומאתים ובפנחס שנים וחמשים אלף ושבע מאות. ד"א עד אשר עד כה ברכה נאמר' לאברהם כה יהיה זרעך נתקיימה בי ולפי פשוטו עד אשר עד כה. עד אשר כך באשר אתה פונה: אם

רלבג

מה שאמר בחורש שחלקם ביעקב. ואפילם בישראל כמו שבארנו שם: (יד) והנה זכר שנתאו' בני יוסף כאשר יחד עד שגבר נכללם בגבולות אפרים כמו שאמר שם. חבל אחד. זה שכבר נתרעמו מזה ליהושע ואמרו לו מדוע נתת לנו נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה' ולכן יתכן שיתוסף זרעם מאד גוף באופן עד שלא תכילם הארץ שנפלה להם בנחלה והנה יתבאר אופן רבויים מהמספר המכרים בפרשת פינחס שכבר היו יותר ממספר ראובן ושמעון וכזה נתקיים מה שאמר יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כמו שביארנו במקומו. או ירצו בגורל אחד גורל מוגבל שלא יתכן להם להרחיבו כמה שעתיד והשיב להם יהושע מה שראוי שיתקיימו בו והוא שבתוך נחלתם בעצמה יתכן להם להרחיב גבולם וזה שכבר הבוא היה יער גדול ואם יכרתו העצים אשר בו יתכן להם לשבת

וּבְיִשָּׂשכָר מִמִּזְרָח׃
11 וַיְהִי לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְיִבְלְעָם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵי דֹאר וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי עֵין־דֹּר וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי תַעְנַךְ וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וּבְנוֹתֶיהָ שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת׃
12 וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃
13 וַיְהִי כִּי חָזְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵשׁ לֹא הוֹרִישׁוֹ׃
14 וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם־רָב עַד אֲשֶׁר־עַד־כֹּה בֵּרְכַנִי יְהוָה׃

(מסורה: ס'.ד'כתי' א. ב' חסר. ל'. ו' ד' מ"ל וכ' חס'. ג' קמץ. ב' נסבר'. ב' קמץ. ל"ג. ל'. ל')

תרגום

וּבְיִשָּׂשכָר מִמַּדִּינְחָא׃
11 וַהֲוָה לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית שְׁאָן וְכַפְרָנָהָא וְיִבְלְעָם וְכַפְרָנָהָא וְיָת יָתְבֵי דֹאר וְכַפְרָנָהָא וְיָתְבֵי עֵין דֹּר וְכַפְרָנָהָא וְיָתְבֵי תַעְנַךְ וְכַפְרָנָהָא וְיָתְבֵי מְגִדּוֹ וְכַפְרָנָהָא תְּלָתָא פִּלְכִין׃
12 וְלָא יְכִילוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְתָרָכָא יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וּשְׁרֵי כְּנַעֲנָאָה לְמִתַּב בְּאַרְעָא הָדָא׃
13 וַהֲוָה כַּד תְּקִיפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַנִּיאוּ יָת כְּנַעֲנָאֵי לְמַסְּקֵי מִסִּין וְתָרָכָא לָא תָרְכִינוּן׃
14 וּמַלִּילוּ בְּנֵי יוֹסֵף עִם יְהוֹשֻׁעַ לְמֵימַר מָא דֵין יְהַבְתְּ לִי אַחְסָנָא עַדְבָא חַד וְחוּלָק חַד וַאֲנָא עַם סַגִּי עַד לְמָא דִּבְרְכַנִי יְיָ׃

דאר ד' כתיב ע' וסימן ויהי למנשה ביששכר קדמא דפסוק. וממטה נפתלי את עיר מקלט. בן אבינדב. נשמדו בעין דאר. ויואל ו' בטעמא מלעיל ה' חס' וב' מלאים וסי' נמסר בסדר שמות: תולדות אהרן וידברו בני יוסף. סימן לו ב"ב קיע:

רד"ק

שכם: (יד) וידברו בני יוסף. שבט בני מנשה אבל בני אפרים לא היה להם לצעק כי יותר היו בצאתם ממצרים ממה שהיו בבואם לארץ אבל בני מנשה היה יותר מספרם כשנכנסו לארץ ממספרם כשיצאו ממצרים עשרים אלף וחמש מאות לפיכך צעקו לפי שאבותיו שהיו יוצאי מצרים היו מעטים והיו הם עם רב ולא נפלו חלקם אלא כנגד אבותיהם שהיו יוצאי מצרים שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו. ומה שאמר לאלה תחלק הארץ איש לפי פקודיו להוציא את הטפלים שהיו או פחותים מבני עשרים שלא נפלו חלק בארץ אלא לבני עשרים שנה נתחלקה ולהשכון יוצאי מצרים ולפחותים מבני עשרים לא נתחלקה אף על פי שהגיעו לכלל עשרים בשעת חילוק הארץ ומה שאומר גורל אחד וחבל אחד לפי שהארץ ישראל נתחלקה לשבטים ועשו שנים עשר חלקים שוים מי שהיה עם רב בשבטו לא היה לו אלא כמו השבט האחר שהוא מעטים ומפני זה צעקו בני יוסף לפי שלא נתנו למנשה אלא כמו שבט אחר שהיה מעט ממנו ואף על פי שהיו עם רב ורואה עוד כי בני מנשה היו הצועקים ולא בני אפרים תשובתם ליהושע לא ימצא לנו ההר וגו' לאשר בבית שאן ובנותיה והוא היה למנשה ופם שנתחלקה הארץ על פי ה' ועל פי הגורל משני החלק היפה והחלק הרע כי מי שבא לחלקו חלק היפה על פי הגורל היה לו ומי שבא לחלקו חלק רע על פי הגורל היה לו ואף על פי כן היו מעלין בכספים ומי שהיה לו חלק היפה היה מעלה בכספים למי שהיה לו חלק רע. ועיין בסדר היותה חלוקת הארץ אלעזר מלובש באורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי שבטים וקלפי התחומים מונחים לפניו והיה מכוון ברוח הקדש ואומר אם זבולון עולה תחום עכו עולה עמו וטרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון טרף בקלפי של התחומין ועלה בידו תחום עכו והיה מכוון ברוח הקדש עוד ואומר אם נפתלי עולה תחום גינוסר עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי בקלפי של התחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן בכל שבט ושבט ושבט היה מחלק חלוקות לבתי אבות לפי יוצאי מצרים וזהו שאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט ומי שהיו רבים בתי אבות בצאתם ממצרים נטלו חלקים רבים ואעפ"י שהיו עתה מעטים ומי שהיו מעטים בצאתם ממצרים נטלו חלקים מעטים ואעפ"י שהיו עתה מרובים כמו בני יוסף ואף על פי שצעקו בני יוסף לא הועילה להם צעקתם כי לא היה יכול יהושע להוסיף להם נחלתם אלא כמו שנתנה להם על פי ה' על פי הגורל אבל יהושע נתן להם עצה שיכרתו היער שהיה סמוך לחלקם והוא היה ההר שהיה לאפרים ועמק ההר הטוב היה למנשה ואמר להם שהם יתפשטו בחלק אפרים ובארץ הפרזי והרפאים וזהו שאמר כי אין לך הר אפרים תוסיף לך עוד אחר שתכרות יער ההר תוסיף לך עוד בארץ הפרזי והרפאים הסמוכים

ביאור הגר"א

ממזרח: (יד) וידברו בני יוסף וגו'. לפי שהוציאו לעז על הגורל אלא אמרו שיהושע עשה שלא כדין. דכתיב בפרשת פנחס (כ"ו ב"ג) לאלה תחלק הארץ בו' לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו אך בגורל יחלק את הארץ פי' עד עתה הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט והפסוקים דכו הדקדוקים ונראה שכוונתו היה לתמוה על הגורל האיך סמכו עליו מתחלה והלא היו צריכים ליתן ליהודה חלק גדול ואם מתחלה חלק גדול שמא יפול חלק זה לאחר. ונראה שחתכו מתחלה לו' חלקים שוין ואח"כ כשהפילו הגורל נפלו מן המועטים והוסיפו על המרובים ואח"כ חלקו את הנוסף למשפחות והפילו גורל ואח"כ חתכו מן המשפחה שיש בה מעט בתי אבות והוסיפו על המשפחה שיש בה הרבה ובהוסיפו על השבט הוסיפו מן השבט הסמוך לו ולכך לא היו הגבולין במישור אלא פעם מתקצר ופעם מתרחב וזהו שכתב לאלה תחלק הארץ וכו' אך בגורל וכו' פי' שתתן גם למרובין וגם למועטין וז"ש בפ' מסעי (לג. נד) לרב תרבה את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטות כו' פי' מה שאמרתי למרובים תוסיף על נחלתו לא תוסיף ממקום אחר אלא על אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה נחלתו פי' ממקום שסמוך לו תתן לו ועי"ז עלתה צעקת בני יוסף אנחנו מרובים צריך אתה להוסיף לנו עוד יותר

מצודת דוד / מצודת ציון

אשר: ישגעון, מנשה עם אשר בגבול מנשה: ממזרח. בי נחלת יששכר היתה אצל סידן למזרחה של מנשה: (יא) ויהי למנשה וגו'. ערים היו לו למנשה בתוך נחלת יששכר ואשר שהיו המוכים אליו: שלשת הנפת. בשלש ממנעם עמדו הערים האלה: (יד) נתתה לי. לכל בני יוסף למנשה ולאפרים: נחלה גורל אחד. ר"ל מ"א מועטת כאלו הוא גורל אחד ונחלת אחד: עם רב. ואין די לי בנחלה הזאת: עד כה.

הנפת (לעיל י"א): (יג) והורש. ענין גרושין: (יד) כה. ר"ל כמו שאתה רואה ונראה

רד״ק

הסמוכים: (טו) ובראת והיה לך. פי׳ תכרות יער הפרזי והרפאים ויהיה לך ההר ההוא ליישוב ותרחיב בו נחלתך ברצון בני אפרים כי הם יתרצו בזה כי טוב להם שיהיה יישוב משיהיה יער ועוד כדי שיורישו הפרזי והוא הכנעני שזכר כי כל שבעה אומות נקראים כנענים כי כלם היו בני כנען לפיכך אמר להם ולא יהיה לך גורל אחד כלומר שתוסיף גורלך בנחלת בני אפרים וכשם אמרו לא ימצא לנו ההר אף על פי שנכרת היער ועוד אם תאמר שנוש בערי הפרזי והרפאים רכב ברזל לכנעני היושב בעמק ההר ההוא ואנחנו יראים ממנו אמר להם יהושע לאפרים ולמנשה לאפרים אמר שיעזרו לבני מנשה ויתרצו בכרתם היער לסובתם ולמנשה אמר אתה שאתה עם רב כח גדול לך ויכול אתה להוריש את הכנעני יושב העמק ואם לא תורישנו יזיק לך כי רכב ברזל לו לפיכך צריך שתתחזק עד שתורישנו: ובראת. ענין כריתה וכן וברא אותהן בחרבותם ויו״ת ותתקין לך תמן אתר ויש מפרשי׳ ענין בחירה מענין ברו לכם איש: (א) ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אהל מועד. זה היה אחר י״ד שנה משבאו לארץ שבע שכבשו ושבע שחלקו וי״ד שנים אלו היה אהל מועד בגלגל ואחר כך השכינוהו בשילה ואז נאסרו הבמות כל זמן שהיה בשילה ואמרו רז״ל כי עשו בית של אבנים מלמטה והיריעות מלמעלה כמו שאמר דוד וארון אלהים יושב בתוך היריעה כלומר שעדין לא היה אלא בתוך היריעה ועוד ראו זה מן הכתוב שאמר ותביאהו בית ה׳ שילה

תרגום

טו וַאֲמַר לְהוֹן יְהוֹשֻׁעַ אִם עַם סַגִּי אַתּוּן סְקוּ לְכוֹן לְחוּרְשָׁא וּתְתַקֵּן לָךְ תַּמָּן אֲתַר בַּאֲרַע פְּרִזָּאֵי וְגִבָּרַיָּא אֲרֵי עָק לְכוֹן טוּרָא דְהַר אֶפְרָיִם׃ טז וַאֲמַרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לָא יִסְפַּק לָנָא טוּרָא וּרְתִיכִין דְּפַרְזְלָא בְּכָל כְּנַעֲנָאֵי דְּיָתְבִין בַּאֲרַע מֵישְׁרָא לְדִי בְּבֵית שְׁאָן וּבְכַפְרָנָהָא וּלְדִי בְּמֵישַׁר יִזְרְעֶאל׃ יז וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְבֵית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לְמֵימַר עַם סַגִּי אַתּוּן וְחֵיל סַגִּי לְכוֹן לָא יְהֵי לְכוֹן עַדְבָא חַד׃ יח אֲרֵי טוּרָא יְהֵי לָךְ אֲרֵי חוּרְשָׁא הוּא וְתִתְקְנִינֵיהּ וִיהֵי לָךְ סִפְקְנוּהִי אֲרֵי תְתָרְכוּן יָת כְּנַעֲנָאֵי אֲרֵי רְתִיכִין דְּפַרְזְלָא לֵיהּ אֲרֵי תַּקִּיפִין אִנּוּן׃ א וְאִתְכְּנִשׁוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁלֹה וְאַשְׁרִיאוּ תַּמָּן יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאַרְעָא אִתְכְּבִישַׁת קֳדָמֵיהוֹן׃ ב וְאִשְׁתְּאָרוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּלָא פְלִיגוּ יָת אַחְסַנְתְּהוֹן

מקרא

טו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם־עַם־רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים כִּי־אָץ לְךָ הַר־אֶפְרָיִם׃ טז וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לֹא־יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר וְרֶכֶב בַּרְזֶל בְּכָל־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ־הָעֵמֶק לַאֲשֶׁר בְּבֵית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְלַאֲשֶׁר בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ יז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בֵּית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עַם־רַב אַתָּה וְכֹחַ גָּדוֹל לָךְ לֹא־יִהְיֶה לְךָ גּוֹרָל אֶחָד׃ יח כִּי הַר יִהְיֶה־לָּךְ כִּי־יַעַר הוּא וּבֵרֵאתוֹ וְהָיָה לְךָ תֹּצְאֹתָיו כִּי־תוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ כִּי חָזָק הוּא׃

יח א וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה וַיַּשְׁכִּינוּ שָׁם אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם׃ ב וַיִּוָּתְרוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־חָלְקוּ אֶת־נַחֲלָתָם

אץ ד׳ וסי׳ ולא אץ לבוא כיום תמים. כי אץ לך הר אפרים. כל אץ אך למחסור. חזית איש אץ תולדות אהרן לס עם רב אתה. סימנו נ״ב קיע:

רש״י

(טו) אם עם רב אתה. יש בך כח לכרות יערות ולפנותה כענין שקורין אישרטייר בלע״ז ושם תבנה עריה: ובראת, לשון כריתה כמו וברא אותהן בחרבותם אישרכרא״ש בלע״ז: אץ. דחוק: לא ימצא לנו ההר. כי אץ הוא לנו כאשר אמרת: (טז) לא ימצא. לא יספיק: ורכב ברזל. ומה שאתה אומר לעלות היערה ולכבוש בארץ הפרזי והרפאים עם חזק הוא אותו כנעני ורכב ברזל לו. ואל תתמה אם קראו לפרזי ורפאים כנעני כי כולם בני כנען היו: (יח) כי הר יהיה לך. אותו שאמרתי לך עלה לך היערה: כי יער הוא ובראתו. כי יער הוא ואינו ראוי אלא לעם רב ויבראוהו ויפנוהו: ובראתו. אתה שאתה עם רב: והיה לך תוצאותיו כי תוריש את הכנעני. על ידי שאתה עם רב: כי רכב ברזל לו. ואין אחד משאר השבטים כדאי להלחם בו: כי חזק הוא. ואתה יש בך היכולת ותורישנו. ורבותינו פירשו עלה לך היערה החביאו עצמכם ביערות שלא תשלוט בכם עין הרע: (א) וישכינו שם את אוהל מועד. שעשו במדבר ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן כך שנינו בשחיטת קדשים: והארץ נכבשה לפניהם. משנקבע המשכן היתה הארץ נוחה ליכבש לפניהם: (ב) שבעה שבטים. שהרי קבלו נחלתן ראובן וגד וחצי שבט מנשה בימי משה בעבר הירדן ובארץ כנען כבר נפל גורל

רלב״ג

לשבת בו: (טו) ועוד אמר להם שישבו בארץ הפרזי והרפאים הסמוכים להם וילחמו עמהם ויירשו ארצם אם לא יספיק להם הר אפרים עם יערו ועם בני יוסף לא יספיק לנו ההר עם יערו ומה שאמרת לנו להלחם עם הפרזי והרפאים הנה לא נוכל כי רכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל: (יז) והשיב להם יהושע הנה באמת עם רב אתה וכח גדול לך מצד הרבוי אשר אתה מתרבה תמיד ולזה הוא מבואר שמה שנתתי לך אינו גורל אחד מוגבל שלא יתכן הרחבתו: (יח) הנה כי הר יהיה לך תוכל להרחיב את גבולך בו כי יער הוא ובראתו הנה ממה שיתכן לך בקלות מצד היותך עם רב והיה לך עוד תוצאות ההר ההוא ותרחיב גבולך מצד ההוא כי תוריש את הכנעני מצד כחך הגדול והמלחמה עמו לא יתכן לזולתך משאר השבטים לפי שרכב ברזל לו וחזק הוא אך אתה תנצחהו כי עם גדול אתה וכח גדול לך: (א) והנה זכר אחר זה שכבר נקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישכינו שם את אוהל מועד ולקחוהו מהגלגל והנה זכר שהארץ אשר נכבשה היתה לפניהם והיו רואין אותה וחלקו

ביאור הגר״א

יותר: (טו) אם עם רב אתה. פי׳ מדברך שאתה אומר כי עם רב אתה משורת הדין לא יתנו לך יותר: (יח) כי הר יהיה לך. פי׳ שההר לא יהיה אלא לך: כי יער הוא ובראתו. מפני שיש לך חיל רב: כי תוריש את הכנעני. כי הם לא יוכלו להוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו אבל אתה שיש לך עם רב וכח גדול תוכל להורישם ולכן לא יהיה לך גורל אחד: יח (א) ויקהלו כל עדת בני ישראל. שיוסף ויהודה חלקו קודם שבאו לשילה וזו שאמרו

מצודת ציון

(טו) ובראת. ענינו כריתה כמו וברא אותהן בחרבותם (יחזקאל כ״ג): אץ. ענין מהירות כמו ולא אץ לבוא (לעיל י׳) ור״ל המקום צר וקטן ומהר יעברו מן הקצה אל הקצה: (טז) ימצא. ענין די הספוק כמו ומצא להם (במדבר י״א): יח (א) ויקהלו. מל׳

מצודת דוד

כה אשר נתרבה כמו שאתה רואה: (טו) עלה לך היערה. ר״ל א״כ שאתה עם רב תוכל לעלות ביער של הפרזי והרפאים לכרות האילנות להיות לך מקום לשבת כי אלו היית מתי מספר לא היית יכול לעצור כח לכרות כ״כ אילני יער אבל הואיל ועם רב אתה יכול תוכל: כי אץ לך. אם דחוק וצר לך הר אפרים עם רוב גדלו: (טז) לא ימצא לנו ההר. אמת הדבר שאין מספיק לנו הר אפרים: ורכב ברזל. ר״ל ואם תשיב לומר הלא נלחם גם בעמק ועמו הלא יספיק עז״ה השיבו אמרים כי יושבי העמק חזקים ביותר ואנשי הרכב המה כברזל וא״א לכבשם: לאשר בבית שאן וכו׳. מפרש לומר שהם אשר בבית שאן וכו׳ הניתן לנחלת מנשה: בעמק יזרעאל. כי יזרעאל עצמה היתה מנחלת יששכר ולבד העמק היתה מנחלתם: (יז) עם רב אתה. ולזה יש לך כח גדול להלחם ולהרחיב את גבולך שלא יהיה לך נחלה מועטת כאלו הוא גורל אחד: (יח) כי הר יהיה לך. ר״ל היער אשר אמרתי העומד בהר ההוא יהיה לך מבלי מורח רב כי יער הוא ולא ימצאו בו הרבה אנשים להלחם עמך: ובראתו. ואתה תכרות האילנות לשבת בה ובזה יהיה לך תוצאותיו ר״ל הגבול היוצא מההר ההוא ולהלאה: כי תוריש. כי במה שתשב בהר תוכל בקלות לירש את הכנעני היושב בעמק אשר בבית שאן וכו׳: כי רכב. אף שיש לו אנשי רכב כברזל ואף שהוא חזק כי היושב למעלה בהר מאד יתחזק על היושב מתחת בעמק: יח (א) והארץ נכבשה. מעת השכינו את אהל מועד בשלה שהיתה בנחלת בני יוסף מורש ה׳ וכבשו הארץ מה שלא יכלו לכבוש מקודם כמ״ש למעלה: (ב) אשר לא

רש"י

גורל ליהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה הרי ה' שבטים: (ג) מתרפים · מתרשלין: (ד) לשבט. לכל שבט מן השבעה: לפי נחלתו. לשבעה חלקים ולא בשוה אלא לפי השבטים הראויין לחלק לרב לפי רובו ולמעט לפי מיעוטו כמה שנאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגומר: (ה) והתחלקו אתה לשבעה חלקים. אותה שנכבשה כבר והעתידה ליכבש: יהודה יעמד על גבולו מנגב ארץ ישראל ששם נפל לו גורל כל המיצר הדרומי: ובית יוסף וגו' מצפון. צפוני למה שנכבש כבר ועוד יש הרבה לכבוש עד המיצר מכנגד גד עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במיצר צפוני וז' שבטים יחלקו אותה שבין יהודה ליוסף ואותה העומדת ליכבש: (ו) ויריתי. והשלכתי כמו ירה בים:

רלב"ג

וחלקו אותה לשבטים הנשארים שיאחזו נחלתם בכללה תוך המקום הנכבש ואולם השבטים הנשארים לא התבררה נחלתם עדין בכללות ואף על פי שנתברר מה שיגיע לנחלתם מהארץ הנכבשת ולזה אמר שכבר נותרו בבני ישראל אשר לא חלקו את נחלתם שבעה שבטים וגו': (ד) ולזה טוב יהושע שישלחו שלשה אנשים לשבט ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אליו כדי להשלים להם הארץ בכללה חוץ לאות שאחר שנתחלקה הארץ אשר כבשו יהושע ובני ישראל הוציאו אהל מועד מהגלגל ולזה אמרו רז"ל שכבר עמד שם י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו והנה יספק מספק איך טוב להם לכתוב את הארץ שבעה חלקים והנה לא היו השבטים שוים והתורה צותה להרבות לרב נחלתו ולהמעיט למעט ואם אמרנו שהם היו יודעים מספר כל שבט ושבט אשר להם

תולדות אהרן גורל לפני ה'. זבחים קי"ח (סנהדרין ט"ז):

יהושע יח

שבעה שבטים: ג ויאמר יהושע
אל־בני ישראל עד־אנה אתם
מתרפים לבוא לרשת את־הארץ
אשר נתן לכם יהוה אלהי אבתיכם:
ד הבו לכם שלשה אנשים לשבט
ואשלחם ויקמו ויתהלכו בארץ
ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו
אלי: ה והתחלקו אתה לשבעה
חלקים יהודה יעמד על־גבולו מנגב
ובית יוסף יעמדו על־גבולם מצפון:
ו ואתם תכתבו את־הארץ שבעה
חלקים והבאתם אלי הנה וייריתי
לכם גורל פה לפני יהוה אלהינו:
ז כי אין־חלק ללוים בקרבכם כי־
כהנת יהוה נחלתו וגד וראובן וחצי
שבט המנשה לקחו נחלתם מעבר
לירדן מזרחה אשר נתן להם משה
עבד יהוה: ח ויקמו האנשים וילכו
ויצו יהושע את־ההלכים לכתב את־
הארץ לאמר לכו והתהלכו בארץ
וכתבו אותה ושובו אלי ופה אשליך
לכם גורל לפני יהוה בשלה: ט וילכו
האנשים ויעברו בארץ ויכתבוה
לערים לשבעה חלקים על־ספר
ויבאו אל־יהושע אל־המחנה שלה:
י וישלך להם יהושע גורל בשלה
לפני יהוה ויחלק־שם יהושע את־
הארץ לבני ישראל כמחלקתם:
יא ויעל גורל מטה בני־

תרגום

שבעה שבטין: ג ואמר
יהושע לבני ישראל עד
אימתי אתון מתרשלין
למיעל למירת ית ארעא
דיהב לכון יי אלהא
דאבהתכון: ד הבו לכון
תלתא גברין לשבטא
ואשלחינון ויקומון ויהלכון
בארעא ויכתבון יתה
לפום אחסנתהון וייתון
לותי: ה ויפלגון יתה
לשבעה חולקין דבית
יהודה יקומון על תחומיהון
מדרומא ודבית יוסף
יקומון על תחומיהון
מצפונא: ו ואתון תכתבון
ית ארעא לשבעא חולקין
ותיתון לותי הלכא וארמי
לכון עדבא הלכא קדם
יי אלהנא: ז ארי לית
חולק לליואי ביניכון ארהן
כהנתא דיהב להון יי אינון
אחסנתהון וגד וראובן
ופלגות שבטא דמנשה
קבילו אחסנתהון מעברא
לירדנא מדינחא דיהב להון
משה עבדא דיי: ח וקמו
גבריא ואזלו ופקיד יהושע
ית דאזלו למכתב ית
ארעא למימר איזילו והליכו
בארעא וכתובו יתה ותובו
לותי והכא ארמי לכון
עדבין קדם יי בשלה:
ט ואזלו גבריא ועברו
בארעא וכתבוה לקרויא
לשבעא חולקין על ספרא
ואתו לות יהושע למשריתא לשלה: י ורמא
להון יהושע עדבא בשלה קדם יי ופליג תמן יהושע ית ארעא לבני ישראל כפלגותהון: יא וסליק עדבא שבטא דבני בנימן

רד"ק

שילה אלמא בית טוס וכתיב ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם אלמא אהל היה הא כיצד תלמד שלא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה והיה שם בשילה ששים שנה עד שהגלו פלשתים את הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה אהל שיכן באדם: (ג) שבעה שבטים. כי ראובן וגד וחצי שבט מנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן ובארץ כנען כבר נפל הגורל ליהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה כמו שפירש' למעלה למה קדמו הם בפסוק והארץ שקטה ממלחמת הראשון: (ה) והתחלקו אתה פירוש והתחלקו בה פירוש בשבעה חלקים שיכתבו יהיו מתחלקים אותם שבעה שבטים באותה הארץ: יהודה יעמוד על גבולו. כמו שנפל גורלו לדרום ארץ ישראל וכן בית יוסף יעמדו על גבולם כמו שנפל גורלם לארץ צפון של ארץ ישראל וביניהם יקחו נחלתם שבעה שבטים הנותרים בארץ הנכבשת ואשר עתידה להכבש: (ו) ואתם. אמר כנגד השלוחים לכתוב הארץ: ויריתי. והשלכתי: (ז) כי כהונת ה' נחלתו. כמו שאמר בכתוב אשי ה' ונחלתו יאכלון והם כהונת ה': (ח) ויקומו. וכאשר קמו האנשים ללכת הזהירם ואמר להם כן וכן תעשו:

מדנרה

בדבריו. וב' ואין וסימן ואין ברגלים חוסא. ואין להעשיר לא ינקה: ויבאו ו' רפין בקריאת וסי' ואתה הרם את מטך ונטה את ידך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים: על הר נשפה ביטים ההמח ילנו. ויבאו אליך במבוא עם. בתרא מלא. ונמסר גם בסדר עקב. ובישעיה ריש סימן י"ג: ואתם ד' בטעם שני גרישין וסי' ואתם תכתבו את הארץ. ואתם קמתם על בית אבי. ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו. ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת וסי' בלשון ארמי קמון בשוריא וכתבן בשבתא: גורל ד' פתחין בלישנא בקריאה וסי' ומגורל נחלתינו יגרע. נחלתם דשבט הלוי. ויעל גורל מטה בנימן. על גורל הצדיקים. ונמסר גם בסדר מסעי:

מצודת דוד

לא חלקו היות כי לא ידעו עדיין גבולת הארץ לחלקה בגורל: שבעה שבטים. כי לחמשה כבר חלקו כי משה חלק לב"ר ולב"ג ולחצי מנשה ויהושע חלק לבני יהודה ולבני אפרים ולחצי מנשה: (ג) עד אנה וכו' אשר נתן וכו'. ר"ל הן ידעתי מחשבותיכם מה שאינכם שולחים לכתוב גבולות הארץ ולחלקה כי תחשבו אם כ"א יכיר חלקו פן יפרדו איש מאחיו ולא ילחם האחד בעבור חלק האחר ולזאת עד מתי יהיה לכם רפיון ידים הלא ה' הוא הנותן לכם את הארץ וא"כ אף בשלא יעזור האחד לחבירו תוכלו לבא כי ה' ילחם לכם: (ד) לפי נחלתם. לפי מספר החלקים המצטרך להנחיל: (ה) לשבעה חלקים. כי עוד לשבעה ינחילו כי יהודה יעמוד לנחול גבולו מנגב א"י ובית יוסף יעמדו לנחול גבולם מצפון ממה שכבר נכבש ונשאר עוד שבעה: (ו) ואתם. ר"ל השלוחים ההולכים במקום כולכם: (ז) כי אין חלק. יבאר עוד למה שבעה חלקים ואמר כי אין חלק ללוים וגד וראובן וחצי מנשה לקחו וכו' והלא ליהודה ולבית יוסף חלק כו' ונשארו עוד שבעה: כהונת ה'. הראוי להם לקחת חלף עבודת כהונתם: (ח) האנשים. השלוחים: ויצו יהושע. ר"ל זרז אותם על זאת: (ט) לערים. לפי גדל הערים עיר גדולה מול שתי עיירות קטנות: (י) כמחלקותם. כפי החלוקה המפורשת במקראות שלפניו:

מצודת ציון

מל' נפער: (ג) עד אנה. עד מתי: מתרפים. מל' רפיון: (ד) הבו. ענינו הזמנה כמו הבה נלבנה (בראשית י"א): (ו) פה. למקום הזה: ויריתי. והשלכתי כמו ירה בים (שמות)

ב״ה: (יב) ויהי להם הגבול לפאת צפונה. ויהי מיצר גבול הצפוני שלהם מן הירדן שבמזרח מתחיל המיצר ועולה אל כתף יריחו מצפון ועלה משם אל המערב אל עבר יריחו ומושך הקו בצפונה של יריחו נמצאת יריחו לפנים מן הקו בחלק בנימין: מדברה בית און. למדבר של בית און: (יג) ועבר משם. לצד המערב: לוזה אל כתף לוזה נגבה היא בית אל. שהלוז היא בית אל שקראה יעקב ולא זו היא בית אל שאצל העי שהרי אומר בגבול יוסף ויצא מבית אל לוזה למדנו ששנים היו ולוז לא בחלק בנימין היתה שהרי הוא המיצר מלוז ונפסים. הא כמו שהוא אומר אל כתף לוזה נגבה. שהוא הולך בדרומה של לוז נמצאת לוז מן החוץ ולחוץ בנחלת בני יוסף ובית אל היתה בחלק בנימין כמו שכתוב למטה בענין: (יד) ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה. בעטרות אדר הוא הולך הצפוני מן המזרח למערב ומשם נסב הקו לגבול המערב של בנימין לילך נגבה מן הצפון לדרום הוא המערבית מן ההר אשר על פני בית חורון נגבה מן ההר אשר בדרומה של בית חורון משם היה מתחיל מקצוע מערבית דרומית של בנימין ובא לו הקו מצפון לדרום: והיו תוצאותיו. מקצוע מערבית דרומית שלו אל קרית יערים של יהודה נמצא רוחב גבול בנימין נופל על רוחב הארץ שבין יהודה לאפרים גבול דרומי שלו עם גבול צפונית של יהודה ושם היתה ירושלים כמו שאמור למטה בענין לפיכך היה לפני המקום׳ חלק בה וגבול צפוני של בנימין ודרומי של אפרים ... זה בזה ושם היתה שילה בחלק אפרים כמה שאמר ושם משכן שילה ונאמר וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר ואף לבנימין היה בו חלק וכן שמו כשמיעה קדשים בני מקומות שהיה להם שכינה לישראל בשילה נוב וגבעון ובית עולמים ובכולן לא שרתה אלא בחלקו של בנימין: זאת פאת ים. רוח מערבי שבעטרות אדר עד קרית יערים: (טו) ופאת נגבה. מצר דרומי לבנימין וסוף צפוני של יהודה. וכל התחומין הממין כאן ממש בלשונו של יהודה וכל מקום שכ׳ באו ירד כתוב ביהודה ועלה

(יב) מדברה בית און. סמוך לבית און לפיכך נקראת בשמו:

ר״ל

והיה ו׳ כתיב והיה וקרינן והיו וסי׳ נמסר בסדר מסעי. הלעיל בהאי סיפרא סימן ט״ו: מעין ד׳ פתחין וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן ט״ו: אל קצה ו׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ובני ישראל אכלו את המן ארבעים. וירד הגבול אל קצה ההר, ועבר הגבול אל כתף בית חגלה. וירד הוא ונערה נערו. צא נא לקראת אחיו אתה ושאר. הנה ה׳ השמיע אל קצה הארץ. ונמסר גם בסדר בשלח: ג׳ פסוקין אל על אל בקריאה וסי׳ ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה. וירד הגבול אל קצה ההר. ויאמר האיש אל יואב. ויאמר אוריה אל דוד. פתח הצלע התיכונה אל כתף. וינוסו הנותרים אפקה. ויאמר אלי האיש האלה. ונמסר גם בסדר פנחס: לתת ד׳ וסימן נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י״ו: על ההר ד׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות: גי בגי ט׳ חס׳ א׳ בקריאה וסי׳ על גי הצבעים. הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכים. ושמא את התפת. כי יום מהומה ומבוכה. גי העברים קדמת הים. והמסכת היא את העוברים קדמא דפסוק. כי יגיע גי הרים אל אצל. והוא העביר את בנו ילד ואונו גי החרשים.

תולדות אהרן ועלה הגמל. זכאים לך בפורח

נס: ופטר בגבול. וכחים גד בפרוח נס:

בִּנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיֵּצֵא גְּבוּל גּוֹרָלָם
בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף׃
ג׳ יב וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִן־
הַיַּרְדֵּן וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף יְרִיחוֹ
והיו קרי מִצָּפוֹן וְעָלָה בָהָר יָמָּה וְהָיָה
תֹּצְאֹתָיו מִדְבַּרָה בֵּית אָוֶן׃
ד׳ ב׳ בפסוק יג וְעָבַר מִשָּׁם הַגְּבוּל לוּזָה אֶל־כֶּתֶף
לוּזָה נֶגְבָּה הִיא בֵּית־אֵל וְיָרַד הַגְּבוּל
ד׳ עַטְרוֹת אַדָּר עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִנֶּגֶב
לְבֵית־חֹרֹן תַּחְתּוֹן׃ יד וְתָאַר הַגְּבוּל
וְנָסַב לִפְאַת־יָם נֶגְבָּה מִן־הָהָר אֲשֶׁר
והיו קרי עַל־פְּנֵי בֵית־חֹרֹן נֶגְבָּה וְהָיָה
תֹצְאֹתָיו אֶל־קִרְיַת־בַּעַל הִיא קִרְיַת
יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה זֹאת פְּאַת־יָם׃
טו וּפְאַת־נֶגְבָּה מִקְצֵה קִרְיַת יְעָרִים
ד׳ פתחין וְיָצָא הַגְּבוּל יָמָּה וְיָצָא אֶל־מַעְיַן מֵי
ו׳ נֶפְתּוֹחַ׃ טז וְיָרַד הַגְּבוּל אֶל־קְצֵה הָהָר
ככל פס׳ חס׳ ה׳ אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵּי בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר בְּעֵמֶק
רְפָאִים צָפוֹנָה וְיָרַד גֵּי הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף
הַיְבוּסִי נֶגְבָּה וְיָרַד עֵין רֹגֵל׃ יז וְתָאַר
מִצָּפוֹן וְיָצָא עֵין שֶׁמֶשׁ וְיָצָא אֶל־

לזרעיתהון ונפק תחום
עדביהון בין בני יהודה
ובין בני יוסף׃ יב והוה
להון תחומא לרוח צפונא
מן ירדנא וסליק תחומא
לעיבר יריחו מצפונא
וסליק בטורא לימא והון
מפקנוהי למדבר בית
און׃ יג ועבר מתמן
תחומא ללוז דלעבר דלוז
דרומא היא בית אל ונחית
תחומא עטרות אדר על
טורא דמדרום לבית
חורון ארעאה׃ יד ותאר
תחומא ומסתחר לרוח
מערבא לדרומא מן טורא
די על אפי בית חורון
דרומא והוון מפקנוהי על
קרית בעל היא קרית
יערים קרתא דבני יהודה
דא רוח מערבא׃ טו ורוח
דרומא מסיפי קרית
יערים ונפק תחומא לימא
ונפיק למבועי מי נפתוח׃
טז ונחית תחומא לסטר
טורא די על אפי חילת בר הנם די במישר גבריא
צפונא ונחית לחילת בר הנם לעיבר יבוס דרומא
ונחית לעין קצרא׃ יז ותאר מצפון ונפק לעין

ביאור הגר״א

שאמרו שבע שחלקו אבל אחר השבטים בשילה הוא שאמר והארץ נכבשה היינו רוב הארץ נכבשה כי אחר מיתת יהושע כבשו שאר הארץ: (יב) לפאת צפונה מן הירדן. שהגבול צפון של בנימין מתחיל מן הירדן: אל כתף יריחו מצפון. פי׳ שהגבול הולך מצפון של יריחו ויריחו עצמה מחלקו של בנימין: בהר ימה. פי׳ על ההר היה ים ועלה הגבול על ההר להים: והיו תוצאותיו מדברה בית און. פי׳ שנתפשט קו הגבול למדבר בית און. ובית און לאו בית אל הוא (אע״ג ד״ל לאו היינו בית אל שקרא אברהם המוזכר בגבול בני יוסף ס׳ ט״ז. ומפני שכאן הזכיר מבית און ללוז ולעיל ט״ז כתיב מבית אל לוזה והמספר למעלה ולומר שבית אל של אברהם זהו בית און לבן פי׳ גבוה און לאו בית אל הוא) מפני שבית אל הוא בדרום ובית און הוא בצפון הגבול. כי כאן כתיב ועבר משם הגבול לוזה היינו שהלך במישור מבית און ללוז ובגבול אפרים כתיב ויצא מבית אל (היינו זה שקרא אברהם כמ״ש ס׳ ט״ז ס״ב) לוזה והיינו שנתפשט הגבול מצפון לדרום ונתרחב הגבול של אפרים ולפי זה שבית אל הוא על נכון ומה שדרשו רז״ל הוא עיר כדרש: (אע״ג והוכרחנו לומר שבית און הוא סמוך ללוז וגם מ״ש לעיל ויצא מבית אל לוזה הוא לאו דוקא עד לוז ממש אלא עד בית און סמוך ללוז. והוא דומה למ״ש פ״א שעלה מיריחו בהר שהוא לאו דוקא אלא מהמדבר כמ״ש בפ״א גד״ה המדבר ומ״ש שנתפשט קו הגבול למדבר בית און ר״ל שנתפשט לפנים ונתמעט הגבול בנימן שהרי בגבול אפרים קראו ויצא. אך מ״ש כאן והיו תוצאותיו אינו מובן לפי״ז. כי תוצאותיו משמע שנתרחב הגבול כמ״ש ס׳ ט״ז פ״א ד״ה והיו תוצאותיו אל עין רוגל כו׳. ומה שהזכיר כאן בפסוק ועלה בהר ימה זה הר בית אל שקרא אברהם המוזכר בגבול יוסף והוא שכתב כאן ועלה ובס׳ ט״ז פ״א כתיב ג״כ עולה בהרים): (יג) וירד הגבול עטרות אדר על ההר. פי׳ שירד הגבול עד עטרות אדר ומשם עלה אל ההר הגבוה בה׳ בית חורון: (יד) לפאת ים. הוא גבול מערבו: נגבה מן ההר. פי׳ שהגבול הולך מנגב של ההר לכל צד מערב עד נגבה של בנימין שהוא בעל קרית יערים: (טז) אל כתף היבוסי. פי׳ גי בן הנום הוא בצד דרום של יבוסי כמו שנאמר בגבול יהודה: (יח) אל גלילות. הוא גלגל המוכר בספרי יהודה:

אשר

מצודת דוד

(יא) למשפחותם. המחלק לפי המשפחות: (יב) לפאת צפונה. מן המזרח כלפי המערב היה מתחלת הגבול מן הירדן: מצפון. אע״פ היתה יריחו לפנים מן הגבול ומשל בנימין היתה: בהר. הוא הר בית אל המוזכר בגבול בני יוסף: ימה. לצד המערב: תוצאותיו. סוף הגבול בזה הרוחב ומשם ולהלאה נכנס תוך המיצר לפנים ונתקצר נחלתו: (יג) נגבה. אע״פ לא היתה לוז מנחלת בנימין ומשל אפרים היתה: היא בית אל. כי יעקב קרא ללוז בית אל כמו שאמור בתורה ולא זה הוא בית אל שעמדה אצל העי אשר היתה מנחלת בנימין: על ההר אשר מנגב לבית חרון התחתון. ולא היתה א״כ מנחלתו ומשל אפרים היתה: (יד) ותאר הגבול. הגבול סיבב בפאת המערבי מן הצפון אל הדרום: מן ההר. הגבול נמשך מן ההר וכו׳ העומד בנגב והלך כלפי הדרום וכלה הגבול בקרית בעל היא קרית יערים שהוא במיצר הצפוני של יהודה: (טו) ופאת נגבה. גבול הדרומי מן המערב כלפי מזרח היה מתחיל מקצה קרית יערים: ימה. אל הים ולא זהו ים הגדול העומד במערב והוא הנה היה מצפון יהודה ושם כי לא החבר למעלה וביב ימצא בדרכם מקומות שנאחד יזכיר ולא בשני עם שהיה גבולם זה אצל זה: (טז) וירד הגבול. כי מעין מי נפתוח

שהיא

רש"י

ואלא לפי שכאן הוא מונה מן המערב למזרח ושם הוא מונה מן המזרח למערב: ואלא שגבול ימה. אל ים אי ולא ידעתי איזה ים הוא: (יט) אל לשון ים המלח צפונה. כלשונו של לשון מלא כל הלשון בחלקו של יהודה: אל קצה הירדן. מקום שהירדן נופל בים המלח והוא נמנה מקצוע מזרחית צפונית ליהודה וכאן הוא מונה מקצוע דרומית מזרחית לבנימין: (כ) והירדן יגבול אותו לפאת קדמה. הירדן היה לו לבנימין מצר מזרחי שהירדן הולך על פני רוחב כל גבולו למזרח: (כח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים. כל אחת עיר לעצמה וכן גבעת קרית הם ערים בפסוק זה: (א) ויצא הגורל השני. שני לבנימין שגורל בנימין היה ראשון לשבעה השבטים שאמר יהושע לשלוחיו והתחלקו אותה לשבעה חלקים שכבר נפלו יהודה ויוסף כמו שנאמר שם יהודה יעמוד על גבולו מנגב וגו' מכאן ואילך מונה

רלב"ג

לכם תחלק הארץ ולפי היותם שבעה היו כותבים החלקים ההם לא יהיה רושם לידיעת הגורל אחר זה כי לא יתכן שיגיע לשבט ההוא כי אם החלק אשר כתבו לו לפי היותם והוכן בשיעור שהשבעת החלקים היו שוים ויהיה הגורל אחר זה יהושע לפני ה' בשילה ושם לקח כל אחד מהשבטים ההם חלקו לפי הראוי לו אם מעט הוסיפו לו החלק הראוי לו ואם היה יותר רב מהראוי לו פחתו לו. ואחר

וכל יהושע דכוותא חסרים אל"ף האלף ג' וסימן נמסר בסדר פקודי:

תולדות אהרן והירדן יגבול בכורות עם:

יהושע יח–יט

גְּלִילוֹת אֲשֶׁר־נֹכַח מַעֲלֵה אֲדֻמִּים
וְיָרַד אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־רְאוּבֵן׃ יח וְעָבַר
אֶל־כָּתֵף מוּל־הָעֲרָבָה צָפוֹנָה וְיָרַד
הָעֲרָבָתָה׃ יט וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף
בֵּית־חָגְלָה צָפוֹנָה וְהָיָה ׀ תוֹצְאוֹתָיו
הַגְּבוּל אֶל־לְשׁוֹן יָם־הַמֶּלַח צָפוֹנָה
אֶל־קְצֵה הַיַּרְדֵּן נֶגְבָּה זֶה גְּבוּל נֶגֶב׃
כ וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֹּל־אֹתוֹ לִפְאַת־קֵדְמָה זֹאת
נַחֲלַת בְּנֵי בִנְיָמִן לִגְבוּלֹתֶיהָ סָבִיב
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
כא וְהָיוּ הֶעָרִים לְמַטֵּה בְּנֵי־בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יְרִיחוֹ וּבֵית־חָגְלָה
וְעֵמֶק קְצִיץ׃ כב וּבֵית הָעֲרָבָה וּצְמָרַיִם
וּבֵית־אֵל׃ כג וְהָעַוִּים וְהַפָּרָה וְעָפְרָה׃
כד וּכְפַר הָעַמֹּנִי וְהָעָפְנִי וָגָבַע עָרִים
שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
כה גִּבְעוֹן וְהָרָמָה וּבְאֵרוֹת׃
כו וְהַמִּצְפֶּה וְהַכְּפִירָה וְהַמֹּצָה׃
כז וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה׃ כח וְצֵלַע
הָאֶלֶף וְהַיְבוּסִי הִיא יְרוּשָׁלִַם
גִּבְעַת קִרְיַת עָרִים אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
יט א וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הַשֵּׁנִי לְשִׁמְעוֹן
לְמַטֵּה בְנֵי־שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וַיְהִי
נַחֲלָתָם בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי־יְהוּדָה׃
ב וַיְהִי לָהֶם בְּנַחֲלָתָם בְּאֵר־שֶׁבַע וְשֶׁבַע

יהודה ועלה אבן כתן — והיה קרי תוצאות קרי — יתיר ו' — ד' כ' חס' וכ' מל' — כ' חד חס' — ל' — העמונה קרי ג' — ל' חס' — ל' ל' ל' — ג' — ס"ע חס' כמ"ס — ל' דסמי'

תרגום

שמש ונפיק לגליליא די לקביל מסקנא דאדמים ונחית לאבן בוהן בר ראובן׃ יח ועבר לעיברא דלקביל מישרא צפונא ונחית לערבתה׃ יט ועבר תחומא לעיבר בית חגלה לצפונא והוון מפקנוהי דתחומא לכיף ימא דמלחא צפונא לסיפי ירדנא דרומא דין תחום דרומא׃ כ וירדנא תחומא ליה לרוח קידומא דא אחסנת בני בנימן לתחומהא סחור סחור לזרעיתהון׃ כא והוה קרויא לשבטא דבני בנימן לזרעיתהון יריחו ובית חגלה ומישר קציין׃ כב ובית מישרא וצמרים ובית אל׃ כג והעוים והפרה ועפרה׃ כד וכפר עמונה והעפני וגבע קרוין תרתא עסרי ופצחיהן׃ כה גבעון ורמתא ובארות׃ כו ומצפיא וכפירה והמוצה׃ כז ורקם וירפאל ותראלה׃ כח וצלע אלף ויבוסאי היא ירושלם גבעת קרית קרוין ארבע עסרי ופצחיהן דא אחסנת בני בנימן לזרעיתהון׃
א ונפק עדבא תנינא לשמעון לשבטא דבני שמעון לזרעיתהון והוה אחסנתהון בגו אחסנת בני יהודה׃ ב והוה להון באחסנתהון באר שבע

רד"ק

ר"ל למדבר בית און: (כח) וצלע האלף. הם שתי ערים וכן הוא אומר בארץ בנימין בצלע וכתיב וצלע אלף וכן גבעת קרית הם שתי ערים: והיבוסי היא ירושלם. ובגורל בני יהודה אמר נ"כ כי היבוסי היא ירושלם בחלק יהודה והנה אמר כי היא לבנימין כן הוא כי לכל אחד מהם היה לו חלק בה ואמרו רז"ל כי רצועה יוצאה מחלקו של יהודה לחלקו של בנימין ובה מזבח בנוי והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום שנאמר חופף עליו כל היום וכן יחשבו שכן היה אומרים המזבח היה בחלקו של בנימין עכ"ל ובין כתפיו שכן היה כי בין שניהם היה המזבח ושם יהודה היה עולה בי בן הנם בכתף היבוסי והיה עולה אל ראש ההר אשר על פני גי בן הנם ימה אשר בקצה עמק רפאים ומראש ההר אל מעין מי נפתוח ואמרו כי הוא עין עיטם המוזכר בדברי רז"ל וחלק בנימין היה כנגדו חלק יהודה היה עולה אל ההר וחלק בנימין היה יורד אל קצה ההר אשר על פני גי בן הנם אשר בעמק רפאים והיה יורד אל כתף היבוסי היא ירושלם נמצא שבין שניהם היה הגבול הזה זה עולה וזה יורד: (ב) באר שבע ושבע. עיר אחת ...

כסמוך בכל גבולי אי: יט (א) בתוך נחלת בני יהודה. ופירוש שלא נטלו חלק בארץ ישראל לא שמעון ולא לוי משום קללת יעקב אפס לשמעון אמר אחלקם ביעקב דפירוש שיטול חלק בתוך שבט אחר אבל ללוי אמר ואפיצם בישראל שלא יטול חלק אפי' תוך שבט אחר אלא נפוץ על פני כל אחיו מעט מזה ומעט מזה: (ב) באר שבע ושבע ומולדה

מצודת ציון

(שמות פ"ו): פה. במקום פה: (יד) ותאר. והסבב: (יז) נכח. עד: (יט) לשון. קצה היה כמשון הלשון

ביאור הגר"א

(אלה ואלה שוכן אלי ויצא. ונם שם אינו מזכיר גלגל אל הגבול בית דביר וגלגל היה אצלו דביר כמש"ש ב' מ"ז ה"ו ונ"ל שמיש על הגלילות הוא נאו דוקא אלא סמוך לו היום לדביר): (יח) וירד הערבתה. סימן אל עירות של עיר הערבה: (יט) אל קצה הירדן נגבה. פי' לד נגב של הירדן: (כח) ערים ארבע עשרה ובפרטן אתה מונה י"ג מפני שלא חשיב בפרטות אלא ערים המוקפות חומה ובכללות חשיב כל הערים כמלולות אף שאינן מוקפות חומה המסור וז

מצודת דוד

שהיא עין עיטם היתה במקום הגבוה שבכל א"י לזה אמר וירד: אשר בעמק רפאים. ההר עמד בעמק רפאים: אל כתף. אשר עמדה בכתף היבוסי מנגב א"כ היבוסי היא ירושלים עמדה בנחלת בנימין: (יז) ותאר מצפון. שהגבול בא בפאת מערב וסיבב את עין רוגל מצפונו והיתה א"כ מצד יהודה: ויצא עין שמש. מן עין רוגל יצא לעין שמש: אל גלילות. היא גלגל האמור בגבול יהודה בצפוני ובשתי השמות נקראה ואצל גלגל יצא הגבול כלפי הדרום ונתרחב נחלת בנימין: (יח) ועבר. משם עבר מעבר המקום הנקרא מול הערבה בצד הצפוני ולא היתה א"כ מנחלת בנימין: הערבתה. היא בית הערבה המוזכר בגבול יהודה והגבול היה מצפונו: (יט) בית חגלה נפונה. וגם היא לא היתה מנחלת בנימין (ומה שמוזכר בנחלת בנימין בית חגלה היא עיר אחרת ששמם כשמם): לשון ים המלח וכו'. ר"ל במקום שהירדן נופל בים המלח והוא קצה הדרומי מהירדן וקצה הצפוני מהים: זה גבול נגב. ממערב כלפי המזרח: (כ) יגבול אתו. יהיה לו לגבול בפאת המזרחי: לגבולותיה. את הגבולות המגבילים סביב את המחלק לכל בני משפחותם: (כא) למשפחותיהם. המחלק למשפחותיהם: (כח) וצלע האלף.
ה' עיירות במקרא זה צלע א' האלף ב' ירושלים ג' גבעת ד' קרית ה':
יט (א) בתוך וכו'. היה מובלע בנחלת יהודה בתוך הגבול האמור למעלה: (ב) באר שבע ושבע. היא עיר אחת ובשתי השמות נקראה:
עין

וּמוֹלָדָה׃ ג וַחֲצַר שׁוּעָל וּבָלָה וָעָצֶם׃
ד וְאֶלְתּוֹלַד וּבְתוּל וְחָרְמָה׃
ה וְצִקְלַג וּבֵית־הַמַּרְכָּבוֹת וַחֲצַר סוּסָה׃
ו וּבֵית לְבָאוֹת וְשָׁרוּחֶן עָרִים שְׁלֹשׁ־
עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ ז עַיִן רִמּוֹן וָעֶתֶר
וְעָשָׁן עָרִים אַרְבַּע וְחַצְרֵיהֶן׃
ח וְכָל־הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הֶעָרִים
הָאֵלֶּה עַד־בַּעֲלַת בְּאֵר רָאמַת נֶגֶב
זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־שִׁמְעוֹן
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ט מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה
נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן כִּי־הָיָה חֵלֶק בְּנֵי־
יְהוּדָה רַב מֵהֶם וַיִּנְחֲלוּ בְנֵי־שִׁמְעוֹן
בְּתוֹךְ נַחֲלָתָם׃
י וַיַּעַל הַגּוֹרָל הַשְּׁלִישִׁי לִבְנֵי זְבוּלֻן
לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי גְּבוּל נַחֲלָתָם עַד־
שָׂרִיד׃ יא וְעָלָה גְבוּלָם לַיָּמָּה וּמַרְעֲלָה
וּפָגַע בְּדַבָּשֶׁת וּפָגַע אֶל־הַנַּחַל אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי יָקְנְעָם׃ יב וְשָׁב מִשָּׂרִיד קֵדְמָה
מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ עַל־גְּבוּל כִּסְלֹת תָּבֹר
וְיָצָא אֶל־הַדָּבְרַת וְעָלָה יָפִיעַ׃
יג וּמִשָּׁם עָבַר קֵדְמָה מִזְרָחָה גִּתָּה חֵפֶר
עִתָּה קָצִין וְיָצָא רִמּוֹן הַמְּתֹאָר הַנֵּעָה׃
יד וְנָסַב אֹתוֹ הַגְּבוּל מִצְּפוֹן חַנָּתֹן וְהָיוּ
תֹּצְאֹתָיו גֵּי יִפְתַּח־אֵל׃ טו וְקַטָּת וְנַהֲלָל
וְשִׁמְרוֹן וְיִדְאֲלָה וּבֵית לָחֶם עָרִים
שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ טז זֹאת
נַחֲלַת בְּנֵי־זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחוֹתָם הֶעָרִים
הָאֵלֶּה וְחַצְרֵיהֶן׃
יז לְיִשָּׂשכָר יָצָא הַגּוֹרָל הָרְבִיעִי לִבְנֵי
יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ יח וַיְהִי גְּבוּלָם
יִזְרְעֶאלָה וְהַכְּסֻלּוֹת וְשׁוּנֵם׃ יט וַחֲפָרַיִם
וְשִׁיאוֹן וַאֲנָחֲרַת׃ כ וְהָרַבִּית וְקִשְׁיוֹן

וְשֶׁבַע וּמוֹלָדָה׃ ג וַחֲצַר
שׁוּעָל וּבָלָה וָעָצֶם׃
ד וְאֶלְתּוֹלַד וּבְתוּל וְחָרְמָה׃
ה וְצִקְלַג וּבֵית הַמַּרְכָּבַת
וַחֲצַר סוּסָה׃ ו וּבֵית לְבָאוֹת
וְשָׁרוּחֶן קִרְוִין תְּלַת עַסְרֵי
וּפַצְחֵיהֶן׃ ז עֵין רִמּוֹן
וְעֶתֶר וְעָשָׁן קִרְוִין אַרְבַּע
וּפַצְחֵיהֶן׃ ח וְכָל פַּצְחַיָא
דִי בְּסַחְרָנוּת קִרְוַיָא
הָאִלֵין עַד בַּעֲלַת בְּאֵר
רָאמַת דָרוֹמָא דָא
אַחְסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי
שִׁמְעוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃ ט מֵעֲדַב
בְּנֵי יְהוּדָה אַחְסָנַת בְּנֵי
שִׁמְעוֹן אֲרֵי הֲוָה חוּלַק
בְּנֵי יְהוּדָה סַגִי מִנְהוֹן
וְאַחְסִינוּ בְּנֵי שִׁמְעוֹן בְּגוֹ
אַחְסַנְתְּהוֹן׃ י וּסְלֵיק עַדְבָא
תְלִיתָאָה לִבְנֵי זְבוּלֻן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן וַהֲוָה תְּחוּם
אַחְסַנְתְּהוֹן עַד שָׂרִיד׃
יא וּסְלִיק תְּחוּמְהוֹן לְיַמָא
וּמַרְעֲלָא וּמָעַרַע בְּדַבָּשֶׁת
וּמָעָרַע בְּנַחְלָא דִי עַל
אַפֵּי יָקְנְעָם׃ יב וְתָב
מִשָּׂרִיד לְקִידוּמָא מַדְנַח
שִׁמְשָׁא עַל תְּחוּם כִּסְלוֹת
תָּבוֹר וְנָפִיק לְדָבְרַת וּסְלִיק
לְיָפִיעַ׃ יג וּמִתַּמָן עֲבַר
לְקִדוּמָא מַדִינְחָא גִתָּה
חֵפֶר לְעִתָּה קָצִין וְנָפִיק
לְרִמוֹן וּמִתַּמָן מִסְתְּחַר
לְנֵעָה׃ יד וּמִסְתְּחַר לֵיהּ
תְּחוּמָא בְּצִפּוּנָא לְחַנָּתוֹן
וַהֲווֹן מַפְקָנוֹהִי לְחֵילַת
יִפְתַּח אֵל׃ טו וְקַטָּת
וְנַהֲלָל וְשִׁמְרוֹן וְיִדְאֲלָה
וּבֵית לֶחֶם קִרְוִין תַּרְתָּא
עַסְרֵי וּפַצְחֵיהֶן׃ טז דָא אַחְסָנַת בְּנֵי זְבוּלֻן לְזַרְעֲיָתְהוֹן קִרְוַיָא
הָאִלֵין וּפַצְחֵיהֶן׃ יז לְיִשָּׂשכָר נְפַק עַדְבָא רְבִיעָאָה לִבְנֵי יִשָּׂשכָר לְזַרְעֲיָתְהוֹן׃
יח וַהֲוָה תְּחוּמְהוֹן יִזְרְעֶאל וּכְסָלוֹת וְשׁוּנֵם׃ יט וַחֲפָרַיִם וְשִׁיאוֹן וַאֲנָחֲרַת׃ כ וְהָרַבִּית

רדק

עיר אחת: (ט) רב מהם. היה חלקם יותר ממה שראוי להם כי כנגד הרבה מהארץ ובני שמעון פלו עמם להלחם כמו שכתוב בספר שפטים ויאמר יהודה לשמעון אחיו וגו': (יג) גתה חפר. הוא גת החפר אשר משם היה יונה בן אמתי הנביא כמו שנאמר עליו אשר מגת החפר: המתואר. כתרגומו דמסתחר: (טו) ובית לחם. איננו בית לחם אשר ליהודה כי תמצא ערים נקראים בשם אחד בשני מקומות כמו שכתבנו וכן מצאנו בית לחם אשר ליהודה מבית לחם יהודה נראה כי אחד היה:

מצודת ציון

בלשון: ימה (ט) מחבל. ענין מחוז: (יג) המתואר. המסבב: מגלגל

ביאור הגר"א

ומולדה. באר שבע ושבע הוא באר שבע ובזויתיה האמור ביהודה פ"ו כ"ח: (ג) ובלה. הוא בעלה שם כ"ט: (ד) ובתול. הוא כסיל האמור שם למ"ד: (ה) ובית המרכבות וחצר סוסה. הוא מדמנה וסנסנה האמור שם ל"א. וזהו שאמרו בגמרא גיטין ד' ז' אמר רב הונא בר נתן לרב אשי מאי דכתיב קינה ודימונה ועדעדה א"ל מחוותא דא"י קא חשיב א"ל אטו אנא לא ידענא דמתוותא דא"י קא חשיב אלא ר"ה מארניז אמר כה טעמא כל שיש לו קינה על חברו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין א"ל אלא מעתה צקלג ומדמנה וסנסנה ה"נ מי' ועי"ש. ולכאורה קשה אם כ הא לו לדורשן אף אם נאמר מתוותא דא"י קא חשיב א"כ מאי קשיא ליה אלא מעתה צקלג וכו' וכי משום דדורש הני צריך למדרש כולהו ועוד מפני מה נקט צקלג הלא יש כמה וכמה עיירות עד צקלג אלא שהענין הוא שבד"ה וכאן קורא אותן בשמות אחרים ואם אתה דורש אותן אפילו אם נאמר מתוותא דא"י קא חשיב מפני אית לך למדרש הני שנשתנה שמותן בד"ה ולהכי פריך מפני מפני מאידך כולהו: (ו) ובית לבאות ושרוחן. הוא לבאות וכלוחים האמור שם ל"ב: (ז) עין רמון. גם הם בערי יהודה במכרים בגבולו שם. ועין ורמון: (יא) לימה ומרעלה. פי' שרגומס יוצאה משריד והולכת עד ימה ומרעלה והבשת ויקנעם ואחר סב הגבול לשריד ומשם יצא הגבול עקום לצד ימין שנקרא היום הנעה: (יד) מצפון חנתון. פי' אח"כ הולך לצד צפון מצפון חנתון והנתון נשאר מעבר זבולון עד גי יפתח אל. והא דכתיב וירכתו על צידון וכתיב זבולן לחוף ימים ישכון ע"כ צ"ל שגבול זבולון מפסיק באמצע הגבול אשר והולך על צידון רבה ושם מתפשט קצת לרוחב כתבנית ירך חים וירכתו על צידון וגי יפתח אל הוא המפסיק בין גבול אשר: (טו) וקטת ונהלל. הם הערים שבמזרח אל אשר שבדרום גי יפתח אל: (יח) ויהי גבולם יזרעאלה והכסלות. הערים האלה

רשי

סונה והולך ז' גורלות: (ט) רב מהם. מן הראוי להם: (יב) כסלות תבור. אומר אני שהוא לי כסלים שלקים בלעז לא גבוהה ולא בשיפולו אלא בשיפועו וסמוך לאמצעו קרוב לצד אחורים ומלצד פניו כדרך שהכסלים עומדות בבהמה ובמקום שהוא אומר אזנות תבור סמוך לראשו הוא במקום האזנים: (יג) קדמה מזרחה גתה חפר. ממזרח לגת החפר. שם עירו של יונה בן אמתי: עתה קצין. שם העיר עתה קצין: המתואר הנעה. המוסב אל

עתר ב' קמצין ובסיפרא וסימן לבנה ועתר ועשן. עין רמון ועתר ועשן: ועשן ה' שום קרתא סי' לבנה ועתר ועשן. עין רמון ועתר. ולאשר בכורו עשן. ותכן ועשן. ואת עשן ואת מגרשיה: על גבול ה' וסי' נמסר בסדר חוקת: ומשם ט' וסימן נמסר בסדר חוקת. למשפחותם ח' מלאים בספר יהושע וסי' קדמא ובתרא דראובן. ובתרא דמנשה. קדמא דשמעון ובתרא דזבולן. קדמא ובתרא דיששכר. למטה בני אשר למשפחותם וכל כתובים דכוו' ס"ל: ועין ח' בקריאת וסי' וזנות ועין גנים תפוח. והגבשן ועיר המלח ועין גדי. ועין גנים והגבשן וקדש ואדרעי ועין חדה. וקדש ואדרעי ועין חצור. ועין ישנו כהה. ועין נואף שמרה נשף. ועין אלהיהם חזת על שבי יהודא. ה' קדמאי שום קרתא: חדה ח' בקריאת וסי' ועין גנים ועין חדה. וישם פי כחרב חדה. קח לך חרב חדה. ולשונם חרב חדה. חדה כחרב פיות קדמאה שום קרתא:

מצודת דוד

(ז) עין רמון. הם ב' עיירות באחת עין והשנית רימון: (ח) ראמת נגב. מקום גבוה והנבוה בפאת הדרום: (ט) מחבל. מהמחוז הניתן בתחלה לבני יהודה נתנו אחת לבני שמעון לנחלה: כי היה. כי הנחלה הניתן בתחלה לבני יהודה היתה מרובה מהראוי להם ולזה התנו בני שמעון בתוכם: (י) עד שריד. שעומדת בסוף גבול א"י במקצוע לפאת מערבית. (יא) ועלה גבולם. משריד בפאת המערבי אלפון כלפי הדרום: לימה. אל הים ומשם למרעלה וכו': (יב) ושב משריד. ושב הגבול משריד ללכת ממערב כלפי המזרח בפאת הצפונה והלך על גבול כסלות תבור וכו': (יג) ומשם. ומן יפיע עבר כלפי הדרום במזרחו של גת החפר והיתה א"כ מנחלת זבלון: עתה קצין. ר"ל ממזרח גת החפר עבר לעתה קצין והוא שם מקום: המתואר הנעה. אשר היה מסבב את הנעה: (יד) ונסב אתו. הגבול הזה סיבב את רמון בצפונה של חנתון אשר עמדה בצפון רימון א"ל רימון וחנתון והנעה היו משל זבלון: והיו תוצאותיו. סוף הגבול של הרוחב כלה אל גי יפתח אל אשר עמדה בגבול לסופו של אשר: (טו) וקטת וכו'. ר"ל עם קטת וכו' היה שתים עשרה כי במקרא זה חשב פי' עיירות ושבעה מאותן שזכר בגבול והנשארים היו לבני הגבול שאלו: (יח) ויהי גבולם. הגבול הלך

וְאָבֶץ׃ כא וְרֶמֶת וְעֵין־גַּנִּים וְעֵין חַדָּה
וּבֵית פַּצֵּץ׃ כב וּפָגַע הַגְּבוּל בְּתָבוֹר
וְשַׁחֲצוּמָה וּבֵית שֶׁמֶשׁ וְהָיוּ תֹּצְאוֹת (ושחצימה ק׳)
גְּבוּלָם הַיַּרְדֵּן עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן׃ כג זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־
יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים
וְחַצְרֵיהֶן׃
כד וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הַחֲמִישִׁי לְמַטֵּה בְנֵי־
אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ כה וַיְהִי גְּבוּלָם
חֶלְקַת וַחֲלִי וָבֶטֶן וְאַכְשָׁף׃
כו וְאַלַּמֶּלֶךְ וְעַמְעָד וּמִשְׁאָל וּפָגַע
בְּכַרְמֶל הַיָּמָּה וּבְשִׁיחוֹר לִבְנָת׃
כז וְשָׁב מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ בֵּית דָּגֹן וּפָגַע
בִּזְבוּלֻן וּבְגֵי יִפְתַּח־אֵל צָפוֹנָה בֵּית
הָעֵמֶק וּנְעִיאֵל וְיָצָא אֶל־כָּבוּל
מִשְּׂמֹאל׃ כח וְעֶבְרֹן וּרְחֹב וְחַמּוֹן וְקָנָה
עַד צִידוֹן רַבָּה׃ כט וְשָׁב הַגְּבוּל הָרָמָה
וְעַד־עִיר מִבְצַר־צֹר וְשָׁב הַגְּבוּל חֹסָה
ויהיו תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה מֵחֶבֶל אַכְזִיבָה׃ (והיו ק׳)
ל וְעֻמָה וַאֲפֵק וּרְחֹב עָרִים עֶשְׂרִים
וּשְׁתַּיִם וְחַצְרֵיהֶן׃ לא זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה
בְנֵי־אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים הָאֵלֶּה
וְחַצְרֵיהֶן׃ לב לִבְנֵי נַפְתָּלִי
יָצָא הַגּוֹרָל הַשִּׁשִּׁי לִבְנֵי נַפְתָּלִי
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ לג וַיְהִי גְבוּלָם מֵחֵלֶף
מֵאֵלוֹן בְּצַעֲנַנִּים וַאֲדָמִי הַנֶּקֶב וְיַבְנְאֵל
עַד־לַקּוּם וַיְהִי תֹצְאֹתָיו הַיַּרְדֵּן׃
לד וְשָׁב הַגְּבוּל יָמָּה אַזְנוֹת תָּבוֹר וְיָצָא
מִשָּׁם חוּקֹקָה וּפָגַע בִּזְבוּלֻן מִנֶּגֶב
וּבְאָשֵׁר פָּגַע מִיָּם וּבִיהוּדָה הַיַּרְדֵּן
מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃ לה וְעָרֵי מִבְצָר הַצִּדִּים
צֵר וְחַמַּת רַקַּת וְכִנָּרֶת׃ לו וַאֲדָמָה
וְהָרָמָה וְחָצוֹר׃ לז וְקֶדֶשׁ וְאֶדְרֶעִי וְעֵין
חָצוֹר׃ לח וְיִרְאוֹן וּמִגְדַּל־אֵל חֳרֵם

וקשיון ואבץ׃ כא ורמת
ועין גנים ועין חדה ובית
פצץ׃ כב ומערע תחומא
בתבור ושחצימה ובית
שמש והוון מפקנוהי
דתחומהון לירדנא קרוין
שית עסרי ופצחיהן׃
כג דא אחסנת שבטא
דבני יששכר לזרעיתהון
קרויא ופצחיהן׃ כד ונפק
עדבא חמישאה לשבטא
דבני אשר לזרעיתהון׃
כה והוה תחומהון חלקת
וחלי ובטן ואכשף׃
כו ואלמלך ועמעד ומשאל
ומערע בכרמלא לימא
ובשיחור לבנת׃ כז ותב
ממדנח שמשא בית דגון
ומערע בזבולן ובחילת
יפתח אל לצפונא בית
מישרא ונעיאל ונפיק
לכבול משמאלא׃
כח ועברון ורחב וחמון וקנה
עד צידון רבה׃ כט ותב
תחומא לרמתא ועד קרוין
כריכן קרוי תוקפא ותב
תחומא לחוסה ויהון
מפקנוהי לימא מעבר
אכזיב׃ ל ועמה ואפק
ורחוב קרוין תרתין ועשרין
ופצחיהן׃ לא דא אחסנת
שבטא דבני אשר
לזרעיתהון קרויא האלין
ופצחיהן׃ לב לבני נפתלי
נפק עדבא שתיתאה
לבני נפתלי לזרעיתהון׃
לג והוה תחומהון מחלף
מאלון בצעננים ואדמי
הנקב ויבנאל עד לקום
והוון מפקנוהי לירדנא׃
לד ותב תחומא לימא
לאזנות תבור ונפק מתמן
לחקקה ומערע בזבולן מדרומא ובאשר יערע מםערבה וביהודה
ירדנא מדנח שמשא׃ לה וקרוין כריכן הצדים צר וחמת רקת וכנרת׃ לו ואדמה
והרמה וחצור׃ לז וקדש ואדרעי ועין חצור׃ לח ויראון ומגדל אל חרם

רש"י

אל נגב כלומר משם תאר הגבול לנגב וכן תרגם יונתן ונפיק לדרום ומתמן מסתחר לנגב: (כט) מבצר צר. קרוין כריכן קרוי תוקפא: צר. לשון צור: מחבל אכזיבה. מעבר אכזיבה מגבול כזיב: (לה) וערי מבצר. היו לנפתלי הצדים צר

מצודת דוד

הלך ביזרעאל והיא היתה סמוכה לנחלת מנשה כי עמק יזרעאל היתה של מנשה כמ"ש למעלה: והכסלות. ומיזרעאל הלך לכסלות וכו': (כב) ובית שמש. לא זהו בית שמש הנזכר בנחלת נפתלי היושב בצפון יששכר ולא זהו שהיה בגבול יהודה: גבולם. על שני הגבולים יאמר על הצפוני ועל הדרומי שניהם כלו אל הירדן: (כה) ויהי גבולם. הגבול הלך בפאת המערב מדרום כלפי הצפון לחלקת וכו': (כו) ופגע. הגבול פגע בכרמל העומדת במערב: (כז) ושב. הגבול שב ממערב כלפי המזרח בפאת הצפוני והלך אל בית דגון: בזבולן. בגבול זבולן שהיה בצפונו: ובני יפתח אל צפונה. מצפון לגי יפתח אל והיתה א"כ מנחלת אשר ולמולה כלתה רוחב גבול זבולן כמ"ש למעלה: בית העמק. מגי יפתח אל בא הגבול לבית העמק וכו': משמאל. מצפון כבול והיתה א"כ משל אשר: (כח) ועברון. משמאל כבול בא לעברון: (כט) ושב הגבול. מצידון רבה חזר הגבול מצפון כלפי הדרום אל הרמה וכו': ושב הגבול חוסה. מעיר מבצר צור חזר הגבול ממזרח כלפי המערב אל חוסה: מחבל אכזיבה. כי מחוסה בא הגבול לחבל אכזיבה ומשם כלה הגבול אל הים הגדול: (ל) ועומה ואפק ורחוב. ר"ל עם שלשת הערים האלה אשר לא עמדו על הגבול היה לו ערים עשרים ושתים והם שלש אלו וי"ט מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט אשר אלו: (לב) לבני נפתלי למשפחותם. המחלק לבני נפתלי לכל משפחה ומשפחה: (לג) ויהי גבולם. גבולם הלך בפאת הדרומי ממערב כלפי המזרח מחלף וכו': (לד) ושב הגבול ימה. חזר הגבול ממזרח כלפי המערב בפאת הצפוני ובא לאזנות תבור: מנגב. מנגב של זבולן והוא לצפונה של נפתלי: מים. ממערבה של נפתלי והוא מזרחה של אשר: וביהודה הירדן. ובגבול יהודה פגע בהירדן העומד במזרח כי גבול צפון יהודה כלה בקצה הירדן הדרומי ולנפתלי היה כל הירדן לנחלה א"כ פגע בגבול יהודה בסוף הירדן וה"ה שפגע בכל השבטים שהיה גבולם עד הירדן אבל בא לומר שאף שהיה נחלת יהודה בסוף הדרומי מ"מ פגע גם בו: (לה) וערי מבצר. ר"ל ואלה ערי המבצר של נפתלי הצדים וכו':

רד"ק

(כט) עיר מבצר צר. מבצר שהיה בצור גבוה: (לד) אזנות תבור. ולמעלה בחלק זבולן אומר כסלות תבור ושני שמות היו לו

תולדות אהרן ועד עיר מבצר. מגלה ו מכות י
מחלף. (מגלה ו):

מצודת ציון

(כט) מבצר צר. מבצר הבנוי בצור: [illegible]

ביאור הגר"א

הם כסדר הזה מגבול זבולון עד הר תבור מלמטה למעלה: (כב) ופגע הגבול בתבור. שהר תבור היה בגבול יששכר ואזנות תבור היה בגבול נפתלי וכסלות תבור היה בגבול זבולון דהיינו שהיה מתחיל מנפתלי ונכנס לזבולון דרך יששכר במקום: ושחצימה ובית שמש. הם היו מתבור עד הירדן מלמטה למעלה (כה) וחלקת וחלי. הם היו בגבול אשר בדרום דהיינו בדרום של גי יפתח אל. ובדרום של הגבול מן הים הגדול: (כו) בכרמל הימה. פי' נגד הכרמל: ובשיחור לבנת. בנהר לבנת: (כז) ושב מזרח השמש. ואח"כ שב הגבול למזרחה של אשר והולך עד בית דגון: ופגע בזבולן. פי' שלא הלך הגבול דרום של זבולון שהוא עם גבול אשר אלא מבית דגון התחיל דרום של זבולון: ובני יפתח אל צפונה. פי' שפגע גם בצפון של גי יפתח אל ויפתח אל היה מפסיק באמצע הגבול אשר והיה לאשר ב' חלקים שגי יפתח אל מצפון ומדרום ובחלק שבצפון היה שם אותן הערים בית העמק כו': כבול משמאל. פי' ואח"כ הלך לצפון של אשר לכבול: (כח) ורחב וחמון. הוא רחוב הנזכר בפ' שלח לך עד רחוב לבוא חמת כי הם הלכו אז לארכו ולרחבו כי מדבר צין היא מזרחית דרומית. וחמת היא מערבית צפונית. וחמת אינו מערי ארץ ישראל ולעתיד לבוא יהיו גם הם מערי ארץ ישראל כמ"ש מדמשק עד חמת דהיינו מדמשק שהיא בצפונית מזרחית עד חמת שהיא בצפונית מערבית. והם הלכו לרגל עד רחוב שהוא סוף צפון א"י. ואמר עד רחוב לבא חמת לפי שיש עוד רחוב שנית כמ"ש ואפיק ורחוב אמר כאן אותו רחוב שעל דרך חמת שהיא צפונית מערבית של ארץ ישראל: עד צידון רבה. וצידון הוא בגבול אשר שנא' אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צדון: (כט) ושב הגבול הרמה. הוא מזרחה של זבולון שזבולון גשל כמין ירך ונתפשט לרוחב והוא מזרחה עד מבצר צור ומשם הולך במישור עד הים הגדול: מחבל אכזיבה. מכזיב הולך עד הים הגדול: (לג) ויהי גבולם מחלף. הערים העומדים בגבול צפון של נפתלי מגבול אשר עד הירדן: (לד) ושב הגבול ימה. פי' לנגד הים

רדק

לו לפרין ידוע אצל : (מד) ונבתון ובעלת. הוא בעלה הנזכר למעלה בנחלת בני יהודה כי אותו שמו בעלה בה"א וזה בעלת בת"ו ורז"ל אמרו כי שניהם. אחד והקשו הפסוקים ותרצו בתים של יהודה ושדות של דן : (מז) ויצא גבול בני דן מהם. פחות מהם שלא הספיקה להם הארץ הנכבשת לחלקם והוצרכו ללכת אל לשם הוא ליש הנזכר בספר שפטים ולכבוש. אותה ומגורלם היתה לשם אלא שלא היתה נכבשת עם שאר השבטים והם כבשוה לאחר זמן בימי פסל מיכה ויש לפרש כי לשם לא היתה מהארץ הנחלקת לשבטים חלקים ובני דן כל הגורל שנפל להם היה להם אלא שהם היו רבים ולא היה חלקם מספיק לבתי אבות שהיו בשבטים ויצאו לארץ רחוקה חוץ מחלקי השבטים ורגלו אותה והיתה הארץ טובה והלכו להם שם ולכדוה והיא היתה סוף תחום ארץ ישראל שהיו' להם בימים ההם כמו שאמר מדן ועד באר שבע ובדברי רז"ל אמר רבי יצחק לשם זו פמיים ותניא ירדן יוצא ממערת פמיים ואמרו אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה ירדן שיורד מדן : (נא) וראשי האבות למטות. כמו אבות המטות כלומר ראשי בתי אבות לכל שבט ושבט ורז"ל סמכו בזה הפסוק להפקר בית דין שהיו בא"י הפקר ואמרו וכי מה ענין ראשים אצל אבות אלא לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו :

תמו

רשי

נר : (מא) צרעה ואשתאול. משל יהודה היה ונפל גורל בני דן סמוך לכם : (מז) ויצא גבול בני דן מהם. כאן נפלו קצת ועוד נפל להם גורל במקום אחר רחוק מגבולם ושאר שבטים מפסיקין בנתים : וילחמו עם לשם. לאחר זמן בימי פתיאל בן קנז ובימי פסל מיכה כמה שנאמר בספר שופטים : לשם. היא ליש האמורה בספר שופטים : (נא) אשר נחלו. הנחילו :

עד

תרגום

וּבֵית עֲנָת וּבֵית שֶׁמֶשׁ קִרְוִין תְּשַׁע עַשְׂרֵי וּפַצְחֵיהֶן׃
לט דָּא אַחֲסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי נַפְתָּלִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן קִרְוַיָּא וּפַצְחֵיהֶן׃
מ לְשִׁבְטָא דִבְנֵי דָן לְזַרְעֲיָתְהוֹן נְפַק עַדְבָא שְׁבִיעָאָה׃
מא וַהֲוָת תְּחוּם אַחְסַנְתְּהוֹן צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל וְקִרְיַת שִׁמְשָׁא׃
מב וְשַׁעֲלַבִּין וְאַיָּלוֹן וְיִתְלָה׃
מג וְאֵילוֹן וְתִמְנָתָה וְעֶקְרוֹן׃
מד וְאֶלְתְּקֵה וְגִבְּתוֹן וּבַעֲלָת׃
מה וִיהֻד וּבְנֵי בְרַק וְגַת רִמּוֹן׃
מו וּמֵי הַיַּרְקוֹן וְרַקּוֹן עִם תְּחוּמָא דִּי לָקֳבֵיל יָפוֹ׃
מז וּנְפַק תְּחוּם בְּנֵי דָן מִנְּהוֹן וּסְלִיקוּ בְּנֵי דָן וְאַגִּיחוּ קְרָבָא עִם לֶשֶׁם וּכְבַשׁוּ יָתַהּ וּמְחוֹ יָתַהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וִירִיתוּ יָתַהּ וִיתִיבוּ בַהּ וּקְרוֹ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשׁוּם דָּן אֲבוּהוֹן׃
מח דָּא אַחֲסָנַת שִׁבְטָא דִבְנֵי דָן לְזַרְעֲיָתְהוֹן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וּפַצְחֵיהֶן׃
מט וְשֵׁיצִיאוּ לְאַחְסָנָא יָת אַרְעָא לִתְחוּמָהָא וִיהַבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אַחֲסָנָא לִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן בֵּינֵיהוֹן׃
נ עַל מֵימְרָא דַּייָ יְהַבוּ לֵיהּ יָת קַרְתָּא דִּי שְׁאַל יָת תִּמְנַת סֶרַח בְּטוּרָא דְאֶפְרָיִם וּבְנָא יָת קַרְתָּא וִיתִיב בַּהּ׃
נא אִלֵּין אַחְסְנָתָא דִּי אַחְסִין אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְרֵישֵׁי אֲבָהָתָא לְשִׁבְטַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַדְבָא בְּשִׁלֹה קֳדָם יְיָ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְשֵׁיצִיאוּ מִלְּפַלָּגָא יָת אַרְעָא׃

יהושע יט

וּבֵית־עֲנָת וּבֵית שָׁמֶשׁ עָרִים תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
לט זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן׃ פ
מ לְמַטֵּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם יָצָא הַגּוֹרָל הַשְּׁבִיעִי׃
מא וַיְהִי גְּבוּל נַחֲלָתָם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל וְעִיר שָׁמֶשׁ׃
מב וְשַׁעֲלַבִּין וְאַיָּלוֹן וְיִתְלָה׃
מג וְאֵילוֹן וְתִמְנָתָה וְעֶקְרוֹן׃
מד וְאֶלְתְּקֵה וְגִבְּתוֹן וּבַעֲלָת׃
מה וִיהֻד וּבְנֵי־בְרַק וְגַת־רִמּוֹן׃
מו וּמֵי הַיַּרְקוֹן וְהָרַקּוֹן עִם־הַגְּבוּל מוּל יָפוֹ׃
מז וַיֵּצֵא גְבוּל־בְּנֵי־דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי־דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם־לֶשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ ׀ וַיַּכּוּ אוֹתָהּ לְפִי־חֶרֶב וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם׃
מח זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְחַצְרֵיהֶן׃
מט וַיְכַלּוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ לִגְבוּלֹתֶיהָ וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נַחֲלָה לִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן בְּתוֹכָם׃
נ עַל־פִּי יְהוָה נָתְנוּ לוֹ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל אֶת־תִּמְנַת־סֶרַח בְּהַר אֶפְרָיִם וַיִּבְנֶה אֶת־הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃
נא אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר נִחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן ׀ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמַטּוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ׀ בְּגוֹרָל ׀ בְּשִׁלֹה לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַלּוּ מֵחַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ׃

רלבג

(נ) ואחר זה זכר. שכבר נתנו ליהושע בן נון העיר אשר שאל והיה זה ע"פ ה' להעיד שלא היה משוא פנים בענין ירושת

וירשו ז' חס' יו"ד בלישנא וסי' וירש זרעך את. וירשות וישבו בה. וילחמו עם לשם. ואלה מלכי הארץ. ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה. וירשו את שמרון. וירשו את ערי הנגב : כשם ד' בקריאה וסי' כשם בנו חנוך. כשם דן אביהם דיהושע. וחברו דשפטים. כשם הגדולים אשר בארץ. ונמסר גם בסדר בראשית : ויכלו ג' וסי' ויכלו מחלק הארץ. לנחל את הארץ. ויכלו בכל אנשים : שאל ג' קמצין בקריאה וסי' את העיר אשר שאל. ויהי משקל נזמי הזהב. ויקרא יעבץ :

ביאור הגר"א

היה דהיינו לנד מערב תהו גבול דרום. כמ"ש בפסוק ופגע בזבולן מנגב : חקוקה. הוא מגד שני של אונות תבור : וביהודה הירדן. מפני שכל הירדן שייך לנפתלי וקצה הירדן הוא ביהודה לכן אמר וביהודה הירדן : (מז) וילחמו עם לשם. הוא מגד צפון של ארץ ישראל ולכן נקראו יהודה ודן גור אריה מפני שהם היו בשני קצותיו של א"י ושאר השבטים היו מפסיקין בין יהודה לדן ובדן כתיב יזנק מן הבשן מפני שבכל השבטים היה מפסיק בינם לגלעד ובשן והירדן אבל דן שנפל לשם ומאמצע לשם הוא מערת פמיים שמשם מתחיל הירדן אם כן אותו צד שלא היה הירדן לא היה מפסיק כלום בינם לבשן והנה גבול דן לבשן וזהו יזנק מן הבשן שאל קצת הבשן :

וידבר

תולדות אהרן לשם דן. כמוהם נה : תמנת סרח. כ"ב קכב : אלה הנחלות. יבמות סט גיטין לו :

מצודת ציון

(מז) וירשו. מלשון ירושה סמקלט :

מצודת דוד

(לח) תשע עשרה. ר"ל עם ערי המגדל היה לו תשע עשרה שהם עשר ערי מגדל ועוד שלש מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט שאצלו : (מא) צרעה ואשתאול. יתכן שאין אלו שהיו בגבול יהודה ונחלת דן היה במקצוע לפונית מערבית של יהודה : (מג) ועקרון. לא זהו שהיה בגבול יהודה : (מו) עם הגבול וכו'. ר"ל הערים ההם היו מנחלת דן עם הגבול של מול יפו : (מז) ויצא גבול בני דן מהם. ר"ל גבול נחלת דן יצא בגורל פחות מהראוי להם ולא הספיק להם ולזה עלו לאח"ז להלחם בלשם והוא ליש האמורה בספר שופטים והיתה מחוץ לגבול א"י ולא בגבולם (ובמקצוע לפונית מורחית היתה מול נחלת נפתלי כי אמרו ירדן נקרא ע"ש שיורד מדן והוא לשם והירדן שלא יתחיל במקצוע לפונית מורחית ומ"ש מדן ועד באר שבע (ש"א ג') ור"ל מקצה א"י עד קצהו באלכסון כי דן היה במקצוע לפונית מורחית ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית כי משל נחלת שמעון היתה שלקחו בהמקצוע ההיא) : (מח) הערים האלה. האמורים למעלה : (מט) לנחול. להנחיל עפ"י הגורל : לגבולותיה. לפי הגבולים האמורים למעלה : (נ) על פי ה'. שאלו באורים ותומים וע"פ נתנו לו את העיר אשר שאל והיא תמנת סרח : (נא) נחלו. הנחילו לישראל בגורל : וראשי האבות למטות. ראשי בתי אבות של מטות בני ישראל : בגורל. חוזר לתחלת המקרא לומר אלה הנחלות אשר נחלו בגורל : ויכלו מחלק. השלימו חלוקת הארץ בגורל :

לכם

יהושע כ

א וידבר יהוה אל־יהושע לאמר׃
ב דבר אל־בני ישראל לאמר תנו לכם את־ערי המקלט אשר־דברתי אליכם ביד־משה׃
ג לנוס שמה רוצח מכה־נפש בשגגה בבלי־דעת והיו לכם למקלט מגאל הדם׃
ד ונס אל־אחת מהערים האלה ועמד פתח שער העיר ודבר באזני זקני העיר־ההיא את־דבריו ואספו אתו העירה אליהם ונתנו־לו מקום וישב עמם׃
ה וכי ירדף גאל הדם אחריו ולא־יסגרו את־הרצח בידו כי בבלי־דעת הכה את־רעהו ולא־שנא הוא לו מתמול שלשום׃
ו וישב בעיר ההיא עד־עמדו לפני העדה למשפט עד־מות הכהן הגדול אשר יהיה בימים ההם אז ישוב הרוצח ובא אל־עירו ואל־ביתו אל־העיר אשר־נס משם׃
ז ויקדשו את־קדש בגליל בהר נפתלי ואת־שכם בהר אפרים ואת־קרית ארבע היא חברון בהר יהודה׃
ח ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו את־בצר במדבר במישר ממטה ראובן ואת־ראמות בגלעד ממטה־גד ואת־גולן בבשן ממטה מנשה׃
ט אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר הגר בתוכם לנוס שמה כל־מכה־נפש בשגגה ולא ימות ביד גאל הדם עד־עמדו לפני העדה׃

כא

א ויגשו ראשי אבות הלוים אל־אלעזר הכהן ואל־יהושע בן־נון ואל־ראשי אבות המטות

תרגום

א ומליל יי עם יהושע למימר׃ ב מליל עם בני ישראל למימר הבו לכון ית קרוי שיזבותא דמלילית עמכון בידא דמשה׃ ג למערוק לתמן קטולא דיקטול נפשא בשלו בלא מדעיה ויהוין לכון לשיזבא מגאל דמא׃ ד ויערוק לחדא מקרויא האלין ויקום במעלנא דתרע קרתא וימליל קדם סבי קרתא ההיא ית פתגמוהי ויכנשון יתיה לקרתא לותהון ויתנון ליה אתר ויתיב עמהון׃ ה וארי ירדוף גאל דמא בתרוהי ולא ימסרון ית קטולא בידיה ארי בלא מדעיה קטל ית חבריה ולא שני הוא ליה מאתמלי ומדקדמוהי׃ ו ויתיב בקרתא ההיא עד דיקום קדם כנשתא לדינא עד דימות כהנא רבא די יהי ביומיא האינון בכן יתוב קטולא וייעול לקרתיה ולביתיה לקרתא די ערק מתמן׃ ז וזמינו ית קדש בגלילא בטורא דבית נפתלי וית שכם בטורא דבית אפרים וית קרית ארבע היא חברון בטורא דבית יהודה׃ ח ומעיברא לירדנא דיריחו מדינחא יהבו ית בצר במדברא במישרא משבטא דראובן וית ראמות בגלעד משבטא דגד וית גולן במתנן משבטא דמנשה׃ ט אלין הואה קרויא דמזמנן לכל בני ישראל ולגיוריא די יתגיירון ביניהון למערק לתמן כל דיקטול נפשא בשלו ולא ימות בידא דגאיל דמא עד דיקום קדם כנשתא׃ א וקריבו רישי אבהת ליואי לות אלעזר כהנא ולות יהושע בר נון ולות רישי אבהת שבטיא לבני ישראל׃

רש״י

(ו) עד עמדו וגו׳ לא . . . אם יפטר מגלות יפטר ואם יתחייב גלות יחזור לעיר מקלטו וישב שם עד מות הכהן הגדול: (ח) ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו. בימי משה של׳ את בצר במדבר וגו׳: (ט) המועדה. הזומנה ליעודות

רלב״ג

ירוש׳ הארץ: (ב) ואחר זכר שכבר נתנו ערי מקלט מעבר לירדן כמו שבאה המצוה בזה בתורה ולא נצטרכנו לפר׳ בזה המקום דבר כי המצוה לפי שכבר פירשנו זה בבאורינו לדברי תורה ונתנו גם כן ללוים ערים לשבת ומגרשיהם לבהמתם כמו שנזכר בתורה וזה גם כן היה על פי השם יתברך ובזה נשלם נ״ס מה שאמר אחלקם ביעקב וגו׳

ערי המקלט ד׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בסדר מסעי: רוצח ד׳ מלאים בקריאה וסי׳ לנוס שמה רוצח דאז יבדיל משה. לנוס שמה רוצח מכה נפש בשגגה דיהושע. אז ישוב הרוצח. לאור יקום רוצח יקטול עני ואביון. ונמסר גם בסדר ואתחנן: עמדו ד׳ בקריאה וסי׳ והיו לכם הערים למקלט. וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני. אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר הגר. ויעמד המלך על עמדו. ונמסר גם בסדר מסעי: ויקדשו ג׳ חסר׳ י׳ בליש׳ בקריאה וסימן ואיש כי יקדש את ביתו קדש. ויקדשו את קדש בגליל בהר אפרים. והקדשתם ליום הרגה. וכל מקדשים דכו׳ חס׳: ואת ראמות ג׳ וסי׳ את בצר במדבר. ומעבר לירדן יריחו מזרחה דיהושע. ואת ראמות ואת:

תולדות אהרן וידבר ה׳. מכות יא: דבר אל בני ישראל. מכות יא: זקני העיר. שם:

רד״ק

(ב) תנו לכם את ערי. אחר שנאמר ויכלו מחלק את הארץ צוה על ערי המקלט שלא נעשו זה על ידי משה גם כן אלא אחר ירושה וישיבה שנאמר כי יכרית ה׳ אלהיך וגו׳: (ד) ונתנו לו מקום. פירשו רז״ל שלא יהא שוכר בית כל ימי שבתו שם שנאמר ונתנו לו מקום: (ו) עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול. הרוצח היה נס אל אחת הערים ובית דין שולחין אחריו ומביאין אותו ועומד למשפט אם נתחייב מיתה הורגין אותו אם נתחייב גלות משיבין אותו שם שנאמר וישב שם עד מות הכהן הגדול והמקרא קצר וטעם עד מות הכהן הגדול פירשו רז״ל רבי מאיר אומר רוצח מקצר ימיו של אדם וכהן גדול מאריך ואינו דין שיהא המקצר לפני המאריך ר׳ אומר הרוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה וכהן גדול משרה וגורם לשכינה שתשרה על אדם בארץ אינו דין שיהיה זה אצל זה: (ט) ערי המועדה. שהיו נועדים שם כל מכה נפש בשגגה והוא שם בשקל מוסדה מן מוסדות הגלעות

ביאור הגר״א

כ (א) וידבר ה׳ אל יהושע. בגמ׳ למה פתח בלשון עז מפני שהיא של תורה. פי׳ כי לא מצינו בכל הנביאים לשון וידבר שהוא לשון קשה ועז כמ״ש דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות (בראשית מ״ב ל׳) ומשני מפני שהיא של תורה. פי׳ שהפרשה הזאת כבר כתובה בתורה בזה הלשון לכך פתח כאן בזה הלשון:

מצודת דוד

כ (ב) לכם. להנאתכם: (ג) למקלט. לקלוט את הרוצח מיד גואל הדם לבל יהרגנו כאשר יחם לבבו: (ד) את דבריו. איך שגג בהריגתו: ואספו אותו. עם שלא ידעו שהאמת אתו: (ה) גואל הדם. קרוב ההרוג הרוצה לנקום נקמתו: אחריו. אל עיר מקלטו: ולא יסגירו. ר״ל אנשי העיר יעזרו להרוצח ולא ימסרו אותו ביד גואל הדם: כי בבלי דעת. [illegible] (ו) למשפט. לדונו אם הוא חייב גלות וכאשר יצא חייב יחזור לעיר מקלטו וישב שם עד מות הכהן הגדול: [illegible]

מצודת ציון

כ (ב) המקלט. ע״ש שקולטת את הרוצחים שאין מדרך עיר אחרת לתת לרוצחים לדור בה: (ג) לנוס. ענין בריחה: בבלי דעת. בלא כוונה: מגואל. מלשון גאולה כי בהנקם נקמת ההרוג נגאל ולא תתעב לו: (ד) ואספו. ענין הכנסה כמו מאסף אותם (שופטים י״ט): (ה) יסגירו. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א׳): שלשום. יום השלישי מהיום הזה: (ז) ויקדישו. ויזמינו כמו קדשו קהל (יואל ב׳): בגליל. הארץ הגליל וזהו שם מדינה: (ט) המועדה. מלשון ועד וקבוץ להתאסף בהן הרוצחים כמו בהר מועד (ישעיה י״ד)

לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיְדַבְּרוּ אֲלֵיהֶם בְּשִׁלֹה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה בְיַד־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶן לִבְהֶמְתֵּנוּ׃
ג וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם מִנַּחֲלָתָם אֶל־פִּי יְהוָה אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃
ד וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן מִן־הַלְוִיִּם מִמַּטֵּה יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה הַשִּׁמְעֹנִי וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן בַּגּוֹרָל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃
ה וְלִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחֹת מַטֵּה־אֶפְרַיִם וּמִמַּטֵּה־דָן וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַּגּוֹרָל עָרִים עָשֶׂר׃
ו וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחוֹת מַטֵּה־יִשָּׂשכָר וּמִמַּטֵּה־אָשֵׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַבָּשָׁן בַּגּוֹרָל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃
ז לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וּמִמַּטֵּה־גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֻן עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃
ח וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה בַּגּוֹרָל׃
ט וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן אֵת הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְהֶן בְּשֵׁם׃
י וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן מִמִּשְׁפְּחוֹת הַקְּהָתִי מִבְּנֵי לֵוִי כִּי לָהֶם הָיָה הַגּוֹרָל רִאישֹׁנָה׃
יא וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנוֹק הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ סְבִיבֹתֶיהָ׃
יב וְאֶת־שְׂדֵה הָעִיר וְאֶת־חֲצֵרֶיהָ נָתְנוּ לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה בַּאֲחֻזָּתוֹ׃
יג וְלִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן נָתְנוּ אֶת־עִיר

ב ומלילו עמהון בשלה בארעא דכנען למימר יי פקיד ביד משה למתן לנא קרוין למתב ורוחיהן לבעירנא: ג ויהבו בני ישראל ללואי מאחסנתהון על מימרא דיי ית קרויא האלין וית רוחיהן: ד ונפק עדבא לזרעית קהת והוה לבני אהרן כהנא מן לואי משבטא דיהודה ומשבטא דשמעון ומשבטא דבנימין בעדבא קרויא תלת עשרי: ה ולבני קהת דאשתארו מזרעית שבטא דאפרים ומשבטא דדן ומפלגות שבטא דמנשה בעדבא קרוין עשר: ו ולבני גרשון מזרעית שבטא דיששכר ומשבטא דאשר ומשבטא דנפתלי ומפלגות שבטא דמנשה במתנן בעדבא קרוין תלת עשרי: ז לבני מררי לזרעיתהון משבטא דראובן ומשבטא דגד ומשבטא דזבולן קרוין תרתי עשרי: ח ויהבו בני ישראל ללואי ית קרויא האלין וית רוחיהן כמא דפקיד יי בידא דמשה בעדבא: ט ויהבו משבטא דבני יהודה ומשבטא דבני שמעון ית קרויא האלין דאתפרשא בשמהן: י והוה לבני אהרן מזרעית קהת מבני לואי ארי להון הוה עדבא בקדמיתא: יא ויהבו להון ית קרית ארבע אבוהון דגבריא היא חברון בטורא דיהודה וית רוחהא סחרנהא: יב וית חקל קרתא וית פצחהא יהבו לכלב בר יפנה: יג ולבני אהרן כהנא יהבו

רד"ק

בגלמות : (ז) לבני מררי. בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולון ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולון ארבע וממטה גד ד' וממטה ראובן לא כתב ויש ספרים מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשיה את יהצה ואת מגרשיה את קדמות ואת מגרשיה ואת מיפעת ואת מגרשיה ערים ארבע ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתם וראיתי כי נשאל רבינו האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אף על פי דהכא לא חשיב להו בדברי הימים חשיב להו נראה מתשובתו כי אינן כתובים בספריהם : (ט) אשר יקרא אתהן. מתחלה ספר מנין הערים ואח"כ ספר שמם ומניינם כמו שהיו קוראים אותו באותו הזמן ופי' אשר יקרא אשר יקרא הקורא כמו ויגד ליעקב והדומים לו : (י) כי להם היה הגורל ראשונ'. נכתב באל"ף וביו"ד האל"ף שרש והיו"ד למשך וכן בראשון אדם תולד באל"ף וביו"ד : (יא) אבי הענק. הם כלל לענקים ופי' אבי גדול הענקים כמו שאמר עליו האדם הגדול בענקים ואבי שם גדולה כמו אבי קרית יערים אבי דבר גדול דבר אליך הנביא והדומים להם

ביאור הגר"א

כא (ד) ויצא הגורל למשפחות הקהתי. כל ערי המגרש והשנויים שבכאן לאותן הכתובים בדברי הימים ומה שחסרים שם הכל כתוב על דברי הימים סימן ו' ל"ם ע"ש היטיב :

תולדות אהרן ואת שדה העיר. ב"ב קכב מגס י' :

רש"י

היעודות לכך : (ה) ולבני קהת הנותרים. הם בני משה ובני יצהר וחברון ועוזיאל : ממשפחת מטה אפרים. מאלה שבט בני אפרים נטלו להם אלה הערים שבכל שבט ושבט נטלו כמה שנאמר מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים : (ט) אשר יקרא אתהן בשם. לפי שלא הזכיר למעלה את שמות הערים שנתנו להם ולמטה הוא מפרש את שמותם לכך אמר אשר יקרא

אל פי ה' בקריאה וסימן נמסר לעיל בהאי סיפרא בסימן י"ז : למשפחת ג' חס' בנביאים וסימ' ויצא הגורל למשפחת הקהתי ויהי לבני אהרן . לבני קהת הנותרים . ולבני גרשון . וכל אורייתא דכו' חס' במ"א מ"ל וסי' ואחר נפצו משפחות הכנעני: בגורל ד' דגשים וסי' וממטה בנימן בגורל. ולבני קהת הנותרים. ולבני גרשון ממשפחת. ויתנו בני ישראל ללוים. וכלהון חסרים וי"ו: צוה ביד משה י' דסמיכי בקריאה וסימנהון נמסר בסוף סדר צו : אתהן יש בקצת ספרים נמסר אתהם ה' וטעות כי הוא אתהם בשמות דד"ה וכן בכל ספרי המסרה המדוייקים : בנימן י"ז מלאים בקריאה וסימן ואביו קרא לו בנימין . ואת בנימין אחי יוסף . ואל שדי יתן לכם רחמים . וירא יוסף אתם את בנימין . וישא עיניו וירא את בנימין אחיו. והנה עיניכם רואות ועיני . בנימין זאב יטרף . וממטה בנימין דיהושע. אחריך בנימין בעממיך . ויעברו בני עמון את הירדן . ויהי איש מבן ימין כתיב . ויבחר לו שאול וידבר גם אבנר קדמאה דפסוק . אמר אל רחבעם דמלכים. ויבא אלי תגמאל בן דודי . תקעו שופר בגבעה . ומן הלוים מחלקות . ונמסר גם בסדר וישלח: סימן מן ויתנו בני ישראל ללוים מנחלתם עד ויתן ה' לישראל בין ר"פ בין מצע' פסוק ואת פלוני ב"פ כ"ח את פלוני וסי' ואת קרית ארבע . את חברון . את בית שמש . את גבעון . גבע . ענתות . שכם . אלתקא . גבתון . אילון . גת רמון קדמאה . תענך . גלון . קשיון . דברת . ירמות . עין גנים משאל . עברון . חלקת . קדש . יקנעם . קרתה . דמנה . נהלל רמות בגלעד . חשבון . יעזר :

מצודת ציון

י"ד) : כב (ד) הנית. מל' מנוחה : (ח) בנכסים . זה מלשון ידוע כדרז"ל כליל בה זהב וכסף וכלים ומקנה וכו' וכן עושר ונכסים (קהלת ה') : ובשלמות . ובבגדים ויתהפך משמלה שמלה כמו מכבש כשב : (י) על . אצל : (יב) לנגה . כמו בנגה . ובאה הלמ"ד במקום הבי"ת

מצודת דוד

כא (ב) לתת לנו וכו'. ר"ל ולזאת תנו לנו : (ג) אל פי ה'. על פי מצותו: האלה. האמורות למטה : (ד) מן הלוים. שהיו מן הלוים מבני לוי : ממטה יהודה. הגורל בא להם ממטה יהודה וכו' : (ה) הנותרים. כי בני אהרן שהיו מבני קהת לקחו ממטה יהודה וכו' והנותרים מבני קהת שהם בני משה ובני יצהר וחברון עוזיאל לקחו ממטה אפרים וכו' : (ו) בבשן . ר"ל החצי שלקחו נחלתם בעבר הירדן המזרחי בארץ הבשן : (ז) למשפחותם . המחלק לשבט בכן משפחה משפחה לבד ופי' בפחד וכמו כן בכולן: (ח) בגורל. מי מהשבטים יתן למי מן הלוים : (ט) אשר יקרא. ר"ל אשר למטה בענין יפרש השמות: (י) ממשפחות. אשר היו ממשפחות הקהתי: כי להם וכו' . ראשונה . ר"ל לפי שבא להם הגורל ראשונה לזה לקחו ראשונה ולא בעבור מעלת הכהונה : (יב) באחוזתו . בחלק נחלתו : (יג) ולבני וגו' נתנו . את

מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־חֶבְרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ יד וְאֶת־יַתִּר (כ׳מ״ל. כ׳חס׳)
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־אֶשְׁתְּמֹעַ וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ טו וְאֶת־חֹלֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־דְּבִר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ טז וְאֶת־עַיִן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־יֻטָּה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
אֶת־בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה׃
יז וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן אֶת־ (יו״ן מ״ע)
גִּבְעוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גֶּבַע וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ יח אֶת־עֲנָתוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־עַלְמוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
אַרְבַּע׃ יט כָּל־עָרֵי בְנֵי־אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים (ט׳ ר״פ בספ׳)
שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עָרִים וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃
כ וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־קְהָת
הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי קְהָת וַיְהִי עָרֵי (ל׳ ד״ס ויהי ערי גבולם)
גוֹרָלָם מִמַּטֵּה אֶפְרָיִם׃ כא וַיִּתְּנוּ לָהֶם
אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־ (כ״ח בעינן וסלר׳ ולם)
מִגְרָשֶׁהָ בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ׃ כב וְאֶת־קִבְצַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ
וְאֶת־בֵּית חוֹרֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים
אַרְבַּע׃ כג וּמִמַּטֵּה־
דָן אֶת־אֶלְתְּקֵא וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ (ג׳ כתיב ח׳ וחד כתיב ס׳)
אֶת־גִּבְּתוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ כד אֶת־
אַיָּלוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גַּת־רִמּוֹן (כ״ם)
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
כה וּמִמַּחֲצִית מַטֵּה
מְנַשֶּׁה אֶת־תַּעְנַךְ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־ (כ״ח בעינן)
גַּת רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם׃
כו כָּל־עָרִים עֶשֶׂר וּמִגְרְשֵׁיהֶן לְמִשְׁפְּחוֹת
בְּנֵי־קְהָת הַנּוֹתָרִים׃ (מו״ן מ״ע כמ״כ)
כז וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחֹת הַלְוִיִּם (ג׳ חס׳ מגני)
מֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־עִיר מִקְלַט
הָרֹצֵחַ אֶת־גָּלוֹן בַּבָּשָׁן וְאֶת־ (גולן קרי)
מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־בְּעֶשְׁתְּרָה וְאֶת־ (י)
מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם׃
כח וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֶת־קִשְׁיוֹן וְאֶת־ (י)
מִגְרָשֶׁהָ אֶת־דָּבְרַת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃
כט אֶת־יַרְמוּת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עֵין (ב׳)

יַת קִרְיַת שֵׁזָבוּת קְטוֹלָא יַת
חֶבְרוֹן וְיַת רְוָחְהָא וְיַת לִבְנָה
וְיַת רְוָחְהָא׃ יד וְיַת יַתִּר
וְיַת רְוָחְהָא וְיַת אֶשְׁתְּמֹעַ
וְיַת רְוָחְהָא׃ טו וְיַת חֹלֹן
וְיַת רְוָחְהָא וְיַת דְּבִר וְיַת
רְוָחְהָא׃ טז וְיַת עַיִן וְיַת
רְוָחְהָא וְיַת יֻטָּה וְיַת רְוָחְהָא
יַת בֵּית שֶׁמֶשׁ וְיַת רְוָחְהָא
קִרְוִין תְּשַׁע מִן תְּרֵין שִׁבְטַיָּא
הָאִלֵּין׃ יז וּמִשִּׁבְטָא
דְּבִנְיָמִן יַת גִּבְעוֹן וְיַת
רְוָחְהָא יַת גֶּבַע וְיַת רְוָחְהָא׃
יח יַת עֲנָתוֹת וְיַת רְוָחְהָא
וְיַת עַלְמוֹן וְיַת רְוָחְהָא קִרְוִין
אַרְבַּע׃ יט כָּל קִרְוֵי בְּנֵי
אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא תְּלַת עַשְׂרֵי
קִרְוִין וּרְוָחֵיהֶן׃ כ וּלְזַרְעִית
בְּנֵי קְהָת לֵוָאֵי דְּאִשְׁתְּאָרוּ
מִבְּנֵי קְהָת וַהֲוָאָה קִרְוֵי
עַדְבֵיהוֹן מִשִּׁבְטָא דִּבְנֵי
אֶפְרָיִם׃ כא וִיהָבוּ לְהוֹן יַת
קִרְיַת שֵׁזָבוּת קְטוֹלָא יַת
שְׁכֶם וְיַת רְוָחְהָא בְּטוּרָא
דְּבֵית אֶפְרָיִם וְיַת גֶּזֶר וְיַת
רְוָחְהָא׃ כב וְיַת קִבְצַיִם וְיַת
רְוָחְהָא וְיַת בֵּית חוֹרוֹן וְיַת
רְוָחְהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃
כג וּמִשִּׁבְטָא דְּדָן יַת אֶלְתְּקֵא
וְיַת רְוָחְהָא יַת גִּבְּתוֹן וְיַת
רְוָחְהָא׃ כד יַת אַיָּלוֹן וְיַת
רְוָחְהָא יַת גַּת רִמּוֹן וְיַת
רְוָחְהָא קִרְוִין אַרְבַּע׃
כה וּמִפַּלְגוּת שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה
יַת תַּעְנַךְ וְיַת רְוָחְהָא וְיַת גַּת
רִמּוֹן וְיַת רְוָחְהָא קִרְוִין
תַּרְתֵּין׃ כו כָּל קִרְוִין עֲשַׂר
וּרְוָחֵיהוֹן לְזַרְעִית בְּנֵי קְהָת
דְּאִשְׁתְּאָרוּ׃ כז וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן
מִזַּרְעִית לֵוָאֵי מִפַּלְגוּת
שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה יַת קִרְיַת
שֵׁזָבוּת קְטוֹלָא יַת גּוֹלָן
בְּמַתְנָן וְיַת רְוָחְהָא וְיַת
בְּעֶשְׁתְּרָה וְיַת רְוָחְהָא קִרְוִין
תַּרְתֵּין׃ כח וּמִשִּׁבְטָא
דְּיִשָּׂשכָר יַת קִשְׁיוֹן וְיַת
רְוָחְהָא יַת דָּבְרַת וְיַת
רְוָחְהָא׃ כט יַת יַרְמוּת וְיַת
רְוָחְהָא יַת עֵין גַּנִּים וְיַת

רשי

יקרא אתכן בשם: (יח) ואת עלמון. ובדברי הימים ואת עלמות הוא בחורים שיונתן מתרגם אותם עלמות: את מגרשים

ביאור הגר״א

לקוטים מהגר״א על השינוים שבערי המגרש מיהושע כ״א לד״ה א׳ סימן ו׳ ומקומם אמתי הוא כאן אחר פסוק ד׳. וז״ל:

ך (נט) לבני אהרן למשפחות הקהתי. פי׳ כי משפחות הקהתי נחלק לשתי משפחות כהונה ולויה: כי להם היה הגורל. פי׳ ראשונה ובספר יהושע (כ״א פי״) כתיב ראשונה: (מד) ואת עשן. הוא עין האמור שם (פ״ז) ולא מנה כאן אלא שמונה ערים ושם (ביהושע) נמנה תשע ערים דהיינו את יוטה ואת מגרשיה (שם) ובבנימן לא מנה כאן אלא שלש ערים ושם (ביהושע) נמנה ארבע דהיינו גבעון ואת מגרשיה (שם י״ז) וא״כ לקחו י״ג ערים דהיינו ט׳ מיהודה ושמעון וד׳ מבנימן ובתוכם עיר מקלט אחד דהיינו חברון: (מו) ולבני קהת הנותרים כו׳ היינו שאר לוים שמבני קהת: ממחצית מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר: ולא הזכיר כאן אפרים ודן, ובספר יהושע. (כ״א כ׳) מכרו: (נג) ואת יקמעם הוא קבצים האמור שם (כ״ב): (נד) ואת אילון. הוא ממטה דן ולא מאפרים אלא שקיצר כאן ולא פירש וגם קיצר כאן שתי עיירות אלתקא וגבתון המזכרים (שם כ״ג): (נה) ענר ובלעם. הוא תענך וגת רימון האמור בספר יהושע (שם כ״ה): (ח) קדש. הוא קשיון (שם כ״ח): (נח) ראמות. הוא ירמות (שם כ״ט): (נט) משל. הוא מישאל (שם ל׳) (ס) חוקק. הוא חלקת (שם ל״א): (סא) חמון. הוא חמת דאר (שם ל״ב). קריתים. הוא קרתן (שם): (סב) את תבור. הוא נהלל (שם ל״ה) וחסר כאן שתי עיירות יקנעם וקרתה: ואלו הן המ״ח עיר. בני אהרן נטלו שלש עשרה דהיינו ממטה יהודה תשעה עם מטה שמעון וממטה בנימן ארבע׳ ולקחו עיר מקלט אחד דהיינו חברון. ובני קהת הנותרים נטלו עשר ערים ממטה דן וממטה אפרים ומחצי מנשה ולקחו עיר מקלט אחד דהיינו שכם בהר אפרים. ובני

רדק

לפס; (יח) ואת עלמון. הוא עלמת הנזכר בספר דברי הימים והוא בחורים הנזכר בספר שמואל והכל לשון אחד: (כד) את גת רמון. וכן מכל במחלית שבט מנשה דן ומחלית [illegible]

כל מ׳ ר״פ בספרא וסי׳ כל מקום אשר תדרך כף רגלכם. כל איש אשר ימרה את פיך. כל יושבי ההר מן הלבנון. כל ממלכת עוג. כל ערי בני אהרן הכהנים. כל ערים עשר ומגרשיהם. כל ערי הגרשני. כל ערי הלוים בתוך. כל הערים לבני מררי. ונמסר גם: לעיל בר״ש סיפרא בסוף סי׳ א׳

ובני גרשון נטלו שלש עשרה ערים דהיינו מחצי מטה מנשה שבעבר הירדן וממטה יששכר וממטה נפתלי וממטה אשר ולקחו שני ערי מקלט דהיינו את גולן בבשן ואת קדש בגליל נפתלי. ובני מררי נטלו שתים עשרה ערים דהיינו ממטה ראובן וממטה גד וממטה זבולן ולקחו שני ערי מקלט דהיינו את בצר במדבר לראובני ואת ראמות בגלעד לגדי: (פ״כ שם בכתנים):

גנים ואת־מגרשה ערים ארבע׃
ל ומממטה אשר את־
משאל ואת־מגרשה את־עבדון ואת־
מגרשה׃ לא את־חלקת ואת־מגרשה
ואת־רחב ואת־מגרשה ערים ארבע׃
לב וממטה נפתלי
את־עיר | מקלט הרצח את־קדש
בגליל ואת־מגרשה ואת־חמת דאר
ואת־מגרשה ואת־קרתן ואת־
מגרשה ערים שלש׃ לג כל־ערי
הגרשני למשפחתם שלש־עשרה
עיר ומגרשיהן׃
לד ולמשפחות בני־מררי הלוים
הנותרים מאת מטה זבולן את־
יקנעם ואת־מגרשה את־קרתה ואת־
מגרשה׃ לה את־דמנה ואת־מגרשה
את־נהלל ואת־מגרשה ערים ארבע׃
* לו וממטה־גד את־עיר
מקלט הרצח את־רמת בגלעד ואת־
מגרשה ואת־מחנים ואת־מגרשה׃
לז את־חשבון ואת־מגרשה את־יעזר
ואת־מגרשה כל־ערים ארבע׃
לח כל־הערים לבני
מררי למשפחתם הנותרים
ממשפחות הלוים ויהי גורלם ערים
שתים עשרה׃ לט כל ערי הלוים בתוך
אחזת בני־ישראל ערים ארבעים
ושמנה ומגרשיהן׃ מ תהיינה הערים
האלה עיר עיר ומגרשיה סביבתיה
כן לכל־הערים האלה׃
מא ויתן יהוה
לישראל את־כל־הארץ אשר נשבע
לתת לאבותם וירשוה וישבו בה׃
מב וינח יהוה להם מסביב ככל אשר־
נשבע לאבותם ולא־עמד איש
בפניהם מכל־איביהם את כל־
איביהם נתן יהוה בידם׃ מג לא־נפל
דבר מכל הדבר הטוב אשר־דבר
יהוה אל־בית ישראל הכל בא׃

רוחהא קרוין ארבע׃ ל ומשבטא דאשר ית משאל וית רוחהא ית עבדון וית רוחהא׃ לא ית חלקת וית רוחהא וית רחוב וית רוחהא קרוין ארבע׃ לב ומשבטא דנפתלי ית קרית שזבות קטולא ית קדש בגליל וית רוחהא וית חמות דאר וית רוחהא וית קרתן וית רוחהא קרוין תלת׃ לג כל קרוי בני גרשון לזרעיתהון תלת עסרי קרוין ורוחיהן׃ לד ולזרעית בני מררי ליואי די אשתארו מן שבטא דזבולן ית יקנעם וית רוחהא וית קרתא וית רוחהא׃ לה ית דמנה וית רוחהא ית נהלל וית רוחהא קרוין ארבע׃ לו ומשבטא דראובן ית קרית שזבות קטולא ית בצר במדברא וית רוחהא ית יהצה וית רוחהא׃ לז ית קדמות וית רוחהא ית מיפעת וית רוחהא קרוין ארבע׃ לו ומשבטא דגד ית קרית שזבות קטולא ית רמות בגלעד וית רוחהא וית מחנים וית רוחהא׃ לז ית חשבון וית רוחהא ית יעזר וית רוחהא כל קרוין ארבע׃ לח כל קרויא לבני מררי לזרעיתהון די אשתארו מזרעית ליואי והוה עדבהון קרוין תרתי עסרי׃ לט כל קרוי ליואי בגו אחסנת בני ישראל קרוין ארבעין ותמני ורוחיהן׃ מ יהוין קרויא האלין קרוי קרוי ורוחהא סחרנהא כן לכל קרויא האלין׃ מא ויהב יי לישראל ית כל ארעא די קיים למתן לאבהתהון ואחסינוה ויתיבו בה׃ מב ואניח יי להון מסחור סחור ככל דקיים לאבהתהון ולא קם אנש מן קדמיהון מן כל בעלי דבביהון ית כל בעלי דבביהון מסר יי בידיהון׃ מג לא בטיל פתגמא מכל פתגמוהי תקניא די מליל יי על בית ישראל כולהון אתקיימו׃

רדק

מסה מנשה כל אחד מהם היה לו עיר שממה גת רמון. ולחצי

וירשות ו׳ חס׳ י׳ בלישנ׳ בקריאה וסי׳ ויירש זרעך את שער איביו. וירשות וישבו בה. ירשו את ערי הנגב. אשר הכו בני ישראל. ויירשו את שמרון. וילחמו עם לשם. ויבאו וירשו אתה ולא דירמיה. ונמסר גם לעיל סי׳ י״ט: וינח ז׳ רפין בקריאה וסימן ויעל הארבה על כל ארץ. וינח ביום השביעי וחברו דמשנה תורה. וינח ה׳ להם מסביב. ויאמר ליהודה נבנה. וישמחו כל יהודה. ותשקט מלכות יהושפט. ונמסר גם בסדר בא: ולא עמד ג׳ נמסר בסדר ויגש: לא ז׳ ר״פ בסיפ׳ וסי׳ לא יתיצב איש לפניך. לא ימוש ספר התורה. לא היה דבר מכל. לא היתה עיר. לא נותר ענקים. לא נפל דבר מכל. לא עזבתם את אחיכם:

* יש ספרים שאין בהם וממטה ראובן את בצר וגו׳ ובכל הספרים המדוייקים הישנים לא נמצא ועיין בפי׳ הקמחי וגם במסורה עיין כי כשמונה ב״ח את לא נמצא אלו בכללן וזו ראי׳ גדולה:

רשי

מגרשים סביבותיה. אלפים אמה

רלבג

ונומל כי היו מסחרים בכל הסביבים: (מג) ואחריו זכר שלא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה׳ אל בית ישראל הכל בא ואף על פי שכבר נשארו בכן עדין כמו שזכר במה שקדם הנה זה בלתי סותר מה שזכר בזה המקום כי כל הגוים אשר נלחמו בהם נפלו בידם ואולם נשארו אלו בסבת עצלות יהושע וישראל לא בסבת העדר השגחת השם ית׳ בהם

מצודת דוד

כל מספר הערים האלה: (מ) תהיינה. לכלוים: עיר עיר. לכל עיר ועיר מגרשים סביבותיה: (מב) וינח ה׳. נתן להם מנוחה מסביב ולא התגרו בהם האויב: ולא עמד. לא נתקיים: (מג) לא נפל דבר. לא חסר שום דבר אשר

יהושע כב

כב א אָז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַתִּשְׁמְעוּ בְקוֹלִי לְכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ ג לֹא־עֲזַבְתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִצְוַת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ד וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לַאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃ ה רַק שִׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ ו וַיְבָרְכֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אָהֳלֵיהֶם׃ ז וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה נָתַן מֹשֶׁה בַּבָּשָׁן וּלְחֶצְיוֹ נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם־אֲחֵיהֶם מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְגַם כִּי שִׁלְּחָם יְהוֹשֻׁעַ אֶל־אָהֳלֵיהֶם וַיְבָרְכֵם׃ ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בִּנְכָסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל־אָהֳלֵיכֶם וּבְמִקְנֶה רַב־מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבִנְחֹשֶׁת וּבְבַרְזֶל וּבִשְׂלָמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד חִלְקוּ שְׁלַל־אֹיְבֵיכֶם עִם־אֲחֵיכֶם׃ ט וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשִּׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן לָלֶכֶת אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתָם אֲשֶׁר נֹאחֲזוּ־בָהּ עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ י וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְנוּ בְנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־

תרגום

א בְּכֵן קְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃ ב וַאֲמַר לְהוֹן אַתּוּן נְטַרְתּוּן יָת כָּל דְּפַקֵּיד יָתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ וְקַבֵּילְתּוּן לְמֵימְרִי לְכֹל דִּי פַקֵּידִית יָתְכוֹן׃ ג לָא שְׁבַקְתּוּן יָת אֲחוּכוֹן דְּנַן יוֹמִין סַגִּיאִין עַד יוֹמָא הָדֵין וּנְטַרְתּוּן יָת מַטְּרַת תַּפְקֵידְתָּא מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ד וּכְעַן אֲנִיחַ יְיָ אֱלָהֲכוֹן לַאֲחוּכוֹן כְּמָא דִי מַלֵּיל לְהוֹן וּכְעַן אִתְפְּנִיאוּ וְאֱזִילוּ לְכוֹן לְקִרְוֵיכוֹן לַאֲרַע אַחְסָנַתְכוֹן דִּיהַב לְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא׃ ה לְחוֹד אִסְתַּמַּרוּ לַחֲדָא לְמֶעְבַּד יָת תַּפְקֵידְתָּא וְיָת אוֹרָיְתָא דִי פַקֵּיד יָתְכוֹן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְלִמְהַךְ בְּכָל אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּלְאִתְקָרָבָא לְדַחַלְתֵּיהּ וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן׃ ו וּבָרְכִינוּן יְהוֹשֻׁעַ וְשַׁלְּחִינוּן וַאֲזַלוּ לְקִרְוֵיהוֹן׃ ז וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יְהַב מֹשֶׁה בְּמַתְנַן וּלְפַלְגִּיהוֹן יְהַב יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהוֹן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמַעְרְבָא וְאַף אֲרֵי שַׁלְּחִינוּן יְהוֹשֻׁעַ לְקִרְוֵיהוֹן וּבָרְכִינוּן׃ ח וַאֲמַר לְהוֹן לְמֵימַר בְּנִכְסִין סַגִּיאִין תּוּבוּ לְקִרְוֵיכוֹן וּבִבְעִירָא סַגִּי לַחֲדָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא וּבִנְחָשָׁא וּבְפַרְזְלָא וּבִלְבוּשִׁין סַגִּי לַחֲדָא פְּלִיגוּ בִּזַּת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן עִם אֲחֵיכוֹן׃ ט וְתָבוּ וַאֲזַלוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה מִלְּוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשִּׁלֹה דִּי בְאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֵיזַל לַאֲרַע דְּגִלְעָד לַאֲרַע אַחְסָנַתְהוֹן דְּאַחְסִינוּ בַהּ עַל מֵימְרָא דַיְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ י וַאֲתוֹ לִגְלִילֵי יַרְדְּנָא דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וּבְנוֹ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי

רשי

אמה לכל רוח: (ז) וגם כי שלחם יהושע. לחצי שבט המנשה כאשר שלח את בני ראובן וגד: (ח) עם אחיכם. בני ראובן ובני גד ויש פותרין עם אחיכם שנשארו לשמור את הערים עם הנשים והטף ולא עברו את הירדן עם החלוצי׳ גם הם:

רלבג

הנה (א) ואחר זכר שכבר קרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה והזהירם מאד לשמור התורה וברכם ושלחם לאהליהם בנכסי׳ רבים ומקנה רב וזהב ובכסף ובנחשת וברזל ובשלמות הרבה כי חלקו שלל אויביהם עם אחיהם וכן היה ראוי כי כן חלקו כל ישראל שלל הערים אשר באו להם בנחלה כמו שזכר בתור׳: (י) עוד זכר שבשוב׳ לנחלתם מעבר לירדן בנו אצל הירדן מזבח גדול למראה וחשבו ישראל שעשו זה להקריב עליו וקבלו אילה! לעלות עליהם לצבא והיתה עצתם לשלוח להם תחלה פינחס בן אלעזר הכהן ועשרה נשיאים עמו מתשעת המטות וחצי המטה לדעת מה זה ועל מה זה ולהזהירם ולהוכיחם על זה כי כבר הוזהרו בתורה מעשות במת ציבור זולתי משכן ה׳ וגם במה ליחיד נאסרה מעת באו אל המנוחה ואל הנחלה והנה היה משכן שילה מנוחה כמו שנתבאר בסוף זבחים. ובית עולמים היה נחלה ולפי זה הענין היה מרד בה׳ כי הכונה בשלא יעבד השם יתברך כי אם במקום אחד הוא להורו׳ על היותו אחד כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה וזה הפך מה שעשו ישראל כשנשקעו בע״ז עד שתמצא שכבר היו להם בתי עבודת אלילים בכל עריהם אמר הנביא מספר גנותן כי מספר עריך היו אלהיך יהודה הנה אמרו ישראל לעלות עליה׳ לצבא להוכיחם על זה ולבער הרע מקרבם כי זה מדרכי התורה כמו שנתבאר בתורה בעיר הנדחת ולזאת הסבה עלו ישראל לצבא על אחיהם על

רדק

(ז) ולחצי שבט המנשה. ואף על פי שזכרו בפסוק למעלה יהושע חזר לתת טעם אין הי׳ חצי שבט עם בני גד ובני ראובן: וגם כי שלחם. יש אומרים לחצי שבט מנשה ואף על פי שהיו בכלל וישלחם והנכון כי על כלם אמר אף על פי שאמר ויברכם יהושע וישלח׳ חזר אחר כן וגם כי שלחם ויברכם להשלים הדבר שאמר להם כאשר שלחם שאמר להם בנכסים רבים שובו ובדרש לאחר שנפלו רפות נשתהו שני ימים וחזרו ונפלו רפות פעם שנייה וזהו שאמר וגם כי שלחם יהושע וגו׳: (ח) חלקו שלל אויביכם עם אחיכם. אם אמר לחצי שבט מנשה יהיה פירוש עם אחיכם בני גד ובני ראובן ואם אמר לכלם יהיה פירוש עם השנשים אשר בארץ כנען כמו

מצות ה׳ ג׳ וסי׳ לא עזבתם את אחיכם. ויאמר שמואל אל שאול נסכלת. מצות ה׳ ברה מאירת עינים. וסי׳ בלשון תרגום לא שבקתון שמואל בזותרא: וישלחם ח׳ וסי׳ מעל יצחק. יצחק וילכו. ויברכם יהושע. וישלחם ביהודה. ויכרת את מדויהם. וחברו דד״ה. ביד פשעם. ויכרה להם כירה: בכסף ט״ו רפין וסימן בכסף מלא בנכסים רבים. כי קנת אקנת דשמואל. וחברו דד״ה. תנה לי מקום הגרן. והעלות עולות. תנה לי את כרמך. אשר מאן לתת לך. ולא בכסף תגאלו. בכסף ובזהב ייפהו. תרשיש סחרתך, נביאית בכסף יקסמו. ויוציאם בכסף וזהב. מימינו בכסף שתינו. וכל הנשאר דריש עזרא. וא׳ תנת צרפתיך ולא בכסף. וא׳ יכבד

מצודת דוד

(ב) אשר צוה. שתעברו חלוצים לפני בני ישראל למלחמה: (ד) הניח. נתן להם מקום ממחה: פנו ולכו. סור מכאן ולכו וכו׳: (ה) רק שמרו מאד. אף אם תרחיקו ממשכן ה׳: (ז) ולחצי שבט המנשה. בזה יתן טעם למה היה רק חצי שבט המנשה עם ב״ר וב״ג: וגם כי שלחם. ר״ל וגם זאת דבר להם כאשר שלחם והוא הדבר הנאמר במקרא שלאחריו: (ח) אליהם. לב״ר ולב״ג ולחצי שבט מנשה: עם אחיכם. הם אשר נשארו בעבר הירדן לשמור הנשים והטף והרכוש: (י) אשר בארץ כנען. ר״ל בשפת עבר הירדן המערבי שהוא מארץ כנען: למראה. ר״ל להיות למראה עינים לא לעולה וזבח:
לגבה

גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה שֶׁמִּזְבֵּחַ עַל־
הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמַרְאֶה׃ יא וַיִּשְׁמְעוּ ד׳ כ׳ פתחין וכ׳ קמצין
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה־בָנוּ בְנֵי־
רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֶל־מוּל אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־
גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֶל־עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב׳
יב וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־
עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה לַעֲלוֹת ב׳
עֲלֵיהֶם לַצָּבָא׃
יג וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן
וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה
אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶת־פִּינְחָס בֶּן־
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן׃ יד וַעֲשָׂרָה נְשִׂאִים עִמּוֹ ד׳ כ״כ כתו׳ וכנבי׳
נָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכֹל
מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית־
אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו וַיָּבֹאוּ ל׳ דסמי׳
אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־
חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד ב׳ כספר׳
וַיְדַבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר׃ טז כֹּה אָמְרוּ כֹּל כ״ט
עֲדַת יְהוָה מָה־הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר
מְעַלְתֶּם בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם כ״ה מיחדין
מֵאַחֲרֵי יְהוָה בִּבְנוֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ ב׳ קדמ׳ מ״ע תנין הס׳
לִמְרָדְכֶם הַיּוֹם בַּיהוָה׃ יז הַמְעַט־
לָנוּ אֶת־עֲוֺן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא־הִטַּהַרְנוּ ל׳
מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי הַנֶּגֶף בַּעֲדַת
יְהוָה׃ יח וְאַתֶּם תָּשֻׁבוּ הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי
יְהוָה וְהָיָה אַתֶּם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם
בַּיהוָה וּמָחָר אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל ז׳
יִקְצֹף׃ יט וְאַךְ אִם־טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם ג׳ כ׳ מנכוןר״ס
עִבְרוּ לָכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה
אֲשֶׁר שָׁכַן־שָׁם מִשְׁכַּן יְהוָה וְהֵאָחֲזוּ ב׳
בְּתוֹכֵנוּ וּבַיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאֹתָנוּ ב׳
אַל־תִּמְרֹדוּ בִּבְנֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ ל׳ דין הס׳

גָּד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה
תַּמָּן מַדְבְּחָא עַל יַרְדְּנָא
מַדְבַּח רַב לְמֶחֱזֵי׃ יא וּשְׁמַעוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר הָא בְנוֹ
בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּפַלְגוּת
שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה יַת מַדְבְּחָא
לָקֳבֵיל אַרְעָא דִכְנַעַן בִּגְלִילֵי
יַרְדְּנָא דִלְעֵבַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יב וּשְׁמַעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא
דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשִׁילֹה לְמִיסַק
עֲלֵיהוֹן לְחֵילָא׃ יג וּשְׁלַחוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְוָת בְּנֵי רְאוּבֵן
וּלְוָת בְּנֵי גָד וּלְוָת פַּלְגוּת
שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לְאַרְעָא
גִלְעָד יַת פִּנְחָס בַּר אֶלְעָזָר
כַּהֲנָא׃ יד וַעֲשָׂרָא רַבְרְבִין
עִמֵּיהּ רַבָּא חַד רַבָּא חַד
לְבֵית אַבָּא לְכָל שִׁבְטַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל וּגְבַר רֵישׁ בֵּית
אֲבָהַתְהוֹן אִינוּן לְאַלְפַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל׃ טו וַאֲתוֹ לְוָת
בְּנֵי רְאוּבֵן וּלְוָת בְּנֵי גָד
וּלְוָת פַּלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה
לְאַרְעָא דְגִלְעָד וּמַלִּילוּ
עִמְּהוֹן לְמֵימַר׃ טז כִּדְנַן
אֲמַרוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דַיְיָ מָא
שִׁקְרָא הָדֵין דִּי שְׁקַרְתּוּן
בְּמֵימְרָא דֶאֱלָהָא יִשְׂרָאֵל
לְמֵיתַב יוֹמָא דֵין מִבָּתַר
פּוּלְחָנָא דַיְיָ בְּמִבְנְכוֹן לְכוֹן
מַדְבְּחָא לְמַרְדְּכוֹן יוֹמָא דֵין
בְּמֵימְרָא דַיְיָ׃ יז הַזְעֵיר
לָנָא יַת חוֹבָא דִפְעוֹר דְּלָא
אִדְכֵּינָא מִנֵּיהּ עַד יוֹמָא
הָדֵין וַהֲוַת מוֹתָנָא בִּכְנִשְׁתָּא
דַיְיָ׃ יח וְאַתּוּן תְּתוּבוּן יוֹמָא דֵין מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ
וִיהֵי אַתּוּן תִּמְרְדוּן יוֹמָא דֵין בְּמֵימְרָא דַיְיָ וּמְחַר עַל
כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יְהֵי רוּגְזָא׃ יט וּבְרַם אִם מְסָאֲבָא
אֲרַע אַחְסָנַתְכוֹן עֲבָרוּ לְכוֹן לַאֲרַע אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ
דִּי שְׁרָא תַמָּן מַשְׁכְּנָא דַיְיָ וְאַחְסִינוּ בֵּינָנָא וּבְמֵימְרָא
דַיְיָ לָא תִמְרְדוּן וּבָנָא לָא תִמְרְדוּן בְּמִבְנֵיכוֹן לְכוֹן

רדק

כמו שאמר בנכסים רבים שובו שתחלקו עם אחיכם השנשים הבוז ומי שמפרש עם אחיכם האנשים אשר הניחו בארץ הגלעד לשמור הערים אין לו טעם כי נשיהם וטפם הוא שהניחו : (יב) לעלות עליהם לצבא . כמו. בלבא כמו וישבו אתו לארץ לפניכם לחרב הרגתי לפנעי ולפי שחשבו כי להעלות עליו עולה וזבח עשו אותו ולהיות להם מזבח לבדם מבלי שיבאו למזבח ה׳ לשילה או באשר יהיה שם ומשבאו לשילה נאסרו הבמות שכך שנינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות משהוקם המשכן נאסרו הבמות באו לגלגל הותרו הבמות באו לשילה נאסרו הבמות באו לנוב וגבעון הותרו הבמות באו לירושלם נאסרו הבמות ולא היה להם היתר עוד לפיכך חשבוהו להם לעון ולמרד בה׳ : (יד) ואיש ראש בית אבותם . כל איש מאלה העשרה שהלכו עם פנחס כל אחד היה בשבטו ראש בית אבות והמה היו הראשים לאלפי ישראל : (יט) ואך אם טמאה . פירוש אם טמאה בעיניכם לפי שאין המשכן שם עברו לכם אל ארץ אחזת ה׳ : ואתנו אל תמרדו . כמו ובנו אל תמרדו וכן

בזהב ובכסף : ומהר ו׳ בקריאת ופי׳ ויאמר ה׳ אל משה לך אל העם . ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף . ומחר אתה ובניך עמי . שב בזה גם היום ומחר אשלחך . ומחר אתן ויש אתך . ומחר אעשה כדבר המלך ונמסר גם בסדר וישמע יתרו :

תולדות . אהרן . מזבח גדול .
: מקרא סמך י
: סמך לט . מקרא סמך פס

רשי

הם שלו חלק בבוז (יב) לעלות עליהם לצבא . לפי שנאסרו הבמות משנקבע המשכן בשילה : (יט) אם טמאה ארץ אחוזתכם . שלא נתן הקב״ה להשרות בה שכינתו : ואותנו אל תמרודו . כמו ובנו אל תמרודו : אל

רלבג

על דבר שילם . בנבאה והסבה בזה שישמעו הנשארים וייראו ולא יוסיפו לעשות הרע הזה כי אולי ילמדו מזה הנשארים וישתבשו . כלם בזה הטופל המנוגה הלא תראה כי ירבעם בן נבט התחיל במרד ומשכו למריו כל מלכי ישראל שבאים אחריו ונמשכו בו גם כן בסוף הענין מלכי יהודה והיה זה סבת גלות ישראל מארצם ואבדן רבים מהם ולזאת הסבה אחשב שאמרו פנחס והנשיאים לבני ראובן ולבני גד ולחצי שבט המנשה המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף וגו׳ : (יח) ואתם תשובו היום מאחרי ה׳ והיה אם אתם תמרדו בה׳ היום ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף . והנה אמרו זה כי אולי זה העון מהך לב קלה הנה עד שכמעט לא הטהרו ממנו עדין כי קלתם למדו מזה ונשתבשו בחטא השתבשות מה כי זה דרך המרי ועוד כי הנגף היה בעדת ה׳ בעבור חטא היחידים מצד התאחדות שהיו מתאחדים בו כלל כעם יקרה טובה לכלל בעבור חטא היחיד כמו שבארנו . והנה בזה בעון עכן ולזה יקרה שישובו היום מאחרי ה׳ ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף אם מפני ההתאחדות שיהיה הנה לסור ההנחות הטם יתברך מהם כמו שבארנו במה שקדם ויקרה תהו העונשים בכללם על חטא אלו השבטים אם מפני שהנהם אל החטא ולמדם קלתם מקלתם ולזה אמרו אותנו אל תמרדו כי מרדם בה׳ יביא,
ערה

מצודת ציון

הה״א וכן לפניכם לערב (ויקרא כ״ז) ומאספו בה״ב : (טז) המעל . החטא ובגד :
(יח) ומחר . יש מחר שהוא לאחר זמן רב וכן כי ישאלך בנך מחר (שמות י״ג) : (יט) ואותנו .
ענינו כמו ובנו : מבלעדי . ענינו כמו זולת וכן בלעדי רק אשר אכלו הנערים

מצודת דוד

(יב) לצבא . אם לא יתקנו את אשר עותו כי הם חשבו שעשאוהו לשלם חנה :
(יג) וישלחו . טרם עלו לצבא שלחו להוכיחם כי אולי ישובו : (יד) ואיש . כל אחד
מעשרה הנשיאים היה הראש לבית אבותם והמה היו הראשים לכל אלפי ישראל :
(טו) מה המעל . ר״ל למה מעלתם בה׳ : בבנותכם , במה שבניתם : למרדכם . לעשות בזה מרידה בה׳ : (יז) המעט . ר״ל וכי העון שבידם מאז הלא קל הוא עון פעור .
העון שעבדו לפעור : לא הטהרנו . ר״ל לא נתכפר מכל וכל : בעדת ה׳ . אף באלו שלא חטאו היה הנגף על שלא מיחו : (יח) אתם תמרודו . ואנו הלא נקיים אנחנו מזה העון :
ומחר . ר״ל לאח״ז בעת התשלומין יקצוף ה׳ על כולם על שלא מיחו והיה כולם נלקים ע״י ח״כ בעה״כ צריכין אנו למחות בידכם : (יט) ואך אם טמאה . אם בעיניכם טמאה
ארץ אחוזתכם לפי שאין המשכן שם ובעבור זה תחשבו לומר שאין השגחת המקום עליכם רק על ידי אמצעית הסר הסורד ואליו תפנו המזבח לשלם חנה :
עברו לכם . הנה זאת עשו עברת הנה והאחזו מאלה בתוכנו : ובה׳ אל תמרודו . כי גם בדבר זה יחשב למורד בה׳ : ואותנו אל תמרודו . כי הואיל ועל ידכם יבוא הקצף
על

מבלעדי מזבח יהוה אלהינו:
כ הלוא עכן בן־זרח מעל מעל בחרם
ועל־כל־עדת ישראל היה קצף והוא ג' בסיפ'
איש אחד לא גוע בעונו:
כא ויענו בני־ראובן ובני־גד
וחצי שבט המנשה וידברו את־
ראשי אלפי ישראל: כב אל אלהים פסיק. פסיק
יהוה אל אלהים יהוה הוא ידע פסיק. פסיק
וישראל הוא ידע אם־במרד ואם־
במעל ביהוה אל־תושיענו היום
הזה: כג לבנות לנו מזבח לשוב
מאחרי יהוה ואם־להעלות עליו
עולה ומנחה ואם־לעשות עליו ג'מ"ע בסיפ'
זבחי שלמים יהוה הוא יבקש:
כד ואם־לא מדאגה מדבר עשינו את־
זאת לאמר מחר יאמרו בניכם
לבנינו לאמר מה־לכם וליהוה
אלהי ישראל: כה וגבול נתן־יהוה
ביננו וביניכם בני־ראובן ובני־גד
את־הירדן אין־לכם חלק ביהוה
והשביתו בניכם את־בנינו לבלתי
ירא את־יהוה: כו ונאמר נעשה־נא לנו
לבנות את־המזבח לא לעולה ולא ג'מ"ע בסיפ'
לזבח: כז כי עד הוא בינינו וביניכם
ובין דרותינו אחרינו לעבד את־
עבדת יהוה לפניו בעלותינו
ובזבחינו ובשלמינו ולא־יאמרו ג' דסמיכי
בניכם מחר לבנינו אין־לכם חלק
ביהוה: כח ונאמר והיה כי־יאמרו
אלינו ואל־דרתינו מחר ואמרנו
ראו את־תבנית מזבח יהוה אשר־
עשו אבותינו לא לעולה ולא לזבח ג'מ"ל בספר'

מדבחא בר ממדבחא דיי
אלהנא: כ הלא עכן בר
זרח שקר שקרא בחרמא
ועל כל כנשתא דישראל
הוה רוגזא והוא גברא חד
לא מית בחוביה:
כא ואתיבו בני ראובן ובני
גד ופלגות שבטא דמנשה
ומלילו עם רישי אלפיא
דישראל: כב אל אלהים יי
אל אלהים יי קדמוהי
ידיע וישראל בסופא ידע
אם במרדא ואם בשקרא
שקרנא במימרא דיי לא
תפרקיננא יומא הדין:
כג למבנא לנא מדבחא
למיתב מבתר פולחנא דיי
ואם לאסקא עלוהי עלתא
ומנחתא ואם למעבד עלוהי
נכסת קודשין יי הוא יתבע:
כד ואם לא מיוצפא מפתגם
עבדנא ית דא למימר מחר
יימרון בניכון לבננא למימר
לית לכון חולק במימרא
דיי אלהא דישראל:
כה ותחומא יהב יי ביננא
וביניכון בני ראובן ובני גד
ית ירדנא לית לכון חולק
במימרא דיי ויבטלון בניכון
ית בננא בדיל דלא למדחל
מן קדם יי: כו ואמרנא
נעביד כען קנא למבני ית
מדבחא לא לעלתא ולא
לנכסת קודשיא: כז ארי
סהיד הוא ביננא וביניכון
ובין דרנא בתרנא למפלח ית פולחנא דיי קדמוהי
בעלותנא ובדבחנא ובנכסת קודשנא ולא
יימרון בניכון לבננא מחר לית לכון חולק במימרא
דיי: כח ואמרנא ויהי ארי יימרון לנא ולדרנא מחר
ונימר חזו ית דמות מדבחא דיי די עבדו
אבהתנא לא לעלתא ולא לנכסת קודשיא ארי סהיד

רשי

(כב) אל אלהים ה'. אל כל האלהים הוא ה' היודע כי לא במרד וגו' והכפל לומר ב' פעמים אלהים בעולם הזה ובעולם הבא: אל תושיענו. כלפי השכינה אמרו: (כג) הוא יבקש. יפרע ממנו: (כד) מדאגה מדבר. מחמת דאגת יראת דבר חרפה עשינו כמה שעשינו פן יאמרו בניכם מחר לחרף את בנינו כשילכו להקריב במשכן שילה שמא יאמרו מה לכם ולה' והלא גבול נתן בינינו וביניכם את הירדן וגו' דאגה ומשום כל דאגה שבמקרא לשון יראה הוא כמו אני דואג את היהודים דלקיתו: (כז) כי עד הוא. שלא סילקנו עצמנו מתורה

רדק

וכן והתחלקו אותה כמו נה: (כ) מעל מעל. הראשון פעל עבר חליו קמץ וחליו פתח והשני שם כלו פתח ושניהם מלעיל הראשון מפני השני: לא גוע במותו. לא גוע לבדו וכמוהו לא אחת ולא שתים לא פעם אחת לבדה ולא שתים לבדן: (כב) אל אלהים. כמו מלך מלכים ואלהים הם המלאכים והוא יתברך אל אלהים ואדוני האדנים ואמר שני פעמים לחזק הדבר ולהעמידו: הוא יודע. ה' הוא יודע הלבבות ויודע כוונתנו: וישראל הוא ידע. מכאן ואילך ידע ישראל כי כוונתינו לטובה לא במרד ולא במעל: אל תושיענו. כנגד השם ית': (כד) מדאגה מדבר. דאגתנו מזה הדבר מחר יאמרו בניכם לבנינו: (כח) ואמרנו. כאלו אמר ואמרו בנינו כי האבות במקום הבנים והבנים במקום האבות כמו ואותנו

רלבג

מרד במאמר ויהיה מרד בהם כי יראתם פן יפתו כשוגג ומלך האחר היה מרדם. בן וזה כי השבטים הם תחת הכלל הם היתה סנהדרי גדולה אשר כל השבטים היו תחתיהם ואם יסרבו מהם ימרדו בזה: (כה) והנה היתה התועלת כי לא עשו זה לא לעולה ולא לזבח אך להיות להם נזכר כי הם מעם ה' ומהרנו יאמו והמעבר היה רק בינם ובין ארץ ישראל ולזאת הסבה קראו שם המזבח כי עד הוא ביניהם כי ה' האלהים: ויש...

מצודת דוד

על שלא הרי הוא כאלו מרדתם בנו: בבנותכם. במה שבניתם: (כ) לא גוע במותו. החסר מלת לבד ור"ל אף שהיה רק איש אחד ואין בדבר חלול ה' מ"מ לא גוע הוא לבד כי הקצף היה על כולם: (כב) אל אלהים ה'. ר"ל ה' שהוא אל על כל אלהים והם המלאכים הקרואים אלהים וכפלו דבריהם לחזק מאמרם: הוא ידע. מאז יודע הוא שלבבינו נאמן לפניו: וישראל הוא ידע. ר"ל ובהאריך הזמן גם ישראל ידע ויכיר כי כיוון אמתנו: אל תושיענו. הפנו פניהם כלפי מעלה ואמרו אם מעשה המזבח היה במרד ובמעל אזי אל תושיענו היום הזה ולא תאריך אפך: (כג) לבנות. ר"ל אם הכוונה היתה לבנות לנו מזבח לשוב מאחרי וגו': ה' הוא יבקש. אם הכוונה היתה על זאת אזי יבקש ה' מאתנו וישלם גמול: (כד) ואם לא. מוסב למעלה לומר ואם לא עשינו את זאת מחמת דאגה ופחד מדבר אחר אזי ה' הוא יבקש: לאמר. עתה מפרשים דבריהם ואומרים כי אמרנו פן לאחר יאמרו בניכם וכו': מה לכם וגו'. כאלו יאמרו מה לכם לה' ומה לה' לכם ר"ל אין לכם חלק בה': (כה) והשביתו. ובזה ימנעו את בנינו מליראה את ה': (כו) ונאמר. והעצה זו אמרנו נעשה את זאת לבנות מזבח אולם לא לעולה וזבח: (כז) כי עד הוא. כי רק להיות הוא עד ביניכם שגם אנחנו נעבוד את ה' כי גם לנו חלק בו כי בסמוכה אשר ביניכם דומה הוא למזבח ה' ולזה יוסב לעד: ולא יאמרו. ולא יוכלו עוד לומר כזאת: (כח) ונאמר. בהיות המזבח כמו נאמר כאשר יאמרו בניכם כזאת אז נשיב להם ראו תבנית המזבח העומד לעד כי הלא לא נעשה עליו עולה וזבח

מצודת ציון

סנפרים (בראשית י"ד): (כה) והשביתו. ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד): (כח) תבנית. [illegible]

ואם להעלות ח' פסוקין בקריאת ואם ואם וסי' ואם בחקתי תמאסו. ואם את משפטי תגעל. ואם בבהמה הטמאה ופדו בערכך. ואם לא יגאל. ואם מכר את השדה. ולבנות לנו מזבח. לשוב מאחרי. ואם נביאים הם. ואם תבאו בראש הכרמל. ואם אב אני איה כבודי. ואם תדרשהו ימצא לכם. ונמסר גם בסדר בחקתי: עולה ג' מ"ל בסיפרא וסימ' ואמר נעשה. והיה כי יאמרו אלינו לבנות לנו מזבח. ונמסר גם בסדר נשא: עבדת ה' ג' דסמיכי וסי' והניף אהרן את הלוים תנופה לפני. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכון כל עבדת ה' אנ"ך: ונמסר גם בסדר בהעלתך.

תולדות אהרן לא גוע לבנו. עקדת שער סג: אל אלהים. (ברכות יב מגלה פא שקלים מג):

כי־עד הוא בינינו וביניכם: כט חלילה לנו ממנו למרד ביהוה ולשוב היום מאחרי יהוה לבנות מזבח לעלה למנחה ולזבח מלבד מזבח יהוה אלהינו אשר לפני משכנו:

ל וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל אשר אתו את־הדברים אשר דברו בני־ראובן ובני־גד ובני מנשה וייטב בעיניהם: לא ויאמר פינחס בן־אלעזר הכהן אל־בני־ראובן ואל־בני־גד ואל־בני מנשה היום ידענו כי־בתוכנו יהוה אשר לא־מעלתם ביהוה המעל הזה אז הצלתם את־בני ישראל מיד יהוה:

לב וישב פינחס בן־אלעזר הכהן והנשיאים מאת בני־ראובן ומאת בני־גד מארץ הגלעד אל־ארץ כנען אל־בני ישראל וישבו אותם דבר: לג וייטב הדבר בעיני בני ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת את־הארץ אשר בני־ראובן ובני־גד ישבים בה: לד ויקראו בני־ראובן ובני־גד למזבח כי עד הוא בינתינו כי יהוה האלהים:

כג א ויהי מימים רבים אחרי אשר־הניח יהוה לישראל מכל־איביהם מסביב ויהושע זקן בא בימים: ב ויקרא יהושע לכל־ישראל לזקניו ולראשיו ולשפטיו ולשטריו ויאמר אלהם אני זקנתי באתי בימים: ג ואתם ראיתם את כל־אשר עשה יהוה אלהיכם לכל־הגוים האלה מפניכם כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם: ד ראו הפלתי לכם את־הגוים

הוא בינגא וביניכון: כט חס לנא מננא סלמחטי קדמוהי סלמרד במימרא דיי ולמיתב יומא דין מבתר פולחנא דיי למבני מדבחא לעלתא למנחתא ולנכסת קודשיא בר ממדבחא דיי אלהנא די קדם משכניה: ל ושמע פינחס כהנא ורברבי כנשתא ורישי אלפיא דישראל די עמיה ית פתגמיא די מלילו בני ראובן ובני גד ובני מנשה ושפר בעיניהון: לא ואמר פינחס בר אלעזר כהנא לבני ראובן ולבני גד ולבני מנשה יומא דין ידענא ארי בינגא שריא שכינתא דיי דלא שקרתון במימרא דיי שקרא הדין בכן שיזבתון ית בני ישראל מיד מימרא דיי: לב ותב פינחס בר אלעזר כהנא ורברביא מלות בני ראובן ומלות בני גד מארעא גלעד לארעא דכנען לות בני ישראל ואתיבו יתהון פתגמא: לג ושפר פתגמא בעיני בני ישראל ואודיאו קדם יי בני ישראל ולא אמרו למיסק עליהון לחילא לחבלא ית ארעא דבני ראובן ובני גד יתבין בה: לד וקרו בני ראובן ובני גד למדבחא ארי סהיד הוא בינגא ארי יי הוא אלהים: א והוה לזמן יומין סגיאין בתר דאניח יי לישראל מכל בעלי דבביהון מסחור סחור ויהושע סיב על ביומין: ב וקרא יהושע לכל ישראל לסבוהי ולרישוהי ולדיינוהי ולסרכוהי ואמר להון אנא סיבית עלית ביומין: ג ואתון חזיתון ית כל דעבד יי אלהכון לכל עממיא האלין מן קדמיכון ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון: ד חזו די פלגית לכון ית עממיא די

רדק

ואותנו הוציא משם: (כט) חלילה לנו ממנו. לפי שאמרו להם ואותנו אל תמרודו אמרו הם מחמת עצמנו היינו חדלים מלמרוד בה' שהוא המרד שהיינו מודים בכם: (לד) ויקראו. פי' קראו למזבח עד כי עד הוא ביניהם וכן ת"י וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא ארי סהיד הוא בינגא

רשי

מתורת מזבח: (לג) ויברכו אלהים. והודיאו קדם ה' בני ישראל: (לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא. הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד: (ד) ראו הפלתי לכם. בגורל לנחלה: הנשארים. ליכבש ולגרשם

רלבג

(ל) וייטב הדבר בעיני פינחס ובעיני הנשיאים וישבו מאתם אל בני ישראל וברכו בני ישראל את השם הנכבד שאמר אותם מעלות לצבא: (ג) ואחר זה זכר שהדבר קרא יהושע לכל ישראל זולם ואומר למגיניהם אותם כי הוא רחוק שידבר דבריו עם כל ישראל והנה אלו הממנינים זכר בסדרתו חכם הזקנים תחלה וכם הסנהדרין לפי מה שאחשוב כי הם היו קטנו החכמים וכם הממנינים כל הפסק ואחר זכר ראשי הפסים וכם הנשיאים שכל א' מהם ראש לשבט אחד ואחר זכר ראשי עיר ועיר וכם השופטים והשוטרים והודיעם מה שאמשך לכם מהטוב בלכתם אחר השם יתעלה ומה שאמשך לכם מהרע בעזבם אותו ולזה הזהיר מהתחתן בגוים הנשארים בזמן ההוא כדי שלא ילמדו ממעשיהם ויבואו לעבור ברית ה' ולעבוד אלהים אחרים והזהירם גם כן שלא יזכירו שם אלהיהם ולא יגרמו להשבע בשמם ושלא יעבדום ושלא ישתחוו כמו שבאו האזהרות על כל זה בתורה להודיעם שאם יעשו זה יהיה סבה לאבדם מעל הארץ הטובה אשר נתן להם ה' ולזה הזהירם לאהבה את ה' ולדבקה בו והזהירם מאד לשמור ולעשות ככל הכתוב ולבלתי סור ממנו ימין

ולשוב ג' בקריאה וסי' חלילה לנו ממנו: ולא יהיה פלים ושריד. כי בשובכם אל ה' דד"ה ביחזקיהו: ולא אמרו ד' דסמיכי בקריאה וסי' לעלות עליהם לצבא. אית המעלה אתנו מארץ. גירא נא את. העברים ברכת ה' אליכם. ה' האלהים י' דסמיכי בקריאה וסי' ויקראו בני ראובן. ויאמרו אנשי בית שמש. אם ה' האלהים לכו אחריו. ענני ה' ענני וידעו העם הזה. ויאמר דוד זה הוא. עתה תנו לבבכם דד"ה. ועוד דברו עבדיו. ואתנה את פני. ויברך עזרא. אשר בחרת באברם: ויהי מימים ג' דסמיכי בקריאה וסי'. אחרי אשר הניח ה' לישראל. וילחמו בני עמון עם. ויהי מימים בימי קציר

מצודת ציון

(כט) חלילה. ענין חולין וגנאי: (ג) לכם. בשבילכם:

מצודת דוד

חנה ואם לא לנסות לבד על מה נבנה: (כט) חלילה לנו ממנו. המורד בה' הוא חולין לנו מעד עצמינו. מבלי דבר התורה: מלבד. לנסות עוד אחד זולת המזבח אשר לפני המשכן: (לא) היום ידענו וכו'. כיון בלבבנו להזכר מכוח כדמי' ולד:ר תהלה פלאים כי רואים אנו אשר לא מעלתם המעל הזה אשר השכנו ואדרבה אז בבנין המזבח הצלתם את בני ישראל מיד מכת ה' כי מעתה לא יחטאו להשבית את בניכם מליראה את ה' ולא יענשו משא"כ אם השביתו כי אז לא היו נצולים מעונש: (לב) דבר. התשובה על דברי השליחות: (לג) ויברכו אלהים. על אשר נתן בלבם לשלוח להם טרם ילחמו: ולא אמרו. לא חשבו עוד לשלחם בם כי קבלו דבריהם הנאמרים באמת: (לד) ויקראו ובני למזבח. החסר מלת עד ור"ל ויקראו וכו' למזבח עד כי עד הוא ביניהם ובין בני ישראל היושבים בעבר הירדן שמערבי אשר ה' הוא האלהים והמעשים בזוגו מאמינים את זאת באמונה שלימה: כג (א) מימים רבים. מסוף ימים רבים: (ג) הגוים האלה. אשר כבר כבשתם: (ד) הפלתי וכו'. ר"ל הפלתי

הנשארים האלה בנחלה לשבטיכם
מן־הירדן וכל־הגוים אשר הכרתי
והים הגדול מבוא השמש: ה ויהוה
אלהיכם הוא יהדפם מפניכם והוריש
אתם מלפניכם וירשתם את־ארצם
כאשר דבר יהוה אלהיכם לכם:
ו וחזקתם מאד לשמר ולעשות את
כל־הכתוב בספר תורת משה
לבלתי סור־ממנו ימין ושמאול:
ז לבלתי־בוא בגוים האלה הנשארים
האלה אתכם ובשם אלהיהם לא־
תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום
ולא תשתחוו להם: ח כי אם־ביהוה
אלהיכם תדבקו כאשר עשיתם עד
היום הזה: ט ויורש יהוה מפניכם
גוים גדלים ועצומים ואתם לא־
עמד איש בפניכם עד היום הזה:
י איש־אחד מכם ירדף־אלף כי | יהוה
אלהיכם הוא הנלחם לכם כאשר דבר
לכם: יא ונשמרתם מאד לנפשתיכם
לאהבה את־יהוה אלהיכם:
יב כי | אם־שוב תשובו ודבקתם ביתר
הגוים האלה הנשארים האלה
אתכם והתחתנתם בהם ובאתם
בהם והם בכם: יג ידוע תדעו כי לא
יוסיף יהוה אלהיכם להוריש את־הגוים
האלה מלפניכם והיו לכם לפח
ולמוקש ולשטט בצדיכם ולצננים
בעיניכם עד־אבדכם מעל האדמה
הטובה הזאת אשר נתן לכם יהוה
אלהיכם: יד והנה אנכי הולך היום
בדרך כל־הארץ וידעתם בכל־
לבבכם ובכל־נפשכם כי לא־נפל
דבר אחד מכל | הדברים הטובים
אשר דבר יהוה אלהיכם עליכם
הכל באו לכם לא־נפל ממנו דבר
אחד: טו והיה כאשר־בא עליכם כל־
הדבר הטוב אשר דבר יהוה אלהיכם
אליכם כן יביא יהוה עליכם את כל־

(Masoretic marginal notes: ב׳ למפן ירשו דעמוס; ל׳; ג׳; לג׳ ס״ת; ל׳ דסמיכי; ל׳. י״ד מ״ס; ג׳. ל׳; ג׳; מ״ע חס׳ כמ״ב מ״ע; נ׳; ל׳; ל׳; ל׳ מ״ע כספ׳; ל׳; ל׳ מ״ע לית כפסוק אלפא בית׳; ב׳ לסכים; ס׳ ול׳ ר״ס)

תרגום

אשתארו האלין באחסנא לשבטיכון מן ירדנא וכל עממיא די שיציתי וימא רבא מעלני שמשא: ה ויי אלהכון הוא יתברינון מן קדמיכון ויתרך יתהון מן קדמיכון ותרתון ית ארעהון כמא די מליל יי אלהכון לכון: ו ותתקפון לחדא למטר ולמעבד ית כל דכתיב בספר אוריתא דמשה בדיל דלא למסטי מיניה לימינא ולשמאלא: ז בדיל דלא לאתערבא בעממיא האלין די אשתארו האלין עמכון ובשום טעותהון לא תדכרון ולא תקימון ולא תפלחונון ולא תסגדון להון: ח אלהן בדחלתא דיי אלהכון תדבקון כמא דעבדתון עד יומא הדין: ט ותריך יי מן קדמיכון עממין רברבין ותקיפין ואתון לא קם אנש קדמיכון עד יומא הדין: י גברא חד מנכון ירדוף אלפא ארי יי אלהכון מימריה מגיח לכון כמא די מליל לכון: יא ותסתמרון לחדא לנפשתיכון למרחם ית יי אלהכון: יב ארי אם מיתב תתובון ותדבקון בשאר עממיא האלין די אשתארו האלין עמכון ותתחתנון בהון ותתערבון בהון ואינון יתערבון בכון: יג מדע תדעון ארי לא יוסיף מימרא דיי אלהכון לתרכא ית עממיא האלין מן קדמיכון ויהון לכון לתביר ולתקלא ולסיען נטלן זין לקבליכון ולמשרין סחרנכון עד דתיבדון מעל ארעא טבתא הדא די יהב לכון יי אלהכון: יד והא אנא אזיל יומא דין באורח כל ארעא ותדעון בכל לבכון ובכל נפשכון ארי לא בטיל פתגמא חדא מכל פתגמיא תקניא די מליל יי אלהכון עליכון כולהון אתקיימו לכון לא בטיל מנכון פתגמא חדא: טו ויהי כמא דאתקיימו עליכון כל פתגמיא תקניא די מליל יי אלהכון עליכון כן ייתי יי עליכון ית כל

רש"י

(יג) ולשוטט בצדיכם. ישוטטו לנוח ולשלול סביבותיכם: ולצננים. לשון מחנות. וכן וכאו עליך הצן כלנה. זו. המקפת את האדם משלש רוחות כמה שנאמר כצנה רצון תעטרנו תסובבנו כמו ויאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו עוטרים

רד"ק

בינה: (ד) והים הגדול. פי׳ ועד הים הגדול כמו שכתוב ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם: (ה) יהדפם. בקמץ חטף הדלית: (ז) ולא תשביעו. פי׳ איש את חברו: (י) ירדוף אלף. עתיד במקום עבר ורבי׳ כמוהו: (יג) ולשוטט. כמו ולשוט מן שוט לסוס: (יד) וידעתם בכל לבבכם ובכל נפשכם. כלומר שימו לבבכם ודעתכם על כל הדברים הטובי׳ שבאו אליכם ולא יתכן להיותם מקרים אלא בכונת מכוין אשר יעד אתכם בכל הטוב הזה ולא נפל דבר אחד מכל דברו אשר דבר תוכלו להכיר כי מאתו בא לכם הכל: (טו) עד השמידו

חסים: בספר תורת משה ג׳ דסמיכי בקריאת וסי׳ כאשר צוה משה עבד ה׳. וחזקתם מאד לשמור ולעשות. ואת בני המכים לאו חסית דמלכים. ונמסר גם בספרא דא בסימן ה׳: לא עמד ג׳ וסי׳ ויורש ה׳ מפניהם: מדוע נסחף אביריך אשרי האיש אשר: ונשמרתם ה׳ בקריאה וסי׳ בסדר ואתחנן: והנה אנכי ה׳ וסי׳ נמסר בסדר

מצודת דוד

הפלתי. הגורל להם וגו׳: הנשארים. אשר עדיין לא כבשתם: בנחלה. לחלקם בנחלה להשבטים: מן הירדן. היושבים מן הירדן והלאה כלפי המערב: וכל הגוים וכו׳. גם הם חלקתים בגורל: והים. מוסב על מן הירדן לומר מן הירדן ועד הים הגדול העומד במבוא השמש: (ה) יהדפם. את הנשארים: (ו) ימין ושמאל. הוא ענין מליצה והושאל מההולך דרך ישר שאין להטות ממנו לא לימין ולא לשמאל: (ז) לבלתי בוא בגוים. שלא תבואו לכללם להיות כמוהם: ולא תשביעו. ר״ל את הזולת: (ט) ויורש. ובעבור זה נגרש ה׳ וכו׳: ואתם. ר״ל ואתם שלא ראיתם אשר לא עמד וגו׳: (י) איש אחד. כי אחד מכם היה רודף אלף: (יא) לנפשותיכם. בעבור קיום נפשותיכם: (יב) תשובו. מאחרי ה׳ ובאתם בהם לקחת מבנותיהם: (יג) והיו לכם. השיג האלה: ולשוטט. ר״ל יבאו לכם כמכת השוט וכקוץ המנקר העין: (יד) בדרך כל הארץ. בדרך אשר כל הבריות הולכים שם ור״ל הנה אמות ככל בני אדם ולא אראה בכל אשר יקרא אתכם לאחר זמן: וידעתם וכו׳. ר״ל עתה דעו והבינו בכל לב ובכל נפש את הקורות כי הלא לא נפל דבר מהדברים הטובים אשר דבר ה׳: (טו) והיה וכו׳. וכמו שהיה כל דבר

מצודת ציון

(ד) מבוא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כ״ח): (ה) יהדפם. ענין דחיפה והכאה כמו תדפנו רוח (תהלים א): והוריש. יגרש: (יב) והתחתנתם. מלשון חתן: (יג) לפח. לרשת: ולמוקש. למכשול: ולשוטט. ענין שבט כמו שוט לסוס (משלי כ״ו) וכפלה למ״ד ספעל: ולצננים. ענין קוצים וכן ולצנינים בצדיכם (במדבר ל״ג) והצנף

השמידו אותכם . כתוב באל"ף וכן ונקרא אותכן יספסו אותכם : (א) ויאסף יהושע . פעם אחרת כי הנה כתב למעלה ויקרא יהושע לכל ישראל אלא אסף אותם פעם אחרת והוכיחם פעם ושתים כדי שיהיו זהירים לשמור התורה . ויתיצבו לפני האלהים . נראה שהביאו ארון האלהים שם כדי לכרות הברית לפני הארון כמו שאמר ויכתוב יהושע בספר תורת אלהים . נראה כי שם היה הארון שבו ספר התורה ואספם יהושע שכם ולא שילה שהיה הארון שם אולי על פי הדבור עשה זה שיכרתו הברית בשכם כי בו נתעכב אברהם אבינו תחלה כשנכנס לארץ כמו שכתוב ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועוד כי שם נעשה נס גדול ליעקב אבינו ושמרה אותו וידבקו בה' לבדו ועוד פי' תחלה כמלה אשר היה ליעקב בארץ ישראל בשכם היה שקנה חלקת השדה מיד בני חמור אבי שכם ושם אמר להם יהושע הסירו אלהי הנכר אשר בקרבכם כמו שאמר יעקב לבניו בשכם הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם : (ג) וארבה. כתיב בלא ה"א וקרי וארבה בה"א ושניהם שוים כדרך הדקדוק ויש בו דרש כי הכתיב הוא לשון ריב ונסה כלומר הרבה נסיונות נסיתיו ועמד בכלם : ואתן לו את יצחק . ולא זכר את ישמעאל כי בן אמה היה ועוד שאמר לו גרש את האמה הזאת ואת בנה : (ה) כאשר עשיתי בקרבו . הנגף שנגפתי אותם לא היה בפעם אחד אלא במכות רבות כאשר עשיתי המכות בקרבו : (ו) ותבאו הימה . כנגד אותם זקנים שעברו ים סוף וכן ותראנה עיניכם כנגד אותם זקנים שהיו

הַדָּבָר הָרָע עַד־הַשְׁמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל
הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ טז בְּעָבְרְכֶם אֶת־בְּרִית
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף־יְהוָה
בָּכֶם וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם׃
כד א וַיֶּאֱסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו
וַיִּתְיַצְּבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃ ב וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ
אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם
וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃
ג וָאֶקַּח אֶת־אֲבִיכֶם אֶת־
אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ
בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּ אֶת־זַרְעוֹ
וָאֶתֶּן־לוֹ אֶת־יִצְחָק׃ ד וָאֶתֵּן לְיִצְחָק
אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת־
הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב
וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם׃ ה וָאֶשְׁלַח אֶת־
מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וָאֶגֹּף אֶת־מִצְרַיִם
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחַר הוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם׃ ו וָאוֹצִיא אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
מִמִּצְרַיִם וַתָּבֹאוּ הַיָּמָּה וַיִּרְדְּפוּ
מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב

ג. ל · ד' לא סירין · פ · ל · כ' · ס"ז דסמי' · כל ספר מ"ע · ד' ומ"ל · וארבה ק' · כ"ו · י"ד. ל' · ד' בליש'. ס' דמטעי' ביה מצרימה · ג'. כל ספר' מ"ע

פִּתְגָמָא בִּישָׁא עַד דִּישֵׁיצֵי
יָתְכוֹן מֵעַל אַרְעָא טָבְתָא
הָדָא דִּי יְהַב לְכוֹן יְיָ
אֱלָהֲכוֹן׃ טז בְּמֶעְבַּרְכוֹן יָת
קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּפַקֵּד
יָתְכוֹן וּתְהָכוּן וְתִפְלְחוּן
לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן
לְהוֹן וְיִתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ
בְּכוֹן וְתֵיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל
אַרְעָא טָבְתָא דִּיהַב לְכוֹן׃
א וּכְנַשׁ יְהוֹשֻׁעַ יָת כָּל
שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל לִשְׁכֶם
וּקְרָא לְסָבֵי יִשְׂרָאֵל
וּלְרֵישׁוֹהִי וּלְדַיָּנוֹהִי
וּלְסָרְכוֹהִי וְאִתְעַתַּדוּ קֳדָם
יְיָ׃ ב וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכָל
עַמָּא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְּיִשְׂרָאֵל בְּעִבַר פְּרָת יְתִבוּ
אֲבָהַתְכוֹן מֵעָלְמָא תֶּרַח
אֲבוּהִי דְּאַבְרָהָם וַאֲבוּהִי
דְּנָחוֹר וּפְלַחוּ לְטָעֲוַת
עַמְמַיָּא׃ ג וְדַבָּרִית יָת
אֲבוּכוֹן יָת אַבְרָהָם מֵעִבַר
פְּרָת וְאוֹבֵלִית יָתֵיהּ בְּכָל
אַרְעָא דִּכְנַעַן וְאַסְגֵּיתִי יָת
בְּנוֹהִי וִיהָבִית לֵיהּ יָת
יִצְחָק׃ ד וִיהָבִית לְיִצְחָק
יָת יַעֲקֹב וְיָת עֵשָׂו וִיהָבִית
לְעֵשָׂו יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר
לְמֵירַת יָתֵיהּ וְיַעֲקֹב וּבְנוֹהִי
נְחַתוּ לְמִצְרָיִם׃ ה וְשַׁלְחֵית
יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן וּמְחֵית
יָת מִצְרָאֵי כְּמָא דַעֲבָדִית
בֵּינֵיהוֹן וּבָתַר כֵּן אַפֵּקִית
יָתְכוֹן׃ ו וְאַפֵּקִית יָת
אֲבָהַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְאָתֵיתוּן לְיַמָּא וּרְדַפוּ מִצְרָאֵי בָּתַר אֲבָהַתְכוֹן בִּרְתִיכִין וּבְפָרָשִׁין לְיַמָּא

שוטרים שתנים : (ג) וארבה את זרעו . חסר ה"א . כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו
כד

רלבג

ימין ושמאל והנה קרא ימין ההוספה על דברי תורה וקרא שמאל הגרעון ממנה כי בזה יהיה נטה מדרכי התורה : (א) ועוד זכר אחר שכבר אסף יהושע כל שבטי ישראל שכמה והביאם שם בברית ה' שקיימו וקבלו עליהם שיוה לעבוד את ה' והנה עשה זה יהושע להוסיף להם אזהרה שלא יעבדו אלהים אחרים כי נגלה לו מצד הנבואה כי עתיד לנטות בזה והנה יוסיף זה להם החוקה מהמשך אחר השון הזה כי הם בעצמם קבלו עליהם זה לפני האלהים ואולי זה לא היה צריך לזה כי במה שנקשרו ישראל במעמ' הר סיני נקשרו אלו הנאים אחריהם : (ב) והנה זכר להם זה הנביא מה שאמר שהפליא חסדו בהם יתעלה שמו והוא כי מתחלה היו כל אבותינו עובדי ע"ז והיו יושבי' בעבר הנהר והשי' לקח משם אברהם אבינו והביאו לארץ כנען להיות הארץ ההיא נבחרת מפני היותו זרעו יותר שלם : (ג) והנה זכר כי הוליך אותו בכל ארץ כנען כי המקומות ההם מגבה היו והלכם נאם אליו שנתולה להורות על שלמות הארץ ההיא למי שהיה שוכן אל השלמות : (ד) והנה זכר שנתן לו את יצחק ולא הוסיף אלא הבנים כי ביצחק לבדו יקרא לו זרע והולם ביצחק זכר שנתן לו את יעקב ואת

ויצא : בעברכם ב' דסמיכי וסי' והיה בעברכם את הירדן. בעברכם את ברית ה' : ויתיצבו ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו ובסדר וילך : ואולך ד' בקריאה וסי' ואולך אתכם קוממיות. ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר . ואולך אותו בכל ארץ כנען . ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת . ונמסר גם בסדר בחקתי : ירדו מצרים ירידת מצרים ד' בליש' בקריאה וסי' ויקומו וירדו מצרים ויעמדו . ויעקב ובניו ירדו מצרים . ההלכים לרדת מצרים . הוי הירדים מצרים לעזרה . ונמסר גם בסדר תבא : הימה ו' בסמ' וסי' ויצא הגבול הימה. מתפוח ירד הגבול . וירד הגבול נחל קנה . ופגע בכרמל הימה . מחבל אכזיבה . ואוציא את אבותיכם ממצרים ותבאו הימה :

תולדות אהרן ויאסף יהושע . (הוריות: מח) : בעבר הנהר . זוהר ה' אמר (פנחס לו) : ואקח . שם שם : ויעקב ובניו . עקדה שער פט .

מצודת דוד

דבר הטוב כן יהיה כל דבר הרע : (טז) בעברכם. כאשר תעברו את ברית ה' וכו':
כד (א) לזקני ישראל וכו' . שיעמדו כם במקום כולם : לפני האלהים. לפני הארון אשר הביאו לשכם לכרות לפניו הברית וכמ"ש בסוף הענין : (ב) בעבר הנהר וכו'. הזכיר החסדים שעשה עמהם ואמר הלא מעולם ישבו אבותיכם בעבר הנהר ומאד נשתקעו באמונות כוזבות כאנשי הארץ ההיא : תרח אבי וכו' . ר"ל הלא תרח היה אבי אברהם ואבי נחור ושניהם הלא ונחור בנו עבדו ע"ז : (ג) ואקח . בחסדי צויתי לבו מדרך אביו ואחיו ולקח אותו מביניהם שלא יהיה נמשך אחר דעתם בכוזב : ואולך אותו וכו' . על כי היא ארץ קדושה וראוי להשראת שכינה : וארבה. ר"ל אף שהרביתי זרעו מישמעאל כמ"ש תם את בן האמה וכו' כי זרעך הוא (בראשית כא) והוא הלא רק עליו שאל כמ"ש לו ישמעאל יחי' לפניך (שם יז) מ"מ עוד נתתי לו את יצחק כאשר הבטחתיו : (ד) את יעקב ואת עשו . כי לטובה יחשב ליעקב שהי' עם עשו בכרס אחד כי הוא שאב כל הזוהמא ויעקב יצא נקי : ואתן לעשו וכו' . ר"ל מיד נתתי לו חלקו ושלא ישתעבד במצרים להיות נחשב מזרע יצחק להתקיים בו כי גר יהיה זרעך וכו' ודור רביעי ישובו הנה (שם טו) : ויעקב וכו'. להיות הם נחשבים לזרע ועליהם יאמר כי גר יהיה זרעך ובהם יתקיים ודור רביעי ישובו הנה : (ה) ואגוף . ע"י משה ואהרן : אשר עשיתי . ר"ל כאשר ידוע לכם.

ובפרשים ים־סוף׃ ז ויצעקו אל־יהוה
וישם מאפל ביניכם ׀ ובין המצרים
ויבא עליו את־הים ויכסהו ותראינה
עיניכם את אשר־עשיתי במצרים
ותשבו במדבר ימים רבים׃ ח ואביאה
אתכם אל־ארץ האמרי היושב בעבר
הירדן וילחמו אתכם ואתן אותם
בידכם ותירשו את־ארצם ואשמידם
מפניכם׃ ט ויקם בלק בן־צפור מלך
מואב וילחם בישראל וישלח ויקרא
לבלעם בן־בעור לקלל אתכם׃
י ולא אביתי לשמע לבלעם ויברך
ברוך אתכם ואצל אתכם מידו׃
יא ותעברו את־הירדן ותבאו אל־יריחו
וילחמו בכם בעלי־יריחו האמרי
והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי
החוי והיבוסי ואתן אותם בידכם׃
יב ואשלח לפניכם את־הצרעה ותגרש
אותם מפניכם שני מלכי האמרי לא
בחרבך ולא בקשתך׃ יג ואתן לכם
ארץ ׀ אשר לא־יגעת בה וערים אשר
לא־בניתם ותשבו בהם כרמים
וזיתים אשר לא־נטעתם אתם אכלים׃
יד ועתה יראו את־יהוה ועבדו אתו
בתמים ובאמת והסירו את־אלהים
אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר

דסוף׃ ז וצעיקו קדם יי
ושוי קבלא ביניכון ובין
מצראי ואיתי עלוהי ית
ימא וחפנון וחזאה עיניכון
ית די עבדית במצרים
ויתיבתון במדברא יומין
סגיאין׃ ח ואעלית יתכון
לארע אמוראה דיתיב
בעברא דירדנא ואגיחו
קרבא עמכון ומסרית
יתהון בידכון וירתתון ית
ארעהון ושיציתינון מן
קדמיכון׃ ט וקם בלק בר
צפור מלכא דמואב ואגיח
קרבא בישראל ושלח
וקרא לבלעם בר בעור
למילט יתכון׃ י ולא
אביתי לקבלא מן בלעם
ובריך ברכא יתכון ושיזבות
יתכון מן ידיה׃ יא ועברתון
ית ירדנא ואתיתון ליריחו
ואגיחו קרבא בכון יתבי
יריחו אמוראי ופרזאי
וכנענאי וחתאי וגרגשאי
חואי ויבוסאי ומסרית
יתהון בידכון׃ יב ושלחית
קדמיכון ית ערעיתא
ותרכית יתהון מן קדמיכון
תרין מלכי אמוראי לא
בחרבך ולא בקשתך׃
יג ויהבית לכון ארעא די
לא לאיתון בה וקרוין די
לא בניתון ויתיבתון בהון
כרמין וזיתין די לא
נציבתון אתון אכלין׃ יד וכען דחילו מן קדם יי ופלחו קדמוהי בשלמותא
ובקושטא ואעדו ית טעותא די פלחו אבהתכון בעבר פרת ובמצרים

רשי

עד שלא נתתי לו זרע : (ז) ויבא עליו את הים . על כל יחיד ויחיד שבהם שאם הי׳ היחיד בורח שלא ליכנס בים גל של ים רודף אחריו וקולטו : (יא) וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפרזי וגומר . כל שבעה העובדי כוכבים מכרין כאן לפי שיריחו עומדת על הספר והיתה מרה ומנעולה של ארץ ישראל נקבצו לתוכה מכל שבעה העובדי כוכבים גבורי

רדק

שהיו פדיין בחיים : (ז) ויבא עליו את הים . על פרעה וחמיו שלא זכרו שרי זכר מצרים או אמר עליו דרך כלל על מצרים ונדרש על כל יחיד ויחיד שבהם אמר שאם היה במצרים אחד שלא היה רוצה לרדפם ליה טיה הגל מורדו ליה : (ח) ואביאה . כתיב בה״א וקרי בלא ה״א והענין אחד : (ט) וילחם בישראל . והנה לא ראינו בתורה שנלחם בלק עם ישראל גם יפתח אמר אם נלחם בם אלא פירושו זו המלחמה עשה ששלח לבלעם לקלל אתכם והראה מתוך מעשיו כי אלו היה יכול להלחם אתכם היה נלחם כמו שכתוב אולי אוכל נכה בו המחשבה חשבה הכתוב למעשה : (יא) בעלי יריחו . והנה לא ראינו שנלחמו בעלי יריחו בהם אבל הכתוב אומר ויריחו סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל אולי יצאו מיריחו מגדולי העיר אל מלכי כנען להוסיפם ובין כך נלכדה יריחו והם היו עם המלכים שנתקבצו אחר כן להלחם עם יהושע פה אחד ואם תאמר כי משבעה גוים שזכר הנה נתקבלו ליריחו לפי שהיתה עומדת על הספר היא המנעול של ארץ ישראל ונתקבצו שם להלחם עם ישראל הנה לא ספר הכתוב מלחמה זאת ואם היתה למה לא ספר אותה הכתוב וזהו דבר תימה אלא הנכון כמו שפירשנו : (יב) שני מלכי האמורי . פי׳ וגרשה שני מלכי האמורי גם כן והם סיחון ועוג וכן אמרו רבותינו ז״ל שתי צרעות היו הדא דמשה וחדא דיהושע והצרעה הוא מין זבוב רע מטיל ארס ואמרו כי היתה הצרעה מכה בעיניהם ומסמאת עיניהם ולא היו יכולין להלחם ובאין ישראל והורגין אותם כמו שאמר לא בחרבך ולא בקשתך ותרגם צרעה ערעיתא ואמר למה נקרא שמה ערעיתא שעומדת לקראת אדם ומכה בפניו כדמתרגמינן אשר קרך דארעך : לא בחרבך . פי׳ אם לא היה עזר האל והוא על דרך כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני : (יד) בתמים . שם לא תואר וכן אם באמת ובתמים : והסירו את אלהים . פי׳

רלבג

ואת עשו ולא נמנע מלהזכיר עשו לפי שהיה לו צורך להזכיר כי נתן לו את הר שעיר לירושה ונמנעו ישראל מלהלחם עמם עליה כמו שנזכר בתורה ואולם מבני אברהם לא היה אחד שהזכירתו התורה מלהלחם עמם : ואחר שיעקב ובניו ירדו מצרים והוציאם משם השי״ת ע״י משה ואהרן כאשר הרבה להכות את מצרים ואחר זה רנו עליהם ורדפו אחריהם המצרים בחיל גדול וברכב ובפרשים והשיגו אותם חונים על הים עד שלא יכלו לנצות מהם והפליא השם ית׳ חסדו עמהם והם ענן חשוך מאופל בין ישראל ובין מצרים וסבב שהסבו המצרים בים כאופן שנזכר בתורה והנה עיני קצת הדור ההוא רואי׳ בזמן ההוא אלו האותות והמופתים אשר עשה השי״ת במצרים ואחר זה ישבו במדבר ימים רבים בסבת המרגלים ואחר זה הביא אותם אל ארץ האמרי היושב בעבר הירדן והוא ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמרי וירשו ישראל ארצם מגד הטוב האלהי לא בחרבם ולא בקשתם ואחר זה השתדל בלק בן צפור להלחם בישראל בשקרא לבלעם בן בעור לקלל אותם ולא אבה השי״ת לשמוע אל בלעם ויברך ברוך אותם והצילם השם ית׳ ממנו כמו שנזכר בתורה . ואח״ז עברתם את הירדן ובאת׳ אל יריחו וירשתם אותה ואח״ז נלחמו בכם בעלי יריחו והם מלכי האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי שנלחמו עם ישראל כמו שנזכר בזה הספר וזה ממה שיורה שכל אחד מהמלכים ההם היה לו חלק מה ביריחו כמו שזכרו רז״ל : (יב) והנה שלחתי לכם הצרעה . ר״ל שהדם לכם מקין הוזקו בהן זולת חרב המלחמה : (יד) ואחר שזכר כל הטובות שחנן השי״ת את ישראל צוה אותם לירא את ה׳ ולעבוד אותו ולהסיר את

המצרים ה׳ בקריאה וסי׳ והוה כי יראו אותך המצרים ואמרו . ויראו המצרים את האשה . וירעו אותנו המצרים ויענונו . כי לא יוכלון המצרים לאכול . וישם מאפל . ונמסר גם בסדר לך לך : הצרעה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר עקב יראו ג׳ וסי׳ ועתה יראו את ה׳ . יראו את ה׳ קדשיו . אך תולדות אהרן ירלו את ה׳ : כל הפרשה עד כי את השם נעבוד עקרים עבר הם :

מצודת דוד

לכם מה עשיתי בקרבו : (ז) וישם מאפל . כמ״ש ויהי הענן והחשך (שמות י״ד) : ויבא וכו׳ . ובזה הביא עליו את הים ר״ל לא היה האופל היה א״כ רואה אשר ישראל הולכים בים ביבשה ולא היה א״כ רודף אחריהם ברלות הנם ההוא ולא היה א״כ נטבע במי הים אבל לפי שהלך בחושך לא ידע מכל זה ובאו אחריהם בים מבלי דעת כי ים הוא ונבואו נטבע בו : (ט) וילחם בישראל . חזר ומפרש שהמלחמה היתה במה ששלח אחר בלעם לקללם להלחם עמהם בזה : (י) לשמוע לבלעם . הספיק בידו לקלל כפי מחשבתו : ויברך . וענד נגד אותם בברכה : מידו . מיד בלק שערך מלחמה בפיו של בלעם : (יא) בעלי יריחו . וחוזר ומפרש האמורי וכו׳ כי כל מלכי הגוי״ם היו אדונים ביריחו כמ״ש רז״ל שכ״א היה לו חלק מה ביריחו לגודל חביבתה וכולם נתקבצו להלחם בישראל ונפלו בידם : (יב) את הצרעה . היא המילה בהם ארס ולא יוכלו להלחם וגאלו היא גרשה אותם וחזר ומפרש את שני מלכי האמורי סיחון ועוג ; לא בחרבך . כי בדרך הטבע לא היית יכול לעמוד כנגדם : (יג) אתם אוכלים . את פריהם : (יד) ועתה . הואיל והרבה להטיב עמכם

מצודת ציון

(ה) ואגוף . ענין הכאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כ״א) : (ז) מאפל . מלשון אופל וחושך : (י) אביתי . ענין רצון כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : (יא) בעלי יריחו . אדוני יריחו כמו אם בעליו עמו (שמות כב) : (יב) הצרעה . ארז״ל שהוא מין שרץ

סימון בשם ריב"ל חורש על המקרא ולא מצאנו מקום ששמו הר געש אלא מה הוא הר געש ע"י שנתרעשו ישראל בו ולא הספידוהו כראוי רצה הקב"ה להגעיש עליהם ההר ר"ל שנעש ההר ביום קבורתו : (לב) אשר העלו בני ישראל . אע"פ שכתוב ויעל משה את עצמות יוסף עמו הוא השביע את בני ישראל להעלותם כמו ויבן שלמה והדומים לו . ובדרך כל המתחיל במצוה ואחר גומרה נקראת ע"ש האחרון ממי אתה למד ממשה דכתיב ויעל משה את עצמות יוסף עמו ונסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ והכניסו ישראל עצמותיו לארץ וקברו אותם ונתלית המצוה בהם דכתיב אשר העלו בני ישראל ממצרים אשר העלה משה אין כתוב כאן אלא אשר העלו : קברו בשכם . דרשו בו משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו ולפי הפשט לפי שהיה שכם בחלק אפרים ולכבוד יוסף קברוהו בנחלה הראשונה אשר היה ליעקב אביו בארץ ישראל ולפי דעתי בפסוק ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך רמז לו שיקבר שם בשכם וזו שאמר לך כי בכור זכר הבכורה שנתן לו שיטלו בניו שני חלקים: ויהיו בני יוסף לנחלה . ושמו להם העצמות לנחלה רוצה שנקברו בנחלתם ודרשו זה על בני יוסף שהתעסקו בקבורת העצמות בנחלתם : (לג) אשר נתן לו בהר אפרים . אמרו רבותינו ז"ל מניין היה לו לפנחס שלא היה לו לאלעזר אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה ומכאן סמכו לירושת הבעל ומהם אמרו כי אפשר שנפלה לו בשדה חרמים ויתכן גם כן לפרש כי ישראל נתנו לו כמו שנתנו לכלב ויהושע אבל לא על פי הפשט יתי' כמ' שנתנו להם חוו שאמר אשר נתן לו ואילו היתה ירושת אשתו או שדה חרמים לא היה אומר אשר נתן לו ורבותינו ז"ל אמרו כי לא מכל לומר שקנה פנחס אותה גבעה דאם כן נמצאת שדה חוזרת ביובל ומצא אותו לדיק קבור בקבר שאינו שלו אבל לשון נתן לו לא הקשה להם כי מצאו לשון מתנה במכר כמו ויתן לי את מערת המכפלה ואם תאמר לפירושינו קשה גם כן שהרי מתנת יחיד חוזרת ביובל . אבל מתנת רבים אינה חוזרת ואות הגבעה שבה אפרים נתנוה לו ולדבריהם שאמרו כי ירושת אשתו היתה הם אמרו גם כן כי ירושת הבעל אינה חוזרת ביובל וכן הדין:

עוֹבָדָא דַיָי דִי עֲבַד לְיִשְׂרָאֵל : לב וְיָת גַרְמֵי יוֹסֵף דְאַסִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִצְרַיִם קְבָרוּ בִשְׁכֶם בְאַחְסָנַת חַקְלָא דִקְנָא יַעֲקֹב מִבְּנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם בְּמָאָה חוּרְפָן וַהֲווֹ לִבְנֵי יוֹסֵף לְאַחְסָנָא : לג וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן מִית וְקַבְרוּ יָתֵיהּ בְגִבְעָתָא דְפִנְחָס בְּרֵיהּ דְאִתְיְהִיבַת לֵיהּ בְטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם :

יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל : לב וְאֶת־עַצְמוֹת (ז' דגשי') יוֹסֵף אֲשֶׁר־הֶעֱלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל ׀ מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה (ג') וַיִּהְיוּ לִבְנֵי־יוֹסֵף לְנַחֲלָה : לג וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן מֵת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן־לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם :

סכום הפסוקים של ספר יהושע שש מאות וחמשים וששה וסימנו ותרן לשון אלם , וסדריו י"ד , היתה עלי יד ה' סימן , ופרקיו עשרים וארבעה , וסימנו כד הקמח לא תכלה , וחציו ומחשבון עד רמת המצפה :

במאה ה' רפין בקריאה וסי' ויקן את חלקת השדה אשר . ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים . אין חפץ למלך במהר . תנה את אשתי את מיכל . וישכר מישראל מאה אלף . ונמסר גם בסדר וישלח : קשיטה ג' וסי' נמסר בסדר וישלח :

תולדות אהרן ואת עצמות יוסף . סוטה יג : ויהיו לבני יוסף . סוטה יג : ואלעזר . ב"ב קיא קיב קיג (ב"ב פז) : פנחס בנו ב"ב קיג :

רשי

אמנתו : (לב) קברו בשכם . משכם גנבוהו לשכם החזירוהו : (לג) בגבעת פינחס בנו . מהיכן היה לו לפנחס חלק בארץ שירש מאשתו :

רלבג

ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה ה' אשר עשה לישראל והם יוצאי מצרים כי זולת' לא ידעו את כל המעשי' וזכר אחר זה כי עצמות יוסף קברו במקום ההוא שהיה לבניו לנחלה וכי אלעזר בן אהרן מת וקברו אותו בגבעת פנחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים ואם יאמר אומר איך היתה לפנחס אם לא היתה לאלעזר אמרנו לו כי תכף שמת אלעזר היה יורשו פנחס לפי שרשי התורה ולזה כשנקבר נקבר בגבעת פנחס בנו ואולם רבותינו ז"ל אמרו בפרק יש נוחלין כי פנחס ירשה מאשתו וזה דרך דרש ואמנם הפשט הוא לפי מה שכתבנו :

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו : הא' הוא לפרסם עוצם השגחת הש"י לישראל שכבר קיים מה שנשבע לאבותינו ולזרעם שיתן להם את הארץ ולזה זכר מה שירשו מהארץ ע"י משה וע"י יהושע והמלכים הרבים אשר נפלו בידם : הב' הוא במדות הוא שראוי לכל אדם שלא יקצר מעשות מה שאפשר מהטוב בחייו הלא תראה כי יהושע מפני שלא יוכל להשלים ירושת הארץ לישראל לא קצר לעשות מה שהיה אפשר לו מהטוב והוא הפלת הארץ בנחלה לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה נביא ולא תשלם זאת החלוקה בשלמות למי שאינו נביא כי ע"פ ה' היתה כמו שזכר עם הגורל ממשך מזה תועלת שאם חלקו הארץ הנכבשת לבד היו ישראל מתעצלים בירושת הנשאר מהארץ לדעתם שמה שיכבשו יגיע לכלל ישראל הנה לא יקום אחד מהשבטים אם לא יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה סבה שלא תשלם להם ירושת הארץ אך כשידע כל שבט המגיע לו מזה יזדרז לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאפשר ואם סולך אל ספור יבקש אותו מאחי השבטים או יותר והכנימו שהוא יעזור אותו ג"כ לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון לפי מה שנזכר בראש ספר שופטים : השלישי הוא בזכירה המגיע לשבט ושבט מהארץ להצילם מהקטטה והמריבה אם ברוב הימים יפול מחלוקה ביניהם בענין הארץ הנה מה שנזכר בזה המקום מהמגיע לחלק מהם ישמרם מהקטטה : הרביעי הוא להזכיר קיום מה שייעד הש"י לכלב כאשר מלא אחרי ה' ולא הלך בעצת אשר המרגלים בהארץ אשר דרכה רגלו בה תהיה לו לנחלה ולבניו : החמישי הוא להודיע שכבר נתקיים ייעוד הש"י בשבט שמעון ולוי במה שאמר יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כי כבר היו נחלותיהם מפוזרות כמו שזכרנו : הששי הוא להודיע שכבר קיימו ישראל מה שצוו בתורה להבדיל ערי המקלט ולתת ללוים ערים לשבת ומגרשיהן לבהמתם והנה קבלנו שתי המצות יחד כי ידמה שערי הכהנים והלוים כלם קולטות והנה התבאר מן התורה כי המזבח היה קולט הרוצח בשוגג ולזה הוצרך לומר בהורג במזיד מעם מזבחי תקחנו למות כמו שביארנו שם וידמה כי מפני שכלל ערי המקלט עם ערי הלוים הנשארות בזה המספר ואמר בסוף שהם ערים מ"ח ומגרשיהן שכבר הקישן זו לזו ולזה תחייב כלם קולטות : השביעי והוא מה שלמדנו מהמזבח שבנו השבטים אשר מעבר הירדן כי הירדן הדבר אפשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להסירו קודם בואו ולא ימנעהו מזה ראותו שלא יתכן הגעת ההפסד או הנזק ההוא כי אם לעתים רחוקים הלא תראה כי אלו השבטים כשראו כי בארץ זמן יהיה אפשר שיסבב היות הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישראל שישביתו בניהם מעבוד את ה' התחכמו להמציא דבר נשאר מורה שגם הם מעם ה' ולזה בנו שם המזבח ההוא שיהיה בתבנית מזבח ה' וקראו שמו כי עד הוא בינותינו כי ה' האלהים ויהושע כאשר ראה ג"כ אפשרות סור ישראל מאחרי ה' מצד מה שנשארו מן הגוים ההם שלא החרימום ג"כ לפי מה שאפשר להצילם מזה וכיוצא מזה אל שיקבלו עליהם שנית את האלהים לעבדו ולאהבה אותו ושלא לסור מאחריו להרחיקם יותר מזה הסכנה : השמיני הוא שלמדנו מענין שלוח פנחס והנשיאים לשבטים שהיו מעבר לירדן לחקור אמתת הענין קודם עלותם עליהם לצבא והוא כי גם בענינים אשר יחשב שאין להמתין עליהם לעשותם כי אם תכף צריך להתישב ולחקור הענין הלא תראה כי לולא זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב בעלות בני ישראל לצבא על אחיהם והנה יחשב שאין להמתין על אלו הדברים שהם כנגד הש"י מפני הסכנה שזכרו פנחס והנשיאים לשבטים האלו בזה המקום ולזה תמצא שלא המתין פנחס לקחת עצה ממשה רבינו בדבר זמרי אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הספק איך לא נמלכו ישראל בזה ביהושע שהיה נביא עם שהיה מהטעמים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בהפלת הגורלות ראוי שיהיה המשפט בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוסדת בתורה לא שישאלו איך האמת בזה לנביא ואם באנו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר מהראוי למה שאנחנו בו : התשיעי הוא מה שלמדנו שראוי לכל אדם שישתדל שיהיה נקבר בגבול משפחתו להשאיר שמו ולזה זכר בהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף בגבול נחלת בניו והקבר אלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו ומזה המקום למדנו התועלת שהגיע מזה הצד ליוסף כשחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה היה רבוי הגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתם בנחלה לאחד מהם וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל :

מצודת ציון

(לב) בחלקת . ענין אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית לג) : קשיטה . מטבע הוא מטבע מה : (לג) בגבעת . מל' גבעה והר :

מצודת דוד

ואשר ידעו וכו' . ר"ל בימי הזקנים שלא עבדו את ה' אשר ידעו מעשה ה' כי בעיניהם ראו וזהו היו מוסרים את לבות ישראל לאביהם שבשמים : (לב) העלו בני ישראל . אף כי משה העלם ממצרים אבל לפי שמת במדבר ולא הספיק להביאם לשכם והביאום הם לכך נקרא על שמם : ויהיו לבני יוסף לנחלה . שדה החלקה ההיא היו לבני יוסף לנחלה ולזה קברו שם את יוסף אביהם . או יאמר שעצמות יוסף חשבו להם בני יוסף לנחלה טובה כי מאד נחמו והוטב להם במה שנקבר באחוזתם : (לג) אשר נתן לו . בני ישראל נתנו אותה לו במתנה עם שלא נתן נחלה לשבט הלוי :

רשי

ביני יהושע ככל נכנסתם וקבלתם : (כה) וישם לו חק ומשפט בשכם . סידר להם שם החוקים שבתורה וקבלו עליהם : (כו) ויכתב יהושע וגומר . תרגום יונתן וכתב יהושע ית פתגמיא האלין ואצנעינון בספר אורייתא דה׳ ובמסכת מכות נחלקו אמוראי חד אמר אלו ח׳ פסוקים מן וימת משה עד לעיני כל ישראל שהרי היא חסר והשלימו וחד אמר פרשה זו של ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובי׳ בספר התור׳: תחת האלה . תחות אלתא היא מזוזות הפתח כמו שנאמר האיל מזוזת חמישית ומדה אחת לאלים וי״א זו האלה אשר עם שכם שכתוב ביעקב ויטמון אותם יעקב תחת האלה : אשר במקדש ה׳ . כלפי שהביאו שם את הארון כמה שנאמר למעלה ויתיצבו לפני האלהים : (כז) האבן הזאת תהיה בנו לעדה וגו׳ . הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דה׳ דמלל עמנא וגם יש לפותרו כמשמעו כי היא שמעה את הדברים אשר דברתי לכם בשלימותו של מקום : (ל) בתמנת סרח . כך שמה ובמקום אחר הוא קורא אותה תמנת חרס על שם שהעמידו תמונת החמה על קברו לומר זה שהעמיד החמה וכל העובר עליה אומר הבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת . וי״א תמנת חרס שמה ולמה נקרא שמה תמנת סרח על שם שפירותיה מסריחין מרוב שמנן : להר געש . מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי : (לא) האריכו ימים . ימים האריכו שנים לא האריכו שנעשו

רלבג

לזה יהושע שהם עדים בהם כי הם בחרו לעבוד את ה׳ להרחיקם יותר במה שאחר זה מעבוד ע״ז : (כג) ואמר להם שיסירו את אלהי הנכר אשר בקרבם ויטו לבבם אל ה׳ אלהי ישראל והוא אמר להם זה שאם נפתה לבם בסתר מאחת העבודות האלו אשר לאנשי הארץ יסירו מלבם הדעות הנפסדות בהם והם לא הודו שילמדהו לזה אך השיבו כי הם יעבדו את ה׳ אלהי ישראל וישמעו בקולו : (כה) ויכרת יהושע ברית לעם . על זה להיותם עובדים את ה׳ ולהשאי׳ זכר לזה המעשה למען יכוננו ישראל אם יסורו מאחרי ה׳ כתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים והקים אבן גדולה תחת האלה אשר במקדש ה׳ להיות לזכר ולעדות על זה המעשה כמו שעשו יעקב ולבן במעשה הגל והמצבה להיות לעד ביניהם על בריתי את ה׳ : (ל) אחר זה זכר שכבר מת יהושע בן מאה ועשר שנים וקברו אותו בגבול נחלתו : (לא) וזכר עוד שכבר עבדו ישראל

יהושע כד

כג וְעַתָּה הָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְהַטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע׃ כה וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּשֶׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בִּשְׁכֶם׃ כו וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְקִימֶהָ שָּׁם תַּחַת הָאַלָּה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ יְהוָה׃ כז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה־בָּנוּ לְעֵדָה כִּי־הִיא שָׁמְעָה אֵת כָּל־אִמְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהָיְתָה בָכֶם לְעֵדָה פֶּן־תְּכַחֲשׁוּן בֵּאלֹהֵיכֶם׃ כח וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ׃ כט וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃ ל וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־סֶרַח אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ׃ לא וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל ׀ יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה

תרגום

כג וּכְעַן אַעְדוּ יָת טָעֲוַת עַמְמַיָא דִי בֵינֵיכוֹן וְאַפְנוּ יָת לִבְּכוֹן לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כד וַאֲמַרוּ עַמָא לִיהוֹשֻׁעַ יָת יְיָ אֱלָהֲנָא נִפְלַח וּלְמֵימְרֵיהּ נְקַבֵּיל׃ כה וּגְזַר יְהוֹשֻׁעַ קְיָם לְעַמָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְשַׁוִי לֵיהּ קְיָם וְדִין בִּשְׁכֶם׃ כו וּכְתַב יְהוֹשֻׁעַ יָת פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וְאַצְנְעִינוּן בִּסְפַר אוֹרַיְתָא דַיְיָ וּנְסִיב אַבְנָא רַבְּתָא וַאֲקִימַהּ תַּמָן תְּחוֹת אַלְתָא דִי בְּבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ׃ כז וַאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְכָל עַמָא הָא אַבְנָא הָדָא תְּהֵי לָנָא כִּתְרֵין לוּחֵי אֶבֶן קְיָמָא אֲרֵי יָתַהּ עֲבַדְנָא לְסַהֲדוּ אֲרֵי פִּתְגָמַיָא דִכְתִיבִין עֲלַהּ מֵעֵין כָּל פִּתְגָמַיָא דַיְיָ דִי מַלֵיל עִמָנָא וּתְהֵי בְּכוֹן לְדָכְרָן וּלְסַהֲדוּ דִלְמָא תְּכַדְבוּן קֳדָם אֱלָהֲכוֹן׃ כח וְשַׁלַח יְהוֹשֻׁעַ יָת עַמָא גְבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ כט וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וּמִית יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עַבְדָא דַיְיָ בַּר מְאָה וְעֲשַׂר שְׁנִין׃ ל וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בִּתְחוּם אַחְסַנְתֵּיהּ בְּתִמְנַת סֶרַח דִי בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם מִצִפּוּנָא לְטוּר גָעַשׁ׃ לא וּפְלַח יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יוֹמֵי סָבַיָא דִי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר יְהוֹשֻׁעַ וְדִי יְדַעוּ יָת כָּל

מסורה

כג ל׳ · כד ב׳ דסמי׳ · כה ב׳ חד מ״ל וחד הס׳ · כו ל׳ דסמי׳ · ג׳ חס׳ וכס״ח מדוייק מ״ל · ל׳. ב׳ דסמי׳ · כז ג׳ · ג׳. ל׳ · כ״נ · כט ג׳ יוסי׳ לתולד ולתכלים ומים · ל שפטים ויעבדו כמס · ל׳

גם בסדר אחרי מות : לעדה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא : וישלח ,מ״ב וסי׳ נמסר בסדר נח : ויהי אחרי הדברים האלה ג׳ וסי׳ ויגד לאברהם . אביך חולה . וימת יהושע . ונמסר גם בסדר וירא : וכל ימי ג׳ וסי׳ והזקנים . וחברו . וכל ימי מלכי ישראל :

תולדות אהרן ויכתוב יהושע . מכות יא : וימת יהושע . ב״ב טו : ויקברו אותו . שבת קה : בתמנת סרח . מגלה י״ד : וכל ימי . שבת קה :

רדק

וסגוף מן הארץ : (כה) וישם לו חק ומשפט . פי׳ לו לעם ועניינו כמו שם שם לו חק ומשפט שסדר להם דרך כלל חקי התורה והמשפטים וקבלום עליהם או פי׳ וישם לו חק ומשפט יהושע שם לעצמו חק ומשפט : בשכם . על הברית שכרת להם והחק והמשפט האבן והאלה שהם לעדים ודברי הברית שכתב בספר תורת אלהים. וי״ת ויהושע כתב ית פתגמיא האילין בספרא ואצנע בספר אוריתא דה׳ . ובדברי רז״ל ר׳ יהודה ור׳ נחמיה חד אמר שמנה פסוקים שבתורה וחד אמר ערי מקלט ולא נראה לפי הפשט לא זה ולא זה והאמת הוא שת״י : (כו) תחת האלה . הדגש תמורת הנח אשר בתחת האלה אשר עם שכם . ובמדרש כי הוא האלה שטמן תחתיה יעקב אלהי הנכר כמו שכתוב ויטמון אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם ואין כן דעת המתרגם שתרגם אלה בוטימא ותרגם האלה אלתא והיא מזוזת השער כמו האיל מזוזת השער ומדה אחת לאלים שתרגם אלון אליא : אשר במקדש ה׳ . הבית שהיה שם הארון בשכם קראו מקדש לקדושת הארון שהיה שם לשעה : (כז) אשר דבר עמנו . ת״י הפסוק כן ואמר יהושע לכל עמא הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דה׳ די מליל עמנא וגו׳ . ולפי הפשט אשר דבר עמנו ר״ל כי מה שדברתי עמכם והברית אשר כרתי עמכי לא מלבי כי הם אמרי ה׳ אשר דבר עמנו בהר סיני . ופי׳ כי היא שמעה על דרך ותשמע הארץ אמרי פי : (ל) בתמנת סרח . ובספר שפטים בתמנת חרס ושניהם אחד כמו כבש וכשב ורבי׳ דרשו בו מהם אמרו סרח שמה ולמה קראה חרס בשביל שנקבר שם יהושע שהעמיד חמה לישראל והחמה תקרא חרס כמו האומר לחרס ולא יזרח וי״א חרס שמה ולמה נקרא שמה סרח שהיו פירותיה מסריחין מרוב שמנן : מצפון להר געש . רבי׳ ברכיה ורבי סימון

מצודת דוד

ויאמרו עדים . ר״ל נהיה עדים בעצמינו : (כג) ועתה הסירו . הם לא סניחו ליהושע לגמור את דבריו והשיבו עדים ואח״ז חזר יהושע לגמור דבריו ואמר ועתה הסירו מלב שבכל וכל מחשבות עו״ג : (כד) ויאמרו העם . חזרו העם לגמור דבריהם שאמרו נהיה עדים בעצמינו אשר קבלנו לעבוד ה׳ ולשמוע בקולו : (כה) ויכרת וכו׳ . לקבל עבודת ה׳ מאהבה : וישם לו . סדר לישראל חוקי התורה ומשפטיה : (כו) את הדברים האלה . אשר דבר עם ישראל בשכם : בספר וכו׳ . ת״י ואצנעינון בספר אורייתא דה׳ ר״ל נתנה במקום שמונח בה התורה : במקדש ה׳ . היא שכם ולשעתו קראו מקדש לפי שהיה שם הארון : (כז) כי היא שמעה . ר״ל במקום הזה נאמר והאלו שמעה היא : אמרי ה׳ . כי כל הדברים האלה בנבואה נאמרו ולא מלבו : (לא) אשר האריכו ימים . עד כלות כ״ח שנה מיום שמת יהושע כ״כ בפ״ע : ואשר

מצודת ציון

(שם לד) : (כו) האלה . היא שם אילן מה : (כז) לעדה . בשון עד בלשון נקבה : בהלקה

פי' אלהי כסף ואלהי זהב שלקחו במצרים אשר כבשו ובמצרים כמו שכתוב ביחזקאל: (יט) אלהים קדושים הוא. קדושים לשון תפארת כמו אלהי' וכן ישמח ישראל בעושיו ע"כ אלהי עוזי: (כב) עדים אתם בכם. אתם בעצמכם תהיו עדים בכם כי אתם בחרתם לכם את ה' ויית עדים אתם בכם השמים והארץ וכן האזינו השמי' ותשמע הארץ שמעו שמים והאזיני ארץ שהשמים מן השמים והארץ

גבורי החיל: (יט) אלהים קדושים. ברוב מקומות נקרא כל לי' רבות לשון רבים כמו אדני הארץ אדני יוסף אם בעליו עמו אשר הלכו אלהים לפדות לפי שהשם הזה שם שררה הוא: (כב) עדים אתם בכם. רמז יהושע שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר נהיה כעובדי כוכבים להיכן ההגיד עליהם עכשיו ולכך הושב להם בימי יחזקאל והעולה על רוחכם היה לא תהיה ונאמר חי אני אם לא ביד חזקה ונאמר כבר קבלתם עליכם בימי יהושע ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו בימי משה כדי ליכנס לארץ עשינו כדי בימי

ובמצרים ועבדו את יהוה: טו ואם רע
בעיניכם לעבד את יהוה בחרו לכם
היום את מי תעבדון אם את אלהים
אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר
הנהר ואם את אלהי האמרי אשר
אתם ישבים בארצם ואנכי וביתי
נעבד את יהוה: טז ויען
העם ויאמר חלילה לנו מעזב את
יהוה לעבד אלהים אחרים: יז כי יהוה
אלהינו הוא המעלה אתנו ואת
אבתינו מארץ מצרים מבית עבדים
ואשר עשה לעינינו את האתות
הגדלות האלה וישמרנו בכל הדרך
אשר הלכנו בה ובכל העמים אשר
עברנו בקרבם: יח ויגרש יהוה
את כל העמים ואת האמרי ישב
הארץ מפנינו גם אנחנו נעבד את
יהוה כי הוא אלהינו:
יט ויאמר יהושע אל העם לא תוכלו
לעבד את יהוה כי אלהים קדשים
הוא אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם
ולחטאותיכם: כ כי תעזבו
את יהוה ועבדתם אלהי נכר ושב
והרע לכם וכלה אתכם אחרי אשר
היטיב לכם: כא ויאמר העם
אל יהושע לא כי את יהוה נעבד:
כב ויאמר יהושע אל העם עדים אתם
בכם כי אתם בחרתם לכם את
יהוה לעבד אותו ויאמרו עדים:

ופלחו קדם יי: טו ואם
ביש בעיניכון למפלח קדם
יי בחרו לכון יומא דין
קדם מן תפלחון אם ית
טעותא די פלחו אבהתכון
דבעיברא דפרת ואם ית
טעות אמוראי די אתון
יתבין בארעהון ברם אנא
ואנש ביתי נפלח קדם יי:
טז ואתיב עמא ואמר חס
לנא מלמשבק ית פולחנא
דיי למפלח לטעות
עממיא: יז ארי יי אלהנא
הוא דאסיק יתנא וית
אבהתנא מארעא דמצרים
מבית עבדותא ודי עבד
לעיננא ית אתיא וית
רברבתא האלין ונטרנא
בכל אורחא די הליכנא
בה ובכל עממיא די עברנא
ביניהון: יח ותריך יי ית
כל עממיא וית אמוראה
יתיב ארעא מן קדמנא
אף אנחנא נפלח קדם יי
ארי הוא אלהנא: יט ואמר
יהושע לעמא לא תוכלון
למפלח קדם יי ארי אלהא
קדישא הוא אל קנא הוא
מן קדם דין דקשוט לא
ישבוק לחוביכון
ולחטאיכון: כ ארי
תשבקון ית פולחנא דיי
ותפלחון טעות עממיא ויתוב ויבאש לכון וישיצי
יתכון בתר דאוטיב לכון: כא ואמר עמא ליהושע לא
אלהן קדם יי נפלח: כב ואמר יהושע לעמא
סהדין אתון בנפשתכון ארי אתון בחרתון לכון
ית פולחנא דיי למפלח קדמוהי ואמרו סהדין.

מעבר ק' · ג' וסמיך · דסו' מי' · ג' וחד ולא יסא אלהי' · ג' וד' מ"ע · ג'. ר'. · מל' חס' · ד' מ"ע נסס'

ירשו את ה': ואשר עשה ה' דסמיכי וסי' נמסר בסדר עקב: ואת האמרי ד' דסמיכי בקריאת וסי' ובנען ילד את צידון בכורו. והבוסי דד"ה. ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי... ויגרש ה' את כל העמים. ונמסר גם בסדר לך לך. קנוא ד' ב' מלאים וב' חסרים וסי' לא תוכלו לעבוד את ה'. אל קנוא ונוקם ה' דנחום. קנא קנאתי לה' וחברו. ותרויהון אלין ב' בתראי דאליהו חס': חטאותיכם ד' מלאים בלישנא בקריאה וסי' אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם וחטאותיכם הסתירו מכם פנים. וחטאותיכם מנעו הטוב מכם. בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם. ונמסר גם בסדר אחרי מות: וכלה ו' בקריאה וסי' וכלה הרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש. ושב והרע לכם. וכלה ספיה. וכלה את בדות הבית. ונמסר

תולדות אהרן אלהים קדושים. (כוסה יו):

מצודת ציון

ערך עוף שמעולה ממה אחרים: (יט) קנוא. מתנקם וניפרע: ישא. ענין כפרה ומחילה כמו נושא עון

רלבג

את אלהי הנהר מקרבכם: (טו) ולפי שידע מתכונתם אז שלא לעבוד ע"ג עם מה שמשך לבם אל זה בדברים אלו אמר להם שאם רע בעיניהם לעבוד את ה' יבחרו להם אלהי אבותיכם אשר מעבר הנהר שהרחיקם הש"י מזה בכל עז ולזה לקח את אברהם משם והוליכו אל ארץ כנען שלא לעבוד אלהי האמרי אשר הניחם הש"י לשבת בארצם כשהורישום את ארצם והנה אמונותיהם כהוגנו' ומנהגותיה' הפחותים הם הסבה שהקיאה הארץ אותם כמו שהתבאר בתורה כי בגלל התועבות האלה ה' מורישם מפניכם והנה היה זה סבה להרחיק ישראל מאלהיה' לעבדם והודיעם גם כן יהושע עם זה שאם יבחרו לעבוד אלהים אחרים שלא יסכים עמהם אך הוא וביתו יעבדו את ה' כדי להרחיקם עוד מלבחור בע"ג. והנה היה ההשתדלות באלו כדי שיקבלו עוד הדור ההוא לפני האלהים שלא לעבוד ע"ג כי זה היה ראוי שירחיקם יותר מהמשך אחר ע"ג אחרי מות יהושע ועכ"ז לא נשמרו מזה כמו שהתבאר בס' שופטים: (טז) ויען העם וגו'. וענה העם כי חלילה להם מעבוד אלהים אחרים עם ראותם הטובות והנפלאות שחננם הש"י: (יט) והנה להרחיקם עוד מעבוד ע"ג אמר להם כי אחר שיכנסו לעבודתו יתחייב תקפם להם אחר עבודתו כי לא ישא לפשעיהם אם יסורו מאחריו לעבוד ע"ג אך יכלה אותם אחר אשר הטיב להם ולא אמר להם זה יהושע שיהיה הענין בבחירתם לסור מאחרי ה' כי כבר יקשרו בזה כל הדורות במעמד הר סיני אך אמר להם זה להוסיף להם הרחקה מעבוד ע"ג כמו שזכרנו עם שכבר היה יודע מטוב תכונת' בעת ההיא שהם לא יבחרו בשום פנים לעבוד אלהי הש"י ואחר זה אמר להם

מצודת דוד

עמכם: והסירו וכו'. ר"ל הסירו מהלב מכל וכל מחשבת ע"ג: ובמצרים. כי רבים מהם עבדו במצרים ע"ג כמ"ש ואת גלולי מצרים לא עזבו (יחזקאל כ'): (טו) בחרו לכם וכו'. חשב כאשר יבחרו מי אז יביא טעמת למאס אותם: ואנכי וכו'. ולא נהיו נמשכים אחריכם: (יח) גם אנחנו. כמו אתם וביתך: (יט) לא תוכלו. כוונת יהושע היתה שיגלו מצפוני לבם באשר הישב ולקשרם במוסרי הברית אומר דבריו להטעותם שיבחרו כאלו הברירה בידם לבחור מי שירצו הם ולדעת מה ישיבו: אלהים קדושים. קדוש בכל מיני קדושות ומאד קשה להיות מסר בעבודתו: אל קנוא הוא. נוקם הוא מעוברי רצונו ולא ישא הפשעים: (כ) כי תעזבו. ולאשר תעזבו אותו ישוב להרע לכם ולכלות אתכם: אחרי אשר היטיב לכם. ר"ל ותהיה א"כ הרעה כפולה כי האדם הרגיל בטובה כפול. לצרו ממי שלא ראה בטובה מעולם: (כא) לא. ר"ל לא נעזוב אותו כי את ה' נעבוד כל הימים והיא מהרים בעבודתו: (כב) עדים אתם בכם. אתם היו עדים בעצמיכם שבחרתם לעבוד את ה':

ראשנו

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) וַיְהִי. בטעם רביע: (ג) כל מקום אשר תדרך. כל מקום כתיב בלי ה"א ודמשנה תורה סוף פרשת עקב כל המקום בה"א וא' פסוק סימן והנה המקום מקום מקנה (במדבר ל"ב א'): (ד) ועד הנהר. הוא"ו בגעיא בס"ם ובדפוס ישן: (ו) חזק ואמץ כי אתה תנחיל. במקרא גדולה המ"ם נקודה בפתח ונמסר עליו ב' פתח ויאמר דוד ע"כ. ופסוק הוא בד"ה א' כוף סימן כ"ח ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ וגו'. ושם בד"ה מסור עליה ב' פתחין וסימן חזק ואמץ אל תירא ותח. חזק ואמץ ועשה אל תירא ע"כ. והזקו עלי דברי המסרות האלה שאינן מכוונות והוספו לטעות בכל המקומות ומאי דמסיר בד"ה חזק ואמץ אל תירא ותח. לא נמצא פסוק זה במקרא והוה סליק אדעתין למימר דהוא חזק ואמץ אל תערץ ואל דלקמן בסמוך. אך בספרים המדוייקים הוא בקמץ שהוא בזקף קטן מבכימים למה שכתב עליו רד"ק במכלול דף י"א קמץ בזקף וכל שכן הזק ואמץ כי אתה תנחיל שהוא באתנחתא. ובס"ם המדוייקים כולם שבפ' הם קמוצים תוך מפסוק רק חזק ואמץ מאד שהוא בפתח וזה יכשר להיות חברו דד"ה שאינו לא באתנח ולא בזקף: אשר נשבעתי לאבותם. במקצת ספרים חסר וא"ו: (ז) אל תסור ממנו. ו' סבירין ממנה וקרין ממנו מבורת פרשת נו (פ"ת) וכן צריך להגיה במסורת (שופטים י"א ג"ד) ועיין מ"ש בריש פרשת תרומה: (ח) ככל הכתוב. בקמץ חטוף לא בחולם: (יא) צדה. במקצת ספרים צידה מלא יו"ד וע"פ המסורת ראוי להיות חסר שזהו א' מן ג' חסרים וסימנם (בשופטים ז"א במ"ג): (יב) ולראובני ולגדי. הרי"ש במאריך וקריאתה בשורק והחנ"ף שבאמצע נחה וכמוהו רבים כמ"ש (בפ' פינחס ובסוף דברים): המנשה. הה"א במאריך והמ"ם רפה כמ"ש בס' (י"ב ו'): (יד) נשיכם טפכם ומקניכם. במסרה רבתא אות ו' חשיב הדין פסוקא עם אלפ"א בית"א מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון נכתא אחרינא דחשיב נמי טפכם נשיכם דאתם נלבים: (טו) עד אשר יניח וגו' וירשו גם המה. בס"א ישן מספרד כתוב גם הם ויש ג"כ הערה מהינוף זה במקרא אחת דפוס ישן. האמנם ע"פ המסורת נכון להיות גם המה שבמס"כ במערכת אות הגימל נמסר גם הם ד' בנביאים וסי' שם וזה אינו מן המנין *) נתן להם. יונתן תרגם יהיב לכון נראה שהיה קורא לכם ואין כן בספרים שלנו וזהו א' מן ה' לכם דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסימנם במ"ג סדר בהעלותך על פסוק אשר אתן לכם. ויותר נכון לומר דיונתן לא דק בלישנא דקרא רק במאי דסבירין איגבי ואחרו מלמד עליו בפ' עד אשר יניח דסיף (פרשת דברים) דההם נמי תרגם לכון וכן עשה בפסוק זה והיה להם מגרשיו בעריהם (דפ' מסעי) דהוא נמי חד מן ה' לכם דסבירין לכם: וירשתם אותם. בספרים מדוייקים מלא וא"ו והכי מוכח ממה שנמסר במ"ג (פ' בלק) על פסוק ואותה החייתי: (טז) כל אשר צויתנו. בנביאים עם פירוש הברבנאל כתוב ככל וטעות הוא: (יז) ככל אשר שמענו. הטעי"ן בשוא לבדו: (יח) יומת. במקצת ספרים ימות והוא טעות כי הגירסא הישרה יומת והכי איתא בסנהדרין סוף פרק נגמר הדין (מ"ט):

ב (א) חרש. בשי"ן ימנית וכן נדרש במדרש רות פרש' ב' ובתנחומא מלשון חרש עליהם שאמרו כלי נגרות היה בידם. ועוד דרשוהו מלשון חרש שאינו שומע שאמר להם יהושע עשו עצמכם חרשים ואתם עומדים על רזיהם. ולמאן דדריש התם ובמדרש רב' ומדרש ילמדנו ריש סדר שלח לך מלשון כלי חרש שעשו עצמן קדרין והיו צווחין הרי קדירות מי שירצה יבא ויקנה דכך דרש נאמר כמ"ש בעל כלי יקר ובעל לב אהרן וכדאמרינן התם בהדיא קרי ביה חרש פי' בשי"ן שבולת ויש לנו עוד ראיה שכתוב בשי"ן ימנית דבמסרה רבתא (מערכת אות הא') באלפא ביתא מן תרין תרין בחד לישן (נ"ל בתרי לישנא) חשיב בהדייהו חרש דוישלח יהושע בן נון ואידך ובקבקר חרש וגלל (ד"ה א' ט' ט"ו) דהוא נמי בשי"ן ימנית והשיב להו נמי (שם) באלפ"א בית"א מן ב' ב' מן ג' אתין עוד יש להוכיח זה מן מסרה אחרת (ערך חרש) האומרת חרש ה' ג' מנהון מלרע וסימן מי שם פה לאדם (שמות ד' י"א). לא תקלל חרש (ויקרא י"ט י"ד). כמו פתן חרש. (תהלים נ"ח ה') ותרי מלעיל וסימן חרש לאמר. (דין) ובקבקר חרש וגלל. (ד"ה שם) ועיין מ"ש בצפניה (א' י"ב) על אחפש: (ז) על המעברות. יונתן בתרגם עד מגיזתא איכ"נא דפרושי קא מפרש על כמו עד וכמ"ש רד"ק והוא חד מן ט' סבירין עד וקריין על וסימן נמסר במסרה גדולה סדר ויחי על פסוק וירכתו על צידן ועיין מ"ש בנחמיה י"ב: כאשר יצאו. י' דמטעין דסבירין אשר בקריאה וסימנם במסורת יונה סימן א' (יד): (יג) אחותי. אחיותי קרי: (יד) אם לא תגידו. קדמאה תגידו תניינא תגידו וסימן דודי והוא חד מן ז' זוגין מתחלפים קדמאה בוא"ו תנינא ביו"ד וסימן נמסר ריש (פרשת בהעלתך): ועשינו עמך חסד ואמת. מה שכתוב במקרא גדולה עמך שפטים ועשינו עמך חסד הכי פירושא. יהושע ועשינו עִמְּךָ חסד ואמת. שפטים ועשינו עִמְּךָ חסד. ותד פסוק סימן ואם לא הצלים עִמְּךָ ועשתה עִמְּךָ מלחמה ועיין מ"ש בריש (פרשת שופטים): (טז) עד שוב. בספרים מדויקים מלא וא"ו ועיין מ"ש בריש פרשת וירא: (יט) מדלתי ביתך. אין יו"ד אחר התיו:

ג (ד) בֵּינֵיכֶם. וביניו וביניו קרי. (עיין רש"י ורד"ק): במדה. באתנח: *) ויש בו ג' ד'. הכ' הוא דגש קל. והמ"ם הוא להורות על ה' הידועה שהנ"ל בהמדה תדגש הדלת מורה גם הוא יורה על הסרון עפ"ש שסרבו מדד. ונמסר עליו ג' דגש. (ויקרא י"ט ל"ה) ד"ה (ב' ג' ג' ודין): למען אשר תדעו. מלת תדעו בפשטא לא בזקף קטן: שלשום. בספרים מדוייקים מלא וכן נמן עפ"י המסורת דפרשת ויגש במ"ג: (יב) ועתה קחו לכם שני עשר איש. סימן קדמאה שני עשר תניינא דלקמן סימן ד' שנים עשר אנשים. תליתאה שנים העשר איש. קדמאה איש אחד לשבט תניינא ותליתאה איש אחד משבט: ועתה קחו לכם וגו' איש אחד לשבט. דין כתיב לשבט בלמ"ד והוא חד מן ג' לשבט קמצין ע"פ המסורת וסימן בסדר דברים והשנים שבפרשה המוכה בסימן ד' כתובים איש אחד משבט במ"ם: (טז) נאדם. מאדם קרי והוא חד מן ו' דכתיבין בי"ת וקרי מ"ם וסימן נמסר במ"ג מערכת אות הבי"ת. ואפשר לומר שיש בזה רמז למה שאמרו במדרש ילמדנו כל נסים שנעשו לישראל בזכותו של אברהם היו וכו' קריעת הירדן בזכותו כדכתיב הרחק מאוד באדם זה אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים. שוב מצאתי כדברי במסורת הברית הגדול סימן תתק"ת. ועיין עוד ברד"ק ולב אהרן ובענין המאמר עיין בכלי יקר ומסורת הברית הגדול ריש סדר שופטים: אשר מצד צרתן. בדפוס ישן הצד"י בפת"ח ובלא מאריך בתי"ו ובמכלול דף רנ"ג בשמות שהם בני ארבע אותיות כתוב כלשון הזה ובקמץ הראשונה ובפתח השלישית צָרְתַן צָרְפַת. אבל כַּרְפַּת אַרְגָּז פתוחים ע"כ. ובספר רב פעלים בבאור משקלי השמות כתוב כלשון הזה צָרְתָן בקמץ ובפתח וכן ממשקל זה עד צָרְפַת ונקודה ג"כ ברפהה אשר לצידון וכן ממשקל זה צָפְנַת פענה עכ"ל. ובתוספת ה"א שהוא קורא אותם בקמץ רחב וכן בת' על בָּשְׂמַת בת ישמעאל קמץ רחב ופתח ומשקלו אָסְנַת בת פוטיפרע עכ"ל וכן במקצת ספרים הגד"י במאריך אך תי"ו נראה ברוב הספרים היא קמוצה ובמסורת נראה ב' בין הכות (מלכים א ז) ודין עיין (במלכים א' סימן ד' וסימן י"ז): (יז) עד אשר תמו כל הגוי לעבר. איכא פלוגתא ביני מכרתאה איכא דמסרי לעבור ד' מלאים וסימן עד אשר המו כל הגוי. ותניינא כל הגוי דסמיך ליה. ויהי כאשר תם כל העם לעבור בפרשתא דלקמן סימן ד' (י"א). לעבור בך בליעל (נחום ב א) הכי נמסר במ"ג סדר בלק והכא. ומסרה אחריתי בנחום לעבור ד' מלאי' וסימן ויהי כאשר תמו כל הגוי. תניינא ויהי כאשר תם כל העם לעבר. והנה גם לדוק וכל הלוים אחו וגו' (שמואל ב ט"ו). לא יוסיף לעבור בך בליעל. ונוסחי דיקי כמסרה בתרייתא הלקי ולדידי חזי לי דהא היא הפלוגתא דכתיבי במ"ג נחים ג' (כי) לא יוסיף (עוד) לעבר בך בליעל אע"ג דהתם פרישית בגוונא אחרינא:

ד (א) ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן. ויאמר. פסקא באמצע פסוק: (ה) על שבטי בני ישראל. ה"א שבטי ישראל ומוטעה הוא שזהו אחד מן ג' שבטי למספר שבטי בני ישראל הסמוכים בקריאה וסימן נמסר במסורה גדולה כאן: (ו) למען היה וגו' כי ישאלון בניכם מחר לאמר. בספר אחד דפוס ישן כתוב מחר את אבותם לאמר וגירסא זו אינה אלא מן המחליפין שזהו אחד מן החלופים שיש בין פסוק זה ובין חבירו שבפרשה זו לקמן דין כתיב מחר לאמר וחברו מחר את אבותם לאמר דין כתיב כי ישאלון בניכם וחבירו אשר ישאלון בניכם ואת"ם כי אשר ראיהם את מגרים. דין כתיב מה האבנים האלה לכם וחברו מה האבנים האלה: (ז) בעברו בירדן. במקצת ספרים הטי"ן במאריך נקרא בקמץ רחב וגם רד"ק הזכיר זה החילוף: (ח) כאשר דבר. הבית בסגול: (יד) ויראו אותו. בספרים כ"י ודפוסים ישנים היו"ד במאריך והוא חד מן ד' תם' ע"פ המסורת וסימן במ"ג. (במערכת אות י' ועיין מ"ש בשמואל א' ז' ז'): (יח) ויהי בעלות. כתיב בבי"ת וק' בכ"ף והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ' וסימן במסרה רבתא וריש הושע וריש דברי הימים: שלשום. בספרים מדוייקים מלא וכן ראוי על פי המסורת דפרשת ויגש במסרה גדולה (ג"א ה'): כתמול. מלא (וע' במס"ג הנ"ל וכמ"ש שם): (כד) יראתם. בקמץ הריש ולית כותיה:

ה (א) עָבְרָנוּ ויתם. עברם ק' וכן כתב רד"ק. ובספר אחד כתיבת יד כתוב עליו עברם ק' ופליגין עליו: (ב) עשה לך חרבות. התי"ו במאריך בספרים כתיבת יד ודפוס ישן וכן ויעש לו יהושע חרבות צרים שבסמוך: (ה) וכל העם הילדים. עיין מה שהכתוב בירמיה סימן ס"ז: (ז) אתם מל יהושע. עיין מ"ש בסימן ז' ג': (י) בערבות יריחו. הטי"ן במאריך בספרים כ"י: (יד) ויאמר לא כי אני. בספר אחד ישן כתיבת יד כתוב לא באלף וק' לו בוא"ו ודבר מתמיה הוא כי לא נמנה זה במסורת עם ט"ו דכתיבין לא וקריין לו אולי טעה הסופר בהבנתם מאמר דעירובין פרק סדר (ס"ג.) ואיתא נמי בפ"ק דמגילה (ג':) ובסנהדרין פרק נגמר הדין (מ"ד:) א"ל על איזה מהם באת א"ל עתה באתי: (טו) של נעלך. אין מאריך במלת של:

ו (ה) בשמעכם כהמעכם ק' והוא חד מן י"א מלין דכתיב בית וקרי כ"ף: (ז) ויאמרו אל העם. ויאמר קרי והוא חד מן מלין דכתיבין ו' בסוף תיבותא ולא קריין וסימן נמסר במלכים א' י"ב במסורה גדולה: (ח) ויהי כאמר. בכ"ף: ויהי כאמר וגו' שבעה שופרות היובלים לפני ה'. יונתן תרגם קדם ארונא דה' וכן בשני דפוסים ישנים כתוב לפני ארון ה' גם במ"ג יש הערה מחילוף זה בלא הכרע. ויש לי להכריע שכתוב לפני ה' מכח המסורת שבמערכת אות הלמ"ד במסרה רבתא נמסר ארון ה' כ"ג וזה אינו מן המנין וכן מצאתי בספרים כתיבת יד מדויקים: (ט) תקעו. תקעי קרי: והמאסף. הה"א במאריך והמ"ם רפה וכן חברו שבסמוך הולך. הלוך קרי: (טו) ויהי ביום השביעי וישכימו כעלות. במקצת ספרים בעלות בב"ת וקרי כעלות בכ"ף וכן דעת רד"ק ובספרים אחרים כתוב בכ"ף ומסר עליו כ"ף כתיב וק' ונראין עיקר שלא נזכר זה במסורת עם י"א מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף: (יז) רק רחב הזונה תחיה וגו'. כל אחה"ע דינו להנקד בחטף פתח כגון שַׁאֲלוּ רַחֲצוּ מַהֲרוּ יַעֲקֹב אַהֲרֹן ודומיהם ולפעמים יש מהג ג' מבטלים יש להם סימן נד"א סירוס, נגינה מקדמת" דגש של שמוש. ושלשתם נמצאו שלההריו. חירק שלפניו באות בפסוק א' רק רחב הזונה תִּחְיֶה היא וכל אשר אתה בבית כי הֶחְבְּאַתָה את המלאכים אשר שְׁלָחְנוּ. ודין חירק שלפניו אינו נוהג בהיותו באות של יסוד כגון נֶאֱצוּ נֶאֶפוּ בַּחֲשׁוּ מַהֲרוּ אבל בהיותו באות של שימוש נוהג ומבטל. תִּחְיֶה יִהְיֶה יְחִיֶה ויואלים מכלל זה וַתִּהֲלַךְ את ארצה ולשונם תִּהֲלַךְ בארץ כי החירק באות של שימוש ואינו מבטל בחטף פתח כגון והאכמית מוסיפים עוד מבטל אחר כל שיש יו"ד לאחריו כגון יְשַׁעְיָה יְדַעְיָה זְרַחְיָה שְׁמַעְיָה וכן ועזא וְאַחְיוֹ וכן רְעִיוֹן רות הון מן (להחיות) שאין ה' מבטל החטף פתח: החבאתה. בכמה ספרים האל"ף בקמץ ובספרים פתח ומסורת עליו באחד מהם לית ופתח באלף. וגם רד"ק בספר מכלול דף ק"ע כתב שהוא בפתח ונתן טעם לדבר: (יט) אוצר ה' יבוא. חד מן י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא ונמסר הסימן במסרה גדולה סוף פרשת שמיני. ומה שתרגם יונתן יתעלון סוא למאי דסבירין. והברו מלמד עליו שתרגם קדש הוא קודשא אינון: (כ) ויהי כשמע. במקצת ספרים הכ"ף רפה ועיין מה שהכתוב בשופטים סימן ז': (כג) ויצאו את רחב. בספרים הבאים מספרד חסר ו' ונכון לעשות כן לפי מ"ש בד"ה סימן א' (כו) יסדנה הסמך בדגש:

ז (א) בן זבדי. הבי"ת רפה: ויחר אף ה' בבני ישראל. בס"א כ"י ישן כתיב בישראל ויש ג"כ הערה מזה בדפוס ישן ובשאר ספרים בבני ישראל. (ג) בית און. הוא"ו בסגול: רגלו. הגימ"ל דגושה: ויגלו. הגימ"ל דגושה: (ז) למה. מלרע ורפה מכלול דף רס"ו: העברת הה"א בצירי והעין בשוא ופתח שלא כמנהג רד"ק בפי' ומכלול דף פ"ב וברבים ועיין מ"ש בחבקוק א: ביד האמרי להאבידנו. ב' פסוקים דמטעים עיין מ"ש בפ' דברים סימן א': ומה העבה. בצירי הבי"ן שלא כמנהג והוא חד מן ד' קמצים על פי המסורת והסימן במסרה גדולה פרשת תולדות וירמיה סוף סימן מ': (י) ויאמר ה' אל יהושע קם לך. מלת קם חסר וא"ו ודרשו רבותינו בירושלמי פרק סדר תעניות קם לך הסיא דאדכרת פירוש דמדכתיב חסר וא"ו דריש ביה קם לך כלומר זו היא שעמדה לך הטענה שהזכרת דהיינו מה תעשה לשמך הגדול: (יא) אשר צויתי אותם. יש מחלוקת בספרים אם הוא חסר וא"ו או מלא ובמדויקים כ"י מספרד מלא וכן נכון ע"פ המסורת דלעיל סי' ה' דנמסר אתם ו' חסר בסיפרא ולא נמנה זה בתוכם ות"ש שם במ"ג בסוף מסרה הנזכרת והורים ה' מלפניכם טעות הוא נ"ל והורים אתם מלפניכם (יהושע כ"ג ה): (יב) לא אוסיף. במקצת ספרים חסר וא"ו: (כא) וארא ה' בשלל. וארא ק' וכן הוא למערבאי והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה"א בסוף תיבותא ולא קריין וסימן במסרה רבתא (מערכת אות הה') ואפשר לומר שהה"א רומזת למה שאכ"ל במעל עכן בחמשה חרמים ד' בימי משה וא' בימי יהושע ואמרו ג"כ שעבר על חמשה חומשי תורה שנאמר ה"פ גם כדאיתא בסנהדרין פרק נגמר הדין. ובמדרש תנחומא וארא בשלל ראיתי מה שכתוב בתורה ואכלת את שלל אויביך וגו' עיין כלי יקר: (כד) ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנתיו. שלשה הווי"ן בגעיא בס"ם ובדפוס ישן: (כה) מה עכרתנו. עיין מ"ש בפרשת נצבים על מה הרי:

ח (ט) וילכו אל המארב. בקצת ס"ם האל"ף בשוא לבדו וכן (בתילים י' וד"ה ב' י"ג): (יא) והגי בינו. בינו קרי וזה שנמסר במקרא גדולה וג' חסר' בלישנא מקומו בראש לו הוא על מלת והגי שהם ג' חסר' אל"ף וסימנהון בסוף פרשת וזאת הברכה במ"ג: (יב) ויקח כחמשת אלפים איש וישם אותם. בספרים מדויקים כתיבת י' ודפוסים ראשונים מלת אותם מלא וא"ו וכן ראוי על פי המסורת שהזכרתי למעלה בסימן ז': בין בית אל ובין העי מים לעיר. חלוקים הספרים והמסרות במקצת ספרים כתיב לעיר וקרי לעי וכן כתב בעל כלי יקר ובמקצתם כתיב וקרי לעיר וחלוקים גם כן בפסוק ויזעקו כל העם אשר בעיר שבסמוך ובספר אחר ישן זה האחרון כתיב וקרי בעי. ויונתן תרגם הראשון ממערב לעי והאחרון בקרתא בעי דומה שהראשון כתוב וקרי לעי והאחרון כתיב בעיר וקרי בעי ותרגם הקרי והכתיב. ורד"ק כתב אשר בעיר כן כתיב וקרי בעי ועל הראשון לא כתב מאומה ובמסרה גדולה נמסר עי ג' כתיב עיר וסימנהון ויקח כחמשת

הגה"ה *) בְּעֵר מאיש אני. ודרכי המסורה נעלמה ממני. וכדי להקל על המעיין אעתיק לשון המסורה הנ"ל וז"ל גם הם ד' בנביאים וסימניהון ויעבו גם הם בערמה. ויעלו בני יוסף גם הם. גם הם אתו ירדו שאולה. לא יסבו הלוחים גם הם. עכ"ל: ובלתי ספק שהמסורה הנ"ל נדפסה בטעות והקדים המאוחר וכצ"ל ויעבו גם הם בערמה [יהושע ט' ד] ויעלו בית יוסף גם הם [שופטים א' כב] לא יסבו הלוחים גם הם [יחזקאל י' ט"ז] גם הם אתו ירדו שאולה [שם ל"א י"ז]. והא לך שהמסורת מנה הפ' דלקמן [מ"ד] בא' מהד' המנויים גם הם ובכל ספרי תנ"ך שלנו איתא גם המה וצ"ע:

כחמשת אלפים . ויזעקו כל העם . מסורת אחריתי ויצאתם יהושע לשי . וכל העם המלחמה לעי . ויקח כחמשת אלפים לעיר . וישימו העם את לעיר . ובחילופים שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל כתוב למערבאי ב' פסוק לעיר כתוב וקרי . למדינחאי לעיר כתיב לעי ק' ע"כ. ולא אתברר מהתם הי ניהו : (טז) ויזעקו כל העם אשר בעיר בעי קרי כן כתב רד"ק ובעל כלי יקר ועי' מ"ש לעיל בסמוך : (יז) בעי ובית אל . חד מן דסבירין ובבית וסימן נמסר (פרשת וארא ומלכים ב' ב') במסרה גדולה : (כח) את אנשי העי . במקרא גדולה נכתב על זה: מלאנו בספר ישן העיר עד כאן . ובכל ספרים שלפני כתיב וקרי העי ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) עד בלתי השאיר לו שריד ופליט . במקצת ספרים כ"י ודפוסים אחרונים כתוב להם וכן תרגם יונתן . ובס"א כ"י כתיב לו וק' להם . אבל בס"ם מדוייקים כ"י ודפוסים קדמונים כתוב לו ואין כאן קרי וכתיב כלל . וכן הוא במאיר נתיב גם בעל כלי יקר פירש לפרש מלא לו בלשון יחיד הגם דכתוסכו ויכו אותם מורה הפך : (כד) ויהי ככלות ישראל וגו' עד תמם וישבו כל ישראל וגו'. במקרא גדולה יש פיסקא באמצעות פסוק ולא ראיתי כן בשאר ספרים גם הכהב לונזאנו כתב במקרא שלו צריך עיון אם יש כאן פיסקא : (לה) והנשים והטף . במקצת ספרים הטי"ת בקמץ :

ט (ד) וילכו ויצטירו . בריש וסתרגום כדל"ת וככר תמה עליו רד"ק : (ז) ויאמרו איש ישראל. ויאמר קרי והוא חד מן מלין דכתיבין וא"ו בסוף תיבותא ולא קריין' וסימן (במלכים א' י"ב) במ"ג : אכרות לך . בס"ם האל"ף במאריך ובכל הספרים כתיב וא"ו וקרי בקמץ חטוף והוא חד מן תיבותא דיתירות וא"ו וחטפין קמצין וסימן נמסר במסרה רבתא מערכת אות הוא"ו ודין נמי הוא חד מן ב' מלאים וא"ו ותכרו וכרית עולם אכרות לכם (שופטים ב"ח) רק הוא בחולם : (י) בעשתרות . בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וכן במסורת כל נביאים וכתובים מלא בר מן חד ויסירו בני ישראל (שמואל א' ז') : (יא) ויאמרו אלינו זקינינו . הזי"ן בגעיא בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים . ובס"א כ"י קדמון חסר דחסר וכן אמרו בב"ר פ' מ"ע אמר ר' יוחנן כל צדיקים שנאמרו בהזוה צדיקם כתיב דהא אינם אלא צדיקים טבלים פי' גרועים כפירות שלא נגמרו ונוסרים ברוח כך לא היו צדיקים לגמרי ורש"י גרים נבלים בכ"ף כמו ויסגלכו ר"ל צדיקים רמאים היא דעתיה דר' יוחנן דאמר ר"י ויאמרו אלינו זקננו וכל יושבי ארצנו זקננו כתי' זקני אשמה היינו הכי דבהאי פי' זקני כותים ע"כ. ובערוך ערך זקן זקננו כתיב זקני אשמאי כבין דקלון ובספרים ראיתי חילופים אחרים וכא' מהם כתוב ליה מלא דמלא וכ"כ רד"ק במכלול דף ק"ד . ובפי' זקננו נכתב בו' התמך בין הקו"ף והנו"ן שלא כמנהג . ובדרש א"ר יוחנן זקננו כתיב זקני אשמאי היו עכ"ל . והמדפיס לא ידע להזכר ועשה מלא זקינינו שבמדרש מלא דמלא וצריך להיות חסר דחסר : (טו) כי קרבים . חסר וא"ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים : (כא) יחיו ויהיו. מטעים ביה דסבירין בשוא תחת הוא"ו והוא בפתח . מסורת פרשה תרומה ועיין בפירוש רד"ק : ויהיו חטבי עצים . בלא מאריך בחי"ת : כאשר דברו להם . כתוב במקרא גדולה שמלא בס"א ישן מוגה הלהם ובכל ספרים שלפני כתוב להם ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) למה רמיתם . דגש ומלעיל שאין הטרחא עושה מלרע : אנחנו . הסי"ת בשוא לבדו : (כג) עבד וחטבי עצים . בלא מאריך בחי"ת : (כד) הגד הגד . שתי הגימלי"ן דגושות : ונעשה . בצירי שלא כמנהג : (כה) הננו בידך . קל ובשו"א הנו"ן הראשונה ובמסורת ד' וסימן הנה בידך הנו עמך (שמואל ב' ריש סימן ה') הננו אתנו לך (ירמיה ג') הננו לפניך באשמינו (עזרא סוף סימן ט') : (כז) חטבי . אין טעם בחי"ת רק בבי"ת : ושאבי מים . הטעם בשי"ן כאבריו דלעיל ולא בבי"ת :

י (א) ויהי כשמע . פלוגי ביה ספרי החזק הוא הרפה . ועיין מ"ש (בשופטים ו') ובדוכתי אחריני : (ג) מלך ירושלים . בספרים כ"י ובדפוס ישן אין בריש מאריך וכן חבריו שבענין . וכל ירושלם שבמקרא חסר יו"ד אחר למ"ד חוץ מחמשה הכתובים במסורת ירמיה סימן כ"ו וד"ה ב' ריש סימן כ"ה ואף אותם הכתובים בלא יו"ד היו"ד נקראת אף על פי שאינה כתובה כמ"ש במכלול דף ק"י וכמ"ש ביחזקאל י"ד ובבראשית רבה פר' נ"ו אברהם קרא אותו יראה שם קרא אותו שלם . והקב"ה קרא אותו ירושלים . וכתב בעל יפה תואר שם סי' ס"ו דאמ"ג דקרינן ירושלים הוא חסר יו"ד לסבה זו כמ"ש התוספת בפ"ב דתענית (דף ט"ז . בד"ה הר) וירו במקום יראה כי הוא"ו כאל"ף ה"א בגימטריא : (ח) כי בידך נתתים . בדפוסים אחרונים כתוב בידך ונמסר עליו יתיר יו"ד ואין כן בספרים כ"י גם לא בדפוסים ראשונים : (טו) אל המחנה הגלגלה . החי"ת בחטף פתח : (כג) ויעשו כן ויוציאו אלו . ברוב הספרים מלא וא"ו ול"ע ממה שאכתוב בד"ה ב' סי' א' : (כד) ויבו כהוציאם . במקצת דפוסים יש מאריך בה' אבל בספרים כ"י ודפוסים ישנים היא געיא בכ"ף : ההלכוא . חד מן מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין' וסימן נמסר בריש ס' (לך לך ובדניאל ג') במ"ג . (ועיין רד"ק) : (כח) ואת מלכה החרם . בלא מאריך בה"א ומלא מלכה בטעם סגול ומלת החרם בגלגל : החרם אותם . בדפוס ווינציאה קע"ה נכתב בגליון אותה וכן בתרגום שם גמיר יתה גם בספר ישן כתוב אותם . ובספרים אחרים מדוייקים כתוב אותם ותרגום שלהם יתהון וכן הוא במאיר נתיב וכן פירוש בעל כלי יקר : (לג) לעזר את לכיש . העין בשו"א לבדו בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים : (לם) החרים . בלא מאריך בה"א וכן ואת כל הנשמה החרים שבסמוך (פ' מ') :

יא (ג) ואל המלכים . הוא"ו בגעיא בספרים כ"י ודפוס ישן : נגב כנרות . בספרים כ"י מדוייקים הכ"ף במאריך והנו"ן בשו"א לבדו וחסר וכ"כ במכלול דף ר"כ כל כנרות בשוא בלא סמיכות והוא קל והכ"ף מעמדת בגעיא עכ"ל ור' אליה המדקדק כתב ובמדוייקים הנו"ן בחטף פתח ועיין ג"כ (במלכים א' ט"ו) : (יב) ואת כל ערי . הוא"ו בגעיא בס"ם : המלכים האלה . בספרים כ"י מדוייקים הלמד במאריך וכן הוא לב"א : ואת כל מלכיהם . הוא"ו בגעיא בס"ם : (טו) והפלתם . והפלתו קרי :

יב (א) ויירשו . חסר יו"ד פ"פ המסורת והיו"ד במאריך ועיין מ"ש (במלכים ב' י"ז) : (ג) עד ים כנרות . עיין מ"ש לעיל סימן י"א : הישמות . יש מחלוקת בספרים ובמסורת ד' וסימניהון ויחנו על הירדן מבית (פרשת מסעי). והערבה עד ים הערבה . ובית פעור ואשדות סי' י"ג דסיפרא . הנני פתח את כתף מואב (יחזקאל כ"ה). סימן אורייתא הישמת כתיב. יהושע הישמות כתי' יחזקאל הישימות . כן מצאתי במסרה כ"י והוכאה ג"כ במ"ג (פרשת מסעי) וביחזקאל סימן הנזכר ומ"ש שם ד' כתיבין כן נראה שצריך למחוק דכנסחאות כ"י אינו והפשר לומר על צד הדוחק ד' כתיבין כן בחי"ו לבסוף והם ד' האמורים א' של תורה וג' של נביאים ודלא כאחריני דכתיבין הישימות כנו"ן ועיין מ"ש (בפרשה מסעי) : (ו) לראובני . הרי"ש במאריך ונקודתה שורק והאל"ף נחה כמ"ש פעמים רבות : ולחצי שבט המנשה כל המנשה רפי : מלכי כנען ובני שמן אריה ע"ג אריה ולבנה ע"ג לבנה כדאיתא בשלהי פ"ק דמגילה וכמ"ש בשירת הים ושירת האזינו ובירושלמי פ' בני העיר רבי זעירא ורבי ירמיה בשם רב שירת הים ושירת דבורה נכתבים אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבים אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה דכל בניין דכן לא קאים מאי כדון למטה או לעיסכר א"ר יוסי בר חנינא בר אחוי דרב הושעיה נהיר אנא כד הוינן קיימין קמי תנותא דרבי הושעיה רבה חבירך עבר ר' בא בר זבדא ושאלון ליה ואמר בשם רב לעיכוב ע"כ . ועיין בהלכות סופרים שבסוף בעל הלכות גדולות : (כ) מלך שמרון מראון . חד מן מ"ח מלין דכתבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קריין : (כא) מלך תענך . במקצת ספרים כתיבת יד ובדפוסים ישנים העין בשו"א לבדו והנו"ן בפתח וכן (ביהושע י"ז) וכ"א ובשופטים סימן א' וסימן ה' ומלכים א' ד') :

יג (א) אתה זקנתה . ב' חד מלא וחד חסר וסימן אתה זקנתה באת בימים . אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך (שמואל א' ח') דיהושע מלא דשמואל חסר . ועיין מסורת בכריות הגדול סימן תתקכ"ב : (ז) אנכי הוריבם . בספרים כתיבת יד מדוייקים ובדפוסים ישנים ביו"ד : (ח) הראובני . עיין לעיל סימן י"ב : כאשר נתן להם משה עבד ה' . י' דמטעין דסבירין אשר בקריאה . מסורת יונה סימן א' : (טז) על מידבא . חד מן ט' דסבירין עד וקריין על וסימן נמסר במ"ג (פרשת ויחי) ולסיכך תרגום יונתן עד מידבא ועיין מ"ש (בנחמיה סי' י"ב) : (יח) ויהצה . הה"א בשוא לבדו בספרים מדוייקים . ובמקצתם הי"ד בקמץ : (כג) ויהי גבול בני ראובן וגומר למשפחותם חד מן ח' מלאים כמ"ש (בפרשת נשא) והוו בפרשה הלוכן :

(כד) ויתן משה למטה גד תר' למשפחתם חסר וכן זאת נחלת בני גד למשפחתם שבסמוך והם קדמאה ובתראה דגד כמו שכתבתי (בפרשת נשא) : (כו) ומחשבון עד רמת . חצי הספר ובמקרא גדולה לעיל בסוף מלכי כנען כתוב בגליון חצי הספר ואין שם מקומו רק כאן קודם פסוק ומחשבון . וכן כתב במקרא גדולה עצמה בסוף יהושע . וכן ראיתי בספרים כ"י שכתוב כאן חצי הספר בפסוקים וסך כולם שש מאות ותמשים וששה ומחציתם שלש מאות ועשרים ושמנה . ואם באיה גדולה צריך להסיר שני הפסוקים הנמצאים במקצת ספרים בסימן כ"א שם דבלאו הכי אין המחבון מכוון : (כט) ויתן משה לחצי שבט מנשה וגו' למשפחותם . מלא וכן ותהי הנלמד וגו' למשפחותם שבסמוך והם קדמאה ובתראה דמנשה . כמ"ש (בפרשת נשא) : (ל) ויהי גבולם ממחנים וגו' . כתוב במקרא גדולה זה לשונו . ובספר ישן מצאתי ויהי כל גבולם ממחנים כל הבשן וכל ממלכות עוג מלך הבשן וכל חות יאיר ומוגה מבחוץ כך עכ"ל . ולא ראיתי כזה בשום ספר : כל־הבשן כל־ממלכות . בס"א כ"י כל הבשן כל ממלכות במתג אע"פ שהם במקף וכס"א מתוג ראשון כלמד וי"ס האחרון ועיין מ"ש (בפרשה ראה על כל הבשר) :

יד (ב) בגורל נחלתם כאשר צוה . י' דמטעים דסבירין אשר בקריאה מסורת יונה א' : (ח) המסיו . היו"ד נחה והוא"ו נחה שלא כמנהג בכיה מספרי בשורק הוא"ו ע"ד נפיו תגלי ובדומים לו וכתב רבי יהודה שבא ע"ד לשון ארמי אשתיין חמרא (דניאל ה') ודומיהם עיין בפירוש רד"ק ובמכלול דף קס"ה ובשרשים שרש מסה וס' הרכבה אות ה' ומ"ש (בדניאל ה') : (י) אותי כאשר דבר . בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בצירי ובא' מהם נמסר עליו לית וכל אתנח וסוף פסוק דכותה . ובדברים האלה כתב במכלול דף פ"ד וכאשר יבא דבר באתנח וסוף פ' הוא בצירי וכן בא בסגולה שהיא אחר זקף בצירי ועמהם שכבר כתיב ה' אותי כאשר דבר והמסורת עליו לית כותיה צירי וכל אתנח וסוף פסוק צירי כותיה : (חמש ושמונים . אמר המגיה נפלאתי מאד על המדפיס שהדפיסו מלא וחסר ובאמונים ו' מלאים וסימן נמסר בסדר בראשית ע"כ . והלא שם ובשופטים ד' ובמגילה רבתא נמסרו וא"ו מלאים ואין זה מהם דא"כ פשו להו וזהו שבעה ע"כ) : (יא) ככחי אז . במקצת דפוסים כ"ף ראשונה רפוי מה שאין כן בדפוסים ישנים ובספרים כ"י גם לא ראיתיה גדולה בשום נוסח מהלפה כיתא דאותיות רבתות :

טו (ד) והיה תצאות . והיו ק' והוא חד מן ז' מלין כחד ליש דכתיבין ה"א בסוף תיבותא וקריין ו' וסימן ונסב לכם דמסעי . ועבר עצמונה הכה . ויהי לכם הגבול . ותאר הגבול : ועבר הגבול . אלפיהון כסיפרא סימן י"א נאן ארדום (ירמיה ג') ועשיתי אתם לגוי אחד (יחזקאל ל"ז) ובמסורת הדפוס נמסר זה הסימן כאן ובפרשת מסעי במלות שונות והכונה א' ובפרשה מסעי חסר אותו דירמיה דיחזקאל ומ"ש שם ו' נ"ל ז' : (ו) אבן בהן , בכ"א לא בחי"ת וכן דלקמן סימן י"ח ע"ש : (יז) ויתן לו את עכסה . החי"ו בסגול : (יח) ויהי בבואה . בבי"ת : מאת אביה . בס"ם ודפוסים ישנים יש מאריך בה"ס : (כח) ובזיותיה . חד מן מלין דסוף תיבותא יה ולא מפקי' ה' וסימן נמסר במ"ג סוף (פרשת בשלח) : (לא) ויקתאל . לעולם כל קמץ על שני שואים יקרא חטוף והוא לו ויקדעם האמור בסמוך ועוד כלל אחר כשיהיו שני שואים באמצע המלה ויהיה השוא השני תחת אות בג"ד כפ"ת השניים נחים והנחש דגש קל שמו (כנבנך יכתמו) ודומיהם ונמצאו אלו השנים רפים יקתאל יקדעם ואולי מפני אחה"ע נרפו מכלול דף ק"נ . וכן יקתאל דמלכים ב' י"ד : (לט) ובנקם. הבי"ת בלא מאריך ולכן קריאתו בקמץ חטוף וכן בדפוס ישן הוא בחטף קמץ ממש כדרכו לעשות על החטפים קמוצים : (מז) והים הגבול . הגבול קרי : (מח) ושוכה . בכ"א ומה שכתוב במקצת ספרים ושוכו קרי הוא שלא לצורך : (נג) ארב ורומה . בכמה ספרים כ"י ורומה בריש לא בדל"ת : ואשען השי"ן בלא דגש : (נג) ויטם . במ"ם ובמקצת ספרים כתיב ויניס וקרי ויינום ובמקצתם כתיב וקרי בוא"ו וכן בס"א כ"י נכתב בצד למערבאי ויניס כתיב וקרי : *) (ט) ויקדעם במקצת ספרים כ"י הדל"ת בחט"ף קמץ ועיין מ"ש לעיל על ויקתאל (סג) לא יוכלו . יכלו קרי :

טז (ג) גזר והיו תצאתו . תו"ו ק' ובמקצת ספרים מלא וה"ו בתר חיו קמייתא אמנם ע"פ המסורת דפרשת מסעי ראוי להיות חסר דנמסר שם כל אורייתא תוצאותיו כתיב . אל גבול היפלטי שהוא פסוק זה תצאתו כתיב אל כתף בית חגלה סימן י"ח (יט) תוצאותיו כתיב ושארא תצאתיו כתיב : גזר והיו תצאתו ימה . בס"א הימה ולא יתכן שבסימן כ"ד נמסר כל הימה שבסיפרא ואין זה בתוכם והוי יודע דהתם במ"ג נמסר הימה ו' ובמקום סוא וצריך להגיה ז' ולהוסיף הגבול ים והימה דלעיל בסימן ט"ו : (ס) עד בית חורון . במלה זו יש כל החלופים הפיליים בחסר ויתיר במקצת ספרים חסר דחסר ומקצתם מלא דמלא וי"ס מלא וא"ו קדמאה וי"ס מלא וא"ו בתראה ועיין מסרה הכתובה במ"ג בסימן י"ח : (ו) שלה . בס"א :

יז (ד) ולפני הנשיאים . בספרים כ"י מדוייקים ובקצת דפוסים ישנים מלא דמלא ובדפוסים אחרונים הנשאים כתיב חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא ובמסורה סוף פרשה לך לך נמסר כל נביאים וכתובים נשיאם כתיב בר מן ד' וכו' והוא הלא כמאן לכן נ"ל להגיה כל נביאים וכתובים נשיאים כתיב מלא דמלא כמו שמצאנו זה בספרים המדוייקים וגם כל שאחרים שבנביאים וכתובים הם מלאים דמלאים וכל הספרים הוץ מהלרבעה שאלו מן הכלל . ושכתבתי זה ראיתי אח"כ במסורת כ"י שכתוב בירוש כל נביאים וכתובים כתיב נשיאים : (ה) ויפלו חבלי מנשה . החי"ת בפתח והמסורת עליו לית דכותיה פתח וכל בתאל דכוותים . (יא) בית שאן ובנותיה וגו' רבים החילופים שנפלו בספרים בשמות ובנותיה שבפסוק זה ועל פי המסורת כולם שבפסוק מלאים וא"ו חוץ מן תענך ובנותיה שהוא חסר וכן במסורת כ"י ב' חסר בסיפרא עקרון תענך וכן מצאתי במסורת כ"י ז"ל ובנותיה ה' חסר בנביאים וסי' עקרון תענך דיהושע לעיל סימן ט"ו ושכח תענך. יבלעם . דשופטים א' . ובנתיה כלם שלשה ירמיה ריש מ"ט . וכל אורייתא וכתובים דכוותה בר מן ו' וסימן מגדו . דור (ד"ה א ז) בית אל . ישנה (ד"ה ב' י"ג) שוכו . תמנה . (ד"ה ב כ"ח) אלה בשמם הם מלאים ושארא דכתובים חסרים ועוד מצאתי לשון אחר בספרים מדוייקים כ"י ובנותיה ו' מלא בכתובים וסי' מגדו דור בית אל ישנה שוכו תמנה וכל נביאים דכותא במ"ם חסרים וסי' עקרון . תענך דיהושע תענך . יבלעם . דשופטים . ובנתיה כלם מלאנה . וכל אורייתא דכותיהון ונמצאו שתי מסורות אלו שוות בסוונתן אלא שמתחלפים בלשונן ומסורת הדפוס דסוף פרשת חקת לריכה תיקון : ואת יושבי דאר . בדפוס ישן ובמקצת ספרים כ"י הוא"ו בגעיא : יושבי עין דר . ברוב הספרים חסר וא"ו ובדפוס ישן כתב דאר כאל"ף ולא יתכן כפי המסורת שנמסר לסימן . ד' כתיב אל"ף ואחד מהם הוא הראשון שבפסוק זה השני : תענך . בספרים כ"י מדוייקים הע"ן בשו"א לבדו וכן לעיל בסימן י"ב ולקמן בסי' כ"א : (טו) ויאמר אלהם יהושע . בספרים כ"י מלא יו"ד ובמקרא גדולה חסר . וכן במסרה גדולה נמסר כ' חסר ביהושע וסימן ויקרא יהושע בן נון אל סי' ו' ויאמר אלהם יהושע ע"כ . ולא ידעתי אם הוא זה או אחר דבסיפרא דאיכא אחריני : הפרזי . ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים הפ"ין בשו"א לבדו : (טז) לא ימצא לנו . המסורה עליו לית ומלעיל :

יח (ג) אבותיכם . במקצת ספרים מלא דמלא וכן במסורת יהושע כלם מלאים : (ד) ויתהלכו . אין ביו"ד מאריך : ויכתבו אותה . במקצת ספרים מלא וכן נכון על פי המסורת דפרשת בלק אבל ויתחלקו אתה שבסמוך חסר כי הוא אחד מן החסרים : (ה) על גבולו מנגב . במקרא גדולה כתוב גבלו ונמסר עליו ה' חסרים ובכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן ראוי שלא נמנה זה במסורת עם ה' חסרים בליבנא וסימן נמסר במ"ג פרשת חיי שרה (פסוק י"ז) : (ח) בשלה . בס"א וכן אל המחנה שלה שבסמוך וכתנם בשני עליהם במקצת ספרים לו ק' : (י) לבני ישראל כמחלקותם . במקרא גדולה וקטנה כתוב בגליון ס"א לפני ולא ראיתי כן בשום ספר : (יב) ימה והיה . והיו קרי ועיין לעיל סימן ט"ו : מדברה . במקצת ספרים הבי"ת בקמ"ץ אמנם כפי המסורת דיבשים ריש סימן ט"ז ראוי להיות בפתח וכן במכלול דף רכ"ס וכאן מדברה בית און . מדברה דמשק (מלכים א' י"ט) הבי"ת בפתח אע"פ שאחריהן נח נאו כן לפי שהם סמוכים . והמסורה דמשק שקראה עכ"ל מסכים למסורת שלם . (וכ"ה במס"ק מלכים א' י"ט ט"ו) : (יד) נגבה והיה . והיו קרי כמו שאמרתי לעיל בסי' ט"ז : (יח) אבן בהן . בס"א כדלעיל בסימן ט"ו ומה שכתוב עליו במ"ג יסודה ועלה אבן בהן . כ"פ פסוק דלעיל דהוא בגורל יסודה ועלה והין דבגורל בנימן ויהודה : (יט) והיה . והיו קרי כמ"ש לעיל סימן ט"ו : תצאותיו תצאות

מלאות קרי כן מצאתי במקצת ספרים מדוייקים ובספרים"ים חלופים ומה שכתבתי נכון ע"פ המסורת שכתבתי לעיל סימן ס"ו: (כ) ינבל אתו. הבי"ת בחולם בכל הספרים ובמקצת ספרי הדפוס מלא וא"ו ונכתב עליו יתיר וא"ו ובכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים חסר וא"ו. ובמקצת הספרים הבית במאריך וכולם במקף וחל"ש במכלול בדף כ"א כמשקל יפער כשבוא בחולם ותמך המלה במקף על מלה זעירה או על מלה שהוא מלעיל תחטף העי"ן בקמץ חטף במקום החולם כמו ומלך עז ימשל־בם (ישעיה י"ט) וכמו יקבץ־און לו (תהלים מא) ודומיהם ובאחר החולם עם המקף ינבל־איש ובא כן מפני המאריך שנשתתף עמו וכן יבא עם המקף במלת כי מלעיל כמו ינבל־אתו ע"כ. וקשה בעיני כי בחולם כשהמלה איננה זעירה ולא בחילופים של מקרא כ"י ראיתי לב"נ ינבל־אתו ולב"א ינבל־אתו ואנו סומכים על קריאת ב"א. וגם במקרא ישנה מהדפוס נכתב מכתון ב נקודות על זה החילוף וצריך עיון: (כד) העמוני. העמונה קרי: (כו) והמצפה. בסגול: (כח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים. בס"א כ"י והיבוסי היא בשופר היא־ ירושלם במאריך ובמקף:

יט (א) בני שמעון למשפחותם. חד מן ח' מלאים וזהו קדמאה דשמעון כמ"ש בפרשת נשא: (ד) ואלתולד. ברוב הספרים מלה אחת: (ה) וצקלג. הלמ"ד בקמץ במקצת הספרים ומקצתן בפתח וי"ס שהצד"י במאריך: (ו) ושרוחן. בחי"ת לא בס"א והוא בסגול ברוב הספרים וי"ש מהן בצירי: (ח) ראמת נגב. כן כתיב בכמה ספרים כ"י ודפוסים ישנים בהל"ף ונמסר עליו לית כתיב הל"ף וכמ"ש בפתח לא בחולם וי"ס כתוב רמת בלא אל"ף: (יב) הדברת. במקצת ספרים הדל"ת בלא מאריך וכן לקמן סימן כ"א: (יג) גתה חפר. לא מפיק ה"א מסורת הגדול: (יד) וסוי מגאתיו. בס"א כ"י כתיב וסיה וקרי וסיו וטעות הוא שאין זה מן הכתובים בס"א וקרין בוא"ו. כמ"ש לעיל סימן ס"ו: יפתח אל. ב' בענין ותרין מלין ומקף ביניהם: (טו) וידאלה. בס"א כ"י כרים וכן במ"ג נכתב בלדו ס"א וירא לה כריש ע"כ. ובשאר הספרים בדל"ת: (טז) בני זבולן למשפחותם. זהו בתראה דזבולן מן ח' מלאים שכתבתי בפרשת נשא: (יז) לבני יששכר למשפחותם. זהו קדמאה דיששכר מן ח' מלאים כמ"ש בפ' כנ"ל: (יח) והכסלות ושונם. בשי"ן ימנית ועיי' מ"ש בפרשת ואתחנן סי' ד': (כב) ושחצומה. ושחצימה קרי: (כג) מטה בני יששכר למשפחתם. חסר וזהו בתראה דיששכר שלא נמנה עם המלאים בפרשת נשא: (כד) בני אשר למשפחותם. חד מן ח' מלאים וזהו קדמאה דאשר כמ"ש בפ' כנ"ל: (כז) בית דגן. הגימ"ל בחולם ונמסר עליו לית וחסר ובמקצת דפוסים הגימ"ל בקמץ וטעות הוא: ופגע בזבולון. במקצת ספרים מדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה וכן חברו דלקמן בפרשה ופגע בזבלון מנגב והם ע"פ המסורת ס' כתיב כן וסימן נמסר במ"ג ס' ויגע וכן מצאתיו במסרה כ"י: (כט) ויהיו. והיו קרי: מחבל. במקצת ספרים החי"ת בסגול ומקצתן בצירי וכן מצאתי כתוב בגליון אחד מס"ם שכן הוא בכללי בצירי: (לג) מהלון. בדפוסים הראשונים האל"ף בפתח ובכל ספרים כ"י ודפוסים קדמונים בצירי: (לד) אזנות. במקרא גדולה כתוב עליו ס"א מינה אזני ע"כ. ואין להטות אחר לשנה' א ובדפוס ישן האל"ף בקמץ ובשאר ספרים בפתח: חקקה. פליגי על קו"ף קדמאה אם דגש או רפי ובמקצת ספרים שתי"ה בוא"ו שורק: ופגע בזבלון. עיין מה שכתוב לעיל על ופגע בזבלון: (מז) וירשו. חד מן ד' חסרים ע"פ המסורת כמ"ש במלכים ב' י"ז והוי"ו במאריך:

כ (א) וידבר ה' אל יהושע לאמר. בכל ספר יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נא' וידבר. ודבור לשון עז הוא ובמכות פ' אלו הן הגולין א"ר אחא בר חנינא מפני מה נאמרה פ' רוצחין בלשון עזה מפני שהם של תורה עיין ילקוט יהושע רמז ל' וכלי יקר: (ח) ואת גלון. גולן קרי:

כא (ד) למשפחת הקהתי. הקו"ף בשוא ברוב הספרים: (ה) ולבני קהת. הקו"ף בשו"א: (ו) ולבני גרשון ממשפחות מטה יששכר. במ"ג חסר ונמסר עליו ג' חסר בנביא ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים מלא וא"ו ופסוק לבני גרשון ממשפחת הלוים דלקמן בפרשה חסר ושם נמסר ג' חסר בנביא ובמס"ג נמסר כאן ושם ג' חסר בנביא ולא יתכן דאם כן הוו להו ד': (י) ויהי לבני אהרן ממשפחות. במקצת ספרים מלא וא"ו וכן נכון על פי המסורת שנמסר כאן במ"ג ג' חסר בנביאים ושלשתם הם בפרשה זו ואין זה מהם: הקהתי. במקצת ספרים הקוף בחטף קמץ: ראישנה. ראשונה ק' ונכתב בשני נחים האל"ף והיו"ד כמו כל כבלים (ישעיה ל'): (יג) את חברון ואת מגרשה ואת לבנה ואת מגרשה. כתב המגיה במ"נ כולם חסרים יו"ד ובס"א ישן ומדוייק כולם חסרים במ"ג חברון לבנה ע"כ. וכן מצאתי גם אני בס"א כ"י אך ברוב הספרים כולם חסרים: (כ) ויהי ערי גורלם. סימן יהושע ויהי ערי גורלם. (ד"ה א' ו') ויהי ערי גבולם: (כו) למשפחות בני קהת הנותרים. במקצת ספרים למשפחות מלא וכן נכון על פי המסורת כמ"ש לתמלה: (כז) את גלון. גולן קרי: (כח) את דברת. במקצת ספרים הדל"ת בלא מאריך כדלעיל סימן י"ט: (לד) את קרתה. במקצת דפוסים ישנים ואת קרתה ובשאר ספרים כתוב את בלא וא"ו וגם במסורת מנו זה עם כ"ח את הכתובין בענין. קודם וממטה גד יש ספרים שכתוב בהן שני פסוקים ואלו הן: (לו) וממטה ראובן. את בצר ואת מגרשה ואת יהצה ואת מגרשה: (לז) את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת (ס"א את) ואת מגרשה ערים ארבע: וכן ראיתי בדפוסים ישנים. ופסוקים אלו הם גם בד"ה א' סי' ס"ד: ובס"ס ישנים כ"י פסוק ראשון כתוב נאופן אחר: (לו) וממטה ראובן את עיר מקלט הרצח את בצר במדבר ואת מגרשה את יהצה (ס"א ואת יהצה) ואת מגרשה. וכן נראה נכון לפרש ד' ערים אלו לפי הסכום שכתוב בפי' ערים שתים עשרה ורד"ק כתוב לעיל בפסוק לבני מררי זל"ש בזה הפסוק אומר כי שתים עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה גד ממטה זבולן ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמנה ערים ממטה זבולן ארבע ממטה גד ארבע וממטה ראובן לא כתב. ויש מוגה בהם וממטה ראובן את בצר ואת מגרשה את יהצה ואת מגרשה את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת ואת מגרשה ערים ארבע: ולא ראיתי שני פסוקים אלו בשום ספר ישן מדוייק אלא מוגה במקצתן וראיתי כי נשאל רבינו האיי ז"ל בזאת השאלה והשיב אע"פ דהכא לא חשיב להו בד"ה חשיב להו נראה מתשובתו כי אינם כתובים בספריהם עכ"ל ועמ"ש במ"ג בגליון ומ"ש למעלה בסי' י"ג בחשבון חצי הספר בפסוקים: וחילוף כזה מצאתי בנחמי' סי' ז' ע"ש:

כב (א) לראובני. הרי"ש במאריך ונקודה שלה שורק והאל"ף נח כמ"ש בפרשת פינחס: (ד) כאשר דבר להם. חד מן ה' להם דסבירין לכם וסימנם במסורה בפרשת בהעלתך סימן י"א: ועתה פנו ולכו. במקצת דפוסים ישנים פנו וסעו ובשאר ספרים ולכו וכן תרגם יונתן ואזילו: (ו) ויברכם יהושע. הרי"ש בשו"א לבדו כמנהגו: (ז) ולחצי שבט המנשה. הה"א במאריך כחבריו שבענין: מעבר הירדן. בעבר קרי וכן הוא ברוב הספרים במסרה רבתא מערכת אות הה"א מנו ו' מלין דכתיבין ב' וקרין מ' ובסוף כתיב וחד חילוף מ' כתיב וקרי ב' מעבר. ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן: אהליהם ויברכם. הרי"ש בשו"א: (יד) ועשרה נשאים. חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכן מצאתי במסורת כ"י כל נביאים וכתובים נשיאם כתיב בר מן ד' נשיאים כמו שנמסרו במקרא גדולה סוף פרשת לך לך חד אחד מהם וראיתי מסרה אחרת כ"י אומרת בר מן ד' נשיאם ונירסא ראשונה נ"ל עיקר: (כ) מעל מעל. כתב רד"ק בשרשים מעל האחרון שהוא פתוח כולו ומלעיל הוא שם וגם הראשון הוא מלעיל מפני סמיכותו לשם שהוא מלעיל אבל הראשון הוא תחתיו קמץ ותחתיו פתח שהוא פעל עבר ור' יהודה כתב כי הראשון מלרע ולא מצאנוהו כן בספרים המדוייקים: (כב) אל | אלהים | יהוה אל | אלהים | יהוה הוא ידע. פסיקתא טובא איכא הכא ודכותייהו טובא בקריא כמ"ש במזמור פ"ט וחד סממא לכולהו וכן בירושלמי פרק הרואה שלשתם שם אחד הן כאינש דאמר בסיליים קיסר אגוסטוס ובב"ר פ"ח גרסינן שלשתן שם אלהים הן וכו' ובזוהר פרש' אחרי מות דף ס"ה אל דא נהירו דחכמתא ואקרי חסד אלהים דא גבורה יהוה דא שלימו דכולא רחמי ועל דא דבר ויקרא ארץ וגו' עוד בזוהר ג' שמות אלו שלשתן יחד הם אחד והוא חותמו של הקב"ה והם נקראים אמת. וכן במדרש שוחר טוב מזמור נ' אל אלקים יי' אל אלקים יי' הוא ידע מה ראו בני גד ובני ראובן להזכיר שמות הללו שני פעמים אל אלקים יי' שבהם ברא את העולם שנאמר אל אלקים יי' דבר ויקרא ארץ. אל אלקים יי' שבהם נתנה תורה לישראל. כי אנכי יי' אלקיך אל קנא כנגד שלש מדות שבהם נברא בחכמה בתבונה ובדעת שנא' ה' בחכמה יסד ארץ. כונן שמים בתבונה. בדעתו תהומות נבקעו ע"כ. ותמה אני על שני גדולי הדור רש"י ורד"ק שהם עושים השכינה חול חיו ופירשו אל האלהים ואדני האדנים ועיין שערי אורה סוף ד' ל"ו בשם תמיש' וסוף דף פ"א: (כה) וגבול נתן ה' בינינו. במקצת ספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניינא ונמסר עליו לית חסר וכן הוא בדפוסים ישנים: (ל) וייטב בעיניהם. כתיב במכלול דף קכ"ד וייטב בעיניהם דבני גד ובני ראובן נעדרה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב כמו ויגדו לשאול ויסר הדבר בעיניו (שמואל א' י"ח) ודומים רבים שם גם המכלול יופי כתב בא ביו"ד האיתן לבד ונפלה היו"ד פ"א הפעל מהמכתב ובספרים שלנו בין בדפוסים ובין בכ"י בשני יודין: (לג) ויטב. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן נכון על פי המסורת שנמסר (בפרשת שלח לך) וייטבו ח' ז' חסרים וג' מלאים וחשיב ואזיל לכולהו ודין הוא חד מן החסרים: (לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד וגו'. במקצת ספרי הדפוס אחר מלת למזבח עד קרי ולא כתיב וכן נראה מפירוש בעל כלי יקר ולא נמצא כן בספרים כ"י וגם רש"י כתב הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד וכן משמע מפירוש רד"ק. גם בתרגומים שלנו ליכא מלת סהיד ורד"ק כתב שתרגום יונתן וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחא וכו' ומכל מקום אף לפי דבריו אינו אלא כמפרש. וכן כתב בעל לב אהרן המפרשים אמרו שחסר מלת עד:

כג (ג) לכל הגוים האלה מלפניכם. כן כתיב מלפניכם לא מפניכם. וראוי לדבר ממסורת (פרשת עקב) מלפניכם ג' וסימן והוריש ה' את כל הגוים האלה דהתם. וה' אלהיכם הוא יהדפם. קנתא דפסוק ידוע תדעו כי לא יוסיף וגו' לקמן בפרשה ולא נזכר זה בתוכם. כך נ"ל להגיה מסרה זו שיש לגלגל בדפוס: (יד) מכל הדברים הטובים. במקצת דפוסים ישנים כתיב מכל־הדברים בקמץ ובמקף ובכל ספרים כ"י ושאר דפוסים בחולם ובטעם גלגל ולגרמיה: (טו) והיה כאשר בא וגו' אשר דבר ה' אלהיכם אליכם. בספר אחד כ"י כתוב עליכם וכן תרגם יונתן עליכון וגם במקצת ספרים יש הערה מחילוף זה אולם בשאר ספרים כתוב אליכם: עד השמידו אותכם. אין דומה לו בכל המקרא רצונו לומר לזה הנפתח הה"א כמשפט והמסורת עליו לית דכותיה וכן כתב החכם רבינו יונה בספר הרקמה:

כד (ו) והרב. והרכב קרי והוא חד מן כ"ח מלין דחסרין ה' בסוף תיבותא וקריין' וסימן במסרה רבתא. ובירושלמי דפסחים שילהי מכלתין אמר ר' אחא והרב כתיב כמה ריבים עשיתי עמו עד שלא נתתי לו את יצחק. ד"ה ונעשיתי לו הרב אין חסא מיתן ליה ולית זכה מיתן ליה עיין יפה מראה שם: (ח) ואבאה. כתוב בה"א וקרי בלא ה"א והוא חד מן כ' מלין דכתיבין ה' בסוף תיבותא ולא קריין וסימן במסרה רבתא: (י) ואצל. ברוב הספרים חסר יו"ד ונמסר עליו ב' חסרים וחד מלא ולא מסיימי וכ"כ בתוספות ו' על פסוק ואצל אתכם מיד מצרים ועל חברו דשמואל י' והמלא הוא דשמואל: (יד) ועתה יראו. באל"ף נחה ובמסורת יראו ג' וחבריו יראו את ה' קדושיו (תלים לד) אך יראו את ה' (ש"א יב): (טו) את מי תעבדון. בחטף פתח העי"ן ובחולם הבי"ת לא כספרים משובשים שכ' תַעֲבְדוּן: בעבר. מעבר קרי והוא חד מן ו' מלין דכתיב' ב' וקרי' מ' וסימן במסרה רבתא: הוא בים. (יז) המעלה אתנו ואת אבותינו. במקצת ספרים מלא וא"ו אך במסורת (ירמיה סוף סימן י"ד) לא נמנה זה בכלל המלאים: את האתות. ברוב הספרים כן כתוב חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה: הגדלות האלה. ברוב המדוייקים חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תנינא והכי מוכח במסרה רבתא במערכת אות גימל: (יח) ויושב הארץ. אמר הצעיר רחי"ב המגיה אשתומם על המראה הנגלה לנגד עיני על האי מסרתא דאיתא במערכת אות יו"ד וזה נסחה יושב ע"ז מלאים וכו' וא' מלא ביהושע וסי' ואת האמרי יושב הארץ. ורכב ברזל בכל הכנעני כך אשכחנא בתרי נסחי חדא מגנת ש"ע וחדא מגנת שע"ז וקשיא טובא דסריקא מסרו חד ומני לכו תרי. ואי לאו דקא מסתפינא הוה אמינא דטועי נינהו דהא האי פסוקא דרכב ברזל היושב כתיב ואילו הכא יושב קא חשיב לא קא חשיב דהא בתר דא כולהו נסחו קא מסרו היושב ב' מלא וכו' וכל יהושע דכוותה במ"ה חסר ורכב ברזל בכל הכנעני וכן בכולהו נמסר (ביהושע ט) על בקרבי אתה יושב ל' מל' בספרים א"כ האי דואת האמרי חסר כתיב וכן בכולהו נדפס חסר. ותו דבסימן ע"ז על היושב בגזר נמסר כל ספרא מל' במ"ה חסר ורכב ברזל ואילו בסימן י"ז על ורכב ברזל נמסר ל' חסר בס' א' הכי אתו כולהו אליבא דהאי מסרה דהיושב. אך אשכחנא מסרה (מגנת רפ"ז) יותר דוקנית דקא מסר' וא' חסר ביהושע ורכב ברזל ונלע"ד דל"ל ואת האמרי ישב הארץ ובהכי אתיא שפיר. הו בעינא לאודועי דאע"ג דבסימן י"ב היושב בחשבון נדפס חסר טעותא הוא דמדפסנא דפוסי ויניציאה ואמשטרדם וצ"ל מלא ע"כ): (יט) אל קנוא. כתיב בחילופים ב"א אל קנא ב"נ אל קניא נראה שהחילוף הוא בוא"ו קנא קנאתי לרוב הטעיות שנפלו בספרים כי בכל המקראות הוא מלא וכן ראוי ע"פ המסורת, והפלוגתות שבין ב"א ובין ב"נ אינן באותיות רק בנקודות ובטעמים כמה שכתב רבי אליה בהקדמה השלישית למסורת המסורת. וגם חילוף זה הוא בטעם בלבד. ולפי דעתי הוא אם יש מאריך במלת אל: (כו) ויקימה. בספרים כתיבי יד מדוייקים ודפוסים ישנים מלא יו"ד: (לא) ויעבד ישראל. סימן יהושע ויעבד ישראל (שופטים ב) ויעבדו שם וסימן ישראל לא ידע עמי לא התבונן:

מ' מלין מן א' א' קדמ' נסיב וי"ו ולאון קריין לס' וסי' ועבר ה' לנגוף. ודבר ה' אל משה. ואף ה' חרה בעם. ולמה ה' מביא אתנו. ויתעבר ה' בי.
כ' ועתה הטיבו דרכיכם. ואין ה' ויאמר אלי עון בית. ונחם ה' עוד קרא לאמר. ונוקם ה' אל קנא ונוקם ה'. ובא ה' ונסתם גוא כרי. ובתר ה' לבן כה אמר ה'

אלה הדברים אשר תעשו

תד מן י"א מלין קריין ת' ולא כתבן וסי' ויקרא וינחם דוד את בת שבע. הברי ויואב כל הצבא ישראל. אחד אלה שמות

דברו אמת איש את רעהו

ובפין ה' אתכם. ושב ה' אלסיך את. והוריש ה' את כל הגוים. והסיר ה' ממך. ונפלות ה' אתכם. ופני ה' ויאמר עתה ירדו
בנכתי. ויאת ה' ואלהם כגוים. ומה ה' הגיד לך אדם מה טוב. ואל ה' אליך ה' אקרא. ואוויבי ה' כי רבעיה יהכדו. ולך ה' חסד

התבורים רשמואל. עשר"ה והגלה את כל ירושלים. אמה שמונה עשרה אמה קומת העמוד.

שפטו בשעריכם

הכסף. ופורש ה' אוכה תאמרו חכמים. ומשא ה' לא תזכרו עוד. ושלם ה' את כל עבדיו. והראני ה' ויאמר אליו אלישע. ויגפה
ויאמר יכפר עון. וקווי ה' יחליפו כח. ומבקשי ה' אנשי רע לא יבינו משפט. והיכל ה' מיום א' לנדע הבכיעי. ומשכן ה' אשר שמה מגס:

בלה קרמאה דפסוק. בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלה. ירת"ק עד אשר לא ירתק חבל הכסף:

ויהי

את"ד המתקדשים והמטהרים. תהלה איך לא עזבה עיר תהלה. קומה והעמודים שמנה עשרה דירמיה. באח' לבבתיני אחתי

אמת ומשפט שלום

פלשתים. ובקש ה' ויכרת יהונתן עם. ויוסף ה' ויאמר יואב אל דוד דשמואל. והכה ה' את ישראל כאשר. ומזני ה' ובכר פסעים וחטאים. ותפלות ה' שמעת גמלים
ולפני ה' תשלה לעני כי יעטוף. ואמת ה' כי גבר עלינו חסדו. ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב. וחסד ה' מעולם ועד עולם. ועלה ה' סוף תקום. וגורלת ה' והחד

רדק

תנה אל נורא, לבן קמחי עזרה, ודעת נבחרה, בספר השופטים : ולב עבדך תתמוך, ואת ידו תסמוך, ומודים תחשוך, ומדרך, שטים :

(א) ויהי אחרי מות יהושע. מי יעלה לנו. לכבוש את הארץ אשר נשארה לכבשם : וימלאו

רשי

(א) מי יעלה לנו אל הכנעני. על מקומות שנפלו בגורל ועדיין לא נכבשו : (ב) יהודה יעלה. שבט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו : (ג) לשמעון אחיו. לשבט שמעון : עלה אתי. ועזרני לכבוש את מה שנפל בגורל וים פותרין יהודה יעלה הוא עתניאל הוא יעבץ שאנו אומרים במסכת תמורה מה שמו יהודה אחיו שמעון שמו ולשמעון אחיו אמר

פי' רבי' ישעיה

(א) מי יעלה וגו'. פי' שכל שבט ושבט היה עדיין הכנעני שרוי בתוכו וכל שבט היה צריך להלחם בשלו. ושאלו באורים ותומים מי ילחם תחלה בשלו : ויאמר

תרגום

א וַהֲוָה בָּתַר דְמִית יְהוֹשֻׁעַ וּשְׁאִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר מַן יִסַק לָנָא לְוָת כְּנַעֲנָאָה בְּקַדְמֵיתָא לְאַגָחָא קְרָבָא בֵּיהּ : ב וַאֲמַר יְיָ יְהוּדָה יִסַק הָא מְסָרִית יַת יָתְבֵי אַרְעָא בִּידֵיהּ : ג וַאֲמַר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אֲחוּהִי סַק עִמִּי בְּעַדְבִי וּנְגִיחַ קְרָבָא עִם כְּנַעֲנָאָה וְאֵהַךְ אַף אֲנָא

מקרא

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ אֶל־הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ : ב וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הִנֵּה נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ בְּיָדוֹ : ג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה אִתִּי בְגוֹרָלִי וְנִלָּחֲמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהָלַכְתִּי גַם־

ד' וסי' הכא רעיה שמכה ומנכה; נ' וחס'; ד'

ויהי אחרי מות ד' וסי' אברהם משה. יהושע. שאול. ונמסר גם בסוף חיי ובריש יהושע. וסי' בלשון תרגום אבא רעיא שמשא ומלכא : ונלחמה ד' בקריאות וסי' ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה. ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. ויאמר הפלשתי אני חרפתי את ישראל. ונלחמת אתם במישור אם לא נחזק מהם :
תולדות אהרן מי יעלה. ע"ג כס : ויאמר ה'. כס:

רלבג

(א) כפר שאחרי מות יהושע שאלו בני ישראל בה' ר"ל באורים ותומים מי מהשבטים יעלה בתחלה להלח' בכנעני הנשאר בארצות השבטי' ורא וי שנדע שאין הרצון בזה שלא היו נשאלין באורים ותומים בימי יהושע כי התורה העידה כי בימי יהושע נ"כ ישאלו במשפט האורים. ואולי הרצון

מצודת דוד

א (א) בה'. באורים ותומים : מי יעלה לנו. עם כי כל אחד נלחם בעבור חלקו בלבם והתועלת לכולם : בתחלה. לקחת חלקו אשר נפל בגורלו ועדיין לא כבש : אמר לה כי כאשר יעלה מי מהם בהכנעני ויגבר עליו יביא המורך (ב) יהודה, שבט יהודה : הנה נתתי. ויביא הוא המורך בלב כל : (ג) לשמעון. לשבט

רש״י

אמר שילך אתו: (ד) בבזק. שם מקום: (ז) שבעים מלכים וגו׳. מכאן אתה למד מה גדולתן ועושרן של מלכי כנען שהרי אדני בזק לא היה כדאי למנות עם מלכי כנען בשם מלך וכתוב בו כן: ויביאהו ירושלים. שהלכו משם להלחם על ירושלים: (ח) שלחו באש. שלחו אש בכלה: (יג) אחי כלב. מאחיו: (יד) ותסיתהו. ואמלכתיה לי נמלך. שמיעצין האדם ומשיאין לבו לדבר אל כל: ותצנח. ואתרכינת ליפול לרגלי

רד״ק

(ה) וימצאו את אדני בזק. מלרע: (ו) וינס אדני בזק. ואמר אדני בזק מלפיל וסיו״ד מספת. ר״ל אדון בזק וכן אדני צדק אדון צדק: בהנות. מן בוהן ידו ואינו ממשקלו אלא ממשקל לשון לשונות והוא האצבע הגס שבאצבעות: (ח) וילחמו בני יהודה. פי׳ וכבר נלחמו כי בימי יהושע לכדו ירושלם כמו שפירשתי בספר יהושע כי בכלל מלכי כנען אשר הכה יהושע הוא מלך ירושלם: (י) וכן וילך יהודה אל הכנעני. פי׳ וכבר הלך כי בימי יהושע לכדו חברון ודביר ודבר עתניאל פירשתי בספר יהושע: (יא) ושם דביר. ובדברי רז״ל כי בלשון הרם קורין

אני אתך בגורלך וילך אתו שמעון:
ד ויעל יהודה ויתן יהוה את־הכנעני
והפרזי בידם ויכום בבזק עשרת
אלפים איש: ה וימצאו את־אדני בזק
בבזק וילחמו בו ויכו את־הכנעני
ואת־הפרזי: ו וינס אדני בזק וירדפו
אחריו ויאחזו אתו ויקצצו את־
בהנות ידיו ורגליו: ז ויאמר אדני־
בזק שבעים | מלכים בהנות ידיהם
ורגליהם מקצצים היו מלקטים תחת
שלחני כאשר עשיתי כן שלם־לי
אלהים ויביאהו ירושלם וימת שם:
ח וילחמו בני־יהודה
בירושלם וילכדו אותה ויכוה לפי־
חרב ואת־העיר שלחו באש: ט ואחר
ירדו בני יהודה להלחם בכנעני
יושב ההר והנגב והשפלה: י וילך
יהודה אל־הכנעני היושב בחברון
ושם־חברון לפנים קרית ארבע ויכו
את־ששי ואת־אחימן ואת־תלמי:
יא וילך משם אל־יושבי דביר ושם־
דביר לפנים קרית־ספר: יב ויאמר
כלב אשר־יכה את־קרית־ספר ולכדה
ונתתי לו את־עכסה בתי לאשה:
יג וילכדה עתניאל בן־קנז אחי כלב
הקטן ממנו ויתן־לו את־עכסה בתו
לאשה: יד ויהי בבואה ותסיתהו
לשאל מאת־אביה השדה ותצנח

תולדות אהרן וימצאו. יומא כב: ושם דביר. ע״ג כד: ולמדה עתניאל. סוטה יא:

עמך בעדבך ואזל עמיה
שמעון: ד וסליקו דבית
יהודה ומסר יי ית כנענאה
ופריזאה בידיהון ומחנון
בבזק עסרא אלפין גברא:
ה ואשכחו ית אדני בזק
בבזק ואגיחו קרבא ביה
ומחו ית כנענאי וית
פריזאי: ו ועריק אדני בזק
ורדפו בתרוהי ואחדו
יתיה וקציצו ית קרסלי
ידוהי ורגלוהי: ז ואמר
אדני בזק שבעין מלכין
קרסלי ידיהון ורגליהון
מקצצין הוו מלקטין לחמא
תחות פתורי כמא דעבדית
כן שלים לי יי ואיתוהי
לירושלם ומית תמן:
ח ואגיחו קרבא בני יהודה
בירושלם וכבשו יתה
ומחוהא לפתגם דחרב
וית קרתא אוקידו בנורא:
ט ובתר כן נחתו בני
יהודה לאגחא קרבא
בכנענאי יתיב טורא
ודרומא ושפלתא: י ואזלו
דבית יהודה לות כנענאי
דיתבין בחברון ושום
חברון מלקדמין קרית ארבע ומחו ית ששי וית
אחימן וית תלמי: יא ואזלו מתמן לות יתבי דביר
ושום דביר מלקדמין קרית ארכי: יב ואמר כלב
דימחי ית קרית ארכי ויכבשינה ואתן ליה ית
עכסה ברתי לאתו: יג וכבשה עתניאל בר
קנז אחוהי דכלב דזעיר מניה ויהב ליה ית עכסה
ברתיה לאתו: יד והוה במעלה ואמלכתיה
למשאל מן אבוהא אחסנתא ואתרכינת מעל

פי׳ רבי ישעיה

(ג) ויאמר יהודה לשמעון אחיו. פי׳ מפני שנחלת שמעון היתה מובלעת בנחלת יהודה עזרו זה את זה: ע״כ

ויכום י״א בקריאה וסי׳ נמסר שלח לך: שלחו ד׳ דגשין בקריאה וסי׳ וילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה. גם כל הערים הנמצאות. אשר שלחו חפשים ויכבשום. וכל שללם שלחו למלך. וכל דסמיכי לאש דכוו׳ דגשים במ״א רפי וסי׳ שלחו באש מקדשך. ומטעים ביה: יושב ד׳ מלאים בסיפרא וסי׳ ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני. ויכו את הכנעני יושב צפת. והוא יושב בחרושת הגוים. ויתן ה׳ אלהי ישראל את סיחון ואת כל עמו: לשאל ו׳ חס׳ בקריאה וסי׳ ותסיתהו דשפטים. וישלח תעי את יורם בנו אל המלך דשמואל. לשאל לנו מלך. ומי יסור לשאול לשלום לך. לא נתתי לחטא חכי: וינסו אל בלבבם: ותצנח ג׳ בקריאה וסי׳ ויהי בבואה ותסיתהו לשאל דיהושע. וחברו דשפטים. ותצנח בארץ והוא נרדם. ונמסר גם ביהושע פי׳ מ״ע:

רלב״ג

הרצון בזה כי אחרי מות יהושע הוצרכו לשאול מי יעלה בתחלה כי במלחמה הראשונה שרש גדול לשאר המלחמות וזה שאם ינוצחו ישראל במלחמה הראשונה יאמרו הנשאר מהגוים ההם סר צלם מעליהם ויתחזקו להלחם בהם ואם ינצחו אותם יפיל הענין מורך לב בגוים ההם וינצחום ישראל בקלות. ולזה בחר השם שילחם תחלה מי שהוא ראוי יותר לנצח והוא שבט יהודה. ושבב יהודה שעלה אתו שמעון להלחם כאשר נשארו בגבולו מהגוים ההם: (ז) והנה קצצו בהונות ידי אדני בזק ובהונות רגליו להפיל מורך על שאר המלכים שיראו מלהלחם בישראל עם שכבר סבב זה השם ית׳ להשיב לו מדה כנגד מדה כמו שזכר כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים: (ז) וזכר שהביאוהו אחר זה בירושלם ומת שם. וכבר נלחמו בני יהודה בירושלם קודם זה ולכדו אותה והכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש: (י) וילך יהודה אל הכנעני. היושב בחברון וגו׳. כי כבר התבאר בספר יהושע כי כלב הוא שנלחם בהם ואמנם הביא עמו עם שבט יהודה כי הוא היה נשיא השבט ולזה יחס זאת המלחמה לשבט יהודה וידמה שכבר היתה זאת המלחמה אחרי מות יהושע ואף על פי שנזכרה בספר יהושע ואולם נזכרה שם לבאר שכבר נתקיים יעוד הש״י לכלב כי חברון נתנה לו לנחלה על פי הש״י והוא נלחם בה וכבשה בסוף הענין אף על פי שלא כבשה בימי יהושע: (יא) ושם דביר הנזכר בזה המקום הוא מקום אחר זולת אשר לכד יהושע לפי מה שנזכר בספר יהושע אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו דבירה: (יד) והנה זכר שהסיתה עכסה את בעלה לשאול מאת אביה השדה וכשנתנו לה הוסיפה היא לשאול גלות

מצודת דוד

לשבט שמעון: (ז) מקצצים. אשר צויתי לקצצם: היו מלקטים. משיורי המאכל הנופל תחת השלחן: ויביאהו ירושלים. כי משם הלכו להלחם בה: (י) וילך יהודה. הם כלב ואנשיו שהם מבני יהודה ואף שהמלחמה הזאת היתה בימי יהושע חזר לספר יחד כל המלחמות שעשו בני יהודה החדשות והישנות ועם כל הנמשך: (יד) בבואה. לבית בעלה: ותסיתהו. היא פיתה אותו לתת לה רשות שהיא תשאול מאביה השדה: ותצנח. לכבוד אביה הפילה עצמה מעל החמור

מצודת ציון

א (ה) אדוני בזק. כן שמו וכן אדוני צדק (יהושע י׳): (ו) ויקצצו. ענין חתוך וכריתה כמו וקצץ פתילים (שמות ל״ט): בהנות. אצבעות הגודל כמו בהן ידם הימנית (שם כ״ט): (ז) מלקטים. לשון לקיטה: (ח) שלחו. על כי אש מי יבעיר האש באחד מן המקומות [illegible] שליהוהו והולך ממקום למקום ושורף הכל לזה נקרא בלשון שלוח: (ט) והשפלה. העמק: (י) לפנים. בימים הקדמונים: (יד) ותסיתהו. מלשון הסתה ופתוי: ותצנח. ענין נטילה כמו והצנח בארץ (לקמן ד׳)

רד"ק

קורין לספר דביר: (טו) גלת עלית וגלת תחתית. ובספר יהושע גלות עליות וגלות תחתיות עליות ותחתיות אומר על הגלות עלית ותחתית אומר על חלקת השדה שהיו בה הגלות וכן יש שמיים אחרים כי בספר יהושע תנה לי ובזה הבה לי. תהקרו סימן. ושם שדה ובזה השדה וחד פסוק סימן ויקם שדה עפרון וגו' השדה והמערה: (טז) מעיר התמרים. ת"י מקרית יריחו לפי שהיו בה תמרים רבים נקראת כן ובא במפורש בתורה בקעת יריחו עיר התמרים: וילך וישב את העם. על הראש שבבני קיני אמר והלכו בני המשפחה עמו וישבו שם עם בני יהודה במדבר יהודה והכתוב לא ספר למה עלו מעיר התמרים או אם היו יושבים שם עם הכנעני ואפשר שהיו שם עם הכנעני יושבים כי יתרו לא היה עם בני ישראל כי כן כתוב וילך לו אל ארצו ופרשת ויאמר משה לחובב ופרשת וישמע יתרו בזמן אחד היה בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים וחובב הוא יתרו כמו שכתוב מבני חובב חותן משה ופרשת וישמע יתרו שלא במקומה נכתבה לחבר דבר יתרו עם דבר עמלק כי עמלק הרע לישראל בצאתם ממצרים והצר להם לפיכך שמר לו הקב"ה הדבר עד סוף כל הדורות כמו שכתוב מלחמה לה' בעמלק מדור דור ויתרו הטיב לישראל ושמח בטובתם והטיב להם בעצתו ושמר לו הקב"ה הטובה עד סוף כל הדורות כי הנה אומר שישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום לשבת בארצם ושבו לדת ישראל ובימי שאול היו יושבים עם עמלק כי באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום למקום ואמר להם שאול סורו רדו מתוך עמלקי וגו' ואתה עשית חסד עם בני ישראל וגו'. הנה כי החסד היה שמור להם לעולם ובימי יהוא יונדב בן רכב היה אהוב ונכבד בין ישראל ובימי ירמיה הנביא היו בית הרכבים בתוך בני ישראל ואמר הכתוב לא יכרת איש לבית יונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ובית הרכבים הם מבני יתרו כמה שנאמר המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב ועתה כשלכדו בני יהודה חברון היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר התמרים וכשלכדו בני יהודה חברון עלו משם בשלום כי קראו להם בני יהודה לשלום בהלחמם עם הכנעני שיעלו מביניהם ולא יספו עמהם כמו שקרא להם שאול בהלחמו עם העמלקי וכן עשו ועלו משם בשלום וישבו במדבר יהודה עם בני יהודה וזהו הנראה לי מדרך הפשט ומדרך הסברא ורז"ל דרשו בו כי בני ישראל נתנו לו עיר התמרים והיא יריחו לדעתם כמו שת"י נתנוהו לבני קיני ואמר כי מה שאמר משה רעי"ה והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך הוא דשנה של יריחו שהיה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה והניחוה מלחלק אמרו מי שיבנה בחלקו בית המקדש יהיה לו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו והיה בידם ארבע מאות וארבעים שנה עד שנבנה בית המקדש ואז בא בנימן ליטול אותה מהם ופנו אותה להם שנאמר עלו מעיר התמרים ועם ישראל נשאר יתרו כמו שאמר לו משה אל נא תעזוב אותנו ומה שאמר וילך לו אל ארצו שהלך לגייר בני משפחתו ועוד דרשו בו כי מה שאמר עלו מעיר התמרים שהניחו אותו מעצמם שהלכו ללמוד תורה במדבר יהודה עם עתניאל בן קנז הוא יעבץ כמו שכתוב בדברי הימים ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וגו' המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב: (יט) כי לא להוריש. כי לא יכלו להוריש אע"פ שהיה ה' עמם להוריש את יושבי ההר יושבי העמק לא יכלו להורישם כי רכב ברזל להם והסבה האמתית כי הניח אותם הש"י לנסות בם את ישראל כמו שאומר אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל וי"ת ותריכו ית יתבי טורא בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא ארי רתיכין דברזלא

רש"י

לרגלי אביה: (טו) ארץ הנגב. ארץ שביתו מונגב מכל טוב שאין בו אלא חורב: גלות מים. שדה בית השקי אתר בית שקיא דמיא: (טז) מעיר התמרים. היא יריחו שניתן להם דושנה של יריחו לאוכלה עד שיבנה בית המקדש ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה כדי שיהא לכל ישראל חלק בבית הבחירה ונתנוה לבני יתרו ת"מ שנה והתלמידים שבהם הניחוה והלכו אצל עתניאל בן קנז הוא יעבץ במדבר יהודה אשר בנגב ערד ללמוד תורה: וישב את העם. עם התלמידים היושבים לפניו הוא בקש מאת הקב"ה שיזמין לו תלמידים הגונים שנאמר ויקרא יעבץ לאלהים וגו' וזימן לו החסידים הללו: (יט) כי לא להוריש. תרגום יונתן בתר כן דחבו לא יכילו לתרכא ית יתבי מישרא

תרגום

חֲמָרָא וַאֲמַר לַהּ כָּלֵב מַה לִיךְ׃ טו וַאֲמַרַת לֵיהּ הַב לִי אַחְסַנְתָּא אֲרֵי לַאֲרַע דָּרוֹמָא יְהַבְתָּנִי וְתִתֵּן לִי אֲתַר בֵּית שַׁקְיָא דְּמַיָּא וִיהַב לַהּ כָּלֵב יָת בֵּית שַׁקְיָא עִלָּאָה וְיָת בֵּית שַׁקְיָא תַּחְתָּאָה׃ טז וּבְנֵי שַׁלְמָאָה חֲמוּהִי דְּמשֶׁה סְלִיקוּ מִן קַרְתָּא יְרִיחוֹ עִם בְּנֵי יְהוּדָה מַדְבַּר יְהוּדָה דִּי בִדְרוֹם עֲרָד וַאֲזַלוּ וִיתִבוּ עִם עַמָּא׃ יז וַאֲזַל יְהוּדָה עִם שִׁמְעוֹן אֲחוּהִי וּמְחוֹ יָת כְּנַעֲנָאָה יָתֵיב צְפַת וְגַמַרוּ יָתַהּ וּקְרָא יָת שְׁמָא דְּקַרְתָּא חָרְמָה׃ יח וּכְבַשׁ יְהוּדָה יָת עַזָּה וְיָת תְּחוּמַהּ וְיָת אַשְׁקְלוֹן וְיָת תְּחוּמַהּ וְיָת עֶקְרוֹן וְיָת תְּחוּמַהּ׃ יט וַהֲוָה מֵימְרָא דַיָי בְּסַעֲדֵיהּ דְּבֵית יְהוּדָה וְתָרִיכוּ יָת יָתְבֵי טוּרָא בָּתַר כֵּן דְּחָבוּ לָא יְכִילוּ לְתָרָכָא יָת יָתְבֵי מֵישְׁרָא אֲרֵי רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא לְכוֹן׃ כ וִיהַבוּ לְכָלֵב יָת חֶבְרוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל משֶׁה וְתָרֵיךְ מִתַּמָּן

מקרא

מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב מַה־לָּךְ׃
טו וַתֹּאמֶר לוֹ הָבָה־לִּי בְרָכָה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ כָּלֵב אֵת גֻּלֹּת עִלִּית וְאֵת גֻּלֹּת תַּחְתִּית׃
טז וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־הָעָם׃
יז וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶת־שִׁמְעוֹן אָחִיו וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב צְפַת וַיַּחֲרִימוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הָעִיר חָרְמָה׃
יח וַיִּלְכֹּד יְהוּדָה אֶת־עַזָּה וְאֶת־גְּבוּלָהּ וְאֶת־אַשְׁקְלוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ וְאֶת־עֶקְרוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ׃
יט וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוּדָה וַיֹּרֶשׁ אֶת־הָהָר כִּי לֹא לְהוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי הָעֵמֶק כִּי־רֶכֶב בַּרְזֶל לָהֶם׃
כ וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת־חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיּוֹרֶשׁ

כ'זקפ'קמ'ץ. ס"ע הס'. ג' רפין. ג' י"ד מ"ל בספרא. הס'.

תולדות אהרן ובני קיני. שם סנהדרין יא קד ק: ויתנו לכלב. ב"ב קכב מכות י:

רלב"ג

גלות מים: (טז) והנה בני קיני חותן משה שבו לדת ישראל ולזה ישבו את יהודה: (יט) ויהי ה' את יהודה ויורש את ההר. ר"ל שהכבר מלא עצמו יהודה בעזר ה' בהורשת ההר אמנם לא יכול להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם והיו יותר חזקים ממנו. ולאוי שתדע כי אם היה בא לו יעוד מאת השי"ת שיעזרהו במקום אחר בזולת המלחמה לא יאמר שלא יכול להוריש יושבי העמק כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט אלא שלא מצאנו יעוד השם ליהודה שיגלה רק שנטל נחלתו כמו שאמר ברא"ם וזה הספר אחת המלחמות שיהם שנטל שמעון: ולאוי

מצודת ציון

ד') ור"ל נפלה בכח וכאלו נעלם מארץ: (טו) הבה. תנה כמו הבה לנו לחם (בראשית מ"ז) ברכה. מתנה ומנחה וכן קח נא את ברכתי (שם ל"ג): הנגב. ענין יובש כמו כשוטות בנגב (תהלים קכ"ו): נתתני. נתת לי: גלות. ענין כמו גל נובע. (ש"ה ד'): עלית. מלשון עליון: (יז) ויחרימו. ענין אבדון וכליון: (יט) ויורש. מלשון גרושין: רכב ברזל. אנשי רכב חזקים כברזל: העמק

מצודת דוד

בארץ: מה לך. מה מחסר לך אשר תרצה לבקש עליו: (טו) ארץ הנגב. חלקת שדה יבשה מבלי מעיני המים: ונתתה לי. לזאת אשאל אשר תתן לי שדה אשר בה מעין הנובע מים: גלות עלית. שדה ובה מעין מלמעלה ומעין מלמטה: (טז) קיני. הוא יתרו אשר היה חותן משה: עלו מעיר התמרים. כי שמה ישבו בין הכנענים וכשבאו בני יהודה להלחם בם קראו לשלום לבני קיני ועלו משם ללכת עם בני יהודה למדבר יהודה וכו': וילך וישב. קרא כל בני המשפחה כולה בלשון יחיד וכן יאמר נא ישראל (תהלים קי"ח): את העם. עם בני יהודה: (יט) ויהי ה' וכו'. ויורש את ההר. ר"ל מה שהורישו יהודה יושבי ההר לא היה בעוצם ידו כדרך הטבע כ"א יד ה' עשתה זאת: כי לא להוריש. תחסר מלת יכול ור"ל שהרי לא היה ביכלתו להוריש יושבי העמק על כי להם רכב ברזל לא עבר כח להורישם עם שישבו בעמק השוה לכבוש יותר מן היושב בהר ואיך אם כן הוריש יושב ההר הקשה יותר ויותר אלא יד ה' עשתה זאת ואת יושבי העמק הניח לנסות בם את ישראל כמ"ש למטה ואם הניח יושבי ההר ונירש יושבי העמק היו חושבים בכח ידם יכלו לגרש יושבי העמק עם כי רכב ברזל להם ואל יושבי ההר הקשה יותר לא יכלו להתגבר להם

מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק׃ כא וְאֶת־הַיְבוּסִי יֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם לֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי בִנְיָמִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן בִּירוּשָׁלִַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כב וַיַּעֲלוּ בֵית־יוֹסֵף גַּם־הֵם בֵּית־אֵל וַיהוָה עִמָּם׃ כג וַיָּתִירוּ בֵית־יוֹסֵף בְּבֵית־אֵל וְשֵׁם־הָעִיר לְפָנִים לוּז׃ כד וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן־הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת־מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד׃
כה וַיַּרְאֵם אֶת־מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־הָעִיר לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ וְאֶת־כָּל־מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ׃ כו וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כז וְלֹא־הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה אֶת־בֵּית־שְׁאָן וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־תַּעְנַךְ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשֵׁב דּוֹר וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי יִבְלְעָם וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ כח וַיְהִי כִּי־חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵישׁ לֹא הוֹרִישׁוֹ׃
כט וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ בְּגָזֶר׃
ל זְבוּלֻן לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן וְאֶת־יוֹשְׁבֵי נַהֲלֹל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ וַיִּהְיוּ לָמַס׃
לא אָשֵׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי עַכּוֹ וְאֶת־

(כא כל ספר׳ חס׳ במ״ד. כב ג׳ בגנ״א. ס׳ מ״ע כל כתי׳ דכו׳ במ״ח. יושבו עמך. ג׳ ג׳. ג׳ והוא חד ואכן חסיר מסניב מן מלא וחסמא בא. ג׳. יושב ק׳. ס׳ מ״ם. ג׳ מ״ע יו״ד. ג׳ וכל מנשה ואפרים דכו׳. ג׳ מ״ע. ג׳ מ״ע. ס׳. ג׳)

יַת תְּלָתָא בְּנֵי גִבָּרַיָא׃ כא וְיַת יְבוּסָאֵי יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם לָא תָרִיכוּ בְּנֵי בִנְיָמִין וִיתִיבוּ יְבוּסָאֵי עִם בְּנֵי בִנְיָמִין בִּירוּשְׁלֵם עַד יוֹמָא הָדֵין׃ כב וּסְלִיקוּ דְבֵית יוֹסֵף אַף אִנּוּן לְבֵית אֵל וּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּהוֹן׃ כג וְשַׁלַּחוּ מְאַלְּלִין דְּבֵית יוֹסֵף לְבֵית אֵל וְשׁוּם קַרְתָּא מִלְּקַדְמִין לוּז׃ כד וַחֲזוֹ נָטְרַיָא גַּבְרָא נָפֵיק מִן קַרְתָּא וַאֲמַרוּ לֵיהּ אַחְזֵינָא כְעַן יַת מַעֲלָנָא דְקַרְתָּא וְנַעֲבֵד עִמָּךְ טִיבוּ׃ כה וְאַחְזֵינוּן יַת מַעֲלָנָא דְקַרְתָּא וּמְחוֹ יַת קַרְתָּא לְפִתְגַם דְּחָרֶב וְיַת גַּבְרָא וְיַת כָּל זַרְעִיתֵיהּ שַׁיזִיבוּ׃ כו וַאֲזַל גַּבְרָא לְאַרְעָא חִתָּאֵי וּבְנָא קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמַהּ לוּז הוּא שְׁמַהּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ כז וְלָא תָרִיכוּ דְבֵית מְנַשֶּׁה יַת בֵּית שְׁאָן וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת תַּעְנָךְ וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי דוֹר וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי יִבְלְעָם וְיַת כַּפְרָנָהָא וְיַת יָתְבֵי מְגִדּוֹ וְיַת כַּפְרָנָהָא וּשְׁרֵי כְּנַעֲנָאָה לְמִתַּב בְּאַרְעָא הָדָא׃ כח וַהֲוָה כַּד תְּקֵיף יִשְׂרָאֵל וְשַׁוִּי יַת כְּנַעֲנָאָה לְמַסְּקֵי מִסִּין וְתָרָכָא לָא תָרְכִינוּן׃ כט וּדְבֵית אֶפְרַיִם לָא תָרִיךְ יַת כְּנַעֲנָאֵי דְיָתְבִין בְּגָזֶר וִיתִיבוּ כְּנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן בְּגָזֶר׃ ל דְּבֵית זְבוּלוּן לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי קִטְרוֹן וְיַת יָתְבֵי נַהֲלֹל וִיתִיבוּ כְּנַעֲנָאֵי בֵּינֵיהוֹן וַהֲווֹ לְמַסְּקֵי מִסִּין׃ לא דְּבֵית אָשֵׁר לָא תָרִיכוּ יַת יָתְבֵי עַכּוֹ וְיַת

רשי

מישרא: (כא) ואת היבוסי יושב ירושלים. מחוז היה בירושלים ששמו יבוסי ומבני אבימלך היו ולא הורישם מפני השבועה עד שבא דוד לפי שעדיין היה נכדו קיים והוא נשבע לו ולנינו ולנכדו: (כב) בית אל. שנפל בגורלם ואע״פ שדמות מיכה מתכסה שהרי מיכה משבט אפרים נאמר כאן וה׳ עמם הוא שאמר דניאל לך ה׳ הצדקה ולנו בשת הפנים: (כג) ויתירו. על ידי אחרים ושלחו מאללין ויתורו את ארץ נאמר במרגלים עלמן ואלו ששלחו מרגלים. נאמר בהם ויתירו: (כד) את מבוא העיר. שהיו נכנסים לה דרך המערה ולוז אחד עומד ע״פ המערה ונכנסים דרך הלוז למערה: לוז. שגדלו בו אגוזים דקים קולדריא בלע״ז: (כה) ויראם. באצבעו: (כו) הוא שמה עד היום. לא בלבלה סנחריב ולא החריבה נבוכדנצר: (כז) ולא הוריש מנשה. סיפר הכתוב בגנותו שהתחילו למעול בהקב״ה שנוה אותם והורשתם את כל יושבי הארץ

רלבג

(כא) וראוי שתדע כי היבוסי יושב ירושלם עד ימי דוד כמו שזכר בספר שמואל והיתה סבת עמדו שם הברית שכרת אברהם עם אבימלך שלא ישקר לו ולנינו ולנכדו והנה שמואל הנביא כתב זה הספר כמו שאמרו רז״ל והוא אשר אמר עד היום הזה ר״ל עד ימי כתבו זה הספר: והנה זכר אחר זה מה שנשאר מהגוים האלה בגבול ישראל לבאר שהם היו להם למוקש כמו שזכר בתורה

שלחו ג׳ בקריאה וסי׳ ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו. כי יתרו פתח ויענבו כן כתיב. ועל ימין פרחה: החתים ה׳ בקריאה וסי׳ מהמדבר והלבנון הזה עד הנהר הגדול. וילך האיש ארץ החתים. ותעל ותצא מרכבה ממצרים. וחברו דר״ת ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה. הנה שכר עלינו מלך ישראל את מלכי: ויקרא שמה ג׳ בקריא׳ וסי׳ שטנה. רחובות ויאמר כי עתה. ויקרא את שמה לוז: ואת יושבי פ׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות: ויואל ד׳ ה׳ מלאים וב׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות: חזק ה׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר מקץ: אפרים ה׳ וכל מנשה אפרים דכו׳ וסי׳ נמסר בסדר מנחם:

רדק

דברגלא לכון: (כא) לא הורישו בני בנימן. ובספר יהושע אומר לא יכלו בני יהודה להורישם והוא כמו שפירשנו כי ירושלם בין יהודה ובנימין ומה שאמר עד היום הזה שמואל הנביא כתב כן כי הוא כתב ספר שופטים. לפי הקבלה ובימיו היה עדיין היבוסי בירושלם ואף בימי דוד כמו שכתוב: (כג) ויתירו. פועל יוצא והשלוחים הם התרים והקראים שומרים שעמדו את פני העיר ושמרו אם יראו איש יוצא מן העיר כי לא היו רואים את מבוא העיר אולי היו גנות ופרדסין סביבותיה: (כד) הראנו נא את מבוא העיר. כדברי רז״ל למה נקרא שמה לוז מה לוז זאת שאין לה פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר אמר רבי שמעון לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה הלוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הדא הוא דכתיב ויראו השומרים וגו׳: ועשינו עמך. בשוא השי״ן וקמץ הכ״ף ויש ספרים שכתוב בקמץ השי״ן ובוא הכ״ף והיא שגגה וידענו זה מפי המסרה: (כה) ויראם את מבוא העיר. אמרו רז״ל באצבעו רמז להם והראה להם כדי שלא ירגיש אדם בו: (כו) ארץ החתים. אינו החתים משבע אומות: הוא שמה עד היום הזה. לפי שקרא לה שם העיר האחרת אמר כי באותו השם שקרא לה קוראים לה עד היום הזה לוז ובדרש היא שמה עד היום הזה תמיה היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה בא נבוכדנצר ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה להם מוציאין אותם חוץ לחומה והם מתים: (כח) כי חזק ישראל. פועל עבר כי הוא מלא קמץ ותליו פתח:

ותכבד

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יט) כי לא להוריש. פי׳ מקרא קצר הוא וכן צריך לומר כי לא יכלו להוריש: (כג) ויתירו בית יוסף בבית אל. פי׳ כמו ויתורו שהרגה כבדים תמלא ואינה ע״י אחר. כמו וילינו שהוא כמו וילונו: ע״כ

תולדות אהרן וילכו בשמרים. סוטה מו: ויראם. שם: לוז. העיר הזאת אין שולט בה מלאך המות וסוד הענין באר היטב זוהר תרומה: בית שאן. חולין ז׳: זבולון לא הוריש. מגלה ו:

מצודת דוד

רים יושבי ההר והניח יושבי העמק: (כא) היבוסי. עם השי״ג: בני בנימן. פי׳ ירושלים היתה מנחלתם ולבד רצועה אחת היה לו ליהודה בה כן אחז״ל: (כב) גם הם. כמו שבני יהודה נלחמו לכבוש גורלם כן, נלחמו בני יוסף בגורלם: (כד) השומרים. כי מבני יוסף שמרו מול השער לראות אם יצא מי מן העיר לשאלו המבוא: ועשינו עמך חסד. כאשר נכבוש את העיר: (כה) שלחו. לחפשי

מצודת ציון

(כ) הענק. אנשים גבהי הקומה. (כג) ויתירו. ענין חקירה וחפוש כמו ויתרו את הארץ מגן (במדבר י״ג): (כד) מבוא. מלשון ביאה: (כז) ויואל. ענין רצון וכן ויואל משה שמות

יושבי צידון ואת־אחלב ואת־אכזיב ואת־חלבה ואת־אפיק ואת־רחב: לב וישב האשרי בקרב הכנעני ישבי הארץ כי לא הורישו: לג נפתלי לא־הוריש את־ישבי בית־שמש ואת־ישבי בית־ענת וישב בקרב הכנעני ישבי הארץ וישבי בית־שמש ובית ענת היו להם למס: לד וילחצו האמרי את־בני־דן ההרה כי־לא נתנו לרדת לעמק: לה ויואל האמרי לשבת בהר־חרס באילון ובשעלבים ותכבד יד בית־יוסף ויהיו למס: לו וגבול האמרי ממעלה עקרבים מהסלע ומעלה:

ב א ויעל מלאך־יהוה מן־הגלגל אל־הבכים ויאמר אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל־הארץ אשר נשבעתי לאבתיכם ואמר לא־אפר בריתי אתכם לעולם: ב ואתם לא־תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת מזבחותיהם תתצון ולא־שמעתם בקולי מה־זאת עשיתם: ג וגם אמרתי לא־אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים ואלהיהם יהיו לכם למוקש: ד ויהי כדבר מלאך יהוה את־הדברים האלה אל־כל־בני ישראל וישאו העם את־קולם ויבכו: ה ויקראו שם־המקום ההוא בכים ויזבחו־שם ליהוה: ו וישלח יהושע את־העם וילכו בני־ישראל איש לנחלתו

(Masoretic marginal notes: ל׳. ל׳. ל׳ — ל׳ — ט׳ — ל׳. י״ג — ל׳. ל׳ וחד עמק סמי׳ — ב׳ — ב׳ — ל׳ — ל׳ — פסקא בא״פ — ל׳ חס׳כסס׳ — ב׳ — ג׳ מ״ע. ב׳ — ל׳ — מ״ז — כ״ב)

יתבי צידון וית אחלב וית אכזיב וית חלבה וית אפיק וית רחוב: לב ויתיבו דבית אשר בגו כנענאי יתבי ארעא ארי לא תרכינון: לג דבית נפתלי לא תריכו ית יתבי בית שמש וית יתבי בית ענת ויתיבו בגו כנענאי יתבי ארעא ויתבי בית שמש ובית ענת הוו להון למסקי מסין: לד ודחקו אמוראי ית בני דן לטורא ארי לא שבקונון למחת למישרא: לה ושרי אמוראה למתב בטור חרס באילון ובשעלבים ותקיפת יד בית יוסף והוו למסקי מסין: לו ותחום אמוראה ממסקני עקרבים מן כיפא ולעילא: א וסליק נביא בשליחות מן קדם יי מן גלגלא לבוכים ואמר אסקית יתכון ממצרים ואעלית יתכון לארעא די קימית לאבהתכון ואמרית לא אשני קימי עמכון לעלם: ב ואתון לא תגזרון קים ליתבי ארעא הדא אגוריהון תתרעון ולא קבלתון למימרי מא דא עבדתון: ג ואף אמרית לא אתריך יתהון מן קדמיכון ויהון לכון למעיקין וטעותהון יהון לכון לתקלא: ד והוה כד מליל נביא דיי ית פתגמיא האלין לכל בני ישראל וארימו עמא ית קלהון ובכו: ה וקרו שמא דאתרא ההוא בוכים ונכיסו תמן נכסת קודשיא קדם יי: ו ושלח יהושע ית עמא ואזלו בני ישראל גבר

רדק

(לה) ותכבד יד בית יוסף. שהיו סמוכים להם כי אלון ושעלבים לבני דן היו ובני יוסף היו סמוכים להם ולבני יהודה וכבדה יד בית יוסף על האמורי והיו להם למס אבל לא הורישום ולפיכך היו להם לעבדים ולנתינים: (לו) וגבול האמורי. גם זה לא הורישו בית יוסף מהסלע ולמעלה: (א) ויעל מלאך ה׳. ת״י וסליק נביא בשליחות מן קדם ה׳ ואמרו רז״ל כי פנחס היה זה הנביא: מן הגלגל. שם נאמר לו נבואה הזאת שיאמר אותה לישראל בזה המקום אולי הוא קבלה שם על פי ה׳ או היו נקבצים שם על דבר אחר: אל הבוכים. נקרא המקום כן לפי שבכו שם כמו שאומר: אעלה אתכם. עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: (ג) לצדים. מקרא קצר ופירושו לצנינים לצדים וי״ת למעיקים כמו בריי״ם ויש מפרשים אותו מן צוד לצודני והדגש תמורת הנה עיין הפעל כמו ופסולי ציצים ר״ל שיצודו וילכדו אתכם: (ו) וישלח יהושע. כבר שלח וכתב דברים אלה הנה לפי שעשו בני ישראל הרע בעיני ה׳

רשי

הארץ וגו׳: (א) ויעל מלאך ה׳. שנינו בסדר עולם זה היה פנחס: אל הבוכים. שם המקום: אעלה אתכם. כך היה דעתי מתחלה להעלותכם ממצרים וכן עשיתי על מנת להוריש את אויבי: (ג) וגם אמרתי. עתה אמרתי באפי: לצדים. למצדים בצדכם בגדודים ונייסות לשלול ולבוז: (ו) וישלח יהושע וגו׳. זה הפרשה היה מוקדם אלא לפי שבא לומר ויעשו הרע התחיל לומר כן יהושע כשמת וקבלו לפניו לעבוד ה׳ שלחם איש לנחלתו והם עבדו את ה׳ כל ימיו וכל ימי הזקנים ואח״כ ויעשו:

רלבג

בתורה: (א) ויעל מלאך ה׳ מן הגלגל אל הבוכים. ר״ל אל המקום אשר קראו בוכים אחר זה מגד הבכיה שבכו שם ישראל וזה המלאך היה נביא שלא יתכן שידבר מלאך ה׳ לרבים יחד בזה האופן כמו שזכרנו במקומות מה בפירושינו לדברי התורה וכן ת״י שזה המלאך היה נביא וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שאמרו ז״ל ואמר שעלה מן הגלגל לפי ששם היה כשבאה לו הנבואה הזאת: (ו) וישלח יהושע את העם. ר״ל שכבר שלח את העם קודם

תהרוג ל״ג וסי׳ נמסר בסדר דברים: אעלה ח׳ וסי׳ בלשון תרגום אמר מלאכא לאנתתיה דארונא אריך למסביא קשרתא בירושלם וסי׳ נמסר בסדר שמות: ליושבי הארץ ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת. הנני ממלא את כל. הלא את אחינו: מזבחותיהם ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם תתצו. ואתם לא תכרתו ברית. בתיות חלליהם סביבות. קדמא חס׳ וא׳ מזבחותיהם המאת יהודה. ונמסר גם בסוף סדר ואתחנן:

מצודת ציון

(במות כ׳): (לד) וילחצו. ענין דחק כמו ותלחץ אל הקיר (במדבר כ״ב): לא נתנו. לא הניחו כמו ולא נתנו אלהים (בראשית ל״א): (לה) ותכבד. ענינו כמו ותחזק: (א) מלאך. ענין שליח: הבוכים. אמר ע״ש סופו שקראו המקום בוכים: אפר. מלשון הפרה ובטול: (ב) תתוצון. מלשון נתיצה ושבירה: (ג) צדים. לשון צדים ור״ל

מצודת דוד

ולא הכום עם בני העיר: (לב) וישב האשרי. ר״ל לא ישב הכנעני בקרב ישראל כגרים היושבים בתוך אדני הארץ כי אם בהפוך שהאשרי היה היושב בתוך הכנעני כי הם היו יושבי הארץ ואדוניה: כי לא הורישו. הסבה היה בזה על שלא הורישם בתחלה בהיות לאל ידם ולזאת קמו עליהם ומשלו בארץ: (לג) יושבי בית שמש כו׳. ר״ל אבל אותן היושבים בבית שמש וכו׳ אשר לא היו מאנשי הכנעני הם לבד היו למס לנפתלי ולא הכנעני שבתוכם. או יאמר שהם נתנו המס לכנעני ולא לנפתלי: (לד) ההרה. דחקום להשאר בהר כי לא הניחום לרדת להעמק: (לה) ויואל האמורי. אחרי רצו להשגב עוד לעלות ההרה ולשבת גם בה: יד בית יוסף. כי נחלתם היתה סמוכה לנחלת בני דן יושבי הערים ההם ונלחמו מלחמת בני דן וכבדה ידו עליהם עד שנתנום עוד למס: (לו) וגבול האמורי. מוסב למעלה לומר וגם גבול האמורי ובני היו למס עד שלא יוכלו לגרשם: ב (א) מלאך ה׳. נביא כי כן תרגמו ואז״ל שפינחס היה: מן הגלגל. שמה באה לו הנבואה: אל הבוכים. שמה נקבצו ישראל: ויאמר אעלה. אמר להם במקום ה׳ הנה הבטחתי לכם שאעלה אתכם ממצרים וכו׳: (ב) ואתם. והתנאי שגם אתם תשמעו לי ולא תכרתו ברית וכו׳: ולא שמעתם בקולי. לקיים התנאי: מה זאת עשיתם. הלא הסכלות גדולה היא: (ג) וגם אמרתי. ר״ל כמו שעשיתם אתם העשה כן גם אני ואמרתי מתה שלא תספיק בידכם לגרשם אף אם תרצו לגרשם מעתה: למוקש. כי תהיו תועים אחריהם ובזה תכשלו להיות נמסר ביד האויב: (ה) בוכים. ע״ש הבכי: ויזבחו. כי נתחרטו ממעשיהם והביאו קרבנות לרצות את ה׳: (ו) וישלח וכו׳. עם שכבר

רשי

ויעשו בני ישראל הרע : (ז) אשר האריכו ימים וגו׳. ימים האריכו שנים לא האריכו לפי שנתעצלו בהספדו הוא שנא׳ הר געש שרעש עליהם ההר להורגן : (ט) בתמנת חרס . ע״ש שהעמידו תמונת חרס על קברו כלומר הבל על אדם שהעמיד החמה מוטל בקבר : (טו) בכל אשר יצאו יד ה׳ היתה בם לרעה. על אבימלך ומחלון וכליון. בסדר עולם : (טז) ויקם ה׳ שפטים . תמיד מדור אל דור כמו שהוא מונה והולך בספר הזה

רדק

ה׳ ואמר כי כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחריו לא עשו הרע שראו מעשה הנסים שעשה לישראל שהעבירם הירדן ביבשה ועמידי השמש ושירת ונילוח המלכים : (יא) ויעבדו את הבעלים . וקראו הפסילים והעצבים בזה השם כי הם האדון לעובדיהם : (יג) לבעל ולעשתרות . צלמים עשויים כצורת עשתרות והם נקבות הצאן : (יד) ביד שוסים וישוסו אותם . הם שנים שרשים והענין אחד וענינם ענין בזה : (טו) בכל אשר יצאו . בכל מקום אשר יצאו להלחם היתה יד ה׳ בם לרעה והיו נגפים לפני או ביהם ודרך הדרש כי על אבימלך ומחלון וכליון נאמר שיצאו מארץ ישראל וגור בשדה מואב ומתו שם שלשתם : ויצר להם. שרשו יצר לא כדברי רבי יהודה חיוג וכן

התורה

לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃ ז וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת־
יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל ׀ יְמֵי הַזְּקֵנִים
אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשׁוּעַ
אֲשֶׁר רָאוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ ח וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר
שָׁנִים׃ ט וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ
בְּתִמְנַת־חֶרֶס בְּהַר אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן
לְהַר־גָּעַשׁ׃ י וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא
נֶאֶסְפוּ אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחֵר
אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־יְהוָה
וְגַם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה
לְיִשְׂרָאֵל׃
יא וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים׃
יב וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם
הַמּוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלְכוּ
אַחֲרֵי ׀ אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
וַיַּכְעִסוּ אֶת־יְהוָה׃ יג וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה
וַיַּעַבְדוּ לַבַּעַל וְלָעַשְׁתָּרוֹת׃ יד וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד שֹׁסִים
וַיָּשֹׁסּוּ אוֹתָם וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם
מִסָּבִיב וְלֹא־יָכְלוּ עוֹד לַעֲמֹד לִפְנֵי
אוֹיְבֵיהֶם׃ טו בְּכֹל ׀ אֲשֶׁר יָצְאוּ יַד־יְהוָה
הָיְתָה־בָּם לְרָעָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם וַיֵּצֶר לָהֶם
מְאֹד׃ טז וַיָּקֶם יְהוָה שֹׁפְטִים וַיּוֹשִׁיעוּם
מִיַּד שֹׁסֵיהֶם׃ יז וְגַם אֶל־שֹׁפְטֵיהֶם לֹא
שָׁמֵעוּ כִּי זָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ

תרגום

לְאַחְסָנוּתֵיהּ לְמֵירַת יָת
אַרְעָא׃ ז וּפְלַח עַמָּא קֳדָם
יְיָ כָּל יוֹמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יוֹמֵי
סָבַיָא דִי אוֹרִיכוּ יוֹמִין בָּתַר
יְהוֹשֻׁעַ דַחֲזוֹ יָת כָּל עוֹבָדָא
דַיְיָ רַבָּא דִי עֲבַד לְיִשְׂרָאֵל׃
ח וּמִית יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עַבְדָא
דַיְיָ בַּר מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין׃
ט וּקְבַרוּ יָתֵיהּ בִּתְחוּם
אַחְסַנְתֵּיהּ בְּתִמְנַת חֶרֶס
בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרָיִם
מִצִּיפּוּנָא לְטוּר גָּעַשׁ׃ י וְאַף
כָּל דָּרָא הַהוּא אִתְכְּנִישׁוּ
לְוָת אֲבָהָתוֹהִי וְקָם דָּרָא
אוֹחֲרָנָא בָּתְרֵיהוֹן דְּלָא
יַדְעִין לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ
וְאַף יָת עוֹבָדָא דִי עֲבַד
לְיִשְׂרָאֵל׃ יא וַעֲבַדוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
וּפְלַחוּ יָת בַּעְלַיָא׃
יב וּשְׁבַקוּ יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ
אֱלָהָא דַאֲבָהַתְהוֹן דְּאַפֵּיק
יַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם
וּטְעוֹ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָא
מִטַּעֲוַת עַמְמַיָא דִי
בְסַחֲרָנֵיהוֹן וּסְגִידוּ לְהֵין
וְאַרְגִיזוּ קֳדָם יְיָ׃ יג וּשְׁבַקוּ
יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ וּפְלַחוּ
לְבַעְלָא וּלְעַשְׁתְּרָתָא׃
יד וּתְקֵף רוּגְזָא דַיְיָ
בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסָרִינוּן בְּיַד
בּוֹזְזֵיהֶן וּבְזוֹ יַתְהוֹן וּמְסָרִינוּן
בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן מִסְּחוֹר
סְחוֹר וְלָא יְכִילוּ עוֹד לְמֵיקַם
קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן׃ טו בְּכָל אֲתַר דִי נְפַקוּ מַחָא
מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת בְּהוֹן לְבִישָׁא כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ וּכְמָא דְקַיֵּים
יְיָ לְהוֹן וַעֲקַת לְהוֹן לַחֲדָא׃ טז וַאֲקִים יְיָ נְגִידִין וּפַרְקִינוּן
מִיַּד בָּזְזֵיהוֹן׃ יז וְאַף מִן נְגִידֵיהוֹן לָא קַבִּילוּ אֲרֵי טְעוֹ
בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָא וּסְגִידוּ לְהוֹן סְטוֹ בִּפְרִיעַ מִן אוֹרְחָא

מסורה

ג׳ | ב׳ מ״ל ולה׳ יד׳ יהושע לויתי למערכתי ולמדינתהי חיגון ג׳ | כולהון מ״ל כספרת | ג׳ | ה׳ | י״ד. ג׳ מ״ל | ד׳ דסמיכי | ב׳ מ״ל | ג׳ חס׳ וג׳ חס׳ כליבנא | ג׳ ומ״ל | ו׳ מ״ל | ו׳ מ״ל | ג׳ | ג׳ ומ״ל | ב׳ דסמיכי

וכל ימי ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויעבדו העם את ה׳ כל ימי יהושע . וחברו ויעבדו העם את . וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה ונמסר גם בסוף יהושע : יהושע ב׳ מ״ל וסי׳ ואת יהושע צויתי . אשר האריכו ימים : ה׳ אלהי אבותם ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ למען יאמינו כי נראה אליך ה׳ . ואמרו על אשר עזבו את ברית ה׳ דמשנה תורה . ויעזבו את ה׳ אלהי אבותם המוציא אותם מארץ דשפטים. בעזבם את ה׳ אלהי אבותם : אבותיו ג׳ מלאים וסי׳ וגם כל הדור ההוא נאספו . כל לבבו הכין לדרש. תבא עד דור אבותיו: סביבותיהם ב׳ מ״ל וסי׳ ויסעו ויהי חתת . ויעזבו את ה׳ אלהי אבותם דשפטים : ויצר ג׳ וסי׳ בלשון תרגום יעקב אשתבע לאמנון וסי׳ נמסר בריש וישלח :

רלבג

קודם זה והנה להזכיר זה לפי שהיה צריך להזכיר שכבר עבדו ישראל את ה׳ כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה הש״י במצרים ועל הים ובמדבר ובימי יהושע: (י) והנה מתבאר בדבר ישפוט כי זמן יהושע והזקנים לא היה כי אם כמו ס״ו שנה ולזה יתחייב שיהיה אמרו וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם הרצון בו שכבר נאספו אל אבותם ר״ל הזקנים כלם אשר ראו את כל מעשה ה׳ כי לא היה מיציאת מצרים עד זה העת כי אם ס״ח שנה ורחוק הוא שלא ימצא בישראל או מי שהיו ימיו יותר מס״ח שנה אבל בלי ספק היו שם רבים בני שמונים שנה ויותר אבל מפני שלא היו חכמים לא הועילה אותם את כל מעשה ה׳ להציל ישראל מעשות הרע בעיני ה׳ ואמנם הזקנים מפני שהיו מנהיגים את העם הצילום מזה כל ימי היותם : (יג) חבר כי אחרי מות הזקנים ההם עשו ישראל הרע ועבדו ע״ג : ונספר

תולדות אחרין בתמנת חרס. ג״ב קכב :

מצודת ציון

לגודד נפשום : (ט) חרס. הוא סרח האמור בספר יהושע ומהפך הוא כמו כבש כשב : (י) נאספו. ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ׳) : (יג) לבעל ולעשתרות. שמות ע״ג : (יד) שוסים. דורכים ורומסים כמו ונשסו הבתים (זכריה יד) : וימכרם . מסרם וכאלו מכרם : (טו) ויצר. מלשון צר ודוחק : (יז) זנו . כמשילם לזונה הטועה בעל נשרים והאכב זולתו

מצודת דוד

שכבר נאמר בסוף יהושע חזר וכתבו כאן לומר עם היות שיהושע שלחם איש לנחלתו החת גפנו ותחת תאנתו : (ז) ויעבדו העם . וגם הם הכירו בטובה ועבדו את ה׳ כל ימי וכו׳ מ״מ מהרו שכחו מעשה ה׳ ועשו הרע אחרי מות יהושע והזקנים כמו שמפרש והולך : אשר ראו. אלו הזקנים אשר ראו.וכו׳ ובזה היו מיישרים לב ישראל לעבוד את ה׳ : (י) לא ידעו . בידיעה מושכלת : וגם את המעשה . לא ידעו גם את המעשה כי נשכח מהם : (יד) מסביב . היושבים סמוכים הלוחץ יותר מן הבא ממרחק והולך לו : ולא יכלו עוד לעמוד . היות באלו הדברים יספר בדרך כלל מעשיהם ונמולם כל ימי השופטים ואמר אם בתחלה היה לאל תקומם מה. אולם בסוף לא יכול לעמוד ולהתקיים : (טו) בכל אשר יצאו . בכל מקום אשר יצאו למלחמה בא עליהם רעה וכרעו ונפלו : (טז) ויושיעום . בכדי להושיעם מן האויב כי הם יוכיחו את העם לשוב לה׳ ואם ישמעו יהיו נושעים : (יז) וגם . ר״ל אבל לא הועיל בזה כי גם אל שופטיהם לא שמעו : סרו מהר . ר״ל במהירות רב בשעם שמת

וכן חלל לו לבו לעדי אונו ועניגם ענין לרה שני ברטים וסענין אחד : (יט) לא הפילו ממעלליהם . ממעללי אבותם לא הפילו דבר רע אחד אלא ככל רעתם עשו: (א) לנסות בם את ישראל . הדור ההוא אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען שהיו בדרך נס ולא בגבורת ישראל אלא שהקדוש ברוך הוא נלחם בעדם : (ב) רק למען . רק הניחם למען ידעו דורות בני ישראל אלה הבאים אחר הדור הראשון שידעו מה היא המלחמה אם לא ישמרו דרך ה' וצריכים הם שילמדו אותם דרכי המלחמה כי אין ה' נלחם בעדם רק הדור אשר היו לפנים לא ידעו דרכי המלחמה כי לא הוצרכו להם כי ה' נלחם להם ואיש אחד מהם ירדוף אלף ומה היו אלה הגוים אשר הניח ה' אשר לא

הזה שופט אחר שופט : (יח) וכי הקים . לשון הווה וכאשר היה מקים להם שופטים והיה ה' עם השופט וגו' : כי ינחם . שהיה מתנחם להם על הרעה כן תרגם יונתן: מנאקתם . מפני נאקתם שהלא לפניו מפני אויביהם : (יט) לא הפילו . לא הניחו דבר לפיות מכחיש על כל הנא פליהם : (כב) השומרים הם . היא חטף פתח הוא נקוד לפי שהוא ל' שאלה ונסיון : (א) לנסות בם את ישראל . את דור האחר אשר לא ידעו את נסי מלחמות כנען ולא ראו את המעשה הגדול והמרו במקום : (ב) רק למען דעת . רק לדבר הזה לבדו הניחם למען דעת ולהתבונן דורות בני ישראל הבאים מה ההפא גרם כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה : רק אשר לפנים . שהיו עומדים לשרת את ה' : לא ידעום . למלחמות הללו ומכשיסהם ולא

אֲשֶׁר הָלְכוּ אֲבוֹתָם לִשְׁמֹעַ מִצְוֺת־
יְהוָה לֹא־עָשׂוּ כֵן׃ יח וְכִי־הֵקִים יְהוָה ׀
לָהֶם שֹׁפְטִים וְהָיָה יְהוָה עִם־הַשֹּׁפֵט
וְהוֹשִׁיעָם מִיַּד אֹיְבֵיהֶם כֹּל יְמֵי
הַשּׁוֹפֵט כִּי־יִנָּחֵם יְהוָה מִנַּאֲקָתָם
מִפְּנֵי לֹחֲצֵיהֶם וְדֹחֲקֵיהֶם׃ יט וְהָיָה ׀
בְּמוֹת הַשּׁוֹפֵט יָשֻׁבוּ וְהִשְׁחִיתוּ
מֵאֲבוֹתָם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֺת לָהֶם לֹא הִפִּילוּ
מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדַּרְכָּם הַקָּשָׁה׃ כ וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יַעַן אֲשֶׁר
עָבְרוּ הַגּוֹי הַזֶּה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר
צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי׃
כא גַּם־אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ
מִפְּנֵיהֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־עָזַב יְהוֹשֻׁעַ
וַיָּמֹת׃ כב לְמַעַן נַסּוֹת בָּם אֶת־
יִשְׂרָאֵל הֲשֹׁמְרִים הֵם אֶת־דֶּרֶךְ יְהוָה
לָלֶכֶת בָּם כַּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם־
לֹא׃ כג וַיַּנַּח יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
לְבִלְתִּי הוֹרִישָׁם מַהֵר וְלֹא נְתָנָם בְּיַד
יְהוֹשֻׁעַ׃
ג א וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ יְהוָה לְנַסּוֹת
בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּ אֵת כָּל־מִלְחֲמוֹת כְּנָעַן׃ ב רַק
לְמַעַן דַּעַת דֹּרוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְלַמְּדָם
מִלְחָמָה רַק אֲשֶׁר־לְפָנִים לֹא יְדָעוּם׃

דְּאֲזַלוּ אֲבָהַתְהוֹן לְקַבָּלָא
פִּקוּדַיָא דַּיְיָ לָא עֲבַדוּ כֵן׃
יח וַאֲרֵי אֲקִים יְיָ לְהוֹן
נְגִידִין וַהֲוָה מֵימְרָא דַּיְיָ
בְּסַעֲדֵיהּ דִּנְגִידָא וּפָרִיק לְהוֹן
מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן כָּל
יוֹמֵי נְגִידָא אֲרֵי מְתִיב
מִמֵּימְרָא דַּאֲמַר יְיָ וּמְקַבֵּל
צְלוֹתְהוֹן וּפָרִיק לְהוֹן מִן
קֳדָם דַּחֲקֵיהוֹן
וּמְשַׁעְבְּדֵיהוֹן׃ יט וַהֲוָה כַּד
מָאִית נְגִידָא תַּיְבִין
וּמְחַבְּלִין מֵאֲבָהַתְהוֹן לִמְהַךְ
בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא
לְמִפְלְחְהֶן וּלְמִסְגַּד לְהֶן לָא
שְׁבַקִין מֵעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא
וּמֵאוֹרְחַתְהוֹן מְקַלְקַלְתָּא׃
כ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל
וַאֲמַר חֲלַף דִּי עֲבַרוּ עַמָּא
הָדֵין עַל קְיָמִי דִּי פַקֵּדִית
יָת אֲבָהַתְהוֹן וְלָא קַבִּילוּ
לְמֵימְרִי׃ כא אַף אֲנָא לָא
אוֹסִיף לְתָרָכָא אֱנָשׁ מִן
קֳדָמֵיהוֹן מִן עַמְמַיָּא דִּי
שְׁבַק יְהוֹשֻׁעַ וּמִית׃
כב בְּדִיל לְנַסָּאָה בְּהוֹן יָת
יִשְׂרָאֵל הֲנָטְרִין אִנּוּן יָת
אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לִמְהַךְ
בְּהוֹן כְּמָא דִּי נְטַרוּ אֲבָהַתְהוֹן אִם לָא׃ כג וּשְׁבַק
יְיָ יָת כָּל עַמְמַיָּא הָאִלֵּין בְּדִיל דְּלָא לְתָרָכוּתְהוֹן
בִּפְרִיעַ וְלָא מַסְרִינוּן בִּידָא דִּיהוֹשֻׁעַ׃ א וְאִלֵּין עַמְמַיָּא
דִּי שְׁבַק יְיָ לְנַסָּאָה בְהוֹן יָת יִשְׂרָאֵל יָת כָּל דְּלָא הֲווֹ
יָדְעִין יָת כָּל קְרָבֵי כְנַעַן׃ ב לְחוֹד בְּדִיל דְּיִדְעוּן דָּרַיָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַלָּפוּתְהוֹן קְרָבָא לְחוֹד דְּמִלְקַדְמִין לָא

והית ח' ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בזכריה סי' י"ד : ינחם ד' וסי' נמסר בסדר בשלח: ישיבו ז' חס' בנביאים וכתובים וסי' נמסר בסדר לך לך: גם אני ו' ר"פ דסמיכי וסי' גם אני לא אוסיף להוריש. גם אני אבחר בתעלוליהם ומגורתם אביא. גם אני נשאתי את ידי. תבינא. אודך בכלי נבל. לא אחשך פי . באידכם אשחק . וכל מצוות פסוקים דכוו' גם אני במ"ה וגם : ללכת בם ו' פסוקים אית בהון בם בם וסי' למען נסות בם את ישראל. וכלה אפי והנחותי בם . בקבצי את בית ישראל. ועשיתי באפך ובקנאתך . ועשית בם נקמות גדולות . מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים :

תולדות אהרן גם אני . עקדה שער פו : ואלה בם: ללמדם מלחמה . פ"נ כם :

רלבג

(יח) וספר דרך כלל איך היה מנהגם בימי השופטים עד שלא יתישבו לעבוד את ה' כי אם בימי השופט ובמותו ישובו להשחית דרכם : (כ) ולזה חרה אף השם יתברך בישראל . ואמר שלא יוסיף להוריש איש מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע וימות : (כב) כי השאירם לנסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' וזה שזה היה סבה לגלות מום ישראל והיותם בלתי חזקים באמונת השם יתב' ולזה לא היו ישראל ראויים אל שתשלם להם בימי יהושע השמדת כל הגוים האלה : (א) ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען . ר"ל שהם לא הרגישו איך היו מלחמות כנען כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו אך השם יתב' היה הנלחם להם והם לא הרגישו בזה רק עשה זה השם יתב' : (ב) למען דעת דורות ישראל כי עתה הם צריכין ללמדם ענין המלחמה כי לא יניח

מצודת ציון

זולתו : (יח) ינחם . ענין הפוך מחשבה : מנאקתם . ענין צעקה מהלב לב כמו שמעתי את נאקת (שמות ו') : לוחציהם ודוחקיהם . הוא כפל ענין במלות שונות ובא לחזק הדבר והוא כלל גדול בדברי הנביאים : (יט) לא הפילו . לא גרעו ודוגמתו לא נופל אנכי מכם . (איוב י"ב) : ממעלליהם . ממעשיהם : (כ) ויחר . ענין כעס : יען . בעבור : (כא) להוריש . לגרש : עזב . הניח : (כב) נסות . מלשון נסיון : סרט

מצודת דוד

אחת סרו מהל וכל מן הדרך וכו' ולא באיחור מעט מעט : לשמוע . אשר שמעו : לא עשו כן . כאשר עשו אבותם : (יח) וכי הקים . וכאשר היה מקים להם שופטים: עם השופט . עם כל שופט בזמנו : והושיעם . מוסב על ה' : מנאקתם . מחמת שצעקו להתפלל ולשוב לה' ולא מאהבת המקום כ"א מלחץ האויב : (יט) והיה במות השופט. ר"ל גם התשובה ההיא לא היתה כ"א מתוכחות השופט ומיד שמת ואינו להוכיחם שבו והשחיתו דרכם מעין דרכי אבותם שהרעו לעשות טרם עמד השופט הטוב : לא הפילו . לא גרעו ממעללי ומדרכי אבותם הקשה והרעה : (כא) גם אני . כאשר גמלו אותם כן גם אני : אשר עזב וכו' . ר"ל מדעת עזבם במקומם ומת כי לא רצה לגרש כולם בחייו וכמש"ה מעט מעט אגרשנו (שמות כ"ג) : (כב) למען נסות . ר"ל בעבור זה נחר ה' בזה הטוב ולא בזולתו כי למען נסות בם את ישראל אם יעבדו את אלהיהם אם לא ויש השומרים וכולי : (כג) וינח . בעבור זה בחר בזה הטוב והניח את העו"ג האלה האמורים למטה : לבלתי הורישם מהר . ר"ל אשר גזרה חכמתו לבל הורישם מהר כ"א מעט מעט ולזה לא נתנם אז ביד יהושע ובעבור העונש ולמען נסות וכו' הניחם מה' וכל ולא הוסיף להוריש איש מעתה : ג (א) את כל וכו' . אלו הדורות הבאים אשר לא ידעו להשכיל הנסים הנעשו ליהושע בעת נלחם בכנען ובעבור זה היתה רפויה בידם אמונת ה' ולזה הניח העו"ג האלה לנסותם בהם : (ב) רק למען דעת . ר"ל רק בעבור זה ישכילו דעת אלהי הנסים הנעשה לכן מאז : ללמדם מלחמה . ר"ל הנה בהשאיר העו"ג שלא ילחמו בם ויהיה א"כ מהצורך ללמדם מכסיסי מלחמה כי רק הדור אשר היו לפנים בימי יהושע המה לא ידעו מכסיסי מלחמה כי ה' נלחם להם אבל לאחרים יצטרכו לדעתם כי בעבור מעשיהם יעזבם ה' אל המקרה ואז ישכילו לדעת הנסים הנעשה מאז

רשי

ולא נלכדו לפם : (ג) חמשת סרני פלשתים . פם פעובדי כוכבים אשר הניח לנסות : (י) ותהי עליו רוח ה'. דרש רבי תנחומא נסתכל בכם שאמר הקב"ה למשה במצרים ראה ראיתי את עני עמי מה הן שתי ראיות הללו אמר לו רואה אני שעתידין לעשות בעגל ואף על פי כן ראיתי את עני עמי זו דרש עתניאל אמר בין זכים בין חייבים עליו לכושיעם :

את

רדק

לא נתנם ביד יהושע חמשת סרני פלשתים וגו' : (ג) ופי' חמשת סרני פלשתים : המקומות שהיו מושלים בהם חמשת סרני פלשתים הם חמש ערים הגדולות אשדוד עזה גת אשקלון עקרון ואחר הערים הקטנות והכפרים והנה ראינו כי יהודה לכד אשקלון ועזה ועקרון ואת גבולם ואיך אמר כי אלה הגויים הניח ה' לנסות בם את ישראל אפשר כי אחר כן לקחום הפלשתים מידם ואמר הניח ה' על אותם שלא לכדום ישראל כלל וכן אמר הניח על אשר לכדום ישראל ואחר כן הניח הגוים לקחתם מיד ישראל ופי' וכל הכנעני אותם שהיו יושבים בהר הלבנון : (ח) ביד כושן רשעתים. כך היה שמו ואפשר כי רשעתים שם מקום ובדרש מהו רשעתים על שני רשעיות שהרשיעו ארם לישראל אחת של בלעם ואחת של כושן : (י) ותהי עליו רוח ה', ת"י ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם ה' ויתכן לפרש רוח הכח והגבורה כי התעורר בגבורה להלחם עם כושן והוסר כל פחד ומורך לב ממנו בהיות הגבורה עליו וכן ת"י ורוח ה' לבשה את גדעון ורוח גבורה מן קדם ה' וכן ותהי על יפתח

רוח

ג חֲמֵ֣שֶׁת ׀ סַרְנֵ֣י פְלִשְׁתִּ֗ים וְכָל־הַֽכְּנַעֲנִי֙
וְהַצִּ֣ידֹנִ֔י וְהַ֣חִוִּ֔י יֹשֵׁ֖ב הַ֣ר הַלְּבָנ֑וֹן מֵהַ֗ר
בַּ֚עַל חֶרְמ֔וֹן עַ֖ד לְב֥וֹא חֲמָֽת׃ ד וַיִּֽהְי֕וּ
לְנַסּ֥וֹת בָּ֖ם אֶת־יִשְׂרָאֵ֑ל לָדַ֗עַת
הֲיִשְׁמְעוּ֙ אֶת־מִצְוֺ֣ת יְהוָ֔ה אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה
אֶת־אֲבוֹתָ֖ם בְּיַד־מֹשֶֽׁה׃ ה וּבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
יָשְׁב֖וּ בְּקֶ֣רֶב הַֽכְּנַעֲנִ֑י הַֽחִתִּי֙ וְהָ֣אֱמֹרִ֔י
וְהַפְּרִזִּי֙ וְהַחִוִּ֖י וְהַיְבוּסִֽי׃ ו וַיִּקְח֨וּ אֶת־
בְּנוֹתֵיהֶ֜ם לָהֶ֣ם לְנָשִׁ֗ים וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם֙
נָתְנ֣וּ לִבְנֵיהֶ֔ם וַיַּעַבְד֖וּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶֽם׃
ז וַיַּעֲשׂ֨וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֥ל
אֶת־הָרַע֙ בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֔ה וַֽיִּשְׁכְּח֖וּ אֶת־
יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיהֶ֑ם וַיַּעַבְד֥וּ אֶת־הַבְּעָלִ֖ים
וְאֶת־הָאֲשֵׁרֽוֹת׃ ח וַיִּֽחַר־אַ֤ף
יְהוָה֙ בְּיִשְׂרָאֵ֔ל וַֽיִּמְכְּרֵ֗ם בְּיַד֙ כּוּשַׁ֣ן
רִשְׁעָתַ֔יִם מֶ֖לֶךְ אֲרַ֣ם נַהֲרָ֑יִם וַיַּעַבְד֧וּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵ֛ל אֶת־כּוּשַׁ֥ן רִשְׁעָתַ֖יִם
שְׁמֹנֶ֥ה שָׁנִֽים׃ ט וַיִּזְעֲק֤וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙
אֶל־יְהוָ֔ה וַיָּ֨קֶם יְהוָ֥ה מוֹשִׁ֛יעַ לִבְנֵ֥י
יִשְׂרָאֵ֖ל וַיּֽוֹשִׁיעֵ֑ם אֵ֚ת עָתְנִיאֵ֣ל בֶּן־
קְנַ֔ז אֲחִ֥י כָלֵ֖ב הַקָּטֹ֥ן מִמֶּֽנּוּ׃ י וַתְּהִ֨י עָלָ֜יו
רֽוּחַ־יְהוָ֗ה וַיִּשְׁפֹּ֣ט אֶת־יִשְׂרָאֵל֮ וַיֵּצֵ֣א
לַמִּלְחָמָה֒ וַיִּתֵּ֣ן יְהוָ֔ה בְּיָד֔וֹ אֶת־כּוּשַׁ֥ן
רִשְׁעָתַ֖יִם מֶ֣לֶךְ אֲרָ֑ם וַתָּ֣עָז יָד֔וֹ עַ֖ל
כּוּשַׁ֥ן רִשְׁעָתָֽיִם׃ יא וַתִּשְׁקֹ֥ט הָאָ֖רֶץ
אַרְבָּעִ֣ים שָׁנָ֑ה וַיָּ֖מָת עָתְנִיאֵ֥ל בֶּן־קְנַֽז׃
יב וַיֹּסִ֙פוּ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
לַעֲשׂ֥וֹת הָרַ֖ע בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֑ה וַיְחַזֵּ֨ק יְהוָ֜ה
אֶת־עֶגְל֣וֹן מֶֽלֶךְ־מוֹאָב֮ עַל־יִשְׂרָאֵל֒
עַ֛ל כִּֽי־עָשׂ֥וּ אֶת־הָרַ֖ע בְּעֵינֵ֥י יְהוָֽה׃

הֲווֹ יָדְעִין : ג וְחַמְשָׁא טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי וְכָל כְּנַעֲנָאֵי וְצִידוֹנָאֵי וְחִוָּאֵי יָתְבֵי טוּרָא דְלִבְנָן מִטּוּר מֵישַׁר חֶרְמוֹן עַד מַעֲלָנָא דַחֲמָת : ד וַהֲווֹ לְנַסָּאָה בְהוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמִידַע הֲיִקַבְּלוּן יָת פִּקּוֹדַיָא דַיְיָ דְפַקֵּד יָת אֲבָהַתְהוֹן בִּידָא דְמשֶׁה : ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְתִיבוּ בְּגוֹ כְנַעֲנָאֵי חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִיזָאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי : ו וּנְסִיבוּ יָת בְּנָתֵיהוֹן לְהוֹן לִנְשִׁין וְיָת בְּנָתְהוֹן יְהִיבוּ לִבְנֵיהוֹן וּפְלַחוּ יָת טַעֲוָתְהוֹן : ז וַעֲבַדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וְאִתְנְשִׁיאוּ יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וּפְלַחוּ יָת בְּעֲלַיָא וְלַאֲשֵׁרָתָא : ח וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל וּמְסַרִינוּן בְּיַד כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִי עַל פְּרָת וּפְלַחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כּוּשַׁן חַיָּבָא תְּמָנֵי שְׁנִין : ט וּזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וַאֲקִים יְיָ פָּרִיק לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּפַרְקִינוּן יָת עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז אֲחוּהִי דְכָלֵב דִזְעֵיר מִנֵיהּ : י וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל וּנְפַק לַאֲגָחָא קְרָבָא וּמְסַר יְיָ בִּידוֹהִי יָת כּוּשַׁן חַיָּבָא מַלְכָּא דַאֲרָם דִי עַל פְּרָת וּתְקֵיפַת יְדֵיהּ עַל כּוּשַׁן חַיָּבָא : יא וּשְׁדוֹכַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין וּמִית עָתְנִיאֵל בַּר קְנַז : יב וְאוֹסִיפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד דְבִישׁ קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף יְיָ יָת עֶגְלוֹן מַלְכָּא דְמוֹאָב עַל יִשְׂרָאֵל עַל דַעֲבַדוּ יָת דְבִישׁ קֳדָם יְיָ :

ג' וג' כ"ב בנ"סמא · ג' · ג' · כתמפו"ם ס' ב' קדמאה קרחי · ב' ומ"ע כי בער' כאשרות · ד' · ב' · ד' · ד' ב' קמץ ונספרא · כ"א פסוק על על ומלכה מיוסן

רלבג

יכירו מה שנפקד מהם בסור השגחת השם יתברך מהם כי עודם זה לא היו צריכים לדעת סדר ענין המלחמה כי ה' נלחם להם : (ג) ואמר שהכר שאיר השם יתב' שלא יתנן ביד יהושע חמשת סרני פלשתי' ופע"פ שלכדו מהם שבט יהודה אחר מות יהושע עזה ואשקלון ועקרון הנה נשאר להם העמק כמו שהכר ברא זה הספר. ואפשר שנאמר שיושבי העמק שבו לקחת אלו הערים מיד יהודה ולזה מצאנו כי עם חמשת סרני פלשתים היו עזה ואשקלון ועקרון אשדוד גת כמו שהכר בספר שמואל : (ח) והנה זכר שהכר עבדו בני ישראל את כושן רשעתים מלך ארם שמנה שנה : (ט) והקים ה' להם מושיע את עתניאל בן קנז כששבו לשם יתב' והיתה עליו רוח ה' והכניע ישראל הכנעה משובחת ונברה ידו על כושן רשעתים מלך ארם שמנה שנה ואפשר שיהיה זה הנואה או היה חלק מה מרוח הקדש. (יא) והנה שקטה הארץ ארבעים שנה מעת התחלת השעבוד כי לא יתכן שיהיו ימי השקט מ'. שנה כמו שאגהנו עתידין לבאר בע"ה בענין יפתח : (יב) ואחר מות עתניאל בן קנז שבו ישראל לעשות הרע בעיני ה' והכניע השם ישראל ושמם תחת עגלון מלך מואב ועבדוהו שמנה עשרה שנה וכבשו מהם עיר התמרים והיא יריחו

ויעשו בני ישראל את הרע עשייה את הרע ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר שופטים: ז' פסוקים אית בהון את את ואת וסי' נמסר בסדר אחרי מות:

מצודת ציון

ג (ג) סרני. ענין שררה: (ז) אשרות אילן הנעבד: (י) ותעז. ענין חוזק: (יא) ותשקוט. ענין מנוחה: אשר

מצודת דוד

ויאמינו מפתה בה' : (ג) חמשת. מוסב על המקרא שלפני פניו לומר ואלה הע"ג וכו' חמשת וכו' : סרני פלשתים. ר"ל מקומות ממשלתם ואף שבני יהודה כבשו מפלשתים עזה ואשקלון ועקרון כמ"ש למעלה הנה לאח"ז חזרו הפלשתים ולקחו מידם ואז לא יכלו בני יהודה לגרשם : יושב הר הלבנון . ר"ל וכל הכנעני וכו' אשר יושב בהר הלבנון מן הר בעל וכולי עד המקום שבאים דרך בו אל חמת : (ד) ויהיו. ספורי האלה : היסתנו . לבלתי לכת אחרי אלהיהם : (ו) ויקחו . ר"ל אבל לא עמדו בנסיון ולקחו בנותיהם וכולי וסוף הדבר היה שעי"ז עבדו אליהם : (ז) ויעשו וכו' עד הנה אמר דרך כלל ספור מעשיהם בכל ימי השופטים ומעתה יחזור לספר דרך פרט בימי כל שופט ואמר פרט שעמד השופט הראשון עשו הרע : (ט) את עתניאל. מוסב על מושיע לומר את עתניאל הקים למושיע : (י) רוח ה'. התעוררות חכמה לשפוט ואמיץ לבב להלחם : ותעז ידו . חזקה ידו לנצחו בכל פעם : (יא) ותשקוט . ע"ז שקטה הארץ ונחה מן המלחמה עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד כ"כ בס"פ : (יב) ויחזק ה'. חלא היה וה' חזקו על ישראל בעבור מעשיהם

יג ויאסף אליו את בני עמון ועמלק וילך ויך את ישראל ויירשו את עיר התמרים: יד ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מואב שמונה עשרה שנה: טו ויזעקו בני ישראל אל יהוה ויקם יהוה להם מושיע את אהוד בן גרא בן הימיני איש אטר יד ימינו וישלחו בני ישראל בידו מנחה לעגלון מלך מואב: טז ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות גמד ארכה ויחגר אותה מתחת למדיו על ירך ימינו: יז ויקרב את המנחה לעגלון מלך מואב ועגלון איש בריא מאד: יח ויהי כאשר כלה להקריב את המנחה וישלח את העם נשאי המנחה: יט והוא שב מן הפסילים אשר את הגלגל ויאמר דבר סתר לי אליך המלך ויאמר הס ויצאו מעליו כל העמדים עליו: כ ואהוד בא אליו והוא ישב בעלית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלהים

ב' | ג' מ"ל | ב' ובספ' קלט כאכן | ב' | ג' קמץ | ב' ויחגור דוד | ב' | כ"כ | ל"ג ר"פ ג' מ"ל | ג' זקפין קמצי' | ב' ונעמין | ג' ואותן ס' ל' אנין מן ג"צ'

תרגום

יג ובניש לותיה ית בני עמון ועמלק ואזל ומחא ית ישראל ויריתו ית קרתא יריחו: יד ופלחו בני ישראל ית עגלון מלכא דמואב תמני עסרי שנין: טו וזעיקו בני ישראל קדם יי ואקים יי להון פריק ית אהוד בר גרא בר שבטא דבנימין גברא גמיד בידיה דימינא ושדרו בני ישראל בידיה תקרובתא לעגלון מלכא דמואב: טז ועבד ליה אהוד חרבא ולה תרין פומין גרמידא ארכה וזריז יתה מלרע ללבושוהי על ירכיה דימיניה: יז וקריב ית תקרובתא לעגלון מלכא דמואב ועגלון גבר פטים לחדא: יח והוה כד שיצי לקרבא ית תקרובתא ושלח ית עמא נטלי תקרובתא: יט והוא תב מן מחצביא דעם גלגלא ואמר פתגמא דסתרא אית לי למללא עמך מלכא ואמר סליק ונפקו מעלוהי כל דקימין עלוהי: כ ואהוד עאל לותיה והוא יתיב בעלית בית קיטא דיליה בלחודוהי ואמר אהוד פתגמא דיי לי

שמונה ג' מלאים בנביאים וסי' ואת עגלון. בשנת שמונה עשרה לנבוכדנצר. ומעלות שמונה מעליו. וכל ד"ה דכוו' מלאים :

רדק

רוח ה' ושרא על יפתח רוח גבורה מן קדם ה' : (יג) עיר התמרים. ת"י קרתא דיריחו וכבר כתבנו דעתם בו ואמר וירשו לומר כי כשלכדוה לא שללוה והלכו להם אלא נאחזו בה וישבו בה כאילו היתה להם ירושה : (טו) אטר יד ימינו. סגור יד ימינו שלא היה שולט בה וה"ה שמאליי והוא מן ואל תאטר עלי באר פיה : (טז) ולה שתי פיות. מן לפי חרב שהוא הצד האחד אשר לחרב וחרב אהוד היו שתי צדיה חדים : גומד ארכה. שיעור אמה וכן ת"י גרמידא : למדיו. למלבושיו: (יז) א"ש בריא. גבר פטים שמן וכן להבריאכם להשמינכם וכן ופרה בקר בריאים שמני' : (יט) מן הפסילים. ממקום שהיו פוסלים שם אבנים וכת"י מן מחצביא ויש לשאול מאחר שהיה בדעת אהוד להמית עגלון בענין הזה למה הלך ואחר כך שב ולמה לא המיתו בעודו שם עם נושאי המנחה כי יודע היה אחר שיאמר לו דבר סתר לי שהיה מוציא העומדים עליו וי"ל כדי שיראה כי עיקר בואו היה להביא המנחה והלך לו כאשר כלה להקריב המנחה כדי שלא ירגישו בו שבא לדבר אחר אלא על דבר המנחה וכאשר הלך עד הפסילים שב כאדם שמהר ואמר דבר אחד שכחתי לדבר אל המלך ועוד שאם ירגישו בו אחר המעשה היה נקל לו להמלט על נפשו ולברוח ממה שהיה אם היה עם נושאי המנחה : ויאמר הס. שתוק עד שיצאו העומדים עלי : (כ) המקרה. שם בשלם מחתה ולולי הריי"ש היה דגוש והוא מענין קר וחם כלומר עליה עשויה חלונות חלונות להכנס בהן הרוח לקרר ועומדים שם בימי הקיץ וכת"י בעלית בית קיטא : דבר אלהים לי אליך ויקם

תולדות אהרן בעליית המקרה סנהדרין ס :

רשי

(יג) את עיר התמרים. יריחו : (טו) אטר יד ימינו. ת"י גבר גמיד יד ימיניה וכל גמיד ל' ארמי הוא דבר כווץ מחמת חולי רומטריים בלעז לא היה שולט ביד ימינו. ובלשון עברי אטר אטום כמו אל תאטר עלי באר פיה אטום ביד ימינו שלא היה שולט בה : (טז) גומד ארכה. אמה גדומ'. ובלשון אשכנז (דויימן לאנג) ובלשון לעז גשקורשא : על ירך ימינו : לפי שבשמאלו שולט יאחזה בשמאלו : (יז) איש בריא. פטים : (יח) וישלח את העם. חזר לאחוריו וגוה את חבורת ישראל אשר באו עמו לשאת את המנחה וליוה אותם עד הגלגל : (יט) והוא שב. יחידי : מן הפסילים. מקום שפוסלים שם אבנים מן ההר וכן תירגם יונתן מן מחצביא ובא אל עגלון ויאמר לו : ויאמר הס. אמר עגלון שתקו את הכל מעלי. ויונתן תרגם הס סליק הוציא כל איש ואף על פי כן הס לשון שתוק : (כ) בעלית המקרה. בעליית קייטא שהיתה לאויר ומננת : דבר אלהים לי אליך. וצריך אתה לעמוד : ויקם מעל הכסא. לכך זכה ויצאה

רלבג

יריחו כמו שמבאר בתורה בקעת יריחו עיר התמרים : (טו) וכששבו ישראל לשם ית' הקים להם מושיע אהוד בן גרא משבט בנימן והתחבולות עשה לו מלחמה חזה שהוא הבל שלחו ישראל מנחה לעגלון כדי שיתכן לו יותר לבא אליו נכח והוא היה אטר יד ימינו והיה זה גם כן סבה שלא יתעו בלקיחתו החרב ביד שמאלו : (טז) ועשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בקלות אלד בחדות אשר בשני צדדים ותמית אותו תכף ולא היה ארוך מאד כדי שלא יוכר ולזה לא היה ארכה כי אם אמה ושם החרב מתחת למדיו כדי שלא יראהו : (יח) והנה זכר שאחר שהקריב המנחה לעגלון שלח את העם נושאי המנחה ואחר זה שב הוא להמית עגלון ממקום שנשלמה ההצלה לנושאי המנחה מיד מואב אם ירדפום לנקום נקמת אדוניהם . והנה בחר אהוד היות בסכנה לו לבדו לא לנושאי המנחה יחד עם שבכר יתכן שהמלט בקלות יותר כשהיה יחיד ולא היה צריך להשתדל כי אם למלט עצמו עם שבשובו הורה שלא בא אלא על דבר המנחה ולזה הראה עצמו ששכח הדבר שהיה לו לדבר עמו מצד שמצא מקום לדבר אתו זה הדבר לא שכוון זה ממה על הכוונה הראשונה כי זה כלו ממה שייעיר אל שהסמך בו עגלון להוציא מעליו כל איש בדברו אתו : וזכר שכבר היה עגלון שמן מאד לצורך מה שזכר אחר זה שכבר סגר החלב בעד הלהב : (יט) והנה שב אהוד לעגלון ועגלון האמין בו על דבר המנחה שהראו בו ישראל היותם לו לעבדים נאמנים ואמר אהוד לעגלון שדבר סתר לו אליו ולא יתכן לגלותו בפני רבים והנה היה רחוק עדיין אהוד מן המלך כמו שנראה ממה שאחר זה ואמר המלך לעומדים לפניו הס רצה לומר שישתתקו עד שיצאו מעליו כל העומדים עליו כאשר הכירו ממנו כי אין רצונו לשמוע דברי' אחרים קודם דברי אהוד ולא היה מן המוסר שישארו שם אלא עם רצונו לשמוע דברי סתר מאהוד : (כ) ואחר זה נתקרב אהוד אליו והנה המלך יושב לבדו בעלית המקרה אשר לו והיתה עשוים לקרר בימי הקיץ ולזה

מצודת ציון

(טו) אטר. ענין סגירה כמו ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים ס"ט) ור"ל כאלו יד ימינו סגורה כי לא שלט בה : (טז) פיות. חודה של חרב נקראת פה : גמד. אמה וכן וגמדים במגדלותיך (יחזקאל כ"ז) שר"ל אנשי מדה קצרה . למדיו. למלבושיו כמו מדו בד (ויקרא ו') : ירך. עד כמו ירך המזבח (שם א') : (יז) בריא. בעל בשר שמן וכמו ופרה בקר בריאות (מ"א ד') : (יט) הפסילים. מקום שמחליקים שם פני האבנים כמו ויפסלו בוני שלמה (שם ה') : הס. ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג) : מעליו. מאצלו : (כ) בעלית. מלשון עליה בנויה ממעל : המקרה. מלשון קור ומנם :

ויתקעה

מצודת דוד

מעשיהם הרעים : (יג) ויאסוף וכו'. מלבד בני עמו : (טו) בן הימיני. מבני בנימין: איש אטר וכו'. יבאר הסיבה שלא נשמר מלך מואב מחרב אהוד לפי שהיה שמאלי ולזה תלאה בירך ימין להיות נוח לו לאחוז בשמאלו ולא היה א"כ נראה בירך השמאל דבר בולט מתחת למדיו ולזה לא הרגישו בדבר כי לא חשב שהוא שמאלי : וישלחו וכו' מנחה . בכדי שלא יחשדו בדבר ויבטח בו בראות הכנעתו להביא מנחה : (טז) שני פיות. להמיתו בקלות ומהר : גומד ארכה. קצרה ממדת חרב עם כי תגרה מתחת למדיו כי נרתק היה בליטתה אם היתה כמדת חרב : על ירך ימינו. להיות נוח לו לאחוז בשמאלו : (יז) איש בריא. גם זה היתה סיבת מיתתו כי על היותו שמן ובעל בשר יקשה עליו ההקמה ומרוד בה ולא היה נשמר מאהוד : (יח) כלה להקריב. אחר שמסר כל המנחה : וישלח וכו'. כי האחד בקל יוכל להמלט מהר משהם רבים : (יט) והוא שב. עשה עצמו כשוכח דבר מה : את הגלגל. אצל הגלגל : דבר סתר. ר"ל לזה לא דברתי עמך בהיות פה נושאי המנחה : ויאמר הס. כאומר אם דבר סתר הוא בפני בני עמך שתוק וגם תדבר באזני העומדים מבני עמי. ויצאו . כשמעם דבר המלך יצאו מעצמם : (כ) בא אליו . נתקרב אליו : בעלית המקרה . בהיות הזמן חם ישב בעלים עשוים בחלונות מרווחים

לספר

נאה ממנו רוח : (כב) הנצב . הוא הברזל שבשמן תחוב לתוכו שקורין הולי"ש בלע"ז הוא המעמיד החרב בית תערה : הלהב . הוא השמן שקורין ברלנ"ש (בלע"ז) בלע"ז למ"ש : ויסגור החלב . שמנו שהיה שמן מאד וכסה את כל אורך החרב : ויצא הפרשדונה . תרגם יונתן ונפק אוכליה שפיך . שעאן כשתי תיבות ושי"ן משמשת בתיבן ויצא הפרש שדוני' ...פכ'. ספק שדא כתרגומו : (כג) ויצא אהוד המסדרונה . ...ן העלייה אל המסדרונה תרגום ...נתן אכסדרה : ונעל . במפתח : (כד) והוא יצא . אהוד יצא ועבדיו של עגלון באו : מסיך רגליו . עביד צורכי' הם נקבים גדולים: (כה) עד בוש. עד עיכוב ...לומר זמן ארוך : (כו) נמלט . ...רח איסקמפייר בלע"ז : עד התמהמהם . כמו עד שהמלך ...מסכו . את האהבה עד שתחפץ. ...עוד ששמו חסלי' בה:השעירתה. ...ער דק ושב שקורין ברול"ש בלע"ז ומוב הוא להחבא והרבה ...ן בסדר זרעים שענפי אילנות ...קים קרוין שער הופך את השפי' ...ם היה הספר כותב : (כז)' ויהי בבואו . שעבר את הירדן ובא מקומו בארץ כנען : בהר ...

כִּי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא׃
כא וַיִּשְׁלַח אֵהוּד אֶת־יַד שְׂמֹאלוֹ וַיִּקַּח אֶת־
הַחֶרֶב מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ׃
כב וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב וַיִּסְגֹּר
הַחֵלֶב בְּעַד הַלַּהַב כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב
מִבִּטְנוֹ וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה׃ כג וַיֵּצֵא
אֵהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל׃ כד וְהוּא יָצָא
וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה נְעֻלוֹת וַיֹּאמְרוּ אַךְ מֵסִיךְ הוּא
אֶת־רַגְלָיו בַּחֲדַר הַמְּקֵרָה׃ כה וַיָּחִילוּ
עַד־בּוֹשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ פֹתֵחַ דַּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה וַיִּקְחוּ אֶת־הַמַּפְתֵּחַ וַיִּפְתָּחוּ
וְהִנֵּה אֲדֹנֵיהֶם נֹפֵל אַרְצָה מֵת׃ כו וְאֵהוּד
נִמְלַט עַד הִתְמַהְמְהָם וְהוּא עָבַר אֶת־
הַפְּסִילִים וַיִּמָּלֵט הַשְּׂעִירָתָה׃
כז וַיְהִי בְּבוֹאוֹ וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר בְּהַר
אֶפְרָיִם וַיֵּרְדוּ עִמּוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־

לְמַלְכָּא עִמָּךְ וְקָם מֵעַל כּוּרְסְיֵהּ׃ כא וְאוֹשֵׁיט אֵהוּד יַת יַד שְׂמָאלֵיהּ וּנְסֵיב יַת חַרְבָּא מֵעַל יַרְכָּא דְּיַמִּינֵיהּ וְקַבְעֵהּ בִּמְעוֹהִי׃ כב וְעַל אַף דִּסְתְּקָא בָּתַר שִׁנְנָא וְטַמְטֵם שׁוּמְנָא בְּאַפֵּי שִׁנְנָא אֲרֵי לָא שְׁלַף חַרְבָּא מִמְּעוֹהִי וּנְפַק אוּכְלֵיהּ שְׁפִיךְ׃ כג וּנְפַק אֵהוּד לְאַכְסַדְרָא וַאֲחַד דָּשֵׁי עִילִיתָא בְּאַפּוֹהִי וַאֲגַף׃ כד וְהוּא נְפַק וְעַבְדוֹהִי עָלוּ וַחֲזוֹ וְהָא דָּשֵׁי עִילִיתָא אֲחִידָן וַאֲמַרוּ בְּרַם עָבֵיד הוּא יַת צוֹרְכֵיהּ בְּאִדְרוֹן בֵּית קַיְטָא׃ כה וְאוֹרִיכוּ עַד סַנִּי וְהָא לֵיתוֹהִי פָּתַח דָּשֵׁי עִילִיתָא וּנְסִיבוּ יַת מַפְתְּחָא וּפְתַחוּ וְהָא רִבּוֹנְהוֹן טְרִיף רְמֵי עַל אַרְעָא מִית׃ כו וְאֵהוּד אִשְׁתְּזֵיב עַד אִתְעַכַּבִּיהוֹן וְהוּא עֲבַר יַת מַחְצְבַיָּא וְאִשְׁתְּזֵיב לִשְׂעִירָתָא׃ כז וַהֲוָה בְּמֵיתוֹהִי וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם וּנְחַתוּ עִמֵּיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן טוּרָא וְהוּא

רלבג

מצודת דוד

מצודת ציון

(כח) רדפו אחרי. כיון שנלמו מואב בישראל ולכדו מארצם שמעבר הירדן כמו שכתוב למעלה ויירשו את עיר התמרים ועכשיו הכו אהוד וישראל כל מואב שמצאו מעבר הירדן בעיר התמרים ובשאר המקומות ולכדו מעברות הירדן שלא יעברו מואב מארצם להושיע את אחיהם שהיו בארץ ישראל כי ארץ מואב היא מעבר הירדן מזרחה סמוך לירדן או לכדו מעברות הירדן לאותם כי מואב שהיו בארץ ישראל שלא יוכלו לנוס לארצם: (כט) כל שמן. ת"י כל אימתן ותרגם האימים אימתני כלומר גבורים שתפול אימה בלב רואיהם ואמר שמן כלומר בריאים וחזקים וכן ויכרע במשמניהם ויש לפרש שמן עשירים וגדולים וכדרש סנה משמני הארץ מן שמינא די בארעא כלומר עשירים גדולים

מפיק דוכסין ומעיל דוכסין:

במלמד

הָהָר וְהוּא לִפְנֵיהֶם׃ כח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רִדְפוּ אַחֲרַי כִּי־נָתַן יְהוָה אֶת־אֹיְבֵיכֶם אֶת־מוֹאָב בְּיֶדְכֶם וַיֵּרְדוּ אַחֲרָיו וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאָב וְלֹא־נָתְנוּ אִישׁ לַעֲבֹר׃ כט וַיַּכּוּ אֶת־מוֹאָב בָּעֵת הַהִיא כַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֵן וְכָל־אִישׁ חָיִל וְלֹא נִמְלַט אִישׁ׃ ל וַתִּכָּנַע מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה׃

קדמיהון׃ כח ואמר להון רדיפו בתרי ארי מסר יי ית בעלי דבביכון ית מואבאי בידיכון ונחתו בתרוהי ואחדו ית מגיזת עבראי ירדנא על מואב ולא שבקו אנש למעבר׃ כט וקטלו ית מואב בעדנא ההיא כעסרא אלפין גברא כל אימתן וכל גבר גבר חילא ולא אשתזיב אנש׃ ל ואתברו מואבאי ביומא ההוא תחות יד אנש ישראל ושדוכת ארעא דישראל

שמונים ו' מלאים בקריאה וסי' מציעתא דמשותלת. ותשקוט הארץ דאהוד. ויהי בשמונים שנה דארוך. ויך במחנה אשור דמלכים. ואם בגבורות שמונים שנה, בהראתו את עשר כבוד מלכותו וכל ד"ה דכוו' מלאים במ"א חס'. ויעש מהם שבעים אלף נשא סב"ל. ונמסר גם בסדר בראשית:

רשי

(כח) רדפו. להרוג את כל מואב שבעבר הירדן שלנו: וילכדו את מעברות הירדן. שלא יעברו מואב לנוס ולשוב אל ארצם: (כט) כל שמן. כל גבר אימתן

פי' רבי' ישעיה

(כח) וילכדו את מעברות הירדן למואב. שהיו בני מואב מעבר מערבי של ירדן כדכתיב לעיל ויירשו את עיר התמרים וזו היא יריחו: (כט) כל איש שמן. פי' גבור בעל שמועה כמו לריח שמניך: (ל) ותשקט הארץ שמונים שנה. פי' שקטה הארץ ובין הכל היה שמונים שנה בין השעבוד והשקט:

רלבג

לירדן וכזולת מהמקומות שסבבו מואב מישראל בדרך שלא יוכלו מואב לעבור הירדן ולנוס לארצם: (כט) ואחר זה הכו כל הנמצא ממואב בארץ ישראל בערים ההם והיה מספר המואבים שהכו כעשרת אלפים איש: כל שמן וכל איש חיל. ר"ל כל עשיר וכל גבור חיל כי עגלון קבץ שם לפי הנראה היותר חזקים להיותם סמוכים לארץ ישראל כדי שישמרו הארץ שכבשום ויכבשו תמיד מהארץ שנשארה לישראל: (ל) והנה שקטה הארץ שמונים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עד ס"ב שנה: ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו: הראשון הוא כולל כל ספור זה הספר והוא שמי שיעבוד הש"י הוא מושגח ונעזר בו ואשר יסור ממנו תסור ההשגחה האלהית ויהיה נכון אל שיגיע כל רע ולזה תמצא שתכף שסרו ישראל מאחרי ה' היו נופלין ביד אויביהם וכשובם אליו היו ניצולים ולפי שזה התועלת הוא כולל כל סיפור זה הספר ספר הכתוב בזה הענין בראש הספר בכללות ר"ל כי ישראל כשהחטאו בע"ג והיו נופלים ביד אויביהם וכאשר היו שבים אליו הקים ה' להם שופט והושיעם ובמות השופט היו שבים למרייה וכן בזה הדרך והנה הקדמנו לספר זה התועלת כי הוא כמו כלל בזה הספר ולרוב הספורי' אשר בספור הנביאים: והשני הוא שראוי למי שיתחיל בפועל מה שיכוין בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את פי ה' אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלחם בכנעני ויהי נעזר בש"י לגלות אותם כדי שיפול מזה מורך לב על הנשארים ויתישרו בזה ישראל לנצחם ולזאת הסבה בעינה ספר שקצצו בהונות ידיו ורגליו אדני בזק כמו שביארנו ולזאת הסבה בעינה התחכ' אהוד בזה האופן שספרנו שתשלם לו הצלת ישראל מיד מואב והשבת עריהם שהיו ביד מואב להם: השלישי הוא שראוי למי שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאל תחלה כל מה שירצה שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ואחר זה יבקש מה שנשאר ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתה עכסה עתניאל בן קנז לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלים ענין השדה והנה זה הוא מהתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו בה במה שיצטרך להם לבקש מה חסד בזה מאדמיהם ולזאת הסבה בעינה סבבה שישאל עתניאל השדה לא היה כי אם שאלה אותו מכלב לא היה לה מקום להתרעם עליו ולומר הנה הנגב נתתני: הרביעי הוא שראוי להתחבר עם השלמים הלא תראה כי בני קיני מ.. שהיה חתן משה זכו להתחבר עם ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה: החמישי הוא שאין ראוי לקפח שכר כל בריה ובריה הלא תראה כי האיש היוצא מן העיר היה מוכרח להראות מבוא העיר או יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל עצמו בזאת ההודעה כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו והם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא ידאג לבו מאד על מה שעשה לכם מן החסד בראותו אבדן מולדתו: הששי הוא שראוי לעשות מלחמה בתחבולות יביאו להביא הענין אל תכלית מן הדרוש כ"ש שיהיה ראוי כאשר נלחם ונצחו אויביו בתחבולות להשיב מדה כנגד מדה וכ"ש שיתחייב זה כשיהיה אויבו חזק ממנו כמו שעשה אברהם כשבא להלחם עם ד' המלכים שלקחו את לוט בן אחיו שנחלק עליהם לילה כדי שלא ירגישו ולזה תמצא כי כשראה אהוד מה שעשה עגלון מ' החמס לישראל בבואו עליהם לקחת ארצם על יד בני עמון ועמלק עשה דבריו בחכמה להשיב מה שגזל מהם ולזה השתדל להביא לעגלון מנחה חשובה בעבור ישראל כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו ונזדמן הענין שהיה אהוד אטר יד ימינו כי זה ממה שיעזור לו להשיג מבוקשו בהריגת עגלון קודם שירגישו בזה והנה עשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכר שהוא נושא חרב ולזאת הסבה שמה מתחת למדיו ושלח תחילה לנושאי המנחה קודם שיהרגנו לסבות. האחת שלא אמר לו לעגלון שיש לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון לירא שיהיה על צד התחבולה ושלא יהיה תכלית שלוח המנחה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו אל שישאר יחידי בבית עם אהוד ולזה יצא משם ואחר שב לסורות שכבר שכח דבר מה שהיה לו לדבר אתו והראה זה שלא היה הדבר ההוא מכוון על הכוונה הראשונה כי הוא רחוק שישכח האדם מה שדרכו הוא בעבורו על הכונה הראשונה ואמנם ישכח הדברים שהם על הכוונה השנית ולזה לא נשמר עגלון מזה. והסבה הב' כי בחר אהוד שתהיה הסכנה לו לבדו לא לחביריו נושאי המנחה יחד כי זה ממה שראוי לברור בו כי הוא תועלת ז' בזה הספור. והסבה הג' כי כבר היה יותר קל מהמלט לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם בהצלת עצמו ואם היו עמו חביריו היה עליו משא ההשתדלות בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה אל שלא ימלט איש מהם ולזה הוליך חביריו עד הפסילים באופן שכבר עברו הפסילים כשעש' אהוד זה הפועל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו שניהם לבד בבית כשהביא המלך לקום מעל הכסא ולכבודות תטעת המלך מרוב האומן היה קל עליו אז לקחת חרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעה בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה הענין שאם היה מרגיש בו היה צועק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם הפרדו ממנו הביא בבטנו גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שילא הפרש בזולת שליפת החרב בבטנו כי אם לא היה מת קודם צאתו לא יתכן שישלם המלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדוניהם סגר מכסים במפתח בעבור הלמעות כדי שלא יכנס אדם שם בעודו נפנה בחדר המקרה ובין כך וכך נשלם המלט לאהוד ובעודם מתבהלים על מיתת מלכם השתדל שסגרו ישראל למואב אשר בארץ ישראל הדרך שלא יברחו ולזה לכדו תחלה מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבים אשר בארץ ישראל שלא נהרג והם היו היותר תקיפים שבבני מואב לסבה שזכרנו ובזה האופן רפו ידי הנשארים ולא נלחמו עם ישראל:

ספר

מצודת ציון

התמהמהם (בראשית מ"ג). השעירתה. שם מקום: (ל) ותכנע. מלשון הכנעה:

במלמד

מצודת דוד

(כח) רדפו. ר"ל לכו במרוצה: כי נתן ה'. במה שהספיק בידו להמית את המלך: מעברות הירדן למואב. כי ארץ מואב היא מעבר הירדן המזרחי ולכדו מקום מעבר הירדן לבלי תת לעבור לארצם את אנשי מואב אשר היו בארץ ישראל למשול בה: (כט) כל שמן. כי בא"י היו כל המובחרים שבהם: ולא נמלט. מאותן שהיו בא"י: (ל) שמונים שנה. עד כלות שמונים שנה מזמן התחלת השעבוד:

ואחרי

רש"י

...תן : (לא) מלמד . הוא דרבן מרדע אגוייל"ן בלע"ז : (ב) בחרושת הגוים . שם ... על שם שהיתה חזקה ובולטת : (ג) לחץ את בני ישראל בחוזקה . דרש ר' ... חומא בגידופין וכן הוא אומר חזקו עלי דבריכם : (ד) אשת לפידות . שהיתה ... שה פתילות למקדש : (ה) תחת תומר . תמרים היו לה ביריחו בין הרמה ובין בית ... בהר אפרים . לפי תרגומו ... יונתן יש ללמוד שאין מקרא ... כמשמעו . ואין אלו סימני ... ים ישיבתה אלא למדנו ... שה עשירה היתה ומן ... קומות שאלו היתה פרנסתה ... א יושבת בעירה עטרות ... ה : תחת תומר . תמרים ... לה ביריחו וכרמים ברמה ... תים בבקעת בית אל שהוא ... ום שמן ועפר חיור בהר ... ריס כמו מלכא אומר אני ... וכרין אותה ליוצרי חרס ויש ... תרין עפר חיור שדה זרע ... ו שדה הלבן : (ו) הלא צוה. ... עמה כי החרם תחרימם

ק

רלב"ג

(א) ספר עוד שאחר אהוד ... ה מושיע את ישראל שמגר ... ענת והוא הכה את פלשתים ... מאות איש במלמד הבקר ... א אגולייא בלע"ז ולא מנה ... ה שנים היתה התשועה ... ראל על ידו וידמה שלא ... תה תשועה שלימה כי הכתוב ... ר שכבר הוסיפו בני ישראל ... שו' הרע בעיני ה' אחר שמת ... ד ולזה היו ימי שמגר ... לים בעשרים שנה שלחץ ... ראל בחוקה יבין מלך כנען ... יד סיסרא שר צבאו שהיו ... ם' מאות רכב ברזל : ...) והיה יושב בעיר גדולה ... חקה ולזה נקראת חרשת ... ים ר"ל שהיא היתה נבנית ... לאכת גוים רבים שבאוה ... השתדלו בבנינה שתהיה ... קה מפני ישראל וקראו ... ים רבים ובעלי כלם נשלם ... בנין בתכלית התוקף או יהיה ... ' חרושת הגוים כי לגודל ... עיר היתה נעשית שם כל ... מלאכה מהמלאכות אשר יעשו ... גוים המתחלפין כאילו תאמר אורג ורוקם מיני הבגדים בכללם ולוטש נחשת וברזל וכן הענין בכל מיני המלאכות כי לא ימצא זה בעיר אם לא היתה עיר ... ולה מאד ואפשר שיהיה חרשת הגוים גבול רחב בו ערים רבים והיה הגבול ההוא במקום חזק ואפשר שיהיה בתוך יער גדול כי תרגום יער חורשא וידמה שהיו ... מלכים רבים לפי מה שיראה משירת דבורה אמרה באו מלכים נלחמו וגו' ולא ראינו בסיפור שהביא סיסרא חיל רק מחרשת הגוים . (ד) והנה היתה דבורה ... שפה אז את ישראל ואחשב כי בעת ששבו ישראל אל ה' היתה שופטת אותם והיא סבבה שישובו אל ה' כי הוא רחוק שיעשו ישראל הרע בעיני ה' ולא תוכיחם ... זה דבורה והיא נביאה והנה יורה עוד על מה שאמרנו אמרו היא שפטה את ישראל בעת ההיא : וקראה אשת לפידות כי בעלה היה שמו ברק וברק ולפיד ... קרובים בענין או יהיה פי' אשת לפידו' ע"ד אשת חיל אשת מדני' ויהיה לפידים ולפידות ענין א' והרצון בו כי כבר הגיע עולם מדרגת' בנבואה עד ... יו נראי' לפידי' במקו' שהיתה מגעת לה הנבואה כמו שספרה התורה במרע"ה · (ו) אם היה ברק בעלה ידמה שכבר פירשה ממנו מפני נבואתה ולזה הוצרכה לשלח לקרא

שופטים ג ד

לא ואחריו היה שמגר בן
ענת ויך את־פלשתים שש־מאות
איש במלמד הבקר ויושע גם־הוא
את־ישראל :

ד א ויספו בני ישראל לעשות הרע
בעיני יהוה ואהוד מת : ב וימכרם
יהוה ביד יבין מלך־כנען אשר מלך
בחצור ושר־צבאו סיסרא והוא
יושב בחרשת הגוים : ג ויצעקו בני־
ישראל אל־יהוה כי תשע מאות
רכב־ברזל לו והוא לחץ את־בני
ישראל בחזקה עשרים שנה :
ד ודבורה אשה נביאה
אשת לפידות היא שפטה את־ישראל
בעת ההיא : ה והיא יושבת תחת־
תומר דבורה בין הרמה ובין בית־אל
בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל
למשפט : ו ותשלח ותקרא לברק
בן־אבינעם מקדש נפתלי ותאמר
אליו הלא־צוה יהוה אלהי־ישראל
לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך

תרגום

תמנן שנין : לא ובתרוהי
הוה שמגר בר ענת וקטל
ית פלשתאי שית מאה
גברין בפרש תוריא ופרק
אף הוא ית ישראל :
א ואוסיפו בני ישראל
למעבד דביש קדם יי ואהוד
מית : ב ומסרנון יי ביד
יבין מלכא דכנען די מלך
בחצור ורב חיליה סיסרא
והוא יתיב בתקוף כרכי
עממיא : ג וצעקו בני
ישראל קדם יי ארי תשע
מאה רתיכין דברזלא ליה
והוא דחק ית בני ישראל
בתוקפא עסרין שנין :
ד ודבורה אתתא נביאתא
איתת לפידות היא דינא
ית ישראל בעדנא ההיא :
ה והיא יתבה בקרתא
בעטרות דבורה מתפרנסא
מן דילה ולה דקלין ביריחו
פרדסין ברמתא זיתין עבדין
משח בבקעתא בית שקיא
בבית אל עפר חיור בטור
מלכא וסקין לותה בני
ישראל לדינא : ו ושלחת
וקרת לברק בר אבינועם מקדש דבית נפתלי ואמרת ליה הלא פקד יי
אלהא דישראל איזיל ותתנגיד בטורא דתבור ותדבר עמך עסרא אלפין

ויצעקו ז' וסי' ויבאו שטרי בני ישראל . ופרעה הקריב . ויצעקו אל ה' : וישם מאפל דיהושע . ויצעקו בני ישראל דשופטים ויצעקו אל ה' בצר דיוציאם . ויצעקו אל ה' דיצילם . ויפן יהודה והנה להם דמלכים : למשפט ט"ו וסי' נמסר בסדר מסעי :

תולדות אהרן רכב ברזל . פסחים קיח : אשת לפידות . מגלה יד : תחת תומר . שם : ותקרא לברק . שם :

רד"ק

(לא) במלמד הבקר . הוא הכלי שבראשו האחד תקוע מחט הנקרא דרבן שמפריד בו החורש את הבקר נקרא כן כאלו מלמד הבקר לחרישה וי"ת בפרש תוריא ומן הלשון הזה נקראו רוכבי סוסים פרשים לפי שמפריסין בפריסין שברגליהם מלשון וכלפעמי' יפרים : (א) ואהוד מת . למה זכר מיתת אהוד היה לו לזכור מיתת שמגר שהיה אחריו אלא נראה כי בימי שמגר לא נושעו ישראל תשועה שלמה ולא עזרם מלעשות הרע בעיני ה' ולא שקטה הארץ בימיו הלא תראה כי לא אמר אלא ויושע גם הוא את ישראל והנה כתוב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות וגו' : (ב) אשר מלך בחצור . קודם שהכה יהושע החריבה ושרף את חצור ומלכה הכה בחרב ויבין הוא שהיה מלך חצור אז ומה שנשארו מאותה משפחה הלכו לחרשת הגוים ונתישבו שם והמלך נקרא ג"כ יבין כמו המלך הראשון ופירוש חרושת הגוים מתרגמינן יער חרשא כי היו ביער ההוא מגדלים חזקים וישבו בהם הכנענים הנשארים ות"י בחרושת הגוים בתקוף כרכי עממיא : (ד) לפידות . אמרו שהוא ברק בן אבינועם וברק ולפידות קרובים בענין ובמדרש נקראת אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש : שפטה . פעל עבר מבנין פועל כדומה למרובע או הוא בינוני מן הקל בשקל אוכלת קם : (ה) תמר . כמו תמר ות"י הפסוק כן והיא יתבה בקרתא וגו' וי"ל דרך הפשט שהיה לה בית תחת תומר אחד ונוה שאמר דבורה הוא יתרון ההודעה כי כבר זכרה ואמר והיא ידעמ כי עליה נאמר וזכר אחר כן דבורה לרב ההודעה כי כן משפט הלשון כמו אלה תולדות נח נח וזולתו : ויעלו . והיו עולים אליה בני ישראל למשפט כי היא היתה שופטת את ישראל בימים ההם ונבואתה היתה לזמנה כי לא מצאנו לה נבואה לעתיד : (ו) ותשלח. אם היתה אשתו היתה פרושה מעת

מצודת דוד

(לא) ואחריו . בשנה שמת אהוד היה שמגר לשופט ומת בשנה ההיא : גם הוא. ר"ל לא היתה תשועתו גדולה כשל אהוד ומ"מ גם הוא עשה תשועה מה : ד (א) ואהוד מת . ר"ל מיום שמת אהוד ואף בימי שמגר עשו הרע ולזה לא היתה תשועתו גדולה : (ב) אשר מלך בחצור . טרם לכד יהושע את חצור ומ"ש ביהושע הכה בחרב על חצור הוא מחר ולא על מלכה כי אחר שלכדו שלחו לנפשו ומלך בחרושת הגוים הוא מקום מה נמצא בה כל מלאכת חרש ואומן : (ג) כי תשע וכו' . ולזה לא ערבה לבם לגשת למלחמה וצעקו בתפלה לה' : והוא לחץ וכו' בחזקה . דחק את ישראל בחוזק יד : (ד) אשת לפידות . ר"ל אשת חיל זריזה במעשיה כלפיד אש והוא ענין מליצה וכאשר יאמרו הבריות : היא שופטה . בעבור שהיתה נביאה וזריזה במעשיה בא לה המעלה הזאת להיות שופטת את ישראל : (ה) תחת תומר . לבל תתיחד עם האנשים הבאים אליה למשפט קבעה ישיבתה תחת אילן תמר שאין שם מקום ייחוד : ...יערה בין הרמה וכו' . ר"ל ותמיד היתה דבורה בין הרמה וכו' : ויעלו אליה . אל המקום ההוא : (ו) הלא צוה ה' . באמת צוה ה' כי בנבואה נאמר לה ועם שלא נאמר

מצודת ציון

(לא) במלמד הבקר . הוא המקל שבראשו תקועה כעין מחט הנקרא דרבן ובו מלמד ומורה הבקר לחרישה : ד (ג) ברזל . חזקים כברזל : (ו) מקדש נפתלי . שם מקום בנחלת נפתלי סמינו :

עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי
וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן׃ ז וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־
נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִֽיסְרָא שַׂר־צְבָא
יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ
בְּיָדֶךָ׃ ח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־
תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי
עִמִּי לֹא אֵלֵךְ׃ ט וַתֹּאמֶר הָלֹךְ
אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ
עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־אַתָּה הוֹלֵךְ
כִּי בְיַד־אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִֽיסְרָא
וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶֽדְשָׁה׃
י וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי
קֶֽדְשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי
אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ יא וְחֶבֶר
הַקֵּינִי נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן
מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בצענים (בְּצַעֲנַנִּים ק׳)
אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ׃ יב וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא
כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃
יג וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע
מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן׃

גַּבְרָא מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי
זְבוּלֻן׃ ז וְאַתְתֵּיב עַל יְדָךְ
לְנַחְלָא דְקִישׁוֹן יָת סִיסְרָא
רַב חֵילָא דְיָבִין וְיָת רְתִיכוֹהִי
וְיָת מַשִּׁרְיָתֵיהּ וְאֶמְסְרִינֵיהּ
בִּידָךְ׃ ח וַאֲמַר לַהּ בָּרָק
אִם תֵּיזְלִין עִמִּי וְאֵיזִיל וְאִם
לָא תֵיזְלִין עִמִּי לָא אֵיזִיל׃
ט וַאֲמָרַת מֵיזַל אֵיזִיל עִמָּךְ
לְחוֹד אֲרֵי לָא תְהֵי
תוּשְׁבַּחְתָּךְ עַל אוֹרְחָא דְאַתְּ
אָזֵיל אֲרֵי בְּיַד אִתְּתָא
יִמְסַר יְיָ יָת סִיסְרָא וְקָמַת
דְּבוֹרָה וַאֲזָלַת עִם בָּרָק
לְקֶדֶשׁ׃ י וּכְנַשׁ בָּרָק יָת
שִׁבְטָא דִזְבוּלֻן וְיָת שִׁבְטָא
דְנַפְתָּלִי לְקֶדֶשׁ וּסְלִיקוּ
עִמֵּיהּ עַסְרָא אַלְפִין גַּבְרָא
וּסְלֵיקַת עִמֵּיהּ דְּבוֹרָה׃
יא וְחֶבֶר שַׁלְמָאָה אִתְפְּרַשׁ
מִשַּׁלְמָאֵי מִבְּנֵי חוֹבָב
חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה וּפְרַסֵיהּ
לְמַשְׁכְּנֵיהּ עַד מֵישַׁר אַגְנַיָּא
דְעִם קֶדֶשׁ׃ יב וְחַוִּיאוּ
לְסִיסְרָא אֲרֵי סְלִיק בָּרָק בַּר
אֲבִינוֹעַם לְטוּר תָּבוֹר׃
יג וּכְנַשׁ סִיסְרָא יָת כָּל
רְתִיכוֹהִי תְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא וְיָת כָּל עַמָּא דְעִמֵּיהּ מִתְּקוֹף כְּרַכֵּי
עַמְמַיָּא לְנַחְלָא דְקִישׁוֹן׃

רש״י

כך שנויה במכילתא: (י) ויעל ברגליו. עמו: (יא) אילון בצעננים. מישור אגניא מקום מישור של בצעים מרפיק בלע״ז והוא אגניא גבים כמין גומות שהמים נקבצים שם אגני דארעא מקרון: (יג) מחרושת הגוים אל נחל קישון. הוציאם שילם אל נחל קישון מחרושת הגוים שהוא

רד״ק

מעת התנבאותה ויושבת לה תחת התומר ועתה שלחה לקרוא לו לאמר לו הנבואה אשר דבר ה׳: הלא צוה. אינו תחלת הדברים אלא אמרה לו דברים אחרים קודמים לזה והכתוב אחז תכלית הדברים מה שהיה בהן מן הצורך וכן הלא שמעת בתי וכן כי נתן ה׳ בידינו את כל הארץ שאמרו מפי המרגלים כמו שפירשנו והלא גם כן המלה הזאת לחזק הדבר שמתרה בחברו ומזהירו ואומר הלא אמרתי לך הזכר לך והשמר שלא תתרשל בדבר וכן הלא שלחתיך שאמר לגדעון: ומשכת. תמשוך ישראל ותפתם בדברים עד שתביאם בהר תבור כי יראים היו מחיל סיסרא לפיכך היו צריכים פתוי ודברים רכים: (ז) ומשכתי. אמר כי רצו אמשכני סיסרא שלא יצא באותה מלחמה כי מגולה יהיה אם יצא והקב״ה משך לבו לצאת וזה הוא שאמר ומשכתי וי״ת ואיתביל. ותרגום והגירם על ידי חרב ותבינון מ״י קטולין: (ט) כי ביד אשה. זו יעל שנמכר סיסרא בידה ועל פי הנבואה אמרה זה ואינו נכון לענין הפסוק שאמר אפס כי לא תהיה תפארתך אלא פירושו כך אם אלך לא תהיה תפארתך כי על ידי תהיה התשועה ויאמרו כי ביד דבורה ימכור ה׳ את סיסרא ולא תהיה התשועה הזאת נקראת על שמך: (י) ויעל ברגליו. הטעם: (יא) נפרד. קמוץ פי׳ נפרד ממדבר יהודה שישבו שם בני קיני כשעלו מעיר התמרים: אילון בצענים. כן כתיב וקרי בצעננים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע אצלם וי״ת מישר אגניא דומה שלקחוהו מן בצעי המים בדברי חז״ל שהם גבים מלאים מים בשדות שהם כמו אגנות מלאות מים וכן זכרוהו הם ז״ל בזה הלשון כמו שאמרו הכנסו אגני דארעא מקרון: (יב) מחרושת הגוים. פירשנוהו למעלה

רלב״ג

לקרא לו במקום שהיה יושב והוא קדש נפתלי או היתה היא גם כן יושבת בקדש נפתלי אך לאשפט יעלו אליה בני ישראל למקום ההוא שהיתה בו תמר ולזה יקראוהו תומר דבורה כי מנהגה היתה לשבת במשפט במקום ההוא. והנה אמרה דבורה לברק באמת צוה ה׳ אלהי ישראל שתעשה זה והוא שתמשוך בהר תבור לב ישראל באופן שתביא שם עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון וזה אמנם יהיה על צד ההסתה והפתוי בדברים שיאמר להם על צד שהנה יעד השם להם בנבואה שינצחו חיל סיסרא ויש להם לבטוח בזה בשי״ת כי אין מעצור לה׳ להושיע ברב או במעט והשי״ת יסבב שימשוך אליך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו ויתנהו בידך. ואם יאמר אומר למה צוה השם לצוות ברק שימשוך מישראל י׳ אלפים איש אל הר תבור בדברי פתוי והסתה ואיך לא משכם השי״ת שם כמו שמשך סיסרא ורכבו והמונו אל נחל קישון. נאמר לו כי השי״ת לא ישתדל בפעולות המופתים כי אם לעת הצורך ולפי שהיה אפשר שימשכו ישראל בזה האופן לא היה רצון השי״ת לחדש להם רצון שיבואו שם על דרך מופת: (ח) והנה היתה תשובת ברק שאם תלך עמו דבורה במלחמה ילך ואם לאו לא ילך כי חשב כי בזכותה תדבק יותר ההצלחה עם חיל ישראל הנלחמים עם סיסרא: (ט) וענתה דבורה שכבר תלך עמו באמת אבל לא יהיה לו להתפאר על הדרך אשר הוא הולך כשינצח סיסרא המונו ורכבו: כי ביד אשה ימכור ה׳ את סיסרא. ר״ל ביד דבורה כי אליה נתיחס זה הנס כמו שיראה בדבר השירה הנזכרת אחר זה ונתנבאה עם זה שסיסרא יפול ביד אשה והיא יעל כמו שנתבאר בזה הספור: (יא) והנה זכר שחבר הקיני היה נפרד מקין מבני חובב חותן משה שספר למעלה שישבו את יהודה במדבר יהודה ונטה אהלו עד אילון בצעננים אשר את קדש ויורה פועל יעל שמנהג חבר הקיני היה כמנהג שאר בני חובב להתנהג בדת ישראל ולזה השתדלה יעל להרוג סיסרא ואמנם היה שלום בין חבר הקיני ובין סיסרא עם היות המלחמה בין סיסרא ובין ישראל כי אולי חבר הקיני נתן צוארו תחת עול יבין מלך כנען או היתה אהבה ביניהם לסבה אחרת: (יב) והנה הוגד לסיסרא כי עלה ברק בן אבינועם הר תבור והזעיק סיסרא את כל רכבו ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון והנה אמרו כי עלה ברק הוא לאות כי דבורה היתה אשת ברק כי אם לא היה הענין כן היה ראוי שיאמר כי עלתה דבורה ואולם כי היא היתה המנהגת את ישראל וזה כי הראש ראוי שיזכר בזה ואמנם מפני שהיה ברק בעלה יחס

המונו ג׳ מלאים וסי׳ ומשכתי אליך אל נחל קישון. והמונו צחה צמא. אמר אל פרעה: ויזעק ד׳ בקריאה וסי׳ ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי. ויזעק סיסרא את כל רכבו. ויזעק אותי
תולדות אהרן אם תלכי עמי. ב״ק נב זכר ויקרא: וחבר הקיני. זכר נשא:

מצודת ציון

(ז) המונו. הוא ענין עם רב ע״ש שקול המייתם רבה: (ט) אפס. רק: תפארתך. שבחך: ימכור. ימסור: (י) ויזעק. ענינו אסיפה הבאה בזעקה המאסף וכן מה לך כי נזעקת (לק׳ יח): קוס

מצודת דוד

ימכור. מכר: לך ומשכת. משוך לבות בני ישראל לפתותם לבא עמך בהר תבור להלחם בסיסרא כי מאד פחדו מחילו הרב: (ז) ומשכתי וכו׳. ר״ל אתן בלבו ללכת אל נחל קישון: (ח) אם תלכי עמי. אל המלחמה: (ט) אפס וכו׳. כי הנה כשאר הניתן לשר הצבא הוא בעבור אחד משני דרכים או בהראות אומן לבבו ללכת למלחמה מבלי פחד או בהתגבר הוא או אחד מאנשיו להמית הגדול מאנשי בני מלחמתו ולזה אמרה הלא סיסרא יומת ע״י אשה והיא יעל אשת חבר הקיני כאשר יאמר בענין א״כ ידעו הכל שמיד ה׳ היתה זאת כי לא נכה תגבר אשה וא״כ אם גם תפחד ללכת למלחמה בלעדי א״כ שוב לא תהיה לך על הדרך שאתה הולך התפארות הראוי לך בהיותך שר הצבא כי לא יהיה במה לפארך: (י) ויעל. העלה להר תבור עשרת וכו׳ עם ההולכים אחריו כמו לעם אשר ברגלי (לק׳ ח׳): (יא) נפרד מקין. פירש ח״ע משאר בני קין שישבו במדבר יהודה כמ״ש בתחילת הספר: מבני חובב. על קין הוא חוזר: ויט אהלו. ועל שבא לומר שגם סיסרא אל אהל יעל אשת חבר הקיני לכך הקדים לומר שחבר נפרד מקין ונטה אהלו פה: (יב) כי עלה וגו׳. וגו׳

שהוא יושב שם: (יח) בשמיכה. תירגם יונתן בגונכא ופירש רב האי גונכא גלוסקרין קוס"א בלעז: (יט) נאד החלב. שהחלב מכביד את הגוף להיות נרדם: (כ) עמוד פתח האהל. וז"ל עמוד בדבר ויש פותרים עמוד כמו לעמוד: (כא) יתד האהל. קבילייל בלעז שתוקעין בארץ עם שיפולי האהל לפושטו: המקבת. ארזפתא מרטיל בלעז: בלאט. בחרש:

ותאמר

למעלה: (יד) הלא יצא לפניך. כתרגומו הלא מלאכא דה' נפק לאצלחא קדמך: (יז) וסיסרא נס. לא נס אל מקום שנס מחנהו כי הם נסו אל נוכח ארצם שהיא חרושת הגוים וברק ועמו רדפו אחריהם והכום לפי חרב וסיסרא ידע שלא יוכל להמלט בנסו כי ידביקוהו וגם למקום אחר שלא ירגישו בו וירדפו אחריו וגם למקום אחר קרוב למקום המלחמה להמלט אל אהל יעל כי שלום היה ביניהם וחשב שימלט שם ויסתירוהו עד עבור המלחמה: (יח) סורה אדני סורה אלי. שניהם מלרע שלא כמנהג ברוב: בשמיכה. ת"י בגונכא ופירש רבינו האיי ז"ל גלוסקרא שמכר. בדברי רז"ל קוסי"א בלעז. ובערבי נואבי כלשון התרגום והוא כסות שע יוצאין ממנו ציצית מן הצמר בכל פני הכסות ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה כי בדבריהם שמיכתא דבר שע ובויקרא רבה ותכסהו בשמיכה רבנן דתמן אמרי בסודרא רבנן דהכא אמרי במשיכלא אמר ר"ש לקיים חזרנו בכל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה אלא מה הוא שמיכה בשי"ן כתיב שמיכה כלומר שמי הוא כאן שמעיד על יעל שלא נגע בה סיסרא: (יט) ותשקהו ותכסהו. חזרה וכסתו אחר שהשקתה אותו כדי שירדם ולא ירגיש ומה שהשקתו חלב להכבידו כדי שיהיה נרדם: (כ) עמוד. מקור ויאמר אליה לעמוד פתח האהל:

ותקח

רלבג

יחם הראשיות לו: (יד) ותוסף דבורה לברק שיקום להלחם עם סיסרא ותילו כי השי"ת יצא לפניו להלחם בהם והנה נפלו כלם ביד ברק ותילו זולת סיסרא שחשב להמלט נפשו באהל יעל לפי שהכבר היה שלום ביניהם ויעל הראתה עצמה חפצה להצילו וכסתה אותו בשמיכה בתוך אהלה שלא יראוהו שם והנה שמיכה הוא קוסי"ה בלעז והנה שאל מים ונתנה לו חלב להרדימו עם מה שעזר להרדימו היותו עיף ויגע כדי שתוכל להמיתו בהיותו נרדם והנה לקחה יעל את יתד האהל שהיה מברזל לפי מה שאחשוב: (כא) ותשם את המקבת בידה. הוא כלי ברזל שמכין בו האבנים ופוסלין אותן שמה היתד כנגד רקתו והכתה במקבת על היתד עד שנתקע היתד ברקתו ונפלה בארץ ונתקעה בה והנה סיסרא היה נרדם והכבר היה עיף קודם זה ולזה לא הרגיש בזה הפועל:

והנה

יד ותאמר דברה אל ברק קום כי זה
היום אשר נתן יהוה את סיסרא
בידך הלא יהוה יצא לפניך וירד
ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש
אחריו: טו ויהם יהוה את סיסרא
ואת כל הרכב ואת כל המחנה
לפי חרב לפני ברק וירד סיסרא
מעל המרכבה וינס ברגליו: טז וברק
רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה עד
חרשת הגוים ויפל כל מחנה סיסרא
לפי חרב לא נשאר עד אחד:
יז וסיסרא נס ברגליו אל אהל יעל
אשת חבר הקיני כי שלום בין יבין
מלך חצור ובין בית חבר הקיני:
יח ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר
אליו סורה אדני סורה אלי אל תירא
ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה:
יט ויאמר אליה השקיני נא מעט
מים כי צמתי ותפתח את נאוד
החלב ותשקהו ותכסהו: כ ויאמר
אליה עמד פתח האהל והיה אם
איש יבוא ושאלך ואמר היש
פה איש ואמרת אין: כא ותקח יעל
אשת חבר את יתד האהל
ותשם את המקבת בידה ותבוא
אליו בלאט ותתקע את היתד

יד ואמרת דבורה לברק קום ארי דין יומא דמסר יי ית סיסרא בידך הלא מלאכא דיי נפק לאצלחא קדמך ונחת ברק מטורא דתבור ועסרא אלפין גברא בתרוהי: טו ותבר יי ית סיסרא וית כל רתיכיא וית כל משריתא לפתגם דחרב קדם ברק ונחת סיסרא מעל רתיכא ואפך ברגלוהי: טז וברק רדף בתר רתיכא ובתר משריתא עד תקוף כרכי עממיא ואתקטלא כל משרית סיסרא לפתגם דחרב לא אשתאר עד חד: יז וסיסרא אפך ברגלוהי למשכנא דיעל אתת חבר שלמאה ארי שלמא בין יבין מלכא דחצור ובין בית חבר שלמאה: יח ונפקת יעל לקדמות סיסרא ואמרת ליה זור רבוני זור לותי לא תדחל חר לותה למשכנא וכסיתיה בגונכא: יט ואמר לה אשקיני כען זעיר מיא ארי צחי אנא למשתי ופתחת ית נודא דחלבא ואשקיתיה וכסיתיה: כ ואמר לה קומי בתרע משכנא ויהי אם אנש ייתי וישאלניך ויימר האית כא גברא ותימרין לא: כא ונסיבת יעל אתת חבר ית סכת משכנא ושויאת ית ארזפתא בידה ועלת לותיה ברז ונקישת ית

ג' את מתנה · ל' · ג' · ג' פ"פ · ב' מלר' וכת' · ח' · ל' וכ"ע · ל' ל' ב' · ל' בנכ"א · ג' · ג' · ד'

פי' רבי' ישעיה

(י) ויעל ברגליו. כמו ואת העם אשר ברגליך: (יח) ותכסהו בשמיכה. מין מכסה הוא: (יט) נאד החלב. מפני שהחלב משכר: (כ) ויאמר אליה: מוד. פי' שם המקור הוא אמר אליה לעמוד פתח האהל ואינו ציווי שהיה לו לכתוב עמדי: (כא) יתד האהל דבוק ובמופסק יתד הירד בקמץ:

תולדות אהרן נאד החלב. מז"ה נה

ודבר אלי. ויזעק ויאמר בנינוח: דברה ג' חס' וסי' ותמת דברה מנקת רבקה. ותאמר דברה אל ברק קום. ושרי בישכר עם דברה. וסי' בלשון תרגום אתקברו דרבנביא דברק. ונמסר גם בסדר וישלח: וברק ג' בקריא' וסי' וברק רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה. ותשר דברה וברק בן. וברק ממרומתו יהלוך: לא נשאר ג' פסוקים מטעין בתוך וסי' ערוב לא נשאר אחד. פרעה לא נשאר בהם עד אחד. סיסרא לא נשאר עד אחד: האהלה ח' וסי' ויטהר אברהם. ויבאה יצחק האהלה. ויצא משה לקראת חתנו. והיה כצאת משה. והיה כבא משה האהלה. וישארו שני אנשים. וישלח יהושע מלאכים. ותצא יעל לקראת סיסרא: בלט ד' ג' חס' א' וא' כתיב א' וסי' ותבא אליו בלאט דיעל מ"ל. דברו אל דוד בלט. ויכרת את כנף המעיל. ותבא בלט ותגל מרגלותיו.

מצודת דוד

(יד) קום. ר"ל אל תתעכב ובזה הבין שרוצה להלחם ולכך עלה להתגבר בהר: כי זה היום. ר"ל הגזרה גזורה שהיום תגלחי את סיסרא ולא תוכל עוד להתעכב בהר: הלא ה'. לא תירא לרדת לעמק כי הלא ה' יכו': (טו) לפי חרב. להיות נהרגים בחדוד החרב: ברגליו. לבל יכיר אותו מי מבני ישראל ויתפשו אותו: (טז) עד אחד. אפילו אחד: (יז) אל אוהל. לנד האוהל: כי שלום. ולזה חשב להמלט שמה: (יח) סורה. ראתה שהיה כמסתפק אם ילך לאהלה אם לנוס עוד לכן ואמרה לו סור ממקום מהלכך ובוא אלי ואל תירא: (יט) נאד החלב. השקתו חלב כי מביא תרדמה: ותכסהו. כי בעת השקתו עלה כסויו וחזרה לכסותו: (כא) יתד האהל. היתד שעשוי לתקוע בארץ עם שפולי האוהל: בלאט. לבל יעור משינתו: ותצנח בארץ. הכתה במקבת על היתד עד שחלף רקתו ונתחב בארץ: והוא נרדם. ר"ל על שהיה נרדם ומשתיית החלב

מצודת ציון

(יד) קום. הוא ענין זרוז: (טו) ויהם. מלשון מהומה: (יח) סורה. ענין נטיה מן המקום: בשמיכה. היא כסות עב ווילאים ממנה עליות ובת"י בגונכא וכן ויקח המכבר (מ"ב ח') ת"י גונכא: (יט) צמתי. מלשון צמאון: נאד. שם כלי מה: (כ) ושאלך. מלשון שאלת מה: פה. בהאהל הזה: (כא) יתד. מסמר: המקבת. שם כלי וכו מכין היתד לנעצו בארץ וכן ובמקבות יצרהו (ישעיה מ"ד): בלאט. בהסתר ובהחבא כמו ותבא בלאט ותגל מרגלותיו (רות ג') ותתקע נעצה ותחבה: ברקתו. הוא צד גובה הפנים וכן כפלח הרמון רקתך (ש"ה ד') ונקראת כך למיעוט הבשר שבה כמו ורקות בשר (בראשית מ"א)

רדק

ותצנח. כיתד שנכנס רקתו ותקעה בארץ: נרדם. פתח והוא נפעל עבר: ויעף. כמין נפתח להבדיל בינו ובין ויעף אלי שהוא ענין אחר ופי' ויעף וכבר עיף לסיבה נרדם ולא הרגיש בהכותה אותו וימת: (א) ותשר דבורה וברק בן אבינועם. לפי שדבורה עיקר המעשה כמו ותדבר מרים ואהרן: (ב) בפרוע פרעות. בנקום נקמות. תרגום נקום נקמת איתפרע פורענותא: בהתנדב עם. כשישראל מתנדבים ומתגברים לצאת למלחמה כלומר על הרע ועל הטוב ברכו ה' ותי' הפסוק כן כד מרדו בית ישראל באוריתא וגו': שמעו מלכים. מלכי הארץ וי"מ כנגד ישראל אמר כענין שאמרו כל ישראל בני ישרים הם: (ד) ה' בצאתך משעיר. רוב מפרשים פירשו ענין זה על מתן תורה שחרדו ההרים ונטפו מים וכן פי' זה סיני כמו זה סיני שחרד כמו שנאמר ויחרד כל ההר מאד כן חרדו שאר ההרים כמו הר שעיר והר פארן ואפים שאינו כתוב שם אלא ויחרד כל ההר וכן דעת המתרגם. והחכם רבי אברהם אי"ע ז"ל פי' כי הוא רמז למלחמות שנלחם הקב"ה בעבור ישראל וכן חזה מסעיר למו וכן אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן וכן אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה: ארץ רעשה

תרגום

סַכִּתָא בְּצִדְעֵיהּ וּנְעָצַת בְּאַרְעָא וְהוּא דְמוּךְ וְאִשְׁתַּלְהִי וּמִית: כב וְהָא בָרָק רָדַף יַת סִיסְרָא וּנְפַקַת יָעֵל לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרַת לֵיהּ אִיתָא וְאַחֲזֵינָךְ יַת גַּבְרָא דְאַתְּ בָּעֵי וְעָל לְוָתַהּ וְהָא סִיסְרָא טְרִיף וּמִית וְסִכְּתָא נְעִיצָא בְּצִדְעֵיהּ: כג וּתְבַר יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כד וְאָזְלַת יַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָזְלָא וְתָקְפָא עַל יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן עַד דִי שֵׁיצִיאוּ יַת יָבִין מַלְכָּא דִכְנָעַן: א וְשַׁבַּחַת דְבוֹרָה וּבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְאִתְעֲבִידָא לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר: ב כַּד מְרָדוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָא וּטְרָדוּנוּן מִקִּרְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אִתְגַּבַּרוּ אִנּוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְתָרְכוּנוּן מִכָּל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן עַל פּוּרְעָנוּת תְּבַר סִיסְרָא וְכָל מַשִׁרְיָתֵהּ וְעַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְאִתְעֲבִיד לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן תָּבוּ חַכִּימַיָא לְמֵתַב בְּבָתֵּי כְנִשְׁתָּא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּלְאַלָּפָא יַת עַמָּא פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא בְּכֵן בָּרִיכוּ וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ: ג שְׁמַעוּ מַלְכַיָא דַאֲתוֹ עִם סִיסְרָא לִקְרָבָא אֲצִיתוּ שִׁלְטוֹנַיָא דַהֲווֹ עִם יָבִין מַלְכָּא דִכְנַעַן לָא בְחֵילַתְכוֹן וְלָא בִגְבוּרַתְכוֹן אִתְגַּבַּרְתּוּן וּסְלֵקְתּוּן עַל דְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַרַת דְבוֹרָה בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ אֲנָא מְשַׁבְּחָא מוֹדָא וּמְבָרְכָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל: ד יְיָ אוֹרַיְתָךְ דִיהַבְתָּא לְיִשְׂרָאֵל כַּד עָבְרִין עֲלַהּ הֲוָה שָׁלְטִין בְּהוֹן עַמְמַיָא וְכַד תַּיְבִין לַהּ מִתְגַּבְּרִין אִנּוּן עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן יְיָ בְּיוֹם אִתְגְּלִיתָךְ לְמִתְּנַהּ לְהוֹן מִשֵּׂעִיר בְּהוֹן וְאִתְגְּלִיתָא בְּהוֹפָעוּת יְקָרָךְ עַל תְּחוּמֵי אֱדוֹם

שופטים ד ה

בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם
וַיָּעַף וַיָּמֹת: כב וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־
סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר
לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה
מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל
מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ:
כג וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת יָבִין
מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
כד וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה
עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ
אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן:
ה א וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר:
ב בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה:
ג שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים
אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה
אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
ד יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר
בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ

ג' · ג' ר"פ גס' · ל' · ל' · ל' · ג' ר"פ בטעם נגס: · ל' · ל' · ל' · ג' · ל' · ס' · ח'. כל קרי' ג חס' במ"ג · ל' · ג' בנביאים · ל' בישימון

רשי

ותצנח בארץ. ונעצה בארעא: (כב) ברקתו. בצדעיה ג"א סימפיי"ש בלעז ותחבה ברקתו ובארץ: (ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם. כשבא פרעות על ישראל ... נגס העובדי כוכבים על עזבם את ה' והתנדב העם לשוב בתשובה מיהם. ברכו את ה' על התשועות שעשה: (ג) אנכי. אנכי. כפול שמעתי מדרש אגדה לא קפח הקב"ה שכר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו שבחת הסנים אמר להם הקדוש ב"ה סוף שאני פורע לכם כפלים נאמר בסיני אנכי ה' אלהיך בתבור יאמר אנכי אנכי. נאמר בסיני אנכי ה' אלהיך בכרמל יאמר כפול ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים בימי אליהו: (ד) ה' בצאתך משעיר. זה מ"ת כמה שנאמר וזרח משעיר למו. ומה ענינה לכאן כך אמרה דבורה קשה היא התורה לפרוע ממנה ומובה

רלבג

(כב) והנה ברק היה רודף אחר סיסרא כשלא מצאהו בדרכו שרדף עד חרושת הגוים ועלה על דעתו כי כבר היה נחבא באחד מהמקומות והודיעה אותו יעל כי הוא מת בביתה ונתבאר לברק כי יעל המיתתו כי ראה היתד ברקתו: (כד) ובסוף הענין הכריתו בני ישראל בימי דבורה את יבין מלך כנען ועל זה הנה שעשה הש"י לישראל על יד דבורה שרה היא וברק זאת השירה שזכר ואין הרצון בזה שיהיה ברק עוזר לה בעשיית השירה כי היא לבדה עשתה אותה והנה מה שאמר ברק כזכר אז ישיר משה וגו': (ב) בפרוע פרעות. הוא מענין השבתה וביטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושבתים ומבוטלים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך הש"י בשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה עם רוחם חולשתם וגבורת סיסרא והילו כי זה היה נפלא מאד: (ג) שמעו מלכים, ר"ל מלכי האומות כדי שיראו מה שהראה לישראל: אנכי לה',

פי' רבי ישעיה

ברקתו. תרגום בצדעיה: ותצנח בארץ. הגיעה היתד עד הארץ שנקבה שתי צדעיו ונגעה יתד בארץ ודומה לו ותצנח מעל החמור. שהגיעה עצמה עד הארץ: והוא נרדם ויעף וימות. פי' מקרא מסורס הוא. ויעף. ונרדם. וימות. ויעף כמו עיף. כמו כתב כנגם:

ברכו ה' ה' דסמיכי בקריא וסי' בפרוע פרעות בישר'. לבי לחקקי ישר'. ברכו ה' מלאכיו. ברכו ה' כל צבאיו. ברכו ה' כל מעשיו: האזינו ח' בקריא' סי' נמסר בריש סדר האזינו:

תולדות אהרן בפרוע. שבת קיט אשר לך לך (פסחים לז): בצאתך משעיר. אשר אמר בלק:

ר"ל כי לא עם אחר ולזה נאה לי לשיר ולזמר לפי אלהי ישראל כי הפליא חסדו לי: (ד) ה' בצאתך משעיר. ובלכת לעדך משדה אדום ארץ רעשה ואמר על דרך המשל כאילו השמים והעבים נתכו והיו למים והנה אמר זה למשל על מלחמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאד שהיהם אחר לאת ישראל משעיר שסוב אל אדום כמו שמסכר זה בתורה ורמז עוד בזה על שאמר המלחמי' שהיו אחר זה ובכמו זה הסוסן ממשל

מצודת ציון

מא): ותצנח. ענין נטיה כמו ותצנח מעל החמור (לעיל א'): נרדם. מלשון תרדמה ושינה. ויעף. ענין יגיעה: (כד) וקשה. ר"ל וחזקה: ה (א) ותשר. מל' שירה: (ב) בפרוע פרעות. ענין נקמה כי נקום נקמת (במדבר ל"א) תרגמו אתפרע פורענותא: (ג) האזינו. הטו אזן לשמוע. רוזנים. ענין שרים כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב'): (ד) בצעדך. מל'

מצודת דוד

החלב ועיף על כי גם ברגליו ולזה מת מיד: (כב) רודף את סיסרא. לפי מחשבת דעתו לבקשו באשר הוא שם: (כד) ותלך וגו'. ר"ל בכל פעם יותר: ה (א) לאמר. ר"ל שבט ישראל יאמרוהו: (ב) בפרוע פרעות. ר"ל במה שנקם הקב"ה נקמותיו ע"י ישראל להיות נראה שבכח ידם נעשתה והיא להם לכבוד: בהתנדב עם. ר"ל בעבור מה שנתן ה' בלב העם להתנדב ללכת למלחמה עם כי ראו חולשתם וגבורת סיסרא: ברכו ה'. בעבור שתי אלה ברכו ה': (ג) שמעו מלכים. את אשר אני דובר למען תיראו להלחם עוד בישראל: אנכי לה'. ר"ל על אשר אנכי לה' ולחלקו לכאמין בו לזה אנכי אשירה על התשועה שנעשה לי ממנו: (ד) בצאתך משעיר. כשיצאת לפני ישראל כשעברו את הר שעיר כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג: בצעדך משדה אדום. כפל הדבר במלות שונות וכדרך השיר: ארץ רעשה. החריד והרעיש

רש"י

ומובה היא לדבק בה שהרי במורא וגבורה נתנה ולכך נמסרו ישראל ביד העובדי כוכבים על שהניחו תורה ולכך נמסרו ישראל ביד העובדי כוכבים על פריעתם הימנה וכשהתנדבו לפסוק בה מספו כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן : נטפו . הוילו של תחייה : (ה) הרים נזלו . כמים נוזלים נמוגו . זה סיני . כבר מסורת מה נראה בו עשן כולו וקול ולפידים ולא מפני ה׳ והרי זה מקרא קצר זה סיני מה אירע בו מפני אשר ירד עליו ה׳ : (ו) בימי שמגר בן ענת בימי יעל . מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה : חדלו ארחות . היו יראים ישראל לצאת לדרכם מפני העו"ג והיו הולכים דרך עקלתון בהחבא : (ז) חדלו פרזון . ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני העו"ג ונאספו אל ערי המבצר : עד שקמתי . כמו שקמתי . וכן שאתה מדבר עמי : (ח) יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים . כשבחר לו ישראל אלהים חדשים אז הוזקק למלחמה בשעריהם ראו כחה בהתנדבם אם יראה בישראל מגן ורומח . שצריך להלחם בארבעים אלף ראשי גייסות שהביא העו"ג עליהם וכולם

רדק

רעשה . וכן ותגעש ותרעש הארץ הכל רמז למלחמות ופי׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום כי שם התחילו ישראל להלחם באומות כשעברו את הר שעיר ונלחמו בסיחון ועוג ויצא השם ית׳ לפניהם ונלחם ובכחו גברו בכל המלחמות ההם וכן שמים נטפו גם עבים נטפו מים : (ה) הרים נזלו מפני ה׳ . הכל משל על המלחמה עי"ד מן שמים נלחמו . ופי׳ זה סיני כמו שזה סיני הרד מפני אלהי ישראל כן חרדו כל העולם מפניו כמו שנאמר תפול עליהם אימתה ופחד נמוגו כל יושבי כנען : (ו) בימי שמגר בן ענת . הוא היה משופטי ישראל כמו שהזכיר למעלה ואף על פי שהושיע את ישראל לא היתה התשועה הגדולה הזאת כי בימיו חדלו ארחות . וטעם להזכיר יעל כלומר אע"פ שעל ידה באה קצת התשועה הזאת ודומה כי היא היתה אשה חשובה ואוהבת ה׳ שהביא על ידה התשועה הזאת אע"פ כן לא היתה היא תחילת התשועה עד שקמתי אני דבורה שקמתי והייתי כאם לישראל : (ז) חדלו פרזון. פרזון הם מענין ערי הפרזות ושקמתי שניהם השי"ן פתוחה פתח גדול במקום פתח קטן : (ח) יבחר . כשבחר ישראל אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערי ולא היו יכולין לראות מגן ורומח להלחם באויביהם ואע"פ שהיו ישראל רבים ארבעים אלף ויותר והוא הך המשון אע"פ כן היו נסים מפני אויביהם ונסגרים בעריהם ואויביהם רודפים אותם עד השערים ויש מפרשים מגן אם יראה לשבח כלומר כשהיו ישראל עושין רצון הבורא יתברך ולא

ד רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ
גַּם־עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃
ה הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה
סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
ו בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי
יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי
נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת
עֲקַלְקַלּוֹת׃ ז חָדְלוּ פְרָזוֹן
בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי
דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם
בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים
אָז לָחֶם שְׁעָרִים מָגֵן
אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף
בְּיִשְׂרָאֵל׃

ד אַרְעָא זָעַת אַף שְׁמַיָּא
ה סְכוּ אַף עֲנָנַיָּא נְגִידוּ
מִטְרָא׃ ה טוּרַיָּא זָעוּ
מִן קֳדָם יְיָ טוּרָא דְתָבוֹר
טוּרָא דְחֶרְמוֹן וְטוּרָא
דְכַרְמְלָא מִתְרַגְשִׁין דֵּין עִם
דֵּין וְאָמְרִין דֵּין לְדֵין דֵּין
אָמַר עֲלַי תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ
וְלִי חֲזֵי וְדֵין לְדֵין אָמַר עֲלַי
תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ וְלִי חֲזֵי
אַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ עַל טוּרָא
דְסִינַי דְהוּא חֲלַשׁ וּזְעֵיר מִכָּל
טוּרַיָּא דֵּין סִינַי מִתְרְגִיף
וּמִתְרְגִישׁ וְסָלִיק תְּנָנֵיהּ
כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא מִן קֳדָם
דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַייָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ו כַּד חָבוּ

בְּיוֹמֵי שַׁמְגַּר בַּר עֲנָת בְּיוֹמֵי יָעֵל פְּסַקוּ עָדֵי אוֹרְחָן דַּהֲווֹ מְהַלְּכִין בִּשְׁבִילִין דִּתְקִינִין
תָּבוּ לְמֶהֱוֵי אָזְלִין בְּאוֹרְחָן מְנַגְּבָן׃ ז חֲרוּבָא קִרְוֵי פְּצִחַיָּא דַּהֲווֹ יָתְבִין בְּאַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל אִצְּטְדִיאָה וְאִטַּלְטַלוּ דַּיָּרֵיהוֹן עַד דְּאִשְׁתַּלְחֵית אֲנָא דְבוֹרָה אִשְׁתַּלְחֵית
לְאִתְנַבָּאָה עַל דְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ח כַּד אִתְרְעִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא
חַדְתָּן דְּמִקָּרִיב אִתְעֲבִידָא דְלָא אִתְעֲסַקוּ בְהוֹן אֲבָהַתְהוֹן אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא
וּמְטָרְדוּנַן מִקִּרְוֵיהוֹן וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא לָא יְכִילוּ לְהוֹן עַד דְּאִתְגַּבְּרוּן
וּסְלִיק עֲלֵיהוֹן סִיסְרָא סַנְאָה וּמְעִיקָא בְּאַרְבְּעִין אַלְפִין רֵישֵׁי מַשְׁרְיָן בְּחַמְשִׁין אַלְפִין
אַחֲדֵי סַיְפִין בְּשִׁתִּין אַלְפִין אַחֲדֵי רוּמְחִין בְּשִׁבְעִין אַלְפִין אַחֲדֵי תְרִיסִין בִּתְמָנַן
אַלְפִין מְחַצְּצֵי גִירַיָּא בַּר מִתְּשַׁע מְאָה רְתִיכִין דְּבַרְזְלָא דַהֲווֹ עִמֵּיהּ וּרְתִיכוֹהִי כָּל אִלֵּין
אַלְפַיָּא וְכָל אִלֵּין מַשְׁרִיתָא לָא יְכִילוּ לְמֵיקַם קֳדָם בָּרָק וְקֳדָם עַשְׂרָא אַלְפִין גַּבְרָא

תולדות אהרן חדלו פרזון . פסחים כו חסר ברלשים :

רלבג

מהמשל דברו הנביאים במקומות רבים : (ה) הרים נזלו . יתכן שרמז בזה על מ"ת ואמר שגם ההרים בעצמם נזלו ונתכו וחרדו מפני ה׳ וזה היה ביום מ"ת שנתחדש המופת מן ההר ההוא זה הר סיני או מ"ל מפני ה׳ אלהי ישראל ובזה נתלה בקיצור זכירת החסדים שעשה השם לישראל במלחמות שלאומות ולחם בם מלחמות תנופה כענין מ"ת והנפלאות שחדש שם שהיו סבה שיאמינו ישראל בו ויקבלו מ׳ותיו : (ו) ואחר זה שבה דבורה להזכיר בזאת השירה הענין שבו היה זה הנס והתחילה ואמרה כי בימי שמגר בן ענת אף על פי שהושיע את ישראל תשועה מה כמו שקדם חדלו ארחות ר"ל שהולכי דרכים חדלו מהלוך בהם מפחד האויב ואם היה שילכו בדרך ילכו ארחות עקלקלות ויטו מדרך הישר כדי שלא ימצאם האויב : (ז) חדלו פרזון . ר"ל שערי הפרזות חדלו מהיות בהן יושב מפחד אויב ולא נשארו ישראל אז כי אם בערים המוקפים חומה וכן הענין בימי יעל ידמה מזה שיעל נמנית בכלל המושיעים קודם זה המעשה שעשתה בהמיתת סיסרא והיה זמן שמגר בן ענת וזמן יעל נכללים בכי הנה שלחן סיסרא בחזקה או אמר זה על זה המעשה שעשה מהמיתת סיסרא להגיד שלא היה רואה מותם במה שעשתה לישועה הגדולה שבאה מזה וזה מבואר מאד ואפילו הראשון הוא יותר נכון : עד שקמתי דבורה שקמתי . אני הייתי אם ומנהגת ישראל : (ח) יבחר אלהים חדשים . פי׳ בו כי בעת שבחר ישראל בע"ז שהם אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערים ולא יכלו לצאת לחוץ ולאפשר שכבר לפרש כי הש"י בחר דברים חדשים להפליא זה הנס והוא

פי׳ רבי ישעיה

(ו) ותכשיו בימי שמגר בן ענת ובימי יעל חדלו ארחות . שמפני פחד האויבים חדלו הולכי ארחות . והוא מקרא קצר . והזכיר שמגר ויעל שהם עשו תשועה בישראל : (ז) חדלו פרזון בישראל חדלו. פי׳ חדלו משבת בערי הפרזים מפחד האויבים . ויש לפותרו לשון ממשלה שחדלו מהיות להם ממשלה והדלו השני כמו חסן והדגש בלא צורך כמו הדגש הלפינו : עד שקמתי דבורה . כמו שקמתי . כמו שלמה שאתה : (ח) יבחר אלהים חדשים . פי׳ כשבחר ישראל לעבוד אלהים חדשים מקרוב באו . אז באו האויבים ללחום השערים שלהם ואם היה נראה מגן ורומח מן האויבים בארבעים אלף בישראל היה מתגרה

מצודת ציון

מלשון נטיפה והלוך : נטפו . מלשון שפטוף והטיפה : עבים . ענניס : (ה) נזלו. ענין נמיסה כמו יזל מים מדליו (במדבר כ"ד) : (ו) חדלו . מנעו : ארחות . נתיבות דרכים ושבילים : עקלקלות. מלשון מעוקל ומעוק׳ : (ז) פרזון . ערי פרזי מבלי חומה סביבה : שקמתי . מל׳ קימה : (ח) לחם . מל׳ מלחמה : שערים . עיירות כמו באחד שעריך (דברים י"ז) : מגן . תריס

מצודת דוד

כל מ׳בי האדמה : גם שמים נטפו . שרי מעלה של הע"ג אחזום חיל ורעדה אדם החרד והזיעה נוטף ממנו : נטפו מים . להחריד ולבלבל הע"ג בקול המון הנגס : (ה) הרים נזלו . מגודל הרעדה נמסו זיעה : זה סיני . כמו זה הר סיני . שנאמר בו ויחרד כל ההר (שמות י"ט) כ"כ חרדו כולם מפחד ה׳ הנלחם לישראל : (ו) בימי שמגר . אבל בימי השופט שמגר ובימי יעל אשר גם היא שפטה בימי שמגר לא היתה תשועה שלימה ולא חרדו הע"ג מפחד ה׳ ולזה חדלו הולכי אורח מיראת הע"ג : והולכי נתיבות . ר"ל האנשים אשר הוכרחו לילך בנתיבות היו הולכים דרך מעוקל לבל ירגישו מי נהם : (ז) חדלו פרזון . כי פחדו לשבת בערי הפרזי ורק בישראל חדלו ולא בע"ג כי הם לא פחדו מישראל מלשבת בערי הפרזי כי ידם היה על העליונה : עד שקמתי דבורה . ר"ל כן היה עד אשר קמתי אני דבורה כי מעתה יהיה כמאז כי התשועה הבאה ע"י שלימה היא ויחרדו הע"ג מה׳ ולא יחדלו ישראל מללכת אורח ומלשבת בערי הפרזי : אם . כאם המיסרת את בנה לייסר דרכו כן אנכי לישראל : (ח) יבחר אלהים חדשים . כ כאשר יבחר ישראל אלהים חדשים אז בא מלחמה בעריו בעטור הפוגה ולא כשמטיב דרכו כי הלא בימי יהושע שנאמר כארבעים אלף וגו׳ עברו וגו׳ אל ערבות יריחו וגו׳

ט לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם בָּרְכוּ יְהוָה׃ י רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃ יא מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה׃ יב עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי

דְעַמֵּיהּ׃ ט אֲמָרַת דְּבוֹרָה בִּנְבוּאָה אֲנָא שְׁלִיחָא לְשַׁבָּחָא לְסָפְרֵי יִשְׂרָאֵל דְּכַד הֲוַת עָקְתָא הַהִיא לָא פְּסַקוּ מִלְּמִדְרַשׁ בְּאוֹרַיְתָא וּכְדוּ יָאֵי לְהוֹן דְּיִתְבוּן בְּבָתֵּי כְנִשְׁתָּא בְּרֵישׁ גְּלֵי וּמְאַלְּפִין יָת עַמָּא פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא וּמְבָרְכִין וּמוֹדִין קֳדָם יְיָ׃ י דַּהֲווֹ מְבַטְּלִין עִסְקֵיהוֹן רָכִיבִין עַל אֲתָנָן דְּחַשִׁיכָן בְּכָל מִינֵי צִיּוּרִין וּמְהַלְּכִין בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּמִתְחַבְּרִין לְמִתַּב עַל דִּינָא דַּהֲווֹ אָזְלִין בְּאוֹרְחַתְהוֹן וּמִשְׁתָּעִין עַל גְּבוּרָן דְּאִתְעֲבִידָא לְהוֹן בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יא מֵאֲתַר דַּהֲווֹ אָנְסִין לְהוֹן וְנָסְבִין מַה דְּבִידֵיהוֹן בֵּית מְכוֹנַת לִסְטִין וּמְתוּבַת מוֹכְסִין עַל נוּבִין בֵּית שַׁקְיָא דְמַיָּא לַאֲתַר דַּהֲוָאָה נָפְקָן בְּנָתָא דְיִשְׂרָאֵל לְמִמְלֵי מַיָּא דְּלָא הֲוָאָה יָכְלִין לְאַשְׁמָעָא קָל מִרְפַּת פַּרְסַת רַגְלֵיהוֹן מִן קֳדָם סַנְאָה וּמְעִיקָא תַּמָּן יוֹדוּן עַל זַכְוָתֵיהּ דַּיְיָ וְעַל זַכְוָתֵיהּ דְּיָתֵב קִרְוֵי פַּצְחַיָּא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּכֵן נְחַתוּ מִכְּרַכֵּי תוּקְפָא לְמִתַּב בְּקִרְוֵי פַּצְחַיָּא עַמֵּיהּ דַּיְיָ׃ יב שַׁבָּחִי שַׁבָּחִי דְבוֹרָה שַׁבָּחִי וְאוֹדִי מִלֵּי תוּשְׁבַּחְתָּא קוּם בָּרָק וּשְׁבִי

ל׳ מ״ע. ל׳. ה׳. ל׳ ל׳. ה׳. ל׳. ל׳. ל׳. ד׳. ל׳ חסר.. ל׳ חסר

על דרך ה׳ וסי׳ ותסר בגדי אלמנותה. וישרגה הערות. רכבי אתנות צחורות. כנמר על דרך אשור. יתיצב על דרך לא טוב. וכל על הדרך דבוות׳ במ״ב ויט אלית אל הדרך. ואתה תשמע השמים דד״ה:

תולדות אהרן לחוקקי ישראל. זכר ויקרא: רוכבי אתונות. פרזונו נד: מקול מחצצים. אשר נראתה: מקת פרעט. פסחים פו: עורי עורי. שם סו:

רדק

ולא היו הולכים אחרי אלהים אחרים וזה היה בימי יהושע לא היה צריך להם מגן או רומח בארבעים אלף בני גד ובני ראובן ואף על פי שהיו חלוצי צבא לא אצטרכו להראות מגן או רומח כי ה׳ היה נלחם להם ובאו עם אחיהם ושבו להם בשלום אין שטן ואין פגע רע מפני שהיו עושין רצון הבורא וי״ת כד אתרעיאו וגו׳. ומלת לחם הוא משקל בנקודה כי היא נקודה בסגול בה״ית והוא שם כמו מלחמה והוא במשקל חמן עקב חצר אלא שזה בסגול שלא כמנהג: (ט) לבי לחקקי ישראל. גדולי ישראל ושופטיו ומנהיגיו שהתנדבו בעם לצאת למלחמה לבי ורצוני אליהם ואומרת אליהם ברכו השם שהכניע אויביכם לפניכם ונקראו הגדולים חוקקים שמשימין החקים בעם. ויש לפרש חוקקי ישראל סופריו וחכמיו אומרת להם שיברכו ה׳ על התשועה. הזאת ופי׳ המתנדבים בעם ללמד להם תורה ומצות: (י) צחורות. לבנות כמו וצמר צחר ר״ל הסוחרים רוכבי האתונות הטובות ומובות שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שיחו חמרו לאלהים ית׳ וכן יושבי על מדין והוא שם מקום שהכר בספר יהושע מדין וסככה או הוא שם לדרך ידוע אלא היו יראים ללכת באותו הדרך מפני האויב ועתה שתלכו בבטחה שיחו וזמרו להשי״ת ואמר במסרה בג׳ לישני מדין וסככה יושבי על מדין לכמות מדין דלית חד לשון קרתא וחד לשון ארחא וחד לשון דין וי״ת הפסוקים כן דהוו מבטלין עסקיהון וגו׳: (יא) מקול מחצצים. מקול יורה החצים לא היו יכולין לשאוב מים ועתה יתנו שם צדקות ה׳ ושעם צדקות פרזונו שיוכלו לשבת בערי הפרזות בבטחה וטעם מקול כי הפרשים ויורי החצים נותנים קול ומריעים להפחיד העם כמו שאמר מקול פרש ורומי קשת בורחת כל העיר ופי׳ יתנו לשון למוד ושנון תרגום ושננתם לבניך ותתניטן לבניך: (יב) עורי עורי

רשי

וכולם הממש המקום במלחמת הכוכבים ואל קישון גרפם: שערים. כמו כי ימלא בקרבך באחד שעריך עיירות: (ט) לבי. אני דבורה לחוקקי ישראל לאהוב את חכמי ישראל שהתנדבו בעם לאמר ברכו את ה׳ ישובו אליו: (י) רוכבי אתונות לאורות. הסוחרים והשרים שירכבו מעתה על אתונות לבנות התשובות מבלי יראה ודאגת עו״ג ואותן שיושבין על מדין לשון דיינים שהיו יראים לעשות משפט בפרהסיא וכן תרגם יונתן דהוו מתחברין למיתב על דינא ואותן שהולכין רגלי על דרך. שיחו וספרו את התשועה הזאת אשר מקול המחצצים אתכם אורבים ליסטים ומוכסין היושבין גדודים במערכות לארוב במעברי המים שם יתנו עתה רוכבי האתונות והולכי על דרך את צדקות ה׳ ומה הן הצדקות צדקות פרזונו בישראל שהשקיט את ישראל לשכון פרזון ולצאת מסוגרים ביחידי שלא באסיפת עם: או ירדו לשערים. חזרו לערי מושבותם שברחו משם ליאסף אל ערי המבצר: (יא) מחצצים. פתר מנחם עורכי מלחמה ובודדי קרב וחברו עם מלך אין לארבה ויצא חוצץ כולו לשון גדודים. ד״א מקול מחצצים בין משאבים כשהייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים הייתם יראים מקול אבני חלוקי הנחל קולים בלע״ז שהעובר עליהם השמע קולם והייתם יראים שלא יתנישו בכם העו״ג מעכשיו אין לחוש על זאת והשי״ת מטה עליכם ליתן הודים לשמו: מחצצים. לשון אבני חלוקי הנחל כמו ויגרם בחצץ:

(יב) עורי עורי דבורה. לי שנה בשעתו התנבתי בשירתך ולבותינו אמרו מפני שהתהללה

פי׳ ר׳ ישעיה

מתגרה ומבריחן. ולחם שם המקור: (ט) לבי לחוקקי ישראל. פי׳ לבי מדבר לחוקקי ישראל הם החכמים: המתנדבים בעם. לעבוד את השם: ברכו את ה׳: על התשועה שעשה: (י) רוכבי אתונות לאורות. אותם החשובים הרוכבים על אתונות לאורות לבנות ויושבין על הדין והולכי על הדרך ממקום למקום לשפוט את ישראל שיחו וספרו נפלאות הבורא. והמ״ם של מדין בא מסף כי דרך המ״ם להיות נוסף בשמות. ע״כ:

רלבג

שהכר ממך לב סיסרא וחילו להלחם עם ברק בשערי ישראל במקום שהיה ראוי ליפול שם לפי מה שסבב השי״ת אשר עמקו מחשבותיו והנה באמת לא נלחמו ישראל ואת המלחמה בכחם ובעוצם ידם כי לא היו להם כלי זיין כי אם לאנשים מועטים עד שבכל ישראל לא היה מגן ורומח בארבעים אלף ולזה הוא מבואר כי בעשרת אלפים איש שעלו מבני נפתלי ומבני זבולן לא היו כלי זיין כי אם אנשים מועטים: (ט) לבי לחוקקי ישראל. ר״ל החכמים והסופרים המתנדבים בעם להשלימם וללמדם תורה ומצות הנה ראוי להם לברך השם יתעלה על התשועה הגדולה שהושיע את ישראל כי לא היו יכולין ללמוד תורה וללמד מלחץ האויב או אמר זה על בני נפתלי ועל בני זבולן שירדו מהם מחוקקים לעזור לדבורה בזאת המלחמה כמו שיבא אחר זה: (י) רוכבי אתונות וגו׳. הסוחרים הנכבדים רוכבי אתונות לבנות שהיו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יוכלו להשלים דרכם היושר מפני פחד אויב וימו דרכם ללכת על דרך אחר והוא דרך שיחו כמו שאמר במה שקדם והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות: (יא) מקול מחצצים. וכל זה הפחד היה להם מקול האויבים מורי החצים שהיו בין המעינות שהיו שואבין מהן המים הנה לא להם לישראל שלא יוכלו לשאוב משם והיה זה המקום בדרך היושר שהיו רגילים ללכת בו הסוחרים ומפני זה היו הולכים ארחות עקלקלות והנה במקום ההוא שלא היו יכולין לבא שם שם יתנו ויגידו צדקות ה׳ שהכריתו את אויביהם המצירים להם שם ויתנו ג״כ צדקות פרזונו בישראל שהיה שיוכלו בני ישראל לשבת בערי הפרזות אשר הניחום ועזבום מפחד אויב: אז ירדו לשערים עם ה׳. ר״ל שישבו בכל שעריהם לפי ששבו לערי הפרזות לשבת. או יהיה הרצון בזה אז ירדו עם ה׳ לשערים ללמוד תורה מה שלא היו יכולין בו קודם זה כי הדרך היה סגור לפניהם מפני האויבים וכובד השעבוד ג״כ היה מונעם מזה: (יב) עורי עורי דבורה. יחס לדבורה דברי השיר

מצודת דוד

(ט) לבי לחוקקי וכו׳. ר״ל לא מן השפה ולחוץ כ״א מעומק הלב אדבר לחוקקי ישראל המתנדבים להלחם שהם יברכו לה׳ על מה שנתן בלבם להתנדב: (י) רכבי. הן השרים הרוכבים על אתונות לבנות לרוב הגדולה הן החכמים יושבי המשפט הן הסוחרים ההולכים בדרך כולכם שיחו ודברו תהלות ה׳. השרים על אשר ישארו בגדולתם והחכמים על אשר יוכלו מעתה להרחיב לבם בחכמה מבלי טרדות פחד העו״ג והסוחרים על כי ילכו מעתה בדרך סלולה לא ארחות עקלקלות: (יא) מקול מחצצים. ר״ל תמורת מה שהיה נשמע קול מורים חצים אשר יורו בין ההולכים לשאוב מים תמור הקול הזה ישמע עתה שם קול מספרים צדקות ה׳ והם הצדקות שעשה לשערי הפרזו׳ שבישראל אשר היו שוממי׳ כי אז בהיות התשועה חזרו וירדו עם ה׳ לעריהם הפרזים: (יב) עורי עורי. ר״ל התחזקי

מצודת ציון

הרים: ורומח. כידון. (ט) לחוקקי. הגדולים יקראו מחוקקים כי הם משימים החוקים: (י) אתונות. נקבות החמורים: צחורות. לבנות כמו וצמר צחר (יחזקאל כ״ז): מדין. מלשון דין: שיחו. דברו כמו שיחו בכל נפלאותיו (ד״ה א ט״ז): (יא) מחצצים. מלשון חצים מחצים. מלשון שאיבת המים: יתנו. ענין דבור כי ושננתם (דברים ו׳) תרגומו ותתנון ענין לתנות לבת יפתח (שופטים י״א): פרזונו. מל׳ פרזון: (יב) עורי. מלשון התעוררות ושנה

רש"י

שנתהללה ואמרה עד שקמתי דבורה. נסתלקה ממנה רוח הקודש: (יג) אז ירד שריד לאדירים. ירד ירדה כמו לרד לפניו גוים בידי ישראל רדו באדירי העובדי גלולים: ה' ירד לי בגבורים. ירדה לי את גבורי העובדי גלולים: (יד) מני אפרים. מן אפרים יצא את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ליהלם אותו לפי חרב ומחובר מקרא זה למעלין לפרש ה' ירד לי בגבורים את יהושע הקים לרד בעמלק: אחריך. יקום משבט בנימין שאול בן קיש שירגמנו ויעמם אותו כנחלים עוממות. ויש לפתור בעממיך בחיל של מאתים אלף רגלי שבא שאול עליהם: מני מכיר ירדו מחוקקים. שרים גדולים שכבשו את האמרי אשר כבשו ששים עיר כל חבל ארגוב שכבש יאיר: (טו) ושרי ביששכר. שרים שביששכר הם סנהדראות עוסקין בתורה יודעי בינה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט: ושרי ביששכר. יו"ד זו תפלה היא ואינה משמשת כלום והרי היא כיו"ד בהמות שדי וקרע לו חלוני: ויששכר כן ברק. ושאר העם של יששכר כן הם עם ברק לכל אשר יטה: בעמק שולח ברגליו. שלחה בכל שליחותו ולאסוף את העם ולכל צרכי המלחמה: בפלגות ראובן. אבל בחילוקי לבו של ראובן רבו חקקי לב בכלי ליבא ערמומית ומה היא ערמומיתו ישב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נוצח ויהיה עמו: (טז) שרקות עדרים. לשמוע קול

דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק ג'
וּשְׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם: ל'
יג אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים ב' וכסתו'
עָם יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים: יד מִנִּי ב' ר"פ
אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק
אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי י"ז מ"ל
מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר: ב':ו'
טו וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־
דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק ג' חסר
שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת לפלגות חזון / לפלגות חקרי
רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב: טז לָמָּה וסימ' בקל"ל
יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם ל'
לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים ב' מלא

שְׁבְיָךְ · בַּר בַּאֲבִינוֹעַם:
יג בְּכֵן נְחַת חַד מִמַּשְׁרְיַת
יִשְׂרָאֵל וְתַבַּר תְּקוֹף גִּבָּרֵי
עַמְמַיָּא הָא לָא מִגְבוּרָא
דְּדְהוֹן הֲוַת דָּא אֱלָהֵן יְיָ
תַּבַּר קֳדָם עַמֵּיהּ תְּקוֹף
גִּבָּרֵי סַנְאֵיהוֹן: יד מִדְּבֵית
אֶפְרַיִם קָם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן
בְּקַדְמֵיתָא אַגִּיחַ קְרָבָא
בִּדְבֵית עֲמָלֵק בַּתְרוֹהִי קָם
מַלְכָּא שָׁאוּל מִדְּבֵית
בִּנְיָמִין וּקְטַל יַת דְּבֵית
עֲמָלֵק וְאַגִּיחַ קְרָבָא בִּשְׁאָר
עַמְמַיָּא מִדְּבֵית מָכִיר נְחָתוּ
כַּד מַרְשְׁמִין בִּקְרָבָא
מִשִּׁבְטָא זְבוּלֻן כָּתְבִין
בְּקוּלְמוֹס דְּסָפַר חַד:
טו וְרַבְרְבֵי יִשָּׂשכָר

מִשְׁתַּמְעִין לְמִילֵי דְבוֹרָה וּשְׁאָר שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם בָּרָק מִשְׁתַּלְחִין
בְּקִרְוֵי מַשְׁרְיָא לְכָל אֲתַר דִּצְרִיךְ לְתַמָּן בְּתוּשְׁלַחְתֵּיהּ אֲזָלִין בְּזַרְעִית רְאוּבֵן סַגִּיאִין
גַּבְרֵי לִבָּא: טז לְמָא תְּבַתּוּן מִמַּשְׁרְיַת קְרָבָא לְמִתַּב בֵּין תְּחוּמִין בְּפָרָשַׁת אוֹרְחָא
לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרְתָא דָא מִן דָּא לְבָרָק אַתּוּן אָמְרִין דִּילָךְ אֲנַחְנָא לְסִיסְרָא אַתּוּן אָמְרִין
דִּילָךְ אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע בְּשׂוֹרָא לְמִידַע אֵידָא הִיא מַשְׁרִיתָא נָצְחָא בִּקְרָבָא לְמֶהֱוֵי עִמֵּיהּ

רד"ק

עורי. שנים הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל: (יג) אז ירד שריד. ירדה בתשלומו ופי' רדה והשליט הקב"ה ישראל שהוא שריד באדירים בעם יבין מלך כנען ולמ"ד לאדירים במקום בי"ת כמו וישבו אתו לארץ כי איש הרגתי לפצעי וזולתם: (יד) מני אפרים. כמו מן אפרים והיו"ד נוספת וכן מני מכיר: שרשם בעמלק. שרשם היה נלחם בעמלק והוא יהושע בן נון שהיה שרש אפרים ונשיאם ואחרי יהושע נלחם בנימין עם עמלק וה"א שאול שהיה משבט בנימין וכ"ף אחריך כנגד אפרים וכ"ף בעממיך כנגד בנימין ואמרה זה בדרך נבואה והזכירה המתעוררים והמתחזקים אל מלחמות ה' ועתה שירדו למלחמה מן מכיר הגדולים והחכמים ואף על פי שהיה מעבר לירדן התעורר והתחזק לבא למלחמה זאת וכן בזבולן ירדו אפילו הסופרים והחכמים ואין צריך לומר שאר העם. ומושכים בשבט סופר פי' החכמים והסופרים: בשבט. העט וכן ת"י בקולמוס דספרא וכן השרים שהיו ביששכר יצאו עם דבורה: (טו) ושרי. כמו שרים כמו וקרע לו חלוני כמו חלונים וחשופי שת והדומים להם וכן שבט יששכר יצא כלו וכן ברק יצא עם דבורה: בעמק שלח ברגליו. שלא שאל בהמה לרכוב מרוב חשקו למלחמה אבל בפלגות ראובן שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא באו למלחמה גדולים הם חקקי וחקרי לבי עליו: (טז) ואומר לו למה ישבת בין המשפתים והם מערכות וגדרות הצאן לשמוע שריקות עדרים כלומר יושב ובוטח ולא חששת למלחמת ישראל אשר בארץ כנען ולא באת לעזרם למלחמה הזאת

רלב"ג

השיר ולברק יחס שבית השבי שהוא סובל המלחמה: (יג) אז ירד. אז ישים השם רודה מה שארד ונשאר מישראל על אדירים וחזקים והם עם יבין מלך כנען כמ"ש ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל ה' שם רודה ומושל לי בגבורים ר"ל שהם ישראל רודה ומושל על הגבורים ההם והם עם יבין מלך כנען: (יד) והנה התחילה דבורה לספר ענין השבטים במלחמות והתחילה מן אפרים כי על ידו נפסית המלחמה הראשונה ואמר מן אפרים שרשם מי שהיה שרשם והוא יהושע שהיה נשיא עליהם והיה היותר נכבד שבשבט נלחם בעמלק כמו שהכר בתורה ויחלוש יהושע וגו': אחריך. תבוא אתה שהיה משבט בנימן בעממיך להלחם עם עמלק והוא שאול ומן מכיר בני מנשה שהיה חלקו לעבר הירדן ירדו התמימים עם דבורה למלחמה וכן הענין מזבולן: (טו) ושרי ביששכר. והשרים שהם ביששכר ג"כ ירדו עם דבורה ושבט יששכר בכללו וכן שמע לעצת דבורה ברק עד שבעמק שולח ברגליו בעצת דבורה כמו שאמר ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ואולם בפלגות ראובן גדולים חקקי לב: (טז) והנה תמה עליו למה ישבת בין המשפתים במקומך ולא התעוררת בזאת המלחמה אבל היית יושב ובוטח והיית שומע שריקות עדרי ישראל על ידי האויבים והיית שוכן במקומך

בגבורים ד' מ"ל ופי' ה' ירד לי בגבורים. לעזרת ה' בגבורים. ואמיץ לבו בגבורים. והמה בגבורים עוזרי המלחמה: צדקות ה' ג' מ"ל וא' חסר וסי' שם יתנו צדקות ב' בפסוק תניינא חס'. ועתה התיצבו ואשפטה. עמי זכור נא מה יעץ בלק:

תולדות אהרן מני מכיר. יבמות כד:

מצודת דוד

המחוקי לדבר בשיר וכפנה סמריה כדרך השיר ולרוב השמחה: ושבה שבין. ר"ל בהתחזק השיר תתגבר בתשועה: (יג) אז כאשר יתחזק השיר ותתגבר התשועה אז הנשאר מישראל למשול באדירי עם הם העכו"ם המזיקים: ה' ירד לי. ה' יתן לי ממשלה בגבורי העכו"ם וכפל הדבר במ"ש: (יד) מני אפרים. מן שבט אפרים ושרשם והוא יהושע נשיאם: בעמלק. מאז נלחם הוא בעמלק והחליש כמ"ש ויחלוש יהושע את עמלק (שמות י"ז): אחריך. כאלו הדבר לאפרים ותאמר אחר מלחמת יהושע אשר יצא ממך יבוא שאול הבא מבנימין וילחם בעמלק ברוב עם אשר יבאו עמו ממך אתה ישראל וכמ"ש ויפקדם וגו' מאתים אלף (ש"א ט"ו): ירדו מחוקקים. השרים מבני מכיר בן מנשה ירדו בהמלחמה ההיא עם סיסרא ומזבולן ירדו כולם ואף הסופרים עם שאינם מלומדי מלחמה: (טו) ושרי ביששכר. ר"ל עם כי השרים ביששכר ישבו בכל עת עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט וכמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו' (דה"א י"ב) ולא נהגו א"כ מעולם ללכת במלחמה ויששכר עכ"ז עשה כן כמו ברק וירד למלחמה כמוהו: בעמק שלח ברגליו. כי למעלה נאמר שאמרה דבורה לברק לרדת מן ההר אל העמק לקראת המלחמה ושמע ברק אליה וירדו לזה אמרה גם בזה עשה יששכר כברק כי בעמק אשר שולח לרדת בה בדבר ה' ע"י דבורה בה ירד ברגליו אל ברק ר"ל עם הלוכו ואחריו ולא פחד לרדת אל העמק (ומלת שולח חוזר על יששכר כי דבר ה' ע"י דבורה היה לכל העם ומפני הכבוד ייחדה הדבר לברק היה שר הצבא): בפלגות ראובן. ר"ל אם כל השבטים האלו לא פחדו מלרדת למלחמה אם בעבר ואם בהווה אם בעתיד לזאת בפלגות ראובן ר"ל במה שראובן נחלק ונפרד מן המלחמה היא גדולים המה חקקי לב ר"ל הנה ראוי לחשוב רבות מחשבות לב להבין הדבר מה זה היה לו שנחלק מן המלחמה: (טז) למה ישבת בין המשפתים. ר"ל ואם תשיב לומר שאתה מורך לב לרדת לקראת נשק א"כ מתחלה למה ישבת באחות עבר הירדן בין גבול א"י ובין גבול העכו"ם הלא מקום סכנה הוא לשבת על הספר ומדוע בחרת בזה הגבול לשבת בה: לשמוע וגו'. ר"ל

מצודת ציון

ושבה שביך. מלשון שביה: (יג) ירד. ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים קי): שריד. שיור כמו שריד ופליט (ירמיה מ"ב): לאדירים. כמו באדירים למ"ד במקום בי"ת וכן ונפלו לפניכם לחרב (ויקרא כו) ומשפטו בחרב: (יד) מני. מן והיו"ד נוספת: בעממיך. מלשון עם: מושכים. כי הכתיבה עשויה במשיכת הקולמוס: שבט. ר"ל קולמוס: (טו) ושרי. כמו ושרים: ברגליו. עם הלוכו ואחריו וכן ויעל ברגליו (לעיל ד): בפלגות. ענין חלוקה כמו נפלגה הארץ (בראשית י'): חקקי. מלשון חקיקה וענינו מחשבה: (טז) המשפתים. מלשון שפה וענינו גבול וכן ת"י תחומין וגם הוא תרגום של גבול וכן רובץ בין המשפתים (בראשית מט): שריקות. הוא שם על הקול הבא בקבוץ הצאן וכן ושרק לו (ישעיה ה') והוא שאול

רדק

הזאת: (טז) וכן גלעד שכן בעבר הירדן ולא בא למלחמה ויש נתמה והלא מכיר אומר שבא למלחמה ומכיר אבי גלעד וארץ הגלעד לבית מכיר כמו שאמר ויתן את הגלעד למכיר בן מנשה. ויש לפרש כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן על בית יאיר בן מנשה אמר שגם הוא היה חלקו בארץ הגלעד כמו שאמר ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויש לפרש עוד כי מה שאמר גלעד בעבר הירדן שכן הוא דרך תמיהה ואומר לראובן למה ישבת בביתך ולא באת למלחמה גלעד עשה כן כמו שעשית אתה וישב ושכן בעבר הירדן הלא חרד ובא לעזור למלחמת ישראל ואתה למה עשית כן ואף על פי שאתה מעבר לירדן הלא גם הוא מעבר לירדן. ויש לפרש ג"כ לענין זה הפירוש שלא בדרך תמיהה כלומר גלעד הלא שכן בעבר הירדן כמוך וחלקו ונחלתו שם היא ואעפ"כ עבר ובא לעזרת ישראל ואתה למה לא עשית כן: ודן למה יגור אניות. אינו אומר על אניות הים כי לא היה חלקו על הים כי זבולן היה חלקו שם כמו שאומר זבולן לחוף ימים ישכון ואף על פי שכתוב בחלקו מול יפו אעפ"כ לא היה יפו בחלקו אלא אניות הירדן ר"ל שעבר הירדן וברח מפחד האויב והניח נכסיו לעבר הירדן וכן ת"י גזו ועברו ירדנא וגו': אשר ישב לחוף ימים. כי שם היה חלקו וגורלו כמו שנאמר גבולו ופגע בכרמל הימה ואמר והיו תוצאותיו הימה מהבל אכזיבה: ועל מפרציו ישכון. על מקומות הפרוצים לו בעריו ישכון שם מפחד אויבים לפיכך לא יבא למלחמה שלא יניח עריו פרוצות וי"ת קרוי עממיא וגו': (יח) חרף נפשו למות. גלה ופרסם נפשו ומסר עצמו למיתה מרוב חפצו למלחמה ונפתלי כמו כן שם עצמו על מרומי שדה להלחם וי"ת דבית נפתלי ישבחונון כל עממי ארעא: (יט) בתענך על מי מגדו. תענך ומגידו שני מקומות הם בחלק מנשה ומן הנראה כי רחוקים היו זה מזה כמו שאמר ויושבי תענך ובנותיה ויושבי מגדו ובנותיה א"כ מהו שאמר בתענך על מי מגידו ויתכן לפרש כי באו מלכי כנען להלחם והוא סיסרא ואשר באו עמו להלחם בתענך והיו חילותיו כל כך רבים שהיו מגיעים עד מי מגדו ות"י בתענך הוו שרן ומשן על מי מגדו: בצע כסף לא לקחו. לא היו לוקחין שום ממון מבני ישראל שהיו נופלים בידיהם אלא היו הורגים אותם: (כ) מן שמים נלחמו כל כך היה הנצחון גדול שנצחו ישראל חיל סיסרא כאלו מן השמים נלחמו עם סיסרא. הכוכבים ממסלותם. על דרך שמה שמחת ה' גבוריך ודרך הדרש כי הכוכבים חממו אותם והיו לובשים שריונים ומרוב החמימות היו נכנסין בנחל קישון להתקרר ושטפם הנחל לפיכך סמך פסוק נחל קישון גרפם לפסוק מן שמים נלחמו ולפי דרך הפשט לפי שהמלחמה היתה בערבה אשר על שפת נחל קישון היו נכנסין בנחל מן לברוח מן לערוך מלחמה עם ישראל ונכשלו המרכבות כמו במצרים שאמר ויסר את אופן מרכבותיו ונפלו הפרשים בנחל וגרפם ה' וסחפו

רשי

קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות חלושה: (יז) בעבר הירדן שכן. ולא בא אל המלחמה וכן דן הכנים ממונו בספינות לעמוד ולברוח: ועל מפרציו. לשמור פרצות ארצו: (יח) זבולון עם חרף וגו'. בזה נפשו והפקיר עצמו למות במלחמה עם ברק וכן נפתלי על מרומי שדה על הר תבור: (יט) בתענך על מי מגדו. תרגם יונתן בתענך הוו שרן ומשן על מי מגדו. ראש המחנה בתענך ומגיע עד מי מגדו: בצע כסף לא לקחו. חנם באו לעזרת סיסרא לא בקשו ממנו שכר: (כ) מן שמים נלחמו. ואף הקב"ה הוציא בם צבאיו שהיהם רואים שום שכר: ממסלותם. ראש הכוכב בשמים וסופו בארץ מכאן אמרו עוביו של רקיע כאויר שבין שמים לארץ שהכוכב תקוע ברקיע כמין מגר גדולה מדת ארכו כעביו של רקיע ותן המקרא שמעיד ממסילותם נלחמו אנו שומעים שעוביו של רקיע כגובה שמים

מקרא

לִפְלַגּ֣וֹת רְאוּבֵ֔ן גְּדוֹלִ֖ים חִקְרֵי־לֵֽב׃ יז גִּלְעָ֗ד בְּעֵ֤בֶר הַיַּרְדֵּן֙ שָׁכֵ֔ן וְדָ֕ן לָ֥מָּה יָג֖וּר אֳנִיּ֑וֹת אָשֵׁ֞ר יָשַׁ֨ב לְח֣וֹף יַמִּ֔ים וְעַ֥ל מִפְרָצָ֖יו יִשְׁכּֽוֹן׃ יח זְבֻל֗וּן עַ֣ם חֵרֵ֥ף נַפְשׁ֛וֹ לָמ֖וּת וְנַפְתָּלִ֑י עַ֖ל מְר֥וֹמֵי שָׂדֶֽה׃ יט בָּ֤אוּ מְלָכִים֙ נִלְחָ֔מוּ אָ֤ז נִלְחֲמוּ֙ מַלְכֵ֣י כְנַ֔עַן בְּתַעְנַ֖ךְ עַל־מֵ֣י מְגִדּ֑וֹ בֶּ֥צַע כֶּ֖סֶף לֹ֥א לָקָֽחוּ׃ כ מִן־שָׁמַ֖יִם נִלְחָ֑מוּ הַכּֽוֹכָבִים֙ מִמְּסִלּוֹתָ֔ם נִלְחֲמ֖וּ עִם

ר' מ"ל / ס' / ג' ר' מ"ל וא' חסר ב' ר"פ ימי הספקים / ב' ירעם

תרגום

איכדין קשר למעבד לכון דבית ראובן הלא ידעיתון דקדמוהי גלין מחשבות לבא: יז דבית גלעד בעברא דירדנא שרן ודבית דן גזו עברו ירדנא ושויאו נכסיהון בספינן דבית אשר על ספר ימיא שרו קרוי עממיא דאגרו תבו ובנון ויתיבו בהון: יח דבית זבולן לקביל עממיא דגדיפו קדם יי מסרו נפשיהון לקטלא אנון ודבית נפתלי ישבחונון כל עממי ארעא: יט אתו מלכיא דהוו עם סיסרא ואגיחו קרבא בכן אגיחו קרבא מלכי כנען בתענך הוו שרן ומשן על מי מגדו ממון דכסף לא קבילו: כ מן שמיא אתגח עמהון קרבא מאתר דנפקין כוכביא מבבשי

גדולים הגדולים ו' מלאים בקריא' וסי' גדולים חקרי לב. כי עברו בם גם המה. כשם הגדולים אשר בארץ דד"ה. כי מרפא יניח חטאים גדולים. זבדיאל בן הגדולים. ויזבחו ביום ההוא:

תולדות אהרן חרף נפשו. מגלה ו: מן שמים נלחמו. ברכות נח פסחים קיח מ"ק טז סנהדרין צ:

רלבג

במקומך ולא חששת לה' הנה לפלגות ראובן גדולים חקרי לב על שפקדו עליהם ולא תמה לב לגאת משם: (יז) גלעד בעבר הירדן שכן. ול"ת כי מנעך שוה הירדן הלא גלעד ג"כ שוכן בעבר הירדן ועם כל זה בא לעזרת ה' בגבורים כמו שקדם והנני תמה על דן למה יגור אניות הנה נחלתו לא היתה מעבר הירדן ולא די שלא בא לעזרת ה' אבל ברח והניח עמו והלך עם קניניו בעבר הירדן באניות כמו שת"י הנה אשר יש לו התנצלות אם לא בא לעזרת ה' כי הוא יושב על הספר ולזה היה ראוי לשמור ארצו ולשכון על המקומות הפרוצים בארצו שלא יבאו שם האויבים: (יח) ואמנם זבולון ונפתלי ראוי שישובחו והוא כי זבולון הוא עם שחרף נפשו למות מרוב קנאתו להנקם מהאויב ר"ל שמסר עצמו לסכנה. וכן נפתלי ג"כ כי מבני נפתלי ומבני זבולון היו החיל אשר עלו עם ברק על הר תבור שהיו על מרומי שדה כי הם ראו חיל עם סיסרא ועם זה מסרו עצמם לסכנה לעלות עליהם למלחמה מרוב בטחונם בשם ית': (יט) באו מלכים נלחמו. ידמה שמלכים רבים ממלכות הגוים ממשפחות כנען ירדו עם סיסרא להלחם עם ישראל ונלחמו אז מלכי כנען בתענך ועל מי מגדו והם המקומות שהיו חונים לכבשם בקלות ובל כך היו חפצים להלחם בישראל שלא לקחו בצע כסף על זה מיבין מלך כנען כמנהג מי שאינו תחת המלך שאם ירצה המלך להביאו למלחמתו יתן לו שכר: (כ) מן שמים נלחמו. אמר זה לגודלם. כי לא בחרבם נצחו לסיסרא אך מאת ה'

מצודת ציון

באהל על כל המקנה: (יז) יגור. יאסף כמו יגורו עלי עזים (תהלים נ"ט): אניות. באניות: לחוף. לשפת הים וכן בחוף הים (דברים א'): (יח) חרף. ענין בזיון: מרומי. מל' רם: (יט) על מי. עד מי: בצע. ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים ל): (כ) ממסלותם. מל'

מצודת דוד

מה שהשלת הארץ הסיא באמרך ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה (במדבר ל"ב) וכי שאלתך היה לשבת בית לשמוע שריקות העדרים והמקנה וכי לא עלתה על דעתך שבע"כ תרד במלחמה בהיותך יושב על הספר: לפלגות. לזאת למה שנפרד ראובן מן המלחמה ראוי לחקור עליו רבות חקרי לב להשכיל אמתת הדבר: (יז) גלעד וגו'. ר"ל אם נחשב שלזה לא בא ראובן למלחמה על כי נחלתו היא בעבר הירדן רחוקה ממקום המלחמה הלא גם גלעד שוכן בעבר הירדן ועכ"ז בא למלחמה כמ"ש למעלה מני מכיר וגו' והוא גלעד: ודן וגו'. ר"ל אף על דן יש להתרעם מאד כי למה יקבץ כל אשר לו לשומם בספינות ולברוח הלא נחלתו קרובה למקום המלחמה ומדוע א"כ ברח ולא בא למלחמה: אשר וגו'. ר"ל עם שגם אשר לא בא הנה לא במעל עשה רק על כי נחלתו היא בחוף הים על הספר ועריו המה פרוצים ופתוחים מבלי חומה ולזה ב"כ שכן אצל עריו הפרוצים לבל יבאו בהם הע"ג הסמוך לספר: (יח) זבלון וגו'. ר"ל אולם זבולון עשה הטוב כי הוא עם אשר חרף ובזה נפשו ללכת למלחמה ולא יקרה נפשו בעיניו לחבוש פן ימות במלחמה: ונפתלי וגו'. ר"ל וגם נפתלי כמוהו לא חש למות על מרומי שדה במקום המלחמה (עם כי ה' טוב לקחת למלחמה בני זבולן ובני נפתלי כמ"ש למעלה ולא זוה להביא למלחמה מיתר השבטים מ"מ התרעמה דבורה על ראובן ועל דן על שלא באו מעצמם כדרך שבאו משאר השבטים): (יט) באו מלכים. ר"ל שבני ישראל הנה לא באו לעזרת אחיהם ומלכי ארצות אחרות באו לעזרת סיסרא ונלחמו בעבורו: אז. בעת הלחם סיסרא נלחמו בעבורו מלכי כנען ברב עם כי בתענך נלחמו וקצה המחנה הגיע עד מי מגדו: בצע. בחנם באו בעזרתו ולא לקחו בשכרם בצע כסף ואמרם כמתרעמת הלא בע"ג באו בחנם בעזרת סיסרא ומדוע לא בא ראובן ודן בעזרת אחיהם: (כ) מן שמים נלחמו. ר"ל אולם גם בלתם נפל סיסרא וכאלו מן השמים נלחמו עמו וכאלו הכוכבים סרו ממסלותם ומדרך מהלכם וירדו ונלחמו עם סיסרא ורז"ל אמרו שהכוכבים סרתיחו השריונות ונכנסו בנחל קישון להתקרר ושטפם מי הנחל:

רשי

שמים מן הארץ : (כא) גרפם . סחפם מן העולם כמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכירה : נחל קדומים. שנעשה ערב ליה על זה מימות מצרים כדאיתא בפסחים: תדרכי נפשי . ברגלים את עוז גבורי כנען : (כב) הלמו עקבי סוס . נשתלפו פרסות הסוסים שהיה חום הכוכב מרתיח את המים והליפורן נשמטה כמו שמולגין את הרגלים ברותחין והפרסות נשמטים מתוך שנשתלפו נהלמו הרגלים : מדהרות דהרות אביריו . שהיו מרקידים את סוסיהם במלחמה כמו וסוס דוהר . הוא לשון הרקדת הסוס : (כג) אורו מרוז . אמרי לה כוכבא הוה ואמרי לה גברא חשיבא הוה והיה סמוך למקום המלחמה ולא בא : אמר מלאך ה' . אמר ברק בשליחותו של הקב"ה : יושביה . היושבים בארבע אמות שלו כדי מאות שפורי שמתיה ברק למרוז : לעזרת ה' . כביכול שמי שהיה עוזר את ישראל כעוזר את השכינה : (כד) מנשים באהל . שרה (פי' רש"י נזיר כ"ג) שנאמר בה הנה באהל . רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה . רחל ולאה שנאמר בהן ויצא מאהל לאה ונומר : מנשים באהל תבורך . יעל לאם הן ילדו וגידלו ואם לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן כך הוא בבראשית רבה . ד"א אף יעל היתה יושבת אהלים לפיכך הזכיר אותם בברכת אהלים : (כה) חלב נתנה . לדעת אם לבו עליו שיבין בין טעם מים לטעם חלב כן תרגם יונתן : בספל אדירים . בספל שותין בו

Main Text and Targum

סִיסְרָא׃ כא נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז׃ כב אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃ כג אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ כד תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ׃ כה מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה

Masoretic marginal notes: ל׳ / ב׳ בטלי גויס / ג׳ ב׳ חסר ודין מ״ל / ב׳ וחסר. ג׳ / ב׳ בפסוק / ג׳ / ג׳ / ל׳ וחד והקריבה עז

דִּגְבָרֵיהוֹן תַּמָּן אִתְגַּח קְרָבָא עִם סִיסְרָא׃ כא נַחֲלָא דְקִישׁוֹן תַּבְּרִינוּן נַחֲלָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵיהּ נִסִּין וּגְבוּרָן מִלְּקַדְמִין לְיִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָא דְקִישׁוֹן תַּמָּן דוּשִׁישַׁת נַפְשִׁי קְטִילֵי גִּבָּרֵיהוֹן בִּתְקוֹף׃ כב בְּכֵן אִשְׁתַּלְּפָא טוּפְרֵי סוּסְוָתְהוֹן מִפְּגוּבָא דַהֲוָה מְפַנֵּיךְ קֳדָם רְתִיכֵי גִּבָּרוֹהִי׃ כג לוּטוּ מְרוֹז אֲמַר בָּרָק נְבִיָּא דַיְיָ לוּטוּ וְתַבָּרוּ יַת יָתְבָהָא אֲרֵי לָא אֲתוֹ לְסַעְדָּן עַמָּא דַיְיָ כַּד אֲגִיחַ קְרָבָא בְּגִבָּרַיָּא׃ כד תִּתְבָּרַךְ מִבְּרַכַת נְשַׁיָּא טָבְתָא יָעֵל אִתַּת חֶבֶר שַׁלְמָאָה כַּחֲדָא מִנְּשַׁיָּא דִמְשַׁמְּשִׁין בְּבָתֵּי מֶדְרְשִׁין תִּתְבָּרַךְ׃ כה מַיָּא שְׁאַל מִנַּהּ סִיסְרָא רַשִׁיעָא חַלְבָּא אַשְׁקִיתֵיהּ לְמִידַע אִם אִית רַעְיוֹנוֹהִי עֲלוֹהִי בְּפִילֵי גִּבָּרַיָּא קְרִיבַת

תבורך ג' בקריאה וסי' תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני ב' בפסוק . ואחריתם לא תבורך : באהל ו' בקריא' וסי' ויאמר הנה באהל . כל הבא אל האהל וכל אשר באהל . וירא ה' באהל בעמוד ענן . מנשים באהל תבורך . ואת כל כלי הקדש אשר באהל . וחברו דד"ה . ונמסר גם בסדר חקת :

תילדות זוהרן נחל קישון . פסחים קיח : אורו מרוז . מ"ק טז שבושת לו : ארור יושביה . מ"ק טז שבושת לו זוכר . ולהתמן : תבורך מנשים . נזיר כג סנהדרין קה הוריות י' :

רדק

ופנעו ולא כן היה לישראל אלא שדרכו הנחל בעוז ועברוהו בלא שום פגע ונזק וי"ת תדרכי נפשי עוז כלומר הנחל שגרפם דרכה נפשי בעוז כי מן השמים נלחמו ממהם בעבורי וי"ת תדרכי נפשי עוז דושישת נפשי קטילי גבריהון בתקוף . ופי' נחל קדומים נחל שהיה שם מקדם כאילו נברא שם מקדם להנקם באויבי ה' על דרך כל פעל ה' למענהו וגו': (כב) אז הלמו . פועל עומד כאילו אומר נהלמו עקבי הסוסים מרוב מרוצתם במלחמה . וי"ש מדהרות דהרות אביריו מה שמכה הסוס בכח על הארץ בעת המרוצה ושלא בעת המרוצה שנראה כמרקד תקרא דהירה וכן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה . ואמר עקבי סוס כי בעקבים אין פרסה לפיכך אמר כי נהלמו עקבי סוס בכח מכת הסוס בארץ . וטעם אביריו על הפרשים או על הסוסים : (כג) אורו מרוז . שם עיר קרובה למקום המלחמה ולא באו לעזרה לפיכך קללה אותם אבל הרחוקים שלא באו לא קללה אותם : אמר מלאך ה' . כמשמעו כי נביאה היתה דבורה ועל פי הנבואה אמרה זה וי"ת אמר ברק נביא' דה' : (כד) תבורך . מרוז תהיה ארורה אבל יעל תהיה ברוכה שהיתה זריזה לעזרת ה' במקום שהיתה שם באהלה ויותר תבורך משאר נשים היושבות באהל : (כה) מים שאל חלב נתנה . להכבידו כדי שירדם במהרה עם העייפות שהיה לו והחלב ששתה שלא ירגיש בהכותה אותו וי"ת מיא שאל מינה סיסרא רשיעא וגו' : בספל אדירים. בספל גדול ששותין בו גדולים ואדירים . והחכם רבי יונה פי' אדירים הרועים הגדולים כמו אדירי הצאן וי"ת בפילי גבריא וגו' . וכן תרגם קובעת כוס התרעלה פילי כסא דלווטיא וכן השותים במזרקי יין דשתיין בפילי חמר ובדברי רז"ל היה מביא בפיילי של חרס חדשה ובלשון יון כוס פיילי : הקריבה חמאה . חלב חמאה וחלב שזכר עומד במקום שנים והשקתו החלב הנותר אחר החמאה כי הוא מכביד הלב ומורך הדעת ויתכן לפרש כי נתנה לו חמאה לאכול אחר שהשקתו כי בנאד החלב השקתהו כמו שאמר ותפתח את נאד

רלבג

ה' ית' בא לנס זה הניטוח והוא יתי' עם הכוכבים ממסילותם נלחמים עם סיסרא בהשפיע באמצעותם מה שיתלה בו מלוח סיסרא וחילו : (כא) נחל קישון גרפם. ידמה שכבר גברו או על דרך תוספת מי נחל קישון שהיו בו מים מעטים וכשהיו עוברים בו סיסרא וחילו גברו המים והסירום כמו שהסיר המכבדת אשר יכבדו בה הבית מה שעל הארץ מן העפר וחולתו ובזה האופן טבעו רוב חיל סיסרא ונפל פחדם אל הנשארים ועם זה הענין הנה בנחל המים הקדומים שהיו בנחל קישון : תדרכי נפשי עוז . ר"ל שלא גברו המים לישראל בעברם בדרך שינוסו ויסירום ממקומם אבל היו דורכין שם בעוז ותוקף וזה היה פלא גדול דומה באופן מה לפלא שהיה לישראל על ים סוף : (כב) אז הלמו . או נהלמו ונשברו עקבי סוס סיסרא שלא נשאר להם כח מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ כשהניסוס גבורי סיסרא ולא נשאר להם כח לנוס ואפשר שיהיה הרצון בזה כי או בנחל קישון מרוב המים שנגברו שם היו עקבות סוסיהם כאילו נשברו ולא יכלו לדהר אבל נגפו המים רגליהם : (כג) אורו מרוז. שהיתה עיר גדולה קרובה למקום המלחמה : אמר מלאך ה' . זאת הנבואה לדבורה שעיר מרוז תהיה ארורה ר"ל יושביה כי לא באו לעזרת ה' עם היותם קרובים : (כד) תבורך מנשים . אמנם יעל תהיה ברוכה כי עזרה להם בהריגת סיסרא ויותר מנשים שכן באהל תבורך או ירצה בזה שהיא תבורך מנשים שכן באהל ללמד תורה כמו דבורה ויהיה הרצון בזה כי קללת מרוז אמר מלאך ה' ואולם ברכת יעל אמרה דבורה על צד התפלה והברכה : (כה) והנה ספרה על מה ברכה יעל וזה כי היא עשתה מעשיה בחכמה ובגבורה לעזור ישראל וזה שכאשר שאל סיסרא מים לשתות נתנה חלב לשכרו והקריבה לו חמאה בכלי גדול לשתות והרצון בחמאה חלב שמן שלא הוסרה ממנו החמאה כי הוא משכר יותר . והנה נכפל הלשון בזה . ומה שספר התלס כי מנאד החלב השקתהו היה בזה האופן ר"ל שהוציאה ממנו בספל גדול אשר

מצודת ציון

מלשון מסלה ודרך : (כא) גרפם . ענין כבוד וטאטא כי יעים (שמות ל"ח) ת"א מגרופתא ור"ל שטפם : תדרכי . מלשון דרך והלוך : נפשי . ר"ל אני בעצמי : עוז . כמו בעוז : (כב) הלמו . ענין הכאה כמו הולם פעם (ישעיה מ"א) : עקבי . הוא סוף הרגל : מדהרות . כן יקרא דריסת הליגת הסוס בכח כמו וסוס דוהר (נחום ג') וכפל המלה לרוב הדהרות : אביריו . מלשון אביר וחזק : (כג) אורו . מלשון ארור : מרוז . שם מקום : (כה) בספל . כאגן והוא כלי מה וכן מלא הספל מים (לקמן ו') : אדירים . ר"ל גדולים וחשובים : חמאה . שם

מצודת דוד

(כא) נחל קישון גרפם . כי המלחמה היתה בשפת הנחל ובנס גברו מי הנחל ושטפם : נחל קדומים וגו' . ר"ל הנה מי הנחל אשר היה מקודם ומאז בנחל קישון הלא מעטים היו עד אשר דרכתי אני בם בעוז מבלי נזק ועתה ע"י הנס איך רבו למעלה עד אשר שטפו סע"צ : (כב) אז הלמו וכו' . ר"ל כי בראותם הנחל שוטף נסו לנפשם על הסוסים ואז סוסו ונשברו עקבי הסום מן הדהרות והליגות שעשו עמהם אנשיו הגבורים רוכבי הסוסים או מלת אביריו חוזר על הסוסים ור"ל מן הדהרות שעשו סוסיו החזקים : (כג) אורו מרוז . קללו אתם את המקום מרוז : אמר וכו' . שהמלאך אמר לקללו ובנבואה אמרה : אורו וכו' . ר"ל קללו לומר ארור יושבי מרוז על שלא באו לעזרת עם ה' עם כי היו סמוכים למקום המלחמה : לעזרת ה' בגבורים . כפלה הדבר לפרש באיזה עזרה ואמרה לעזרת עם ה' הנלחם בגבורים והם אנשי סיסרא : (כד) תבורך וכו' . לפי שאמרה לקלל יושבי מרוז אמרה אבל יעל תבורך מפי הנשים על כי היא עזרה לישראל : מנשים באהל . ר"ל מפי נשים הצדקניות הנועות היושבות באוהל מפי הנשים האלה תבורך ותתקיים הברכה עם שלא אמרה מלאך ה' כקללת מרוז : (כה) מים שאל . ר"ל הבינו חכמתה של יעל כי סיסרא בקש מים והיא נתנה לו חלב כמ"ש למעלה ותפתח את נאד החלב ותשקהו וזהו בכדי להביא עליו תרדמה : בספל אדירים . ולמען יהא לבו בטוח

לְקֳדָמוֹהִי שַׁמּוּ דְגוּבְנִין׃ כו טבתא יעל אתת חבר שלמאה דקיימת מה דכתיב בספר אוריתא דמשה לא יהוי תקון זין דגבר על אתתא ולא יתקן גבר בתקוני אתתא אלהן ידהא לסכתא אושיטת וימינא לארזפתא דנפחין למתבר רשיעין ואנוסין מחתיה לסיסרא תברת רישיה פצעת מוחיה אעברת סכתא בצדעיה׃ כז בין רגלהא כרע נפל שכיב בין רגלהא כרע נפל באתר דכרע תמן נפל בזיזא סיסרא׃ כח מן חרכא אסתכיאת ומדיקא אמיה דסיסרא מביני אעיתא אמרת מא דין אוחרא רתיכוהי דסיסרא ברי מלכיתי מא דין אתעכבו רהטיא דהוו מיתן לי אגרת נצחנין׃ כט חכימת פריסתותהא ענין לה אף היא בחוכמא מתיבא ואמרה למימר להן׃ ל הלא מדמשכחין מפלגין בזתא יהבין גבר וביתיה כל חד וחד בזא סגי קדם סיסרא בזת ציורי צבעונין על צוריה נכסי עתיריא ומני חמודא קדם גברוהי דבזו׃

חֶמְאָה׃ כו יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה
וִימִינָהּ לְהַלְמוּת
עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה
רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה
רַקָּתוֹ׃ כז בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל
שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע
נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃
כח בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה
וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב
מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא
מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו׃
כט חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ
תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ
לָהּ׃ ל הֲלֹא יִמְצְאוּ
יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ
גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים
לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה
צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃

באשר מ"ו בקריאה וסי' אל קול הנער באשר הוא שם. איננו גדול בבית הזה ממני. אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה. בין רגליה כרע נפל שכב. וילך האיש מהעיר. ויאמר לו מיכה מאין. ויקם דוד ואנשיו. ואלישע אמר אל האשה. עמדי נא בחבריך. לסריסים אשר ישמרו את שבתותי. ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר. באשר תמותי אמות. באשר דבר מלך שלטון. מה יתרון העשה באשר הוא. טוב ללכת אל בית אבל. וד' ובאשר וסי' גם אני אבחר בתעלוליהם. ומניתי אתכם לחרב. ואפרחיו יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי :

תולדות אהרן ליתד תשלחנה. מנחות לו: כרע נפל. יבמות קג נזיר כג סנהדרין קה הוריות י: בעד החלון. ר"ה לג זוהר בלק (סוטה כד) : חכמות שרותיה. שקלים מג מד :

רדק

יאמר החלב ותשקהו ובספל אדירים הקריבה לו חמאה לאכול : (כו) ידה ליתד תשלחנה. כמו תשלח והנו"ן וההא נוספות כמו"ן ה"א תשלחנה פרשדונה ואף על פי שאין המנהג כן בפעלים ואדוני אבי ז"ל פי' תשלחנה ידה וימינה שלחה בעבור יתד והלמות ידה שמאלה צריכה יתד וימינה צריכה הלמות והנה השליחות לידים בעבור כי הם עשו המעשה וד"מה לו וכל אשר שאלו עיני. בביתם לא ישכבו רגליה : ובתבונות כפיו ינחם. ואם תאמר כי תשלחנה נוסף אין צריך לכל זה כי פירוש ידה וימינה הושטו בעבור יתד והלמות. ורבי אחי ר' משה ז"ל פירשו בחסרון כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה שפירושו כגהה וכן פי' ידה כידה והוא דרך משל בעבור שאמר תבורך מנשים יעל אמר ראויה לה הברכה יותר משאר נשים כי עשתה מעשה גבורה שלא יעשו שאר הנשים כי אין מעשה גבורה לנשים כי אם לאנשים לפיכך אמר דרך משל כידה ליתד תשלחנה הנשים האחרות וימינה להלמות עמלים והלמות הם הכלים שמכים בו האנשים העמלים בעלי המלאכה : מחקה ראשו. הסירה ראשו מלשון מחק בדברי רז"ל אין מוחקים במקום שגודשים והמחק הוא הכלי שמעבירין על המדה שמעביר כל מה שעליה : ומחצה. מן ומחץ מכתו : וחלפה. העבירה היתד ברקתו וכת"י העברת בצדעיה או יהיה וחלפה מן יחלוף ויסגיר שהוא לשון כריתה : (כז) בין רגליה כרע נפל. כן מנהג הלשון לכפול הדברים כדי לחזקם ולהאמין כי כרע כריעה שלא היתה לו תקומה וזהו שאמר באשר כרע שם נפל שדוד ויש בו דרש והוא רחוק כי יש בפסוק שבעה בין כרע ונפל ושכב ואמרו כי שבע בעילות בעל אותו רשע ליעל אותו היום ומה שכתבנו למעלה במלת שמיכה מכחיש זה הדרש : (כח) ותיבב. הריעה מתרגם תרוע' יבבא וי"ת ואודיקה לי הבטה האשנב. כמו החלון וכן בעד אשנבי נשקפתי : (כט) חכמות. כל אחת מן החכמות תענה אותה : אף היא. אם סיסרא : תשיב אמריה לה. היא בעצמה כמו שהחכמות משיבות לה כן היתה היא בעצמה משיבה ואומרת כי בעבור זה אחרו פעמי מרכבותיו : (ל) ימצאו יחלקו שלל. ימצאו שלל לרוב בארץ ישראל שיגלו אותם ויחלקו השלל ביניהם ולזה הם מאחרים לבא :

רש"י

בו מים שהמים קרואו אדירים שנאמר במים אדירים : (כו) להלמות עמלים. פטיש עמל ויגע : מחקה. לשון חיקוי : ומחצה. לשון מחץ : וחלפה. יצאה מצד אחר : (כח) ותיבב. לשון דבור כמו ניב שפתים ורבותינו פירשוהו לשון צעקה כתרגום דמתרגמינן יבבא. ויש אומר לשון הביט כמו בבת עיני וכן חברו מנחם : אשנב. חלון : (כט) חכמות שרותיה תענינה. החכמות שבשרותיה לכך נקוד חי"ת פת"ח. חכמות שהוא שם דבר נקוד חט"ף קמ"ץ כמו ראמות לאויל חכמות וזה נקוד חכמות וכן חכמות נשים בנתה ביתה חכמות שבנשים : תענינה. דגשות של נו"ן משמשת במקום נו"ן שלישית ופתרון תענינה אותה דגשות נון משמשת במקום אותה כמו מרכבת תביאנה : אף היא תשיב אמריה. תשובה לעצמה מה אני מתמה תמיד על עכוב בני : (ל) הלא ימצאו יחלקו שלל. והוא מעכבן : רחמתים לראש גבר. משכים נשים יפות בישראל וכל איש מהם יש לו במנתו שתים ושלש נשים

רלבג

אשר ישתו בו הגבורים : (כו) ידה ליתד תשלחנה. והנה כתחיה המנהיגים הגוף תשלחנה ידה השמאלית ליתד ושלחה ימינה למה שהולמים ומכין בו העמלים במלאכות רבית העמל והכתה סיסרא בראשו עד שהפסידה ופרדה הסבור אשר בו והכתה ביתד ועברה היתד רקתו או כרתה רקתו : (כז) בין רגליה כרע נפל. ר"ל כי בהכאתה סבבה שנפל ונרדם לפניה : ובאשר כרע שם נפל שדוד. ר"ל כי תכף שנפל שדדתהו והמיתתהו יעל : (כח) הנה אם סיסרא נשקפה בעד החלון ויללה בדמיון תרועה והיתה אומרת מה הסבה שיהיה בשש רכב סיסרא לבוא : (כט) והנה החכמות שבשרותיה היו עונות אותה וגם היא בעצמה היתה משיבה לדבריה ואומרת מה שאומרת החכמות הכן והוא כי סבת איחורו הוא שהם ימצאו שלל שיחלקוהו : (ל) רחם רחמתים ; ולהיותם שבויים ובעריות הקדימו בשמור שלל רחם רחמתי'. נערה או שתי נערות

מצודת ציון

הוא שומן החלב : (כו) ליתד. הוא המסמר : להלמות. ענין הכאה : עמלים. מלשון עמל ויגיעה : מחקה ראשו. הסירה ראשו כדרז"ל אין מוחקין במקום שגודשין (ב"ב פ"ח) ור"ל אין מעבירין דבר מה על המדה להסיר הגודש : ומחצה. ענין נגוע ומוכה כמו מחץ ראש (תהלים ק"י) : וחלפה. ענין העברה מעבר לעבר כמו וחלף ביהודה (ישעיה ח') : רקתו. הוא המקום שאצל העין : (כז) כרע. ענין נפילה על הברכים : שדוד. נגזל ונאבד כמו ואתה לא שדוד (שם ג"ג) : (כח) בעד. נגד : נשקפה. ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כ"ו) יאמר בלשון נפעל על כי גם היא נשקפה למביטים בה : ותיבב. ענין יללה כי תרועה ת"א יבבא וקול התרועה היא יללה : האשנב. הוא כעין חלון כמו בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז') : בושש. ענין איחור כמו בושש משה (שמות ל"ב) : פעמי. לעדה והלוך כמו וישם לדרך פעמיו (תהלים פ"ה) : (כט) תענינה. כל אחת תענה ותשיב : (ל) רחם רחמתים. ר"ל עלמה ושתי עלמות וקראן בלשון בזיון ע"ש הרחם : לראש גבר. ר"ל לכל איש : רקמה. מעשה רוקם בצבעים מיני צבעים : רקמתים. ר"ל בשתי פנים כמעבר מזה ומהעבר

מצודת דוד

בה ולא ירגיש בדבר הקריבה לפניו חמאה בספל החשוב הראוי להשתמש בו אדירים ותשוב"ה למען יחשב אשר נפשו יקרה בעיניה ולאדון יחשב לה : (כו) ידה וגו'. אבל בקשה נפשה והושיטה ידה השמאלית לקחת יתד האוהל וימינה הושיטה לקחת המקבת הקרוי הלמות עמלים ע"ש שהאנשים עמלים במלאכה ומכים בו לעשות מלאכתן : והלמה סיסרא. הכתה והברה את סיסרא והסירה ראשו ונגעה אותו בהכאה ופצעה ועם היתד חלפה רקתו מעבר אל עבר : (כז) בין רגליה כרע. לפניה כרע על כרעיו ומיד נפל לארץ ונשאר שוכב ולא הוסיף לקום ור"ל במהירות רב בוסח והכפלת הדבר לחזוק וכדרך השיר : באשר כרע. במקום שכרע שם נפל סיסרא השדוד והנבוז כי לא היה יכול להתחזק עד אחר הכריעה וזהו מגלית השיר כי באמת לא כרע ולא נפל : (כח) בעד החלון. חזרה לספר בשירתה אשר אם סיסרא השקפה בעד החלון לראות אם בא מרכבת בנה ובראותה כי אינם תילל במר נפש ומשקפת תמיד בעד האשנב ואומרת מדוע בושש רכבו לבוא מדוע אחרו וגו' והכפלה הדבר כדרך שמילל מכאב לב : (כט) חכמות שרותיה. החכמות אשר בשרותיה כל אחת תשיב לחמתה ואף היא כאחת מהן תשיב אמריה לעצמה : (ל) הלא ימצאו. ר"ל וזאת דברי נחמתן כי התאחרנה הלא הוא רב ימצאו בישראל ושמה

רשי

נסים : (לא) כן יאבדו . דבורה אמרה תחומין של הבל כן לא כן יאבדו כל אויביך ה' כאשר אבד הוא : ואוהביו כצאת השמש בגבורתו . לעתיד לבא שבעתים כאור שבעת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש כמספר ארבעים ותשע שביעיות: ותשקוט הארץ. אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר : (א) ויעשו הרעה. עד כאן תאמר דוקיפו שהיה נזכר חטא על חטא אבל בשירה זו נמחל להם כל אשר עשו ועכשיו מתחילין לחטוא כך דרש באגדת תהלים : (ב) המנהרות . מחבואות. ובלשון לע"ז ועל שם שעושין בהם מאור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לוויזירש בלע"ז : מערות . גרופים בלע"ז מצדות שלוחשין בלע"ז על שם שעושים מצרים על ידי הפלח שהולכת סביב סביב : (ה) המה ומקניהם . לרשת

רדק

מערות : לראש גבר. לכל גבר וגבר יש לו שלל או שתי נערות מהשלל ויו"ת יהבין גבר וביתיה לכל חד וחד : שלל צבעים . בגדים צבועים במיני צבעונים : רקמתים. שעשוי בו מעשה הרקמה משני הפנים בשוה והרקמה היא מעשה מחט בגבר צלורות מלבושים שונים זה מזה : לצוארי שלל . כמו לראש שהשלל מלובשי בגבורים בגדים מלאים שלל לתתם לגבר הצבא ויו"ת בן טוח. לגורי לבעגין וגו' : (לא) ואוהביו . ותוכבי ה' : כצאת השמש בגבורתו . כצאת השמש בבוקר שהולך והולך עד שהוא בגבורתו והוא חצי היום כן יהיו אוהבי השם יתברך הולכים וחזקים ויו"ת. ורחמוהי צדיקיא יהון עתידין וגו' : (ב) המנהרות . כמו מערות ויש להם חלון לאולם שתכנס ממנו האורה ומפני זה נקראו מנהרות : המצדות . מבצרים חזקים : (ג) והיה אם זרע . כאשר זרע כמו והיה אם בא. אל אחת אחיו ואם יהיה הוכל לבני ישראל ובאומים להם : (ד) וישחיתו את יבול הארץ . התבואות שהיו בשדה קודם שנאמר באולם ובגן אלמת הכל כגון כורתים ומפילים ולא היו משאירים מחיה : ושה ושור וחמור . כוי טבטם להם : אית

ותנן ב' ובספרא ומי' ותעז ידא על כושן רשעתים . ותעז יד מדין :

לא כֵּ֠ן יֹאבְד֤וּ כָל־אוֹיְבֶ֙יךָ֙ יְהֹוָ֔ה
וְאֹ֣הֲבָ֔יו כְּצֵ֥את הַשֶּׁ֖מֶשׁ
בִּגְבֻֽרָת֑וֹ וַתִּשְׁקֹ֥ט הָאָ֖רֶץ אַרְבָּעִ֥ים
שָׁנָֽה׃ ו א וַיַּעֲשׂ֧וּ בְנֵֽי־
יִשְׂרָאֵ֛ל הָרַ֖ע בְּעֵינֵ֣י יְהֹוָ֑ה וַיִּתְּנֵ֧ם יְהֹוָ֛ה
בְּיַד־מִדְיָ֖ן שֶׁ֥בַע שָׁנִֽים׃ ב וַתָּ֥עָז יַד־
מִדְיָ֖ן עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל מִפְּנֵ֣י מִדְיָ֗ן עָשׂ֣וּ
לָהֶ֣ם ׀ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל אֶת־הַמִּנְהָרוֹת֙
אֲשֶׁ֣ר בֶּהָרִ֔ים וְאֶת־הַמְּעָר֖וֹת וְאֶת־
הַמְּצָדֽוֹת׃ ג וְהָיָ֖ה אִם־זָרַ֣ע יִשְׂרָאֵ֑ל
וְעָלָ֨ה מִדְיָ֧ן וַעֲמָלֵ֛ק וּבְנֵי־קֶ֖דֶם וְעָל֥וּ
עָלָֽיו׃ ד וַיַּחֲנ֣וּ עֲלֵיהֶ֗ם וַיַּשְׁחִ֙יתוּ֙ אֶת־
יְב֣וּל הָאָ֔רֶץ עַד־בּוֹאֲךָ֖ עַזָּ֑ה וְלֹֽא־
יַשְׁאִ֤ירוּ מִֽחְיָה֙ בְּיִשְׂרָאֵ֔ל וְשֶׂ֖ה וָשׁ֥וֹר
וַחֲמֽוֹר׃ ה כִּי֩ הֵ֨ם וּמִקְנֵיהֶ֜ם יַעֲל֗וּ
וְאָהֳלֵיהֶם֙ יָבֹ֣אוּ כְדֵֽי־אַרְבֶּה֙ לָרֹ֔ב

לא כְּסִיסְרָא כֵּן יֵיבְדוּן כָּל
סַנְאֵי עַמָּךְ יְיָ וְרַחֲמוֹהִי
צַדִּיקַיָּא יְהוֹן עֲתִידִין
לְאַזְהָרָא כְּזִיהוּר יְקָרֵיהּ עַל
חַד תְּלַת מְאָה וְאַרְבְּעִין
וּתְלָתָא כְּמִפַּק שִׁמְשָׁא
בִּגְבוּרְתֵּיהּ וּשְׁדוּכַת אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל כְּלְמֶעְבַּד קְרָבָא
אַרְבְּעִין שְׁנִין : א וַעֲבַדוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
וּמְסָרִנּוּן יְיָ בִּידָא דְמִדְיָנָאֵי
שְׁבַע שְׁנִין : ב וּתְקֵיפַת יַד
מִדְיָנָאֵי עַל יִשְׂרָאֵל מִן קֳדָם
מִדְיָנָאֵי עֲבַדוּ לְהוֹן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יָת מַטְמוֹרַיָּתָא
דִּבְטוּרַיָּא וְיָת מְעָרָתָא וְיָת
מְצוּדָתָא : ג וַהֲוָה כַּד זְרַע
יִשְׂרָאֵל וְסַלְקִין מִדְיָנָאֵי
וַעֲמַלְקָאֵי וּבְנֵי מַדִּינְחָא
וְסַלְקִין עֲלוֹהִי : ד וּשְׁרוֹ
עֲלֵיהוֹן וּמְחַבְּלִין יָת עֲלַלְתָּא
דְּאַרְעָא עַד מֵעַלְנָא דְעַזָּה וְלָא מְשָׁאֲרִין מְזוֹן לְקִיָּימָא נְפַשׁ בְּיִשְׂרָאֵל וְאִמַּר וְתוֹר
וַחֲמָר : ה אֲרֵי אִנּוּן וּגְיָתֵיהוֹן סָלְקִין וּמַשְׁכְּנֵיהוֹן וְאָתָן כְּמִסַּת גּוֹבָא לִסְגֵי וּלְהוֹן

ז' מ"ע · ג' · ג' מס' · ב' · ג' · ח' . ג' מלרע · כ' ומ"ע · ג' וכל קרי' תלופוש"ל וסב · ובאו ק'

תולדות אהרן כן יאבדו . יומא כו : כצאת השמש. שבת פח יומא כג . גיטין לו ב"ב ח : אם זרע ישראל. ב"מ נט : ויחנו עלוה . ב"מ נט:

רלבג

שלל הצריות אולי הפי' כל אחד מהן נערה אחת או שתים ולפי שאמר גם יקחו שלל צבעי הצבעונים הנכבדים שלל בגדי צבעונים שהם מרוקמים ובגדי צבע רקומים משני עבריהם והאיש סיסרא לצוארי בעלי השלל והם אנשי החיל הבאים עמו : (לא) והתפללה דבורה ואמרה כן יאבדו כל אויביך ה' כמו שאבד סיסרא ואוהבי השם יתעלה יהיו באלת השמש בגבורתו שאורו הולך ומתחזק עד נכון היום . ורמזה באמרו בגבורתו מראה תקופת התמוד כי אז יראה אורו יותר חזק ושהוא שמגיע ממנו הוא יותר חזק ויהיה הולך ומתחזק עד חצי היום . ושקטה הארץ עד שלמות ארבעים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן השקט עשרים שנה: ואולם התועלות שמגיעות מזה הספור הם אלו . הראשון הוא להודיע כי השם יתעלה לא יעשה המופתים רק לעת הצורך ולזה צוה ברק למשוך בהר תבור עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבולון ולא משכם שם השם יתברך כמו שמשך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו וזה כי משיכת בני ישראל בהר תבור היה אפשר שישלם בזולת עשיית המופת וכבר ביארנו הסיבה בזה בספר מ"י : השני הוא להודיע כי כשיעשה הש"י המופתים יסבב עליהם הסבות אשר עמם יהיה יותר מעט מבוארות במופת הבוא אל הטבע ולזה כתחכם הש"י להביא בני ישראל בהר תבור והעתיק את סיסרא ועמו אל נחל קישון לרדוף אחרי ברק ועמו והסב פה זה שלבו מי הנחל עד שטבעו בו רבים מבני החיל ונתקבצו שם סבות רבות אל שינצחום ברק ועמו . הלא היה הבהלה שהבהילום מי הנחל והכ' כי ברק ועמו היו יורדים אליהם ולזה היו עליונים וזה ממה שיוסיף לאם חוזק על סיסרא ועמו וידמה שנתחברה שם סבה שלישית והוא שכבה היה אור השמש נכח פני סיסרא ועמו והיו מאיר מצוירים בעיניהם ולזה אמרה דבורה כי הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא : השלישית הוא להודיע אמתת הנבואה אף על פי שהיתה ע"י אשה כי לא נפל דבר ממה שיעדה דבורה בזה הספור והנה לפרסום אמתת הנבואה או נסכמו ישראל ללכת במתי מעט ובכלי מלחמה מעטים להלחם עם סיסרא ורכבו והמונו עם תכלית כחו וגבורתו ורכבי כלי המלחמה אשר להם : הרביעי הוא להודיע כי בהתבוננות ראוי שיתנהג האדם להגיע אל תכלית כוונתו ולזה ספר כי יעל מפני רצותה שיפול סיסרא בידה הראת לו כי היא חפצה מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא יראוהו שם העוברים והשבים ושכבה עם זה שהשכבה אותו והיה עם התופת וסיה נקל לה להורתו : החמישי הוא להודיע כי ביום טובה ראוי להיות בטוב ולזה ראוי למצליח בעת אשר יש לאל ידו שיסבב שתגיע לו ההצלחה ביותר שלם שאפשר ולא יקצר מזה הלא תראה כי ברק כי ברק אע"פ שראה שנפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד השתדל בהכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב אל ארצו וישוב להרע לישראל : הששי הוא להודיע לתת הודאה לש"י על מה שגמל מהטובות כי עם שזה כפר ראוי שנה בו תועלת להביא האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת ונתנה תודה לשם יתעלה כמעל כל אשר גמלנו : השביעי הוא להודיע שראוי לכל אדם שיאמין ביעודי הנבואה ולזה נתגנו אשר לא באו לעזרת ה' בנבדלים כנגד מחנה סיסרא ונתקללו יושבי מרוז מאת השם יתברך : והשמיני הוא לפרסם גנות האומות ההם וביותם פרוצים בעריות ולזה הקדימה אם סיסרא בספור הצלחת סיסרא רחם רחמתים לראש גבר וכבר פרסמה בגבורה גם ממעגיהם הפחותים עד שאר שעבר בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' אחר מות דבורה ולזה נתנם השם ביד מדין ז' שנים ותקפה יד מדין מאד על ישראל

מצודת דוד

יחלקו ביניהם את השלל ולזה המה מאחרים לבוא : רחם וכו' . אף כ"א יקח בשלל עלמה או שתי עלמות : שלל צבעים . השלל מבגדים צבועים החשובים ביותר יהיו נתונים לסיסרא על היותו שר הצבא ותוחרת ומפרשת שזהו השלל מבגדים צבועים המרוקמים אשר יתדמו בשני עבריהם אבל לצואר רקמתים שאינם נתדמים בשני עבריהם התשוב עוד יותר ויותר יחולק לכל בעלי השלל לכרוך בו הצואר למי כי מתחלה עמוים הם לכך ולזה ראוים לתשמיש אחר ולזה יחולק לכולם וא"כ בעבור כ"ז המה מתאחרים לבוא : (לא) כן יאבדו . אמרה דבורה הנה תנחומין של הבל הוא ואולי כן יאבדו כל אויביך אתה ה' כאשר נאבד סיסרא : ואוהביו . אבל אוהבי ה' יהיו כצאת השמש בבוקר שהולך ומאיר בכל פעם יותר עד שהוא בגבורתו שהוא חצי היום כן יהיו אוהבי ה' הולכים וחזקים עד אשר יהיו כגבהי השמים : ותשקוט וכו' . אין זה מדברי השירה אלא המה דברי כותב הספר : ארבעים שנה . עד כלות מ' שנה מזמן התחלת השעבוד : ו (ב) מפני מדין . להסתיר עצמן מעיניהם : (ג) והיה אם זרע . ר"ל כאשר זרעו והתחילו לצמוח : (ד) יבול הארץ . נאמר התבואה

מצודת ציון

ובספר עזר והאלקים שם מהר ושם כמו מעשה חושב : (ב) ותעז . מלשון עוז וחוזק : המנהרות. ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג') והם מערות שהם עשויות חלון לאור הנכנס להם המאירה . מבצרים חזקים כמו מצודת ציון (ש"ב ה') : (ג) אם . כאשר : (ד) יבול . כמו הארץ נתנה יבולה (תהלים ס"ז) : מחיה . ענינו מזון ההכרחיות בני האדם כמו למחיה שלחני (בראשית מ"ה) : (ה) כדי ארבה. כארבה ומלת די יורה ענין רבוי

(ח) איש נביא. מפרש בסדר עולם זה פנחס ולהודיעם כי מפני חטאתם קרה להם מה שקרה: (ט) ואגרש אותם. טעמו למלת לוחציכם לא למלת מצרים והלוחצים הם סיחון ועוג שלא הניחום לעבור ויצאו לקראתם למלחמה וכן כנעני מלך ערד וכן מלכי כנען חשבו ללחצם: (יא) וישב תחת האלה. אינו ר"ל ישיב' כי אין נראים המלאכי' בישיבה כי אם בעמידה כמו ומלאך יי' עומד והנה איש עומד לנגדו אלא ר"ל נתעכב שם תחת האלה עד שיפנה אליו גדעון וכאשר לא פנה אליו נראה אליו ויאמר לו ה' עמך וכן אנכי אשב עד שובך לשון עכבה וכן אשרי יושבי ביתך והדומי' להם וטעם זה המלאך שנתעכב שם ולא נראה אליו בתחילת בואו משל שהקדוש ברוך הוא ממלא להם לישראל בכל עת אם יפנו אליו ויקראוהו באמת ובדרש נתעכב שם עד שמצא לו זכות ואחר כן נראה לו אמרו יואש אביו היה חובט חטים אמר לו גדעון אבי זקן אתה הכנס לביתך ואני אהיה חובט שאם יבאו המדינים אין בך כח לנוס אמר המלאך קיימת מצות כבוד וראוי אתה שיגאלו בני על ידיך מיד ויבא אליו מלאך ה' וגו' אמר לו גדעון ויש ה' עמנו וגו' אמש קראנו את ההלל והיה אבי מקראני בצאת ישראל ממצרים אם צדיקים היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעי' היו כשם שעשית להם נס כך עשה לנו נס אמר הקב"ה חייך כך למדת סניגוריא על בני כדאי אתה שאדבר עמך מיד ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה בכח זכות' שלמדת סניגוריא על בני וכוון הוא זה הדרש שנתן טעם לעכוב המלאך ולמה שאמר ויפן אליו: אשר בעפרה אשר ליואש. וכן אשר בעפרת אבי העזרי לפי שיש עיר אחרת ששמה עפרה בגבול בנימן כמו שכתו' בספר יהושע והעוים והפרה ועפרה: חובט חטים. כמו דש אלא שהדישה בבהמות והחביטה במקל וכן כי בחבוט זיתך חובט במקל בזית לנפיל הזתי': בגת. גת היה שם שדורכין שם ענבים באותו גת היה חובט החטים וכת"י במעצרתא: (יב) גבור החיל. קראהו כן לבשרו שהש"י יגבירהו בימי הגאולה ולחזקו שיגבר וינצח מדין וכן אמר לך בכחך

לרשת את תבואתם: (ח) איש נביא. זה הנביא הוא פנחס בסדר עולם: (יא) אבי העזרי. מבני אביעזר בן גלעד בן מנשה: וגדעון בנו. אביו היה תובען והוא כופרן אמר לו אבא זקן אתה ואם יבאו השודדים גבורים לא תוכל לנוס לך אתה ואני אחבט: בגת. בקורות בית הבד: (יב) ה' עמך גבור החיל. אתן לך כח הוא:

ח ולגמליהון לית מנין ועלין
בארעא לחבלותה: ו ומאך
ישראל לחדא מן קדם
מדינאי וזעיקו בני ישראל
קדם יי: ז והוה כד זעיקו
בני ישראל קדם יי על עסק
מדינאי: ח ושלח יי גברא
נביא לות בני ישראל ואמר
להון כדנן אמר יי אלהא
דישראל אנא אסקית
יתכון ממצרים ואפקית
יתכון מבית עבדותא:
ט ושיזבית יתכון מידא
דמצראי ומידא כל דחקיכון
ותרכית יתהון מן קדמיכון
ויהבית לכון ית ארעהון:
י ואמרית לכון אנא יי
אלהכון לא תדחלון ית
טעות אמוראי דאתון יתבין
בארעהון ולא קבלתון
למימרי: יא ואתא מלאכא
דיי ויתיב תחות בוטמא די
בעפרה די ליואש אבוהי
דעזרי וגדעון בריה חביט
חטין במעצרתא לערקא
מן קדם מדינאי: יב ואתגלי
ליה מלאכא דיי ואמר
ליה מימרא דיי בסעדך גבר חילא: יג ואמר ליה

ג' וחד ידל כבוד יעקב / ג' ב' מ"ע / ג' חסר א' מהוכך הס' / ג' ב' חס' וחד מ"ע / ד' מ"ע / ב' / ב' ל'

ולהם ולגמליהם אין מספר ויבאו
בארץ לשחתה: ו וידל ישראל מאד
מפני מדין ויזעקו בני ישראל אל
יהוה: ז ויהי כי זעקו
בני ישראל אל יהוה על אדות
מדין: ח וישלח יהוה איש נביא
אל בני ישראל ויאמר להם
כה אמר יהוה | אלהי ישראל
אנכי העליתי אתכם ממצרים
ואציא אתכם מבית עבדים:
ט ואצל אתכם מיד מצרים ומיד כל
לחציכם ואגרש אותם מפניכם
ואתנה לכם את ארצם: י ואמרה
לכם אני יהוה אלהיכם לא תיראו
את אלהי האמרי אשר אתם יושבים
בארצם ולא שמעתם בקולי:
יא ויבא מלאך יהוה וישב
תחת האלה אשר בעפרה אשר
ליואש אבי העזרי וגדעון בנו חבט
חטים בגת להניס מפני מדין:
יב וירא אליו מלאך יהוה ויאמר אליו
יהוה עמך גבור החיל: יג ויאמר אליו

וידל י"ב פתחין בלישנא וסי' העשיר לא ירבה. ואם דל הוא ואין ידו. הנה אלפי הדל. מדוע אתה ככה דל. וידל ישראל מאד. ידל כבוד יעקב. נצרה על דל שפתי. ותהי לדל תקוה. דלו מאנוש נעו. אל תגזל דל. ודל מבין יחקרנו. אם דל אם עשיר וכל דסמיכין לאביון דכות': העזרי ג' בקריאה וסי' ויבא מלאך ה' וישב. בעפרת אבי העזרי. ויקבר בקבר יואש אביו. ושארא עזרי:

הולדות אהרן וידל ישראל. כ"מ נס: ה' עמך. כרכוה כד סס מסוס ס. (ברכות יד):

ויש

רלבג

ישראל עד שהוצרכו לעשות להם בהרים מנהרות וכן מערות שיש בהן כמו חלונות תכנס מהן אורה במערה. ואפשר שהרצון יהיה במנהרות אבוקות בעלות אור גדול והיה זה כן כי כשהיו רואין ההרים שבאו בני מדין היו שמין באבוקות ההן סימן שירגישו בו ישראל ויתחבאו הם ויסתירו מקניהם וקניניהם עד שבזה הדרך היתה מגעת בקלות ההודעה הזאת לישראל בעשותם הסימן הזה להם מהר אל הר והיה אפשר שילכו מאויביהם דברים רבים ועכ"ז שמו מערו' להתחבא שם בקלות ומצדות שהם בניינים חזקים להמלט שם מאויביהם לא שישבו תמיד במערות ובמצודות כי היה בלתי אפשר שיהיה להם חיותם בזה האופן כי לא יזרעו ולא יאספו תבואה. ואחר זה ביאר מה הכריחם לעשות המנהרות והמערות והמצדות והוא מה שהיו משחיתים בני מדין תבואותיהם ומקניהם. ויהי כי צר להם מאד מפני מדין לעקו אל ה' ושבו אליו שיושיעם מידם. והנה שלח הש"י נביאו אז לבני ישראל והודיעם כי שוטתיהם הם שיפלו ביד מדין כי הם סרו מאחרי ה' ועבדו אלהים אחרים אלהי האמורי אשר בארצם עם רוב הטובות שחנן הש"י אותם ויראה שזה הנביא היה פנחס כמו שזכרו רז"ל בפנחס בימי דוד שהגיד הכתוב כי לפנים ה' עמו והנה היה זמן ארוך מאד ולזה אמרו כי פנחס הוא אליהו כי כבר התבאר שאליהו ג"כ חיה שנים רבות וכבר יעיד אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' ואין לאומר שיאמר שכבר מת אליהו קודם שהתנבא אלישע כמו שאמר כי היום אדוניך לוקח מאתך וזה שכבר מצאנו שהגיע מכתב מאליהו אחר זה כמו שנזכר שם בע"ה בספר דברי הימים ובספר מלכים: (ח) ויש לשואל לשאול אחר שהיה זה הנביא קיים איך לא הוכיח ישראל כל ימיו ולמה הוצרכו לנבואת דבורה. ויראה שנאמר בהיתר זה הספק שהוא לא היה מתנבא רק לעתים רחוקים ולא היה בו כח יתישר בו להנהיג העם ולזה ג"כ תמצא בזה המקום שהוצרך למנות גדעון על פועל מלחמת מדין ואפשר כי כמו שהיה אליהו פעם נראה ופעם נעלם כשישאהו רוח השם אל מקום רחוק כך היה הענין בפנחס ולזאת הסבה לא שמש בכהונה גדולה כל ימיו אבל שמשו בניו ובני בניו ובני בני בניו דורות רבי' והוא עדיין קיים כמו שיתבאר בספר דברי הימים וזה כי הוא היה קיים בימי דוד כמו שאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו ולא ימצא בזרע אהרן אחר שיקרא שמו פנחס בן אלעזר בן אהרן כמו שמבואר שם בספר תולדותם: (יא) ויבא מלאך ה'. הוא הנביא שזכר כי הנביא יקרא מלאך ה' כאמרו ויבא חגי מלאך ה' ולזה נראה לגדעון בהקיץ בהשתמש חושיו על מנהגם. והנה נתעכב שם הנביא עד שנראה לגדעון אמר לו כי ה' עמו. והנה קראו גבור חיל כי כן היה כמו שאמר לו זבח וצלמונע קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו. והנה הרחיק גדעון שהיה ה' עמו לראותו שפלות ישראל הי

נפשם

מצודת ציון

רמי: (ו) וידל. מל' דל ועני: (ז) אדות. תרגומו עסק: (ט) לוחציכם. ענין דחק: (יא) האלה. שם אילן מה: חובט. ענין דישה במקל כמו כמטה יחבט קצח (ישעיה כ"ח): בגת. מקום דריסת הענבים נקרא גת: להניס. להבריח: (יב) החיל. ענין כח:

ה'

מצודת דוד

התבואות: עד בואך עזה. מתחלת הגבול עד אשר תבוא אל עזה וכאלו ידבר לנוכח מול האדם היודע המקום: (ט) כל לוחציכם. הם מלכי כנען אשר לחצו אתכם בהלחמם עמכם: (י) ולא שמעתם בקולי. כלומר בעבור זה באה הרעה עליכם:

(יא) אשר ליואש. האלה היתה של יואש שהיה מבני אביעזר מבני מנשה: להניס

(יג) ויש ה׳ עמנו. ואם יש ה׳ עמנו למה מצאתנו וגו׳: אשר ספרו לנו אבותינו. פסח היה אמר לו אמש הקרי׳ אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים ועתה נטשנו אם צדיקים היו אבותינו יעשה לנו בזכותם ואם רשעים היו כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו ואיה כל נפלאותיו: (יד) ויפן אליו. הקב״ה בעצמו: בכחך זה. בכח הזכות הזה שלמדת סניגוריא על בני כך דרש רבי תנחומא: (טו) הנה אלפי. האלף שאני נמנה בו להיות תחת שר האלף הוא האלף הדל בכל אלפי מנשה: (יז) שאתה. כמו שאתה: (יט) קמח מצות. למדנו שפסח היה יום תמשת השומר לכך נאמר והנה נליל לחם שעורים מתהפך וגו׳: והמרק

רלבג

נמסם ה׳ בכף מדין: (יד) ויפן אליו ה׳. הוא מלאך ה׳ שזכר והוא עיד ויאמר ה׳ לה שאמרו רבותינו שהנה היה זה על ידי שם. והנה אמר דבריו כאילו השם ידבר כי הנביא ידבר בשם שולחו והסבר שיאמר אומר שזה הענין היה במראה הנבואה אלא שאנחנו לא הסכמנו לפרש זה עיד הנבואה בזה האופן כי ראשית הספור מורה שזה הספור היה בהקיץ ולא נראה לנו שהיה מדרגת גדעון בנבוא׳ בזה האופן ר״ל שהגיעה לו הנבואה בהקיץ ועוד שאין מדרך הנביא שבא לו הנבואה פעמים רבות שישאל אות מהשי״ת שיקים לו יעודו כמו ששאלו גדעון אחר זה שאמר אם ישך מושיע בידי את ישראל וגו׳ חם מבואר מאד למי שידע ענין הנבואה. והנה אמר לו הנביא לך בכחך זה ידמה כי נתחדש לגדעון אלו כח מוסף על הכח שהיה לו קודם זה כדמיון מה שאמר לשאול שיתחדש לו לב אחר ובאופן שמכר דמיון זה בדוד אחרי המשחו למלך על יד שמואל וידמה שאבין היה שר האלף ממה שאמר גדעון הנה אלפי הדל במנשה ולזה היה כח ליואש אשר יריב לו יומת עד הבקר: (יח) אל נא תמוש מזה עד בואי אליך. וזה גם כן לעד שזה הענין היה בהקיץ כמו הענין שנראה במלאך ה׳ במנוח ואשתו כמו שאנחנו עתידים לבאר שם בגזרת האל. והנה גדעון שאל אות שיכיר ממנו שהוא בא במלאכות

גִּדְעוֹן בִּי אֲדֹנִי וְיֵשׁ יְהוָה עִמָּנוּ וְלָמָּה
מְצָאַתְנוּ כָּל־זֹאת וְאַיֵּה כָל־נִפְלְאֹתָיו
אֲשֶׁר סִפְּרוּ־לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא
מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ יְהוָה וְעַתָּה נְטָשָׁנוּ
יְהוָה וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף־מִדְיָן׃ יד וַיִּפֶן אֵלָיו
יְהוָה וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ׃
טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו בִּי אֲדֹנָי בַּמָּה אוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה
וְאָנֹכִי הַצָּעִיר בְּבֵית אָבִי׃ טז וַיֹּאמֶר
אֵלָיו יְהוָה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהִכִּיתָ אֶת־
מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד׃ יז וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
וְעָשִׂיתָ לִּי אוֹת שָׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי׃
יח אַל־נָא תָמֻשׁ מִזֶּה עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ
וְהֹצֵאתִי אֶת־מִנְחָתִי וְהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ
וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֵשֵׁב עַד־שׁוּבֶךָ׃
יט וְגִדְעוֹן בָּא וַיַּעַשׂ גְּדִי־עִזִּים וְאֵיפַת־
קֶמַח מַצּוֹת הַבָּשָׂר שָׂם בַּסַּל וְהַמָּרַק
שָׂם בַּפָּרוּר וַיּוֹצֵא אֵלָיו אֶל־תַּחַת
הָאֵלָה וַיַּגַּשׁ׃ כ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ
הָאֱלֹהִים קַח אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הַמַּצּוֹת

ס׳. י גִדְעוֹן בְּבָעוּ רִבּוֹנִי וְאִית
שְׁכִנְתָּא דַיְיָ בְּסַעְדָנָא וּלְמָא
עֲרָעָנָא כָּל דָא וְאָן כָּל
פְּרִישָׁוָתֵיהּ דְאִשְׁתְּעִיאוּ לָנָא
אֲבָהָתָנָא לְמֵימַר הֲלָא
מִמִּצְרַיִם אַסְקָנָא יְיָ וּכְעַן
רַטְשָׁנָא יְיָ וּמַסְרָנָא בִּידָא
דְמִדְיָנָאֵי: יד וְאִתְפְּנֵי לֵיהּ
יְיָ וַאֲמַר אֱזֵיל בְּחֵילָךְ דֵין
וְתִפְרוֹק יָת יִשְׂרָאֵל מִידָא
דְמִדְיָנָאֵי הֲלָא שְׁלַחְתָּךְ:
טו וַאֲמַר לֵיהּ בְּבָעוּ יְיָ בְּמָה
אֶפְרוֹק יָת יִשְׂרָאֵל הָא
זַרְעִיתִי זְעֵירָא בְּשִׁבְטָא מְנַשֶּׁה
וַאֲנָא חֲלַשׁ בְּבֵית אַבָּא:
טז וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ אֲרֵי יְהֵי
מֵימְרִי בְּסַעְדָךְ וְתִקְטוֹל יָת
מִדְיָן כִּגְבַר חַד: יז וַאֲמַר
לֵיהּ אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין
בְּעֵינָךְ וְתַעְבֵּיד לִי אָת דִּי
אַתְּ מְמַלֵּיל עִמִּי: יח לָא
כְעַן תְּעַדֵּי מִכָּא עַד מֵיתַאי
לְוָתָךְ וְאַפֵּיק יָת תִּקְרוּבְתִּי
וְאַנַּח קֳדָמָךְ וַאֲמַר אֲנָא
אוֹרִיךְ עַד דְּתְתוּב:
יט וְגִדְעוֹן אֲתָא וַעֲבַד גַּדְיָא
בַּר עִזֵּי וּמְכִילְתָּא דִקְמְחָא
אַפָּא פַּטִּיר בִּסְרָא שַׁוִּי בְּסַלָּא
וְתַבְשִׁילָא שַׁוִּי בְּקִדְרָא וְאַפֵּיק לְוָתֵיהּ לִתְחוֹת אִילָנָא וְקָרֵיב: כ וַאֲמַר
לֵיהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ סַב יָת בִּסְרָא וְיָת פַּטִּירָא

פ׳ דסמיכי · ח׳ קמץ · פ׳ בפסק · ג׳ · ב׳ חס׳ בליש׳ · ג׳ · י״ב מ״ל · ג׳. ח׳

מצאתנו ג׳ בקריאת וסי׳ כה אמר אחיך ישראל אתה. ויאמר אליו גדעון. אל ימעט לפניך: והכית ה׳ מלרע וסי׳ נמסר בסדר שפטים: ויוצא י״ב מ״ל וסי׳ ויוצא אתו החוצה. ויוצא העבד כלי כסף. ויאמר שלום לכם. ויוצא יוסף אותם. ויוצא משה את העם. ויוצא משם את כלי. פתח ה׳ את אוצרו. וגדעון בא. לקול התו המון מים. וחברו תגינא. ויוצא יהוידע הכהן. ויוצא ישראל מתוכם: מלאך האלהים ח׳ וסי׳ נמסר בהאי סיפרא סי׳ י״ג:

תולדות אהרן נכתך זה. מקדש שעל גב:

רדק

בכחך זה: (יד) ויפן אליו ה׳. פירוש פנה אליו והלבישהו גבורה ואמ׳ לו לך בכחך זה פירו׳ בכח שהוסיף לו על דרך ותהי עליו רוח ה׳ שתרגומו רוח גבורתא מן קדם ה׳ ויד ה׳ היתה אל אלישע רוח גבורה מן קדם ה׳: הלא שלחתיך. המלה הואת תבא לחזק הענין וכן הלא שמעת כתי׳ הלא צויתיך חזק ואמץ: (טו) בי אדוני במה אושיע. לשון חיל הוא כי עדיין לא ידע גדעון כי מלאך ה׳ הוא וכן אמר לו מתחילה בי אדוני נחיל׳ פטן ונקמץ זה מפני הזקף ואמר לו לשון רבי׳ כי כן המנהג כזו המלה כמו אדניך אדניו זולתי מדבר בעדו כדי שלא יתחלף בשם הנכבד אבל זה לבדו בא בלשון רבים ליחיד למדבר בעדו וי״ת ל׳ קודש ואמ׳ ליה בבעו ה׳ ולדעתו אמר גדעון זה כנגד הקב״ה לא כנגד המלאך כי עדיין לא היה יודע שהוא מלאך: אלפי. האלף שבית אבי נמנה בו הוא הדל באלפי מנשה וי״ת זרעיתי זעירא בשבט מנשה. וי״מ אלפי כמו אבי כמו אלוף שפירושו שר ואדון: (טז) כי אהיה עמך. אמר לו בשם ה׳ כי אהיה עמך לפיכך אמר לו גדעון אם כן שנביא אלהים אתה ובשליחותו אתה בא תעשה לי אות שאתה מדבר עמי בשם ה׳ והאות שעשה לו הוא האש שעלה מן הצור ומה שאמר ויאמר אליו ה׳ קרא המלאך בשם ה׳ כמו שכתוב במלאך שנראה ליהושע ויאמר ה׳ ליהושע: (יז) שאתה מדבר עמי. כמו שאתה בסגו׳ השין כמו עד שקמתי דבורה שהשין בפתח במקום הסגול ונקמצה שין שאתה להרחיב על האלף ופירושו שאתה מדבר עמי בשם ה׳: (יט) והמרק המים שנתבשל בהם הבשר נקראו מרק לפי שבהם מירוק הבש׳ ויוצא ממנו ונמצא המרק הריו קמץ והצי׳ פתח במקצת ספרים המדויקים והוא שלא כמשפט השמות מזה המשקל. וראיתי במחברת בן אשר שזוכר אותו בכלל הקמוצי׳: בפרור. ידוע הוא דוד נחשת שמבשלין בו הבשר: אל תחת האלה. ת״י לתחות אילנא: שלום

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יא) אבי העזרי. פי׳ ממשפחת אבי עזר: חובט חטים בגת. פי׳ בגת הכרם היה חובט מעט כי היה ירא לחבוט הכל יחד: (יד) לך בכחך זה. פי׳ במה שיש בידך לך ותצליח: הלא שלחתיך. פי׳ ואין לך לדאג כי אני שלחתיך ותצליח: (טו) הנה אלפי הדל במנשה. פי׳ האלף שאני ממונה: (יט) ואיפת קמח מצות. פי׳ מפני שמיהר לעשות ולא הספיק להחמיץ:

מצודת דוד

ר״ל להבריח ולהטמין: (יג) בי אדני. בקש ממנו להשיבו על דבריו ואמר לו ואם אמת שיש ה׳ עמנו למה א״כ מצא אותנו הרעה ואיה כל נפלאותיו וכי כלו: ועתה נטשנו. ואיך א״כ תאמר שה׳ עמי: (יד) ה׳. ר״ל מלאך ה׳: בכחך זה. ר״ל בכח זה הזכות אשר למדת סניגוריא על ישראל תוכל להושיעם: הלא שלחתיך. ועשה השליחות: (טו) אלפי. האלף שבית אבי נמנה בו הוא הגרוע מכולן ואנכי הוא הקטן שבבית אבי ומי ישמע לי ללכת אחרי: (טז) כי אהיה עמך. והכל ישמעו לך: כאיש אחד. ר״ל מהרה ובקלות: (יז) אות. איזה מופת ואלא לדעת אשר אתה מלאך ה׳ מדבר עמי כי לא היה תיל בנבואה וחשב שמא אין זה נבואה: (יח) והנחתי לפניך. ועשה לי בה אות: (יט) בא. אל הבית: ויעש. ר״ל תקן ובשל: ויגש.

מצודת ציון

(יג) בי. ענין בקשה: מצאתנו. מצא אותנו: נטשנו. עזבנו: (יד) הלא. המלה ההיא יורה על הזרוז. (יח) תמוש. ענין הסרה כמו לא ימוש ספר התורה (יהושע א׳): (יט) ואיפת. שם מדה בת ג׳ סאים: בסל. שם כלי מה: והמרק. הרוטב כמו ומרק פגולים (ישעיה סה): בפרור. הוא דוד נחושת כעין יורה וכן ובשלו בפרור (במדבר י״א): (כ) הלז. הזה כמו מי

רד"ק

(כב) שלום לך. המלאך אחר שעלה באמישו בקול כזה. כי ראה שהיה מפחד בדעתו כי הוא מלאך: (כה) פר השור. כמו פר בן בקר וכן ת"י תור בר תורי ויש לפרש כי פר אינו במוך והשור בדמות תואר לו כאילו אמר פר הגדול שהיה דומה לשור: ופר השני. יש שני לבנין והנכון שני לפר הראשון שזכר ופירוש ז' שנים תי' דאתפטים

רש"י

(כב) אהה. ל' דאגה כלומר מה תהא עלי: כי על כן ראיתי. כי על אשר ראיתי מלאך ה' לכך אני דואג וצועק אהה: (כד) ויקרא לו. גדעון למזבח: ה' שלום. ה' הוא שלומנו: (כה) פר השור. פר הבחור שבשור בן יומו קרוי שור: ופר השני. ותורא תנינא: שבע שנים. דאיתפטם שבע שנין לעבודת כוכבים. ח' דברים הותרו אותו בלילה מוקצה. אשרה. ולילה. ובמה וכו' בדאיתא בתמורה: (כו) ראש המעוז. ראש הסלע: במערכה.

20 וְהַנַּח אֶל־הַסֶּלַע הַלָּז וְאֶת־הַמָּרַק
שְׁפֹךְ וַיַּעַשׂ כֵּן׃ כא וַיִּשְׁלַח מַלְאַךְ
יְהוָה אֶת־קְצֵה הַמִּשְׁעֶנֶת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ
וַיִּגַּע בַּבָּשָׂר וּבַמַּצּוֹת וַתַּעַל הָאֵשׁ מִן־
הַצּוּר וַתֹּאכַל אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־
הַמַּצּוֹת וּמַלְאַךְ יְהוָה הָלַךְ מֵעֵינָיו׃
כב וַיַּרְא גִּדְעוֹן כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא
וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־
עַל־כֵּן רָאִיתִי מַלְאַךְ יְהוָה פָּנִים אֶל־
פָּנִים׃ כג וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה שָׁלוֹם לְךָ
אַל־תִּירָא לֹא תָּמוּת׃ כד וַיִּבֶן שָׁם
גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא־לוֹ יְהוָה
שָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדֶנּוּ בְּעָפְרַת
אֲבִי הָעֶזְרִי׃ כה וַיְהִי
בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה קַח אֶת־
פַּר־הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וּפַר הַשֵּׁנִי
שֶׁבַע שָׁנִים וְהָרַסְתָּ אֶת־מִזְבַּח הַבַּעַל
אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וְאֶת־הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־
עָלָיו תִּכְרֹת׃ כו וּבָנִיתָ מִזְבֵּחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמָּעוֹז הַזֶּה
בַּמַּעֲרָכָה וְלָקַחְתָּ אֶת־הַפָּר הַשֵּׁנִי
וְהַעֲלִיתָ עוֹלָה בַּעֲצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר
תִּכְרֹת׃ כז וַיִּקַּח גִּדְעוֹן עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מֵעֲבָדָיו וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֵלָיו יְהוָה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָרֵא אֶת־
בֵּית אָבִיו וְאֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר
מֵעֲשׂוֹת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לָיְלָה׃

תרגום

כ וְאַחֵית לְכֵיפָא הָדֵין וְיָת
תַּבְשִׁילָא שְׁפוֹךְ וַעֲבַד כֵּן׃ ג"בנ"ס
כא וְאוֹשֵׁיט מַלְאָכָא דַיְיָ יָת
רֵישׁ שׁוּטִיתָא דִבְידֵיהּ וּקְרֵיב
בְּבִסְרָא וּבְפַטִירָא וּסְלֵיקַת
אִשָּׁתָא מִן טִנָּרָא וַאֲכָלַת
יָת בִּסְרָא וְיָת פַּטִירָא
וּמַלְאָכָא דַיְיָ אִסְתַּלַּק
מִקֳּבֵיל עֵינוֹהִי׃ כב וַחֲזָא
גִּדְעוֹן אֲרֵי מַלְאָכָא דַיְיָ הוּא
וַאֲמַר גִּדְעוֹן בְּבָעוּ יְיָ אֱלֹהִים
אֲרֵי עַל כֵּן חֲזֵיתִי מַלְאָכָא
דַיְיָ אַפִּין בְּאַפִּין׃
כג וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ שְׁלָם לָךְ
לָא תִדְחַל לָא תְמוּת׃
כד וּבְנָא תַמָּן גִּדְעוֹן מַדְבְּחָא
קֳדָם יְיָ וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם
יְיָ דְעָבֵד לֵיהּ שְׁלָם עַד
יוֹמָא הָדֵין עַד כְּעַן אִיתוֹהִי ג' וחד פר שני
בְּעָפְרַת אֲבוּהִי דְעֶזֶר׃
כה וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא
וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ סַב יָת תּוֹר
בַּר תּוֹרֵי דִּי לַאֲבוּךְ וְתוֹר
תִּנְיָנָא דְּאִתְפַּטַּם שְׁבַע ב' כמקדם
שְׁנִין וְתִפְגַּר יָת אֱגוֹרָא
דְּבַעְלָא דִּי לַאֲבוּךְ וְיָת ג'. נ' מ"ע. כספרא
אֲשֵׁירְתָּא דִּי עֲלוֹהִי תָּקוֹץ׃
כו וְתִבְנֵי מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ עַל רֵישׁ תּוּקְפָּא הָדֵין
בְּסִדְרָא וְתִסַּב יָת תּוֹרָא
תִּנְיָנָא וְתַסֵּיק עֲלָתָא בְּאָעֵי ס
אֲשֵׁירְתָּא דִּי תָקוֹץ׃ כז וּדְבַר
גִּדְעוֹן עַסְרָא גֻבְרִין
מֵעַבְדוֹהִי וַעֲבַד כְּמָא דְמַלֵּיל עִמֵּיהּ יְיָ וַהֲוָה כַּד דְּחֵיל מִן בֵּית אֲבוּהִי
וּמִן אֱנָשֵׁי קַרְתָּא מִלְמֶעְבַּד בִּימָמָא וַעֲבַד בְּלֵילְיָא׃

פי' רבי ישעיה

(כב) כי על כן ראיתי. על אשר ראיתי: (כה) ופר השני שבע שנים. פי' שני הוא מפוטם במו ועל מיתב ... ועל המשנים והוא יתירה. וקך פי' קח את פר השור אשר לאביך פר המפוטם שבע שנים: ע"כ

רלב"ג

במלאכות ה' כדי שיוכל לסמוך על דבריו: (כא) והנה היה שאות הוא שכאשר שלח מלאך ה' את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות עלתה האש מן הצור ...

רד"ק (המשך)

וגדול כשור שהולידו ויהיה מקודש לע"ז מיום היותו. וכן הקצו גם כן זה הפר השני שהוליד השור ההוא והנה היו מוקצים ז' שנים וזה ערה"כ כי זה השעות היה מעת התחלת השעבוד כי ז' שנים היו תחת יד מדין כשקרה זה והיה לאביו מזבח לבעל והאשרה היתה אצלו ואם השם יתברך באמצעו' הנביא או המלאך שיהרוס את מזבח הבעל אשרה לאביו ושיכרות האשרה אשר אצלו: (ט) על ראש המעוז הזה. הוא הסלע שהניח עליו הבשר והמצות: במערכה. ר"ל במקום המסודר בו שיוכל להבנות בו מזבח ולזה שיקריב בו הפר ההוא לאל ויעלהו עולה בעצי האשרה וכל זה היה הוראת שעה כמו שאחז"ל כי זה נעשה בזר ובחוץ ובלילה ובעצי האשרה והנה עשה מהמוקצה לע"ג קרבן לשם כי יראה שבעשותו בספק האמונה שגדל בה תשלם לו הסגלה והצלחה בהסך ממה שהיו תועבים עובדי ע"ג והנה היתה הכוונה להם בגדעון אמונה בשם: (כח) ולפי שזה הענין לא היה יכול גדעון לעשותו הוא לבד ויקרא י' אנשים מעבדיו ועזרוהו בזה עם שזה היה קדוש השם והיה מן הראוי שיהיה בפרהסיא

מצודת ציון

מי פאים בלחה (בראשית כ"ד): (כא) המשענת. המטה שנשען עליה: הצור. הסלע: ותאכל. ותשרף: (כב) אהה. ענין צעקת יללה: על כן. על אשר: (כד) עודנו. מלשון עוד: (כה) פר השור. הבכור כמו פר בן בקר (ויקרא י"ז): (כו) המעוז. הכסל לחוס' מל'

מצודת דוד

הניח אליו המנחה הזאת: (כ) הלז. שהיה לפניהם: שפוך. על הסלע: (כא) הלך מעיניו. ר"ל לא ראהו עוד: (כב) כי מלאך ה'. בי עד הנה היה מסתפק בדבר ולזה שאל אות: אהה ה'. ר"ל אתה ה' מיילל אני כי לבי יפחד על אשר ראיתי מלאך פניו מול פני: (כד) לו. למזבח: ה' שלום. ר"ל שם אמר לי ה' שלום:

רשי

(לא) האתם תריבון לבעל. בשביל הבעל: תושיעון אותו: אנקמו נקמתו וכן וסושיעה ידי לי ידוד בבבל': אשר יריב לו. בשבילו: עד הבקר. עד הבקר שמתינו: אם אלהים הוא. יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו וכדי לדחותם עד שיפרח גדעון היה אומר כן: (לב) ירב בו. בגדעון אבל ר״ב גוסל. עם זאו את לו בו כמו ויריב בלבן אבל לו אינו נופל על הלשון וכל לו ספתוכים אלין בשביל הם: (לד) רוח ה׳. רוח גבורה: ויזעק אביעזר. כל המשפחה: וגו׳

רדק

(כח) ואת הפר השני. ואף על פי שאין האחרון לא ינתחו מעשה אתמול ויכר אם כן למה נתנו לקחתו אמר כדי לגולו מהם שלא יהיו מקריבין אותו לע״ז: (לא) האתם תריבון לבעל. בעבור הבעל: אשר יריב לו. מי שהריב לו ונתן מזבחו יהיה עד הבקר יראה אם אלהים הוא יריב למריב לו וימיתהו ויונתן תרג׳ דיתפרע ניה יתקטל וגו׳ לשון כה תרגום אלהים לא ידעום דלית בהון צרוך: (לד) ורוח ה׳. בתרגו׳ והוא

כח וישכימו אנשי העיר בבקר והנה
נתץ מזבח הבעל והאשרה אשר
עליו כרתה ואת הפר השני העלה
על המזבח הבנוי: כט ויאמרו איש
אל רעהו מי עשה הדבר הזה
וידרשו ויבקשו ויאמרו גדעון בן
יואש עשה הדבר הזה: ל ויאמרו
אנשי העיר אל יואש הוצא את בנך
וימת כי נתץ את מזבח הבעל וכי
כרת האשרה אשר עליו: לא ויאמר
יואש לכל אשר עמדו עליו האתם
תריבון לבעל אם אתם תושיעון
אותו אשר יריב לו יומת עד הבקר
אם אלהים הוא ירב לו כי נתץ את
מזבחו: לב ויקרא לו ביום ההוא
ירבעל לאמר ירב בו הבעל כי נתץ
את מזבחו:
לג וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו
יחדו ויעברו ויחנו בעמק יזרעאל:
לד ורוח יהוה לבשה את גדעון ויתקע
בשופר ויזעק אביעזר אחריו:
לה ומלאכים שלח בכל מנשה ויזעק
גם הוא אחריו ומלאכים שלח
באשר ובזבלון ובנפתלי ויעלו
לקראתם: לו ויאמר גדעון אל
האלהים אם ישך מושיע בידי את
ישראל כאשר דברת: לז הנה אנכי
מציג את גזת הצמר בגרן אם טל

כח ואקדימו אנשי קרתא
בצפרא והא מתרע אגורא
דבעלא ואשרתא די עלוהי
קציצא וית תורא תנינא
מסק על מדבחא דבנוי:
כט ואמרו גבר לחבריה מן
עבד פתגמא הדין ותבעו
ובעו ואמרו גדעון בר יואש
עבד פתגמא הדין:
ל ואמרו אנשי קרתא
ליואש אפיק ית ברך
ויתקטל ארי תרע ית
אגורא דבעלא וארי קץ
אשרתא די עלוהי:
לא ואמר יואש לכל דקמו
עלוהי האתון תתפרעון
לבעלא אם אתון תפרקון
יתיה דיתפרע ליה יתקטל
קדם ארקא יתיהב ליה עד
צפרא אם טעוו איית
ביה יתפרע ליה בעלא
ארי תרע ית אגוריה:
לב וקרא ליה ביומא ההוא
ירבעל למימר יתפרע
ליה בעלא ארי תרע ית
אגוריה: לג וכל מדינאי
ועמלקאי ובני מדינחא
אתכנישו כחדא ועברו ושרו במישר יזרעאל:
לד ורוח גבורא מן קדם יי לבישת ית גדעון ותקע
בשופרא ואתכנישו אנש אביעזר בתרוהי: לה ואזגדין
שלח בכל תחום מנשה ואתכנישו אף אינון בתרוהי
ואזגדין שלח בשבטא אשר ובשבטא זבולן ובשבטא
נפתלי וסליקו לקדמותהון: לו ואמר גדעון קדם יי אם
איתך פריק בידי ית ישראל כמא דמליל(ת)א: לז הא אנא
מחת ית גותא דעמרא בבית אדרי אם טלא יהי

ואת הפר ב׳ בקריאה וסי׳ ואת הפר ואת ערו ואת פרשו. ונתת אותם על סל אחד, העלה על המזבח הבנוי. ונמסר גם בסדר תצוה: תריבון ג׳ בקריאה וסי׳ מה תריבון עמדי מה תנסון. האתם תריבון לבעל. אם לאל ת יבון אנך. ונמסר גם בסדר בשלח: נאספו י״ד בקריא׳ וסי׳ בנוס׳ רבתא: ורוח ה׳ ג׳ בקריאה וסי׳ ורוח ה׳ לבשה את גדעון. סרה מעם שאול. ישאך על אשר לא ארע:

תולדות אהרן גיזת הצמר. מקום מער ית:

רלבג

בפרהסיא לפי מה שהיה אפשר לו והתפשר המעשה שישלם כי זה הוא ה׳ ואולי יראתו את בית אביו ואת אנשי העיר שימנעו אותו מעשות זה היום שעשה זה ביום להוסיף בזה פרסום: (כח) והנה כאשר השכימו אנשי העיר בבקר ראו כי נותץ הבעל האשרה אשר עליו כורת והכירו כי הפר השני הוא הועלה על המזבח הבנוי כי אולי נשארו ממנו קצת איברים שלא נשרפו כאילו תאמר שנשארו קרניו והיה בהן סימן הכירו בו כי זה הפר היה לו שמנו זה מאומד כשלא מצאו הפר השני והכירו כי המזבח שבנה הקריב בו קרבן וחקרו ומצאו שגדעון עשה זה והניע מרוע תבואתם עד שחשבו להמיתו על זה לולי מה שאמר להם יואש אביו שהיה אדוניהם: (לא) האתם תריבון לבעל. ר״ל האם ראוי שאתם תריבון בעבור הבעל הנה אתם מראים בזה שאינכם מאמינים שהוא אלוה כי לא יצטרך שתריבון בעדו אם היה אלוה ולפי שהיה הוא דמם העיר הזאת כמו שנראה ממה שאמר פר השור אשר לאביך מזבח הבעל אשר לאביך והיה עם זה שר להם אמר שאשר יריב בעבור הבעל מהם יומת עד הבקר ר״ל שלא יאחרו להמיתו כי אם עד אור הבקר ר״ל לפי שהוא מורה שאינו מאמין שיהיה הבעל אלוה והנה קרא שם בנו ירובעל לזאת הסבה כאילו הוא מתפלל שיריב בו הבעל, והנה לא ספר בזה הספור מה נעשה מפר השור אשר לאביו שצוה לקחת אותו וידמה שהמיתו באופן שלא יכנו ממנו כדין המוקצה ולא הצרך לפרש זה כי הוא ממשפטי התורה יצוה לקחתו להצילם שלא יהיו מקריבין אותו לע״ז כמו שאמרו ז״ל: (לג) וכל מדין ועמלק ובני קדם היו נאספים להשחית את ישראל וחנו בעמק יזרעאל: (לד) ורוח ה׳ לבשה את גדעון. ר״ל רוח גבורה כמו שהיה ויתכן עוד שהיתה עליו רוח הקדש. ותקע בשופר ומעקו כל משפחות אביעזר אחריו וכן יושבי עפרה כי הוא היה מהמשפחה והיה אדון להם ולזה לא הוליך אלות להם מלאכים: (לו) והנה גדעון היה עדיין מאמין ואינו מאמין ושאל אות מהשי״ת אם יהיה מושיע בידו כאשר דבר ולא הספיק לו האות הא׳ כי אפשר הגוש שהמשך הלחות ולזה

מצודת ציון

ואלמון עוז וחזק והוא ששלם: במערכה. מלשון עריכה וסדור: (כח) נתץ. נשבר והפיל: (לג) ויזעק. מנין אסיפה על כי בא בזעקה כמאסף וכן מה לך כי נזעקת (לקמן י״ח): (לו) ישך. יש אתה ר״ל יש ברצון הזה שאתה מושיע וכו׳: (לז) מציג. מעמיד כמו נאנכם ובקרכם יצג (שמות י׳): גזת. כמעט. צמר הגזוז ונפלג מולה

מצודת דוד

עודנו. עוד הוא עומד בשפרה שהיא מנחלת בני אביעזר: (כה) אשר לאביך. שהוא של אביך: ופר השני. גם קח פר השני שנתפטם לע״ז וזה שבע שנים: (כו) המעוז הזה. הוא הסלע האמור למעלה: במערכה. ר״ל במקום ישר שתוכל ערוך שם אבני המזבח: ספר השני. וספר אשר לאביו לזה לקחתו לבל יקריבו בו לע״ג ולא הוזכר מה נעשה בו או זבחו הפר אשר לאביו וכמ״ש למעלה: בעצי האשרה. להבעיר בהם באש: (כח) הבנוי. אשר נבנה זה מחדש: (כט) ויאמרו גדעון. לא פי׳ מי היו האומרים: (ל) וימות. ר״ל נמית אותו: (לא) האתם. וכי אתם תריבון בעבור הבעל וכי אתם תושיעון אותו בתמיה: אשר. מי אשר יריב בעבורו יומת עוד עד הבוקר ר״ל טרם יבוא הבוקר הבא: אם אלהים היא. אם יש בו אלהות יריב בעצמו אם ריבו: (לב) ויקרא לו. יואש קרא לגדעון כן: (לג) ויעברו. את הירדן: (לד) ורוח ה׳. בא לו מה׳ רוח גבורה ואומץ הלב ויתקע. לקיבוץ להאסף: ויזעק. נאספו אחריו משפחת אביעזר: (לה) לקראתם. לבוא

רוח גבורה מן קדם ה': (לח) ויזר את הגזה. מגזרת הקל בשקל ויזר עליה או מבנין הפעיל בשקל ויסר נח את מכסה התיבה והוא מענין כי תזל תורה לא זורו ולא חובשו שהוא ענין הסחיטה והכתישה והענין הזה היה נסיון הראה לו השם יתב' זה האות לחזק את לבו או היה במראה הנבואה כי המעשה היה בלילה שאמר וישכם ממחרת כך נראה לו הכל במראה הנבואה והראשון קרוב: (לט) אנסה נא. והנה כתיב לא תנסו את ה' והנה עשה עמו השאל אות ובא לנסותו אם יעשה לו זה האות שהוא חזק מהראשון. כתב רבי' סעדיה ז"ל כי הנסיון ביכולת הבורא אסור כמו שאמר וינסו אל בלבבם ויאמרו הגם לחם יוכל תת אבל גדעון לא היה לו ספק ביכולת הבורא אלא רצה לנסות אם הוא ראוי לנס גדול הזה: (א) מגבעת המורה. מגבעתא דמיסתכיא ואפשר שהיה שם צופה מורה הדרכים: (ג) ויצפר. ישכים בבקר מתרגמינן בקר צפרא או פי' יסבב כלומר ישוב מהר הגלעד וישוב לו וכן נקראת המצנפת צפירה לפי שסובבים אותה על הראש ולצפירת תפארה וכן במשנה הקופה מסיעסה בה שתי צפירות לרחב שלה: (ד) ואצרפנו לך שם. כמו שצורפין הכסף מהסיגים שלא יהיה עמך במלחמה הזאת רק הצדיקים כי הכורעי' על ברכיהם לשתות היה סימן לאשר כרעו לבעל ובמדר' אתה מוצא בימי גדעון שהיו עובדין לעבודה שלהם אותם שהיו כורעין על ברכיהן סירוש. לגל שהיה

פי' רבי ישעיה

(א) מגבעת המורה בעמק. מקרא קצר הוא. מגבעת מגדל המורה בעמק. או שן סלע גבוה היה שם: (ג) ישב ויצפור. ישב כמו ישוב. ונשתנת התנועה. ויצפר כמו ויצרף. כמו כבש כשב: (ה) וכל אשר

תרגום

על גזתא בלחודהא ועל כל ארעא יובשא וארע ארי תפרוק בידי ית ישראל כמא דמלילתא: לח והוה כן ואקדים מיומא דבתרוהי ונעצר ית גזתא ונפץ טלא מן גזתא מלי לקנא דמיא: לט ואמר גדעון קדם יי לא יתקיף רוגזך בי ואמליל ברם זמנא הדא אנסי כען לחוד זמנא בגזתא יהי כען יובשא על גזתא בלחודהא ועל כל ארעא יהי טלא: מ ועבד יי כן בליליא ההוא והוה יובשא על גזתא בלחודהא ועל כל ארעא הוה טלא:

א ואקדים ירבעל הוא גדעון וכל עמא די עמיה ושרו על עין חרוד ומשרית מדינאי שריא לקבליה מצפונא מגבעתא דמסתכיא למישרא: ב ואמר יי לגדעון סגי עמא די עמך מלממסר ית מדינאי בידיהון דלמא יתרברבון קדמי ישראל למימר ידנא פרקת לנא: ג וכען אכרי כען קדם עמא למימר מן דדחיל ותע יתוב ויתבחר מטורא דגלעד ותב מן עמא עסרין ותרין אלפין ועסרא אלפין אשתארו: ד ואמר יי לגדעון עוד עמא סגי אחית יתהון למיא ואבחרינון לך תמן ויהי די איימר לך דין ייזיל עמך הוא ייזיל עמך וכל די איימר לך דין לא ייזיל עמך הוא לא ייזיל: ה ואחית ית עמא למיא ואמר יי לגדעון כל די לחיך בלישניה מן מיא כמא דמלחיך כלבא תקים יתיה בלחודיה וכל דכרע על ברכוהי למשתי:

מקרא

יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב וידעתי כי תושיע בידי את ישראל כאשר דברת: לח ויהי כן וישכם ממחרת ויזר את הגזה וימץ טל מן הגזה מלוא הספל מים: לט ויאמר גדעון אל האלהים אל יחר אפך בי ואדברה אך הפעם אנסה נא רק הפעם בגזה יהי נא חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל: מ ויעש אלהים כן בלילה ההוא ויהי חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ היה טל:

ז א וישכם ירבעל הוא גדעון וכל העם אשר אתו ויחנו על עין חרד ומחנה מדין היה לו מצפון מגבעת המורה בעמק: ב ויאמר יהוה אל גדעון רב העם אשר אתך מתתי את מדין בידם פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי: ג ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי ירא וחרד ישב ויצפר מהר הגלעד וישב מן העם עשרים ושנים אלף ועשרת אלפים נשארו: ד ויאמר יהוה אל גדעון עוד העם רב הורד אותם אל המים ואצרפנו לך שם והיה אשר אמר אליך זה ילך אתך הוא ילך אתך וכל אשר אמר אליך זה לא ילך עמך הוא לא ילך: ה ויורד את העם אל המים ויאמר יהוה אל גדעון כל אשר ילק בלשונו מן המים כאשר ילק הכלב תציג אותו לבד וכל אשר

רשי

(לח) ויהי כן. שהיה טל על הגזה לבדה יותר מבשאר מקומות כמו שהוא אומר מלא הספל מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שהבריות צריכי' לטל שאינו נעצר: ויזר. לשון מכתש וכן לא זורו ולא חובשו: לא נחבשו לרפואה הלחה: (א) מגבעת המורה בעמק. דמסתכיא למישרא. המורה לשון הוראה ורואים כמו מורה באצבעותיו שמשם צופים ורואים בעמק: (ב) יתפאר. ויתגאה עלי: (ג) ויצפר. בבקר לשון ארמי צפרא: (ה) כל אשר ילוק בלשונו וגו' וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות. הצג אותו לבד חוץ מסיעתך כי הם לא ילכו עמך שכך הם למודים לכרוע

רלבג

ולזה שאל אות שני הפך הא' והוא שיהיה חורב על הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל. והנכון בעיני כי לנביא שאל אלו האותות וע"י הנביא עשה אותם השי"ת ולזה אותו השי"ת ע"י נביאו או הודיע לו זה השי"ת במראה הנבואה והשיב לנביאו כל איש אשר הוא ירא וחרד כמו שהוזהרו זה בתורה עד שבזה התועלת שני להכיר לישראל כי לא בכחם נצחו אויביהם בזאת המלחמה אך היה זה מאת השי"ת אשר הוא נלחם להם: (ג) והרצון בזה ויצפור שישכים בבקר לשוב מהר הגלע': (ה) והמשל לזאת הסבה גם כן לא רצה השם שיספרו עמו אלתי המלקקים בידם אל פיהם כי זה מורה על הריצות וגבורה ואומץ

ישב ח' וחס' בקריאה וסי' ויאמר דוד אל יהונתן. ישב ויצפר מהר גלעד. אל ישוב דך נכלם. כי נדר נדר עבדך. ישב אסף ותנחמני. וסי' בלשון תרגום אבל מסכינא צפרתא בירושלם ואתגרם: ויורד ו' ה' מ"ל וא' חס' וסי' ויורד העם אל המים. ויורד ירדו אל זקנו. ויורד לכם גשם מורה. ויורד כנהרות מים. ויורד אה בן המלך מבית חס' דר"ה. עיר גבורים עלה חכם. בתרא חס': לשונו ז' מלאים בקרא' וסי' כל אשר ילוק בלשונו. ולשונו כאש אוכלת. ולשונו תמק בפיהם. תחת לשונו עמל ואון פי צדיק יהגה חכמה. שומר פיו ולשונו. וכל מגלת אסתר דכוו' מ"ל במ"א חס'. ועם ועם כלשנו בתרא דסיפרא:

תולדות אהרן עוד פעם רב. עקדה שאל ט: ישב ויצפר : (מיחכין יט):

מצודת ציון

חורב. יובש: (לח) ויזר. ענין סחיטה דבר בלוע כמו וזורה תבקע אפעה (ישעיה נט): וימץ. ענין מציצה וכן אשם מצץ (שם ח): הספל. שם כלי מים: (א) מגבעת המורה. שם מקום: (ג) ויצפור. תרגום של בוקר הוא צפרא וכן באה הצפירה (יחזקאל ז) ור"ל ישכים בבוקר: (ד) ואצרפנו. ענ' צרוף וזקוק: (ה) ילוק. ענין לחיכה כל'

מצודת דוד

(לח) ויזר. סחט את הגזה: (לז) וידעתי. עי' התוספת הזה באה אל גדעון ואנשיו לשלום: לפועל הבלוע והיה מיצי הספל מלא: ז (א) היה לו. עמד מלפון גדעון והתחלת מקום עמדם היה מן גבעת המורה העומדת בעמק: (ב) עלי. לאמר: ידי הושיעה לי. בעבור העם הרב הזה: (ג) ויצפור. ישכימו בבוקר למען לא יראום אדם בשובם ולא יכלימום: (ד) ואצרפם. אעשה' כצורף הזה המפריד הסיגים מן הכסף: (ה) כל אשר ילוק. כי השואב את המים בתוך ידיו ושותה מהם איש לו לשתות כבהמה

רש"י

לכרוע לפני עבודת גלולים : (ו) המלקקים בידם . אין זה דרך בריאה כלוקק בלשונו : (יב) נופלים בעמק . שוכנים בעמק : (יג) צליל . צלול כתיב שהיה הדור צלול מן הצדיקים : צליל לחם שעורים . חרר דלחם שעורים . חררה שאופין על הגחלים : לחם שעורים . הוא זכות העומר הקרב בפסח : ויכהו ויפל . האהל : ויהפכהו . האהל מלמטה למעלה ונפל האהל

רד"ק

שהיה נראה מהם על המים : על ברכיו לשתות . כמו כן תרגם אותו לבד : (ו) על ברכיהם . הכף רפה וכן והוא ברך על ברכוהי והאחר דגושין : (ח) את צדה העם בידם . צדת העם שהלכו למקומם לקחו העם הנשארים עמו וכן שופרותיהם שהיו עם מקצתם להריע במלחמה לקחו כמו כן הנשארים עמו כדי שיהיה שופר ביד כל אחד ואחד מהשלש מאות הנשארים ויריעו תרועה גדולה להבהיל מחנה מדין . ומלת צדה מוכרת במקום כמוך כי משפטו צדת . וכמוהו ועטה צדק כאיפה שעורים וזולתם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ותרגם סמוך ית זוודי עמא : (יב) צלול . כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות והוא מענין תצלנה אזניו כלומר שמע רעש לחם שעורים שהיה מתהפך במחנה מדין ובאמרו לחם שעורים נראה כי שמע וראה אותו או יהיה מן צלי אש פרשו צלה כמו מן פורש הנה הגיני ופי' עוגת שעורים ומעם צליל שהיתה צלויה בגחלים והוא הנקרא בדברי חז"ל חררה ולא חררה על גבי גחלים ותרגם חרר דלחים שעורים . והיה זה משל על ישראל שהיו חלושים מתגברים על

ואולם אשר כרעו על ברכיהם לשתות הם עצלים ורלה שימנו להם והנה כמאמר הש' הבדל מהם בעלי העבירות ורכי הלבב כי האיש הירא הוא ירא מעבירה שבידו כמו שביארו ז"ל בפרק משוח מלחמה והאחד הוא רך הלבב וזה הענין השני בהבדיל העצלים ולא השאיר כי אם הצדיקים והחרוצים והגבורי' והם היו שלש מאות איש לבד ובהם לבד החזיק כמו שהוא לו הש"י ע"י נביאו או בעצמו במראה הנבואה : (ח) ולקחו צדת העם בידם ושופרותיהם כדי שיהיה שופר ביד כל אחד מהם וידמה שהש"י הודיע לו איך תהיה התשועה ביד שלש מאות האנשים האלה ר"ל שזה יהיה בשיתן שופרות ביד כלם וכדים רקים ולפידים בוערים באש בתוך הכדים כאופן שעשו זה ואולם קצר הכתוב כמנהגו וחוק הש"י לבו במספר החלום ואת שברו כי זה ממה שהורה אמתות מה שיעד לנס הש"י : (יג) צלול לחם שעורים . ר"ל קול הברת לחם שעורים : רצ"ג

צדה ג' חס' וסי' הכינו לכם צדה. ויקחו את צדה העם . לקחת צדה לעם : החמשים ד' חס' וסי' נמסר בסדר בשלח וברים יהושע : הנה ז' יתדאין וסי' הנה רבקה לפניך . הנה שבע שנים באות . הנה חלום ויבא גדעון . הנה מת כי המגיד לי . והנה שני ויראו מאד . הנה מים כת אמר ה' . הנה דבר על פי אדברה :

יכרע על ברכיו לשתות : ו ויהי
מספר המלקקים בידם אל פיהם
שלש מאות איש וכל יתר העם
כרעו על ברכיהם לשתות מים :
ז ויאמר יהוה אל גדעון
בשלש מאות האיש המלקקים
אושיע אתכם ונתתי את מדין בידך
וכל העם ילכו איש למקמו : ח ויקחו
את צדה העם בידם ואת שופרתיהם
ואת כל איש ישראל שלח איש
לאהליו ובשלש מאות האיש החזיק
ומחנה מדין היה לו מתחת בעמק :
ט ויהי בלילה ההוא
ויאמר אליו יהוה קום רד במחנה כי
נתתיו בידך : י ואם ירא אתה לרדת
רד אתה ופרה נערך אל המחנה :
יא ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה
ידיך וירדת במחנה וירד הוא ופרה
נערו אל קצה החמשים אשר
במחנה : יב ומדין ועמלק וכל בני
קדם נפלים בעמק כארבה לרב
ולגמליהם אין מספר כחול שעל
שפת הים לרב : יג ויבא
גדעון והנה איש מספר לרעהו
חלום ויאמר הנה חלום חלמתי
והנה צלול לחם שערים מתהפך (צליל ק')
במחנה מדין ויבא עד האהל ויכהו
ויפל ויהפכהו למעלה ונפל האהל :
יד ויען רעהו ויאמר אין זאת בלתי

ו והוה מנין דשדן בידיהון לפומהון תלת מאה גברא וכל שאר עמא כרעו על ברכיהון למשתי מיא : ז ואמר יי לגדעון בתלת מאה גוברין דשדן בידיהון לפומהון אפרוק יתכון ואמסר ית מדינאי בידך וכל עמא יהכון גבר לאתריה : ח ונסיבו ית זודי עמא בידיהון וית שפוריהון וית כל אנש ישראל שלח גבר לקרווהי ובתלת מאה גברא אתקף ומשרית מדינאי שריא לקבליה משפולי מישרא : ט והוה בליליא ההוא ואמר ליה יי קום חות במשריתא ארי מסרתינון בידך : י ואם דחיל את למיחת חות את ופורה עולמך למשריתא : יא ותשמע מה ימללון ובתר כן יתקוף ידך ותחות במשריתא ונחת הוא ופורה עולימיה לסטר מזרזיא די במשריתא : יב ומדינאי ועמלקאי וכל בני מדינחא רמן במישרא כגובאי לסגי ולגמליהון לית מנין כחלא די על גיף ימא לסגי : יג ואתא גדעון והא גברא משתעי לחבריה חלמא ואמר הא חלמא חלמית והא חרר דלחם שעורין מתהפיך במשרית מדינאי ואתא עד משכנא ומחהי ונפל ואפכיה לעילא ונפל משכנא : יד ואתיב חבריה ואמר לית דא אלהן חרבא

פי' רבי' ישעיה

יכרע על ברכיו . נופל על אפו לבד : (ח) ויקחו את צדה העם בידם . פי' אלו שלש מאות לקחו צידת שאר העם ושופרותיהם : (יג) צליל לחם שעורים . פי' חררה או גלוסקא : (יד) אין זאת בלתי אם חרב גדעון . פי' צליל לחם שעורים שהיה נבזה בעינינו והסברנו שאכלנו כלחם ומפני רוב שפלותו נדמה ללחם שעורים . או כדברי רבותינו שאמרו יום הנפת העומר היה : את שברו . פי' פתרונו : ע"כ

תולדות אהרן המלקקים בידם . עקדה שסמ"ז גדעון . עירובין יג:

מצודת דוד

בשפתיו כדרך כל הארץ רק מלקק בלשונו כדרך שתיית הכלב אבל הכורע על ברכיו לשתות מהנהל יכול הוא לשתות בשפתיו ולזה גם להעמיד המלקקים לבד והכורעים לבד : וכל אשר יכרע וכו' . ר"ל וכן תציג לבד כל אשר יכרע וכו' : (ז) המלקקים . בחר במלקקים ומאס בכורעים לפי שהכורעים הורגלו לכרוע להע"ג ולא כן המלקקים : (ח) ויקחו. המלקקים לקחו מיתר העם צידם ושופרותיהם : ואת כל וכו' . המה הכורעים : החזיק . אחז בהם ללכת עמו : מתחת . ונדעון היה בהר ממעל : (י) ואם ירא וגו' . אם תפחד לרדת להלחם בם רד לשמוע מה בפיהם : (יא) ואחר . שבהשתמע מה בפיהם אז תחזקנה ידיך ותרד אל המחנה להלחם בם : אל קצה החמושים . דרך המחנה להעמיד בלילה מסביב אנשים מזויינים לשומרים : (יג) ויכהו . הצליל הכה את האוהל ונפל הוא אל תוך האוהל והפך תחתית האוהל למעלה ונפל האוהל : (יד) אין זאת . אין פתרון אחר רק יורה על גלחון חרב גדעון כאשר דבר קל כצליל היפך את האוהל החזק ממנו כן גדעון החלש ינצח עם רב וחזק

מצודת ציון

כלשון כמו ילוקו הכלבים (מ"א כ"א) : (ח) צדה . מזון : החזיק . אחז : (יא) החמושים . המזויינים וכן תעברו חמשים (יהושע א) : (יב) נופלים . חונים כמו ע"פ כל אחיו נפל (בראשית כה) : (יג) צליל . מל' צלי ור"ל חררה אפויה על הגחלים : מתהפך . מתהפך ומתגלגל כי כעת הגלגול יתהפך מעבר לעבר : (יד) אית . ר"ל גדול והגוב

על מדין ...נתן אותם: (טו) מספר החלום. מן ויספר להם. את חלומו לשון הגדה ואת שברו. פתרונו כי החלום כמו הדבר החתום והסתום והפתרון שובר אותו ומגלה אותו: (יח) ואמרתם לה' ולגדעון. פי' חרב כמו שאמר ויקראו חרב לה' כלומר חרבינו לה' הוא כי נלחם לנו ואחריו חרבינו הוא לגדעון כי על ידו נגלה המחנה הזה וכתי' חרבא דאתקטלא מן קדם ה' ונצחנא על ידי גדעון: (יט) ראש האשמורת התיכונה. שהיו שומרים המחנה בלילה והיו חולקים משמרות הלילה לשלשה חלקים שהשומרים בתחלת הלילה היו ערים עד שליש הלילה והוא סוף האשמורת הראשונה ולאש האשמורת התיכונה והיו השומרים הראשונים הולכים לישן והאחרים קמים ממטתם לשמור וזהו שאמר אך הקם הקימו את השומרים והנה גדעון בא אל המחנה; (כ) שלשת הראשים. אינו אומר כי הראשים לבדם תקעו כי כל העם תקעו ופירוש ראשים חלקים כמו והיה לארבעה ראשים: (כא) וירץ כל המחנה. לנוס כמו שאמר וינוסו. ומה שאמר ויריעו תרועת שבר וספד

סאהל: (טו) ואת שברו. ואת ממכרו כלומר ואת פתרונו: את מספר החלום. את סיפור החלום ית שועית חלמא וית פשריה: (טז) שופרות ולפידים. להזכיר זכות מתן תורה... ושמו לילה היה כמו שכתוב והיה הבן לפיד: נשאו שם לפידים להאיר להם ונתנום בכדים כדי שלא יכבו בלפידים: (יז) ממני תראו. את אשר אני עושה ראו ועשו כן: (יח) אנכי וכל אשר אתי. אחד מן הראשים ומאה איש היה עמו: לה' ולגדעון. חרבא דמקטלא מן קדם ה' ונצחנא ע"י גדעון: (יט) הקם הקימו. כבר היו התחיל את השומרים שהיתה משמרתם באשמורת התיכונה שכן דרך בני גייסות להעמיד שומרים אלו ישמרו שליש הלילה הראשון ואלו שליש השני ואלו שליש האחרון: ונפוץ הכדים. ולשבור הכדים אשר בידם: (כא) ויריעו. תרועת הספד ומספד

אם־חרב גדעון בן־יואש איש
ישראל נתן האלהים בידו את־מדין ז'
ואת־כל־המחנה׃ פ'
טו ויהי כשמע גדעון את־מספר החלום
ואת־שברו וישתחו וישב אל־מחנה ב'כתרי ליטני ואת ככף שבח
ישראל ויאמר קומו כי־נתן יהוה
בידכם את־מחנה מדין׃ טז ויחץ את־
שלש־מאות האיש שלשה ראשים
ויתן שופרות ביד־כלם וכדים רקים
ולפדים בתוך הכדים׃ יז ויאמר
אליהם ממני תראו וכן תעשו והנה ב' את פ:נית
אנכי בא בקצה המחנה והיה כאשר
אעשה כן תעשון׃ יח ותקעתי בשופר י"ד
אנכי וכל־אשר אתי ותקעתם מ'
בשופרות גם־אתם סביבות כל־
המחנה ואמרתם ליהוה ולגדעון׃ נ'
יט ויבא גדעון ומאה־איש
אשר־אתו בקצה המחנה ראש
האשמרת התיכונה אך הקם הקימו ב' מ"ע. ס
את־השמרים ויתקעו בשופרות
ונפוץ הכדים אשר בידם׃ כ ויתקעו ג' מ"ע כלוס'
שלשת הראשים בשופרות וישברו
הכדים ויחזיקו ביד־שמאולם ז'. ג' מ"ע
בלפידים וביד־ימינם השופרות
לתקוע ויקראו חרב ליהוה ולגדעון׃ ג' מ"ע
כא ויעמדו איש תחתיו סביב למחנה
וירץ כל־המחנה ויריעו וינוסו׃ ק' וינוסו
כב ויתקעו שלש־מאות השופרות וישם
יהוה את־חרב איש ברעהו ובכל־
המחנה וינס המחנה עד־בית השטה

דגדעון בר יואש אנש
ישראל מסר יי בידיה ית
מדינאי וית כל משריתא׃
טו והוה כד שמע גדעון
ית שועית חלמא וית
פשריה ואודי ותב
למשריתא דישראל ואמר
קומו ארי מסר יי בידיכון
ית משרית מדינאי׃ טז ופלג
ית תלת מאה גברא לתלת
משרין ויהב שופריא ביד
כולהון וכדין ריקנין
ובעוריא בגו כדין׃ יז ואמר
להון מני תחזון וכן תעבדון
והא אנא אתי בסיפי
משריתא ויהי כמא
דאעביד כן תעבדון׃
יח ואתקע בשופרא אנא
וכל דעמי ותתקעון
בשופריא אף אתון סחרנות
כל משריתא ותימרון
חרבא דמקטלא מן קדם יי
ונצחנא על ידי גדעון׃
יט ואתא גדעון ומאה גברא
דעמיה בסיפי משריתא
בריש מטרתא מציעתא
ברם אקמא אקימו ית
נטריא ותקעו בשופריא
ונפצו כדין דבידיהון׃
כ ותקעו תלת משרין
בשופריא ותברו כדיא
ואתקיפו ביד סמלהון
בבעוריא וביד ימינהון בשופריא למתקע ואמרו
חרבא מן קדם יי ונצחנא על ידי גדעון׃ כא וקמו גבר
באתריה סחור סחור למשריתא ורהטת כל
משריתא ויבבו ואפכו׃ כב ותקעו תלת מאה
שופריא ושוי יי ית חרב גבר בחבריה ובכל
משריתא ואפכת משריתא עד בית שיטה לצרירת

תעשון. מ"ז וסי' ודברת אלי ושמת... לא. תעשון אתי... אם תעשון את הדבר. ואם לא תעשון כן. ואצוה אתכם בעת: לא תעשון כן לה'. לא תעשון ככל אשר. ושמרתם את דברי הברית. ויאמר אליהם ממני תראו בתרא דספרי"א ב' בו. ויאמר להם למה תעשון. ויאמר להם שמשון דעלי. ויצום לאמר זה הדבר המלכים. ויצו עליהם לאמר כה דד"ה. ובתריה וכל ריב אשר יבא: ויריעו ד' מלאים וסי' ויריע העם ויתקעו בשופרות ויריעו. וירץ כל העם ויריעו. ויריעו כל בני אלהים.. ותריע איש יהודה דד"ה:

תולדות אהרן ראש האשמורת. בראש ב' (שם ג'):

רלבג

(יט) ראש האשמורת התיכונה. אחר עבור שליש הלילה והוא בראש האשמורת השנית הקימו השומרים מדין ומחלק לשמור המחנה שיהיו שם שם ערים לפי שכל אנשי המחנה היו ישנים וידמה שכן היו שם שומרי' ממונים לקום בראש כל אשמורת ואשמורת מאשמורות הלילה. כי אין לאמר שאמר שלא ישנו אנשי מלחמה עד סוף האשמורה הראשונה ולזה אמרו אך הקים את השומרים. זה כי מה שבאו גדעון בהלוך במחנה קודם זה היה שבעבור היו ישנים. ואמנם התחילו התלה לתקוע באמרו גדעון ומאה איש אשר אתו ואחר תקעו בשופרות שני הראשים האחרים והמאה אשר אתם ובעת שהתחילו לתקוע בשופרות שברו הכדים אשר בידם והאירו הלפידים. אמר נוערים תכף שתקעו והיו אלו הלפידים קוראים בקול גדול חרב לה' ולגדעון ועם רוב הבהלה חשבו חיל מהם שהיה חיל גדעון בינהם וחשב כ"א מהם שהיה רעהו מאנשי גדעון ולזאת הסבה היה חרב איש באחיו והנה קצתם היו הורגים קצתם וקצתם היו נסים מפחד מי שהיה אצלם שחשבו שהיה

מצודת ציון

ואמנם: (טו) שברו. ר"ל פתרונו כי החלום הוא דבר סתום וסגור וע"י הפתרון ישובר וייפתח: (טז) ויחץ. ענין חליקה והפלגה: ראשים. ר"ל חלקים כמו והיה לארבעה ראשים (בראשית ב): וכדים. הם כלי חרס: ריקים. ריקנים: ולפדים. ענין דולק ובוער כו' שלהבת כמו כלפיד יבער (ישעיה סב): (יט) האשמורת. הלילה נחלקת לשלשה חלקים ויקראו אשמורת ע"ש שנחלקה לשלשה כנגד מלאכים וכו' כל כת אומר זמנו לומר בה שירה: התיכונה. מל' תוך ר"ל האמצעי': ונפוץ. ענין שבירה עם הפזור וכן ונפץ עולליך (תהלים קלז): (כא) תחתיו. במקומו

מצודת דוד

ושוק: (טו) וישתחו. בהודאה לה': (יח) סביבות כל המחנה. של מדין ועמלק וכו': לה' ולגדעון. ר"ל התשועה תיוחס לה' ובאה ע"י גדעון: (יט) ראש האשמורת. בתחלת משמר האמצעי': אך הקם. בעת אשר הקימו את השומרים לשמור כי הדרך הוא לספקי שומרי' אחרים בכל משמר לשמור את המחנה: ויתקעו. גדעון ואנשיו: ונפוץ הכדי'. למען יראו הלפידים ולהבהיל את בני מדין וכו': (כ) שלשת הראשים. כי גם שני הראשים האחרים תקעו לפי מה שאמר להם גדעון והקפהם בשופרות: גם

אתם: חרב לה'. תשועת החרב תיוחס לה' ובאה ע"י גדעון: (כא) איש. כל אחד מישראל עמד במקומו סביב למחנה מדין: ויריעו. תרועה שבר ומספד: (כב) ויתקעו. ר"ל במה שתקעו שלש מאות שופרות שהוא דבר מבהיל בא מהומה בינהם ומה' היתה שיבלבלו ש"א וכבר המחנה היתה הזאת:

רש"י

ונגה: (כד) ולכדו להם את המים. המפסיקין בין ארץ לארץ כנען: ואת הירדן. שגם הוא היה מפסיק: (כה) הביאו אל גדעון מעבר לירדן. בבקר כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמנע: (ג) מה עשיתי עתה ככם. מה הטוב מה שעשיתי בתחילתו כמה שעשיתם אתם בסוף: הלא טוב עוללות. שבאו לידכם בסוף מתחלת הבציר שבצרנו אני ומשפחתי שהרי בידכם נתן ה' את המלכים: (ג) ומה יכולתי. לעשות שיהא חשוב כמעשה שלכם: (ד) עובר הוא ושלש מאות האיש. עוברים את הירדן אחרי זבח וצלמנע שעברו את הירדן תחלה והיו מתחזקים מעבר לירדן את ארץ ראובן וגד ומנשה ועבר עם כדי לנקום אף בהם: (ה) לאנשי סכות. ישראל הן: (ו) הכף זבח וצלמנע בידך. שאתה מתפאר

רד"ק

ופחד: (כב) צררתה. בשני ריש"ין: (כד) ולכדו להם את המים. שלא יוכלו לעבור ולא היו מים אל מי הירדן אלא מים אחרים שהיו בדרכם עד בית ברה שהרי אמר אחר כן ואת הירדן: (כה) בצור עורב. אחר שהרגו שם עורב נקרא צור עורב וכן יקב זאב אחר שהרגו שם זאב נקרא יקב זאב ות"י יקב זאב מישר זאב אולי המישור ההוא היה כמו יקב שפתו' גביהות לו סביב: (ב) הלא טוב עוללות אפרים. דרך משל כלומר הפחותים שבכם טובים מהגדולים שבנו או עוללות ובציר משל על מדין ומה שעשה גדעון במדין היה כמו הבציר כי הוא החל המלחמה והרג המחנה שהיה רב מה שנשאר אחר הבציר הם העוללות והוא דבר קטן כנגד הבציר. כן אפרים לכדו שרי מדין שהם כעוללות כנגד כל המחנה אלא שהיו שרים וגדולים וזהו שאמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר כי המעשה שלכם טוב מהמעשה שלי כי שרי מדין נפלו בידכם ות"י הלא טבין חלשיא דבית אפרים מתקיפיא דבית אביעזר: מבציר. הבי"ת רפה וראויה להדגש: (ג) אז רפתה רוחם. רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס: (ו) ויאמר שרי סכות. אחד מהשרים ענה לו בעבור

צְרֵרָתָה עַד שְׂפַת־אָבֵל מְחוֹלָה עַל־
טַבָּת׃ כג וַיִּצָּעֵק אִישׁ־יִשְׂרָאֵל ד. ג׳
מִנַּפְתָּלִי וּמִן־אָשֵׁר וּמִן־כָּל־מְנַשֶּׁה
וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי מִדְיָן׃
כד וּמַלְאָכִים שָׁלַח גִּדְעוֹן בְּכָל־הַר
אֶפְרַיִם לֵאמֹר רְדוּ לִקְרַאת מִדְיָן ס׳
וְלִכְדוּ לָהֶם אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה
וְאֶת־הַיַּרְדֵּן וַיִּצָּעֵק כָּל־אִישׁ אֶפְרַיִם ג׳
וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה וְאֶת־
הַיַּרְדֵּן׃ כה וַיִּלְכְּדוּ שְׁנֵי־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־
עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב וַיַּהַרְגוּ אֶת־עוֹרֵב ד׳ מ״ל
בְּצוּר־עוֹרֵב וְאֶת־זְאֵב הָרְגוּ בְיֶקֶב־
זְאֵב וַיִּרְדְּפוּ אֶל־מִדְיָן וְרֹאשׁ־עֹרֵב י״א. ג׳
וּזְאֵב הֵבִיאוּ אֶל־גִּדְעוֹן מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃
ח א וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ אֶפְרַיִם מָה־הַדָּבָר
הַזֶּה עָשִׂיתָ לָּנוּ לְבִלְתִּי קְרֹאות לָנוּ ג׳
כִּי הָלַכְתָּ לְהִלָּחֵם בְּמִדְיָן וַיְרִיבוּן
אִתּוֹ בְּחָזְקָה׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֶה־
עָשִׂיתִי עַתָּה כָּכֶם הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת ל׳
אֶפְרַיִם מִבְצִיר אֲבִיעֶזֶר׃ ג בְּיֶדְכֶם ל׳
נָתַן אֱלֹהִים אֶת־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב
וְאֶת־זְאֵב וּמַה־יָּכֹלְתִּי עֲשׂוֹת כָּכֶם אָז ד׳ וסי׳
רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו בְּדַבְּרוֹ הַדָּבָר ג׳. ג׳
הַזֶּה׃ ד וַיָּבֹא גִדְעוֹן הַיַּרְדֵּנָה עֹבֵר הוּא ד׳
וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ
עֲיֵפִים וְרֹדְפִים׃
ה וַיֹּאמֶר לְאַנְשֵׁי סֻכּוֹת תְּנוּ־נָא כִּכְּרוֹת
לֶחֶם לָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָי כִּי־עֲיֵפִים הֵם
וְאָנֹכִי רֹדֵף אַחֲרֵי זֶבַח וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי
מִדְיָן׃ ו וַיֹּאמֶר שָׂרֵי סֻכּוֹת הֲכַף זֶבַח

עַד בֵּית מֵישַׁר אָבֵל מְחוֹלָה
לְטַבַּת׃ כג וְאִתְכְּנִישׁ אֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל מִנַּפְתָּלִי וּמִן שִׁבְטָא
דְאָשֵׁר וּמִן כָּל שִׁבְטָא
דִמְנַשֶּׁה וּרְדָפוּ בָּתַר
מִדְיָנָאֵי׃ כד וְאִזְגַּדִּין שְׁלַח
גִּדְעוֹן בְּכָל טוּרָא דְבֵית
אֶפְרַיִם לְמֵימַר חוּתוּ
לְקַדָּמוּת מִדְיָנָאֵי וַאֲחַדוּ
עֲלֵיהוֹן יַת מְגִיזָתָא עַד בֵּית
בָּרָה וְיַת יַרְדְּנָא וְאִתְכְּנִישׁ
כָּל אֱנָשׁ אֶפְרַיִם וַאֲחַדוּ יַת
מְגִיזָתָא עַד בֵּית בָּרָה וְיַת
יַרְדְּנָא׃ כה וַאֲחַדוּ תְּרֵין
רַבְרְבֵי מִדְיָן יַת עוֹרֵב וְיַת
זְאֵב וּקְטָלוּ יַת עוֹרֵב
בִּשְׁקִיף עוֹרֵב וְיַת זְאֵב
קְטָלוּ בְּמֵישַׁר זְאֵב וּרְדָפוּ
בָּתַר מִדְיָנָאֵי וְרֵישׁ עוֹרֵב
וּזְאֵב אַיְתִיאוּ לְוָת גִּדְעוֹן
מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא׃ א וַאֲמַרוּ
לֵיהּ אֱנָשׁ אֶפְרַיִם מָא
פִתְגָמָא הָדֵין עֲבַדְתָּא לָנָא
בְּדִיל מָה לָא קְרֵיתָא לָנָא
כַּד אֲזַלְתָּא לְאַגָּחָא קְרָבָא
בְּמִדְיָן וְדָנִינוּ עִמֵּיהּ
בִּתְקוֹף׃ ב וַאֲמַר לְהוֹן מָה
עֲבָדִית כְּעַן כְּוָתְכוֹן הֲלָא
טָבִין חַלָּשַׁיָּא דְבֵית אֶפְרַיִם
מִתַּקִּיפַיָּא דְבֵית אֲבִיעֶזֶר׃
ג בִּידְכוֹן מְסַר יְיָ יַת רַבְרְבֵי
מִדְיָן יַת עוֹרֵב וְיַת זְאֵב
וּמָה יְכֵלִית לְמֶעְבַּד כְּוָתְכוֹן בְּכֵן נְחַת רוּחֵיהוֹן מִנֵּיהּ
בְּמַלָּלוּתֵיהּ פִּתְגָמָא הָדֵין׃ ד וַאֲתָא גִדְעוֹן לְיַרְדְּנָא עָבַר
הוּא וּתְלַת מְאָה גַבְרָא דְעִמֵּיהּ כַּד מְשַׁלְהַן וְרָדְפִין׃
ה וַאֲמַר לַאֲנָשֵׁי סֻכּוֹת הָבוּ כְעַן פִּתָּא דְלַחְמָא לְעַמָּא
דִי עִמִּי אֲרֵי מְשַׁלְהַן אִנּוּן וַאֲנָא רָדֵיף בָּתַר זֶבַח
וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי מִדְיָן׃ ו וַאֲמַר רַבְרְבֵי סֻכּוֹת הָא

רלב"ג

שהיה מחיל גדעון: (כג) והנה נזעקו בני ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה ורדפו אחרי מדין לנלחם בעת שהיו נבהלים והיו נסים: (כד) ומלאכים שלח גדעון בכל הר אפרים שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן כדי שלא יוכלו לעבור המים וילכדום ויהרגום בהיות להם המלחמה פנים ואחור: (כה) והנה לקחו את עורב ואת זאב שני שרי מדין והרגו את עורב בצור אחד קראוהו אחר זה צור עורב והרגו את זאב במישור אחד היתה תמונתו כתמונת יקב וקראוהו אחר זה יקב זאב מפני זה המעשה שאירע בו: (ב) הלא טוב עוללות אפרים וגו'. דמה האלפים לעוללות שהם ענבים חסרים והגבורים לענבים השלמים אשר יבצרו אותם כי העוללות הן מניחים לעניים ואמר לפייסם כי טובים האלפים שבאפרי' יותר מהגבורי' שבמשפחתו וזה שקטה כעסם: והגיע

תולדות אהרן בצור עורב. חולין ס:

ברה ה' כתיב ה"א בקריאה וסי' עד בית ברה. וחברו דבתרי'. מצות ה' ברה מאירת. ברה כחמה איומ' כנדגלות. ברה היא ליולדתה, וכל לשון אבילה דכו' כתיב ה"א במ"א: וראש י"א בקריאה וסי' במס' רבתא: יכולתי ג' בקריאה וסי' נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי. ומה יכלתי עשות ככם. השיגוני עונותי ולא ונמסר גם בסדר ויצאו: רוחם ג' בקריאה וסי' אז רפתה רוחם מעליו. אשר הלכים אחר רוחם. תוסף רוחם יגועון

מצודת דוד

(כד). ולכדו ר"ל קחו המעברות מן הנהר אשר היה סמוך להם ועד בית ברה קחו ואף מעברות הירדן קחו לבל יוכל לעבור המים: להם. ר"ל בעבור מדין לבל יוכלו לעבור: (כה) וילכדו. בני אפרים לכדו: מעבר לירדן. כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמנע הביאו לו לשם: ח (א) לבלתי קראות לנו. בתחלת המלחמה כאשר הלכת להלחם ומה זה קראת לנו אחר הנצחון: (ב) מה עשיתי. ר"ל הנה עכ"ז הנצחון יקרא על שמכם כי אתם הכיתם אשר עשיתי אני עתה כמו אתם: הלא טוב וכו'. ר"ל הנצחון שעשיתם בסוף המלחמה היא יותר גדולה מהנצחון שעשו אני עם משפחתי אביעזר בתחלתה: (ג) ומה יכולתי. ר"ל היכולת שבי מה היא עד שאוכל לעשות גבורה כמו אתם: אז. כשדבר על לבם והודה להם על הנצחון והיכול' גם מעשם: (ה) אחרי זבח וצלמנע. כי ברחו עד לא לכדו המים או שעברו בארצם ולא

מצודת ציון

במקומו: (כד) על טבת. עד טבת והוא שם מקום: (כג) ויצעק. ענין אסיפה על פי כאשר בצעקת המאסף: (כה) אל מדין. את מדין: (ב) עוללות. הם הענבים הפחותים הנלקטים בסוף כמו ונשאר בו עוללות (ישעיה י"ז): מבציר. תחלת הלקיטה תקרא בציר כמו כי תבצור כרמך (דברים כד): (ג) רפתה. מלשון רפיון: רוחם. רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס (קהלת ז): (ה) ככרות. לחם העגול נקרא ככר: ברגלי. עמי ואחרי:
ודפתי

וְצַלְמֻנָּע עַתָּה בְּיָדֶךָ כִּי־נִתֵּן לִצְבָאֲךָ
לָחֶם׃ ז וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן לָכֵן בְּתֵת יְהוָה
אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע בְּיָדִי וְדַשְׁתִּי
אֶת־בְּשַׂרְכֶם אֶת־קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־
הַבַּרְקֳנִים׃ ח וַיַּעַל מִשָּׁם פְּנוּאֵל
וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כָּזֹאת וַיַּעֲנוּ אוֹתוֹ אַנְשֵׁי
פְנוּאֵל כַּאֲשֶׁר עָנוּ אַנְשֵׁי סֻכּוֹת׃
ט וַיֹּאמֶר גַּם־לְאַנְשֵׁי פְנוּאֵל לֵאמֹר
בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם אֶתֹּץ אֶת־הַמִּגְדָּל
הַזֶּה׃ י וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע
בַּקַּרְקֹר וּמַחֲנֵיהֶם עִמָּם כַּחֲמֵשֶׁת
עָשָׂר אֶלֶף כֹּל הַנּוֹתָרִים מִכֹּל מַחֲנֵה
בְנֵי־קֶדֶם וְהַנֹּפְלִים מֵאָה וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב׃
יא וַיַּעַל גִּדְעוֹן דֶּרֶךְ הַשְּׁכוּנֵי בָאֳהָלִים
מִקֶּדֶם לְנֹבַח וְיָגְבֳּהָה וַיַּךְ אֶת־הַמַּחֲנֶה
וְהַמַּחֲנֶה הָיָה בֶטַח׃ יב וַיָּנוּסוּ זֶבַח
וְצַלְמֻנָּע וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּלְכֹּד אֶת־
שְׁנֵי ׀ מַלְכֵי מִדְיָן אֶת־זֶבַח וְאֶת־
צַלְמֻנָּע וְכָל־הַמַּחֲנֶה הֶחֱרִיד׃
יג וַיָּשָׁב גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ מִן־הַמִּלְחָמָה
מִלְמַעֲלֵה הֶחָרֶס׃ יד וַיִּלְכָּד־נַעַר
מֵאַנְשֵׁי סֻכּוֹת וַיִּשְׁאָלֵהוּ וַיִּכְתֹּב אֵלָיו
אֶת־שָׂרֵי סֻכּוֹת וְאֶת־זְקֵנֶיהָ שִׁבְעִים
וְשִׁבְעָה אִישׁ׃ טו וַיָּבֹא אֶל־אַנְשֵׁי
סֻכּוֹת וַיֹּאמֶר הִנֵּה זֶבַח וְצַלְמֻנָּע אֲשֶׁר
חֵרַפְתֶּם אוֹתִי לֵאמֹר הֲכַף זֶבַח וְצַלְמֻנָּע
עַתָּה בְּיָדֶךָ כִּי נִתֵּן לַאֲנָשֶׁיךָ הַיְּעֵפִים
לָחֶם׃ טז וַיִּקַּח אֶת־זִקְנֵי הָעִיר וְאֶת־
קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־הַבַּרְקֳנִים וַיֹּדַע

כאלו זבח וצלמנע כען
מסירין בידך ארי נתן
לחילך לחמא : ז ואמר
גדעון בכן כד ימסר יי ית
זבח וית צלמנע בידי
ואדוש ית בסריכון על
כובי מדברא ועל ברקניא :
ח וסליק מתמן לפנואל
ומליל לותהון כדא ואתיבו
יתיה אנשי פנואל כמא
דאתיבו אנשי סכות :
ט ואמר אף לאנשי פנואל
למימר כד איתוב בשלם
אתרע ית מגדלא הדין :
י וזבח וצלמנע בקרקר
ומשריתיהון עמהון
כחמשת עסר אלפין כל
דאשתארו מכל משרית
בני מדנחא ודאתקטלו
מאה ועשרין אלפין גברא
שליפי חרבא : יא וסליק
גדעון באורח משרית
ערבאי דשרן בשכונין
במדברא ממדינחא לנובח
ורמתא ומחא ית משריתא
ומשריתא שריא לרוחצן :
יב ואפכו זבח וצלמנע
ורדף בתריהון ואחד ית
תרין מלכי מדין ית זבח
וית צלמנע וכל משריתא
אזיע : יג ותב גדעון בר יואש מן קרבא עד
מעל שמשא : יד ואחד עולימא מאנשי סכות
ושאליה וכתב ליה ית רברבי סכות וית סבהא
שבעין ושבעא גוברין : טו ואתא לות אנשי סכות
ואמר הא זבח וצלמנע דחסדתון יתי למימר הא
כאלו זבח וצלמנע כען מסירין בידך ארי נתן
לגברך דמשלהן לחמא : טז ודבר ית סבי קרתא וית
כובי מדברא וית ברקניא ותבר עליהון ית אנשי

רשי

מתפאר שהצלתנו מיד מדין : (ז) הברקנים . רוכל"ש בלע"ז : (י) בקרקר . שם מקום : (יא) דרך השכוני באהלים. דרך ארץ קדר וערב השוכנים במדבר באהליהם שרועים מקנה תמיד ואין דרים בבתים : (יא) מקדם לנובח ויגבהה. שהם ערי ישראל ולא רצה לילך שם אלא דרך עקלתון כדי שלא ירגישו בהם ויבואם פתאום : (יג) מלמעלה החרס. עד שלא שקעה החמה בעוד החמה נראית גבוה : (טז) וידע בהם.

ותבר

רדק

בעבור כלם לפיכך אמר ויאמר לשון יחיד : (ז) את קוצי . פי' קוצי המדבר ופירושו תהיה שאכה בקוצים על בשרכם וי"ת את קוצי על טובי מדברא ועל ברקניא ונראה מדבריו שפירושו שיוליכם על הקוצים ערומים וידוש ברגליו עליהם ונראה כי ספק זה היה מקום קוצים וברקנים לפיכך פי' העיר סכות כמו התמלא בסכות עורו שפירושו קוצים לפיכך אמר שיכה אותם בקוצים : הברקנים . מין ממיני הקוצים : (י) בקרקר. הבי"ת פתוחה לסימן ה"א הידיעה שלא כמנהג להכניסה על שם עיר כי אם במקומות מועטים והוא לרוב ההודעה : (יא) דרך השכוני באהלים . בא הסמיכות על אות השמוש כמו לנגיאי מלכם ופי' כמו שת"י באורח משרית ערבאי דשרן בשכונין במדברא : (יג) מלמעלה החרס . כמו שת"י עד לא מיעל שמשא קודם בא השמש וחרס נקרא השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח בטרם יבא ההרסה ויהיה מלמעלה מן כעלות נדים בעתו כלומר טרם הפסק אור השמש או פירושו שהיה השמש עדין למעלה נראה ברקיע שלא נכנס עדין תחת הארץ ויש לפרש כי כל הלילה רדף גדעון אחרי זבח וצלמונע ובבקר כעלות השחר שב מן המלחמה וזהו מלמעלה החרס : (יד) ויכתוב אליו . כדי שלא יתכחש עד בואו לעיר : (טז) וידע בהם . כתרגומו ותבר עליהון מן וידוע

תולי

נתן ו' בקריאה וסי' במסרה רבתא : פנואל ח' בקריאה וסי' במסרה רבתא : באהלים ד' וסי' דרך השכוני באהלים . ובית לא תבנו . ונשב באהלים ונשמע . עוד אושיבך באהלים כימי : וישאלהו ג' בקריאה וסי' וישאלהו האיש לאמר מה תבקש . וילכד נער מאנשי סכות . וישאלהו המלך דירמיה :

רלבג

(ז) והגיע מרוע תכונת אנשי סכות שלא רצו לצאת לצבא עם גדעון וגם לא רצו לתת להם ככרות לחם ואמר להם גדעון שבתת ה' את זבח ואת צלמונע בידו ייסרם על זה בשידוש בשרם את הקוצים ואת הברקנים : (ח) ועלה משם פנואל וענוהו אנשי פנואל כמענה אנשי סכות והתפעל מזה התפעלות רב לרוע תכונתם עד שלא הסכימו לעזור בזאת המלחמה . אפילו זה העזר המעטי ולפי שנסכמו כל אנשי פנואל במענה אמר לנתוץ המגדל ולהרוג יושביו אבל קצר בדבריו ונמנע מלגלות להם שיהרגם וידמה שזה הענין כלו היה בלילה ההוא שהתחיל במלאכת המלחמה : (י) והנה רדף אחריהם עם ג' מאות האנשים אשר אתו וכבר היו זבח וצלמונע במקום אחד ששמו קרקר ומחניהם שהם כחמשה עשר אלף ולא יכול גדעון מרדוף אחריהם לסיבת או נבהלים ונסים והיה לילה שלא היו רואים אל גדעון : (יא) והנה עלה גדעון דרך השכוני באהלים לחקור באי זה מקום זבח וצלמונע או לראותם אם נחבאו בם או כדי שלא יראוהו זבח וצלמונע ומחניה' עד בואו עליהם והנה בא גדעון והכה המחנה והמחנה היה בטח במקום ההוא ולא הרגישו בו עד בואו : (יב) ונסו משם זבח וצלמונע ורדף אחריהם ולכדום והחרי' כל המחנה שהיו חושבים שיהיה חיל גדעון רב מאשר אתם כי לילה היה ויתכן שקרא ג"כ חרב לה' ולגדעון להחרידם : (יג) והנה שב גדעון מן המלחמה מעת שהתחיל השמש לעלות כי לילה

מצודת ציון

(ז) ודשתי . מל' דישה : את קוצי . שם קוצים : הברקנים . מין קוצים : (ט) אתוץ . מלשון נתיצה : (י) שולף . ענין הוצאת החרב מתערה כמו וחרבו שלופה (דה"א כ"א) : (יא) השכוני באהלים . הם הערביים השוכנים תמיד באוהלים : (יג) החרס . השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט) : (טז) ויודע . פי' ותבר וכן וידע אלמנותיו (יחזקאל יט) :

איפה

מצודת דוד

ולא באו במלחמה ורדף אחריהם מאורבם : (ו) עתה בידך . כי אם אינם עתה בידך אין גבורה ברדיפה שניתן לצבאך לחם : (ז) ודשתי . כאדם הדש תבואה שמכה ודש בה כן אכה על בשרכם עם קוצים : (ח) כזאת . כאשר דבר לאנשי סכות : (ט) אתוץ וגו' . לפי שבטחו להשגב במגדל שם אמר היה להם לזה אמר בשובי אותו : (י) כל הנותרים . ר"ל והמה היו כל הנותרים וכו' : שולף חרב . ר"ל אנשי מלחמה הולכים שלופי חרב : (יא) היה בטח . ר"ל לא היו נשמרים מחרב גדעון כי חשבו שבטוחים המה כי לא יבוא עליהם : (יב) החריד . גדעון החריד את כל המחנה ולא יכלו להציל המלכים מידו : (יג) מלמעלה החרס . בעוד היה נראה השמש מלמעלה בגובה השמים : (יד) וישאלהו . קצר ולא פי' מה שאלו ומעצמו יובן הדבר : (טו) אשר חרפתם אותי . בדבר לבידכם : (טז) וידע בהם . עם הקוצים היה מייסרם ומענשם :

ויהרוג

בהם את אנשי סכות: יז ואת־מגדל
פנואל נתץ ויהרג את־אנשי העיר:
יח ויאמר אל־זבח ואל־צלמנע איפה
האנשים אשר הרגתם בתבור
ויאמרו כמוך כמוהם אחד כתאר
בני המלך: יט ויאמר אחי בני־אמי
הם חי־יהוה לו החיתם אותם לא
הרגתי אתכם: כ ויאמר ליתר בכורו
קום הרג אותם ולא־שלף הנער
חרבו כי ירא כי עודנו נער: כא ויאמר
זבח וצלמנע קום אתה ופגע־בנו כי
כאיש גבורתו ויקם גדעון ויהרג
את־זבח ואת־צלמנע ויקח
את־השהרנים אשר בצוארי
גמליהם: כב ויאמרו איש־
ישראל אל־גדעון משל־בנו גם־
אתה גם־בנך גם בן־בנך כי
הושעתנו מיד מדין: כג ויאמר אלהם
גדעון לא־אמשל אני בכם ולא־
ימשל בני בכם יהוה ימשל בכם:
כד ויאמר אלהם גדעון אשאלה מכם
שאלה ותנו־לי איש נזם שללו כי־
נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם:
כה ויאמרו נתון נתן ויפרשו את־
השמלה וישליכו שמה איש נזם
שללו: כו ויהי משקל נזמי הזהב אשר
שאל אלף ושבע־מאות זהב לבד מן־
השהרנים והנטפות ובגדי הארגמן
שעל מלכי מדין ולבד מן־הענקות
אשר בצוארי גמליהם: כז ויעש אותו
גדעון לאפוד ויצג אתו בעירו
בעפרה ויזנו כל־ישראל אחריו שם

סכות: יז וית מגדל פנואל
תרע וקטל ית אנשי קרתא:
יח ואמר לזבח ולצלמנע
היכא גבריא דקטלתון
בתבור ואמרו כותך כן אף
אינון חד מנהון כחזוא דבני
מלכא: יט ואמר אחי בני
אמא אנון קים הוא יי אלו
קימתון יתהון לא
קטלית יתכון: כ ואמר
ליתר בוכריה קום קטול
יתהון ולא שלף עולימא
חרביה ארי דחיל ארי עד
כען יניק: כא ואמר זבח
וצלמנע קום את ושלט בנא
ארי כגברא כן גבורתיה
וקם גדעון וקטל ית זבח
וית צלמנע ונסיב ית ענקיא
די בצוארי גמליהון:
כב ואמרו אנש ישראל
לגדעון מלוך עלנא אף את
אף ברך אף בר ברך ארי
פרקתנא מן יד מדינאי:
כג ואמר להון גדעון לא
אמלוך אנא עליכון ולא
ימלוך ברי עליכון יי ימלוך
עליכון: כד ואמר להון
גדעון שאיל אנא מנכון
שאילה והבו לי גבר קדשיה
מן בזתא ארי קדשי
דדהבא להון ארי ערבאי
אינון: כה ואמרו מתן נתן
ופרשו ית כסותא ורמו
לתמן גבר קדשיה מן
בזתא: כו והוה מתקל
קדשי דדהבא דשאל אלף
ושבע מאה דדהבא בר מן
סהרניא וכליליא ולבושי
ארגונא די על מלכי מדין
ובר מן ענקיא די בצורי
גמליהון: כז ועבד יתיה
גדעון לאיפודא ואקים יתיה בקרתיה בעפרה וטעו כל ישראל בתרוהי

תולדות אהרן כאיש גבורתו. ב"מ פד: השהרנים. (שבת ס):

רש"י

וחבר בהן: (יח) אחד כתואר בני המלך. יונתן תרגם א' היה בהם שתוארו כתואר בני המלך ויש לפותרו כמוך כמוהם תואר אחד לכם כי כתואר בני מלכים הן: (כ) ולא שלף חרבו. להורגם שהיה ירא מהם: (כא) השהרונים. לוינצש בלע"ז של זהב: (כו) השהרונים והנטיפות. פינקים וכלילא: (כז) ויעש אותו גדעון לאפוד. להיות לזכרון על תשועה גדולה לראות

רלב"ג

לילה היה כשבא על מחנה זבח וצלמונע: (יז) וזכר אחר זה שכבר קיים לאנשי סכות ולאנשי פנואל מה שאמר להם: (יח) איפה האנשים אשר וגומר שאל להם איך היה פה דומה להם שיודע בו תארם ותמונתם ואמרו לו כי תארם כתאר גדעון ובכלל הנה תארם כתואר בני המלך כי הם יפי תאר או אמרו זה על בני גדעון כי הם היו פה כמו שאמר אחר זה ויאמר ליתר בכורו ורצו בזה כי תאר אחד מההרוגים היה כתאר בני גדעון והאחר היה תארם כתאר גדעון: (כא) השהרונים אשר בצואריהם. כדמות ירח: (כד) כי ישמעאלים הם. המדינים: (כו) הנטיפות. הן כלי זהב היו נוטפין בו הנסף והוא הצרי: הענקות. הן כמו ענקים והן תכשיטין יושמו בצואר: (כז) ויעש אפוד. והנה עשה גדעון מהזהב הזה אפוד והוא בדמיון התרפים ודמה שעשה זה

בכורו ב' מלאים בקריאה וסי' ויקח יהודה אשה לער בכורו. ויאמר ליתר בכורו קום. ויהי בכורו אמנון. ונמסר גם בסדר וישב: גם אתה גם חד מן י"ג פסוקים אית בהון גם גם גם וסימנם גם. תבן גם מספוא. ויצו גם את השני. שלחה הנער אתי. לא איש דברים אנכי. גם צאנכם גם בקרכם. גם אהבתם גם שנאתם. ויאמרו איש ישראל אל גדעון. וישאל שאול בה': כי גם אחיך ובית אביך. כי גם נביא גם כהן. גם תמול גם שלשום:

רד"ק

אולי שהוא לשון שבירה ויתכן לפרשו כמשמעו שהודיע להם שפעם עם הקוצים: (יז) ויהרג את אנשי העיר. מה שלא אמר בתחלה כי אם לנתוץ את המגדל לפי שהיו בוטחים בו ועמהו עזות ועתה הרג את אנשי העיר אולי היו נלחמים עמו כשבא לנתוץ את המגדל: (יח) איפה האנשים. מה תארם ותמונתם: כמוך כמוהם אחד. כמוך כמוהם כלם אחד ותואר אחת והיו כתואר בני המלך כמו שאתה כן הם ויונתן פי' אחד מהם היה כתואר בני המלך כותך כן אמון חד מנהון כחזוא דבני מלכא ונראה פירושו לפי שמלת אחד נפרדת בטעם ואמר בני המלך פי' ברוב בני המלך יפים בתואר משאר בני אדם לפי שהם מגודלים בתענוג: (כא) כי כאיש גבורתו. כלומר לא נמות ע"י נער שנצטער בפגיעתו כי אין לו גבורה וכח עדין שיכה בנו בפעם אחת מהרה אתה שאתה גבור כי כמו שאתה גדול כן גבורתך הכה בנו אתה ונמות על ידך מהרה: ויקח. להודיע כי לקחם לעצמו כי בדעתו היה לשאול כל השהרונים והנזמים מבני החיל כמו שאמר אשאלה מכם שאלה: השהרונים. תלוי בדמות ירח תרגום ירח סיהרא: (כד) כי ישמעאלים הם. מדינים הם ישמעאלים כי בני קטורה הם וקטורה היא הגר וכן במכירת יוסף וימכרו את יוסף לישמעאלים ואחר כן אמר והמדינים מכרו אותו אל מצרים וי"ת ארי ערבאי קמיטו נראה מתרגומו כי אינו או' על המדינים כי ישמעאלים הם אבל הערבים השטוי באהלים שעברו ברדפם אחרי מדין והרגום ומהם היו נזמי הזהב: (כו) והנטיפות. ת"י כלילא וי"ת מן נסף ושחלת ופי' נטיפות שם כלי זהב שנושאין בהם נסף שהוא הצרי: (כז) לאפוד. עשה אותו כמין חגורה

פי' רבי' ישעיה

(כז) ויעש אותו גדעון לאפוד. פי' מין קסמים היה ושונה על פי כשפים דוגמת אפוד הקדש:

מצודת דוד

(יז) ויהרוג וגו'. כי נלחמו בו בעבור נתיצת המגדל: (יח) כמוך כמוהם אחד. תארך כתארם ותארם כתארך ולתוספת ביאור אמר אחד: כתאר. והיו כתואר בני המלך כתארך: (כ) כי עודנו נער. ולזה הי' ירא מהם כי לא הבין שהמה מסורים בידו ולא יעמדו נגדו: (כא) כאיש גבורתו. כערך האיש כן ערך גבורתו אם גדול הוא גבורתו גדולה ואם קטן וגו' ולזה פגע אתה בנו כי בעבור רוב הגבור' שבך תמית בפעם אחת ולא תכנה וכן ראוי והגון להקל מיתת המלכים: (כב) משול בנו. קבלו אותו מאהבה למשול בהם הוא וזרעו בעבור התשועה אשר עשה: (כג) לא אמשול. לא רצה לקבל הממשלה: ה' ימשול. ר"ל הלא מה' באה התשועה לזה ימשול הוא בכם ואליו תשמעון: (כד) אשאלה מכם שאלה. כל איש יתן לי נזם מאשר שללו: כי ישמעאלים הם. כי מדין הי' מבני קטורה שהיא הגר אם ישמעאל והמה אחים ובשם אחד יקראו ודרך אחד להם להשים נזם באף: (כו) אשר שאל. ונתנו ע"פ שאלתו: זהב. דינרי זהב: לבד וגו'. כי את אלה לקח לו בעצמו משלל המלחמה: (כז) אותו. ר"ל אותו, משקל הזהב מהנזמים עשה מלבוש בצורת אפוד להיות לזכרון: ויזנו וגו'. שם במקום

עמדו

מצודת ציון

(יח) איפה. איה פה ור"ל מי מאתנו דומה לתארם: (יט) לו. ענינו כמו אם וכן לו חיים רעה (שם יד): (כא) ופגע. ענין מכת מות כמו גש פגע בו (ש"ב א): השהרונים. מין תכשיט כמו והשביסים והשהרונים (ישעיה ג') כי עשויה כדמות ירח ותרגום של ירח הוא סיהרא: (כד) נזם. הוא תכשיט החוטם: (כו) והנטיפות. שם תכשיט נוטף ותלוי מול הלב כמו הנטיפות והשרות (שם): הענקות. תכשיט סביב הצואר כמו וענקים לגרגרותיך (משלי א):

ופילגשו

ויהי לגדעון ולביתו למוקש :
כח ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא יספו לשאת ראשם ותשקט הארץ ארבעים שנה בימי גדעון :
כט וילך ירבעל בן־יואש וישב בביתו : ל ולגדעון היו שבעים בנים יצאי ירכו כי־נשים רבות היו לו : לא ופילגשו אשר בשכם ילדה־לו גם־היא בן וישם את־שמו אבימלך : לב וימת גדעון בן־יואש בשיבה טובה ויקבר בקבר יואש אביו בעפרה אבי העזרי : לג ויהי כאשר מת גדעון וישובו בני ישראל ויזנו אחרי הבעלים וישימו להם בעל ברית לאלהים : לד ולא זכרו בני ישראל את־יהוה אלהיהם המציל אותם מיד כל־איביהם מסביב : לה ולא־עשו חסד עם־בית ירבעל גדעון ככל־הטובה אשר עשה עם־ישראל :

ט א וילך אבימלך בן־ירבעל שכמה אל־אחי אמו וידבר אליהם ואל־כל־משפחת בית־אבי אמו לאמר : ב דברו־נא באזני כל־בעלי שכם מה־טוב לכם המשל בכם שבעים איש כל בני ירבעל אם־משל בכם איש אחד וזכרתם כי־עצמכם ובשרכם אני : ג וידברו אחי־אמו עליו באזני כל־בעלי שכם את כל־הדברים האלה ויט לבם אחרי אבימלך כי אמרו אחינו הוא : ד ויתנו־לו שבעים כסף מבית בעל ברית וישכר בהם אבימלך אנשים ריקים ופחזים וילכו אחריו : ה ויבא בית־אביו עפרתה ויהרג את־אחיו בני־ירבעל שבעים איש על־אבן אחת ויותר יותם בן־ירבעל הקטן כי נחבא : ו ויאספו

לתקלא ותהוה לגדעון ולביתיה לתקלא : כח ואתברו מדינאי קדם בני ישראל ולא אוסיפו לארמא רישיהון ושדוכת ארעא דישראל ארבעין שנין ביומי גדעון : כט ואזל ירבעל בר יואש ויתיב בביתיה : ל ולגדעון הוו שבעין בנין נפקי ירכיה ארי נשין סגיאין הואה ליה : לא ולחנתיה די בשכם ילידת ליה אף היא בר ושוי ית שמיה אבימלך : לב ומית גדעון בר יואש בסיבו טבא ואתקבר בקבורא דיואש אבוהי בעפרה דאבוהי דעזר : לג והוה כד מית גדעון ותבו בני ישראל וטעו בתר בעליא ושויאו להון בעיל קים לטעותא : לד ולא אדכרו בני ישראל ית פולחנא דיי אלההון די שיזיב יתהון מיד כל בעלי דבביהון מסחור סחור : לה ולא עבדו טיבו עם בית ירבעל גדעון ככל טבתא די עבד עם ישראל : א ואזל אבימלך בר ירבעל לשכם לות אחי אמיה ומליל עמהון ועם כל זרעית בית אבוהא דאימיה למימר : ב מלילו כען קדם כל יתבי שכם מה טב לכון דימלכון עליכון שבעין גברא כל בני ירבעל או דימלוך עליכון גברא חד והדכרון ארי קריבכון ובשרכון אנא : ג ומלילו אחי אמיה עלוהי קדם כל יתבי שכם ית כל פתגמיא האלין ואתפני לבהון בתר אבימלך ארי אמרו אחונא הוא : ד ויהבו ליה שבעין כסף מבית בעיל קים ואגר בהון אבימלך גברין סריקין ובסירין ואזלו בתרוהי : ה ואתא לבית אבוהי לעפרה וקטל ית אחוהי בני ירבעל שבעין גברא על אבנא חדא ואשתאר יותם בר ירבעל זעירא ארי איטמר : ו ואתכנישו כל יתבי שכם

רדק

תגורה לו מלבוש זהב והלך אותו בעיניו שיהיה לזכרון התשועה הגדולה והוא שעה אותו למוכה אחרי מותו זנו בני ישראל אחריו ועבו אותו אלוה ובדברי רז"ל במכתהוה לאפוד עלמו כמה דלת אמר ויעש אותו גדעון לאפוד : (כט) וישב בביתו. שלא היו לו מלחמות כמו שאמר ותשקט הארץ ארבעים שנה : (לה) עם בית ירובעל גדעון. די היה באחד אלא שמנהג הלשון כן במקומות לרוב הסודעה וכן בית לחם אפרתה : (ד) רקים ופוחזים. קלים מתנועעים על פרפס שלא היה להם במה יחיו מן פחז כמים וי"ת סריקין ובקרין סריקין ר"ל ריקן כמו טוקי סריקי בדברי רז"ל ובקרין כמו פקרי' בפ"א כמו הבקר לעניים הבקר בבי"ת כמו בפ"א ופירושו אנשים מופקרין ומשולחין או יהיה בקרין כמשמעו בבי"ת ור"ל רועי בקר כי הם הנבזים שבאנשים כמו שמצאנו בדברי רז"ל אפילו רועי בקר ובנוסחא אחרת מצאתי סריקים ובסירים ופי' נבזים כמו דבר ה' בזה תרגומו בסר : (ה) ויותר יותם. נותר מהשבעים וע' חסר אחד הרג ואף על פי שאמר שבעים איש כנהג הלשון הוא במקומות שלא יפחות חשבון הכולל בעבור אחד כמו כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה שבעים. ארבעים יכנו

פי' רבי' ישעיה'

(לג) וישימו להם בעל ברית לאלהים. פי' בעלי ברית לע"ג הם כבני הבמות : (ד) ופוחזים. פי' נמהרי לב :

בשיבה טובה ד' דסמיכי בקריאה וסי' ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה וימת גדעון. דויד דד"ה : שכמה ו' בקריא' וסי' וישלחהו מעמק חברון ויבא. ויאסף יהושע. וילך אבימלך בן ירבעל. וישלח מלאכים אל אבימלך. הנה חג ה' בשילה. וילך רחבעם שכמה דד"ה. ונמסר גם בסדר וישב. וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף. וכל בית מלוא. וירדו אחיו וכל בית דשמשון. וילך דוד משם. ויאמר המלך אל אחימלך. הדוד וכל בית ישראל דמשחקים. והבתו דמעלים בענא בן אחילוד. כי כל הגוים ערלים. בן אדם אחיך. הנשיא המשא הזה. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד :

מצודת ציון

(לא) ופילגשו. אשה המיוחדת לאיש בלא כתובה ובלא קדושין : (לג) בעל ברית. שם ע"ג הם : (ג) עליו. בעבורו : (ד) ריקים. ריקים מכל מעלה : ופוחזים. מהירים במעשיהם מבלי דעת כמו פחז כמים (בראשית מט) והוא ספוק מן המזון : (ה) נחבא. מלשון מחבוא ר"ל

רשי

לראות כמה היה חילם כבד שבאמי השוביהם היה כל הזהב הזה : ויזנו כל ישראל אחריו. לאחר מיתת גדעון : (לג) בעל ברית. כך שמו : (לה) ולא עשו חסד וגו'. שהרגו את בניו כמו שכתוב בענין : (ד) ופוחזים. בהולים במעשיהם לעשות

רלבג

זה להזכיר הנס הזה והנה שעו אחריו כל ישראל לעשות ממנו ע"ג ודמה שלא היה זה השעות בימיו ודבר זה היה לגדעון ולביתו למוקש : (כח) והנה שקטה הארץ מ' שנה בימי גדעון ולזה ישב בביתו כי לא היה לו מלחמות והוכרו בימי גדעון להורות אל הורהם שלא נכללו בזה המספר שנות השעבוד ולספר מאמר שכבר נכללו בזה המספר שנות השעבוד והנה אמר בימי גדעון להורות שהכף במה שר השקט : (לג) והנה אחר מותו שבו בני ישראל לזנות אחר הבעלים ושמו להם לאלהים בעל אחד בשם היה בעל ברית : (ה) וספר שכבר עזרו אנשי שכם את אבימלך על הריגת אחיו כדי שימלוך כי אחיהם הוא והרגום כלם זולת יותם שנחבא כי נחבא ועלי זה היו הורגין אותו : עם

מצודת דוד

עמדו שבזוזו כי הם עשאוהו לאח"ז לע"ג והלכו שם לעבדו : למוקש. על שבא התקלה ע"י גדעון נהרגו בניו : (כח) לשאת ראשם. ר"ל הלכו בהכנעה בכפיפת ראש : ארבעים שנה. עד כלות ארבעי' שנה מזמן התחלת השעבו' : (כט) וישב בביתו. ר"ל לא פרח הרבנה בהנהג' העם כי ישב בביתו במנוחה ולזה הרבה נשים ובנים : (לה) ולא עשו חסד וגו'. לא גמלו חסד עם בית גדעון כפי אשר הוא עשה חסד עמהם :
ט (ב) המשל. אם למשול בכם שבעים איש כי כולם בני ירובעל הם ומי מוחה : וזכרתם. ר"ל בעבור הקורבה ראוי להמליך אותי ויהיו כולם מוחים : (ג) אחינו הוא. כי עם כולם הי' לו קורבה : (ה) ויותר יותם. מבני ירובעל ממספר שבעים כי

תולדות אהרן ומשה. פרשת יב : לאפוד. (שבת יא ע"ג ע"ג) : בעל ברית. שבת צ (שבת יו. י"ג ע"ג) :

רשי

לעשות בלא תבונה: (ו) עם אלון מוצב. מישר קמתא מישור שהיו בו מצבות: (ח) הלוך הלכו העצים. משל הוא: לזית. עתניאל בן קנז שבא משבט יהודה שנקרא זית. שנאמר זית רענן יפה פרי תואר וגו׳: (ט) דשני. לשון שומן: (י) לתאנה. דבורה: (יא) את מתקי. דבש דבורים: (יב) לגפן. גדעון שהוא מזרע יוסף שנאמר בו בן פורת. בגפן דגליב וגו׳: (יג) המשמח אלהי׳. שאין אומרים הלוים שיר על הקרבן אלא על הנסכים: (יד) אל האטד. ספינ״ה בלע״ז: (טו) אם באמת. שאני הגון למלכות

רדק

יכנו: (ו) עם אלון מצב. סמוך לאלון כמו המה עם בית לחם והדומה לו ואלון מצב כתרגומו מישר קמתא היתה אבן או אלה מצב שם ויוחס המישור אליו: (ח) הלוך הלכו העצים. י״ת לשון שמיעה המיזל אזלו אילניא וכן תרגם החדלתי האשבוק כלומר האניח דשני במקומי: (ט) והלכתי לנוע על העצים. ומשל העצים הם אנשי שכם והאטד אבימלך כלומר חסרו לכם אנשים להמליך עליה׳ כי המליכו הפחות שבכם והוא אבימלך. תוספת והאטד אבימלך וכן ויבאו עד גרן האטד ולפי שבו קוצים נוגרים בו הדברים הצריכים להשמר מהזיק ולפי שהמלך נבחר לשמור העם מנזק ומכל דבר רע אמר כי המלך שבחרו הם והוא אבימלך אינו ראוי לאותו התכלית שראוי שיהיה עבורו מלך על העם לשמרם מהיזק כי אדרבה הוא מזיק להם הפך הטובה כמו הקוץ שמריע למי שיאחז בו או יפגע בו כן עשה אבימלך בעם שכם שהרג בהם ובאחיו וכמו שהקוץ הוא דבר שאין בו תועלת רק היזק כן יקרה לאנשי שכם מאבימלך שהמליכו עליהם שירע להם ולא יועיל ע״כ מלכם עלינו. מלוכה כתיב ואחד הוא: החדלתי. מבנין הפעיל והוא מבואר או מבנין הפעל כמו החדלתי בקמץ הה״א ור״ל החדלתי מדשני וי״ת האשבוק ית משחי: אלהים ואנשים. בנר שמדליקין בשמן זית לפני אלהים ולפני אנשים או במאכל. מקריבין השמן במנחות לאלהים ואנשים ג״כ יאכלו אותו וי״ת דמניה מיקרין קדם ה׳ וביה מתפנקין בני אינשא: לנוע על העצים. ת״י למעבד מלכו: (יא) את מתקי. המ״ם נקרא בקמץ חטף: (יג) המשמח אלהים ואנשים. מכאן שמו רז״ל שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר המשמח אלהים וי״ת דמניה מנסכי קדם ה׳ וביה חדן רברבי הרחיק יונתן ע״ה השמחה מהבורא יתעלה כמו שהרחיק כל שאר התארים ממנו כי אין לפניו לא שמחה ולא עצבון ומה שנאמר בו מהם על דרך משל כי דברה תורה כלשון בני אדם וכן תרגם אונקלוס ויתעצב אל לבו ואמר במימריה למיתבר תוקפיהון כרעותיה הרחיק לשון העצבון ממנו ית׳ ומה שלא עשה כן במלת ויחר אף ה׳ והדומים לו הוא לסוד ידוע אצל

כָּל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְכָל־בֵּית מִלּוֹא
וַיֵּלְכוּ וַיַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ
עִם־אֵלוֹן מֻצָּב אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם׃ ז וַיַּגִּדוּ
לְיוֹתָם וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲמֹד בְּרֹאשׁ הַר־גְּרִזִּים
וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם
שִׁמְעוּ אֵלַי בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְיִשְׁמַע אֲלֵיכֶם
אֱלֹהִים׃ ח הָלוֹךְ הָלְכוּ הָעֵצִים
לִמְשֹׁחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לַזַּיִת
מָלְוֹכָה עָלֵינוּ׃ ט וַיֹּאמֶר לָהֶם הַזַּיִת
הֶחֳדַלְתִּי אֶת־דִּשְׁנִי אֲשֶׁר־בִּי יְכַבְּדוּ
אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־
הָעֵצִים׃ י וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַתְּאֵנָה
לְכִי־אַתְּ מָלְכִי עָלֵינוּ׃ יא וַתֹּאמֶר לָהֶם
הַתְּאֵנָה הֶחֳדַלְתִּי אֶת־מָתְקִי וְאֶת־
תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־
הָעֵצִים׃ יב וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַגֶּפֶן לְכִי־
אַתְּ מָלְוֹכִי עָלֵינוּ׃ יג וַתֹּאמֶר לָהֶם
הַגֶּפֶן הֶחֳדַלְתִּי אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ
אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־
הָעֵצִים׃ יד וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעֵצִים אֶל־
הָאָטָד לֵךְ אַתָּה מְלָךְ־עָלֵינוּ׃ טו וַיֹּאמֶר
הָאָטָד אֶל־הָעֵצִים אִם בֶּאֱמֶת אַתֶּם
מֹשְׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם בֹּאוּ חֲסוּ
בְצִלִּי וְאִם־אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מִן־הָאָטָד
וְתֹאכַל אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן׃ טז וְעַתָּה
אִם־בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם
וַתַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאִם־טוֹבָה
עֲשִׂיתֶם עִם־יְרֻבַּעַל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאִם־

ג׳ · כ״ג · ג׳ רפין · ג׳ · מלכה ק׳ · ד׳ · ג׳ וקמץ · ד׳ · ג׳ · מלכי ק׳ · ג׳ · ד׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ חס׳ כספ׳ · ז׳ רפין · ג׳

וְכָל בֵּית מִלּוֹא וַאֲזַלוּ
וְאַמְלִיכוּ יַת אֲבִימֶלֶךְ לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עִם מֵישַׁר קָמְתָא דִי
בִשְׁכֶם׃ ז וְחַוִיאוּ לְיוֹתָם
וַאֲזַל וְקָם בְּרֵישׁ טוּרָא
דִגְרִיזִין וַאֲרֵים קָלֵיהּ וּקְרָא
וַאֲמַר לְהוֹן קַבִּילוּ מִינִי
יָתְבֵי שְׁכֶם וִיקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן
יְיָ׃ ח הֲמֵיזַל אֲזַלוּ אִילָנַיָא
לְמַנָאָה עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא
וַאֲמַרוּ לְזֵיתָא מְלוֹךְ עֲלָנָא׃
ט וַאֲמַר לְהוֹן זֵיתָא הַאֶשְׁבּוֹק
יַת מִשְׁחִי דִמְנֵיהּ מְיַקְרִין
קֳדָם יְיָ וּבֵיהּ מִתְפַּנְקִין בְּנֵי
אֱנָשָׁא וְאֵיהָךְ לְמֶעְבַּד מַלְכוּ
עַל אִילָנַיָא׃ י וַאֲמַרוּ אִילָנַיָא
לְתֵינְתָא אִיתָא אַתְּ מְלוֹכִי
עֲלָנָא׃ יא וַאֲמַרַת לְהוֹן
תֵּינְתָא הַאֶשְׁבּוֹק יַת חוּלְיִי
וְיַת דְּבֵילְתִי שַׁפִּירְתָא
וְאֵיהָךְ לְמֶעְבַּד מַלְכוּ עַל
אִילָנַיָא׃ יב וַאֲמַרוּ אִילָנַיָא
לְגוּפְנָא אִיתָא אַתְּ מְלוֹכִי
עֲלָנָא׃ יג וַאֲמַרַת לְהוֹן
גּוּפְנָא הַאֶשְׁבּוֹק יַת חַמְרִי
דִמְנֵיהּ מְנַסְּכִין קֳדָם יְיָ וּבֵיהּ
חָדָן רַבְרְבַיָא וְאֵיהָךְ לְמֶעְבַּד
מַלְכוּ עַל אִילָנַיָא׃ יד וַאֲמַרוּ
כָּל אִילָנַיָא לְאַטָדָא אִיתָא
אַתְּ מְלוֹךְ עֲלָנָא׃ טו וַאֲמַר
אַטָדָא לְאִילָנַיָא אִם בִּקְשׁוֹט
אַתּוּן מָשְׁחִין יָתִי לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן עוּלוּ שְׁרוֹ
בְטוּלִי וְאִם לָא תִּפּוֹק
אֶשָּׁתָא מִן אַטָדָא וְתֵיכוֹל
יַת אַרְזֵי לִבְנָן׃ טז וּכְעַן
אִם בְּקוּשְׁטָא וּבִשְׁלֵמוּתָא עֲבַדְתּוּן וְאַמְלֵכְתּוּן יַת אֲבִימֶלֶךְ וְאִם טַבְתָּא עֲבַדְתּוּן. עִם יְרֻבַּעַל וְעִם

רלבג

(ו) עם אלון מוצב. ר״ל אצל מישור שהציבו שם היה אבן או דבר אחר: (ט) החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים. אמר זה כי מהשמן היוצא ממנו היו מדליקין במקדש את המנורה: (יג) ואמר על היין המשמח אלהים ואנשים בעבור נסך היין שהיה במקדש: (יד) והנה האטד הוא מין ממיני הקוצים תרגום ודרדר ואטדין והנה אמר זה יותם להורות על שהיות של אבימלך שלא היה נכון שיגיע ממנו תועלת כמו שלא יגיע מהאטד שום פרי: (טז) ועתה אם באמת ובתמים עשיתם. הנה ביאר יותם שלא עשו זה באמת ובתמים ולזה לא ימשך מזה המאמר להם שישמחו באבימלך וישמח הוא בהם אך שישחיתו זה את זה וכן היה להם בסוף כי יש אלהים שופטים בארץ: והנה

וישמע ג׳ רפין וסימנם וישמע אליכם אלהים. יקשיב וישמע לאחור. מי עמד בסוד ה׳: ויאמר להם כ״ב וסימן מצויין במסר׳ רבתא: ואנשים י׳ בקריאה וסי׳ ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים. החדלתי את דשני. החדלתי את תירושי. כי נודע דוד. ויברח דוד הוא ואנשים. אלנתן בן עכבור. ואנשים צדיקים ישפטו. עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא. ויבא חנני אח׳ מאחי. ואקום לילה אני ואנשים: לנוע ד׳ וסי׳ החדלתי את דשני. החדלתי את מתקי. החדלתי את תירושי. כן אהבו לנוע:

תולדות אהרן הלכו העצים. כל הפרשה עקדה שער יב: ותאמר להם הגפן. ברכות לה ערכין יא:

מצודת דוד

כי עמו היו שבעים: (ז) וישמע וכו׳. בעבור הגמול. אשר תשמעו אלי: (ח) הלוך הלכו העצים. פתח דבריו במשל ועם שאין כל דברי הנמשל ידמו להמשל הנה קצת הדברים ידמו ויתר דברי המשל באו ליפות המשל ולהכניס בלב השומע: (ט) החדלתי. וכי אחדל מליתן פריי הטוב: בי. ר״ל בפריי: יכבדו וכו׳. כי בשמן זית מכבדים את המקום בנרות המנורה ואת האנשים במשיחת הכהנים והמלכים: והלכתי. ר״ל וכי אעזוב עסקי ואלך להיות מתמעט ומטולטל בעבור צרכי העצים כי אם המלך אעזוב בע״כ עסקי לטרוח בצרכי המלוכה: (יג) המשמח וכו׳. כי אין אומרים שירה בבית המקדש כי אם בעת ניסוך היין ובאנשים נאמר ויין ישמח לבב אנוש (תהלים ק״ד): (טו) אם באמת. לא דרך לעג לנחק בי לאח״ז: חסו בצלי. ר״ל במעט הצל שיש בי הסיבו עליכם למחסה: ואם אין. שלא באמת המשחתם אותי ר״ל לנחק בי: הלא אש. ר״ל דעו כי סוף הדבר יהי׳ שממני תצא האש ותשרוף אף הארזים הגבוהים ואף עמהם: (טז) ועתה. ר״ל עתה שמעו הנמשל: אם באמת

מצודת ציון

ר״ל נשמן: (ו) עם אלון. סמוך לאלון: (ז) בעלי. ענין אדון וכן בעלי יריחו (יהושע כד): (ט) החדלתי. ענין מניעה: דשני. מלשון דשן ושמן: לנוע. מל׳ תנועה: (יא) מתקי. מלשון מתוק: תנובתי. פריי כמו מתנובת שדי (איכה ד): (יג) תירושי. ייני: (יד) האטד. מין קוץ וכן גורן האטד (בראשית נ): (טו) ותאכל. ותשרף: אם

ג' כִּגְמוּל יָדָיו עֲשִׂיתֶם לוֹ: יז אֲשֶׁר
י"ב בפתח נִלְחַם אָבִי עֲלֵיכֶם וַיַּשְׁלֵךְ אֶת נַפְשׁוֹ
פ' בטעמא מִנֶּגֶד וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד מִדְיָן: יח וְאַתֶּם
י"ג קַמְתֶּם עַל בֵּית אָבִי הַיּוֹם וַתַּהַרְגוּ
אֶת בָּנָיו שִׁבְעִים אִישׁ עַל אֶבֶן אֶחָת
וַתַּמְלִיכוּ אֶת אֲבִימֶלֶךְ בֶּן אֲמָתוֹ עַל
בַּעֲלֵי שְׁכֶם כִּי אֲחִיכֶם הוּא: יט וְאִם
בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם עִם יְרֻבַּעַל
וְעִם בֵּיתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה שִׂמְחוּ
ג' בַּאֲבִימֶלֶךְ וְיִשְׂמַח גַּם הוּא בָּכֶם:
ו' רפין כ וְאִם אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מֵאֲבִימֶלֶךְ וְתֹאכַל
אֶת בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְאֶת בֵּית מִלּוֹא
ל' וְתֵצֵא אֵשׁ מִבַּעֲלֵי שְׁכֶם וּמִבֵּית מִלּוֹא
וְתֹאכַל אֶת אֲבִימֶלֶךְ: כא וַיָּנָס יוֹתָם
ג' בטעמ' כחלוף וַיִּבְרַח וַיֵּלֶךְ בְּאֵרָה וַיֵּשֶׁב שָׁם מִפְּנֵי
אֲבִימֶלֶךְ אָחִיו:
ג' כתיב סי"ן כב וַיָּשַׂר אֲבִימֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל שָׁלֹשׁ
ל' שָׁנִים: כג וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּין
אֲבִימֶלֶךְ וּבֵין בַּעֲלֵי שְׁכֶם וַיִּבְגְּדוּ
בַעֲלֵי שְׁכֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ: כד לָבוֹא חֲמַס
ל' שִׁבְעִים בְּנֵי יְרֻבָּעַל וְדָמָם לָשׂוּם עַל
ד' אֲבִימֶלֶךְ אֲחִיהֶם אֲשֶׁר הָרַג אוֹתָם
ד' וְעַל בַּעֲלֵי שְׁכֶם אֲשֶׁר חִזְּקוּ אֶת
יָדָיו לַהֲרֹג אֶת אֶחָיו: כה וַיָּשִׂימוּ לוֹ בַעֲלֵי
שְׁכֶם מְאָרְבִים עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים
ל. ל וַיִּגְזְלוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם
כ"ד בַּדָּרֶךְ וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ: כו וַיָּבֹא גַּעַל
בֶּן עֶבֶד וְאֶחָיו וַיַּעַבְרוּ בִּשְׁכֶם
וַיִּבְטְחוּ בוֹ בַּעֲלֵי שְׁכֶם: כז וַיֵּצְאוּ
ל. ל הַשָּׂדֶה וַיִּבְצְרוּ אֶת כַּרְמֵיהֶם וַיִּדְרְכוּ
ל' וַיַּעֲשׂוּ הִלּוּלִים וַיָּבֹאוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְקַלְלוּ אֶת אֲבִימֶלֶךְ:

ביתיה ואם כגומלא דידוהי
עבדתון ליה: יז דאגיח
אבא עליכון ומסר ית
נפשיה כעל גב לאתקטלא
ושיזיב יתכון מיד מדינאי:
יח ואתון קמתון על בית
אבא יומא דין וקטלתון ית
בנוהי שבעין גברא על
אבנא חדא ואמליכתון ית
אבימלך בר אמתיה על
יתבי שכם ארי אחוכון
הוא: יט ואם בקושטא
ובשלמותא עבדתון עם
ירבעל ועם ביתיה יומא דין
חדו באבימלך ויחדי אף
הוא בכון: כ ואם לא תפוק
אשתא מאבימלך ותיכול
ית יתבי שכם וית בית
מלוא ותפוק אשתא מיתבי
שכם ומבית מלוא ותיכול
ית אבימלך: כא ואפך
יותם וערק ואזל לבאר
ויתב תמן מן קדם אבימלך
אחוהי: כב ומלך אבימלך
על ישראל תלת שנין:
כג ושלח יי רוחא בישא
בין אבימלך ובין יתבי
שכם ושקרו יתבי שכם
באבימלך: כד למיתי חטוף
שבעין בני ירבעל ודמיהון
לשואה על אבימלך אחוהון
דקטל יתהון ועל יתבי שכם
דתקיפו ית ידוהי למקטל
ית אחוהי: כה ושויאו ליה
יתבי שכם כמנין על רישי
טוריא ואנסין ית כל די עבר
עליהון באורחא ואתחוא
לאבימלך: כו ואתא געל בר עבד ואחוהי ועברו
בשכם ואתרחיצו עלוהי יתבי שכם: כז ונפקו
לחקלא וקטיפו ית כרמיהון ועצרו ועבדו חנגין ועלו
לבית טעותהון נאכלו ושתיאו ולטיטו ית

רדק

אלא מביני מדע ומה שהזכיר האנשים רברביא ר"ל כי היין משמח האנשים הגדולים והחכמים ומטיב דעתם בו כמו שאמרו רז"ל חמרא וריחני פקחין אבל האנשים הפחותים ישתכרו בו ותשתבש דעתם בו. ומה שהזכיר ג' פעמים אלה לדבר לקצר הדבר ועוד כי הזכיר שלשה המשובחים ואחר כך הזכיר הפחות שהוא משל לאבימלך וא"א ז"ל כתב כנגד שלשה שאמרו ישראל לגדעון משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך: (יח) על בעלי שכם. על אדוני העיר וגדוליה כי הם עיקר אנשי העיר וי"ת יתבי שכם: (כ) מלוא. שם לא שוער וכן ועבדו אותו בתמים ובאמת: (כב) וישר אבימלך. מבנין קל מנחי העי"ן בשקל וישב אליה והוא ענין שררה ולפי שמלך מעצמו ולא מלך על כל ישראל לפיכך אמר וישר ולא אמר וימלוך כי לא הלך בדרך טוב' ולא החזיר את ישראל למוטב: (כד) לבא חמס. כלומר סבה היתה מאת הש"י שבגדו בעלי שכם באבימלך כמו שאמר וישלח אלהים רוח רעה והיה זה לבא חמס שבעים בני ירובעל לשום דמם על אבימלך ועל בעלי שכם ולא נתנוהו לבא אל העיר ושמו לו מארבים על ראשי ההרים ואותם המארבים היו גוזלים כל אשר עבר עליהם לומר שיצאו מתחת רשותו ואין להם מושל והיו עושים הישר בעיניהם: (כז) ויבצרו את כרמיהם. כי היו יראים מאבימלך לצאת ולבצור את כרמיהם ובעזרת געל ואחיו יצאו: הלולים. שמחות וכן בדברי רז"ל נקרא בית המשתה הלולא וי"ת חגגין: מי

רשי

למלכות: (כב) וישר. על כרחם נהג רבנות וגאוה: (כג) רוח רעה. שנאה שלג"א בלע"ז: (כו) געל בן עבד. אומה אחרת היה: (כז) ויעשו הלולי' ועכוז

רלבג

(כב) והנה לא הלך אבימלך על ישראל כי אם ג' שנים והנך זה הזמן הקצר נתקיימה קללת יותם חז. שכבר שלח אלהים רוח רעה בין אבימלך וביניהם באופן שהשחיתו זה את זה: (כה) וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים. ר"ל ששמו בעבורו מארבים שם כדי שיארבוהו אם ימצא להם ואותם המארבים גזלו כל אשר יעבור עליהם בדרך כי לא היתה אימת המלכות עליהם. והנה הוגד זה הענין לאבימלך ונשמר מלבוא שם. והנה געל בן עבד ואחיו עברו בשכם ובטחו בו בעלי שכם לגלות דעתם בפניו שהיה כנגד אבימלך ולזה קללו אבימלך בפניו לדעתם כי גם הוא

נלחם י"ב פתחין בקריאה וסימן כי חשבון עיר סיחון מלך. ועתה המוב טוב אתה מבלק בן צפור. אשר נלחם אבי עליכם. וישלח תעי את יורם בנו. ויתר דברי ירבעם קדמאה. ויתר דברי יואש. ויתר דברי יהואש. והית כל מעבר מטה מוסרה. ותמת מרו ועצבו. ויהי פחד אלהים. והוא נלחם עם מלך בני עמון: בארה ג' טעמו באלף וחד טעמו לרע וסי' נמסר בסדר ויגש: וישר ג' כתיב סי"ן בקריאה וסי' וישר אבימלך על ישראל. וישר במגרה ובחריצי הברזל דד"ה. וישר אל מלאך ויוכל בכת. וכל דכתיב סמ"ך דכוו': אחיהם ד' בקריאה וסי' לבוא חמס שבעים בני ירובעל. ויואב ואבישי אחיו. בבית אחיהם הבכור. עוד זה מדבר וזה בא. ותר ואחיהם. והשוערים שלום. ועקוב:

מצודת ציון

(כ) אש. ר"ל לשון המחלוקת: (כב) וישר. מלשון שררה: (כג) רוח רעה. ר"ל שנאה ומריבה. (כד) חמס. גזל: (כז) ויבצרו. הוא תלישת הפרי כמו כי תבצור כרמך (דברים כד): וידרכו. הוצאת היין מן הענבים דורכים והולכים על גביהם: הלולים. שמחות ובדרז"ל משתה הלולא

מצודת דוד

באמת. ר"ל וכי באמת ובתמים עשיתם מה שהמלכתם את אבימלך וכי טובה עשיתם וגו' וכי כגמול וגו' בתמים: (יז) אשר נלחם. ר"ל הלא גמול ידיו הי' לטובה אשר נלחם אבי בעבורכם והשליך נפשו במלחמה והי' מהראוי לשלם לו כגמול ידיו: (יח) ואתם קמתם. לא די בלא שלמתם טובה ב"א עוד עשיתם הרעה: בן אמתו. בן שפחתו ולא מבני אשתו הגבירה: כי אחיכם הוא. לא המלכתם אותו בעבור כבוד אבי כי אם על שהוא קרוב לכם מצד אמו השפחה: (יט) ואם באמת וכו' היום הזה. ר"ל ואם עכ"ז תאמרו אם מחלה עשיתם הרעה להרוג את בני גדעון מ"מ היום הזה מה שהמלכתם את אבימלך בנו הוא לכבוד גדעון וביתו ואמר אם כדבריכם כן הוא שבאמת ובתמים וכו' היום הזה אזי יהי' גמולכם אשר תשמחו זה בזה: (כ) ואם אין. ר"ל ואם אין הדבר בעבור כבוד אבי וביתו כ"א בעבור שהוא אחיכם מן האם אזי יהיה גמולכם להיות שנאה ומריבה בין אבימלך ובין אנשי שכם ובית מלוא הסמוך לשכם ותאבדו שניכם וכאשר אמר האטד אל העצים: (כא) מפני אבימלך. מפני יראת אבימלך שלא יהרגנו: (כד) לבא חמס. ר"ל מה' היתה למען יבוא גמול החמס שחמסו המלוכה מבני גדעון וגמול דמם לשום העונש על אבימלך אשר הרגם וכו': (כה) לו. לאבימלך לתפשו ולהרגו: ויגזלו. בהיותם מתמידים לשבת יחידים בראשי ההרים ועל כי מרדו באבימלך עשו הישר בעיניהם: ויגד לאבימלך. אשר שמו עליו מארבים וכו' ונמנע מלבוא לשכם: (כו) ויבטחו בו. חשבו שיעזרם הוא מול אבימלך: (כז) ויצאו השדה. כי

רש"י

ויעבדו חנכין: (כח) מי אבימלך ומי שכם. מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדים לאבימלך הלא בן ירובעל היה אבימלך והוא מן עפרת אבי העזרי: וזבול פקידו. וזה פקיד העיר ששמו זבול פקידו של אבימלך הוא והדוגיו אין לו משפט מלוכה בעיר ואף פקידו אינו כלום: עבדו את אנשי חמור. אם באתם לקנות לכם אדונים בואו ועבדו את אנשי חמור שהיה נשיא הארץ מקדם: ומדוע נעבדנו. לאבימלך: (כט) ויאמר לאבימלך. ויאמר געל בפני זבול אודיע לאבימלך רבה צבאך וצאה. מן המקום שאתה שם ונראה את גדולתך: (לא) בתרמה. כמו במרמה בתרמית כלומר בלט ובסתר: (לד) ארבעה ראשים. ד' כתות: (לז) מעם טבור הארץ. מן תוקפא דארעא

רלב"ג

הוא שונאו (כח) ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו. ר"ל כשם שאין ראוי שנעבוד שכם מפני היותו בן חמור שהיה נשיא הארץ כן אין ראוי שנעבוד אבימלך מפני היותו בן ירובעל שהיה מושל על ישראל: הלא בן ירובעל וזבול פקידו. ר"ל אין מעלה לאבימלך אלא שהוא בן ירובעל וכ"ש זבול שהוא פקיד גדעון ואבימלך ואם היה ראוי לעבוד זבול היה ראוי לעבוד את אנשי חמור אבי שכם וזה דבר בלתי ראוי ומי יתן את עם שכם בכללו בידי ואסיר אבימלך מכל וכל מהיות מושל על עיר וסבב שיאמר העם לאבימלך רבה צבאך וצאה כמו שתוכל להלחם עמנו ונראה דברי מי יקום והוא מבואר שכל עם שכם לא היו נסכמים בזה המאמר שאם היה הענין כן היו שולחים זבול מהעיר או היו הורגים אותו והוא מבואר מקצתם היו מורדים וקצתם היו אחרי אבימלך: (לא) בתרמה. הוא שם מקום שהיה יושב בו אבימלך ותרמה וארומה הוא מקום

ומדוע י' וסי' נמסר בריש סדר ויקח קרח: ואסירה ג' וסי' ואסירה את אבימלך. ואסירה את ראשו. ואסירה את ברילך: שכמה י' וסימ' נמסר בסדר וישב ולעיל בתאי סיפרא ובהאי סימן:

שופטים ט

כח וַיֹּאמֶר ׀ גַּעַל בֶּן־עֶבֶד מִי־אֲבִימֶלֶךְ
וּמִי־שְׁכֶם כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא בֶן־יְרֻבַּעַל
וּזְבֻל פְּקִידוֹ עִבְדוּ אֶת־אַנְשֵׁי חֲמוֹר
אֲבִי שְׁכֶם וּמַדּוּעַ נַעַבְדֶנּוּ אֲנָחְנוּ׃
כט וּמִי יִתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְאָסִירָה
אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וַיֹּאמֶר לַאֲבִימֶלֶךְ רַבֶּה
צְבָאֲךָ וָצֵאָה׃ ל וַיִּשְׁמַע זְבֻל שַׂר־
הָעִיר אֶת־דִּבְרֵי גַּעַל בֶּן־עָבֶד וַיִּחַר
אַפּוֹ׃ לא וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ
בְּתָרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גַעַל בֶּן־עֶבֶד
וְאֶחָיו בָּאִים שְׁכֶמָה וְהִנָּם צָרִים אֶת־
הָעִיר עָלֶיךָ׃ לב וְעַתָּה קוּם לַיְלָה אַתָּה
וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתָּךְ וֶאֱרֹב בַּשָּׂדֶה׃
לג וְהָיָה בַבֹּקֶר כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ תַּשְׁכִּים
וּפָשַׁטְתָּ עַל־הָעִיר וְהִנֵּה־הוּא וְהָעָם
אֲשֶׁר־אִתּוֹ יֹצְאִים אֵלֶיךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ
כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ׃ לד וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ
לָיְלָה וַיֶּאֶרְבוּ עַל־שְׁכֶם אַרְבָּעָה
רָאשִׁים׃ לה וַיֵּצֵא גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וַיַּעֲמֹד
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ
וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִן־הַמַּאְרָב׃
לו וַיַּרְא־גַעַל אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־זְבֻל
הִנֵּה־עָם יוֹרֵד מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים וַיֹּאמֶר
אֵלָיו זְבֻל אֵת צֵל הֶהָרִים אַתָּה
רֹאֶה כָּאֲנָשִׁים׃ לז וַיֹּסֶף עוֹד גַּעַל
לְדַבֵּר וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָם יוֹרְדִים
מֵעִם טַבּוּר הָאָרֶץ וְרֹאשׁ־אֶחָד בָּא

כן בספ׳ מוגה

י״ז קמצין וכל זקף ואתנח דכו׳

תרגום

אֲבִימֶלֶךְ: כח וַאֲמַר גַּעַל
בַּר עֶבֶד מַן אֲבִימֶלֶךְ וּמַן
שְׁכֶם אֲרֵי נִפְלְחִנֵּיהּ הֲלָא
בַּר יְרֻבַּעַל וּזְבֻל שׁוּלְטָנֵיהּ
פְּלַחוּ יַת אֱנָשֵׁי חֲמוֹר
אֲבוּהִי דִשְׁכֶם וּמָא דֵין
נִפְלְחִנֵּיהּ אֲנַחְנָא: כט וּמַן
יִמְסַר יַת עַמָּא הָדֵין בִּידִי
וְאַעְדֵּי יַת אֲבִימֶלֶךְ וַאֲמַר
לַאֲבִימֶלֶךְ מַקִּים מַשִּׁרְיָתָךְ
וּפוּק: ל וּשְׁמַע זְבֻל רַב
קַרְתָּא יַת פִּתְגָמֵי גַּעַל בַּר
עֶבֶד וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ:
לא וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת
אֲבִימֶלֶךְ בְּרָז לְמֵימַר הָא
גַּעַל בַּר עֶבֶד וַאֲחוֹהִי אָתַן
לִשְׁכֶם וְהָא אִנּוּן צָיְרִין יַת
קַרְתָּא עֲלָךְ: לב וּכְעַן קוּם
בְּלֵילְיָא אַתְּ וְעַמָּא דְעִמָּךְ
וּכְמוֹן בְּחַקְלָא: לג וִיהֵי
בְצַפְרָא כְּמִדְנַח שִׁמְשָׁא
תַּקְדֵּים וְתִתְנְגִיד עַל קַרְתָּא
וְהָא הוּא וְעַמָּא דִי עִמֵּיהּ
נָפְקִין לִקְדָמוּתָךְ וְתַעְבֵּיד
לֵיהּ כְּמָא דְתַשְׁכַּח יְדָךְ:
לד וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וְכָל עַמָּא
דִי עִמֵּיהּ בְּלֵילְיָא וּכְמַנוּ
עַל שְׁכֶם אַרְבְּעָא מַשְׁרְיָן:
לה וּנְפַק גַּעַל בַּר עֶבֶד וְקָם
בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע קַרְתָּא וְקָם
אֲבִימֶלֶךְ וְעַמָּא דִי עִמֵּיהּ מִן
כְּמָנָא: לו וַחֲזָא גַּעַל יַת
עַמָּא וַאֲמַר לִזְבוּל הָא עַמָּא נָחִית מֵרֵישֵׁי טוּרַיָּא וַאֲמַר
לֵיהּ זְבוּל יַת טוּלָא דְטוּרַיָּא אַתְּ חָזֵי כְּגֻבְרַיָּא: לז וְאוֹסֵף
עוֹד גַּעַל לְמַלָּלָא וַאֲמַר הָא עַמָּא נָחְתִין מִן תּוּקְפָּא
דְאַרְעָא וּמַשִּׁרְיָתָא חֲדָא אָתְיָא מֵאוֹרַח מֵישַׁר

רד"ק

(כח) מי אבימלך ומי שכם. כלומר אבימלך ושכם שהיה שר העיר מקדם אחד הם זה כזה ומי הוא שנעבדנו אף על פי שהיה עתה אבימלך מלך עליהם הלא גם שכם היה מלך העיר הזאת אם כן עבדו אנשי חמור אבי שכם: (כט) ואסירה את אבימלך. והלא הסירו אותו אלא אסירה אותו לעולם שלא יוכלו אנשי שכם להשלים עמו אם ירצו: ויאמר לאבימלך. כנגד אבימלך ואף על פי שאינו שם כאומר צא אתה אבימלך בכל צבא שתוכל לרבות בעוד שאני הנה נראה מה יהיה ביני וביניך: רבה. בשנוי שלא כמנהג: (לא) בתרמה. כמו במרמה וכן תרגם יונתן ברז כלו' בסתר שלא הרגישו בו אנשי שכם או יהיה בתרמה שם מקום והוא ארומה שנאמר וישב אבימלך בארומה כן פירשו א"א ז"ל לפי שלא נמצא זה המשקל בנחי הלמ"ד: צרים את העיר עליך. כמו שיקרא מצור כשצרים את העיר מבחוץ ולא יוכל אדם לצאת ממנה כן נקרא מצור כששומרים את העיר שלא יכנס אדם בה מבחוץ ועל הדרך הזה צרים את העיר עליך כלומר בעבורך שומרים את העיר שלא תכנס בה: (לו) צל ההרים אתה רואה כאנשים לשחק בו ואמר לו דרך לעג אינם אנשים אלא צל ההרים ידמה לך כאנשים: (לז) מעם טבור הארץ. כמו שהטבור באדם הוא מיצוע הגוף כן יקרא מיצוע הארץ

מצודת ציון

הלולא (כתובות ח): (כט) צבאך. צבאות עם: (לא) צרים. מלשון מצור: עליך. בעבורך: (לג) ופשטת. ענין סור כדרך שנלחמים: (לד) ראשים. חלקים: (לז) טבור. מיצוע הארץ ונגבה נקרא טבור ע"ש שהטבור הוא בסדר שבאדם הוא בגובה הגוף ובאמצעיתו וכן על טבור הארץ (יחזקאל ל"ח)

מצודת דוד

פרס שאף געל אליהם שהוא מאבימלך לצאת משדה והיו נשברים בעיר: (כח) מי אבימלך ומי שכם. ר"ל הלא מהראוי שהנכבד ימשול על הפחותים ונבזים והנה הפוך הוא כי מי אבימלך הלא הוא פחות ונבזה. ומי שכם ר"ל הלא בעלי שכם המה נכבדי הארץ: כי נעבדנו. אבר נעבוד לאבימלך וכלל עצמו עמהם על כי ישב בשכם ומהם יחשב: הלא בן ירובעל. ר"ל וכי הוא ירובעל עצמו שעשה לכם תשועה הלא בנו הוא ואין לעבדו בעבור אביו: וזבול פקידו. הלא זבול הוא פקידו ולא עומד מן ירובעל עצמו ואם אין מהראוי לעבוד לאבימלך מכ"ש לפקידו: עבדו את אנשי חמור. ר"ל ואם מהראוי לעבדו בעבור ממשל בכם אביו א"כ לכו ועבדו את אנשי חמור כי חמור היה אבי שכם ר"ל שר של שכם א"כ עבדו בניו בעבור ממשל אביהם: ומדוע. ר"ל ואם בעבור תשועת גדעון מהראוי לעבוד גם לבנו זה היה ראוי לעשות כן לעם אשר עשה התשועה לאבותיכם מכבר ומדוע נעבדנו אנחנו שלא לא היתה התשועה: (כט) ומי יתן. כלומר והי' העם הזה ברשותי לא הייתי מסירו ממלוכה מכל וכל: ויאמר לאבימלך. אמר להגיד לאבימלך הרבה צבאך מה שתוכל וצא עמי למלחמה: (לא) בתרמה. בהיותו יושב בתרמה והיא ארומה האמור למטה ובשתי השמות היתה נקראת: והנם. געל ואחיו מפתים אנשי העיר לעשות העיר מצור בעבורך שלא תכנס בה (וכמו שיקרא מצור כאשר יצורו מבחוץ לבלי תת יוצא ממנו כן יקרא מצור כאשר יצורו מבפנים לבלי תת בוא לתוכה): (לג) יצאים. כאשר התפאר באמרי פיו: כאשר תמצא ידך. ר"ל כפי יכלתך אם להרגו אם לתפשו: (לה) מן המארב. ללכת על העיר למלחמה: (לו) כאנשים. צל ההרים הם הנראים לך אנשים וכונתו היתה לבל יכיר בהם עד אשר יבואו סמוכים: (לז) הנה עם. לא צל הרים

רדק

הארץ והמקום הגבוה שבה טבור ות"י מתוקפא דארעא: אלון מעוננים. מישור מעוננים: (לח) איה אפוא פיך. כלומר איה דבריך שהיית אומר: ויגרש זבול. והיאך גרשוהו ואנשי העיר היו נלחמים עם אבימלך והיאך זבול שהיה פקידו של אבימלך גירש געל שהיה עוזר לאנשי שכם ונלחם בעבורם עם אבימלך ונראה כי הם מקנאת אנשי העיר סומכי׳ ידי זבול כי אבימלך היה אחיהם וכאשר ראו כי גברה יד אבימלך חזקו ידי הסומכים זבול ורפו ידי העם אשר כנגדו וגרשו געל משבת בשכם: (מד) והראשי׳ אשר עמו. לא היה אלא ראש אחד עמו שהרי הנה אותם לשלשה ראשים ושני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ואבימלך והראש השלישי אשר עמו פשטו נכח העיר עד שעמדו פתח שער העיר והראש שהיה עם אבימלך היו בכן אנשים גדולים לפיכך אמר והראשים אשר עמו: (מו) בעלי מגדל שכם. אדוני מגדל שכם לא היו בעיר כשלכד אבימלך העיר וכאשר שמעו הלכו אל צריח בית אל להמלט בצריח ההוא וצריח כמו מגדל כמו ובסלעים ובצריחים ושם המקום שהיה בו זה הצריח בית אל ברית ודעת יונתן כי צריח בית אל שם המקום. ופירוש ברית שבאו אליהם לכרות ברית עמהם וכת"י ואתו לצריח בית אל למיגזר קיים: (מח) שוכת עצים. שוכה כמו ענף וכן במשנה. אבל לא יקוץ את

פי׳ רבי׳ ישעיה

(לז) מעם טבור הארץ. פי׳ מקום היה ממוצע בין העיירות שמשם היו נוטים זה לעיר א׳ וזה לעיר ב׳ כמו פרשת דרכים: (מו) כל בעלי מגדל שכם. פי׳ בעלי הקריה שכל העיר תפשו והקריה לא תפשו עדיין: ויבאו אל צריח בית אל ברית. פי׳ צריח הוא מן הסלע ושם היו בתים בנויים של עיר: (נא) ומגדל עוז. פי׳ מגדל של עוז ואין פירושו מגדל עז כלומר חזק: ע"כ

תרגום

מעוננא: לח ואמר ליה
זבול אן אנון פתגמך די
את אמר מן אבימלך ארי
נפלחיניה הלא דין עמא
דקצת ביה פוק כען ואגח
קרבא ביה: לט ונפק געל
קדם יתבי שכם ואגח
קרבא באבימלך: מ ורדפיה
אבימלך ואפך מן קדמוהי
ונפלו קטולין סגיאין עד
מעלנא דתרעא: מא ויתיב
אבימלך בארומה ותריך
זבול ית געל וית אחוהי
מלמיתב בשכם: מב והוה
ביומא דבתרוהי ונפק עמא
לחקלא וחויאו לאבימלך:
מג ודבר ית עמא ופלגינון
לתלת משרין וכמן בחקלא
וחזא והא עמא נפק מן
קרתא וקם עליהון ומחנון:
מד ואבימלך וכל משריין
דעמיה אתנגידו וקמו
במעלנא דתרע קרתא
ותרתין משרין אתנגידו על
כל די בחקלא וקטלונון:
מה ואבימלך אגיח קרבא
בקרתא כל יומא ההוא
וכבש ית קרתא וית עמא
די בה קטל ותרע ית
קרתא חרעה מלחא:
מו ושמעו כל יתבי מגדל
שכם ואתו לצריח בית אל
למגזר קים: מז ואתחואה
לאבימלך ארי אתכנשו כל
יתבי מגדל שכם: מח וסליק אבימלך לטורא דצלמון
הוא וכל עמא די עמיה ונסיב אבימלך ית כולביא
בידיה וקץ סוכת אעין ונטלה ושוי על כתפוהי
ואמר לעמא די עמיה מה חזיתון עבדית אוחו עבידו

מקרא

מדרך אלון מעוננים: לח ויאמר אליו
זבל איה אפוא פיך אשר תאמר מי
אבימלך כי נעבדנו הלא זה העם
אשר מאסתה בו צא־נא עתה
והלחם בו: לט ויצא געל לפני בעלי
שכם וילחם באבימלך: מ וירדפהו
אבימלך וינס מפניו ויפלו חללים
רבים עד־פתח השער: מא וישב
אבימלך בארומה ויגרש זבל את־
געל ואת־אחיו משבת בשכם:
מב ויהי ממחרת ויצא העם
השדה ויגדו לאבימלך: מג ויקח את־
העם ויחצם לשלשה ראשים ויארב
בשדה וירא והנה העם יצא מן־
העיר ויקם עליהם ויכם: מד ואבימלך
והראשים אשר עמו פשטו ויעמדו
פתח שער העיר ושני הראשים
פשטו על־כל־אשר בשדה ויכום:
מה ואבימלך נלחם בעיר כל היום ההוא
וילכד את־העיר ואת־העם אשר־
בה הרג ויתץ את־העיר ויזרעה מלח:
מו וישמעו כל־בעלי מגדל־שכם
ויבאו אל־צריח בית אל ברית:
מז ויגד לאבימלך כי התקבצו כל־
בעלי מגדל־שכם: מח ויעל אבימלך
הר־צלמון הוא וכל־העם אשר־אתו
ויקח אבימלך את־הקרדמות בידו
ויכרת שוכת עצים וישאה וישם
על־שכמו ויאמר אל־העם אשר־
עמו מה ראיתם עשיתי מהרו עשו

רשי

דארעא מגי הגבוה שבכולם: אלון מעוננים. מישור מעוננים: (מב) ויצא העם השדה. אנשי שכם: ויגידו. המגידי׳ לאבימלך שיצאו בני העיר אל השדה לעשות חפציהם: (מד) פתח שער העיר. שלא יוכלו ליכנס: (מו) צריח. יער שכפו אילנות וסעפים סביב סביב וקורין אותו פליישי"ר בלע"ז: בית אל ברית. אותו צריח הי׳ של בעל ברית שם של עבודה זרה שלהם ולשון יער הוא שם וגם פותרין צריח ומ"ם בלע"ז שעושין בקרקע: (מח) שוכת עצים. ענף

רלבג

מקום אחד: (מא) ויגרש זבל את געל וגו׳. יש לתמוה איך היה יכול על זה והנה אנשי שכם היו נלחמים עם אבימלך והנה ידמה שעשה זה בחכמה גם עם שואלי אבימלך באמרו להם כי הוא סבב כל הרעה הזאת לשכם ולזה הסכימו עמו לגרשו מן העיר או היה זה עם יד הנספחים עם אבימלך מעיר שכם: (מד) ואבימלך והראשים. אשר עמו. ר"ל הנכבדים אשר עמו כי שני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ולזה לא נשאר כי אם ראש אחד לפשוט ולעמוד פתח העיר: (מה) ויתוץ את העיר ויזרעה מלח. עשה זה כדי שלא תהיה ראויה לשדות ולכרמי׳: (מו) בעלי מגדל שכם. הם גדולי העיר ולא היו שם בעת ההיא ולזה באו אל צריח בית אל בברית ר"ל שישמרום מיד אבימלך השם ממקום ההוא בית אל וצריח הוא מגדל חזק והוא אל בית אל ולזה לא מצא שם כי אם אנשי מגדל שכם כי שם נכנסו היו בצריח: (מח) שוכת עצים. הוא ענף ונקרא כן מפני שהוא מסכך כי הענפים הם מסככים סביב האילן שוכת כמו שוכתו: ויקח

ואת אחיו ה׳ בקריאה וסימ׳ וישב יוסף את אביו ואת אחיו. ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. וישב אבימלך בארומה. ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה. ונמסר גם בסדר ויגש: ואת העם י"ב וסי׳ נמסר בסדר שלח לך: קרדמות ג׳ בליש׳ וסימן ויעל אבימלך הר צלמון. קולה כנחש ילך כי בחיל. בסבך עץ קרדמות:

מצודת ציון

(לח) איה אפוא. הוא כפל ענין במלות שונות: פיך. מאמרך: (מג) ויחצם. ויחלקם: (מו) צריח. מגדל גבוה יקרא צריח וכן ובסלעים ובצריחים (ש"א י"ג) והוא מלשון צרחה קול כמו יריע אף יצריח (ישעיה מב) כי הצופה העומד על מגדל גבוה צריך להשמיע דברו בהרמת קול: (מח) הקרדמות. גרזן שמבקעין בו עצים כמו את קרדומו (ש"א יג): שוכת. ענף

מצודת דוד

הרים הוא כי הנה עם יורדים וגו׳: (לח) הלא זה העם. שהיה שמו של מי אשר מאסתה בו: (לט) לפני וגו׳. ר"ל בראשם שלהם: (מ) עד פתח. ממקום המלחמה עד בואם פתח השער נפלו חללים: (מא) וישב. ר"ל חזר לשבת בארומה כמאז: ויגרש. לאה"ז כאשר חזקה ידו: (מב) ויגדו. מאנשי אבימלך: (מג) את העם. אשר עמו: וירא. וכאשר ראה: (מד) והראשים. ר"ל אחד מהראשים: פתח שער. לבל יצא מן העיר לעזור להעם שבשדה: (מה) ויזרעה מלח: פזר מלח לקלקל השדות: (מו) וישמעו וגו׳. כי מגדל שכם לא עמדה בתוך העיר: (מח) מה ראיתם עשיתי. כמו ראיתם מה עשיתי הו׳: על

רשי

סנף עליה : (נג) פלח רכב. חתיכת אבן של ריחים העליונה הקרויה רכב : ותרץ. ותתרוצץ: (נד) פן יאמרו לי. כן יאמרו עלי : (א) בן דודו . כך שמו: (ד) עיירים. עולין סוסים בחורים : ושלשים עירים להם. ושלשים ערים בלא תומה להם לכך

רלבג

(נ) וילך אבימלך . וידמה שאנשי תבץ ג"כ מרדו בו : (נג) פלח רכב . היא חתיכ' מהרכב והיא אחת מהרחים והיא העליונה להיותה רוכבת על התחתונה : (ד) ושלשים עירים להם . כפל הענין בשינויים מתחלפים על צד הצחות והנה הוא כמו ערים כמו שזכר להם יקראו חות יאיר :

אולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו :

הראשון הוא להודיע שאין ראוי שיתרשל האדם מההצלה מפני רוב שפלות ידו והכנעו לפני האויב אבל ראוי שיתחכם בזה לפי מה שאיפשר ולזה ספר כי בראות ישראל כי מדין באים תמיד לשללם ולהשחיתם המציאו תחבולות להמלט מזה לפי מה שאפשר לזה עשו המנהרות בהרים המערות והמצדות כי בהם תשלם להם הצלת מה כמו שביארנו :

השני הוא להודיע שלם השגחת הש"י בישראל מפני בריתו עם האבות והוא שתכף ששבו ישראל אליו שלח נביאו להצילם ביד גדעון ומשך לבבו לזה בכמו זה האופן הנפלא שבא בזה הספור וכל זה לחזק ההשגחה בישראל וידמה שבחר השם ית' שתהיה התשועה על יד גדעון לשתי סבות האחת כי אולי היה היותר ראוי לזה המעשה כי הוא היה גבור חיל והיה ג"כ יותר ראוי שיעשה הנס על ידו מזולתו מישראל אז והב' כי ידמה שהרע שעשו ישראל היה פרשו בבית יואש אביו כי שם היה הבעל ומזבח הבעל והאשרה והיה שם פר שהוקצה לע"ז ז' שנים ולזה יתכן שהתחיל יואש בזה השעות וחט אחריו

שופטים ט

כמוני: מט ויכרתו גם־כל־העם איש
שוכה וילכו אחרי אבימלך וישימו
על־הצריח ויציתו עליהם את־
הצריח באש וימתו גם כל־אנשי
מגדל־שכם כאלף איש ואשה :
נ וילך אבימלך אל־תבץ ויחן
בתבץ וילכדה: נא ומגדל־עז היה
בתוך־העיר וינסו שמה כל־האנשים
והנשים וכל בעלי העיר ויסגרו
בעדם ויעלו על־גג המגדל:
נב ויבא אבימלך עד־המגדל וילחם בו
ויגש עד־פתח המגדל לשרפו באש:
נג ותשלך אשה אחת פלח רכב על־
ראש אבימלך ותרץ את־גלגלתו :
נד ויקרא מהרה אל־הנער | נשא כליו
ויאמר לו שלף חרבך ומותתני פן־
יאמרו לי אשה הרגתהו וידקרהו
נערו וימת: נה ויראו איש־ישראל
כי־מת אבימלך וילכו איש למקמו:
נו וישב אלהים את רעת אבימלך
אשר עשה לאביו להרג את־שבעים
אחיו: נז ואת כל־רעת אנשי שכם
השיב אלהים בראשם ותבא אליהם
קללת יותם בן־ירבעל :

י

א ויקם אחרי אבימלך להושיע
את־ישראל תולע בן־פואה בן־
דודו איש יששכר והוא־ישב
בשמיר בהר אפרים: ב וישפט את־
ישראל עשרים ושלש שנה וימת
ויקבר בשמיר:
ג ויקם אחריו יאיר הגלעדי וישפט
את־ישראל עשרים ושתים שנה :
ד ויהי־לו שלשים בנים רכבים על־
שלשים עירים ושלשים עירים
להם להם יקראו | חות יאיר עד היום

ו' כסף · ג' · ז'. ג' · ל'. ל' · ל' · ג' · ל'. כ'. · ב' חד מ"ע וחד חסר · כ'. כ'. ל' · כ"ס. ל' · ג' אג"ד · ג' · ס' מ"ל · ל'

תרגום

כותי: מט וקצו אף כל עמא גבר סוכיה ואזלו בתר אבימלך ושויאו על צריחא ואדליקו עליהון ית צריחא בנורא ואתקטלו אף כל אנשי מגדל שכם כאלף גבר ואתתא : נ ואזל אבימלך לתבץ ושרא בתבץ וכבשה : נא ומגדל תקיף הוה בגו קרתא ואפיכו לתמן כל גבריא ונשיא וכל יתבי קרתא ואגיפו באפיהון וסליקו על אגר מגדלא : נב ואתא אבימלך עד מגדלא ואגיח קרבא ביה וקריב עד תרע מגדלא לאוקדותיה בנורא : נג ורמת אתתא חדא פלגות רכב רחיא על רישא דאבימלך ורעת ית גולגלתיה : נד וקרא בפריע לעולימא נטיל זיניה ואמר ליה שלוף חרבך וקטולני דלמא יימרון עלי אתתא קטלתיה וקטליה עולימיה ומית : נה וחזו גבר ישראל ארי מית אבימלך ואזלו אנש לאתריה : נו ואתיב יי ית בישת אבימלך דעבד לאבוהי למקטל ית שבעין אחוהי : נז וית כל בישת אנשי שכם אתיב יי ברישיהון ואתת להון לוטת יותם בר ירבעל : א וקם בתר אבימלך למפרק ית ישראל תולע בר פואה בר דודו גברא משבטא דבית יששכר והוא יתיב בשמיר בטורא דבית אפרים: ב ודן ית ישראל עסרין ותלת שנין ומית ואתקבר בשמיר: ג וקם בתרוהי יאיר גלעדאה ודן ית ישראל עסרין ותרתין שנין: ד והוו ליה תלתין בנין רכבין על תלתין עולין ותלתין קרוין להון קרן כפרני יאיר עד יומא הדין די בארעא

רדק

את הסוכה על מנת ליתן דמים : שוכה . כמו שוכתו כמו ונורש לבלות שאול שהוא כמו וטורתם או הוא משקל אחר שוך בשקל בור: (נג) פלח רכב. חתיכ' מרכב שהיא אחת מן הריחים והיא העליונה לפיכך נקראת רכב והתחתונה רחיים או שכב : ותרץ . בחירק הרי"ש והמנהג בסגול והיא מבנין הפעיל מפעלי הכפל מן קנה רצוץ או הוא מנחי העי"ן וכן וירעצו וירצצו לשון שבירה ואפשר שגם הוא מפעלי הכפל : (נד) פן יאמרו לי . בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא : (א) להושיע את ישראל . שגם אבימלך הושיע את ישראל ואף על פי שלא נזכר כיון שאמר אחרי אבימלך נראה שגם הוא הושיע ישראל מיד אויביהם ואילו לא כן לא היה אומר אחרי ולא היה נמנה עם שופטי ישראל ולא נאמר עליו וישר על ישראל : תולע בן פואה בן דודו איש יששכר . כך שמו וכן במקצת נסחאות כתרגומו בר דודו ובמקצת הנוסחאות בר אח אבוהי ואם כן הוא ירצה לומר בן דוד אבימלך : (ד) ושלשים עירים להם . כמו ערים ונראה בו עיין הפעל לזווגו עם עיירים שזכר שהוא ענין אחר והוא דרך צחות ספור זה להודיע סבת היותו שופט כי גדול היה הנכבד בעשר ובבנים ובכבוד וכל אחד

מסורה

ומגדל עז ג' דסמיכי בלישנא בקריאה וסימן ומגדל עז היה בתוך העיר . מגדל עז שם ה'. מגדל עז מפני אויב . ומגדל ו' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סי' ט"ו : ותשלך ג' וסי' ותשלך את הילד . ותשלך אשה אחת פלח . ותשלך דברי אחריך . ונמסר גם בסדר וירא : קללת ג' בקריאה וסי' כי קלל אלהים תלוי . ותבא אליהם קללת יותם בן ירבעל . כן קללת חנם לא תבוא . אנך . ונמסר גם בסדר כי תצא . דודו ה' מלאים בקריאה וסי' ויקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל . ויאמר שאול אל דודו . ונשאו דודו . ומסרפו להוציא עצמים . ואחריו אלעזר בן דודו . אלחנן בן דודו:

מצודת דוד

(מט) על הצריח . ר"ל סמוך לה : (נב) עד פתח . כי השער היה מעך : (נד) נושא כ"ו. כלי זיינו: אשה הרגתהו. ולקלון יחשב לו: (נו) את רעת. את גמול רעת: (ב) וימת. בתוך שנת העשר ה ושלש ועלה השנה לו ולויאיר ששפט אחריו כ"כ בס"ע: (ד) רוכבים וכו' . והוא דבר השיבות : חות יאיר. על כי נאמר בתורה שיאיר בן מנשה קרא לעריו

מצודת ציון

(מט) ויכרתו . מלשון סכך : (מט) שוכה . מלשון סכך וסוכה (נ"ק קד) והוא מלשון סכך : עדף גדול ובמשנה לא יקוץ את הסוכה הלתם והכברה: (נא) ומגדל עז . ומגדל חזק : (נג) פלח . כן נקרא אבן הרחיים כמו פלח תחתית (איוב מא) : רכב . הוא האבן עליון מהרחיים הרוכב על התחתית : ותרץ מלשון רצוצה ושבירה: גלגלתו . ראשו כמו ואת גלגלתו (דה"א י) : (נד) לי . עלו : וידקרהו . ענין תחיבה בגוף וכן כל הנמצא ידקר (ישעיה יג): י (א) דודו . שם איש : (ד) עירים .

יא א ויפתח הגלעדי היה גבור חיל והוא בן־אשה זונה ויולד גלעד את־יפתח: ב ותלד אשת־גלעד לו בנים ויגדלו בני־האשה ויגרשו את־יפתח ויאמרו לו לא־תנחל בבית־אבינו כי בן־אשה אחרת אתה: ג ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ויתלקטו אל־יפתח אנשים ריקים ויצאו עמו:

ד ויהי מימים וילחמו בני־עמון עם־ישראל: ה ויהי כאשר־נלחמו בני־עמון עם־ישראל וילכו זקני גלעד לקחת את־יפתח מארץ טוב: ו ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה בבני עמון: ז ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם: ח ויאמרו זקני גלעד אל־יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל ישבי גלעד: ט ויאמר יפתח אל־זקני גלעד אם־משיבים אתם אותי להלחם בבני עמון ונתן יהוה אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש: י ויאמרו זקני־גלעד אל־יפתח יהוה יהיה שמע בינותינו אם־לא כדברך כן נעשה: יא וילך יפתח עם־זקני גלעד וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח את־כל־דבריו

א ויפתח גלעדא הוה גבר חילא והוא בר אתתא פונדקיתא ואוליד גלעד ית יפתח: ב וילידת אתת גלעד ליה בנין ורביאו בני אתתא ותריכו ית יפתח ואמרו ליה לא תחסין בבית אבונא ארי בר אתתא אוחרי את: ג וערק יפתח מן קדם אחוהי ויתב בארעא טבא ואתכנישו לות יפתח גברין סריקין ונפקו עמיה: ד והוה מזמן יומין ואגיחו קרבא בני עמון עם ישראל: ה והוה כד אגיחו קרבא בני עמון עם ישראל ואזלו סבי גלעד למדבר ית יפתח מארע טב: ו ואמרו ליפתח איתא ותהי לנא לרבא ונגיח קרבא בבני עמון: ז ואמר יפתח לסבי גלעד הלא אתון סניתון יתי ותריכתוני מבית אבא ומא דין אתיתון לותי כען כד עקת לכון: ח ואמרו סבי גלעד ליפתח בכן כען תבנא לותך ותהך עמנא ותגיח קרבא בבני עמון ותהי לנא לריש לכל יתבי גלעד: ט ואמר יפתח לסבי גלעד אם מתיבין אתון יתי לאגחא קרבא בבני עמון וימסר יי יתהון קדמי אנא אהוי לכון לריש: י ואמרו סבי גלעד ליפתח מימרא דיי יהי סהיד בינגא אם לא כפתגמך כן נעבד: יא ואזל יפתח עם סבי גלעד ומניאו עמא יתיה עליהון לריש ולרבא וסדר יפתח ית כל

רדק

כבר הלכו להם: (א) בן אשה זונה. בן פלגש גלעד היה ונקראת זונה לפי שאינה עם בעלה בכתובה וקדושין והוא כמו הזונה ואף על פי שהיא מיוחדת לו וי"ת פונדקיתא כמו שתרג' ג"כ רחב הזונה פונדקית' או הוא הענין בעצמו כי הזונה כמו הפונדקית שמפקרת עצמה ובתרגום של תוספתא דא היא נימוסא הות בישראל מלקדמין דלא מיסתחרא אחסנתא משבטא לשבטא וכבן לא הוה יכיל גברא למיסב איתתא דלא משבטא וכד הות איתתא דרחמא גברא דלא משבטיה הות נפקא מבי נשא בלא אחסנתא והוו אנשי קרון לה פונדקיתא דרחימת גברא דלא משבטהא וכן הוה ליה לאימיה דיפתח ודומה כי הצריכו כל זה למתרגם לפי שאמר לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה וכן תרגם ארי בר איתתא משבטא אחורי את ולפירושינו יהיה פי' לא תנחל לפי שהיה בן פלגש וזהו בן אשה אחרת לפי' היו אומרים שלא ינחל עמהם ושלא כדין היו מגרשין אותו כי בן הפלגש יורש כמו שאמרו רז"ל מי שיש לו בן מכל מקום בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ואמרו לכל דבר למאי הלכתא לירשו וליטמא לו וכן אמר להם יפתח ותגרשוני מבית אבי כלומר עשיתם עמדי שלא כדין: (ג) בארץ טוב. אדון הארץ היה שמו טוב וי"ת בארע טוב וכן אם ינאלך טוב. לפני

רשי

נאספו ע"י כרוז: (ד) וילחמו בני עמון. היא האמורה למעלה: (יא) את כל דבריו. התנאי שביניהם: לפני ה' במצפה. למקום שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב צבור: עד

רלבג

כלשון בני אדם שהם כאילו סבבו לה' עמל ויגיעות להצילם ולשוב להצילם פעמים רבות מצד היותם שונים במרים כהלב שב על קיאו וכאילו הלאוהו על זה או ענין עמל מענין שקר וכזב כמו עמל ואון וירצה בזה כי בסבת השקר והכזב שבחר בו ישראל. והוא עבדם אלהים אחרים קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין בתשועות הקודמות ולזה לא אמר להם בזה הענין: (א) ויקם ה' וגו'. והנה ספר כי יפתח היה בן אשה זונה ופי' בו שכבר היה בן אשה שהיתה משבט אחר ולפי שלא נשאת לאחד מבני השבט קראה זונה להיותה נטה ממה שראוי להנשא לאחד ממשפחתה כדי שלא תסוב נחלה ממטה למטה והנה נשא גלעד אשה אחרת משבטו והיו לו בנים ממנה ובני האשה ההיא סבבו על יד זקני גלעד שלא ינחל יפתח עמהם בבית אביהם והיה זה על כי היה ראוי שירש עמהם: (ג) והנה ברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ איש ששמו טוב ויתלקטו אליו אנשים רקים ויצאו עמו וידמה שיפתח היה מנהיגם והיו הולכים למלחמה תמיד ומשם חפרו אכלם: (ה) ולפי שכבר נתבאר לזקני גלעד שהיה יפתח מצליח במלחמותיו באו אליו ואמרו לו שיהיה להם לקצין אם יהיה נלחם בעבורם בבני עמון וזה התנאי קבלו יפתח להלחם בבני

מצודת ציון

יא (ג) טוב. שם אדון הארץ וכן מלינו אם ינאלך טוב (תהלים ג): (ו) לקצין. ענין שררה וכן קצין

יפתח ג' וסי' נמסר ביהושע סימן ט"ז: והייתה ג' מלאים דמלאים וסי' ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל דשמואל. אם תחזק ממני ארם והייתה לי לישועה. אם עברת אתי והית כתיב. ושארא והיית כתיבין. לראש ה' בספרא וסימן רחם רחמתים לראש גבר שלל צבעי' לסיסרא. ויאמרו העם שרי גלעד.. ויאמרו זקני גלעד אל יפתח ודבתריה. אם משיבים אתם אותי להלחם. וילך יפתח עם זקני גלעד. וישימו העם אותו: בינותינו ג' בקריאה ב' מ"ל וא' חס' וסי' ראה ראינו כי היה ה' עמך. כי עד הוא בינותינו. ה' יהיה שומע בינותינו אם לא כדברך. מציעתא חסר:

תולדות אהרן ויתלקטו. ב"ק צב.

מצודת דוד

לראש: יא (א) ויולד גלעד. ר"ל עם שאמו היתה זונה מ"מ היה הדבר ברור שגלעד הוליד את יפתח ולא אחר הולידו: (ב) ותלד. אחיו ילדה לו אשתו הנשואה אליו: ויגרשו. בחזקה ובאלמות: בן אשה אחרת. חסו על כבוד אביהם ולא זכרו שם זונה: (ג) ויתלקטו. ממקומות מחולפות: ויצאו עמו. בכל אשר יצא הוא: (ד) ויהי מימים וילחמו וכו'. ר"ל מה שלחמו בני עמון עם ישראל היה מסוף ימים רבים אחר שנתגרש יפתח: (ה) לקחת. להשיבו אל גלעד: (ז) ותגרשוני. עזרתם לאחי לגרש אותי: ומדוע וכו'. ר"ל ואם תאמרו שבאמת נחמתם על הרעה א"כ למה איחרתם עד כה ומדוע באתם עתה כאשר צר לכם ולא מקודם ונראה מזה שעדיין השנאה במקומה עומדת ומפני הדחק באתם: (ח) לכן. ר"ל לגל התמוד כואת שבאנו עתה עליך בעצמינו להראות הכנעה גדולה וחיבה יתירה כי לא היה מפני הדחק היה די לשלוח אחריך: והלכת. וכאשר תלך עמנו: לכל יושבי גלעד. ר"ל לא לנו הבאים לבד כי אם לכולם: (ט) אם משיבים. ר"ל אם יוגמר הדבר ואלך למלחמה ונתן ה' וכו' אז אנכי מעצמי אהיה לכם לראש מצד הדין ור"ל עדיין אין זה הכנעה וחיבה במה שתאמרו להמשיל אותי אחר המלחמה כי בודאי אם אהיה מנוצח לא תאבו עוד להמשיל אותי ואם אנצח אני ה"ה מן הדין ראוי לי הממשלה וכאלו אמר לא כן הוא כי אם מיד קודם המלחמה תמשילו אותי: (י) ה' יהיה שומע. ויהיה הוא לעד: כדברך. להמשיל אותך מיד: (יא) וישימו וכו'. מיד עשאוהו לראש טרם באתם למלחמה: את כל דבריו. דברי תפלתו ותחנוניו: לפני ה'.

(טז) עד ים סוף. בדרומה של ארץ אדום וארץ אדום בדרומה של ארץ כנען : (יז) אעברה נא בארצך . מדרום לצפון ליכנס לארץ כנען : וגם אל מלך מואב . שהיתה ארצו בסוף ארץ אדום במזרחה של אדום ובדרומה של א"י : ולא אבה . משה רמזה בתורה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער כשם שאדום לא נתנום לעבור כך מואב לא נתנום לעבור : (יח) וילך במדבר . מן המערב למזרח במיצר דרומי של אדום ומואב : ויסב את ארץ אדום. כל דרומה : ואת ארץ מואב. כל דרומה וכשהגיע למקצוע דרומית מזרחית פנה אל הצפון לסבוב את מיצר המזרחי : ויבא ממזרח שמש לארץ מואב ויחנון בעבר ארנון . לסוף מזרחה של ארץ מואב ושם התחלה ארץ סיחון ועוג וכבשו עבר הירדן במזרח ארץ כנען ועברו הירדן ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח

(יא) לפני ה' במצפה . במקום שהיה שם ביתו כמו שאמר ויבא יפתח המצפה אל ביתו ומה שאמר לפני ה' כמה שאמר ה' יהיה שומע בינותינו או לפי שהשכינה שורה בישראל במקום שיתקבצו או הטעם כמו שפירשתי בספר יהושע כי היא המצפה שעמדו המלכים להלחם עם יהושע ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג בישראל להקבץ שם והיה שם מזבח ובית תפלה ולאותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני ה' במצפה : (טו) את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון . מה לו להשיב לו על ארץ מואב והוא לא היה שואל ממנו כי אם ארץ בני עמון לפי שהוא היה שואל ממנו מארנון ועד היבוק לפיכך השיב לו כי אותה הארץ שאתה שואל בשם מואב היתה נקראת ומלך האמורי לכדה ממואב וישראל לקחה ממלך האמורי . והנה ישראל לא לקח לא ממואב ולא מבני עמון : (טז) במדבר עד ים סוף . במדבר הידוע והוא מדבר שור וכן כתיב ויסעו ממדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר והוא מדבר איתם ושני שמות נקראו לו כי כן כתיב ויעברו בתוך הים המדברה וילכו שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה והלכו המסעות משם מרה ואלים על שבאו עד ים סוף וכן כתוב ויסעו מאלים ויחנו על ים סוף ומה שאמר עד ים סוף והם כבר עברו הים ואחרי עברם הלכו בזה המדבר דע כי ישראל לא עברו הים לרחבו כי בפאה שנכנסו ממנה לים סוף באותה הפאה עצמה יצאו כי הנה נכנסו ממדבר איתם לים סוף ומים סוף יצאו למדבר איתם עצמו ואם תאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו למה נכנסו בו והם יצאו אל המקום שהיו בו מתחלה לא עשה כן יתברך שמו אלא להראות עולם גדולתו שעברו ישראל בתוך הים ביבשה ויטבעו המצריים בתוכו ולאורך הים הלכו המסעות ההם אחר שעברו ומה שאמר ויחנו על ים סוףועד עתה במדבר ים סוףהלכו המסעות עד עתה הלכו רחוק מן הים ובמסע הזה חנו על שפת הים לפיכך אמר נ"כ הנה עד ים סוף ומשם נסעו אל מדבר סין ומה שאמר הנה ויבא קדשה קצר המסעות וכתב הצריך לו לכתוב והוא קדש כי משם שלחו המלאכים כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח והנה לא ראינו בתורה ששלח אל מלך מואב רק מצינו שאמר כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער נראה ששלח להם כמו ששלח לבני עשו ומה שאמר כאשר עשו לי בני עשו והם לא הניחום לעבור וגם כן המואבים לא הניחום לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והוא אמר כאשר עשו לי בני עשו והמואבים כלומר שהניחום לעבור פי' החכם ראב"ע ז"ל כי מלך אדום לא הניחם לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ כנען קרובה אבל עברו על דרך שעיר לפיכך אמר היושבים בשעיר כי כן כתיב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וכתיב ונסב את הר שעיר וכן מלך מואב לא הניחם לעבור אבל המואבים היושבים בער הניחום לעבור שנאמר אתה עובר היום את גבול מואב את ער : (יח) וילך במדבר. במדבר ים סוף כמו שכתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום : ויחנון . הע"ן

לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה :

יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי
לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי : יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח
יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם
מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה
הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם : יד וַיּוֹסֶף עוֹד
יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן : טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־
לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־
אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן : טז כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם
וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף
וַיָּבֹא קָדֵשָׁה : יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל
מַלְאָכִים | אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר
אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ
אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא
אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ : יח וַיֵּלֶךְ
בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־
אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ
מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ
בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב :
יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־

ד' קמצין | י"א פסו' אית כהון. ועד ועד ג'. ז' מ"ע | ד' | כל קרי' ולא שמע כמ"ב לא שמע | ג' | ג'

פִּתְגָמוֹהִי קֳדָם יְיָ בְּמִצְפְּיָא :
יב וּשְׁלַח יִפְתָּח אִזְגַדִּין לְוַת
מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְמֵימַר
מָה לִי וְלָךְ אֲרֵי אֲתֵיתָא
לְוָתִי לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּאַרְעִי :
יג וַאֲמַר מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן
לְאִזְגַדֵּי יִפְתָּח אֲרֵי נְסֵיב
יִשְׂרָאֵל יָת אַרְעִי בְּמִסְּקֵיהּ
מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹנָא וְעַד
יוּבְקָא וְעַד יַרְדְּנָא וּכְעַן
אֲתֵיב יָתְהֶן בִּשְׁלָם :
יד וְאוֹסִיף עוֹד יִפְתָּח וּשְׁלַח
אִזְגַדִּין לְוַת מַלְכָּא דִבְנֵי
עַמּוֹן : טו וַאֲמַר לֵיהּ כִּדְנַן
אֲמַר יִפְתָּח לָא נְסֵיב יִשְׂרָאֵל
יַת אַרְעָא דְמוֹאָב וְיַת אַרְעָא
בְּנֵי עַמּוֹן : טז אֲרֵי בְּמִסַּקְהוֹן
מִמִּצְרָיִם וַאֲזַל יִשְׂרָאֵל
בְּמַדְבְּרָא עַד יַמָּא דְסוּף
וַאֲתָא לִרְקָם : יז וּשְׁלַח
יִשְׂרָאֵל אִזְגַדִּין לְוַת מַלְכָּא
דֶאֱדוֹם לְמֵימַר אֶעְבַּר כְּעַן
בְּאַרְעָךְ וְלָא שְׁמַע מַלְכָּא
דֶאֱדוֹם וְאַף לְוַת מַלְכָּא
דְמוֹאָב שְׁלַח וְלָא קַבֵּל
וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בִּרְקָם :
יח וַאֲזַל בְּמַדְבְּרָא וְאַקִּיף יַת
אֲרַע אֱדוֹם וְיַת אֲרַע מוֹאָב
וַאֲתוֹ מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא
לְאַרְעָא דְמוֹאָב וּשְׁרוֹ
בְּעִיבְרָא דְאַרְנוֹן וְלָא עַלוּ בִּתְחוּם מוֹאָב אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם מוֹאָב : יט וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַדִּין לְוַת סִיחוֹן

רלבג

בבני עמון ואמרו כל אלו הדברים לפני ה' רוצה לומר שככר אמרו שה' יהיה שומע בינותם אם לא יקיימו מה שקבלו עליהם : (יב) והנה שלח יפתח מלאכים אל מלך בני עמון והראה לו בסוף הענין כי אין לו תרעומת כלל על ישראל מגד ; הארץ שלקח ישראל בעלותו ממצרים מארנון עד יבוק ועד הירדן ונומר כי לא לקחה ישראל מבני עמון אבל לקחה מסיחון מלך האמורי וידמה ששלח לו בראשי הדברים השניים כה אמר יפתח כי אולי יפתח היה מפורסם ביניהם בגבורה ורצה מפני זה להודיעו כי הוא המושל על ישראל כדי שישמר מלך בני עמון

ולך ד' בקריאה וסי' מה לי ולך כי באת אלי. ותאמר אל אליהו. לך אל נביאי אביך. מה לי ולך מלך יהודה דד"ה: ויאמר י"ב סבירין ויאמרו וסי' ויאמר מצרים אנוסה. ויאמר בני גד ובני ראובן קדמא. ויאמר שרי סכות. ויאמר כה אמר יפתח. ויאמר הנה בניות ברמה. כילא מצאתם בידי מאומה. שלום כאך. כה אמר בן הדד. ויהוא יצא אל עבדי אדוניו. ויאמר אפרים אך עשרתי. והאמצים יצאו ויבקשו: גבלו בגבלו ה' חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר הזי :

מצודת דוד

כי שם נקבצו רבים מישראל והשכינה שורה על רוב צבור (ועל שבמצפה כלה יהושע כל המלכים הנאספים עליו לזה קבעוה למקום קבוץ וכן נקבצו שמה בפילגש בגבעה וכן בימי שמואל כשהמליך את שאול) : (יב) מה לי ולך . ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה לי עליך ומה לך עלי . ולפי שמנוהו לראש תלה הדבר בעצמו : (יג) בשלום . מבלי מריבה ומלחמה : (טו) את ארץ מואב וכו' . ר"ל אם המחוז הזה' היתה מאז של מואב ועמון הנה בעת שלקחה ישראל לא היתה עוד ארצם כאשר יפרש במקראות שלאחריו : (יז) אעברה נא . לבוא אל ארץ כנען : (יח) ממזרח שמש . במזרחה של מואב : כי ארנון וכו' . ארנון הוא התחלת גבול מואב והמס

מצודת ציון

קלון מסים לנו (שופטים ג) : (יז) אבה . רצה כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : (יח) ויחנו . כמו

סו

רדק

הנו״ן נוספות כנו״ן תשמרון תאכלון : (כד) כמוש אלהיך . ונגה הוא היה אלהי מואב רק זה אמר לו אתה שואל הארץ שהיא ממואב ומלך האמרי לקחה ממואב ולא הצילו כמוש אלהיו וכן היה בפי המושלים אוי לך מואב אבדת עם כמוש ואם כן הוא שהארץ היתה לך וכמוש היה אלהיך את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי הוא לא היה יכול להציל הארץ מיד מלך האמורי וה׳ אלהינו הוריש מלך האמורי מפנינו וירשנו את הארץ ההיא: הוריש . ענין גירושין כתרגומו דתריך וכן כל אשר הוא דבק עם מפני הוא לשון גירוש ואלתו הוא לשון ירושה : (כה) הטוב טוב אתה , הוקף פלרע בתי״ו ומקצת ספרים מדוייקים מלעי׳ הוקף באל״ף : הרוב רב . ענין מריבה : אם נלחם נלחם בם . הראשון מקור מחולם בשקל כשאל נשאל דוד והשני נפעל עבר שהוא פתח והנה אמר ביהושע ויקם בלק וילחם בישראל אלא כמו שפי׳ שם כי המלחמה היתה שלח בלעם לקלל אותם והנה הוא לא נלחם עם ישראל בעבור ארצו וגם מלכי מואב אחרי כן לא נלחמו בישראל בזו הטענה היום שלש מאות שנה שהארץ ביד ישראל : (כו) ג׳ מאות שנה . ג׳ מאות שנה ישבו בארץ הזאת עד היום מיום שכבשה ומדוע לא נלחמתם עליהם עד היום ולא הצלתם אותה ושלש מאות שנה בחשבון זה כמו שמפורש בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל כ״ח שנה עתניאל בן קנז ארבעים שנה אהוד שמונים שנה דבורה וברק ארבעים שנה גדעון ארבעים שנה אבימלך ג׳ שנה תולע בן פואה כ״ג שנה יאיר כ״ב שנה הרי רע״ו שנה ושני השעבוד בכלל וי״ח שנה ששעבדו בני עמון בישראל עד שלא קם יפתח הרי ג׳ מאות שנה עם שם שניס של יפתח :

ותמו

תרגום

מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן וַאֲמַר לֵיהּ יִשְׂרָאֵל נֶעְבַּר כְּעַן בְּאַרְעָךְ עַד אַתְרִי׃ כ וְלָא הֵימִין סִיחוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵיהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵּיהּ וּשְׁרוֹ בְּיָהְצָה וַאֲגִיחַ קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל׃ כא וּמְסַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יָת סִיחוֹן וְיָת כָּל עַמֵּיהּ בִּידָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְחוֹנוּן וִירֵית יִשְׂרָאֵל יָת כָּל אֲרַע אֱמוֹרָאָה יָתֵיב אַרְעָא הַהִיא׃ כב וִירִיתוּ יָת כָּל תְּחוּם אֱמוֹרָאָה מֵאַרְנוֹנָא וְעַד יוּבְקָא וּמִן מַדְבְּרָא וְעַד יַרְדְּנָא׃ כג וּכְעַן יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל תָּרֵיךְ יָת אֱמוֹרָאָה מִן קֳדָם עַמֵּיהּ יִשְׂרָאֵל וְאַתְּ מְדַמֵּי לְמֵירְתֵיהּ׃ כד הֲלָא יָת דְיַחְסְנִנָךְ כְּמוֹשׁ טַעֲוָתָךְ יָתֵיהּ תַּחְסִין וְיָת כָּל דְתָרֵיךְ יְיָ אֱלָהָנָא מִן קֳדָמָנָא יָתֵיהּ נֵירַת׃ כה וּכְעַן הֲטָב טָב אַתְּ מִבָּלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב הֲמִידָן דָן עִם יִשְׂרָאֵל אִם קְרָבָא אֲגִיחַ בְּהוֹן׃ כו כַּד יָתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכַפְרָנָהָא וּבַעֲרוֹעֵר וּבְכַפְרָנָהָא וּבְכָל קִרְוַיָּא דְעַל תְּחוּמֵי אַרְנוֹן תְּלָת מְאָה שְׁנִין וּמָא דֵין לָא שֵׁיזֵבְתּוּן בְּעִדָּנָא הַהִיא׃ כז וַאֲנָא לָא חָטֵית לָךְ וְאַתְּ עָבֵיד עִמִּי בִּישָׁא לַאֲגָחָא קְרָבָא בִּי יְדִין יְיָ דָעֲבַד דִּינָא יוֹמָא דֵין בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן׃ כח וְלָא קַבֵּיל מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן לְפִתְגָמֵי יִפְתָּח דִשְׁלַח

מקרא

סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
ג׳ וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ
עַד־מְקוֹמִי׃ כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־
ס״א חס׳ כליש׳ יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן
ב׳ אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם
עִם־יִשְׂרָאֵל׃ כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל
יו״ד. ז׳ פסו׳ את כהון את ואת את וַיַּכּוּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ
הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא׃
כב וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן
ג׳ וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן׃
כג וְעַתָּה יְהוָה׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ
אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה
ל׳ תִּירָשֶׁנּוּ׃ כד הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ
ל׳ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ
ג׳. ד׳. כן בספ׳ מוגה. אוֹתוֹ נִירָשׁ׃ כה וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה
ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב
ג׳ וחס׳. י״ב עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם׃
כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ
ג׳ מ״ע וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
י׳ שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא׃
כז וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה
ס׳ ר״ס וכל תריסר דס׳ אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה
הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין
בְּנֵי עַמּוֹן׃ כח וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי
עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח

רשי

המורה : (כב) ויירשו וגו׳ מארנון ועד היבק . שאתה אומר שהוא שלך הם מסיחון לקחו : ומן המדבר ועד הירדן . מדברות היו שם לפני הירדן : (טו) על ידי ארנון. אצל ארנון . שהיו ממואב וידעו שלא היה להם לעבור עליהם אסרי מסיחון כבשום שלקחם ממלך מואב : שלש מאות שנה . משכבשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח מכאן יש ללמוד שנות השופטים הנזכרים עד הנה אם שני השעבוד של כל עובדי כוכבים נמנים בתוך ימי השופט אם לאו שניהם בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה ואין לו מקרא ממי ללמוד עתניאל ארבעי׳ שנה ושני שעבוד של כושן רשעתים בכללם אחריו אהוד שמונים שנה י״ח שני שעבוד של עגלון בתוכם הרי קמ״ח שנה דבורה מ׳ שנה ושני שעבוד יבין בתוכה הרי קפ״ח אחריו שבע שנים של שעבוד מדין וארבעים של גדעון ושלש של אבימלך הרי רל״ח שנים אחריו כ״ג של תולע וכ״ב של יאיר אלא שעלתה שנה אחת לשניהם וי״ח של בני עמון עד שלא בא יפתח הרי שלש מאות:

עבר

רלבג

עמון מלהלחם עם ישראל : (כד) ואמר לו על צד הלעג הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי לא יכול כמוש אלהיהם להצילם מיד סיחון כאומרו אוי לך מואב אבדת עם כמוש וגו׳ : (כה) ואמר לו שאינו טוב מבלק בן צפור מלך מואב שלא רב עם ישראל על זה ולא נלחם בם עם היותם יושבים בימיו בחשבון ובבנותיה ובערער ובבנותיה ובכל הערים אשר על יד ארנון והנה נמשך זה עד שלש מאות שנה שלא קם אחד מהם להלחם עם ישראל על זה ואם היה דין לכם על הארץ הזאת מדוע לא הצילו אותם מידם בכל זה הזמן הארוך : (כח) והנה לא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח ורצה על כל פנים להלחם בישראל אז נתחדשה ביפתח רוח גבורה מאת ה׳ ועבר על בני עמון במקום שהיו נאספים ונלחם בם והכה אותם מכה. גדולה מאד

הטוב ד׳ רפין וסי׳ הטוב טוב אתה מבלק בן צפור . הטוב היותך כהן . הטוב לך כי תעשק. הטוב כי יחקור אתכם . הרוב ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסי׳ ועתה הטוב . הרב עם שדי יסור. הרב דברים לא יענה קדמא מ״ל. גלהם י״ב פתחין וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא סי׳ ס׳ : ומדוע י׳ וסי׳ נמסר בריש סדר קרח :

מצודת ציון

כמו ויחנו והנון נוספת כמו תשמרון : (כא) ויירש . מלשון ירושה : (כג) הוריש ענין גירושין : תירשנו . מלשון ירושה : (כד) כאוש . עם פ״נ : הוריש . גרש נירש . מל׳ ירושה : (כה) הרוב רב . מל׳ מריבה : (טו) ובנותיה . הכפרים הסמוכים לה על

מצודת דוד

חנו בעבר מזה : (יט) עד מקומי . ארץ כנען מקום אשר נתן לי ה׳ : (כ) ולא האמין . כי חשב לרמותו בזה ויכבשו ארצו : (כב) מארנון וכו׳ . ר״ל המחוז הזה לקחו מסיחון אשר כבש הוא אותו ממואב ומעמון : (כג) מפני עמו ישראל. לגירשנו הם ולא שיחזור לך ח״ו ואתה תירשנו בתמיה : (כד) אשר יורישך כמוש . נדרך לנו. אמר : (כה) הרוב רב . וכי עשה הוא מריבה עם ישראל בעבור המחוז הזה עם כי יש בו גם משל מואב : (כו) בשבת ישראל . ר״ל בהיות ישראל יושבין בחשבון וכו׳ : שלש מאות שנה . (ר״ל קרוב לשלש מאות שנה ועיין בחשבון שנות הדורות) : ומדוע לא הצלתם. מיד ישראל : בעת ההיא . במשך הזמן הזה : (כז) לא חטאתי לאחרהר ריב עמדי להתנקם ב כי לא עשיתי לך מאומה רע : ישפוט ה׳ השופט . ר״ל ה׳ שהוא שופט כל הארץ ישפוט היום בין וכו׳ ופרש המקרא הוא

(כט) עבר בני עמון. אל בני עמון: (לג) אבל כרמים. מישר כרמיא: (לה) הכרע הכרעתני. לשון נקבה ודומה לו לבבתני אחותי כלה: היית בעוכרי. כל דמי נעכר קפחת את רגלי: (לז) וירדתי על ההרים. לשון יללה הוא ודוגמתו על גגותיה וברחובותיה כולו ייליל יורד בבכי המתעלה בבכי עד שגופו מתכבר. ובמדרש אגדה דורש רבי תנחומא על ההרים לפני סנהדרין שמא ימצאו

(כט) ותהי על יפתח רוח ה'. ושרת על יפתח רוח גבורא מן קדם ה': עבר בני עמון. פי' אל ארץ בני עמון: (לא) והעליתיהו עולה. דעת רז"ל בזה ידוע ואא"ז ז"ל פירש והעליתיהו הוי"ו במקום או ופירש והיה לה' הקדש אם אינו ראוי לעולה או העליתיהו עולה אם ראוי לעולה וכמו זה הוי"ו מכה אביו ואמו או אמו ויפה פי' וכן נראה מהפסוק כי לא המיתה שאמר ואבכה על בתולי לאות כי לא המיתה אך לא ידעה איש כמו שאמר והיא לא ידעה איש ומה שאמר גם כן ויעש לה את נדרו אשר נדר ולא אמר ויעלה עולה לאות כי פרושה היתה וזהו את נדרו אשר נדר והיה להם חק כך נראה לפי פשטי הפסוקים ודברי רז"ל אם קבלה היא בידם עלינו לקבלם: (לד) אין לו ממנו. ת"י כמו ממנה לית ליה מינה כלומר כי מבתו זאת לא היה לו בן או בת כי לא היה לה בעל עדיין כמו שאמר והיא לא ידעה איש וכן אמר בעל המסורת ה' סבירין ממנה וקרינן ממנו ויתכן לפרש ממנו כמשמעו כי אפשר שהי' לאשת יפתח בנים מאיש אחר קודם שנשאת ליפתח והיה מגדלם יפתח בביתו והיו חשובין כבניו אבל ממנו לא היה לו בן או בת כי אם זאת: (לז) וירדתי. י"מ מענין אריד בשיחי וירד ויריד בענין אחד ורבים כמוהו והנכון לפרש כמשמעו כי המצפה שהיה שם היה בית יפתח היה גבוהה על ההרי' או

אליו: כט ותהי על־יפתח
רוח יהוה ויעבר את־הגלעד ואת־
מנשה ויעבר את־מצפה גלעד
וממצפה גלעד עבר בני עמון:
ל וידר יפתח נדר ליהוה ויאמר אם־
נתון תתן את־בני עמון בידי: לא והיה
היוצא אשר יצא מדלתי ביתי
לקראתי בשובי בשלום מבני עמון
והיה ליהוה והעליתיהו עולה:
לב ויעבר יפתח אל־בני
עמון להלחם בם ויתנם יהוה בידו:
לג ויכם מערוער ועד־בואך מנית
עשרים עיר ועד אבל כרמים מכה
גדולה מאד ויכנעו בני עמון מפני
בני ישראל: לד ויבא
יפתח המצפה אל־ביתו והנה בתו
יצאת לקראתו בתפים ובמחלות
ורק היא יחידה אין־לו ממנו בן
או־בת: לה ויהי כראותו אותה
ויקרע את־בגדיו ויאמר אהה בתי
הכרע הכרעתני ואת היית בעכרי
ואנכי פציתי פי אל־יהוה ולא אוכל
לשוב: לו ותאמר אליו אבי פציתה
את־פיך אל־יהוה עשה לי כאשר
יצא מפיך אחרי אשר עשה לך יהוה
נקמות מאיביך מבני עמון:
לז ותאמר אל־אביה יעשה לי הדבר
הזה הרפה ממני שנים חדשים
ואלכה וירדתי על־ההרים ואבכה

לותיה: כט ושרת על יפתח
רוח גבורא מן קדם יי ועבר
ית גלעד וית מנשה ועבר
ית מצפיא דגלעד וממצפיא
דגלעד עבר בני עמון:
ל וקים יפתח קים קדם יי
ואמר אם ממסר תמסר ית
בני עמון בידי: לא ויהי
דיפוק מפק בר מרשי ביתי
לקדמותי כד אתוב בשלם
מבני עמון ויהי קדם יי
ואסקיניה עלתא: לב ועבר
יפתח לות בני עמון לאגחא
קרבא בהון ומסרינון יי
בידיה: לג ומחנון מערוער
עד מעלנא דמנית עשרין
קרוין ועד מישר כרמיא
מחתא רבתא לחדא
ואתברו בני עמון מן קדם
בני ישראל: לד ואתא
יפתח למצפיא לביתיה והא
ברתיה נפקת לקדמותיה
בתפין ובחנגין ולחוד היא
יחידא לית ליה מניה בר
או ברת: לה והוה כד חזי
יתה ובזע ית לבושוהי ואמר
ווי ברתי אכרעא אכרעתיני
ואת הוית בעכרי ואנא
פתחית פומי בנדר קדם
יי ולא איכול למיתב:
לו ואמרת ליה אבא פתחתא
ית פומך בנדר קדם יי
עביד לי כמא די נפק
מפומך בתר דעבד לך יי
פורענותא מבעל דבבך
ומבני עמון: לז ואמרת
לאבוהא יתעביד לי פתגמא
הדין שבוק מני תרין ירחין ואהך ואתנגיד על טוריא ואבכה על בתולי

רלבג

מאד כמו שזכר באופן שהכר נכנעו בני עמון מפני בני ישראל: (ל) וספר שהכר נדר יפתח נדר לה' שאם יתן בידו את בני עמון יהיה לה' אשר יצא מביתו בשובו בשלום מבני עמון ויעלנו עולה אם היה ראוי לזה: (לא) והנה היוצא מדלתי ביתו יהיה בהכרח בעל החיים ואם היה ממין האדם יהיה לה' ויהיה מיוחד לעבודת השי"ת לבד ואם יהיה דבר לא יצטרך שיהיה פרוש מן האשה כי כבר יהיה מיוחד לעבודת השי"ת בולת זה האופן כמו שנמצא בכהנים ובלוים ומלאתו נ"כ זה הלשון בשמואל עם לקחו אשה והולידו בנים ממנה ואמנם אם היתה אשה יתחייב שתהיה פרושה מאיש שאם היה לה בעל לא תהיה מיוחדת לעבודת השי"ת אבל תעבוד על זה נפלה כמשפט הנשים הנשואות ולזה קרע יפתח את בגדיו כראותו בתו יוצאה לקראתו כי זה הנדר יחייב שלא תהיה לאיש ידמה שעשה לה יפתח בית מחוץ לא ראתה אדם בו ולא אשה וישנה שם אך המתין לה שנים חדשים תלך בהם עם רעותיה לבכות על בתוליה על ההרים ובזה הזמן הסגירה בבית ההוא ולא היתה רואה אפילו אשה שם זולתי ארבעה ימים בשנה שהיה חק לישראל שתלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח על בתוליה והיא היתה פרושה מאיש כל ימיה: וכאשר שנעיין במה שאמר יפתח זה שלש מאות שנה עברו מאת שכבשו הארץ ההיא עד התחלת שנות יפתח ונעיין עם זה במה שנאמר בבנין הבית שהיה בת"פ שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים הנה ממה שיתחייב שלא היה מעט למיתת יפתח עד בנין הבית כי אם

מצודת דוד

(כט) רוח ה'. רוח גבורה מה' ואומץ הלב: עבר בני עמון. להלחם בהם בארצם: (לא) והיה לה'. ר"ל אם יהיה דבר שאין ראוי להעלות לעולה יהיה קדש לה' שיתמיד בקדושה ולא יתחלל לחולין. והעליתיהו. או אקריבנו עולה אם יהיה דבר הראוי לעולה: (לג) ועד בואך. עד המקום אשר תבוא בה אל מנית ובאלו ידבר מול האדם היושב במקום: עשרים עיר. במרחק המקום ההוא היו עשרים עיר והכה כולם: (לד) אין לו ממנו. יתכן שאשת יפתח היו לה בנים מבעלה הראשון ויפתח גדלם ולבנים יחשבו לו ולזה אמר אין לו ממנו ר"ל מעצמו מפרי בטנו לא היו לו בן ובת: (לה) ואת היית בעוכרי. ר"ל מהראוי לחשוב אותך בין שאר העוכרים אותי כי לא נופל אתה מהם: פציתי פי. להקדיש לה' היוצא לקראתי: (לו) אחרי וגו'. ר"ל הואיל ונתקיים התנאי שאמרת אם נתון תתן וכו' א"כ חל הנדר: (לז) יעשה לי הדבר הזה. והוא שירפה ידו ממנה שני חדשים לבל יראה עמה עם שנדר עד שלומם: וירדתי. כי מקום יפתח היה גבוה על הגבוה שבהרים אשר סביב ולז"א וירדתי על

מצודת ציון

על ידי. אצל מקומות: (לג) ויכנעו. מל' הכנעה: (לד) בתופים ובמחולות. שמות כלי ניגון (שמות טו): (לה) אהה. ענין צעקת יללה: הכרע הכרעתני. מל' כריעה ונפילה: בעוכרי. ענין המהום ובלבול כמו מה עכרתנו (יהושע ז): פציתי. פתחתי כמו ופוצה פה (ישעיה י): (לו) אחרי. ענינו כמו הואיל וכן ואחר אם אינכם שומעים (יחזקאל כ): (לז) הרפה. מל'

וידר ג' בקריאה וסי' וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה. וידר ישראל נדר לה' ויאמר. וידר יפתח נדר: נתון ד' מלאים וסי' ונתון אותו על. נתון תתן לו ולא ירע. ויאמרו נתון נתן. וידר יפתח. וכל כתי' דכו': ה' סבירין ממנה וקרינן ממנו וסי' והרים ממנו בקמצו מסלת המנחה ומשמנה. ואם בהמה אשר יקריב ממנה קרבן. ויבא יפתח המצפה אל ביתו. אל השדה ללקט אורות. הלך בכל דרך אסא דמלכים. וסי' בליש' ארמית אפרש בעירוג דיפתח ולקט באורחא. ונמסר גם בסדר צו: ולא אוכל ג' בקריאה וסי' ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר. ונלאיתי כלכל ולא אוכל. ואשלחה אליהם מלאכים:

תולדות אהרן והיה היוצא. תענית ד:

ההרים

רדק

או אמר וירדתי כנגד העמק אשר בין המצפה וההרים וכן ויעל אותם מעמק עכור וירד הסלע כמו שפירשנו וי"ת ואתנגיד על טוריא ובדרש וירדתי על ההרים אלך לפני סנהדרין אולי ימצאו פתח לנדרך : (לט) ויעש לה את נדרו אשר נדר . שעשה לה בית והכניסה שם והיתה שם פרושה מבני אדם ומדרכי העולם והיה חק בישראל כי משנה לשנה היו הולכות אליה בנות ישראל : (מ) לתנות לה . כלומר לקונן ולבכות על בתולי' עמה כתרגומו לאלאה ותרגום ויקונן המלך ואלא מלכא או פירוש לתנות לשיחה ולנחמה ארבעת ימים כי כל השנה היתה מתבודדת כמו האנשים הפרושים הסגורים בבתים והחק הזה עשו עמה כל ימי חייה ומה שאמר ותהי חק לשון נקבה ר"ל הליכת בנות ישראל היתה לחק בכל שנה וי"ת והות גזרה בישראל בדיל דלא לאסקא גבר ית בריה וית ברתיה וגו' ומצאנו בזה מחלוקת רז"ל אמרו וכי נדר היה ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש רבי יוחנן אמר דמים היה חייב ור"ש לקיש אמר אפילו דמים לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה טמאה ועל בעלת מום הרי אלו עולה לא אמר כלום הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהן עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו כי בדמים היה פטור אמר פנחס הוא צריך לי יבא אצלי ויפתח אמר ראש קציני ישראל אני ואלך אצלו בין דין לדין אבדה הנערה ושניהם נענשו יפתח בנשילת איברים מת שנאמר ויקבר בערי גלעד פנחס נסתלק' ממנו רוח הקדש שנאמר ופנחס בן אלעזר הכהן נגיד היה עליהם הוא עליהם אין כתיב כאן אלא היה עליהם לפנים וה' עמו עכשיו לא היה עמו . ראינו מדבריהם כי מה שעשה יפתח בטעות עשה והיה הוא סבור שנדרו היה נדר כמו שאמ' ואנכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל

תרגום

אֲנָא וְחַבְרָתִי : לח וַאֲמַר אֱזִילִי וּשְׁלַח יָתַהּ תְּרֵין יַרְחִין וַאֲזַלַת הִיא וְחַבְרָתָהָא וּבְכַת עַל בְּתוּלְהָא עַל טוּרַיָא : לט וַהֲוָה מִסּוֹף תְּרֵין יַרְחִין וְתָבַת לְוָת אֲבוּהָא וַעֲבַד לַהּ יַת נִדְרֵיהּ דִּי נְדַר וְהִיא לָא יְדַעַת גְּבַר וַהֲוַת לִגְזֵירָא בְּיִשְׂרָאֵל : תוספתא. בְּדִיל דְּלָא לְאַסָּקָא גְּבַר יַת בְּרֵיהּ וְיַת בְּרַתֵּיהּ לַעֲלָתָא כְּמָא דַּעֲבַד יִפְתָּח גִּלְעָדָאָה וְלָא שְׁאֵיל לְפִינְחָס כַּהֲנָא וְאִילוּ שְׁאֵיל לְפִינְחָס כַּהֲנָא הֲוָה פָּרִיק יָתַהּ בִּדְמִין : מ מִזְּמַן לִזְמַן אָזְלָן בְּנַת יִשְׂרָאֵל לְאַלָּאָה לְבַת יִפְתָּח גִּלְעָדָאָה אַרְבְּעָא יוֹמִין בְּשַׁתָּא : א וְאִתְכְּנִשׁ אֱנָשׁ אֶפְרַיִם וַעֲבַר לְצִפּוּנָא וַאֲמַרוּ לְיִפְתָּח מָא דֵין עֲבַרְתָּא לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּבְנֵי עַמּוֹן וְלָנָא לָא קְרֵיתָא לְמֵיזַל עִמָּךְ בֵּיתָךְ נוֹקִיד עֲלָךְ בְּנוּרָא : ב וַאֲמַר יִפְתָּח לְהוֹן אֱנָשׁ דִּין הֲוֵיתִי אֲנָא וְעַמִּי וּבְנֵי עַמּוֹן לַחֲדָא וּבְעֵית מִנְּכוֹן וְלָא פְרַקְתּוּן יָתִי מִידֵיהוֹן : ג וַחֲזֵית אֲרֵי לֵיתָךְ פָּרִיק וּמְסָרִית נַפְשִׁי כְּעַל גַּב לְאִתְקְטָלָא וַעֲבָרִית לְוָת בְּנֵי עַמּוֹן וּמְסָרִינוּן יְיָ בִּידִי וּלְמָא סְלֵיקְתּוּן לְוָתִי יוֹמָא דֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא בִי :

שופטים יא יב

עַל־בְּתוּלַי אָנֹכִי וְרֵעוֹתָי (ורעיתי קרי) : לח וַיֹּאמֶר
לֵכִי וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים וַתֵּלֶךְ
הִיא וְרֵעוֹתֶיהָ וַתֵּבְךְּ עַל־בְּתוּלֶיהָ עַל־
הֶהָרִים : לט וַיְהִי מִקֵּץ ׀ שְׁנַיִם חֳדָשִׁים
וַתָּשָׁב אֶל־אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ
אֲשֶׁר נָדָר וְהִיא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי־
חֹק בְּיִשְׂרָאֵל : מ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה
תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־
יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה :
יב א וַיִּצָּעֵק אִישׁ אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר
צָפוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח מַדּוּעַ ׀ עָבַרְתָּ ׀
לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי־עַמּוֹן וְלָנוּ לֹא קָרָאתָ
לָלֶכֶת עִמָּךְ בֵּיתְךָ נִשְׂרֹף עָלֶיךָ בָּאֵשׁ :
ב וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֲלֵיהֶם אִישׁ רִיב
הָיִיתִי אֲנִי וְעַמִּי וּבְנֵי־עַמּוֹן מְאֹד
וָאַזְעִק אֶתְכֶם וְלֹא־הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי
מִיָּדָם : ג וָאֶרְאֶה כִּי־אֵינְךָ מוֹשִׁיעַ
וָאָשִׂימָה נַפְשִׁי בְכַפִּי וָאֶעְבְּרָה אֶל־
בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדִי וְלָמָּה
עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה לְהִלָּחֶם בִּי :

מימים ימימה ה' בקריאה וסי' ושמרת את החקה הזאת למועדה . מימים ימימה תלכנה בנות ישראל . ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה . ויאצרו חנה חג ה' בשילה מימים ימימה : ומעיל קטן תעשה לו אמו . ונמסר גם בסוף סדר בא :

רשי

ימצאו פתח לנדרך : (לח) ותבך על בתוליה . מדלא כתיב על בתולותיה משמע בתולים ממש : (לט) ותהי חק. גזרו שלא יעשה אדם עוד כן שאלו הלך אצל פנחס או הוא בא אצלו היה מתיר לו נדרו עמדו בגדולתן ומבין שניהם אבדה ונפרע מהם פנחס נסתלק' שכי' שימה שנאמר בדברי הימים לפנים ה' עמו למדנו שבסופו אינו עמו ויפתח הוכה בשחין וניטול אברים שנאמר ויקבר בערי גלעד ויש עוד לפתור ותהי חוק בישראל מחובר למקרא שלאחריו : (מ) מימים ימימה תלכנה וגו'. הדבר הזה קבעוה עליהם לחוק : לתנות . לקונן. (א) ויעבור צפונה . ויעבור את הירדן והלכו לצפון עבר הירדן אל

רלבג

אם קים שנה ואם תקרעו בזה נמצא בו יותר וזה שכשנקבץ שמת יפתח ואבצן ואילון ועבדון יהיו ל"ח ואם נקבץ עם זה שמת השעבוד ביד פלשתים שהיו מ' שנה עם שנות שמשון שהם כ' שנה ושמת עלי ושנות שמואל ושאול שהם י"ג שנה ושנות דוד ושלמה עד בנין הבית שהם מ"ג שנה יהיו קס"ח שנים ואם אמרנו שמשנת השעבוד ביד פלשתים כללו בשנות שמשון ועלי עדיין יהיו נוספים ז' שנה ועוד כי יתכן שכבר התחילה השעבוד קודם הריון שמשון אחר שכבר נראה המלאך אל האשה ואמר לה והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים. וידמה שנאמר בהיתר זה כי ישראל היו ביד פלשתים גם בימי יפתח ובימי השופטים הבאים אחריו אלא שלא היו פלשתים עדיין מושלים בישראל אך היו מתגברין עליהם במלחמותיהם ולזה ספר קודם למיתת יפתח שכבר מכרם השי"ת ביד פלשתים ובימיהם היה הריון שמשון והתחיל השעבוד להיות פלשתים מושלים בישראל סביב למיתה ממשלת שמשון ולזה אמרו ישראל לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ועכ"ז הנה יהיו שם ז' שנים נוספות ואפשר שנאמר כי אלו הז' שנים היו חסרים מהג' מאות שנה שאמר יפתח והנה אמר ע"ד הקירוב ג' מאות שנה כי לא חשב לז' שנים החסרות מזה והנה ימלא זה מסכים על האופן שפירשנו בשניית שיהושע והזקנים פרנסו ישראל כ"ו שנה ואחר פרנס עתניאל בן קנז ישראל מ' שנה עד שמת השעבוד ופרנס אהוד את ישראל עד פ' שנה עד שנות השעבוד ופרנסו דבורה וברק את ישראל מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס ירובעל את ישראל עד מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס אבימלך את ישראל ג' שנים ותולע אחריו כ"ג שנה ויאיר כ"ב שנה וי"ח שנות השעבוד הרי רצ"ג שנים וכשנחבר אליהם מ' שנה מעת יציאת מצרים עד כבישת הארץ היא וקמ"ז שנה מגמיתת יפתח עד בנין הבית יהיה הכל ת"פ שנה ואם נפל ספק מתי היה פסל מיכה וענין פילגש בגבעה שסיפר שם שהיו בעת שלא היה מושל בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולזה יחשב שיהיה בין שמשון ובין עלי זמן בלתי קצר עמדו בו ישראל בזולת שופט הנה נתיר זה הספק כשנאמר שזה הי' בשנות השעבוד שזכרנו שלא היה שופט אם קודם למיתת עתניאל בן קנז או קודם למיתת אהוד או קודם למיתת זולתם מן השופטים בשנות השעבוד שלא היה בישראל מושל וכבר נאמר בזה עוד בע"ה בהגיענו לשם ואפשר שנאמר שמה שאמר יפתח שלש מאות שנה היה אמת בלא שום קירוב אך נכללו קצת משנות שמשון בשנות עלי שהרי בסוף היה יושב שמשון בארץ פלשתים ויתכן שאז היה שופט עלי ונחשבו אותם השנים בשנות שמשון כי הוא היה שופט אותם אם היה עומד אצלם והנה נבאר עוד זה בהגיעם שם בע"ה ונשוב למה שהיינו בו מביאור אלו הדברים : (א) וספר אחר זה שכבר

מצודת ציון

על' רפיון : (לט) מקץ . מסוף : ידעה. הוא כנוי לשכיבה ומלאו וכן יודעת איש (במדבר לא): חוק. דבר קבוע : (מ) מימים ימימה. משנה לשנה כמו ושמרת וגו' מימים ימימה (שמות י"ג) : לתנות . ענין שיחה והדבור כמו שם יתנו צדקות ה' (לעיל ה') : יב (א) ויצעק .

מצודת דוד

ההרים ולפי שהנדר היה להפרישה מבני אדם ושתתבודד בעבודת ה' וכאשר עשה לה לזה שאל שעוד ב' חדשים תלך לנפשה להשביע עינה עד לא תתבודד : ואבכה על בתולי. ר"ל על שלא תנשא לאיש ותשאר בתולה (כי הבכיה מועלת לשכך הצער): אנכי ורעותי. אלך אני ורעותי עמי: (לח) וישלח אותה. נתן לה רשות ללכת לנפשה: (לט) ויעש לה וכו'. הפרישה מבני אדם לשבת בדודה עוסקת בעבודת ה' ורז"ל אמרו שנדר להקריב עולה את כל היוצא וכו' וכן עשה נדרו : והיא לא ידעה איש . ר"ל כאשר נדר כן עשה והיתה פרושה מאיש: ותהי חק בישראל. הוא מה שיאמר במקרא שלאחריו: (מ) מימים ימימה , בכל שנה ושנה כל ימי חייה : לתנות . לדבר על לבה להפג צערה ולשמחה : ארבעת ימים בשנה. בכל שנה נתעכבו אצלה ארבעה ימים : יב (א) איש אפרים. קרא כל השבט בלשון יחיד : צפונה. אל מקום יפתח : נשרף עליך. ר"ל בשעה שאתה בו ואז תשרף גם אתה : (ב) איש ריב. פעמים רבות הייתי אני ועמי בעלי מריבה עם בני עמון ומאז צעקתי אליכם להושיע לי ולא שמעתם אלי . (ויתכן שהי' זה פוזו יושב בארץ טוב) : (ג) ואראה. וכאשר ראיתי

אל הגלעד ; (ד) כי אמרו פליטי אפרים אתם גלעד. אותיות שבאפרים היו מבזים את הגלעד ואומרים להם מה אתם גלעד חשובים בתוך אפרים ובתוך מנשה כן תרגם יונתן : (ה) וילכוד גלעד את מעברות וגו'. היו שומרים במקום המעברות: (ו) אמר נא שבולת. שבולת הנהר פוס אם וד : ולא יכין לדבר כן. שהיו מגמגמים בלשונם : (ח) אבצן. זה בועז :

שאמרה פליית את פיך אל ה' עשה לי כאשר יצא מפיך : (ד) פליטי אפרים אתם : כלומר פליטי אפרים אתם שאתם מתולקים בתוך אפרים ובתוך מנשה ואין אתם חשובים לכלום לפי שהיו אנשי אפרים מחרפין אותם כך היו אנשי גלעד מכים אותם כשהיו מוצאים אותם יחידים עוברין בארצם ...

יב

ד וַיִּקְבֹּץ יִפְתָּח אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי גִלְעָד וַיִּלָּחֶם אֶת־אֶפְרָיִם וַיַּכּוּ אַנְשֵׁי גִלְעָד אֶת־אֶפְרַיִם כִּי אָמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אַתֶּם גִּלְעָד בְּתוֹךְ אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ מְנַשֶּׁה׃ ה וַיִּלְכֹּד גִּלְעָד אֶת־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְאֶפְרָיִם וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אֶעֱבֹרָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי־גִלְעָד הַאֶפְרָתִי אַתָּה וַיֹּאמֶר לֹא׃ ו וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֱמָר־נָא שִׁבֹּלֶת וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּשְׁחָטוּהוּ אֶל־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן וַיִּפֹּל בָּעֵת הַהִיא מֵאֶפְרַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אָלֶף׃ ז וַיִּשְׁפֹּט יִפְתָּח אֶת־יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ שָׁנִים וַיָּמָת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי וַיִּקָּבֵר בְּעָרֵי גִלְעָד׃ ח וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אִבְצָן מִבֵּית לָחֶם׃ ט וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת שִׁלַּח הַחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת הֵבִיא לְבָנָיו מִן־הַחוּץ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל שֶׁבַע שָׁנִים׃ י וַיָּמָת אִבְצָן וַיִּקָּבֵר בְּבֵית לָחֶם׃ יא וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשֶׂר

ד וּכְנַשׁ יִפְתָּח יָת כָּל אֱנָשֵׁי גִלְעָד וַאֲגִיחַ קְרָבָא עִם דְבֵית אֶפְרַיִם וּמְחוֹ אֱנָשֵׁי גִלְעָד יָת דְבֵית אֶפְרַיִם אֲרֵי אֲמָרוּ מְשֵׁיזְבַיָא דְבֵית אֶפְרַיִם מָה אַתּוּן חֲשִׁיבִין דְבֵית גִלְעָד בְּנוֹ בֵּית אֶפְרַיִם בְּנוֹ בֵּית מְנַשֶּׁה׃ ה וַאֲחַדוּ דְבֵית גִלְעָד יָת מְגִזַּת יַרְדְּנָא עַל דְבֵית אֶפְרַיִם וַהֲוָה כַּד אָמַר חַד מִמְשֵׁיזְבַיָא דְבֵית אֶפְרַיִם אֶעְבַּר וְאָמְרִין לֵיהּ אֱנָשֵׁי גִלְעָד אֶפְרָתִי אַתְּ וַאֲמַר לָא׃ ו וְאָמְרִין לֵיהּ אֱמַר כְּעַן שׁוּבַלְתָּא וַאֲמַר סוּבַלְתָּא וְלָא מְתַקֵּין לְמַלָּלָא כֵּן וְאַחֲדִין לֵיהּ וְנָכְסִין לֵיהּ בִּמְגִזַּת יַרְדְּנָא וְאִתְקְטִלוּ בְּעִדָּנָא הַהִיא מֵאֶפְרַיִם אַרְבְּעִין וּתְרֵין אַלְפִין׃ ז וְדָן יִפְתָּח יָת יִשְׂרָאֵל שִׁית שְׁנִין וּמִית יִפְתָּח גִלְעָדָאָה וְאִתְקְבַר בְּקִרְוֵי גִלְעָד׃ ח וְדָן בָּתְרוֹהִי יָת יִשְׂרָאֵל אִבְצָן דְמִבֵּית לָחֶם׃ ט וַהֲוָה לֵיהּ תְּלָתִין בְּנִין וּתְלָתִין בְּנָן שְׁלַח לְבָרָא וּתְלָתִין בְּנָן כְּבַן אַעֵיל לִבְנוֹהִי מִן בָּרָא וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל שְׁבַע שְׁנִין׃ י וּמִית אִבְצָן וְאִתְקְבַר בְּבֵית לָחֶם׃ יא וְדָן בָּתְרוֹהִי יָת יִשְׂרָאֵל אֵילוֹן דְמִבֵּית זְבוּלֻן וְדָן יָת יִשְׂרָאֵל עֲסַר

רלבג

שככר בניע מרוע בני אפרים שאמרו לשרוף בית יפתח עליו באש על אשר לא קראם בזאת המלחמה ... (ז) וספר אחר זה שככר מת יפתח ונקבר בערי גלעד ... (ח) והנה זכר שכבר שפט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ולפי

פי' רבי ישעיה

(ד) כי אמרו פליטי אפרים אתם. פי' כי היו מגירים בני גלעד את פליטי אפרים מפני שגלעד היתה בין אפרים ובין מנשה : (ו) אמר נא שבולת. פי' על שבולת הנהר :

תולדות אהרן אבצן. ב"ב לא : שלשים בנים. שם שם :

מצודת דוד

(ד) כי אמרו וגו'. ... (ה) מעברות. ... (ו) אמר נא. ... (ז) בערי גלעד. ... (ח) אבצן. אמרו רז"ל אבצן זה בועז ...

מצודת ציון

(ד) פליטי. ... (ו) שבולת. ... (ט) החוצה. ...

פאה שהיה שעודות בין בניו ובנותיו ובכלן לא זימן ממה לפי שהיה עקר והיה אומר כודהא עקרהא במאי סרע לי ואירע לו מפני זה שכולן מתו בחייו והיה לו למתח בן קיים והיה שופט ישראל כי ראה השם בעלבונו ומוב הוא אם קבלה היתה אללם זה ולפי דרך הפשט ספר הכתוב נשואי בניו ובנותיו לספר הגדולה שהיתה לו בבנים ובבנות כי כלם השיאם בחייו ובאמת היו בו דברים טובים אשר בשכרם הגיע לזאת ההצלחה ולמעלה גדולה להיותו שופט ישראל: (יד) רוכבים על שבעים עיירים. הספור הזה גם כן להודיע הצלחתו שראה בנים ובנות ובני בנים גדולים אנשים רוכבים על עיירים כלומר מרוב עשרם וגדולתם לא היו צריכין להתעסק במלאכה אחרת ובעבודת הארץ אלא רוכבים על עיירים ונתמנה שופט ישראל: (א) ארבעים שנה. מחשבון ימי השופט הם אלו הארבעים: (ב) ממשפחת הדני. ביו"ד היחס כמו שבט המנשי ומשפחת כמו שבט וכן ויקרב את משפחת יהודה: עקרה ולא ילדה. תוספת ביאור וכן ותהי שרי עקרה אין לה ולד: (ד) ואל תשתי יין ושכר. שהיין מורה כי השמרי נא ר"ל מעומאה כמו שהנזיר היה נשמר מטומאה ומיין ושכר כן צוה אותה להיותה נשמרת מכל הדברים האסורים לנזיר להיות קדושתו מן הבטן. ומה שאמר ואל תאכלי כל טמא אחר שאמר השמרי נא פי' השמרי נא מטומאת מגע ואכל ופי' כל טמא שלא תאכל דברים טמאי' או פי' ואל תאכלי כל טמא דברי' האסורי' לנזיר כמו כל אשר יצא מגפן היין מחרצנים ועד זג וכל משרי ענבי' כמו שפירשו רבותינו ז"ל מאי ואל תאכלי כל טומאה דברים האסורים לנזיר אכל ית כל מסאב. ולדעתו ולפירושינו בהשמרי נא. שמשון לא נטמא למתים אבל מצאנו בדברי רז"ל כי קבלה בידם כי שמשון נטמא למתים ולדבריהם ואל תשתי יין ושכר פי' השמרי נא ומפני זה פירשו כל טומאה דברים האסורים לנזיר. ויש לתמוה היאך מי שצוה עליו הבורא ית' להיות קדושתו מן הבטן איך נטמא בבנות הפלשתים והנראה בזה כי הנשים אשר לקח בתמנה ובעזה ובנחל שורק גייר אותן והשיבן לדת ישראל כי חלילה משופט ישראל ומושיעם להתחתן בפלשתים ועובר על לאו דלא תתחתן בם אשר חמור מאד ומביא את האדם לידי כפירה בבורא ית' ויתעלה כמו שאמר כי יסיר את בנך מאחרי ולא נמצא בכתוב שנענש על זה ולא נאמר עליו שעשה רע בעיני ה' והיה הבורא יתעלה מצליחו בכל אשר יפנה וכן אמר הכתוב כי מה' היא כלומר לקחתו אשה מבנות פלשתים מה' היתה ורצון האל ית' היה בזה כי בודאי היה מגייר אותן ומשיבן אל דת ישראל ואף על פי כן סבה היתה מאת השם לקחת אשה מפלשתי' להנקם בהם כי נראה כי ישראל שבאותו הדור לא היו יראים השם כל כך שיושיעם תשועה שלימה מיד פלשתים כי כל ימי שמשון היו מושלים פלשתים בישראל כי מה שאמר הכתוב ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה עשרים של שמשון בכללם על כרחך לפי חשבון השנים ולא היו ישראל נלחמים בהם כי אם שמשון לבדו ולפיכך לא היה לפלשתים מענה להלחם בישראל מפני שמשון כי לא היה ברשותם והוא לבדו היה עושה הרעות בפלשתים ועם פלשתים היה שוכן בעוד שהיה מריע להם ומיראתם אותו גם כן היו נמנעים מלהלחם בישראל לפיכך כשבקשוהו פלשתים מבני יהודה כשהלך לסלע עיטם מסרוהו להם וכן עדת דבורים בגוית האריה ודבש וכן היות אשת שמשון למרעהו הכל סבה להנקם מפלשתים יתברך האל אשר לו נתכנו עלילות וסבות ומאתו הכל אבל שוטים נקירת עיניו לפי שאמר ותישר בעיני שמשון ואמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני ידמה כי חשק בה ליופיה וכן באחרות אשר חשק ולקח לתאותו אליהן והנה הפסי' כוונתו הראשונה הטובה שהיתה רצון האל כמו שכתוב כי מה' היתה כי תואנה הוא מבקש מפלשתים נראה כי בתחילה היתה כוונתו לטובה לבקש תואנה מפלשתים ואחר כך גברה עליו התאוה בראותו אותה וישרה בעיניו והפסיד כוונתו האלהית בכוונתו הגופנית הבהמית אשר התערבה בה ולפיכך נענש ונקרו פלשתים את עיניו מדה כנגד מדה ורז"ל אמרו כן אף על גב דכתיב כי מה' היא כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל ואף על פי כן עורוהו מן השמים ונקם נקמת עיניו מפלשתים: יין ושכר. כתרגומו חמר חדת ועתיק ובדברי רז"ל מיין ושכר יזיר ר' אליעזר הקפר ברבי אומר יין זה מזוג שכר זה חי: (ה) הנך הרה. תהיה הרה: וילדת בן. מורכב מן יולדת וילדת ואמר בו בלשון פועלת ואף על פי שאינה עדיין יולדת לפי שאמר הרה שהוא תואר כמו פועלת

שנים: יב ויםת אילון הזבולני ויקבר באילון בארץ זבולן:
יג וישפט אחריו את־ישראל עבדון
בן־הלל הפרעתוני: יד ויהי־לו
ארבעים בנים ושלשים בני בנים
רכבים על־שבעים עירם וישפט
את־ישראל שמנה שנים: טו וימת
עבדון בן־הלל הפרעתוני ויקבר
בפרעתון בארץ אפרים בהר
העמלקי: יג א ויסיפו
בני ישראל לעשות הרע בעיני
יהוה ויתנם יהוה ביד־פלשתים
ארבעים שנה:
ב ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת
הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא
ילדה: ג וירא מלאך־יהוה אל־
האשה ויאמר אליה הנה־נא את־
עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן:
ד ועתה השמרי נא ואל־תשתי יין
ושכר ואל־תאכלי כל־טמא: ה כי
הנך הרה וילדת בן ומורה לא־יעלה
על־ראשו כי־נזיר אלהים יהיה
הנער מן־הבטן והוא יחל להושיע

שנין: יב ומית אילון דבית
זבולן ואתקבר באילון
בארע זבולן: יג ודן
בתרוהי ית ישראל עבדון
בר הלל דמפרעתון: יד והוה
ליה ארבעין בנין ותלתין
בני בנין רכיבין על שבעין
עילין ודן ית ישראל תמניא
שנין: טו ומית עבדון בר
הלל דמפרעתון ואתקבר
בפרעתון בארע שבטא
דאפרים בטורא דבית
עמלק: א ואוסיפו בני
ישראל למעבד דביש קדם
יי ומסרינון יי בידא
דפלשתאי ארבעין שנין:
ב והוה גברא חד מצרעה
מזרעית דן ושמיה מנוח
ואתתיה עקרה לית להוולד:
ג ואתחזי מלאכא דיי
לאתתא ואמר לה הא כען
את עקרא ולית ליך ולד
ותעדין ותלדין בר: ד וכען
אסתמרי כען ולא תשתין
חמר חדת ועתיק ולא
תיכלין כל מסאב: ה ארי
הא את מעדיא ותלדין בר
ומספר לא יעבר על רישיה
ארי נזירא דיי יהי רביא מן
במנא והוא ישרי למפרק

ס' מל כלוש' · כ' חס' · ד' כתיב כן · כ"מן סרמט' · ל' · ל' · ל' · ל' · נ' · יי'

וילדת ג' בקריאה וסי' וקראת שמו ישמעאל כי שמע. כי הנך הרה וילדת בן ומורה. ויאמר לי הנך הרה: יחל ה' ב' קמצין וג' פתחין וסי' נמסר בריש סדר מטות:

תולדות אהרן השמרי נא. סוטה ט: ומורה. נזיר כו: והוא יחל. סוטה ט:

רשי

(ד) יין ושכר. חמר חדת ועתיק: (ה) ומורה. תער על שם שמורה ומוליך את השער: ואל תאכלי כל טמאה. דברים האסורים.

רלבג

ולפי שבועז נראה מענינו שהיה שופט ישראל והיה מבית לחם ולא נמצא בשופטים זולת אבצן שיהיה מבית לחם אמרו רבותינו ז"ל כי אבצן זה בועז וכן הוא ואחריו שפט את ישראל אילון הזבולוני ואחריו שפט את ישראל עבדון בן הלל: (א) עוד ספר שכבר הוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' והיה זה סבה אל שהיו פלשתים מושלים בהם ארבעים שנה וזה המספר התחיל הביא למיחת ממשלת שמשון כמו שזכרנו אמנם קודם זה מכרם השי"ת ביד פלשתים מקודם פת יפתח ובימי השופטי' אשר אחריו שזכרם היו פלשתים מצרים לישראל: (ג) ולזה בא היעוד לאשת מנוח שהיה הרה ותלד בן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים או אולי לא היתה כלל יד פלשתים על ישראל בימי השופטים ההם אבל יעד שני ענינים יחד והוא שכבר יהיו ישראל תחת יד פלשתים ושמשון יחל להושיע' מידם ולפי שהיה נלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד שמשון לרדוף אחרי הנשים וללקות בהם שתחכם השי"ת מלידה ומבטן ומהריון למנעו מהם ולזה רצה שיהיה נזיר אלהים כי הכמות משחית יין

מצודת ציון

פתאומים כשהם קטנים: יב (ד) יין ושכר. ר"ל יין חדש ויין ישן: (ה) ומורה. הוא התער

מצודת דוד

להכעה להם (וספר מגודל הצלחתו שהשיא בחייו כל בניו עם כי רבו): רוכבים וכו'. ודבר הזיבות הוא זה: יג (א) ארבעים שנה. המה התחילו קודם שעמד שמשון ונכללו בימיו ובתחילת ימי עלי הכהן: (ב) ואשתו עקרה. ולתוספת ביאור אמר ולא ילדה: (ג) והרית. תהיה הרה: (ד) ועתה. מעתה שמרי עצמך ואל תשת וכו': כל טמא. היא הולין בטהרה ורז"ל אמרו טמא ר"ל דברים האסורים לנזיר: (ה) הנך הרה.

את־ישראל מיד פלשתים: ו ותבא
האשה ותאמר לאישה לאמר איש
האלהים בא אלי ומראהו כמראה
מלאך האלהים נורא מאד ולא
שאלתיהו אי־מזה הוא ואת־שמו
לא־הגיד לי: ז ויאמר לי הנך הרה
וילדת בן ועתה אל־תשתי | יין
ושכר ואל־תאכלי כל־טמאה כי־
נזיר אלהים יהיה הנער מן־הבטן
עד־יום מותו: ח ויעתר מנוח אל־יהוה
ויאמר בי אדוני איש האלהים אשר
שלחת יבוא־נא עוד אלינו ויורנו מה־
נעשה לנער היולד: ט וישמע האלהים
בקול מנוח ויבא מלאך האלהים
עוד אל־האשה והיא יושבת
בשדה ומנוח אישה אין עמה:
י ותמהר האשה ותרץ ותגד לאישה
ותאמר אליו הנה נראה אלי האיש
אשר־בא ביום אלי: יא ויקם וילך
מנוח אחרי אשתו ויבא אל־האיש
ויאמר לו האתה האיש אשר־דברת
אל־האשה ויאמר אני: יב ויאמר מנוח
עתה יבא דבריך מה־יהיה משפט
הנער ומעשהו: יג ויאמר מלאך
יהוה אל־מנוח מכל אשר־אמרתי
אל־האשה תשמר: יד מכל אשר־יצא
מגפן היין לא תאכל ויין ושכר אל־
תשת וכל־טמאה אל־תאכל כל
אשר־צויתיה תשמר: טו ויאמר מנוח
אל־מלאך יהוה נעצרה־נא אותך

ית ישראל מידא דפלשתאי: ו ואתת אתתא ואמרת לבעלה למימר נביא דיי אתא לותי וחזויה כחיזו מלאכא דיי חסין לחדא ולא שאלתיה אי מדין הוא וית שמיה לא חוי לי: ז ואמר לי הא את מעדיא ותלידין בר וכען לא תשתין חמר חדת ועתיק ולא תיכלין כל מסאב ארי נזירא דיי יהי רביא מן בטנא עד יום מותיה: ח וצלי מנוח קדם יי ואמר בבעו יי נביא דיי דשלחתא ייתי כען עוד לותנא ויליפיננא מה נעבד לרביא דאתיליד: ט ושמיע קדם יי צלותיה דמנוח ואתא מלאכא דיי עוד לות אתתא והיא יתבא בחקלא ומנוח בעלה לית עמה: י ואוחיאת אתתא ורהטת וחויאת לבעלה ואמרת ליה הא אתחזי לי גברא די אתא ביומא דיכי לותי: יא וקם ואזל מנוח בתר אתתיה ואתא לות גברא ואמר ליה האת גברא די מלילתא עם אתתא ואמר אנא: יב ואמר מנוח כען יתקימון פתגמך מה יהי דחזי לרביא ומה נעביד ליה: יג ואמר מלאכא דיי למנוח מכל דאמרית לאתתא תסתמר: יד מכל דיפוק מגופנא דחמרא לא תיכול חמר חדת ועתיק לא תשתי וכל מסאב לא תיכול כל די פקידתה תטר: טו ואמר מנוח למלאכא דיי ניחוד

רשי

האסורים לנזיר: (ח) לנער היולד. שעתיד להוולד: (יא) אחרי אשתו. אחר עצתה: (יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו. מה חזי למעבד לעולימא ומה נעביד ליה: (טו) נעצרה נא אותך. נאסוף אותך

רדק

פועלת אמר גם כן לשון פועלת בלידה ואמר בו לשון ופעלת לפי שעתידה ללדת. או יהיה ויולדת מן הדומה למרובע: ומורה לא יעלה על ראשו. הוא התער וכתיי ומספר: והוא יחל. כי השופטים אשר היו לפניו לא היו נלחמים בפלשתים ורז"ל דרשו שהלה שבועתו של אבימלך. דכתיב אם תשקור לי ולניני ולנכדי ואז נלחמו בישראל תחלה או אמר יחל להושיע לפי שלא הושיעם תשועה שלימה: (ו) כמראה מלאך האלהים נורא מאד. פי' כי המון בני אדם חושבין כי המלאך גוף וצורתו נורא מראה: (ח) לנער היולד. כשיהיה יולד והוא תואר כמו והסנה איננו אוכל וכתב במלת היולד הוי"ו פתח הדגש וכן אשר יולד לישראל לפעל יולד: (י) אשר בא ביום אלי. בזה היום וכן תיי ביומא דיכי: משפט הנער ומעשהו. דחזי לרביא ומה נעביד ליה: בלחמך

ויאמר לי ח' דסמיכי בקריאה וסימן ויאמר לי הנך הרה וילדת בן. ויאמר לי מי אתה ואומר: ויאמר לי עבדי. ויאמר לי שלמה בנך. ויאמר לי יתמוך דברי. מדוע פניך רעים. על מה זה אתה מבקש. והשגל יושבת אצלו: מלאך האלהים ח' דסמיכי בקריאה וסי' ויאמר אלי מלאך. ויסע מלאך. קח את הבשר. ומראהו כמראה. וישמע האלהים בקול מנוח. ויגל בעבדך. ואדני חכם כחכמת. כי כמלאך האלהים כן אדוני המלך: ויעתר ד' בקריאה וסי' ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו. ויצא משה מעם פרעה דערוב. ויצאו מעם פרעה דארבה. ויעתר מנוח אל ה' ויאמר. ונמסר גם בריש סדר תולדות: בי אדני ה' דסמיכי וסי' נמסר בסדר שמות: ומעשהו ג' בקרי' וסי' מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ומעשהו השכילה:

רלבג

יין מועיל מאד לזה הענין כאמרם כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ולזאת הסבה בעינה מנע אמו בעת היותה הרה ממנו משתיית היין והשכר והזהיר אותה מאכילת כל טומאה להורות על קדושת הנער הילוד כי זה ממה שיעירם להגיענו בקדושה והיה עוד זה סבה לחנכו אל שיהיה פרוש מהבלי העולם מהתאוות הגופניות ולזאת הסבי גם כן צוה שלא יעלה מורה על ראשו להורות על קדושתו כי זה כלו ממה שירחיק ממנו ההנאה בענין המשגל לפי מה שאפשר ועם שכזה הענין מבואר לענין הגבורה ר"ל גדול השער אלא שראוי שלא יעלם ממנו שהשם אדם בו גבורה מספת מפני המירות אשר לא יתחייבה גדול השער לפי הטבע וזה שכבר מלאנו שתכף שגולח שער כחו ממנו ולא היה זה כן אם היתה הגבורה מתחייבת מגדול השער כי הרושם שיש בגדול השער בגבורה הוא מצד עצרו האדים העשנים בגוף שהיה מדרכם שיתפשטו מהם השער וזה כי השער כשהגיע אל תכליתו לא יגדל ואז יעצרו האדים העשניים ההם תוך הגוף ותתגבר האדומה בגוף ויתחדש מזה רוח גבורה ומי שזה דרכו לא תסור הגבורה בגלוח השער כי אם אחר זמן רב

תולדות אהרן ויעך מנוח. ברכות קא עירובין יח: נעצרה נא. פקודה סער כן:

מצודת דוד

הרה ותלד בן והתער לא יעלה על ראשו להסיר שערו כי מעת לאתו מן הבטן יהיה נזיר לשם ה' ולזאת גם בעת ההריון תהיה נשמרת מהדברים האסורים לנזיר: והוא יחל להושיע. ר"ל תשועתו תהיה התחלה ובלא גמר וכן היה כי עם שהעמים הרבה הכה בפלשתים מ"מ מיד השיב ימינו אחור ולא נלחם עוד בכדי לנלחם מעתה"כ שאר השופטים כאשר התחילו להכות בהם"ע לא השיבו ידם עד אשר עשו כאשר תמצא ידם: (ו) איש האלהים. חשבה שנביא היה: נורא מאוד. צורת פניו הוא נורא ומאויים כמראה המלאך: אי מזה. מאי זה מקום הוא כי את שמו לא הגיד לי כאשר שאלתיו ולזה לא שאלתי למקומו הואיל ואינו מגיד: (ח) אשר שלחת. להנבאות לאשתי: מה נעשה. כי אולי מהצורך לעשות עמו דבר נוסף על שאר נזירות על היותו מן הבטן: היולד. אשר יולד: (ט) בקול מנוח. ר"ל למלאות שאלתו עם שלא הוצרך שהרי לא הוסיף דבר: (י) ביום. ר"ל ביום הידוע אשר אמרת לך מאז: (יא) אחרי אשתו. כי היא לבדה ידעה המקום אשר נראה בו: האתה. בה"א השאלה: (יב) עתה יבוא דברך. ר"ל עד הנה הייתי כמסתפק אם יתקיימו דבריך אבל עתה הואיל ובאת שנית ע"י תפלתי נראה א"כ שדבר ה' הוא ובודאי יבוא דבריך לזאת אשאלך והודיעני מה יהיה משפט הנער איך להתנהג עמו ומה המעשה אשר תעשה לו: (יג) מכל אשר אמרתי וכו'. ר"ל אין משפט הנער להוסיף עליו על שאר נזירות רק ההוספה היא אשר גם האשה אמו תשמר מכל אשר אמרתי: (יד) מכל וכו'. ר"ל והוא שאמרתי מכל וכו': כל אשר. אין לעשות עוד רק תשמור כל אשר צויתיה:

מצודת ציון

התער ע"ש שמסלק את השער והוא מלשון יעבר בים (שמות טו) וכן נאמר בשמואל ומורה לא יעלה (ש"א א): נזיר. ענין הפרשה כמו נזורו אחור (ישעיה א) ע"ש שפורש עצמו מתענוגי העולם: יחל. יתחיל: (ו) נורא. לבעלה: אי מזה. איה המקום אשר יאמר עליו מזה היא וכן אי מזה באת (בראשית טז): (ז) הנך. הנה את: (ח) ויעתר. ענין הרבות תפלה וכן ויעתר יצחק (שם כה): בי. ענין בקשה: ויורנו. וילמדנו כמו ויורנו מדרכיו (מיכה ד): (יב) משפט. הנהגה וכן וכה משפטו (ש"א כז): (יד) מגפן היין. לפי שיש גפן שדה כמ"ש וימצא גפן שדה (מ"ב ד) לזה אמר מגפן היין: (טו) נעצרה. נעכבה כמו ואל יעצרכה הגשם מ"א

(טז) בלחמך. במאכלך כי לחם כולל כל המאכל: ואם תעשה עולה. כלומר זה גדי עזים שאתה אומר שתעשה לפני לא אוכל ממנו ואם תרצה אתה לעשות עולה תעשה ובאמרו לה' לפי שאותו הדור היו עושים הרע בעיני ה' והיו מעלים עולות לאלהים אחרים: (יז) כי לא ידע. טעמו דבק עם נעצרה נא אותך: (יז) מי שמך. ולא אמר מה כמשפט הלשון אלא לאמר מי אלה על עצם חי מדבר והשם אינו העצם לפיכך לא יאמר על השם מי אלא מה שמך מה שמו ואם נאמר כי לפי שהיה רוצה לומר כי אין למלאך גוף והשם בגוף העצם הנה לא ידע מנוח כי היה רוצה עד עתה. ויש לפרש לפי שהיה בעיניו מנוח נביא גדול ונכבד והאדם הגדול נודע בשמו למי שלא ראהו והנה השם כמו העצם: כי יבא דברך וכבדנוך. וכתוב דבריך והמד הוא על הענין ופירושו בתרגום אהן יתקיימון פתגמך ניקרינך: (יח) פלאי. כהעלם פלאי והיוד לנחס ואם היתה פלאיה נראת היה על משקל עבדי ופירושו מכוסה ונעלם פלא שכל לדעתו ויש והוא מפרש. ובן תרגום כי יפליא הרי יפרש ענינו מפרש ומובדל מבשתך אותו: (יט) ויעל על הצור. מכאן הפעיל ומה העלה. מצד עולה על הצור לה' במצות הסוב. כבמות שכל זמן שהיה אהל מועד בשילה ואסרו הבמות אר"זל הוראת שעה היתה. כי הנה המלאך אמר לו. ואם תעשה עולה לה' תעלנה: ומפליא לעשות. המלאך היה מפליא לעשות בהוצאת האש מן הצור ותאכל הגדי והמנחה וכשהאש גדל והעלה להב עלה מלאך ה' כלומר נסתלק מעליהם בלהב: (כ) בעלות הלהב מעל המזבח. בכיית: (כא) ולא יסף עוד. שלא נראה להם פעם אחרת עוד ופעם אז ידע מנוח דבק עם ויעל מלאך ה' בלהב המזבח ולא עם ולא יסף או יהיה פי' ולא יסף כלו כשראה שנסתלק מעיניו ידע כי מלאך ה' היה ויש לפרשו דבק עם ולא יסף ויהי פי' ולא יסף להראה על המראה הנראה בעלמה כלומר עלה בלהב המזבח ולא נראה להם עוד אז ידע כי מלאך הוא שהלך מעיניהם ולא ראוהו עוד במראה הנראה: להראה. נעלם. וכן להראה בשילה כמו שבא בשלמי' הנתון מנתן: (כה) ותחל רוח ה' לפעמו. ת"י והריאת רוח

קְעַן נֵיחֲדָךְ וְנַעְבֵּיד קֳדָמָךְ גַּדְיָא בַּר עִזֵּי: טז וַאֲמַר מַלְאֲכָא דַיְיָ לְמָנוֹחַ אִם תְּעַכְּבִנַּנִי לָא אֵיכוּל בְּלַחְמָךְ וְאִם תַּעְבֵּד עֲלָתָא קֳדָם יְיָ תַּסְּקִינַּהּ אֲרֵי לָא יְדַע מָנוֹחַ אֲרֵי מַלְאֲכָא דַיְיָ הוּא: יז וַאֲמַר מָנוֹחַ לְמַלְאֲכָא דַיְיָ מַה שְּׁמָךְ אֲהֵן יִתְקַיְּמוּן פִּתְגָמָךְ וְנִיקְרִינָךְ: יח וַאֲמַר לֵיהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ לְמָא דְנַן אַתְּ שָׁאֵיל לִשְׁמִי וְהוּא מְפָרַשׁ: יט וּנְסֵיב מָנוֹחַ יָת גַּדְיָא בַּר עִזֵּי וְיָת תִּקְרֻבְתָּא וְאַסִּיק עַל טִנָּרָא קֳדָם יְיָ וּמְפָרֵשׁ לְמֶעְבַּד וּמָנוֹחַ וְאִתְּתֵיהּ חָזַן: כ וַהֲוָה בְּמִיסַּק שַׁלְהוֹבִיתָא מֵעִלָּוֵי מַדְבְּחָא קְצַת שְׁמַיָּא וּסְלֵיק מַלְאֲכָא דַיְיָ בְּשַׁלְהוֹבִית מַדְבְּחָא וּמָנוֹחַ וְאִתְּתֵיהּ חָזַן וּנְפַלוּ עַל אַפֵּיהוֹן עַל אַרְעָא: כא וְלָא אוֹסֵיף עוֹד מַלְאֲכָא דַיְיָ לְאִתְחֲזָאָה לְמָנוֹחַ וּלְאִתְּתֵיהּ בְּכֵן יְדַע מָנוֹחַ אֲרֵי מַלְאֲכָא דַיְיָ הוּא: כב וַאֲמַר מָנוֹחַ לְאִתְּתֵיהּ מֵמַת נְמוּת אֲרֵי מַלְאֲכָא דַיְיָ חֲזֵינָא: כג וַאֲמַרַת לֵיהּ אִתְּתֵיהּ אִלּוּ רַעֲוָא קֳדָם יְיָ דִּנְמוּת לָא קַבֵּיל מִנַּנָא עֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְלָא אַחֲזִינַנָא יָת כָּל אִלֵּין וּבְעִדָּן הָדֵין לָא אַשְׁמְעִינַנָא כְּהָדָא: כד וִילֵידַת אִתְּתָא בַּר וּקְרָת יָת שְׁמֵיהּ שִׁמְשׁוֹן וּרְבָא רַבְיָא וּבָרְכֵיהּ יְיָ: כה וּשְׁרִיאַת רוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ לְתַקָּפוּתֵיהּ בְּמַשְׁרִית דָּן בֵּין צָרְעָה וּבֵין

וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים: טו וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: יז וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דבריך [דְבָרְךָ] וְכִבַּדְנוּךָ: יח וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא פֶלִאי: יט וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר לַיהוָה וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים: כ וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה: כא וְלֹא־יָסַף עוֹד מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: כב וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ: כג וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת: כד וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: כה וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל:

אותך אל ביתי: (יז) כי יבא דבריך. אם יבא לנו בשורות דבר מלאך מודיע ונכיר את שמך וכבדנוך ומהו מה שתשלח לנו: (יח) והוא פלאי. מכוסה תמיד הוא משתנה ואין קבוע לנו משתנה היום: (כג) וכעת. כזאת: לא השמיענו כזאת. לא היה משמיענו בשורה זו אם ראויים אנו למות: (כה) לפעמו. לבוא

רלב"ג

רב ומסה מסה: (טז) טעם זה המלאך שדבר אל מנוח ואל אשתו היה נביא. בהכרח כי אין מדרך הנבואה שתהיה יחד לשנים בזה האופן. המאמר בזה המקום והנה אפשר שזה הנביא היה פנחס והנה לא רצה לאכול מגדי העזים כמו שלא רצה לאכול מהבשר והמצות שהביא אל פניו גדעון כדי ליחד יותר הלב שמח ואשתו כי הוא מלאך ה' כדי שיהיו מאמינים מכל מה שאמר להם: (כ) והנה עלה המלאך בלהב המזבח כמו הענין במה שעשה לגדעון מענין האש שאכל הבשר והמצות ובלך מעיניו אז מלאך ה' ואולי לזאת הסבה לא רצה הנביא לגלות שמו כי אז לא היו מאמינים מאד בנביאים כי דבר ה' יקר או ולהוסיף להם האמנה בדבריו כעלים מבה מי הוא: (כג) והנה כמו יראים מהמגמת מנוח ואשתו בראותם מלאך ה' לסבה אשר זכרנו בזה הענין בגדעון: (כה) ותחל רוח ה' לפעמו. ר"ל שהגביר בהלב רוח גבורה שהיתה בו מאת הש"י לפעמו וזה שהשם היה חושב להלחם עם פלשתים ופעם חושב לשמור מהם כפעמון זה שמכה אילך ואילך: והתחכם

מצודת ציון

(מ"א י"ח): (יז) מי שמך. כמו מה שמך: (יח) פלאי. מכוסה ונעלם כמו כי יפלא (דברים יז): (כ) בלהב. שלהבת: (כג) לו. אם כמו לו כתובים (לעיל ח): (כה) ותחל. מל' התחלה: לפעמו. ענין

וּמַפְלִא פליא' ד' חס' יוחי"ן בליש' וסי' כי יפליא נדר בערכך. כי יפלא לנדר נדר בערכך נפשות. כי יפלא לנדר נדר נזיר. ומפלא לעשות ומנוח ואשתו. הפלא עצת הגדיל תושיה. ונמסר גם בסדר נשא: ואת המנחה ח' בסדר פקודי:

תולדות אהרן ואם תעשה עולה. שקרים מב כח: מלאך ה'. שקרים שמו ט: והוא פלאי. שקרים מב כח: על הצור. שקרם שמו מ: ויקח מנוח. זכרים קח: ויגדל הנער. סוטה ב (סוטה ט): לפעמו. סוטה ט' (סוטה ט):

מצודת דוד

(טז) אם תעצרני. אף אם תעצרני לא אוכל ור"ל אם כוונתך לעצרני לעשות גדי העזים למאכלי הנה לא אוכל ואם כוונתך לעצרני עד שתעשה עולה הלא לה' תעלנה ומה לעצור אותי: כי לא ידע. כי אם ידע בודאי לא היה דעתו להאכיל למלאך ולא היה אם כן מהצורך לומר לו לא אוכל בלחמך: (יז) כי יבוא דבריך. כאשר יתקיימו דבריך נעשה לך כבוד לזה הודיעני מה שמך לדעת את מי נכבד כי הן לא נכירך אז: (יח) למה זה וגו'. ר"ל אין רצוני בכבוד ולא"כ למה זה תשאל: והוא פלאי. ועוד שהוא מכוסה ונעלם ואין לגלותו: (יט) לה'. להיות עולה לה': ומפליא לעשות. המלאך עשה פלאים להוציא האש מן הצור: רואים. מסתכלים במעשיו: (כ) השמימה. למעלה לצד השמים: רואים. כשעלה בלהב: (כא) ולא יסף עוד. משעלה בלהב לא היה עוד נראה להם: אז. כשראה כל זאת הבין מנוח שמלאך היה: (כב) אלהים. מלאך אלהים: (כג) לא לקח. לא היה מקבלם. הבטן לשבשם האכלם ולא היה מראה לנו את כל אלה הנפלאות שעשה המלאך להוציא האש: וכעת. ר"ל ואם היה רצונו כמה שאמרת ר"ל עת מיתה לא היה א"כ משמיענו הבשורה הזאת כי איך תתקיים אם נמות מהרה: (כה) ותחל רוח ה' לפעמו. רוח גבורה מה' בתחילה להוליכו

רשי

לגא בקרנו לפעמים : (ד) כי תואנה הוא מבקש. עלילה להתגרות בם : (ז) וידבר לאשה. על האשה דבר לקרוביה כן תרגם יונתן : (ח) עדת דבורים. קינא דדבריתא כנישת דבורים : (ט) וירדהו. לשון הבדלת דיבוק של כל דבר המדבק וכן לענין פת הנדבקת בתנור נקראת שנדלתו רדיי' הרודה פת מן התנור הרודה את כוורתו על שם שהדבש עשוי על ידי חלות שעוה מדובק בדופני הכלי ככל לרדין מדופן אל דופן כמדת עוגל הכלי וכן תרגם יונתן וירדהו

רלבג

(ג) והתחכם למצוא תואנה מפלשתים כדי שיוכל להכותם ולזה אמר לקחת אשה מפלשתים כי זה האופן השב שישיג מבוקשו והנה אמרו ז"ל שהוא נעשה תחלה כי חלילה למי שהוא שופט ישראל שיתגאל בבנות הפלשתים ויהיה עובר על מה שהזהירה התורה מלהתחתן בם כ"ש הוא שהיה נזיר אלהים : (ו) והנה ספר מעוצם גבורת שמשון שצלחה עליו רוח גבורה מאת ה' עד ששסע כפיר האריות שבא לקראתו כשסע הגדי ומאומה אין בידו . ואחר שנה מהעת הזאת שהיתה האשה ישרה לשמשון.

שופטים יד

יד א וירד שמשון תמנתה וירא אשה בתמנתה מבנות פלשתים: ב ויעל ויגד לאביו ולאמו ויאמר אשה ראיתי בתמנתה מבנות פלשתים ועתה קחו אותה לי לאשה: ג ויאמר לו אביו ואמו האין בבנות אחיך ובכל עמי אשה כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני: ד ואביו ואמו לא ידעו כי מיהוה היא כי תאנה הוא מבקש מפלשתים ובעת ההיא פלשתים משלים בישראל: ה וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה ויבאו עד כרמי תמנתה והנה כפיר אריות שאג לקראתו: ו ותצלח עליו רוח יהוה וישסעהו כשסע הגדי ומאומה אין בידו ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה: ז וירד וידבר לאשה ותישר בעיני שמשון: ח וישב מימים לקחתה ויסר לראות את מפלת האריה והנה עדת דבורים בגוית האריה ודבש: ט וירדהו אל כפיו וילך הלוך ואכל וילך אל אביו ואל אמו ויתן להם ויאכלו ולא הגיד להם כי מגוית האריה רדה הדבש:

תרגום

א ונחת שמשון לתמנת וחזא איתתא בתמנת מבנת פלשתאי: ב וסליק וחוי לאבוהי ולאמיה ואמר איתתא חזיתי בתמנת מבנת פלשתאי וכען סבו יתה לי לאתו: ג ואמרו ליה אבוהי ואמיה הא לית בבנת אחך ובכל עמי איתתא דאת אזיל למיסב איתתא מפלשתאי ערליא ואמר שמשון לאבוהי יתה סב לי ארי היא כשרת בעיני: ד ואבוהי ואמיה לא ידעין ארי מן קדם יי הוא ארי תוסקפא הוא בעי לאתגראה בפלשתאי ובעידנא ההיא פלשתאי שלטין בישראל: ה ונחת שמשון ואבוהי ואמיה לתמנת ואתו עד כרמי תמנת והא אריא בר אריון נהים לקדמותיה: ו ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי והדמיה כמא דמהדמין גדיא ומדעם לית בידיה ולא חוי לאבוהי ולאמיה ית דעבד: ז ונחת ושאיל באתתא וכשרת בעיני שמשון: ח ותב לזמן יומין למסבה וסר למחזי ית פגרא דאריא והא קינא דדבריתא בפגרא דאריא וביה דובשא: ט ונסחיה בידיה ואזל מיזל ואכיל ואזל לות אבוהי ולות אמיה ויהב להון ואכלו ולא חוי להון ארי מפגרא

ואביו ב' בקריאה וסי' ואביו שמר את הדבר. ואביו קרא לו בנימין. ויותר הוא לבדו לאמו ואביו. איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי. ואביו ואמו לא ידעו. וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה. בן אשה אלמנה הוא. בן אשה מבנות דן. איש ואביו ילכו אל הנערה. ונמסר גם בסדר וישלח: דברים ג' חס' בליש' בקריא' וסי' וירדפו אתכם כאשר תעשנה הדברים. סבוני כדברים דעכו כאש קוצים. והנה עדת דברים. אנ"ך:

תולדות אהרן וירד שמשון. סוטה ט י (סוטה יז): אותה קח לי. ברכות יב: ישרה בעיני. נזיר כג. סוטה ט סוריות ו: ואביו ואמו. מ"ק יח סוטה ט (סוטה יז): כרמי תמנתה. (סוטה יז): וישסעהו, זבחים סב:

רדק

רוח גבורה מן קדם ה' לאתקפותיה. כלומר שגבורה והצלחה שהיה לו במחנה דן אשר לו והוא המקום שחנו שם בני דן כשהלכו ללכוד את ליש והוא המקום בין צרעה ובין אשתאול ושם החל לו הכח מאת ה' אולי היה לו שם דבר עם אויבים ונלחם והכתוב לא פרש ויהיה פירוש לפעמו לחזקו הפך בנין נפעל והתפעל ממנו שהוא הסרת הכח ושבירת האיברים כמו נפעמתי ולא אדבר ותפעם רוחו ותתפעם וכבר כתבתי בו פירושים אחרים בספר מכלל בשרש פעם אבל מה שפירשתי הוא הנכון בעיני ובדברי רז"ל כי פירוש לפעמו מענין פעמון שהיתה רוח נבואה מקשקשת לפניו כזוג ופירוש רוח ה' נבואתו של יעקב אבינו כאשר אמר יהי דן נחש עלי דרך : (א) וירד שמשון תמנתה, וכתיב ביהודה הנה חמיך עולה תמנתה וי"מ מרז"ל שאמרו שתי תמנות היו ומהם אמרו חדא תמנת היא דאתי מהאי גיסא עלייה דאתי מהאי גיסא ירידה. ודרך דרש יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה : (ד) תאנה. עלילה כתרגומו תוסקפא ותרגום עלילות דברים תסקופי מלין וכן והאלהים אנה לידו לשון עלילה וסבה : (ה) כפיר אריות. סמיכתו כסמיכת גדי עזים והכפיר גדול מגור והאריה גדול מהכפיר והלביא גדול מהאריה והליש גדול מהלביא וכל זמן שמזקין גבורתו נוספת בו : לקראתו. אולי הוא הולך בדרך לפני אביו ואמו מרחוק והכפיר בא לקראתו ואביו ואמו לא ראוהו וזהו שאמר ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה : (ו) רוח ה'. רוח גבורה מן קדם ה' : וישסעהו. תרגומו והדמיה כמה דמהדמין גדיא וכן בבהמות השמיך יתעבדון ענין חתיכת הדבר לשנים וכן ושסע אותו בכנפיו לפיכך היה צריך לפרש ולא יבדיל : (ז) וידבר לאשה. בעבור האשה שיתנה לו או דבר עם האשה עצמה שתנשא לו : (ט) וירדהו. תרגומו ונסחי' מן בית גאים יסח ה' ענין נתילת הדבר ממקומו וכן והכהנים ירדו על ידיכם והענין הזה הרדיה כדברי רז"ל

מצודת דוד

להוליכו במחנה דן לראות שם גבורות ונפלאות : בין צרעה. מחנה דן היתה עומדת בין צרעה וכו' (וגם אלו שהיו בנחלת יהודה) : יד (ב) קחו אותה וגו'. כי גיירה פרש לקחה לשיהיה לו בה קדושין : (ד) מה' היא. ה' נתן זאת בלבו : כי תואנה. כי בדבר זה יהיה הוא מבקש מפלשתים עלילה להרוג בהם : מושלים בישראל. ואם הכה בהם בלא עלילה היו הפלשתים חושבים שבני ישראל הסיתוהו והיו נוקמים מהם משא"כ ע"י עלילה כי אז יאמרו שמדעתו עשה : (ה) לקראתו. בהיותו לבדו : (ו) כשסע הגדי. ר"ל בקלות כמו שקורעין את הגדי : ומאומה אין בידו. לא היה בידו דבר מה מכלי זיין להעזר בו : ולא הגיד. על כי לא היה נחשב בעיניו לגודל גבורה להתהלל בדבר : (ז) וידבר לאשה. שמשון עצמו דבר עמה להכיר בה אם היא משכלת : ותישר בעיני שמשון. גם בזה כי מצא בה חכמה : (ח) וישב. כי מתחלה עשה רק שדוכין וחזר לבית אביו ואחר זמן שב לקחתה : ודבש. מן הדבורים היה בה הדבש : (ט) וירדהו. מגוית האריה רדה הדבש אל כפיו : הלוך ואכל.

מצודת ציון

ענין לעדה והלוך כמו פעמי מרכבותיו (לעיל ה) : במחנה דן. שם מקום : יד (ג) האין. וכן ... : ישרה. מלשון יושר ותקון : (ד) תואנה. עלילה כמו מתאנה הוא לי (מ"ב ה) : (ה) כפיר. אריות. ארי בחור : (ו) ותצלח. ענין עברה כמו ולא צלחו הירדן (ש"ב יט) : וישסעהו. ענין קריעה לשנים כמו ושסע אותו בכנפיו (ויקרא א) : (ז) ותישר. מלשון יושר : (ח) מימים. מסוף ימים ולא פי' כמה. אך ימים ר"ל שנה : ויסר. סר ממקום מהלכו : מפלת. נבלת הארי במקום מפלתו : עדת דבורים. אסיפת דבורים ואמר עדת בלשון שאלה וכן המספר עם לא עז (משלי ל) : בגוית. בגוף כמו גוית שאול (ש"א לא) : (ט) וירדהו. ענין הנקיחה ממקום

רדק

רז"ל לקיחת הפת ממקומו שנדבק שם בתנור ואמר אף הרודה ונותן לכל הסל מלרסן לחלה וקראו שם הכלי שנותנין בו הפת מרדה כאמרם כשירדה לא ירדה במרדה אלא בסכין : (י) אל האשה . כתרגומו על עיסק איתתא : ואמר וירד אביהו והנה ירדו שלשתם שמשון ואביו ואמו נראה כי אביו נכנס לעיר תחלה על ענין האשה שתכין עצמה לנשואין: (יא) ויקחו שלשים מרעים . כמו ויקח קרח כלומר כל אחד לקח חבירו ונתקבצו ומ"ם כראותם על המרעים שזכר אחר כן וכמוהו ותראהו את הילד והדומים לו שכתבנו בספר מכלול : (יב) סדינים . הם יריעות של פשתן שהאדם שוכב בהם בלילה או מתעטף בהם ביום וי"ת פלדסין ותרגם בגדי חריפין בתרי פלדסין : (טו) ביום השביעי . יום השבת היה יום רביעי לימי החופה ופי' ותבך עליו שבעת ימים השלמת שבעת ימים מיום השבת עד סוף שבעת ימי המשתה היתה בוכה בכל יום ופוצרת בו שיגיד לה החידה ויש לפרש ביום השביעי כמשמעו שביעי לימי המשתה והם כשראו שלא יכלו להגיד החידה בשלשת הימים נואשו מהגידה והחרישו עד יום השביעי וביום השביעי אמרו לאשת שמשון פתי את אישך ופירוש ותבך עליו שבעת הימים היא מעצמה בכתה עליו כל שבעת ימי המשתה ולא רצה להגיד לה וביום השביעי הציקתהו לפי שאמרו לה נשרוף אותך והגיד לה : הלירשנו . היו"ד מעמדת בגעיא במקצת הספרים ופירוש הפסוק הלירש אותנו קראתם לנו כדי שתקחו ממונינו ואם לא בעבור מה קראתם לנו שאנחנו רואים שתרצו לקחת ממונינו על ידי החידה וי"ת הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא תרגם הלא כמו הלום : (יח) החרסה . השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח והה"א נוספת כמו החדרה הטעם שאם בא השמש ביום

תרגום

דאריא נסיח דובשא׃
י ונחת אבוהי על עיסק
איתתא ועבד תמן שמשון
משתיא ארי כן עבדין
עולמיא׃ יא והוה כד חזו
יתיה ודברו תלתין חברין
והוו עמיה׃ יב ואמר להון
שמשון איחוד כען לכון
חודיתא אם חואה תחוון
יתה לי שבעת יומי
משתיא ותשכחון ואתן
לכון תלתין פלדסין
ותלתין אצטלין דלבושא׃
יג ואם לא תוכלון לחואה
לי ותתנון אתון לי תלתין
פלדסין ותלתין אצטלין
דלבושא ואמרו ליה חוד
חידתך ונשמעינה׃ יד ואמר
להון מאכלא נפק מיכלא
ומתקיפא נפק חוליא ולא
יכילו לחואה חודיתא
תלתא יומין׃ טו והוה ביומא
שביעאה ואמרו לאתת
שמשון שדילי ית בעליך
ויחוי לנא ית חודיתא דלמא
נוקיד יתיך וית בית אבוך
בנורא הלמסכנותנא
קריתון יתנא הלכא׃
טז ובכת אתת שמשון
עלוהי ואמרת לחוד שנאתני
ולא רחמתני חודתא
חדתא לבני עמי ולי לא חויתא ואמר לה הא לאבא
ולאמא לא חויתי וליך אחוי׃ יז ובכת
עלוהי שבעא יומיא דהוה להון משתיא והוה ביומא
שביעאה וחוי לה ארי דחקתיה וחויאת חודיתא
לבני עמה׃ יח ואמרו ליה אנשי קרתא ביומא
שביעאה עד לא מעל שמשא מה חלי מדובשא

שופטים יד

הדבש׃ י וירד אביהו אל האשה
ויעש שם שמשון משתה כי כן יעשו
הבחורים׃ יא ויהי כראותם אותו
ויקחו שלשים מרעים ויהיו אתו׃
יב ויאמר להם שמשון אחודה נא לכם
חידה אם הגד תגידו אותה לי
שבעת ימי המשתה ומצאתם ונתתי
לכם שלשים סדינים ושלשים
חלפת בגדים׃ יג ואם לא תוכלו
להגיד לי ונתתם אתם לי שלשים
סדינים ושלשים חליפות בגדים
ויאמרו לו חודה חידתך ונשמענה׃
יד ויאמר להם מהאכל יצא מאכל ומעז
יצא מתוק ולא יכלו להגיד החידה
שלשת ימים׃ טו ויהי ביום השביעי
ויאמרו לאשת שמשון פתי את
אישך ויגד לנו את החידה פן
נשרף אותך ואת בית אביך באש
הלירשנו קראתם לנו הלא׃ טז ותבך
אשת שמשון עליו ותאמר רק
שנאתני ולא אהבתני החידה חדת
לבני עמי ולי לא הגדתה ויאמר
לה הנה לאבי ולאמי לא הגדתי ולך
אגיד׃ יז ותבך עליו שבעת הימים
אשר היה להם המשתה ויהי ביום
השביעי ויגד לה כי הציקתהו ותגד
החידה לבני עמה׃ יח ויאמרו לו
אנשי העיר ביום השביעי בטרם
יבא החרסה מה מתוק מדבש ומה

רשי

וירדהו ונסחיה : (י) וירד אביהו אל האשה . על עסקי איתתא : (יא) מרעים . חברים לשושבינות : (טו) ויהי ביום השביעי . לימות השבת ולא שביעי למשתה והוא רביעי לימי המשתה : הלירשנו קראתם לנו הלא . תרגם יונתן הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא : (יז) שבעת הימים . הנותרים משבעת הימים מרביעי ואילך : (יח) בטרם יבא החרסה . לפני שקיעת החמה שעדיין היה להם שהות עד הערב : חרשתם בעגלתי . [illegible] כוס

רלבג

לשמשון לאשה של שמשון לקחת אותה לו לאשה ודמה שנתנו לה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה : (יז) ויגד לה כי הציקתהו . אפשר שיהיה הרצון בזה שמרוב ההשתדלות בזה עמו הלאה אותו והציקתהו עד שלא יכול הגיל שלא יגיד לה החידה או יהיה הציקתהו בענין המשגל כי כשהיה תובע אותה היתה מונעת ממנו בעת שהיה יצרו תקפו וכאשר לא יכול לסבול זה הגיד לה את החידה עד שבטרם יבא השמש ביום הזה שלם לאנשי העיר ענין הגדת החידה : (יח) לולי חרשתם בעגלתי . אמר זה להעיד להם כי אשת שמשון גלתה להם החידה ולולי זה לא מצאוה או אמר זה להורות שהוא היה חושד אשתו שזנתה עם אחד מהם ולזה גלתה לו ענין החידה והוא

אישך ו' בקריא' וסי' אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך . אם לא שטית טמאה תחת אישך . ואת כי שטית תחת אישך ב' בפסוק . פתי את אישך . אחרי מות אישך . והד השלחת לאישך : ויגד ד' רפין וסי' פתי את אישך . ויגד לנו ה' אלהיך . ויגד לך תעלמות חכמה . ויגוד השמים ויגד לך : ולי ה' בקריאה וסי' ותבך אשת שמשון עליו . ויחר לשאול מאד . ולי אני עבדך ולצדוק הכהן . לי הכסף ולי הזהב אמר . לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספר' . ולי מה יקרו רעיך . ה' דלותי ולי יהושיע . ולי הדברי ודברבני :

תולדות אהרן מהאכל יצא מאכל . [illegible]

מצודת ציון

ממקום דבוקו וכן רדו לא נשב (ירמיה ב) כדרז"ל רדיית הפת (שבת ק"ז) : (יא) מרעים . חברים ושושבינים: (יב) אחודה . ענין דבר הסתום שקשה לדעתו: סדינים . הם מלבוש מה : חליפות בגדים . יקראו כן כי דרך להחליפם בכל פעם : (טו) ויגד לנו . ר"ל לצרכינו : (יז) הציקתהו . ענין צרה ודחק כמו מצוק וצוקה (ישעיה ח): (יח) יבוא . ענין שקיעה : כמו כי בא השמש (בראשית כח): החרסה . השמש כמו מלמעלה החרס (לעיל ח) והה"א נוספת

מצודת דוד

בעת ההלוך היה אוכל : (י) וירד אביהו . מתחלה ירד אביו להכין צרכי המשתה כי שמשון עשה שם המשתה משלו כי כן דרך הבחורים לעשות המשתה משלהם בעת הנשואים ולזה ירד אביו בתחלה להכין הכל : (יא) כראותם . כאשר ראו האשה ואביה את שמשון בא אחר אביו : ויהיו אתו . לדבר עמו ולשמחו : (יב) אחודה כו' . אשאל אתכם חידה ואם תגידו ביאור החידה במשך ימי המשתה : ומצאתם . ר"ל אם כוונתם לאמיתת הדבר : (יג) חודה . ר"ל אמור החידה ולתוספת ביאור אמרו חידתך : (יד) מהאוכל . מהדבר האוכל זולתו יצא דבר מאכל ומדבר חזק יצא דבר מתוק : (טו) ביום השביעי . לא לימי המשתה אלא אל יום השבת יאמר והיה רביעי לימי המשתה ובעבור כי בשבת לא התמיד שמשון לשבת עמהם מצאו מקום לדבר אל האשה : ויגד לנו . ר"ל לך יגיד לצרכינו כי תשובי ותגיד לנו : הלירשנו . וכי לרשת אותנו קראת לנו על המשתה בתמיה : הלא . כי לא לרשת ור"ל הקריאה היתה לשמוח ולא לרשת ועתה ראינו שהכוונה היתה לרשת : (טז) לא הגדתי . הביאור מן החידה : (יז) שבעת הימים . ר"ל עד כלות שבעת הימים : אשר היה להם המשתה . ר"ל אשר הדרך לשמוח בהן והיא בכתה : כי הציקתהו . היתה דוחקת אותו מאוד ומנעה עצמה ממנו וכדומה : (יח) בטרם יבוא החרסה . בעוד לא עבר יום השביעי

רשי

הוא אילולפון בדקתון באתתי: (יט) רוח ה'. רוח גבורה מן קדם ה': חליצותם. מלבושים שחלץ מעליהן: (כ) למרעהו. לאחד משושביניו נתנה: (ג) נקיתי הפעם. בדין אעשה להם הרעה: (ד) ויפן. את הזנבות זנב אל זנב. ויפן משמע הוא עצמו פנה. ויפן משמע הפנה את אחרים וכן שימוש כל תיבה שפעל שלה בה"א וירד הפעם וירד בבת יהודה תמנה ויגל יהודה מעל אדמתו כגלה ויגל מלך אשור את ישראל אשורה ויגלה: (ו) חתן התמני

רדק

בשביעי טרם הגידה היו מתמיהים לו ל' חדים כי ככל שלמו שבעת הימים לפיכך דחקו להגיד בטרם בא השמש חרשתם בעגלתי. ע"ד משל כלו' שחקרו הרבה באשתו וכן חרשתם רשע על דרך משל והמסרה אמרה בתרי לישני: (יט) ויך מהם שלשים איש. קבלו רבותינו ז"ל כי מותר היה לו ליטמא למתים אף על פי שהיה נזיר כי המלאך אמר נזיר אלהים יהיה הנער ולא נדר הוא עצמו בנזיר ודברים שאמר לו המלאך בפירוש היו אסורים לו יין ותגלח' לפיכך היה מכה בפלשתים ומפשיטם אחר כן שנאמר ויך ויקח ולולי קבלתם היינו יכולין לומר כי היה מכה בפלשתים באבן או בזולת' ולא היה נוגע בהם כמו שהכה אות' בלחי החמור שהיה משליך אותם עליהם והורג אותם בה או אפילו היה נוגע בם טרם מותם היה מסלק ידו מהם כי לא ימות האדם תכף מהמכ' ואע"פ שהוכה מכת מות נ"כ ויקח את חליצותם טרם מותם או אפי' אחר מותם לוה לפלשתי אחד להפשיטם. או נוכל לומר כי היה מותר מלהטמא למת אלא במקום מצוה והמלחמה בפלשתי' מצוה היתה להלחם בהם ולהושיע את ישראל מידם ומה' הי' הכל כמו שכתוב כי מה' הוא והנה קבלו רבו' ז"ל כי נזיר מטמא למת מצוה: חליצותם. בגדיהם וכלי זינם ובדמיה' נתן החליפות למגידי החידה גם כן הסדינים אף על פי שלא זכרם או החליפות לבד כי די היה להם אחר שנמרמס לקחום ממנו: (כ) למרעהו אשר רעה לו. בתרגומו לחבריה דהוה שושביניה: אשר רעה. שלקח אותו שמשון לריע (ג) נקיתי הפעם. הפעם הזאת אני נקי מהם כי בדין אעשה עמם רעה: (ד) שועלים. למה שועלים לפי שהשועל מנהגו לחזור לאחוריו לפיכך היה דבק הלפי' בין שתי הזנבות כי כל אחד מהם היה חוזר לאחוריו ולא היה נפרד מחבירו ומתוך כך היה הלפיד דבק בהם ואלולי כן היה זה הולך לפניו וזה לפניו והלפיד נופל מביניהם ורז"ל דרשו מאי שנא שועלים אמר שמשון יבא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתם והיא שבועת אבימלך לאברהם: ויפן זנב אל זנב. מנגיין הפסיל כי הוא בשם נקודות: (ה) ועד כרם זית. ועד

עַז מֵאֲרִי וַיֹּאמֶר לָהֶם לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם
בְּעֶגְלָתִי לֹא מְצָאתֶם חִידָתִי׃ יט וַתִּצְלַח
עָלָיו רוּחַ יְהוָֹה וַיֵּרֶד אַשְׁקְלוֹן וַיַּךְ
מֵהֶם ׀ שְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת־
חֲלִיצוֹתָם וַיִּתֵּן הַחֲלִיפוֹת לְמַגִּידֵי
הַחִידָה וַיִּחַר אַפּוֹ וַיַּעַל בֵּית אָבִיהוּ׃
כ וַתְּהִי אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן לְמֵרֵעֵהוּ אֲשֶׁר
רֵעָה לוֹ׃ טו א וַיְהִי מִיָּמִים
בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת־
אִשְׁתּוֹ בִּגְדִי עִזִּים וַיֹּאמֶר אָבֹאָה אֶל־
אִשְׁתִּי הֶחָדְרָה וְלֹא־נְתָנוֹ אָבִיהָ
לָבוֹא׃ ב וַיֹּאמֶר אָבִיהָ אָמֹר אָמַרְתִּי כִּי־
שָׂנֹא שְׂנֵאתָהּ וָאֶתְּנֶנָּה לְמֵרֵעֶךָ הֲלֹא
אֲחוֹתָהּ הַקְּטַנָּה טוֹבָה מִמֶּנָּה תְּהִי־נָא
לְךָ תַּחְתֶּיהָ׃ ג וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן
נִקֵּיתִי הַפַּעַם מִפְּלִשְׁתִּים כִּי־עֹשֶׂה
אֲנִי עִמָּם רָעָה׃ ד וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן
וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת שׁוּעָלִים וַיִּקַּח
לַפִּדִים וַיֶּפֶן זָנָב אֶל־זָנָב וַיָּשֶׂם
לַפִּיד אֶחָד בֵּין־שְׁנֵי הַזְּנָבוֹת בַּתָּוֶךְ׃
ה וַיַּבְעֶר־אֵשׁ בַּלַּפִּידִים וַיְשַׁלַּח בְּקָמוֹת
פְּלִשְׁתִּים וַיַּבְעֵר מִגָּדִישׁ וְעַד־קָמָה
וְעַד־כֶּרֶם זָיִת׃ ו וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים
מִי עָשָׂה זֹאת וַיֹּאמְרוּ שִׁמְשׁוֹן חֲתַן
הַתִּמְנִי כִּי לָקַח אֶת־אִשְׁתּוֹ וַיִּתְּנָהּ

ומה תקיף מאריא ואמר
להון אילולפון בדקתון
באתתי לא אשכחתון
חודתי: יט ושרת עלוהי רוח
גבורא מן קדם יי ונחת
לאשקלון וקטל מנהון
תלתין גברא ונסיב ית
זרזיהון ויהב אצטליא
לדחויאו חודיתא ותקיף
רוגזיה וסליק לבית אבוהי:
כ והות אתת שמשון
לדחבריה דהוה
שושביניה: א והוה לזמן
יומין ביומי חצד חטין
ואדכר שמשון ית אתתיה
בגדיא בר עזי ואמר איעול
לות אתתי לאדרון בית
משכבא ולא שבקיה
אבוהא למיעל: ב ואמר
אבוהא מימר אמרית ארי
מסנא סניתה ויהביתה
לחברך הלא אחתא זעירתא
שפירא מנה תהי כען לך
חלופא: ג ואמר להון
שמשון זכאי אנא זמנא
הדא מפלשתאי ארי עביד
אנא עמהון בישא: ד ואזל
שמשון ואחד תלת מאה
תעלין ונסיב בעוריא וקטר
דנבא בריש דנבא ושוי
בעורא חד בין תרין דנביא
במציעו: ה ואדליק אשתא בבעוריא ושלח בקמת פלשתאי ואדליק מגדישיא ועד כרמיא ועד זיתא:
ו ואמרו פלשתאי מן עבד דא ואמרו שמשון חתניה דתמני ארי נסיב ית אתתיה ויהבה לחבריה

רלבג

והוא הגידה לאנשי העיר: (יט) ובגבורתו הכה ל' מפלשתים באשקלון ולקח את חליצותם ונתנם למגידי החידה. וחרה אף שמשון על רוע תכונת אשתו ונפרד ממנה ועלה בית אביהו וכאשר ראה אביה כי עזבה שמשון החזירה לסורה ונתנ' לאשה לאחד מן החברים אשר רעה לו שמשון בשבעת ימי המשתה: (א) ואחר זה בימי קציר חטים היה שב שמשון לפקוד את אשתו בגדי עזים וחשב לבוא אליה והגיד לו אביה כי נתנה למרעהו לאשה לחשבו שכבר שנאה ורצה לתת לו לפייסו אחותה הקטנה אשר היתה טובה ממנה והתפעל מזה שמשון ורצה להנקם מפלשתים ואמר שהוא נקי אם יעשה עמם רעה ולא יוכלו לגנותו על זה כי בדין היה לו להרע להם על מה שעשו כנגדו מזה הפועל: (ג) והנה התחכם שמשון להרע להם בזה האופן והוא שהכה לכד שלש מאות שועלים ולקח לפידים ושם פני זנב אל זנב מהשועלים וקשר בין הזנבות לפיד אחד והוא עץ ידלק בו האש בקלות ולאיחור תנועת השועלים היה בוער האש בכל מקום שיעברו בו טרם עברם ממנו

לולא ד' כתיב א' בקריאה וסי' נמסר בסדר מקץ: אביהו ד' בקריאה וסי' וירד אביהו אל האשה: וירד אשקלון. וירד אחיו וכל בית אביהו. ודקרוהו אביהו. וישלח חירם מלך צר. ולחמה מן בני מרדי. ויחל שלמה לבנות: אמרו ד' ג' חס' ת' מ"ל וסי' נמסר בראש סדר משפטים בסדר נשוא: התן ד' וא' וחתן וסי' נמסר בשמות:

תולדות אהרן לולי חרשתם. סנהדרין כא (שבת ז): ויך מהם. נזיר ד: נקיתי הפעם. עקידה שער כ"ה: שלש מאות שועלים. כותה י: ויבער. ברכות ל"ס כ"מ פז:

מצודת דוד

שהוא סוף הזמן שקבעו: מה מתוק. אין דבר יותר מתוק מדבש: לולא חרשתם. ר"ל אם לא נגלה לכם אשתי לא הייתם יודעים החידה ואמר בל' משל. או שאמר אם לא היתה חתירת מחשבותיכם באמצעות אשתי לשהיא תחקור ממני להגיד לכם לא מצאתם חידתי (ולפי שמלת חרישה היא מפותחת לחרישה ממש ולחתירת המחשבה כינה אשתו בשם עגלה המלומדת לחרוש והיא מליצה נאותה): (יט) ויחר אפו. על אשתו בעבור שגלתה מצפונו: (כ) ותהי וגו'. נשאת לחברו אשר נתחבר לשמשון לשושבין: טו (א) בגדי עזים. זכר כי הביאה גדי עזים לה למנה: אבואה וגו'. לשכב עמה להיות אצלה: (ב) כי שנא שנאתה. בראותי כי חרה לך על שגלתה מצפונך: (ג) נקיתי וכו'. הפעם הזאת אהיה נקי מפלשתים כאשר אעשה לכם רעה כי לא יחשבו לי לאשמה על כי הגדילו להרע עמהם: (ה) וישלח אותם לנפשם בין הקמות: (ו) ויאמרו. הרואים אותו שעשו:

מצודת ציון

לולא. אם לא: חרשתם. מל' חרישה. גם הוא ענין חתירת המחשבה והעיון בדבר כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג): (יט) ותצלח. ועבר כמו וצלחו את הירדן (ש"ב י"ט): חליצותם. ענין שליפה כמו וחלץ נעלו (דברים כ"ה) ור"ל הבגדים שחלץ מהם או הבגדים יקראו כן כאשר יקראו חליפות ע"ש שמחליפים בכל פעם ואם כדברי כן שלובשים ומפשיטים אותם ולזה יקראו גם חליצות: טו (א) מימים. מסוף ימים או מסוף שנה: ויפקד. ענין זכירה והשגחה כמו פקוד פקדתי (שמות ג'): (ב) תחתיה. במקומה: (ד) לפידים. כן נקרא הען אשר יקשר בו שלהבת וכן כלפיד יבער (ישעיה ס"ב) וקראם ע"ש סופם כי כשהבעיר בהם האש נעשו לפידים: ויפן. הפנה: בתוך. באמצע כמו והתיך בתוך (במדבר ל"ה): (ה) בקמות. היא התבואה המחוברת לקרקע: מגדיש. הסלם

רד"ק

ועד כרם ועד זתים הכל הבעיר וכת"י ועד כרמיא ועד זיתיא. ויש לפרש כרם סמוך לזית ויקרא כרם זית הזיתים הנטועים ביחד הרבה כמו שנקרא כרם הגפנים הנטועים ביחד הרבה וכן אמרו רז"ל כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי: (ז) אם תעשון כזאת. אם מתחלה כשגזלו אשתי עשיתם זאת ששרפתם אותה ואת בית אביה היה טוב אבל עתה שלא עשיתם מתחילה עד שנקמתי אני דיני מכם לא אחדל עדי' אא"כ נקמתי בכם פעם אחרת ואחר כן אחדל: (ח) שוק על ירך. ת"י פרשין עם רגלאין שוק הוא הרגלי וירך הוא הרוכב. ויש לפרש שוק על ירך על הנופלים בנוסם כלו' כי לא הפך אחד מהם פניו אליו ולא עמד איש בפניו אלא כלם נסו מפניו והכה אותם בנוסם ומפלים שוק על ירך כי הנס ונופל על פניו מתהפך שוקו על ירכו: (ט) וינטשו בלחי. על שם סופו כי על דבר לחי החמור נקרא המקום לחי ופי' וינטשו לשון שטיחה כמו והנם נטושים על פני הארץ: (יא) כאשר עשו לי. רע עשו לי ורע עשיתי להם וכן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו: (יג) ויעלוהו מן הסלע, כי מקום בני יהודה היה גבוה מן הסלע כמו שאמר למעלה וירדו אל סעיף סלע עיטם: (יד) כפשתן באש. ת"י כניתנא דאחד ביה נורא: וימסו. מבנין נפעל והוא כמו וימס לבב העם: אסוריו. שם והאחד מהם אסור והם היתרים אשר נאסר בהם: (טו) טריה. לחה וכן מכה טריה וכן יקראו לה בערבי פרי זית בעונתה ואם הביאת מום. פירוש בלחותה מדברי רז"ל אם היתה שדה מטוננת מותר

תעשון כ"ו וסימן נמסר בסוף מסות ובהאי סיפרא סי' ד':

תרגום

וסליקו פלשתאי ואוקידו יתה וית אבוהא בנורא: ז ואמר להון שמשון אם תעבדון כהדא אלהן כד אתפרע מנכון ובתר כן אתמנע: ח ומחא יתהון פרשין עם רגלאין מחא סגיאה ונחת ויתיב בשקיף כיף עיטם: ט וסליקו פלשתאי ושרו בארעא דבית יהודה ואתרטישו על לחי: י ואמרו אנשי יהודה למא סלקתון עלנא ואמרו למיסר ית שמשון סליקנא למעבד ליה כמא דעבד לנא: יא ונחתו תלתא אלפין גברא מדבית יהודה לשקיף כיף עיטם ואמרו לשמשון הלא ידעתא ארי שלטין בנא פלשתאי ומה דא עבדת לנא ואמר להון כמא דעבדו לי כן עבדית להון: יב ואמרו ליה למיסרך נחתנא לממסרך בידא דפלשתאי ואמר להון שמשון קיימו לי דלמא תשלטון בי אתון: יג ואמרו ליה למימר לא ארי מיסר ניסרינך ונמסרינך בידיהון ומקטל לא נקטלנך ואסרוהי בתרתין נריגן חדתין ואסקוהי מן כיפא: יד הוא אתא עד לחי ופלשתאי יבבו לקדמותיה ושרת עלוהי רוח גבורא מן קדם יי ותואת נרילתא דעל דרעוהי כבתנא דארח ביה נורא ואתמסיו אסרוהי מעל ידוהי: טו ואשכח לועא דחמרא בטינתא ואושיט ידיה ונסבה וקטל

שופטים טו

למרעהו ויעלו פלשתים וישרפו אתה ואת־אביה באש: ז ויאמר להם שמשון אם־תעשון כזאת כי אם־נקמתי בכם ואחר אחדל: ח ויך אותם שוק על־ירך מכה גדולה וירד וישב בסעיף סלע עיטם:

ס ט ויעלו פלשתים ויחנו ביהודה וינטשו בלחי: י ויאמרו איש יהודה למה עליתם עלינו ויאמרו לאסור את־שמשון עלינו לעשות לו כאשר עשה לנו: יא וירדו שלשת אלפים איש מיהודה אל־סעיף סלע עיטם ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי־משלים בנו פלשתים ומה־זאת עשית לנו ויאמר להם כאשר עשו לי כן עשיתי להם: יב ויאמרו לו לאסרך ירדנו לתתך ביד־פלשתים ויאמר להם שמשון השבעו לי פן־תפגעון בי אתם: יג ויאמרו לו לאמר לא כי־אסר נאסרך ונתנוך בידם והמת לא נמיתך ויאסרהו בשנים עבתים חדשים ויעלוהו מן־הסלע: יד הוא־בא עד־לחי ופלשתים הריעו לקראתו ותצלח עליו רוח יהוה ותהיינה העבתים אשר על־זרועותיו כפשתים אשר בערו באש וימסו אסוריו מעל ידיו: טו וימצא לחי־חמור טריה וישלח ידו ויקחה

רש"י

התמני. חתן הפלשתי אשר בתמנה: (ז) אם תעשון כזאת. ושמא רגילין אתם בכך לתת אשתו של זה לזה: (ח) שוק על ירך. פרשין עם רגלאין רוכב סוס אינו נשען על ירכו כי אם על שוקו רגל אחד נתון בברזל התלוי במרכבת: בסעיף. בנקרת סלע עיטם וחברו סעיפי הסלעים מסעף פארה: (ט) וינטשו. ויתפזרו: בלחי. שם מקום: (י) למה עליתם עלינו. הלא עבדים אנחנו לכם: לאסור את שמשון. שתאסרוהו ותסגירוהו לנו: (יג) לא כי אסור נאסרך. לא נהרוג אותך כי אם אסור נאסרך: (יד) רוח ה'. רוח גבורה מן קדם ה': אסוריו. קשוריו: (טו) טריה. לחה וראיתי בספר רפואות שקורא ללחה.

רלב"ג

ממנו וזהו האופן שהבעיר שמשון בקמות פלשתים מגדיש ועד קמה ועד כרם זית ר"ל השדה שהוא נטוע זיתים כדמות כרם כי לפיתור תשעת השועלים נהם נעל נהם ששם קודם עברם מהם וכאשר ידעו פלשתים כי שמשון עשה זה מצד מה שעשה כנגדו אבי אשתו ורצו להנקם מאבי אשתו ומאשתו ולא התעלל כנגד שמשון כי כבר התנצל להם כי בדין עשה מה שעשה: (ז) ויאמר להם שמשון. הראוי שתעשו כזאת להוסיף לעשות כנגדי הנה אם נקמתי בכם מפרין הראשון ואחר אחדל מהרע לכם אך עתה שהכתם לעשות כנגדי הנה אני עושה עמכם רעה: (ח) והכה אותם שמשון שוק על ירך מכה גדולה ר"ל שוק אצל ירך ודמה הרגלים לשוק והפרשים הרוכבים בסוסים לירך כי השוק הוא למטה מהירך: ואחר ירד שמשון וישב בסעיף סלע עיטם מפני פלשתים שהיו אורבים לו: (ט) וינטשו בלחי. ר"ל שהתפזרו והתפשטו במקום ההוא מענין והנם נטושים: (יג) והנה אסרו בני יהודה את שמשון בשנים עבותים חדשים לתתו ביד פלשתים הוא בא עד לחי שהיו שם פלשתים רבים: (יד) ותצלח עליו רוח גבורה מאת ה' ושבו העבותים אשר על זרועותיו אצל גבורתו שהיו שאר הדברים יחד ר"ל שהגיע כחלים

מצודת ציון

הבולה קמה מגמים זה ע"ג זה: כרם זית. פרדס מאילני זית: (ח) שוק. הוא פרק שלמטה מן הרגל: ירך. הוא פרק שעליון: בסעיף. הוא שן הסלע כמו ובסעיפי הסלעים (ישעיה ב) והוא ל' תוספת מענף האילן הקרוי סעיף כמ"ש בסעיפיה פוריה (שם יז) וע"ש שבולטת מהסלע כענף מן האילן: (ט) וינטשו. ענין פזור כמו וינטשו בעמק רפאים (ש"ב ה'): בלחי. אמר ע"ש הוא שקראו רמת לחי: (יב) תפגעון. ענין מכת מות כמו גש פגע בו (שם א'): (יג) עבותים. חבלים עבות שזורים בשלשה כפולים: (יד) ותצלח. ותעבור: וימסו. מלשון המסה והמסה: אסוריו. קשוריו שנאסר בהם: (טו) לחי. קו פה עלם מה שמעלות הלחי:

מצודת דוד

ויסרפו: לפיים את שמשון: (ז) אם תעשון כזאת. ר"ל לכן אשר עשיתם כזאת לנקום נקמתי לא יהיה לי עלבון אילו אולם רק אנקום בכם פעם אחת ואחר זה אחדל מלנקום: (ח) שוק על ירך. תרגום יונתן פרשין עם רגלאין דימה את הפרשים רוכבי סוסים אל הירך שהוא מוגבה הרגל והולכי רגלי דימה לשוק שהוא בתחתית הרגל: (יא) משלים בנו. כי הלא ימשלו בנו: כאשר עשו לי. שלא מיחו באשתי מלהנשא לאחר: (יב) לאסרך ירדנו. כי הפלשתים גזרו עליהם לאסרו ולהביאו: השבעו לי. ר"ל אמסור עצמי בידכם (יד) הוא בא: כי לא אסרו כיא ידיו ולא רגליו: הריעו. תרועת שמחה: כפשתים. הנמשלים העבותים בפשתים אשר בערו באש: (טו) לחי חמור

רשי

ללחה שיוצא מן המכה טריה: (טז) חמור חמורתים. בלחי החמור לצבור צבורים רבים. בלועא דחמרא רמיתינון דגורין: (יט) את המכתש. גומא שהשן יושבת בה עשויה כעין מכתשת: עין הקורא. מעין שבא על ידי זעקת הקורא אל ה': (ב) לעזתים לאמר. לאנשי עזה נאמר: ויתחרשו. נכנו עצמן כמחרישים: (ג) ויסעם. ויעקרם ממקומם

רדק

מותר פי' לחה: (טז) חמור חמורתים. צבור וצבורים כמו חמר חמרים וכן שלשה משקלים בזה הענין חמור משקל אחד בשקל שאור יאור והומר מן חומרים משקל אחר בשקל קדש חדש וחמורתים מן חמורה משקל אחר משקל דברה תגורה: (יז) רמת לחי. תרגום ויטלך ורמת ולפי שהשליך הלחי שם קראו רמת לחי:

רלבג

התלים על דרך הנוסח הצבורות הכם ושמם בחומת כפתחים אשר בערו באש. ורוח הגבורה שצרחה עליו היתה בשריגתו אז אסף איש בלחי החמור שמצא ואמר שמשון בלחי החמור הכבשתי אגר וצבורין מהרוגים ואמר חמור חמורתים לזוג שם עם חמור על צד הצחות: (יז) ויהי ככלותו לדבר וישלך הלחי מידו ויקרא למקום ההוא רמת לחי. כי נעשית שם גבורה נפלאה באמצעות לחי החמור. גם שהמקום ההוא שאצלו נעשה המלחמה היה שמו לחי. ונדמה שהוא היה מקום גבוה ולזה נ"כ קראו רמת לחי: (יט) המכתש אשר בלחי. אחשוב שהיה שם סלע דומה למכתש במקום שהיה שמו לחי וע"ד המופת בקע אותו הש"י ויצאו ממנו מים וישת ולהזכיר זה הנס קרא שמו עין הקורא אשר בלחי הרצון בזה שהם היה עין המים אל הקורא לו שהוא שמשון לבוראו לו מהם מים: (כ) והנה זכר שכבר שפט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה ואמר בימי פלשתים להורות שבימי שמשון בכללם היו פלשתים מושלים בישראל אלא שהוא הושיעם מידם תשועת מה: (א) אחר זה ספר שבא שמשון עזה וראה שם אשה פונדקית ובא לביתה ללון שם: (ב) והנה הוגד לבני עזה שבא שמשון שם וארבו לו כל הלילה בשער שהוא ר"ל שהם שמרו השער וארבו לו כל הלילה בזה שאופן להרגו בבקר להשגם שהוא תחת ידם: (ג) והנה שכב שמשון עד חצי הלילה ואז קם ואחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות והסיעם עם הבריח ושמם על כתפיו והעלה אותם על ראש ההר אשר על פני חברון וזה ממה שיורה על שלם

ויכה־בה אלף איש: טז ויאמר שמשון
בלחי החמור חמור חמרתים בלחי
החמור הכיתי אלף איש: יז ויהי
ככלתו לדבר וישלך הלחי מידו
ויקרא למקום ההוא רמת לחי:
יח ויצמא מאד ויקרא אל־יהוה ויאמר
אתה נתת ביד־עבדך את־התשועה
הגדלה הזאת ועתה אמות
בצמא ונפלתי ביד הערלים:
יט ויבקע אלהים את־המכתש אשר־
בלחי ויצאו ממנו מים וישת ותשב
רוחו ויחי על־כן ׀ קרא שמה עין
הקורא אשר בלחי עד היום הזה:
כ וישפט את־ישראל בימי פלשתים
עשרים שנה:

טז א וילך שמשון עזתה וירא־שם אשה
זונה ויבא אליה: ב לעזתים ׀ לאמר
בא שמשון הנה ויסבו ויארבו־לו
כל־הלילה בשער העיר ויתחרשו
כל־הלילה לאמר עד־אור הבקר
והרגנהו: ג וישכב שמשון עד־חצי
הלילה ויקם בחצי הלילה ויאחז
בדלתות שער־העיר ובשתי המזוזות
ויסעם עם־הבריח וישם על־
כתפיו ויעלם אל־ראש ההר אשר
על־פני חברון:

בה אלף גברא: טז ואמר
שמשון בלועא דחמרא
רמיתנון דגורין בלועא
דחמרא. קטלית אלף
גברא: יז והוה כשיציותיה
למללא ורמא לועא מן ידיה
וקרא לאתרא ההוא רמת
לחי: יח וצחי לחדא וצלי
קדם יי ואמר את עבדת
על יד עבדך ית פורקנא
רבא הדא וכען אימות
בצחותא ואתמסר בידא
דערלאי: יט ובזע יי ית
כיפא די בלועא ונפקו
מניה מיא ושתי ותבת
רוחיה וחיא על כן אתקרי
שמה עינא דאתיהיבת
בצלותא דשמשון היא
קימא בלחי עד יומא הדין:
כ ודן ית ישראל ביומי
פלשתאי עסרין שנין:
א ואזל שמשון לעזה וחזא
תמן אתתא פונדקיתא ועל
לותה: ב לעזתאי אתחוה
למימר אתא שמשון הלכא
ואסחרו וכמנו ליה כל
ליליא במעלנא דתרע
קרתא ושתיקו כל ליליא
למימר עד גיהור צפרא
ונקטליניה: ג ושכב שמשון
עד פלגות ליליא וקם בפלגות ליליא ואחד בדשי
תרע קרתא ובתרין ספיא ונטלינון עם עברא ושוי
על כתפוהי ואסקינון לריש טורא דעל אפי חברון:

רדק (המשך)

(יט) אל המכתש אשר בלחי. ת"י ית כיפא דבלועא ירצה דעת התרגם כי סלע היה תחת הלחי והיה הסלע עשוי כמו מכתש לפיכך קראו מכתש. ובנסחא אחרת מצאתי ית ככא דבלועא והוא הגומא שהשן תקועה בתוכה ובנסחא אחרת מצאתי רומא דבלעא ולא ידעתי מה: עין הקורא. כתרגומא עינא דאתיהיבת בצלותיה דשמשון: (כ) וישפט את ישראל בימי פלשתים. פעם בימי פלשתים הימים שפלשתים מושלים בישראל והוא הושיעם מהם אעפ"י שלא היתה תשועתם שלימה: (א) אשה זונה. איתתא פונדקיתא וכבר כתבנו דעת המתרגם בענין רחב הזונה: (ב) לעזתים לאמר. לעזתים הוגד לאמר וכן הוא התרגום לעזתאי איתחוא למימר: ויתחרשו. כתרגומו ושתיקו כל ליליא כלומר עשו עצמן כחרשים כדי שלא ישמע מהם שמשון: (ג) ויסעם. ויסע עמם ועם הבריח כי לא נמצא ממנו מפעל הקל יוצא כי אם בודד וכן

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ב) ויתחרשו פי' נתיעצו בסוד: עד אור הבקר והרגנוהו. פי' נמתין עד אור הבקר והוא מקרא קצר: (ג) ויסיעם עם הבריח. כל פועל קל מזה השרש עומד בעצמו וזה יוצא נאחר כמו הכבד: ע"כ

ויקרא ויאמר בחד פסוק וסי' וירא אהרן ויבן מזבח. ויקרא שמשון אל ה'. ותלך לקחת ויקרא אליה. ויקרא אל ה' ויאמר. ותרו גבי בן הצרפית. ויחל יונה לבוא בעיר. ויקר' אסא אל ת' דד"ה: המכתש ב' בקריאה וסי' הילילו ישבי המכתש. ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי: קורא הקורא י' מלאים בלישנ' בקריאה וסי' במסרה רבתא: עד אור הבקר ו' וסי' ויתחרשו כל הלילה. ונבזת בהם. כי אם נותר לנבל. ולא הגידה לו דבר. עד אחד לא נעדר להם. ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר:

תולדות אהרן בלחי החמור. נדל ד: ויבקע אלהים. שופט ט:

מצודת דוד

טריה. לחי לחה מן חמור: (טז) בלחי החמור. בלחי של חמור עשיתי חמרים והוא לשון הנופל על לשון: הכיתי. הרגתי הוסיף לפרש דבריו: (יז) רמת לחי. ע"ש שהשליך שם את הלחי כי התרגום של וישלך הוא ורמא: (יח) ועתה אמות בצמא. אם אשב פה: ונפלתי. או אפול ביד הפלשתים הערלים אם אבוא העיר לרוות צמאוני: (יט) ויצאו ממנו. בנס נעשה מעין תחת המכתש ויצאו המים דרך הבקע: ותשב רוחו ויחי. אמר בדרך נחמה והפלגה כאלו יצאה רוחו ושבה אח"ז ונעשה חי: שמה. של המעין ההוא: עין הקורא. ר"ל מעין הבא ע"י הקורא לה' אשר היא במקום לחי ר"ל רמת לחי: עד היום הזה. היא שמה אשר נקרא לה: (כ) בימי פלשתים. בימים שמשלו פלשתים בישראל: טז (ב) לעזתים לאמר. לאנשי עזה נאמר: ויסובו. סבבו בעיר לבקשו כי לא ידעו לאיזה בית נכנס: בשער העיר. אלארבו בבואו לצאת מן השער: ויתחרשו. שתקו ועשו עצמם כאלו אינם יודעים ממנו ולבל יהיה נשמר מהם. אז כל הלילה חשבו מחשבות

מצודת ציון

טריה. לחה כמו ומכה טריה (ישעיה א'): (טז) חמור חמורתים. צבור צבורים כמו חמרים חמרים (שמות ח): (יט) המכתש. הגומא שהשן יושב בה עשוי כמכתשת והוא שם כלי שדוכין בו בשמים: עין. מעין: טז (ב) ויתחרשו. ענין שתיקה כמו והחריש לה (במדבר ל') או הוא מענין חרישת המחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): (ג) המזוזות. הם העמודים מלדי הפתח

רדק

וכן ויסע את היתד הארג עם היתד או יהיו אלה הענים פעלים יוצאים והאחרים פעלים עומדים: (ה) ואנחנו נתן לך. בפתח שלא כמנהג והדברים האלה אשר עשתה לו לדעת כחו לא היו ביום אחד אלא היתה שואלת ממנו יום אחד ואחר ימים היתה עוד חוקרת אותו ומציקה אותו בדבריה כמו שכתוב ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים: (ז) יתרים לחים. אשר משכים לחים: וחליתי. כתרגומו ואחלוש: (ט) בהריחו אש. כלומר שינתק בהיותו קרוב לאש שלא ישלוט בו האש אלא מעט בריח. ולדעת יונתן ויו בהריחו על האש שתרגם דארח ביה נורא: (יא) עבותים. יתרים עשוים משלשה חבלים עשם חוקים: (יג) מחלפות. קווצות. עם המסכת. ת״י עם אכסנא במשתיתא ר״ל לארג קווצות ראשו עם היריעה ויהיו ארוגים במה שיש ארוג במסכת ואחר כן לתקוע היתד שלא יתגלגל עמוד העץ שמקפלין בו הארוג ויעמוד בחוזק שלא יוכל לזוז וזהו

יגתק ג׳ וסי׳ כאשר ינתק פתיל. ינתק מאהלו מבטחו. והחוט המשלש לא במהרה ינתק. נעשה ח׳ קמצין וסי׳ נמסר בסדר צו:

תולדות אהרן בנחל שרק. סוסם ע עקדם משר הג כל ענין שמשון ודלילה:

תרגום

ד והוה בתר כן ורחים אתתא בנחלא דשורק ושמה דלילה: ה וסליקו לותה טורני פלשתאי ואמרו לה שדילי יתיה ותחזי במה חיליה רבא ובמה ניכול ליה ונסריניה לעניותיה ואנחנא נתן לך גבר אלף ומאה סלעין דכסף: ו ואמרת דלילה לשמשון חוי כען לי במה חילך סגי ובמה תתאסר לעניותך: ז ואמר לה שמשון אם ייסרונני בשבעא יתרין רטיבין דלא יבישו ואחלוש ואהוי כחד מן בני אנשא: ח ואסיקו לה טורני פלשתאי שבעא יתרין רטיבין דלא יבישו ואסרתיה בהון: ט וכמנא יתיב לה באדרון בית משכבא ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון ופסק ית יתריא כמא דמתפסק חוטא דכתנא דארח ביה נורא ולא אתידע תיליה: י ואמרת דלילה לשמשון הא שקרת בי ומליתא עמי כדבין כען חוי כען לי במה תתאסר: יא ואמר לה אם מיסר ייסרונני בגדילן חדתן דלא אתעבידא בהון עבידתא ואחלוש ואהוי כחד מבני אנשא: יב ונסיבת דלילה גדילן חדתן ואסרתיה בהון ואמרת ליה פלשתאי אתו עלך שמשון וכמנא יתיב באידרון בית משכבא ופסקינון מעל דרעוהי כחוטא: יג ואמרת דלילה לשמשון עד הכא שקרת בי ומליתא עמי כדבין חוי כען לי במה תתאסר ואמר לה אם תשתין ית שבע גדילת רישי עם אכסנא

שופטים טז

ד ויהי אחרי כן ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה: ה ויעלו אליה סרני פלשתים ויאמרו לה פתי אותו וראי במה כחו גדול ובמה נוכל לו ואסרנהו לענתו ואנחנו נתן לך איש אלף ומאה כסף: ו ותאמר דלילה אל שמשון הגידה נא לי במה כחך גדול ובמה תאסר לענותך: ז ויאמר אליה שמשון אם יאסרני בשבעה יתרים לחים אשר לא חרבו וחליתי והייתי כאחד האדם: ח ויעלו לה סרני פלשתים שבעה יתרים לחים אשר לא חרבו ותאסרהו בהם: ט והארב ישב לה בחדר ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון וינתק את היתרים כאשר ינתק פתיל הנערת בהריחו אש ולא נודע כחו: י ותאמר דלילה אל שמשון הנה התלת בי ותדבר אלי כזבים עתה הגידה נא לי במה תאסר: יא ויאמר אליה אם אסור יאסרוני בעבתים חדשים אשר לא נעשה בהם מלאכה וחליתי והייתי כאחד האדם: יב ותקח דלילה עבתים חדשים ותאסרהו בהם ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון והארב ישב בחדר וינתקם מעל זרעתיו כחוט: יג ותאמר דלילה אל שמשון עד הנה התלת בי ותדבר אלי כזבים הגידה לי במה תאסר ויאמר אליה אם תארגי את שבע מחלפות ראשי עם המסכת:

רשי

ממקומם: (ז) יתרים. חבלים דקים: (ט) ולא נודע כחו. לא הוצרך להתחזק בנתקו אותם: (יא) בעבותים. חבלים גסים: (יג) מחלפות. קווצות שלוריי״ש בלע״ז. עם המסכת. עץ שהגרדי מוסך בו את השתי ושם העץ

רלבג

עולם גבורתו: (ד) אחר כן ספר שאהב אשה בנחל שורק מבנות פלשתים ושמה דלילה וידמה שגיירה תחלה כמו שארז״ל: (ה) ועלו אליה סרני פלשתים והשיאוה לפתות את שמשון שיודיעה במה כחו גדול ובמה יוכלו לאסור אותו לענותו והתל בה ג״פ ואחר זה הציקתהו בדבר עד שהגלה אותו עם שהנזר היתה מונעת ממנו בעת שהיו יגלו תקפו כמו שארז״ל ולזה קצרה נפשו למות והקצרה נפשו למות או הגיד לה את כל לבו והיה זה סבה שנפל ביד פלשתים ונקרו עיניו ואסרוהו בנחשתים והיה טוחן בבית האסורים כמנהג האסורים שהיו

מצודת ציון

הפתח מזה ומזה: ויסעם. מל׳ נסיעה ר״ל עקרם ממקומם: (ה) פתי. ענין הסתה והרבות דברים: ואסרנוהו. מלשון מאסר: לענותו. מלשון עינוי: (ז) יתרים לחים. חבלים משכשים לחים כמו יתרי פתח (איוב ל׳): חרבו. יבשו כמו חרבו המים (בראשית ח׳): וחליתי. ת״י ואחלוש: (ט) וינתק. ענין הפסקה והקריעה לבנים וכן נתקו מוסרות (ירמיה ה׳): פתיל. חוט כפול ושזור כמו ופתיל תכלת (במדבר י״ט): הנערת. הוא פסולת הפשתן המנוערים ומשליכים ממנה בעת הנפוץ כמו והיה החסון לנעורת (ישעי׳ א׳) ור״ל הוא המנוער מהפסולת שהוא נוח להשרף בקל: בהריחו. מל׳ ריח ועל דרך הרחבה והמליצה יאמר: (י) התלת. ענין לעג והתול כמו אל יוסף פרעה התל (שמות ח׳): (יג) תארגי. מל׳ אריגה: מחלפות. הם קווצות ונקראו שער הראש ועל שי יוחלפו בהתגלחם יקראו מחלפות: המסכת. הוא השתי בהיות מסודר ערוך על יתד הארג והמשנה כנגע׳ בנגע ״השתי׳ ובמסכת בשתי

מצודת דוד

מחשבות איך להמיתו: לאמר. ואמרו נמתין עד אור הבוקר שבואו לצאת דרך השער ונהרגנו אז: (ג) ויאחז. כי אנשים נעולות: ויסעם. עקרם ממקומם עם הבריח שהבריח לנעול הדלתות: (ה) פתי אותו וראי. ר״ל פתהו שיאמר לך ואל תאמין בו עד שתראה בנסיון שתאסר אותו: במה. בעבור מה גדול כחו כ״כ ובמה ייתש כוחו לשנוכל לאסרו ולענות אותו ביסורים: איש. כל איש ואיש מאתנו: (ו) ובמה תאסר. באיזה דבר תאסר לשיוכל מי לענותך לבל תוכל לנתק המאסר ודבריה כאומר הראה לי חיבה יתירה וגלה אלי מצפוני לבך: (ז) אשר לא חרבו. כפל הדבר לתוספת ביאור: כאחד האדם. כשאר כל אדם: (ח) ותאסרהו בהם. לנסות אם אמת הדבר: (ט) והאורב יושב. שאם תראה שאמת הדבר יתפשוהו: ותאמר אליו. אחר שאסרה אותו אמרה לו אתה שמשון פלשתים באו עליך בכדי שיתחזק לנתק היתרים ואם ינתקם תאמר שלנסותו עשתה ואם לא יוכל לנתקם הרי האורב מוכן: בהריחו אש. ר״ל כשהוא קרוב אל האש ורק מריח את האש והוא מלי מליצה. ולא נודע כחו. לא היה נודע בזה תכלית גבול כחו כי לדבר קל היה נחשב למול כחו ובקלוי נתקם: (י) עתה הגידה. אמיתת הדבר: (יג) עד הנה וכו׳. ר״ל אם ראית להתל בי בדבר שחוק כן עד הנה התלת בי ועשית את שלך אבל עתה הגידה לי האמת ואל תוסיף התל בי: שבע מחלפות. שבעה תלתלי הראש כי נזיר היה וגדל שער ראשו: עם המסכת. עם השתי המסודר לאריגה ור״ל כאשר תעשה כזאת אז יותש כחי ובכל דבר אשר תאסרני לא אוכל לנתקם מעתה:

ותתקע

והיא פעמים כן: (יד) את היתד הארג. חסר הנסמך ר"ל היתד יתד הארג או בא הסמיכות על הי"א הידיעה כלשונות הקדש והדומים לו והארג הוא שם הכלי שמקפל האורג הבגד לפניו כשארגו ות"י אכסין דגרדאין והוא בשש נקודות: (טז) ותאלצהו. רפה הלמ"ד ודינו להדגש ופירושו ותאלצהו ותקצר נפשו למות. אמרו רז"ל בלשון נקיה שהיתה שומטת כל מתחתיו: (יח) כי הגיד לה את כל לבו. מהיכן ידעה אמרו רז"ל יודעת היתה אותה הרשעה באותו הצדיק שלא היה מוציא שם שמים לבטלה וכיון שאמר נזיר אלהי' אני ידעה שהגיד לה את כל לבו ויש לפרש כי הכירה בדבריו כי אמת אמר לה כי אמר לה הסבה שבעבורו היה לו הכח ואמר וסר ממני כחי ולא אמר כן בשלשה פעמים אלא והליתי כלומר יחלוש כחי מחוזק שיהיה אך בפעם הזאת אמר וסר ממני כחי: עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו. לה כתיב וקרי לי והכתיב דברי השליח שאמר לסרני פלשתים והקרי דברים שנותנה לשליח: (יט) ותישנהו. וכן עשתה בכל הפעמים שאסרה אותו היתה מישנתו תחלה כדי שלא ירגיש באסרה אותו וזה הוא שאמר בפעם השלישית ויקץ משנתו ויסע את היתד הארג ואת המסכת: ותקרא לאיש. לאיש המגלח. ופירוש ותגלח צותה לו שיגלח והוא יוצא לשליש' או לקחה היא המספרים מיד האיש וגלחה אותו: ותחל לענותו. אף על פי שגלחה אותו והוא ישן הרגיש בעצמו ענוי וחלוש כשגלחה אותו: (כ) אצא כפעם בפעם ואנער. כמו שהיה עושה בכל פעם ופעם שהיה מקיץ משנתו ומתחזק כן חשב לעשות הפעם הזאת ולהתחזק ופי' ואנער מהשינה: והוא לא ידע. והלא הגיד לה כל לבו ודעתו היה כאשר יגלח יסור כחו ממנו כמו שאמר וסר ממני כחי ואם כן היאך אמר והוא לא ידע אלא ששכח בשנתו מה שאמר לה וחשב שהיה זאת הפעם כפעמים האחרות ולא הכיר שסר כחו מעליו שעדין לא נעור משנתו משלם או פי' והוא לא ידע שסר ממנו כחו אבל לא ידע כי ה' סר מעליו כי חשב שאף על פי שסר ממנו כחו שיעזרהו האל בפעם הזאת שלא יפול ביד פלשתים: (כא) בנחשתים. כתרגומו בשלשלן דנחש: ויהי טוחן. נראה כי מנהג הארצות ההם בזמן ההוא להיות ריחים בבית האסורים להיות מתפרנסים מהטחינה האסורים שהיו בנחשתים ואין להם מלאכה אחרת

יד וַתִּתְקַע בַּיָּתֵד וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים
עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיִּיקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיִּסַּע
אֶת־הַיְתַד הָאֶרֶג וְאֶת־הַמַּסָּכֶת׃
טו וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֵיךְ תֹּאמַר אֲהַבְתִּיךְ
וְלִבְּךָ אֵין אִתִּי זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
הֵתַלְתָּ בִּי וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִּי בַּמֶּה כֹּחֲךָ
גָדוֹל׃ טז וַיְהִי כִּי־הֵצִיקָה לּוֹ בִדְבָרֶיהָ
כָּל־הַיָּמִים וַתְּאַלְצֵהוּ וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ
לָמוּת׃ יז וַיַּגֶּד־לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וַיֹּאמֶר
לָהּ מוֹרָה לֹא־עָלָה עַל־רֹאשִׁי כִּי־
נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי אִם־
גֻּלַּחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כֹחִי וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי
כְּכָל־הָאָדָם׃ יח וַתֵּרֶא דְלִילָה כִּי־הִגִּיד
לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא
לְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים לֵאמֹר עֲלוּ הַפַּעַם
כִּי־הִגִּיד לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וְעָלוּ אֵלֶיהָ
סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעֲלוּ הַכֶּסֶף בְּיָדָם׃
יט וַתְּיַשְּׁנֵהוּ עַל־בִּרְכֶּיהָ וַתִּקְרָא לָאִישׁ
וַתְּגַלַּח אֶת־שֶׁבַע מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ
וַתָּחֶל לְעַנּוֹתוֹ וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו׃
כ וַתֹּאמֶר פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיִּקַץ
מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֵצֵא כְּפַעַם בְּפַעַם
וְאִנָּעֵר וְהוּא לֹא יָדַע כִּי יְהוָה סָר
מֵעָלָיו׃ כא וַיֹּאחֲזוּהוּ פְלִשְׁתִּים
וַיְנַקְּרוּ אֶת־עֵינָיו וַיּוֹרִידוּ אוֹתוֹ עַזָּתָה
וַיַּאַסְרוּהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית

דְמַשְׁתִּיתָא׃ יד וְתָקְעַת
בְּסִכְּתָא וַאֲמַרַת לֵיהּ
פְּלִשְׁתָּאֵי אֲתוֹ עֲלָךְ שִׁמְשׁוֹן
וְאִתְּעַר מִשְּׁנְתֵיהּ וּנְטַל יָת
אַכְסַן דְגַרְדָאִין וְיָת
מַשְׁתִּיתָא׃ טו וַאֲמַרַת לֵיהּ
אֵיכְדֵין תֵּימַר רְחִמְתִּיךְ
וְלִבָּךְ לֵית עִמִּי דְנַן תְּלָת
זִמְנִין שַׁקַּרְתָּא בִּי וְלָא חַוִּיתָ
לִי בְּמָה חֵילָךְ סַגִּי׃ טז וַהֲוָה
כַּד אֲעִיקַת לֵיהּ בְּפִתְגָמָהָא
כָּל יוֹמַיָּא וּדְחַקְתֵּיהּ וַעֲקַת
נַפְשֵׁיהּ לִמְמָת׃ יז וְחַוִּי לַהּ
יָת כָּל לִבֵּיהּ וַאֲמַר לַהּ
מִסְפַּר לָא עֲדָא עַל רֵישִׁי
אֲרֵי נְזִירָא דַיְיָ אֲנָא מִבִּטְנָא
דְאִמָּא אִם אִתְגְּלַח וְיֶעְדֵּי
מִנִּי חֵילִי וְאֶחְלוּשׁ וְאֶהֱוֵי
כְּחַד מִן בְּנֵי אֱנָשָׁא׃
יח וַחֲזָת דְלִילָה אֲרֵי חַוִּי
לַהּ יָת כָּל לִבֵּיהּ וּשְׁלַחַת
וּקְרַת לְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי
לְמֵימַר סְקוּ בְּרַם זִמְנָא
הָדָא אֲרֵי חַוִּי לִי יָת כָּל
לִבֵּיהּ וּסְלִיקוּ לְוָתַהּ טוּרְנֵי
פְלִשְׁתָּאֵי וְאַסִּיקוּ כַסְפָּא
בִּידֵיהוֹן׃ יט וְאַשְׁכְּבְתֵּיהּ
עַל בִּרְכָּהָא וּקְרַת לְגַבְרָא
וּגְרַעַת יָת שְׁבַע גְּדִילַת
רֵישֵׁיהּ וּשְׁרִיאַת לְעַנְיוּתֵיהּ
וַעֲדָא חֵילֵיהּ מִנֵּיהּ׃
כ וַאֲמַרַת פְּלִשְׁתָּאֵי אֲתוֹ
עֲלָךְ שִׁמְשׁוֹן וְאִתְּעַר מִשְּׁנְתֵיהּ וַאֲמַר אֶפּוֹק כִּזְמַן בִּזְמַן וְאִתְגַּבַּר וְהוּא לָא יְדַע אֲרֵי גְבוּרְתָּא דַיְיָ עֲדַת מִנֵּיהּ׃
כא וַאֲחָדוּהוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְנַקַּרוּ יָת עֵינוֹהִי וְאַחִיתוּ יָתֵיהּ לְעַזָּה וַאֲסָרוּהוּ בְּשַׁלְשְׁלָן דִנְחָשׁ וַהֲוָה טָחֵין רֵחַיָּא בְּבֵית

טנץ אשובליא מסכת אורסלא בלע"ז: (טז) ותאלצהו. דחקתו ואין לו דמיון: (יח) ותרא דלילה כי הגיד לה. נכרין דברי אמת: (יט) ותקרא לאיש. לשלוחן של סרנים: (כא) ויורידו אותו עזתה. מקום תחלת קלקולו: ויהי טוחן. בריחים מלאכה כבדה ורבותינו פירשו מה שפירשו:

פי' רבי' ישעיה

(יד) ויסע את היתד הארג. ויסע יוצא באחר. כמו ויסעם. וה"א של היתד יתירה: (טז) ותאלצהו. מן הכבד ונפל הדגש לסקל: (יח) כי הגיד לה את כל לבו. שספר לה את כל הענין למה תלוי כחו בשערותיו ע"כ:

ולבך ה' בקריאה וסי' איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי. כי אין עיניך ולבך. ולבך תשית לדעתי. עיניך יראו זרות. אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר: ראשי כ"ד בקריאה וסי' במסרה רבתא: ויאסרהו ג' בקריאה וסי' וינקרו את עיניו. וילכדו את מנשה בחחים דד"ה. בשנים עבותים. ונמסר גם בלך לך:

תולדות אהרן כי סליקא לו. סוטה ט (כתובות ל): נזיר אלהים. סוטה ט: אם גולחתי. ברכות ט: ותרא דלילה. סוטה ט: ויסר כחו. סוטה ט י: והוא לא ידע. סוטה ט: ויאחזוהו. סוטה ט: ויורידו אותו. סוטה ט: ויהי טוחן. סוטה י:

מצודת דוד

(יד) ותתקע ביתד. אחר שארגה המחלפות אשר השכבה שבזה יותן כחו בקשה לנסות הדבר ותקעה המחלפות כשהם ארוגים עם המסכת לתחבם בחוזק רב סביב יתד הארג לראות אם יוכל לשמטם: ויקץ משנתו. כי מה שאסרתו בתחלה ביתרים ובעבותי' עשתה בהיותו נעור אולם לארוג תלתלי הראש לא היה מניח אם היה נעור שהרי הנזיר אסור אפילו לסרוק ראשו פן יתלוש השער ולזה ארגם בהיותו ישן: ויסע. הסבה לשמוט שער ראשו עקר היתד עם המסכת הכרוך בו בהארג עם שער ראשו: (טו) ולבך אין אתי. ר"ל אהבתך מן השפה ולחוץ ולא בלב שלם: (טז) הציקה. צערה אותו בדברים כל יום ויום: ותאלצהו. אמרז"ל שהיתה שומטת עצמה מתחתיו בשעת התשמיש: ותקצר נפשו למות. לא היתה דעתו רחבה עליו עד כי היה קרוב למות: (יז) כל לבו. כל מצפון לבו: אם גלחתי. כאשר אתגלח יסור כחי הרב: (יח) ותרא וכו'. כי נכרין דברי אמת על כי ראתה אותו נוהג מידות. עלו הפעם. ר"ל בואו והבו שכרי: הכסף. שהבטיחו לה בשכרה: (יט) לאיש. למי שדרכו לגלח: ותגלח. ע"י מצותה אשר צותה לגלח: ותחל לענותו. גילות השער יקרא התחלת העינוי כי בזה סר כחו ומוכן הוא להיות מעונה ביד פלשתים: (כ) ויאמר. חשב לומר אלא גם עכשיו כמו בפעמים הקודמים ואתחזק לנעור מהשינה ולהראות גבורות ולזה לא ברח מפניהם: כי ה' סר. בהגלח שער ראשו סר ה' מעליו וסר כחו: (כא) ויהי טוחן. ברחים של יד והיא מלאכה כבדה

מצודת ציון

יקבה מוכן כמו והמוכן והפועם שתי כתי נירין (שבת ע"ג): (יד) ותתקע. ענין נעילה בחוזק רב כמו ותתקע את היתד (לעיל ד'): ביתד. הוא יתד הארוג והוא מן עגול שלפני האורג יכרוך עליו בגלגולו את חוטי השתי המסודר לאחר האריגה ובמשנה נקרא כובד שהאחון (שבת קי"ג): ויקץ משנתו. ענין הערה מהשינה. ויסע. עקר ממקומו: (טז) הציקה. מל' צוקה וצרה: ותאלצהו. ת"י ודחקתיה ואין לו דומה במקרא: (יז) מורה. תער: (יט) ותישנהו. מל' שינה: ותחל. מל' התחלה: (כ) ואנער. ענין טילטול והתעוררות רב וכנגבור': (כא) וינקרו. נקבו כמו מקבת בור נקרתם ישעיה

רד"ק

אחרת להתפרנס שם אלא שבמחינה בריחים וכן הוא אומר בתורה עד בכור השפחה אשר אחר הריחים ואמר עד בכור השבי אשר בבית הבור ידמה כי הכל אחד והשבויים טוחנים היו בבית הסהר ודרך הדרש רחוק בזה שפירשו כמו תטחן לאחר אשתי שכל אחד היה מביא אשתו לו שתתעבר ממנו וכי מה תועלת היה להם בזה והלא סר ממנו כחו וכן ת"י על דרך פשוטו והיה טוחן בבית רחיא : (כב) ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח . כמו שגלחו שבע מחלפות ראשו כן החלו לצמוח והטעם בספור בזה לפי מה שאומר ויאמר שמשון אל הנער שחשב שמשון שישוב לו כחו עם שערו ואמר לנער שימישהו את העמודים כי חשב כיון שצמח ראשו זה היה סבת השבת כחו אליו בעזר האלהים : (כג) לדגון אלהיהם ולשמחה . מקור בשקל ליראה את ה' : (כד) חללנו . לשון רבים ואעפ"י שהוא בלא יו"ד : (כה) כי טוב. כי טוב כתיב וקרי כטוב והענין אחד : האסירים . כתיב ביו"ד וקרי האסורים בוי"ו והענין אחד זה תואר וזה פעול : (כו) והימשני . כתיב שרשו ימש והמישני קרי שרשו מוש והענין אחד כמו ייטב וטוב וענינו ענין הסרה אל הדבר כמו לא ימיש עמוד הענן לא ימיש מתוך האהל שהם ענין הסרה אלא שאלו פעלים עומדים וזה פועל יוצא ואלו ענין ריחוק מפני שהם דבקים עם מ"ם וזה ענין קרוב מפני שהוא דבק עם את כמו אל במקומות : ואת העמודים . כמו ואל וכמוהו ואת בית ה' אני הולך ואחרים זולתו וי"ת אותו ענין מישוש וכן ת"י ואמישני ומוש וממש בענין אחד ולזה הפירוש יהיה כמשמעו : (כח) נקם אחת . סמוך נקם אחת משתי עיני כלומר מאחת משתי עיני אנקם מהם ובדרש אמר רבונו של עולם תן לי שכר עיני אחת בעוה"ז ושכר עיני אחרת תהא שמורה לי ומתוקנת לעתיד לבא ורפיות ת"א משתי על סנכונה כי כל אות נע"ד כס"ת אחר שוא נע רפה לבד ממלת שתי שתים שנקראת דגש ואנשי מזרח קוראים אותם באות גנובה אשתי אשתים להיות השוא נח : (כט) וילפת. כמו וילפתו ארחות דרכם כמו וישה מן ויחרד האיש וילפת ילפתו ארחות דרכם שהוא

האסירים: ק' האסורים
כב ויחל שער ראשו לצמח כאשר גלח:
כג וסרני פלשתים נאספו לזבח זבח גדול לדגון אלהיהם ולשמחה ויאמרו נתן אלהינו בידנו את שמשון אויבנו:
כד ויראו אתו העם ויהללו את אלהיהם כי אמרו נתן אלהינו בידנו את אויבנו ואת מחריב ארצנו ואשר הרבה את חללינו:
כה ויהי כי טוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו ויקראו לשמשון מבית האסירים ויצחק לפניהם ויעמידו אותו בין העמודים: כטוב קרי; ק' האסורים
כו ויאמר שמשון אל הנער המחזיק בידו הניחה אותי והימשני את העמדים אשר הבית נכון עליהם ואשען עליהם: והמשני קרי
כז והבית מלא האנשים והנשים ושמה כל סרני פלשתים ועל הגג כשלשת אלפים איש ואשה הראים בשחוק שמשון:
כח ויקרא שמשון אל יהוה ויאמר אדני יהוה זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים:
כט וילפת שמשון את שני עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם ויסמך עליהם אחד בימינו ואחד בשמאלו:
ל ויאמר שמשון תמות נפשי עם פלשתים ויט בכח ויפל הבית על הסרנים

תרגום

אסיריא: כב ושרי שער רישיה לצמחא בתר דאתגלח: כג וטורני פלשתאי אתכנישו לדבחא דבח רבא לדגון טעותהון ולחדוא ואמרו מסרת דחלתנא בידנא ית שמשון בעיל דבבנא: כד וחזו יתיה עמא ושבחו ית טעותהון ארי אמרו מסרת דחלתנא בידנא ית בעיל דבבנא וית מחריב ארענא ודי מסגי ית קטילנא: כה והוה כד שפר לבהון ואמרו קרו לשמשון ויתחיך קדמנא וקרו לשמשון מבית אסיריא וחייך קדמיהון ואקימו יתיה בין עמודיא: כו ואמר שמשון לעולימא דמתקיף בידיה שבוק מני ואמישני ית עמודיא דביתא מתקן עלויהון ואסתמיך עלויהון: כז וביתא מלי גבריא ונשיא ותמן כל טורני פלשתאי ועל אגרא כתלתא אלפין גברא ואתתא דחזן בחוכא דשמשון: כח וצלי שמשון קדם יי ואמר יי אלהים ייעול דכרני קדמך ותקפני כען ברם זמנא הדא יי ואתפרע פורענותא חדא מתרתי עיני דנקרו לי פלשתאי: כט ואחד שמשון ית תרין עמודי מציעאי דביתא מתקן עלויהון ואסתמיך עלויהון חד בימיניה וחד בסמליה: ל ואמר שמשון תמות נפשי עם פלשתאי ונגד בחילא ונפל ביתא על

רש"י

(כה) בין העמודים . אשר הבית נכון עליהם : (כו) והמישני . סופלי"ר בלע"ז כמו אולי ימושני : (כח) זכרני נא . זכור כ' שנה ששפטתי את ישראל ולא הטרחתי לאחד מהם להעביר לי מקל זה ממקום למקום : נקם אחת משתי עיני . ושכר עין השנית תהא לי לעולם הבא וכאן פרע לי שכר אחת מהן : (כט) וילפת . ויאחז אונגרליא"ה בלע"ז כמו ויחרד

רלב"ג

שהיו מוחנים שם מיני התבואה להשתעבד בהם : (כג) והנה סרני פלשתים חשבו לתת תודה לאלהיהם על אשר נפל בידם שמשון אויבם ומחריב ארצם והיה זה סבה שקראו לשמשון שיצחק לפניהם כדי שיראוהו כלם ויתבאר להם מה הגיע להם מהטוב בנפלו בידם : (כו) והנה סבב שמשון עם הנער המחזיק אותו שיביאהו למשש העמודים אשר הבית נכון עליהם למששם כדי שישען אליהם : (כח) וקרא שמשון לשם ית' שיחזקהו בפעם הזאת להנקם מאויביו שנקרו עיניו ושמע השם לקולו ובחר שמשון למות עם פלשתים כדי שינקם מהם : (כט) והנה הטה שמשון שני עמודי התוך אשר הבית

תולדות אהרן ויצחק לנו. ע"ג ע : זכרני נא : סוטה י : נקם אחת . (סוטה יז) : תמות נפשי . יבמות קך סנהדרין קי ע"ג כה :

ולשמחה ג' בקריאה וסי' לדגון אלהיהם ולשמחה . צום הרביעי וצום . ולשמחה מה זה עשה : ויהללו ד' בקריאה וסי' ויראו אותה שרי פרעה . ויראו אתו העם דשמשון . גם הצני נערתי עד לשמחה : כטוב ד' בקריאה וסי' ויהי כי טוב לבם כן כתיב . גפן בוקק ישראל פרי . כטוב לב אמנון . כטוב לב המלך ביין : ויצחק כל לישנ' שחוק כתיב ש' במ"ב כתיב צ' וסי' ויצחק לפניהם . תהית לצחק וללעג . וכל אורייתא דכוו' כתיב צ' : תמות ג' בקריאה וסי' תמות נפשי עם פלשתים . תמות נפשי מות ישרים . תמות בנער נפשם וחיתם . והד ותמת בצמא . והד את פלגשי ענו ותמת ונמסר גם בסדר בלק :

מצודת ציון

(ישעי' נ"ח) : בנחשתים . בשלשלאות נחושת : (כב) ויחל . מל' התחלה : לצמח . הוא מגדל מגדל : (כד) ויהללו . ושבחו : מחריב . מל' חורבן וכליון : (כו) המחזיק . האוחז : והמישני . מל' משוש ונגיעה כדבר מה כמו ידיהם ולא ימישון (תהלים קט"ו) : נכון . נשען על מכונו : (כט) וילפת . ענין אחיזה כמו ויחרד האיש וילפת (רות ג') : התוך . האמצעית כמו והעיר בתוך (במדבר ל"ה) : חלית

מצודת דוד

כבדם ובזויה : (כב) כאשר גלח . כמספר שבע המחלפות אשר גלח : (כג) לזבוח וכו' . בחשבם שהפיל אלהם מסר את שמשון בידם : ולשמחה . גם בעבור השמחה נאספו לשמוח ברבת עם : ויאמרו וכו' . בעת זבחם לפ"ג ובשמחת' אמרו נתן וכו' : (כד) ויראו אותו . ראוהו מרחוק כשהוא בבית האסורי' : (כה) כטוב לבם . באכיל' ושתיה : וישחק לנו . ר"ל ישמ' אותנו בספור גבורותיו וכדומה : ויצחק . שמח לפניהם כדרך שמשמח : (כו) המחזיק בידו . על כי נקרו עיניו היה מי מחזיק בידו ומוליכו הדרך אשר ילך בה : הניחה אותי הרף ידך ממני בכדי שאוכל למשש בידי את העמודים וכו' בכדי שאשען עליהם : (כח) האלהים . ר"ל חזקני נא אתה אלהים : נקם אחת . עוד פעם אחת אנקום מפלשתים על מה שנקרו שתי עיני . ורז"ל אמרו שאמר מה שנקרו עין אחת אנקום והשנית תהיה שמורה לעוה"ב : (כט) וילפות . אחז העמודים וסמך ידו עליהם : אחד . עמוד אחד אחז בימינו וכו' : (ל) תמות וכו' . אהיה נסרת עמהם ר"ל כ"כ אני חפץ במיתתם עד שאהרג עצמי עמהם : ויט . הטה העמודים

ויחרד האיש וילפת נאחז כורעות

וְעַל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בּוֹ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים אֲשֶׁר הֵמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הֵמִית בְּחַיָּיו׃ לא וַיֵּרְדוּ אֶחָיו וְכָל־בֵּית י"ב אָבִיהוּ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלוּ וַיִּקְבְּרוּ ז' י"ב חס' בספר אוֹתוֹ בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל בְּקֶבֶר מָנוֹחַ אָבִיו וְהוּא שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים שָׁנָה׃

טוּרְנַיָא וְעַל כָּל עַמָא דִי בֵיהּ וַהֲווֹ קְטִילַיָא דִי קְטַל בְּמוֹתֵיהּ סַגִיאִין מִדִי קְטַל בְּחַיוֹהִי׃ לא וּנְחָתוּ אֲחוֹהִי וְכָל בֵּית אֲבוּהִי וּנְטָלוּ יָתֵיהּ וּסְלִיקוּ וּקְבָרוּ יָתֵיהּ בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל בְּקִבְרָא דְמָנוֹחַ אֲבוּהִי וְהוּא דָן יַת יִשְׂרָאֵל עַסְרִין שְׁנִין׃

וכל בית י"ב וסי' נמסר בהאי סיפרא סימן ט'. אביהו ז' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י"ד:

תולדות אהרן והוא שפט (סוטה י).

רד"ק

שהוא ענין הסמוך והנטיה: (לא) והוא שפט. ובספרי אמר למעלה וישפט את ישראל אלא למעלה אמר וישפט אחר התשועה שנעשית לו בעין הקורא כאלו אז מת כי לא נעשית לו אחר כן תשועה אבל כחלה מפלתו ולא היתה לו אלא במותו ועכשיו כשמת אמר והוא שפט את ישראל כמו שאמר בכל שופט ושופט ויש בו דרש למה נאמר שני פעמים כי שפט את ישראל עשרים שנה אמר ר' אחא מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו עשרים שנה לאחר מותו

רלבג

הבית נכון עליהם וכבר נסמך עליהם א' בימינו ואחד בשמאלו והטה אותם בכח בדרך שנפל הבית על הסרנים ועל כל העם עד שכבר המית במותו רבים מאשר המית בחייו: (לא) והנה זכר אחר זה פעם שנית שהוא שפט את ישראל עשרים שנה להורות כי הזמן שישב בארץ פלשתים נכלל באלו הכ' שנה:

והתועלות המגיעות מזה הספור הן אלו: הראשון לפרסם מה שנפלו בו ישראל מהרע תכף שהרשיעו לעבוד את אלהי הגוים אשר הפילם השם ביד ישראל עד שהגיעה הפיה רעתו ורצצו פלשתים ובני עמון את ישראל והתמיד השעבוד הזה החזק שמנה עשרה שנה עד ששבו אל ה' בכל לבם כי בזה תתקיים אמונת ההשגחה והגמול והעונש אשר היא גדולה שבפנות התוריות ולזאת הסבה גם כן זכר כאשר שבו אל ה' בכל לבם נעזרו מאת הש"י להכניע אויביהם: השני הוא להודיע שאין ראוי לרדוף החלושים כי אין בהעדר עזרתם הלא תראה מה שקרה לזקני גלעד שרדפו יפתח בעבור אחיו שהיו קרוביהם וגרשוהו מהסתפח בנחלתו ולסוף הענין נצרכו אליו שיהי' מושל עליהם: השלישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה דבר מה לתקות גמול שיעשה דבריו בחכמה באופן שיגיע לו הגמול אחר עשותו המעשה ולזה רצה יפתח שישימו זקני גלעד ה' עד ביניהם על תנאיהם כדי שיתברר לו שלא יהתלו בו אחר נצחו זו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד שיהיה להם לקצין והיה מלחמת בני עמון והיה זה במצפה שהיה מקום שהיו מתקבצים בו ישראל תמיד כי נגלו בו דברים נפלאים כאלו ויאף ה' שם: הרביעי הוא להודיע שאין ראוי להלחם עם האנשים אם לא היתה שם סבה ראויה תביא על זה ועל זה ספר שאלה יפתח מה שאלה לבני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון תחלה כי בסבת החמס שעשו לו ישראל בארץ הזאת שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין נתבאר שלא היתה שם סבה ראויה לזה ואמר יפתח שישפוט הש"י ביניהם כי על היה עושה לו מלך בני עמון ונמשך מזה שכבר נצחהו יפתח והכה בבני עמון מכה רבה מאד: החמישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה עניניו בחכמה ובהתישבות כדי שלא תשיגהו על זה החרטה הלא תראה כי יפתח מהר לנדור נדר לה' בזולת התישבות והשיגתהו החרטה כי היה ראוי שיתישב תחלה אם היה שתצא בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדש לה' דבר אחר זולתה ולא ימנע ממנה פרי בטן: הששי הוא להודיע שראוי למי שיבקש טוב מה מהש"י שידור לו נדר מה כדי לפרסם בלב האנשים כי כל הטובות מאתו ולזה זכר כי יפתח נדר לה' אם יתן בני עמון בידו: השביעי הוא להודיע שמי שנדר לה' יתחייב לו שיקיימהו ואע"פ שיכבד לו מאד הלא תראה כי יפתח בעבור שפצה פיו לה' הוכרח לקיים את נדרו אע"פ שהיה הדבר לו בתכלית הקושי. והנה יש לשואל שישאל איך לא נשאל יפתח על נדרו כי כבר היה סימתם קיים והוא היה יודע פי' התורה בשלמות ואפשר שנאמר שלא היה יודע יפתח שיש לנדרים היתר גם לא ידעו זה או אחד מאנשי גבולו כי כבר נשקעו כלם בנמוסי הגוים ההם ועזבו את התורה ימים רבים והנה החכם אין לו להתיר את הנדרים אלא כשישאל הנודר היתר לנדרו להיותו מתחרט בנדר. ואפשר שנאמר כי בקיום זה הנדר פרסום הנס שעשה לו הש"י היה בלתי ראוי שיתחרט יפתח על זה הנדר לפי מה שחשב: השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקנא לחברו בראותו שהגיע ממנו פועל טוב כשלא קרא לו בעשיית הטוב ההוא כדי שיהיה נקרא על שמו ג"כ זה הפועל הטוב הלא תראה כי בני אפרים היו מקנאים על יפתח כשלא קרא להם ללכת עמו וקרה להם מפני זה מהרע מה שקרה: התשיעי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר ויגמול רע תחת טוב הלא תראה כי בני אפרים שהיה להם להכיר הטוב שבא להם ע"י יפתח ולגמול להם חסד על זה כשחשבו לגמול להם רע תחת טוב שעשה להם נמשך להם מהרע הנפלא מה שסופר בזה הספור עד שנפל מבני אפרים מ"ב אלף: העשירי הוא להודיע שאין ראוי לבעלי היכולת לגנות החלושים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין גלעד פליטי אפרים על צד הבזוי והאבן שמאסו היתה לראש פנה וקעקעה את בניינם החזק: הי"א הוא להודיע שראוי שתלך האשה אחר בעלה ולא ימנענה מזה גדלות בית אביה לזה זכר אבצן עם היותו גדול שכבר שלח שלשים בנות החוצה: הי"ב הוא להודיע עוצם ההשגחה האלהית בענין שמשון בעבור ישראל וזה כי מפני שנגלה לשם ית' שסופו ללקות בדבר הנשים התחכם למנעו מזה כפי היכולת ולזה היה נזיר אלהים מן הבטן ונמנע ממנו התגלחת להוסיף לו כח באופן שתשלם לו ההצלה מצד הגבורה אם לא יוכל לכבוש יצרו מבנות הפלשתים והוזהרה אמו שתנהג קצת דיני הנזירות בעודה הרה ממנו לזאת הסבה בעינה ומן הנראה בזאת ההשגחה היתה עוד מצד תפלת הנביא יעקב שאמר לישועתך קויתי ה' וזה שכשראה הרע הראוי לבא לשמשון לסוף הענין מפלת הבית. אמר שהוא מקוה מהש"י יושיעהו מזה על דרך ההשגחה: הי"ג הוא להודיע שראוי לחקור בדברים המישרים לתכלית מה שאפשר כדי שיגיע מהם התכלית הדרוש ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת הש"י שישוב לו איש האלהים אשר שלח כדי שתשלם לו הידיעה מה יהיה משפט הנער ומעשהו ומי הוא זה האיש אם הוא ראוי לסמוך עליו: הי"ד הוא להודיע ולפרסם ענין המופתים אשר יעשה הש"י ע"י נביאיו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר זה המופת שנעשה בפני מנוח ואשתו בעליית המלאך בלהב המזבח ומופת שמשון במה שהסירו מעל ידיו ובקע המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים להציל שמשון מצמאה החזק שהיה לו: הט"ו הוא להודיע שכבר תקשה מאד הבנת המלאך ולזה חשב מנוח שימות כשהשיגו מלאך השם וכן זכר זה גדעון והיה זה כן כי כשהשיג השכל אשר לנו המציאות הרוחני ידמה שיתחייב שידבק בו וישאר הגוף מת אם לא ילוה לו עזר אלהי: הט"ז הוא לפרסם קיום יעודי השם ולזה התחיל לספר הגבורה שעשה שמשון מדבר כפיר האריה ולקחו האשה שלקח בתמנתה שהיתה סבה להפיל חללים רבים מפלשתים ולזאת הסבה אמר כי מה' הוא כדי שיפילו חללים רבים מפלשתים כמו שיעד שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים לא שהיה מאת הש"י שיתגאל בבנות פלשתים הערלים ולזה ספר ג"כ אחר מה שהרע שמשון לפלשתים בחייו ובמותו ודבר גבורתו עד שלולי שגלה סודו לדלילה לא היה נופל ביד פלשתים עם היותו כאדם יחיד מרוב גבורתו כאילו התחכם הש"י שאם היה שיהיה נפתה לבו לנשים שתהיה לו גבורה נפלאת יהיה נשמר בה מהפלשתים: הי"ז הוא להודיע שאין ראוי לגלות סודו גם לשוכבת חיקו הלא תראה כי תכף שגלה שמשון סודו לאשתו גלתה אותו לאנשי העיר וכן הענין במה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להפילו ביד פלשתים שנמשך מזה מהרע מה שנזכר כבר בזה הספור: הי"ח הוא לבאר שאין ראוי להתדבק בבנות הפלשתים גם אחר התגיירם כי נקל להם לחזור לסורם הלא תראה מה שקרה לשמשון מפני דבקו באלו הנשים עם שהוא מבואר שאם לא היה דבק בהם והיה נלחם בפלשתים עם ישראל היה מכניעם ומשפילם מצד חוזק גבורתו והצלחתו עליהם באמצעות הנזר האלהי שהיה בהכרח נוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשים והיה מנהיג ישראל כמנהג השופטים השלמים: הי"ט הוא להודיע שראוי למנהיג שישמור עמו ולא יספיק לו שמירת עצמו הלא תראה כי שמשון עם מה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי מלחמה כי גם בלא כלי מלחמה היה מנצח רבים כמו שבא בזה הספור הנה לא רצה להזיק בבני יהודה בבואם לאסרו לתתו ביד פלשתים וסבל שיאסרוהו בראותו שאם לא יסבול זה יריבו בני יהודה ע"ז עמו בחזקה למלט נפשם מיד פלשתים ויתחדש בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת הסבה שאל מהם כשהסכים לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקום כנגדם ויפיל מהם רב והנה ג"כ סבל שמשון שיאסרוהו בני יהודה להכבתו אותם כדי שיעשה להם התגלות עם פלשתים במה שהיה משחית בהם כי הם הראו עצמם עוזרים לפלשתים לאסרו בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם: הכ' הוא להודיע עוצם השגחת הש"י עד שסבב שאיש אחד אסור וזולת כלי מלחמה נצח והמית רבים כי אין מעצור להושיע ברב או במעט: הכ"א הוא להודיע שיש גמול ומשפט על כל המעשה מדה כנגד מדה ולזה זכר כי לקה שמשון בעיניו כי לכתו אחר עיניו הכשילו בזה: הכ"ב הוא להודיע מה שעשה השם לקנאת כבודו במה שהיו הפלשתים מיחסים לאלהיהם נפילת שמשון בידם

אשר

מצודת דוד

בעמודים בידיו: רבים. מרובים במספר: (לא) והוא שפט. עם שאמר למעלה חזר וכתבו לומר שמשך הזמן

אשר

רדק

מותו כמו שהיו יראים ממנו בעודו בחייו : (א) ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו. כתוב בסדר עולם כי בימי כושן היה פסלו של מיכה שנאמר וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות שם בית האלהים בשילה וגו' ובימיו היתה פלגש בגבעה שנאמר ויקם וילך עד נכח יבוס היא ירושלים ואמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה ואם מפני הפסוקים האלה אמר א"כ אף בימי יהושע היה פסלו של מיכה כי בימיו השכינו אהל מועד בשילה אחר ארבע עשרה שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו וזה רחוק שבימי יהושע היה זה הפסל שהרי כתוב ויעבדו את ה' כל ימי יהושע ועוד שאמר אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולא היה זה בימי יהושע כי אפילו על המזבח שבנו בני גד ושבט ראובן אמרו לעלות עליהם לצבא כל שכן פסל מיכה ומה שאמר כי דבר פלגש בגבעה היה בימים ההם מפני שאמר לא נסור אל עיר נכרי דומה שלא נכבשה ירושלים עדין ואני אומר כי בימי יהושע נכבשה שנאמ' ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל ובכללם מלך ירושלם אחד ואומר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם הנה כי לקחו בני ישראל ויהודה ירושלם בימי יהושע לבד מצודת ציון שלא נכבשה עד דוד ונראה כי לא נתיישבה ירושלם מישראל כל כך אע"פ שנכבשה לפי שהיה היבוסי עדיין שם והלוי ונערו כשעברו נכח יבוס היה ערב ודומה כי מפאת היבוסי היה דרכם לא מפאת ירושלם שהיו בה ישראל ואם באו ללון שם בערי היבוסי היו פונים תחילה ואמר לו נערו נסורה אל עיר היבוסי הזאת ונלין בה ואמר לו אדוניו לא נסור אל עיר נכרי ואמרו בדרש כי נסמך זה הענין לענין שמשון מפני שהיו אלף ומאה כסף בדבר שמשון לרעה ואלף ומאה כסף של אם מיכה גם כן לרעה ונסמך גם כן אליו דבר פלגש בגבעה כי בעון פסל מיכה נהרגו כמה אלפים מישראל במלחמת בנימן ולולא זה לא היו מתים מישראל כי בדין היו נלחמים עם בנימן לבער הרעה מישראל : (ב) אשר לקח לך. הכסף אשר לך אשר לקח ונגנב מאתך : ואת אלית. כל מי שלקח אותו יהיה כך וכך אני מודה כי אני לקחתיו : (ג) והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו אחר שהשבת אותו לי הנה הקדשתי הכסף מידי לך שתעשה ממנו פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך שתעשה ממנו הפסל ולא רצה מיכה להשתדל בו לעשות הפסל ומסכה והשיבו פעם אחרת לאמו ואמו לקחה מאתים כסף ונתנתם לצורף לעשות פסל ומסכה והמאתים כסף היו שכר הצורף ובתשע מאות כסף עשה הפסל והמסכה : (ה) לו בית אלהים. עשה אותו בית אלהים ; ועשה עוד אפוד ותרפים ותרגום בית אלהים בית טעותא ואמרו רבותינו ז"ל כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מן אחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה ותרגום אפוד ותרפים אפוד ודמאין : וימלא. שהקריב קרבנותיו על יד אחד

שופטים יז

יז א וַיְהִי־אִישׁ מֵהַר־אֶפְרָיִם
וּשְׁמוֹ מִיכָיְהוּ׃ ב וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ אֶלֶף
וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לֻקַּח־לָךְ וְאַתִּי (ואת קרי)
אָלִית וְגַם אָמַרְתְּ בְּאָזְנַי הִנֵּה־הַכֶּסֶף
אִתִּי אֲנִי לְקַחְתִּיו וַתֹּאמֶר אִמּוֹ בָּרוּךְ
בְּנִי לַיהוָה׃ ג וַיָּשֶׁב אֶת־אֶלֶף־וּמֵאָה (ל"ס)
הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתֹּאמֶר אִמּוֹ הַקְדֵּשׁ
הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַכֶּסֶף לַיהוָה מִיָּדִי (ד')
לִבְנִי לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה
אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ׃ ד וַיָּשֶׁב אֶת־ (ל"ס)
הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתִּקַּח אִמּוֹ מָאתַיִם
כֶּסֶף וַתִּתְּנֵהוּ לַצּוֹרֵף וַיַּעֲשֵׂהוּ פֶּסֶל (ב' חד מ"ל וחד חס')
וּמַסֵּכָה וַיְהִי בְּבֵית מִיכָיְהוּ׃
ה וְהָאִישׁ מִיכָה לוֹ בֵּית אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ (ד')
אֵפוֹד וּתְרָפִים וַיְמַלֵּא אֶת־יַד אַחַד (פ'. ל"ס)

תרגום

א וַהֲוָה גַבְרָא מִטּוּרָא דְבֵית דָ' (וכן אס"ף דכו')
אֶפְרָיִם וּשְׁמֵיהּ מִיכָיְהוּ׃
ב וַאֲמַר לְאִמֵּיהּ אֲלַף וּמְאָה
סִלְעִין דִּכְסַף דְּאִתְנְסֵיב לִיךְ
וְאַתְּ אוֹמֵית וְאַף אֲמַרְתְּ
קֳדָמַי הָא כַסְפָּא עִמִּי אֲנָא
נְסַבְתֵּיהּ וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ
בְּרִיךְ בְּרִי קֳדָם יְיָ׃
ג וַאֲתֵיב יַת אֲלַף וּמְאָה
סִלְעִין דִּכְסַף לְאִמֵּיהּ
וַאֲמַרַת אִמֵּיהּ אַקְדָּשָׁא
אַקְדֵּשִׁית יַת כַּסְפָּא קֳדָם
יְיָ מִן יְדִי לִבְרִי לְמֶעְבַּד
צְלַם וּמַתְּכָא וּכְעַן
אֲתֵבִינֵיהּ לִךְ׃ ד וַאֲתֵיב
יַת כַּסְפָּא לְאִמֵּיהּ וּנְסֵיבַת
אִמֵּיהּ מָאתַן סִלְעִין דִּכְסַף
וִיהַבְתֵּיהּ לְקֵינָאָה וַעֲבַדֵיהּ
צְלַם וּמַתְּכָא וַהֲוָה בְּבֵית
מִיכָיְהוּ׃ ה וְגַבְרָא מִיכָה
לֵיהּ בֵּית טַעֲוָתָא וַעֲבַד אֵפוֹד וּדְמָאִין וְקָרֵיב יַת קֻ וְרַבַּן חַד מִבְּנוֹהִי וַהֲוָה

בית אלהים ה' וס"' נמסר בסדר ויצא : וימלא פ' וס"' נמסר בסדר שלח לך :

רשי

בזרועות האמהות : (א) ויהי איש מהר אפרים. אע"פ שנכתב שתי פרשיות הללו בסוף הספר של מיכה ושל פלגש בגבעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנז שנאמ' וישימו להם את פסל מיכה וגו' כל ימי היות בית אלהים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה. ובפלגש בגבעה נאמר על יבוס שבירושלים לא נסור אל עיר עובדי כוכבים למדנו שעדיין לא כבשו את ירושלים: (ב) אשר לקח לך. אשר נגנב ממך ויש לו דומה כי אשה עזובה לגו. עזובה ממנו : ואת אלית. קללת כל מי שגנבו וגם אמרת הקללה באזני : הנה הכסף. אני מודה לך עליו שהוא בידי שאני לקחתיו : (ג) וישב את אלף ומאה הכסף לאמו. אמר להחזירו לה ובמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך : הקדש הקדשתי את הכסף מידי לבני. קבלתי עלי למסרו מידי לידך לשם דמות ומסכה תנהו לי עתה ומידי אני אשיבנו אליך. יש אומרים שהאשה הזאת היא דלילה לפי שכתוב אלף ומאה כסף ושאת הוא בידה שהרבה שנים קודם מיכה לשמשון אך הפרשיות נסמכו על הכסף הרע שטוב כאן וכאן וכסף של פורענות היו שניהם : (ה) ובית אלהים. בית עבודת כוכבים וכן כל אלהים האמורים בפרשה זו חול חוץ מזה כל ימי היות בית אלהים בשילה : וימלא את יד אחד. חנכו לעבודת הדמות להיות כהן לפניו כל חינוך דבר שאדם נכנס בו לשם גדולה קרוי מילוי

רלבג

אשר סבה היתה התפתותו פתוי האנשים וזה שכבר השיב לשמשון כחו שנגבר להנקם מהם ונפשו לא חיה כי הוא היה ראוי לכך מצד התפתותו בדברים. הפחותים האלה ולזה שאל שתמות נפשו עם פלשתים לפי שלא היה ראוי לו או לעשות לו גם יותר גדול מזה והם היו ראוים ג"כ לזה מפני שהיו מיחסים זאת ההצלחה לאלהיהם : (א) עוד ספר שכבר היה איש מהר אפרים ושמו מיכיהו והנה אחשוב שכבר היה זה בימים הקודמים שלא היה שם שופט והיה זה בימי השעבוד אם קודם עתניאל בן קנז אם קודם אהוד אם קודם אחד מהבאים אחריהם והביאור לזה שאי אפשר לומר שהיה זה הענין בין מות שמשון ובין מות עלי לפי מה שהתבאר מדברים הקודמים וכבר נבאר במה שאחר זה שראוי שיהיה כל זה הספור במה שבין מיתת יהושע ובין עתניאל בן קנז ואחשוב שנסמך זה הספור לשמשון שהיה משבט דן לספר מה שאירע על השפה לשבט דן על דבר פסל מיכה שהתמיד זמן ארוך מאד וכבר אמרו קצת המפרשים שהיה זה בסבת הסכמת מספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור שמשון ודלילה ומספר אלף ומאה כסף שבא בסיפור מיכה ויכול לומר לפי זה המאמר עוד שכבר היתה הסכמה אחרת בענין אלו הכספים והוא שמכל אחד מהם נמשך רע לדן כי כסף דלילה היה סבה אל שנפל שמשון ביד פלשתים ונקרו עיניו ונמשך לו המות בסבתו וכסף מיכה היה סבה שטעו בני דן בפסל ההוא זמן ארוך : (ב) והנה ספר שכבר אמר מיכה לאמו אלף ומאה סלעין כסף אשר לוקח לך ואת קללת כל מי שלקחו אם לא ישיבנו לך וגם אמרת זה באזני ולזה הוכרחתי להגיד לך שאני לקחתיו והוא אתי : (ג) והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו הקדש הקדשתי הכסף לי מידי לבני לעשות פסל ומסכה אשר היו צורות שישו בהן האנשים או ויחשבו שיהיה בהם כח להגיד העתידות מצד עורכם כח הדמיוני וידמה שלזאת הסבה עשאו תחלה לא לשם ע"ז ויורה על זה מה שאמרה הקדשתי הכסף לה'. והנה השיבה לו אם הכסף

מצודת ציון

יז (ב) אלית. מלשון אלה וקללה : (ג) פסל ומסכה. פסל דמות ע"ז הנעשה במלאכת יד ומסכה ע"ז ע"י יציקת המתכת : אפוד. עשוי כדמות אפוד שבמקדש : ותרפים. עשוים הם בצורת אדם

מצודת דוד

שישב במאסר עלה בחשבון העשרים : יז (ב) לקח לך. נלקח ממך בגנבה : ואת אלית. קללת את הגנב : וגם אמרת באזני. אמרת הקללה באזני כאלו הגדת אותי ואמרת שהכסף הוא אתי : אני לקחתיו. פתח מודה אני שלקחתיו אני : ברוך בני לה'. ר"ל הקללות שקללתי לא יחולו בך אך ברוך תהיה הואיל והודית : (ג) הקדש הקדשתי. בהיותו עוד גנוב הקדשתיו באם ימצא הגנב : מידי לבני. לתתו מידי ליד בני לעשות מהם דמות ומסכה (ולא היתה ע"ז ממש אבל טעויה היא למחשבו' אחרים להוריד עליה כחות עליונות להיות אמצעי ולפי הטעות אמרה לשם) : ועתה. הואיל ונמצא הכסף משיב אני אותו לך ונתנה הכסף לבנה : (ד) וישב. חזר הבן והשיב הכסף לאמו כאומר הואיל ויצאה הגנבה מתחת ידי לא אשוב עוד לקחתה : ותקח אמו. וכשקבלה שוב את הכסף נתנה לצורף מאתים בשכר פעולתו ומתשע מאות נעשה הדמות ומסכה : (ה) לו בית אלהים. היה לו בית מוכן לעבודת הדמות ולזה שמה אמו את הדמות ומסכה בביתו : ויעש אפוד ותרפים. את אלה עשה משלו מלבד הדמות ומסכה אשר משל אמו :

מִבָּנָיו וַיְהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ ו בַּיָּמִים הָהֵם
אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר
בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃ ז וַיְהִי־
נַעַר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִמִּשְׁפַּחַת
יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא גָר־שָׁם׃ ח וַיֵּלֶךְ
הָאִישׁ מֵהָעִיר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה
לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא וַיָּבֹא הַר־אֶפְרַיִם
עַד־בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת דַּרְכּוֹ׃
ט וַיֹּאמֶר־לוֹ מִיכָה מֵאַיִן תָּבוֹא וַיֹּאמֶר
אֵלָיו לֵוִי אָנֹכִי מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה
וְאָנֹכִי הֹלֵךְ לָגוּר בַּאֲשֶׁר אֶמְצָא׃
י וַיֹּאמֶר לוֹ מִיכָה שְׁבָה עִמָּדִי וֶהְיֵה־לִי
לְאָב וּלְכֹהֵן וְאָנֹכִי אֶתֶּן־לְךָ עֲשֶׂרֶת
כֶּסֶף לַיָּמִים וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמִחְיָתֶךָ
וַיֵּלֶךְ הַלֵּוִי׃ יא וַיּוֹאֶל הַלֵּוִי לָשֶׁבֶת אֶת־
הָאִישׁ וַיְהִי הַנַּעַר לוֹ כְּאַחַד מִבָּנָיו׃
יב וַיְמַלֵּא מִיכָה אֶת־יַד הַלֵּוִי וַיְהִי־לוֹ
הַנַּעַר לְכֹהֵן וַיְהִי בְּבֵית מִיכָה׃
יג וַיֹּאמֶר מִיכָה עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יֵיטִיב
יְהוָה לִי כִּי הָיָה־לִי הַלֵּוִי לְכֹהֵן׃
יח א בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל

ג' · פ"ו · ג' · ס' ו' ג' · ד' · י"ב פתחין · ס'

ליה לכומרא׃ ו ביומיא
האינון לית מלכא בישראל
גבר דכשר בעינוהי יעבד׃
ז והוה עולימא מבית לחם
יהודה מזרעית יהודה והוא
לואה והוא דר תמן׃ ח ואזל
גברא מקרתיה מבית לחם
יהודה למידר באתר
דישכח ואתא לטורא
דבית אפרים עד בית
מיכה למעבד אורחיה׃
ט ואמר ליה מיכה מנן את
אתי ואמר ליה לואה אנא
מבית לחם יהודה ואנא
אזיל למידר באתר
דאשכח׃ י ואמר ליה
מיכה תיב עמי והוי לי
לאב ולכהין ואנא אתן
לך עסר סלעין דכסף לזמן
עידן וזוג לבושין ופרנסתך
ואזל לואה׃ יא וצבי לואה
למיתב עם גברא והוה
עולימא ליה כחד מבנוהי׃
יב וקריב מיכה ית קורבן
לואה והוה ליה עולימא
לכהין והוה בבית מיכה׃
יג ואמר מיכה כען ידענא
ארי אוטיב יי לי ארי הוה לי לואה לכומרא׃ א ביומיא האינון לית מלכא

רש"י

מילוי ידים ריטווסטיר בלע"ז וכשנותנין פקידות לאדם קורין למתן ריטווסטיר בלע"ז: (ז) ממשפחת יהודה. והוא לוי מן האם ורבותינו אמרו לפי שעשה מעשה מנשה שבא מיהודה קראו ממשפחת יהודה והוא לוי בן גרשון בן משה רבינו היה כמו שמפורש בענין ויהונתן בן גרשון וגו': (ח) לעשות דרכו. דרך הליכתו: (ט) באשר אמצא. פרנסתי להשתכר: (י) לימים. לסוף שנה: וערך בגדים. זוג חליפת בגדים שהם ערך וסדר לכל בני אדם כפי הראוי להם לשנה: וערך בגדים. אפרליימנ"ש בלע"ז: ומחיתך. ומזונותיך: וילך הלוי. אחר עצתו

רדק

אחד מבניו ותנכו להיות כהן וכן ומלאת יד אהרן ויד בניו: (ו) איש הישר בעיניו יעשה. אמר זה לפי שעשה מיכה הפסל ולא היה מי שימחה בידו כי אין מלך ושופט בימים ההם: (ז) מבית לחם יהודה. בית לחם אחר היה לפיכך סומך בית לחם זה ליהודה בכל מקום ומה שאמר ממשפחת יהודה הוא תוספת ביאור ועל בית לחם אמר שהיה משבט יהודה והנער הזה לוי היה ואיך יאמר עליו ממשפחת יהודה. והאומר כי אמו ממשפחת יהודה יראנו היכן מיחס הכתוב אדם למשפחת האם. ומה שאמר כל אלה בני מכיר אבי גלעד והיה שגוב ויאיר בני בת מכיר בעבור הערים שהיו ליאיר בארץ הגלעד אמר כן. ורז"ל דרשו כי בן גרשם בן משה רבינו היה ולפי שעשה מעשה מנשה שהיה מיהודה אמר עליו ממשפחת יהודה לפיכך תלוי בו הנו"ן כשאמר עליו ויהונתן בן גרשם בן מנשה תלוי נו"ן מלמעלה בין המ"ם והשי"ן לומר כי נכד משה היה ולכבוד משה תלוי עליו הנו"ן כלומר כי עשה מעשה כאלו היה בן מנשה ולא בן משה: והוא גר שם. בבית לחם היה גר ואף על פי שהיה לוי והיה ללוים ערים לשבת זה הנער התגורר שם בבית לחם על צרכי מחיתו והנה לא מצא שם עוד מחיתו ויצא משם לגור במקום שימצא שם מחיתו: (ח) עד בית מיכה לעשות דרכו. כלומר בא עד בית מיכה ולא לכוונה שיעמוד שם אלא לעשות דרכו משם והלך: (י) לימים. לשנה: וערך בגדים. תרגם יונתן זוג לבושין רוצה לומר כי ערך האדם בבגדים לשנה שנים אחד לימי הקיץ ואחד לימי החורף: וילך הלוי. הלך לצרכי מיכה למה שצוהו ונתרצה לישב עמו: (יב) וימלא. כבר פירשתיו: (יג) כי היה לי הלוי לכהן. כלומר סימן טוב הוא זה לי שמזדמן לי משבט הכהנים להיות כהן לי: (א) בימים ההם. גם זה הפסוק מוכיח כי לא היה זה בימי עתניאל בן קנז כי שופט היה לישראל וכל ימי השופט לא היו עושים איש הישר בעיניו כמו שאמר ויהושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וגו' ואומר והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם וגו' נראה כי בימי השופט לא היו עושים

רלבג

הכסף והוא השיב אותו שנית לאמו ועשתה ממנו פסל ומסכה והיה בבית מיכיהו כדי שיגיד לו העתידות לפי מחשבתם: (ה) וכבר עשה מיכה לו בית מיוחד לזה הפסל והמסכה ועשה מהם אפוד ותרפים וקראו אותו בית אלהים לחשבו כי שכינתו תשרה שם ומלא יד אחד מבניו להיות לכהן לשאול לו העתידות: (ו) אין מלך בישראל וגו'. וסיפר זה כי אולי היה זה סבה לעשות זה הפסל ולזה ראוי שנאמר שזה היה אחר המלך שהיה מונע אותם מזה אם הוא חי והוא יהושע לפי מה שאחשוב שהזהיר ישראל על זה כדי לבער ע"ג כי גם עלי שהיה נכבד מכל אשר לפניו מהשופטים לא בערו בימי הבעלים והעשתרות עד שבא שמואל ובערם כמו שמספר בספר שמואל ולזה ארך עליו פסל מיכה עד מות עלי כמו שיבא אחר זה ולזה ידמה שהיה זה הענין אחר מות יהושע וקודם ממשלת עתניאל בן קנז ויורה על זה עוד שהכבר זכר בזה הספור ששבט הדני היה מבקש לו נחלה לשבת בימים ההם וזה היה אחרי מות יהושע כי אז השתדלו השבטים להלחם כל אחד בגבולו כמו שנתבאר בראש זה הספר ששאלו ישראל מי יעלה לנו תחלה להלחם בכנעני: (ז) עוד ספר שהכבר היה נער ממקום שנקרא בית לחם יהודה והיה המקום ההוא ממשפחת יהודה והוא לוי והוא גר שם. והנה משך לבו של מיכה אל שיהיה לו לכהן בביתו לשאול העתידות באמצעות הפסל והתרפים שהיה משתמש בהם להתבודד הכח הדמיוני מבין שאר הכחות. לא שהפסל והתרפים ידברו חלילה ועכ"ז. הנה התרפים דברו און על הרוב כי אין כח בקסם להודעת העתידות באמת כמו שביארתי בספר מלחמות ה': (א) וספר שהכבר היה שבט הדני מבקש נחלה לשבת בה ושלחו מרגלים לעיר

והוא לוי והוא גר שם ו' פסוקים והוא והוא וסי' ויהי נער מבית לחם יהודה והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים. וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש אותו תקדישו והוא יבנה. אכלו זרים כחו ואחר בא חצרון דד"ה. והי' ו' בקריאה וסי' ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה. התהלך לפני והית תמים. עלה אלי ההרה והיה שם. והיה נכון לבקר ועלית ויאמר לו מיכה שבה עמדי. ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך. ונמסר גם בסדר לך לך:

תולדות אהרן בימים ההם. חולין נז: איש הישר בעיניו. סוטה מז ע"ב כה. נער. ב"ב קט: הלוי לכהן. שם: בימים ההם. עקדה שער לח:

מצודת דוד

וימלא. מיכה חנך א' מבניו לכהן לפניו ולעשות עבודת הדמות: (ו) אין מלך בישראל. ולזה עשה כל איש הישר בעיניו ולא היה מי שימחה ביד מיכה וכתב הס"ע שזה היה בימי כושן רשעתים קודם שעמד עתניאל: (ז) מבית לחם יהודה. לפי שגם בנחלת זבלון היתה עיר הקרויה ג"כ בית לחם כמ"ש ביהושע לז"א מבית לחם יהודה ולתוספת ביאור אמר ממשפחת יהודה ור"ל העיר בית לחם היתה מנחלת משפחת יהודה והוא לוי. הנער היה לוי והיה גר בבית לחם: (ח) באשר ימצא. מקום נאות וכשר להחיות נפשו: לעשות דרכו. ללכת לדרכו דרך בה: (ט) לוי אנכי. כאומר נכון אני ללמוד ולהורות כמ"ש בשבט לוי יורו משפטיך ליעקב וכו' (דברים ל"ג): (י) לאב. ר"ל למורה ולמלמד: וערך בגדים. ר"ל בגדים כסדר הצריך: וילך הלוי. הלך אחר דבר מיכה ועצתו: (יא) כאחד מבניו. אשר מלא ידיו מאז לכהן: (יב) וימלא מיכה. מוסב למעלה שאמר שהי' לו כאחד מבניו כי מלא ידיו לכהן: (יג) עתה ידעתי. כי בעוד היות בני לכהן בי' שלא כדת כי הכהן ראוי להיות מבני לוי אבל עתה ייטיב לי ה' כי הי' לי הלוי לכהן והרי הוא הגון מ"ש: יח (א) אין מלך. כי אז הי' מלך הי' הוא לוחם מלחמות העם עם כל עמו ולא

מצודת ציון

אדם ומדברים ע"י קסם: וימלא. ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט): (ז) גר. דר: (י) לימים. לשנה כמו ימים תהיה גאלתו (ויקרא כה): וערך. מענין סדור כמו ערך לחם (שמות מ'): ומחיתך. פרנסה הצורך לחיי האדם: (יא) ויואל. ורצה כמו ויואל משה שם

רד"ק

עושים איש הישר בעיניו ובשלשת הענינים האלה בדבר מיכה ובדבר בני דן ובדבר פלגש בגבעה אמר אין מלך בישראל ואלו הענינים היו בין שמשון לעלי שהיה שופט ישראל והיה הזמן ביניהם כמו שהיה שלא היה להם שופט בישראל והיו עושים איש הישר בעיניו ואם נאמר כי לא היה זמן ביניהם בדברי בעל סדר עולם שהרי ביפתח מצאנו שאמר שלש מאות שנה מיום שכבשו ישראל לארץ סיחון שהיה בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים והנה מיפתח עד שבנה הבית מאה וארבעים שנה שהרי אומר הכתוב ויהי בארבע מאות שנה ושמנים שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הנה שלש מאות שנה עד יפתח משנת הארבעים ומאה וארבעים מן יפתח עד שבנה המלך שלמה את הבית הנה הם מיציאת מצרים ארבע מאות ושמנים עם ארבעים שהיו במדבר ואנחנו מוצאים אלו מאה וארבעים אשר מיפתח לבנין הבית כמנין השופטים והמלכים כי אבצן שפט את ישראל אחרי יפתח שבע שנים ואילון עשר שנים ועבדון שמנה שנים ושמשון עשרים שנה ועלי ארבעים שנה ושמואל עשרים שנה ודוד ארבעים שנה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעית בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבע שנה של שלמה שהרי בשנה הרביעית למלכו בנה הבית כמו שכתוב בשנה הרביעי' בחדש זיו והנה לפי חשבון זה יתרים על מאה וארבעים תשע שנים הנה אנחנו צריכים על כל פנים לתקן החשבונות אפילו לדברי בעל סדר עולם כי תשע שנים הם יתרים לחשבונו והנה עשרים שנה שמנה לשמואל לא נמצא בפירוש בכתב ועוד כי אינם עשרים שנה לשמואל כי ביום שגלה הארון מת עלי והנה הארון היה בשדה פלשתים שבעה חדשים ושלה בית שמש ומבית שמש לקרית יערים ויהי שם עשרים שנה עד שהעלהו דוד משם אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה חסרו מהעשרים שנה שבע שנים נשארו י"ג שנה אחד עשר לשמואל ושתי שנים לשאול וכלם נחשבים לשמואל שאפילו במלוך שאול היה שופט שמואל שנאמר וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו הנה משמת עלי עד שמלך דוד שלש עשרה שנים נשארו עדיין שש שנים והנה שש שנים נקח מהשלש מאות שאמר יפתח כי לא נשלמו אלא עם השש שנים שלו ואם אומר זה בתחלת ימי שפטו נמצא כי חשבון זה אינו מדוקדק ועוד כי ראינו כי בחיי עלי היה שמואל שופט את ישראל שנאמר ויהי דבר שמואל אל כל ישראל ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה ואומר ואני התהלכתי לפניכם מנעורי ועד היום הזה ודרך הכתוב לרדוף אחרי הכלל ולא יקפיד בפרט אם יהיה חסר או יותר והנראה כי בין שמשון לעלי היו בלא שופט ימים רבים כי הנה הכתוב מעיד בשלשה הענינים האלה הסמוכים אין מלך בישראל והנה עלי בן שמנה ותשעים שנה כשנתנבא שפט ובן נ"ח שנים היה כשמת ושפט את ישראל ארבעים שנה ולא יתכן לומר שנכנסו שנותיו של שמשון בשנותיו של עלי כי לא יתכן שהיה שמשון שופט בימי עלי והוא בן חמשים שנה ויותר והיה מנהיגי ישראל ומזקיניהם ומבני הקבלה שקבלו תורה שבעל פה שהרי עלי קבל מפנחס ושמואל קבל מעלי וכן נביא אחרי נביא א"כ הפסק היה בין שמשון לעלי שלא היה שופט לישראל ובימים ההם שלא היה להם מלך ושופט היו עושים כל איש ואיש הישר בעיניו ועשה מיכה פסלו ובני דן הקימו להם אותו הפסל ובני בנימין הרעו בדבר פילגש: כי לא נפלה לו. לא נפלה לו כל נחלת גורלו כמו שאומר בספר יהושע ויצא גורל בני דן מהם כלומר פחות ממה שהיה ראוי להם כמו שפירשנו ופירוש בנחלה שנחלקה לו בתוך שבטי ישראל לא נפלה לו הראוית לו והוצרכו לבקש נחלה: (ב) עד בית מיכה. סמוך לביתו: (ה) שאל נא באלהים. לפי מחשבתם כי לא היה זה האפוד אלא לשם ע"ג עשוי בדמות אפוד והתרפים היו שואלים בהם לדעת העתידות ולא היה חלק השם יתעלה בזה אך הם ... ואפשר כי דבר ה' היה השאלה בתרפים ההם לפיכך אמרו לו שאל נא באלהי' וכתי' שאל כען במימרא דה'. א"כ באלהים זה אינו נמחק כי קדש הוא ובדברי רז"ל שאמרו כל אלהים האמור במיכה חול חוץ מזה שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה אם כן באלהים זה חול הוא ונמחק והנה הדבר אצלינו ספק ומספקי' אין אומר שאינו נמחק. ואף תמיה על כי נתנה אלהים בידכם איך אמרו עליו שהוא חול ואף רבי אליעזר שאמר במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש הכתובים ... למ"ד חול הכתובים ביו"ד ה"א קדש חוץ מזה שבאלף למ"ד והוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה. והנה לא הכהן עמו יונתן בן עוזיאל ... ה באלהים הוא חול אמרו לו שישאל בתרפים ההם כי הלוי אמר להם כי מגידים

רש"י

עלתו: (א) כי לא נפלה לו. ירושה כפי הראוי להם בארץ מכובשת כמו שנאמר ביהושע ויצא גבול בני דן מהם ואף מכאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד: (ג) מי הביאך הלום. יש כאן תמיהות הרבה לא מורש של משה רביט אתה שנאמר בו אל תקרב הלום. ומי שם פה לאדם. ומה יש בידך: (ה) שאל נא באלהים. בתרפים שמדברים פל

רלב"ג

לעיר ליש לרגל הארץ שנפלה בגורלם ועברו דרך בית מיכה והכירו הנער הלוי ושאלו לו הצלחת דרכם וענה להם על צד הקסם באמצעות הפסל והתרפים שהכר הצלחת דרכם: (ז) והנה באו המרגלים לעיר ליש ומצאו העם אשר בה שוקט ובוטח לא היו יראים ממלחמה ולזה לא היו שומרים בשער העיר לשמור העיר שלא יכנסו בה אויבים. ולא היה בארץ הסית מכלים דבר שיהיה יורש המלוכה והוא המושל שהוא מכלים בתוכחתו החוטאים. ומלת עצר הוא מענין זה יעצר בעמי ויהיה הרצון בזה שלא היתה הממשלה הזאת באה מהאב לבנו אחר ממה שימנע המנהיג ההוא מלמסור עצמו לסכנה בעבור שמירת הגוים שהם אינם בו ולזרעו וראוי עוד שהם רחוקים מצידונים שיעזרום כשידעו דבר המלחמה וזולת. הוא מבואר מפרס

תרגום

בישראל וביומיא האינון שבטא דבית דן בען להון אחסנתא למתב ארי לא אתפלגת להון עד יומא ההוא מגו שבטיא דישראל באחסנא: ב ושלחו בני דן מזרעיתהון חמשא גוברין מקצתהון גברין בני חילא מצרעה ומאשתאול לאללא ית ארעא ולמבדקא ואמרו להון איזילו בדוקו ית ארעא ואתו לטורא דבית אפרים עד בית מיכה ובתו תמן: ג אינון עם ביתא דמיכה ואינון אשתמודעו ית קל עולימא ליואה וזרו לתמן ואמרו ליה מן איתך הלכא ומא את עביד הכא ומה לך כדין: ד ואמר להון כדין וכדין עבד לי מיכה ואגרני והוית ליה לכומרא: ה ואמרו ליה שאיל בען במימרא דיי ונידע התצלח אורחנא די אנחנא אזלין

שופטים יח

ובימים ההם שבט הדני מבקש־לו נחלה לשבת כי לא־נפלה לו עד־היום ההוא בתוך שבטי־ישראל בנחלה: ב וישלחו בני־דן ממשפחתם חמשה אנשים מקצותם אנשים בני־חיל מצרעה ומאשתאל לרגל את־הארץ ולחקרה ויאמרו אלהם לכו חקרו את־הארץ ויבאו הר־אפרים עד־בית מיכה וילינו שם: ג המה עם־בית מיכה והמה הכירו את־קול הנער הלוי ויסורו שם ויאמרו לו מי־הביאך הלם ומה־אתה עשה בזה ומה־לך פה: ד ויאמר אלהם כזה וכזה עשה לי מיכה וישכרני ואהיה־לו לכהן: ה ויאמרו לו שאל־נא באלהים ונדעה התצליח דרכנו אשר אנחנו הלכים עליה:

ל' ודג' ומממשפחתם אשר עמכם וכות ממנם ח"ב · ו'מסר נסים' · י"ע ר"ס · ג' · ג' · ח'. ג' חס'

אלהם ו' חס' בספרא וסי' ויאמר אלהם רדפו אחריהם דאהוד. ויאמר אלהם גדעון לא אמשול אני בכם אשאלה מכם שאלה. וישלחו בני דן. כזה וכזה עשה לי מיכה. ויאמר אלהם אל אחי אל תרעו נא תנינא דפסוק: כזה וכזה ג' דסמיכי וסי' כזה וכזה עשה לי מיכה. כי כזה וכזה תאכל החרב. הנה אשת ירבעם באה:

תולדות אהרן מי הביאך. ב"ב ק:

מצודת ציון

(שם ב): ידך (ב) מקצותם. מלשון קצה כמו ותאכל בקצה המחנה (במדבר י"א) ור"ל בקצינים כמו אל תקרב הלום שמות בכמתנה: לרגל. לחפש וכן וירגלו אותה (דברים א'): (ג) הלום.

מצודת דוד

ולא שבט לבד. כי לא נפלה לו. להיות בה די צרכו: עד היום ההוא. עד אשר כבש לעצמו מחוץ לגבול א"י: בתוך שבטי וכו'. מוסב למעלה לומר לא נפלה לו די צרכו בנחלה הנחלקת לו בתוך שבטי ישראל: ידך (ב) ממשפחתם. א' מכל משפחה: מקצותם. מהקצינים שבהם והאמר ... מצה שיאי העדה: מצרעה ומאשתאול. ממחלת יהודה היו ובני דן ישבו בהם כגרים: את הארץ. היא ליש האמור בענין. עד בית מיכה. סמוך לבית מיכה · (ג) המה עם בית מיכה. כשהמה היו סמוך לבית מיכה הכירו את קול הנער כדבר עם מי: שם. אל הבית: מי הביאך וכו' ר"ל אלה מי אתה ומה תעשה ומה הניתן לך בשכרך: (ד) כזה וכזה. סיפר להם כל המאורע: (ה) שאל נא. כי עמו ותשבו שיש בו ממש להוריד על פלא כאות

ו ויאמר להם הכהן לכו לשלום נכח
יהוה דרככם אשר תלכו־בה: ז וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה
ויראו את־העם אשר־בקרבה יושבת
לבטח כמשפט צידנים שקט ובטח
ואין־מכלים דבר בארץ יורש עצר
ורחוקים המה מצידנים ודבר אין־
להם עם־אדם: ח ויבאו
אל־אחיהם צרעה ואשתאל ויאמרו
להם אחיהם מה אתם:
ט ויאמרו קומה ונעלה עליהם כי
ראינו את־הארץ והנה טובה מאד
ואתם מחשים אל־תעצלו ללכת
לבא לרשת את־הארץ: י כבאכם
תבאו אל־עם בטח והארץ רחבת
ידים כי־נתנה אלהים בידכם מקום
אשר אין־שם מחסור כל־דבר אשר
בארץ: יא ויסעו משם ממשפחת
הדני מצרעה ומאשתאל שש־מאות
איש חגור כלי מלחמה: יב ויעלו
ויחנו בקרית יערים ביהודה על־כן
קראו למקום ההוא מחנה־דן עד
היום הזה הנה אחרי קרית יערים:
יג ויעברו משם הר־אפרים ויבאו עד־
בית מיכה: יד ויענו חמשת האנשים
ההלכים לרגל את־הארץ ליש

עלה: ו ואמר להון כהנא
אזילו לשלם אתקין יי
אורחתכון די תהכון בה:
ז ואזלו חמשא גוברין
ואתו לליש וחזו ית עמא
די בגוה יתבין לרוחצן
כהלכת צידונאי דשקטין
ושרן לרוחצן ולית דמזיק
פתגמא בארעא ירותין
זעירין ורחיקין אינון
מצידונאי ופתגם לית להון
עם אנש: ח ואתו לות
אחוהון צרעה ואשתאול
ואמרו להון אחוהון מה
אתון: ט ואמרו קומו וניסק
עליהון ארי חזינא ית
ארעא והא טבא לחדא
ואתון שתקין לא תתרשלון
למיזל למיעל למירת ית
ארעא: י כמיתיכון תעלון
לות עמא דשרן לרוחצן
וארעא פתיות ידין ארי
מסרה יי בידיכון אתרא
דלית תמן חסרן כל מדעם
די בארעא: יא ונטלו
מתמן מזרעית דן מצרעה
ומאשתאל שית מאה גברין
מזרזין במני קרבא:
יב וסליקו ושרו בקרית
יערים בארעא דבית
יהודה על כן קרו לאתרא
ההוא משרית דן עד יומא
הדין הא הוא אחורי קרית יערים: יג ועברו מתמן לטורא דבית אפרים ואתו עד בית מיכה:
יד ואתיבו חמשא גובריא דאזלו לאללא ית ארעא ליש ואמרו לאחוהון

על ידי מכשפות: (ו) נכח ה' דרככם. נכח הקב"ה גלוי כי זה אין בו ממש: (ז) ואין מכלים דבר. אין אחד מהם צריך לחבירו שיחזירו ריקם ויכלימנו כמו שנאמר בסוף הענין אין מחסור כל דבר רק שמעתי: יורש עצר. יורשים מועטים שאם יכרתו את אלו אין עוד שרבין נלחמים עם המחזיקים במלה: ורחוקים המה. מעזרת צידונים: ודבר אין להם עם אדם. שום ברית כרותה שיבאו לעזרתם לעת הצורך: (ח) מה אתם. כלומר מה אתם משיבים דבר מה מצאתם במקום שהלך גם נרגלנו מה העם החזק הוא הרפה: (ט) ואתם מחשים. מתעצלים: ואת

מגידים הם העתידות באמת ונתפתו לדבריו ועמין התרפים יש אומרים כי הוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות וישפטו בהם על דרך המזלות והם הוברי שמים ויש אומרים כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות ותדבר הצורה ההיא כי הנה כתוב כי התרפים דברו און והנה אין זה הפסוק ראיה כי רצה לומר בעלי התרפים והחכם רבי אברהם אבן עזרא כתב כי הקרוב אליו כי התרפים הם על צורות בן אדם והיא עשויה לקבל כח העליונים והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל בת שאול במטה עד שחשבו שומרי הבית שהוא דוד: (ו) נכח ה' דרככם. על דרך הנה ה' יצא לפניך כלומר סיוע אלהים עמכם ותרגומו אתקין ה' ארחתכון: (ז) ויבאו לישה. והוא לשם המוכר בספר יהושע ושני שמות היו לו: את העם אשר בקרבה יושבת לבטח. זכר העם בלשון נקבה וכן תמאת עמך מדוע סובבה העם הזה: כמשפט צדונים. כי הצדונים היו קרובים לארץ ישראל והיו שוקטים כי לא היו רוצים להלחם עמהם כי לא היו מארץ כנען כמו שכתוב ויהי גבול הכנעני מצידון ואמר בזבולן וירכתו על צידון שהוא כמו עד צידון אבל צידון לא היה מארץ כנען לפיכך היו שוקטים ולא היה להם פחד מישראל ותרגומו כהלכת צידונאי דשקטין ושרן לרוחצן. ואין מכלים דבר בארץ. כלומר אין להם שכנים מזיקים ומכלימים בשום דבר כמו לא הכלמנום וכן תרגם יונתן לית דמזיק ולפיכך הם שוקטים ובוטחים ואינם יראים ואינם נשמרים ולפיכך הם נוחים להכבש כי לפי שהם בוטחים אינם שומרים העיר ואין להם כלי זיין: יורש עצר. ת"י ירותין זעירין כלומר יורשי המלוכה היו קטנים ולא היה חוזק במלוכה ולפי הפשט עצר הוא מלוכה מן זה יעצר בעמי ומילת ואין מכלים עומדת במקום שנים ואין יורש עצר כי לא היה בהם מלך ולא יורש מלוכה: ורחוקים המה מצדונים. כלומר שלא יוכלו לעזרם: ודבר אין להם עם אדם. שאין להם ברית עם אדם לעזרם אם יצטרכו כמים בסוף הענין ואין מציל כי רחוקה היא מצידון ודבר אין להם עם אדם וכן אלה הדברים ידעו המרגלים מבני העיר שנכנסו בעיר כאנשים סוחרים או הראו עצמם שרוצים לשבת בארץ והיו שואלים ענין הארץ: (ח) מה אתם. מה אתם אומרים. כלומר מה בשורה בפיכם: (ט) קומה ונעלה. ענין זירוז כמו קום עבור קום התהלך בארץ: אתם מחשים. אתם שותקין שלא תקחו הדבר בזריזות ולא תעשו: אל תעצלו. לא תתרשלון: (י) כל דבר אשר בארץ. שהיא לא בשום ארץ בעולם

רלבג

מפרש שהגיע הידיעה לצידונים הצלה לבני דן הורשת העיר ההיא: (יד) והנה ליש הוא לשם המוכר בספר יהושע והעד שהכתוב אמר נ"ל שם שהכתוב קראו שם העיר. דן כשם דן אביהם כמו שאמר בזה המקום

פי רבי ישעיה

(י) כל דבר אשר בארץ. אשר. מלה יתירה ודומה לו במלכים ויועץ את הילדים אשר גדלו אתו אשר העומדים לפניו. אשר

צדנים ח' חס' ו' בליש' בקריא' וסי' וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה. ועתה צוה ויכרתו לי ארזים מן הלבנון. וילך שלמה אחרי. יען אשר עזבוני. ומאכל ומשתה ושמן. לצדנים כתיב דעזרא. וצידונים ועמלק כן כתיב מ"ל דמ"ל ושארא צידנים כתיב: מחשים ד' בקריאה וסי' אל תעצלו ללכת. ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר. מחשים מקחת אתה. וחלוים מחשים לכל העם: על כן ט' בטעם וסי' נמסר בסדר וישלח: הידעתם ג' וסי' נמסר בסדר ויצא:

מצודת דוד

כמות עליונות ולהגיד עתידות: (ו) ויאמר להם. אחר ששאל אמר להם דרככם הוא מול ה' להצליח בה ולהגלות אתכם: (ז) יושבת לבטח. ר"ל אינם נשמרים ממלחמ' והוא כדרך צידון היושב שוקט ובוטח ואינו נשמר ממלחמה: ואין מכלים. אין בארץ מי שיכלים אפילו בדבור כי לא הורגלו במלחמה וקטט': יורש עצר. יורש ארצם עוצר מהם ר"ל אין להם יורש ארצם לנוס לאחיו בעבור הארץ: ורחוקים המה. וכובש הארץ עד לא יהיה השמע להם (ואולי היה מדרך צידונים לעמוד בעזרת כל נרדף): ודבר אין להם. אין להם ברית כרותה עם מי לשיבא בעזרתם: (ח) צרעה וכו'. אל צרעה וכו': מה אתם. ר"ל מה אתם משיבים ומעידו תבין הסכום: (ט) ואתם מחשים. ר"ל אתם היו החשים לבל יודע לאיש פן יקדמונו מי משבט אחר ואל תעצלו ללכת וכו' כי עכ"פ פן יודע למי: (י) כבואכם. כאשר תבואו אל עם בוטח ר"ל לא תצטרכו ללכת דרך אשר המצא אתכם בה מלחמה: רחבת ידים. מקום רחב להחזיק את כולכם כאשר יתן ה' אותה בידכם: אין שם מחסור וכו'. ר"ל עם שאינה מאיי מים אין נחסר בה ממה שיש באיי או ר"ל לא נחסר בה מכל דבר שיש בעולם: (יב) בקרית יערים. ר"ל סמוך לה: למקום ההוא. מקום החניה: אחרי.

מצודת ציון

(שמות ג'): נכח. נגד: (ז) לישה. הוא לשם האמור ביהושע ובשני השמות היתה נקראת: שוקט. יושב במנוחה: מכלים. ענין מניעה כמו אשר עצרם לא (ש"א כ"ה): (ט) מחשים. שותקים כמו עת לחשות (קהלת ג'): (י) כי. אם: כל דבר. כשום דבר: (יד) ויענו. הוא התחלת

לא

וַיֹּאמְרוּ אֶל־אֲחֵיהֶם הַיְדַעְתֶּם כִּי יֵשׁ
בַּבָּתִּים הָאֵלֶּה אֵפוֹד וּתְרָפִים וּפֶסֶל
וּמַסֵּכָה וְעַתָּה דְּעוּ מַה־תַּעֲשׂוּ׃
טו וַיָּסוּרוּ שָׁמָּה וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית־הַנַּעַר
הַלֵּוִי בֵּית מִיכָה וַיִּשְׁאֲלוּ־לוֹ לְשָׁלוֹם׃
טז וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ חֲגוּרִים כְּלֵי
מִלְחַמְתָּם נִצָּבִים פֶּתַח הַשָּׁעַר אֲשֶׁר
מִבְּנֵי דָן׃ יז וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הַהֹלְכִים לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ שָׁמָּה
לָקְחוּ אֶת־הַפֶּסֶל וְאֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־
הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וְהַכֹּהֵן נִצָּב
פֶּתַח הַשַּׁעַר וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ
הֶחָגוּר כְּלֵי הַמִּלְחָמָה׃ יח וְאֵלֶּה בָּאוּ
בֵּית מִיכָה וַיִּקְחוּ אֶת־פֶּסֶל הָאֵפוֹד
וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם הַכֹּהֵן מָה אַתֶּם עֹשִׂים׃
יט וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַחֲרֵשׁ שִׂים־יָדְךָ עַל־פִּיךָ
וְלֵךְ עִמָּנוּ וֶהְיֵה־לָנוּ לְאָב וּלְכֹהֵן
הֲטוֹב הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְבֵית אִישׁ אֶחָד
אוֹ הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְשֵׁבֶט וּלְמִשְׁפָּחָה
בְּיִשְׂרָאֵל׃ כ וַיִּיטַב לֵב הַכֹּהֵן וַיִּקַּח
אֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־
הַפָּסֶל וַיָּבֹא בְּקֶרֶב הָעָם׃ כא וַיִּפְנוּ
וַיֵּלֵכוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַטַּף וְאֶת־הַמִּקְנֶה
וְאֶת־הַכְּבוּדָּה לִפְנֵיהֶם׃
כב הֵמָּה הִרְחִיקוּ מִבֵּית מִיכָה וְהָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר בַּבָּתִּים אֲשֶׁר עִם־בֵּית מִיכָה
נִזְעֲקוּ וַיַּדְבִּיקוּ אֶת־בְּנֵי־דָן׃
כג וַיִּקְרְאוּ אֶל־בְּנֵי־דָן וַיַּסֵּבּוּ פְּנֵיהֶם
וַיֹּאמְרוּ לְמִיכָה מַה־לְּךָ כִּי נִזְעָקְתָּ׃
כד וַיֹּאמֶר אֶת־אֱלֹהַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
לְקַחְתֶּם וְאֶת־הַכֹּהֵן וַתֵּלְכוּ וּמַה־לִּי
עוֹד וּמַה־זֶּה תֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־לָּךְ׃
כה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־דָן אַל־תַּשְׁמַע
קוֹלְךָ עִמָּנוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים
מָרֵי נֶפֶשׁ וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ

הַיְדַעְתּוּן אֲרֵי אִית בְּבָתַּיָּא
הָאִלֵּין אֵפוֹד וּדְמָאִין וְצַלְמִין
וּמַתְּכָא וּכְעַן דְּעוּ מָה
תַעְבְּדוּן׃ טו וּזְרוּ לְתַמָּן
וְעָלוּ לְבֵית עוּלֵימָא לֵוָאָה
בֵּית מִיכָה וּשְׁאִילוּ לֵיהּ
לִשְׁלָם׃ טז וְשִׁית מְאָה
גַבְרִין מְזָרְזִין בְּמָנֵי קְרָבְהוֹן
קָיְמִין בְּמַעֲלָנָא דְתַרְעָא
דְמִשִּׁבְטָא בְּנֵי דָן׃ יז וּסְלִיקוּ
חַמְשָׁא גַבְרַיָּא דַאֲזַלוּ
לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא עָלוּ
לְתַמָּן וּנְסִיבוּ יָת צַלְמָנָא
וְיָת אֵפוֹדָא וְיָת דְמָאִין וְיָת
מַתְּכָא וְכַהֲנָא קָאִים
בְּמַעֲלָנָא דְתַרְעָא וְשִׁית
מְאָה גַבְרֵי דִמְזָרְזִין בְּמָנֵי
קְרָבָא׃ יח וְאִלֵּין עָלוּ לְבֵית
מִיכָה וּנְסִיבוּ יָת צְלֵם
אֵפוֹדָא וְיָת דְמָאִין וְיָת
מַתְּכָא וַאֲמַר לְהוֹן כַּהֲנָא
מָה אַתּוּן עָבְדִין׃ יט וַאֲמַרוּ
לֵיהּ שְׁתוֹק שַׁוִּי יְדָךְ עַל
פּוּמָּךְ וְאֵיזִיל עִמָּנָא וֶהֱוֵי
לָנָא לְאָב וּלְכַהֲנָא הֲטָב
דִּתְהֵי כָהֵין לְבֵית גַּבְרָא
חַד אוֹ דִתְהֵי כָהֵין לְשִׁבְטָא
וּלְזַרְעִית בְּיִשְׂרָאֵל׃ כ וּשְׁפַר
לִבָּא דְכַהֲנָא וּנְסִיב יָת
אֵפוֹדָא וְיָת דְמָאִין וְיָת
צַלְמָא וְעַל בְּגוֹ עַמָּא׃
כא וְאִתְפְּנִיאוּ וַאֲזַלוּ וְשַׁוִּיאוּ
יָת טַפְלָא וְיָת בְּעִירָא וְיָת
קִנְיָנָא קֳדָמֵיהוֹן׃ כב אִינוּן
אַרְחִיקוּ מִבֵּית מִיכָה
וְגַבְרַיָּא דִבְבָתַּיָּא דְעִם בֵּית
מִיכָה אִתְכְּנִישׁוּ וְאַדְבִּיקוּ
יָת בְּנֵי דָן׃ כג וּקְרוֹ לִבְנֵי
דָן וְאִסְחַרוּ אַפֵּיהוֹן וַאֲמַרוּ
לְמִיכָה מָה לָךְ אֲרֵי
אִתְכְּנֵישְׁתָּא׃ כד וַאֲמַר יָת
דַּחַלְתִּי דִי עֲבָדִית נְסֵבְתּוּן
וְיָת כַּהֲנָא וַאֲזַלְתּוּן וּמָה לִי
עוֹד וּמָה דֵין תֵּימְרוּן לִי
מָה לָךְ׃ כה וַאֲמַרוּ לֵיהּ בְּנֵי דָן לָא תַשְׁמַע קָלָךְ עִמָּנָא דִּלְמָא יִשְׁלְטוּן בְּכוֹן
גַּבְרִין מָרִירִין נַפְשָׁן וְתֵסוּף נַפְשָׁךְ וּנְפַשׁ אֱנָשׁ בֵּיתָךְ׃

רדק

בעולם שם תמצאו כי אין שם מחסור כל דבר : (יח) ואלה באו . מה שחזר ואמר ויקחו את פסל האפוד וכבר אמר לקחו את הפסל ואת האפוד מפני מאמר הכהן שאמר להם מה אתם עושים חזר ואמר . ומה שאמר פסל האפוד סמך הפסל לפי שיש פסל בלא אפוד וזה היה עם אפוד : (כא) את הטף . כי אלו שש מאות איש חגור כלי מלחמה עם נשים וטפיהם ומקניהם הלכו כי היו בטוחים שילכדו העיר : ואת הכבודה . כתוב בוי"ו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל . ופירוש הכבודה הכלים והמטלטלים ותרגומו קיינא כתרגום רכוש שהוא גם כן כולל קניין האדם . כלים וכסף וזהב ושאר מטלטלין : (כב) מתקו . נאספו וכן מה לך כי נזעקת נאספת אתה ואנשיך ונאמרה האסיפה בלשון זעקה לפי שעל ידי זעקה יאסף העם : (כג) ויסבו פניהם . בדגש הסמ"ך והבי"ת : (כה) פן יפגעו בכם . ענינו פגיעת החרב כמו ויפגע בו וימת וי"ת ויסלטון בכון וכן ויפגעו בו ושליטו ביה : מרי נפש . אנשים כעסנים שיש בחברתינו : ואספת נפשך . אתה תהיה גורם שתמותו כלכם

פי' רבי ישעיה

אשר השמי יתר : (יז) באו שמה לקחו את הפסל . חסירי וי"ו הם ופתרונם ובאו שמה ולקחו את הפסל : (יט) לשבט ולמשפחה בישראל . פי' כל שבט דן לא היה אלא משפחה אחת דכתיב ובני דן חושים : (כא) הכבודה . פירוש כל משא כבד שהיה להם והטף והמקנה והכבודה של בני דן היו ולא לקחו ממיכה אלא הפסל והתרפים : (כב) מתקו . נקבצו מ"ו זעקה שזעקו זה לזה :

מצודת ציון

תאלם הדבור כמו ונעים תאמרת (דברים כו) : (יט) החרש . שתוק כמו והחריש לה (במדבר ל') : לשבט ולמשפחה . המה שמות מורדפים כי גם השבט יקרא משפחה : (כא) הכבודה . הדבר שתנועתו כבדה ומתאחר ללכת : (כב) נזעקו . נקבצו בזעקה שמקבץ וכן ויזעק ברק (לעיל ד) : וידביקו . השיגום והיו קרובים ודבוקים להם : (כה) יפגעו . ענין מכה מות כמו

רשי

(כא) ואת הכבודה משאות . כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לרוץ אם ירדפו בני המקום אחריהם : הכבודה . פונטומ"א בלע"ז : (כג) ויסבו פניהם . בני דן אל הקוראים אליהם : (כד) ומה לי עוד . ומה נשאר לי עוד : (כה) אנשים מרי נפש . כעסנים שיש בסיעתנו :

רלבג

המקום : (יח) וספר כי מידי עברם עברו בית מיכה חמשת המרגלים ולקחו הפסל והמסכה והאפוד והתרפים מבית מיכה ופתו הנער הלוי ולקחוהו עמהם והיה לאב ולכהן לכל שבט דן והיו שם פתח השער שש מאות איש חגור כלי מלחמה משבט דן

וששׁ ג' ר"פ וסי' נמסר בסדר משפטים : הכבודה ג' מלאים ודגשים וסי' ואת הכבודה לפניהם וישבת על מטה כבודה . כל כבודה בת מלך פנימה : ויסבו ג' דגשים בקריאה וסי' ויקראו אל בני דן . את ארון אלהי ישראל . ויסבו את פניהם ממשכן ה' :

מצודת דוד

לא לכד לרעה ושאול שבדן כי"א מהסבר אחר (והיה בין לרעה ושאול שהיו בנחלת יהודה) : (יד) ההולכים לרגל . אשר הלכו מקודם לרגל : הידעתם . ר"ל וכי ידעתם אלא אנכם יודעים אשר עד לכם יש כאן אפוד וכו' : דעו מה תעשו . ר"ל הכינו עצמכם לקחתם : (טו) ויסורו שמה . המרגלים סרו לבית מיכה : בית מיכה . אשר היה בבית מיכה : (טז) חגורים . בשעה חגורים וכו' : אשר מבני דן . מוסב על שש מאות איש : (יז) ויעלו . כי המרגלים חזרו עם הלוי אל השש מאות איש ודבר הלוי עמהם עלו המרגלים מהם ושבו ובאו לבית הלוי ולקחו את הפסל וכו' והכהן . הלוי הזה השמוי לכהן היה נצב פתח השער וכו' : (יח) ואלה . המרגלים באו אל לבית מיכה ולקחו את פסל וכו' ולא היה את הכהן בביתו : ויאמר אליהם הכהן . כאשר באו אל המחנה ובידם הפסל וגו' אמר להם מה אתם עושים ר"ל למה תקחום : (יט) שים ידך על פיך . להחמו לבל ישמע קולך : והיה לנו . ותהיה לנו למורה ולמלמד : הטוב . וכי טוב יותר להיות כהן לבית איש אחד או טוב יותר להיות כהן לשבט בישראל וא"כ הלא לטובה יחשב לך : (כ) וייטב לב הכהן . הוטב בלבו דבריהם ויקח מידם את האפוד וכו' לשאת אותם בעצמו ובא בקרבם ללכת באשר ילכו : (כא) ויפנו . מן המקום ההוא והלכו לדרכם : את הטף וכו' . מה שהביאו עמהם מביתם : לפניהם . בחשבם פן ירדפו בני העיר אחריהם וילחמו הגברים עמהם . והטף וכו' ילכו לדרכם בטוחה גלחמים : (כב) הרחיקו . כשהיו רחוקים מבית מיכה : עם בית מיכה . סמוך לבית מיכה : (כג) ויקראו . כמתין עד בואם לדבר עמהם : ויסבו . בני דן הסבו פניהם מול מיכה ואמרו מה נחסר לך כי נאספת לרדוף : (כד) את אלהי . הפסל וכו' : ומה לי עוד . מה נשאר לי עוד בבית אשר לא לקחתם : (כה) עמנו .

רשי

(כז) ליש. שם העיר ובספר יהושע קורא שמה לשם על שם שמצאו שם אבן טובה ששמה לשם והיא היתה על החשן לשבט דן שמו כתוב על לשם וידעו שנאמרת היא נחלתם: (ל) בן מנשה. מפני כבודו של משה כתוב נו"ן לשנות את השם וכתב תלויה לומר שלא היה מנשה אלא משה: עד יום גלות הארץ. בימי סנחריב בגלוי ראשונה

פי' רבי ישעיה

(ל) עד יום גלות הארץ. אין לפרשו גלות סנחריב שהרי אומר לפניו כל ימי היות בית האלהים בשילה. אלא גלות שילה: ע"כ

רלבג

דן: (כו) וכראות מיכה כי חזקים הם ממנו הניחם ושב לביתו והם באו על ליש והכו יושבי' לפי חרב ואת העיר שרפו באש וידמה ששרפו העיר באש כדי שייראו יושבי שאר העיירות אשר נפלו בגורלם מהם ויגלחום בקלות יותר מאד נפול פחדם עליהם: (כט) ואח"כ בנו העיר וקראו שמה דן כשם דן אביהם: והנה הקימו את פסל מיכה בבית שעשו לו ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני בבית הפסל ההוא עד יום גלות הארץ והוא הנער הלוי שהביאו מבית מיכה והנה יום גלות הארץ לא יתכן שיאמר על יום גלות בימי צדקיה שהכבר עברו כמה מנהיגים ביערו ע"ז מן הארץ כמו שמואל ושאול ודוד ורבים זולתם אחריהם. ואולם אמר עד יום גלות הארץ כי יתכן שגלתה הארץ ההיא כשעשו הרע ישראל בעיני ה' עד שהקים השם לישראל מושיע ושבו לארצם ויתכן שגלתה הארץ ההיא בימי יבין מלך כנען שהרחיו לכם שבט דן ועברו מעבר לירדן כמו שאמרו דבורה וברק ודן למה יגור אניות ואיך שהיה הוא מבואר שיום גלות הארץ היה קודם מות עלי והם שהפסל ההוא לא נתקיים להם כי אם כל ימי היות בית האלהים בשילה ולא יתכן שיהיו להם כהני הפסל אחר שהוסר הפסל ולזה הוא מבואר שהיה כבר יום גלות הארץ ההיא קודם זה כי ידמה שאחר זה היו להם כהנים אחרים לזה הפסל אשר לא היו מזרע זה הנער הלוי וזה מחוייב מהלשון שאמר עד יום גלות הארץ ההיא לבורות כי אחר זה היו להם כהנים אחרים והנה אמרו רז"ל שזה הנער הלוי היה בן בנו של משה והיה חושב שראוי לאדם לעבוד ע"ז ואל יצטרך לבריות ואין הענין כן אבל ראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו וידמה שזה האיש היה אחר ואשר מכר בענין דוד איש אחר כי כבר זכר כי הוא ובניו היו כהנים ר"ל שאחר מותו הוקם שם כהן אחד מבניו ואפשר שנאמר כי לא יתחייב מזה שמת יהונתן ויהיה אמרו הוא ובניו שהם היו יחד כהנים עמו לא בזה אחר זה ויהיה זה האיש הוא אשר מכר בענין דוד שאמרו ז"ל: (א) והנה עוד כי בימים ההם שלא היה מלך בישראל שיוכיח החוטאים היה איש לוי גר בירכתי אפרים ולקח לו

בֵּיתֶךָ׃ כו וַיֵּלְכוּ בְנֵי־דָן לְדַרְכָּם וַיַּרְא מִיכָה כִּי־חֲזָקִים הֵמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֶן וַיָּשָׁב אֶל־בֵּיתוֹ׃ כז וְהֵמָּה לָקְחוּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה מִיכָה וְאֶת־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר הָיָה־לוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־לַיִשׁ עַל־עַם שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ וַיַּכּוּ אוֹתָם לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָעִיר שָׂרְפוּ בָאֵשׁ׃ כח וְאֵין מַצִּיל כִּי רְחוֹקָה־הִיא מִצִּידוֹן וְדָבָר אֵין־לָהֶם עִם־אָדָם וְהִיא בָּעֵמֶק אֲשֶׁר לְבֵית־רְחוֹב וַיִּבְנוּ אֶת־הָעִיר וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃ כט וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם אֲשֶׁר יוּלַּד לְיִשְׂרָאֵל וְאוּלָם לַיִשׁ שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ ל וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי־דָן אֶת־הַפָּסֶל וִיהוֹנָתָן בֶּן־גֵּרְשֹׁם בֶּן־מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ כֹהֲנִים לְשֵׁבֶט הַדָּנִי עַד־יוֹם גְּלוֹת הָאָרֶץ׃ לא וַיָּשִׂימוּ לָהֶם אֶת־פֶּסֶל מִיכָה אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־יְמֵי הֱיוֹת בֵּית־הָאֱלֹהִים בְּשִׁלֹה׃

יט א וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אֵין בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי

ג' · י' ר"פ · כ' · ד'. מ' · ל' כמעט כח' · ז' כמעט · ג' מ"ל שוס בר נש · ס"א כפס · ג' זוגין קדמ' ד' זוגין ש"ן · ד' תלוים · כ' ירושלים · ו' בסיפרא

כו וַאֲזַלוּ בְנֵי דָן לְאוֹרְחֵיהוֹן וַחֲזָא מִיכָה אֲרֵי תַקִּיפִין אִינוּן מִינֵיהּ וְאִתְפְּנֵי וְתָב לְבֵיתֵיהּ׃ כז וְאִינוּן נְסִיבוּ יָת דַּעֲבַד מִיכָה וְדַבַּרוּ יָת כַּהֲנָא דִּי הֲוָה לֵיהּ וַאֲתוֹ לְלַיִשׁ לְעַמָּא דִּשְׁקְטִין וְשָׁרַן לְרוֹחְצָן וּמְחוֹ יָתְהוֹן לְפִתְגָם דְּחָרֶב וְיָת קַרְתָּא אוֹקִידוּ בְנוּרָא׃ כח וְלֵית דְּמְשֵׁיזִיב אֲרֵי רְחִיקָא הִיא מִצִּידוֹן וּפִתְגָם לֵית לְהוֹן עִם אֱנָשׁ וְאִינוּן בְּמֵישַׁר דִּלְבֵית רְחוֹב וּבְנוֹ יָת קַרְתָּא וִיתִיבוּ בַהּ׃ כט וּקְרוֹ שְׁמָא דְקַרְתָּא דָּן בְּשׁוּם דָּן אֲבוּהוֹן דְּאִתְיְלִיד לְיִשְׂרָאֵל וּבְרַם לַיִשׁ שְׁמָא דְקַרְתָּא מִלְקַדְמִין׃ ל וַאֲקִימוּ לְהוֹן בְּנֵי דָן יָת צַלְמָא וִיהוֹנָתָן בַּר גֵּרְשֹׁם בַּר מְנַשֶּׁה הוּא וּבְנוֹהִי הֲווֹ כּוּמְרִין לְשִׁבְטָא דְּבֵית דָּן עַד יוֹמָא דִּי גְלוֹ יָתְבֵי אַרְעָא׃ לא וְשַׁוִּיאוּ לְהוֹן יָת צְלַם מִיכָה דִּי עֲבַד כָּל יוֹמַיָּא דַּהֲוָה קַיָּם בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ בְּשִׁלֹה׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן וּמַלְכָּא לֵית בְּיִשְׂרָאֵל הֲוָה

ואין מציל ו' פסוקים אית בהון ואין אין בקריאה וסי' וילכו חמשת האנשים. ואין מציל כי רחוקה היא. הבט ימין וראה. עשה גדולות ואין קדמאה. ואין אני ואחי ונערי. אני ה' ואין עוד זולתי: רחוב ג' מלאים בקרתא וסימניהון והיא בעמק אשר לבית רחוב. וישכרו את ארם בית רחוב. וארם צובה ורחוב. וכל שום גברא דכוו' מ"ל במ"ב חס' וסימנהון ויך דוד את הדרעזר בן רחב. ומשלל הדרעזר בן רחב. תרויהון בשמואל: מנשה ד' מלין דאית כהון אות תלוי וסי' רשעים לאחוז בכנפות הארץ. מרשעים ויטנע מרשעים אורם. מנשה ויקימו להם בני דן את הפסל. מיער יכרסמנה חזיר מיער:

תולדות אהרן ומשה. ב"ב קט (ברכות יג סנהדרין ו): מים אלהים בשילה. שבועות לה:

רדק

אם תשמיעם קולך ותוסיף לדבר עוד בדבר הזה והוא מבנין הנני אוסיפך אל אבותיך תוסיף רוחם. יאסף אהרן והדומים להם: (כז) שרפו באש. יש לתמוה למה שרפו אותה והם רוצים לישבה והנה כל הערים העומדות על תלם לא שרפם יהושע רק חצור לבדה והיתה זה לפי שהיתה ראש הממלכות להבדיל הנשארים והנה אלו למה שרפו העיר ויתכן כי כשנכנסו בני דן בעיר פתאום נכנסו כי הם לא היו מרגישים ולא היו נשמרים מהם ושלחו אש בעיר להבהיל העם ולא יהיה פנאי לאדם להשיב מלחמה בין האש והמלחמה שעשו להם בני דן או אפשר כי היתה מלאה גלולים ולפיכך שרפוה ואף על פי שהם הקימו הפסל להם היתה כוונתם לשמים ואף על פי כן היו חוטאים לה' כי כן כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' כלומר אתי אע"פ שתהיה כוונתכם לעבודתי ובאגדה והם לקחו את אשר עשה מיכה וגו' ויכו אותם לפי חרב שבדין ע"ז והיא מלאכה בידיהון יש לדקה גדולה מזו היינו הך דכתיב לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים: (כט) אשר יולד. בויו עם דגש וכבר כתבנו הדומים לו בספר מכלל. ומעם אשר יולד לישראל שלא תחשוב כי ראש המשפחה ההיא אשר באו ללים היה שמו דן וכשם אבי המשפחה ההיא קראו שם דן המקום ההוא לפי' אמר אביהם אשר יולד לישראל: (ל) בן מנשה. הנו"ן תלויה וכבר זכרנו טעמו למעלה: עד יום גלות הארץ. מדרך הסברא נראה כי עד יום גלות הארץ הוא יום שנגלה הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה וגו' ואמר ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר ויסגר לחרב עמו ואמר ויכעיסוהו בבמותיהם ובפסיליהם יקניאוהו וזה נאמר על פסל מיכה והפסוק האחר שנאמר כאן גם כן מוכיח שאמר כל ימי היות בית האלהים בשילה דמה כי עד יום גלות הארץ וימי היות בית האלהים בשילה

מצודת דוד

ביתך עמך: (כו) חוקים ותוסף . לא היו נשמרים מן המלחמה: ואת העיר שרפו. כי לא יוכלו לה כ"א ע"י השרפה ולולא זאת לא שרפוה כי הלא נתיישבו בה: (כח) ואין מציל. לא היה להם מציל: כי רחוקה. וכבשוה עד לא נשמע להם: ודבר. לא היה להם כריתת ברית עם מי: אשר לבית רחוב. הסמוך לבית רחוב ויבנו. כי שרפוה במלחמה כמ"ש למעלה: (כט) אשר יולד. שלא נחשב שראש המשפחה הבאה אל ליש היה שמו דן ועל שמו קראו שם העיר דן: לראשונה. טרם שקראוה בשם דן: (ל) ויקימו להם. להיות לע"ז ולעבדו: ויהונתן. הוא הלוי הנזכר: בן מנשה. אחז"ל שהוא משה ומפני כבודו נאמר מנשה ותלאו הנו"ן לדעת שאינה מן השם: עד יום גלות הארץ. הוא גלות הארון שהיה בימי עלי ולזה לא אמר עד גלות ישראל כי אז לבד הארון גלה ולא ישראל ועד הזמן ההיא עמד הפסל אבל לאחריו שעמד שמואל לשופט בער אותם מן הארץ: (לא) וישימו להם. לאלוה ולעבדו: כל ימי וכו' בשלה. מתחלת שעמדתו עמד כל ימי וכו' בשלה. אבל אחר שגלה הארון משלה בימי עלי ועמד שמואל לשופט בערו מן הארץ: יט (א) ומלך אין בישראל. כי"א היה מלך לא היה: מה שהיה כי המלך היה מעמיס

מצודת ציון

נפש. גם פגש בו (ש"ב א): ואספתה. ענין כליון מן העולם כמו יאסף אהרן (במדבר כ): (כט) ואולם. ואבל · בירכתי

בעילה זמן אחד הוא ושמואל אע"פ שהיה שופט לא מיחה בפסל ההוא כי כל ימי עלי לא היה מתפרסם כל כך בעירה לכבוד עלי ועלי גם כן החרש' הוא כמו שהתרפה במוסר בניו וכשמת עלי ונלקח הארון וגלו מישראל רבים ונפלו בחרב רבים ובטל אותו פסל וזהו שאמר עד יום גלות הארץ כי רחוק הוא שיהיה הפסל עד יום גלות הארץ אפילו גלות בני גד ובני ראובן שהיה הגלות הראשון ואיך היה דוד מלך ישראל ולא בערו וגם שלמה בנו ולא בערו אין הדעת סובלת להאמין זה : (ב) ותזנה . תרגום ובסרת ותרגום דבר ה' בזה בסר רוצה לומר בזתה אותו ויצאה מביתו והלכה לבית אביה או יהיה פירושו זנות כמשמעו כי אשתו היתה אבל בלא כתובה וקדושין חנתה מתחתיו . ופי' עליו על פניו כלומר שלא חשש לו ולא נסתרה ממנו לזנות או פירוש עליו עמו בעוד שהיתה עמו כמו ויבאו האנשים על הנשים שהוא כמו עם ופי' ותלך מאתו שכעס בעלה עמה והלכה לה לבית אביה . ימים ארבעה חדשים . חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח ופי' ימים שנה או יהיה ד' חדשים פי' ימים וכן ת"י יומין וארבעה ירחין : (ג) להשיבו . כן כתיב וקרי להשיבה ופירש הכתוב להשיבו אליה והיא תשוב אליו : ותביאהו בית אביה . מצאה אותו פלגשו בדרך והכניס' אותו לבית אביה : (ה) סעד לבך פת לחם . בפת לחם והוא שלא כמשמעה אבל סעד את לבבך והוא קמוץ הוא חטף כי הוא סמוך במקף : (ח) נטות היום . נטות השמש לצד מערב כי היום נקרא זמן היות השמש על הארץ : (ט) רפה היום לערוב . רפיון השמש הוא לעת ערב שרפה חומו ואורו וגבורתו וחזקו הוא בחצי היום וכמו שאומר כגבורתו בחצי היום והוא מה שאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ר"ל כצאת השמש עד זמן שהוא בגבורתו והוא חצי היום כי עד או האור הולך ומתחזק כן מחצי היום עד הערב הולך ומתרפה : הנה חנות היום . הלילה הוא חנות היום כי ביום אדם הולך הנה

גבר ליואה דר בסיפי
טורא דבית אפרים ונסיב
ליה איתתא לחינתא מבית
לחם דבית יהודה :
ב ובסרת עלוהי לחינתיה
ואזלת מלותיה לבית
אבוהא לבית לחם דבית
יהודה והות תמן יומין
ארבעא ירחין : ג וקם
בעלה ואזל בתרהא למליל
על לבה לאתבותה
ועולימיה עמיה וזוג חמרין
ואעלתיה לבית אבוהא
וחזהו אבוהא דעולימתא
וחדי לקדמותיה : ד ואתקיף
ביה חמוהי אבוהא
דעולימתא ויתיב עמיה
תלתא יומין ואכלו ושתיאו
ובתו תמן : ה והוה ביומא
רביעאה ואקדימו בצפרא
וקם למיזל ואמר אבוהא
דעולימתא לחתניה סעיד
לבך פתא דלחמא ובתר
כן תיזלון : ו ואסחרו ואכלו
תרויהון כחדא ושתיאו
ואמר אבוהא דעולימתא
לגברא שרי כען ובית
וישפר לבך : ז וקם גברא
למיזל ואתקיף ביה חמוהי
ותב ובת תמן : ח ואקדים בצפרא ביומא חמישאה
למיזל ואמר אבוהא דעולימתא סעוד כען לבך
ואתעכבו עד מתפני יומא ואכלו תרויהון : ט וקם
גברא למיזל הוא ולחינתיה ועולימיה ואמר ליה חמוהי
אבוהא דעולימתא הא כען פנא יומא למערב ביתו כען הבא לחוד יומא דין בית הבא וישפר לבך

איש לוי גר בירכתי הר־אפרים ויקח־
לו אשה פילגש מבית לחם יהודה :
ב ותזנה עליו פילגשו ותלך מאתו אל־
בית אביה אל־בית לחם יהודה
ותהי־שם ימים ארבעה חדשים :
ג ויקם אישה וילך אחריה לדבר על־
לבה להשיבו ונערו עמו וצמד
חמרים ותביאהו בית אביה ויראהו
אבי הנערה וישמח לקראתו :
ד ויחזק־בו חתנו אבי הנערה וישב
אתו שלשת ימים ויאכלו וישתו
וילינו שם : ה ויהי ביום הרביעי
וישכימו בבקר ויקם ללכת ויאמר
אבי הנערה אל־חתנו סעד לבך פת־
לחם ואחר תלכו : ו וישבו ויאכלו
שניהם יחדו וישתו ויאמר אבי
הנערה אל־האיש הואל־נא ולין
ויטב לבך : ז ויקם האיש ללכת
ויפצר־בו חתנו וישב וילן שם :
ח וישכם בבקר ביום החמישי ללכת
ויאמר אבי הנערה סעד־נא לבבך
והתמהמהו עד־נטות היום ויאכלו
שניהם : ט ויקם האיש ללכת הוא
ופילגשו ונערו ויאמר לו חתנו אבי
הנערה הנה נא רפה היום לערוב
לינו־נא הנה חנות היום לין פה וייטב

כ' חד ר"פ ומד ס"פ · להשיבה ק' · ג'כ' מל' · כ'. כ' · ג' מס' · ב' וכפין · כ' כתיב ס"א

רש"י

ראשונה : (ב) ותזנה עליו פילגשו . זנתה מביתו אל החוץ כל לשון זנות אינו אלא לשון יוצאת נפקת ברא יוצאת מבעלה ללכת אל אחרים : (ו) הואל נא ולין . הלילה : (ט) רפה . השמש מגבורתו ונטה לערוב : הנה חנות היום . עת שכל הולכי דרכים עתים לחנות בני עיר

רלב"ג

ט איש פלגש מבית לחם יהודה חנתה עליו פלגשו ר"ל שזנתה ממנו ושבה אל בית אביה לברוח ממנו אחר היה הזנות הזה כי השמיה איך שתהיה תקרא זנות אמר זנות יין ותירוש יקח לב והזכרתנו לפרש הענין בזה האופן שאם זנתה עליו לשכב עם זולת אישה היתה אסורה לבעלה ולא היה ראוי שישוב לבקש עוד אבל ענין זנותה ביאר במה שאמר ותלך מאתו אל בית אביה שעמדה שם זמן ארוך כמו שביאר שעמדה שם שנה וארבעה חדשים וזה ממה שהורה שאין רוצה לשוב אליו עוד והנה רבותינו ז"ל פירשו זה הזנות לענין קרוב למה שפירשנו : (ג) והנראה זה אישה הלך אחריה לדבר על לבה להשיבה כי ידמה שהרה ממנו על דבר הקטטות שהקניטה בביתו ולזה הולך לפייסה ובזה האופן הלך להשיבה . ויראהו אבי הנערה וישמח לקראתו ודמה שזה האיש הלוי היה נכבד מאד ולזה השתדל לכבדו מאד אבי הנערה והיה מראה מאד כי כבד קשה עליו פרידתו עד שכבר עכבם שם עד היום החמישי ורצה לעכבם עד היום השני ולא יכול : (ט) ויקם האיש הלוי ללכת עם פילגשו אע"פ שכבר רפה היום לערוב : והנה

להשיבו ה' מלין כתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרינן ה"א וסי' וכ"ל שינו"י דק"די ודל"א כתי"ב . דכתיב ודלא קרי כולהון נמסרו בריש האי חיבורא במסרה רבתא דאסדרנא לפום עניות דעתין .הואל ד' בקריאה וסי' הואל נא ולין וייטב לבך.ועתה הואל וברך את בית עבדיך דשמואל. הואל קח ככרים כסף. הואל נא ולך את עבדך :
תולדות אהרן ותזנה עליו. ניסן ו :

מצודת ציון

יט (א) בירכתי . בסוף כמו ולירכתי המשכן (שמות כ"ו) : פילגש . אשה בלא כתובה ובלא קדושין : (ב) ותזנה . ענין הפרדה כמו עתה יזנו תזנותיה (יחזקאל כ"ג) : עליו . מעליו : ימים . שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה) : ארבעה . כמו וארבעה : (ג) וצמד . זוג וכן צמד בקר (איוב א') : (ה) סעד . ענין השענה ועכ"ז יקרא האכילה סעודה כי סועד ושוען את הלב מחולשתו וכמ"ש ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים ק"ד) : פת . ענין פרוסה כמו פתות אותה פתים (ויקרא ב') : (ו) הואל . התרצה : נא . עתה : (ז) ויפצר . ענין התחזקות והפצרה כמו ויפצר בם מאד (בראשית יט) : (ח) והתמהמהו . ענין עכבה ואיחור כמו עד התמהמהם (לעיל ג) : היום . השמש קרוי יום כמו לרוח היום (בראשית ג) ע"ש שבעבור השמש על הארץ הוא יום : (ט) רפה . מלשון רפיון : לערוב . מלשון ערב ור"ל לשקוע : הנה

מצודת דוד

מעניש את החוטאים ולא היו איך ישראל נלחמים זה בזה כאשר יסופר וכתב בסיפר שגם זה היה בימי כוהן הפעתים קודם שעמד פתחיה : (ב) ותזנה עליו . סרחה מעליו והלכה לבית אביה : (ג) לדבר על לבה . דברים טובים המתקבלים על הלב להשיבה אליו : וצמד חמורים . אחד לו ואחד לפילגשו בשובה לביתו : ותביאהו . פילגשו ראתה אותו בחוץ והביאה אותו לבית אביה : לקראתו . ר"ל בשמח לבואו לקראתו : (ד) ויחזק בו . היה אוחז בו ולא עזבו ללכת מאתו : וילינו שם . בהלילה שאחר שלשת הימים : (ה) סעד לבך . לבל יחלש הלב סעד אותו באכילת פת לחם : (ו) הואל נא . התרצה נא . ולין פה : וייטב לבך . באכילה ושתיה ובשמחת הלב : (ח) והתמהמהו . נתעכבו עד אשר נטה השמש לבית מערבה : (ט) רפה היום לערוב . כי קודם הטות השמש הולך ומתגבר ואחר חצות הולך ורפה ולזאת הנה השמש רפה ועומדת לשקוע : הנה חנות היום . כי שיער בעצמו שלא יבוא היום אל

לבבך והשכמתם מחר לדרככם
והלכת לאהלך: י ולא־אבה האיש
ללון ויקם וילך ויבא עד־נכח יבוס
היא ירושלם ועמו צמד חמורים
חבושים ופילגשו עמו: יא הם עם־יבוס
והיום רד מאד ויאמר הנער אל־
אדניו לכה־נא ונסורה אל־עיר־
היבוסי הזאת ונלין בה: יב ויאמר אליו
אדניו לא נסור אל־עיר נכרי אשר
לא־מבני ישראל הנה ועברנו עד־
גבעה: יג ויאמר לנערו לך ונקרבה
באחד המקמות ולנו בגבעה או
ברמה: יד ויעברו וילכו ותבא להם
השמש אצל הגבעה אשר לבנימן:
טו ויסרו שם לבוא ללון בגבעה ויבא
וישב ברחב העיר ואין איש מאסף־
אותם הביתה ללון: טז והנה | איש
זקן בא מן־מעשהו מן־השדה בערב
והאיש מהר אפרים והוא־גר בגבעה
ואנשי המקום בני ימיני:
יז וישא עיניו וירא את־האיש הארח
ברחב העיר ויאמר האיש הזקן אנה
תלך ומאין תבוא: יח ויאמר אליו
עברים אנחנו מבית־לחם יהודה
עד־ירכתי הר־אפרים משם אנכי
ואלך עד־בית־לחם יהודה ואת־בית
יהוה אני הלך ואין איש מאסף אותי
הביתה: יט וגם־תבן גם־מספוא יש
לחמורינו וגם לחם ויין יש־לי
ולאמתך ולנער עם־עבדיך אין
מחסור כל־דבר: כ ויאמר האיש הזקן

ותקדמון ומחר לאורחתכון ותהך לקירוך: י ולא אבא גברא למבת וקם ואזל ואתא עד לקביל יבוס היא ירושלם ועמיה זוג חמרין חשיקין ולחינתיה עמיה: יא אינון עם ירוס ויומא מאך לחדא ואמר עולימא לרבוניה איתא כען ונזור לקרתא דיבוסאי הדא ונבית בה: יב ואמר ליה רבוניה לא נזור לקרתא בני עממיא דלא מבני ישראל אינון ונתמטי עד גבעתא: יג ואמר לעולימיה איתא ונקריב בחד מן אתריא ונבית בגבעתא או ברמתא: יד ועברו ואזלו ועלת להון שמשא בסטר גבעתא די לשבט בנימין: טו חרו לתמן למיעל למבת בגבעתא ואתא ויתיב ברחובא דקרתא ולית אנש דכניש יתהון לביתא למבת: טז והא גברא סבא אתא מן עיבידתיה מן חקלא ברמשא וגברא מטורא דבית אפרים והוא דר בגבעתא ואנשי אתרא מן שבטא דבית בנימין: יז וזקיף עינוהי וחזא ית גברא דארח ברחוב קרתא ואמר גברא סבא לאן את אזיל ומנן את אתי: יח ואמר ליה עברין אנחנא מבית לחם דבית יהודה עד סיפי טורא דבית אפרים מתמן אנא ואנא אזיל עד בית לחם דבית יהודה ולבית מקדשא דיי אנא אזיל ולית אנש דכניש יתי לביתא: יט ואף תבנא ואף כסתא אית לחמרנא ואף לחם וחמר אית לי ולאמתך ולעולימא דעם עבדך לית חוסרן כל מדעם: כ ואמר

רשי

(יב) עד גבעה. גבעת בנימן: (יג) ולנו. כמו ולננו דגשת הנו"ן במקום נו"ן השייכ: (יח) ואת בית ה'. לשילה אני הולך

רלבג

(י) והנה באו עד נכח יבוס והיא ירושלם. והיום רד מאד ר"ל שלא נשאר ממנו כי אם מעט כי השמש ירד מהאופק ולפי שהיום מתחדש מן השמש יאמר שהיום ירד מאד בהירד השמש ולא רצה האיש הלוי לסור שם כי היה שם היבוסי יושב בעת ההיא ולזה אמר לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה וזה לאות כי לא כבשו עדין בני יהודה את ירושלם ולא נכבשה ג"כ בימי יהושע ואף ע"פ שהכה יהושע את מלך ירושלם לא מצאנו שכבש העיר עד שבא שבט יהודה אחריו ונלחם בירושלם ולכדו אותה כמו שזכר בראש זה הספר והנה היה זה הענין מהפילגש קודם שנלחמו שבט יהודה בירושלם ולזה גם כן יתבאר שאחרי מות יהושע היו אלו הספורים כמו שזכרנו ואולם נכתב בזה המקום לסבה שביארנו: (טו) והנה ספר שלנו בגבעת בנימן והגיע מרוע תכונתם שלא היה שם איש מבני העיר מאסף אותם הביתה ללון עד שבא איש אחד מהר אפרים היה גר שם והוא הביאו לביתו: והנה

והשכמתם ג' וסי' נמסר בסדר וירא: ופילגשו ד' בקריאה ב' מנהון ר"פ וסי' ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם היא. ופילגשו אשר בשכם ילדה. הוא ופילגשו ונערו. ועמו צמד חמורים חבושים:

רדק

כמה והנה ובלילה חונה או פירוש חנות השמש כי בערב ידמה לאדם כי השמש חונה אע"פ שהוא הולך וסובב כיון שנעלם מעין האדם ידמה כי הוא חונה ממהלכו וי"ת ביתו כען הכא לחוד יומא דין: (י) חבושים. אמר חבושים להודיע כי טעונים היו בלחם ויין ומספוא והחמורים החבושים הוא שישען האדם או ירכב עליהם: (יא) עם יבוס. סמוך ליבוס כמו שפירשתי עם בית מיכה סמוך לבית מיכה: רד מאד. ירד לצד מערב: (יב) הנה. אמר הנה על העריס אע"פ שלא זכר אלא עיר ר"ל לא בזו ולא באחרת אשר לא מבני ישראל הנה: (יג) לך ונקרבה. כמו לכה שכתוב בה"א וכמוהו לך נתראה פנים שכתוב בד"ה: ולנו. חסר למ"ד הפעל והיא נבלעת בדגש ומשפטו ולננו בנגעה בשקל וקמנו: (טז) בני ימיני. להודיע כי הגבעה היתה לבנימן כי גבעה אחרת היתה אשר בה עיר וכן אמר הגבעה אשר לבנימן. וי"א כי אמר בני ימיני כי בחזקת רעים היו ומוכיחים עליהם מעשיהם: (יח) ואת בית ה' אני הולך. הוא שילה ושילה היתה עירו כי מהר אפרים היה כמו שאמר בירכתי הר אפרים ושילה היתה לאפרים או פי' ואת בית ה' אני הולך אע"פ שלא היה עירו שילה אמר כי היה הולך שם להתפלל או לזבוח וכן ידמה לדעת המתרגם ולבית מקדשא דה' אנא אזיל ואמר זה כדי שיאספהו אל ביתו בלב טוב: (יט) ולנער עם עבדך. לי ולאמתך. אמר על פלגשו ולנער

מצודת דוד

ביתו ובעיר יהנה ללון במקום לא לו ולז"א הנה חנות היום ר"ל התחיל אשר בשכרת חעשה היום הלא טוב יותר לחמת וללון פה וייטב לבבך ולא כן במקום אחר: והשכמתם. אבל כשתלכו בהשכמה תבוא בו היום לאהלך ולא תלין בדרך: (י) יבוס היא ירושלים. מחוז היה בירושלים ונקראת יבוס ודוד לבדה: (יא) עם יבוס. סמוך ליבוס: והיום רד מאוד. השמש ירדה מאוד וקרבה לשקוע: ונסורה. נסור מהדרך לנכח עיר היבוסי: (יב) אל עיר נכרי. פרק שו"ג נריס בה: ועברנו. לזה נעבור עד גבעה שהיא עיר ישראל: (יג) לך ונקרבה. ר"ל נמסר ללכת להתקרב לאיזה מקום ונלין בגבעה או ברמה במקום שנוכל לבוא עד לא תשקע החמה: (טז) בני ימיני. מבני בנימן: (יח) עד ירכתי. ר"ל אני הולך עד ירכתי וגו' כי משם אנכי והלכתי עד בית לחם יהודה: ואת בית ה'. עתה הולך אני בדרך מהלכי אל בית ה' אשר בשילה לזבוח לה' ועם כי אני הולך בדרך מצוה עכ"ז אין איש מכניס אותי אל הבית: (יט) וגם תבן. ר"ל ואם בעבור המאכל לנו ולחמורינו אינם מכניסים הלא גם תבן וכו' וא"כ מה תירא אקח: ולאמתך. היא הפילגש: ולנער עם עבדיך. להנער אשר עם עבדיך ואת עצמו ופילגשו קרא עבדיו בדרך המוסר וכמו שאמר ולאמתך על פילגשו. או אמר עם בידו

מצודת ציון

(י) חנה. רצה: נוכח. נגד: חבושים. ענין קשור שהבהמה באוכף שלה כמו ויחבוש את חמורו (שם כב): (יא) לכה. ענין לשון זרוז הוא: (יג) לך. הוא מלשון הליכה ועם היא בלא ה"א: (יד) ותבא. ושקעה: (טו) ברחוב. בשוק במקום שרבים מצויים: מאסף. ענין הכנסה כמו ואספתו דגנך (דברים יא): (יז) הארח. ההולך בארח הדרך: אנה. לאיזה מקום: ומאין. ומאיזה מקום: (יח) ואת. כמו ואל: (יט) מספוא. כן נקרא דבר המוחד למאכל בהמה וכן ויתן תבן ומספוא (בראשית כ"ד): ולאמתך. מלשון אמה ושפחה: כל דבר. שום דבר: דבר

שלום לך רק כל מחסורך עלי רק ברחוב אל תלן: כא ויביאהו לביתו ויבול לחמורים וירחצו רגליהם ויאכלו וישתו: כב המה מיטיבים את לבם והנה אנשי העיר אנשי בני בליעל נסבו את הבית מתדפקים על הדלת ויאמרו אל האיש בעל הבית הזקן לאמר הוצא את האיש אשר בא אל ביתך ונדענו: כג ויצא אליהם האיש בעל הבית ויאמר אלהם אל אחי אל תרעו נא אחרי אשר בא האיש הזה אל ביתי אל תעשו את הנבלה הזאת: כד הנה בתי הבתולה ופילגשהו אוציאה נא אותם וענו אותם ועשו להם הטוב בעיניכם ולאיש הזה לא תעשו דבר הנבלה הזאת: כה ולא אבו האנשים לשמע לו ויחזק האיש בפילגשו ויצא אליהם החוץ וידעו אותה ויתעללו בה כל הלילה עד הבקר וישלחוה בעלות השחר: כו ותבא האשה לפנות הבקר ותפל פתח בית האיש אשר אדוניה שם עד האור: כז ויקם אדניה בבקר ויפתח דלתות הבית ויצא ללכת לדרכו והנה האשה פילגשו נפלת פתח הבית וידיה על הסף: כח ויאמר אליה קומי ונלכה ואין ענה ויקחה על החמור ויקם האיש וילך למקמו: כט ויבא אל

(מסורה: כ"ח חמודו' · ל' · ויבל קרי · ג' מ"ע · ג' . ג' · ס' · ו' חס' בסיפ' · ג' . ג' · ד' · ג' חס' . ו' · בעלות ק' · ג' מ"ל וד מ"ל בליש')

גברא סבא שלם לך לחוד כל חוסרנך עלי לחוד ברחובא לא תבית: כא ואעליה לביתיה ורמא כסתא לחמריה ואסחו רגליהון ואכלו ושתיאו: כב אינון מטיבין ית לבהון והא אנשי קרתא גברין בני רשעא אקיפו ית ביתא דחקין למתבר דשא ואמרו לגברא מריה דביתא סבא למימר אפיק ית גברא דעל לביתך ונדעיניה: כג ונפק לותהון גברא מריה דביתא ואמר להון בבעו אחי לא תבאשון כען בתר דעל גברא הדין לביתי לא תעבדון ית קלנא הדין: כד הא ברתי בתולתא ולחינתיה אפיק כען יתהן וענו יתהן ועבידו להן דתקין בעיניכון ולגברא הדין לא תעבדון עיסק קלנא הדין: כה ולא אבו גבריא לקבלא מניה ואתקיף גברא בלחינתיה ואפיק לותהון לברא וידעו יתה ואתלעבו בה כל ליליא עד צפרא ושלחוהא כמיסק צפרא: כו ואתת אתתא לכמפני צפרא ונפלת בתרע בית גברא די רבונה תמן עד די נהור: כז וקם רבונהא בצפרא ופתח דשי ביתא ונפק למיזל לארחיה והא אתתא לחינתיה רמיא בתרע ביתא וידהא מתחין על סיפא: כח ואמר לה קומי ונזיל ולא מתיבא ונסבה על חמרא וקם גברא ואזל לאתריה: כט ואתא לביתיה ונסיב ית

רדק

ולגמר יש הרבה לחם ויין וגם לעבדיך אשר בביתך אם ירצו לאכול ולשתות ממה שיש עמנו ויית ולסולימא דהם עבדך אמר עבדך על האיש ופלגשו כלומר הנער אשר עמנו ונכון הוא: (כא) ויבול. כתיב וקרי ויבל ואחד הוא בין בבנין קל בפתח והוא מבנין הפעיל ופירושו כלל רוצה לומר נתן להם מספוא והמספוא נקרא בליל כמו שכתוב בליל חמיץ יאכלו ואם ינעה שור על בלילו ולפי שבוללים למאכל הבהמה השעורים והשבולת שועל או אחד מהם עם התבן נקרא כן: (כב) מטיבים. פרשו ישב מבנין הפעיל: מתדפקים. זכרנו דקדוקו בספר מכלל בחלק הדקדוק בדבר בנית התפעל והוא מלשון קול דודי דופק והוא הנקישה על הדלת: ונדענו. פירשו בו למשכב לפי שאמר הנה בתי הבתולה ופלגשו ולאיש הזה לא תעשו את דבר הנבלה הזאת דומה כי למשכב שאלו אותו. וי"ל כי היו רוצים להרגו כמו שספר הוא אותי דמו להרוג ודבר נבלה הוא להרוג האכסנאי הבא ללין בעיר ולדעת המפרשים יהיה פי' דמו להרוג שדעתו היה להרוג קודם שיזקק לנבלה ההיא או כנה הדבר הכעור בלשון הריגה: (כה) ויחזק האיש בפלגשו. הוציאה על כרחה להציל עצמו: וידעו אותה. ואע"פ שמתחילה לא אבו האנשים לשמוע לו כיון שראו הפלגש חשקו בה ונתרצו בה לנדם: בעלות השחר. כתיב כבי"ת

פי' דברי ישעי'

(כ) רק ברחוב אל תלן. לא נמצא כמהו ומשמעו תלון או תלין: (כא) ויבל לחמורים. תיקן מאכלם: (כב) ונדענו. למשכב זכור: (כה) ולא אבו האנשים לשמוע לו. כי לא היו רוצים בכך אלא לענות את האיש ראה האיש כך ויחזק בפלגשו ויוצא אליהם החוץ והוא נסתר מפניהם: (כו) אשר אדניה שם. בעלה. ומפני שלא היתה אשתו ממש אלא משרתת לו ושוכב עמה נקרא אדוניה:

רש"י

סולך: (כא) ויבל לחמורים. ויתן יבול לחמורי' ויבל הספוא' בלעז: (כב) ונדענו. משכב זכור: (כח) ואין עונה. כי מתה

רלבג

והנה הגיע מרוע תכונת בני העיר שרצו לקחת האיש הלוי למשכב והחזיק האיש בפילגשו והוציאה להם החוץ וידמה שהבה היתה יפה מאד ולזה נתפייסו בזה ברצותם אותה כי הבר התיר להם האיש הזקן להוציא להם בתו הגדולה הבתולה ופילגש האיש הלוי ולא נתפייסו בזה והאנשים החוטאים האלה התעללו בה כל הלילה עד הבקר ומרב המענה הגיעה אותה החולשה הנפלאה עד שמתה פתח הבית אשר אדניה שם בשוכבה אליו והנה האיש הלוי התפעל מזה הענין התפעלות רב ושתק עד שהגיע אל

חמורים ו' מלאים בליש' בקריאה וסי' ויבל לחמורים. ולא אבה האיש ללון. החמורים לבית המלך. אשר בשר חמורים בשרם. וישבו מקניהם דד"ה: וגם הקרובים אליהם עד יששכר דד"ה. לך ג' חס' ח' בליש' הליכה וסי' לך נא אתי אל מקום אחר. לך ונקרבה באחת המקומות. לך נתראה פנים דד"ה: ללון ז' וסי' גם מקום ללון. ויסרו שמה לבא ללון ב' בפסו'. ויען האיש הלוי לנה תהיה כבר בארץ. ולא אבה האיש: וגם תבן גם ח' פסוקין מן ג' ג' מלין קדמ' ובתראה נסבין ו' ומציעתא לא נסיב ו' וסי' ויהיו בני שאול ושם שם ושם. ויאמר אליו מה אתה ראה ושבעה שבעה ושבעה. אדין מרכיא וכל כל וכל. יש אחר ואין אין ואין. ואלה יצאו מן העיר אלה ואלה. ואם רע בעיניכם אם ואם. וגם תבן גם מספוא וגם לחם ויין. ופתח הצלע פתח ופתח. ברחוב ד' ומלאים בקריא' וסי' ויאמרו לו כי ברחוב נלין. רק כל מחסורך עלי. כי כשלה ברחוב אמת. ברחוב אבין מושבי:

תולדות אהרן שמה מסיים ונו'. פקדה נגר ל' יבלר ססכל שאין אלו נלאר בזה:

מצודת ציון

(כא) ויבל. הוא מלשון בלבול ופרבוב כי הדרך לבלול תמן לה במספוא וכן בליל חמיץ (ישעיה ל): (כב) בליעל. בלי עול שמים ר"ל רשעים: מתדפקים. ענין הכאה בנחת על הדלת כמו קול דודי דופק (ש"ה ה): ונדענו. ענין משכב זכור כמו ונדעה אותם (בראשית יט): (כג) אל. ר"ל לא תעשו: נא. עתה: אחרי. ענינו כמו הואיל וכן אחרי אשר עשה לך ה' נקמות (לעיל י"א): הנבלה. דבר מגונה וכעור: (כד) וענו. הוא כינוי למשגל על הסכימה: (כה) אבו. רצו: וידעו. ענין משכב: ויתעללו. ענין פועל ומעללים כמו אשר עולל לי (איכה א): (כז) הסף. הוא האסקופה יקרא סף כמו השומרים הנקראים שומרי הסף וכן היא באה כסף הבית (מלכים א יד): (כח) ואין עונה

מצודת דוד

בידו להאכיל לנערו עם עבדיו ועל עבדי האיש הזקן אמר: אין מחסור. אין שום דבר חסר ממני: (כ) שלום לך. רצה לומר לא תפחד כי לא תלין ברחוב: רק כל מחסורך עלי. ר"ל הואיל ויש עמך לאכול ולשתות לא אתן לך מאומה ומה שבידך תאכל ורק כל החסר לך יהיה עלי ומחזר ומפרש רק ברחוב אל תלן כי בית מלון לבד יהיה החסר לך ועלי יהיה: (כא) ויבל לחמורים. תקן המאכל לחמורים: (כב) המה מטיבים וגו'. באכילה ובשתיה ובשמחת לבב: (כג) אל אחי. והחזיר ומפרש אל תרעו נא ר"ל אל תעשו עמהם הרעה הזאת: אחרי. הואיל והאיש הזה בא לביתי חסו עלי ועל כבודי ואל תעשו הנבלה הזאת לשכב אותו: (כד) וענו אותם. במשכב: ועשו וגו'. כאשר עיני יראו: (כה) לשמוע לו. לקבל דבריו: ויחזק האיש. כי לא רצתה לצאת ואחז בה בעל כרחה להציל עצמו כי יפה היה יתפייסו בה: ויוצא. הוציא אותה אל החוץ: וידעו אותם. במשכב: ויתעללו בה. כאשר עיני ראות: וישלחוה. שלחוה לנפשה כאשר עלה השחר והוא האור המנצנץ בפאת המזרח טרם צאת השמש: (כו) לפנות בקר. לעת שהבוקר פונה לבוא: ותפול. מחמת חולשת רוב הבעילות נפלה בפתח ולא הוסיפה לקום ושכבה עד אור הבוקר ומתה: אדוניה. הוא הבעל ולפי שהיתה לו לפילגש יחשב לאדון לה: (כז) נפלת. ר"ל שוכבת בשכיבה הבאה ע"י נפילה וידיה היו מונחות על הסף: (כח) ויאמר אליה. ...

ביתו ויקח את־המאכלת ויחזק
בפילגשו וינתחה לעצמיה לשנים
עשר נתחים וישלחה בכל גבול
ישראל:
ל והיה כל־הראה ואמר לא־נהיתה
ולא־נראתה כזאת למיום עלות
בני־ישראל מארץ מצרים עד היום
הזה שימו־לכם עליה עצו ודברו:
כ א ויצאו כל־בני ישראל ותקהל
העדה כאיש אחד למדן ועד־באר
שבע וארץ הגלעד אל־יהוה המצפה:
ב ויתיצבו פנות כל־העם כל שבטי
ישראל בקהל עם האלהים ארבע
מאות אלף איש רגלי שלף חרב:
ג וישמעו בני בנימן
כי־עלו בני־ישראל המצפה ויאמרו
בני ישראל דברו איכה נהיתה הרעה
הזאת: ד ויען האיש הלוי איש האשה
הנרצחה ויאמר הגבעתה אשר
לבנימן באתי אני ופילגשי ללון:
ה ויקמו עלי בעלי הגבעה ויסבו עלי
את־הבית לילה אותי דמו להרג
ואת־פילגשי ענו ותמת: ו ואחז
בפילגשי ואנתחה ואשלחה בכל־
שדה נחלת ישראל כי עשו זמה
ונבלה בישראל: ז הנה כלכם בני
ישראל הבו לכם דבר ועצה הלם:
ח ויקם כל־העם כאיש אחד לאמר לא
נלך איש לאהלו ולא נסור איש

סכינא ואתקיף בלחינתיה
והדמה לאיברהא לתרי
עשר איברין ושלחה בכל
תחום ארע דישראל:
ל והוה כל דחזי ואמר לא
הות ולא אתחזיאת כהדא
למן יומא די סליקו בני
ישראל מארעא דמצרים
עד יומא הדין שוו לבכון
עצה אתיעצו ומלילו:
א ונפקו כל בני ישראל
ואתכנישת כנשתא כגברא
חד למדן ועד באר שבע
וארעא גלעד קדם יי
למצפיא: ב ואתעתדו רישי
כל עמא כל שבטיא
דישראל בקהל עמא דיי
ארבע מאה אלפין גבר
רגלי שלפי סיפא: ג ושמעו
בני בנימן ארי סליקו
בני ישראל למצפיא ואמרו
בני ישראל מלילו איכדין
הות בישתא הדא:
ד ואתיב גברא לואה
בעלא דאתתא קטילתא
ואמר לגבעתא די לשבטא
בנימין עלית אנא ולחינתי
למבת: ה וקמו עלי יתבי
גביתא ואקיפו עלי ית
ביתא בליליא עלי חשיבו
למקטל וית לחינתי ענוהא
ומיתת: ו ואחדית
בלחינתי והדמיתה ושלחתה בכל תחום
אחסנת ארעא דישראל ארי עבדו עיצת חטאין
ודלא כשר בישראל: ז הא כולכון בני ישראל הבו
לכון פתגם ועצה הלכא: ח וקם כל עמא כגברא חד
למימר לא ניזיל גבר למשכניה ולא נזור גבר

רשי

...נתח: (ב) פנות כל העם.
...ישי כל עמא: (ה) דמו להרוג.
...חשו לברוג אניפסטמינ"ש
בלע"ז

רלבג

...אל ביתו ומשם שלח נתחים
...י"ב שבטים הנשארים כי לא
...שלח לשבט בנימן כי מהם
...באה הרעה ולזה נתח פילגשו
...י"ב נתחים: (א) והנה נקהלו
...כל שבטי ישראל זולת שבט
...בנימן אל זה אל ה' המצפה
...כי שם היו נקהלים לכל
...הדברים הנפלאים לסבה שזכרנו
...במה שקדם ושם הודיעם האיש
...הלוי איך היה הדבר הזה ואמר
...אותי דמו להרוג לדעתו שהוא
...יתיר עצמו להריגה ולא יתגאל
...בזה החטא הגדול המגונה
...תכלית הגנות ר"ל משכב זכור
...והנה התפעלו מאד ישראל
...מזה הענין ורצו לבער הרע
...מקרבם כמשפטי התורה ולמען
...וכלו להתעכב שם עד נערם
הרע

למיום ג' בקריאה וסי' והיה כל
הרואה. יביא ה' על ירושלם. כי
לא ישבתי בבית: עלות ו' בקריא'
וסי' ויאבק איש עמו עד עלות
השחר. והגבלת את העם סביב
לאמר השמרו. והיה כל הרואה.
והנה יוצר גבי. עד עלות חמת
ה'. מנגד עלות הנשק. בתרא
חסר ונמסר גם בסדר וישלח.
...א פסו' כל כל ומלה חדא
ביניהון וסי' המה וכל החית למינה.
ויאמר אם שם ע תשמע. מי יתן
והיה לבבם זה. ויתיצבו פנות
כל העם. כל נגע כל מחלה.
כל שבטי ישראל בקהל. בהר מרום
ישראל. ויעד ה' בישראל.
ועתה אל ישיא דד"ה. הנה שפחות
גתת. וישתחוו כל מלכים. ראית
כל נקמתם. ולהביא את בכורי
אדמתינו. כל תפלה כל תחנה
דמלכים. וחברו דד"ה: איכה
י"ז וסי' נמסר בריש איכה: הלם
י"ב וחסר וסי' נמסר בסדר שמות:

רדק

בכיית וקרי בכיף: (ל) שימו לכם. שימו נא לכם על הרעה הזאת: (א) אל ה' המצפה. במקום שיתקבצו כל ישראל או רובם שם שכינה שורה כמו שנאמר אלהים נצב בעדת אל או הפעם כמו שמפרש בספר יהושע כי במצפה היה מזבח ה' ובית תפלה ו"יה בית נועד לישראל כשהיו עומדים על דבר. כבר כתבנו בספר יהושע למה היה דרכם להקבץ במצפה כי שם היתה תשועה גדולה לישראל בהקבץ מלכים להלחם עם יהושע: (ב) ויתיצבו פנות כל העם. ראשי העם התיצבו בתוך הקהל שהיה הקהל ד' מאות אלף איש ויתיצבו הראשים בקהל לשאול ולחקור איכה נהיתה הרעה והפסיק בנתים וישמעו בני בנימן להודיע כי הם שמעו בהתקבצם ולא הרגישו בדבר לבא לפניהם ולבער הרעה והם שאלו איך נהיה ופירוש ויתיצבו ויאמרו פנות העם עמדו בקהל ואמרו בני ישראל דברו איכה נהייתה הרעה הזאת: (ז) ובני ישראל לשון

פי' רבי ישעי'

(ל) שימו לכם עליה. שימו דעת עליה:

מצודת דוד

עדיין לא הרגיש בה שמתה: (כט) וינתחה לעצמיה. חתכה לפי האברים ולא חלק אבר אחד מהם: לשנים עשר נתחים. ובכל אחד היו הרבה מהאברים: בכל גבול ישראל. לכל שבט נתוח אחד ולבנימין לא שלח כי ממנו יצאה הרעה הזאת: (ל) כל הרואה. נתח מנתוחי האשה: שימו. ר"ל כ"א אמר לחבריו שימו עצמכם להתבונן על הרעה הזאת עצו ודברו מה לעשות: כ (א) ויצאו. מעריהם: כאיש אחד. ר"ל בהסכמה אחת: למדן. מן דן והוא לשם אשר עמד' במקצוע מזרחית צפונית עד באר שבע שעמדה במקצוע מערבית דרומית: אל ה' המצפה. השראת השכינה היתה שם בעת התקבצם שמה: (ב) ויתיצבו פנות וכו'. ר"ל כל העם הבא התיצבו כל שבט משבטי ישראל בפנה בפ"ע ולא עמדו מעורבבים: בקהל וכו'. ר"ל המספר בקהל וכו' היו ארבע מאות אלף וכו': (ג) וישמעו וכו'. ר"ל עם כי שמעו שנאספו בני ישראל לא חששו להם ולא הרגישו בדבר ולזה דברו בני ישראל ושאלו זה לזה איך היה הדבר ונתיעצו מה לעשות. או יאמר מבני בנימין שמעו כי עלו המצפה וגם שמעו ששאלו איכה נהיתה והשובת האיש הלוי ועצת העם ואסיפתם את הכל שמעו ולאחר כ"ז הוסיפו עוד לשלוח להם ועכ"ז לא אבו לשמוע: (ד) איש האשה. הבעל של האשה הנרצחת: (ה) אותי דמו להרוג. ברור היה אצלו אם לא היה מניחם לעשות בה נבלה הזאת טרם נתפייסו בפילגשו היו הורגים אותו: ותמת. מרוב בעילות האונס: (ו) ואשלחה. לעורר לב לנקום נקם: כי עשו. על בני הגבעה יאמר: בישראל. ר"ל בפרהסיא: (ז) הנה כלכם בני ישראל. ר"ל הנה כולכם עם קדוש ורע עליכם המעשה לזאת הבו לכם דבר ועצה כי הדבר נוגע לכם בכלל: (ח) ויקם. נשארו קמים על עמדם: לא נלך. עד יוגמר הדבר:

מצודת ציון

שונה: ואין מתיב: (כט) המאכלת. הסכין כמו ויקח את המאכלת (בראשית כב): וינתחה. ענין חתוך אבר כמו ונתח אותה לנתחיה (ויקרא א) ור"ל חתכה לאברים ולתוספת ביאור אמר לעצמיה שגם המלה הזאת יורה על האבר כמו מבחר עצמים מלא (יחזקאל כד) וע"ש שהדרך לנתח האברים לפי העצמות לזה נקראו האברים עצמים: (ל) נהיתה. מלשון היה: כ (א) ותקהל. נאספו: (ב) פנות. כמו הפנות והוא מל' פנה וזוית: רגלי. הולכי רגל לא רוכבים: שלף חרב. ר"ל בחרב שלופה: (ה) עלי. בעבורי: דמו. חשבו כמו והוא לא כן ידמה (ישעיה י): ענו. הוא האונס כמו על דבר אשר ענה (דברים כב): (ו) זמה. מחשבה רעה כמו כי הוא זמה (איוב לא) וזהו מה שדמו לעשות: (ז) הבו. תנו: הלם. הנה. כמו אל תקרב הלום (שמות ג): (ח) נסור. נלך:

ועתה

רש"י

בגלעד: (י) לעשות לבואם. לביאתם אל לגבעת בנימן: ככל הנבלה וגו': (יא) חברים. שוים בעצה אחת: (יב) בכל שבטי בנימן. עשרה שבטים חשבו עשרה משפחותיו שהיו מרחל שנים עשר שבטים: (טז) אטר יד ימינו. גמודי יד ימינם לא היו שולטים בה כאילו היתה אטומה כמו אל תאטר עלי באר פיה: כל זה. שבע מאות איש הללו: אל השערה. לחוט השער: ולא יחטיא. לא ישגה:

רד"ק

לשון קריאה הוא: (ט) עליה בגורל. עליה נעלה בגורל ופירוש הגורל שבעשרה האנשים שיהיו למאה ואלף לרבבה יהיו לקחת צידה לעם ההולכים למלחמה כלומר שיפילו גורלות בעשרה חלקים בכל מאה ובכל רבבה ואשר יפול הגורל עליהם יקחו צידה לתשעה החלקים היוצאים וההולכים למלחמה כי לא היו יודעים כמה יתעכבו שם: (יא) חברים. כלם היו חברים בזה הדבר ונאספו כלם כאיש אחד לקנא לדבר הנבלה הזאת ולהנקם מעושים אותה: (יב) בכל שבטי בנימן. משפחות בנימן כי המשפחה נקרא שבט ושבט משפחה כמו שכתוב ויקרב את משפחת יהודה ועוד קרא באומרו מכל משפחות שבטי בנימן והמשפחה הגדולה נקראת שבט ושבט בנימן היו בה עשרה משפחות גדולות שהיו בתי אבות בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד והיו גבורים וכל המשפחה היתה נחשבת שבט ואמרו אנחנו עשרה משפחות נלחמה כנגד עשרה שבטי ישראל כי שבט לוי לא היו בכללם: (טו) ויתפקדו. קל והפ"א קמוצה ומשפט הקריאה להדגש כמשפט התפעל להיות עי"ן דגושה · לבד מעמים נמצאו קלים. לבד מיושבי הגבעתה התפקדו וכן ואיש ישראל התפקדו וכן ויתפקד העם: עשרים וששה אלף איש. ובמספרן נמצא שנפל מבנימן עשרים וחמשה אלף ומאה ושש מאות נסו אל סלע הרמון נמצאו אלף חסרים כי במנינם היו עשרים וששה אלף ושבע מאות מיושבי הגבעה ואלה האלף החסרים לא מצאנו מה היה להם ויתכן לפ' כי אותם אלף נפלו במלחמות הראשונות שהיו נגפים ישראל כי אי אפשר שלא מתו במלחמות ההם מבנימן והכתוב לא מנה אלא המתים בהנגף בנימן לפני ישראל ובמדרש אומר כי אותן אלף הלכו לארץ רומניא וישבו שם: (טז) אל השערה ולא יחטיא. תרגומו ומרמן בבינת סערא:

לביתו: ט ועתה זה הדבר אשר נעשה
לגבעה עליה בגורל: י ולקחנו עשרה
אנשים למאה לכל | שבטי ישראל
ומאה לאלף ואלף לרבבה לקחת
צדה לעם לעשות לבואם לגבע
בנימן ככל הנבלה אשר עשה
בישראל: יא ויאסף כל איש ישראל
אל העיר כאיש אחד חברים:
יב וישלחו שבטי ישראל
אנשים בכל שבטי בנימן לאמר
מה הרעה הזאת אשר נהיתה בכם:
יג ועתה תנו את האנשים בני בליעל
אשר בגבעה ונמיתם ונבערה
רעה מישראל ולא אבו בנימן
לשמע בקול אחיהם בני ישראל:
יד ויאספו בני בנימן מן הערים
הגבעתה לצאת למלחמה עם בני
ישראל: טו ויתפקדו בני בנימן ביום
ההוא מהערים עשרים וששה אלף
איש שלף חרב לבד מישבי הגבעה
התפקדו שבע מאות איש בחור:
טז מכל | העם הזה שבע מאות איש
בחור אטר יד ימינו כל זה קלע
באבן אל השערה ולא יחטא:
יז ואיש ישראל התפקדו
לבד מבנימן ארבע מאות אלף איש
שלף חרב כל זה איש מלחמה:

לביתיה: ט וכען דין פתגם
דנעביד לגבעתא נתמני
עלה בעדבא: י ונדבר
עשרא גברין למאה לכל
שבטיא דישראל ומאה
לאלפא ואלפא לרבותא
למיסב זודין לעמא למעבד
לאיתיותהון לגבעתא דבית
בנימין ככל קלנא דאתעבד
בישראל: יא ואתכניש כל
אנש ישראל לקרתא
כגברא חד שוו: יב ושלחו
שבטיא דישראל גברין
בכל שבטא דבנימן
למימר מה בישתא הדא
דהות בכון: יג וכען איתו
ית גבריא בני רשעא די
בגבעתא ונקטלינון ונפלי
עבדי בישתא בישראל
ולא אבו בני בנימין לקבלא
למימר אחוהון בני ישראל:
יד ואתכנישו בני בנימין
מן קרויא לגבעתא למפק
לאגחא קרבא עם בני
ישראל: טו ואתמניאו בני
בנימין ביומא ההוא מן
קרויא עסרין ושתא אלפין
גברא שלפי סיפא בר
מיתבי גבעתא אתמניאו
שבע מאה גבר עולים:
טז מכל עמא הדין שבע
מאה גבר עולים גברא
גמיד בידיה דימינא כל
אלין דשדן אבנא בקיקלא
ומרמן בבינת שערא ולא
משגן: יז ואנש ישראל אתכניאו בר מדבית בנימין ארבע מאה אלפין גבר שלפי סיפא כל אלין

בגורל ח' רפין וסי' נמנר ביהושע ריש סי' י"ד: ויאספו י"ב וסי' נמסר בסדר כי תשא וביהושע סי' י': מהערים ד' בקריאה וסי' וגם אל אחת מהערים האל. ויתפקדו בני בנימן. ואשר מהערים. ולכן הנני פותח את כתף מואב: אטר ב' וסי' איש בהוד אטר יד ימינו. ויקם ה' להם מושיע:

רלב"ג

הרע שלחו עשירית העם לקחת צידה לעם והנה שלחו תחלה בכל גבול בנימן ובכל משפחותיו שיתנו האנשים העושים הנבלה ביד בני ישראל להמיתם ולבער הרע מקרב ישראל ולא אבו בני בנימן לשמוע בקול אחיהם והורה זה כי יד כלם היתה במעל זה: והראות בני בנימן בחטן ישראל להלחם בם יצאו בני בנימן למלחמה עם בני ישראל והיה מספרם כ"ו אלף איש שולף חרב ושבע מאות איש בחור היה כל אחד מהם אטר יד ימינו והיו בקיאים בירית אבנים בכף הקלע עד שבכר היו קולעים אל השער האחד עם רוב דקותו ולא יחטיאו שלא יכוהו וזה היה דבר נפלא מאד: (יז) ואיש ישראל התפקדו. לבד מבנימן ד' מאות אלף איש שולף חרב ויעלו בית אל שעם היה ארון האלהים לשאול באורים ותומים לפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן שהיה כהן גדול או וידמה שקראו שם שילה בית אל להקבע שם בית אלהים כי שם נקבע ימים רבים והנה היה שם מנוחה כמו שאמרו חז"ל מנוחה זו שילה נחלה זו בית עולמים והנה ידמה כי אחר שבא ארון ה' מהגלגל בא לשילה ונקבע שם עד מות עלי או יהיה הרצון בבית אל בית האלהים והנה אי אפשר שאמר ג"כ שעלו לעיר בית אל כי היא היתה בגבול בנימן כמו שנזכר בספר יהושע: ושאלו

פי' רבי ישעיה

(ט) עליה בגורל. נעלה עליה בגורל: (טז) מכל העם הזה שבע מאות איש. השמים יתירים: ע"כ

מצודת ציון

מל' הסרה: (י) לרבבה. הוא עשרת אלפים: צדה. מזון: לבואם. כלמ"ד במקום בי"ת וכן לך ישי (ש"א כ): (יב) מה הרעה. מלת מה מורה על גודל הדבר והפלגתו כמו מה רב טובך (תהלים לא): (יג) ונבערה. ענין פנוי וכליון מן העולם כמו ובערת הרע מקרבך (דברים יג): הבו. תנו: (טו) ויתפקדו. ענין מנין: (טז) בחור. כ"א היה נבחר: אטר וכו'. ר"ל במלאי ודוגמתו באהוד (לעיל ג): קלע. ענין השלכת אבנים בכף הקלע והוא כלי המשוי לכך: השערה. חוט השער:

מצודת דוד

(ט) ועתה וכו'. גם זה מדברי כל העם: עליה. יעלו עליה בגורל מי ילחם בהם ומי יקח צדה: (י) למאה לכל שבטי. מכל השבטים נקח עשר למאה שהם יקחו צדה לתשעה החלקים היוצאים למלחמה: לעשות לבואם. לעשות בבואם לגבע כפי הנבלה אשר עשה. ר"ל לשלם כגמול ידה: (יא) אל העיר. אל גבע: כאיש אחד חברים. ר"ל היו חברים בהסכמה אחת כאיש אחד: (יב) וישלחו. פרש שהיו להלחם שלחו בכל שבטי בנימן ר"ל משפחות בנימן כי כמו שהשבט קרוי משפחה כמו כן תקרא משפחה גדולה בשם שבט: מה הרעה. ר"ל מה מאוד גדולה הרעה הזאת: (יג) ונבערה רעה. נסיר עושה רעה מבין ישראל: (יד) מן הערים. אשר בנחלת בנימן: (טו) מהערים. אשר באו מהערים: התפקדו. נפקדו: (טז) מכל העם הזה. של בני בנימן: כל זה. כל אלו היו קולעים באבן אל

רשי

סערה ולא אבן : (כא) וישחיתו בישראל. אמרו כי הטעם כי היה לישראל עון שבכל מיכה שהיה בימים ההם כמו שפירשתי ונהרג. קנאו לדבר פילגש בגבעה ולא קנאו לפסל מיכה והיה להם לקנא ולעלות עליו למלחמה ולבער הפסל מישראל כמו שבארו זאת הרעה ולפיכך נגפו במלחמה הזאת אמר להם הקב"ה בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם : (כו) ויבאו בית אל . הנראה בעיני כי על שילה אמר כי שם היה הארון ונקרא בית אל ובית ה' בשם ואת בית ה' אני הולך כי לא מצאנו שהביאו הארון לבית אל שהוא לוז ושאלה הראשונה גם כן בשילה היא כמו שנאמר ויקומו ויעלו בית אל וישאלו באלהים ואחר שאלתם קמו וחנו על הגבעה להלחם

יענה : (יח) יהודה בתחלה. אבל לא כתוב לשאול אם לנצח אם לינצח ובאחרונה שכתוב אמר עלו כי מחר אתננו בידך הסכימו והשלימו דבריה' : (כא) וישחיתו. ענשו על שלא קנאו כמו כן במעשה דמות מיכה שהיה כבר בגלל

רדק

(יח) ושאלו מי יעלה בתחלה למלחמה ונאמר כי יהודה יעלה בתחלה ולא השלימו שאלתם כי כבר היה ראוי להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם יאמר להם שינצחו יחדלו לעלות עליהם למלחמה ולזה קרה להם מה שקרה מפני שאלו שאלו כהוגן לא בפעם הראשונה ולא בפעם השנית : (כח) ואולם בפעם השלישית שאלו כהוגן ואמרו האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל והיה זה עיד שאלת העלה אם יקרם רע מזה יחדלו כי הדבר הוא בבחירתם לא על הודעת העתידות כמו שהיה הענין בשתי השאלות הראשונות שאלו באלהים והיתה אז התשובה שלימה ואמר עלו כי מחר

מ״ש

ויתחזק ח' וסי' ויתחזק ישראל וישב על המטה. ויתחזק העם איש ישראל. ויתחזק דוד באלהיו ויתחזק שלמה בן דוד. ויתחזק המלך רחבעם. וימלוך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על. ויתחזק יותם. ויתחזק אביה. וישא לו נשים :

תולדות אהרן מי ועלה לנו. מקדש שמר כ :

ופינחס יומא עג. שמושה לא עקדש עמר כ: הלוקש עד.] שמושה לא :

מקרא

יח וַיָּקֻ֜מוּ וַיַּעֲל֣וּ בֵֽית־אֵל֮ וַיִּשְׁאֲל֣וּ
בֵֽאלֹהִים֒ וַיֹּֽאמְרוּ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל מִ֚י
יַעֲלֶה־לָּ֣נוּ בַתְּחִלָּ֔ה לַמִּלְחָמָ֖ה עִם־בְּנֵ֣י
בִנְיָמִ֑ן וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה יְהוּדָ֥ה בַתְּחִלָּֽה׃
יט וַיָּק֥וּמוּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל בַּבֹּ֑קֶר וַֽיַּחֲנ֖וּ עַל־
הַגִּבְעָֽה׃ כ וַיֵּצֵא֙ אִ֣ישׁ יִשְׂרָאֵ֔ל לַמִּלְחָמָ֖ה
עִם־בִּנְיָמִ֑ן וַיַּעַרְכ֨וּ אִתָּ֜ם אִֽישׁ־יִשְׂרָאֵ֛ל
מִלְחָמָ֖ה אֶל־הַגִּבְעָֽה׃ כא וַיֵּצְא֥וּ בְנֵֽי־
בִנְיָמִ֖ן מִן־הַגִּבְעָ֑ה וַיַּשְׁחִ֣יתוּ בְיִשְׂרָאֵ֗ל
בַּיּ֤וֹם הַהוּא֙ שְׁנַ֨יִם וְעֶשְׂרִ֥ים אֶ֛לֶף אִ֖ישׁ
אָֽרְצָה׃ כב וַיִּתְחַזֵּ֥ק הָעָ֖ם אִ֣ישׁ יִשְׂרָאֵ֑ל
וַיֹּסִ֨פוּ לַעֲרֹ֜ךְ מִלְחָמָ֗ה בַּמָּק֕וֹם אֲשֶׁר־
עָרְכ֥וּ שָׁ֖ם בַּיּ֥וֹם הָרִאשֽׁוֹן׃ כג וַיַּעֲל֣וּ בְנֵֽי־
יִשְׂרָאֵ֗ל וַיִּבְכּ֣וּ לִפְנֵֽי־יְהוָה֮ עַד־הָעֶ֒רֶב֒
וַיִּשְׁאֲל֤וּ בַֽיהוָה֙ לֵאמֹ֔ר הַאוֹסִ֣יף
לָגֶ֔שֶׁת לַמִּלְחָמָ֔ה עִם־בְּנֵ֥י בִנְיָמִ֖ן אָחִ֑י
וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה עֲל֥וּ אֵלָֽיו׃
כד וַיִּקְרְב֧וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֛ל
אֶל־בְּנֵ֥י בִנְיָמִ֖ן בַּיּ֥וֹם הַשֵּׁנִֽי׃ כה וַיֵּצֵ֣א
בִנְיָמִ֣ן ׀ לִקְרָאתָ֣ם מִן־הַגִּבְעָה֮ בַּיּ֣וֹם
הַשֵּׁנִי֒ וַיַּשְׁחִיתוּ֩ בִבְנֵ֨י יִשְׂרָאֵ֜ל ע֗וֹד
שְׁמֹנַ֨ת עָשָׂ֥ר אֶ֛לֶף אִ֖ישׁ אַ֑רְצָה כָּל־
אֵ֖לֶּה שֹׁ֥לְפֵי חָֽרֶב׃ כו וַיַּעֲל֣וּ כָל־בְּנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֣ל וְכָל־הָעָ֡ם וַיָּבֹ֣אוּ בֵֽית־אֵ֡ל
וַיִּבְכּוּ֩ וַיֵּ֨שְׁבוּ שָׁ֜ם לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה וַיָּצ֛וּמוּ
בַיּוֹם־הַה֖וּא עַד־הָעָ֑רֶב וַיַּעֲל֥וּ עֹל֛וֹת
וּשְׁלָמִ֖ים לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃ כז וַיִּשְׁאֲל֥וּ בְנֵֽי־
יִשְׂרָאֵ֖ל בַּֽיהוָ֑ה וְשָׁ֗ם אֲרוֹן֙ בְּרִ֣ית
הָאֱלֹהִ֔ים בַּיָּמִ֖ים הָהֵֽם׃ כח וּ֠פִֽינְחָס בֶּן־
אֶלְעָזָ֨ר בֶּן־אַהֲרֹ֜ן עֹמֵ֣ד ׀ לְפָנָ֗יו בַּיָּמִ֣ים הָהֵם֮
לֵאמֹר֒ הַאוֹסִ֨ף ע֜וֹד לָצֵ֧את לַמִּלְחָמָ֛ה

תרגום

גברי עבדי קרבא : יח וקמו וסליקו לבית אל ושאילו במימרא דיי ואמרו בני ישראל מן יסק לנא בקדמיתא לאגחא קרבא עם בני בנימן ואמר יי יהודה בקדמיתא : יט וקמו בני ישראל בצפרא ושרו על גבעתא : כ ונפק אנש ישראל לאגחא קרבא עם דבית בנימן וסדרו עמהון אנש ישראל קרבא על גבעתא : כא ונפקו בני בנימן מן גבעתא וחבילו בישראל ביומא ההוא עסרין ותרין אלפין גברא קטילין רמן לארעא : כב ואתקף עמא אנש ישראל ואוסיפו בסדרא קרבא באתרא דסדרו תמן ביומא קדמאה : כג וסליקו בני ישראל ובכו קדם יי עד רמשא ושאילו במימרא דיי למימר האוסיף למקרב לאגחא קרבא עם בני בנימן אחי ואמר יי סקו עליהון : כד וקריבו בני ישראל לות בני בנימן ביומא תנינא : כה ונפק בנימן לקדמותהון מן גבעתא ביומא תנינא וחבילו בבני ישראל עוד תמנת עסר אלפין גברא קטילין רמן לארעא כל אלין שלפי סיפא : כו וסליקו כל בני ישראל וכל עמא ואתו לבית אל ובכו ויתיבו תמן קדם יי וצמו ביומא ההוא עד רמשא ואסיקו עלון ונכסת קודשין קדם יי : כז ושאילו בני ישראל במימרא דיי ותמן ארון קימא דיי ביומיא האינון : כח ופנחס בר אלעזר בר אהרן קאים קדמוהי ביומיא האינון למימר האוסיף עוד למפק לאגחא קרבא עם

רדק (המשך)

וכשעה שהוכיר פעם אחרת ויבאו בית אל להודיע כי בפעם אחרונה שבו בכל לבם לאל ויצומו ויעלו עולות וכל זה בשילה היה ונעתר להם בפעם הזאת ויתכן לפרש גם כן שהביאו הארון לבית אל כי בית אל סמוך לשילה הוא כמו שאמר בסוף הענין בשילה אשר מצפונה לבית אל והביאוהו שם להתפלל שם ויענם האל יתעלה בזכות יעקב שבירך אותו אלהים שם ונולד באותו פרק בנימן אלא שאין משמעות הפסוק שהביאו הארון שם אלא כי הפסוק אומר ושם ארון ברית האלהים בימים ההם נראה כי שם היה הארון בקביעות ולא שהביאו אותו שם ובשילה היה הארון בימים ההם והלכו בתפלה ופנחס גם כן שהיה עמהם התפלל גם כן עליהם ונענו בפעם הזאת : (כח) עומד לפניו בימים ההם. כי הוא היה כהן גדול בימים ההם ובו היו שואלים באורים ותומים והיום הזה עמד לפני הארון והתומים עמו : לאמר האוסיף אם אחדל. ידמה כי בשאלות הראשונות לא שאל הוא ובשאלות הראשונות לא ביארו שאלתם וגם התשובה לא היתה מבוארת והכל היתה סבה מאת השם כדי שיפלו ויפסו כי היה להם לשאול אם יעלו ויגליתו ותוסיפו עתה לבאר השאלה ואמרו אם אחדל כלומר שאם לא אצליח אחדל והשיב לו מבואר עלו כי מחר אתננו בידך ומפרש השאלה באורים ותומים כך היה כמו שכתבו רז"ל כיצד שואלין השואל פניו כלפי

מצודת דוד

תום השער ולא יחטיא. האבן מלפני עליו עם רוב דקותו : (יח) בית אל. ר"ל לבית האלהים אשר בשילה : באלהים. באורים ותומים : מי יעלה. מי מאשר עמנו יעלה למלחמה בראש אבל לא שאלו אם יצליחו : (כא) ארצה. הפילו חללים לארץ ופרש"י שמתו על שלא מיחו בפסל מיכה : (כב) ויתחזק. חזקו את לבבם : (כג) ויעלו. מרם נגשו למלחמה עלו שילה : (כה) כל אלה. כל החללים האלה : (כו) וכל העם. כפל הדבר לתוספת ביאור : ויעלו עולות ושלמים. עולות לרצות אשמן ושלמים לעשות שלום בינם לאביהם שבשמים : (כז) ושם ארון וכו'. ולפי שבפעמים הראשונים לא כתוב ולא הגליתו לא זכר גם הארון ולא הכהן השואל : (כח) עומד לפניו

מצודת ציון

כשער : יקשיא. ענין חטיאת המטרה כמו והייתי אני וגני שלמה חטאים [מ"א א] : (כו) ויצומו. ענין עינוי ויתענו

עם־בני־בנימן אחי אם־אחדל
ויאמר יהוה עלו כי מחר אתננו
בידך : כט וישם ישראל ארבים אל־
הגבעה סביב : ל ויעלו בני־ישראל
אל־בני בנימן ביום השלישי ויערכו
אל־הגבעה כפעם בפעם : לא ויצאו
בני־בנימן לקראת העם הנתקו
מן־העיר ויחלו להכות מהעם
חללים כפעם ׀ בפעם במסלות אשר
אחת עלה בית־אל ואחת גבעתה
בשדה כשלשים איש בישראל :
לב ויאמרו בני בנימן נגפים הם
לפנינו כבראשנה ובני ישראל
אמרו ננוסה ונתקנהו מן־העיר
אל־המסלות : לג וכל ׀ איש ישראל
קמו ממקומו ויערכו בבעל תמר
וארב ישראל מגיח ממקמו ממערה־
גבע : לד ויבאו מנגד לגבעה עשרת
אלפים איש בחור מכל־ישראל
והמלחמה כבדה והם לא ידעו כי־
נגעת עליהם הרעה : לה ויגף
יהוה את־בנימן לפני ישראל וישחיתו
בני ישראל בבנימן ביום ההוא
עשרים וחמשה אלף ומאה איש
כל־אלה שלף חרב : לו ויראו בני־
בנימן כי נגפו ויתנו איש־ישראל
מקום לבנימן כי בטחו אל־הארב

בני בנימן אחי אם אתמנע
ואמר יי סקו ארי מחר
אמסרינון בידך : כט ושוי
ישראל כמנין על גבעתא
סחור סחור : ל וסליקו בני
ישראל לות בני בנימן
ביומא תליתאה וסדרו
קרבא על גבעתא כזמן
בזמן : לא ונפקו בני בנימן
לקדמות עמא אתנגידו מן
קרתא ושריאו לקטלא
מעמא קטילין כזמן בזמן
בכבשיא ארחתא חדא
סלקא לבית אל וחדא
לגבעתא בחקלא כתלתין
גברא בישראל : לב ואמרו
בני בנימן תבירין אינון
קדמנא כדבקדמיתא
ובני ישראל אמרו נפך
ונגודינון מן קרתא
לכבשיא : לג וכל אנש
ישראל קמו מאתריהון
וסדרו קרבא במישרי
יריחו וכמנא ישראל מגיח
מאתריה ממישר גבעתא :
לד ואתו מדרום לגבעתא
עסרא אלפין גבר עולים
מכל ישראל ועבדי קרבא
תקיפו ואינון לא ידעין
ארי קריבת דתיתי להון
בישתא : לה ותבר יי ית
בנימן קדם ישראל וחבילו
בני ישראל בדבית בנימן
ביומא ההוא עסרין וחמשא
אלפין ומאה גברא כל
אלין שלפי סיפא : לו וחזו בני בנימן ארי אתברו ויהבו אנש ישראל אתר לבנימן ארי אתרחיצו על

רשי

(לג) בבעל תמר . במישר יריחו : מגיח . נמשך כמו יגיח ירדן אל פיהו . גוחי מבטן : ממערה גבע . ממקום ער ערותי ונלויה של גבעת בנימן מקום חורפה שלא היתה מחה לכנס משם כמו לראות את ערות הארץ באתם : (לו) ויתנו איש ישראל . אשר בשדה מקום לבנימין לברוח אל הגבעה כי סמכו ישראל על האורב שילכו לקראתם

רדק

כלפי שאול והנשאל היו כלפי השכינה השואל אומר הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו והנשאל אומר רדוף עלה והצלח ואין שואלין בקול שנאמר ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנאמר על פיו אלא כדרך שאמרה חנה בתפלתה וכיצד נעשית התשובה באורים ותומים שהיו האותיות בולטות והיו משיטות הצורך עם היות רוח הקדש שהיה נכהן שואלין בו וכן אמרו כל כהן שמדבר ברוח הקדש ושכינה שרויה עליו שואלין בו ושאינו מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלתה לו שאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר וי"ב שבטים היו כתובין בהן ואמרו רז"ל שגם אברהם יצחק ויעקב נכתבו בם והנה כל האותיות בהם ואמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן מפני שלא יאמינו בני אדם כי אותו פנחס היה לפי שיש לו משנותיו עד הזמן ההוא יותר מג' מאות שנה לפיכך יחסו עד אהרן וחיה זמן רב כי האל ית' הבטיחו בזה על אשר קנא בשמים ואמר הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל פנחס אמר ומקצת רז"ל אמרו כי פנחס זה אליהו ומקצתם אמרו כי אליהו מבני בנימן היה ויש להם סמך כזה נד"ה : (לא) הנתקו מן העיר . מבנין שלא נזכר פועלו מבנין הפעיל והפעיל עד התיקנו אותם מן העיר והוא ענין העתקה והעקירה : (לב) ונתקנוהו . דגש הקו"ף לתפארת הקריאה והדומים לו כתבנו בספר מכלל : (לג) קמו ממקומו . קמו על הפרט ממקומו על הכלל : מגיח . פי' יוצא והוא הפעל עומד כי יגיח ירדן אל פיהו פעל יוצא : ממערה גבע . י"ת ממישר גבעתא ויש לפרשו מענין ערות על יאור ומהערה כאזרח רענן שהוא ענין לחות ואותו המקום שהיה סמוך לגבעה היה מקום דשאים : (לו) מקום לבנימן . לרדף שהיה סמוך לגבעה לרדוף אחריהם והיו נסים לפניהם בכונה כדי שינתקו מן העיר והיו בוטחים אל האורב שיכנסו אל

רלבג

מחר אתננו בידך : (כט) והנה עשו בני ישראל בחכמה לשום אורבים אל הגבעה כמו שעשו כשהכבשו את העי . והראו ישראל את עצמם נגפים ונסו להם לפני בנימן כדי לנתקם מן העיר והאורב שהיה בעמק והוא אשר קרא מערה כי שם יחפכו כל המימות אשר שם והלחיות ולא ראו אותו בני בנימן לפשוט אז אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב . והנה היו האורבים י' אלפים איש מהיותר גבורים שבישראל ואחר שנסו ישראל והרחיקו בני בנימן מן העיר קמו וערכו מלחמה עם בני בנימן במקום שהיה שמו בעל תמר וזה הענין הוציא אורב ישראל ממקומו לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב כי היה הי' ביניהם ובין

כפעם בפעם ד' וסימניהו' במסרה רבתא : כבראשונה ה' בקריאה וסי' במסרה רבתא : והמלחמה ג' בקריאה וסימניהון במסרה רבתא : נגעת ג' הס' בקריאות וסי' הנפש הנגעת המשא עד הערב . כי נגעת עליהם הרעה . וכנא הכרוב השני :

מצודת דוד

לפניו . עומד לפני הארון ושאל באורים ותומים : לאמר . מוסב על מלת וישאלו שבמקרא שלפניו : (ל) כפעם בפעם . כזה האופן שערכו בפעמים הראשונים : (לא) הנתקו מן העיר . נעתקו מן העיר בצאתם לקראת העם : במסילות וכו' בשדה . ר"ל הכו בשדה במקום שמתפרשות המסלות אשר אחת מהן עולה בית אל וכו' בהשדה הסות הם שלשים איש ותלה הכ"ף לאמתת הדבר וכן כאלפים אמה במדה (יהושע ג') : (לב) ויאמרו וכו' . ר"ל ובני בנימן חשבו שהמה נגפים ואינם יכולים לעמוד בפניהם : ובני ישראל . ר"ל אבל האמת היה שבכוונה נסו להעתיקם לגמרי מן העיר אל המסלות בכדי שיוכל האורב לבוא בתוך העיר : (לג) קמו ממקומו . לאחר שהעתיקום מן העיר קמו ממקומו והפכו פניהם מול בני בנימן וערכו עמהם מלחמה בבעל תמר : (לג) ואורב . ר"ל וגם האורב כבר נמשך ממקומו ממערה גבע כי לא הפכו פניהם עד אחר שראו משאת העשן מן העיר שהעלה האורב כמ"ש בענין : (לד) ויבאו . האורב שהיו עשרת אלפים כבר באו מנגד לגבעה : והמלחמה כבדה . ר"ל עכ"ז לחמו שתי המערכות בחוזק ובגבורה : והם . ר"ל כי בני בנימן לא ידעו עדיין אשר הרעה נגעת אליהם וקרובה לבא כי לא ראו משאת העשן בעת שראוהו ישראל ולא נסו עדיין לכנס ולחמו גם הם בגבורה : (לה) ויגוף ה' . ר"ל אבל סוף הדבר היה שנגף ה' את בנימן לפני ישראל ובין הכל השחיתו מהם כ"ה אלף ומאה איש : (לו) ויראו וכו' . חזר עתה לספר על פרטי הדברים ואמר מתחלה ראו בני בנימן אשר ישראל נתנו מקום לפניהם ישראל

מצודת ציון

ויצימו . כתמנו : [כח] אחדל . אמנע : [כט] ארבים . יושבים במארב ונסתרים : [לא] הנתקו. נעתקו וכרו : ויחלו . מל' התחלה : במסלות . דרך כבושה : [לב] נגפים . מוכים כמו פן תגוף באבן רגלך [תהלים צ"א] : [לג] מגיח . ענין משיכה ויציאה כמו אתה גוחי מבטן [שם כ"ב] : ממערה

אֲשֶׁר שָׂמוּ עַל־הַגִּבְעָה׃ לז וְהָאֹרֵב
הֵחִישׁוּ וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגִּבְעָה וַיִּמְשֹׁךְ
הָאֹרֵב וַיַּךְ אֶת־כָּל־הָעִיר לְפִי־חָרֶב׃
לח וְהַמּוֹעֵד הָיָה לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל עִם־
הָאֹרֵב הֶרֶב לְהַעֲלוֹתָם מַשְׂאַת הֶעָשָׁן
מִן־הָעִיר׃ לט וַיַּהֲפֹךְ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּלְחָמָה וּבִנְיָמִן הֵחֵל לְהַכּוֹת חֲלָלִים
בְּאִישׁ־יִשְׂרָאֵל כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ כִּי
אָמְרוּ אַךְ נִגּוֹף נִגָּף הוּא לְפָנֵינוּ
כַּמִּלְחָמָה הָרִאשֹׁנָה׃ מ וְהַמַּשְׂאֵת
הֵחֵלָּה לַעֲלוֹת מִן־הָעִיר עַמּוּד
עָשָׁן וַיִּפֶן בִּנְיָמִן אַחֲרָיו וְהִנֵּה עָלָה
כְלִיל־הָעִיר הַשָּׁמָיְמָה׃ מא וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל
הָפַךְ וַיִּבָּהֵל אִישׁ בִּנְיָמִן כִּי רָאָה כִּי־
נָגְעָה עָלָיו הָרָעָה׃
מב וַיִּפְנוּ לִפְנֵי אִישׁ
יִשְׂרָאֵל אֶל־דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר וְהַמִּלְחָמָה
הִדְבִּיקָתְהוּ וַאֲשֶׁר מֵהֶעָרִים מַשְׁחִיתִים
אוֹתוֹ בְּתוֹכוֹ׃ מג כִּתְּרוּ אֶת־
בִּנְיָמִן הִרְדִיפֻהוּ מְנוּחָה הִדְרִיכֻהוּ עַד
נֹכַח הַגִּבְעָה מִמִּזְרַח־שָׁמֶשׁ׃ מד וַיִּפְּלוּ
מִבִּנְיָמִן שְׁמֹנָה־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אֶת־
כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־חָיִל׃ מה וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ
הַמִּדְבָּרָה אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן וַיְעֹלְלֻהוּ
בַּמְסִלּוֹת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ

כְּמָנָא דְשַׁוִיאוּ עַל גִּבְעֲתָא׃
לז וּכְמָנָא אוֹחִי וְאִתְנְגִיד
עַל גִּבְעֲתָא וְאִתְנְגִיד כְּמָנָא
וּמְחָא יָת כָּל קַרְתָּא לְפִתְגַם
דְחָרֶב׃ לח וְזִמְנָא הֲוָה מְתַקַּן
לֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל עִם כְּמָנָא
דִיסַגּוּן לְאַסְקוּתְהוֹן יְטוּר
דִתְנָן מִן קַרְתָּא׃ לט וְאִתְחֲזַר
אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בִּקְרָבָא וּדְבֵית
בִּנְיָמִן שָׁרִיאוּ לְקַטָּלָא
קְטִילַיָא בֶּאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל
כִּתְלָתִין גַּבְרָא אֲרֵי אֲמַרוּ
בְּרַם מִתְבַּר תְּבִירִין אִינוּן
קֳדָמָנָא כִּקְרָבָא קַדְמָאָה׃
מ וּתְנָנָא שָׁרֵי לְאַסָּקָא מִן
קַרְתָּא יְטוּר דִתְנָן וְאִתְפְּנִיאוּ
דְבֵית בִּנְיָמִן בַּתְרֵיהוֹן וְהָא
סְלִיק תְּנָנָא דְקַרְתָּא לְצֵית
שְׁמַיָא׃ מא וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל
אִתְחֲזַר וְאִתְבְּהִילוּ אֱנָשׁ
בִּנְיָמִן אֲרֵי חֲזָא אֲרֵי קְרִיבַת
דְתֵיתֵי לְהוֹן בִּישְׁתָּא׃
מב וְאִתְפְּנִיאוּ קֳדָם אֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל לְאוֹרַח מַדְבְּרָא
וְעָבְדֵי קְרָבָא אַדְבִּיקוּנוּן
וֶאֱנָשׁ כְּמָנָא קָמוּ מִקִּרְוֵיהוֹן
קָטְלִין בְּהוֹן טַבָּא וּמַכָּא׃
מג מְקַטִּילוּ יָת דְבֵית בִּנְיָמִן
רְדָפוּנוּן מִבֵּית נְיָחֲהוֹן
טְרָדוּנוּן עַד לָקֳבֵיל גִּבְעֲתָא
מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא׃
מד וְאִתְקְטָלוּ מִדְבֵית בִּנְיָמִן תַּמְנֵת עֲסַר אַלְפִין גַּבְרָא יָת כָּל אִלֵּין גִּבָּרֵי עָבְדֵי קְרָבָא׃ מה וְאִתְפְּנִיאוּ
וְאַפִּיכוּ לְמַדְבְּרָא לְכֵיף רִמּוֹן וְאִטְמַרוּ בִּכְבִשַׁיָא חַמְשָׁא אַלְפִין גַּבְרָא

רש"י

לקראתם: (לז) וימשך האורב. משך בשופר. דבר אחר משך בשופר כעס אשר אתו אל העיר: (לח) והמועד היה. מתחלה היה אות בין ישראל ובין האורב להיות האורב מרבה להעלות עשן העיר ויבינו ישראל אשר לכד האורב את הגבעה: משאת העשן. גובה העשן: (לט) ויהפך איש ישראל. עכשיו חוזר לתחלת הדברים ושונה ומפרש עשרים וחמש׳ אלף שכתבנו למעלה כיצד נפלו והיכן נפלו: (מב) ואשר מהערים. האורב שנכנס בעיר משחיתים אותו בתוך השבט בתוך העיר: (מג) כתרו את בנימן. הקיפו את בנימן ככתר המקיף את הראש וכן אבירי בשן כתרוני. וכן כי רשע מכתיר את הצדיק. וכן גם בלשון עברי נקראת הקפה ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: הרדיפוהו. קוראים אחריו רדיפה צועקים זה לזה לרדוף: מנוחה הדריכוהו. אל הערים שהם נוחים בהם שם הדביקוהו: הדריכוהו. הביאוהו ויש דוגמתו בלשון גמרא רהט בתרי׳ פרסא בהלא ולא אדרכיה: עד נכח הגבעה. ממזרחה של גבעה: (מד) ויפלו מבנימן שמונה עשר אלף. בשדה בתוך המלחמה: (מה) ויעוללהו. הריגה אחר הריגה כעוללות שאחר הבציר: חמשת אלפים איש. הרי כ״ג אלף: עד גדעם. שם מקום: ויכו ממנו אלפים איש. הרי עשרים וחמשה אלף האמור למעלה. והמאה שכתובים למעלה לא פירש

רד"ק

אל העיר: (לז) וימשך הארב. יונתן פירשו לשון עומד ואיתנגיד כתרגומו כלומר שנמשך אל הגבעה ויש לפרשו כתרגומו לשון יוצא ופירושו שמשכו בשופר והריעו כמו במשוך היובל: (לח) והמועד. זמן זה התנו ביניהם כדי שכשיכנסו האורב בעיר שישלחו אש בעיר ומשאת העשן יהיה סימן לישראל שכבר לכדו העיר ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם. ופירוש משאת העשן עמוד העשן שהוא נשא כלפי מעלה. ומה שאמר עמוד עשן אחר שאמר והמשאת החלה הוא תוספת ביאור או יהיה משאת שריפה מענין וישאם דוד מענין שרפה משאת על שם הלהב שהוא נשא למעלה וכן במשנה משיאין משואות ופירוש משאת העשן משאת הלהב ומשאת העשן משאת עומד במקום שנים יקרא גם כן עמוד העשן משאת על שם שהוא נשא למעלה ולזה הפירוש יהי׳ עמד חסר וי״ו ופירוש והמשאת שהוא הלהב החלה לעלות ועמוד עשן גם כן החלה לעלות: (לט) ויהפוך איש ישראל. הפך עורף לפני בנימן במלחמה כדי שינתקו מן העיר: (מ) כליל העיר. שריפת העיר כלה עלה עשן השרפה אל השמימה: (מא) הפך. פניו אל בנימן להכות בהם: (מב) ויפנו. פנו עורף אל ישראל ונסו דרך המדבר: והמלחמה הדביקתהו. אנשי המלחמ׳ הדביקוהו: ואשר מהערים כתרגומו ואנשי כמנא דמו מקרויהון קטלין בהון מכא ומכא ר״ל האורב שנכנסו בגבעה משחיתים אותן מהגבעה ומאשר הערים ופי׳ בתוכו בתוך בנימן שהולכים מבחוץ היו גם אלה נהרגים מבפנים: (מג) כתרו. סבבו אותו ככתר ופי׳ הדבר הוא עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: הרדיפוהו. זה לזה אומר רדוף אחריו: מנוחה הדריכוהו. חסר מ״ם השמוש ופי׳ ממנוחה הדריכוהו וכן ת״י מבית ניחהון טרדונון. או פי׳ במקו׳ מנוחתם הדריכוהו כמו שאמר נכח הגבעה כלומר במקום שהיו חושבים לנוח שם הדריכוהו. ויהיה הדריכוהו לפי זה מענין כדורך גת: (מה) ויעוללהו. אפי׳ העוללות שנשארו

משאות ל׳ פתחין וסי׳ במסרת רבת׳: ובנימן ב׳ יחידאין וסי׳ במסרת רבתא: השמימה י״א וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן: משחיתים ח׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא: המדברה י״ב בקריאה וסי׳ נמסר בסדר אחרי מות:

מצודת דוד

וישראל נתנו לבנימן מקום לנוס כי בכוונה נסו בכדי שירדפו אחריהם וינתקו מן העיר כי בטחו על האורב שהם ילכדו העיר אחר שנתקם: (לז) והאורב החישו. בעודם רודפים מהרו גם האורב ופשטו על העיר ומשכו לתוכה והכו אותה: (לח) והמועד היה. ר״ל מאז בעת שלחו את האורב היה להם סימן עם האורב לדעת זמן בואם אל העיר: הרב להעלותם. ר״ל סימן ידיעת הזמן היה שהם יעלו הרבה עליית עשן מן העיר על ידי שרפת דברים המרבים עשן: (לט) ויהפך. רצה לומר ובעת אשר נהפך איש ישראל לנוס ובני בנימן התחילו להכותם בחשבם שנגוף הוא כאשר בראשונה: (מ) והמשאת. בעת נסו ישראל ובנימין רדפם אז התחילה המשאת לעלות ובני ישראל ראוהו מיד כמ״ש למעלה: ויפן. וכאשר פנה בנימן אחריו וראה גם הוא אשר עשן העיר עולה השמים: (מא) ואיש ישראל. ר״ל גם ראה אשר איש ישראל נהפך אליו להלחם בו אחר שנס מתחלה ומזה השכיל לדעת שהם הבעירו את העיר באש ובערמה נסו מתחלה ולזה נבהל מאד כי ראה אשר נגעה עליו הרעה וקרובה לבוא: (מב) אל דרך המדבר. כי לא יכלו לחזור אל הגבעה מפני האורב: והמלחמה. עדת המלחמה מישראל השיגוהו ברדפם אחריהם: ואשר מהערים. ר״ל ומי אשר בא מערי בנימן אל דרך המדבר להציל את מי מהם היו ישראל משחיתים גם אותו בתוך אלו הנלחמים: (מג) כתרו. סבבו אותו ככתר הזה המסבבת את הראש כמו אבירי בשן כתרוני (תהלים כ״ב): הרדיפוהו. קראו אלו לאלו רדפוהו: מנוח׳ הדריכוהו. במקום מנוחתו ונחלתו קראו אלו לאלו רמסוהו: עד נכח הגבעה. ר״ל רדפום ורמסום עד מול הגבעה ממזרחה: (מה) וינסו. פנו מהדרך ונסו לתוך המדבר אל סלע הרמון: ויעוללוהו. במסלות הרגו מהנשארים כעוללות הנלקטים אחר הבציר

מצודת ציון

ממערה. ממקום גלוי שנוח לכנוס משם והוא כמו מקורה הערה [ויקרא כ]: [לז] החישו. מהרו כמו חושה מפלט לי [תהלים נה]: ופשטו. ענין פזור ומרוץ הנלחמים: לפי. הדוד החרב תקרא פה: (לח) והמועד. הזמן כמו העביר המועד (ירמיה מו) ור״ל הודעת זמן בואם: הרב. הרבה: משאת העשן. עמוד העשן ע״ש שנשאת כלפי מעלה: (מ) החלה. התחילה: עמוד עשן. אמר לתוספת ביאור כי כבר אמר והמשאת: כליל. מל׳ כל כמו כליל תקטר [ויקרא ו] ור״ל עשן שריפת כל העיר: (מב) הדביקתהו. השיגה אותו והוא דבוק אליו: (מג) כתרו. מל׳ כתר: הדריכוהו. מל׳ דריכה ורמיסה: (מה) ויעוללהו. מל׳ עוללות והם הנלקטים אחר הבציר כמ״ש למעלה

רדק

שנשארו מהם כרתו כמו מעולל הכרם : (מו) חמשה ועשרים אלף איש . והמאה שספר עוד למעלה הניחם כאן לפי שהוא פרט וסמך על המספר הראשון שזכר : (מז) שש מאות איש . ולא היתה נכם אשה כי אין במלחמה נגו אלה השש מאות ואין אשה במלחמה לפיכך לא נשארה מבנימן אשה כי הכל הרגו מלבד אלה השש מאות שנסו אל סלע רמון : (מח) מעיר מתום . מעיר אנשים ומתום שם לאנושית כולל אנשים ונשים וטף רוצה לומר האנשים בעיר והבהמה בשדה הכל הרגו : ועד כל הנמצא . פי' כל הנמצא עופות או חיות כל הנמצא להם הרגו : הערים הנמצאות . פי' הנמצאות לכן שלא נהרסו בהכנס בהם ישראל להרוג כהם שהיו הורסים העיר והערים שלא נכנסו בהם במלחמה שבו אליהם ושלחו אותם באש : (א) לא יתן בתו . נתנו אותם כמו מנדים שלא יתחתנו גם עוד על הנבלה הזאת אשר עשו אחי׳ שלא נתנו הרשעים והפושעים : (ג) להפקד . ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש : (ד) ויבנו שם מזבח . אם בית אל זה הוא שילה למה בנו שם מזבח וכי לא היה שם מזבח המשכן ואם הוא העיר הנקרא בית אל גם שם היה המזבח שבנה יעקב אבינו כמו שאנו עתידין לפרש בספר שמואל בפסוק עולים אל האלהים בית אל וי"ל שבנו שם מזבח חדש והיה המקום ההוא שילה או בית אל ובנות המזבח הוא דרשת האל כמו שנמצא במקומות רבים שהיו בונין מזבח לדרוש את ה' ומפני שמקרה הרע הזה שקרה להם בדבר בנימן בנו מזבח והעלו עולות ובכו לפני ה' ואמרו למה היתה זאת להפקד שבט אחד : (ו) נגדע . נכרת

שופטים כ

נ״. כ׳ מד וַיַּדְבִּיקוּ אַחֲרָיו עַד־גִּדְעֹם וַיַּכּוּ מִמֶּנּוּ
אַלְפַּיִם אִישׁ׃ מו וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים
מִבִּנְיָמִן עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ
כ׳ שֹׁלֵף חֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה
אַנְשֵׁי־חָיִל׃ מז וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה
אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ
וַיֵּשְׁבוּ בְּסֶלַע רִמּוֹן אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃
מח וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן
ד׳ וחס׳ וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב מֵעִיר מְתֹם עַד־
בְּהֵמָה עַד כָּל־הַנִּמְצָא גַּם כָּל־הֶעָרִים
כ׳ חד מ״ל וחד חס׳ שתי בטעין חס׳ הַנִּמְצָאוֹת שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ׃

כא

כא א וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע בַּמִּצְפָּה
לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא־יִתֵּן בִּתּוֹ
לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה׃ ב וַיָּבֹא הָעָם בֵּית־אֵל
וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד־הָעֶרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים
וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי גָדוֹל׃
כל דסמי׳ לאחה״ע רפי במ״ך דסמיך לא״ם דגש ג וַיֹּאמְרוּ לָמָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הָיְתָה־זֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהִפָּקֵד הַיּוֹם
מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁבֶט אֶחָד׃ ד וַיְהִי מִמָּחֳרָת
וַיַּשְׁכִּימוּ הָעָם וַיִּבְנוּ־שָׁם מִזְבֵּחַ
וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים׃
ה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר לֹא־
עָלָה בַקָּהָל מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־
יְהוָה כִּי הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוֹלָה הָיְתָה
לַאֲשֶׁר לֹא־עָלָה אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה
כ׳ לֵאמֹר מוֹת יוּמָת׃ ו וַיִּנָּחֲמוּ בְּנֵי
נ׳ וחד מל בנימין יִשְׂרָאֵל אֶל־בִּנְיָמִן אָחִיו וַיֹּאמְרוּ

תרגום

וְאַרְדִּיפוּ בַּתְרֵיהוֹן עַד גִּדְעֹם
וְקַטִּילוּ מִנְּהוֹן תְּרֵין אַלְפִין
גַּבְרָא׃ מו וַהֲווֹ כָּל
דְּאִתְקְטִילוּ מִדְּבֵית בִּנְיָמִן
עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין גַּבְרָא
שָׁלְפֵי סַיְפָא בְּיוֹמָא הַהוּא
יָת כָּל אִלֵּין גַּבְרֵי עָבְדֵי
קְרָבָא׃ מז וְאִתְפְּנִיאוּ
וְאַפִּיכוּ לְמַדְבְּרָא לְכֵיף
רִמּוֹן שִׁית מְאָה גַּבְרָא
וִיתִיבוּ בְּכֵיף רִמּוֹן אַרְבְּעָא
יַרְחִין׃ מח וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל
תָּבוּ לְוָת בְּנֵי בִנְיָמִן וּמְחוֹנוּן
לְפִתְגָם דְּחָרֶב מִקִּרְוֵיהוֹן
גְּמִירִין עַד בְּעִירָא עַד כָּל
דְּאִשְׁתְּכַח אַף כָּל קִרְוַיָּא
דְּאִשְׁתְּכַחָא אוֹקִידוּ בְנוּרָא׃
א וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קַיִּים
בְּמִצְפְּיָא לְמֵימַר אֱנָשׁ
מִנַּנָא לָא יִתֵּן בְּרַתֵּיהּ לִדְבֵית
בִּנְיָמִן לְאִתּוּ׃ ב וַאֲתָא
עַמָּא לְבֵית אֵל וִיתִיבוּ תַמָּן
עַד רַמְשָׁא קֳדָם יְיָ וַאֲרִימוּ
קָלְהוֹן וּבְכוֹ בְּכִי סַגִּיא׃
ג וַאֲמַרוּ לְמָא יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל הֲוָת דָּא בְּיִשְׂרָאֵל
לְמִשְׁנֵי יוֹמָא דֵין מִיִּשְׂרָאֵל
שִׁבְטָא חַד׃ ד וַהֲוָה מִיּוֹמָא
דְּבַתְרוֹהִי וְאַקְדִּימוּ עַמָּא
וּבְנוֹ תַמָּן מַדְבְּחָא וְאַסִּיקוּ
עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין׃ ה וַאֲמַרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן
דְּלָא סְלֵיק בִּקְהָלָא מִכָּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לֳקֳדָם יְיָ
אֲרֵי שְׁבוּעֲתָא רַבְּתָא הֲוָת לִדְלָא סְלֵיק לִקֳדָם יְיָ
לְמִצְפְּיָא לְמֵימַר אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל׃ ו וְאִתְנְחַמוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית בִּנְיָמִן אֲחוּהוֹן וַאֲמַרוּ אִתְמְנַע יוֹמָא

רשי

פירוש היכן נפלו : (אליבא דילה לבעל מגלה עמוקות אותן המאה אלף ויסדו במדינת רומי ואשכנז וע״כ נקרא אליבו מתושבי גלעד שלא נדו מארצם אלא ישבו במקומם) (מיע בגלי רזיא) : (מח) שבו אל בני בנימן : בכל הערים : מעיר מתום . כתמו כל יושבי הערים ועד בהמה והאנשים בכלל מתום היו שמתום לשון כליה הוא ויש לתמוה על אלף היכן הם עשרים ושבעה אלף שהספקתי מן עשרים . ומן הגבעה שש מאות וכאן מנה בנופלים עשרים וחמשה אלף ומאה איש ושש מאות נמלטו אל סלע הרמון . והאלף נרחו אל ספרים ונפלו למחרת כשסבו בני ישראל אל ערי בנימין להכרים הנפש וסטף : (ג) להפקד . להגרע : (ו) וינחמו . שבו לחשוב עליהם מחשבת

רלבג

ובין הלורה שהאמר יתישו לבעל תמר יקום האורב ממקומו להמוט אל הגבעה : (מז) והנה בזה הלוסן ספר הבללות שהשחיתו בני ישראל בבנימן כ״ה אלף ומאה איש ואחר זכר הפרטים : וזכר איך היתה ההתחלה בענין האורב וזכר איך היתה ההתנועה בענין האורב למועד שהגבילו איש ישראל למסר לפשט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב ואמר זה לשאלות העשן מן העיר להבכיל את בנימן בראותו כי עלה כליל העיר השמימה והנה לא זכר בפרטים כי אם כ״ה אלף איש ולא חשש למאה הנודעים על החשבון כי לא זכר בפרטים [illegible] אם האלפים וידמה שהיו שם יותר על האלפים בכל הרג והרג מספר מה בהחשבון כלו יהיה מאה איש . וספר שנשארו מבנימן שש מאות איש ונסו אל סלע רמון והנה מזכר תחלה שמספר בני בנימין עשרים ושבה אלף שולף חרב ושבע מאות וידמה שהאלף הנשארים מתו במלחמות הראשונות : (א) עוד זכר שאיש ישראל השבע במצפה לאמר שלא יתן איש ממנו בתו לבנימן לאשה ובראותם כי נפקד שבט אחד מישראל חרה להם מאד : (ד) והנה בנו שם

עיונם

מצודת ציון

אלא שהם עוללות האחרים (לעיל ח) : (מח) מתם . הוא שם לאנושית וכולל אנשים ונשים כמו מתי מספר (בראשית לד) : שלחו . ר״ל הבעירו ע״ש שהאש מושה השלהבות שהולך ומורף : כא (ג) להפקד . להחסר כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא) : (ו) וינחמו . ענין הפוך מחשבה : נגדע . ענין כרי׳תה

מצודת דוד

הבליר : וידביקו . השיגוהו וקרבו אליו עד בואם לגדעום והכו עוד אלפים איש : (מו) עשרים וחמשה אלף . ולמעלה אמר עוד מאה איש ולא חש עתה להזכיר רק האלפים : ביום ההוא . כי בהמלחמות הראשונות עם שנפו ישראל מ״מ גם מבני בנימן נפלו אז אלף איש ויש לומר שלא נשארו מהם רק שש מאות איש כי בני בנימן היו כ״ו אלף מלבד בני הגבעה שבעה מאות ובמלחמה האחרונה נפלו כ״ה אלף ומאה ובמלחמות הראשונות נפלו אלף הרי נשאר שש מאות : (מז) ויפנו. ר״ל הנשארים מהם אשר נמלטו אל סלע הרמון היו שש מאות והמותר הרגו ישראל ברדפם אחריהם במסלות ועד גדעום כמ״ש למעלה : (מח) שבו . חזרו והלכו לערי בנימן והכום לפי חרב : מעיר מתום . מכל עיר הכו האנשים עד בהמה כל הנמצא בה מן החיות ועופות : הנמצאות . אשר מצאו לאחר זה שלא הרגו מאז בבואם להכות בהם חזרו ושרפו בעת מצאם : כא (א) נשבע במצפה . מאז נקהלו אל מצפה עד לא נלחמו : לא יתן בתו . על כי החזיקו ידי עוברי עבירה : (ב) ויבוא העם. אחר כל המעשים האלה : בית אל . אל בית האלהים אשר בשילה : (ג) למה ה׳ וכו׳ . למה באה ע״י תקלה כזאת להחסיר מישראל שבט אחד וכאלו שאלו לפורעם זה לעשות להעמיד השבט : (ד) ויבנו שם מזבח . נוסף על המזבח שעמד במשכן : ויעלו עולות ושלמים . לרצות עצמן לה׳ ולעשות שלום ביום לאניהם שבשמים לתת עצה הגונה : (ה) בקהל וכו׳ . ר״ל מי הוא אשר לא עלה מכל שבטי ישראל באסיפת הקהל אל ה׳ כי השכינה שורה במקום אשר יאספו ישראל שמה : כי השבועה וכו׳ . ולזה שאלו לעשות ולקיים דבר השבועה : (ו) וינחמו . ר״ל

בשבור

נכרת: (ט) ויתפקד העם: קל ודומו להדגש והוא ענין זכירה והשגחה כמו פקדו נא וראו מי הלך מעמנו: (יא) ידעת משכב זכר. והיאך נודע זה יתכן כי העבירום לפני הארון ומי שקלטה הארון היא שבתולה כמו שעשו בנשי מדין שהעבירום לפני הציץ הבעולה פניה מוריקות כמו שקבלו רז"ל ויש דרך אחרת. זכרו רז"ל נדבר הבתולה ודמו דין בזה להושיבם על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף והם אמרו כי זה הנסיון עשו לנשי יבש גלעד ולא שהעבירום לפני הציץ כמו שעשו בנשי מדין ועשו סמך בזה מה שכתוב בציץ לרצון להם לפני ה׳ לרצון להם ולא לפורענות להם: (יב) אל המחנה שילה. גם זה הפסוק מוכיח כי בית אל המכר בענין בזה הוא שילה שהרי במקום שבנו שם מזבח וזבחו לפני ה׳ ואמרו מי אשר לא עלה שם היו עדין ומשם שלחו להחריב אנשי יבש גלעד: אשר בארץ כנען. לא מצאתי טעם לספור הזה כי ידוע הוא כי שילה בארץ כנען: (יד) ולא מצאו להם כן. כמו שהיו כי הם היו שש מאות והנערות לא היו אלא ארבע מאות: (טו) והעם נחם. נפעל עומד כי

מחשבת שליסה: (יב) ארבע מאות נערה בתולה. הושיבום על פי חביות של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף: (יד) ולא מצאו להם. לא

נגדע היום שבט אחד מישראל: ז מה־
נעשה להם לנותרים לנשים ואנחנו
נשבענו ביהוה לבלתי תת־להם
מבנותינו לנשים: ח ויאמרו מי אחד
משבטי ישראל אשר לא־עלה
אל־יהוה המצפה והנה לא בא־איש
אל־המחנה מיבש גלעד אל־הקהל:
ט ויתפקד העם והנה אין־שם איש
מיושבי יבש גלעד: י וישלחו־שם
העדה שנים־עשר אלף איש מבני
החיל ויצוו אותם לאמר לכו והכיתם
את־יושבי יבש גלעד לפי־חרב
והנשים והטף: יא וזה הדבר אשר
תעשו כל־זכר וכל־אשה ידעת
משכב־זכר תחרימו: יב וימצאו
מיושבי ׀ יבש גלעד ארבע מאות
נערה בתולה אשר לא־ידעה איש
למשכב זכר ויבאו אותם אל־
המחנה שלה אשר בארץ כנען:
יג וישלחו כל־העדה וידברו אל־בני
בנימן אשר בסלע רמון ויקראו
להם שלום: יד וישב בנימן בעת ההיא
ויתנו להם הנשים אשר חיו מנשי
יבש גלעד ולא־מצאו להם כן:
טו והעם נחם לבנימן כי־עשה יהוה
פרץ בשבטי ישראל: טז ויאמרו זקני
העדה מה־נעשה לנותרים לנשים
כי־נשמדה מבנימן אשה: יז ויאמרו

דין שבטא חד מישראל:
ז מה נעביד להון
לדאשתארו לנשין ואנחנא
קימנא במימרא דיי בדיל
דלא למתן להון מבנתנא
לנשין: ח ואמרו מן חד
משבטיא דישראל דלא
סליק לקדם יי למצפיא והא
לא אתא אנש למשריתא
מיבש גלעד לקהלא:
ט ואתמניאו עמא והא
לית תמן אנש מיתבי יבש
גלעד: י ושלחו תמן
כנשתא תרי עסר אלפין
גברא מגיברי חילא ופקידו
יתהון למימר איזילו ותמחון
ית יתבי יבש גלעד
לפתגם דחרב ונשיא
וטפלא: יא ודין פתגמא די
תעבדון כל דכורא וכל
אתתא דידעת משכבי
דכורא תגמרון: יב ואשכחו
מיתבי יבש גלעד ארבע
מאה עולימן בתולן דלא
ידעא גבר משכבי דכורא
ואיתיאו יתהון למשריתא
לשילו די בארעא דכנען:
יג ושלחו כל כנשתא
ומלילו עם בני בנימן די
בכיף רמן וקרו להון מלין
דשלם: יד ותבו בני בנימן בעידנא ההיא
ויהבו להון נשין דקימו מנשי יבש גלעד ולא
ספיקו להון כן: טו ועמא אתנחמו על דבית בנימן
ארי עבד יי תרעתא בשבטיא דישראל:
טז ואמרו סבי כנשתא מה נעבד לדאישתארו לנשין
ארי פסקת מדבית בנימן אתתא: יז ואמרו ירותת

ד׳ מ״ל; ל׳ ור״פ; ה׳ חס׳; ד׳; ד׳ ר״פ; ג׳. ג׳ א״ג; ו׳ זוגין תמינה נחי׳ ל׳ כתד עטינה; ה׳

רלב"ג

מזבח חדש בבית האלהים והעלו עולות ושלמים ובאו לדרוש את ה׳ על זה הקלקול שבא על ידם אולי נדרו שאם יתן ה׳ את בנימן בידם יעשו זה הענין לכבוד השם והנה היה קשה בעיני ישראל שנגדע שבט אחד מישראל והתחכמו למצוא נשים לנותרים: (י) והכו בהם כל יושבי יבש גלעד כי לא באו אל המחנה לבקשת ראשי העם והשאירו כל הבתולות להיות לנשים לבני בנימן ולפי שלא נמצא להם בזה האופן נשים במספרם כי לא היו שם ביבש גלעד כי אם ד׳ מאות בתולות נתנו להם. ודרך לקחת נשים מן המחוללות למחנים הנשארים אשר בבנות שילה כשיחטפו להם אים

תולדות אהרן מיושבי יבש גלעד. עקדה
עה: ארבע מאות. יבמות ס:

מתם ד׳ בקריאה וחסרים וסים מעיר מתם עד בהמה: אין בו מתם פצע וחברה. אין מתם בבשרי מפני: כי בהלי מלאו נקלה: וישאו קולם נשיאת קולם ד׳ חס׳ את בלישנהון בקריאה וסימניהון ויבא העם בית אל דעלם. ואיש ישראל נשבע במצפה. ויהי ככלתו לדבר דמיתת אמנון. וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו דאיוב. המה ישאו קולם: בקהל ד׳ דגשין בקריאה וסי׳ מי אשר לא עלה בקהל. כי רבת בקהל אשר לא התקדשו. אשר צוית לא יבואו בקהל לך. קמתי בקהל אשוע. וסי׳ בלשון תרגום ניסק ניצלי דסגין אתאודית: יבש ו׳ חס׳ בלישנא בקריאה וסי׳ ויתפקד העם. וישלחו שם העדה. וישב בנימן בעת ההיא. ויקשר עליו שלום בן יבש. תחת האלה ביבש. יבש בן שלום ר״פ וכל יבשו דכוו׳ חס׳: לנשים י״ד רפין וסי׳ לטוב בעיניהם ב׳ בו. והיו לאחד סבני. לבני דדיהן לנשים. את בנותם נקח לנו לנשים. ממשפחות בני מנשה. ויקחו את בנותיהם. מה נעשה לנותרים ב׳ בו. ויאמרו זקני העדה. ותהיין גם שתיהן לו. חרב אל סוסיו. חדלו גבורי בבל. ואלמנה וגרושה לא:

מצודת דוד

בעבור שנחמו בני ישראל וכו׳: (ז) מה נעשה להם. והוזל ומפרש לנותרים שלא נהרגו מה נעשה להמציא להם נשים ואנחנו הלא נשבענו בה׳ וכו׳ ומאין ימצאו נשים: (ח) ויאמרו. ר״ל וזה היה הסבה שהתעוררו ואמרו מי אחד וכו׳ עבור לקיים את השבועה להמיתם ולתת מבנותם לבני בנימן לנשים: והנה לא בא איש. ר״ל לא ראו מביאת איש וגו׳: (ט) ויתפקד העם. חזרו להשגיח בדבר ולחפש אחר מי מהם ולא מצאו: (יא) וזה הדבר. ר״ל רק זה הדבר תעשו להחרים כל זכר וכל אשה וכו׳ אבל לא הבתולות: (יב) וימצאו וכו׳ בתולה. הושיבום ע״פ חבית של יין בעולה ריחה נודף ולא בתולה כן אמרו רז״ל: למשכב זכר. לשכב עמה משכב זכר. ואמר להוספת ביאור: (יג) וידברו. מה שאמר בסוף המקרא שקראו להם שלום ולא יתרגזו עוד מעתה: (יד) וישב בנימן. אל העדה: הנשים אשר חיו. ר״ל הבתולות אשר החיו מבין הבעולות: לא מצאו לא ספקו להם כפי הצורך כי הבתולות היו ארבע מאות ובני בנימן נשארו שש מאות: (טו) נחם לבנימן. נתחרטו על מה שעשו לבנימן: כי עשה ה׳. על ידם עשה ה׳ פרץ בשבטי ישראל להיות כמעט חסרים שבט אחד: (טז) לנותרים. אלו שני המאות הנותרים משש המאות מה נעשה להמציא להם נשים: כי נשמדה. כי מבני בנימן נשמדה כל אשה ומהיכן ישאו נשים: (יז) ויאמרו. השיבו כל העדה

מצודת ציון

כריתה כמו ודמי הקומה גדועים (ישעיה י): (ז) תת. מלשון נתינה: (ט) ויתפקד. ענין ההשגחה על הדבר פקדו נא וראו מי הלך (ש״א יד): (יא) יודעת. הוא כנוי נבעילה ולתוספת ביאור אמר משכב זכר: תחרימו. ענין כריתה וכליון: (יד) חיו. החיו: מצאו. ענין ספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהושע יז): כן. ר״ל כראוי וכערך כמו ולא יכין לדבר כן (לעיל יב): (טו) פרץ. ענין שבירה:

רדק

כי הוא קטן: (יז) ירשת פלטה. צריך שתהיה ירשת פליטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל. ופעם ירשת כי ירושה הוא מיפקד אכינו להיות מבניו שנים עשר שבטים עד עולם: (יט) אשר מצפונה לבית אל. פירשו רז"ל כי על שילה הוא אומר שהיה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסלה העולה מבית אל שכמה: ואני תמה מה צריך לכל זה

רשי

לא ספקו להם: (יז) ירושת פליטה. מלת השבט נפרש ריקוית הבו עצה שילינו בניס ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת ולא ימחה שבט מישראל: (יט) מזרחה השמש למסלה. במזרחה של מסילה. שילה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסילה העולה מבית אל שכמה: (כב) לריב אלינו. ללכת אליט במלחמה: ואמרנו אליהם. חנוט אותם. רחמו עליהם כי אינם יודעים מה לעשות כי לא לקחנו לאיש אשתו במלחמה של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש מהם ואם על השבועה אתם מקפידים לא

ירשת פליטה לבנימן ולא־ימחה
שבט מישראל׃ יח ואנחנו לא־נוכל
לתת־להם נשים מבנותינו כי־נשבעו
בני־ישראל לאמר ארור נתן אשה
לבנימן׃ יט ויאמרו הנה חג־יהוה בשלו
מימים ׀ ימימה אשר מצפונה לבית־
אל מזרחה השמש למסלה העלה
מבית־אל שכמה ומנגב ללבונה׃
כ ויצו את־בני בנימן לאמר לכו
וארבתם בכרמים׃ כא וראיתם והנה
אם־יצאו בנות־שילו לחול במחלות
ויצאתם מן־הכרמים וחטפתם לכם
איש אשתו מבנות שילו והלכתם
ארץ בנימן׃ כב והיה כי־יבאו אבותם
או אחיהם לרוב ׀ אלינו ואמרנו
אליהם חנונו אותם כי לא לקחנו
איש אשתו במלחמה כי לא אתם
נתתם להם כעת תאשמו׃ כג ויעשו־
כן בני בנימן וישאו נשים למספרם
מן־המחללות אשר גזלו וילכו
וישובו אל־נחלתם ויבנו את־הערים

שזיבתא לבני בנימן ולא
יתמחי שבטא מישראל׃
יח ואנחנא לא ניכול למתן
להון נשין מבנתנא ארי
קיימו בני ישראל למימר
ליט די יתן אתתא לדבית
בנימן׃ יט ואמרו הא
חגא קדם יי בשלו מזמן
מועד למועד די מצפונא
לבית אל מדנח שמשא
לכבשא דסליק מבית אל
לשכם ומדרומא לבונתא׃
כ ופקידו ית בני בנימן
למימר אזילו ותכמנון
בכרמיא׃ כא ותחזון והא
אם יפקון בנת שילו למיחג
בחנגיא ותפקון מן כרמיא
ותחטפון לכון גבר אתתיה
מבנת שילו ותהכון לארעא
שבטא דבנימן׃ כב ויהי
ארי ייתון אבהתהון או
אחיהון למידן קדמנא
ונימר להון חנינונן להון
ארי לא ספיקנא למתן
גבר אתתיה בקרבא ארי
לא אתון יהבין להון בעידן
פון תחובון׃ כג ועבדו כן
בני בנימן ונסיבו נשין
למניגהון מן חנגיא די אנסו ואזלו ותבו לאחסנתהון ובנו ית

(margin notes: ב׳ נחת ירשת ירשה סמך · ד׳ מ״ע · ד׳ ח׳ כתיב ו״ו בסוף · ס׳ · ו׳ · ויצוו ק׳ · ב׳ וחטפתם · ג׳ מ״ע · לריב ק׳ · ו׳ מ״ע)

רדק (המשך)

כי שילה ידוע היה בלא סימנין והנראה בעיני כי חג היה בשילה מימי ימימה ופירושו משנה לשנה ואמר בו התרגום מזמן לזמן ממועד למועד ואפשר כי מפסח לפסח היה זה או מסכות לסכות שהיה זמן שמחה או ביום הכפורים שהיו בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים כדברי רז"ל והמחול זה שהיה לבנות ישראל חוץ לעיר שילה באותו המקום אשר מצפונה לבית אל ולהודיע אותו המקום זכר אלה הסימנין וכרמי שילה היו סמוכים לזה המקום והנה הפסוק יוכיח כי המחול חוץ לעיר היה כמו שכתוב והיה אם יצאו בנות שילה ונומר ואמרו להם שיארבו בכרמים: (כב) חנונו אותם. כמו חנם כלומר מהנשים האלה חחנוט שתניחום להם או פי׳ כמו אשר חנן אלהים את עבדך כלומר תנו אותם לנו במתנה כי לקחנו לבני בנימן הנותרים נשים במלחמה כי הכל הרגנו לפיכך אנו צריכים שיהיו להם נשים שלא ימחה השבט ואם תאמרו שתעברו על החרם שהחרמנו איש אשר יתן בתו לבנימן לא אתם נתתם להם שתאשמו בזה אלא הם לקחו אותם ורז"ל כי אחר כן התירו שבט בנימן לבא בקהל ולישא אשה מאחר השבטים כי מלא הביאור בלשון החרם שהם השבעו אמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימן ודרשו ממנו ולא מבנינו א״כ מהדורות הבאים אחריהם היו יכולין לישא נשים ועוד דרשו אילו היה עולה מן השבטים לא היה המלאכים אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו ולא אמר אלא מבנימן שלא

רשי (המשך)

רלבג

איש אשתו: (יז) ירשת פלטה לבנימן. הרצון בו שמה שפלט מהם והם השש מאות איש ראוי שנעשה כדרך שיהיו ירושה לבנימן רוצה לומר שלא יפקד שם בנימן. במותם וזה אמנם יהיה בשיקחו להם נשים וזה ענין הירושה כי היא נשארת עד מות הנותרים והנה אמרו זה להורות כי לא שבו השש מאות האלו מעליהם אם לא תמצא שלא יכחד שבט מישראל ולזה חוייב לנו לעשותו שיהיו להם נשים בזמנם כדי שלא נעבור על שבועתינו וידמה שזאת השבועה לא היתה רק לאותם האנשים לא לבאים אחריהם וימנעו מתת להם איש בתו לא בת איש אחר יהיו להם בנות יושבי יבש גלעד: (כב) חנונו אותם. הוא על דרך לאם לי לנער לאבשלום והרצון חנונו בעבורנו את בני בנימן והניחום להם כי מה שהשבענו היה על דרך נתינת הנשים לאנשים ולא השבענו שלא יחטפו ממנו כי אין נכון שיקח איש אשה על זה הדרך ותוכלו לרצות ממנו זה בכלל כי לא לקחנו איש אשתו במלחמי אבל נתנום לנו ברצון וכן המוכר בלקיחת האשה ובסיות הענין כן הוא מבואר שכאשר לא

מבנותינו ד׳ ס״ל וסי׳ נמסר בתהלים סי׳ קמ״ד: מימים ימימה ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בסוף סדר בא: ויצוו ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה. ויצוו את העם לאמר כראותכם. ויצוו אתם לאמר לכו והביאו. ויצוו את בנימן דין כתיב חס׳: יצאו מ״ז בקריאה וסי׳ נמסר בסדר כי תבא:

תולדות. אהרן ירושת פליטה, ב״ב קטו: אחר נתן אשה. (תענית סב): חג ה׳ בשילה: גטין ז:

מצודת ציון

(יח) נשבעו. ענין בליון: (יז) פליטה. שארית: ימחה. ענין מחיקה כמו אמחה מספרי (שמות לב): (יט) חג. הקרבן הקרבן חג כמו אסרו חג בעבותים (תהלים קיח): (כא) לחול במחולות. ענין רקודים בשמחה וקרוי כל׳ מחול כי הדרך לומר אז בחליל׳. או רצה לומר בכלי מחול וכן ויראה את העגל ומחולות (שמות לב): וחטפתם. ענין מהירת הלקיחה כמו יחטוף עני (תהלים י): חנונו. ענין רחמנות וחמלה וכן חנני השם תפילתי (שם ד) ר״ל חננו והמלו לתעניתם את בני בנימן ודוגמתו לאם לי לנער (ש״ב יח) ור״ל לאט למענו לנער: תאשמו. מל׳ אשם וחטא: (כג) המחוללות. המרקדות או המתמרות:

מצודת דוד

העדה ואמרו בלא ירושת הפליטה מיבש גלעד הם הבתולות שהביו שלא לבנימן נתתום ולא יסיה א״כ עוד נמחה השבט כי הם יולידו בנים ובנות: (יח) ואנחנו. ר״ל ואם בעבור המלת שני המאות איש עלמן מה נעשה עוד הלא לא נוכל לתת להם מבנותינו כי כלנו נשבענו וכו׳: (יט) ויאמרו. חזרו זקני העדה ואמרו הנה חג ה׳ בשלו ובמקום ההוא ימצאו נשים וכאשר אמרו לבני בנימן: חג ה׳. יום שמחתים בו קרבנות לה׳: מימים ימימה. קבוע בכל שנה ושנה: אשר מצפונה וכו׳. נתן סימן על המקום ואמר שהיא בלם וגם של בית אל ובמזרחה של המסלה העולה מבית אל לשכם ובדרומה של לבונה: (כ) ויצו. אל העם לא אמרו באיזה אופן ימצאו כי הם יודע לאנשי שילה ויהיו גם מרים אבל לבני בנימן אמרו האופן וצוה לארוב בכרמי שילה: (כא) וראיתם. ומן המארב תשקיפו מי היוצא וכאשר יצאו בנות שילה לחול במחולות כי כן היה דרכם ביום ההוא: ויצאתם. אז תצאו מן המארב וכל איש יחטוף אחת להיות אשתו ותלכו לדרככם: (כב) אבותם. של הנערות הנחטפות: לריב אלינו. לעשות עמנו מריבה לעזור להם להוציא הנשים מתחת ידכם במשפט: ואמרנו. ונאמר להם חננו וחמלו לתעניתם את בני בנימן מלקחת מהם את הנשים: כי לא לקחנו וכו׳ במלחמה. ר״ל כי במלחמות יבש גלעד לא לקחנו מהם כ״כ נערות עד שיהא בכן די ליתן לכל איש מבני בנימן את אשתו ומהיכן א״כ ימצאו נשים: כי לא אתם וכו׳. ר״ל ואם בעבור איסור השבועה הלא אין כאן חשש איסור שבועה כי לא אתם נתתם להם מרצונכם כדרך עת נשואין שיהיה עליכם אשם כי הלא בחזקה לקחו: (כג) למספרם. לפי מספרם אחת לכל איש: מן המחוללות. מן הנשים המחוללות אשר לקחו בשוקה

וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶם׃ כד וַיִּתְהַלְּכוּ מִשָּׁם בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא אִישׁ לְשִׁבְטוֹ
וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם אִישׁ
לְנַחֲלָתוֹ׃ כה בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ
בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃

סכום פסוקים של ספר שופטים שש מאות ושמנה עשר , וסימנו אברתי"ה בירקרק חרוץ, וסדריו י"ד , דוב"ב שפתי ישנים סי', וחציו וירעצו וירצצו את בני ישראל , והפסיקות כ"ט , וסימנו איך טוב לישראל :

קִרְוַיָא וִיתִיבוּ בְהוֹן׃
כד וְהַלִיכוּ מִתַּמָן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּעִדָּנָא הַהִיא גְּבַר
לְשִׁבְטֵיהּ וּלְזַרְעִיתֵיהּ וּנְפַקוּ
מִתַּמָן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃
כה בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן לֵית
מַלְכָּא בְּיִשְׂרָאֵל גְּבַר דְּכָשַׁר
בְּעֵינוֹהִי יַעְבֵּד׃

רשי

...א שון לכם כדבר כי לא אתם נתתם להם את בנותיכם שתהא ...כם אשמה כדבר ושלום לכם אל תיראו :

רדק

שלא מלך עדין ואמרו כיון שעתיד לעמוד מלכים מבנימן ולא עמדו עדיין חייבין אנו לקרבן : (כה) בימים ההם אין מלך בישראל . הטעם להזכיר זה כי עדיין לא היה מלך בישראל ולא שופט ולא מנהג משיב אותם לטובה עד שבא שמואל הנב"א ז"ל שמספר תולדתו וענינו שספר הבא אחר זה הנקרא על שמו שמואל :

רלבג

לא הנחתם אותן להם בעת זאת תמחה שבט מישראל אם לא יהיו נשים לנשארים מבני בנימן הנה אתם אשמים ...תכיו : (כד) וספר כי משם הלכו בני ישראל איש לשבטו למשפחתו ואיש לנחלתו בני בנימן ג"כ שבו לנחלתם ובנו עריהם וישבו בהם : ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הם אלו : הראשון הוא להודיע מה שקרה מן הסכנה למיכה מפני נטייתו מדרכי התורה עד שכמעט סבב הפסל ההוא לאבד מיכה וביתו : השני הוא להודיע שראוי לנלחמים שיראו מראש' הענין אם יתכן להם לגלה שכנגדם ואם לא יתכן להם זה אין ראוי שיתחילו במלחמה ולזה ספר שבני דן שלחו ה' מרגלים והם ראו כי כבר תגלה העיר ההיא בקלות ולזה התעוררו לבא למלחמה עליהם : השלישי הוא להודיע שאין ראוי לאדם לריב עם מי שתקיף ממנו כ"ש כשהיה עם זה שכנגדו מר נפש שלא יירא מאד מהמות ולזה זכר כי כשראה מיכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש פנה ושב לביתו : הרביעי הוא לפרסם מה שנשקעו בו בני דן מהחטא זה הזמן הארוך אשר ספר ואולי היה זה התגלות מה לשמשון שהיה מהשבט ההוא אם נשקע במדה המגונה ההיא ר"ל ללכת אחר עיניו : החמישי הוא להודיע שאין ראוי לאדם לקחת פילגש להמשך לענין המשגל שלא תראה מה שקרה מהרע מהפילגש הזאת שלקח האיש הלוי שנכשלו בסבתה כמה רבבות מישראל ולזאת הסבה זכר רוע תכונת בני בנימן אשר בגבעה בענין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מהסכנה והכליון : הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם להתנהג בקנטורין בתוך ביתו ולהטיל אימה יתרה שם שלא תראה מה שנמשך מהרע מהקנטו' שהקניט האיש הלוי פילגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ושבה אל בית אביה ואילו ישבה בבית לא אירע לה זה הרע ולא לישראל בעבורה : השביעי הוא להודיע ג"כ שראוי לאשה שלא תטה מאיש' ללכת מאתו אבל ראוי לה לסבול דבריו ותוכחתו ותטה אל כל אשר יחפוץ שלא תראה מה שנמשך מהרע לישראל מפני שלא סבלה הפילגש דברי הקנטורין ההם מבעלה כי זה היה סבה אל שבתה אל בית אביה ונמשך מזה מהרע מה שבא בזה הספור : השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם לעכב הליכת האורחים מביתו בעבור תשוקתו לכבדם אבל ראוי כשיראה רצונם שיניחם להשלים רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבעה וקרה מזה מהרע מה שבא בזה הספור: התשיעי הוא להודיע שאין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שקרה בזה מהסכנה ולזה ספר שלא רצו ללכת אחר ערוב השמש ולולי כי ירושלם היתה אז ליבוסי היו לנים בירושלם אלא כי היום רד מאד : העשירי הוא להודיע כי השיבה סבה להתבע לחטא המשגל האיש והאשה מתירין האשה קודם לאיש לזה ואעפ"י שתהיה אשת איש ולזה התיר זה האיש פילגשו להם קודם שיתיר עצמו להם : הי"א הוא להודיע זנות בני בנימן ואכזריותם שהם העם שהתעללו בפילגש כל הלילה לא השתדלו להאכילה ולהשקותה אבל שלחוה בשחר באופן שמתה מהחולשה עם זה שבאו עליה באכזריות באופן שהזיקוה בחשמים עד שנמשך לה מות מזה ולזה ג"כ ספר מאכזריותם שאין איש מהם מאסף האיש הלוי הביתה עם שאין לו מחסור כל דבר ולזה לא ימשך שיטעהו מאשר להם לפי מה שהגיד להם ועם מי"ש להם שהוא הולך לבית ה' כי זה היה ראוי שיביאם אל שיאספוהו הביתה לכבוד השם : הי"ב הוא להודיע שראוי לאדם כשהכרעו לו שלא ישמיע קולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד היותו במקום יוכל להשמיע קולו לבקשת הנקמה ולזה ספר שהשתיק האיש הלוי עד שבא אל ביתו ואז השתדל להנקם מבני הגבעה על הזמה שעשו : הי"ג הוא להודיע שראוי למי שירצה להניע האנשים לעשות דבר מה שיעשה זה בחכמה כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניהם הדבר אשר יניעם לזה כשיהיה אפשר לו זה ולא יספיק לו ספור הדברים ההם להם כי יותר יאמינו האנשים במה שיראו ממה שיאמינו במה שיסופר להם ולא יראוהו בעיניהם ולזה ספר שנתח האיש הלוי נתחי הפילגש לכל שבטי ישראל ולא רצה לשלוח הספור להם לבד בכתב עם שזה ממשך לבם מאד לקנאה לזה לרוב הזרות אשר היה בזה הענין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו דבריו להם פנים בפנים על זה : הי"ד הוא להודיע שראוי לבער החטאים מן הארץ כדי שלא ילמדו הנשארים ממעשיהם כ"ש בדבר יפותו בו האנשים בקלות והוא ענין המשגל ולזה ספר התפעלות בני ישראל על זה ההתפעלות הנפלא והתעוררו לבער החטאים בזה האופן שבא בזה הספור : הט"ו הוא להודיע שראוי לאדם שלא יחזק יד אחר כשיהיו חטאים לשמרם משיגיע להם העונש שראוי להם אבל ראוי לו שלא יכיר להם אחוה אחר סורם מדרכי התורה שלא תראה מה שקרה לבני בנימן בעזרם לאחיהם החטאים שנפל עוזר ונפל עזור ויחדיו כלו : הט"ז הוא להודיע שראוי למי שישאל עצה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית הביאור עד שיתבאר לו בשלימות איך יתנהג בדבר ההוא שישאל עליו עצה ומתי יהיה עת ראוי יעלה בו דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל כששאלו באלהים איך יעשו המלחמה מפני שלא חקרו בזה מחקר ראוי כי היה להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו ואם הודיע להם שינצחו היו נשמרין מן המלחמה ולזאת הסבה היה ראוי שישאלו מתי ילחמו בבני עמו ויתנם השם בידם והם לא שאלו אלא מי יעלה בתחלה ולא שאלו מתי יעלו עליהם למלחמה וינצחום ובשאלה השנית היה ג"כ זה החסרון ואולם בשאלה השלישית הרגישו בזה ולזה אמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ולזה היה הרצון בזה שישאלו אם יחדלו לו מזה לגמרי שכבר בא להם המגפה מאת הש"י באופן שאלות הקודמות מורה שהרצון השאל ית' שיעלו אליו אך שאלו אם יחדלו עתה וימתינו עד עת אחר ולזה בא להם התשובה בשלמות והודיע להם כי מחר יתנם ליד ישראל : ואולם התועלות שהגיעו מענין האורב בדבר המלחמה כבר זכרנום בענין מלחמת העי ומשם ילקחו : הי"ז הוא להודיע טוב נפש ישראל כי עם מה שהשחיתו בנימן כהם . השיגם אותם החרטה הנפלאה על כל הרע שהרעו לבנימן והתחכמו להעמיד השבט על עניינו בשמלאו דרך לתת להם נשים מישראל זולת שיעברו על השבועה שנשבעו במצפה ולזה נתנו להם עצה שיגזלו איש אשתו מהמחוללות כשלא הספיקו בנות יבש גלעד והנה נהגו ביושבי יבש גלעד המנהג אותה התורה במלחמת מדין וידמה שעל פי ה' עשו כל זה ואולם בני בנימן מפני שהיו כלם מורדים בה' במחקת ידי חטאים רצה הש"י שיענש זה העונש הנפלא באופן שיאבדו הם ונפשם : הי"ח הוא להודיע אופן השגחת הש"י באבות הקדושים ולזה סבב שלא ימחה שבט מישראל והשאיר מפני זה מהם שש מאות איש וסבב שישתדלו ישראל בכל ענין שיתקיים זה השבט בדרך שלא ימחה שמו מישראל :

מצודת דוד

בחזקה : ויבנו את הערים . כי בני ישראל הרסו ושרפו אותם : (כד) בעת ההיא . אחר שמלאו נשים לבני בנימן . איש לנחלתו . ולא החזיק מי מהם בנחלת בנימן כי שש מאות איש אשר נשארו ירשו כל נחלת בנימן : (כה) בימים ההם אין מלך . ר"ל עם כי לא היה בימים ההם מלך בישראל וכל אחד עשה הישר בעיניו מ"מ לא שלחו יד בנחלת בנימן כי בעבור אשר נשארו מעט מהרבה מאד חמלו עליהם והניחו להנשארים את כל הנחלה :

נשלם ספר שופטים

כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) ויהי. פתח סגול רביעי וזו״ג במאריך : (ה) וימצאו את אדני בזק. מלת אדני מלרע. וכן אדני בזק. ויאמר אדני בזק. מלעיל וכן כתב רד״ק וכן בדפוס ישן ובמקצת ספרים מדוייקים כ״י סדל״ם בגלגל בטעם אתנחתא וקצת לי דמסמכות משמע דליכא אלא תרתי בטעם שופר יתיב ויאמר אדני בזק הסכה : לדבר עם אדני זה (דניאל סימן י) . וי״ל דרד״ק נמי שמעי ליה מסורת דלעיל דליכא אלא הני בלחוד דקיימן בטעם שופר כדאמרן אבל רד״ק אזיל לשיטתיה דס״ל שבמאריך טעם מלעיל כמו שהוכחתי במאמר המאריך ומש״ה ס״ל ויאמר אדני בזק נכדי ויאמר אדני בזק וקרי לתרוייהו מלעיל : וימצאו את בבנעני. בס״ם יש מאריך בה״א לא בגע״ן וכן הוא שבפרשה למעלה ולמטה : (ז) שבעים מלכים בהנות. בספרים כ״י מדוייקים סגו״ל בגעיא : ויביאהו ירושלם. ועי׳ מ״ש (ירמיה סימן כ״ו) : (וא) וילך משם אל יושבי דביר. במקצת ספרים מדוייקים יושבי מלא וא״ו : דביר ושם דביר. במקצת ספרים שניהם חסרים יו״ד ולא ידענא מאי אהדרן בהון : (יג) עתניאל. בקמץ לבד : (טו) גלת עליות ואת גלת תחתית. ובספר יהושע את גלת עליות ואת גלת תחתיות. ובן יש שנויים אחרים. כי ארץ הנגב נתתני. ובזה הבה לי. וסימן תבכהו לו (איוב י״א רד״ק יו״ד) (יז) חרמה. בתי״ו בקמץ לבד : (כד) ועשינו עמך חסד. בגוא בתי״ו וקמץ בכ״ף ויש ספרים שכתוב בקמץ בתי״ו וזה כל״ף וסוא שגגה וידענו זה מפי המסורה רד״ק. ועיין מ״ש (ביהושע ב׳) : (כה) ויראם את מבוא העיר. בכל ספרים כ״י ודפוסים ישנים מלא וא״ו בתבנית שקדם לו כסמוך : (כו) ואת בנותיה ואת תענך ואת בנותיה, אין בנוי״ן מאריך. ואת בנותיה ואת תענך עיין מ״ש (ביהושע יז) מפתחים וכמלאים. ואת תענך בסי״ן כבוא לבהו במ״ש (ביהושע י״ב) וכנו״ן בפתח ויש ספרים בקמץ : ואת יושב דור. אין בו״ד מאריך. יושבי קרי וחסר וא״ו שלא נמנה במסורת בכלל המלאים וכ״ה במדוייקים : ואת יושבי יבלעם. אין ביו״ד מאריך חד מן ל״ד מלאים וא״ו וכ״ה במדוייקים : (לא) ואת חלבה. לא מפיק ה״א מ״ג : ואת אפיק. בה״א כ״י אפיק בפ״א בלי דגש נ״ל שהיה מחילוף זה בדפוס ישן אבן בשאר הספרים בחירק : (לג) יושבי הארץ כי לא הורישם. חסר וא״ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים וכ״ה בספרים מדוייקים :

ב (א) אל הבכים ויאמר. במקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : (ג) ברים ליושבי. במקצת ספרים ליושבי מלא וא״ו : (יח) עם השפט. חסר וא״ו והנה שבפסוק מלא וכן הוא במות השופט דבסמוך והם שנים מלאים ע״פ המסורת : (יט) מתבותם. בספרים כתיבה יד ודפוסים ישנים מלא וא״ו : (כב) השמרים הם את דרך ה׳ ללכת בם. ד׳ סבירין בם וקריין בם ופי׳ עשר במסרה גדולה ועיין מה שכתבתי (במשלי סוף סימן ס״ג) :

ג (י) ותעז ידו. מן הכפולים ומפני שהמלה מלעיל שב החולם לקמץ חטף וכן ותעז יד מדין על ישראל (סימן ו׳) ובמסורת ב׳ קמץ ובספרא : (טז) ולה שני פיות. בדפוס ישן נכתב בהא שני רומים שכן נמצא כתוב ספר וכן הובא בילקוט ובמקצת המפרשים. ובכל ספרים שלפני כתוב שני. ומלת פיות בא בצירי בה״א :

ד (ד) היא שפטה. בן כתיב היא בלא וא״ו ויש ספרים שכתוב בהם והיא ומועים כל האומרים כן : (ו) ומבני זבלון. חד מן פי״ת כתיבין וסימן במסרה גדולה (פרשת ויגש) : (ט) ספכרתך. מאריך בתי״ו בספרים כתובי יד : כי ביד. הבית בגעיא ורפה במדוייקים : קדשה. במקצת ספרים הקו״ף בסגול וכן הכירו שבסמוך ובפסוק הנמשך כמו פתחה נגבה וקצת ספרים הראשון בצירי והשני בסגול. ובספרי ספרד שניהם בצירי כמו קדמה :

(י) עשרת אלפי איש. חד מן ד׳ דסבירין אלפים וסימן נמסר במסרה גדולה (פרשת כי תשא) : (יא) נפרד. לפי שקמתי קמוץ וכ״ה במסורת וברוב הספרים. ורב פעלים כתב שמלת מהכם אחרים שלו כ׳ חד פתח נפרד מקין וחד קמץ לאומים יקמו נפרד : אלון. במקצת ספרי ספרד אלון ביו״ד : בצענים קרי והוא חד מן ... ואלון חסרין ט״ן באמצעות תיבותא וסימן (במשלי ג׳) במסרה גדולה : את קדש. האלף בסגול : (טו) בהמחנה אין במ״ם מאריך בס״ם וכן הכרו שבסמוך : (יח) סורה אדוני סורה אלי. שניהם מלרע שלא במנהג ברוב רד״ק וכן במסורת ג׳ מלרע ובפסוק : בשמיכה. במסורת עליו לית וכתיב שי״ן ובויקרא רבה פ׳ כ״ב אמר ר״ש לקיש חזרנו על כל המקרא ולא מצינו כלי ששמו שמיכה ומהו שמיכה שמי כה שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע וכן נמנה במסורה סוטה כ׳ פה מלין דמפיין שי״ן וקריין סמך. ורד״ק כתב שדרש זה מכחיש מלוי דרשי ביבמות פרק מצות חליצה על קרא דכתיב בין רגליה כרע נפל וגו׳ א״ר יוחנן שבע בעילות בעל וכו׳. וכ״כ בעל לב אהרן דמדרשים חלוקים הם. ובעל כלי יקר נהחק ליישב שני המדרשים ע״ש. ובעל באר שבע כתב בספרו דף י״ז ע״ש שלפי ר״ל מודה בר׳ יוחנן ושם שדרש שמי כה היינו שמעיד על כוונתה שהיתה לשם שמים כדי להציל כמו ותכא יכולה לטורנו אבל לא בא לומר שלא בא עליה כלל. והואיל בזה כתב בעל מסורת הברית הגדול בסימן תתקל״ג. ואי״מ כולם מודים שכתוב בשי״ן שמהלים והמדרש הוא על דרך אל תיקרי כמו שדרשו על אחפש את ירושלם (צפניה א׳) אל תקרי בשמיכה : (יט) כי צמאתי. אמר בעיניו במסורה גדול ... בקמץ הדעת בכלל ... דפוסי ויניציאה החדשים מקרוב באו שהדפיסוהו מלא אל״ף ובספר בגלגל אל״ף נחה ולא ידעתי מאי קאמרי. שהרי בדפוסים ישנים נמסר עליו לית חסר אל״ף וכן במדוייקים חסר. ושוב בדקתי בפמ״ב בבית כני דנסבין א׳ באמצעות תיבותא ולא קרי׳ ול׳ דין בהדייהו ע״כ) : את גלוד. לית מלא אלף וא״ו : (כא) נרדם. במקצת ספרים מדוייקים ודפוסים ישנים בקמץ סגו״ל ולרד״ק בפתח : ויעף. בספ״ן בפתח משמעו שלכתוב בשפיים סימן ו׳ בס״ד : (כב) והנה ברק. בצי״ת רפה :

ה (א) ותשר דבורה. אותה בגימטריא דילן והבני מערבאי ובמס׳ סופרים בשירת דבורה נכתבת אריח ע״ג לבינה ולבינה ע״ג אריח חמיה דשירת הים כמ״ש שם ובמלכי כנען. ואמרינן התם במס׳ סופרים דשירת דבורה שיטים וחמש שטין. והשיב התם סימן ראשי שטין. ואך בפרטן לא אתה ... שלא לחלקם כמשנה שטין ישן מכן אחרנים יותר מדאי ובכלל צרתה ודאי כי בנגה יצאה מלפני הסופר לא כמדפיס ובאה לכתוב אמנה ראיתי שורות ומניינא דרישא דייקא. והנה לא ראיתי בספרי הדפוס ולא בספרי כ״י אפילו אחד שיהיה כסדר מסכת סופרים וכל אחד כפה כמין לעצמו כאשר בדא מלבו והוא מן התימה כי טרח ... קבלה היא ביד הכותבים ולא דבר רק הוא אות חוץ רבותא דמסכת סופרים דזימנין עבדינן כוותא אפילו במילתא דפליגא אמתני׳ כדאשכחן במגלת ... ואנן נכינן למיקרי פ׳ ויחל על פי מסכת סופרים כדאיתא התם פ׳ י״ד הלכה ז׳. ובשומר עיני ולבי בצורת שירה הזה מצאתי ראיתי שבספרים המדוייקים אחזו להם סדר לכתוב שיטה אחת חלוקה לשנים ואחריה אחרת חלוקה לשלשה ושני חלקים מלאותן וכן כלם שהם כנגד שלשה. עוד שמרו סדר אחר שכל שטה החלוקה לשלשה חלקים החלק הראשון והשלישי הוא תיבה אחת כלבד ובאלה דרים שיטה יש תמיד טעם

מפסיק או סוף פסוק וכן בסוף חלק האמצעי וגם בסוף חלקי שטין הראשונים המחולקים לשני חלקים יש תמיד הפסק. אך בשיטות הנחלקות לשנים לא הקפידו לא בראשון ולא בסימן שיהיה מנין המלות שוה בכן וכן בשיטה הנחלקת לשלשה חלקים לא הקפידו בזה בשיטה האמצעית כי הנה נמצא תמיד פיסוק הטעמים ובכל השוה שבכן שאין בסוף שום שטה סוף פסוק. על כן בחרתי לאחוז בכל הדרים האלה למען ידעו דור אחרון בנים יולדו ויהיה השירה הזאת לעיניהם לעד ולא תשכח מפי זרעם בכתבה בכוונת ז״ל שהסכימו שיהא כתיבה כצורת שירה. סיום מאמר. ושמרתי הסדר של סימן ראשי שטין דמסכת סופרים אך הוספתי עליהם חמשה במקומות אשר היה נוכר בהסרון בהם עד שהגיעו לכך שנים וחמש כמיינא דרישא דהתם. עוד מצאתי דמיון אחד בשתי שירות האלו כי בשתי שנים תוליה לאמר אשירה כי שירה רבה ראשונה על שירת הים כמתחלת אז ישיר משה ויהא בהם מלה מבלי הפסק ובזה יש הפסק כי דבריה מועטים ולא באה בלאו הכי אם לא נעשה בה אותיות גדולות מתבורותיה ואין זה מן לה. אבכך את ה׳ אשר יעקב ומצירי אהודע ואליו אעתיר יחכני לביר לפניו שיר קדם בשירתא משירתא דעתידין למימר בני גלותא בעידן דיפקון מגלותא כדמפרש ע״י ישעיה גבואה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג וגו׳ : ותשר דבורה. בסי״ן בצאה לא קמץ חטוף : (ז) בישראל חדלו. בדגש הלמ״ד לנפארת מבלול בקל פעל : (ח) חדשים. בה״א כ״י בחי״ת בחטף קמץ ובשאר הספרים בחטף פתח : אלחם שערים. החי״ת בסגול שלא כמשפט שהיה ראוי להיות בצירי כמו כי חפץ והוא מלרע ברוב המדוייקים וכן משמע מדברי רד״ק בכל חיבוריו והמסורת עליו לית מלרע : (ט) נרכו. הרי״ש בשוא לבדו כמנהגנו : (יא) מחצצים. החי״ת במאריך והצד״י רפה ובשוא לבדו כמנהגנו בשתי אותיות דומות : (יב) עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר. שיש הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל וכן במכלול דף קל״ז : ושבה שבין. כתב בעל נוית תן בשער ד׳ פ׳ ס״ו שהשי״ן בחטף פתח וכן הוא במכלול דף ס״ג עם דומים אחרים שהם בשוא ופתח וזכר מ״ש שם והעמידו שוא״ו במאריך ונקדו השי״ן בשוא ופתח לאחרית המלה ותבקשי ולא תמצאי עוד (יחזקאל כ״ו) וכן אמרו ושבה שבין וכן קום בלק ושמע שניהם מעמדת בגעיא והשין בשוא ופתח. וכתב מ״ש סב״ל. ... שוא״ו אבל מה שאומרים אחרים שהם בשוא לבדו וכתב כלשון הזה ונם אות גרונית שאחריה בתנועה הקטנה וישתתף בשוא כמו ומכתבם שחרו בעדי (איוב ז) והעמידו גם כלא אות גרונית שאחריה כתנועה הקטנה וישתתף פתח עם השוא כמו רמש כשרו ממוסר (איוב ל״ב) לא בבוא מאריך עם החירק כמו ובהקף סבבי סוער (ישעיה י) ואע״פ שאין נקוד פתח עם השוא אתה קורא השוא כמו שוא ופתח וכן בשקתות המים (פרשת ויצא) וכיוצא בקרב איש (שמואל כ׳ ע״ו) בקסום שוא וכן אם תהיה בית״ו תחלת המלה כמו ושבה שביך (שופטים ס) וסגור דלתך (ישעיה כ״ו) ושתה בלב טוב (קהלת ט) אבל אם תהיה ... ולא״ו מקורת עם המלה סגו״ל בה״א במאריך והשוא נח ולא יקרא כמו שוא ופתח כמו ושלח לו בלי ... (ר״ה ב׳) והספק ... ר׳ אליה המדקדק דוקא ואי״ו בשורק וטעם אחריו שמה שיקראו במשורים ... ולא כאחד ועיין מ״ש (באסתר סימן א׳) על מלת רגשת וסימן ב׳ פי וקהקן ובבר הארכתי בענין זה במאמר מיוחד ואין כאן מקום להאריך יותר : (יז) דן. סגול בקמץ : גור. בספרים מדוייקים מלא וא״ו : ישכון. במקצת ספרים כ״י ודפוסים ישנים מלא וא״ו וכן ... שנים מלאים במסורה והכרו עוף השמים ישכון (תהלים קד) ואיכון נמי מני׳ מלאים כליטנא וסימן נמסר במ״ג במערכת אות השי״ן : (יח) זבלון. בדפוסים אחרונים כתוב זבלן ופשוט הוא שזהו אחד מן ד׳ דכתיבין מלא״ו בתרא וסי׳ במ״ג (פ׳ ויגש) וכ״ה בספרים כ״י ודפוסים אחרונים בוא״ו : (יט) בתענך. הטי״ן בשוא לבד כמ״ש לעיל סימן א׳ והנו״ן בפתח ברוב הספרים : (כב) עקבי סוס. בספרים כ״י ודפוסים ישנים הקו״ף דגושה : (כג) ארו ארור. פליגי ביה בספרי ומסורתא אם חסר או מלא. ובמקצת גדולה נמסר כאן על ארו ארור ב׳ חסר (ובשמואל א׳ י״ד) על פסוק כי ארו עיני נמסר ג׳ דין חסר ארון ב׳ מלא וכמ״ג ארו ג׳ מלעיל וסי׳ ארו ארו ב׳ בפסוק ארו עיני כי טעמתי ע״כ. ולא אירי מידי מחסור ויתור. קשה על דבר ליתא ... ארו ארור ובספר׳ מדוייקים ב׳ חסר : (כח) בעד. השין בצירי וכן הכרו כי בשש מעם : (כט) חכמות שרותיה בפתח. ובמסורת ב׳ והכרו חכמות נשים (משלי יד) ואמר חכמות בקמ״ץ חטוף מלא יו״ד וכת הנו״ן כדגש כמו שיני תענינה. ברוב ספרים כ״י מדוייקי׳ ארלונים בה (מיכה ז) ונמנו במסורת (פרשה מו) עם ס׳ מלין דחשין יתוראין ... (ל) שלל. בספרים מדוייקים חסר וא״ו וכן במסורת כל הספרים חסר : (לא) כן יאבדו כל ... :

ו (ג) ותעז יד מדין. בעי״ן בקמץ והוא חטוף כמ״ש לעיל סימן ג׳ לא בפתח כמו שנמצא במקצת דפוסים ישנים : (ה) יבאו. וכאו קרי והוא חד מן כ״ב מלין דקריין יו״ד כתיב תיבותא וקרי׳ וא״ו וסימן נמסר במ״ג ריש סוטה וריש ד״ה ובמסרה רבתא מערכת אות בי״ת : (ח) ויאמר לך. מלא. ויאמר משפט דבריו : (טו) ויאמר אליו בי. ... רד״ק פירש לשון תחנה. ובספרים מפני הזקף ויונתן תרגם לשון קדש : (יח) כי אתה בלא מאריך בתא״ו : (יח) באתה. בבית״ו בספ״ן בסגול ובה״א כ״י בפתח ונכתב עליו בגליון ישנה בפתח בס״ן. עוד כתוב שם נ״א בקמץ ע״כ. ורד״ק כתב שהוא קמוצה וכן מצאתי בשאר ספרים : (יט) ומרק שם בפרור. ברוב הספרים הוא קמוץ וכן ואת המרק שפך דבסמוך ורד״ק כתב ונמצא המרק תחיו קמץ ואחר שזה במקצת בספרים המדוייקים והוא שלא כמשפט בעמות בזה המשקל וראיתי במחברת בן אשר שמוכר אותו בכלל הקמצים ע״כ לשונו : (כד) ויקרא לו ה׳ שלום. פרקא קמא דהכרת אמר רב המשנה משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחברו בבית המרחץ משום דכתיב ויקרא לו ה׳ שלום ואיתא נמי בויקרא רבה פ׳ ט׳ ובמדבר רבה פ׳ י״א א״ר יודן ב״ר יוסי גדול שלום ששמו של הקב״ה נקרא שלום שנא׳ ויקרא לו ה׳ שלום וכו׳ ... גדול השלום שאפילו בשעת מלחמה מחזרין ... והכי איתא בפ׳ השלום דבתר מס׳ דרך ארץ ויש מוכיחין מכאן שאסור למחוק כדאמרינן בפרק קמא דסוטה גבי שמשון על שמו של הקב״ה נקרא שנאמר כי שמש ומגן ה׳ אלהים ודריכן התם הלא משמע לא ימחק ואע״ג דבמסכת סופרים לא תני שלום בהדי שמות שאין נמחקין איכא למימר דמנא ... ועדיף מהנך ורתום דאמרינן בסוף פ׳ שבועת העדות דנמחק דלא אשכחן דקרא הקב״ה שמו הכי והוא אלא כמוי ... מנן על כל העולם כולו ... ובספר סוכר פ׳ ויקהל סוף דף ... ויקרא לו ה׳ שלום. ... ה׳ סגו״ל בפתח ... (כה) המזבח הוא במערכה. בכתוב הזה במערכה לא הוא אשר במערכה : (כט) מי עשה הדבר הזה.

...

*) נ״ל פי׳ ז״ל מסברה הוא ... על תנה לי ... הבה לי והראשון ... ולכך ... מסברה ... בה״ב כמו לי ... לגלות מים . ... נ״ל ... פעם אחת ... ר״ה ... :

יד מן מ"א מלין דכתיב וי"ו בסוף תיבותא וקרי' יו"ד ומי' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה. תקעו והלוך הולך לפני הכהנים את קדשי אביו. גביאו ויעד ה' בישראל וביהודה. הביאו עצה עשי פליליה. הברו גלאות ברוב עצתיך. התפתחו תתגערי סלאך ויכתר. נהו למנצח לדוד בה' חסיתי. חסרו אלהי חסרו יקדמני. וענגו למען יחלצון ידידיך. כתו ענה בדרך כחו. וידעו

כי עמך מקור חיים

באורך נראה אור

וַיְהִי

(א) וַיְהִי אִישׁ אֶחָד. הכל לפי הסדר משה מסר את התורה ליהושע ויהושע לזקנים ושופט מסר לשופט עד שהגיע לעלי וממנו לשמואל כמו ששנינו וזקנים לנביאים: מן הרמתים צופים. שתי רמות היו שצופות ורואות זו את זו. וי"ת צופים מתלמידי נביאים: אלקנה. לוי היה מבני אביאסף בן קרח כן נתייחס בדברי הימים: אפרתי. יונתן תירגם במורא דבית אפרים. ומדרש אגדה אפרתי בן פלטין אבגינוס אדם חשוב כמו אפריון נמטייה לר"ש

אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶן־צוּף אֶפְרָתִי׃

וַהֲוָה גַּבְרָא חַד מֵרָמָתָא מִתַּלְמִידֵי נְבִיאַיָּא מִטּוּרָא דְּבֵית אֶפְרָיִם וּשְׁמֵיהּ אֶלְקָנָה בַּר יְרֹחָם בַּר אֱלִיהוּא בַּר תּוֹחוּ בַּר צוּף גַּבְרָא פַּלְגַּיג חוּלַק בְּקוּדְשַׁיָּא בְּטוּרָא דְבֵית

כ' מלרעא א · ד'. ל' · תולדות אהרן מן הרמתים מגילה י יד

(א) וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מן הרמתים צופים. כבר כתבנו בתחילת ספר יהושע כי הוי"ו תמצא כלשון הקדש בתחילת הדברים מנהג וכן לשון ישמעאל ודקדוק מלת יהי כתבנו שם ג"כ: מן הרמתים. כתבו רבותינו ז"ל שתי רמות הם שצופות זו את ע ופי"כ שתי רמות הם והמל' מוכיח' כן שהיא בלשון שנים ויהיה פירוש מן הרמתים מאחת משתי רמות כמו ויקבר בערי גלעד. בשתים התתתן כי והדומים להם. וטעם צופים על הרמתים כמו שפירשנו. ויש לפרש צופים נביאים ומן שזכר עומד במקום שנים כאלו אמר מן צופים כלוי ממשפחת צופים וכן ת"י מתלמידי נביאיא כי הנביא יקרא צופה כמו צופה נתתיך וזהו פירוש הנכון כי ממשפחת נביאים היה כי מבני קרח היה כמ שמפורש יחסו בדברי הימים ובני קרח נביאים היו. והם אסיר ואלקנה ואביאסף ואלקנה אבי שמואל היה מבני בניו של אלקנה בן קרח: מהר אפרים. לוי היה והיה גר בארץ אפרים ואפשר כי לטעם זה נסמך מעשה פלגש בגבעה לספור הזה בדבר אלקנה ותולדות שמואל שגם הוא לוי הי' והיה גר בירכתי הר אפרים ומסבתו באה רעה גדולה לישראל ומסבת זה באה טובה גדולה לישראל ושמואל גם

רלבג

(א) הנה ספר שכבר היה איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהוא בן תוחו בן צוף אפרתי וכבר נתבאר בספר דברי הימים שהוא היה לוי והיה מבני קרח ולזה נתבאר שלא נקרא אפרתי אלא מפני היותו גר בהר אפרים ולזה יהיה ראוי אמרו מן הרמתים צופים מודיע המקום המיוחד שהיה ממנו והוא הרמתה כמו שאמר אחר זה ויבאו אל ביתם הרמתה ואמרו מהר אפרים מודיע מקומו הכולל שהיה גר שם וידמה שתהיה העיר הנקראת הרמתה נראית כשתי' והיו צופות זו לזו ולזה אמר שהוא הרמתים צופים או יהיה זה מודיע מעלת משפחתו ומקומם ויהיה הרמתים כמו הרמתי' אשר נקוד חירק תחת התיו וכמו ונעקש דרכים יפול באחת והרצון בזה שהוא היה מן האנשים היושבים ברמה שהיו צופים ר"ל נביאים

פי' רבי' ישעיה

(א) וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מן הרמתי' וגו'. פי' מן הרמות שהיו בארץ צוף אשר בהר אפרים ונקראו אותם הרמות רמתים: צופים. על שם צוף: אפרתי. בעבור שהיה דר בהר אפרים נקרא אפרתי. כי הלוים היו מפוזרים בכל שבטי ישראל בארבעים ושמונה עיר שנתנו להם:

מצודת דוד

א (א) מִן הרמתים צופים. הוא שם מקום ע"ש שהיו בה שתי גבעות רמות צופים ומקבילים זה מול זה: אפרתי. על שם אפרים שהיה גר בו ויאמר שהיה גם הוא

רד"ק

כמו הזהיר ישראל לדרך טובה : אפרתי . על שני פנים נאמר האחד מיוחס על השבט על מי שהוא משבט אפרים או על מי שהוא גר בארץ אפרים כמו האפרתי אתה והאחד מיוחס למקום הנקרא בית לחם אפרת כמו ודוד בן איש אפרתי מחלון וכליון אפרתים וזה הוא מיוחס אל הר אפרים כמו שאמר מהר אפרים ולכן קראו אפרתי כי לא יוכל לפרש שהיה אפרתי מיוחס לשבט אפרים כי לוי היה אם כן מה שאמר אפרתי שהיה מהר אפרים . ויש לתמוה אחר שאמר מהר אפרים למה אמר אפרתי אחר כן ואפשר שאמר גם כן לפי שהוא ואבותיו היו גרים שם ועל כן אמר אפרתי לא על אלקנה כי על אלקנה כבר פירש מהר אפרים זהו נכון לפי הפשט ומה שאמר כי הוא ואבותיו היו גרים בהר אפרים נראה כי נחלתם היתה שם כי מבני קהת היו ובני קהת להם ערים בהר אפרים כמו שאמר בספר יהושע ולמשפחות בני קהת הלוים וגו' את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים ובדרש מפרש אותו לשון גדולה וחשיבות : אפרתי . אמר רבי יהושע בן לוי פלטירי וי"ת אפרתי גברא פליג חולק בקודשיא במורא דבית אפרים : (ג) ועלה . כן היה עושה בכל שנה ושנה שהיה עולה לשילה לזבוח ומה שאמר מעירו לומר שהיה מורה בני עירו לעלות . ובדרש לא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא בכל שנה היה עולה בדרך אחרת בשביל להשמיע את ישראל ולהעלות אותן לשילה : מימים ימימה . משנה לשנה כמו ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה או פי' ממועד למועד וכת"י מזמן מועד למועד : להשתחוות ולזבוח . להתפלל לפני ה' ולזבוח שם זבח המועד . ובדרש ר' אלעזר בשם רבי יצחק שקולה תפלה כנגד הקרבנות שנאמר להשתחוות ולזבוח ורבנן אמרי חביבה תפלה יותר מכל הקרבנות דכתיב להשתחוות ואחר כך לזבוח : ושם שני בני עלי . זכרם על הזבחים לפי מה שעתיד לזכור עליהם מה שהיו עושים בקרבנות : (ד) ויהי היום . יום מועד וכת"י יומא דמועדא ובדרש ר' יהושע בן לוי אומר זה יומא של עצרת : ונתן לפנינה . מן השלמים שהיה זובח : (ה) ולחנה יתן . כמו נתן כמו אז יבנה יהושע אז יבדיל משה והדומים להם : מנה אחת אפים . מנה אחת נכבדת להשיב אפה וכעסה וכן ארך אפים ארך כעס ויונתן תרגם חולק חד בחיר ר"ל מנה הראויה להתקבל בסבר פנים יפות . ובדרש מהו אפים בנפילת אפים בסבר פניה יפות אפים כנגד פנינה וילדיה ואדוני אבי ז"ל פי' אפים כעס כלומר בכעס היה נותן לה מנה אחת לבד לפי שהשם סגר את רחמה ולא היו לה בנים שיתן לה מנות כמו לבני פנינה היה לו כעס ועצב בזה לפי שהיה אוהב אותה והיה מתאוה להיות לו ממנה בנים : וה' סגר את רחמה . תרגם יונתן מן קדם ה' איתמנע לה ולד : (ו) צרתה . פנינה שהיתה צרה לה וכן כל שתי

תרגום

אֶפְרָיִם : ב וְלֵיהּ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חֲדָא חַנָּה וְשׁוּם תִּנְיֵיתָא פְּנִנָּה וַהֲוָה לִפְנִנָּה בְּנִין וּלְחַנָּה לֵית בְּנִין : ג וּסְלֵיק גַּבְרָא הַהוּא מִקַּרְתֵּיהּ מִזְּמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד לְמִסְגַּד וּלְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְתַמָּן תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס מְשַׁמְּשִׁין קֳדָם יְיָ : ד וַהֲוָה יוֹם מוֹעֲדָא וְדַבַּח אֶלְקָנָה וִיהַב לִפְנִנָּה אִתְּתֵיהּ וּלְכָל בְּנַהָא וּבְנָתַהָא חוּלָקִין : ה וּלְחַנָּה יְהַב חוּלָק חַד בְּחִיר אֲרֵי יַת חַנָּה רְחִים וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְנַע מִנַּהּ וְלַד : ו וּמְצַהֲבָא לַהּ צָרְתַהּ אַף מַרְגְּזָא לַהּ בְּדִיל לְאַקְנְיוּתַהּ אֲרֵי אִתְמְנַע מִן קֳדָם יְיָ

מקרא

ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים :
ג וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה :
ד וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת :
ה וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ :
ו וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ :

ד' ר"פ · למערבאי חס' למדנחאי מ"ל · ג' כתריה לישר עשר יעקב ט' בקרי'

רש"י

גרים לשון חן : (ג) ועלה האיש . לשון הוה הוא . היה עולה מזמן מועד למועד לשילה . ומ"א בדרך שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה אחרת כדי להשמיע ישראל ויעשו כמותו : (ד) ויהי היום . והוא יום מועדה : (ה) מנה אחת אפים . חולק חד בחיר הראוי להתקבל בסבר פנים יפות : (ו) צרתה . אשת בעלה פנינה : גם כעס . כעס אחר כעס תמיד לכך נאמר גם כעס היתה אומרת לה כלום קנית היום מעפורת לבנך גדול או חלוק לבנך קטן : בעבור הרעימה . שתתאונן . ורבותינו אמרו בעבור הרעימה שתתפלל ולשם שמים נתכוונה : בעד רחמה . כנגד רחמה וכן כל לשון בעד וכן

רלב"ג

נביאים כי היושב ברמה יקרא רמתי כמו שהיושב במצרים יקרא מצרי והוא הודיע שם כי ממשפחות נביאים היה שהיו יושבים ברמה ולזה קנה שם שמואל ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו והנה הוא היה מבני קרח שהיו מהם כמה נביאים או קראו אלו הרמתים צופים לייחסם מבני צוף שנקרא שמו צופי בספר דברי הימים ויורה על שהם היו מתייחסים אל צוף מ"מ אחר זה כאשר בא שאול ונערו הרמתה אמר באו בארץ צוף . והנה סמך זה הספור לשני הספורים הקודמים כי בכל אחד מהספורים ההם היה מה שהגיע מהקלקול בסבת לוי היה גר בהר אפרים כי הנער הלוי היה גר בבית מיכה שהיה בהר אפרים והאיש הלוי בעל הפילגש גם כן היה גר בהר אפרים והסכימו עוד שני הספורים ההם שכבר נסע מבית לחם יהודה מי שבא על ידו הקלקול כי הלוי אשר בא בבית מיכה היה מבית לחם יהודה ופילגש הלוי היתה מבית לחם יהודה ומשם נסע האיש הלוי שבאה התקלה על ידו והנה סמך לזה זה הספור שהיה איש לוי גר בהר אפרים ויצא ממנו מי שבאה טובה גדולה על ידו לישראל : (ב) וספר שכבר היו לאלקנה שתי נשים שם האחת חנה ושם השנית פנינה ולא זכתה חנה לבנים : (ג) מימים ימימה . הרצון בזה משנה לשנה או מרגל לרגל כמצות התורה והיותר נכון משנה לשנה היה עולה שם עם נשיו ברגל ורגל ולזה אמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה ר"ל שפעם אחת בשנה היה עולה מעירו בדרך שלא נשאר לו שם בביתו אפילו הבנים והטף : להשתחוות ולזבוח לה' בשילה . פי' רבותינו ז"ל להשתחוות ולהתפלל ואף על פי שהיה מתפלל גם כן בעירו הנה התפלה בבית המקדש היתה יותר נבחרת . ואפשר גם כן שהיתה ההשתחוא' ממש כי הכהנים שם היו משתחוים כמו שאמרו ז"ל : ולזבוח . הם שלמי שמחה ושלמי חגיגה : (ד) ויהי היום . כאשר זבח אלקנה זבח השלמים נתן לפנינה אשתו ולכל בני' ובנותיה מנות כי כלם היו שם כמו שפירשנו : (ה) ואולם לחנה יתן מנה אחת אפים . ר"ל שהיה נותן לה מנה אחת בעלת שני פנים כאילו תאמר שהיה נותן לה מהנתחים השמנים מאד ומשובחים שאין בהם שומן כדי שתבחר מה שתרצה לאכלתו אותה או יהיה אמרו אפים רומז לפנים וירצה בזה שהיתה יושבת לנגדו פנים כנגד פנים להשגיח בענינה איך תאכל ולזה הרגיש אלקנה שלא אכלה : (ו) והנה היתה הכנה שם הכעס שהכעיסתה צרתה שהיתה מתפארת ברבוי בניה

מסורה

ולו ד' ר"פ וסי' ולו שתי נשים . ולו היה בן ושמו שאול . ולו אחים בני יהושפט . ולו הכין כלי מות חציו : מימים ימימה ה' וסימן נמסר בסוף סדר בא : אהב ט' בקריאה וסי' לך נא אל הצאן וקח לי משם . וילך ויקח ויבא לאמו . כי את חנה אהב וה' סגר רחמה . בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל . כנען בידו מאזני מרמה לעשוק . כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו . יבחר לנו

תולדות אהרן ומשה כהנים . (ברכות יד) : חפני ופנחס . שבת נה : את חנה אהב .. מגלה י : וכעסתה צרתה . ב"ב טז :

פי' רבי ישעיה

(ג) מימים ימימה . תרגומו מזמן מועד למועד . ולפי פשוטו נראה משנה לשנה כמו שכתוב לפנינו . וכן יעשה שנה בשנה . ויש לומר שנדר היה לו שיעלה שם בכל שנה ושנה הוא וביתו לזבוח שם בלא פלשם תלים כי בשלשה רגלים הזכרים חייבי' ולא הנשים . וכך אומר לפנינה לזבוח את זבח הימים ואת נדרו . אלמא בנדר היה עליו לעלות שם בכל שנה ושנה ביום הקבוע לו : (ד) ויהי היום . והיה בכל יום עושה כן : (ה) מנה אחת אפים . כי מלאה בשר משני עבריה נמצא שהיו לה שתי פנים : (ו) גם כעס . לא די כעסה שהיתה עקרה אלא שגם מוסף לה כעס לרעמה בעבור הרעימה . פירוש מתכוונת להכעיס פנים ולהרעימה

ודגשות

מצודת ציון

א (ג) מימים ימימה . משנה לשנה וכן ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) : (ד) מנות . ענין מתנה וחלק כמו למשה היה למנה (שם ח) : (ה) אפים . מלשון פנים : (ו) צרתה . שתי נשים מאיש אחד תקראנה צרות והוא מלשון צר ואויב כי על פי רוב שונאות זו לזו : הרעימה . ענין

מצודת דוד

מהר אפרים ולא מבני אפרים כי לוי היה ומבני קרח : (ג) ועלה האיש ההוא . מעולם היה מנהגו לעלות אל שילה בכל שנה ושנה להשתחוות ולזבוח לה' : כהנים . ר"ל שני הכהנים כי עלי אביהם שימש בכהונה גדולה : (ד) ויהי היום . ר"ל וכאשר בא היום של הבאת קרבנותיו היה אלקנה זובח שלמים והיה נותן לפנינה וכו' מנות מזבח השלמים : (ה) מנה אחת . ר"ל מיוחדת ביופי ולתוספת ביאור אמר אפים ר"ל הראויה לקבל אותה בסבר פנים יפות : וה' סגר רחמה . ולא ילדה והיתה מצירה ולזה סרה לא היתה יתירה לבעל מנות : (ו) וכעסתה צרתה . פנינה

ז וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ
בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא
תֹאכַל׃ ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ
חַנָּה לָמֶה תִבְכִּי וְלָמֶה לֹא תֹאכְלִי
וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ
מֵעֲשָׂרָה בָּנִים׃ ט וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי
אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי
הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת
הֵיכַל יְהוָה׃ י וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ
וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה׃
יא וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־
רָאֹה תִרְאֶה ׀ בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי
וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה
לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה

מְנָה וְלָד׃ ז וְכֵן יַעֲבֵיד שְׁנָא
בִּשְׁנָא בִּזְמַן מִסְקַהּ לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ כֵּן מַרְגְּזָא לַהּ
וּבָכְיָא וְלָא אָכְלַת׃ ח וַאֲמַר
לַהּ אֶלְקָנָה בַּעְלַהּ חַנָּה לְמָה
אַתְּ בָּכְיָא וּלְמָה לָא תֵיכְלִי
וּלְמָה בָּאִישׁ לִיךְ לִבִּיךְ הֲלָא
רְעוּתִי טָבָא לִיךְ מֵעַסְרָא
בְנִין׃ ט וְקָמַת חַנָּה בָּתַר
דַּאֲכַלַת בְּשִׁלֹה וּבָתַר
דִּשְׁתִיאַת וְעֵלִי כַּהֲנָא יָתִיב
עַל כּוּרְסֵיהּ עַל מְזוּזֵי בִּסְטַר
סִיפָּא דְהֵיכְלָא דַיְיָ׃ י וְהִיא
מְרִירַת נְפַשׁ וּמְצַלְיָא קֳדָם
יְיָ וּמִבְכָּא בָכְיָא׃ יא וְקַיֶּימַת
קְיָם וַאֲמָרַת יְיָ צְבָאוֹת אִם
מִגְלָא גְלֵי קֳדָמָךְ סִגּוּף
אַמְתָךְ וְיֵיעוּל דָּכְרָנִי קֳדָמָךְ
וְלָא תַרְחֵיק יָת אַמְתָךְ וְתִתֵּן לְאַמְתָךְ בַּר בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאֶמְסְרִינֵיהּ דִּיהֵי

ז' ר"פ דלית כהון תרין מילין קדמאה נסיב וי"ו ותניינא קרמי. ל' חטף וחד וחכלה מליד ומשמש א"ב חד א' וחד וא' וליח דכו' לזכל יחזקאל דכו'. ד' כפקח גדול ותתפלל חנה ותען אסתר ותען אסתר ודין.

את נחלתינו את הר ציון. ויבחר את שבט יהודה. ועז מלך משפט אהב. תעכסנה ב' חס' וסימן מדי עלותה בית ה'. ויעזבו את ה'. וכל ירמיה דכוו' במ"א ולא תכעיסו. וכל מכעיסים דכוו' פ"ל במ"א חסר והכה ה' את ישר': ולא תוכל ג' בקריאה וסי' רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש. שורך סבוח לעיניך ולא תאכל ממנו. כן תעכסנה ותבכה ולא תאכל. ראה ד' בקריאה וסי' ראו ראינו כי היה ה' עמך. ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים. אם ראה תראה בעני אמתך: וראו ראו ואל תדעו. קדמאה ובתרא כתיב ו' ומציעתא כתיב ה'. ונמסר גם בסדר תולדות.

תולדות ותרן אחרי אכלה, פתוחות סה: והיא מרת. כרכום לא: וקחור גד. שם: לא ראה. שם:

רשי

(ז) וכן יעשה. אלקנה: שנה בשנה. מתן לה חלק מובחר להראותה שמחבבה ולרתם לפי חנה שבעלה מראה לה כן תרבה גם היא לכעיסה: (ח) אנכי טוב לך. מחבבך. מעשרה בנים. שילדה לי פנינה: (ט) אכלה בשילה. לא מפיק היא והאל"ף חטף קמץ והיא כמו אחרי אכול בשילה ואחרי שתה ולשון טפל בין לזכר בין לנקבה. אחרי אכלה לי פעול כמו לאכלה לשון לפעול: ועלי הכהן ישב על הכסא. אותו היום ישב על כסא גדול שנתמנה שופט על ישראל: על מזוזת. כמו אצל מזוזות: (יא) ה' צבאות. למה נתייחד שם זה כאן אמרה לפניו רבונו של עולם שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים והתחתונים פרים ורבים ומתים אם אני מן התחתונים אהיה פרה ורבה ומתה ואם אני מן העליונים לא אמות זו מצאתי באגדה של ר' יוסי הגלילי. ורבותינו דרשו במסכת ברכות מה שדרשו עד הנה לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות אלא כך אמרה לפניו רבש"ע מכל צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד: אם ראה תראה. רבותינו דרשו בו במסכת ברכות מה שדרשו: אמתך. האמור ג' פעמים במקרא כנגד שלשה דברים שהאשה מצווה עליהם: זרע אנשים. צדיקים כמה דאת אומר בשני אנשים צדיקים (מלכים א ב): אנשים. חשובים כמה דאת אומר אנשים חכמים וידעים (דברים א): ונתתיו לה'. שיהא ראוי לתתו לה'

רדק

שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות לפי שהן אויבות זו לזו ברוב וכן במשנה סוערות צרותיהן: גם כעס. כעס אחר כעס היתה אומרת לה דברים של כעס לפי שלא היו לה בנים ונדרש מכעסת ואוזרי ומכעסת מה היתה אומרת לה זכנת לצריך רכה סודר או לחתיכה חלוק: בעבור הרעימה. מן רעמו פנים ענין זעף ורגש והרעימה דגושה שלא כמשפט ובא כן לחזק קריאת הרי"ש כמו קוף ונתקנו מן הסיר חולתו מן הדגושים לתפארת הקריאה וי"ת הרעימה לאקניותה כלומר שתהא לה קנאה ממנה היתה אומרת בפניה דברים של גידולי בנים וכיוצא בהם כדי שתהא לה קנאה ויכאב לבה: בעד רחמה. על רחמה כמו בעד השלח יפולו וכפר בעדו: (ז) וכן יעשה. אלקנה היה עושה כן שנה בשנה לעלות בית ה' עם ביתו ופנינה ג"כ היתה מכעיסה חנה בכל פעם מדי עלותה בית ה' כי בדבר המנות היתה מכעסת אותה שהיו לה ולבניה מנות ולחנה לא היתה אלא מנה אחת לפי שלא היו לה בנים שיקחו מנות: (ח) הלא אנכי. כתרגומו הלא רעותי טבא לך כלומר רצוני אליך ואהבתי אותך טוב לך מעשרה בנים וי"ת אנכי טוב לך יותר ממה שאני טוב לעשרה בנים שיש לי מפנינה כלומר יותר אני אוהב אותך ממה שאני אוהב את בני ואמרו כי עשרה בנים היו לפנינה ולפי דעתנו יהיה עשרה ענין דרך כלל חשבון כמו ואפו עשר נשים מעשרה אליפים שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק והדומים להם: (ט) אכלה. מקור בתוספת ה"א ואין הה"א לנקבה כי אינה מפיק וכן שתה מקור ופירוש אחרי שאכלו ושתו ואפשר כי חנה גם כן אכלה אף על פי שאמר ותבכה ולא תאכל אפשר כי אחר שאמר לה בעלה ולמה לא תאכלי ואכלה כה אכלה מעט ובעל הדרש אמר שתה ולא שתתה לא דקדק: ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת היכל ה'. פירוש סמוך למזוזות כי המזוזות הם לחיי השערים לא המפתן וכן ועליו מטה מנשה סמוך לו ובכתוב עליו סמוך לו וכת"י בסטר סיפא דהיכלא דה' ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד אלא לכהן גדול שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת אבל ויבא דוד וישב לפני ה' פירשוהו שישב עצמו לתפלה ודרשו רבותינו ישב שהוא חסר וי"ו ואמרו ישב כתיב מלמד שבאותו היום מינוהו כהן גדול: (י) ותתפלל על ה'. כמו אל ה' וכן ונתן הספר על יודע ספר כמו אל יודע ספר על שפן כמו אל שפן: (יא) ותדור נדר. אמר תמה איך היה נדרה על

רלבג

בניה והיתה מבזה אותה על שאין לה בנים: (ח) והנה אמר לה אלקנה לנחמה כשהיה רואה אותה בוכה ואינה אוכלת למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים לרוב אהבתי אותך: (ט) והנה קמה חנה אחרי האכילה והשתייה אבל היא לא אכלה ולא שתתה כמו שאמר ותבכה ולא תאכל וכמו שאמרה ויין ושכר לא שתיתי: (ט) ועלי הכהן יושב על הכסא אצל מזוזת היכל ה'. ולא היה יושב בהיכל אבל בעזר' והיה לו רשות לשבת שם לפי שהיה כהן גדול: (י) והיא מרת נפש ותתפלל על ה'. ר"ל כנגד קדשי קדשים והלך הסוא היה לפני ה' ר"ל מה שיגיע לצד המערבי שהיה בו ארון ברית ה' והיתה בוכה בעת התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו: (יא) והנה נדרה חנה נדר לה' שאם יראה בעניה ויתן לה זרע אנשים רוצה לומר הזרע המתכוה מן האנשים והוא שיהיה לה ולד תתננו לה' כל ימי חייו רוצה לומר שיהיה תמיד לעבודת השי"ת עד יום מותו ותער לא יעלה על ראשו לגלח שערו כי יהיה נזיר וקדש לה' אם יהיה ראוי לזה רוצה לומר אם היה זכר. ובכאן ראו שסודר מן התגלחת כל דיני נזירות חלין עליו כי היא לא נדרה רק מן התגלחת ושתקם

פי' רבי ישעיה

ודגשות הרי"ש ללא צורך כמו ונתקמטו: (ז) וכן יעשה שנה בשנה. פי' אלקנה שהיה נותן לה מנה אפים: וכן תכעיסנה. פנינה והוי"ו חסר: (ט) אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה. פי' אחר האכל שלה ואחר השתה שלה: (יא) זרע אנשים. זרע קיימים שיגדל באנשים וכן ת"י בר בגו בני אנשא: ומורה לא יעלה על ראשו. פי' נראה שנדרה להיות נזיר כמו שמשון שאמור בו ומורה לא יעלה על ראשו:

מצודת דוד

צרתה. היתה מכעסת אותה בדברים: גם כעס. ר"ל וחוזרת ומכעסת פעמים רבות: בעבור הרעימה. בכדי שתהיה חנה זעופה וקצופה: כי ה' סגר רחמה. ר"ל ובזה היה מקום לפנינה להכעיסה וכמ"ש רז"ל שאמרה לה בדרך לעג כלום קנית מעפורת לבנך הגדול או חלוק לבנך הקטן והיא גם היא נפשה מרה לה בעבור עקרותה ומזה הדבר להכעיסה: (ז) וכן יעשה. כן עשה אלקנה בכל שנה לתת לחנה מנה אחת אפים: כן תכעיסנה. כמו וכן תכעיסנה ור"ל הוא עשה את שלו להראות לה חיבה וכן פנינה עשתה את שלה: ותבכה. בכל עת בואה אל שילה בכתה מרוב התוגה ובעבור זה נמנע ממנה תאות האכילה: (ח) ולמה ירע לבבך. למה יהיה לבבך נשבר מתוגיון חסרון בנים: הלא אנכי. ת"י הלא רעותי ר"ל הלא רצוני אליך ואהבתי לך טובה היא לך מאלו ילדת עשרה בנים: (ט) ותקם חנה. ללכת אל בית ה': אחרי אכלה. עם שנאמר למעלה ותבכה ולא תאכל מ"מ אכלה מעט להחיות את הנפש: (י) והיא מרת נפש. בבואה להתפלל היה נפשה מרה לה במאוד: (יא) [illegible] בעת שאני מעונה בצער ותוגיון: וזכרתני ולא תשכח. כפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור והדרך שמתפללים: זרע אנשים ר"ל בנים זכרים: ונתתיו

מצודת ציון

ענין זעם וזעף כמו רעמו פנים (יחזקאל כ"ז): (ז) מדי. מתי רצה לומר בכל זמן וכן מדי עברו (ישעיה כח): (ח) ירע. ענין שבר כמו ירע כבירים לא חקר (איוב לד): (ט) על מזוזת. אצל מזוזת: (י) על ה'. כמו אל ה': (יא) אמתך. שפחתך: ומורה. תער. וכן כשמשון ומורה לא

רדק

על בנה שיהיה נזיר ועוד שלא היה בעולם ואין חל הנדר עליו ואפילו היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו נזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ואפילו באיש לא מצאנו בו טעם אלא אמרו הלכה היא בנזיר ואם תאמר כי אלקנה עשה הנדר גם כן אחרי ששמע מאשתו זה לא ראינו וכיאך סמך הפסוק לספור עיקר הנדר וכתב נדר חנה שאינו נדר זה רחוק ויותר אני תמיה איך לא דברו רז"ל בזה הדבר כי לא מצאתי בדבריהם בזה שום דבר לא במדרש ולא בתלמוד: ה' צבאות. דרשו רז"ל לפי שלא מצאנו עד הנה אדם שקראו ה' צבאות כי מה שאמר למעלה לה' צבאות בשילה הוא סיפור דבריו ממחבר הספר לפיכך אמרו למה נתיחד כאן בשם הזה אמרה חנה לפני הקב"ה שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים התחתונים פרים ורבים ומתים אם מן התחתונים אני אהיה פרה ורבה אם מן העליונים אני אהיה בחיים ולא אמות ועוד אמרו רז"ל אמר רב פעמי רגלים הין עולים אמרה חנה לפני הקב"ה רבון העולמים מכל אוכלוסין שיש לפניך אין אתה פוקדני באחד מהן: אם ראה תראה. דרשו מפני הכפל ואין צריך כי כן מנהג הלשון לצרף המקור עם הפעלים כמו אם שמוע תשמעון ואמר כי לחזק הדבר הוא זה. הצירוף והם ז"ל דרשו בו אם ראה מוטב ואם לאו תראה אני מקנאה לאלקנה בעלי ואני יולדת כמו שכתבת בתורתך ואם לא נטמאה באשה וטהורה היא וגו': בעני אמתך. שלשה יש בפסוק כמו אלה תולדות נח וישראל חמשה בפסוק כי כן דרך המקראות לנחות ודרשו בו אמרה חנה שלש מצות נאמרו באשה ולא עברתי על אחת מהן: וזכרתני ולא תשכח את אמתך. הכפל לחזק התפלה והבקשה וכן זכור את אשר עשה לך עמלק לא תשכח לחזק המצוה ודרשו רז"ל וזכרתני בזכרים ולא תשכח את אמתך בנקבות: זרע אנשים. פי' זכרים ומה שאמר ומורה לא יעלה על ראשו מוכיח כי על זכרים אמרה כי לא יאמר זה על הנקבות וי"ת בר בגו בני אנשא. ובדרש זרע אנשים שלא יהו פניהם דומים לא לקוף ולא לנסרים. ד"א זרע אנשים חכמים כמו דאת אמר אנשים חכמים וגבורים אנשים נביאים כד"א ויאמרו שני אנשים ועוד אמרו זרע ששקול כשני אנשים ומאי ניהו משה ואהרן שנא' משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו: ונתתיו לה'. שיהיה נזיר קדש לה' וי"ת ולמשמריים ד הא משמש קדם ה' ואם כן לדבריו מה נתנה לו חנה והלא כל הלויים לה' נתונים נוכל לפרש כי שאר הלוים היו באין לעבוד' ה' מבן עשרים וחמש שנה והיא נתנה אותו לה' כל ימיו ובדרש אמרו לה לחנה למה את מבקשת זרע אנשים חכמי' זרע אנשים נביאים אמרה להם שיהא ראוי לתתו לה' וזהו ונתתיו לה': ומורה. תער כמו ומורה לא יעלה על ראשו דשמשון וי"ת של שמשון ומספר ותרגם זה ומרות אנש לא תהא עלוהי ועניינו לפי דעתו כמו באליף ובדברי רז"ל מחלוקת בזה ר' נהוראי אומר נזיר היה שמואל שנאמ' ומורה לא יעלה על ראשו מה מורה האמורה בשמשון נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר אמר ר' יוסי אין מורה אלא של בשר ודם אמר לו ר' נהוראי והלא כתיב ושמע שאול והרגני הרי שכבר היה עליו מורא של בשר ודם אמר רב יוסף כמאן מתרגמי' ומרות אינש לא תהא עלוהי כמאן כרבי יוסי ובדרש מפי למה נקרא תער מורה א"ר אמי לא תהא שמה יראת שמיר ושית מה הדין מורה לא מדחיל אלא מן פרזלא אף הדין שערא לא מדחיל אלא מן פרזלא: (יב) והיה כי הרבתה. בדרש ר"ש נשם רבי חלפתא ובשם ר"מ מכאן כל המרבה בתפילה נענה מחלפא שמתיה דר"מ תמן אמר רבי אבהו בריה דרב פפי ור' יהושע דסכנין בשם דרבי לוי בשם ר' מאיר בכל עלב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור חנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם ואין עולם של לוים אלא חמשים שנה זכתי' ומבן חמשים שנה וגו' והא אינון נ"ב אמר ר' יוסי בר בון תרתי שנמלתו · שומר את פיה. היה שומר ומעיין את פיה מה היתה ואת התפלה הארוכה לא ישמע קולה רק שפתיה נעות לפיכך היה חושב אותה שהיא שכורה ות"י שומר כמו ממתין כמו שמר את הדבר לא תשמר על חטאתי ופירוש את פיה כמו מאמרה ודבריה וכן תרגם יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסוק: (יג) מדברת על לבה. כתרגומו כד מצלא בלבה כלומר שהיתה מכוונת את לבה בתפלתה: (יד) עד מתי תשתכרין. עד מתי תראי עצמך כאילו את שכורה שאת מתנועעת בשפתי פיך ואין דבריך נשמעין: הסירי את יינך. והפסקתי כי את נראת כשכורה ואין את עושה כשאר המתפללין שאומרי' בקשתם בדרך שתוכל לשמוע ואף ע"פ שלפעמים המתפלל אומר דבריו בחשאי קצת אפי' הכי נוטק ומתפלל במקצת דבריו גם כן ואת הרבית כל כך להתפלל ולא נשמע קולך ומתוך זה נר' כי שכורה את. וי"ת עד אימתי את משתטיא הלא תפיגין ית חמריך מינך: (טו) לא אדני. אינני שכורה כמו שחשבת אלא אשה קשה רוח אנכי רוחי קשה עלי מרוב צרתי וסמיכות קשת רוח כסמיכות מבלת עלים מגלחי זקן קרועי בגדים והדומים להם: ויין ושכר. כתרגומו חמר חדת ועתיק וכן אומר בדרש יין זה אדם שכר זה ישן ויתכן לפרש שכר הנעשה מספירות: ואשפוך את נפשי. כרוב התפלה כאילו שפכה נפשה כמו שפכו לפניו לבבכם וי"ת ואמרית עולבן נפשי בצלו קדם ה': (טז) לפני בת בליעל. לפני ה' כבת בליעל כלומר

אל

תרגום

מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ כָּל יוֹמֵי חַיוֹהִי וּמָרוּת אֱנָשׁ לָא תְהֵי עֲלוֹהִי: יב וַהֲוָת מְרַאסְגִיאַת לְצַלָאָה קֳדָם יְיָ וְעֵלִי אוֹרִיךְ לַהּ עַד דְתִפְסוֹק: יג וְחַנָה הִיא מְצַלְיָא בְּלִבַּהּ לְחוֹד סִפְוָתַהָא נָיְדָן וְקָלַהּ לָא מִשְׁתְּמַע וְחָשְׁבַהּ עֵלִי כְּאִתְּתָא רְוָיָא: יד וַאֲמַר לַהּ עֵלִי עַד אֵימָתַי אַתְּ מִשְׁתַּטְיָא הֲלָא תְפִיגִין יָת חַמְרִיךְ מִנִיךְ: טו וַאֲתִיבַת חַנָה וַאֲמַרַת לָא רִבּוֹנִי אִתְּתָא עֲקַת רוּחַ אֲנָא וַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק לָא אִשְׁתֵּיתִי וַאֲמָרִית עוּלְבַּן נַפְשִׁי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ: טז לָא תַכְבְּלִים יָת אַמְתָךְ קֳדָם בַּת רִשְׁעָא אֲרֵי

מקרא

כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־
רֹאשׁוֹ: יב וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל
לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ:
יג וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק
שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ
וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה: יד וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי
אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ: טו וַתַּעַן חַנָּה
וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ
אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ
אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה: טז אַל־תִּתֵּן
אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל

ויחשבה ג' בקריאה וסי' ותראה יהודה ותחשבה לזונה. ויחשבה לו צדקה. ויחשבה עלי לשכורה: ויין ושכר ג' דסמיכי בקריאה וסי' לחם לא אכלתם ויין ושכר. מכל אשר יצא מגפן היין. ותען

תולדות אהרן ומורה לא יעלה. נזיר סו: כי הרבתה. (ברכות ז תענית כז): וחנה היא מדברת. ברכות לא לג יומא עג (שם ז לג): וקולה לא ישמע. ברכות לא לג: תשתכרין. שם: ותען חנה וכו'. שם:

רשי

לה': ומורה. תרגום יונתן ומרות אנש לא תהא עלוהי: (יב) שומר את פיה. מצפה מתי תפסיק כך תרגמו יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסוק: שומר. לשון המתנה כמו שמר את הדבר (בראשית לז). לא תשמור על חטאתי (איוב יד): (יג) ויחשבה עלי לשכורה. שלא היו רגילין להתפלל בלחש: (טו) לא אדוני. לא אדון אתה בדבר הזה גלית בעלמא שאין רוח הקודש שורה עליך שתדע שאיני שכורת יין: (טז) אל תתן את אמתך. כלפי שאמרה לו דבר קשה חזרה ופייסתו שלא יתגנה הפקר ובזיון לפני צרתה

רלבג

ושהוא משאר דיני נזירות. וזה יהיה הלשון באמרה זרע אנשים בן זכר וזה כי זרע האנשים כשלא ישתנה מזרע הנקבה יהיה הולד זכר וכשישנהו זרע הנקבה תהיה נקבה כמו שהתבאר בחכמת הטבעית: (יב) והיה כי הרבתה להתפלל לפני ה'. ר"ל לפני קדשי הקדשים הנה היה עלי מביט ורואה תנועת שפתיה וקולה לא היה נשמע ולזאת חשבה עלי לשכורה וגינה אותה על שכרותה ועניתה חנה ואמרה לא אדני והנה אין הענין כמו שחשבת אבל אני קשת רוח מאד מרוב הכעס והכעס על קשי מזלי: (טו) ואשפוך את נפשי. על דרך ולפני ה' ישפוך שיחו והענין בו ענין התפלה שאמרה בה כל רצונה לפני השם: (טז) אל תתן את אמתך. רצוני להיות

מצודת ציון

לא יעלה (שופטים י"ג): (יב) הרבתה. מלשון רבוי: (יג) על לבה. כמו אל לבה: נעות. מלשון נע ונד: ויחשבה. חשב אותה: (טו) ואשפוך את נפשי. תרגום יונתן ואמרית עולבן נפשי בצלו וכן ישפוך שיחו (תהלים קב): (טז) אל תתן. ענין השמה על הדבר כמו ולי נתנו האלפים לקמן

מצודת דוד

לה'. ר"ל אקבל עלי בנדר שאתן אותו לה' כל ימי חייו ר"ל תמיד יתעסק בעבודת ה': ומורה וגו'. יהיה נזיר עד עולם לבל יתגלח ויהיה תמיד: (יב) שומר את פיה. ר"ל היה מסתכל לשמור מוצא שפתיה לשמוע מדבריה: (יג) וחנה. אבל חנה היתה מדברת על לבה ר"ל בלחש כאלו מדברת אל לבה ולא היה נשמע לעלי: ויחשבה עלי לשכורה. כי כן דרך השכור לנענע בשפתיו ואין אומר ואין דברים: (יד) תשתכרין. תראה בעצמך את השכרות זה זמן מרובה ועד מתי: הסירי את יינך. את שתית יין הרבה עסוק להסיר שכרות היין בשינה וכדומה: (טו) לא אדני. ר"ל אתה אדוני לא כן הדבר אבל אני אשה קשת רוח ר"ל צרה ודאגה ומדעת באתי הנה להתפלל ולא מבלי דעת כשכור כי יין ושכר לא שתיתי: ואשפוך וכו'. ר"ל ואל תתמה על מה זה שפתי נעות וקולי לא ישמע כי בלא לפני ה' אשפוך נפשי ומה לי לצרים קול לבקשתי לזולת: (טז) אל תתן. אל תחשבני לבת בליעל לבוא שכורה לבית ה' כלומר אם אמת כדבריך עם לי להאריך בתפלה כ"כ:

ד

רש״י

צרתה בת בליעל: כי מרוב שיחי. דברתי לפניך קושי: שיחי. יש מקומות שהוא לשון תפילה ויש שהוא לשון אניות לב. ד״א מרוב שיחי כתרגומו אדי מסגי אקניותי וארגיזותי אורכית בצלו עד כען: וכעסי. שצרתי מכעסת אותי: אל תתן. לשון מסירה כמו אל תתנני בנפש צרי: (יז) את שלתך. חסר א׳ לדרוש בו לשון נמס כמו ובשליתה היוצת וגו׳ (דברים כ״ח): יתן את שלתך. בשרה שנתקבלה תפלתה: (יח) תמצא שפחתך חן. לבקש עליה רחמים: ופניה לא היו לה. פנים של זעם: (יט) ויבואו אל ביתם וידע אלקנה. מכאן לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה: (כ) לתקופות הימים. מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים שנים לששה חדשים ושני ימים מכאן היולדת לשבעה יולדת למקוטעים: שמואל. על שם אל ועל שם המעשה הוא נקרא כי ממנו שאלתיו: (כא) את זבח הימים. ית דבח מועדיא: ואת נדרו. נדרים שנדר בין רגל לרגל היה מקריב ברגל:

כי־מרב שיחי וכעסי דברתי עד־הנה:
יז ויען עלי ויאמר לכי לשלום ואלהי
ישראל יתן את־שלתך אשר שאלת
מעמו: יח ותאמר תמצא שפחתך חן
בעיניך ותלך האשה לדרכה ותאכל
ופניה לא־היו־לה עוד: יט וישכמו
בבקר וישתחוו לפני יהוה וישבו
ויבאו אל־ביתם הרמתה וידע
אלקנה את־חנה אשתו ויזכרה יהוה:
כ ויהי לתקפות הימים ותהר חנה
ותלד בן ותקרא את־שמו שמואל
כי מיהוה שאלתיו:
כא ויעל האיש אלקנה וכל־ביתו לזבח
ליהוה את־זבח הימים ואת־נדרו:

מסגי אקניותי וארגיזותי
אורכית בצלו עד כען:
יז ואתיב עלי ואמר איזילי
לשלם ואלהא דישראל יתן
ית בעותיך דבעית מן
קדמוהי: יח ואמרת תשכח
אמתך רחמין בעינך ואזלת
אתתא לאורחא ואכלת
ואפין בישין לא הוו לה
עוד: יט ואקדימו בצפרא
וסגידו קדם יי ותבו ואתו
לביתהון לרמתא וידע
אלקנה ית חנה אתתיה ועל
דכרנה קדם יי: כ והוה
לזמן משלם יומיא ועדיאת
חנה וילידת בר וקרת ית
שמיה שמואל ארי אמרת
מן קדם יי שאלתיה:
כא וסליק גברא אלקנה
וכל אנש ביתיה לדבחא קדם יי ית דבח מועדיא ולשלמא ית נדריה:

חנה ותאמר לא אדני. וכל ביתו ג׳ וס״י ויעל האיש אלקנה. ויצא המלך וכל ביתו ברגליו ויפח
תולדות אהרן דברתי עד הנה. עקדה שער פ׳: לכי לשלום. נרשם לא. וידע אלקנה נרשם לא:
ויזכרה ה׳. ראה סנה יא: לתקופות הימים. ר״ה בם יבמות מב נדה לח:

רד״ק

אל תחשוב שאמות שכורה לפני ה׳ ית׳ כבת רשע ויו״ת לא תכליס ית אמתך קדם בת רשיעא נראה מדבריו כי בת בליעל אמרה על פנינה צרתה ואמרה לו לא תכלימני בפניה כי היא תשמח לאידי והיא מכעיסה אותי. ופירוש אל תתן אל תתנני בזה הדבר כרע אל תכלימני בו לפני זאת האשה בת בליעל ונכון הוא הפירוש: כי מרוב שיחי וכעסי. כתרגומו אדי מסגי אקניותי וארגיזותי אורכית בצלו עד כען. כלומר מרוב שיש לי לשיח לפני האל הקנאות שמקנאה אותי צרתי ומכעיסה אותי דברתי לפני ה׳ ית׳ עד הנה: (יז) יתן ה׳ את שלתך. חסר האל״ף והוטלה תנועתה על השי״ן כי משפטו שאלתך ופי׳ דרך תפלה או אמר לה כן דרך נבואה כי נביא היה ואמר לה לכי לשלום כי אלהי ישראל יתן את שאלתך לפיכך הסירה את לבה ואכלה כי קותה לדברי הנביא ואמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך על דרך אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני ולפי הראשון יהיה פי׳ תמצא שפחתך חן בעיניך שתתפלל עלי עוד ולפיכך הסירה את לבה ואכלה כי חשבה כי תפלת עלי תועיל לה. ובדרש נראה כי דרך נבואה אמר לה לכי לשלום אמר לה הדין שלמא מן דידי גרס שלא יך מן בריך: ואלהי ישראל יתן את שלתך. שלתך כתיב אמר לה הבן הזה שאתה עתידה להעמיד הרבה שלל עתיד הוא לשלול מן התורה: (יח) לדרכה. הלכה לה לביתה ואכלה נראה שלא אכלה עם בעלה או אפשר כי אכלה מעט בהסלר בעלה ועכשיו הסירה את לבה ואכלה. ובדרש מהו לדרכה שפירסה נדה כמו כי דרך נשים לי: ופניה. פניה הרעים לא היו לה עוד וכת״י ואפין בישין: (כ) לתקופות הימים. ימי העבור כתרגומו לזמן משלם יומיא. ופי׳ ותהר חנה שהרתה כבר כי כאשר שבו משילה ידעה אלקנה בעלה והרתה כמ״ש ויזכרה ה׳ לתקופ׳ הימים זהו כשהשלים ימי ההריון ילדה בן ויש וויין כזה מורות לשעבר כמו הן אתה קצפת ונחטא ויבקעו המים והדומים להם ואמרו רז״ל כי ימי ההריון כמו ו׳ חדשים ושני ימים מעוט תקופות שתים מעוט ימים שנים והתקופה היא ג׳ חדשים ולמדנו מזה היולדת לשבע׳ יולד׳ למקוטעות: שמואל. הורכבה המלה בזה הטעם מן כי מה׳ שאלתיהו כי יש באותיות שמואל שאול ויש באותיותיו ג״כ מאל כאילו אמרה שאול מאל: כי מה׳ שאלתיו. חסר מלת אמרה כלו׳ למה קראה שמו שמואל כי אמרה מה׳ שאלתיו וכתיב אדי אמרת מן קדם ה׳ שאלתיה: (כא) וכל ביתו. כתרגומו וכל אינש ביתי׳: את זבח הימים. כתרגומו ית דבח מועדיא: ואת נדרו. לזבוח את זבח הימים שהיה רגיל לזבוח את זבח המועד מימים ימימה ועלה גם כן לזבוח נדרו כי

רלב״ג

לפיות בת רשע והרצון בו שלא יחננה כבת בליעל כי אשר הם במדרגה אחת מהצדק או במדרגה אחרת מהרשע הם ראוים שישבו יחד להסכמתם בתכונה ההיא ולזה הם אוהבים זה את זה ומתחברים יחד: כי לא דברתי בסבת השכרות אבל בסבת רוב צרכי להתפלל לש״י ולסבת הכעס שמכעסת אותי צרתי דברתי עד הנה להשיג רצוני מהש״י ולהשקיט המיית לבבי מהכעס כי כבר ישקיט הכעס באופן מה מהספור וההגדה בו כאמרם ז״ל דאגה בלב איש ישחנה ישיחנה לאחרים ובזה האופן היה מגוח לה מרגזה ומעצבה: (יז) והנה אמר לה עלי על הדרך מן הנבואה שתפלתה תהא נשמעת או אמר לה זה על דרך התפלה והבקשה ולזה אמרה לו תמצא שפחתך חן בעיניך שתתן לבך להתפלל עליה: (יח) ותלך האשה לדרכה ותאכל. לבטחונה על תפלת הנביא שתהיה נשמעת או לבטחונה ייעודו ושקט הכעס לזאת הסבה: (יט) והנה השכימו בבוקר והשתחוו לפני ה׳ ושבו לביתם וזכר הש״י חנה וילדה בן ותקרא שמו שמואל להורות כי מה׳ שאלה אותו. ואם אמר אומר שהיה ראוי אם כן שתקרא שמו שאול. אמרנו לו כי לא ידקדקו קוראי השמות כל כך הלא תראה לאה שקראה שם בנה ראובן כי ראה ה׳ בעניה ונקרא שם נח לאמר זה ינחמנו ממעשינו והיה ראוי גם כן שיהיה שמו מנחם: (כא) והנה מקץ שנה שנפרדו משילה עלה האיש אלקנה וכל ביתו לזבח לה׳ שלמי היום טוב ההוא ואת נדרו אשר נדר בשנה ההיא כי בבאו שם חייב לשלם שנאמר ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וחנה לא עלתה או כי אינה מחוייבת בזה כמו שקדם ולא רצתה להביא שם שמואל עד גמלו כי בדעתה שתכף היותו שם ישאר שם בבית ה׳ כל ימיו וזהו אמרה וישב שם עד עולם ולפי שכבר מצאנו עולם שהוא יובל אמרו ז״ל שכבר ישב שם חמשים שנה כעולמו של יובל ולזה אמרו שכל ימיו של שמואל הרמתי לא היו כי אם נ״ב שנה כי ימי הנגמל היו ב׳ שנים ולזה יהיה המאמר מכוון ע״ד הנבואה והנה יראה שכן היה כי לא שפט עלי ישראל כי אם ארבעים שנה ואחריו עמד ארון ה׳ בבית אבינדב עשרים שנה ואז עברו שבע שנים למלכות

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יז) את שלתך. נעלמה האל״ף כמספר אותיות אבוי: ופניה לא היו לה עוד פי׳ פנים רעים. ומזה נכנס בלבה רוח שמחה שלא להתאונן עוד: (כ) שמואל כי מה׳ שאלתיו. אע״פ שהשמות נקראו על שם המאורע אי אפשר שלא יחסר מהם או יוסיף בהם עוד:

מצודת דוד

כי מרוב שיחי וכעסי. כי בעבור רוב ספור התלאות והכעס אשר פנינה מכעסת אותי דברתי לפני ה׳ עד הנה היות רבים הם: (יז) יתן את שלתך. ימלא את בקשתך וכדרך תפלה אמר: (יח) תמצא. ר״ל הנה מצאתי חן בעיניך כי מה שבקשת עלי רחמים יחשב לי למציאות חן ואחזיקה לו טובה בדבריה: ותאכל. מעתה אכלה כל צרכה ולא היה לה עוד הזעם שהיה לה מאז כי בטחה בתפלת עלי: (יט) ויזכרה ה׳. עלתה זכרונה לפניו לטובה: לתקופות הימים ותהר חנה. ר״ל לעת הקיף תשלום ימי ההריון מעת אשר הרתה חנה: ותלד בן. בתשלום ההיקף: מה׳ שאלתיו. והוא לשון נופל על הלשון: (כא) ויעל. כשבא עת עליתו עלה לזבוח: את זבח הימים. מה שהיה רגיל לזבוח בכל שנה: ואת נדרו. מה שנדר כל

מצודת ציון

(לקמן יח): לפני בת בליעל. כמו לבת בליעל ודוגמתו ואל תאמר לפני המלאך (קהלת ה) ומשפטו למלאך: בליעל. בלי עול של מקום: שיחי. ענין ספור התלאות כמו ולפני ה׳ ישפוך שיחו (תהלים קב): עד הנה. עד הזמן הזה: (יז) שלתך. כמו שאלתך באל״ף: (יח) ופניה. ענין זעם כמו לא אפיל פני בכם (ירמיה ג׳): (יט) וידע. ענין המשכב כמו והמלך לא ידעם (מ״א א): (כ) לתקופות. מל׳ הקפה וסבוב: שאלתיו. מלשון שאלה ובקשה: ויעל

רדק

כי נודר קרבן לה' על בנו וכתיי ולהשלמה את הדרים . (כג) עד יגמל . עד תשלם יניקתו והוא עשרים וארבע חדש שהתינוק יונק ואעפ"י שהיו חייבין להביאו משום יראה כל זכורך אמרו רז"ל כי ראתה חנה בנער שהיה מפונק וחלוש והספק שמא יחלה מפני הדרך : וישב שם עד עולם . כמו שנדרה עליו ונתתיו לה' ופי' עד עולם כל ימי חייו ורז"ל דרשו עד עולם עולם הלוים שהיו משרתים עד נ' שנה כמו שכתוב ומבן חמשי' שנה ישוב מצבא העבודה ואמרו כל שנותיו של שמואל לא היו אלא נ"ב שנה כי כבר אמרה חנה ונתתיו לה' כל ימי חייו ואמר וישב שם עד עולם והוא עולם של לוים שהם נ' שנה ותשבה לבית ה' עד יום מותו נ' שנה ושתי שנים שינק כמ"ש עד יגמל הנער והדך הנער לינק כ"ד חדשים הרי נ"ב שנה : (כג) יקם ה' את דברו . הפסו' מוכיח כי מה שאמר עלי יתן ה' את שאלתך דרך נבואה אמר שיתן לה ה' את שאלתה והנה שאלתה היתה שיהיה לה זרע אנשים ושיהיה לה' לפי' אמר יקם ה' את דברו פי' אשר דבר ע"י הנביא שיתן שאלתה והוא בן שיחיה ויהיה לה' . ובדרש אך יקם ה' את דברו בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל כיון שהיו רואין את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל כיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו יקם ה' את דברו : (כד) בפרים שלשה . אחד לאכול ואחד לזבוח לה' וכן ואיפה אחת קמח לאכול ולהקריב ממנה מנחה וכן ונבל יין לשתות ולהסיך ממנו ולפיכך אמר וישחטו את הפר ולא אמר הפרים ר"ל הפר שהקריבו לה' : והנער נער . כלומר שעדנו נער קטן ורך ואעפ"י כן לא המתינה לו עד שיתחזק אלא כיון שנגמלתו כלו' שהשלימה לו יניקתו לסוף כ"ד חדשים שנולד מיד העלתהו עמה בית ה' וי"ת ורביא הוא ימיק ואין ר"ל שהיה יונק עדיין שהרי אומר כאשר גמלתו שהשלימה יניקתו אלא יניק ר"ל נער קטן כי כן לשון ארמי קוראין לנער יניק כמו שמצאנו בדברי רז"ל יניק וחכים מר ינוקא ומר קשישא . וי"מ והנער נער חריף יודע בין טוב לרע כמו המנער שמנער את הפסולת מן הפשתן : (כה) ויביאו את הנער . אלקנה וחנה אחרי ששחטו את הפר לקרבן הביאו את הנער בית ה' אל עלי להיות יושב ולומד לפניו ושיחנך אותו לכל תורה ומצוה והדרש אין צריך לכתוב כי נודע הוא והוא רחוק : בי אדוני . ענין תחנה ובקשה כתרגומו בבעו רבוני חי נפשך שתתן עיניך אל הנער הזה ותלמדהו כי אני האשה שהתפללתי אל ה' : (כו) עמכה . כלומר לפניך ובמעמדך שהיית אתה עם בהתפללתי ובעבור הנער הזה התפללתי ונתן לי ה' את שאלתי כמו

תרגום

כב וְחַנָה לָא סְלֵיקַת אֲרֵי אֲמַרַת לְבַעֲלַהּ עַד דְיִתְחֲסִיל רַבְיָא וְאֵיתֵיגֵיהּ וְאִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ וִיתִיב תַּמָן עַד עָלְמָא : כג וַאֲמַר לַהּ אֶלְקָנָה בַעְלַהּ עֲבִידִי כִּדְתַקִין בְּעֵינַיְכִי אוֹרִיכִי עַד דְתַחְסְלִין יָתֵיהּ בְּרַם יְקַיֵם יְיָ יָת פִּתְגָמוֹהִי וְאוֹרִיכַת אִתְּתָא וְאוֹנִיקַת יָת בְּרַהּ עַד דְחַסִילַת יָתֵיהּ : כד וְאַסְקְתֵיהּ עִמַהּ כַּד חַסְלְתֵיהּ בְּתוֹרִין תְּלָתָא וּמְכִילְתָּא חֲדָא דְקִימְחָא וּגְרַב דַחֲמַר וְאַיְתִיתֵיהּ לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ לְשִׁלוֹ וְרַבְיָא הֲוָה יָנִיק : כה וּנְכִיסוּ יָת תּוֹרָא וְאַיְתִיאוּ יָת רַבְיָא לְוָת עֵלִי : כו וַאֲמַרַת בְּבָעוּ רִבּוֹנִי חַיֵי נַפְשָׁךְ רִבּוֹנִי אֲנָא אִתְּתָא דְאִתְעַתַּדַת עִמָךְ

שמואל א א

כב וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד־יִגָּמֵל הַנַּעַר וַהֲבִאֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם :
כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ אֹתוֹ אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָמְלָהּ אֹתוֹ :
כד וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל יַיִן וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהוָה שִׁלוֹ וְהַנַּעַר נָעַר :
כה וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־עֵלִי :
כו וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה

י' · ד"ב מ"ל וכ' חס' · ס' · ל' · ג' ירמיה סגר' ודין · ל' · ל' · ל' · י' · ל' ומ"ל

שאול ושלש בניו דד"ה . ונראה ח' בקריאת וסי' ונראה אל הכהן . ונראה שנית אל הכהן . עד יגמל הנער והביאותיו ונראה את . וגם אני חשפתי שוליך ונראה קלונך . גלה חציך ונראה השא . ונמסר גם בסדר תזריע : ותביאהו ג' ב' חס' וא' מלא וסימן ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה : ויקם אישה

תולדות אהרן וחנה לא עלתה . תענית ו : וישב שם עד עולם (שם) בכורים עד תמנית כן) · סים ס' שלם . זבחים קית (מגלה פג) : וישחטו את הפר . ברכות לא : הנצבת עמכה . ברכות לא :

רשי

(כג) עד יגמל . לסוף כ"ב חדשים (ס"א כ"ד) שכך זמן תינוק לינק : וישב שם עד עולם . עולמו של לוים חמשים שנה שנאמר ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה (במדבר ח) וכך היו ימיו של שמואל חמשים ושתים שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה וביום תפלת חנה נתמנה שופט נא אותה שנה לעיבורו של שמואל נשתיירו ל"ט ושמואל פירנס את ישראל משמת עלי י"א שנה שהרי יום שמת עלי נשבה הארון וישב בשדה פלשתים ז' חדשים (שמואל א ו) משם בא לקרית יערים עד שהעלהו דוד משמלך שבע שנים בחברון על יהודה והמליכוהו כל ישראל עליהם וכתיב ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה (שמואל א ז) צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון נמצא משנשבה הארון עד שמת שאול שלש עשרה שנה ושבעה חדשים ושמואל מת לפני שאול ארבעה חדשים : (כג) אך יקם ה' את דברו . את השאלה ממנו זרע אנשים ועלי בירכך ברוח הקודש אלהי ישראל יתן את שלתך יקם ה' את דברו חנו לפי פשוטו ומדרש אגדה רבי נחמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמר בכל יום ויום בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה קוראה שמו שמואל כיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל וכיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמר יקם ה' את דברו שיצא זה שמואל הצדיק : (כד) ואיפה אחת קמח . שמעתי בשם רבינו יצחק הלוי איפה אחת קמח שלש סאין להוציא ממנה שלשה עשרונים סלת הראוי לפר הא' כדתנן לחם בשרים כ"ד עשרונים מכ"ד סאין עשרון סולת לשלש חמין : ונבל יין . לנסך : והנער נער . והביא הוא יניק : (כה) ויביאו את הנער אל עלי . לראות שנתקיימה נבואתו . ורבותינו דרשו מה שדרשו שהורה הלכה שאינו צריך כהן לשחיטת קדשים כדאי' בברכות : (כו) בי אדני . לתת עיניך עליו שיהא תלמידך . ולפי מדרש רבותינו שלא יענישהו עיהם

רלבג

למלכות דוד לפי מה שמבר בזה הספר ולזה לא יהיה מראשית ימי עלי עד מלכות דוד כי אם ל"ב שנה ושבעה חדשים שעמד הארון בשדה פלשתים וכבר מת שמואל קודם מות שאול והיה עלי שופט קודם הולד שמואל ואעפ"י שנאמר שביום הראשון שהוקם היתה לפניו חנה הנה לא יתכן שיהיו חיי שמואל יותר מן נ"ב שנה זמן מועט ולזה יהיה מן הפלא במה שאמר שמואל ואני זקנתי ושבתי ולהתיר זה הספק אמרו שקפצה עליו זקנה והנה נפרש זה על דרך הפשט בהגיענו שם בע"ה : (כג) אמר אלקנה אך יקם ה' את דברו . על דרך תפלה ר"ל שיהיה הבן בזה האופן שיתקיים בו מה שנדרה חנה : (כד) בפרים שלשה . אחשוב שהביאום שם לזבוח שלמים מרוב השמחה והקמח למנחות והיין לנסכים והביאה הנער בית ה' שילה לקיים נדרה . והנה היה הנער צעיר ימים מאד והנה עם זה לא המתי' מלהביאו שם לקיים את נדרה : (כה) והנה אמר ששחטו את הפר והביאו את הנער לפני עלי כי בעבור שבאתו היתה רוב השמחה וידמה שאמר לעלי שהוא ישאל שם והיה עלי מנחך זה לקחת כי כלוי

פי' רבי' ישעיה

(כד) ואיפה אחת קמח . פי' ג' פרים צריכין ס' עשרונים הרי איפה חסר עשרון . וקמח הוא סלת כמו שלש סאין קמח סולת . ונבל יין . לנסכים :

מצודת ציון

(כג) יגמל . ענין גמר ההנקה וכן ביום הגמל (בראשית כא) : (כד) ואיפה . שם מדה בת שלש סאין : ונבל . נאד והוא כלי היין : (כו) בי . ענין

מצודת דוד

כל השנה והוא בביתו הביאם לזבוח בעת עלותו : (כב) לא עלתה . בהשנה ההיא : עד יגמל הנער . ר"ל לא אלך מביתי עד יגמל הנער ואחרי הגמלו אביא גם אותו אל בית ה' ונראה את פני ה' להשתחוות לפניו ולהודות לו על הנער הנולד : וישב שם . הנער ישב שם עד עולם ר"ל כל ימי עלי בכדי ללמוד אותו : (כג) הטוב בעיניך . ר"ל כפי הטוב בעיניך עשי ושבי עד גמלך אותו : אך יקם ה' את דברו . ר"ל מה שאמרת פה שתשב עד גמלך הנה הדבר הוא מסור בידך לעשות . בגמלך כאשר תרצה אך אשר דברת על הנער שהוא ישב בבית ה' עד עולם הנה דבר זה אין בידך להדירו אך ה' יקים את הדבר אשר דברת על הנער והוא יתן בלבו לשבת בביתו עד עולם (ומלת דברו מוסב על הנער ר"ל דבר הנאמר בו ועליו) : ותשב האשה . בביתה ולא עלתה : (כד) בפרים שלשה . עם שלשה פרים לזבוח לה' והקמח למנחות והיין לנסכים . ותביאהו . את הנער : והנער נער . רצה לומר הנער היה עודנו נער קטן ורך ועל כל זה לא נמנעה מלהביאו כאשר גמלתו : (כה) וישחטו וגו' . ר"ל כאשר שחטו הפר הראשון הביאו את הנער אל עלי לראותו שנתקבלה תפלתו : (כו) בי אדני . בקשה מעלי והשביעתו בחיי נפשו לשום עינו על הנער : הנצבת . אשר

יתה : (כז) אל הנער הזה התפללתי . אל תאמר זה יעות ויגנן לך אחר :
(כח) וגם אנכי השאלתיהו לה'. כאדם המשאיל כלי לרעו או משאילו בו לשמשו :
הוא שאול . אנפרונטייר בלעז כלומר אין אתה רשאי לעכבו הקב"ה נעשה עליו
שאל כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לי : וישתחו שם . שמואל וי"א אלקנה :
(א) רחב פי על אויבי . על
מינם : (ב) ואין צור כאלהינו .
אין צייר כאלהינו האדם צורם
בתוך

כמו שבארתי אתה וכ"א עמכה כה"א אשר שלחתי בשמכה ספרים והיו לאות על ידכם
והדומים לה כי פעמים פעמים יכתב ופעם לא יכתב ויש בו דרש מכאן לדי אמות של תפלה:
(כז) אל הנער . בעבור הנער : (כח) השאלתיהו . החזרתי לו השאלה שהוא נתן לי
וי"ת מסרתיה דיהא משמש קדם ה': אשר היה . כמו אשר יהיה ורבים כמוהו : הוא
שאול . כמו נתון כלומר הוא שהיה שאול הנה הוא נתון לה' ויש בו דרש באותה שעה נגלה בה רוח הקדש ואמרה כל זמן ששמואל קיים שאול קיים ויש שאול לה' : וישתחו אלקנה . כמו רשות לצאת מבית ה' או פירושו וישתחו וישתחו אעפ"י שלא היה אלא בן שתי שנים למדוהו להשתחות לה' :
(א) ותתפלל חנה ותאמר . התפללה לפני ה' ונתנה לו שבח והודאה על הבן שנתן לה והתפללה לה' שיחיה ויהיה לה' ותי"י וצליאת חנה ברוח נבואה ואמרת כבר שמואל ברי עתיד למיהוי נביא על יש' וגו' וכתי"י שירה זו על מלכי אומות העולם ועל כנסת ישראל ובפסוק אין קדוש כה' אמר על סנחריב מלכא דאתור אתנביאת ואמרת ובפסוק אל תרבו אמר על נבוכד נצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת ובפ' קשת גבורים חתים אמר על מלכות אנטיוכוס אתנביאת ואמרת ובפ' שבעים בלחם על בניי דהמן אתנביאת ואמרת ובפסוק ה' ממית ומחיה עד ה' יחתו מריביו אמר על גמול הצדיקים בג"ע ועל פורענות הרשעים בגיהנם ובפ' ה' יחתו מריביו אמרת דין גוג ומגוג ומלכות משיחנו . ולפי הפשט פתחה חנה בשירה זו על שלוי עולם ומתגאים ועל עניי הארץ ושפלים כי הקב"ה רואה הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלים כמו שהיה הדבר עליה ועל פנינה צרתה : עלץ לבי בה'. לבי שהיה עצב עתה עלץ ושמח וקרני שהיתה שפלה שלא היה לי בנים ראש לפני צרתי עתה רמה : רמה קרני בה'. התוקף יקרא קרן לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה גם הקרנים תוקף החיה כמ"ש בהם עמים ינגח והוא כאדם דרך משל וכאילו אמר רם ראשי כמ"ש ועתה ירום ראשי על אויבי וכל זה בה' שהיה בעזרי : רחב פי . מלעיל מפני פי שהוא מלה זעירה : על אויבי . על פנינה ועל המכעיסי' אותה בהיותה עקרה : בישועתך . שהושעת לי מצרתי ונתת לי בן : (ב) אין קדוש כה'. שהתפללתי בבית מקדשו ונשמעה תפלתי : כי אין בלתך . ידעתי כי אין בלתך שראוי להתפלל לו ועל

לְהִתְפַּלֵּ֖ל אֶל־יְהוָֽה׃ כז אֶל־הַנַּ֥עַר הַזֶּ֖ה
הִתְפַּלָּ֑לְתִּי וַיִּתֵּ֨ן יְהוָ֥ה לִי֙ אֶת־שְׁאֵ֣לָתִ֔י
אֲשֶׁ֥ר שָׁאַ֖לְתִּי מֵעִמּֽוֹ׃ כח וְגַ֣ם אָנֹכִ֗י
הִשְׁאִלְתִּ֙הוּ֙ לַֽיהוָ֔ה כָּל־הַיָּמִים֙ אֲשֶׁ֣ר
הָיָ֔ה ה֥וּא שָׁא֖וּל לַֽיהוָ֑ה וַיִּשְׁתַּ֥חוּ שָׁ֖ם
לַֽיהוָֽה׃ ב א וַתִּתְפַּלֵּ֤ל
חַנָּה֙ וַתֹּאמַ֔ר עָלַ֤ץ לִבִּי֙ בַּֽיהוָ֔ה
רָ֥מָה קַרְנִ֖י בַּֽיהוָ֑ה רָ֤חַב פִּי֙ עַל־
א֣וֹיְבַ֔י כִּ֥י שָׂמַ֖חְתִּי בִּישׁוּעָתֶֽךָ׃
ב אֵין־קָד֥וֹשׁ כַּֽיהוָ֖ה כִּי־אֵ֣ין בִּלְתֶּ֑ךָ וְאֵ֥ין

הָכָא לְצַלָאָה קֳדָם יְיָ׃ כז עַל
רַבְיָא הָדֵין צַלֵיתִי וִיהַב יְיָ
לִי יָת בָּעוּתִי דִבְעֵית מִן
קֳדָמוֹהִי׃ כח וְאַף אֲנָא
מְסַרְתֵּיהּ דִיהֵי מְשַׁמֵשׁ קֳדָם
כָּל יוֹמַיָא דְהוּא קַיָם הוּא
מְשַׁמֵשׁ קֳדָם יְיָ וּסְגִיד תַּמָן
קֳדָם יְיָ׃ א וְצַלִיאַת חַנָה
בְּרוּחַ נְבוּאָה וַאֲמָרַת כְּבַר
שְׁמוּאֵל בְּרִי עָתִיד לְמֶהֱוֵי
נְבִיָא עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמוֹהִי
יִתְפָּרְקוּן מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי
וְעַל יְדוֹהִי יִתְעַבְדָן לְהוֹן
נִסִין וּגְבוּרָן בְּכֵן תַּקִיף לִבִּי בְּחוּלָקָא דִיהַב לִי יְיָ וְאַף הֵימָן בַּר יוֹאֵל בַּר בְּרִי
שְׁמוּאֵל עָתִיד דִיקוּם הוּא וְאַרְבְּעַת עֲשַׂר בְּנוֹהִי לְמֶהֱוֵי אָמְרִין בְּשִׁירָה עַל יְדֵי נִבְלִין
וְכִנוֹרִין עִם אֲחֵיהוֹן לֵיוָאֵי לְשַׁבָּחָא בְּבֵית מַקְדְשָׁא בְּכֵן רָמַת קַרְנִי בְּמַתְּנָתָא דְמַנִי
לִי יְיָ וְאַף עַל פּוּרְעָנוּת נִיסָא דַעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בִּפְלִשְׁתָּאֵי דַעֲתִידִין דְיַיתוּן יָת אֲרוֹנָא דַייָ
בַּעֲגַלְתָּא חֲדַתָּא וְעִמֵיהּ קוּרְבַּן אֲשָׁמָא בְּכֵן תֵּימַר כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אֶפְתַּח פּוּמִי
לְמַלָלָא רַבְרְבָן עַל בַּעֲלֵי דְבָבִי אֲרֵי חֲדֵיתִי בְּפוּרְקָנָךְ׃ ב עַל סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר
אִתְנַבִּיאַת וַאֲמָרַת עֲתִיד דִיקוּם הוּא וְכָל חֵילְוָתֵיהּ עַל יְרוּשְׁלֵם וְנֵס סַגִי יִתְעֲבִיד בֵּיהּ
תַּמָן יִפְלוּן פִּגְרֵי מַשִׁרְיָתֵיהּ בְּכֵן יוֹדוּן כָּל עַמְמַיָא אוּמַיָא וְלִשְׁנַיָא וְיֵימְרוּן לֵית

וילך אחריה . ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה . מצעית' מ"ל : אויבי י"א מלאים בקריאה
וסי' רחב פי על אויבי . ואנקמה מאויבי . בשוב אויבי אחור . ארדוף אויבי ואשיגם . אל יעלצו
אויבי לי . הצילני מיד אויבי . אויבי יאמרו רע לי . כי אמרו אויבי לי . או ישבו אויבי אחור .

תולדות אהרן אל הנער הזה . ברכות לא : ותתפלל חנה . מגלה ד : רמה קרני . מגלה יד סוריות יב כריתות ו : אין
קדוש . ברכות י מגלה יד זוהר תזריע :

רלבג

וי לא יכנס לעבודה כי אם ן כ"ה שנה ומעלה ולזה אמרי חנה בבקשה שישמע דבריה ם שנפשה בחיי נפש שכהן חזל שהיא האשה הנצבת עמו מקום שהוא להתפלל אל ה' ה הוא הנער שהיתה בעבורו לתו כי גם נתן השם שאלתי ר שאלתי ממנו גם אנכי אלתיו לה' לעבדו כל ימיו ך כמשאיל דבר מה להשתמש : (כח) והנה השתחוה עלי ם לתת לו תודה כשמע תן לה השם שאלתה כמ"ש לה או אולי השתחוה הנער כי למדוהו זה לחנכו טדת הש"י וידמה שאמר ים שהביאו שחטו בימים אחרים מהרגל או הביאום ה' למדבר עם הנער : והנה התפללה חנה לש"י דבר נאה שבח והודאה כפל כל אשר גמלה רב וידמה שזאת התפלה היתה דרך הנבואה ואם נתערב קצת ממה שהורגש לה ם . וזה ענין התפלה לפי מה שוב : עלץ לבי בה'. אמרה זה בעד כנסת ישראל כשיבא שמואל בנה לעבוד את ה' לבדו ולהסיר הבעלים אחרות שאם לא יעשה לישראל טוב אחר די בו שמחה : רמה קרני בה'. את אויבי אחר כן כי כבר נפלו לו או הפלשתים בידו : רחב פי על אויבי . תם תמיד נופלים בידו כל ימי שמואל כמו שאמר אחר זה והיתה סבת זה כי תי בישועתך שראית במלחמה הראשונה שהיתה לשמואל עם פלשתים להגלות בה החזקה אשר חזקה והושיעה אמונתי בך : (ב) הנה כשנעיין בקדושים שברא י והם המלאכים שהם נבדלים וקיים מחומר לא ימצא בהם מי שהוא קדוש ל כמו הש"י וזה שכל אחד מהם לו יחס מה אל הגלגל שהוא מניע אותו והוא ם אותו מי ביחס ההוא המיוחד כמו שבארנו בחמשי מספר מלחמות ה' אמנם י אין לו יחס לאחד מהם כי אין בלתי במציאותו ואין לו שום יחס עם חומר צרא ויוצר כאלהינו כי אף על פי שהש"י סדר שיתהוו קצת היצירות באמצעות לים מה הנה הם לא ישימו את הפקידה ולא יתחדש מהם רק מה שסדר הש"י שיתחדש מהם אל המנהג הטבעי ואולם

פי' רבי' ישעיה

(כח) כל הימים אשר היה . פי' כל הימים אשר יהיה חי וכן תי"י כל יומין דהוא קיים וכא הפתיד בלשון עבר : וישתחו שם אלקנה .

ביאור הגר"א

(א) ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה'. זה אברהם כמו שאנו אומרים אברהם רמה קרני . זה יצחק כמ"ש והנה איל נאחז בסבך בקרניו : רחב פי . זה יעקב ; אויבי . הם עשו ולבן : שמחתי בישועתך . זה יוסף שהושיע הקב"ה אותו כמ"ש עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתהו ולא אמרת שר המשקים ששכח את יוסף : (ב) אין קדוש כה'. בשעת יציאת מצרים שאז נתקדש שמו בגוים כמ"ש בזוהר פ' יתרו : כי אין בלתך . בשעת מתן תורה שקרע הקב"ה את השמים ושמי השמים

מצודת דוד

עמדתי פה בסיוע גם אתה יושב פה כמ"ש למעלה ועלי הכהן יושב וגו' : אל הנער הזה התפללתי . ר"ל התפלה שהתפללתי אז היתה לשאלה בן והנה אשר ילדתי : (כח) וגם וכו'. ר"ל גם בעת התפלה נדרתי אז להשאילו לה': יהיה עובד תמיד בעבודתו : אשר היה . כמו אשר יהיה ר"ל כל זמן אשר יהיה בזה העולם הוא שאול לה' : וישתחו שמואל . השתחוה להודות לה' אשר שם חלקו מעובדי ה': (א) ותתפלל חנה . עלם התפלה היא בסוף אמריה והתחלה סדרה שבחו של מקום ולזה נאמר ותאמר : עלץ לבי בה'. בתשועת ה' שמח לבי : רמה קרני. לנגח בו ועל פניה וצריה אמרה והוא ענין מליצה לומר שמחתה לא יוכלו לנער אותם כמאז : רחב פי . כי עד הנה הייתי כשה נאלמה לא פתחה פיה ועתה רחב פי על להשיב אמרים : כי שמחתי היא על אשר באה התשועה ממך ויש די בזה להשיב אמרים : (ב) כי אין בלתך . ר"ל אין בורא

מצודת ציון

ענין בקשה : (כח) השאלתיהו . מל' שאלה : ב (א) עלץ . ענין שמחה כמו בעלוז צדיקים (משלי כח) : רמה . גבהה : (ב) בלתך . זולתך : צור . ענין חוזק והוא מל' צור וסלע

רדק

אבל כן פלי לומר אין קדוש כה׳: ואין צור כאלהינו. אין חזק כאלהינו שהוסף השנים ברצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת: אל תרבו. אל תרבו שתדברו גבוהות אמרה כנגד פנינה וכנגד המכעיסים אותה: יצא. אל יצא. ואל שזכר עומד במקום שנים: עתק. דבר חזק. כי אל דעות ה׳. בכל ודע הוא ואין נסתר ממנו אמרה דעות לשון רבים כלו׳ כל דעות בני אדם ידעה כאח׳ בלא רבוי ובלא שינוי אצלו כמו שאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם: ולא נתכנו עלילות. כתיב באלף וקרי בוייו ופירוש הכתוב כי לא נתכנו עלילות בני אדם אם לא יחפוץ האל ופי׳ הקרי כי לו לבדו נתכנו העלילות לא לבן אדם כי הוא עושה כאשר ירצה ובן אדם אומר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ופירוש עלילות מעשים: (ד) קשת גבורים חתים. טעם חתים על גבורים לא על קשת כי היה לו לומר חתה ופי׳ חתים הם וקשתם וכמוהו כי היתה אליו פני המלחמה קול ענידים נחבאו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: אזרו חיל. החיל והכח הוא אוזרם: (ה) שבעים בלחם נשכרו. אותם שהם שבעים מתחלה שבו להיות נשכרים בפת לחם ואותם שהיו רעבים מתחלה ונשכרו חדלו מלהשתכר ולמרות על מרפם כי היו שבעים ברצון הבורא יתברך עד שיגיע רצון הבורא עד כך והשגחתו עד כי מי שהיתה עקרה כמוני ילדה שבעה ומי שהיתה רבת בנים כצרתי פנינה עתה אומללה נכרתה כלומר שמתו בניה. ומה שאמר שבעה אינו דוקא אבל הוא כך חשבון כי כן דרך הכתוב כשירצה לומר רבים יאמר שבע כמו אומללה יולדת השבעה שבע כחטאתיכם שבע יפול צדיק וקם לפי שהעולם במספר שבעה ז׳ ככבים משרתים שבע ימי השבוע ועל עצמה אמרה חנה שהיו לה בנים ובנות כמו שכתוב כי פקד ה׳ את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות: ורבת בנים. זה אמרה על פנינה. אמרו

רש״י

בתוך צרה: (ג) אל תרבו תדברו: כל נבי׳ הרוח אשר שמתם מנלחת ובהביל פנינה שהיתה מתגאה עליה היא מדברת לפי פשוטו ולפי דרשו כתרגומו שתרגם יונתן: עתק. דבר חזק. ד״א ל׳ הסר כמו ויעתק משם ההרה יצא דבר הרע מפיכם: כי אל דעות ה׳. יודע מה שבלבבכם: ולו נתכנו עלילות. כל מעשי האדם נמנין לפניו: נתכנו ל׳ מנין כמו והוכן לבנים תתנו (שמות ה): (ד) קשת גבורים חתים וגו׳: כך אומנתו של הקב״ה מתים את הגבורים ומחזק את החלשים משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים: (ה) שבעים בלחם. ולא צריכים להיות נשכרים לשום מלאכה מרעיבם ונשכרו בלחם פרנסתם ורעבים שהיו טורחים ויגעים על מזונות: חדלו. מטרחם: עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים וגו׳. ונפות שהעקרה יולדת שבעה בנים רבת בנים אמללה וקוברת בנים. חנה ילדה שבעה שנאמר כי פקד ה׳ את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (שמואל א ב) וכשחנה יולדת אחד פנינה קוברת שנים ומשרה בנים […] לה

שמואל א ב

צוּר כֵּאלֹהֵינוּ׃ ג אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלֹא (ולו ק׳) נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת׃ ד קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל׃ ה שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלּוּ עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת

דקדיש אלא יי ארי לית בר מנך ועמך יימרון לית תקיף אלא אלהנא: ג על נבוכדנצר מלכא דבבל אתנביאת ואמרת אתון כסדאי וכל עממיא דעתידין למשלט בישראל לא תסגון למללא רברבן לא יפקון גידופין מפומכון ארי אלהא ידע כולא ועל כל עובדוהי מתיח דיניה אף לכון עתיד לשלמא פורענות חוביכון: ד על מלכות מקדון אתנביאת ואמרת קשתת דגברי מקדונאי יתברון ודבית חשמונאי דהוו חלשין יתעבדן להון נסין וגבורן: ה על בנוהי דהמן אתנביאת ואמרת דהוו שבעין בלחמא ונאן בעותרא וסגיאין בממונא אתמסכנו תבו לאתאגרא בלחם ומזון פומהון מרדכי ואסתר דהוו חשיכין ומסכנין עתרו ואתנשיאו ית מסכנותהון תבו למהוי

תולדות אהרן כי אל דעות. ברכות לג סוטה יא סנהדרין לב: נשכרו. מגלה טו: עד עקרה. אסר ויקרא.

רלבג

ואולם הש״י עושה ויוצר כל מה שירצה ואף על פי שיהיה כנגד הטבע. וה[…] אמרה זה לפי מה שאחשוב בעבור המופת שעשה הש״י לה שהיתה עקרה וילדה ובעבור שאר המופתים הדומים לזה שעשה הש״י: (ג) אל תרבו תדברו. אמרה בעבור דברי פנינה והכעסתה אותה על שאין לה בנים ושיותה מתגדלת עלי[ה] מצד רבוי בניה ובעבור הדברים האלו שאומרים האנשים קצת לקצת אל תרבו לדב[ר] גבוהה גבוהה ודבר חזק בעבור מה שתראו שקנית לכם מהטוב או שתראו לה[…] מצד כחכם ועוצם ידיכם או רוב הצלחתכם או תולדת שהגדכם או רוב הצלחה כ[…] השם לבדו יודע העתידות ולא נתכנו המעשים לאיש אשר יחשב לעשותם כי לא אד[ם] דרכו כמו שזכרה אחר זה. ולמה שהוא קרי בוי״ו ולו נתכנו הנה הרצון בזה […] הש״י לו לבדו נתכנו העלילות כי הוא לבד יוכל על כל אשר יחפוץ: (ד) הגבורי[ם] הם חתים כשירצה הש״י עם היות קשתם בידם וכחם. והאנשים הנכשלים אזרו חי[ל] עם עזר הש״י כמו שהתבאר מענין סנחריב להלחם על ירושלם עם שאר המופתי[ם] הדומים לו: (ה) האנשים השבעים כשהם עשירים שבו כשירצה הש״י להיות ענ[יים] עד שיהיו משתכרים בפת לחם שהוא השכר המיוחס להם בתכלית הדלות. והאנש[ים] הדלים והם הרעבים חדלו כי שבו עשירים וחדלו מהשתכר כשירצה הש״י עד שהעקר[ה] כשרצה השם ילדה שבעה ר״ל בנים רבים ואמרה זה על עצמה בדרך נבואה […] ראתה שיהיו לה עוד בנים ובנות כמו שספר אחר זה כי פקד ה׳ את חנה ות[הר] ותלד שלשה בנים

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ג) אל תרבו שתדברו גבוהה ויצא עתק מפיכם לחרף אותי על שהייתי עקרה. כי אל דעות ה׳. ולו נתכנו עלילות. והוא הכין ליתן לעקרות בנים ולהמית בני היולדות: עתק. הוא דיבור קשה כמו הדוברות על צדיק עתק: נתכנו. כמו מי תכן את רוח ה׳: עלילות. מעשים: (ד) קשת גבורים חתים. פי׳ מקרא מסורס הוא גבורי קשת חתים ועל שנסתרם כתב גבורים: (ה) שבעים בלחם נשכרו. להמירים בלחם: ורעבים חדלו. מרעבונם. וכך הם דרכי הבורא משנה העתים עד שהעקרה יולדת הרבה ורבת בנים אמללה. וגם חדלו מודגש בלא צורך. יתבירו בותשר דוכה. ושבעה הוא רבוי החשבון כמו תן חלק לשבעה וכמו כי שבע יפול צדיק וקם. ולא על עצמה דברה אלא על כל העקרות שמוליד הבורא:

ביאור הגר״א

ואמר ראו שאין בלעדי: ואין צור כאלהינו. הוא בנין המשכן כמ״ש ואלהי צור מחסי זה המשכן שהגין על ישראל: (ג) אל תרבו תדברו גבהה גבהה. נגד עשו שעשה ד׳ רעות לישראל א׳ כשבאו לרפידים מיד ויבא עמלק: ב׳ אחר המרגלים וירד העמלקי ויכום. ג׳ בשעת חורבן בית המקדש. ד׳ בשעת גוג ומגוג. אל תרבו נגד רפידים שכרת המלות וזרק כלפי מעלה וחירף וזהו אל תרבו לסרסים. תדברו הוא נגד ויעפילו שאז נתגברו על שונאיהן של ישראל. גבהה. הוא נגד החורבן שאז היתה ידם גבוה על שונאיהן של ישראל. גבהה שנית. נגד גוג ומגוג: יצא עתק מפיכם. הוא נגד וישמע הכנעני מלך ערד כמ״ש שהלכו בבגדי כנעני ומדברים דבריהם בלשון עמלק וזהו יצא עתק מפיכם דברים שנעתקו מהם ואין ראוי להם לפי מלבושיהם: כי אל דעות ה׳. נגד מחלי ארנון. ולא נתכנו עלילות. כת[יב] בא׳ וקרי בוי״ו וקאי על בלעם שלא נתכנו העלילות שרצה לקלל את ישראל. ו[…] נתכנו עלילות. שהפיך ברכם: (ד) קשת גבורים חתים. קאי אסיחון ועוג שה[יו] הגבורים שבכולם: ונכשלים אזרו חיל. קאי על מלחמת מדין אף שנכשלו או[…] חיל כי״ב אלף מישראל והרגו אותם: (ה) שבעים בלחם נשכרו. הם הכנענים שנשס[…] לישראל להיות חוטבי עצים ושואבי מים: ורעבים. הם ישראל שהיו רעבים במדב[ר] כמ״ש ויענך וירעיבך כיון שבאו לא״י: חדלו. שמצאו שם בתים מלאים כל טוב: עד עקרה ילדה שבעה. פי׳ ישראל שהיו עדיין עקרים וילדים שבעה שכבשו שבע[ה] אומות: ורבת בנים אמללה. האומות שלא היה שר בעולם שלא היה לו שלש[…] בא״י

מצודת ציון

וסלע: (ג) עתק. דברי חוזק כמו ידברו עתק (תהלים צד): נתכנו. ענין מנין כמו ותוכן לבנים (שמות ה): עלילות. מעשים כמו אשר עולל לי (איכה א): (ד) חתים. ענין שבירה כמו ולמקתי לה חתת (ישעיה נא): ונכשלים. מלשון מכשול והוא ענין רפוי הכח: אזרו חיל. חגרו כח וכן ותאזרני חיל (תהלים יח): (ה) חדלו. מנעו: אמללה. ענין כריתה כמו האמלל אני (שם ו):

מוריד

מצודת דוד

בורא בלתך ומי מהנבראים אשר ידמה קדושתי לקדושת הבורא: (ג) אל תרבו וכו׳ אמרה נגד פנינה ובניה אל תרבו לדבר דבר גבוהה ר״ל גאוה וגסות וכפלה המלה להורות על גאוה גדולה והתמדתה: יצא עתק. אל שאמרה משמשת במקום שנ[י] כאלו אמרה אל יצא עתק מפיכם: כי אל דעות ה׳. ה׳ הוא אל היודע כ[ל] ונסתרו נגלים מעשה הבריות: (ד) קשת. ר״ל ועל שהוא יודע הכל לזה משלם לאיש כמעשהו ופתאום יושברו קשת וחוזק הגבורים והנכשלים אזרו חיל: (ה) שבעים. אנשים שהיו שבעים נעשו רעבים עד שישכרו עצמם לעבודה בעבור הלחם: ורעבים. ואשר היו משכירים עצמם בעבור הרעבון חדלו מלהשכיר, באמן כי מלאו מחסורם: עד עקרה ילדה שבעה. ר״ל כ״כ רבה השגחתו עד אשר מי שהיתה

רשי

לה שנאמר הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (שמואל א א) שלפנינה כשילדה חנה ארבעה קברה פנינה שמונה וכשנתעברה וילדה ולד חמישי נשתטחה פנינה לרגליה ובקשה רחמים וחיו ונקראו על שמה אלו דברי ר' נחמיה ר' יהודה אומר בני בניה הרי הן כבניה ויש אומרים שבעה בגימטרי' כמנין שמואל :

(ט) חסידו כתיב חסידיו קרי בין יחיד בין רבים וכן יתהו מריבו מריבו בין יחיד בין רבים:

עליו

רדק

אמרו כשהיתה חנה יולדת אחד היו בני פנינה מתים שנים. ובדרש עד עקרה ילדה שבעה שמואל בגימטריא במספר שבעה ויתכן לומר כי אמרה זה חנה על כנסת ישראל וכל השירה כולה ג"כ על כנסת ישראל ולכך התחיל בה בלשון ותתפלל כי לשון התפלה יפול בחז על הענינים העתידים ובמפט על מה שעבר ואמרה זה ברוח נבואה ולכך הוסמה במכתב בין הנביאים כי היא נבואה כולה עתידה על צרות ישראל ותשועתם כמו שתרגם המתרגם יונתן בן עוזיאל ויפה אמר ומתיישב בלב הנבונים ודעתינו בזה הפסוק והשירה כולה כי אמרה חנה כל עניני העולם וצרכי בני אדם תלויים ביד הבורא ית' וברצונו והוא מנהיג בכללים ובפרטים ועושה בהם כרצונו ואפילו אם יראה לבני אדם שיעשה להם דבר שאינו על רצונם וחפצם יש להם להתפלל אליו בכל נפשם כמו שעשיתי אני והוא יתן להם בקשתם ורצונם בכל דבר שיהיה חפצם וצרכם כי השגחתו בתחתונים כמו שהיא בעליונים כמו שאמרה בסוף כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואמרה כי אם יהיו ישראל בצרה ובגלות תחת ע"ג הנמשלים לאשה שילדה בנים הרבה והיא מתגאה בהם ושמחה ומתאדרת עליהם בכל עת שתתגבר האשה הרבה בבנים להצר ולהרע לעקרה והיא כנסת ישראל הנמשלת לאשה עקרה שיולדת מעט בנים כמו שנראה בישעיה רני עקרה לא ילדה וכמוהו הרבה אפילו שהיו לה מעט בנים לזאת העקרה עוד יבא זמן שתהיה גם היא רבת בנים בעת שישובו אל ה' בכל לבם ויתפללו אליו בגלותם וירחם ואז אותה שהיתה רבת בנים אומללה פי' נכרתה ונפסקה מלהוליד ולהגליה ומה שילדה יכרת ויאבד וזה מורה על ביאת משיחנו וענין תשועת ישראל בשובינו לארצינו במהרה בימינו ומיתת הנועדים עם גוג ומגוג כי תהיה בהם מהומה גדולה וישראל ינצלו הטובים שבהם ועל זה אמר רגלי חסידיו ישמור וכל הענין נמשך בזה הדרך ומעתה פתחתי לך הדרך ותבין מעצמך : (ו) ה' ממית ומחיה . אם האדם אמר בתחלה ממית ואחר כך מחיה כבסבו מחיה שמעמידו בחיים ומאריך ימיו כשירצה וכן ותחלימני והחייני והדומים לו שפי' העמדת החיים באדם וכן מוריד שאול ויעל כמו העלית משאול נפשי חייתני מירדי בור וכן מיד שאול כי יקחני סלה כי טעם מיד שאול למעלה ממנו ולמטה ממנו או הוא רמז לצרות ולרווחות וכן אני אמית ואחיה או יהיה ממית ומחיה אני אמית ואחיה רמז לגמול הצדיקים ולעונש הרשעים בנפשותם או אמר פסוק זה בדרך נבואה או בדרך קבלה על תחיית המתים לעתיד לבא : (ז) אף מרומם . הרבוי לפי שעלייה יותר כח וגבורה מהירידה : (ח) מאשפות . לשון יחידות בשקל אחות הראוי בתשלומו אחיות וקבוצו הכו אשפתות בתמורת הנח בדגש : מצוקי ארץ. עמודי ארץ וכן ויציקום לפני ה' ויעמידום ומצוקי ארץ הם הצדיקים כי בזכותם מתקיים התבל וכן אמ' וצדיק יסוד עולם או יהיה פירושו על דרך ומתחת זרועות עולם רז"ל כי הוא יתברך הוא קיום עולם ומעמידו ומעמידי האדם לו הם ובכחו עומד הכל וסדר הייסוב בארץ להעמיד היצורים עליה וזהו שאמר וישת עליהם תבל כי מקומות הייסוב יקראו תבל : (ט) חסידו . כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכן מריבו עלו והענין אחד כי יו"ד הרבוי תפול לפעמים : ישמור. שלא ינגפו

שמואל א ב

בָּנִים אֻמְלָלָה: ו יְהֹוָה מֵמִית
וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל:
ז יְהֹוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־
מְרוֹמֵם: ח מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת
יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים
וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהֹוָה מְצֻקֵי
אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל: ט רַגְלֵי
חֲסִידָו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ

ל' | ג' ב' מ"ע וא' חס' | ל' | ל' חס' | חסידיו ק'

בני חורין בני ירושלם דהות כאתתא עקרא עתידא דתתמלי מעם גלותהא ורומי דמליא סגי עממיא יסופון משריתהא תצדי ותיחרוב : ו כל אלין גבורתא דיי דהוא שליט בעלמא ממית ואמר לאחאה ומחית לשאול ואף עתיד לאסקא בחיי עלמא : ז יי ממסכן ומעתיר משפיל אף מרים : ח מקים מעפרא מסכינא מקלקלתא מרים חשיכא לאותבותהון עם צדיקיא רברבי עלמא וכורסי יקרא מחסין להון ארי קדם יי גלן עובדי בני אנשא מלרע אתקין גהנם לרשיעיא עברי על מימריה וצדיקיא עבדי רעותיה שכליל להון תבל : ט ונוית עבדוהי צדיקיא יטר מגהנם ורשיעיא

מהוללי בי נשבעו . ארץ האלהים : ינחלם ג' חס' בליש' נחילה בקריאה וסי' וכסא כבוד ינחלם . כי הוא ינחילנה את ישראל : מאחוזתו ינחל את בניו : וישת ו' בקריאה וסי' וישת לו עדרים לבדו ולא שתם . וישת על ראש אפרים והוא הצעיר . וישת אל המדבר פניו . וישת עליהם תבל . וישת

תולדות אהרן ה' ממית ומחיה . ר"ה יז סנהדרין נב קה קט זוהר בלק (סנהדרין כט) : מאשפות ירים . יומא פו זוהר ויקרא : מצוקי ארץ . יומא לח : וישת עליהם תבל . סנהדרין כו : רגלי חסידיו . יומא לח : זוהר ויחי (אלה פו קדושין מא סנהדרין כו בב עוח לג) :

רלבג

בנים והנה אמרה שבעה על דרך אמרו שבע יפול צדיק וקם שבע תועבות בלבו ומי שהיא רבת בנים יקרה לה כשרצה הש"י שאומללה ונכרתה מרוב בניה כאבדן בניה ואפשר שמתו בסוף בני פנינה ועליה אמרה כן : (ו) ה' ממית ומחיה . האנשים אחר זה כאן נתנבאה על תחיית המתים בביאור להיות ענינו בתכלית הפלא . ואמרה מוריד שאול ויעל לכפול הענין במלות שונות כי הרצון בשאול קבר כמו כי ארד אל בני אבל שאולה ונקרא הקבר שאול להיותו בבטן הארץ וכזה נקרא המקום היותר שפל שאול כמו שפירשנו בביאורנו לספר איוב : (ז) ה' מוריש . הש"י הוא מוריש ואחר כך מעשיר האדם כשירצה ומשפיל אותו ואח"כ מרומם אותו כשירצה . ולזה אין ראוי שיתגאה העשיר על עשרו ורוממותו ולא שידאג מאד על שפלותו השפל ועל עניו העני : (ח) כי הש"י מקים מעפר דל וירים האביון מן האשפה רצה לומר מי שהיה אביון כל כך עד שהיה מנקה המקומות

פי' רבי ישעיה

(ז) ה' מוריש ומעשיר. אין מוריש מלשון רש שאילו כן היה לו לומר מריש הש"ס בצירי אלא מוריש האדם מירושתו כמו שרש תתרש : (ח) מצוקי ארץ . פי' יסודות.

ביאור הגר"א

בא"י מפ"ה קרי לנו רבת בנים : (ו) ה' ממית ומחיה . כמ"ש נפלתי קמתי אף שנפלתי במיתת משה קמתי בגדולת יהושע וזה ה' ממית כלומר מיתת משה ומחיה זה גדולת יהושע : מוריד שאול . וימכרם ביד יבין מלך חצור : ויעל . שהעמיד להם מושיעים שהושיעו אותם : (ז) ה' מוריש . זו מדין דכתיב וידל ישראל מאוד : אף מעשיר . זה גדעון דכתיב ויהי משקל נזמי הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות זהב לבד מן השהרונים : משפיל . אח"כ פי' בני עמון : אף מרומם . עי' יפתח :

(ח) מקים מעפר דל . עי' שמשון שפלשתים שהוא נקרא עפר ע"ש יהי דן נחש עלי דרך : מאשפות . בימי שמואל כשנפל הארון ביד פלשתים : ירים אביון. עי' שמואל : להושיב עם נדיבים. שאול ודוד שנעשו מלכים על ישראל: וכסא כבוד . ירושלים : ינחלם . למלכי בית דוד : כי לה' מצוקי ארץ . הם הנביאים שבא"י : וישת עליהם תבל . אלו ראשי גליות שבבבל כמ"ש לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו : (ט) רגלי חסידיו ישמר . זה גלות בבל שגלו החרש והמסגר כמ"ש והדודאים

מצודת דוד

עקרה ילדה שבעה בנים ומי שהיתה בת רבת בנים נכרתה באבדן כל בניה : (ו) ה' ממית ומחיה . ר"ל לא במקרה בא כ"א יד ה' עשתה זאת הוא ממית בני רבת הבנים והוא מחיה בני העקרה ולא תשכל מלידה ומבטן ומהריון : מוריד שאול . ובזה מוריד את בת ר"ת הבנים אל השאול ר"ל בשפל המצב ועומק הצרה ואת העקרה מעלה מעומק שפל מצבה : (ז) ה' מוריש . את השבעים עד אשר בלחם נשכרו ומעשיר . את הרעבים עד אשר חדלו : משפיל . בזה משפיל גאות השבעים ואף מרומם עליהם את הרעבים ולא די במה שחדלו מלהשכיר עצמם כי אף ישכרו את השבעים וירומו עוד עליהם : (ח) מקים מעפר דל . מי שהיה דל ונבזה שהה עד לעפר ה' מקימו מן העפר : מאשפות וכו' . כפל הדבר במ"ש : להושיב . מרימו מן האשפות ומגביהו עוד להושיב אותו עם נדיבים להיות דומה להם : ינחילם . ר"ל יכובדו בעיני הבריות כאלו היו מלומדים בכבוד ובאה להם מנחלת אבותם : כי לה' . וזה בעבור שיסודות הארץ המה לה' ועל היסודות ההם עשה הוא את העולם לזה בידו לעשות בעולמו כרצונו : (ט) רגלי חסידיו ישמור . ר"ל אולם הכל

מצודת ציון

(ו) מוריד . מל' ירידה : (ז) מוריש . ענין עניות כמו ולרש אין כל (ש"ב יב): (ח) מאשפות . הוא מקום השלכת הזבל : ירים . ירומם : אביון . המתאוה לכל דבר כי אין לו מאומה : נדיבים . שרים וחשובים : מצוקי ארץ . מלכי הארץ ודוגמתו ויצקו את הארון (ש"ב טו) ורז"ל היסודות והעמודים שהם מלכי הארץ ומעמידים אותה : וישת . וישם : תבל . מקום המיושב נקרא תבל : (ט) ידמו . יכרתו כמו

כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ׃ י יְהוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ׃

יא וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה עַל־בֵּיתוֹ וְהַנַּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה אֶת־פְּנֵי עֵלִי הַכֹּהֵן׃ יב וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיָּעַל לֹא יָדְעוּ אֶת־יְהוָה׃

יג וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים אֶת־הָעָם כָּל־אִישׁ זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ־הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ׃ יד וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג

מריביו ק' עלוו ק' ב' סעמום

בְּגֵיהִנֹּם בַּחֲשׁוֹכָא יִתְדָּנוּן לְהוֹדָעָא אֲרֵי לָא מִן דְּאִית בֵּיהּ חֵילָא זָכֵי לְיוֹם דִּינָא׃ י יְיָ יִתְבַּר בַּעֲלֵי דְבָבָא דְּקַיְמִין לְאַבְאָשָׁא לְעַמֵּיהּ עֲלֵיהוֹן מִן שְׁמַיָּא בְּקָל רָם יַשְׁקִיף יְיָ יַעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת מִן מָגוֹג וּמִמַּשִׁרְיַת עַמְמִין חֲטוֹפִין דְּאָתַן עִמֵּיהּ מִסְּיָפֵי אַרְעָא וְיִתֵּן תּוּקְפָּא לְמַלְכֵּיהּ וִירַבֵּי מַלְכוּת מְשִׁיחֵיהּ׃ יא וַאֲזַל אֶלְקָנָה לְרָמְתָא לְבֵיתֵיהּ וְרַבְיָא הֲוָה מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי עֵלִי כַּהֲנָא׃ יב וּבְנֵי עֵלִי גֻּבְרִין רַשִׁיעִין לָא הֲווֹ יָדְעִין לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ׃ יג וְנִימוּסָא דְּכַהֲנַיָּא מִן עַמָּא כָּל גְּבַר דְּנָכֵיס נִכְסְתָא וְאָתֵי עוּלֵימָא דְּכַהֲנָא כִּמְבַשַּׁל בִּסְרָא וּמַשִׁילְיָא דִּי לֵיהּ תְּלַת שִׁנִּין בִּידֵיהּ׃ יד וְקָבַע לֵיהּ בְּכִיוֹרָא אוֹ בְדוּדָא אוֹ בְקִדְרָא אוֹ בְמַלֵּיסָא כֹּל דְּמַסִּיק מַשִׁילְיָא נָסֵיב

תולדות אהרן יחתו מריביו. ל"ס יח: אפסי ארץ. (מכות ח חגיגה סח): בני בליעל, שבת נה

רדק

יגעסו: ידמו. יסתקו מרגשם ורשעתם או פי' יכרתו וכן אל תדמו בעונה ופי' בחשך כאדם שהולך בחשך שיפול: כי לא בכח יגבר איש. לא יבוא מה שיחשבו שיגברו בכחם ובחילם כי כאשר יהיה רצון האל להושיבם בחשך ונפלה הגרה שתכא אליהם לא תועילם גבורתם ועשרם: (י) ה' יחתו מריביו. מריבי הצדיקים הם מריביו. עליו בשמים ירעם. עליו על כל אחד ממריביו וי"ת בשמים במקום מן כמו שנאמר ירעם מן שמים ה' וכן בי"ת בקדשים לא יאכל והנותר בבשר ובלחם והדומים להם ויש לפרשו כמשמעו כלומר יעשה הרעם בשמים להשמיעם ולבהלם וזהו פירוש עליו כלומר בעבורו והרעם הוא משל על הגזירות היורדות מן השמים שאמר וישלח חציו ויפיצם ברק ויהם: ידין אפסי ארץ. על דרך כי הוא לקצות הארץ יביט אם יסתר איש במסתרים: ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו. בכל דבר כי המלך הוא המשיח ואמרה חנה זה על דרך נבואה או על דרך קבלה כי היתה קבלה אצלם כי עתיד להיות מלך בישראל ותחתם השירה הזאת בדברי המלך לפי שזכרה מפלת הרשעים והם אויבי ישראל ואמרה כי האל יתן עוז למלך ישראל שיושעו ישראל על ידו מיד אויביהם ואם אמרה זה בדרך נבואה רמזה בזה שעל ידי שמואל בנה יהיה מלך בישראל והוא ימשחנו: (יא) אל ה' כמו אל ה': את פני עלי. פ' וי"ת בחיי עלי כהנא כמו שתרגם אונקלוס על פניו להאבידו בחייהון לאובדיהון: (יב) בני בליעל. בני רשע. ובדרש כנים שבלו שם שמים מעליהם אמרו אין מלכות בשמים וזהו שאמר לא ידעו את ה' או פירושו לא ידעו את ה' לא היו יודעים דרך ה' שהיו עושים מעשה רשע בכוונתם כמו שמספר והולך מה היו עושים וי"ת גברין רשיעין לא הוו ידעין למדחל מן קדם ה': (יג) ומשפט הכהנים. הם שמו להם זה החק והמשפט: כבשל הבשר. בשר שלמים ומלבד משפט שהוא חזה ושוק היה נער הכהן לוקח משאר הבשר שהיה חלק הבעלים: (יד) כל אשר יעלה המזלג. כבת אחת וגם היה חק עולם וגזל שמוו

רשי

(י) עליו בשמים ירעם. עלו כתיב אפי' עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם: ידין אפסי ארץ. שופטן ומייסרן יומפיליי"א בלעז: (יא) היה משרת את ה' את פני עלי. מכאן למשמש פני תלמידי חכמים כמשמש פני השכינה: (יג) ומשפט הכהנים הם קבעו להם חק זה ולהם לא היה נאה כי אם חזה ושוק של שלמים: (יד) בדוד. סיר: בקלחת. יורה: בפרור במחבת

רלבג

המקומות להסיר מהם האשפה והלכלוך ירימהו הש"י להושיב אותו עם נדיבים: וינחילם כסא כבוד. ר"ל שישימם מלכים נכבדים ומנהיגים אחר היותם דלים ואביונים. והנה אמרה זה לפי מה שאחשב על דלותם מסכנים ונתן לה הש"י בן שסופו להיות מושל בישראל ממשלה נכבדת. והנה היה זה כן כי לה' עמודי הארץ ועל העמודים ההם שת הישוב אשר בו ימצא המין האנושי ואלו העמודים הם אופני ההנהגה באלו השפלים אשר בם הנה קיום המין האנושי באופן שלם. וכזאת ההנהגה ישמור רגלי חסידיו מהכשל ברעות העולם. ואולם הרשעים לא יכין להם אור וירא לה להם הרע שיפלו כדי שישמרו ממנו אבל יכרתו עלבחשך. גבור. יתבאר שזה אמת כי לא בכח יגבר איש אבל ימצא שינוצח עם היותו יותר חזק משכנגדו וזה יהיה בהכרח מצד השגחת הש"י באיש החלוש: (י) והנה עתה התפללה חנה בעבור בנה ואמרה דרך תפלה ה' יחתו מריבי שמואל והם הפלשתים שבאו להלחם עמו ועם ישראל בעבורו: ירעם הש"י בשמים וכן היה במלחמה הראשונה שנלחם שמואל בפלשתים שנאמר וירעם ה' בקול גדול ביום ההוא על הפלשתים ויהמם. ה' ידין אפסי ארץ. כי הוא הולך ממקום למקום לשפוט ישראל. ויתן הש"י עוז למלוכה אשר ימליכהו שמואל וימלוך בחייו והוא שאול באופן שיגלה אויבי ישראל. וירים הש"י קרן משיחו אשר ימשחהו שמואל ולא ימלוך בחייו והוא דוד אשר רמה קרנו מאד לגלות כל אויביו ונתנה לו המלוכה ולזרעו אחריו: (יא) עוד הספר שכבר הלך אלקנה זה הרמתה בעבור ביתו ולולי זה היה שואר שם בעבור הנער שנשאר שם לשרת את ה' והניחו שם את פני עלי הכהן כדי שילמדהו ויישירהו לעבודת הש"י. או יהיה על ביתו כמו אל ביתו כמו ישבה האדם על עוסהו שהוא כמו אל עוסהו: (יב) והנה בני עלי היו רשעים ובלתי יודעים הש"י וגלות הסבה היו רודפים אחרי הזוללות והיו חטאי זה לוקחים מישראל יותר מכדי חקם מבשר השלמים שהוא חזה ושוק ועשו להם הכהנים חק ומשפט

פי' רבי ישעיה

(י) מריביו עליו. כמו שמריבים אתם: ויתן עוז למלכו. יש לומר שהתפללה על שאול ודוד שהמליך ומשחם שמואל: (יג) ומשפט הכהנים. קבעו להם חוק ליקח כל אשר יעלה המזלג יותר על חזה ושוק שלהם:

ביאור הגר"א

והדודאים המוכות וגו' ושמרם שיחזרו הם עצמם לבנות בית המקדש: ורשעים בחושך ידמו. זה גלות מדי: כי לא בכח יגבר איש. נגד גלות עובדי כוכבים כמ"ש גבורים ביד חלשים ואומר ועוררתי בניך ציון על בניך יון: (י) ה' יחתו מריביו. נגד גלות אדום כמ"ש ומלין לצד עלאה ימלל: עליו בשמים ירעם. בימי גוג ומגוג שימליך ה' עליו כרד ואבני אלגביש: ה' ידין אפסי ארץ. כמ"ש וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט: ויתן עוז למלכו. זה משיח בן יוסף וקראו עוז שהוא בכור שור וקרני ראם קרניו, בהם עמים ינגח ואומר ה' בעוז ישמח מלך: וירם קרן משיחו. זה משיח בן דוד כמ"ש אצמיח קרן לדוד וכן מגדיל ישועות מלכו הוא משיח בן יוסף ועושה חסד למשיחו הוא משיח בן דוד. וכן בעוז ישמח מלך משיח בן יוסף ובישועתך מה יגל מאוד משיח בן דוד:

מצודת ציון

כמו אל תדמו בעונה (ירמיה נא): יחתו. ישברו: ירעם. מלשון רעם ורעש: אפסי. קצות כי בקצות הארץ היא אפס וכלה: קרן. המלכה הקראת בשם על התגברות כי בעה"ח בעלי הקרן יתחזקו בהם: (יא) על ביתו. אל ביתו: (יג) ומשפט. ומנהג כמו וכה משפטו (לקמן כז): את העם. עם העם. והמזלג. שם כלי בעלת שינים עשוי לאחוז בו בשר ולהעלות מהקדרה וכן את המזלגות (שמות לח): (יד) כיור דוד קלחת פרור. הם כלי בשול כיורה וקדרה וכדומה: סי

מצודת דוד

הכל במשפט כי רגלי חסידיו ישמור מלכד והרשעים יכרתו בבוא חושך הפורעניות בעת נחמלה האחם: כי לא בכח. אין התגברות האיש תלוי בכחו כ"א היא ביד ה' ופ"ש כשרון מעשה האדם: (י) ה' יחתו מריביו. כהתימה לסדר שבחי המקום חזרה להתפלל על שמואל בנה ואמרה אתם ה' לא יחתו ושברו מריביו של בני ולאנשי מלחמתו כי ראתה ברוה"ק שפלשתים ילחמו בו והתפללה שמהם יחתו: עליו בשמים ירעם. בעבור בני ירעם האל ית' בשמים על פלשתים ונתקיימה תפלתה כמ"ש וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתים (לקמן ז): ה' ידין אפסי ארץ. ר"ל אתה ה' תן ידין בני אפסי ארץ להיות שופט בישראל ויסבב במקומות כריהם לשפטם וכן נתקיים כמ"ש והלך וגו' וסבב וגו' ושפט את ישראל (שם): ויתן עוז למלכו. ה' יתן עוז וגבורה להמלך אשר בני ימליך אותו והוא שאול: וירם קרן משיחו. על דוד אמרה כי שמואל בנה רק משחו למלך אבל לא המליכו בחייו כי שמואל מת ועודנו לא מלך עד לאחריו והתפללה עליו חנה שירום קרן ממשלתו: (יא) את פני. ר"ל לפניו כי היה מלמדו איך ישרת את ה': (יב) לא ידעו את ה'. ולחוסר ידיעתם הרשיעו לעשות: (יג) ומשפט הכהנים. בני עלי עשו לעצמם מנהג קבוע עם העם הזובחים: כל איש. כאשר היה מי זובח שלמים בא אליו משרת הכהן ובידו מזלג בעל שלש השנים נגדי שירבה ליקח בו: (יד) והכה. שהמזלג הכה בכח הכיור ושאר נגדי לאחוז בבשר ואל אשר יעלה המזלג מן הבשר

רשי

תהבה : (יז) כי נאצו. לשון בזיון : (יח) חגור אפוד בד : כרדוט דבוץ והוא לשון מעיל שהרי תרגם יונתן מעילין דפי' כן תלבשנה הבתולות : מעילים (שמואל ב יג) כרדוטין : (יט) ומעיל קטן תעשה לו אמו. משנה לשנה : (כ) וברך עלי. לי הוא הוא מברכו היה בכל שנה : תחת השאלה אשר שאל. לו בן ואמר לו ישים ה' לך זרע ע' יהי רצון שכל בנים שיהיו לך

רדק

שמו הכהנים על ישראל והמזלג ידוע והוא כלי ברזל יש לו שנים שמעלים בו בשר מן הקדירה : שלש השנים בידו. שלש הם תואר סמוך כאילו אמר כי המזלג משולש בשנים וכמוהו גדול הכנפים ר"ל שכנפיו גדולים כן שלש השנים ר"ל שנים שלו שלש ויהיה שלש תואר על משקל גדול ואמר שנים בלשון שנים ואף על פי שהם שלש לפי

יִקַּח הַכֹּהֵן בּוֹ כָּכָה יַעֲשׂוּ לְכָל־
יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים שָׁם בְּשִׁלֹה׃
טו גַּם בְּטֶרֶם יַקְטִרוּן אֶת־הַחֵלֶב וּבָא ׀
נַעַר הַכֹּהֵן וְאָמַר לָאִישׁ הַזֹּבֵחַ תְּנָה
בָשָׂר לִצְלוֹת לַכֹּהֵן וְלֹא־יִקַּח מִמְּךָ
בָּשָׂר מְבֻשָּׁל כִּי אִם־חָי׃ טז וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הָאִישׁ קַטֵּר יַקְטִירוּן כַּיּוֹם
הַחֵלֶב וְקַח לְךָ כַּאֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ
וְאָמַר ׀ לוֹ כִּי עַתָּה תִתֵּן וְאִם־לֹא
לָקַחְתִּי בְחָזְקָה׃ יז וַתְּהִי חַטַּאת
הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת־פְּנֵי יְהוָה
כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים אֵת מִנְחַת יְהוָה׃
יח וּשְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת־פְּנֵי יְהוָה נַעַר
חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃ יט וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה־
לּוֹ אִמּוֹ וְהַעַלְתָה לוֹ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה
בַּעֲלוֹתָהּ אֶת־אִישָׁהּ לִזְבֹּחַ אֶת־זֶבַח
הַיָּמִים׃ כ וּבֵרַךְ עֵלִי אֶת־אֶלְקָנָה
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאָמַר יָשֵׂם יְהוָה לְךָ זֶרַע
מִן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת תַּחַת הַשְּׁאֵלָה

כהנא לנפשיה כדין עבדין
לכל ישראל דאתן לדבחא
תמן בשלה׃ טו אף עד
דלא יתסקון ית תרבא
למדבחא ואתי עולימא
דכהנא ואמר לגברא
דדבח הב בסרא למטוי
לכהנא ולא יסב מנך בשר
מבשל אלהין כד חי׃
טז ואמר ליה גברא אוריך
עד דיתסקון תרביא וסב
לך כמא דרעוא נפשך
ואמר ליה ארי כען תתן
ואם לא יסבון מנך בעל
כורחך׃ יז והות חוב
עולמיא סני לחדא קדם
יי ארי בזו גבריא ית
קורבניא דיי׃ יח ושמואל
משמש קדם יי עולימא
אסיר כרדוט דבוץ׃
יט ומעיל זעיר עבדא ליה
אמיה ומסקא ליה מזמן
מועד למועד במסקה עם
בעלה לדבחא ית דבח
מועדיא׃ כ ובריך עלי ית אלקנה וית אתתיה ואמר יקיים יי לך בנין
כשרין מן אתתא הדא חלף שאלתא

לא פסי' · ז' פתחין וכל תריסר דכו' במ"א · סיפ"ץ · ג' מ"ל כלים'

רלבג

שהיו לוקחים מהבשר שהביאו ישראל מן השלמים כל אשר יעלה המזלג מהכלים שהיו מבשלים בו הבשר וזה היה חמס ובזיון לקרבנות שהם היו לוקחים אותה על צד רדיפת התאוות ולא נתנו להם המתנות שנתן להם השי"ת אם לא לתכלית שיחזקו בתורת ה' מצד שלא יצטרך להם לטרוח במזונם : ועשו רעה גדולה יותר מזאת שקודם שקרבו אימורי השלמים לכהנים ולישראל והם החלבים עם מה שנתחלק להם היו חוטפים להם בחזקה מהבשר הוגה לאכל בצלי תחת הבשר המבושל ששמו להם לחק לקחת מזבחי ישראל יותר על מה שהיה ראוי להם והנה שמו שלחנם קודם לשולחן גבוה כאילו היתה לאות העבודה לה' והיה עקר הכוונה למלאת בטנם וזה הפשע נאצו בו עלי את מנחת ה' : (יח) והנה היה שמואל משרת את ה' והנה מקטנותו היה חגור אפוד בד לשמו שהוא נבדל לעבודת השי"ת כמו שמצינו בכהני נוב עיר הכהנים שהיו שם שמונים וחמשה איש נושאי אפוד בד: (יט) והיתה עושה לו אמו מעיל קטן שנה בשנה ועליו היה חגור אפוד בד . ושנה בשנה היה מברך עלי את אלקנה ואת אשתו שיהיה לו

רדק

שהשני האדם והבהמה הם זוגות אמר בשני הכלים בלשון זוגות ואף על פי שאינם זוגות : והכה. במזלג שבידו היה מכה בבשר שבכיור וכל הבשר שהיה מעלה במזלג היה לוקח לו ולא היה מתרצה בחלק הכהונה הכתוב בתורה : בכיור. כיור דוד קלחת פרור מיני קדרים הם ות"י וקבע לפי' בכיורא או בדוד או בקדירא או במליסא ותרגם מזלג מזליגא ותרגם ירושלמי ומזלגותיו ומחתותיו ומזליגיתיה ומחתיתיה : יעלה. מבנין הפעיל : (טו) גם בטרם היו לוקחים את הבשר ואוכלים קודם הקטרת האימורים וזו רעה רבה כי לא נתן להם האל אלא שיזכו משלחנו אחר שיזרקו הדם ויקטירו החלבים . וכדרש אמר להם הקב"ה מפני מה אתם אוכלים שירי מנחה ומניחים את הקומץ לזבובים מפני מה אתם אוכלים את הבשר ומניחין את החלבים שמוחין בחמה מה ישר' אומרים להם יבא הכהן ויזרוק את הדם ויקטיר את החלב ואח"כ יקח לו הבשר מה הכהן אומר לו הדם אני זורק והחלב אני מקטיר תנה בשר לצלות לכהן: ולא יקח ממך. כך הי' אומר לו ואח"כ הי' לוקח גם מן המבושל או פעמים היה לוקח מן המבושל כמו שכתוב בשל הבשר ופעמים היה לוקח מן החי לצלי ולא היה לוקח אחר כך מן המבושל : (טז) כיום. הכ"ף כ"ף האמיתית וכן הטעם לי היום כי אותו כהיום המאלון אותו : ואמר לו. כתוב בוי"ו וקרי באל"ף

חשך סביבתיו : וימד שש שערים וישת עליה. ונמסר גם בסדר ויצא : חטאת ז' פתחין בקריאה וסי' מלבד חטאת הכפורים . כי חטאת קסם מרי . ותהי חטאת הנערים . חטאת יהודה כתובה . וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה . חטאת הקהל הוא . חטאת פיהו דבר שפתימו . וכל תריסר דכוו' במ"א קמץ רתם המרכבה לרכש . ונמסר גם בסדר תצוה : וברך ג' בקריאה וסי' וברך את לחמך ואת מימיך . וברך פרי בטנך ופרי אדמתך . וברך עלי את אלקנה ואת אשתו . ונמסר גם

ופניהם נכונים בענין : (יז) כי נאצו. כמו כי נאץ נאצה ענין תיאום ובזוי וכת"י ארי בזו: את מנחת ה'. כתרגום ית קורבניא דה': משרת את פני ה'. למה כתב זה והלא אמר למעלה משרת את ה' אלא לפי שספר בגנאה עלי ספר בשבח שמואל שלא למד ממעשיהם להתעסק באכילה ובשתייה ובתענוג העולם אלא משרת את פני ה' ומה היתה עבודתו היה מתעסק בתלמוד תורה ולדעת את ה' וללמוד את עבודת הלויים בשיר בפה ובכלי וכל זה הוא עבודת ה': חגור אפוד בד. ת"י כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולו' מעילין כרדוטין ותרגם ומעיל קטן כמשמעו ושיר דומה לי כי המעיל נעשה בתכונות שונו' יש מעיל לעטיפה וכן מעיל שמואל שנא' והוא עוטה מעיל וכן היה מעיל כהן גדול הכנגד הפליון שהיה עוטה אותו והמעיל שהיו בנות המלך לובשות היה מלבוש עשוי בתכונת מלבושי הנשים וכן האפוד עשוי בתכונות שונות של כהן גדול היה עשוי בתכונה הכתוב' בתורה ואפוד של הדיוטות היו חוגרים אותו העובדים את ה' והיו מתגנים בו מאמר בני אדם ואותו היו חוגרים בין כהן בין לוי בין ישראל כמו שכתוב בכהנים וימת ביום ההוא שמנים וחמשה איש נושא אפוד בד וכן בשמואל שהיה לוי חגור אפוד בד וכן דוד כשהיה בעבודת האל לפני הארון חגור אפוד בד כמו שכתוב ודוד חגור אפוד בד: (יט) ומעיל קטן תעשה לו. המעיל שהיה עושה בעומד לכבוד היום ובאמרו קטן כלומר במדתו והולך לומר זה כי לא היה מנהגם לעשות מעיל אלא הגדולים אבל הקטנים לא וזה מרוב אהבתה אותו וכי היה משרת את פני ה' עשתה לו מעיל ולא היתה מניחתו אצלו כדי שלא יעשה אותו בימי החול אלא ממועד למועד לכבו' היום והוא היה נער ולא היה נשמר מלטנפו לפי' היתה מעלה אותו לו במועד ומחזירה אותו עד מועד אחר: תעשה. כמו עשתה ורבים כמוהו או אמר תעשה כי לא עשתה לו מעיל אחד לבד אלא כמו שהיה הולך וגדל כן תעשה לו כמדתו מעיל : והעלתה. נפתחו הה"א והעיין לנקל על קריאת' וקריאת המלה מלרע כי הטע' בתיו : (כ) וברך. כן היה עושה בכל זמן שהיו עולים היה מברך אותם ואומר להם פיהים

מצודת דוד

(טו) גם בטרם. גם לפעמים הבשר היה לוקח לעצמו: בו. עם המזלג : הבאים. לזבוח : נא קודם הקטרת האימורין בעוד שלא בשלו את הבשר ושאל בשר חי חלופי המבושל: (טז) קטר יקטירון. יקטירו את החלב בתחלה כמו בכל עת ואח"כ תקח לך כאשר תרצה או חי או מבושל: כי עתה. תן לי מיד ואם היה קודם הקטרה : (יז) הנערים. משרתי הכהן : כי נאצו. כי בני עלי בזו מנחת ה' ומהם למדו הנערים לחטוא עוד יותר בדבר בזיון הקדשים : (יח) ושמואל משרת וכו'. ולא למד ממעשיהם : את פני ה'. ולמעלה אמר את פני עלי להגיד שלאחר שגדל לא הוצרך עוד לעלי להורות: נער. ר"ל עם שהיה עדיין נער היה חגור אפוד בד כדרך החשובים עובדי ה' : (יט) מימים ימימה. בכל שנה ושנה העלתה לו מעיל חדש לפי צורך גופו שגדל בכל שנה ושנה: זבח הימים. הוא שרגיל לזבוח בכל שנה : (כ) וברך עלי. בראותו את שמואל הולך וגדל בעבודת ה'

מצודת ציון

(טו) חי. דבר שלא נתבשל קרוי חי : (טז) כיום'. ר"ל כעת וכן ביום הכותי (במדבר ח): בחזקה. בכח ובע"כ: (יז) נאצו. הוא ענין כעס כמו נאצות גדולות (נחמיה ט) והושאל אל הבזיון כי המכעיס לפי הוא מבזיהו : מנחת. המלה הזאת כולל כל הקרבנות שהמה למנחה ולדורון: (יח) אפוד. מלבוש דומה קצת לאפוד של כה"ג ויחגרו בו עובדי ה' להשגחות מאמר בני אדם וכן נאמר בדוד כשהלך לפני הארון ודוד חגור אפוד בד (ש"ב ו) : בד. פשתן : (יט) ומעיל. מלבוש דומה קצת למעיל

רדק

שישים ה׳ לכם זרע שיהיו עמכם כי שמואל כבר נתמסר לה׳ ותחתיו יתן לכם זרע וזהו תחת השאלה אשר שאל כל אחד מהם אלקנה ואשתו והשאלה הוא שמואל ולפי׳ כמו שפי׳ או יהיה פירושו תחת השאלה אשר שאלו כי כבר נתמסר לה׳ והיו צריכין לבנים אחרים שיגדלו עמהם וישרתום לעת זקנתם ויית זרע בנין כשרין : למקומו. ולא אמר למקומם נראה כי הרמתה היתה מקומו ולא מקומה כי חנה היתה משפחתה מעיר אחרת : (כא) כי פקד. טעם למה שאמר והלכו למקומו כלומר הלכו בטוחים בברכת עלי שברכם וכן היה להם כי פקד ה׳ אותה : עם ה׳. משמש כתרגומו משמש קדם ה׳ : (כב) זקן מאד. אמר זה להודיע כי עלי לא היה משמש בכהונה מרוב זקנתו לפיכך היו עושין בניו מה שהיו עושי׳ בדברי הכהונה ואע״פ שכהן אינו נפסל בשנים אם הזקין בשנים הרבה שירתת הוא נפסל על עלי נאמר זקן מאד מלמד שהגיע לעת הרתת . ישכבון. כמשמעו ויש מרבותינו ז״ל שפירשוהו שלא כמשמעו ואמרו שלא היו שוכבין עמהם אלא ע״י שהיו מעלות קרבניהן לשילה והיו הם משהים אותן ומלינים אותם חוץ לבתיהם לילה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו שכבום : הצובאות. הנשי׳ היולדות הבאות לשילה בקרבן כמו שכתוב בתורה שהיולדות צריכות קרבן וקראו בלשון צבא וכן בלויים הבאים לעבודת אהל מועד אמר לצבא צבא לפי שהבאי׳ לעבוד׳ האל לביתו באים צבא וחיל שנאספין מזה ומזה לצבא שם וכן הנשים היולדות נאספות לבית קרבנותיהן לפיכך אמר הצובאות וכן אמר במראות הצובאות והתרגום בשיכן דאתיין לצלאה ומה שאמר בשילה פתח אהל מועד לפי שלא היו נכנסות הנשים באהל מועד וקרא בית ה׳ אשר בשילה אהל מועד לפי שלא היה עליו תקרה אלא יריעות מלמעלה : (כג) העם. אלה הבאים לזבוח גם בני העיר שילה : (כד) מעבירים עם ה׳. שאתם מעבירים עם ה׳ מלבא באהל מועד מפני החמס שאתם עושים להם בקרבנותיהם ויית דרגנין עמא דה׳ כלומ׳ מעבירים עם ה׳ קול עליכם ומרננים אחריכם : (כה) ופללו אלהים. ישפטנו הדיין ויית אם יחוב גבר לגבר הלא ייתון לקדם דיינא וישמע מליהון ויפלי ביניהון נראה כי פירוש פללו מתרגום ונפרת ותפלי : מי יתפלל

שמואל א ב

אֲשֶׁר שָׁאַל לַיהוָה וְהָלְכוּ לִמְקֹמוֹ׃
כא כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד
שְׁלֹשָׁה־בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל
הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם־יְהוָה׃
כב וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע
אֵת כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל־
יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁר־יִשְׁכְּבֻן אֶת־
הַנָּשִׁים הַצֹּבְאוֹת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
כג וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תַעֲשׂוּן כַּדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ אֶת־דִּבְרֵיכֶם
רָעִים מֵאֵת כָּל־הָעָם אֵלֶּה׃ כד אַל בָּנָי
כִּי לוֹא־טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי
שֹׁמֵעַ מַעֲבִרִים עַם־יְהוָה׃ כה אִם־יֶחֱטָא
אִישׁ לְאִישׁ וּפִלְלוֹ אֱלֹהִים וְאִם לַיהוָה

תרגום

דִשְׁאִיל קֳדָם יְיָ וַאֲזַלוּ לְאַתְרֵיהוֹן׃ כא אֲרֵי עַל דָּכְרָנָא דְחַנָּה קֳדָם יְיָ וְעַדִּיאַת וִילֵידַת תְּלָתָא בְנִין וְתַרְתֵּין בְּנָן וּרְבָא רַבְיָא שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ׃ כב וְעֵלִי סִיב לַחֲדָא וּשְׁמַע יַת כָּל דַּהֲווֹ עָבְדִין בְּנוֹהִי לְכָל יִשְׂרָאֵל וְיַת דִּי שָׁכְבִין יַת נְשַׁיָּא דְאַתְיָן לְצַלָּאָה בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ כג וַאֲמַר לְהוֹן לְמָא תַעְבְּדוּן כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא שְׁמַע יַת פִּתְגָמֵיכוֹן בִּישִׁין מִן כָּל עַמָּא אִלֵּין׃ כד לָא בְנַי אֲרֵי לָא תַקְנָא שְׁמוּעֲתָא דִּי אֲנָא שְׁמַע דְּרַגְנִין עַמָּא דַיְיָ׃ כה אִם יְחוֹב גְּבַר לִגְבַר הֲלָא יֵיתוֹן לִקֳדָם דַּיָּנָא וְיִשְׁמַע מִלֵּיהוֹן וִיפַלֵּי בֵינֵיהוֹן וְאִם קֳדָם יְיָ יֵחוֹב גַּבְרָא

ג׳ אל״ף · כ״ג. י״ד · כ׳ מ״ל בקיס׳ ה׳ מס׳ בליס׳ · ו׳ ר״ס בספרה

תולדות אהרן ועלי זקן. (סוטה מ) : ושמע . זוכר ויצלם : מעבירים . שכם גם : אל בני . (סוריות מז) : אם יחטא. יומא פז (סוטה יז) :

רשי

לך יהו׳ מן הלדקת כאו והרי זה מקרא מסורס : (כג) אשר ישכבן. כמשמעו ורבותינו אמרו מתוך ששהו את קיניהן והם היו ממתינות עד שתראן קיניהן קריבין מעלה עליהם כאלו שכבום : (כד) אשר אנכי שומע מעבירים עם ה׳. שמועה שעם ה׳ מעבירים עליכם לי ויעבירו קול במחנה (שמות לו) מוציאים עליכם קול שמועה לא טובה : (כה) ופללו. לי׳ משפט כמו ונתן בפלילים (שם כא): אלהים. דיין

רלבג

לו זרע מן האשה תחת השאלה אשר שאל לה׳ כל אחד מהם והלכו אחר זה למקום אלקנה וידמה שזאת הברכה היתה שנה בשנה מפני ראות עלי טוב תכונת הנער והיותו גדל וטוב גם עם אלהים וגם עם אנשים כמו שזכר אחר זה : (כב) עוד ספר כי עלי היה זקן ושמע החמס שהיו עושין בניו לכל ישראל מענין לקיחתם מהם הבשר המבושל או החי באופן הקודם . ושמע גם כן את אשר ישכבון הנשים הצובאות פתח אהל מועד . וראוי שתדע שאין הכונה בזה הענין המשגל שאם היה הענין כן היה ראוי שיגנה הגנאה שבא לעלי בני עלי על זה החטא הנעום ולא מצאנו שגנה אותם רק על החטא שזכר תחלה ולזה יהיה הרצון בזה כי הנשים הצובאות פתח אהל מועד מגד הבאתם קיניהן והם הזבות והיולדות הם היו מתעצלין בהקרבת קרבניהן באופן שהיו שוכבין וקיניהן לא קרבנו ובזה האופן היו שוכבין את הנשים שלא הקריבו קרבנותיהן שיכלו ללכת לבתיהן וזהו פירוש נאות מאד לפי הלשון ולפי הענין ובדרך זאת הבינו רז״ל זה הפסוק ר״ל שלא שכבו עמהן אבל היו שוהין קיניהן : (כג) ואמר להם על זה עלי כי לא טובה השמועה והקול שהיו מעבירין עליהם עם ה׳ כי הם היו חוטאים בזה לה׳ ובועטים בקרבנותיו באופן שזכרנו : (כה) אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים . ר״ל ישפטהו הדיין ובזה הדרך יתקן את אשר עותו כי הדיין איש. לנקם קנאה על זה החטא כי לא לו חטא וירצה זכותו לפי מה שאפשר . ואולם אם לה׳ יחטא איש הנה אין בזה תקון כי אין שם שופט על זה זולת השי״ת והוא ישפטהו כי לו חטא וילבש קנאה על זה הדרך משל כאמרו כי אנכי ה׳ אלהיך אל קנא והיה בחטא זה ע״ד שהיה החטא לשי״ת : והנה לא היו שומעים בקול אביהם לקבל תוכחה כי השי״ת היה חפץ להמיתם על אלו החטאים כדי שירחקו מהם הבאים אחריהם ולא יפסידו כוונת התורה בענין הקרבנות כמו שהמית נדב ואביהוא לזאת הסבה כמו שבארנו לדברי התורה . או היה זה הענין מהעדר קבולם התוכחה מיוחס לשם ית׳ במקרה לכיוונו בבת כל הדברים כאמרו ותהי אשה לבן אחזיך כאשר דבר ה׳. או יהיה הרצון בזה כי היה לבני עלי חטא אחר היה ראוי שימיתם השי״ת עליו אף על פי שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי וזה כי הם לא ידעו את ה׳ הספק מה שכוון בענין העבודה והנה אף על פי שישובו מזה החטא שהוכיחם עליו עלי היה המות ראוי להם כי הם לא הרגישו בענין הקרבנות מה שבהם לעבודת

פי׳ רבי ישעיה

(כ) תחת השאלה אשר שאל לה׳. כי לא שאלה חנה בן אחר ולא יותר אלא שתעשה בנים ואף על פי שילדה שמואל היה מברכה עלי ברוח הקדש שיהיו לה בנים אחרים וזהו שכתוב לפנים כי פקד. מודיעך שנתקיימה ברכתו כי ברוח הקדש היה מברכה כברכת יצחק ליעקב ויעקב לבניו . ושאל עולה על לב חנה כמו ותכל דוד שעולה על נפש דוד : (כד) מעבירים עם ה׳. ת״י דרגנין עמא דה׳ : (כה) אם יחטא איש לאיש ישפטנו הדיין ויפייס את התובע . אבל אם יחטא איש לבורא מי יפייס לבורא ויתפלל

מצודת ציון

למעיל של כהן גדול : (כא) פקד. ענין זכרון והשגחה : (כב) ישכבון. ר״ל משכיבין : הצובאות. מלשון צבא ור״ל הרבה כאחת : (כד) מעבירים. ענין הוצאות קול כמו ויעבירו קול במחנה (שמות לו) : (כה) ופללו יתפלל. ענין משפט כמו ונתן בפלילים (שם כא) : הנגלה

מצודת דוד

ברך את אלקנה אביו ואת אשתו שישים ה׳ לו עוד זרע מהמה ויהיה כשמואל תחת. בעבור זכות השאלה אשר כל אחד מהם שאלו לה׳ כמ״ש למעלה הוא שאול לה׳ בשכר זה יהיה לכם עוד זרע : והלכו למקומו. מיד אחר ברכת עלי ולא שהו שם עוד שלא לבטל מפ״ו כי אכסניא אסור בתשמיש המטה ובטוחים היו בברכת עלי שיהיה להם עוד זרע : (כא) כי פקד ה׳. ר״ל וכאשר ברך כן היה כי פקד ה׳ וכו׳ : ויגדל הנער שמואל. ר״ל אולם לבד שמואל היה הלוך וגדל עם ה׳ ובניו ולא כן אחיו כי גדלו עם אביהם ולא הגיעו למעלת שמואל : (כב) ועלי זקן מאד. אמר זה להצדיק מעט את עלי על מה שלא היה מייסר את בניו כי בעבור שהזקין ותש כחו לא היה יכול לייסרם מעתה : לכל ישראל. לקחת מבשר הזבח בחזקה : ואת אשר ישכבון וכו׳. ר״ל היו מתעצלים בהקרבת קני היולדות והזבות הבאות בגלגל רב אל אוהל מועד והיו ממתינות על הקרבתן ולא חזרו לשמש את ביתם ושכבו במקום בואן א״כ הם היו משכיבין אותן במקום בואן ולחטא יחשב להם על שבטלו בעליהן מפ״ו : (כג) את דבריכם. מה שמדברים עליכם דברים רעים : מאת כל העם. מוסב למעלה לומר אשר אנכי שומע מאת כל העם אלה והם הבאים לזבוח : (כד) אל בני. אל תעשו מעתה כדברים האלה : כי לא טובה וכו׳. השמועה שאני שומע מה שעם ה׳ מוציאים עליכם קול שהיא לא טובה היא ולחטא יחשב ולזה תנעו עצמכם מלעשותם עוד : (כה) אם יחטא וכו׳. ור״ל ומה כשהאדם חוטא לחבירו שקובל הוא לפני השופט ושוב משפט ולא היה א״כ נחשב בלא משפט

רשי

דיין: כי חפץ ה' להמיתם. שכבר נחתם גזר דין אבל קודם שנחתם גזר דין נאמר כי לא אחפוץ במות המת (יחזקאל יח): (כז) ויבא איש אלהים. זה אלקנה: הנגלה נגליתי אל בית אביך. מכאן שנתנבא אהרן במצרים. ומה היא הנבואה הוא שנאמר (יחזקאל כ) ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו: הנגלה נגליתי. הידעתם כי הטובה הזאת והגדולה הזאת נתתי לאהרן: (כט) אשר צויתי מעון. אשר צויתי במעוני: להבריאכם מראשית וגו'. הרי זה מקרא מסורס ותכבד את בניך ממני לעמי לעיני עמי כבדת את בניך ממני. ומהו הכבוד להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל קודם סעודתכם לסעודתי כמה שנאמר גם בטרם יקטירון את החלב וגו'. להבריאכם לשון סעודה כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם

רדק

יתפלל לו. מי יתפלל בעבורו כלומר מי יכנס למשפט בעבורו עם השם ית'. ויש מפרשו לשון תפלה ובקשה על דעת יונתן שתרגמו כן ממן יבעי וישתביק ליה: כי חפץ ה' להמיתם. על דרך הסמך לב הטעם הזה ואמר עד אשר אם שאו ערים וכן ויחזק ה' את לב פרעה וכן כי הקשה ה' אלהיך את רוחו אמץ את לבבו והטעם כי כשיגדיל האדם לחטוא ימנע האל ממנו דרכי התשובה כדי שיקבל עונשו והנשארים יראו וייראו אבל הרשע שלא הרבה לחטוא יפתחו לו דרכי התשובה אם רוצה לשוב ועליו נאמר כי לא אחפוץ במות המת בשובו וחיו ואפילו ירבה הרשע לחטוא אם שב אל ה' בכל לבבו ומראה לבני אדם גם כן תשובתו שלימה ואוחז הדרך הטובה בכל נפשו ובכל מאודו באמת תקובל תשובתו שלימה ויהיה לו סיוע אלהי בתשובה אבל בוחן לבבות יודע האמת וראה בבני עלי כי לא היה לבבם שלם ואפילו ישמעו לקול אביהם ויסורו מדרכם הרעה ידע כי לא יעשו זה בכל לבם לפיכך חפץ שלא ישמעו לקול אביהם ויענשו וימותו ברשעם כדי שיאמרו בני אדם רשעים היו אלה וראוים היו לעונש הזה ויצדיקו עליהם את הדין. ורבותינו הקשו אלה הפסוקים ואמרו כתיב כי חפץ ה' להמיתם וכתיב כי לא אחפוץ במות המת ותירצו כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין: (כו) הולך וגדל וטוב. כמו שהיה גדל כן היה מטיב דרכיו ז"ת וטוב ושמיה טב: גם עם ה' וגם עם אנשים. כתרגומו והקן אורחתיה קדם ה' ותריצין עובדוהי בגו בני אנשא: (כז) ויבא איש האלהים. רבו' אמרו כי הוא אלקנה אבי שמואל כי נביא היה והיה מכלל הארבעים ושמנה נביאי' שנתנבאו לבני ישראל: הנגלה. מקור בתשלומו עם נון נפעל כמו נשאל נשאל דוד והה"א לתמיה' והמפרשים פירשו הה"א לאמת הדבר כששואו של עניין וכן ה"א הרצחת גם ירשת. ואדוני אבי ז"ל פירשו לתמיהה והוא קשור עם סוף הענין וכן פי' הנגלה נגליתי אל בית אביך ובחור' אותו כדי שתבעטו בזבחי ובמנחתי למה תבעטו בזבחי והנכון בעיני כי תהא זאת הה"א לתחלת הדברים לשמוע התשוב' ואע"פ שהדבר ידוע וכן במלות השאלה כמו אי הבל אחיך ויאמר לו איכה מה זה בידך מה לך פה אליהו מה לך הים וכן ההיא שהיא לשאלה גם כן כמו הנגלה גליתי וכן הרצחת וגם ירשת המן הסלע הזה הראית כי נכנע אחאב: אל בית אביך. אהרן ומשה שהיו נביאי ה' במצרים: לבית פרעה. כתרגומו ומשעבדין לבית פרעה: (כח) לעלות על מזבחי. משפטו להעלות מבנין הפעיל כלומר להעלות עולות: (כט) למה תבעטו בזבחי. כי המבזה הדבר בועט בו ברגליו כך אתם תבזו הזבח והמנחה שתראו שאינם באי' הזבחים והמנחות אלא להבריאכם והנה זה בזיון הקדשים וכאילו תבעטו בהם ותרחיקום כי בעבורכם נמנעים ישראל מלהביא: אשר צויתי מעון. כלומר במעוני וכן הנמצא בית ה' כמו בבית ה': ותכבד. שלא גערת בהם ולא מנעתם מעשות

יֶחֱטָא אִישׁ מִי יִתְפַּלֶּל־לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי־חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתָם׃
כו וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל הֹלֵךְ וְגָדֵל וָטוֹב גַּם עִם־יְהוָה וְגַם עִם־אֲנָשִׁים׃
כז וַיָּבֹא אִישׁ־אֱלֹהִים אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל־בֵּית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פַּרְעֹה׃
כח וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן לַעֲלוֹת עַל־מִזְבְּחִי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לָשֵׂאת אֵפוֹד לְפָנָי וָאֶתְּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת־כָּל־אִשֵּׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כט לָמָּה תִבְעֲטוּ בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן וַתְּכַבֵּד אֶת־בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְהַבְרִיאֲכֶם

ג' ס' קמץ וסימ' שמואל עליה בהירה רסט והשכה תכמתה · ג' כ' חס' וח' מ"ל · ב' מטעים ס' · כ"ד · ט' כתיב יו"ד · ל' דזכל שוסקרת דכו' · ל'

מאן יבעי וישתביק ליה ולא קבילו למימר אבוהון ארי רעוא קדם יי לקטלותהון: כו ורביא שמואל אזיל וסגי ושמיה טב ותקין אורחתיה קדם יי ותריצין עובדוהי בגו בני אנשא: כז ואתא נביא דיי לות עלי ואמר ליה כדנן אמר יי אתגלאה אתגליתי לבית אבוך כד הוו במצרים ומשעבדין לבית פרעה: כח ואתרעיתי ביה מכל שבטיא דישראל קדמי למהוי כהין לאסקא קורבנא על מדבחי לאקטרא קטורת בוסמין למלבש אפוד לשמשא קדמי ויהבית לבית אבוך ית כל קורבניא דבני ישראל: כט למא אתון אנסין בנכסת קודשיא ובקורבני דפקדית לקרבא קדמי בבית מקדשי ויקרת ית בנך קדמיתא לאוכלותהון מריש כל

בסדר משפטים. ולא ישמעו ד' וסי' נמסר בסדר שמות: וטוב ה' קמצין בקריאת וסי' ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר. והנער שמואל. ושמו שאול בחור וטוב: וימצאו מרעה שמן. הוספת חכמה וטוב. וסי' בלישן תרגום שמואל טליא בחירא רחם ואשכח חכמתא, ונמסר גם בריש וירא: תולדות. אהרן כי חפץ ה' נדה ע: הנגלה נגליתי. מגלה כט (תענית כד): ובחור אותו. (ע"ג לט):

רלבג

לעבודת השי"ת ולא חשבו בהם תכלית אחר זולת השמנת גופם וכבר דקדקה התורה שתהיה הכונה בהם לה' ולזה הרחיקה שתויי יין מן ההקרבה שאי איפשר שתהיה כוונתם שלימה כ"ש שאשר לא ידעו את ה' ירוחקו מן ההקרבה ולזה היה רצון השם יתברך שימותו בני עלי כדי שידקדקו הבאים אחריהם בכונת הקרבנות וידעו שאין הכונה בהם השמנת גופם כמו שחשבו אלו: (כז) ויבא איש האלהים אל עלי. אמרו שהוא אלקנה אולי היה זה מקובל אצלם והנה לא מצאנו לו נבואה במקום אחר ואפשר שנא' כי הוא פנחס כמו שענין בנבואות הנזכרות בספר שופטים וידמה שפסק' נבואתו מעלי מצד הזקנה ולזה הוצרך שיבא לו איש האלהים: הנגלה נגליתי. אין הה"א ה"א התימה אבל הוא ה"א האמתית כמו ה"א הלבן מאה שנה כמו שפירשנו שם וכבר נגלה השי"ת לאהרן בהיות ישראל במצרים והיה מוכיח ישראל כמו שהוזכר בספר יחזקאל ולזה אמר השי"ת הנה השפעתי לאהרן שפע הנבואה ולא הספיק זה אבל בחרתי אותו לכהן מכל משפחות ישראל להקריב על המזבח ולהקטיר על המזבח הפנימי ולשאת לפני בגדי כהונה גדולה להערות עליהם רוח נבואה באמצעות האורים והתומים ואני שמתי לכם כל הטובה הזאת ולמה אתם בועטים בזבחי ובמנחתי אשר צויתי במעון

פי' רבי' ישעיה

ויתפלל בעדו שימחול לו אם לא ישוב החוטא מדרכו הרעה. ופל"ל דגשות לשון ופללו לפקל: (כז) הנגלה נגליתי. דרך הה"א לבא יתירה בענין זה כמו השמכ' מכהו הכהו הנקל לכתו בחטאת ירבעם: (כט) תבעטו בזבחי. לשון בזוי כאדם שמבעט הדבר ברגלו ומבזהו: אשר צויתי מעון. חסר בי"ת: להבריאכם מראשית

מצודת דוד

משפט ועכ"ז שופטו גם אלהים אם הטעה את השופט ויצא המשפט מעוקל. ואם לה'. ר"ל ומכ"ש כשהאדם חוטא לה' וכי מי הוא אשר ישפוט את החוטא הלא בודאי הוא בעצמו שופט משפטו ואיך לא תיראו מפניו אם הוא הבעל דין והדיין: כי חפץ ה' להמיתם. על כי הרבו לפשוע ולזה חיזק לבבם: (כו) הולך וגדל. בחכמה וביראת ה': וגם עם אנשים. שהיתה דעתו מעורבת עם הבריות ומקובל להם וסמכו כאן לומר שהיה מקובל גם לבני עלי ולא חשדוהו שהוא הוא המביא דבתם רעה אל אביהם: (כז) איש האלהים. אחז"ל שהוא אלקנה אבי שמואל: הנגלה נגליתי. ר"ל אם האמת הוא אשר נגלה נגליתי וכו' ר"ל הלא ידוע הוא לכל: אל בית אביך. זה אהרן שניבא במצרים ואומר להם איש שקוצי עיניו וכו' ובגלולי מצרים וכו' (יחזקאל כ): לבית פרעה. ת"י ומשעבדין לבית פרעה: (כח) ובחור אותו. עוד היטבתי עמו שבחרתיו לכהן לי: (כט) למה תבעטו. ר"ל ואם אמנם כל הטובות האלה עשיתי עם בית אביך למה תבעטו אתם בזבחי וכי היא תגמול: אשר צויתי מעון. להקריב במעוני והוא המשכן: ותכבד. העשה כבוד לבניך יותר ממני: להבריאכם. להשמין אתכם מראשית וכו' ולא תמתינו עד יקטירו החלב

מצודת ציון

(כז) הנגלה. הה"א בה"א השאלה: (כח) לעלות. להעלות: אשי. הם מתנות כהונה שהמה מותר מאש המזבח: (כט) תבעטו. הוא ענין בזיון והמשל לבהמה הבועטת ברגליה וכן וישמן ישורון ויבעט (דברים לב): מעון. במעון ר"ל במשכן מקום מדורי כמו אהבתי מעון ביתך (תהלים כו): להבריאכם. ענין שומן כמו ועגלון איש בריא

מֵרֵאשִׁית כָּל־מִנְחַת יִשְׂרָאֵל
לְעַמִּי׃ ל לָכֵן נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אָמוֹר אָמַרְתִּי בֵּיתְךָ וּבֵית אָבִיךָ
יִתְהַלְּכוּ לְפָנַי עַד־עוֹלָם וְעַתָּה נְאֻם־
יְהוָה חָלִילָה לִּי כִּי־מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד
וּבֹזַי יֵקָלּוּ׃ לא הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְגָדַעְתִּי
אֶת־זְרֹעֲךָ וְאֶת־זְרֹעַ בֵּית אָבִיךָ
מִהְיוֹת זָקֵן בְּבֵיתֶךָ׃ לב וְהִבַּטְתָּ צַר
מָעוֹן בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵיטִיב אֶת־יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ כָּל־הַיָּמִים׃
לג וְאִישׁ לֹא־אַכְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי
לְכַלּוֹת אֶת־עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב אֶת־

ג׳ פ״ע · י׳ · ר״פ כסיפ׳ · פ׳חס׳ כלוס׳ · פ׳ · י׳

קוּרְבַּן מִנְחַת יִשְׂרָאֵל דְעַמִּי׃
ל בְּכֵן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל מֵימַר אֲמָרִית
בֵּיתָךְ וּבֵית אֲבוּךְ יְשַׁמְשׁוּן
קֳדָמַי עַד עָלְמָא וּכְעַן אֲמַר
יְיָ קוּשְׁטָא אִינוּן דִּינַי אֲרֵי
לִדְמִיקָרִין קֳדָמַי אֵיקַר
וְדִמְבַסְרִין עַל שְׁמִי יִתְשַׁטּוּן׃
לא הָא יוֹמַיָּא אָתָאן וְאֶקְטוֹעַ
יַת תְּקוֹף דְּרָעָךְ וְיַת תְּקוֹף
דְּרַע בֵּית אֲבוּךְ מִלְּמֶהֱוֵי
סִיב בְּבֵיתָךְ׃ לב וּתְהֵי
מִסְתַּכַּל וּתְהֵי חָזֵי בְּעָקְתָא
דְּתֵיתֵי עַל אֱנָשׁ בֵּיתָךְ
בְּחוֹבִין דְּחַבְתּוּן קֳדָמַי
בְּבֵית מַקְדְּשִׁי וּבָתַר כֵּן
אֵיתֵי טַבְתָא עַל יִשְׂרָאֵל וְלָא יְהֵי סִיב בְּבֵיתָךְ כָּל יוֹמַיָּא׃ לג וֶאֱנָשׁ לָא אַפְסֵיק
לָךְ מִן סְדַּבְחִי לְחַשְׁכָא יַת עֵינָךְ וּלְאַפָּחָא יַת נַפְשָׁךְ

זרעך ח׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר עקב : זרע ג׳ חס׳ בנביאים ובכתובים וסי׳ וגדעתי את זרעך ואת זרע . גל תיום יתרש התרש לזרע . ולא בזרע גדולה ובעם רב . וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ במ״ג מ״ל וסי׳ וגאלתי אתכם בזרוע נטויה . במסות באתות ובמופתים ובמלחמה . וטרף זרוע אף קדקוד . ונמסר גם בסדר וארא : מזבחי ח׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסוף סדר וישמע יתרו :

תולדות אהרן פי׳ מכבדי . אמת פ זוטר וינך : ולא יהיה זקן . סנהדרין יח .

רדק

ממעות הרעות : להבריאכם . ולא אמר להבריאם . כי לא אפשר שלא היה עלי אוכל ממה שהיו בניו אוכלים ופירוש להבריאכם להשמינכם וכן ועגלון איש בריא מאד : לעמי . הלמ״ד כלמ״ד הרגו לאבנר והפלישי לאבשלום : (ל) אמור אמרתי . במדרש מתחילה נתתי כהונה לאלעזר הכהן ובניו שנאמר והלבשת אותם את אלעזר בנו ובימי פלגש בגבעה שהקרו ישראל ברוב המצות ומי גרם להם פנחס ואלעזר ושאר הכהנים שהיה להם לסבוב מעיר אל עיר ולהוכיחם ולא עשו כן לפיכך נטלתי כהונה גדולה מהם ונתתיה לך שאתה מבני איתמר ואמרתי שיתהלכו ביתך ובית אביך לפני עד עולם עתה חלילה לי כי מכבדי אכבד בני פנחס שכבד אותי בשטים : ובוזי יקלו . שנאמר ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן וגו׳ כדבר ה׳ אשר דבר אל בית עלי ונעשה צדוק כהן גדול שהיה מבני פנחס חלילה לי שיתהלכו הם לפני כי אחר שהם בוזי דין הוא שיקלו ועל זרע עלי אמר זה ולא על שאר הכהנים אע״פ שאמר מתלחה ביתך ובית אביך ובכלל בית אביך שאר הכהנים כמו שאמר הנגליתי לבית אביך והוא אהרן הכהן הוא ובניו שחטאו בכהונה סילק מהם כבוד הכהונה וברית הכהונה וכבוד הכהונה הוא להיות כהן גדול ולא היה בזרעו כהן גדול אלא עסל לאחרים כמו שאמר ספחני נא וברית הכהונה החיים והשלום כמו שאמר לפנחס הנני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל זרע עלי אמר וכל מרבית ביתך ימותו אנשים הפך הברית כמו שהם חללו הברית וכבוד הכהונה ; יקלו . ענין קלון ולהבדיל הענין בא קל הקריף ודגשת קוף יקלו רודפיכם שהוא ענין קלות ושניהם מבנין נפעל מפעלי הכפל ואמר יקלו ולא אמר אקל כמו שאמר אכבד כי הם יקלו מעצמם בהסתירי פני מהם . ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל מלינו שהחמיר הקב״ה בכבודו של צדיק יותר מבכודו בכבודו של צדיק מה כתיב ומקללך אאור בכבודו של הקב״ה כתיב ובוזי יקלו יקלו ע״י אחרים : (לא) הנה ימים באים . כי לא חלה הקללה על זרע עלי עד שנעשה צדוק כהן גדול : וגדעתי . פי׳ והכרתי : זרועך . החוזק כלומר אורך החיים : מהיות זקן . שימותו בחורים ורבי׳ פירשו תכם כמו והדרת פני זקן ר״ל שלא יהיה מבית עלי סמוך בסנהדרין : (לב) צר מעון . מעון הוא בית ה׳ ופי׳ צר כמו ובעסתה צרתה כי כמו שתי נשים לאיש אחד צרות זו לזו כן שני כהנים בבית המקדש צרים זה לזה לפי שכל אחד מטל חלקו ופימ צרם בעל חבירו וצר סמוך למעון או פירושו צר במעון : בכל אשר ייטיב . וכל הטוב אשר ייטיב ה׳ את ישראל כשיבנה בית המקדש ורעך יהיה נקלה שם שיהיה גדול עליהם והם שפלים לאחרים ויית ותהא מסתכל בעקתא דתיתי על אנש ביתך בחובין דחבתון בבית מקדשי ובתר כן איתי טבתא על ישראל : (לג) לכלות את עיניך

רשי

לחם (שמואל ב יג) : לעמי . מוסב על ותכבד את בניך ממני הראיתם לעמי שאתם מכבדים ממני ובמה הראיתם להבריאכם מראשית מנחתי : (ל) אמור אמרתי . שני פעמים פסקתי גדולה לבני איתמר לבני גרשון ובבני מררי נאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן (במדבר ד) ועלי מבני איתמר היה זו ראיתי במדרש שמואל. ולפרין הגרן מיה שמעתי . אמור אמרתי ביתך ובית אביך וגו׳ מתחלה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן שנאמר והפשט את אהרן את בגדיו וגומר (במדבר כ׳) ובימי פלגש שהקרו ישראל ברוב המצות ומי גרם להם פנחס וביוצא בו שהיה להם לסבב מעיר אל עיר ולהוכיחם נטלתי הכהונה גדולה מהם ונתתיה לך שמבני איתמר אתה ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו עד עולם : כי מכבדי אכבד . את בני פנחס שכבד אותי בשטים (במדבר כ״ה) וכן היתה בימי שלמה כשנבנה בית המקדש ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה׳ כדבר ה׳ אשר דבר אל בית עלי (מלכים א ב) ונעשה צדוק כ״ג תחתיו שהיה מבני פנחס שכן נתייחס בדברי הימים : ובוזי יקלו . מאליהם משאסתלק מהם : (לא) וגדעתי את זרועך . החוזק שיש לכם בביתי שאתם אומרים ואם לא לקחתי בחזקה : (לב) והבטת צר מעון . וראית צרתך בלדך בתוך מעוני כאשה הרואה צרתה עמה בבית : בכל אשר ייטיב את ישראל . כשיבנה בית עולמים בימי שלמה ותהא מנוחתם של ישראל שלימה כמה שנאמר שם לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב (מלכים א׳ ח) יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגומר וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כל ימי שלמה (שם ד) : ולא יהיה זקן בביתך . מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמן : (לג) ולאדיב . כמו ולדאיב

רלבג

במעון שהיה במעון הידוע ואחר זה אומר במתנות השולחי ואתה מכבד את בניך ממני וזה שהם לוקחים תחלה מהזבח ומהמנחה קודם שיקריבו מהם כאילו היה הרצון להשמינכם מראשי׳ כל מנחת ישראל שהיה ראוי להיות לי בעבור עמי שיקחו בו תועלת כמו שבארנו בדברינו לדברי התורה ואתם משימים שתועלת אשר לעמי בזה הענין להשמינכם . והנה יקחו ישראל תועלת במה שיאכלו הכהנים כשיתמשו בו באופן הראוי כי הם יורו משפטי השי״ת ליעקב ותורתו לישראל : (ל) מכבדי אכבד . ר״ל פינחס שכבד השי״ת בקנאו את קנאת השי״ת בשטים ולזה השיב הכהונה הגדולה לו בימי שלמה כי היה צדוק כהן גדול תחת אביתר שהיה מבית עלי שהיה מבני איתמר כמו שהתבאר בדברי הימים כי אחימלך בן אביתר היה מבני איתמר : (לא) מהיות זקן בביתך . ירצה בזה שלא יהיה בהם מי שיזקין אבל ימותו בחורים : (לב) והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל . ר״ל שכבר תביט מקום צר דחוק לך בכל הטוב אשר ייטיב ה׳ את ישראל ולא יהי׳ בך לו חלק לשמח בו : ולא יהי׳ זקן בביתך כל הימים . ר״ל שלא ימלא תכם בביתו כל הימים כמו שהוא עתה בהיה בו עלי שהיה תכם ונביא : (לג) ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי . כדי שיראו ברעתם בהיותם תחת כהן מושל עליהם תחת אשר היה׳ להם הממשלה עלי

פי׳ רבי ישעיה

מראשית . כל מנחת ישראל לעמי . להבריאכם איננו יוצא באחר . אע״פ שהוא כבד . לעמי . עולה על ותכבד בניך ממני שכבדתם למד עמי ממני שלא מחית בידם : (לא) הנה ימים באים . בימי שלמה שגירש את בני עלי מכהונה גדולה . וכתיב שם כדבר ה׳ אשר דבר על בית עלי : (לב) והבטת צר מעון . הביט אל מלך שיכהן בכהונה גדולה במעוני וכו׳ אחר : (לג) ואיש לא אכרית

מצודת דוד

החלב כמ״ש למעלה : לעמי . אשר הוא לצורך עמי לרצות להם ולא להשמין אתכם (ועל שלא הוכיח את בניו כראוי כללו עמהם) : (ל) ובית אביך . הם בני איתמר : יתהלכו לפני . ר״ל ישמשו בכהונה גדולה . כי מכבדי . מי שהיה מכבד אותי אכבדו גם אני ר״ל אחזיר שמוע הכהונה לבני פנחס בן אלעזר שכיבד אותי בשטים בקנאו את קנאתי : ובוזי . הם בני עלי שבזו את המקום יקל כבודם וכן היה בימי שלמה כי גירש את אביתר מהכהן לה׳ שהיה מזרע עלי והכין צדוק תחתיו שהיה מזרע פינחס : (לא) וגדעתי . אכרית חוזק ממשלתך : מהיות זקן. ר״ל מושל ושר כי המושלים והשרים נקראו זקני העם : (לב) והבטת צר מעון . ר״ל זרעך יראה צרתו במעון כי יהיה כה״ג אחר לא מהם (וכל׳ שאלה קראו צר עם כי לא יהיה בזמן אחד פי אין כה״ג כ״א א׳) : בכל הימים אשר ייטיב ה׳ לישראל להיות המקדש על מכונו יהיה צר במעון : (לג) ואיש לא

מצודת ציון

בריא (שופטים ג׳) : (ל) חלילה . חולין וגנאי : יקלו . הוא הפך הכבוד : (לא) וגדעתי . אכרית כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז׳) : זרועך . ענין החוזק כי הזרוע הוא כח החוזק : (לב) והבטת . ענין ראיה והסתכלות : צר . כמו שבשתי נשים לאיש אחד תקראנה צרות כ״ב יקראו שני כה״ג זה לזה כלשון צר : מעון . המשכן : (לג) לכלות . המאסף לגבר ואינו בא קרוי כליון עינים בל׳ מקרא ; ולאדיב

רשי

ולהדיב: ימותו אנשים. בחורים אינו דומה אבלו של בחור לאבלו של תינוק: (לד) וזה לך האות. שיתקיים הדבר ביום אחד ימותו שני בניך והיא תהיה לך אות שיתקיים כל הפורענות שנאמר לך והבטת צר מעון וכל מרבית ביתך ימותו אנשים: (לה) כהן נאמן. הוא צדוק: (לו) לאגורת כסף, בשביל להשתכר מעה כסף. ממשקלות עשרים גרה הוא (שמות ל): ספחני. אספני: (א) היה יקר. היה מנוע וכן יקר רוח איש תבונה (משלי יז) מנוע דברים אדם מבין: אין חזון נפרץ. לית נבואה גליא. נפרץ לשון ופרצת ימה וקדמה כתרגומו.

שמואל א ב ג

נַפְשֶׁךָ וְכָל־מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ
אֲנָשִׁים׃ לד וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת אֲשֶׁר יָבֹא
אֶל־שְׁנֵי בָנֶיךָ אֶל־חָפְנִי וּפִינְחָס בְּיוֹם
אֶחָד יָמוּתוּ שְׁנֵיהֶם׃ לה וַהֲקִימֹתִי
לִי כֹּהֵן נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בִּלְבָבִי וּבְנַפְשִׁי
יַעֲשֶׂה וּבָנִיתִי לוֹ בַּיִת נֶאֱמָן
וְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי־מְשִׁיחִי כָּל־הַיָּמִים׃
לו וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר בְּבֵיתְךָ יָבוֹא
לְהִשְׁתַּחֲוֺת לוֹ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר־
לָחֶם וְאָמַר סְפָחֵנִי נָא אֶל־אַחַת
הַכְּהֻנּוֹת לֶאֱכֹל פַּת־לָחֶם׃
ג א וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת־
יְהוָה לִפְנֵי עֵלִי וּדְבַר־יְהוָה הָיָה יָקָר
בַּיָּמִים הָהֵם אֵין חָזוֹן נִפְרָץ׃

וְכָל סַגְיוּת בֵּיתָךְ יְמוּתוּן
עוּלֵימִין׃ לד וְדֵין לָךְ אָתָא
דְּתֵיתֵי לְוָת תְּרֵין בְּנָךְ לְוָת
חָפְנִי וּפִנְחָס בְּיוֹמָא חַד
יִתְקַטְלוּן תַּרְוֵיהוֹן׃ לה וַאֲקִים
קֳדָמַי כָּהֵין מְהֵימַן
דִּכְמֵימְרִי וְכִרְעוּתִי יַעֲבֵד
וַאֲקִים לֵיהּ מַלְכוּ קַיָּמָא
וִישַׁמֵּשׁ קֳדָם מְשִׁיחִי כָּל
יוֹמַיָּא׃ לו וִיהֵי כָּל דְּיִשְׁתְּאַר
בְּבֵיתָךְ יֵיתֵי לְאִשְׁתַּפָּלָא
לֵיהּ לְמָעָא דִכְסַף וּפִתָּא
דִלְחֵם וְיֵימַר מַנֵּינִי כְעַן
לַחֲדָא מִמַּטְרַת כְּהֻנְתָּא
לְמֵיכַל פִּתָּא דִלְחֵם׃
א וְרַבְיָא שְׁמוּאֵל מְשַׁמֵּשׁ
קֳדָם יְיָ בְּחַיֵּי עֵלִי וּפִתְגָּמָא
דַּיְיָ הֲוָה כְּמֵי בְּיוֹמַיָּא
הָאִינוּן לֵית נְבוּאָה גַּלְיָא׃

מרבית ג׳ בקריאה וס״י וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. אחצי מרבית חכמתך: מרבית העם. וב׳ ובמרבית תולדות אהרן וכל מרבית. ר״פ יש ויבמות קם סנהדרין יד: ספחני נא. סוטה ס שבועות ו:

רדק

עיניך. ר״ל עיני שני בניך אשר יהיו בזמן ההוא הבן ולהדיב את נפשך נפש בני בניך שיהיו בזמן ההוא חנו כליון עינים שיראו בבית כהן מגיד עליהם ויותר גדול יהיה עונם זה משימותו כלן ולא ישאר מהם וזכר לפיכך אמר ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי והענין כענין שאמר דוד אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו כי זה נקמת העונש הגדול שיחיו ויראו ברעתם וכן שאל מהם רבינו מ״ה הרגני נא הרוג ואל אראה ברעתי: ולהדיב את נפשך. הפוך מן דאבון נפש וכן תרגומו ולאפחא נפשך וכן תרגם ומדיבות נפש ומפחן נפש: וכל מרבית ביתך. כענין אשר ספחתי ורביתי תרגימינהו בלמו: ימותו אנשים. בחורים ובת״י עולימין וכן בא באנשים באנשים זקנים כל אחד יתפרש לפי מקומו: (לד) וזה לך האות. כשתראה שני בניך ימותו ביום אחד יתברר לך כי העתיד אשר דברתי על בניך יתקיים: (לה) והקימותי לי כהן נאמן. אמרו כי זה היה צדוק כי לא חלה על זרע עלי הקללה עד שנעשה צדוק כהן גדול וזה היה כשהיה בורח דוד מפני אבשלום שנסתלק אביתר והיה צדוק כהן גדול שנאמר ויעל אביתר ואחר כן אמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ואותו היום נתמנה כהן גדול אבל לא היה כהן גדול עד שנמשח שלמה והוא גם כן נמשח לכהן גדול וקודם היום ההוא לא היה מסולק זרע עלי מכהונה גדולה שהרי היה אחיה בן אחיטוב משמש אפוד במלחמת שאול ואחימלך היה כהן גדול בנוב ואביתר בנו היה כהן גדול עד שהוקם צדוק: כאשר בלבבי ובנפשי יעשה. פי׳ שיעשה כל אשר ברצוני וכת״י די כמימרי וכרעותי יעביד: בית נאמן. פי׳ קיים כמו במקום נאמן כי זרע צדוק היו כהנים גדולים וכן האמרים מיוחסים בדברי הימים עד עזרא: והתהלך לפני משיחי. הוא ובנו ואמר לפני משיחי כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו הדרך הטובה ולא היה המלך בא לפני הכהן הגדול אלא בשאלת באורים ותומים כמ״ש ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים אבל בכל עת אחר שירצה המלך לראות הכהן הגדול ולדבר עמו הכהן היה בא לפניו וכן אמר וזכריה הנביא ישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם ופי׳ והיה כהן על כסאו כמו לפני כסאו כמו עומדים עליו נצבים עליו שהוא כמו לפניו וי״ת וישמש קדם משיחי ונראה כי דעתו כמו שפירשנו: (לו) להשתחוות לו. כתרגומו לאשתפלא ליה כלומר ישפיל עצמו לפניו ויבקש ממנו על מחיתו: לאגורת כסף. בעבור אגורת כסף והאלף נוספת והוא מן עשרים גרה ותרגומו למעה דכסף כתרגום עשרים גרה עשרים מעין וי״מ אותו מתרגום עבר אגרא: וככר לחם. כתרגומו פיתא דלחמא כלומר חתיכת לחם: ספחני נא. חברני נא כמו ונספחו על בית יעקב מהספחה בנחלת ה׳ ענין החבור והדבוק: אל אחת הכהונות. אל אחת ממשמרות הכהנים וכת״י מניני כען לחדא ממטרת כהניא: (א) משרת את ה׳. כבר פירשנוהו: יקר. שלא היו נביאים בישראל הנה אין חזון נפרץ שלא היה החזון נפרץ אלא נעדר וסתום ותרגומו הוה כמי ביומיא האינון לית נבואה גליא

רלבג

לולי זה החטא ולזאת הסבה לא ימותו בניך בעודם קטנים אבל ימותו בהיותם אנשים בדרך שיראו שפלותם וגלותם בעבודת הכהונה: (לה) כהן נאמן. הוא צדוק שהושם כהן תחת אביתר בימי שלמה: והתהלך לפני משיחי כל הימים. ר״ל לפני המלך אשר ימלוך בעמי: (לו) יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם. ר״ל שיבקש לו שישימהו במשמרות הכהונה בעבור דבר מועט שיגיע לו מהתועלת בשביל הכהונה ההיא והיא מעה כסף וככר לחם ויספיק לו גרותו שיחברו לאחת ממשמרות כהונה כדי שיגיע לו מתנה מעט לחם לאכול וזה העונש הראוי לבית עלי תחת לקחם אשר לא להם להשמין את עצמם ויסיר השי״ת מהם מה שראוי להיות להם בדרך שלא ישאר להם כי אם מעט יוכלו לחיות ממנו בדוחק: (א) והנה הנער שמואל היה משרת את ה׳ לפני עלי שהיה מיישר אותו על זה. והנה היה דבר ה׳ בימים ההם יקר ר״ל שהנבואה היתה מגעת בקושי עד שלא היתה אז נבואה נפתחת אבל היה ענין הנבואה סתום

פי׳ רבי ישעיה

לך מעם מזבחי. פירוש שישמשו כשאר הכהנים ויכלו עיניהם וידאבו נפשותם כשיראו הסררה שלהם לאחרים: ולאדיב. כמו ולדאיב: (לד) וזה לך האות אשר יבוא אל שני בניך. פי׳ מה שיגיע לשני בניך שימותו ביום אחד יהיה לך אות שיבוא אליך הרעה: (לו) לאגורת כסף. האל״ף יתירה והוא לשון גרה: ספחני נא אל אחת הכהונות. ערבני באחת משמרות כהונה וכן ת״י לחדא ממטרת כהניא: (א) אין חזון נפרץ. לא היה מרובה בישראל כמו ופרצת ויש

מצודת דוד

לא אכרית. אבל וכל מבני לעבוד מי מהם על המזבח אלא ישמשו במזבח ויראו ברעתם להיות להם כליון עינים ודאבון נפש (וטעם שאמר לעלי בלי נוכח ויחידי על הזרע ידבר היות כי זרע האדם יחשב כהוא עצמו): וכל מרבית. כל גדולי ביתך ימותו אנשים לא זקנים ולא קטנים כי אם בחורים שאבלותם מרובה: (לד) וזה לך האות שיתקיים כל דברי הנבואה: אשר יבוא. האות הוא הדבר אשר יבוא אל שני בניך שימותו ביום אחד ובזה תדע שיתקיים הכל: (לה) כהן נאמן. זה צדוק והוא יעשה כאשר בלבבו כתורה וכמצוה: בית נאמן. בית קבוע לו ולזרעו אחריו: והתהלך. יטייל לפני המלך לשמשו עמו ועצת שלום תהיה ביניהם: (לו) להשתחות לו. לכהן הגדול אשר יועמד מזרע צדוק: לאגורת כסף. בעבור אגורת כסף וככר לחם אשר יקבל ממנו במתנה: ואמר. הנותר בביתך יאמר לו בבקשה ממך אספני וחברני נא אל אחת ממשמרות הכהנים לאכול בזה פת לחם כי יהודה חסר לחם בזולת זה: ג (א) לפני עלי. ר״ל שהיה זריז בעבודת ה׳ לעשותה לפני עלי וקודם לו כי מתחלה הורהו עלי עבודת ה׳ ואח״ז נתחזק מאליו ולבסוף נתעלה יותר עד שזכה לנבואה: ודבר ה׳. דברי הנבואה היה נעלם ההם דבר יקר מאוד יותר מבמאמר הימים: אין חזון נפרץ. כאלו הנבואה

מצודת ציון

ולאדיב. הוא הפוך כמו ולדאיב והוא מענין צער ותוגה כמו ודאבון נפש (דברים כח): מרבית. ענין גדול כמו אשר ספחתי ורביתי (איכה ב): (לה) נאמן. מתקיים כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כב): והתהלך. ענין טיול כמו והתהלכתי בתוככם (ויקרא כו): (לו) לאגורת. האל״ף נוספת והוא כמו גרה שהיא מטבע של כסף והוא מעה: וככר. כן נקרא לחם עגול: ספחני. ענין הקבוץ והדבוק כמו ונספחו על בית יעקב (ישעיה יד): פת. הוא פרוסה כמו פתות אותה פתים (ויקרא ב): ג (א) יקר. חשוב כמו יקרה נפשי (לקמן כו): חזון. נבואה: נפרץ. מלשון פרצה כאלו

רדק

גליא : (ב) ויהי ביום ההוא . בלילה בכלל היום : במקומו . במקום שהכהנים ישנים לפנים מן הלוים : החלו כהות . להיות כהות כי הוא תואר . לא יוכל לראות . תוספת ביאור ופי' לא יוכל לראות היטב אבל רואה היה שהרי אמר החלו ולא אמר כהו וכן הוא אומר ביעקב אביו לא יוכל לראות ואח"כ אמר וירא ישראל את בני יוסף וטעם הספור הזה במקום הזה אם עינו על דרך פשוטו לא מצאתי לו טעם נכון ואם הוא דרך משל ור"ל עיני הלב כלומר רוח הקדש וטעמו שהיתה רוח הקדש הולכת ופוסקת ממנו שלא היתה רגילה אצלו כבתחלה מפני מעשה בניו לפיכך באה הנבואה הזאת אל שמואל ולא באה אליו . ובדרש אומר כהות ממש ואמר כל המעמיד בן רשע עיניו כהות מנא לן מיצחק וכן עלי ולדעת הדרש היה הספור הזה הנה לפי שעתיד לזכור הנבואה שבאה לשמואל על עון בניו : (ג) ונר אלהים טרם יכבה . אמר על נרות המנורה אמר היה זה קודם עלות השחר כי הנרות היו דולקים מערב עד בוקר אע"פ שפעמים היו כבות מקצתן בליל' ושמן היו נותנים בהן במדה שהיו דולקים מערב עד בקר וברוב פעמים היו דולקים עד הבקר ונר מערבי בכל זמן היו מוצאים אותו דולק ואמר כי באה נבואה זאת לשמואל קודם שכבו הנרות בעוד לילה כמו זמן קריאת הגבר שהרי אומר אחר כן וישכב שמואל עד הבקר ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר ואמרו וזרח השמש ובא השמש עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק אחד הוא מזריחו שמשו של צדיק אחר עד שלא ישקיע שמשו של משה מזריח שמשו של יהושע עד שלא תשקע שמשו של עלי הזריח שמשו של שמואל וזהו שאמר ונר אלהים טרם יכבה : ושמואל שוכב בהיכל ה' . בהיכל ה' דבק עם ונר אלהים טרם יכבה כי הנר היה בהיכל ה' ושמואל היה שוכב במקומו כי שמואל לא היה שוכב בהיכל ה' אלא בעזרת הלוים לפיכך האתנחתא בשוכב לפי שאינו דבק עם בהיכל ה' וכן פירשו רז"ל כי לא יתכן להבין הפסוק כמשמעו שהרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכל שכן שכיבה וכל שכן בהיכל וכת"י ובוצין בית מקדשא דה' עד לא טפא ושמואל שכיב בעזרת לואי וקלא אישתמע מהיכלא דה' דתמן ארונא דה' . ובדרש ירעם אל בקולו נפלאות תמן תנינן נעלה הכהן מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ קפץ הדבר על עלי הדבר על שמואל מבחוץ : אשר שם ארון אלהים . בלא ה"א הידיעה והמסרה לית כוותיה : (ז) טרם ידע את ה' . פי' טרם שידע את ה' היה זה שקרא אליו ולא הבין כי עדיין לא ידע את ה' ולא נגלה אליו דבר ה' בנבואה לפיכך לא היה מבין כי ה' קורא על כן אדם לפיכך קם שלש פעמים אל עלי בטרם ידע : וטרם יגלה . הוא כפול דבר או פי' טרם ידע כי עדיין לא ידע בחכמת האלהית אע"פ שלמד בשאר החכמות כי אילו למד בזאת החכמה היה מבין ומבחין בקול הנבואה ונראה שכן דעת יונתן שתרגם עד דלא אליף למידע דחלתא דה' : (ח) ויבן עלי . כי בשתי הפעמים חשב

תרגום

ב והוה ביומא האינון ועלי שכיב באתריה ועינוהי שריאו למכהי לא יכיל למחזי : ג ובוצין בית מקדשא דיי עד לא טפא ושמואל שכיב בעזרת לואי וקלא אשתמע מהיכלא דיי דתמן ארונא דיי : ד וקרא יי לשמואל ואמר הא אנא : ה ורהט לות עלי ואמר הא אנא ארי קריתא לי ואמר לא קריתי תוב שכיב ואזל ושכיב : ו ואוסיף יי למקרי עוד שמואל וקם שמואל ואזל לות עלי ואמר הא אנא ארי קריתא לי ואמר לא קריתי ברי תוב שכיב : ז ושמואל עד לא אלף למידע אולפן מן קדם יי ועד דלא אתגלי ליה פתגם נבואה דיי : ח ואוסיף יי למקרי שמואל בתליתאה וקם ואזל לות עלי ואמר הא אנא ארי קריתא לי וסבר עלי ארי מן קדם יי מתקרי לרביא : ט ואמר עלי לשמואל איזיל שכוב ויהי אם יקרי לך ותימר מליל יי ארי שמע עבדך ואזל שמואל ושכיב באתריה : י ואתגלי יי ואתעתד וקרא כזמן בזמן שמואל ואמר

שמואל א ג

ב ויהי ביום ההוא ועלי שכב במקמו ועינו (ועיניו ק') החלו כהות לא יוכל לראות : ג ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שכב בהיכל יהוה אשר־שם ארון אלהים : ד ויקרא יהוה אל־שמואל ויאמר הנני : ה וירץ אל־עלי ויאמר הנני כי־קראת לי ויאמר לא־קראתי שוב שכב וילך וישכב : ו ויסף יהוה קרא עוד שמואל ויקם שמואל וילך אל־עלי ויאמר הנני כי קראת לי ויאמר לא־קראתי בני שוב שכב : ז ושמואל טרם ידע את־יהוה וטרם יגלה אליו דבר־יהוה : ח ויסף יהוה קרא־שמואל בשלישית ויקם וילך אל־עלי ויאמר הנני כי קראת לי ויבן עלי כי יהוה קרא לנער : ט ויאמר עלי לשמואל לך שכב והיה אם־יקרא אליך ואמרת דבר יהוה כי שמע עבדך וילך שמואל וישכב במקומו : י ויבא יהוה ויתיצב ויקרא כפעם־בפעם שמואל ׀ שמואל

ר' · ועיניו ק' · ג' · ל' · ג'. ד' · ג' · ד' · ס' · ל'. ל' · ד' שמות מוכסנים

וסי' לא תתן אבלך . ובמרבית ביתך : עינו ח' חס' יו"ד בתרא וסי' ועינו החלו כהות . ולא כדד ממנו ויאמר ח' הוא הטוב . ויברח אבשלום . ועברה העברה לעבור . יקח יעל . ועיניו את עינו תראינה . יראו עינו כידו . קוץ בעינו : קרא ד' בקריאה וסימ' שמואל . וחברו . חדש ושבת קרא תולדות אהרן ונר אלהים.

קדושין פג עת עקרים מג ט: כ"ס ס' קורא . עקרים מג יא: וכיס לא יקרא . שבת קיג : ויבא ס' . שבת קיג סוטה יא :

רשי

(בראשית כח) : (ג) ושמואל שוכב במקומו . בעזרת הלוים השומרים בית המקדש וכן תרגם יונתן ושמואל שכיב בעזרת לואי : בהיכל ה' אשר שם ארון האלהים : (ד) ויקרא ה' . וקול יצא מהיכל ה' מבית קדשי הקדשים שקרא שמואל סוף המקרא העליון מחובר לראש המקרא התחתון וזהו שאמר הכתוב ירעם אל בקולו נפלאות (איוב לז) עלי היה כהן ושומר מבפנים ושמואל היה לוי ושוכב מבחוץ וקפץ הקול דרך עלי לשמואל במסכת תמיד : (ז) טרם ידע את ה' . עדיין לא היה מכיר עדין קול נבואה כל טרם שבמקרא לשון עדיין לא כתרגומו עד לא ואינו לשון לפני וזה יוכיח ועוד כי טרם תיראון (שמות ט) מפורש ממנו וכן כל שיח השדה טרם יהיה בארץ

רלבג

שלא ימלא אז מי שיתנבא : (ב) ויהי ביום ההוא . שבא איש האלהים לעלי להגיד לו הדברים הקודמים בימי עלי היה שוכב במקומו מרוב הזקנה והחלו עיניו להיות כהות באופן שלא יוכל לראות : (ג) והנה טרם שכבה נר אלהים והוא אצל עליית השחר היה שמואל שוכב אצל היכל ה' אשר שם ארון האלהים בלשכה אחת היתה שם ונפת הזמן המוכן בהגעת החלומות הצודקים החלה להגיע אליו הנבואה עד שקרא אליו ה' במראה הנבואה ואמר הנני ורץ לעלי כי נדמה לו שעלי היה קורא אותו וכן נדמה לו זה עד שלשה פעמים שהרגיש עלי כי ה' קורא לנער ולזהו שאם יקראהו עוד ישוב לו דבר ה' כי שומע עבדך וידמה שלא שמע שמואל על זה כי ה' קורא לו להיות דבר ה' והיה הנבואה יקר בימים ההם עם חשבו היותו בלתי ראוי לנבואה : (י) והנה הודיעהו הש"י בדרך הנבואה הרע שעתיד לבא על ישראל עם מלחמת פלשתים שמתו בה רבים מישראל ונלקח ארון האלהים ומתו חפני ופינחס והרע שעתיד לבא לעלי

פי' רבי' ישעיה

ויש לומר לא היה שמבור עליו כמו ושורך נדר : (ב) החלו כהות . החלו להיות כהות : (ג) ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים . שמואל שוכב

מצודת ציון

(ב) החלו . התחילו : כהות . חשוכות כמו והנה כהה (ויקרא יג) : (ד) הנני . הנה אני : (ז) טרם . עדיין לא כמו הטרם תדע (שמות י) : (ח) ויבן . מלשון בינה : (י) כפעם בפעם . ר"ל

מצודת דוד

הנבואה גדורה לבל תבא ולא נפרץ נדרה : (ב) ביום ההוא . ביום בא איש האלהים אל עלי : במקומו . במקום שהכהנים שוכבים לפנים מן הלוים : החלו כהות . התחילו להיות כהות וחשוכות : לא יוכל לראות . כאשר מקודם ונפל הדבר לתוספת ביאור : (ג) טרם יכבה . עדיין לא כבה אף נר אחד מנרות המנורה : ושמואל שוכב . במקום אשר הלוים שוכבים : בהיכל ה' . זה קה"ק כאשר מפרש אשר שם ארון אלהים ומוסב הוא למקרא שלאחריו לומר שקול הקריאה היה בהיכל ה' וכו' : (ה) כי קראת לי . כי חשב שעלי קראו . (ז) טרם ידע . עדיין לא ידע חכמת אלהות בהיותו עודו נער כ"א ידע היה א"כ מכיר קול נבואה : וטרם יגלה . עד הנה עדיין לא נגלה אליו ה' לדבר בו : (ח) בשלישית . בפעם שלישית : (ט) אם

רשי

ארץ (בראשית ב): (י) ויאמר שמואל דבר. ולא הזכיר שם מקום כמו שאיוהו עלי אמר שמא קול אחר הוא: (יא) עשה דבר. היא לקיחת הארון ביד פלשתים: תצלינה. לשון צללים טנטינ"ר בלעז: (יב) החל וכלה. אותו היום תתחיל גזירתי על בית עלי מיתתו חפני ופנחס ומכאן ואילך אכלה. גזירתי ואשלימה עליהם מדור אל דור להמיתם אנשים בני שמונה עשרי שנה: החל וכלה. אקומיינצי"ר אשפלייאמני"ר בלעז: (יג) כי מקללים להם בניו. מקללים לי היה לו לומר אלא שכנה הכתוב מקללים מקילים וכן כל קללה לשון קלות ובזיון הוא: ולא כהה. לא הכהה פניהם להכנירם מגדולתן: (יח) הם יעשה

מקרא

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל הִנֵּה אָנֹכִי עֹשֶׂה דָבָר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעוֹ תְּצִלֶּינָה שְׁתֵּי אָזְנָיו׃ יב בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל־עֵלִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּיתוֹ הָחֵל וְכַלֵּה׃ יג וְהִגַּדְתִּי לוֹ כִּי־שֹׁפֵט אֲנִי אֶת־בֵּיתוֹ עַד־עוֹלָם בַּעֲוֺן אֲשֶׁר־יָדַע כִּי־מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה בָּם׃ יד וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם־יִתְכַּפֵּר עֲוֺן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד־עוֹלָם׃ טו וַיִּשְׁכַּב שְׁמוּאֵל עַד־הַבֹּקֶר וַיִּפְתַּח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וּשְׁמוּאֵל יָרֵא מֵהַגִּיד אֶת־הַמַּרְאָה אֶל־עֵלִי׃ טז וַיִּקְרָא עֵלִי אֶת־שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל בְּנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ יז וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אַל־נָא תְכַחֵד מִמֶּנִּי

ופסקים כ"מ משה בה"א הי' פספק בינו לבין שכינה ולשון הזוכר קדמא והכרה שני' ועיין שם וסנ"ג — ד' ג' קמץ וחד פתח — ל' — ס' — ל'. ד' — כ"ו

תרגום

שמואל מליל ארי שמע עבדך: יא ואמר יי לשמואל הא אנא עביד פתגמא בישראל דכל דישמעיניה יצלן תרתין אודנוהי: יב ביומא ההוא אקים על עלי ית כל די מללית על ביתיה אגמר ואישיצי: יג ותויתי ליה ארי מתפרע אנא מן אנש ביתיה עד עלמא בחובין דידע ארי מרגזין להון בנוהי ולא כהה בהון: יד ובכן קיימית לבית עלי אם ישתבקון חובי בית עלי בנכסת קודשין ובקרבנין עד עלמא: טו ושכב שמואל עד צפרא ופתח ית דשי בית מקדשא דיי ושמואל דחיל מלחואה ית חיזו נבואתא לעלי: טז וקרא עלי ית שמואל ואמר שמואל ברי ואמר הא אנא: יז ואמר מה פתגמא דמליל עמך לא כען תכסי מני

רדק

השב עלי כי נדמה לו לשמואל כי אדם קורא אותו ומתוך שנתו היה נדמה לו זה ולא היה קורא לו אדם אבל כאשר ראה כי שלש פעמים זו אחר זו שמע הקול אחרי שניער משנתו ידע כי לא היה טועה שמואל ובאמת היה שומע הקול ולא היה קול אדם כי לא היה שם אדם אחר שהיה קורא אותו לפיכך הבין עלי כי קול מלאך ה' היה והחכם ראב"ע פי' כי לפי ששמואל לבדו היה שומע הקול ועלי לא היה שומע אותו ידע עלי והבין כי קול הנבואה היה שהקב"ה משמיע אותו למי שירצה וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכן אחז"ל מדבר אליו קול לו קול אליו משה שומע ואין ישראל שומעין: (י) ויבא ה' ויתיצב. נראה בפעם הזאת נראית תמונה לנגד עיניו במראה הנבואה לפיכך אמר ויתיצב כמו ויתיצב מלאך ה' בדרך: דבר כי שומע עבדך. ולא אמר ה' כמו שאמר לו עלי כי היה ירא עדיין מהזכיר השם במראה הנבואה ויש בו דרש כי חשש עדיין שמא קול שד הוא וזה רחוק: (יא) עושה דבר. זהו גלות הארון: תצלינה. מבנין הפעיל שרשו צלל והוא ענין הרגשה כמו לקול צללו שפתי: ביום ההוא. ביום שיהיה זה הדבר הקשה אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו ביום ההוא אקים אל עלי מה שדברתי אל ביתו על ידי איש האלהים כמו שכתוב למעלה כי ביום ההוא תהיה תחלת הפורעניות הבאה על בית עלי שימותו בניו וכן אכלה הרעה על בית עלי עד עולם: אל ביתו. כמו על ביתו וכן אל ההרים לא אכל: (יג) כי שופט אני. לא יכלה משפטי בזרעו עד זמן קצוב אלא עד עולם אשפטם שיתבזו ויתקצרו ימיהם: בעון אשר ידע. בעון סמוך למעלה אשר כאלו אמר בעון הדבר אשר ידע ובטוח ילקה זרעו עד עולם שכתוב ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ואעפ"י שהיו בבנים זכאים האל יתברך שמו קורא הדורות מראש ויודע מה שעתיד להיות ידע כי לא יהיה בבניו עד עולם שיהיה זכאי כל כך שלא יזכר לו עון אבותיו זה: כי מקללים להם בניו. תקון סופרים כי לא רוצה לומר לאל יתברך אלא שכנה הכתוב וזה אחד משמנה עשר פסוקים שהם תקון סופרים והקללה הזאת הוא ענין בזיון כמו שאמר עליהם ובוזי יקלו ות"י ארי מרגזין להון בנוהי: לא כהה בם. לא גערם ולא מנעם אע"פ שאמר אל בני כי לא טובה השמועה זו היה לעת זקנתו שלא היו יראים ממנו ומתחלת עשותם הרעה היה לו למנעם ולהריב עמהם בחזקה ולא עשה כן: (יד) בזבח ובמנחה. לפי שהיו הם כהנים ומקריבים זבח ומנחה אמר כן כלו' לא תועיל להם כהונתם לפני או מפני שמעלו בזבח ובמנחה אע"פ שיתעסקו בזבח ובמנחה לכפר עונם לא יכפר להם לעולם ורבותי' ז"ל דרשו בזבח ובמנחה הוא דלא יתכפר אבל יתכפר בתלמוד תורה ובגמילות חסדים ומהם אמרו אבל מתכפר בתפלה: (טו) ויפתח. כלומר קם בבקר ופתח דלתות בית ה' כמנהגו ולא הלך אל

רלבג

לטב עיר הכהנים כי מתו בה בית עלי מלבד אביתר על יד שאול ודמה שלזה אמר החל וכלה כי התחלת הפורעניות היה במלחמה שמת בה חפני ופנחס וכלוי הפורעניות היה בענין נב עיר הכהנים: (יא) ואמר כי כל שומעו תצלינה שתי אזניו להפלגת קושי הענין הזה יהיה הקול ההוא מרעיד האזנים וכאילו מחוזק הקורא מהקול ההוא תתחדש הצלילה והדברים באמת: (יג) מקללים להם בניו ולא כהה בם. הרצון בזה שהוא ידע שישראל היו מקללים בניו בסבת הנזק שהיו עושקים אותם בית עלי ממה שהיו חומסים מהם מן הזבחים ובעבור המעלה שהיתה נעשית מהקרבת הקרבנות אשר הובאו להם עד שכבר ישכבון וקרבנות הנשים הצובאות פתח אהל מועד לא קרבו עדיין והנה לא הוכיחם עלי על זה באופן שימנעו מעשות כן אבל אמר להם אל בני כי לא טובה השמועה וגו'. ולא דקדק אחר זה שיוסרו מאלו החטאים: (יד) ולכן נשבע השם לבית עלי שלא יתכפר להם עונם בהבאות קרבנות כאלו תאמר זבח ומנחה כי כלם באים לכפרה ולזה היתה סמוכה על ראש השלמים להעיר שגם הם באים לכפרה ומזה המקום דקדקו רבותינו ז"ל שהכפרה לא תשלם לבית עלי בזבח ומנחה ואולם תשלם במה שהוא יותר טוב מהם והוא העסק בתורה

מקרא. בשרם ידע הנער: אנכי עשה ד' בליש' וסי' הנה אנכי עשה דבר בישראל. והותה לי ב' תולדות אהרן אם יתכפר. ר"ה יח יבמות קה (ר"ה ח סנהדרין יח):

פי' רבי ישעיה

שוכב. והוא מקרא מסורס והיה שוכב בעזרה עם הלוים: (יא) תצלינה שתי. לשון צללי שמע. טנינ"ר בלע"ז. והוא שביית הארון והריגת בניו: (יב) החל וכלה. אותו היום אתחיל ואחר כך אכלה בכל דור: (יג) מקללים להם. כינה הכתוב ונפל ממנו הדגש להקל: ולא כהה בם. לא מיחה ואין לו דומה: (טו) ושמואל ירא. ולא שלחו הבורא להגיד לו שאילו כן לא היה ירא ממנו:

מצודת דוד

וקרא. אם יוסיף לקרא עוד: (י) דבר. ולא אמר דבר ה' כאשר הורהו עלי כי חשב פן עכ"ז לא ה' דבר בו: (יא) תצלינה שתי אזניו. ירעדו אזניו מגודל החרדה והכונה הוא על לקיחת הארון: (יב) אקים. אתחיל לקיים דברי איש האלהים אשר דבר בשם ה': החל וכלה. אז בעת לקיחת הארון יתחיל הפורעניות כי ימותו שני בניו במלחמה ההיא וכן אכלה לקיים כל דברי הנבואה: (יג) והגדתי לו. רצה לומר הלא מאז הגדתי לו על ידי איש האלהים שאשפוט את ביתו: בעון. בעבור העון אשר יודע הוא מה שבניו מקילים ובוזים כבודי ולא מיחה בהם כראוי ומלת להם הוא תקון סופרים והרי הוא כאלו נאמר לי או ר"ל שאת עצמם מקללים ברוע מעשיהם כי עמם יענשו והקללה תבא עליהם: ולא כהה בם. ר"ל אף בשמוע דברי איש האלהים עכ"ז לא חש ולא גער בבניו להכהות מראות פניהם לביישם ברבים: (יד) בזבח ובמנחה. כי אין קטיגור נעשה סניגור על כי חטאם היה בדבר הקרבנות אולם בתשובה יכופר עון: עד עולם. כשם שהם שמור להם עד עולם לזרעם אחריהם לקיים בהם ככל דברי הנבואה: (טו) ויפתח. פתח הדלתות כמנהגו ולא הלך להגיד הנבואה לעלי כי פחד ממנו לבשרו בשורה קשה: (יז) מה הדבר. ר"ל אין ספק שה' קראך עוד לזאת אשאלך מה דבר בך ואל תמנע מלהגיד לי: כה יעשה לך אלהים. גום ולא אמר וכדומה לזה

מצודת ציון

ר"ל כמו בפעמים הקודמים: שמואל שמואל. הכפל בא לזרז את הנקרא: (יא) תצלינה. ענין תנועה ורעדה כמו לקול צללו שפתי (חבקוק ג): (יג) מקללים. ענין בזיון כמו קללה נמרצת (מ"א ב) או הוא מלשון קללה ממש: כהה. ענין תוכן: (טו) המראה. מראה הנבואה: (יז) תכחד. ענין מניעה

רד"ק

אל עלי במקומו לספר לו המראה כי ירא מהגידה לו: (יז) כה יעשה לך אלהים. כה כו' מנהג הלשון לאמר דבר זה בשבועה וכן כה יעשה לי אלהים ובדרש כה יעשה לך אלהים כשם שאין בני יורשים את מקומי כך אין בניך יורשין את מקומך: (יח) ולא כחד ממנו. ובדרש אפים כן באה לו קללתו מכאן אמרו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה: ה' הוא. בדרש אמר ליה אדון הוא מה הוא הטוב בעיניו יעשה: (יט) ולא הפיל מכל דבריו ארצה. כל מה שהיה אומר היה בא והקב"ה מקיים על ידו אפי' הדברים שהיה אומר שלא נבוה נבוא' ובזה הדבר ידעו כל ישראל כי נאמן שמואל לנביא ה' ותרגומו ולא בטיל מכל פתגמוהי לארעא: (כא) להראה. בחולם. וכן להראה אל מנוה כמו שבא בשלמים שנתן תנתן: כי נגלה. טעם מלת כי לפי שאמר ויוסף אמר כי המראה הראשונה באה לשמואל היתה בשילה בבית ה' וכן עתה הוסיף להראות לו בשילה והמראה הזאת היתה לו לצאת בני ישראל לצאת לקראת פלשתים למלחמה והוא שאמר כדבר ה' וכן אמר ויהי דבר שמואל לכל ישראל: (א) ויצא ישראל. כלומר צוה אותם לצאת כדבר השם ויצאו וצוה אותם לצאת להנגף לפני פלשתים לפי שהיו עושים ומזידים את המשפט הזה וכן במלחמת הגבעה צוה אותם לעלות ויגפו: על האבן העזר. כמו הארון ברית והכותב אמר זה כי כשהיתה זאת המלחמה אבן עזר לא היתה ועדיין לא נקראה אבן עזר כי על המלחמה האחרת שעשה שמואל עם פלשתים בין המצפה ובין השן שקרא אותה שמואל אבן העזר שעזרם האל יתברך באותה מלחמה אבל מה שנכתב הנה אבן העזר דברי הסופר הם וכן וירדף עד דן: (ב) ותטש המלחמה. כענין ויטש על סמוכה ענין התפשטו' הדבר

פי' רבי ישעיה

כה יעשה אלהים וכה יוסיף. כך דרך לשון זה במקרא לגנאי ואינו מפרש מה: (כא) ויוסף ה' להראה בשילה. לשמואל כי נגלה ה' אל שמואל בדבר וצוהו שיצוה את ישראל לצאת במלחמה. והו מה שאמר ויהי דבר שמואל שצוה אותם מגד שהורה לצאת במלחמה: (א) על האבן העזר. הסופר יתירה ונקרא

פירוש (כא) והנה זכר שכבר הוסיף ה' להראה בשלה לשמואל והיה דבר שמואל לכל ישראל וזה הלשון היה מנהיג אותם גם בחיי עלי כי כבר נתפרסם לכם שהוא היה נביא אמת: (א) אחר זה ספר שכבר יצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה מעצמם ולא שאלו באלהים עם היות אלהים אורים ותומים ונביא איך יתנהגו בענין המלחמה הזאת ובסוף הענין מתו רבים מישראל וארון האלהים נלקח וזה נתקיים מה שאמר לו שמואל: אלה

(ב) ותטש המלחמה. הרצון בו שפשטה המלחמה:

מצודת דוד

מטעם והמלחמה כמו לא נכחד מאדוני (בראשית מז): (כ) נאמן. מתקיים כמו בית נאמן (שמואל ב): ד (ב) ויערכו. ענין סדור כמו ושבע עליה כשלמה (ויקרא ו) ור"ל סדרו אנשי חיל לעמוד אל המלחמה: ותטש. ענין פזור והתפשטות כמו ויטוש אל המחנה (במדבר יא): וינגף. ענין המכה כמו כן תגוף באבן רגלך (תהלים צא): במערכה. שם מקום המלחמה כשמדים

תרגום

כִּדֵין יַעֲבֵיד לָךְ יְיָ וּכְדֵין יוֹסִיף אִם תְּכַסֵי מִנִי פִּתְגָם מִכָּל פִּתְגָמָא דְמַלֵיל עִמָךְ׃ יח וְחַוִי לֵיהּ שְׁמוּאֵל יָת כָּל פִּתְגָמַיָא וְלָא כַסִי מִנֵיהּ וַאֲמַר יְיָ הוּא דְתַקִין בְּעֵינוֹהִי יַעֲבֵיד׃ יט וּרְבָא שְׁמוּאֵל וּמֵימְרָא דַייָ הֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ וְלָא בַטֵיל מִכָּל פִּתְגָמוֹהִי אַרְעָא׃ כ וִידַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע אֲרֵי מְהֵימָן שְׁמוּאֵל בְּפִתְגָמֵי נְבוּאֲתָא דַייָ׃ כא וְאוֹסִיף יְיָ לְאִתְגְלָאָה בְשִׁילֹה אֲרֵי אִתְגְלֵי יְיָ לִשְׁמוּאֵל בְּשִׁילוֹ בְּפִתְגָמָא דַייָ׃ א וַהֲוָה פִּתְגָם שְׁמוּאֵל מִדְעָא לְכָל יִשְׂרָאֵל וּנְפַק יִשְׂרָאֵל לְקַדְמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי לְאַנָחָא קְרָבָא וּשְׁרוֹ עַל אֶבֶן סַעֲדָא וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בַּאֲפֵק׃ ב וְסַדָרוּ קְרָבָא פְלִשְׁתָּאֵי לְקַדְמוּת יִשְׂרָאֵל וְאִתְרְטִישׁוּ עָבְדֵי קְרָבָא וְאִתַּבָרוּ יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹ בְסִדְרָא בְּחַקְלָא כְּאַרְבְּעָא אַלְפִין

שמואל א ג–ד

כֹּה יַעֲשֶׂה־לְּךָ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר מִכָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ׃ יח וַיַּגֶּד־לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים וְלֹא כִחֵד מִמֶּנּוּ וַיֹּאמַר יְהוָה הוּא הַטּוֹב בְּעֵנָיו יַעֲשֶׂה׃

יט וַיִּגְדַּל שְׁמוּאֵל וַיהוָה הָיָה עִמּוֹ וְלֹא־הִפִּיל מִכָּל־דְּבָרָיו אָרְצָה׃ כ וַיֵּדַע כָּל־יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַיהוָה׃

כא וַיֹּסֶף יְהוָה לְהֵרָאֹה בְשִׁלֹה כִּי־נִגְלָה יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל בְּשִׁלוֹ בִּדְבַר יְהוָה׃

ד א וַיְהִי דְבַר־שְׁמוּאֵל לְכָל־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים לַמִּלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל־הָאֶבֶן הָעֵזֶר וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בַאֲפֵק׃ ב וַיַּעַרְכוּ פְלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׁ הַמִּלְחָמָה וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּכּוּ בַמַּעֲרָכָה בַּשָּׂדֶה

כ"ז וכל הספרי' דכו' במ"א · י"ג מס' סתום · בעיניו ק' · כ' ממשה · ה' כ"ג · ס'

במסוק. אנכי ה' עשה: אקים ו' וסי' אקים את יצחק. נביא אקים. אקים אל עלי. ואת דוד מלכם. תולדות אהרן כה יעבם. מסם יא: ויגד לו שמואל. מסם יא: וידע כל ישראל. פקרים מג ה (מגתם מן):

רש"י

יעשה לך. כאותה קללה עצמה שלא יהיה לך בנים הגונים וכן עלתה בו ובמעים אהגיד לו: (יח) ולא כחד. מכאן אמרו קללת חכם אפי' על תנאי היא באה: ה' הוא. אדון הוא והכל שלו: (כא) כי נגלה ה' אל שמואל. לפי שאמר למעלה ודבר ה' היה יקר בימים הפה אמר כאן כי מעתה נבטל שמואל נגלה וזנה והתחיל להגלות: (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל. נהיה הדבר שנאמר לשמואל ובא לכל ישראל והאיך היה הפורענות ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה: האבן העזר. עדיין לא היה כן שמה כי בימי שמואל נקראת כן והכן קרא על שם סופה: (ב) ותטש המלחמה. ותתפשט המלחמה כמו והנה נטושים על פני הארץ (שמואל א ל) וכן ויטשו בלחי (שופטים טו) בכל

רלב"ג

בתורה ובגמילות חסדים ומזה המקום יותר הספק איך עשה השי"ת האנשים שלא חטאו מפני חטא אבותיהם וזה כי זה הספק לא היה אלא לפי שלא ידע את ה' מהכהנים שהוא אוחז את חטא אבותם אחרים מי שהתפסק מהם בידיעת השי"ת יגלה מזה העונש אלא שכבר ימשך לו עונש מה במקרה בעבור חטא אבותיו והוא שלא תהיה לו שררה בענין הכהונה מפני היותה שרה מכל משפחתו בחטא האבות: (יז) כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף. הוא לשון קללה והרצון בו כה יעשה לך אלהים רעה כי לא היה יודע עלי שיהיה ענין הנבואה הזאת דבר קללה ורוצה על אמתת זה הפירוש מה שאמר בן הדד כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף. ואולם רצה עלי זו מה שקללת חכם אפילו על תנאי היא באה עד שלקה: (כ) כי נאמן שמואל לנביא לה'. למדנו מזה שמי שלא יפיל מכל דבריו ארצה לא יצטרך לבחינות אחר אלו מופת אחר שהוא נביא לפי שזה דבר מיוחד בנבואה ולא ידקדק כאשר הסודעות כמו החלום והקסם והכוכבים שהם כי אם לא יאמרו אמת לפעמים הנה יכזבו פעמים רבות ואין הענין כן בנבואה כי כל דברים אמת. וכבר יתבאר באורך ובאיזה ענין יצדק זה בנבואה ובאיזה מהם לא יצדק כי ידמה שהם שתגיד הנבואה בקצת המופתים והרעות ההולכות יקרה שלא יתקיים כשנמתקו הבתים שבא להם הייעוד מהסבה אשר בא להם בעבור הייעוד הטוב או מהרע אשר בא להם בעבור הייעוד

ולא הפיל וכו'. ר"ל אפילו דבריו שאמר בעצמו לא בנבואה לא בטל אותם הקב"ה מלהיות נופלים בארץ לבל יתקיימו (ואמר בבטל מהמורך דבר מה ולא יתקיים לנופל בארץ): (כ) כי נאמן שמואל. כי לפעמים אף אם באה הנבואה למי היה שוחק ונתקיים אבל שמואל היה מוחזק לנביא המתקיים: (כא) ויסף כו'. רלה לומר אם שלפני זה היה דבר ה' יקר אבל לאחריו הוסיף ה' להראה בשלה גם לשאר בני הנביאים: כי נגלה. והסבה היתה על שנגלה ה' אל שמואל ובעבורו גם לטולם ששם הנבואה והלא גם על יתר בני הנביאים: בדבר ה'. ר"ל לא היה מראה לשמואל כולה בדבריו וקולו אשר שמע: ד (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל. ר"ל שהיה ונתקיימה נבואת שמואל לכל ישראל והוא מה שנאמר לו הנה אנכי עושה דבר בישראל וכו' ואחר ומפרש איך נתקיימה ואמר ויצא ישראל וכו' ואולי לא מתנו פלשתים על ישראל ואין אצוותם בהתנהג בדורות: האבן העזר. הוא דברי הסופר כי שם האבן העזר לא נקראה עד אחר מלחמה אחרת אמרה שמואל וישראל נלחמו בו: (ב) ותטש המלחמה. אלפי המלחמה על פשטו

מצודת ציון

כזה מלת הרבה במקרא והיא כאומר רעה כזאת וכזאת יעשה לך אלהים ועוד כזאת יוסיף לך רעה אם תכחד ממני אפילו דבר אחד מכל דבר ה': (יח) ולא כחד. אפילו דבר אחד: ה' הוא. ר"ל הלא הוא ה' והכל שלו ויעשה הטוב בעיניו כי מי יוכל לומר לו מה תעשה: (יט) ויגדל. בחכמה ויראת ה':

רש"י

(ח) בכל מכה במדבר. על ים סוף ויונתן תרגם ולעמיה עבד פרישן במדברא. ונספרי שנינו שהפרשה הזו עירוב דברים מי שאמר זה לא אמר זה כמרין שבהם אמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה והרשעים אמרו אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה בכל מכות שהיו לו על המצרים בגילם אין לו עוד מכה מעתה:

רד"ק

וית ואתרעיא עבדי קרבא: (ג) ויושיעם. ת"י ובדיל יקר במיה נתפריק מיד בעלי דבבנא: (ד) את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרובים. טעם הספור הזה לומר כי הוא אדון החיילות להגביר אוהביו ולהחליש אויביו ויושב כרובים אמר להודיע כי הוא קרוב לבני אדם לכל אשר יקראוהו באמת לה ולולי העונות לכל זה היה נמצא וחטאות גרמו ומספר זה אמר ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים חפני ופנחס להודיע כי הם גרמו המכשלה וכדי שיבואו למלחמה היתה סבה מאת האלהים שאמרו זקני ישראל את הארון והם גרמו את המכשלה הם עונות ישראל הבאים למלחמה כי היו בהם עובדי ע"ז וארון זה הוא הארון שהיו מונחין שברי לוחות והוא היה יוצא עמהם למלחמה והוא שנאמר עליו וארון ברית ה' נוסע לפניהם. ומצאנו מחלוקת בדברי רז"ל בזה מהם אמרו כי לוחות ושברי לוחות מונחין בארון א' וספר תורה עמהם בארון ומ"ם ושמת אותו מצד ארון ברית ה' פירושו ושמתם אותו בארון מצד לוחות ברית השם ומהם אמר כי כמין גלוסקא עשו לארון מבחוץ ושם היה ספר תורה מונח וזהו שאמר מצד ארון ברית ה' ומהם אמרו כי בארון אחד לבדו היה ספר תורה מונח ומהם אמרו כי לשברי לוחות היה ארון לבדו והוא היה יוצא למלחמה והפסוקים מוכיחין כי הלוחות השלימות היו בזה הארון שהביאו במחנה שהרי אמר יושב הכרובים מראה כי הכרובים היו עליו ועוד כי זה הארון שילא למלחמה זה הוא הארון שהיה בבית השמש בשובו משדה פלשתים והוא שהיה בקרית יערים ובבית עובד אדום ובמיר דוד ומעיר דוד העלוהו והכניסוהו לבית קדש הקדשים: (ח) מיד האלהים האדירים האלה. תרגום יונתן מיד מימרא דה' דעובדוהי רברבין אילין איתן גבורתא דה' וגו' ואדוני אבי ז"ל פירש במדבר מן ומדברך נאוה וזה פירוש במצותו ובדברו הכה במצרים ומתה הוא בעצמו בא אוי להם ובדברי רז"ל פירושי דברים נאמרה הפרשה מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה ע"כ דברי

רלב"ג

(ח) אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר. ר"ל ובמדבר כי ענין קריעת ים סוף היה במדבר אשר בו מתו פרעה וחילו וכבר הכה קודם זה במצרים במינים רבים מהמכות: (ט) פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם. זה מורה כי לא היו פלשתים מושלים בישראל ולא ישראל בפלשתים ואפשר שמזמן קרוב יצאו בני ישראל מעבודתם או אפשר שיארך זמן עבודתם את הפלשתים עד מות עלי ויהיו אם כן מעט שמשון נכללות בשנות עלי ונמנו לשניהם כי רוב ישיבת שמשון היה בישיבת ערים פלשתים והנה היה שמשון

פי' רבי ישעיה

ונקרא על שם העתיד בימי שאול: (ג) נקחה אלינו. בא הלמ"ד במלה תמיד כמו הנון ונופלת ברוב המלות ותאמר ויקחו כמו ויסעו נהבלעת הלמ"ד והנון אף זה נבלע הלמ"ד והיה ראוי נלקחה כמו נסעה ונלכה שמשפטו ננסעה: (ח) המכים את מצרים בכל מכה במדבר. חסר וי"ו ופתרונו במדבר וזהו מדבר ים סוף:

בְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ: ג וַיָּבֹא הָעָם
אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
לָמָּה נְגָפָנוּ יְהוָה הַיּוֹם לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים
נִקְחָה אֵלֵינוּ מִשִּׁלֹה אֶת־אֲרוֹן בְּרִית
יְהוָה וְיָבֹא בְקִרְבֵּנוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִכַּף
אֹיְבֵינוּ: ד וַיִּשְׁלַח הָעָם שִׁלֹה וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה צְבָאוֹת
יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי עִם־
אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים חָפְנִי וּפִינְחָס:
ה וַיְהִי כְּבוֹא אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיָּרִעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה
גְדוֹלָה וַתֵּהֹם הָאָרֶץ: ו וַיִּשְׁמְעוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־קוֹל הַתְּרוּעָה וַיֹּאמְרוּ
מֶה קוֹל הַתְּרוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת
בְּמַחֲנֵה הָעִבְרִים וַיֵּדְעוּ כִּי אֲרוֹן יְהוָה
בָּא אֶל־הַמַּחֲנֶה: ז וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים
כִּי אָמְרוּ בָּא אֱלֹהִים אֶל־הַמַּחֲנֶה
וַיֹּאמְרוּ אוֹי לָנוּ כִּי לֹא הָיְתָה כָּזֹאת
אֶתְמוֹל שִׁלְשֹׁם: ח אוֹי לָנוּ מִי יַצִּילֵנוּ
מִיַּד הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה אֵלֶּה
הֵם הָאֱלֹהִים הַמַּכִּים אֶת־מִצְרַיִם
בְּכָל־מַכָּה בַּמִּדְבָּר: ט הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ
לַאֲנָשִׁים פְּלִשְׁתִּים פֶּן תַּעַבְדוּ
לָעִבְרִים כַּאֲשֶׁר עָבְדוּ לָכֶם וִהְיִתֶם
לַאֲנָשִׁים וְנִלְחַמְתֶּם: י וַיִּלָּחֲמוּ
פְלִשְׁתִּים וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ
לְאֹהָלָיו וַתְּהִי הַמַּכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד
וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רַגְלִי:

תרגום

גַבְרָא: ג וַאֲתָא עַמָא
לְמַשְׁרִיתָא וַאֲמַרוּ סָבֵי
יִשְׂרָאֵל לְמָה תְּבַרְנָא יְיָ
יוֹמָא דֵין קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי
נִסַב לָנָא מִשִּׁילֹה יָת אֲרוֹן
קְיָמָא דַייָ וְיֵיתֵי בֵּינָנָא
בְּדִיל יְקַר שְׁמֵיהּ נִתְפְּרִיק
מִיַד בַּעֲלֵי דְבָבָנָא: ד וּשְׁלַח
עַמָא לְשִׁילֹה וּנְטַלוּ מִתַּמָן
יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ צְבָאוֹת
דִשְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא עִיל מִן
כְּרוּבַיָא וְתַמָן תְּרֵין בְּנֵי
עֵלִי עִם אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ
חָפְנִי וּפִינְחָס: ה וַהֲוָה כַּד
אֲתָא אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ
לְמַשְׁרִיתָא וְיַבִּיבוּ כָל
יִשְׂרָאֵל יַבָּבָא רַבָּא
וְאִשְׁתַּגְשַׁת אַרְעָא: ו וּשְׁמַעוּ
פְלִשְׁתָּאֵי יָת קָל יַבָּבָא
וַאֲמַרוּ מָה קָל יַבָּבָא רַבָּא
הָדֵין בְּמַשְׁרִיתָא דִיהוּדָאֵי
וִידַעוּ אֲרֵי אֲרוֹנָא דַייָ אֲתָא
לְמַשְׁרִיתָא: ז וּדְחִילוּ
פְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי אֲמַרוּ אֲתָא
אֲרוֹנָא דַייָ לְמַשְׁרִיתָא
וַאֲמַרוּ וַי לָנָא אֲרֵי לָא הֲוָת
כְּהָדָא מֵאִתְמָלֵי
וּמִדְקַדְמוֹהִי: ח וַי לָנָא מַן
יְשֵׁיזְבִינָנָא מִיַד מֵימְרָא דַייָ
דְעוֹבָדוֹהִי רַבְרְבִין הָאִלֵין
אִלֵין אִינוּן גְבוּרָתָא דַייָ
דִמְחָא יָת מִצְרַיִם בְּכָל
מְחָא וּלְעַמֵיהּ עֲבַד פְּרִישָׁן
בְּמַדְבְּרָא: ט אִתְקְפוּ וַהֲווֹ
לְגִבְרִין פְּלִשְׁתָּאֵי דִלְמָא
תִשְׁתַּעְבְּדוּן לִיהוּדָאֵי כְּמָה
דְאִשְׁתַּעְבַּדוּ לְכוֹן וּתְהוֹן לְגִבְרִין גִבָּרִין וְתַגִיחוּן קְרָבָא: י וַאֲגִיחוּ קְרָבָא פְלִשְׁתָּאֵי וְאִתְבְּרוּ יִשְׂרָאֵל
וְאַפְּכוּ גְבַר לְקִרְווֹהִי וַהֲוַת מַחְתָא רַבְּתָא לַחֲדָא

מסורה

את סבת דו. והריסותיה אקים: כדבר ה' ד ה' בקריאה וסי' במסרת רבתא: ויבא י"א רפי בקריאת וסי' במסרה רבתאן יושיענו ג' ב' מלאים וא' חס' סי' נקחה אלינו. אל תחרש ממנו. זה ה' קוינו לו ויושיענו. קדמאה חס': ותהם ג' וחס' וסי' ותהם הארץ. ותהם הקריה. ותהם כל העיר עליהן: מה כ"ד פתחין וסי' נמסר בסדר כי תשא: אתמול ג' בקריאה וסי' גם אתמול גם שלשום דשמואל. כי לא היתה כזאת אתמול שלשם. כיום אתמול:

תולדות אהרן מי יצילנו. שקלים מם (סופם כב):
כל מכה. אשר כרתנים:

מצודת דוד

כדרך הנלחמים: (ג) אל המחנה. לאותן שלא הלכו במערכה: למה נגפנו. כי חשבו אשר המה ממוקים מעון: את ארון. כי אמרו כאשר ישגיח ה' בארון בריתו ישגיח גם בנו: (ד) יושב הכרובים. אשר שוכן על הכרובים אשר על הכפורת: ושם וכו'. ר"ל הם נשאו הארון: (ה) וירעו. לכבוד ביאת הארון: ותהום הארץ. הוא מל נחמה והפלגה ור"ל קול התרועה נשמע למרחוק: (ו) ויאמרו. אלו לאלו: וידעו. אחר החקירה נודע להם שבא הארון אליהם: (ז) לא היתה כזאת להביא הארון אל המלחמה: (ח) במדבר. על ים סוף שהוא במדבר: (ט) התחזקו. אמרו אלו לאלו אתם פלשתים התחזקו: והיו לאנשים. רלה לומר לגבורים ואמיצי הלב: והייתם. ר"ל אבל אם תהיו לאנשים אז תוכלו מכים להלחם בהם ונגלי

מצודת ציון

שעומדים בה כחורים: (ה) ותהום. מלשון המייה: (ו) העברים. בני ישראל נקראים עברים כי אברהם אביהם היה מעבר הנהר: (ז) שלשם. יום השלישי שלפני היום: (ח) האדירים האלה. בכל המקרא בזה אמר בלשון רבים לפי שאמר האלהים שכתוב בכל מקום מלשון רבים לזה אמר הכי בלשון רבים: (ט) לאנשים. ר"ל גבורים ואמיצי לב: (י) רגלי. הולכי רגל לא רוכבי סוסים: ומדיו
סיום

דברי צדיקים שבהם אבל הרשעים היו אומרים אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר אמרו עשר מכות היו לו וכלן הביאן על המצרים ואחר המכות כלה על עמו במדבר אין לו מכה עוד מעתה אמר להם הקב"ה אתם אומרים שאין לי מכה עוד אני מביא עליכם מכה שלא נהיתה מעולם והיה אחד מהם יוצא בשחור ועכבר יוצא מן התהום ונושא את בני מעיו וחוזר לתהום וכן הוא אומר ותכבד יד ה' על האשדודים. ויש מפרשים מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי מנהג לשונם היה לקרא לאלהים אחרים לשון רבים והוא שאמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה וכיוצא בדבר ואתה עיף ויגע על ישראל ולא ירא אלהים על עמלק פירושי דברים כתובין כאן וכן יתכן להיות כפשוטו: (יב) וירץ איש בנימן. דרשו בו שהוא היה שאול בן קיש שחטף הלוחות מיד גלית הפלשתי וברח לו ורחוק הוא שהוציא אדם את הלוחות מהארון שהרי כמה מתים וכמה רעות באו לפלשתים מקדושת הארון בהיותו בארץ פלשתים וכל שכן אם שלחו יד בו כי גם אנשי בית שמש שהיו ישראלים מתו כמה מהן כי ראו בארון ה': (יג) יד דרך מצפה. כתיב יך כלומר שהיה לבו מכה אותו ומפחד על ארון האלהים שילא ונכתב יך לזה הטעם על דרך ויך לב דוד אותו וקרי יד שפי' מקום כמו ויד תהיה לך כלומר היה יושב על הכסא במקום שהיה רואה דרך הבאים מן המלחמה והיה מצפה ומיחל שיבא אדם כי היה לבו חרד על ארון האלהים ויונתן הוסיף בו שאמר שתירגם על כבש אורח תרעא מסכי כמו שאמר בפסוק האחר בעד יד השער: (טו) ועיניו קמה. כל אחת מעיניו קמה כלומר כהתה ואמר לשון קימה בעין וכן כי קמו עיניו משיבו כי לעת הזקנה תיבש הלחות ויקומו יתרי העין ותכנס העין בחורים ויש מפרשים ענין כליון עינים וכן תרגם יונתן כלו עיניהם קמה עיניהון וכן ת"י ועיניו קמה: (יז) ויען המבשר. מספר החדשות על טוב ועל רע נקרא מבשר: נלקחה. מכר הארון בלשון זכר ובלשון נקבה בל' זכר כתוב וכן בזו הפרשה וארון האלהים נלקח ובזה הפסוק בלשון נקבה וכן אשר באה אליהם ארון ה': (יח) כהזכירו. כשהזכיר המבשר ארון האלהים: ויפל. עלי מרוב כאב לב שאחזו נפל לאחריו: בעד יד השער. כתרגומו על כבש אורח תרעא: מפרקתו. עצם הצואר נקרא מפרקת לפי שנעשה פרקים פרקים: וכבד. כבד התמעט מפני זקנתו או פירוש שהיה כבד בשר שהיה בעל בשר לפיכך מת בנפלו מפני כבדו: (יט) הרה ללת. היתה הרה

רשי

(יב) איש בנימן. זה היה שאול שחטף את הלוחות מיד גלית וברח לו: (יג) יד דרך מצפה. אצל יד הדרך היה מצפה: (יח) מפרקתו. אפרקותיה עצם הצואר: (יט) ללת. על כרחו ללדת פירושו ואין לו דמיון ומנחם חברו בחלק יללה לפי מתגלי לידתה ביללה באו לה חיבור יללה אין אות היסודה אלא למ"ד

וְאִתְקְטִל מִיִשְׂרָאֵל תְּלָתִין
אַלְפִין גְּבַר רַגְלִי׃ יא וַאֲרוֹנָא
דַיְיָ אִשְׁתְּבִי וּתְרֵין בְּנֵי עֵלִי
אִתְקְטָלוּ חָפְנִי וּפִינְחָס׃
יב וּרְהַט גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא
דְבִנְיָמִן מִסִּדְרָא וַאֲתָא
לְשִׁלֹה בְּיוֹמָא הַהוּא
וּלְבוּשׁוֹהִי מְבַזְּעִין וְעַפְרָא
רְמֵי עַל רֵישֵׁיהּ׃ יג וַאֲתָא
וְהָא עֵלִי יָתֵיב עַל כּוּרְסְיָא
עַל כְּבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא
מְסַכֵּי אֲרֵי הֲוָה לִבֵּיהּ
תְּבִיר עַל אֲרוֹנָא דַיְיָ וְגַבְרָא
אֲתָא לְחַוָּאָה לְקַרְתָּא
וְאִשְׁתְּגִישַׁת כָּל קַרְתָּא׃
יד וּשְׁמַע עֵלִי יָת קָל
צְוָחְתָא וַאֲמַר מָה קָל
שְׁגוּשְׁיָא הָדֵין וְגַבְרָא אוֹחִי
וַאֲתָא וְחַוִּי לְעֵלִי׃ טו וְעֵלִי
בַּר תִּשְׁעִין וְתַמְנֵי שְׁנִין
וְעֵינוֹהִי קָמָה וְלָא יָכִיל
לְמֶחֱזֵי׃ טז וַאֲמַר גַּבְרָא
לְעֵלִי אֲנָא אֲתֵית מִן
סִדְרָא וַאֲנָא מִן סִדְרָא
דִקְרָבָא אַפְּכִית יוֹמָא דֵין
וַאֲמַר מָה הֲוָה פִּתְגָמָא בְּרִי׃
יז וַאֲתֵיב דִּמְבַשַּׂר וַאֲמַר
אַפֵּךְ יִשְׂרָאֵל קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי
וְאַף מְחָתָא רַבְּתָא הֲוָת
בְּעַמָּא וְאַף תְּרֵין בְּנָךְ
אִתְקְטָלוּ חָפְנִי וּפִינְחָס
וַאֲרוֹנָא דַיְיָ אִשְׁתְּבִי׃

יא וארון אלהים נלקח ושני בני־עלי
מתו חפני ופינחס׃ יב וירץ איש־
בנימן מהמערכה ויבא שלה ביום
ההוא ומדיו קרעים ואדמה על־
ראשו׃ יג ויבוא והנה עלי ישב על־
הכסא יך דרך מצפה כי־היה לבו
חרד על ארון האלהים והאיש בא
להגיד בעיר ותזעק כל־העיר׃
יד וישמע עלי את־קול הצעקה ויאמר
מה קול ההמון הזה והאיש מהר
ויבא ויגד לעלי׃ טו ועלי בן־תשעים
ושמונה שנה ועיניו קמה ולא יכול
לראות׃ טז ויאמר האיש אל־עלי
אנכי הבא מן־המערכה ואני מן־
המערכה נסתי היום ויאמר מה־היה
הדבר בני׃ יז ויען המבשר ויאמר
נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה
גדולה היתה בעם וגם־שני בניך מתו
חפני ופינחס וארון האלהים נלקחה׃
יח ויהי כהזכירו ׀ את־
ארון האלהים ויפל מעל־הכסא
אחרנית בעד ׀ יד השער ותשבר
מפרקתו וימת כי־זקן האיש וכבד
והוא שפט את־ישראל ארבעים
שנה׃ יט וכלתו אשת־פינחס הרה ללת

יח וַהֲוָה כַּד אַדְכָּרוּתֵיהּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וּנְפַל מֵעַל כּוּרְסְיָא לַאֲחוֹרוֹהִי עַל כְּבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וְאִתַּבְרַת פִּרְקוּתֵיהּ וּמִית אֲרֵי סִיב גַּבְרָא וְיַקִּיר וְהוּא דָן יָת יִשְׂרָאֵל אַרְבְּעִין שְׁנִין׃ יט וְכַלְּתֵיהּ אִתַּת פִּינְחָס מְעַדְּיָא קְמֵילַד וּשְׁמַעַת יָת

רלבג

שמשון אשר היה שופט אותם עלי: (יג) והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה. ר"ל שהיה הכסא במקום שהיה מצפה ומביט בדרך אם יבא מבשר להגיד לו מה שקרה לארון האלהים: כי היה לבו חרד על ארון האלהים. ולזאת הסבה היה הכסא אצל מקום השער לראות העוברים והשבים והוא מורה על רוב חסידותו שלא היה חרד לבניו עם מה שגלה לו איש האלהים שבניהם ימותו ביום אחד גם כששמע מות חפני ופנחס לא חרד מאד עד ששמע שארון האלהים נלקח כי אז נפל אחורנית מעל הכסא מרוב החרדה ובסבת הנפילה נשברה מפרקתו מרוב החולשה ומת מכובד גופו ורוב הזקנה כי הכובד ההוא היה סבת מיתתו בנפלו: (יט) הרה ללת. אחשוב שיהיה פרשו ללדת ויהיה מקור ופעלו

ויבא מ"ז מלאים בקריאה וסי' ויבוא והנה עלי יושב על הכסא. ויקץ שלמה והנה חלום. בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. ונביא אחד זקן. ויבוא אל המלך. ויתחפש מלך ישראל ויבוא. ויבוא המלך שמרון. ויבוא יהוא יזרעאלה. ויבוא ישעיה בן אמוץ דישעיה. ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל. ויבוא אל הגוים אשר באו שם. ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה. ויבוא אל שער אשר מבית. ויבוא גם המן. והבאה. וכל מגלת אסתר דכות' מ"ל בר מ"ב וחס' וסי' אל המשתה אשר עשתה אסתר ויבוא המלך והמן לשתות:

תולדות אהרן גם ישראל. סימן: ויהי כהזכירו.

פי' רבי ישעיה

(יג) יד דרך מצפה. במקום שדרך שהנפה לעמוד אולי ישמע שמועה: (טו) ועיניו קמה. כל אחד ואחד. ומפני שהעין מתעמדת תמיד לראות שהל בה לשון קימה: (יז) וארון האלהים נלקחה. לא מצא ארון במקרא נקבה אלא זה: (יט) הנה הרה ללת. תלמוד בו הדלת. והביא עליו ראיה אברהם בן עזרא אחת

מצודת ציון

(יב) ומדיו. ומלבושיו כמו וילבש וגו' מדיו (לקמן יז): ואדמה. עפר: (יג) יד. מקום: מצפה. ענין תוחלת ותקוה כמו ואני בה' אצפה (מיכה ז'): (יד) ההמון. הפעם הרב: (טו) קמה. ר"ל כל אחת קמה כי בעת הראות דרך העין להתנועע ואל עלי קמה ועמדה כי לא ראה עוד: (טז) נסתי. ברחתי: (יז) המבשר. כל המספר חדשות בין טוב בין רע נקרא מבשר: (יח) אחורנית. לאחוריו: בעד. נגד: מפרקתו. הוא עצם הצואר ע"ש שעשוי פרקים פרקים: (יט) ללת. ר"ל ללדת ובא בחסרון הדל"ת לפי שילדה ביללה: ותכרע. נפלה על ברכיה: נהפכו. נסבו.

מצודת דוד

היות מנוצחים לעבוד אותם והיו עבדים דומה להם כדבר הנוהג: (יב) ומדיו קרועים. דרך צער ואבלות: (יג) ויבא. ר"ל בעת בואו לשילה ישב עלי על הכסא וגו': יד דרך מצפה. אצל מקום דרך ההולך למקום המלחמה והיה מצפה ומיחל לשמוע מה מהמלחמה כי היה לבו חרד על הליכת הארון: והאיש בא. מהדרך אחר בא להגיד בהעיר: ותזעק. זעקת צער ויללה: (טז) מה היה הדבר. מה נעשה במלחמה: (יז) וגם מגפה. כי הפלשתים רדפו אחריהם והכום: (יח) בעד יד השער. נגד מקום השער: כי זקן האיש וכבד. ר"ל לפי שהיה זקן וכחו תש והיה כבד בשר לזה לא היה יכול להתחזק בעת נפלו להמנע מלמות: (יט) הרה ללת.

רשי

למיד לבדה: נספכו. נשתנו מכדרכן לכך מתה: צריה. צירי דלתי בסנה קרדוני"ל בלעז: (כא) אי כבוד. אין כבוד וכן (איוב כב) ימלט אי נקי אין נקי: אל הלקח. כמו על הלקח ואין צריך לזהו מלי אל למי שיודע להבין דברו: אל הלקח. אפטויריס לאיספריסו"ס בלעז: ואל חמיה. ואל הרעה זאת שמת חמיה ואישה: (ב) אצל דגון. דמות עשוי כדמות דג: (ד) המפתן. אסקופ׳

רדק

הרה וקרבו ימיה ללדת והדי׳ חסרה כן דעת רוב המפרשים וכן ת״י מעדיא למילד ורבי אבי כבי׳ משה פירשו מן יללה כלומר קרבו ימיה לחיל ולזעוק בחבליה ודקדוק המלה ללת בפלס לרדת לשבת בחסרון יו״ד יל״ל כמו יו״ד ירד ישב ומכפל הלמדי״ן חסרו האחרונה שהיא למ״ד הפעל ונשאר במלה מן הגזרה עי״ן הפעל לבד כמו לתת אלא שזו בצירי וזו בפתח: כי נהפכו עליה ציריה. כלומר נהפכו ונתגלגלו עליה צירי וחבלי הלידה עם חבלי השמועה הרעה ומחוזק ציריה ברעה וילדה ומתה ות״י ארי בעתוה חבלהא וכ דברי רז״ל תניא רבי אלעזר אומר כשם שצירים לדלת הבית כך יש צירים לרחם האשה שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה: (כ) וכעת. בכ״ף: מותה. בשורק: (כא) אי כבוד. כמו אין כבוד בחסרון הנו״ן ובא בחירק כמו ואין יש פה תחת ידך או כמו אי כבוד בצירי כלומר איה הכבוד שאיננו היום בישראל: (כב) ותאמר. פעם אחרת אמרה כי בתחלה אמרה גלה כבוד בעבור הארון שנשבה ובעבור שמת חמיה ואישה ומתה שנה ואמרה בעבור הארון לבדו גלה כבוד כי הוא עיקר הכבוד: (ב) ויצגו. ויעמידו: נופל לפניו. כמו על פניו וכן ת״י על אפוהי: (ד) אל המפתן. כמו על המפתן וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על והמפתן היא האסקופה התחתונה רק דגון נשאר עליו אמרו כי דגון מטבורו ולמטה היה צורת דג לפיכך נקרא דגון ומטבורו ולמעלה צורת אדם כמו שאמר ושתי כפות ידיו כרותות אל המפתן וזהו פירושו רק דגון נשאר עליו צורת דג נשאר עליו וי״ת לחוד גופיה דדגון אשתאר עלוהי: (ה) לא ידרכו. בדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל

כ וַתִּשְׁמַע אֶת־הַשְּׁמֻעָה אֶל־הִלָּקַח
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וּמֵת חָמִיהָ וְאִישָׁהּ
וַתִּכְרַע וַתֵּלֶד כִּי־נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִרֶיהָ׃
כ וּכְעֵת מוּתָהּ וַתְּדַבֵּרְנָה הַנִּצָּבוֹת
עָלֶיהָ אַל־תִּירְאִי כִּי־בֵן יָלָדְתְּ וְלֹא
עָנְתָה וְלֹא־שָׁתָה לִבָּהּ׃ כא וַתִּקְרָא
לַנַּעַר אִי כָבוֹד לֵאמֹר גָּלָה כָבוֹד
מִיִּשְׂרָאֵל אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
וְאֶל־חָמִיהָ וְאִישָׁהּ׃ כב וַתֹּאמֶר גָּלָה כָבוֹד
מִיִּשְׂרָאֵל כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃
ה א וּפְלִשְׁתִּים לָקְחוּ אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
וַיְבִאֻהוּ מֵאֶבֶן הָעֵזֶר אַשְׁדּוֹדָה׃
ב וַיִּקְחוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ בֵּית דָּגוֹן וַיַּצִּיגוּ אֹתוֹ אֵצֶל
דָּגוֹן׃ ג וַיַּשְׁכִּמוּ אַשְׁדּוֹדִים מִמָּחֳרָת
וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי
אֲרוֹן יְהוָה וַיִּקְחוּ אֶת־דָּגוֹן וַיָּשִׁבוּ
אֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ׃ ד וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר
מִמָּחֳרָת וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה
לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה וְרֹאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי ׀
כַּפּוֹת יָדָיו כְּרֻתוֹת אֶל־הַמִּפְתָּן רַק
דָּגוֹן נִשְׁאַר עָלָיו׃ ה עַל־כֵּן לֹא־יִדְרְכוּ
כֹהֲנֵי דָגוֹן וְכָל־הַבָּאִים בֵּית־דָּגוֹן עַל־
מִפְתַּן דָּגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

ז׳ וחס׳ — ד׳ בה. ג׳ ל׳ — ז׳ג׳ מ״ל — כ׳ כתיב כן וכן את כל יעל ודין כל אשר כרתות לו היב

שְׁמוּעֲתָא דְאִשְׁתְּבִי אֲרוֹנָא
דַיְיָ וּדְמִית חֲמוּהָא
וּדְאִתְקְטִיל בַּעְלַהּ וּכְרָעַת
וִילֵידַת אֲרֵי בְעָתוּהָא
חֶבְלָהָא׃ כ וּבְעִידַן מוֹתָהּ
וּמַלִּילוּ נְשַׁיָא דְקַיְמָן עִלָּוַהּ
לָא תִדְחֲלִין אֲרֵי בַר דְּכַר
יְלֵידַת וְלָא אֲתֵיבַת וְלָא
שַׁוִּיאַת עַל לִבַּהּ׃ כא וּקְרַת
לְרַבְיָא אִי כָבוֹד לְמֵימַר גְּלָה
יְקָרָא מִיִּשְׂרָאֵל דְאִשְׁתְּבִי
אֲרוֹנָא דַיְיָ וּדְמִית חֲמוּהָא
וּדְאִתְקְטִיל בַּעְלַהּ׃
כב וַאֲמָרַת גְּלָה יְקָרָא
מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי אִשְׁתְּבִי
אֲרוֹנָא דַיְיָ׃ א וּפְלִשְׁתָּאֵי
שְׁבוֹ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאַיְתוּהִי
מֵאַבְנָא סַעְדָא לְאַשְׁדּוֹד׃
ב וּנְסִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת
אֲרוֹנָא דַיְיָ וְאָעִילוּ יָתֵיהּ
לְבֵית דָּגוֹן וַאֲקִימוּ יָתֵיהּ
בִּסְטַר דָּגוֹן׃ ג וְאַקְדִּימוּ
אֱנָשֵׁי אַשְׁדּוֹד בְּיוֹמָא
דְבָתְרוֹהִי וְהָא דָגוֹן רְמֵי עַל
אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם
אֲרוֹנָא דַיְיָ וּנְסִיבוּ יָת דָּגוֹן
וַאֲתִיבוּ יָתֵיהּ לְאַתְרֵיהּ׃
ד וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא בְּיוֹמָא
דְבָתְרוֹהִי וְהָא דָגוֹן רְמֵי עַל
אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא קֳדָם
אֲרוֹנָא דַיְיָ וְרֵישׁ דָּגוֹן
וְתַרְתֵּין פִּיסַת יְדוֹהִי קְצִיצָן מַחְתָא עַל סְקוֹפְתָא לְחוֹד גּוּפֵיהּ אִשְׁתְּאַר עֲלוֹהִי׃
ה עַל כֵּן לָא דָרְכִין כּוּמְרֵי דָגוֹן וְכָל דְעָלִין לְבֵית דָּגוֹן עַל סְקוֹפַת דָּגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד

ותדברנה ג׳ בקריאות וסי׳ ותדברנה הנצבות עליה. ותאמר האשה האחרת לא כי בנך. ותדברנה בפיכם דידמיה. וראש י״א וסי׳ נמסר בסדר האזינו ובשפטים סוף סימן ז׳:

תולדת אהרן והכנע והגד. כתובות מה: (ראש דגון. סנה מ: על כן לא ידרכו. ע״ג מג):

רלבג

ותכינו ענין שלמות כאילו יאמר שמלאו ימי הריונה ללדת כאמרו וימלאו ימיה ללדת וכבר פירשנו מענין יללה והוא חסר למ״ד אחרת כי היה משפטו לללת: ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה. ולא יכלה להתאמץ על דבר הלידה כראוי. והיא קראה שם הנער אי כבוד לאמר גלה כבוד מישראל: (כא) ואל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה. כי חמיה היה נביא וכהן גדול ואישה היה ראוי לשמש בכהונה גדולה אחריו כי ידמה שהיה יותר ראוי לכהונה מחפני כי לא היה רע כ״כ כמו חפני ולזה נתקיימה הכהונה גדולה מזרע פינחס עד מלכות שלמה כמו שיתבאר נמה שיבא ולזה הקדים בפורענות לזכר חפני קודם פינחס בסוף הענין שבא לזכר כי הסבה החזקה למה שאמרה גלה כבוד מישראל הוא הלקח ארון האלהים כי כבר נאמר לישראל נביא והיה שם מהכהני׳ גם כן מי שיתמנה כהן גדול תחת עלי: (א) והנה הביאו הפלשתים ארון האלהים בבית עיא שלהם שהיה בהם צלם על צורת בן אדם שהיו קורין אותו דגון: (ג) והנה על צד המופת עשה השי״ת לכבודו שהפיל דגון ארצה לפני ארון ה׳ להעיר כי אין עוד מלבדו ואולי חשבו הפלשתים שהכבר היה זה על דרך המקרה לא מאת השי״ת ולזה לקחו את דגון והשיבו אותו למקומו ולא השתדלו להסיר מהם ארון האלהים. וביום השני מצאו דגון נפל לפני ארון ה׳ וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות אל המפתן רק הנשאר מדגון היה נשאר אצל ארון ה׳ נופל ארצה ולזה היו טמרי דגון נשמרי׳ מלדרוך על מפתן דגון כי חשבו שהיה המקום קדוש מאד מה שמצאו שם ראש דגון ושתי כפות ידיו ולא

פי׳ רבי׳ ישעיה

אחת שהוא לקוח מאחד והיה משפטו אחדת ונבלע הדלת. כי נהפכו עליה ציריה פי׳ דלתי רחמה נפתחו והוא סימן המיתה:

מצודת דוד

ללת. ר״ל נשלמו ימי הריונה ללדת: כי נהפכו. מחרדת השמועה נהפכו ונתגלגלו עליה פתאום חבלי הלידה: (כ) וכעת מותה. וכאשר בא עת מותה ע״י הלידה הפתאומית: אל תראי. היות חשבו שמתפחדת שלא תמות גם היא בעבור רוע המזל וכמ״ש רז״ל אחד מן המשפחה שמת ידאגו וכו׳ ולזה אמרו לה דע כי בן ילדת וטוב אין לך לפחד כי אם נולד בן זכר נתרפאת כל המשפחה וכמ״ש רז״ל: ולא שתה לבה. אל דבריהן: (כא) לאמר. ר״ל בשם יורה אשר בעת שנולד גלה כבוד מישראל וכו׳: (כב) ותאמר. וחזרה ואמרה עיקר גלות הכבוד הוא בעבור כי נלקח הארון: ה (ג) לפניו ארצה. על פניו נפל לארץ לפני הארון: וישיבו. כי חשבו שבמקרה נפל: (ד) כרותות אל המפתן. היו כרותות ומונחות על המפתן: רק דגון. גוף העבודת כוכבים העשוי בדמות דג: (ה) על כן. על שמצאו על המפתן ראשו וכפות ידיו החזיקו המפתן למקום קדוש ולא דרכו

מצודת ציון

ענין סבוב וגלגול על כי בעת הגלגול מתהפך הדבר מצד אל צד. וכן מתהפך במחנה מדין (שופטים ז׳): ציריה. הם חבלי הלידה הבאה מהשמטת קשרי הרחם התקועים זה בזה והוא מושאל מן צירי הדלתות וכן צירים וחבלים יאחזון (ישעיה י״ג): (כ) מותה. השיבה: שתה. שמה כמו למען שיתי (שמות י׳): (כא) אי כבוד. כמו אין כבוד והחסר הנו״ן כמו ימלט אי נקי (איוב כ״ב) והיא בחיר״ק ודוגמתו ולא יש פה (לקמן כ״א) בהיא בחיר״ק: ה (ב) דגון. שם עכ״ם: ויציגו. העמידו: (ד) כרותות. חתוכות: המפתן. האסקופה וכן מתחת מפתן הבית (יחזקאל מ״ז): (ה) ידרכו. ענין נעדם והוא מל׳ דרך: כהני. כומרים יודעי חוק עבודת הכוכבים ויסמם

רדק

שמואל בר רב יצחק מלמד שהחמירו ישראל בעיני יותר מהאומות שבעולם כתיב על כן לא ידרכו אבל בישראל כתיב ופקדתי על כל הדורג על המפתן קפץ: (ו) בעפולים כתיב וקרי בטחורים והכתיב הוא שם כנוי לתחתונות כי עפולי לשון גבוהות כמו עפל ובחן והכנוי נכסף וסקרי הוא שם כתולי: (ח) גת יסוב. גת וכניס כמוהו: ויסבו את ארון אלהי ישראל. בדגש הסמ"ך והנגינות: (ט) וישתרו להם. כתיב בשי"ן והוא כמו בסמ"ך ופי' שהיה להם מכת הטחורים במקום סתר הנכנסים והיה קשה להם מאד שלא היה להם במקום גלוי ותרגום ולקו יתהון במחוריא: (י) להמיתני ואת עמי. אנשי עיר עקרון אמרו כן

פי' רבי ישעיה

(ט) וישתרו להם טחורים. מפני שהם נולדים בתוך המעי אומר להם לשון סתר. ותפי שראו בסתרי הגוף לקו במכת בית הסתרים: (יא) וישב למקומו. כמו וישוב ונתחלפה בתנועה:

טחרים דכתבן עפלים ו' בקריאה וסימ' בשחין מצרים ובעפלים. תכבד יד ה'. ויהי אחרי הסבו אתו והאנשים אשר לא מתו. מה האשם אשר נשיב לו. ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם. ושארא כדקריין כן כתבן: ארון אלהי ישראל ו' וסי' ויראו אנשי אשדוד ושל אחריו ג' בפסוק. הסבו אלי אם משלחים את ארון אלהי ישראל. וישלחו ד' בנביאים ובכתובים וסי' וישלחו את ארון האלהים עקרון ויקחו את ירמיהו. ויכרתו את ראשו. וישאו את ראשו ואת כליו. וכל אורייתא דכוו' בט"א ד שלחו האנשים את ידם. ויאספו ו' פתחין וסי' בלשון תרגום סבי' שלחו סלוא ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא ופירושם במספר בסדר שמות:

עד יומא הדין: ו ותקיפת מחתא דיי על אנש אשדוד ואצדינון ואלקי יתהון במחורין ית אשדוד וית תחומהא: ז וחזו אנשי אשדוד ארי שויא עליהון מחתא ואמרין לא ישרי ארון אלהא דישראל עמנא ארי תקיפת מחתיה עלנא ועל דגון טעותנא: ח ושלחו וכנשו ית כל טורני פלשתאי לותהון ואמרו מה נעביד לארון אלהא דישראל ואמרו לגת יסתחר ארון אלהא דישראל ואסחרו ית ארון אלהא דישראל: ט והוה בתר דאסחרו יתיה והות מחתא דיי בקרתא שגושא רבא לחדא ומחא ית אנשי קרתא מזעירא ועד רבא ולקו להון במחורין: י ושלחו ית ארונא דיי לעקרון והוה כמיתי ארונא דיי לעקרון וזעיקו עקרונאי למימר אסחרו לותנא ית ארון אלהא דישראל לקטלותנא וית עמנא: יא ושלחו וכנשו ית כל טורני פלשתאי ואמרו שלחו ית ארון אלהא דישראל ויתוב לאתריה ולא יקטול יתי וית עמי ארי הות שגוש קטלא בכל קרתא תקיפת לחדא מחתא דיי תמן: יב וגבריא די לא מיתו לקו במחורין וסליקת צוחת קרתא לצית שמיא: א והוה ארונא דיי בקרוי פלשתאי שבעא ירחין: ב וקרו פלשתאי לכומריא ולקסמיא למימר מה נעביד לארונא דיי הודיעונא במה נשלחיניה

ו ותכבד יד-יהוה אל-האשדודים
בטחרים ק' וישמם ויך אתם בעפלים את-
ג' ומ"א אשדוד ואת-גבוליה: ז ויראו אנשי-
אשדוד כי-כן ואמרו לא-ישב ארון
אלהי ישראל עמנו כי-קשתה ידו
עלינו ועל דגון אלהינו: ח וישלחו
ו' פתחין וסי' סביב סלהו סלוח ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכ' ולאחיהון חמר' וכספא ויאספו את-כל-סרני פלשתים
אליהם ויאמרו מה-נעשה לארון
אלהי ישראל ויאמרו גת יסב ארון
אלהי ישראל ויסבו את-ארון אלהי
ישראל: ט ויהי אחרי | הסבו אתו
ותהי יד-יהוה בעיר מהומה גדולה
מאד ויך את-אנשי העיר מקטן ועד-
י"ב מלין כתיב שין וקרי' סמ"ך גדול וישתרו להם עפלים: י וישלחו
טחרים ק' את-ארון האלהים עקרון ויהי כבוא
ארון האלהים עקרון ויזעקו
העקרנים לאמר הסבו אלי את-
ארון אלהי ישראל להמיתני ואת-
עמי: יא וישלחו ויאספו את-כל-סרני
פלשתים ויאמרו שלחו את-ארון
אלהי ישראל וישב למקומו ולא-
ימית אתי ואת-עמי כי-היתה מהומת-
מות בכל-העיר כבדה מאד יד
האלהים שם: יב והאנשים אשר
בטחרים ק' לא-מתו הכו בעפלים ותעל שועת
העיר השמים:

ו א ויהי ארון-יהוה בשדה
פלשתים שבעה חדשים: ב ויקראו
פלשתים לכהנים ולקסמים לאמר
מה-נעשה לארון יהוה הודענו במה

רשי

אסקופה: (ו) וישמם. לשון שממה: בטחורים. חלחולת מרכבה מכה בנקב שבכרים נכנסין בנקביהם ויוצאין בני מעיהם ויוצאין: (ט) וישתרו. כמו ויסתרו שסרי אתה במסורה כתובים שין ומפורשים בלשון סמך. מכה בית הסתרים: (יא) מהומת מות. כל מכותם על ידי רמש הוה אבינן וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהומם (שמואל א' ז') כך מפורש באגדה שליש ופתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: (ב) במה נשלחנו. בחיזה

רלבג

ולא הספיק לש"י השממים שעשה באלהיהם אבל הכה האשדודים והמם שוממים ותמהים על המכות שבאו להם בדרך שלא היו יכולים לאמר שהיה חדוש זה במקרה להם אם לא מפני מה שהשבו אליהם ארון האלהים: (ו) והיה המכה היתה שהכו בטחורים והוא חולי מלמטר מאד ויולא מהם דם רב כל שכן אלו שבאו להם מאת הש"י להכאיבם מאד ולזה הוכרחו להוציא ארון האלהים מאשדוד ושלחוהו לגת וידמה שאלה המופתים עשה הש"י בהלאמות שמואל שהיה נביא או נעשה זה בזולת נביא להשגחתו על ישראל שלא יאבד ארון האלהים משם: (ט) והנה אחר הסבו אותו לגת היתה מכת הש"י בעיר מהומה גדולה לא השאיר שם אחד שלא הוכה במכת הטחורים והיו הטחורים נסתרים ולזה הם יותר קשים ויותר קשי הרפואה. והראותן זה שלא ארון האלהים לעקרון ותכף שבא שם הביא הש"י מהומת מות בכל העיר והנשארים בהם שלא מתו הוכו בטחורים הנה כל זה קרה לפלשתים מפני ארון האלהים תוך שבעה חדשים: (יא) או קראו פלשתים לכומריהם ולקוסמיהם לקחת עצה מהם מה יעשה לארון כי אם ישיבוהו לישראל אם לא ואם היתה עצתם שישלחוהו לישראל במה ישלחוהו שם כדי שתסור אף הש"י מהם.

מצודת ציון

(ו) וישמם. מל' שממה: בעפולים. כך שם המכה ולפי שהם בתלולות במקום מכוסה בקרא בשלש מל' אופל וכ' ויבוא אל העופל (מ"ב ה') והוא כמו אל האוהל באל"ף וקרי בטחורים והוא שם ברך מה והיו דומים לבם: (ז) קשתה. מל' קשה: (ח) יסוב. ר"ל יובא: (ט) וישתרו. כמו יסתרו בסמ"ך: (יב) שועת. לעקה: ו (א) בשדה פלשתים. כמו בארץ פלשתים: (ב) ולקוסמים. ולמכשפים

מצודת דוד

עליו: וכל הכלים. מיותר שם: מפתן דגון. מפתן בית דגון: (ו) וישמם. במה שהכה אותם בעפולים והיו בצורת טחורים: (ז) כי כן. אשר הארון שמה נכה שממים ובאליליהם: (ט) יד ה' בעיר. מכת יד ה' בעיר גת: וישתרו. הפה ליה היו נכה נסתרים הרבה מנפלים היותר מבאושים: (י) ואת עמי. כי שרי קהם היו הזועקים: (יא) מהומת מות. מלבד מכת העפולים היתה נהם מגפת ה': (יב) אשר לא מתו. בהמגפה: שועת. הוא מדרך גוזמא ור"ל גדלה מאוד עד למעלה: ו (ב) מה נעשה. אם נשלחו למקומו: הודיענו. ר"ל יפיה מההכרח לשלחו הודיענו במה נשלחנו אם לשלחו בעצם ולמעשה בנכמות

בארוז עיין נשלחנו שלא יחרה אפו וישוב חרונו ממנו : (ג) אשם . דבר שאתם מודים שמעלתם בו : אז תרפאו ונודע לכם . שהוא עשה כי למה לא תסור ידו או מכה : (ד) סרני פלשתים . חמשה הם כמה שנאמר (ביהושע י"ג) העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני : (ז) עלות . מניקות : אשר לא עלה עליהם עול . כל זה לנסיון שאין אלו ראויות למשוך ועוד שנועות אחר בניהם ואם יהא את בארון שיוליכו אותו מאליהם נדע שהוא עשה לנו : (ח) בארגז.

כן : (ג) למה לא תסור ידו מכם . או תדעו למה לא סרה ידו ומכתו מכם לפי שהייתם מעכבים ארונו אצליכם כי בשלחכם אותו תרפאו ואשם לכפרה על אשר עשיתם : (ד) וחמשה עכברי זהב . זה מסייע סברת שכתבנו למעלה כי הכה להם חולי התחתוניות והיתה יוצאת התחתוניות שלהם בפי הטבעת מתוך החולי והיו באים העכברים ומגמים את המעי הבולט ולפי שהיה החולי אחד לסרנים וגלעם אמרו להם הכהנים והקוסמים שיעשו אף נדמות הטחורים חמשה ובדמוי העכברים חמשה כמספר הסרנים ויהיו אשם לכפר להם ולהסיר אותו החולי מהם . לכולם ולסרניכם . כמו שמעו עמים כלם : (ו) ולמה תכבדו . זה לבדו נמלא מבנין הכבוש בלי כבדות : התעלל בהם . עשה מעשה השחתה כמו את אשר התעללתי במצרים : (ז) חדשה . שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון . עלות . מניקות כתרגומו ונקראו עלות על שם היונקים שנקראו עולים ועוללים וצוו לקחת פרות עלות להראות המופת שלא ילכו בעבור בניהם : אשר לא עלה עליהם עול . זה אמרו בעבור קדושת הארון שלא נעשה בהם מלאכה אחרת כמו שאמרו נ"כ עגלה חדשה : (ח) אל העגלה . כמו על העגלה וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו או הנה כמו בעגלה וכן ואל הארון תתן שהוא כמו ובארון וכתיב בעגלתה : בארגז בתיבה.

ג נְשַׁלְּחֵנּוּ לִמְקוֹמוֹ : ג וַיֹּאמְרוּ אִם־
מְשַׁלְּחִים אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אַל־תְּשַׁלְּחוּ אֹתוֹ רֵיקָם כִּי־הָשֵׁב
תָּשִׁיבוּ לוֹ אָשָׁם אָז תֵּרָפְאוּ וְנוֹדַע
לָכֶם לָמָּה לֹא־תָסוּר יָדוֹ מִכֶּם :
ד וַיֹּאמְרוּ מָה הָאָשָׁם אֲשֶׁר נָשִׁיב לוֹ
וַיֹּאמְרוּ מִסְפַּר סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים חֲמִשָּׁה
עָפְלֵי זָהָב וַחֲמִשָּׁה עַכְבְּרֵי זָהָב כִּי־
מַגֵּפָה אַחַת לְכֻלָּם וּלְסַרְנֵיכֶם :
ה וַעֲשִׂיתֶם צַלְמֵי עָפְלֵיכֶם וְצַלְמֵי
עַכְבְּרֵיכֶם הַמַּשְׁחִיתִם אֶת־הָאָרֶץ
וּנְתַתֶּם לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּבוֹד אוּלַי
יָקֵל אֶת־יָדוֹ מֵעֲלֵיכֶם וּמֵעַל
אֱלֹהֵיכֶם וּמֵעַל אַרְצְכֶם :
ו וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת־לְבַבְכֶם כַּאֲשֶׁר
כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת־לִבָּם הֲלוֹא
כַּאֲשֶׁר הִתְעַלֵּל בָּהֶם וַיְשַׁלְּחוּם וַיֵּלֵכוּ :
ז וְעַתָּה קְחוּ וַעֲשׂוּ עֲגָלָה חֲדָשָׁה
אֶחָת וּשְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת אֲשֶׁר לֹא־
עָלָה עֲלֵיהֶם עֹל וַאֲסַרְתֶּם אֶת־
הַפָּרוֹת בָּעֲגָלָה וַהֲשֵׁבֹתֶם בְּנֵיהֶם
מֵאַחֲרֵיהֶם הַבָּיְתָה : ח וּלְקַחְתֶּם אֶת־
אֲרוֹן יְהוָה וּנְתַתֶּם אֹתוֹ אֶל־הָעֲגָלָה
וְאֵת ׀ כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֲשֵׁבֹתֶם לוֹ
אָשָׁם תָּשִׂימוּ בָאַרְגַּז מִצִּדּוֹ וְשִׁלַּחְתֶּם

(Masoretic notes in margin: ל' . ל'.ב' . טחורי ק' . טחוריכם ק' . ל'. כ"כ . ד' . ל' . ח' דגש . ג' . ל' . ל' . ל' . דין והשיבתם כתיב דד"ה וכשיבות כתי' י"ח . ו' . ל' . ב')

לְאַתְרֵיהּ : ג וַאֲמַרוּ אִם אַתּוּן מְשַׁלְּחִין יָת אֲרוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא תְשַׁלְּחוּן יָתֵיהּ רֵיקָן אֱלָהֵין אֲתָבָא תְתִיבוּן קֳדָמוֹהִי קֻרְבַּן אֲשָׁמָא בְּכֵן תִּתַּסּוּן וְיִתְרְוַח לְכוֹן לְמָא לָא תְנוּחַ מַחְתֵיהּ מִנְּכוֹן : ד וַאֲמַרוּ מָה קֻרְבַּן אֲשָׁמָא דְנָתִיב קֳדָמוֹהִי וַאֲמַרוּ מִנְיַן טוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי חַמְשָׁא טְחוֹרֵי דְהַבָא וְחַמְשָׁא עַכְבְּרֵי דְהַבָא אֲרֵי מַחְתָּא חֲדָא שַׁוְיָא לְכוּלְּכוֹן וּלְטוּרְנֵיכוֹן : ה וְתַעְבְּדוּן צַלְמֵי טְחוֹרֵיכוֹן וְצַלְמֵי עַכְבְּרֵיכוֹן דִמְחַבְּלִין יָת אַרְעָא וְתִתְּנוּן קֳדָם אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יְקָרָא מָאִים תְּנוּחַ מַחְתֵיהּ מִנְּכוֹן וּמִן טַעֲוָתְכוֹן וּמִן אַרְעֲכוֹן : ו וּלְמָה תֵיקְרוּן יָת לִבְּכוֹן כְּמָא דְיַקִּרוּ מִצְרָאֵי וּפַרְעֹה יָת לִבְּהוֹן הֲלָא כַד אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן וּבָתַר כֵּן שַׁלְּחִינוּן וַאֲזָלוּ : ז וּכְעַן סַבוּ וְעֲבִידוּ עֲגַלְתָּא חַדְתָּא חֲדָא וְתַרְתֵּין תּוֹרָן מֵינְקָן דִי לָא נְגַדָא בְּנִיר וְתֵיסְרוּן יָת תּוֹרָתָא בְּעֶגְלְתָא וּתְתִיבוּן בְּנֵיהֶן מִבַּתְרֵיהֶן לְבֵיתָא : ח וְתִסְּבוּן יָת אֲרוֹנָא דַיָי וְתִתְּנוּן יָתֵיהּ בְּעֶגְלְתָא וְיָת מָנֵי דְהַבָא דַאֲתֵיבְתּוּן קֳדָמוֹהִי קֻרְבַּן אֲשָׁמָא תְּשַׁוּוּן בְּתֵיבוּתָא מִסִּטְרֵיהּ וּתְשַׁלְּחוּן יָתֵיהּ

ופרעה ג' בקריאה וסי' ופרעה חולם והנה עומד על היאר . ופרעה הקריב וישאו . ולמה תכבדו את לבבכם : אלות ח' בקריאה וסימ' נמסר בסדר וישלח :

הקריי"ן

רלב"ג

(ג) ונתנו להם עצה שישלחוהו בכבוד וישיבו לו אשם לכפר עליהם או ירפאו אם בסבתו בא להם הרע ויהיה נודע להם למה לא תסור יד השי"ת מהם כי הוא רוצה שיתנו לו כבוד תחת אשר חשבו לחלל שמו ואמרו זה להורות כי בזה יבחן אם בא להם הרע הזה בסבתו כבר היה דעתם שאם לא בא להם הרע בסבתו לא ישיבוהו לישראל . (ו) וידמה שכבר שלח השי"ת עוד שם עכברים היו משחיתים את הארץ והתפשטה המכה הזאת בכל ערי פלשתים ולזה אמרו להם חכמיהם וקוסמיהם שיעשו להם צלמי טחורי זהב ועכברי זהב כמספר הסרנים והם האשם שישיבו לה' כדי שתסור ידו מעליהם והזהירום שלא יקשה להם מעשות זה שלא יקרה להם כמו שקרה למצרים ולפרעה . והנה היישירו אותם עוד באופן אחר לדעת בקלות אם בא להם רע זה בסבת ארון האלהים כי האופן הראשון היה בו מבספק והוא כי אף על פי שהיה זה הרע להם בסבת ארון האלהים הנה לא יחויב שירפאו תכף קודם השבתם אותו למקומו ולזה לא יתכפר להם כי מידו היתה זאת להם עד שובו לישראל והנה אם לא ירפאו לא יוכלו הפלשתים להשיבו אליהם עם האשם ולזה לא תועיל לפלשתים זאת הבחינה הראשונה ולזה ידמו שלא היו מסכימים בזאת העצה והכירו זה הכהנים והקוסמים ואמר להם שלא יכבדו

פי' רבי ישעיה

(ד) כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם . פי' אמרו להם הקוסמים מגפה אחת יש לכל הפלשתים ולסרניכם בעבור זה יעשו כמס והסרנים וכך עשו הסרנים עשו חמשה . וכל העיירות עשו כל אחת ואחת בעלמה כמפורש לפנינו : (ו) ולמה תכבדו

תולדות אהרן ואת כלי הזהב . יומא נב בתרא יד הוריות יב :

מצודת דוד

אם לשאתו בכתף או (ג) אם משלחים . ר"ל אם יצא הדבר לשלחו למקומו אל תשלחהו ריקם מבלי מנחה ותשורה : תשיבו לו אשם . תשיבו לה' קרבן אשם כדין המועל בהקדש : אז תרפאו . ר"ל כשתרפאו אז יהיה נודע לכם בבירור למה לא תסור ידו קודם הששבה ר"ל אז תדעו שיד ה' עשתה זאת : (ד) מספר כפי המספר סרני פלשתים שהם חמשה ככה תשיבו חמשה עפולים עשוים מזהב : וחמשה עכברי . כי העפולים היו דומים בלד מה לדמות עכברים ולזה להשיב גם חמשה עכברי זהב לכפר על כעס חמשת האומות שבארץ פלשתים : לכולם . לכל העם ולהסרנים וכולכם לריכים בפרה : (ה) צלמי וכו' המשחיתים וכו' . ר"ל עשו צלמי דמות העפולים והעכברים אשר הם משחיתים וכו' : ונתתם וגו' כבוד . ר"ל לא שהוא לריך לזה אלא תנו לכבודו : אולי יקל . בעבור הכבוד אשר תתנו לו : מעליכם . על הסרנים יאמר ומעל ארצכם . מעל יושבי ארצכם מותר הטעם : (ו) ולמה תכבדו . על שאלו מה נעשה לארון כאלו היו מסופקים אם לשלחו אם להחזיקו לזה אמרו ולמה תכבדו וכו' הלא כאשר התעלל בהם . ר"ל הלא סוף הדבר יהיה כאשר היה במצרים שהיה משחק ומהתל בהם ואח"ז בע"כ שלחו את בני ישראל והלכו להם וכ"כ יהיה בהסבה : (ז) ועתה קחו . ר"ל קחו עצים ועשו עגלה חדשה לכבוד הארון : ושתי פרות עלות . הנה גומר בחנו הדבר לדעת שהאמת אתנו . ואמת מנא קחו פרות מניקות אשר לא משכו מעולם בעול ואסרו אותן בעגלה וקחו את בניהן מהן והנה מדרך הנהוג לא יוצאו ממקומן ללכת מבניהן והמ"מ שם

מצודת ציון

ולמכפפים : (ד) עכברי . שם מין שרץ : המגפה . ענין מכה : (ה) את הארץ . את אנשי הארץ (ו) התעלל . ענין שחוק והתול כמו אשר התעללתי במצרים (שמות י') : (ז) עלות . מניקות כמו ועלות הבקר עלות עלי (בראשית ל"ג) : עול . הוא מה שהפרה מושכת בה : מאחריהם . מלאחריהם מלבד בניהם . ענין כרית : (ח) בארגז . כמין תיבה : קשרה כלו

רד"ק

בתיבה כתרגומו בתיבותא: (י) כלו בבית. כמו כלאו והוא מבעלי הה"א כמו לא כלה ממך. אמר כלתני היום הזה או הוא מבעלי האל"ף ובא כדרך בעלי הה"א וכן מלו תוכך חמס כמו מלאו ונשאו את כלמתם כמו ונשאו כי כבר השתמשו בזה הענין בשתי לשונות בה"א ובאל"ף לפי שדרכם להמיר זה בזה. וטעם להשיב את בניהם מאחרי ולכלוא אותם בבית לפי שלולי דבר הארון היו שבות אל בניהם אחר שלא היו בניהם הולכים אחריהם: (יב) וישרנה הפרות. כתרגומו ואכוינא אורחא ר"ל כוונו דרך בית שמש והלכו דרך ישרה לא סרו ימין ושמאל ובא בסימן אחד של נקבה לבד כמו ויחמנה בבואן לשתות ודגש הש"ן בחסרון היו"ד פ"א הפועל ובמלת ויחמנה בא נח הצירי תמורת היו"ד פ"א הפועל: הלוך וגעו. היו גועות בעבור בניהם לעקת הבקר תקרא געייה כמו אם יגעה שור ובדרש שאמרו שירה הוציאו וישרנה מלשון שירה: (יג) וישמחו לראות. עד שרוב שמחה פרצו לראות בארון ופתחו וראו מה שבתוכו לפיכך נענשו כמו שכתוב ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו: (יד) ואת הפרות העלו עולה. אנשי בית שמש בקעו עצי העגלה והעלו הפרות עול' כי הותרו הבמות מהחרבה שילה ונקבה הפרה בבמת יחיד. ויש בדרש מרז"ל כי סרני פלשתים העלו אותם כי רבי אליעזר אומר כי אין מקריבין מבהמות ע"ג והקשו לו זה הפסוק ותירץ וכי מסרני פלשתים אמו למדין ובמקום אחר אמרו הוראת שעה היתה זמו

פי' רבי' ישעיה

תכבדו את לבבכם. כמו תכבידו: (י) כלו בבית. אינו מלשון כלא שאם כן היה אומר כלאו אלא מלשון לא יכלה ממך שמנעו בניהם מהם בתוך הבית: (יב) וישרנה הפרות. דגשות השי"ן לבבליע בו היו"ד שהוא פ"א הפועל. ובא בסימן אחד לנקבה כמו ויחמנה כמו ארבע מלכיות מגו יעמדנה: במסלה אחת. פירוש שלא נטו לכאן ולכאן אלא כיונו המסלה: (יד) אל שדה יהושע בית השמשי. יש לומר היא בית שמש היא תמנת חרס שנאמר בערס יבא החרסה: ואת הפרות העלו. שאין מסג זכרות בנשם:

וְיָהֵךְ: ט ותחזון אם באורח תחומיה יסק לבית שמש מן קדמוהי אתעבידת לנא ית בישתא רבתא הדא ואם לא ונידע ארי לא מחתיה קריבת בנא עירוע הוא דהוה לנא: י ועבדו גבריא כן ונסיבו תרתין תורן מינקן ואסרונון בעגלתא וית בניהן כלו בביתא: יא ושויאו ית ארונא דיי בעגלתא וית תיבותא וית עכברי דהבא וית צלמי טחוריהון: יב ואכוינא תורתא בארחא על אורח בית שמש בכבישא חדא אזלין מיזל וגעין ולא סטאה לימינא ולסמאלא וטורני פלשתאי אזלין בתריהון עד תחום בית שמש: יג ובית שמש חצדין חצד חטין במישרא וזקפו ית עיניהון וחזו ית ארונא וחדיאו למחזי: יד ועגלתא אתת לחקל יהושע די בבית שמש וקמת תמן ותמן אבנא רבתא וצלחו ית אעי עגלתא וית תורתא אסיקו עלתא קדם יי: טו וליואי אחיתו ית ארונא דיי וית תיבותא די עמיה די ביה מני דהבא ושויאו על אבנא רבתא וגברי בית שמש אסיקו עלון ונכיסו נכסת קודשין ביומא ההוא

אִתּוֹ וְהָלָךְ׃ ט וּרְאִיתֶם אִם־דֶּרֶךְ גְּבוּלוֹ יַעֲלֶה בֵּית שֶׁמֶשׁ הוּא עָשָׂה לָנוּ אֶת־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְאִם־לֹא וְיָדַעְנוּ כִּי לֹא יָדוֹ נָגְעָה בָּנוּ מִקְרֶה הוּא הָיָה לָנוּ׃ י וַיַּעֲשׂוּ הָאֲנָשִׁים כֵּן וַיִּקְחוּ שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת וַיַּאַסְרוּם בָּעֲגָלָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם כָּלוּ בַבָּיִת׃ יא וַיָּשִׂמוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה אֶל־הָעֲגָלָה וְאֵת הָאַרְגַּז וְאֵת עַכְבְּרֵי הַזָּהָב וְאֵת צַלְמֵי טְחֹרֵיהֶם׃ יב וַיִּשַּׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ עַל־דֶּרֶךְ בֵּית שֶׁמֶשׁ בִּמְסִלָּה אַחַת הָלְכוּ הָלֹךְ וְגָעוֹ וְלֹא־סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאול וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים הֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם עַד־גְּבוּל בֵּית שָׁמֶשׁ׃ יג וּבֵית שֶׁמֶשׁ קֹצְרִים קְצִיר־חִטִּים בָּעֵמֶק וַיִּשְׂאוּ אֶת־עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרוֹן וַיִּשְׂמְחוּ לִרְאוֹת׃ יד וְהָעֲגָלָה בָּאָה אֶל־שְׂדֵה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי וַתַּעֲמֹד שָׁם וְשָׁם אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְבַקְּעוּ אֶת־עֲצֵי הָעֲגָלָה וְאֶת־הַפָּרוֹת הֶעֱלוּ עֹלָה לַיהוָה׃ טו וְהַלְוִיִּם הוֹרִידוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־הָאַרְגַּז אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֲשֶׁר־בּוֹ כְלֵי־זָהָב וַיָּשִׂמוּ אֶל־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ הֶעֱלוּ עֹלוֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים בַּיּוֹם

ואת בניהם ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר ואתחנן ויהושע סימן ה': וישמו ד' חס' וסימ' אבנים גדולות. ארון ח' אל העגלה. אל האבן הגדולה. וישמו לה ידים דאיזבל דמלכים ונמסר בסדר מקץ וגם ביהושע סימן י'. על דרך ח' וסי' נמסר בשפטים סי' ח':

תולדות אהרן ואת בניהם כלו. ע"ג כד: וישרנה הפרות. שם אוכר מזי ברס: ואת הפרות העלו. ע"ג טב (מגלה טב): (ובית שמש. ע"ג ט):

רש"י

שקריניו בלע"ז: (י) כלו בבית. לשון כלא: (יב) וישרנה. הרי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף הוולדות היו אומרים שירה רוני רוני השיטה המתנופפי וכו' כדאיתא במסכת עבודת כוכבי'. ולפי פשוטו וישרנה לשון ישר דרך ישר היו הולכות: הלך וגעו. לשון צעקת בקר געייה: בית שמש. ישראל היו שם: (יג) וישמחו לראות. היו מסתכלין היאך הוא בא לבדו ומשמחה נהגו בו קלות ראש שלא היו מסתכלין בו באימה ודך

רלבג

יכבדו לבם ועם כל זה נתנו להם בחינה שנית תוכר להם קודם השיבם הארון לישראל ולזה צוו שיעשו עגלה חדשה לכבוד הש"י ויקחו להם את פרות מניקות עגלים שלא עלה עליהן על על הפרות ולזה לא תהיינה בטבע ערבות למשוך בעגלה כי לא נהגו בזה מלאכה עם שבכאן תהיה סבה שנית למנוע מן ההליכה והיא היותם משיבים בניהם מאחריהם בביתם כי אסרתם את העגלים תמשכם לשוב אליהם כפי כחם אם לא היה זה מאת הש"י להשיב הארון לישראל ואם תתישרנה הפרות מעצמן ללכת לישראל דרך בית שמש שהיה המקום הקרוב להם מישראל הנה יתבאר כי מה' היתה זאת בסבת ארון האלהים ואם לא הנה הגיע זה לנו במקרה שאם היה מגיע מהם על דרך המוסת לא תקצור ידו מעשות זה כמוסת הש"י והוא להטיב הפרות אל שילכו מעצמן דרך בית שמש ואם היה זה לנו במקרה לא יוסב זה האשם לו ולא נשיב ארון האלהי' לישראל: (יב) והנה נתישרו הפרות דרך בית שמש בזולת נטייה וסרני פלשתים הולכים אחריהם עד גבול בית שמש לראות אמתת הענין: (יד) והעגלה באה אל שדה יהושע בית השמשי. ותעמד שם ושם אבן גדולה ויבקעו את עצי העגלה ואת הפרות העלו אותם עולה לה' על המזבח אשר בנו שם ואנשי בית שמש העלו עולות וזבחו זבחי שלמים ביום ההוא לה' ויך

מצודת ציון

(י) כלו. כמו כלאו והוא ענין חסימה: (יב) וישרנה. מלשון ישרה: במסלה. בדרך הכבושה: וגעו. לעקה הפרה תקרא געה כמו אם יגעה שור (איוב ו'): (יד) בית השמשי. מבית שמש והוא שם העיר: (טו) אל האבן. על האבן

מצודת דוד

שנגס לא הורגלו במשיכת העול: (ח) והלך. ר"ל הניחו ללכת מעצמו לבל ינהג מי את הפרות: (ט) וראיתם. ואז תראו אם מעצמו יעלה הארון דרך גבולו ארצו אל בית שמש אז בודאי בעבורו באה הרעה ואם לא יעלה מעצמו דרך גבולו אז נדע שבמקרה באה הרעה: (יא) טחוריהם. הם הטפולים שהיו דומים בצד מה למחורים: (יב) וישרנה הפרות. הלכו בדרך הישר לדרך העולה בית שמש: במסלה אחת. ולא סרו ימין ושמאל: הלוך וגעו. ר"ל עם כי הלכו ולעקו בעבור חסרון בניהן מ"מ לא סרו ימין ושמאל: (יג) וישמחו לראות. לפי שאחיו התאבלו בשבת הארון אמר שהיה בעת ראותם שמחו: (טו) העלו עולות. לבד הפרות האמור למעלה

רש"י

הדך כתוב : (יח) כפר הפרזי. כפר שאין לו חומה : אבל הגדולה. היא האבן הגדולה האמורה למעלה שהלמ"ד באה במקום נו"ן וכן נשכה במקום לשכה בספר נחמיה ואפני שאירע להם אבלות בדבר קראו אבל : (יט) שבעים איש חמשים אלף איש. תרגם יונתן וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא. ורבותינו אמרו שבעים איש שכל אחד היה שקול כחמשים אלף אי' חמשים אלף איש שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין : (א) קדשו. זמינו : (ב) מיום שבת

רלב"ג

(יט) ויך. השי"ת באנשי בית שמש כי ראו בארון ה'. ולא עזבו מלאכתם שהיו קוצרים קציר חטים ונגעו מהעם שבעים איש שהיו שקולים חמשים אלף איש לגודל מעלתם או היו המוכים חמשים אלף ושבעים איש. ויתאבלו העם כי הכה ה' בעם מכה גדולה : (א) ויביאו הארון לקרית יערים אל בית אבינדב אשר בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לשמור את ארון ה' : (ב) ויהי מיום שבת הארון בקרית

פי' רבי ישעיה

(יח) כפר הפרזי. לשון כפר : ועד אבל הגדולה. כמו אבן הגדולה ובא הלמ"ד בחילוף נו"ן כמו השכה לשכה : (יט) כי ראו בארון. פי' ואין דרך זה דרך כבוד להסתכל בארון שהיה מקום השכינה שהרי הזהיר את הלוים על כן ולא יבאו לראות כבלע וגו' :

[שמואל א ו, טו – ז, ב]

ההוא ליהוה : טו וחמשה סרני פלשתים ראו וישבו עקרון ביום ההוא : טז ואלה טחרי (טחורי כתיב וקרי) הזהב אשר השיבו פלשתים אשם ליהוה לאשדוד אחד לעזה אחד לאשקלון אחד לגת אחד לעקרון אחד : יז ועכברי הזהב מספר כל ערי פלשתים לחמשת הסרנים מעיר מבצר ועד כפר הפרזי ועד ׀ אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון יהוה עד היום הזה בשדה יהושע בית השמשי : יח ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון יהוה ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש ויתאבלו העם כי הכה יהוה בעם מכה גדולה : יט ויאמרו אנשי בית שמש מי יוכל לעמד לפני יהוה האלהים הקדוש הזה ואל מי יעלה מעלינו : כ וישלחו מלאכים אל יושבי קרית יערים לאמר השבו פלשתים את ארון יהוה רדו העלו אתו אליכם : כא

ז א ויבאו אנשי ׀ קרית יערים ויעלו את ארון יהוה ויבאו אתו אל בית אבינדב בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לשמר את ארון יהוה : ב ויהי מיום

תרגום

קדם יי : טו וחמשא טורני פלשתאי חזו ותבו לעקרון ביומא ההוא : טז ואלין טחורי דהבא דאתיבו פלשתאי קרבן אשמא קדם יי דאשדוד חד דעזה חד דאשקלון חד דגת חד דעקרון חד : יז ועכברי דהבא מנין כל קרוי פלשתאי לחמשא טורניא מקירוין כריכן ועד קירוי פצחיא ועד אבנא רבתא דאחיתו עלה ית ארונא דיי עד יומא הדין הא היא בחקל יהושע דמבית שמש : יח וקטל בגברי בית שמש על דחדיאו דחזו ארונא דיי כד גלי וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא ואתאבלו עמא ארי מחא יי בעמא מחא סגיאה : יט ואמרו גברי בית שמש מן יכיל למיקם קדם ארונא דיי אלהים קדישא הדין ולאידין אתר יסתלק מננא : כ ושלחו אזגדין לות יתבי קרית יערים למימר אתיב פלשתאי ית ארונא דיי חותו אסיקו יתיה לותכון : א ואתו גברי קרית יערים ואסיקו ית ארונא דיי ואעלו יתיה לבית אבינדב די בגבעתא וית אלעזר בריה זמינו למטר ית ארונא דיי : ב והוה מיומא דשרא ארונא בקרית

רד"ק

זו לדעת רבי אליעזר אם ישראל הקריטוס : (יח) ועכברי הזהב. כמו שהיו טחורי זהב במספר הערים חמשה כן היו העכברים מספר כל ערי פלשתים שהם חמשה המכרים וכן היו חמשה בעבור חמשת הסרנים כלומר שהיו כפרה לכולן כמו שאמר למעלה. כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם. ומה שאמר מעיר מבצר עד כפר הפרזי חסר וי"ו מעיר מבצר כלומר אף על פי שלא היתה מצות הקוסמים והכהנים לעשות אלא חמשת טחורי זהב וחמשה עכברי זהב למספר הסרנים והעיירות הגדולות שהם אשדוד ועזה ואשקלון וגת ועקרון הם עשו מעצמם יותר טחורי זהב ועכברים כי היו יראים עדיין ועשו מכל הערים והכפרים שהם ערי הפרזות כ"ל וכל כפר עשו טחור זהב ועכבר זהב בכל המקומות שהיו יושבים שם פלשתים : עד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ה'. כלומר כי מתוך לאותו מקום היו פרזות פלשתים : ומה שאמר עד היום הזה בשדה יהושע אמר שהניח עליה הארון שהיא עד היום הזה בשדה יהושע ונקראת האבן הגדולה אבל על האבל שנעשה בו כמו שאמר ויתאבלו העם וי"ת אבל הגדולה אבנא רבתא : (יט) כי ראו בארון. ת"י על דחדיאו ודחזו ית ארונא דה' כמו שאמר וישמחו לראות ובדברי רז"ל. מפני שראו ויך באנשי בית שמש מלקו בזה מפני שאמרו שהיו קוצרים ומשתחוים כלומר שלא הניחו מלאכתם בעבורו ומהם אמרו שאמרו דברים אשר לא כן כנגד הארון ואמרו מאן אמרייך דאמרית ומאן פייסך דפייסית ובדברי הדרש הזה יהיה פירוש ראו כמו לראות בך והדומים לו שמפרשים אותם לשון בזיון והנכון מה שפירשנו שפתחו אותו וראו מה שבתוכו לפיכך אמר בארון ולא אמר ארון : שבעים איש חמשים אלף איש חסר וי"ו השמוש וחמשים אלף איש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם וי"ת וקטל בסבי עמא שבעים גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא. ובדברי רז"ל שבעים איש שכל אחד שקול כחמשים אלף איש וי"א חמשים שכל אחד שקול כע' סנהדרין : (ב) אל בית אבינדב בגבעה. פירוש אשר בגבעה וכמוהו רבים ואפשר שגבעה זו בתוך קרית יערים והיה בעיר אבינדב אחר לפיכך הודיע כי לבית אבינדב שהיה יושב בגבעה

מצודת דוד

(טו) ראו. שנכחן הדבר ונמצא כן : (יז) ואלה טחורי. ר"ל באלו לא הוסיפו על מה שאמרו הקוסמים והכהנים : לאשדוד אחד. ר"ל בעבור שר אשדוד אחד וכן כולם : (יח) ועכברי וגו'. אבל על עכברי הזהב הוסיפו והביאו אחד מול כל עיר ולא חמשה לבד כדברי הקוסמים : לחמשת. אשר הם להחמשת הסרנים ותחת ממשלתם : מעיר מבצר. בין מול עיר מבצר בין מול כפר פרוז מבלי חומה סביב : ועד אבל הגדולה. היא האבן הגדולה האמור למעלה וקראו אבל לפי שהעם התאבלו שם על אשר הכה ה' בהם כמ"ש למטה ור"ל אין זה סוף הדבר אשר נכר ומודע עד היום הזה שדה יהושע כי אפילו האבן הגדולה וכו' נכר הוא עד היום הזה בשדה יהושע בית השמשי : (יט) ויך. ה' הכה בהם על שפתחו הארון וראו בו בפנים ולזה הכה בעם שבעים איש מגדולי העיר והיו שקולים כחמשים אלף איש : (כ) מי יוכל לעמד וכו'. ר"ל הלא הגדולים שבנו מתו ומי הוא הנשאר אשר יוכל לעמוד לפני ארון ה' לשמרו ולהזהר בקדשתו : (כא) רדו העלו. רדו אליו והעלו אליכם : ז (א) בגבעה. אשר בגבעה והוא שם מקום בקרית יערים : קדשו. הזמינו לשמור את הארון לבל יבוא מי לראותו ולכבד ולרבץ לפניו : (ב) מיום. ר"ל מהתחלה שבת הארון וכל הימים הרבים שהיו במספר עשרים שנה אשר

מצודת ציון

(יח) הפרזי. כפר שאין לו חומה : (יח) ועד. ענינו כמו ואפילו וכן לא נשאר ממקנה ישראל עד אחד (שמות ט) ור"ל אפי' אחד : ז (א) קדשו. הזמינו כמו קדשו עליה מלחמה (ירמיה ו) : (ב) שבת. ענין עכבה ועיכוב

תולדות אהרן ויך באנשי בית שמש. סוטה לה (תענית כה מגלה ט סנהדרין כ) : וין נעם. שם : (שם) ויהי מיום שבת. זבחים קיח :

הניחו והגידו ד' וסי' ועכברי הזהב. ובצאתם הכהנים. התסכים ללענה. ממתים ידך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים : הקדוש ד' מלאים וסי' נמסר בסדר קרח : ואל מי ד' וסי' ואל מי יעלה מעלינו. ואל מי תדמיון אל. ואל מי תדמיוני. ואל מי מקדושים תפנה :

שבת הארון בקרית יערים וירבו
ב הימים ויהיו עשרים שנה וינהו כל־
בית ישראל אחרי יהוה:
ג ויאמר שמואל אל־כל־בית
ישראל לאמר אם־בכל־לבבכם
אתם שבים אל־יהוה הסירו את־
אלהי הנכר מתוככם והעשתרות
והכינו לבבכם אל־יהוה ועבדהו
לבדו ויצל אתכם מיד פלשתים:
ד ויסירו בני ישראל את־הבעלים
ואת־העשתרת ויעבדו את־יהוה
לבדו: ה ויאמר שמואל
קבצו את־כל־ישראל המצפתה
ואתפלל בעדכם אל־יהוה: ו ויקבצו
המצפתה וישאבו־מים וישפכו |
לפני יהוה ויצומו ביום ההוא
ויאמרו שם חטאנו ליהוה וישפט
שמואל את־בני ישראל במצפה:
ז וישמעו פלשתים כי־התקבצו בני־
ישראל המצפתה ויעלו סרני־
פלשתים אל־ישראל וישמעו בני
ישראל ויראו מפני פלשתים:
ח ויאמרו בני־ישראל אל־שמואל אל־
תחרש ממנו מזעק אל־יהוה

כו"ל מ"ג כמ"ב חס' · ל' חס' כנכי' וכל תוריית' דכו' כמ"ח מ"ל · ז' וכל מפתח' למלך דכוות' כמ"ח

תולדות אהרן (וישאבו מים. פסחים ס"ה):

יערים וסגיאו יומיא והוו
עסרין שנין ואתנהיאו כל
בית ישראל בתר פולחנא
דיי: ג ואמר שמואל לכל
בית ישראל למימר אם
בכל לבכון אתון תיבין
לפולחנא דיי אעדו ית
טעות עממיא מביניכון
ועשתרתא ואתקינו לבכון
לפלחנא דיי ופלחו קדמוהי
בלחודוהי וישיזב יתכון
מידא דפלשתאי:
ד ואעדיו בני ישראל ית
בעליא וית עשתרתא
ופלחו קדם יי בלחודוהי:
ה ואמר שמואל כנישו ית
כל ישראל למצפיא ואצלי
עליכון קדם יי: ו ואתכנישו
למצפיא ושפיכו לבהון
בתיובתא כמיא קדם
יי וצמו ביומא ההוא
ואמרו תמן חבנא קדם
יי ודן שמואל ית בני
ישראל במצפיא: ז ושמעו
פלשתאי ארי אתכנישו
בני ישראל למצפיא
וסליקו טורני פלשתאי על
ישראל ושמעו בני ישראל
ודחילו מן קדם פלשתאי:
ח ואמרו בני ישראל
לשמואל לא תשתיק מננא
מלצלאה קדם יי אלהנא

רדק

בנגעה שהיתה הארון: קדשו. כתרגומו זמינו: לשמור את ארון ה'. לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה ולכבד ולרבץ לפני הארון: (ב) וינהו. י"מ לשון נהי כלומר בכו וחזרו בתשובה שלימה כי ראו דבר הארון וקדושתו והיה להם לאות גדול כי ה' הוא האלהים ונתחרטו על אלהי הנכר שהיו עובדים. וי"מ מתרגום ונקוו אליה ויתנהון וכן ת"י וינהו ואתנהיאו כלו' כלם נאספו אחריו ועבדוהו לבדו כמו שאמר ויעבדו את ה' לבדו אחר שהסירו הבעלים והעשתרות ושברו כל זכר שלהם: (ה) קבצו את כל ישראל המצפתה. כבר פירשתי בספר יהושע למה היה מנהג ישראל להקבץ מצפתה ושם מזבח ובית תפלה כי שם היתה תשועה גדולה בהלחם יהושע עם המלכים. ובדרש אמר רבי סימון וכי שילה היא המצפה או המצפה היא שילה אלא כיפה יוצאה מתחומו של בנימין לתחומו של יוסף ועליה בית המקדש של שילה נתון. ותמה אני מזה הדרש וכי מה לה' אצל שילה והלא חרב משכן שילה מיום שגלה הארון ומעת שבא הארון לקרית יערים הביאו אהל מועד אל נוב וכן אמר בסדר עולם בתחלת כ' שנה הביאו את אוהל מועד לנוב: (ו) וישאבו מים וישפכו לפני ה'. תרגום יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה' ויתכן לפרש ששפכו מים לפני ה' סימן לכפרת עונות על דרך כמים עברו תזכור: וישפט שמואל. שמואל הענים כל אחד לפי עונו כי שם התודו עונותיהם: (ח) אל תחרש ממנו. מבנין הפעיל והוא פועל עומד וכן החרישו ממני וכן רוב הפעל הזה בבנין הפעיל הוא פועל עומד: סלה

על ישראל ו' דסמיכין בקריאה וסי' נמסר בסדר ויהי:

רשי

שבת הארון בקרית יערים. ורצו הפורענות שבא עליהם בעון בית עלי ואת הגבורה שעשה הקב"ה בפלשתים: וינהו וגו' אחרי ה'. על ידי שמואל שהיה מחזר מעיר לעיר ושופטם ומוכיחם. וינהו לשון המשכה הוא ולשון ארמי הוא תרגום לפולחני וכן (יחזקאל ז' י"א) ולא נה בהם אין בהם תועלת למשכם אל הטוב. ומנחם חברו וינהו לשון יללה כמו נהי נהיה וכן ולא נה בהם ופירוש וינהו אחרי ה' שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו אחרי ה'. ל"א וינהו כמו ויתאספו ונקוו אליה כל הגוים (ירמי' ג' י"ז) מתרגמינן ויתנהון למפלח גם בל עממיא ויהיה מזה הפתרון נ"ה ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ולא מנה שבהם כלומר ולא מקבוץ שלהם (הא"ם): (ו) וישאבו מים וישפכו. תרגם יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה'. ולפי פשוטו אינו אלא סימן הכנעה הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין: וישפט שמואל. בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עבירה שעברו:

ויעלהו

רלבג

בקרית יערים ירצה שהיה ויהיו עשרים שנה. ר"ל שכבר עמד בבית אבינדב עשרים שנה עד שהסירו דוד משם. והנה נאספו כל בית ישראל אחר ה' אחר מות עלי ונתחרטו ממעשיהם הרעים כראותם המגפה הגדולה שהיתה בעם במלחמה ההיא ושאר הרעות שקרו להם והכירו כי פעולותיה' הרעות המה אלה או ישיה הרצון בזה שכבר רבו הימים מיום שבת הארון בקרית יערים והיו הימים עשרים שנה ואחר כן נאספו כל בית ישראל אחרי ה' ואמנם היה שם הארון יותר מעשרים שנה כי הוא עמד שם עד שמלך דוד שבע שנים והנה לזה הפי' צריך שנאמר שהכונה כל שנות שמשון בשנות עלי ולזה הפי' יתכן שיהיו ימי חיי שמואל בתכליתם כמו ס"ה שנה ויאות שיאמר ואני זקנתי ושבתי ואמנם אם לא נאמר כן הנה לא חיה כי אם נ"ב שנה ולא יתכן שיאמר על עצמו שהוא זקן ואיש שיבה ואפשר עם זה שנולד שמואל קודם שנהמגה עלי שופט על ישראל ויהיו ימי חייו יותר ממה שזכרנו. והנה סבב שמואל אחר זה שהסירו ישראל את אלהי הנכר אשר בקרבם ועבדו את ה' לבדו וקבצם שמואל המצפ' ושאבו ישראל מים ושפכו לפני ה' להעיד שכבר התרחצו שם בעניניהם ושפטם להסיר מהם כל הלכלוך ועון שביניהם במה שבין אדם לחברו ואמנם עשו זה במצפה כי כבר היה מוסכם ביניהם שמה שיעשו שם נעשה לפני ה' כמו שזכרנו בדבר יפתח: (ז) וכאשר שמעו פלשתים כי התקבצו בני ישראל במצפה עלו סרני פלשתים אל ישראל להלחם עמם ויראו ישראל מפני פלשתים ובקשו משמואל שיתפלל להם בעבורם בדרך שיושיעם מיד פלשתים. והנה להגיע הנבואה לו והדבקות האלהי העלה שמואל עולה לה' כי העולה תיישיר לזה כמו שבארנו בפירושינו לדברי התורה ואפשר שהעלה אותה על ידי כהן כי שמואל לא היה כהן ואפשר שהיתה הוראת שעה והנה אז הותרה במת יחיד כי כבר חרב משכן שילה ולא היה עם עדיין במת צבור. ועם העלותו העולה התפלל שמואל להם יתברך בעבור ישראל והרעים הש"י ביום ההוא בקול גדול מרעיד על פלשתים באופן שכבר נגפו לפני ישראל ואפשר שזאת הסבה העולה שעלה להראות לישראל שתקף שהיה מעלה העולה נתחדשו הקולות האלו המרעידים כדי שיאמינו יותר בה' ויחשוב שעם אלו הרעמים היו יורדות להבות ואש אלהים וגו' ועולה זה כבר היה חזק הקול לישראל באופן

הוקו

מצודת ציון

וינהו. מלשון נהי ויללה: (ח) תחרש. תשתוק וכן והחריש יעקב (בראשית ל"ד): (ט) כליל. מלשון

מצודת דוד

אשר ישב שם בכל הזמן ההוא נהו וילל ישראל להתחרט על מעשיהם אשר לא טובים ושבו ללכת אחרי ה': (ג) הסירו. מכל וכל: לבדו. בלא שתוף: (ו) וישאבו מים. ר"ל התעוררו לשאוב ולהזיל מי דמע ושפכו בתפלה לפני ה': וישפט. בדברים שבין אדם לחבירו: (ז) ויעלו. להלחם בם כי חשבו שנתקבצו ישראל לצאת למלחמה: (ח) אל תחרש ממנו. אל תשתוק מהדבר אשר היה טובה לנו והוא מזעוק אל ה' להושיענו: (ט) טלה חלב. ר"ל עודו יונק החלב: ויענהו ה'. ר"ל ראה שנתקבלה ברצון כי ירדה האש ושרפה את העולה והיה בזה האות:

וירעם

(ט) טלה חלב. שהיה יונק עדיין: ויעלה עולה. כן כתיב וקרי ויעלהו ודרשו רז"ל הכתיב ואמרו ויעלה כתיב שהיתה נקבה ומכאן סמכו שעולת נקבה כשרה בבמת יחיד וקבלו גם כן כי זר מקריב בבמת יחיד כי משחרב משכן שילה ובאו להם לנוב הותרו הבמות כל זמן שהיה אהל מועד בנוב וגבעון עד שנבנה בית עולמים שנאסרו ושוב לא היה להם היתר ואמרו אין הבמה נתרה אלא על ידי נביא כי שמואל העלה ראשון בבמת יחיד משחרב משכן שילה וכן בגלגל יהושע העלה בבמת יחיד ראשון שנאמר אז יבנה יהושע: ויענהו ה'. אפשר ע"י אש שירדה מן השמים על העולה או על ידי הרעם שהרעים בקול גדול על פלשתים להבהילם וכאשר נשמע הרעם לא ידעו כי ענהו ה':

אֱלֹהֵינוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃
ט וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טְלֵה חָלָב אֶחָד וַיַּעֲלֵהוּ (ויעלהו ק')
עוֹלָה כָּלִיל לַיהוָה וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל
אֶל־יְהוָה בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה׃
י וַיְהִי שְׁמוּאֵל מַעֲלֶה הָעוֹלָה וּפְלִשְׁתִּים
נִגְּשׁוּ לַמִּלְחָמָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּרְעֵם
יְהוָה ׀ בְּקוֹל־גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל־
פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יא וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן־הַמִּצְפָּה
וַיִּרְדְּפוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכּוּם עַד־
מִתַּחַת לְבֵית כָּר׃ יב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל
אֶבֶן אַחַת וַיָּשֶׂם בֵּין־הַמִּצְפָּה וּבֵין
הַשֵּׁן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ אֶבֶן הָעָזֶר
וַיֹּאמַר עַד־הֵנָּה עֲזָרָנוּ יְהוָה׃
יג וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד
לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי יַד־יְהוָה
בַּפְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שְׁמוּאֵל׃ יד וַתָּשֹׁבְנָה
הֶעָרִים אֲשֶׁר לָקְחוּ־פְלִשְׁתִּים מֵאֵת
יִשְׂרָאֵל ׀ לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד־גַּת
וְאֶת־גְּבוּלָן הִצִּיל יִשְׂרָאֵל מִיַּד
פְּלִשְׁתִּים וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין
הָאֱמֹרִי׃ טו וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־יִשְׂרָאֵל
כֹּל יְמֵי חַיָּיו׃ טז וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה
וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה
וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַמְּקוֹמוֹת
הָאֵלֶּה׃ יז וּתְשֻׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי־שָׁם
בֵּיתוֹ וְשָׁם שָׁפָט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן־
שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃

(תרגום)

וְיִפְרְקִנָּנָא מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃
ט וּנְסִיב שְׁמוּאֵל אִמְּרָא
דַחֲלָבָא חַד וְאַסְּקֵיהּ עֲלָתָא
קֳדָם יְיָ וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם
יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְקַבִּיל
צְלוֹתֵיהּ יְיָ׃ י וַהֲוָה שְׁמוּאֵל
מַסִּיק עֲלָתָא וּפְלִשְׁתָּאֵי
אִתְקְרָבוּ לַאֲגָחָא קְרָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל וְאַכְלִי יְיָ בְּקָל
רַב בְּיוֹמָא הַהוּא עַל
פְּלִשְׁתָּאֵי וְשַׁגְשֵׁינוּן וְאִתְּבָרוּ
קֳדָם יִשְׂרָאֵל׃ יא וּנְפַקוּ
אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן מִצְפַּיָּא
וּרְדָפוּ יָת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְחוֹנוּן
עַד מִלְּרַע לְבֵית שָׁרוֹן׃
יב וּנְסִיב שְׁמוּאֵל אַבְנָא
חֲדָא וְשַׁוִּי בֵּין מִצְפַּיָּא וּבֵין
שִׁנָּא וּקְרָא יָת שְׁמַהּ אֶבֶן
סַעֲדָא וַאֲמַר עַד הָכָא
סַעֲדָנָא יְיָ׃ יג וְאִתַּבָּרוּ
פְּלִשְׁתָּאֵי וְלָא אוֹסִיפוּ עוֹד
לְמֵיעַל בִּתְחוּם יִשְׂרָאֵל
וַהֲוַת מַחֲתָא דַּיְיָ בִּפְלִשְׁתָּאֵי
כָּל יוֹמֵי שְׁמוּאֵל׃ יד וְתָבָא
קִרְוַיָּא דִּנְסִיבוּ פְלִשְׁתָּאֵי
מִן יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן
וְעַד גַּת וְיַת תְּחוּמֵיהוֹן
שֵׁיזֵיב יִשְׂרָאֵל מִידָא
דִּפְלִשְׁתָּאֵי וַהֲוָת שַׁלְמָא
בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין אֱמוֹרָאֵי׃
טו וְדָן שְׁמוּאֵל יָת יִשְׂרָאֵל
כֹּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי׃ טז וְאָזֵל
בִּזְמַן שְׁנָא בִּשְׁנָא וּמִסְתַּחַר
לְבֵית אֵל וּלְגִלְגְּלָא
וּלְמִצְפַּיָּא וְדָאֵין יָת יִשְׂרָאֵל
יָת כָּל אַתְרַיָּא הָאִלֵּין׃
יז וּבִמְתַבְתֵּיהּ לְרָמְתָא אֲרֵי תַמָּן בֵּיתֵיהּ וְתַמָּן דָּן יָת יִשְׂרָאֵל וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא

(מסורה) ויעלהו ק' · ג' מ"ע כסיפ' · מ"וס' שמואל אסיא שיצי נסריתון דמואביא וברק ברקון בבבל · ל"א פתחין ג' · ג' ויחנון ג' לידונין ג' כמהן ג' תתחינן ג' חטין ג' החיין ג' אחרין ג' בקיין ג' מלכין ג' הימין · ל' קמץ וכל סס גבר דמי'

תולדות אהרן ויקח שמואל. ע"ג כד (מגלה סב): ותשובתו הרמתה. פרשה י מדויק לא (סם):

רש"י

(ט) ויעלהו עולה. ויעלה כתיב נקבה היתה מכאן למדו רבותינו עולה נקבה כשרה בבמת יחיד במסכת עבודת כוכבים: (יא) מתחת לבית כר. מלרע לבית שרון: (יב) ובין השן. שן

רד"ק

(יא) לבית כר. ת"י לבית שרון כמו כר נרחב: (יב) ובין השן. שן סלע היה שם ונקרא המקום על שמו: (יג) כל ימי שמואל. עד אשר זקן שמואל ולא יכול לצאת ולבא לפניהם ולסבב על עריהם ולהוכיחם כמו שעשה לפני זקנתו ולפיכך חטאו ישראל והיתה יד פלשתים עליהם וזה היה להם הסבה אשר שאלו להם מלך ואילו לא חטאו לא היו צריכים לפיכך היה רע בעיני ה' יתברך כששאלו להם מלך אבל צריכים היו למלך כמו שאמר האל לשמואל כשבא אליו שאול כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד והושיע את עמי מיד פלשתים כי באה צעקתו אלי: (יד) ותשבנה הערים. כי שגם יהודה לכד הערים האלה מתחלה כמו שאמר בתחלת ספר שופטים ואחר כך באו פלשתים ולקחום מהם ועתה בימי שמואל שבו אותם הערים לישראל: בין ישראל ובין האמרי. לא ידעתי טעם לספור הזה בזה המקום כי לא ראינו בזמן ההוא מלחמה בין ישראל ובין האמרי אלא עם פלשתים ואולי בהיות הפלשתים נלחמים בישראל היו נלחמים בהם גם כן יתר האמרי שנשארו בארץ עם בני דן כמו שאמר בספר שופטים וילחצו האמרי את בני דן וגו' וגבול האמורי ממעלה עקרבים מהסלע ומעלה והם היו נלחמים בהם ובראותם כי נכנעו פלשתים עשו גם הם שלום עם ישראל: (טו) כל ימי חייו. מיום שהחל להיות שופט עד שמת והם שלש עשרה שנה. ודרש וכי כל ימי חייו והלא לא שפט אלא שלש עשרה שנה אלא בן נ"ב עד שהוא במעי אמו הוא כתוב באסטריא של מעלה: (יז) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו. ומשאר מקומות הרחוקים זולתי אותם שזכר שהיה סובב היו

רלב"ג

סוקו לפלשתים: (יג) והנה שבכר נגפו ישראל את הפלשתים ויכום באופן שנכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבא בגבול ישראל ושבו הערים לישראל שלקחו פלשתים מאתם והנה היה גם כן שלום בימי שמואל בין ישראל ובין האמורי: (טו) והנה זכר איך שפט שמואל את ישראל כל ימי חייו בהשגחה נוספת כי הוא לא היה מטריח ישראל לבא אליו כמו שהיו עושים בזמן אבל הוא היה הולך לשפטם בבית אל ובגלגל ובמצפה והיו מתקבצים שם אליו המקומות הקרובים להם ואחר היה שב אל הרמה כי שם היה ביתו ובית אבותיו ושם היה שופט את ישראל הקרובים לו והנה בנה שם מזבח לה' כי לא נאסרה אז במת יחיד כמו שזכרנו:
והנה התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו:
הראשון הוא להודיע יחס שמואל לכבודו ולהודיעו כי הטוב שחולב ממנו היה נכבד מאד מאד אביו ואמו שהיתה נביאה לפי מה שנזכר ממנה ולזה היה ראוי אל שיגיע לזאת המעלה

מעלה ה' פתחין וסי' שמואל אסיא שיצי צנריתון דמואביא וברק ברקון בבבל ופירוש' נמסר בסדר ראה: ויהמם ג' בקריאת וסי' ויהי שמואל מעלה העלה. ויהמם ה' לפני ישראל: ברקים רב ויהמם: ולא יספו ה' דסמיכי בקריאה וסי' ויכנע מדין. ויכנעו הפלשתים דשמואל. ויתקע יואב בשופר. ויעמדו כל העם. ויכרה להם כירה גדולה: וסבב ג' בקריאה וסי' והלך מדי שנה בשנה. וסבב לעפל ויגבהה. ובא אליה מלך גדול וסבב אתה:

מצודת דוד

(י) וירעם ה'. הביא עליהם רעם בקול גדול ויהם אותם ועי"ז נגפו לפני בני ישראל למלחמה: (יא) ויצאו. אחר זה יצאו מן המצפה ורדפו אחריהם: עד מתחת. הכום בכל הדרך אשר רדפום עד בואם מתחת לבית כר: (יב) בין המצפה וגו'. שם עמדו מערכות פלשתים: עד הנה עזרנו ה'. ר"ל עד המקום הזה עזרנו ה' בנגפם שהממם בקול רעם ולא שלט בהם יד ישראל עדיין כי משם והלאה רדפו ישראל אחריהם והלמה בהם ידם: (יג) ולא יספו. בימים שהנהיג שמואל עד לא הזקין לא הוסיפו לבוא בגבול ישראל: ותהי יד ה' בפלשתים. כאשר הלכו ישראל ללחום עמו בגבולו: (יד) לישראל. הערים ההם הוחזרו לישראל: ואת גבולן. הצילו גבול עצמן לבלי תת לפלשתים לבוא לרשת עוד מה מגבולן: ויהי שלום. כי בעוד משלו פלשתים בישראל נלחמו עמהם האמורי הנשארו בא"י אבל כאשר חזקה יד ישראל היה שלום ביניהם: (טו) כל ימי חייו. מעת שהועמד לשפוט עד שמת ואף לאחר שמלך שאול שפט הוא: (טז) והלך. בכל שנה הלך מביתו וסבב לבית אל וגו' ושם שפטם: (יז) ותשובתו. אחר סבובו שב לרמה כי שם

מצודת ציון

מלשון כל ר"ל העלה כל בשר העולה כמשפט האמור בה: (יב) ובין השן. שן הסלע היה שם ונקרא המקום על שמו: (טז) מדי. מתי רוצה לומר בכל שנה ושנה: משפטו

המעלה הנכבדת שהגיע אליה עם שכבר היה קדוש ונבדל לעבודת השי"ת מאת הלידה: השני הוא להודיע כי השי"ת משגיח בשפלים ולזה מפני שראה השי"ת כי חנה היתה האהובה אצל אלקנה נתן לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים וכמו שנזכר בתורה בדומה לזה בענין רחל ולאה: השלישי הוא להודיע שאע"פ שאין הנשים חייבות לעלות לרגל ולא הטף אלא מי שיכול לעלות ברגליו מירושלים להר הבית אחת בשנה ראוי לשלם לעלות שם עם נשיו וטפיו בכללם וזה לשתי סבות האחת להיישירם לאמונה אמיתית כמו שילמדו מענין המקדש והשנית כי השמחה השלימה לא תשלם לאדם אם לא בהיותו עם אשתו ובניו בכללם ולזה ידמה שיהיה ראוי להיות זה בחג הסוכות שהוא חג השמחה ולזה זכר שאלקנה היה עולה מעירו שנה בשנה להשתחות ולזבוח לה' ר"ל שלא היה משאיר בעירו דבר מבני ביתו ולזה היו שם נשיו וכל בנותיו פעם אחת בשנה: הרביעי הוא להודיע שראוי לחנן הקשי יום ולהיטיב להם כפי היכולת ולזה ספר כי מפני שהיה לב לחנה בראותה רבוי המנות לפנינה ולבניה ולבנותיה והיא היתה יחידה היה אלקנה מטיב לב חנה כפי היכולת והיה נותן לה מנה שהיו עיניו בה ולזה היה מושיב חנה אצל פניו ואחר המנות היה נותן כאילו היה משליך אותם אחרי גוו ובזה האופן היה מנחם אותה מן הכעס שהיתה מכעסת אותה צרתה כשהיה אומר. לה שהוא טוב לה מעשרה בנים: החמישי הוא להודיע שאין ראוי להתגאות על רבוי הטובה ולבזות הקשי יום הלא תראה כי פנינה מתפארת ברבוי בניה ובנותיה והיתה מכעסת חנה מפני היותה עקרה והשי"ת ראה עני חנה ונתן לה בנים ובנות ובני פנינה היו מתים כמו שאמרה חנה עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה: הששי הוא להודיע שאין ראוי להתפלל אחר האכילה והשתיה כי אז לא יתכן שתשלם הכונה בזה לפי הראוי ולזה ספר כי מפני שאחר זמן אכילה ושתיה קמה חנה להתפלל לפני ה' הנה לא חשב עלי שתהיה מתפללת אך חשבה עלי לשכורה לא נכון להתפלל אחר האכילה והשתיה והיתה תשובת חנה מפני זה שיין ושכר לא שתתה ולזה לא התגנה אם התפללה אז: השביעי הוא להודיע שרבוי התפלה והבכיה מחרים אל שתהיה בכוונה יותר ולזה אמרז"ל כי שערי דמעה לא ננעלו ורבוי התפלה גורם שתחזק הדבקות בין המתפלל ובין השי"ת ולזאת הסבה זכר בתפלת חנה שהיתה נשפכת כי היא הרבתה להתפלל ובכה תבכה להעיד שאלו הדברים היה רושם להשמע התפלה וידמה שלזאת הסבה אמר שנתן לה השם שאלתה: השמיני הוא להודיע שהמתפלל אין צריך שישמיע קולו כי השי"ת יודע מחשבות האנשים אבל צריך שיוציא בשפתיו דברי התפלה כדי שתשלם לו הכונה בה ולזה אמר בתפלת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע: התשיעי הוא להודיע שהמבקש דבר מה מהשי"ת על צד החסד שידור נדר שאם יתן שאלתו יקיימהו כי בזה יגיע להאמין שהטוב ההוא הגיע לו מהשי"ת ולזה יקיים בעבורו הנדר ההוא ולזה היה קיום הנדר באלו המקומות הזכרת החסד ולזאת הסבה תמצא במקומות רבים נדר נדרו בזה האופן מצאנו זה ביעקב וביפתח וברבים זולתם ולזה מצאנו שנדרה חנה זה הנדר בזה המקום וידמה שכבר קיים אותו שמואל ואע"פ שאין האשה מדרת את בנה בנזיר ולא האיש גם כן בזה האופן שהרי לא נולד שמואל עדיין כשנדרה חנה זה הנדר לפרסום האות והמופת שעשה לה השי"ת: העשירי הוא להודיע שראוי לשלם שיעיין בעניני האנשים כדי שיוכיחם אם עשו דבר שלא כהוגן ולזה ספר כי עלי היה שומר את פיה לעיין מה היה ענינה ואף על פי שלא היה מדרך השלם ההוא לתת עינו בנשים וכאשר הרבתה לעשות זה הפועל חשב עלי שהיתה שכורה ולזה הוכיחה על זה: האחד עשר הוא להודיע שראוי לכל אדם שיציל עצמו מן החשד לפי מה שאפשר לו ולזה ספרה חנה ואם היה ראוי שתשוב מלדבר בפני עלי שהיה כהן גדול ונביא לא קצרה מלדבר לעלי את דבר התנצלותה: השנים עשר הוא להודיע שתפלת הנביא יותר נשמעת מתפלת זולתו ולזה שמחה חנה כשהתפלל עלי שיתן לה השי"ת את שאלתה ובקשתה ממנו שיתפלל לה' בעבורה על זה ולזה גם כן בטחה שתהיה תפלתה נשמעת ולזה אכלה וסר כעסה ממנה: השלשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לחכם שישמש מטתו ולזה זכר שידע אלקנה את חנה אשתו אחר ששבו ובאו אל ביתם למדנו מזה כי בשילה לא ידעה ואע"פ שהיה בתכלית הכוסף שיהיה לו זרע מחנה אשתו. ואם אמר אומר כי נמנעו מזה מצד צרכם להכנס במקדש אמרנו לו שלא היה מחוייב שיכנסו שם בכל יום ולזה הוא מבואר שכבר היה אפשר לאלקנה שישמש יום אחד שם: הארבעה עשר הוא להודיע שחלב האם יותר נאות לנער מחלב זולתה ולזה דקדקה מרים הנביאה שתניק יוכבד את משה ודקדקה חנה שתניק היא את בנה מפני רצותה שיהיה נגדל לעבודת השי"ת: החמשה עשר הוא להודיע שראוי לתת לשי"ת תודה בעד כל אשר גמל מן הטוב ולזה זכר שהביאה חנה עם שמואל שלשה פרים לזבוח לה' ואיפה אחת קמח ונבל יין ושחטו הפר האחד מהם לה' קודם הבאתם הנער אל עלי כדי לשום עבודת השם יתברך ראשונה בזה כדי שיעזרו בזה הפעל מהשי"ת: הששה עשר הוא להודיע שמי שירצה בו שיהיה שלם מאד צריך שיחנכוהו אל השלמות בעודו קטן לפי מה שאפשר כדי שיגדל במנהגים המשובחים וימשך אחריהם ולזה זכר שכבר השתחוה שמואל לה' והוא כמו בן שתי שנים לפי שהם צוהו על זה לחנכו ולהרגילו לעבודת השי"ת ולזאת הסבה גם כן היה שמואל מקטנותו חגור אפוד בד: השבעה עשר הוא להודיע מה שנזכר במאמר חנה על דרך הנבואה שנתבאר בזה הפסוק עם מה שיבא אחריו שכבר נתקיים אחר זה לפי מה שפירשנו בפסוק ותתפלל חנה ובפסוק ה' יחתו מריביו: השמנה עשר הוא להודיע שאין בקדושים ובמלאכים שיושוה לשי"ת בענין הקדושה וההבדל מחומר והנה למדנו

מזה שאין השם ית' כמניע אחד מן הגלגלים היותר נכבד מהם אבל הוא עליון על כל מניעיהם כמו שבארנו במאמר החמישי מספר מלחמות ה' וזה למדנו במה שאמרה חנה אין קדוש כה' כי אין בלתך: התשעה עשר הוא להודיע שהשי"ת הוא אשר לו נתכנו עלילות לבדו ולזה מה שירצה האדם עשותו מהפעולות ממנו לא יוכל לחדש רק מה שסדר לו השי"ת מהפעולות ולזה אמרה חנה ואין צור כאלהינו: העשרים הוא מה שלמדנו מדברי חנה שאין ראוי להתגאות מפני רבוי הבנים ולא מפני יתרון הגבורה ולא מפני יתרון העושר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים: העשרים ואחד הוא מה שלמדנו מדברי חנה שהשם יתברך מחיה ממית ומעלה אותם מקברותיהם וזה אחת מפנות האמונה: העשרים ושנים הוא להודיע שהשי"ת משגיח בענין האנשי' ובייחוד לצדיקים ואמנם הרשעים ידמו בחשך ובכמו זה אמר דוד כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד: העשרים ושלשה הוא להודיע כי לא היתה הסבה בחטא בני עלי הוא היות עלי בלתי משגיח בענינם ובלתי מיישיר אותם אל הטוב וזה כי את בני עלי ובהשגחתו נתישר שמואל לשרת את ה' ועם כל זה לא הועילה הנהגת עלי להישיר בניו אל השלמות מצד רוע תכונתם: העשרים וארבעה הוא להודיע תכונת בני עלי בענין הקרבנות כי בזה תועלת לבאר שמה שהגיע להם מאת השי"ת מהעונש המופלג אשר נזכר בזה הספר היה ביושר ולזה באר שהם שנו אל המדה המגונה מאד והוא הזוללות ובמדה אחרת מגונה גם כן והיא החמס עד שאלו בזה מנחת ה' וזכר עוד מגנותם שהם היו מתעללים בהקרבת הקרבנות עד אשר ישכבון ועדיין לא הקריבו קני הזבות והיולדות וכל זה היה מפני שלא ידעו את ה' ולזה לא השיגו בתכלית הכוונה אשר בעבורה היו הקרבנות שאם היו משיגים בו היו משתדלים להתמיד בענין הקרבנות בקדושה ויראה מלקלקל בענינם: העשרים וחמשה הוא להודיע מעלת שמואל מקטנותו עם בני עלי לא למד ממעשיהם ולזה שב לזכור ששמואל היה משרת את ה' אחר זכרו רוע תכונת בני עלי. חבר עם זה שמחת עלי בו מצד טוב תכונתו ולזה זכר שהיה עלי מברך את אלקנה ואת אשתו בבואם שם לרגל: העשרים וששה הוא להודיע שכבר נתקיים מה שנתנבאה חנה ואמרה עד עקרה ילדה שבעה שכבר נתקיימה תפלת עלי במה שהיה אומר ישם ה' לך זרע מן האשה הזאת ולזה זכר שכבר ילדה שלשה בנים ושתי בנות: העשרים ושבעה הוא להודיע שהתוכחת בחטאים הקשים לא יספיקו בה דברים רכים ולזה זכר תוכחת עלי לבניו שלא היו בה דברים קשים עליהם בתחלת העיון כראוי בענין אלו החטאים ולזה נגה אלו החטאים השי"ת על צד התוכחה ואמר לשמואל כי גם עלי חטא מפני שידע חטא בניו ולא כהה בהם כראוי ומזה המקום יתבאר כי לא מנע השי"ת דרכי התשובה מבני עלי שאם היה הענין כן לא היה השי"ת מגנה עלי על זה בזה האופן ואפשר שאמר שאף על פי שרצה השי"ת שלא ישובו כי חפץ להמיתם היה ראוי לעשות לעלי הראוי לעשות לו מהתוכחה: העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיחטא לאשר גמלהו טובות רבות הנה חטאו יותר גדול מאד ממה שהיה אם לא גמלהו אלו הטובות ולזה כאשר רצה השם להודיע לעלי העונש הנפלא שיעשהו על אלו החטאים הודיע לו תחלה רבוי הטובות אשר גמלהו כי מפני זה היה ראוי שיהיה נשמר יותר מחטא לשי"ת ולזה היה העונש הזה הנפלא שהאבד הכהונה הגדולה ממשפחתו ותנתן לזרע פנחס בן אלעזר אשר כבד לשי"ת בכל עת וזה מבואר בפנחס בן אלעזר שלא תראה כי יהושע היה עבד לאלעזר שר ולפני אלעזר הכהן יעמוד ופנחס קנא לאלהיו בשטים ומסר עצמו לסכנה גדולה בעבור כבוד השי"ת וכן היה משך היות צדוק כהן גדול עד תחלת בית שני כי יהושע בן יהוצדק היה מזרע פנחס בן אלעזר כמו שנזכר בספר דברי הימים והוא היה כהן בתחלת בית שני ואולי שהאמין לפי זאת הנבואה שכל ימי בית שני נתקיימה הכהונה הגדולה לזרע אלעזר כי הכהנים שהיו מזרע איתמר היו מעטים ודלים כי לא היתה להם שררה ולזה לא היו יכולין לתת ממון למלכי ישראל שיעמידום כהנים גדולים וזה היה העונש הראוי להם הם לקחו מה אשר לא להם ועשק השי"ת מהם אשר להם הם בזו הקרבנות ורצה השי"ת שיגיע להם בזוי והשפלות המגיע להם ממתנות הכהונה ולזאת הסבה רצה שלא יכרת זרעו מהם מזבח השי"ת להדיב את נפשם על מה שנפלו בו מהבזה והשפלות הם שבזו בקרבנות השי"ת עשה לבד ורצה השי"ת שיסורו אלו הכהנים מהם קודם מיתתם: העשרים ותשעה הוא לבאר גודל מעלת שמואל בנבואה שעם היות דבר ה' יקר בימים ההם הגיע לו הנבואה בזה האופן שהשפע דמיונו מהשפע האלוהי המגיע לו באופן ששמע זה הקול באמצעות הדמיון והנה זה הי' שומע הקול נחזק כל כך עד שהיה מקיץ ממנו וזה ממה שהורה על גודל שלמות הכח המדמה והשכלי בשמואל ונתבאר שכבר נתקיים מה שייעד מה' לעלי ולבניו והשאר נתקיים במות עיר הכהנים והכרית אנשים מהיותו כהן גדול ונתבאר עוד מגודל מעלתו בנבואה שלא הפיל מכל דבריו ארצה ונתפרסם לכל ישראל היותו נביא גם בימי עלי וזה יורה שתמיד היתה מגעת לו הנבואה בכל מה ששאלו ממנו: השלשים הוא להודיע בית ישראל אשר בעבורו נתחייבו שיפלו ביד פלשתים וזה כי הפלשתים הכירו גודל מה לשם יתב' מעלתו אמרו אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה והנה ארון ה' בידם לקחו מוסר הכך ושלחו אותו בכבוד מעליהם ואולם ישראל היו עובדים הבעלים והעשתרות והמירו כבודם בלא יועיל ולא לקחו מוסר בכל הרעות שהביא השי"ת עליהם על זה ולזה לא סרו מנפול ביד פלשתים עד שעבדו את ה' לבדו והסירו הבעלים והעשתרות: השלשים ואחד הוא להודיע עוצם השגחת השי"ת בשפלים במה שאדם מהמופתים הנפלאים כדי שישוב ארון האלהים למקום הראוי לו והודיע בו עם זה אופן יושר השי"ת שלא

רצה

רש"י

בן הסלע: (ג) ויטו. הם עצמם: ויטו. דבר אחר דסיינו המשפט. ורבותינו אמרו לא חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי אביהן שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן והם לא עשו כן כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם: (ו) וירע הדבר. לפי שאמרו לשפטנו ככל הגוים:

רד"ק

היו' באים שם ברמה לפניו למשפט ורבותינו ז"ל דרשו בכל מקום שהיה הולך ביתו עמו כלומר שלא היה נהנה מאדם אלא משלו ופי' שם בכל המקומות שהיה סובב: ויבן שם מזבח לה'. מיום שנחרב שילה שהותרו הבמות עשה הוא במתו שהיה מקריב עליה כשהיה רוצה להקריב נדרים ונדבות וזבחי שלמים. כי זר מקרי' בבמי' יחיד כמ"ש:

ח

א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל׃
ב וַיְהִי שֶׁם־בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בִּבְאֵר שָׁבַע׃
ג וְלֹא־הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט׃
ד וַיִּתְקַבְּצוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה׃
ה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ לֹא הָלְכוּ בִּדְרָכֶיךָ עַתָּה שִׂימָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם׃
ו וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ

ויטו ד' וסי' ויקחו שוחד ויטו משפט. ויטו לאבשלום האהל. ויטו בתהו צדיק. ויטו נשיו את לבבו: בכל תגוים ד' בקריאה וסי' ככל הגוים. אשר סביבתי. עתה שימה לנו מלך לשפטנו. והיינו גם אנחנו ככל הגוים. יען אמר מואב ושעיר:

תולדות אהרן ויהי כאשר זקן. בבת ט' תענית יח. מגלה י: ולא הלכו בניו. שבת נו מגלה י אבות יא (סוטה ח): שימה לנו. סנהדרין כ:

תרגום

קֳדָם יְיָ׃ א וַהֲוָה כַּד סִיב שְׁמוּאֵל וּמַנִּי יָת בְּנוֹהִי דַּיָּנִין עַל יִשְׂרָאֵל׃ ב וַהֲוָה שׁוּם בְּרֵיהּ בּוּכְרֵיהּ יוֹאֵל וְשׁוּם תִּנְיָנֵיהּ אֲבִיָּה דַּיָּנִין בִּבְאֵר שָׁבַע׃ ג וְלָא הֲלִיכוּ בְנוֹהִי בְּאוֹרְחָתֵיהּ וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר מָמוֹן דִּשְׁקַר וְקַבִּילוּ שׁוֹחֲדָא וְצַלּוּ דִּינָא׃ ד וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲתוֹ לְוָת שְׁמוּאֵל לְרָמְתָא׃ ה וַאֲמַרוּ לֵיהּ הָא אַתְּ סֵבְתָּא וּבְנָךְ לָא הֲלִיכוּ בְּאוֹרְחָתָךְ כְּעַן מַנִּי לָנָא מַלְכָּא לְמִדְּנָנָא כְּכָל עַמְמַיָּא׃ ו וּבְאִישׁ פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּד אֲמַרוּ

בירוקין ק' ד. ב' דיהושפט פ"ע דשמואל הס'

רד"ק

(ב) יואל. הוא ושני המכר בדברי הימים: שופטים בבאר שבע. ספר זה להודיע כי לא הלכו בדרכי אביהם שהיה הולך וסובב על הערים שלא להטריח את כל ישראל לבא אליו למשפט והם לא די להם שלא עשו זה אלא שישבו בקצה ארץ ישראל כי באר שבע היה בקצה ארץ ישראל כמו שאמר הכתוב מדן ועד באר שבע כי אלה שתיהן היה קצות ארץ ישראל ועדיין אלו היה האחד יושב בדן והאחד בבאר שבע לא היה רע אבל שניה' היו שופטי' בבאר שבע להטריח ישראל לבא אליהם ולהרבות שכר;. ואמרו רז"ל בני שמואל לא חטאו אלא לפי שלא היו מחזירין בכל מקומות ישראל וישבו בבתיהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם מעלה עליהן הכתוב כאילו לקחו שוחד ומהם אמר חלקם שאלו בפיהם ומהם אמר מתנו' נטלו בזרוע ולפי פשט הפי' נראה שחטאו: (ג) ויטו אחרי הבצע. הם נטו אחרי הבצע כלומר שהיה לבבם נוטה לממון והיו נבהלים להון ואין טוב להיות שופטים אנשים כאלה אלא שונאי בצע כמ"ש בתורה והם האנשים המסתפקים בחלקם המתנפים מן העולם הזה ואינם רודפים אחר הממון וזהו פי' שונאי בצע ואין לפרש שונאי גזלה וחמס ושוחד כי כבר אמר יראי אלהים אנשי אמת ובני שמואל היו אוהבי בצע ולא עוד אלא שלקחו שוחד ויטו משפט אבל ית"ח ויטו אחר הבצע ואתפניאו בתר ממון דשקר: (ה) אתה זקנת. ואין אתה יכול לשפטנו כמו שעשית עד היום ובניך שעשית לנו שופטים לא הלכו בדרכיך. שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים. אמרו רז"ל ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולמחות זרע עמלק ולבנות בית הבחירה א"כ למה היה הדבר רע בעיני ה' לפי שהתרעומת שאלו אותו ולא לשם מצוה כי אלו אמרו תנה לנו מלך שישפטנו ביושר ובאמונה לא היה הדבר רע בעיני שמואל שהרי הכתוב מעיד כי בניו לא היו שופטים ישרים או אלו אמרו נבא לפניך ותשפטנו אתה כל ימי חייך אחר שאין אתה יכול לחזר על המקומות היו אומרים טוב או אם אמרו ממנה בעודך מלך עלינו אחר שאתה זקנת והמלך ישפטנו ויוכיחנו ויהיה מוראו עלינו לשמור דרך ה' זו השאלה היתה טובה אבל כשאמרו שימה לנו מלך זה היה רע ומיאוס בממון בהם ועוד שאמרו ככל הגוים והם לא היו צריכים ככל הגוים ואם היו שומרים דרך ה' כי הוא לוחם את מלחמותם והם אמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו לפיכך אמר הקב"ה לשמואל לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם ואין כונתם שימאסו אותך לשופט כי אינם רוצים מלך בדבר המשפט לבד כי די היה להם בך כל ימי חייך אבל עתה כשמלאו שילה לשאול שופט שאלו מלך ואותי מאסו ממלוך עליהם ולקו בפחונם מתי, ובדברי חז"ל מחלוקת מהם אמרו למה נענשו על שהקדימו ככל הגוים ומהם אמרו לא בקשו

רלב"ג

רצה בתחלה לעשות רע לפלשתים על זה אבל עשה אות מה באלהיהם להשיר אותם שישיבוהו וכשראה שלא נוסרו בזה עשה באלהיהם ובהם שפטים נפלאים וזה גם כן היה בהדרגה ר"ל שפרע היה הולך וגדל וזה כי בתחלה הכה בטחורים נסתרים שלא היו יכולים לחבוש עליהם שום תחבושת ומזה הצד היו מכאיבים יותר והיו יותר רב הסכנה ואח"כ הכה את השי' קצתם והשארים הכה בטחורים והמוספתים שעשו הם גם כן היה התישר הפרות מעצמם למשך העגלה אשר היה בה ארון ה' לנכח בית שמש עם שלא הסכו בעול ושהשיבו בניהם מאחריהם הביתה:

השלשים ושנים הוא לבאר שראוי להתנהג בענין ארון האלהים בקדושה גדולה ונפלאה ובתכלית הכבוד כי גבלות בו התורה שהוא מקום השלמיות ולזה זכר שנענשו אנשי בית שמש כי ראו ארון ה' עם היותם קוצרים קציר חטים בעמק והיה ראוי להם שיניחו מלאכתם ויתעסקו בענין נגיעת הארון כי החורים לא הכירם ראייתו גם לבני קהת כמו שאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו וזה כלו היה להפליג בקדושתו ובמעלתו אצל האנשים כי מה שתתכן ראיתו לכל האנשים לא יתנו לו מעלה בנפשם במדרגת המעלה שיתנו למה שלא ימשלו על ראייתו: השלשים ושלשה הוא להודיע שתכף ששבו ישראל לה' בכל לבם נעתר להם על יד שמואל עד שמשמים נלחמו עם פלשתים על צד המופת ברעמים ולהכות ואחר זה הכו אותם ישראל ושבו להם על יד שמואל כל הערים שלקחו מהם פלשתים: השלשים וארבעה הוא להודיע שהמעלה שהשם יתברך נותן לצדיקים היא נצלת מהם עד יום מותם ולזה ספר ששמואל שפט ישראל כל ימי חייו אף על פי שבסוף ימיו היה מולך שאול הנה היה גם שופט שמואל את העם: השלשים וחמשה הוא להודיע שראוי למנהיג שישפט באופן שלא תכבד הנהגתו אל המונהגים ממנו ולזה ספר ששמואל היה הולך מדי שנה בשנה לשפט ישראל בבית אל והגלגל והמצפה כדי שלא יכבד אל המקומות הרחוקים לבא אליו ואחר היה שב אל הרמה כי שם ביתו לשפוט שם כל אשר יבא אליו: השלשים וששה הוא להודיע כי שמואל מפני שהיתה כונתו שתהיה הנהגתו כלה על פי ה' בנה מזבח לה' ברמה להעלות עליו עולות להמשיך לו הנבואה כי בזה תיסדר להגעת הנבואה כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה: (א) ספר אחר זה שכאשר היה זקן שמואל והיה נלאה מהנהיג ישראל על דרך שנהג שם בניו שופטים לישראל בבאר שבע כדי שישפטו שם הרחוקים ממנו ויקלו מעליו והנה לא הלכו בניו בדרכיו אבל הלכו אחר התועלת ולזה לקחו שוחד והיה זה רעה שחטו משפט כי השחד יעור עיני חכמים כמו שנזכר בתורה ולזה אסור לקבל שחד אף על פי שלא יכוין להטות משפט כי טבע השחד כן הוא שיטותה האדם בו להועיל נדינו לאשר קבלהו ואעפ"י שלא יתכוין מקבל השחד להטות הדין הנה השחד יסבב שיעלם ממנו אמתת הדין מפני חשקו להועיל לאשר קבל השוחד ממנו עד שלא יוכל לראות לו חובה: (ד) והנה נתקבצו כל זקני ישראל ובאו לשמואל הרמתה ואמרו לו שישים להם מלך לשפטם ככל הגוים והנה טעו בזה כי ישראל אינם באופן שישפט להם המלך לפי מה שירצה כמו הענין במלכי העו"א שמיסדים לעצמם נימוסים כאשר יעלה על רוחם ולזה אמרה התורה שאם יאמרו ישראל שישימו עליהם מלך ככל הגוים אשר סביבותיהם יוכלו לשים עליהם כי הם מאחיהם שהם נקשרים לקיים התורה ועל פי התורה ינהיגום לא בנימוסים אחרים ולזה

פי' רבי' ישעיה

(ג) ויטו. הוא קל ואינו יוצא באחר. ויטו הוא כבד ויוצא באחר:

מצודת דוד

היה ביתו: ושם שפט וכו'. הבאים ממרחק: ח (ב) שופטים בבאר שבע. שהעמידו לשופטים וישבו בבאר שבע: (ג) ויטו. הטו עצמן לחשוק בממון ובעבור זה לקחו שוחד והטו המשפט: (ה) אתה זקנת. ואין כוחך לשפוט עוד: ככל הגוים. שמלכם שופטם: (ו) כאשר אמרו וגו' לשפטנו. כי המשפט מסור הוא לשופטים לדון על פי

מצודת ציון

ח (ג) משפטו. שפטי לו: (ג) הבצע. הממון כמו שונאי בצע (שמות י"ח)

רדק

בקשו להם מלך אלא להעביד ע"פ שנאמר שימה תמי והיינו אנחנו ככל הגוים ומהם אמרו זקנים שבהם כהוגן אלו שנאמר שימה עלינו מלך לשפטנו ועמי הארץ שבהם קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים: (ו) ויתפלל שמואל. התפלל שתבא אליו הנבואה בענין זה מה ידבר ה': (ח) גם לך. פירוש עמך כלומר אעפ"י שאתה עמהם ויצאת לפניהם במלחמותיהם והצליחו עד אשר הצלחת להם אויביהם עד אשר לא הוצרכו למלחמה כי השיבותי על הדרך הטובה אעפ"כ עתה מרדו בי גם עמך לשאול להם מלך מה שלא היו צריכים כי אין להם מלחמה כי אם מלחמת נחש מלך בני עמון: (ט) משפט. חוק וכן משפט הכהנים מאת העם וכן ת"י נימוסא. ונחלקו רז"ל במשפט המלוכה ר"י אומר כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא ליראם ולבהלם: (יא) ורצו לפני מרכבתו. מלרע והיה משפטו מלעיל על דרך נחי הע"ן אעפ"י כן באו מהם מלרע כמו שכתבנו בחלק הדקדוק מספר מכלל וטעם ורצו על הפרשים שזכר או טעמו כי יקח מבניכם גם כן להיותם רצים רגלים לפני מרכבתו וכן תרגם יונתן כמו רצים ורדפין קדם רתיכוהי: (יב) ולעשות כלי מלחמתו: ת"י ואומניא למיעבד מאני קרביה וכל זה בשכר ולא בחנם אלא שהמלך קודם לכל אדם: (יג) לרקחות. לרקח מרקחת הבשמים וי"ת לבסמן: ולטבחות. מטבחות וכן בערבי יקרא המבשל טבא"ך והכ"ף בערבי חי"ת בעברי או יהיה כמשמעו לשון זביחה כי המבשלות יזבחו מה שיבשלו: ולאופות. אופות הלחם: (טו) וזרעיכם. פירוש שדות זרעים וכבר אמר ואת שדותיכם ואת כרמיכם כי השדות והכרמים והזיתים הטובים יקחם כלם אם ירצה ושאר השדות והכרמים יעשר ר"ל יקח המעשר מן השדות והכרמים או מתבואה אחר מעשר הלויים. ורבותינו ז"ל פירשו לא שיקח השדות והכרמים אלא פירותיהם אם יצטרכו הוא ועבדיו כשילכו למלחמה ישטפו על המקומות אם אין להם מה יאכלו שם יקחו אותה ומתן את דמיהן אבל מעשר התבואה והפירות וכלאן הוא משפטו בכל עת מירצם שהרי שלמה מלך ישראל היה

תרגום יונתן

ו וּבְאֵישׁ פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּד אֲמַרוּ הַב לַנָא מַלְכָּא לְמִדְיְנָנָא וְצַלִּי שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ׃
ז וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל קַבֵּיל לְמֵימַר עַמָא לְכֹל דְיֵימְרוּן לָךְ אֲרֵי לָא יָתָךְ רְחִיקוּ אֲרֵי בְּפוּלְחָנִי קָצוּ מִלְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן׃
ח כְּכָל עוֹבָדַיָא דִי עֲבָדוּ מִיוֹמָא דְאַסֵקִית יָתְהוֹן מִמִצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין וּשְׁבָקוּ פוּלְחָנִי וּפְלָחוּ לְטָעֲוַת עַמְמַיָא כֵּן אִינוּן עָבְדִין אַף לָךְ׃
ט וּכְעַן קַבֵּיל לְמֵימְרֵיהוֹן בְּרַם אֲרֵי אַסְהָדָא תַסְהֵיד בְּהוֹן וּתְחַוֵי לְהוֹן נִימוּסָא דְמַלְכָּא דְיִמְלוֹךְ עֲלֵיהוֹן׃
י וַאֲמַר שְׁמוּאֵל יָת כָּל פִּתְגָמַיָא דַיְיָ לְעַמָא דְשָׁאֲלִין מִנֵיהּ מַלְכָּא׃
יא וַאֲמַר דֵין יְהֵי נִימוּסָא דְמַלְכָּא דִי מְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן יָת בְּנֵיכוֹן יְדַבַּר וִימַנֵי לֵיהּ בִּרְתִיכוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי וְרָדְפִין קֳדָם רְתִיכוֹהִי׃
יב וּלְמַנָאָה לֵיהּ רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין וְאִכָּרַיָא לְמִנַר נִירֵיהּ וּלְמִחְצַד חֲצָדֵיהּ וְאוּמָנַיָא לְמֶעְבַּד מָאנֵי קְרָבֵיהּ וּמָאנֵי רְתִיכוֹהִי׃
יג וְיָת בְּנָתֵיכוֹן יְדַבַּר לְבַסָמָן וּלְטַבָּחָן וּלְאָפְיָן׃
יד וְיָת חַקְלֵיכוֹן וְיָת כַּרְמֵיכוֹן וְזֵיתֵיכוֹן דְטָבַיָא יִסַב וְיִתֵּן לְעַבְדוֹהִי׃

שמואל א ח

ו וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְּנָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ וַיִּתְפַּלֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה׃
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי־אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם׃
ח כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר־עָשׂוּ מִיּוֹם הַעֲלֹתִי אוֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעַזְבֻנִי וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֵּן הֵמָּה עֹשִׂים גַּם־לָךְ׃
ט וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלָם אַךְ כִּי־הָעֵד תָּעִיד בָּהֶם וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם׃
י וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֶל־הָעָם הַשֹּׁאֲלִים מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ׃
יא וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת־בְּנֵיכֶם יִקָּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ׃
יב וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי־מִלְחַמְתּוֹ וּכְלֵי רִכְבּוֹ׃
יג וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם יִקָּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת׃
יד וְאֶת־שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת־כַּרְמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקָּח וְנָתַן לַעֲבָדָיו׃

(ז) ד' וחס' · (ח) כ' חס' · ס' · (ט) ד' בליש' · (יא) ג' קמצין וכל אתנחת' וס"פ דכו' · ג' · (יב) מ"ז · (יג) ל'. ד'. מ' · (יד) ל"ז

ויעזבני ג' חס' בליש' וסי' ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים דשמואל. יען אשר עזבני דירמיה. חסד ואמת אל יעזבך: המה עשים ח' דסמיכי בקריאות וסי' נמסר בסדר ויקהל. העד תעיד בהם העדה בהם ד' בליש' בקריאה וסי' אך כי העד תעיד בהם. ותעד בהם להשיבם. אשר העידות בהם. ואעידה בהם: יקח ג' קמצין בקריאה וסי' וזה יהיה משפט המלך. גם אתו לאשור יובל. בגשן

רשי

(ט) העד תעיד בהם. התרה בהם שתהא אימת מלכם עליהם: (יב) ולעשות כלי מלחמתו. לעשות אותם אומנים ונפחים וחרשים: (יג) לרקחות. מתקנות מרקחים ובשמים לתמרוקי

רלבג

עשה התורה שיכתוב לו המלך ספר תורה אחר זולת הספר שהיה לו כשהיה הדיוט והיה עמו תמיד וקרא בו כל ימי חייו כדי שתהיה הנהגתו נעשה על פי התורה וזולת השנה היה רע בעיני שמואל כאשר בקשו ישראל זאת הבקשה ולזה הודיע להם בסוף הענין כי אין לישראל מלך זולת השי"ת וגם השי"ת אמר לשמואל כי בקשתם היתה לסור מדרכי התורה ולזה אמר כי אותי מאסו מהיות מולך עליהם והנה בסוף הענין היו מלכיהם סבה להתעות ישראל ולהסירם מעל ה' עד שהביאו לגלות מעל אדמתם כמו שהתבאר שירבעם בן נבט והבריו ולזה רצה השי"ת להרחיקם מזה מפני התכלית הרע שהיה עתיד להמשך מזה ולזה מפני זה את שמואל להגיד לישראל את משפט המלך כדי שיסירו מזה נשבת הקושי אשר יהיה להם לסבול כל אלו הדברים שזכר שיהיה מושל המלך עליהם עד שיהיו לו לעבדים: ויאמר זה יהיה משפט. והנה הודיע שמואל לישראל את משפט המלך ר"ל שיקח המעשר מהם ואחשוב שאין המלך מותר באותם הענינים שזכר אבל רצה שמואל ליראם ולבהלם והודיעם מה שיעשה המלך כשיתחזק על ממלכתו כשיקשה להם ממה שאי אפשר לעשותו מצד משפטי התורה

פי' רבי ישעיה

(ז) כי אותי מאסו. שאני הייתי מקים להם שופט והיה מושיעם כשהייתי רואה שהיו שבים אלי. ועכשיו סילקו בפתוהם מעלי ורוצים שימלוך מלך קבוע עליהם ככל הגוי':

מצודת ציון

(ט) העד תעיד. ענין ההראה ע"ש שדרך להתרות בפני עדים למען לא יכחש לאח"ז כמו העד העיד בנו (בראשית מ"ג): משפט. ר"ל הנהגה והם טוח שלא כדין וכן ומשפט הכהנים (לעיל ב): (יא) ורצו. ענין מהירת ההליכה: (יג) לרקחות. לעשות מעשה הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל): ולטבחות. מבשלות כי הנה מנבחות מה שמבשלים מן הבשר: ולאופות. מלשון אופים פת: (יד) וזיתיכם.

מצודת דוד

פי התורה ולא למלך לדון פיס דעתו: ויתפלל. שיבוא אליו הדבור לדעת מה יהיה להם: (ז) לכל אשר וגו'. ואף לשיות המשפט מסור ביד המלך: כי לא אותך מאסו. ר"ל ופן תאמר איך אודקק עד להם אם מאסו בי כי הנה לא אותך מאסו כי הלא לא שמו דבר בלתך אבל בי מאסו ולא חפצו במשפטי התורה: (ח) ככל המעשים ר"ל אין זה דבר חדש אללם כי כמו כל המעשים וגו' ומאסו בי ובחרו בעבומ"ז כן המה עושים עתה גם במה שאמרו לך שימה לנו מלך לשפטנו למאס במשפט התורה ולבחור במשפט המלך: (ט) ועתה. הואיל ולא בך מאסו הודקק להם ושמע בקולם: אך כי העד. אמור להם בהתראה שלא טוב להם שלא יהיה המלך נכנע למשפט התורה: והגדת להם. הנגה ואומר להם משפט המלך הפועל על רוחו מה היא וידעו שהיא קשה להם: (יא) משפט המלך. הפועל על רוחו מבלי פטות אל משפט התורה: יקח ושם לו. יקח אותם בחוזקה וישימם במשרתי מרכבתו וברוכבי הסוסים ולרוץ רגלי לפני מרכבתו: (יב) ולשום לו וכו'. והנה רבים ימאסו לשום עליהם עול מאת הנהגות הפס: ולחרוש חרישו.

טו וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן
לסריסיו ולעבדיו: טז ואת־עבדיכם
ואת־שפחותיכם ואת־בחוריכם
הטובים ואת־חמוריכם יקח ועשה
למלאכתו: יז צאנכם יעשר ואתם
תהיו־לו לעבדים: יח וזעקתם ביום
ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם
לכם ולא־יענה יהוה אתכם ביום
ההוא: יט וימאנו העם לשמע בקול
שמואל ויאמרו לא כי אם־מלך יהיה
עלינו: כ והיינו גם־אנחנו ככל־הגוים
ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם
את־מלחמתנו: כא וישמע שמואל את
כל־דברי העם וידברם באזני יהוה:
כב ויאמר יהוה אל־
שמואל שמע בקולם והמלכת להם
מלך ויאמר שמואל אל־אנשי
ישראל לכו איש לעירו:
ט א ויהי־איש מבן־ימין ושמו (מבנימין ק')
קיש בן־אביאל בן־צרור בן־בכורת
בן־אפיח בן־איש ימיני גבור חיל:
ב ולו־היה בן ושמו שאול בחור וטוב
ואין איש מבני ישראל טוב ממנו
משכמו ומעלה גבה מכל־העם:
ג ותאבדנה האתנות לקיש אבי שאול
ויאמר קיש אל־שאול בנו קח־נא
אתך את־אחד מהנערים וקום לך
בקש את־האתנת: ד ויעבר בהר־
אפרים ויעבר בארץ־שלשה ולא

טו חקליכון וכרמיכון יסב
חד מן עסרא ויהב
לרברבוהי ולעבדוהי:
טז וית עבדיכון וית
אמהתכון וית עולימכון
שפיריא וית חמריכון ידבר
למהוי עבדין עבידתא:
יז ענכון יסב חד מן עסרא
ואתון תהון ליה לעבדין:
יח ותצוחון ביומא ההוא
מן קדם מלככון דאתרעיתון
לכון ולא יקביל יי צלותכון
ביומא ההוא: יט וסריבו
עמא לקבלא למימר
שמואל ואמרו לא אלהן
מלכא יהי עלנא: כ ונהי
אף אנחנא בכל עממיא
ויתפרע לנא מלכנא ויפוק
ברישנא ויגיח ית קרבנא:
כא ושמע שמואל ית כל
פתגמי עמא וסדרינון קדם
יי: כב ואמר יי לשמואל
קביל למימריהון ותמליך
להון מלכא ואמר שמואל
לאנשי ישראל אזילו גבר
לקרתיה: א והוה גברא
משבטא דבית בנימין
ושמיה קיש בר אביאל בר
צרור בר בכורת בר אפיח
בר גברא משבטא דבית
בנימין גבר חילא: ב וליה
הוה בר ושמיה שאול
עולים ושפיר ולית גברא
מבני ישראל שפיר מניה
מכתפיה ולעלא רם מכל
עמא: ג ואבדא אתניא
לקיש אבוהי דשאול ואמר קיש לשאול בריה דבר כען עמך ית חד מעולמיא וקום אזיל בעי
ית אתניא: ד ועבר בטורא דבית אפרים ועבר בארע דרומא

רלבג

התורה: (יח) וזעקתם. ואמר להם הנה יכבד עליכם זה עד אשר תזעקו לה' מכובד העול שיעמוס עליכם מלככם ולא יענה ה' אתכם כי רוח מהירתכם הביאה אתכם כל זה וענו העם כי על כל פנים הם בוחרים שיהיה להם מלך לשפטם וימשך להם מהתועלת ממנו שילך לפניהם להלחם את מלחמותיהם עד שלא ימשלו עליהם האויבים באופן שהיו מושלים מקדם כי המלך יסבב שיתקבצו כל העם להלחם עם אויביהם וזה יוסיף לישראל חוזק ואולם כשלא היה לישראל מלך היו האויבים נלחמים עם קצת ישראל והיו הנשארים בלתי מחזקים את ידם ובזה האופן היו האויבים מנצחים עם היותם מעטים מישראל הרבה וידמה שבעבור אמר זה אמר יראתם מנחש מלך בני עמון שבא עליהם להלחם עמם כמו שאמר להם שמואל במה שאחר זה וכאשר ראה השי"ת כוונתם הסכים עמהם אך הישירם בסוף הענין על פי שמואל שיהיו נזהרים לשמור מצות התורה ואם לא הנה יספו גם הם גם מלכם:
המה

רדק

היה לוקח וכן לקחת בנותיכם לנשים ולפלגשים ככל אשר יבחר והראיה כי לא אמר שיקח השדות והכרמים והזיתים לעצמו אלא ונתן לעבדיו כלומר לאנשי מלחמתו כי כלם עבדיו אלא מהו ונתן לעבדיו לאנשי החיל אשר עמו לא שיקח גוף השדות והכרמים לעצמו שא"כ היה לוקח אחאב כרם נבות במשפט המלוכה ולא היתה מצטרכת איזבל לכל הגלולים ההם ולשפיכת דם נקי ומה שאומר הטובים כלומר שיבחר מהטובים לקחת פירותיהם ולתת לעבדיו ומה שאמר שדותיכם וכרמיכם וזיתיכם כי הם עיקר המחיה וכן אמר דגנך תירושך ויצהרך: (יז) צאנכם יעשר. ובכללם הבקר שהרי לא זכר בפרשה: ואתם תהיו לו לעבדים. אחר שאמר כל הפרשה מה צריך ואתם תהיו לו לעבדים אלא אמר, שיקח הבנים והבנות והשדות והכרמים וכל מה שירצה אמרו רבותינו ז"ל שיוכל להטיל מס עליהם כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך: (יט) ויאמרו לא. בדגש הלמ"ד וכן ויאמרו לא כי ברחוב נלין: (כ) ושפטנו מלכנו. בדברי הדיינין או פירושו יקח משפטינו מיד אויבינו כמו שפטני ה' וריבה ריבי וכת"י ויתפרע לנא: ונלחם. מבנין נפעל כלומר הוא נלחם את מלחמותינו וכן פי' במקצת הנוסחאות ויגיח ית קרבנא ואפשר שיהיה הנו"ן למדברים בעדם מהקל וכן הוא בתרגום במקצת הנוסחאות ונגיח ית קרבנא: (כא) וידברם באזני ה'. כתרגומו וסדרינון קדם ה' כלומר בתפלתו שהתפלל לאל שיענהו בדבר המלוכה וסדר דבריהם לפניו (א) ויהי איש מבן ימין. כן כתיב בשתי מלות וקרי מבנימין מלה אחת והענין אחד: קיש בן אביאל. ובדברי הימים אומר ונר הוליד את קיש ונר היה בן אביאל והלא היה אחי קיש ואבי אבנר כמו שאומר בזה הספר ויתכן לפרש כי אביאל היה שמו גם כן נר ושני שמות היו לו כמו שמצאנו כמוהו רבים בדברי הימים והיו לו שני בנים האחד קרא שמו קיש והאחר קרא שמו נר כשמו והוא היה אבי אבנר. ומצאתי בויקרא רבה כי עיקר שמו אביאל והיו קוראים שמו נר לפי שהיה מדליק נרות במבואות האפלות: (ב) בחור וטוב. פי' טוב בתואר ובמראה וכת"י עולים ושפיר פי' טוב בתאר וכן טוב ממנו שפיר מיניה: (ד) בארץ שלשה. תרגם יונתן בארעא דרומא וכן תרגם מבעל שלשה מארעא דרומא: בארץ שעלים. תרגם יונתן בארע מתברא:
בארץ

לא יתן. וכל אסף דכוו' קמצין:
ולא יענה. ה' בקריאה וסי' וזעקתם ביום ההוא. אז יזעקו אל ה' דמיכה: ישאהו על כתף. שם יצעקו ולא יענה. לעבדי קראתי ולא יענה: ונלחם ה' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסדר שמות:

תולדות אהרן וסימן גם אנחנו. שם עקידה ש' לא כל פרשה שאלת המלך: (ולג פס ק. שם ח): משכמו ומעלה. בשום פה יבמות ש:

מצודת דוד

אל המלך: (טו) יעשר. יקח מהם המעשר: (טז) ועשה. יעשה עמהם את הצריך לו למלאכתו: (יז) ואתם. אף אתם עצמכם לא תהיו בני חורין מלעבוד עבודתו: (יח) וזעקתם. בעבור קושי השעבוד מן המלכים תזעקו לה' ולא יענה אתכם כי כבר התרה בכם ועכ"ז חפצתם במלך: (יט) בקול שמואל. אשר היה ממאס להם דבר המלך השופט לפי דעתו: ויאמרו לא. רצה לומר לא נשמע אליך: (כ) והיינו וכו'. ר"ל גם נהיה נעשקים מן המלך נהיה א"כ ככל הגוים לא טפלים מהם: ושפטנו. ר"ל עם העושק יבוא גם התועלת כי ישפוט בינינו וילחם מלחמותינו: (כב) לכו איש לעירו. אתם לכו עתה איש אל עירו ואנכי אעשה כדבריכם: ט (א) בן איש ימיני. ר"ל בן אדם גדול מבני בנימן: (ב) בחור וטוב. נבחר במעשיו

מצודת ציון

פרדסי הזית: (טו) וזרעיכם. מל' זריעה: לסריסיו. לשריו ומשרתיו: (טז) בחוריכם. ר"ל במראה: (יט) וימאנו. לא רצו: ט (א) חיל. ענין כח ואומץ: (ב) משכמו. מכתפו. ואילך

מָצָאוּ וַיַּעַבְרוּ בְאֶרֶץ־שַׁעֲלִים וָאַיִן
וַיַּעֲבֹר בְּאֶרֶץ־יְמִינִי וְלֹא מָצָאוּ׃
ה הֵמָּה בָּאוּ בְּאֶרֶץ צוּף וְשָׁאוּל אָמַר
לְנַעֲרוֹ אֲשֶׁר־עִמּוֹ לְכָה וְנָשׁוּבָה פֶּן־
יֶחְדַּל אָבִי מִן־הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָנוּ׃
ו וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה־נָא אִישׁ־אֱלֹהִים
בָּעִיר הַזֹּאת וְהָאִישׁ נִכְבָּד כֹּל אֲשֶׁר־
יְדַבֵּר בּוֹא יָבוֹא עַתָּה נֵלְכָה שָּׁם אוּלַי
יַגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ
עָלֶיהָ׃ ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ וְהִנֵּה
נֵלֵךְ וּמַה־נָּבִיא לָאִישׁ כִּי הַלֶּחֶם אָזַל
מִכֵּלֵינוּ וּתְשׁוּרָה אֵין־לְהָבִיא לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים מָה אִתָּנוּ׃ ח וַיֹּסֶף הַנַּעַר
לַעֲנוֹת אֶת־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִמְצָא
בְיָדִי רֶבַע שֶׁקֶל כָּסֶף וְנָתַתִּי לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וְהִגִּיד לָנוּ אֶת־דַּרְכֵּנוּ׃
ט לְפָנִים ׀ בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר הָאִישׁ
בְּלֶכְתּוֹ לִדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנֵלְכָה
עַד־הָרֹאֶה כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם יִקָּרֵא
לְפָנִים הָרֹאֶה׃ י וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ
טוֹב דְּבָרְךָ לְכָה ׀ נֵלֵכָה וַיֵּלְכוּ אֶל־
הָעִיר אֲשֶׁר־שָׁם אִישׁ הָאֱלֹהִים׃ יא הֵמָּה
עֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר וְהֵמָּה מָצְאוּ
נְעָרוֹת יֹצְאוֹת לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ

וְלָא אַשְׁכַּחוּ וַעֲבַר בְּאַרַע
מַתְבְּרָא וְלֵית וַעֲבַר בְּאַרַע
שִׁבְטָא בִּנְיָמִין וְלָא
אַשְׁכַּחוּ׃ ה אִינוּן אֲתוֹ
בְּאַרְעָא דְבַהּ נְבִיָא דַייָ
וְשָׁאוּל אֲמַר לְעוּלֵימָא
דְעִמֵּיהּ אִיתָא וְנִיתוּב דִלְמָא
יִשְׁבּוֹק אַבָּא מִן עֵיסַק
אַתְנַיָא וְיֵיצִיף לְנָא׃
ו וַאֲמַר לֵיהּ הָא כְעַן
נְבִיָא דַייָ בְּקַרְתָּא הָדָא
וְגַבְרָא מִתְנַבֵּי קְשׁוֹט כָּל
דְאִתְנַבֵּי אִתְקַיָמָא יִתְקַיֵם
כְּעַן נֵיזֵיל לְנָא תַמָן מָאִים
יְחַוֵי לָנָא יָת אָרְחָנָא
דַאֲתֵינָא עֲלַהּ׃ ז וַאֲמַר
שָׁאוּל לְעוּלֵימֵיהּ וְהָא
נֵיזֵיל וְאִם מְקַבֵּל מָמוֹן
מָה נֵיעוֹל לִנְבִיָא דַייָ אַף
אֲנַחְנָא זְוָדִין עֲדַן עֲטָרוּ
מִנָנָא וּמִדַעַם דְכָשַׁר לֵית
לְאַעֲלָא לִנְבִיָא דַייָ וּמָה
עִמָנָא לְמֶעְבַּד׃ ח וְאוֹסִיף
עוּלֵימָא לְמֶעְנֵי יָת שָׁאוּל
וַאֲמַר הָא אִשְׁתְּכַח בִּידִי
זוּזָא חֲדָא דִכְסַפָּא וְנִתֵּן
לִנְבִיָא דַייָ וִיחַוֵי לָנָא יָת
אָרְחָנָא׃ ט בְּקַדְמִין
בְּיִשְׂרָאֵל כַּד הֲוָן אֲזַל גַבְרָא
בְּמֵיזְלֵיהּ לְמִתְבַּע אוּלְפַן
מִן קֳדָם יְיָ אֲמַר אִיתוֹ וְנִתְמְטֵי
עַד חֶזְוָיָא אֲרֵי לִנְבִיָא יוֹמָא דֵין מִתְקְרֵי מִלְקַדְמִין חֶזְוָיָא׃ י וַאֲמַר שָׁאוּל
לְעוּלֵימֵיהּ תַּקִין פִּתְגָמָךְ אִיתָא נֵיזֵיל וַאֲזַלוּ לְקַרְתָּא דְתַמָן נְבִיָא דַייָ׃ יא אִינוּן
סָלְקִין בְּמַסְקָנָא דְקַרְתָּא וְאִינוּן אַשְׁכַּחוּ עוּלֵימָן נָפְקִין לְמִמְלֵי מַיָא וַאֲמַרוּ לְהֵן

רדק

(ה) בארץ צוף. תרגם יונתן בארעא דבה נביא: ודאג לנו. תרגם יונתן ויציף לנא כלומר יפחד וכן בבראשית רבה ואיה השה לעולה אמר לו יציף הסוס נבראת מכל מקום כי יראה לו השה: (ו) והאיש נכבד. כלומר נכבד וגדול בדברי הנבואה כל אשר ידבר בא יבא וכן תרגם יונתן וגברא מתנבי קשוט כל מה דיתנבי אתקיימא יתקיים והוצרך לומר זה אף על פי שכל נביא אמת כן הוא כי כל מה שידבר בנבואה יבא אלא לפי שהיה אצלם בזמן ההוא דבר הנבואה יקר עד שהתנבא שמואל והוברי שמים או הקוסמים שהיו בהם או בעלי אוב אם יאמרו פעמים בעתיד או הנעלם יכזבו פעמים רבות לפיכך אמר כל אשר ידבר בא יבא: את דרכנו אשר הלכנו עליה. כלומר הדבר אשר הלכנו בעבורו: (ז) ומה נביא לאיש. לא היו יודעים אם היה מקבל ממון כמו הקוסמים שנותנים להם ממון השואלים מהם ותרגם יונתן אם מקבל ממון מה נעיל לנביא: כי הלחם אזל. וכי לחם היו נותנין לו שכר אלא כך אמרו אין לנו כסף כי אפילו הלחם אין לנו לצידה וכמה נקנה צידה לדרכנו ובדרך הזה תרגם יונתן אף אנחנא זודין עטרו מיננא עטרו פי' סרו והכמות לא סרו תרגומו לא עטרו: ותשורה אין להביא. מנחה אין לנו להביא לו: מה אתנו. ויונתן תרגם ומדעם דכשר לית לאעלא לנביא דה' ומה עמנא למעבד: (ח) ויוסף הנער לענות את שאול. פירוש לדבר כמו ענית ואמרת ויען איוב הראשון כי זה תחלת השבת הדבור שהשיב הנער אל שאול בדבר הנביא ואיך יאמר ויוסף הנער וכן תרגם יונתן למעני ית שאול ולא תרגם לאתבא ויתכן לפרשו כמשמעו ענין מענה שהוא השבת הדבור ופי' ויוסף כי מתחלה אמר שאול לנערו לכה ונשובה וענה לו הנער הנה נא איש האלהים בעיר הזאת ועתה כשאמר לו שאול ומה נביא לאיש הוסיף הנער לענותו הנה נמצא בידי רבע שקל: רבע שקל כסף. ת"י זוזא חד דכספא כי השקל ארבעה זוזים: (ט) כי לנביא היום. קבלו חז"ל כי שמואל הנביא כתב ספרו וזה המעשה היה בסוף ימיו כי בחיי שאול מת שמואל ושאול לא מלך כי אם שתי שנים אם כן מה הוא לפנים או מהו היום יתכן לפרש כי קריאת הרואה לנביא כמו שהיה לפנים כן היה היום שכתב שמואל זה ומה שאמר לפנים אין רצונו לומר שנפסק

רשי

לתמרוקי נשיו: (ה) בארץ צוף. בארעא דבה נביא. צוף כמו צופה: פן יחדל אבי מן האתונות. שתגדל דאגה שלנו עליו עד שישכח את האתונות: ודאג. [illegible] בלע"ז: (ו) את דרכנו. מעשה האתונות מה נהיתה בם שבשבילם הלכנו את כל הדרך הזה: (ז) ומה נביא לאיש. פי' אם מקבל ממוני מה נעיל לגברא לא היה שאול מכיר במעשיו של שמואל וסבר שיטול שכר: ותשורה. פי' ומדעם דכשר לשון יושר. ומנחם פירש תשור' לשון תקרובת ראות פני מלך ואדם חשוב לשון אשורנו (במדבר כ"ד י"ז) ונראין דבריו: (ח) רבע שקל. זוזא חדא דכספא: (ט) לפנים בישראל. הסופר כתב זאת ואין זה מדברי נער שאול: כי לנביא היום. למי שקורים אותו נביא היום היו קורים לפנים

רלבג

(ה) המה באו בארץ צוף. היא הרמה שהיה בית שמואל שם וקראה ארץ צוף לפי שהיו היושבים שם מתיחסים בצוף כמו שאמר בראש זה הספר כי אלקנה היה בן צוף ולא נכנסו עדיין ברמה אך היו בשדה העיר: (ח) ויאמר הנה נמצא בידי רבע שקל כסף. ראוי שישאל שואל מה המתן הזה לפי שהיה מושל בישראל ואין יתכן שידמה שיהיה מדרך הנביא לקחת אלו המתנות וידמה שנאמר בזה כי זה המתן לא היה אלא להעיר הנביא שיתבודד בעניני בעל זה המתן ובזה האופן היתה מחשבתו מתבודדת בעניניו והיתה מגעת לו הנבואה בהם ולזה היה נהוג שיתנו לו השואלים ממנו דבר הנואה דבר מה להכנס שיתבודד מחשבתו בעניניהם ואולי היה זה עתה כי אולי אחר הזקנה לא היתה מגעת לו הנבואה בכמו אלו הענינים כי אם בזה האופן וכן מצאנו ביצחק שאמר לעשו שיביא לו מטעמים ויאכל כדי שתתבודד מחשבתו בעניניו ומן רחב ויניח לו בדרך נבואה מה שעתיד לבא אליו כי אין מדרך השלם שינקש כמו אלו הדברים לבקשת התענג כמו שבארנו בפירושנו לדברי התור' ובזה

אשר עמו לא וסי' ויוכלו וישתו הוא. ויאמר יעקב אל ביתו. ויבא יעקב לוזה. ויארבו על שפם. ואבימלך והראשים. מה ראיתם עשיתי. בארץ צוף. ושאול יושב בגבעה. ויקם דוד ויעבר הוא. ואנשים אשר עמו העלה. ויגש יואב והעם. ובל ד"ה דכוו'. ד' בקריאה וסי' כי יבא אלי לדרוש אלהים. לפנים בישר' כה אמר האיש בלכתו לכה ונלכה עד הרואה: ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו: וב' לדרוש האלהים. וסי' אבל דברים טובים. כל לבו הכין:

מצודת ציון

(ד) ואין. לא מצאו בם: (ה) יחדל. ימנע: (ז) נביא. מלשון הבאה: אזל. הלך כמו אזלו מים מני ים (איוב י"ד): ותשורה. דורון כמו ותשורי למלך בשמן (ישעיה נ"ז): (יא) לשאוב. כן יקרא

מצודת דוד

במעשיו ויפה מראה: גבוה. והיה גבוה מכל העם מן כתפו ולמעלה: (ה) פן יחדל. ר"ל פן מעתה לא ישים עוד לב לדאגת אבדן האתונות בעבור דאגתו עלינו כי יחשוב שאנחנו נטובים בארץ: (ו) בעיר הזאת. אשר לפנינו: והאיש נכבד. גדול הוא בדבר הנבואה וכל אשר יאמר יתקיים: את דרכנו. את דבר דרכנו אשר הלכנו בעבורה: (ז) והנה נלך. ר"ל והנה אם נלך מה נביא לו למנחה כי חשב שמקבל מתנות כי לא ידעוהו מאז: כי הלחם אזל. כי"א מודה היה כי אין מביאים לו לחם למנה חולת הלחם אין לנו תשורה להביא כי מה אתנו בלעדו: (ח) נמצא בידי. ר"ל מצוי: (ט) לפנים בישראל. אלה דברי כותב הספר שאמר בימים הקדמונים היה מנהג הלשון בישראל כשהלך מי לדרוש דבר ה' מן הנביא היה אומר נלך עד הרואה: כי לנביא היום. מה שהיום נקרא נביא היה נקרא לפנים רואה: (יא) במעלה העיר. בהמסלה העולה אל העיר: המה בזה. כנ"ש

לָהֶן הֲיֵשׁ בָּזֶה הָרֹאֶה: יב וַתַּעֲנֶינָה
אוֹתָם וַתֹּאמַרְנָה יֵּשׁ הִנֵּה לְפָנֶיךָ
מַהֵר עַתָּה כִּי הַיּוֹם בָּא לָעִיר כִּי זֶבַח
הַיּוֹם לָעָם בַּבָּמָה: יג כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן
תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה
לֶאֱכֹל כִּי לֹא־יֹאכַל הָעָם עַד־בֹּאוֹ
כִּי־הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח אַחֲרֵי־כֵן יֹאכְלוּ
הַקְּרֻאִים וְעַתָּה עֲלוּ כִּי־אֹתוֹ כְהַיּוֹם
תִּמְצְאוּן אֹתוֹ: יד וַיַּעֲלוּ הָעִיר הֵמָּה
בָּאִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל
יֹצֵא לִקְרָאתָם לַעֲלוֹת הַבָּמָה:
טו וַיהוָה גָּלָה
אֶת־אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא־
שָׁאוּל לֵאמֹר: טז כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח
אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמְשַׁחְתּוֹ
לְנָגִיד עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת־
עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת־
עַמִּי כִּי בָּאָה צַעֲקָתוֹ אֵלָי: יז וּשְׁמוּאֵל
רָאָה אֶת־שָׁאוּל וַיהוָה עָנָהוּ הִנֵּה
הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ זֶה יַעְצֹר
בְּעַמִּי: יח וַיִּגַּשׁ שָׁאוּל אֶת־שְׁמוּאֵל
בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא לִי אֵי־
זֶה בֵּית הָרֹאֶה: יט וַיַּעַן שְׁמוּאֵל אֶת־
שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָרֹאֶה עֲלֵה לְפָנַי

הָאִית הָכָא חֲזוֹיָא:
יב וַאֲתִיבוּ יָתְהוֹן וַאֲמָרָא
אִית דָּא הָא קֳדָמָךְ אוֹחִי
כְּעַן אֲרֵי יוֹמָא דֵין עַל
לְקַרְתָּא אֲרֵי שֵׁירוּ נִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא יוֹמָא דֵין לְעַמָּא
בְּבֵית אַסְחֲרוּתָא:
יג כְּמֵיעַלְכוֹן לְקַרְתָּא כֵּן
תַּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ עַד לָא יִסַּק
לְבֵית אַסְחֲרוּתָא לְמֵיכַל
אֲרֵי לָא אָכִיל עַמָּא עַד
מֵיתוֹהִי אֲרֵי הוּא פָּרֵיס
מְזוֹנָא בָּתַר כֵּן אָכְלִין
זְמִינַיָּא וּכְעַן סַקוּ אֲרֵי יָתֵיהּ
כְּיוֹמָא דֵין תַּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ:
יד וּסְלִיקוּ לְקַרְתָּא אִינוּן
עָלִין בְּגוֹ קַרְתָּא וְהָא
שְׁמוּאֵל נָפֵיק לְקַדָּמוּתְהוֹן
לְמִיסַּק לְבֵית אַסְחֲרוּתָא:
טו וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְאֲמַר
לִשְׁמוּאֵל יוֹמָא חַד קֳדָם
מֵיתֵי שָׁאוּל לְמֵימַר:
טז כְּעִידָן הָדֵין מְחַר אֶשְׁלַח
לְוָתָךְ גַּבְרָא מֵאַרְעָא שִׁבְטָא
בִנְיָמִין וְתִמְשְׁחִינֵיהּ לְמֶהֱוֵי
מַלְכָּא עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְיִפְרוֹק יָת עַמִּי מִידָא
דִּפְלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי
דּוּחְקָא דְעַמִּי אֲרֵי עָלַת
קְבֵילְתְּהוֹן קֳדָמַי:
יז וּשְׁמוּאֵל חֲזָא יָת שָׁאוּל
וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְאֲמַר לֵיהּ הָא גַּבְרָא דַּאֲמָרִית לָךְ הָדֵין יִעֲדֵי מַרְוָתָא מִן עַמִּי:
יח וַעֲרַע שָׁאוּל יָת שְׁמוּאֵל בְּגוֹ תַּרְעָא וַאֲמַר חֲוִי כְעַן לִי אֵי דֵין בֵּית חֲזוֹיָא:
יט וַאֲתֵיב שְׁמוּאֵל יָת שָׁאוּל וַאֲמַר אֲנָא חֲזוֹיָא סַק לְקֳדָמַי לְבֵית אַסְחֲרוּתָא וְתֵיכְלוּן

ו' וחס' · ד' · יו"ד וכל אוריס' ויהוש' כותי' כמ"ג להעלות וסימ' ט תטה לבנות · ל' · ב' חד מ"ל וחד חס' · כ' · ג' וחס' · ל'

רשי

לפני הרואה: (יג) כבואכם העיר כן וגו'. מאריכות היו בדברים כדי להסתכל ביופיו של שאול: הבמתה. ת"י לבית אסחרותא מסחרבי שילה הותרו הבמות והיו מקריבין שלמים בבמה ואוכלים יחד: כי הוא יברך הזבח. ת"י ארי הוא פריס מזונא בוצע על המזון על השלמים מברכין באכילתם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו לאכול את הזבח: כהיום. כאשר היום קיים: (יז) יעצר בעמי. ימשול (סליא) כמו עצור ועזוב (דברים ל"ב ל"ו) כך דרך המושל לעצור העם במלחמה שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה ולעצור בכל אחד מעשות רעה בלשוננו קורין מעצור קורשטנייר בלע"ז: (יח) ויגש. ת"י וערע:
ולמי

רלבג

והנה שמואל לגודל מחשבתו מסופקת בענין המלך ששאלו ישראל מי מהם יבחר לו להיות מלך כי כבר אמר לו הש"י שימליך לישראל מלך הגיע אליו הנבואה בזה קודם ששאל ממנו שאול דבר ולזה הודיע אותו כל ענייו תכף וכשר אותו
על

פי' רבי' ישעי'

(טז) כי אותו כהיום תמצאון אותו. פירוש כי אותו שאתם מבקשים כהיום תמצאון אותו: (יז) ושמואל ראה את שאול וה' ענהו. פירוש ראה אותו יפה וכגון. ואמר בלבו שמא זהו שאמר לי הבורא אתמול והיה ירא לגלות לו עד שענהו השם:

יעצר ג' וחס' וסי' ושמואל ראה את שאול. אל יעצר עמך אנוש. הן יעצר במים ויבשו:

תולדות אהרן כבואכם העיר ברכות מח: (כי הוא יברך. ברכות יח):

רדק

היום אלא רוצה לומר כי מלפנים היתה זאת הקריאה שקראו לנביא שאול ונערו רואה כמו שאמרו הי"ש בזה הרואה איזה בית הרואה אבל מקרוב בימי שמואל שנפרצה הנבואה ויצאו דברי הנביאים בישראל הן בתוכחות הן בעתידות היו קוראים גם כן לרואה נביא לפי שלשון נביא הוא לשון דבור מענין ניב שפתים ואף על פי שאינם שורש אחד ובימי שמואל יש שהיו קוראי' רואה כדברי הקדמונים ויש שהיו קוראים נביא ופירוש רואה שרואה במראה הנבואה העתידות או מה שמטה לפי שעה להגיד וכן זאת לפנים בישראל וגו' שלף איש נעלו כי מלפנים היה ואותו היום גם כן היתה זאת התעודה ועוד היום. הוא הקנין שקונין בו כל דבר: (יב) ותאמרנה יש. יש בו דרש אמרו לו הרואה הענן קשור על פתחו כדי"א ויש אשר יהיה הענן: הנה לפניך. כנגד שאול כי הוא הנכבד והכירו נערו היה: לעם בבמה. כל במה בזה הענין והדומה לו תרגם יונתן בית אסחרותא לפי שהיו זבחי שלמים שהם נאכלין לכל אדם אחר הקטרת חלבים וזריקת דם והיו עושין אנשי העיר אותו זבח לאכול אותו בבית הבמה אשר עשו אותה לשעה כי היתר הבמות היה באותו הזמן מחרב שילה והיה המשכן בנוב וכל מקום מאכל קורין אותו מסיבה לפי שהיתה ישיבתם לאכול במסיבה וכן תרגם וישבו לאכול לחם ואסחרו כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסיבה הלך אחר זקנה ובלשון ארמית אסחרותא: (יג) כבואכם העיר. כן אמרו רבותינו ז"ל מה היה. כל האריכות הזה שהאריכו אלו הנערות לדבר עמהם אמרו כדי להסתכל ביופיו של שאול ועמהם אמרו. כי מה' היא לפי שלא הגיע עדין הפעם. שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשמואל כעת מחר אשלח אליך איש: כי הוא יברך הזבח. תרגם יונתן ארי הוא פריס על מזונא והוא לשון בוצע כדברי רז"ל בעל הבית בוצע ונקרא המברך תחלה בסעודה בוצע לפי שבוצע הלחם. ומברך עליו ופירוש יברך הזבח יברך על הזבח ואעפ"י שעל הלחם היה מברך תחלה לפי שעיקר הסעודה היה הזבח אמר יברך הזבח או לפי שהזבח היה לו ברכה בפני עצמה כי כשהיו אוכלין זבחי שלמים היו מברכים עליו אשר קדשנו לאכול הזבח וברכת הלחם לא היתה פוטרת של זבח: הקרואים. הקרואים והמזומנים לאכול שם כתרגומו זמיניא: כהיום. הכ"ף לאמת הדבר וכן השבעה לי כיום והדומים לו: (יד) יוצא לקראתם. יוצא מבית אח' מן העיר לעלות הבמה ופגע בהם: (טו) כעת מחר. כעת הזאת למחר וכן תרגם יונתן בעידנא הדין מחר: כי ראיתי את עמי. כתרגומו ארי גלי קדמי שלבני דעמי: כי באה צעקתו אלי. כי פלשתים היו נלחמים בהם מעת שזקן שמואל ולא היה יכול להוכיחם הפלו ופלשתים משלו בהם עד ששמו בארץ נציבים וזעקו אל ה' ואמרו לשמואל להקים להם מלך להושיעם: (יז) וה' ענהו. אמר לו מרוח הנבואה. וכן תרגם
יונתן

מצודת דוד

הבמה ור"ל כאשר יש שם הרואה: (יב) הנה לפניך. הראו לו מקום ביתו שהיה לפניו וממולו: זבח היום. זבח הקבוע ליום זה: (יג) כן תמצאון. ר"ל עדיין יהיה בביתו ולא עלה הבמה ותמצאון אותו בביתו: כי לא יאכל העם. ר"ל לזה מהר זלך כי לא הרבה יתעכב בביתו כי לא יאכל העם עד בואו וימהר לבוא שמה שלא יתאחרו הקרואים בעבורו: יברך הזבח. יברך על הזבח הברכה הראויה לה והוא אקב"ו לאכול הזבח: כהיום. כבעת הזאת תמצאון אותו ואמרו"ל שהנערות האריכו בדבריהן להסתכל ביפיו של שאול: (טז) כעת מחר. כעת הזאת ביום מחר: כי ראיתי את עמי. משגיח אני בצרות עמי: צעקתו. על מה שהפלשתים מושלים בהם (אחר שהזקין שמואל): (יח) ויגש. נתקרב אל שמואל ושאלו על בית הרואה

מצודת ציון

הבמה. המקום העשוי להקריב בו: (יב) הקרואים. המזומנים לסעודה וכן אל יקרא לקיחת המים כמו ואלכתם מים (שם י"ב): כהיום. כבעת הזאת כי יום יאמר גם על ענין עת וכן ביום הכותי (במדבר ח') והכ"ף באה לאמתת הדבר: (טו) לנגיד. למושל ושר: (יז) ענהו. ענין אמירה כמו מענה לשון (משלי טז): יעצר. ימשול ע"ש שהעוצר ומעכב בעמו מלעשות דבר שלא כדתם: (יח) את שמואל. אל שמואל:
אל

הבמה ואכלתם עמי היום ושלחתיך
בבקר וכל אשר בלבבך אגיד לך:
כ ולאתנות האבדות לך היום שלשת
הימים אל־תשם את־לבך להם כי
נמצאו ולמי כל־חמדת ישראל
הלוא לך ולכל בית אביך:
כא ויען שאול ויאמר
הלוא בן־ימיני אנכי מקטני שבטי
ישראל ומשפחתי הצערה מכל־
משפחות שבטי בנימן ולמה דברת
אלי כדבר הזה:
כב ויקח שמואל את־שאול ואת־נערו
ויביאם לשכתה ויתן להם מקום
בראש הקרואים והמה כשלשים
איש: כג ויאמר שמואל לטבח תנה
את־המנה אשר נתתי לך אשר
אמרתי אליך שים אתה עמך: כד וירם
הטבח את־השוק והעליה וישם ׀
לפני שאול ויאמר הנה הנשאר שים־
לפניך אכל כי למועד שמור־לך
לאמר העם קראתי ויאכל שאול עם־
שמואל ביום ההוא: כה וירדו מהבמה
העיר וידבר עם־שאול על־הגג:
כו וישכמו ויהי כעלות השחר ויקרא
שמואל אל־שאול הגג לאמר קומה

עמי יומא דין ואשלחינך
בצפרא וכל די בלבך אחוי
לך: כ ועל עסק אתניא
דאבדא לך ואת אתיתא
למבעיהון יומא דין דנן
תלתא יומין לא תשוי ית
לבך עליהון ארי אשתכחא
ודמן כל חמדת ישראל
הלא די לך ולכל בית
אבוך: כא ואתיב שאול
ואמר הלא בר שבט
בנימן אנא מזעירי שבטיא
דישראל ותרעיתי חלשא
מכל זרעית שבט בנימן
ולמא מללתא עמי
כפתגמא הדין: כב ודבר
שמואל ית שאול וית
עולימיה ואעילינון
לאסחרותא ויהב להון אתר
בריש זמניא ואינון כתלתין
גברא: כג ואמר שמואל
לטבחא הב לי ית מנתא די
יהבית לך דאמרית לך שוי
יתה עמך: כד וארים טבחא
ית שקא וירכיה ושוי קדם
שאול ואמר הא דאשתאר
שוי קדמך אכול ארי לזמנא
גמיר לך למימר עמא
זמנית לשירותא ואכל
שאול עם שמואל ביומא
ההוא: כה ונחתו מבית
אסחרותא לקרתא ומליל
עם שאול על איגרא:
כו ואקדימו נהוה כמיסק צפרא וקרא שמואל לשאול לאגרא למימר קום

ח' בטעם וכל ולהס"ך דכות' במ"אתפלגכי ג' חסר · ב' מ"ע ג' חסר · ג'. ח' · ג'. כ"ו · ב' נכתליו · ז'בטע' בספ' · הגהה קרי ב' והית בעלתם מ"ל

ולמי ג' וסי' ולמי אלה לפניך. ולמי כל חמדת ישראל. ולמי אני עמל. כשלשים איש ג' וסי' ויצאו בני בנימן. ויהפך איש ישראל ויתן להם מקום. קדמא כשלשים כתיב: וירם ח' בקריאה וסי' במסורה תולדות אהרן וירם הסבה. ס"א כס (מגלה עב):

רשי

(כ) ולמי כל חמדת ישראל. כאן בא לרמוז לו דבר המלוכה: (כב) בראש הקרואים. במקום מסיבת הגדולים כי בדרך מסיבתן היה ניכר איזה מקום מיסב הגדול: (כג) אשר אמרתי אליך. לפי שידע שמואל שיבא שאול. צוה לטבח לו מנה יפה לצרכו: (כד) את השוק והעליה. את השוק וירך שעליה: הנה הנשאר. מן הבהמה של הקרואים והונח בצד לצרכך: שים לפניך אכול. בפרק אתרוג חכמים קיימא לן חזה ושוק נאכלים בבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה לפיכך הותר לאכול לשאול: כי למועד שמור. כי למועד האוכלים היה השוק הזה שמור לצרכך: לאמר העם קראתי. אמירתי היתה לטבח העם קראתי להסעודה ויודע אני מספרם והוכר במנותם ונתתי לו המנות למספרם וזו שמורה לצרכך: (כה) וידבר עם שאול על הגג. הוכיחו ולמדו ליראה את הקב"ה

רדק

יונתן ומן קדם ה' אתאמר ליה: זה יעצר בעמי. ימלוך כמו יורש עצר יורש מלוכה ונקרא המלך עוצר. לפי שעוצר העם שלא ילכו ולא יעשו דבר אלא ברשותו ויונתן תרגם דין יעדי מרותא מן עמי כלומר יסור המרות והממשלה מן עמי ואמר זה בעבור פלשתים שהיו מושלים בהם ואמר יעצר כלומר שיעצור פלשתים וימנעם מלהלחם בישראל כמו שאמר והושיע את עמי מיד פלשתים: (יח) את שמואל. כמו אל שמואל: (יט) אנכי הרואה. לא היה זה חוץ מדרך הענוה כי כיון ששאל לו איזה בית הרואה לא יתכן שלא יענהו ורבותינו ז"ל אמרו כי נכשל בזה הדבר כי היה לו לומר שאל לאחרים או כיוצא בזה אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הוא הרואה אני מודיעך שאין אתה הרואה והיכן הודיעהו בשעה שאמר לו לך ואשלחך אל ישי בית הלחמי וגו' וירא את אליאב אמר לו הקדוש ברוך הוא לא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו: וכל אשר בלבבך אגיד לך. דבר האתונות חולתו ממה שיש בלבו לשאול: (כ) שלשת הימים. לא אמר שלשת ימים של אבדת האתונו' אלא של בקשתם וכן תרגם יונתן ועל עיסק אתניא דאבדא לך ואת אתיתא למבעיהון יומא דנן תלתא יומין: ולמי כל חמדת ישראל. בזה הדבר רמז לו דבר המלוכה: (כב) ויביאם לשכתה. אל הלשכה וענינה חדר ואת הלשכה היתה בית הבמה אשר שם אכלו הקרואים וכן ת"י ואעילינון לבית אסחרות': כשלשים איש. הכ"ף היא כ"ף השיעור ר"ל שלשים פחות מעט או יותר מעט: (כד) את השוק והעליה. פי' ואשר עליה והוא הירך וכן ת"י וירכיה ובדברי רז"ל מאי והעליה ר' יוחנן אומר שוק ואליה ר' אליעזר אומר שוק וחזה ר' שמואל בר נחמני אומר שוק ושופי ומאי והעליה דשופי עילו שוק: ויאמר הנה הנשאר. פי' ויאמר שמואל לשאול הנה זאת המנה הנשארת לבדה חלוקה מהמנות האחרות אשר סדרתי לקרואים וזאת המנה אמרתי לטבח להניחה לבדה לשום לפניך אכול כי למועד הזה היא שמור לך את זה החלק כשאמרתי לטבח העם קראתי הכן המנות ואמרתי לשמור זה לך החלק כי ידעתי בואך: (כו) ויהי כעלות השחר. הכ"ף [illegible] ויפטיר

רלבג

על ידי המלוכה כשאמר לו שכל חמדת ישראל היה לו ולכל בית אביו: (כא) והנה הרחיק זה שאול להיות שבטו היותר קטן שבשבטים ומשפחתו הצעירה מכל משפחות בנימן: (כב) והנה הביא שמואל את שאול ואת נערו אל הלשכה ולכבוד שאול כבדם יחד הוא ונערו ונתן להם מקום בראש הקרואים: (כג) וצוה שמואל מנה יפה לשאול להורות על הגדולה והמלכות ולזה שם לפניו השוק ומה שעליה: (כד) ואמר לו שהנשאר שלא יוכל לאכול ישים לפניו לאכול למעט אחר זה או לאשר לפניו מהקרואים והוא יותר נכון

פי' רבי ישעיה

(יט) וכל אשר בלבבך אגיד לך. פי' כל הספיקות שיש בלבך לבד מהאתונות אגיד לך: (כד) וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר יהיה לשאר העם. שים זה המנה לפניך ואכול אותה כי למועד זה היה שמור לך זה שכן אמר לו שמואל כך וכך העם קראתי וזימנתי משה לשלם ולך זימנתי זאת המנה:

מצודת דוד

הרואה: (יט) וכל אשר בלבבך. כל אשר תחפוץ לדעת אגיד לך: (כ) אל תשם את לבך. לדאוג עליהם: ולמי כל חמדת ישראל. כאומר ועוד מה יש לך לדאוג על האתונות הלא למי כל חמדת ישראל וכו' ובזה רמז לו המלוכה: (כא) מקטני. מהקטן שבין השבטים ומשפחתי הלא היא הצעירה וכו': ולמה דברת וכו'. כאומר אין אני ראוי למלוכה: (כב) לשכתה. אל הלשכה מקום אשר יאכלו שם ונתן להם מקום לשבת בראש כולם במקום המעולה: והמה. הקרואים: (כג) אשר אמרתי. אז אמרתי לך הצנע אותה: (כד) וירם הטבח. הביא בהרמת הידים כאשר הדרך להביא לפני החשובים: הנה הנשאר. ר"ל לא תחשוב שזהו חלקי הנשאר למאכלי ובדברו עמו הראה לו הנשאר למאכלו ואמר הנה זה הנשאר למאכלו: שים לפניך. לזה שים את המנה ההיא לפניך ואכול: כי למועד. כי המנה ההיא שמורה לך על מועד ביאתך: לאמר. כי אמר כשזמן את הקרואים והוא שמואל: העם קראתי. הלא אני קראתי את העם על הזבח ועלי ליתן לכל אחד מנה הראוי לו לזאת שמור המנה ההיא לשאול כי היא ראויה לו: (כה) על

מצודת ציון

אז זה: (יט) ושלחתיך. לפי שאין דרך ללכת בלא נטילת רשות אמר ושלחתיך: (כא) בן ימיני. מבנימין: הצעירה. הקטנה כמו קרן אחת מצעירה (דניאל ח'): (כב) לשכתה. ענין חדר מה: (כג) לטבח. המבשל הטובח מה שמבשל: המנה. ענין מנחה וחלק כמו והיה לך למנה (שמות כט): שים. מל' שימה: (כד) והעליה. ר"ל ואשר עליה והוא הירך בעל השוק: למועד. לזמן: (כו) השחר. הוא האור המגיע טרם עלות השמש: ואשלחך. אלוה אותך מן והפרדם הוא עמם

רשי

הקנים : (כז) ויעבר לפנינו . וילך ברחוק ממנו ולא ישמע את דברינו : ויעבר . הנער לפניהם ולשאול אמר ואתה עמוד עמדי : (ב) עם קבורת רחל בגבול בנימן. והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם אלא עכשיו הם בקבורת רחל וכשתפגע בהם תמצאם בגבול בנימן בצלצח כך . שטיה. בתוספתא דסוט'. נצלח צל . לצח של הקנים שהוא לח ואדום והיא ירושלים : ודאג לכם . ירא עליכם כל לשון דאגה לשון יראה דוטייר בלע"ז : (ג) אלון תבור. מישר תבור : (ה) גבעת האלהי' . גבעת קרית יערים אשר עכשיו ארון האלהי' שם : נציבי פלשתים . סרדיוטות שמים על ישראל שהיו רודין בהם ומושיבין נציבים. בערי ישראל : חבל נביאים . ת"י סיעת ספריא . חבל סיעה וכן חבלי שאול

וְאֲשַׁלֵּחֶךָּ וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וּשְׁמוּאֵל הַחוּצָה׃ כז הֵמָּה יוֹרְדִים בִּקְצֵה הָעִיר וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל־שָׁאוּל אֱמֹר לַנַּעַר וְיַעֲבֹר לְפָנֵינוּ וַיַּעֲבֹר וְאַתָּה עֲמֹד כַּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֲךָ אֶת־דְּבַר אֱלֹהִים׃

י א וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי־מְשָׁחֲךָ יְהוָה עַל־נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד׃

ב בְּלֶכְתְּךָ הַיּוֹם מֵעִמָּדִי וּמָצָאתָ שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִם־קְבֻרַת רָחֵל בִּגְבוּל בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת אֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת־דִּבְרֵי הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג לָכֶם לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי׃

ג וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה וּבָאתָ עַד־אֵלוֹן תָּבוֹר וּמְצָאוּךָ שָּׁם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים עֹלִים אֶל־הָאֱלֹהִים בֵּית־אֵל אֶחָד נֹשֵׂא ׀ שְׁלֹשָׁה גְדָיִים וְאֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְּרוֹת לֶחֶם וְאֶחָד נֹשֵׂא נֵבֶל־יָיִן׃ ד וְשָׁאֲלוּ לְךָ לְשָׁלוֹם וְנָתְנוּ לְךָ שְׁתֵּי־לֶחֶם וְלָקַחְתָּ מִיָּדָם׃ ה אַחַר כֵּן תָּבוֹא אֶל־גִּבְעַת

תרגום

וְאֲשַׁלְחִינָךְ וְקָם שָׁאוּל וּנְפַקוּ תַּרְוֵיהוֹן הוּא וּשְׁמוּאֵל לְבָרָא׃ כז אִינוּן נָחֲתִין בִּסְיָפֵי קַרְתָּא וּשְׁמוּאֵל אֲמַר לְשָׁאוּל אֱמַר לְעוּלֵימָא וְיִעְבַּר קֳדָמַנָא וַעֲבַר וְאַתְּ קוּם הָכָא כְּיוֹמָא דֵין וְאַשְׁמְעִינָךְ יָת פִּתְגָמָא דַיְיָ׃ א וּנְסֵיב שְׁמוּאֵל יָת מָנָא דִּמְשַׁחָא וַאֲרִיק עַל רֵישֵׁיהּ וְנַשְׁקֵיהּ וַאֲמַר הֲלָא אֲרֵי מְשַׁחָךְ יְיָ עַל אַחְסַנְתֵּיהּ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא׃ ב כְּמֵהַכָךְ יוֹמָא דֵין מִינִי מִלְוָתִי וְתַשְׁכַּח תְּרֵין גֻּבְרִין עִם קְבוּרְתָּא דְרָחֵל בִּתְחוּם בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְיֵימְרוּן לָךְ אִשְׁתְּכַחָא אֲתָנַיָא דַאֲזַלְתְּ לְמִבְעֵי יָתְהֵן וְהָא שְׁבַק אֲבוּךְ יָת עֵיסַק אֲתָנַיָא וְיָצִיף לְכוֹן לְמֵימַר מָה אַעֲבֵיד לִבְרִי׃ ג וְתַחֵיף מִתַּמָּן וּלְהָלָא וְתֵיתֵי עַד מֵישַׁר תָּבוֹר וְיִשְׁכְּחוּנָךְ תַּמָּן תְּלָתָא גֻּבְרִין דְּסָלְקִין לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ בְּבֵית אֵל חַד נָטֵיל תְּלָתָא גַּדְיָן וְחַד נָטֵיל תְּלָת פִּתִּין דִּלְחֵם וְחַד נָטֵיל גַּרְבָּא דַחֲמַר׃ ד וְיִשְׁאֲלוּן לָךְ לִשְׁלָם וְיִתְּנוּן לָךְ תַּרְתֵּין גְּרִיצָן דִּלְחֵם וּתְקַבֵּל מִידֵיהוֹן׃ ה בָּתַר כֵּן תֵּיתֵי

רדק

ויעבור לפנינו . שלא ישמע את דבריהם : (כו) עמוד כיום . ולא אמר שיעמוד היום בעיר שהרי באותו היום הלך לו שהרי אמר לו ואשלחך ועוד שאמר לו בלכתך היום מעמדי אלא פירוש כיום לאמת הדבר כמו השבעה לי כיום ופי' עמוד עמוד עד שאדבר עמך : (א) את פך השמן . לא היה זה השמן המשחה כי לא היו משוחים ממנו אלא מלכי בית דוד אבל שמן אפרסמון היה ואמרו שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן : וישקהו . בדרש כל נשיקות הם של תיפלות חוץ מג' נשיקות נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות . נשיקה של גדולה ויצק על ראשו וישקהו . נשיקה של פרקים וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו . נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה . ר' תנחומא אומר אף נשיקה של קריבות שנאמר וישק יעקב לרחל למה שהיתה קרובתו : הלא כי משחך . מלת הלא תבא במקומות לחזק הדבר ולזרז השומע וכן הלא שלחתיך הלא שמעת בתי והדומים להם : (ב) בלכתך היום . אמרו רבותינו ז"ל היכן מצינו שנקברה רחל בצלצח בגבול בנימן והלא לא נקברה אלא בבית לחם שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת הוא בית לחם . ואין בית לחם אלא חלקו של יהודה שנאמר ואתה בית לחם אפרתה וגו' אלא כך אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנה הם עם קבורת רחל הנה הם באים ואתה הולך ואתה מוצא אותם בגבול בנימן בצלצח : והנה נטש אביך . פירוש קודם שנמצאו האתונות : (ג) אלון תבור . כתרגומו מישר תבור : עולים אל האלהים בית אל . הוא לוז שקראו יעקב בית אל ושם היה המזבח שבנה יעקב ובשעת היתר הבמות היו מקריבין שם ואותו הבית היה קדוש והיו באים שם ישראלים באותו הזמן להתפלל בזכות יעקב וכן אמר על זה יעקב יהיה בית האלהים ואף על פי שהדרש יש לו דרך אחרת בזה זה שכתבנו הוא הנראה לפי פשטי הפסוקים כי בית אל היה מקום קדוש לעולם ומקום מזבח והיו באים להתפלל שם והיה מקום נבואה כמ"ש וזה שער השמים פי' שער לידע ממנו מה שנוזרין בתחתונים מן השמים ואמר הושע בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ותרגם יונתן עולים אל האלהים דסלקין למיסגד קדם ה' לבית אל : (ד) שתי לחם . תרגם יונתן תרתין גריצן דלחם פירושו חלות לחם ושלשה ככרות לחם תרגום תלתא פיתין דלחם והככרות הם גדולות מן החלות נראה כי אותו שהיה נושא שלשה ככרות לחם היה נושא גם כן חלות לחם והכר גם כן הככרות לפי שהם הגדולות ולא זכר הקטנות כי לא יתכן כי אם לא היו משאים אלא ג' ככרות לחם שיתנו לשאול ונערו שתים ולא ישארו עמהם אלא ככר אחד ומה היו שלשה אלא כי גם חלות לחם היו נושאים שתים או שלשה ונתנו לשאול ונערו שתי חלות לחם ואחר שזכר ככרות חכר חלות ידועה הוא שלא יקראו הככרות חלות וכן כתוב בתורה וככר לחם אחת וחלת לחם אחת : (ה) גבעת האלהים . תרגם יונתן לגבעת' די בה ארונא דה' והיא גבעת קרית יערים כי שם היה הארון מיום שהשיבוהו פלשתים עד שהעלהו דוד משם : אשר שם נציבי פלשתים . שהיו פלשתים מושלים בישראל והיו להם נציבים

רלבג

נכון כי לזמן כזה מהשנה האחר' תמתין והוא למלכות שתמלוך על ישראל ותאמר הפעם קראתי: (א) והנה לקח שמואל פך השמן ויצק על ראש שאול למשחו למלך על ישראל ונתן לו אותות כדי שיאמין כי הממלכה תהיה לו והאות היותר חזק מהם הוא ההפך לו לב אחר והתנבאו עם

פי' רבי ישעי'

(א) הלא כי משחך . הלא תדע כי משחך : (ב) ומצאת שם שני אנשים . שהם עומדים עכשיו עם קבורת רחל . תמצא אותם בגבול בנימן בצלצח : (ה) גבעי'

דבתא : ויעבר ג' בקריאה רפין וסי' אמר לנער ויעבר לפנינו . ויעבר אחד מהנערים . ויעבר עלי מה : דבר אלהים ג' בקריאה וסי' ואהוד בא אליו . ויהי בלילה ההוא דד"ה . ואשמיעך את דבר אלהים : קברת ג' ב' חסרים וא' מלא וסי' נמסר בסדר וישלח :

מצודת דוד

הגג . שעל ביתו אשר בעיר : (כז) ויעבור לפנינו . יתרחק מאתנו ללכת לפנינו שלא ישמע מה שאדבר בך : ויעבור . כשמוע הנער דברי שמואל עבר מעמנו לפניהם : ואתה עמוד . וזהו גמר דברי שמואל שאמר לו לאמר לנער ויעבור ואתה עמוד כעת הזאת ולפי שהנער עבר לפניהם מיד בשמעו תחלת דבריו הפסיק בו :
י (א) הלא . בזאת תדע אשר משחך ה' על ידי : (ב) בלכתך . לאמת בלכתך דבר המלוכה אמר לו אותות האחת היא שאמר לו בלכתך וכו': עם קבורת רחל. ר"ל אשר הם עתה סמוך לקבורת רחל ואתה הולך והם באים ותמצאם בגבול בנימין בצלצח : והנה נטש . כאומר הנה בהמצאם עזב דאגה קטנה ובא על ידי דאגה גדולה ואומר מה אעשה למצוא את בני : (ג) וחלפת . והאות השני הוא כאשר תעבור משם והלאה וכו': בית אל . זה שילה שעמד בה בית אלהים : (ה) אחר כן . והאות השלישי כאשר תבוא אל גבעת האלהים והיא קרית יערים שעמד הארון שם בגבעה כמ"ש למעלה : נבל וכו' . בכדי לעוררם להשרות הנבואה

מצודת ציון

עמם לשלחם (בראשית יח) ת"א לאלוויהון : (כז) היום. כעת : י (א) פך . שם כלי מה : ויצק . והשפך : וישקהו . נשק לו : (ב) עם קבורת רחל. סמוך לקבורת : נטש . עזב : (ג) וחלפת . ענין העברה כמו חלף הלך לו (ש"ה ב'): נבל . נאד : (ה) נציבי . פקידי פלשתים מה שהשמו בעבודתם

רדק

נציבים הממונים על ישראל שם וכן נגב בגימן כמו שאמר בדוד כשהיה מושל באדום וישם באדום נציבים והממונה על דבר נקרא נציב שמעמידין אותו עליהם . ואמר לו שמואל כי שם תצלח עליו רוח . ה' לשני דברים האחד לפי שהיה שם הארון והשני לפי שהיו שם נציבי פלשתים רמז לו כי הוא יסירם משם ויושיע ישראל מידם . חבל נביאים . תרגם יונתן סיעת ספריא רוצה לומר תלמידים כי תלמידי חכמים נקראו סופרים ואלה היו תלמידי הנביאים הגדולים והתלמידים היו נקראים בני הנביאים . והנביאים הגדולים שהיו באותו הזמן מעלי עד דוד היו אלקנה ושמואל וגד ונתן ואסף והימן וידותון : מהבמה . כי שם בקרית יערים היה במה : ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור . כי רוח הקדש אינה שורה אלא מתוך שמחה : והמה מתנבאים . תרגם יונתן משבחין כלומר נבואתם היתה שירות ותושבחות לאל נאמרות ברוח הקדש : (ו) וצלחה עליך רוח ה' . תעבור ותנוח עליך רוח נבואה : והתנבית . בא על דרך בעלי ההא : ונהפכת לאיש אחר . רוצה לומר שתהיה לך רוח יתירה ורוח נבואה ועררה חכו שאמר גם כן ויהפוך לו אלהים לב אחר : (ז) כי תבאינה . כתוב ביו"ד כמו תבואינה בהיכל מלך שנקראת האל"ף והיו"ד לשמן אבל זה נקרא תבאנה בבעלם האל"ף והכתיב והקרי שניהם אחד ושניהם נכונים בלשון כמו תבונה ותבונינה : עשה לך אשר תמצא ידך . כלומר כל מה שתרצה לעשות עשה כי האלהים עמך ויש לפרש כי רמז לו בזה הדבר על מלחמת נחש העמוני ויונתן תרגם אתקן לך מאני מלכותא : (ח) שבעת ימים תוחל . פי' מיום הפרדי ממך בגלגל וזה היה אחר חידוש המלוכה כי בחידוש המלוכה שנעשה באו בגלגל יחד עם כל ישראל ואחר שדבר שמואל דבריו הלך לו ובחר לו שאול שלשת אלפים ויתר העם שלח לאהליו ומיום שנפרד שמואל משאול שם בגלגל אי"ל שייחל לו שבעה ימים עד שיבא אליו ושאול לא יצא מן הגלגל אלא היה שם מחדש המלוכה עד שעת המלחמה כמ"ש ושאול עודנו בגלגל ומ"ש לו זה הדבר עתה ולא המתין לו עד שיהיו בגלגל ויפרד ממנו שיאמר לו אז שבעת ימים תוחל עד בואי אליך מפני שעתה כשדבר לו בדבר המלוכה רמז לו בזה הדבר תתקיים לו המלוכה אם לאו זו היא מצוה ראשונה שצוהו ואם יעמוד בה תתקיים בידו המלוכה ואם לאו לא תתקיים לפיכך אמר והודעתי לך את אשר תעשה כלומר אז אודיע אותך מה יהיה ממלכותך : (יא) מאתמול . בחירק האלף ודגש התיו : (יב) ומי אביהם . תרגם יונתן ומאן רבהון וכן הוא הפירוש מי המלמד אלה הנביאים ומורה עליהם רוח נבואה ואין לתמוה בזה כי הקב"ה המלמד אלה הנביאים מלמד ג"כ זה : וי"מ אביהם כמשמעו לפי שאמרו מה זה היה לבן קיש אמרו ואלה הנביאים מי אביהם וכי מאביהם היה להם הנבואה שאתם תמהים על בן קיש : על כן היתה למשל

רשי

שאול הנוני (שמואל ב' כ"ג ו') משרית רשיעיא אקפוני: מהבמה. תיי מבית אסחרותא : (ז) כי תבאינה האותות האלה לך . ותדע כי דברי אמת וכשם שבאו לך אותות הללו כך יתקיים דבר המלוכה : עשה לך אשר תמצא ידך . אתקין לך מאני מלכותא והכן לך הכסיסי המלוכה כמו שתוכל : (ח) וירדת לפני הגלגל . ולאחר שתמלוך תרד הגלגל לפני קודם שארד אני : והנה אנכי ירד אליך . לסוף שבעת ימים שתרד אתה . תוחל . תמתין: (ט) לב אחר . רוח גבורת מלכות : (יב) ומי אביהם . מה תימה לך בדבר מי אביהם של נביאים וכי נבואה ירושה היא: ואת

רלבג

עם הנביאים והוא לא נכה קודם זה להיות לו יד והם בנבואה : (יב) ומי אביהם . רוצה לו' שאין ענין הנבואה והשלמות מגיע מהאב לבן ולזה יתכן שיהיה הבן נביא ואף על פי שאביו אינו נביא . והנה ישאל שואל איך היו שם כל ק

פי' רבי' ישעיה

האלהים זו גבעת קרית יערים. ששם הארון : (יב) ומי אביהם. פירוש אבותיהם של נביאים לא היו נביאים כי אין הנבואה

רוח ה' ה' בסיפרא וסי' נמסר בסדר ויקהל . והתנבית ד' חס' א' בלישן נבואה וסי' ונלחה עליך רוח . ויכל מהתנבות . מדוע גבית בשם ה' . והתנבי תני : עשה לך ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר בהעלותך : כי האלהים ד' דסמיכי בקריאה וסי' ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה . והיה כי תבאנה האתות האלה . ויאמר נתן אל דוד דד"ת: מענה בשמחת לבו . כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן . וזבחו ביום ההוא . והנה אנכי ה' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וירא :

תולדות אהרן והיה כי תבאנה . עקידה שער לב :

הכתוב

האלהים אשר־שם נצבי פלשתים ויהי כבאך שם העיר ופגעת חבל
נבאים ירדים מהבמה ולפניהם נבל
ותף וחליל וכנור והמה מתנבאים :
ו וצלחה עליך רוח יהוה והתנבית
עמם ונהפכת לאיש אחר : ז והיה
כי תבאינה האתות האלה לך
עשה לך אשר תמצא ידך כי
האלהים עמך : ח וירדת לפני הגלגל
והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות
לזבח זבחי שלמים שבעת ימים
תוחל עד־בואי אליך והודעתי לך
את אשר תעשה : ט והיה כהפנתו
שכמו ללכת מעם שמואל ויהפך־
לו אלהים לב אחר ויבאו כל־האתות
האלה ביום ההוא :
י ויבאו שם הגבעתה והנה חבל־
נבאים לקראתו ותצלח עליו רוח
אלהים ויתנבא בתוכם : יא ויהי כל־
יודעו מאתמול שלשם ויראו והנה
עם־נבאים נבא ויאמר העם איש
אל־רעהו מה־זה היה לבן־קיש הגם
שאול בנביאים : יב ויען איש משם
ויאמר ומי אביהם על־כן היתה

ג' ומס' · כ' בכל דכתי' · כ'. כ' · כ' כס' חס' א' בלוס' · יתיר יו"ד · ג' וק"ע ומ"ע. כ' · ל' דגש ד' חס'

תרגום

לגבעתא די בה ארונא דיי דתמן אסטרטגי פלשתאי ויהי כמיעלך תמן לקרתא ותערע סיעת ספריא נחתין מבית אסחרותא וקדמיהון נבלין וצלצלין וכנורין ואינון משבחין : ו ותשרי עלך רוח נבואה מן קדם יי ותשבח עמהון ותשתני לגבר אוחרן : ז ויהי ארי ייתון אתיא האלין לך עביד לך מני סלכותא ארי מימרא דיי בסעדך : ח ותיחות קדמי לגלגלא והא אנא נחית לותך לאסקא עלון ולנכסא נכסת קודשין שבעא יומין תוריך עד מיתי לותך ואחוי לך ית דתעביד : ט והוה כד אתפני כתפיה למיזל מלות שמואל ושני ליה יי לבא אוחרנא ואתאה כל אתיא האלין ביומא ההוא : י ואתו לתמן לגבעתא והא סיעת ספריא לקדמותיה ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי ושבח בניהון : יא והוה כל דידע ליה מאתמלי ומדקמוהי וחזו והא עם ספריא משבח ואמר עמא גבר לחבריה מה דין הוה לבר קיש האף שאול בספריא : יב ואתיב גברא מתמן ואמר ומן רבהון על כן הות למתלא האף שאול

מצודת ציון

פגעת . ענין פגישה: חבל . סיעה כמו חבלי רשעים (תהלים קי"ט) : נבל ותוף וגו' . שמות מיני כלי"ז : (ו) וצלחה . ועברה כמו ולנחה סיהן (ש"ב יט) : (ח) תוחל . תמתין כמו ויחל עוד (בראשית ח') : (ט) כהפנותו . כאשר פנה : שכמו . כתפו : (יא) שלשום . יום השלישי שלפני

מצודת דוד

עליהם כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכן נאמר באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מ"ב ג') : (ו) וצלחה. תעבור עליך רוח ה' ותנבא עמהם ותהיה נהפך לאיש אחר כי עתה איך נביא: (ז) עשה לך. התקן לך כלי מלכות כפי יכולתך כי האלהים עמך ומלוך תמלוך : (ח) וירדת לפני הגלגל . הזהירו ואמר לו לאחר שתמלוך כאשר תרד הגלגל בעת המלחמה עם פלשתים והנה תרד שם קודם שארד אני ותמתין אז שבעת ימים עד בואי כי אני אעלה העולות לה' ושם אודיע לך את אשר תעשה בדבר המלוכה (ולפי שלא המתין כשם עליו ולא אי"ל גם אז) : (ט) לב אחר . ר"ל גדל לבב כאשר ראוי למלך : (יא) מה זה היה . ר"ל מה זה הסיבה לבן קיש להתנבאות וכי אביו נביא להתנבאות גם הוא וכי גם שאול יהיה בין הנביאים ודומה להם וכי מאין בא לו הנבואה: (יב) משם. מן הגבעה: ומי אביהם. ר"ל מה תתמהו וכי מי אביהם של כל חבל הנביאים הלא גם אביהם של אלו לא נביאים היו: היתה למשל. כבוא אדם למעלה שלא כותנ

רש"י

(טז) ואת דבר המלוכה לא הגיד. דרך צניעות היתה בו: (כא) וילכד שאול. אע"פ שלא היה שם נפל הגורל עליו שהיו כותבין שמם באיגרות ונותנין בקופסא והבקיא מכניס ידו ומעלה איגרת אחת: (כב) נחבא אל הכלים. בבית שנתנו שם הבאין כליהן שהיה בורח מן הגדולה. ומדרש אגדה רבי תנחומא ושאל הכלים באורים ותומים אמר במה איני ראוי לגדולה עד שישאלו באורים ותומים ושאל ועלה בידו: אמר

רד"ק

למשל. פירוש זאת האמירה היתה למשל מהיום ההוא ומעלה כשהיה אדם שפל עולה במעלה היה אומר הגם שאול בנביאים: (יג) מהתנבות. בא על דרך בעלי הכ"א: ויבא הבמה. כי הנביאים מלאוהו חוץ לבמה והחבלה מתנבאת עמהם בא לבית הבמה: (יד) ויאמר דוד שאול אליו. אולי מצאו שם בבית הרמה או קצר הכתוב והלך לו שאול אל עירו ומצאו דודו תחלה ושאל אותם על דרכם: (טז) לא הגיד לו. אולי מתוך צניעות שהיתה בו. (יז) ויצעק שמואל. כמו ויאסף ולפי שהאסיפה והקבוץ על ידי הצעקה יבא בזה הלשון: אל ה' המצפה. כמו שפי' בספר יהושע ובספר שופטים הטעם למה היה מנהג ישראל להקבץ במצפה ושם היה מזבח ובית התפלה: (יח) כה אמר. מתחלה כששאלתם מלך אמר לכם זה: (יט) ותאמרו לו. יש מפרשים כמו לא באלף כי אותיות אהו"י מתחלפות והנכון כמשמעו כמו שת"י ואמרתון קדמוהי לית אנחנא מתפרקין אלהין מלכא תמני עלנא והוא הוסיף בו מלת לא באלף כמו שאמר בחדוש המלוכה ותאמרו לא כי מלך ימלוך עלינו: התיצבו לפני ה'. לפי שאם היה אומר להם שמואל שאול ימלוך עליכם היו מקנאים אחר השבטים אם לא היה נלכד על ידי אורים ותומים וזהו לפני ה' שהיה שם כהן ואורים ותומים והיו שואלים בהם על הדרך שפירשנו בדבר פלגש בגבעה ואפשר שהביאו שם הארון: (כא) וילכד שאול. מקרא קצר כי קודם לכן הקריב משפחת המטרי לגברים ואז נלכד שאול: (כב) הבא עוד הלום איש. כלומר אם בא עדיין הנה שאול: (כג) אל הכלים. כמו בכלים כלומר בין כלי העם הבאים שם שנתנו כליהם בבית אחד והוא נחבא בין הכלים ההם שהיה בורח מן השררה ובא אל במקום בית השמוש כמו ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון. ובדרש אל הכלים באורים ותומים אמר שאול שמא

למשל הגם שאול בנבאים: יג ויכל
מהתנבות ויבא הבמה:
יד ויאמר דוד שאול
אליו ואל נערו אן הלכתם ויאמר
לבקש את האתנות ונראה כי אין
ונבוא אל שמואל: טו ויאמר דוד
שאול הגידה נא לי מה אמר לכם
שמואל: טז ויאמר שאול אל דודו הגד
הגיד לנו כי נמצאו האתנות ואת
דבר המלוכה לא הגיד לו אשר
אמר שמואל:
יז ויצעק שמואל את העם אל יהוה
המצפה: יח ויאמר אל בני ישראל
כה אמר יהוה אלהי ישראל אנכי
העליתי את ישראל ממצרים
ואציל אתכם מיד מצרים ומיד כל
הממלכות הלחצים אתכם: יט ואתם
היום מאסתם את אלהיכם אשר
הוא מושיע לכם מכל רעותיכם
וצרתיכם ותאמרו לו כי מלך
תשים עלינו ועתה התיצבו
לפני יהוה לשבטיכם ולאלפיכם:
כ ויקרב שמואל את כל שבטי
ישראל וילכד שבט בנימן:
כא ויקרב את שבט בנימן למשפחתו
ותלכד משפחת המטרי וילכד שאול
בן קיש ויבקשהו ולא נמצא:
כב וישאלו עוד ביהוה הבא עוד הלם
איש ויאמר יהוה
הנה הוא נחבא אל הכלים: כג וירצו
ויקחהו משם ויתיצב בתוך העם

תרגום

בספריא: יג ופסק מלשבחא
ועל לבית אסחרותא:
יד ואמר אח אבוהי
דשאול ליה ולעולימיה
לאן אזלתון ואמר למבעי
ית אתניא וחזינא ארי לא
אשכחנא ואתינא לות
שמואל: טו ואמר אח
אבוהי דשאול חוי כען
לי מה אמר לכון שמואל:
טז ואמר שאול לאח אבוהי
חואה חוי לנא ארי
אשתכחא אתניא ועל עיסק
מלכותא לא חוי ליה די
אמר שמואל: יז וכנש
שמואל ית עמא קדם יי
למצפיא: יח ואמר לבני
ישראל כדנן אמר יי אלהא
דישראל אנא אסקית ית
ישראל ממצרים ושיזבית
יתכון מידא דמצראי ומיד
כל מלכותא דדחקין יתכון:
יט ואתון יומא דין קצתון
בפולחנא דאלהכון דהוא
פריק לכון מכל בישתיכון
ועקתכון ואמרתון קדמוהי
לית אנחנא מתפרקין
אלהין מלכא תמני עלנא
וכען אתעתדו קדם יי
לשבטיכון ולאלפיכון:
כ וקריב שמואל ית כל
שבטיא דישראל ואתאחד
שבטא דבית בנימן:
כא וקריב ית שבטא
דבנימן לזרעיתיה ואתאחדת זרעית מטרי ואתאחד שאול
בר קיש ובעוהי ולא אשתכח: כב ושאילו עוד במימרא
דיי האית עוד הכא גברא ואמר יי הא הוא טמיר במניא:
כג ורהטו ודברוהי מתמן ואתעתד בגו עמא

רלב"ג

כך נביאים וכבר זכר כמה שקדם כי דבר השם היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. ואפשר שנאמר כי הפרש יש בין זה הזמן ובין הזמן שהתחיל שמואל להתנבא ועל כן אפשר שנאמר נכתרת זה הספק כי זה היה בעת ההיא שהתחיל שמואל להתנבא ואמנם היה רבו הנביאים אם מצד מה שלמד אותם שמואל והביאם אל השלמות אם לסבה אחרת: (כ) ויקרב שמואל. והנה על פי הגורל נפלה המלוכה לגורל שאול

בנביאים ה' וסי' וגם שאול ושל אחריו. על כן יאמרו. וישאל שאול. חצבתי בנביאים. דודו. ה' מלאים וסי' נמסר בספר שפטים סוף סי' ס':

תולדות אהרן הגם שאול. זוהר תרומה: ואת דבר המלוכה. מגלה יח: הבא עוד הלום זבחים קב:

מצודת ציון

שלפני היום: (יג) ויכל. כלה: (יד) דוד. אחי אביו: אן. אנה ובלא בתמרון סס"ה: (יז) ויזעק. ענין אסיפה על כי בלא בזעקה מתאסף: (יח) הלוחצים. הדוחקים: (כב) הלום. פה: נחבא. מלשון מחבואה ומסתור: אל הכלים. כמו בכלים וכן ואל הארון תתן (שמות כ"ה) ומשפטו ובארון הראשם

מצודת דוד

כותל כה אמרו עליו במשל הגם שאול בנביאים: (יד) ויאמר דוד שאול. בבואו אל הבמה מצאו דודו ושאל להם אן הלכתם כי אין. לא מצאנו אותם ובאנו אל שמואל לשאלו עליהם: (יז) ויזעק. אסף את העם: אל ה'. במקום שנאספים רוב צבור שם השכינה שורה: (יט) לשבטיכם. כל שבט לבד להפיל הגורל מי ימלוך: ולאלפיכם. הם המשפחות החלוקות לאלפים: (כ) ויקרב. ר"ל הקריב שמות כל השבטים לפני האורים ותומים להפיל הגורל: וילכד. ר"ל עלה הגורל לבני בנימן ונלכד פתקו ביד המעלה מן הקלפי: (כא) וילכד שאול. אחר שהפילו הגורל על הגברים נלכד פתקו של שאול ביד המעלה: (כב) וישאלו עוד בה'. אחר שבקשוהו הוסיפו לשאול עוד באורים ותומים האם בא לפה עוד איש מלבד הנמצאים שם והידועים: נחבא. הסתיר עצמו בין כלי העם והיה לפה מקום מיוחד להעמיד שם

כג וַיִּגְבַּהּ מִכָּל־הָעָם מִשִּׁכְמוֹ וָמָעְלָה׃
כד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־הָעָם
הַרְּאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר־בּוֹ יְהוָה כִּי אֵין
כָּמֹהוּ בְּכָל־הָעָם וַיָּרִעוּ כָל־הָעָם
וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃
כה וַיְדַבֵּר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אֵת מִשְׁפַּט
הַמְּלֻכָה וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר וַיַּנַּח לִפְנֵי יְהוָה
וַיְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל אֶת־כָּל־הָעָם אִישׁ
לְבֵיתוֹ׃ כו וְגַם־שָׁאוּל הָלַךְ לְבֵיתוֹ
גִּבְעָתָה וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחַיִל אֲשֶׁר־נָגַע
אֱלֹהִים בְּלִבָּם׃ כז וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ
מַה־יֹּשִׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא־הֵבִיאוּ
לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ׃
יא א וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וַיִּחַן עַל־
יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ
אֶל־נָחָשׁ כְּרָת־לָנוּ בְרִית וְנַעַבְדֶךָּ׃
ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי בְּזֹאת
אֶכְרֹת לָכֶם בִּנְקוֹר לָכֶם כָּל־עֵין יְמִין
וְשַׂמְתִּיהָ חֶרְפָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
ג וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו זִקְנֵי יָבֵישׁ הֶרֶף לָנוּ
שִׁבְעַת יָמִים וְנִשְׁלְחָה מַלְאָכִים בְּכֹל
גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְאִם־אֵין מוֹשִׁיעַ אֹתָנוּ
וְיָצָאנוּ אֵלֶיךָ׃ ד וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים
גִּבְעַת שָׁאוּל וַיְדַבְּרוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי
הָעָם וַיִּשְׂאוּ כָל־הָעָם אֶת־קוֹלָם
וַיִּבְכּוּ׃ ה וְהִנֵּה שָׁאוּל בָּא אַחֲרֵי הַבָּקָר
מִן־הַשָּׂדֶה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מַה־לָּעָם כִּי
יִבְכּוּ וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֶת־דִּבְרֵי אַנְשֵׁי
יָבֵישׁ׃ ו וַתִּצְלַח רוּחַ־אֱלֹהִים עַל־
כשמעו קרי שָׁאוּל בְּשָׁמְעוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

וְרָם מִכָּל עַמָּא מִכַּתְפֵיהּ וּלְעֵילָא׃ כד וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל עַמָּא הַחֲזֵיתוּן דִּי אִתְרְעֵי בֵיהּ יְיָ אֲרֵי לֵית דִּכְוָתֵיהּ בְּכָל עַמָּא וְיַבִּיבוּ כָּל עַמָּא וַאֲמַרוּ יִצְלַח מַלְכָּא׃ כה וּמַלֵּיל שְׁמוּאֵל עִם עַמָּא יָת נִמוֹסָא דְמַלְכָּא וּכְתַב בְּסִפְרָא וְאַצְנַע קֳדָם יְיָ וְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל יָת כָּל עַמָּא גְּבַר לְבֵיתֵיהּ׃ כו וְאַף שָׁאוּל אֲזַל לְבֵיתֵיהּ לְגִבְעֲתָא וַאֲזַלוּ עִמֵּיהּ קְצַת מִן עַמָּא דַּחֲלֵי חַטְאָה דְּאִתְיְהֵב דַּחְלָא מִן קֳדָם יְיָ בְּלִבְּהוֹן׃ כז וּבְנֵי רִשְׁעָא אֲמַרוּ בְּמָה יִפְרְקִנַּנָא דֵין וְשַׁטּוֹהִי וְלָא אֲתוֹ לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמֵיהּ וַהֲוָה כְּשָׁתֵיק׃ א וּסְלֵיק נָחָשׁ מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן וּשְׁרָא עַל יָבֵשׁ גִּלְעָד וַאֲמַרוּ כָּל אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ לְנָחָשׁ גְּזַר לָנָא קְיָם וְנִפְלְחִינָךְ׃ ב וַאֲמַר לְהוֹן נָחָשׁ מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן בְּהָדָא אֶגְזַר לְכוֹן בְּמִיקַּר לְכוֹן כָּל עֵינָא דִּימִינָא וַאֲשַׁוֵּינַהּ חִסּוּדָא עַל כָּל יִשְׂרָאֵל׃ ג וַאֲמַרוּ לֵיהּ סָבֵי יָבֵשׁ אוֹרִיךְ לָנָא שִׁבְעָא יוֹמִין וְנִשְׁלַח אִזְגַּדִּין בְּכָל תְּחוּם יִשְׂרָאֵל וְאִם לֵית דְּפָרִיק יָתָנָא וְנִפּוֹק לְוָתָךְ׃ ד וַאֲתוֹ אִזְגַּדַּיָּא לְגִבְעֲתָא דְשָׁאוּל וּמַלִּילוּ פִּתְגָּמַיָּא קֳדָם עַמָּא וַאֲרִימוּ כָּל עַמָּא יָת קָלֵיהוֹן וּבְכוֹ׃ ה וְהָא שָׁאוּל אָתָא בָּתַר תּוֹרַיָּא מִן חַקְלָא וַאֲמַר שָׁאוּל מָה לְעַמָּא אֲרֵי בָכַן וְאִשְׁתְּעִיאוּ לֵיהּ יָת פִּתְגָּמֵי אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ׃ ו וּשְׁרָת רוּחַ גְּבוּרָא מִן קֳדָם יְיָ עַל

רדק

שמא אינני הגון למלכות עד שישאלו באורים ותומים: (כד) הראיתם. בדגש הרי"ש שלא כמנהג וכן הראיתם כי שלח בן המרצח הזה: כי אין כמוהו. כי אדם בעל קומה וצורה נאה יאות למלוכה ויירהו העם אותו יותר: יחי המלך. תרגם יונתן יצלח מלכא: (כה) משפט המלוכה... חק המלוכה על העם כמו שכתוב למעלה: וינח לפני ה׳. בארון הניחו: (כו) וגם שאול הלך לביתו. להודיע שהלך לו לביתו כבתחלה כיון שראה שלא היה מקובל ומרוצה לכל ישראל הלך לביתו ולא התנהג עדיין כמשפט מלך: אשר נגע אלהים בלבם. שנתן אלהים בלבם לרצות לו ויונתן תרגם ואזלו עמיה קצת מן עמא גברין דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם ה׳ בלבהון ויוכיח פירושו ובני בליעל שאמר אחר כן: (כז) ולא הביאו לו מנחה. כמו שהוא מנהג שמביאים מנחה למלך ביום שהוקם מלך ויונתן תרגם ולא אתו למשאל בשלמיה: (ב) עין ימין. ענין הסמיכות רוצה לומר עין צד הימין ופי׳ הפסוק כמשמעו ויש בו דרש אמר להם מה שהביאו ספר תורה שהוא עין ימינכם ואעקר מתוכו לא יבא עמוני בקהל ה׳: (ה) בא אחרי הבקר. כמו שאמר למעלה וגם הוא הלך לביתו כמו שפירשתי והיה מתעסק בצרכי ביתו והיה בא אחרי הבקר עם האכרים: (ו) ותצלח רוח אלהים. רוח גבורה וכן תרגם יונתן ושרת רוח גבורה מן קדם ה׳ על שאול: בשמעו. כתיב בכ״ף וקרי בבי״ת והענין אחד: ואחרי

פי׳ רבי׳ ישעיה

מולכת בירושה: (ב) כל עין ימין. פירש כל עין שבצד ימין. שאילו על העין עולה היה אומר ימנית והוא אומר עין בסמוך העין: (ה) בא אחר הבקר. פי׳ הוכב על סוסו ובא אחר בקרו שהלך לבקר את עדרו:

רשי

(כו) אשר נגע אלהים. גברין דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם ה׳ בלבהון: (ב) כל עין ימין. כמשמעו. ומ״א הביאו לי ספר תורתכ׳ שנתנ׳ מימין ואשרפ׳ על שכתוב בו לא יבא עמוני ומואבי וגו׳ (דברים כ״ג): חרפה. גדוף: (ה) אחרי הבקר. אחר זמן שעת ביאת הבקר מן השדה: לבקרו

רלבג

שאול: (כג) והנה היה גבוה מכל העם משכמו ומעלה: (כה) והנה דבר שמואל אל העם את משפט המלוכה ר״ל הכח שיש למלך על עמו והעבודה הראוי׳ למי שימרה את פיו וכתב זה בספר והניחו לפני ה׳ ר״ל אצל ארון ה׳ כדי שימצא שם תמיד. וידמה שהגבור כבודוהו והלכו עמו והביאו לו מנח׳ רבים מישראל. והרשעים בזו שאול ואמרו מה יושיענו זה ובעבור שבזוהו גם לא הביאו לו מנחה והיה שאול בכל זה מחריש ולא רצה להוכיחם על זה: (א) אחר זה עלה נחש העמוני וחנה אצל יביש גלעד לכלת׳ עם יש׳ ולירא׳תם ממנו אמרו לו יושבי יביש גלעד שיכרות להם ברית ויעבדוהו ר״ל שיהיו לו למס והוא לאכזריותו לא הסכים לקחת מהם מס אלא שינקר להם כל עין ימין להשים זה הענין חרפה על כל ישראל שלא הושיעום הלכו ואמרו לכרות ברית עמו וזה האופן אשר בו מכאיבי והקמיו הרע״: (ג) ולקחו ממנו זמן שבעת ימים לשלוח זה בכל גבול ישראל לראות אם ימצאו עוזר ואם לא ימצאו יצאו אליו ויעשה

תולדות אהרן ובני בליעל. יומא כב: ויעל נחש העמוני. שם:

מסורה

הראיתם ג׳ בקריאה ודגשים וסי׳ הראיתם אשר בחר בו ה׳. הראיתם האיש העלה. כי שלח בן המרצח הזה. וינח ז׳ דגשים בקריאה וסי׳ נמסר בסדר קרח וביהושע סוף סי׳ כ״א. בלבם ט׳ בקריאה וסימן במסרה רבתא: העמוני ה׳ מלאים בלישנא בקריאה וסי׳ ויעל נחש העמוני. ושל אחריו. ויאמר אליהם נחש. לא יבא עמוני ומואבי. צלק העמוני דד״ה. וטוביה העבד העמוני דוידענו לנו דעזרא. ונמסר בתצא: ואם אין ג׳ בקריאה וסי׳ ואם אין לאיש גואל להשיב. ואם אין מושיע. ואם אין לך לשלם:

מצודת ציון

(כד) הראיתם. הה״א השאלה: (כה) משפט. חק הראוי: (כז) ויבזהו. מלשון בזיון: כמחריש. מלשון שתיקה: יא (א) ויחן. מלשון חניה: (ב) בנקור. ענין נקירה כמו נאמר על חרשות האוזן ועל השתיקה: הפיני האנשים ההם תנקר (במדבר ט״ז): (ג) הרף. מל׳ רפיון: עמד

מצודת דוד

(כד) הראיתם. אם מתמיה אתם לב לראות ולהתבונן הנמלך אשר בחר ה׳ כי אין כמוהו וכו׳ והגון הוא למלוכה: וירעו. תרועת מלוכה: (כה) את משפט המלוכה. חק המלוכה הראוי ע״פ התורה והמלוך שיהא מוראו על העם ולא ימרו פיו: לפני ה׳. לפני הארון: (כו) אשר נגע אלהים. אשר נגע יראת אלהים בלבם לכבד את המלך אשר נמשח ע״פ הדבור: (כז) מה יושיענו זה. על כי היות משפחתו הצעירה ומי איך יחזיק בידו: ולא הביאו לו מנחה. כאשר הדרך להביא למלך ביום המלכו: ויהי כמחריש. עשה עצמו כחרש לא ישמע או כאלם לא יפתח פיו: יא (א) כרת לנו ברית. לבל המית אותנו: (ב) בזאת. בזה התנאי והאופן שאנקר מכל אחד עין ימינו: ושמתיה חרפה. הדבר הזה יהי חרפה לכל ישראל על שלא יוכלו להושיע אתכם מבזיון גדול כזה: (ג) הרף לנו. התרפה מאתנו והמתן שבעת ימים ור״ל אם הכוונה בזה לחרף כל ישראל הנה ראוי להודיעם ואם לא יושיעונו אז יחשב לחרפה: (ה) אחרי הבקר. על כי רצה שבזוהו לא נהג גם הוא עדיין בעצמו כבוד מלוכה והלך אחרי הבקר להכניסם כדרך ההדיוט: (ו) ותצלח. עבר עליו רוח גדול לבב וגבורה מפ׳ כשמעו וכו׳ וחרה

(ז) לבקרו. לבהמותיו: (ח) ויפקדם בבזק. רבותינו אמרו בשברי חרסים (ספ״א). לשון אחר בבזק באבנים שנטל מכל אחד אבן ומנאם כמו ויפקדם בטלאים (שמואל א טו ד) שנטל מכל אחד טלה ומנאם. בהם כמו שהיו מונים אותם בחצאי שקלים. תרגם כגרור אבן במרגמה (משלי כו ח) היך בוקא דכיפי בקלעא. ובילמדנו ויפקדם בטלאים כד אינון מסכנין באלין בוקיא כד אינון עתירין באלין אימריא. לשון אחר בבזק שם מקום במקרא (בספר שופטים א׳) וימצאו את אדוני בזק בבזק: (יב) מי האומר. בלשון בזיון שאול ימלוך עלינו. תנו אותם ונמיתם: ימלוך עלינו. בתמיה: (יד) ויאמר שמואל וגו׳ ונחדש שם המלוכה. לפי שבראשונה היו עוררים על הדבר ועתה נתרצו כולם: ואני

(ז) ואחרי שמואל. לפי שלא קבלו אותו כולם למלך אמר ואחרי שמואל מי שלא ירצה לצאת אחרי יצא אחרי שמואל כדי שיסיעו ויראים לצאת: בבזק. שם מקום ודבר פירשנו בו פירוש אחר בספר מכלל שהוא כמו באבנים כלומר שלקח אבן מכל אחד ואז ידע כמה מספרם ותרגום כגרור אבן במרגמה היך בוקא דכיפא בקלעא. ובמדרש ויפקדם בבזק ויספרם בטלאים כד אינון מסכנין באילין בוקי׳ כד אינון עתירין באילין אמריא: (ט) כחם השמש. כתיב בבי״ת וקרי בכ״ף וענין אחד: (יא) באשמורת הבקר. שלש אשמורות שמחלקים הלילה השומרים כמו שאמר בדבר גדעון ושאול בא אל מחנה עמון באשמורת השלישית שהיא אשמורת הבקר: ויפוצו. פי׳ נוי״ן ביום השלישי וישא אברהם את עיניו והדומים לו כלומר מה שנשארו מהם שלא הכום כי נפוצו הנה והנה: שנים יחד. כתרגומו תרין דערקין כחדא: (יב) שאול ימלוך עלינו. בתמיה וי״ת מה דין למבסר למימר לא כשר שאול לממלך עלנא: (יד) ונחדש שם המלוכה. לפי שבפעם הראשונה מקצתם בזוהו ואמרו מה יושיענו זה עכשיו נתרצו כלם מפני התשועה שבאה על ידו במלחמת נחש ואמר שמואל לחדש המלוכה בגלגל לכבוד הארון ואהל מועד שהיו שם מתחלה כשבאו לארץ לפיכך היו מכבדים אותו המקום אע״פ שעתה לא היה שם כי בנוב היה

וַיִּחַר אַפּוֹ מְאֹד׃ ז וַיִּקַּח צֶמֶד בָּקָר
וַיְנַתְּחֵהוּ וַיְשַׁלַּח בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל
בְּיַד הַמַּלְאָכִים׀ לֵאמֹר אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ
יֹצֵא אַחֲרֵי שָׁאוּל וְאַחַר שְׁמוּאֵל כֹּה
יֵעָשֶׂה לִבְקָרוֹ וַיִּפֹּל פַּחַד־יְהוָה
עַל־הָעָם וַיֵּצְאוּ כְּאִישׁ אֶחָד׃
ח וַיִּפְקְדֵם בְּבָזֶק וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאִישׁ יְהוּדָה
שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ ט וַיֹּאמְרוּ לַמַּלְאָכִים
הַבָּאִים כֹּה תֹאמְרוּן לְאִישׁ יָבֵישׁ
גִּלְעָד מָחָר תִּהְיֶה־לָכֶם תְּשׁוּעָה בְּחֹם
הַשָּׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּידוּ
לְאַנְשֵׁי יָבֵישׁ וַיִּשְׂמָחוּ׃ י וַיֹּאמְרוּ
אַנְשֵׁי יָבֵישׁ מָחָר נֵצֵא אֲלֵיכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָּנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם׃
יא וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּשֶׂם
שָׁאוּל אֶת־הָעָם שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים
וַיָּבֹאוּ בְתוֹךְ־הַמַּחֲנֶה בְּאַשְׁמֹרֶת
הַבֹּקֶר וַיַּכּוּ אֶת־עַמּוֹן עַד־חֹם הַיּוֹם
וַיְהִי הַנִּשְׁאָרִים וַיָּפֻצוּ וְלֹא נִשְׁאֲרוּ־
בָם שְׁנַיִם יָחַד׃ יב וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־
שְׁמוּאֵל מִי הָאֹמֵר שָׁאוּל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ
תְּנוּ הָאֲנָשִׁים וּנְמִיתֵם׃ יג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
לֹא־יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הַיּוֹם
עָשָׂה־יְהוָה תְּשׁוּעָה בְּיִשְׂרָאֵל׃
יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל וּנְחַדֵּשׁ שָׁם
הַמְּלוּכָה׃ טו וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל
וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה

שָׁאוּל כַּד שְׁמַע יָת פִּתְגָמַיָא
הָאִלֵין וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ לַחֲדָא׃
ז וּנְסֵיב פַּדַּן תּוֹרַיָא וְהַדְמֵיהּ
וּשְׁלַח בְּכָל תְּחוּם יִשְׂרָאֵל
בְּיַד אִזְגַדַיָא לְמֵימַר
דְּלֵיתוֹהִי נָפֵיק בָּתַר שָׁאוּל
וּבָתַר שְׁמוּאֵל כְּדֵין יִתְעֲבֵיד
לְתוֹרֵיהּ וּנְפַל זִיעָא מִן קֳדָם
יְיָ עַל עַמָּא וּנְפַקוּ כְּגַבְרָא
חַד׃ ח וּמְנִינוּן בְּבֶזֶק וַהֲווֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּלַת מְאָה
אַלְפִין וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה תְּלָתִין
אַלְפִין׃ ט וַאֲמַרוּ לְאִזְגַדַיָא
דַאֲתוֹ כְּדֵין תֵּימְרוּן לֶאֱנָשׁ
יָבֵשׁ גִּלְעָד מְחַר תְּהֵי לְכוֹן
פּוּרְקָנָא בְּמֵיחַם שִׁמְשָׁא
וַאֲתוֹ אִזְגַדַיָא וְחַוִיאוּ לֶאֱנָשֵׁי
יָבֵשׁ וַחֲדִיאוּ׃ י וַאֲמַרוּ
אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ מְחַר נִפּוֹק
לְוָתְכוֹן וְתַעְבְּדוּן לָנָא כְּכֹל
דְּתַקִּין בְּעֵינֵיכוֹן׃ יא וַהֲוָה
בְּיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּמַנִי שָׁאוּל
יָת עַמָּא תְּלָתָא מַשִּׁירְיָן
וְעָלוּ בְּגוֹ מַשְׁרִיתָא בְּמַטְרַת
צַפְרָא וּמְחוֹ יָת בְּנֵי עַמּוֹן
עַד מֵיחַם יוֹמָא וַהֲווֹ
דְּאִשְׁתָּאֲרוּ וְאִתְבַּדְּרוּ וְלָא
אִשְׁתְּאָרוּ בְהוֹן תְּרֵין
דְּעָרְקִין כַּחֲדָא׃ יב וַאֲמַר
עַמָּא לִשְׁמוּאֵל מָא דֵין דִּי
מְבַסַּר לְמֵימַר לָא כָשַׁר
שָׁאוּל לְמִמְלַךְ עֲלָנָא אַיְתוֹ
גַּבְרַיָא וּנְקַטְּלִינוּן׃ יג וַאֲמַר
שָׁאוּל לָא יִתְקְטֵיל גַּבְרָא בְּיוֹמָא הָדֵין אֲרֵי יוֹמָא דֵין
עֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ יד וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָּא
אִיתוֹ וְנֵיזֵיל לְגִלְגְּלָא וּנְחַדֵּת תַּמָּן מַלְכוּתָא׃ טו וַאֲזַלוּ
כָל עַמָּא לְגִלְגְּלָא וְאַמְלִיכוּ תַמָּן יָת שָׁאוּל קֳדָם יְיָ

רלבג

ויעשה בהם כרצונו. והנה הסכים בזה נחש כי דעתו היה להלחם עם ישראל ולקחת את ארצם אם יוכל. והנה באו הדברים עד שאול וסבב שנאספו כל ישראל להלחם עם נחש. והכו את עמון מכה רבה והנשארים נפוצו ונתפזרו אנה ואנה עד שלא נשארו בהם שנים יחד: (יג) לא יומת איש ביום הזה. יתכן שאמר היום הממיתים אז אמר שאול לא יומת איש ביום הזה על גד התחבולה למלט האנשים ההם מיד ישראל לקראות להם שדעתו להמיתם אחר היום ההוא: (יד) ואולי לזאת הסבה סבב שמואל לחדש המלוכה בגלגל כאילו הראה שעד עתה לא היה מלך בשלמות: (טו) ואמר לפני ה׳ בגלגל כי שם בנו מזבח וזבחו בו ובראשונ׳ היה

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ח) ויפקדם בבזק. שם מקום כמו אדוני בזק בבזק. וכן תרג׳ יונתן ומנינון בבזק: (יא) ויהי הנשארים ויפוצו. נוי״ן יתיר׳:

תולדות אהרן ויפקדם בבזק. שם מב:

ויאמרו ו׳ ר״פ בטעם גריש וסי׳ הבה נבנה. הבה נלבנה. אבל אשמים. לכו ונפילה גורלות דיונה. למלכים הבאים. ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו: וישמחו ג׳ קמץ וסי׳ ויגידו לאנשי יביש וישמחו. ויהי כראות כל העם. ויזבחו ביום ההוא זבחים גדולים דעזרא:

מצודת דוד

וחרה אפו על גנות השמועה: (ז) ביד המלאכים. אשר באו מיבש גלעד: לאמר. זהו לאמר להם מי שלא יצא למלחמה יעשה בבקרו כזה: פחד ה׳. לא פחד מיתת הבקר כי אם פחדו מה׳ להמרות פי שמואל: כאיש אחד. ר״ל במסירות לב ובהסכמה אחת: (י) ויאמרו אנשי יביש. אמרו לאנשי נחש העמוני מחר נצא וכו׳ ועשו בנו כאשר תרצו ולהטעותם אמרו שלא יהיו נשמרים: (יא) בתוך המחנה. של נחש העמוני: באשמורת הבקר. היא המשמר השלישי הסמוך לבוקר: ויפוצו. נתפזרו אלו מאלו: (יב) מי האומר. מי הוא האומר בלעג ובתמיה שאול ימלוך עלינו וכי הגון הוא למלוכה את האנשים האלה תנו בידינו ונמיתם ואמרו זה על כי ראו שם עמו והתשועה באה על ידו: (יג) כי היום וכו׳. ואין ראוי להמית איש ביום תשועה: (יד) ונחדש שם המלוכה. על כי בראשונה לא קבלוהו כולם ברצון: (טו) וימליכו שם. המליכוהו שנית בהסכמת כולם וברצון טוב: לפני ה׳

מצודת ציון

(ז) צמד. זוג ע״ש שדרכם ללכת מצומדים ומחוברים: וינתחהו. חתך ל״א לנתחים ר״ל לאברים: (ח) בבזק. שם מקום: (ט) כחם. כחום השמש. כאשר יתחמם השמש בגבורתו והוא חצי היום: (יא) ראשים. חלקים: באשמורת. מל׳ משמר: תם. סיום. השמש קרויה יום כמו לרוח היום (בראשית ג׳)

רדק

היה: (ב) זקנתי ושבתי. השיבה יותר מהזקנה ואמרו רבותינו ז"ל כי קפצה עליו זקנה כי לא היה אלא בן חמשים ושתים שנה כשמת ולפי שלא יאמרו עליו ולא ירננו כשם שמת בקצר ימים קפצה עליו זקנה כדי שיראה זקן כי לא היו הכל יודעים מספר שניו והוא נחר מיתתו כדי שלא ימות שאול בחייו וכ"ב שנה של שמואל אמרו כי כשהתפללה חנה אותו היום נתמנה עלי שופט אולי קבלה היתה אצלם זה כי מן הפסוקים לא ראינו זה כי אפשר שעדיין לא היה שופט עלי אבל היה נביא וכהן גדול בשילה ולאחר זמן נתמנה שופט ואם כן הוא שבאותו היום נתמנה שופט ימצא לפי זה שלא היה שמואל אלא בן ר"ב שנה שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה ומת ביום שגלה הארון והיה שבעה חדשים בשדה פלשתים והיה בקרית יערים עשרים שנה ודוד העלה אותו מקרית יערים אחר שבע שנים שמלך בחברון הנה יחסרו מעשרים שנה שבע שנים של דוד נשארו שלש ועשרים לשמואל וארבעים של עלי הרי ס"ג לא מהם שנה אחת לעבורו שנאמר ויהי לתקופת הימים וגו' הרי חמשים ושנים: ובני הנם אתכם. לאשר תצטרכו לכם בדברי התורות והדינין שקבלו ממני: (ג) לקחתי. כלומר למלאכתי: ואת מי עשקתי. בממון: את מי רצותי. בגופו וכן עשוק ורצוץ ויונתן תרגם ית מאן עשקי' וית מאן אנסי' ורז"ל דרשו עשקתי באונס רצותי ברצון כלומר כי אפילו ברצונו לא לקח ממונו ולדבריה' יהיה רצותי מן רצון אע"פ שאינו משרשו: כופר. להטות הדין: ואעלים עיני בו. אם יבוש לומר בפני אעלים עיני שלא אסתכל בו ויאמר לכם ואשיב כן פירוש אדוני אבי ז"ל ויונתן פירש לענין הדין וכן תרגם ומיד מאן קבילית ממון לשקר וכבשית עיני מניה בדינא ואתיב לכון: (ה) ויאמר עד. כל ישראל כאחד אמרו עד לפיכך אמר ויאמר בלשון יחיד ורבותינו ז"ל אמרו כי בת קול יצאה ואמרה עד אמר לכם הקדוש ברוך הוא אתם מעידים עליו על מה שנגלוי ואני מעיד עליו על מה שנסתר והוא אחד משלשה מקומות שהופיע רוח הקדש בבית דין שלמטה: (ו) אשר עשה את משה ואת אהרן. אשר הגדילם ולמדם וכן ואת הנפש אשר עשו בחרן וי"ת די עבד גבורן על ידי משה ואהרן. וטעם הפסוק הזה על אשר הקדים עד ה' כלומר אשר עשה את משה ואת אהרן לגאולתכם ועל ידם העלה את אבותיכם מארץ מצרים

רשי

(ב) ואני זקנתי ושבתי. אמרו רבותינו זקנה קפצה עליו כדאיתא במסכת תענית: (ג) את שור מי לקחתי. לעבודתי: וחמור מי לקחתי. כשהייתי הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי צרכיהם הייתי הולך על החמור שלי והיה לי ליטול משלהם: את מי רצותי. כל לשון תרוצה הסמוך לעושק לשון עשוק ורצוץ הוא חומס דלים ורוצץ: ואעלים עיני בו. כדי להעלים עיני מן המשפט בשביל הממון: ואשיב לכם. כל מה שתאמרו: (ה) ויאמר עד. בת קול יוצאת ואומרת עד וזה אחד משלשה מקומות שהופיעה רוח הקדש בבית דין של מטה כדאיתא במסכת מכות: (ו) אשר עשה את משה ואת אהרן. להיות נכונים

בַּגִּלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד־מְאֹד׃

יב א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם לְכֹל אֲשֶׁר־אֲמַרְתֶּם לִי וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ ב וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ ׀ מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי וּבָנַי הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵיכֶם מִנְּעֻרַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃

ג הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ אֶת־שׁוֹר ׀ מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי וְאֶת־מִי עָשַׁקְתִּי אֶת־מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם׃

ד וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא־לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה׃

ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד׃

ו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבֹתֵיכֶם

(מסורה: כ' חס' · י' · ג' וחס' · ח' תלשין פסקין · ד' · י' · י' · י"ג סבירין ויאמרו · י')

בְּגִלְגְּלָא וְנַכִיסוּ תַמָן נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ וַחֲדִי תַמָן שָׁאוּל וְכָל אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד לַחֲדָא׃ א וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְכָל יִשְׂרָאֵל הָא קַבֵּלִית לְמֵימְרֵיכוֹן לְכֹל דִּי אֲמַרְתּוּן לִי וְאַמְלְכֵית עֲלֵיכוֹן מַלְכָּא׃ ב וּכְעַן הָא מַלְכָּא מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיכוֹן וַאֲנָא קְשִׁישֵׁית וְסָבִית וּבְנַי הָא אִינוּן עִמְּכוֹן וַאֲנָא הֲלִכִית קֳדָמֵיכוֹן מִזְּעֵרִי עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ג הָא עַד דִּי אֲנָא קַיָּם אַסְהִידוּ בִי קֳדָם יְיָ וְקֳדָם מְשִׁיחֵיהּ יָת תּוֹרָא דְּמַן דַּבָּרִית וַחֲמָרָא דְּמַן שַׁחֲרִית וְיָת מַן עֲשָׁקִית וְיָת מַן אֲנָסִית וּמִיַּד מַן קַבֵּלִית מָמוֹן דִּשְׁקַר וּכְבֵישִׁית עֵינַי בְּדִינָא מִנֵּיהּ וַאֲתֵיב לְכוֹן׃ ד וַאֲמַרוּ לָא עֲשַׁקְתָּנָא וְלָא אֲנַסְתָּנָא וְלָא קַבֵּילְתָּא מִיַּד אֱנָשׁ מִדְּעַם׃ ה וַאֲמַר לְהוֹן סָהִיד מֵימְרָא דַיְיָ בְּכוֹן וְסָהִיד מְשִׁיחֵיהּ יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי לָא אַשְׁכַּחְתּוּן בִּידִי מִדְּעַם וַאֲמַרוּ סָהִיד׃ ו וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָּא יְיָ דַּעֲבַד גְּבוּרָן עַל יְדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּדְאַסֵּק יָת אֲבָהָתְכוֹן

ואני זקנתי ושבתי ה' פסוקים אית בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסי' ואני זקנתי ושבתי. כי עשית משפטי ודיני. ערי וסהדי במרומים. פרא תפשי ומוסרות עורו. עד זקנה אני הוא ועד שיבה. עצמיו אפיקי נחושה גרמיו. גם שב גם ישיש בנו. דין ומשפט יתמכו. שמחה וששון ליהודים: את שור מי לקחתי ח' פסוקים תלשין ופסקין בקריאה וסי' אל אלהים יי. את שור מי לקחתי. וידבר אחאב אל נבות. וישלח חזקיה אל מלך אשור. אתן לנו מקום שם קבר בישראל. ויקהל דוד את כל שרי ישראל. וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דר"ה. קימו וקבלו היהודים:

תולדות אהרן כנגי עמו בי. מדרש גם מכות כג: ואמרו לא עשקתנו. מדרש שם מכות שם: ה' אשר עשה. ראה כשנה כה (ראש השנה נה):

רלבג

היה שם המשכן כמו שאמר בספר יהושע בתחלתו. ואחר זה השתדל שמואל להביא את ישראל ומלכם אל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו ממנה וחכר להם התלה שכל ימיו הנהיגם בדרכי התורה מאין נשא פנים לאדם ולא לקחם שום דבר לא על צד העושק ולא באופן אחר והעיד להם זה בפני ה' ובפני שאול כאילו יהיה השם יתעלה לעד ביניהם על זה ושאול משיחו עד שהם הודו שהאמת כן הוא כמו שאמר שמואל: (ט) והנה אמר שמואל ה' שעשה את משה ואת אהרן לטובת השגחתו על ישראל ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים רצה בזה כי ה' שעשה כל זה יהיה לעד ביניהם. או אמר זה על צד ההודעה והרצון בו כי ה' הוא אשר עשה כל זה להשגחתו על זה חה נגלה מצד האותות והמופתים שנתחדשו בו. וזה יותר נכון ויותר קשר למה שאחריו: ואחר זה הרחיב הביאור

פי' רבי ישעיה

(ג) ואעלים עיני בו. כמו וסעלמתי: (ה) ויאמר עד. כל אחד מישראל אמר עד יהיה השם בדבר זה:

מצודת ציון

ג'): ויאלו. נתחרו כמו ויאלו לויבין (במדבר י): יב (ב) ושבתי. השיבה היא יותר מהזקנה: הנם. הנם פה: (ג) ענו. העידו כמו לא תענה (שמות כ): שור מי. שור של מי: עשקתי. על' עושק וגזל: רצותי. ענין שבירת הגוף וכן עשוק ורצוץ (דברים כח): כופר. פדיון: (ו) את משה. עם משה

מצודת דוד

בין השמים הורה במקום שהוא לצור ולהספים: יב (א) הנה שמעתי וגו'. ר"ל עד לא המלכתי מלך לא יכולתי להוכיח אתכם כי פן תחשבו שתבלים דברי הם לממוע המלכת מלך ולזה שמעתי בתחלה לקולכם והמלכתי מלך: (ב) ועתה. אבל עתה הואיל והמלך מתהלך לפניכם והוחזק במלוכה וא"כ מי הוא אשר יערב לבו להסבירו ממלכותו וגם אני זקנתי וכוחי תם להחזיק עוד בממשלה ובני הלא המה אתכם נכונים לעבודת המלך וחפלים בו כמותכם וא"כ שוב אין מקום לומר שרות אחרת אתי ולזה אדבר עתה דברי: ואני התהלכתי. ר"ל ועוד הלא הייתי מתהלך לפניכם מעיר לעיר לשפוט אתכם ולא יום ולא יומים כ"א מנעורי עד היום הזה וא"כ כולכם מכירים ויודעים אותי אשר לא כן אנכי הולך בתחבולות וערמומית: (ג) הנני. ר"ל בעוד שאני פה ענו בי נגד ה' ונגד המלך המשוח מה': לקחתי כופר. פדיון על פשע: ואעלים עיני בו. ובעבור הכופר העלמתי עיני מגלי לענשו שוה שראוי: ואשיב לכם. ר"ל ואשר תענו בי דבר מה בעודי פה הנה אשיב לכם על דבריכם: (ד) מאומה. שום דבר מה: עד ה'. ה' יהיה לעד וגם משיחו יהיה לעד אשר לא מצאתם בידי שום דבר שאינו הגון: ויאמר עד. ר"ל כ"א אמר כן שדבר ה' יהיה עד. וכן משיחו יהיה עד או שאול לבד אמר אני אהיה עד: (ו) ויאמר שמואל. אחר שאמרו שלא מצאו בידו מאומה

רש"י

גבורה לעליתו להוציא אבותיכם ממצרים: (ז) ואשפטה אתכם. אתוכח עמכם: (יא) ירובעל. זה גדעון: בדן. זה שמשון שמשבט דן בא: ואת יפתח. כי שלשה קלי עולם עם שלשה חמורי עולם משה ואהרן ושמואל לומר לך הקל בדורו כחמור בדורו כל בית דין המתמנה על הדור צריך לילך אחריו כאלו הוא אביר

רד"ק

ממצרים הוא יהיה עד ביני וביניכם: (ז) ואשפטה אתכם. כלומר אהיה נשפט עמכם לפני ה' ביניכם ובין ה' כי הוא עשה עם אבותיכם ועמכם צדקות ואתם עשיתם רעות: (ח) כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו. דרך קצרה דבר כי כאשר בא יעקב מצרים לא זעקו ולא היה להם במה לזעוק אלא כאשר בא יעקב מצרים והאריכו הימים לבניו ולבני בניו עד ויקם מלך חדש על מצרים וגזר על ישראל גזירות וזעקו אל ה': ויושיבום במקום הזה. והנה משה ואהרן מתו מעבר לירדן ואיך הושיבו אותם במקום הזה אלא שהוציאו אותם ולמדום ללכת דרך ה' ולפיכך נכנסו לארץ והרי הם כאלו הושיבום במקום הזה: (י) ויאמרו חטאנו. ויאמר כתיב וקרי ויאמרו והכתיב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: (יא) ירובעל. הוא גדעון: ואת בדן. הוא שמשון וכת"י ופירוש בדן בן דן כי מן משפחת בדני היה ואף על פי שהיה אחר יפתח הקדימו ליפתח לפי שהיה גדול ממנו: ואת שמואל. ואותי היה לומר אלא כי כן מנהג הלשון במקומות כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל ה'. ובדרש אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא אף שמואל רבן של נביאים מתנבא ולא היה יודע מה היה מתנבא שנאמר וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל אותי לא אמר אלא ושמואל לפי שלא היה יודע מה היה מתנבא: (יג) אשר בחרתם אשר שאלתם. האלף בסגול וכן שאלתם עוברי דרך: נתן ה' עליכם מלך. פי' להושיעכם: (יד) אם תיראו

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ז וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ ח כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ט וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ בָּם׃ י וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר חָטָאנוּ כִּי עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃ יא וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח׃ יב וַתִּרְאוּ כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם׃ יג וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ יד אִם־תִּירְאוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ

(ויאמרו ק')

מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ז וּכְעַן אִתְעַתְּדוּ וְאִתְוַכַּח עִמְּכוֹן קֳדָם יְיָ יָת כָּל זָכְוָתָא דַיְיָ דַעֲבַד עִמְּכוֹן וְעִם אֲבָהַתְכוֹן׃ ח כַּד עַל יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם וּזְעִיקוּ אֲבָהַתְכוֹן קֳדָם יְיָ וּשְׁלַח יְיָ יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן וְאַפִּיקוּ יָת אֲבָהַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְאוֹתִיבִינוּן בְּאַתְרָא הָדֵין׃ ט וְאִתְנְשִׁיאוּ יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וּמְסַר יָתְהוֹן בְּיַד סִיסְרָא רַב חֵילָא דְחָצוֹר וּבִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּבִידָא מַלְכָּא דְמוֹאָב וַאֲגִיחוּ קְרָבָא בְּהוֹן׃ י וּזְעִיקוּ קֳדָם יְיָ וַאֲמַרוּ חַבְנָא אֲרֵי שְׁבַקְנָא יָת פּוּלְחָנָא דַיְיָ וּפְלַחְנָא יָת בַּעֲלַיָּא וְיָת עַשְׁתָּרָתָא וּכְעַן שֵׁיזְבְנָא מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבַנָא וְנִפְלַח קֳדָמָךְ׃ יא וּשְׁלַח יְיָ יָת גִּדְעוֹן וְיָת שִׁמְשׁוֹן וְיָת יִפְתָּח וְיָת שְׁמוּאֵל וְשֵׁיזִיב יָתְכוֹן מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר וִיתֵיבְתּוּן לִרְוָחָן׃ יב וַחֲזֵיתוּן אֲרֵי נָחָשׁ מַלְכָּא דִבְנֵי עַמּוֹן אֲתָא עֲלֵיכוֹן וַאֲמַרְתּוּן לִי לָא אֱלָהֵין מַלְכָּא יִמְלוֹךְ עֲלָנָא וַיְיָ אֱלָהֲכוֹן מַלְכְּכוֹן׃ יג וּכְעַן הָא מַלְכָּא דְאִתְרְעֵיתוּן דִּי שְׁאֶלְתּוּן וְהָא מַנִּי יְיָ עֲלֵיכוֹן מַלְכָּא׃ יד אִם תִּדְחֲלוּן קֳדָם יְיָ וְתִפְלְחוּן קֳדָמוֹהִי

רלב"ג

כביאור נחסר ס שעשה הש"י לישראל וקצר מזה לפרסומו כי לא זכר יהושע שהנחיל להם את הארץ ולא זכר גם כן מהשופטים שהקים הש"י להם כי אם ד' ולא זכר השופט שהצילם מיד סיסרא עם שכבר זכר מה שמכרם הש"י לסיסרא וידמה שלא זכר אלו הארבעה כי אם לבאר להם מרוב חסדי השם יתברך היה שהושיע את ישראל מאויביהם ממה על יד הבלתי שלמים מאד אף על פי שלא היו ראויים לזה מצד עצמם כמו הענין בירובעל ויפתח. כי ירובעל היה עובד ע"א כשקרא השם אליו להושיע את ישראל ויפתח גם כן לא ראינו לו מעלה כי אם בגבורה והשם הושיעם על יד השלמים מאד כמו הענין בבדן ושמואל וזה כי בדן הוא שמשון מלאכו לו מהשלמות שכבר עשה הש"י מופת על ידו. וכאשר קרא אל ה' ענהו. וזה הורה על שלמותו והיותו באופן מה במדרגת הנביאים כי המופתים לא יעשה הש"י רק על יד הראוי כמו שבארנו בששי מספר מלחמות ה' ואולם שלמות שמואל הוא מבואר מאד וזה היה מעולם השגחה האלהית בישראל כי השופטים אשר היו בימיהם איש שלם ראוי שיעשה גם על ידו הקימותו עליהם לשופט והושיעם על ידו וכשלא היה בימיהם איש כזה התאר הושיעם ג"כ על יד בלתי שלם ואם אינו ראוי לכך מצד יתרון השגחתו על ישראל וכאילו אמר זה להורות להם כי לא יצטרכו למלך להלחם מלחמותיהם כי ה' אלהי

ואת מי ד' בקריאה וסי' נמסר בישעיה סימן כ"ח: ויוציאו י"ב וסי' נמסר בסוף אמור וביהושע סימן ו': בדן ד' בקריאה וסי' את ירבעל ואת בדן. וישם את האח' בדן. עגלי הזהב. ובני אולם בדן: אם ו' ראשי פסו' במסרא וסי' אם כה יאמרו. אם יוכל להלחם אתי. אם תיראו את ה'. אם פקוד יפקדני אביך. אם כה יאמר טוב שלום לעבדך. אם יחטא איש לאיש:

תולדות אהרן ומשה פסוקים. ערכין יז: וישלח ה' את ירובעל. ראש השנה כה (סם סם):

מצודת דוד

מהר לדבר דבריו להוכיחם: ה' אשר עשה. ר"ל הלא כולכם ידעתם מעשה ה' אשר עשה עם משה ועם אהרן ר"ל הנפלאות שעשה ה' ע"י ומהם: ואשר העלה וגו'. ע"י הנפלאות ההם העלה ממצרים: (ז) ועתה. ר"ל הואיל וידעתם עמדו ואתוכח עמכם על כל צדקות ה' וגו' ר"ל נאמן הויכוח יהיה עם הצדקות: (ח) כאשר בא. ר"ל זהו הויכוח שעם הצדקות הנה כאשר בא יעקב למצרים היה סוף הדבר שזעקו אבותיכם אל ה' מקושי השעבוד ושלח את משה וגו' ולא היה להם אז מלך ללחום מלחמתם: (ט) וישכחו. ובבואם לארץ שכחו את ה' ומכרם ביד השונאים עובדי גלולים: וילחמו בם. ר"ל כי התחילו ללחום בישראל ואחריו מכרם ה' בידם: (י) ויזעקו. התפללו לה' אבל לא שאלו להם מלך ללחום מלחמתם: (יא) וישלח ה' את ירובעל וגו'. עם כי לא היו מולכים בישראל הציל ה' אתכם על ידיהם מיד אויביכם היושבים מסביב: (יב) ותראו. ר"ל אבל אתם כאשר ראיתם שבא עליכם מלחמה אמרתם לי לא נהיה כאבותינו אשר היה השופט יוצא לפניהם במלחמה כי אם מלך ימלוך עלינו והוא ילחום מלחמתנו: וה' וגו'. אבל ה' הוא מלככם והוא הלוחם מלחמותיכם עם השופט אשר יהיה וא"כ הסכלתם עשו בשאלת המלך כי הלא אמרתם שלא תנצחו בידו מאומה והלא ראיתם שאין מעצור לה' להושיע ביד השופט ובלי מלך: (יג) ועתה הנה המלך. אבל עתה מה שעבר אין כי הלא המלך הנה הוא מולך ועומד אשר בחרתם. ר"ל הלא זהו המלך אשר בעבור התשועה שעשה בחרתם בו אחר אשר שאלתם על המלך והקב"ה הסכי' על ידכם והמליכו חורתם ונבחרתם בו מעצמיכם וא"כ אמר כיה טוב אין לבטל ומלך ימלוך: (יד) אם תיראו. ר"ל אך אם תיראו את ה' וגו' אז כלכם תהיו אחר ה' כי הוא ילך

מצודת ציון

עשה. ר"ל גדל ורומם: (ז) ואשפטה. אתוכח כמו ונשפטתי אתכם (יחזקאל כ): (ח) ויושיבום. מל' ישיבה: (ט) וימכור. ענינו והלאו מסרם: (יא) ירובעל. זה גדעון: בדן. בן דן

רדק

תיראו את ה' : ובאבותיכם. כמו ובמלככם כי האחן לפס כמו הלב לבן וכן אמר ויסימני לאב לפרעה וי"ת כמה דהות באבהתכון ורז"ל פירשו חטופי דשכיבי דאמר מר נעון חייס מתים נחספים כלומר אם תמרו את פי ה' תהיה יד ה' בכם וגם באבותיכם המתים שמתו שיוציאום מקברותיהם לבזיון : (טז) את הדבר הגדול הזה. מה דבר גדול היה המטר בעת הקציר פעמים רבות יהיה זה פירש א"א ז"ל כי בארץ ישראל לא היה יורד מטר כלל כל ימי קציר חטו שאמר הכתוב הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חקות קציר ישמר לנו וכן אמר בבני רצפה גם היה מתחלת קציר עד נתך מים עליהם ואמרו רבותינו ז"ל מתקופת עשר בניסן עד י"ז במרחשון שבול : עת המטר ולפי שהיה מטר בקציר חדוש גדול אמרו כלם אחוז מאד ואמרו התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהיך ואל נמות ובדברי רז"ל יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנאמר הלא קציר חטים היום וגו' ועשה כל זה שמואל להודיעם כי רע בעיני ה' היה מה ששאלו מלך ואף על פי שהם שהאמינים לשמואל היה בהם בני בליעל שהיו לנם קשה בדברי שמואל כמו ששנו המליכו את שאול ואמרו מה יושיענו זה ואפי' שאמר להם כי על פי ה' נתנו להם וראו כי נלכד באורים ותומים או בגורל על ידי קלפי לפיכך עשה להם שמואל אות שיראו כלם ולא יוכלו להכחישו לפיכך אמר וירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל : (כ) אתם עשיתם את כל הרעה הזאת. לשאול לכם מלך אבל אל תיראו אם לא תסורו מאחרי ה' וי"ת את כל הרעה הזאת על המטר שתרגם כן אתון גרמתון ית כל בישתא הדא ובמקלת נסחאות אתון עבדתון : (כא) ולא תסורו כי אחרי התוהו. פי' ולא תסורו מאחרי ה' כי אם תסורו מאחריו ותסורו אחרי התוהו והם האלילים אשר לא יועילו ולא יצילו

פי' רבי' ישעיה

(כא) כי אחרי התוהו. כי אם תסורו אחרי התוהו תסורו :

תרגום

וּתְקַבְּלוּן לְמֵימְרֵיהּ וְלָא תְסָרְבוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּתְהוֹן אַף אַתּוּן וְאַף מַלְכָּא דִמְלַךְ עֲלֵיכוֹן בָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן : טו וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַיְיָ וּתְסָרְבוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ וּתְהֵי מַחְתָא דַיְיָ בְּכוֹן כְּמָא דַהֲוָת בַּאֲבָהַתְכוֹן : טז אַף כְּעַן אִתְעַתָּדוּ וַחֲזוֹ יָת פִּתְגָמָא רַבָּא הָדֵין דַיְיָ עָבֵיד לְעֵינֵיכוֹן : יז הֲלָא חֲצַד חִטִּין יוֹמָא דֵין אֲצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיִתֵּן קָלִין וּמִטְרָא וּדְעוּ וַחֲזוֹ אֲרֵי בִּישַׁתְכוֹן סַגִּיאָה דַעֲבַדְתּוּן קֳדָם יְיָ לְמִשְׁאַל לְכוֹן מַלְכָּא : יח וּקְרָא שְׁמוּאֵל קֳדָם יְיָ וִיהַב יְיָ קָלִין וּמִטְרָא בְּיוֹמָא הַהוּא וּדְחַל כָּל עַמָּא לַחֲדָא מִן קֳדָם יְיָ וּמִפִּתְגָמֵי שְׁמוּאֵל : יט וַאֲמַרוּ כָּל עַמָּא לִשְׁמוּאֵל צַלִּי עַל עַבְדָּךְ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְלָא נְמוּת אֲרֵי אוֹסֵיפְנָא עַל כָּל חוֹבַנָא בִּישְׁתָא לְמִשְׁאַל לָנָא מַלְכָּא : כ וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן אַתּוּן גְרַמְתּוּן יָת כָּל בִּישְׁתָא הָדָא בְּרַם לָא תִסְטוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ בְּכָל לִבְּכוֹן : כא וְלָא תִסְטוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנֵיהּ וְלָא תִפְלְחוּן לְטַעֲוָתָא דְאִינוּן לְמָא וְלֵית בְּהוֹן הֲנָאָה וְלָא

מקרא

וּשְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ וְלֹא תַמְרוּ אֶת־פִּי
יְהוָה וִהְיִתֶם גַּם־אַתֶּם וְגַם־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
מָלַךְ עֲלֵיכֶם אַחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם :
טו וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם
אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם
וּבַאֲבֹתֵיכֶם : טז גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ
אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה
עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם : יז הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים
הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת
וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה
אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל
לָכֶם מֶלֶךְ :
יח וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה
קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־
הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל :
יט וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל
הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־
חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ :
כ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת
כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ
מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה
בְּכָל־לְבַבְכֶם : כא וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי | אַחֲרֵי
הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ

(מסורה בגליון: ג' וחס' חד ממרים הייתם; חסר; ג'; ל'; ל'; ג'; ג'. ו' כ"ג; ד' חסר דחסר ב' מ"ע חריב שלא; ב'; ו' חס'; ל'; ל')

קלות ו' כ"ב חס' ו' קדמא וסי' נמסר בתלים סימן צ"ג : קלת ד' חס' וסי' נמסר בסדר וארא : ולא תסורו ו' פסו' ולא לא ולא וסי' נמסר בסוף סדר קרח :

תולדות אהרן סלא קציר חטים. תענית ג :

רשי

אביר שבאבירים : (יד) והיתם גם אתם . ותתקיימו לאורך ימים גם אתם גם המלך : (טו) והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם. כלומר והיתה בכם אחר שהיתה באבותיכם. ורבותינו אמרו בכם ובאבותיכם חטופי שכבי והיא מכה בזיון על המתים : (טז) התיצבו וראו וגו'. והמה שעל ידי תפלתי אני יכול לעשות את השמים קן אם פגעה בכם מלחמה היה כח בתפלתי לעמוד על האויב ולא הייתם צריכים לשאול מלך בחיי ואפי' שאני זקן : (יז) הלא קציר חטים היום . והגשמים סימן קללה וקשה בעיני הקציר לבית פורענות הוא אף פיה כן יש בי כח ואקרא אל ה' ויתן קולות ומטר : ודעו וראו . כי לא הייתם צריכים לשאול מלך לולי בי : נמשך

רלבג

אלהי ישראל הוא מלכם ויושיעם כאשר ישובו אליו כמו שעשה בימי השופטים שאלה להם שופטים להושיעם ואם יסורו מדרכי התורה לא יועיל להם המלך אבל תהיה יד ה' בכם כמו שהיתה באבותיכם שלא היה להם מלך : (יז) הלא קציר חטים : והנה הראה שמואל להם אות כי חטאו מאד לה' כששאלו להם מלך ואמר הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ואמנם אמר זה כי קציר חטים היה עת שניכר בו הטבעות והנה בעת הוא אז לפי הטבע חם ולא גם התקופה שתעבור היתה מטבעה קרה ולחה ולא יתכן על המנהג הטבעי שיהיו שם אז אידים שעניים יתהוו מהם הרעמים והברקים והוא האות שנתן לפי מה שאתבונן שאם לא היה שם אות זולת התימה בקולות והמטר בקראת שמואל אל ה' לא היה צריך לומר הלא קציר חטים היום . ואפשר שאמר הלא קציר חטים היום היה להורות על אות האויר כי הענינים בין קולרים חמים וזה יורה על היות העת ההוא בלתי מתנון ובלתי ראוי למטר . והנה הביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאתבונן . והנה הראיתו להם בזה האות והודו כי חטאו מאד כששאלו להם מלך . ואחר זה הישירם שמואל באמונות וההודיע כי ה' לא יטוש עמו בעבור

הטעם אל שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי השם יתעלה כי הסר מאחריו הולך אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יצילו : (כב)

מצודת ציון

בן דן זה שמשון שבני דן : (יד) ומריתם מל' מרי ומרד : (יח) רבה . גדולה : (כא) התהו . הוא

מצודת דוד

ילך לפניכם למלחמה ואתם תלכו אחריו : (טו) יד ה'. מכת יד ה' : ובאבותיכם. ובמלככם כי כל שר ומושל נקרא בל' אב וכן וישימני לאב לפרעה (בראשית מ"ה) :
(טז) גם עתה . ר"ל ואם תשיבו לומר אם שאלת המלך רעה היתה בעיני ה' למה הסכים על ידיה ע"ז אשיב לכם גם עתה אראה כהסכים התיצבו וראו וכו' ותוה תשכילו לדעת דרכי ה' אשר ימלא שאלת השואל אף אם היא רעה בעיני ה' וגם אם השואלה לא לטובה יחשב : (יז) הלא קציר חטים היום . ואיך עתה המטר לקללה תחשב ואף רעה היא בעיני ה' להביא הקללה בעולם על לא דבר : אקרא וכו'. ובכ"ז כאשר אקרא אל ה' על המטר ישמע קולי ויתן קולות ומטר כי כן ימלא שאלת המבקש הטובה היא אם רעה : ודעו . ובזה דעו שרבה רעתכם וכאשר אמרתי ואף שהסכים המקום ערכה כי כן מעשה ה' אבל האמת הוא בעיניהם הרע [illegible] רעה בעיני ה' : (יח) ויקרא שמואל . על המטר כאשר אמר : את ה' . נעבור חטא שאלת המלך : ואת שמואל . על שמאסו מלך בחייו ובאלו מאסו בו : (יט) על [illegible] בכל חטאתינו . על החטאים הרבים אשר עשינו אז ר' עשינו מזה הוספנו עוד לעבות הרע בשאלת המלך : (כ) אתם עשיתם . ר"ל אתם כבר עשיתם ואין להשיב . אך אל תסורו אחרי [illegible] ויבוסר הטעון : (כא) ולא תסורו וגו' . לא תסורו מה' ללכת אחרי

נמשך

מצודת

כי תהו המה: כב כי לא יטש יהוה את
עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל
יהוה לעשות אתכם לו לעם: כג גם
אנכי חלילה לי מחטא ליהוה מחדל
להתפלל בעדכם והוריתי אתכם
בדרך הטובה והישרה: כד אך יראו
את יהוה ועבדתם אתו באמת בכל
לבבכם כי ראו את אשר הגדל
עמכם: כה ואם הרע תרעו גם אתם
גם מלככם תספו:

משיזבין ארי למא אינון:
כב ארי לא ירחיק יי ית
עמיה בדיל שמיה רבא
ארי רעוא קדם יי למעבד
יתכון קדמוהי לעם:
כג אף אנא חס לי מלמחטי
קדם יי מלאתמנעא
לצלאה עליכון ואליף יתכון
דתהכון באורח תקנא
וכשרא: כד ברם דחילו
מן קדם יי ותפלחון קדמוהי
בקשוט בכל לבכון ארי
חזו ית דאסגי למעבד
עמכון: כה ואם אבאשא תבאשון עובדיכון אף אתון אף מלככון

הואיל ג' ומלאים וסי' נמסר בסדר דברים: מחטא ג' ומשונים בכתיבתן וסי' ואחשך גם אנכי אותך מחטו כתיב. מחטו לה' מחדל כן כתיב. מחטוא בלשוני כן כתי' אנ"ך וכן חוא אוריתא טו. נביאים טא כתובים טוא ונמסר גם בסדר וירא: יראו ג' בקריאה וסי' נמסר בסוף הושע סימן כ"ד: הגדל ג' חס' י' בליש' בקריאה וסי' אשר הגדל עמכם. אשר חרפו את עמי ויגדלו. מגדל ישועות מלכו: הרע ה' בקריאה וב' סבין וסי' ואם הרע תרעו גם אתם. חדלו הרע. היהפך כושי עורו. בבל עת אהב הרע. ובל הרע לאיש מתן. והד והרע הרעתי: תרעו ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא:

תולדות אהרן שמו הגדל. זכר אחרי: גם אנכי חלילה. נרכים יג:

רשי

(כב) בעבור שמו הגדול. אשר יצא שמו עליכם שהוא מושיעכם ולמען לא יתחלל שם גדלו: הואיל ה'. נשבע כמו ויואל שאול את העם (לקמן יד כ"ד): (כג) גם אנכי חלילה לי. מאחר שחטאו אתם את עלכם לשוב אל ה' גם אנכי חלילה לי מחדול מהתפלל בעדכם:

נן

רלבג

בעבור שמו הגדול ולזה הוא משגיח עליכם בזה האופן הנפלא שזכר: (כג) ואמר להם שחלילה לו מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדם שלא ימותו על החטא הזה שחטאו לה' לשאול להם מלך: (כד) והנה יורה להם גם כן כל ימיו הדרך הטובה והישרה לא יסור מזה מפני מה שעשו כנגדו לשאול להם מלך כאלו מאסו אותו ממלוך עליהם אך הזהירם שייראו את ה' ויעבדוהו אשר הפליא חסדו להם ואם ימרו ממנו יספו הם ומלכם:

ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו: הראשון הוא להודיע שראוי לאדם שידקדק בהנהגת בניו שתהיה באופן הראוי ולא יקל מזה מפני רוב טרדתו בהנהגת העם כי הנה תראה מה שקרה לשמואל בעבור שלא דקדק בהנהגת בניו שתהיה לפי הראוי וזה שזה היה סבה שסרה הממשלה מזרעו ונמשך מזה ששאלו להם ישראל מלך שהיה סבה בסוף לגלות ישראל מעל אדמתם כמו שזכרנו כזה בעצמו קרה לעלי מפני שלא דקד' בהנהגת בניו לפי הראוי כי זה היה סבה שמתו בניו וסרה מבי' עלי בסוף הענין הכהונה הגדולה ונתנה לזרע פנחס בן אלעזר: השני הוא להודיע שראוי לשלם כשירצה כשימו האנשים אל מה שהוא נכון שיוזקו בו שישתדל להסירם מזה לפי מה שאפשר לו ולזה היה קשה לשמואל כשראה שהיו ישראל שואלים להם מלך לדעתו ההיזק הראוי להגיע להם מזה בסוף הענין והתפלל אל ה' והודיעהו איך יתנהג בזה להסירם מזה הענין ומלה לו נבואה שבקשתם זאת היתה כנגד השם יתעלה לא כנגד שמואל לבד ולזה השם יתעלה שירצה לישראל שהוא רוצה לשמוע בקולם בזה אך יודיע להם את משפט המלך אשר ימלוך עליהם והמשא הכבד אשר יעמיס עליהם כדי שיעזבו מעצמם זאת הבחירה: השלישי הוא להודיע שכאשר היה בלתי אפשר לאדם שיעתיק האנשים מהבחירה רעה אשר בחרו ראוי שישתדל לפי מה שיוכל שיסיר ממנה הרע לפי מה שאפשר לו ולזאת הסבה זכר שכבר אמר השם יתעלה לשמואל שישמע בקולם להמליך להם מלך ובחר השי"ת מהם היותר שלם שהיה ראוי לזאת המעלה מגד יפיו וטובו עד שכבר נבא עם נביאים כדי שתהיה הנהגתו להישיר העם לעבוד את ה' והזהיר העם על יד שמואל אזהרה אחר אזהרה שיתנהגו בדרכי התורה ולא יסורו מאחרי ה' פן יספו הם ומלכם כי לא יועיל' המלך שלא תהיה יד ה' בהם אם יסורו מאחריו ואם ישמעו בקול השם לא יועיל להם המלך כי השי"ת היה מלכם והיה מקים להם שופטים כשהיו שבים אליו להצילם מיד אויביהם ולזה לא היתה בקשתם המלך כי אם לרע חה ממה שימנע ישראל מהיסורו מאחרי ה' פן יספו הם ומלכם: הרביעי הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה זריז בשמירת קניניו כראוי ולזה זכר שלא המך קיש לבקש האתונות אם ילך שם אחד מהנערים אם לא ילך בנו עם כי אולי הנער לא יהיה זריז בבקשתם בו אם ימצאם לעצמו ימכר' ולא יודיע זה לאדוניו והנה הלך שם שאול ומדרו מאד על בקשת האתונות עם שכבר בקשם בכל המקומות שזכר בזה הספור ובא לנביא לשאול לו כאלהים על זה: החמישי הוא להודיע שלימות מעשר שאול במה שאמר פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו כי כן היה הענין כפי מה שסופר בזה הספור והנה יש לזה הכח' מבוא בענין הנבואה: הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתחזק על בקשת קניניו האובדים יותר מן הראוי כי זה יביא לפעמים אל שיהיה הנזק יותר הרבה מן השבח ואף אם תמצא האבדה כל שכן אם לא תמצא: השביעי הוא להודיע שראוי לנביא שתתבודד מחשבתו במי שירצה שתגיע לו בעניניו הנבואה ולזה ספר שהיה המנהג לתת דבר מה לנביא בשאלם ממנו דבר הנבואה ולהורות שכן היה המנהג אמר הנה נלך ומה נביא לאיש האלהים ואמר לו נערו הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והוא מבואר שהוא לא היה לוקח אלו המתנות לבקשת התועלות כי לא היה זה מנהגו כמו שנתבאר במה שאמר את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי כל שכן כמו אלו המתנות הקטנות שלא היו ראויות לתת לקטן האנשים כל שכן לפי שהיה מושל על ישראל: השמיני הוא להודיע שראוי לאדם שיהיה שומע לעצה הטובה אף על פי שיהיה היועץ שפל וקטן ממנו ולזה ספר ששמע שאול לנערו במה שיועץ לו שילכו לאיש האלהים ויגיד להם את בואם: התשיעי הוא להודיע שראוי למי שירצה לדבר עם איש מה שיחקור תחלה אנה ימצאהו כדי שיתיישר לבא אליו בזריזות כי אולי אם לא יחקור בזה תשיה דרכו לבטלה ולזה ספר שחקר שאול ונערו עם הנערות היוצאות לשאוב מים אם היה הנביא שם קודם שרצו להכנס לעיר: העשירי הוא להודיע לאשר יחקרו ממנו דבר מה שלא יקצר מהיישיר בו השואל גם במה שלא שאל שהוא צריך לשאול עליו לפי מה שנר' מהיותו ולזה ספר שכאשר שאל שאול לשמואל אי זה בית הרואה לא הודיעהו זה כי כבר ידע שכונתו היתה לדבר עמו ולזה הוצרך להודיע לו שהוא הרואה כי זאת היתה תכלית כונת שאול בזאת השאלה ולזאת הסבה גם כן ספר שהנערות הכן לא הספיק להם שהשיבו על מה ששאלו להם היש פה הרואה אבל רצו להישירם על זה איך יתכן שימצאוהו בקלות יותר ולזה נתנו לו עצה שימהר בטרם יעלה הבמת' לאכול כדי שלא יתעכבו מלדבר עמו עד אח' האוכל והודיעהו עם זה שאם ימהרו ימצאוהו ברמה ואם לא יוכלו למהר כל כך הנה ימצאוהו שם ביום ההוא שבא שם שאול חה כי כבר גלה השי"ת אוזן שמואל ביום הקודם לו שכבר ישלח לו למחר איש מארץ בנימן וימשחהו לנגיד על ישראל ולזה ידמה שבא שמואל ביום ההוא: האחד עשר הוא להודיע עוצם מעלת שמואל בנבואה עד שכבר באה לו הנבואה בהקיץ ולזה ספר

רדק

יצילו אתכם כי תוהו המה אין מועיל ולא תסורו אחרי התוהו כי הם אשר לא יועילו ולא יצילו: (כב) כי לא יטוש. כי אעפ"י שאתם חוטאים לפניו לא יטוש אתכם בעבור שמו הגדול. כלומר כי כבר נשמע בגוים כי רצה בכם להיותכם לו לעם סגולה ואם לא יסבול אתכם וינצלכם כחטאתיכם וישחיתכם הרי כאילו נתחלל שמו בגוים ויאמרו לא יכול להצילם וכן אמר משה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה' וגו' וכן אמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול: (כג) מחטא לה'. כי אחר שאתם שבים לה' ומתודים על חטאתיכם אהיה חוטא אם לא אתפלל בעדכם: (כד) יראו את ה'. האלף אינה נקראת: הגדיל עמכם: הגדיל עמכם לעשות טובות או פירושו שהגדיל שנתן קולות ומטר ביום קציר והדין עליכם שתראו ממנו כי אשר יחפוץ יעשה בכם לטובה או לרעה כפי מעשיכם ולא תחטאו כי אין [illegible] רואה ומשגיח במעשיכם: (כה) תרעו. אם הריעו מעלליכם גם אתם גם מלככם. כאחד לרעת על חבירו וכן גם נאמנם גם בקרבכם ואמר מלככם שאם לא יוכיח

מצודת דוד

תהו הם הבלים כי הסליכה תהיה הסליכה אחרי התוהו והוא שאין בהם ממש: (כב) כי לא יטוש ה'. תן טעם למה לא יראו ממה שעשו ואמר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול שלא יחולל: כי הואיל. ר"ל כבר נשמע אשר רצה בכם להיות לו לעם סגולה ואם יטוש אתכם אף כשתטיבו דרככם מהיום ומעלה יאמרו אז מבלי יכולת עזבם: (כג) גם אנכי. ר"ל כמו שהמקום יכפר העון הזה כן גם אנכי אמחול על עלבוני כי חלילה לי מחטוא לה' לפשוע אחורי מלמחול ולחדול מלהתפלל בעדכם כי באמת אתפלל כאשר אמרתם אף אלמד אתכם בדרך הטובה: (כד) אך יראו וגו'. כי אז תועיל תפלתי: אשר הגדיל עמכם. אשר הגדיל חסדו עמכם למחול העון הזה: (כה) גם אתם וגו'. ר"ל לא תועיל תפלתי

מצודת ציון

הוא דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תוהו (בראשית א): יצילו. מל' תוחלת: (כב) יטוש. יעזוב: הואיל. רצה כמו ויואל משה (שמות ב): (כג) חלילה. חולין וגנאי: והוריתי. אלמד כמו יורה דעה (ישעיה כח): (כה) תספו. ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח):

ויצר · והפלך

רדק

יכיח אותה הוא יהיה עמם עליהם: (א) בן שנה שאול במלכו. פי' או כמשיו הדברים האלה כמדבר. שמואל בחידוש המלוכה שנה היה לו מתחלת מלכותו ושתי שנים מלך אחר כן או כאן כלל לא. מלך אלא שתי שנים כדברי. בעל סדר עולם ויי"ת בן שנה כבר שמה דלית ביה חובין כן שאול כד מלך וכן פירשו רז"ל ועוד בדרש כי כשמלך נמחלו עונותיו עד אותו היום ואמרו שלשה נמחלו להם עונותיהם חתן חכם ונשיא נשיא מניין דכתיב בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא מה תינוק בן יומו נקי מעון כך היה שאול במלכו נקי מעונותיו ביום שמלך: (ב) ויבחר לו שאול. כשהיו בגלגל והיו שם כל ישראל בחדוש המלוכה בחר לו מהם שלשת אלפים שיהיו עמו במכמש אלפים ועם יהונתן אלף ויתר העם שלח ובמסורה מן ריש ספרא עד גבי יהונתן איתקרי יונתן בר מן ב' יהונתן ויאמר יהונתן אל הנער ויאמר יהונתן הנה ומן גבי יהונתן עד סופו יהונתן: (ג) את נציב פלשתים. כבר פירשתיו ויונתן הכהו כדי למרוד בפלשתים: אשר בגבע. גבע הוא גבעת בנימן כי שני מקומות היו וכן כתוב בספר יהושע: ושאול תקע. צוה לתקוע בכל הארץ כמו ויבן שלמה את הבית כי שאול לא יצא מהגלגל: ישמעו העברים. כדי שישמעו וישמרו מפלשתים ועוד שיצאו למלחמה כי ידע כי כאשר ישמעו פלשתים שנכרת נציבם יאספו להלחם עם ישראל: (ד) הכה שאול. כן חשבו השומעים כי שאול הכהו או שהיה יהונתן לכחו: נבאש. נהפך כמו שמתעב האדם הדבר המבאיש

רשי

(א) בן שנה שאול במלכו. אמרו רבותינו ז"ל כבן שנה שלא טעם טעם חטא ויש לפתור בן שנה שאול במלכו בשנה ראשונה שהומלך בה והוא מלך שתי שנים על ישראל ובשנה ראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים: (ג) את נציב פלשתים. סרדיוט שהיה לשם על ישראל והשיבוהו בגבעת בנימן: ישמעו העברים. שמרדנו בפלשתים וישמרו מהם: (ד) וגם נבאש ישראל. נבאש ריחם בפלשתים לשון שנאה

שמואל א יג

יג א בן־שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על־ישראל: ב ויבחר־לו שאול שלשת אלפים מישראל ויהיו עם־שאול אלפים במכמש ובהר בית־אל ואלף היו עם־יונתן בגבעת בנימין ויתר העם שלח איש לאהליו: ג ויך יונתן את נציב פלשתים אשר בגבע וישמעו פלשתים ושאול תקע בשופר בכל־הארץ לאמר ישמעו העברים: ד וכל־ישראל שמעו לאמר הכה שאול את־נציב פלשתים וגם־נבאש

תרגום

תשתיצון: א כבר שנא דלית ביה חובין בן שאול כד מלך ותרתין שנין מלך על ישראל: ב ובחר ליה שאול תלתא אלפין מישראל והוו עם שאול תרין אלפין במכמש ובטור בית אל ואלפא הוו עם יונתן בגבעתא דבית בנימן ושאר עמא שלח גבר לקירווהי: ג ומחא יונתן ית אסטרטגי פלשתאי די בגבעתא ושמעו פלשתאי ושאול תקע בשופרא בכל ארעא למימר ישמעון יהודאי: ד וכל ישראל שמעו למימר מחא שאול ית אסטרטגי פלשתאי ואף אתגרי

תולדות אהרן בן שנה שאול. יומא כב עקרים פ' כו:

פי' רבי ישעיה

(א) בן שנה שאול במלכו. בשנה ראשונה שמלך בחר לו שלשת אלפים איש: ושתי שנים מלך. אפשר לומר כן והכתיב וילחם סביב בכל אויביו. במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע ואימתי עשה כל המלחמות האלה ואימתי רדף אחרי דוד ובלכד בארץ פלשתים עשה דוד שנה וארבעה חדשים הלכך יש לפרש שתי שנים עד שנמשח דוד שמשעה שנמשח דוד כאלו בטלה מלכותו ומה שמלך לאחר כן מלכותא בלא תגא הוא: (ג) את נציב פלשתים. ממונים ששמו עליהם פלשתים לגבות המס כי היו משועבדים תחתיהם:

רלבג

ספר שכאשר ראה שמואל את שאול ענהו כי זה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצר בעמי: השנים עשר הוא להודיע אמתות הנבואה כי כשאמתתה יתקיימו הפעות האוריות ולזה זכר שכבר הגידן לו שמואל תכף את דבר האתונות כאשר היה לפי מה שספר אחר זה והגיד לו את דבר המלכות כאשר היה גם כן: השלשה עשר הוא להודיע שראוי לאדם לברוח מן השררה ולזה זכר ששאול הרחיק שיהיה מלך מצד שפלות שבטו ומשפחתו וגם כשהפילו הגורל על זה היה נחבא לברוח מן השררה ולזאת הסבה גם כן לא ספר שאול לדודו את דבר המלוכה כי לא היה רוצה להתפאר בה: הארבעה עשר הוא להודיע שראוי לתת כבוד לאנשים לפי המעלה שהם עתידים להיות בה אעפ"י שאינה נודעת עתה ולזה ספר מה שחלק שמואל לשאול מהכבוד לתת לו מנה יפה ולשומו בראש הקרואים עם שכבר עשה ליסד בלב שאול כי ימלוך על ישראל ולזאת הסבה ג"כ נתן לו האותות שזכר שבאו לו כלם לפי מה שבא בזה הספור ובמה שזכר באלו האותות נתבאר שהנבואה תגיע לנביא גם בנודעות הדברים אשר ייחסום האנשים אל המקרי והכוזמן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות ה': החמשה עשר הוא להודיע כי אחרי כל מעשה הגורל ולזה ספר שכבר נפל הגורל על שאול למלך כמו שאמר שמואל מצד הנבואה: הששה עשר שראוי לאנשים לתת כבוד למלך ולברכו ולזה ספר שכבר אמר כל העם יחי המלך והלכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם: השבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לשלם שיתפעל ממה שיאמרו האנשים כמדו כל שכן שיתפעל אם לא יכבדוהו אבל ראוי שיסבול זה ולזה ספר ששאול היה כמחריש על הבזיונות שבזוהו הרשעים הכם ועל מה שלא הביאו לו מנחה עם שזה גם כן היה ראוי לו מפני היותו עתה בהתחלת המלוכה ואולי במעט סבה ימרדו ממנו: השמונה עשר הוא להודיע שכאשר נתמנה איש לשררה ישתדל בעבודה לרבוי ההוצאה ראוי לאשר תחתיו שיביאו לו מנחה כחוקת היד בדרך שיוכל להתנהג בכבוד לפי השררה ההיא ולא ימנעהו מזה מיעוט קנינו ולזה ספר באלו הרשעים שלא הביאו לשאול מנחה להורות שכבר היה ראוי להם להביא לו מנחה כדי שיוכל להתנהג בכבוד כמנהג המלך ולזאת הסבה לא היה מתנהג עדיין שאול כמנהג המלך מצורף לזה מה שהיה מתכונתו להיות בורח מן השררה ולזה ספר אחר זה שכבר היה שאול בא אחרי הבקר מן השדה: התשעה עשר הוא להודיע שאין ראוי להתנהג במדת האכזריות הלא תראה כי נחש העמוני לולי אכזריותו היה מושל על יושבי יבש גלעד שלא היה רוצה לכרות ברית עמהם כי אם בנקור להם כל עין ימין ומסבת אכזריותו אל נצל מהו ביד ישראל והכו בהם מכה רבה: העשרים הוא להודיע שראוי שתהיה לשלם מדת הגבור' במקומות הראויים להציל לנרדפים שהם מעמו ולזה ספר הפעלות שאול על ענין נחש העמוני ואעפ"י שלא היה ישראל נוהג בו עדיין כמנהג המלך וגם הוא לא היה נוהג בעצמו מנהג המלך: העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי למסר על המית האנשים אבל ראוי להשמר מזה כפי יכולת ולזה ספר שלא הסכים שאול שימותו האנשים ההם אשר בזוהו: העשרים ושנים הוא שראוי למלך שיהיה באופן שייראו ממנו האנשים ולפי שלא נתחדש על בחירת שאול דבר יפיל בלב האנשים שהוא כמו בריאה חדשה ולזה לא היה דומה להם למלך וגם הוא לא היה נהג כמנהג המלך והנה סבר שמואל לחדש המלוכה לפני ה' בגלגל ולזבוח שם על זה זבחי שלמים לפני ה' לישב בלבם שהוא כמו בריאה חדשה ויביא זה אל שייראו ממנו כראוי ולזה ירמה שאמרו הנה ויתן ה' עליכם מלך: העשרים ושלשה הוא להודיע שהשם יתעלה מקים דבר עבדו ולזה שמע לשמואל לתת קולות ומטר כשבקש זה מעט לנראות לישראל מה שהיה מן המפלאות בבקשת ואת שאין פריה רק לפרע כמו שאין תועלות בקוצר ומטר בימי קציר חטים רק להשחי': העשרים וארבעה להודיע שמי שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' וגו' וכן הענין בכל טוב שהיה אפשר שייטיב אדם לחבירו ולזה אמר והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה. תם: (א) בן שנה שאול במלכו וגו'. הנה יש מן הזרוי' מאד בזה הפסוק לשתי סבות האחת היא שלא יתכן שנאמר לפי הפשט שיהיה שאול בן שנה לבד במלכו והשנית שהוא לחוק שנאמר שלא מלך שאול כי אם שתי שנים עם רוב הדברים שעשה מצורף לזה שכבר עמד זמן מעת המשחו קודם החזיקו במלוכה. והנכון בעיני לפי הפשט שיהיה הרצון בזה שכבר עבר שנה אחת לשאול מעת המשחו עד העת שמלך שחדשו המלוכה בגלגל והוא כשמלך השתי שנים על ישראל וספר כי בחר לו שלשת אלפי מישראל היותר גבורים שבהם והיו עם שאול אלפים ואלף עם יונתן ויתר העם שלח איש לאהליו כדי שלא יכביד על ישראל: (ג) והנה היו ישראל אז תחת יד פלשתים עד שכבר שמו פלשתים

מצודת דוד

והמלך לא יושיעכם ואתם לא תמורו וכולכם תספו: יג (א) בן שנה. ר"ל כשמלך כלתה שנה מזמן משיחתו או מוסב למקרא שלאחריו לומר בשנה הראשונה בחר לו שלשת אלפים וכו': (ב) ויהיו עם שאול. להיות נכונים לשמשו בעת הצורך: במכמש וכו'. מהם ישבו במכמש ומהם בהר בית אל: (ג) ישמעו העברים. ר"ל בכדי שישאלו מה זה קול השופר ידעו שאין להיות נשמרים מן הפלשתים: (ד) הכה שאול. אף שיונתן הכהו יחשב לשאול כי הוא המלך וכל דבר יקרא על שמו: ונבאש ישראל

מצודת ציון

יג (ב) יתר העם. מותר העם: (ג) נציב. ממונה הממונה של פלשתים לגבות המס: (ד) ויספו. ענין אסיפה הכלה

רש"י

שנאה: אחרי שאול הגלגל. הוא שאמר לו שמואל וירדת לפני הגלגל (שמואל א' י' ח'): (ה) קדמת בית און. במזרח בית און: (ו) ובחוחים. מקום קבוצת חוחים שקורין בלע"ז: ובצריחים. פלייש"ן בלע"ז: ובבורות. גומות: (ז) עברו את הירדן ארץ גד. לברוח מפני פלשתים שהפלשתים היו בארץ כנען בעבר הירדן ימה: חרדו אחריו. מהרו ללכת אחריו: (ח) וייחל. המתין: למועד אשר שמואל. הרי זה מקרא חסר תיבה אחת למועד אשר שם שמואל או למועד אשר לשמואל ודוגמא לו ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול (שמואל ב' ד' ד') היה לו לכתוב לבן שאול אף כאן אשר לשמואל שאמר לו ז' ימים תוחל עד בואי אליך: (ט) הגישו אלי העולה. זר מותר להקריב בבמה: (יא) מה עשית. הלא אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה אני אעלה אותה ולא אתה: למועד הימים. בתחלת היום: (יב) ואתאפק. נתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר להמתין לך על כרחי העמדתי את לבי

רד"ק

התבאש: אחרי שאול הגלגל. כי שם היה עדיין מזמן חדוש המלוכה: (ו) כי נגש העם. נדחק בעבור שבא לשם הדבר פתאום: ובחוחים. במצודות כמו שת"י ובמצדתא: ובצריחים. במקומות הגבוהים כמו ויבואו אל צריח: (ז) ועברים עברו. מקצתם התחבאו ומקצתם עברו את הירדן וברחו שם והשאר חרדו אחרי שאול. וחרדו ענינו התבהלו כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו. ואמר ארץ גד וגלעד ולא זכר ארץ ראובן אולי הם הקרובים לירדן: (ח) וייחל. כן כתיב וקרי וויחל והכתיב כמו ויחל עוד שבעת ימים והקרי וויחל מבניין הפעיל והענין אחד: למועד אשר שמואל. חסר ור"ל למועד אשר אמר שמואל וכן ת"י לזמנא דאמר ליה שמואל: ויפץ העם מעליו. פועל עומד וכן ויפץ העם בכל ארץ מצרים הגישו אלי העולה. כי שמואל אמר לו שהוא יבא אליו שם לסוף שבעת ימים להעלות עולות לגבוה וזבחי שלמים ואמר לו שבעת ימים תוחל עד בואי אליך וכאשר ראה שאול כי לא בא ביום השביעי בבקר להעלות העולה וכבר הכין העולה והשלמים כמו שאמר לו שמואל אמר שאול הגישו אליו העולה והשלמים כי הוא יעלה אותם וחטא בזה כי היה לו להוחיל כל היום עד הערב כי הוא בזמנו בא בו ביום כמו שנאמר ויהי ככלותו אבל בהקריבו קרבן והוא זר לא חטא בזה כי היתר הבמות היה אז וזר מקריב בבמת יחיד: לברכו. לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ותרגומו למשאל בשלמיה: (יא) מה עשית. ידע בדרך נבואה כי העלה העולה: (יב) לא חליתי. פי' בעולות היתה תפלתם ברוב: ואתאפק. התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מנהגי כי כל לשון התאפקות לחזק לבו לעבור על רצונו:

נכלת

מקרא

ישראל בפלשתים ויצעקו העם
אחרי שאול הגלגל:
ה ופלשתים נאספו ׀ להלחם עם־
ישראל שלשים אלף רכב וששת
אלפים פרשים ועם כחול אשר על־
שפת־הים לרב ויעלו ויחנו במכמש
קדמת בית־און: ו ואיש ישראל
ראו כי צר־לו כי נגש העם ויתחבאו
העם במערות ובחוחים ובסלעים
ובצרחים ובברות: ז ועברים עברו
את־הירדן ארץ גד וגלעד ושאול
עודנו בגלגל וכל־העם חרדו אחריו:
ח וייחל ׀ שבעת ימים למועד אשר
שמואל ולא־בא שמואל הגלגל
ויפץ העם מעליו: ט ויאמר שאול
הגשו אלי העלה והשלמים ויעל
העלה: י ויהי ככלתו להעלות העלה
והנה שמואל בא ויצא שאול
לקראתו לברכו: יא ויאמר שמואל מה
עשית ויאמר שאול כי־ראיתי כי־
נפץ העם מעלי ואתה לא־באת
למועד הימים ופלשתים נאספים
מכמש: יב ואמר עתה ירדו פלשתים
אלי הגלגל ופני יהוה לא חליתי
ואתאפק ואעלה העלה:

תרגום

ישראל בפלשתאי ואתכנישו עמא בתר שאול לגלגלא: ה ופלשתאי אתכנישו לאגחא קרבא בישראל תלתין אלפין רתיכין ושתא אלפין פרשין ועמא כחלא דעל כיף ימא לסגי וסליקו ושרו במכמש מדנח בית און: ו ואנש ישראל חזו ארי עקת להון ארי אידחק עמא ואטמרו עמא במערתא ובמצדתא ובשקיפי כיפיא ובמערת טינרא ובגבעיא: ז ויהודאי עברו ית ירדנא לארע גד וגלעד ושאול עד כען בגלגלא וכל עמא אתכנישו בתרוהי: ח ואוריך שבעא יומין לזמנא דאמר ליה שמואל ולא אתא שמואל לגלגלא ואתבדר עמא מעילווהי: ט ואמר שאול קריבו לותי עלתא ונכסת קודשיא ואסיק עלתא: י והוה כשיציותיה לאסקא עלתא והא שמואל אתא ונפק שאול לקדמותיה למשאל בשלמיה: יא ואמר שמואל מה עבדתא ואמר שאול ארי חזיתי ארי אתבדר עמא מעילוי ואת לא אתיתא לזמן יומין ופלשתאי אתכנשו למכמש: יב ואמרית כען יחתון פלשתאי לותי לגלגלא וקדם יי לא צליתי ואתחננית ואסקית

ועם ג' קמצין בקריאת וסי' כחול אשר על שפת הים. ועם לא יבין ילבט. ואם יתקע שופר בעיר ועם לא ירדו אם: ולא בא ג' וסי' וייחל שבעת ימים למועד. ולא בא בפי בשר פגול. ולא בא עליהם:

רלב"ג

פלשתי' אשר בגבע בנימין למשול והכהו יונתן ונודע לפלשתים והיו מתחלים לקחת נקמה מזה ושאול תקע בשופר בכל הארץ להשמיע לעברי' זה הענין למען יקחו עצה להמלט מידי פלשתים או להלחם עמהם: (ד) והנה נאספו העם על זה הענין אל שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף אליו ומיראתם נתחבאו קצת ישראל במערות וכמה שידמה להם וקצתם ברחו מעבר לירדן. ועוד היה שאול בגלגל חרדו כל העם אחריו להאסף עליו: (ח) והנה הוחיל שאול שבעת ימים למועד אשר הגביל לו שמואל באמרו אליו וירדת לפני הגלגל והנה אנכי יורד אליך להעלות עולות לזבוח זבח שלמים שבעת ימים תוחל עד בואי אליך. וכאשר הגיע היום השביעי וראו העם כי לא

מה שאמר לו בתחלת מלכותו. וירדת לפני הגלגל שמאז צוהו על דבר זה: (יא) ויאמר שמואל מה עשית. פירוש אני אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה: אני אעלה אותה ולא אתה: ואתה לא באת למועד הימים. אם תראה הרבה סברתי שלא תבא היום: (יב) ואתאפק. פירוש על רצוני שהיה לבי נוטה ומתן אם אקריב העולה או אמתין ונתחזקתי והעליתי.

פי' רבי ישעיה

(ו) כי נגש העם. פירוש כי עם ישראל היה נגש ונדחק מרוב עם פלשתים: (ח) למועד אשר שמואל. מקרא קצר הוא ופתרונו למועד אשר נתן שמואל והוא

מצודת דוד

ישראל. נתאם ישראל בעיני פלשתים כדרך שממאסין בדבר הנבאש: ויצעקו. נאספו אחרי שאול ללכת הגלגל: (ה) קדמת. למזרחה של בית און: (ו) כי נגש העם. נלחצו מפלשתים: ויתחבאו. החביאו את עצמן: (ז) ועברים עברו. אמר בלשון הנופל על הלשון והוא מדרך צחות ור"ל קצתם מישראל עברו הירדן וברחו לארץ גד וגלעד. עודנו בגלגל. ולא ירד עדיין לקראת המלחמה: וכל העם. אשר לא נתחבאו ולא ברחו חרדו ללכת אחריו למלחמה: (ח) וייחל. המתין שבעת ימים מעת בואו אל הגלגל: למועד אשר שמואל. כמו למועד אשר אמר שמואל ר"ל להזמן שקבע לו שמואל מאז משחו למלך כמ"ש למעלה: ויפץ העם. נתפזרו והלכו מאתו: (י) לברכו. לתת לו שלום כן ת"י: (יא) מה עשית. כי הלא אמרתי לך שתוחיל עד בואי ואני אעלה העולה: למועד הימים. לזמן הימים שקבעת: (יב) עתה ירדו. הואיל ונאספו בודאי ירדו ובע"כ אלחם עמהם עד לא חליתי פני ה' בעת הבאת הקרבן: ואתאפק. לזה התחזקתי לעבור על רצוני ולבל המתין יותר

מצודת ציון

סכלה בלעקת המאסף: (ו) צר. מלשון צרה: נגש. נדחק ונלחץ כמו נגש והוא נענה (ישעיה נג): ובחוחים. בין הקוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש"ה ב): ובצריחים. מגדלים גבוהים וכן צריח בית אל (שופטים ט): (ז) עודנו. מלשון עוד: חרדו. מהרו בחרדה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו (לקמן ט"ז): וייחל. ענין המתנה כמו ויחל עוד (בראשית ח): (יב) חליתי. התפללתי כמו ויחל משה (שמות לב): ואתאפק. ואתחזק כמו ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ"ה)

נכלת

(יג) נסכלת. כי כבר ראית מה שאמרתי לך ולישראל הכל מתקיים ועתה כי לא האמנת שאבא בזמני כסרת בי ובנבואתי ולא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוך על ידי שאני אמרתי לך ולישראל בשמו ולא תמרו את פי ה' והנה אתה מרית את פיו כי מה שאני אומר פיו ודברו הוא ואני אמרתי לך שתוחיל לי להעלות העולות וכאשר לא עשית כן והחדת כדבריך הנה מרית את פי ה' והלקת במחום מלבך כי חשבת שלא תושע אתה וישראל אם תוחיל עוד: אל ישראל. כמו על ישראל וכן וימליכהו אל הגלעד: (יד) בקש ה' לו איש כלבבו. ברוח נבואה אמר לו זה אבל לא ידע שמואל עדיין מי הוא: (טו) ויקם שמואל. ושאול עמו וכאשר היה בגבע בנימן ופקד העם הנמצאים עמו לא היו עמו אלא כשש מאות איש כי נסו העם מעליו: (יז) ויצא המשחית... המשחיתים: אל ארץ שועל... דרומא. כמו... שועלים גם כן בארעא דרומא: (יח) על גי הצבועים. ... לחילת אפעיא וכן בדברי רז"ל ר' מאיר אומר אף הצבוע ... ואמרו צבוע זה אפעה ...

לבי ותפלה סעולה: (יג) כי עתה. לפני עבותך זאת: הכין ה' את ממלכתך עד עולם. שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו: (יד) ועתה ממלכתך לא תקום. שכן אמר משה בתורה לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים וגו' (דברים י"ז כ') הא אם סר לא יאריך ימים ואם תאמר לא על מצות נביא נאמר אלא על מצות התור' הרי כבר נאמר ולשמור את כל דברי התורה הזאת ואחר כך לבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה אפילו ממצות נביא: (טו) הנמצאים עמו. ... (יח) גי הצבועים. ...

יג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל נִסְכָּלְתָּ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר צִוָּךְ כִּי עַתָּה הֵכִין יְהוָה אֶת־מַמְלַכְתְּךָ אֶל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם׃

יד וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא־תָקוּם בִּקֵּשׁ יְהוָה לוֹ אִישׁ כִּלְבָבוֹ וַיְצַוֵּהוּ יְהוָה לְנָגִיד עַל־עַמּוֹ כִּי לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת אֲשֶׁר־צִוְּךָ יְהוָה׃ ס

טו וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיַּעַל מִן־הַגִּלְגָּל גִּבְעַת בִּנְיָמִן וַיִּפְקֹד שָׁאוּל אֶת־הָעָם הַנִּמְצְאִים עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ׃

טז וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּנוֹ וְהָעָם הַנִּמְצָא עִמָּם יֹשְׁבִים בְּגֶבַע בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בְמִכְמָשׂ׃

יז וַיֵּצֵא הַמַּשְׁחִית מִמַּחֲנֵה פְלִשְׁתִּים שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים הָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה אֶל־דֶּרֶךְ עָפְרָה אֶל־אֶרֶץ שׁוּעָל׃

יח וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה דֶּרֶךְ בֵּית חֹרוֹן וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה דֶּרֶךְ הַגְּבוּל הַנִּשְׁקָף עַל־גֵּי הַצְּבֹעִים הַמִּדְבָּרָה׃ ס

יט וְחָרָשׁ לֹא יִמָּצֵא בְּכֹל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־אָמַר פְלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים חֶרֶב אוֹ

(Masoretic notes: ג' חד קמץ וחד פתח. / ג' וכל אס"פ דכו' / ב' ולא ימס / ס' / ב' כשש / ב' / ב' בפסוק / ב' / יי"ב / אמרו ק')

Targum: יג וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל טְפֵישְׁתָּא לָא נְטַרְתָּא יָת תַּפְקֵידְתָּא מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ דְּפַקְדָךְ אֲרֵי כְעַן אַתְקֵין יְיָ יָת מַלְכוּתָךְ עַל יִשְׂרָאֵל עַד עָלְמָא׃ יד וּכְעַן מַלְכוּתָךְ לָא תִתְקַיַּם אַתְקֵין יְיָ קֳדָמוֹהִי גְּבַר עָבֵיד רְעוּתֵיהּ וּפַקְדֵיהּ יְיָ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמֵּיהּ אֲרֵי לָא נְטַרְתָּא יָת דְּפַקְדָךְ יְיָ׃ טו וְקָם שְׁמוּאֵל וּסְלֵיק מִן גִּלְגְּלָא לְגִבְעֲתָא דְבִנְיָמִן וּמְנָא שָׁאוּל יָת עַמָּא דְאִשְׁתְּכַחוּ עִמֵּיהּ כְּשִׁית מְאָה גַּבְרָא׃ טז וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ וְעַמָּא דְאִשְׁתְּכַח עִמְּהוֹן יָתְבִין בְּגִבְעֲתָא דְבֵית בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתָּאֵי שְׁרוֹ בְמִכְמָשׂ׃ יז וּנְפַק מְחַבְּלָא מִמַּשְׁרִיתָא פְלִשְׁתָּאֵי תְּלָתָא מַשְׁרְיָן מַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח עָפְרָה לְאַרְעָא דָרוֹמָא׃ יח וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח בֵּית חוֹרוֹן וּמַשְׁרִיתָא חֲדָא מִתְפַּנְיָא לְאוֹרַח תְּחוּמָא דְמִסְתְּכֵי לְחֵילַת אַפְעַיָּא לְמַדְבְּרָא׃ יט וְאוּמָן עָבֵיד זֵין לָא מִשְׁתְּכַח בְּכָל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֲמַרוּ פְלִשְׁתָּאֵי הִלְמָא יַעְבְּדוּן יְהוּדָאִין סַיְפִין אוֹ רוּמְחִין׃

וחרש לא ימצא חד מן ז' פסו' אית בהון פ"ג מלין ז' מהכא ומציעתא כתיב וקרי וסי' ומי ישמע לכם לדבר הזה. ושהרתים מכל עונם. וחמשה ועשרים דיחזקאל. ממתים ידך ה' ממתים. ויהי איוב אחרי זאת. ועשה למבארי מעוים. וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל כי אמרו פלשתים:

תולדות אהרן ועתה ממלכתך. עקרים מס: אל לבבו. פקוד ספר לד:

רלבג

לא בא שמואל כפי מה שאמר מרוב הפחד ... כי שאול להגיע אליו הנבואה העלה העולה והשלמים ...

פי' רבי ישעיה

(יח) על גי הצבועים. תרגם יונתן לחילת אפעיא. פי' נחשים היו נמצאים כדאמר הוא צבוע הוא אפעה:

עד עולם וכבר התבאר מברכת יעקב לבניו כי המלוכה תהיה לשבט יהודה ואם היתה המלוכה לשאול עד עולם לא יתכן שיתקיים היעוד הזה שייעד יעקב. והנה התר זה הספק אינה ממה שיקשה לפי מה שנאמר וזה כי אמרנו עד עולם יתכן שיובן עד זמן רחב כמאמר חנה וישב שם עד עולם שהרצון בו כמו ג' שנה וכן פי' בתורה ועבדו לעולם הרצון בו עולמו של יובל כמו שבארנו שם ולפי זה הענין היה הרצון בזה המאמר כי השי"ת הכין ממלכת שאול באופן שתתקיים זמן רחב ולולי זה החטא שמנע ממנו הטוב ולא נתקיים המלוכה לו כי"א זמן מועט: (טו) ויקם שמואל וגו'. ולא זכר שקם שאול עמו לפי שהוא מבואר כי לא בא שאול בגלגל כי"א בעבור שמואל שייעד לו שיבא אליו שם להודיע לו מה יעשה. והנה ספר שכל העם הנמצא עם שאול ויונתן בנו היו בגבע בנימן לא היו כי"א שש מאות איש כי השאר הלכו להם מרוב הפחד. והנה חנו פלשתים במכמש במקום שהיה שם שאול בתחלה ועשו להם שלשה ראשים להשחית ארץ ישראל כי היו עם רב מאד כמו שקדם: (יט) והנה זכר כי בכל ארץ ישראל לא היה נמצא חרש ברזל או יהיה זה כן לפי מה שאחשוב כי למיעוט המצא הברזל בארץ ישראל כמו

מצודת ציון

(יג) נסכלת. מלשון סכלות וטפשות: (יז) ראשים. חלקים: (יח) הנשקף. ענין הבטה כמו בעד החלון נשקפה (שופטים ה): גי. עמק: הצבועים. שם היו נמצאים חיות רעות הנקראים צבועים וכן הוא בל"א שהוא אפעה והוא בעל גוונים מתחלפים כמכין יונת הצבע ולזה קרוי צבוע: (יט) וחרש. אומן ברזל: לנטוע

מצודת דוד

(יג) נסכלת. עוד ותפלה העולה לחלות את פני ה' בעת העלותי עד לא ירדו פלשתים: עשית סכלות במה שלא המתנת כל היום עד בואי: את מצות ה'. כי דבר ה' היא ולא מאלי אמרתי: כי עתה. אם משמר היית מצות ה' אז עתה בזה הזכות היה ה' מכין מלכותך עד עולם: (יד) ועתה. הואיל ולא שמרת לא תתקיים ממלכתך: בקש ה' לו. בעבור זאת בקש ה' לו איש הטובה לבבו ושומר מצותיו: ויצוהו ה'. גזר עליו שהוא יהיה לנגיד: (טו) ויקם שמואל. ושאול היה מהלך אחריו: הנמצאים עמו. מאותן שלא נסעו מעליו: (טז) יושבים. היו מתחבבים בגבע: (יז) המשחית. הם אנשי חרב מלומדי מלחמה המשחיתים בהם: (יח) הנשקף. גבול ההוא היה נראה להעומד על גי הצבועים: המדברה. מוסב על הדרך לומר שהדרך יפנה המדברה: (יט) פן יעשו וכו'. ולזה לא הניחו להיות בהם חרש ברזל

רשי

והלחם: (כ) וירדו כל ישראל הפלשתים. וכשהיו ישראל צריכין לחרשי ברזל ללטוש אתים וקרדומות ומחרישות היו זקוקים לירד אל ארץ פלשתים: מחרשתו. שוי״ק בלעז: אתו. קולטר״א בלעז: קרדומו. בשגו״ר בלעז. מחרשתו. פישויירי״א בלע״ז: (כא) והיתה הפצירה פים למחרשות. והיתה להם לאותם שהיה להם טורח לרדת אל הפלשתים ללטוש. היתה הפצירה פים לימ״א בלע״ז שיש לה הפצר פיות כלומר פיות וחידודים הרבה היתה להם לחדד המחרשת והאתים: ולשלש קלשון: מזלג עשוי כמין עתר שקורין פורקי״א ולו שלש שינים. ולהציב הדרבן. לחדדו בראש לנועצו ולהציבו בתוך המלמד: (כב) ותמצא לשאול. על ידי נס: (כג) מצב פלשתים. דרך אנשי צבא לצאת מהם מצב ומשחית הם הפושטים ורצים אחר השלל אל העיר שקורין לנביי״ל בלע״ז: מצב. הם נציבים לשמור שלא יצאו מן העיר משחיתים בהם: אל מעבר מכמש. הפלשתים היו חונים במכמש ומכמש נגד ישראל בעיר ששמה גבע. וגבע היתה בראש סלע ושני סרים

חֲנִית׃ כ וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת מַחֲרֵשָׁתוֹ׃ כא וְהָיְתָה הַפְּצִירָה פִים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאֵתִים וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב הַדָּרְבָן׃ כב וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּנוֹ׃ כג וַיֵּצֵא מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֶל־מַעֲבַר מִכְמָשׂ׃

כ וּנְחַתוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי לְחָרָפָא גְּבַר יַת פַּרְשֵׁיהּ וְיַת סִיכַת פַּדְנֵיהּ וְיַת כּוּלְבֵיהּ וְיַת עוּשְׁפֵיהּ׃ כא וַהֲוֵי לְהוֹן שׁוֹפִינָא לְחָרָפָא בֵיהּ פְּגִמַת כָּל מָאן דְּבַרְזֶל לְעוּשְׁפַיָּא וּלְסִיכַת פַּדְנַיָּא וּלְמַצְלַת קַצְרַיָּא דִּי לַהּ תְּלַת שְׁנִין וּלְכוּלְבַיָּא וּלְאַנְצָבָא זָקַת׃ כב וַהֲוָה בְּיוֹמָא דִקְרָבָא וְלָא אִשְׁתְּכַח חַרְבָּא וּמוּרְנִיתָא בְּיַד כָּל עַמָּא דְעִם שָׁאוּל וְעִם יוֹנָתָן וּמִשְׁתַּכְחָא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּרֵיהּ׃ כג וּנְפַק אִסְטְרָטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי לִמְגִיזַת מִכְמָשׁ׃

רדק

כמו שכתוב ובעת משלה והיתה ידם תקיפה עליהם הורידו פלשתים כל חרשי ברזל מן העברים לארץ פלשתים ולא השאירו בארץ ישראל חרש ברזל אף לתקן כלי אומנות וכלי חרישה כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית וימרדו בנו ומנהג כל ישראל בימים ההם לרדת ארץ פלשתים לתקן כלי אומנות וכלי חרישה ואפשר כי היו בא״י חרבות ורמחים וחניתות מאותם אשר נעשו קודם הזמן ההוא אבל מעטים היו ובמלחמה הזאת לא נמצא חרב וחנית ביד העם מאות אשר נשארו עם שאול וביד האלף אשר עם יהונתן כמו שאמר אשר את שאול ואת יהונתן ובלתי כלי זיין לא יתכן לעם אבל היו בידם קשתות ומקלי יד וקלעים ורוב הגבורים ואנשי חיל באותו הזמן בחצים ובאבנים היתה מלחמתם כמו שנאמר בספור גבורי דוד מימינים ומשמאילים באבנים ובקשת ונאמר במלחמת מואב ויסובו הקלעים ויכוה ונאמר בדוד וקלעו בידו ואעפ״י כן חסרון גדול היה אלה כשלא היו נמצאים אצלם חרבות וחניתות והיה הספור הנה כי לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם כי אם ביד שאול ויהונתן להודיע כי לא בחרב ובחנית יושיע ה׳ ולפי לבדו התשועה כי ישראל היו בלא חרב וחנית ולא היו אלא אלף ושש מאות איש ופלשתים היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים ועם כחול הים והיתה תשועה גדולה ביום ההוא עד כי נסו פלשתים מפני ישראל והכום ישראל מכה גדולה: כי אמר. כן כתיב וקרי אמרו והכתוב על דרך כלל והקרי על דרך פרט: (כ) וירדו כל ישראל פלשתים. פי׳ ארץ פלשתים ות״י לארע פלשתאי: ללטוש. לחדד: מחרשתו. הוא כלי ברזל שחורשין בו וי״ת פרשיה וכן תרגם במלמד הבקר בפרשים דתורה: אתו. הוא הכלי שחופרין בו וי״ת סיכת פדניה ר״ל יתד השוורים והוא יתד ברזל אולי היה להם יתד שמכניסין בעול לחבר שני השוורים יחד לפיכך תרגם פדניה כי פדנא דתורי מוכר בגמרא פירושו צמד בקר וכן תרגם צמד בקר פדן דתורי וגם אות הכלי צריך לחדדו בראשו הא׳ ושמעתי כי בלשון ישמעאל קורין למחריש׳ סכה: קרדומו. הוא הכלי שחוטבין בו העצים ות״י כולבי ובבראשית רבה ונבלה שם שפתם משפתם אעשה נבלה הוה אמר חד לחבריה אייתי לי כולב חד ומייתי ליה מגרופי הוה מחי לי ופצע מוחיה וי״מ כולב צבת כי כן נקרא בלשון ערבי כולאי״ב ויש שקורין התרגום כולבי בכ״ף גם האחרונה וכן נמצא במקצת הנוסחאות: מחרשתו. כלי אומנות מן חרש עצים חרש אבן וי״ת עושפיא וכן תרגם למחרשות לעושפיא ובמשנת מסכת כלים קרדום שנטל עשפו טמא מפני בית בקועו נטל בקועו טמא מפני עשפו השבר מקופו טהור נראה מדעת המתרגם כי גם מחרשתו הוא כלי שמחרישה שחורשים בו שעושין הנדודים בארץ והוא החרישה ותרגם עושפיא לפי שהוא דומה לצד אחד של הקרדום כי לקרדום שני פיות האחד חד והאחד רחב והרחב בוקעים בו עצים ברוב והוא הנקרא במשנה בית בקועו והצד האחד שלו בו בוקעים גם כן לפעמים והוא הנקרא במשנה עושפו והוא דומה למחרישה בחדודו לפיכך אמרו במשנת מסכת ביצה אין מבקיעין לא בקרדום ולא במגל ואמרו בגמרא לא בקרדום לא שנו אלא בנקבת שלו והוא הצד החרב שבוקעין בו ברוב לפיכך אין מבקעין בו כ״ש שנראה כמלאכת חול אבל בזכרות שלו מותר והוא הצד החד שלו לפי שאין דרך לבקוע בו ברוב ופירוש מקופו הנזכר במשנה הוא נקב הקרדום שנכנסת בו יד הקרדום ופי׳ כמו נקב המחט שנקרא קופא: (כא) הפצירה פים. שתי מילות ופי׳ פצירה רבה מלשון ויפצר בו שהוא רבוי דברים ותחנונים ופירוש פים פיות ר״ל רבת פיות כלומר שיש לה חדודים הרבה והוא הנקרא בלשון התרגום שופינא ובלע״ז לימ״א ומחדדין בה כל כלי ברזל ואומר כי בפציר הפים היו מחדדים כליהם מי שלא היה לו פנאי לרדת בארץ פלשתים ללטוש הכלי: ולשלש קלשון. הוא כלי ברזל יש לו שינים ומסלקין בו הזבל והתבן ושם הכלי קלשון ובאמ׳ לשלש קלשון כאילו אמר קלשון שלש השיני׳ וקורין לו בלע״ז פורקי״א וי״ת מזלת קרנא די לה תלת שנין וקראה הוא תרגום כובס ור״ל כי אותו הכלי הוא שיש לו שינים ומותחין בו הכובסין הבגדים אחר כביסתן: ולהקרדמים. נכתבה בו ה״א הידיעה עם למ״ד השמוש כמשפטו שלא כמנהג כי אם מעטים נמצאים כמוהו כמו להגדוד הבא אליו להעם הזה והדומים להם: ולהציב הדרבן. כולו קמץ לבן נפתלי לבן אשר בבי״ת בפתח והדל״ת לשניהם מעמדת בגעיא ופי׳ הדרבן הוא מחט המלמד כי העץ נקרא מלמד והמחט התחוב בתוכו שדוקר בו הבקר נקרא דרבן כמו שאמרו במשנה מלמד שבלע את הדרבן ופי׳ להציב לסדרו בראשו ולהעמידו בתוך המלמד וי״ת ולאנצבא זקת: (כב) והיה ביום מלחמת. מוכרת כמו משמרת כי״בא זה המשקל סמוך ומוכרת ופי׳ והיה בן היה בכל יום שהיו עורכים מלחמה אלה עם אלה לא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אלא ביד שאול וליהונתן ועל הדרך הזה ת״י והוה ביומא דקרבא לא משתכח חרבא. ובדרש מהו ותמצא לשאול ויהונתן אף בידם לא היה אלא שהמלאך המציאה להם: (כג) ויצא מצב פלשתי׳. פי׳ שרי החיל ות״י אסטרטיג. וכן תרגם נציב נציבים ופירושו שרים ובבראשית רבה ויבדל אלהים

רלבג

כמו שאמר מפני רבים היום לא היו בישראל חרשי ברזל ולזה היו צריכים לרדת אל הפלשתים לתקן להם כלי החרישה ועבודת האדמה ולא הניחו הפלשתים שיהיה בישראל חרש פלשתי ליראתם שמא יעשו העבריה חרב או חנית וימרדו בהם כי הפלשתים היו עדיין מושלים בישראל ממשלה וזה היה סבה שביום המלחמה לא נמצא חרב וחנית לאחד מן הנערים שהיו את שאול ויהונתן בנו ונמצא

פי׳ רבי ישעיה

(כא) והיתה הפצירה פים פיה לימ״א בלע״ז. ולמעבור שהיא עשויה פיות הרבה נקרא פצירה פים. הפצר פיות כמו רוב פיות או מפני שדוחקין אותה על כלי ברוחב ושוחקין אותם. קורא אותה פצירה לשון ויפצר בם מאד ופים על שם פיות הרבה שבה באותה היו מתקנין כל כליהם. ולשלש קלשון. בית נחת ברזל שיש בה שלש שנים: ולהקרדמים. הה״א יתירה כלומר מי שלא היה רוצה לטרוח לירד אל הפלשתים לתקן כליהם היו מתקנים אותה בטורח על ידי הפציר פים:

מצודת דוד

ברזל: (כ) וירדו. ר״ל ומאז כשהיו צריכים ללטוש דבר מה היו יורדים אל ארץ פלשתים ללטוש שם אצל החרש: (כא) והיתה וכו׳. ר״ל ומי שלא רצה לרדת לפלשתים היה לוטש בעצמו את המחרשות וכו׳ עם הכלי הקרויה פצירה פים העשויה בהרבה פיות וחריצים ובה ללטוש בה: (כב) והיה ביום מלחמת בעת שנלחמו עם פלשתים לא נמצא חרב. כי לא היה בישראל חרש ברזל לעשותם: ותמצא. אבל לשאול וליונתן להם לבדם נמצא חרב וחנית: (כג) אל מעבר מכמש. מהעבר מזה

מצדת ציון

(כ) ללטוש. לחדד כמו לוטש כל חורש (בראשית ד): מחרשתו. כלי המחרישה: אתו. שם כלי עשוי לחפור בו כמו וכתתו חרבותם לאתים (ישעיה ב) ובדרז״ל קרויה מרא (ערובין טז): קרדומו. גרזן כמו את הקרדומות (שופטים ט): מחרשתו. כלי אומנות כמו חרש עצים (ישעיה מד): (כא) הפצירה. ענין רבוי כמו ויפצר בם (בראשית יט) שהוא מרבית דברי פתוי: פים. פיות ור״ל חריצים וחדודים: מחרשות. הם כלי אומנות: ולשלש קלשון. שם כלי ברזל עשוי לסלק בה הזבל והוא בעלת שלש שנים וכאלו אמר קלשון בעלת שלש: ולהציב הדרבן. ר״ל לחדד הדרבן להציבו ביושר בתוך מלמד הבקר והוא המקל שמלמד בו הבקר לחרישה והמחט שבראשו קרוי דרבן וכן דברי חכמים כדרבונות (קהלת י״ב): (כג) מצב. מ״י אסטרטיג וכ״ב תרגם על נציב פלשתים והוא ענין פקודה והעמדת אנ

רד"ק

אלהים בין האור ובין החשך ר' יוחנן ור"ש לקיש משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין א' שליט ביום וא' בלילה ויצא זה המצב כי כלם חנו במכמש ונפרד זה המצב ממחנה פלשתים ובא לו אל מעבר אחר ממכמש להתקרב אל הגבעה אשר היו שם שאול ויונתן: (ב) כשש מאות איש. הלא אמר זה ויפקד שאול את העם הנמצאים עמו כשש מאות איש אם כן למה חזר ואמר עוד אלא להודיע כי לא נוספו בהם עוד ואף על פי שהיה להם להלחם עם הפלשתים אשר חנו שם כנגדם להלחם הושיעם האל: (ג) אחי אי כבוד. לפי שהכיר אי כבוד ולא הכיר אחימוב לפיכך אמר אחי אי כבוד שנעשה לו שם כי נקרא שמו כן על גלות הארון והיה אביו אז עם הארון במחנה וכשבאו ישראל מקום הכרובים ובשלום אבל במלחמה כשאת שהיה אחיה נושא אפוד והיה טוב לפני ה' והיה כהן לעבוד בשילה וגבורה תשועה גדולה בישראל: כהן ה' בשלה. על עלי אמר שהיה כהן ה' בשילה ואחיה זה היה עם במחנה עם ארון האלהים והאפוד והוא כלל האורים והתומים כי בכל שאלו הביאו ארון האלהים. ונקרבה הלום אל האלהים ולפיכך היה מקום זה כהן להודיע כי מדיין לא החלה קללת עלי. שהרי אבני כמו היה נושא אפוד כי לא חלה הקללה האף על הקללות צדוק כהן גדול כמו שעירשתי: והעם לא ידע. פי' העם אשר עם יונתן כי מן הנראה כי שני האנשים היו ישראל למלחמה בזאת האחד שאול עם העם אשר עמדו עמו ויונתן נפרד עם נושא כליו מן העם אשר אתו בלא דעתו לפיכך אמר והעם לא ידעו כי אילו ידעו היו הולכים עמו: (ד) ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה כן היה שמם לא נודע אלמלא ענין השמות אלא פי' בוצץ משרוניתא מקום חלקלק מדברי רז"ל בשרעתא דגברא ותרגומו מחלקלקות באפלה במשרעתא בקבלה ותרגם סנה מדרוכיתא פי' מקום דרוך: (ה) מצוק מצפון. מעמד מצד צפון כנגד הפלשתים שהיו במכמש והאחד מצד דרום כנגד ישראל שהיו בגבע

רש"י

הרים היו זה כנגד זה והגיא ביניהם כמו שאמור בענין ומלך פלשתים בא אל עבר מכמש שלצד גבע אל הגיא שביניהם: (א) מעבר הלז. כל הלז ולוז שבמקרא אינו לשון הזה אלא לשון דבר שבעתו יוצא מראהו באצבע ובלע"ז אינו לי ניש"ש בלעז אלא ציי"ל בלעז: מעבר הלז. גי שני ההרים: (ב) בקצה הגבעה. בסוף הגבעה: (ג) נשא אפוד. אורים ותומים: (ד) ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבור. כן היה עשוי בין הסלע היה מעבר הזה לבין המעברות הזה ובין הסלע לבין המעברות הזה. הגיא הוא קרוי בין המעברות והיה לו סלע מכאן וסלע מכאן וזה בעברו מזה חוץ מעברו מזה והגיא בין שני העברים אותו הגיא בקש יונתן לעבור: שן הסלע. שם בן האחד בוצץ ושם השני סנה: (ה) מצוק מצפון. מתוסף ונוטה מצד צפון אל מכמש: מול גבע. כמתכוון אל יהונתן

שמואל א יד

יד א וַיְהִי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן
בֶּן־שָׁאוּל אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה
וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר
מֵעֵבֶר הַלָּז וּלְאָבִיו לֹא הִגִּיד׃
ב וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בִּקְצֵה הַגִּבְעָה תַּחַת
הָרִמּוֹן אֲשֶׁר בְּמִגְרוֹן וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ
כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ׃ ג וַאֲחִיָּה בֶן־
אֲחִטוּב אֲחִי אִי־כָבוֹד בֶּן־פִּינְחָס בֶּן־
עֵלִי כֹּהֵן יְהוָה בְּשִׁלוֹ נֹשֵׂא אֵפוֹד
וְהָעָם לֹא יָדַע כִּי הָלַךְ יוֹנָתָן׃ ד וּבֵין
הַמַּעְבְּרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר
עַל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים שֵׁן־הַסֶּלַע
מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה
וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ וְשֵׁם הָאֶחָד סֶנֶּה׃
ה הַשֵּׁן הָאֶחָד מָצוּק מִצָּפוֹן מוּל מִכְמָשׂ
וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב מוּל גָּבַע׃
ו וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־הַנַּעַר ׀ נֹשֵׂא כֵלָיו
לְכָה וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב הָעֲרֵלִים
הָאֵלֶּה אוּלַי יַעֲשֶׂה יְהוָה לָנוּ כִּי אֵין
לַיהוָה מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ
בִמְעָט׃ ז וַיֹּאמֶר לוֹ נֹשֵׂא כֵלָיו עֲשֵׂה
כָּל־אֲשֶׁר בִּלְבָבֶךָ נְטֵה לָךְ הִנְנִי עִמְּךָ
כִּלְבָבֶךָ׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן הִנֵּה אֲנַחְנוּ
עֹבְרִים אֶל־הָאֲנָשִׁים וְנִגְלֵינוּ אֲלֵיהֶם׃

(Masorah in the margin: ג׳ · וכל ד״ס דכו׳ · ד׳ וחס׳ · ג׳ וחס׳ · ל׳ · ג׳ל׳ ות״ל. ז׳ פסו׳ ושם שם · לית כל חס מצוק · ד׳ · ל׳ ות״ע · ב׳ א׳ קמ׳ וא׳ פתח · ב׳ כשעם · ל׳)

תרגום

א וַהֲוָה יוֹמָא וַאֲמַר יוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל לְעוּלֵימָא נָטֵיל זֵינֵיהּ אִיתָא וְנֶעְבַּר לְאִסְטְרָטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי דִמְעִבְרָא דֵיכִי וְלַאֲבוּהִי לָא חַוִי׃ ב וְשָׁאוּל יָתִיב בְּסִיָפֵי גִבְעֲתָא בִּשְׁפוּלֵי רִמּוֹן דִּי בְמִגְרוֹן וְעַמָּא דְעִמֵּיהּ כְּשִׁית מְאָה גַבְרָא׃ ג וַאֲחִיָּה בַּר אֲחִיטוּב אֲחוּהִי דְאִיכָבוֹד בַּר פִּנְחָס בַּר עֵלִי כָּהִין מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ בְּשִׁלֹה לָבֵישׁ אֵיפוֹדָא וְעַמָּא לָא יְדַע אֲרֵי אֲזַל יוֹנָתָן׃ ד וּבֵין מְגִזָּתָא דִבְעָא יוֹנָתָן לְמֶעְבַּר עַל אִסְטְרָטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי שִׁנָּא דְכֵיפָא מֵעִבְרָא מִכָּא וְשִׁנָּא דְכֵיפָא מֵעִבְרָא מִכָּא וְשׁוּם חֲדָא מְשַׁרְוְעִיתָא וְשׁוּם חֲדָא מְדָרוֹכִיתָא׃ ה שִׁנָּא חֲדָא מִסְתַּכְיָא מִצִּפּוּנָא לָקֳבֵל מִכְמָשׁ וַחֲדָא מִדָּרוֹמָא לָקֳבֵיל גִבְעֲתָא׃ ו וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְעוּלֵימָא נָטֵיל זֵינֵיהּ אִיתָא וְנֶעְבַּר לְאִסְטְרָטִיג עָרְלַיָא הָאִלֵּין מָאִים יַעְבֵּיד יְיָ לָנָא נִיסָא אֲרֵי לֵית קֳדָם יְיָ מְעַצּוֹר לְמִפְרַק בְּסַגִּיאֵי אוֹ בִזְעֵירֵי׃ ז וַאֲמַר לֵיהּ נָטֵל זֵינֵיהּ עֲבֵד כָּל דִּי בְלִבָּךְ אִתְפְּנֵי לָךְ הָא אֲנָא עִמָּךְ כִּרְעוּתָךְ׃ ח וַאֲמַר יְהוֹנָתָן הָא אֲנַחְנָא עָבְרִין לְוָת גַּבְרַיָּא וְנִתְגְּלֵי לְהוֹן׃

רלבג

ומצב. המערב והחניה לשאול וליהונתן לבדם: (א) והנה הספור כלו בא להורות כי לא נהרג ונחלת יהושיע ה' בלא תרמה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו היו כנגד המחנה הזה ומתן השם תשועה גדולה בידו: (ג) כהן ה' בשלה. בא אל עלי לא אל אחיו כי כבר היה חרב המשכן שילה ואולם אמרו נושא אפוד כד בא אל אחיו והכהן בזה לפי שמקומו כי הוא היה כהן גדול: והעם לא ידע כי הלך יהונתן. ואמנם אמר זה שלא ידעו היו הולכים עמו: (ו) לכו ונעברה אל מצב הערלים האלה. רמז מזה כי מפני שהיתותו וכיותם נבדלים ראוי שיבוא יהונתן ונושא כליו נעזרים בש"י לנצח אותן כי אין לשם יתעלה מעצור להושיע ברב או במעט

פי׳ רבי ישעיה

(ה) מצוק מצפון. תרגם יונתן מסתכיא. כמו מצוקי ארץ שהיה נוטה נגבו מצפון:

מסורה

ולאביו ג׳ בקריאה וסי׳ ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים. כי אם לשארו הקרוב אליו. ולאביו לא הגיד. ושם האחד ו׳ פסוקים בקריאה ושם ושם וסי׳ נמסר בסוף סדר וישלח: ושם האחד ג׳ וסי׳ ושם האחד אליעזר. ושם האחד בוצץ. ושם האחד סנה ב׳ בפסוק: כל שמואל וכל נתינה דמלכים לך בס״ה לך וסי׳ ויומר לה אלקנה אשה חנה. ויאמר לו נשא כליו. וידבר דוד ביהונתן טוב. ואבי ראה גם ראה וגם אשר לא שאלת נתתי לך:

תולדות אהרן ואחיו בן אחיטוב ... שנה:

מצודת ציון

אל מעבר. אל צד: יד (א) הלז. הוא כמו הזה כמו הלזה (ב״ר כג): (ד) המעברות. מלשון עבר ... מצב. על מצב: שן הסלע. חודו ... (ה) מצוק. מוצב וכן ויציקו את ארון (ב״ב ...): מול. נגד: (ו) מעצור. ענין מניעה כמו עצרני ה׳ מלדת (בראשית ט״ז): (ח) ונגלינו. ... [illegible]

מצודת דוד

להתקרב אל הגבעה מקום שאול ויונתן: יד (א) נושא כליו. כלי מלחמתו ... ומעברם. נתקרב אל המצב העומד בהעבר ההוא אלים: (ב) אשר במגרון. שם מקום נקרא בגבעה: והעם. ר״ל העם אשר היו כשש מאות איש גם כמה ... ישמעו עמו: (ג) אחי אי כבוד. אחיטוב היה אחי אי כבוד: כהן ה׳ בשלה. חוזר על עלי שהיה כה״ג בהיות שם המשכן: נשא אפוד הוא אפוד שאל גם לחושן עם האורים ותומים ועל אחיה חוזר: (ד) ובין המעברות. כי פלשתים חנו במכמש בעבר וישראל חנו למולם בגבעה ושני שביניהם קרוי בין המעברות שהוא בין מעבר ולצד מחנה פלשתים ובין מעבר שמחנה ישראל ואמר ובין המעברות ר״ל הגיא אשר בקש יונתן לעבור בו להתקרב למחנה פלשתים היה בו שן הסלע מעבר גבעה ושן הסלע מעבר ולצד מכמש ... (ה) מצוק מצפון. מקום מצבו היה מצפון הגיא מול מכמש: מצב. מקום מצבו מגב: (ו) ויאמר וגו׳. היא האמירה האמור למעלה ולפי שהפסיק בענין אמר שוב ... [illegible]

רשי

יהונתן : (ט) דמו. המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י' י"ב) וכן דום לה' (תהלים ל"ז ז') אם כה יאמרו דומו ונעלה אליהם שעתה מגלות ולבם רם עליהם : (י) ואם כה יאמרו עלו עלינו. פחד הקב"ה בלבם ויראים לזוז ממקומם : (יב) ויענו. לשון הרמת קול : (יג) על ידיו ועל רגליו. כלומר בכל כח ותרוצה : (יד) כבחצי מענה צמד שדה. בתוך שיעור מדת קרקע מלא חצי מענה של מחרישת צמד בקר החורשת בשדה : מענה. הוא תלם המחרישה שקורין רייא בלע"ז וגבורה גדולה היא :

ט אִם־כֹּה יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ דֹּמּוּ עַד־הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם וְעָמַדְנוּ תַחְתֵּינוּ וְלֹא נַעֲלֶה אֲלֵיהֶם׃
י וְאִם־כֹּה יֹאמְרוּ עֲלוּ עָלֵינוּ וְעָלִינוּ כִּי־נְתָנָם יְהוָה בְּיָדֵנוּ וְזֶה־לָּנוּ הָאוֹת׃
יא וַיִּגָּלוּ שְׁנֵיהֶם אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים הִנֵּה עִבְרִים יֹצְאִים מִן־הַחֹרִים אֲשֶׁר הִתְחַבְּאוּ־שָׁם׃
יב וַיַּעֲנוּ אַנְשֵׁי הַמַּצָּבָה אֶת־יוֹנָתָן ׀ וְאֶת־נֹשֵׂא כֵלָיו וַיֹּאמְרוּ עֲלוּ אֵלֵינוּ וְנוֹדִיעָה אֶתְכֶם דָּבָר וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן אֶל־נֹשֵׂא כֵלָיו עֲלֵה אַחֲרַי כִּי־נְתָנָם יְהוָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל׃
יג וַיַּעַל יוֹנָתָן עַל־יָדָיו וְעַל־רַגְלָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו אַחֲרָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו מְמוֹתֵת אַחֲרָיו׃
יד וַתְּהִי הַמַּכָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר הִכָּה יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו כְּעֶשְׂרִים אִישׁ כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה׃

אם כדין יימרון לנא אוריכו עד דנתמטי לותכון ונקום באתרנא ולא ניסק לותהון : י ואם כדין יימרון סקו עלנא וניסק ארי מסרינון יי בידנא ודין לנא אתא : יא ואתגליאו תרויהון לאסמרטגי פלשתאי ואמרו פלשתאי הא יהודאי נפקין מן חוראי דאטמרו תמן : יב ואתיבו אנשי מטרתא ית יונתן וית נטל זיניה ואמרו סקו עלנא ונהודע יתכון פתגמא ואמר יונתן לנטל זיניה סק בתרי ארי מסרינון יי בידא דישראל : יג וסליק יונתן על ידוהי ועל רגלוהי ונטל זיניה בתרוהי ונפלו מטענין קדם יונתן ונטל זיניה ממית בתרוהי : יד והות מחתא קדמיתא דמחא יונתן ונטל זיניה כעסרין גברא כבית פלגות מהלך פדן תוריא בחקלא :

ועלינו ב' וסימ' הננו ועלינו אל המקום ואם כה יאמרו עלו : ויגלו ב' וסימ' שניהם אל מצב פלשתים
מסורת תבל : ונשא ו' חס' בקריאה וסי' ויעל יונתן : על ידיו ב' בפסוק. ושל אחריו ותהי המכה הראשונה
ויפקדו והנה אין יונתן. ונשא הצנה הולך לפניו. וימת שאול ונשא כליו :

רדק

נגבע ויונתן עבר בין שני הסלעים האלה ויית מצוק מסתכיא ותרגום מגבעה סכותא : (ט) דמו עד הגיעם. המתינו וח"ש יונתן לאות ולסימן אמר כמ"ש וזה לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו פירש הכשילם כי אנחנו נעלה והם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם היה אסור לא היה הקב"ה עוזרו בהליכה ההיא אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברי' ישמע אדם ויחזק לבו כי הם מי ואות על המעשה ואל ישעה אותך מה שנמצא בדברי חז"ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אומר שיהיה אותו נחש אסור כמו שפירשוהו רבים כי הנה אלו המנחשים בחולדה ובעופות אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא היה אסור כמ"ש רז"ל לא תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו צבי הפסיקו עורב קורא לו שועל מימינו ונחש משמאלו אל תתחיל כי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא הנה אלו הדברים וכיוצא בהן שנהגו בהן בעלי הדיעות הרעות וקבעום חק ומנהג עליהם וחושבים כי הם המטיבים והמריעים זה הוא שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר א' לאות וסי' למעשה ההוא כדי לחזק לבו גלעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אילו היו עושים רע בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה עונה אותן הב"ה כהוגן ומסייע את מעשיהם ועוזרם והנה רב בעל המאמר הזה שאמר כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם כמ"ש רב בדיק במברא ואמר רב הוה אזיל לבי רב נחמן חתיה ואמר אי מברא אתא לאפאי יתא סבא לגו וכן אמר שמואל הוה בדיק במברא ר' יוחנן בדיק בינוקא פי' שהיה אומר לתינוק אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך אבל המאמר ההוא שאמר רב כך פירושו כל נחש וסי' שהוא אינו עושה אותו סי' לעצמו מתחילה כמו שעשה אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן ואין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מאליו לפיכך הקשה לו למה לא אכל מהביא סעודה מפני שהניחו טלה הבשר ויצאו לקראתו חשב זה לסי' כי הסעודה ההיא לא תהיה לברכה מפני שהניחוה. ומה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו. לזה והא אמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויהונתן אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו א"כ רב למה חשב בזה הדבר ולפיכך אמרו רז"ל בית תינוק ואשה אעפ"י שאין נחש יש סימן כלומר אעפ"י שאינו נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן כדבר לשמח לבו ולחזקו אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע יש לדאוג ממנו ולבקש רחמים ממנו מלפני הב"ה ופי' בית אם בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב או רע סמוך לחנוך הבית וכן אם יולד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא דאתחזק תלתא זמני אז ראוי לסמוך עליו אעפ"י שבא מאליו ולא עשהו סימן בתחלה אבל הנחש שעשהו סימן מתחלה לא שאלו בו שלש פעמים אלא בפעם ראשונה לבד יש סימן וסמכו הג' פעמים על מ"ש יעקב אבינו יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו ואלה כמקרים באו לו משנולד בנימין לפיכך חשש בדבר וכן אמר יוסף הצדיק הלא אתם ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני כלומר אדם כמוני יחשב סימן רע אם יאבד ממנו הגביע אשר הוא שותה בו לפיכך אמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש וכן נחשתי ויברכני ה' בגללך וכן והאנשי' ינחשו כל זה הוא לשון סימן ואות על הדבר לא נחש ולא קסם ואמרו רז"ל מכאן שמשתמשין בבת קול שנאמר ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו ואמרו קל גברא במתא וקל איתתא בדברא ומה נחזור אחרי ספורי הגמרא ושמכי הפסוקים והנה פי' מפורש נעשה כמעשה יונתן על פי הנבואה נאמר לגדעון ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך : אנשי המצבה. כמו מצב פלשתים

רלבג

כמעט : (ט) אם כה יאמר אלינו דמו עד הגיעם אליכם ועמדנו תחתינו. ראוי שתדע כי שמתידות יגלו בפעם שונים ובצד היה לשמים הודעה חלושה מושפעת מהשי"ת בזה האופן כחלום וילקח כה ראיה כמו שנאמר לגדעון שירד הוא ופורה נערו אל מחנה וישמעו מה ידברו כי בזה קצת הוראה מהדברים המתחדשים וזה מבואר אחר העיון ממה שזכרנו בספר מלחמות השם ואין הנה מקום זאת החקירה. והנה אמרו דמו עד הגיענו אליכם לאות כי בתחלה תהיה מפלשתים לרדוף אחרי ישראל ולזה יש להם לירא שינצחו כי הרודף הוא המנצח על הבורח : (י) ואם כה יאמרו עלו עלינו. הנה זה לאות על שינצחום ישראל וירדפו אחריהם אחרי היותם מתחבאים מפחדת' כי בלי ספק לא יכנסו ישראל אחריהם אם לא יתברר להם שינצחום אחר היותם יראים מהם בזה האופן הנזכר : (יא) ויגלו שניהם אל מצב פלשתים. הם הראשים הגבורים שהיו בפני המחנה לנגד ישראל : (יד) כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה

פי' רבי' ישעיה

(ט) דומו. כמו שמש בגבעון דום : (יד) כבחצי מענה צמד שדה. הבריח כל המחנה בשיעור חצי תלם של צמד שדה ידוע להם כמה ארכו של תלם :

מצודת דוד

(ט) דומו. המתינו במקומכם עד נבוא אליכם : ועמדנו. אז נעמוד במקומנו ולא נעלה להלחם : (י) עלו עלינו. שהלשון הזה מורה שיהיה לנו עליה והתגברות : ועלינו. אז נעלה להלחם כי בודאי נתנם ה' בידנו ופיהם הכשילם לדבר כן : (יא) מן החורים. כי חשבו שהמה מן המחבאים במערות : (יב) אנשי המצבה. אנשי המושל המצב : ונודיעה אתכם דבר. אמרו בדרך לעג והלצה כדרך הבריות אומרים : (יג) על ידיו. על כי המקום היה מגובה לזה החזיק עצמו בידיו : ויפלו. אנשי המצבה נפלו חללים ולא מתו עד כי נושא כליו המיתן מיתתן : (יד) המכה הראשונה. כי לאח"ז כאשר רדפו ישראל אחריהם הוסיפו עוד להכות בהם : כבחצי מענה וכו'. ר"ל עם שהעברים האלו היו קרובים זה לזה כי עמדו בשיעור מרחק חצי מענה אשר יחרוש האדם בצמד בקר בהשדה עכ"ז לא עזרו אלו

מצודת ציון

גלוי : (ט) כה. כן : דומו. המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י') : הגיענו. מלשון הגעה : תחתינו. במקומינו : (יא) החורים. מל' חור ונקב : (יב) ויענו. ענין אמירה : (יד) מענה. הוא קו הישר שיחרוש החורש כשיעור הרלוי ומחזיר וחורש אצלו כמדתו עד כלותו כל

רדק

פלשתים שפירשו ויו״ת אגפי משריתא כלומר הנצבים סביב המחנה שמשמרים המחנה: (יג) על ידיו ועל רגליו. אולי היתה המעלה קשה לעלות ברגליו לבד וסמך גם בידיו ונראה כי דרכו אליהם היה דרך הסלע שאמר בוצץ שתי״ מצרועית׳ והיה חלקלק לפיכך היה צריך לסמוך על ידיו ועל רגליו שלא ימעדו רגליו בדרך החלקלק וי״מ על ידיו ורגליו עד״מ כלומר בכל כחו עלה עליהם: ויפלו לפני יונתן. היו נופלים לפניו ונושא כליו ממותת אחריו וכתי״ ונפלו כד מעינין חרבא קדם יהונתן: (יד) כבחצי מענה צמד שדה. הוא שיעור מהלך צמד הבקר בחרשו וכבדי מקום שהיה חצי השיעור הזה הכה כעשרים איש וכתי״ כבית פלגות מהלך פדן דתוריא בחקלא וכ״ף כבחצי כ״ף השיעור וכן כ״ף כעשרים איש: צמד שדה. ר״ל צמד בקר בשדה: (טו) המצב והמשחית. פירשנום לפיכך אמר גם המה כי הם אוחזי החרב והחנית: ותרגז הארץ. על דרך משל כלומר רגז מחנה פלשתים: ותהי לחרדת אלהים. כתרגומו והות לזיע מן קדם ה׳ כלומר כי מהאלהים באה להם החרדה כי הם לא היו רואים למה היו חרדים כי אין נלחם אתם כי אם יונתן ונושא כליו: (טז) הצופים לשאול. אשר לשאול: ההמון. המון מחנה פלשתים: וילך הלום. מן והלמה סיסרא פי׳ הלוך והשבר: (יז) פקדו נא. כמו פקדתי אתכם והוא ענין זכירה והשגחה על הדבר: (יח) הגישה ארון האלהים. ר״ל האפוד האורים והתומים שהיו עם ארון האלהים לשאול בהם על יהונתן: ובני ישראל. עם בני ישראל וכן ויוסף הי׳ במצרים עם יוסף שהיה במצרים וכאשר ראה שאול כי ההמון אשר במחנה פלשתים הולך ומתמוגג אמר לכהן אסוף ידך כי אין צריך פתה שלא ללכת למלחמה כי רואים אנחנו כי אלהים עמנו כי כל המון פלשתים מתמוגגים. ומה שאמר וילך הלוך ורב פירושו ורב להתמוגג ולהשבר והוא חסר וחסרונו ידוע מן הענין וכתי״ והמונא די במשרית פלשתאי אזיל מיזל וסגי תבריה ויתכן לפרש בלי חסרון ויהיה פירושו וההמון מענין מהומה ומערשו ויהי בשקל שאון והראייה שאמר אשר במחנה פלשתים ואם היה פירושו כמו שאר המון די לו בזכרו וההמון כי ההמון הוא המחנה הרב וכן אמר למעלה והנה ההמון נמוג וילך ולא זכר מחנה ופי׳ אסוף ידך כמו ויאסוף רגליו כלומר שיאסוף ידיו אליו וימנע מפתח האורים והתומים ומלשאול בהם ויו״ת אסוף ידך קרב איפודא ואם כפירושו עניינו והלא כבר אמר הגישה ארון האלהים ומה טעם ויהי עוד דבר שאול אל הכהן וגו׳ ועוד מה טעם אסוף ידך היה לו לומר פתח ידך ועוד לא ספר הכתוב ששאל בהם אלא מיד ויזעק שאול וכל העם אולי היתה דעת שמתרגם קרב אותו אל הארון והגניעהו: (כ) ויזעק. ויאסף כי אסיפת העם הוא על ידי זעקה: חרב איש ברעהו. מפני מהומת ה׳ רבים אשר היתה במחנה היו נבהלים ומהוממים והיו הפלשתים ברעהו: (יח) כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל.

רשי

היא זו שהיו קרובים זה לזה וכוונים לעזור זה את זה: (טז) הצופים לשאול. הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימן צופים איסקאגייטש בלע״ז: והנה ההמון. של פלשתים נמוג ממקומו וילך וקרב הלום לצד ישראל: נמוג. כמו כה ומה: (יז) פקדו. לשון פקידה כמו ותפקדנו לבקרים (איוב ז׳ י״ח): (יח) הגישה ארון האלהים. אורים ותומים. כי היה ארון האלהים ביום ההוא. המקרא חסר תיבה אחת כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא והשברים

טו וַתְּהִי חֲרָדָה בַמַּחֲנֶה בַשָּׂדֶה וּבְכָל־הָעָם הַמַּצָּב וְהַמַּשְׁחִית חָרְדוּ גַּם־הֵמָּה וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ וַתְּהִי לְחֶרְדַּת אֱלֹהִים׃ טז וַיִּרְאוּ הַצֹּפִים לְשָׁאוּל בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן וְהִנֵּה הֶהָמוֹן נָמוֹג וַיֵּלֶךְ וַהֲלֹם׃

יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ פִּקְדוּ־נָא וּרְאוּ מִי הָלַךְ מֵעִמָּנוּ וַיִּפְקְדוּ וְהִנֵּה אֵין יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו׃

יח וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה הַגִּישָׁה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים כִּי־הָיָה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט וַיְהִי עַד דִּבֶּר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן וְהֶהָמוֹן אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וָרָב וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן אֱסֹף יָדֶךָ׃ כ וַיִּזָּעֵק שָׁאוּל וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד־הַמִּלְחָמָה וְהִנֵּה הָיְתָה חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ מְהוּמָה

ע״ג. ה׳ קמץ בא״פ. פסקא באמצע פסוק. ג׳. ג׳.

טו וַהֲוַת זִיעָא בְּמַשְׁרִיתָא בְּחַקְלָא וּבְכָל עַמָּא אִסְטְרַטִיגָא וּמְחַבְּלָא זָעוּ אַף אִינוּן וְזָעַת אַרְעָא וַהֲוַת לְזִיעַ מִן קֳדָם יְיָ׃ טז וַחֲזוֹ סְכוּאַיָא לְשָׁאוּל בְּגִבְעֲתָא דְבֵית בִּנְיָמִן וְהָא הֲמוֹן מַשִּׁירְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי אִתְּבַר אֲזִיל תַּבְרֵיהּ וְסַגֵי׃ יז וַאֲמַר שָׁאוּל לְעַמָּא דְעִמֵּיהּ סְעָרוּ כְעַן וַחֲזוֹ מַן שְׁנָא מִנָּנָא וּמְנוֹ וְהָא לֵית יוֹנָתָן וְנָטֵל זַיְנֵיהּ׃ יח וַאֲמַר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה קָרֵיב אֲרוֹנָא דַּייָ אֲרֵי הֲוָה אֲרוֹנָא דַּייָ בְּיוֹמָא הַהוּא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט וַהֲוָה עַד דְּמַלֵּיל שָׁאוּל עִם כַּהֲנָא וְהָמוֹנָא דִּבְמַשְׁרִיַת פְּלִשְׁתָּאֵי אָזֵיל מֵיזַל וְסָגֵי וַאֲמַר שָׁאוּל לְכַהֲנָא קָרֵיב אֵיפוֹדָא׃ כ וְאִתְכְּנִישׁ שָׁאוּל וְכָל עַמָּא דְעִמֵּיהּ וַאֲתוֹ עַד קְרָבָא וְהָא הֲוַת חַרְבָּא גְבַר בְּחַבְרֵיהּ שְׁגוּשָׁא רַב

תולדות זוהרן (ויאמר שאול לאחיה. סקלים מע סופס כב):

רלבג

שדה. ר״ל שהכה יונתן ונושא כליו כעשרים איש בשיעור קטן מהארץ כי אם חצי שיעור הארץ שיחרשו צמד בקר מהשדה ביום אחד: (טו) ותהי חרדה במחנה וגו׳. זה היה מהש״י על צד ההשגחה להביא עליהם החרדה הזאת הנפלאה באופן שתהיה חרב איש באחיו עם מה שראוי בתחלה שלא באו שם מישראל כי אם יונתן ונושא כליו: ותהי לחרדת אלהים. רצה לומר חרדה גדולה כטעם את אלהים הררי אל או יהיה הרצון בו שהחרדה היתה מסובבת מהש״י: (יז) ויראו הצופים לשאול. ויתכן שהטעם אשר אתו שם קנתם במקום גבוה שיהיו צופים ומביטים מה יעשו פלשתים כי זה ממה שיישירם אם לנצל נפשם אם לנוח פלשתים בראותם כי יש לאל ידם: והנה ההמון נמוג וילך והלם. ר״ל שהקול שהיה במחנה פלשתים הוא קול ההומים והצלומים לא קול המנצחים: (יח) ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים. ר״ל האורים והתומים שהיו בארון לשאל לו באלהים על דבר יונתן והחרדה הזאת אשר במחנה פלשתים אם ראוי שירדפו אחריהם אם יעמדו במקומם: כי היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל. ירצה לפי מה שאחשוב כי ביום ההוא בגלגל על זה הדבר היה בא שם ארון האלהים ובני ישראל ולזאת הסבה קרה כאשר נסך המים מעל שאול שנשאר שם הכהן הגדול עם ארון האלהים וכאשר נסעו משם שמואל ושאול והעם אשר עם שאול ללכת הגבעה אשר בבנימן נעתק עמהם הכהן הגדול וארון האלהים והלכו בגבעה ואולם מקום ארון האלהים היה שם או בנוב: (יט) וההמון אשר במחנה פלשתים. ר״ל קול ההמון החבר במחנה פלשתים שהוא קול הנשברים והמדוכאים היה הולך וחזק: אסוף ידך. ר״ל שיאסף ידיו אליו ולא יתעסק עוד

פי׳ רבי׳ ישעיה

(טו) המצב והמשחית. המצב הוא קיבוץ החיילות. והמשחי׳ הם גבורי׳ המחוממי׳ להלחם: (טז) והנה ההמון נמוג וילך והלם. היה הולכים וחוזרים לאחוריה׳ ומכי׳ זה את זה כמו והלמה סיסרא. וכן כתוב לפנים והנה היתה חרב איש ברעהו. תרגם יונתן עם בני ישראל. פי׳ היה עמהם במלחמה

מצודת ציון

כל השדה כמו הארוכו למעניתם (תהלים קכ״ט): צמד. זוג: (טו) ותרגז. ענין רעדה: (טז) הצופים. העומדים במקום גבוה ומשם צופים למרחוק לראות מה נעשה במלחמה: ההמון. העם רב: נמוג. ענין המסה ור״ל מוכה ומנוגע: והלום. ענין הכאה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה׳): (יז) פקדו. ענין השגחה כמו זכרני ופקדני (ירמיה ט״ו): (יח) הגישה. הקריבה: ובני ישראל. הוי״ו היא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א׳) ור״ל עם יוסף: (יט) אסוף. ענין הכנסה כמו ויאסוף רגליו (בראשית מ״ט): (כ) ויזעק. ענין אסיפה

מצודת דוד

אלו לאלו: (טו) המצב והמשחית. המושל ואנשי המשחית גם המה חרדו עם כי מדרכם להיות אמיצי לבב: ותרגז הארץ. אמר בלשון גוזמא והפלגה: ותהי לחרדת אלהים. המחנה היתה לחרדה גדולה כי כאשר ירצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אל כמו וענפיה ארזי אל (תהלים פ): (טז) הצופים לשאול. הצופים שהיו לשאול בגבעת בנימן: ההמון. של פלשתים המה נמוגים והולכים ומוכים בכל פעם יותר: (יז) פקדו. ראו בהשגחה: (יח) הגישה ארון האלהים, לשאול לפניו באורים ותומים אם נעלה עליהם: ובני ישראל. ר״ל הארון היה עם בני ישראל ובתוכם: (יט) עד דבר. בעוד שדבר אל הכהן לשאול באורים ותומים היה ההמון הולך ומתרבה בדבר המגיפה וההכאה: אסוף ידך. הכנס ידך אל עצמך להמנע מלפתוח האורים

רשי

(כא) והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום. בעודתם מחמת יראה מתמול שלשום והיום נספחו גם המה עם חבריהם להיות בעזרת אחיהם: (כד) נגש ביום ההוא. היו אנוסים ונגושים להלחם בפלשתים: ויואל. לשון אלה: אשר יאכל לחם. כל מאכל במשמע כמו נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה יא יט): (כה) ויהי דבש. דבש קנים גדל בארץ ישראל: (כו) והנה הלך דבש. היה נוטף מן הקנים:

כיערת

רדק

הפלשתים מכים איש את רעהו והיו חושבים להכות בישראל: (כא) והעברים. פי' אותן העברים אשר היו לפלשתים כאתמול שלשום שהיו גרים בארצם אשר עלו עמם ועל כרחם לגלחם בישראל והיו במחנה סביב כלומר שלא היו עם מדעתם לא היו שנים עלתם במחנ' אלא סביב מחוץ כדי למשוך ידיהם ולהיותם נשמטים מלהלחם בישראל אם יוכלו ועתה כשראו שישראל נלחמו היו גם המה עם ישראל אשר היו עם שאול ויונתן והכו בפלשתים גם המה ואם תאמר היאך לא חששו על בתיהם שהניחו בארץ פלשתים לפי שראו כי מהומת ה' היתה רבה בפלשתים עד שהיו מכים איש את רעהו בלא ידיעה ובלא הרגשה אמרו גם הם בנו לא ירגישו ולא ידעו והכו בהן: (כב) וידבקו גם המה. כמו וידביקו וכן וידרכו את לשונם כמו וידריכו ופי' וידבקו ענין השגה כמו וידבק אותו ובזה הלשון תרגומו ענין השגה ופירושו שרדפו אחריהם עד שהשיגום במלחמה והכו בהם גם הם: והמלחמה עברה את בית און. כתרגום ועבדי קרבא מטו עד בית און ופי' עברה כי מבית און והלאה עברה ברדפם אחרי פלשתים: (כד) נגש. נדחק וכן תרגומו אידחיק כלומר שהיו רעבים כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל עד הערב כדי שלא יפסיקו המלחמה: ויואל. ויו"ד ויואל פירושה כמו ויו"ד הן אתה קצפת ונחטא שפירושו וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן ויואל וכבר השביע שאול את העם לפיכך נגש: אשר יאכל לחם עד הערב. שום מאכל ר"ל כי לחם כולל כל מאכל כי אפי' הדבש לא היו טועמים מפני השבועה נראה כי על כל מאכל השביעם: (כה) וכל הארץ. עם הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה ר"ל כל בני המלחמה והנאספים אליהם ודרך בדפם אחרי פלשתים באו ביער בעלי היער עדת דבורים והדבש נוטף מהם על פני השדה וזה"ל ר' שלמה ז"ל כתב כי יער קנה הקנים היה והוא הדבש שהיה נוטף מהם ולא ידעתי מאין היה לו זה. כי י"ת בחורשא: (כו) הלך דבש. כלומר הליכת דבש שהיה הולך ונגר על פני השדה ות"י בריז דובשא ופי' ערוגה ושורה ובכראשית רבה בין שורותים יאכירו שהיו עושין גריריות

בד"א נ"ל הדבש

רלבג

עוד בענין האורים והתומים על השאלה הזאת כי אין להם פנאי: (כא) והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום וגו'. יתכן שהפלשתים היו מושלים בקצת ישראל והיו יושבים תחתיהם והביאום הפלשתים עמם במחנה להכריח' שילחמו עם ישראל כמו שראינו באכיש מלך גת שהביא עמו דוד ואנשיו להלחם עם שאול ועם ישראל ולזה אמר והעברים אשר היו לפלשתים מקודם זה שעלו עם הפלשתים במחנה סביב גם המה נהפכו להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כן פירשו קצת המפרשים. והנכון בעיני שהרצון בזה שעם היות ישראל בדבר זאת המלחמה בתכלית הדלות והשפלות עד שנתחבאו במקומות המסתרים הנה אחר הגיע זאת המהומה לפלשתים היו העברים לפלשתים כאתמול שלשום כהלחמם עמם. בימי שמואל שגברה יד ישראל עליהם ועל עמם במחנה סביב להכותם ולהפסם באופן שלא נשאר מהם איש ולא עוד אלא גם המה ר"ל הפלשתים להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן כי קצתם היו הורגים קצתם ובזה האופן היו עוזרים ישראל כאלו היו עמם: (כג) והמלחמה עברה את בית און. ר"ל שהרודפים עברו המקום ההוא מרוב מרוצתם ושקדם על דבר המלחמה: (כד) ואיש ישראל נגש ביום ההוא. ר"ל שכבר נדחקו על דבר זאת הרדיפה מפני שבועת שאול עד שלא יכלו לגמול מזה אפילו לצורך האכילה כי כבר השביע שאול את העם שלא יאכל אוכל עד הערב כדי שתשלם לו הנקמה מאויביו ולזה נשמרו העם מלקחת הדבש הזין ממנו ולקח ממנו יונתן כי לא שמע השבועה ועם זה נחשב לו לעון כמו שיראה אחר זה אם מפני שלא חקר בזה קודם כי כבר היה רואה שאין משיב ידו אל פיו מהעם וזה לא היה נכון להיות אם לא בסבת נדר והסכמה ביניהם אם מפני שנה אביו על השבועה הזאת כאמרו עכר אבי את הארץ וחשב שאם אכל העם שלל אויביו היו מתחזקים יותר ותרבה מפני זה המכה בפלשתים עם מה שהתבאר כי לא בכח גברו על פלשתים אך מאת ה' היתה זאת: (כה) והנה היה הדבש על פני השדה מפני שכבר היו שם כלים רבים ישכנו בהם הדבורים ויעשו בו הדבש ונגנם והדבש היה בכלים ההם בתוך יערו כמשפט וידמה שהיו הכלים ההם מושמים בשורות שורות ביושר כדמיון דרך ולזה קרא זה הקבוץ הלך דבש כי האורך יקרא הלך אמר שהדרך או נרבוי הדבורים שם ביער ההוא היה הדבש נגר על פני השדה כמו

פי' רבי ישעיה

(כא) והעברים היו. היו משועבדים תחתיהם והיו עמהם כאשר היו כתמול שלשום. והעלו אותם במחנה כדי שיעזרום ועכשיו נהפכו עם שאול ונלחמו בפלשתים: (כד) ואיש ישראל נגש ביום ההוא. נדחק מאד לרדוף אחרי פלשתי' ויואל שאול את העם. כמו הואל וקח ככרים. ואין שרשו כמו ואת אלית: (כו) הלך דבש. דבש שהיה זב מתוך הכורת של דבורים והולך על פני השדה:

גְּדוֹלָה מְאֹד׃
כא וְהָעִבְרִים הָיוּ לַפְּלִשְׁתִּים כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם אֲשֶׁר ב'. פ' מ"ל
עָלוּ עִמָּם בַּמַּחֲנֶה סָבִיב וְגַם־הֵמָּה
לִהְיוֹת עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עִם־שָׁאוּל ל'
וְיוֹנָתָן׃ כב וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַבְּאִים י"א
בְּהַר־אֶפְרַיִם שָׁמְעוּ כִּי־נָסוּ פְלִשְׁתִּים
וַיַּדְבְּקוּ גַם־הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה׃ ג'
כג וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־ ג'
יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה עָבְרָה אֶת־בֵּית
אָוֶן׃ כד וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נִגַּשׂ בַּיּוֹם ד'
הַהוּא וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר ז'כ' מ"ל וב' חס' וד' חס' בנ"ס
אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל לֶחֶם עַד־
הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבַי וְלֹא־טָעַם כָּל־ ג'
הָעָם לָחֶם׃ כה וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ בַיָּעַר ס'
וַיְהִי דְבַשׁ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ כו וַיָּבֹא
הָעָם אֶל־הַיַּעַר וְהִנֵּה הֵלֶךְ דְּבָשׁ וְאֵין־ כ' נא"ס העשיר
מַשִּׂיג יָדוֹ אֶל־פִּיו כִּי־יָרֵא הָעָם אֶת־ ג'

לַחֲרָא׃ כא וִיהוּדָאֵי הֲווֹ לִפְלִשְׁתָּאֵי כְּמֵאתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי דִּסְלִיקוּ עִמְּהוֹן בְּמַשְׁרִיתָא סְחוֹר סְחוֹר וְאַף אִינּוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי עִם יִשְׂרָאֵל דְּעִם שָׁאוּל וְיוֹנָתָן׃ כב וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל דְּאִטְּמַרוּ בְּטוּרָא דְּבֵית אֶפְרַיִם שְׁמָעוּ אֲרֵי אַפִּיכוּ פְּלִשְׁתָּאֵי וְאַדְבִּיקוּ אַף אִינּוּן בַּתְרֵיהוֹן בִּקְרָבָא׃ כג וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יִשְׂרָאֵל וְעָבְדֵי קְרָבָא מְטוֹ עַד בֵּית אָוֶן׃ כד וֶאֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל אִידְחִיק בְּיוֹמָא הַהוּא וְאוֹמֵי שָׁאוּל יָת עַמָּא לְמֵימַר לִיט גַּבְרָא דְּיֵיכוֹל לַחְמָא עַד רַמְשָׁא עַד דְּאִתְפְּרַע מִבַּעֲלֵי דְבָבִי וְלָא טְעֵם כָּל עַמָּא לַחְמָא׃ כה וְכָל דַּיָּרֵי אַרְעָא עָלוּ בְּחוּרְשָׁא וַהֲוָה דּוּבְשָׁא עַל אַפֵּי חַקְלָא׃ כו וַאֲתָא עַמָּא לְחוּרְשָׁא וְהָא בְּרֵיז דּוּבְשָׁא וְלֵית דְּמֵתִיב יְדֵיהּ לְפוּמֵיהּ,

וכל איש י"ד וסי' במסורה דבת': ויאל ז' ח' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר שמות: וכל הארץ ה בקריאה וסימ' נמסר בסדר מקץ: אל פיו ג' בקריאה וסי' ואין משיג ידו אל פיו כי ירא העם תולדות אהרן ואיש ישראל נגש. שמעו לו:

מצודת דוד

(כ) אורים ותומים כי אין עוד זמן לשאול בהם: (כא) והעברים וכו'. כי רבים מישראל גרו בארץ פלשתים והיו משועבדים להם ועלו עמהם בע"כ להלחם בישראל ואמר העברים אשר היו לעזרת פלשתים בעת אתמול שלשום אשר עלו במחנה פלשתים גם המה חזרו להיות עם ישראל בראותם שיד ה' היתה בהם: (כב) המתחבאים. מפחד הפלשתים כמ"ש למעלה: וידבקו. יצאו ממקום מחבואם וידבקו וכו': (כג) והמלחמה. עם המלחמה עברה מבית און והלאה לרדוף אחר פלשתים: (כד) נגש ביום ההוא. עם כי מתחלה נחבאו עתה קרבו להלחם בהם: ויואל. השביע את העם לבל יאכלו מאומה עד הערב למען לא יהיו טרודים במאכלם ויפסיקו מלנקום מפלשתים: לחם. הוא כולל כל דבר מאכל: (כה) וכל הארץ. כל אנשי הארץ עם בני ישראל: ויהי דבש. הקנים אשר הדבש גדל בהם: (כו) הלך דבש. הדבש היה זב מהקנים: ואין משיג ידו. עם הדבש:

מצודת ציון

(כ) מהומה. ענין ערבוב ובלבול: (כב) וידבקו. ר"ל רדפו להשיג אותם: (כד) נגש. ענין דחק: ויואל. מלשון אלה ושבועה: טעם. הלוקח אל פיו מעט מן המאכל ואין בו כדי לקיים מחיר בטן יקרא טעימה: (כה) ביער. הקנים שגדל בהם הדבש יקראו יער כמו אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה'). הלך

ויבא ויתא

הַשְּׁבֻעָה: כז וְיוֹנָתָן לֹא־שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ
אָבִיו אֶת־הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת־קְצֵה
הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ
בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־פִּיו
ותראנה עֵינָיו: כח וַיַּעַן אִישׁ מֵהָעָם
וַיֹּאמֶר הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אָבִיךָ אֶת־
הָעָם לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל
לֶחֶם הַיּוֹם וַיָּעַף הָעָם: כט וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן
עָכַר אָבִי אֶת־הָאָרֶץ רְאוּ־נָא כִּי־אֹרוּ
עֵינַי כִּי טָעַמְתִּי מְעַט דְּבַשׁ הַזֶּה:
ל אַף כִּי לוּא אָכֹל אָכַל הַיּוֹם הָעָם
מִשְּׁלַל אֹיְבָיו אֲשֶׁר מָצָא כִּי עַתָּה לֹא־
רָבְתָה מַכָּה בַּפְּלִשְׁתִּים: לא וַיַּכּוּ בַּיּוֹם
הַהוּא בַּפְּלִשְׁתִּים מִמִּכְמָשׂ אַיָּלֹנָה
וַיָּעַף הָעָם מְאֹד: לב וַיַּעַשׂ הָעָם אֶל־
שָׁלָל וַיִּקְחוּ צֹאן וּבָקָר וּבְנֵי בָקָר
וַיִּשְׁחֲטוּ־אָרְצָה וַיֹּאכַל הָעָם עַל־הַדָּם:
לג וַיַּגִּידוּ לְשָׁאוּל לֵאמֹר הִנֵּה הָעָם
חֹטְאִים לַיהוָה לֶאֱכֹל עַל־הַדָּם וַיֹּאמֶר
בְּגַדְתֶּם גֹּלּוּ אֵלַי הַיּוֹם אֶבֶן גְּדוֹלָה:
לד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל פֻּצוּ בָעָם וַאֲמַרְתֶּם
לָהֶם הַגִּישׁוּ אֵלַי אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ

(מסורה: ג' חס' ותקף עליהו וכל אומיי חוריי דכו' · ג' מ"ל כסף · ותארנה ק' · ג' מ"ל · ג' דין חסר מרון ב' בו מ"ל · ג' מ"ל · ג' וחסי · ויעט ק' · השלל ק' · ג' · ב' אבנים גדולות · ג' חס')

ארי דחיל עמא משבועתא: כז ויונתן לא שמע כד אומי אבוהי ית עמא ואושיט ית ריש שוטיתא דבידיה וטבל יתה בקינא דדובשא ואתיב ידיה לפומיה ונהרא עינוהי: כח ואתיב גברא חד מעמא ואמר אומאה אומי אבוך ית עמא למימר ליט גברא דיכול לחמא יומא דין ואשתלהי עמא: כט ואמר יונתן עכר אבא ית עמא דארעא חזו כען ארי נהרא עיני ארי טעימית זעיר דובשא הדין: ל ברם אלו מיכל אכיל יומא דין עמא מבזת בעלי דבבוהי דאשכח ארי כען לא סגיאת מחתא בפלשתאי: לא וקטלו ביומא ההוא בפלשתאי ממכמש עד מישר אילון ואשתלהי עמא לחדא: לב ואתפני עמא על ביזתא ונסיבו ען ותורין ובני תורין ונכיסו על ארעא ואכל עמא על דמא: לג וחויאו לשאול למימר הא עמא חיבין קדם יי למיכל על דמא ואמר שקרתון קריבו לותי יומא דין אבנא רבתא: לד ואמר שאול אתבדרו בעמא ותימרון להון קריבו לותי גבר תוריה וגבר אמריה

את השבועה. וישב ידו אל פיו ותראנה עיניו. סמן עצל ידו תנינא: לא שמע ה' דסמיכי בקריאה וסי' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם. וירא כל ישראל כי לא שמע. וכל ישראל דד"ה. בן חכם מוסר אב. כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה: לוא ג' מליאים וסי' אף כי לוא אכל

תולדות אהרן ויונתן לא שמע. שם: וימטל אותה. שבת לב כתרא מו פ(שבועות לט): ראו נא כי אורו. יומא עג: (תוספות לב'. מגלה עב): ויאמר בגדתם. זבחים קב: ויאמר שאול פצו. שם (שם):

רדק

גריריות קטנות: ואין משיג ידו. אין מגיע ידו עם הדבש אל פיו: (כז) ביערת הדבש. הוא חלת הדבש כמו שיוציאו ממנה הדבש כמו אכלתי יערי עם דבשי ותרגום וקינא דדובשא לפי שהחלה עשויה קנים קנים. ותראנה. כתיב וקרי ותארנה כתרגום פי' היו חשכות וכהות מן הרעב ומן העיפות והכתיב מן ראה והענין אחד: (כח) ויעף העם. ולא עברו על השבועה אעפ"י שהיו עיפים ורעבים: (ל) כי עתה לא רבתה מכה בפלשתים. דרך תמיהה כי בודאי אם אכלו היה להם יותר כח והיו מכים בפלשתים יותר: (לב) ויעט העם. כלו פתוח לפי שהוא עפה ופירושו ויסר או ויעט כמו ותעט אל השלל שפירושו ותסר או ותעט וכתי' ותעפי עמה. והכתיב הוא ויעש ופי' לשון עשיה כמו ותעש הארץ: ויאכל העם. פי' בערב אכלו ופירושו על הדם לפי שהיו מכינים הבשר בחפזון כי היו רעבים היו שוחטים בארץ ולא היה הדם נגר ומתמצה יפה והיה נבלע בבשר לפיכך צוה שאול לגול אבן גדולה ולשחוט עליה כדי שיהא הדם נגר ומתמצה היטב ואין זה פירוש לא תאכלו על הדם רק פירושו כמו שהוא חק הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם וזה דבר הלמד מענינו לא תנחשו ולא תעוננו. ורז"ל פי' כי היו מקדישים שלמים ואוכלים לפני זריקת הדם ומ"ש איש שורו בידו הלילה וישחטו שם העם נחלקו עליו רז"ל יש אומרים כי שחיטת לילה כשירה בבמת יחיד וי"א פסול ומ"ש שחטו בלילה על החולין אמר אבל אם לא היו מקדישים היה מותר לאכול בלא זריקת דם כי משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאוה בכל מקום בלא זריקת דם על המזבח זה פירשו רבותינו ז"ל כי על השלמים אמר שהיו אוכלים בלא זריקת דם אבל אין משמעות פשטי הפסוקים אלא כמו שפירשנו כי החטא היה מפני הדם נבלע בבשר ולא היה מתמצה מפני שהיו שוחטים ארצה: (לג) חוטאים לה'. בהעלם האל"ף מהקריאה כמו קוראים אל ה' והוא יענם. גלו אלי היום. פי' בעת הזאת כלו' מעתה שלא ישחטו עוד כמו ששחטו וכן יום צעקתי בלילה נגדך כמו עת: (לד) פצו בעם. לעבדיו אמר שיפוצו במחנה ויאמרו לכל העם הרוצים לשחוט שיגישו

רשי

(כז) ביערת הדבש. בקנה הדבש כמו ותשם בסוף (שמות ב' ג') דמתרגמינן ושויתיה ביערא וסוף הם קנים של אגם וכן אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה' א') ובלשון ישמעאל קורין לאותו דבש סוקר"א בלע"ז מפי ר' נתן הישמעאלי: (כט) עכר. בלבל את דעתם ואת ישועתם כמים עכורים: (ל) כי עתה לא רבתה מכה. בתמיה: (לב) ויעט העם. וכמו ויעט הפה לשון עיט (בראשית ט"ו י"א): צאן ובקר ובני בקר. אומר אני זה אותו ואת בנו לא תשחטו. ולכך קראם חוטאים ורבותינו אמרו בשחיטת קדשים שהיו מקדישים אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת דם הוא שאמר ויאכל העם על הדם אוכלים קדשים ועדין דם במזרק: (לג) גלו אלי. לשון גלגלו: היום. מכשעד יום ולמטה נאמר ויגישו איש שורו בידו הלילה. רבותינו חלקו בדבר בסוף מסכת זבחים יש מהן פירשו כאן בחולין כאן בקדשים. ויש מהן פירשו כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמת צבור גדולה. כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמה קטנה למד על עולת יחיד שכשירה לשחט בלילה: אבן גדולה. עשאה במה לזרוק עליה דם והקטר חלבים: (לד) פוצו בעם. הכריזו במקומות הרבה ויסו

רלבג

כמו שפירשו הקודמים: (לא) ויכו ביום ההוא בפלשתים ממכמש אילונה. אחשוב כי ספר זה להורות על רוב שקדם לרדוף אחריהם ולהכות בהם עד שאחר נסעו ממכמש בהזעקם לרדוף אחריהם הכו בהם עד אילונה שהוא עם עיר אחרת ולזה היה עיף ויגע מאד: (לב) ויעש העם אל השלל. ר"ל סר ופנה לקחת מהשלל לאכול: וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם. ר"ל אצל הדם כי כל א' היה שוחט במקום שהיה בו מהמקנה ואחר כך אוכלים שם והנה דקדקה התורה שלא יאכלו אצל הדם במה שאמרה לא תאכלו על הדם כדי שלא יתחברו באמונות הנפסדות שהיו אז למי שעובדים זה כמו שזכרנו בבאורנו לדברי התורה ולזה סבב שאול שיגולו לו אבן גדולה וישחטו שם כלם ואחר ישובו למקומם לאכל ובזה ישמרו מלאכל אצל הדם: (לד) פוצו בעם. ר"ל התפרדו אנה ואנה בכל

פי' רבי ישעיה

(כז) ביערת הדבש. היא החלה שרודין מן הכורת. וי"מ בקינא דדובשא שעשוי' נקבים נקבים כמושב הדבורים. וכמו אכלתי יערי עם דבשי: (לב) ויעט העם אל השלל. נתפזרו לכאן ולכאן לשלול שלל. ודומה לו שלמה אהיה כעוטיה. ומוסף עטה. שהם לשון היזור: וישחטו ארצה ויאכלו על הדם. מתוך שהיו שוחטים ארצה במקום נמוך היה מתלכלך הבשר בדם והיו אוכלים אותו מלוכלך בדמו ואמר להם שיגולו אבן גדולה וישחטו עליה והדם ירד למטה והבשר יעמוד למעלה ולא יתלכלך בדם: (לד) ואיש שיהו. שה כמו שה וכשאמר שיהו נעלם היו"ד והנה הוא:

מצודת ציון

(כו) הלך. מלשון הליכה וכ"ע זב: (כז) ותארנה. מלשון אורה: (כט) עכר. ענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית ל"ד): אורו. מל' אור: (ל) לוא, כמו אם: משלל. מבזה: רבתה. מל' רבוי: (לב) ויעט. ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמן כה) ור"ל במהירות רב: (לג) בגדתם. פשעתם: גלו. גלגלו: (לד) פוצו. התפזרו כמו ויפץ העם (שמות ה'). שיהו

מצודת דוד

(כז) וישב ידו. עם המטה: ותארנה עיניו. כי חשכו בעבור הרעבון: (כח) ויעף העם. ר"ל והנה בעבור זה נעשה העם עיף ויגע: (ל) אף כי. ר"ל ומה מטעימה מעט אורו עיני כל שכן אם אכלו אכילה גמורה וכי עתה לא רבתה מכה בפלשתים כי שלא ע"י האכילה היה עוד כוחם מחזק: (לא) ממכמש. ממקום מעמד פלשתים רודפים עד אילון והכו בהם: (לב) על הדם. ארז"ל שהקדישו שלמים ואכלו הבשר קודם זריקת הדם והתורה אסרתה שנאמר לא תאכלו על הדם (ויקרא י"ט): (לג) אבן גדולה. לשוחטה במה לזרוק עליה את הדם: (לד) פוצו. התפזרו בין

העם

רשי

ויהיו המכריזים נפוצים בעם : ושחטתם בזה . כאן במקום שחיטה . דבר אחר . סכין בדק להם : בלילה . בהמות של חולין נשחטו בלילה כך מפורש בזבחים : (לה) אותו החל . אותו המזבח ראשון למזבחות שבנה שאול : (לח) פנות העם . שרי העם אבן הפנה היא התשובה : (מ) לעבר אחד . להפיל גורל בין כלכם וביניכם : (מא) הבה תמים . תן גורל אמת : והעם יצאו . נקיים מן הגורל : (מה) ויפדו העם . התפללו עליו לשאול שבועתו : ויפש

רדק

שיגישו לשאול מי שרוצה לשחוט שורו או שיו : ושחטתם . פי' בזה המקום על האבן ורז"ל פי' בזה הסכין שבדק להם הסכין וסמכו מכאן לבדיקת הסכין . ובדרש עוד ושחטתם בזה רבנן אמרי סכין ארבע עשרה . אלגבעות הראה להם בי' תרין ז' שבעה ה' חמשה אמר להם בזה היו שוחטים ואוכלים כסדר הזה היו שוחטין ואוכלין . לאכול אל הדם . כמו על הדם וכן אל ההרים לא אכל על ההרים : (לה) אותו החל לבנות מזבח לה' . פי' אותו המזבח היה תחלת המזבחות שבנה שאול כי מה שהקריב קרבנות בגלגל מצא שם המזבח בנוי . ובדרש אותו החל והלא כמה מזבחות בנו ראשונים נח בנה מזבח אברהם בנה מזבח יצחק בנה מזבח יעקב בנה מזבח משה בנה מזבח יהושע בנה מזבח ואת אמרת אותו החל לבנות מזבח אמר ר' יודן החל במלכים ועוד יש דרש אותו המזבח הוא החל לבנותו כלומר הוא בעצמו . נתן האבן הראשונה ואחר כך בנו הבונים המזבח עד כלותו : (לו) ונבוזה בהן . קל הזיין ומשפטו להדגש : ולא נשאר . בצרי כמו בחירק ואחד הוא : אל האלהים . כתרגומו נשאל במימרא דה' : (לח) פנות העם . כתרגומו רישי עמא וקראו ראשי העם פנות שהפנה לעיר כמו פנה לקיר : (מ) לעבר אחד . בגורל שהיו כל ישראל בקלף אחד יונתן ושאול בקלף אחר : (מא) הבה תמים . גורל תמים ואמת וי"ת אייתיאה בקשוט כלומר הבא הגורל באמת : (מב) הפילו . פי' הפילו הגורל וכת"י רמו עדבין : כה יעשה אלהים . ר"ל כה יעשה לי וכן מנהג הלשון כלומר כך וכך יהיה לי אם לא תמות : כי

שיהו ושחטתם בזה ואכלתם ולא־
תחטאו ליהוה לאכל אל־הדם
ויגשו כל־העם איש שורו בידו
הלילה וישחטו־שם :
לה ויבן שאול מזבח ליהוה אתו החל
לבנות מזבח ליהוה :
לו ויאמר שאול נרדה אחרי
פלשתים לילה ונבזה בהם עד־אור
הבקר ולא־נשאר בהם איש ויאמרו
כל־הטוב בעיניך עשה
ויאמר הכהן נקרבה הלם אל־
האלהים : לז וישאל שאול באלהים
הארד אחרי פלשתים התתנם ביד
ישראל ולא ענהו ביום ההוא :
לח ויאמר שאול גשו הלם כל פנות
העם ודעו וראו במה היתה החטאת
הזאת היום : לט כי חי־יהוה המושיע
את־ישראל כי אם־ישנו ביונתן בני
כי־מות ימות ואין ענהו מכל־העם :
מ ויאמר אל־כל־ישראל אתם תהיו
לעבר אחד ואני ויונתן בני נהיה
לעבר אחד ויאמרו העם אל־שאול
הטוב בעיניך עשה :
מא ויאמר שאול אל־יהוה אלהי
ישראל הבה תמים וילכד יונתן
ושאול והעם יצאו : מב ויאמר שאול
הפילו ביני ובין יונתן בני וילכד

ותיכסון הכא ותיכלון ולא
תחובון קדם יי למיכל על
דמא וקריבו כל עמא גבר
תוריה בידיה בליליא
ונכיסו תמן : לה ובנא
שאול מדבחא קדם יי
יתיה שרי למבני מדבחא
קדם יי : לו ואמר שאול
נחות בתר פלשתאי
בליליא ונקטול בהון עד
מנהר צפרא ולא נשאר
בהון אנש ואמרו כל דתקין
בעינך עביד ואמר כהנא
נתקרב הכא ונשאל
במימרא דיי : לז ושאל
שאול במימרא דיי האיחות
בתר פלשתאי התמסרינון
ביד ישראל ולא קביל
צלותיה ביומא ההוא :
לח ואמר שאול אתקריבו
הכא כל רישי עמא ודעו
וחזו במן הות חובא הדין
יומא דין : לט ארי קים הוא
יי דפריק ית ישראל ארי
אלו איתוהי ביונתן ברי
ארי אתקטלא יתקטל ולית
דמתיב ליה מכל עמא :
מ ואמר לכל ישראל אתון
תהון לעברא חד ואנא
ויונתן ברי נהי לעברא חד
ואמרו עמא לשאול דתקין
בעינך עביד : מא ואמר
שאול קדם יי אלהא
דישראל איתיניה בקשוט
ואיתאחד יונתן ושאול
ועמא נפקו : מב ואמר שאול רמו עדבין בינא ובין יונתן ברי ואיתאחד

רלבג

בכל המחנה לומר להם כלם שיגישו איש שורו ואיש שיו לשחוט על האבן כדי שיהיו העם נשמרים מלאכל על הדם וזהו הפי' אשר פירשנו אנחנו בזה והוא נאות מאד וככל ראינו בו פירושים מפרשים בלתי נאותים אם באנו לספר מה שיש בהם מהספק ארך מאד ואין זה מכוונתינו : (לה) ויבן שאול מזבח לה' אותו החל לבנות מזבח לה' . ראוי שתדע שלא יתכן שנאמר כי שאול החל לבנות מזבח לה' שהרי כמה וכמה אנשים בנו מזבח קודם שאול כמו שאמרו במדרש והנראה בעיני שהרצון בזה כי כשצוה שאול לגול אבן גדולה לשחוט עליה איש שורו ואיש שיו החל המנין ההוא לבנות מזבח לה' כי בלילה ההוא לא בנאו כי היה נחפז לרדוף אחרי פלשתים אך היתה האבן ההיא תחלת הבנין ושם בנה המזבח אחר כן להזכיר הנס שנעשה להם ולתת תודה לשם ית' כבעל כל אשר גמלם או יהיה הכנוי באותו החל שב אל האבן ואל תתמה אם יהיה אבן פעם זכר פעם נקבה כי יש כמוהו רבים בלשון . והנה התעורר שאול בראותו ההצלחה לישראל לרדוף אחרי פלשתים בלילה ההוא בעמו ולא נשלמה כונתו כי שאלו באלהים . ולא ענהו ביום ההוא על דבר חטא יונתן לפי מה שנתברר על פי הגורל : (מד) והנה נשבע שאול שמות יומת יונתן בנו על דבר זה החטא ופדו ישראל שלא מת יונתן כי עם אלהים עשה

תולדות אהרן ושתעשה כמה תולנ"ת :

פי' רבי ישעיה

(לה) אותו החל לבנות מזבח לה' . פי' בכל השופטים לא היה מי שיבנה מזבח לשם כי אם שאול התחיל ואף על פי שעשה גדעון ומנוח הם עשו לעצמם לא שיקריבו בו כל ישראל . ושאול עשה שיקריבו עליו כל ישראל ושמואל מצינו שעשה דכתיב ותשובתו הרמתה עד ויבן שם מזבח לשם אלא שהוא היה נביא . וזה מדבר בשופטים שמלכו על ישראל : (לח) גושו הלם . כמו גושו :

אבל . לוא הקשבת למצותי . לוא קרעת שמים : ויגשו ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויעלו עולות ויגשו שלמים וישב העם. איש שורו ואיש שיהו . את שעירי החטאת דד"ה . בתראה מלא : נרדה ג' בקריאה וסימן נרדה ונשברה לך אכל . הבה נרדה ונבלה שם שפתם . נרדה אחר הפלשתים לילה : גשו ג' וחס' וסימן נמסר ביהושע סימ' ג'. הלם י"א בקריאה וחס' וסימ' נמסר בסדר שמות . ישנו ד' בקריא' וסימן כי את אשר ישנו פה עמנו . כי אם ישנו ביונתן . והיה אם ישנו בארץ. ישנו עם אחד מפוזר ומפורד . ונמסר גם בריש סוד נצבים . יצאו ח' קמצין וסימ' נמסר ביהושע סימ' ב':

מצודת דוד

העם : הגישו אלי . אל מקום הבמה בכדי לזרוק את הדם מיד על הבמה ואחר תאכל . (לה) אותו החל . ר"ל עם האבן האמור למעלה התחיל בנין המזבח ונגמר בשאר אבנים : (לח) כל פנות העם . כי כל שבט עומד בשנה בפ"ע ואמר שכולם מכל הפנות יגשו הלום בכדי שכולכם תראו ותדעו בדבר מה היתה החטאת הזאת אשר בעבורה לא ענני ה' : היום . ר"ל בודאי זה מקרוב נעשתה כי הלא ביום הצליחו במלחמה : (לט) כי חי ה' . הריני נשבע חי ה' וכו' : אם ישנו . החטא ההוא : (מ) לעבר אחד . ר"ל נחלק את עצמנו לב' חלקים אתם כולכם לצד אחד ואני ובני וכו' ונפיל הגורל בין שני החלקים : (מא) הבה תמים . שיפול הגורל בהשגחה

מצודת ציון

שיהו . שה שלו : בזה . במקום הזה : (לה) אותו . עמו . (לו) ונבוזה . מל' בזה ושלל : הלום . לפה כמו אל מקרב הלום . (שם ב') : (לח) פנות . מל' פנה וזויות : (לט) ישנו . מל' יש : (מ) לעבר לצד : (מא) הבה . הנה כמו הבה את אשתי (בראשית כ"ט) : תמים . מל' תם ר"ל דבר שלם ואמת

(מג) כי עם אלהים עשה. כלומר טובה עשה עם אלהים ועם עמו כי הגדיל בטחונו באלהים ומסר נפשו על עם ה' והלך הוא ונושא כליו להלחם במחנה פלשתים וית' אמרי קדם ה' גלי די בשלו עבד יומא דין ופסק ויפדו העם את יהונתן לפי שזה בשגגתם פדו אותו שטעם עליו כי היה שוגג אם כן מה פשע אשר עשה הישועה לא היה אלא מפני שהיה שוגג אבל ר"ל רע ומר היה אם לא היינו מוצאים עליו מענה לפדותו מן המות כי ישועה גדולה עשה בישראל וכן פי' אדוני אבי ז"ל. ויש לשאול אחרי שהגג בזה יהונתן והכתוב מעיד עליו ויונתן לא שמע בהשביע אביו א"כ למה לא נענה שאול באורים ותומים. פי' הגאון רב סעדיה ז"ל בעבור הראות לעם כי שוגג היה כי היו אומרים מאוה פרס יש נדבר כי בן המלך עבר על החרם ולא נענש ואילו היה אחר היה נענש וכל העם לא היו יודעים כי לא היה שם יונתן בשעת השבועה וכאשר לא נענה שאול באורים ותומים הוצרכו להפיל גורל על מי היה החטא ונפל על יהונתן וחקרו ודרשו ומצאו כי לא היה שם בשעת השבועה שענו כל העם עליו כי שוגג היה ואין עליו משפט מות ובדרש ויפדו העם את יהונתן ר' אליעזר אומר נתנו משקלו זהב ופדאוהו רבי יוחנן ור"ל ר' יוחנן אמר וכי לחם אכל והלא דבש אכל ריש לקיש אמר וכי לא מטעמת פעם לא כן אמר ר' אבהו משום ר' זעירא מטעמת אין בו משום אכילה ולא משום שתייה ולא משום הפסק תענית ואינה טעונה ברכה הרי ויפדו העם את יונתן: (מו) ויעל שאול מאחרי פלשתים. כיון שלא ענהו ה' באורים ותומים לא רצה לרדוף אחרי פלשתים בעת הזאת כי חשב אף על פי שנמלט יונתן נשארי עון יש בינינו על השבועה או אחר שהלך הלילה בזה הענין שנתעסקו בו בין כך הלכו פלשתים למקומם: (מז) לכד המלוכה. התחזק במלוכ' והיתה בידו בלא שום פקפוק כי ראו כל ישראל כי היה מצליח במלחמותיו: ירשיע. יחריד ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע ותרגומו יחייב: (מח) ויעש חיל. אסף וכתיי וכנס משירין: ויך את עמלק. מה שאמר לו הלא לך והכית את עמלק: (מט) וישוי. הוא אבינדב הנזכר במלחמה שמתו בה שאול ובניו והוא הוא הנזכר בדברי הימים ולא זכר איש בושת כי אלו השלשה היו יוצאים עמו במלחמה ולפי שזכרם בענין המלחמה לא זכר איש בושת ובדברי הימים שזכרם בענין התולדה זכרו והוא אשבעל שזכר הוא איש בושת: (נא) ונר אבי אבנר בן אביאל. כבר פירשתיו למעלה

יוֹנָתָן׃ מג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יוֹנָתָן
הַגִּידָה לִּי מֶה עָשִׂיתָה וַיַּגֶּד־לוֹ יוֹנָתָן ח' מ"ע
וַיֹּאמֶר טָעֹם טָעַמְתִּי בִּקְצֵה הַמַּטֶּה
אֲשֶׁר־בְּיָדִי מְעַט דְּבַשׁ הִנְנִי אָמוּת׃
מד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־
יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי־מוֹת
תָּמוּת יוֹנָתָן׃ מה וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־שָׁאוּל
הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה ל'. ג'
הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי־
יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה
כִּי־עִם־אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ ג'. א' דל"ח וחד ויפרו וירבו
הָעָם אֶת־יוֹנָתָן וְלֹא־מֵת׃
מו וַיַּעַל שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים
וּפְלִשְׁתִּים הָלְכוּ לִמְקוֹמָם׃ מז וְשָׁאוּל
לָכַד הַמְּלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם
סָבִיב בְּכָל־אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי־עַמּוֹן ד'
וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבַפְּלִשְׁתִּים כ'זיוני' עריס
וּבְכֹל אֲשֶׁר־יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ׃ מח וַיַּעַשׂ ה'. ד' חסר'
חַיִל וַיַּךְ אֶת־עֲמָלֵק וַיַּצֵּל אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִיַּד שֹׁסֵהוּ׃ מט וַיִּהְיוּ בְּנֵי
שָׁאוּל יוֹנָתָן וְיִשְׁוִי וּמַלְכִּי־שׁוּעַ וְשֵׁם
שְׁתֵּי בְנֹתָיו שֵׁם הַבְּכִירָה מֵרַב וְשֵׁם
הַקְּטַנָּה מִיכַל׃ נ וְשֵׁם אֵשֶׁת שָׁאוּל י"ג ר"פ
אֲחִינֹעַם בַּת־אֲחִימָעַץ וְשֵׁם שַׂר־
צְבָאוֹ אֲבִינֵר בֶּן־נֵר דּוֹד שָׁאוּל׃
נא וְקִישׁ אֲבִי־שָׁאוּל וְנֵר אֲבִי־אַבְנֵר בֶּן־
אֲבִיאֵל׃ נב וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה

יוֹנָתָן׃ מג וַאֲמַר שָׁאוּל
לְיוֹנָתָן חַוֵי לִי מָה עֲבַדְתָּא
וְחַוֵי לֵיהּ יוֹנָתָן וַאֲמַר מִטְעַם
טְעַמִית בְּרֵישׁ שׁוּמִיתָא
דְבִידִי זְעֵיר דוּבְשָׁא הָא
אֲנָא חַיָב לִמְמָת׃ מד וַאֲמַר
שָׁאוּל כְּדֵין יַעֲבֵיד לִי יְיָ
וּכְדֵין יוֹסִיף אֲרֵי מְמָת
תְּמוּת יוֹנָתָן׃ מה וַאֲמַר
עַמָא לְשָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יִתְקְטִיל
דִי עֲבַד פּוּרְקָנָא רַבָּא הָדֵין
בְּיִשְׂרָאֵל חַס קַיָם הוּא יְיָ
אִם יִפּוֹל מִשְּׂעַר רֵישֵׁיהּ
לְאַרְעָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְלֵי
דִבְשָׁלוּ עֲבַד יוֹמָא דֵין וּפְרַקוּ
עַמָא יַת יוֹנָתָן וְלָא מִית׃
מו וּסְלִיק שָׁאוּל מִבָּתַר
פְּלִשְׁתָּאֵי וּפְלִשְׁתָּאֵי אֲזַלוּ
לְאַתְרֵיהוֹן׃ מז וְשָׁאוּל
אַצְלַח בְּמַלְכוּתָא עַל
יִשְׂרָאֵל וַאֲגִיחַ קְרָבָא סְחוֹר
סְחוֹר בְּכָל בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי
בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמוֹן וּבֶאֱדוֹם
וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבִפְלִשְׁתָּאֵי
וּבְכָל אֲתַר דְמִתְפְּנֵי מְחַיֵב׃
מח וּכְנַשׁ מַשִׁרְיָן וּמְחָא יַת
דְבֵית עֲמָלֵק וְשֵׁיזֵיב יַת
יִשְׂרָאֵל מִיַד בָּזוֹזֵיהוֹן׃
מט וַהֲווֹ בְּנֵי שָׁאוּל יוֹנָתָן
וְיִשְׁוִי וּמַלְכִּישׁוּעַ וְשׁוּם
תַּרְתֵּין בְּנָתֵיהּ שׁוּם רַבְּתָא
מֵרַב וְשׁוּם זְעֶרְתָּא מִיכַל׃
נ וְשׁוּם אִתַּת שָׁאוּל
אֲחִינוֹעַם בַּת אֲחִימַעַץ
וְשׁוּם רַב חֵילֵיהּ אֲבִינֵר בַּר
נֵר אַח אֲבוּהִי דְשָׁאוּל׃ נא וְקִישׁ אֲבוּהִי דְשָׁאוּל וְנֵר אֲבוּהִי דְאַבְנֵר בַּר אֲבִיאֵל׃ נב וַהֲוַת קְרָבָא תַּקִיפָא עַל

(מח) ויעש חיל. ויאסף חיל: (נ) אבינר בן נר. ונר היה דוד שאול אחיו של קיש ושניהם בני אביאל וגם אביאל נקרא נר בדברי הימים שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים: (נב) וראה שאול. לשון הוה בספרי

רלבג

עשה מעשיו ביום ההוא והנה ההצלחה הזאת נקראת פדייה על דרך אמרו פדה בשלום נפשי ופדויי ה' ישובון: (מז) ושאול לכד המלוכה על ישראל. כי בזאת התשועות הנפלאות שנעשו על ידו בהלחמו בכל אויביו לכד המלוכ' על ישראל בהיראתו ממנו כל העם ירא' אומה והכנעו לעשות מצותו וגזרתו בלא עכוב: ובכל אשר יפנה ירשיע. ר"ל שיחייב אויביו ויאשימם על דרך אומר אל אלוה אל תרשיעני או יהיה הרצון בזה ירשיע היה נלחם ר"ל שהוא היה נלחם בגבול אשר יפנה שיעשו לו חמס וזהו אמרו בסוף ויצל את ישראל מיד שוסהו כי לא היה נלחם בהם אם לא מפני היותם שוסים את ישראל ומרשיעים כנגדם: (מט) והנה הצריך בזכירת שמות בניו ובנותיו ושם אשתו ושם שר הצבא אשר לו לכבוד שאול ולהודיע מה שזכר אחר זה באלו הספורים: (נ) והקדים אבנר לקיש אבי שאול למעלת אבנר ולפחיתות קיש הלא תראה מה שאמר במה שקדם מה זה היה לבן קיש ולזאת הסבה ג"כ הקדים לזכור אבנר קודם שיזכור אביו שהיה שר צבא ג"כ ויחסו מפני זה נר אביו שהוא אבי אבנר בהצבא ונר אבי אבנר בן אביאל:

כל

הישועה ג' בקריאה וסימ' היונתן ימות אשר עשה. ושאבתם מים בששון. לה' הישועה על עמך: ירשיע ד' א' מנהון חס' וסי' ובכל אשר יפנה ירשיע. והוא ישקיט. אף אמנם אל לא. ואיש מזמות. מזכות חס':

תולדות אהרן היונתן ימות. ברכות נג: ובכל אשר יפנה ירשיע. שהזכן ע סנהדרין לג:

מצודת ציון

ואמת: (מז) ירשיע. יחריד ויבלבל וכן והוא ישקיט ומי ירשיע (איוב ל"ד) והוא ע"ש שנמשל ביד הרשע חרדה ובלבול: (מח) ויעש. ענין אסיפה כמו וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד): חיל. אנשי חיל

מצודת דוד

בכשגה ולא במקרה: (מג) מה טעמה. מה הטון שעשית: הנני אמות. מוכן אני למות ולא אתרעם: (מד) כה יעשה אלהים. הוא ענין שבועה וגזם ולא פירש וכרי הוא כאלו אמר כזאת וכזאת רעה יעשה לי אלהים וכו': (מה) היונתן ימות. וכי מן הראוי שימות יונתן אשר בא"ה ע"י תשועה גדולה: חלילה. חולין ונבזי הוא להמיתו: אם יפול משערת וכו'. הוא ענין גוזמא ומליצה כדרך שהבריות אומרים ור"ל שלא יעשה לו מאומה רע: כי עם אלהים. ר"ל ביום הזה עשה טובה עם אלהים להושיע לעמו בסכנת נפשו ואיך א"כ יהיה עובר על השבועה במזיד כ"א בנסם ובודאי שוגג היה ולא ידע מהשבועה: ויפדו העם. בהדברים האלה פדאוהו מן המיתה ולא הומת: (מו) מאחרי פלשתים. שב למקומו ולא רדפם עוד: (מז) לכד המלוכה. ר"ל התחזק בה להיות בידו מבלי פקפוק כי נלחם באויביו והצליח והחריד האויב: (מח) ויצל וכו'. רק את ישראל הציל מידו אבל לא החריתו עד שאמר לו שמואל בדבר ה' להחרימו: (מט) וישוי. הוא איש בושת כי בד"ה לא זכר ישוי ואמר במקומו אשבעל והוא איש בושת וכי ירובעל

רשי

שהיה שאול רואה איש גבור חיל היה אוספו אליו: (א) ועתה שמע לקול דברי ה'. פעם אחת נכשלת עתה הזהר בעצמך: (ג) משור ועד שה. שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ודומין לבהמה: (ד) וישמע שאול. לשון הכרזה כמו ויצעק שאול: ויפקדם בטלאים. אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה מצאנו של מלך ואחר כך מנה את הטלאים לפי שאסור למנות את ישראל שנאמר גם לא יספר מרוב (בראשית ל"ב י"ב): (ה) וירב בנחל. וילחם בנחל ורבותינו אמרו על עסקי נחל רב ודן את עצמו ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה בנחל בשביל כל הנפשות הללו לא כ"ש אם אדם חטא בהמה

חֲזָקָה עַל־פְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שָׁאוּל
וְרָאָה שָׁאוּל כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר וְכָל־בֶּן־
חַיִל וַיַּאַסְפֵהוּ אֵלָיו׃
טו א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי
שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֳךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ
עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי
יְהוָה׃ ב כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק
לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ
מִמִּצְרָיִם׃ ג עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־
עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־
אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־
שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר׃
ד וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם
בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אֶת־אִישׁ יְהוּדָה׃
ה וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב

ל' וחד ויאספהו במכמרתו. ג' פסוקים על ועל ומלכ' בימינהון. כ"ס ר"פ. ס' בטעם הי"ו. ב' ולא הכסה ב' כתיב אחד. ל' וחד משור עד חמור.

פְּלִשְׁתָּאֵי כָּל יוֹמֵי שָׁאוּל
וַחֲזָא שָׁאוּל כָּל גְּבַר גִּבַּר
וְכָל גְּבַר עֲבִיד קְרָב וּכְנַשׁ
יָתֵיהּ לְוָתֵיהּ׃ א וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל יָתִי שְׁלַח
יְיָ לְרַבָּיוּתָךְ לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא
עַל עַמֵּיהּ עַל יִשְׂרָאֵל וּכְעַן
קַבֵּל לְמֵימַר פִּתְגָמָא דַיְיָ׃
ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
דְּכִירְנָא יָת דַּעֲבַד עֲמָלֵק
לְיִשְׂרָאֵל דִּכְמַן לֵיהּ בְּאוֹרְחָא
בְּמִסַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם׃ ג וּכְעַן
אֱזֵיל וְתִמְחֵי יָת דְּבֵית
עֲמָלֵק וּתְגַמַּר יָת כָּל דִּי
לְהוֹן וְלָא תְחוּס עֲלֵיהוֹן
וְתִקְטוֹל מִגְּבַר עַד אִתְּתָא
מֵעוּלֵים וְעַד יָנֵיק מִתּוֹר
וְעַד אִימַּר מִגְּמַל וְעַד חֲמָר׃
ד וּכְנַשׁ שָׁאוּל יָת עַמָּא
וּמְנִינוּן בְּאִמְּרֵי פִסְחַיָּא
מָאתַן אַלְפִין גַּבְרָא רַגְלָאֵי
וְעַסְרָא אַלְפִין יָת אֱנָשׁ
יְהוּדָה׃ ה וַאֲתָא שָׁאוּל עַד קַרְתָּא דְּבֵית עֲמָלֵק וּמְקִים

והכית ה' מלרע וסימ' והכית את כל זכורה לפי חרב. והכית את מדין כאיש אחד. עתה לך והכית את עמלק והחרמתם. בית אחאב. את ארם עד כלה:

תולדות אהרן עשה עמלק. זכור ויקהל: לך והכית את עמלק. יומא כב: ויפקדם בטלאים. שם עב: ויבא שאול. שבת נו: וירב בנחל. יומא שם:

רדק

למעלה: (א) למשחך למלך. בקמץ חסף החית: ועתה שמע. כלומר כיון שמשחתי למלך על ישראל צריך שתעשה מה שמצוה עליך לעשות והוא מלחמת עמלק. ואמרו רבותינו ז"ל שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה ועל זה המלך נאמר וירם מאגג מלכו: (ב) פקדתי. עתה אני רוצה לפקוד ולגמול על עמלק את אשר עשה לישראל: שם לו. מארבים ותחבולות בדרך ויונתן תרגם דכמן ליה באורחא: (ג) והחרמתם. כמו ואת כל הנשמה החרים לשון כליה והשחתה וכן תרגם יונתן ותגמר ואדוני אבי ז"ל פי' לשון חרם וקללה כלומר בתחלה החרימו שלא יהנה אדם מהם ואחר כך והמתה: ולא תחמול. לפי שהוא לחמול כמו שאמר ויחמול שאול והעם הוסיפו ולא תחמול עליו שלא יהיה לו פתחון פה: ועד חמור. כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה משלל עמלק והרי לא נמחה זכר עמלק והכתוב אומר תמחה את זכר עמלק: (ד) וישמע. כמו ויאסף וכן תרגם יונתן וכנש כלומר אספם שיהיו נשמעים אליו ללכת למלחמה או פי' אספם על ידי כרוז משמע וכן במשנה באחד באדר משמיעים על השקלים פירוש מכריזין: בטלאים. שם מקום אף על פי שלא בא בכ"מ הידיעה ושלא כמנהג הוא כמוהו בקרקע בסכות בשמים ויונתן פירשו כמו ובזרועו יקבץ טלאים שתרגומו באמרי פסחיא ואם כדברי יונתן שפסחים היו אם כן זמן פסח היה ובנוב שהיה אהל מועד שם פקדם שהביאו פסחים' ועל ידי הפסחים ידע מניינם כי פסח לא היה קרב בבמת יחיד ובדברי רבותי ז"ל שמנה אותם בטלאים לא מן הפסחים אלא שאמר להם שיקחו כל אנשי החיל טלאים מהצאן ויקח כל אחד טלה אחד ואחר כך נוח למנות הטלאים וסמכו על זה הפסוק ואמרו אסור למנות את ישראל אפי' לדבר מצוה שנאמר ויפקדם בטלאים אמר רב אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר אשר לא ימד ולא יספר ואמרו כל זמן שמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו בימי דוד נראה כי אפילו מנה אותם בדבר אחד כיון שמנה אותם שלא לצורך הם חסרים שאם כן למה לא לקח יואב מכל אחד שום דבר וימנה הדבר ההוא ולא יהיה בהם נגף וכן כשמנה אותם לצורך צריך שימנה אותם בדבר אחד כמו שאול שמנה אותם בטלאים וכן במלחמה הראשונה שפקדם בבזק שפירושו באבנים כמו שפירשנו: (ה) וירב בנחל. פירשו ארב משפטו ויארב מבנין הפעיל או מן הדגש ומשפטו ויארב והוא שנשמט מפני קמצות היו"ד ויש לפרשו ענין ריב ומצה כלומר יצא עמלק עליהם ונלחם אתם בנחל ויונתן תרגם ומקים משרייתיה ואנח קרבא בנחלא ובדברי רבותינו ז"ל לשון דין הוא רב ודן שאול בעצמו על עסקי נחל כלומר עגלה הערופה בנחל אמר ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה כל הנפשות הללו לא כל שכן יצאתה בת קול ואמרה לו שאול אל

רלבג

(נב) כל איש גבור וכל בן חיל. הנה אחשוב כי קרא הגבור האיש החזק והאמיץ הבקי בעניני המלחמות ובן חיל מצליח במלחמות: (ג) והמתה מאיש ועד אשה וגו'. בגדול הכל ובקטון כלה וזה בהדרגה כי האיש יותר נכבד מהאשה וכל אחד מהם יותר נכבד מהעולל כי הויתו חסרה עדיין כי לא נשלם הגדול בו בהצמיחה והעולל יותר נכבד מהיונק כי היונק עם חסרון גופו הנה הוא חסר הכח עד שלא יוכל לאכול כי אם החלב שהוא מתדמה לטבעו. אמר והשור יותר נכבד מהשה והגמל הוא כמו ממוצע בין טבע השור וטבע הטמא והחמור הוא מהמינים הפחותים שבבהמה הטמאה: (ד) ויפקדם בטלאים. עשה זה כדי שיפקוד הטלאים ולא יפקוד העם פן יהיה בהם נגף בפקוד אותם כמו שקרה לדוד ולזאת הסבה גם כן מנה אותם בבזק במלחמת נחש מלך בני עמון: (ו) וירב בנחל. ר"ל שהוא נלחם עם עמלק במישור כי שם יצאו להלחם. הנה הריב והמלחמה אחי כאמרו הרוב

פי' רבי' ישעיה

ובכל אשר יפנה. מתגבר ונוצח. כרשע שהוא מתגבר על חבירו וגוזל ממונו: אשר שם לו בדרך. שם לו מארב בדרך. כל פנות העם. תרגם יונתן רישי כל עמא כמו אבן פנה שהוא ראש לבנין. כה יעשה לי אלהים. לשון קללה. ומקרא קצר הוא: כי עם אלהים עשה. שמסר נפשו למות בעבור ישראל על אהבת השם: משור עד חמור. שהיו נעשים בהמה על ידי כישוף: וישמע שאול את העם. פירוש השמיעם על ידי כרוז שיהו מוכנים ויבואו במלחמה: ויפקדם בטלאים. יש מפרשים שם מקום כמו זיף וטלם ובעלות וי"ש אומרים שלא רצה למנותם אלא נתן טלה לכל אחד ומנה הטלאים: ועשרת אלפים את איש יהודה. מודיע לך אף על פי שהיו מרובים באוכלוסים לא באו כי אם עשרת אלפים שהיו מתקנאים שלא היתה המלוכה מהם ולא היו נשמעים לו בכל כך: (ו) וירב בנחל. לשון מלחמה ומריבה:

מצודת דוד

נקרא גם ירובשת (ש"ב י"א) ואף בעת נהרגו בני שאול במלחמה לא חשב ישוי וזהו כי הוא איש בושת ונשאר חי ומלך ומה שלא זכר פה את אבינדב המחשב בבני שאול אשר מתו במלחמה וגם בד"ה אולי לא נולד עדיין בעת ההיא: (נ) דוד שאול. נר היה דוד שאול: (נא) בן אביאל. קיש ונר כל אחד מהם היה בן אביאל: (נב) וראה. כאשר ראה שאול איש גבור וכו' היה מאספו אליו: טו (א) אותי שלח וכו'. ר"ל והנך רואה שנתקיים הדבר ודבר ה' בפי אמת ולזה שמע לקול דברי ה' אשר אומר לך ולא הפקפק בדברי על היותו דבר זר להחרים את כל המצא לעמלק: (ב) פקדתי. זוכר אני את אשר עשה עמלק לישראל: אשר שם לו. כפל הדבר במ"ש לתוספות ביאור: (ג) עתה וגו'. ר"ל מאז הכיתם ולא החרמתם

מצודת ציון

חיל: שוסהו. ענין דריסה ורמיסה כמו שוסים וישוסו (שופטים ב'): (נב) בן חיל. הוא היודע תחבולות המלחמה: ויאספהו. הכניסו אליו: טו (ב) פקדתי. ענין זכרון: שם. מלשון שימה: (ג) והחרמתם. ענין כליון וכריתה: מעולל. הוא הרך בבנים כמו עול ימים (ישעיה ס"ה) והוא גדול מן היונק: (ד) וישמע. ענין אסיפה הבאה בשמיעת קול המאסף וכן השמיעו אל בבל רבים (ירמיה נ'): ויפקדם. ענין מנין ומספר: בטלאים. הם מקום כמו זיף וטלם ובעלות (יהושע ט"ו). ורז"ל אמרו בטלאים ממש (יומא כ"ב) לפי שאסור למנות את ישראל לגלגולת ומנאם בטלאים וכ"א

רדק

אל תסי[ן]צדיק הרבה יותר מבורא: (ו) ויאמר שאול אל הקיני. ואע״פ שראינו בכתוב הארץ כי הקיני עלו מעיר התמרים וישבו עם בני יהודה במדבר יהודה הלכו להם כולם או מקצתם לשבת עם העמלקי כי יושבי אהלים היו והיו נוסעים ממקום למקום כפי שהיה מזדמן להם: פן אוסיפך. פרשו אסף מבנין הפעיל. על דרך אובידה השיר עינו לשון כליון: ואתה עשית חסד. בעצה שנתן יתרו למשה ונחשב לזרעו אחריו כאלו הם עשו החסד וזהו שאמר עם כל ישראל כמו שאמר שם וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. ובדרש וכי עם כל בני ישראל עשה חסד והלא לא עשה חסד אלא עם משה הדא דכתיב קראן לו ויאכל לחם אלא ללמדך שכל העושה טובה עם אחד מגדולי ישראל מעלה עליו כאילו עשה חסד עם כל ישראל: (ז) מחוילה בואך שור. אולי שכנו שם עם בני ישמעאל או לקח הארץ מידם וכ״ף באלה פירשתי שהיא לנכח ידוע המקום: (ט) והמשנים. תרגם יונתן כמו הפוך והשמנים שתרגם שמיני׳ ותרגם הכרים פטימיא ורוצה לומר השמנים שהם שמנים מאליהם על ידי מרעיתם והמפוטמים שהם מפוטמים על ידי אדם שמאכילם כי כן דרך הפטם שמפטם הבהמות מכין המאכל ומשי׳ בפי הבהמה ויש לפרש המשנים הכבשים בני שני׳ והכרים גדולים משנה. ויש מפרשים המשנים שהם שניים לבכן: וכל המלאכה. פירוש המקנה וכן לרגל המלאכה אשר לפני כי כל דבר שיתעסק בו האדם נקרא מלאכה ומעשה מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין במקנה: נמבזה ונמס. בתוספת שתי אותיות וכן מתלאה ואמר נמבזה ונמס נקבה וזכר כמו רוח גדולה וחזק והנקבה על המלאכה והזכר על הענין וכן יעשה מלאכה והענין בזה המקום המקנה: (יא) נחמתי. מבנין נפעל: (יב) מציב לו יד. מכין לו שם מקום לחנות החיל ולחלוק הבזה וכן תרגם יונתן מתקין ליה תמן אתר לפלגא ביה בזתא. ובדרש בונה לו מזבח שם בכרמל והוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה׳ ההרוס: ויסב ויעבר. אחר שהציב לו יד בכרמל סבב ועבר לו הגלגל לזבוח שם כמו שאמר והטעם לפי שהיה שם המזבח ואהל מועד תחלה כשבאו

תרגום

משריתיה בנחלא: ו ואמר שאול לשלמאה איזיל זור אתפרש מגו עמלקאה דלמא אשיצינך עמיה ואת עבדת טיבו עם כל בני ישראל במסקהון ממצרים ואתפרש שלמאה מגו עמלקאה: ז ומחא שאול ית דבית עמלק מחוילה מעלנא דחגרא די על אפי מצרים: ח ואחד ית אגג מלכא דבית עמלק כד חי וית כל עמא גמר לפתגם דחרב: ט וחס שאול ועמא על אגג ועל שפר ענא ותורי שמיניא ופטימיא ועל כל דטב ולא אבו לגמרותהון וכל סדעם דשיט ודבסיר יתה גמירו: י והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם שמואל למימר: יא תבית במימרי ארי אמליכית ית שאול למהוי מלכא ארי תב מבתר פולחני וית פתגמי לא קיים ותקיף לשמואל וצלי קדם יי כל ליליא: יב ואקדים שמואל לקדמות שאול בצפרא ואתחוא לשמואל למימר אתא שאול לכרמלא והא מתקן ליה תמן אתר לפלגא ביה ביזתא ואסתחר ועבר ונחת לגלגלא: יג ואתא

מקרא

בנחל: ו ויאמר שאול אל־
הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי
פן־אספך עמו ואתה עשיתה חסד
עם־כל־בני ישראל בעלותם
ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק:
ז ויך שאול את־עמלק מחוילה בואך
שור אשר על־פני מצרים: ח ויתפש
את־אגג מלך־עמלק חי ואת־כל־
העם החרים לפי־חרב: ט ויחמל
שאול והעם על־אגג ועל־מיטב
הצאן והבקר והמשנים ועל־הכרים
ועל־כל־הטוב ולא אבו החרימם
וכל־המלאכה נמבזה ונמס אתה
החרימו: י ויהי דבר־
יהוה אל־שמואל לאמר: יא נחמתי
כי־המלכתי את־שאול למלך כי־
שב מאחרי ואת־דברי לא הקים
ויחר לשמואל ויזעק אל־יהוה כל־
הלילה: יב וישכם שמואל לקראת
שאול בבקר ויגד לשמואל לאמר
בא־שאול הכרמלה והנה מציב לו
יד ויסב ויעבר וירד הגלגל: יג ויבא

בואך ה׳ כתיב כן וסימן ויחנו עליהם וישחיתו. ויקמו אנשי ישראל. ויך שאול את עמלק. ויפשטו אל הגשורי ושבתך ובואך דישעית. ועיין בסדר פח: הכרמלה ג׳ בקריאה ופים׳ בא שאול הכרמלה והנה מציב לו. עלו כרמלה ובאתם אל נבל. ויבאו עבדי דוד:

תולדות אהרן ויאמר שאול אל הקיני. נרשם סג אזור ויקהל ויקרא: ויתפש את אגג. מקדש שמר מה: נחמתי יומא עם תענית ס:

רשי

נבהמה מה חטאת: (ו) אל הקיני. בני יתרו שהיו יושבין במדבר יהודה בנגב ערד שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה וערד הוא עמלק. הכנעני מלך ערד עמלק היה שנאמר יושב הנגב (במדבר כ״א א׳) ועמלק יושב בארץ הנגב (שם י״ג כ״ט): עם כל בני ישראל. שנהנו מסעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל והרי מעלה עליו כאלו עשה חסד עם כל בני ישראל: (ט) והמשנים. אין לו דמיון והם הבריאים ואומר אני לשון משנה כמו כסף משנה על שם שהוא כפול בבשר ובשומן וכן ופר השני שבע שנים (שופטים ו׳ כ״ה): נמבזה ונמס. כמו נבזה והמ״ם יתירה בו: (יא) נחמתי. נחשבה עלתה בלבי על מלכות שאול שהמלכתי: (יב) מציב לו יד. בונה לו מזבח הוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה׳ ההרוס (מלכים א׳ י״ח ל׳) ויונתן תרגם והא מתקן ליה תמן אתר לפלגא בזא:

רלבג

הרוב רב עם ישראל אם נלחם נלחם בם: (ו) ויאמר שאול אל הקיני. הרצון בו וכבר אמר שאול אל הקיני קודם שילחם בעמלק: ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים. הנה זה החסד היה בשבא יתרו אל משה המדבר והראה עצמו שמח בהצלחת ישראל ונתן עצה למשה להביא אל השם שופטים באופן שאמר בפרשת יתרו וידמה שהכוונה היתה בהחרמת עמלק בזה האופן שאמר השם יתברך שלא ישאו ישראל כלל מרכושיהם להעיר כי הכוונה האלהית היתה בזה ללקיחת הנקמה ממה שעשה עמלק לישראל בדרך בצאתם ממצרים אשר זנב בהם כל הנחשלים אחריהם למען ייראו הבאים מעשות כדבר הרע הזה ולא היתה הכוונה בזאת המלחמה לקחת שללם ולירשת מרכושי׳. וכאשר עשו שאול וישראל ידיהם בשלל הראוי כי לא היתה כונתם בזה לנקמה אך להועיל לעצמם וזה היה הפך הכוונה האלהית וידמה שלזאת הסבה בעינה שמחו ישראל בימי מרדכי ואסתר משלוח ידם בבזת אויביהם שהיו מעמלק כמו שספר ובבזה לא שלחו את ידם: (ס) והנה ספר כי חמל שאול ...

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ו) פן אוסיפך עמו. פרשו יסף והוא פועל כבד ודומה לו קול גדול ולא יסף: (ט) והמשנים. לשון שמנים כמו ופר השני שמן: נמבזה. מ״ם נוספת כרוני הפעלים: (יב) והנה מציב לו יד. פירש מקום חניה כמו ויד תהיה לך דמתרגמינן ואתר מתקן וכתי׳:

מצודת ציון

וכ״א לקח טלה מעדר שאול והחזירו למקום מיוחד ומנו הטלאים וידעו מספר בני ישראל: רגלי. ההולכי רגל לא רוכבים: (ה) וירב. מל׳ מריבה ומלחמה: (ו) הקיני. משפחת הקיני מבני חובב חותן משה: אוסיפך. ענין כליון: (ח) ויתפש. ענין אחיזה: (ט) והמשנים. מל׳ שמנים ר״ל כפולים בבשר ושמנים ודוגמתו כפורי זהב משנים (עזרא ח׳) ור״ל כפולים: הכרים. הכבשים השמנים: ולא אבו. ולא רצו: וכל המלאכה. המקנה נקראת מלאכה לפי שם עבודת האדם בעל המקנה ובו יעסוק כמו לרגל המלאכה (בראשית ל״ג): נמבזה. בזויה: ונמס. ר״ל דבר הנפסד: (יא) נחמתי.

מצודת דוד

החרמתם אתה לך והחרימם מכל ומכל: (ו) לכו סורו. הפרדו ממנו עמלק כי פן אוסיפך עמו בעת אחרימם כי בעת כזאת א״א להבחין ולהזהר: עשיתה חסד. על יתרו יאמר והחסד הוא מה שיעץ להעמיד שופטים שהיה טובה לכל ישראל להקל עליהם מלעמוד על משה מבקר עד ערב: (ז) בואך. עד אשר תבוא לשור וכאלו מדבר מול האדם המכיר המקום: (ט) ויחמול. חסים היו על אגג ועל מבחר הצאן וכו׳ ועל כל דבר טוב שמצאו שם ולא רצו להחרימם ולא החרימו כ״א המקנה הבזויה

(יא) כי שב מאחרי את דברי לא הקים. כפל הדבר במ״ש: ויחר לשמואל. דרך הדואג לכעוס על עצמו: ויזעק. להתפלל על שאול: (יב) לקראת

ביה ביותא: (טז) הרף. כתרגומו אוריך. פי׳ המתן: (יז) ראש שבטי ישראל אתה. תרגם יונתן שבטא דבנימין עבר בימא בריש כל עמא כמה שנאמר בנימין צעיר רודם (תהלים סח כח): (יח) עד כלותם אותם. כמו אשר אתך יכלו אותם: (יט) ותעט. כמו ותעף לשון עיט (בראשית טו יא): (כא) ראשית החרם. מיטב החרם וכן ראשית דגנך (דברים יח ד): כמה שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו (במדבר יח ל) ויונתן תרגם קדם

כשבאו לארץ ואע״פ שבאתה היה במה היו מכבדים מקום אהל מועד בגלגל והיו זובחים שם בשעת היתר הבמות וכן חדשו שם המלוכה וזבחו שם זבחי שלמים: (טו) למען זבוח. לא חמלו עליהם להנאתם אלא למען זבוח לה׳ שהיה עמהם במלחמה ואמר אלהיך לכבוד שמואל להגדיל מעלתו כי כל מה שיגדל האדם ראוי לומר עליו אלהיו אלהיך וכן היו הנביאים אומרים ה׳ אלהי וכן אמר בתפלה הנביא מכל מצות ה׳ אלהיו: (טז) ויאמרו לו דבר. כתיב ויאמרו רוצה לומר שאול והזקנים אשר עמו וקרי ויאמר רוצה לומר שאול: (יז) הלא אם קטן אתה. לפי שאמר לו שאול אשר חמל העם כלומר העם חמל ולא הוא ולא רצה למנעם אמר לו שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך כלומר אף על פי שאתה קטן בעיניך ולא רצית להתגדל על העם ולמנעם הלא ראש שבטי ישראל אתה ולפיכך משחך ה׳ למלך עליהם להנהיגם על הדרך הישרה ולמנעם מהעבירה ואיך הניחם אותם לעבור על דברי ה׳ לא עשו הם אלא אתה שהיה בידך למחות ולא מחית מראה כי רצונך וחפצך היה בדבר וחמדת השלל ותעט אליו ויונתן תרגם הפסוק הן הלא מן שריותך הויתא שיט וגו׳ וכן אמר בדרש כי כשעברו ישראל את הים והיו מתיראים ישראל לעבור קפץ שבטו של בנימין והתחילו לעבור ורצו שבט יהודה והתחילו לרגמם באבנים כדי שיחזרו להם וקפץ נחשון בן עמינדב ועבר עם כל שבט ואחריו כל ישראל וסמכו על הפסוק הזה שם בנימין צעיר רודם אל תיקרי רודם אלא רד ים וכתיב בתריה שרי יהודה רגמתם וגו׳: עד כלותם אותם. עד כלות ישראל אותם והיה מ״ם כלותם על הפועל או תהיה על הפעול ותהיה מלת אותם כנא אחריו תוספת ביאור: (יט) ותעט. כבר פירשנו המלה הזאת שהיא כמו ותשר או ותפה: (כ) אשר שמעתי בקול ה׳. זה אשר אמר שאול היה הפסק לדברי שמואל כי עדיין לא השלים דבריו ולא אמר לו עדיין מה שדבר אליו ה׳ הלילה שאמר לו נחמתי והוא שאמר לו שמואל בסוף הענין כי מאסת את דבר ה׳ וימאסך ממלך אבל כשאמר לו שמואל ולמה לא שמעת הפסיק שאול את דבריו ואמר אשר שמעתי ופירושו כן שמעתי בקול ה׳ ויש לפרשו כמשמעו כמו שהתפרש מלת אשר בכל מקום שהוא טעם למה שקדם וחוזר למה שאמר שאול תחילה הקימותי את דבר ה׳ אמר עוד אמת אמרת כי הקימותי את דבר ה׳ אשר שמעתי בקול ה׳ ואלך בדרך אשר שלחני: ואביא את אגג. כלומר אם לא המיתיו עם האחרים לא שלחתיו לנפשו כי הנה הביאותיו ויומת: (כא) ראשית החרם. פי׳ מיטב החרם כמו ראשית שמנים ימשחו וי״ת לשון תחלה קדם

שמואל אל־שאול ויאמר לו שאול
ברוך אתה ליהוה הקימתי את־דבר
יהוה: יד ויאמר שמואל ומה קול־
הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר
אנכי שמע: טו ויאמר שאול מעמלקי
הביאום אשר חמל העם על־מיטב
הצאן והבקר למען זבח ליהוה
אלהיך ואת־היותר החרמנו:
טז ויאמר שמואל אל־שאול
הרף ואגידה לך את אשר דבר יהוה
אלי הלילה ויאמרו לו דבר: (ויאמר ק׳)
יז ויאמר שמואל הלוא אם־קטן
אתה בעיניך ראש שבטי ישראל
אתה וימשחך יהוה למלך על־
ישראל: יח וישלחך יהוה בדרך ויאמר
לך והחרמתה את־החטאים את־
עמלק ונלחמת בו עד־כלותם אתם:
יט ולמה לא־שמעת בקול יהוה ותעט
אל־השלל ותעש הרע בעיני יהוה:
כ ויאמר שאול אל־
שמואל אשר שמעתי בקול יהוה
ואלך בדרך אשר־שלחני יהוה
ואביא את־אגג מלך עמלק ואת־
עמלק החרמתי: כא ויקח העם מהשלל
צאן ובקר ראשית החרם לזבח

שמואל לות שאול ואמר
ליה שאול בריך את קדם
יי קימית ית פתגמא דיי:
יד ואמר שמואל ואלו
קימתא ומה קל ענא הדין
באודני וקל תוריא דאנא
שמע: טו ואמר שאול
מעמלקאה איתיאונון דחס
עמא על שפר ענא ותורי
בדיל לדבחא קדם יי אלהך
וית שאר מותרא גמרנא:
טז ואמר שמואל לשאול
אוריך ואחוי לך ית דאתמלל
מן קדם יי עמי בליליא
ואמר ליה מליל: יז ואמר
שמואל הלא מן שריותך
הויתא שיט וחלש בעיני
נפשך ברם זכות שבטא
דבנימן אבוך גרמא לך די
בעו למעבר בימא קדם בני
ישראל בדיל כן רבינך יי
למהוי מלכא על ישראל:
יח ושלחך יי באורחא ואמר
איזיל ותגמר ית חיביא ית
דבית עמלק ותגיח קרבא
בהון עד דתשיצי יתהון:
יט ולמא לא קבלתא
למימרא דיי ואתפניתא על
בזתא ועבדתא דביש קדם
יי: כ ואמר שאול לשמואל
דקבלית למימרא דיי
ואזלית באורחא דשלחני
יי ואיתיתי ית אגג מלכא דעמלק וית עמלקאה גמרית: כא ואפריש עמא
מן בזתא ען ותורין קדם דיתחרמון לדבחא קדם יי

רלבג

שאול והעם על אגג ועל מיטב השלל. ולא אבו החרימם והמלאכה הפחותה החרימו וקרה מזה לשאול שנמנע להסיר המלוכה ממנו: (יב) בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד. ידמה שהיה הרצון בזה שהוא היה מציב לו מקום לשבת בו ולעבוד הש״י שם ולתת לו תודה על כל הטובה אשר הטיב לישראל. והנה היה המקום שהיה מציב לו יד בו הגלגל כי שם היו נקבצים ישראל תמיד על כל הדברים הגדולים ולזה אמר ויסב ויעבר וירד הגלגל: (יג) ויבא שמואל אל שאול עד לזבח לה׳ אלהיך. בגלגל. והנה אפשר שחשב שאול שאם יזבחו לה׳ מן השלל הנה לא יקשה בעיני הש״י אחר שאינם נהנים בשללם ולחולשת התנצלות הזה יחסו אל העם ועוד חשב כי מפני שלא נוח להחרים מלך עמלק ובמו שיוכל להציל מלכם והוא אמרו ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי: כחסן

פי׳ רבי ישעיה

(יח) עד כלותם אותם: פי׳ עד כלותם הם אותם:

הקימתי ג׳ מלעיל וסימ׳ במסר בסדר נח: הותר ז׳ מלאים בליש׳ בקריאה. וסימ׳ איש אל יותר ממנו עד בקר. ואת היותר החרמנו. ויותר ממנו מאה רכב דשמואל. וחברו דד״ה. כי מה יותר לחכם עם הכסיל. ואל תתחכם יותר למה. לעשות יקר יותר ממני. ונמסר גם בסדר בשלח: הרף ו׳ בקריאה וסימ׳ הרף ממני ואשמידם. הרף לנו שבעת ימים. הרף ואגידה לך את אשר דבר. למלאך המשחית בעם. וחברו דד״ה הרף מאף ועזוב חמה ואל תתחר:

תולדות אהרן מעמלקי הביאום ע״ג כד (שם ט). הלא אם קטן. עקידה סד: אשר שמעתי. עקרים מג פ׳ כו:

מצודת דוד

שאול. ללכת לקראת שאול: בבקר. מושב על וישכם: מציב לו יד. עושה שם לעצמו מקום לחלק הביזה ומשם יסוב וירד הגלגל ר״ל כל זה הוגד לשמואל: (יג) אל שאול. כשבא שאול אל הגלגל: ברוך אתה לה׳ וכו׳. ר״ל ה׳ יברך אותך לפי שקיימתי דבר ה׳ אשר צויתני והזכות הזה באה על ידך: (יד) ומה קול. ר״ל ואם קיימת דבר ה׳ מה הוא קול הצאן וכו׳ כאלו המה מעמלק: (טו) מעמלקי הביאום. ר״ל הן אמת מעמלק הובא ועכ״ז אין רע כי מה שחמלו על מבחר הצאן היה למען יזבחום לה׳ ולא להחזיק לעצמן ולזה לא יכולתי למחות בידם כי אמרו שעשו למצוה; ואת היותר. הדברים שאינם ראוים לזבוח החרמנו: (טז) הרף. ר״ל שוב מדבריך וחדל מהם ואגידה לך וכו׳: (יז) אם קטן אתה בעיניך. אף אם בעיני עצמך נחשב

מצודת ציון

ענין הסוף מחשבה: (יב) מציב. ענין הקמה והעמדה: יד. מקום: (טז) הרף. מל׳ רפיון: (יט) ותעט. ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמן כ״ה) ור״ל מהירות הפליטה: (כא) ראשית החרם. מיטב

רד"ק

קדם דיתרמון כלומר טרם שיחרימו ויקלנו שלא יקנה אדם משלל לקחו העם הלאן והבקר לזבוח לה' לא לדבר אחר : (כג) כי חטאת קסם מרי . חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וכת"י ארי כחובי גבריא דשאלין בקסמא וגו' כלומר כמו שחטאת קסם הוא חטאה גדולה כי הוא מסיר בטחונו מהשי"ת ונותן בטחונו בקסם כן הוא חטאת גדולה חטאת מרי והוא מי שמורה פי האל ואינו עושה מה שצוהו כי אחרי שעבר על מצותו הרי הוא טסר בו ומסיר בטחונו ממנו ואומר כי אין בידו להטיב ולהרע לפיכך לא יירא ממנו לעבור על מצותו והרי הוא כעובד ע"א וכתרפים גם כן שהוא חטאת גדולה כן הוא חטאת גדולה הפצר והוא מי שעובר על רצון המצוה אותו כמו שפירשנו : וימאסך . הוי"ו כוי"ו ויקח אברהם את עיניו וכן הוא הפי' יען מאסת דבר ה' מאסך ממלך ר"ל מהיות מלך

אֱלָהָךְ בְּגִלְגָּלָא : כב וַאֲמַר שְׁמוּאֵל הָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בַּעֲלָוָן וּבְנִכְסַת קוּדְשִׁין כְּקַבָּלָא לְמֵימְרָא דַיְיָ הָא קַבָּלַת לְמֵימְרֵיהּ מִנִּכְסַת קוּדְשִׁין טַב אַצְתָּא לְמִילֵי נְבִיאוֹהִי מִתְּרַב פַּטִּימִין : כג אֲרֵי כְּחוֹב גַּבְרַיָא דְשָׁאֲלִין בְּקִסְמָא כֵּן חוֹבַת כָּל גְּבַר דְּמִסְרַב עַל פִּתְגָמָא דַיְיָ וּכְחוֹבֵי עַמָּא דְטָעַוּ בָּתַר טַעֲוָתָא כֵּן חוֹבַת כָּל אֱנָשׁ דְּפַצַּר וּמוֹסִיף עַל מִילֵי נְבִיָּא חֲלַף דְּקַצְתָּא בְּפִתְגָמָא דַיְיָ רַחֲקָךְ מִלְּמֶהֱוֵי מַלְכָּא : כד וַאֲמַר שָׁאוּל לִשְׁמוּאֵל חָבֵית אֲרֵי

לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל :
כב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים :
כג כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ :
כד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי

החפץ ג' בקריאה וסי' החפץ לה' בעולות וזבחים . החפץ אלוה תמצא . אל תחמה על החפץ : מרי ד' וסימ' כי חטאת קסם מרי . למשמרת לאות . אל תהי מרי . ואמרת אל מרי ונמסר גם בסדר קרח : תולדות אהרן וימאסך ממלך זה וטעם למה הוסרה המלכות משאול כשחטא ולא הוסרה מדוד כשחטא :

רש"י

קדם דיתרמון : (כב) הנה שמוע . בקולו טוב מזבח : להקשיב מחלב אלים . זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב אלים : (כג) כי חטאת קסם מרי . ואון ותרפי' הפצר . וכעונש של און ותרפים כן עונש של הפצר ויונתן תרגם ארי כחוב גבריא וכו' וכחובי עמא דטעו בתר טעותא כן חובת כל אנש דפצר ומוסיף וכו' : הפצר . לשון תוספות וכן ויפצר בו (בראשית ל"ג י"א) הרבה עליו דברים ירצתי

רלב"ג

(כב) החפץ לה' בעלות וזבחים כשמוע בקול ה' . הנה זה מבואר כי העלות והזבחים יבאו על החטאים כמו שהתבאר בתורה ולזה הוא מבואר כי הוא יותר טוב שישמר אדם מהחטא ולא יצטרך לאלו הקרבנות : הנה שמוע . לשמור הנה הוא טוב מהבא' הזבח ולהקשיב למצותיו הוא יותר מהקרבת חלב אילים על מזבח ה' : (כג) כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר . אמתוב שיהיה וי"ו ותרפים כוי"ו מרדם ורכב וסוס ואיה וענה והרצון בו ואון ותרפים כאמרו התרפי' ממאלות כי בעיקרי קצתה לבד הנה הנה הוא חוטא ולזה אמר שמואל לשאול על מה שאמר אשר שמעתי בקול ה' וגו' שאע"פ שכמה שעשה קיים את דבריו הנה מרה את פיו במה שלא קיים מצותו להחרים את עמלק בכללו והנלא ועניין המשל בזה לפי מה שאומר והוא כי חסרון הקסם הוא ענין דומה למרי וזה כי הקוסם יגיד מה שיגיד באמצעות השפע מה שלול מן השי"ת אלא שהשפע ההוא חסר כמו שאמר ובארנו בספר מלחמו' ה' וחסרון השפע ההוא איננו מצד מה שיגיע ממנו כי כבר היה צודק מצד ההוא אבל החסרון הוא מצד מה שחסר להגיע ממנו ולא אוכל לפרש בזה המקום לעומק זה הענין אבל אעשה בזה כלמוד השיריי והמשליי כי הוא בלתי מזיק בזה המקום . והמשל שיהיה בכאן מרקחת מורכב מסמים רבים וידע אדם סגולות סם אחד מהסמים ההם וטבעו בשלמות הנה עדיין לא ידע פעל המרקחת ההוא כי מצד הסמים האחרים ישתנה הטבע ההוא ולא עוד אלא אפילו ידע טבע כל סם וסם מהרכבה בשלמות הנה עדיין לא יוכל לשפט באמתות על פעל המרקחת ההוא בגופותיו מה שלא ידע הצורה המתחדשת מההרכבה וכן הענין בעינו בקסם כי הכוזב בו נכנס מזה הצד כמו שבארנו בספר מלחמות ה' כי לפעמים יתגלה לקוסם מה שישפע מאחד מן המשפטים או מיותר מאחד מהם ולא יתגלה לו מה שישפע מכל אחד מהם ולא מה שישפע מכללם וזה כלו בלתי מבואר בזה המקום ולזה אמר שמואל כי חסרון הקסם הוא דומה למרי כי כמו שמה שחסר בקסם מהסודעה מסיר בכללות הטוב שהיה ראוי שיגיע מההודעה ולא די בזה אלא שהרבה פעמים תהיה ההודעה החסרה סבה להגעת הרע כמו שבארנו בספר מלחמות ה' כן הענין במי שימר' פי השם שיגרע ממצותו כי התועלת המכוון במצוה ההיא לא תתקיים אלא בכללה ויקרה גם כן קצתה זולת קצתה הפסד ורע תחת הטוב שכוון במצוה ההיא וזה כי השי"ת צוה לעשות זאת הנקמה הנפלאה למען יוסרו שאר האנשים מהסבת זאת הרעה ספחותה ולזה רצה שלא יקנו ישראל מנכסיהם כדי שלא יביא זה לחשב כי אהבת הממון הביא לישראל לזאת המלחמה עם שבהחרמת כל שלל עמלק תועלת אחר והוא התועלת המגיע במה שצותה התורה שלא ליהנות בדבר מע"א סן יביא זה להמשך אחר ע"א אם ירצה הנהנה מנכסים היות נכסיו מצליחים אולי יחשב זה למה שהגיע לו מע"א וכן הענין בנכסי עם עמלק בשוה כי בלי ספק היו דעותיהם ואמונותיהם נפסדות וכן יאמר שהאון שדברו התרפים הוא דומה להפצר ההוא בהתעסק בדבר יותר מן הראוי והרצון בהוספה על מצות השם יגיע ממנה חסרון כמו הענין בהוספה שהניח בדבור אשר יהיה באמצעות התרפים כי ההוספה ההיא תהיה סבה לטעות המפל בהודעה המגעת באמצעותם וזה כי התרפים הוא דבר מעורר הכח הדמיוני בהתעוררותו . יד ה קצת דברים צודקים כמו הענין בחלומות הצודקים והרבה דברים כוזבים ידמה עמהם ויגיע לו דמוי הדברים הצודקים מהשפע עליוני יגיע אל הדמיון בעת היותו מתבודד מבין שאר הכחות המניעות המשיגות הגיע לו כמו הדברים הכוזבים מצד הדברים אשר הגיע רשומם בכח הדמיוני ויתערבו אלו הדמיונות בדמויים הצודקים ויהיה זה סבה להגיע ההודעה ההיא ולזה אמר הנביא אשר אתו חלום ידבר אתו חלום וגו' מה לתבן את הבר נאם ה' כי ההודעה המגעת באמצעות אלו הדמיונות תדמה לבר הבלתי נקי מהתבן מצד הכזב המתערב בה מהצד שבארנו ולזה הוא מבואר שאין לגרוע ממצות השם ית' ולא להוסיף עליה כי תפסד הכוונה אשר בעבורה היתה המצוה ההיא : יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך . זהו מה שנוסף לו עתה מהעונש כי במה שחטא בראשונה לא נאמר לו אלא שממלכתו לא תקום ואולם עתה אמר לו שהשי"ת מאס אותו מהיות מלך על ישראל חה מורה שימי מלכותו יהיו מעטים כי הדבר הנמאס ירוחק : נמה

פי' רבי' ישעיה

(כג) כי חטאת קסם הוא חטאת המרי . כאדם ההולך אחרי הקסמים כך הוא הממרה על דברי הנביא . והאיש המפציר לילך אחרי האון והתרפים והפצר הוא הפועל : דברו און והרצון בזה הוא כי מי שגורע ממצות ה' במקצת הוא ממרה את פיו וכן מי שמוסיף על דברי השם הוא חוטא ולזה אמר שמואל

מצודת ציון

מיטב מדבר הנבחר כמו וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו') : (כב) החפץ . ענין רצון : להקשיב . לשמוע : (כג) ואון . ענין דבר תוהו ושקר כמו התרפים דברו און (זכריה י') : ותרפים . הוא"ו יתירה כמו גרדם ורכב (תהלים עו) : הפצר . ענין רבוי הדברים כמו ויפצר בם (בראשית י"ט) : יען . בעבור

מצודת דוד

ותעט אל השלל . כי על שלא מחית בעם הרי הוא כאלו אתה בעצמך מהרת לקחת השלל וכו' : (כ) אשר שמעתי . ר"ל לא כאשר תאמר הנה כי אשר שמעתי בקול וכו' ואביא . ר"ל עם שלא הרגתיו מ"מ לא שלחתיו לנפשו רק הביאותיו והנה בידי להרגו בכל עת : (כא) ויקח העם . ואף מהשלל לא לקחתי אני מאומה כי אם העם לקחו וזה לכוונה טובה לזבוח לה' : (כב) החפץ לה' . וכי רצון ה' בעולות דומה היא כרצונו לשמוע בקולו הלא לא כן הדבר כי הנה לשמוע בקולו טוב בעיניו יותר מזבח ולהקשיב דברו טובה לפניו מחלב אילים וכפל הדבר במ"ש : (כג) כי חטאת קסם מרי . החטא שיש במעשה הקסם הוא החטא בעצמו שיש בהממרה בדברי ה' כי כמו השואל בקסם הסיר בטחונו מה' כן הממרה בדברו בעבור הסתת או יראת אדם מסיר בזה בטחונו מה' : ואון והתרפים הפצר . ר"ל דבר התוהו והשקר שיש בתרפים דבר התוהו ההיא בעצמה יש בהמרבה דברים כי כמו שאף הרבה מן התרפים תוהו המה ואף בולם ישא הרוח כן מרבית הדברים לא צודקים לתוהו נחשבו עם רבוים ולפי שהאמר בשאול שהסיר את האובות ואת הידעונים א"ל הנה נכשלת בדומה לקוסם ולעושה התרפים כי המרי בדבר ה' מירלת העם ידמה לקוסם והפצר בדברים לא יועיל גם ידמה לעושה התרפים : יען . לזאת יען מאסת וכו' :

נחשב אתה לקטן מ"מ הלא אתה הראש המולך על כל שבטי ישראל ולא זו בלבד שהם המליכו אותך אלא שגם ה' משחך למלך וא"כ ידך תקיפה עליהם ומדוע א"כ לא מחית בידם : (יח) וישלחך . הלא ה' שלחך בדרך הזה וצוך להחרימם : (יט) ולמה לא שמעת . להחרימם הכל וכל' . ור"ל היתכן בעבור דברי העם לא שמעת בקול ה' :

ואת

רש"י

(כד) יראתי את העם: דואג האדומי שהיה הגדול שבכולם: (כז) ויחזק בכנף מעילו. לפי פשוטו משמעו שכשפנה שמואל ללכת מאחרי שאול אחז שאול בכנף של שמואל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שישתחוה בגלגל שהיה שם אהל מועד. ומדרש אגדה חולקים אמוראים יש אומרים מעילו של שמואל קרע שאול ויש אומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומסר לו סימן זה מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו. והוא שאמר לו שאול לדוד כיום שכרת את המעיל ידעתי כי מלוך תמלוך (לקמן כ"ד כ"א): (כט) וגם נצח ישראל לא ישקר. ואם תאמר אשוב מעוני לפניו לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממי שנתנה לו כי הקב"ה שהוא נצחונו של ישראל לא ישקר מליתן המלוכה לזה שאמר ליתן: (לב) אגג מעדנות. יונתן תירגם אגג מפנקא: אכן סר מר המות. באמת ידעתי כי סר וקרב עלי מרירת המות: (לג) כאשר שכלה נשים חרבך. להושיבם אלמנות מבעליהם שהייתם הורגים זכרי בחורי ישראל

רד"ק

מלך: ואת דבריך. שאמרת לי במצות ה' ות"י ארי עברית על מימרא דה' ובסרית על פתגמך: (כז) ללכת. בסגול באתנחתא: ויחזק בכנף מעילו. שאול החזיק בכנף מעיל שמואל כדי שישוב עמו. ובמדרש חולקין בו יש אומרים כי שמואל קרע במעיל שאול ורמז לו בזה כי מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך אחריו וי"א כי שמואל קרע מעילו על עצמו שכן דרכן של צדיקים להיות קורעין בשעה שאין נשיאתן מקובלת: (כח) קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום. ואף על פי שאמר לו זה בגלגל כשהעלה העולה ממלכתך לא תקום ועתה אמר לו היום אמר שהחטא ההוא היה נמחל לו עם התשובה ומעשים טובים וכיון שחטא בחטא אמר לו היום נקרעה הממלכה ממך. ויש לפרש עוד כי בחטא הראשון אמר לו ממלכתך לא תקום כלומר שלא תתקיים לו ולבניו אחריו אבל אפשר כי הוא יאריך ימים במלכותו ועתה אמר לו כי גם הוא לא יאריך בממלכתו וזהו שאמר קרע ה' מעליך וכן אמר לו שמואל כשהעלהו באוב ויקרע ה' את הממלכה מידך וגו' ולא עשית חרון אפו בעמלק וגו' כי בדבר עמלק נגמר דינו: (כט) וגם נצח ישראל לא ישקר. אף על פי שממלכתך לא תקום נצח ישראל לא יסור ממקומו ולא ישקר אותו הב"ה אבל יעמידנו כי לא ינחם כלומר ולא ינחם על הטובה שדבר עליהם: כי לא אדם הוא להנחם. כי האדם ינחם על טובה שיבטיח לאדם מפני כעסו עליו אם נתנה לבנו שלא יהיה שלם לבו עמו כמו שהיה מתחלה אבל הקב"ה אין בו שנוי חלילה וכיון שהבטיח את ישראל לא ישקר להם הבטחתו הטובה אף על פי שחטאו ייסרם כפי החטא אבל הטובה קיימת אחרי קבלם ענשם אבל לשאול לא הבטיחו על המלוכה לעולם ואם היה שומר מצות ה' היה מאריך לו המלוכה נ"ל ולבניו אחריו אם ישמרו את מצות ה' אבל לדוד שהבטיחו על המלוכה לעולם לא תסור ממנו המלוכה לעולם אע"פ שתפסק מבניו זמן כפי עונם הטובה והמלוכה קיימת להם לעולם ותשוב להם אחרי קבלם ענשם כמו שכתוב אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים וגו' וחסדי לא יסור ממנו וי"ת הפסוק כן אם תימר אתוב מחובי וגו' כבעמוד: (לב) אגג מעדנות. כתרגומו מפנקא כלו' הלך אליו כמהלך המלכים

שמואל א טו

כד כי־עברתי את־פי־יהוה ואת־דבריך
כי יראתי את־העם ואשמע בקולם:
כה ועתה שא נא את־חטאתי ושוב עמי
ואשתחוה ליהוה: כו ויאמר שמואל
אל־שאול לא אשוב עמך כי מאסתה
את־דבר יהוה וימאסך יהוה מהיות
מלך על־ישראל: כז ויסב שמואל
ללכת ויחזק בכנף־מעילו ויקרע:
כח ויאמר אליו שמואל
קרע יהוה את־ממלכות ישראל
מעליך היום ונתנה לרעך הטוב
ממך: כט וגם נצח ישראל לא ישקר
ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם:
ל ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד־
זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי
והשתחויתי ליהוה אלהיך: לא וישב
שמואל אחרי שאול וישתחו שאול
ליהוה: לב ויאמר שמואל
הגישו אלי את־אגג מלך עמלק וילך
אליו אגג מעדנת ויאמר אגג אכן
סר מר־המות: לג ויאמר שמואל
כאשר שכלה נשים חרבך כן

תרגום

עברית על מימרא דיי ובסרית על פתגמך ארי דחילית מן עמא וקבלית למימריהון: כה וכען שבוק כען לחובי ותוב עמי ואסגוד קדם יי: כו ואמר שמואל לשאול לא אתוב עמך ארי קצתא מפתגמא דיי ורחקך יי מלמהוי מלכא על ישראל: כז ואסתחר שמואל למיזל ואתקף בכנף מעיליה ואתבזע: כח ואמר ליה שמואל אעדי יי ית מלכותא דישראל מנך יומא דין ויהבה לחברך דתקן עובדיה מנך: כט ואם תימר אתוב מחובי וישתביק לי בדיל דאעביד מלכו אנא ובני על ישראל לעלם כבר גזור עלך מן קדם מרי נצחניה דישראל דלית קדמוהי שקר ולא תאיב ממה דאמר ארי לא כבני אנשא הוא דאמרין ומכדבין גזרין ולא מקימין: ל ואמר חבית כען יקרני כען קדם סבי עמי וקדם ישראל ותוב עמי ואסגוד קדם יי אלהך: לא ותב שמואל בתר שאול וסגיד שאול קדם יי: לב ואמר שמואל קריבו לותי ית אגג מלכא דבית עמלק ואתא לותיה אגג מפנקא ואמר אגג בבעו רבוני מריר מותא: לג ואמר שמואל כמא דאתכלת נשיא חרבך כן תתכל מנשיא אמך

נצח ד' קמצין וסימ' וגם נצח ישראל. והנצח וההוד. עד נצח לא יראו אור. לנצח נצחים:

תולדות אהרן קרע ה' גם: שכלה נשים עקידה שער מג:

רלב"ג

(כט) נצח ישראל. הוא הש"י שהוא חוזק ישראל ונצחם ותוחלתם כמעט ואומר אבד נצחי וכנה הרצון בנצח ישראל חיי ישראל שהוא הש"י כמו הדם שהוא חיי הגוף כי הדם יקרא נצח כמעט ויז נצחם על בגדי: (ל) כבדני נא. אחר ראה שמואל היות שאול מתכבד מזקני העם והעם לא נשמע אליו לשוב עמו להשתחוות לה': (לב) וילך אליו אגג מעדנות. יתכן שבא אליו בשלשלאות ובכבלי ברזל למלאות מצות שמואל כדי שלא יוכל לברוח כמעט התקשר מעדנות כימה: ויאמר אגג אכן סר מר המות. ידמה שאגג

פי' רבי ישעיה

(כד) כי יראתי את העם. כן הודה שכדי לעשות רצון העם חמל על הבהמות טובות ועבר על דברי הנביא: (כט) וגם נצח ישראל. הבורא שהוא נצחונו של ישראל: (לב) אגג מעדנות. ידיו קשורי כמו התקשר מעדנות כימה: אכן סר מר המות. כבר סר מעלי ומלבי מרירות המות. שכבר נתייאשתי מלחיות עוד וכמת אני בעיני:

מצודת דוד

(כד) ואת דבריך. במה שאני מרבה דברים לסתור מאמריך ולומר אשר שמעתי וגו': כי יראתי. ועי"ז חטאתי להמרות פי ה' ונמשך מזה לסתור גם דבריך: (כה) ועתה. הואיל ואני מודה שחטאתי גם לך לזה מחול חטאתי ושוב עמי וכו': (כו) וימאסך ה'. ואם ה' מאס בך אין אשוב עמך: (כז) ללכת. מעם שאול: ויחזק. שאול אחז בכנף מעיל שמואל למנעו מללכת מעמו ובהאחזו בו נקרע הכנף: (כח) קרע ה'. הקריעה הזה היא לסימן שכבר קרע ה' וגו': לרעך. זהו דוד: (כט) וגם נצח ישראל. ר"ל כבר אבדת המלוכה כי כבר נתנה לאחר וגם לא ישקר בהבטחתו וגם לא ינחם לאחריו כי לא אדם הוא להנחם (ור"ל מפאת עצמו אין בו שינוי להנחם אבל השינוי באם מפאת המקבל ולזה נאמר בשאול נחמתי כי המלכתי וכו'): (ל) ויאמר חטאתי. אף כי חטאתי עכ"ז מכבדני הוא שעתה בהיותך פה תכבדני נגד כו': (לב) מעדנות. קשור בשלשלאות: אכן. באמת סר מעלי מרירות המות: (לג) כאשר שכלה. כשכרתה האנשים שכולות מבעליהן ומבניהן. מנשים. מעין הנשים הכן דומה לשון

מצודת ציון

כפעור: (כה) שא. ענין מחילה: (כז) בכנף. בקצה שולי המעיל כמו ויכרת את כנף המעיל (לק' כד): (כט) נצח. ענין חוזק והתגברות כמו אבד נצחי (איכה ג) ועל המקום יאמר שהוא החוזק של ישראל: ינחם. ענין ספוק מחשבה: (לב) מעדנות. ענין קשור כמו התקשר מעדנות כימה (איוב ל"ח): אכן. באמת: (לג) שכלה. מי שבניו מתים קרוי שכול כמו למה אשכל גם שניכם (בראשית)

רדק

המלכים בתענג. כלומר אף על פי שהיה קרוב למיתה הלך אליו בנחת ולא פירושו הלך אליו בתענג ובשמחה כי בחר מותו מחייו וי״מ מעדנות קשורים מן התקשר מעדנות כימה כלומר בקשורים בשלשלאות של ברזל שהיה בהן הלך אליו. אכן סר מר המות. הגיע מרירות המות ידע כי לסמיתו הביאו אותו אליו: (לג) וישסף שמואל. כמו ויבקע כתרגומו ופשח כמו ויפשחני וכן בדברי רז״ל הוה מפשח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: (לד) גבעת שאול. אמר שהיא גבעת בנימן שזכר למעלה ובנה שם שאול בית מלוכה לפיכך סמכה אליו או היתה גבעה אחרת שבנה אותה שאול: (לה) וה׳ נחם. נפעל שמד כי הוא קמוץ: (א) מלא קרנך שמן. אמר קרנך לפי שהיה הקרן הזה מוזמן למשוח בו מלכי בית דוד ועל העתיד היה מוזמן אותו הקרן על פי הנביאים והיה באהל מועד עם כלי שמן המשחה וכן אמר כשנמשח שלמה ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל נראה כי שם באהל מועד היה מוכן זה הקרן עם כלי שמן המשחה ולפיכך אמר לשמואל מלא קרנך שמן כי על הנביאים היה מוטל למשוח המלכים על פי ה׳ ואף על פי שצדוק הכהן משח שלמה הנה היה שם עמו נתן הנביא כמו שכתוב ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא ומשיחת המלכים ליצוק מן השמן תחלה על ראש המלך ואחר כך היה מושח ממנו כצורת נזר בין ריסי עיניו ואחר כך הנשאר בקרן היה יוצק על ראשו כי מלא הקרן היה שעור המשיחה עם היציקה: לי מלך. ולא אמר לישראל מלך ר״ל לי שיהיה לעבודתי וישמע אלי לכל אשר אצוה לא כשאול שעבר על מצותי: (ב) עגלת בקר. מכאן כי אף על פי שהיה מבטיח הקב״ה הנביא או הצדיק פעמים כן הוא נשמר מלכת במקום סכנה כמו שראינו ביעקב אבינו שהבטיחו הקב״ה בעברו ארם נהרים ואמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת וגם נ״כ נראה לו המלאך והבטיחו ואמר לו שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך וכאשר שמע כי עשו בא לקראתו ויירא יעקב מאד ויצר לו וכן דוד שהיה נמשח למלך על פי ה׳ היה בורח מפני שאול וגם גד הנביא אמר לו לא תשב במצודה וכן בדברי המלחמות היו עושין התחבולות אחר הבטחת האל ית׳ כמו שעשה גדעון בדבר הכדים והלפידים וגם פעמים היו עושין התחבולות במצות האל כמו שכתוב ביהושע בכבוש יריחו הקף את העיר וכן זה לשמואל הגיד תחבולה אף על פי שהיה הולך במצותו והטעם כי אף על פי שהקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם יראיו ברוב הם על מנהג העולם וכן על מנהג העולם היה לו ליעקב לירא מפני עשו ולדוד מפני שאול אם היה מושח מלך בחייו והיה לו לבקש תחבולה איך אלך או היתה שאלתו איך אלך ואמר לו הקב״ה עגלת בקר תקח בידך כי בכל מקום היו רשאין להקריב באותו זמן כי זמן היתר הבמות היה כל זמן שהיה אהל מועד במוב נבעון ולמדו רז״ל מזה הפסוק שמצוה לשנות בדברי שלום שהרי הקב״ה אמר לשמואל עגלת בקר תקח בידך והראה לו שאין ראוי לאדם ללכת במקום סכנה ולסמוך על הנס משום שנאמר לא תנסון את ה׳ אלהיכם. וי״מ כי הנביא אמר לו כך אני אמרתי לך שתלך בהצנע ואתה אמרת ושמע שאול והרגני עתה אני אומר לך שתלך בפרהסיא ותקח עגלת בקר לעשות זבחים שלמים ביום משחך אותו למלך וזה שאמר וקראת לישי בזבח אמר לו לך בפרהסיא ונראה מי הורג אותך ועל זה הדרך פירשו נ״כ במדרש מה שאמר לו הקב״ה למשה רבים עבור לפני העם הוא לפי שאמר לו עוד מעט וסקלוני אמר לו הקב״ה עבור לפני העם ונראה מי סוקל אותך: (ג) את אשר אומר אליך. ולמה לא אמר לו מתחלה שימשח דוד כדי

רשי

ישראל: וישסף. חתכו לד׳ ואין תיבה זו דמיון ותרגום וישסף ופשח ובגמ׳ שלנו יש הוה מפשח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: (א) בית הלחמי. בבית לחם וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבות כמו בית לחם בית שמש בית אל קרית ארבע אם בא לכפיל בו היא מטיל בין שתי התיבות כגון קרית הארבע בית האלי בית הלחמי:

ויתרדו

[Main text and Targum]

תרגום	מקרא
ופשח שמואל ית אגג קדם יי בגלגלא: כד ואזל שמואל לרמתא ושאול סליק לביתיה לגבעתא דשאול: לה ולא אוסיף שמואל למחזי ית שאול עד יום מותיה ארי אתאבל שמואל אל שאול ויי תב במימריה ארי אמליך ית שאול על ישראל: א ואמר יי לשמואל עד אימתי את מתאבל אל שאול ואנא רחקתיה מלמהוי מלכא על ישראל מלי קרנך משחא ואיתא אשלחינך לות ישי דמבית לחם ארי גליין קדמי בבנוהי גבר דכשר קדמי למהוי מלכא: ב ואמר שמואל איכדין איזיל ואם ישמע שאול ויקטלינני ואמר יי עגלת תורין תסב בידך ותימר לדבחא קדם יי אתיתי: ג ותזמין לישי בשירותא ואנא אחוינך ית דתעביד ותמשח קדמי ית דאימר	תשכל מנשים אמך וישסף שמואל את־אגג לפני יהוה בגלגל: לד וילך שמואל הרמתה ושאול עלה אל־ביתו גבעת שאול: לה ולא־יסף שמואל לראות את־שאול עד־יום מותו כי־התאבל שמואל אל־שאול ויהוה נחם כי־המליך את־שאול על־ישראל: טז א ויאמר יהוה אל־שמואל עד־מתי אתה מתאבל אל־שאול ואני מאסתיו ממלך על־ישראל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל־ישי בית־הלחמי כי־ראיתי בבניו לי מלך: ב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר יהוה עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח ליהוה באתי: ג וקראת לישי בזבח ואנכי אודיעך את אשר־תעשה ומשחת לי את אשר־אמר אליך:

ס״ד פתחין וחד קמץ (לה ולא־יסף)

ולא יסף ח׳ בקריאה וסי׳ ויבר יהודה ויאמר צדקה ממני. את הדברים האלה דבר ה׳ אל כל קהלכם. ויגד לשאול כי ברח דוד. ולא יסף שמואל לראות את שאול. ולא יסף עוד מלאך ה׳ להראה אל מנוח. ובמקצת ספרי מסרה מנ״ה גם עוד מלך מצרים. ונראה לי כי אינו לפי שהוא ולא הוסיף עוד מלך מצרים: מלא ח׳ רנש בקריאה וסימ׳ מלא שבוע זאת ונתנה לך. מלא את אמתחות האנשים. מלא קרנך שמן. מלא פניהם קלון. מבחר עצמים מלא. והד ומלא חפניך גחלי אש: עגלת ה׳ וסימ׳ ולקחו זקני העיר. עגלת בקר תקח בידך יחיה איש עגלת בקר. עד צער עגלת שלשיה מצער חרנים

תולדות אהרן אך אלך. פסחים ח יבמות סה גזיר סו קדושין לט חולין קנב: עגלת בקר. יומא יא:

רלבג

שאגג היה ירא כשהגישוהו לפני שמואל אסור וקשר בכבלי ברזל וכאשר ראה שמואל והיתה ערתו מוכחת על גודל חסידותו ורחמנותו אמר באמת סר מרירות המות כי נצלתי ביד פי. מרפוי עירהם עלי וכאשר הבין שמואל מדבריו שהוא היה חושב שינצל על יד שמואל אמר לו אין הענין כן כמו שאתה חושב אבל תדע כי מות המות מיתה אכזרית וזה ראוי לך מדה כנגד מדה כאשר שכלה נשים חרבך בשכלתה בעליהן כן תשכל מנשים אמך במותך: (לג) וישסף שמואל את אגג. ר״ל שחלקו בחרבו כאילו היה בוקע עצים לשלשה פנות בפני ובכה היה בזה תועלת לתת יראה לנשארים שלא ילחמו עם ישראל: (ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. ר״ל שאם ידע שאול שאני הולך למשוח מלך אחר יהרגני: ויאמר ה׳ עגלת בקר תקח בידך. ידמה שהרצון בזה שלקחה לזבוח זבח שלמים והנה היה אפשר לו זה כי לא נחרבו הבמות והיה אפשר לו להקריבו בבמת יחיד ואעפ״י שהיה המשכן בנוב. והנה אמר לי אחד מחכמי דורינו שמו ר׳ שלמה הנשיא בפי׳ זה הפסוק דבר נאות מאד לפי הפשט והוא שהוא רואה שהנה בחר השם יתעלה עגלה להעיר על שהנה מלא חלל באדמה ולזה לא היה לשאול לחקור איך לא נודע מי הכהו יהיה הולך לערוף העגלה היה הולך במקום ההוא עם העגלה כי העגלה תערוף באיזה מקום ימצא בו החלל באדמה והיה אומר על זה תלית העיר כי היה לשאול לירא מהריגתו כי

פי׳ רבי ישעיה

(לג) וישסף שמואל. לשון חתיכה הוא ואין לו דומה. וכן תרגם יונתן: (ב) לזבח לה׳ באתי. שהבמות היו מותרות שנחרבה שילה:

מצודת ציון

(כרא׳ כ״ו): וישסף. תרגומו ופשח והוא הבקיעה לשנים כמו ויפשחני (איכה ג׳) ובדרז״ל הוה מפשח ויהיב לן (ב״ב כ״ד): (לה) יסף. מל׳ תוספת: טז (א) קרנך. כלי מה עשוים בתוך קרן בהמה: בית

מצודת דוד

לכן תהיה אמך שכולה ממך: (לה) כי התאבל. ר״ל לפי שהיה מתאבל על שאול עכ״ז נחם ה׳ וכו׳ ולא חם על אבלותו לזה נעצב מאד ולא בא עוד לפני שאול (אבל שאול בא לפני שמואל כמ״ש לקמן יט): טז (א) ואני מאסתיו. ואין מהראוי להתאבל עליו זמן מרובה: לי מלך. ר״ל שהוא יהיה מלך לי לשמור מצותי: (ג) ואמרת. לגבי

(ד) ויחרדו. תמהו לצאת לקראתו: (ו) ויאמר אך נגד ה' משיחו. ויאמר בלבו אך אמת הוא זה שהגון למלכות: (ז) אל תבט אל מראהו. אל יופי תארו: כי מאסתיהו. לפי שכעסן הוא כמה שנאמר ויחר אף אליאב בדוד (לקמן י"ז כ"ח): כי לא אשר יראה האדם. אף ע"פ שקראת למעלך רואה שאמרת לשאול אנכי הרואה (לעיל ט' י"ט) כאן אני מודיעך שאינך רואה: (ט) ויעבר ישי שמה. הוא שמעא. (יא) שאר הקטן. נשאר הקטן: לא נסוב. לא נסב

כדי שידעו כלם כי מה' הוא ויראו כלם כי לא בחר בכל בני ישי אלא בדוד כי בפני כל העומדים שם נאמר לו על פי הנבואה: (ד) ויחרדו. וינועו ויתקבצו לצאת לקראתו וכן יחרדו כצפור ממצרים ויחרדו בנים מים וכתיי לשון קבוץ ואתכנשו ויש לפרשו לשון חרדה כי תמהו על בואו ופחדו אולי היה בעיר מי שחטא חטא גדול שילכדך שמואל הנביא לכא בעיר וזהו שאמרו שלום בואך והוא ענה להם שלום כלומר אין דבר רק שלום אל תפחדו כי לזבוח לה' באתי: ויאמר שלום בואך. הגדול שבזקנים אמר ואפשר שישי היה: התקדשו. כתרגום אזדמנו וכן ויקדש: (ו) בבואם. בבית: ויאמר אך נגד ה' משיחו פי' אמר בלבו או בפיו כי חשב כי זה הוא המלך שצוהו האל למשוח לפי שהיה בכור בבני ישי ועוד כי ראהו יפה תואר וקומ' כשאול וחשב כי הקב"ה בוחר באנשים יפה קומה ותואר למלכות כדי שיהא מוראו על העם וכן אמר בשאול הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כמוהו בכל העם וכן הוא כמו שחשב שמואל כי בעל קומה ותואר יפה בוחר בו האל למלוכה כדי שייראו ממנו העם ובלבד שיהיה לבו טוב וישר ופי' נגד ה' משיחו כמו נכח ה' דרככם כלומר ה' יהיה עמו ויית תקין קדם ה' משיחיה וכן תרגם נכח ה' אתקין ה': (ז) אל תבט אל מראהו. בוחן לבות וכליות בני אדם ידע לבב אליאב כי איננו ישר לפיכך אמר לשמואל אל תבט אל מראהו כי אעפ"י שהוא יפה מראה והגון למלכות לפי מראהו אני יודע לבבו ומאסתיהו למלכות כי איננו הגון לפי לבבו: גבוה. שם בפלס גדול הפעלה. ויש מפרשי' כי כאשר אמר נגד ה' משיחו על שאול נקט עוד שלא תסור המלוכה ממנו כשראה אליאב שלא היה יפה כמוהו נקט מה' שלא יחליף שאול באחר לפיכך ענה לו האל אל תבט אל מראהו כי מאסתיהו ושאול הוא שהיה יפה מראה וגבה קומה: (ט) גם בזה לא בחר ה'. לפי שלא אמר לו ה' ידע כי לא בחר בו כי הוא אמר לו אשר אומר אליך:

ד וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
וַיָּבֹא בֵּית לָחֶם וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר
לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ׃
ה וַיֹּאמֶר ׀ שָׁלוֹם לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי
הִתְקַדְּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח וַיְקַדֵּשׁ
אֶת־יִשַׁי וְאֶת־בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם
לַזָּבַח׃ ו וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא אֶת־
אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד יְהוָה מְשִׁיחוֹ׃
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־
גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ כִּי ׀ לֹא
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה
לַעֵינַיִם וַיהוָה יִרְאֶה לַלֵּבָב׃ ח וַיִּקְרָא
יִשַׁי אֶל־אֲבִינָדָב וַיַּעֲבִרֵהוּ לִפְנֵי
שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהוָה׃
ט וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שַׁמָּה וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־
בָחַר יְהוָה׃ י וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שִׁבְעַת בָּנָיו
לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
יִשַׁי לֹא־בָחַר יְהוָה בָּאֵלֶּה׃
יא וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־יִשַׁי הֲתַמּוּ
הַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר עוֹד שָׁאַר הַקָּטָן וְהִנֵּה
רֹעֶה בַּצֹּאן וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
יִשַׁי שִׁלְחָה וְקָחֶנּוּ כִּי לֹא־נָסֹב עַד־

ס' מס' כ"כ · ב' תעשה ס"ע"ס · ג'. ג' · ד' ב' פתח וב' קמץ בי · פ' · פ' · ב' זיתגר דוד · ג' ס' קמץ וכל אספדכו' · פ'

לָךְ׃ ד וַעֲבַד שְׁמוּאֵל יָת דְּמַלִּיל יְיָ וַאֲתָא לְבֵית לֶחֶם וְאִתְכַּנַּשׁוּ סָבֵי קַרְתָּא לְקַדָּמוּתֵיהּ וַאֲמַרוּ שְׁלָם מֵיתָךְ׃ ה וַאֲמַר שְׁלָם לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֲתֵיתִי אִזְדַּמְּנוּ וְתֵיעֲלוּן עִמִּי לְשֵׁירוּתָא וְזַמִּין יָת יִשַׁי וְיָת בְּנוֹהִי וּקְרָא לְהוֹן לִכְנִשַׁת קוּדְשָׁא׃ ו וַהֲוָה בְּמֵיעַלְהוֹן וַחֲזָא יָת אֱלִיאָב וַאֲמַר בְּרַם תַּקִּין קֳדָם יְיָ מְשִׁיחֵיהּ׃ ז וַאֲמַר יְיָ לִשְׁמוּאֵל לָא תִסְתַּכַּל בְּחֶזְוֵיהּ וּבְרוּם קוֹמְתֵיהּ אֲרֵי רְחֵקְתֵּיהּ אֲרֵי לָא כְּמָא דְחָזַן בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא חָזַן בְּעֵינֵיהוֹן וְקֳדָם יְיָ גַּלְיָן מַחְשְׁבַת לִבָּא׃ ח וּקְרָא יִשַׁי לַאֲבִינָדָב וְאַעְבְּרֵיהּ קֳדָם שְׁמוּאֵל וַאֲמַר אַף בְּדֵין לָא רְעוּא קֳדָם יְיָ׃ ט וְאַעְבַּר יִשַׁי שַׁמָּה וַאֲמַר אַף בְּדֵין לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ י וְאַעְבַּר יִשַׁי שִׁבְעָא בְנוֹהִי קֳדָם שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בְּאִלֵּין׃ יא וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי הַשְׁלִימוּ עוּלֵימַיָּא וַאֲמַר עוֹד אִשְׁתְּאַר זְעֵירָא וְהָא רָעֵי בְּעָנָא וַאֲמַר שְׁמוּאֵל לְיִשַׁי שְׁלַח וְאַיְתִנֵיהּ אֲרֵי לָא

רלבג

כי אותה העגלה שהיה הכונה בו לאמת מי הוא המכה ולזה היה לו להתרחק מהכרעת שמואל והנה אמרו ואמרת לזבוח לה' באתי לפי זה הפי' הוא לפי הנראה בעיני כי כאשר יבא לבית לחם ויתחבר להם שלא ימצא חלל באדמה על זה האופן יאמר לאנשי המקום ההוא שהוא בא לזבוח לה' וזה נאות מאד ולזה תמצא שלא דרש שמואל מאנשי בית לחם יהודה כי אם ישי ובניו כדי שלא יתגלה סודו: (ו) אך נגד ה' משיחו. יש שפירשו שהוא כאשר ראה אליאב בלתי ראוי למלוכה אמר על שאול כי נגד ה' משיחו וקרא משיחו שאול כי הוא היה משוח על יד שמואל והנה אמר לו השם שלא יביט אל מראה שאול ואל גבה קומתו כי מאסהו כמו שקדם באמרו כי מאסת דבר ה' וימאסך ממלך אלא שהכבר יקשה לזה הפי' אמרו גם בזה לא בחר ה' כי לפי זה הפי' לא תהיה הורא' מדברי השי"ת לשמואל שלא בחר באליאב אבל יראה ממנו הפך זה באולי. והנראה בעיני כי אמר שמואל אך נגד ה' משיחו כאשר ראה אליאב חשב שיהיה הוא הראוי למלוכה מצד מראהו שהיה טוב וגובה קומתו שהוא ראוי למלך למען יהיה לו כח גבורה להלחם מלחמות ה' וענהו ה' שלא יביט אל מראה אליאב

עגלת שלישיה דידמיה · ויעברהו ח' וסי' בליש' העברה וסי' נמסר ביהושע סימן ד': שלחה ו' וסי' שלחה הנער אתי · ויאמר שמואל אל ישי · וישלח שאול מלאכים · שלחה נא לי אחד · תלויותיו
תולדות אהרן אל תבט · פסחים סו עקדה ע' פח : וה' יראה ללבב · סנהדרין קו עקרים מד פ' נו :

פי' רבי ישעיה

(ז) ואל גבה קומתו. מופסק גבוה דבוק גבוה: כי לא אשר יראה האדם. אתה אמרת אני הרואה ואינו כן: (יא) עוד שאר הקטן. פועל עבר:

(י) לא בחר ה' באלה. בקמץ הבית והם שנים במקרא בקמץ זה ולא אוכל ללכת באלה: עוד שאר הקטן. פועל עומד כמו נשאר וחד לבדו מן הקל: (יא) שלחה וקחם. הביאהו כלומר קחהו על ידי שליח שיביאהו הנה: כי לא נסב. פי' לאכול כי כבר זבחו זבחי שלמים וקדש ישי ובניו ושאר הזקנים

מצודת דוד

לבני העיר: (ד) ויאמר. הגדול שבהם אמר לו אם בואו הוא בהיות עמו השלום או הוא בעבור העדר השלום: (ה) ויאמר שלום. הנה השלום עמי ואין רע ובאתי הנה לזבוח לה' וכו': (ו) אך נגד ה'. ר"ל למלכות הוא הגון אך שיהיה משיחו נגד ה' ר"ל שיהיה ה' עמו: (ז) כי לא. ר"ל איני רואה לתלות בדבר אשר יראה האדם: יראה לעינים. אם הנראה הוא יפה עינים שהוא הדבר אשר יראה האדם ואין לתלות המלוכה בדבר זה: וכו'. אבל ה' יראה ללבב המוכה פיו ונוה הדבר תלוי: (י) שבעת בניו. בד"ה לא חשב כ"א שבעה עם דוד השביעי (ד"ה א' ב') ובמדרש יש שהיה לישי עוד בן ושמו אליהו המוזכר בין הנגידים שאמר ליהודה אליהו מאחי דוד (שם כ"ז) וכן נאמר ולו שמנה בנים (לק' י"ז) (ומה שלא חשבו בד"ה יראה שהיה מאשה אחרת וצרויה ואביגיל היו אחיות לשבעת האחים רק מן האב ולא מן האם וכמ"ש אשר באה אל אביגיל בת נחש (ש"ב י"ז) ומזה יראה שהיתה בת נחש ולא בת ישי ובהיות כן לא היו אחיות לאליהו לא מן האב ולא מן האם והנה בד"ה נאמר ואחיותיהם צרויה ואביגיל ולזה לא חשב אליהו עמהם כי לאליהו לא היו אחיות כאמור. אולם חז"ל לא קבלו כן כי אמרו שנחש הוא ישי) (יא) התמו. האם השלמו: הנערים. הבנים: כי לא נסב. על השלחן לאכול

מצודת ציון

בית הלחמי. בית לחם: (ג) בזבח. באכילת בשר הזבח: (ד) ויחרדו. מהרו בחרדה: (ה) התקדשו. ענין הזמנה כמו קדשו עליה למלחמה (ירמיה ו'): (ט) שמה. הוא שמעה: (יא) התמו. מל' תם והשלמה: שאר. נשאר: נסוב. הסיבה לאכילה קרוים מסיבה כי דרכם היה לשבת מסובים: אדמוני

הוקרים לאכול עמו וקודם שאכלו נמשח דוד : (יב) עם יפה עינים . כמו ויפה עינים כמו תאנים עם בשרים למו ובכורים . וטוב רואי . הם בשקל אורי חולי וכן לא תשירנו עין רואי והספור הזה להודיע כי הגון היה למלכות כי יפה תואר היה : קום משחהו . קום ענין זריזו וכן קום עבור את הירדן הזה קומו ועברו לכם קום התהלך בארץ . ורבותינו ז"ל דרשו אמר לו הבה"ה משיחי עומד ואתה קדוש יושב קום משחהו : כי זה הוא . שיהיה מלך או כאשר חשבת אתה או פירושו זהו אשר אמרתי לך ומשחת לי את אשר אומר אליך ויש בו דרש זה טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה וסמכו מזה כי אין מושחין בשמן המשחה אלא מלכי בית דוד בלבד:(יג) בקרב אחיו. לומר שנבחר מכלם : ותצלח רוח ה' אל דוד . כתרגומו ושרת רוח נבואה מן קדם ה' על דוד וכן רוח ה' סרה מעם שאול תרגומו רוח גבורה מן קדם ה' דהות עם שאול עדת מיניה ואת רוח הגבורה שעירה את דוד לטרוף את הארי והדוב והפלשתי וכן רוח הקדש נולדה בו מהיום ההוא ומעלה ואמר השירים והמזמורים ברוח הקדש שנולדה בו כי בכלל רוח ה' רוח הקדש ורוח גבורה : (יד)ובעתתו . בעתה אותו על שלא היה כדעתו : (טו) מבעתך . דגש התי"ו לחסרון תי"ו למ"ד הפעל : (טז) עבדיך לפניך . לעשות מה שתצוה יאמר אדונינו לכם שיבקשו איש מנגן : יודע מנגן בכנור . יודע בחכמת הניגון שהוא מנגן בכנור או הוא במקום מקור כלומר איש שיודע לנגן בכנור ובת"י גבר דידע לנגנא בכנ׳רא : (יח) וגבור חיל . שיש לו גבורת הלב לכל דבר כמו שדעתם גבורתו בדבר הארי והדוב : ואיש מלחמה . יודע בעניני המלחמה ורגיל בה : ונבון דבר . כתרגומו וסוכלתן בעצה כלומר לכל דבר עצה הוא נבון כמו ונבון לחש : ואיש תאר . פי' תאר יפה וכן אנשי מדות גדולות ובת"י וגבר שפיר בריוה : וה' עמו . כי בכל אשר יעשה יצליח ובכל הדברים ששבח הנער את דוד הם דברים שכל אדם שהם בו הוא הגון לעמוד בהיכל מלך ויודע נגן אמר לפי צורך השעה : (כ) חמור לחם ונאד יין . חמור טעון לחם ונאד מלא יין ובת"י טעון חמרא בלחם וי"מ חומר לכור מן המורחים המרים חמרים : (כא) משא כלים טעא

פי' רבי ישעיה

(יג) ותצלח רוח ה' אל דוד . פירוש ושרת רוח גבורה : (יד) מבעתך . דגשות התי"ו לכבוא תי"ו השרש : (טז) עבדיך לפניך . כל מה שתאמר אנו מזומנים לעשות : (יח) וה' עמו . פי' שכל מה שהוא עושה השם מצליח בידו : (כא) ויהי לו נושא כלים . פירוש בכל מקום שהיה הולך היה נושא כליו אחריו שלא היה הולך בכל מקום בלא לו :

באו פה : יב וישלח ויביאהו והוא
ג׳. י״ו. ג׳ אדמוני עם־יפה עינים וטוב ראי
פסקא באמ״פ ויאמר יהוה קום משחהו
ג׳ כי־זה הוא : יג ויקח שמואל את־קרן
השמן וימשח אתו בקרב אחיו
ה׳ נסמ׳. ג׳ ותצלח רוח־יהוה אל־דוד מהיום
ב׳ ההוא ומעלה ויקם שמואל וילך
ב׳ הרמתה : יד ורוח יהוה סרה מעם
ג׳ שאול ובעתתו רוח־רעה מאת יהוה :
טו ויאמרו עבדי־שאול אליו הנה־
ג׳ נא רוח־אלהים רעה מבעתך :
ג׳ חס׳ דחס׳ גדול אדונינו ורב כח מנה דמנה טז יאמר־נא אדנינו עבדיך לפניך
יבקשו איש ידע מנגן בכנור והיה
בהיות עליך רוח־אלהים רעה ונגן
י״ז. בידו וטוב לך : יז ויאמר שאול אל־
עבדיו ראו־נא לי איש מיטיב לנגן
והביאותם אלי : יח ויען אחד
ג׳ מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן
ב׳ לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל
ד׳ ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר
ויהוה עמו : יט וישלח שאול מלאכים
אל־ישי ויאמר שלחה אלי את־דוד
בנך אשר בצאן : כ ויקח ישי חמור
לחם ונאד יין וגדי עזים אחד וישלח
ביד־דוד בנו אל־שאול : כא ויבא דוד
ב׳ אל־שאול ויעמד לפניו ויאהבהו
ג׳ מאד ויהי־לו נשא כלים : כב וישלח

נסתחר עד מיתוהי הכא : יב ושלח ואיתיה והוא סמוק עינוהי יאין ושפיר בריויה ואמר יי קום משחיה ארי דין הוא : יג ונסיב שמואל ית קרנא דמשחא ומשח ית דוד בגו אחוהי ושרת רוח נבואה מן קדם יי על דוד מיומא ההוא ולעלא וקם שמואל ואזל לרמתא : יד ורוח גבורא מן קדם יי דהות עם שאול עדת מניה ומבעתא ליה רוח בישא מן קדם יי : טו ואמרו עבדי שאול ליה הא כען רוח בישא מן קדם יי מבעתא לך : טז יימר כען רבוננא עבדך קדמך יבעון גברא דידע לנגנא בכנורא ויהי כד תשרי עלך רוח בישא מן קדם יי וינגן בידיה וייטב לך : יז ואמר שאול לעבדוהי חזו כען לי גברא דמוטיב לנגנא ותיתונגיה לותי : יח ואתיב חד מעולימיא ואמר הא חזיתי בר לישי דמבית לחם ידע לנגנא וגבר חילא וגבר עביד קרבין וסוכלתן בעצה וגברא שפיר בריוא ומימרא דיי בסעדיה : יט ושלח שאול אזגדין לות ישי ואמר שדר לי ית דוד ברך די בענא : כ ונסיב ישי מטען חמרא מעין דלחמא וגרב דחמר וגדיא בר עזי חד ושדר ביד דוד בריה לות שאול : כא ואתא דוד לות שאול ושמש קדמוהי ורחמיה לחדא והוה ליה נטיל זינין : כב ושלח

שלחה לו . חאת תעלותיה שלחה : ושב י"ו וכו' ויצמח ה' אלהים . ובערת הם הנקי מישראל . למען תחיון . וישלח ויבאהו . יאמר נא אדננו . והיה בהיות רוח אלהים . ויקרא אכיש אל דוד . עדנו מדבר והנה יהונתן . מקול מפלתו הרעשתי . ועמהם חלום שמעידו . יגיע כפך כי תאכל . כל ימי עני רעים :

נסב לאכול כל מושב שהדם קרויה הסבה : (יג) ותצלח רוח ה' . רוח גבורה : (טז) עבדיך לפניך . הנה עבדיך לפניך אשר יעשו מצותיך : (יח) אחד מהנערים . מיוחד שבהם דואג האדומי : יודע נגן . כל עצמו נתכוון להכניס עין רעה של שאול

רלבג

אליאב ואל גובה קומתו כי מאסהו מלך שאין לבבו ישר כי השי"ת יראה ללב והנראה בעיני ה' אינו ראוי למלך וכאשר הבין זה שמואל מדברי השי"ת אז אמר לישי היקרא לאחר מבניו כי לא בחר ה' בזה וקרא אל אבינדב אך קצר הכתוב ובסוף הענין נמשח דוד וידמה שבכר נמשח בשמן המשח' ולא זכו בלכתו שם שימלא קרנו : (יג) והנה ספר שהיום ההוא נלחה רוח ה' אל דוד בדרך שהיה מצליח בכל אשר היה עושה וסרה רוח ה' מעם שאול שהיתה לו תחלה בכל אשר יפנה וסבב השי"ת שבעתהו רוח רעה להמיתו בלא עתו כי מאסהו ממלך עם שזה היה כלי להתקרב דוד אל המלוכה ברוך השם אשר לו נתכנו עלילות : (יח) וגבור חיל ואיש מלחמה : הנה קרא גבור חיל מי שהוא בעל אומץ ותוקף ואיש מלחמה מי שהוא יודע להמציא תחבולות עם אויביו וילחם והנה תאר דוד באלו התארים כי מי שיש לו אלו המדות יותר ראוי לבא בהיכל מלך ואף על פי שלא היה המבוקש ממנו תחלה כי אם שיהיה מטיב לנגן: ונבון דבר . הוא האיש המכלכל דבריו במשפט ובתבונה : ואיש תאר. ולזה הוא יותר ראוי לבא בהיכלי מלך : וה' עמו . כל אשר הוא עושה ה' מצליח ולזה

תולדות אהרן קום משחהו . סוריום יא כריתות ה' (תהלים) עם סופם כה סוריות מז) : ויען אחד מהנערים . סנהדרין צג: ויתכבסו מאד . יבמות עו :

מצודת ציון

(יב) אדמוני . מראה אדום : עם יפה עינים . ר"ל ויפה עינים וכן עם שני סוסיכם (עמוס ד'): ראי . מראה : קום . הוא ענין זרוז . (יג) ותצלח . ועבר כמו ותצלח עליו רוח אלהים (לעיל י') : רוח ה' . רוח גבורה מה' : (יד) ובעתתו . מל' בעתה וחרדה : רוח רעה . רוח מחריד ומרעיד ונבון

מצודת דוד

לאכול עד בואו פה : (יב) כי זה הוא . אשר בחרתי בו (יד) מאת ה' . ולא בלא לו במקרה : (טו) רוח אלהים . ר"ל רוח גדול וחזק כי בהרבה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים וכן ותהי לחרדת אלהים (לעיל י"ד) . או ר"ל רוח רעה הבאה מאלהים : (טז) עבדיך לפניך. ר"ל אתה תצוה והנה עבדיך המה לפניך ומוכנים המה לעשות אשר תצוה ואמור להם אשר יבקשו איש יודע חכמת הנגון ומנגן בכנור: וטוב לך . כי בעבור שמחת קול הזמר תלך הרעדה : (יז) מטיב לנגן . מעון טוב ויפה : (יח) וגבור חיל וכו' . המה הדברים הראוים לעמוד בהיכל מלך : וה' עמו . שהוא איש מוצלח ובהצלחתו יועיל לך : (יט) אשר בצאן . אשר רועה בצאן : (כ) חמור לחם . חמור אחד טעון לחם : (כא) נושא כלים. כלי מלחמתו :

שאול בדוד שיתקנא בו. (א) באפס דמים. כך שם המקום: (ד) איש הבנים. גבור ליצא ממערכתו לעמוד בין שתי המערכות: (ה) ושריון קשקשים. כמין קשקשות דגים עשוין מברזל נופלים על גב השריון (פי' נקבי השריון) קשקשת לכל נקב: (ו) ומצחת נחשת. כמין יד ברזל יוצא מן הכובע כנגד החוטם שקורין נז"ל בלעז והיתה מגעת לו עד רגליו: וכידון נחשת: ת"י ומסחפי' דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי. פי' כמין חנית נאחז בולטת מן הכובע ונמשכת בין כתפיו להגין על צוארו מן החרב: (ז) כמנור אורגים. ת"י

נושא כלי זיינו: (כג) רוח אלהים אל שאול. פי' רוח רעה כמו שאמר למעלה רוח אלהים רעה ות"י רוח בישא מן קדם ה': ורוח לשאול. מן הצוקה שהיה בו מרוח רעה: וטוב לו. פעל עבר: (א) באפס דמים. המים דגושה והוא שם מקום ובדברי הימים בפס דמים מכר במלחמת דוד. ובדרש רבי יוחנן אמר באלף שמקום ור' שמואל בר נחמן אמר שמשם פסקו דמים לישראל: (ג) עומדים אל ההר מזה. וכבר אמר ויחנו בעמק האלה כל המחנה חנו בעמק האלה ועורכי המלחמה עלו אל ההר לקראת פלשתים: (ד) ויצא איש הבנים. לפי שהיה יוצא יום יום בין שתי המערכות נקרא איש הבנים ויש בו דרש ועוד כתבנו ויית ונפק גברא מביניהון: (ה) וכובע נחשת. מלמעלה וכן וקובע ישועה בראשו והוא מגבעות קובעין והוא אחד בכ"ף ובקו"ף ותרגומו קולסא ודומה לו בדברי רז"ל גדי מקולס נקרא כן לפי כשהיו צולין הפסח היו תולין בני מעיו חולם לו למעלה מראשו וגרא' כובע של הראש: ושריון קשקשים. ת"י ושריון גלכין בכ"ף ויש נסחאות כתוב בבי"ת והוא קלפין שתרגום קשקשת ובדברי רבו' ז"ל לובשי שריון קליפה ופי' כי כל טבעת וטבעת של שריון תלויה כמין קשקשת לסתום נקב הטבעות כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעת: שקלים נחשת. שקלי נחשת כמו סיגים כסף: (ו) ומצחת נחשת. ת"י וטרקלין דנחש פי' שם של נחשת תלויה על רגליו לכסותם והוא שם מושאל מן מצח כי כן משאות הנערות שם הזהב או כסף על מצחם ואותו נקרא מצחה על דרך השאלה: וכידון נחשת. ת"י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי ותרגום נטה בכידון ברומחא נראה כי זה אשר היה בין כתפי גלית היה בדמות רומח אבל היתה לו תכונה אחרת במקצת והיה דבק עם הכובע ויורד בין כתפו עד למטה ולפי הפסוק הכתוב למטה שאמר לו דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון נראה כי כידון והו רומח כמו נטה בכידון הוא עשוי להכות בו לא להגן והיה נותן אותו בין שתי כתיפיו לפי שבשתי ידיו היו כלי המלחמה בימינו החנית וכלי אחר בשמאלו ואם זה לא אמר חה היה לו בין כתיפיו לאחוז בידו אחר שיפיל החנית לבעל מלחמתו: (ז) כמנור אורגים. תרגם יונתן כאכסן דגרדאין והוא

שָׁאוּל אֶל־יִשַׁי לֵאמֹר יַעֲמָד־נָא דָוִד
לְפָנַי כִּי־מָצָא חֵן בְּעֵינָי׃ כג וְהָיָה בִּהְיוֹת
רֽוּחַ־אֱלֹהִים אֶל־שָׁאוּל וְלָקַח דָּוִד
אֶת־הַכִּנּוֹר וְנִגֵּן בְּיָדוֹ וְרָוַח לְשָׁאוּל
וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה׃ י"ו ג' בטעם
יז א וַיַּאַסְפוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־
מַחֲנֵיהֶם לַמִּלְחָמָה וַיֵּאָסְפוּ שֹׂכֹה
אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּחֲנוּ בֵּין־שׂוֹכֹה וּבֵין־
עֲזֵקָה בְּאֶפֶס דַּמִּים׃ ב וְשָׁאוּל וְאִישׁ־
יִשְׂרָאֵל נֶאֶסְפוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק הָאֵלָה
וַיַּעַרְכוּ מִלְחָמָה לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים׃
ג וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה
וְיִשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה וְהַגַּיְא נ"ג ג' בפס' ול' בטהר
בֵּינֵיהֶם׃ ד וַיֵּצֵא אִישׁ־הַבֵּנַיִם קרי' כ' חס'
מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת
גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזָרֶת׃ ה וְכוֹבַע ל' בטעם
נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים
הוּא לָבוּשׁ וּמִשְׁקַל הַשִּׁרְיוֹן חֲמֵשֶׁת־
אֲלָפִים שְׁקָלִים נְחֹשֶׁת׃ ו וּמִצְחַת
נְחֹשֶׁת עַל־רַגְלָיו וְכִידוֹן נְחֹשֶׁת בֵּין
כְּתֵפָיו׃ ז וְחֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים ועץ ק'

שאול לות ישי למימר ישמש כען דוד קדמי ארי אשכח רחמין קדמי: כג והוה כד שריא רוח בישא מן קדם יי לות שאול ונסיב דוד ית כנורא ומנגן בידיה ומתרוח לשאול וטב ליה ומסתלקא מניה רוח בישא: א ואתכנשו פלשתאי ית משריתיהון לאגחא קרבא ואתכנשו לשוכה די לשבט יהודה ושרו בין שוכה ובין עזקה באפס דמים: ב ושאול ואנש ישראל אתכנישו ושרו במישר בוטמא וסדרו קרבא לקדמות פלשתאי: ג ופלשתאי קימין על טורא מכא וישראל קימין על טורא מכא ותילתא ביניהון: ד ונפק גברא מביניהון ממשרית פלשתאי גלית שמיה מגת רומיה שתא אמין וזרתא: ה וקולס דנחש על רישיה ושרין נכבין הוא לביש ומתקל שריונא חמשא אלפין תקלי נחשא: ו וטרקלילין דנחש על רגלוהי ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי: ז ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין

רלבג

ולזה אפשר שתסור הרוח הרעה ממך בהיותו עמך כי מנגנת המנגנים יתגברו אדניהם שזה גם כן היה סבה אל שיהיה דוד ראוי יותר לבא בהיכלי מלך ולזה שבחוהו בכל אלו התארים כי כבר ימצאו רבים מטיבים לנגן אך אינם שלמים באלו הענינים כדוד ולזה בחרוהו מבין שאר המנגנים: (ד) איש הבינים. קראו כן לפי שהיה הולך בין מערכות פלשתים ובין מערכת ישראל והנה זה האיש היה לפי מה שאחשב שר אחד משרי פלשתים והנו אמרו הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש וירד אלי והנה היה מתפאר כנגדם כי אף על פי שאין ממנהג השרים והסגנים להלחם כי אם עם השרים והסגנים אשר כנגדם הנני מתיר עצמי להלחם איזה שיהיה במחנה רב כמו מחנה ישראל והנה האופן חרף מערכות ישראל שהוא כאילו אמר שאין בהם איש יכול להלחם עמו: (ה) ושריון קשקשי'. הם פלאטי"ש בלע"ז. והורה על חוזק כח גבורתו משקל כלי המלחמה שהיה נושא שהיה רב מאד לפי מה שאמר: (ו) וכידון נחש' בין כתפיו. אחשוב שהוא גורגיירא עשויה מפלאטי"ש סביב צוארו: (ז) ועץ חניתו כמנור אורגי'. הוא יתד הארג שהוא
גם

תאות אדם חסדו. ויצא המן ביום ההוא. וטוב לא יהיה לרשע. וטוב משניהם את: ויאספו. י' פתחין בקריאה וסי' נמסר בסדר שמות. וסי' בלשון תרגום. סביא שלויא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיתון כספא וחמרא: עומדים אל ההר עמידה אל י' בליש' בקריאה וסי' ופלשתים עומדים אל ההר מזה ב' בפסוק. וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי. ויעמד המלך אל יד השער. וילך הנביא. כי עמד מלך בבל אל אם. וירדו מאניותיהם. אל העומדים לפניו לאמר. אל תעמד לנגדי

תולדות אהרן ויצא איש הבנים. סוטה מב: (יבמות ס): ושריון קשקשים. חולין פו גמ' גא: ועץ חניתו. סוטה שם:

פי' רבי ישעיה

(א) באפס דמים. שם מקום. ויש לומר על שם שהיה מקום מוכן למלחמה ולשפוך דמים נקרא כן כלומר אין שם רק דמים: (ד) ויצא איש הבנים. בעבור שהיה עומד בין שתי המערכות נקרא כן: (ה) ושריון קשקשים. כמו קשקש' שהיא סגורה על הדג ואין ריוח בין קשקשת לקשקשת כך היה עשוי שריונו שלא היה עשוי נקבים נקבים שיוכל להכנס החץ בתוך הנקב אלא קליפת ברזל היתה נופלת בין טבעת לטבעת לסתום הנקבים: (ו) ומצחת נחשת על רגליו. כמין סנדלו' של נחשת העומדת בין כתפיו ואין זה כמו נטה בכידון שאותו הוא כמו רומח. וכן ת"י רומחי'. והם שוים במבטא ומתחלפי' בפתרון. כמנור אורגים. הוא עץ האורגים שכורך עליו המסכות: ולהבת חניתו. פי' הברזל שבראש הרומח שהיה מבריק כמו שלהב:

מצודת דוד

(כג) ורוח לשאול. באה לו הרווחה וסרה ממנו התרדה: יז (ד) איש הבנים. על שעמד לבו לגשת בין שתי המערכות קראו איש הבנים. מל' בין: (ה) שקלים נחשת. כמו שקלי נחושת ואינם דומים לשאר שקלים: (ו) ומצחת. הוא מכלי מלחמה ונעשה לכסות בו הרגלים: וכידון. מן הכובע יצא למטה כעין כידון להגן צוארו ממכת חרב: (ז) ועץ חניתו. הוא הבית יד שהיתה עבה כמנור אורגים: ולהבת.

מצודת ציון

(יח) ונבון דבר. מבין כל דבר חכמה: יז (א) באפס דמים. שם מקום: (ד) הבנים. מל' בין: זרת. ר"ל השעור מן האגודל עד האצבע הקטנה הקרויה זרת וכן זרת ארכו (שמות כ"ח): (ה) וכובע. כובע בכ"ף וקובע בקו"ף הוא אחד והוא כלי מגן על הראש כמו צנה ומגן וקובע (יחזקאל כ"ג): ושריון קשקשים. מין מלבוש להגן ממכת חרב עשוים טבעות טבעות מברזל ולסתום נקבי הטבעות עשוי עליהם כעין קשקשים של דג כמו וילבש צדקה כשריון (ישעיה נ"ט): (ו) ומצחת. שם כעין מה שנותנים הנערות על מצחן שקרוי' מצחה: וכידון. הוא כעין רומח: (ז) כמנור אורגים.

רדק

והוא יתד המורג: שקלי ברזל. כמו שקלי ברזל וכן סינים כסף ומה שאמר למעלה שקלים נחש' והנה אמר שקלים ברזל לפי שלכל המתכות יש שקלים מיוחדים וכאשר שוקלים הזהב שוקלים בשקלים המיוחדים לזהב וכן לכסף וכן לנחשת וכן לברזל ולהבת חניתו היתה ברזל לפיכך זכר בה שקלי ברזל: (ח) הלא אנכי הפלשתי. כלומר אני פלשתי אחד מן הפלשתים ויצאתי מעצמי כדי להלחם: ואתם עבדים לשאול. כלומר כיון שיש לכם מלך היה לכם עם מלככם לברור מכם איש להלחם עמי ותרגום של תוספתא תרגם הפסוק כן וקם ואכריז על סדרי קרבא דישראל וגו' כנעמוד: (יב) ודוד בן איש אפרתי הזה. אמר הזה לפי שזכרו למעלה שהיה מען לפני שאול חכרו הנה לספר ענינו היאך בא להלחם עם הפלשתי כי לא היה תמיד עם שאול אלא הולך ושב לא היה נוטה הצאן מכל וכל ולא היה בזאת המלחמה כי שלשת בני ישי היו שם במלחמה ודי הוא להם מבית ישי שהיו לו שמנה בנים אם השלשת היו במלחמה ישי עצמו לא היה במלחמה לפי שהיה זקן בא באנשים והיתה סבה לבא דוד במלחמה שלחו אביו לאחיו לפקדם ולדעת ענינם ושלח להם מה שלח ולפיכך היה כל הספור הזה הנה: זקן בא באנשים. באנשי הזקנה והחולשה שלא היה יכול לצאת ולבוא וכן ואברהם זקן בא בימים בימי הזקנה והחולשה שהם סימן למיתה לפיכך הוצרך לקחת אשה לבנו בחייו ויו"ת באנשים פתוחה ואין בו ידיעה ויו"ת בא באנשים מני בבחיריא ורז"ל אמרו בא באנשים זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא: (יג) וילכו. ואחר כך אמר הלכו ר"ל אותם שהיו רגילים ללכת אחרי שאול: השלישי שמה. הוא שמעה המוכר בזה הספר יונדב בן שמעה אחי דוד וכן בספר דברי

רשי

ת"י כאכוון דגרדאין אימוצלייא בלע"ז: שש מאות שקלים. כל השקלים האמורים בנביאים סלעים: (ח) למה תצאו. הולכים לערוך מלחמה ילחם אחד כנגדי בשביל הולכים ובתנאי שהוא מפורש אם יוכל להלחם אתי וגו': הלא אנכי הפלשתי. איני לא שר מאה ולא שר אלף אלא פלשתי כאחד מן האחרים ואעפ"י שנלחמתי להם כמה מלחמות אני הרגתי חפני ופנחס ושביתי את הארון ואתם נעשיתם עבדים לשאול ולא הושיע אתכם מימיו בגבורתו: ברו לכם. בררו לכם: איש. את שאול וירד אלי: (יב) אפרתי. בית לחם יושבת בארץ אפרת: ולו שמנה בנים. ומה שכתוב (בדברי הימים א' ב' ט"ו) אוצם הששי דוד השביעי ולא כתב יותר י"ל שאחד מהן בלא בנים ולפיכך לא כתבו שם: באנשים. נמנה בכנסיות החשובים: (יד) ודוד הוא הקטן. שהיה בבית שאול מקודם לכן לצאן לפניו

וְלַהֶ֤בֶת חֲנִיתוֹ֙ שֵֽׁשׁ־מֵא֣וֹת שְׁקָלִ֔ים
בַּרְזֶ֑ל וְנֹשֵׂ֥א הַצִּנָּ֖ה הֹלֵ֥ךְ לְפָנָֽיו׃
ח וַֽיַּעֲמֹ֗ד וַיִּקְרָא֙ אֶל־מַעַרְכֹ֣ת יִשְׂרָאֵ֔ל
וַיֹּ֣אמֶר לָהֶ֔ם לָ֥מָּה תֵצְא֖וּ לַעֲרֹ֣ךְ
מִלְחָמָ֑ה הֲל֧וֹא אָנֹכִ֣י הַפְּלִשְׁתִּ֗י וְאַתֶּם֙
עֲבָדִ֣ים לְשָׁא֔וּל בְּרוּ־לָכֶ֥ם אִ֖ישׁ וְיֵרֵ֥ד
אֵלָֽי׃ ט אִם־יוּכַ֞ל לְהִלָּחֵ֤ם אִתִּי֙ וְהִכָּ֔נִי
וְהָיִ֥ינוּ לָכֶ֖ם לַעֲבָדִ֑ים וְאִם־אֲנִ֤י אֽוּכַל־
לוֹ֙ וְהִכִּיתִ֔יו וִהְיִ֤יתֶם לָ֙נוּ֙ לַעֲבָדִ֔ים
וַעֲבַדְתֶּ֖ם אֹתָֽנוּ׃ י וַיֹּ֙אמֶר֙
הַפְּלִשְׁתִּ֔י אֲנִ֗י חֵרַ֛פְתִּי אֶת־מַעַרְכ֥וֹת
יִשְׂרָאֵ֖ל הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה תְּנוּ־לִ֣י אִ֔ישׁ
וְנִֽלָּחֲמָ֖ה יָֽחַד׃ יא וַיִּשְׁמַ֤ע שָׁאוּל֙ וְכָל־
יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־דִּבְרֵ֥י הַפְּלִשְׁתִּ֖י הָאֵ֑לֶּה
וַיֵּחַ֥תּוּ וַיִּרְא֖וּ מְאֹֽד׃
יב וְדָוִ֡ד בֶּן־אִישׁ֩ אֶפְרָתִ֨י הַזֶּ֜ה מִבֵּ֣ית
לֶ֣חֶם יְהוּדָ֗ה וּשְׁמ֣וֹ יִשַׁ֔י וְל֖וֹ שְׁמֹנָ֣ה
בָנִ֑ים וְהָאִישׁ֙ בִּימֵ֣י שָׁא֔וּל זָקֵ֖ן בָּ֥א
בַאֲנָשִֽׁים׃ יג וַיֵּ֨לְכ֜וּ שְׁלֹ֤שֶׁת בְּנֵֽי־יִשַׁי֙
הַגְּדֹלִ֔ים הָלְכ֥וּ אַחֲרֵֽי־שָׁא֖וּל לַמִּלְחָמָ֑ה
וְשֵׁ֣ם ׀ שְׁלֹ֣שֶׁת בָּנָ֗יו אֲשֶׁ֤ר הָֽלְכוּ֙
בַּמִּלְחָמָ֔ה אֱלִיאָ֣ב הַבְּכ֔וֹר וּמִשְׁנֵ֙הוּ֙
אֲבִ֣ינָדָ֔ב וְהַשְּׁלִשִׁ֖י שַׁמָּֽה׃ יד וְדָוִ֖ד ה֣וּא
הַקָּטָ֑ן וּשְׁלֹשָׁה֙ הַגְּדֹלִ֔ים הָלְכ֖וּ אַחֲרֵ֥י

ח ל' מס"כי חרק; כ"ג. ל; ג' זקף קמץ וחד פתח כן יסוד; ד"ג' כסיפ'; ג' ב' קמץ וחד פתח; ג' חס' וכל ד"ס דכ' כמ"ן

תרגום

וְשִׁנָּנָא דְמוּרְנִיתֵיהּ מַתְקַל שֵׁית מְאָה תִּקְלֵי פַּרְזְלָא וְנָטֵל תְּרִיסָא אָזֵיל קֳדָמוֹהִי׃ ח וְקָם וְאַכְרֵיז עַל סִדְרֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן לְמָה תִּפְקוּן לְסַדָּרָא קְרָבָא הֲלָא אֲנָא פְלִשְׁתָּאָה וְאַתּוּן עַבְדִין לְשָׁאוּל (אֲנָא הוּא גָלְיָת פְּלִשְׁתָּאָה דְמִן גַת דִּקְטָלִית תְּרֵין בְּנֵי עֵלִי כַּהֲנֵי חָפְנִי וּפִנְחָס וְשַׁבֵּיתִי יַת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וְאוֹבֵלִית יָתֵיהּ לְבֵית דָּגוֹן טַעֲוָתִי וַהֲוָה תַמָּן בְּקִירְוֵי פְלִשְׁתָּאֵי שִׁבְעָא יַרְחִין אַף כָּל קְרָב וּקְרָב דַּהֲווֹ לְהוֹן לִפְלִשְׁתָּאֵי אֲנָא נְפֵיק בְּרֵישׁ חֵילָא וְנָצְחֲנָא בִּקְרָבָא וּרְמֵינָא קְטִילִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא וְעַד כְּעַן לָא אַכְשָׁרוּ יָתִי פְלִשְׁתָּאֵי לְמֶהֱוֵי רַב אַלְפָא עֲלֵיהוֹן וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַה גְבוּרְתָא עֲבַד לְכוֹן שָׁאוּל בַּר קִישׁ דְּמִן גִבְעֲתָא דְמַנִיתוּן יָתֵיהּ מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן אִם גְּבַר גִּבַּר הוּא יֵיחוֹת וְיַעֲבֵיד קְרָבָא עִמִּי וְאִם גְּבַר חַלָּשׁ הוּא) בְּחַרוּ לְכוֹן גַּבְרָא וְיֵיחוֹת לְוָתִי׃ ט אִם יָכוֹל לְאַגָּחָא קְרָבָא עִמִּי וְיִקְטְלִינַנִי וּנְהֵי לְכוֹן לְעַבְדִין וְאִם אֲנָא אֵיכוּל לֵיהּ וְאֶקְטְלִינֵיהּ וּתְהוֹן לָנָא לְעַבְדִין וְתִפְלְחוּן יָתָנָא׃ י וַאֲמַר פְּלִשְׁתָּאָה אֲנָא חַסָּדִית יַת סִדְרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹמָא דֵין לְמֵימַר אַיְתוֹ לִי גַבְרָא וּנְגִיחַ קְרָבָא כַּחֲדָא׃ יא וּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל יִשְׂרָאֵל יַת פִּתְגָמֵי פְלִשְׁתָּאָה הָאִלֵּין וְאִתְבָּרוּ וּדְחִילוּ לַחֲדָא׃ יב וְדָוִד בַּר גְּבַר אֶפְרָתִי הָדֵין מִבֵּית לֶחֶם דְּבֵית יְהוּדָה וּשְׁמֵיהּ יִשַׁי וְלֵיהּ תְּמָנְיָא בְנִין וְגַבְרָא בְּיוֹמֵי שָׁאוּל סִיב מְנֵי בִבְחִירַיָּא׃ יג וַאֲזַלוּ תְּלָתָא בְּנֵי יִשַׁי רַבְרְבַיָּא אֲזַלוּ בָּתַר שָׁאוּל לִקְרָבָא וְשׁוּם תְּלָתָא בְנוֹהִי דַאֲזַלוּ לִקְרָבָא אֱלִיאָב בּוּכְרָא וְתִנְיָנֵיהּ אֲבִינָדָב וּתְלִיתָאָה שַׁמָּה׃ יד וְדָוִד הוּא זְעֵירָא

תולדות אהרן ברו לכם איש. שם: אם יוכל. שם: 'והד. שם מל מב: והלוים. כרסות גם יכמות שו: ודוד הוא הקטן. מגלה יא:

רלבג

גם מאד ביתם אל הסוג מהמסור כן התית והנה היה משקל ברזל חניתו קרוב מהליטית ככר וזה ענין נפלא מאד מורה על כח הפלשתי הזה: (יב) זקן בא באנשים. ר"ל בא במדרגת האנשים הישישים או יהיה הרצון באמרו בא באנשים שנגדל ממעלתו היה בא כאשר יבא עם חברה נכבדת מאנשים שלמים רבים הין

וחוא בא ויעמד אל מערכו. אל דרך עמדי תפוי: ונלחמה ד' בקריאה וסי' ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי. ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין. תנו לי איש ונלחמה יחד דגלית. ונלחמה אתם במישור. ונמסר גם בריש שפטים: והשלישי ג' חס' וסי' נמסר בסדר וישמע יתרו:

פי' רבי ישעיה

(ח) ברו לכם איש. פרשו ברה ואינו לקוח מן בר: (יב) זקן בא באנשים. בא בכלל אנשים חשובים והגונים:

מצודת ציון

הוא ען עב ועגול שהאורג כורך עליו חוטי השתי וכמשמש קרויס סכד (שבת ק"ג) ותרגומו כאכסן דגרדאין וכ"כ תרגם על היתד הארג (שופטים ט"ז) אכסן דגרדאין: ולהבת. כן יקרא ברזל החנית ע"ש שמבהיק כלהב כשהוא מלוטש וכן להב חנית (איוב ל"ט): הצנה. הוא כמין מגן וכן מאה ס צנה (מ"א י'): (ח) מערכות. מל' עריכה וסדור: ברו. ברה וכחרו: (ט) יוכל. מל' יכולת והתחזקות: (יא) ויחתו. ענין פחד ושבר: (יג) ומשנהו. השני לו: ... איתה

מצודת דוד

ברזל החנית היה משקלו שש מאות שקלי ברזל ומשונה הוא משקלי מוספת: הולך לפניו. לכגן בו עליו ממכת חרב וחנית: (ח) אל מערכות. אל החיל המסודר למלחמה: למה תצאו. ר"ל למה תצאו כולכם למלחמה: הלא אנכי הפלשתי. ר"ל אנכי הוא המיוחד שבהם אחד מהשרים ואתם כולא עבדים ועם שאין מהדרך אשר שר וגדול ילחם מול עבד נקלה ערכיו ברו לכם איש וילחם בי: (ט) להלחם אתי. ר"ל להתגבר בהלחמו אתי: והיינו. כולנו נהיה לכם לעבדים בעבור הנצחון האחד לאחד. ועבדתם אותנו. כאומר הלא אתם עבדים לשאול והשאלה תהיו עבדים לנו ואין לכם בזה רעה גדולה כ"כ: (י) אני חרפתי. כאומר איך לא תבושו הלא אני מחרף את ישראל לומר שאין עמכם גבורה ואתם תחרישון ועד מתי תנו לי איש וכו': (יב) אפרתי. בית לחם יושבת בארץ אפרת. הזה. ר"ל הנזכר והידוע לכל. בא באנשים. לרוב זקנותו לא בא בעצמו במלחמה רק בא בשלחו במקומו אנשים. ורז"ל אמרו שהיה בא במוזגרת אנשים אשר הלכו אחריו לגודל חשיבתו: (יג) הלכו אחרי שאול. לרוב חשיבותם הלכו ליד המלך: (יד) ודוד הוא הקטן. ולזה לא הלך הוא והגדולים

לפניו: (טו) ודוד הולך. היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו: (טז) השכם והערב. אמרו רבותינו כדי לבטלם מקריאת שמע: (יח) חריצי החלב. גובנין דחלבא: לשר האלף. אני אומר לשר של אותו אלף שאחיו ממנו שכלל השבטים היו שרי אלפים לפי אלפיהם. ואני שמעתי לשר האלף זה יונתן שאמר עליו ואלף היו עם יונתן בגבעת בנימין: ואת ערובתם תקח. ואת ערובת הלאתם ושלומם תקח באזניך ובלבבך ותגד לי וכן תרגם יונתן וית טיביהון תייתי: ערובתם. לשון הללה כמו ערוב עבדך לטוב (תהלים קי״ט קכ״ב) גרנטי״ר בלעז ורבותינו אמרו גט כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם להפריד עירוב שבינו לבינה: (כ) המעגלה. סביבות המחנה עושים מעגל והיוצא חוץ לפנים או לאחור מתחייב לפנים שמא ירוצו עליו בני מערכות האויבים לאחור מבקש הוא לנוס: (כא) ותערוך ישראל. מערכת ישראל: (כב) שומר הכלים. של

דברי הימים ושמעה השלישי: (טז) השכם והערב. בקר וערב כדי להבהילם ובדרש כדי לבטל מהם קרית שמע שחרית וערבית: ויתיצב ארבעים יום. התיצב לפני מחנה ישראל לחרפם ובדרש ארבעים יום כנגד ארבעים יום שנתנה בהם תורה כלומר שלא היה להם כח לישראל על גלית אלא עד סוף ארבעים כי בסוף ארבעים יום שילד משה מן השר קבלו התורה. ובדרש אחר ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה נעמי ובזכותה נתלה לבנה ארבעים יום. ואמרו כי הרפה אם גלית זו היא ערפה: (יז) איפת הקליא הזה. בא על דרך בעלי הה״א והאל״ף בשקל נביא נשיא והאלף בו תמורת הה״א למ״ד הפעל וכמוהו ואל תתן עלינו דם נקיא: ועשרה לחם. ת״י ועסרא טולמין דלחמא הדין פירוש חלות לחם: והרץ המחנה לאחיך. אמר לו שיוליך הדברים האלה במרוצה לאחיו: (יח) חריצי החלב. כתרגומו גובנין דחלבא: לשר האלף. פי׳ שר האלף שישי נתגה בו: ואת ערובתם תקח. המשכונות ששמו על הלואתם. כי כן מנהג אנשי החיל לפי שאין מעות מצויות במלחמה וישי נתן לדוד מעות שיוציא בהם משכונותיהם ויו״ת וית סבהן תיתי כלומר ענינם תקח ותלמד ותגד לי ודעת רז״ל שיקח מהם גיטין לנשותיהם שרם במלחמה אמרו ערובתם דברים המעורבים בינו לבינה כלומר הקדושין והנשואין שביניהם והגט מסלק אותם: (כ) המעגלה. לפי שהמחנה הוא בסבוב לפיכך קורא אותו מעגל ויונתן תרגם לברקומא וכן תרגם אונקלוס ובנית מצור ותבנה כרקומין וכן בדברי רז״ל עיר שכבשה כרקום ובנין המצור הוא שבונין סביב המחנה בפסין ובשלשלאות שלא יצא אדם חוץ למחנה אלא במצות שרי החיל ואמרו איזהו כרקום כל שצין ושלשלאות וכלבים מקיפין והענין הזה להבדיל העיר או המחנה האחר כמו שכתוב והרעו במלחמה: (כא) ותערוך ישראל. עדת ישראל

שָׁאוּל׃ טו וְדָוִד הֹלֵךְ וָשָׁב מֵעַל שָׁאוּל
לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אָבִיו בֵּית־לָחֶם׃
טז וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב
וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם׃
יז וַיֹּאמֶר יִשַׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח־נָא לְאַחֶיךָ
אֵיפַת הַקָּלִיא הַזֶּה וַעֲשָׂרָה לֶחֶם הַזֶּה
וְהָרֵץ הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ׃ יח וְאֵת עֲשֶׂרֶת
חֲרִצֵי הֶחָלָב הָאֵלֶּה תָּבִיא לְשַׂר־הָאָלֶף
וְאֶת־אַחֶיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֶת־
עֲרֻבָּתָם תִּקָּח׃ יט וְשָׁאוּל וְהֵמָּה וְכָל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק הָאֵלָה נִלְחָמִים
עִם־פְּלִשְׁתִּים׃
כ וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד בַּבֹּקֶר וַיִּטֹּשׁ אֶת־הַצֹּאן
עַל־שֹׁמֵר וַיִּשָּׂא וַיֵּלֶךְ כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ
יִשָׁי וַיָּבֹא הַמַּעְגָּלָה וְהַחַיִל הַיֹּצֵא אֶל־
הַמַּעֲרָכָה וְהֵרֵעוּ בַּמִּלְחָמָה׃
כא וַתַּעֲרֹךְ יִשְׂרָאֵל וּפְלִשְׁתִּים מַעֲרָכָה
לִקְרַאת מַעֲרָכָה׃ כב וַיִּטֹּשׁ דָּוִד אֶת־
הַכֵּלִים מֵעָלָיו עַל־יַד שׁוֹמֵר הַכֵּלִים
וַיָּרָץ הַמַּעֲרָכָה וַיָּבֹא וַיִּשְׁאַל
לְאֶחָיו לְשָׁלוֹם׃ כג וְהוּא
מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה אִישׁ הַבֵּנַיִם
עוֹלֶה גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי שְׁמוֹ מִגַּת

וּתְלָתָא רַבְרְבַיָא אֲזַלוּ
בָּתַר שָׁאוּל׃ טו וְדָוִד
אֲזַל וְתָב מִלְוַת שָׁאוּל לְמִרְעֵי
יַת עָנָא דַאֲבוּהִי בְּבֵית לָחֶם׃
טז וְקָרֵיב פְּלִשְׁתָּאָה וּמַקְדִים
וּמַחְשִׁיךְ וְאִתְעַתַּד אַרְבְּעִין
יוֹמִין׃ יז וַאֲמַר יִשַׁי לְדָוִד
בְּרֵיהּ סַב כְּעַן לַאֲחָיךְ
מְכִילְתָּא דְקַלְיָא הָדֵין
וְעַסְרָא טוֹלְמִין דִּלְחֶמָא
הָדֵין וְאוֹבִיל לְמַשְׁרִיתָא
לַאֲחָיךְ׃ יח וְיַת עֲסַר גּוּבְנִין
דַחֲלָבָא הָאִלֵין תּוֹבִיל לְרַב
אַלְפָא וְיַת אֲחָיךְ תִּסְעַר
לִשְׁלָם וְיַת טֵיבֵיהוֹן תַּיְתֵי׃
יט וְשָׁאוּל וְאִינוּן וְכָל אֱנָשׁ
יִשְׂרָאֵל בְּמֵישַׁר בּוּטְמָא
מְגִיחִין קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאֵי׃
כ וְאַקְדֵם דָּוִד בְּצַפְרָא וּשְׁבַק
יַת עָנָא עַל נָטְרָא וּנְסִיב
וַאֲזַל כְּמָה דְפַקְדֵיהּ יִשַׁי
וַאֲתָא לְבַרְקוֹמָא וּמַשְׁרִיַת
עָבְדֵי קְרָבָא נָפְקוּ לְסִדְרָא
וְיַבִּיבוּ בִקְרָבָא׃ כא וְסַדְרוּ
יִשְׂרָאֵל וּפְלִשְׁתָּאֵי סִדְרָא
לָקֳדָמוּת סִדְרָא׃ כב וּשְׁבַק
דָּוִד יַת מָנַיָא דִי עֲלוֹהִי עַל
דִי נָטִיר מָנַיָא וּרְהַט לְסִדְרָא
וַאֲתָא וּשְׁאֵל לַאֲחוֹהִי
בִּשְׁלָם׃ כג וְהוּא מְמַלֵּיל
עִמְּהוֹן וְהָא גַּבְרָא מִבֵּינֵיהוֹן סָלִיק גָּלְיַת פְּלִשְׁתָּאָה שְׁמֵיהּ מִגַּת מִסִּדְרֵי

ואת אחיך ב׳ וסי׳ תפקד לשלום ואת ערבתם תקח. במיטב הארץ הושב את אביך. שומר י׳ מלאים וסי׳ ויטש את הצאן על שומר. הנה לא ינום. שוא שקד שומר. שומר ה׳ את כל אהביו. אורח לחיים שומר מוסר. צנים פחים. שומר הברית והחסד. שומר מצוה לא ידע. ושומר הבגדים. ואת שומר ואת תותם: עולה ה׳ מלאים בלישנא בקריאה וסי׳ מן ההר החלק העולה שעירה. והנה איש הבנים עולה.

תולדות אהרן ויגש הפלשתי. סוטה מב. ויתיצב ארבעים יום. שם: את ערבתם. שבת נו. כתובות ט: לא המין תפק. כתובות פ:

רלבג

היו מלוים אותו: (יח) תביא לשר האלף. ר״ל שר האלף אשר היו שלשת בני ישי תחתיו ולזה טוה שיזכור לו אחיו לשלום בתתו לו זה המתן למען ימצאו חן בעיני שר האלף שהוא עליהם: ואת ערובתם תקח. ידמה לפי מה שאחשוב שהם שלחו לאביהם ישלח להם המעשך למזון ונתנו ביד שליח ערבון לאביהם למען יתן לו האחר מה שהבר היה הערבון ההוא נכר לאביהם שהוא משלהם ולזאת ישי שיקח ממו ערובתם להביא להם על הגד שאמר קח נא לאחיך איפת הקליא הזה או יהיה הרצון בזה שיקח עמו להביא להם ערובתם שנהגו למשכן הערבון ההוא במחנה בהיין במלחמה כדי שיספיק להם כל ימי היותם במחנה חה כי מה שנשא להם מהמזון לא יספיק הם כי אם לזמן מועט ולזה הולך ישי לצות לדוד שיביא להם ערובתם: (יט) נלחמים עם פלשתים. ר״ל שהיו משתדלים להלחם עם פלשתי׳: (כ) ויבא המעגלה. ר״ל במחנה

פי׳ רבי ישעיה

(יח) לשר האלף שהוא ממונה עליהם: ואת ערבתם תקח. פי׳ משאם. אם יש להם שום משא לשלוח לבתיהם וכבד עליהם תקח ותביא אותו ודומה לו ביחזקאל ברוב הונך ומערבך המשרת מלכי ארץ והרבה יש עם כמוהו: (כ) ויבא המעגלה פי׳ המחנה קורא המעגל שמתקבצין האנשים לעמוד בגורן עגול: והחיל היוצא אל המערכה והרעו במלחמה. הויין יתירה: (כא) ותערוך ישראל. כמו נלחם יהודה: (כב) על יד שומר הכלים. שמינהו שומר עליהם:

מצודת דוד

והגדולים הלכו: (טו) הולך ושב. לא ישב בקבע בבית שאול כי אם היה הולך ושב וכו׳: (טז) ויתיצב. עמד בין המערכות ודבר דבריו בבוקר ובערב עד שנשלמו ארבעים יום טרם בוא דוד: (יח) לשר האלף. אשר שאחיו היו נמנים בו: תפקוד לשלום. תשגיח לדעת שלומם: ואת ערובתם. את משכונם אשר משכנו לצורך פרנסתם תפדם מיד המשכן ותקחם עמך: (יט) והמה. שלשת בני ישי: נלחמים. מוכנים המה להלחם: (כ) ויטוש. עזב הצאן על שומר אחד לשמרם עד בואו: וישא. את איפת הקליא וכו׳: המעגלה. היא המחנה שדרכה לחנות בעגול כי טוב הוא להיות נשמר מהאויב מסביב. והחיל היוצא. ואז החיל היה יוצא אל המערכה הוא מקום המלחמה ובעת יצאם הריעו: (כא) ותערוך. סדרו וערכו מערכתם ישראל ופלשתים זה מול זה: (כב) ויטוש. עזב והניח הכלים אשר עמו ביד שומר הכלים של הבאים למלחמה: וירץ המערכה אל

מצודת ציון

(יז) איפה. שם מדה: הקליא. קמח סקליות כמו ולחם קלי (ויקרא כ״ג) והוא קמח מסבלים קלוים: והרץ. לך במרוצה ומהר: (יח) חריצי החלב. ת״י גובנין דחלבא ואולי יקראו כן על שדרך הגבינה לחתכו במדה בעת עשותו והוא מל׳ אם חרוצים ימיו (איוב י״ד): תפקוד. ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (לעיל יד): ערובתם. ענין משכון כמו מה הערבון (בראשית לח): (כ) ויטש. ועזב: הראיתם

ישראל: (כג) עומד הכלים. שהיה שומר כלי אנשי המחנה בעדיהם ואשר עמהם: ממערות פלשתים. כן הוא כתיב וקרי ממערכות והקרי מבואר והכתוב פירושו ממחנות פלשתים מהמישורים שהיו חונים שם כי מערה הוא לשון מישור כמו ממערה גבע שת״י ממישר גבעתא והנה הכתי׳ והקרי קרובים זה וזה יכשר וי״ת על דרך הכתיב ממערכות ממשריית קרבא דפלשתאי ודעת הדרש בכתוב ובאיש הבינים לחוקה שדרשו כי נקרא איש הבינים שהיה מכמה אנשים וכן דרשו ממערות פלשתים ממאה ערלות שהערו בגאון ומהם אמרו בר מאה פפין וחד גנא פי׳ בן מאה אנשים וכו׳ שבאו על אמו שכן אמר לדוד ההלב אנכי ואמרו כי אמו היתה ערפה כלת נעמי והרפה כמו ערפה אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאו והכרת אומרי הדרש הזה כי אשה מתעברת מאנשים רבים וי״א כי אהליבמה בת ענה בת צבעון שנתעברה אמה מהאב ומהבן ויש חולקין עליהם בזה ואומרים אין אשה מתעברת משני אנשים כאחת ויש מתרצים שתי הסברות כי משנסרח הזרע אין מתעברת משני אנשים עד שלא נסרח הזרע אשה מתעברת משני אנשים: (כה) הראיתם. בדגש הרי״ש לחזק קריאתה מפני הי״א התמיהה אשר עליה אע״פ שאין מנהג הרי״ש להדגש ברוב: יעשרנו המלך. שעשהו יעשירנו כי תבניין הפעיל הוא וכן רבת תעשרנ׳ כמו תעשירנ׳: יעשה חפשי. חפשי ממשפט המלוכה וי״ת יעבד רברבין בישראל אולי כן היה דעתו כמו שפירשנו או ר״ל חפשי כמו אשרך ארץ שמלכך בן חורין חורים ואין שם מלוכה יקראו שעניינם השרים הגדולים הנכבדים על השרים האחרים ור״ל יעשה שיהיה בית אביו להיות מגדולי המלכות לכל דבר: (כח) ויחר אף אליאב. כי הבין כי רצון דוד היה להלחם עם הפלשתי והיה רחוק בעיניו שיגל מידו אם ילחם עמו לפי׳ חרס אתו בו: את זדונך. ת״י ית בקרנותך הבי״ת כמו פי״א ענייה הפקר וקלות דעת כלומר שאתה מקפיד עצמך לגאת ולמזוג הגאן וכן ת״י פוחזין בקרין והוא כמו סקרין בפ״א. וכן במשנה הבקר עניים הבקר כמו הפקר בפ״א: (כט) הלא דבר הוא. כתרגומו הלא פתגם הוא דאמרית כלומר אם דברתי לא עשיתי דבר ואין רצוני לעשות אף על פי שאני מדבר: (ל) אל מול אחר. פירו׳ אל מול אדם אחר שהיה מול זה המקום: (לב) אל יפול לב אדם עליו. פי׳ על עצמו או פירוש עליו על גלית כלומר לא יפחד אדם

23 פְּלִשְׁתָּאֵי וּמַלֵיל כְּפִתְגָמַיָא ממערכות ק׳ מִמַּעֲרוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיְדַבֵּר כַּדְּבָרִים
הָאֵלִין וּשְׁמַע דָוִד: כד וְכָל הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמַע דָּוִד: כד וְכֹל אִישׁ
אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל בְּמֶחֱזֵיהוֹן יַת יִשְׂרָאֵל בִּרְאוֹתָם אֶת־הָאִישׁ וַיָּנֻסוּ
גַּבְרָא וְאַפִּיכוּ מִן קֳדָמוֹהִי מִפָּנָיו וַיִּירְאוּ מְאֹד: כה וַיֹּאמֶר׀ אִישׁ
וּרְחִילוּ לַחֲדָא: כה וַאֲמַר
אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל הַחֲזֵיתוּן גַּבְרָא יִשְׂרָאֵל הַרְאִיתֶם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה
דְסָלֵיק הָדֵין אֲרֵי לְחַסָדָא כִּי לְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה
יַת יִשְׂרָאֵל סָלֵיק וִיהֵי גַבְרָא הָאִישׁ אֲשֶׁר־יַכֶּנּוּ יַעְשְׁרֶנּוּ׀ הַמֶּלֶךְ׀
דִיִקְטְלִינֵיהּ יַעֲתְרִינֵיהּ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת־בִּתּוֹ יִתֶּן־לוֹ וְאֵת
מַלְכָּא עוֹתַר סַגִי וְיַת בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל:
בְּרַתֵּיהּ יִתֵּן לֵיהּ וְיַת בֵּית כו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הָאֲנָשִׁים
אֲבוּהִי יַעֲבֵיד חוֹרִין רַבְרְבִין הָעֹמְדִים עִמּוֹ לֵאמֹר מַה־יֵּעָשֶׂה
בְּיִשְׂרָאֵל: כו וַאֲמַר דָוִד לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי הַלָּז
לְגַבְרַיָא דְקָיְמִין עִמֵּיהּ וְהֵסִיר חֶרְפָּה מֵעַל יִשְׂרָאֵל כִּי מִי
לְמֵימַר מָה יִתְעֲבֵיד לְגַבְרָא הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כִּי חֵרֵף מַעַרְכוֹת
דִיִקְטוֹל יַת פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין אֱלֹהִים חַיִּים: כז וַיֹּאמֶר לוֹ הָעָם כַּדָּבָר
וְיַעְדֵי חִסוּדָא מֵעַל יִשְׂרָאֵל הַזֶּה לֵאמֹר כֹּה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר
אֲרֵי מַן פְּלִשְׁתָּאָה עָרְלָא יַכֶּנּוּ: כח וַיִּשְׁמַע אֱלִיאָב אָחִיו הַגָּדוֹל
הָדֵין אֲרֵי חַסֵד סִדְרֵי עָבְדֵי בְּדַבְּרוֹ אֶל־הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר־אַף
קְרָבָא דְעַמֵּיהּ דַיָי קַיָמָא: אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר׀ לָמָּה־זֶּה יָרַדְתָּ
כז וַאֲמַר לֵיהּ עַמָא כְּפִתְגָמָא וְעַל־מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה
הָדֵין לְמֵימַר כְּדֵין יִתְעֲבֵיד בַּמִּדְבָּר אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־זְדֹנְךָ וְאֵת
לְגַבְרָא דִיִקְטְלִינֵיהּ: רֹעַ לְבָבֶךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה
כח וּשְׁמַע אֱלִיאָב אֲחוּהִי יָרָדְתָּ: כט וַיֹּאמֶר דָּוִד מֶה עָשִׂיתִי עָתָּה
רַבָּא בְּמַלְלוּתֵיהּ עִם גַבְרַיָא הֲלוֹא דָּבָר הוּא: ל וַיִּסֹּב מֵאֶצְלוֹ אֶל־
וּתְקֵיף רוּגְזָא דֶאֱלִיאָב בְּדָוִד מוּל אַחֵר וַיֹּאמֶר כַּדָּבָר הַזֶּה וַיְשִׁבֻהוּ
וַאֲמַר לְמָא דְנַן נְחַתְתָּא הָעָם דָּבָר כַּדָּבָר הָרִאשׁוֹן: לא וַיִּשָּׁמְעוּ
וְעַל מַן רְטַשְׁתָּא זְעֵיר עָנָא הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר דָּוִד וַיַּגִּדוּ לִפְנֵי־
הָאִינוּן בְּמַדְבְּרָא אֲנָא שָׁאוּל וַיִּקָּחֵהוּ: לב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
יְדַעְנָא יַת בְּקַרְנוּתָךְ וְיַת שָׁאוּל אַל־יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו עַבְדְּךָ
בִּישׁוּת לִבָּךְ אֲרֵי בְּדִיל יֵלֵךְ וְנִלְחַם עִם־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה:
לְמֶחֱזֵי עָבְדֵי קְרָבָא נְחַתְתָּא:
כט וַאֲמַר דָוִד מָה עֲבָדִית
כְּעַן הֲלָא פִּתְגָם הוּא
דַאֲמָרִית: ל וְאִסְתְּחַר
מִלְוָתֵיהּ לְקֳבֵיל אוֹחֲרָן
וַאֲמַר כְּפִתְגָמָא הָדֵין
וְאָתִיבוּהִי עַמָא פִּתְגָמָא כְּפִתְגָמָא קַדְמָאָה: לא וְאִשְׁתְּמָעוּ פִּתְגָמַיָא דְמַלֵיל דָוִד וְחַוִיאוּ קֳדָם שָׁאוּל
וְדַבְּרֵהִי: לב וַאֲמַר דָוִד לְשָׁאוּל לָא יִתְּבַר לִבָּא דֶאֱנָשָׁא מִנֵּיהּ עַבְדָךְ יֵיזִיל וִיגִיחַ קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאָה

(Masoretic margin notes: ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל ודין סוף; ג׳ מ״ע נסס׳; ג׳. ג׳; ל׳.ב׳חד מ״ל וחד חס׳ כי נטשתה מ״ל; ב׳ וחס׳; ב׳ ספחן)

רש״י

של בני הגנה: (כג) ממערות פלשתים כתיב. רבותינו דרשו מאה בני אדם שערו בערפה אמו כשפירשה מאחרי רות ונעמי חמותה: (כה) יעשה חפשי. מדברים כאמורים במסכתי

רלבג

במחנה ונקרא כן לפי שיושבים בעגול להשמר שלא יבאו עליהם האויבים בכל צד מגדדי המחנה: (ט) והנה המדבר דוד להלחם עם הפלשתי כאשר ידע מה יעשה לאיש אשר יכה וידמה שעם היותו נשען בשם יתעלה שינקר נקמתו מהפלשתי הזה כי בא לחרף מערכות אלהים חיים שהכרשפן בזה על מה שייעדו שמואל מן המלוכה וכאלו תגב שזה יהיה כלי

פי׳ רבי ישעיה

(כט) מה עשיתי עתה הלא דבר הוא. וכי מיד ירדתי להלחם עמו דיבור בעלמא דברתי ולא עשיתי שום מעשה וכדי לשתקו מעליו אמר כן:

והעולה מתוך הפרת יפול. ואל הכתף מחוצה. מקנה אף על עולת. ועל מי ד׳ בקריאות וסי׳ ועל מי נטשת מעט הצאן. ועל מי הרמות קול דמלכים. והברו רישעיה. ועל מי לא יקום אורהו:

תולדות אהרן והוה כלו״ש. תפנים ד׳ פקודה ב׳ גן:
ויחר אף אליאב. פסחים ט׳:
יתפשי. פקודה ב׳ גן:

מצודת ציון

(כה) הראיתם. הה״א בשאלה: חפשי. בני חורין: (כו) הלז. הזה: (כח) נטשת. עזבת: במדבר. מקום

מצודת דוד

אל אחיו שהלכו כבר אל המערכה: (כג) ממערכות פלשתים. חזר על מלת עולה: (כה) הראיתם. בראותם עולה אמרו אלו לאלו בלי שאלה האם אתם נותנים לב להתבונן מעשה האיש העולה הזה כי עולה לחרף וכו׳: יעשה חפשי. מבלי לעבוד עבודת המלך: (כו) מה יעשה לאיש. אף שכבר שמע חזר ושאל לסכנים כדברים ולומר שהוא ילך: כי מי. במה חשב הוא לחרף מערכות עם ה׳: (כז) כדבר הזה. האמור למעלה: (כח) למה זה ירדת. עדיין לא הגיד לו שאביו שלחו הנה: במדבר. במקום נדודי חיות ולסטים: למען ראות. להתעסק בראיית המלחמה: (כט) מה עשיתי עתה. כאומר אם דרכך לכעוס עלי במעשותי דבר רע בעיניך מה זה כעסת עתה הלא עתה לא עשיתי מאומה ורק דברים בעלמא דברתי: (ל) כדבר הזה. מה יעשה לאיש וכו׳: (לא) אשר דבר דוד. לבזות גבורת הפלשתי באמרו מי הפלשתי וכו׳ והרי הוא כאומר שהוא ילחם בו: (לב) אל יפול. לא יחרד לב אדם בעבור הפלשתי:

כי

רשי

במספדי המלוכה: (לד) ובא הארי ואת הדוב. ואתא אריא ואף דובא: (לו) גם את הארי גם הדוב. הרי אלו רבוין ארי ושני גוריו ודוב ושני ילדיו: (לז) ה' אשר הצילני מיד הארי. יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר הזה אלא שעתיד אני בא לידי כיוצא בה לתשועת ישראל ואסמוך עליה ואנא חס אחד מארבע צדיקים שנתן להם רמז וחשו להשכיל לדבר דוד ומרדכי שנאמר ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגו' (אסתר ב' י"א) אמר לא לחנם עלתה בצדקת זו שנתפסה במשכב הערל הזה אלא שעתידי היא לעמוד לישראל ביום צרה: (לח) את דוד מדיו. נהפכו להיות כמדת דוד משנמשח בשמן המשחה אף שהיו של שאול שהיה גבוה מכל העם. משכמו ומעלה וכיון שראה שאול כן הכניס בו עין הרע והרגיש דוד בדבר: (לט) ויואל ללכת. ת"י ולא אבה למיזל יש תיבות משמשות לשון והולפו כמו מסעף פארה (ישעיה י' ל"ג) ושרשך מארץ חיים (תהלים נ"ב ז'): כי לא נסה. ארי לא אליף: כי לא נסיתי. ארי לית בהון נסא אין שבחו של נס בכך. לשון אחר ויואל ללכת רצה ללכת ולנסות וכאשר ראה שהיו כבדים עליו הסירם: (מ) חלוקי אבנים. אבנים דקות וחלקות: ובילקוט. ובתרמילים: ולבהמ'

רלבג

אלי להשלים רצון השם ית' בצמיחת מלכותו. כי עם היותו חוץ המלך יתכן שתגיע לו ההצלחה במלוכה: (לג) והרחיק שאול זה מצד ראותו כי דוד נער ולא נסה להלחם עדיין והפלשתי היה איש מלחמה מנעוריו מצורף לזה מה שהתפרסם מגודל גוף גלית ועוצם כחו: (לז) וכאשר שמע שאול מה שספר לו דוד שהתגבר על הארי ועל הדוב עד שהכה נפח בהשם ית' שיעזרהו בהריגת הפלשתי כי חרף מערכות אלהים חיים או הודה לו שילך ובמה שכב' יהיה השי"ת עמו לנצח הפלשתי: (מ) ובילקוט. ר"ל שהוא שמם נפרם בילקוט והוא הכלי שמשימין בו הרועים כל צרכיהם ולזה נקרא ילקוט כי שם ילקטו כל

לג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֹא תוּכַל לָלֶכֶת אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם עִמּוֹ כִּי־נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה מִנְּעֻרָיו:
לד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת־הַדּוֹב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֵדֶר: לה וְיָצָאתִי ט"ע ו' זעירא
אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִּיו:
לו גַּם אֶת־הָאֲרִי גַּם־הַדּוֹב הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כְּאַחַד מֵהֶם כִּי חֵרֵף מַעַרְכֹת אֱלֹהִים חַיִּים:
לז וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּלַנִי מִיַּד הָאֲרִי וּמִיַּד הַדֹּב הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה ׆ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֵךְ וַיהוָה יִהְיֶה עִמָּךְ: לח וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת־דָּוִד מַדָּיו וְנָתַן קוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ שִׁרְיוֹן: לט וַיַּחְגֹּר דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו וַיֹּאֶל לָלֶכֶת כִּי לֹא־נִסָּה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל לֹא־אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי וַיְסִרֵם דָּוִד מֵעָלָיו: מ וַיִּקַּח מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר־לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי־אֲבָנִים ׀ מִן־הַנַּחַל וַיָּשֶׂם אֹתָם בִּכְלִי הָרֹעִים אֲשֶׁר־לוֹ וּבַיַּלְקוּט וְקַלְעוֹ בְיָדוֹ וַיִּגַּשׁ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי:

ג"כ חס' / ג' ומ"ע / י"ב ב' חס' / י"ב בטעם ר"פ / ב' ומ' / פסקא בא"מ / ג' ומ"ע / ב' ג"ח / ב' כחכמס ב' וחס' / ג' וחס' / ג'. ג'

הַדֵּין: לג וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד לָא תִכּוֹל לְמֵיזַל עִם פְּלִשְׁתָּאָה הָדֵין לְאַגָּחָא קְרָבָא עִמֵּיהּ אֲרֵי יָנִיק אַתְּ וְהוּא גְּבַר עָבֵיד קְרָבִין מִינְקוּתֵיהּ: לד וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל רָעֵיא הֲוָה עַבְדָּךְ לַאֲבוּהִי בְּעָנָא וְאָתָא אַרְיָא וְאַף דֻּבָּא וּנְסֵיב אִמְּרָא מֵעֶדְרָא: לה וּנְפָקִית בַּתְרוֹהִי וּמְחֵיתֵיהּ וְשֵׁיזֵבִיתֵיהּ מִפּוּמֵיהּ וְקָם עֲלַי וְאַחֲדִית בִּלְעוֹיֵהּ וּמְחֵיתֵיהּ וְקַטְלִתֵּיהּ: לו אַף יַת אַרְיָא אַף דֻּבָּא קְטַל עַבְדָּךְ וִיהֵי פְּלִשְׁתָּאָה עַרְלָא הָדֵין כְּחַד מִנְּהוֹן אֲרֵי חֲסַד סִדְרֵי עַמָּא דַיְיָ קַיָּמָא: לז וַאֲמַר דָּוִד יְיָ דְּשֵׁיזְבַנִי מִידָא דְאַרְיָא וּמִידָא דְדֻבָּא הוּא יְשֵׁיזְבִנַּנִי מִידָא דִפְלִשְׁתָּאָה הָדֵין וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד אֱזֵיל וּמֵימְרָא דַיְיָ יְהֵי בְּסַעְדָּךְ: לח וְאַלְבֵּישׁ שָׁאוּל יַת דָּוִד לְבוּשׁוֹהִי וִיהַב קוֹלַס דִּנְחָשׁ עַל רֵישֵׁיהּ וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ שִׁרְיָנָא: לט וַחֲרֵיז דָּוִד יַת חַרְבֵּיהּ מֵעַל לִלְבוּשׁוֹהִי וְלָא אֲבָה לְמֵיזַל אֲרֵי לָא אֲלִיף וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל לֵית אֲנָא יָכִיל לְמֵיזַל בְּאִלֵּין אֲרֵי לֵית בְּהוֹן נִסָּא וְאַעְדִּינוּן דָּוִד מֵעִלָּוֹהִי: מ וּנְסֵיב חוּטְרֵיהּ בִּידֵיהּ וּבְחַר לֵיהּ חַמְשָׁא שְׁעִיעֵי אַבְנַיָּא מִן נַחְלָא וְשַׁוִּי יָתְהוֹן בְּמָאן רַעְיָא דִּי לֵיהּ וּבְתַרְמִילֵיהּ וְקַלְעֵיהּ בִּידֵיהּ

מנעריו ג' ב' חס' וא' מלא וסי' כי יצר לב האדם רע. והוא איש מלחמה מנעריו. שאנן מואב מנעריו. בתרא מ"ל: הצילני ג' בקריאות וסי' אשר הצילני מיד הארי. דרשתי את ה' וענני. כי מכל צרה הצילני: באלה ב' ובסיפרא וסי' לא בחר ה' באלה. ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי

תולדות אהרן ובא הארי. עקידס שם: גם הארי. מגילה קו: והיה הפלשתי. נדרים לא: מערכות. סוטה מב: וילבש שאול. יבמות עו:

רדק

אדם בעבורו כי אני אלחם עמו: (לד) ואת הדוב. פי' ועם הדוב בא הארי כלומר עם כל זה הכיתי הארי והדוב ובקצת מסחאות מסתרגום ואת הדוב ואף דובא: (לה) והחזקתי בזקנו. ת"י ואחדית בלועיה ר"ל כשאחז בזקן הארי לא אחז בשער הזקן לבד אלא הזקן עם הלחי שתחתון: והכתיו והמיתיו. ביו"ד עם הדגש וכבר כתבנו הדומים לו בס' מכלל: (לו) גם את הארי גם הדוב. כל אחד לרבות על חבירו וכן גם לאנכם גם בקרכם. ובדרש אילו אמר ארי ודוב הייתי אומר אלו שתי חיות רעות בלבד הכה וכשהוא אומר גם את הארי גם את הדוב הרי כאן שלשה רבויין מלמד שהיו שם חמש חיות רעות כיצד ארי ושני גורותיו והדוב וגורו: (לח) ונתן קובע נחושת על ראשו. בקו"ף ומלעיל ויש ספרים שכתוב בכ"ף והיא שגגת הסופרים והמסרה מעידה עליו שהוא בקו"ף וכן היא המסרה עליו לית כותיה בקו"ף ואת' לגה ומגן וקובע והוא מלרע ותרויהון מלאים ושאר קריאה כובע בכ"ף כלה בר אילין תרין בקו"ף: (לט) ויואל ללכת. ת"י ולא אבה למיזל ארי לא אליף ויש לפרשו כמשמעו כי רצה ללכת בהם ולא יכול כי לא נסה ללכת בכלי המלחמה האלה וכן אמ' לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי וי"ת כי לא נסיתי ארי לית בהון נסא כלומ' לא יכירו הנס שיעשה לי האל אם אלך בכלי המלחמה ודרך דרש הוא פירושו ואין להוציאו ממשמעו: ללכת באלה. בקמץ הבית והם שנים במסרה בקמץ הבית זה ואשר כתבנו למעלה לא בחר ה' באלה: (מ) חמשה חלוקי אבנים. אבנים חלוקים ר"ל ראוים לקלע וכן ת"י שעיעי אבניא. ובדרש

פי' רבי ישעיה

(לד) ובא הארי ואת הדוב. את יתר: (לו) גם את הארי גם הדוב. פי' ראשו שוה לסופו וסופו לראשו ארי וגם הדוב. הדוב וגם הארי. ודומה לו גם לי גם לך לא יהיה: והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם. יהי רצון שיהא כאחד מהם: (מ) חמשה חלוקי אבנים מן הנחל. אבנים שהחליקו אותו המים שיהו טובין לקלעם בקלע. ותרגומו שעיעי אבניא: בכלי הרועים אשר לו ובילקוט. הוי"ו יתירה ותרגם בתרמיליה:

מצודת דוד

(לג) כי נער אתה. ועדיין אינך יודע מכסיסי מלחמה והוא רגיל במלחמה מנעוריו: (לד) ואת הדוב. ועם הדוב. שניהם יחד: (לו) גם הדוב. שבא עם הארי: והיה הפלשתי. כאומר אבטח בה' שיהיה סוף הפלשתי כאחד מהם על אשר חרף וגו': (לז) הוא יצילני. אם לא אוכל להמית אותו: (לט) ויואל ללכת. רצה ללכת בכלי מלחמה: כי לא נסה. אלא שלא נסה ר"ל לא בחן מעולם ללכת בכלי מלחמה ולזה אמר לא אוכל וגו': (מ) ויקח מקלו. להטעות את הפלשתי לחשוב שיגש אליו לסכותו עם המקל ולא יהיה נשמר מן הקלע: ויבחר לו. המוכים והנאותים לקלעתם

מצודת ציון

מקום המרעה היה סמוך אל המדבר: (לד) ואת הדוב. ועם הדוב: (לה) והחזקתי ואחזתי: (לח) מדיו. מלבושיו כמו ומדיו קרושים (לעיל ד'): (לט) ויואל. ורצה כמו ויואל משה (שמות ב'): כי לא נסה. אלא לא נסה והוא מל' נסיון ובחינה: (מ) חלוקי אבנים. אבנים חלקים הנית לקלעתם ולזרקם: ובילקוט. הוא כעין שק עשוי מעור יתנו בו הרועה חפציו ומה שלוקט בדרך

ובדרש למה חמשה אחד לשמו של הקב"ה ואחד לשמו של אהרן ושלשה לשלשה האבות אמר הקב"ה וכי לא לפני חירף וגדף עלי לפרע ממנו אמר אהרן וכי לא גואל
הדם אני עלי לפרע ממנו אמרו אבות וכי לא עלינו לפרע ממנו שחירף וגידף מערכות אלהים חיים ובקש לעקור בנינו ולעקור תורתם שהיא מחייתם ופירש אהרן שהיה
גואל הדם דם של חפני ופנחס שהיו כהני' שהרגם גלית כמו שכתוב בתרגומו של תוספתא הכתוב למעלה. ובדרש עוד חמשה חלוקי אבנים מלמד שנתקנא דוד על גלית על
חמשה שבזה וגידף וחרף חמשה חומשי תורה ושמו של הקב"ה וזכרם של שלשה איתני עולם שהם אברהם יצחק ויעקב: ובילקוט. כלי שמשים בו הקלע
האבנים שלוקח לתת בכף הקלע לפיכך נקרא ילקוט ויו"ת ובתרמילי' והוא כלי עור או בגד שנושאין בו הולכי דרכים מזונות הדרך וקורין לו בערבי תעלאקיי"ם ומה שאמר בכלי הרועים ובילקוט ובאחד מהם די לו לתת בו חמש' אבני קלע אפשר שלקח יותר אבנים ששם בכלי האחד והחמש' שבחר שם בכלי האחר: (מב) ואדמוני עם יפה מראה. כבר פירשנו שהוא כמו ויפה והנה לא בזה אותו בעבור כי ראה אותו שהיה נער אלא למה בזה אותו בעבור שהיה אדמוני עם יפה מראה לפי שחשב בלבו כי לא יתכן שיהי' איש מלחמ' כי מי שהוא רגיל לצאת למלחמה לא יעמוד בו יופיו מפני היגיעה הסורת והיותו בחוץ בעתות המלחמה לקרה ולמטר ולשרב: (מד) לכה אלי. לפי שהיה הפלשתי כבד ללכת מפני כובד כלי ברזל והנחש' אשר עליו וזהו שאמר הולך וקרב אל דוד כלומר מעט מעט מפני המשא אשר עליו וכאשר ראהו בלא שריון ובלא כלי מלחמה אמר לו שיבא אליו. ובדרש ואבא אליך אין כתיב כאן אלא לכה אלי מכאן שהארץ אחזתו ולא יכול לזוז ממקומו: ולבהמת השדה. כמו ולחית השדה כי החיות אוכלות בשר לא הבהמות וחיה בכלל בהמה כמו זאת הבהמה אשר תאכלו ואמרו אחריו איל וצבי ויחמור וכן ולבהמת הארץ ואין מחריד שהוא אומר על החיות האוכלות בשר וכן כל בהמת הארץ עליו תחרף. ובדרש כיון שראה דוד שדבריו מקולקלין שאמ' ולבהמת הארץ אמר וכי אית בעיר אכול בשר אמר הדין דידי הוא אמר היום הזה יסגרך יי בידי וגו' עד לעוף השמים ולבהמת הארץ אין כתיב כאן אלא ולחית הארץ אמר יש אלהים בישראל עליד דידי ודידהון: (מח) והיה כי קם הפלשתי. ענין זירוז כמו קום עבור קום התהלך הנה הוא אומר לו מתחילה לכה אלי ועתה כאשר שמע דברי דוד בערה חמתו בו וזרזו ללכת אליו וילך ויקרב כמו שפירשנו שהיה כבד בכלים שעליו והלך מעט מעט וקרב לקראת דוד: (מט) אל מצחו. כמו על מצחו. כמו וימליכהו אל תלמוד אל הפרים לא

בְּיָדוֹ וַיִּגַּשׁ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי׃ מא וַיֵּלֶךְ
הַפְּלִשְׁתִּי הֹלֵךְ וְקָרֵב אֶל־דָּוִד וְהָאִישׁ
נֹשֵׂא הַצִּנָּה לְפָנָיו׃ מב וַיַּבֵּט הַפְּלִשְׁתִּי
וַיִּרְאֶה אֶת־דָּוִד וַיִּבְזֵהוּ כִּי־הָיָה נַעַר
וְאַדְמֹנִי עִם־יְפֵה מַרְאֶה׃ מג וַיֹּאמֶר
הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי־
אַתָּה בָא־אֵלַי בַּמַּקְלוֹת וַיְקַלֵּל
הַפְּלִשְׁתִּי אֶת־דָּוִד בֵּאלֹהָיו׃ מד וַיֹּאמֶר
הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד לְכָה אֵלַי וְאֶתְּנָה
אֶת־בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת
הַשָּׂדֶה׃ מה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי
בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָא־
אֵלֶיךָ בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ׃
מו הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ יְהוָה בְּיָדִי וְהִכִּיתִךָ
וַהֲסִרֹתִי אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְנָתַתִּי
פֶּגֶר מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְחַיַּת הָאָרֶץ וְיֵדְעוּ כָּל־
הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל׃
מז וְיֵדְעוּ כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה כִּי־לֹא בְּחֶרֶב
וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ יְהוָה כִּי לַיהוָה
הַמִּלְחָמָה וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיָדֵנוּ׃
מח וְהָיָה כִּי־קָם הַפְּלִשְׁתִּי וַיֵּלֶךְ וַיִּקְרַב
לִקְרַאת דָּוִד וַיְמַהֵר דָּוִד וַיָּרָץ
הַמַּעֲרָכָה לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי׃
מט וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת־יָדוֹ אֶל־הַכֶּלִי וַיִּקַּח
מִשָּׁם אֶבֶן וַיְקַלַּע וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי
אֶל־מִצְחוֹ וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ

וקריב לות פלשתאה:
מא ואזל פלשתאה אזיל
וקריב לות דוד וגברא
נטיל תריסא קדמוהי:
מב ואסתכי פלשתאה
וחזא ית דוד ושטיה ארי
הוה יניק וסמוק שפיר
בריויה: מג ואמר
פלשתאה לדוד הכלבא
שטי אנא דאת אתי עלי
בחוטריא ולייט פלשתאה
ית דוד בטעותיה:
מד ואמר פלשתאה לדוד
איתא לותי ואתין ית בסרך
לעופא דשמיא ולבעירא
דארעא: מה ואמר דוד
לפלשתאה את אתי עלי
בחרבא ובמורניתא
וברומחא ואנא אתי עלך
בשמא דיי צבאות אלהא
דסדרי ישראל דחסדתא:
מו יומא הדין ימסרינך יי
בידי ואקטלינך ואעדי ית
רישך מנך ואתין פגור
משרית פלשתאי יומא
הדין לעופא דשמיא
ולחיות ארעא וידעון כל
דירי ארעא דאית אלהא
בישראל: מז וידעון כל
קהלא הדין ארי לא
בחרבא ובמורניתא פריק
יי ארי מן קדם יי נצחן
קרביא וימסר יתכון בידנא:
מח והוה כד קם פלשתאה
ואזל וקריב לקדמות דוד
ואוחי דוד ורהט לסדרא
לקדמות פלשתאה: מט ואושיט דוד ית ידיה למנא ונסיב מתמן אבנא
ואקלע בקלעא ומחא ית פלשתאה על בית עינוהי וטבעת אבנא בבית עינוהי

(מד) ולבהמת השדה. אין דרך לבהמות לאכול אדם אמר דוד כבר נטרפה דעתו של זה שלא הוא בא דוד ואמר לו ונתתי פגר מחנה פלשתים וגו' ולחית הארץ: (מט) ויפל על פניו. לא היה לו לפול אלא לאחוריו שהרי על מצחו הוכה אלא

רלבג

כל הדברים שהוא נושא. וכבר התפרסם בזה הפרסום מעולם נפלאות השם שגבר נער אחד בלא חרב וחנית איש גבור כגלית היה גובה ארבע גבהו עם עולם כלי מלחמתו: (מה) בחרב ובחנית ובכידון. זה הכידון אינם הכידון שזכר שהיה בין כתפיו אבל הוא דומה לחנית כאמרו לא בחרב ובחנית והנה הראה דוד בדבריו עם הפלשתי כי בטחונו בשי"י לבד לא בגבורתו; (מט) והנה הכהו במצחו במקום שהיה מגולה באופן שטבעה האבן במצחו ונפל כמו מת ארצה על פניו

לא נסיתי. ויראת ה' בקריאה וסי'. ויבט הפלשתי ויראה את דוד. וירדף גחזי אחרי נעמן. ויראה ולא יעשה בהן. ויראה וישוב מכל פשעיו. ויראה את בניו ואת בני בניו דאיוב. ויקלל ד' בקריאה וסי' בסדר אמר: בשם ה' צבאות ד' דסמיכי וסי' ואני בא אליך בשם. אשר נקרא שם שם ה'. ויברך את העם. אל מקום שם: בחרב ה' בקריאה וסי' ויאמר דוד אל הפלשתי. וידעו כל הקהל הזה. ואותו הרגת בחרב בני עמון. הנני נותנך למגור. ונפלו חלל בתוכה. וירדו סוסים ורכביהם ונפל אשור בחרב לא איש. ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה. ויקרב ה' פתחון בקריאה וסי' נמסר בסדר שמיני:

תולדות אהרן הכלב אנכי. סוטה שם עקידה ש' מו: אתה בא אלי. סוטה שם עקדה מבוא שערים: ואני בא אליך שם: ותטבע האבן. (יומא מז).

מצודת ציון

בדרך מהלכו ולזה יקרא ילקוט: וקלעו. הוא הדבר אשר יזרוק בו האבן: (מב) עם יפה מראה. כמו ויפה מראה: (מו) יסגרך. ענין מסירה כמו לסגיר לאדום (עמוס א'): פגר. כן יקרא גוף המת: (מז) יהושיע. מל' תשועה: (מט) ויקלע. זרק האבן בכלי הקלע: ותטבע. מל' טביעה

מצודת דוד

לקלעותם: ובילקוט. הכלי שם בהילקוט למען לא ירגש באבנים: (מב) כי היה נער וכו'. המורה אשר לא נסה במלחמה לפי מעט השנים ומהתענג: (מג) הכלב אנכי. וכי כלב אנכי: באלהיו. באמרו אלהי פלשתים יסרכך וכדומה: (מה) בא אלי בחרב. ר"ל כל בטחונך בחרב וכו': בשם ה'. בעזרת שם ה': אשר חרפת. חוזר הוא על מערכות ישראל: (מו) ונתתי פגר. כי כשאמיתך ימסו כולם ויפלו חללים: (מז) כי לא בחרב. כי הלא אינם בידי. כי לה' המלחמה. על ה' להלחם על שחרפת עמו ובידו לתת אתכם בידנו מבלי חרב: (מח) וירץ המערכה. כלפי מערכת פלשתים: (מט) אל הכלי. כלי הרועים אשר שם האבנים בה: במצחו שבנפש

רש"י

אלא כדי שלא יאמר דוד לילך ולתחוך את ראשו שנתכבר דוד שכתוב דוד מכמיו שניס עשר אמות חרתים שקומתו שש אמות וזרת נשתכר מלא קומה לאחוריו ומלא קומה לפניו (במדרש תלים): (נ) מדלוק. מרדוף כמו דלקת אחרי (בראשית ל"א ל"ו): (נה) בן מי זה הנער. אמרו רבותינו וכי לא היה מכירו והלא כתיב ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כליו (לעיל ט"ז כ"א) אלא ראהו מתנהג בנמוסי מלכות אמר שאול אם בא ממשפחת פרץ מלך יהיה שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ואם ממשפחת זרח בא חשוב יהיה אמר לו דואג עד שאתה שואל אם בא ממשפחה שיהא הוא הגון למלכות אם לאו שאל אם ראוי לבא בקהל אם לאו שהרי מרות המואביה בא אמר לו אבנר שנינו עמוני ולא עמונית אמר לו דואג אם כן ממזר ולא ממזרת אמר לו כאן נאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (דברים כ"ג ה') ואין דרך אשה בכך א"ל היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים נשתתק אבנר. אמר לו שאול: (נו) שאל אתה בן מי זה העלם. למעלה כתיב הנער וכאן כתוב העלם אמר לו הלכה זו נתעלמה ממך

רלב"ג

פניו ואחר השלים דוד עם תניתו להמיתו רק במרולה ובחרב הפלשתי בעצמה כרת בה את ראשו כדי שיתפרסם ענין מיתתו ויתפרסם גם כן הנס לישראל ולזה הביא דוד את ראש הפלשתי לירושלים: (נה) בן מי זה הנער אבנר. רבים יתמהו איך יתכן שלא ידע שאול בן מי הוא וכבר ספר במה שקדם שכבר שלח שאול מלאכים אל ישי שיסב דוד עמו. וידמה כי המלך לרוב עסקיו ולרוב הבאים לפניו לא יוכל להכיר כל אחד מהם בארם ויתבאר מתשובת דוד לו שהשאלת שאול לא היתה רק לדעת מי הוא כדי שיתבאר לו מאי זו משפחה הוא כי כבר הבטיחהו שיתן לו בתו לאשה והנה מזה הענין נתיסב דוד למלכות כי זה היה סבה שאהבו שאול

שמואל א יז

וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אָרְצָה׃
נ וַיֶּחֱזַק דָּוִד מִן־הַפְּלִשְׁתִּי בַּקֶּלַע וּבָאֶבֶן וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִיתֵהוּ וְחֶרֶב אֵין בְּיַד־דָּוִד׃
נא וַיָּרָץ דָּוִד וַיַּעֲמֹד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֶת־חַרְבּוֹ וַיִּשְׁלְפָהּ מִתַּעְרָהּ וַיְמֹתְתֵהוּ וַיִּכְרָת־בָּהּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי־מֵת גִּבּוֹרָם וַיָּנֻסוּ׃
נב וַיָּקֻמוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וַיָּרִעוּ וַיִּרְדְּפוּ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים עַד־בּוֹאֲךָ גַיְא וְעַד שַׁעֲרֵי עֶקְרוֹן וַיִּפְּלוּ חַלְלֵי פְלִשְׁתִּים בְּדֶרֶךְ שַׁעֲרַיִם וְעַד־גַּת וְעַד־עֶקְרוֹן׃
נג וַיָּשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִדְּלֹק אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים וַיָּשֹׁסּוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם׃
נד וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־רֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי וַיְבִאֵהוּ יְרוּשָׁלִָם וְאֶת־כֵּלָיו שָׂם בְּאָהֳלוֹ׃
נה וְכִרְאוֹת שָׁאוּל אֶת־דָּוִד יֹצֵא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל־אַבְנֵר שַׂר הַצָּבָא בֶּן־מִי־זֶה הַנַּעַר אַבְנֵר וַיֹּאמֶר אַבְנֵר חֵי־נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם־יָדָעְתִּי׃
נו וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן־מִי־זֶה הָעָלֶם׃
נז וּכְשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֹתוֹ אַבְנֵר וַיְבִאֵהוּ לִפְנֵי שָׁאוּל וְרֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי

פ"ז ד' מנאון נסימן · ג'. ד' כליש · ג' · ה'. ג' · ה' · פ"ל כלי ס' · ג' וחד שערי · ג' וחס' · ג' כסיס'. ג' · כ' · ל' · ג' ומ' כשוב

תרגום

וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא׃ נ וּתְקֵיף דָּוִד מִן פְּלִשְׁתָּאָה בְּקַלְעָא וּבְאַבְנָא וּמְחָא יַת פְּלִשְׁתָּאָה וְקַטְלֵיהּ וְחַרְבָּא לֵית בִּידָא דְדָוִד׃ נא וּרְהַט דָּוִד וְקָם עַל פְּלִשְׁתָּאָה וּנְסִיב יַת חַרְבֵּיהּ וְשַׁלְפַהּ מִנִּדְנַהּ וְקַטְלֵיהּ וּפְסַק בֵּיהּ יַת רֵישֵׁיהּ וַחֲזוֹ פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי מִית גִּבָּרְהוֹן וְאַפִּיכוּ׃ נב וְקָמוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְיַבִּיבוּ וּרְדָפוּ יַת פְּלִשְׁתָּאֵי עַד מֵעֲלָנָא דְגֵיא וְעַד תַּרְעֵי עֶקְרוֹן וּנְפַלוּ קְטוֹלֵי פְּלִשְׁתָּאֵי בְּאוֹרַח שַׁעֲרַיִם וְעַד גַּת וְעַד עֶקְרוֹן׃ נג וְתָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּמִרְדַּף בָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי וּבְזוֹ יַת מַשְׁרְיָתְהוֹן׃ נד וּנְסִיב דָּוִד יַת רֵישָׁא דִפְלִשְׁתָּאָה וְאַיְתְיֵהּ לִירוּשְׁלֵם וְיַת זֵינֵיהּ שַׁוִּי בְּמַשְׁכְּנֵיהּ׃ נה וְכַד חֲזָא שָׁאוּל יַת דָּוִד נָפֵיק לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי אֲמַר לְאַבְנֵר רַב חֵילָא בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא אַבְנֵר וַאֲמַר אַבְנֵר חַיֵּי נַפְשָׁךְ מַלְכָּא אִם יָדַע אֲנָא׃ נו וַאֲמַר מַלְכָּא שְׁאַל אַתְּ בַּר מַן דֵּין עוּלֵימָא׃ נז וְכַד תָּב דָּוִד מִלְּמִקְטַל יַת פְּלִשְׁתָּאָה וּדְבַר יָתֵיהּ אַבְנֵר וְאַיְתְיֵהּ קֳדָם שָׁאוּל וְרֵישָׁא

רד"ק

לא אכל יש שואלין היאך טבעה האבן במצחו והלא קובע נחשת שהיה על ראשו מכסה מצחו ואי אפשר שלא היה על מצחו מגן שהרי על כל גופו היה לו דבר מגין. ואומרים כי כאשר אמר ואתנה את בשרך לעוף השמים הבים כלפי מעלה בזכרו עוף השמים ונשמט מה שהיה על מצחו לאחור ואז קלע דוד והכהו על מצחו וזהו דרך דרש ואחרי אשר היתה מלחמת דוד עם הפלשתי סבה מאת ה' והכתוב אומר שהכה את הפלשתי אל מצחו אין לשאול איך היה כי לא יבצר מהאל סבה ואפשר כי האבן עברה המגן אשר על מצחו וטבעה במצחו וכן אמר בדרש כיון שהשליך דוד את האבן בברזל שעל מצחו נטבעה במצחו וזה אחד מן הדברים שהשלים הקב"ה את הדרך בקשה או אפשר שהיה מקום מועט מגולה במקומו ובאותו המקום האבן נזדמנה ברצון האל: ויפול על פניו. כמשפט המוכה שלא יוכל לעמוד בעצמו נפל על פניו ארצה. ובדרש למה ויפול על פניו כדי שימצון אותו הפה שחרף וגדף בעפר שנאמר טמנם בעפר יחד וגו'. ד"א שהיה דגון אלהיו חקוק לו על לבו לקיים מה שנאמר ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם: (נ) בקלע ובאבן. כשהיה רחוק ממנו בקלע כשקרב אליו באבן יד בלא קלע: ויעמד אל הפלשתי. כמו על הפלשתי וכן וימליכהו אל הגלעד אל ההרים לא אכל: (נא) וימותתהו. וכבר המיתו קודם שעמד עליו המיתהו באבני' כמו שאמר וחרב אין ביד דוד וכשעמד עליו לקח חרבו וכרת בה ראשו: (נד) ויביאהו ירושלים. אחר שהביאהו לפני שאול כמו שכתוב וראש הפלשתי בידו ואחר כך הביאהו בידו בערי ישראל לבשר הנשים והטף ואותם שלא היו במלחמה עד שהביאו עד ירושלים ואדוני אבי ז"ל כתב כי טוב עיר שהכהני' כנה ירושלים כי שם היתה חרב הפלשתי כמו שמפורש: שם באהלו. כלי הפלשתי שם באהלו כלומר הביאם דוד לביתו בית לחם כי ימצא אהל במקום בית כמו איש לאהליו לאהליך ישראל וברוב יאמר למשכן היריעות אהל ובמתנה הזה לא היה לדוד אהל כי לא בא שם אלא בשליחות אביו א"כ באהלו ר"ל בביתו. ועל שאר הכלים אמר לא על החרב כי שם החרב באהל מועד בנוב כמו שכתוב למעלה לוטה בשמלה והיתה שם לזכרון הנס הגדול הזה והיה כל הבא אל אהל מועד לטוב לזבוח או להתפלל היה רואה אותה חורב הנס ומודה לאל ית' ומישר לבבו אליו ומגדיל בטחונו בו: (נה) בן מי זה

מסורה

ויחזק פ"ו וסי' והרעב היה על כל פני. ויחזק לב פרעה דתנין. ויעשו כן חרטומי מצרים. ויחזק לב פרעה דכנים ודערוב. דוד מן הפלשתי. ולא אבה לשמוע לקללה. ויקרא אבשלום לפני. ויחזק דבר המלך על. ויחזק העם אשר אחרי. בתשעה לחדש ויחזק הרעב. וחברו ויחזק הרעב. וילך שלמה חמת צובה ד"ה. והוא נלחם עם מלך בני עמון דיותם דד"ה. בעת ההיא שלח מרודך דישעיה: הפלשתים ח' בקריאה וסי' ויראו הפלשתים כי מת גבורם. ויכנעו הפלשתים. וירדו כל ישראל הפלשתים. ויראו הפלשתים כי אמרו. ויקומו אנשי ישראל ויהודה. ואת הארץ הנשארת. וישאל דוד דשמואל תנינא דפסוק. ויער ה' על יהורם את רוח הפלשתים. והד והפלשתים

תולדות אהרן וכראות שאול. יכשום עו עקדס ס' פו: ויאמר המלך. שם פו:

פי' רבי' ישעיה

(נה) בן מי זה הנער אבנר. יש לומר אף על פי שהיה מנגן לפניו לא הכירו כדכתיב ודוד הולך ושב מעל שאול לרעות צאן אביו בית לחם. גם יש לומר מפני שהיתה שורה עליו רוח רעה לא היתה זכירה יפה לו:

מצודת דוד

נכנסה בכובע הנחושת ונקבה ונטבעה במצחו: (נ) ויחזק. נתגבר על הפלשתי המזוין ולא היה בידו כ"א הקלע והאבן: וחרב אין ביד דוד. לכרות בה ראש הפלשתי: (נא) אל הפלשתי. סמוך לו כי בעת קלעו באבן עמד מרחוק: את חרבו. של הפלשתי: וימותתהו. וכבר המיתו בהקלע ועתה כרת ראשו בחרבו: (נב) ויריעו. תרועת שמחה ונצחון: (נג) וישסו. במו ובזזו כל אשר היה במקום שעמדה שם מחנה פלשתים: (נד) ויביאהו ירושלים. לבשר את העם: (נה) וכראות שאול.

מצודת ציון

טביעה: (נא) וישלפה. הוציאה כמו ולא שלף הנער חרבו (שופטים ג') : מתערה. הוא תיק החרב כמו השב אל תערה (יחזקאל כ"א): (נב) ויריעו. ענ' תרועה: עד בואך גיא. עד אכבר תבוא לגיא וכאלו מדבר עם מי שמכיר המקום: (נג) מדלוק. מרדוף כמו כי דלקת אחרי (בראשית ל"א): וישסו. רמסו או בזזו: (נו) העלם. הנער כמו ואם כה אומר לעלם (לקמן כ'): נקבה

זה הנער. פירש אדוני אבי ז"ל כי כאשר ראה שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי בלא פחד שאל לאבנר בן מי זה הנער כלומר תדע אם ישי אביו היה גבור חיל שנבטח על גבורת הבן כי אם הוא גבור בן גבור יוסיף אומץ ואבנר לא ידע כי ישי היה זקן בימים ההם כמו שאמר והאיש בימי שאול זקן בא באנשים והדרש כי גם על אביו הי' יודע כי גבור היה כמו שאמר זה ישי אבי דוד שיוצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא אלא שאול שאל אם מפרץ הוא או מזרח לפי שראה סכסיסי מלכות בו דכתיב וילבש שאול את דוד מדיו ואמרו מדיו כמדתו וכתיב בשאול משכמו ומעלה גבוה מכל העם לפיכך שאל עליו אם מפרץ הוא או מזרח אם מפרץ הוא יהי' מלך שהמלך פורץ לו דרך ועושה כרצונו אם מזרח הוא יהי' אדם חשוב לשון אזרח. אבל לא יהיה מלך אמר לו דואג עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לא דקא אתי מרות המואביה אמר לו אבנר עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבי' מ"ט דטעמיה כתיב בהם על דבר אשר לא קדמו אתכם איש דרכו לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ואם תאמר היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים הא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה וכתיב ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל: (נח) בן עבדך ישי בית הלחמי. פי' בן גבור אני כי אבי נקרא בית הלחמי. לשני דברים על שם מקומו בית לחם ועל שם שהי' איש מלחמה: (א) ונפש יהונתן. המסרה מן ריש ספרא עד הכא יונתן בר מן כ' לכה ונעברה אל מצב הערלים ויאמר יהונתן ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן: (ד) ויתפשט יהונתן את המעיל. פי' מן המעיל כמו הם יצאו את העיר כי אין בנין התפעל יוצא ואמר בלשון התפעל כי ברצון גדול ובאהבה רבה התפשט בגדיו ונתנם לו: (ה) וגם בעיני עבדי שאול. הרבוי הזה ר"ל שלא קנאו בו עבדי שאול אף על פי שנתן לו מעלה עליהם: (ו) ויהי בבואם. בבי"ת וכן בשוב ופי' בבוא ישראל מהמלחמה בשוב דוד מהכות הפלשתי: לשור. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד והם שני בנינים והענין אחד: והמחלות. פי' והמחולות בידם וי"ת לשבחי בחנגיא: ובשלשי'. כלי נגון שיש לו שלש' יתרי' וי"ת ובצלצלן: (ז) ותענינה. כמו ותען להם מרים: הכה שאול באלפיו. האלפים והרבבות של פלשתים כלומר שאול הכה באלפים בפלשתים ודוד מכה בהם ברבבו' או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו כלומר כשהכה שאול בפלשתים מכה הוא לבדו כאילו עמו אלפי' ודוד לבדו מכה בפלשתי' מכה גדולה כאלו עמו רבבות: (ח) ועוד לו אך המלוכה. ועוד מה נשאר שיתנו לו אלא המלוכה כלומר לא נשאר דבר גדולה שלא נתנו לו בדבריהם אלא שלא קראוהו מלך ועל זה הדרך הוא התרגום ומכען לא אשתאר ליה עוד אלהין מלכותא: (ט) ויהי שאול עוין את דוד. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד

דפלשתאה בידיה: נח ואמר
ליה שאול בר מן את
עולימא ואמר דוד בר
עבדך ישי דמבית לחם:
א והוה כד שיצי למללא עם
שאול ונפשא דיהונתן
אתחביבת בנפשא דדוד
ורחמיה יהונתן כנפשיה:
ב ודבריה שאול ביומא
ההוא ולא שבקיה למיתב
בית אבוהי: ג וגזר יהונתן
ודוד קים בדרחים יתיה
כנפשיה: ד ואשלח יהונתן
ית מעילא די עלוהי ויהביה
לדוד ולבושוהי ועד חרביה
ועד קשתיה ועד זרזיה:
ה ונפק דוד בכל אתר
דשלח יתיה שאול מצלח
ומניה שאול על גברי
עבדי קרבא ושפר בעיני כל
עמא ואף בעיני עבדי שאול:
ו והוה במיעלהון כד תב
דוד מלמקטל ית פלשתאה
ונפקא נשיא מכל קירוי
ישראל לשבחא בחנגיא
לקדמות שאול מלכא
בתפין בחדוא ובצלצלין:
ז ואתיבא נשיא דמשבחן
ואמרא קטל שאול באלפין
ודוד בריבון: ח ותקיף
לשאול לחדא ובאיש
בעינוהי פתגמא הדין ואמר
יהבו לדוד ריבון ולי יהבו אלפיא ומכען לא אשתארת ליה אלהין מלכותא: ט והוה שאול

מריש' דספ' עדהכא יונתן בר מ"כ יהונתן וסי' לכ' ונעב' אל מצבות' יהונתן הכא ומהכא עדסוף ספר' יהונתן כמ"ת ויד' שאול ל'

בידו: נח ויאמר אליו שאול בן־מי אתה
הנער ויאמר דוד בן־עבדך ישי בית
הלחמי: יח א ויהי ככלתו לדבר אל־
שאול ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד
ויאהבו (ויאהבהו ק') יהונתן כנפשו: ב ויקחהו
שאול ביום ההוא ולא נתנו לשוב
בית אביו: ג ויכרת יהונתן ודוד ברית
באהבתו אתו כנפשו: ד ויתפשט
יהונתן את־המעיל אשר עליו
ויתנהו לדוד ומדיו ועד־חרבו ועד־
קשתו ועד־חגרו: ה ויצא דוד בכל
אשר ישלחנו שאול ישכיל וישמהו
שאול על אנשי המלחמה וייטב
בעיני כל־העם וגם בעיני עבדי
שאול:
ו ויהי בבואם בשוב דוד מהכות את־
הפלשתי ותצאנה הנשים מכל־ערי
ישראל לשור (לשיר ק') והמחלות לקראת
שאול המלך בתפים בשמחה
ובשלשים: ז ותענינה הנשים
המשחקות ותאמרן הכה שאול
באלפו (פיו ק') ודוד ברבבתיו: ח ויחר לשאול
מאד וירע בעיניו הדבר הזה ויאמר
נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים
ועוד לו אך המלוכה: ט ויהי שאול עון (עוין ק')

נוספו: על אנשי ד' בקריאה וסי' וישימהו שאול על אנשי המלחמה, וסן העיד לקח פרים אחד תולדות אהרן ונפש יהונתן. פקדם ב' נג: ויהי שאול עוין. מגלה י:

ממך לא ושאל בבית המדרש כדאיתא ביבמות: (ו) ובשלשים. תרגם יונתן ובצלצלין מין כלי זמר: (ח) ועוד לו. ועוד לו מה הוא נחסר שצריך להוסיף לו. אך המלוכה אינו צריך עוד אלא למלכות: (ט) עוין. עין

רלבג

שאול על אנשי המלחמה ונתכבד טוב הצלחתו ומזה המקום הסכימו לשים אותו למלך עליהם ולזה תמצא שאמרו לו כל שבטי ישראל גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה המוציא והמביא את ישראל ברוך ה' אשר לו נתכנו עלילות: (א) וידמה שכרת יהונתן ברית עם דוד כי ראה היותו מלך על ישראל ברבותו טוב הצלחתו ולזה תמצא בזה סיבא שאמר יהונתן לדוד ידעתי כי מלך תמלוך על ישראל וקמה בידך ממלכת ישראל וגם שאול אבי ידע כן והסיר אותם לזאת הידיעה מה שיעד להם שמואל שלא תקום הממלכה לשאול: (ו) בשמחה ובשלשים. ענינו כענין הלא כתבתי לך שלישים והם דברים תלאים ונכבדים וזה יאמר שכן היו אומרות בשיריהן דברים נכבדים ומהמאמרים ההם היה אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כאילו התנבאו על מעלת דוד שיהיה למעלה ממעלת שאול: (ט) עוין את דוד. הרצון בו שהיה מביט אליו מנגד השונא באופן שהיה כל

מצודת ציון

יח (א) נקשרה. מחוב' האהבה כאלו נפשו קשורה בנפשו ומתחברת בה והוא מל' מלואים וכן ונפשו קשורה בנפשו (בראשית מ"ד): (ב) נתנו. ענין עזיבה כמו ולא נתן סיחון (במדבר כ"א). (ד) ויתפשט. ענין הסרת המלבוש: המעיל. שם מלבוש חשוב: ומדיו. יתר המלבושים ועד חרבו. ואפי' חרבו: (ה) ישכיל. יצליח כי המצליח נראה הוא כעושה בהשכל: (ו) לשיר. לשורר: והמחולות. שם כלי שיר כמו בתופים ובמחולות (שופטים י"א): ובשלשים. כלי שיר בעלת שלשה יתרים: (ז) ותענינה. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים ואמרו קול רם (דברים כ"ז): המשחקות. משמחות: ברבבותיו. רבבה הוא עשרת אלפים: (ח) נתנו. ענינו האמירה על הדבר וכן אל תתן את אמתך (לעיל א'): (ט) עוין. מל' עין ומל' עיון ור"ל תמיד היה מעיין ומחשב בו בעין

מצודת דוד

מאז בא להלחם עם הפלשתי: בן מי זה הנער. מפני הרוח רעה שכח שם אביו: חי נפשך. הריני נשבע בחי נפשך אם ידעתי: יח (א) לדבר. הוא הדבר שאמר שהוא בן ישי: ונפש. ר"ל ואז בשמוע יהונתן שגם הוא בן אדם גדול נקשרה נפשו בנפש דוד: (ב) ולא נתנו לשוב. כאשר היה דרכו מאז שהיה הולך ושב: (ג) באהבתו. בעבור שהיה אוהב אותו כנפשו: (ה) יצא דוד. מאז והלאה יצא במלחמה. על אנשי המלחמה. לראש ולשר על אנשי המלחמה: עבדי שאול. הם שרי המלחמה ועם שהיה מאומתם לא התקנאו בו: (ו) בבואם. כשבאו אנשי המלחמה אל ארצם: והמחולות. ר"ל והמחולות בידם: בתופים. כמו ובתופים: (ז) באלפיו. בהרבה אלפים של פלשתים: (ח) נתנו לדוד. ר"ל בהזכיר אמרו על דוד שהכה רבבות וסי'

ועוד

רשי

עין רעה: (י) ויתנבא. ואשתטי נביא ושוטה מדברים דברי רוח שאינם ניכרים: (יא) אכה בדוד ובקיר. מכה אחת אכה שיכנס החנית בדוד ובקיר: (יד) משכיל. מצליח: (יז) ושאול אמר. בלבו: אל תהי ידי בו. פן אענש: ותהי בו יד פלשתים. לכך אמר לו והלחם מלחמות ה': (יט) בעת תת. כשהגיע זמן שקבעו לתתה לו ונעוד שהיו מתעסקים לתתה

רדק

אחד ופירושו מגימו בעין רעה ותרגומו כמין: (י) ותצלח. ותעבור כמו וצלחו את הירדן ותרגומו ושרת: ויתנבא. כתרגומו אשתטי כלומר היה מדבר דברי שטות: (יא) בדוד ובקיר. שיעברנו החנית ויגעץ בקיר ותרגומו ואברזיניה בכותלי מן ברזא בדברי רז"ל דאישתקיל ברזא כל דלהדי ברזא שפירושו נקב החני': (יב) וירא שאול. ביו"ד אימן לבדו ויו"ד השרש נפלי מן המכתב: (יג) מעמו. שלא יהיה תמיד עמו בבית כמו שהיה אלא שיהי' יוצא ובא לפני העם: לכל דרכיו. כמו בכל דרכיו וכמוהו ישבת לכסא לפניכם לחרב: (יד) משכיל. כתרגומו מצליח: (יח) ומי חיי. מה חיי הטובים כי האדם הנכבד חייו הטובי' ויקרי' אבל הנבזה אין חטובים ובאמרו מי כי בחיים הוא החיות והדבר שיאמר בעבורי מי כי לא יאמר מי אלא על חי מדבר: משפחת אבי בישר'. פי' ומי משפחת אבי בישראל ומי שזכר עומד במקום שני' וית ברם זרעית אבא בישראל כלומר אין דבר גדולה בי אלא שמשפחת אבי מהידועות אשר בישראל: (יט) בעת תת. בתרגומו בעידן די מטא למיתן ית מירב לדוד כלומר כשהגיע הזמן שנתן לו שאול שיתנהו לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל ודוד לא היו לו

רלבג

כל מעייניו בו להשחיתו כפי היכלת אם בלקיחת התחבולות אם להרגו בידיו באופן שלא יהיה דוד נשמר מזה והנה היה מהתחבולות ההם כי כשבאה רוח אלהים רעה אל שאול והיה מדבר בתוך הבית דברים מבולבלים בסבת הרוח הרעה והיה מדרך דוד לנגן לפניו בידו להסיר הרוח הרעה ממנו והנה היה לתחבולות שאול שלקח או החנית בידו וחשב להכות בו דוד בעת היותו מנגן לפניו באופן שיהרגנו כי או לא יהיה דוד נשמר מזה: (יא) והנה עזר הש"י את דוד ונשמר מזה כשנסה מפניו שני פעמים או התגבר לשאול כי הש"י עם דוד ומעמו סר ויירא ממנו והסירהו מעמו ושמהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם והנה היתה כונת שאול להפילו ביד פלשתים: (יד) והנה היה דוד מצליח מאד בכל דרכיו והיה הש"י עמו וזה הוסיף יראה לשאול מפני דוד. מצורף לזה שכבר היה זה סבה אל שכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד כי היה יוצא ובא לפניהם. וכראות שאול זה התחכם לתת לו בתו באופן שידר בעת הלחמו עם גלית וחשב שיהיה זה כלי להפיל דוד ביד פלשתים כי התנה עמו שילחם מלחמות ה' בפלשתים: (יח) והנה הרחיק דוד מאד הענוה מהתחתן במלך ואמר מי אנכי שאהיה ראוי להתחתן במלך כאלו אמר הנני נבזה ושפל מאד: ומי חיי. ר"ל מה חיי הטובים שאהיה ראוי לזה שלא הייתי רועה צאן ואיך יתכן שאלקח מאחרי הצאן לקחת בת המלך: משפחת אבי בישראל. ידמה שהרצון בזה ומי משפחת אבי שבישראל והנה אמר זה מאד שהיה בא מרות המואביה וככה אמר שאול ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימן לשורות שאין ראוי למלוכה: (יט) ויהי בעת תת את מרב בת שאול אל דוד. ר"ל בעת ההיא נועד ביניהם שיתננה לדוד וידמה מזה המקום שלא קדשה דוד: בשתים תתחתן בי היום. ר"ל בשתי בנות שיש לי תתחתן בי היום כי אתן לך מכל וכיא בפטיה כי הנשואה אי אפשר שאתן לך ואחשוב שאמר לו זה מפני שנדר לו

שמואל א יח

אֶת־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה׃

י וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתִּצְלַח רוּחַ אֱלֹהִים ׀ רָעָה ׀ אֶל־שָׁאוּל וַיִּתְנַבֵּא בְתוֹךְ־הַבַּיִת וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָדוֹ

כְּיוֹם ׀ בְּיוֹם וְהַחֲנִית בְּיַד־שָׁאוּל׃

יא וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית וַיֹּאמֶר אַכֶּה

בְדָוִד וּבַקִּיר וַיִּסֹּב דָּוִד מִפָּנָיו פַּעֲמָיִם׃

יב וַיִּרָא שָׁאוּל מִלִּפְנֵי דָוִד כִּי־הָיָה יְהוָה עִמּוֹ וּמֵעִם שָׁאוּל סָר׃ יג וַיְסִרֵהוּ שָׁאוּל

מֵעִמּוֹ וַיְשִׂמֵהוּ לוֹ שַׂר־אָלֶף וַיֵּצֵא וַיָּבֹא לִפְנֵי הָעָם׃

יד וַיְהִי דָוִד לְכָל־דְּרָכָו מַשְׂכִּיל וַיהוָה עִמּוֹ׃ טו וַיַּרְא שָׁאוּל אֲשֶׁר־הוּא מַשְׂכִּיל

מְאֹד וַיָּגָר מִפָּנָיו׃ טז וְכָל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אֹהֵב אֶת־דָּוִד כִּי־הוּא יוֹצֵא וָבָא לִפְנֵיהֶם׃

יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד הִנֵּה בִתִּי הַגְּדוֹלָה מֵרַב אֹתָהּ אֶתֶּן־לְךָ לְאִשָּׁה אַךְ הֱיֵה־לִּי לְבֶן־חַיִל וְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת יְהוָה וְשָׁאוּל אָמַר אַל־תְּהִי יָדִי בּוֹ וּתְהִי־בוֹ יַד־פְּלִשְׁתִּים׃

יח וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל מִי אָנֹכִי וּמִי חַיַּי מִשְׁפַּחַת אָבִי בְּיִשְׂרָאֵל כִּי־אֶהְיֶה חָתָן לַמֶּלֶךְ׃

יט וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת־מֵרַב בַּת־שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל

Margin notes: דרכיו ק' — כ' לשון דחיל' ויגר מותב — ע' מ"ע — ג' — כ"ג — י"ג. כ"ט — כ"ה. ל'

תרגום

קֳבֵיל לְדָוִד מִיוֹמָא הַהוּא וּלְהָלְאָה׃ י וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ עַל שָׁאוּל וְאִשְׁתַּטִּי בְּגוֹ בֵיתָא וְדָוִד מְנַגֵּן בִּידֵיהּ כְּיוֹם בְּיוֹם וּמוּרְנִיתָא בִּידָא דְשָׁאוּל׃ יא וַאֲרִים שָׁאוּל יָת מוּרְנִיתָא וַאֲמַר אַמְחֵינֵיהּ בְּדָוִד וְאַבְרְזִינֵיהּ בְּכוֹתְלָא וְאִסְתְּחַר דָּוִד מִן קֳדָמוֹהִי תַּרְתֵּין זִמְנִין׃ יב וּדְחֵיל שָׁאוּל מִן קֳדָם דָּוִד אֲרֵי הֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדֵּיהּ וְיָת שָׁאוּל רָחֵיק׃ יג וְאַפְנְיֵהּ שָׁאוּל מִלְוָתֵיהּ וּמַנְיֵיהּ לֵיהּ רַב אַלְפָא וּנְפַק וְעָל בְּרֵישׁ עַמָּא׃ יד וַהֲוָה דָּוִד לְכָל אוֹרְחָתֵיהּ מַצְלַח וּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדֵּיהּ׃ טו וַחֲזָא שָׁאוּל דְּהוּא מַצְלַח לַחֲדָא וּדְחֵיל מִן קֳדָמוֹהִי׃ טז וְכָל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה רָחֲמִין יָת דָּוִד אֲרֵי הוּא נָפֵיק וְעָיֵיל בְּרֵישֵׁיהוֹן׃ יז וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד הָא בְרַתִּי רַבְּתָא מֵרַב יָתַהּ אֶתֵּן לָךְ לְאִתּוּ בְּרַם הֲוֵי לִי לִגְבַר עָבֵיד קְרָבָא וַאֲגַח קְרָבָא דְעַמֵּיהּ דַיְיָ וְשָׁאוּל אֲמַר לָא תְהֵי יְדִי בֵּיהּ וְיִתְמְסַר בִּידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ יח וַאֲמַר דָּוִד לְשָׁאוּל מַן אֲנָא וּמַן חַיַּי (בְּרַם) זַרְעִית אַבָּא בְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֱהֵי חַתְנָא לְמַלְכָּא׃ יט וַהֲוָה בְּעִידָּן דִמְטָא לְמִתַּן יָת מֵרַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא אִתְיְהִיבַת לְעַדְרִיאֵל

פי' רבי' ישעיה

(י) ויתנבא בתוך הבית. היה מדבר דברי שטות כמו ניב שפתים: (יד) לכל דרכיו משכיל. מצליח: (יט) ויהי בעת תת מרב לדוד. מקרא קצר הוא בעת שהיו מדברים לתת מרב לדוד. והיא נתנה כבר לעדריאל:

תולדות אהרן ויטל שאול. עקידה ש' נב: וירא שאול. שם שם: ויהי דוד. שבת ט מנלה שם: ויהי בעת תת. סנהדרין יט:

מצודת דוד

ועוד מה נשאר לתת לו ואך המלוכה לבדה נשארה כאומר הנה ע"פ הדברים האלה קרוב הוא למלוך: (י) כיום ביום. כמו שרגיל בכל יום ויום כאשר בא עליו רוח רעה: (יא) אכה בדוד ובקיר. ר"ל בכח חזק עד אשר תחליף גוף דוד ותכנס עוד בקיר: פעמים. ב' פעמים הטיל החנית ומדמן הדבר שהיה דוד מסבב ונוטה מפניו ולא הכהו: (יב) כי היה ה' עמו. שהסב מפניו פעמים מבלי כונה: (יג) שר אלף. למען יתמיד במלחמה ואולי יהרג: ויצא ויבא. ר"ל הוא היה מכניסם: (יז) ושאול אמר וגו'. ר"ל לא לאהבתו אמר לתת לו בתו רק חשב שעי"ז יפול ביד פלשתים וידו אל תהי בו: (יח) מי אנכי. כאומר הלא אני שפל אנשים: ומי חיי. ר"ל מה חיי הטובים כי הנכבד חייו חשובים ויקרים אבל הנבזה אין חייו חשובים כלום: משפחת. ומי שאמר עומדת במקום שנים וכאלו אמר ומי משפחת אבי הלא היא דלה וצעירה:: כי אהיה. שאהיה ראוי והגון להיות חתן המלך כאומר הלא בודאי דבר גדול היא אלי וכל אשר תאמר אעשה בעבור זה: (יט) ויהי בעת תת. כאשר הגיעה העת שקבע לתת את מרב לדוד והיא נתנה

מצודת ציון

כעין רעה: (י) ותצלח. ותעבור: ויתנבא. ת"י ואשתטי ר"ל היה מדבר דברי שטות ואמר לשון נבואה כי הנביא והשוטה מדברים דברי רמזים זה לנבואתו וזה לשטותו: (יא) ויטל. השליך כמו ויטילו את הכלים (יונה א'): ובקיר. בכותל: (יד) לכל דרכיו. בכל דרכיו. בלמ"ד במקום בי"ת כמו לפניכם לחרב (ויקרא כ"ו): משכיל. מצליח: (טו) ויגר. פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב

רדק

לו קדושין בה: (כא) בשתים תתחתן בי. כתרגומו בחדא מן תרתי וכן ויקבר בערי הגלעד ופירו׳ מעפיי שדברתי לך בשתי בנותי ולא מדמן הדבר שתהיה לך הראשונה אחת מהן תהיה לך האחרת באמת היום ובאותה תתחתן בי היום ונרא׳ כי דוד משך ידו מהמעשה לפי שהתל בו בראשונ׳ לפיכך הוצרך שאול לצוות את עבדיו שידברו אל דוד: (כב) בלט. כלומר בסתר כתרגומו ברז כדי שיראה כי דברי שאול אמת ולא דברי התול ושקר ויש מרז״ל שאמרו כי שתיהן היו לדוד לנשים ואחר מיתת מירב נשא מיכל ועדריאל בעבירה נשא את מירב ומהם אמרו כי קדושי מעות היו לו לדוד במירב וביותר נשאה עדריאל: (כג) הנקלה. בא לשון נקבה על התחתן שהוא מקור וכן הלא זאת תעשה לך עזבך את ה׳ אלהיך: רש ונקלה. תרגומו מסכן והדיוט. רש שאין לי שאוכל לתת מהר הראוי לבת מלך לפיכך אמר שאול לעבדיו כה תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי אם במאה ערלות פלשתים: ונקלה שאיני כדאי לקחת בת המלך: (כו) וישר הדבר. ביו״ד איתן לבד ויו״ד השרש נפלה מהמכת׳: ולא מלאו הימים. הזמן שנתן לו שיביא לו מאה הערלו׳ לא הגיע הזמן עד שקם והלך והביא לו מאתי׳: (כז) וימלאום למלך. קל הלמ״ד ועניין וימלאום עבדיו הביאום לו כי דוד לא הביאם לפני המלך אך שלחם ביד עבדי שאול או ביד אנשי דוד כמשפט המוהר שמשלח אותו אדם ביד אחר ופירוש וימלאו׳ השלימום כלומר כל המאתי׳ הביאו לפניו: (כח) ומיכל בת שאול אהבתהו. לפיכך הוסיף לירא ממנו לשני דברים האחד שראה כי ה׳ עמו

רשי

לתתה לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל: (כא) בשתים תתחתן בי. שתי בנות יש לי באחת מהן תתחתן בי וכן תרגם יונתן בחדא מתרין. כיוצא בו שלש אנכי נוטל עליך (שמואל ב׳ כ״ד י״ב) אחת משלש כמו שמפורש שם בחר לך אחת מהם: (כז) ולא מלאו הימים. לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות: (כז) ויקם דוד וילך הוא ואנשיו וגו׳ וימלאום. פריסנטי״ר בלע״ז

תרגום

דמְּמַחוֹלַת לְאִתּוּ: כ וּרְחִימַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְחַוִּיאוּ לְשָׁאוּל וּכְשַׁר פִּתְגָמָא בְּעֵינוֹהִי: כא וַאֲמַר שָׁאוּל אֶתְּנַהּ לֵיהּ וּתְהֵי לֵיהּ לְתַקְלָא וְיִתְמְסַר בִּידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמַר שָׁאוּל לְדָוִד בַּחֲדָא מִתְּרֵין תִּתְחַתַּן בִּי יוֹמָא דֵין: כב וּפַקִּיד שָׁאוּל יָת עַבְדוֹהִי מַלִּילוּ עִם דָּוִד בְּרָז לְמֵימַר הָא אִתְרְעֵי בָךְ מַלְכָּא וְכָל עַבְדוֹהִי רַחֲמוּךְ וּכְעַן אִתְחַתַּן בְּמַלְכָּא: כג וּמַלִּילוּ עַבְדֵי שָׁאוּל קֳדָם דָּוִד יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמַר דָּוִד הַזְּעִירָא בְּעֵינֵיכוֹן לְאִתְחַתְּנָא בְּמַלְכָּא וַאֲנָא גְּבַר מִסְכֵּן וְהֶדְיוֹט: כד וְחַוִּיאוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לֵיהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין מַלִּיל דָּוִד: כה וַאֲמַר שָׁאוּל כְּדֵין תֵּימְרוּן לְדָוִד לָא רַעֲוָא לְמַלְכָּא בְּמוֹהֲרִין אֱלָהֵין בְּמְאָה עָרְלַת פְּלִשְׁתָּאֵי לְאִתְפְּרָעָא בְּסָנְאֵי מַלְכָּא וְשָׁאוּל חָשִׁיב לְמִמְסַר יָת דָּוִד בִּידָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי: כו וְחַוִּיאוּ עַבְדוֹהִי לְדָוִד יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וּכְשַׁר פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי דָוִד לְאִתְחַתְּנָא בְּמַלְכָּא וְלָא שְׁלִימוּ יוֹמַיָּא: כז וְקָם דָּוִד וַאֲזַל הוּא וְגֻבְרוֹהִי וּקְטַל בִּפְלִשְׁתָּאֵי מָאתַן גַּבְרָא וְאַיְתִי דָּוִד יָת עָרְלָתְהוֹן וְאַשְׁלְמִינוּן לְמַלְכָּא לְאִתְחַתְּנָא בְּמַלְכָּא וִיהַב לֵיהּ שָׁאוּל יָת מִיכַל בְּרַתֵּיהּ לְאִתּוּ: כח וַחֲזָא שָׁאוּל וִידַע אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דְּדָוִד וּמִיכַל

מקרא

הַמְּחֹלָתִי לְאִשָּׁה: כ וַתֶּאֱהַב מִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֶת־דָּוִד וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינָיו: כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶתְּנֶנָּה לּוֹ וּתְהִי־לוֹ לְמוֹקֵשׁ וּתְהִי־בוֹ יַד־פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד בִּשְׁתַּיִם תִּתְחַתֵּן בִּי הַיּוֹם: כב וַיְצַו שָׁאוּל אֶת־עֲבָדָו דַּבְּרוּ אֶל־דָּוִד בַּלָּט לֵאמֹר הִנֵּה חָפֵץ בְּךָ הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו אֲהֵבוּךָ וְעַתָּה הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ: כג וַיְדַבְּרוּ עַבְדֵי שָׁאוּל בְּאָזְנֵי דָוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר דָּוִד הַנְקַלָּה בְעֵינֵיכֶם הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְאָנֹכִי אִישׁ־רָשׁ וְנִקְלֶה: כד וַיַּגִּדוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לוֹ לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר דָּוִד:

כה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־תֹאמְרוּ לְדָוִד אֵין־חֵפֶץ לַמֶּלֶךְ בְּמֹהַר כִּי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים לְהִנָּקֵם בְּאֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים: כו וַיַּגִּדוּ עֲבָדָיו לְדָוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי דָוִד לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְלֹא מָלְאוּ הַיָּמִים: כז וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּלֶךְ הוּא וַאֲנָשָׁיו וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים מָאתַיִם אִישׁ וַיָּבֵא דָוִד אֶת־עָרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וַיִּתֶּן־לוֹ שָׁאוּל אֶת־מִיכַל בִּתּוֹ לְאִשָּׁה: כח וַיַּרְא שָׁאוּל וַיֵּדַע כִּי יְהוָה עִם־דָּוִד וּמִיכַל בַּת־

ב׳ חס׳ | כו״ע חס׳ כמ״ב | יד. יד | עבדיו ק׳ | ד | ג׳ | ג׳ | ג׳ | ל׳ וחד כמוכר | ב׳ מא׳

רלבג

לו שיתן לו בתו לאשה יתכן שיתן לו הגדולה כי היא הראויה יותר בזה כי לא יתכן לתת הצעירה לפני הבכירה ואולם עתה שנתנה הגדולה לעדריאל המחולתי התנבר שלא יהיה הרצון בזה אלא שיתן לו אחת מבנותיו וידמה שלא הספים דוד בזה מצד הסבה כמו שקדם אלא שקצר הכתוב ושאול חשב שתהיה הסבה בשלא הספים דוד בזה שיירא שיפול ביד פלשתים ולזה צוה לעבדיו שידברו אל דוד בסתם ויודיעו לו שהמלך חפץ בו וכל עבדיו אהבוהו כדי שיחשוב דוד שאין כונת שאול להפילו ביד פלשתים: (כג) אנכי איש רש ונקלה. ר״ל ולזה לא אוכל לתת מוהר ומתן כראוי לבת המלך: (כו) וישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך. ר״ל עם זה התנאי כי בטח בשי״ת שישיג זה ויתגבר לשאול כי ה׳ עמו ותחת ערלות מאה פלשתים הביא לו מאתים להורות על טוב הצלחתו: (כח) ומיכל בת שאול אהבתהו. הנה זה גם כן היה מוסיף יראה לשאול כי זה מורה על טוב הצלחת דוד ועל כי המלוכה תהיה לו כי עם התגבר לבת שאול שתוא אהיה את דוד עם כל זה תקשרה אהבתה בו עם שזה גם כן יהיה סבה מה תועלת שאול מכרינת דוד

פי׳ רבי ישעיה

(כא) בשתים תתחתן בי היום. היו הדברים במרב ולא שלם כמאל אי אפשר שלא תתחתן עמי באחת משתי בנותי וקח לך את הקטנה: (כו) ולא מלאו הימים. הזמן שקבע לו שאול והלך והביאם:

דמלכים. וחברו דירמיה: על אנשי ענתות: ותהי י״ד רפין וסי׳ אשה לבן ארניך. ותהי נדתה עליו. ותהי אנרותי כמוהו. ותהי לו למוקש. ותהי בו יד פלשתים. ב׳ בפסוק. אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים. ותהי לו סכנת. ותהי להשות גלים דמלכים ./ וחברו להשאות גלים דישעיה. עתה בא כתבה. שמעו שטוע מלחי. מי יתן תחריש תחרישון: ותהי עוד נחמתי. ותהי משכרך שלמה: אהבוך ג׳ וכל עבדיו אהבוך. מישרים אהבוך. על כן עלמות:

תולדות אהרן בשתים תתחתן. מקודש שער נב:

מצודת ציון

כ״ב): (כב) בלט. בהסתר כמו ותבוא אליו בלט (שופטים ד׳): הנקלה. מל׳ קל: רש. עני: ונקלה. הוא הפך המכובד: (כה) במוהר. מתן הבתולות נקרא מוהר כמו כמוהר הבתולות (שמות כב)

מצודת דוד

עיי׳ עצמה לעדריאל וקבלה ממנו קדושין בלא דעת אביה: (כ) וישר הדבר בעיניו. בחשבו שעי״ז תהא בו יד פלשתים: (כא) ויאמר שאול וכו׳. כן אמר בלבו: ותהי לו למוקש. כי ע״י כן ילחם בפלשתים: בשתים תתחתן בי. ר״ל באחת משתי בנותי או אתן לך את מרב בעל כרחה או את מיכל ברצונה: (כב) דברו אל דוד. על כי דוד לא ענהו בחשבו כי מהתל בו כאשר התל בו עם מרב נחשבו שמדעת אביה קבלה קדושין מאחר ולזה צוה שאול את עבדיו לדבר בו: הנה המלך חפץ בך. ר״ל במה שמרב נשאת לאחר לא תחשוב שהיה מדעת המלך לא כן הוא כי הוא חפץ בך אף לא תחשוב שעבדי המלך מתקנאים בך והם אשר מאסו אותך בעיני מרב ותחוש פן ימאסוך גם בעיני מיכל. גם זה לא הוא כי כל עבדי המלך אהבוך ומירב מאסה בך מעצמה אבל הואיל ומיכל אוהבת אותך התחתן במלך: (כג) הנקלה. דבר קל הוא בעיניכם להתחתן במלך הלא אין להתחתן בו כ״א אחד מנכבדי העם ובהרבות מוהר אבל אנכי איש רש ואין כל ואף נקלה ולא מכובד ומדוע יחפוץ בי המלך אין זאת: (כה) במאה ערלות. חפצו במאה ערלות פלשתים לבוזם להנקם מאויביו ושאול חשב. ר״ל אבל האמת לבבו לא כן יחשוב כ״א חשב להפילו ביד פלשתים: (כו) וישר הדבר. להביא הערלות ולהתחתן במלך: ולא מלאו הימים

שאול אהבתהו : כט ויאסף שאול
לרא מפני דוד עוד ויהי שאול איב
את־דוד כל־הימים :
ל ויצאו שרי פלשתים ויהי מדי
צאתם שכל דוד מכל עבדי שאול
וייקר שמו מאד :
יט א וידבר שאול אל־יונתן בנו ואל־
כל־עבדיו להמית את־דוד ויהונתן
בן־שאול חפץ בדוד מאד : ב ויגד
יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול
אבי להמיתך ועתה השמר־נא
בבקר וישבת בסתר ונחבאת :
ג ואני אצא ועמדתי ליד־אבי בשדה
אשר אתה שם ואני אדבר בך אל־
אבי וראיתי מה והגדתי לך :
ד וידבר יהונתן בדוד
טוב אל־שאול אביו ויאמר אליו אל־
יחטא המלך בעבדו בדוד כי לוא
חטא לך וכי מעשיו טוב־לך מאד :
ה וישם את־נפשו בכפו ויך את־
הפלשתי ויעש יהוה תשועה גדולה
לכל־ישראל ראית ותשמח ולמה
תחטא בדם נקי להמית את־דוד
חנם : ו וישמע שאול בקול יהונתן
וישבע שאול חי־יהוה אם־יומת :
ז ויקרא יהונתן לדוד ויגד־לו יהונתן
את כל־הדברים האלה ויבא יהונתן
את־דוד אל־שאול ויהי לפניו
כאתמול שלשום :
ח ותוסף המלחמה להיות ויצא דוד
וילחם בפלשתים ויך בהם מכה

בת שאול רחמתיה : כט ואוסיף שאול למדחל מן קדם דוד עוד והוה שאול בעיל דבב לדוד כל יומיא : ל ונפקו רברבי פלשתאי והוה בזמן מפקהון אצלח דוד מכל עבדי שאול וסגי שמיה לחדא : א ומליל שאול עם יונתן בריה ועם כל עבדוהי למקטל ית דוד ויהונתן בר שאול אתרעי בדוד לחדא : ב וחוי יהונתן לדוד למימר בעי שאול אבא למקטלך וכען אסתמר כען בצפרא ותתב בסתרא ותטמר : ג ואנא אפוק ואקום לות אבא בחקלא די את תמן ואנא אמליל עלך פתגמין תקנין קדם אבא ואחזי מה ואחוי לך : ד ומליל יהונתן על דוד פתגמין תקנין קדם שאול אבוהי ואמר ליה לא יחטי מלכא בעבדיה בדוד ארי לא חטי לך וארי עובדוהי תקנין לך לחדא : ה ומסר ית נפשיה כעל גב לאתקטלא וקטל ית פלשתאה ועבד יי פורקנא רבא לכל ישראל חזיתא וחדיתא ולמא תתחיב בדם זכאי למקטל ית דוד מגן : ו וקביל שאול למימר יהונתן וקים שאול קים חי יי אם יתקטל : ז וקרא יהונתן לדוד וחוי ליה יהונתן ית כל פתגמיא האלין ואיתי יהונתן ית דוד לות שאול והוה משמש קדמוהי כמאיתמלי ומדקמוהי : ח ואוסיפו עבדי קרבא למהוי ונפק דוד ואגיח קרבא בפלשתאי ומחא בהון מחא סגיאה

רש"י

בלעז : (כט) לרא . ליראה : (ל) ויצאו שרי פלשתים . לצאת בגדודים לשלול שלל בישראל : (ג) ליד אבי . סמוך לאבי אייגשיי"ס

רלבג

דוד כדי שלא יכאב לב בתו ועוד כי יתכן שהיא תגל' לדוד סודות אביה ויהיה מפני זה נשמר מהרעה אשר יחשב לעשו' לו : (ל) שכל דוד מכל עבדי שאול . ר"ל שהצליח במלחמה יותר מכלם : וייקר שמו מאד. ר"ל שכל מי שהיה מזכיר שמו היה מזכירו ביקר ובכבוד רב :
ויספר

פי' רבי ישעיה

(כט) לרוא מפני דוד . נעלם היו"ד בין הלמ"ד ובין הרי"ש . והרי הוא כמו ליראה אלא שזהו לפעל וזהו לפעול . ואף על פי שכל האיתן שלו בא בפתח . אירא . ייראה . תירא . נירא . זה בא בחלם . אירוא . יירוא . תירוא . נירוא . על משקל אינוק . יינוק . ויצוק שמן על ראשה : (ל) ויהי מידי צאתם שכל דוד . גם זה יש לתמוה אם לא מלך שאול כי אם שנתי' מתי עשה דוד כל זה . אלא ודאי שתי שנים היו עד שנמשח דוד : (ג) ואני אצא ועמדתי . באותה שדה אשר אתה נחב' שם אצא ואעמוד סמוך לאבי ואדבר בעבורך לאבי וכפי מה שאראה דעתי כך אגיד לך ותכרת מיד :

איב ג' חס' וסי' ויהי שאול איב את דוד . כי חרב לאיב מגור . אם לוא הפגעתי בך : שרי פלשתים ה' רסמיכי בקריאה וסי' ויצאו שרי פלשתים . ויאמרו שרי פלשתים מה העברים ב' בפסו' ויקצפו עליו שרי פלשתים . אך שרי פלשתים אמרו . שארא סרני פלשתים : וראיתי י"ב בקריא' וסי' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם . וראיתי מה והגדתי לך . וראיתי לבית נבה . וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה . וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם . וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון . וראיתי את כל מעשה האלהים . כי איככה אוכל וראיתי ב' בפסוק . וראיתי אני דניאל לבדי את המראה . והנני שנים אחרים : ותוספ ה' ר"פ בקריאה ג' מלאים וב' חס' וסי' נמסר בסדר וישב :

רדק

עמו ועוד שמיכל בתו אהבתו ולא יוכל לגרום לו מית' על ידה ואפי' הוא ידבר על מיתתו בכיתו מיכל בתו תגלה לו : (כט) לרוא . נעלמה היו"ד פ"א הפועל מהמכתב לפיכך הלמ"ד בגרי : (ל) מדי צאתם . בכל זמן צאתם וכן מדי עלות' בית ה' מדי חדש בחדשו מדי דברי בו והדומים להם : שכל דוד . הצליח : וייקר שמו . היה יקר בעיני כל השומעים שמעו . ובדרש וייקר שמו בהלכה כיון ששמעו פלשתים שנשא דוד אשה ויצאו שרי פלשתים אמרו כתוב בתורתם כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא נלך ונלחם עמהם ולא היו יודעים כי דוד חכם היה ודורש במה דברים אמורי' במלחמת רשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופת' : (ג) ליד אבי . למקום אבי כלומר למקום שיושב תמיד או פירושו ליד ממש והוא כמו אשר למלך נשען על ידו ות"י ואקום לקדם אבא ופי' בשדה אשר אתה שם כי היה רגיל לצאת שם שאול ביום ההוא השדה לפיכך צוה יהונתן את דוד שיחבא באותו השדה כדי שישמע הדברים הטובים שידבר הוא לאביו בעבורו . ומה שאמר והגדתי לך אם יהיה שלא תשמע דברינו אני אגיד לך מה שיענה אותי : (ה) וישם את נפשו בכפו . תרגומו ומסר ית נפשיה כעל גב לאתקטלא :
בדוד

תולדות אהרן ויגד יהונתן . אהבת דוד ויהונתן עקידה שם :

מצודת דוד

הימים . היות נתן לו זמן להביאם ודוד מהר להביאם עד לא נשלם הימים : (כז) וימלאום . השלים את כל המאתים עם שלא אמר כ"א מאה : (כח) וירא שאול . טוב הצלחתו : אהבתהו . ותגלה אליו משמעת אהבה לו ויהיה נשמר : (כט) ויאסף . ובעבור זה הוסיף לפחד מפני דוד : (ל) ויצאו . לפעום באמצע לשלול שלל ובכל עת צאתם הצליח דוד להכות בהם יותר מכל עבדי שאול ונעשה בזה מכובד בעיני כל : יט (א) להמית את דוד. בערמה ובשגגה היוצאת מבלי דעת שהדבר המלך נעשה : חפץ בדוד. בהצלחתו ובטובתו : (ב) השמר נא בבקר. ר"ל זכור אמרי למחר בבקר ותשב בסתר ותחביא עצמך : (ג) ליד אבי . למקום אבי בסמוך לו : בשדה וכו' . היות דרכו היה לטייל בבקר בהשדה ההיא אשר צוה יונתן את דוד להחביא עצמו שם : כך . בעבורך : וראיתי מה . ר"ל מה ישיב לי ואגיד לך מיד בהיותך קרוב אלי נחבא בהשדה ההיא : (ד) בדוד טוב . בעבור דוד דבר טוב ללמד עליו זכות : אל יחטא . במיתת דוד : וכי מעשיו . לא די שלא חטא לך כי אפילו מעשיו טוב לך : (ה) בכפו . הוא ענין משל ור"ל כמו המשים דבר מה בכפו קרוב לאבדו מיד בפתיחת הכף

מצודת ציון

כ"ג) : (כו) מלאו . נשלמו : (כט) ויאסף . כמו ויוסף בוי"ו : לרא . מלשון מורא ופחד : (ל) מדי . בכל זמן וכן מדי עלותה (לעיל א') : שכל . הצלות : וייקר . מלשון יקר ומכובד ונחשב

(י) כדוד ובקיר. פירשתיו: ויפטר. נסתלק מלפניו ונשמר מהחנית והכה בקיר: ויך את החנית בקיר. תקעו בקיר: גם וימלט. פי' גם באותה שעה לביתו ונמלט בלילה ההוא כמו שאמר כי הגידה לו אשתו מיכל כי אביה רוצה להמיתו בלילה: (יא) לשמרו להמיתו. לשמרו שלא יצא מן הבית ויברח ולהמיתו בבקר כי לא היה ממית אותו הלילה בפני בהו אלא חשב שיביאוהו אליו בבקר וימיתוהו: (יב) בעד החלון. כי דרך הפתח לא יוכל לצאת מפני השומרים והיה לבית חלון מצד אחר שלא ראו אותו השומרים כשהורידתהו מן החלון. ובדרש והיאך ברח דוד רבי אבו ורבי אבין רבי אבו אמר שני שערים היו לו לבית של דוד אחד גדול ואחד קטן ושמרו אותו מן השער הגדול ויצא לו מן השער הקטן ורבי אבין אמר שער אחד לבד היה לו ועמדו להם על השער. מה עשתה מיכל שלשלה דוד בעד החלון: (יג) את התרפים. תרגומו צלמניא והם עשויים בדמות גוף האדם לפיכך שמה אותם במטה שידמה דוד שוכב שם ובמקום ראשו שמה כביר העזים שידמה כשער ראש האדם ופי' כביר עזים כר עשוי משער העזים וי"ת נודא דעזיא וכן אמר במדרש ונתנה נוד יין תחת דוד על המטה ר"ל נוד מעור העזים והיה השער למעלה לפיכך שמה אותו במקו' ראשו. וענין התרפים י"מ כי הם ע"ז כמו התרפים אשר ללבן שגנבת' רחל ולבן עובד ע"ז היה כמו שאמר לה למה גנבת את אלהי וחלילה חלילה שהיה בבית דוד ע"ז ויש אומרים שהוא כלי הנחשת העשוי לדעת חלקי השעות ויראו בהם העתידות במספר המזלות וזה יתכן בדבר לבן אבל בדבר מיכל שוא קשה לפרש למה שמה אותם במטה מקום דוד ואותו הכלי אינו בתמונה הזאת והחכם ראב"ע זכרו לברכה כתב כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח עליונים והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל במטה עד שחשבו שומרי' בבית שהם דוד: (טז) אל המטה. כמו על המטה וכן אל

וְאַפִּיקוּ מִן קֳדָמוֹהִי׃ ט וּשְׁרַת רוּחַ בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ לְוַת שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתֵיהּ יָתִיב וּמוֹרַנִיתָא בִּידֵיהּ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד׃ י וּבְעָא שָׁאוּל לְמִימְחֵי בְמוֹרַנִיתָא בְּדָוִד וּלְמִבְרְזֵיהּ בְּכוֹתְלָא וְאִתְפְּטַר מִן קֳדָם שָׁאוּל וּקְבַע יַת מוֹרַנִיתָא בְּכוֹתְלָא וְדָוִד עֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵיב בְּלֵילְיָא הַהוּא׃ יא וּשְׁלַח שָׁאוּל אִזְגַּדִּין לְוַת בֵּית דָּוִד לְמִטְרֵיהּ וּלְמִקְטְלֵיהּ בְּצַפְרָא וְחַוִיאַת לְדָוִד מִיכַל אִתְּתֵיהּ לְמֵימַר אִם לֵיתָךְ מְשֵׁיזֵיב יַת נַפְשָׁךְ בְּלֵילְיָא מְחַר אַתְּ מִתְקְטֵל׃ יב וְשַׁלְשְׁלַת מִיכַל יַת דָּוִד מִן חֲרַכָּא וַאֲזַל וַעֲרַק וְאִשְׁתֵּיזֵיב׃ יג וּנְסִיבַת מִיכַל יַת צַלְמָנַיָּא וְשַׁוִּיאַת עַל עַרְסָא וְיַת נוֹדָא דְעִזָּא שַׁוִּיאַת אִקְדּוֹהִי וְכַסִּיאַת בִּלְבוּשָׁא׃ יד וּשְׁלַח שָׁאוּל אִזְגַּדִּין לְמִדְבַּר יַת דָּוִד וַאֲמַרַת שְׁכִיב מְרַע הוּא׃ טו וּשְׁלַח שָׁאוּל יַת אִזְגַּדַּיָּא לְמִסְעַר יַת דָּוִד לְמֵימַר אַסִּיקוּ יָתֵיהּ בְּעַרְסָא לְוָתִי לְמִקְטְלֵיהּ׃ טז וַאֲתוֹ אִזְגַּדַּיָּא וְהָא צַלְמָנַיָּא עַל

גְדוֹלָה וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו׃ ט וַתְּהִי רוּחַ יְהוָה ׀ רָעָה אֶל־שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד׃
י וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית בְּדָוִד וּבַקִּיר וַיִּפְטַר מִפְּנֵי שָׁאוּל וַיַּךְ אֶת־הַחֲנִית בַּקִּיר וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט בַּלַּיְלָה הוּא׃
יא וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים אֶל־בֵּית דָּוִד לְשָׁמְרוֹ וְלַהֲמִיתוֹ בַּבֹּקֶר וַתַּגֵּד לְדָוִד מִיכַל אִשְׁתּוֹ לֵאמֹר אִם־אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת־נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מָחָר אַתָּה מוּמָת׃
יב וַתֹּרֶד מִיכַל אֶת־דָּוִד בְּעַד הַחַלּוֹן וַיֵּלֶךְ וַיִּבְרַח וַיִּמָּלֵט׃
יג וַתִּקַּח מִיכַל אֶת־הַתְּרָפִים וַתָּשֶׂם אֶל־הַמִּטָּה וְאֵת כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו וַתְּכַס בַּבָּגֶד׃
יד וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־דָּוִד וַתֹּאמֶר חֹלֶה הוּא׃
טו וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶת־הַמַּלְאָכִים לִרְאוֹת אֶת־דָּוִד לֵאמֹר הַעֲלוּ אֹתוֹ בַמִּטָּה אֵלַי לַהֲמִתוֹ׃
טז וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וְהִנֵּה הַתְּרָפִים אֶל־הַמִּטָּה וּכְבִיר הָעִזִּים

ס' נסמכא · ד' וחי' פתח ודמך וקם ועדק · ג' כ' חס' וא' מלא

בלילה הוא ד' ופי' ותשקין את אביהן יין. ויבא יעקב מן השדה. ויקם בלילה ההוא. ודוד נס וימלט. ופי' בלשון ארמי שתה ודמך וקם וערק:

רשי

אייגשיי"ש בלעז: (יג) ותקח מיכל. כדי שלא יבינו שברח וירדפו אחריו: את התרפים. עשויים כדמות גוף אדם: כביר העזים. עור שפשט שלם כחמת פלוייל"ל בלעז: שמה מראשותיו. לפי שאין לתרפים שער וזה דומה לשער אדם: סוף

רלבג

(י) ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר ר"ל שנסתלק מלפניו בעת זרקו החנית להכות דוד והכה החנית בקיר ולא נגע בדוד והנה היה זה גם פלוס כי עם היותו מנגן והיה משתדל שיהיה שירו משובר כראוי נסתלק מפניו אחר זריקתו החנית אליו. ולפי שנתברר לדוד כי כלתה הרעה מאת שאול להמיתו גם לביתו: (יא) לשמרו ולהמיתו בבקר. ר"ל לשמרו שלא יצא משם כדי שיוכלו להביא אותו אליו בבקר להמיתו על ידי אחד מעבדיו באופן שיתאמת שאול שכבר מת דוד ולזה לא צוה למלאכים ששלח אל בית דוד שימיתוהו כי ירא פן יעשה דוד ממהם בתחבולות למלט את נפשו בגלל מה מן הלדדים עם שכבר רצה שאול לעשות זה בסתר כי החמס היה עושה להרוג את דוד על לא חמס בכפיו ולזה השתדל בתחלה להכותו בחנית בהיותו מנגן בידו לפניו שלא יתפרסם זה לזולתו וזה גם כן בעת היות רוח אלהים רעה מבעתו שאם יודע הדבר יהיה לשאול התנצלות מצד הליו או שימלט ביד פלשתים כי בזה

פי' רבי' ישעיה

(י) ויפטר מפני שאול. פירוש נשמט: (יג) ותקח מיכל את התרפים. מגא' התרפים ושמה שם כדי לומר לאביה כי דוד מגאם והם הגידו לו כי אתה רוצה להרגו ובעבור זה ברח שלא יאמר לה שאול כי אתה הגדת לו הסוד וברח: ואת כביר העזים שמה מראשותיו. פירוש שמה נאד של עזים מראשותיו מפני שלתרפים אין להם שיער וכדי שיראו התרפים כמו אדם השוכב על המטה עשתה כן שסברה בלבי כשאומר חולה הוא ויבואו ויגעו בו ויגידו לשאול ויניחוהו ואם לא יניחוהו או אומר כי ברח על פי התרפים שהגידו לו. תרגום נודא דעזיא:

לא יאשימנו אחד מן האנשים: (יב) בעד החלון. הנה השומרים היו אצל הפתח שיכנסו בו לבית דוד והחלון היה בכותל אחר מהבית ומשם הורידה אותו מיכל כדי שימלט ולקחה התרפים ושמה אותם על המטה שידמה שיהיה שוכב במטה דוד. ועוד עשוי מעור עזים והיו בה שערות שמה מראשותיו להטעות הבאים שם וימששו המקום ההוא וידומה להם מפני השערות שיהיה שם דוד: (יג) ואחר זה כשהיה בנגד כביר העזים לצורות כי כסה דוד ראשו לשמרו' מהקרירו' בעת השינה עם שזה יהיה סבה שלא יתרבו להם שלא יהיה אחר במטה דוד אם לא אחר שיגלו זה ובין כך ובין כך יתכן שימלט דוד ויתרחק ואחשב שעשתה זה מיכל שאם ישכימו בבקר יקרא לה שתפתח להם תוכל לדחותם בהתראה להם שהוא במטה והאמר להם שהוא חולה כדי שיהיה לדוד מהפנאי יותר להתרחק. והנה עם כל זה צוה שאול שיעלוהו אליו במטה אשר הוא בה לחשקו בהריגתו והביאו המלאכים את המטה אשר היה בה דוד לפי מחשבתם וכאשר היתה המטה אצל שאול נתברר לו כי לא היה שם דוד אך היו התרפים אל המטה והיה כביר העזים למראשות התרפים: (יג) והנה התרפים היו על צורת בן אדם ועשית בשעות

מצודת ציון

מן (ג) ותחלה. הפך כמתכוונה: (י) ויפטר. ענין הסלות ממקומו. וכן כי לא פטר יהוידע (ד"ה ב' כ"ג): (יב) בעד החלון. דרך החלון: (יג) התרפים. הם העשויים בצורת אדם משם לעבודת כוכבים ומהם לצורת אדם ידוע והנשים היו עושות על צורת בעליהן להסתכל בהאהו מרוב האהבה: כביר העזים. ת"י נודא דעזיא: מראשותיו. מלשון ראש: (טו) לראות. ר"ל לבקרו וכן תרגומו למסער וה"ל תרגום על לראות את יורם וגו' כי חולה הוא (מ"ב ח') אבל כל"ת מתרגם למחזי: (טז) אל המטה. כמו על המטה וכן אל ההרים לא אכל (יחזקאל י"ח ו'): לנסקה

מצודת דוד

הכך כן הוא הכן נפשו להיות קרוב להאבד ועל ידו עשה ה' תשועה לישראל: (י) בדוד ובקיר. זרק החנית בכח עד אשר תחלוף גוף דוד ותתקע עוד בקיר. והנפטר מפניו נעלה החנית בקיר כי נפטר מפניו אחר שזרקה החנית מתחת יד שאול: בלילה הוא. לא נס מיד מבית המלך רק חזר לביתו ונס משם בלילה קודם הבקר: (יא) לשמרו. לבל יברח בלילה ולהביאו אליו בבוקר לעמוד לפניו כמלא בכדי להמיתו בתחבולה בהפלת חנית וכדומה כי היה בוש בדבר להמיתו לעיני העם על לא חמס בכפו ולזה ערום יערים כאלו עושה שלא מדעת: (יב) בעד החלון. והשומרים שמרו בפתח שמצד האחר: (יג) שמה מראשותיו. עם כי כסתה כראש השכב

סן

אל ההרים לא אכל: (יח) וישבו בניות. נכתב הוי"ו קודם היו"ד ובקרי היו"ד קודם הוי"ו והכתיב והקרי שוים בענין תהיה היו"ד קודם הוי"ו או הוי"ו קודם היו"ד אחד הוא והוא מלשון נוה והיה המקום הזה הנקר' ניות בעיר הנקראת רמה לפיכך אמר בניות ברמה מניות ברמה כלומ' אשר ברמה או היה זה המקום חוץ לעיר הנקראת רמה קרוב לה בגבולה ואמר ברמה כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו וזה הנכון לפיכך אמר וילך הוא ושמואל וישבו בניות והיה זה המקום מקום לבני הנביאים שהיו יושבים שם ולומדים לפני שמואל ותרגום בית אולפנא ורבותי ז"ל אמרו מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבים ברמה ועוסקין בנויו של עולם כלומר בבית המקדש כלומר באיזה מקום יהיה: (כ) וירא. הגדול שבמלאכי שאול או כל אחד ואחד ממלאכי שאול: להקת. כמו הפוך קהלת ותרגמו סיעת ספריא ר"ל תלמידי חכמים כי ת"ח נקראו סופרים: נבאים. תרגומו משבחין כלומר היו אומרים שירות ותשבחות לאל ברוח הקדש ואפשר שהיו מתנבאין נבואות עתידות קרובות בזמנם: עמד נצב עליהם. עומד שהיה עומד על רגליו: נצב. מלמד אותם כמו נצב על הקוצרים וממונה עליהם להורותם מה יעשו וכן נצב על עבדי שאול גדול וממונה עליהם ותרגום קאים ומליף עליהון: (כב) בשכו. שם מקום ובא בידיעה שלא כמנהג וכמוהו בקרקר בסכות: (כד) וילך שם. ובדרך היתה רוח אלהים וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות: (כד) ויפשט גם הוא בגדיו. מלמד שהנביאים האחרים פשטו בגדיהם כי גם הוא לרבות וענין זה כי בבא הנבואה על האדם יתבטל הרגשותיו ויפול האדם כמו שאומר בבלעם נופל וגלוי עינים ואמר בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה ופעמים יקרה שיפשט בגדיו מפני רוב בטול הרגשותיו ומחשבותיו הנפשיות וישאר בכח השכל לבדו: ויפול ערום. תרגם ונפל ברשן ולא מצאתי

ט

(יז) הוא אמר אלי וגו'. אתה מסרתני ביד לסטים אחד שלף חרבו עלי עד ששלחתיו: (יט) בניות. בבית אולפנא: (כ) להקת. סיעת: (כד) ויפשט גם הוא בגדיו. בגדי מלכות ללבוש בגדי התלמידים: ויפול ערום. ונפל ברשן ת"י ונפל ערטילאי. ובשם רבי מנחם ששמע

רלב"ג

בשעות ידועות אצלם והיו חושבים שהצורה ההיא תצורך הכח המדמיוני בדרך שיהיה נתבודד מבין כחות שאר הנפש בדרך שיקבל כח עליון כמנהגו והיה שומע הדמיון קול נמוך מגיד העתידות לפי מחשבתם וכבר נכנס בהודעה הזאת מהחסרון מה שכבר הפילוסו' עליו בפי' אמרו ואון ותרפים הפלר: (יח) וישבו בניות. אמרו שהיה בית מדרש לנביאים אצל עיר הרמה שהיה יושב בה שמואל: (כ) להקת הנביאים נבאים. ר"ל קהלת הנביאים מתנבאים דברים עתידים: נצב עליהם. ר"ל אצלם והנה זאת הנבואה היתה ממין רוח הקדש בהשתמש החושים על מנהגיהם וכאילו השפיע שמואל מן הרוח אשר עליו עליהם ונתנבאו מלאכי שאול הראשוני' והשניים והשלישים. וגם שאול נתנבא בבואו שם והפשיטות הבגדים ונפלו ערום היה מחוזק הדבקו' במושכלות עם שלא היו מרגישים בענינים הגופיים והתמיד זה לשאול כל היום ההוא

מראשתיו: יז ויאמר שאול אל־
מיכל למה ככה רמיתני ותשלחי ל'
את־איבי וימלט ותאמר מיכל אל־ ז'
שאול הוא־אמר אלי שלחני למה ל'
אמיתך: יח ודוד ברח וימלט ויבא אל־ ל' ומ"ל
שמואל הרמתה ויגד־לו את כל־
אשר עשה־לו שאול וילך הוא
ושמואל וישבו בנוית: יט ויגד לשאול בניות ק'
לאמר הנה דוד בנוית ברמה: בניות ק'
כ וישלח שאול מלאכים לקחת את־
דוד וירא את־להקת הנביאים נבאים ל'. ג' מ"ל בלישנא
ושמואל עמד נצב עליהם ותהי על־ ל' וח' אל מלאכי
מלאכי שאול רוח אלהים ויתנבאו ומשמש א"כ
גם־המה: כא ויגדו לשאול וישלח
מלאכים אחרים ויתנבאו גם־המה
ויסף שאול וישלח
מלאכים שלשים ויתנבאו גם־המה:
כב וילך גם־הוא הרמתה ויבא עד־בור
הגדול אשר בשכו וישאל ויאמר ל' כתיב ש"ן
איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בנוית י' כתיב כן בכ"א
ברמה: כג וילך שם אל־נוית ברמה בניות ק' ניות ק'
ותהי עליו גם־הוא רוח אלהים וילך
הלוך ויתנבא עד־באו בנוית ברמה: בניות ק'
כד ויפשט גם־הוא בגדיו ויתנבא גם־
הוא לפני שמואל ויפל ערם כל־ ג' חסר

ערסא ונודא דעזא
איסדוהי: יז ואמר שאול
למיכל למא כדין שקרתא
בי ושלחת ית בעיל דבבי
ואשתיזיב ואמרת מיכל
לשאול הוא אמר לי
שלחני למא אקטלינך:
יח ודוד ערק ואשתיזיב
ואתא לות שמואל לרמתא
וחוי ליה ית כל די עבד
ליה שאול ואזל הוא
ושמואל ויתיבו בבית
אולפנא: יט ואתחוא
לשאול למימר הא דוד
בבית אולפנא ברמתא:
כ ושלח שאול אזגדין
למדבר ית דוד וחזו ית
סיעת ספריא משבחין
ושמואל קאים מליף
עליהון ושרת על אזגדי
שאול רוח נבואה מן קדם
יי ושבחו אף אינון:
כא וחויאו לשאול ושלח
אזגדין אוחרנין ושבחו אף
אינון ואוסיף שאול ושלח
איזגדין תליתאין ושבחו אף
אינון: כב ואזל אף הוא
לרמתא ואתא עד גובא
רבא די בשכו ושאל ואמר
איכא שמואל ודוד ואמר
הא בבית אולפנא ברמתא:
כג ואזל לתמן לבית
אולפנא די ברמתא ושרת עלוהי אף הוא רוח נבואה מן קדם יי ואזל מיזל ומשבח עד דאתא לבית אולפנא
ברמתא: כד ואשלח אף הוא לבושוהי ושבח אף הוא קדם שמואל ונפל ברשן כל יומא ההוא

פי' רבי ישעיה

(יט) הנה דוד בניות ברמה. כי רמה שם הכר. וניות שם מקום: (כ) וירא את להק' הנביאי' נבאים. ראה כל אח' ממלאכי שאול את קהלת והיא מלה הפוכה כמו שמלה שלמה: (כב) בור הגדול אשר בשכו. שם מקום: (כד) ויפשט גם הוא את בגדיו. פירוש כיון ששרתה עליו רוח הקודש פשט בגדי מלכותו שלא יעמוד בהדרת מלכותו ולבש כאחד מן התלמידים:

הרמתה ח' בקריאה וסי' וישובו ויבואו אל ביתם הרמתה. וילך אלקנה. ותשובתו הרמתה. ויתקבצו כל זקני ישראל. וילך שמואל הרמתה. ויקח שמואל את קרן השמן. ודוד ברח וימלט. וילך גם הוא הרמתה. איפה י' כתיב כן וד' כתיב אפו וסי' נמסר בסדר וישב: ערם ד' הס' וסי' ויפל ערם כל היום. כי תראה ערם וכסיתו. כי אמר אלי ערם יערים. ערם יצאתי מבטן:

תולדות אהרן וילך הוא ושמואל. זכחים נד:

ונבאים ועמד ונתנבא לפני שמואל כאחד מתלמידיו: (כד) ויפל ערום כל היום ההוא וכל הלילה. פי' נפל ערום מבגדי מלכותו ולבש כאחד מן התלמידים:

מצודת דוד

פן ימששו ממטל וידעו כי תרפים הם כי אין בהם שער ולזה שמה מראשותיו נאד מעור העזים והשער ממטל להטעות את הבאים למשש (ועשתה עוד התחבולות ההם למען לא ירדפו אחריו ובהתמהמהם יתרחק למלט נפשו: ותכס. כסתה את הראש ממטל כאלו עשתה לשמרו מן הצנה וכדומה ולמען לא יראו שתרפים הוא: (יד) וישלח. בבקר שלח אחריו לעמוד לפניו כמאז: (טו) לראות את דוד לאמר. ר"ל שיאמרו שהולכים לבקרו ולראותו כי שאול חשב שעשה עצמו כחולה לבל יבוא אליו ולזה אמר העלו וכו' כאומר הלא תראו שאיננו חולה ולזה העלו אותו להמיתו לעיני העם כי מעתה הוא חייב מיתה על שהתל בי: (יז) למה ככה רמיתני. וחוזר ומפרש כי שלחת את אויבי ואמרת חולה הוא למען ימלט בעוד התמהמהנו ולמה הרבית לרמות אותי כ"כ: הוא אמר אלי. ולא מעצמי שלחתיו כי הוא אמר אלי שלחני למה אמיתך בעבור זה והייתי א"כ אנוסה בדבר וכדי שלא יחרש לך אמרתי חולה הוא להסתיר הדבר ולהאריך הזמן תמות החמה: (יח) בניות. שם מקום ברמה הוכן למושב בני הנביאים: (כ) וירא. כ"א מן המלאכים: ושמואל עומד. ובאה עליהם שפע הנבואה באמצעית שמואל: ותהי. באמצעות הנביאים כלם באה שפע הנבואה גם על המלאכים ולא חשו אשתם לדברי שאול: (כג) ותהי עליו. עודו בדרך: (כד) ויפשט. פשט בגדי מלכות להתדמות לנביאים במלבושיהם וכל יתגאה עליהם

מצודת ציון

(כ) להקת. קבוצת והוא הפוך מתלת קהלת וכמו כבש כשב: נצב עליהם. ר"ל ממונה עליהם להורותם דרכי הנבואה כמו הנצב על הקוצרים (רות ב'): (כב) איפה. כמו איה פה יאולם

היום ההוא וכל־הלילה על־כן יאמרו הגם שאול בנביאם : (ג' כתיב כן)

כ א ויברח דוד מנוית (מניות ק') ברמה ויבא ויאמר ׀ לפני יהונתן מה עשיתי מה־עוני ומה־חטאתי לפני אביך כי מבקש את־נפשי : ב ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו־עשה (לא יעשה ק') אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את־אזני ומדוע יסתיר אבי ממני את־הדבר הזה אין זאת : ג וישבע עוד דוד ויאמר ידע ידע אביך כי־מצאתי חן בעיניך ויאמר אל־ידע־זאת יהונתן פן־יעצב (ב' מסיע אבנים ג') ואולם חי־יהוה וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות : ד ויאמר יהונתן אל־דוד מה־תאמר נפשך ואעשה־לך : ה ויאמר דוד אל־יהונתן הנה־חדש (ג'. פ' וחס') מחר ואנכי ישב־אשב עם־המלך לאכול (י"ג מ"ע) ושלחתני ונסתרתי בשדה עד הערב השלשית : ו אם־פקד (פ' וחסר) יפקדני אביך ואמרת נשאל נשאל (ג') ממני דוד לרוץ בית־לחם עירו (ג') כי זבח הימים שם לכל־

וכל ליליא על כן יימרון האף שאול בספריא : א וערק דוד מבית אולפנא די ברמתא ואתא ואמר קדם יהונתן מה עבדית מה חובי ומה סורחני קדם אבוך ארי בעי למקטלי : ב ואמר ליה חס לא תמות הא לא יעביד אבא פתגם רב או פתגם זעיר ולא יחוי לי ומא דין כסי אבא מני ית פתגמא הדין לית דא קימא : ג וקים עוד דוד ואמר מידע ידע אבוך ארי אשכחית רחמין בעינך ואמר לא ידע דא יהונתן דלמא יתנסיס וברם קים הוא יי וחיי נפשך ארי כפסעא חדא בינא ובין מותא : ד ואמר יהונתן לדוד מא רעוא נפשך ואעביד לך : ה ואמר דוד ליהונתן הא ירחא מחר ואנא אסחרא אסחר עם מלכא למיכל ותשלחינני ואטמר בחקלא עד עידן רמשא דיומא תליתאה : ו אם מבעא יבעינני אבוך ותימר אשתאלא אשתאל מני דוד למיזל לבית לחם קרתיה ארי שירוי נכסת קודשיא יומא דין תמן

רדק

לו חבר ויש טעמים כתיב בייטן : על כן יאמרו הגם שאול בנביאים . כמו שאמר למעלה על כן היתה למשל וגם פרשנוהו : (א) ויברח דוד . בעוד שהיה מתנבא שאול ברח לו : (ב) ויאמר לו חלילה . יש לשאול היאך היה מבטיחו יהונתן על שקר ואיך אמר לו ולא יגלה את אזני והלא לעיני כל היה רדפו ומבקש את נפשו אלא היה חושב יהונ' שלא היה בלב אביו להמיתו אחר שנשבע לו ואמר חי ה' אם יומת ומה שהיה מטיל לו החנית אחרי השבוע' ומה ששלח לביתו לשמרו ולהמיתו ומה שהלך אחריו עד נוית ברמה להמיתו היה חושב יהונתן כי מפני רוח רעה שהיתה מבעתת אותו היה רוצה להמיתו בעוד שהיתה בו הרוח הרעה כי לא היתה בו רוח רעה אלא לעתים כמו שאמר והיה בהיות עליך רוח אלהים רעה אל שאול וכן לא ראינו שהיה רוצה להמיתו אחר השבועה אלא בהיות עליו רוח רעה לפיכך היה מבטיחו יהונתן כי היה יכול להשמר ממנו בהיות עליו רוח הרע' ואף על פי שהיה לו לנגן לפניו בעת ההיא אף על פי כן היה יכול להשמר ממנו שלא יעמוד למולו ושאול היה בלבו להמיתו גם בלא עת רוח רעה אלא שלא היה מראה זה מפני השבועה שנשבע ליהונתן או כדי שלא יעצב יהונתן כמו שאמר לדוד ובגידו לדוד מעבדי שאול האוהבי' אותו כי בלב שאול להמיתו כי גלה להם והסתיר מיהונתן לפיכך נשבע דוד ואמר חי ה' וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות . ונראה כי החזירו יהונתן לפני אביו אחר מעשה נוית והיה בשלחן אביו כיום ביום כמו שאומר ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול כלומר מנהגי לשבת עמו בשלחנו יום ביום ואף על פי כן היה ירא דוד ואמר ליהונתן כי בזה יבחן הדבר אם יפקדהו כשלא יהיה שם ויאמר טוב שלום לעבדך כלומר כי שקר דברו לי המדברים או היטב לבבו אלי ופירוש כפשע דבר מועט כמו פסיעה והוא לצעד הרגלי' ותרגו' ארי כפסעא חדא בינא ובין מותא . ובדרש בפסיעה אחת שנספרתי מפניו נצלתי כמו שנא' ויספר דוד מפני שאול : (ה) הנה חדש מחר . יום ראשון מהחדש וכיון שמנהגי לאכול בשלחנו יפקדני כל שכן שהוא יום ר"ח ובאים כל האוכלים בשלחן אחד כמו ביום טוב : עד הערב השלישית . פירוש עד עת ערב של יום שלישי ואומר השלישית לשון נקבה על העת ותרגו' עד עידן רמשא דיומא תליתאה : (ו) זבח הימים . היה מנהגם לעשות זבחי שלמי' בני המשפחה

יום

רשי

שמע מפי ערבי אחד נרשן בלשון ערבי משוגע : (ג) כפשע . כפסיעה אחת נספרתי מפניו והכה בחנית בקיר כאותה פסיעה נצלתי מן המות : (ה) הנה חדש מחר . חודש הלבנה וכל אוכלי שולחן המלך אין נמנע איש מלבא ביום טוב אל הלחם . ואנכי ישוב אשב עם המלך לאכול . לשון הווה הוא ואנכי רגיל לישב עם המלך תמיד לאכול סמוך לו : ושלחתני . מעתה ונסתרתי עד הערב של יום שלישי ולא אהיה עם האוכלים ויפקד מושבי ויתמה המלך עלי או מחר או למחרתו : (ו) נשאל נשאל . רשות שאל ממני : זבח הימים . משנה לשנה בזמן הזה :

אם

רלבג

ההוא וכל הלילה כדי שיוכל דוד להמלט או מיד שאול : (ב) ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה אין זאת . יתכן שכבר חשב יהונתן שמה שהיה שאול רודף דוד להרגו לא יהיה כי אם בסבת הרוח הרעה שהיתה מבעתת אותו אך בהיות שאול בדעתו השלם לא היתה כונתו להרע לדוד כי כבר נשבע לו באלהים כאמרו חי ה' אם יומת : (ג) כפשע ביני ובין המות . ר"ל שיעור מועט כאילו תאמר פסיעה אחת וזה מבואר מאד בעת שהיה דוד מנגן לפניו כי לולי נסה מפניו מעט הרגו בחניתו : (ה) ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול . כמו היום הזה ולזה ירגיש המלך שאינני שם וישאל מה הסבה בזה : עד הערב השלישית . הוא ערב יום החדש השני כי הוא שלישית לערב ההוא : (ו) כי זבח הימים שם לכל המשפחה . יתכן שעל דבר נס עשה השם יתב' להם היו עושים שנה בשנה ביום ההוא זבחי שלמים חג היה נקרא

זבח

פי' רבי ישעיה

(ג) אין זאת . פירוש לא יתכן להיות זאת אמת ויש לומר כי יהונתן לא היה עם אביו ולא ידע בכל זאת : (ג) כי כפשע ביני ובין המות . פי' כפסיעה אחת . שאילולי שפסעתי פסיעה אחת היה מכה אותי ברומח : (ה) הנה חודש מחר . פירוש ראש חודש . ודרך כל השרים לבוא לשבת עם המלך בראש חודש : ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול . פי' אני רגיל תמיד לישב סמוך למלך ולאכול על שלחנו ואי אפשר שלא ישאל עלי כשלא יראני בשולחנו לפניו : עד הערב השלישית . פי' אסתר שם מחר ומחרתו עד הערב השלישית . אם לא ישאל מחר ישאל מחרתו . ובא הערב בלשון נקבה : (ו) כי זבח הימים . רגילים הם בכל שנה ושנה לקבץ כל המשפחה ולזבוח שלמים ולשמוח ביחד :

ב' מלין חס' יו"ד בריש תיבותא וקרינן וסי' עשת ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה . עבר שוט שוטף כי יעבר . וחלופיהן ב' כתיב ולא קרינן וסי' יצאו ומארץ כשדים יצאו . יעמדו והיה יעמדו עליו דוגים כתיב יחזקאל : פקד ה' וחסר וסי' ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת . וישבע יוסף את בני ישראל לאמר . ויקח משה את עצמות יוסף . פקד פקדתי אתכם . אם פקד יפקדני אביך :

מצודת ציון

ב (ג) ואולם . ואבל : כפשע . מלשון פסיעה וצעדה : (ו) פקד . ענין זכרון והשגחה כמו וה' פקד את שרה (בראשית כ"א) : נשאל . מלשון שאלה ובקשה : לרוץ . לילך במהירות ומהר . הימים . השנה כמו ימים תהיה גאולתו

מצודת דוד

עליהם : ויפול . נפל על פניו ארצה וכמ"ש בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה (דניאל ח') : ערום . ר"ל מן בגדי מלכות : על כן יאמרו וגו' . כי בפעם הראשון שנבא בעת המלכו לא נתחזק עדיין המשל בפי הבריות לומר הגם שאול בנביאים והשניה שנית אז התחזק המשל לומר על כל הבא למעלה שלא הורגל בו הגם שאול בנביאים : ב (א) ויברח . בעוד שאול מתנבא ברח ובא לביתו : (ב) חלילה . חולין הוא לאבי לעבור על השבועה אשר נשבע לבל ימיתך וחשב יונתן שכל מה שעשה אביו לא היתה מדעת שלימה כ"א מרוח רעה הבאה עליו : ומדוע יסתיר . אם דרכו לגלות לפני מאהבו לבו מדוע יסתיר הדבר הזה א"כ בוודאי אין זאת אמת : (ג) וישבע עוד דוד ויאמר . ר"ל מתחלה אמר הנה מה שלא גלה לך הוא בעבור שיודע הוא אשר מצאתי חן בעיניך ולזה מסתיר ממך לבל תעצב וחזר ונשבע ואולם חי ה' וכו' כי כשיעור פסיעה אחת היה ביני ובין המות כי לולא נטיתי מפניו בעת שהטיל החנית היה ממית אותי וכאומר יהיה איך שיהיה אם בדעת אם מבלי דעת מכל מקום אני תמיד בסכנה : (ד) מה תאמר נפשך . לפי שהחכמה נתונה בנפש

שמשכלת

רש"י

(ז) אם כה יאמר טוב. שלא יחרה לו: שלום לעבדך. אין בלבו להרגני: ואם חרה יחרה. זהו שאלה לו מצוי להרגני: כלתה הרעה מעמו. סוף דבר מחשבה רעה לו עלי: (ח) ועשית חסד. לשלחני: (ט) חלילה לך. כזאת לחשדני שאדע בו שכלתה מעמו הרעה ולא אגיד לך: (י) מי יגיד לי. במקום שאסתר שם: (יב) ה' אלהי ישראל. לשון שבועה: השלשית. ביומי מחר זהו יום שלישי כשעה של עכשיו כי מחר חדש ושמא לא יתמה מחר אבל יתמה ביום השלישי: (יג) כה יעשה לי. הקב"ה כי אחקור את אבי ואמצא שהוא טוב אליך אם לא אשלח ע"י שליח וגליתי אזנך כי הטובה אני יכול לגלות ואם ייטיב אל אבי להרע לך אותה לא אגלה פן יודע לאבי מקום שאתה שם וגליתי אני בעצמי את

רד"ק

יום בשנה וכן נאמר באלקנה לזבוח את זבח הימי': (ח) ועשית חסד על עבדך. כמו עם עבדך וכת"י וכן ויבואו האנשים על הנשים נחה ארם על אפרים: (ט) חלילה לך. פי' חלילה לך מלחשדני בזה שאדע הרעה ולא אותה אגיד לך: (י) מי יגיד לי. פי' אם טוב יענך או אם יענך קשה ומסוף הפסוק למדנו חסרון ראשיתו וכמוהו מגיד חסר תבונות וגו' ופי' מה כמו אם או פירושו הקשה שיענך מה הכיה אם להמיתני או לגרשני ויו"ת או דילמא ופי' קשה אמירה קשה וכן ועשיר יענה עזות: (יב) ה' אלהי ישראל. שבועה: כעת מחר השלישית. מחר כעת הזאת אחקרנו ושלישית על העת כלומר כעת הזאת של יום השלישי כי מחר יאמר בקרוב וברחוק ויו"ת בעידנא הדין מחר או דיומא תליתאה: ולא אז אשלח אליך. בתמיהה: (יג) כי ייטב אל אבי. אם ייטב וישר בעיניו להביא את הרעה אליך וגליתי את אזנך: ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי. בדבר המלוכה יהיה עמך שתצליח על אויביך כמו

הַמִּשְׁפָּחָה׃ ז אִם־כֹּה יֹאמַר טוֹב שָׁלוֹם לְעַבְדֶּךָ וְאִם־חָרֹה יֶחֱרֶה לוֹ דַּע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִמּוֹ׃ ח וְעָשִׂיתָ חֶסֶד עַל־עַבְדֶּךָ כִּי בִּבְרִית יְהוָה הֵבֵאתָ אֶת־עַבְדְּךָ עִמָּךְ וְאִם־יֶשׁ־בִּי עָוֺן הֲמִיתֵנִי אַתָּה וְעַד־אָבִיךָ לָמָּה־זֶּה תְבִיאֵנִי׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן חָלִילָה לָּךְ כִּי ׀ אִם־יָדֹעַ אֵדַע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִם אָבִי לָבוֹא עָלֶיךָ וְלֹא אֹתָהּ אַגִּיד לָךְ׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן מִי יַגִּיד לִי אוֹ מַה־יַּעַנְךָ אָבִיךָ קָשָׁה׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד לְכָה וְנֵצֵא הַשָּׂדֶה וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הַשָּׂדֶה׃ יב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־אֶחְקֹר אֶת־אָבִי כָּעֵת מָחָר הַשְּׁלִשִׁית וְהִנֵּה־טוֹב אֶל־דָּוִד וְלֹא־אָז אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ׃ יג כֹּה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לִיהוֹנָתָן וְכֹה יֹסִיף כִּי־יֵיטִב אֶל־אָבִי אֶת־הָרָעָה עָלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ וְשִׁלַּחְתִּיךָ וְהָלַכְתָּ לְשָׁלוֹם וִיהִי יְהוָה

לכל זרעיתא׃ ז אם כדין יימר טב שלם לעבדך ואם מתקיף יתקיף ליה דע ארי גמירא בישתא מניה׃ ח ותעביד טיבו עם עבדך ארי בקימא דיי אעילתא ית עבדך עמך ואם אית בי חובא קטולני את ועד אבוך למה דנן תעילינני׃ ט ואמר יהונתן חס לך ארי אם מידע אידע ארי גמירא בישתא מן אבא למיתי עלך ולא יתה אחוי לך׃ י ואמר דוד ליהונתן מן יחוי לי או דילמא יתיבנך אבוך פתגמין קשין׃ יא ואמר יהונתן לדוד איזיל ונפוק לחקלא ונפקו תרויהון לחקלא׃ יב ואמר יהונתן לדוד יי אלהא דישראל ארי אבדוק ית אבא בעידנא הדין מחר או ביומא תליתאה והא פתגמיא תקנין מתאמרין על דוד ולא מכען אשלח לותך ואחוי לך׃ יג כדין יעביד יי ליהונתן וכדין יוסף ארי גמירא מן אבא למיתי בישתא עלך ואחוי לך ואשלחינך ותהך לשלם

יחרה ג' וסי' למה ה'. פן יחרה אף ה'. ואם חרה יחרה לו דע: עבדך ז' חס' וקמצין בקריאה וסי' נמסר בסדר בהעלתך: בברית ג' בקריאה וסי' לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו. ועשית חסד על עבדך. ואשבע לו ואבוא בברית: אזנך כלהון מלאים בנביאים במ"ג חס' וסי' כי אחקר את תולדות אהרן כי כלתה הרעה. עקידה שער סג אלהי ישראל כי אחקר. שם:

רלב"ג

זבח שלמים לכל המשפחה: (ט) חלילה לך. ר"ל חלילה לך מחשוד אותי בזה שארצה שתמות ביד אבי כי בודאי אם אדע שכלתה הרעה מעם אבי לבא אליך אגיד לך כדי שתמלט: (י) ויאמר דוד אל יהונתן מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה. ר"ל מי יגיד לי אם חרה יחרה לו כדי שאשתדל להמלט ממנו או מה יענך קשה כי יוכר מהדברים ההם הרבה מכוונתו. או ירצה בזה והוא מי יגיד לי אם יאמר טוב כדי שלא אסתר מפניו ולא אכעיסנו כנגדי או מי יגיד לי אם חרה יחרה לו ויענך אביך קשה מה יהיו הדברים ההם הקשים כדי שאתנהג בזה לפי הראוי: (יא) לכה ונצא השדה. היתה עצתו שיצאו השדה כדי שיוכלו לדבר שם כל

פי' רבי ישעיה

(ט) ויאמר יהונתן חלילה לך. פירוש חלילה לך לחשב מחשבה זו בלבך שאם אדע כי כלתה הרעה מאת אבי לבוא עליך שלא אגיד לך ואניחך ליפול בידיו. אל תחשוב מחשבה זו בלבך כי אם אראה שלבו רע עליך אני אגיד לך: (י) מי יגיד לי או מה יענך אביך קשה. פי' מי יגיד לי אם טובה יענך או מה שיענה אביך קשה והרי הוא מקרא קצר: (יב) כי אחקר את אבי כעת מחר השלישית. פי' אחקר את אבי מחר ובערב השלישית אגיד לך כמו שאמר דוד עד הערב השלישית: ולא אז אשלח אליך. פי' קילל את עצמו בשם אם לא ישלח אליו: (יג) כה יעשה ה' ליהונתן טובה וכה יוסיף כי אם ייטיב אל אבי שיעשה הרעה אליך וגליתי אני את

אזנך. ולא אז אשלח לך על ידי שליח פן יודע המקום אנה אתה נחבא. הבשורה טובה אשלח לך על ידי הבשורה רעה לא אשלח לך על ידי שליח פן יודע מקומך למלך: ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי. פי' תצליח במלכותך כמו שהצליח אבי בעוד שהיה השם עמו:

מצודת ציון

גאולתו (ויקרא כ"ה): (ז) כה. כן: כלתה. ענין סוף וגמר: (י) יענך. ישיבך: קשה. תשובה קשה: (יב) אחקור. מל'

מצודת דוד

ומשכלת אמר לו מה תאמר נפשך: (ה) חדש מחר. ר"ל ראש חדש והיה מדרך כל אוכלי שלחן המלך לבוא בו אל השולחן ולא יעדרו אבל בשאר הימים היה מי מהם לפעמים נמנע מלבוא: ואנכי וכו'. דרכי לשבת עם המלך לאכול על שולחנו: ושלחתני. ר"ל לזאת הענה היעולה שהיום תשלחני להסתר היום ומחר ומחרתו עד הערב עד עת תוכל להודיעני אחר הסעודה: (ו) אם פקוד. אם יזכור בי לשאול עלי אז תשיב לומר שנשאל ממני ללכת לעירו על הזבח הקבוע לבני משפחתו בכל שנה (וחשב כי בזולת ר"ח לא ישאל עליו כי אין הדבר קבע לבוא בכל יום ואף בר"ח לבד לא ישאל כחשבו שמקרה הוא וכאשר היה באמת שחדל לשאול בר"ח אולם כשלא יבוא בר"ח וגם ביום שלאחריו אז קרוב הדבר שישאל עליו): (ז) טוב. ר"ל טוב עשית מה שנתת לו רשות ללכת: שלום לעבדך. אז תדע כי שלום לי ואיננו רוצה להמיתני: דע כי כלתה. ר"ל סוף דעתו להמיתני ולזה חרה לו על מה שלא אהיה מצוי אצלו לשלוח בי יד: (ח) ועשית חסד. לגלות אזני מה נהיה: כי בברית. לזאת מהראוי שתעשה עמדי חסד: ואם יש בי עון. ר"ל ואם לאחיך מצאת בי עון ובעבורו הפר הברית: תביאני. כ"א לא תגלה אזני אבוא טוב לפני אביך והיה אתה הגורם: (ט) חלילה לך. חולין היא לך מלהיות נמצא בך עון שבעבורה יופר הברית עד אשר אם אדע וכו' ר"ל לא נמצא בך עון שבעבורה אעלים ממך דברי אבי: (י) מי יגיד לך. ר"ל ע"י מי תגיד לי: או מה. ר"ל מה יענך טוב או מה יענך קשה ומסוף המקרא למדנו חסרון ראשיתו: (יא) השדה. כי אין להמתיק סוד כ"א בשדה בכדי שלא יהיה נשמע למי: (יב) ה' אלהי ישראל. ר"ל הריני נשבע בה' וכו': כעת מחר. כעת הזאת ביום מחר השלישית ו"א יום שאחר ר"ח: והנה טוב. כשתהיה הודעה טובה: ולא אז וכו'. וכי לא אז אשלח אליך לבשרך טובה בתמיה: (יג) כה יעשה וכו'. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאלו אמר טובה כזאת יעשה לי וכן יוסיף וכו': כי ייטיב. כאשר יהיה ישרו טוב בעיני אבי להרע לך עם כי יקשה בעיני לבשרך רעה עכ"ז אגלה אזנך כי ההליכה משם לטובה תחשב כי

רדק

כמו שהיה עמו: (יד) ולא אם עודני חי. לא אשאל ממך אם עודני חי כשתמלוך כי אינני ירא שלא תעשה חסד ה' עמדי: ולא אמות. כי ידעתי כי חסד תעשה עמדי. ומה שאמר חסד ה' כי בברית ה' כמו שהיה כשכרתו ברית כמו שאומר ויכרתו יהונתן ודוד ברית ואמר לו דוד כי בברית ה' הבאת את עבדך והו ברית ה' שאמרו נכרתם ברית ה' עד ביני ובינך. אבל זה הדבר אני שואל ממך שלא תכרית חסדך מביתי עד עולם: (טו) ולא בהכרית. כלומר אפילו בהכרית ה' את אויבי דוד מעל פני האדמה עד שלא ישאר איש מהם לא תכרית ביתי אף על פי שמשפחת אבי מכלל אויבי דוד: (טז) ויכרות יהונתן עם בית דוד. אחר שבקש יהונתן מאת דוד שיהי' בריתו עם ביתו כרת גם הוא ברית להיות בריתו עם בית דוד גם כן והם נשיו ובניו ובית אביו גם כן כי כל זמן שתמשך מלכות אביו שיהיה בריתו עם בית דוד לשמרם בכל כחו. ועוד הוסיף יהונתן ואמר ובקש ה' מיד אויבי דוד אם ישקר בברית: מיד אויבי דוד. כמי הוא כי מיד דוד ר"ל שאם יפר הברית ה' יבקש מידו ועוד הוסיף להשביעו בכח האהבה שהיה אוהב אותו: (יח) ונפקדת. ומכרת כי יזכרך אבי כשיחסר ממושבך ישב: יפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש ותיי ותתבעי ארי יהי מרות בית אסחרותך: (יט) ושלשת תרד מאוד. תהיה נסתר ג' ימים כמו שאמרתי ונסתרת בשדה עד הערב השלישית ותרד מאד בעמק במקום הסתר ההוא באותו מקום שנסתרת ביום המעשה והוא אותו יום שהיה מעשה השבועה שנשבע שאול ליהונתן שלא יומת דוד שהיה שם נסתר דוד בשדה וי"ת ובתלתות יומיא תתבעי לחדא כלומר ביום החדש ומחרתו תפקד שישאל עליך אבי אבל ביום השלישי ידעתי שתבוקש מאד כי יחשוב אבי שברחת אם

רשי

את אזנך: (יד) ולא אם עודני חי. לשון בקשה הוא כמו ולא יתן נא לעבדיך (מלכים ב' ה') ואינו זז ממשמעו ולא תעשה לי טובה בעודני חי שתעשה עמי חסד ה' בטרם אמות ומהו החסד שלא תכרית את חסדך מעם ביתי בזאת תכרות לי ברית בחיי: (טו) ולא בהכרית ה'. וגם לא תסיר חסדך מה' כי אף בכא הפורענ' על בית אבי שידעתי שיכרית המקום את אויביך: (טז) ובקש ה'. את הברית הזאת: מיד אויבי דוד. כנה הכתוב ופירושו נקם הקב"ה את העון מיד דוד כשעבר על הבי"ש ואמר למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה (שמואל ב' יט ל') יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות. וכן תרגם יונתן ואתפרע ליה ה' מיד סנאי דוד: (יח) מחר חדש. ודרך כל אוכלי שולחן המלך לבא ביום מועד אל השולחן: ונפקדת. אבי יפקדך וישאל היכן אתה: כי יפקד מושבך. שיהיה מושבך חסרה שאתה יושב בו וכן תרגם יונתן ותתבעי ארי יהא מרות בית אסחרותך: ונפקדת. לשון זכרון: כי יפקד. לשון חסרון: (יט) ושלשת. שלשת ימים ואז תרד מאוד כשומר לכשתגיע היום השלישי תרד במקום סתר. ותתחבא ברגב כי אז יבקשוך ובאת אל המקום הסתר בזה אשר אתה נסתר בו היום שהוא יום מעשה מלאכה וכן תרגם יונתן ביומא דחולא שאותו היום נסתר כמה שנאמר ויסתר דוד בשדה מיד ויהי החדש מחר: האבן האזל. אבן שהיתה אות להולכי דרכים. האזל. הולכי הדרך וכן תרגם יונתן אבן אתא. אבן האות: (כ) צדה אורה, לא מפיק ה"א ופתרון לצד כמו לצד כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה בגד אותה אבן. אורה חצים למטרה כדי שלא יבין הנער וזה סימן יהיה לך לנוס אם אתה צריך לברוח: והנה

עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אָבִי׃ יד וְלֹא אִם־
עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא־תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד ג'
יְהוָה וְלֹא אָמוּת׃ טו וְלֹא־תַכְרִית אֶת־
חַסְדְּךָ מֵעִם בֵּיתִי עַד־עוֹלָם וְלֹא
בְּהַכְרִית יְהוָה אֶת־אֹיְבֵי דָוִד אִישׁ
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ טז וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם־
בֵּית דָּוִד וּבִקֵּשׁ יְהוָה מִיַּד אֹיְבֵי דָוִד׃
יז וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת־דָּוִד ב' מ"ע
בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ
אֲהֵבוֹ׃ יח וַיֹּאמֶר־לוֹ ד'
יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד
מוֹשָׁבֶךָ׃ יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם
הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃

כ'מך חס' ותר מ"ע אינהלג
ג' את נכול. ז' כטעס

וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדָּךְ
כְּמָא דַהֲוָה בְּסַעְדֵּיהּ דְאַבָּא׃
יד וְלָא עַד דַאֲנָא קַיָּם וְלָא
תַעְבֵּיד עִמִּי טִיבוּ מִן קֳדָם
יְיָ וְלָא אֱמוּת׃ טו וְלָא
תַפְסִיק יַת טִיבוּתָךְ מִן אֱנָשׁ
בֵּיתִי עַד עָלְמָא וְלָא כַּד
שֵׁיצֵי יְיָ יַת סַנְאֵי דָוִד גְּבַר
מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ טז וּגְזַר
יְהוֹנָתָן קְיָם עִם בֵּית דָּוִד
וְאִתְפְּרַע לֵיהּ יְיָ מִיַד סַנְאֵי
דָוִד׃ יז וְאוֹסִיף יְהוֹנָתָן
לְאוֹמָאָה יַת דָּוִד בְּדִרְחֵים
יָתֵיהּ אֲרֵי רַחֲמַת נַפְשֵׁיהּ
רַחֲמֵיהּ׃ יח וַאֲמַר לֵיהּ
יְהוֹנָתָן מְחַר יַרְחָא וְתִתְבְּעֵי
אֲרֵי יְהֵי מְרוּחַ בֵּית
אַסְחָרוּתָךְ׃ יט וּבִתְלָתוּת
יוֹמַיָּא תִּתְבְּעֵי לַחֲדָא וְתֵיהֵךְ לְאַתְרָא דְאִטְמַרְתָּא תַמָן בְּיוֹמָא דְחוֹלָא וְתֵתִיב בִּסְטַר

אבי. כי ישיב אל אבי. גם מאז לא פתחה אזנך: ולא תעשה ג' וסי' ולא תעשה כמעשיהם ולא אם עודני חי. ועתה שוב לך בשלום: אהבו ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר ויגש: מושבך ג' בקריאה וסי' תנה משמני הארץ יהיה מושבך וטל. איתן מושבך ושים בסלע. ונפקדת כי יפקד מושבך: ובאת ז' בטעם מלרע: וסי' נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן מחר חדש. מגלה לא :...א

פי' רבי' ישעיה

(יד) ולא אם עודני חי. פירוש ולא תהנה אם עודני חי כשתמלוך שלא תעשה עמדי חסד השם ולא אמות ולא תזכור עלי שנאת אבי: (טו) ולא תכרית את חסדך מעם ביתי עד עולם. פי' אף אם אמות תזכור חסדך לביתי אחרי עד עולם: ולא בהכרית. פירוש ולא תשכח דבר זה בהכרית השם את אויבי דוד: איש מעל פני האדמה. פירוש על שאול אביו ועל יועציו אומר כי ידעתי שהשם יכריתם מלפניך ולא תשכח את הברית שאני כורת עמך: (טז) ויכרת יהונתן עם בית דוד. פירוש כרת עמו ברית שיעזור לו מאביו ולכל בני ביתו: ובקש ה' מיד אויבי דוד. פי' אמר לו שהשם יבקש דינו מיד כל אויביו ואע"פ שהיה אביו אויבו לא נמנע מלקלל כל אויביו מרוב אהבתו אותו ושהיה רואה שהיה עתיד למלוך: (יח) ונפקדת כי יפקד מושבך. פי' ונפקדת לשון פקוד יפקוד ופי' יפקד לשון ולא נפקד ממנו איש כשיראה המלך כי מקומך חסר יזכור אותך וישאל עליך: (יט) ושלשת תרד מאד. פי' תעמוד בסתר מחר ומחרתו שהוא יום שלישי ליום זה ותרד מאד בכתב': אל המקום אשר נסתרת שם. ביום זה שהוא ערב ראש חודש שהוא יום המעשה: וישבת אצל האבן האזל. פירוש אבן שהיתה סימן להולכי דרכים. האזל תרגום הליכה:

רלבג

כל רצונם כי שם יראו מי סביבם ולא יראו זה בהיותם בבית או בקיר: (יד) ולא אם עודני חי וגו'. ר"ל אינני ירא אם שדי חי בהיותך מולך שלא תעשה עמי חסד ה' ולא אמות וגם אחרי מותי אינני ירא שתכרית חסדך מעם ביתי עד עולם ולא בעת שיכרית הש"י את אויבי דוד מעל פני האדמה איני ירא שתכרית חסדך מעם ביתי שהוא ממשפחת אויבי דוד. והנה כרת יהונתן גם כן ברית עם בית דוד ר"ל שאין בריתו עם דוד לבד אבל עם בית דוד בכללם לשמרם מהרע כפי היכולת וקלל יהונתן עצמו אם יעבור על זה הברית לנגוד בדוד ובביתו ואמר שהש"י יבקש מיד אויבי דוד ויפרע מהם אם יבגוד בזה הברית: (יז) ויוסף גם כן יהונתן להשביע את דוד בדרך שיהיה ברית שלום ביניהם מגד החזק אהבתו אותו כי אהבת נפשו אהבו: (יט) ושלשת תרד מאד. ר"ל שישבו שם עד הערב השלישית כמו שאמר דוד או יהיה הרצון בזה שישב שם עד בקר היום השלישי מהחדש השני וכן נראה ממה שאמר אחר זה ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ותרד מאד בעמק באופן שלא יראה אותך שום אדם. ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה שנסתרת בשדה ודברתי אל אבי עליך טובה עד שנשבע שלא ימיתך: אצל האבן האזל. לפי

מצודת ציון

מלשון הקירם' הריסה: (טו) ולא תכרית. רצה לומר לא המנע: (יח) ונפקדת. ענין זכרון: יפקד. ענין חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא): (יט) האזל. ענין

מצודת דוד

כי תלך בשלום מבלי פחד וסוף הדבר יהיה כי מלוך תמלוך והנה ויהי ה' עמך וכו': (יד) ולא אם עודני חי. ר"ל לא אשאל ממך דבר אם אהיה עדיין חי כשתמלוך ולהוספת ביאור אמר ולא תעשה וכו' ור"ל ולא אשאל אשר תעשה עמדי חסד בעבור ברית ה' אשר בינינו בעוד שלא אמות והדי הוא כאומר מובטחני שתקיים הברית מבלי שאלה ובקשה: (טו) ולא תכרית. אף לא אשאל שלא תכרית למנוע ולבטל חסדך מעם ביתי: ולא בהכרית. אף לא אשאל שתשמור הברית בעת יכרית ה' את אויביו והם בית שאול שיזכרתו כלם בשנת הגבעונים ואמר גם לא אשאל לפרט בתחמול אז על זרעי כי הברית כולל הכל וידעתי כי שמור תשמור: (טז) עם בית דוד. לעשות חסד עם ביתו בעוד היותו נרדף מבאול. ובקש. זה מדברי יונתן שאמר ה' יבקש מאויבי דוד לשלם גמול ואף ממני אם אהיה לו לאויב למנוע החסד מביתו: (יז) באהבתו אותו. ר"ל לא הוסיף להשביעו בעבור כי חשש פן לא יקיים דוד את הברית שמאז אולם מה שהוסיף להשביעו הוא על כי אהב אותו כנפשו והיה מתענג בהזכיר כי מלוך ימלוך ויהיה לאל ידו לעשות חסד: (יח) ויאמר לו יהונתן. אחר חזר להשיב על מה ששאלו דוד מי יגיד לו ואמר לו מחר ר"ח והסיה חכר כאשר יחסר

רש"י

(כא) והנה אשלח וגו'. ודרך המבקש חץ הירוי הולך עד מקום שרואה שהחץ הולך ואינו יכול לכוין יפה פעמים שהוא מתפשט והחץ להלן ממנו ופעמים שהוא הולך להלן מן החץ ומתפשט והניתוק הזה יהיה לך: אם אמור אומר לנער וגו' קחנו ובואה. לא אתה בעצמך ממקום. מתבואך וקחנו ובוא אלי כי אין לך ליראה כי שלום לך הקב"ה חפץ שתהא כאן ולא תירא ואפי' שמעתי מאבא רעה: (כב) ואם כה אומר וגו' לך כי שלחך. הקב"ה אומר לך לברוח ולהמלט: (כג) והדבר אשר דברנו. ברית שכרתנו יחד: הנה ה' ביני ובינך. עד על אותו דבר: (כה) אל מושב הקיר. בראש המטה אצל הקיר: ויקם יהונתן. עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיות מיסב אצל אביו שדרכן היה לאכול מסובין על המטות והיה דוד מיסב בין יהונתן ובין שאול עכשיו שלא בא דוד לא היסב יהונתן עד שישב אבנר אצל שאול ואח"כ ישב יהונתן אצל אבנר ומ"מ לא ישב כלל הרי הוא אומר ויקם יהונתן מעל השלחן מכלל שישב

רד"ק

אם לא תהיה בשלחנו שלשה ימים סמוכים. ומה שתרגם תרד תתבעי ר"ל תרד מאד ותהיה פתות ונקל בעיניו להמיתך אם בלבו להמיתך כי ימצא לך זאת העילה ויאמר כי בן מות אתה שברחת מלפניו ולא תכיר אם בלבו להמיתך לפי הדברים שידבר או כי לא תהיה לו פנאי לדבר עליך ותרגם ביום המעשה ביומא דחולא כלומר ביום חול שעושין בו מלאכה לפי שהיה נסתר עתה ביום ר"ח כי נראה שהיה מנהגם שלא לעשות מלאכה בר"ח כמו שהוא מנהג הנשים היום ואפשר כי מפני קרבן ר"ח היו רבים פנויים ממלאכתם ובאים להשתחות לפני ה' וכן נראה בנבואת יחזקאל לעתיד: האבן האזל. ת"י אבן אתא אולי היתה אות וסימן עוברי דרכים: (כ) שלשת החצים. לא בידיעה אף על פי שלא זכרם בפסוק נראה כי יהונתן אמר לדוד כי שלשת החצים יורה לסימן שלשת הימים שיהיה נסתר בשדה לפיכך אמר והחצים לידיעה: צדה אורה. הה"א רפה ומשפטו במפיק וכמוהו רבה ופירושו לצד האבן אורה החצים להיות לי האבן למטרה לשלוח שם לי הנער ללקט החצים והדבר שאומר לנער יהי' לך סימן אם הנה אם הלאה כי שמא לא אוכל לדבר עמך פנים בפנים אם במקום ההוא רואים: (כא) קחנו. קח הנער ובא עמו ואדוני אבי ז"ל פירש קח זה הסימן ובא: ואין דבר חי ה'. ואין דבר רע וכן ת"י ולית מידעם כי נשבע לו חי ה' להבטיחו שלא יגיע לו לבוא אם לא ידע באמת כי אין בדעת אביו להמיתו ולעשות עמו רעה: (כב) כי שלחך ה'. כתרגומו ארי שיזבינך ה' כלומר תלך לך כי ה' שלחך ונמלטת מחרב אבי: (כג) עד עולם. לקיים הברית עד עולם: וישב המלך על הלחם. כתוב על וקרי אל ושניהם נכונים בענין: (כה) וישב המלך על מושבו. תרגומו ואסחר מלכא על שוויה פירוש על מטתו כי מנהג היה בימים ההם לאכול במסבה במטו' וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל כי גם בימיהם היה מנהג ומה שאמר ויקם יהונתן פירושו אחר שישב אצל אביו קם והושיב אבנר אצל אביו כי לא רצה להיות סמוך לאביו שאם יקצוף עליו על דבר דוד לא יהיה סמוך לו להכותו. והנה נפקד מקום

מקרא

כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ כא וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ כב וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ כד וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא

ל'. ב' חסר כיד אל — ו' ג' מס' וג' מ"ע — ל'. ג' — ל' — ל'. ג' — ג' ב' קמצין וא' פתח — אל ק' — י"ב מ"ע — ל'

תרגום

אֶבֶן אָתָא: כ וַאֲנָא תְּלָתָא גִירִין בְּקַשְׁתָּא אֶשְׁדֵי לְמִמְחֵי לִי לְפַלְגִיסָא: כא וְהָא אֶשְׁלַח יָת עוּלֵימָא אֱזֵיל וְאַיְתֵי יָת גִירַיָא אִם מֵימַר אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִירַיָא מִנָּךְ וּלְכָא סַבְהִי וְאַיְתָא אֲרֵי שְׁלָם לָךְ וְלֵית מִדְּעַם בִּישׁ קַיָּם הוּא יְיָ: כב וְאִם כְּדֵין אֵימַר לְעוּלֵימָא הָא גִירַיָא מִנָּךְ וּלְהָלָא אֱזֵיל אֲרֵי שֵׁיזְבִינָךְ יְיָ: כג וּפִתְגָמָא דִי מַלֵּילְנָא אֲנָא וְאַתְּ הָא מֵימְרָא דַיְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ סָהִיד עַד עָלְמָא: כד וְאִטְּמַר דָּוִד בְּחַקְלָא וַהֲוָה יַרְחָא וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל לַחְמָא לְמֵיכַל: כה וְאַסְחַר מַלְכָּא עַל שְׁוִויֵהּ כִּזְמַן בִּזְמַן עַל שְׁוִויֵהּ דְּמִתְקַן לֵיהּ בִּסְטַר כּוּתְלָא וְקָם יְהוֹנָתָן וְאַסְחַר אַבְנֵר מִסִּטְרָא דְשָׁאוּל וַהֲוָה אַתְרָא דְדָוִד מְרוֹחַ: כו וְלָא מַלֵּיל שָׁאוּל

אמר ג' חסר וג' מל' וסי' נמסר בריש סדר משפטים ובסדר נשא: אני ואתה ג' בקריאה וסימ' ועתה לכה נכרתה ברית. והדבר אשר דברנו אני כי זכר אני ואתה את רכבים:

רלב"ג

לפי שהמקום ההוא היה רחב יותר מקום מוגבל ממנו והוא אצל האבן האזל ואחשוב שנקראת בן שהיתה סימן להולכי דרכים: (כ) צדה אורה. ר"ל לצד האבן אורה בדרך שתהיה האבן לי למטרה: (כא) החצים ממך והנה. הוא אות שישוב דוד ליהונתן ואמנם יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים בדרך שלא יגיעו עד האבן שהיתה למטרה וכאשר יאמר הלא החצי ממך והלאה הוא אות שיסור דוד מעליו והם מבואר מצד הלשון ואמנם יהיה

פי' רבי' ישעיה

(כ) לשלח לי למטרה. פירוש אותה האבן תהיה לי למטרה שאשלח שם חיצי כאדם שמורה אל המטרה והאות שמורים בו המורים יקרא מטרה תרגו' משרת: (כב) ואם כה אומר לעלם. פירוש אות זה מסר לו כי היה ירא שמא יעמדו שם בני אדם ולא יוכל לומר לו שיברח וימלט את נפשו: (כג) והדבר אשר דברנו אני ואתה. פירוש זהו הברית שכרת עמו: אל מושב הקיר. פירוש בראש המטה שהיו יושבים עליה סמוך לקיר: (כה) ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול. פירוש קם יהונתן מצד אביו וישב לפניו שאם היה מושבו. וכך כתיב ויטל שאול את החנית עליו להכותו ודרך המטיל מטיל לפניו. ואבנר ישב מצד המלך סמוך לו שהיה שר צבאו: ויפקד מקום דוד. שהיה רגיל לישב סמוך ליהונתן בשורה שלפני שאול:

מצודת דוד

זהר מקום מוסבך מאין יושב בה ור"ל עי' שמחר ר"ח תהיה בודאי מכר אם למחר כי למחרתו וכמ"ש למעלה: (יט) ושלשת. כל שלשת הימים והם היום ומחר ומחרתו רד מאד להיות נסתר בהעמק במקום שנסתרת שם ביום המעשה והוא היום היה בו מעשה השבועה אשר נשבע שאול ליהונתן לבל המית את דוד כי גם אז יה נסתר במקום ההוא: (כ) שלשת החצים. האחד לירות ראשון והשני אחריו אם להרחיקו אם להקריבו כפי הסימן האמור בענין ואולי לא יכוין בהשני לקח עוד אחד ו יכוין לפי הסימן הנרצה: צדה אורה. אשליך לצד האבן ההוא כאלו אני מורה למטרה: (כא) והנה אשלח. לאחרי' אשלח הנער אשר עמד למצוא החצים: אם אמור מר. ר"ל הסימן הזה יהיה בידך אם אומר לנער הנה החצים ממך הנה ר"ל קרובים אלי ממך ועברת מהם ולהלאה כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ זיות קרוב אליו מן הנער: קחנו. אז אתה קח החץ ובוא: חי ה'. נשבע לו שבאם יאמר כזאת בודאי שלום לו ואין דבר רע ועכ"ז לא רצה לקרות לו שלא יודע שבמלחו זתר: (כב) ממך והלאה. להלן ממקום עמדך כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק שוב חץ להיות רחוק מהראשון וכאשר עשה באמת: לך. אז לך לדרכך וברח לך: שלחך ה'. ר"ל ההליכה תהיה לך לטובה ומה' היא: (כג) והדבר. כאומר ואם תלך לך זכור תזכור הדבר אשר דברנו והוא דברי הברית שכרתנו: הנה ה'. ר"ל ן בינינו עד ואף הנה העד יהיה ה' וכו': (כה) על מושבו. על המקום המיוחד לו לשבת בה והוא במקום המושב שאצל הקיר: ויקם יהונתן. כי סדר הישיבה היה ור ישב דוד סמוך להמלך ואחריו יהונתן ולאחריו אבנר וישב עתה המלך במקומו ויהונתן במקומו ואבנר במקומו וכשלא בא דוד נשאר יהונתן יושב סמוך לאביו לי אמצעי ואין מדרך הבן להסב אצל אביו לזה קם יהונתן ממקומו לשבת במקום אבנר והוא ישב במקום יהונתן מצד שאול להיות הוא אמצעי בין שאול ליהונתן בנו לא ישב אבנר במקום דוד ולהשאיר יונתן במקומו כי חשב פן יבוא עוד דוד וישב במקומו ואף כי יהונתן ידע שלא יבוא מ"מ עשה עמו בתחילה כלא יודע עם שאר וף שאל ממנו וכו' ומעתה זה ישב מתחילה במקומו כאלו לא ידע): ויפקד. נחסר היה המקום מן היושב: (כו) ולא דבר. לא שאל מדוע לא בא דוד כי השב מקרה קרה לו שלא בא ואותו מקרה בלתי טהור הוא ר"ל שראה קרי ולזה לא בא כי לא טהור הוא עדיין כי

מצודת ציון

ענין הלוך כמו אזלו מים מני ים [איוב י"ד] ור"ל סימן להולכי אורח: (כ) צדה. מל' צד: אורה. אשליך כמו ירה בים [שמות טו]: למטרה. הוא הדבר אשר המורים מכוונים להשליך בו כמו כמטרה לחץ [איכה ג]: (כא) והנה. לפה הזה: (כג) לעלם. לנער כמו בן מי זה העלם

רדק

מקום דוד שלא היה בו יושב : (כו) כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהו'. פירושו אמר שאול מקרה קרה לו שלא בא כלומר היה לו דבר להתעסק בו זולתי כי טהור הוא או לא טהור מקרה לילה לפיכך לא בא ופירוש בלתי זולתי כמו בלתי כלב בן יפונה והיו נשמרים מלאכול הטמא והטהור יחדו אפי' בחולין או שמא היו שם זבחי שלמים שעשה המלך השלמים ביום החדש גם יתכן לפרש כי אין מדרך מוסר לבא טמא לשלחן המלך וי"ת ארי אמר דילמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דילמא לאורח אזל ואנחנא לא זמניהי פי' מקרה הוא לשון קרי מן מקרה לילה ובלתי כמו לא מן בל קרוב אליך ופירוש כי לא טהור שלא הניח בעבור שלא טהור הוא אלא שהלך בדרך קרוב ואנחנו לא זמננו אותו שיהיה מוכן לבא היום אל השלחן כי כל האוכלים על שלחן המלך לא היו תמידים בכל יום : (כז) ממחרת החדש השני . רצה לומר ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש ויונתן תרגם ביומא דבתרוהי דהוא עיבור ירחא תניינא : (כח) נשאל נשאל . מקור שלם מבנין נפעל : מעמדי . כלומר ממני לקח רשות בלכתו לבית לחם ולא הלך בלא רשות ולשון נפעל בזה הענין רוצה לומר ששאל דוד עצמו מעמדי כדי ללכת עד בית לחם והנה הוא נשאל בעצמו וכן נשאלתי מן המלך : (כט) זבח משפחה לנו . כבר פירשתיו : והוא צוה לי אחי . פי' אחי צוה לי ללכת שמה והוא אליאב הבכור שחייב לכבדו ולשמוע למצותיו . ונראה כי כן היה דרכם באותם הימים להיות האח הקטן נשמע למצות האח הגדול כמו שזכר למעלה בענין ויחר אף אליאב : אמלטה נא . אמלטה מעבודת המלך מעט ואלך לראות את אחי : (ל) בן נעות המרדות . בנסמך לנעות כי הוא נקוד סגול ונעות אמר על אמו שהרגו עוה תאמר הנפעל נעות לזכר ונעוה לנקבה ובסמוך נעות והוא סמוך אל המרדות כלומר מאמך היה לך זה שהיא מורדת ברצוני וכמו כן אתה מורד במה שאני רוצה ואוהב מה שאני שונא וי"ת בר סרבנותא דמרדותא קשיא פירש נעות שם : לבן ישי . הלמד כמו הרגו לאבנר

רשי

היושב : (כו) מקרה הוא. קרי לאס : בלתי טהור הוא. ועדיין לא טבל לקריו שאלו טבל לקריו אין צריך הערב שמש לחולין : כי לא טהור . זו הוא נתינת טעם לדבר לפי שאינו טהור לפיכך לא בא שלא יטמא את הסעודה : (כז) ממחרת החדש . ממחרת חידוש הלבנה : השני . ביום שני לחדש : (כט) והוא צוה לי אחי . גדול הבית צוה לי שאהיה שם והוא אחי אליאב : אמלטה . אשקמולי"ר בלעז אלך יום אחד ואשוב : (ל) נעות המרדות . לשון נע אשה נעה ונדה יוצאת כאשר תאמר זעוה מן זע כן תאמר נעוה מן נע והתיו מן הדיבוק שהוא דבוק למרדות : המרדות . שהיא ראויה לרדות ולייסר . דבר אחר כשחטפו בני בנימן מבנות שילה שיצאו לחול בכרמים היה שאול ביישן ולא רצה לחטוף עד שבאתה היא עצמה והטיחה פניה ורדפ' אחריו : נעות . על שם הכרמים והיא גת כמו נעוה ארחתו (פ"א דף ע"ד) ישופון נעוהי בחמר (תרגום ס' ויחי פסוק חכלילי עינים) ולא מן השם נעלב

כתובים

כו ולא דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור:

כז ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל יהונתן בנו מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם:

כח ויען יהונתן את שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד בית לחם:

כט ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה לי אחי ועתה אם מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את אחי על כן לא בא אל שלחן המלך:

ל ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות הלוא ידעתי כי בחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות אמך:

לא כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן מות הוא:

תרגום

מדעם ביומא ההוא ארי אמר דלמא עירוע הוא ליה ולא דכי הוא או דלמא לאורח אזל ואנחנא לא זמנינהי: כז והוה ביומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא תנינא והוה אתרא דדוד מרוח ואמר שאול ליהונתן בריה מא דין לא אתא בר ישי אף תמלי אף יומא דין ללחמא : כח ואתיב יהונתן ית שאול אשתאלא אשתאל דוד מני למיזל עד בית לחם: כט ואמר שלחני כען ארי שירו נכסת קודשיא לכל זרעיתא לנא בקרתא והוא פקיד לי אחי וכען אם אשכחית רחמין בעינך אשתיזיב כען ואחזי ית אחי על כן לא אתא לפתורא דמלכא: ל ותקיף רוגזא דשאול ביהונתן ואמר ליה בר סרבניתא דמרדותא קשיא הלא ידענא ארי רעי את לבר ישי לבהתתך ולבהתת קלן אמך : לא ארי כל יומיא דבר ישי קים על ארעא לא תתקן את ומלכותך וכען שלח ואיתיניה לותי ארי גבר חיב קטול הוא :

ואראה ה' וסי' ארדה נא ואראה . אסורה נא ואראה. ואראה העודם חיים . אעברה נא ואראה . אמלטה נא :

תולדות אהרן כי אמר מקרה . פסחים ג : ויפקד מקום דוד (תענית סח) מדוע לא בא שם : ויחר אף שאול . ערכין טז : לבסוף שם:

רלבג

יהיה זה כשיהיה יהונתן מורה החצים באופן שיעברו האבן שהיתה למטרה : (כו) כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור . הרצון בזה לפי מה שאחשוב שכבר אמר שאול מקרה הוא שקרה שלא בא דוד אל הלחם לא במרד ולא במעל ממנו ולא בכונה או אולי בלתי טהור הוא שמשמש מטהו והוא טמא עד הערב כי דוד הוא לא טהור ר"ל שלא נשמר מלשמש מטתו כי טבעו היה נוטה אל רבוי המשגל כמו שנתבאר מענינו ולזה נשמר מלבא אל שולחן המלך כי לא נכון שיאכלו הטמא והטהור יחדו בשלחן המלך עם שכבר אפשר שהיו אוכלים זבחי שלמים : (כט) והוא צוה לי אחי . הוא על דרך אמרו ותפתח ותראהו את הילד שבאר אחר הכנוי כנושא והרצון בזה שאחיו צוה לדוד שילך שם : (ל) בן נעות המרדות . ר"ל מעוותת כמוסר כאילו יאמר שלא הוכיחתו אמו בקטנותו ולזה

פי' רבי' ישעיה

(כו) בלתי טהור הוא כי לא טהור . כפל לשון הוא בלי צורך : (כז) ויהי ממחרת החודש השני . פירוש שני ימים היה ראש חודש החודש שעבר היה מלא כמו שאנו עושים עכשיו ומקדשים ראש חודש שני ימים יום שלשים ויום א' ושלשים . יום שלשים כדי לקדשו בזמנו ויום ל"א למנינו . ותרגם וה' ביומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא . שיום ל"א הוא מורה על יום שלושים שהוא של חדש שעבר ונתעבר להיות מלא : (כט) והוא צוה לי אחי . מקרא מסורס הוא ואחי הוא צוה לי זה אליאב שהיה גדול האחים : אמלטה נא . פירוש אמהר ללכת ואחזו' כמו מהר המלט שמה : (ל) בן נעות המרדות . פי' מלשון עותה ושתי והוא שם התואר לבנין נפעל לזכר יאמר נעוה בצירי הוי"ו ולנקבה נעוה בקמץ . ונסמך בתי"ו שהוא סמוך אל המרדות כלו' נפשע במרדות למרות בנעלה כך אתה מורד כאביך : לבשתך ולבש' ערות אמך . פי' אם יראו ישראל שימלוך דוד ולא תמלוך אתה מה יאמרו עליך הלא אתה בן מלך אלא יתלו הבושה באמך שיאמרו לא היה ראוי למלוכה כי לא היה מיוחס ממשפחת אמו. ומפני זה לא מלך אע"פ שהיה אביו מלך : (לא) כי בן מות . פירוש כי אני רואה כי הוא עתיד למלוך וליקח המלוכה ממך :

מצודת ציון

הטלה [לעיל י"ז]: (כט) ויפקד . מענין חסרון : (כו) מאומה . כלל לא : בלתי . ענינו כמו בל ולא : (כט) אמלטה . ענין הצלה והשמטה מדבר מה : (ל) נעות . מל' עון ופשע : המרדות . מל' מרד : לבן ישי . כמו בבן ישי ובא הלמ"ד במקום הבי"ת וכן יבכת לכסא [ההניה ט'] ומשמעו בבכה: ערות . ענינו הגלות הדופי כמו ערות דבר [דברים כ"ד]: (לא) תכון . מלשון הכנה וקיום:

מצודת דוד

לא טבל לקריו ואין מהראוי לאכול בשלחן המלך הטמא והטהור יחדו: (כז) ממחרת החדש השני . ר"ל ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש : גם תמול . כי חשב אם היה מקרה היה לו לבוא היום חלופו עם שאין הדבר קבוע בכל יום מימות החול : (כח) נשאול נשאל . ממני שאל רשות ללכת עד בית לחם : (כט) שלחני . תן לי רשות ללכת : זבח משפחה . אותו היום היו בני משפחתו זובחים בעירו זבחי שלמים : והוא צוה לי . לבוא על הזבח וחוזר ומפרש מי היה המצוה ואמר אחי אליאב הבכור הוא היה המצוה : אמלטה נא . מעבודת המלך ואראה את אחי בשמחת הזבח : על כן לא בא . כי נתתי לו רשות ללכת והלך לו : (ל) בן נעות המרדות . ר"ל כאשר אמך היא נפשעת בדבר המרידה למרוד בי כן אתה בנה דומה לה לפשוע בדבר המרד : הלא ידעתי . מאז ידעתי שאתה בוחר בבן ישי להיות מולך וזה לבשתך ולבושת הגלות דופי אמך כי הלא יאמרו הבריות אין זה כ"א זנתה אמו והוא אינו בן שאול ולזה יאהב לשונאי שאול : (לא) כי כל הימים. ר"ל כ"ח

לאבנר או היא במקום בי"ת כלומר לפניכם לחרב : לבשתך ולבשת ערות אמך . עתה יאמרו השומעים שאתה אוהב אדם שאני שונא כי לגינך בני ויהיה זה בשתך יבוש' ערות אמך שיאמרו שזנתה : (לג) כי כלה . כלומר נגמר הדבר בלב אבי להמית את דוד : (לד) מעם השלחן . כמו מעם ברכיו : ביום החדש השני . תרגומו ביום עבור ירחא תנינא : כי נעצב . נפעל עבר כי הוא פתוח : כי הכלימו אביו . כלומר על שני דברים לא אכל לחם כי נעצב בעבור דוד ובעבור שהכלימו אביו נדכור ובמעשה : (לה) למועד דוד . כתרגומו לזמנא דאמר ליה דוד והוא יום השלישי להסתרו בשדה ואף על פי שהוא אמר לו בערב והוא הלך אליו בבקר לא היה צריך להמתין עד הערב כי כבר ראה לב אביו : (לו) להעבירו . ירה החצי בכח להעבירו המטרה והיא האבן האזל ועשה זה כדי שיוכל לומר החצי ממך והלאה כי שמא יבא אדם בין כך ולא יוכל להתחבר עם דוד וישמע דוד הסימן וכאשר ראה כי לא בא אדם שם אמר לנער שימהר ויבא העיר כדי שיוכל להתחבר עם דוד ולדבר עמו פנים בפנים : (לח) וילקט נער יהונתן את החצי . החצי כתיב וקרי החצים שכתיב הוא לשון יחיד כי נראה שחץ לבד ירה כמו שאמר הלא החצי וקרי החצים להודיע כי חצים שלשה ירה כמו שאמר שלשת החצים צדה אורה : (מ) את כליו . קשתו וחציו : (מא) קם מאצל הנגב . כי שמע שאמר לנער שיבא

רש"י

(לד) נעצב אל דוד . בשביל דוד : כי הכלימו אביו . בשביל דוד : (לה) למועד דוד . למועד אשר קבע לו דוד : (לו) להעבירו . החצי עבר את הנער : (מא) מאצל הנגב . מקצה אבן אזל דלקביל דרומא

הוּא׃

לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ מא הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה

ט · ד'. ד' · ג' פתח · ג' · ו' רפין · כ' הס'. ג' נך מלא והד ומלא תן · ל' מס' · והחצים ק' · ס' כטעם · ג"ב חס' ול' מ"ע. ל' כ"פ · ל'

לב ואתיב יהונתן ית שאול אבוהי ואמר ליה למה יתקטיל מה עבד : לג וארים שאול ית מורניתא עלוהי למימחיה וידע יהונתן ארי גמירא היא מן אבוהי למקטל ית דוד : לד וקם יהונתן מעם פתורא בתקיף רוגזא ולא אכל ביום עבור ירחא תנינא לחמא ארי אתנסים על דוד ארי אכלימיה אבוהי : לה והוה בצפרא ונפק יהונתן לחקלא לזמנא דאמר ליה דוד ויניק זעיר עמיה : לו ואמר לעולימיה רהט איתא כען ית גיריא דאנא שדי ועולימא רהט והוא שדא גירא לאעברותיה : לז ואתא עולימא עד אתר גירא די שדא יהונתן וקרא יהונתן בתר עולימא ואמר הלא גירא מנך ולהלא : לח וקרא יהונתן בתר עולימא אוחי בפריע לא תתעכב ולקיט עולימא דיהונתן ית גיריא ואתא לות רבוניה : לט ועולימא לא ידע מדעם ברם יהונתן ודוד ידעין ית פתגמא : מ ויהב יהונתן ית זיניה לעולימא דיליה ואמר ליה אזיל אוביליה לקרתא : מא עולימא אתא ודוד קם

רלבג

ולזה לא קבל מוסר בראוי ויהיה הרצון במרדות מוסר ובזה אמרו רבותינו מכת מרדות או יהיה הרצון במרדות ממשלה מענין וירד מים עד ים והוא היותר נכון ויהיה בזה שהוא בן אשה שאינה ראויה לממשלה אבל היא מעותה בדבר הממשלה כי אין מינה גאות לאדנות ובזה יאמר ביהונתן שהוא בלתי ראוי לממשלה כי הוא בוחר במה שימנעהו ממלוך על ישראל והוא דוד : (לד) כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו . באר בזה ששני דברים היו סבה שלא אכל יהונתן ביום החדש השני לחם האחד כי היה נעצב אל דוד שיצטרך שיפרד ממנו מפחד אביו והיא היתה הסבה היותר חזקה ולזה הקדימה והסבה השנית היא כי הכלימו אביו, במה שקרא לו בן נעות המרדות : (לו) רוץ מצא נא את החצים אשר אנכי מורה . קצר הכתוב וזה כי הוא באר לנער אי זה דבר ישים לו למטרה והוא האבן האזל : והוא ירה החצי להעבירו . ר"ל שיהונתן ירה חצו ברחוק כנגד מקום אשר יותר רחוק מהאבן ההוא כדי שיעבור החץ המקום שהגביל הנער : (לז) עד מקום החצי אשר ירה יהונתן . ר"ל עד המקום שאמר לנער שישים לו למטרה והוא אבן האזל והנה עבר החץ המקום ההוא כי יהונתן השתדל בזה כמו שקדם כדי שיאמר לנער הלא החצי ממך והלאה ויבין דוד כי שלחהו הש"י וימלט כאשר יוכל והנה היה ירא יהונתן שלא יוכל לדבר עמו פנים בפנים ולזה הוצרך לזאת האות כי אולי יבאו אנשים בשדה ההוא ולא יוכל דוד לצאת אל יהונתן לדבר עמו אך אחר שראה יהונתן שלא היו שם כי אם הוא ונערו שלח נערו אל העיר והרגיש דוד כי אין שם איש ולזה שלח יהונתן נערו וקם דוד מהמקום שהיה נסתר בו ונתן תודה ליהונתן והשתחוה

לו

פי' רבי' ישעיה

(לד) כי נעצב אל דוד כי הכלימו אביו . פי' הכלימה בעבורו וידע כי בלבו להרגו : (לה) למועד דוד . למועד אשר קבע עם דוד : והוא ירה החצי . היו"ד יתירה : (מא) ודוד קם מאצל הנגב . פירוש מלד

החצי חד מן ח' מלין קריין מ"ם בסוף תיבותא, ולא כתיב וסי' עברנו דויהי כשמע כל מלכי . החצי ויקרא יהונתן אחרי הנער . אלהיך וגם באו עבדי המלך לברך ישיב . שנה בן שלשים ושתים דיורם בן אחאב קדמא דפסוק כנ"ל . בה והיה כל מעבר מטה בם בה כתיב : הבא ג' בקריאה וסי' הבא את האנשים הביתה . הבא נא ידך אל חיקך . לך הביא העיר בתראה יתיר יו"ד :

מצודת דוד

לא נחרת בו שימלוך הוא לא היית מצילו מידי כי כל ימי חייו לא תתקיים לא אתה ולא המלכות : ועתה שלח . הואיל ואתה נתת לו רשות ללכת עליך להשיבו כי הוא בן מות ואמיתנו : (לב) מה עשה . אם ה' המליכו מה עשה הוא : (לג) כי כלה היא . ר"ל סוף נגמר דעת אביו הוא להמיתו : (לד) ביום החדש השני . ר"ל ביום השני להחדש : אל דוד . בראותו כי כלתה אליו הרעה : כי הכלימו . ובעבור כי הכלימו אביו שקראו בן נעות המרדות והטיל עליו החנית : (לה) ויהי בבוקר . ביום השלישי מהחדש ולא ביום השני כאשר קבעו כי חשב פן ירגיש מי בדבר ולזה הלך בבוקר שאז הדרך לעשות טיול ולירות בחצים ובעי"כ ישב שם דוד עד בואו : למועד דוד . אל המקום המיועד אשר דוד נועד להסתר בה : (לו) הנער רץ . אחר שירה החץ הראשון רץ הנער אחריו ובעודו רץ ירה השני להעביר אותו להלאה מהחץ הראשון : (לז) עד מקום החצי . אשר ירה בראשונה : הלא החצי . אשר יריתי באחרונה הלא היא ממך והלאה : (לח) מהרה חושה . רוץ מהר אחר השניה לא תעמוד במקום הראשונה : את החצים . הראשונה והשניה : (לט) לא ידע מאומה . מהסימן הנעשה בירית אלו החצים : (מ) את כליו . הקשת והחצים : (מא) הנער בא . ר"ל הלך לבוא העירה : ודוד קם . היות מתחלה היו שם אנשים ולא היה יכול לדבר עם דוד פא"פ וכאשר חשש מאז ולכך עשה הסימן עם החצים

מצודת ציון

בן מות . איש מות : (לג) ויטל . השליך : (לה) למועד . מקום המיועד וקבוע וכאשר יאמר על זמן קבוע כ"כ יאמר על מקום קבוע וכן ובית מועד לכל חי [איוב ל'] : (לו) מורה . מל' יריה והשלכה : (לז) אחרי הנער . ר"ל אל הנער כשהוא אחריו : (לח) חושה . גם הוא כענין מהירות כמו

מא וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃
מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

כא
א וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וִיהוֹנָתָן בָּא הָעִיר׃
ב וַיָּבֹא דָוִד נֹבֶה אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן וַיֶּחֱרַד אֲחִימֶלֶךְ לִקְרַאת דָּוִד וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה לְבַדֶּךָ וְאִישׁ אֵין אִתָּךְ׃
ג וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ צִוַּנִי דָבָר וַיֹּאמֶר אֵלַי אִישׁ אַל־יֵדַע מְאוּמָה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אָנֹכִי שֹׁלֵחֲךָ וַאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאֶת־הַנְּעָרִים יוֹדַעְתִּי אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמוֹנִי׃
ד וְעַתָּה מַה־יֵּשׁ תַּחַת־יָדְךָ חֲמִשָּׁה־לֶחֶם תְּנָה בְיָדִי אוֹ הַנִּמְצָא׃
ה וַיַּעַן הַכֹּהֵן אֶת־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵין־לֶחֶם חֹל אֶל־תַּחַת יָדִי כִּי־אִם־לֶחֶם קֹדֶשׁ יֵשׁ אִם־נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אַךְ מֵאִשָּׁה׃

מִסְּטַר אַבְנָא אֲתָא דִּלְקֳבֵיל דָּרוֹמָא וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד תְּלָת זִמְנִין וּנְשִׁיקוּ גְּבַר יָת חַבְרֵיהּ וּבְכוֹ גְּבַר עִם חַבְרֵיהּ עַד דְּדָוִד אַסְגִּי׃
מב וַאֲמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד אֱזֵיל לִשְׁלָם דְּקַיֵּימְנָא תְּרֵינָא אֲנַחְנָא בִּשְׁמָא דַּייָ לְמֵימַר מֵימְרָא דַּייָ יְהֵי סָהִיד בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנַי וּבֵין בְּנָךְ עַד עָלְמָא׃
א וְקָם וַאֲזַל וִיהוֹנָתָן עַל לְקַרְתָּא׃
ב וַאֲתָא דָוִד לְנוֹב קֳרַת אֲחִימֶלֶךְ כַּהֲנָא וְאִתְבְּעִית אֲחִימֶלֶךְ לִקְדָמוּת דָּוִד וַאֲמַר לֵיהּ מָא דֵין אַתְּ בִּלְחוֹדָךְ וּגְבַר לֵית עִמָּךְ׃
ג וַאֲמַר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ כַּהֲנָא מַלְכָּא פַּקְדַנִי פִּתְגָמָא וַאֲמַר לִי אֱנָשׁ לָא יְדַע מִדַּעַם יָת פִּתְגָמָא דַּאֲנָא שָׁלַח לָךְ וּדְפַקֵּידְתָּךְ וְיָת עוּלֵימַיָּא שְׁלָחִית קֳדָמַי לַאֲתַר כְּסֵי וּטְמִיר׃
ד וּכְעַן מָה אִית כָּא תְּחוֹת יְדָךְ חַמְשָׁא טוּלְמִין דִּלְחֵמָא הַב בִּידִי אוֹ מָה דְּאִשְׁתְּכַח׃
ה וַאֲתֵיב כַּהֲנָא יָת דָּוִד וַאֲמַר לֵית לְחֵם חוּלִין לִתְחוֹת יְדַי אֱלָהֵין לַחְמָא דְּקֻדְשָׁא אִית בְּרַם אִם נְטִרִין עוּלֵימַיָּא לְחוֹד

רשי

דרומה : עד דוד הגדיל. הרבה לבכות : (מב) לך לשלום . והשבועה אשר נשבענו . ה' יהיה עד עלינו עד עולם : (ג) ואת הנערים יודעתי . לשון הורה הנערים אשר יצאו עמי הטרחתים לרוץ לפני אל מקום פלוני אלמוני : יודעתי . כמו ויודע בהם אנשי סכות (שופטים ח' ט"ז) : פלוני אלמוני . אלמון מאין שם שאיני חפץ להזכיר כי דבר סתר הוא : פלוני . כמו כי יפלא (דברים י"ז ח') יתכסה : (ד) או הנמצא . אם אין חמשה תן לי מה שנמצא בידך : (ה) אך מאשה . בקושי אני מאכילן לזרים אך זה אי אפשר שאכילנו לטמאים : מגורה

רדק

שיצא העיר וידע כי אין שם אדם אחר ולפיכך אמר לנער שילך לו כדי שידבר עמו וקם ממקום הסתר ופירושו מאצל הנגב כתרגומו קם מסטר אבן אתא דלקביל דרומא' כלומר כי דוד היה נסתר אצל האבן לצד דרומה של אבן כמו שאמר וישבת אצל האבן האזל ויונתן שם למטרה האבן לצד צפונה שלא יראהו הנער את דוד בלקטו החצים : עד דוד הגדיל. לבכות יותר מיהונתן: (מב) אשר נשבענו . וזכור אשר נשבענו שנינו אנחנו והכפל לחזק הענין וכן ופניתי אני וראיתי אני והדומי' להם שכתבנו בספר מכלל מבנין פועל הדגוש : (ב) נבה . אל נוב והה"א נוספת לפיכך הטעם מלעיל : ויחרד. הגידו לו שהיה בא דוד וחרד ויצא לקראתו והוא לשון תנועה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו ויחרדו כצפור ממצרים ויתכן לפרשו כמשמעו ענין חרדה ופחד לפי שהיה בא לבדו פחד וחרד לקראתו מה היה הענין בואו לבדו וכת"י ואיתבהית : (ג) יודעתי . כמו הודעתי או הוא מן הדומה למרובע ופי' הודעתי אותם שילכו לפני ואמצא אותם במקום פלוני ופי' פלוני אלמוני מקום מכוסה ונסתר פלוני מן כי יפלא ממך דבר אלמוני מן אלם כלומר מקום שלא ידובר בו ותרגומו וית עולימיא שלחי' קדמי לאתר כסי וטמיר : (ה) לחם קדש. פירש אדוני אבי ז"ל לחמי תודה שיוכל זר לאוכלו בטהרה: אם נשמרו הנערים . דרך כנו' אם נשמרת ר"ל וכמוהו וירדו כל

שנינו ג' בקריאה וסי' ויוכיחו בין שנינו . אשר נשבענו שנינו אנחנו . ישת ידו על שנינו אנ"ד . לבדך ג' זקפין בקריאה וסי' מדוע אתה יושב לבדך . ויבא דוד נבה . אתה הוא ה' לבדך אנ"ד . זבל אס"ף דכוו'.

תולדות אהרן מה יש תחת ידך . (סוכה נס):

רלבג

ט שלש פעמים : (מא) ויבכו איש את רעהו עד דוד הגדיל . ר"ל שדוד הגדיל לבכות יותר מן הראוי לו למה שהיה בו מן הפחד מפני שאול ולזה מהר יהונתן לשלוח את דוד ונפרדו איש מעל אחיו : (ב) מדוע אתה לבדך ואיש אין אתך . תמה על שר וגדול כדוד עם שהיה חתן המלך שילך יחידי : (ג) ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמני . ר"ל ואת הנערים הודעתי שילכו לפני ואמצאם במקום איני רוצה לגלותו ולזה יהיה המקום ההוא נסתר ונעלם והסבה בזה שמירתי מצות המלך שלא יודע לאיש הדרך אשר אני הולך בה ודמה שדוד שאל לו באלהים אם תצליח דרכו שהוא הולך בה כי כבר נגלה במה שאחר זה שדוד שאל לו באלהים ולפי שהוא אמר לאחימלך כי המלך שהו שלא יגלה סודו לשום אדם היה מחוייב שישאל לו זה הדרך בגלות : (ה) כי אם לחם קדש יש . יתכן שהתיר מלחם הקדשים מה שאסורו יותר קל והוא קדשים קלים כמו הענין בלחמי הודה ועליו אמר שיתנהו לנו ולנערים אם נשמרו הנערים אך מאשה . והנה יתכן זה לנערי' לכבוד דוד והתשוב שיהיה הרצון בזה שיהיו הנערים מסוגלת אשה וממה כי שידמה לזאת הטומאה :

פי' רבי ישעיה

אבן האזל הדרומי : (מב) לך לשלום אשר נשבענו שנינו . פי' לך לשלום ותזכור השבועה אשר נשבענו ומקרא קצר הוא : אשר נשבענו שנינו אנחנו . בא בשני סימנים כמו ופגריכם אתם . ותלאתו את הילד : (ב) ויבא דוד נבה . כמו לנוב : אל אחימלך הכהן . הוא אחיה בן אחימלך הוא אחיטוב הכתוב לעיל בשאול : (ג) ואת הנערים יודעתי . כמו הודעתי . ונחלף הה"א ביו"ד : אל מקום פלוני אלמוני . תרגם לאתר כסי וטמיר . פלני . כמו כי יפלא . אלמוני . כמו פלמוני ונחלף הענין באל"ף כלומר הודעתי להם שילכו במקום פלוני ויתחינוני שם . ודרך המקרא כשאינו מזכיר שמו יאמר כן כמו שנאמר בבעז הורה שבה פה פלוני אלמוני : (ה) אין לחם חול אל תחת ידי . פירוש מפני שהיה להם לחם הפנים לאכול לא היה להם לחם חול כדי שלא יבוא לחם הפנים לידי נותר שאינו נאכל אלא בדי

מצודת ציון

כמו חוסה לעזרתי (תהלים ל"ח) וכפל הדבר במלות שונות : (מא) הגדיל . מל' גודל ורמי : כא (ב) נבה . הוא נב והה"א בסוף במקום למ"ד בתחילתה : (ג) יודעתי . כמו הודעתי : פלוני . מל' פלא ומכוסה : אלמוני . מל' אלם ור"ל אין נגלות המקום ולאומרם כאלם לא יפתח פיו וכן אל מקום פלוני אלמוני (מ"ב ו') : (ד) תחת ידך . ר"ל נמצא ברשותך : (ה) חול. חולין

מצודת דוד

החצים וכאשר נגמר הסימן הלכו להם האנשים ושלח גם הוא את הנער וכאשר שמע דוד שלחו את הנער הבין בדבר שאין שם איש וקם ממקומו והלך אליו : מאצל הנגב . מצד הדרומי של אבן האזל ויהונתן ירה החצים מול צד הצפוני : לאפיו . על פניו : את רעהו. עם רעהו על כי היה קשה להם הפרידה : עד דוד הגדיל. הרבה לבכות יותר מיהונתן : (מב) אשר נשבענו . כאומר זכור תזכור אשר נשבענו אמרנו ה' יהיה לעד ביני ובינך וכו' : כא (א) ויקם וילך . על דוד יאמר : (ב) ויחרד . היה בחרדה לקראתו : מדוע אתה לבדך . שאין מהראוי לשר וגדול ללכת יחידי : (ג) אשר וכו' . ר"ל לא מה שהמלך שלחני ולא מדבר השליחות אשר צוני ולזה באתי הנה יחידי : ואת הנערים . המשרתים שלי הודעתי אותם ללכת אל מקום פלוני אלמוני ר"ל הנסתר והמכוסה ואין לגלותה ושמה יחכו עד בואי : (ד) ועתה . הואיל והמלכי היא בסוד אין להמציא לי לחם מזולת לזאת מה יש מהלחם תחת ידך אם חמשה תנה בידי : או הנמצא . ר"ל ואם אין חמשה בידך תן הנמצא ואם פחות מחמשה : (ה) לחם קדש . להם הפנים היו וכבר נסתלקו מהשלחן והוקטרו הבזיכין : אם נשמרו הנערים . הם הנערים שאמר דוד ששלחם אל מקום פלוני אלמוני וחשב שבאמת אתו ולהם יביא הלחם : אך מאשה . כאלו אמר אך אם נשמרו הנערים מאשה ר"ל מטומאת קרי ואף שהלחם ההוא אסור לזרים מ"מ רצה להאכילם

רש"י

(ו) עצורה לנו. עצורה ממנו: ויהיו כלי הנערים קדש. טהורים: והוא דרך חול. והלחם שנסתלק מעל השולחן והקטירו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין שיצא מידי מעילה שהיה לו שעת היתר לכהנים. ואף כי היום יקדש בכלי. ואפי' אם היום היתה תחלת קדושתו על השלחן הייתי זקוק ליטלו משם ולהאכילנו שאתה בולמוס ומסוכן הוא כן מפורש במנחות: (ז) לשום לחם חם. אחר ביום הלקחו זה ורבותינו אמרו חם ביום הלקחו. חם ביום

רד"ק

כל עבדיך אלא אני: (ו) כי אם אשה עצורה לנו. אפילו היתה אשה עצורה עמנו כתמול שלשום בצאתי שמרנו עצמנו: ויהיו כלי הנערים. כלומר בגדיהם קדש: והוא דרך חול. כלומר אע"פ שיצאנו דרך חול שלא היינו טהורים שהיינו צריכים ללחם קדש אעפ"כ טהרנו עצמנו בדרך בני אדם שדעתם לצאת לדרך: ואף כי היום יקדש בכלי. פי' כל שכן היום שיהיה עמנו לחם קדש שנשמר בו ונזהר שיהיה בקדושתו בכלי: (ז) ויתן לו הכהן קדש. לחם קדש כלומר לחמי תודה כי לא היה שם לחם אחר אלא לחם הפנים המוסרי' מלפני ה' ואותו אסור לזרים לפיכך נתן לו לחמי תודה כי לא היה שם לחם חולין כך פי' אדוני אבי ז"ל. ורבותינו ז"ל פירשו כי לחם הפנים נתן לו ופירשו והוא דרך חול על לחם הפנים כי אחר הקטרת בזיכים היה כמו שאמר המוסרים מלפני ה' ואין מעילה בלחם הפנים אחר הקטרת בזיכים ופי' ואף כי היום יקדש בכלי אין צריך לומר זה שנוכל לאכלו כי רעבים אנחנו ומסוכנים אלא אפי' זה שהושם עתה על השלחן שהוא קדוש בכלי שהשלחן מקדשו ויש בו מעילה אף על פי כן נוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר שתתן לנו ואנחנו רעבים ומסוכנים ואמרו שאחזו לדוד בולמוס הנקרא בולמוס מחמת רעב ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים: לשום לחם חום. חום תואר בפלס מעות לחם דרך ה' ופי' כי בעת שהיו לוקחים אותו מעל השלחן היו משימין עליו האחר חם כמו שאמרו ספחו של זה בצד ספחו של זה שנאמר לחם פנים לפני תמיד שלא יהא שלחן בלא לחם. ופי' ביום הלקחו בעת הלקחו כמו ביום הכותי כל בכור יום נעקתי בליל' מגדך לפיכך אמר לשום כלומר היו מוסרים הראשונים לשום במקומם אלו החדשים. ומה שאמר לשום לחם חם יש לשאול איך היה חם ביום הודו והלא לחם הפנים לא היתה אפייתו דוחה שבת ומערב שבת היו אופין ומסדרין אותו בשבת כמו שכתוב ביום השבת יערכנו ועוד היאך נתן לו לחם הפנים ולחם הפנים ביום השבת שהיו מסלקין אותו היה נחלק בין משמר היוצא ומשמר הנכנס והיו אוכלין אותו ודוד בודאי לא היה בא בדרך בשבת. ואם תאמר מפני סכנת נפשות היה בא בדרך בשבת. עד שתמה עליו אחימלך ואמר לו מדוע אתה לבדך היה לו לתמוה יותר איך היה בא בשבת ועוד יש לשאול אם עם אחימלך לא היה לחם חול לא היה בכל העיר לחם חול שישאל דוד מאחד מבני העיר עד שהוצרך אחימלך לתת לו לחם קדש וא"ת לא רצה דוד לגלות עצמו בעיר ובסתר בא אל אחימלך היה לו לאחימלך לבקש לחם חול מאחד מבני העיר להאכיל לישראל וכי היו חוקרים לאחימלך בעבור מי מבקש אותו. ותשובת אלו השאלות כי נוב עיר הכהנים היתה כלה כהנים לפיכך נקראת עיר הכהנים ולפיכך צוה שאול להרוג כל העיר כי לא היה לו קצף אלא על הכהנים בעבור אחימלך וכיון שהיתה כלה כהנים ולא היה ישראל זר שוכן ביניהם היו כל העיר אוכלי תרומה והתרומה היא לזרים בעון מיתה והמסוכן מחמת רעב מאכילין אותו דבר האסור אם אין לנו מותר ומשני דברים האסורין מאכילין אותו הקל לפיכך נתן לו אחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני ה' שאין בהם מעילה אחר הקטרת בזיכי לבונה ודוד בודאי בחול בא אל אחימלך ואם תאמר כיון שבא בחול היאך היה לאחימלך לחם הפנים המוסרים מלפני ה' והלא כבר נאכל בשבת שעברה בין שני המשמרות אפשר שמצא דוד ממנו שלא היה נאכל כלו כי שתים עשרה חלות היו שהיו נחלקות לכמה כהנים והיה מגיע לכל אחד דבר מועט כזית או יותר מעט עד שאמרו כי הכהנים הצנועים היו מושכין את ידיהם והגרגרנים חולקין ואוכלין ואחר שהצנועים מושכין את ידיהם ממנו ולא היו אוכלים היה נשאר ממנו פעמים אחר השבת והנשאר שמצא דוד נתן לו אחימלך ואם תאמר כי מה שהצנועים היו מניחין היו האחרים אוכלין אפשר שהיו אוכלים חלקם וחלק הצנועים וכן פירש"י חולקין חוטפין ואפשר שהיה חלק הצנועים מונח וכן אמרו מעשה באחד שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קורין אותו בן חמצן גרגרן כי רובן לא היו עושין כן והנכון לומר עוד כי חלק אחימלך נשאר כי כהן גדול

ו וַיַּעַן דָּוִד אֶת־הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אִם־אִשָּׁה עֲצֻרָה־לָנוּ כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם בְּצֵאתִי וַיִּהְיוּ כְלֵי־הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ וְהוּא דֶּרֶךְ חֹל וְאַף כִּי הַיּוֹם יִקְדַּשׁ בַּכֶּלִי: ז וַיִּתֶּן־לוֹ הַכֹּהֵן קֹדֶשׁ כִּי לֹא־הָיָה שָׁם לֶחֶם כִּי־אִם־לֶחֶם הַפָּנִים הַמּוּסָרִים מִלִּפְנֵי יְהוָה לָשׂוּם לֶחֶם

ג' חס'. ז' חס' ג'. ד' חס' בנביאים

נ'. ה'

מסואבת אתתא: ו ואתיב דוד ית כהנא ואמר ליה בקושטא אתתא מרחקא לנא כמאתמלי ומדקמוהי במפקי והוה מניהון לעולימיא דכן לקודשא והוא באורח חולא הוה אזיל ויומא דין הוה מתאכיל ולא מתפסל במנא: ז ויהב ליה כהנא קודשא ארי לא הוה תמן לחם חולין אלהין לחם אפיא דמעדן מן קדם יי

כתמול שלשם ג' בנביאים וסי' כתמול שלשם על כל גדותיו. וישבו בני ישראל באהליהם. [אשה עצורה לנו: כתמול ו' חס' וסי' נמסר בסדר ויצא. שלשם ד' חס' בנביאים וכתובים: וסי' נמסר בסדר ויצא.

תולדות אהרן והוא דרך חול. מנחות נה: ויתן לו הכהן קדש. שם: לשום לחם חם. יומא כא חגיגה כו מנחות כט צו (שקלים ו):

רלב"ג

(ו) כי אם אשה עצורה לנו וגו'. ר"ל הנה אשה היתה נמנעת לנו מעת צאתנו שהיתה מאתמול שלשם לרוב זריזותנו לעשות מצות המלך והנה היו כלי הנערי' ראויים לקדש כי טהרנו עצמנו בצאתנו: והוא דרך חול. רצוני שכן דרך אוכלי חולין שהיו מעלתם כמעלתי לאכל חוליהן בטהרה ר"ל על טהרת הקדש. ואף כי היום שיהיה בכלים נהיה נשמרים ונזהרים לאכלו בטהרה ויהיה הרצון בזה והוא הנכון הנה אם היתה עצורה כתמול שלשם לבא אליה כצאתי טהרנו את עצמנו ויהיו כלי הנערים ראויים לקדש והנה זה הוא דרכנו ונהגנו גם באכילת חולי' שנשתדל לאכלם על טהרת הקדש ובהיות הענין כן איך לא נהיה נזהרים לאכל בטהרת הקדש כשיהיה בכלינו: (ז) ויתן לו הכהן קדש. ר"ל כי לא היה שם לחם אחר לתת לו כי אם לחם הפנים שאינם מוסרים מלפני שולחן הזהב כי אם לשום לחם חום תחתיו ביום הלקחו באופן שיהיו בשלחן תמיד שתי מערכות לחם הפנים והנה לא היו מסירים אותו כי אם ביום השבת כמו שנתבאר בתורה ואז היה מתחלק לכהנים ולזה לא היה דרך לאחימלך לתת לדוד מלחם הפנים ויראה שאמר זה להורות שאם היה אפשר לו זה היה יותר נכון לו לתת לו לדוד מלחם הפנים כי אחר הקרבת מכשיריו והם בזיכי הלבונה אין בו מעילה כלל וידמה לפי זה המאמר שהיה בקדש שנתן יותר מהנמצא מדרכי התורה ממה שיהיה בלחם הפנים אחר הקרב' מתיריו ולזה ידמה שזה הקד' שנתן לו הוא תרומה או מנחה והתיר הכהן אכילתה לזר ולא אכילתה בטומאה כי הזרו' יתכן שיותר מפני פקוח נפש כי האכילה היא בעצמותה מסירה

פי' רבי' ישעיה

ליום ולילה ליום שבת ולמוצאי שבת. ובמוצאי שבת הלך דוד שם: אם נשמרו הנערים אך מאשה. פירוש די שאני מאכילו לזרים מחמת שאתה מסוכן וירא להראות עצמך לשום אדם ראה שיהיו הנערים טהורים: (ו) כי אם אשה עצורה לנו כתמול שלשום בצאתי. פירוש כי אם אשה שאלתני עליה עצור' לנו ולא נגענו באשה זה ג' ימים ביום צאתי וגם כלי הנערים הם קודש ונזהרים מכל טומאה שהיו אוכלים חוליהם בטהרה כדכתיב בשאול בלתי טהור הוא: והוא דרך חול. פי' לחם הפנים הוקלה קדושתו שכיון שקרבו הבזיכין ויש בו שעת התר לכהנים יצא מידי מעילה: ואף כי היום יקדש בכלי. פירוש שהיתה תחלת קדושתו והיה בו מעילה הייתי לוקחו כי אני מסוכן ואיני רשאי להראות לשום אדם אני ונערי במצות המלך ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש: (ז) לשום לחם חום ביום הלקחו. פי' בשבת היו מסירים לחם קר ומשימים הלחם חם:

מצודת דוד

להאכילם מחמת גודל הרעבון אולם דוקא לטהורים: (ו) כי אם אשה עצורה לנו. ר"ל לא כמו שתחשוב אתה שאין אנו נשמרים מאשה לא כן הוא כי אם אשה מנועה מאתנו מן כעת תמול שלשום בזמן צאתי מביתי ואף בגדי הנערים המה טהורים וראוים לקודש כי טהרו אותם: והוא דרך חל. והלחם הזה שנסתלק מעל השלחן וקרבו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין כי יצא מידי מעילה מאחר שיש בו היתר לכהנים: ואף כי היום וגו'. ר"ל ואפילו אם היום היתה תחלת קדושתו על השלחן ועדיין יש בו מעילה עכ"ז מותר לי לאכלם כי אחזו בולמוס והוא חולי הרעבון והכל מותר משום פקוח נפש כ"ה רז"ל במנחות: (ז) ויתן וגו' קדש וגו'. נתן לו לחם הפנים כי לא היה לו לחם אחר כ"א אלו: המוסרים. אשר נסתלקו מן השלחן לשום במקומם לחם חם בעת הלקח את אלו שהיו מונחים על השלחן כל השבוע (ואף שהלחם המסודר בשבת היה נאפה מע"ש מ"מ היה מונח במקום שישמור

מצודת ציון

חולין: (ו) עצורה. מנועה כמו ועצר את השמים [דברים י"א]: לנו. ר"ל ממנו: כתמול שלשם. ר"ל כתמול השלישי שלפני היום: דרך חול. הוא לומר ענין חולין: (ז) המוסרים. על' הסרה: נעצר

רש"י

ביום סלוקו חם כיום סדורו: (ח) נעצר לפני ה'. עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה: אביר הרועים. אב בית דין: (ט) ואין יש פה. ואם יש פה: נחוץ. בבהילות: (י) לוטה. כרוכה וכן וילט פניו באדרתו (מלכים א' י"ט): אחרי האפוד. אחר ששאלו באורים ותומים אמר לו כן וכן תרגם יונתן בתר דשאיל ליה באפודא: (יב) הלא זה דוד מלך הארץ. אמרו לו לאכיש תנאי היה בינינו אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים אין

תנ"ך

חם ביום הלקחו: ח ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני יהוה ושמו דאג האדמי אביר הרעים אשר לשאול: ט ויאמר דוד לאחימלך ואין יש פה תחת ידך חנית או חרב כי גם חרבי וגם כלי לא לקחתי בידי כי היה דבר המלך נחוץ: י ויאמר הכהן חרב גלית הפלשתי אשר הכית בעמק האלה הנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד אם אתה תקח לך קח כי אין אחרת זולתה בזה ויאמר דוד אין כמוה תנה לי: יא ויקם דוד ויברח ביום ההוא מפני שאול ויבא אל אכיש מלך גת: יב ויאמרו עבדי אכיש אליו הלוא זה דוד מלך הארץ הלוא לזה יענו במחלות לאמר הכה שאול

תרגום

לשויותיה לחם חמים ביום אתנסיבותיה: ח ותמן גברא מעבדי שאול ביומא ההוא כניש קדם יי ושמיה דואג אדומאה רב רעיא דשאול: ט ואמר דוד לאחימלך אלו אית כא תחות ידך מורניתא או חרבא ארי אף חרבי ואף מני לא נסבית בידי ארי הוה פתגם מלכא בבהילו: י ואמר כהנא חרבא דגלית פלשתאה דקטלתא במישר בוטמא הא היא מכרכא בשושיפא בתר דשאיל ליה באפודא אם יתה תסב לך סב ארי לית אוחרי בר מנה הכא ואמר דוד לית דכותה הבנא לי: יא וקם דוד וערק ביומא ההוא מן קדם שאול ואתא לות אכיש מלכא דגת: יב ואמרו עבדי אכיש ליה הלא דין דוד מלכא דארעא הלא לדין משבחין בחנגיא למימר קטל שאול

כמות ד' בקריאה וסי' אשר יעשה כמוה לתריה בה. אין כמוה תננה לי. כל הגונב מזה כמוה נקה ב' בפסוק. לזה ג' בקריאה וסי' הלא לזה יענו במחולות לאמר. אך לשקר שמרתי את אשר לזה. נחת לזה מזה.

תולדות אהרן ושם איש מעבדי שאול. סנהדרין צג: אין כמוה. עקידס ש' שח:

רד"ק

וכו' היה הולך עם המשמרות בחלות שנאמר והיתה לאהרן ולבניו מחלה לאהרן מחלה לבניו ומה שאמר לשום לחם חם ביום הלקחו מצאנו מחלוקת בין רבו' ז"ל אם היו חלות אלה נאפות בשבת או בחול כי רבי יהודה אומר כי בשבת היו נאפות ולדבריו פשוט הוא כי חם היה הלחם בעת סדורו ולדברי חכמים שאומרים כי לא היתה אפייתו דוחה את השבת ומערב שבת היה נאפה איפשר שהיה חם בעת סדורו למחר כי בערב שבת היו אופין אותו ומחר בבקר אחר שקרבת המוספין היו מסדרין אותו ואפשר שבלילה היה בתנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד שעת סדורו והיה חם עדיין אולי היו סותמים פי התנור כדי שישאר בחמותו עד מחר ומרז"ל שאמרו כי במעשה נס היה הלחם חם כל זמן שיהיה בשלחן שאמרו אמר רבי יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו חם כסדורו שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו ואמרו רז"ל גדולה לגימה שמגנתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרו' לחם לא נהרג' נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו: (ח) נעצר לפני ה'. נראה כי בא שם לזבוח עם אנשים אחרים והלכו חביריו והוא נשאר אחריהם להתפלל או לזבוח עוד לפיכך אמר נעצר. ורז"ל פירשו עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה. ופי' אביר הרועים שהיה אב ב"ד וזהו דרך דרש: דואג האדומי. גר בארץ אדום לפיכך קראו אדומי וכן אוריה החתי יתרא הישמעאלי אתי הגיתי מיוחסי' על שם מקומם שהיו גרים בהם: אביר הרועים. אביר הוא אחד במוכרי' ובסמוך לפי שהוא דגוש על משקל כביר אביר יעקב הוא קל ממשקל שריד לפי' נשתנה בסמיכות ופי' גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם: (ט) ואין. פי' בחירק כמו ואין בצרי והוא דרך שאלה כלו' אין יש תחת ידך חרב או חנית שתתן לי וכמוהו חירק וצרי ניר ונר בין ובין ריש ורש חין וחן וי"ת ואילו אית הכא: תחת ידך. ברשותך וכמוהו רבים: כלי. כתרגומו זייני: נחוץ. ענינו לפי מקומו מהיר ואין לו חבר וכת"י בבהילו: (י) לוטה בשמלה. מן וילט פניו פני הלוט הלוט ופי' כרוכה בשמלה וכן הוא תרגומו מכרכא בשושיפא: אחרי האפוד. שהיתה תלויה אחרי המקום שהיה מונח האפוד והחשן או יהיה פי' האפוד שלא היה אפוד החשן אלא אפוד בד והוא לבוש שהיו לובשים הכהנים ועבדי ה' כמו שאמר שמנים וחמשה איש נושאי אפוד בד וכתי' ודוד חגור אפוד בד וזו החרב היתה תלויה. אחרי אלה הבגדים וזהו הנכון וי"ת בתר דשאיל ליה באפודי' כלומר אחר ששאל לו באפוד החשן את דרכו ואחר כן אמר לו שיקח זו החרב כי כן אמר לו דואג וישאל לו בה' וכן שאול אמר לו לאחימלך ושאול לו באלהים ולא כחש לו אחימלך אבל אמר היום החלותי לשאול לו באלהים ונכון הוא בעיני פירושו אבל אינו דרך פשט הפסוק לפי מקומו שאמר אחרי האפוד בין לוטה בשמלה ובין אותה תקח לך: אם אותה תקח לך קח. אם אותה תרצה לקחת קח כי אין אחרי זולתה: בזה. פי' בזה המקום: אין כמוה. והלא אחימלך היה יודע שאין כמוה למה אמר לו אם אותה תקח לך לפי שהיתה באהל מועד לזכרון הנס כמו שפירשתי לא היה ברצון אחימלך להוציאה משם אם היתה שם אחרת אבל כיון שלא היתה שם אחרי' לא היה יכול למנעה מדוד כי הוא לקחה מהפלשתי והוא שם אותה שם באהל מועד ובידו יש לקחתה ולהחזיר' כאשר ירצה: (יא) מפני שאול. והלא תמול ברח אלא ר"ל כי ביום ההוא ברח לו מארץ ישראל ובא לו אל אכיש שלא ימצאהו שאול וזהו מפני שאול: ויבא אל אכיש

רלבג

מסירה הסכנה בחסים מהרעב ואולם השואלה אין ראוי שנדחה מפני זה אחר שאינה בעצמותה סכנה להסיר הסכנה ולזאת הסכנה בפיגה יותר לכבות את הנר בשבת בשביל החולה שיישן כשהיה בחליו סכנה ולא יותר לטלטל את הנר להוציא חוץ מחדר החולה כמו שבארנו במקומו והנה קרא הלחם שישימו חמם שלחם המוסר לחם חם כי הוא היה נלקח מהדם סביב יום השבת עם היות אפשר שהיה עומד בדפוסיו של זה שהיה נאפה בשם עד עם המערכה ואז היה נשמר חומו קצת לזאת הסבה: (ח) אביר הרועים. ר"ל גדול רועי המקנה אשר לשאול וממונה עליהם: (י) לוטה בשמלה. נסתרת ומכוסה בשמלה אחרי האפוד והחשן שהיה בלשכה ששמים שם בגדי כהונה והנה שם זה החרב שם לפרסם

פי' רבי ישעיה

(ח) נעצר לפני ה'. פי' קדם עליו היום ושבת שם ולא יכול ללכת ונמצא שם כשבא דוד במרוצ: אביר הרועים אשר לשאול. פירוש גדול הממונים שלו. כמו על הרועים חרה אפי: (י) אשר הכית בעמק האלה. פירושו כדכתיב שם ויחנו בעמק האלה: הנה היא לוטה בשמלה. פי' מכוסה בשמלה: אחרי האפוד. פירוש זה היה אחר ששאל לו באפוד ותרגם בתר דשאיל ליה באפודא. וגם דואג כך הלשינו ושאול לו באלהים. וגם צדה נתן לו: (יב) הלא זה דוד מלך הארץ. פי' תנאי היה בינינו אם יוכל להלחם אתי והיינו לכם לעבדים וגם ישראל גדלוהו יותר משאול המלך שנתנו לו הרבבות ולשאול האלפים:

מצודת ציון

(ח) נעצר. מעוכב כמו נעצרה נא אותך [שופטים י"ג]: האדומי. שהיה גר באדום אבל היה ישראל מלידה: אביר. ענין חוזק כמו אביר יעקב [בראשית מ"ט] ור"ל גדול וחשוב: (ט) ואין. בחיר"ק כמו באי"ן וכן אי כבוד (לעיל ד'): פה. כאן: כלי. ק"ו זיני: נחוץ. ענין מהירות וכת"י בבהילו: (י) לוטה. מכורך ומעוטף כמו וילט פניו באדרתו [מ"א י"ט]: בשמלה. בבגד: האפוד. הוא שם כולל גם לחושן: זולתה. חוץ ממנה: בזה. במקום הזה: (יב) יענו. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים קול רם [דברים כ"ז]: במחולות. שם כ"ן:

מצודת דוד

שישמור חומו): (ח) נעצר. מעוכב שם להתבודד בעבודת ה': אביר הרועים. גדול וממונה על רועי מקנה המלך: (ט) ואין. בלשון שאלה אמר לו האם אין יש פה חרב לתתה לי: כי היה וגו' נחוץ. ובעבור המהירות לא לקחתי מה שמדי: (י) אחרי האפוד. מונחת אחרי האפוד. וי"ת בתר דשאיל ליה באפודא ר"ל מתחלה שאל לו באורים ותומים ואח"ז אמר לו הדברים האלה: אם אותה. אם תרצה לקחתה קח אותה: אין כמוה. ר"ל טובה היא לי מכל החרבות: (יא) ביום ההוא. כי בעוד היותו בא"י עדיין היה ברשות שאול והאלו לא ברח: מלך הארץ. ר"ל חשוב כמלך על היותו יוצא ובא במלחמה לפני העם: הלא לזה יענו. ר"ל הלא עליו

אכיש . ובספר תהלים קראו אבימלך ושני שמות היו לו וכמוהו רבים או אבימלך שם כמי לכל מלכי פלשתים כמו פרעה מלך מצרים וכן מצאנוהו קרוי אבימלך בימי אברהם ובימי יצחק : (יג) וירא . ביו"ד אחת לבד ויו"ד השרש נרפה מן המכתב וירא מפניו שלא יהרגהו כי הוא הרג גבורם וכמה מהם : (יד) וישנו את טעמו . שינה את דברו ודעתו בעיניהם כדי שיתנכר להם ולא יחשבו עליו שהוא דוד או כדי להראות עצמו שוטה בעיניהם ולא יחושו עליו ויגרשוהו מהיכל המלך וילך לו ופירוש טעמו הוא מטעם המלך ובנוך טעמך ות"י ושני ית מדעי' ויו ויחנו כמי קודש זכר הספול וכמוהו ותראהו את הילד ויכו האחד את האחד ופי' בעיניהם כמו לפניהם : ויתהלל בידם . עשה מעשה הללות והוללות ופירוש בידם לפניהם כלומר בעוד שהיה בין ידיהם שהיו סובבים אותו ומביטים עליו חה מעשה הוללות שהיה עושה : ויתו על דלתות השער . שהיה כותב בדלתות השער או משרט שריטות כי השריטה גם כן נקראת תו וכת"י ומסרט על דשי תרעי' : ויורד רירו אל זקנו . הוא ריר הרוק היוצא מהפה : (טו) חסר משוגעים אני . בתמיהה וכי הייתי חסר משוגעים וצריך אליהם כי זה הבאתם אלי . ובדרש כי אשתו של אכיש ובתו היו משוגעות וצועקות ומשטות מבפנים ודוד צועק ומשטה מבחוץ אמר להם אכיש וכי יודעים אתם כי שחסר משוגעי' אני : (ב) כל איש מצוק . מענין צוקה והוא תואר או שם : וכל איש אשר לו נושא . האל"ף במקום הה"א ופירושו כל איש אשר היה בורח מפני המלוים אותו והיו מתקבצים אל דוד : וכל איש מר נפש . שהיה רש כמו ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו או איש מצוק ר"ל צרות אחרות והיה יוצא מביתו להתרוח ולשכח צרותיו וכתי"י כל גבר מעיק רוח : (ג) יצא נא אבי ואמי אתכם . יצא ממערת עדולם וישב אתכם אבל אחיו היו הולכים עמו כי ברחו אביו ואמו מפני שאול כי היה שונא אותם מפני דוד והיו מתיראים שלא יהרגם לפיכך הלכו אל דוד : (ד) וינחם . מענין נחית בחסדך כלומר הניחם והביאם לפניו

באלפו ודוד ברבבתו : יג וישם דוד את־הדברים האלה בלבבו וירא מאד מפני אכיש מלך־גת : יד וישנו את־טעמו בעיניהם ויתהלל בידם ויתו על־דלתות השער ויורד רירו אל־זקנו : טו ויאמר אכיש אל־עבדיו הנה תראו איש משתגע למה תביאו אתו אלי : טז חסר משגעים אני כי־הבאתם את־זה להשתגע עלי הזה יבוא אל־ביתי :

כב א וילך דוד משם וימלט אל־מערת עדלם וישמעו אחיו וכל־בית אביו וירדו אליו שמה : ב ויתקבצו אליו כל־איש מצוק וכל־איש אשר־לו נשא וכל־איש מר־נפש ויהי עליהם לשר ויהיו עמו כארבע מאות איש : ג וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל־מלך מואב יצא־נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה־יעשה־לי אלהים : ד וינחם את־פני מלך מואב וישבו עמו כל־ימי

סו ק'תיו ק' ס'. י"ב ל' ל' ל'. ל'. ו' ל' ל' ד'. ג' ל'. ד' רפין י"ב. ד' ל' כתיב א' י"ג ג' ו'

באלפין ודוד ברבון : יג ושוי דוד ית פתגמיא האלין בלביה ודחיל לחדא מן קדם אכיש מלכא דגת : יד ואשני ית טעמיה בעיניהון ואשתמם בידיהון ומסרט על דשי תרעא ומחת רירי̇ה על דקניה : טו ואמר אכיש לעבדוהי הא כד חזיתון דגבר שטי הוא למא איתיתון יתיה לותי : טז חסר שטיא אנא ארי איתיתון ית דין לאשתטאה קדמי הדין ייעול לביתי : א ואזל דוד מתמן ואשתיזב למערת עדלם ושמעו אחוהי ובית אבוהי ונחתו לותיה לתמן : ב ואתכנישו לותיה כל גבר מעיק רוח וכל גבר די ליה מרי רשו וכל גבר מריר נפש והוה עליהון לרבא והוו עמיה כארבע מאה גברא : ג ואזל דוד מתמן למצפיא דמואב ואמר למלכא דמואב יפוק כען אבא ואמא עמכון עד דאידע מה יעביד לי יי : ד ואשרינון קדם מלכא דמואב ויתיבו עמיה כל

אין לך אלא שתרד מכסאך ויהיה מלך הארץ הואת : (יד) את טעמו . את דבריו : ויתהולל . נשתטה : ויתו . ויכתוב : רירו . רוקו דבר הניסף קרוי ריר וכן בריר חלמות (איוב ו' ז') וכן רר בשרו (ויקרא ט"ו ג') : (טז) הזה יבא אל ביתי . לשון תמיהה ולכך נקוד חטף פתח ורפי : (ד) וישבו עמו כל ימי היות דוד

רלבג

הגם שנעשה לישראל בדבר גלית : (יד) וישנו את טעמו הוא מענין וטעם זקנים יקח והרצון ששנה דבריו באופן שהיה נראה כי בבלי דעת דבר ועשה עצמו הולל : ויתו על דלתות השער . ר"ל שהיה מתוה תו ורושם על דלתות השער על צד השטות והיה מוריד ריר פיו על זקנו : (טז) חסר משוגעים אני . ר"ל האני חסר משוגעים ומצטרך אליהם עד שתביאו אלי זה להשתגע . ועוד הנה זה שהוא בתכלית השגעון והוא ראוי לבא אל ביתי . והנה בזאת התחבולה נמלט דוד מיד אכיש מלך גת : (ב) כל איש מצוק וכל איש אשר לו נושא . הרצון באיש מצוק מי שמצאתהו מצוקת לבו מפני היותו עשוק ורצוץ ואין לו כח מיד אויביו ועושקיו או למה שידמה לזה . ואיש אשר לו נושה הוא הלוה ואין לאל ידו לפרוע . ואיש מר נפש הוא העני אשר שדי המר נפשו לרוע מזלו וקשה יומו כי ירוח לו מצד התבורה ולזה נתקבצו אלו אל דוד עם שכבר נתפרסם להם מטוב הצלחתו מה שהביא' לקוות לטוב בהיותם בצלו :(ד) כל ימי היות דוד במצודה : זה לאות שאחר שיצא דוד מהמצודה נפרדו אביו ואמו ממלך

טעמו ד' בקריאה וסי' והיה טעמו כטעם לשד . וישנו את טעמו בעיניהם . על כן עמד טעמו בו . לדוד בשנותו את טעמו לפני . וחד וטעמו כצפיחית . הבאתם ג' וסי' נמסר בסדר חקת . כארבע ד' בקריאה וסי' ויתקבצו אליו כל איש מצוק . ויאמר דוד לאנשיו חגרו . ויקבצו מלך ישראל דמלכים . כי כארבע רוחות השמים : וינחם ז' בקריאה וסי' את פני מלך מואב. וינחם בערי הרכב דמלכים. וינחם בחלה וחבור דמלכים. וינחם בענן יומם. וינחם לבטח ולא פחדו. וינחם אל מחוז חפצם. שומה לגוים וינחם :
תולדות אהרן וישם דוד את הדברים. שם כו שבועות מס : וישנו את טעמו . זכר ושלה :

פי' רבי ישעיה

(יד) וישנו את טעמו . פירוש שינה דעתו לשטות כמו מטעם המלך וגדוליו . וזה וישנו וטעמו בשני סימנין . וזהו אבימלך דכתיב לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ששמו אכיש ומפני שהיו כל סרני פלשתים תחתיו היה נקרא אבימלך ולא ששמו אבימלך : ויתהולל בידם . לשון שטות . כמו ושופטים יהולל : (טו) חסר משוגעים אני . יש אומר שהיתה בתו משוגעת : (ב) ויתקבצו אליו כל איש מצוק . פי' כל איש שהיתה לו מצוקה ולא היה יכול לעמוד בעירו או שהיה נושי' בו . או מר נפש והוא רוצה לצאת מעירו לשכח צערו נתקבצו אליו : (ג) וילך דוד משם מצפה מואב . פירוש מגדל גביה היה שמשם צופה למרחוק וסמך עליהם מפני רות שהיתה מואביה והפקיד ביד המלך בית אביו : כל ימי היות דוד במצודה . פי' סוף מצפה מואב :

מצודת דוד

עליו היה השבח לזמר במחולות לאמר הכה וכו' ודוד ברבבותיו : (יד) וישנו את טעמו . שינה את דבריו לפניהם ועשה מעשה סכלות בהיותו בידם ועשה סימנים ושריטות על הדלתות והוריד וכו' וכ"ז עשה למען יחשבו שאין זה דוד : (טו) הנה תראו . הלא ראיתם שהוא איש משוגע ודוד הלא הוא משכיל א"כ אין זה דוד ולמה תביאון אלי : (טז) חסר משוגעים . אמרו במדרש שהיתה אשתו ובתו משוגעות ולזה אמר וכי חסר וכו' ר"ל וכי אין די לי במשוגעות אשר בביתי עד שהבאתם גם את זה להשתגע אלי : הזה וכו' . ועוד האם זה שהוא בתכלית השגעון וכי ראוי לבוא אל ביתי עם כי לפעמים יתענגו השרים בשמוע דברי משוגע אולם לא מדברי מי שהוא בתכלית השגעון : כב (א) וישמעו אחיו . כי ברח דוד פחדו לנפשם פן יתנקם בהם שאול ולזה ירדו אל דוד : (ב) כל איש מצוק וכו' . ולא היה יכול לשבת בארצו ובמקומו : (ג) יצא נא . מן המערה לשבת אתכם : מה יעשה לי אלהים . באיזה מקום אמצא מנוח כי או ישבו עמדי : (ד) וינחם . דוד הביאם לפני

מצודת ציון

(יד) וישנו . מל' השתנות והלוף : טעמו . ענין דבור החכמה כמו וטעם זקנים יקח (איוב י"ב) : ויתהולל . ענין סכלות כמו ושופטים יהולל (שם) : ויתו . ענין רושם ושריטה כמו והתוית תיו (יחזקאל ט') : רירו . רוקו כמו בריר חלמות (איוב ו'): (טו) משתגע. מראה בעצמו ענין שגעון : כב (ב) מצוק ענין צרה כמו צר ימצוק מצאוני (תהלים קיט) ור"ל מי שיש לו מצוקה מאויביו : נושא . ענין הלואה כמו ינקש נושה (שם קט) ור"ל מי שיש אצלו הלואה מאחרים : מר נפש . עני ורש כמ"ש ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו (משלי ל"א) : (ד) וינחם . וינהגם כמו ולא נחם אלהים (שמות)

 לפני

רד"ק

לפניו ויונתן פירשו כאן וינחם ששכנם והשרינון: במצודה. תרגומו מטמר במצדיא: (ה) ובאת לך ארץ יהודה. על פי ה' אמר לו כי שם יהיה נשמר מן שאול וכן היה כי כשהיה שם לא בקשו עד שהלך אל קעילה וכשעם לפי שבארץ יהודה היו אוהבים אותו. ואם היה קם שאול לבקשו היו מגידים לו וסוף נמלט ממקום למקום. ואף על פי שקעילה מארץ יהודה היתה רחוקה ממיודעיו וממשפחתו ואף על פי כן על פי ה' הלך שם גם כן: יער חרת. חרת היה שם המקום ובת"י חורשא דחרת. ובדרש שהיה מנוגב אותו המקום כחרס הזו ובזכות דוד הלחלה הקב"ה פירוש חרת כמו חרותה בידי שמים שפי' יבשה: (ו) כי נודע דוד. כי נתפרסם דוד כלומר נודע הדבר שהיו עמו אנשים עד ששמע שאול והיה הספור הזה הנה מפני הדבר שאמר שאול לעבדיו כי עד עתה לא ידע שאול כי התקבצו אל דוד אנשים וכאשר שמע כי עמו כארבע מאות איש אמר בלבו זה מרד הוא שמרד בי ודעתו לארוב ולהלחם עלי או לחלוק עלי המלכות וזהו שאמר כי הקים בני את עבדי עלי לאורב. ואמר לכלכם ישים שרי אלפים כלו' בחיל שהוא מקבץ עלי או בהיותו מלך כאשר הוא חושב: האשל. כמו העץ וכן ויטע אשל: ברמה. מקום היה בגבעת שאול והיה גבוה ונקרא רמה ואין זה רמת שמואל כי הוא בגבע' היה. ולדברי בעל הדרש הוא רמת שמואל שאמר וכי מה ענין גבעה אצל רמה אלא שאול יושב בגבעה במלכות בזכות האשל הגדול אשר ברמה והוא שמואל שהיה מתפלל עליו: (ז) בני ימיני. כלומר עליכם היה לחוש עלי כי אתם משבטי וממשפחתי: (ח) קשרתם. מרדתם כי הקשר הוא המרד והוא בהתחבר לב זה עם זה: בכרת בני. בכרת ברית: בן ישי. לא זכר שמו דרך בזיון: (ט) נצב על עבדי שאול. כלו' בראשם היה נצב כי גדול שבעבדי שאול הנצבים עליו היה ושמוש זה בדבר והפכו כי נצבים עליו ר"ל נצבים לפניו וסמוך לו לעשות מה שיצוה אותם. ונצב על עבדי שאול ר"ל כמשמעו שהיה להם לראש וממונה עליהם וכת"י והוא ממנא על עבדי שאול והוא כמו הנצב על

רש"י

דוד במצודה. סמוך למואב וכשיצא דוד משם ליער חרת הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו חוץ מאחד שנכנס שהחביאו אצל בני עמון והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד כדאיתא במדרש רבי תנחומא: (ו) כי נודע דוד. כי התנוכן להשמר ממנו: תחת האשל ברמה. אחת שהיתה בגבול בנימן. ורבותינו אמרו היא היתה רמה של שמואל ושני מקומות הן וכן מדרשו ושאול יושב בגבעה בזכות האשל הגדול אשר ברמה שהיה מתפלל

הֱיוֹת־דָּוִד בַּמְּצוּדָה׃
ה וַיֹּאמֶר גָּד הַנָּבִיא
אֶל־דָּוִד לֹא תֵשֵׁב בַּמְּצוּדָה לֵךְ
וּבָאתָ־לְּךָ אֶרֶץ יְהוּדָה וַיֵּלֶךְ דָּוִד
וַיָּבֹא יַעַר חָרֶת׃
ו וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל כִּי נוֹדַע דָּוִד וַאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר אִתּוֹ וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת־
הָאֶשֶׁל בָּרָמָה וַחֲנִיתוֹ בְיָדוֹ וְכָל־
עֲבָדָיו נִצָּבִים עָלָיו׃ ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
לַעֲבָדָיו הַנִּצָּבִים עָלָיו שִׁמְעוּ־נָא
בְּנֵי יְמִינִי גַּם־לְכֻלְּכֶם יִתֵּן בֶּן־יִשַׁי
שָׂדוֹת וּכְרָמִים לְכֻלְּכֶם יָשִׂים שָׂרֵי
אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃ ח כִּי קְשַׁרְתֶּם
כֻּלְּכֶם עָלַי וְאֵין־גֹּלֶה אֶת־אָזְנִי בִּכְרָת־
בְּנִי עִם־בֶּן־יִשַׁי וְאֵין־חֹלֶה מִכֶּם עָלַי
וְגֹלֶה אֶת־אָזְנִי כִּי הֵקִים בְּנִי אֶת־
עַבְדִּי עָלַי לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃
ט וַיַּעַן דֹּאֵג הָאֲדֹמִי
וְהוּא נִצָּב עַל־עַבְדֵי־שָׁאוּל וַיֹּאמַר
רָאִיתִי אֶת־בֶּן־יִשַׁי בָּא נֹבֶה אֶל־
אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִטוּב׃ י וַיִּשְׁאַל־לוֹ
בַּיהוָה וְצֵידָה נָתַן לוֹ וְאֵת חֶרֶב גָּלְיָת
הַפְּלִשְׁתִּי נָתַן לוֹ׃ יא וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
לִקְרֹא אֶת־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִיטוּב
הַכֹּהֵן וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו הַכֹּהֲנִים
אֲשֶׁר בְּנֹב וַיָּבֹאוּ כֻלָּם אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
יב וַיֹּאמֶר שָׁאוּל שְׁמַע־

ח' מ"ע בסופרא · ח' · ג' · ג"פסוק ואין ואין · ה' · כ' ויקח דוד את שלטי דד"ה · כ' חס' · ג' חס' · ע'

תרגום

יוֹמִין דַהֲוָה דָוִד מִטְמַר
בִּמְצוּדְיָא׃ ה וַאֲמַר גָּד
נְבִיָא לְדָוִד לָא תֵתֵב
בִּמְצוּדְיָא אִיתָא וְאֵיזִיל לָךְ
לַאֲרַע יְהוּדָה וַאֲזַל דָוִד
וַאֲתָא לְחוּרְשָׁא דְחָרֶת׃
ו וּשְׁמַע שָׁאוּל אֲרֵי אִתְיְדַע
דָוִד וְגֻבְרַיָא דִי עִמֵיהּ
וְשָׁאוּל יָתִיב בְּגִבְעֲתָא
תְּחוֹת אַשְׁלָא בְרָמְתָא
וּמוּרְנִיתֵיהּ בִּידֵיהּ וְכָל
עַבְדוֹהִי קָיְמִין עִלוֹהִי׃
ז וַאֲמַר שָׁאוּל לְעַבְדוֹהִי
דְקָיְמִין עִלוֹהִי שְׁמַעוּ כְעַן
בְּנֵי שִׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִין
אַף לְכֻלְּכוֹן יִתֵּן בַּר יִשַׁי
חַקְלִין וְכַרְמִין לְכֻלְּכוֹן
יְמַנֵי רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי
מָאוָתָא׃ ח אֲרֵי מְרַדְתּוּן
כֻּלְּכוֹן וְלֵית דְחָוֵי לִי
כַּד גְּזַר קְיָם בְּרִי עִם בַּר
יִשַׁי וְלֵית דְכָאֵיב מִנְכוֹן
עֲלַי וּמְחַוֵי לִי אֲרֵי אֲקִים
בְּרִי יָת עַבְדִי עֲלַי לְכַמְנָא
כְּיוֹמָא הָדֵין׃ ט וַאֲתֵיב
דוֹאֵג אֲדוֹמָאָה וְהוּא מְמַנָא
עַל עַבְדֵי שָׁאוּל וַאֲמַר
חֲזֵיתִי יָת בַּר יִשַׁי אָתָא
לְנוֹב לְוָת אֲחִימֶלֶךְ בַּר
אֲחִיטוּב׃ י וּשְׁאִיל לֵיהּ
בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְזוֹוָדִין יְהַב
לֵיהּ וְיָת חַרְבָּא דְגָלְיַת
פְּלִשְׁתָּאָה יְהַב לֵיהּ׃
יא וּשְׁלַח מַלְכָּא לְמִקְרֵי יָת אֲחִימֶלֶךְ בַּר אֲחִיטוּב כַּהֲנָא וְיָת כָּל בֵּית אֲבוּהִי
כַּהֲנַיָא דִי בְנוֹב וַאֲתוֹ כֻלְּהוֹן לְוָת מַלְכָּא׃ יב וַאֲמַר שָׁאוּל

וכל עבדיו ד' וסי' ויקם פרעה לילה. ולא פחדו ולא קרעו דירמיה. ויצו שאול את עבדיו. וישמע שאול כי. ויקם המלך ויקרע. ויהי ככלתו לדבר. וכל עבדיו עברים.

תולדות אהרן ושאול יושב בגבעה. תענית ס: גם לכלכם יתן. שקלים ב' ס: ואין חולה. כריתות יג.

רלב"ג

ממלך מואב: (ח) ואין חולה מכם עלי. ר"ל אין אחד מכם שיחשוב עצמו חולה בעבורי בדבר הנעשה כנגדי וידמה שהיה ירא שאול שיהיה הקשר חזק מבני ישראל את דוד וילחם עמו ולזה אמר שכבר הקים בנו עבדו עליו לאורב: (יא) אחימלך בן אחיטוב הכהן ואת כל בית אביו הכהנים. ידמה שקרא עמו כל בית אביו חשב שאול שתהיה שאלתו באלהים אם יצליח במרדו על שאול בדרך שינצחהו במלחמה והיתה תשובת אחימלך כי חלילה לו כי הוא לא ידע בזה דבר ומה שעשה עשה מגד מחשבתו שיהיה דוד ביותר נאמן מכל עבדי

פי' רבי ישעיה

(ה) ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה. פירוש ידע ברוח הקודש כי היה רוצה מלך מואב למסרו ביד שאול כי היה ירא ממנו כדכתיב לעיל וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון. ואמר לו שילך בארץ יהודה שהם קרוביו ולא ימסרוהו. וכשהלך שם הרג מלך מואב אביו ואמו. ומפני זה כשמלך דוד נקם מהם כדכתיב ויך את מואב וימדדם בחבל והיה ממית שני חבלים: (ו) וישמע שאול כי נודע דוד ואנשים אשר אתו. פירוש שמע כי נודע שהם עומדים בעבר יהודה הוא ואנשיו ובאו מארץ מואב ושם בלבו לרדוף אחריו: (ח) ואין חולה מכם עלי. תרגם ולית דכאיב ליה מנכון עלי: (י) וישאל לו בה'. פירוש ששאל לו שאלה באורים ותומים שאין שואלין באורים ותומים אלא למלך:

מצודת ציון

(שמות י"ג): במצודה. ענין מקום משומר או מגדל או סלע או מערה כמו וביאהו במצודת (יחזקאל י"ט): (ו) האשל. האילן כמו ויטע אשל (בראשית כ"א): (ח) קשרתם. ענין אגודת אנשים כחבור עלה אחד: (י) וצידה. מזון: גרמים

מצודת דוד

לפני המלך: במצודה. שהיה סמוך אל מואב: (ו) כי נודע דוד. כי עד הנה היה נחבא ולא ראהו איש: תחת האשל ברמה. מקום גבוה היה בגבעה ושם עמד האשל: (ז) בני ימיני. כי רוב עבדיו היו מבני שבטו: גם לכלכם. ר"ל וכי אפשר שיתן שדות לכולכם וכי מאין לו כל כך שדות ומאין לו רבוי עם כ"כ שיעשה את כולכם לשרים: (ח) כי קשרתם. כולכם עשיתם עלי קשר כאלו הבטיח טובה לכולכם: בכרת בני. בעת שכרת בני ברית עמו כי אם גליתם אזני מאז הייתי נשמר שלא יבוא לכל זה: ואין חולה. אין אחד מכם שיחלה ויכאב לבו בצערי: וגלה. כאל דבריו והדרך המדבר מכאב לב: כי הקים. רוצה לומר ע"י שלא גליתם אזני נגמר הדבר והקימו לאורב: כיום הזה. שנראה עתה בעת שאורב עלי ומאסף אליו אנשים: (ט) והוא נצב. בתוך עמד סמוך לעבדי שאול בעת שאמר להם הדברים האלה: (י) בה'. באורים ותומים:

רשי

מתפלל עליו: (יג) ושאול לו באלהים. שעשיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומים להדיוט: (יד) וסר אל משמעתך. כמו ויסורו אליו (בראשית יט ו) וקרב למוסך ואל שמע דבריך וכי היה לי להבין שאינו הולך בשליחותך: (טו) היום החלותי לשאל לו. בתמיה זה ימים רבים שצורך הצבור בו שמינהו מוציא ומביא את ישראל ומאז אני שואל לו באלהים: חלילה לי. מעשות דבר זה למרד ומעל: (יז) לרצים הנצבים עליו. אבנר ועמשא היו ולא אבו. דרשו אכין ורקין כל איש אשר ימרה את פיך וגו' (יהושע א' יח) יכול אפילו לדבר עבירה ת"ל רק: (יח) לדויג. נשתנה שמו אמר לו נתפשת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם: אנכי

רדק

על הקולרים: בן אחיטוב. לא זכר שמו דרך בזיון: (יג) ושאול לו באלהים. להגיד לו דרכו והוא בורח מפני. ומדרשו עשיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך ולאב בית דין ולמי שצורך צבור בו: (יד) וסר אל משמעתך. אל עבודתך כלומר ספרי השמע לכל מצותיך וכן ובני עמון משמעתם: (טו) היום החלות לשאול לו באלהים. יית בתמיהה היום החילותי לשאול בעבדו חלילה שהייתי יודע כי הוא בורח כי כמה פעמים שאלתי לו שהיה הולך במצותיך ויש לפרשו בלא תמיהה כלומר למה אתה מאשימני לפי ששאלתי לו באלהים וזה הוא היום הראשון ולא הייתי יודע כי קשה הוא בעיניך וכי בורח הוא. חלילה לי שאם הייתי יודע לא הייתי עושה ועתה לא אעשה עוד אחר שקשה בעיניך ובורח הוא מפניך כי לא הייתי יודע כל זה אבל הייתי חושב אותו מתפלל נאמן בתוך: בכל בית אבי. ולא כל בית אבי: אל ישם המלך. דבר אשם. אמר זה לפי שמלת שאול נקרא גם כן כל בית אביו: (יז) ולא אבו. דרשו כי אבנר ועמשא היו ולא אבו לפגוע בכהני ה' כי דרשו אכין ורקין מיעוטין. מה שכתוב כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר רק חזק ואמץ ולדעת הדרש הזה יהיה פירוש ויאמר המלך לרצים ולנצבים עליו כי אבנר ועמשא לא היו רצים אלא שרים: (יח) לדויג. כתיב וקרי לדואג כי היה נקרא דויג ודואג. כמו שאומר ויסב דויג ולא קרי דואג ויש ספרים שגם הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קוראים אותו דואג ומדרשו כי לכך כתוב דויג אמר לו שאול נתפשת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם ונראה כי בשנת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו: נושא אפוד בד. פתרגומו דכשרין למילבש אפוד דבוץ נראה לפירושו כי הוא כהן יותר משמונים וחמשה אבל השמונים וחמשה היו ראויין ללבוש אפוד בד כי נראה כי הגדולים בעובדי ה' היו לובשים זה המלבוש וכן דוד המלך לבשו ביום שהעלה הארון וביום זה שהרגה נוב הביאו המשכן לגבעון: (יט) מאיש ועד אשה. דרשו בו בדבר עמלק כתיב ויחמול שאול והעם על מיטב הצאן וגו' יצאתה בת קול

נא בן־אחיטוב ויאמר הנני אדני:
יג ויאמר אליו שאול למה קשרתם [אליו ק']
עלי אתה ובן־ישי בתתך לו לחם
וחרב ושאול לו באלהים לקום אלי
לארב כיום הזה:
יד ויען אחימלך את־המלך ויאמר ומי
בכל־עבדיך כדוד נאמן וחתן המלך [ג' ב']
וסר אל־משמעתך ונכבד בביתך:
טו היום החלתי לשאול־לו באלהים [כ'. יתירה']
חלילה לי אל־ישם המלך בעבדו
דבר בכל־בית אבי כי לא־ידע [ב']
עבדך בכל־זאת דבר קטן או גדול:
טז ויאמר המלך מות תמות אחימלך
אתה וכל־בית אביך: יז ויאמר [ר"ג]
המלך לרצים הנצבים עליו סבו
והמיתו | כהני יהוה כי גם־ידם עם־
דוד וכי ידעו כי־ברח הוא ולא גלו [ג']
את־אזנו ולא־אבו עבדי המלך [אזני ק']
לשלח את־ידם לפגע בכהני יהוה: [מתחלפין לפגע]
יח ויאמר המלך לדויג סב אתה ופגע [לדואג ק']
בכהנים ויסב דויג האדמי ויפגע־ [דואג ק']
הוא בכהנים וימת | ביום ההוא [ס"וסי' אלהים דויג גדלי"ם וקטל טסח]
שמנים וחמשה איש נשא אפוד בד:
יט ואת נב עיר־הכהנים הכה לפי־

תרגום

שמע כען בר אחיטוב ואמר הא אנא רבוני: יג ואמר ליה שאול למה מרדתון עלי את וגבר ישי במתנך ליה מזון וחרבא ושאילת ליה במימרא דיי למיקם עלי לכמנא כיומא הדין: יד ואתיב אחימלך ית מלכא ואמר ומן בכל עבדך כדויד מהימן וחתנא דמלכא ורב על משמעתך ויקיר בביתך: טו יומא דין שריתי למשאל ליה במימרא דיי חס לי לא ישוי מלכא בעבדיה פתגמא בכל בית אבא ארי לא ידע עבדך בכל דא פתגם זעיר או רב: טז ואמר מלכא ממת תמות אחימלך את וכל בית אבוך: יז ואמר מלכא לרהטיא דקימין עלוהי אסתחרו וקטלו כהניא דיי ארי אף ידיהון עם דויד וארי ידעו ארי עריק הוא ולא חוו לי ולא אבו עבדי מלכא לאושטא ית ידיהון למשלט בכהניא דיי: יח ואמר מלכא לדואג אסתחר את ושלוט בכהניא ואסתחר דואג אדומאה ושלט הוא בכהניא וקטל ביומא ההוא תמנן וחמשא גברין דכשרין למלבש אפוד דבוץ: יט וית נוב קרית כהניא קטל לפתגם דחרב

אלו ג' חס' י' בקריאה וסי' למה קשרתם כלכם עלי. עבור בתוך העיר בתוך ירושלם. רוץ דבר אל הנער הלז. וכל צורת הבית דיחזקאל דכוו'. וכל בית י"ב וסי' וכל בית יוסף. וכל בית מלוא. וירדו אחיו וכל בית דשמשון. וילך דוד משם. ויאמר המלך אל אחימלך. ודוד וכל בית ישראל דמשחקים. ותברו דמעלים. בענא בן אחילוד. כי כל הגוים ערלים. בן אדם אחיך. הנשיא המשא הזה. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד. ונמסר גם בשפטים סימ' ט': וימת ה' בקריאה וסי' וירע בעיני ה' אשר עשה. ויאמר המלך לדואג. ולשפחתך שני בנים. ויקם ישמעאל בן נתניה. השך את מוכיחם לדם. וסי' בלשון תרגום אבאיש דואג לגדליה וקטל נוביא:

תולדות אהרן סיהו והמיתו. (סנהדרין כט). : ולא אבו. סנהדרין קו: דויג. שם: טוב אתה וכו'. יומא כב: ויסב דואג. (שם שם):

רלבג

עבדי שאול והיותר סר אל משמעתו: (טו) היום החלותי לשאול לו באלהים. ר"ל וכי היום החלותי לשאול לו באלהים שתחשדני בזה הלא כמה פעמי' שאלתי לו באלהים בשליחותך על דבר מלחמות ישראל כי הוא המוציא והמביא את ישראל: בעבדו דבר בכל בית אבי. ר"ל ולא בכל בית אבי ואמנם אמר זה לפי שכבר נר' לו שחשדם שאול כלם לפי שקראם כלם לבא לפניו: (יח) נושא אפוד בד. ר"ל שהיו נכבדים וראוים ללבוש כי זה הלבוש היו לובשים הנכבדים וכל שכן מי שהיו מהם מיוחדים לעבודת השם כמו שזכרנו בענין אפוד שמואל: כי

פי' רבי ישעיה

(טו) היום החלותי לשאול לו באלהים. פירוש בתמיהה וכי היום התחלתי לשאול לו והלא רגיל אני בכך כי אתה מניחה אותו על הצבא כדכתיב וישימהו שאול על אנשי המלחמה. וכתיב וכל ישראל ויהודה אוהבי' את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם. ותנן אין נשאלין אלא למלך ולאב"ד ולמי שצורך הצבור בו: (יח) שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד. פי' אין זה אפוד של אורים ותומים אלא כתונת בד היו לובשין כדין כהן הדיוט שהרי גם בשמואל כתיב ושמואל משרת את פני ה' נער חגור אפוד בד. ת"י דכשרין למלבש אפוד דבוץ כלומר כולם ראוין לכהונה גדולה. ולפי פשוטו אם זה אפוד של אורים ותומים יש לפרש וי"א חסר ונושא אפוד בד שהרג כל הכהנים וגם כהן גדול:

מצודת דוד

(יג) בתתך. במה שנתת לו לחם וכו' נראה שקשרתם עלי להקימו לאורב: (יד) ומי בכל עבדיך. ר"ל לא במרד עשיתי זאת כי אמרתי שהולך הוא בדבר המלך כי מי מכל עבדיך עבד נאמן כדוד: וסר. ומאז היה סר להיות נשמע לך לכל אשר תצונו: (טו) היום החלותי. וכי היום היה ההתחלה לשאל לו באלהים הלא מאז שאלתי לו בהיות כי הוא היה המוציא והמביא: חלילה לי. לעשות זאת במרד ובמעל: דבר. ר"ל דבר אשמה: בכל. כמו ובכל בית אבי: בכל זאת. במה שמרד דוד בך: (יז) גם ידם. ר"ל גם עמהם: (יח) נושא אפוד. כ"א מהם היה נושא אפוד והוא מלבוש מכובד ילבשו אותו עובדי ה' וכמ"ש בשמואל נער חגור

מצודת ציון

(יז) לרצים. הרצים רגלי לפני מרכבתו: עליו. אצלו לשמשו: סבו. סובו מסה ללכת להמיתם: ולא אבו. ולא רצו: לפגוע. ענין מכת מות כמו גם פגע בו (מ"ב א'): טוסים

רד"ק

קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה ובנוב עיר הכהנים. כתי' מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב יצאתה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה יש לתמוה כי בכל אשר הזכיר הכתוב עונות שאול לא ראינו שהזכיר עון נוב עיר הכהנים ואפילו כשקראם בית הדמי' לא אמר אלא על אשר המית את הגבעונים ולא אמר הכהנים ונראה כי חייבים היו הכהנים ולא נגלה בכתוב עונם זולתי עון בית עלי ואף על פי כן נענש שאול על דמם שנפל בחרב פלשתי' הוא ובניו ואמרו רז"ל גדול' לגימ' שמרחקת הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עין מן הרשעי' ומשרי' שכינתו על נביאי הבעל ושגגתה עולה זדון מרחק' את הקרובים מעמון ומואב מקרבת את הרחוקים מיתרו דכתיב קראן לו ויאכל לחם. מעלמת עין מן הרשעים ממיכ' משרה שכינתו על נביאי הבעל. מעדות הנבי' דכתיב ויהי הם יושבים אל השלח' וגו'. ושגגתה עולה זדון שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרג נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו : (כג) כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. שאול הוא שמבקש את נפשי והוא מבקש את נפשך לכן שבה אתי: כי משמרת אתה עמדי. אשמור אותך כמו שאשמור את עצמי ויש לפרשו נפשי. יבקש מי שיבקש את נפשך : (א) שוסים. בחזים כמו זה חלק שוסינו : (ב) וישאל דוד בה'. בסוף הענין מפרש במה שאל והוא שא' ויהי בברוח אביתר אפוד ירד בידו : (ג) ביהודה יראי'. הנה אנחנו בין בני ישראל אנחנו בסכנה מפני שאול ונשים עצמינו יותר בסכנה בין פלשתים ומפני דבריהם. הוסיף דוד לשאול ולא מפני עצמו כי הוא בפעם הראשונה היה בוטח אלא מפני אנשיו הוסיף לשאול כשראו אנשיו שהבטיחו האל פעמים הלכו עמו : (ה) וינהג את מקניהם. איך היו מקניהם במלחמה אלא כשהכה דוד מהם מכה גדולה רדף אחרי הנסים מהם עד ארץ פלשתים ונהג

תולדות אהרן ויומלט בן אחד. סנהדרין לה: ויגידו לדוד לאמר. ערוכין עס: וישאל דוד. שם:

תרגום

מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא מֵעוּלֵים וְעַד יָנִיק וְתוֹר וַחֲמָר וְאִימַר לְפִתְגָם דְּחָרֶב׃
כ וְאִשְׁתֵּיזֵיב בְּרָא חֲדָא לַאֲחִימֶלֶךְ בַּר אֲחִיטוּב וּשְׁמֵיהּ אֶבְיָתָר וַעֲרַק בָּתַר דָּוִד׃
כא וְחַוִּי אֶבְיָתָר לְדָוִד אֲרֵי קְטַל שָׁאוּל יַת כָּהֲנַיָּא דַייָ׃
כב וַאֲמַר דָּוִד לְאֶבְיָתָר יְדַעְנָא בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי תַמָּן דּוֹאֵג אֲדוּמָאָה אֲרֵי חַוָּאָה יְחַוֵּי לְשָׁאוּל אֲנָא גְּרָמִית לְאִסְתַּקָּפָא בְּכָל נְפַשׁ בֵּית אֲבוּךְ׃
כג תִּיב עִמִּי לָא תִדְחַל אֲרֵי דְּבָעֵי לְמִקְטְלִי בָּעֵי לְמִקְטְלָךְ אֲרֵי נְטִיר אַתְּ עִמִּי׃
א וְחַוִּיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר הָא פְלִשְׁתָּאֵי מְגִיחִין קְרָבָא בִּקְעִילָה וְהָא אִינוּן בָּזְזִין יַת אִידְרַיָּא׃
ב וּשְׁאִיל דָּוִד בְּמֵימְרָא דַייָ לְמֵימַר הַאֵיזִיל וְאֶקְטוֹל בִּפְלִשְׁתָּאֵי הָאִלֵּין וַאֲמַר יְיָ לְדָוִד אֱזֵיל וְתִקְטוֹל בִּפְלִשְׁתָּאֵי וְתִפְרוֹק יַת יָתְבֵי קְעִילָה׃
ג וַאֲמַרוּ גֻּבְרֵי דָוִד לֵיהּ הָא כַד אֲנַחְנָא הָכָא בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה אֲנַחְנָא דַחֲלִין וְאַף אֲלָהֵין דְּנֵיזֵיל לִקְעִילָה לְסִדְרֵי פְלִשְׁתָּאֵי׃
ד וְאוֹסֵיף עוֹד דָּוִד לְמִשְׁאַל בְּמֵימְרָא דַייָ וְקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ יְיָ וַאֲמַר קוּם חוּת לִקְעִילָה אֲרֵי אֲנָא מְסַר יַת פְּלִשְׁתָּאֵי בִּידָךְ׃
ה וַאֲזַל דָּוִד וְגֻבְרוֹהִי לִקְעִילָה וַאֲגִיחַ קְרָבָא בִּפְלִשְׁתָּאֵי וּדְבַר יַת גֵּיתֵיהוֹן וּמְחָא בְהוֹן מְחָא סַגִּיאָה וּפְרַק דָּוִד יַת יָתְבֵי

מקרא

מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק וְשׁוֹר וַחֲמוֹר וָשֶׂה לְפִי־חָרֶב׃ (כ' א' מ"ל וא' חס')
כ וַיִּמָּלֵט בֵּן־אֶחָד לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִטוּב וּשְׁמוֹ אֶבְיָתָר וַיִּבְרַח אַחֲרֵי דָוִד׃ (ד' מקיפין קמצין; ג' חס')
כא וַיַּגֵּד אֶבְיָתָר לְדָוִד כִּי הָרַג שָׁאוּל אֵת כֹּהֲנֵי יְהוָה׃
כב וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאֶבְיָתָר יָדַעְתִּי בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־שָׁם דּוֹיֵג הָאֲדֹמִי כִּי־הַגֵּד יַגִּיד לְשָׁאוּל אָנֹכִי סַבֹּתִי בְּכָל־נֶפֶשׁ בֵּית אָבִיךָ׃ (דואג ק'; ג' אני ולבי וחד וסבותי)
כג שְׁבָה אִתִּי אַל־תִּירָא כִּי אֲשֶׁר־יְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי יְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ כִּי־מִשְׁמֶרֶת אַתָּה עִמָּדִי׃

כג א וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר הִנֵּה פְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּקְעִילָה וְהֵמָּה שֹׁסִים אֶת־הַגֳּרָנוֹת׃ (ל' ומלאו)
ב וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֵלֵךְ וְהִכֵּיתִי בַּפְּלִשְׁתִּים הָאֵלֶּה (פסקא באמצע פסוק)
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד לֵךְ וְהִכִּיתָ בַפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת־קְעִילָה׃ (כ' את יש' אל מכף מדין)
ג וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי דָוִד אֵלָיו הִנֵּה אֲנַחְנוּ פֹה בִּיהוּדָה יְרֵאִים וְאַף כִּי־נֵלֵךְ קְעִלָה אֶל־מַעַרְכוֹת פְּלִשְׁתִּים׃ (כ' חס' וד' מ' בליש' ודין פלוגתא עליה)
ד וַיּוֹסֶף עוֹד דָּוִד לִשְׁאֹל בַּיהוָה וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה וַיֹּאמֶר קוּם רֵד קְעִילָה כִּי־אֲנִי נֹתֵן אֶת־פְּלִשְׁתִּים בְּיָדֶךָ׃ (בקצת ספרים חס' ובספ' מוג' מ"ל)
ה וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַאֲנָשָׁו קְעִילָה וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּנְהַג אֶת־מִקְנֵיהֶם וַיַּךְ בָּהֶם מַכָּה גְדוֹלָה וַיֹּשַׁע דָּוִד אֵת יֹשְׁבֵי קְעִילָה׃ (ואנשיו ק'; ג' חס' ד' חס' בליש')

רש"י

(כב) אנכי סבתי. סבבתי דבר עד שבא לידי כך : (כג) כי אשר יבקש את נפשי. אדם אחד רודף שנינו במקום שאמלט שם אני תמלט אתה כי במשמרתי תהיה תמיד כך תרגם יונתן ארי מאן דבעי למיקטלי בעי למקטלך. ויש עוד לפרש כי אשר יאהבני יאהבך ואשר ישמור את נפשי ישמור את נפשך ויש דוגמא במקרא. אנשי דמים ישנאו תם וישרים יבקשו נפשו (משלי כ"ט י') הרי כאן בקשת נפש לטובה:

נכר

רלב"ג

(כג) כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך. ר"ל שכבר אשמור את נפשך כמו נפשי : כי משמרת אתה עמדי. ידמה שאמר זה מפני שכבר הביא אביתר עמו האורים והתומים ובהם יהיה נשאל דוד באלהים ולזה אמר שיש לו לבטוח על דוד שישמרהו כנפשו : (ג) הנה אנחנו פה ביהודה יראים. ר"ל שאף על פי שאנחנו תוך בני יהודה אנחנו יראים מפני שאול ואיך מסיף על יראתנו יראת מערכות פלשתים. והנה שאל עוד דוד באלהים בעבור אנשיו ועל השמת היעוד באמים אנשי דוד כי אך דוד האמין בו בראשונה. ויתכן שנאמר והוא הנכון לפי מה שאחשוב כי שאלון הראשון הוא מסופק והכר אפשר שיובן שאם ילך והכה בפלשתים הנה יושיע את קעילה לא בזולת זה אבל לא יהיה בזה המאמר הבטחה שיכה את הפלשתים ולזה יראו אנשי דוד מרדת קעילה כלא תראה בענין פילגש בגבעה מה שקרה לישראל מהרע מפני הספק שהיה בלשון כאשר שאלו באלהים כשלא דקדקו בו ולזה השכים דוד לשאול באלהים פעם שנית על זה ובא אליו הלשון בזולת שום ספק שירד אל קעילה והש"י יתן את פלשתים

מסורה

ושה ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר שפטים : בן כל בן המוקף פתח במ"ד ואם הנגינה בו קמץ כגון בן חכם בן כסיל ופירושו בן שהוא חכם בן שהוא כסיל במ"ו וסי' נמסר בסדר ויצא. וישאל דוד בה' ח' דסמיכי בקריאה וסימן האלך והכיתי בפלשתים. ארדף אחרי הגדוד. האעלה באחת ערי יהודה. האעלה אל פלשתים. לא תעלה דסמוך בבאי'. האלך ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר שמות: אנשי דוד ד' בקריאה וסי' הנה אנחנו פה ביהו' יראי'. הנה היום אשר אמר ה' אליך. מדוע גנבוך. אז נשבעו אנשי דוד. וינהג ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר שמות: קעלה ד' חסר' בליש' וסי' ואף כי נלך קעלה פלוגתא עליה. ויצאו מקעלה. וישע דוד את ישבי קעלה: ויש ספרים קום רד קעלה חס'. ויש ספרים מסר' מוני' והושעת את קעלה ושוסמי' וישע דוד את ישבי קעלה:

מצודת ציון

כג (א) שוסים. בוזזים כמו ומבזזינו שסו למו (תהלים מ"ד): (ג) ואף כי. הוא ענין כל שכן וק"ו כמו ואף כי אם (יחזקאל ט"ו): מערכות. אנשי המלחמה יקראו כן כשהם ערוכים וסדורים להלחם:

מצודת דוד

חגור אפוד בד (לעיל ב'): (כב) ביום ההוא. בהיותי בנוב ידעתי אז שדואג שם והוא יגיד לשאול: אנכי סבותי. היה מתאונן ואומר אני סבבתי המיתה לכולם ומידי באה התקלה: (כג) כי אשר יבקש. כלא שאול המבקש נפשי לספותה הוא מבקש נפשך לזה אל תפרד מעלי ותהיה שמור עמדי: כג (ג) ביהודה. עם שאנו בין אנשי שבטך אנו מתפחדים ומכ"ש כאשר נלך קעילה: (ד) ויוסף וגו'. כדי לאמן לב אנשיו שאל שוב: (ה) וינהג. הנהג למלאו להיות לו לשלל: קעילה

רשי

(ו) נכר אותו אלהים בידו. הסגיר וכן אל תרא ביום אחיך ביום נכרו (עובדיה א׳ י״ב) וממשקל התזקים הוא כמו אבד ושבר בריחים (איכה ב׳ ט׳) ואם בקש לדבר במשקולת הרפים היה נקוד נכר: נסגר לבא בעיר דלתים ובריח. ויבטח בכך ולא יחוש לברוח ממנו: (ט) מחריש הרעה. כמין ית בישתא: (יא) היסגרוני בעלי קעילה וגו׳. למדנו מכאן שהשואל שני דברים אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין לו אלא ראשון וכאן דוד שאל שלא כסדר שהיה לו לשאול תחילה הירד שאול היסגרוני בידו והשיבוהו כסדר: (יג) באשר יתהלכו. באתר דכשר להלכא במקום

רדק

ומצא את מקנהם: אפוד ירד בידו. פירשו אותו כמו הוריד וכתי׳ אחות ואני מפרשו כדרך כמשמעו ואמר ירד כלומר ירד האפוד כדרך מקרה ביד ואע״פ שהורידו לא הורידו מדעתו אבל כשלקח כלי עמו בברחו לא השגיח מה לקח ומה שמת כאדם בורח והיתה סבה מאת ה׳ והיה האפוד בדרך מקרה בין כליו לפיכך אמר ירד ולא אמר הוריד: (ז) נכר. פי׳ סגר ומסר אמר שאול׳ שהוא בעיר דלתי׳ ובריח לא ימלט מידי כי כשאחני׳ סביב העיר ואצור עליה לא יוכל לברוח מן העיר כי עיר דלתים ובריח היא והוא לא חשב שיהיה אדם שיגיד לדוד: (ח) וישמע. כמו ויאסף לפי שהעם נאספים ע״י כרוז משמיע וכן במשנה משמיעין על השקלים פי׳ מכריזין: (ט) מחריש הרעה. ענינו חושב כמו אל תחרוש על רעך רעה: היסגירוני. פי׳ מוסרים מכאן למדו רז״ל שאין שואלין באורים ותומים שני דברים כאחד ואם שאל אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין אלא ראשון שהרי דוד אמר היסגירוני הירד ויאמר ה׳ ירד הנה הוא שאל שני דברים לא השיבו אלא אחד והשיבו ה׳ על הראוי להיות ראשון והוא ירד כי דוד שאל שלא כסדר וכיון שהכיר בתשובה כי שלא כסדר שאל חזר ושאל כסדר היסגירו בעלי קעילה אבל אם היה צורך השעה לשאול שני דברים כאחד כגון שאין שהות לעמדו שואלין על שני דברים ומשיבין על שניהם כאחד כמו ששאל דוד הארדוף אחרי הגדוד הזה ואשיגנו ויאמר לו רדוף כי השג תשיג והצל תציל: בעלי קעיל׳. אדוני העיר וגדוליה וי״ת יתבי קעילה: (יג) באשר יתהלכו. הלכו בדרך מקרה באיזה מקום שיזדמן להם לשבת שם וי״ת באתר

ו ויהי בברח אביתר בן אחימלך אל דוד קעילה אפוד ירד בידו:
ז ויגד לשאול כי בא דוד קעילה ויאמר שאול נכר אתו אלהים בידי כי נסגר לבוא בעיר דלתים ובריח: ב׳ ולא נכר שוע
ח וישמע שאול את כל העם למלחמה לרדת קעילה לצור אל דוד ואל אנשיו:
ט וידע דוד כי עליו שאול מחריש הרעה ויאמר אל אביתר הכהן הגישה האפוד:
י ויאמר דוד יהוה אלהי ישראל שמע שמע עבדך כי מבקש שאול לבוא אל קעילה לשחת לעיר בעבורי: ס׳ חס׳
יא היסגרני בעלי קעילה בידו הירד שאול כאשר שמע עבדך יהוה אלהי ישראל הגד נא לעבדך ויאמר יהוה ירד: ל׳ חס׳ דחס׳
יב ויאמר דוד היסגרו בעלי קעילה אתי ואת אנשי ביד שאול ויאמר יהוה יסגירו: ל׳ והסר
יג ויקם דוד ואנשיו כשש מאות איש ויצאו מקעלה ויתהלכו באשר יתהלכו ולשאול הגד כי נמלט דוד מקעילה ויחדל ד׳ חס׳ בליש׳

תרגום

קעילה: ו והוה כד ערק אביתר בר אחימלך לות דוד לקעילה איפודא אחית בידיה: ז ואתחוא לשאול ארי אתא דוד לקעילה ואמר שאול מסר יתיה יי בידי ארי אתמסר למיעל בקרתא דלה דשין ועברין: ח וכנש שאול ית כל עמא לאגחא קרבא למיחת לקעילה למצר על דוד ועל גברוהי: ט וידע דוד ארי עלוהי שאול כמין בישתא ואמר לאביתר כהנא קריב אפודא: י ואמר דוד יי אלהא דישראל משמע שמע עבדך ארי בעי שאול למיעל לקעילה לחבלא לקרתא בדילי: יא המסבירין למסרי יתבי קעילה בידיה המיחת שאול כמא דשמע עבדך יי אלהא דישראל חוי כען לעבדך ואמר יי סבר למיחת: יב ואמר דוד המסבירין למסרי יתבי קעילה יתי וית גברי בידא דשאול ואמר יי סבירין למסר: יג וקם דוד וגברוהי כשית מאה גברא ונפקו מקעילה והליכו באתר דכשר להלכא ולשאול אתחוא ארי אשתיזיב דוד מקעילה

(ל׳ · ל׳ · ל׳ · ו׳ וכל חס״ף דכו׳ כמ״ת · פ׳ קא בא״פ · ל׳ מ״ע · ט״ז)

שמע ה׳ חס׳ בקריאה וסי׳ כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע. שמע בין אחיכם ושפטתם. והיה אם שמע תשמעו אל מצותי. כי מבקש שאול ללכת קעילה. והיה אם שמע תשמעון דירמיה. ובמסרה אחריתי כתב דתרי׳ ההוא דזכריה. וב׳ מלאים ואל תפנו. אפרים מתגודד. ואכלו טוב. היסגרני ה׳ חס׳ י׳ בליש׳ סגירה וסי׳ נמסר בסדר תזריע:

רלבג

אלהים בידו: (ז) נכר אותו אלהים בידי. הוא מאמין שה׳ ינכרו גרימו והרצון בזה שהשי״ת הסיר ממנו ההכרה והבחינה כדי שיפול בידי וזה שאם היה מתנהג בטוב העצה היה נשמר מהכנס בעיר מוקפת חומה הנסגרת בחומה דלתי׳ ובריח כי נבא עליו שם לא יוכל להמלט ללכת ולנוס אנה ואנה והנה חשב שאול שלא יגלה שום אדם זה הסוד לדוד וכבר סבב השי״ת שגלה לו הסוד הזה: (ט) מחריש הרעה. הוא מענין אל תחרוש על רעך רעה והרצון בזה ששאול היה מסבב שישתדל עם כל ישראל להביא הרעה על דוד: (יא) היסגרוני בעלי קעילה בידו הירד שאול כאשר שמע עבדך ה׳ אלהי ישראל הגד נא לעבדך ויאמר ה׳ ירד. מזה המקום יש ללמוד שהנשאלים באורים ותומים אין נשאלין בהם אלא שאלה אחת לבד לא יהיו נשאלין בהם שתי שאלות יחד או יותר ולזה תמצא כי כששאל דוד על שתי שאלות לא באהו התשובה כי אם באחת מהן בהרשה:

פי׳ רבי ישעיה

תולדות אהרן היסגרוני בעלי קעילה. יומא עג (אלפ מז):

(ו) אפוד ירד בידו. פי׳ אף על פי שכל ירד אינו יוצא באחר זה יוצא באחר ופתרונו כמו הוריד ודומה לו עיני עיני יורדה מים שיוצא באחר ופתרונו מורד׳ מים. וכיוצא בו ושב ה׳ אלהיך את שבותך שיוצא באחר ופתרונו והשיב ואף על פי שכל שב עומד בעצמו ובא לומר לך שמפני שהוריד האפוד בידו היה שואל בו דוד שאם לא כן מאין היה לו לדוד אפוד לשאל בו: (ז) נכר אותו. ת״י מסר יתיה. ודומה לו אל תרא את אחיך ביום נכרו: (ח) וישמע שאול את כל העם. פי׳ שימע כרוז לכל העם שיבואו אתו למלחמה: (ט) מחריש הרעה. לשון סוד כמו חרש לאמר האמור במרגלי יריחו. והיה מקבץ החיילות ולא היה מודיעם אנה ילכו כדי שלא ישמע דוד:

מצודת דוד

(ו) קעילה. כשבא אל דוד היה בגבול קעילה: אפוד ירד. לפי שנא׳ למעלה וישאל דוד בה׳ לזה אמר שאביתר הביא עמו האפוד ובו שאל: (ז) נכר. מסר אותו אלהים בידי אחרי שסגר בעדו לשבת בעיר דלתים ובריח ובוטח הוא בחוזק העיר ולא יתחבא עוד ואני אצור על העיר עד רדתה: (ט) וידע דוד. הבין מדעתו שעליו לבד מחריש הרעה ולזה פחד פן ימסרוהו בידו: (י) בעבורי. בכדי לתפוש אותי: (יא) היסגרני. האם דעתם למסור אותי בידו: הירד. האם דעתו לרדת הנה: ירד. דעתו לרדת ועל כי אין אורים ותומים משיבים על שני דברים כאחד לזה השיבו לו על דבר שהיה מהראוי לשאול ראשון עליו כי הירידה היא ראשון בזמן: (יב) יסגירו. דעתם להסגיר אותך בידו: (יג) באשר יתהלכו. ר״ל לא הלכו אל המקום אשר חשבו מתחלה לילך אליו ובדרך כל הארץ כי כמה חשבו מתחלה ללכת אל מקום ידוע

מצודת ציון

(ו) אפוד. זה יאמר על האפוד המיוחד עם האורים והתומים וכן אין אפוד ותרפים (הושע ג׳): (ז) נכר. מסר וכן כי צורם מכרם (דברים ל״ב): ובריח. הוא כעין מטה עשוי לסגור בו הדלתות מבפנים: (ח) וישמע. ענין אסיפה הבאה מהשמעת קול המאסף כמו השמיעו עליה ממלכות (ירמיה נ״א): לצור. ענינו בסבוב על העיר נאמר לה ולכבשה: (ט) מחריש. ענין מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג׳): (יא) היסגרני. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א׳): בעלי. אדוני כמו אם בעליו עמו (שמות כ״ב): (יג) ויחדל. ומנע [illegible]

רדק

באחר דבר להלכה. (יד) במצדות. במקומות המבוצרים שהיו במדבר ופירוש נסמו וישב בהר במדבר זיף: (טו) וירא דוד. כי הכיר דוד כי שאול יצא לבקש את נפשו שם במדבר זיף כי שמע כי הזיפי' אמרו לו כי הוא מסתתר שם והי' בדעתו ללכת משם ובין כך בא אליו יהונתן שם וכרתו ברית שניהם והלך יונתן ודוד יושב עדין בחורשה וכאשר שמע כי שאול בא הלך לו למדבר מעון והוא סמוך למדבר זיף כמו שכתובים שניהם בנחלת בני יהודה מעון כרמל וזיף: בחרשה. פירוש ביער תרגום יער חורשא והה"א נוספת כי הטעם מלעיל או בחורשה' שם מקום: (טז) באלהי'. חזק ידו שלא יירא בדבר אלהים שהבטיחו על ידי הנביא כי ימלוך והו שאמר כי לא תמצאך יד שאול אבי ותרגום ותקיף ית ידיה במימרא דה': (יז) אהיה לך למשנה. אני מבקש ממך שאהיה אני משנה לך כשתמלוך: ידע כן. שתמלוך והיו יודעין זה מפי השמועה שנמשח דוד למלך: (יח) לפני ה'. אורים ותומים שהיו שם עם אביתר הכהן או פירוש שהאל יתברך יהיה עד בין שניהם: לביתו. ת"י לאורחיה: (יט) ויעלו זיפים. וכבר עלו הזיפים ואמרו לשאול וזהו שאמר וירא דוד כמו שאמרנו למעלה: (כב) הכינו עוד. חפשו וראו היטב שתדעו מקומו בכוון: כי אמר אלי. בעוד שהיה עמי היה אומר לי כשהייתי שואלו איך היה מכה בפלשתים כל כך ואיך היה נשמר מהם והיה אומר לי כי ערום יערים הוא ובערמות ובתחבולות היה בא עליהם שלא היו נשמרים ממנו כן עתה הוא עושה מראה עצמו במקום זה כדי שנבקש אותו שם ומחר יהיה במקום אחר לפיכך דעו כל המקומות אשר דרכו להתחבא שם וי"ת כי אמר אלי האומר כמו ויאמר ליוסף ר"ל אמר אלי המגיד כי עתה ערום יערים הוא וכת"י ארי אמרין לי דערים ונפיק הוא: (כ) אל נכון. דבר נכון וברור: בכל אלפי יהודה. לפי שלא היה דוד בא אלא בארץ יהודה לפי שהיו מחסין עליו אבל אמר השבטים אם היה בא ביניהם היו מוסרין אותו לשאול ומה שאמר אלפי ר"ל אכריח כל שרי אלפים שביהודה שהיו ידם עמי לחפשו היטב כל אחד באלף שלו: (כד) וילכו זיפה לפני שאול. אלה הזיפים הבאים אל שאול הלכו אל זיף לפני שילך

רשי

במקום הגלתה: (טז) ויחזק את ידו. הודיע ברית שביניהם: (כ) ולנו הסגירו. ועלינו להסגירו: (כב) כי אמר אלי. מי שאמר: ערום יערים הוא. מתנהג הוא בערמה היום כאן ולמחר במקום אחר כדי שלא יודע מקומו: (כג) אל נכון. על דבר מכוון ואמת: (כד) לפני שאול. שהיה שאול עתיד לילך אחריהם והם הלכו לפניו לחפש אל נכון:

צוררים

רלבג

(טו) בחרשה. ר"ל ביער כי אף על פי שהיה במדבר זיף שאין עוברין בני אדם שם הנה להציל עצמו מן הסכנה מיד שאול היה נסתר ביער: (יח) וישב דוד בחרשה ויהונתן הלך לביתו. באר לנו בזה כי נאמן דוד בברית יהונתן עמו שלא יגלה מקומו לאביו ואע"פ שנתפרסם ליהונתן כי דוד יקח הממלכה ותסור ממנו ולזה ספר שלא נמנע דוד אחר זה מלשבת ביער ההוא: (כב) כי אמר אלי ערום יערים הוא. ר"ל הוא חסר מי האומר זה וכן ותכל דוד

פי' רבי ישעיה

(יד) במדבר במצדות. פי' מגדלי' חזקים שהיו במדבר והיה מתחבא שם כי היה ירא שמא יבואו אנשים עליו מצד שאול ויתפשוהו בכהלה: (כב) כי אמר אלי ערום יערים הוא. פירוש כי אמר לבי אלי ערום הוא ובמקום שיעמוד היום לא יעמוד למחר לפיכך לכו ותשומו דרכיו אנה רגיל לעמוד:

במצדות ה' בלישניהון בקריאה וסימניהון במסרה רבתא. ברכים ג' ב' חסר וסמניהון ויאמר שאול ברכים אתם לה'. ברכים אתם לה' אשר עשיתם החסד הזה. ברוכים אתם לה' עשה שמים וארץ. בתרא מלא: ויקומו ט' מלאים בקריאה וסי' ויקומו בבקר ויאמר שלחוני לאדני. ויקומו שרי מואב קדמא. ויחנו על הגבעה. ויקומו וילכו זיפה. ויקומו כל איש חיל. ותבהו דד"ה וישאו גופת. ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם. ויקומו ראשי האבות. ויקומו על עמדם דד"ה:

תולדות אהרן אהיה לך למשנה. ...

וראו ודעו. (שם כ)

תרגום

וְאִתְמְנַע מִלְמִפַּק: יד וִיתֵיב דָוִד בְּמַדְבְּרָא בִּמְצָדְתָא וִיתֵיב בְּטוּרָא בְּמַדְבְּרָא דְזִיף וּבָעוֹהִי שָׁאוּל כָּל יוֹמַיָא וְלָא מַסְרֵיהּ יְיָ בִּידֵיהּ: טו וַחֲזָא דָוִד אֲרֵי נְפַק שָׁאוּל לְמִקְטְלֵיהּ וְדָוִד בְּמַדְבְּרָא דְזִיף בְּחוּרְשָׁא: טז וְקָם יְהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל וַאֲזַל לְוַת דָוִד לְחוּרְשָׁא וְתַקֵיף יַת יְדֵיהּ בְּמֵימְרָא דַייָ: יז וַאֲמַר לֵיהּ לָא תִדְחַל אֲרֵי לָא תַשְׁכְּחִינָךְ יְדָא דְשָׁאוּל אַבָּא וְאַתְּ תִּמְלוֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא אֱהֵי לָךְ לְתִנְיָן וְאַף שָׁאוּל אַבָּא יָדַע כֵּן: יח וּגְזַרוּ תַרְוֵיהוֹן קְיָם קֳדָם יְיָ וִיתֵיב דָוִד בְּחוּרְשָׁא וִיהוֹנָתָן אֲזַל לְבֵיתֵיהּ: יט וּסְלִיקוּ אֱנָשֵׁי זִיף לְוַת שָׁאוּל לְגִבְעֲתָא לְמֵימַר הֲלָא דָוִד מִטַּמַּר עִמַּנָא בִּמְצָדְתָא בְּחוּרְשָׁא בְּגִבְעַת חֲכִילָה דְמִדָּרוֹם לִישִׁימוֹן: כ וּכְעַן לְכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ מַלְכָּא לְמֵיחַת חוּת וַאֲנַחְנָא נְמַסְרִנֵיהּ בִּידָא דְמַלְכָּא: כא וַאֲמַר שָׁאוּל בְּרִיכִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֲרֵי חַסְתּוּן עֲלַי: כב אֱזִילוּ כְעַן אַתְקִינוּ עוֹד וּדְעוּ וַחֲזוֹ יַת אַתְרֵיהּ דְשָׁרֵי בֵיהּ מַן חֲזָהִי תַמָּן אֲרֵי אָמְרִין לִי דַעֲרִים וְנָפִיק הוּא: כג וַחֲזוֹ וּדְעוּ מִכָּל מִטַּמּוֹרְיָתָא דְאִטְּמַר תַּמָּן וּתְתוּבוּן לְוָתִי בְּקוּשְׁטָא וְאֵהָךְ עִמְּכוֹן וִיהֵי אִם אִיתוֹהִי בְאַרְעָא וְאֶבְלוּשׁ יָתֵיהּ בְּכָל אַלְפַיָא דְבֵית יְהוּדָה: כד וְקָמוּ וַאֲזַלוּ לְזִיף קֳדָם שָׁאוּל

שמואל א כג

לָצֵאת: יד וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמִּדְבָּר בַּמְּצָדוֹת וַיֵּשֶׁב בָּהָר בְּמִדְבַּר־זִיף וַיְבַקְשֵׁהוּ שָׁאוּל כָּל־הַיָּמִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים בְּיָדוֹ: טו וַיַּרְא דָוִד כִּי־יָצָא שָׁאוּל לְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשׁוֹ וְדָוִד בְּמִדְבַּר־זִיף בַּחֹרְשָׁה: טז וַיָּקָם יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּוִד חֹרְשָׁה וַיְחַזֵּק אֶת־יָדוֹ בֵּאלֹהִים: יז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל־תִּירָא כִּי לֹא תִמְצָאֲךָ יַד־שָׁאוּל אָבִי וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי אֶהְיֶה־לְּךָ לְמִשְׁנֶה וְגַם־שָׁאוּל אָבִי יֹדֵעַ כֵּן: יח וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית לִפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּחֹרְשָׁה וִיהוֹנָתָן הָלַךְ לְבֵיתוֹ:

יט וַיַּעֲלוּ זִפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ בַמְּצָדוֹת בַּחֹרְשָׁה בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר מִימִין הַיְשִׁימוֹן: כ וְעַתָּה לְכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ לָרֶדֶת רֵד וְלָנוּ הַסְגִּירוֹ בְּיַד הַמֶּלֶךְ: כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה כִּי חֲמַלְתֶּם עָלָי: כב לְכוּ־נָא הָכִינוּ עוֹד וּדְעוּ וּרְאוּ אֶת־מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר תִּהְיֶה רַגְלוֹ מִי רָאָהוּ שָׁם כִּי אָמַר אֵלַי עָרוֹם יַעְרִם הוּא: כג וּרְאוּ וּדְעוּ מִכֹּל הַמַּחֲבֹאִים אֲשֶׁר יִתְחַבֵּא שָׁם וְשַׁבְתֶּם אֵלַי אֶל־נָכוֹן וְהָלַכְתִּי אִתְּכֶם וְהָיָה אִם־יֶשְׁנוֹ בָאָרֶץ וְחִפַּשְׂתִּי אֹתוֹ בְּכֹל אַלְפֵי יְהוּדָה: כד וַיָּקוּמוּ וַיֵּלְכוּ זִיפָה לִפְנֵי שָׁאוּל וְדָוִד

(הערות גליון: ס' ותנו; ס' רפין; ב' כל אחד נמצא; ב' הגה אחר; מ' כלוף. ג'; ג' מ"ע; ג'; ג'; ד'; ג' חסר; ג'. ל'; ד'; ס' מ"ע. ל')

מצודת ציון

(יד) במצדות. במקומות מבוצרים: (טו) בחורשה. ביער כמו חורש מצל (יחזקאל ל"א) ור"ל סעיף: (יח) למשנה. שני למלכות: (כ) אות. ענין רצון ותשוקה כמו אוה למושב לו (תהלים קל"ב): (כב) הכינו. מל' הכנה: ערום יערים. מל' ערמה: (כג) מחבואים. מל' מחבואה ומסתור: אל נכון. כמו בנכון. וכן ואל האהרון (שמות כ"ה) ומשפטו והאהרון וכן ר"ל דבר ברור ומכוון: ישנו. מלשון יש: וחפשתי. ענין חקירה: (כד) בערבה. ת"י במישרא: נתפז

מצודת דוד

כ"א כאשר יודמן: (יד) וישב וכו'. פעם ישב במצדות ופעם בהר וכו': (טו) וירא דוד. כשראה אשר שאול יוצא לבקשו אז ישב במדבר זיף במקום שיוכל להמלט: (טז) ויחזק. חזק כמו ואמץ לבבו בהבטחת אלהים כאמרו אלהים עמך מה ישפם בשר לך: (יח) לפני ה'. לפני האורים והתומים כי הברית שמאז לא היה לפני ה'. (יט) מסתתר. מתחבא אלינו במצדות העומדות בחורשה שהיא בגבעת החכילה אשר היא מימין הישימון: (כ) לכל אות וכו'. ר"ל באיזה אופן שתרצה לרדת אלינו רד ועלינו למסרו בידך: (כא) ברוכים. כי יברך אתכם בעבור הטובה: (כב) הכינו עוד. היו נכונים לראות מקום מהלכו כי מי ראהו שם הלא דבריהם מאומד ומשמועה: כי אמר אלי. עודו אל למשמעתי אמר לי שבערמה ובתחבולות יעשה מלחמה ולזאת מאוד מהצורך לחקור ולחפש אחריו: (כג) אם ישנו בארץ. כאשר לא נמצא אותו בכל מחבואיו א"כ ודאי יהיה בארץ בין אנשי שבטו ולזה אחפש אותו בכל אלפי יהודה ר"ל אכריח את כל אלפי יהודה שכ"א יחפש אחריו בין אנשיו: (כד) ויקומו וילכו. לחקור ולחפש טרם בוא שאול

רשי

(כו) עוטרים. מקיפים וסובבים אותו כעטרה המקפת את הראש: (כז) ומלאך בא אל שאול. מלאך ממש כדי להציל את דוד: (כח) סלע המחלקות. שהיה לבו של שאול חלוק לשתי דעות אם לשוב להציל את ארצו מיד פלשתים או לרדוף ולתפוש את דוד כן תרגמו יונתן: (ג) צורי היעלים. סלעי היעלים: (ד) להסך את רגליו. להפנות לנקבים

רדק

שילך שם שאול הלכו הם לחפש המקום שהיה שם דוד באמת ושבו אל שאול והכתוב לא ספר התשובה אבל אחר שאמר וילך שאול ואנשיו ידענו כי הזיפים שבו אליו טרם לכתו: (כה) וירד הסלע. נראה שעמק היה בין הערבה שהיה שם דוד ובין הסלע ואמר וירד כלומר ירד העמק לעלות הסלע ועל הדרך הזה אמר ויעלו אותם עמק עכור כמו שפירשתיו במקומו ומ״ש עוד וישב במדבר מעון להודיע כי לא היה לו פנאי לברוח ממדבר מעון ועלה לסלע הזה שהיה במדבר להסתגר בו מפני שאול: (כו) מצד ההר מזה. זהו הסלע: נחפז ללכת. היה טרוד ומהיר ללכת ולברוח מפני שאול ולא יכול כי שאול ואנשיו סבבוהו כי אעפ״י שאמר שאול מצד ההר מזה כיון שראו כי רצה לברוח סבבו את הסלע ולא היה נס אלא לתפשם כשבא המלאך אל שאול בשורת טרף פלשתים. ובדרש נחפז ללכת ז״ש דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב כיון שראה דוד עצמו מצומצם ביד שאול ואנשיו אמר על חנם משח אותי שמואל ואמר לי כי משחך ה׳ למלך היכן היא אותה הבטחה שאמר לי ומנין שכך אמר שנאמר אני אמרתי בחפזי כל אדם כוזב אפילו שמואל היכן היא אותה הבטחה שאמר לי אמר לו הקב״ה אני מעיד עליו שנאמן שמואל שנאמר וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ואתה קראת לשמואל כוזב מיד ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה וגו׳ א״ר יודן מלאך שליח היה אמר לו רבי פנחס וכי בשליח יומן הוי שהיה אומ׳ מהרה ולכה אלא מלאך מן השמים היה שנאמר ישלח משמים ויושיעני: עוטרים. כמו סובבים כמו עטרה שהיא סובבת את הראש וכן כצנה רצון תעטרנו: (כח) מרדוף אחרי דוד. בחירק המ״ם שלא כמנהג: סלע המחלקות. לפי שנחלקו בו אלה מאלה ות״י כיף פלגותיא אתרא דאתפליג ביה לבא מלכא דשאול למיזל הכא ולכא כלומר נחלק לב המלך אם יתעכב עד שיתפש דוד או אם ילך אחרי פלשתים וכן הוא אומר בדרש מהו סלע המחלקות אמר רבי שמואל בר נחמני ששם נחלקו גבורים של שאול על דוד מהם היו אומרים עד שבן ישי בידינו לא נפנה ממנו ומהם אמרו מלחמת ישראל קודמת שבן ישי מצוי לנו בכל שעה. דבר אחר מהו סלע המחלקות שבשעה שהיה דוד ועבדיו עוברים על אותו מקום היה מתחלק מחיילותיו הוא ושם מאות איש שהיו אתו באותה שעה והיו יורדין מעל כוסיהן ומשתטחין על פניהם ואומרין ברוך שעשה לנו נס במקום הזה: (ג) על פני צורי היעלים. כי היעלים בצורים ובסלעים שוכנים כמו שנאמר גם כן יעלי סלע והוא אקו המוכר בתורה ואמרו כי הוא תיש הבר וי״ת על אפי שקיפי כיפיא ולא ידעתי מה היה דעתו לתרג׳ יעלים כיפיא: (ד) להסך את רגליו. להשתין מים וי״ת למיעבד צרכיה ר״ל להפנות הנקבים

רלבג

דוד הוא חפי׳ מי הוא המשתוקק והרצון בו ותכל נפש דוד וכן יהיה הרצון בזה המקום כי אמר לבי אלי שהוא יתנכר בערמה ויתראה במקום אחר והוא בלתי מתחבא שם בלתי על המעט ולזה הזהירם שיחקרו מכל המחבואים אשר יתחבא שם: או יהיה אמרו כי אמר אלי שב אל דוד והרצון שדוד אמר אליו בהיותו עמו שהוא מתנהג בערמה ובתחבולות יעשה לו מלחמה: (כז) ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה. באר בזה הספור מה נפלא עוצם השגחת השם על אהוביו ואיך הציל דוד עם היותו בשולם הסכנה: (ג) על פני צורי היעלים. הם הצורים החזקים שנהגו לשבת שם היעלים כי היעלים הם שוכנים בסלעים כאמרו הידעת עת לדת יעלי סלע וזכר זה כי דוד עם רוחו הט״י הסומך עליו לא היה מוסר עצמו לסכנה אך היה מחביא עצמו במקומות אשר יתכן לו כהם ההעלם יותר: (ד) להסך את רגליו. ר״ל להסך את רגליו. והוא מיית הדרכי׳ הגדולים כי מדרך הגדול ה׳ הצעדים להסך רגליהם

פי׳ רבי׳ ישעיה

(כו) עוטרים אל דוד. פירוש סבבו את העיר כעטרה שמכל מקום שילא דוד יותפש. וכל אותה שעה אמר דוד אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב ואפילו שמואל הנביא אמר היא נבואתו שמשחני להיות מלך על ישראל: (ג) על פני צורי היעלים. פי׳ בצורים הגבוהים שהיעלים שוכנים שם כדכתיב הרים הגבוהים ליעלים: להסך את רגליו. תרגם למעבד צרכיה. שהיושב לנקביו מסכך את רגליו בבגדיו:

ל׳ וַאֲנָשָׁיו בְּמִדְבַּר מָעוֹן בָּעֲרָבָה אֶל
ג׳ מ״ע יְמִין הַיְשִׁימוֹן׃ כה וַיֵּלְכוּ שָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו
לְבַקֵּשׁ וַיַּגִּדוּ לְדָוִד וַיֵּרֶד הַסֶּלַע וַיֵּשֶׁב
בְּמִדְבַּר מָעוֹן וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וַיִּרְדֹּף
אַחֲרֵי־דָוִד מִדְבַּר מָעוֹן׃ כו וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל
מִצַּד הָהָר מִזֶּה וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו מִצַּד
ל׳ הָהָר מִזֶּה וַיְהִי דָוִד נֶחְפָּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי
ל׳ שָׁאוּל וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עֹטְרִים אֶל־
כ׳ אל אויב דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם׃ כז וּמַלְאָךְ
ל׳ בָּא אֶל־שָׁאוּל לֵאמֹר מַהֲרָה וְלֵכָה
כִּי־פָשְׁטוּ פְלִשְׁתִּים עַל־הָאָרֶץ׃
ב׳ וחסר כח וַיָּשָׁב שָׁאוּל מִרְדֹף אַחֲרֵי דָוִד וַיֵּלֶךְ
לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים עַל־כֵּן קָרְאוּ
ל׳ לַמָּקוֹם הַהוּא סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת׃

ח׳ בלישנא כד א וַיַּעַל דָּוִד מִשָּׁם וַיֵּשֶׁב בִּמְצָדוֹת
עֵין־גֶּדִי׃ ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁב
שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים וַיַּגִּדוּ לוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּמִדְבַּר עֵין גֶּדִי׃
ג וַיִּקַּח שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וַיֵּלֶךְ לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד וַאֲנָשָׁיו עַל־
ל׳. ל׳ פְּנֵי צוּרֵי הַיְּעֵלִים׃ ד וַיָּבֹא אֶל־גִּדְרוֹת
ל׳ וחד ומפר׳ חסר לנדוסים הַצֹּאן עַל־הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מְעָרָה וַיָּבֹא
שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת־רַגְלָיו וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו
בְּיַרְכְּתֵי הַמְּעָרָה יֹשְׁבִים׃

וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן בְּמֵישְׁרָא דְמִדְרוֹם לִישִׁימוֹן׃ כה וַאֲזַל שָׁאוּל וְגֻבְרוֹהִי לְמִבְעֵי וְחַוִּיאוּ לְדָוִד וּנְחַת לְכֵיפָא וִיתֵיב בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן וּשְׁמַע שָׁאוּל וּרְדַף בָּתַר דָּוִד בְּמַדְבְּרָא דְמָעוֹן׃ כו וַאֲזַל שָׁאוּל מִסְּטַר טוּרָא מִכָּא וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי מִסְּטַר טוּרָא מִכָּא וַהֲוָה דָוִד מִתְבְּעֵי לְמֵיזַל מִן קֳדָם שָׁאוּל וְשָׁאוּל וְגֻבְרוֹהִי כָּמְנִין עַל דָּוִד וְעַל גֻּבְרוֹהִי לְמֵחְדְּהוֹן׃ כז וְאִזְגַּדָּא אֲתָא לְוַת שָׁאוּל לְמֵימַר אוֹחִי וְאֵיזִיל אֲרֵי אִתְנַגִּידוּ פְלִשְׁתָּאֵי עַל אַרְעָא׃ כח וְתָב שָׁאוּל מִלְּמִרְדַּף בָּתַר דָּוִד וַאֲזַל לְקַדָּמוּת פְּלִשְׁתָּאֵי עַל כֵּן קְרוֹ לְאַתְרָא הַהוּא כֵּיף פַּלְגוּתָא אַתְרָא דְאִתְפְּלֵיג בֵּיהּ לִבָּא דְמַלְכָּא לְמֵיזַל לְכָא וּלְכָא׃ א וּסְלֵיק דָּוִד מִתַּמָּן וִיתֵיב בִּמְצָדְתָא עֵין גֶּדִי׃ ב וַהֲוָה כַּד תָּב שָׁאוּל מִבָּתַר פְּלִשְׁתָּאֵי וְחַוִּיאוּ לֵיהּ לְמֵימַר הָא דָוִד בְּמַדְבְּרָא דְעֵין גֶּדִי׃ ג וּדְבַר שָׁאוּל תְּלָתָא אַלְפִין גְּבַר עוּלֵים מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַאֲזַל לְמִבְעֵי יָת דָּוִד וְגֻבְרוֹהִי עַל אַפֵּי שְׁקִיפֵי כֵיפַיָּא׃ ד וַאֲתָא לְחַטְרֵי עָנָא דְעַל אוֹרְחָא וְתַמָּן מְעַרְתָּא וְעַל שָׁאוּל לְמֶעְבַּד צָרְכֵיהּ וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי בְּסִיפֵי מְעַרְתָּא יָתְבִין׃

תולדות אהרן ויבא אל גדרות. ברכות סב (סוכה גם סנהדרין ג): ויבא שאול להסך. יבמות קג:

מצודת דוד

שאול: בערבה. במישור אשר מימין הישימון: (כה) וילך שאול. אחר שחזרו הזיפים והגידו לו מכל מחבואיו: וירד הסלע. ירד מהסלע אשר ישב בה לשבת במדבר מקום נוח להשמט אנה ואנה: (כו) נחפז ללכת. היה ממהר לברוח ושאול ואנשיו סבבום לתפשם: (כז) ומלאך בא. ועד שלא תפשם בא שליח אליו ללכת מול פלשתים: (כח) סלע המחלקות. ע״ש כי בהסלע ההוא (הוא ההר שהלך שאול מצד ההר מזה וכו׳ שאמור למעלה) נחלקו ונפרדו שאול ואנשיו מעם דוד ואנשיו:
כד (ג) צורי היעלים. סלעים גבוהים אשר היעלים מקננים בהן וכן נאמר הידעת עת לדת יעלי סלע (איוב ל״ט):

מצודת ציון

(כו) נחפז. מל׳ חפזון ומהירות: עוטרים. מסבבים כעטרה המסבבת את הראש: לתפשם. ענין האחיזה בחזקה: (כז) פשטו. התפזרו כדרך הנלחמים וכן אל פשטתם היום (לקמן כ״ז):
כד (ג) בחור. ר״ל היה נבחר: (ד) גדרות הצאן. דיר שהצאן חונים בה: להסך את רגליו: לעשות צרכיו בנקבים כי דרך הנפנים לסכך ולכסות הרגלים וכן אך מסיך הוא את רגליו בוששים

רדק

הנקבים הגדולים וכן במשנה זה הכלל היה במקדש כל המסיך את רגליו טעון טבילה וכן המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים והוא דרך כבוד והוא ענין יניקה מענין נסך ואם הם שני שרשים או הוא לשון סכוך וכן פרשוהו רז"ל אמר ר' אלעזר מלמד שעשה עצמו כסוכה כלומר מתוך צניעות גדולה שהיתה בו היה מסכך עצמו בעת היציאה שלא יראה בשרו ערום ורגליו דרך כבוד והוא כמו לאמר היציאה וכן את מימי רגליהם : בירכתי המערה . נחבאו שם מפני שאול : (ה) אשר אמר ה' . אמר לו ע"י שמואל או גד או נתן הנביא שיתן אויביו בידיו ושילוה למלוכה אבל על שאול לא נאמר לו כי לא נפל בידו אבל אנשי דוד אמרו לו אחר שהאל הבטיחך שיתן אויביך בידיך הנה שאול ראש אויביך והנה עתה הגיע היום כי הנה הוא בידך ולטעם זה פירשתי שכתיב אויבך וקרי אויביך : כאשר יטב בעיניך . ביו"ד איתן לנד ויו"ד השרש נפלה מהמכתב : ויכרת את כנף המעיל . דרשו רבותינו כל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם שנאמר ויכסוהו בבגדים ולא ייחם לו בשונם שכרת מעיל שאול היה לו זה : (ו) ויך לב דוד אותו . חשש בלבו שמא יחשוב ה' לו עון בכרתו כנף מעיל המלך כי אף על פי שהוא היה רודפו אעפ"י כן יש לו לירוא ממנו וי"ת ותם דוד בליביה : (ז) חלילה לי . הם חשבו כי להרגו הלך אליו וכראותם כי בא וכנסו בידו אמרו לו למה לא הרגתו אמר להם חלילה לי כי משיח ה' הוא : (ח) וישסע . סלק אותו מעליו בדברים טובים כי הם היו רוצים לקום עליו להרגו כיון שלא הרגו כאשר חשבו הם ובאמרו בדברים בפתח הבי"ת מורה על הידיעה ר"ל אותן דברים שזכר כי משיח ה' הוא וכיוצא בדברים אלו וי"ת ופיים : בדרך . באותו דרך שזכר וכן ויבא אל גדרות הצאן על הדרך : (ט) מן המערה . כן כתיב וקרי מהמערה והענין אחד : (יא) ואמר להרגך . מחלוקת בקריאת המלה הזאת לבן אשר הרי"ש מעמדת בגעיא והגימל בשוא ופתח ולבן נפתלי הרי"ש חטופה ופי' ואמר כל אחד מאנשי דוד שהיו רוצים להרגו לולי כי שסעם דוד בדברים ועל הדרך הזה ת"י ואמרו אוחרנין למקטלך וחסת נפשי עלך ויש נוסחאות וחסית עלך . ורד"ל פי' ואמרו הכתוב אומר הבא להרגך השכם להרגו אם במחתרת ימצא הגנב כלומר בהיתר הייתי יכול

תרגום

ה וַאֲמַרוּ גֻבְרֵי דָוִד לֵיהּ הָא יוֹמָא דַאֲמַר יְיָ לָךְ הָא אֲנָא מְסַר יָת בְּעֵיל דְבָבָךְ בִּידָךְ וְתַעְבֵּיד לֵיהּ כְּמָא דְתַקִין בְּעֵינָךְ וְקָם דָוִד וּפְסַק יָת כַּנַף מְעִילָא דִלְשָׁאוּל בְּרָז׃ ו וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וְחָשׁ דָוִד בְּלִבֵּיהּ עַל דִי פְּסַק יָת כַּנְפָא דִי לְשָׁאוּל׃ ז וַאֲמַר לְגֻבְרוֹהִי חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ אִם אַעְבֵּיד יָת פִּתְגָמָא הָדֵין לְרִבּוֹנִי לִמְשִׁיחָא דַייָ לְאוֹשָׁטָא יְדִי בֵּיהּ אֲרֵי מְשִׁיחָא דַייָ הוּא׃ ח וּפַיֵס דָוִד יָת גֻבְרוֹהִי בְּפִתְגָמַיָא וְלָא שַׁבְקִינוּן לְמֵיקָם עַל שָׁאוּל וְשָׁאוּל קָם מִמְעַרְתָּא וַאֲזַל בְּאוֹרְחָא׃ ט וְקָם דָוִד בָּתַר כֵּן וּנְפַק מִן מְעַרְתָּא וּקְרָא בָּתַר שָׁאוּל לְמֵימַר רִבּוֹנִי מַלְכָּא וְאִסְתְּכֵי שָׁאוּל לַאֲחוֹרוֹהִי וּכְרַע דָוִד עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא וּסְגִיד׃ י וַאֲמַר דָוִד לְשָׁאוּל לְמָא אַתְּ שָׁמַע יָת פִּתְגָמֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא דְאָמְרִין הָא דָוִד כָּמִין בְּבִישְׁתָּךְ׃ יא הָא יוֹמָא דֵין חֲזָאָה עֵינָךְ יָת דִמְסַרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין בִּידִי בִּמְעַרְתָּא וַאֲמַרוּ אוֹחֲרָנִין לְמִקְטְלָךְ וְחָסִית עֲלָךְ וַאֲמָרִית לָא אוֹשִׁיט יְדִי

יתיר יו"ד

שמואל א כד

ה וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי דָוִד אֵלָיו הִנֵּה הַיּוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה אֵלֶיךָ הִנֵּה אָנֹכִי נֹתֵן אֶת־אֹיְבְךָ בְּיָדֶךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר יִטַב בְּעֵינֶיךָ וַיָּקָם דָּוִד וַיִּכְרֹת אֶת־כְּנַף־הַמְּעִיל אֲשֶׁר־לְשָׁאוּל בַּלָּט׃
ו וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ עַל אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־כָּנָף אֲשֶׁר לְשָׁאוּל׃
ז וַיֹּאמֶר לַאֲנָשָׁיו חָלִילָה לִּי מֵיהוָה אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לַאדֹנִי לִמְשִׁיחַ יְהוָה לִשְׁלֹחַ יָדִי בּוֹ כִּי־מְשִׁיחַ יְהוָה הוּא׃
ח וַיְשַׁסַּע דָּוִד אֶת־אֲנָשָׁיו בַּדְּבָרִים וְלֹא נְתָנָם לָקוּם אֶל־שָׁאוּל וְשָׁאוּל קָם מֵהַמְּעָרָה וַיֵּלֶךְ בַּדָּרֶךְ׃
ט וַיָּקָם דָּוִד אַחֲרֵי־כֵן וַיֵּצֵא מִן־הַמְּעָרָה (מהמערה ק') וַיִּקְרָא אַחֲרֵי־שָׁאוּל לֵאמֹר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַיַּבֵּט שָׁאוּל אַחֲרָיו וַיִּקֹּד דָּוִד אַפַּיִם אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃
י וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשָׁאוּל לָמָּה תִשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי אָדָם לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד מְבַקֵּשׁ רָעָתֶךָ׃
יא הִנֵּה הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֵת אֲשֶׁר־נְתָנְךָ יְהוָה הַיּוֹם ׀ בְּיָדִי בַּמְּעָרָה וְאָמַר לַהֲרָגְךָ וַתָּחָס עָלֶיךָ וָאֹמַר לֹא־אֶשְׁלַח יָדִי

אנכי נתן ז' בקריאה וסי' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים. ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך ראה אנכי נתן לפניכם היום. ושמרתם לעשות את כל החקים. משה עבדי מת. נותן את כלם חללים. הנה אנכי נתן את איבך בידך : יטב ג' חס' בקריאה וסי' ועשית לו כאשר יטב בעיניך. קום אכול לחם ויטב לבך דאחאב. ועבדו את מלך בבל :

תולדות אהרן ויקם דוד ויכרות. ברכות שם : ואמר להרגך. שם (סוכה נס סנהדרין כ) :

רשי

לנקבים גדולים : (ו) ויהי אחרי כן וגו' : (ז) ויאמר דוד לאנשיו חלילה. אף מקראות הללו כתובין שלא כסדרן אלא כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל כלה כל דבריו ואמר שאף בכריתת המעיל נתחרט ואחר כך חוזר לדבת הראשון ואומר של שאמרו לו אנשיו הנה היום וגומר השיב להם חלילה לי וגו' : (ח) וישסע הבדיל ודחה אותם בדברים : (י) למה תשמע. למה תקבל עלי לשון הרע של דואג : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך. הרי כאן חסרים ב' תיבות ואמר האומר שאהרגך ותחס נפשי עליך כמו ותכל דוד לצאת אל אבשלום (שמואל ב' י"ג ב') ותכל

יד במלך לכרות כנף מעילו : (ח) וישסע דוד את אנשיו בדברים. פי' חילקם והפליגם בדברים טובים מלשון וישסעהו כשסע הגדי והוא לשון חלוקה לשנים : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך. פירוש מקרא קצר הוא. ואמר האומר פי' שהיה להרגך ותחס עיני עליך ולא שמעתי לו :

רלבג

רגליהם בבגדיהם שלא תראה ערותם : (ה) ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל. ויתכן לפי הפשט שכבר היה רצון דוד להרגו ולא השיג ממנו כי אם הכנף והתחרט אחר זה דוד על מחשבתו ואף על פי שהותר לו להורגו כי רודף היה ואמר חלילה לי מה' מעשות דבר הזה וזה היה מהפלגת חסידותו עם שזה גם כן יהיה סבה אחר כן להקל בהריגת המלכים וידע דוד כי הממלכה תהיה לו ולזה רצה להרחיק פני הריגת המלכים משיחי ה' ולזאת הסבה בעינה צוה להרוג הנער העמלקי אשר הגיד לו שהרג שאול אעפ"י שכבר נוטה שאול על זה ולזה גם כן צוה להרוג אשר הרגו איש בשת בן שאול : (ח) וישסע דוד את אנשיו בדברים. ר"ל שעשה פה שהיו כלם נסכמים על הריגתו והיו לאגודה אחת על זאת ההסכמה הנה חלק דוד לבם בדבריו באופן שבלבל ההסכמה ומנעם בזה האופן מהריגת שאול : (יא) ואמר להרגך ותחס עליך

פי' רבי ישעיה

(ה) בלט. פי' בנחת שלא ירגישו ודומה לו בלהטיהם שדברי כשוף' אומר אותם בסוד שלא ישמעו בני אדם : (ו) ויך לב דוד אותו על אשר כרת את כנף. פירוש נתחרט והיה לבו מכאבו היאך עשה הדבר הזה לשלוח

מצודת ציון

(שופטים ג') : בירכתי. בסוף וכן ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו) : (ה) בכנף המעיל. שפולי המעיל : בלט. בחשאי. כמו דברו אל דוד בלט (לעיל י"ח) : (ח) וישסע. ענין בקיעה וחלוקה כמו וישסעהו כשסע הגדי (שופטים י"ד) : (ט) ויקד. כפף הקדקד : אפים. מלשון פנים

מצודת דוד

(ה) הנה היום. אולי נאמר לו ע"י נביא שימסור ה' אויביו בידו וחשבו אנשיו על היום הזה נאמר ולזה אמרו הנה זהו היום וכו' ולזה לך ועשית לו וכו' : (ו) ויך וכו'. לבו היה מתנענע ומכה בקרבו כדרך החרד ומצטער והוא מחשבו שלא עשה הטוב והוא כמרים יד במשיח ה' : (ז) ויאמר לאנשיו. כאומרים אליו להרוג את שאול : חלילה לי מה'. הדבר הזה הוא חולין לי מאומה מאת ה' והוא ומפרש הדבר ואמר אם אעשה וכו' לשלוח ידי בו : כי משיח. והתורה הזהירה עליו : (ח) וישסע דוד. כי אנשיו עשו אגודה אחת להמית את שאול ובא דוד וביקש להבדיל את האגודה באמרי פיו : (י) את דברי אדם. המדבר רכיל : מבקש רעתך. מבקש לעשות לך : (יא) ואמר להרגך. כל אחד מאנשי אמר להרגך וחסה נפשי עליך והוא מקרא קצר : ראה

רש"י

ותכל נפש דוד: (יב) ואבי ראה. כלומר תן לבך על הדבר וגם ראה העדות אשר כנף מעילך בידי והייתי יכול להרגך: (יד) כאשר יאמר משל הקדמוני. משל קדמונו של עולם בתורה שהיא משלו של הקב"ה: מרשעים יצא רשע. הקב"ה יכול להורגו: (יג) ואבי. כתרגומו רבוני: ראה. ראה בעיניך הכנף וראה בלבך לדקתי ויוסר לבבי שלא הרגתיך. לודה, אורב כתרגום כמין וכן ואשר לא לדה: כיונה פו. והיכן אמרה תורה והאלהים אנה לידו (שמות כ"א י"ג) מרשעים יצא רשע. תומן לרשע שנופל ביד רשע כדאיתא במסכת מכות: (כא) ידעתי כי מלוך תמלוך. שרואה אני שהקב"ה מגילך מידי. ומדרש אגדה סימן זה מסר לו שמואל שהקורע מעילו ימלוך

בְּאדֹנִי כִּי־מְשִׁיחַ יְהוָה הוּא׃ יב וְאָבִי רְאֵה גַּם רְאֵה אֶת־כְּנַף מְעִילְךָ בְּיָדִי כִּי בְּכָרְתִי אֶת־כְּנַף מְעִילְךָ וְלֹא הֲרַגְתִּיךָ דַּע וּרְאֵה כִּי אֵין בְּיָדִי רָעָה וָפֶשַׁע וְלֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה צֹדֶה אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ יג יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּנְקָמַנִי יְהוָה מִמֶּךָּ וְיָדִי לֹא תִהְיֶה־בָּךְ׃ יד כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע וְיָדִי לֹא תִהְיֶה־בָּךְ׃ טו אַחֲרֵי מִי יָצָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מִי אַתָּה רֹדֵף אַחֲרֵי כֶּלֶב מֵת אַחֲרֵי פַּרְעֹשׁ אֶחָד׃ טז וְהָיָה יְהוָה לְדַיָּן וְשָׁפַט בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְיֵרֶא וְיָרֵב אֶת־רִיבִי וְיִשְׁפְּטֵנִי מִיָּדֶךָ׃ יז וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת דָּוִד לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר שָׁאוּל הֲקֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד וַיִּשָּׂא שָׁאוּל קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃ יח וַיֹּאמֶר אֶל־דָּוִד צַדִּיק אַתָּה מִמֶּנִּי כִּי אַתָּה גְּמַלְתַּנִי הַטּוֹבָה וַאֲנִי גְּמַלְתִּיךָ הָרָעָה׃ יט וְאַתְּ הִגַּדְתָּ הַיּוֹם אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָה אִתִּי טוֹבָה אֵת אֲשֶׁר סִגְּרַנִי יְהוָה בְּיָדְךָ וְלֹא הֲרַגְתָּנִי׃ כ וְכִי־יִמְצָא אִישׁ אֶת־אֹיְבוֹ וְשִׁלְּחוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וַיהוָה יְשַׁלֶּמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָה לִי׃ כא וְעַתָּה הִנֵּה יָדַעְתִּי כִּי

(מסורה: ל'. ב' וכלפס' — ג'. י"ת נפעס — ל' פתח ג' מס' — ל' וכל שוס אוגס דמ' — ו'. ל' — ג'. ל'. ל' — ל' חד מ"ע ומד חס' — ואתת ק' ו' כ"כ — ח' מ"ע — ל' — ל' — ח' מ"ע ס"א)

תרגום

י בְּרִבּוֹנִי אֲרֵי מְשִׁיחָא דַייָ הוּא׃ יב וְרִבּוֹנִי אִסְתַּכַּל אַף חֲזֵי יָת כְּנַף מְעִילָךְ בִּידִי אֲרֵי בְּמִפְסְקִי יָת כְּנַף מְעִילָךְ וְלָא קְטַלְתִּיךְ דַּע וַחֲזֵי אֲרֵי לֵית בִּידִי חוֹב וְסוּרְחָן וְלָא חֲטֵית לָךְ וְאַתְּ כָּמֵין עַל נַפְשִׁי לְמִקְטְלַהּ׃ יג יְדִין יְיָ בֵּינָנָא וּבֵינָךְ וְיִתְפְּרַע לִי יְיָ מִנָּךְ וִידִי לָא תְהֵי בָךְ׃ יד כְּמָא דְּאָמְרִין מַתְלָא דְּמִלְּקַדְמִין מֵרַשִּׁיעִין תִּפּוֹק חוֹבַתְהוֹן וִידִי לָא תְהֵי בָךְ׃ טו בָּתַר מַן נְפַק מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בָּתַר מַן אַתְּ רָדֵיף בָּתַר חֲלָשׁ חַד בָּתַר הֶדְיוֹט חַד׃ טז וִיהֵי יְיָ לְדַיָּין וְיַעֲבֵיד דִּין בֵּינָנָא וּבֵינָךְ וְגַלֵּי קֳדָמוֹהִי וִידוּן דִּינִי וְיִתְפְּרַע עוּלְבָּנִי מִנָּךְ׃ יז וַהֲוָה כַּד שֵׁיצֵי דָוִד לְמַלָּלָא יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם שָׁאוּל וַאֲמַר שָׁאוּל הֲקָלָךְ דֵּין בְּרִי דָוִד וַאֲרִים שָׁאוּל קָלֵיהּ וּבְכָא׃ יח וַאֲמַר לְדָוִד זַכַּאי אַתְּ מִנִּי אֲרֵי אַתְּ גְּמַלְתַּנִי טַבְתָּא וַאֲנָא גְּמַלְתָּךְ בִּישְׁתָּא׃ יט וְאַתְּ חַוֵּיתָא יוֹמָא דֵין יָת דַּעֲבַדְתְּ עִמִּי טִיבוּ וְיָת דִּמְסַרַנִי יְיָ בִּידָךְ וְלָא קְטַלְתַּנִי׃ כ וַאֲרֵי יַשְׁכַּח גְּבַר יָת בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ וְיִשַׁלְחִינֵיהּ בְּאוֹרַח תַּקְנָא יְיָ יְשַׁלְמִינָךְ טַבְתָּא חֲלַף יוֹמָא דֵין דַּעֲבַדְתָּא לִי׃ כא וּכְעַן הָא

ואבי ב' וסי' ראה גם ראה את כנף. אשר פגע בשני אנשים צדיקים: הקדמני ג' וסי' את הקני. משל. ארוזק: והיה ה' ד' וסי' נמסר בזכריה סי' י"ד: איבו ד' וחס' בקריאה וסי' ימצא איש את איבו ושלחו. כי יצר לו איבו בארץ שעריו דמלכים. כי יצא עמך למלחמה דמלכים. ביד נבוכדנצר איבו:

רד"ק

יכול להרגך לולי שחסה נפשי עליך: ותחס עליך. נפשי או עיני ורז"ל פי' לניעות שהיתה בך חסה עליך כי מותר היה להרגך כי רודף אתה והבא להרגך השכם להורגו: (יב) ואבי. כתרגומו רבוני: ראה. ראה בעיניך הכנף וראה בלבך לדקתי ויוסר לבבי שלא הרגתיך. לודה, אורב כתרגום כמין וכן ואשר לא לדה: (יד) משל הקדמוני. משל מאדם הקדמוני כי הוא אמון רוצה לומר המושל הראשון אשר אמר זה המשל והיה המשל בפי כל אדם אחריו ות"י כמה דאמרין מתלא מלקדמין: מרשעים יצא רשע, מהם יצא הרשע שיכלם ויאבדם מן העולם אבל ידי לא תהיה בך כי ממקום אחר יצא לך הרע או פירושו מרשעים יצא מעשה הרשע כלומר כמו שהם רשעים כלכם כן יעשו מעשה רשע ולכם יכחן במעשיהם וכן אני מכיר לבך כי לא תרחם עלי אם אפול בידך אף על פי כן ידי לא תהיה בך ורז"ל פירשו משל הקדמוני משל קדמונו של עולם הוא הקב"ה והוא מה שאמרה תורה והאלהים אנה לידו כלומר ראוי היה זה למות אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב כך ונקמני ה' ממך על ידי רשע כמוהך לא על ידי כי ידי לא תהיה בך: (טו) אחרי כלב מת. כלומר כי ככלב אני חשוב כנגדך ולא חי אפילו מת ותרגומו חלש חד. וכן פרעוש אחד תרגומו הדיוט חד כלומר לרך משל.. קרא עצמו כלב ופרעוש כלומר אדם פחות והדיוט והפרעוש ידוע כי הוא השרץ ממין המאכלת ודמה עצמו לדבר קל וחלש ואמר כי הפרעוש המוצאו בבגד או בבשרו רודפו כי הוא מדלג ממקום למקום כלומר מה מעלה הוא לך ומה גבורה שאתה רודף אחרי כמו הרודף אחרי הפרעוש: (יט) ואת הגדת כן כתיב וקרי ואתה ואחד הוא: (כ) ושלחו בדרך טובה. כי הטובה זו באמת האל ישלם לו טובה כן ישלמך כלומר שכר יהיה לך מאת האל במשותך זה: (כא) ידעתי כי מלוך תמלוך. כי אני רואה אתה נצול מידי בכל עת ולא תמלאך ידי ואיפשר גם כן ששמע שמשחו שמואל למלך וכי שמואל אמר לו בדבר עמלק קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך לפיכך אמר וקמה בידך כלומר מה שלא קמה בידי. ובמדרש

רלב"ג

עליך. ר"ל אמר לבי תחלה להרגך ותחס עליך נפשי ונתחרטתי על המחשבה ההיא ואמרתי לא אשלח ידי באדוני כי משיח ה' הוא או יהיה הרצון באמרו ואמר להרגך שכבר אמר זה אחד מאנשי ותחס עליו נפש דוד והביאור הראשון יותר נכון לפי מה שאחשוב: (כ) וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה. הנה קצר בזה והמשכל מה שיוכל אחר זה: וה' ישלמך טובה תחת היום הזה. ומה שקצר בזה הוא שראוי שישולם גמול טוב מאת הש"י וקצר זאת בהקדמה לגורות

פי' דברי ישעיה

(יד) כאשר יאמר משל הקדמוני רגילים הקדמונים לומר כי מרשעים יצא הרשע שיכשלו בו: (כ) וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה. בתמיהה וכי דרך בני אדם לעשות כן כאשר עשית אתה לי: (כא) ועתה הנה ידעתי כי מלוך תמלוך פירוש כי אני רואה כי השם עמך ואתה מצליח. ויש אומרים כשכרת שאול כנף מעילו של שמואל אמר לו מי שיכרית כנף מעילך הוא ימלוך תחתיך:

תולדות אהרן ואבי ראה. (שמות יו טוטס יז): מרשעים יצא רשע. פקודס שער א':

מצודת דוד

(יב) ראה גם ראה. ר"ל ראה נראיה ברורה ומוחשת אשר כנף מעילך בידי ומזה תראה שהאמת אתי: כי בכרתי. במה שכרתי כנף המעיל שהיא לראיה שהיית בידי ועכ"ז לא הרגתיך. מזה דע וראה כי מעולם לא חטאתי לך לבקש רעתך: (יג) ונקמני ה'. ינקום נקמתי ממך: (יד) כאשר יאמר. ר"ל יקוים בך דברי כמשל הקדוש אשר יאמר מרשעים יצא רשע ר"ל כל דבר תקלה ורשע נעשה ע"י רשעים וכן תומת אתה ביד רשעים וידי לא תהיה בך: (טו) אחרי מי. ר"ל וכי לא די לך בשלוח אחרי מלאכים מחבלים עד שבעצמך תרדוף אחרי הלא אין זה כבודך שמלך ישראל ירדוף אחר ההדיוט שהשב למולך ככלב מת וכפרעוש הקופץ ממקום למקום: (יט) הגדת. ר"ל הראית לכל בראיה ברורה: (כ) וכי ימצא. ר"ל וכי נעשה מעולם כזאת שימצא א"ב אויבו וכו': וה'. אבל ה' ישלם לך גמול ולא לחנם עשית מה שעשית: (כא) הנה ידעתי. בראותי הצלחתך: וקמה בידך. נמשל כשרון מעשיך:

מצודת ציון

פניס: (יב) ואבי. ענין גדול ושר כמו כתב על בנו. או לפי שהיה חותנו תמצא כתב: צדה. אורב כמו ואשר לא צדה (שמות כא): (יד) הקדמוני. ר"ל כאומר בימים הקדמונים: (טו) פרעוש. הוא מינה שהורה הקופצת ממקום למקום: (טז) וירב. מלשון מריבה: (יז) בני. ר"ל אמלת עלי כבן על כתב. או לפי שהיה חתנו הסבו כבן: (יח) גמלתני. ענין תשלומין המעשה: (יט) סגרני. מסרני: (כא) וקמה. מל' קום: תמיד

ובמדרש כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויחזק בכנף מעילו ויקרע כי שמואל רמז לו שם מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו ועתה כאשר כרת כנף מעילו ידע שזה הוא שאמר לו שמואל לפיכך אמר לו ידעתי כי מלוך תמלוך: (כב) ואם תשמיד את שמי מבית אבי. וזהו אם תכרית את זרעי שאמר וכפל הענין לחזק כי הבנים הם שמ"ת האבות ובהם יזכרו וכן והכרתי לבבל שם ושאר וגו' וכן לא יכרת שמו מלפני: (א) וימת שמואל. ספר מיתת שמואל כי אפשר שמת שמואל בזה הפרק שנספד שאול מדוד. ונתקיימה נבואת שמואל בחייו כי אף שאול הודה למלוכה לדוד ומת שמואל שבעה חדשים לפני שאול והארבעה חדשים ומקצת החמישי הם שישב דוד בשדה פלשתים כמו שכתוב והנה מעשה אביגיל ושבת דוד בגבעת החוילה אם כן היו שני חדשים ומקצת החדש השלישי והנה הם שבעה חדשים כי כן אמרו רז"ל כי שבעה חדשים מת שמואל קודם שאול והפסד שאמרו זה לפי שהשבעה חדשים שהיה הארון בשדה פלשתים אינן בכלל חמשים ושתים שנה של שמואל כי זולתם אנחנו מוצאים נ"ב כמו שפירשתי בפסוק הנה זקנתי ושבתי והנה כנגד אותם שבעה חדשים הם אלו שבעה חדשים ממיתתו של שמואל הרמתי עד מיתתו של שאול והוא תחלת מלכות דוד: בביתו ברמה. בביתו שהיה ברמה כמו שכתוב ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ועוד נפרש מיתת שמואל בפסוק ושמואל מת ולמה הזכיר מיתת שמואל במקום הזה לדעת הדרש: (ב) ואיש במעון. שם עיר בזוכר בערי בני יהודה כי משבט יהודה היה האיש הזה ממשפחת כלב: ומעשהו בכרמל. מקום שהוא עבד בזריעה ובאילנות וקרא כרמל כמו שנאמר והיה המדבר לכרמל ופי' מעשהו מקנהו כי המקנה נקרא מעשה ומלאכה כמו שנאמר לרגל המלאכה אשר לפני ויתכן לפרש כרמל זה שם עיר נקרא כן בערי יהודה סמוך למעון כמו שכתוב מעון וכרמל וזיף ויוטה ונראה כי אלה המקומות סמוכין למדבר פארן שירד שם דוד כשברח משאול אחר שנשבע לו כי דוד מהמדבר שלח לנבל כמו שכתוב וישמע דוד במדבר כי גוזז נבל את צאנו או הלך אחריו ממדבר פארן למדבר זיף כי אלה המקומות קרובים כמו שכתב כי הזיפים הלשינו אותו פעם אחרת משם כמו שכתוב: ולו אלף. אלף שם כולל לכבשים ולעזים וזה הוא ברוב והנה הוא על הכבשים לבד שהרי אמר אחריו ואלף עזים וכן בכל מקום שזוכר אותו לענין גזה כמו וגז צאנך תתן לו והוא על הכבשים לבד: (ג) ושם האיש נבל. מה שספר הנה שם האיש ועניינו שאמר והאיש קשה ורע מעללים ושם האשה ועניינה שאמר והאשה טובת שכל על מעשיהם שהתידים כי הוא מעשה רע כאיש נבל והיא עשתה בשכל ובחכמה: טובת שכל. כתרגומו חכימת מדע וי"מ שכל ענין עיון והכונה כאילו אמר טובת מראה וכתב אדוני אבי ז"ל כי נבל זה לא היה שמו שקראו לו אבותיו אלא מרוב גריעות היו קוראין אותו בני אדם נבל: והוא כלבי. היו"ד ליחס לפי שהיה ממשפחת כלב קראו כן וכתיב והוא מזרעיית כלב והכתוב הוא בוי"ו כלבו ואפשר לפרש הכ"ף לשמוש כפי שכתיב ר"ל כן היה מראה מעשיו רעים כמו שהיה לבו רע כי יש בני אדם מעשיהם נאים ולבם רע והוא היה תוכו כברו וברו כתוכו לרעה וגם הקרי יש לפרשו על זה הדרך כי כל אדם ששואל ממנו היה אומר עליו הוא כלבי כמו שכתיב הסב עליו כי ימנע שאלתי כן היה וזה הדרך אמר הכתוב על ענין רעה כי כמו שער נכנסו כן הוא ויש לפרש כלבי מענין גריעות

יְדַעְנָא אֲרֵי מְמְלַךְ תִּמְלֵךְ וְתִתְקַיַּם בִּידָךְ מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל׃ כב וּכְעַן קַיֵּים לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ דְלָא תְשֵׁיצֵי יָת בְּנַי בָּתְרַי וְלָא תַפְסוֹק יָת שְׁמִי מִבֵּית אַבָּא׃ כג וְקַיֵּים דָּוִד לְשָׁאוּל וַאֲזַל שָׁאוּל לְבֵיתֵיהּ וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי סְלִיקוּ לִמְצָדְתָּא׃ א וּמִית שְׁמוּאֵל וְאִתְכְּנִישׁוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וּסְפַדוּ עֲלוֹהִי וּקְבַרוּהִי בְּבֵיתֵיהּ בְּרָמָה וְקָם דָּוִד וּנְחַת לְמַדְבְּרָא דְפָארָן׃ ב וְגַבְרָא בְּמָעוֹן וְנִכְסוֹהִי בְּכַרְמְלָא וְגַבְרָא רַב לַחֲדָא וְלֵיהּ עָאן תְּלָתָא אַלְפִין וְאֶלֶף עִזִּין וַהֲוָה בְּמֵיגַז יָת עָנֵיהּ בְּכַרְמְלָא׃ ג וְשׁוּם גַּבְרָא נָבָל וְשׁוּם אִתְּתֵיהּ אֲבִיגַיִל וְאִתְּתָא חַכִּימַת מַדַּע וְשַׁפִּירַת רֵיו וְגַבְרָא קְשֵׁי וּבִישׁ עוֹבָדִין וְהוּא מִדְּבֵית כָּלֵב׃ ד וּשְׁמַע דָּוִד בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי גָזֵיז נָבָל יָת עָנֵיהּ׃ ה וּשְׁלַח דָּוִד עַשְׂרָא עוּלֵימִין וַאֲמַר דָּוִד לְעוּלֵימַיָּא סַקוּ לְכַרְמְלָא וְתִתְהַכוּן לְוָת נָבָל וְתִשְׁאֲלוּן לֵיהּ בִּשְׁמִי לִשְׁלָם׃

ל' מל' וג"א כלישנא מָלֹךְ תִּמְלוֹךְ וְקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל׃ כב וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בַּיהוָה אִם־תַּכְרִית אֶת־זַרְעִי אַחֲרָי וְאִם־תַּשְׁמִיד אֶת־שְׁמִי מִבֵּית אָבִי׃ כג וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לְשָׁאוּל וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל אֶל־בֵּיתוֹ וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל־הַמְּצוּדָה׃ ל' מל' במצודה ל'

כה א וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקָּבְצוּ כָל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּבֵיתוֹ בָּרָמָה וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־מִדְבַּר פָּארָן׃ ב וְאִישׁ בְּמָעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ בַכַּרְמֶל וְהָאִישׁ גָּדוֹל מְאֹד וְלוֹ צֹאן שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים וְאֶלֶף עִזִּים וַיְהִי בִּגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ בַּכַּרְמֶל׃ ג וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ אֲבִגָיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת־שֶׂכֶל וִיפַת תֹּאַר וְהָאִישׁ קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים וְהוּא כָלִבּוֹ׃ ד וַיִּשְׁמַע דָּוִד בַּמִּדְבָּר כִּי־גֹזֵז נָבָל אֶת־צֹאנוֹ׃ ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד עֲשָׂרָה נְעָרִים וַיֹּאמֶר דָּוִד לַנְּעָרִים עֲלוּ כַרְמֶלָה וּבָאתֶם אֶל־נָבָל וּשְׁאֶלְתֶּם־לוֹ בִשְׁמִי לְשָׁלוֹם׃

ל' ג' · ל' ותס' · ס' · כלבי ק' · ג' · ל'

תמלוך ה' מלאי' בליש' בקריאה וסי' ואדניהו בן חגית מתנש'. ועתה הנה אדניהו מלך. כי מלוך תמלוך וקמה בידך. ובחמה שפוכ' אמלוך. תחת עבד כי ימלוך: ויקבצו ג' בסיפרא וסי' וימת שמואל ויקבצו המצפתה. ויקבצו פלשתים. ויקבצו ירושלם עם: ומעשהו ג' בקריאה וסי' מה יהיה משפט הנער ומעשהו. ואיש במעון ומעשהו בכרמל. ומעשהו לא השכילו: שכל כלהון קמצין במ"ה פתחין וסי' אחתא אתיעצת אתיהיבת לגברא ספרא. ופירושו והאשה טובת שכל ויפת תאר. יועץ בשכל. נתן השכל במרומים רבים. איש שכל מבני מחלי. ושום שכל ויבינו במקרא: קשה הקשה ה' בקריאת וסי' נמסר בסוף וילך:

תולדות אהרן ואיש במעון. (סנהדרין כ)

רש"י

ימלוך תחתיו: (ב) ואיש במעון. שם העיר: ומעשהו. מקנהו וקניניו: גדול. עשיר: ויהי בגזוז את צאנו בכרמל. ויהי יום אחד בהגיע עת גזוז צאנו בכרמל ודרכו היה לעשות משתה ויום טוב לגוזזי צאנו: (ג) והוא כלבי. מבית כלב:

כה

רלב"ג

לתועלת על פרסומם: (א) בביתו ברמה. ר"ל במקום שהיה שם ביתו כאמרו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו: (ב) ואיש במעון ומעשהו בכרמל. אמר במעון להורות שלא היה יושב בעיר והיה לו מעון אבל מעשהו שהיה בכרמל ר"ל כי בכרמל היו שדותיו וגניו וכרמיו ולרוב עשרו עם מעונו שם לא רצה באמרו במעון שהיה יושב במקום נכבד והיה מעשהו רחוק ממנו כי היה מעשהו בכרמל וזה הסיבה שהוא שכון אצלנו: והאיש גדול מאד. ר"ל שהיה עשרו רב: ויהי בגזוז את צאנו בכרמל. ר"ל שבעת גזיזת צאנו היה בכרמל: (ג) והוא כלבי. ר"ל שלרוב אכזריותו היה תכונתו כתכונת הכלבים שנובחים בני אדם וינבחו להם בבואם אצלם ולא ירחמו לאשר מהתנהלא בבית ולפיכך שלא יגרע ממאכלי דבר וזה ממה שיורה כי רוע נבל היה כענין הכילות: (ה) עלו כרמלה. אמר זה לפי שמשם נעתק נבל בעת הגזיזה:

כה

פי' רבי ישעיה

(ג) והוא כלבי. תרגום והוא מדבית כלב:

גריעות

מצודת ציון

(כב) תשמיד. ענין כליון: כה (ב) במעון. בכרמל. מקומות ביהודה היו כמ"ש מעון כרמל וזיף (יהושע ט"ו):

מצודת דוד

(כב) אם תכרית וכו'. לא יהיה עליך עונש שבועה: ואם תשמיד. כאשר עשה במ"ש כ"א יוכרת זרעו א"כ ממילא יושכח שמו: כה (א) בביתו ברמה. בבית שהיה לו ברמה: וירד וכו'. אולי דרך מדבר פארן גדודי היו הלוחמים הולכים ובאים לספוד את שמואל ופחד פן ימצאוהו מי מאנשי שאול ולזה הלך משם למדבר פארן ולבך סמוך למיתת שמואל: (ב) ומעשהו. מקנהו, וכמ"ש יקראו מלאכה וכמ"ש לרגל המלאכה (בראשית ל"ג) ע"ש שהעוסק במקנה כל מלאכתו ומעשהו בהם וכן יפן בהמתך במעשיך (ירמיה נ"ח): גדול מאד. כעשיר רב: בגזוז. בעת גזוז צאנו היה בכרמל: (ג) טובת שכל. בעלת שכל טוב: קשה ורע מעללים. ופועל רע: כלבי. מבני כלב בן יפונה והיה קרוב לדוד:

כה

רשי

(ו) כה לחי . כה יהיה לשנה הבאה נוח : (כה לחי . כה יהיה לשנה הבאה מזל חי וקיים) (נ"א סה לחי . אמרו על סבחו ונסכו שתראו כן לחוי לאיש חי לאיש זריז וחשוב כמו בן איש חי רב פעלים חי ומזורז בעל מעשים ע"כ) : לחי . טוב וקיים : ואתה שלום וגו' . כן תהיה לאורך ימים : (ז) לא הכלמנום . לא גרמנו להם לבוש דבר לא הביטנוהו ריקם : ולא נפקד להם . מצאנו כי שומרים היינו להם : (ח) וימצאו הנערים . שלי חן בעיניך בטובה שיגידו לך שבדין משם עליהם : כי על יום טוב באנו : על סמך משתה ויום טוב היה לך באנו עתה לשאול . דבר אחר ערב ראש השנה היה וצריכין אנו לסעודת יום טוב : וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו . ינעים היו מטורח הדרך ומדרו למצות דוד ולא נחו עד שדברו אליו ואחר כך וינוחו וי"ת ופסקו כלומר פסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובתו : (י) מי דוד . מה הוא חשוב שאתן לו את שלי כלא מרות המוצאים כא : (יג) ויחגור גם דוד את חרבו . מכאן שמתחילין בדיני נפשות מן הקטנים בדין תחלה : על הכלים . לשמור אהליהם וכליהם

רלבג

(ו) כה לחי . הרצון בו שכן יהיה לו מהטוב במועד הזה בשנה האחרת וקרא חי העתה העומד כמו שבארנו בדברי התורה על אמרו שוב אשוב אליך כעת חיה : (ז) לא הכלמנום . ר"ל שלא הלענו עליהם ולא אמרנו להם דבר לביישם גם לא עשינו דבר ישיגם הבושה בו בעבורנו וזה המאמר היה להורות שלא עשקו דבר מהמקני ישיגם הבושת בעבורו כשלא ימצא נבל חשבונו : ולא נפקד להם מאומה . ר"ל שלא די שלא השיגם נזק מצדנו אבל שמרנו אותם שלא השיגם נזק מזולתנו ולזה אמרו נערי נבל חומה היו עלינו גם לילה גם יומם : (ט) וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו . שרצון בזה אצלי כי לשתפרסם רוע תכונת

פסוק

ו וַיֹּאמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם׃ ז וְעַתָּה שָׁמַעְתִּי כִּי גֹזְזִים לָךְ עַתָּה הָרֹעִים אֲשֶׁר־לְךָ הָיוּ עִמָּנוּ לֹא הֶכְלַמְנוּם וְלֹא־נִפְקַד לָהֶם מְאוּמָה כָּל־יְמֵי הֱיוֹתָם בַּכַּרְמֶל׃ ח שְׁאַל אֶת־נְעָרֶיךָ וְיַגִּידוּ לָךְ וְיִמְצְאוּ הַנְּעָרִים חֵן בְּעֵינֶיךָ כִּי־עַל־יוֹם טוֹב בָּנוּ תְּנָה־נָּא אֵת אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲבָדֶיךָ וּלְבִנְךָ לְדָוִד׃ ט וַיָּבֹאוּ נַעֲרֵי דָוִד וַיְדַבְּרוּ אֶל־נָבָל כְּכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּשֵׁם דָּוִד וַיָּנוּחוּ׃ י וַיַּעַן נָבָל אֶת־עַבְדֵי דָוִד וַיֹּאמֶר מִי דָוִד וּמִי בֶן־יִשָׁי הַיּוֹם רַבּוּ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו׃ יא וְלָקַחְתִּי אֶת־לַחְמִי וְאֶת־מֵימַי וְאֵת טִבְחָתִי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגֹזְזָי וְנָתַתִּי לַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי אֵי מִזֶּה הֵמָּה׃ יב וַיַּהַפְכוּ נַעֲרֵי־דָוִד לְדַרְכָּם וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּדוּ לוֹ כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ יג וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו חִגְרוּ אִישׁ אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּחְגֹּר גַּם־דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּעֲלוּ אַחֲרֵי דָוִד כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וּמָאתַיִם יָשְׁבוּ עַל־הַכֵּלִים׃

תרגום

ו ותימרון כדין לחיך ואת שלם וביתך שלם וכל די לך שלם : ז וכען שמעית ארי גזזין לך כען רעיא דילך הוו עמנא לא אנזיקנונון ולא שגא להון מדעם כל יומין דהוו בכרמלא : ח שאל ית עולימך ויחוון לך וישכחון עולימיא רחמין בעינך ארי על יום טב אתינא הב כען ית דתשכח ידך לעבדך ולברך לדוד : ט ואתו עולימי דוד ומלילו עם נבל ככל פתגמיא האלין בשמא דדוד ופסקו : י ואתיב נבל ית עבדי דוד ואמר מן דוד ומן בר ישי יומא דין דסגיאין עבדיא דערקין ודמטמרין גבר מן קדם רבוניה : יא ואסב ית מכלי וית משתי וית שירותי דאתקינית לגזזי ואתן לגבריא דלא ידעית אי מנן אינון : יב ואתחזרו עולימי דוד לאורחתהון ותבו ואתו וחויאו ליה ככל פתגמיא האלין : יג ואמר דוד לגברוהי זריזו גבר ית חרביה וזריזו גבר ית חרביה וזריז אף דוד ית חרביה וסליקו בתר דוד כארבע מאה גברא ומאתן אשתארו קמטר

רדק

גריעות מעשיו יחסו לכלב : (ו) כה לחי . כמה הטוב יהיה לך כל ימי חייך וכתי' כדין לחייך וי"ת ואמרתם כה לטעיר כמו מה לפני יודע להלך נגד החיים ויהיה פירושו ואמרתם זה השלום לטעיר ויהיה וי"ו ואתה שלום לזה הפירוש כוי"ו ויפא אהבתם את עיניו : (ז) לא הכלמנום . הה"א נבלע והוא כמו בחירק ופירושו לא עשינו להם דבר רע שיהיה להם כלימה בו אם היו צריכים ממנו דבר לא השיטנו ריק' וי"ת לא אזיקונון : ולא נפקד להם . ולא חסר כמו ולא נפקד ממנו איש פירוש ולא נפקד להם מכל אשר להם והלמד כלמ"ד חדל לספור : כל ימי היותם בכרמל . פי' עמנו : (ח) כי על יום טוב בנו . חסר אל"ף מהמכתב ונשארה במבטא ופי' כי מנהגם לעשות משתה ויום טוב בעת שהיו גוזזים כמו שראינו בדבר אבשלום וזה כי על יום טוב באנו כלומר באנו אליך בעת שאתה עושה יום טוב ולא תרבה הוצאה בעבורנו כי יום טוב אתה עושה לגוזזים אשר לך ותקנת לרוב מאכל ומשתה : (ט) וינוחו . ת"י ופסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובת נבל ויתכן לפרשו וינוחו מיגיעתם מן הדרך וספר זה בעבור זריזותם כי לא נחו עד שדברו לו הדברים בשם דוד . המתפרצים . לברוח ולמרוד איש מפני אדניו : (יא) את מימי . כלומר כל משתה שלי כתרגומו כל משתאי וכן את לחמי ית מכלי וי"מ לפרשו לחמי על כלחם המיוחד כי זכר אחר כן את טבחתי שהוא שאר המאכלים וכן יש לפרש מימי כמשמעו כי המים היו יקרים במדבר : ואת טבחתי . תבשילי ומאכלי וכתי' וית שירותי וכמוהו לרקחות ולטבחות ולאופות ולטבחות מתקנת התבשיל וכן אמר במה שהביאה לו אביגיל חמש צאן עשויות כ"ו מתוקנת ומבושלות : (יג) ויחגור גם דוד חרבו . אע"פ שהיה די באנשים אשר עמו אעפ"כ מרוב כעסו חגר גם הוא את חרבו ורז"ל למדו מזה שדיני נפשות אין מתחילין מן הגדול ובדין נפשות דן אותו עם חביריו והסכימו כי מורד במלכות היה וחייב מיתה כי כבר ידעו כל ישראל כי דוד נמשח למלך ובזו נבל וקראו עבד והוא נסכם עמהם באחרונה שאם היה הוא אומר דעתו בראשונה האחרים לא היו רוצים לחלוק עליו והיו אומרים כדבריו לפיכך לא אמר הוא

מסורה

ויגידו ד' רפין וסי' שאל את נעריך . יגישו ויגידו לנו את . יבאו ויגידו צדקתו . תמצא ידך ג' וסי' תנה נא את אשר תמצא ידך . כל אשר תמצא . תמצא ידך לכל איביך : כארבע ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן כ"ב :

תולדות אהרן ואמרתם כה לחי . שם לא עקידה ש' מג אוכל ושלח : ויאמר דוד לאנשיו . סנהדרין לו :

פי' רבי' ישעיה

(ו) ואמרתם כה לחי . נעלם האל"ף . ופתרונו לאחי : ואתה שלום . כן יהיה :

מצודת דוד

(ו) כה לחי . ר"ל כן יהיה לזמן חייך ואתה תהיה בשלום וגם ביתך וכו' : (ז) עתה וכו' . ר"ל עתה אודיע לך שרועיך אשר היו עמנו לא הכלמנו אותם בדברי ריב ומלבד אף לא נחסר להם מאומה כי לא שלחנו יד בכל אשר להם : (ח) ויגידו לך . שאמת הדבר : וימצאו הנערים . על עצמם אמרו בעבור דוד שימצאו חן לקבלם בסבר פנים יפות : כי על יום טוב . דרכם היה לעשות י"ט ומשתה בעת גזיזת הצאן וכן נאמר באבשלום ויהי גוזזים וכו' ויקרא וכו' (ש"ב י"ג) ולזה דוד לאמר לו הלא על יום טוב באנו ומהראוי לקבל אז את כל הבא בסבר פנים יפות : תנה נא . עתה תנה את אשר תמצא ידך אם מעט ואם הרבה : לעבדיך . על עצמם אמרו : (ט) וינוחו . שבתו ונחו מדבריהם ולא דברו עוד מאומה : (י) מי דוד . ר"ל וכי חשוב הוא כ"כ ליתן לו מתן : היום רבו . בעת הזאת נתרבו עבדים המתחזקים כל איש מול פני אדוניו לומר לאדונו אני גדול ממך וכן דוד חושב עצמו לגדול ממני עד שאתן לו מתן : (יא) ולקחתי וגו' . ועל מה ששאלו לעצמם אמר וכי אתן לאנשים אשר לא ידעתי איה המקום אשר מזה המה ולכ"פ הוא שלא אתן לכם מאומה : (יג) על הכלים . אצל הכלים לשמרם

מצודת ציון

(ז) נפקד . נחסר : מאום . כלל : (ח) בנו . כמו באנו ונחסר האל"ף : (ט) וינוחו . מנוחה ר"ל נחו מדבריהם : המתפרצים . ענין התחזקות כמו אם פרצת עליך פרץ (בראשית לח) : (יא) טבחתי . זבחתי : לגוזזי . לאנשים הגוזזים צאני :

רד"ק

הוא דעתו אלא באחרונה וזהו ויהגור. גם דוד את חרבו: (יד) לברך את אדונינו. לתת לו שלום כמו כי תמצא איש לא תברכנו ויברך יעקב את פרעה: ויעט בהם. נער בהם והוא מענין עיט ומפרשו כי הוי"ד קמוצה כלומר הכריחם בדבריו הרפים וכן במדרש מהו ויעט בהם אפרחינון במלין וי"ת וקץ בהון: (יז) והוא בן בליעל מדבר אליו. אדונינו ב, בליעל מדבר אליו אם היינו מדברים אליו היה גוער בנו לכן את דעי מה תעשי ויתכן לפרשו על דוד כלומר דוד בן בליעל מדבר לאדונינו על הדבר הזה אלא יבא ויכלה הכל עם אילו: (יח) וחמש צאן עשות. כן כתיב בשני ווי"ן וקרי עשויות ביו"ד ואחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות ופירוש מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו וי"ת עשויות תכברא ולא ידעתי מה הוא ובנוסחא אחרת מצאתי תכברא ופירש אותו רבינו שלמה ז"ל בשם רבי קלונימוס מרומי ממולאות בשר דק וביצים פשטיד"ש בלע"ז והביא לו חבר מה שאמרו רז"ל בפסחים ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו ר' טרפון קורהו תכברא: צמוקים. ענבים יבשים ופי' מאה אשכולות וכת"י ומאה אתכלין דענבין יבשין: ודבלים. הדבלה הוא ככר תאנים יבשות דרוסות יחד עד שנעשית כמו ככר לחם ופי' מאתים מאתים ככרי' מאלה הככרים או פירוש מאתים ליטרא וכן ת"י ומאתן מנן דבילתא והמנה הוא ליטרא: (כ) בסתר ההר. יורדת בצד זה מן ההר שהיה מקום סתר לבאים ויורדים מצד האחר ואמר זה בעבור כי לא ראתה היא דוד מרחוק עד שפגעה בהם וירדה מהרה מעל החמור בראותה את דוד וי"ת בסתר ההר בסטר טורא: (כא) לשקר. לחנם: וישב לי רעה. במה שחירף אותי בדבריו: (כב) לאויבי דוד

פי' רבי' ישעיה

(יד) לברך את אדונינו פי' לשאול בשלומו: ויעט בהם. פירוש הזר' מעליו בגערתו לשון ויעט העט אל השלל: (יח) ומאה צמוקים. ענבים יבשים. וחמש צאן עשויות מתוקנו' ומבושלות שהיו מוכנו' לאכילה ומאתי' דבלים פי' עיגולי' דבלה: (כ) היא יורדת בסתר ההר. פירוש שני הרים זה כנגד זה. והעמק שביניה' קורא סתר ההר שההרי'

רש"י

וכליהם: (יד) אחד מהנערים. שלח: ויעט בהם. אפרחינון במלין לשון עיט (בראשית ט"ו י"א): ולא הכלמנו. לא נכלמנו: (יז) כי כלתה הרעה. מאת דוד אליו: והוא בן בליעל מדבר אליו. ואדונינו בן בליעל מהיות דובר אליו מה שאני אומר אליך כי יקצוף עלינו: (יח) עשוית. תרגם יונתן תכברא ממולאות בשר דק וביצים שמטיין בלע"ז כמו ששנינו בפסחים (עד. פ"ש היטב ברש"י ד"ה רבי ישמעאל קורהו וכו' ומטה לייטב) נותן את הכרעים ובני מעיו לתוכו רבי טרפון קורהו תכברא מה שכתוכו לברו כרבי עקיבא דאמר תולין חוצה לו כך היא שמיים בתוספתא ורבי קלונימ' ז"ל מן רומי פרשה לנו כן: צמוקים. ענבים יבשים: דבלים. עגולי דבלה תאנים דרוכות וכבושות בכלי: (כ) יורדים לקראתה. גיא היה בין שני ההרים היא יורדת מהר זה והם יורדים מהר זה שכנגדו: (כא) ודוד אמר. בלבו כשאמרו לו נערי' גדופי נבל אך לשקר שמרתי וגו': (כב) משתין. י"ת ידע מדע. משית קירות לבו. דבר אחר אפילו כלב שדרכו להשתין

רלב"ג

תכונת נבל לא דברו אליו אלו הדברים תכף בואם אבל נחו והמתינו בעת הראוי לדבר לו מזה ואז דברו אליו כל הדברים באופן שסדר דוד בפיהם שהיה נכס מפיוס בלב הרגה ועם כל זה היתה תשובת נבל בזה האופן מן הקושי שהכר בזה המקום: (יד) ויעט בהם. ר"ל שלא די שלא ענה אותם מענה טוב אבל נגע בהם מנגע הפיס והוא סטוף הדורס שמתנגע באכזריות: (יז) והוא בן בליעל מדבר אליו. הנה בליעל יאמר בשתוף על הרשע ועל הכילי ומזה הענין הבי הוא בזה המקום ומזה אמרו האמר למלך בליעל רשע אל נדיבים (איוב ל"ד): (יט) עברו לפני. אמרה זה לכפר פני דוד במנחה הגדולה הזאת: (כב) משתין בקיר. והוא הזכר ויש לפרשו איך נשבע דוד להרוג נבל וביתו והוא לא הסכי' על הריגת שאול עם היותו רודפו. ואפשר שאמר שהדבר מפורסם לכלם היות דוד משוח למלך

מקרא

יד וְלַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הִגִּיד נַעַר־אֶחָד
מֵהַנְּעָרִים לֵאמֹר הִנֵּה שָׁלַח דָּוִד
מַלְאָכִים מֵהַמִּדְבָּר לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ
וַיָּעַט בָּהֶם׃ טו וְהָאֲנָשִׁים טֹבִים לָנוּ מְאֹד
וְלֹא הָכְלַמְנוּ וְלֹא־פָקַדְנוּ מְאוּמָה כָּל־
יְמֵי הִתְהַלַּכְנוּ אִתָּם בִּהְיוֹתֵנוּ בַּשָּׂדֶה׃
טז חוֹמָה הָיוּ עָלֵינוּ גַּם־לַיְלָה גַּם־יוֹמָם
כָּל־יְמֵי הֱיוֹתֵנוּ עִמָּם רֹעִים הַצֹּאן׃
יז וְעַתָּה דְּעִי וּרְאִי מַה־תַּעֲשִׂי כִּי־כָלְתָה
הָרָעָה אֶל־אֲדֹנֵינוּ וְעַל־כָּל־בֵּיתוֹ
וְהוּא בֶּן־בְּלִיַּעַל מִדַּבֵּר אֵלָיו׃ יח וַתְּמַהֵר
אביגיל אֲבוּגַיִל וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנַיִם
נִבְלֵי־יַיִן וְחָמֵשׁ צֹאן עשוות עֲשׂוּיוֹת וְחָמֵשׁ
סְאִים קָלִי וּמֵאָה צִמֻּקִים וּמָאתַיִם
דְּבֵלִים וַתָּשֶׂם עַל־הַחֲמֹרִים׃ יט וַתֹּאמֶר
לִנְעָרֶיהָ עִבְרוּ לְפָנַי הִנְנִי אַחֲרֵיכֶם
בָּאָה וּלְאִישָׁהּ נָבָל לֹא הִגִּידָה׃ כ וְהָיָה
הִיא רֹכֶבֶת עַל־הַחֲמוֹר וְיֹרֶדֶת בְּסֵתֶר
הָהָר וְהִנֵּה דָוִד וַאֲנָשָׁיו יֹרְדִים
לִקְרָאתָהּ וַתִּפְגֹּשׁ אֹתָם׃ כא וְדָוִד אָמַר
אַךְ לַשֶּׁקֶר שָׁמַרְתִּי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָזֶה
בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נִפְקַד מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
מְאוּמָה וַיָּשֶׁב־לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה׃
כב כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאֹיְבֵי דָוִד וְכֹה
יֹסִיף אִם־אַשְׁאִיר מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ

תרגום

יד ולאביגיל אתת נבל חוי עולימא חד מעולימיא למימר הא שלח דוד אזגדיא ממדברא לברכא ית רבוננא וקץ בהון: טו וגבריא טבין לנא לחדא ולא אתנזיקנא ולא שנא לנא מדעם כל יומין די הלכנא עמהון כד הוינא שרן בחקלא: טז שור סקף הוו עלנא אף בליליא אף ביממא כל יומין דהוינא עמהון רען ענא: יז וכען דעי וחזי מה תעבדין ארי גמירא בישתא למיתי על רבוננא ועל כל ביתיה והוא גבר רשיעא מלמללא עמיה: יח ואוחיאת אביגיל ונסיבת מאתן גריצן דלחם ותרין גרבין דחמר וחמש ען תכברא וחמש סאין קליא ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאתן מנן דבילתא ושויאת על חמריא: יט ואמרת לעולימהא עברו קדמי הא אנא בתריכון אתיא ולבעלה נבל לא חויאת: כ והוה היא רכיבא על חמרא ונחתת בסטר טורא והא דוד וגברוהי נחתין לקדמותא וערעת יתהון: כא ודוד אמר ברם לשקרא נטרית ית כל די לדין במדברא ולא שנא מכל די ליה מדעם ואתיב לי בישתא חלף טבתא: כב כדין יעביד אלהים לסנאי דוד וכדין יוסיף אם אשאר מכל די ליה עד

מסורה

מבים המבים ה' חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר תולדת: אל ג' דסמיכי אל בלישני' בקריאה וסי' וכלות אליהם כל היום ואין לאל. ועתה דעי וראי מה תעשי כי כלתה. כי כלתה אליו הרעה מאת המלך: מדבר ח' בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר ויצא. כל סיפרא אל כל ואל כל במ"ו על כל וסי' ויאמר אליהם נחש. ויאמרו כל העם. ויחמל שאול. ועתה דעי. וימלך דוד בחברון מלך:

תולדות אהרן ומשה נמן. מלין קלא קלו: וסנס היא רוכבת. פסוק ג מגלפית:

מצודת ציון

(יד) ויעט. ענין הפרחה כמו ויעט אל השלל (שמ"א טו): (טו) הכלמנו. מלשון כלימה: פקדנו. ענין חסרון: (יז) בן בליעל. איש רשע בלי עול מקום: (יח) נבלי. נאדות: עשויות. מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו (בראשית יח): קלי. קמח מתבואה קלויה כמו ולחם וקלי (ויקרא כג): ומאה צמוקים. מאה אשכלות ענבים יבשים וכן דבלים וצמוקים (ד"ה א יב): ומאתים דבלים. מאתים ככר והם תאנים מקובצות דרוסות יחד עד שנעשים גוף אחד כעין ככר לחם: (כ) ותפגש. ענין פגיעה: (כא) לשקר. ר"ל על חנם: ולא נפקד. לא נחסר: וכלם ינגפו בו: (יט) לנעריה. מוליכי המנחה: (כ) בסתר ההר. בעמק שבין שני ההרי': (כא) ודוד אמר. בעת שפגשה בו אמר דוד לאנשיו אך לחנם שמרתי וכו': (כב) כה יעשה. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר כמה שתרפו לומר מי דוד וכו':

מצודת דוד

לשמרם: (יד) ויעט בהם. בגערה הפריחם ללכת לדרכם: (טו) והאנשים. אנשי דוד היו טובים לנו מאוד. ולא הכלמנו. לא היינו הכלמים על ידיהם ולא חסרנו מאומה וכו': (טז) חומה. עוד היו שומרים אותנו מאחרים כחומה הזה: (יז) מה תעשי. לתקן הדבר ולפייס את דוד: כי כלתה הרעה. נגמרה הרעה לבוא אליו: והוא. ובכל עצמו הוא בן בליעל מלדבר אליו ולהוכיחו על פניו כי ולאנשיו ולא

רשי

להשתין בקיר: (כד) בי אני אדני העון. מתחלה אמרה כן כדי שיטה אזן לדברים ולסוף אמרה לו האמת אני אמתך לא ראיתי את נערי אדני: (כו) אשר מנעך. שהלכתי לקראתך למנעך משפיכות דמים: והושע ידך לך: מלנקום אתה בעצמך את נקמתך ותענש: יהיו כנבל אויביך. נתנבאת ברוח הקדש שלא יאריך ימים: (כז) ונתנה לנערים. ותנתן לנערים המתהלכים וגו'. ונתנה לשון עבר ונתנה לשון להבא: (כח) כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן. להיות מלך על ישראל לפיכך ורעה לא תמצא בך לכך לא נאה לך לעשות שלא כדין להוציא לעז על מלכותך:

רדק

דוד. כנוי הוא לדוד: משתין בקיר. כמו שפירשו רז"ל אפילו כלב שדרכו להשתין בקיר וי"ת ידע מדע ר"ל אשית בקירות לבו כלומר בן דעת: (כג) לאפי דוד. כמו לפני דוד: בי אני. כלומר אדוני העון בעצמי ואני הוא שחטאתי לפני כלומר תשוב כי אני חטאתי שמע דברי אמתך: (כו) אשר מנעך. דבק עם חי ה': והושע ידך לך. השם מנעך מבוא בדמים והושע ידך לעצמך שלא שפכה ידך דם נקי כי לא יקרא זה מורד במלכות כאשר חשבת כי עדין לא יצא שמעך בעולם ועדין שאול קיים: והיו כנבל. שאין בו כח להרע לך: הברכה. כמו המנחה כמו קח נא את ברכתי: אשר הביא שפחתך. ואמר שפחתך בלשון זכר הנסתר לפי שהיא עקר ההבאה: ונתנה לנערים. דרך כבוד: (כח) בית נאמן. כתרגומו מלכו קיימא ודרך נבואה אמרה זה כי היא אחת משבע נביאות על דעת רז"ל וי"ל לפרש כי היה הדבר נשמע ונודע בישראל כי דוד נמשח למלך כמו שאמרה ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל: כי מלחמות ה'. תרגומו ארי קרביה דעמיה דה': לא תמצא בך. פתיד במקום עבר כמו לא נמצא' ומלת מימיך יוכיח זה וכן תרגומו לא אשתכחת: (כט) ויקם אדם. שאול וקראו אדם ולא מלך דרך בזיון כלומר כי אין לו תקומה לפניך: והיתה

נפש

עַד־אוֹר הַבֹּקֶר מַשְׁתִּין בְּקִיר׃ כג וַתֵּרֶא
אֲבִיגַיִל אֶת־דָּוִד וַתְּמַהֵר וַתֵּרֶד מֵעַל
הַחֲמוֹר וַתִּפֹּל לְאַפֵּי דָוִד עַל־פָּנֶיהָ
וַתִּשְׁתַּחוּ אָרֶץ׃ כד וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו
וַתֹּאמֶר בִּי־אֲנִי אֲדֹנִי הֶעָוֺן וּתְדַבֶּר־ ג'
נָא אֲמָתְךָ בְּאָזְנֶיךָ וּשְׁמַע אֵת דִּבְרֵי
אֲמָתֶךָ׃ כה אַל־נָא יָשִׂים אֲדֹנִי ׀ אֶת־ כ"א
לִבּוֹ אֶל־אִישׁ הַבְּלִיַּעַל הַזֶּה עַל־נָבָל ל'. ל'
כִּי כִשְׁמוֹ כֶּן־הוּא נָבָל שְׁמוֹ וּנְבָלָה
עִמּוֹ וַאֲנִי אֲמָתְךָ לֹא רָאִיתִי אֶת־
נַעֲרֵי אֲדֹנִי אֲשֶׁר שָׁלָחְתָּ׃ כו וְעַתָּה
אֲדֹנִי חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר ל' וכל מלכי' דכו'
מְנָעֲךָ יְהוָה מִבּוֹא בְדָמִים וְהוֹשֵׁעַ כ'
יָדְךָ לָךְ וְעַתָּה יִהְיוּ כְנָבָל אֹיְבֶיךָ ל'
וְהַמְבַקְשִׁים אֶל־אֲדֹנִי רָעָה׃ כז וְעַתָּה ל'
הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר־הֵבִיא שִׁפְחָתְךָ ל' לשון מקנה
לַאדֹנִי וְנִתְּנָה לַנְּעָרִים הַמִּתְהַלְּכִים כ'. ל'
בְּרַגְלֵי אֲדֹנִי׃ כח שָׂא נָא לְפֶשַׁע אֲמָתֶךָ
כִּי עָשֹׂה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לַאדֹנִי בַּיִת
נֶאֱמָן כִּי־מִלְחֲמוֹת יְהוָה אֲדֹנִי נִלְחָם
וְרָעָה לֹא־תִמָּצֵא בְךָ מִיָּמֶיךָ׃ כט וַיָּקָם ס"ו ביש"ן וג' מפן

מְנָהַר צַפְרָא יָדַע מַדַע׃
כג וַחֲזָת אֲבִיגַיִל יָת דָוִד
וְאוֹחִיאַת וְאִתְרְכִינַת מֵעַל
חֲמָרָא וּנְפַלַת לְאַפֵּי דָוִד
עַל אַפָּהָא וּסְגִידַת עַל
אַרְעָא׃ כד וּנְפַלַת עַל
רִיגְלוֹהִי וַאֲמַרַת בְּבָעוּ עֲלַי
דִילִי רִבּוֹנִי חוֹבָא וּתְמַלֵל
כְּעַן אַמְתָךְ קֳדָמָךְ וְתִשְׁמַע
יָת פִּתְגָמֵי אַמְתָךְ׃ כה לָא
כְעַן יְשַׁוֵי רִבּוֹנִי יָת לִבֵּיהּ
עַל גַבְרָא שַׁטְיָא הָדֵין עַל
נָבָל אֲרֵי כִשְׁמֵיהּ כֵּן הוּא
נָבָל שְׁמֵיהּ וּטְפְשׁוּתָא
עִמֵּיהּ וַאֲנָא אַמְתָךְ לָא
חֲזֵיתִי יָת עוּלֵימֵי רִבּוֹנִי
דִשְׁלַחְתָּ׃ כו וּכְעַן רִבּוֹנִי
קַיָם הוּא יְיָ וְחַיֵי נַפְשָׁךְ דִי
מַנְעָךְ יְיָ מִלְמִשְׁפַּךְ דַם
זַכַּאי וּלְמִפְרַק יְדָךְ לָךְ
וּכְעַן יְהוֹן כְּנָבָל סַנְאָךְ
וּדְתָבְעִין עַל רִבּוֹנִי
בִּישְׁתָא׃ כז וּכְעַן
תִּקְרוּבְתָּא הָדָא דְאַיְתִיאַת
אַמְתָךְ לְרִבּוֹנִי וְתִתְיְהֵב
לְעוּלֵימַיָא דִמְשַׁמְשִׁין קֳדָם
רִבּוֹנִי׃ כח שְׁבוֹק כְּעַן
לְחוֹבֵי אַמְתָךְ אֲרֵי קְיָמָא יְקֵים יְיָ לְרִבּוֹנִי מַלְכוּ קַיָמָא אֲרֵי קְרָבֵי עַמָא דַיְיָ
רִבּוֹנִי מַגִיחַ וּבִישְׁתָא לָא אִשְׁתְּכַחַת בָּךְ מִיוֹמָךְ׃ כט וְקָם אֱנָשָׁא

ותדבר ג' בקריאה וסימ' ותדבר נא אמתך. יפתח פיך את המלים. למה תאמר יעקב:

רלבג

למלך על ישראל ולפי שהיה נבל מבזה המלכות היה עונשו למות וכל הנסכמים לו בזה וכבר התבאר ממאמר אביגיל לדוד שזה הענין היה מפורסם אז לישראל. (כד) ותפול על רגליו. ר"ל אצל רגליו: בי אני אדני העון. הוא על דרך אמרו ולי אני עבדך והרצון בו בי אדני העון והפשע והודת זה תחלה כדי שיכנסו דבריה באזני דוד ותשקיט חמתו בזה כמאמר כי בו מספיום מה שלא יעלם ואחר זה תלחש פניו שישמע את דבריה ובארה לו שלא חטאה בזה אך חטא בו נבל בעלה אשר רוע מנהגו ותכונתו כי נבל שמו ונבלה עמו: (כו) מנעך ה' מבוא בדמים והושע ידך לך. הנה השבעה שכן היה הענין שהיא לא ראתה נערי דוד ואמרה עם שבועתה מה שיורה שהיא בלתי ירצה שישחית דוד בעלה וביתה אך הוא מפורסם אצלה שכבר ימנע דוד מזה אחר הפיוס אשר פייסה אותו וזה כלו היה מטוב חכמתה ואמרה שהשי"ת מנעהו מבוא בדמים ר"ל מבוא בהריגת אנשים ומנעהו מהושיע ידו לו להנקם מאויביו העברים בכחו ובעוצם ידו: (כט) ויקם אדם לרדפך. והוא רמז אל שאול: והיתה

נפש

פי' רבי ישעיה

מכסים אותו ואימו נראה והיא היתה יורדת מן ההר מזה ודוד היה יורד לקראתה מן ההר שכנגדו ופגעה בהם בתוך העמק: (כב) משתין בקיר. פי' זה הכלב שדרכו להשתין בקיר. כלומר אפילו כלביו אהרוג: (כד) בי אני אדוני העון. פירוש העון הזה שאתה רוצה לעשות בי יגיע ולא לך. שהיתה מכבדת הדבר בעיניו על שהיה רוצה לשפוך דם: (כו) ועתה אדני חי ה'. פי' נשבעת לו שבאמת היא אומרת שלא ראתה את נעריו: והושע ידך לך. פירוש שידך תושיע לעצמך שתמנע ידך מלשפוך דמים ותושיע נוסף מעון: (כז) ועתה הברכה הזאת. פירוש המנחה כמו קח נא את ברכתי: אשר הביא שפחתך. מקרא קצר הוא אשר הביא נער שפחתך. ונתנה לנערים. פי' תהיה נותנת לנערים:

מצודת דוד

כאלו אמר כהרעה הזאת יעשה לי המקום אם אשאיר וכו' ולפי שבסוף חזר בו לזה כינה הכתוב ואמר לאויבי דוד: משתין בקיר. כן יקרא הזכר כי עושה קלוח למרחוק ויוכל להשתין בקיר: (כג) לאפי דוד. לפני דוד: (כד) בי אני וגו'. כי דוד לא היה מכירה ולזה אמרה מה ששמעתי אשר אדוני מדבר אל עבדיו בדבר מה שקרה לו דע אדוני העון הזה הוא בי ר"ל בביתי נעשה הדבר: ותדבר. ולזה תדבר אמתך לבקש ולהתחנן על הדבר: (כה) אל איש. ר"ל אל דברי חירופו ונבלה עמו. מחזיק בנבלה לדבר קשות וחירופים: לא ראיתי. בכדי לתקן הדבר ולפייסו: (כו) חי ה' וגו'. נשבעה בה' ובנפשו ואמרה הנה רצון ה' למנעך מבוא בעון שפיכת דם שידך יושיע לך לריב ריבך כי"א היה רצון המקום שידך יושיע לך לנקום נקמתך ולשפוך דם לא היה הדבר נגלה אלי ללכת לפייסך ואף המסירה והפגישה והשמיעה בדבריך לאנשיך המה מה' בהשגחה: ועתה. הואיל וה' מנעך מבוא בדמים בודאי הוא יריב ריבך ויומת בידי שמים וכל אויביך יהיו כנבל שיומתו בידי שמים וכאשר אמר דוד בעצמו אל שאול ישפוט ה' וכו' וידי לא תהיה בך: (כז) ועתה הברכה. התפיים נא בעבור הברכה הזאת וכו': ונתנה וכו'. מפני הכבוד לא אמרה ונתנה לך כי למעלתו למעט יחשב ואמרה ונתנה להנערים וכו': (כח) שא נא וכו'. הקדימה לשאול מחילה אם תכשל בלשונה לדבר מה מול כבודו: כי עשה יעשה. זה ראשית אמריה תאמר הן ידעתי שה' יעשה לאדוני בית נאמן ומתקיים ועד עולם לא תוסר המלוכה מביתו לא כשאול שיוסר המלוכה מזרעו: כי מלחמות ה'. כל מלחמתך המה מלחמות ה' לעשות נקמה בפלשתים אבל לא תמצא בך רעה מימיך ללחם ולהרוג אנשים מישראל כאשר עשה שאול שהרג כהני נוב ולזה סרה משאול ולא תוסר ממך. (כט) ויקם אדם. ר"ל עם שקם שאול לרדפך וכו' ויכול היית להרגו במערה עכ"ז לא שלחת בו יד ורעה לא נמצא בך

מימיך

מצודת ציון

(כה) ונבלה. ענין דברי גנאי וכעור כמו נבל נבלה ידבר (ישעיה לב): (כז) הברכה. המנחה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית לג): ברגלי אדוני. ר"ל עם מהלכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח): (כח) שא. ענין מחילה: נאמן. מתקיים כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב):

ברורה

אדם לרדפך ולבקש את־נפשך
והיתה נפש אדני צרורה בצרור
החיים את יהוה אלהיך ואת נפש
איביך יקלענה בתוך כף הקלע :
ל והיה כי־יעשה יהוה לאדני ככל
אשר־דבר את־הטובה עליך וצוך
לנגיד על־ישראל: לא ולא תהיה זאת
לך לפוקה ולמכשול לב לאדני
ולשפך־דם חנם ולהושיע אדני לו
והיטב יהוה לאדני וזכרת את־אמתך:
לב ויאמר דוד לאביגל
ברוך יהוה אלהי ישראל אשר
שלחך היום הזה לקראתי: לג וברוך
טעמך וברוכה את אשר כלתני
היום הזה מבוא בדמים והשע
ידי לי: לד ואולם חי־יהוה אלהי
ישראל אשר מנעני מהרע אתך כי
לולי מהרת ותבאתי לקראתי כי אם־
נותר לנבל עד־אור הבקר משתין
בקיר: לה ויקח דוד מידה את אשר־
הביאה לו ולה אמר עלי לשלום

למרדפך ולמבעי למקטלך
ותהא נפשא דרבוני גניזא
בגנז חיי עלמא קדם יי
אלהך וית נפש בעלי דבבך
יפרחינה כמא דמפרחין
אבנא בקלעא : ל ויהוה כד
יקים יי לרבוני ככל דמליל
לאיתאה טבתא עלך
ויפקדינך למהוי מלכא על
ישראל : לא ולא תהידא
לך ליצפא ולתקלת לב
לרבוני ולמשפך דם זכאי
מגן ולמפרק רבוני ליה
וכד יוטיב יי לרבוני
ותדכר ית אמתך :
לב ואמר דוד לאביגיל
בריך יי אלהא דישראל
דשלחך יומא דין
לקדמותי : לג ובריך
מדעיך ובריכא את
דמנעתני יומא הדין
מלמשפך דם זכאי
ולמפרק ידי לי : לד וברם
קים הוא יי אלהא דישראל
דמנעני מלאבאשא
ליך ארי אלולא
פון אוחית ואתית
לקדמותי אלהין אשתאר לנבל עד סנהר צפרא ידע מדע : לה וקביל דוד מנה
ית דאיתיאת ליה ולה אמר סקי לשלם לביתך חזי

ואת נפש ד' בקריאה וסי' ויקם אדם לרדפך . ויבואו יואב אל המלך . ועתה לכי איעצך נא עצה . ויאמר אלהים לשלמה . וחד ואת הנפש אשר עשו בחרן . ולא תהיה ח' וסי' נמסר בסדר קדשים : וברוך ד' וסי' נמסר בסדר לך לך : ואולם ח' ר"פ וסי' נמסר בסדר וארא :

תולדות אהרן והיתה נפש אדוני . שבת קנב מגלה שם חגיגה יב עקידה ש' ע' עקרים מד פו נג : ואת נפש אויבך . שבת שם עקידה ש' קא עקרים מד פ' נג : ולא תהיה זאת לך לפוקה . מגלה שם ומו סנהדרין קיא (שם שם) : והטיב ה' לאדני . מגלה יד קמא נב : וברוך טעמך . מגלה שם :

רדק

נפש אדני . שלא יוכלו להמיתך מי שרודפין אותך ותהיה בחיים את השם כלומר שתלך בדרכיו כל ימיך וכן ורעה לא תמצא בך כל ימיך וימית האל יתעלה ויתברך הרודפים אותך ויסרים נפשם כמו אבן הקלע וכף הקלע פירוש מושב אבן בקלע שהוא עשוי כמו כף ולדעת יונתן פירש נפש אדני צרורה בצרור החיים לעולם הבא שתרגם הפסוק כן ותהא נפשא דרבוני גנוזה בגנז חיי עלמא קדם ה' אלהך וית נפש בעלי דבבך יפרחינה כמה דמפרחין אבנא בקלעא וכן בדברי רז"ל ר' אליעזר אומר נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנא' בצרור החיים את ה' אלהיך ונשמתן של רשעים מטרפות ומשוטטות מסוף העולם ועד סופו ואין להם מנוחה שנאמר יקלענה בתוך כף הקלע : (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה . זאת הנקמה שאתה רוצה להנקם בנבל : לפוקה . כמו ופיק ברכים על ענין מכשול ותרגומו ליתקלא : ולמכשול לב . כי הענין מכשול הלב הוא והכפל פוקה ומכשול לחזק כי כן דרך הכתוב ויש בו דרש כי דוד תבע אביגיל לעבירה ואמרה לו לא תהיה זאת לך לפוקה על שפיכות דמים ולמכשול על אשת איש : ולהושיע אדוני לו . לעצמו שלא ישפוך דם נקי : וזכרת את אמתך . כשייטיב ה' לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה כי טובה עשיתי עמך שמנעתיך מדמי חנם : (לב) לאביגל . כתיב כמו לאביגיל כי קרוב הוא והיתה נקראת כך וכך והרבה כזה נמצא בשמות . ויש בו דרש כי כשאמרה וזכרת את אמתך הפקירה עצמה לו וכיון שהפקירה עצמה לו פגמה הכתוב בקריאתה כי למעלה קראה אביגיל והכא אביגל : אשר שלחך . שנתן בלבך לצאת לקראתי : (לג) טעמך . עצתך . והברך הטוב וכת"י ובריך מדעיך . כליתני . מנעת אותי כמו לא יכלה ממך : (לד) מהרע אותך . כמו לך : ותבאתי . כן כתיב והקרי ותבאת ובמלה בכתוב שני סימני נקבה עבר ועתיד כי לשון העתיד תבא ולשון עבר באת והיה הכפל הזה במלה

רשי

מלכותך : (כט) כף הקלע . חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף באמצע הקלע שנותן בה האבן : (ל) והיה כי יעשה ה' וגו' . ותמלוך : (לא) ולא תהיה וגו' לפוקה . לכשלון כמו לפיק ברכים (נחום ב' י"א) שאם היית עושה זאת לא יהיה לך פתחון פה לרדות אדם לחורות הבאים על שפיכות דמים : ולהושיע אדני לו . שתנקום אתה את נקמתך : (לג) כליתני . מנעת אותי כמו לא תכלא רחמיך (תהלים מ' י"ב) לא יכלה ממך (בראשית כ"ג ו') : והושע ידי לי . מוסב על מבוא בדמים היה על מבוא

רלבג

נפש אדני צרורה בצרור החיים . הוא העולם הבא כי שם תתאחד הנפש במושכליה שהם צרור החיים ומצדם יהיה עם השם יתברך כמו שבארנו בראשון מספר מלחמות ה' : ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע . ר"ל שלא יהיה להם השארות וקיום והנה אמרה זאת להורות שכבר יחטא דוד אם ישחית ותמנע ממנו ההצלחה הנפשיית שהיא ערך ההצלחה ואמרה עוד כי בהיותו נגיד על ישראל יהיה לו זה הענין לפוקה ולמכשול לב אם ישחיתם ואולי היה זה סבה שתסור הממלכה ממנו כמו שקרה לשאול . ועם ה היה ממוצע חכמתה שאלתה פני

פי' רבי ישעיה

(כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים . פי' כל מקום שאומר הנפש הוא הגוף והנשמה ולא הנשמה לבד דכתיב והנפש אשר תאכל . וכתיב על נפש מת . ואין לומר על הנשמה נפש מת : (לא) ולהושיע אדוני לו . דברי הם להושיע אדוני לעצמו מן העון שלא תכשל בשפיכות דמים . והטיב ה' לאדוני וזכרת את אמתך . פירוש כשייטיב ה' לאדוני ותמלוך תזכירני לטובה שמנעתיך מלשפוך דמים שאין נאה למלך לעשות דבר שלא כדין : (לג) וברוך טעמך . כמו משפט סמך : אשר כליתי היום . כמו לא יכלה ממך . ולזכר יאמר כליתי . ולנקבה כליתיה : (לד) ותבאת לקראתי . מלה מורכבת היא . מן ותבואי מן ובאת . שאו זה או זה היה לו לומר והרכיב המלה משתיהם ואמר ותבאת . כמו שמזכיר הרוב מלות מורכבות :

מצודת ציון

(כט) צרורה . ענין קשורה כמו צרור כספו (בראשית מב) : יקלענה . ענינו השלכה בכלי שמשו כעין מקל ובראשו כעין כף ובו ינוחו האבן הנזרק ולזה קרוי כף הקלע : (לא) לפוקה . אף הוא ענין מכשול כמו ופיק ברכים (נחום ב) : (לג) טעמך . דרכך ועצתך כמו וטעם זקנים יקח (איוב יב) : כליתני . מנעת אותי : (לד) ואולם . אבל באמת : לולי . אם לא : (לה) ואשא פניך . ענין הסבר פנים

מצודת דוד

מימיך : והיתה נפש אדוני . ובעבור זה תהיה נפש אדוני צרורה בצרור החיים הנצחיים הרוחניים אחר הפרדה מן הגוף : את ה' . להיות חוזרת למקום אשר ממנה חוצבה : יקלענה . תהיה משוטטת נעה ונדה כהאבן הקלוע בכף הקלע ואמרה זאת להכניעו ולבל ישפוך דמי ישראל כמו שאול : (ל) את הטובה וגו' . וחוזרת ומפרשת וצוך לנגיד וגו' : (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה . ר"ל בהתמלוך לא יזיק לך כלל דברי חרפת נבל להיות מבוזה בעבור זה בעיני העם ואפילו למכשול לב אדוני לא יהיה כי לא תחוש או לדברי נבל כזה וכאשר לא תמיתהו תוסר מן הקלון כי לא יאמר או עליך שדרכך לשפוך דם חנם ולהושיע לעצמך בכח זרועך וכאלו אמרה הן עתה עוד היותך נרדף בהרים מפני שאול חושש אתה לחרפת נבל אבל לא תחוש במה שיאמרו שאתה שופך דם חנם ומושיע לעצמך בכח זרועך היות עבדיו אין מעלתך גדולה כ"כ לחוש לדברים האלה אבל לאחר שתמלוך נוסף היא והנה באמתי בהבנת הדברים האלה אליה וקוץ בהקטין עתה מעלתו ולזה שאלה בראשית אמריה שלא נא לשעת אמתך : והיטב ה' לאדוני . ר"ל הן ידעתי כאשר ייטיב ה' לאדוני וימלוך כאות נפשו זכור תזכור את אמתך להחזיק לי טובה על העצה היעוצה למנעך מבוא בדמים : (לג) מבוא בדמים . מבוא בעון שפיכת דם ובתשועת ידי לעצמי (לד) חי ה' . הריני נשבע חי ה' וכו' שמנע אותי מהרע לך ר"ל לביתך ולכל אשר לך : כי אם מהר וכו' . לא יחול עלי עונש

לְבֵיתֵךְ רְאִי שָׁמַעְתִּי בְקוֹלֵךְ וָאֶשָּׂא
פָּנָיִךְ׃ לו וַתָּבֹא אֲבִיגַיִל ׀ אֶל־נָבָל
וְהִנֵּה־לוֹ מִשְׁתֶּה בְּבֵיתוֹ כְּמִשְׁתֵּה
הַמֶּלֶךְ וְלֵב נָבָל טוֹב עָלָיו וְהוּא
שִׁכֹּר עַד־מְאֹד וְלֹא־הִגִּידָה לּוֹ דָּבָר
קָטֹן וְגָדוֹל עַד־אוֹר הַבֹּקֶר׃ לז וַיְהִי
בַבֹּקֶר בְּצֵאת הַיַּיִן מִנָּבָל וַתַּגֶּד־לוֹ
אִשְׁתּוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת לִבּוֹ
בְּקִרְבּוֹ וְהוּא הָיָה לְאָבֶן׃ לח וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת
הַיָּמִים וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־נָבָל וַיָּמֹת׃
לט וַיִּשְׁמַע דָּוִד כִּי מֵת נָבָל וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְהוָה אֲשֶׁר רָב אֶת־רִיב חֶרְפָּתִי מִיַּד
נָבָל וְאֶת־עַבְדּוֹ חָשַׂךְ מֵרָעָה וְאֵת רָעַת
נָבָל הֵשִׁיב יְהוָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּשְׁלַח דָּוִד
וַיְדַבֵּר בַּאֲבִיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃
מ וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִד אֶל־אֲבִיגַיִל
הַכַּרְמֶלָה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ לֵאמֹר דָּוִד
שְׁלָחָנוּ אֵלַיִךְ לְקַחְתֵּךְ לוֹ לְאִשָּׁה׃
מא וַתָּקָם וַתִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה וַתֹּאמֶר
הִנֵּה אֲמָתְךָ לְשִׁפְחָה לִרְחֹץ רַגְלֵי
עַבְדֵי אֲדֹנִי׃ מב וַתְּמַהֵר וַתָּקָם אֲבִיגַיִל
וַתִּרְכַּב עַל־הַחֲמוֹר וְחָמֵשׁ נַעֲרֹתֶיהָ
הַהֹלְכוֹת לְרַגְלָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מַלְאֲכֵי
דָוִד וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה׃ מג וְאֶת־אֲחִינֹעַם
לָקַח דָּוִד מִיִּזְרְעֶאל וַתִּהְיֶיןָ גַּם־
שְׁתֵּיהֶן לוֹ לְנָשִׁים׃ מד וְשָׁאוּל נָתַן אֶת־
מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד לְפַלְטִי בֶן־לַיִשׁ

דקבילית מניך ונסבית אפיכי : לו ואתת אביגיל לות נבל והא ליה משתיא בביתיה כמשתי מלכא ולבא דנבל שפיר עלוהי והוא רוי עד לחדא ולא חויאת ליה פתגם זעיר ורב עד מנהר צפרא : לז והוה בצפרא כד פג חמרא מנבל וחויאת ליה אתתיה ית פתגמיא האלין ומית ליביה במעוהי והוא הוה כאבנא : לח והוה לזמן עשרא יומין ותבר יי ית נבל ומית : לט ושמע דוד ארי מית נבל ואמר בריך יי דדן ית דין חיסודי מידא דנבל וית עבדיה מנע מלמעבד בישא וית בישת נבל אתיב יי ברישיה ושלח דוד ושאיל באביגיל למסבה ליה לאתו : מ ואתו עבדי דוד לות אביגיל לכרמלא ומלילו עמה למימר דוד שלחנא לותיך למסביך ליה לאתו : מא וקמת וסגידת על אפהא על ארעא ואמרת הא אמתך לאמהו לאסחאה ריגלי עבדי רבוני : מב ואוחיאת וקמת אביגיל ורכיבת על חמרא וחמש עולימתהא דאזלין לקיבלה ואזלת בתר אזגדי דוד והות ליה לאתו : מג וית אחינועם נסיב דוד מיזרעאל והואה אף תרתיהון ליה לנשין : מד ושאול יהב ית מיכל ברתיה אתת דוד לפלטי

חשך ז' בקריאה וסי' במסורה רבתא : בראשו י"ד בקריאה וסי' נמסר בסוף סדר ויקרא :

תולדות אהרן וסי' כעשרת הימים . ר"ס יח (בכורים כד) :

רשי

מנוח המונחת על ועושה כמו מנוח בדמים ומהושע ידי לי : (לז) בצאת היין מנבל . כד פג חמרא מנבל . וימת לבו . שנצטער על המנחה שהובאת לדוד : (לח) כעשרת הימים . שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקב"ה שלא יתערב אבל רשע באבלו ואחר כך תלה ג' ימים ומת כענין שנאמר ויגף ה' את נבל ואמר מר תלה שלשה ימים ומת זו היא מיתת מגפה ורבותינו אמרו אלו עשרת ימי תשובה שהמתין לו הקב"ה שיחזור בתשובה ויש אומרים כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד שהלך לו דוד עשרה נערים והאכילן : (לט) את ריב חרפתי . גדופי שחרפני היום רבו עבדים המתפרצים : ואת עבדו חשך מרעה . שלא הרגתיו :

רלבג

פי' דוד שיזכרה כאשר ייטיב ה' לו לגמול אותה חסד או אולי שהאמר ממנה על צד הנבואה ורא"ה שעתיד נבל למות ותהיה היא אשת דוד : (לז) וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן . אמר זה על צד ההפלגה לרוב הדאגה שהיה דואג על גודל המנחה ולרוב הפחד שהיה לו מדוד : (מא) הנה אמתך לשפחה לרחוץ רגלי עבדי אדני . אמרה זה על צד הענוה להורות שדי לה אם תהיה לשפחה לאחד מעבדי דוד ותרחץ רגליו כמנהג האשה לבעלה : (מד) ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' . מן הפלא איך עשה זה שאול והיא היתה אשת איש וכבר אמרו רז"ל שלא נגע בה פלטי בן ליש וידמה שכן הוא שכבר חזר דוד ולקחה וזה מורה שכבר התפרסם ונודע שלא נגע בה ולפי שכבר היתה פרושה בלתי ראויה לבניה מזה הצד

פי' רבי ישעיה

(לז) וימת לבו בקרבו . מן הפחד שנתפחד מדוד : (מג) ואת אחינועם לקח דוד לאשה מיזרעאל ושאול נתן את מיכל בתו . כדאמרינן בקדושין המקדש במלוה ופרוטה סבר שאול דעתי' אמלוה דלא הוי קדושין :

רדק

במלה מורה על זריזות ביאתה וכן נקרי משני הסימנים : (לז) בצאת היין . בבי"ת ופי' כעת שסרה שכרותו ותרגומו כד פג חמרא מנבל וכן תרגם הסירי את יינך מעליך הלא תפיגין ית חמרך : וימת לבו . שנשתתק ויהי כמת כי נצטער על המנחה שהביאה אשתו לדוד : כעשרת הימים . הכ"ף כ"ף האמיתות ר"ל לעשרת הימים וכן כמשלש חדשים ר"ל למשלש חדשים עשרת הימים תלה החולי הקשה ובסוף העשרה ימים נגפו האל ומת ואלו היסורין היו לו עונש עונו עם מיתתו . ויש דרש שתלו לו עשרה ימים לתשובה וכן אמרו לעשרת לא נאמר אלא כעשרת כעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה וזה רחוק כי הכתוב מעיד עליו כי עשרת הימים האלה היה מת לבו והיה לאבן היאך יעשה תשובה אדם כזה ועוד דרשו כנגד עשר לגימות שנתן לעשרה נערי דוד שהלך אליו ואני אומר כי לרעתו היו תלה העשרה ימים לא לטובתו ועוד בדרש ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל והלא אין מגפה אלא לשלשה ימים דתניא המת ליום אחד הרי זו מיתה של זעף לשנים מיתה של בהלה לשלשה מיתה של מגפה אלא שתלו לו שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק כדי שלא יתערב אבלו של רשע בתוך אבלו של צדיק : (לט) חרפתי . שחרף אותי ואמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו : (מג) גם שתיהן . האחת לרבות האחרת ואמר זה להודיע כי אלו שתיהן היו לו לנשים ולא מיכל כי שאול נתנה לפלטי בן ליש ולפיכך אמר ושאול נתן את מיכל בתו וגו' ויש לשאול הרי מיכל אשת דוד היתה איך נתנה לפלטי ואיך לקחה פלטי בן ליש והיא אשת דוד ואי"ת כי בעבירה ובאיסור עשו הדבר איך לקחה אחרי כן דוד והנה היתה אסורה לו כיון שנבעלה ברצון לאחר בעודה אשתו ויש מרז"ל אמרו כי קדושי פלטי במיכל בעבירה היו ומהם אמרו כי קדושי טעות היו לו לדוד במיכל כמו שאמר יעשרנו המלך עושר גדול ואותו היום היה מלוה אצל שאול והמקדש במלוה אינה מקודשת ואף על פי שהיו ערלות פלשתים לקדושין גם כן חשב שאול כי דעת דוד על המותר שהיה מלוה ודוד היה דעתו על מאתים ערלות שהרי למהר נתנם ולקדושין ומהם אמרו כי פלטי בן ליש לא בא עליה וכל הימים שהיתה עמו חרב היה נעוץ בינו לבינה שלא יגע בה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה על המצוה הזאת שהלך מידו שהיה כל כך כובש את יצרו

מצודת דוד

פניהם : (לז) בצאת היין . ר"ל בעת סרה השכרות : וימת לבו . אמר על דרך גוזמא והפלגה על גודל החרדה מפחד דוד כי חשב פן עכ"ז יבוא עליו : והוא היה לאבן . שבטלו הרגשותיו מרוב החרדה : (לט) חשך מרעה . לבל המיתו בידי : ואת רעת . את גמול רעת : (מא) לשפחה וגו' . כאלו אמרה אינני ראויה לו לאשה כ"א לשפחה לרחוץ רגלי עבדיו : (מב) וחמש נערותיה . היא רכבה וגם חמש נערותיה וגו' : (מג) גם שתיהן . מוסף על מיכל בת שאול שקדשה מאז : (מד) ויתן את מיכל

מצודת ציון

פנים למלאות השאלה : (לז) טוב עליו . ר"ל שמח : (לט) חשך . מנע כמו ולא חשכת (בראשית כב) : (מא) אפים . על פניו : (מב) לרגלה . עם הליכה ואחריה : במעגל

יגרו וכל אלה הדברים רחוקים מדרך הפשט. והנכון בעיני כי גם נתן דוד למיכל כי ראינו ששנא שאול את דוד אחר שנתחתן עמו עד שברח דוד מפני שאול ונראות
שאול כי דוד היה בורח אע״פ שהיה חוזר אליו לפעמים הכריחו לתת גט לבתו שלא תשב עגונה ועשה כן ושאול נתנה לאשה לפלטי בן ליש. ואי״ת אם כן אסור היה לדוד
להחזירה כי אסור לאדם להחזיר גרושתו אחר שנשאת לאחר או שנתארסה ונאמר כי לא מדעתו נתן זה הגט ואם תאמר מי הכריחו והלא הוא ברח מאת שאול אף ע״פ שברח
ראינו שהיה עם שאול אחר כן כמו שאמר אם פקוד יפקדני אביך וכל הענין שהוא מורה כי אחר שברח היה חוזר אליו ובעוד שהיה עמו הכריחו לתת הגט
וגם המעושה בישראל אלא כדין.
פסול ואם תאמר וכי לא היו יודעים בית דינו של שאול כי הגט פסול אפשר שהיה דעתם כי כדין היה אחרי אשר היה רצון המלך וטוב מזה עוד שנאמר כי דוד קודם שנתן הגט אמר בפני שני עדים מאוהביו ראו שאני אנוס בנתינת הגט והסתירו הדבר ונתן הגט והנה הגט לא היה גט ופלטי בן ליש לא ידע ומיכל לא ידעה והיו סבורין כי הגט גט ואפשר גם כן כי הגט היה מתחלתו כהוגן ועל ידי שליח שלחו דוד ואחר כן בטלו קודם שיגיע גט לידה והם לא ידעו והנה מיכל נבעלה בטעות ולא נאסרה על דוד והיה זה כמי שנבעלה באונס כי היתה סבורה כי הגט גט כשר כי האונס והשגגה שוין באשת איש וכן אמר והיא לא נתפשה פרט לאנוסה ומעלה בו מעל פרט לשוגגת שמותרת לבעלה : (ב) בחורי ישראל. מן הקלים לפיכך נשתנתה תנועת הבי״ת לשוא אבל ובחורי ישראל הכריע שהבי״ת בפתח הוא מהדגושים לפיכך לא נשתנתה התנועה : (ד) אל נכון. באמת ובברור וכן תרגם יונתן בקשוט : (ה) במעגל. מקום המחנה יקרא מעגל לפי שחונים שם העם בסבוב : (ז) מעוכה. תקועה הוא קרוב לענין מעוך וכתות : (ח) בחנית ובארץ. אכנו בחנית מכה גדולה עד שאתקע החנית בארץ תחתיו ובת״י אמחיניה כען במורניתא ואברזיניה בארעא : ולא אשנה לו. לא אהיה צריך לשנות לו פעם אחרת כי באותה מכה אמיתנו : (י) חי ה׳. השבועה שלא יומת על ידי כי ה׳ יגפנו ונשבע בעבור אבישי שלא יעבור על רצונו ויכנו. ונדרש כי אם ה׳ יגפנו למה זכר שני פעמים ה׳ אמר חי ה׳

בר ליש דמגלים : א ואתו
אנשי זיף לות שאול
לגבעתא למימר הלא
דוד מטמר בגבעתא
דחכילה די על אפי
ישימון : ב וקם שאול
ונחת למדברא דזיף ועמיה
תלתא אלפין גברא בחירי
ישראל למבעי ית דוד
במדברא דזיף : ג ושרא
שאול בגבעת חכילה די
על אפי ישימון על אורחא
ודוד יתיב במדברא וחזא
ארי אתא שאול בתרוהי
למדברא : ד ושלח דוד
מאללין וידע ארי אתא
שאול בקשוט : ה וקם
דוד ואתא לאתרא די
שרא תמן שאול וחזא דוד
ית אתרא דשכב תמן
שאול ואבנר בר נר רב
חיליה ושאול שכיב
בכרכומא ועמא שרן
סחרנוהי : ו ואתיב דוד
ואמר לאחימלך חתאה
ולאבישי בר צרויה אחוהי
דיואב למימר מן יחות
עמי לות שאול למשריתא
ואמר אבישי אנא איחות
עמך : ז ואתא דוד ואבישי
לות עמא בליליא והא
שאול שכיב דמוך
בכרכומא ומורניתיה
נעיצא בארעא איסדוהי
ואבנר ועמא שרן סחרנוהי :
ח ואמר אבישי לדוד מסר יי יומא דין ית בעיל דבבך
בידך וכען אמחיניה כען במורניתא ואברזיניה
בארעא זמנא חדא ולא אשני ליה : ט ואמר דוד
לאבישי לא תחבליניה ארי מן אושיט ידיה במשיחא דיי וזכי : י ואמר דוד קים הוא יי אלהין מן

אֲשֶׁר מִגַּלִּים :
כו א וַיָּבֹאוּ הַזִּפִים אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר
הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה ד׳. ג׳
עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן : ב וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּרֶד
אֶל־מִדְבַּר־זִיף וְאִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים
אִישׁ בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד
בְּמִדְבַּר־זִיף : ג וַיִּחַן שָׁאוּל בְּגִבְעַת
הַחֲכִילָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן עַל־ ג׳
הַדֶּרֶךְ וְדָוִד יֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וַיַּרְא כִּי בָא
שָׁאוּל אַחֲרָיו הַמִּדְבָּרָה : ד וַיִּשְׁלַח י״ב
דָּוִד מְרַגְּלִים וַיֵּדַע כִּי־בָא שָׁאוּל אֶל־
נָכוֹן : ה וַיָּקָם דָּוִד וַיָּבֹא אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר חָנָה־שָׁם שָׁאוּל וַיַּרְא דָּוִד אֶת־ ב׳ קרית חנה
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁכַב־שָׁם שָׁאוּל וְאַבְנֵר
בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָאוֹ וְשָׁאוּל שֹׁכֵב
בַּמַּעְגָּל וְהָעָם חֹנִים סְבִיבֹתָו : ב׳. חי״ק
ו וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר | אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַחִתִּי
וְאֶל־אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב ג׳
לֵאמֹר מִי־יֵרֵד אִתִּי אֶל־שָׁאוּל אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֲנִי אֵרֵד עִמָּךְ :
ז וַיָּבֹא דָוִד וַאֲבִישַׁי | אֶל־הָעָם לַיְלָה
וְהִנֵּה שָׁאוּל שֹׁכֵב יָשֵׁן בַּמַּעְגָּל ג׳. ב׳
וַחֲנִיתוֹ מְעוּכָה־בָאָרֶץ מְרַאֲשֹׁתָו ג׳. חי״ק
וְאַבְנֵר וְהָעָם שֹׁכְבִים סְבִיבֹתָו : חיו ק׳
ח וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֶל־דָּוִד
סִגַּר אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת־אוֹיִבְךָ בְּיָדֶךָ יתיר יו״ד
וְעַתָּה אַכֶּנּוּ נָא בַּחֲנִית וּבָאָרֶץ פַּעַם
אַחַת וְלֹא אֶשְׁנֶה לוֹ : ט וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־ ג׳. ל׳
אֲבִישַׁי אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי מִי שָׁלַח
יָדוֹ בִּמְשִׁיחַ יְהוָה וְנִקָּה : ג׳
י וַיֹּאמֶר דָּוִד חַי־יְהוָה כִּי אִם־יְהוָה

(ז) מעוכה. תקועה : (י) חי ה׳. יש אומרים ליצרו נשבע ויש אומרים לאבישי נשבע אם תכרת את הצדיק אני אפרע דמך בדמו : כי אם ה׳ יגפנו. יקרנו

רלבג

הנה מהם לא בני מרב אחותה גדלה וגדלתם כאילו הם בניה ומפני זה נקראו בני מיכל כמו שאמר בסוף זה הספר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזילי המחולתי : (ה) ושאול שוכב במעגל. ר״ל במחנה והוא היה בדמות עגל למען יראו הבאים אליהם מכל הצדדים : (י) חי ה׳ כי אם ה׳ יגפנו. ר״ל להמיתו בלא עתו על צד הפלא : או יומו יבא ומת. ר״ל הקץ המוגבל לו לחיות כי זה הקץ מתחלף לפי מה שלידי : או במלחמה ירד ונספה. ר״ל שהוא נפלא מצד בחירתו יסבב שימות בלא עתו והם כי מי שלא בא עתו עדין הנה יתכן שבא במקום הסכנה שימות בלא עתו וכבר זכרו זה בעלי החכמה ממשפטי הככבים בספריהם והוא עוד דעת תורתם השלמה ולזה צותה לעשות מעקה לגגים לבלתם הנפלים עם מהכשילם :
ויעמד

פי׳ רבי ישעיה

(י) ויאמר דוד חי ה׳. כי אם ה׳ יגפנו. פי׳ נשבע שלא ימתו על ידם כי אם ה׳ יגפהו וימיתהו קודם זמנו :

מסתתר ד׳ בקריאה וסי׳ ויבאו הזפים ויגדו. ויעלו הזפים. אתה אל מסתתר. בבא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד : מראשתו ח׳ ג׳ מנהון כתובין תו וסי׳ נמסר בסדר ויצא :

מצודת ציון

כו (ה) במעגל. דרך שמחנה לחנות בעגול למען יראו מסביב כל הבא עליהם : (ז) מעוכה. נעוצה והרוב הוא מלשון ומעוך וכתות (ויקרא כב) : מראשותיו. סמוך לראשו : (ח) סגר. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א) : אשנה. מלשון שנים : (י) ונספה. ענין כליון כמו עתה אספה (לקמן כז) :
לפחת

מצודת דוד

בתו. כי חשב קדושי דוד לקדושי טעות וחז״ל חלקו בו : כו (א) ויבאו הזפים. באו עוד כפעם : (ב) אל מדבר זיף. ובמדבר ההיא היתה גבעת החכילה : (ג) וירא. היה נראה לו שבא ולא ידע עדיין בבירור : (ד) אל נכון. כמו בנכון ר״ל ידע בבירור : (ה) ויבא. בתחילה הלך לרגל : סביבתיו. סביבות שאול :

(ו) ויען דוד. אחרי שובו אליהם : (ח) ובארץ. עד שתנעץ החנית גם בארץ : פעם אחת. את זה אעשה בפעם אחת ולא אצטרך להכותו מכה שנים : (ט) ונקה. ויהיה נקי מעונש בתמיה : (י) חי ה׳. חזר לשבע ואמר חי ה׳ שלא יצטרך עוד ימים רבים

פי׳ שלא הרגנו ואם הרגנו חי ה׳ אהרוג אותך: כי אם ה׳ יגפנו. בחולי טרם זמנו כמו ויגוף ה׳ את נבל כלומר על ידי השם יומת, לא על ידי ומיתתו תהיה קרובה באחת מהשלש ועל קירוב מיתתו אמר כי אם לא כן מה אמר כל אדם ג״כ מת באחת מהשלש אשר זכר אלא אמר זה לאבישי להשקיט כלומר אל תחוש עליו כי לא יצטרך זמן שימות או ימות בחולי שינגפנו ה׳ טרם יומו שהגיע לו בעת שנולד והוא יקרהו לו במום. או יומו יבא. כלומר או זמנו שקבוע בעת לידתו קרוב הוא וזה אמר דוד תלנו כי אמר בלבו כיון שמאס בו השם ית׳ מהיות מלך וגוה למשחני לא יתכן שיאריך הזמן או אפשר כי מפי שמואל אמר שימות בקרוב ואם כן יתכן לפרש חי ה׳ כי על אלה הדברים אמר חי ה׳ כי כן יהיה לו שימות בקרוב באחת מהשלשה כי כיון שאמר לו מפי הנבואה יכול להשבע בזה: או במלחמה ירד ונספה. ונספה טרם יומו הקצוב לו כי באלה שני הפנים ימות אדם טרם יומו או בחולי או בחרב וזו המיתה בעבור עון גדול מעון מי שמת בחולי טרם יומו ואם יש ביד האדם זכות מוסיפין לו על זמן הקצוב לו גם כן וזה הדבר מצאנו לו מחלוקת בין רבו׳ ז״ל את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין אותן לו לא זכה פוחתין לו מהם דברי רבי עקיבא ופי׳ שני דורות כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו׳ וזהו שאמר אמלא אשלים אותם אליך שלא יפחתו וחכמים אומרים זכה מוסיפי׳ לו עליהם לא זכה פוחתין לו מהם ופירוש מספר ימיך אמלא אעשה מלוי ותוספת עליהם אמרו לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו. (יא) צפחת. פי׳ צלוחית: (יב) ויקח דוד. אחר שאמר לאבישי קח לא נתרצה בו ולא רצה שיקרב אבישי אליו שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנו לפיכך הלך דוד בעצמו ולקח החנית והצפחת: מראשותי שאול. המ״ם הוא לשמוש לפיכך היא נקודה בצירי אבל מ״ם מראשותיו בשוא והיא טפלת ואינה לשמוש. ואין רואה. לא היה בכל המחנה אדם שהיה ער ורואה בקחתו הצפחת והחנית. ואין יודע. אין מרגיש בגופו: ואין מקיץ. שלא הקיץ אחד מהם לקול לכתם ולקחתם ולקול דבריהם שהיו מדברים ביניהם: כי תרדמת ה׳. הסמיכות הוא לאחד משני פנים או פירושו תרדמה גדולה כי הדבר שרוצה להגדילו סומך אותו לאל יתברך כמו מאפליה שלהבת יה כהררי אל עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים או פירושו להודיע כי התרדמה היתה סבה מאת האל כדי שלא ירגישו בדוד ובאבישי בקחתם הצפחת והחנית: (יד) הלא תענה אבנר. אחר שקרא אל העם ואל אבנר ולא היו עונים אותו קרא עוד אל אבנר בשם ואמר הלא תענה אבנר ובדרש אמר לו דוד מה יש לך לענות אבנר הרי אמרת על המערה אילו היה עושה מאומה היינו נכנסין לשם ומחתכין אותו אבר אבר או שמא תאמר בסירה נקרע החנית והצפחת מה יש לך לענות הלא תענה אבנר לא היה לך לענות דבר ונעשה כאלם הדא הוא דכתיב האמנם אלם צדק תדברון: מי אתה קראת אל המלך. כמו על המלך כלומר שלא יראת לקרוא במקום שהמלך ישן לא חששת שתעירהו משנתו בקראך בקול כי הוא לא היה קורא אל המלך כי אם אל אבנר וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו אל הסריס לא אכל כמו על הסריס ובענין הזה ית מאן דין דקרי בריש מלכא: (טו) הלא איש אתה. איש גדול וכן גדעון בן יואש איש ישראל גדול ישראל וכן כלם אנשים

יקרב מיתתו: או יומו יבא. יום שזמן מיתתו בו: (יא) צפחת צלוחית

יגפנו או־יומו יבא ומת או במלחמה ל׳
ירד ונספה׃ יא חלילה לי מיהוה ל׳
משלח ידי במשיח יהוה ועתה ל׳
קח־נא את־החנית אשר מראשתו חיו ק׳ ח׳ ג׳ מנהון כתיב תו
ואת־צפחת המים ונלכה־לנו׃ יב ויקח
דוד את־החנית ואת־צפחת המים
מראשתי שאול וילכו להם ואין ל׳
ראה ואין ידע ואין מקיץ כי כלם ר׳ מ״ע
ישנים כי תרדמת יהוה נפלה ל׳
עליהם׃ יג ויעבר דוד העבר ויעמד
על־ראש־ההר מרחק רב המקום כ׳
ביניהם׃ יד ויקרא דוד אל־העם ואל־ ל׳
אבנר בן־נר לאמר הלוא תענה
אבנר ויען אבנר ויאמר מי אתה
קראת אל־המלך׃
טו ויאמר דוד אל־אבנר הלוא־איש ו׳כטעם נס׳
אתה ומי כמוך בישראל ולמה לא ל׳
שמרת אל־אדניך המלך כי־בא
אחד העם להשחית את־המלך כ״ה פתחין ד׳ כמעט
אדניך׃ טז לא־טוב הדבר הזה אשר כ׳ ר״פ בספ׳
עשית חי־יהוה כי בני־מות אתם
אשר לא־שמרתם על־אדניכם על־
משיח יהוה ועתה ׀ ראה אי־חנית ג׳
המלך ואת־צפחת המים אשר
מראשתו׃ יז ויכר שאול את־קול חוו ק׳

קדם יי יתמחי או יומיה
ימטי וימות או בקרבא
יחות ויתקטל׃ יא חס לי
מן קדם יי מלאושטא ידי
במשיחא דיי וכען סב ית
מורניתא די איסדוהי וית
מנא דמיא וניזיל לנא׃
יב ונסיב דוד ית מורניתא
וית מנא דמיא מאיסדי
שאול ואזלו להון ולית
דחזי ולית דידע ולית
דמיתער ארי כולהון
דמכין ארי שינא תקיפא
מן קדם יי נפלת עליהון׃
יג ועבר דוד עברא וקם
על ריש טורא מרחיק
סני אתרא ביניהון׃ יד וקרא
דוד לעמא ולאבנר בר נר
למימר הלא תעני אבנר
ואתיב אבנר ואמר מן הין
דקרי בריש מלכא׃
טו ואמר דוד לאבנר הלא
גבר גבר את ומן כותך
בישראל ולמא לא נטרתא
על רבונך מלכא ארי
אתא חד מן עמא לחבלא
ית מלכא רבונך׃ טז לא
תקין פתגמא הדין די
עבדתא קיים הוא יי ארי
גברין חיבי קטול אתון
דלא נטרתון על רבונכון
על משיחא דיי וכען חזי
אן מורניתא דמלכא וית מנא דמיא דאיסדוהי׃ יז ואשתמודע שאול ית

רלבג

(יג) ויעמד על ראש ההר מרחוק רב המקום ביניהם. הנה עמד על ראש ההר כדי שיהיה קולו יותר נשמע כי היה רוצה לדבר אל שאול מרחוק ימלט עצמו מהסכנה אם יסכימו

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יב) ואת צפחת המים. תרגום וית מנא דמיא: ואין מקיץ. מפני שהאיתן שלו פתוח איקץ. ויקץ. כמו איסב. וייטב בא מקיץ כמו מטיב: (טו) הלא איש אתה. חשוב כמו כלם אנשים:

ואין ראה ג׳ פסוקים בקריאה ואין ואין ואין וסימניהון ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ. ואין קול ואין עונה ואין קשב. וזרעתם הרבה והבא מעט. יודע י׳ מלאים וסי׳ ואין רואה ואין יודע. ואנכי הודע ועד כן כתיב. ותהי לכם חזות הכל. כי יודע ה׳ דרך. כי יודע כל שער. יודע ה׳ ימי תמימים. מי יודע עז אפך. מי יודע אם לעת כזאת. כל יודע מבין. ואין אתנו יודע עד. וכל תריסר וד״ה וקהלת ומשלי דכו׳ מ״ל בם״ג חסר וסי׳ בפשע ארץ רבים. ידע ה׳ דין דלים. כי איננו ידע מה שיהיה: מרחק ד׳ חס׳ בקריאת וסי׳ ויעמד על ראש ההר מרחק. האלהי מקרוב. עצות מרחק אמונה אמן. וקרב מרחק עמדו. ויש ספרים נמסר גם זה ותשלחי ציריך עד מרחק. וכל אוריתא דכוות׳ חסר:

תולדות אהרן או יומו יבא. מקרים מד פ׳ כא ד׳: אבנר בן נר. עקידת ש׳ קנ. הלא תענה אבנר (פלה יו סוטה יו): קראת אל המלך. שם: איש אתה. שם:

מצודת דוד

כי או ה׳ ינגפנו בלא יומו או מהר יבוא יומו וימות במיתה טבעית או ימות במלחמה: (יא) חלילה לי. עם שגם אני משיח ה׳ כמותו מ״מ חלילה גם לי מחמת מצות ה׳ משלוח ידי וכו׳: (יב) ויקח דוד. חזר דוד לקחתו בעצמו כי לא האמין לאבישי פן עמו יכה נפש שאול: ואין רואה וכו׳. בעבור השינה לא היה מי רואה אותם ואף לא ידעו בהרגשת השמע מקול ההולך והדבור ולא היה מי מהם מקיץ מן השינה במשך הזמן ההיא כי מה׳ נפלה עליהם תרדמה ולא היה הדבר בדרך הטבע: (יג) העבר. מעבר המים שהיה שם: על ראש ההר. להשמיע קולו למרחוק: רב המקום. כי פחד לנפשו שלא יתפשוהו: (יד) הלא תענה אבנר. ר״ל עליך להשיב על דברי: מי אתה. ר״ל איך מלאך לבך לקרא בקול על המלך להקיצו משנתו: (טו) הלוא איש אתה. ר״ל הלא אתה גדול וחשוב ומי כמוך בחשיבות ולפי גודל המעלה תגדל האשמה: כי בא. פן יבוא וכאשר באמת בא אבישי ורצה להשחיתו: כי בני מות אתם. בעבור כבוד אבנר חזר לדבר אל כולם ולפסוק עליהם המיתה: ראה

מצודת ציון

(יא) צפחת. צלוחית כמו וצפחת השמן (מ״א יז): (יג) מקיץ. ענין הערה משינה: תרדמת. שינה עמוקה וכן מה לך נרדם (יונה א): (יד) אל המלך. כמו על המלך: (טו) איש. ר״ל גדול וחשוב כמו כולם אנשים (במדבר יג): אל אדוניך. על אדוניך: (טז) בני מות. אנשי מות ר״ל חייבי מיתה: אי חנית. איה החנית: ואת צפחת. ואיה צפחת: הכיתך

רדק

אנשים אנשי' גדולים ות״י גבר גיבר את : שמרת אל אדוניך . כמו על אדוניך וכן אמר אחר כן על אדוניכם וכת״י על ריבונך וכמוהו אל ההרים לא אכל כמו על ההרים : (יט) הסיתך בי . שם בלבך להרע לי בעוני ות״י אם מן קדם ה׳ איתגרית בי . ורז״ל דרשו כי בשביל שאמר לשון הסתה על הבורא ית׳ חטא בהסתה ויסת את דוד בהם : ירח מנחה . כלומר אקריב לפניו מנחה שיריחה וירצה גם לכפר עוני ולהסיר שנאתך ממני : מהסתפח . מלגור והדבק בנחלת ה׳ : לך עבוד אלהי׳ אחרי׳ . כאלו אומר לו לך עבוד אלהים אחרים כי מגרשי׳ אותי מנחלת ה׳ לגור בין העכו״ם אעפ״י שעדיין לא יצא מארץ יהודה ידע כי יצטרך לצאת כי לא יוכל לברוח מפני שאול אחר זה והוא בארץ יהודה וישראל וגם הוצרך לו לצאת בשהלך אל אכיש מלך גת וגם כן הלך למצפה מואב והניח אביו ואמו לפני מלך מואב וישבו שם אעפ״י שהוא ואנשיו היה הולך ושב בארץ יהודה וי״ת נימר איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : (כ) אל יפול דמי ארצה . שיעמד דמי נגד ה׳ תמיד לנקום נקמתי כאילו נשפך דמי כי בכל יום אני בסכנת דמי : כאשר ירדוף הקורא בהרים . כאשר ירדוף הרודף את הקורא והקורא הוא עוף הנקרא בלעז פירדי״ץ וי״ת ירדוף כמו ירדף נפעל או כמו שתי׳ יתרדף מהתפעל שתרגם כמא דמתרדיף קוריאה בטוריא : (כב) הנה החנית . כתיב וקרי חנית והענין אחד : (כג) וה׳ ישיב לאיש . לאיש שעשה כמו שעשיתי צדקה ואמונה : אשר נתנך ה׳ היום ביד . כמו בידי וכן ת״י וכן ועזי וזמרת יה כמו וזמרתי ויתכן לפרש ביד סתם ואעפ״י שהוא קמוץ והנסמך חסר ופירושו ביד אחד מאנשי ולא אביתי אני שישלח ידו בך : אבשי

תולדות אהרן אם ה׳ הסיתך . ברכות סב : כי גרשוני . כתובות קי :

שמואל א כו

דָּוִד וַיֹּאמֶר הֲקוֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד
וַיֹּאמֶר דָּוִד קוֹלִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
יח וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֲדֹנִי רֹדֵף אַחֲרֵי עַבְדּוֹ
כִּי מֶה עָשִׂיתִי וּמַה־בְּיָדִי רָעָה׃ יט וְעַתָּה
יִשְׁמַע־נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי
עַבְדּוֹ אִם־יְהוָה הֱסִיתְךָ בִי יָרַח מִנְחָה
וְאִם ׀ בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי
יְהוָה כִּי־גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ
בְּנַחֲלַת יְהוָה לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים
אֲחֵרִים׃ כ וְעַתָּה אַל־יִפֹּל דָּמִי אַרְצָה
מִנֶּגֶד פְּנֵי יְהוָה כִּי־יָצָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
לְבַקֵּשׁ אֶת־פַּרְעֹשׁ אֶחָד כַּאֲשֶׁר יִרְדֹּף
הַקֹּרֵא בֶּהָרִים׃ כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
חָטָאתִי שׁוּב בְּנִי־דָוִד כִּי לֹא־אָרַע
לְךָ עוֹד תַּחַת אֲשֶׁר יָקְרָה נַפְשִׁי
בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הִסְכַּלְתִּי
וָאֶשְׁגֶּה הַרְבֵּה מְאֹד׃ כב וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר
הִנֵּה הַחֲנִית הַמֶּלֶךְ וְיַעֲבֹר אֶחָד
מֵהַנְּעָרִים וְיִקָּחֶהָ׃ כג וַיהוָה יָשִׁיב לָאִישׁ
אֶת־צִדְקָתוֹ וְאֶת־אֱמֻנָתוֹ אֲשֶׁר נְתָנְךָ
יְהוָה ׀ הַיּוֹם בְּיָד וְלֹא אָבִיתִי לִשְׁלֹחַ
יָדִי בִּמְשִׁיחַ יְהוָה׃ כד וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר גָּדְלָה
נַפְשְׁךָ הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינָי כֵּן תִּגְדַּל
נַפְשִׁי בְּעֵינֵי יְהוָה וְיַצִּלֵנִי מִכָּל־צָרָה׃

תרגום

קָלָא דְדָוִד וַאֲמַר הֲקָלָךְ
דֵּין בְּרִי דָוִד וַאֲמַר דָּוִד
קָלִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ יח וַאֲמַר
לְמָא דְנַן רִבּוֹנִי רָדִיף בָּתַר
עַבְדֵּיהּ אֲרֵי מָה עֲבָדִית
וּמָה בִּידִי חוֹבָא׃ יט וּכְעַן
יִשְׁמַע כְּעַן רִבּוֹנִי מַלְכָּא
יָת פִּתְגָמֵי עַבְדֵּיהּ אִם מִן
קֳדָם יְיָ אִתְגְּרִית בִּי יְקַבֵּל
קוּרְבָּנִי בְּרַעֲוָא וְאִם בְּנֵי
אֱנָשָׁא לִיטִין אִנּוּן קֳדָם יְיָ
אֲרֵי תָרִיכוּנִי יוֹמָא דֵין
מִלְמִידַר בְּאַחְסָנַת עַמָּא
דַיְיָ לְמֵימַר אֵיזֵיל דָּוִד בֵּינֵי
עַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא׃
כ וּכְעַן לָא יִתְּשַׁד דָּמִי
לְאַרְעָא מִן קֳדָם מֵימְרָא
דַיְיָ אֲרֵי נְפַק מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְמִבְעֵי יָת חֲרָשׁ
חַד כְּמָא דְמִתְרְדִיף קוֹרָאָה
בְּטוּרַיָּא׃ כא וַאֲמַר שָׁאוּל
חָבִית תּוּב בְּרִי דָוִד אֲרֵי
לָא אַבְאֵישׁ לָךְ עוֹד חֲלַף
דִיקָרַת נַפְשִׁי בְּעֵינָךְ יוֹמָא
הָדֵין הָא אִסְתַּכְּלִית
וְאִטְפְּשִׁית סַגִּי לַחֲדָא׃
כב וַאֲתֵיב דָּוִד וַאֲמַר הָא
מוּרְנִיתָא דְמַלְכָּא וְיֶעְבַּר
חַד מֵעוּלֵימַיָּא וְיִסְבַהּ׃
כג וַיְיָ יָתֵיב לִגְבַר יָת
זָכְוָתֵיהּ וְיָת קוּשְׁטֵיהּ
דְמַסְרָךְ יְיָ יוֹמָא דֵין בִּידִי וְלָא אֲבֵיתִי לְאוֹשָׁטָא יְדִי בִּמְשִׁיחָא דַיְיָ׃ כד וְהָא
כְּמָא דִי יְקָרַת נַפְשָׁךְ יוֹמָא דֵין בְּעֵינַי כֵּן תֵּיקַר נַפְשִׁי קֳדָם יְיָ וִישֵׁיזְבִינַנִי

ויעבר ג׳ חטפין בקריאה וסימ׳ נמסר לעיל בהאי סיפרא הי״ש סימן י׳ : גדלה ג׳ בקריאה וסימן נמסר בסדר וארא :

רשי

לגלות : (יט) הסיתך בי . לשנאותי כל הסתה לשון שומה אמיממינ״ש בלעז : ירח מנחה . יקבל ברחמים תפלתי להשיב חמתך ממני : כי גרשוני . מארץ ישראל : לך עבוד אלהים אחרים . היוצא מא״י לחוץ לארץ נחשב כאלו עובד ע״ג וי״ת איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : (כ) הקורא . עוף ששמו קורא ובלעז פרדיי״ץ וכן קורא דגר ולא ילד (ירמיה יז יא) ומרדף אחר קני שאר עופות ויושב על ביציהם : (כג) ישיב לאיש . לכל צדיק וצדיק

רלבג

יסכימו לרדוף אחריו : (יט) אם ה׳ הסיתך בי ירח מנחה . אמר זה כי אם היה נסבה מאת השי״ת היה זה לחטא דוד ולזה אמר שהשי״ת ירח מנחה ממנו ויהיה בה נרצה לשי״ת : כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ וגו׳ . אמר זה לפי שמן המסבבים שירדפהו ישראל יהיה הנה שיצא דוד מכל ארץ ישראל למלט את נפשו מיד מלך ישראל וילך לו בין עובדי עבודת אלילים : (כא) הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד . ברצון בו כי בזולת מה שגמלתני עתה מן הטובה הייתי משועבד מאד לבלתי רדוף אותך כמו שנתבאר מענין כריתת דוד את כנף המעיל אשר לשאול ולזה היה סכלות רב ממני ושגגה אמנם הסכלות הוא שכבר נתפרסם לי שלום בהנחת השם יתברך עליך ולזה היה ראוי שאסיר מלרדפך ואולם השגגה היא אשר זכרתי מה שגמלתני מן הטובה בנפלי בידך בסוגי המערה

פי׳ רבי ישעיה

(יט) ירח מנחה . כמו יריח : כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ . פירוש כיון שאני רואה שבכל מקום אתה רודף אחרי אצא מכל ארץ ישראל ואלך בין מלכי אומות העולם ואעבוד להם . והוא לך עבוד אלהים אחרים כמו ועבדתם שם אלהים אחרים . תרגומו לעממיא פלחי טעותא וגם זה כך : (כ) כאשר ירדוף הקורא בהרים . מקרא קצר הוא . כאשר ירדוף הרודף לחפש הקורא בהרים כך אתה רודף אחרי בהרים :

מצודת ציון

(יט) הסיתך . מל׳ הסתה ופתוי : ירח . מל׳ ריח : מנחה . ר״ל תשורה וקרבן : מהסתפח . ענין הקבוץ והדבוק ואסיפת דבר אל דבר כמו ספחני נא (לעיל ב) : (כ) פרעש . הוא מינים בחורש : הקורא . שם עוף כמו קורא דגר (ירמיה יז) : (כא) יקרה . ענין חשיבות : הסכלתי . מל׳ סכלות וטפשות : ואשגה . מל׳ משגה ושגגה : (כג) ביד . ר״ל בידי : ולא אביתי . ולא רציתי :
יסל

מצודת דוד

אי חנית . ר״ל ואם תאמר שמרתם היה החנית מי לקחו : אשר מראשותיו . אשר היה מראשותיו : (יט) אם ה׳ וגו׳ . אם הדבר מה׳ ועל כשעתם אקריב מנחה לה׳ ויהי רצון שיקבל לריח ניחוח וירף ממני : ואם בני האדם . הם הסיתו אותך עלי כי בהבחירה חפשית באדם נתון מעולם : ארורים הם . בני האדם האלו : מהסתפח . מלהיות מאוסף בנחלת ה׳ עד כה חשבתי כאשר ראה המלך שנמסר בידי במערה ולא הרגתיו יחדול עוד מלרדוף אחרי אבל עתה שעכ״ז רודף אחרי בע״כ ארחיק נדוד מא״י : לאמר . כאלו יאמרו אלי לך עבוד וכו׳ כי גורשים אותי מבין ישראל ללכת בין פלשתים . ויו״ת איזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא : (כ) אל יפל דמי . רצה לומר מה שאני תמיד בסכנה וכאלו דמי נשפך הדם ההוא לא יפול ארצה מנגד פני ה׳ כנגדו תעמוד לבקש נקם : כאשר ירדוף . ר״ל המלך מתמיד ומתעסק לבקש פרעוש הקופץ ממקום למקום כאשר מלך מהמלכים מתעסק לרדוף בהרים אחר הקורא והוא שם עוף אשר יתענגו המלכים לרדוף אחריו ולצודו ור״ל רודף הוא אחר הדיוט כאלו אחר שר גדול וחשוב : (כא) שוב . חזור לביתי כי לא אעשה לך עוד רעה בעבור כי חשבה ויקרה נפשי בעיניך : הנה הסכלתי . במה שאני רודפך טעיתי בסכלות על כי ראיתי שה׳ עמך ואף הרביתי לשגות לרדפך על לא דבר : (כב) ויעבר . כי על כל זה לא האמין לשאול ולהשיב בעצמו : (כג) איש . לכל איש ישיב צדקתו וכלל עצמו בתפלתו על הרבים : (כד) גדלה נפשך . יקרה נפשך :

רשי

ונדיק: (א) עתה אספה יום אחד. שמא יארוב ויבא עלי פתאום: (ה) ולמה ישב עבדך וגו'. ואהיה לך למשא: (ז) ימים וארבעה חדשים. מימים ימימה שנה. וא"א לפרש ימים זה שנה שהרי לא הלך דוד אצל אכיש עד שמת שמואל ושאול לא מלך אחר מיתת שמואל אלא ארבעה חדשים כמו שמנינו בסדר עולם. וגם ממנין שנותיו של עלי ועשרים שנה שהיה ארון בקרית יערים הרי עשרים שנה לא מצאו חמשים ושתים של שמואל ושנה אחת לעיבורו עם ארבעה חדשים הללו ושבע שנים שמלך דוד בחברון קודם שהביא את הארון מקרית יערים נמצא שלא מלך שאול אחר מיתת שמואל יותר מארבעה חדשים: (ח) ויפשט דוד. לשון הוה הוא תמיד היה רגיל בכך: בואך שורה. מן מעלה דהגרא.

רדק

(א) אספה. לשון כליון: ונואש. לשון יאוש: אל אכיש בן מעוך מלך גת. יש לשאול היאך הלך אליו והוא היה כבר בשבנה עמו עד שהתהולל ונמלט משם ויש לפרש כי בפעם הראשונה היה דוד לבדו והתנכר שם והשתגע שהכירוהו פחד אבל עתה בא בשש מאות איש וקודם שהלך לשם שלח לאכיש כי התבאש בשאול ובקשו ואם יתנהו ישב עמו הוא ואנשיו ויעזרוהו להלחם בישראל והודיע עצמו כי הוא דוד ואכיש קבלו בשלום וישב עמו: (ה) ולמה ישב עבדך. פי' הן אהיה עליך למשא ודעת דוד היה כדי שלא ירגישו בו בפשטו על המקומות ויהיה לו ולאנשיו עיר לבד לבדם: למלכי יהודה. לפי שאנו רואים כי בעת כיבוש הארץ היתה צקלג לבני יהודה אפשר כי על שם סופו נכתבה שם או אפשר שכבשוה אז ואחרי כן לקחוה פלשתים מידם ומיום שישב בה דוד נשארה לו על כן היתה למלכי יהודה מהיום ההוא ומעלה לפיכך אמר למלכי יהודה ולא אמר ליהודה: (ז) ימים וארבעה חדשים. לא יתכן לפרש ימים זה שנה שהרי שאול לא מלך אלא שתי שנים וכל הענינים שהיו לדוד עם שאול אי אפשר שבשמונה חדשים היו ועוד כי דוד לא ירד בשדה פלשתים אלא אחר מיתת שמואל ומיתת שמואל לא קדמה למיתת שאול אלא שנים חדשים לפיכך אין מפרשים ימים כמשמעו ורוצה לומר ארבעה חדשים וקצת ימים מהחדש החמישי וכן תרגם יונתן יומין וארבעה ירחין ובקצת נסחאות יש עידן בעידן וארבעה ירחין ר"ל שנה וארבעה חדשים: (ח) כי הנה יושבות הארץ אשר מעולם. פי' כי אותן משפחות שזכר היו יושבות באותה הארץ מקדם לבאה עד בואכה שורה ועד ארץ מצרים ולפיכך לא היו נשמרים כי לא היתה להם מלחמה עם אדם ודוד בא עליהם והכה הארץ ושלל שלל רב ולא היה יודע מי היה עושה להם זאת הרעה כי לא יחיה

שמואל א

כה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד בָּרוּךְ אַתָּה בְּנִי דָוִד גַּם עָשֹׂה תַעֲשֶׂה וְגַם יָכֹל תּוּכָל וַיֵּלֶךְ דָּוִד לְדַרְכּוֹ וְשָׁאוּל שָׁב לִמְקוֹמוֹ׃

כז א וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־לִבּוֹ עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם־אֶחָד בְּיַד־שָׁאוּל אֵין־לִי טוֹב כִּי הִמָּלֵט אִמָּלֵט ׀ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְנוֹאַשׁ מִמֶּנִּי שָׁאוּל לְבַקְשֵׁנִי עוֹד בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְנִמְלַטְתִּי מִיָּדוֹ׃ ב וַיָּקָם דָּוִד וַיַּעֲבֹר הוּא וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר עִמּוֹ אֶל־אָכִישׁ בֶּן־מָעוֹךְ מֶלֶךְ גַּת׃ ג וַיֵּשֶׁב דָּוִד עִם־אָכִישׁ בְּגַת הוּא וַאֲנָשָׁיו אִישׁ וּבֵיתוֹ דָּוִד וּשְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת־נָבָל הַכַּרְמְלִית׃ ד וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל כִּי־בָרַח דָּוִד גַּת וְלֹא־יוֹסֵף עוֹד לְבַקְשׁוֹ׃ ה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתְּנוּ־לִי מָקוֹם בְּאַחַת עָרֵי הַשָּׂדֶה וְאֵשְׁבָה שָּׁם וְלָמָּה יֵשֵׁב עַבְדְּךָ בְּעִיר הַמַּמְלָכָה עִמָּךְ׃ ו וַיִּתֶּן־לוֹ אָכִישׁ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־צִקְלָג לָכֵן הָיְתָה צִקְלַג לְמַלְכֵי יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ז וַיְהִי מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־יָשַׁב דָּוִד בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים יָמִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃ ח וַיַּעַל דָּוִד וַאֲנָשָׁיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגְּשׁוּרִי וְהַגִּרְזִי וְהָעֲמָלֵקִי כִּי הֵנָּה יֹשְׁבוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵעוֹלָם בּוֹאֲךָ

ח' פסוקים גם וגם · י"א קמצ · ל' · ל'. כת · ל' · י"א · ל' מלאים וחד ומעוך וכתוב · ל' בטעמ כס' · יוסף ק' · ל' · כ' מנין קמצין · ל' · ותגרזי ק' · ד. ל'

תרגום

מכל עקא: כה ואמר שאול לדוד בריך את ברי דוד אף מעבד תעביד ואף מצלח תצלח ואזל דוד לאורחיה ושאול תב לאתריה: א ואמר דוד בלביה דלמא אתמסיר יומא חד בידא דשאול לית לי מדעם דטב ארי אשתיזבא אשתיזיב לארע פלשתאי ויניח מני שאול למבעני עוד בכל תחום ארעא דישראל ואשתיזיב מן ידיה: ב וקם דוד ועבר הוא ושית מאה גברא דעמיה לות אכיש בר מעוך מלכא דגת: ג ויתיב דוד עם אכיש בגת הוא וגברוהי גבר ואנש ביתיה דוד ותרתין נשוהי אחינועם דמיזרעאל ואביגיל איתת נבל דמכרמלא: ד ואתחוא לשאול ארי ערק דוד לגת ולא אוסיף עוד למבעוהי: ה ואמר דוד לאכיש אם כען אשכחית רחמין בעינך יתנון לי אתר בחדא מן קרוי חקלא ואיתיב תמן ולמא יתיב עבדך בקרית מלכותא עמך: ו ויהב ליה אכיש ביומא ההוא ית צקלג בכן הות צקלג למלכיא דבית יהודה עד יומא הדין: ז והוה מנין יומיא דיתיב דוד בקירוי פלשתאי (יומין) עדן בעדן וארבעא ירחין: ח וסליק דוד וגברוהי ואתנגידו על גשוראי ועל גזראי ועמלקאי ארי אינון יתבת ארעא דמעלמא

רלבג

גמערה: (ה) באחת ערי השדה. רוצה לומר באחת הערים הבלתי מוקפים חומה:

פי' רבי' ישעיה

(ב) אל אכיש בן מעוך. שפעם אחרת נסתכן לפניו והנה גדול מלך אז הלך בלא רשותו ונברח מרוב פחדו והלך אליו כדכתיב ויברח ביום ההוא מפני שאול ויבא אל אכיש אבל עכשיו עשה מדעת ושלח לו שלוחים ובבקשתו והלך אליו ברצונו וברשותו: (ח) ויפשט דוד ואנשיו. פשט שם: כי הנה יושבות. פירוש כי היו יושבות סמוך לו. הארץ אשר מעולם ישבו בה. ולא טלטלו ממקומם: עד שור. עד ארץ מצרים:

יום אחד ה' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בסוף תולדות: איש וביתו ג' בקריאה וסי' את יעקב איש וביתו באו. העלה דוד. וישב דוד עם אכיש: וביתו ד' בקריאה וסי' נמסר בריש שמות: לכן ג' בטעם לכן וסי' היתה צקלג סבירין על כן. לכן לשקר ישבעו אכן סבי'. לכן ספק על ירך דיחזקאל למען סבירין. ישבות ד' בקריאה וסי' כי הנה ישבות בארץ. אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד. והנה שם הנשים ישבות מבכות. ישבות על מלאת. תניינא ישבת כתיב ושארא ישבות כתיב:

מצודת ציון

(כה) יכול תוכל. מלשון יכולת: כז (א) אספה. ענין כליון: ונואש. מל' יאוש כמו לא אמרת נואש (ישעיה נז): (ז) ימים. שנה: (ח) ויפשטו. התפזרו כדרך המלחמים: מעולם. מזמן קדם. שורה. עד: אשר אצל וכאלו ידבר עם

מצודת דוד

(כה) ברוך אתה. רצה לומר רואה אני שאתה ברוך וגם עשה תעשה מעשים נפלאים וגם תצליח בהם: כז (א) עתה אספה. כי אחר שכרת כנף המעיל חשב שלא יוסיף עוד לרדוף אחריו כאשר בתחלה אבל אחר שראה שעל כל זה רודפו וחשש עוד כי פן בעבור שרואה שוב הצלחתו ישכיל עוד לבא פתאום ויהיה נספה ביום אחד ר"ל מבלי דעת מרם בואו: לבקשני עוד. כאשר בקשני עד הנה בכל גבול ישראל: (ב) אל אכיש. אף שמבראשונה פחד ממנו והתהולל בידם ונמלט אבל כאשר בא ושש מאות איש עמו ואף נודע שנבאש בשאול השלים עמו אכיש לשבת אצלו ולהיות בר למשמעתו: (ה) ערי השדה. מבלי חומה סביב כי חשב פן לא יאמין בו אכיש לתת לו עיר בצורה כי פן ישגב בחוזק העיר וימרוד בו: בעיר הממלכה עמך. כי אהיה למשא לך כי יתייקרו המזונות בעבור אנשי: (ו) ויתן לו וכו'. את צקלג. אף שבספר יהושע נאמר שהיתה מנחלת יהודה אולי לאחר זה לקחוה הפלשתים מידם: למלכי יהודה. כי אכיש נתנה לדוד ולא החזירה לכל בני השבט: (ח) כי הנה וכו'. ר"ל לפי שהיו מעולם מיושבי הארץ ההיא ולא באה עליהם מלחמה לטרדם ממנה לזה לא היו נשמרים

רדק

יחיה איש ואשה: (י) אל פשטתם היום. כמו כן פי' כי חילות פושטים ורגלים בארץ לשלול שלל ולבוז בז כמו לשכה ונשכה וכן תרגם יונתן לאן אתנגדתון יומא דין והחכם רבי יונה פירשו בחלוף עי"ן באל"ף ויהיה מי מסתתר עמו כלומר על מי פשטתם והחכם רבינו אברהם אבן עזרא פי' כמשמעו והוא דרך שאלה לא פשטתם היום והם השיבו כן פשטנו במקום פלוני ופלוני. על נגב יהודה. פעם היו אומרים על נגב יהודה פעמים על נגב הירחמאלי פעמים על נגב הקני וירחמאלי היא משפחה משבט יהודה והיא משפחת ירחמאל בן חצרון וכן זוכר אותם בשלוח דוד להם משלל ולאשר בערי הירחמאלי ולאשר בערי הקני נראה כי השכונות היו ערי אלו המשפחות אלו לאלו והקני הוא משפחת יתרו שנתגיירו וישבו בתוך בני יהודה כמו שכתוב בספר שופטים. ופי' דרום כתרגומו: (יב) הבאיש בעמו. כיון שהוא פושט עליה' תמיד נר' כי נתגר' בעמו שלא ישלים עמהם עוד ומאס בהם כמו שמואס אדם דבר הבאש: (ג) ושמואל מת אף על פי שספר מיתתו למעלה ספר גם כן הנה מפני המעשה שעשה שאול שדרש בבעלי' אוב בעבורו ואילו היה הוא חי לא היה דורש כי אם מאתו כי כבר הוא ביער האובו' והידעונים ואף על פי כן נחשב לו דריסת האוב לעון גדול כמו שאומר עליו בדברי הימים וימת שאול במעלו וגו' וגם לשאול באוב לדרוש. ורבותינו ז"ל דרשו בו כן כתיב וימת שמואל וכתיב ושמואל מת אמר ר' יוסי ושמואל מת מיתת ודאי וימת שמואל אין הדברים אמורים אלא לענין נבל שנאמר וימת שמואל וכתי' בתריה ואיש במעון וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני הכל סופדין ומספחין במיתת שמואל וזה הרשע עושה לו מרזחים רוצה לומר שמחות: ויקברהו ברמה ובעירו. לפי שהיו שתי רמות כמו שאמר מן הרמתים לפיכך אמר' ובעירו כלומר באותה רמה שהיתה עירו או פירוש ובעירו כי בתוך העיר קברוהו לא חוץ לעיר וכן כתיב למעלה וביתו ברמה ויונתן תרגם וספדו עלוהי אינש בקרתיה כלומר ספדו לו כל ישראל שבאו לקברו ספדו לו גם ברמה ואותם שלא באו ספדו

תרגום

מעקנא דחגרא ועד ארעא דמצרים: ט ומחי דוד ית יתבי ארעא ולא מקיים גבר ואתא ושבא ען ותורין וחמרין וגמלין ונסיב לבושין ותאיב ואתי לות אכיש: י ואמר אכיש לאן אתנגדתון יומא דין ואמר דוד על דרום יהודה ועל דרום ירחמאלה ולדרום שלמאה: יא וגבר ואתא לא מקיים דוד לאיתאה לגת למימר דלמא יחוון עלנא למימר כדין עבד דוד וכדין הות הלכתיה כל יומין דהוה יתיב בקירוי פלשתאי: יב והימין אכיש בדוד למימר אתגראה אתגרי בעמיה בישראל ויהי לי עבד פלח לעלם: א והוה ביומיא האינון וכנשו פלשתאי ית משריתהון לחילא לאגחא קרבא בישראל ואמר אכיש לדוד מדע תדע ארי עמי תפוק במשריתא את וגברך: ב ואמר דוד לאכיש בכן את תדע ית די יעבד עבדך ואמר אכיש לדוד בכן נטרא לרישי אשוינך כל יומיא: ג ושמואל מית וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה ושאול פלי ית בידין וזכורו מן ארעא: ד ואתכנישו פלשתאי ואתו ושרו בשונם וכנש שאול ית כל ישראל ושרו בגלבוע: ה וחזא שאול ית משרית פלשתאי

מקרא

שורה ועד־ארץ מצרים: ט והכה דוד
את־הארץ ולא יחיה איש ואשה
ולקח צאן ובקר וחמרים וגמלים
ובגדים וישב ויבא אל־אכיש:
י ויאמר אכיש אל־פשטתם היום
ויאמר דוד על־נגב יהודה ועל־נגב
הירחמאלי ואל־נגב הקיני: יא ואיש
ואשה לא־יחיה דוד להביא גת
לאמר פן־יגדו עלינו לאמר כה־
עשה דוד וכה משפטו כל־הימים
אשר ישב בשדה פלשתים: יב ויאמן
אכיש בדוד לאמר הבאש הבאיש
בעמו בישראל והיה לי לעבד
עולם: כח א ויהי
בימים ההם ויקבצו פלשתים את־
מחניהם לצבא להלחם בישראל
ויאמר אכיש אל־דוד ידע תדע כי
אתי תצא במחנה אתה ואנשיך:
ב ויאמר דוד אל־אכיש לכן אתה תדע
את אשר־יעשה עבדך ויאמר אכיש
אל־דוד לכן שמר לראשי אשימך
כל־הימים:
ג ושמואל מת ויספדו־לו כל־ישראל
ויקברהו ברמה ובעירו ושאול
הסיר האבות ואת־הידענים
מהארץ: ד ויקבצו פלשתים ויבאו
ויחנו בשונם ויקבץ שאול את־
כל־ישראל ויחנו בגלבע:
ה וירא שאול את־מחנה פלשתים

רשי

(י) אל פשטתם. למ"ד מתחלפת בנו"ן כמו ויעש לו נשכה בספר עזרא (נחמיה י"ג ז') כמו לשכה: (ג) ושמואל מת. הרי כבר נאמר וימת שמואל אלא לפי שבא לדבר בשאול שהוצרך לדרוש בבעלת אוב פתח ואמר ושמואל מת שאילו היה קיים ממנו היה שאול דורש ושאול הסיר האובות והוצרך לבקש אשה בעלת אוב: ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו. וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה. ובעירו מוסב על ויספדו לו. ספדוהו ברמה שקברוהו וספדוהו איש בעירו:
נב

רלבג

(י) אל פשטתם. הוא כמו על והרצון בו על מי פשטתם וזה מבואר מתשובת דוד לו:
ולא

פי' רבי ישעיה

(י) אל פשטתם. כמו אן שהלמ"ד מתחלף בנו"ן כמו לשכה נשכה: (ב) לכן שומר לראשי אשימך. אם תוכח במלחמה זו לעזרני בכל לב תהיה לי שומר לראשי: (ג) ויקברהו ברמה ובעירו. הוי"ו יתר:

משפטו ו' בקריאה וסי' כה עשה דוד וכה משפטו. וארמון על משפטו ישב. ממנו משפטו ושאתו. אשר משפטו פעלו: משפטו יתן לאור. ומת' כל משפטו:

תולדות אהרן ושמואל מת. בפרק מי חולץ: (ג): (שבת ח):

מצודת ציון

מי שמכיר המקום: (י) אל. ענינו לא: פשטתם. נתפזרתם ונלחם לשלול שלל: נגב יהודה. בדרומה של יהודה: הירחמאלי. שם משפחה מבני יהודה: הקיני. מבני חובב חותן משה שהיו מתחברים לישראל ונתנו בנחלת יהודה. (יא) משפטו. מנהגו כמו ומשפט הכהנים (לעיל ב): (יב) הבאיש. ר"ל מאוס כהסרחת דבר הנבאש כמו נבאש ישראל בפלשתים (לעיל יג): כח (א) לצבא. מין קטן של: (ג) האובות. והידעונים. שמות מיני קסם:
ויתאמנו

מצודת דוד

נשארים ועשה בהם דוד כרצונו: (י) ויאמר אכיש. וכשהיה אכיש אומר לו וכי לא פשטתם היום ולא עשיתם מאומה מלחמה: ויאמר דוד. והיה דוד משיב כן פשטנו גם היום פעם אמר לו על נגב יהודה ופעם אמר לו על נגב הירחמאלי וכו' למען יחשוב שהבאיש בעמו: (יא) ואיש וכו'. מהנשי הנשארים וכו': לאמר. כי אמר פן יגידו לאמר עליכם פושטים לא על בני עמו: (יב) ויאמן. חשב שהאמת עם דוד שהבאיש בעמו: כח (ב) לכן. הואיל והאמת כי תדע מהגבורות אשר אעשה: לכן. בעבור הגבורות אשר תעשה אשימך שומר לראשי ולכבוד יחשב כדבר: (ג) ושמואל מת. לפי שבא לומר בענין שבקש שאול בעלת אוב לזה אמר ושמואל מת כי אם היה חי היה שואל בו: ובעירו. בתוך העיר ולא חוצה לה וכמים למעלה וביתו ברמה: ושאול הסיר. כי אם לא הסיר לא היה צריך לחפש אחר בעלת אוב

(ו) גם באורים. לפי שהרג נוב עיר הכהנים לא נענה: (ח) ויתחפש שאול. שינה בגדיו וכן התחפש ובא במלחמה (מלכים א׳ כ״ב ל׳) וכן ברב כח יתחפש לבושי (איוב ל׳ י״ח) וכן תיי ואשתני שאול: ויבאו אל האשה לילה. יום היה אלא מתוך צרתו היה דומה להם לילה כך דרש רבי תנחומא: (ט) מתנקש. מבקש תקלה: (יב) ותזעק בקול גדול. שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם

ספדו לו כל אחד בעירו כי בכל ערי ישראל ספדו לו בעבור שהיה מחזר בכל המקומות לשפטם: (ו) וישאל שאול בה׳ ולא ענהו. ובדברי הימים אמר ולא דרש בה׳ אלא כיון שדרש באוב אחר כן כאילו לא דרש בה׳ שהרי בסוף דרישתו באוב בדרישתו בה׳ ומה שאמר וישאל שאול בה׳ מפרש אחר כן במה שאל ואמר גם בחלומות גם באורים גם בנביאים וכו׳ גם. ופי׳ לרבות האחד על חבירו כמו גם אתה גם בנך גם בן בנך ופירוש בחלומות באנשים שעושין שאלת חלום ומה שאמר באורים והם לא היו אצלו שהרי היו עם אביתר שהיה עם דוד אפשר שעשה שם אנשים לשאול בהם על המלחמה הזאת ופי׳ בנביאים תלמידי שמואל הנקראים נביאים כמו שכתוב להקת נביאים נבאים וגו׳: (ז) בקשו לי אשת בעלת אוב. אשת במוכרת כמו אשת יפת תואר נפל אשת ואמר אשה ולא איש לפי שמעשה הזה וכיוצא בו נמצא בנשים יותר מבאנשים לפי שהן קלות הדעת ולמעט הזה אמר הכתוב מכשפה לא תחיה: הנה אשת בעלת אוב בעין דור. אמרו במדרש זו אשת צפניה אמו של אבנר: (ח) ויתחפש. השתנה שהפשיט בגדי מלכות שהיה לובש ולבש בגדים אחרים כדי שלא תכירהו האשה: ושני אנשים עמו. אמרו בדרש זה אבנר ועמשא: ויבאו אל האשה לילה. גם זה כדי שלא תכירהו לפי׳ בא בלילה. ובדרש יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה: קסמי. מפרשו על המנהג קסמי בשקל מלכי עלינו והפך הקמץ חטף לעיין הפועל ופי׳ הפתח בקמץ רחב לתפארת המנה והקסם הוא כלל לכל המעשים שהם הנעשים בלאט לפי׳ אמר קסמי וסי׳ אחר כן באוב וכן וקסמים בידם בלעם בן בעור הקוסם כמו מקסם חלק והדומים להם ולפעמים הוא שרש לקני המעשי הכם כמו ולא קסם בים וקוסם קסמים מעונן ומנחש כי כל אחת מלאכה אחת בפני עצמה במעלי להמיתני משתדל לתת ואתה. הנה הקיף לתפארת הקריאה:

ויּרא ויחרד לבו מאד: ו וישאל שאול ביהוה ולא ענהו יהוה גם בחלמות גם באורים גם בנביאם: ז ויאמר שאול לעבדיו בקשו־לי אשת בעלת־אוב ואלכה אליה ואדרשה־בה ויאמרו עבדיו אליו הנה אשת בעלת־אוב בעין דור: ח ויתחפש שאול וילבש בגדים אחרים וילך הוא ושני אנשים עמו ויבאו אל־האשה לילה ויאמר קסומי־נא לי באוב והעלי לי את אשר־אמר אליך:
ט ותאמר האשה אליו הנה אתה ידעת את אשר־עשה שאול אשר הכרית את־האבות ואת־הידעני מן־הארץ ולמה אתה מתנקש בנפשי להמיתני: י וישבע לה שאול ביהוה לאמר חי־יהוה אם־יקרך עון בדבר הזה: יא ותאמר האשה את־מי אעלה־לך ויאמר את־שמואל העלי־לי:
יב ותרא האשה את־שמואל ותזעק

ודחיל וזע לביה לחדא: ו ושאיל שאול במימרא דיי ולא קביל צלותיה יי אף בחלמיא אף באוריא אף בספריא: ז ואמר שאול לעבדוהי בעו לי איתתא דידעא לאסקא בידין ואהך לותה ואשאל בה ואמרו עבדוהי ליה הא איתתא דידעא לאסקא בידין בעין דור: ח ואשתני שאול ולבש לבושין אוחרנין ואזל הוא ותרין גברא עמיה ואתו לות איתתא בליליא ואמר קסמי כען לי בבידין ואסקי לי ית דאימר לך: ט ואמרת איתתא ליה הא את ידעתא ית דעבד שאול דשיצי ית בידין וית זכורו מן ארעא ולמא את מתגרי בנפשי למקטלי: י וקים לה שאול במימרא דיי למימר קים הוא יי אם יערעינך חובא בפתגמא הדין: יא ואמרת איתתא ית מן אסיק לך ואמר ית שמואל אסיקי לי: יב וחזת איתתא ית שמואל וצוחת

ויּרא י״ב ו׳ בקריאה ו׳ בשמואל וסי׳ מה נורא. ויירא יעקב מאד. ויאמר מי שמך לאיש. וישמע המלך יהויקים. ויירא דוד את ה׳ ביום ההוא. ויירא מאד מפני אכיש מלך גת. ויירא כל העם מאד את ה׳. ויירא שאול מלפני דוד. ויירא ויחרד לבו. ויירא מאד מדברי שמואל. ויירא דוד את האלהים. ד״ה. ויירא ויתן יהושפט את פניו. ד״ה. ונמסר גם בסדר בשלח: באורי׳ ב׳ חד מלא וסימ׳ ולא ענהו ה׳ גם בחלמות גם באורים. על כן בארים כבדו. בתרא חס׳: בעין דור ב׳ וסי׳ אשת בעלת אוב. נשמדו בעין דאר: אעלה ח׳ וסי׳ בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונה אריד למכסיא קטרתא בירושלם. ופי׳ בסדר שמות:

תגלדות אהרן קסמי נא לי. סנהדרין כט:

רלבג

(ו) ולא ענהו ה׳ גם בחלומות גם באורים גם בנביאים. אמר גם הראשון הוא להורות שלא ענהו באחד מאלו האופנים על דרך אמרו גם לי גם לך לא יהיה והרצון שלא ענהו בחלומו׳ על יד בעלי החלומות הצודקים כשהיו מגיעים רעיוניהם בהקיץ על זאת השאלה כדי שתבא להם ההודעה בחלום ויותר נפלא מזה שלא ענהו באורים אחר מדרך השאל בהם שיבא לו מענה אם לא יהיה זה בסבת חטא כמו שמצאנו בשאול כששאל באלהים שלא ענהו מלך מה שעבר יונתן גם על השבועה במה שטעם מהדבש וידמה שלא היה שם כהן ראוי שתשרה עליו רוח הקדש לשאול באורים ובתומים כי כבר הרג שאול נב עיר הכהנים שהיו בה הכהנים החשובים והנמלט מהם היה עם דוד או היתה הסבה על שלא בא לו מענה חטא שאול או יתקבצו שתי הסבות יחד ויותר נפלא זה שלא ענהו על יד הנביאים הם רבים כמו שקדם ויראו את להקת הנביאים: (ז) בקשו לי אשת בעלת אוב. הנה זה היה חטא עצום ולזה גנה שאול על זה החטא כמו שנזכרו המאיו וגם שאול באוב לדרוש: (ח) ויתחפש שאול. ר״ל שנה בגדיו כדי שלא יכירוהו רואיו ויוסיף מפני זה מבוקשו על יד האשה בעלת אוב: קסמי נא לי באוב. ראוי שתדע כי ענין האוב הוא לעורר הדמיון כדי שיגיע לו מין ממיני הקסם ולזה לא ישמע קולו כי אם לשואל והוא ישמע קול נמוך מאד כאמרו והיה כאוב מארץ קולך ובבר באלרנו בספר מלחמות ה׳ מה שיש בענין ההודעה אשר תגיע בקסם מהחסרון והנה אמרו ז״ל שענין האוב הוא שהמעלה את המת הוא בלתי שומע דבר אבל רואה תמונת המת הוא והשואל לא יראה התמונה ההיא אבל ישמע דברים מה לפי מחשבתו על שאלתו ולזה לא ראה תמונת שמואל זולת האשה אשר העלתהו ולא שמעה היא הדברים אבל שמע אותם שאול כי היא שמה התבודדותה בדבר התמונה ההיא ולזה הראתהו לה דמיונה אחר עשותה פעולות מה לעורר דמיונה והתבודדותה בזה ואולם שאול לבדו שמע אלו הדברים להתבודד דמיונו בדבר השאלה עם מה שמעורר היה דמיונו בפעולות

פי׳ רבי ישעיה

(ח) ויתחפש שאול. פירוש פשט בגדי מלכותו כמו ברב כח יתחפש לבושי: ויבאו אל האשה לילה. שלא יכירנו פום אדם שלא היתה עושה בהם: (ט) מתנקש בנפשי. כמו יוקש נוקש לכל אשר לו. ותרגם מתגרי בנפשי: (י) חי ה׳ אם יקרך עון. פירוש שלא אגלה הסוד:

היא: (ט) מתנקש בנפשי. במלמי להמיתני מוקש בנפשי להמיתני: (י) אם יקרך עון. הנה הקיף לתפארת הקריאה:

מצודת דוד

אוב כי רבות היו: (ה) ויבא ויחרד. לפי שלוו פלשתים עם רב: (ו) בה׳. ר״ל בנביאים ובאורים ותומים ובידעים שאלת חלום: ולא ענהו. בכל מה ששאל גם בחלומות גם באורים וכו׳ (ואף שהאורים היו עם אביתר שהלך עם דוד אפשר לומר ששלח אליו אנשים לשאול בו): (ז) אשת בעלת אוב. לפי שמצויה יותר בנשים וכן נאמר בתורה מכשפה לא תחיה (שמות כ״ב): (ח) קסמי נא לי. עשה בעבורי קסם במעשה אוב והוא העליית המת והשאלה בו: (ט) מתנקש בנפשי. להיות מתה ע״י שאול: (י) חי ה׳. הריני נשבע חי ה׳ אם יקרה לך עונש בדבר זה: (יב) ותרא האשה. ארז״ל המעלה רואהו ואינו שומע קולו והנשאל שומע קולו ואינו רואהו: לכה רמיתני. מבלי הגיד לי שאתה שאול ובעבור כי דרך העולים לעלות ברגליהם כלפי

מצודת ציון

(ח) ויתחפש. ענין הליפות והשתנות הכסות באחר כמו התחפש ובא במלחמה (מ״א כב): קסמי. הוא שם כולל לכל מיני הקסם: (ט) מתנקש. ר״ל מכיר המוקש והנגרם שעליך להסתיר בו: (י) יקרך. מל׳ מקרה: עון. ענין עונש וכן והתודו שעונותם שלנו (איכה ה): שמם

רדק

(יב) ואתה שאול. היאך הכירה אותו אמרו רז"ל דבר משונה שלא ראתה מימיה כי כל העולים באוב עולים רגליהם מלמעלה וראשם למטה כיון שראתה אותו עולה בראשו מלמעלה ידעה שלא היה זה אלא לכבוד מלכות לפיכך אמרה ואתה שאול ולפיכך זעקה כי יראה שבא לנסותה ולהרוג אותה לפיכך אמר לה שאול אל תיראי כלומר ממה שאת יראה אל תיראי כי לא אמיתך כי כבר נשבעתי לך אבל מה ראיתה שהכרת שאני שאול ותאמר האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם לפיכך ידעתי כי שאול המלך אתה ולכבודך עלה כן: (יג) אלהים. גדול כמו אלהים לא תקלל ורבוי עולים כרבוי אלהים לכבוד: ובדרש נפשו של משה העלה עמו לבקש רחמים על ישראל לפיכך אמר עולים והקדוש ברוך הוא אמר אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה ויונתן תרגם מלאכא דה' חזיתי דסליק מן ארעא: (יד) כי שמואל הוא. לפי שמנהגו היה עוטה מעיל: (טו) הרגזתני. ממנוחתי: להעלות אותי. ממנוחתי ובדרש לשון פחד ורעדה הוא פחדתי מיום הדין הייתי סבור שיום הדין הוא וקורין אותי לדין: גם ביד הנביאים גם בחלומות. ולא אמר באורים כמו שאמר למעלה הכתוב כי באורים שאל אמרו בדרש כי בוש לומר לפני שמואל באורים לפי שהרג נוב עיר הכהנים: ואקראה לך. הה"א נוספת כמנהג כמו אשמעה אשמרה אבל להיות למ"ד הפעל בסגול איננו כמנהג וכא כמהו ידעה סלה: (טז) ויהי ערך. שונאך וכן והשמדתי עריך ויונתן תרגם הפסוק כן ומימרא דה' רחיק מינך והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבבים: (יז) ויעש ה' לו. לדעת התרגום לו לדוד. ולפי הפשט לו כמו לך כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח בענין

תרגום

בְּקָל רַב וַאֲמַרַת אִתְּתָא
לְשָׁאוּל לְמֵימַר לְמָה שַׁקַּרְתְּ
בִּי וְאַתְּ שָׁאוּל׃ יג וַאֲמַר
לַהּ מַלְכָּא לָא תִדְחֲלִין
אֲרֵי מָה חֲזֵית וַאֲמַרַת
אִתְּתָא לְשָׁאוּל מַלְאָכָא
דַּיָי חֲזֵיתִי דְּסָלִיק מִן
אַרְעָא׃ יד וַאֲמַר לַהּ מָה
חֶזְוֵיהּ וַאֲמַרַת גַּבְרָא סָבָא
סָלִיק וְהוּא עֲטִיף מְעִילָא
וִידַע שָׁאוּל אֲרֵי שְׁמוּאֵל
הוּא וּכְרַע עַל אַפּוֹהִי עַל
אַרְעָא וּסְגִיד׃ טו וַאֲמַר
שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל לְמָה
אַזְעֵתַּנִי לְאַסָּקָא יָתִי וַאֲמַר
שָׁאוּל עָקַת לִי לַחֲדָא
וּפְלִשְׁתָּאֵי מְגִיחִין קְרָבָא
בִי וּמֵימְרָא דַּיָי רָחִיק יָתִי
וְלָא קַבֵּיל צְלוֹתִי עוֹד אַף
בְּיַד סָפְרַיָּא אַף בְּחֶלְמַיָּא
וּקְרֵית לָךְ לְהוֹדָעוּתַנִי מָה
אַעְבֵּיד׃ טז וַאֲמַר שְׁמוּאֵל
וּלְמָא אַתְּ שָׁאֵיל יָתִי
וּמֵימְרָא דַּיָי רָחִיק יָתָךְ
וַהֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ דְּגַבְרָא דִּי אַתְּ בְּעֵיל דְּבָבֵיהּ׃ יז וַעֲבַד יְיָ לֵיהּ כְּמָא דְּמַלִּיל

מקרא

בְּקוֹל גָּדוֹל וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל
לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתָנִי וְאַתָּה שָׁאוּל׃
יג וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ אַל־תִּירְאִי כִּי מָה
רָאִית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל
אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן־הָאָרֶץ׃
יד וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־תָּאֳרוֹ וַתֹּאמֶר אִישׁ
זָקֵן עֹלֶה וְהוּא עֹטֶה מְעִיל וַיֵּדַע שָׁאוּל
כִּי־שְׁמוּאֵל הוּא וַיִּקֹּד אַפַּיִם אַרְצָה
וַיִּשְׁתָּחוּ׃ טו וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי
לְהַעֲלוֹת אֹתִי וַיֹּאמֶר שָׁאוּל צַר־לִי
מְאֹד וּפְלִשְׁתִּים ׀ נִלְחָמִים בִּי
וֵאלֹהִים סָר מֵעָלַי וְלֹא־עָנָנִי עוֹד גַּם
בְּיַד־הַנְּבִאִים גַּם־בַּחֲלֹמוֹת וָאֶקְרָאֶה
לְךָ לְהוֹדִיעֵנִי מָה אֶעֱשֶׂה׃
טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
וְלָמָּה תִּשְׁאָלֵנִי וַיהוָה סָר מֵעָלֶיךָ
וַיְהִי עָרֶךָ׃ יז וַיַּעַשׂ יְהוָה לוֹ כַּאֲשֶׁר

ואלהים ה' בקריאה וסי' ואלהים פקד יפקד אתכם והעליתם. ויאמר שמואל אל שאול. ואלהים אמר לבהלני. ואלהים זולתי לא תדע. ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות. ערך ה' בלישנא דבבו בקריאה וסי' וה' סר מעליך ויהי ערך. והשמדתי עריך. והכרתי ערי ארצך. ומלאו פני תבל ערים. וערים נמשת אבד זכרם. נשוא לשוא עריך. חלמא לסנאך ופשריה לעדך. פתאום עיר ובהלות.

תולדות אהרן אלהים ראיתי עולים. חגיגה ד סנהדרין סה. למה הרגזתני להעלות. ברכות יב חגיגה ד (תענית ה):

רשי

רגליהם למעלה וזה עולה ראשו למעלה בשביל כבודו של שאול: (יג) אלהים ראיתי עולים מן הארץ. מלאכים שנים משה ושמואל שנתיירא שמואל שמא אני מתבקש בדין ועלה משה עמו כדאיתא (בחגיגה ד' ובתענית): (יד) מה תארו. ג' דברים נאמרו באוב המעלה אותו רואהו ואינו שומע קולו והנשאל לו שומעו ואינו רואהו ולפיכך שאל מה תארו ואחר לא רואהו ולא שומעו: והוא עטה מעיל. שהיה רגיל ללבוש מעיל שנאמר ומעיל קטן תעשה לו אמו (שמואל א' ב' יט) ובמעילו נקבר וכן עלה וכן לעתיד לבוא יעמדו בלבושיהם: (טו) הרגזתני. הטרדתני: גם ביד הנביאים גם בחלומות. אבל באורים ותומים לא אמר לו ואפים שאל בהם כמו שאמור למעלה שהיה בוש ממנו על שהרג נוב עיר הכהנים: ואקראה לך. לשון ואזעק אליך כמו נקרא נקראתי בהר הגלבוע (שמואל ב' א' ו') וכמו ושם נקרא איש בליעל (שמואל ב' כ' א') שנזדמנתי להיות נקרא אליך שתודיעני מה אעשה: (טז) ולמה תשאלני. הרי שאלת מן הנביאים החיים: ויהי ערך. והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבבים. ערך. לשון שונא. וכמה יש במקרא

רלבג

בספורות ששתה ולזה ייחס זה הקסם לה ואמר זה אמר קסמי נא לי באוב וידמה כי אחר שעשתה מה שעשתה לשאול זה הקסם נתברר לה מי הוא זה אשר העלתה אותו ושהשואל ממנה זה הוא שאול ולזה זעקה האשה בקול גדול בראותה תמונת מי שהעלתהו כי ממנה התבאר לה שאשר העלתה אותו הוא שמואל הנביא לא איש אחר שיהיה שמו שמואל ושהשואל ממנה הוא שאול: (טז) ויהי ערך. ר"ל שונאך: (יט) מחר אתה ובניך עמי. ר"ל שיהיו מתים כמוהו. והנה בענין כהודעה הכיא אשר הגיע לשאול הספקות ראוי שנתחדל בהתרתם. הספק האחד איך יתכן שתגיע נבואה לשמואל אחר המות חה בלתי אפשר לפי מה שביארנו מענין הנבואה ומהותה בשני מספר מלחמות ה' כי כל שכן שיגיע ממנו דבור מורגש לשאול עם הסדר ממנו כלי הדבור. והספק השני איך יתכן שיגיע בהמצאות בהעלאה באוב מאמר כזה שהוא נשוא לפי מה שביארנו מענין אלו ההודעות במאמר השני מספר מלחמות ה'. ואנחנו אומרים בהתר

פי' רבי ישעיה

(יב) למה רמיתני ואתה שאול. יש מפרשים שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם מלמעלה וזה עלה ראשו למעלה בשביל כבודו. ויש אומרים ששמואל הגיד לה כי בעל אוב מדבר עם המת כדי שיענהו בכשפיו: (יג) אלהים ראיתי עולים מן הארץ. פי' אדם גדול כמו עד האלהים יבוא דבר שניהם. ודרך המקרא לדבר אלהים בלשון רבים וחכמים אומרים שהעלה משה עמו כדאיתא בתענית: (יד) ויאמר לה מה תארו. פי' שהשואל באוב אינו רואה אותו אלא שומע קולו והמכשף רואה אותו: והוא עוטה מעיל. כדכתיב ומעיל קטן תעשה לו אמו ובו נקבר: (טו) למה הרגזתני. כל למה הסמוך לאל"ף ולה"א מורפין כמו הפליתנו למה אמרת וזה נדגש: ואקראה לך. היה ראוי להיות ואקראה בקמץ האל"ף ותחלף הקו"ף בקמץ והקמץ בציר"י והקמץ בסגול באל"ף. ומצינו כיוצא בו שיתחלף הסו"ף בתנועה. כמו תאהבו פתי שמשפטו תאהבו האל"ף בסגול: (טז) ויהי ערך. הוא שונאך והתרגם מהפכו על דוד. ולפי פתרונו זה הוא מקרא קצר ויהי עם ערך והכתוב מסייעו דסמוך לי' ויעש ה' לו כאשר דבר

מצודת ציון

(יד) עוטה. מעוטף כמו עוטה אור כשלמה (תהלים קד): ויקד. כפה הקדקוד: אפים. על פניו. (טו) הרגזתני. ענין תנועה הטרדה ממקום המנוחה כמו המרגיז ארץ ממקומה (איוב ט): (טז) ערך. אויביך כמו נשוא לשוא עריך (תהלים קלט) מלה

מצודת דוד

כלפי מעלה וזה עלה בראשו כלפי מעלה ידעה בזה שהוא שאול ובעבור כבוד המלכות עלה בראשו כלפי מעלה: (יג) אל תיראי. מ"מ אל תיראי ואם אני שאול: כי מה ראית. כי אם אמרי מה ראית: אלהים. ר"ל אדם גדול וכן אלהים לא תקלל (שמות כ"ב): עולים. לפי שאמרה אלהים בלשון רבים כי כן יאמר בדרך לשון כבוד על ענין אדנות לזה אמרה גם עולים בלשון רבים וכן האלהים האדירים האלה וכו' המכים (לעיל ד'): (יד) מה תארו. להודע אשר הוא אדם גדול: והוא עוטה מעיל. והוא מלבוש המיוחד לאדם גדול וחשוב: (טו) הרגזתני. הטרדתני ממקום מנוחתי להעלות אותי פה: גם ביד הנביאים. ארז"ל שלא אמר גם באורים לפי שנתביישו להזכיר האורים לפני שמואל על שהרג כהני נוב הנושאים באורים: (טז) ולמה תשאלני וכו'. ר"ל מה היא השאלה הלא בעצמך תאמר שה' סר ממך: ויהי ערך. ומעתה הוא בעזר שונאך והוא דוד: (יז) לו. לצורך עזר והוא דוד: כאשר

במקרא ומלאו פני תבל פרים (ישעיה כ״ז) והשמדתי פריך (מיכה ה׳ י״ג) תלמא לשמך וספריה לפניך (דניאל ג׳ מ״ט): (יז) לרעך לדוד. ובחייו לא הזכיר לו אלא שמו ונתנה לרעך הטוב ממך (לעיל ט״ו כ״ח) לפי שהיה ירא ממנו שלא יהרגנו לפי שמשחו למלכות: (יט) אתה ובניך עמי. במחיצתי: (כד) עגל מרבק

בענין אחד: (יח) על כן הדבר הזה. כבר פירש למעלה בפסוק קרע ה׳ את ממלכות ישראל מעליך היום: (יט) אתה ובניך עמי. שתהיו מתים כמו שאמרו ודרשו בו עמי במחיצתי בשכר שהלך למלחמה על מנת למות ולא הברח יכופר לך עון נוב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים וכן דרשו בשכר שנתבייש במעשה טב ולא זכר אורים נתכפר לו אותו מעשה וסמכו זה עד לפסוק למען תזכרי ובשת בכפרי לך וגו׳ שכל העושה דבר ומתבייש בו מוחלין לו. ולפי הפשט אע״פ ששמואל אמר לו שימות לא יתכן שהיה גורם ויניח עמו במלחמה ועל כל פנים היה לו לירד במלחמה אם למות אם לחיים: (כ) וימהר שאול. מהר להשתחות כנגד שמואל [כלומר כנגד הקול שהיה שומע כי הוא לא היה רואהו כמו שפתידים אמו לפרש]: ויפל מלא. ביו״ד אימן לבד ויו״ד הפרש נעלמת מהמכתב: גם כח לא היה בו. לקום מן הארץ אחר שנפל ארצה: מלא קומתו. מפחד שהיה לו שהפחידו שמואל והכניס בלבו מדבריו של שמואל ומפני שלא אכל לחם כל היום ההוא וכל הלילה ולא היה בו כח וגם לא רצה שיקימהו מן הארץ לרוב דאגתו: (כא) ואשים נפשי בכפי. כי הייתי ירא ממך שלא תהרגני כמו שהכרת האובות והידעונים מן הארץ וכן תרגם יונתן ומסרית נפשי כעל גב לאתקטלא וי״מ כי עושה המעשה ההוא בסכנה: (כג) ויפרצו בו עבדיו. כמו ויפצרו כמו ויפצר בם מאד: אל המטה. כמו על המטה כמו אל ההרים לא אכל ר״ל על ההרים לא אכל ורבים כמוהו: (כד) עגל מרבק. עגל מפוטם והמקום שמפטמין אותו שם יקרא מרבק וכן תיי עגל פטים ודומה לו בדברי רבותינו ז״ל הכניסה לרבקה ודשה: ותפהו מצות. האל״ף נעלמת מהמכתב ואמר זה להודיע כי מיהרה לאפייתו ולא המתינה לו עד שיחמץ להאכילו מהרה לפי שראתה אותו נבהל מאד ואני רואה לפרש הנה מעשה האוב לפי מה שנמצא כתוב אמרו רז״ל בעל אוב זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו ידעוני זה המניח עצם חיה שמה ידוע בפיו ומדברים דברים העתידים ופירוש מבין הפרקים שמשמיע קול נמוך מבין פרקי איבריו ומתחת שחיו על ידי מעשים שעושה שמקים בזרועותיו וי״א אף מקטיר קטרה לשד והשד הוא העונה והמדבר ואמרו עוד בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת ופי׳ המעלה בזכורו שמדמה שמעלה המת ומדבר ומשמיע קול מתחת הארץ מעל פי הקבר כדרך ששמע שאול קולו של שמואל והקול נמוך מאד כמו שכתוב והיה כאוב מארץ קולך והנשאל בגלגלת גם הוא יקרא אוב ופירושו

דבר בידי ויקרע יהוה את־הממלכה
מידך ויתנה לרעך לדוד׃ יח כאשר
לא־שמעת בקול יהוה ולא־עשית
חרון־אפו בעמלק על־כן הדבר הזה
עשה־לך יהוה היום הזה׃ יט ויתן
יהוה גם את־ישראל עמך ביד־
פלשתים ומחר אתה ובניך עמי גם
את־מחנה ישראל יתן יהוה ביד־
פלשתים׃ כ וימהר שאול ויפל מלא־
קומתו ארצה וירא מאד מדברי
שמואל גם־כח לא־היה בו כי לא
אכל לחם כל־היום וכל־הלילה׃
כא ותבוא האשה אל־שאול ותרא כי־
נבהל מאד ותאמר אליו הנה שמעה
שפחתך בקולך ואשים נפשי בכפי
ואשמע את־דבריך אשר דברת אלי׃
כב ועתה שמע־נא גם־אתה בקול
שפחתך ואשמה לפניך פת־לחם
ואכול ויהי בך כח כי תלך בדרך׃
כג וימאן ויאמר לא אכל ויפרצו־בו
עבדיו וגם־האשה וישמע לקלם
ויקם מהארץ וישב אל־המטה׃
כד ולאשה עגל־מרבק בבית
ותמהר ותזבחהו ותקח־קמח ותלש
ותפהו מצות׃ כה ותגש לפני־שאול

בידי ואעדי יי ית מלכותא
מנך ויהבה לחברך לדוד׃
יח כמא דלא קבילתא
במימרא דיי ולא עבדתא
תקיף רוגזיה בעמלק על
כן פתגמא הדין עבד לך
יי יומא הדין׃ יט וימסר
יי אף ית ישראל עמך
בידא דפלשתאי ומחר את
ובנך עמי אף ית משריתא
דישראל ימסר יי בידא
דפלשתאי׃ כ ואוחי שאול
ונפל מלי קומתיה לארעא
ודחיל לחדא מפתגמי
שמואל אף חילא לא הוה
ביה ארי לא אכל לחמא
כל יומא וכל ליליא׃
כא ואתת אתתא לות
שאול וחזת ארי אתבהיל
לחדא ואמרת ליה הא
קבילת אמתך מנך
ומסרית נפשי כעל גב
לאתקטלא ושמעית ית
פתגמך דמליתא עמי׃
כב וכען קביל כען אף את
למימר אמתך ואשוי
קדמך פתא דלחמא ואכול
ויהי בך חילא ארי תיזיל
בארחא׃ כג וסריב ואמר
לא אכול ואתקיפו ביה
עבדוהי ואף אתתא וקביל
למימריהון וקם מארעא
ויתיב על ערסא׃
כד ולאתתא עגל פטים בביתא ואוחיאת ונכסתיה ונסיבת קמחא ולשת ואפיתיה פטיר׃ כה וקריבת

רלבג

בהתר הספק הראשון כי על דרך האמת לא הועלה ממנו ולא הגיע ממנו דבור לשאול על דרך האמת אבל היה זה כלו פועל מפעל״ת הדמיון כמו שזכרנו ומזה הלד היתר הספק הראשון. ואולם הספק השני יותר ממה שאומר והוא כי שאול היה לו כח מה נבואיי כאמרו הגם שאול בנביאים והנה עם התעוררו דמיונו מזה הפעל ומה שהתאמ׳ לו מדברי שמואל בחייו שנתבאר לו מהם שהשם יתברך קרע הממלכה ממנו ונתנה לדוד כמו שאמר שאול לדוד ידעתי כי מלוך תמלוך וגו׳ ונתבאר לו בחוש היות השם יתברך עם דוד והיותו סר ממנו הגיעו מזאת הפעולה כל אלו הדברים הנזכרים פה וקצתם היו נודעים לו קודם זה וקצתם נודעו לו בזה המקום מצד כח מה נבואיי והוא אמרו ויתן ה׳ גם את ישראל ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי וגו׳ ונכאן הותרו אלו

פי׳ רבי׳ ישעיה

דבר בידי וגו׳ וזהו דוד: (כג) ויפרצו. כמו ויפצרו בו. עגל מרבק. תרגומו עגל פטים: (ג) אוב זה שנים. וכבר נכנס לשנתים דכתיב ימים וארבעה חדשים: מיום נפלו. כמו ועל פני כל אחיו נפל שתרגומו שרא:

ויתן י״ג חסרין בקריאה וסימ׳ במסרה רבתא: לקלם ג׳ חס׳ וסימ׳ וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו. וימאן ויאמר לא אוכל. ונלחמה אתם במישור. מרבק ד׳ בקריאה וסי׳ ולאשה עגל מרבק בבית. גם שכיריה בקרבה כעגלי מרבק. ועגלים מתוך מרבק. ויצאתם ופשתם:

תולדות אהרן ומשה אתה ובניך עמי. בהמא עם ערוכין ע:

מצודת דוד

(יח) כאשר וכו׳. ר״ל כאשר עשית אתה לבלי שמוע בקול ה׳ על כן וכו׳ עשה לך ה׳ וכו׳: כדבר הזה. שבאו עליך פלשתים וה׳ לא ענך: (יט) עמי. בקבר כמוני ורז״ל אמרו עמי במחיצתי: מחנה ישראל. ר״ל ערי תחנותם כמ״ש בענין שעזבו את הערים ובאו פלשתים וישבו בהן: (כ) ויפול וכו׳. להשתחוות לשמואל: גם כח. מלבד מה שהיה מתבהל מדברי שמואל עוד הלך ממנו כחו גם בעבור מניעת האכילה: (כא) הנה שמעה וכו׳. לקיים באוב: ואשים נפשי בכפי. ר״ל כמו האוחז דבר מה בכפו נוחה היא לפול כאשר יפתח כפו כן הפקרתי נפשי וסכנתי בעצמי לעבור אוסרם המלך כי בעת ההיא לא ידעה עדיין שהוא שאול: (כב) כי תלך בדרך. א״כ מצטרך לחזור אחר הכח: (כד) ותופהו מצות. לבל יתעכב עד החימוץ:

מצודת ציון

(כ) מלא קומתו. ר״ל כל קומתו: (כג) ויפרצו. הוא הפוך מן ויפצר בם (בראשית יט) וענינו רבוי הדבורים: (כד) מרבק. מפוטם כמרבק והוא המקום יפטמו בו עגלים כמו ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו): ותלש. מל׳ לישה: ותפהו. מל׳ אפיה: (כה) ותגש. והקריבה: כענין וסרו׳

ופירושו שיש עמו גלגלת של אבן שוהם או של זכוכית זכה ועושה מעשים עד שידמה שיוצא קול נמוך מאוד וידמה לו כאותו הקול שואל ומשיב כן פירשו רז"ל . והרב החכם הגדול רמב"ם ז"ל פירש במעשה אוב בהקטרת זרועותיו שאמר שאוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם אחרי אשר הקטיר קטורת ידוע אצלם עד שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברים מתחת לארץ בקול נמוך מאד וכאילו אינו נכר באוזן אלא במחשבה מרגיש בו ופי' מעשה גלגלת שלוקח גלגלת המת ומקטיר לה קטרת ומנחש בה עד שישמע כאלו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו ועוד אמרו רז"ל שלשה דברים נאמרו במעלה זכורו במעלה רואהו ואינו שומעו ומי שצריך לו שומעו ואינו רואהו מי שאינו צריך לו לא שומעו ולא רואהו כך שמואל אשה שהעלתהו ראתהו ולא שמעתהו שאול שהיה צריך לו שמעו ולא ראהו ואבנר ועמשא שלא נצרכו לו לא שמעוהו ולא ראוהו ודעתו מחלוקת בין הגאונים בדבר הזה וכלם נשאו כי מעשה האוב הכל ותוהו ודברי כזב והתול אבל יש מהם אומרים כי לא דבר שמואל עם שאול וחס ושלום לא עלה שמואל מקברו ולא דבר אבל האשה עשתה הכל ברמאות כי מיד הכירה כי שאול הוא אך להראות לו כי מלך בחכמה הכירה ומצאה דבר זה אמרה למה רמיתני ואתה שאול ודרך בעלת אוב להביא כן אדם שמדבר מתוך מחבואו בלשון נמוך וכאשר בא שאול לדרוש מאתה וראתה אותו נבהל וידעה כי למחר יהיה יוצא למלחמה וכל ישראל היו בפחד גדול וידעה מה שעשה שאול שהרג כהני ה' שמה בפי המגיד הדברים הנאמרים בפרשה ומה שאמר ויאמר שמואל אל שאול על מחשבת שאול כי היה חושב כי שמואל היה המדבר אליו ומה שאמר ולא עשית חרון אפו בעמלק ידוע היה דבר זה כי מאותה שעה אמר לו שמואל וימאסך מהיות מלך ומה שאמר לרעך לדוד ידוע היה זה בכל ישראל כי דוד נמשח למלך ומה שאמר מחר אתה ובניך עמי מדרך סברא אמר זה, זהו פי' רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל ואמר אף על פי שמשמעות דברי החכמים ז"ל בגמרא כי אמת היה שהחיתה האשה את שמואל לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל אבל רב סעדיה ורב האיי הגאונים ז"ל אמרו אמת הוא כי רחוק היא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב אך הבורא ית' החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו והיא האשה אשר לא ידעה בכל אלה נבהלה כמו שנאמר ותזעק בקול גדול ואשר אמרה האשה את מי אעלה לך דברי התולים הם כי דעתה היה לעשות כמנהגה אלה דבריהם . ויש לתמוה לדברי הגאונים האלה אם הקב"ה החיה את שמואל כדי לספר לשאול הקורות הבאות עליו למה לא אמר לו על ידי חלומות או על ידי אורים או על ידי הנביאים אלא על ידי אשה בעלת אוב ועוד איך היה נעלם משאול שהיה חכם ומלך אשר היו עמו כמה חכמים גדולים אם ענין אוב נעשה על ידי אדם מדבר מתוך מחבואו ומי יאמר שיטעה הוא בזה ואין זה הדעת מקבלו והנכון הוא מה שפירשנו : (ב) וסרני פלשתים עוברים למאות ולאלפים . פירוש אומר כי הסרנים היו מאות ואלפים אבל הסרנים היו עוברים עם מאות ואלפים אנשים : (ג) או זה שנים . והלא לא היה עמו אלא ארבעה חדשים כמו שפירשנו אלא פירושו היה עמי זה ימים ואני מכירו לטובה כאילו היה עמי זה שנים : מיום נפלו . מיום שנפל אלי כלומר שסכן עמי כמו על פני כל אחיו נפל : שאתים ההם . כמו הוא על עצמם : (ה) הלא זה דוד . כיון שהוא גבור כל כך שהיו עונין עליו ודוד ברבבותיו יש לנו להשמר ממנו שלא יתרצה בנו עם אדוניו : (ו) חי ה'. כי הכל מודים כי הוא השבה הראשונה ובעבור השבעו לדוד נשבע בשם שמאמין בו דוד :

וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ
בַּלַּיְלָה הַהוּא׃
כט א וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־כָּל־
מַחֲנֵיהֶם אֲפֵקָה וְיִשְׂרָאֵל חֹנִים בַּעַיִן
אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֶאל׃ ב וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים
עֹבְרִים לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו
עֹבְרִים בָּאַחֲרֹנָה עִם־אָכִישׁ׃ ג וַיֹּאמְרוּ
שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים מָה הָעִבְרִים הָאֵלֶּה
וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים
הֲלוֹא־זֶה דָוִד עֶבֶד׀ שָׁאוּל מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי זֶה יָמִים אוֹ־
זֶה שָׁנִים וְלֹא־מָצָאתִי בוֹ מְאוּמָה
מִיּוֹם נָפְלוֹ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃
ד וַיִּקְצְפוּ עָלָיו שָׂרֵי
פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לוֹ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים
הָשֵׁב אֶת־הָאִישׁ וְיָשֹׁב אֶל־מְקוֹמוֹ
אֲשֶׁר הִפְקַדְתּוֹ שָׁם וְלֹא־יֵרֵד עִמָּנוּ
בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יִהְיֶה־לָּנוּ לְשָׂטָן
בַּמִּלְחָמָה וּבַמֶּה יִתְרַצֶּה זֶה אֶל־אֲדֹנָיו
הֲלוֹא בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם׃ ה הֲלוֹא־
זֶה דָוִד אֲשֶׁר יַעֲנוּ־לוֹ בַּמְּחֹלוֹת
לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָיו וְדָוִד
בְּרִבְבֹתָו׃ ו וַיִּקְרָא
אָכִישׁ אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵלָיו חַי־יְהוָה
כִּי־יָשָׁר אַתָּה וְטוֹב בְּעֵינַי צֵאתְךָ

קֳדָם שָׁאוּל וְקֳדָם עַבְדוֹהִי וַאֲכָלוּ וְקָמוּ וַאֲזַלוּ בְּלֵילְיָא הַהוּא׃ א וּכְנָשׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי יָת כָּל מַשְׁרְיָתְהוֹן לַאֲפֵק וְיִשְׂרָאֵל שָׁרַן בְּעֵינָא דִי בְּיִזְרְעֶאל׃ ב וְטוּרְנֵי פְלִשְׁתָּאֵי עָבְרִין לְמָאוָן וּלְאַלְפִין וְדָוִד וְגֻבְרוֹהִי עָבְרִין בְּבַתְרֵיתָא עִם אָכִישׁ׃ ג וַאֲמַרוּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי מָה יְהוּדָאֵי הָאִלֵּין וַאֲמַר אָכִישׁ לְרַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי הֲלָא דֵין דָוִד עַבְדָא דְשָׁאוּל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲוָה עִמִּי דְנַן יוֹמִין אוֹ דְנַן שְׁנִין לָא אַשְׁכְּחִית בֵּיהּ מִדַּעַם בִּישׁ מִיּוֹמָא דְאִתְפְּרַשׁ לְוָתִי עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ד וּרְגִיזוּ עֲלוֹהִי רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי וַאֲמַרוּ לֵיהּ רַבְרְבֵי פְלִשְׁתָּאֵי אָתֵיב יָת גַּבְרָא וִיתוּב לְאַתְרֵיהּ דְמַנִּיתֵיהּ תַּמָּן וְלָא יֵחוֹת עִמָּנָא בִּקְרָבָא וְלָא יְהֵי לְסָטָן בִּקְרָבָא וּבְמָה יִתְרְעֵי דֵין לְוָת רִבּוֹנֵיהּ הֲלָא בְּרֵישֵׁי גֻבְרַיָּא הָאִינוּן׃ ה הֲלָא דֵין דָוִד דִמְשַׁבְּחִין לֵיהּ בְּחִנְגַּיָא לְמֵימַר קְטַל שָׁאוּל בְּאַלְפִין וְדָוִד בְּרִבְוָן׃ ו וּקְרָא אָכִישׁ לְדָוִד וַאֲמַר לֵיהּ קַיָּם הוּא יְיָ אֲרֵי כָשַׁר אַתְּ וְטַב בְּעֵינַי

מרבק. עגל פטים : (ג) מיום נפלו . מיום חנייתו עלי : ויבואו

רלבג

אלו הספקות באופן שלא לפי הנראה לנו : (ב) יש לשאול איך הסכים דוד ללכת עם אכיש להלחם עם ישראל אלא שהתבאר זה הספק אינו ממה שיקשה חה כי דוד הוכרח למלאת מצות אכיש מלך היותו תחתיו ומפני מה שגלה לו שהוא תמיד פושע על ישראל להראות לו כי נבאש דוד את עמו והנה הותר מחשבת דוד בלכתו להיות לשטן לפלשתים ולהכל עלתה על ישראל כי זה ממה שיקל לו עשייתו אחר שהם טועים בו

ולא מצאתי ה' וסימ' לבתך בתולים . בו מאומה . ואבקש מהם איש . ולשבתמים . אשר עוד בקשה נפשי . הלא תעשה ג' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סי' ב' :

מצודת ציון

כט (א) בעין . בעין המים והוא מעין : (ב) וסרני . מלשון שררה : (ג) העברים . כן קראום . ישראל כי מעבר הנהר ישבו אבותיהם : נפלו . שכן כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : (ד) הפקדתו . מל' פקדון והכנה : לשטן . לבעל איבה ושנאה והדומה לו ויהי שטן לשלמה (מ"א יא) : יתרצה . מל' רצוי : (ה) יענו . ענין הרמת קול : במחולות . בס כ"ה : שמעו

מצודת דוד

כט (ב) וסרני וכו'. הסרנים עם מחניהם מאה מאה לבד עד השלום האלף וכן כל אלף באפ"ע : (ג) מה העברים האלה . ר"ל מה המה עושים פה : זה ימים . שישב עמי בגת : או זה שנים . שישב בערי השדה : ולא מצאתי וכו'. רצה לומר מיום שבא אלינו הן בהיותו בגת הן בהיותו בערי יהודה לא מצאתי בו מאומה רע : (ד) עליו . על אכיש : אשר הפקדתו . אשר הנחתו לשבת שם : ולא יהיה וכו'. כי פן יהיה מסף על שונאיו ונלחם בנו : ובמה . ר"ל ובמה יהיה דבר יכול הוא לרצות עצמו לאדוניו שאול למחול לו על מה שמרד בו הלא בהבאת ראשינו אליו יתרצה אליו ועל הכוונה היה הולך אתנו : (ה) אשר יענו לו . אשר הרימו קול בעבורו על המחולות לאמר הכה וכו' וא"כ משלם הוא שונא לפלשתים ומכה בהם ואין לבטוח בו : (ו) כי ישר אתה וכו'. אני מחזיק אותך לאיש ישר ונאמן וטוב בעיני צאתך

ועבדי עמי

וּבֹאֲךָ אִתִּי בַּמַּחֲנֶה כִּי לֹא־מָצָאתִי
בְךָ רָעָה מִיּוֹם בֹּאֲךָ אֵלַי עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה וּבְעֵינֵי הַסְּרָנִים לֹא־טוֹב אָתָּה׃
ז וְעַתָּה שׁוּב וְלֵךְ בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תַעֲשֶׂה יו"ה. ג'
רָע בְּעֵינֵי סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים׃
ח וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ כִּי מֶה עָשִׂיתִי
וּמַה־מָּצָאתָ בְעַבְדְּךָ מִיּוֹם אֲשֶׁר
הָיִיתִי לְפָנֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא
אָבוֹא וְנִלְחַמְתִּי בְּאֹיְבֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
ט וַיַּעַן אָכִישׁ וַיֹּאמֶר אֶל־דָּוִד יָדַעְתִּי כִּי
טוֹב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמַלְאַךְ אֱלֹהִים אַךְ
שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים אָמְרוּ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּנוּ
בַּמִּלְחָמָה׃ י וְעַתָּה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר
וְעַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ אֲשֶׁר־בָּאוּ אִתָּךְ
וְהִשְׁכַּמְתֶּם בַּבֹּקֶר וְאוֹר לָכֶם וָלֵכוּ׃ ג'. ג'
יא וַיַּשְׁכֵּם דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו לָלֶכֶת בַּבֹּקֶר
לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּפְלִשְׁתִּים
עָלוּ יִזְרְעֶאל׃

ל א וַיְהִי בְּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו ו' כמפ' כס'
צִקְלַג בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַעֲמָלֵקִי פָשְׁטוּ
אֶל־נֶגֶב וְאֶל־צִקְלַג וַיַּכּוּ אֶת־צִקְלַג
וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ׃ ב וַיִּשְׁבּוּ
אֶת־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר־בָּהּ מִקָּטֹן וְעַד־
גָּדוֹל לֹא הֵמִיתוּ אִישׁ וַיִּנְהֲגוּ וַיֵּלְכוּ נ"א מלמיל וח' מלרע ויכנסו וילכו
לְדַרְכָּם׃ ג וַיָּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו אֶל־הָעִיר
וְהִנֵּה שְׂרוּפָה בָּאֵשׁ וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם כ' חד מ"ע וחד הס'
וּבְנֹתֵיהֶם נִשְׁבּוּ׃ ד וַיִּשָּׂא דָוִד וְהָעָם ס' וחס'
אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ עַד אֲשֶׁר
אֵין־בָּהֶם כֹּחַ לִבְכּוֹת׃ ה וּשְׁתֵּי נְשֵׁי־דָוִד
נִשְׁבּוּ אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל כ' חס' אלף ויעל סס
אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי׃ ו וַתֵּצֶר לְדָוִד מְאֹד כ'
כִּי־אָמְרוּ הָעָם לְסָקְלוֹ כִּי־מָרָה נֶפֶשׁ ג' במעס
כָּל־הָעָם אִישׁ עַל־בָּנָו וְעַל־בְּנֹתָיו בניו ק'
וַיִּתְחַזֵּק דָּוִד בַּיהוָה אֱלֹהָיו׃
ז וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בֶּן־
אֲחִימֶלֶךְ הַגִּישָׁה־נָּא לִי הָאֵפוֹד וַיַּגֵּשׁ ס'
אֶבְיָתָר אֶת־הָאֵפוֹד אֶל־דָּוִד׃ ח וַיִּשְׁאַל
דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד־ ג' ג' חס' וא' מ"ע
[illegible]

סהדך ומעלך עמי במשריתא ארי לא אשכחית בך מדעם ביש מיומא דאתיתא לותי עד יומא הדין ובעיני טורניא לא תקין את : ז וכען תוב ואזיל בשלם ולא תעביד ביש בעיני טורני פלשתאי : ח ואמר דוד לאכיש ארי מה עבדית ומה אשכחתא בעבדך מיומא דהויתי משמש קדמך עד יומא הדין ארי לא איתי ואגיח קרבא בשנאי רבוני מלכא : ט ואתיב אכיש ואמר לדוד ידענא ארי תקין את בעיני כמלאכא דיי ברם רברבי פלשתאי אמרו לא יסק עמנא בקרבא : י וכען אקדים בצפרא ועבדי רבונך דאתו עמך ותקדמון בצפרא ויהר לכון ותיזלון : יא ואקדים דוד הוא וגברוהי למיזל בצפרא למתב לארע פלשתאי ופלשתאי סליקו ליזרעאל : א והוה כד אתא דוד וגברוהי לצקלג ביומא תליתאה ועמלקאה אתנגידו על דרום ועל צקלג ואוקידו יתה בנורא : ב ושבו ית נשיא די בה מזעירא ועד רבא ולא קטלו אנש ודברו ואזלו לאורחיהון : ג ואתא דוד וגברוהי לקרתא והא קליא בנורא ונשיהון ובניהון ובנתיהון אשתביאו : ד וארים דוד ועמא די עמיה ית קלהון ובכו עד דלא הוה בהון חילא למבכי : ה ותרתין נשי דוד אשתביאה אחינעם דמיזרעאל ואביגיל אתת נבל דמכרמלא : ו ועקת לדוד לחדא ארי אמרו עמא למרגמיה ארי מרת נפשא דכל עמא גבר על בנוהי ועל בנתיה ואתקיף דוד במימרא דיי אלהיה : ז ואמר דוד לאביתר כהנא בר אחימלך קריב כען לי אפודא וקריב אביתר ית אפודא לדוד : ח ושאיל דוד במימרא דיי למימר אדרוף בתר

רש"י

כו : (י) ועבדי אדניך אשר באו אתך. הם אנשי דוד כי לא רצה שישובו כי אם העבדים : והשכמתם בבקר ואור לכם ולכו. ר"ל תכף שיהיה אור לכם ואמר לו זה שלא ישתכחו על

שרי פלשתים ו' וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סוף סימן י"ח. והשכמתם ג' וסי' בסדר וירא : ולכו ג' בקריאה וסי' ואת רעבון בתיכם קחו ולכו. גם צאנכם גם בקרכם קחו. ואור לכם ולכו. נשבו ה' בקריא' וסי' והנה שרופה באש. ושתי נשי דוד נשבו אחינעם. והשיבו אל לבבכם. וחברו. חכרו פליטכם אותי : בניו ד' חס' בקריאה וסי' ועד אותו ואת בנו ואת כל עמו. האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כי מרה נפש כל העם. ובנו יתגרו ואספו : ויתחזק ח' בקריאה וסי' ויתחזק ישראל וישב על המטה. ויתחזק העם איש ישראל. ויתחזק דוד באלהיו. ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דד"ה. ויתחזק המלך רחבעם. ויתחזק אביה וישא לו נשים. וימלך יהושפט בנו. ויתחזק יותם. וב' ויתחזק ויסמך ויקם יהורם על ממלכת אביו. ויתחזק ויבן את החומה. וכל התחזק דכות' : ארדוף ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ארדף אשיג אחלק שלל. ארדף אחרי הגדוד הזה. ארדף איבי ואשיגם דתהלים. בתרא מלא :

תולדות אהרן כל מעשה נקלג. פקדם ס' כו :
ארדוף אמרי סנחד. יומא מג (יומא מז)

מצודת דוד

עמי במלחמה : ובעיני. אבל בעיני וכו' : (ז) ולא תעשה רע. דבר הרע בעיני הסרנים : (ח) כי מה. מדוע אשוב כי מה עשיתי דבר רע : (ט) ידעתי. הן ידעתי שלא נמצא בך רעה כי טוב וכו' : (י) ועבדי אדוניך. ר"ל אנשיך שהיו מאז עבדי שאול אדוניך והבאישו בו כמוך וכאומר בעבור זה נחשדים גם המה בעיני הסרנים כמוך ולזה ישובו עמך: ואור לכם. כשיאיר לכם היום לכו לדרככם : ל (א) ביום השלישי. מעת הלוכם מצקלג עם אכיש למלחמה : אל נגב. בו יוכלל נגב כלב ונגב הכרתי האמורים בענין : ויכו. ר"ל הרסו העיר: (ו) ותצר לדוד מאד. ר"ל מלבד הצרה שנשבו נשיו כי עוד אמרו העם לסקלו באבנים על שהיה מסבב לרדת למלחמה עם אכיש והיה זה סיבה לביאת עמלק ועשו מה שעשו : ויתחזק. עכ"ז היה דוד מתחזק

רד"ק

(י) ועבדי אדוניך. כלומר האנשי' אשר באו אתך שהתחברו בשאול אדוניהם גם כן : ואור לכם בבקר. כשיאור לכם היום לכו : (א) ועמלקי פשטו. כשבאו ביום השלישי שפשטו משם ללכת עם אכיש מצאו שעמלקי פשטו אל נגב וצקלג כי חשבו בדבר עד שמצאו כי מצקלג היו יוצאים לפשוט הגדודים אף על פי שדוד לא היה מחיה איש ואשה שיגיד הם חשבו הדבר עם השכנים עד שמצאו ומהש' הבורא יתברך והשמירתו את אוהביו היה שלא המיתו איש ואשה שהרי דוד הרג כמה מהם: אל נגב. כתרגומו אל דרום והוא חסר הסמך אל נגב הכרתי ואל נגב כלב הנזכרים למעלה או הוא שם עיר נקרא נגב וכן ולאשר ברמות נגב ואפשר כי היא היא וראשון נמשך : ויכו את צקלג. איננו אומר שהרגו אנשי צקלג שהרי אומר לא המיתו איש ואשה אלא פירוש ויכו הרסו העיר והרסוה כלה ואמר ויכו על הריסת הבנין על דרך הרחבת הלשון כמו שאמר על הבנין וירפא את מזבח ה' ויואב יחיה את שאר העיר : (ב) וישבו את הנשים. כי האנשים לא היו בה כי עם דוד הלכו ולא נשארו בה כי אם הנשים והבנים והבנות לפיכך לכדום כי לא היה בעיר מי שילחם : (ו) ותצר לדוד. שרשו יצר והוא מענין צרה וצוקה והאמרו לשון נקבה ר"ל ואת הרעה : כי מרה נפש כל העם. פעל עבר כי הוא מלעיל בספרי הספרין : ויתחזק דוד בה' אלהיו. וישם תוחלתו בו והתאפק על הרעה ואמר לרדוף אחריהם ואמר לאביתר הגישה האפוד : (ח) ארדוף. דרך שאלה בלא ה"א השאלה כמו אף כי אמר אלהים אתה וזה בני עשו ושאל דוד שתי שאלות כאחת ואף על פי שלא היו שואלין כן באורים ותומים כמו שפירש' למעלה עשה כן לדוחק השעה ונענה

פי' רבי ישעיה

(י) ועבדי אדניך אשר באו אתך פירוש הם אנשיו וקראם עבדי שאול : (א) ועמלקי פשטו אל הנגב. פי' אל נגב יהודה כדכתיב לעיל על נגב יהודה :

מצודת ציון

ל (א) פשטו. התפשטו לשלול שלל : (ב) וישבו. מל' שביה : (ו) לסקלו. להמית באבנים : (ח) ארדוף. כמו האארדוף וחסר ה"א השאלה ומשמעו האארדוף

הזה האשגנו ויאמר לו רדף כי
השג תשיג והצל תציל: ט וילך דוד
הוא ושש מאות איש אשר אתו
ויבאו עד נחל הבשור והנותרים
עמדו: י וירדף דוד הוא וארבע מאות
איש ויעמדו מאתים איש אשר פגרו
מעבר את נחל הבשור: יא וימצאו
איש מצרי בשדה ויקחו אתו אל דוד
ויתנו לו לחם ויאכל וישקהו מים:
יב ויתנו לו פלח דבלה ושני צמקים
ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא אכל
לחם ולא שתה מים שלשה ימים
ושלשה לילות:
יג ויאמר לו דוד למי אתה ואי מזה
אתה ויאמר נער מצרי אנכי עבד
לאיש עמלקי ויעזבני אדני כי
חליתי היום שלשה: יד אנחנו פשטנו
נגב הכרתי ועל אשר ליהודה ועל
נגב כלב ואת צקלג שרפנו באש:
טו ויאמר אליו דוד התורדני אל הגדוד
הזה ויאמר השבעה לי באלהים
אם תמיתני ואם תסגרני ביד אדני
ואורדך אל הגדוד הזה: טז וירדהו
והנה נטשים על פני כל הארץ
אכלים ושתים וחגגים בכל השלל
הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים
ומארץ יהודה: יז ויכם דוד מהנשף
ועד הערב למחרתם ולא נמלט
מהם איש כי אם ארבע מאות איש
נער אשר רכבו על הגמלים וינסו:

משריתא הדא האדביקניה
ואמר ליה רדוף ארי אדביק
תדביק ושיזבא תשיזיב:
ט ואזל דוד הוא ושית מאה
גברא די עמיה ואתו עד
נחלא דבשור ומקצתהון
אשתארו: י ורדף דוד הוא
וארבע מאה גברא
ואשתארון מאתן גברא
דאתמנעו מלמעבר ית
נחל דבשור: יא ואשכחו
גברא מצראה בחקלא
ואיתיאו יתיה לות דוד
ויהבו ליה לחמא ואכל
ואשקיוהי מיא: יב ויהבו
ליה פילס דבלתא ותרין
איתכלין דעינבין יבישין
ואכל ותבת רוחיה ליה ארי
לא אכל לחמא ולא שתא
מיא תלתא יומין ותלתא
לילון: יג ואמר ליה דוד
דמן את ואי מבין את ואמר
עולימא מצראה אנא עבדא
לגברא עמלקאה ושבקני
רבוני ארי אתמרעית יומא
דין דנן תלתא יומין:
יד אנחנא אתנגידנא על
דרומא כרית ועל די ליהודה
ועל דרום כלב וית צקלג
אוקידנא בנורא: טו ואמר
ליה דוד התחתינני
למשריתא הדא ואמר קים
לי במימרא דיי דלא
תקטלינני ולא תמסרינני
בידא דרבוני ואחתינך
למשריתא הדא:
טז ואחתיה והא רמישין על
אפי כל ארעא אכלין ושתן
וחגגין בכל עדאה סגיאה דשבו מארעא פלשתאי ומארעא דבית יהודה:
יז ומחנון דוד מקבלא
ועד עדן רמשא ביומא דבתרוהי ולא אשתיזיב מנהון אנש אלהין ארבע מאה גבר עולים דרכיבו על גמליא

רדק

ומנה על שחיטה: (ט) הבשור. שם מקום: והנותרים עמדו. מקרא קצר הוא ור"ל כי כולם באו עד נחל הבשור ועבר הנחל ארבע מאות והנותרים שלא עברו עמדו שם כלומר שלא חזרו לבם אלא שם עמדו והמתינו שעוברים שם ושמרו את כליהם כי הרודפים לא היה להם שישאו כלום אלא מעט כדי שיוכלו להלחם לבד ויונתן תרגם ומקצתהון אשתארו: (י) אשר פגרו. שבתו מפני חולשתם מכח הרדיפה והדומה לו בדברי רבותי' ז"ל יומא דמפגרי רבנן הוו אמרי הלידנא יומא דשמעי פי' יום שהיו בטלים וחלושים מגירסא' וי"ת דאתמנעו. או פי' תרגום של הרס תהרסם פגרא תפגרינון: (יב) פלח דבלה. חתיכת דבילה: נגב הכרתי. כרתי שם משפחה מפלשתים כמו שנאמר עליהם גוי כרתים והכרתי את כרתי כי בארץ פלשתים ובארץ יהודה עשו כמו שאמר אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: (יד) ועל נגב כלב. הוא כלב בן חצרון משבט יהודה ואף על פי שאמר ועל אשר ליהודה נחלת כלב זה היתה לה שם ידוע בפני עצמה ונגב פירוש דרום כתרגומו או פי' ארץ מישור כי יקרא נגב כמו המדבר שיקרא נגב מפני החורב והוא מישור: (טז) נטושי'. מענין ויטש על המחנה: ענין התפשטות: וחוגגי'. מרקדים ומפזזים ומכרכרים כמו יחוגו וינועו כשכור: (יז) מהנשף ועד הערב למחרת'. מערב יום זה עד ערב יום שני

פי' רבי' ישעיה

(י) אשר פגרו מעבור. תרגם דאיתמנעו: פלח דבלה. פירוש חתיכה עיגול דבלה: (יד) נגב הכרתי. כמו גוי כרתים: (טז) נטושים על פני כל הארץ. פי' פרושים כמו ויטוש על המחנה: (יז) מהנשף עד הערב למחרתם. פירוש הבקר קודם שיאיר נקרא נשף שהתחיל בהשכמה והכה כל היום ההוא וכל יום המחרת עד הערב. אשר רכבו על הגמלים וינסו. מגמלים הרלים היו:

רשי

(ט) ויבואו עד נחל הבשור. שש מאות איש: והנותרים עמדו. כשהגיעו לנחל הבשור היו כהם עייפים ונותרו שם מקצתן: (י) אשר פגרו. אשר נמנעו ואומר אני ל' ארמי הוא תרגום של ונהרסו: (יד) נגב הכרתי. לדרום של פלשתים מצינו במקום אחר פלשתים נקראים גוי כרתים יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב' ה'): (יז) למחרתם. למודים הם עמלקים ללקות ביום מחר כמו שנאמר מחר אנכי

רלבג

על יד אנשי המלחמה: (ט) ויבאו עד נחל הבשור והנותרים עמדו. ר"ל כי כולם הלכו עם דוד בהסכמה אחת עד נחל הבשור והנותרים שלא הסכימו ללכת יותר עמדו שם והם המאתים איש אשר הרפו עצמם כאילו הם בלי כח ויגעי' ורפי ידים ולזה לא עברו את המקום ההוא ואולי היה זה ליראתם מהגדוד ההוא או שהיו יגעים מאד וכראות דוד זה הושיבם שם עד בואם לשמור הכלים: (יא) וימצאו איש מצרי בשדה. ידמה שאותם שנשארו משוטטים הנה והנה קודם שהרחיק דוד מאד מהם או מצאוהו אנשים ההולכים עמו: (יז) מהנשף ועד הערב למחרתם. יתכן שהכה

שבועה באלהים ד' בליש' בקריאת וסי' אם תשקר לי ולניני ולנכדי. אם תמיתני ואם תסגירני. וגם במלך נבוכד נצר מרד דה"ה: ואריב עמם ואקללם: ושתים ו' בקריאת וסי' אכלים ושתים וחגגים. ושתים לפניו ויאמרו יחי. יהודה וישראל רבים. ויהיו שם עם דוד. ויהי היום ובניו ובנותיו. עוד זה מדבר וזה בא. וישיבם ב' וסימן וישיבם בהר: ויושיבם בנחל הבשור

תולדות אהרן וימצאו איש מצרי. יומא פב: ויכם דוד מהנשף. ברכות ג בתרא קכג:

מצודת ציון

האדרוף והוגמתו לאף כי אמר אלהים (בראשית ג) ומשפטו כאף בה"א השאלה: (י) פגרו. נחלשו ובדרז"ל יומא דמפגרי ביה רבנן (שבת קכט): (יב) פלח. חתיכה כמו כפלח הרמון (ש"ה ד): דבלה. תאנים דרוסות יחד עד שנעשים גוף אחד וכן מאתים דבלים (לעיל כה): צמוקים. ענבים יבשים והוא מל' ושדים צומקים (הושע ט): (יג) ואי מזה. איה מקום שתאמר מזה אתה: (טו) הגדוד. החיל: תסגרני. תמסור אותי כמו לסגור לאחים (עמוס א): (טז) נטושים. מפוזרים כמו ויטש אל המחנה (במדבר יא): וחוגגים. ענין רקידה וכרכור כמו יחוגו וינועו כשכור (תהלים קז): (יז) מהנשף. מהערב כמו נשף חשקי (ישעי' כא): ולא

מצודת דוד

מתחזק עצמו לנצחון כו': (ט) והנותרים עמדו. ר"ל הנותרים מאותם שש מאות עצמם והם שתי המאות האמור במקרא שלאחריו שמתחו ולא רדפו הם עמדו אצל הנחל מהעבר הזה ולא חזרו למקומם: (י) אשר פגרו. מאתים האיש אשר נחלשו מלעבור את הנחל עמדו ולא רדפו: (יא) איש מצרי. פ"ה סופו אמר כי בעת שמצאו לא ידעו שהוא מצרי: (יב) ושני צמוקים. שני אשכלות צמוקים: ותשב רוחו אליו. אמר דרך הפלגה ונחמה כאלו יצאה רוחו מחולשת הרעבון ושבה אליו כשהאכילו: (יג) למי אתה. עבד של מי אתה ומאיזה עם אתה: כי חליתי. ולא יכולתי לילך בשוב לו ולזה עזב אותי בדרך: היום שלשה. היום מלאו שלשה ימים: (יד) ועל אשר ליהודה. כתב אשר ליהודה כי כרתי היתה מיושבת מפלשתים כמ"ש גוי כרתים (צפניה ב); ועל נגב כלב. עם שגם היא היתה מיושבת מיהודה מ"מ היה לה שם ידוע לבד: (טו) התורידני. הגדוד דרך מהלכם: ואם תסגירני. או אם תסגרני וכו' יהי עליך שום שבועת שקר: (טז) על פני כל הארץ. אשר הם עליה: בכל השלל. ר"ל בשמחתם היה בעבור כל השלל הגדול אשר לקחו: (יז) מהנשף. רצה לומר מנשף יום זה עד

שני וכל אותו הערב עד הבקר שהוא המחרת ומ"ש למחרתם מחרת שני הנשפים שעברו ומלת עד עומדת במקום שתים כאילו אמר ועד למחרתם ולדעת רז"ל ספרי מהנשף ועד הערב ואמרו תרי נשפי הוו נשף יממא ואתי ליליא נשף ליליא ואתי יממא אינו מתישב טעם המ"ם וי"ת מקבלא ועד עדן רמשא דיומא דבתרוהי ולא כי' שם טעם המ"ם . ובדרש אמר טעם המ"ם על העמלקים למחרתם המחרת שלהם שהם למודים ללקות במחרת שנאמר ולא הלחם בעמלק מחר : (כ) נהגו לפני המקנה ההוא . פי' אדוני אבי ז"ל לפני המקנה שלהם שהצילו נהגו. הצאן והבקר שלקחו מהעמלקים . ובדברי רז"ל המלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו דכתיב נהגו לפני המקנה ההוא ויאמרו זה שלל דוד כלומר היו נוהגים המקנה לפני המחנה כמו שהיה דרכן וכשהיו פוגעין בגדרות השדות לא היו נוטין המקנה לצד אחד אלא פורצין לפניהם והולכין דרך ישר לפניהם וכשהיו בעלי השדות ממחים בידן היו אומרים עבדי דוד זה שלל דוד כלומר הרשות בידו לפרוץ לו דרך כי מלך הוא וכל זה לפי שעה : . (כא) ויושיבם בנחל הבשור . כיון שפגרו הם מלכת אמרו להם דוד והארבע מאות איש שישבו שם לשמור הכלים שהניחו כדי שילכו קלים וירדפו אחר העמלקים מהר שישיגום ועכשיו בא דוד ואנשיו אליהם אל המקום אשר הניחום שם והושיבום על הכלים והנה הם יצאו לקראתם כשראו מרחוק שהם באים : ויגש דוד את העם . כמו אל העם כמו וקראה את הכהן את מי הגדת מלין ופירושו קרב אליהם ושאל להם לשלום וי"ת וערע דוד ית עמא ובנוסחא אחרת וקריב דוד לות עמא : (כו) יחדו יחלוקו . כחלק זה כן חלק זה כי יחדו יחלוקו:

לרעסו

פי' רבי ישעיה

(כ) נהגו לפני המקנה ההוא . פירוש מקרא קצר הוא נהגו והלכו לפני המקנה והיו אומרים בכל מקום זה שלל דוד כדי להודיע שבחו בעולם : (כד) אשר לא הלכו עמי . פי' כל אחד מהם היה אומר כך :

וישמה י' חס' בלישנ' שימה בקריאה וסימניהם ותשמם בבר הגמל . ואשמם בראשיכם . וישמת לחק ולמשפט . ואשמה לפניך פת לחם . מי ישמני שופט בארץ . שמי לך תמרורים . ושמו בכליכם . וישמה למוצאות קרי למחלאות כתיב . אם שום תשמן דרומיה . וישמת בעבר לדוש :

וְאַפִּיקוּ : יח וְשֵׁיזֵיב דָוִד יַת כָּל דִשְׁבוֹ עֲמַלְקָאֵי וְיַת תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי שֵׁיזֵיב דָוִד : יט וְלָא שְׁנָא לְהוֹן מִן זְעֵירָא וְעַד רַבָּא וְעַד בְּנִין וּבְנָן וּמִבִּיזְּתָא וְעַד כָּל דִי נְסִיבוּ לְהוֹן כּוֹלָא אֲתִיב דָוִד : כ וּשְׁבָא דָוִד יַת כָּל עָנָא וְתוֹרֵי דִבְרוּ קֳדָם גֵיתָיָא הָאִינוּן וַאֲמַרוּ דֵין עֲדָאָה דְדָוִד : כא וַאֲתָא דָוִד לְוַת מָאתָן גַבְרָא דְאִתְמְנָעוּ מִלְמֵיזַל בָּתַר דָוִד וְאוֹתֵיבִינוּן בְּנַחְלָא דִבְשׂוֹר וּנְפַקוּ לְקַדָמוּת דָוִד וְלְקַדָמוּת עַמָא דְעִמֵיהּ וַעֲרַע דָוִד יַת עַמָא וּשְׁאֵיל לְהוֹן לִשְׁלָם : כב וַאֲתִיב כָּל גְבַר בִּישׁ וְרַשִׁיעָא מִגֻבְרַיָא דַאֲזַלוּ עִם דָוִד וַאֲמַר חֲלָף דְלָא אֲזַלוּ עִמִי לָא נִתֵּן לְהוֹן מֵעֲדָאָה דְשֵׁיזֵבְנָא אֱלָהֵין גְבַר יַת אִתְּתֵיהּ וְיַת בְּנוֹהִי וְיִדְבְּרוּן וְיֵיזְלוּן : כג וַאֲמַר דָוִד לָא תַעְבְּדוּן כֵּן אַחַי יַת דִיהַב יְיָ לָנָא וּנְטַר יָתָנָא וּמְסַר יַת מַשִׁרְיָתָא דַאֲתַת עֲלָנָא בִּידָנָא : כד וּמַן יִשְׁמַע לְכוֹן לְפִתְגָמָא הָדֵין אֲרֵי כְּחוּלַק דִנְחָתוּ בִּקְרָבָא וּכְחוּלַק דְאִשְׁתָּאֲרוּ לְמִטַר מָנַיָא כַּחֲדָא יִפְלְגוּן : כה וַהֲוָה מִיוֹמָא הַהוּא וּלְעֵילָא שַׁוְיָהּ לִגְזֵירַת דִין לְיִשְׂרָאֵל

יח וַיַּצֵּל דָּוִד אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָקְחוּ עֲמָלֵק
וְאֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו הִצִּיל דָּוִד׃ יט וְלֹא
נֶעְדַּר־לָהֶם מִן־הַקָּטֹן וְעַד־הַגָּדוֹל וְעַד־ ל'
בָּנִים וּבָנוֹת וּמִשָּׁלָל וְעַד כָּל־אֲשֶׁר ב'כלי סגכלי'
לָקְחוּ לָהֶם הַכֹּל הֵשִׁיב דָּוִד׃ כ וַיִּקַּח
דָּוִד אֶת־כָּל־הַצֹּאן וְהַבָּקָר נָהֲגוּ לִפְנֵי ל'
הַמִּקְנֶה הַהוּא וַיֹּאמְרוּ זֶה שְׁלַל דָּוִד׃ ל'
כא וַיָּבֹא דָוִד אֶל־מָאתַיִם הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־פִּגְּרוּ מִלֶּכֶת אַחֲרֵי דָוִד וַיֹּשִׁיבֻם ב'. ב'
בְּנַחַל הַבְּשׂוֹר וַיֵּצְאוּ לִקְרַאת דָּוִד
וְלִקְרַאת הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וַיִּגַּשׁ דָּוִד ל'
אֶת־הָעָם וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם׃
כב וַיַּעַן כָּל־אִישׁ־רָע
וּבְלִיַּעַל מֵהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ עִם־ ב' כקץ
דָּוִד וַיֹּאמְרוּ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־הָלְכוּ עִמִּי
לֹא־נִתֵּן לָהֶם מֵהַשָּׁלָל אֲשֶׁר הִצַּלְנוּ כִּי ז' ג'
אִם־אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְיִנְהֲגוּ ז'. ל'
וְיֵלֵכוּ׃ כג וַיֹּאמֶר דָּוִד ל'
לֹא־תַעֲשׂוּ כֵן אֶחָי אֵת אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה
לָנוּ וַיִּשְׁמֹר אֹתָנוּ וַיִּתֵּן אֶת־הַגְּדוּד
הַבָּא עָלֵינוּ בְּיָדֵנוּ׃ כד וּמִי יִשְׁמַע לָכֶם ל'
לַדָּבָר הַזֶּה כִּי כְּחֵלֶק ׀ הַיֹּרֵד ב' הוורד ק'
בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל־הַכֵּלִים ל'
יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ׃ כה וַיְהִי
מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיְשִׂמֶהָ לְחֹק ג'.ב' חד מ"ע וחד חסר חל עולם
וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

תולדות א תרן זה שלל דוד . (סנהדרין כ) :

אנכי נ"נ וגו' לכך נאמר למחרתם : (כ) את כל הצאן והבקר . שהנה הגדוד מנגב יהודה ומנגב כלב : נהגו . אנשים מהגינים והולכים לפני המקנה ההוא להתכבד ולהתהלל זה שלל דוד : (כה) מהיום ההוא ומעלה . לא נאמר והלאה אלא ומעלה כבר הנהיג אברהם בחוק

רלבג

שהבקר היה ערב כשהשיגם והכה אותם עד ערב מחרת היום ההוא או יהיה נשף בקר . והנה רדף אחריהם כל הלילה ובעלות השחר ראה אותם נטושים על פני השדה ונלחם בהם מהבקר ועד הערב ואמר למחרתם לפי שהיום שלפניו הפטו אל נגב אל צקלג ושרפו צקלג באש : (כד) כי כחלק היורד במלחמ' וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו . אמר להם למה שאין ראוי שיעשה כמו שאמרו לפי שאין זכותן האדם בשלל מפני הסתכנו בירידה אל המלחמה כי אשר ירד אל המלחמה ואשר ישב על הכלים לשמרם מהאנשים הבאים למלחמה הוא חולק עם היורדי' למלחמה ואע"פ שאינו מסתכן שם וזה דבר מבואר שהוא אין ראוי שתאמרו שתזכו בשלל אתם לבדכם שירדתם במלחמ' מצורף לזה שזה לא היה בעולם ידכם אבל היה בעזר אלהי בזכות כלנו אשר הלכו ואשר נשארו : (כה) והנה שמה דוד לחק ולמשפט בישראל שיחלקו כלם בשלל עד היום הזה ולפרסם הנס אשר עשה הש"י לדוד ולגדולתו שלח מן השלל לזקני יהודה

מצודת ציון

(יט) ולא נעדר . ולא נחסר כמו איש לא נעדר (שם מ) : (כא) פגרו . נחלשו : (כב) יען . בעבור : (כד) כחלק וגו' . וכהלק ר"ל כחלק זה כן חלק זה : (כה) לחוק . לדבר קבוע : ולמשפט. למנהג וכפל הדבר כמ"ש :

לרמסו

מצודת דוד

ערב יום השני וכל אותה הערב עד הבוקר אשר הוא למחרתם של שני הנשפים שעברו ומלת ועד עומדת במקום שתים כאלו אמר ועד הערב ועד למחרתם : לא נמלט מהם איש. מאנשי רגלי : (יט) ועד כל אשר לקחו . אפי' מה שלקחו מפלשתים מנגב יהודה וכלב הכל השיב דוד לעצמו : (כ) ויקח דוד . לקח לעצמו כל הצאן ובקר אף מאשר שללו עמלק מבני פלשתים ויהודה : נהגו לפני המקנה . ר"ל מנהיגים לפנות הדרך הלכו לפני המקנה ההוא בבוא מי מפלשתים ומיהודה לקחת מקנהו אמרו זה שלל דוד ר"ל אין לכם חלק בזה כי דוד לעצמו שללו ולא בעבור להחזיר לבעליו : (כא) אל מאתים וגו' . ר"ל סמוך להם : וישיבום . ודוד הושיבום בעבר נחל הבשור לשמור הכלים : ויצאו . ממקום מושבם : (כב) איש וגו' . לכל איש את אשתו ובניו וינהגו לעצמם וילכו להם אבל לא יחלקו עמנו בשלל אף של עצמם לא יקחו : (כג) את אשר נתן . ר"ל וכי בכח ידינו לקחנו הלא הוא את אשר נתן ה' לנו ושמר אותם כי לא נפקד ממנו איש והוא מסר את הגדוד בידינו ואם מה' נעשית הלא כולנו עם ה' המה : (כד) ומי ישמע . ר"ל ואף אם נשתוה בשולם ידינו מ"מ מי ישמע לכם לדבר הזה כי הלא עכ"פ ישבו לשמור הכלים א"כ מהראוי לחלוק עמהם טוב בטוב כי כן הוא הנכון מאז שיהיה כחלק היורד וכו' ויחדיו יחלוקו מבלי קדימה כלל ליורדי המלחמה כי"א לא ישמרו הם הכלים לא היה מהאפשר להלוחמים להלחם : (כה) ויהי וכו' . ר"ל כן הנהיג דוד לעולם ועשה הדבר הזה לחוק ומשפט לישראל : עד היום הזה . ר"ל עד הזמן שגלו ישראל ולא נתעסקו עוד במלחמה :

לפסר

כו וַיָּבֹא דָוִד אֶל־צִקְלַג
וישלח מהשלל לזקני יהודה לרעהו
לאמר הנה לכם ברכה משלל איבי
יהוה: כז לאשר בבית־
אל ולאשר ברמות־נגב ולאשר
ביתר: כח ולאשר בערער ולאשר
בשפמות ולאשר באשתמע:
כט ולאשר ברכל ולאשר בערי
הירחמאלי ולאשר בערי הקיני:
ל ולאשר בחרמה ולאשר בבור־עשן
ולאשר בעתך: לא ולאשר בחברון
ולכל־המקמות אשר־התהלך־שם
דוד הוא ואנשיו:

לא א ופלשתים נלחמים בישראל
וינסו אנשי ישראל מפני פלשתים
ויפלו חללים בהר הגלבע: ב וידבקו
פלשתים את־שאול ואת־בניו ויכו
פלשתים את־יהונתן ואת־אבינדב
ואת־מלכי־שוע בני שאול: ג ותכבד
המלחמה אל־שאול וימצאהו
המורים אנשים בקשת ויחל מאד
מהמורים: ד ויאמר שאול לנשא כליו
שלף חרבך ודקרני בה פן־יבואו
הערלים האלה ודקרני והתעללו־בי
ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד
ויקח שאול את־החרב ויפל עליה:
ה וירא נשא־כליו כי־מת שאול ויפל
גם־הוא על־חרבו וימת עמו: ו וימת
שאול ושלשת בניו ונשא כליו גם
כל־אנשיו ביום ההוא יחדו: ז ויראו

(Marginal masorah: ג׳ · ו׳ כתיב קו · ל׳ ומס׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ו׳ · ד׳ · ל׳ · כ׳. ג׳ מ״ע · יו״ד נסמן · ל׳ · ג׳)

תרגום

עד יומא הדין: כו ואתא
דוד לצקלג ושדר מבזתא
לסבי יהודה לרחמוהי
למימר הא לכון מתנא
מבזת סנאי עמא דיי:
כז לדי בבית אל ולדי
ברמות נגב ולדי ביתר:
כח ולדי בערוער ולדי
בשפמות ולדי באשתמע:
כט ולדי ברכל ולדי בקרוי
ירחמאל ולדי בקרוי
שלמאה: ל ולדי בחרמה
ולדי בכור עשן ולדי
בעתך: לא ולדי בחברון
ולכל אתריא די הליך תמן
דוד הוא וגברוהי:
א ופלשתאי מגיחין קרבא
בישראל ואפיכו אנשי
ישראל מ.ן קדם פלשתאי
ונפקו קטילין בטורא
דגלבע: ב ואדביקו
פלשתאי ית שאול וית
בנוהי וקטלו פלשתאי ית
יהונתן וית אבינדב וית
מלכי שוע בני שאול:
ג ותקיפו עבדי קרבא על
שאול ואשכחוהי קשתיא
גברין דאומנין למיגד
בקשתא ודחיל לחדא
מקשתיא: ד ואמר שאול
לנטל זיניה שלוף חרבך
וקטלני בה דלמא ייתון
עורליא האלין ויקטלונני
ויתלעבון בי ולא אבה נטל
זיניה ארי דחיל לחדא
ונסיב שאול ית חרבא
ונפל עלה: ה וחזא נטל
זיניה ארי מית שאול ונפל אף הוא על חרביה ומית עמיה: ו ומית שאול ותלתא בנוהי ונטל
זיניה אף כל גברוהי ביומא ההוא כחדא: ז וחזו אנשי

רדק

(כו) לרעהו לאמר. כמו לרעיו וכמוהו מגן גבורהו כמו גבוריו והתפללו בעד רעהו בעד רעיו: (לא) אשר התהלך שם. שהיה מתהלך ביניהם ממקום למקום כשהיה בורח והיו מסתירים אותו ועושים עמו טובות עשה גם כן הוא טובה מהשלל ועוד כי מארץ יהודה היה השלל ההוא כמו שאמר הנער המצרי אנחנו פשטנו נגב הכרתי ועל אשר ליהודה וגו': (ב) וידבקו. כמו וידביקו וכן וידלכו את לשונם ענין השגה ואלה ג' בני שאול שזכר הם שהיו יוצאים עמו במלחמה לפי' מתו עמו ואיש בשת נשאר בבית כי לא היה יוצא במלחמה: (ג) המורי'. אנשים מורים בקשת ת"י קשתין גברין דאומנין למיגד בקשתא: ויחל. ענין חיל ופחד כי לא הכוהו עדיין אבל פחד מהם: (ד) ודקרוני והתעללו בי. בהרגם אותי דקירות הרבה דרך נקמה ובזיון וכן אשר התעללתי במצרים וכל לשון התפעל בזה הוא פעלם במעשה ההוא באשר זה מעשה שיהיה שיבא זה הלשון ות"י ויתלעבון כי לשון תעתוע ובזיון וכן והייתי בעיניו כמתעתע כמתלעב: כי מת שאול. קרוב למיתה כמו בצאת נפשה כי מתה כי לא מת עדיין עד שהמיתו העמלקי כמו שאמר הוא בבשורתו לדוד ואפשר כי כזב העמלקי כי לא המיתו הוא אלא מצאו מת אחר שנפל על חרבו ולמצוא חן בעיני דוד לפי מחשבתו אמר כן ולא חטא שאול בהרגו עצמו ואע"פ שכתוב אך את דמכ' לנפשותיכם אדרוש כלו' מידכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אף על פי כן לא חטא לפי שהיה יודע שאול כי סופו היה למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להמלט מידי טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים וכן אמרו רז"ל אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש יכול כשאול ת"ל אך: (ו) וגם כל אנשיו. הסמוכים אליו במלחמתו מתו

רשי

בחוק זה בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגו' (בראשית יד) כ"ד הם היושבים על הכלים וחלק האנשים ההולכים במלחמה בבראשית רבה: (כו) לרעהו. לאוהביו: (לא) אשר התהלך שם דוד. שהיו מסבבים אותו מפני שאול: (א) ופלשתים נלחמים בישראל. כאדם האומר חוזר לענין

רלבג

יהודה לרעהו בכל המקומות המוכרים שם: (ד) פן יבאו הערלים האלה ודקרוני והתעללו בי. היה ירא שימיתוהו באכזריות גדול מפני מה שהשחית בהם ולזה בחר שימות ביד אוהביו: ויקח שאול את החרב ויפל עליה. ידמה מזה המקום שכחש העמלקי שאמר לדוד שהכה הרג שאול ואולם אמר זה למצא חן בעיני דוד כי יודע היה שנאת שאול אל דוד ואפשר כי לא מת שאול בנפלו על חרבו והשלים להמיתו זה הגר העמלקי כמו שספר לדוד

ערער ח' בלישנא בקריאה וסי' ולאשר בערער. ויחנו בערער. תפן הירדן. עזבות ערי ערער. ובלע בן עזן: וכל אורייתא דכות' חסרים: ויחל מ' בקריאה וסי' ויחל נח איש האדמה. ויחל עוד שבעת ימים אחרים. ויחל העם לזנות אל. ויחל שער ראשו לצמח. ויחל יונה לבוא בעיר. ויחל שלמה לבנות. ויחל מאד מהמורים. מן המורים דד"ה. תרין בתראי לישן חול: יבואו ג' מלאים בקריאה וסי' פן יבואו הערלים האלה. למה יבואו מלכי אשור. ויבאו וישתחוו לפניך. ובמסורה אחריתי נמסר יב"או ויגדו צד"קתו במ"קום וישתחוו לפ"ניך וג"ל שהוא טע"ות שלא מצאתיו מל"א בשו"ם ספ"ר מדוי"ק:

תולדות אהרן ויקח שאול את החרב. סוטה י:

פי' רבי ישעי'

(כו) לרעהו. בא בלשון רבים כמו ואחות מרעהו: (ג) וימצאוהו המורי' אנשים בקשת. מקרא מסורס הוא אנשים המורי' בקשת: ויחל מאד מהמורי'. כמו חיל כיולדה: (ד) ודקרוני והתעללו בי. פירוש אני ירא שמא לא יהרגוני אלא יענוני חי וישחקו בי כמו התעללת בי:

מצודת ציון

(כו) לרעהו. לכל רעה ורעה וכן ויתפללו בעד רעהו (איוב מב): ברכה. מנחה ומתנה כמו ועתה הברכה (לעיל כה): לא (ב) וידבקו. השיגום עד שהיו דבוקים להם: (ג) המורים. הזורקים בחצים כמו אשר אנכי מורה (לעיל כ): ויחל. מל' חלחלה ופחד: שלוף. ענין הוצאת החרב מתערה כמו וישלפה מתערה (לעיל יז): ודקרני. ענין נעיצה כמו אשר דקרו (זכריה יב): והתעללו. ענין לעג שחוק ובזיון כמו התעללת בי (במדבר כב): ולא אבה. ולא רצה:

מצודת דוד

(כו) לאמר וכו'. לזקני יהודה רעיו אשר הם בבית אל וכו': (לא) אשר התהלך שם בעת ברחו מפני שאול: לא (א) ופלשתים נלחמים. כאומר נחזור לענין הראשון: (ג) אל שאול. כי בניו כבר הרגו והיתה כל ספי המלחמה אליו לבד: המורים אנשים בקשת. כמו אנשים המורים בקשת ור"ל שמצאו מקומו אשר משם בא ופחד מהם שלא יתעללו בו: (ד) ודקרני בה. ר"ל דקירת מות: ודקרוני והתעללו בי. ר"ל דקירות מכאיבות ולהשאר חי ויתעללו בי: כי ירא. פחד מהם לשלוח יד במשיחו: ויפול עליה. להמית את עצמו: (ה) כי מת. ר"ל קרוב למות כי כן איש גר העמלקי השלים מיתתו כמ"ש בש"ב: (ו) אנשיו. עבדיו עושי רצונו: (ז) בעבר העמק.

רש"י

פתו נבר הגלבוע והאחר נסי : אשר בעבר העמק ואשר בעבר הירדן. תרגום יונתן די בעברא דמישרא ופי' הערים שהיו בעבר המישור הסמוך לארץ פלשתים וכן בעבר הירדן המקומו' סמוכו' לירדן וסמוכות לארץ פלשתים ולא היתה בהם עיר מבצר ועזבו אותם : (ט) את כליו . מה שמצאו בו בגדיו וכלי זיינו כי הנזר והאצעדה העמלקי לקחם : (י) בית עשתרות אלהיהם . והם פסילי העשתרות שהם אלהיהם והם צלמים העשוים בצורת עשתרות כמו עשתרות צאנך ובדברי הימים כתוב בית אלהיהם והם הם העשתרות שהיו אלהיהם : ואת גויתו תקעו בחומת בית שן . תקשה במספרים ובדברי הימים כתיב את גלגלתו תקעו בית דגון מה שלא נזכר הנה הוא נזכר שם כי זה וזה היה כי גויתו תקעו בחומת בית שן ונלגלתו בית דגון שהרי כרתו ראשו כמו שנאמר ויכרתו את ראשו ושם אמר וישאו את ראשו ואת כליו ובאמרו ואת גויתו קצר שהרי גויית בניו תקעו גם כן בחומת בית שן : (יא) וישמעו אליו . כמו עליו וכת"י ושמעו עלוהי : (יב) וישרפו אותם שם . ת"י וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן אפשר שהיה דעתו כמו שכתבו רבותינו ז"ל שורפין על המלכים ומה הם שורפין עליהם מטתן וכלי תשמישן או דעתו על שריפת בשמים כמו ויחנטו הרופאים ויתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רמה ולא רצו לקברם עם התולעים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו העצמות : (יג) תחת האשל . ובדברי הימים תחת האלה אשל הוא כלל לכל עץ וכן ויטע אשל כתרגומו ונציב נציבא ובדברי הימים פירש בזה העץ היה אלה : ויצומו שבעת ימים . זכר לאותו שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני ובאותו זמן הושעו על ידי שאול ולפיכך נתעסקו בו אנשי יבש כי זכרו אותה התשועה שהושעו על ידו : ויהי בבואו אל דוד . בבית

נעבין ראשון: (יא) וישמעו אליו. כמו עליו על שאול : (יב) וישרפו אותם שם . וקלו עליהון כמא דקלן על מלכיא תמן. כדתנן שורפין על המלכי' ולא מדרכי האמורי : (ג) והנה איש בא מן המחנה יש בפסיקתא שזה אבנר ואיש מיושב על לבי : אחזי

רלבג

לדוד והוא יותר נכון לפי מה שאחשוב : (ד) אשר נס העם מן המלחמה . ספר מקרה הרע שקרה בהדרגה כראוי כדי שלא יגיע ההפעלות לשמוע כי אם בהדרגה כי זה ממה שייסיר אל הכל הרע ההוא בזולת הפעלות גדול מאד והמשל כי מי שימות אוהבו בזולת חולי קודם ידאג לו יותר ממה שידאג אם היה לו חולי קודם ויעתק אל הרע בהדרגה ולזה ספר בזה המקום ניסת העם ראשונה ואחר זה ספר מיתת קצתם יותר קשה מהניסה ואחר ספר מיתת ראשי העם בהם שאול ויהונתן בנו שהוא יותר קשה

שמואל א לא

אַנְשֵׁי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּעֵבֶר הָעֵמֶק
וַאֲשֶׁר ׀ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן כִּי־נָסוּ אַנְשֵׁי
יִשְׂרָאֵל וְכִי־מֵתוּ שָׁאוּל וּבָנָיו וַיַּעַזְבוּ
אֶת־הֶעָרִים וַיָּנֻסוּ וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים
וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶן׃
ח וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים לְפַשֵּׁט
אֶת־הַחֲלָלִים וַיִּמְצְאוּ אֶת־שָׁאוּל
וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו נֹפְלִים בְּהַר
הַגִּלְבֹּעַ׃ ט וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיַּפְשִׁטוּ
אֶת־כֵּלָיו וַיְשַׁלְּחוּ בְאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים
סָבִיב לְבַשֵּׂר בֵּית עֲצַבֵּיהֶם וְאֶת־הָעָם׃
י וַיָּשִׂימוּ אֶת־כֵּלָיו בֵּית עַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־
גְּוִיָּתוֹ תָּקְעוּ בְּחוֹמַת בֵּית שָׁן׃
יא וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו יֹשְׁבֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֵת
אֲשֶׁר־עָשׂוּ פְלִשְׁתִּים לְשָׁאוּל׃
יב וַיָּקוּמוּ כָּל־אִישׁ חַיִל וַיֵּלְכוּ כָל־
הַלַּיְלָה וַיִּקְחוּ אֶת־גְּוִיַּת שָׁאוּל וְאֵת
גְּוִיֹּת בָּנָיו מֵחוֹמַת בֵּית שָׁן וַיָּבֹאוּ
יָבֵשָׁה וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם שָׁם׃ יג וַיִּקְחוּ אֶת־
עַצְמֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַחַת־הָאֶשֶׁל
בְּיָבֵשָׁה וַיָּצֻמוּ שִׁבְעַת יָמִים׃

שמואל ב

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת שָׁאוּל וְדָוִד
שָׁב מֵהַכּוֹת אֶת־הָעֲמָלֵק וַיֵּשֶׁב דָּוִד
בְּצִקְלָג יָמִים שְׁנָיִם׃ ב וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וְהִנֵּה אִישׁ בָּא מִן־הַמַּחֲנֶה
מֵעִם־שָׁאוּל וּבְגָדָיו קְרֻעִים וַאֲדָמָה
עַל־רֹאשׁוֹ וַיְהִי בְּבֹאוֹ אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל
אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ ג וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אֵי
מִזֶּה תָּבוֹא וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִמַּחֲנֵה

(ילקוט ס' מ"ל וסי' נמסר בריש סדר קרח ולעיל בהאי ספרא סימן כ"ג : יבשת ביבשת ג' בקריאה וסי' ויבאו יבשה ויצומו עד הערב . ודבתריה ויקברו תחת האשל ביבשה . ויביאוהו דד"ה : ובגדיו ד' בקריאה וסי' וקדש הוא ובגדיו . את ראשו לא יפרע . ובגדיו קרועים ואדמה על ראשו . והחתת איש אש בחיקו ובגדיו לא :)

תרגום

יִשְׂרָאֵל דִּבְעִבְרָא דְמֵישְׁרָא
וְדִבְעִבְרָא דְיַרְדְּנָא אֲרֵי
אַפִּיכוּ אֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל וַאֲרֵי
מִיתוּ שָׁאוּל וּבְנוֹהִי וּשְׁבַקוּ
יַת קִרְוַיָּא וְאַפִּיכוּ וַאֲתוֹ
פְלִשְׁתָּאֵי וִיתִיבוּ בְהוֹן׃
ח וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי
וַאֲתוֹ פְלִשְׁתָּאֵי לְחַלָּצָא
קְטִילַיָּא וְאַשְׁכַּחוּ יַת שָׁאוּל
וְיַת תְּלָתָא בְנוֹהִי קְטִילִין
רְמַן בְּטוּרָא דְגִלְבֹּעַ׃
ט וּפְסַקוּ יַת רֵישֵׁיהּ וְחַלִּיצוּ
זֵינֵיהּ וְשַׁלַּחוּ בְּאַרְעָא
דִפְלִשְׁתָּאֵי סְחוֹר סְחוֹר
לְבַסָּרָא בֵּית טַעֲוָתְהוֹן וְיַת
עַמָּא׃ י וְשַׁוִּיאוּ יַת זֵינֵיהּ
בֵּית עַשְׁתַּרְתָּא וְיַת גּוּפֵיהּ
צְלָבוּ בְּשׁוּרָא דְבֵית שָׁן׃
יא וּשְׁמָעוּ עֲלוֹהִי יָתְבֵי יָבֵשׁ
גִּלְעָד יַת דַּעֲבַדוּ פְלִשְׁתָּאֵי
לְשָׁאוּל׃ יב וְקָמוּ כָּל גְּבַר
גְּבַר וַאֲזַלוּ כָּל לֵילְיָא וּנְסִיבוּ
יַת גּוּפָא דְשָׁאוּל וְיַת גּוּפֵי
בְנוֹהִי מִשּׁוּרָא דְבֵית שָׁן
וַאֲתוֹ לְיָבֵשׁ וּקְלוֹ עֲלֵיהוֹן
כְּמָא דְקָלַן עַל מַלְכַיָּא תַּמָּן׃
יג וּנְסִיבוּ יַת גַּרְמֵיהוֹן
וּקְבָרוּ תְּחוֹת אַשְׁלָא בְּיָבֵשׁ
וְצָמוּ שַׁבְעָא יוֹמִין׃
א וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית שָׁאוּל
וְדָוִד תָּב מִלְּמִמְחֵי
יַת דְּבֵית עֲמָלֵק וִיתֵיב דָּוִד
בְּצִקְלַג יוֹמִין תְּרֵין׃ ב וַהֲוָה
בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וְהָא גַבְרָא
אֲתָא מִמַּשְׁרִיתָא מִלְוַת
שָׁאוּל וּלְבוּשׁוֹהִי מְבַזְּעִין
וְעַפְרָא רְמֵי בְּרֵישֵׁיהּ וַהֲוָה
בְּמֵיתוֹהִי לְוַת דָּוִד וּנְפַל עַל אַרְעָא וּסְגִיד׃ ג וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד אֵי מִדַּיִן אַתְּ אָתֵי וַאֲמַר לֵיהּ מִמַּשְׁרִיתָא דְיִשְׂרָאֵל

(ג' ב' ; ס' מ"ע ; ב' חד מ"ע וחד חס' ; ד' דס' וסי' אבת רעות שמחת ומלכא יג ; ד'. ז')

פי' רבי ישעיה

(י) תקעו בחומת בית שן . תרגומו צלבו : (יב) וישרפו אותם . כמו ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים . כן ישרפו לך · וכיא החנפה ששפין עליהם בבשמים . רבים שלא יסריחו ושורפי' בשמי' באותה החנפה : (א) מהכות את העמלק . הה"א יתירה :

מצודת דוד

הוא עמק יזרעאל שהיה סמוך למקום המלחמה : (יא) וישמעו אליו. כמו עליו והוזר ומפרש את אשר עשו פלשתים לשאול לתקוע גויתו בחומה : (יב) וישרפו. על הבשר יאמר על כי נסרחו ורמה עלתה בהם לזה שרפו אותם . או על כלי תשמישו יאמר כי כן הדרך לשרוף כלי תשמישי המלך לבל יתשמש בהם אחר וכן אחז"ל שורפין על המלכים : (יג) ויצומו מחמת צער והאבל על כי עוזרם במלחמה מול בני עמון כמ"ש למעלה :

מצודת ציון

(ח) לפשט . להסיר בגדיהם כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו) : נופלים . ר"ל נופלים בארץ שגרים מתים: (ט) כליו . בגדיו וכלי זיינו : וישלחו . את שלוחיהם : בית עצביהם . אנשי בית עבודת כוכבים הקרויים עצבים כי מעציבים לב עובדיהם ליעקים אליהם ואינם עונים : (י) עשתרות . שם ע"כ ומזלות מה : גויתו . גופו כמו וגויתי כתרשיש (דניאל י) : תקעו . תלאו כמו והוקע אותם לה' (במדבר כה) : (יג) האשל . שם אילן מה : ויצומו . התענו :

א (ג) ואדמה . עפר : (ג) אי מזה . איה המקום שתאמר מזה אני בא : נמלטתי .

רד"ק

בבית: (ו) נקרא נקריתי. במקרה באתי שם לא ידעתי שאמצא אותו שם ונקרא מקור מנסע כלא כנו"ן כמו נשאול נשאל דוד: נשען על חניתו. מהמכה שנפל על חרבו. ובעלי הפרשים. מחנות הפרשים כתרגומו משירית פרשיא וכן תרגם בעל גד מיסר גד ויש לפרש בעלי הפרשים ראשי הפרשים והממונים עליהם: (ח) ויאמר אליו עמלקי אנכי. כן כתיב וקרי ואומר והקרי מבואר והכתוב ר"ל כי אחר אמר לו כי הוא עמלקי לפי ששאול הרג עמלקיים לא אמר עמלק אנכי: (ט) כי אחזני השבץ. שם חולי אולי יקרה לאדם מחמת מכת חרב ותרגם יונתן ארי אחדני רתיתא. ובדרש עון נוב עיר הכהנים שלובשים כתנת תשבץ שהרגתי ויש הפרשים לובשים תשבץ כמו שאומר ובעלי הפרשים הדביקוהו: כי כל עוד נפשי בי. כעוד שנפשי בי ולא יהרגוני הערלים ולפי שאחר אמר כי כל כך אנטער מחמת המכה שעדיין נפשי בי לכך אני רוצה שתקרב את מיתתי: (י) ואמותתהו. הוי"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר וכמוהו ואסף והכסך מפני הוי"ו פתוחה והענין לעבר ופירשו הקדמונים לפי שהוא שלא המיתהו שהרי הוא נפל על חרבו ומת לכך נפתחה הוי"ו ואמותתהו: אחרי נפלו. אחרי שנפל על חרבו לא היה יכול לחיות מחמת המכה וקרבתי את מיתתו כמו ששאל ממני או פירושו כי לא היה יכול לחיות שהרי הפלשתים השיגוהו והיו קרובים לבא עליו ויסרוהו ועלם שאמרנו אלי ולא הם: (יא) ויחזק דוד בבגדיו. מכאן למדו רבותינו ז"ל שחייב אדם לקרוע על נשיא ועל אב ב"ד שאול זה נשיא ויהונתן זה אב ב"ד וכן על רוב צבור כמו שנאמר ועל עם ה' ועל בית ישראל ולמדו לפי הספד אותם משמע שעל כל אחד ואחד מהם חייב לקרוע וכתב בבגדו שאין אדם חייב לקרוע אלא עליון וקרי בבגדיו כי דוד קרעם כלם כי קרע על שאול לבדו וקרע על יהונתן וקרע על עם ה': (יב) ומה שאמר על עם ה' ועל בית ישראל. הכל אחד כפל הענין לרוב הצרה כלומר בית ישראל נפלו בחרב והם עם ה' או אמר כן לפי שהיו רוב ישראל שם. ובדרש מפני מה לא פירש הכתוב כמה חללים נפלו בהר הגלבוע על שם אל תגידו בגת אל תבשרו וגו':

תרגום

אשתזיבית: ד ואמר ליה דוד מה הוה פתגמא חוי כען לי ואמר דאפיק עמא מן קרבא ואף סגי נפל מן עמא ואתקטלו ואף שאול ויהונתן בריה מיתו: ה ואמר דוד לעולימא דמחוי ליה איכדין ידעתא ארי מית שאול ויהונתן בריה: ו ואמר עולימא דמחוי ליה אתערעא אתערעית בטורא דגלבוע והא שאול סמיך על מורניתיה והא רתיכיא ומשרית פרשיא אדבקוהי: ז ואתפני לאחורוהי וחזני וקרא לי ואמרית הא אנא: ח ואמר לי מן את ואמרית ליה עמלקאה אנא: ט ואמר לי קום כען עלי וקטולני ארי אחדני רתיתא ארי כל עוד נפשי בי: י וקמית עלוהי וקטלתיה ארי ידענא ארי לא ייחי בתר די נפל ונסיבית כלילא די על רישיה וטוטפתא דעל דרעיה ואיתיתינון לות רבוני הלכא: יא ואתקיף דוד בלבושוהי ובזעינון ואף כל גבריא דעמיה: יב וספדו ובכו וצמו עד רמשא על שאול ועל יהונתן בריה ועל עמא דיי ועל בית ישראל ארי אתקטלו בחרבא: יג ואמר דוד לעולימא

מקרא

יִשְׂרָאֵל נִמְלָטְתִּי׃ ד וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד
מֶה־הָיָה הַדָּבָר הַגֶּד־נָא לִי וַיֹּאמֶר
אֲשֶׁר־נָס הָעָם מִן־הַמִּלְחָמָה וְגַם־
הַרְבֵּה נָפַל מִן־הָעָם וַיָּמֻתוּ וְגַם שָׁאוּל
וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵתוּ׃ ה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ אֵיךְ יָדַעְתָּ כִּי־מֵת
שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר הַנַּעַר
הַמַּגִּיד לוֹ נִקְרֹא נִקְרֵיתִי בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ
וְהִנֵּה שָׁאוּל נִשְׁעָן עַל־חֲנִיתוֹ וְהִנֵּה
הָרֶכֶב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים הִדְבִּקֻהוּ׃
ז וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵנִי וַיִּקְרָא אֵלָי וָאֹמַר
הִנֵּנִי׃ ח וַיֹּאמֶר לִי מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר
אֵלָיו עֲמָלֵקִי אָנֹכִי׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלַי
עֲמָד־נָא עָלַי וּמֹתְתֵנִי כִּי אֲחָזַנִי
הַשָּׁבָץ כִּי־כָל־עוֹד נַפְשִׁי בִּי׃
י וָאֶעֱמֹד עָלָיו וַאֲמֹתְתֵהוּ כִּי יָדַעְתִּי כִּי
לֹא יִחְיֶה אַחֲרֵי נִפְלוֹ וָאֶקַּח הַנֵּזֶר
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל־
זְרֹעוֹ וָאֲבִיאֵם אֶל־אֲדֹנִי הֵנָּה׃
יא וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָו וַיִּקְרָעֵם
וְגַם כָּל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃
יב וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד־הָעֶרֶב עַל־
שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל־עַם יְהוָה
וְעַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב׃
יג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנַּעַר

רש"י

(ט) אחזני השבץ. אחדני רתיתא. ומדרש אגדה תשוב עון הכהנים שהרג וכתוב בכן כתנת תשבץ: כי כל עוד נפשי בי. אסר ותותתני טוב לי שתמותתני אתה ולא יהרגוני אלה ויתעללו בי: (י) ואצעדה. אשר על זרועו. וטוטפתא דעל דרעיה

רלב"ג

קשה ממיתת העם: (ו) והנה שאול נשען על חניתו ידמה שאחר שנפל על חניתו וראה שלא דקרתו היה שאול נשען עליו בכח לבשלים הדקירה וכאשר ראה כי לא יכול על זה אמר לאיש העמלקי שימותתהו: (ט) כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי. הרצון בזה לפי מה שאחשוב שהלבוש שהיה לבוש היה מעובץ להוסיף לו חוזק באופן שלא יוכל החרב לחתכו בקלות ואמר שאול שהסבה שנפל עליו אחז לו השבץ ולזה לא היה יכול לעבור לדקרו וכאשר אמר שהוא חי מדיין ובקש ממנו שימיתהו שלא יתעללו הערלים בו: (י) כי ידעתי כי לא יחיה אחר נפלו. ר"ל שלא החיה לעצמו הריגת שאול אלא מפני שנתברר לו שאי אפשר שיחיה אחרי נפלו על חרבו אם מצד המכה שהולכה בו אם מפני שלא יוכל לנוס ולהמלט מן שונאיו שהשיגוהו: (יב) על שאול ועל יהונתן בנו. ספד זה בהדרגה בגדול החל ובקטן כלה

תולדות אהרן ויחזק דוד בבגדיו. מ"ק כו (שם ע:): על שאול ועל יהונתן. מדרש שם:

פי' רבי ישעי'

(ט) כי אחזני השבץ. יש לפרש כשאדם מתפחד מרתי' כל איבריו נקמצין וזהו כתונת תשבץ שהיתה ארוג' קמטין שהחוטין נקמטין על ידי אריג' ונעשין גומות גומות ובלעז רמה: כי כל עוד נפשי בי. מקרא מסורס הוא כי כל נפשי עוד בי אבל איני יכול לזוז מפני השבץ שאחזני ואיני יכול להמלט ולברוח: (י) אחרי נפלו כמו נפלו והדבים כמוהו: (יב) ועל עם ה' ועל בית ישראל. הוי"ו יתירה:

מצודת ציון

ענין שמועה וכלה: (ו) נקרא נקריתי. מל' מקרה: נשען. נסמך: ובעלי הפרשים: הם הרגלים הרוכב ברכבה: הדביקוהו. ר"ל באו קרוב לו: (ט) השבץ. חולי הרתת כת"י. (י) הנזר. העטרה: ואצעדה. שם כלי תכשיט שעל הזרוע וכן האצעדה וצמיד (במדבר ל"א)

מצודת דוד

א (ה) איך ידעת. שאל מאומד או מפי השמועה: (ו) נקרא נקריתי. במקרה באתי להר הגלבוע: נשען. על כי הפיל עצמו על חרבו וכמ"ש בשיא נחלה מן המכה והיה נשען על חניתו ואנשי הרכב באו קרוב אליו: (ח) מי אתה. מאיזה עם: (ט) כי כל עוד. ר"ל כל השאר בי עוד הוא רק אשר עדיין נפשי בי ולא יותר כי כבר הלכו ממנו הסתגות כולם ואי"כ בוודאי אמות ולזה השלים המיתה לבל יתעללו בי הערלים טרם אמות: (י) כי לא יחיה. היה לו לבטאר חי אחרי הנפלה שנפל על חרבו: (יב) ועל עם ה'. אלו הגדולים שבהם: ועל בית ישראל. הם יתר העם: (יג) אי מזה אתה. מאיזה מקום אתה אם

רשי

נרפים: (טז) דמך על ראשך. חובת קטולך הוי בריאך אין שנא במיתתך אלא לעצמך: (יח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת. ויאמר דוד מעתה שנפלו גבורי ישראל צריכין בני יהודה ללמדם מלחמה ולמשוך בקשת: הנה כתובה על ספר הישר. הלא היא כתובה על ספר בראשית שהיא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב והיכן רמוזה ידך בעורף אויביך (בראשית מ״ט ח׳) איזו היא מלחמ׳ שמכוין בה ידו כנגד פדחתו שהוא מול ערפו הוי אומר זו קשת: (יט) הצבי ישראל על במותיך חלל. מצבן של ישראל על תוקף מעוזכם נפלתם חללים כן ת״י: סרי

רלבג

כלה כן. הוא בענין ההספד והבכי: (יד) ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשלח ידך. יש לחקור מדוע עשה דוד להרגו והנה עשה זה ברצון שאול ובקשתו. אלא שהתשובה בזה איננה ממה שיקשה וזה שבאומר להכנו תבוא בי והכל בו כמו שהתבאר בגמרא כ״ש בהמתת המלך ואין מצות המלך ממה שתספרהו בזה כי דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין והנה הנכירה מורה על דבר שהמתה כ״ש על המתת המלכי׳ ואעפ״י שלא היו שם עדים והיה מרשיע את עצמו והיה אפשר זה שהוא בדין הנה עשה דוד זה להורות שעם שלא יקלו האנשים לשלוח ידם במלכות ולזאת הסבה בעינה מסר משלוח יד בשאול כשהיה במער׳ ואעפ״י שהיה רודפו והיה מותר להרגו. וידמה שזה הנער המגבשי לא היה גר צדק ואעפ״י שאמר בן איש גר עמלקי כבר אמר זה להורות שאינו עמלקי באמת אבל אביו התגורר בארץ עמלק חאת היתה תשובתו לדוד כי כבר ידע דוד מפיו כי עמלקי הוא אבל שאל לו על המקום שהיה תושב בו והוא השיב כי בעבור המקום נקרא עמלקי לא שהיה ממשפחת עמלק: (יח) ויאמר ללמד את בני יהודה קשת וגו׳. בעבור שראה כי מיתת שאול היתה בסבת ירא‍תו מהמורים בקשת ולא היו בישראל מי שיהיה בקי בזה אמר דוד ללמד את בני יהודה קשת כי הוא מהמובחרים שבכלי המלחמה. והנה ספר הישר לפי מה שאחשב ספר היה מפורסם אצלם וכבר אמרו ספר הישר שהוא ספר בראשית: (יט) הצבי ישראל וגו׳. מכאן התחלת הקינה ואמר זה על ארץ ישראל שנקראת ארץ הצבי ועניינו שהצבי לבני ישראל כמו שארון הברית שהרצון בו שהארון ארון הברית: על במותיך חלל. אמר זה בעבור הר הגלבוע שנפלו בו שאול ובניו: (כ) אל תגידו בגת. ידוע כי גת

רדק

(יג) אי מזה אתה. לא שאל מאיזה עם שאלו שמע מספור דבריו כי עמלקי הוא אלא שאל לו מאיזה מקום כלומר אם היה גר בארצו שהיא ארץ עמלק ואיך נקרא אל המלחמה והוא ענה כי גם אביו בא מארץ עמלק וגר בארץ ישראל וכן פירש כל גר שהם ויש מהם גר שנתגייר ושב לדת ישראל ואפשר שזה כ״ל כשאמר בן איש גר עמלקי שנתגייר ושב לדת ישראל: (טז) דמך על ראשך. כלומר אתה גרמת על עצמך מיתתך ות״י חובת קטולך הוי בריאך ר״ל דמי שאול שהרגת יהיו על ראשך ואפשר כי לכך כתב דמיך דם שאול ודמך שהיהם על ראשך: (יח) ללמד בני יהודה קשת. י״מ מכאן ואילך צריך ללמד לבני יהודה קשת כיון שמתו בו שאול ויהונתן וים לפרש כי זה איננו מן הקינה והתחלת הקינה הצבי ישראל כי אין היה זוכר בקינת שאול ויהונתן בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול אבל פירושו ויאמר ללמד בני יהודה קשת קודם שהחל לקונן עליהם אמר לאנשיו אל תתיאשו מן הטובה ואל ירך לבבכם במות שאול ויהונתן כי קשת המלחמה ביד בני יהודה ולהם היא הגבורה והנה היא כתוב׳ בספר הישר והוא ספר התורה וכת״י על ספרא דאוריתא שכתוב בה ידך בעורף אויביך וכתיב כרע רבץ כארי וכן בברכת משה רבינו גם כן ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה והידים יכתו פלשתים כמו שראינו שהכניעם דוד והכיתו והזקיהו ובאמרו קשת כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך הכתוב לזכור במקום זכר גבורה כמו קשת גבורים חתים החתם קשתותם ומחתם קשו נחושה זרועותי והדומים להם ואמר ללמד כי כל אחד מבני יהודה ילמד את חבירו למלחמ׳ כי הם עיקר מלחמות ישראל וקרני׳ כחוק. ורבותינו ז״ל פירשו ידך בעורף אויביך אי זהו יד שהוא כנגד העורף הוי אומר זה הקשת וזהו שאמר בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר בספר בראשית שהוא ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים והחל לקונן ואמר: הצבי ישראל. הצבי היא הקריאה כבי״א הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר ה׳ והדומים להם וענין צבי החפץ והרצון והוא על דרך כי תהיו ארץ חפץ וחבר הנסמך ר״ל הצבי לבני ישראל וכן הארון הברית הטעם המלחמה והדומים להם כלומר אתה שאתם ארץ חפץ איך היה זה שעל במותיך נפלו חללים כאלה איך נפלו גבורים ות״י אתעתדתון ישראל על בית תוקפיכון איתרמיתון קטולין פי׳ הצבי מענין כי צבא הביא: (כ) אל תגידו. זה הוא על דרך הקינה כי יודעים היו כי הם היו כותים

המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן־
איש גר עמלקי אנכי: יד ויאמר אליו
דוד איך לא יראת לשלח ידך לשחת
את־משיח יהוה: טו ויקרא דוד לאחד
מהנערים ויאמר גש פגע־בו ויכהו
וימת: טז ויאמר אליו דוד דמיך על־
ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי
מתתי את־משיח יהוה:
יז ויקנן דוד את־הקינה הזאת
על־שאול ועל־יהונתן בנו: יח ויאמר
ללמד בני־יהודה קשת הנה כתובה
על־ספר הישר: יט הצבי ישראל על־
במותיך חלל איך נפלו גבורים:
כ אל־תגידו בגת אל־תבשרו בחוצת

דמחוי ליה אי מבין את
ואמר בר גבר גיור
עמלקאה אנא: יד ואמר
ליה דוד איכדין לא
דחילתא לאושטא ידך
לחבלא ית משיחא דיי: טו וקרא דוד לחד
מעולימיא ואמר קרב
שלוט ביה ומחהי וקטליה:
טז ואמר ליה דוד חובת
קטולך תהי ברישך ארי
פומך אסהיד בך למימר
אנא קטלית ית משיחא
דיי: יז ואלא דוד ית
אליא הדין על שאול ועל
יהונתן בריה: יח ואמר
לאלפא בני יהודה מיגד
בקשתא הא היא כתיבה
על ספרא דאוריתא: יט איתעתדתון ישראל על בית תוקפיכון איתרמיתון
קטילין איכדין אתקטלו גבריא: כ לא תחוון בגת לא תבסרון בשוקי

לאחד ולאחד ז׳ פתחין וסי׳ נמסר,בסדר תבא. ויקנן ג׳ וסי׳ על שאול ועל יהונתן. ויקנן המלך אל אבנר. ויקונן ירמיהו על יאשיהו. כ״ג פסוקים בקריאה ריש ומציעתא אל אל וסי׳ אל תפנו אל האובות ואל הידעונים. אל תגידו בגת אל תבשרו. אל תירא כי עמך אני. אל תיראו מפני חיל הכשדים. אל תאמינו ברע. אל תגעו במשיחי דתהלים. וחברו דד״ה רגל גאות. לחית נפש תורך. אל תתן ה׳ מאויי רשע. אל תשליכנו מלפניך. אל תשליכנו לעת זקנה. אל תתחר במרעים. אל תתחר. אל תזכרו ראשונות. אל תארב. אל למלכים. אל תבהל מפניו תלך. אל תבהל על פיך. אל יבושו בי: ואל יאמרו בלבבם. אל תצאי תולדות אהרן פק ענם גב. שקדם מער גב: ללמד בני יהודה כ״ג פס עקדם ב׳ לג (סמס ח);

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יג) בן איש גר עמלקי אנכי. יש אומרים הוא דואג האדומי שהיה אביר הרועים של שאול ומסר לו דוד איבה והרגו: (טו) גש פגע בו. כמה שתאמר גש אל מן נשא: (יח) ויאמר ללמד בני יהודה. פי׳ שאול ויהונתן היו מלמדים בני יהודה קשת שבני יהודה היו גבורים ומושכי קשת כמו שברכם יעקב ידך בעורף אויביך: הנה כתובה על ספר הישר. תרגם על ספרא דאורייתא היא ברכת יעקב: (יט) הצבי ישראל. מקרא מסורס הוא ישראל הצבי שהיתה קל כצבי. ועתה נפלת חלל.

מצודת דוד

אם עודך עדיין יושב בארץ עמלק. או אתה גר בארץ ישראל ר״ל אם נתגיירת: בן איש גר עמלקי. עוד אני בא לגור בארץ ישראל והוא נתגייר: איך לא יראת. ר״ל הואיל ואתה ישראל ומלידה איך לא יראת מה׳ לשלוח יד במשיחו עם כי טוב לך והיה קרוב למות אים המאת לפי׳: (טז) דמך על ראשך. ר״ל עון מיתתך על עצמך כי אתה בעצמך העדת בך שאתה הרגתו ואף אם אין באמת אתך וכל דבריך המה כחושבך שבזה תמצא חן בעיני על שהיה משלם לי לאויב מ״מ פיך ענה בך ודמך על ראשך: (יח) ויאמר. טרם התחיל לקונן ראה לאמץ לבות אנשיו לבל ירך לבבם להתייאש מלסרים ראש מול פלשתים ואמר להם הנה באה העת ללמד את בני יהודה קשת מלחמה לבעם יתגברו על פלשתים: הנה כתובה. הלא הדבר ההוא הנה כתובה על ספר הישר והוא התורה שנאמר בה יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך וגו׳ (בראשית מ״ט) ונאמר ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה (דברים ל״ג) וכן היה כי דוד הכניעם וגם מלכי יהודה אחריו: (יט) הצבי ישראל. כאומר אולם עתה עת לקונן באמר נאם עמר הנצבי ישראל ר״ל אתה ה״י המעודה ובי ראוי להיות הלא על במותיך הם הרי גלבוע ואיך נפלו שם גבורים ור״ל הלא

מצודת ציון

(י״א): (טו) פגע. ענין הכאה מות כמו ופגע בכהנים (ש״א כ״ב): מזה. מאיזה מקום כמו לא תמצא (שמות כ׳): (יט) הצבי. א״י קרוים ארץ צבי כמ״ש צבי היא לכל הארצות (יחזקאל כ׳) והוא ענין הדר ותפארת כמו לעטרת צבי (ישעיה כ״ח) והה״א של הצבי ה״א הקריאה כמו הדור אתם ראו (ירמיה ב׳): במותיך. ענינו מקומות גבוהים והרים כמו ירכיבהו על במתי ארץ (דברים לב)

רד"ק

הורגים ישראל במלחמה וכן אמר מיכה הנביא על דרך קינה בגת אל תגידו : (כא) הרי בגלבוע. כמו הרים וכמוהו עוברי בעמק הבכא השכוני באהלים : ושדי תרומו'. ואל שדי תרומות ואל שזכר שמד במקום שנים ופירוש שדה של תרומות הוא שדה הראוי ליטול ממנו תרומות כלומר אפי' אם תצמח שם תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לקצור שיפרישו ממנה תרומות וי"ת לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מניה חלתא ר"ל כשיעור שיוציאו ממנה חלה והוא מדת העומר : נגעל. נמאס והשלך : בלי משיח בשמן. כלומר כן נגעל מגן גבורים של שאול כאילו לא היה המגן משוח בשמן כי מושחים המגן כדי להחליקו שלא יעברוהו כלי זיין וכן משחו מגן לדעת קצת המפרשים או פירושו כן נגעל כאילו לא היה שאול משוח בשמן למלך : (כב) לא נשוג אחור. בשי"ן ועניינו כמו בסמ"ך מן יסוגו אחור : (כג) לא נפרדו. ת"י לא איתפרשו מעמהון כלומר אף על פי שהיו יודעים מותם במלחמה לא נפרדו מעם ה' ולא נעצרו ולא נסו מן המלחמ' ויתכן פירושו לא נפרדו זה מזה כי כאחד מתו כמו שהיו בחייהם נאהבים זה לזה : (כד) עם עדנים. ת"י ומוביל לכון תפנוקין ויש לפרשו כמשמעו כי הלבוש הטוב והנאה עדן הגוף כמו המאכל הטוב. ובדרש ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר בנות ישראל אלו בנות ישראל ודאי על שאול בכינה בשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמה היה זן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים מכאן שאין התכשיטין נאים אלא לגוף מעודן ר' נחמיה אומר בנות ישראל אלו סנהדראות של ישראל על שאול בכינ' בשעה שהיה שאול שומע טעם ההלכה יוצאת מפי תלמיד חכם היה עומד ונושקו על פיו : (כה) על במותיך חלל. על במותיך נפלת חלל ות"י על בית תקפך אתקטלתא : (כו) נפלאתה אהבתך לי. בשני סימני נקיבה והכפל לחזק פליאת האהבה וכן כי החבאתה ובמקומו פירשנו גם כן טעמו : מאהבת נשים.

תרגום

אשקלון דילמא יחדיין בנת פלשתאי דילמא ידוצון בנת ערליא׃

כא טורי בגלבוע לא יחות עליכון טלא ומטרא לא תהי בכון עללא כמסת דיעבדון מניה חלתא ארי תמן איתברו תריסי גבריא תריסא דשאול דמשיח כדבמשחא׃

כב מדם קטילין מתרב גיברין גירי קשתא דיהונתן לא מסתחרין לאחורא וחרבא דשאול לא תיבא ריקן׃

כג שאול ויהונתן דרחימין וחביבין בחייהון ובמותהון לא אתפרשו מעמהון מנשריא קלילין מאריותא גברין׃

כד בנת ישראל על שאול בכאה דהוה מלביש לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין ומסיק תיקוני דהבא על לבושכון׃

כה איכדין אתקטלו גבריא בגו קרבא יהונתן על בית תוקפך אתקטלתא׃

כו עקת לי עלך אחי יהונתן חביבת לי לחדא מפרשא רחמתך לי מרחימת תרתין נשין׃

כז איכדין אתקטלו גבריא

מקרא

אשקלון פן־תשמחנה בנות פלשתים פן־תעלזנה בנות הערלים׃

כא הרי בגלבע אל־טל ואל־מטר עליכם ושדי תרומת כי שם נגעל מגן גבורים מגן שאול בלי משיח בשמן׃

כב מדם חללים מחלב גבורים קשת יהונתן לא נשוג אחור וחרב שאול לא תשוב ריקם׃

כג שאול ויהונתן הנאהבים והנעימם בחייהם ובמותם לא נפרדו מנשרים קלו מאריות גברו׃

כד בנות ישראל אל־שאול בכינה המלבשכם שני עם־עדנים המעלה עדי זהב על לבושכן׃

כה איך נפלו גברים בתוך המלחמה יהונתן על־במותיך חלל׃

כו צר־לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאד נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים׃

כז איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה׃

השדה. אל תסג גבול עולם : תרומות ג' בקריאה ב' חס' וא' מ"ל וסי' כל תרומות הקדשים אשר ירומו. הרי בגלבע אל טל. ואיש תרומות יהרסנה. ושדי מ"ל. וסי' כל שוריא דמלכא : אנ"ד. קלו ד' בטעם בקו"ף וסי' נמסר בסדר נח :

תולדות אהרן פן תשמחנה. נדרים לב : בנות ישראל. שם סו (נדרים מח) : נפלאתה. פק וס ש' יג וס"נ : איך נפלו. שם ש' עם

רש"י

(כא) הרי בגלבוע. ההרים שבגלבוע : ושדי תרומות. לא תהי בכון עללא כמיסת דיעבדון מניה חלתא : כי שם נגעל מגן גבורים. מגני עור היו לכם וכשיוצאין למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין המכה עליו מחליק כמה דאת אמר קומו השרים משחו מגן (ישעיה כ"א) וכאן כך היה מקונן הקינה שם נגעל מגן גבורים שלא שומנו ולא תדבק בו ונעשה כאלו לא נמשח בשמן. כל הנעלה ל' דבר הפולט מה שנותנין בו כמו שורו עבר ולא יגעיל (איוב כ"א): (כב) לא נשוג אחור. לא היה רגיל להיות נסוג אחור : (כג) מנשרים קלו. לעשות רצון בוראם : (כד) המלבישכם שני עם עדנים. דהוה מלביש לכון לבושי צבעונין ומוביל לכון תפנוקין : (כה) על במותיך חלל. על בית תוקפך איתקטלתא : (כז) כלי מלחמ'. שאול

רלב"ג

גת ואשקלון היו יושבים בהם פלשתים : (כא) הרי בגלבוע. קלל ההרים ההם בעבור שקרה בהם מה שקרה מהמקרה הרע הזה : ושדי תרומות. ר"ל שלא יהיה שם שדה שיעשה פרי שלם באופן שיפרשו ממנו תרומות : כי שם נגעל מגן גבורים. ר"ל נמאס והושלך כאילו לא היה בו פרי להיות מגן והנה אמר זה כי שאול לא המתין ביאת אנשי המלחמה עליו לראותם אם מגנו

פי' רבי ישעיה

(כא) הרי בגלבע. כמו הרי בגלבוע : ושדי תרומות. פי' על אל עונה ואל יהי בהם שדי תרומות שירומו משם תרומות כי שם נגעל מגן גבורים כמו וגעלה נפשי אתכם לשון מיאוס וריחוק גם זה כן שכל גבור היה מואס במגן שעליו ומשליכו כדי שיהא קל לנוס ולברוח : מגן שאול בלי משיח בשמן. מגן שאול מהלם כאילו לא היה שאול משוח בשמן המשחה שמשחו שמואל ולא עמדה לו משיחתו להנצל : (כב) קשת יהונתן לא נשוג אחור. שתדיר היה עושה בכן נקמה. ונשוג עולה על יהונתן כי קשת היא לשון נקבה כדכתיב קשת נח ש' : (כד) המלבישכן שני עם עדנים. כמו עמדם על נגתרותיך והוא כמו שמלה שלמה : (כו) נפלאתה. בא בשני סימני נקבה :

מצודת ציון

ל"ב) : (כ) תעלזנה. אף הוא ענין שמחה כמו יעלוז שדי (תהלים צ"ו) וכאל הדבר כמ"ש מדרך המקונן : (כא) הרי בגלבוע. כמו הרים בגלבוע : נגעל. ענין מאוס ותעוב כמו וגעלה נפשי (ויקרא כ"ו) : מגן. הוא כעין מלבוש עשוי מעור שלוק ומשוח בשמן להחליק מעליו מכת חרב והנית ונושאים אותו במלחמה להגן : (כב) נשוג. כמו נסוג בסמך ועניני החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נ"ט) : (כג) והנעימים. ענין אהוב וחביב וערב כמו ודעת לנפשך ינעם (משלי ב') : נפרדו. מל' פרוד ופרישה : (כד) על שאול בכינה. מל' בכי : שני. תולעת שני והוא צמר צבוע אדום : עדנים. כל דבר המפנק בין מאכלים טובים בין מלבושי פאר וכדומה יקראו עדן וכן ויתן מעדנים לנפשך (משלי כ"ט) : עדי. ענין קשוט כמו תעדי עדי זהב (ירמיה ד') : (כו) צר. מל' צרה ודאגה : אחי. חביב כאח : נפלאתה. ענינו דבר אשר תקצר השגתו ותמוה

מצודת דוד

אף החלשים יתחזקו בעמדם על ההר ועל במותיך נפלו אף הגבורים : (כ) אל תגידו בגת. ממיתת שאול ויהונתן ועם כי בוודאי ידעו בלא הם אמר כן למליצת הקינה וכן בגת אל תגידו (מיכה א') : (כא) ושדי תרומות. מלת ואל שאמר משמשת בשתים כאלו נאמר ואל מטר עליכם ואל שדי תרומות וכאלו קלל ההרים שלא ירד עליהם טל ומטר ולא יהיה בהם שדה לתת ממנה תרומה לה' שלא יצמח בהן דבר מה להיות מהן חלק לגבוה יען וביען עליהם באה התקלה כי שם נגעל ונמאס מגן גבורים ומשם שם מגן של שאול כאלו היה בלי משוח בשמן להחליק מעליו מכת החרב : (כב) לא נשוג אחור. חזר קשתו לאחור מבלי לרוות חלב מדם וחלב שונאיו : לא תשוב ריקם. לא תנוח מבלי להרוג הרג רב : (כג) בחייהם. עודם בחיים היו נאהבים ונעימים לכל בני אדם ר"ל מאוד היו מקובלים על הבריות וחביבים בעיני כולם : ובמותם לא נפרדו. אף אחר מותם לא נפרדו מן האהבה והנעימה כי עד עולם לא תשכח כי רבה היא על כי היו קלים מנשרים וגבורים מאריות ללחום מלחמות ה' : (כד) המלבישכם שני. כי התגבר במלחמה וחלק שלל האויב לאנשיו להלביש איש אשתו ובנותיו וכאלו הוא המלביש : עם עדנים. ר"ל שאר מלבושי פאר המעדן גוף הלובש : על לבושכן. כי כן הדרך לתלות עדי הזהב ממעל על הלבוש להיות נראה : (כה) איך נפלו גבורים. כפל הדבר פעמים והנם כדרך המקונן : יהונתן על במותיך חלל. אתה יהונתן גבור שבמותך היה חלל על במותיך הלא אף החלש יחשב לגבור כשעומד בהר ומכ"ש גבור כמותך ובהר שעוד אתה רגיל בו לדעת מוצאיו ומובאיו וכאומר הנה הגבורה היא נפלה הפלא ופלא : (כו) צר לי עליך. מאוד אני מיצר בעבורך כי נעמת לי מאוד : נפלאתה אהבתך. האהבה שאהבתיך היא אהבה נפלאה והיא יותר מאהבת הנשים אשר המה נאהבות אהבה רבה למי שחושק אליהן : (כז) ויאבדו כלי מלחמה. כי המה כאלו היו כלי מלחמתו

מגנו ינן עליו המורים אבל הקב עלתו כאילו אין לו מגן עם היותו גבור מאד. ויהונתן לא הועיל לו מגנו שלא יפול ביד פלשתים: (כא) והנה התחיל לספד מגן שאול ואמר שהוא בלתי משוח בשמן ואולם אמר זה לפי מה שאחשוב כי מגן אשר לא ישתמשו בו כי אם לעתים רחוקים יצטרך למשחו בשמן וכן הכונה לפי מה שאחשוב במה שאמר הנביא על מיתת בלשאצר קומו השרים משחו מגן ר"ל שעתה יצטרכו למשוח המגן כי לא יצאו למלחמה תמיד כמו שהיו עושים קודם זה. ואחר זה שב לספד יהונתן ושאול בענין הגבורה ולזה אמר כי קשת יהונתן לא נסוג אחור מדם החללים מחלב גבורים כי לעולם הכל היה מגלה וחרב שאול לא היתה שבה ריקם שלא ינצח אויביו במלחמה: ובמותם לא נפרדו. אמר זה מפני מותם יחד במלחמה: (כד) בנות ישראל אל שאול בכינה. אמר זה כי מרוב הצלחתו על הפלשתים היו ישראל בשלוה בימיו ולא שללו אותם אויביהם בימיו ולזה היה זה אל שילבשו בנות ישראל שני עם עדנים ויעלו עדי זהב על לבושן: (כה) יהונתן על במותיך חלל. ר"ל איך היה זה שיהיה על במותיך חלל עם רוב גבורתך: (כו) נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים. ר"ל שיותר חזקה ויותר נפלאתה היתה אהבת יהונתן לדוד מאהבת הנשים לאוהביהן שהיא אהבה חזקה מאד עד שכבר יכה אותם ויקללו ולא תסור מפני זה מאהבתו לו דבר: (כז) איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמ'. ר"ל שבאבדן שאול ויהונתן כאילו אבדו כלי מלחמה כי הם היו כלי מלחמת ישראל על שונאיהם או רצה בזה איך נפלו גבורים ותקיפים כשאול ויהונתן ואיך אבדו כלי המלחמה אשר בידם שלא השתמשו בהם להשחית בשונאיהם ולא להגן על עצמם:

והתועלות המגיעות מזה הספור הם אלו: הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם שלא ימסור עצמו לסכנה הלא תראה כי יונתן בהכותו נציבי פלשתים אשר בגבע בנימין כמעט שסכן כל ישראל לולי ה' שהיה לו ואין ראוי לאדם לסמוך על הנס כ"ש עם מה שהיה רואה מספקד כלי המלחמה מישראל עד שלא נמצא חרב וחני' כי אם ביד שאול ויהונתן: השני הוא להודיע כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט הלא תראה כי יהונתן לבדו עם נושא כליו נצחו כל מחנה פלשתים והחרידוהו באופן שהיתה חרב איש באחיו: השלישי הוא במצות והוא להודיע שאין ראוי לעבור על דברי הנביא הלא תראה כי שאול מפני שעבר על דברי שמואל נענש בשלא נתקיימה לו המלוכה כי אם זמן קצר: הרביעי והוא בדעות הוא להודיע כי ההודעה בדברים העתידים תגיע גם להמון אבל באופן חלום ולזה ילקח ראיה מספוריהם ודבריהם על העתיד להיות ובזה האופן לקח יהונתן ראיה מדברי הפלשתים באמרם עלו אלינו על מה שעתיד לבא על הפלשתים מישראל ובזה האופן ג"כ באר השי"ת לגדעון מה שעתיד לבא על מחנה מדין כמו שצוהו שירד הוא ופורה נערו אל המחנה וישמע מה ידבר: החמישי הוא במדות הוא שראוי לאדם שינהג זריזות בפעולותיו בעת המצאו נעזר בהם מהשי"ת ולזה תראה שהשביע שאול את העם שלא יאכלו לחם עד הערב כדי שינהגו בזריזות להכניע הפלשתים בהיות לאל ידם וכבר נמצא שהסכים השי"ת בזאת ההשבעה ולזה לא ענהו בשאלו בה' מאד מה שעבר יהונתן על זאת השבועה: הששי הוא להודיע כי בהיק יופל את הגורל ומה' כל משפטו ולזה נמצא בו מן האמת מה שנתפרסם מזה הספור ובזולתו וזה כי כבר נפל הגורל על יהונתן שהיה החוטא בזה הענין: השביעי להודיע כי השלים על המשפט והוא המלך ראוי שלא ישא פנים לשום אדם עד שיאמר לבניו שלא ידעם ולזה תמצא שנשבע שאול כי מות יומת יהונתן. ולולי יד ישראל עמו היה ממית אותו שאול: השמיני הוא להודיע עוצם רצון השי"ת לכלות את עמלק בהיות לאל יד ישראל לנצחו כי גלוי לשי"ת עוצם שנאת העם הזה את ישראל וזה אולי יהיה סבה במות רגלי ישראל שישחיתום ולזה התחכם השי"ת להשחיתם בעת הצלחת ישראל ולזאת הסבה צותה התורה שמכור את אשר עשה לנו עמלק מגורף לזה מה שרצה השי"ת לכלות בעלי האמונות הנפסדות הרעות כדי שלא נלמד ממעשיהם ולשתי אלו הסבות צוה השם שלא ישאירו מהם שריד ופליט ושלא יהנו בכלל מנכסיהם ברוך אשר לו נתכנו עלילות הלא תראה מחשבת המן האגגי להשחית כל ישראל במות רגליהם והנה היה כפשע בינם ובין המות לולי ה' שהיה לנו: התשיעי הוא להודיע בכל עוז ולהציל מי שגמל לאדם חסד באופן שלא יגיעהו נזק ולזה ספר שהשתדל שאול שיסור הקיני שהיה מבני חותן משה מתוך עמלק שמא בעת המלחמה יוזקו במקרה עם העמלקים: העשירי הוא להודיע שאין ראוי לעבור על מצות השי"ת על יד נביאו הלא תראה איך נענש שאול במה שעבר על דברי שמואל בדבר עמלק שהיה זה סבה להמיתו בלא עתו: האחד עשר הוא להודיע שאין השי"ת חפץ בזבחים ועולות אך רצונו שישמעו אל דבריו ולא יצטרכו אל הקרבנות כ"ש שאין רצונו שיחטא האדם למען מלא מה שיזכה ממנו לה' כמו הענין במה שעשה שאול וישראל במה שלקחו משלל עמלק כי שמוע בקול השי"ת הוא יותר טוב מהקרבת זבח כמו שאמר הנה שמוע מזבח טוב: השנים עשר הוא בדעות והוא להודיע על לב הכמו אלי זה לב בא החסרון בקסם ותרפים והוא דבר עמוק מאד לפי מה שהתבאר מדברינו בשני מספר מלחמות ה': השלשה עשר הוא בדעות והוא להודיע עוצם אבירות לב שמואל וגבורתו עד שלא ירא מלדבר קשות כאלה לשאול עם היותו מלך והרג אגג בדרך אכזריות באופן הנזכר פה לשלם לו מדה כנגד מדה ולמלאת מצות השי"ת כי אלו התכונות ראוי שתהיינה לנביא ר"ל שלא יירא מפני אדם אך יכוין למלאת מצות השם בכל עוז: הארבעה עשר והוא במדות הוא להודיע שאין חסרון לנביא אם יאמר כזב בגד מה למלט נפשו הלא תראה שהשי"ת

נתן עצה לשמואל שיאמר לזבוח לה' באתי ואע"פ שאמת שלא בא כי אם למשוח למלך אחד מבני ישי: החמשה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמוך על הנס ואע"פ שהוא שלם מאד והוא דבק בשי"ת הלא תראה כי שמואל עם גודל מעלתו ירא שיהרגנו שאול ולקח עצות איך ימלט מזה כמה שאמר איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נסמך על הנס אע"פ שהיה הולך במצות השי"ת. כי רצון השי"ת שישתדל האדם בסבות הראויות בהצלתו כי המופת לא יעשהו השי"ת כי אם במקומות ההכרחיים ולזה אמרו ז"ל למען יברכך ה' אלהיך יכול בטל ת"ל בכל אשר תעשה וכבר הרחבנו המאמר בזה בבאורנו לדברי התורה ובספר מלחמות ה': הששה עשר הוא להודיע כי לא אשר יראה האדם הוא האמת כי ישי לא חשב שיהיה ראוי למלוך בנו קטן ולזה לא הביאו הביתה להעבירו לפני שמואל והוא אשר בחרו השם לבד ולזאת אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: השבעה עשר הוא להודיע שהוא ראוי למי שימלוך שיהיה תארו נאות לאדנות כדי שיחזו עיני כל איש ביופיו ויהיה מפני זה נכבד בעיניהם ויאהבוהו ויכנעו לעבודתו ואילו היה מאום בעיניהם ימאסוהו ולא ייראו ממנו ותפסד הכונה אשר בעבורה היתה המלוכה ולזה ספר בשאול שכבר היה משכמו ומעלה גבוה מכל העם וספר בדוד שכבר היה אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ולזה היה תארו נאות לאדנות: השמונה עשר הוא להודיע הרושם הנפלא שיקח האדם בהתהפך ענינו אל שיהיה מלך כ"ש בהמשחו על יד נביא הלא תראה כי שאול תכף שנמשח למלך נהפך לאיש אחר וכן הענין בדוד שכבר ספר ואמר ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה וזה דבר ראוי לפי שרשי התורה כי פעלות המלך מסודרות באופן מה מהשי"ת ולזה אמר שלמה פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו כי אין מן הראוי שיהיה בבחיר' המלך להשחית עמו אם ירצה כי גבוה מעל גבוה שומר: התשעה עשר הוא להודיע איך עמקו מחשבות השם שסבב בהבאתו רוח רעה על שאול שיתקרב דוד למלכות והיה זה סבה להביא עליו המלוכה בקלות מאד מה שראו ישראל טוב הצלחת דוד במלחמות ובכל עניניו ולזה היה הוא המוציא והמביא את ישראל גם בהיות שאול מלך: העשרים הוא להודיע כי מברכת האיש המושגח מהשי"ת אדניו כי רצון האיש המשרת ותשוקתו הוא שיתברך אדניו ומזה הצד תבא הברכה לאדון מצד המשרת ולזה ספר בענין שאול כשהיתה רוח אלהים רעה מבעתתו כי דוד הוא מושגח מהשי"ת ולזה יתכן שהסבתו תסור מעל שאול זאת הרעה ולזה ספרו מענין דוד עם היותו יודע לנגן שהוא איש מצליח והשי"ת עמו: העשרים ואחד הוא להודיע שאין ראוי לבא לפני המלכים והסגנים בידים ריקניות ולזה ספר ששלח ישי לשאול ביד דוד בנו חמור לחם ונאד יין וגדי עזים ולזה צותה התורה לפרסם לאנשים ממשלת השם עליהם שבבואם לראות פניו לא יבאו בידים ריקניות אמר ית' לא יראו את פני ה' ריקם: העשרים ושנים הוא להודיע שסגולת מנחה אל המלכים אין ראוי שיבזבז בה מאד ממונו למען תהיה מנחה ראויה אל המלך אבל יספיק שתהיה המנחה מאד ראויה ביחס אל הנותן ולזה ספר ענין זאת המנחה שהיתה קטנת השיעור ביחס אל המלך וכן תמצא ביעקב ששלח ביד בניו למצרים לאדני הארץ מנחה מעוטה אך היתה מהמשובחים שבמינים ואם היה בזה תועלת אחר ג"כ כמו שבארנו שם בבאורנו לדברי התורה: העשרים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמך על כחו וגבורתו כי לא בכח יגבר איש אך מה' מצעדי הגבר כוננו הלא תראה כי גלית הפלשתי עם רוב גבורתו וחוזק כלי מלחמתו נפל בעזר השם ביד דוד שהיה נער ובזולת כלי מלחמה: העשרים וארבעה הוא להודיע עוצם אבירות לב דוד וקנאתו לה' על דבר גלית ואיך שם נפשו בכפו לנקום את נקמת ה' כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם: העשרים והחמשה הוא להודיע כי הבוטח בה' ישוגב ולזה תמצא כי כששמע שאול עוצם בטחון דוד בה' בעת שיצא דוד הפלשתי ולזה א"ל שאול וה' יהיה עמך: העשרים וששה הוא להודיע שעם הבטחון בשי"ת ראוי לעשות מה שאפשר שיגיע בו התכלית המכוון ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שהשתדל שאול שילבש דוד כלי המלחמה באופן ראוי להלחם עמו וגם דוד הסכים בזה עד שראה כי לא יועילו לו כי לא נסה ללכת באלה והשתמשות באותם הכלים יצטרך להרגל ולזה לקח דוד מה שנסה ללכת בו עם שיתכן לו בו יותר להכות את גלית מרחוק עם שכבר שם בה' מבטחו שיהיה לו לעזר בהכאת גלית: העשרים ושבעה הוא להודיע כי להמון קצת השפעה אלהות בידיעת העתידות וזה אמנם יהיה במה שיסכימו בו רבים מהדברים העתידים ולזה תמצא שכבר התפעל שאול זה האופן מה פעלות מדברי הנשים שהיו אומרות באלו השירים שיורה מה שכבר תהיה לדוד המלוכה והוא אמרם הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ולזה לא הוכיחן שאול על זה המאמר אבל היה שונא את דוד ואורב לו להפילו בדרך שלא יעתק המלוכה ממנו ומזרעו והנה זאת המדרגה מההודעה יקראו חז"ל בת קול ואחשוב שהוא חלק מה מהקסם השלם ומהיותר נודק ממנו וזה יתבאר עם קצת עיון ממה שבארנו בששי ממלחמות ה' מענין הקסם: העשרים ושמנה הוא להודיע כי אשר יאהב ה' יוכיח כי הוא הנאהב והנשמר הלא תראה איך היה מצליח דוד בכל עניניו ואיך שמרו השי"ת מכל מה שחשב להפילו בו שאול מהרע לא הועילו לשאול בתחבולותיו: העשרים ותשעה הוא להודיע כי עצת ה' היא תקום עד שכל מה שיעשהו האדם לחלוק עליה יהיה כלי להגעתה ולזה תמצא שכמעט כל מה שעשה שאול כנגד דוד היה כלי אל שתהיה לדוד המלוכה בקלות יותר כי מה ששמהו לשר אלף יוצא ובא לפני העם היה סבה אל שאהבו אותו מאד כל ישראל ויהודה

ויהודה ברואותם טוב הצלחתו וזה היה סבה אל שהגיע אל דוד המלוכה בקלות: במעט סבה אחרי מות איש בושת בן שאול כמו שנתבאר שם ואין ספק במה שהשג להפילו ביד פלשתים כי כבר נתברר ממנו טוב הצלחתו של דוד על אויביו והנה מה שהרג שאול נוב עיר הכהנים בעבור דוד היה גם כן סבה להוסיף שמירה לדוד כי זה היה סבה שבא אביתר הכהן לדוד עם האורים והתומים והיה דוד נשאל בה' בכל מעשיו ושאול לא היה דרך אל שיהיה נשאל בה' וכן מה שהוכרח דוד לברוח מפני שאול ולבא בארץ פלשתים כי מפני זה נשתלשל הענין שהיה לדוד צקלג והיו נלחמים תמיד דוד ואנשיו עם אויבי ה' והיה דוד שולח מהשלל לישראל והנה המלחמות ההם היו כלי להגיע לדוד המלוכה כי אז נתברר לישראל טוב הצלחתו עד שהמתי מעט נלאו רבים בשאול ורדפו נפלו ביד פלשתים עד היותו יד כל ישראל עמו וכן מה שנתן מיכל בתו לדוד לאשה להפילו ביד פלשתים היה כלי אל מה שנשמר דוד מנפול ביד שאול כמו שנתבאר בזה הספור. וראוי לכל אדם להתנהג במדת הענוה והשפלות הלא תראה כי דוד היה משפיל עצמו מאד ואומר שאינו ראוי לקחת בת מלך ואפילו שכבר שהיה לו מן הדין מפני הכותו את גלית והנה טען תחלה מפני שפלות מדרגתו ושפלות משפחתו ואחר זה טען מצד היותו עני ולא יוכל לתת מוהר ומתן לבת המלך לפי הראוי לה: השלשים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה מסרב מאד במה שיבקשו ממנו הגדולים ולזה תמצא כי דוד היה מסרב תחלה לקחת את בת המלך מצד מה שאמר שהוא בלתי ראוי לה וכאשר ראה שעם כל זה היה חפץ המלך שיתחתן בו נתרצה להתחתן בו והראה לשאול טוב הצלחתו עד שהביא לו מאתים ערלות הפלשתים תחת מאה ששאל כדי שיתרצה בו שאול יותר: השלשים ואחד הוא להודיע שראוי לאדם שיבקש תכלית מה שלא יקצר בהגעתו בכל הסבות אשר ישלם באם התכלית ההוא ביותר שלם שאפשר ולזה תמצא שלא הספיק במיכל מה שהורידה דוד בעד החלון כדי שימלט מיד אביה בשיברח כי אולי ישוב המלך וירדפוהו וישיגוהו אבל הערה אל זה סבות אחרות והם שהכבר שמה התרפים אל המטה וכביר העזים מראשותיו כדי שבבא עבדי שאול אליה תוכל לומר להם כי חולה הוא ויניחוהו זמן מה או אולי יתפייס שאול בזה ולא ישתדל עוד להרגו כי אז יראה כי אלהים יד ואולי ה' יכנסו או אולי יתחרט שאול על החמה הזאת ויניחהו ובין כך ובין כך יהיה פנאי לדוד לברוח ולהרחיק מהמקום ההוא בדרך שלא יפול ביד שאול וינצל ולזאת הסבה גם כן תמצא שלא הספיק ליהונתן במה שרצה לגלות לדוד אם דעת אביו להמיתו אלא אם לא שיחקה עמו הענין ואחר כך יגלהו לדוד כי אולי לא ימצא דרך שיוכל לדבר בסוד עם דוד להודיע אליו תשובת אביו לו ולזה תמצא כי בפעם הראשונה יעץ יהונתן לדוד שיסתר בשדה אחד וישתדל יהונתן לדבר עם אביו בשדה ההוא בעצמו מענין דוד לבקש מלפניו כי לא ימיתהו בדרך שיוכל דוד לשמוע הדברים ההם ואם לא יוכל לדבר עמו במקום שישמע דוד דבריהם יקל ליהונתן ללכת במקום שנסתר בו דוד להסך את רגליו ואז יודיע לדוד כל כונת אביו ובפעם שנית לא הספיק ליהונתן זה כי ראה שאם היה אמת מה שספר לו דוד לא יוכל יהונתן לבוא שלא יהרוג שאול כשיבקש אותו שלא יהרגהו כי כבר הבטיחו על זה הענין תחלה ולזה התחכם יהונתן למצוא דרך יוכל בה להודיע לדוד כונת אביו מה היה ולזה עשה ההתחבולה מענין יריית החצים אשר יתבאר לנערו אם יצטרך דוד לברוח ולמלט את נפשו אם לא כי אולי לא ימצא דרך יוכל להודיע לדוד כונת שאול אביו מה היה ולזה עשה התחבולה מענין לבא אל דוד לדבר עמו מזה הענין ולזאת הסבה גם כן תמצא שהטעה דוד היותו בורח גם מאחימלך הכהן ואמר ששאל לו באלהים אם יצליח דרכו כי אולי אם יגלה לו זה יהיה סבה שיפול דוד ביד המלך ולזאת הסבה לא לקח דוד עמו אחד מאנשיו בברחו: השלשים ושנים הוא במצות והוא שאעפ"י שכל מצוה נדחית מפני פקוח נפש הנה אם לא היה מפני הדחיית המצוה סבה בעצמותם להציל השוכר עליה מן הסכנה אף על פי שתהיה סבה לה במקרה אין ראוי לדחותה בזה האופן ולזה לא התיר אחימלך לדוד ולנעריו לאכול לחם קדש בטומאה כמו שבארנו במה שקדם: השלשים ושלשה הוא להודיע כי ראוי לאדם שיעשה כל התחבולות שאפשר להציל עצמו ולזה תמצא שהתהולל דוד ביד עבדי אכיש מלך גת והוריד רירו אל זקנו כדי שיחשבו שכבר נשתגע ולא יחשדוהו כמרגל גם לא ישתדלו לתפשו מפני היותו שר וגדול בישראל כי יחשבו בראותם שגעונותיו שהסכלות נפרד ממעלתו ולזה היה סבה אל שיציל דוד נפשו מיד אכיש מלך גת ועבדיו: השלשים וארבעה הוא לבאר שכבר נתקיים ייעוד השם לבית עלי בהריגת נב עיר הכהנים עם שזה היה כלי שסרה הכהונה הגדולה מבית עלי כי לא נשאר מזרעו כי אם אביתר וגו' סרה הכהונה מבית עלי והנה לצדוק כמו שנתבאר בספר מלכים ולזה לא מצאנו שנענש שאול בהריגת נב עיר הכהנים אעפ"י שלא היתה שם סבה אביה להרגם בזה האופן כי גם אחימלך לא חטא כנגד שאול כמו שספר לו כי שלא חטאו לו כל בית אביו שהרג עמו ולזה תמצא שלא נזכר זה החטא עם החטאים שזכר שחטא בהם שאול כי ה' הסיתהו בו לקיים ייעודו: השלשים וחמשה הוא להודיע עוצם קנאת דוד בפועלי החמס עד שעם היותו ירא מאד מפני שאול התעורר להציל יושבי קעילה מיד שוסיהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה לשלם ולמנהיג: השלשים וששה הוא להודיע עוצם השגחת השם באוהביו וזה שכאשר היה שאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם תכף סבב השם שהוכרח שאול לשוב מרדף דוד למלט הארץ מיד פלשתים ואחר זה כאשר ירדפו שאול סבב השם שנפל ביד דוד בדרך שהיה דוד יכול להזיק לו וחס היה בהיותו שאול במערה ואחרי כן בהיותו שוכב ישן במעגל.

השלשים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שלא יהיה חומל את השונא אבל ימית בעת הראוי ולזה תמצא שאעפ"י שכבר נפל שאול ביד דוד והיה רודפו לא הסכים דוד להרגו אבל קוה שאיש אחר ינקום נקמתו ממנו או השם או יבא יומו למות וימלוך דוד: השלשים ושמנה הוא להודיע שראוי למי שהוא חושק תכלית מה שלא ישתדל בהגעתו במה שאפשר שיקרה לו ממנו נזק ולזה תמצא כי דוד אעפ"י שהיה מותר לו להרוג שאול כי כבר היה רודפו והיה זה כלי אל שתהיה המלוכה לדוד לא הסכים בהריגתו פן יהיה זה מביא האנשים להקל בהריגת המלכים ויביא זה להגיע נזק לדוד או לזרעו כי כבר משחו השם למלך על ישראל על יד שמואל נביאו ולזאת הסבה הרג דוד האיש העמלקי באמרו שכבר הרג שאול והרג הורגי איש בשת בן שאול: השלשים ותשעה הוא להודיע שאין ראוי שיתנהג האדם במדת הכילות והכלביות ר"ל ההדמות לתמונת הכלב שלא יניח שאר הכלבים לאכל נבלת אשר הוא בו פן ימעיטו אותו הלא תראה מה שקרה לנבל מעוצם הכילות שהיה לו אשר כמעט היה סבה לאבוד נפשו ונפש ביתו לולי שהיתה חכמת אביגיל: הארבעים הוא להודיע שראוי למי שיפחד מאד שתקיף ממנו לפייסו בדרכי הדורון כמו שעשה יעקב לפייס עשו וכן עשתה אביגיל לפייס דוד כי הפליגה מאד בזה הדורון מפני ידיעתה חוזק הכעס שהיה ראוי שיהיה לדוד על דבר נבלה כי הוא שלם לו רעה תחת טובה וחרפו וגדפו מאד ולזה אמרה אכפרה פניו במנחה הגדולה הזאת ואחר כן אבקש ממנו זה דרך תחנה ובקשה: הארבעים ואחד הוא להודיע שמי שירצה לפייס מי שתקיף ממנו לפני כעסו חוק ראוי לו שיתחיל דבריו בדרך מן הפיוס שיתרצה הכועס להטות אזניו אל דבריו ושיסדר דבריו באופן מן החכמה שתשלם לו ההצלה מהרע שחשב לעשות לו הכועס עליו ולזה התחילה אביגיל דבריה בזה האופן שהיא אמרה שהיא העון הזה כדי שיתפייס דוד קצת פיוס בהודאתה זאת שהודת שחטאה לו כי מודה ועוזב ירוחם ואחר כן באר לו שאין ראוי שיתפעל כל זה מהפעלות מאיש פחות כנבל אם היה דברים כנגדו כי רוע תכונת לבו והיותו סכל זה והנה היה בזה כמאמר מהפיוס לדוד מה שלא ישלם ואמר זה התנצלה לדוד ואמרה לו שלא היה לה אשם בזה והנה בזה יתברך כדי שיאמין לדבריה יותר והנה היה מהחכמה עוד בדבריה אלה שהיא לא רצתה להראות לדוד שתירא ממנו שישחית נבל וביתו אבל הניחה הענין דרך הנחה שהשם יתברך שמר דוד מעשות זה כאשר רוצה לומר שיבא בדמים לשפוך דם חנם ולהראות שהוא סומך על גבורתו בדרך שתושיע ידו לו לפי מחשבתו כי זה על האמת חטא עצום ונכלל עוד מהפיוס בדבריה אשר זכרה מרדפי דוד דרך כלל שהשם יקלע נפשם בכף הקלע ונפש דוד תהיה צרורה בצרור החיים עם השם לפי שלא תמצא הרעה מימיו ובאלו הזכירה בזה עוד דוד שלא יאבד ממנו המלוכה שנתן לו השם מפני חטא כזה כמו שעשה שאול שהסיר ממנו המלוכה מפני החטאים שחטא כמו שנזכר במה שקדם ולהראות עוד שהיא לא היתה יראה מדוד שיעשה זה הרע אלא ממנו שיזכר לה זה החסד שעשתה לו בעת שייטיב ה' לו והיתה לו המלוכה כי אז תביא אל ידו לגמול לה גמול כפעל כל אשר גמלתהו ולזה נתן דוד תודה לשם אשר שלחה לפניו למנעו מזה החטא וברך טוב טעמה כי כבר סדרה דבריה בתכלית השלמות כמו שבארנו: הארבעים ושנים הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיסמוך על הנס אף על פי שרואה תמיד שיהיה אלהיו בו לעזרו אבל ראוי שירחק מן הסכנה לפי מה שאפשר ולזה ספר שברח דוד בארץ פלשתים מפני ראותו שאי אפשר שתשלם לו התמדה בארץ ישראל בזולת סכנה כי תמיד היה שאול רודפו: הארבעים ושלשה הוא להודיע עוצם אהבת דוד עמו כי גם בעת שברח מארץ ישראל והיה בארץ פלשתים היה נלחם מלחמות ה' באויבי ישראל והיה מכלה אותם לא יחיה איש מהם והיה מתכוין דוד שעשה הענין באופן שחשב אכיש כי דוד היה רודף ישראל והורגם ובזה בטח בו יותר לחשבו כי הבאש הבאיש בעמו ישראל ולזאת הסבה השתדל דוד שלא ישב את אכיש בעיר המלוכה: הארבעים וארבעה הוא לבאר והוא להודיע כי הודעת העתידות תגיע לאדם מצד ההשגחה האלהית ולזה ספר שלמחמת שאול לא ענהו ה' אפילו על יד אחד מבני הנביאים וכל שכן שלא ענהו בחלומות הצודקים ולא באורים כי אף על פי שנודע שהיו שם אורים ותומים הנה לא היה שם כהן ראוי שיהיו נשאלים באורים ותומים כי כבר המית שאול השלמים מהכהנים אשר היתה להם הכהונה הגדולה נכרתו נב עיר הכהנים ולא היה שם כהן גדול כל שכן שלא היה שם כהן גדול שרוח הקדש שורה עליו שיתכן שיהיו נשאלים באורים ותומים ולזאת הסבה תמצא שלחם יהונתן בספרו על שנטה אביו לא ענה השם יתברך אל שאול בהיותו נשאל באורים ותומים ושאול הרגיש אז כי החטא גרם לו שלא יענהו ה' ולזה חקר על פי הגורל במה היתה החטאת שאלת היום והוא במקום התבאר שהוא אשר שיעלים השם מהגיע קצת העתידות מצד האנשים אשר יקחו תועלת בהודעה ההיא: הארבעים וחמשה הוא להודיע איך שלם השם יתברך לשאול את גמולו הוא כרת נב עיר הכהנים והם עם שהרגם במה שנפקד ממנו בהריגתם עד שהוכרח לשאול אחר הדברים הפחותים והם האובות אשר שכבר הרחיקם ובערם מן הארץ למען תגיע לו איזו הודעה בענין המלחמה: הארבעים וששה הוא להודיע שאין ראוי שיתחבר האדם עם הרשעים שלא תראה כי בהתחבר דוד עם פלשתים למלחמה פרץ השם מעבי. והיה זה סבה אל שנתפרסם צקלג ושבו הנשים והטף אשר בה והנה להשגחה על דוד סבב השם שלא הסכימו סרני פלשתים שילך אתם דוד במלחמה כי יראו פן יתהפך

התועלת

ת״י מרחמת תרתין נשין ר״ל שתי הנשים שהיו לו לדוד אביגיל ואחינועם ואדוני אבי ז״ל פירש מאהבת נשים למה שהם אוהבות בין בעליהם בין בניהם שאהבתן חזקה להם : (כז) ויאבדו כלי מלחמה . כל כך נפלו גבורי׳ כאלו אבדו כלי מלחמתם או פירושו שאול ויהונתן שהיו כלי מלחמתן של ישראל מתו : (יד) וימשחו שם את דוד . ואעפ״י שכבר היה נמשח ע״י שמואל אעפ״י כן בפעם שקבלוהו עליהם למלך משחוהו : ויגידו לדוד לאמר אנשי יבש גלעד . הי׳ דבר אנשי יביש גלעד : אשר קברו את שאול . או הוא כמו הפוך אשר קברו אנשי יביש גלעד את שאול : (ו) הטובה הזאת . גמול הטובה הזאת : ויעבירהו מחנים . רצה להמליכו תחלה מעבר הירדן והעבירהו מחנים כי הוא מקום גבול שני שבטים ואלי אחרי מחנים גבול בני גד וגבול בני מנשה ואף על פי שידע אבנר כי דוד נמשח למלך על ידי שמואל היה מתחזק להעמיד עדיין מלכות שאול כפי כחו . ובמדרש ויאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו׳ אמרו מכאן דרש אבנר וקרב לאיש בשת בן שאול אמר הכתוב ומלכים מחלציך יצאו ועל בנימין נאמר שלא נולד עדיין ועד עכשיו לא עמד מבנימין אלא שאול לפיכך לקח איש בשת

ב א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיִּשְׁאַל דָּוִד
בַּיהוָה ׀ לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה בְּאַחַת עָרֵי
יְהוּדָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו עֲלֵה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אָנָה אֶעֱלֶה וַיֹּאמֶר חֶבְרֹנָה : ל׳ חס׳
ב וַיַּעַל שָׁם דָּוִד וְגַם שְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם
הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל כ׳ חס׳ אל״ף
הַכַּרְמְלִי : ג וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר־עִמּוֹ הֶעֱלָה י״א וכל ד״ה דכו׳
דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֵי חֶבְרוֹן : ג׳
ד וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי יְהוּדָה וַיִּמְשְׁחוּ־שָׁם
אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־בֵּית יְהוּדָה וַיַּגִּדוּ י״ג
לְדָוִד לֵאמֹר אַנְשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד
אֲשֶׁר קָבְרוּ אֶת־שָׁאוּל :
ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ
גִּלְעָד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בְּרֻכִים אַתֶּם ג׳ כ׳ מ״ל וא׳ חסר
לַיהוָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַחֶסֶד הַזֶּה עִם־
אֲדֹנֵיכֶם עִם־שָׁאוּל וַתִּקְבְּרוּ אֹתוֹ : כ׳ דנעמי יעבס כתיב
ו וְעַתָּה יַעַשׂ־יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד וֶאֱמֶת
וְגַם אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם הַטּוֹבָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַדָּבָר הַזֶּה : י״א חסר את
ז וְעַתָּה ׀ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי־ ח׳
חַיִל כִּי־מֵת אֲדֹנֵיכֶם שָׁאוּל וְגַם אֹתִי
מָשְׁחוּ בֵית־יְהוּדָה לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם :
ח וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־ ג׳
צָבָא אֲשֶׁר לְשָׁאוּל לָקַח אֶת־אִישׁ־

וַאֲבַדוּ מָנֵי קְרָבָא : א וַהֲוָה
בָּתַר כֵּן וּשְׁאֵיל דָּוִד
בְּמֵימְרָא דַּיָי לְמֵימַר הַאֶסַּק
בַּחֲדָא מִקִּרְוַיָּא דְּבֵית
יְהוּדָה וַאֲמַר יָיָ לֵיהּ סַק
וַאֲמַר דָּוִד לְאָן אֶסַּק וַאֲמַר
לְחֶבְרוֹן : ב וּסְלֵיק תַּמָּן
דָּוִד וְאַף תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי
אֲחִינוֹעַם דְּמִיִּזְרְעֵאל
וַאֲבִיגַיִל אִתַּת נָבָל
דְּמִכַּרְמְלָא : ג וְגֻבְרוֹהִי
דְּעִמֵּיהּ אַסֵּיק דָּוִד גְּבַר
וֶאֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וִיתִבוּ בְּקִרְוֵי
חֶבְרוֹן : ד וַאֲתוֹ גֻּבְרֵי שִׁבְטָא
יְהוּדָה וּמְשַׁחוּ תַּמָּן יָת
דָּוִד לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל דְּבֵית
יְהוּדָה וְחַוִּיאוּ לְדָוִד לְמֵימַר
גֻּבְרֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד דִּקְבַרוּ
יָת שָׁאוּל : ה וּשְׁלַח דָּוִד
אִזְגַּדִּין לְוָת אֱנָשֵׁי יָבֵשׁ
גִּלְעָד וַאֲמַר לְהוֹן בְּרִיכִין
אַתּוּן קֳדָם יְיָ דַּעֲבַדְתּוּן
חִסְדָּא הָדֵין עִם רִבּוֹנְכוֹן
עִם שָׁאוּל וּקְבַרְתּוּן יָתֵיהּ :
ו וּכְעַן יַעְבֵּד יְיָ עִמְּכוֹן
טִיבוּ וּקְשׁוֹט וְאַף אֲנָא
אַעְבֵּיד עִמְּכוֹן טָבְתָא הָדָא
דַּעֲבַדְתּוּן פִּתְגָמָא הָדֵין : ז וּכְעַן יִתַּקְפָן יְדֵיכוֹן וֶהֱווֹ
לְגֻבְרִין גִּבָּרִין אֲרֵי מִית רִבּוֹנְכוֹן שָׁאוּל וְאַף יָתִי
מְשַׁחוּ דְּבֵית יְהוּדָה לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן : ח וְאַבְנֵר
בַּר נֵר רַב חֵילָא דִּי לְשָׁאוּל דְּבַר יָת אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר

שאול ויהונתן שהיו כלי זיין של ישראל : (ח) לקח את איש בושת . מקרא הי׳ דורש שעתידין שני מלכים לעמוד מבנימין שאמר לו הקב״ה ליעקב ומלכים מחלציך יצאו (בראשית לה יב) וכבר נולדו כל בניו חוץ מבנימין

פי׳ רבי׳ ישעיה

(ג) בערי חברון . כל הכרך נקרא על שם חברון והיו בו הרבה עיירות :

רלבג

התכולה להפילם ביד שאול למען יתראה בזה אל אדניו והיה זה הסבה אל שהציל דוד כל אשר לקח עמלק ממנו ולקח מהם שלל רב והנה היה בזה היה רב אל שהגיע המלוכה לדוד בראות ישראל הצלחתו כמו שזכרנו במה שקדם : הארבעים ושבעה הוא להודיע שראוי לאדם שישלח לחמו על פני המים להטיב לדלים הרעבים כי בזה תקון התכונה הטובה במנין החמלה מה שלא יעלם עם שכבר יקרה שיגיע לנותן מהמקבל גמול טוב על זה הלא תראה כי דוד בחמלתו על האיש המצרי שמצאוהו בדרך רעב ולמה האכילוהו והשקוהו ונתן לו פלח דבלה ושני צמוקים והיה זה סבה אל שהורהו מקום הגדוד שפשטו על צקלג והיה זה סבה אל שהציל דוד כל אשר לקחו עמלק : הארבעים ושמנה הוא להודיע שלא היה ראוי שיבטח האדם על מי שלא היה מעמו הלא תראה כי הנער המצרי שהיה עבד לאיש עמלקי היה נקל בעיניו להסגיר אדניו ביד דוד אחר שנשבע לו דוד שלא יסגירהו ביד אדניו ולזאת הסבה ג״כ לא הסכימו סרני פלשתים לבטוח בדוד : הארבעים ותשעה הוא להודיע שלא היה ראוי לאדם שיהיה אכזרי למשרתיו ועבדיו לעזוב אותם כשיחלו אבל ראוי שישתדל ברפואתם ובשמירתם בחזקת היד הלא תראה מה שקרה לזה האיש העמלקי בעבור עזבו הנער המצרי בחלותו : החמשים הוא להודיע כי בתחבולות יעשו להם החכמים מלחמה ולזה השתדל דוד לבא אל הגדוד תכף בעמדם בטח עד שנפלו בידם כלם זולתי מתי מעט שרכבו על הגמלים וינוסו : החמשים ואחד הוא להודיע שראוי למושל למשוך לב העם אליו בדרך שיאהבוהו וגם בעת שיחטאו לו יראה להם שאין בלבו עליהם דבר כי בזה יקח הנפשות וימשכם לעבודתו הלא תראה כי דוד הקדים לשאול בשלום מאתים האנשים אשר פגרו מעבור את נחל הבשור להראות להם שאין בלבו עליהם דבר ואע״פ שלא הסכימו ללכת עמו להלחם עם הגדוד אשר השחית צקלג ולא די לו בזה אבל השכים ג״כ שיקחו מן השלל חלקם ולזאת הסבה ג״כ שלח דוד מהשלל לזקני יהודה עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלחתו והיתה בזה הישרה נפלאה להגיע המלוכה לדוד : החמשים ושנים הוא להודיע איך הפליא הש״י אשר לו נתכנו עלילות להמציא הסבות שיגיעו דוד אל שתהיה לו המלוכה בקלות כמו שגזרה חכמתו ורצונו כי אם היה נהרג שאול לבדו הנה לחוזק אהבת דוד אל יהונתן לא היה יכול להסכים בעצמו לעשוק הממלכה ממנו ולזה מת יהונתן עמו וכבר נפלו ג״כ עמו קצת ישראל להראות להם אי זה הבדל יש בין דוד לשאול כי שאול עם היות מלך נפל הוא ועמו ביד פלשתים ודוד נצח במתי מעט עם רב כי זה ממה שיישיר ישראל אל שיתנו לדוד המלוכה : החמשים ושלשה הוא להודיע שאין ראוי לאדם שישמח בנפול אויביו אבל ראוי שיהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכרו כי כבר יתכן שיקרה לו כך ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה וצם עד הערב על שאול תחלה להיותו היותר נכבד ואח״כ על יהונתן ואחר על עם ה׳ ועל בית ישראל וקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה : החמשים וארבעה הוא להודיע שראוי לאדם שילמד דעת מטה שיכשיל זולתו ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים אמר ללמד את בני יהודה קשת כי זאת כלי נפלא מאד בענין המלחמה :

(א) ויהי אחרי כן וישאל דוד בה׳ לאמר וגו׳ עד וידבר דוד לה׳ את דברי השירה הזאת . זכר

אשר עמו י״א וסי׳ נמסר לעיל בספרא חלק א׳ סי׳ ט׳ : איש וביתו ג׳ וסי׳ נמסר לעיל בספר׳ חלק א׳ סי׳ כ״ז : על בית . ועל בית י״ג וסי׳ נמסר בסדר מדבר סיני ולקמן בסי׳ סי׳ י״ד : ברוכים ג׳ בקריאה ב׳ שלמים וחד חס׳ וסי׳ ברוכים אתם לה׳ כי חמלתם , ברוכים אתם לה׳ אשר עשיתם החסד , ברוכים אתם לה׳ עשה שמים וארץ . דיבש חס׳ . וגם אנכי ה׳ בקריאה וסימני׳ נמסר בסדר וירא : והיו ו׳ בקריאה וסי׳ התחזקו והיו לאנשים פלשתים . תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל , והקיפו הלוים את המלך סביב דד״ה . נורא מתוך נבל . והקפתם על המלך סביב המלכים , עזבו ערים ושכנו בסלע : שר צבא ג׳ דסמיכי וסי׳ ואבנר בן נר שר צבא אשר לשאול . ולעמשא תמרו . את עמרי שר צבא : ושארא שר צבא בשוא תחת הצד״י :

עולות אחרי הפסוק באתה . חסר לך לך

מצודת דוד

ב (ג) בערי חברון . בהערים הסמוכים לחברון : (ד) אנשי וכו׳ אשר קברו . הוא הפוך וכמו אשר אנשי יבש גלעד קברו את שאול : (ו) הטובה הזאת . גמול הטובה הזאת : (ז) תחזקנה ידיכם . ר״ל התחזקו בעצמכם והיו לבני חיל ללחום מלחמתכם : כי מת אדוניכם שאול . שהיה לכם מאז לעזור ללחום בעבורכם : גם

מצודת ציון

על ישראל : ב (א) אנה . לאיזה מקום כמו אנה אנחנו עולים (דברים א׳) : (ו) ואמת . ענינו

בשת וימליכהו אל הגלעד וגו' : (ט) וימליכהו אל הגלעד . אל במקום על כמו אל ההרים לא אכל וזולתו המליכהו תחלה מעבר לירדן ובארץ ישראל : ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימן . ואחרי אשר אמר על ישראל כלו למה זכר אלה המקומות . יש לפרש כי בשובו ממחנים היה וזה היה אחרי מלחמת הנערים שעשה אבנר אחרי המלחמה למחנים אל איש בשת ואז העבירהו אל אלה המקומות הנזכרים עד שובו לביתו בארץ בנימן אבל על ישראל כלו המליכהו זולתי שבט יהודה ופי' האשורי כתרגומו דבית אשר ופי' ואל יזרעאל איתו יזרעאל זה אשר בנחלת בני מנשה : (יא) שבע שנים וששה חדשים . נמצא מלכות בשלה חמש שנים שהרי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים :

(יב) ממחנים גבעונה . עתה אומר כי אחר שהמליכו את איש בשת במחנים קודם שעבר הירדן לשוב לביתו היה מה שהיה ויצא אבנר עם עבדי איש בשת ללכת לגבעון שהוא ארץ בנימן ויצאו אליהם יואב ועבדי דוד ויפגשום על ברכת גבעון ונרא' כי דעת יואב היה להלחם עמם ורצה כי רבים אשר אתם וחדל עד שאמר אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו : (יד) וישחקו . דרך שחוק יתגרו אלה עם אלה בחרבותיהם ונר' מי ידע מדרכי המלחמה יותר ודרשו רז"ל ולפי שעשה עם דם הנערים שחוק נענש ונפל בחרב : (טו) ולאיש בשת . די היה לו אם אמר שנים עשר לאיש בשת כמו שאמר' שנים עשר מעבדי דוד אלא בא להודיע כי שבט בנימן היו הולכין עמו להמליכו : (טז) ויפלו יחדיו. כל אחד הרג את חבירו : חלקת הצורים . ת"י אחסנת קטיליא מן ותקח צפורה צר נור חרבו שעניינם חרב חדה ויש לפרש כמשמעו כמו והצורים נתנו ממנו ופירושו חלקת החזקים כי חזקים היו ובחוזקה לחמו שלא התגבר אחד על חבירו

פי' רבי' ישעיה

(י) בן ארבעים שנה איש בושת בן שאול . יש קצת לתמוה היאך כתב לעיל ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכי שוע ולא מנה את איש בושת והיה כל כך גדול . יש לומר אותם שלשה שמנה שם היו יוצאין עמו למלחמה ולפיכך מנה אותם ואיש בושת היה ממונה על ביתו ולפיכך לא מנאו : (טז) ויחזיקו איש בראש רעהו . פי' כל אחד תפש ראשו של חברו ותקע חרבו בצדו ומתו כולם יחדיו : חלקת הצורים . תרגמו אחסנת קטולייא . פירוש צורים כמו עשה לך חרבות צורים שתרגמו אזמלון חריסין . וכן ותקח צפורה צר . וכן פרשום שופי כלר וחשבו ומפני שנהרגו כולם בחרב נקראת חלקת הצורים כלומר הרוגים בחרבות :

ח בֹּ֫שֶׁת בֶּן־שָׁא֔וּל וַיַּֽעֲבִרֵ֖הוּ מַֽחֲנָֽיִם׃
ט וַיַּמְלִכֵ֙הוּ֙ אֶל־הַגִּלְעָ֔ד וְאֶל־הָאֲשׁוּרִ֖י וְאֶל־יִזְרְעֶ֑אל וְעַל־אֶפְרַ֙יִם֙ וְעַל־בִּנְיָמִ֔ן וְעַל־יִשְׂרָאֵ֖ל כֻּלֹּֽה׃
י בֶּן־אַרְבָּעִ֨ים שָׁנָ֜ה אִֽישׁ־בֹּ֣שֶׁת בֶּן־שָׁא֗וּל בְּמָלְכוֹ֙ עַל־יִשְׂרָאֵ֔ל וּשְׁתַּ֥יִם שָׁנִ֖ים מָלָ֑ךְ אַ֚ךְ בֵּ֣ית יְהוּדָ֔ה הָי֖וּ אַחֲרֵ֥י דָוִֽד׃
יא וַֽיְהִי֙ מִסְפַּ֣ר הַיָּמִ֔ים אֲשֶׁ֨ר הָיָ֜ה דָּוִ֥ד מֶ֛לֶךְ בְּחֶבְר֖וֹן עַל־בֵּ֣ית יְהוּדָ֑ה שֶׁ֥בַע שָׁנִ֖ים וְשִׁשָּׁ֥ה חֳדָשִֽׁים׃
יב וַיֵּצֵא֙ אַבְנֵ֣ר בֶּן־נֵ֔ר וְעַבְדֵ֖י אִֽישׁ־בֹּ֣שֶׁת בֶּן־שָׁא֑וּל מִמַּחֲנַ֖יִם גִּבְעֽוֹנָה׃
יג וְיוֹאָ֨ב בֶּן־צְרוּיָ֜ה וְעַבְדֵ֨י דָוִ֤ד יָֽצְאוּ֙ וַיִּפְגְּשׁ֛וּם עַל־בְּרֵכַ֥ת גִּבְע֖וֹן יַחְדָּ֑ו וַיֵּשְׁב֨וּ אֵ֤לֶּה עַל־הַבְּרֵכָה֙ מִזֶּ֔ה וְאֵ֥לֶּה עַל־הַבְּרֵכָ֖ה מִזֶּֽה׃
יד וַיֹּ֤אמֶר אַבְנֵר֙ אֶל־יוֹאָ֔ב יָק֤וּמוּ נָא֙ הַנְּעָרִ֔ים וִישַׂחֲק֖וּ לְפָנֵ֑ינוּ וַיֹּ֥אמֶר יוֹאָ֖ב יָקֻֽמוּ׃
טו וַיָּקֻ֖מוּ וַיַּֽעַבְר֣וּ בְמִסְפָּ֑ר שְׁנֵ֧ים עָשָׂ֣ר לְבִנְיָמִ֗ן וּלְאִ֙ישׁ־בֹּ֙שֶׁת֙ בֶּן־שָׁא֔וּל וּשְׁנֵ֥ים עָשָׂ֖ר מֵעַבְדֵ֥י דָוִֽד׃
טז וַֽיַּחֲזִ֜קוּ אִ֣ישׁ ׀ בְּרֹ֣אשׁ רֵעֵ֗הוּ וְחַרְבּוֹ֙ בְּצַ֣ד רֵעֵ֔הוּ וַֽיִּפְּל֖וּ יַחְדָּ֑ו וַיִּקְרָא֙ לַמָּק֣וֹם הַה֔וּא חֶלְקַ֥ת הַצֻּרִ֖ים אֲשֶׁ֥ר בְּגִבְעֽוֹן׃

ג' וחס׳ ; נ' ומס' ל' וזפ"ע ; כ'.ג' כתי"ש ; כ' ; כ' קדמס' ותה' מ"ע דין מ"ע ; ל' ומד כ' ח' השדה. וסחקו שם ; ז' חס' ; ג' ; ז' חס' ; כ' יען נגד ; כולסן חס'

שָׁאוּל וְאַעְבְרֵיהּ לְמַחֲנָיִם׃ ט וְאַמְלְכֵיהּ עַל דְבֵית גִלְעָד וְעַל דְבֵית אָשֵׁר וְעַל דְבֵית יִזְרְעֶאל וְעַל דְבֵית אֶפְרָיִם וְעַל דְבֵית בִּנְיָמִן וְעַל דְבֵית יִשְׂרָאֵל כּוּלְהוֹן׃ י בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין אִישׁ בֹּשֶׁת בַּר שָׁאוּל כַּד מְלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְתַרְתֵּין שְׁנִין מְלַךְ בְּרַם דְבֵית יְהוּדָה הֲווֹ בָּתַר דָוִד׃ יא וַהֲוָה מִנְיַן יוֹמַיָא דַהֲוָה דָוִד מַלְכָּא בְּחֶבְרוֹן עַל דְבֵית יְהוּדָה שְׁבַע שְׁנִין וְשִׁתָּא יַרְחִין׃ יב וּנְפַק אַבְנֵר בַּר נֵר וְעַבְדֵי אִישׁ בּוֹשֶׁת בַּר שָׁאוּל מִמַּחֲנַיִם לְגִבְעוֹן׃ יג וְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה וְעַבְדֵי דָוִד נְפַקוּ וְעַרְעוּנוּן עַל בְּרֵיכְתָא דִבְגִבְעוֹן כַּחֲדָא וּשְׁרוֹ אִלֵין עַל בְּרֵיכְתָא מִכָּא וְאִלֵין עַל בְּרֵיכְתָא מִכָּא׃ יד וַאֲמַר אַבְנֵר לְיוֹאָב יְקוּמוּן כְּעַן עוּלֵימַיָא וְיִתְחַיְכוּן קֳדָמָנָא וַאֲמַר יוֹאָב יְקוּמוּן׃ טו וְקָמוּ וַעֲבָרוּ בְּמִנְיַן תְּרֵי עֲסַר מִדְבֵית בִּנְיָמִן וּמִדְאִישׁ בֹּשֶׁת בַּר שָׁאוּל וּתְרֵי עֲסַר מֵעַבְדֵי דָוִד׃ טז וְאַתְקִיפוּ גְבַר בְּרֵישׁ חַבְרֵיהּ וְחַרְבֵּיהּ בִּסְטַר חַבְרֵיהּ וּנְפַלוּ כַּחֲדָא וּקְרָא לְאַתְרָא הַהוּא אַחְסָנַת

כלה ג' כתיב ה' בסוף וסי' וימליכהו אל הגלעד. לכן יילל מואב. בחצותיו חגרו שק. וכל ירכה ורחקאל ותריסר דכו' כתיב ה' בסוף במ"צ ופי' כי מקטנם ועד גדולם דירמיה. במארה אתם נארים: יקמו ז' חס' בקריאה וסי' במסרת רבתא :

תולדות אהרן בן ארבעים. מקרים מד פ' ט: שבע שנים. סנהדרין קז: יקומו נא הנערים. (פלא יז סוסה יח) :

מבנימין : (טז) חלקת הצורים. אחסנת קטילייא פיס החרבות כמה דאת אמר אף תשיב צור חרבו

רלבג

זכר שאחרי כן. שאל דוד בה' אם יעלה באחת ערי יהודה ובאתו התשובה בשוף שיעלה לחברון ושם משחוהו בית יהודה למלך עליהם וכבר אמר דוד לאנשי יבש גלעד שייטיב להם גמול טוב תחת החסד אשר גמלו לאדוניהם לשאול להשתדל לקחת גויתו וגוית בניו מחומת בית שן וקברו אותם ורצה שיחזקו ידיהם ויהיו לבני חיל למה שיעזם דוד מהמלחמות : (ח) והנה אבנר בן נר המליך איש בושת על שאר השבטים זולתי שבט יהודה שהיו אחרי דוד: (י) והנה זכר כי בן ארבעים שנה היה איש בשת בן שאול במלכו ושתים שנה מלך והנה אם לא מלך כי אם שתי שנים יתחייב אחד משלשה דברים אם שימתין אבנר להמליכו אחרי מות שאול חמש שנים והוא תכף מיתת שאול כדי שלא יחזיק דוד בכל ממלכות ישראל והענין השני הוא שימתינו ישר' להמליך דוד עליהם אחרי מות איש בושת חמש שנים והנה זה גם כן רחוק מאד כי אחר שאבנר מלאו גם כן שהבנר נמרצו ישר' להמליך דוד עליהם גם בחיי איש בושת ולזה אלא יתכן שימתינו להמליכו אחרי איש בשת והענין השלישי הוא שיהיה קלת זה הזמן בין מיתת שאול ובין מלכות איש בשת ובין מלכות כל ישר' את דוד עליהם וזה ג"כ רחוק מפני הסבות הנזכרות בענינו' הקודמים וידמה בעיני שאמרו ושתים שנה מלך הוא לספר משה שספר אחר זה מענין

מצודת ציון

ענין כמו חסד וכן והטב וגו' חסד ואמת (לקמן ט"ו) : (יג) ויפגשום. פגעו אלה באלה : ברכת. הוא מקום הבנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים וכן הברכה העליונה (ישעיה כ"ז) : (טז) ויחזיקו. אחזו בכח : חלקת הצורים. ר"ל מישור שנלחמו בה בחדודי חרב כי חלקה הוא ענין מישור כמו חלקת השדה (כרות ל"ג) והצורים הוא ענין חדוד כמו

מצודת דוד

גם אותי משחו. כאומר לא משל אנכי ממנו ואתם גם אתם לכם לעזור : (ח) ויעבירהו מחנים. שם היה מקום מוכשר להמליכו : (ט) ועל ישראל כלה. ר"ל בתחילה המליכו על אלו המקומות שזכר אחת לאחת עד שבאחרונה המליכו על כל ישראל זולת יהודה : (י) על ישראל. ר"ל על כל ישראל ומלך על כולם שתי שנים והחמש השנים וששת החדשים הקודמים לא מלך עדיין על כל ישראל כ"א על המקומות שזכר למעלה ועוד אחת לאחת על מה מהמקומות וכל ימי משך מלכותו היה כחשבון שמלך דוד בחברון : (יג) ויפגשום. פגעו אלו באלו סמוך לברכת גבעון : (יד) וישחקו לפנינו. ר"ל יתגרו מלחמה אלה באלה דרך שחוק לראות מי מהם יותר מלומד מלחמה : (טו) ויעברו. את ברכת המים כי היו אלה מזה ואלה מזה : לבנימן. מבני בנימן עבדי איש בושת : (טז) רעהו. הבא ללחום למולו : וחרבו. לתכותו נתן : ויפלו יחדיו. כי הרגו זה את זה : ואפי

תבירו אלא כלם נהרגו כאחד איש על יד אחיו : (יח) ועשהאל קל ברגליו . ספר זה כי בטח בקלותו לרדוף אחרי אבנר מה שלא עשו כן האחרים ולא הבין כי לא לקלים המרוץ : הצבים . ביו"ד אחד לבד ויו"ד הרבים נעלמה מהמכתב : (כא) ואחוז לך אחד מן הנערי' . לחברתך שיסור ממך ואם אתה יראממנו : קח לך את חליצתו . פי' כלי מלחמתו וגם אתה לא תהרגנו : למה אככה ארצה . כתרגומו אקטלינך ואירמינך לארעא : (כב) ואיך אשא פני . ואיך ארים פני אל אחיך נכניעו כלא אנוש ממנו אם אמיתך : (כג) באחרי החנית . יש מפרשים שראש עץ החנית מחודד ובו ברזל מחודד עשוי לתקעו בארץ כמו שאומר בשאול וחניתו מעוכה בארץ ופעמים מכים בו לאחור שאין פונים אל הרודף להכותו בלהבת החנית אלא מכים באחרי החנית וכן עשה אבנר לא פנה אל עשאל אלא הכהו באחרי החנית : אל החומש . פירשו רבו' ז"ל בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו ות"י בסטר ירכיה : תחתיו . במקומו כמו ולא קמו איש מתחתיו ור"ל שלא הלך ולא זז ממקומו אחר שהוכה אלא מיד מת : ויעמדו . כאשר שמעו עבדי דוד הריגת עשהאל רדפו אחרי אבנר וכשהיו מגיעים אל המקום ההוא שמת שם עשהאל היו עומדים אבל יואב ואבישי לא עמדו עליו אלא רדפו אחרי אבנר : (כד) והשמש באה . כשהגיעו גבעת אמה באה השמש : גבעת אמה . נקראת הגבעה כן על ענין ידוע אצלם אולי היתה אמת המים בגד הגבעה : גית. שם

חרבו (תהלי' פ"ט) : (כג) אל החומש . כמו דופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין שם ויונתן תירגם אל החומש בסטר ירכיה : וימת תחתיו . ומית באתריה

יז וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה קָשָׁה עַד־מְאֹד בַּיּוֹם
הַהוּא וַיִּנָּגֶף אַבְנֵר וְאַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד׃ יח וַיִּהְיוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה
בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל
וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבָיִם
אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה׃ יט וַיִּרְדֹּף עֲשָׂהאֵל אַחֲרֵי
אַבְנֵר וְלֹא־נָטָה לָלֶכֶת עַל־הַיָּמִין
וְעַל־הַשְּׂמֹאול מֵאַחֲרֵי אַבְנֵר׃
כ וַיִּפֶן אַבְנֵר אַחֲרָיו וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶּה
עֲשָׂהאֵל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי׃ כא וַיֹּאמֶר לוֹ
אַבְנֵר נְטֵה לְךָ עַל־יְמִינְךָ אוֹ עַל־
שְׂמֹאלֶךָ וֶאֱחֹז לְךָ אֶחָד מֵהַנְּעָרִים
וְקַח־לְךָ אֶת־חֲלִצָתוֹ וְלֹא־אָבָה
עֲשָׂהאֵל לָסוּר מֵאַחֲרָיו׃ כב וַיֹּסֶף עוֹד
אַבְנֵר לֵאמֹר אֶל־עֲשָׂהאֵל סוּר לְךָ
מֵאַחֲרָי לָמָּה אַכֶּכָּה אַרְצָה וְאֵיךְ אֶשָּׂא
פָנַי אֶל־יוֹאָב אָחִיךָ׃ כג וַיְמָאֵן לָסוּר
וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל־
הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַיִּפָּל־
שָׁם וַיָּמָת תַּחְתָּו וַיְהִי כָּל־הַבָּא אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נָפַל שָׁם עֲשָׂהאֵל
וַיָּמֹת וַיַּעֲמֹדוּ׃ כד וַיִּרְדְּפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי
אַחֲרֵי אַבְנֵר וְהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְהֵמָּה בָּאוּ
עַד־גִּבְעַת אַמָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי־גִיחַ

ל' בזנו · י"ג · ל' כסיפ' וכל קרי' דכו' · תחתיו ק' · ל' אחתה על כמים

קְטָלַיָא דִי בְּגִבְעוֹן׃ יז וַהֲוָה
קְרָבָא תַּקִיף עַד לַחֲדָא
בְּיוֹמָא הַהוּא וְאִתְּבַר
אַבְנֵר וְאֱנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל קֳדָם
עַבְדֵי דָוִד׃ יח וַהֲווֹ תַמָּן
תְּלָתָא בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב
וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל וַעֲשָׂהאֵל
קַלִיל בְּרִיגְלוֹהִי כַּחֲדָא מִן
טַבְיָא דִי בְּחַקְלָא׃ יט וּרְדַף
עֲשָׂהאֵל בָּתַר אַבְנֵר וְלָא
אִיתְפְּנִי לְמֵיזַל עַל יְמִינָא
אוֹ עַל סְמָלָא מִבָּתַר אַבְנֵר׃
כ וְאִיתְפְּנִי אַבְנֵר בְּתְרוֹהִי
וַאֲמַר הַאַתְּ דֵין עֲשָׂהאֵל
וַאֲמַר אֲנָא׃ כא וַאֲמַר לֵיהּ
אַבְנֵר אִיתְפְּנִי לָךְ עַל יְמִינָךְ
אוֹ עַל סְמָלָךְ וְאִיחוֹד לָךְ
חַד מֵעוּלֵימַיָא וְסַב לָךְ
יַת זַרְזֵיהּ וְלָא אֲבָה
עֲשָׂהאֵל לְמֵיזַר מִבַּתְרוֹהִי׃
כב וְאוֹסִיף עוֹד אַבְנֵר
לְמֵימַר לַעֲשָׂהאֵל זוּר לָךְ
מִבַּתְרִי לְמָה אֶקְטְלִינָךְ
וְאֶרְמִינָךְ לְאַרְעָא וְאֵיכְדֵין
אֶזְקוֹף אַפֵּי וְאִיחְמֵי לְיוֹאָב
אֲחוּךְ׃ כג וְלָא אֲבָה לְמֵיזַר
וּמְחָהִי אַבְנֵר בְּאַחוֹרֵי
מוּרְנִיתָא בִּסְטַר יַרְכֵיהּ
וּנְפַקַת מוּרְנִיתָא מֵאֲחוֹרוֹהִי
וּנְפַל תַּמָן וּמִית בְּאַתְרֵיהּ
וַהֲוָה כָּל דְּאָתֵי לְאַתְרָא
דִּנְפַל תַּמָן עֲשָׂהאֵל וּמִית וְקַיְמִין׃ כד וּרְדָפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי בָּתַר אַבְנֵר
וְשִׁמְשָׁא עָלַת וְאִינוּן מְטוֹ עַד גִּבְעַת אַמְתָא דִי עַל אַפֵּי גִיחַ אוֹרַח מַדְבְּרָא

תולדות אהרן נ"ס ע' . גיטין סח : ויכהו אבנר . סנהדרין מט :

פי' רבי' ישעיה

(כג) אל החומש . בדופן החמישית . מקום שמרה וכבד תלויין שם : (כד) עד גבעת אמה . פי' שם מקום: אשר על פני גיח דרך מדבר גבעון . פירוש גיח לשון הבטה כמו ואורב ישראל מגיח ממקומו וסתרונו מביט . אף כאן זה הגבעה היתה על פני הבטת דרך מדבר גבעון .

האתה זה ד' בקריאה וסי' האתה זה בני עשו ויאמר אני . האתה זה עשהאל . האתה זה עכר ישראל . האתה זה אדני אליהו : וקח י"ג בקריאה וסי' נמסר בסדר קרח :

רלבג

מענין אבנר ויואב לא היה כי אם אחרי שמלך שתי שנים ולזה יהיה דבק אמרו ושתים שנה מלך לאמרו ויצא אבנר בן נר ועבדי איש בשת בן שאול וגו' והנה בשתי השני' הראשוני' לא היתה מלחמה כלל בין דוד ובין זרע שאול וגם עתה לא היתה שם מלחמה זולתי מה שהעיר אבנר מענין המלחמה וזה לאות כי דוד לא הסכים לרדוף בית שאול חרעו אך שמר לו השבועה שנשבע לו שלא ישמיד את שמו עם שכבר היה דוד מתעסק במה שהגיע לו מן ההצלחה ולא רצה למהר את הקץ להגיע לו במהירות המלוכה עד שרצה השם יתברך אשר לו נתכנו עלילות . והנה הקל אבנר בהריגת הנערים והיה גמולו מדה כנגד מדה והוא שכבר נפל בחרב בסוף הענין : (יט) והנה היה רודף עשהאל אחר אבנר להרגו במלחמה כי הוא היה הראש והמנהיג לאיש בשת ובנפלו תגיע המלוכה לדוד בקלות וכבר אמר לו אבנר שיסור מאחריו ויטהו לו על יד ימינו או על שמאלו ויאחז אחד מהנערים ויקח לו את חליצתו כי היה קשה בעיני אבנר להמי' את עשהאל ובראותו כי לא סר מרדוף אחריו הכהו אבנר באחרי החנית אל החומש והוא שכאשר הוכה האדם בו ימות בקלות והוא המקום שמרה וכבד תלויי' בו כמו שפירשו רז"ל והנה היה בחנית ההוא חד משני צדדיו כדי שיוכל להכות בו לפניו ולאחריו : (כג) והנה דקר אותו בחנית ההוא עד שיצאה החנית מאחריו ויפול שם ומת במקומו או יהיה הרצון באמרו אל החומש כנגד הלב והוא מענין וחמושים עלו בני ישראל והרצון בו המזוינים מכלי זין וכן הלב כלי זין האדם כי ממנו תולדת החום הטבעי שהוא שומר מציאות האדם שיעור הזמן שאפשר בו שיחיה : (כד) והנה היו רודפים יואב ואבישי אחיו אחרי אבנר שהרג עשהאל אחיהם והעריבה השמש ונתחזק אבנר עם בני בנימין שהתקבצו אליו והיה גם כן עמם במקום חזק כי היו על ראש גבעה אחת אז קרא אבנר אל יואב שיסורו מרדוף איש מאחיו כי אם יגלתו או יטלתו ככר תהי' מרה באחרונה כמו שנתבאר מענין מלחמת הפלגש עם בנימין על דבר פילגש בגבעה וענהו יואב כי אבנר היה סבת המלחמה במה שאמר יקומו

מצודת דוד

(יז)ותהי המלחמה קשה. עם כי מתחלה קמו מתי מספר להלחם דרך שחוק סוף הדבר היה אשר נלחמו כלם בחזקה : (יט) ולא נטה . לא נטה מאחרי אבנר ללכת וכו' : (כא) נטה לך . כי הרודף אחרי מי ושב מאחריו הנה לקלון יחשב ולזה אמר לו אבנר אם מפני הכבוד לא תרצה לשוב מאחרי עשה זאת נטה על ימינך וכו' להיות נראה שלא אחרי רדפת כ"א אחר נער אחר ואחוז באמת אחד מן הנערים ולא תכנו נפש כ"א קח חליצתו ויחשבו הכל כי אחריו רדפת והשגתו : (כב) ארצה . להפול מת בארץ : ואיך אשא פני . להתהלל בו כי הלא אבוש מפניו : (כג) באחרי החנית . בהברזל המחודד אשר בו העשוי להקוע בארץ : אל החומש . אל צלע החמישית שהוא על הלב : ורז"ל אמרו מול מקום שכבד ומרה תלוין בו : מאחריו . כי תלפה נשו מעבר אל עבר : כל הבא . מאנשי דוד : ויעמודו . עמדו מתבהלים וחדלו מלרדוף : (כד) וירדפו . אבל יואב ואבישי רדפו עוד : דרך . רדפו דרך מדבר

מצודת ציון

כמו אף תשוב צור חרבו (תהלים פ"ט) : (יח) הצבים . מל' צבי בל' רבים : (כא) חליצתו . מן יקרא המלבוש וכן ויקח את חליצותם (שופטים י"ד) : ולא אבה . ולא רצה : (כג) תחתיו . במקומו : (כד) באה . שקעה

רדק

שם מקום: (כה) ויתקבצו. כשראו שהיו רודפים אחריהם התקבצו הו"ם שהיו הולכים ראשונים ובאו אחרי אבנר והיו לאגודה אחת להלחם עם יואב ופירוש אגודה היא מקובצין יחד כאלו נקשרים. ואגודה זה. כמו: (כו) הלנצח תאכל חרב. תרגם יונתן הלאפרש וכן תרגם אם ישמור לנצח לאפרש ופירוש לנצח ידוע כי הוא כמו לעולם. ופי' תאכל חרב תאכל חרבך בשר לנצח הלא ידעתי כי תאותך לנצח למלחמה תהיה מרה באחרונה: (כז) כי לולא דברת. אם לא שדברי אתה יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו לא היתה מלחמה זאת היום ואתה התחלת מלחמה זאת לא אני וכבר מאז מן הבקר ועד עתה נעלה העם איש מאחרי אחיו לולא דברת אתה. כשראה יואב כי לא יכול עמהם כי התקבצו כלם תקע בשופר שיעמדו ולא ירדפו וכן העם ויעמדו כל העם אשר עם יואב: (כח) ולא ירדפו. כמו ולא רדפו עתיד במקום עבר ורבים כמוהו: (כט) כל הבתרון. שם מחוז וגבול מעבר לירדן נקרא כן על ענין ידוע אצלם: (ל) ויקבץ את כל העם. לפקוד אותם מי חסר מהם: ויפקדו. חסרו כמו ולא נפקד ממנו איש: תשעה עשר איש ועשהאל. לפי שהיה נכבד מהתשעה עשר לא כללו עמהם וכתבו בפרט: (לב) ויאור להם בחברון. כשהיה אור היום נבקע היו בחברון: (ג) כלאב. ובספר

רשי

באחריה: (כז) לולא דברת. אם דברת כן לולא כמו לו ועוד יש לפותרו כמשמעו לולא דברת מה שאמרת יקומו נא הנערים וישחקו: (כט) הבתרון. שם מחוז: (ל) תשעה עשר איש ועשהאל. והלא עשהאל בכלל עבדי דוד ולמה יצא שהיה שקול כנגד כולם וכן לכו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב' א') וכן והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה (מלכים א' י"א א'): (ג) ומשנהו כלאב. ובמקום אחר

דרך מדבר גבעון: כה ויתקבצו בני־בנימן אחרי אבנר ויהיו לאגדה אחת ויעמדו על־ראש גבעה אחת: כו ויקרא אבנר אל־יואב ויאמר הלנצח תאכל חרב הלוא ידעתה כי־מרה תהיה באחרונה ועד־מתי לא־תאמר לעם לשוב מאחרי אחיהם: כז ויאמר יואב חי האלהים כי לולא דברת כי אז מהבקר נעלה העם איש מאחרי אחיו: כח ויתקע יואב בשופר ויעמדו כל־העם ולא־ירדפו עוד אחרי ישראל ולא־יספו עוד להלחם: כט ואבנר ואנשיו הלכו בערבה כל הלילה ההוא ויעברו את־הירדן וילכו כל־הבתרון ויבאו מחנים: ל ויואב שב מאחרי אבנר ויקבץ את־כל־העם ויפקדו מעבדי דוד תשעה־עשר איש ועשהאל: לא ועבדי דוד הכו מבנימן ובאנשי אבנר שלש־מאות וששים איש מתו: לב וישאו את־עשהאל ויקברהו בקבר אביו אשר בית לחם וילכו כל־הלילה יואב ואנשיו ויאר להם בחברון: ג א ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול ובין בית דוד ודוד הלך וחזק ובית שאול הלכים ודלים: ב וילדו (וילדו ק') לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינעם היזרעאלת: ג ומשנהו כלאב לאביגל (לאבגיל ק') אשת נבל

דגבעון: כה ואתכנישו בני בנימן בתר אבנר והוו לסיעא חד וקמו על ריש רמתא חדא: ט וקרא אבנר ליואב ואמר הלאפרש תקטול חרבא הלא ידעתא ארי מרירא תהי בסופא ועד אימתי לא תימר לעמא למתב מבתר אחיהון: כז ואמר יואב קים הוא יי ארי אילופון מליקתא ארי בכין פון מעידן צפרא אסתלק עמא גבר מבתר אחוהי: כח ותקע יואב בשופרא וקמו כל עמא ולא רדפו עוד בתר ישראל ולא אוסיפו עוד לאגחא קרבא: כט ואבנר וגברוהי הליכו במישרא כל ליליא ההוא ועברו ית ירדנא ואזלו כל בתרון ואתו למחנים: ל ויואב תב מבתר אבנר וכנש ית כל עמא ושגו מעבדי דוד תשעת עסר גברא ועשהאל: לא ועבדי דוד קטלו מדבית בנימן ובגברי אבנר תלת מאה ושתין גברא מיתו: לב ונטלו ית עשהאל וקברוהי בקברא דאבוהי די בבית לחם ואזלו כל ליליא יואב וגברוהי ונהר להון בחברון: א והות קרבא תקוף בין בית שאול ובין בית דוד ודוד אזלין ומתקפין ובית שאול אזלין ומאכין: ב ואתילידו לדוד בנין בחברון והוה בוכריה אמנון לאחינועם דמיזרעאל: ג ותנייניה כלאב לאביגיל אתת נבל

רלבג

יקומו הנערים וישחקו לפנינו: (כח) והנה הסבה יואב שעמדו העם ולא רדפו אחרי בני ישראל ולא יספו עוד להלחם אחר זה בזמן ההוא אך השתדלו כל אחת מהכתות לשוב לאהלם בזריזות להמלט מהכת האחרת אם תרדוף אחריהם ולזה הלכו אבנר ואנשיו כל הלילה וכן הענין ביואב ואנשיו: (ל) והנה היה מהצלחת דוד שלא מתו מאנשיו זולת עשרים ומאנשי אבנר מתו שלש מאות וששים איש וכן התמיד הענין כל ימי המשך המלחמה בין בית שאול ובין בית דוד שהנה היה דוד הולך

פי' רבי ישעיה

(כז) כי לולא דברת. כמו אילו דברת כבר מהבקר היה נעלה העם איש מאחרי אחיו אלא אני סברתי כי אתה חפץ במלחמה כי אתה התחלת לומר יקומו הנערים וישחקו: (לב) ויאור להם בחברון. בנין נפעל הוא מגזרת העין ואולא ההלך היה מהם:

לולא ד' כתיב א' בקריאה וסי' כי לולא התמהמהנו. כי לולא חרשתם בעגלתי. לולא דברת כי אז. לולא האמנתי לראות. ולא יספו ד' וסי' נמסר לעיל בתאי סיפרא סימן ז': ארכה ג' דגשים וחס' וסי' ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול. לאמר ארכה היא. מארץ מדה. וילדו ה' בקריאה וסי' וילדו להם בנים אחר המבול. וילדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל' חס' ו'. ויולדו עוד לדוד בנים ויולדו לאבשלום ויולדו לו שבעה בנים דאיוב. וא' ויולדו להם: סימן ושם האיש נבל אביגל כתיב. ותמהר ותרד מעל החמור

מצודת ציון

שקעה כמו כי בא השמש (ברא' כ"ח): (כה) לאגודה אחת. ר"ל לקבוצה אחת כמו ואגודתו על ארץ יסדה (עמוס ט): גבעה. הר: (כו) הלנצח. הלעולם. ועד מתי. עד איזה זמן: (כז) לולא. אם לא: נעלה. ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט): (כט) בערבה. במישור: הבתרון. שם מחוז: (ל) ויפקדו. נחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש (שם לא): (לא) מתו. כמו ומתו ומוסב על הכו וכו' לומר הכו מבנימין וכו' ומתו: (לב) בית לחם. בבית לחם: ויאור. מל' אור: ג (א) ודלים. חלושים כמו דלות ורעות (בראשית מא): (ג) ומשנהו. מל' שנים: כאחם

מצודת דוד

מדבר גבעון והוא לנכח אמה: (כה) אחרי אבנר. לעזרו מיואב ואבישי: (כו) הלנצח. וכי לעולם תהרוג בחרב מאתנו איש לאחיו: הלא ידעתה. והלא השכיל לדעת שמרה תהיה באחרונה שאמות אני או אתה: (כז) לולא דברת. אם לא דברת מתחלה יקומו הנערים כו': כי אז מהבוקר. מעת הגשנו היינו נפרדים אלה מאלה כ"א לדרכו כי לא היה מאז דעתי להלחם עמך: (כח) ויתקע. לרמז שיעמדו ולא ירדפו עוד ושמעו אליו ולא יספו עוד להלחם: (כט) כל הלילה. כי פחד מיואב שלא יפול עליו פתאום: (ל) ועשהאל. לפי שהיה חשוב מכולם לא כללו עמהם: (לא) מבנימין. וחוזר ומפרש ובמי מבנימין באנשי אבנר: (לב) וילכו כל הלילה. כי גם הוא פחד מאבנר פן יכרתוהו להסיר מעליו הפחד שלא יגאל דם אחיו: ויאור. כשבאו אל חברון האיר להם הבוקר: ג (א) ארוכה. זמן ארוך: הולך

רש"י

אחר הוא קורא אותו ומשנהו דניאל ולמה נקרא שמו כלאב אמר רבי יצחק שהיו ליצני הדור אומרים מנבל היתה אביגיל משוברת נהפך קלסתרו ודמה לאביו. ורבותינו אמרו שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה; (ה) לעגלה. זו מיכל שהיתה חביבה עליו וכן הוא אומר לולא חרשתם בעגלתי (שופטים י"ד י"ח) וכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה (שמואל ב' ו' כ"ג) עד יום מותה לא היה לה מאותו מעשה ואילך קודם אותו מעשה היה לה: (ו) היה מתחזק. בכל כח על בית שאול להעמיד מלכותו: (ח) הראש כלב אנכי אשר ליהודה. בלום אני חשוב אפילו כראש שומר הכלבים אשר לדוד אך לפי הנקוד משמש התח הראש וכלב אנכי מוקף במקף כך פירושו הראש וכי אחשוב להיות ראש בביתך טוב לי להיות כלב והדיוט בבית דוד וכן ת"י: היום אעשה חסד. מעתה נאה לי

רד"ק

ובספר דברי הימים דניאל כי שמות היו לו ותמהו רבים בכתוב ויש בו דרש כי לפי שלקח דוד אביגיל אחר מות נבל היו אומרים כי משוברת היתה מנבל והבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פניו של דוד להסיר החשד לפיכך קראו כלאב כלו אב כלומר בכל צורותיו דומה לאביו דניאל היה שמו בעיקר כי אמר דוד דנני אל מנבל: (ג) אבשלום בן מעכה. דרשו בו כי לפי שהיה בן יפת תואר שלקחה דוד במלחמה לפיכך היה אבשלום סורר ומורה נגד אביו לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומורה וכן הוא הדרש כי מאחר שהיא שטים הרי הוא כמוכרחת לשוב לדת ישראל ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דמות השרש: (ה) לעגלה אשת דוד. דרשו רז"ל עגלה זו מיכל בת שאול ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה כמו לולי חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי ומה שאמר אשת דוד מסייע הדרש אע"פ שהם לא הביאו כי למה אמר על זאת אשת דוד מה שלא אמר על האחרות אלא לפי שהיתה אשתו הראשונה ומה שאמר ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה מההוא מעשה ואילך לא היה לה ולד למעשה שבזתה דוד שהיה מפזז לפני ה' אבל מעיקרא הוה לה ולפי הפשט יש לפרש עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכן הוא אומר הבנים שהיו בחברון לפיכך זכר הנשים ומיכל אף על פי שהביאה לו אבנר ועודנו בחברון לא זכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן אבל באמרו אשת דוד וכן אמר בדברי הימי' לעגלה אשתו אולי לא היתה ממשפחה גדולה ולא היתה ידועה בזכור אותה אלא באשת דוד ויש לפרש עוד כי עגלה זאת היתה אשת שאול ולקחה דוד אחרי מות שאול כמו שאומר ואת נשי אדוניך בחיקך ואף על פי שאמרו אין נושאין אלמנתו של מלך הרי אמרו מלך נושא אלמנתו של מלך אחר מפני זה אמר אשת דוד כלומר שלא היתה ראויה להיות אשת אדם אחר אלא אשת דוד לפי שהיה מלך ואף על פי שזו הסברה איננה אלא לדעת רבי יהודה כי הוא אומר מלך נושא אלמנתו של מלך ואין חכמים מודים לו אף על פי כן פשט הפסוק נכון לר' יהודה ואף על פי שהיתה אשת חמיו מותרת ואף לדברי הירושלמי שאומר שאשת חמיו אסורה לא אסרוה אלא מפני מראית העין אבל מן התורה איננה אסורה והם אמרו כי רצפה פלגש שאול לקחה דוד לאשה: (ז) ויאמר. איש בשת אל אבנר ואף על פי שלא זכרו למעלה בפסוק הנה זכר בית שאול והוא איש בשת כי בו תלויה בית שאול: אל פלגש אבי. חשדו בפלגש אביו ואם היה הדבר אמת היה לו לתפשו בכך לכבוד אביו ועוד כי אסורה היתה לכל אדם לפי שהיתה פלגש המלך ואין נושאין אלמנתו של מלך ואף על פי שלא היתה אשתו אלא פלגשו כיון שהיתה מיוחדת לו הרי היא נחשבת אלמנתו ועוד כיון ששמשתו הרי אמרו אין משתמשין בשרביטו של מלך והו שאמר ותפקוד עלי עון האשה כי אסורה היתה להדיוט: (ח) הראש כלב אנכי. מלעיג אילו הייתי ראש כלבים כלומר אפילו לא הייתי ממונה אלא על הכלבים שהייתי נקרא ראש כלב ועוד אפי' לשבט יהודה שאתה שונא אם היה לי שום מני עליהם לא היה לך לבזותי כל כך היום יש לי דין לעשות חסד עם בית שאול כי בזיתני והלא חסד גדול עשיתי עד היותי עם בית אביך שהחזקתי בביתו להעמידו במלכותו ולא המציתיך ביד דוד ואתה פקדת עלי עון האשה וי"ת הלא רישא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה: ולא המציתיך. כא

שמואל ב ג

הַכַּרְמְלִי וְהַשְּׁלִשִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה בַּת־תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר׃
ד וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית וְהַחֲמִישִׁי שְׁפַטְיָה בֶן־אֲבִיטָל׃ ה וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן׃ ו וַיְהִי
בִּהְיוֹת הַמִּלְחָמָה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְאַבְנֵר הָיָה מִתְחַזֵּק בְּבֵית שָׁאוּל׃ ז וּלְשָׁאוּל פִּלֶגֶשׁ וּשְׁמָהּ רִצְפָּה בַת־אַיָּה וַיֹּאמֶר אֶל־אַבְנֵר מַדּוּעַ בָּאתָה אֶל־פִּילֶגֶשׁ אָבִי׃
ח וַיִּחַר לְאַבְנֵר מְאֹד עַל־דִּבְרֵי אִישׁ־בֹּשֶׁת וַיֹּאמֶר הֲרֹאשׁ כֶּלֶב אָנֹכִי אֲשֶׁר לִיהוּדָה הַיּוֹם אֶעֱשֶׂה־חֶסֶד עִם־בֵּית ׀ שָׁאוּל אָבִיךָ אֶל־אֶחָיו וְאֶל־מֵרֵעֵהוּ וְלֹא הִמְצִיתִךָ בְּיַד־דָּוִד וַתִּפְקֹד עָלַי עֲוֹן הָאִשָּׁה הַיּוֹם׃
ט כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאַבְנֵר וְכֹה יֹסִיף

ג' חס' וכל ד' הדכו' כמ"ז · ד' · ה' · ס' ומס' · ג' ופ"ע · יד חס' וי"ו

תרגום

דמכרמלא ותליתאה אבשלום בר מעכה בת תלמי מלכא דגשור: ד ורביעאה אדוניה בר חגית וחמישאה שפטיה בר אביטל: ה ושתיתאה יתרעם לעגלה אתת דויד אלין אתילידו לדויד בחברון: ו והוה כד הות קרבא בין בית שאול ובין בית דויד ואבנר הוה מתקף בבית שאול: ז ולשאול לחינתא ושמה רצפה בת איה ואמר לאבנר מה דין עלתא לות לחינתא דאבא: ח ותקיף לאבנר לחדא על פתגמי איש בשת ואמר הלא רישא דמלכא אנא מכען הויתי גבר הדיוט לשארא דבית יהודה יומא דין אעביד טיבו עם בית שאול אבוך עם אחוהי ועם רחמוהי ולא מסרתיך בידא דדויד ומבען את מסער עלי חוב אתתא יומא דין: ט כדין יעבד יי לאבנר

תולדות אהרן ומשנהו. שם: כלאב. ברכות ד: והרביעי אדוניה. סנהדרין שם: וששי יתרעם. שם על: הראש כלב. עקדה שער כה:

רלב"ג

הולך וחזק ובית שאול הולכים חלים: (ה) לעגלה אשת דוד. אמרו ז"ל כי מפני זה אמר אשת דוד בזו לבד ולא באחרות כי היא היתה בלתי ראויה כי אם לדוד לפי שהיתה אשת שאול כמו שאמר ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך והנה אלמנתו של מלך איננה ראויה כי אם למלך וידמה גם כן כי הנשים אשר לקח בירושלם והפילגשים כמו שאמר אחר זה היו קצתם מבית שאול: (ח) והנה סבב ה' אשר לו נתנו עליות שמלדם קצתם
בין

פי' רבי' ישעיה

(ח) הראש כלב אנכי אשר ליהודה. פי' אני ראש לכל ישראל ובזיתני כאלו הייתי ראש לכלבים ולא ראש לישראל וכאלו הייתי ראש ליהודה שהם שונאיך חשבתני: אל אחיו ואל מרעהו. פי' עם אחי שאול ועם אוהביו שעד עכשיו נתחזקתי עמהם ולא המציתיך למסרך ביד דוד. לא אעשה עוד את הדבר הזה. ובא היו"ד בהמציתיך שהוא פעלי האל"ף כיו"ד בפעלי הה"א כמו הראיתיך בעיניך: (ט) כה יעשה אלהים טובה וכה יוסיף. ומקרא קצר הוא:

מצודת דוד

הולך וחזק. בכל עת התחזק יותר: ודלים. שפלים וחלשים: (ג) בן מעכה. יפת תואר היתה ולקחה במלחמה: (ה) אשת דוד. חוזר על כולן לומר כל אחת היתה אשת דוד ולא פילגש: (ו) בבית שאול. להעמיד המלוכה ביד איש בושת בנו: (ז) ויאמר. סתם ולא פירש מי האומר ומעצמו יובן שהאומר היה איש בשת שנאמר אל פילגש אבי: מדוע באתה וכו'. כי אלמנתו של מלך אסורה להדיוט. (ח) הראש כלב וכו'. ר"ל מדוע בזיתני וכי אינני שר וממונה על אנשי מלכותך וכי אני ראש וממונה על הכלבים במלכות יהודה אנשי מלחמתך אשר שנאת כאומר לא יאות לבזות כי אם לשונא ושפל אנשים ולא לאיש כמוני שאין כי אחת מהם: היום אעשה חסד. ר"ל האם מהיום ראוי לי שאעשה חסד וכו': ולא המציתיך. ר"ל אחר שעד הנה לא המציתיך ביד דוד ואתה גמלתני הרע כי תפקוד עלי עון הפילגש: (ט) כה יעשה. הוא ענין שבועה והכנה הרבה במקרא: כאשר נשבע
ה'

מצודת ציון

(ז) באתה. מל' ביאה ובעילה: (ח) אחיו. קרוביו: מרעהו. אוהביו: המציתיך. ענין הזמנה ומסירה כמו ואת סולה. כמאתו אליו (ויקרא ט): ותפקוד. ענין

בא על דרך בעלי הה"א ואמים שהוא מבעלי האל"ף ופי' כמו ואת הטולה במליאו אליו ענין הזמנה ומסירה: (ט) כאשר נשבע ה' לדוד. דברו הוא שבועתו וכן אמר נשבעתי לדוד עבדי או לפי שאמר שני פעמים לשאול בשם האל בגלגל ובדבר עמלק נקם לו ה' איש כלבבו ונתנה לרעך ואמרו כן הן שבועה לאו לאו שבועה:

לי לעשות חסד עם בית שאול ועם כל אוהביו כאשר עשיתי עד הנה ולא המציתיך ביד דוד: (יב) תחתיו לאמר. מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא: למי ארץ. לשון שבועה במי שהארץ שלו. ד"א תחתיו שמו הזכיר תחלה באגרת ואח"כ הזכיר שם דוד ולכך נענש. כתב ממני אבנר של נבאי ישראל לדוד מלך ישראל שלום: למי ארץ. למי שהמלכות, כגון לו אני שולח לו לאמר כרתה בריתך וגו': (יג) לפני הביאך. לפני ראותך פני הביאך את מיכל: (טו) מעם איש. תרגם יונתן מלות בעלה: (טז) הלוך ובכה. על מצוה שהולכת ממנו שכל אותן השנים נעץ חרב בינו לבינה במטה ולא נכשל בה: (יז) ודבר אבנר היה. קודם לכן: (יח) אמר אל דוד. על דוד

פי' רבי' ישעיה

(יב) תחתיו לאמר למי ארץ. פירוש מלאכים שהיו בני ביתו של אבנר שהיו חשובים לדוד במקומו של אבנר ושלח לו לומר למי כל הארץ כי אם לך: כרתה בריתך אתי. פי' שאהיה שר צבא בישראל כאשר הייתי בימי שאול: (יג) כי אם לפני הביאך. לשון כפול הוא. שהיה לו לכתוב כי אם הביאך או לפני הביאך: (יד) תנה את אשתי את מיכל. פירוש שלא נאסרה עליו שבאונס נתנה אבי' לפלטי: (יח) ביד דוד עבדי הושיע את עמי ישראל. נחלף האל"ף בה"א ופירושו אושיע שאותיות אהו"י מתחלפות זו בזו. וכן כל מלבושי אגאלתי נחלף הה"א באל"ף והיה לו לומר הגאלתי:

(יב) תחתיו לאמר למי ארץ. בסתר שלח לו למי תאות הארץ אלא לך כמו שאמר הא' כרתה בריתך עמי ואני אסוב לך כל ישראל וי"ת מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא למימר וגו' דרש שכתב בכתבו לדוד מן אבנר לדוד הקדים שמו לשם דוד וזהו אל דוד תחתיו לפיכך נענש אבנר: (יג) כי אם לפני הביאך. כי אם לפני כל דבר יהיה הביאך את מיכל: (כד) וישלח דוד מלאכים. אף על פי ששלח לאבנר שלח גם כן לאיש בשת לכבודו שלא רצה לקחתה בלא רשותו: אשר ארשתי לי. זה מסייע פי' רז"ל שכתבנו למעלה בענין זה כלומר אשתי היא וארשתיה במאה ערלות פלשתים כלומר בהם היה דעתי לא בעושר שהתני לי שאול שהוא מלוה אצלו לפיכך היא אשתי באמת: ולפי הפשט אמר ארשתי לי ר"ל בסכנה שמתי עצמי בעבורה לפיכך יש עליך להחזירה לי ובאמרו במאה והוא נתן מאתים ואמר במאה כי מאה היה התנאי ביניהם: (טו) מעם איש. מעם אישה וכת"י מלות בעלה ואחר כך פירש מי היה בעלה פלטיאל בן ליש והוא פלטי בן ליש שכתוב למעלה. ובדרש לפיכך קראו עתה פלטיאל שפלטו אל מעבירה שלא בא על מיכל כמו שפירשנו למעלה ומה שאמר הלוך ובכה אחריה עד בחורים על מצוה שהלכה מידו ושהיה כובש את יצרו עד בחורים שנעשה כבחורים שלא טעמו טעם אותו חטא וכל זה הוא רחוק מדרך הפשט ובחורים הוא שם מקום בארץ בנימן כמו שמעי בן גרא בן הימיני מבחורים ות"י עלמת ועלמת ובחורים ענין אחד וכן חבר זה המקום בספר יהושע עלמון ובדברי הימים עלמות ואפשר שנקרא כן על שם אדם הנקרא עלמת בן יערה משבט בנימן ולו היתה העיר הזאת וכבר כתבנו למעלה כי מיכל ופלטי שוגגים היו: (יח) ביד דוד עבדי

וּבְדִין יוֹסִיף לֵיהּ אֲרֵי כְּמָא
דְקַיֵּים יְיָ לְדָוִד אֲרֵי בְּדִין
אַעְבֵּיד לֵיהּ׃ י לְאַעְבָּרָא
מַלְכוּ מִבֵּית שָׁאוּל
וּלְאַקָּמָא יָת כּוּרְסֵי דָוִד עַל
יִשְׂרָאֵל וְעַל דְבֵית יְהוּדָה
מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע׃
יא וְלָא יָכִיל עוֹד
לַאֲתָבָא יָת אַבְנֵר פִּתְגָמָא
מִדְּדָחֵיל מִנֵּיהּ׃ יב וּשְׁלַח
אַבְנֵר אִזְגַדִּין לְוָת דָוִד
מֵאַתְרֵיהּ לְמֵימַר מְקַיְּמְנָא
בְּמָן דַעֲבַד אַרְעָא לְמֵימַר
גְּזַר קְיָמָךְ עִמִּי וְהָא יְדִי
עִמָּךְ לְאַסְחָרָא לְוָתָךְ יָת
כָּל יִשְׂרָאֵל׃ יג וַאֲמַר טַב
אֲנָא אֶגְזַר עִמָּךְ קְיָם בְּרַם
פִּתְגָמָא חַד אֲנָא שָׁאֵיל
מִנָּךְ לְמֵימַר לָא תֶחֱזֵי יָת
אַפֵּי אֲלָהֵן קֳדָם מֵתֵיוּתָךְ
יָת מִיכַל בַּת שָׁאוּל בְּמֵיתָךְ
לְאִתַּחֲזָאָה קֳדָמָי׃ יד וּשְׁלַח
דָוִד אִזְגַדִּין לְוָת אִישׁ בֹּשֶׁת
בַּר שָׁאוּל לְמֵימַר הַב יָת
אִתְּתִי יָת מִיכַל דְאָרְסִית
לִי בִּמְאָה עָרְלָת
פְּלִשְׁתָּאֵי׃ טו וּשְׁלַח אִישׁ
בֹּשֶׁת וּדְבָרַהּ מִלְּוָת בַּעְלַהּ
מִלְּוָת פַּלְטִיאֵל בַּר לָיִשׁ׃
טז וַאֲזַל עִמַּהּ בַּעְלַהּ אָזֵיל
וּבָכֵי בָּתְרַהּ עַד עַלְמַת
וַאֲמַר לֵיהּ אַבְנֵר אֱזֵיל תּוּב
וְתָב׃ יז וּפִתְגָם אַבְנֵר הֲוָה
עִם סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אַף
תְּמָלֵי אַף מִדְּקַדְמוֹהִי הֲוֵיתוּן בָּעַן יָת דָוִד
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עֲלֵיכוֹן׃ יח וּכְעַן עֲבִידוּ אֲרֵי יְיָ אֲמַר לְדָוִד לְמֵימַר בְּיַד דָוִד עַבְדִּי

לוֹ כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְדָוִד כִּי־כֵן
אֶעֱשֶׂה־לּוֹ׃ י לְהַעֲבִיר הַמַּמְלָכָה
מִבֵּית שָׁאוּל וּלְהָקִים אֶת־כִּסֵּא דָוִד
עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה מִדָּן וְעַד־
בְּאֵר שָׁבַע׃ יא וְלֹא־יָכֹל עוֹד לְהָשִׁיב
אֶת־אַבְנֵר דָּבָר מִיִּרְאָתוֹ אֹתוֹ׃
יב וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים
אֶל־דָּוִד תַּחְתָּו לֵאמֹר לְמִי־אָרֶץ
לֵאמֹר כָּרְתָה בְרִיתְךָ אִתִּי וְהִנֵּה יָדִי
עִמָּךְ לְהָסֵב אֵלֶיךָ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
יג וַיֹּאמֶר טוֹב אֲנִי אֶכְרֹת אִתְּךָ בְּרִית
אַךְ דָּבָר אֶחָד אָנֹכִי שֹׁאֵל מֵאִתְּךָ לֵאמֹר
לֹא־תִרְאֶה אֶת־פָּנַי כִּי ׀ אִם־לִפְנֵי
הֱבִיאֲךָ אֵת מִיכַל בַּת־שָׁאוּל בְּבֹאֲךָ
לִרְאוֹת אֶת־פָּנָי׃
יד וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אִישׁ־בֹּשֶׁת
בֶּן־שָׁאוּל לֵאמֹר תְּנָה אֶת־אִשְׁתִּי אֶת־
מִיכַל אֲשֶׁר אֵרַשְׂתִּי לִי בְּמֵאָה עָרְלוֹת
פְּלִשְׁתִּים׃ טו וַיִּשְׁלַח אִישׁ בֹּשֶׁת
וַיִּקָּחֶהָ מֵעִם אִישׁ מֵעִם פַּלְטִיאֵל בֶּן־
לָוִשׁ׃ טז וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ הָלוֹךְ וּבָכֹה
אַחֲרֶיהָ עַד־בַּחֻרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְנֵר
לֵךְ שׁוּב וַיָּשֹׁב׃ יז וּדְבַר־אַבְנֵר הָיָה
עִם־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר גַּם־תְּמוֹל גַּם־
שִׁלְשֹׁם הֱיִיתֶם מְבַקְשִׁים אֶת־דָּוִד
לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם׃ יח וְעַתָּה עֲשׂוּ כִּי יְהוָה
אָמַר אֶל־דָּוִד לֵאמֹר בְּיַד ׀ דָּוִד עַבְדִּי

תחתיו ק' · ל' . פ' · ליש ק' · ג' חס' · ג' כי סלך שמעי · ד' חס' בנבי' · כ"ט · ג' כסיס'

אביגיל כתיב . ומשנהו כלאב לאביגל כתיב: במאה ה' וסים' נמסר בסדר וישלח ובסוף יהושע: בחרים ד' חס' בלישנ' וסימני' וילך אתה אישה הלוך ובכה. והגה עמך. שמעי בן גרא בן הימיני. ויאמר חזהאל מדוע. אז תשמח בתולה במחול: שלשם ד' חס' בנביאים וסי' בא אלהים אל תכתנה. ויהי כל יודעי. אשה עצורה לנו. ודבר אבנר היה עם כל ישראל:

מצודת ציון

ענין זכרון: (י) ולהקים. להעמיד: (יב) תחתיו. במקומו: להסב. להסב: (יד) ארשתי. מל' ארוסה וכן אשר ארש אשה (דברים כ): (יח) הושיע. כמו אושיע ה"א במקום אל"ף כמו והכה

מצודת דוד

היתה אשר בלב ידבר לאמר כרתה ברית עמו להיות לי לאוהב ויהיה כח ידי עמך וכו': (יב) תחתיו לאמר. ר"ל שלח מלאכים ממקומו שיאמרו בואך אלי: (יד) וישלח דוד. על כי היה עתה בטוח אשר אבנר ימלא את דברו: במאה ערלות. ולקדושין החשב או ר"ל הלא מאז שמתי עצמי בסכנה בעבורה וכאומר שגם עתה יוסיף ידו להלחם בעבורה (אף שנתן מאתים ערלות מ"מ התנאי לא היה כ"א מאה): (טו) מעם איש. ואחר ומפרש שהוא פלטיאל והוא פלטי האמור למעלה: (טז) וילך. ללותה: (יז) ודבר אבנר. ר"ל וכה היה דבר אבנר עם זקני ישראל שאמר להם הלא מאז הייתם אתם מבקשים את דוד שימלוך הוא אך אמר לנגדי הייתי מתחזק בבית שאול: (יח) ועתה עשו. ר"ל הואיל ובא שאול נשואה לו גם הוא נחשב מבית שאול לואת עשו כאשר בקשתם מאז כי ה' אמר וכו' ולזאת

ה' . להמליכו על כל ישראל: אעשה לו. לדוד לסייעו על דבר המלוכה: (יא) ולא יכול. על איש בושת יאמר: (יב) תחתיו לאמר. בשבועה למי ארץ ר"ל השבעים את במי שהארץ שלו. כי לה' הארץ ודבר השבועה (יג) כי אם לפני. ר"ל רק קודם כל דבר יהיה הביאך את מיכל ובזה באת למעלה: בעבורה

גם

עבדי הושיע. מקור במקום הושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידו וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמר אוציא ות"י הושיע אפרוק: (יט) וידבר גם אבנר באזני בנימין. כמו וידבר אבנר גם כן באזני בני בנימין ולפי שאמר ודבר אבנר היה עם זקני ישראל אמר כי גם באזני שבט בנימין דבר ואף על פי שבט בנימין היו קרובים לבית שאול היו יותר חפצים במלכות דוד מפני שראו שהיה מצליח בכל דרכיו ובכל מלחמותיו וראו כי בית שאול היו הולכים ומתמעטים ולא היה להם סימן יפה במלוכה ועוד כי אבנר הוא הטה את לבבם אחרי דוד מפני שרצה להשלים עמו ולכך אמר הנה זה הספור מזה הענין ומזאת המלחמה:

דוד ואינו זו ממשמעות אל: (כב) מהגדוד. שעשו בגדוד לשלול על האויב: מבור הסרה. שם מקום. ורבותינו אמרו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג על שלא החזיק דברי דוד בנפחת המים אשר לקח מראשותיו של שאול וגם על כנף המעיל של שאול אמר שמא אחד מן הסירים נאחז בו וקרעו

הושיע את־עמי ישראל מיד פלשתים ומיד כל־איביהם:
יט וידבר גם־אבנר באזני בנימין וילך
גם־אבנר לדבר באזני דוד בחברון
את כל־אשר־טוב בעיני ישראל
ובעיני כל־בית בנימן:
כ ויבא אבנר אל־דוד חברון ואתו
עשרים אנשים ויעש דוד לאבנר
ולאנשים אשר־אתו משתה:
כא ויאמר אבנר אל־דוד אקומה ואלכה
ואקבצה אל־אדני המלך את־כל־
ישראל ויכרתו אתך ברית ומלכת
בכל אשר־תאוה נפשך וישלח דוד
את־אבנר וילך בשלום: כב והנה
עבדי דוד ויואב בא מהגדוד ושלל
רב עמם הביאו ואבנר איננו עם־
דוד בחברון כי שלחו וילך בשלום:
כג ויואב וכל־הצבא אשר־אתו באו
ויגדו ליואב לאמר בא־אבנר בן־נר
אל־המלך וישלחהו וילך בשלום:
כד ויבא יואב אל־המלך ויאמר מה
עשיתה הנה־בא אבנר אליך למה־
זה שלחתו וילך הלוך: כה ידעת את־
אבנר בן־נר כי לפתתך בא ולדעת
את־מוצאך ואת־מבואך ולדעת
את כל־אשר אתה עשה: כו ויצא יואב
מעם דוד וישלח מלאכים אחרי
אבנר וישבו אתו מבור הסרה ודוד
לא ידע: כז וישב אבנר חברון ויטהו

אפרוק ית עמי ישראל מידא דפלשתאי ומיד כל בעלי דבביהון: יט ומליל אף אבנר קדם דבית בנימן ואזל אף אבנר למללא קדם דוד בחברון ית כל דתקן בעיני ישראל ובעיני כל דבית בנימן: כ ואתא אבנר לות דוד לחברון ועמיה עסרין גבריא ועבד דוד לאבנר ולגבריא דעמיה משתיא: כא ואמר אבנר לדוד איקום ואיזל ואכנוש לות רבוני מלכא ית כל ישראל ויגזרון עמך קים ותמלוך בכל דרעוא נפשך ושלח דוד ית אבנר ואזל בשלם: כב והא עבדי דוד ויואב אתא מן משריתא ועדאה סגיאה עמהון איתיאו ואבנר ליתוהי עם דוד בחברון ארי שלחיה ואזל בשלם: כג ויואב וכל חילא דעמיה אתו וחויאו ליואב למימר אתא אבנר בר נר לות מלכא ושלחיה ואזל בשלם: כד ואתא יואב לות מלכא ואמר מה עבדתא הא אתא אבנר לותך למא דנן שלחתיה ואזל מיזל: כה ידעתא ית אבנר בר נר ארי לאטעיותך אתא ולמידע ית מיפקך וית מיעלך ולמידע ית כל דאת עביד: כו ונפק יואב מן קדם דוד ושלח אזגדין בתר אבנר ואתיבו יתיה מגובא דסירתא ודוד לא ידע: כז ותב אבנר לחברון

(כב) מהגדוד. ולא סיפר מאיזה גדוד ומאין הביאו השלל. ומן הנראה כי מארץ פלשתים היה אולי יצא גדוד פלשתים בארץ ישראל להלחם או לשסוע ויואב עם עבדי דוד יצאו אליהם ועתה שב מהגדוד ההוא והביאו שלל רב: (כה) את מוצאך ואת מבואך. כן כתיב וקרי מובאך הכתיב כמשפטו כדרך נחי העי"ן והקרי הוא לזווג המלות והוא מנהג הלשון במקומות הרבה לשנות התנועות מפני הזיווג כמו הורו והוגו וכן תהומות יכסיומו ובמובאך הקרי נוסף עי"ן הפעל לפ"א הפעל והוא גם כן מנהג הלשון לכתוב כן כמו אם ישוב ישיבני וכן ריבה ה' את יריבי ישוב יתפלא בי והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול: (כו) מבור הסרה. נראה כי סירים וקוצים היה מקום הבור ההוא לפיכך נקרא כן ורבותי ז"ל דרשו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג שלא החזיק דברי דוד אל שאול אלא דחה אותם בדברי הבל בנפחת המים שלקח ממראשותיו אמר לו אחד מן הנערים שכחה בבור ונלאה דוד שם ושקר הוא שאמר שלקחה ממראשותיך ובדבר כנף המעיל אמר בסירים נאחז כנף מעילך ונקרע. ולא הרגשת בו כשנקרע

רלבג

בין אבנר ובין איש בשת והשתדל מפני זה אבנר להמליך דוד על כל ישראל כי מה' היתה לו המלוכה וראה שלא יעלם ממנו כי לא נמנעה מיכל עם פלטי בן ליש. שאם הדבר כן היתה אסורה לדוד ואולם מה שהזכיר הכתוב בני מיכל הם בני מרב אחותה ומיכל גדלה אותם ומפני שגדלה אותם נקראו בניה ולזה אמר שילדה אותם לעדריאל המחולתי שהיה בעלה של מירב: (כז) והנה המית יואב

בנימין י"ן ס"ל וסי' נמסר בסדר וישלח וביהושע סימן כ"א: אקומה ג' בקריאה וסי' אקומה וידברו בי. אקומה ואלכה ואקבצה. אקומה נא ואסובבה בעיר ובשוקים: ידעת את י"ב פסוקים את ואת את וסי' ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן. ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם. אלה תולדת יעקב יוסף בן שבע. והוצאתם את שניהם אל שער העיר. ויראו אתו העם ויהללו את. ידעת את אבנר בן נר כי לפתותך. ומלך ארם דמלכים. ויבנו את במת הבעל. וישב ישמעאל. ושברתי את זרועותיו. וכי יעשה הנשיא נדבה: ולדעת ה' בקריאה וסי' ידעת את אבנר בן נר ב' בפסוק. כי שמך נקרא. ותברו. ולדעת רשע כסל:

תולדות אהרן אמר מבור הסרה. סנהדרין מט: ויכהו יואב. שם:

מצודת ציון

ואתכם הוציא (יחזקאל יא) ומשפטו הוציא: (כ) משתה. כל סעודה קרויה ע"ש המשתה כמו אל בית משתה יין (אסתר ה): (כא) תאוה. ענין חפץ ורצון: (כו) הסרה. מין קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז): (כז) בשלי. ענין שגגה ושכחה כמו

מצודת דוד

גם ידי עמו וחפץ אני בו מכין כל בית שאול: (יט) גם אבנר וכו'. כמו וידבר אבנר גם באזני בנימין עם שהיו מבני שבטו של איש בושת: את כל אשר טוב. אשר ישר הדבר בעיני כולם שימלוך הוא: (כא) ויכרתו. להיות לך לעבדים: בכל אשר וכו'. ר"ל תהיה עליהם ותמשול בכל דבר: (כב) מהגדוד. אשר נלחם בהם: (כג) וכל הצבא. ולא נפקד מהם איש ובא לומר שבעבור זה ובעבור רוב השלל שהביא מלאו לבו לספר מעשה המלך וכאשר יאמר: (כה) ידעת. הלא ידעת את אבנר אשר הוא שונא לך ולא בא כי אם לפתותך אחר דעתו: ולדעת וכו'. ובכדי לדעת את כל מובאך ר"ל מה אתה עושה בעניני המלחמות ומה אתה עושה בבית: (כו) וישלח. לקראו בשם המלך כאלו שכח מה בדברו עמו: מבור הסרה. מן הבור העומד במקום הסירים כי שם מצאוהו מלאכי יואב: (כז) ויטהו. הטה אותו מן הדרך אל

כשנקרע ומנאו דוד : (כז) אל תוך השער. אמר אבי אדוני ז״ל דרשו בו כמו השערה אל הזקני׳ כלומר אמר לו להביאו לפני הסנהדרין להשפט עמו בדם עשהאל כן אמר לו והטהו באלה הדברים שהיה מדבר עמו בשלי ובשגגה שהיה משגה אותו ולא הבין אבנר והכהו יואב : לדבר אתו בשלי. בשלום מן ישלין אונקלוס או פירושו בשתאות וכן תרגם פתע פתאום בתכף שלו. ויש בו דרש כי בא אליו בערמה ואמר לו נדמה היאך חולצת והוא היה שותה ומראה לו כי בשיניים החלץ ואז הכהו וזהו בשלי לשון של נעלך בו שאמר ובנעלו אשר ברגליו : החומש. כמו אל החומש ורבים כמוהו וכבר פירשנוהו למעלה : וימת בדם עשהאל. אמרו רז״ל שהכהו בדם עשהאל. ודנו בדין סנהדרין אמר לו למה הרגת עשהאל אמר עשהאל רודף היה אמר לו היה לך להציל עלתך באחד מאיבריו אמר לו לא יכולתי לכוין לו אמר לו בדופן חמישית כוונת לו באחד מאיבריו לא יכולת לכוין לו : (כט) יחולו. דמי אבנר ישבו ויחנו על ראש יואב וכן על ראש רשעים יחול : ואל כל בית אביו. אם יואב חטא מה חטאו בית אביו לא אמר אלא אל המסייעים אותו והסומכים את ידו כמו שכתוב בתורה באיש ההוא ובמשפחתו ותרגו׳ אונקלוס ובסעדוהי : ומחזיק בפלך. מחזיק במשענת מחמת חולי הרגלים ואמרו רז״ל כל הקללות האלה נתקיימו בזרע של דוד לפי שלא כדין קללו אחי שהיה בדעתו לצוות עליו להרגו וכן שם והיכן נתקיימו זב מרחבעם מצורע מעוזיהו מחזיק בפלך אסא נופל בחרב יאשיהו חסר לחם יהויכין ועוד אמרו רז״ל למה קללו באלו הקללות ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב לפי שאמרו בחמשה דברים אדם זכאי זוכה לבנים הכאין כלומר שמוסיף

רשי

וקרעו : (כז) אל תוך השער. לפני סנהדרין להשפט על דם עשהאל אחיו בשלי. בשגגה שלא הבין אבנר שבלבו להרגו וסרס המקרא ויטהו יואב בשלי אל תוך השער לדבר אתו : (כט) יחולו. ימחו יחולו דמי אבנר על מקרא שלפניו הוא מוסב שאמר נקי אני וממלכתי מדמי אבנר יחולו דמיו על ראש יואב דם המכרים במקרא שלפניו : ומחזיק בפלך. נשען על מקלו מחמת חולי הרגלים : (ל) הרגו לאבנר. כמו את אבנר ודומה לו משקף לי ערכני (ישעי׳ ל״ח יד) עשקה אותי וכן רפא נא לה (במדבר יב) רפא אותה וכמוהו שלח לשרי׳ לבן חיל למודיי׳ וגו׳ ללמד בערי יהודה (ד״ה ב׳ י״ז ז׳) ופתרונו שלח את שריו את בן חיל : (לג) הכמות נבל. הכמות רשע

רלבג

יואב את אבנר במרמה כי הטהו תוך השער לדבר אתו בשלוה ובבטחון והכהו אל החומש להקם ממיתת עשהאל אחיו : (כח) והנה היה רע מאד בעיני דוד מה שעשה יואב ולזה קללו בזאת הקללה הנפלאה והוא שלא יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך מצד חולי הרגלים ושלשת הגוף כי אלו האנשים השובים הם כמת כי אין הפעולות הטבעיות המסודרות מהנפש אשר השימם חיים באופן ראוי ולזה המשיל המצורע למת באמרו אל נא תהי כמת וכן חסר לחם הוא חשוב כמת כי אין לו מה שיחיה הוא עצמו : (לב) והנה בכה דוד בכי גדול וקונן אל אבנר ולא שמם לחם כל היום ההוא לגודל סבת

כז יוֹאָב אֶל־תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי וַיַּכֵּהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂה־אֵל אָחִיו׃ כח וַיִּשְׁמַע דָּוִד מֵאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר נָקִי אָנֹכִי וּמַמְלַכְתִּי מֵעִם יְהוָה עַד־עוֹלָם מִדְּמֵי אַבְנֵר בֶּן־נֵר׃ כט יָחֻלוּ עַל־רֹאשׁ יוֹאָב וְאֶל כָּל־בֵּית אָבִיו וְאַל־יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנֹפֵל בַּחֶרֶב וַחֲסַר־לָחֶם׃ ל וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו הָרְגוּ לְאַבְנֵר עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת־עֲשָׂהאֵל אֲחִיהֶם בְּגִבְעוֹן בַּמִּלְחָמָה׃ לא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יוֹאָב וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ קִרְעוּ בִגְדֵיכֶם וְחִגְרוּ שַׂקִּים וְסִפְדוּ לִפְנֵי אַבְנֵר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה׃ לב וַיִּקְבְּרוּ אֶת־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּשָּׂא הַמֶּלֶךְ אֶת־קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ אֶל־קֶבֶר אַבְנֵר וַיִּבְכּוּ כָּל־הָעָם׃ לג וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת

וְאַפְנְיֵהּ יוֹאָב לְגוֹ תַרְעָא לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ בִּשְׁלְיָא וּמְחָהִי תַמָּן בִּסְטַר יַרְכֵּיהּ וּמִית בִּדְמָא דַעֲשָׂהאֵל אֲחוּהִי׃ כח וּשְׁמַע דָּוִד מִבָּתַר כֵּן וַאֲמַר זַכַּאי אֲנָא וּמַלְכוּתִי מִן קֳדָם יְיָ עַד עָלְמָא מִדְּמָא דְאַבְנֵר בַּר נֵר׃ כט יְחוּדוּן עַל רֵישָׁא דְיוֹאָב וְעַל כָּל בֵּית אֲבוּהִי וְלָא יִפְסוֹק מִבֵּית יוֹאָב דְּאִיב וּסְגִיר וּמִתְקִיף בְּאַגַּר וּמִתְקְטִיל בְּחַרְבָּא וַחֲסִיר מְזוֹן׃ ל וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי קְטָלוּ לְאַבְנֵר עַל דִּקְטַל יָת עֲשָׂהאֵל אֲחוּהוֹן בְּגִבְעוֹן בִּקְרָבָא׃ לא וַאֲמַר דָּוִד לְיוֹאָב וּלְכָל עַמָּא דְעִמֵּיהּ בְּזָעוּ לְבוּשֵׁיכוֹן וְאַסְרוּ סַקִּין וְסַפְדוּ קֳדָם אַבְנֵר וּמַלְכָּא דָּוִד אָזֵיל בָּתַר עַרְסָא׃ לב וּקְבַרוּ יָת אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַאֲרֵים מַלְכָּא יָת קָלֵיהּ וּבְכָא עַל קִבְרָא דְאַבְנֵר וּבְכוֹ כָּל עַמָּא׃ לג וְאִלָּא מַלְכָּא עַל אַבְנֵר וַאֲמַר הַכְּמִיתַת רַשִׁיעִין יְמוּת אַבְנֵר׃

אזהרה ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר בספר שפטים סימן ט׳ :

הקניה. לבניו באלה בחמשה דברי׳ בזכות אבותיהם ואלו הם בחמשה דברים ... כמו בעושר שני לא ראיתי צדיק נעזב ... אבותיהם והרשעים הביאו ראייה מדוד ... בנות ציון כי תחת יופי זה הדור ... כנגד העושר ודוד נתגבר לו כי זרע יואב ... עמו וכאילו הרגו גם כן : הרגו לאבנר. כמו את אבנר וכן לכל כליו תעשה נחשת : במלחמה. כלומר הוא הרג עשהאל במלחמה והם הרגו אבנר בשלום ... דוד וישם דמי מלחמה בשלום : (לא) ויאמר דוד. אף על פי שיואב הרגו אמר לו ... להקרע עליו ויהאבל כי שלא בדין הרגו : הולך אחרי המטה. כשהיו מוליכין אותו לקבורה ואף על פי שאמרו כי המלך אינו יוצא אחר המת ואפילו מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו עשה כן דוד להוציא מלבם של ישראל שלא יחשדוהו כי בעצתו נהרג כמו שאמ׳ בסוף הענין וידעו כל העם וכל ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר : (לב) אל קבר. כמו על קבר וכמוהו אל ההרים לא אכל וכן ויקונן המלך אל אבנר כמו על אבנר : (לג) הכמות נבל. נהרג כמו רשע או פירושו כאדם נוכל ונבל ימות אבנר שהיה גבור וגדול איך לא השיב ידו אל מכהו :

פי׳ רבי ישעיה

(כז) לדבר אתו בשלי. פירוש בשגגה השגגה היתה לאבנר שלא הכיר משטמת יואב שהרג אחיו : (כט) יחולו על ראש יואב. פי׳ יחולו דמי אבנר : ומחזיק בפלך. זהו מפש שנשענין עליו וזהו חולי הרגלים המקרא פודגרא. ודומה לו ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך והוא המקל שהופכות בשות וקושרות בו הפשתן והצמר שהן פוות וכישור ופלך דבר אחד כן תרגומו ומתקיף באגר. ויש לומר שרומז לכפי דאולי איתגרא שהוא מקל שהזקנים נשענים עליו : (ל) הרגו לאבנר. כמו את אבנר הדומה לו רפא נא לה :

מצודת ציון

כמו על פסל (לקמן) וכן גם אל תשלו (רות ב) : (כט) יחולו. ינחו וישכנו כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה ל) : זב. חולי שמטף מאמתו כשון זרע : בפלך. ענין משענת ומטה ודומה לו וכפיה תמכו פלך (משלי לא) והוא המטה שטוות בו הנשים : (ל) לאבנר. את אבנר כמו לכל כליו (שמות כז) ומשפטו את כל כליו : (לב) אל קבר. כמו על קבר : (לג) נבל. אדם פחות המעלה

מצודת דוד

אל תוך הלל השער : בשלי. בדבר השכחה אשר שכח המלך לדבר עמו : ויכהו שם. בעת דברו עמו ולא היה מכר או הכהו בתוך השער ההוא : אל החומש. אל דופן החמישית מקום שהכבד והמרה תלוין : בדם עשהאל. בעבור ששפך דם עשהאל אחיו : (כח) נקי אנכי. ר״ל לא מדעתי נעשתה ואהיה נקי מהעונש הן עונש בגוף הן בדבר המלכות : (כט) יחולו. עונשי דמי אבנר יחולו על ראש יואב : אל כל ובי. הואיל ובעצתם נעשתה : ואל יכרת. ר״ל לא יופסק להיות הדל : ומחזיק בפלך. אוחז במשענת מחמת חולי הרגלים : (ל) ואבישי. לפי שהסכים עם יואב להוציא את ... לאחר שספר להיות לו לעזר עולה עליו הכתוב כאלו גם הוא הרגו : במלחמה. כאלו יאמר הנה לא כן עשו כי אבנר הרג את עשהאל במלחמה והם הרגו לאבנר בשלום : (לא) אל יואב. להיות גם הוא כדואג על מיתתו ומתחרט על מה שהרגו : הולך. היה הולך אחר המטה למען דעת הכל שלא נעשתה בעצתו : (לג) הכמות

נבל

(לד) ידיך לא אסורות. היאך לא הכיתו גם אתה ורגליך גם כן לא לנחושתים הוגשו אין לא ברחת מפניהם כנפול נבל כן נפלת לפני בני עולה. ואף על פי שלא זכר נבל אלא כנפול זה ר"ל כיון שזכר נבל למעלה סמך על המבין וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות: (לה) להברות את דוד לחם. רבותי ז"ל אמרו כתיב להכרות בכ"ף וקרינן להברות בבי"ת בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו וכן כתב ר' מנחם בן סרוק כי הכתוב להכרות וכן כתב רבי יהודה חיוג וכן כתב אדוני אבי ז"ל ואנחנו לא מצאנוהו בשום ספר מדוייק אשר ראינו וכן כתב רבי יונה כי לא ראה אותו כתוב כך להכרות לא בספרים ולא במסורת ופירוש להברות להאכיל אפילו אכילה מועטת ולא רצה כי הברים היא האכילה המועטת וכן ואברה מידה: (לט) רך ומשוח מלך. רך במלוכה כאילו היום נמשחתי למלך כי היום ההוא היה תחלת מלכותו על ישראל על ידי אבנר והאנשים האלה בני צרויה שהם קשים ממני בלבבו לי מלכותו חכר צרויה אמם ולא זכר אביהי כלומר בני אחותי הם והיה להם לחוס עלי ולא עשו ובשאר מקומות שזוכר אמם ואומר יואב בן צרויה אבישי בן צרויה לפי שהיו יותר נכבדים בזכר אמם לכבוד דוד ויונתן תרגם רך ומשוח מלך הדיוט ומרבי למלכא כלומר עד היום לא הייתי חושב עצמי למלך אלא הדיוט וכאילו היום נמשחתי למלך ורבותי ז"ל פירשו רך לשון מלוכה כאמרם לא רכה ולא בר רכה את ואמר מגא תימרא דהאי רכה לישנא דמלכותא הוא דכתיב רך ומשוח מלך: (ב) היו בן שאול. כמו לבן שאול או עם בן שאול כתרגום או שרי שופר עומד במקום שנים כאילו אמר שרי בן שאול ומנחם פירשו היו כמו שברו וכן נהייתי ונחליתי ור"ל המיתו אותו וספר ענין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שאול כבר היו עמו ושריו היו לפיכך לא נשמרו מהם בני הבית בבוא תוך הבית ונהדר משכבו וחשבו שבאו לדבר עמו נכנסו ומה שאמר ויגרהו הבארותיי לא ספר על מה ברחו אולי היו להם דברי מריבה עם שאול או עם בנו ועתה שבו אליו אולי השלימו עמו טרם בואם ובאו עד לביתו ולא נשמרו מהם ויהיה פי' לוקחי חטים לזה כפי' שבאו עם לוקחי חטים לדבר עם בן שאול ולפי' שפירש מנחם המיתו יהיה פי' הענין כן כי אלה השרים הרגו בן שאול ולא אמר זה על איש בשת אלא על בן אחר שהיה לשאול והרגו אותו או בחיי שאול או אחרי מותו לפיכך ברחו גתימ' והיו שם גרים עד היום הזה שבאו להרוג איש בשת למלוך

נבל ימות אבנר: לד ידך לא־אסרות ורגליך לא־לנחשתים הגשו כנפול לפני בני־עולה נפלת ויספו כל־העם לבכות עליו: לה ויבא כל־העם להברות את־דוד לחם בעוד היום וישבע דוד לאמר כה יעשה־לי אלהים וכה יסיף כי אם־לפני בוא־השמש אטעם־לחם או כל־מאומה: לו וכל־העם הכירו וייטב בעיניהם ככל אשר עשה המלך בעיני כל־העם טוב: לז וידעו כל־העם וכל־ישראל ביום ההוא כי לא היתה מהמלך להמית את־אבנר בן־נר: לח ויאמר המלך אל־עבדיו הלוא תדעו כי־שר וגדול נפל היום הזה בישראל: לט ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני ישלם יהוה לעשה הרעה כרעתו:

ד א וישמע בן־שאול כי מת אבנר בחברון וירפו ידיו וכל־ישראל נבהלו: ב ושני אנשים שרי־גדודים היו בן־שאול שם האחד בענה ושם השני רכב

לד ידך לא אסירן ורגלך לא קזיקן דנחש אתקרבו כמפל קדם גברין רשיעין נפלתא ואוסיפו כל עמא למבכי עלוהי: לה ואתא כל עמא לאוכלא ית דוד לחמא עד דיומא קים וקים דוד למימר כדין יעביד לי יי וכדין יוסיף אלהין קדם מיעל שמשא אטעום לחמא או כל מדעם: לו וכל עמא אשתמודעו ושפר בעיניהון ככל דעבד מלכא בעיני כל עמא טב: לז וידעו כל עמא וכל ישראל ביומא ההוא ארי לא הוה בעצת מלכא לסקטל ית אבנר בר נר: לח ואמר מלכא לעבדוהי הלא תדעון ארי רב ושליט נפל יומא הדין בישראל: לט ואנא יומא דין הדיוט ומרבי למלכא וגבריא האלין בני צרויה קשן מני ישלם יי לעבדי בישתא כבישתיה: א ושמע בר שאול ארי מית אבנר בחברון ואתרשלו ידוהי וכל ישראל אתבהילו: ב ותרין גברין רבני רישי משרין הוו עם בר שאול שום חד בענא ושום תנינא

תולדות אהרן כנפול. עקידה ש"קס: (הלא תדעו. סוטה יז): וידעו. שם: ואנכי היום רך. סנהדרין קט:

רשי

רשע בחרב: (לד) ידיך לא אסורות היו. ואיך נפל גבור כמותך לפני בני עולה: (לה) להברות. לשון סעודה: (לט) ואנכי היום רך. ואנא יומא דין הדיוט ומרבי למלכא: (ב) היו בן שאול. היו לבן שאול

רלבג

סבות האחת לפי שהיה קשה בעיניו מאד הריגת אבנר שהיה שר וגדול בישראל עם היותו בברית עמו והסבה השנית כדי שיכירו ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר כי היה זה ממה שירחיקם מאד להמליכו עליהם ר"ל בראותי' כי

פי' רבי' ישעיה

(לד) כנפול לפני בני עולה נפלת. כלומר שנטול המיתו אותך: (לה) להברות את דוד פי' כמו ואברה מידה. ואותו הוא קל והוא כבד: (לט) ואנכי היום רך. פירוש אין בי כח שאוכל להנקם מאנשים גדולים כאלה שהם קשים ממני אלא השם ינקום מהם: (ב) ושני שרי גדודים היו בן שאול. פי' לבן שאול וחסר הלמ"ד:

יסיף י"ד חסר וי"ו וסי' ארבעים יכנו ב' בו. כה יעשה ה' ליהונתן. לאויבי דוד. כה יעשה אלהים לאבנר. וישבע דוד לאמר. קינת אבנר. והבאתו אלי ולא יסיף לגעת בך. הלעולמים יזנח ה'. יסיף לך לשון רמיה. וטהר ידים יסיף אמץ. ומתק שפתים לב חכם ישכיל. כי יסיף על חטאתו. חן יסיף רעים רבים:

מצודת דוד

נבל. וכי מהראוי הוא שימות אבנר בחרב בזולת מלחמה כמות איש נבל: (לד) ידיך לא אסורות. היות רבות פעמים יקרה בשבי שר וגדול ויאסרו ידיו ורגליו ויהרגוהו בסוף בחרב בזולת מלחמה לזה אמר הלא ידיך לא היו אסורות וכו' כי לא נלקחת בשבי ומדוע א"כ נהרג בחרב בזולת מלחמה: כנפול וכו'. כאומר עם היות כי מעולם לא נעשה כדבר הזה להמית שר וגדול בחרב זולת מלחמה הנה לפעמים נעשה ע"י בני עולה וכמו כן נפלת גם אתה כאשר יפול הנופל לפני בני עולה כי גם בני צרויה לבני עולה יחשבו: (לה) בעוד היום. בהיה עוד יום: כה יעשה וכו'. הוא ענין שבועה ורבים כמוהו ימצא במקרא: כי אם לפני וכו'. כאשר אם לפני בוא השמש אטעם לחם וכו' אז יחול השבועה להתקיים בי: (לו) הכירו. שלא מדעת דוד נעשתה: ככל אשר עשה. הוטב בעיניהם כל אשר עשה והם ההליכה אחר המטה והבכי והקינה: (לח) תדעו. כי דוד חשב אשר עבדיו יתפלאו על גודל האבל עם שלא הרג אותו לזה אמר הלא מעצמכם תדעו כי שר וגדול נפל וכו' ומהראוי א"כ להרבות האבל: (לט) ואנכי היום. ר"ל ואם תתמהו מה זה לא לקחתי נקם הנה אנכי אף היום שנמשחתי למלך על כל ישראל ומלכותי בכל מקום מכ"ז אני רך הלבב מול בני צרויה כי המה קשים ממני ולא אוכל להתגרות עמהם ולפי שמן הדין אין ליואב משפט מות שלא היו שם עדים והתראה אולם ניתן רשות למלך לעשות לצורך השעה ביכלתו כמותלש לזה שמם ידו ממנו כי לא היה יכול להם ומסר דינו לשמים: ד (א) בן שאול. לפי כשמת אבנר לא נשאר מי להתחזק עמו במלכותו ועוד לא נשאר בו כח מלכות רק מאד היותו בן שאול המלך לזה לא הכירו בשמו: נבהלו. כיון ידעו שלבב אבנר היתה שלם עם דוד וחשבו שעכ"ז נהרג בעצתו וחשדו לנפשם שלא ינקום בעולם ובעבור זה לא הוליכהו עד שנהרג איש בושת ועשה דוד שפטים בסהורגים ובזה ידעו למפרע שהיה דוד נקי מדמי אבנר ולא באו כולם להמליכו: (ב) שרי גדודים

מצודת ציון

המעלה: (לד) אסורות. קשורות: לנחשתים. שלשלאות נחושת אוסרים בהם רגלי השבוים: (לה) להברות. להאכילו סעודה מועטת כמו ואברה מידה (לקמן יג): מאומה. שום דבר: (לט) רך. ר"ל רך הלבב מלהתגרות עם מי: קשים. הוא הפוך הרך: ד (א) וירפו. מל' רפיון והוא ענין יאוש: (ב) בן שאול. כמו לבן שאול וחסר הלמ"ד: נגם

למצוא חן בעיני דוד ולטוב לנחלתי נפשי והבאו לבית איש בשת התנכרו כמו למועד אשר שמואל (שמואל א' יג ח) אשר לשמואל: (ג) ויברחו
ועשו עצמם כלוקחי חטים ות"י כזבני חטין ונכנסו לביתו לחדר משכבו הבארתים. כשמת שאול שעזבו בני ישראל את הערים שסביבות פלשתים כמו שאמור
והרגוהו ובני הבית לא השגיחו מהם כי אמרו שידברו עמו לקחת חטים למעלה או ברחו הבארותים: (ד) וליהונתן בן שאול. מוסב והולך איך
ממנו: כי גם בארות תחשב על בנימין. כמו אל בנימין וכן ותתפלל על ה' נסבה מלכות מבית שאול הוא ובניו נהרגו ואף הנשאר פרעוהו על משכבו וכמו
של יהונתן נפל ויפסח: נכה רגלים. שבור רגלים: (ו) והנה באו עד תוך הבית. עם תגרים לוקחי חטים: (י) לתתי לו בשורה. אשר דימה לשמחני למתן

כמו אל ה' על שהן הסופר כמו אל ומה שאמר כי גם בארות והנה בארות נחשבת בתוך ערי בנימין אם כן מה הוא גם אולי היתה על הגבול והיו חושבים בני אדם כי אינה לבנימן הודיע כי גם היא תחשב לבנימין וכל זה להודיע כי משבט בנימן היה שהיה משבט שאול יצאו לו מכלים ביתו וממלכתו ומה שספר גם כן הנה ענין מפיבשת בן יהונתן להודיע כי במות איש בשת לא נשאר לבית שאול יורש עצר וראוי למלכות כי מפיבושת בן יהונתן נפל ונעשה נכה רגלים ולשאול לא נשאר כי אם בני רצפה הפלגש: (ה) כחם היום. בכיף: את משכב הצהרים. ת"י שנת טיהרא כלומר כי מנהג המלכים לישן בצהרים: (ז) ויבאו הבית. נראה כי אחר שהכוהו ויצאו להם חזרו לבית להסיר את ראשו להביאו לדוד כי הם הרגוהו כי חשבו למצוא חן בעיני דוד בזה הדבר: (י) ואהרגהו. והוא לא הרגו אלא כיון שצוה לאחד מהנערים להרגו כאילו הוא הרגו. ומה שאמר ואוחזה בו אפשר שדוד אחז

רֵכָב בְּנֵי רִמּוֹן דְּמִבְּאֵרוֹת
בְּנֵי בִנְיָמִין אֲרֵי אַף בְּאֵרוֹת
מִתְחַשְׁבָא עַל דְּבֵית
בִּנְיָמִן׃ ג וַעֲרַקוּ אֱנָשׁ
בְּאֵרוֹת לְגִתָּים וַהֲווֹ תַמָּן
דָּיְרִין עַד יוֹמָא הָדֵין׃
ד וְלִיהוֹנָתָן בַּר שָׁאוּל בְּרָא
לְקֵי בְּתַרְתֵּין רִגְלוֹהִי בַּר
חֲמֵשׁ שְׁנִין הֲוָה כַּד אֲתַת
בְּשׂוֹרַת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן
מִיִּזְרְעֶאל וּנְטַלְתֵּיהּ
תּוּרְבַּנְתֵּיהּ וְאַפִּיכַת וַהֲוָה
בְּאִתְבְּהָלוּתַהּ לְמֶעְרַק וּנְפַל
וַחֲגַר וּשְׁמֵיהּ מְפִיבֹשֶׁת׃
ה וַאֲזַלוּ בְּנֵי רִמּוֹן דְּמִבְּאֵרוֹת
רֵכָב וּבַעֲנָה וַאֲתוֹ כְּמֵיחַם
יוֹמָא לְבֵית אִישׁ בֹּשֶׁת
וְהוּא שְׁכִיב יָת שֵׁנַת
טִהֲרָא׃ ו וְאִינּוּן אֲתוֹ עַד
גּוֹ בֵּיתָא כְּזַבָּנֵי חִטִּין
וּמְחוֹהִי בְּסִטַר יַרְכֵּיהּ וְרֵכָב
וּבַעֲנָה אֲחוּהִי אִשְׁתֵּיזָבוּ׃
ז וַאֲתוֹ לְבֵיתָא וְהוּא שְׁכִיב
עַל עַרְסֵיהּ בְּאִדְרוֹן בֵּית
מִשְׁכְּבֵיהּ וּמְחוֹהִי וְקַטְלוּהִי
וְאַעְדִּיאוּ יָת רֵישֵׁיהּ וּנְסִיבוּ
יָת רֵישֵׁיהּ וַאֲזַלוּ בְּאוֹרַח
מֵישְׁרָא כָּל לֵילְיָא׃
ח וְאַיְתִיאוּ יָת רֵישׁ אִישׁ
בּוֹשֶׁת לְוָת דָּוִד לְחֶבְרוֹן
וַאֲמַרוּ לְמַלְכָּא הָא רֵישׁ
אִישׁ בֹּשֶׁת בַּר שָׁאוּל בְּעֵיל
דְּבָבָךְ דִּבְעָא לְמִקְטְלָךְ
וַעֲבַד יְיָ לְרִבּוֹנִי מַלְכָּא
פּוּרְעָנוּתָא יוֹמָא הָדֵין
מִשָּׁאוּל וּמִזַּרְעֵיהּ׃ ט וַאֲתֵיב
דָּוִד יָת רֵיכָב וְיָת בַּעֲנָה אֲחוּהִי בְּנֵי רִמּוֹן דְּמִבְּאֵרוֹת וַאֲמַר לְהוֹן קַיָּם הוּא יְיָ דִּי פְּרַק
יָת נַפְשִׁי מִכָּל עָקָא׃ י אֲרֵי דְּחַוִּי לִי לְמֵימַר הָא מִית שָׁאוּל וְהוּא הֲוָה כִּמְבַשַּׂר בְּעֵינֵי

בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי מִבְּנֵי בִנְיָמִן
כִּי גַּם־בְּאֵרוֹת תֵּחָשֵׁב עַל־בִּנְיָמִן׃
ג וַיִּבְרְחוּ הַבְּאֵרֹתִים גִּתָּיְמָה וַיִּהְיוּ־שָׁם
גָּרִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ד וְלִיהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל בֵּן נְכֵה רַגְלָיִם
בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים הָיָה בְּבֹא שְׁמֻעַת
שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן מִיִּזְרְעֶאל וַתִּשָּׂאֵהוּ
אֹמַנְתּוֹ וַתָּנֹס וַיְהִי בְּחָפְזָהּ לָנוּס וַיִּפֹּל
וַיִּפָּסֵחַ וּשְׁמוֹ מְפִיבֹשֶׁת׃ ה וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־
רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי רֵכָב וּבַעֲנָה וַיָּבֹאוּ
כְּחֹם הַיּוֹם אֶל־בֵּית אִישׁ בֹּשֶׁת וְהוּא
שֹׁכֵב אֵת מִשְׁכַּב הַצָּהֳרָיִם׃ ו וְהֵנָּה
בָּאוּ עַד־תּוֹךְ הַבַּיִת לֹקְחֵי חִטִּים
וַיַּכֻּהוּ אֶל־הַחֹמֶשׁ וְרֵכָב וּבַעֲנָה אָחִיו
נִמְלָטוּ׃ ז וַיָּבֹאוּ הַבַּיִת וְהוּא־שֹׁכֵב
עַל־מִטָּתוֹ בַּחֲדַר מִשְׁכָּבוֹ וַיַּכֻּהוּ
וַיְמִתֻהוּ וַיָּסִירוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּקְחוּ אֶת־
רֹאשׁוֹ וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה כָּל־הַלָּיְלָה׃
ח וַיָּבִאוּ אֶת־רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת אֶל־
דָּוִד חֶבְרוֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־
רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל אֹיִבְךָ
אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ וַיִּתֵּן יְהוָה
לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נְקָמוֹת הַיּוֹם הַזֶּה
מִשָּׁאוּל וּמִזַּרְעוֹ׃ ט וַיַּעַן דָּוִד אֶת־
רֵכָב ׀ וְאֶת־בַּעֲנָה אָחִיו בְּנֵי רִמּוֹן
הַבְּאֵרֹתִי וַיֹּאמֶר לָהֶם חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־
פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ י כִּי
הַמַּגִּיד לִי לֵאמֹר הִנֵּה־מֵת שָׁאוּל
וְהוּא־הָיָה כִמְבַשֵּׂר בְּעֵינָיו וָאֹחֲזָה

רלבג

כי המית שר וגדול כמהו: (ה) והנה אחר זה קשרו שני שרי גדודים אשר לבן שאול על איש בושת והרגוהו בביתו על משכבו בהיותו שוכב משכב הצהרים ונכנסו עם אנשים לוקחי חטים שבאו בתוך הבית. ונשאו את ראשו לדוד למצוא חן בעיניו והוא נקם את נקמת איש בשת מהם וצוה להרגם ולקצץ ידיהם ורגליהם ותלו אותם על הברכה בחברון ויקבור את ראש איש בשת בקבר

פי׳ רבי ישעיה

(ג) ויברחו הבארתים גתימה. פי' כשמת שאול ועזבו ישראל ערים אשר סמוכות לפלשתים ברחו הבארתים ויצאו מבארות: (ד) וליהונתן בן שאול. פירוש מפני שהזכיר בריחת הבארתים הסמוך לו שגם כן יהונתן נפסח כשברחה אומנתו כששמעה מיתת שאול ויהונתן: נכה רגלים. פי' לשון הכאה שברשו נכה חבו שם התואר מן הקל על משקל יפה תואר: (ו) והנה באו עד תוך הבית לוקחי חטים ויכהו אל החומש. כמו עד הנה עזרנו ה'. ובאו עם אנשים שהם לוקחי חטים והיו בעצה אחת עם רכב ובענה להרגו ונמלטו רכב ובענה אחר שהרגוהו ובאו אל דוד: (י) אשר לתתי לו בשורה. פי' אשר היה גם לבשרני כדי שאתן לו שכר בשורתו. ותרגום דהוה מדמי למתן ליה אגר בשורתא:

תולדות אהרן ושמו מפיבשת [illegible] ד:

תחשב ג' בקריאה וסי' לכנעני תחשב. כי גם בארות. צדקה תחשב לו: שמעת ג' חס' בליש' בקריאה וסי' בבוא שמעת שאול ויהונתן. מי האמין לשמעתינו. ושמעות יבהלוהו ממזרח: כחם ד' בקריאה וסי' נמסר בריש סדר וירא: והנה ג' בקריאה וסי' והנה באו תוך הבית. והנה

מצודת ציון

(ד) נכה רגלים. שבור רגלים כמו פצע נכה (מ"ב כ"ג): אמנתו. המגדלת אותו כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב): ותנוס. וברחה: בחפזה. ענין מהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת (ש"א כ"ג): ויפסח. נעשה חגר: (ה) כחם היום. כאשר נתחמם השמש והוא כהגות היום: הצהרים. עת התחזק מאוד היום והוא מל' זוהר (בראשית ו): (ו) וחמש. כמו והחמש ובנערים

מצודת דוד

נדודים. גרים על אנשי החיל היו לבן שאול: כי גם בארות וכו'. אולי ממדה שמפיבשת לא הגון למלוכה על כי הוא פסח ברגליו): (ה) וילכו. שבו מנת והתנכרו
מחוץ לגבולה ולא היה ידוע לכל אשר היא מבנימין: (ג) ויברחו. ברחו משם ולא והלכו לבית איש בושת: (ו) והנה באו. חזר לספר איך באו ולא הרגישו בהם
הו כל למה: עד היום הזה. אשר הרגו לאיש בושת כי או נהרגו גם הם בידי ואמר שבאו תוך הבית ועשו עצמם כלוקחי חטים מאת איש בושת ואמר שהכוהו
דוד כמה שכתוב בענין. (ד) מיזרעאל. אשר נהרגו במלחמה ההוא: ותנס. בדופן החמישית מול הכבד והמרה ונמלטו משם: (ז) ויבאו הבית. עתה חזר לספר
מכה"ז שפלשתים שלא יבואו אל בית המלך לשלול שלל: ויפל. הבן ההוא נפל מידה אופן ההכאה ואמר בתחלה המיתוהו ואחר זה כרתו ראשו: (ח) ויתן ה'. ר"ל
ונעשה אז פסח (וכתבו כאן לומר שכוונה הבארתים היה בהריגת איש בושת והנה נתן ה' וכו': (י) כי המגיד. מוסב על המקרא שלפניו שאמר חי ה' וכו'
בכדי להמליך את דוד היות כי לא נשאר מי מזרע שאול להמליכו אחריו פי חשבו אשר אמת הדבר כי המגיד לי לאמר שמת שאול על ידו: כמבשר בעיניו. בעיני עצמו

רש"י

אחז בו והנער הכהו : אשר לתתו לו בשורה . אשר חשב שאתן לו שכר בשורה וכת"י דהוה מדמי למיתן ליה מתנת בשורתיה : (יב) ויתלו על הברכה . כדי שיראום בני אדם וידעו כי דוד ביקש לנקם נקמת בית שאול ואף על פי שהיו אויביו : (א) ויבואו כל שבטי ישראל . מכל שבטי ישראל באו אליו ואפי' משבט בנימן כי לא הי' להם עוד תקוה בבית שאול וזה היה חמש שנים אחר שמת איש בשת וחמש שנים היתה המלכות בטלה שלא מלך דוד על כל ישראל עד סוף חמש שנים וששה חדשים כי איש בשת לא מלך אלא שתי שנים : הנני עצמך ובשרך אנחנו . אף על פי שאתה ממשפחת יהודה והננו קרובים לך אנחנו גם כן עצמך כי כלנו בני ישראל אחים אנחנו : למען פתי לו שכר בשורתו :

אל

בֹּו וָאֶהְרְגֵהוּ בְצִקְלָג אֲשֶׁר לְתִתִּי־לֹו
בְּשֹׂרָה׃ יא אַף כִּי־אֲנָשִׁים רְשָׁעִים
הָרְגוּ אֶת־אִישׁ־צַדִּיק בְּבֵיתֹו עַל־
מִשְׁכָּבֹו וְעַתָּה הֲלֹוא אֲבַקֵּשׁ אֶת־דָּמֹו
מִיֶּדְכֶם וּבִעַרְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ׃
יב וַיְצַו דָּוִד אֶת־הַנְּעָרִים וַיַּהַרְגוּם
וַיְקַצְּצוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם
וַיִּתְלוּ עַל־הַבְּרֵכָה בְּחֶבְרֹון וְאֵת רֹאשׁ
אִישׁ־בֹּשֶׁת לָקָחוּ וַיִּקְבְּרוּ בְקֶבֶר־
אַבְנֵר בְּחֶבְרֹון׃
ה א וַיָּבֹאוּ כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־
דָּוִד חֶבְרֹונָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר הִנְנוּ
עַצְמְךָ וּבְשָׂרְךָ אֲנָחְנוּ׃
ב גַּם־אֶתְמֹול גַּם־שִׁלְשֹׁום בִּהְיֹות שָׁאוּל
מֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה הָיִיתָה מֹוצִיא
וְהַמֵּבִי אֶת־יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר יְהוָה לְךָ אַתָּה תִרְעֶה אֶת־עַמִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּהְיֶה לְנָגִיד עַל־
יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיָּבֹאוּ כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל־הַמֶּלֶךְ חֶבְרֹונָה וַיִּכְרֹת לָהֶם
הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּרִית בְּחֶבְרֹון לִפְנֵי יְהוָה
וַיִּמְשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃
ד בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
דָּוִד בְּמָלְכֹו וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלָךְ׃
ה בְּחֶבְרֹון מָלַךְ עַל־יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים
וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלַםִ מָלַךְ
שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה עַל כָּל־יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה׃ ו וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וַאֲנָשָׁיו

כ' והלוך עמכם · ג' חס' · ל' · כ'.כ' סלופי · היית ק' · המוציא ק' · והמביא ק' · ס' ת' מ"ע ומד תסר · ל' · ב ג כ"א

תרגום

נפשיה ואחדית ביה וקטלתיה בצקלג דהוה מדמי למתן ליה מתנת בסורתיה : יא אף ארי גברין רשיעיא קטלו ית גבר זכאי בביתיה על שוויה וכען הלא אתבע ית דמיה מידכון ואפלי יתכון מן ארעא : יב ופקיד דוד ית עולמיא וקטלינון וקציצו ית ידיהון וית רגליהון וצלבו על ברכתא בחברון וית ריש איש בושת נסיבו וקברו בקבורא דאבנר בחברון : א ואתו כל שבטיא דישראל לות דוד לחברון ואמרו למימר הא אנא קריבך ובסרך אנחנא : ב אף מאתמלי אף מדקמוהי כד הוה שאול מלכא עלנא את הויתא נפיק ועליל בריש ישראל ואמר יי לך את תפרנס ית עמי ית ישראל ואת תהוי למלכא על ישראל : ג ואתו כל סבי ישראל לות מלכא בחברון וגזר להון מלכא דוד קים בחברון קדם יי ומשחו ית דוד למהוי מלכא על ישראל : ד בר תלתין שנין דוד כד מלך וארבעין שנין מלך : ה בחברון מלך על דבית יהודה שבע שנין ושתא ירחין ובירושלם מלך תלתין ותלת שנין על כל ישראל ויהודה : ו ואזל מלכא וגברוהי

רד"ק

אתה הייתה מוציא . הי"א כתובה בסוף מלת הייתה והיא נקראת עם מלת מוציא כן ידעתה שחר מקומו : והמבי' . חסר אלף בכתוב וכן היורש אבי לך : (ג) ויבואו כל זקני ישראל . וכבר אמר למעלה ויבואו כל שבטי ישראל אלא פירושו ויבואו וכבר באו תחלה זקני ישראל אל דוד וכרת להם ברית שלא ירע להם בעבור שסמכו ידי איש בשת שתי שנים ובעבור שאחרו להמליכו אחר מות איש בשת חמש שנים וכיון שכרת להם ברית שלחו בעבור שבטי ישראל ובאו אל דוד ומשחוהו למלך ואע"פ שהיה נמשח תחלה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה משחוהו גם עתה ישראל כי עתה מלך על כל ישראל ובדברי הימים אומר וימשחו את דוד למלך על ישראל כדבר ה' ביד שמואל לפי שלא היה נתקיים דבר שמואל' עד היום הזה כי שמואל משחו למלך על כל ישראל כמו שהיה שאול מלך על כל ישראל ומפני זה לא נלחם דוד ביבוסי יושב ציון עד שהיה מלך על כל ישראל ומיד שמשחו אותו ישראל הלך שם : לפני ה' . כבר פירש' כי כל מקום שיתקבצו שם כל ישראל או רובם שם שכינה שורה או פי' לפני ה' שאמרו ה' יהיה עד בינינו בברית שאנו כורתים : (ה) בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים . ובכלל לא מנאם לפי שלא היתה שנה שלמה וכן בספר מלכים לא מנה אותם ששה חדשים אפי' בפרט לפי שלא היתה שנה שלימה . ובדרש אלין ששה חדשים יתירי מה אמן ר' יצחק בשם ר' יהודה חסירים היו משלשים ושלש אלא שהכתובים חולקים כבוד לירושלם ומונין אותם שלימים אמר לבי יודן חשבון המרובה בולע את המועט אמר ר' יודן כתוב כי ששה חדשים ישב שם יואב אותן חדשים לא עלו לו מן המנין . דבר אחר אותן חדשים שברח מפני אבשלום ובשעירה היה מתכפר כהדיוט לא עלו מן המניין : (ו) וילך המלך ואנשיו . ובדברי הימים וילך דוד וכל ישראל כי כל ישראל היו עמה אנשיו וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלם ללכוד מצודת ציון לפי שהיתה

רלב"ג

נקבר אבנר בחברון : (ג) והנה אחר זה נתקבצו כל שבטי ישראל אל דוד בחברון ויכרות להם המלך דוד ברית בחברון כי שם היתה במה לזבוח שם זבחים כמו שנתבאר בדברי אבשלום . וימשחו את דוד למלך על כל ישראל ואז נעתק דוד מחברון ללכת ירושלים :

והנה

פי' הבי' ישעיה

(ג) ויכרות להם דוד ברית בחברון . פי' יש לומר שם נשבעו לו לעבדו והוא נשבע להם לשפוט אותם ולהנהיגם בצדק :

אמרות הסיתוך . והנה בשב תלכנה : חברונה ה' בקריאה וסי' נמסר ביהושע סימן ו' : ויאמרו לאמר ג' דסמיכי וסי' נמסר בסדר בשלח : ג' מלין קדמיתא נסיב מן תניינא וסי' היית מוציא והמבי . ידעתה שחר מקומו . ופתחתה לשכות האלה :

תולדות אהרן ומט דוד . עקידה פסר נג :

מצודת ציון

(יא) ובערתי . ענין הסנוי והסרה כמו בערתי הקדש (דברים כו) : (יב) ויקצצו . כרתו כמו וקצץ חנית (תהלים מו) : על הברכה . אל מקום כניסת המים כמו ברכת גבעון (לעיל ב) : ה (א) עצמך . מל' עצם : (ב) ע . עלך

מצודת דוד

עצמו היה כמבשר לי טוב : ואחזה בו . כי מה שטוב לנערו להרגו הדי הוא כאלו בעצמו הרגו : אשר לתתי . אשר חשב שאתן לו מתן בשורה : (יא) אף כי . ר"ל וכ"ש שאהרוג אתכם כי הרעותם לעשות יותר ממנו כי ההורג את שאול הנה במלחמה הרגו ע"פ שאלתו וידע כי לא יחיה עוד אחר אשר היה כבר מוכה בחרב ואף הפרסים הדביקוהו כמ"ש למעלה אבל אתם שלא הרגתם אותו בביתו על משכבו ומכ"ש שאבקש דמו וכו' : ה (א) עצמך ובשרך . אנו קרובים לך כמו כל בית יהודה כי כולנו בני איש אחד נחנו : (ב) אתה היית . ר"ל לא יוגדל בעיניך אשכת בני יהודה על כי מלכת עליהם ראשונה כי הלא גם עלינו משלת מאז עוד מלוך שאול כי היית המוציא והמביא את ישראל א"כ עליך לרעות את כל ישראל כולם אלו כאלו בשוה וכרועה עדרו : (ג) כל זקני ישראל . אשר כח בידם להמליכו : ויכרות וכו' . להיות להם לאוהב כאשר ליהודה : לפני ה' . לפני ארון ה' כי הביאוהו שמה לפי שעה : (ד) ארבעים שנה . ולא חש למנות ו' החדשים היתרים או לפי שמשך ששת החדשים אשר ברח מפני אבשלום אין מהראוי לחשבם לימי מלוכה :

אל

פ' חס' יְרוּשָׁלַ͏ִם אֶל־הַיְבֻסִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ
וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֵאמֹר לֹא־תָבוֹא הֵנָּה
כִּי אִם־הֱסִירְךָ הַעִוְרִים וְהַפִּסְחִים
לֵאמֹר לֹא־יָבוֹא דָוִד הֵנָּה׃ ז וַיִּלְכֹּד דָּוִד
ל' חס' אֵת מְצֻדַת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד׃ ח וַיֹּאמֶר
דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא כָּל־מַכֵּה יְבֻסִי וְיִגַּע
בַּצִּנּוֹר וְאֶת־הַפִּסְחִים וְאֶת־הַעִוְרִים
שנואי ק' שְׂנֻאֵו נֶפֶשׁ דָּוִד עַל־כֵּן יֹאמְרוּ עִוֵּר
וּפִסֵּחַ לֹא יָבוֹא אֶל־הַבָּיִת׃ ט וַיֵּשֶׁב
ד' חס' דָּוִד בַּמְּצֻדָה וַיִּקְרָא־לָהּ עִיר דָּוִד וַיִּבֶן

לִירוּשְׁלֶם לְוַת יְבוּסָאָה
יָתְבֵי אַרְעָא וַאֲמַרוּ לְדָוִד
לְמֵימַר לָא תֵיעוֹל הָכָא
אֱלָהֵין בְּאַעֲדֵיוּתָךְ חַטָּאַיָּא
וְחַיָּבַיָּא דְאָמְרִין לָא יֵעוֹל
דָּוִד הָכָא׃ ז וַאֲחַד דָּוִד
יָת חַקְרָא דְצִיּוֹן הִיא קַרְתָּא
דְדָוִד׃ ח וַאֲמַר דָּוִד בְּיוֹמָא
הַהוּא כָּל דְיִקְטוֹל יְבוּסָאָה
וְיִשְׁרֵי לְמִכְבַּשׁ כְּרַכָּא וְיָת
חַטָּאַיָּא וְיָת חַיָּבַיָּא רְחִיקָא
נַפְשָׁא דְדָוִד עַל כֵּן יֵימְרוּן
חַטָּאַיָּא וְחַיָּבַיָּא לָא יֵעֲלוּן
לְבֵיתָא׃ ט וִיתֵיב דָּוִד בְּחַקְרָא וּקְרָא לַהּ קַרְתָּא דְדָוִד וּבְנָא דָוִד סְחוֹר סְחוֹר

היבסי ה' חס' בליש' בקריאה וסי' וילך המלך ואנשיו. כל מכה יבסי ויגע בצנור. עלה הקם לה' מזבח. וישלח ידו המלאך. כי יעלה דוד להקים מזבח לה' דד"ה : מצדת ד' חס' ו' בליש' בקריאה וסי' וישב דוד במצדה. וילכד דוד את מצדת ציון. ותבוא דד"ה. סלעי ומצודתי דשמואל :

רשי

(ו) אל היבוסי. מצודת ציון נקראת יבוס ומורשו של אבימלך היו והיו שם שני עבודת כוכבים אחד עור ואחד פסח שעשו על שם יצחק ויעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך ולכך לא הורישום כשלכדו את ירושלים לא לכדו את המצודה כמו שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלים לא יכלו יושבי יהודה להורישם (יהושע ט"ו כ"ג) ותניא אמר רבי יהושע בן לוי יכולין היו אלא שלא היו רשאין : ויאמר לדוד. מי שאמר : העורים והפסחים. הם עבודת כוכבים שלהם : (ח) כל מכה יבוסי ויגע בצנור. כל דיקטל יבוסאה וישרי למכבש כרכא : ואת הפסחים. ויכה גם את הפסחים ואת העורים שנואי נפש דוד : על כן יאמרו. על אשר אומרים : עור ופסח. בעוד שהעור והפסח יהיה בכאן לא יבא וגו' : לא יבא דוד הנה. הרי זה מקרא קצר שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר (ד"ה א' י"א ו') ודומה לזה לכן כל הורג קין (בראשית ד' י"ד) ולא פי' מה יעשה לו אבל מעצמו הוא נשמע לי' גערה ומיסה : ויגע בצנור. לשון נוגע

רדק

שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל כי שאול לא קמה מלכותו : כי אם הסירך העורים והפסחים. ת"י אלהין באעדיותך חטאיא וחיביא דאמרין לא יעול דוד הלכא. ומצאנו בדרש אמרו אנשי יבוס לאברהם כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש את עיר היבוס ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר וכתבו עליהם ברית השבועה וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר ויאמרו אנשי יבוס לא תבא הנה אמרו לו אין אתה יכול עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב עליהם ברית השבועה שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו רגליהם ולא יהלכו שנאי נפש דוד לפי שהוא מלשמוע ומעבו' ע"א שני' על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הצלמים יהיה לראש ועלה יואב והיה לראש שני' ויעל יואב וגו' ואחר כן קנה דוד את עיר היבוסי לישראל בככר זהב בכתב לאחוזת עולם בשש מאות זהב שנאמר ויתן דוד לארונה במקום וגו'. ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדל הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך שני' אם תשקר לי ולניני ולנכדי לפיכך לא כבשו ישראל כשכבשו את ירוש' כי עדיין היה נכד אבימלך חי ובימי דוד כבר מת ובטלה השבועה והחכם ר' אברהם אבן עזרא פירש כי אם הסירך כמו הסיר בלומר אם תסיר למלחמתך אפי' העורים והפסחים אז ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה : (ח) ויאמר דוד. עתה ספר איך לכדה שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ופירושו במקום החזק ות"י וישרי למכבש כרכא : ואת הפסחים ואת העורים. כלומר ויבא ג"כ הפסחים והעורים ומכה שזכר עומד במקום שנים : שנואי נפש דוד. ולפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה. ואמר כל מכה ולא אמר מה יעשה לו וכמוהו כל הורג קין ובדברי הימים מפרש בו

רלבג

(ו) והנה היה היבוסי יושב בירושלים ולא יכול דוד להוציאם משם בעבור שבועת אברהם לאבימלך שהיתה כתובה בצלמים אשר שם שהם עורים ופסחים כי עינים להם ולא יראו רגלים ולא יהלכו ואפשר שהיו הצלמים ההם בצורת עור ופסח העור להורות על ברית יצחק שבסוף ימיו כהו עיניו מראות והפסח בעבור יעקב שהיה צולע על ירכו ועשו זה להורות שכבר נתקיים להם זה הברית עם האבות בכללם ולזאת הסבה אמר היבוסי לדוד לא תבא הנה אם לא הסירות תחלה העורים והפסחים ההם וזכירת זה הברית כאילו יאמר לא יבא דוד הנה כי לא יוכל להסיר אלו הצלמים ההם וזכירת זה הברית : (ז) וילכד דוד מהיבוסי את מצודת ציון היא עיר דוד ואמר דוד ביום ההוא כל מי שיכה יבוסי ויגע בצנור והוא המרזב שמשפכים ממנו המים וישחית עם השחתתו את הנזכר הפסחים והעורים שהם שנואי נפש דוד מצד שימנעוהו מלבוא אל הבית יהיה לו גמול כך וכך ולא פירש על כן היו אומרים יש שם עור ופסח הנה באמת זה ימנע דוד מלבא אל הבית והנה אפשר שהשחתתו בזה שאותן מאלת הסרת הברית אשר כתוב בהם כי הוא ישחית הבנין אשר בו הציור ובהשחתתו ישחתו הצלמים ההם ואפשר שנאמר בפירוש זה הענין שהוא שם מקום אחד אי אפשר שיכנסו בו אם לא יעברו לפני אלו הצלמים והיו אלו הצלמים עשויים באופן מהתחבולה שיתן מקלות של ברזל רבי המשקל בנופה הוקם בדרך

פי' רבי' ישעיה

(ו) וילך המלך אל היבוסי. רצה לתפוש העיר ולגרש היבוסי משם ולהכין שם כסא ממלכתו : ויאמר לדוד לאמר. פירוש היבוסי אמר לו כולם קורא בלשון יחיד : לא תבוא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים. הסירך כמו הסירך בפת' הה' ונתחלפה התנועה. והעורים והפסחים הם צלמים שכתבו עליהם השבועה שעשה אברהם ויצחק לאבימלך וקורא אותם עורים ופסחים על שם עינים להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו. והיו להם אלהות שהיו עובדים אותם. ויש אומרים אחד עשו עור על שם יצחק דכתיב ותכהין עיניו מראות ואחד פסח על שם יעקב דכתיב והוא צולע על ירכו והיו עומדים אלו הצלמים בראש המצודה והיו אומרים לו עד שתסיר אלה לא תוכל להכנס בה : (ז) וילכד דוד את מצודת ציון. היא היתה עיר דוד שהיתה קרי' בצורי וחזקה מכל ירושלם ואמר דוד ביום ההוא בעת המלחמה : (ח) כל מכה יבוסי ויגע בצנור. פי' בשער הקרי'. וצנור הוא המבצר שסוגרין בו השער : ואת הפסחים ואת העורים. מקרא קצר הוא. ויסיר את הפסחים ואת העורים שהם שנואי נפש דוד : על כן יאמרו עור ופסח לא יבא. פי' על אשר הם אומרים אלו שני צלמים העור והפסח לא יבא דוד אל הבית ודומה לו כי על כן באו בצל קורתי שפירושו על אשר וזה מקרא קצר שלא פירש מה יעשה לו ובדברי הימים פירש כל מכה יבוסי ויגע בצנור יהיה לראש ולשר שהיה כל ימיו שר צבא למלך : (ט) וישב דוד במצודה. שכבר עברה השבועה של אברהם אם תשקר לי ולניני ולנכדי :

מצודת ציון

ענין : (ו) היבוסי. שם האומה ישבו במחוז כפ"ע בירושלים : הנה. למקום הזה : (ז) מצודת. ענינו מבצר חזק כמו והמצודות נתפשה (ירמיה מח) : (ח) בצנור. שם המגדל : וניסם

מצודת דוד

(ו) אל היבוסי. כי בני יהודה ובני בנימין לא הורישום משם : ויאמר לדוד. הם היבוסי אמר לדוד לא תוכל לבוא הנה בעבור היותה בצורה וחזקה עד מאד : כי אם הסירך וגו'. אמר בדרך הפלגה תחומה לא תוכל לבוא הנה כי אם מקודם יהיה הסירך מפה כל אנשים ואף העורים והפסחים כי אם ישאר מי מהם היכולת בידם למכב ביאתך הנה בעבור גודל חוזק המקום : לאמר וגו'. ר"ל דברי ההפלגה הוא היה לאמר לא יוכל דוד לבא הנה מרוב חזקה ומה שהפליגו לדבר על זה היתה הכוונה : (ז) מצודת ציון. שם מבצר חזק סמוך למקום יבוס : היא עיר דוד. לאחר זה הסבו שמה וקראו עיר דוד : (ח) כל מכה יבוסי. מי אשר יעלה בראשונה ויכה את היבוסי ומתחלה יגע בצנור להפילו והוא המגדל החזק אשר תלו בו כל במחוזם ואח"כ יכה גם העורים והפסחים לבל ישאר שריד ופליט וכאומר לו כאשר אמרו הם שאין לכנס כי אם יסיר בתחלה העורים והפסחים רק יפיל המגדל בעוד אנשיה קיימים ואחר זה יכה גם הם : שנואי נפש דוד. של שנואי נפש דוד ועל אנשי היבוס יאמר שהיו שנואים לדוד מקב בזו אותו לאמר לא תבוא הנה כי אם הסירך וגו' והנה פה לא פירש מה יעשה לאשר יכה את היבוסי וכו' ובד"ה פירש ואמר יהיה לראש ולשר וכן בתורה נאמר לכן כל הורג קין (בראשית ד) ולא פירש מה יעשה לו וכרי הם כאלו אמר סופו יקבל גמול המעשה אם טוב ואם רע : על כן. ר"ל למען יהא הדבר לזכרון גזרו אומר לבל יבוא עור ופסח אל הבית

רש"י

נושא המגדל כי שם פי' נתונים כוכבים ומזלות שלהם ובימי דוד כבר עברו הדורות שהוזכרו בשבועה: (ט) מן המלוא וביתה. היקף חומה נמוכה וממלאין אותה עפר וגובה שלו באמצע ומשפע והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב למצודה: (יב) וידע דוד. בראותו כל מעשיו מצליחין ומלכי העמ' שולחין לו מנחה:

רד"ק

כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר ויעל יואב בראשונה ויהי לראש. ובמדרש כל מכה יבוסי ויגע בצנור כל מי שהיה מכה יבוסי היה נוגע בצנור כלו' לא היו יכולים לכנוס אם לא היו מגיעים בצנור והוא המקום הגבוה במגדל מה עשו הביאו אילן של ברוש וכפפו אותו וקפץ יואב ועלה בראש החומה ונקשו לכורגו והיה גבור חיל ונלחם כנגדם ובאו גבורי ישר' ועזרוהו. ובמדרש אחר כתוב כן מה עשה יואב הלך והביא ברוש אחד רענן ונקצו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש ודלג על החומה חנ"ה שאמר דוד ירושלמי לדיק חסד שמן ראש אל יניא ראשי מה עשה הקב"ה קצר את החומה עד שעלה דוד אחריו שנאמר ובאלהי אדלג שור: על כן יאמרו. כי מהיום ההוא ואילך לא יבא עור ופסח אל הבית הזה היא מצודת ציון לבזיון אותן העורים והפסחים ולזכרון לדורות היאך לכדה דוד: (ט) מן המלוא וביתה. מן המלוא ולפנים ומלוא הוא מקום סמוך לחומה ואותו המקום היתה רחבה להאסף העם שם לפיכך נקרא מלוא כמו קראו מלאו ואמרו האספו ונבואה וממטו ולפנים בנה ובדברי הימים אומר כי יואב בנה שאר העיר: (י) הלוך וגדול. שניהם מקור: וה' אלהי צבאות עמו. טעם הספור הזה כי בעזרתו היה מצליח בכל החיילות בכל אשר יצא כי ה' עמו שהוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה: (יא) וחרשי אבן קיר. לבנות קיר ות"י ונגרין דאומנין למיקץ אעין ואבנין ואדריכלין דאומנין בבנין כותלין: (יב) וכי נשא. מבנין פועל הדגוש הקב"ה נשא ממלכתו כיון שמלך צור שלח לו כל זה ידע כי מה' היתה לו זה בעבור עמו ישראל להיות להם רועה טוב: (יג) ויקח דוד עוד פלגשים ונשים. אמרו רבו' ז"ל פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין נשים בכתובה וקדושין ואף על פי שיש מחלוקת בזה בירושלמי שאמרו מה איזו היא אשה ואיזו היא פלגש רבי מאיר אומר אשה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה וחכמים אומרים אחד זו ואחד זו יש להם כתובה אלא אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כתובה אעפ"כ סוגיי' הגמרא כר' מאיר וקבלו רז"ל כי שמנה עשרה נשים היו לו לדוד בין נשים ובין פלגשים ודרשו לא ירבה לו נשים יותר מן שמנה עשרה וסמכו זה אחר שקבלה מפסוק ואוסיפה לך כהנה וכהנה. ושש נשים היו לו ואמר כהנה וכהנה והם י"ב ועוד כהנה והם י"ח וזה הצריכם לומר כי עגלה זו מיכל ובכלל השש שהיו לו בחברון היא והנה מצאנו לו שש נשים בחברון קודם בואו לירושלם ואומר ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם ומצאנו בברחו מפני אבשלום שהניח עשר פלגשים לשמור את הבית אם כן שתים נשים לבד לקח בירושלם ועשר פלגשים ואחת משתי הנשים שלקח בירושלים היתה בת שבע: (יד) הילודי'. תואר במשקל גבורים וכל אלה בני נשים היו כמו שאומר בדברי הימים לבד בני הפלגשי': שמוע. הוא שמעא הנזכר בדברי הימים בבני הפלגשים: (טו) ואלישוע. הוא אלישמע הנזכר שם ומכר שם אליפלט אחר ונזכר גם כן נגה שלא נזכר הנה ואפשר כי שנים אלו מתו בלא זכר לפיכך לא זכר אותם הנה לפי שאמר שם כל בני

הכתוב

דוד סביב מן-המלוא וביתה:
י וילך דוד הלוך וגדול ויהוה אלהי צבאות עמו:
יא וישלח חירם מלך-צור מלאכים אל-
דוד ועצי ארזים וחרשי עץ וחרשי
אבן קיר ויבנו-בית לדוד: יב וידע
דוד כי-הכינו יהוה למלך על-ישראל
וכי נשא ממלכתו בעבור עמו
ישראל: יג ויקח דוד
עוד פלגשים ונשים מירושלם אחרי
באו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים
ובנות: יד ואלה שמות הילדים לו
בירושלם שמוע ושובב ונתן
ושלמה: טו ויבחר ואלישוע ונפג
ויפיע: טז ואלישמע ואלידע
ואליפלט: יז וישמעו פלשתים
כי-משחו את-דוד למלך על-ישראל

תרגום

ב' מן סחרתא ולגיו: י ואזל
דוד אזיל וסגי ומימרא דיי
אלהא צבאות בסעדיה:
יא ושלח חירם מלכא דצור
אזגדין לות דוד ואעי ארזין
ונגרין דאומנין למיקץ אעין
ואבנין וארדיכלין דאומנין
בבנין כותלין ובנו ביתא
לדוד: יב וידע דוד ארי
אתקניה יי למהוי מלכא
על ישראל וארי מנטלא
מלכותיה בדיל עמיה
ישראל: יג ונסיב דוד עוד
לחינן ונשין מירושלם בתר
דאתא מחברון ואתילידו
עוד לדוד בנין ובנן:
יד ואלין שמהת דאתילידו
ליה בירושלם שמוע ושובב
ונתן ושלמה: טו ויבחר
ואלישוע ונפג ויפיע:
טז ואלישמע ואלידע
ואליפלט: יז ושמעו
פלשתאי ארי משחו ית דוד למהוי מלכא על ישראל וסליקו כל

וביתה ב' קמץ הפנימית. המלוא:
תולדות אהרן ויקח דוד. סנהדרין כא:

רלב"ג

בדרך שלא יוכל אדם לעבור שם כדי שלא יכו אותן הצלמים באותן המקלות והכר שמענו שהכר נעשו צלמים כאלה בקצת המקומות והנה המלאכת כמו זאת התחבולה אין גם מהקושי למי שיבין בחכמת המשקולות ותנועה במים וברוח ובכסף חי ואין הנה מקום החקירה לבאר איך יתכן זה והנה עשו אותן הצלמים בדמות עורים ופסחים לפי שמדרך העורים והפסחים שיהיה להם מקל יהיו נשענים בו והנה ידמה שאצל הצנור היו אלו הצלמים והיו מוציאין המים מפיהם והיה נכנס מהמים בהם מה שהיה בו רושם מהנעת אלו המקלות ולזה היה צריך כל איש להשמר שלא יכנס שם ובהכרי האיש בצנור בדרך שלא ישפכו המים לאותן הצלמים יקל יותר להשחית אותן הצלמים: (ט) וישב דוד במצודה. שלכד ואחשב שחפרו הבנינים לחוץ העיר ההיא ומלאו החפירה המים כמו שעושין בחומות היום לחוץ העיירות שלא יכנסו האנשים בקלות ולזה נקרא המקום ההוא מלוא. והנה בנה דוד סביב המלוא וביתה ר"ל שבנה חומה לפני' מהמלוא מקפת בכל הבנינים אשר בעיר ההיא כמנהג: (יב) וידע כי מפני בידע דוד כי הכינו ה' למלך על כל ישראל וכי נשא הש"י ממלכתו בעבור עמו ישראל ר"ל מלכותו אותם הנה לקח עוד דוד פילגשים ונשים בירושלם והוליד בנים ובנות ושעשה זה כדי שיהיה בהם אחד אשר יהיה ראוי למלוך על

פי' רבי' ישעיה

ויבן דוד סביב מן המלוא וביתה. פי' מלוא יקרא העפר שמשימי' בצד החומה מבפני' ומשוי' אותו עד גובה החומה שיהיו נוחים לעלו' מן העיר לחומ' ועל אותו קבוץ עפר מבפנים לחומה בנה מגדלים סביב ודומה לו וימלאוה עפר: וינטשו בעמק רפאים. בספר יהושע בנחלת יהודה מונה עמק רפאים בצד ירושלם:

מצודת דוד

מכתי הישוב לפי שאמרו היבוסים אשר אף שמה יסכנו ביאת דוד להעיר לזה שמה יעמדו העורים והפסחים ולא יבואו אל הבית ועיין יזכר הדבר ורז"ל אמרו כי היבוסים היו מבני אבימלך שכרת ברית עם אברהם ויצחק באמרו אם תשקור לי ולניני ולנכדי (בראשית כ"א) ועשה גלולי נחושת וכתב עליהם ברית השבועה וקראם עורים ופסחים כי עינים להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו ועם כי כבר כלתה זמן השבועה מ"מ רצו למנוע את דוד מלהלחם בם על כי היה השבועה בשום פעם ושדנו עומד הוא לזכרון וחשבו כי דוד לא יפנה אל האלילים ולהסירם ולזה אמר דוד לנגעת בצנור ויסורו ממילא מבלי שמת אליהם להסתכל בהם וכו': (ט) מן המלוא וביתה. כי סמוך להחומה בנית מקום שהיו לבוית מוכן להאסף עם מרבית אנשים וכן קראו מלאו (ירמיה ד') וכן ומן המלוא ולפנים בנה בתים סביב: (י) הלוך וגדול. בכל עת נתגדל יותר ויותר: (יא) ועצי ארזים. ובידם עצי ארזים: וחרשי. אף של חרשי עץ ואבן היודעים לבנות קיר: (יב) וידע דוד. כמה אשר גוי לא ידע יעבדוהו הכיר שה' הכינו למלך ואשר נשא ממלכתו היא בעבור ישראל ולא תלה הדבר בעצמו: (יד) שמוע. הוא שמעא הנזכר בד"ה ולא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה היה ראשון באלו הארבעה שהיו בני בת שבע כמ"ש בד"ה: (טו) ואלישוע. הוא אלישמע הנזכר שם כי שם חשב שני בנים אשר שמם אלישמע ובמקום אחר בד"ה קורא גם כן לראשון אלישוע: (טז) ואלידע. ובד"ה קראו בשם אחר ובעלידע: ואליפלט. ובד"ה נזכר שוד אליפלט אחר וכן הוזכר שם נגה ולא הוזכרו

מצודת ציון

(ט) וביתה. מבפנים: (יא) וחרשי. אומנים כמו חרש וחושב (שמות לה): קיר. כותל: (יב) נשא. ענין הרמה:

וינטשו

רדק

בני דוד לפיכך זכרם כלם : (יז) לבקש את דוד . להלחם עמו ועל מעשה דוד מזמור למה רגשו גוים לפי שנתקבצו כל פלשתים כמו שאמר ויעלו כל פלשתים אל המצודה . מגדל חזק ואמר וירד כי מקום המגדל היה שפל מירושלים וכשבא דוד מירושלי' אל המצוד' היה יורד ומה שאמר האעלה אל פלשתים הם היו בעמק רפאים נראה כי פלשתים היו באותו מקום הנקרא בעל פרצים אלא שהיו חיל רב מאד כמו שאמר כל פלשתים ונתפשטו עד עמק רפאים ואותו מקום בעל פרצים היה גבוה מקום המצודה שירד שם דוד בתחלה וכן אמר בדברי הימים ויעלו בבעל פרצים וכן אמר בספר ישעיה כי כהר פרצים יקום ה' ועל מלחמה זו אמר ושם במצודה שאל בה' ועלה בבעל פרצים להלחם בפלשתים ושם הכה אותם : (כ) פרץ ה' את אויבי לפני כפרץ מים . כלומר מה היתה זאת כי אני במעט עם הכיתי עם רב כזה אלא שהאל פרץ אותם לפני ות"י תבר ה' ית בעלי דבבי קדמי כמה דמתבר מאן דחסף דמלי מיין ולפי הפשט כפרץ שעושין המים בבוא שטף מים שפורצין הגדר : בעל פרצים . ת"י מישר פרציא וכן תרגם בעל גד מישר גד : (כא) וישאם דוד . וישרפם וכת"י ואוקידינון דוד וגברוהי וכן אומר בדברי הימים ויאמר דוד וישרפו באש וכמוהו לשון שריפה ותשא הארץ מפניו כמשא ישאני עושי ובדברי רז"ל וישאם לשון נטילה והקשו הפסוקים ואמרו כתיב וישאם דוד מלמד שנטלם לעצמו וכתיב וישרפו ותרצו כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי ר"ל כי באותה המלחמה היה אתי הגתי עם הפלשתים ופלשתי היה וכשראה מפלת פלשתים בא לו אל דוד וקודם שבא אתי הגתי היו מתחילין לשרוף העצבים כי ע"ז אסורה בהנאה וכיון שבא אתי הגתי ובטל הע"ז הניחו מלשרוף ועל מה שלא נשרף אמר וישאם דוד כי כיון שבטלה מותרת בהנאה : (כב) לעלות . בבעל פרצים כמו בתחלה ונטשו גם כן בעמק רפאים : (כג) לא תעלה . פי' לא תעלה עליהם מפתה כי לא הגיע עדיין עת הישועה אלא בין כך ובין כך הסב אל אחריהם ובאתה להם ממול בכאים וכשמעך הקול אז תבא עליהם : ממול בכאים . ת"י מקביל אילניא ופירשו בהם האילנות הנקראים בדברי רז"ל תותים וכמוהו עוברי בעמק הבכא : (כד) בשמעך . כתוב בבי"ת וקרי בכ"ף והענין אחד : את קול צעדה בראשי הבכאי' . אשמיעך קול לחזק לב העם אשר אתך שידמה להם קול הולכים בראשי האילנות כאילו מלאכים יצאו להכות בפלשתים כמו שאמרו בדבר ברק הלא ה' יצא לפניך וכן אמר הנה כי אז יצא ה' לפניך : אז תחרץ . תנוע ותתחזק על פלשתים כמו לא יחרץ כלב לשונו ענין התנועה ופי' צעדה ענין הליכה כמו מצעדי גבר ות"י כשמעך כמישמעך ית קל זוותי' ברישי אילניא בכן תתקף ארי בכן נפיק מלאכא דה' לאצלחא קדמך . ונדרש לא תעלה הסב אל אחריהם אמר לו הקב"ה אין לך רשות לפשוט יד בהם אסי' הם קרובים אליך עד שאתה רואה את ראשי האילנות מתנענעים אז תחרץ דבר חרוץ הוא כמו אם חרוצי' ידיו ולמה נתן להם סי' מראשי הבכאי' ולא מאחריהם אמר ר' ברכי' מפני שכלו מלא חלים הבכא הוא לומר לך שכל זמן שאדם שרוי בצרה כאילו צרה לפניו שנא'

שמואל ב ה

ב׳ וַיַּעֲלוּ כָל־פְּלִשְׁתִּים לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד
וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־הַמְּצוּדָה׃
יח וּפְלִשְׁתִּים בָּאוּ וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק
רְפָאִים׃ יט וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר
הַאֶעֱלֶה אֶל־פְּלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיָדִי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד
עֲלֵה כִּי־נָתֹן אֶתֵּן אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים
בְּיָדֶךָ׃ כ וַיָּבֹא דָוִד בְּבַעַל־פְּרָצִים
וַיַּכֵּם שָׁם דָּוִד וַיֹּאמֶר פָּרַץ יְהוָה אֶת־
אֹיְבַי לְפָנַי כְּפֶרֶץ מָיִם עַל־כֵּן קָרָא
שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בַּעַל פְּרָצִים׃
כא וַיַּעַזְבוּ־שָׁם אֶת־עֲצַבֵּיהֶם
וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו׃
כב וַיֹּסִפוּ עוֹד פְּלִשְׁתִּים לַעֲלוֹת
וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ כג וַיִּשְׁאַל
דָּוִד בַּיהוָה וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲלֶה הָסֵב
אֶל־אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם מִמּוּל
בְּכָאִים׃ כד וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל (כשמעך ק')
צְעָדָה בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֶּחֱרָץ כִּי
אָז יָצָא יְהוָה לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת בְּמַחֲנֵה
פְלִשְׁתִּים׃ כה וַיַּעַשׂ דָּוִד כֵּן כַּאֲשֶׁר

פלשתאי למבעי ית דוד
ושמע דוד ונחת לחקרא :
יח ופלשתאי אתו
ואתרטישו במישר גבריא :
יט ושאיל דוד במימרא דיי
למימר האסק על פלשתאי
התמסרינון בידי ואמר יי
לדוד סק ארי ממסר אמסר
ית פלשתאי בידך : כ ואתא
דוד במישר פרצים ומחנון
תמן דוד ואמר תבר יי
ית בעלי דבבי קדמי
כתבור מאן דחסף דמלי
מיין על כן קרא שמיה
דאתרא ההוא מישר
פרצים : כא ושבקו תמן
ית טעותהון ואוקידינון
דוד וגברוהי : כב ואוסיפו
עוד פלשתאי למיסק
ואתרטישו במישר
גיבריא : כג ושאיל דוד
במימרא דיי ואמר לא
תיסק אסתחר לאחוריהון
ותהך להון מקביל אילניא :
כד ויהי כמישמעך ית קל
צוחתא ברישי אילניא
בכן תתקף ארי בכן נפיק
מלאכא דיי לאצלחא קדמך לקטל במשרית פלשתאי : כה ועבד דוד

הפלשתים ח' וסי' נמסר בחאש ספרא בחלק א' סימן י"ו : פרצים ח' וסי' ויבא דוד בבעל פרצים ויכם ב' בפסוק . כי כהר פרצים יקום . ויעלו בבעל פרצים ב' בפסוק דה"י ואל' פרצים תצאנה ועמוס

תולדות אהרן וישאם דוד : ב"ג מד (ב"ג מג) :

רשי

(יח) וינטשו . ויתפשטו : (כ) בבעל פרצים . מישור פרצים : כפרץ מים . כמי[ם] הפורצים גדודי הספס : (כא) וישאם דוד . ואוקידינון דוד וגברוהי : (כב) בעמ[ק] רפאים . אצל ירושלים היא בספר יהושע (טו ח) : (כג) ממול בכאים . מקביל אילניא (כד) את קול צעדה בראשי הבכאים . הם מלאכים הצועדים בראשי האילנות [ה]ם אני שולח לעזרך : אז תחרץ תריס קול מלחמה ואבחת חר[ב] גלפייד בלע"ז וכן לא יחר[ץ] כלב לשונו (שמות יא ז) ויוסף

רלבג

על זה הפס הקדוש ויהי[ה] נאכב לשי : (יח) והנה וכו' שכבר נאספו פלשתים לבקש דוד ושאל דוד את פני ה' ולהלח[ם] בהם והכניעם וקרא שם המקום אשר הכם בעל פרצים כדי להזכיר הנס הזה שכבר פרץ שם עליהם ושרפום דוד ואנשיו שלא יהנו מאלהים בהם כמו שצוה התורה : (כב) עוד זכר שאחר זה הוסיפו עוד פלשתים לעלות להלחם עם דוד ושאל דוד את פי ה' אם יעלה עליהם להלחם בהם ובאתהו התשובה שלא יעלה עליהם אם לא בתחבולות באופן שלא ירגישו בבואו ולזה אמר שיסוב אל אחריהם בדרך שיבא להם ממול הבכאים הם תותים בלע"ז והם אילנות רבי הענפים והעלים ויהיה זה סבה שלא ירגישו בהם הפלשתים בבואם וגם שם ימתין שיבא רוח יניע ראשי הבכאים בדרך שישמע בהם כמו קול צעדי המתפעמים כי זה יהיה סבה שיחשבו פלשתים כששמעו קול צעדי דוד שהוא קול תנועת ראשי הבכאים ולא

פי' רבי ישעיה

(כא) וישאם דוד ואנשיו . תרגם ואוקידינון כמו ותעל תאחז סעיר : (כד) ויהי כשמעך את קול הצעדה בראשי הבכאים או תחרץ . תרגם בראשי אילניא . פירוש כשתשמע קול הצעדה שם תדע כי הם המלאכים שאני שולח לעזרך . ואז תחרץ הוא מזרז כמו ויד חרוצים תעשיר :

מצודת ציון

וינטשו . יתפשטו כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : בבעל . במישור כמו מבעל גד (יהושע יא) : פרץ . מל' פרצה ושבר : (כא) וישאם . ושרפם כמו ותשא הארץ מפניו (נחום א') ובמשאת משיאין משואות (ר"ה כב) : (כג) הסב . מלשון סבוב : בכאים . אילנות שגדלים בהם תותים וכן בעמק הבכא (תהלים פד) : (כד) צעדה . מל' צעד ופסיעה : תחרץ . תנועע ממקומך להלחם כמו לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא) ופי' לא נעם לשונו לנבוח :

מצודת דוד

הוכחה כאן כי אולי מתו בקטנותם ולא נשאר למו : (יז) כל פלשתים . על כי ידעו מגבורת דוד לזה נאספו כולם לבקשו להלחם בו : אל המצודה . אל מגדל עוז להתחזק בו כדרכו ישאל בה' : בבעל פרצים . הוא עמק רפאים ואמר פ"ש שעל שם הנקרא בעל פרצים : כפרץ מים . ר"ל פתאום כמים שוטפים פורצים הגדר : (כג) לא תעלה וכו' . לא תעלה עליהם מול פניהם אך הסב עצמך ללכת אל אחוריהם ותבוא עליהם ממול אילני הבכאים אשר גדלו שם : (כד) בשמעך . כאשר תשמע קול צעדה וכו' אז תחרץ להלחם כי אז יצא ה' ר"ל אז שלח מלאכו להכות בהם (ועם שאין מעצור לה' להושיע מבלי תחבולות הסבוב מאחריהם ומבלי קביעת זמן מ"מ אמר כן לנסותו הישמור מצותיו בדבר המלחמה או יקל בעיניו כאשר הקל בזה שאול

רשי

(א) ויוסף עוד דוד. לאסוף: את כל בחור בישראל שלשים אלף. לפי שנאספו עליו כשהמליכוהו בחברון וזו היתה אסיפה שנייה לכך נאמר ויוסף עוד: (ב) מבעלי יהודה. היא קרית יערים כמו שנא' ביהושע ותאר הגבול ובעלה בעלה היא קרית יערים (יהושע טו ט) וכן בדה"י ויעל דוד וכל ישראל בעלת' היא קרית יערים (דה"א יג ו) ובעל לשון מישור: ויקם וילך דוד וגו' מבעלי יהודה. שנאספו שם להעלות משם את הארון וגו': אשר נקרא שם שם. אשר נקרא לו לארון שם ומהו השם שהיה שם ה' צבאות עליו: (ג) אל עגלה חדשה. טעה בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו (במדבר ז ט) ולפי שאמר זמירות היו לי חקיך בבית מגורי (תהלים קיט נד) נענש לבא לידי כך ומת עוזא על ידו לפיכך כשהביאו מבית עובד הביאו בכתף שנא' (בדברי הימים א' פרק טו) ויאמר להם אתם ראשי האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון וגו' כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט: (ד) עם ארון האלהים. הרי זה מקרא קצר והם באים עם ארון האלהים: (ה) בכל עצי ברושים. שמתקנים מהם כלי זמר

רדק

אל' עמו אחרי בלרה: (כה) מגבע עד באך גזר. ובדברי הימים מגבעון ועד גזרה ואחד הוא: ויוסף עוד דוד. כמו ויאסוף שרשו אסף וכן ויותר מן המוע' שרשו אתר וכן תוסף רוחם יגועון כמו תאסוף ויש לפרשו כמשמעו ענין תוספ' שרשו יסף כלו' הוסיף לקבץ עוד וכת"י ואוסיף עוד ופי' עוד כי היו עמו רבים מיש' כשהמליכוהו וכן במלחמה הזאת כי באותו הפרק היתה מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים: (ב) מבעלי יהודה. ונקראת גם כן שם קרית יערים בעל ומזכר בעלתי בדברי הימים ואחד הוא ונקראת ג"כ קרית יערים כמו שאומר ספר יהושע בעלה היא קרית יערים ובקרית יערים היה הארון כי שם העלוהו מבית שמש ובאמרו מבעלי יהודה במ"ם והיה לו לומר אל בעלי יהודה כי שם הלכו להעלות משם הארון וכן אמר בדברי הימים וילך דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים ואם נאמר כי המ"ם במקום למ"ד זה לא יתכן כי זה הפך זה כי המ"ם מורה הרחוק והלמ"ד מורה הקרוב אלא אין פירוש ויקם וילך דוד על ההליכה לבעלי יהודה אלא על היציאה משם שאמר להעלות משם והוא מקרא קצר וכן פירוש הפסוק וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה שבאו שם להעלות משם את ארון האלהים: אשר נקרא שם. ואח"כ פירש שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו נקרא הארון שם ומה שמזכר שם הארון בזה השם במקום זה מה שלא נזכר כן במקום אחר לפי שנתקדש שמו של הקב"ה עליו בהיותו בשדה פלשתים: (ג) אל עגלה חדשה. כמו על וכן ויך את הפלשתי אל מצחו וכן אל הבריה לא אכל וטעם עגלה חדשה שלא נשתמש בה הדיוט ועשו זה לקדושת הארון: נוהגים את העגלה חדשה. פירוש היו נוהגי' את הבקר שהיו מושכי' העגלה: עם ארון האלהים. דבק הוא עם עגלה חדשה כאילו אמר נוהגים את העגלה חדשה עם ארון האלהים ובאמרו פעם אחרת וישאוהו לפי שאמר שעוזא ואחיו נוהגים פי' היאך היו נוהגים אותו כשנשאוהו מבית אבינדב כי אחיו היה הולך לפני הארון ועוזא עם הארון וי"מ כן עם ארון האלהים כי על עוזא אמר שהיה הולך עם ארון האלהים ואחיו לפניו לפיכך אחז בו עוזא כי הוא היה עם הארון וכן אמר וימת שם עם ארון האלהים. וי"מ וישאוהו על הארגז שהשיבו פלשתים אמר כי נשאוהו עם ארון האלהים והו שאמר פעם שנית וישאוהו כי הראשון אמר על הארון והאחרון אמר על הארגז: (ה) בכל עצי ברושים. אמר עצי ברושים לפי שכלי השיר עושים אדם אותם מברוש וכלל תחלה בכל עצי ברושים ופרט אחר כן ובכינורות ובנבלים. וי"ו ובכינורות נוספת ורבים כמוה או יהיה בכל עצי ברושים כלל כלים

נביאים

כה צוהו יהוה ויך את־פלשתים מגבע עד־באך גזר׃

ו
א ויסף עוד דוד את־כל־בחור בישראל שלשים אלף׃ ב ויקם ׀ וילך דוד וכל־העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם את ארון האלהים אשר־נקרא שם שם יהוה צבאות ישב הכרבים עליו׃ ג וירכבו את־ארון האלהים אל־עגלה חדשה וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה ועזא ואחיו בני אבינדב נהגים את־העגלה חדשה׃ ד וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה עם ארון האלהים ואחיו הלך לפני הארון׃ ה ודוד ׀ וכל־בית ישראל משחקים לפני יהוה בכל עצי ברושים ובכנרות ובנבלים ובתפים

תרגום

כה כן כמא די פקדיה יי וקטל ית פלשתאי מגבע עד מעלנא דגזר׃ א ואוסיף עוד דוד ית כל בחורי ישראל תלתין אלפין׃ ב וקם ואזל דוד וכל עמא די עמיה מקרויא מדבית יהודה לאסקא מתמן ית ארונא דיי דאיתקרי שמא דיי צבאות דשכינתיה שריא עיל מן כרוביא עלוהי׃ ג ואחיתו ית ארונא דיי בעגלתא חדתא ונטלוהי מבית אבינדב די בגבעתא ועזא ואחיו בני אבינדב מדברין ית עגלתא חדתא׃ ד ונטלוהי מבית אבינדב די בגבעתא עם ארונא דיי ואחיו אזיל קדם ארונא׃ ה ודוד וכל בית ישראל משבחין קדם יי בכל אעי ברון ובכינרין ובנבלין ובתפין ובצלצלין ובבוקיען

וישאהו ד' בקריאה וסי' וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים. וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה. וחברו דבתריה. וישאהו. על הסוסים ודאמציהו דד"ה׃

תולדות אהרן ויסף עוד דוד. (סנהדרין כט): אשר נקרא. בתרא יד: וירכבו. (שם שם):

רלבג

לא יהיו השמרים ממנו כלל ולזה לוהו השם שיתמעט לא במהירות ויפול עליהם כי בזה האופן מן התחבול' ינלחם והנה לפי מה שאחשוב לזה זה השי"ת לפי שנגלה לו כי היה ראוי שינלחו הפלשתים את דוד לפי המערכ' לולי זאת התחבולה ואע"פ שהיה השי"ת יכול לנצח על הדרך המופ' הפלשתי הנה לא יעשה השי"ת המופתים כי אם במקומות ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות. עוד זכר שהכבר התעורר דוד להעלות ארון האלהים מבית אבינדב אשר בגבעה וירכיבוהו על עגלה חדשה ובזה שגגו כי ככר הוזכר בתורה שאין ראוי לשאת ארון האלהים כי

פי' רבי ישעיה

(א) ויוסף עוד דוד. מקרא קצר הוא ויוסף עוד דוד לקבץ וכן תרגם ואוסיף עוד דוד למיכנש: את כל בח"ר ישראל. המובחרים והחשובים בישראל כדי שיעלו הארון. חה שאמר עוד מפני שהיה קבוץ אחד כשהמליכוהו ובאו אליו כל זקני ישראל ועוד קיבץ עכשיו כל הזקנים להעלות הארון: (ב) מבעלי יהודה. היא קרית יעריס שהיה הארון שם דכתיב ביהושע ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים. כן בדברי הימים ויעל דוד וכל ישראל בעלתה היא קרית יערים: אשר נקרא שם שם ה' צבאות. כפל לשון, היא והרבה ימצאו כמוהו: (ד) עם ארון האלהים. מקרא קצר הוא ובאו עם ארון האלהים: ואחיו. שם איש הוא: (ה) בכל עצי ברושים. שעשו מהם כלי שיר: ובמנענעים. מיני כלי שיריהם:

מצודת דוד

שאול): (כה) מגבע. בדרך ההוא מגב"ע עד בואך גזר ר"ל עד אשר תבוא אל גזר כלומר עד המקום שבאים בה לגזר וכאלו ידבר עם מי שמכיר המקום וכמוהו הרבה במקרא: ו (א) ויוסף עוד. לפי שהיו רבים נאספים אליו מעת המלכו לזה אמר שהוסיף עוד לאסוף אליו את הנבחרים בישראל להעלות הארון: (ב) מבעלי יהודה לעלות וכו'. מקרא קצר הוא ור"ל שהלכו מבעלי יהודה אשר באו שמה להעלות משם וכו': אשר נקרא שם. אשר נקרא עליו שם וחזר ומפרש מהו השם ואמר שם ה' צבאות יושב הכרובים הוא הנקרא עליו: (ג) וישאוהו. על ידי הבקר אשר משכו העגלה: את העגלה. ר"ל נהגו הבקר המושכים את העגלה: (ד) וישאוהו וכו' עם ארון. ר"ל הבקר נשאו העגלה עם הארון אשר עליו: לפני הארון. להנהיג את הבקר אבל עוזא הלך מצד הארון ולזה חזר וכתבו לומר שאחיו לבד הלך לפני הארון ולא עוזא ולזה הרגיש הוא אשר שמטו הבקר להארון ואחיו לא הרגיש: (ה) לפני ה'

מצודת ציון

ו (ב) מבעלי. היא קרית יערים וכמ"ש בעלה היא קרית יערים (יהושע טו): (ג) אל עגלה. על עגלה: (ה) משחקים. שמחים: ובכנרות ובנבלים ובתפים. שמות כלי שיר: ובמנענעים. הוא מכלי הנגון יעורר הא"דם להטע גופו ולרקד: ובצלצלים. הם שני כלי נחשת ומקישין זה בזה ומשמיעים קול גדול וכתנא שקיש כן ארזא בצלצל (תמיד פז) וכן בצלצלי שמע (תהלים קנ): נכון

רדק

כלים אחרים לבד המכריס: ובמנענעים. הוא כלי שמן יניע אדם נופו כמנפו בו או הוא אשר בו יתדות ינוע בעת הנגון וי"ת ובצלצלין והם נחורי דקות יגנו כהם וגדברי רבותינו זכרונם לברכה רביעית של אליית פי' לוחות של מקוננו' כי הלוחות ההם יגנו כהם ויקוננו: ובצלצלים. כמו בצלצלי שמע והם שני כלי נחשת שמקישין אותן זה בזה ומשמיעים קול: (ו) גרן נכון.. ובדברי הימים גרן כידון ושני שמות היו לו ואפשר כי שמו גורן נכון וקראוהו גרן כידון על שמת שם עוזא מן יראו עיניו כידו ורבותינו ז"ל אמרו בתחלה כידון ולבסוף נכון כלומר מתה כשנשאו הארון בעגלה ופרץ ה' בעוזה נקרא כידון ולבסוף כשהעלהו דוד מבית עובד אדום נקרא נכון שנשאוהו לוים בכתף כמו שאומר בדברי הימים ושם כתיב ויהי בעזור האלהים את הלוים כנגד מה שפרץ עזה בנושאיו עזר שם את נושאיו לפי שעשו נכון שנשאוהו הלוים בכתפי' ובמוטות: וישלח עזה. פי' וישלח ידו: כי שמטו הבקר. שמטו הופל עומד כאלו נשמטו הבקר כלומר נתפרקו איבריהם מקדושת הארון שלא היה ראוי שהיה נשא בעגלה שימשכוהו הבקר אלא בכתפי הלויים הרי ראוי להיות נשא ולדעת יונתן שמטו הופל יוצא שתרגם ארי מרגוהי תוריא פי' שמטוהו והורידו ותרגם ונדחה ידו ותתמריג ידיה ולע"פ שבא הארון מעדה פלשתים בזה הענין ולא שמטו הבקר פלשתים לא היו יודעים מנהג משא הארון וכיוצא במשאו ממוטב אשר יכלו שהרי לקחו עגלה חדשה ופרות אשר לא עלה עליהן עול אבל ישראל שהיו יודעים משא הארון כמו שכתוב בתורה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו חטאו בזה לפיכך הראה להם הקב"ה קדושת הארון בשני פנים בשמיטת הבקר ובמות עוזא והענין אשר שגה דוד בזה

רשי

זמר: (ו) כי שמטו הבקר. כי שמטוהו הבקר ונעתקוהו וכן תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא כמו שמתרגם ונדחה ידו בגרזן (דברים י"ט ה') ותתמריג ידיה בברזלא: (ז) על השל. על השגגה שהיה לו לדרוש קל וחומר מנושאיו נשא בירדן הוא עצמו לא כ"ש: (י) עובד אדום. לוי היה בדברי הימים ומן השוערים היה: (יא) ויברך ה' וגו'. אשתו וחמותה כלותיה ילדו ששה בנים בכרס אחד שנא' ופעלתי השמיני שמים ושמים לעובד אדום (דברי הימים)

שמואל ב ו

ובמנענעים ובצלצלים: ו ויבאו
עד גרן נכון וישלח עזה אל ארון
האלהים ויאחז בו כי שמטו הבקר:
ז ויחר אף יהוה בעזה ויכהו שם
האלהים על השל וימת שם עם
ארון האלהים: ח ויחר לדוד על
אשר פרץ יהוה פרץ בעזה ויקרא
למקום ההוא פרץ עזה עד היום הזה:
ט ויירא דוד את יהוה ביום ההוא
ויאמר איך יבוא אלי ארון יהוה:
י ולא אבה דוד להסיר אליו את ארון
יהוה על עיר דוד ויטהו דוד בית
עבד אדם הגתי: יא וישב ארון יהוה
בית עבד אדם הגתי שלשה חדשים
ויברך יהוה את עבד אדם ואת כל
ביתו: יב ויגד למלך דוד לאמר ברך
יהוה את בית עבד אדם ואת כל
אשר לו בעבור ארון האלהים וילך
דוד ויעל את ארון האלהים מבית

ובצלצלין: ו ואתו עד אתר
מתקן ואושיט עזה ידיה
בארונא דיי ואחד ביה ארי
מרגוהי תוריא: ז ותקיף
רוגזא דיי בעזה ומחהי
תמן מימרא דיי על
דאישתלי ומית תמן עם
ארונא דיי: ח ותקיף לדוד
על דתרע יי תרעתא בעזה
וקרא לאתרא ההוא אתרא
דמית ביה עזה עד יומא
הדין: ט ודחיל דוד מן
קדם יי ביומא ההוא ואמר
איכדין יעול לותי ארונא
דיי: י ולא אבא דוד
לאפנאה לותיה ית ארונא
דיי לקרתא דדוד ואפניה
דוד לבית עובד אדום
גיתאה: יא ושרא ארונא
דיי בבית עובד אדום
גיתאה תלתא ירחין ובריך
יי ית עובד אדום וית כל
ביתיה: יב ואתחוא
למלכא דוד למימר בריך
יי ית בית עובד אדום
וית כל דיליה בדיל ארונא דיי ואזל דוד ואסיק ית ארונא דיי מבית עובד אדום

ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · י"ב נקרי' ו' · מנסון כסי' · ד׳ . ג׳ · כל אדם דעובד אדום חס' במ"א פ"ל · כ"ד

על עיר ד' וסי' ולא אבה דוד להסיר דשמואל. והמסרתי על עיר אחת ב' בו. שבעים שבעים נחתך על עמד: ויטהו ג' וסי' ויטהו יואב אל השער. ולא אבה דוד: וחברו דד"ה. סימן שמואל על עיר דוד ויטהו דוד בית. ד"ה אל עיר דוד ויטהו אל בית עבד ארום: ברך י"ב וסי' נמסר בסוף תולדות אהרן גרן נכון. סופה לה: ויחר אף פ'. סופה בה: וימת שם. שם. ויחר לדוד. שם פקודה פ' כו: בית עבד אדום. (ובמות ו) ויברך פ'. ברמוס פג:

רלבג

כי אם בכתף אמר על בני קהת כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו גם שגג עוד עוזא כי הוא לא היה לוי ולא היה לו רשות לאחוז בארון האלהים גם ללוים לא הותר זה אבל ישאו במוטות ולזה פרץ השם פרץ בעוזא כמו שמתבאר בספר דברי הימים קצת ביאור אמר כי למנהגאשוה לא אתם פרץ ה' בנו וגו' והנה ירא דוד מפני זה להביא אליו ארון האלהים מגד יתרון קדושתו כי אולי לא יוכל להשמר מן השגגה בשמירתו בקדושה וכאשר התבאר לו שברך ה' את בית עובד אדום הגתי

פי' רבי ישעיה

(ז) על השל. על השגגה ששגג לשלוח יד בארון ולא שם לבו שהארון ישא את נושאיו ובלי מנהיג כשבאו מפלשתים והבקר שמטו מפני שטעה דוד שכתוב שלא בתורה והכה מה שכתב בכתף ישאו ואחר כך כשהעלהו מבית עובד אדום העלוהו בכתף כמו שמפורש בדברי הימים: וימת שם עם ארון האלהים. פירוש בעמדו עם הארון:

כדבר מקרא מסורס תשב כי לא יהיה משא בזה אם ישאוהו בעגלה אף על פי שכתוב בכתף ישאו כי אמר באולי ומן במדבר אם כאשר כי לבני שהיה המשכן משא בעגלות זה לשאת את הארון בכתף להראות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאוהו בעגלה כמו שבא מעדה פלשתים וכזה שגה: (ז) על השל. על השגגה תרגום שגה שלו וכת"י על דאשתלי ועוד שזה כשאחז בו כי לא נתן כי אם לבני לוי שהם מקודשים משאר בני ישראל ומ"ש למעלה כי אלעזר אחיו קדשו לשמור הארון פי' לשמור הבית שהיה בו הארון שיהיה בטהרה לכבד ולרבץ לפני הארון לא שהי' שולח ידו בארון ולהסיעו ממקום למקום כי לא יתכן זה כי אם לבני לוי וכן התודה דוד חטא זה כמו שכתוב בדברי הימים כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט ורז"ל דרשו בו כי חטא עזא באחזו בו לפי שחשב שיפול הארון לארץ כי שמטו הבקר והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לעמוד בעצמו כלא נושא ואומרו על דבר זה נענש עזה ואמר הקב"ה נושאיו נושא עצמו לא כל שכן ונושאיו נושא פירשנו בספר יהושע: (י) על עיר דוד. כמו אל עיר וכן ויתפלל על ה' ועיר דוד היא ציון: (יא) את עובד אדום הגתי. לוי היה ומן השוערי' היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ויעיאל מן השוערי' ומן המשוררים גם כן היה כמו שכתוב בדברי הימים ועובד אדום ועוזיהו בכינורות וקראו גתי לפי שהתגורר בגת: (יב) ואת כל ביתו. בניו ובנותיו וכל אשר לו היתה להם ברכה בגב' ובעושר ותוספת טובה בכל דבר מעת שהיה הארון בביתו ורבו' ז"ל דרשו ואת כל ביתו זו אשתו ושתי כלותיו שילדו ששה ששה בכרס אחד וסמכו זה על מה שכתוב בדברי הימים פעולתי השמיני כי ברכו אלהים וכתיב ששים ושנים לעובד והיא ושמנה כלותי' שילדו ששה ששה בכרס אחד

מצודת ציון

(ו) נכון. שם מקום ובד"ה אמר כידון והוא היה ובשתי שמות נקרא: שמטו. ענין הזזה מן המקום כמו ויאמר שמטוה (מ"ב ט): (ז) השל. ענין שכחה ושגגה וכן לדבר אתו בשלי (לעיל ג): (ח) פרץ. ענין שבר: (י) על עיר דוד. אל עיר דוד: הגתי. היה מתגורר בגת אבל היה לוי ומן השוערים כמ"ש בד"ה: (יא) ויבך. ענין הכנה: לבית

מצודת דוד

ה'. לפני ארון ה': בכל עצי ברושים. בכלי שיר העשוים מעצי ברושים: (ו) וישלח עוזה. הושיט את ידו: כי שמטו הבקר. הזיזוהו ממקומו וחשב שהוא הולך ליפול מן העגלה: (ז) ויחר. על מיעוט האמונה כי' לחשוב היפול ארון ה' לארץ: על השל. על המעשה שעשה בשגגה וכאלו שכח שארון ה' הוא נושא את נושאיו (סוטה ל"ה): (ח) ויחר לדוד. על עצמו חרה כדרך המיצר ונבהל וכן ויחר לשמואל (ש"א ט"ו): על אשר פרץ. בעבור דאגת הפרץ: (ט) את ה'. שם ארון: חסר בקדושתו: (י) ויטהו. הטה אותו מדרך עיר דוד אל בית עובד אדום: (יב) בעבור ארון האלהים. אשר יושב בביתו כי קודם לזה לא בא לכלל ברכה כזאת: עיר דוד. לעיר דוד והיא ציון: ויגד. אחר כל משך העמדים:

אחד הם ששים ושנים עם שמנה הבנים: (יג) נשאי ארון ה'. הם הלויים כמו שכתוב בדברי הימים וישאו בני הלוים את ארון האלהים כאשר צוה משה בכתפם במוטות עליהם: ששה צעדים ויזבח שור ומריא. ובדברי הימים כתוב ויהי בעזור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים כשהלכו נושאי הארון ששה צעדים הכירו כי אלהים עוזר במשא הארון וחסך הם כי לא נכשלו כמו שנכשל עוזא ומע' ששה צעדים נראה כי כשיעור הזה הלך עוזא כשאחז בארון והכהו השם וכיון שראו אלה נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמחו והורידו הארון וזבחו זבחים ורז"ל דרשו טעם בעזור מכאן שהארון נושא את עצמו כלומר כיון שנשאוהו בכתפי' במוטות ולא הרגישו בו כאילו אין משא בכתפים ידעו כי אלהים עוזר במשא בכתפי' הארון ומה שאמר הנה שור ומריא והם אומר שבעה פרים ושבעה אילים והנה אומר ויזבח כלומר דוד הוא מזבח שור ומריא והם אומר ויזבחו כלומר הלויים זבחו שבעה פרים ושבעה אילים כנגד שבעה צעדים בצעד השביעי הורידו הארון וזבחו וי"ת צעדי דרגין ורז"ל אמרו על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה אילים ומהם אמרו על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדריהם של שש שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים ופי' ומריא כתרגומו ופטים: (יד) מכרכר בכל עוז. מרקד בכל כחו וכוונתו וי"ת משבח: אפוד בד. חגור באפוד בד נראה כי זה המלבוש לכבוד היו לובשים אותו וכן אמר הכתוב שמנים וחמשה נושאי אפוד בד ולא היה מבגדי כהונה להיכך היה מותר כל אדם ללובשו ואף על פי שאינו כהן ובדברי הימים מכורבל במעיל בוץ והוא המעיל הוא האפוד וכת' אותו בלשון אחר תרגם אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כי כן תלבשנה בנות המלכים המעילים כרדוטין אבל אפוד ומעיל הכתובים בתורה הם כל אחד בגד בפני עצמו אין זה כמו זה שמבואר בתורה: (טז) מפזז ומכרכר. מפזז גם כן כמו מרקד אלא שהם בענינים שונים זה מזה

סימים א' כ"ז ס): (יד) מכרכר. מרקד: אפוד בד. מעיל בוץ פורליי"ש בלע"ז. ויונתן תרגם כרדוט וכן תרגם יונתן מעילים דתמר אחות אבשלום כרדוטין (לקמן י"ג י"ח): (יט) ואשפר. אחד מששה בפר: אשישה אחת. גרבא

עבר אדם עיר דוד בשמחה:
יג וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה ל. כ"ו
שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא:
יד וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי ל
יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד:
טו וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־ י"ג
אֲרוֹן יְהוָה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר:
טז וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל ל. ל
בַּת־שָׁאוּל נִשְׁקְפָה | בְּעַד הַחַלּוֹן ד
וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר ל
לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ: יז וַיָּבִאוּ ב'
אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ ג' וחס'
בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד וַיַּעַל
דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים:
יח וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים ג' מ"ל כסיפ'
וַיְבָרֶךְ אֶת־הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת:
יט וַיְחַלֵּק לְכָל־הָעָם לְכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל ו' פסוקים נכל נכל
לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה לְאִישׁ חַלַּת לֶחֶם ג'
אַחַת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד וַאֲשִׁישָׁה אֶחָת

לְקַרְתָּא דְדָוִד בְּחֶדְוָא: יג וַהֲוָה כַּד נְטַלוּ נָטְלֵי אֲרוֹנָא דַיְיָ שִׁיתָא זְוָגִין וְנִכְסִין תּוֹר וּפַטִּים: יד וְדָוִד מְשַׁבַּח בְּכָל תְּקוֹף קֳדָם יְיָ וְדָוִד אֲסִיר כְּרְדוּט דְבוּץ: טו וְדָוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַסְקִין יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ בְּיַבָּבָא וּבְקָל שׁוֹפָרָא: טז וַהֲוָה אֲרוֹנָא דַיְיָ אָתָא לְקַרְתָּא דְדָוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל אִסְתְּכִיאַת מִן חַרְכָּא וַחֲזַת יַת מַלְכָּא דָוִד מְרַקֵּד וּמְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וּבְסָרַת עֲלוֹהִי בְּלִבַּהּ: יז וְאַיְתִיאוּ יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ וַאֲקִימוּ יָתֵיהּ בְּאַתְרֵיהּ בְּגוֹ מַשְׁכְּנָא דִּי פְרַס לֵיהּ דָוִד וְאַסִּיק דָוִד עֲלָוָן קֳדָם יְיָ וְנִכְסַת קוּדְשִׁין: יח וְשֵׁיצִי דָוִד מִלְאַסָּקָא עֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָא וּבָרֵיךְ יַת עַמָּא בִּשְׁמָא דַיְיָ צְבָאוֹת: יט וּפַלֵּיג לְכָל עַמָּא לְכָל הֲמוֹנָא דְיִשְׂרָאֵל מִגְּבַר וְעַד אִתְּתָא לִגְבַר גְּרִיצְתָּא דִלְחֵם חֲדָא וּפְלוּג חַד וּמְנָתָא חֲדָא

איוב: נשקפה ד' בקריאה וסי' בעד החלון נשקפה ותיבב. ומיכל בת שאול נשקפה. וחברו דד"ה. כי רעה נשקפה מצפון. וא' ונשקפה על פני הישימון:

תולדות אהרן ויהי כי צעדו. סוטה לה (סנהדרין כס): בתרועה. מקדש ב' כו: ומיכל בת שאול. סנהדרין כא: ויחלק לכל העם. פסחים לו:

רלבג

הנה בעבור ארון האלהים שישב בביתו שלשה חדשים אז הביא דוד את ארון האלהים אל עיר דוד על יד הלויים כמשפט: (טז) והנה מרוב השמחה היה דוד מרקד ומפזז לפני ה' כאילו לא היה מלך ולזה בזתהו בלבה מיכל בת שאול והנה לתת תודה לש"י הקריב דוד כמה קרבנות אז בהוליך הלוים ארון ברית ה' ובסוף הענין בבא ארון ה' למקומו אשר הכין לו דוד העלה עולות ושלמים לכבוד השם ית' לפי מה שאפשר ואחר זה ברך דוד את העם בשם ה' צבאות ונתן לכל אחד מנה יפה לאכול ולשתות. והנה אשפר אחד הרצון בו לפי מה שבארו ז"ל

פי' רבי' ישעיה

(יג) ויהי כי צעדו משאי ארון ה'. אלו הלוים שהיו נושאים אותו בכתף: ויזבח שור ומריא. פי' הוא בופול בלע"ז: (יד) מכרכר בכל עוז. פי' משבח בכל מיני זמר בכל כחו. ותרגם משבח בכל תקוף: ודוד חגור אפוד בד. פי' לא היה לובש כדרך המלכים אלא אפוד בד כאחד הכהנים המשרתים לפני הארון: (טו) מפזז ומכרכר. תרגומו מרקד ומשבח: (יט) ואשפר א' ואשישה אחת. פירוש אשפר הוא חתיכת בשר ודרשו חכמים אחד מששה בפר. ואשישה הוא כלי של יין דכתיב אשישי ענבים סמכוני באשישות:

או יהיה הכל בענין א' והכפל לרוב הרקוד וי"ת מרקד ומשבח ובמקומו בד"ה מרקד ומשחק: ותבז לו בלבה. כראותה אותו מן החלון בזתה אותו בלבה כי חשבה כי אין כבוד המלך להתנהג כמנהג הדיוט אפי' לפני הארון ואח"כ כשהלך לביתו אמרה בפיה מה נכבד היום וגו': (יז) אשר נטה לו דוד. ידיעה נטה לו מלמעלה אעפ"י שהבית אבינדב ובבית עובד אדום היה בבית מקורה כמו שנאמר בהם בית ולא נאמר שם אהל לפי שלא היתה עמידתו בהם אלא דרך עראי אבל עתה שהעלהו דוד לירושלם וידעו כי שם ישכון עדי עד כי קבלה היתה בידם כי ירושלם עיר הקדש ושם יבנה בית המקדש אעפ"י שלא ידעו באיזה מקום מן העיר עד שבנה דוד מזבח על פי גד הנביא בגרן ארונה היבוסי וירד בו אש מן השמים ואז ידע דוד כי שם יבנה בית המקדש אבל עד אותו זמן לא רצה דוד להכניסו בבית מקורה אלא תחת יריעה כמו שהי' מקדם וגם עתה שהי' אהל מועד בגבעון והמשכן והארון ושתי הלוחות וכל כלי הקדש תחת היריעה היו הכנים הוא הארון הזה שבו שברי לוחות נ"כ תחת היריעה או זה הארון שהיו בו לוחות השלמות והוא הנכון כמו שפירשנו למעלה במלחמ' פלשתים שנלקח הארון זה הארון הוא שהכניסו לבית עולמים לתוך הדביר אם כן זה הוא שהיו בו הלוחו' השלמות או השלמות והשבורות לדעת מי שאמר לוחות ושברי לוחות מונחין בארון ולמה לא הביא דוד את הארון לגבעון שהיה שם אהל מועד לפי שידע כי אהל מועד היה עתיד לבא לירושלם והשב כי בימיו יהיה זה והוא יבנה בית המקדש להיכך אחר שהביא הארון לירושלם שאל לנתן הנביא אם יבנה בית לה' ונתן אמר לו כל אשר בלבבך עשה ומלכו אמר לו נתן זה לא בנבואה כי חשב בלבו כמו שחשב דוד כי הוא יבנה הבית: (יט) חלת לחם. ובדברי הימים ככר לחם והככר גדול מהחלה כי הכרוה היו אלא שהיו עשויים כתבנית החלות: ואשפר אחד. חלק אחד מבשר כמו שמנהג לחלוק הבקר או הצאן לחלקים ידועים ונתן

מצודת דוד

(יג) אפוד בד. מלבוש עשוי כדמות האפוד של כהן גדול והיתה מיוחדת להאנשים המתבודדים בעבודת ה' וכן בשמואל נאמר ושמואל וכו' חגור אפוד בד (ש"א ב') ודוד הלבישו בעת העלאת הארון: (טז) ותבז לו בלבה. בזתה אותו בלבה כי חשבה שאין זה מדרך המלך ואף לפני הארון: (יז) במקומו. במקום שהכין לו והוא בתוך האהל וגו': (יט) לכל העם. הבאים עם הארון: לאיש. רצה לומר לכל אחד

מצודת ציון

(יג) צעדו. פסעו והלכו: ומריא. שור פטם וכן לתקובקר ומריא (מ"א א'): (יד) מכרכר. מנין רקידה של שמחה ודוגמתו בפרדים ובכרכרות (ישעיה סו): בכל עוז. בכל כח: (טז) נשקפה. ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כו): בעד החלון. דרך החלון וכן בעד השבכה (מ"ב א'): מפזז. גם הוא ענין רקוד ומבונה מתנס קלה ויתכן שהוא ענין מהירות הרקוד ודוגמתו עמה פזיזה (שבת פח): (יז) ויציגו. העמידו כמו ויצג את המקלות (בראשית ל): אשר נטה. אשר פרס: (יט) המון. עם רב: חלת. לחם העשוי מקרא חלה: ואשפר. ר"ל מנה יפה בשר והוא מל' הנותן אמרי שפר בראשים

רדק

ונתן לכל אחד חלת לחם וחלק בשר ואשישה אחת מלאה יין וכן פי' רז"ל אשישה גרבא דחמרא אבל אשפר פי' מלה מורכבת משמות ג' ואמרו אחד מששה בפר כלומר כי ששה חלקים היו עושים בפר ולכל אחד היה נותן הששית וי"ת פלג חד כלומר חלק אחד ותרגם אשישה מנתא: (כ) לברך את ביתו. לתת שלום לפי שבא מן הדרך וכן כי תמצא איש לא תברכנו: מה נכבד היום. נפעל עבר כי הוא פתוח ודרך לעג אמרה לו מה נכבד כלו' כי לא נכבד היום הזה שאתה נגלית כו משחק כאחד הרקים וההדיוטין: לעיני אמהות עבדיו. אין צריך לו' לפני נשי עבדיך אלא אפי' לעיני אמהות עבדיך נתבזית היום: כהגלות נגלות שניהם ממקור מבנין נפעל כאחד שלם כמו השלמים נשאול נשאל דוד והאחד חסר נו"ן נפעל כמנהג וכפל שנים המקור לרוב התגלותו בשחוק. ובדרש אמרה לו של בית אבא היתה מלכות נאה מהלך הלילה לבם אם נר' לאחד מהם פסת יד או פסת רגל מגולה כולהון היו מכובדין ממך מה אמר לה דוד לפני ה' אשר בחר בי מאביך אמר לה של בית אביך היו מניחין כבוד שמים ומתעסקין בכבוד עצמן אבל אני מניח כבוד עצמי ומתעסק בכבוד קוני ומן האמהות אשר אמרת חס ושלום מן האמהות את נקראת אין את נקראת מן האמהות וי"ת כמה דחלין ומתגלי דומה כי יתף היה הולך ומשחק כדברי הדרש: (כא) לפני ה'. מה שרקדתי וכרכרתי לפני ה' עשיתי לפי שכבדני ובחר בי מאביך וראוי לו שאקל עצמי לכבודו: ושחקתי לפני ה'. מלרע לפי שהוא עתיד כלומר עוד יותר ממה שעשיתי אעשה ואשחק לפניו ח"ש ונקלותי עוד מזאת יותר מזאת השמח/והרקיד/שעשיתי יותר אעשה לבזות עצמי ולהקל: (כב) והייתי שפל בעיני. לפניו לכל דבר ואין זה קלון אלא כבוד: עמם אכבדה. בעיניהן אני נכבד במה שעשיתי כי אם אקל עצמי בעיניך: (כג) לא היה לה ולד. למדינחאי כתיב ולד בוי"ו וקרי ילד ביו"ד ולמערבאי כתיב ילד ביו"ד וקרי בוי"ו ולד ופי' רז"ל מהיום ההוא ואילך לא היה לה לעונש מה שאמרה אבל לפני היום הזה היה לה כמ"ש יתרעם לעגלה אשת דוד ואמרו עגלה זו מיכל: עד יום מותה. בחולם ובעת מותה בשורק פי' עד כמו עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. ובדרש אבל ביום המיתה היה לה ואמרו כי שלשה נשים מתו חיות רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול: (א) כי ישב המלך בביתו. שלא היה צריך לצאת למלחמה כמו שאמר וה' הניח לו או תהיה לבנות בית המקדש כי מצוה היה על ישראל לבנות בית המקדש אחר שינוחו מן המלחמות שנאמר והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגו' והיה המקום אשר יבחר וגו' לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל לעשות לפיכך ויאמר המלך אל נתן הנביא כלומר שישאל את פי ה' על בנין הבית ובאיזה מקום יבנה ואע"פ שהיו לו מלחמות אחר כן כמו שאמר ויהי אחר כן ויך דוד את הפלשתים עד עתה היו באים עליו אויביו וכיון שהצליחו האל ונלח כל אויביו ויראו אויביו ממנו ולא באו עליו אבל הוא הלך עליהם ולקח נת מיד פלשתים שהיתה לישראל בכר ועם ארם ועם אדום ועם בני עמון נלחם בסבבה: (ב) בבית ארזים

שמואל ב ו ז

וַיֵּלֶךְ כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ כ וַיָּשָׁב
דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־
שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד
הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם
לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת
אַחַד הָרֵקִים׃ כא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל
לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי מֵאָבִיךְ
וּמִכָּל־בֵּיתוֹ לְצַוֹּת אֹתִי נָגִיד עַל־עַם
יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי
יְהוָה׃ כב וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי
שָׁפָל בְּעֵינָי וְעִם־הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר
אָמַרְתְּ עִמָּם אִכָּבֵדָה׃ כג וּלְמִיכַל
בַּת־שָׁאוּל לֹא־הָיָה לָהּ יָלֶד
עַד יוֹם מוֹתָהּ׃
ז א וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה
הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו׃
ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה
נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן
הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה׃

(מסורה: ג' חס' בנ"ך · ל' ותס' · ב' חד מ"ל וחד חסר · למדנחאין כתי' ו"ד ג' מלאפום וחד קמץ וכעת מותה · ה' מ"ל נסי')

תרגום

וַאֲזַל כָּל עַמָּא גְבַר לְבֵיתֵיהּ׃
כ וְתָב דָּוִד לְבָרָכָא יָת אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וּנְפַקַת מִיכַל בַּת שָׁאוּל לָקֳדָמוּת דָּוִד וַאֲמָרַת מַה אִתְיַקַּר יוֹמָא דֵין מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְגְּלֵי יוֹמָא דֵין לְעֵינֵי אַמְהַת עַבְדוֹהִי כְּמָא דְחָלַיִן וּמִתְגְּלֵי חַד מִן סְרִיקַיָּא׃
כא וַאֲמַר דָּוִד לְמִיכַל קֳדָם יְיָ דִּי אִתְרְעֵי בִי מֵאֲבוּךְ וּמִכָּל בֵּיתֵיהּ לְפַקָּדָא יָתִי לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְשַׁבְּחִית קֳדָם יְיָ׃
כב וְאֶזְעֲרִנָּא עוֹד מִדָּא וָאֱהֵי מַכִּיךְ בְּעֵינֵי נַפְשִׁי מִכְּבַן וְעִם אַמְהָתָא דִּי אַתְּ אֲמַרְתְּ בְּעֵינֵיהוֹן אֱהֵי יַקִּיר׃
כג וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לָא הֲוָה לַהּ וְלַד עַד יוֹם מוֹתַהּ׃
א וַהֲוָה כַּד יְתֵיב מַלְכָּא בְּבֵיתֵיהּ וַיְיָ אֲנִיחַ לֵיהּ מִסְחוֹר סְחוֹר מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי׃
ב וַאֲמַר מַלְכָּא לְנָתָן נְבִיָּא חֲזִי כְעַן דִּי אֲנָא יָתֵיב בְּבֵיתָא דִּי מְטַלַּל בְּכֵיוֹרֵי אַרְזַיָּא וַאֲרוֹנָא דַיְיָ שְׁרֵי

על עם ה' בקריאה וסי' ויבא על ליש על עם. שקט ובטח. כי אתה המלכתני על עם רב דד"ה. ויקראו בקול גדול דד"ה. כי חרפו ויגדילו על עם ה' צבאות. ארי נוהם ודוב שוקק. וכל שמואל וישעיה ותהלות דכוו' על עם במ"ג אל עם וסי' השלח בים צירים. פרשתי ידי כל היום. ויתהלכו מגוי אל גוי: אנכי יושב ה' דסמיכי בקריאה וסי' אשר אנכי יושב בקרבו. אשר אנכי יושב בארצו. אנכי יושב בבית הארזים וחברו דד"ה. ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב:

תולדות אהרן ופלא מיכל. (סוכה נה סנהדרין כ: כהגלות. שם שם): ולמיכל. שם (שם כג וסם): ויהי כי ישב המלך. מגלה י סנהדרין כ: ויאמר המלך. שם:

רשי

גרבא דחמרא: (כ) אחד הרקים. חד מן סריקיא: (כב) ונקלותי עוד. לפני יותר מזאת שהקילותי בעצמי עתה: עמם אכבדה. אינם מבינין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת: (כג) לא היה לה ילד. מאותו היום והלאה: (א) וה' הניח לו. אמר הרי נתקיים והניח לכם מכל אויביכם וגו' (דברים י"ב י') מה כתיב אחריו והיה המקום אשר יבחר וגו' מעתה עלינו לבנות בית

רלבג

ז"ל אחד מששה בפר ולפי הפשט נראה שהיתה מנה יפה והוגנה להת לאיש א' בסעודות הגדולות וענינו מענין אשישי ענבים והאליף מוסף ר"ל שהיתה המנה הזאת בתכלית היופי לפי המנות ההגונות לתת כמו אלו המנות הגדולות ההגונות לתת לאורחים הבאים אצלה: (כ) והנה מיכל בת שאול דברה שלא כהוגן אל המלך והתנאה מדברי דוד שמה שעשה עשה כהוגן לכבוד הש"י והמשיך בדבריו מה שהכאיב לבה עד כי זה הגמול היה ראוי לה על מה שהשיחה דברים כנגד דוד ר"ל מה שאמר שבחר הש"י בו מאביה ומכל בית אביה והיה תפרי דבריה שאמר לה דוד וכללה עם האמהות ולזה אמר ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה וכבר אמר והודה שכבר רמז בזה כמאמר אל מיכל מה שאמר אחר זה ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה כאילו יאמר שזה המאמר היה סבה להמנע ממנה פרי בטן כי לא אהבה אותה דוד באופן שהיה אוהב אותה קודם זה: (ב) וכבר התעורר דוד לבנות בית לה' יהיה

פי' רבי ישעיה

(כב) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. פירוש יותר מזה שהקלתי בעצמי אני נקל ושפל בעיני לפני הבורא כי אין לי לעמוד לפניו בגאוה ובכבוד כי אם בענוה ושפלות: (כג) לא היה לה ילד. מודיעך הכתוב שמפני זה העון לא זכתה להוליד בנים:

מצודת ציון

(גרא' מ"ס): ואשישה. שם כלי יחימו בה היין כמו המכוני באשישות (ה"ס ב) ר"ל הכלי עם היין: (כ) אמהות. שפחות: הרקים. אנשים הריקים מכל מעלה: (כא) נגיד. שליט ומושל: ושחקתי. ושמחתי: (כב) ונקלותי. מל' קלות: ז (א) הניח. מל' מנוחה: (ב) היריעה. וילון

מצודת דוד

בין איש ובין אשה: (כ) וישב דוד. לאחר שחלק לכל העם וגו' אחר שברכם בשם ה' שב לברך גם אנשי ביתו: מה נכבד. מה מאד נעשית היום מכובד בעיני כל ובדרך לעג אמרה כן כאלו אמרה מאוד נעשית מבוזה בעיני כל: אשר נגלה היום. על אשר בהכרכר היה נגלה מה מבשר הגוף והאמהות עבדיו רואות וכדרך הרקים שאינם חוששים לכסות בשר גופם לבל יראה: (כא) לפני ה'. ר"ל הלא הכרכור היה לפני ה' וכו' וכבוד המלכים כאין נגדו: ושחקתי. ובעבור זה שחקתי לפניו: (כב) ונקלותי עוד מזאת. ואם הייתי עושה מעשה קלות עוד יותר ממה שעשיתי: והייתי. ואם הייתי שפל בעיני להקל מאוד בכבודי ואפילו לפני האמהות אשר אמרת: עמם אכבדה. עם מעשים כאלה הייתי עוד מכובד ולא מבוזה הואיל ועשוים לכבוד האדון: (כג) לא היה לה ילד. בעון שבזתה את דוד על שהקל בכבודו לפני ארון האלהים: ז (א) בביתו. כראוי לו לפי מעלתו: (ב) בבית ארזים. כראוי לפי מעלתו: בתוך היריעה. הוא האוהל העשוי ליריעות ואינו

ג וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה עִמָּךְ׃
ד וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר׃
ה לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי׃ ו כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן׃ ז בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃
ח וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ט וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃
י וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל

בְּמַשְׁכְּנָא בְּגוֹ יְרִיעָתָא׃ ג וַאֲמַר נָתָן לְמַלְכָּא כֹּל דִּי בְלִבָּךְ אֱזֵיל עֲבֵיד אֲרֵי מֵימְרָא דַּייָ בְּסַעֲדָךְ׃ ד וַהֲוָה בְּלֵילְיָא הַהוּא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם נָתָן לְמֵימַר׃ ה אֱזֵיל וְתֵימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הַאַתְּ תִּבְנֵי קֳדָמַי בֵּיתָא לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי בֵּהּ׃ ו אֲרֵי לָא אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּבֵיתָא מִיּוֹמָא דִּי אַסֵּקִית יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד יוֹמָא הָדֵין וַהֲוֵיתִי מַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּמַשְׁכְּנִין וּבִירִיעָן׃ ז בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלָכִית בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַפִּתְגָם מַלֵּלִית עִם חַד שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל דִּי פַקֵּדִית לְפַרְנָסָא יָת עַמִּי יָת יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר לְמָא לָא בְנֵיתוּן קֳדָמַי בֵּיתָא דִּי מְטַלַּל בְּכֵיוּרֵי אַרְזַיָּא׃ ח וּכְעַן כִּדְנַן תֵּימַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲנָא דַבַּרְתָּךְ מִן דִּירָא מִבָּתַר עָנָא לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל׃ ט וַהֲוָה מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלַכְתָּא וְשֵׁיצֵיתִי יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ וַעֲבָדִית לָךְ שׁוּם רַב כְּשׁוּם רַבְרְבַיָּא דִּי בְאַרְעָא׃ י וְאֲשַׁוֵּי אֲתַר מְתַקַּן לְעַמִּי

פסקא באמצע פסוק

לשבתי ג' וסי' נמסר בשמטים סימן י"ט. כשם ד' וסי' נמסר בסדר בראשית וביהושע סי' י"ט :
תולדות אהרן ויהי בלילה ההוא. כל החזון עקידה ב' כ' : ועשיתי לך שם. פסחים קיז :

רשי

בית הבחירה : (ג) ויהי בלילה ההוא. אמר רבי חנינא בר פפא אמר לו הקב"ה לנתן האדם הזה שאני מתלהך אצלו מכיר הוא שמא ישכור פועלים ונמצאתי מפסידו מהר ואמור לו לא אתה תבנה הבית. ר' סימון אומר האדם הזה שאני מתלהך אצלו נדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי (תהלים קל"ב ב') שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאעשה כך ונמצאתי מפסידו : (ו) באהל ובמשכן. משכן שילה לא היתה בו תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן : (ז) הדבר דברתי. לשון תמיה הוא לכך הוא נקוד ה"א חטף פתח ודלי"ת רפי : (ח) מן הנוה. דיר הרועים כמו נות כרות רועים (צפניה ב' ו') : (ט) כשם הגדולים. וזהו שאומרים מגן דוד : ואכריתה את כל אויביך. ולכך עלה על לבך לבנות הבית כמה שכתוב בתורה : (י) ושמתי מקום. עוד אני

רדק

ארזים. בבית מקורה בעצי ארזים ות"י בבית די מטלל בכיורי ארזיא : יושב בתוך היריעה. לא היה דעתו על הארון הזה לבדו אלא גם על המזבח ועל הארון האחד ועל כלי המשכן שהיו בגבעון באהל מועד כי הכל יושב בתוך היריעה וזכר הארון לפי שהוא נכבד לו היריעה ועוד שהוא עיקר הכל ונכבד מכל כלי המשכן ואמר לעצמי בניתי בית ארזים וארון ה' יושב יריעה לא יכשר וצריך שאבנה לו בית ואמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ומדעתו אמר זה נתן כי ראה כי ה' עמו והיה מלך טוב וכשר חשב כי הוא יבנה הבית שעתיד להבנות וזה כי הנביא אינו יודע על אדם אחד אלא מה שנאמר לו ברוח הנבואה כי גם שמואל הנביא שהיה גדול ממנו שנאמר עליו כל אשר ידבר בא יבא ונאמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה לא ידע בבני ישי מי יהיה המלך וחשב כי אליאב הוא המלך כל שכן נתן הנביא : (ד) ויהי בלילה ההוא. אולי נבואתו היתה בחלום חזיון לילה כמו שנאמר במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ונאמר ביעקב במראות הלילה. ובדרש למה בלילה ההוא א"ר סימון אמר הקב"ה לנתן האיש הזה נדרן הוא כענין שנא' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי וגו' שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאבנה בית ה' מהר אמור לו לא אתה תבנה : (ז) את אחד שבטי ישראל. שופטי ישראל ומלכם כמו לא יסור שבט מיהודה כמו שאמר אשר צויתי לרעות את עמי ישראל והשופט או המלך הוא הרועה וכן במקומו בדברי הימים את אחד שופטי ישראל : (ח) מן הנוה. גדרות הצאן נקרא נוה כמו שנאמר נות כרות רועים וגדרות צאן ות"י מן דירא כמו שנאמר במשנה הכונס צאן לדיר : (ט) כשם הגדולים. המלכים הגדולים כמו שנאמר ויצא שם דוד בכל הארצות ורז"ל דרשו זה האומרים מגן דוד כמו שאומרים מגן אברהם:
(י) ושמתי מקום. והרי כבר נתן להם מקום והארץ ישראל היו אלא פירושו כתרגומו ואשוי אתר מתקן כלומר שיהיה מקומם נכון וטוב כשמים יהיו עלם והארץ תתן יבולה ותהיה ארץ ברכה וכן ונטעתיו כתרגומו ואקימינון כלו' מה שהכנתי אותם בארץ יהיו נטועין בה שלא יגלו ממנה כמו שאומר לעתיד ונטעתי' על אדמתם כמו שהנטע קיים בארץ במקומו וכן

רלבג

יהיה בו ארון האלהים ועשן בזה עם נתן הנביא וענהו בכללות שיעשה כל אשר בלבבו כי ה' עמו : (ד) ואחר זה באהו דבר ה' על יד נתן הנביא שאין ראוי לבנות לו בית לשי"ת כי מן היום אשר העלה בני ישראל מארץ מצרים התהלך הארון באהל ובמשכן ולא שלח השי"ת לאמר לאחד מן הרועים השופטים למה לא בנו בית ארזים ועתה די לדוד לקחו השי"ת מאחרי הצאן להיות נגיד על בית ישראל והיה עמו בכל אשר הלך והכרית שונאיו ועשה לו שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ ברוב הצלחתו ורוב עמידת מלכותו ושם על ידו מקום מנוחה לישראל ולא לצרו לישראל שונאיהם כמו שעשו בראשונה ובימי השופטים והניח לו השם מכל אויביו והגיד לו ה' כי בית יעשה לו קיים בדרך שתהיה לו המלוכה כל מה שתתמיד מלוכה ובהיות הענין כן הנה די לו בזה שהגיע לו מן ההצלחה ולא ישאל לו גדולות שיהיה נבנה בית המקדש על ידו אבל בנו שימלוך אחריו הוא יבננו והוא שלמה

פי' רבי ישעיה

(ו) באהל ובמשכן. פירוש משכן ערבי שאינו קבוע : (ח) מן הנוה. פירוש דיר הרועים כמו נות כרות רועים : (ט) כשם הגדולים. פי' כשם המלכים הגדולים כך שמך גדול בעולם :

מצודת דוד

ר"ל וכי זהו הבית הראוי לארון אלהים : (ג) כל אשר בלבבך. כאומר אם המלך אמות בית לפי עשה חפצך : (ה) האתה. וכי אתה תבנה לי בית בתמיה ור"ל דייך בכל הטובות שעשיתי ככר לך וכאשר מסיים והולך במקראות שלאחריו : כי לא ישבתי. אשר לא ישבתי בבית למיום וכו' ר"ל הנה עד הנה לא ישבתי וכו' ואתה תבנה לי בתמיה : בכל אשר התהלכתי. בכל המקומות אשר התהלכתי וכו' וכי דברתי לשמיוחד שבהם הוא השופט אשר הוקם לרעות את עמי וכי דברתי לו למה לא תבנו לי בית במקום הזה ולא אשב עוד באוהל ואי"כ מזה דע לך שבנין הבית שמור הוא למי שיבנהו ולא כל הרוצה לבנות יבוא ויבנה שאם היה לכל מסור הייתי מצוה עליו מאז : (ח) ועתה. ר"ל הואיל ודבר גדול הוא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי עמך כי לקחתיך מן הנוה וכו' : (ט) שם גדול. להתפרסם בכל העולם ככל הגדולים אשר מפורסם אנשי השם. ורז"ל אמרו שזהו מה שאומרים מגן דוד : (י) ושמתי מקום. בימיך אשים מקום בטוח וקבוע לעמי ישראל ונטעתיו על

מצודת ציון

ולן : (ח) הנוה. נדמה שכאן כמו והיה החבל נוה צאן (צפניה ב') : (י) ונטעתיו. ענין השרשה

וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד
וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר
בָּרִאשׁוֹנָה׃ יא וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וַהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ וְהִגִּיד לְךָ
יְהוָה כִּי־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה׃ יב כִּי
יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ
וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא
מִמֵּעֶיךָ וַהֲכִינֹתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ׃ יג הוּא
יִבְנֶה־בַּיִת לִשְׁמִי וְכֹנַנְתִּי אֶת־כִּסֵּא
מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם׃ יד אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ
לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהַעֲוֺתוֹ
וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנִגְעֵי בְּנֵי
אָדָם׃ טו וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר
הֲסִרֹתִי מֵעִם שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי
מִלְּפָנֶיךָ׃ טז וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ
עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן
עַד־עוֹלָם׃ יז כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל
הַחִזָּיוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד׃

יִשְׂרָאֵל וְאַקִּימִינוּן וְיִשְׁרוֹן
בְּאַתְרְהוֹן וְלָא יְזוּעוּן עוֹד
וְלָא יוֹסְפוּן בְּנֵי רִשְׁעָא
לְעַנְיוּתְהוֹן כִּדְבְקַדְמֵיתָא׃
יא וּלְמִן יוֹמָא דִין דִי פַקֵדִית
נְגִידִין עַל עַמִי יִשְׂרָאֵל
וְאַנְחֵית לָךְ מִכָּל בַּעֲלֵי
דְבָבָךְ וְחַוִי לָךְ יְיָ אֲרֵי בֵית
מַלְכוּ יְקִים לָךְ יְיָ׃ יב אֲרֵי
יִשְׁלְמוּן יוֹמָךְ וְתִשְׁכּוֹב עִם
אֲבָהָתָךְ וְאָקִים יָת בְּרָךְ
בָּתְרָךְ דִי תוֹלִיד וְאַתְקֵן יָת
מַלְכוּתֵיהּ׃ יג הוּא יִבְנֵי
בֵיתָא לִשְׁמִי וְאַתְקֵן יָת
כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד עָלְמָא׃
יד אֲנָא אֱהֵי לֵיהּ כְּאָב וְהוּא
יְהֵי לִי קֳדָמַי כְּבַר דְאִם יִסְרַח
וְאַלְקֵינֵיהּ בְּמַלְקוּת גַּבְרִין
וּבְמַרְדוּת בְּנֵי אֱנָשָׁא׃
טו וְטוּבִי לָא יַעְדֵי מִנֵיהּ
כְּמָא דְאַעְדֵיתִי מִן שָׁאוּל
דִי אַעְדֵיתִי מִן קֳדָמָךְ׃
טז וְיִקוּם בֵּיתָךְ וּמַלְכוּתָךְ עַד
עָלְמָא קֳדָמָךְ כּוּרְסֵי
מַלְכוּתָךְ יְהֵי מִתְקַן עַד
עָלְמָא׃ יז כְּכָל פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין וּכְכָל נְבוּאֲתָא הָדָא כְּדֵין מַלִיל נָתָן עִם דָוִד׃

לענותו ג' מלאים וסי' ואסרנהו לענותו. ותחל לענותו. ולא יוסיפו בני עולה דשמואל. וכבל ח' בקריאה וסי' בכבל תקותו ובכל משפטו. ככל הדברים האלה ובכל החזיון. וככל החזון הזה דד"ה. כי תתעיתם בנפשותיכם. ובכל בתי הכינות לבית אלהי׃
תולדות אהרן ולא יוסיפו. כרתם ח. ובנגעי. וסר כראשם: כי ימלאו ימיך. (כרתם ד' ל"ס כן):

רד"ק

וכן פירש אחריו ושכן תחתיו כלומר במקומו כמו שבו איש תחתיו: ולא ירגז עוד. שלא יגלה ממקומו כמו שאמר ולא יזועון עוד כי סרגזו הפך המנוחה כמו ולא נחתי ויבא רגז ומסוד השמים ירגזו: לענותו. ובדברי הימים לבלותו והענין אחד ובדברי רז"ל כתוב לענותו וכתוב לבלותו בתחילה לענותו ולבסוף לבלותו כי כה פירשו ושמתי מקום לעמי על בית המקדש וכן אמר בדרש א"ר שמואל ב"ר יצחק משיכנס בית המקדש ינתנו יסודות לעולם שנאמר ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגו' ואמר בתחלה כשיכנס בית המקדש אמר שלא יענו אותם אויב ולבסוף כשחטאו משנכנס בית המקדש אמר שלא יכלה אותם מכל וכל אבל יענה אותם אויב לענות המאתם: כאשר בראשונה. פרש שהקמותי להם שופטים ואף מן היום אשר צויתי עליהם שופטים היו מענים אותם בני עולה אבל מתחה משבאת המלוכה עליהם לא יוסיפו בני עולה לענותם והניחותי לך מכל אויביך: כי בית יעשה לך ה'. בית מלכות וכתיב אחרי בית מלכו יקיים לך ה': (יב) כי ימלאו. אינו לשון ברכה אלא פירושו כאשר ימלאו ימיך ותשכב את אבותיך אקים את זרעך אחריך ויתכן לפרשו לשון ברכה בשרו שימות זקן מלא ימים וכם חיי האדם המרובים ברוב הם שבעים שנה כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ודוד היה שבעים שנה כמו שכתוב כי בן שלשים שנה היה במלכו וארבעים שנה מלך וכן פירש את מספר ימיך אמלא כמו שכתבנו בפסוק את ימיו יצא ומת. ובדרש כי ימלאו ימיך ימים שלמים אני מונה לך ולא ימים חסרים: אשר יצא ממעיך. מכאן שאבשלום ואדוניהו לא היו כי כבר נולדו בחברון ומאשר מלכו מדיין אמר שיהיה מלך ועדיין לא ידע דוד מי הוא עד שנולד שלמה ושלח לו ביד נתן הנביא שיקרא שמו ידידיה אז ידע דוד כי שלמה ימלוך הוא שאמר לבת שבע כי שלמה בנך ימלוך אחרי או אמר לו בשר על ידי נתן הנביא ואף על פי שלא נאמר בנבואת נתן לא בזה הספר ולא בספר דברי הימים הנה כתב בדברי הימים כשהיה מספר דוד הנבואה שאמר לו דבר ה' עלי לאמור וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו: (יד) בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. כמו שמייסרין בני אדם בשבט כשהוא מוכר לא להמיתם כמו שאמר כי תכה בשבט לא ימות ואל כמיתו אל תשא נפשך לפיכך אמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן וכאב שאת בנו ולא שיסיר חסדו כמו שהסירותי משאול שלקחתי ממנו המלכות אלא המלכות יהיה לבניו עד עולם ואל כל זרע דוד אמר לא על שלמה לבד אלא על רחבעם ועל היוצאים ממנו בניהם ובני בניהם ורבותינו ז"ל דרשוהו על שלמה ואמרו בשבט אנשים זה הדד ורזון בן אלידע שנאמר ויקם ה' שטן לשלמה וגו' ובנגעי בני אדם אלו המזיקין שמרדוהו ממלכותו כמו שאמרו כא אשמדאי וטרדו ממלכותו ופירש בני אדם כי אמרו כי השדים נולדו מאדם הראשון באותן ק"ל שנה שפירש מאשתו: (טו) ומלפניך. נפעל עבר כמו ויתקיים מן ותקנתיו יחד במקום נאמן. וכת"י וקיים

רש"י

אני הפך לתקוע שיהא תקוע ושליו את עמי בימי בנך: (יא) ולמן היום אשר צויתי. מחובר על העליון ולא יוסיפו לענותו כאשר בראשונה קודם השופטים וכאשר עשו מימי השופטים עד כאן. והניחותי לך. יותר ויותר עד שתנוח מכל אויביך: והגיד לך ה'. היום ע"י כי בית יעשה לך להושיב בנך על כסאך ויתקיים לך בית המלכות והוא יבנה הבית: (יד) בשבט אנשים. זה הדד ורזון בן אלידע: ובנגעי בני אדם. זה אשמדאי שדחהו ממלכותו והשדים בני אדם קראם כם בכל מקום ושלשים שנה שפירש אדם מאשתו כמות בכל מין הרוחות מתייחמות ויולדות הימנו: ויפנה

רלב"ג

שלמה והנה התבאר בספר דברי הימים שהשנה שלא השכים בשביל שהיה דוד בית המקדש הוא מפני ששפך דמים הרבה: (יב) והנה הזרע דוד אשר יקום אחריו יכונן את כסא ממלכתו עד עולם ואף על פי שיחטא' לו לא יסור חסדו ממנו בדרך שהפסיק ממנו הממלכה לגמרי כמו שנפסקה משאול: כי

פי' רבי ישעיה

(יא) ולמן היום אשר צויתי שופטים. פי' יתר וזהו מחובר למקרא שלמעלה שלא יוסיפו בני עולה לענותו כמו שעשו מן היום אשר צויתי שופטי' שבין שופט לשופט היו מענים אותם: והגיד לך ה'. פי' אמר נתן לדוד כי הגיד לך כי בית יעשה לך שימלוך בנך תחתיך והוא יבנה לו הבית: (יד) והוכחתיו בשבט אנשים. פי' אם יחטא לי אייסרנהו ביסורין כמו שאני עושה לכל בני אדם כשחוטאים לי ולא אמאסנו כמו שמאסתי את שאול:

מצודת ציון

מטעם ממקום סמוכה וכן למה תרגזון (ס"ל כח) : לענותו מל' עינוי : (יא) והניחותי. מל' מנוחה. ממלכתו. מל' מלוכה. ובנגעי. ר"ל בהכאות וכמו ונגע לנפשים כמו ולשון בתוכה (ס"ל מן ני) : (טו) ומלפני. מל' הסרה. כהסרה בגכ. (ח) כחזיון. ענין נבואה וכן חזון ישעיהו:

מצודת דוד

על אדמתו ושכן במקומו : ולא ירגז. לא יחרד עוד לצאת ממנה : כאשר בראשונה. ר"ל טרם הקמת השופטים : (יא) ולמן היום. מוסב למקרא של מעלה לומר לא יוסיפו עוד בימיך את ישראל כאשר עשו בראשונה עד לא הוקמו השופטים וזמן השופטים : והניחותי לך. כי אניח לך מכל אויביך : והגיד לך ה'. עוד זאת עשה עמך ה' בהגיד לך שיעשה לך בית ר"ל בית מלכות לך ולזרעך אחריך וכאשר אמרה בתחלה ולא לך תבנה הבית : (יב) כי ימלאו ימיך. ר"ל כאשר ימלאו ימיך וגו' (י"ג) הוא יבנה. כי אליו אמרתי בגדולת השם בבנין ביתי : עד עולם. לזרעו אחריו : (יד) לאב. כמו שהאב מייסר את בנו בשבט ואל המיתו כן אייסרנו בשבט ובנגעים המייסרים לבני אדם : (טו) וחסדי. אבל לא אסיר חסדי ממנו למאוס בו כאשר הסירותי חסדי מעם שאול מלהחזיק לפניך לשחית אותה את מלכותו : (טז) ונאמן ביתך. וקיים ביתך וממלכתך תהיה עד עולם כמו שהוא עתה ולא יפסק בזה כסאך נכון עד עולם : (יז) כן דבר נתן. ר"ל עם שהתחיל בבכים על ידו ואמר לו כל אשר בלבבך

רש"י

(יח) וישב לפני ה'. לפני הארון: עד הלם. שהמלכתני: (יט) גם אל בית עבדך. להמליך את בני אחרי: וזאת תורת האדם. בתמיה. ראוי להתגבר כן לבשר ודם. ד"א עשית לי כמו שעשית לאדם הראשון שהראית לו דורות העתידים לצאת ממנו: (כ) ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך. מה אשאל עוד: אתה ידעת את עבדך. נתת לי כל צרכי כמו יודע צדיק נפש בהמתו (משלי יב י): (כא) בעבור דברך. להקים מה שאמרת לשמואל להמליכני: וכלבך. רצונך הוא ולא שאני כדאי: להודיע את עבדך. הבשורה שבשרתני: (כג) אשר הלכו אלהים. משה ואהרן שנאמר נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז א) וכן תירגם יונתן דאזלו שלוחין מן קדם ה': לפדות לו לעם. כך אמרו השלוחים לישראל הקב"ה שלחנו לפדות לו:

רד"ק

ביתך: לפניך. כמו שהוא לפניך היום כשאך נכון כן יהיה עד עולם: (יח) וישב לפני ה'. לפני הארון ומכאן סמכו רבותינו ז"ל שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד והם אמרו כי אף למלכי בית דוד אין ישיבה שהרי למעלה אין ישיבה שני שרפים עומדי' ממעל לו וכתי' וכל צבא השמים עומדים עליו וכתיב בין העומדים האלה למעלה אין ישיבה ודוד יושב ומהו וישב לפני ה' הם אמרו שסמך עצמו והם אמרו שישב עצמו בתפלה: מי אנכי. שהייתי ראוי למלוכה: ומי ביתי. בית אבי או אמר ביתי על בניו כלומר מי בבני שיהיה ראוי למלוכה: עד הלום. עד המקום הזה שנתת לי המלוכה ולבני אחרי. ונדרש מי אנכי והלא מן עמוני ומואבי באתי עד הלום לא די שבאתי בקהל אלא שעשיתני מלך ואין הלום אלא מלכות שנאמר הבא עוד הלום איש ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים: (יט) ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק. שהייתי רחוק ותקרבתני: ותקטן עוד זאת. המלכות שנתת לי ולא די בה אלא שדברת לתת המלכות לבית עבדך עד עולם וזהו למרחוק וי"ת למרחוק לעלמא דאתי: וזאת תורת האדם. תכונת האדם כלומר זאת שדברת עלי תכונת האדם הגדול הוא ולא אדם שפל ונבזה כמוני כמו שאמר מי אנכי ומי ביתי וכן בדברי הימים והראיתני בתורת האדם המעלה וי"ת ודא חזיא לבני אנשא. ונדרש בתור האדם המעולה שבנביאים ואיזהו זה משה רבינו שנאמר ומשה עלה אל האלהים משה משובח שבנביאים ודוד משובח שבמלכים אתה מוצא מה שעשה משה עשה דוד משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות משה קרע לישראל את הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנאמר בהכותו את ארם נהרים וגו' ומשה נתן לישראל חמשה חומשי תורה ודוד נתן לישראל ה' ספרים שבתהלים: (כ) ואתה ידעת את עבדך. אתה ידעת לבב עבדך ולא אדע לדבר מה שבלבי ואתה ידעת וי"ת ואת עבדתי במות עבדך פירוש ידעת כמו מה אדם ותדעהו: (כא) בעבור דברך וכלבך. בעבור דברך שאמרת לשמואל להמליכני וכלבך וכרצונך עשית כי אינני ראוי לכך אלא שאתה רצית בי. ויתכן לפרש גם כן בעבור דברך ורצונך ויהיה כפל דבר לחזק: את כל הגדולה. נכתב בוי"ו עם הדגש וחביריו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק: להודיע את עבדך. כלומר רצית להודיע עבדך את כל הגדולה הזאת שדברת עלי ולזרעי אחרי: (כב) על כן גדלת ה' אלהים. על כן שאני משיג דעתך ורצונך ידעתי שגדלת על הכל ואין יודע מחשבותיך וידעתי כי אין כמוך ואין אלהים זולתך: ככל אשר שמענו באזנינו. וככל אשר ידענו מלבנו הכרנו שאין כמוך ואין אלהים זולתך וי"ת בכל די שמענא אמרין קדמנא כלומר מה ששמענו אומרי' הקדמונים אשר לפנינו על דרך שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך: (כג) ומי כעמך כישראל. כמו שאין כמוך באלהים כן אין כעמך ישראל בעמים: אשר הלכו אלהים. הלכו לשון רבים דרך

מקרא

יח ויבא המלך דוד וישב לפני יהוה ויאמר מי אנכי ארני יהוה ומי ביתי כי הביאתני עד־הלם: יט ותקטן עוד זאת בעיניך ארני יהוה ותדבר גם אל־בית־עבדך למרחוק וזאת תורת האדם ארני יהוה: כ ומה־יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את־עבדך ארני יהוה: כא בעבור דברך וכלבך עשית את כל־הגדולה הזאת להודיע את־עבדך: כב על־כן גדלת יהוה אלהים כי־אין כמוך ואין אלהים זולתך בכל אשר־שמענו באזנינו: כג ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו־אלהים לפדות־לו לעם

ג'ו — כ' תד חס' וחד מ"ל דין חס' — ואתם ומתם יח' כתעם חסר. כ' — ה"ג' מ"ל חס' — ה' כ"ב כגוי' ג' — ה. ג'

תרגום

יח ואתא מלכא דוד ויתיב קדם יי ואמר ליה אנא כמסת יי אלהים ומן ביתי ארי אמטיתני עד הכא: יט וזעירת עוד דא קדמך יי אלהים ומלילתא אף על בית עבדך לעלמא דאתי ודא חזיא לבני אנשא יי אלהים: כ ומה יוסיף דוד עוד למללא קדמך ואת עבדת בעות עבדך יי אלהים: כא בדיל פתגמך וכלבך עבדת ית כל רברבתא הדא להודעא ית עבדך: כב על כן רב את יי אלהים ארי לית דכותך ולית אלהא בר מנך בכל די שמענא אמרין קדמנא: כג ומן כעמך כישראל עמא חד בחיר בארעא דאזלו שלוחין מן קדם יי למפרק

מי אנכי ג' בקריאה וסי' מי אנכי כי אלך אל פרעה. כי הביאתני עד הלם. מי אנכי ומי חיי:

תולדות אהרן ויבא המלך: שבת קיג יומא סט סוטה מ מא זבחים קב (פסחים לב יומא מ סוטה כב) ברכות ו חגיגה ג' בתרא יג סנהדרין לא לב: ומי כעמך ישראל: גוי אחד בארץ. זוכר אמור:

רלב"ג

(יח) כי הביאותני עד הלום. ר"ל שהבאת אותי לגדר המעלה אשר אני בה היום והייתי קודם זה רועה צאן ומשם לקחתני ולא די לך בזה אבל דברת גם אל בית עבדך למרחוק ר"ל שתתמיד הממלכה לי גם כשיחטאו לך זרעי ויתרחקו ממך: (יט) והנה זאת תורת האדם שקנתם לצדיקים וקנתם לרשעים והשגחת בי שלא תאבד טובתך ותיבתך וחסדך מזרעי בעבור הרשעים: (כב) על כן גדלת ה' אלהים וגו'. ר"ל שידיעת העתידות היא לך לבדך ואתה קורא הדורות מראש כמו שתכל בספר ישעיה ואין כמוך שידע על נכון כל המתחדש כי לשאר השכלים ידיעות חלק מה מנמוס הנמצאות וסדרם ויושרם ואולם ידיעתו בכללות לא יתכן שתהיה כי אם לשם ית' כמו שבארנו בחמישי מספר מלחמות ה': (כג) ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ. מיוחד לעבודת השם ית' כי הוא הולך לפדותם לו לעם ולזה הרבה הנפלאות בהוציאו אותם מארץ מצרים למען יהיו לו

פי' רבי' ישעיה

(יח) וישב לפני ה'. לפני הארון: (יט) ותקטן עוד זאת בעיניך. פי' כל הגדולה שעשית לי אלא עוד דברת אלי טובות לזמן רחוק שאמרת שימלוך בני אחרי. וגם אמרת לי שיהיה נאמן ביתי לעולם: וזאת תורת האדם. פירוש בתמיה וכי זאת תורת האדם למצוא חן בעיניך ולהתחשב בעיניך כל כך. ידעתי כי איני ראוי לכל זה הכבוד: (כ) ומה יוסיף עוד דוד לדבר אליך. דברי תושבחות והודאות אין לי פה להשיג כפי מה שראוי לי ואתה ידעת את עבדך כי לבי נכון לפניך ואיני יודע להוציא מפי כל מחקרי לבבי. ואני איני משיג להלל לפניך כראוי תקבל את לבי שהוא שלם לפניך: (כא) בעבור דברך. פירוש כדי לקיים דברך שאמרת לי על ידי להיות מלך על ישראל עשית מה שעשית ולא שהייתי ראוי לכך. וכל כך עשית את כל הגדולה הזאת להודיע עבדך פירוש שימלוך בני אחרי ושיהיה ביתי לפניך לעולם וכל זה לא הייתי ראוי אלא בלבבך וברצונך הייתי כלומר אתה רצית בי בחנם בלי שום תגמול שעשיתי שאהיה ראוי לכך: (כג) ומי כעמך ישראל. פירוש כמו שעשית לי גמול גדול כך עשית גם לישראל. שאין בכל האומות עם גדול ונכבד כמוהו: אשר הלכו אלהים. מדבר כנגד השם בלשון רבים כאשר ימצא בהרבה מקומות: לפדות לו לעם. לפדות את ישראל להיות לו לעם ולשים לו שם שיצא שמו בכל העולם:

מצודת דוד

בלבבך לך עשה לא נטה לחזור ולמחות בו כדבר ה': (יח) לפני ה'. לפני הארון: ומי ביתי. כי הלא מרות המואביה אני בא: עד הלום. עד המעלה שאני בה עכשיו: (יט) ותקטן, החסד הזה עוד קטנה היא בעיניך עד שדברת על בית עבדך למרחוק ר"ל לדורות העתידים בתת המלכות לזרעי עד עולם. וזאת תורת האדם. מה שדברת עלי היא תכונת ותואר האדם הגדול במעלה המיוחד בבני אדם ולא תכונת אדם שפל ונבזה כמוני: (כ) ומה יוסיף. מעתה אין לי עוד דבר לשאול ממך לא עלי ולא על זרעי: ואתה. הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך לעשות לי כזאת מבלי שאלה ובקשה: (כא) בעבור דברך. ר"ל הנה אינני ראוי לכל הגדולה הזאת אולם בעבור גזירתך ורצונך עשית לי הגדולה הזאת ואף להודיע לי את כל אלה כאלו באה לתשלום גמול על מעשי והיה מתמיה בעצמו לומר וכי לא די לי החסד עד שגם הודעתני מה שיהיה אחרי: (כב) על כן. ר"ל בעבור שלא נשיג לדעת עומק מחשבות חסדך על כן ידענו כי מאוד גדלת ואין בינת אדם משגת תכלית מעשיך: כי אין כמוך. בכדי להעריך ממנו עומק מחשבותיך: ככל אשר שמענו. ככל הדברים הנפלאים אשר שמענו: (כג) ומי כעמך. ר"ל הואיל ואין זולתך א"כ

מצודת ציון

(יח) הלום. הנה כמו אל תקרב הלום (שם ג): (יט) תורת. ענין תואר ותכונה וכן אמר בזה בד"ה והראיתני כתור האדם המעלה (דה"א יז) וקרוב לענין זה נאוו לחייך בתורים (ש"ה א) ור"ל בפנינים המסודרים בתואר ובתכונה יפה: האדם. ר"ל האדם המיוחד והמעולה: (כ) ידעת. ענין אהבה והחמלה כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג): (כג) הלכו אלהים. לפי שבכל"מ נאמר אלהים בלשון רבים

רד"ק

דרך כבוד כמו ישמח ישראל בעושיו ובדברי הימים אשר הלך האלהים וי"ת דאזלו שלוחין מן קדם ה'. ובדרש אשר הלך האלהים זה הקב"ה אשר הלכו האלהים זה משה ואהרן: ולשום לו שם. פי' לו כלומר לאלהים להגדיל בפי בני אדם אשר לא ידעוהו כמו פרעה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגו' לפיכך אמר האל והכבדה בפרעה חילו ולשום לו שם ובדברי הימים לשום לך שם: ולעשות לכם. כנגד ישראל ידבר: הגדולה. גם זה בוי"ו עם הדגש: לארצך. כנגד ישראל או כנגד השם ופי' עשית לכם גדולה ונוראות עד שבאו לארצך ותי' עד די עלו לארע בית שכינתך דיהבתא להון: מפני עמך. כשבאו לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונוראות עשית להם וכן הוא בדברי הימים לגרש מפני עמך: גוים ואלהיו. פי' מהגוים ומאלהיו ומ"ם ממצרים משמשת במקום שנים והלשה או פירוש והכית גוים ואלהיו כמו שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים או פי' גוים על ישראל כלומר אשר פדית ממצרים גוים וזקניו וגדוליו ואמר גוים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל כמו בנימן בעממיך ואלהיו כמו אלהים לא תקלל שפי' שופטים ויונתן לא תרגם גוים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדע' מקצת רבני ז"ל שפי' ואלהיו על השם יתברך על דרך בכל צרתם לו צר ואמרו גוים ואלהיו כביכול שהוא פדוי עמהם מפני זה לא תרגמו: (כז) בית אבנה לך. כתרגומו מלכו אקיים לך: על כן מצא עבדך את לבו. מצאו מכוון להתפלל אליך: (כח) ודבריך יהיו אמת. דרך תפלה אמר או פי' הם אמת ותי' אינון קשוט: (כט) הואל. ענין רצון וחפץ כמו ויואל משה הואל נא ולין הנה נא הואלתי. וי"ת לשון התחלה שרי כמו שתרגם אונקלוס הנה הואלתי הראשון שריתי: להיות לעולם לפניך. שיהיו עובדים לפניך: בית עבדך לעולם. על עצמו אמר כמו האחרים וי"ת ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם: (א) את מתג האמה

תולדות אותן אשר היו לך. (סוכה מט): ומברכתך יבורך. ברכות הן:

רש"י

לו לעם ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה: ונוראות. עשית לארצך לאחר שיצאו משם ומה הם הנוראות מפני עמך לגרש עמים ואלהיהם ומקרא זה חסר לגרש (ובדברי הימים א' י"ז כ"א) פירשו לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו ואינו חסרון כי משמע שנאמר מפני עמך גוים אנו שומעין לשון פרודין וגירושין: (כח) אתה הוא האלהים. שליט ובידך יכולת לקיים: (כט) הואל. רצה: (א) מתג האמה. (ובדברי הימים א' י"ח א') כתיב

תרגום

ליה לעם ולשואה ליה שום ולמעבד לכון רברבן וחסינן עד די עלו לארע בית שכנתך דיהבתא להון מן קדם עמך די פרקתא לך ממצרים גוים ואלהיו: כד ואתקינתא לך ית עמך ישראל קדמך לעם עד עלמא ואת יי הויתא להון לאלהא: כה וכען יי אלהים פתגמא די מלילתא על עבדך ועל אנש ביתיה אקים עד עלמא ועביד כמא די מלילתא: כו ויסגי שמך עד עלמא למימר יי צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהי מתקן קדמך: כז ארי את יי צבאות אלהא דישראל גליתא לעבדך למימר מלכו אקים לך על כן הות בלבא דעבדך לצלאה קדמך ית צלותא הדין: כח וכען יי אלהים את הוא יי ופתגמך אינון קשוט ומללתא על עבדך ית טבתא הדא: כט וכען שרי וברך ית בית עבדך למהוי לעלמא קדמך ארי את יי אלהים מללתא ומברכתך יתברכון בתי עבדך צדיקיא לעלם. א והוה בתר כן ומחא דוד ית פלשתאי ותברינון ונסיב דוד ית תיקון אמתא

מקרא

ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה ונראות לארצך מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו:
כד ותכונן לך את־עמך ישראל | לך לעם עד־עולם ואתה יהוה היית להם לאלהים:
כה ועתה יהוה אלהים הדבר אשר דברת על־עבדך ועל־ביתו הקם עד־עולם ועשה כאשר דברת:
כו ויגדל שמך עד־עולם לאמר יהוה צבאות אלהים על־ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך:
כז כי־אתה יהוה צבאות אלהי ישראל גליתה את־אזן עבדך לאמר בית אבנה־לך על־כן מצא עבדך את־לבו להתפלל אליך את־התפלה הזאת:
כח ועתה | אדני יהוה אתה־הוא האלהים ודבריך יהיו אמת ותדבר אל־עבדך את־הטובה הזאת:
כט ועתה הואל וברך את־בית עבדך להיות לעולם לפניך כי־אתה אדני יהוה דברת ומברכתך יברך בית־עבדך לעולם:
ח א ויהי אחרי־כן ויך דוד את־פלשתים ויכניעם ויקח דוד את־מתג

ג' לו שרי אלפים. ס"ת · ג' כתיב כן · ה' כתיב כן בנביאים · כולהון פתחין באתנח · כל נביאים כל כת"ב ס' אלהים

ולעשות ט"ו בקריאה וסי' השמר בנגע הצרעת. ונתנך ה' לראש ולא לזנב. והזקתם מאד לשמר. ולשום לו שרי אלפים דשמואל. כעמך כישראל דשמואל. ועברה העברה. ולשלמה בני תן לב. והיה אם תלך לפני. ויאמר ליהודע לדרוש. אם מצאתי חן בעיני המלך. כי עזרא הכין לבבו. וילכו כל העם לאכול. מחזיקים על אחיהם. ויקשרו כלם יחדו. ידעתי כי אין טוב בם:

רלב"ג

לו לעם והוא יהיה לעם לאלהים ועשה גם כן נפלאות ונוראות בהורישו אותם ארץ ישראל: אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו. ר"ל שהשמיתו ישראל גוים ואלהיו בעת ירשם הארץ או ירצה שהנוראות ההם שעשה מפני עמו קצתם היה להשחית גוים וקצתם להשחית אלהיהם כמו שנתבאר בבנין דגון בראשון זה הספר: (א) את מתג האמה מיד פלשתים. הנה כתוב במקומו בספר

פי' רבי ישעיה

ולעשות לכם הגדולה. פירוש אמרת לישראל שאעשה לכם גדולה יותר מכל האומות: ונוראות לארצך. פי' נפלאות נוראות עשית לארצך שהיא ארץ הכנעני: מפני עמך. מקרא קצר הוא אשר הורשתם מפני עמך אשר פדית לך ממצרים. גוים ואלהיו גרשתם מלפניו שנענה גוים עם אלהיהם כל גוי וגוי ואלהיו. ודומה לו ובכל אלהי מצרי' אעשה שפטי': (א) את מתג האמה מיד פלשתים. יש לפרש מדינות הם סמוך לגבול פלשתים ולקחה מהם:

מצודת ציון

רבים אמר גם הלכו בל' רבים לזוג השלום וכן האלהים האדירים האלה (ש"א ד') וכמוהו רבים: ממצרים גוים ואלהיו. המ"ם של ממצרים תשמש על גוים ועל ואלהיו וכאלו אמר ממצרים מגוים ומאלהיו: (כז) מצא. ענין הזמנה יכן ואת העולה המציאו (ויקרא ט'): (כט) הואל. רצה וחפץ כמו ויואל משה (שמות ב'): ח (א) מתג. הוא כעין רסן העשוי להנהיג בו הבהמה כמו מתג לחמור

מצודת דוד

מי ומי מעובדי כוכבים מאושר ומשובח כעמך ישראל אשר כמה גוי מיוחד בארץ: לפדות לו לעם. לפדות ממצרים להיות לו לעם: ולשום לו שם. לפרסם את שמו בעולם: ולעשות לכם. לישראל ידבר בלשון נוכח: ונוראות לארצך. לעשות נפלאות נוראות לארצך בעת הכיבוש לגרשם מפני עמך וגו' והוא מקרא קצר: גוים ואלהיו. מגוים והם אנשי מצרים ומאלהיו ולא יכלו להחזיק בהם לא הם ולא אלהיהם: (כד) עד עולם. כי לא יחליפם ולא ימיר אותה: (כה) הקם עד עולם. שיהיה עד עולם המלכות מזרעו: (כו) ויגדל שמך. ובזה יגדל שמך עד עולם כי יאמרו הנה שעד עולם הוא אלהי ישראל ואף בית דוד נכון לפניו למנוחה עד עולם ואין בו חלילה השתנות לחזור מדבריו: (כז) כי אתה וגו'. גליתה ר"ל הואיל והודעתני שתבנה לי בית מלכות לזה מצאתי את לבי להתפלל עליה ולולי זאת לא ערב לבי לגשת להתפלל על דבר גדול כזה: (כח) אתה הוא האלהים. א"כ בידך הכח לקיים דבריך. ודבריך יהיו אמת גם ידעתי אשר תקיים דברך: ותדבר וגו'. גם ידעתי שאתה ה' דברת עלי הטובה הזאת כי דברי נתן הנביא דבר ה' המה: (כט) ועתה. ר"ל והואיל וכן הוא א"כ מעתה להתפלל עוד על הדבר אולם שאלתו היא הואל נא וברך וגו' להיות לעולם לפניך ר"ל ברכם במחשבות לב טהור ללכת בתורתך כבדי שיהיו ראוים לקבל החסד הגדול הזה: כי אתה וגו' דברת. ולא ישוב ריקם ואף אשאל שבית עבדך יבורך מברכותיך לעולם להיות יראי ה' וחושבי שמו לבל תסור המלוכה מהם: ח (א) מתג האמה. ובד"ה נאמר גת ובנותיה ואולי מתג האמה הוא שם כולל לגת עם בנותיה ונקראה כן על היותה מפרסומת בארץ

האַמָּה מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ב וַיַּךְ אֶת־מוֹאָב וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־חֲבָלִים לְהָמִית וּמְלֹא הַחֶבֶל לְהַחֲיוֹת וַתְּהִי מוֹאָב לְדָוִד לַעֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה׃ ג וַיַּךְ דָּוִד אֶת־הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה בְּלֶכְתּוֹ לְהָשִׁיב יָדוֹ בִּנְהַר־׃ ד וַיִּלְכֹּד דָּוִד מִמֶּנּוּ אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי וַיְעַקֵּר דָּוִד אֶת־כָּל־הָרֶכֶב וַיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ מֵאָה רָכֶב׃ ה וַתָּבֹא אֲרַם דַּמֶּשֶׂק לַעְזֹר לַהֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ צוֹבָה וַיַּךְ דָּוִד בַּאֲרָם עֶשְׂרִים־וּשְׁנַיִם אֶלֶף אִישׁ׃ ו וַיָּשֶׂם דָּוִד נְצִבִים בַּאֲרַם דַּמֶּשֶׂק וַתְּהִי אֲרָם לְדָוִד לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה וַיּוֹשַׁע יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃ ז וַיִּקַּח דָּוִד אֵת שִׁלְטֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר

מִידָא דִפְלִשְׁתָּאֵי׃ ב וּמְחָא יָת מוֹאֲבָאֵי וּמְשַׁח לְהוֹן בְּעַדְבָא רְמֵי יַתְהוֹן לְאַרְעָא וּמְשַׁח תְּרֵין חַבְלִין לְמִקְטַל וּמְלֵי חַבְלָא לְאַחָאָה וַהֲווֹ מוֹאֲבָא קֳדָם דָּוִד לְעַבְדִין נָטְלֵי פְרָס׃ ג וּמְחָא דָוִד יָת הֲדַדְעֶזֶר בַּר רְחוֹב מַלְכָּא דְצוֹבָה כַּד אֲזַל לְאַשְׁנָאָה תְּחוּמֵיהּ בִּנְהַר פְּרָת׃ ד וַאֲסַר דָּוִד מִנֵּיהּ אֲלַף וּשְׁבַע מְאָה פָּרָשִׁין וְעַשְׂרִין אַלְפִין גְּבַר רַגְלֵי וַעֲקַר דָּוִד יָת כָּל רְתִיכַיָּא וְאַשְׁאַר מִנְהוֹן מְאָה רְתִיכִין׃ ה וַאֲתוֹ אֱנָשׁ אֲרַם דַּמֶּשֶׂק לְמִסְעַד לַהֲדַדְעֶזֶר מַלְכָּא דְצוֹבָה וּמְחָא דָוִד בַּאֲרָם עַשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין גַּבְרָא׃ ו וּמַנִּי דָוִד אִסְטְרַטִּיגִין בַּאֲרַם דַּמֶּשֶׂק וַהֲווֹ אֱנָשׁ אֲרָם קֳדָם דָּוִד לְעַבְדִין נָטְלֵי פְרָס וּפְרַק יְיָ יָת דָּוִד בְּכָל אֲתַר דִּי הֲלָךְ׃ ז וּנְסֵיב דָּוִד יָת שִׁלְטַיָּא

ג.ד. ד' מע"ת נסבר א · כ' חסיו קטר' · פרת קרי ולא כתיב · ז' מ"ע · ג' מ"ל ג' סס'

יתיב ב' חס' בגברי וסי' ויך דוד את הדדעזר דשמואל . ומשלל הדדעזר בן רחב דשמואל . וכל שום קרתא דכות' חס' במ"ג מלאים וסים' והיא בעמק אשר לבית רחוב . וישכרו את ארם את רחוב . וארם צובה ורחוב : פרת חד מן ו' מלין קריין ולא כתיבן וסי' נמסר בריש ספר אלה הדברים :

תולדות אהרן ויך את מואב סנהדרין לט : שני חבלים (סנהדרין כ) : זכר דברים : להשיב ידו . נהרים לו : ויעקר דוד .

רשי

כתיב ויקח דוד את גת מיד פלשתים והיא נקראת מתג האמה על שם שהיא מקל רודה בכל הפלשתים מטרפולין של מלכים שלא מצינו בכל סרני פלשתים בעזה ובאשדוד ובעקרון ובאשקלון שם מלכות אלא בגת מצינו אכיש מלך גת : מתג . אגויילון בלע"ז : האמה . הוא המרדע של עץ : (ב) וימדד שני חבלים להמית . לפי שהרגו את אביו ואת אמו ואחיו שנאמ' וינחם את פני מלך מואב (שמואל א' כ"ב ד') ולא מצינו שיצאו משם : (ג) בלכתו . כשהלך הדדעזר : להשיב ידו. כתרגומו לאשנאה תחומיה שכבש מן הארץ חוץ לגבול ארצו והרחיב את גבולו : (ד) ויעקר דוד את כל הרכב . משום לא ירבה לו סוסים (דברים י"ז ד') : ויותר ממנו מאה רכב . שהיו צריכין לו לכדי מרכבתו והרכב ארבעה סוסים כמו שנאמר מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה (דברי הימים ב' א' י"ז) כאן למדנו שהרכב ארבעה סוסים : (ז) שלטי הזהב . הם אשפות שמתלים בהם החצים כמה דאת אמר הברו החצים מלאו השלטים (ירמיה נ"א י"א) . כל הפרשיות הללו שמכן אצל פרשה של בית המקדש לפי

רדק

האמה . יית ית תיקון אמתא אולי היתה אמת המים עוברת בעיר ותקנו אותו לבא מחוץ לעיר אל העיר לפיכך נקראת העיר מתג האמה ובמקומו בדברי הימים את גת ובנותיה מיד פלשתים גת ובנותיה היו נקראים בכלל מתג האמה ויש בו מדרש בברייתא דרבי אליעזר פרקי פלשים ושהיה כשבא אבימלך ליצחק ואמר לו ראה ראינו כי היה ה' עמך וגו' אמרו יודעים אנו שעתיד הקב"ה ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים וכרת עמהם ברית שבועה מה עשה יצחק כרת אמה אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול מכח אות הברית משבועת יצחק עד שלקח מהם אותו הברית שהי' ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתים : (ב) וימדדם בחבל השכב אותם ארצה . דרך נקמה ובזיון ת"י חבל עדבא כלו' גורל וחלק . ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשנחם אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שאמ' וינחם את פני מלך מואב וגו' וכשיצא דוד משם והלך לעיר חמת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח והחייהו נחש העמוני הוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד : ותהי מואב . עדת מואב : נושאי מנחה . ת"י נטלי פרס כלומר שהיו נושאין לו מס ידוע בכל שנה : בלכתו להשיב ידו בנהר פרת . כשהלך הדדעזר להשיב גבולו בנהר פרת שהיה מגיע גבול ישראל להרחיב גבולו בארצם וכתי' לאשנאה תחומיה ובספר דברי הימים להציב ידו אף על פי שהם שני לשונות הענין אחד והדדעזר עזר בתחלה לישראל ולקח מארצם על כן אמר דוד במזמור אלהים זנחתנו פרצתנו הרעשת ארץ פצמתה וגו' ועתה בא להעמיד גבולו עד מקום שכבש מאז סמוך לנהר פרת והתחזק דוד עליו ברצון האל והכהו : (ד) וילכד דוד ממנו . ולא אמר ויך וגו' כי לא הכה מהם אלא אשר הכה בהלחמו עליה' ובהתגברו עליה' לנצח לכד מהם הכך הוא שאמר להם ולקח מהם פדיון נפשם וכן ת"י וילכד ואסר כלו' אסרם בכבלים עד שפדו עצמ' : אלף וז' מאות פרשי' ועשרים אלף איש רגלי . ובדברי הימים אלף רכב ושבעת אלפים פרשים הנה מנה השרים הגדולים אשר במחנה הדדעזר ושם מנה כל הרכב והפרשים וכן לא זכר הנה מנין הרכב ושם זכר אות' והרגלים זכרם הנה ולא זכרם שם : ויעקר דוד. לפי שהוא אסור לו להרבות סוס כמו שכתוב ולא ירבה לו סוסים ולא המיתם כי אסור להשחית דבר נברא דרך השחתה אם לא היה מזיק או דבר שאסו' בהנאה או למתות זכר כמו בעמלק שנ' ט משור עד שה מגמל ועד חמור ועקר' כדי שלא יקחו מהם אנשי החיל והעיקו' הותר בסוסי האויבי' כדי שלא ילחמו בהם עוד לישראל כמו שצוה האל ליהושע את סוסיה' העקי' והעקר שהוא מגזל פרסותיה' מהארכובו' ולמטה שלא תוכל לזוז ממקומה : ויותר ממנו מאה רכב . הם ארבע מאות סוס הותירם לצרכו כדי מרכבתו כי לא אסרה תורה להרבות סוס אלא סוסים בטלים כדי שלא יהיו ישראל רגילים ללכת למצרים כי משם היו מביאין הסוסים לפיכך לא יהיו לו סוסים בטלים אלא כדי צרכו : (ה) ארם דמשק . לפי שיש ארם צובה ארם נהרים ארם מעכה ארם בית רחוב : (ו) נושאי מנחה . כתרגומו נטלי פרס כמו שפי' : (ז) שלטי הזהב .

רלבג

בספר דברי הימים את גת ובנותיה ואולי היה זה המחוז נקרא מתג האמה . והנה במואב מדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות ואמרו רז"ל שהיה בעבור שהמיתו אביו ואמו כי כבר הניחם אל מלך מואב כמו שזכר במה שקדם אלא שאם היה הענין כן יהיה פי' וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה כי אלו הפרד דוד מהם לא שמרו להם והמיתום : (ד) ויעקר דוד את כל הרכב . עשה זה כדי שלא ירבה לו סוסים כמו שבאה המצוה בזה בתורה . (ו) וישם דוד נציבים בארם דמשק

פי' רבי ישעיה

(ב) וימדדם בחבל . בעבור שהרגו אביו ואחיו שהפקיד בידם כשהיה בורח מפני שאול : ותהי מואב לדוד לעבדים . כמו נלאתה יהודה : (ג) בלכתו להשיב ידו בנהר פרת . פי' היה הולך להכין לו מקום בנהר פרת כמו ויד תהיה לך : (ד) ויעקר דוד את כל הרכב . כדי לקיים רק לא ירבה לו סוסים ויותר ממנו מאה רכב לצורך מרכבתו וכל רכב הוא ד' סוסים כדכתיב ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות וסוס בחמשים ומאה : (ו) נציבים בארם דמשק . מינה עליהם מושלים : (ז) שלטי הזהב . הם האשפות המלאים חצים . כדכתיב הברו החצים מלאו השלטים :

מצודת דוד

פלשתים ובכל חמשת עריהם הגדולים לא היה מלך כ"א בגת וכולם היו סרים למשמעתו ותורים בידו כמתג החמור הנתונה באמת ידי איש להוליכו לכל אשר ירצה : (ב) וימדדם בחבל . וחזר ומפרש איך מדדם ואמר שהשכיבם בארץ וכו': נושאי מנחה . היו מביאים לו מנחה שנה בשנה : (ג) בלכתו להשיב ידו . כשהלך להשיב מקומו לאחור להרחיב גבול ארצו : ויעקר . משום שנאמר ולא ירבה לו סוסים (דברים י"ז) : (ו) נציבים . פקידים וממונים לגבות המס ולמשול בהם :

מצודת ציון

למחוד (משלי כ"ו) : האמה . אמת הזרוע וכן באמת איש (דברים ג') : ומלא החבל . מדת חבל שלם: (ג) להשיב . על השבה : ידו . מקומו : (ד) פרשים . הם חכמי הסוסים הרגילים בהם : ויעקר . הסיר העיקר והם הרגלים שהם העיקר בבהמה וכן סוסיהם תעקר (יהושע י"א) : רכב . הם מד' סוסים: (ו) נציבים . פקידים וממונים : (ז) שלטי . כעין מגן . אל עבדי . על עבדי : כבש

דו

רדק

מגיני הזהב אשר היו על עבדי הדדעזר פי' אשר לקח במלחמ' ופי' אל כידי כמו על
עבדי וכן הוא בדברי הימים והולך לומר ויביאם ירושלם כלו' שלא תנם לפדיון כמו
שנתן הפרסים של עבדי הדדעזר לפדיון כמ"ש למטלי וילכד או א' י' א' ירושלי'
לומר שנתנם באוצר בית ה' להקדש: (ח) ומבטח ומברותי. ובדברי הימים
ומטבחת ומכון שני שמות היו
להם ובמה וטבחת אחד אלא
שהפיכות האותיות: ולברכו.
שיצליחהו האל במלחמותיו או
פירוש ולתת לפניו מנחה כמ"ש
ובידו היו כלי כסף וגו' כי
המנחה נקראת ברכה כמו קח
נא את ברכתי אשר הובאת לך:
הקדיש המלך. לבנין בית
המקדש: ויעש דוד שם. כי
נצח מלחמה גדולי' ויצא שמו
בעמי' ורז"ל פי' שקבר את
החללים כמו שפי' במלכי' בעלות
יואב שר הצבא לקבר את
החללי' והוא שם גדול לישראל
שמקברי' את אויביה' וכן הוא
אומר במלחמת גוג ומגוג וקברו
כל עם הארץ והי' להם לשם:
(יג) את ארם בגיא מלח י"ח
אלף. אבל אותם כ"ב אלף
שאמר למעלה היו במקום אחר
וזה היה בגיא מלח ובד"ה
ואבישי בן צרויה הכה את אדום
בגיא מלח י"ח אלף ובספר
תהילים וישב יואב ויך את
אדום בגיא מלח י"ב אלף הנה
בספר הזה אמ' ארם ובד"ה
הספרי' אומ' אדום ובספר
תילי' אמ' י"ב ובד' הספרי'
י"ח נר' כי מלחמ' אדום היתה
כשהיתה מלחמ' ארם כי כן
כתוב בתהילי' בהצותו את
ארם נהרים ואת ארם צובה
ומארם ומאדום היו אלה י"ח
אלף ואמר בזה הספר ארם ור"ל
ואשר עמהם ושם אדום ואמר
בב' הספרי' אדום ור"ל ואשר
עמהם והם ארם ובאו' בדברי
הימים כי אבישי עשה מלחמה
והכה בהם י"ח אלף ובתהילי'
אמר יואב ואמר י"ב אלף כי
אבישי עשה תחלה המלחמה
והכה בהם ו' אלפים ואח"כ
עשה עמהם יואב מלחמ' והכה
בהם י"ב אלף ואמר בתהילים
וישב יואב כלו' שב אחר כן
יואב אחרי אבישי ואמ' בדברי
הימים כל המלחמה בשם אבישי
לפי שהוא היה תחלת המלחמה
וזכר כל הי"ח אלף על שמו
ובזה הספר זכר המלחמה בשם
דוד כי הוא העיקר. ובדרש אומר
כי כשהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום אמרו לו לא כך אמר הכתוב אל תתגרו בם השיבם יואב ולא כך אמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם
ולא רצו אמר יואב אם נהריג אדום מכשיו אין אנו מוצאין בחזרתינו לא אכילה ולא שתייה אלא נניח אותם עד שנכה את ארם ונחזור עליהם לכך נאמר וישב יואב ויך את אדום
א"ל הכי' מה אתם מועילין שתכו את אדום קמעא קמעא אבישי בן צרויה הרג י"ח אלף ואתם י"ב אלף כשיגיע זמן אני אכלה אותם ואחריבם ולדברי הדרש הזה היו שתי
מלחמות בשני פעמים: (יד) בכל אדום שם נציבים. לפי שאמר וישם נציבים בארם דמשק אמר בכל אדום שלא תחשוב כי במקום אחד באדום שם נציבים כמו בארם
דמשק אלא שם באדם אלא בכל אדום שם נציבים: (טו) וימלוך דוד על כל ישראל. כשנח כל המלחמות ואנשי בית שאול לא היה אדם בישראל מפקפק במלכותו
משפט וצדקה. כתרגומו דין דקשוט וזכו כלומר היה שופט באמת במשפטי הריב אשר בין איש לאיש גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו: (טז) מזכיר
כתרגומו

רשי

לפי שמכל המלחמות הללו קיבץ הקדשות לצרכי הבית. (יג) ויעש דוד שם. שקבר
את ההרוגים שהרג באדום והוא שם טוב לישראל שקוברין את אויביהם וכן הוא
אומר במלחמ' גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם (יחזקאל לט יג)
ומנין שקברן דוד שנאמר בספר מלכים (א יא טו) ויהי בהיות דוד את אדום בעלות
יואב שר הצבא לקבר את
החללים: שמונה עשר אלף.
ובספר (תהלים ס' ב) הוא אומר
שנים עשר אלף אמור מעתה
שתי מלחמות הי': (יד) נציבים.
פקידים לגבות מס: (טו) ויהי
דוד עושה משפט וגו' ויואב על
הצבא. דוד גרם ליואב להיות
מצליח על הצבא לפי שעשה
משפטו וצדקה ויואב גרם לדוד
לעשות משפט וצדקה לפי שהוא
דן ויואב עושה ורודה על ידו
ועוד מתוך שיואב עסק במלחמו'
לא היה דוד טרוד בכן ולבו
פתוח לעשות צדק: (טז) מזכיר
מזכיר אותו דין בא לפניו לפסקו
לפוסקו

תרגום

דִּדְהַבָא דַּהֲווֹ עַל עַבְדֵי
הֲדַדְעֶזֶר וְאַיְתִינוּן לִירוּשְׁלֶם׃
ח וּמִבֶטַח וּמִבֵּרוֹתַי קִרְוֵי
הֲדַדְעֶזֶר נְסֵיב מַלְכָּא דָוִד
נְחָשָׁא סַגִּי לַחֲדָא׃ ט וּשְׁמַע
תּוֹעִי מַלְכָּא דַּחֲמָת אֲרֵי
מְחָא דָוִד יָת כָּל מַשִׁרְיַת
הֲדַדְעֶזֶר׃ י וּשְׁלַח תּוֹעִי
יָת יוֹרָם בְּרֵיהּ לְוָת מַלְכָּא
דָוִד לְמִשְׁאַל לֵיהּ לִשְׁלָם
וּלְבָרְכוּתֵיהּ עַל דַּאֲגִיחַ
קְרָבָא בַּהֲדַדְעֶזֶר וְקַטְלֵיהּ
אֲרֵי גְבַר עָבֵיד קְרָבִין עִם
תּוֹעִי הֲוָה הֲדַדְעֶזֶר וְעִמֵּיהּ
הֲווֹ מָנֵי כַסְפָּא וּמָנֵי דַהֲבָא
וּמָנֵי נְחָשָׁא׃ יא אַף יָתְהוֹן
אַקְדֵּישׁ מַלְכָּא דָוִד קֳדָם יְיָ
עִם כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי
אַקְדֵּישׁ מִכָּל עַמְמַיָּא דִּי
כְבַשׁ׃ יב מֵאֲרָם וּמִמּוֹאָב
וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתָּאֵי
וּמֵעֲמַלְקָאֵי וּמִבִּזַּת הֲדַדְעֶזֶר
בַּר רְחוֹב מַלְכָּא דְצוֹבָה׃
יג וּכְנַשׁ דָּוִד מַשְׁרְיָן כַּד
תָּב מִלְּמִמְחֵי יָת אֲרָם בְּגֵיא
מִלְחָא תְּמָנַת עֲסַר אַלְפִין׃
יד וּמַנִּי בֶּאֱדוֹם אִסְטְרַטִּיגִין
בְּכָל אֱדוֹם מַנִּי אִסְטְרַטִּיגִין
וַהֲווֹ כָל אֱדוֹם עַבְדִין לְדָוִד
וּפְרַק יְיָ יָת דָּוִד בְּכָל אֲתַר
דִּי הֲלִיךְ׃ טו וּמְלַךְ דָּוִד
עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַהֲוָה דָוִד
עָבֵיד דִּין דִּקְשׁוֹט וְזָכוּ לְכָל עַמֵּיהּ׃ טז וְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה מְמַנָּא עַל
חֵילָא וִיהוֹשָׁפָט בַּר אֲחִילוּד מְמַנָּא עַל דָּכְרָנַיָּא׃

שמואל ב ח

הָיוּ אֶל עַבְדֵי הֲדַדְעָזֶר וַיְבִיאֵם
יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ ח וּמִבֶּטַח וּמִבֵּרֹתַי עָרֵי ג׳. כ׳
הֲדַדְעָזֶר לָקַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד נְחֹשֶׁת
הַרְבֵּה מְאֹד׃
ט וַיִּשְׁמַע תֹּעִי מֶלֶךְ חֲמָת כִּי הִכָּה דָוִד
אֵת כָּל־חֵיל הֲדַדְעָזֶר׃ י וַיִּשְׁלַח תֹּעִי
אֶת־יוֹרָם־בְּנוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד לִשְׁאָל־ י׳ חס׳
לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ עַל אֲשֶׁר נִלְחַם ג׳. י״ג
בַּהֲדַדְעֶזֶר וַיַּכֵּהוּ כִּי־אִישׁ מִלְחֲמוֹת
תֹּעִי הָיָה הֲדַדְעָזֶר וּבְיָדוֹ הָיוּ כְּלֵי־
כֶסֶף וּכְלֵי־זָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת׃
יא גַּם־אֹתָם הִקְדִּישׁ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לַיהוָה
עִם־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ מִכָּל־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כִּבֵּשׁ׃ יב מֵאֲרָם ג׳
וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתִּים
וּמֵעֲמָלֵק וּמִשְּׁלַל הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב ד״ג ול׳ ומשלל
מֶלֶךְ צוֹבָה׃ יג וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם בְּשֻׁבוֹ ג׳ חס׳
מֵהַכּוֹתוֹ אֶת־אֲרָם בְּגֵיא־מֶלַח שְׁמוֹנָה ג׳ פת
עָשָׂר אָלֶף׃ יד וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם
נְצִבִים בְּכָל־אֱדוֹם שָׂם נְצִבִים
וַיְהִי כָל־אֱדוֹם עֲבָדִים לְדָוִד וַיּוֹשַׁע
יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃
טו וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד ד׳
עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ׃
טז וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה עַל־הַצָּבָא וִיהוֹשָׁפָט
בֶּן־אֲחִילוּד מַזְכִּיר׃

רלבג

דמשק. שם מלכותו. מנחה. מס כי כבר היה ארם לדוד. לעבדים: (טו) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. הנה צדקה יאמר על יותר ממה שיאמר משפט כי המשפט יהיה שם

פי׳ רבי ישעיה

(יג) ויעש דוד שם: פי' שב לקבר החללים שהרג בארם והיה לו שם טוב באומות כדבר זה שהיו מקברים חללי אויביהם. וכך כתב במלחמת גוג ומגוג: וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם. וכך כתב בספר מלכים ויהי בהיות יואב באדום בעלות יואב שר הצבא לקבור את החללים: (טז) ויהושפט בן אחילוד מזכיר. פי' יועץ המלך:

וישע ג' חס' בקריאה וסימ' וישע ה' את יושבי קעילה. וישע ה' את דוד דשמואל. וישע מחרב מפיהם. ודוד קוה אל ה' וישע לך: שמונה ג' מלאים וסימן ויעש דוד שם בשבו בס"א שמונת אלפים גברים:

מהכותו. שמונה שלהנות. תן חלק לשבעה וגם. וכל דברי הימים דכוו' מלאים. וכל שמנת ושמנת הס' תולדות אהרן ויעש דוד שם. עשר במוקמי: ויהי דוד עושה משפט. סנהדרין ו מע (שם); ויואב בן צרויה. שם מע:

מצודת דוד

(י) כי איש מלחמות. הדדעזר היה עושה ואיש מלחמה עם תועי: ובידו. ביד יורם בן תועי: (יא) גם אותם. אשר הביאו לו למנחה הקדיש וגו' עם הכסף והזהב אשר הקדיש מכלל הגוים אשר כבש האמור במקרא שלאחריו: (יג) ויעש דוד שם. עשה גבורה גדולה וקנה שם: בשובו. ר"ל עם כי היה עיף ויגע ממלחמת ארם עכ"ז הכה בגיא מלח וגו' ובתהלים ובד"ה נאמר שאותן המוכים היו מבני אדום ולזה אמר במקרא שלאחריו ששם באדום נציבים: (יד) בכל אדום. ולא כשאר עיר אחת מהם נציב: (טו) משפט. בין איש לאחיו: וצדקה. ממלא להצריכים לקבל: (טז) על הצבא. כ״ב

לפסוקו ראשון : (יח) ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי . תרגם יונתן ובניהו בר יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופלתי אורים ותומים : כהנים היו . רברבין הוו : (ט) נתתי לבן אדניך . המלך רשאי להעביר מלכה שנא' (שמואל א' ח' י"ד) במשפט המלוכה את שדותיכם ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו :

ק

כתרגומו ממנא על דוכרניא כלומר ממונה על ספר הזכרונות : (יז) כהנים . שרי כהונה כי הוא מנה לצדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומשנהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אעפ"י שהיה אביתר עדיין חי כי ראינו כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי כאבות סדר צדוק ואחימלך כמ"ש בדברי הימים . והיה נקרא אחימלך ואבימלך כי שני השמו' קרובים : ושריה סופר . ובד"ה שושא ושני שמות היו לו : (יח) ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי . ת"י ובניהו בן יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ובניהו היה ממונה על הקשתי' ועל הקלעי'. ויש והכרתי כמו על או כמו עם וכן ויוסף היה במצרים און ועבדי' וכן אומר בד"ה על הכרתי ויש כרתי ופלתי שתי משפחות היו מישראל שהיו הרים אל משמעי' המלך ורואים פניו תמיד ובניהו היה בראשם ורז"ל פירשוהו אלו אורים ותומים : ובני דוד כהנים היו . כתרגומו ובני דוד רברבין הוו כלומר גדולים היו וממונים על כלם ובדברי הימים אומר הראשונים ליד המלך ובדברי רבותינו ז"ל תלמידי חכמים היו ולמה קראם כהנים מה כהן גדול נוטל חלק בראש אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש : (א) הכי יש עוד . כטעם האם וכן הכי אמרתי בנו לי וטעם זכר זה הענין הנה בעבור שנח המלחמות והיה במנוחה וסדר הפקידי' והממוני' שם אל לבו שבועת יהונתן שאם היה נזכרו אדם ראוי והגון היה ממנה אותו כמו שאמר לו יהונתן ואני אהיה לך למשנה לפיכך שאל אם נותר לבית שאול שיעשה עמו חסד בעבור יהונתן : (ב) ולבית שאול עבד. עבד כנעני היה והי' לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם ובני ציבא ועבדיו כלם עבדים לבית שאול כמו שאמ' וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם הוא לאדוניהם וכן נראה מדברי רז"ל כי ציבא עבד כנעני היה וכן נראה מהפסוקים וא"ת אם כן מה נתן לו דוד באמרו הנה לך כל אשר למפיבשת והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו אעפ"כ כן מצות המלך היה והמלך יכול לקחת מזה ולתת לזה : (ג) האפס עוד א"ש . האין עוד ותמהני למה תרגמו יונתן כאית : חסד אלהים. בעבור שבועת אלהים שהיתה ביניהם : נכה רגלים . כתרגומו לקי בתרתין רגלוהי שהוכה כשנפלו ונפסח בשתי רגליו ונכה תואר סמוך : (ד) בלו דבר . שם מקום : (ו) שדה שאול .

סדה

יז וְצָדוֹק בֶּן־אֲחִיטוּב
וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וּשְׂרָיָה
סוֹפֵר׃ יח וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי כ׳ פ״צ כנגי׳
וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ׃
ט א וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲכִי יֶשׁ־עוֹד פ׳
אֲשֶׁר נוֹתַר לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ
חֶסֶד בַּעֲבוּר יְהוֹנָתָן׃ ב וּלְבֵית שָׁאוּל
עֶבֶד וּשְׁמוֹ צִיבָא וַיִּקְרְאוּ־לוֹ אֶל־דָּוִד
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הַאַתָּה צִיבָא
וַיֹּאמֶר עַבְדֶּךָ׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַאֶפֶס י׳
עוֹד אִישׁ לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ
חֶסֶד אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ ל׳ יוחד בקמתי בחסד אלהים
עוֹד בֵּן לִיהוֹנָתָן נְכֵה רַגְלָיִם׃ ד וַיֹּאמֶר־
לוֹ הַמֶּלֶךְ אֵיפֹה הוּא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־ י׳ כתיב כן
הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן־
עַמִּיאֵל בְּלוֹ דְבָר׃ ה וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד ג׳ קמץ בטו מלו מלה
וַיִּקָּחֵהוּ מִבֵּית מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלּוֹ
דְבָר׃ ו וַיָּבֹא מְפִיבֹשֶׁת בֶּן־יְהוֹנָתָן בֶּן־ ג׳
שָׁאוּל אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו
וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר דָּוִד מְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר
הִנֵּה עַבְדֶּךָ׃ ז וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד אַל־תִּירָא
כִּי עָשֹׂה אֶעֱשֶׂה עִמְּךָ חֶסֶד בַּעֲבוּר
יְהוֹנָתָן אָבִיךָ וַהֲשִׁבֹתִי לְךָ אֶת־כָּל־ כ׳ סטמלק

יז וְצָדוֹק בַּר אֲחִיטוּב
וַאֲחִימֶלֶךְ בַּר אֶבְיָתָר
כָּהֲנַיָא וּשְׂרָיָה סָפְרָא׃
יח וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע מְמַנָא
עַל קַשָׁתַיָא וְעַל קַלָעַיָא׃
וּבְנֵי דָוִד רַבְרְבִין הֲווֹ׃
א וַאֲמַר דָוִד הַאִית כָּא
עוֹד דִי אִשְׁתְּאַר לְבֵית
שָׁאוּל וְאַעְבֵיד עִמֵיהּ טִיבוּ
בְּדִיל יְהוֹנָתָן׃ ב וּלְבֵית
שָׁאוּל עַבְדָא וּשְׁמֵיהּ צִיבָא
וּקְרוֹ לֵיהּ לְוַת דָוִד וַאֲמַר
מַלְכָּא לֵיהּ הַאַתְּ צִיבָא
וַאֲמַר עַבְדָךְ׃ ג וַאֲמַר
מַלְכָּא הַאִית עוֹד גְבַר
לְבֵית שָׁאוּל וְאַעְבֵיד עִמֵיהּ
טִיבוּ מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר
צִיבָא לְמַלְכָּא עוֹד גְבַר
לִיהוֹנָתָן לְקֵי בְּתַרְתֵּין
רַגְלוֹהִי׃ ד וַאֲמַר לֵיהּ מַלְכָּא
הֵיכָא הוּא וַאֲמַר צִיבָא
לְמַלְכָּא הָא הוּא בֵּית
מָכִיר בַּר עַמִיאֵל בְּלוֹ דְבָר׃
ה וּשְׁלַח מַלְכָּא דָוִד
וְדַבְרֵיהּ מִבֵּית מָכִיר בַּר
עַמִיאֵל מִלוֹ דְבָר׃ ו וַאֲתָא
מְפִיבֹשֶׁת בַּר יְהוֹנָתָן בַּר
שָׁאוּל לְוַת דָוִד וּנְפַל עַל
אַפּוֹהִי וּסְגִיד וַאֲמַר דָוִד
מְפִיבֹשֶׁת וַאֲמַר הָא עַבְדָךְ׃
ז וַאֲמַר לֵיהּ דָוִד לָא תִדְחַל אֲרֵי מֶעְבַּד אַעְבֵיד עִמָךְ טִיבוּ בְּדִיל יְהוֹנָתָן אֲבוּךְ

רלבג

מה שיחוייב לפי הדין והצדקה תהיה מה שיחוייב לפי המדות השלימות המהגעי' לכל איש כראוי לו אם לחסד אם למשפט : (יח) והכרתי והפלתי אמר שהם היו שתי משפחות בישראל ורבותינו פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי שכורתין דבריהם פלתי שמופלאים במעשיהם : ובני דוד כהנים היו . ר"ל שרים ומושלים והנה זה הענין היה סבה להרבה מהרעות שבאו לדוד כי אם לא היה הענין כן לא מרד אבשלום ולא נהרג אמנון ואדניה כמו שיראה במעט עיון ובכלל אם היה מניח המלך במוסר בניו לא קרה להם כן : (א) והנה זכר שכבר היה מטוב נפש דוד שהתעורר לעשות חסד אל הנשאר לבית שאול ולזה שם מפיבשת בן יהונתן מאוכלי שולחנו והשיב לו את כל שדה שאול

פי' רבי' ישעיה

(יח) ובניהו בן יהוידע . על הכרתי ועל הפלתי תרגומו על קשתיא ועל קלעיא . ובני דוד כהנים היו . פירוש שרים וגדולים כמו כהן מדין : (ב) ויקראו לו אל דוד . מקרא קצר הוא ויקראו לו לבוא אל דוד: (ה) מלו דבר. כך הוא כמו בלא דבר פתרונו אחד להם :

כופר הסופר כל נביאים חס' בס"ב מלאים וסי' ושריה סופר . וישלח את אליקים אשר על הבית דישעיה. וכל כתובים דכוו' מ"ל ב"ט עזרא דהוא כולית חס' בס"ג מ"ל וסי' אלה בימי יויקים . ואחיו שמעיה ואוצרה. על אוצרות : איפה י' כתיב כן בקריאה וסי' ויאמר לו המלך איפה הוא . איפה הם רעים. איפה שמואל ודוד . איפה לא שגלת. ואיפה ישרים נכחדו. איפה היית ביסדי ארץ . איפה לקטת היום ואנה עשית . איפה האנשים אשר הרגתם . ואיש אל ידע אפוא הוא . ואלה איפה הם : בן ד' קמצין ומקפין וסי' נמסר בסדר ויצא :

תולדות אהרן ובני דוד כהנים. מדים סב : ויאמר לו המלך . שכח ט : וישלח המלך . שם :

מצודת דוד

היה שר על קבוצת החיל : מזכיר . היה ממונה על ספר הזכרונות : (יז) כהנים . רצה לומר שרי הכהנים לצדוק היה משוח מלחמה ואחימלך סגן ולא חשב את אביתר לכהן גדול כי לא הועמד עתה כ"א מאז מלך על יהודה אבל יואב עם שהיה שר הצבא מאז מינו הועמד עתה להיות שר על כל הצבא אף משל ישראל : או על שאחר דוד והעמיד את צדוק לכהן גדול לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים: (יח) והכרתי והפלתי . ת"י קשתיא וקלעיא ור"ל ובניהו וגו' והכרתי והפלתי היו מתמידים לשבת יחד כי הנה ממונה עליהם להורותם לירות בקשת ולקלוע באבנים . כהנים היו . ר"ל היו ראשים ושרים ובד"ה נאמר ובני ד"ד הראשונים ליד המלך. או יאמר ובניהו וגו' והכרתי והפלתי ובני דוד כולם היו שרי המלך ושרים למשמעתו לכל אשר יצום ולא היה להם הנכנות מיוחדות כמו אלו הנזכרים לפניהם : ט (א) הכי יש עוד. האם יש עוד : (ב) עבד . עבד כנעני היה. עבדך . ר"ל אני עבדך הוא ציבא : (ג) האפס עוד . וכי אין עוד איש לבית שאול בתמיה הלא בוודאי יש עוד ואעשה עמו חסד גדול ומרובה כי כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים כן ותהי לחרדת אלהים (ש"א י"ד) : עוד בן . עוד נשאר בן : נכה רגלים . שבור ברגלו . ופסח. (ו) הנה עבדך . כי חשב אשר קרא המלך לנקום בו בעבור שאול ולזה אמר הנה עבדך מוכן לקבל כל העונש אשר תגזור : (ז) אל תירא . ר"ל לא קראתיך לגמול עמך רעה כ"א לגמול עמך חסד בעבור אביך :

מצודת ציון

כהן. ענין לגדולה: (יח) והכרתי. ובד"ה קראו שושא ואמנם קראו שוא ובאלה השמות היה נקרא והוא כלל גדול בנביאים ובכתובים כל"מ שנאמר שם כן וטעם כן: (יח) כהנים. ר"ל ראשים ושרים: ט (א) הכי. כי משמש במקום אם: (ג) האפס. האין וכן אפס כסף (בראשית מ"ז) : נכה. ענין שבירה וכן פרעם נכה (מ"ב כג) : (ד) איפה . איה פה : בית מכיר . בבית מכיר ומחסר ב' השמוש וכמוהו [illegible]

רדק

שדה עם כלל נחלתו וכתיב אחסנת שאול ומהו זה החסד אם שלו נתן לו כי מפיבשת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן ובני רצפה בת איה היו ג"כ יורשים של שאול ואעפ"י שהם בני פילגש אע"פ היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת ואית מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה מה חסד עשה אם של משאר יורשיו ונתן למפיבשת אם היה נותן לו משלו זה היה חסד ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה מלה ממפיבשת נחלתו ומשאר יורשיו ועוד כי ע"פ במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כמו שכתבנו בפירושים מה שפירשו בו רז"ל כי אינו אומר אלא על פירותיהם לפי שעה ואף כי הדבר כן מאחאב שבקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה אינו היה משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו זה לא היה חשב לו לגזלה כי משפט המלוכה היא ועוד שאמר במשפט המלוכה שדותיכם וכרמיכם ואת זיתיכם ולא אמר בתיכם מלמד שעל פירותיהם אמר ועוד שאמר ונתן לעבדיו ולא אמר שיקח לעצמו ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שאים בשת ובית שאול היו מורדים במלכות כי ידוע היה בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי ה' ומורד במלכות הוא וכל נכסיו מתחייבו וכן כתוב ואתנה לך את בית אדניך וכיון שהכל שלו ומן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו באוכלי שלחנו כל הימים: (י) והבאת. תאסוף מן השדה הביתה ויית אותו ענין תבואה כלומר תעבוד לו את האדמה בכל צרכי עבודה עד שתאסוף התבואה: והיה לבן אדוניך. הוא מיכא בן מפיבשת כלומר תבואת האדמה יהיה לחם לבן אדוניך מיכא ואכלו: (יא) ומפיבשת יאכל על שלחני. אף על פי שמפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל הדבר הזה אעפ"כ אעשה כמו שצויתני לעבוד כל הנחלה למפיבשת ולבניו ויית ומפיבשת אוכל על שלחני דברי דוד כי אחי שאמר לו ציבא כן יעשה עבדך להכין הכל למיכא בן מפיבשת אמר דוד ומפיבשת יהיה אוכל על שולחני כאחד מבני המלך: (יב) וכל מושב בית ציבא. בניו וכל עבדיו וכל בני ביתו: (ב) כאשר עשה אביו עמדי חסד. אמרו כי כשהיה בורח דוד ובאו אליו אביו ואמו ואחיו ואמר וינחם את פני מלך מואב הרגם מלך מואב אחר שהיו עמו חוץ מאחד מהם שברח לארץ בני עמון והחיהו נחש מלך בני עמון. ובדרש עוד לא תדרוש שלומם וטובתם אתה מוצא כמי שבא אליהם במדת רחמים סוף בא לידי בזיון ואיזה זה שנאמר אעשה חסד עם חנון וגו' סוף בא לידי בזיון ויקח חנון את עבדי דוד וגו' ונצטרך להלחם עם ארבע אומות בני עמון וארם צובא ואיש טוב ומלך מעכה מי גרם לו לדוד כל זה שבקש לעשות טובה עם מי שאמר הקב"ה לא תדרוש שלומם וטובתם אמר לו הקב"ה לדוד אתה עובר על תורתי אני כתבתי לא תדרוש שלומם וטובתם ואתה עושה עמהם חסד אל תהי צדיק הרבה מכאן שלא יהא אדם מותר על התורה:

שמואל ב ט

(יא) כן יעשה עבדך ומפיבשת אוכל על שלחני. ציבא אמר כן יעשה עבדך והמלך השיב ומפיבשת אוכל על שלחני: (יב) מושב בית ציבא. בניו ועבדיו: (ב) כאשר עשה אביך עמדי חסד. ומהו החסד כשהי' דוד בורח מפני שאול באו אליו אביו ואמו ואחיו (שמואל א' כ"ב ד') וינחם את פני מלך מואב ויאמר לו ישב נא אבי ואמי עמך והרגם חוץ מאחד מהם שברח ונמלט לארץ בני עמון אצל נחש במדרש רבי תנחומא בירא:

שְׂדֵה שָׁאוּל אָבִיךָ וְאַתָּה תֹּאכַל לֶחֶם
עַל־שֻׁלְחָנִי תָּמִיד׃ ח וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר
מֶה עַבְדֶּךָ כִּי פָנִיתָ אֶל־הַכֶּלֶב
הַמֵּת אֲשֶׁר כָּמוֹנִי׃ ט וַיִּקְרָא
הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא נַעַר שָׁאוּל וַיֹּאמֶר
אֵלָיו כֹּל אֲשֶׁר הָיָה לְשָׁאוּל
וּלְכָל־בֵּיתוֹ נָתַתִּי לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ׃
י וְעָבַדְתָּ לּוֹ אֶת־הָאֲדָמָה אַתָּה וּבָנֶיךָ
וַעֲבָדֶיךָ וְהֵבֵאתָ וְהָיָה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ
לֶחֶם וַאֲכָלוֹ וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן־אֲדֹנֶיךָ
יֹאכַל תָּמִיד לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי וּלְצִיבָא
חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים׃
יא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר
יְצַוֶּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־עַבְדּוֹ כֵּן
יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וּמְפִיבֹשֶׁת אֹכֵל עַל־
שֻׁלְחָנִי כְּאַחַד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃
יב וְלִמְפִיבֹשֶׁת בֵּן־קָטָן וּשְׁמוֹ מִיכָא וְכֹל
מוֹשַׁב בֵּית־צִיבָא עֲבָדִים לִמְפִיבֹשֶׁת׃
יג וּמְפִיבֹשֶׁת יֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַ͏ִם כִּי עַל־
שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ תָּמִיד הוּא אֹכֵל וְהוּא
פִּסֵּחַ שְׁתֵּי רַגְלָיו׃ י א וַיְהִי
אַחֲרֵי־כֵן וַיָּמָת מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּמְלֹךְ
חָנוּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶעֱשֶׂה־
חֶסֶד ׀ עִם־חָנוּן בֶּן־נָחָשׁ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
אָבִיו עִמָּדִי חֶסֶד וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְנַחֲמוֹ
בְּיַד־עֲבָדָיו אֶל־אָבִיו וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִד

ל׳ דסמיך לחי״ת ומי״ן מֶה ומָה כמ״ו מָה ימֶה

ני׳

י״ג

כ׳ כתיב א׳ וכל עזר׳ דכו׳ כמ״ש

ואתיב לך ית כל אחסנת שאול אבוך ואת תיכול לחמא על פתורי תדירא: ח וסגיד ואמר מה עבדך ארי אתפניתא על גבר הדיוט דכותי: ט וקרא מלכא לציבא עולימא דשאול ואמר ליה כל דהוה לשאול ולכל ביתיה יהבית לבר רבונך: י ותפלח ליה ית ארעא את ובנך ועבדך ותיעול ויהי לבר רבונך מזון ויתפרנס ומפיבשת בר רבונך אכיל תדירא לחמא על פתורי ולציבא חמשת עסר בנין ועסרין עבדין: יא ואמר ציבא למלכא ככל די פקיד רבוני מלכא ית עבדיה כן יעבד עבדך ומפיבשת אכל על פתורי כחד מבני מלכא: יב ולמפיבשת ברא זעירא ושמיה מיכא וכל מותב בית ציבא עבדין למפיבשת: יג ומפיבשת יתיב בירושלם ארי על פתורא דמלכא תדירא הוא אכיל והוא חגיר בתרתין רגלוהי: א והוה בתר כן ומית מלכא דבני עמון ומלך חנון בריה תחותוהי: ב ואמר דוד אעביד טיבו עם חנון בר נחש כמא דעבד אבוהי עמי טיבו ושלח דוד לנחמותיה בידא דעבדוהי לות אבוהי ואתו עבדי דוד

פי׳ רבי ישעיה

(יא) ומפיבשת אוכל על שלחני. פירוש דוד ענה ואמר לציבא שמפיבשת יהא אוכל על שולחני כאחד מבניו. ואתה תהיה נעבדת השדה שלו: (ב) כאשר עשה אביו עמדי חסד. אמרו חכמים כשהפקיד דוד בית אביו במואב הרגם וברח אחד מהם בעמון והצילו: לנחמו ביד עבדיו אל אביו. פי׳ בעבור אביו:

נחמו של ו׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וינחמו בני ישראל אל: וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו דספרא. וינחם ה׳ אל הרעה ויאמר למלאך. אולי ישמעו וישובו. השיבו דרכיכם ומעלליכם. התחת הסיתהו. אם שוב תשבו:

תולדות אהרן ולציבא. ימנום מב. תמיד פיה אוכל. אשר פרושם:

הכלב: בלו דבר. שם מקום לו דבר: (ט) נער. המשרת נקרא נער ע״ש שדרך הנער לשרת את הזקן: (יג) פסח. חגר. ולרגלם

מצודת דוד

והשיבותי לך. אולי לקחם דוד אחרי מות איש בושת בעבור אשתו מיכל היורשת אותו בחשבו שלא נשאר מי היותר קרוב לנחלה: (ח) מה עבדך. מה נחשב עבדך לתועלת: (י) ועבדת לו. לצרכו תעבוד את האדמה בחרישה וקצירה: והבאת. את התבואה תביא אל הבית: לבן אדוניך. הוא מיכה האמור למטה שהוא בן מפיבשת אדוני: בן אדוניך. בן יהונתן אדוניו: (יא) ומפיבשת. אף זה מדברי ציבא שאמר אני אעשה כדבריך עם היות שעם כל זה מפיבשת אוכל על שלחני כאחד מבני המלך ולא הצטרך לכל דבר: (יב) וכל מושב. כל היושבים והשוכנים בבית ציבא היו עבדים וגו׳: י (ב) כאשר עשה וגומר. אמרו רז״ל שהחסד היה שהחיה את אחיו אשר ברח אליו מאת מלך מואב כשהמית את אביו וביתו אשר שאולים

ארץ בני עמון: ג ויאמרו שרי בני־
עמון אל־חנון אדניהם המכבד
דוד את־אביך בעיניך כי־שלח לך
מנחמים הלוא בעבור חקר את־העיר
ולרגלה ולהפכה שלח דוד את־
עבדיו אליך: ד ויקח חנון את־עבדי
דוד ויגלח את־חצי זקנם ויכרת את־
מדויהם בחצי עד שתותיהם
וישלחם: ה ויגדו לדוד וישלח
לקראתם כי־היו האנשים נכלמים
מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד־
יצמח זקנכם ושבתם: ו ויראו בני
עמון כי נבאשו בדוד וישלחו
בני־עמון וישכרו את־ארם בית־
רחוב ואת־ארם צובא עשרים
אלף רגלי ואת־מלך מעכה אלף
איש ואיש טוב שנים־עשר אלף
איש: ז וישמע דוד וישלח את־יואב
ואת כל־הצבא הגבורים: ח ויצאו
בני עמון ויערכו מלחמה פתח
השער וארם צובא ורחוב ואיש־
טוב ומעכה לבדם בשדה:
ט וירא יואב כי־היתה אליו פני
המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל
בחורי בישראל ויערך לקראת ארם:
י ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו
ויערך לקראת בני עמון: יא ויאמר אם־
תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה
ואם־בני עמון יחזקו ממך והלכתי
להושיע לך: יב חזק ונתחזק בעד־עמנו

דוד לארעא בני עמון:
ג ואמרו רברבי בני עמון
לחנון רבוניהון המיקר
דוד ית אבוך בעינך ארי
שלח לך מנחמין הלא
בדיל למחקר ית קרתא
ולאללותה ולבדקה שלח
דוד ית עבדוהי לותך:
ד ונסיב חנון ית עבדי דוד
וגרע ית פלגות דקניהון
ופסיק ית לבושיהון עד
פלגיהון עד אתר בית
בהתתהון ושלחינון:
ה וחויאו לדוד ושלח
לקדמותהון ארי הוו גבריא
מתכלמין לחדא ואמר
מלכא תבו ביריחו עד
דיצמח דקניכון ותתובון:
ו וחזו בני עמון ארי
אתגריאו בדוד ושלחו בני
עמון ואגרו ית ארם בית
רחוב וית ארם צובא
עסרין אלפין גבר רגלי
וית מלך מעכה אלף גבר
ואיש טוב תרי עסר אלפין
גברא: ז ושמע דוד
ושלח ית יואב וית כל
חילא דגבריא: ח ונפקו
בני עמון וסדרו קרבא
במעלנא דתרעא וארם
צובא ורחוב ואיש טוב
ומעכה בלחודיהון בחקלא:
ט וחזא יואב ארי תקיפו
עלוהי עבדי קרבא מאפוהי
ומאחורוהי ובחר מכל
בחורי ישראל וסדר
לקדמות אנש ארם: י וית
שאר עמא יהב ביד אבשי
אחוהי וסדר לקדמות בני עמון: יא ואמר אם תתקף אנש ארם מני ותהי לי
לפריק ואם בני עמון יתקפון מנך ואיהך למפרק לך: יב תקף ונתקף על עמנא

רשי

בורח אליו: (ג) המכבד דוד את אביך בעיניך. הנראה בעיניך שדוד מכבד את אביך הם מוסרים לא תדרוש שלומם והוא ידרוש שלומך: (ד) מדויהם. חלוקיהם: שתותיהם. העגבות: ושוכן

רלבג

שאול אביו: (ד) ויגלח את חצי זקנם. כדי לעולם חה לאות שלא היה מנהגם לגלח זקנם שאם היו מגלחים זקנם היה אפשר להם להסיר הבושת מעליהם בגילוח השאר מזקנם: ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם. אחשוב שקרא מדויהם המכנסים שיכסו בהם השת והערוה ומנוסים והנה קראם מדויהם בעבור המנוסים שבהם מאלו המקומות אשר ידוע בהם המותרות הטבעיים ומזה הענין נקראת האשה הנדה דוה מצד המותר שידחה ממנה או ובאור בזה המאמר שכבר כרת המכנסים בחצי עד שנגלה השת אליהם גלוי והאחרים מגולי הערוה והשוה את חה לאות שלא השאיר בהם בגדים יכסו בהם ערותם אלא שהם מלאו מזה הבשת בלבשם בגדים אחרים לכסות ערותם ואולם מענין גלוח זקנם לא נמלאו עד צמח זקנם: (יב) חזק ונתחזק בעד עמנו. למדנו מזה שאין ראוי לסמוך על הנס אבל ראוי שישתדל האדם בהצלתו לפי מה שאפשר ואז

פי׳ רבי ישעיה

(ג) המכבד דוד את אביך בעיניך. כתיב בתורתו לא תדרוש שלומם וטובתם והנה דוד שואל בשלומך: (ד) מדויהם. כמו מדיו: עד שתותיהם. פי׳ עגבותיהם: ואת כל הצבא הגבורים. ה״א של הצבא יתרה:

תולדות אהרן חזק והתחזק. ברכות לב:

רדק

כתורה: אל אביו. כמו על אביו וכן אל הסריס לא אכל: (ג) המכבד. תחשוב כי למובה ולנחמך שלחם לא שלחם אלא לרגל את הארץ: ולהפכה. כתרגום ולמבדק׳ כי בודק הדבר יהפך הענין מצד אל צד: (ד) מדויהם. כתרגו׳ לבושיהון כמו מדו בד ואם הנה שרש אחד: בחצי. בחצי לבושיהם כי עד השתות חצי הלבוש: עד שתותיהם. עגבותיהם כמו תשופי שת ות״י עד אתר בית בהתתהון ואחד הוא כי הוא מקום המבושים: (ה) עד יצמח זקנכם. ולא אמר לגלח החצי האחר כי לא היה מנהגם לגלח הזקן ואפי׳ במספרי׳ אלא השפה לבד אלא אם כן ממום צער ואבל כמו שאמר מגולחי זקן וקרועי בגדי׳ וחרפה היא גלוח הזקן אלא שנהגו כן בגולה הארצות אשר אנחנו שם: יצמח. פועל עומד מן הדגוש וכן ושערך צמח: (ו) נבאשו. נתעבו כמו שיתעב האדם הדבר הנבאש: (ז) ואת כל הצבא. הגבורים כמו העם המלחמה או פי׳ הצבא והגבורי׳: (ח) ורחוב. פירושו וארם רחוב וארם צובא שזכר שמם במקום שנים: ומעכה. ארם מעכה או מלך מעכה: לבדם. להודיע כי מלך בני עמון וכלם היו מבפני׳ ויצאו לערוך מלחמה ואלה בני ארם הנשכרים והנזכרים היו בשדה לערוך מלחמה עם ישראל גם כן וכאשר בא יואב והגיע עד פתח השער ויצאו בני עמון היו לו בני עמון מפנים וארם שהיו בשדה מאחור: (ט) כי היתה אליו פני המלחמה. אמר היתה על המלחמה ואף על פי שזכר פני וכמוהו קשת גבורים חתים קול נגידים נחבאו ופי׳ פני הגבורים שהם פני המלחמה שהולכים לפנים ובת״י ארי תקיפו עלוהי עבדי קרבא: בחורי. בשוא הבי״ת והוא מן הקלים ובחורי ישראל הכריע וכן בחורים שהם בפתח הבית מן הדגוש: (י) ביד אבשי. בשוא הבי״ת ובמסרה בסיפרא ליח כותים וכל דברי הימים כותים: (יא) והיתה לי לישועה. בחסרון היו״ד שהיא במקום למ״ד הפועל מהמכתב: (יב) בעד עמנו. שלא יהיו להרב

איש ואיש ג׳ בקריאה וסי׳ ויראו בני עמון כי נבאשו. ולציון יאמר. מים עמוקים עצה: ורחוב ג׳ מלאים וסי׳ נמסר לעיל בסי׳ ח׳:

מצודת דוד

ההולכים אליו מן מעלת הגדולה כמים בס״א: (ג) המכבד דוד וגו׳ בעיניך. וכי סבור אתה שדוד מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך מנחמים: הלוא הנה לא שלח כ״א לרגל את הארץ: (ד) בחצי. במחצית ארכם והוא עד שתותיהם: (ה) וישלח לקראתם. לאמר להם לשבת בירחו האמור בסוף המקרא והפסיק לומר הסיבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים ולכן שלח לקראתם: ושבתם. לביתכם: (ח) פתח השער. כול פתח שער העירם: (ט) פני המלחמה. פני אנשי המלחמה: (יב) חזק ונתחזק. חזק אתה והעם אשר עמך וגם אנו נתחזק

מצודת ציון

(ג) ולרגלה. מל׳ מרגל ומחפש: ולהפכה. ת״י ולבדקא. כי הבודק דבר מה מהפכהו אל צד לצד: (ד) מדויהם. מלבושיהם כמו ומלבש מדו (ויקרא ו): שתותיהם. הם העגבות שהוא בתחי המלבוש: (ה) יצמח. יגדל: (ו) נבאשו. נמאסו כדבר הנבאש: ואיש טוב. אנשי איש טוב: (ח) הגבורים. כמו והגבורים

ובעד ערי אלהינו ויהוה יעשה הטוב
בעיניו: יג ויגש יואב והעם אשר עמו
למלחמה בארם וינסו מפניו: יד ובני
עמון ראו כי־נס ארם וינסו מפני
אבישי ויבאו העיר וישב יואב מעל
בני עמון ויבא ירושלם: טו וירא ארם
כי נגף לפני ישראל ויאספו יחד:
טז וישלח הדדעזר ויצא את־ארם
אשר מעבר הנהר ויבאו חילם
ושובך שר־צבא הדדעזר לפניהם:
יז ויגד לדוד ויאסף את־כל־ישראל
ויעבר את־הירדן ויבא חלאמה
ויערכו ארם לקראת דוד וילחמו
עמו: יח וינס ארם מפני ישראל ויהרג
דוד מארם שבע מאות רכב
וארבעים אלף פרשים ואת שובך
שר־צבאו הכה וימת שם: יט ויראו כל־
המלכים עבדי הדדעזר כי נגפו לפני
ישראל וישלמו את־ישראל
ויעבדום ויראו ארם להושיע עוד
את־בני עמון: יא א ויהי לתשובת
השנה לעת צאת המלאכים
וישלח דוד את־יואב ואת־עבדיו
עמו ואת־כל־ישראל וישחתו את־
בני עמון ויצרו על־רבה ודוד ישב
בירושלם: ב ויהי לעת
הערב ויקם דוד מעל משכבו
ויתהלך על־גג בית־המלך וירא
אשה רחצת מעל הגג והאשה טובת
מראה מאד: ג וישלח דוד וידרש
לאשה ויאמר הלוא־זאת בת־שבע
בת־אליעם אשת אוריה החתי:
ד וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא
אליו וישכב עמה והיא מתקדשת

ועל קירוי אלהנא וי"י
יעבד דתקין קדמוהי:
יג וקריב יואב ועמא די
עמיה לאגחא קרבא באנש
ארם ואפכו מן קדמוהי:
יד ובני עמון חזו ארי
אפכו אנש ארם ועריקו
מן קדם אבישי ואתו
לקרתא ותב יואב מלות
בני עמון ואתא לירושלם:
טו וחזו אנש ארם ארי
אתברו קדם ישראל
ואתכנישו כחדא: טז ושלח
הדדעזר ואפיק ית אנש
ארם דמעבר פרת ואתו
לחילם ושובך רב חילא
דהדדעזר קדמיהון:
יז ואיתחוא לדוד וכנש
ית כל ישראל ועבר ית
ירדנא ואתו לחלם וסדרו
אנש ארם לקדמות דוד
ואגיחו קרבא עמיה:
יח ואפכו אנש ארם מן קדם
ישראל וקטל דוד מארם
שבע מאה רתכין וארבעין
אלפין פרשין וית שובך
רב חיליה מחו ומית
תמן: יט וחזו כל מלכיא
עבדי הדדעזר ארי אתברו
קדם ישראל ואשלימו עם
ישראל ופלחונון ודחילו
אנש ארם למפרק עוד ית
בני עמון: א והוה לזמן
סופא דשתא לעדן מפק
מלכיא ושלח דוד ית יואב
וית עבדוהי עמיה וית כל
ישראל וחבילו ית בני עמון
וצרו על רבה ודוד יתיב
בירושלם: ב והוה לעידן
רמשא וקם דוד מעל
שוויה והליך על אגר בית
מלכא וחזא אתתא
משתטפא על אגרא
ואתתא שפירת חזו לחדא: ג ושלח דוד ושאל לאתתא ואמר הלא דא בת שבע בת אליעם אתת
אוריה חתאה: ד ושלח דוד אזגדין ודברה ואתת לותיה ושכיב עמה והיא מתדכיא

רשי

(טז) ושובך שר צבא הדדעזר. על שם שהיה גבור ועריץ מאוד הזכירו בשמו: (א) לעת צאת המלכים. יש עת בשנה שדרך החיילות לצאת כשהארץ מלאה קמות והסוסים מוצאים תבואה בשדה לאכול: (ד) מטומאתה. מנדתה שלה

רדק

לחרב ולשבי: ובעד ערי אלהינו. שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו ואם עשו כן לא יהיו ערי אלהינו אלא ערי אלהים אחרים: וה' יעשה הטוב בעיניו. אנחנו נתחזק בכל כחינו למלחמה וה' יעשה הטוב בעיניו כי לפי התשועה: (טז) ושובך. ובדברי הימים כתוב ושופך והבי"ת והפ"א קרובים במוצא והם ממוצא אחד וכן בור פור: (יז) חלאמה. הוא חלם הנזכר והה"א כה"א מצרימה והאל"ף נוספת למשך: (יח) שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים ובדברי הימים שבעת אלפים רכב וארבעים אלף רגלי מה שאמר בזה הספר שבע מאות רכב ר"ל רכב בחור ולא מנה שאר הרכב ובדברי הימים מנה את כל הרכב שהיו שבעת אלפים ובזה הספר מנה הפרשים ולא מנה הרגלים ושם מנה הרגלים ולא מנה הפרשים: שר צבאו. שר צבא הדדעזר הנזכר למעלה: (א) לעת צאת המלאכים. האלף נוספת למשך ופירושו לסוף השנה שהיא תשובת השמש אל הנקודה שהיא התחילה שנה זו מזמן שיצאו אלה המלכים שנזכרים להלחם וי"מ לעת צאת העם שדרך המלכים לצאת עם חילותיהם והוא עת שהקמות בשדות והסוסים מוצאים לאכול והראשון נכון בעיני: (ב) מעל הגג. הוא ראה אותה מעל הגג שהיתה רוחצת בביתה: וידרש לאשה. דרש לאנשי ביתה בעד האשה מי היא אם היא בת שבע בת אליעם: אוריה החתי. איסתר כי גר היה או ישראל היה וקראו חתי לפי שגר עם בני חת וכן אתי הגתי: (ד) מתקדשת מטומאת'. להודיע כי לא שכב עמה והיא נדה כי כבר התקדשה מטומאת' כמו שאמר רוחצת והודיע כי הרחיצה ההיא להתקדש מן הנדות היתה ולא עבר עליה משום נדה אלא משום אשת איש

רלבג

ולזה יעזור השי"ת כי השם לא יחדש המופתים רק במקומות ההכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות: (א) לעת צאת המלכים. הוא בימי הקיץ שימצאו התבואות והעשבים בשדות והפירות באילנות כי אז ימצאו הבהמות לאכול ואנשי החיל: (ד) והיא מתקדשת מטומאתה ר"ל שהיא היתה אז רוחצת להיות טהורה מטומאתה ותאמר

פי' רבי ישעיה

(א) לעת צאת המלכים. מניסן ואילך שעברו ימות הגשמים וגם התבואה מצוי' בשדות למאכל הסוסים: וישחיתו את בני עמון שהשחיתו כל תבואתיהם מנחתן.

ויאספו י"ב וסי' גמטר' בסדר כי תשא: ויצא י"ב חס' וסי' גמטר' בסדר קרח: וישלמו ג' חסרים יו"ד בליש' בקריאה וסי' ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר. וכל חפצו ישלם. גם אויביו ישלם אתו: וישחתו ז' חס' בליש' בקריאה וסי' פן תשחתון ועשיתם לכם פסל. כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון. וישחתו את בני עמון. אלהי הגוים אשר השחתו אבותי. כמעט קט ותשחת מהם. וגערתי לכם באכל. בפה חנף ישחת רעהו: לאשה ה' בקריאה וסימן לאשה מה זאת עשית. ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך. וידבר לאשה ותישר. וישלח דוד וידרש לאשה. וישאל המלך לאשה ותספר לו. וחד ולאשה עגל מרבק:

ולדוד אחרן וסוף. סוטה מג: ויהי לעת ערב. סנהדרין קז: וישלח דוד. שם: שלח אחר. שם שם: וישלח דוד מלאכים שם קז:

מצודת ציון

(טז) חילם. שם מקום. (יז) חלאמה. כמו לחלם: (יט) וישלימו. עשו שלום: יא (א) לתשובת. מל' הסבה: ויצרו. מל' מצור: (ד) מתקדשת. ר"ל

מצודת דוד

נתחזק: בעד עמנו. שלא ילכו בשבי: ובעד ערי וגו'. שלא יכבשום האויב: וה' הטוב וגו'. ר"ל ואם בכל התחזקות לא נועיל יעשה ה' הטוב בעיניו ונקבל באהבה: (טו) ויאספו יחד. נתאספו שנית עם ינצחו הם: (יט) עבדי הדדעזר. ר"ל השרים למשמעתו: יא לתשובת השנה. ר"ל בעת תשובת השמש אל הנקודה שהיתה בה בעת צאת המלכים בשנה שעברה להלחם בישראל ולעזור לבני עמון כמ"ש למעלה: (ב) מעל הגג. ר"ל מעל הגג שהלך שם ראה אשה רוחצת למטה: (ג) וידרש. שאל ודרש על האשה מי היא: (ד) מתקדשת. היתה טהורה מטומאתה

שמואל ב יא

מטמאתה ותשב אל-ביתה: ה ותהר
האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר
הרה אנכי: ו וישלח דוד אל-יואב
שלח אלי את-אוריה החתי וישלח
יואב את-אוריה אל-דוד: ז ויבא
אוריה אליו וישאל דוד לשלום
יואב ולשלום העם ולשלום
המלחמה: ח ויאמר דוד לאוריה
רד לביתך ורחץ רגליך ויצא
אוריה מבית המלך ותצא אחריו
משאת המלך: ט וישכב אוריה פתח
בית המלך את כל-עבדי אדניו
ולא ירד אל-ביתו: י ויגדו לדוד
לאמר לא-ירד אוריה אל-ביתו
ויאמר דוד אל-אוריה הלוא מדרך
אתה בא מדוע לא-ירדת אל-ביתך:
יא ויאמר אוריה אל-דוד הארון וישראל
ויהודה ישבים בסכות ואדני יואב
ועבדי אדני על-פני השדה חנים ואני
אבוא אל-ביתי לאכל ולשתות
ולשכב עם-אשתי חיך וחי נפשך
אם-אעשה את-הדבר הזה: יב ויאמר
דוד אל-אוריה שב בזה גם-היום
ומחר אשלחך וישב אוריה בירושלם
ביום ההוא וממחרת: יג ויקרא-לו
דוד ויאכל לפניו וישת וישכרהו
ויצא בערב לשכב במשכבו עם-
עבדי אדניו ואל-ביתו לא ירד: יד ויהי
בבקר ויכתב דוד ספר אל-יואב
וישלח ביד אוריה: טו ויכתב בספר
לאמר הבו את-אוריה אל-מול פני
המלחמה החזקה ושבתם מאחריו
ונכה ומת: טז ויהי בשמור יואב אל-
העיר ויתן את-אוריה אל-המקום
אשר ידע כי אנשי-חיל שם: יז ויצאו
אנשי העיר וילחמו את-יואב ויפל
מן-העם מעבדי דוד וימת גם
אוריה החתי: יח וישלח יואב ויגד
לדוד את-כל-דברי המלחמה:

תרגום

מסובתה ותבת לביתה: ה ועדיאת אתתא ושלחת וחויאת לדוד ואמרת מעדיא אנא: ו ושלח דוד לות יואב שדר לי ית אוריה חתאה ושדר יואב ית אוריה חתאה לות דוד: ז ואתא אוריה לותיה ושאל ליה דוד לשלם יואב ולשלם עמא ולשלם עבדי קרבא: ח ואמר דוד לאוריה חות לביתך ושטוף רגלך ונפק אוריה מבית מלכא ונפקת בתרוהי סעודתא דמלכא: ט ושכב אוריה בתרע בית מלכא עם כל עבדי רבוניה ולא נחת לביתיה: י וחויאו לדוד למימר לא נחת אוריה לביתיה ואמר דוד לאוריה הלא מאורחא את אתי מא דין לא נחתתא לביתך: יא ואמר אוריה לדוד ארונא וישראל ויהודה יתבין במטליא ורבוני יואב ועבדי רבוני על אפי ברא שרן ואנא איעול לביתי למיכל ולמשתי ולמשכב עם אתתי תיך וחיי נפשך אם אעביד ית פתגמא הדין: יב ואמר דוד לאוריה תיב הכא אף יומא דין ומחר אשלחינך ויתיב אוריה בירושלם ביומא ההוא וביומא דבתרוהי: יג וקרא ליה דוד ואכל קדמוהי ושתי ורויה ונפק ברמשא למשכב בשויה עם עבדי רבוניה ולביתיה לא נחת: יד והוה בצפרא וכתב דוד אגרתא לות יואב ושדר ביד אוריה: טו וכתב באגרתא למימר הבו ית אוריה לקביל אפי קרבא תקיפא ותתובון מבתרוהי ויתקטל וימות: טז והוה כד צר יואב על קרתא ויהב ית אוריה לאתרא דידע ארי גברין גברין תמן: יז ונפקו אנשי קרתא ואגיחו קרבא עם יואב ואתקטיל מעמא מעבדי דוד ומית אף אוריה חתאה: יח ושלח יואב וחוי לדוד ית כל עסקי

רש"י

(ו) שלח אלי את אוריה. שהיה מתכוין שישכב עם אשתו ויהא סבור שממנו היא מעוברת: (ח) משאת המלך. משתאה דמלכא: (טו) ונכה ומת. כדי שתהא מגורשת למפרע ומלא שלא בא על אשת איש שכל היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות

רלב"ג

(ה) ותאמר הרה אנכי. יתכן שאחר המשגל נשאר רחמה בוולת לחות כי זה מורה על ההריון: (ח) ותצא אחריו משאת המלך. והוא מענין ארוחה כמו וישא משאות מאת פניו והספר שהיה מענין אבוקה ללותו בבואו אל ביתו ולהראות לו הדרך והנה השב דוד לעשות הענין בדרך שיעלם חטאו מהאנשים שלא חטא ובראות דוד שלא יוכל על זה סבב שימות ביד בני עמון ולקחה אחר זה לו לאשה בדרך שלא ידע כי זנתה עמו בהיותה

מצודת דוד

מטומאת. נדה כי טבלה עצמה: (ו) שלח אלי וגו'. כי עמו היה במלחמה: (ז) ולשלום המלחמה. לשלום אנשי המלחמה: (ח) ורחץ רגליך. הוא כנוי לתשמיש המטה וכוונתו היתה לבעלים בדבר ויחשבו כי ממנו הרתה (ואף שכל היוצא למלחמות בית דוד היה כותב גט כריתות לאשתו מכל מקום הי' הדבר מכוער כי הדרך היה לשאה טוב בבוא מן המלחמה והיתה שומרת עליו): משאת המלך. למען ייטב לבו ויבוא על אשתו: (ט) פתח. מול הפתח עם כל עבדי המלך: (י) הלא מדרך אתה בא. ואי"כ אתה עיף ויגע: (יא) יושבים בסכות. במקום המלחמה: ועבדי אדוני. רצה לומר שאר עבדי המלך: חייך. הרי נשבע בחיי גופך וחיי נפשך: (יב) גם היום. כי חשב כאשר יאכל לפניו אז ייטיב לבו ביין וישכב עם אשתו: וממחרת. עד אשר שלחו: (יג) במשכבו. במקום ששכב בו אתמול והוא עם עבדי אדוניו: (טו) אל מול. לפני המקום שלוחמים בו בחוזק ובגבורה. ושבתם מאחריו. לבל יעזרוהו ויהיה נכה מבני עמון וימות וכוונתו היתה לישאנה אח"ז. למען יחשבו שהרתה אחר הנשואין: (טז) בשמור. בעת ששמרו את העיר שמסביב לבלי תת יוצא ובא: אנשי

רד"ק

איש ורבותינו ז"ל אמרו כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כתב לאשתו אם ימות במלחמ' לפי' סבב דוד את מיתת אוריה שתהא מגורש' למפרע: (ו) שלח אלי את אוריה. ודעתו כדי שישכב עם אשתו ויאמרו כי מבעלה היתה מעוברת: ולשלום המלחמה. בגבורים העושים המלחמה ותרג' עבדי קרבא: (ח) משאת המלך. כתרגומו סעודתי' דמלכ' כמו וישא משאו' מאת פניו אליהם: (יא) חיך. חסר יו"ד הרבים: וחי נפשך. חייך בעולם הזה וחי נפשך בעולם הבא: (טז) בשמור יואב. בשמרו עת לבא עד העיר להלחם ותרג' כד צר:
ויכפו

פי' רבי ישעיה

(ט) וישכב אוריה פתח בית המלך. בחצר ביתו עם כל עבדי אדוניו השומרים בחצר המלך: (יא) הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות. אפשר שהיה מצוה דוד הארון במלחמה שהעלה אותו בכבוד גדול. ויש לומר זהו ארון שבו שברי לוחות מונחים שהיה יוצא עמהם למלחמה תדיר:

ולשלום ג' וסי' ויבא אוריה אליו וישאל ב' בו. ולשלום הגבירה: וממחרת ג' בקריאה וסימ' ואם נדר או נדבה זבח קרבנו. ביום זבחכם יאכל וממחרת. שב בזה גם היום ומחר אשלחך: בשמור ג' מלאים בליש' יהיראין בקריאה וסי' ויהי בשמור יואב את העיר. לעולם אשמור לו חסדי. ותשמור כל ארחתי. ובמסרת אחריתי מוסיף הארח עולם תשמור:

תולדות אהרן ולשלום המלחמה. פקודים שמר עד:
וישראל ויהודה. (שקלים מט סוטה כג): ולהוי יואב. שבת ט קדושין מג:

מצודת ציון

ר"ל מטהרת: (ח) משאת. מנת ארוחה וסעודה וכן וישא משאות מאת פניו (בראשית מ"ג): (יב) בזה. כאן. כמקום הזה: (טו) הבו. הזמינו ותנו כמו הבי המטפחת (רות ג'): (טו) אל [illegible]

כל דברי המלחמה לדבר אל המלך:
כ והיה אם תעלה חמת המלך ואמר
לך מדוע נגשתם אל העיר להלחם
הלוא ידעתם את אשר ירו מעל
החומה: כא מי הכה את אבימלך בן
ירבשת הלוא אשה השליכה עליו
פלח רכב מעל החומה וימת בתבץ
למה נגשתם אל החומה ואמרת גם
עבדך אוריה החתי מת: כב וילך
המלאך ויבא ויגד לדוד את כל
אשר שלחו יואב: כג ויאמר המלאך
אל דוד כי גברו עלינו האנשים
ויצאו אלינו השדה ונהיה עליהם
עד פתח השער: כד ויראו המוראים
אל עבדיך מעל החומה וימותו
מעבדי המלך וגם עבדך אוריה
החתי מת: כה ויאמר דוד אל המלאך
כה תאמר אל יואב אל ירע בעיניך
את הדבר הזה כי כזה וכזה תאכל
החרב החזק מלחמתך אל העיר
והרסה וחזקהו: כו ותשמע אשת
אוריה כי מת אוריה אישה ותספד
על בעלה: כז ויעבר האבל וישלח
דוד ויאספה אל ביתו ותהי לו
לאשה ותלד לו בן וירע הדבר אשר
עשה דוד בעיני יהוה:
יב א וישלח יהוה את נתן אל
דוד ויבא אליו ויאמר לו שני אנשים
היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד
ראש: ב לעשיר היה צאן ובקר הרבה
מאד: ג ולרש אין כל כי אם

יט ויצו את המלאך לאמר ככלותך את

ב׳ חד מ״ע וח׳ חסר וחד ככלות׳ מתס׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳, ג׳ · ב׳ תנש׳ · יתיר אלף · יתיר אלף · ב׳ מ״ל ויסל על כנערים · ג׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ נמר בת דכנים · ג׳ כתיב אלף · ל׳

תרגום

קרבא: יט ופקיד ית
אזגדא למימר כשיציותך
ית כל עסקי קרבא למללא
עם מלכא: כ ויהי אם
ידלק רוגזא דמלכא ויימר
לך מא דין אתקרבתון
לקרתא לאגחא הלא
ידעתון ית דידמון עליכון
מן שורא: כא מן קטל ית
אבימלך בר ירבשת הלא
אתתא רמת עלוהי פלגות
רכב ריחיא מן שורא ומית
בתבץ למא אתקרבתון
לשורא ותימר אף עבדך
אוריה חתאה מית: כב ואזל
אזגדא ואתא וחוי לדוד ית
כל דשלחיה יואב: כג ואמר
אזגדא לדוד ארי תקיפו
עלנא גבריא ונפקו לותנא
לחקלא והוינא טרדין להון
עד מעלנא דתרעא:
כד ושדו קשתיא בעבדיך
מן שורא ואתקטילו
מעבדי מלכא ואף עבדך
אוריה חתאה מית:
כה ואמר דוד לאזגדא כדין
תימר ליואב לא יבאש
בעינך ית פתגמא הדין
ארי כדין וכדין תקטול
חרבא אתקיף קרבך על
קרתא ופגרה ותקפהו:
כו ושמעת אתת אוריה
ארי מית אוריה בעלה
וספדת על בעלה: כז ועבר אבלא ושלח דוד וכנשה
לביתיה והות ליה לאתו וילידת ליה בר ובאיש
פתגמא דעבד דוד קדם יי: א ושלח יי ית נתן
לות דוד ואתא לותיה ואמר ליה תרין גברין הוו
בקרתא חדא חד עתירא וחד מסכינא: ב לעתירא
הוו עאן ותורין סגי לחדא: ג ולמסכינא לית כל מדעם

רד״ק

(כד) וירא המוראים. כתוב בשני יודין כמו כל הנראים וכפל האותיות לחזק כי הורו חצים ואבנים מאוד: (כה) כזה וכזה. כראשון בחולם, והשני סגול: וחזקהו. דוד אמר למלאך שיחזק יואב בדבריו: (א) שני אנשים. המשל הזה מבואר כי דוד הוא העשיר שהיו לו נשים רבות ואוריה האיש הרש שלא היתה לו אלא אשתו זאת ומה שאמר אשר קנה כי אדם קונה את אשתו בקדושין ומה שאמר ותגדל עמו ועם בניו יחדו אמרו כי בנים היו לו מאשה אחרת שהיתה לו ומתה. והלך ואורח הוא היצר והלך ואורח אחד ורבותינו ז״ל דרשוהו כן כי יצר הרע בתחילה הוא דומה להלך שעובר על איש ולא ילין עמו ואחר כך דומה לאורח שעבר על איש ולן עמו ואחר כך דומה לבעל הבית רוצה לומר שמושל על האיש ולפיכך קראו איש ויעשה לאיש הבא אליו ודוד לא הבין כי משל הוא ואמר כי בן מות הוא דרך גוזמא כי לא יתחייב אדם מיתה בעבור גזלה וגנבה אבל לפי מעשה דבר מכוער אמר כי בן מות הוא האיש העושה זאת ומה שאמר ואת הכבשה ישלם ארבעתים כפלים על משפטו כי גנב אחד משלם ארבעה צאן תחת השה אבל זה שהוא עשיר וגנב הכבשה של הרש ולא רצה לקנות אותו ושלם כפלים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל
על

רש״י

ימות במלחמה: (כא) ירובשת. הוא גדעון שפשט מריבה עם הבושת הוא הבעל: (כה) החזק מלחמתך אל העיר והרסה. עד כאן דברי השליחות: וחזקהו. דוד אמר למלאך וחזקהו ליואב בדברי תחנונים שלא ירך לבו:
ויבא

פי׳ רבי ישעיה

(כא) בן ירובשת. הוא ירובעל וקראה הבעל בושת: (כה) וחזקהו. אמר דוד למלאך חזק יואב למלחמה שלא ירך:

ירו ו׳ חס׳ בליש׳ בקריאת וסי׳ אשר ירו מעל החומה. ויורו המוראים אל עבדיך. ויורו היורים למלך יאשיהו. וירם אלהי׳ חץ פתאם. פתאום. ירהו הירה וזקים: המוראים ד׳ בקריאה וסי׳ נמסר אסדר חקת התורה: כזה וכזה ג׳ וסי׳ עשה יי מיכה: תאכל החרב. הנה אשת ירבעם: ראש ג׳ כתיב בן בקריאה וסים׳ אחד עשיר ואחד ראש. כבשת האיש הראש. ראש עשה כף רמיה:

מצודת ציון

העיר: אל העיר: (כ) יורו. ישליכו כמו ירה בים (שמות טו): (כא) ירובשת. הוא ירובעל וכינה כנוי לבעל בשם בושת כמו כנויי מגנים ותועבות: פלח. כן נקרא אבן הרחים כמו כפלח תחתית (איוב מא): רכב. הוא האבן העליונה מהרחים כמו לא יחבול רחים ורכב (דברים כד): בתבץ. שם מקום: (כב) המלאך. השליח: (כד) ויורו המורים. ענין השלכה: (כה) כזה. כמו זה כמספר: והרסה. הוא הפילה ושבירה: (כו) ויאספה. הכניסה כמו ואין איש מאסף אותי (שופטים יט): יב (א) ראש. עני ודל כמו ראש עושה כף רמיה (משלי י): (ג) אין כל. לא כלום: ויחיה.

מצודת דוד

אנשי חיל. מבני עמון: (כ) אל העיר. להתקרב מאד אל העיר: מעל החומה. ובקלות ימיתו את הנגשים אל העיר: (כא) הלוא אשה וגו׳. וא״כ נקל מאד להרוג את כל הקרב אל החומה: ואמרת. לשכך חמתו תאמר גם עבדך וגו׳ ור״ל גם שהיה איש מלחמה מגבוריו וידע בכל זה ועכ״ז לא שת לבו לזאת א״כ מהנראה כי מן השמים נהיה הדבר וכונתו היתה להודיע שעשה מה שצוה לו בדבר אוריה ולהסתיר הדבר בפני השליח לא צוהו לאמרו מיד: (כג) כי גברו. כאשר גברו עלינו וגו׳ וסוף הדבר היה אשר נהיה אנחנו מתגברים עליהם לרדפם עד פתח השער: (כד) וירו המורים. בעת קרבנו אל החומה: וגם עבדך וגו׳. כי השליח חשב למה אמתין עד אשר יעלה חמת המלך ולומר לו אח״כ ממיתת אוריה הלא טוב לומר לו מיד ולא יעלה חמתו (ואף יואב השכיל את זאת אשר השליח יגיד לו מיד ולזה לא חשש פן לא תעלה חמת המלך ולא יודע לו ממיתת אוריה): (כה) אל ירע בעיניך. להכים מורך בלב בעבור זה: כי כזה וכזה. כי דרך המלחמה היא שאוכלת בחרב בכזה ובכזה והאומר בלא מעטים מתו ודרך המלחמה היא שאף מן המנצחים נופלים בחרב: החזק מלחמתך. אחוז במלחמתך ואל ירך לבבך וידעתי כי תוכל לה והרסה: וחזקהו. להשליח אמר שהוא מעצמו יחזק את לב יואב: יב (א) שני אנשים. על כי רצה שדוד בעצמו יפסוק הדין על עצמו לזה אמר לו כאלו קובל לפניו על העול הנעשה בעיר ושהוא ישפוט משפט ובהיפסוק הדין אז יאמר לו אתה האיש ואף כי הרבה בדברים שאין ענין לשם דבר

רש"י

(ד) ויבא הלך. דימה את יצר הרע תחלה להלך שעובר לדרכו ואח"כ לאורח שנעשה אכסנאי ואח"כ לאיש שהוא בעל הבית: (ה) כי בן מות. הגוזל את העני כאלו נוטל את נפשו שנא' את נפש בעליו יקח (משלי א' י"ט): (ו) ישלם ארבעתים. כך אירע לו שלקה בארבעה בנים הילד ואמנון תמר ואבשלום: (ח) ואוסיפה והייתי מוסיף לך: ואת נשי אדוניך. מיכל בת שאול:

רד"ק

על הספי ראוי לקנסו שישלם ד' פעמי ויית ארבעתים על חד ארבעין ומדרך הדקדוק ארבעתיי שמנה ובדברי רז"ל כי בנופים זה לקה בארבעה הילד ואמנון תמר ואבשלום: את בית אדוניך: כמו שכתבנו כי דוד זכה בנחלת שאול אחרי מות איש בשת: את נשי אדוניך. מגלה אשת שאול כמו שפירשנו ומיכל בת שאול ושתי הנשי' של שאול היו האחת היא אמו והאחת בתו או נאמר כי גם רצפה פלגש שאול לקח דוד לאשה כדברי הדרש שכתבנו: ואם מעט. ואם מעט עשיתי שלא תספיק אני הייתי מוסיף לך כבוד וגדולה כהנה וכהנה וכבר כתבנו דרש כהנה וכהנה למעלה: (ט) הכית בחרב. כאלו אתה הכיתו כיון שצוית את יואב לשומו במקום הסכנה: ואותו הרגת בחרב בני עמון. אחר שאמר הכית בחרב למה אמר ואותו הרגת בחרב בני עמון ר"ל שתי רעות עשית במיתתו שהרגתו בחרב בני עמון כלומר שהפלתו ביד שונאי ישראל ובדברי רז"ל אף על גב דבכל התורה כלה אין שליח לדבר עבירה כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב הכא שאני שהכתוב קראו הורג שנאמר ואותו הרגת והטע' לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו כאילו הוא הרגו וכן שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהנים כאילו הוא הרגם ואף על גב שאין לאדם לעשות מצות מלך בזה הענין וכיוצא בו כמו שכתבנו למעלה כל איש אשר ימרה את פיך יומת יכול אפילו לדבר עבירה תלמוד לומר רק אף על

כִּבְשָׂה אַחַת קְטַנָּה אֲשֶׁר קָנָה וַיְחַיֶּהָ
וַתִּגְדַּל עִמּוֹ וְעִם־בָּנָיו יַחְדָּו מִפִּתּוֹ
תֹאכַל וּמִכֹּסוֹ תִשְׁתֶּה וּבְחֵיקוֹ תִשְׁכָּב
וַתְּהִי־לוֹ כְּבַת: 4 וַיָּבֹא הֵלֶךְ לְאִישׁ
הֶעָשִׁיר וַיַּחְמֹל לָקַחַת מִצֹּאנוֹ
וּמִבְּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לָאֹרֵחַ הַבָּא־לוֹ וַיִּקַּח
אֶת־כִּבְשַׂת הָאִישׁ הָרָאשׁ וַיַּעֲשֶׂהָ
לָאִישׁ הַבָּא אֵלָיו: 5 וַיִּחַר־אַף דָּוִד
בָּאִישׁ מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל־נָתָן חַי־יְהוָה
כִּי בֶן־מָוֶת הָאִישׁ הָעֹשֶׂה זֹאת:
6 וְאֶת־הַכִּבְשָׂה יְשַׁלֵּם אַרְבַּעְתָּיִם עֵקֶב
אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְעַל אֲשֶׁר
לֹא־חָמָל:
7 וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־דָּוִד אַתָּה הָאִישׁ כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי
מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
וְאָנֹכִי הִצַּלְתִּיךָ מִיַּד שָׁאוּל:
8 וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־
נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־
בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם־מְעָט
וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה: 9 מַדּוּעַ
בָּזִיתָ ׀ אֶת־דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינַו אֵת אוּרִיָּה הַחִתִּי הִכִּיתָ בַחֶרֶב
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לְּךָ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ

ג' בליש' | ל' | ל'. ל'. ל' זקף קמץ | כ' הלך דכס אימון בתרי ניסנא | ל' | ג' כתיב א' ל' | נ"ב | ל' | ד' | ל' דסמיך למשחס | ז' קמצין וכל אכ"ף דכו' ל' וחס' בספרא | ל' | בעיני ק'

אֱלָהֵין אִמַּרְתָּא חֲדָא
זְעֵירָא דַּחֲבָנָא וְקַיְּימָהּ וּרְבַת
עִמֵּיהּ וְעִם בְּנוֹהִי כַּחֲדָא
מִסְפִּתֵּיהּ אָכְלַת וּמִכּוֹסֵיהּ
שָׁתְיָא וּבְחֵיקֵיהּ שָׁכְבָא
וַהֲוַת לֵיהּ כִּבְרַתָּא: 4 וַאֲתָא
אוֹרְחָא לְגַבְרָא עַתִּירָא וְחָס
לְמִיסַב מֵעָנֵיהּ וּמִתּוֹרֵיהּ
לְמֶעְבַּד לְאוֹרְחָא דַּאֲתָא
לֵיהּ וּנְסֵיב יָת אִמַּרְתָּא
דְּגַבְרָא מִסְכֵּינָא וַעֲבַדַהּ
לְגַבְרָא דַּאֲתָא לְוָתֵיהּ:
5 וּתְקֵיף רוּגְזָא דְּדָוִד
בְּגַבְרָא לַחֲדָא וַאֲמַר לְנָתָן
קַיָּים הוּא יְיָ אֲרֵי גְבַר חַיָּיב
קְטוֹל גַּבְרָא דַּעֲבַד דָּא:
6 וְיָת אִמַּרְתָּא יְשַׁלֵּם עַל
חַד אַרְבְּעָא חֲלַף דַּעֲבַד יָת
פִּתְגָּמָא הָדֵין וְעַל דְּלָא חָס:
7 וַאֲמַר נָתָן לְדָוִד אַתְּ
גַּבְרָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל אֲנָא מְשַׁחְתָּךְ
לְמֶהֱוֵי מַלְכָּא עַל יִשְׂרָאֵל
וַאֲנָא שֵׁיזֵבְתָּךְ מִידָא
דְשָׁאוּל: 8 וִיהָבִית לָךְ יָת
בֵּית רִבּוֹנָךְ וְיָת נְשֵׁי רִבּוֹנָךְ
בְּחֵיקָךְ וִיהָבִית לָךְ יָת בֵּית
יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם זְעֵיר
וְאוֹסִיף לָךְ כְּאִלֵּין וּכְאִלֵּין:
9 מָא דֵין בְּסַרְתָּא עַל
פִּתְגָּמָא דַּייָ לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ
קֳדָמוֹהִי יָת אוּרִיָּה חִתָּאָה קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא וְיָת אִתְּתֵיהּ נְסֵיבְתָּא לָךְ לְאִתּוּ

ילקוט

בהיותה אשת אוריה. (ג) ויבא הלך לאיש העשיר. הוא הלך הוא אורח. נקרא הלך מלד לכתו בדרכים ומפני זה ג"כ נקרא אורח ורבותינו ז"ל דקדקו מזה בענין יצר הרע כי מתחלה נראה כדל הולך לבקש די מחסורו כי ההלך והדל אחים ואחר כן ישוב והוא איש סוחר הולך בדרכים ואחר זה ישוב למדרגת אדון ולזה קראו בסוף הענין איש אמר ויעש לאיש הבא אליו: (ז) ויאמר נתן אל דוד אתה האיש. אמרו רבותינו ז"ל כי כמו ששפט דוד כן היה כמו שאמר תחת הכבשה ישלם ארבעתים כי הוא המית אוריה ומתו תחתיו ארבעה מבניו והם בן בת שבע אמנון ואבשלום ואדניה. והנראה בעיני כי על מה שאמר ישלם ארבעתים הוא שפטו השי"ת שישכב איש עם הרבה מנשיו לעיני השמש והוא היה אבשלום שבא אל עשר פילגשי אביו אלא כי במה שאמר חי ה' כי בן מות האיש העשה זאת לא שפטו השי"ת כפיו ולזה אמר לו נתן גם ה' העביר חטאתך לא תמות ובעבור שנעזר בחרב שונאיו להרוג אוריה היה דינו שתתמשל חרב שונאיו על ביתו ימים רבים מטורף אך זה מה שעשה כנגד השם ית' להשתדל בהריגתו כדי שיקח את אשתו לו לאשה ולפי שמאתו היתה התחלה בזאת העבירה גם השי"ת רצה שתצמח רעה מביתו לשלם לו גמול פעליו וכן היה כי

פי' רבי' ישעיה

(ד) ויבוא הלך לאיש. לא תכעו אלא על גזל אשתו כי ספר כריתו' נתן לה בעלה כי כל היוצא למלחמה דוד ספר כריתות היה כותב לאשתו בלי תנאי' פן ימות במלחמה ואין מי שיראה אותו ויכירהו ואפילו הכי כל אשה שהיה מנאפ' את בעלה ודוד גזלה ממנו ולקחה שאילו היתה אשת איש למה הביא עליו זה המשל ולא אמר לו דוד הבא על אשת איש מה דינו וגם אוריה אם שם אותו בפני המלחמה רצוני המלך להשים גבוריו בפני המלחמה ואינו נענש על הריגתם:

ויחיה ג' בליש' בקריאה וסי' לגלות ערותה עליה. אשר קנה ויחיה. גמלתהו טוב ולא רע. אנ"ך: באיש ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר קדשים: ועל אשר ד' דסמיכי בקריאה וסי' אנחנו פשטנו על נגב הכרתי. ואת הכבשה ישלם ארבעתים. וגם ביד יהוא בן חנני. ואקרא חרב על הארץ: מעט ז' זקפין קמצין בקריאה וסי' ונשארתם במתי מעט תחת. ואם מעט ואוסיפה לך כהנה. גם כי יתנו בגוים. זרעתם הרבה והבא מעט. פנה אל הרבה והנה מעט. וקצף גדול אני קוצף. רק הכתנים היו למעט דעזרא. וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותהון קמצין:

תולדות אהרן ויבא הלך. סוכה נב זוטר ואתמנן: ויקח. שם: הלוים העשה זאת. עקדה שער מז: ואת הכבשה. יומא כב: ואתנה לך. סנהדרין יח (סנהדרין כ יבמות ג): ואם מעט. שם כא: מדוע בזית. שבת נו עקדה שער סג: ואותו הרגת. קדושין מג:

מצודת דוד

דוד אולם כוונתו היתה להעלים ביותר לבל ירגיש דוד וישמור פיו מלפסוק הדין: (ג) ויחיה. היה מפרנסה במזון והיתה חביבה עליו עד שגדלה עמו בחדרו והוא מדרך מליצה והפלגה: (ה) ויחר אפו. כי חשב שאמת הדבר נעשתה התועבה הזאת: (ו) ארבעתים. כמ"ש וארבע צאן תחת השה (שמות כ"א): עקב וגו'. לזה ישלם כדין התורה: ועל אשר לא חמל. ר"ל ולזה הוא בן מות על אשר לא חמל על רוב עניו ולכן חייב מיתה בחק משפט המלך: (ז) אתה האיש. אשר עשה כזאת: (ח) נשי אדוניך. מיכל בת שאול ובמדרש יש שגם נשא רצפה בת איה פילגש שאול: ואם מעט. ואם עדיין הממשלה והגדולה היא מעט בעיניך שאל ממני ואוסיף לך כהנה וכהנה ר"ל פעמים כמו שיש לך: (ט) מדוע בזית. ר"ל הלא גמלתיך הטובה ומדוע בזית את דבר ה': הכית. ר"ל צוית להכות לו המיתה: בחרב בני עמון

מצודת ציון

ויחיה. ענין הספקת הצרך כמו למחיה שלחני (בראשית מה): (ד) הלך. ההולך בדרך: לאורח. הוא ההלך שאמר והוא האיש הבא אליו אשר יאמר ולזוטי המליצה אמר במלות שונות: (ו) עקב. בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז): (ח) כהנה. כמו שיש לך: מקום

על פי כן אין כל אדם חטא בזה ויודע לדרוש אכין וקין לפיכך נענש על המלך : (יא) לעיניך. כי אפילו אדם לא יהיה בידך למחות והרי הוא כאילו הוא לעיניך
לרעיך. כתיב ביו"ד והוא לשון יחיד והיו"ד למ"ד הפועל או פירוש לאחד מרעיך כלומר אחד מאוהביך ואין לאדם אוהב יותר מבנו או למי שירצה להיות כאילו הוא
בשוה בדבר המלוכה : עם נשיך. הם הפלגשים. לעיני השמש הזאת. בגלוי כי בגלוי נכנס אבשלום עליהן לאהל. יש לשאול איך גזר האל על אבשלום שיחטא ויש
עם נשי אביו ואם לא חטא דוד לא היה חוטא. אבשלום והנה נענש דוד בדבר הזה אבשלום יש לפרש כי האל לא גזר בפירוש על אבשלום ולא הזכירו בשם ואע"פ שיח
האל כי אבשלום יהיה החוטא בעבור תאות נפשו לחטוא לא שהאל גזר עליו לחטוא ואם לא חטא דוד היה האל מונע נשי דוד מהמכשול על ידי עבר' אף על פי שאבשלום שופו לחטוא מפני תאות יצרו לא היה חוטא עם נשי אביו ועוד כי לא היה חטא גדול בזה כי פלגשי אביו היו ומפותת האב מותרת לבן אלא לפי שהיו פלגשי מלך אסורות לכל אדם וכש"כ כי לבנו מכוער הדבר ורבי' סעדיה ז"ל כתב כן כי אלה הדברים אשר ספר נתן לדוד על שני חלקים אחד מהם מעש' הבורא והוא שנגברת אבשלום והשלימו על כל אשר לדוד ועל זה אמר הנני מקים עליך רעה והשני מעשה אבשלום בבחירתו והוא מה שכתב ושכב את נשיך ורצה בהקדמתו להודיע לדוד בחירת אבשלום להראות את לבו בזה : (יג) גם ה' העביר. גם לרבו' על וידויו כלומר כמו שאתה מתודה כן הוא גם כן קבל תשובתך והתודותיך : לא תמות. ואף על פי שאתה חייב מיתה האל קבל התודותיך ותשובותיך ולא תמות אתה כלומר לא תמות מות רשעים שיורד נפשן בגיהנם כמשפט החוטאין אבל תטעם בעולם הזה בעון הזה כי עונש הבעילה ושכב עם נשיך ובכלל זה המרד שמרד בו אבשלום כי לא יוכל שישכב עם נשיו אם לא מרד בו בתחלה ועונש ההריגה לא תסור חרב מביתך עד עולם ועוד זה הבן הילוד לך שנולד בעון מות ימות : (יד) נאץ. מקור בחירק וכמוהו אחר חלץ את האבנ' : את אויבי ה'. ר"ל מכנה את ה' ויונתן פרשו כמשמעו אלא מפתח פתחתא פומא דסנאי עמא ה' כלומר שנתת פתחון פה לשונאי ישראל שנעשה בישראל דבר רע כזה: (טו) וילך נתן אל ביתו. להודיע שנפרד ממנו תכף שאמר לו הנבואה ולא הלך לו כנוד להאריך ולשבת עמו כדי להראות כי כעס היה עליו או פי' תכף שהלך נתן אל ביתו ויגף ה' את הילד : ויאנש. חלה חולי כבד כמו אנושה מכתך ותיו ואמטן : (טז) ויבקש דוד את האלהים. שהתפלל בעד הנער אעפ"י שהנביא אמר לו מות ימות התפלל בעדו כמו שא' הוא מי יודע ותגני ה' וחי הילד אע"פ שהיה עונש פוט הרי עונשו
פוקם

הָרַ֖גְתָּ בְּחֶ֥רֶב בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ י וְעַתָּ֗ה לֹא־
תָס֥וּר חֶ֛רֶב מִבֵּיתְךָ֖ עַד־עוֹלָ֑ם עֵ֚קֶב
כִּ֣י בְזִתָ֔נִי וַתִּקַּ֗ח אֶת־אֵ֙שֶׁת֙ אוּרִיָּ֣ה
הַֽחִתִּ֔י לִהְי֥וֹת לְךָ֖ לְאִשָּֽׁה׃
יא כֹּ֣ה ׀ אָמַ֣ר יְהוָ֗ה הִנְנִ֨י מֵקִ֨ים
עָלֶ֤יךָ רָעָה֙ מִבֵּיתֶ֔ךָ וְלָקַחְתִּ֤י אֶת־
נָשֶׁ֙יךָ֙ לְעֵינֶ֔יךָ וְנָתַתִּ֖י לְרֵעֶ֑יךָ וְשָׁכַב֙
עִם־נָשֶׁ֔יךָ לְעֵינֵ֖י הַשֶּׁ֥מֶשׁ הַזֹּֽאת׃
יב כִּ֥י אַתָּ֖ה עָשִׂ֣יתָ בַסָּ֑תֶר וַאֲנִ֗י אֶֽעֱשֶׂה֙
אֶת־הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֔ה נֶ֥גֶד כָּל־יִשְׂרָאֵ֖ל וְנֶ֥גֶד
הַשָּֽׁמֶשׁ׃ יג וַיֹּ֤אמֶר דָּוִד֙
אֶל־נָתָ֔ן חָטָ֖אתִי לַיהוָ֑ה ס וַיֹּ֨אמֶר נָתָ֜ן
אֶל־דָּוִ֗ד גַּם־יְהוָ֛ה הֶעֱבִ֥יר חַטָּאתְךָ֖
לֹ֥א תָמֽוּת׃ יד אֶ֗פֶס כִּֽי־נִאֵ֤ץ נִאַ֙צְתָּ֙ אֶת־
אֹיְבֵ֣י יְהוָ֔ה בַּדָּבָ֖ר הַזֶּ֑ה גַּ֗ם הַבֵּ֛ן הַיִּלּ֥וֹד
לְךָ֖ מ֥וֹת יָמֽוּת׃ טו וַיֵּ֥לֶךְ נָתָ֖ן אֶל־בֵּית֑וֹ
וַיִּגֹּ֨ף יְהוָ֜ה אֶת־הַיֶּ֗לֶד אֲשֶׁ֨ר יָלְדָ֧ה
אֵֽשֶׁת־אוּרִיָּ֛ה לְדָוִ֖ד וַיֵּאָנַֽשׁ׃ טז וַיְבַקֵּ֥שׁ
דָּוִ֛ד אֶת־הָאֱלֹהִ֖ים בְּעַ֣ד הַנָּ֑עַר וַיָּ֤צָם
דָּוִד֙ צ֔וֹם וּבָ֣א וְלָ֔ן וְשָׁכַ֖ב אָֽרְצָה׃
יז וַיָּקֻ֜מוּ זִקְנֵ֣י בֵית֗וֹ עָלָ֛יו לַהֲקִימ֖וֹ מִן־
הָאָ֑רֶץ וְלֹ֣א אָבָ֔ה וְלֹֽא־בָרָ֥א אִתָּ֖ם
לָֽחֶם׃ יח וַיְהִ֛י בַּיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י
וַיָּ֣מָת הַיָּ֑לֶד וַיִּֽרְאוּ֩ עַבְדֵ֨י דָוִ֜ד
לְהַגִּ֣יד ל֣וֹ ׀ כִּֽי־מֵ֣ת הַיֶּ֗לֶד כִּ֣י אָמְר֡וּ
הִנֵּה֩ בִהְי֨וֹת הַיֶּ֜לֶד חַ֗י דִּבַּ֤רְנוּ אֵלָיו֙
וְלֹֽא־שָׁמַ֣ע בְּקוֹלֵ֔נוּ וְאֵ֛יךְ נֹאמַ֥ר

וְיָתֵיהּ קְטַלְתָּא בְּחַרְבָּא דִבְנֵי
עַמּוֹן׃ י וּכְעַן לָא תִפְסוֹק
חַרְבָּא מִן אֱנָשׁ בֵּיתָךְ עַד
עָלְמָא חֲלָף דְאִשְׁתְּטֶתָנִי
וּנְסַבְתָּא יָת אִתַּת אוּרִיָּה
חִתָּאָה לְמֶהֱוֵי לָךְ לְאִתּוּ׃
יא כִּדְנָן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא
מְקַיֵּים עֲלָךְ בִּישָׁא מִבֵּיתָךְ
וְאֶדְבַּר יָת נְשָׁךְ לְעֵינָךְ
וְאֶתֵּן לְחַבְרָךְ וְיִשְׁכּוּב עִם
נְשָׁךְ לְעֵינֵי שִׁמְשָׁא הָדָא׃
יב אֲרֵי אַתְּ עֲבַדְתָּא בְּסִתְרָא
וַאֲנָא אַעֲבֵיד יָת פִּתְגָמָא
הָדֵין קֳדָם כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבֵיל
שִׁמְשָׁא׃ יג וַאֲמַר דָוִד לְנָתָן
חָבִית קֳדָם יְיָ וַאֲמַר נָתָן
לְדָוִד אַף יְיָ אַעְבֵּיר חוֹבָךְ לָא
תְמוּת׃ יד בְּרַם אֲרֵי מִפְתַּח
פְּתַחְתָּא פוּמָא דְסָנְאֵי עַמָּא
דַיְיָ בְּפִתְגָמָא הָדֵין אַף בְּרָא
דְאִתְיְלִיד לָךְ מֵמַת יְמוּת׃
טו וַאֲזַל נָתָן לְבֵיתֵיהּ וּתְבַר
יְיָ יָת רַבְיָא דִילִידַת אִתַּת
אוּרִיָּה לְדָוִד וְאִתְמְעַן׃
טז וּבְעָא דָוִד רַחֲמִין מִן קֳדָם
יְיָ עַל רַבְיָא וְצָם דָוִד צוֹמָא
וְעַל וּבָת וּשְׁכֵיב עַל אַרְעָא׃
יז וְקָמוּ סָבֵי בֵיתֵיהּ עֲלוֹהִי
לַאֲקָמוּתֵיהּ מִן אַרְעָא וְלָא
אֲבָא וְלָא אֲכַל עִמְּהוֹן
לַחְמָא׃ יח וַהֲוָה בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה וּמִית רַבְיָא
וּדְחִילוּ עַבְדֵי דָוִד לְחַוָּאָה
לֵיהּ אֲרֵי מִית רַבְיָא אֲרֵי
אֲמַרוּ כַּד הֲוָה רַבְיָא קַיָּם מַלֵּילְנָא עִמֵּיהּ וְלָא קַבֵּיל מִנַּנָא וְאֵיכְדֵין נֵימַר לֵיהּ

(יד) כי נאץ נאצת את אויבי ה'. כנוי הוא זה דרך כבוד למעלה ויונתן תרגם ארי מיפתח פתחתא פומא דסנאי עמא דה': (טו) ויאנש. לשון חולי: (טז) ובא ולן ושכב ארצה. ובא בביתו ולן בלילה שוכב לארץ: (יז) ולא ברה. לשון אכילה כמו והברה מידי לקמן

רלבג

כי מביתו לקחה רעת אתנן ואבשלום ושכב אבשלום את נשיו לעיני השמש. (יד) ויאנש. ר"ל שבא לו חולי אנוש וביום השביעי

פי' רבי' ישעיה

(טו) ויאנש. לשון חולי כמו מכה אנושה מכתך : (יז) ולא ברה אתם לחם. כמו והברה מידם ונתחלף ההא באל"ף : (כ) ויסך. פועל כבד : (כא) בעבור הילד. שהיה חי והיה חולה נמת והלך ונלמדת על הלנו ועל מיתתו איך פלמער :

בסתר ד' וסי' נמסר בסדר תשא : בקולנו ד' בליש ג' מ"ל וא' חסר וסי' נמסר בסדר חקת התורה :

תולדות אהרן הנני מקים . ברמש ז פוסק יא
ויקרא : גם ה' . ברמש
זכר עקב :

מצודת ציון

(יא) מקים. מעמיד : (יג) העביר. הסיר ומחל : (יד) אפס. הוא כענין רק כמו אפס קצהו (במדבר כג) : נאץ נאצת. ענין כעס ובזיון כמו ויעשו נאצות גדולות (נחמיה ט) : (טו) ויגף. היא מכת החולי : ויאנש. ענין כבדות החולי כמו אנוש מכותיה (מיכה א) : (יז) ברה. היא אכילה מועטת

מצודת ד

עמון. וכפולה השאתך אשר הרגתו בחרבם : (י) לא תסור חרב וגו'. ורבים מזרעך ימותו בחרב : בזתני. להתחלל שם שמים על ידך : (יא) מביתך. אחד מאנשי ביתך יעשה לך הרעה : לעיניך. על כי ידע מזה ולא היה לאל ידו למחות דדבר הרי היא כאלו נעשתה לעיניו : לרעיך. כי אבשלום היה אז מלך כמוהו ולרעהו יחשב רעתך : ואני אעשה וגו'. אשלם הגמול בפרסום רב ובזה ידעו הכל מעשיך כי מהגמול ישכילו לדעת העון : (יב) בסתר. ותחשב שלא הגלה : (יג) חטאתי לה'. כאומר הנה כל הריגת אוריה עושי אמורה שלא תסור חרב מביתי אבל עון בת שבע הלא לה' חטאתי בזה והוא רחום יכפר עון : גם ה'. ר"ל לא תחשוב שגמול הטובה האמור בזה הוא לעון הריגת אוריה לא כן הוא כי גמול הרא' הוא להיות נפש תחת נפש אבל רק על מקצת העון שלם ישלם וגם העביר מחטאתך וכפר מקצתה להיות לך נפשך לשלל ולא תמות : (יד) אפס וגו'. ר"ל אבל בדבר הזה דבת שבע חללת את השם וגרמת שאויבי ה' הרשעים ימצאו נאצות גדולות בלמדם ממך ולזה תקבל עליו גמול משלם ובן הבן הילוד ימות כי ראוי הוא לגמול המעשה : (טז) ובא ולן. בא מבית התפלה אשר התפלל שם ולן כל הלילה מושכב בארץ : (יח) ביום השביעי. לימי החלי

עונש גדול נאמרו לו והכה עם השיך ולא תסור חרב מביתך והתפלל לאל שיעביר ממנו עונש הילד : ובא ולן . ובא מבית ה' שהי' שם כל היום לס ומתפלל כשבא לביתו לן בלא אכילה ושכב ארצה : (יז) ולא ברה אתם לחם . ולא אכל אפי' אכילה מועטי כי הבריה אכילה מועטת כמו ואברה מידה : (יח) ועשה רעה . יעשה רעה בגופו : (כ) ויקם דוד מהארץ . הרחיצה והסיכה וחלוף הבגדי' אסור לאבל בימי אבלו והיאך עשה אותם דוד יש לפרש כי קודם קבורה עשה כן שלא נתחייב עדיין באבילו' ובעבור שהיה רוצה לבא בית ה' להשתחוות ולהודו' על הרעה רחץ וסך וחלף שמלות שחייב אדם לברך על הרעה להודות את ה' ולקבל בשמחה כשם שהוא מברך על הטובה שנאמר חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא ואולא יש לפרש כי הרחיצה והסיכה לא היתה ביום שמיתה אלא עד הלילה שאחר. שאין חייב באבילות מן התורה אלא יום מיתה בלבד שהרי אומר ויקם מן הארץ וירחץ ויסך ויש לפרש עוד כי לא נתחייב דוד באבילו' מן התורה כי תוך שלשים יום ללידתו מת הילד והוא ספק נפל אם שלד לשמנה והנו שאמר ויהי ביום השביעי וימת הילד פירוש שביעי ללידתו כי אם נפרש לחליו רחוק הוא שלא היה שבעת ימים ושכב ארצה אלא שביעי ללידתו היה ולא היה חייב באבלו' אם לא היה יודע בו שכלו לו חדשיו לפיכך לא היה חייב באבילות וכששמע שמת הילד רחץ וסך ובא בית ה' כדי להודות ולהשתחוות ומה שתמהו עליו עבדיו והוא לא היה חייב באבלות תמהו על שלא נצטער ולא בכה כשאר בני אדם אלא שאל שישימו לו לחם ועשה הנאות גופו שנמנע מהם קודם שמת ומה שסמכו רז"ל שאבל אסור בתשמיש המטה מפסוק וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה שלא בא אליה אלא בעת תנחומין והוא אחר האבילות סמך בעלמא אבל היתה קבלה אצלם שהאבל אסור בתשמיש המטה ועשו הפסוק הזה סמך אבל הפי' הנכון כמו שכתבנו ופסוק ויהי ביום השביעי מחזק פירושינו כמו שכתבנו וכו ביום שמת הילד נחם דוד את אשתו שלא תצטער

(לקמן יג ו'): (כה) בעבור ה'. אשר אהבו : (כו) את עיר

אליו מת הילד ועשה רעה :
יט וירא דוד כי עבדיו מתלחשים ויבן
דוד כי מת הילד ויאמר דוד אל־
עבדיו המת הילד ויאמרו מת :
כ ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף
שמלתו ויבא בית־יהוה וישתחו
ויבא אל־ביתו וישאל וישימו לו
לחם ויאכל : כא ויאמרו עבדיו אליו
מה הדבר הזה אשר עשיתה בעבור
הילד חי צמת ותבך וכאשר מת
הילד קמת ותאכל לחם : כב ויאמר
בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי
אמרתי מי יודע יחנני יהוה וחי הילד : וחנני ק'
כג ועתה ׀ מת למה זה אני צם האוכל
להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא־
ישוב אלי : כד וינחם דוד את בת־שבע
אשתו ויבא אליה וישכב עמה
ותלד בן ויקרא את־שמו שלמה ותקרא ק'
ויהוה אהבו : כה וישלח ביד נתן
הנביא ויקרא את־שמו ידידיה
בעבור יהוה :
כו וילחם יואב ברבת בני עמון

מית רביא ויעבד בישא : יט וחזא דוד ארי עבדוהי מלחשין וסבר דוד ארי מית רביא ואמר דוד לעבדוהי המית רביא ואמרו מית : כ וקם דוד מן ארעא ומשח ושף ושני כסותיה ועל לבית מקדשא דיי וסגיד ואתא לביתיה ושאיל ושויאו ליה לחמא ואכל : כא ואמרו עבדוהי ליה מה פתגמא הדין דעבדתא עד דרביא קיים צמתא ובכית וכד מית רביא קמתא ואכלת לחמא : כב ואמר עד דרביא קיים צמית ובכיתי ארי אמרית מן ידע דלמא יתרחים עלי מן קדם יי ויחי רביא : כג וכען מית למא דנן אנא צאים האיכול לאתבותיה עוד אנא איזיל לותיה והוא לא תאב לותי : כד ונחים דוד ית בת שבע אתתיה ועל לותה ושכיב עמה וילידת בר וקרת ית שמיה שלמה ויי רחמיה : כה ושלח ביד נתן נביא וקרא ית שמיה ידידיה בדיל יי : כו ואגיח קרבא יואב ברבת בני עמון וכבש

רלבג

הטביעי מת . (כה) ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה' . ראוי שיתבאר לך מזה שדוד לא חטא למסרע בענין אשת איש אחר שמת בעלה כי ההולך למלחמת בית דוד גם כריתות כותב לאשתו ואחר שמת במלחמה נתבאר הענין למפרע שלא היתה אשת אוריה כשבא עליה דוד שאם לא היה הענין כן איך לא זכו השי"ת עם כאילו שיעזבה והאשה המזנה אסורה לבעל ואסורה לבועל כמו שנתבאר בענין הסוטה ואיך אהב השי"ת את הילד ורצה שתהיה ממנו הממלכה אבל על כל פנים ראוי שנאמין כי לא חטא דוד בבעילת בת שבע אחר שהכה נכרת בדבר המלחמה והנה לולי

פי' רבי' ישעיה

(כה) בעבור ה'. פירוש בעבו' כי אשר אהבו :

תולדות אהרן נמת והכך . מקרא שמר כו' ושם : וינחם דוד פ"ק מו : ויבא ביד נתן . סנהדרין סה מנחות כג :

מהארץ ה' בקריא' וסי' ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל . וימאן ויאמר . ויקם דוד מהארץ . מהארץ עד מעל הפתח כי משלשות הגה דיחזקאל : ויסך ד' רפין וסי' בספר פקודי : אהבו ד' וסי' בספר ויגש :

ולא תבכה על הילד ומה שהוצרך לומר ויבא אליה להודיע כי זה הבן האחר שילדה היה של קיימ' ורצון האל היה בו אחר שדוד עשה תשובה ונחם על חטאו חנו שאומר וה' אהבו לא כמו הראשון שנאו לפי שנולד בעון והמיתו ויש להעמיד דברי רבותינו ז"ל שאמרו כי דוד נהג אבילות על הילד אך לפירוש שפירשנו והי' ביום השביעי יו' ללידתו כי דוד ידע בילד שכלו לו חדשיו שהרי אומר וישכב עמה ותהר. אל ביתה נראה כי לא שכב עמה אלא אותו הפעם ובאותה ביאה נתעברה כמו שכתוב ותהר האשה ובאותו יום מנה לו חדשיו : (כא) בעבור הילד חי . ת"י כמו בעוד עד דרביא קיים ויש לפרשו כמשמעו בעבור הילד כשהיה חי למה : (כב) וחנני . כתב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד ר"ל צומי ובכיתי לא היה אלא דרך תפלה כמו שמתפלל אדם על החולה אבל אחר שמת למה אצום עליו וכי אתפלל על מת שיחיה וגם הילד אינו כדאי לבכות עליו אחר שמת כמו שבוכי' על המתי' כי קטן הוא לא בן דעת שיבכה אדם על אבידתו כי הנה דוד בכה על אמנון ועל אבשלום ולא היתה בכייתו להשיב אלא דרך צער ואבל : (כד) את בת שבע אשתו . עתה אמר אשתו כי כבר מת אוריה אבל מתחלה אמר אשר ילדה אשת אוריה לדוד כי אשת אוריה היתה עד שמת ומצאתי ספר אחר כתיב אשו וקרי אשתו וחפשתי בספרים מדוייקי' ולא מצאתי כן וסמכתי על המסורה שמצאתי שאומר במסורה י"א מילין קורין תיו ולא כתיב ומלבד זה אנו מוצאין אותם ואם כדברי הספר הזה הם י"ב ויהיה טעם הכתיב אשו כי כמו אש היתה לו כמו שאמר הכתוב היחתה איש אש בחקו וגו' כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה : ויבא אליה וישכב עמה . הכפל להודיע כי לא נתעברה בביאה ראשונה . ובדרש ויבא אליה בא אליה בטענה כי היתה נמנעי' מלהזקק לו אמרה לו הילד מת מפני העון אפי' יהיה לי בן של קיימא ממך יבזו אחיו אותו מפני שבאתי אליך בעון מתחילה אמר לה דוד האל מחל לי העון והבן הראשון שיהיה לי ממך ימלוך אחרי כי בן שלא המלך ... לי האל על יד הנביא ונשבע לה הוו שאמרה לו בת שבע הלא אתה אדוני

מצודת דוד

אז לימי לידתו : כי מת . אשר מת : ולא שמע . בעבור גודל התוגה : ועשה רעה. ר"ל יהגג בנפשו : (כ) ויחלף שמלותיו . כי שכב ארצה והיו מעופרים בעפר הארץ : וישתחו . לברך על הרעה כמשפט התורה : וישאל . שאל בעבור האוכל וישימו וגו' : (כא) בעבור הילד חי . ר"ל בעבור הילד כשהיה עדיין חי למת וגו' : (כב) מי יודע . אם כבר נגזרה עליו המיתה ואולי עדיין לא וחנני ה' וחי הילד : (כג) אליו ר"ל אל הקבר בעת אמות : (כד) וינחם . על מיתת הילד . שלמה וה' אהבו . ר"ל קראה אותו בשתי השמות שם שלמה להורות כי שלום יהיה בימיו וה' אהבו כמשמעו: (כה) וישלח . אבל ה' שלח ביד נתן ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה' ור"ל מה שקראה היא שמו בעבור אהבת ה' וה' אהבו קרא הוא שמו בעבור אהבת

מצודת ציון

כמו לסבחות את דוד (לעיל ג) : (יט) מתלחשים . מדברים בלחש ובחשאי : ויבן . מלשון הבנה : (כ) ויסך . משח בשמן : ויחלף . ענין התמורה : (כג) האוכל . מלשון יכולת : (כה) ידידיה ר"ל

רד"ק

המלך נשבעת לאמתך כי שלמה בנך ימלך אחרי: ויקרא את שמו שלמה. כן כתיב וקרי ותקרא שהכתוב אומר כי הקב"ה קרא אותו שלמה כמו שאמר בדברי הימים שאמר עליו דוד ויהי עלי דבר ה' וגו' כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו לפיכך אמר וה' אהבו כמו שאמר הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב וקרי ותקרא בת שבע קראה שמו שלמה כמו שאמר לה דוד בשם הנביא וטעם וישלח ביד נתן הנביא למעלה ממנו למה קראה שמו שלמה כי בן שלח האל ביד הנביא וכמו וי"מ וישלח בו בן אתה קנאת וחטאת למה קנאת בעבור כי חטאנו ומה שאמר ויקרא את שמו ידידיה דוד קרא שמו ידידיה מעצמו לפי שאמר לו הנביא כי ה' אהבו: (כו) עיר המלוכה. עיר שהמלך יושב בה והיא נקראת עיר המים שבגלותי' העיר היו המים ולא בשאר העיר שהיה יושב בה העם ועיר המים זאת היתה בנד העיר האחרת לא בתוכה ובכש יואב תחלה עיר המים והאחרת נוחה לכבש אלא שלא רצה ללכדה לכבוד דוד: (ל) עטרת מלכם. מלך בני עמון: ותהי על ראש דוד. תלויה היתה למעלה מראשותיו בשעה שהיה יושב על הכסא כי איך היה סובל אותה ומשקלה ככר זהב ובדברי רבותינו ז"ל כי אבן יקרה שהיתה בה שוה ככר זהב ועוד אמרו אבן שואבת היתה והיתה מעמידה אותו באויר ויש לפרש עוד כי לא היתה על ראשו תמיד אלא פעמים היתה על ראשו ויכול לסובלה זמן מועט שהיתה על ראשו. ורבותינו ז"ל פי' עטר' מלכם כמו מלכום שקוץ בני עמון ועטרת אותו שקוץ היתה ומה שאמר ותהי על ראש דוד והיא אסורה בהנאה אמרו כי אתי הגתי בטלה ותימה הוא מה הצריכם לומר כי אתי הגתי היה גוי אם מפני שקראו גתי הנה עובד אדום הגתי היה לוי וקראו גתי לפי שהתגורר בגת וכן אתי ישראל היה אלא שהיה מתגורר בגת ורבים מישראל עמו כמו שאומר כשבא אל דוד כשהיה בורח מפני אבשלום וכל הגתים שש מאות איש היתכן לומר כי כל אלו הם פלשתים שהיו באים לעזור אל דוד ועוד שאמר וכל הטף אשר אתו בודאי מישראל היו כלם אלא שהיו מתגוררי' בגת קודם שלקחה דוד מיד פלשתי' או אחר שלקחה ואם מפני שאמר לו דוד כי נכרי אתה ר"ל נכרי מארץ אחרת לפי שהי' גר בגת כמו שאמר לו תמול בואך והיום אניעך כי מה טעם שאמר לו שוב עם המלך כי גוי אתה וכמוהו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה כלומר מארץ נכריה ואחרת כי לא היתה נכריה כי כבר נתגיירה כמו שאמרה עמך עמי ואלהיך אלהי ועוד אפי' לדברי האומרי' כי העטרה היתה עבודת גלולי' וכי חסר היה דוד מלבטל' יאמר לאחד מבני עמו מארץ הגוים שהיה מושל עליהם שיבטלנה ואם לא ירצה יכריחנו כי עובד גילולים מבטל עבודת גלולים אפילו על כרחו אם כן למה הוצרכו לומר כי אתי היה גוי ואיך עמד עם דוד כמה שני' ולא נתגייר וזהו דבר תימה וי"ת עטרת מלכם כשמועו כלילא דמלכיהון: (לא) וישם במגרה. ת"י ומסר יתהון במסרין מענין אם יתגדל המשור על מניפו וכן כתב בדברי הימים וישם במגרה וסי' וישם שם משפטים במגרה: ובחריצי הברזל. לוה שישפטו אותם בהם והמגרה הוא המשור: ובחריצי הברזל, כמו מורג חרוץ: ומגזרות הברזל. הם הגרזנים שנוקפין בהם העצים: והעביר אותם במלבן. ר"ל שרפם במקום ששורפים שם הלבנים וכתוב במלכן בכ"ף ר"ל במקום המולך באש שהיו מעבירין בני עמון בניהם למולך כי מלכום שקוץ בני עמון והוא המולך ומלכם ומלכן אחד כי המ"ם והנו"ן יבואו זה במקום זה כמו כמהן כמהם מוף ומף וי"ת והעביר אותם במלבן וגרר יתהון בשוקיא רוצה לומר שגררם בחוצות שהם מתופין בלבנים: לכל ערי בני עמון. לכל אנשי ערי בני עמון כלומ' לכל הערים שלכד מבני עמון כן עשה לאנשיהם זה המשפט: (א) אחות יפה ושמה תמר. תמר בת יפת תואר היתה כמו שאמרו

רש"י

עיר המלוכה. שני חזוקי חומה היו בה חיצונה ופנימית החיצונה עיר מלוכה והפנימית למבצר ולחוזק: (ל) את עטרת מלכם. תועבת בני עמון מלכם שמו לשון מולך: ותהי על ראש דוד. אתי הגתי בטלה: (לא) מגרה וחריצים ומגזרות. כמין פצירה שקורין לימ"א מיני יסורים הם: מגרה. סכין פגום פגימות הרבה תכופות זו לזו: חריצים. הוא מורג חרוץ אלא חריצים כמין סיירא שקורין לימ"א: במלבן. בטיט חוצות. וכן תרגם יונתן וגרר יתהון בשוקיא: (א) ולאבשלום אחות יפה. שהיתה

תרגום

ית קרית מלכותא: כז ושלח יואב אזגדין לות דוד ואמר אגחית קרבא ברבה ואף כבשית ית קרית מלכותא: כח וכען כנוש ית שאר עמא ושרי על קרתא וכבשה דלמא אכבוש אנא ית קרתא ויתקרי שמי עלה: כט וכנש דוד ית כל עמא ואזל לרבת ואגיח קרבא בה וכבשה: ל ונסיב ית כלילא דמלכהון מעל רישיה ומתקלה ככרא דדהבא ובה אבן טבא והוה על רישא דדוד ונכסי קרתא אפיק סגי לחדא: לא וית עמא דבה אפיק ומסר יתהון במסרין ובמורגי פרזלא ובמגזרי פרזלא וגרר יתהון בשוקיא וכן עבד לכל קירוי בני עמון ותב דוד וכל עמא לירושלם: א והוה בתר כן ולאבשלום בר דוד אחתא שפירתא ושמה תמר

מקרא

וַיִּלְכֹּד אֶת־עִיר הַמְּלוּכָה׃ ב'.

כז וַיִּשְׁלַח יוֹאָב מַלְאָכִים אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר נִלְחַמְתִּי בְרַבָּה גַּם־לָכַדְתִּי אֶת־עִיר הַמָּיִם׃ ס. כ'

כח וְעַתָּה אֱסֹף אֶת־יֶתֶר הָעָם וַחֲנֵה עַל־הָעִיר וְלָכְדָהּ פֶּן־אֶלְכֹּד אֲנִי אֶת־הָעִיר וְנִקְרָא שְׁמִי עָלֶיהָ׃ י"ז ד'

כט וַיֶּאֱסֹף דָּוִד אֶת־כָּל־הָעָם וַיֵּלֶךְ רַבָּתָה וַיִּלָּחֶם בָּהּ וַיִּלְכְּדָהּ׃

ל וַיִּקַּח אֶת־עֲטֶרֶת־מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה וַתְּהִי עַל־רֹאשׁ דָּוִד וּשְׁלַל הָעִיר הוֹצִיא הַרְבֵּה מְאֹד׃ כ' מטעי' י"ב

לא וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשֶׂם בַּמְּגֵרָה וּבַחֲרִצֵי הַבַּרְזֶל וּבְמַגְזְרֹת הַבַּרְזֶל וְהֶעֱבִיר אוֹתָם בַּמַּלְכֵּן וְכֵן יַעֲשֶׂה לְכֹל עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִד וְכָל־הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃ ג' במלבן ק'

יג א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וּלְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־דָּוִד אָחוֹת יָפָה וּשְׁמָהּ תָּמָר וַיֶּאֱהָבֶהָ ג' ומ"ע. כ'

וזאת העם י"ב בקריאה וסי' נמסר בסדר שלח לך: במלבן ג' מלין כתבן כ"ף וקרי בי"ת וסי' במלבן ואת העם אשר בה הוציא. הבן את טובת ה'. יבין העז איש רשע בפניו.

תולדות אהרן ויקח את כתרם ע"ג כד:

רלב"ג

אולי מהר דוד הנה היתה לו בת שבע לאשה אחר שמתו רואים שהכיר רוה"ק שתהיה ממנה הממלכה אחר. ובזה הנה שתהיה לדוד ולזה אמרו רז"ל ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה: (לא) וישם במגרה ובחריצי הברזל וגו'. ר"ל שעשה הנה אשר הם בזה המשפט היה בו אכזריות מה שלא ישלם והנה היה לפשע בזה שיראו אשר כאומות מלהלחם בישראל והנה המגרה הוא כלי ברזל מלא פגימות בהם הוא חותך מה שיחתוך סיגי"ה בלע"ז וחריצי הברזל הם כלי ברזל גדולים שדשין בהם התבואה וכן מגזרות הברזל גם כן כלי ברזל גדולים יחתכו בהם האבנים ויש באלו הדברים מן האכזריות יותר מההריגה בחרב פיפיות: והעביר אותם במלבן. ר"ל שהעביר אותם באש התנור שעושים בו הלבנים כי הוא נקרא מלבן על

פי' רבי ישעיה

(כו) וילכד את עיר המלוכה. היא הקריה הבצורה של עיר: (כז) לכדתי את עיר המים. שמשם היו מסתפקין מים וכבר הם יכולי' להתפש: (לא) והעביר אותם במלבן. תרגם וגרר יתהון בשוקי'. ויש לומר מלבן קורא מקום טיט שלוקחים ממנו טיט ללבנים שמהכם על פני טיט חוצות: (א) אחות יפה. בת אמו היתה:

מצודת ציון

ר"ל אהוב לה' כי ידיד הוא ענין אהבה: (כח) וחנה. מלשון חניה: (לא) במגרה. כלי מלאה פגימות עשויה לכרות העצים ועל כי דרכה לכרות בגרירה קרויה מגרה וכן מגוררות במגרה (מ"א ז): ובחריצי הברזל. כלי ברזל מלאה חריצים עשוי לדוש בה כמ"ש כי לא בחרוץ יודש קצח (ישעיה כח): ובמגזרות. הם הגרזנים שמבקעים בהם העצים והוא מתהפך כמו כבש כשב: במלבן.

מצודת דוד

פי' ידידיה: (כו) עיר המלוכה. מקום היכל מלך הסמוך לרבה ואליה תחשב: (כז) עיר המים. היא עיר המלוכה והיתה מספקת מים לבני רבה: (כח) על העיר. היא רבה: פן אלכוד אני. כי היה קרוב הדבר להויל ולכד את המים ור"ל כשאלכוד אני פן יקרא שמי עלי' תוגמתו פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ונאמר (דברים ח') ומשפטו כשתאכל ושבעת פן יהיה רם לבבך: ונקרא שמי עליה. לאמר יואב כבשה וטוב בעיני שמך יקרא עליה להיות לכבוד ולפאר: (ל) ואבן יקרה. ובה אבן יקרה: ותהי על ראש דוד. למעלה מראשו היתה תלויה כשהוא יושב על הכסא כי איך סבל על ראשו משא שלככר: (לא) וישם במגרה. שם משפטם לייסרם במגרה וגו': והעביר. מהם העביר במלבן ר"ל בכבשן ששורפים בו הלבנים: יג (א) אחות. מן האב ומן האם כי מעכה בת מלך גשור היתה אמו

רשי

לאלהי: (כג) ויהיו גוזזים. ודרכם היה לעשות משתה בגזוז צאנם: (כו) ולא ילך נא אתנו. ואם לא יכול אתה ללכת ילך גם עמנו אמנון:
על

רלבג

דרך משל כשיעור פסת יד מלבוש אחד וכן תמשך להיות מלבושים רבים: (כ) עתה אחותי החרישי אחיך הוא. ר"ל ואין ראוי לפרסם גנותו: ותשב תמר שוממה בית אבשלום אחיה. ידמה כי לבשתה ולדאגתה היתה שם בלי חברה כמעט אמרו כל שעריה שוממים כי רבים בני שוממה: (כב) כי שנא אבשלום את אמנון. למדנו מזה כי כבר תוסר השנאה כשיעמוד האדם לדבר עם רעהו מפני השנאה למרע ועד טוב: (כד) הנה נא גוזזים לעבדך. כשהיו להם גוזזים היו שמחים על הטובה כמו ששאלה דוד לנבל כי על יום טוב באנו. והנה היה מתחבולות אבשלום ששאל מהמלך שילך הוא ועבדיו עמו לשמוח ולאכול ולשתות עמו כי ידע כי זה דבר בלתי ראוי שיטרח בו המלך גם עשה זה כדי שיטריח דוד לשלוח אמנון עמו ולא יתן את לבו אל דבר אמנון השנאה הנראים בין אבשלום ובין אמנון על דבר תמר אחותו והנה היה

ועליה יכרעון אחרין: ותשב י"ב בקריאת וסי' ותלך ותשב לה מנגד הרחק ב' בפסוק. ורחל לקחה את התרפים. ויאמר יהודה אל תמר כלתו שבי. ותסר בגדי אלמנותה מעליה. ותשב באיתן קשתו. ואת רחב הזונה. ויאמר לה אלקנה אישה עשי. ויאמר לה אבשלום אחיה. ותבא בת שבע אל המלך. ותדבק בנערות בעז ללקט. ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם: כטוב ד' בקריאה וסי' ויהי כי טוב לבם כן כתיב וקרי כטוב. גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ויצו אבשלום את נעריו. ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר:

שמואל ב יג

יט ותקח תמר אפר על־ראשה וכתנת
הפסים אשר עליה קרעה ותשם
ידה על־ראשה ותלך הלוך וזעקה:
כ ויאמר אליה אבשלום אחיה
האמינון אחיך היה עמך ועתה
אחותי החרישי אחיך הוא אל־
תשיתי את־לבך לדבר הזה ותשב
תמר ושממה בית אבשלום
אחיה: כא והמלך דוד שמע את כל־
הדברים האלה ויחר לו מאד:
כב ולא־דבר אבשלום עם־אמנון למרע
ועד־טוב כי־שנא אבשלום את־
אמנון על־דבר אשר ענה את תמר
אחתו: כג ויהי לשנתים
ימים ויהיו גזזים לאבשלום בבעל
חצור אשר עם־אפרים ויקרא
אבשלום לכל־בני המלך: כד ויבא
אבשלום אל־המלך ויאמר הנה־נא
גזזים לעבדך ילך־נא המלך ועבדיו
עם־עבדך: כה ויאמר המלך אל־
אבשלום אל־בני אל־נא נלך כלנו
ולא נכבד עליך ויפרץ־בו ולא־אבה
ללכת ויברכהו: כו ויאמר אבשלום
ולא ילך־נא אתנו אמנון אחי ויאמר
לו המלך למה ילך עמך: כז ויפרץ־בו
אבשלום וישלח אתו את־אמנון
ואת כל־בני המלך: כח ויצו אבשלום
את־נעריו לאמר ראו נא כטוב לב־
אמנון ביין ואמרתי אליכם הכו את־
אמנון והמתם אתו אל־תיראו הלוא
כי אנכי צויתי אתכם חזקו והיו לבני־
חיל: כט ויעשו נערי אבשלום לאמנון
אשר צוה אבשלום ויקמו | כל־בני

יט ונסיבת תמר קטמא על
רישה וכתונא דפסי דעלה
בזעת ושויאת ידה על
רישה ואזלת מיזל וצוחת:
כ ואמר לה אבשלום
אחוהא האמינון אחוך
הוה עמך וכען אחתי
שתוקי אחוך הוא לא
תשוין ית לבך לפתגמא
הדין ויתיבת תמר וצדיא
בית אבשלום אחוהא:
כא ומלכא דויד שמע ית
כל פתגמיא האלין ותקיף
ליה לחדא: כב ולא מליל
אבשלום עם אמנון למביש
ועד טב ארי סני אבשלום
ית אמנון על עיסק דעני
ית תמר אחתיה: כג והוה
לזמן תרתין שנין והוו
גזזין לאבשלום במישר
חצור עם בית אפרים
וזמין אבשלום לכל בני
מלכא: כד ואתא אבשלום
לות מלכא ואמר הא כען
גזזין לעבדך ייזיל כען
מלכא ועבדוהי עם
עבדך: כה ואמר מלכא
לאבשלום לא ברי לא כען
ניזיל כלנא ולא נתקיף
עלך ואתקיף ביה ולא אבה
למיזל וברכיה: כו ואמר
אבשלום ולא ייזיל כען
עמנא אמנון אחי ואמר ליה מלכא למא ייזיל עמך:
כז ואתקיף ביה אבשלום ושלח עמיה ית אמנון וית
כל בני מלכא: כח ופקד אבשלום ית עולימוהי
למימר חזו כען כד ישפר לבא דאמנון בחמרא
ואימר לכון קטולו ית אמנון ותקטלון יתיה לא
תדחלון הלא ארי אנא פקדית יתכון אתקיפו
והוו לגברין גברין: כט ועבדו עולימי אבשלום
לאמנון כמא דפקד אבשלום וקמו כל בני

רדק

(יט) הלוך וזעקה. שהיה במקום ביתה כלומר הולכת וזועקת שכך תרגם יונתן ואזלת מיזל וצוח'. ואמרו רבו' ז"ל בקבלה בידם כי על אותו מעשה באותה שעה גזרו על ייחוד הפנויה שאמרו בנות מלכים כך בנות הדיוטות על אחת כמה וכמה בנמצאות כך בפרוצות על אחת כמה וכמה עמדו בית דינו של דוד וגזרו ואסרו להתיחד עם הפנויה: (כ) האמינון. דרך בזיון: ושוממה. הוי"ו לא תוספת דבר כוי"ו ויסא אברהם את עיניו ואדוני אבי ז"ל פירש אלה והדומים להם עם חסרון ענין כדומה ופי' ושוממה אבלה ושוממה: (כג) גוזזים. מנהגם היה לעשות משתה ביום שהיו גוזזים צאנם וכן בענין נבל: עם אפרים. סמוך לארץ אפרים וכן וישב יצחק עם באר לחי ראי: (כה) ולא נכבד עליך. שלא נהיה כלנו עמך כבדות לרוב ההוצאה: (כו) ולא. דרך בקשה כמו ולא יתן לעבדיך: (כז) ויפרץ. כמו הפוך ויפצר: (כח) הלא. המלה הזאת באה פעמים לענין זירוז וחזוק

פי' רבי' ישעיה

(כו) ויאמר אבשלום ולא ילך נא אתנו אמנון. פירוש אם לא תלך אתה ילך נא אתנו אמנון אחי:

תולדות אהרן ותקח תמר אפר. סנהדרין כא: ויהי לשנתים. סנהדרין סט (סוטה יח):

מצודת דוד

פסים ועניינם אחד: (יט) על ראשה. ר"ל חרקה ממעל לראשה דרך צער ולהודיע לרבים שאנוסה היתה: ותשם ידה וגו'. כן הוא דרך המצטער: (כ) היה עמך. ר"ל אנס אותך ובלשון נקיה דבר: ועתה. הואיל וכבר נעשה החרישי ואל תבזה אותו כי הלא אחיך הוא וראוי לך לחוס על כבודו: אל תשיתי וגו'. אל תצטער בעבור זה: למרע. בין דבר רע בין דבר טוב: כי שנא וגו'. ושמר האיבה בלבו להנקם בו לעת מצוא וכדי שלא ירגיש בדבר לא דבר עמו מאומה: (כג) ויהיו גוזזים. והיה מדרכם לעשות משתה ושמחה וכן בנבל נאמר על יום טוב באנו (ש"א כ"ה): (כד) עם עבדך. על עצמו אמר: (כה) ולא נכבד עליך. כי כאשר נלך כלנו יהיה לך לעול כבד וטרחה מרובה: ויברכהו. על נדבת לבו: (כו) ולא ילך. בשאלה אמר לו ואם לא ילך אמנון (עם שקרא לכל בני המלך לא היה אמנון בכלל עמהם לפי שהיה הבכור ועומד הוא במקום אביו המלך): למה ילך. כי יכבד עליך: (כח) כטוב וגו'. ואז לא יהיה נשמר: הלא כי אנכי צויתי

מצודת ציון

ית וכן ועשה לו כתונת פסים (בראשית לז): (כ) האמינון. דרך המדברים להוסיף אותיות להקטין הדבר וכן יצרנהו כאישון עינו (דברים לב) הנקרא כן ע"ש האיש הקטן הנראה בעין: החרישי. ענין שתיקה. תשיתי. תשימי: ושוממה. הוי"ו יתירה וכן רכב וסוס (תהלים עו): (כג) לשנתים ימים. לשתי שנים: גוזזים. את הצאן: עם אפרים. סמוך לנחלת אפרים כמו עם באר לחי ראי (בראשית כה): (כז) ויפרץ. ענין הפצרה ברבוי דברים והוא הפוך מן ויפצר בם

הַמֶּלֶךְ וַיִּרְכְּבוּ אִישׁ עַל־פִּרְדּוֹ וַיָּנֻסוּ׃
ל וַיְהִי הֵמָּה בַדֶּרֶךְ וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה אֶל־
דָּוִד לֵאמֹר הִכָּה אַבְשָׁלוֹם אֶת־כָּל־
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אֶחָד׃
לא וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁכַּב
אָרְצָה וְכָל־עֲבָדָיו נִצָּבִים קְרֻעֵי
בְגָדִים׃ לב וַיַּעַן יוֹנָדָב ׀ בֶּן־שִׁמְעָה אֲחִי־
דָוִד וַיֹּאמֶר אַל־יֹאמַר אֲדֹנִי אֵת כָּל־
הַנְּעָרִים בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הֵמִיתוּ כִּי־אַמְנוֹן
לְבַדּוֹ מֵת כִּי־עַל־פִּי אַבְשָׁלוֹם הָיְתָה
שִׂימָה מִיּוֹם עַנֹּתוֹ אֵת תָּמָר אֲחֹתוֹ׃
לג וְעַתָּה אַל־יָשֵׂם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ
דָּבָר לֵאמֹר כָּל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ מֵתוּ כִּי־
אִם־אַמְנוֹן לְבַדּוֹ מֵת׃ לד וַיִּבְרַח
אַבְשָׁלוֹם וַיִּשָּׂא הַנַּעַר הַצֹּפֶה
אֶת־עֵינָו וַיַּרְא וְהִנֵּה עַם־רַב
הֹלְכִים מִדֶּרֶךְ אַחֲרָיו מִצַּד הָהָר׃
לה וַיֹּאמֶר יוֹנָדָב אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה בְנֵי־
הַמֶּלֶךְ בָּאוּ כִּדְבַר עַבְדְּךָ כֵּן הָיָה׃
לו וַיְהִי ׀ כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וְהִנֵּה בְנֵי־הַמֶּלֶךְ
בָּאוּ וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וְגַם־הַמֶּלֶךְ
וְכָל־עֲבָדָיו בָּכוּ בְּכִי גָּדוֹל מְאֹד׃
לז וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ אֶל־תַּלְמַי בֶּן־
עַמִּיחוּר מֶלֶךְ גְּשׁוּר וַיִּתְאַבֵּל
עַל־בְּנוֹ כָּל־הַיָּמִים׃
לח וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּר וַיְהִי־שָׁם
שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ לט וַתְּכַל דָּוִד הַמֶּלֶךְ
לָצֵאת אֶל־אַבְשָׁלוֹם כִּי־נִחַם עַל־
אַמְנוֹן כִּי־מֵת׃

(שומה ק׳ · עינוי ק׳ · עמיהוד ק׳)

מַלְכָּא וּרְכִיבוּ אֱנַשׁ עַל כּוּדַנְתֵּיהּ וְאַפְכוּ׃ ל וַהֲוָה עַד דְּאִינוּן בְּאוֹרְחָא וּשְׁמוּעֲתָא אֲתַת לְוָת דָּוִד לְמֵימַר קְטַל אַבְשָׁלוֹם יַת כָּל בְּנֵי מַלְכָּא וְלָא אִשְׁתְּאַר מִנְּהוֹן חָד׃ לא וְקָם מַלְכָּא וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי וּשְׁכִיב עַל אַרְעָא וְכָל עַבְדוֹהִי מְעַתְּדִין כַּד מְבַזְּעִין לְבוּשֵׁיהוֹן׃ לב וַאֲתֵיב יוֹנָדָב בַּר שִׁמְעָה אֲחוּהִי דְּדָוִד וַאֲמַר לָא יֵימַר רִבּוֹנִי יַת כָּל עוּלֵימַיָּא בְּנֵי מַלְכָּא קְטָלוּ אֲרֵי אַמְנוֹן בִּלְחוֹדוֹהִי מִית אֲרֵי בְּלִבָּא דְאַבְשָׁלוֹם הֲוַת כְּמִנָּא מִיּוֹמָא דְעַנִּי יַת תָּמָר אֲחָתֵיהּ׃ לג וּכְעַן לָא יְשַׁוֵּי רִבּוֹנִי מַלְכָּא עַל לִבֵּיהּ פִּתְגָּמָא לְמֵימַר כָּל בְּנֵי מַלְכָּא מִיתוּ אֱלָהֵין אַמְנוֹן בִּלְחוֹדוֹהִי מִית׃ לד וַעֲרַק אַבְשָׁלוֹם וּזְקַף עוּלֵימָא סְכוּאָה יַת עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עַם סַגִּי אָתַן מֵאוֹרַח מֵאֲחוֹרוֹהִי מִסְטַר טוּרָא׃ לה וַאֲמַר יוֹנָדָב לְמַלְכָּא הָא בְּנֵי מַלְכָּא אֲתוֹ כְּפִתְגָּמָא דְעַבְדָּךְ כֵּן הֲוָה׃ לו וַהֲוָה כְּשֵׁיצָיוּתֵיהּ לְמַלָּלָא וְהָא בְנֵי מַלְכָּא אֲתוֹ וַאֲרִימוּ קָלְהוֹן וּבְכוֹ וְאַף מַלְכָּא וְכָל עַבְדוֹהִי בְּכוֹ בְּכִי סַגִּיאָה לַחֲדָא׃ לז וְאַבְשָׁלוֹם עֲרַק וַאֲזַל לְוָת תַּלְמַי בַּר עַמִּיהוּד מַלְכָּא דִגְשׁוּר וְאִתְאַבַּל עַל בְּרֵיהּ כָּל יוֹמַיָּא׃ לח וְאַבְשָׁלוֹם עֲרַק וַאֲזַל לִגְשׁוּר וַהֲוָה תַמָּן תְּלַת שְׁנִין׃ לט וַחֲמִידַת נַפְשָׁא דְדָוִד מַלְכָּא לְמִפַּק עַל אַבְשָׁלוֹם אֲרֵי אִתְנְחַם עַל

רדק

יחזוק וכן הלא שלחתיך הלא כי מצוך: (לב) שומה. פעולה כלומר הריגת אמנון היתה שומה בפי אבשלום תמיד כי תמיד היה מספר ברעתו מיום ענותו את תמר אחותו וי"ת ארי בלבא דאבשלום הות כמנא וכן תרגום אשר שם לו בדרך דיכמן ליה: (לד) מדרך אחריו. זה הטעם היו בני המלך ושאר העם שנסו באו לירושלם והצופה רואה אותם באים מדרך שאחרי ההר מצד ההר ואמר הכנוי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד וזולתו: (לה) ויאמר יונדב. הצופה אמר לו כי עם בא והוא אמר למלך כי בני המלך באו: (לז) אל תלמי. שהיה אבי אמו: ויתאבל דוד. היה מתאבל על אמנון כמו כל הימים שזוכר אחר כן והם שלש שנים שהיה אבשלום בגשור: (לט) ותכל דוד. פירושו כתרגומו וחמידת נפשא דדוד מלכא למיפק על אבשלום ר"ל אותה נפשו לצאת בעבור אבשלום מרוב תאותו לו על דרך נפשי ילאה כדברו והחכם רבי אברהם ב"ע פירש ותכל את דוד והוא פועל יוצא כלו' אשתו אם אבשלום בקשה דוד מאד עד שהתאוה דוד אל אבשלום התאוה שיצא אחריו אחד מנעריו בעבורו וזהו שאמר לצאת

פי' רבי ישעיה

(לד) מדרך אחריו. פירוש הוא היה צופה והיו פניו בדרך שהלכו והם היו באים מאחריו מפני שברחו דרך עקלתון מן הפחד שהיה להם שלא ירדוף אבשלום אחריהם ויהרגם: (לז) וילך אל תלמי בן עמיהוד מלך גשור. פי' לאבי אמו הלך דכתיב לעיל והשלישי אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור: (לט) ותכל דוד המלך. פירוש מקרא קצר הוא ותכל נפש דוד ותרגמו וחמידת נפשא דדוד מלכא: כי נחם על אמנון כי מת. פי' אשר מת:

רש"י

(לב) על פי אבשלום היתה שומה. בליווי של אבשלום היתה שימה זו מיסומת על עבדיו להרוג את אמנון: (לט) ותכל דוד. הרי זה מקרא קצר ותכל נפש דוד וכן תרגם יונתן וחמידת נפשא דדוד כמו נכספה וגם כלתה (תהלים פג) לשון תאוה: כי נחם על אמנון. קבל תנחומין

רלב"ג

היה אמנון הבן הבכור לדוד שראוי למלוך שהיה ראוי שימלוך אחריו ולזה נתעלל דוד יותר באמנון מזולתו משאר הבנים: (לב) על פי אבשלום היתה שומה. ר"ל שדבר זה היה מסודר בפי אבשלום תמיד מיום ענותו את תמר אחותו כי כאשר תמצא ידו יקח נקמתו ממנו: (לז) ויתאבל על בנו כל הימים. ר"ל ימים רבים כי אחר שלש שנים נחם על אמנון כי מת כמו שזכר אחר זה ואולי אמר כל הימים להעיר שלא היה יום בימי השנה ואפי' במועדים שלא היה דואג דוד על זה והנה מצאנו בבן הראשון שנולד מבת שבע שתכף שמת רחץ וסך ואכל ושתה ואמר לעבדיו ועתה מאחר שהילד מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הולך אליו והוא לא ישוב אלי. והנה בזה היה ראוי שנאמר למה הוא מתאבל עליו כל כך והוא לא ישוב אליו אלא שהתר זה הספק הוא ממה שיקל כי ד"ד הרחיק היותו צם בצום אחר מות הילד כי הצום יעשה על דרך התפלה והבקשה מהש"י וזה דבר בלתי ראוי אחר מות הילד אבל יתאבל עליו והדאגה הוא דבר יחייב הטבע אהבת הדמיונים ולזה לא הרחיק מפני זה התאבל על המות: (לט) ותכל דוד המלך. הוא מענין כסף כמעט נכספה וגם כלתה נפשי והוא חסר המצטרף והרצון בו ותכל נפש דוד

והשמעה ו' חסר בלישן שמיעה וסי' אל בני כי לא טובה השמעה. ויהי המה בדרך. והשמעה באה אל יואב. כי שמעה רעה. שמעה שמעתי. ושמעה אל שמועה תהיה. ולא נותר ה' בקריאה וסי' בלשון תרגום ירקא קטל אבשלום בסלא דסנבלט. ופירושן נמסרה בסדר פנחס:

תולדות אהרן וירכבו. (כלאים לא): ויקם המלך. מ"ק כא: ואבשלום ברח. סנהדרין סס:

מצודת ציון

שם (שם יח): (כט) פרדו. הוא הבא מן הסוס והחמור: (לד) הצופה. הוא העומד במקום גבוה להביט למרחוק: (לט) ותכל דוד. תחסר מלת נפש ולז"א בלשון נקבה שעל הנפש ידבר כאלו

מצודת דוד

לותי. ומידי יבוקש: חזקו. אם אולי יעמוד על נפשו: (ל) בדרך. עד לא באו העירה: והשמועה. קול שמועת שקר: (לב) אל יאמר. אל יחשוב: היתה שומה. כאלה היא הושמה על עבדיו מפי אבשלום מיום ענות אמנון את תמר: (לג) דבר לאמר. השמועה האומרת כל בני וגו': (לד) מדרך אחריו. כי הצופה היה רואה אל מול הדרך שהלכו בה וכמה נסו בדרך עקלתון ובאו לעיר מדרך אחורי הצופה: (לה) הנה בני המלך. הנה באו בני המלך המה והיה א"כ כדבר עבדך שאמנון לבדו מת: (לז) אל תלמי. כי הוא היה אבי אמו: ויתאבל. המלך התאבל על אמנון בנו כל ימי חייו: (לח) ואבשלום ברח וגו'. מתחלה אמר שברח ממקומו ואח"ז אמר שהלך אל תלמי ועתה בא לומר שהשבה שם שלש שנים: (לט) ותכל דוד. כלתה נפש דוד לצאת בעבור אבשלום והוא ענין תאוה וחשק אל הדבר כמו כלתה לתשועתך נפשי (תהלים קי"ט): כי נחם. אף שהתאבל עליו כל הימים מ"מ קבל עליו תנחומין מה כי מת הוא וגזר לקבל תנחומין על המתים:

וידע

שהיתה בת אמו : (ב) להתחלות. עד שחלה : כי בתולה היא. נתונה בבית ואינה יוצאת לחוץ לפיכך ויפלא בעיני אמנון וגו' נכסה ונעלם ממנו מה תואנה יוכל לבקש וישכב עמה כמו כי יפלא ממך (דברים י"ז ח') אשר יתכסה ממך : (ג) איש. חכם לרשעה : (ד) דל. כחוש כמו דלות ורעות תואר (בראשית מ"א י"ט) : (ה) את הבריה. את הסעודה : (ח) ותלבב. ותחלוט סולת מורבכת במים רותחין תחלה ואח"כ בשמן : (ט) את המשרת. תרגום של מחבת מסריתא :

כי

שאמרו רבותינו ז"ל והראיה כי לא ימנעני ממך והיתה אחות אבשלום מאמו כי מעכה אמו של אבשלום לקחה דוד במלחמה ושכב עמה קודם שנתגיירה כי התורה התירה זה כנגד יצר הרע כמו שכתוב וראית בשביה אשת יפת תואר וגו' ואינה מותרת לו קודם שנתגיירה אלא ביאה ראשונה בלבד ואח"כ אם תרצה להתגייר יקחנה לאשה ומעכה נתעברה מדוד בביאה ראשונה בעודה נכרית לפיכך היתה מותרת תמר לאמנון אף על פי שהיתה בת דוד כיון שבגיותה נתעברה מעכה ממנה ונתגיירה מעכה אחר כן ונשאה דוד לאשה וילדה לו אבשלום ומה שאמר אמנון תבא נא תמר אחותי לפי שהיתה בת דוד קראה אחותי : (ב) להתחלות. עד שהיה נראה חולה מרוב חשקו בה : כי בתולה היא. לפיכך חשק בה חשק יותר חזק וי"מ כי הוא טעם למלת ויפלא בעיני אמנון אע"פ שהוא עשה באחרונה כלומר נפלא בעיניו הדבר היאך יוכל לשכב עמה כי לא היתה יוצאה מביתה כי היא בתולה ודרך הבתולות בישראל להיות צנועות בבית ולא תצאנה החוצה ויונדב היה חכם ובעל תחבולות ויען אמנון תחבולה שתבא לפניו ואמרו ויונדב איש חכם מאד חכם להרע ולרשעה : (ד) דל. חלוש וכחוש ורע פנים ומה שאמר בבקר בבקר כי בלילה היתה מחשבתו עליה והיה ער בעבור' ובבקר היו לו פנים רעים : (ה) והתחל. הראה עצמך חולה : ותברני. ותאכילני : הבריה. המאכל : (ו) ותלבב לעיני שתי לביבות. תרגומו ותחלוט לעיני תרתין חליטתא והחלוט ידוע בדברי רבותינו ז"ל שחולטין הבצק במים רותחין מאד: (ח) ותקח את הבצק ותלוש. אמר הבצק על שם סופו כי הקמח אחר שילוש יקרא בצק וכן ומחי קמח וכן אפיתי על גחליו לחם : ותקח את המשרת ותצק לפניו. המשרת היא המחבת

אַמְנוֹן בֶּן־דָּוִד׃ ב וַיֵּצֶר לְאַמְנוֹן לְהִתְחַלּוֹת בַּעֲבוּר תָּמָר אֲחֹתוֹ כִּי בְתוּלָה הִיא וַיִּפָּלֵא בְּעֵינֵי אַמְנוֹן לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוּמָה׃ ג וּלְאַמְנוֹן רֵעַ וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן־שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם מְאֹד׃ ד וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן־הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַּגִּיד לִי וַיֹּאמֶר לוֹ אַמְנוֹן אֶת־תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי אֲנִי אֹהֵב׃ ה וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב שְׁכַב עַל־מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל וּבָא אָבִיךָ לִרְאוֹתֶךָ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו תָּבֹא נָא תָמָר אֲחוֹתִי וְתַבְרֵנִי לֶחֶם וְעָשְׂתָה לְעֵינַי אֶת־הַבִּרְיָה לְמַעַן אֲשֶׁר אֶרְאֶה וְאָכַלְתִּי מִיָּדָהּ׃ ו וַיִּשְׁכַּב אַמְנוֹן וַיִּתְחָל וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ לִרְאוֹתוֹ וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן אֶל־הַמֶּלֶךְ תָּבוֹא־נָא תָּמָר אֲחֹתִי וּתְלַבֵּב לְעֵינַי שְׁתֵּי לְבִבוֹת וְאֶבְרֶה מִיָּדָהּ׃ ז וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל־תָּמָר הַבַּיְתָה לֵאמֹר לְכִי נָא בֵּית אַמְנוֹן אָחִיךְ וַעֲשִׂי־לוֹ הַבִּרְיָה׃
ח וַתֵּלֶךְ תָּמָר בֵּית אַמְנוֹן אָחִיהָ וְהוּא שֹׁכֵב וַתִּקַּח אֶת־הַבָּצֵק וַתָּלָשׁ וַתְּלַבֵּב לְעֵינָיו וַתְּבַשֵּׁל אֶת־הַלְּבִבוֹת׃ ט וַתִּקַּח אֶת־הַמַּשְׂרֵת וַתִּצֹק לְפָנָיו וַיְמָאֵן

ורחמה אמנון בר דוד : ב ועקת לאמנון לאתמרעא בדיל תמר אחתיה ארי בתולתא היא והוה מכסא בעיני אמנון למעבד לה מדעם : ג ולאמנון שושבינא ושמיה יונדב בר שמעה אחוהי דדוד ויונדב גבר חכים לחדא : ד ואמר ליה מה דין את כדין חשוך בר מלכא בצפר בצפר הלא תחוי לי ואמר ליה אמנון ית תמר אחתיה דאבשלום אחי אנא רחם : ה ואמר ליה יהונדב שכב על שוויך ואתמרע וייתי אבוך למחזך ותימר ליה תיתי כען תמר אחתי ותיכלינני לחמא ותעביד לעיני ית סעודתא בדיל דאחזי ואיכול מן ידה : ו ושכיב אמנון ואתמרע ואתא מלכא למחזיה ואמר אמנון למלכא תיתי כען תמר אחתי ותחלוט לעיני תרתין חליטתא ואיכול מן ידה : ז ושלח דוד לות תמר לביתא למימר איזילי כען לבית אמנון אחוך ועבידי ליה סעודתא : ח ואזלת תמר בית אמנון אחוהא והוא שכיב ונסיבת ית לישא ולשת וחלטת לעינוהי ובשילת ית חליטתא : ט ונסיבת ית מסריתא ואריקת קדמוהי ולא אבה למיכל ואמר

רלבג

על שם הלבנים: (ג) ויונדב איש חכם מאד. ר"ל למצוא תחבולות לעשות רע והנה השיאהו לעשות מה שהיה קשה בעיניו עשייתו אך כאשר ראה שהסכימה עצת יונדב בזה התיר לעצמו עשייתה : (ו) ותלבב לעיני שתי לביבות. הוא מעשה מרחשת קושפי"ל בלע"ז : ואברה. ואוכל : (ז) הבריה. המאכל : (ח) ותבשל את הלביבות. בשלה אותן בשמן באלפס והנה אמר בשול גם על הצלי אמר ויבשלו את הפסח : (ט) המשרת. אלפס : ותצק לפניו. שפכה לפניו הלביבות עם השמן בכלי אשר הביאה בו לפניו את הבריה

והנה

אחות ג' בקריאה. וסי' אחות יפה ושמה תמר. הוי אחי והוי אחות. אחות לנו קטנה ושדים : ויצר ג' וסי' יעקב. אשתבע לאמנון. וסי' נמסר בסדר וישלח : כל סיפרא יונדב בט"א וסי' ויאמר לו יהונדב שכב על משכבך. וכל קריאה דכו' בט"ג : אחותי ג' מלאים וסי' תבא נא תמר אחותי. באי שכבי עמי. ועתה אחותי החרישי. תלתיהון גבי תמר ואמנון :

תולדות אהרן ולאמנון רע. סנהדרין כא : מדוע. מדרש
מ סנהדרין שם : ויאמר לו יונדב.
סנהדרין שם : ועשתה לעיני. שם : ותקח את המשרת. שם :

פי' רבי' ישעיה

(ב) להתחלות. לשון חולי וכא כבד הדגוש : ויפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה. בעבור שהיתה בתולה ואין דרך הבתולות לצאת בחוץ היה נפלא איך יוכל לה. וזה שקורא אחותו לאו דווקא אחותו אלא מפני שהיתה אחות אבשלום קורא אותה אחותו. שאם היתה אחותו ממש היאך היתה אומרת לו דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך. ויש אומרים בת יפת תואר היתה ונתעברה מדוד בעודה נכרית קודם שנתגיירה והיתה מותרת לו שנפסה ולדה כמוה : דל בן המלך. כחוש כמו דלות ורעו' תואר :

מצודת דוד

תואר ולקחה דוד במלחמה ובא עליה קודם שנתגיירה ונתעברה וילדה את תמר ואת אבשלום ילדה אחר שנתגיירה : (ב) ויצר לאמנון. היה מיצר ודואג עד שהיה נראה כחולה מרוב חשקו בה : אחותי. מן האב : כי בתולה היא. ומדרך הבתולות לשבת בבית ולזה היה מהנמנע בעיני אמנון לעשות לה מאומה ולמלאות תאותו ולכן נעצב הרבה : (ג) איש חכם מאד. חכם להרע : (ד) בבקר בבקר. בכל בוקר נראה פניך דל וכחוש כאלו בלילה לא שכב לבך : אחות אבשלום. כאומר הלא היא לבד אחות אבשלום ומן האם. אבל לא תחשב לאחות מן האב לא לי ולא לו על כי נתעברה אמה ממנה בגיותה ולא תחשב לאבי לבת ומותרת הוא לי ואני אוהב אותה וכה אני חושב בלילה ונגזלה שנתי : (ה) והתחל. עשה עצמך כחולה : ותברני לחם. היא תאכיל אותי כי תעשה את המאכל לעיני וכשאראה בתיקונו אהיה תאב להמאכל ואכלתי מידה וכאומר וכאשר תבוא לביתך עשה כאשר תמצא ידך : (ו) ותלבב לעיני. תעשה לפני שתי לביבות : (ח) ותבשל. עוד פעם על המחבת בשמן

מצודת ציון

מלשון לבנים: יג (ב) ויצר. מל' צרה ודאגה : להתחלות. מל' חולי : ויפלא. ענין מכוסה ומניעה וכן כי יפלא ממך דבר (דברים יז) : מאומה. שום דבר : (ג) רע. חבר ואוהב : (ד) דל. כחוש ורזה כמו דלות ורעות (בראשית מא) : (ה) והתחל. מלשון חולי : לראותך. לבקר אותך כמו לראות את דוד (ש"א יט) : ותברני. והברני. ענין אכילה מועטת כמו ולא ברה אתם (לעיל יב): (ו) ותלבב לביבות. ת"י ותחלוט חליטתא כדרז"ל חלוט של בעלי בתים (פסחים ו) והמה נקראים ע"ש המעשה שחולטין אותם ברותחין : ואברה. ואוכל מעט : (ח) הבצק. העיסה ואמר כן ע"ש סופו כי אחר הלישה נקרא בצק וכן אפיתי על גחליו לחם (ישעיה מד) : ותלבב. ותלוש : (ט) המשרת. תרגום של מחבת הוא מסריתא : ותצק. מלשון יציקה : מעלי. מאצלי :

תענני

רד"ק

כמחבת וכן תרגום מחבת משריתא והמשרת היא שבשלה בה הלביבות ולקחה המשרת ויצקה לפניו בקערה ובדברי רז"ל שעשתה לו מיני סגן וסוף שממגנים הבצק במחבת עם השמן : (טו) וישנאה אמנון . זאת השנאה היתה . שנה מאת השם כדי להגדיל החרפה בשלחו אותה מביתו ויהיה אבשלום יותר שונא אותו עד מות עד שחשב להרגו וזה המעשה היה עונש דוד על מעשה בת שבע ואוריה שהעונש הבא נעשית בביתו ומה הבאה לידי חרב לקיים מה שאמר לו הנביא לא תסור חרב מביתך וכן בדבר אבשלום זמה וחרב הכל מדה כנגד מדה. ובדרש מה היה השנאה הזאת נימה קשרה לו בשעת בעילה ועשאתו כרות שפכה : אל אודות. אל יהיה זה הדבר לשלחני כי גדולה הרעה הזאת . והחרפה והבזיון יותר מהאחרת שעשית . עמי כי אותה בסתר וזאת בגלוי וי"ת אל על : (יח) מעילים . ת"י כרדוטין והמעיל הזה עשוי כתבנית הכתונת כי כן אמר ועליה כתונת פסים לא כמו המעיל הכתוב בתורה והיה זה המלבוש ידוע בימיהם ויונתן שתרגם כרדוטין כך תרגם אפוד בד כרדוט דבוץ : סלוק

רש"י

(יג) כי לא ימנעני ממך . שמותרת אני לך לפי שנתעברה בי אמי כשהיא נכרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת מן שפחה אינו בנו לכל דבר : (טו) וישנאה אמנון. אמרו רבותינו נימא נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה: (טז) אל אודות. אל יעשה אודות הרעה הזאת של שילוח הגדולה מן האחרת שעשית עמי ועניתני ועוד תוסיף רעה ממנה לשלחני

תרגום

אמנון אפיקו כל אנש
מעילוי ואפיקו כל אנש
מעילוהי : י ואמר אמנון
לתמר אעילי סעודתא
לאידרון בית משכבא
ואיכול מן ידיך ונסיבת
תמר ית חליטתא דעבדת
ואעילת לאמנון אחוהא
לאידרון בית משכביה :
יא וקריבת ליה למיכל
ואתקיף בה ואמר לה עולי
שכיבי עמי אחתי :
יב ואמרת ליה אחי בבעו
לא תענני ארי לא מתעבד
כן בישראל לא תעבד ית
קלנא הדין : יג ואנא לאן
אוביל ית חסודי ואת תהי
כחד מן שטיא בישראל
וכען מליל כען עם מלכא
ארי לא ימנעינני מנך :
יד ולא אבה לקבלא מנה
ותקיף מנה ועניה ושכיב
עמה : טו וסנאה אמנון
סנאתא רבתא לחדא ארי
סגיאה סנאתא די סנאה
מרחמתא דרחימה ואמר
לה אמנון קומי אזילי :
טז ואמרת ליה על עיסק
בישתא רבתא הדא
מאוחרנתא דעבדתא עמי
את אמר לשלחותי ולא
אבה לקבלא מנה : יז וקרא
ית עולימיה משומשניה
ואמר שלחו כען ית דא
מלותי לברא ואגיף דשא בתרהא: יח ועלה כתונא דפסי ארי הן לבשן בנת
מלכא בתולתא כרדוטין ואפק יתה משומשניה לברא ואגיף דשא בתרהא :

מקרא

לאכול ויאמר אמנון הוציאו כל-
איש מעלי ויצאו כל-איש מעליו :
י ויאמר אמנון אל-תמר הביאי הבריה
החדר ואברה מידך ותקח תמר את-
הלבבות אשר עשתה ותבא לאמנון
אחיה החדרה : יא ותגש אליו לאכל
ויחזק-בה ויאמר לה בואי שכבי
עמי אחותי: יב ותאמר לו אל-אחי אל-
תענני כי לא-יעשה כן בישראל
אל-תעשה את-הנבלה הזאת: יג ואני
אנה אוליך את-חרפתי ואתה תהיה
כאחד הנבלים בישראל ועתה דבר-
נא אל-המלך כי לא ימנעני ממך :
יד ולא אבה לשמע בקולה ויחזק
ממנה ויענה וישכב אתה: טו וישנאה
אמנון שנאה גדולה מאד כי גדולה
השנאה אשר שנאה מאהבה אשר
אהבה ויאמר-לה אמנון קומי
לכי : טז ותאמר לו אל-אודת הרעה
הגדולה הזאת מאחרת אשר-עשית
עמי לשלחני ולא אבה לשמע לה :
יז ויקרא את-נערו משרתו ויאמר
שלחו-נא את-זאת מעלי החוצה
ונעל הדלת אחריה: יח ועליה כתנת
פסים כי כן תלבשנה בנות-המלך
הבתולת מעילים ויצא אותה
משרתו החוץ ונעל הדלת אחריה :

רלב"ג

והנה עשתה זה לפניו בעבור שכבר דקדק אמנון שתלבב לעיניו את הלביבות והנה השתדל אמנון להביאה בחדר כדי שיוכל להשיג מה שמבוקשו ממנה פן יהיה לנח אם ישמע בחוץ קולה בענותו אותה : (יב) כי לא יעשה כן בישראל . לא אמרה משום שאין ראוי לשכב עם אחותו משום גלוי ערוה שאם היה זה כן איך יודה לו המלך אך אמרה שלא יעשה כן בישראל לבא על אשה דרך זנות אם לא יהיה דרך אישו' ומזה יתבאר שלא היתה תמר אחותו על דרך האמת ולזה אמרו רז"ל שתמר היתה בת יפת תואר שנבעלה בגיותה ונתעברה מדוד אחר כן נתגיירה ונשאה דוד ולפי שאמה לא היתה גיור' בעת שנתעברה ממנה הנה לא היתה הבת בת דוד כי אין הבן הבא לישראל מן השפחה קרוי בן לישראל הכוא ולזה אמר בפרשת ואלה המשפטים בבנים שיולדו לישראל מן השפחה כנענית אשר הם עבדים כמוה לא ישראלים : (טו) וישנאה אמנון שנאה גדולה . ידמה שנתעלמה כפי יכלתה לחלוק על רצונו ואולי שהאיבה אותו בזה בהתעלמות שהיה בידה או אמרה לו דברי חרפות ולזה שנאה כי כבר אמרה לו ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל או אולי אמרה לו דברים יותר קשים מאלו . והנה מרוב השנאה שלחה אמנון מביתו דרך בזו ולמדנו מזה שגדר השנאה הוא שלא ידבר עמו לטוב ועד טוב ולפי שאמרו והוא שונא לו מתמול שלשום למדנו שאם לא דבר עמו שלשה ימים איש שונא הוא : (יח) כתנת פסים . לבוש מגבעים מתחלפים היה דרך

פי' רבי' ישעיה

(יד) ולא אבה לשמוע בקולה . שיקחנה לאשה שלא היה חפץ בה כי אם לשכב עמה למלאו' תאותו : (טו) וישנאה אמנון . פירוש לאחר שמילא תאותו שנאה שלא יאמר לו המלך קח אותה לאשה : (טז) ותאמר לו אל אודות . דסמי' יש בו ופירושו כמו על אודות שדבר' לו על אודות הרעה הגדולה הזאת יותר מן האחרות אשר עשית עמדי שתרצה לשלחני שהיתה רוצה שישאנה לאשה : ותשב תמר ושוממה . הוי"ו יתר:

עשתה ה' קמצין בקריאה וסי' ותתן את המטעמים ואת הלחם . ותקח את הלביבות ותלבב . ואת כל אלה ידי עשתה. זכר את ושתי ואת אשר עשתה . אם לא הביאה אסתר המלכה : וישנאה ב' חד ר"פ וחד ס"פ וסי' את בתי נתתי לאיש הזה . וישנאה אמנון : ועליה ג' וסי' ועליה כתנת פסים . ועלית למרום שובה.

תולדות אהרן דבר נא. שם : וישנאה אמנון. שם :

מצודת ציון

(יב) תענני . מלשון עינוי : הנבלה . דבר גנאי וכעור : (יג) אנה . לאיכן : הנבלים . הפחותים והשפלים : (טז) אודות . עסק : (יז) ונעל . סגור במנעול : (יח) פסים . מרוקמת ברוחב פס יד

מצודת דוד

בשמן : (ט) ותצק . יצקה על הקערה הלביבות עם השמן : (י) החדר . לחדר משכבו : ותבא . את הלביבות : (יא) ותגש. הגישה אליו את הלביבות לאכול : אל אחי . אל תעשה כזאת אתה אחי : אל תענני . אל תאנס אותי : כי לא יעשה וגו' . לאנס את הבתולות ולזה לא תעשה גם אתה את הנבלה הזאת : (יג) ואני וגו'. עם שיהיה באונס מ"מ לחרפה תחשב לי ואנה אוליכם להסתירה מבני אדם: ואתה. ואף אתה תהיה נחשב כאחד הנבלים : ועתה . הואיל ותחפוץ בי דבר נא וגו' כי לא ימנעני מלהיות לך לאשה : (יד) ויחזק . התגבר עליה ואנסה : (טו) וישנאה . אולי גדפתו בדברים ומה' היתה זאת לגלות חרפתו בקהל רב : כי גדולה וכו' . השנאה היתה בערכה יותר גדולה מערך האהבה הקדומה : קומי לכי . ולא רצה שתשב עוד זמן מה בביתו : (טז) אל אודות הרעה וגו' . ר"ל אל תעשה עסק הרעה הגדולה הזאת אשר היא יותר גדולה מהאחרת : אשר עשית . ר"ל ומה היא הרעה הגדולה ואמרה אשר אתה עושה עמי לגרשני מביתך כי מעתה חפצה לבנאת לו לכסות קלונה : (יח) כי כן תלבשנה . כן היה מנהג מלבושיהן : מעילים . היא כתונת פסים

רש"י

באותו עונש : ולא ישא אלהים נפש. אם מן המיתה לפיכך וחשב המלך מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח : (טו) ועתה אשר באתי לדבר אל המלך אדני את הדבר הזה. בכימי עלי ועל בני : כי יראוני העם. הפחידוני מלבקש את אדוני על בנו פן יכעוס עלי : ותאמר שפחתך אדברה נא. כענין זה אולי ישמע וגו' : (טז) כי ישמע המלך להציל את אמתו מכף האיש. הבא להרוג את בני ולהשמידנו יחד מנחלת אלהים : (יז) ותאמר שפחתך. מאחר שיאמר המלך עלי יהיה דברו למנוחה לבני כי לא ישוב מדברו הטוב כי כמלאך ה' אדני המלך ולא יחזירנו כעס ושנאה מדברו הטוב : (יט) אם אש. כמו אם יש כמו היש וכן העוד האש בית רשע (מיכה ו' י') כמו היש

רלב"ג

והנה המלך מדבר הדבר הזה שנראה בו שהוא כמו אשם על שלא השיב את נדחו והוא אבשלום כי אם יבקש להמיתו על דבר אמנון יעשה מה שהרחיק אותו בדברו עם זאת האשה התקועית : (יד) כי מות נמות. כלומר כמו המים הנגרים ארצה שלא יתקבצו לעמוד מההגרה כן בני האדם דורכים אל המות : ולא ישא אלהים נפש. להצילה מהמות ר"ל שלא יכובד בזה הענין שום אדם ולא ישא פני נפש בזה כי ס"ף כל אדם למות. והנה חשב הש"י מחשבות להמית בני האדם במינים שונים ובסבות שונות בדרך שלא יהיה נדח אחד מן האנשים שידמה בנפשו לברוח מהמות וכאילו אמרה זה להעיד כי אולי מאת הש"י היתה הסבה להמית את אמנון כי הוא חושב מחשבות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו : (יז) יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה. ר"ל להניח לי מרגזי וזה יהיה סבה לשאול ממנו שישיב את נדחו אחר שהסכים זה הענין בבני : כי כמלאך האלהים כן אדני המלך לשמוע הטוב והרע. ר"ל כי מה שישפט באלו הדברים שיבאו לפניו מהטוב והרע ישפוט בתכלית מה שאפשר מהטוב. והיושר והחמלה כאילו הוא מלאך האלהים : (יט) אם אש להמין ולהשמיל. פירשנו

14 נָמוּת וְכַמַּיִם הַנִּגָּרִים אַרְצָה אֲשֶׁר לֹא יֵאָסֵפוּ וְלֹא־יִשָּׂא אֱלֹהִים נֶפֶשׁ וְחָשַׁב מַחֲשָׁבוֹת לְבִלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח׃
15 וְעַתָּה אֲשֶׁר־בָּאתִי לְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי יֵרְאֻנִי הָעָם וַתֹּאמֶר שִׁפְחָתְךָ אֲדַבְּרָה־נָּא אֶל־הַמֶּלֶךְ אוּלַי יַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר אֲמָתוֹ׃
16 כִּי יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ לְהַצִּיל אֶת־אֲמָתוֹ מִכַּף הָאִישׁ לְהַשְׁמִיד אֹתִי וְאֶת־בְּנִי יַחַד מִנַּחֲלַת אֱלֹהִים׃
17 וַתֹּאמֶר שִׁפְחָתְךָ יִהְיֶה־נָּא דְּבַר־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לִמְנוּחָה כִּי ׀ כְּמַלְאַךְ הָאֱלֹהִים כֵּן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לִשְׁמֹעַ הַטּוֹב וְהָרָע וַיהוָה אֱלֹהֶיךָ יְהִי עִמָּךְ׃
18 וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַל־נָא תְכַחֲדִי מִמֶּנִּי דָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁאֵל אֹתָךְ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה יְדַבֶּר־נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
19 וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲיַד יוֹאָב אִתָּךְ בְּכָל־זֹאת וַתַּעַן הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר חֵי־נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם־אִשׁ ׀ לְהֵמִין וּלְהַשְׂמִיל מִכֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־עַבְדְּךָ יוֹאָב הוּא צִוָּנִי וְהוּא שָׂם בְּפִי

תרגום

דמאית וכמיא דמתאשדין לארעא דלא אפשר להון דיתוספון כן לית אפשר לדינא דקושטא לקבלא ממון דשקר ודמחשב מחשבן בדיל דלא לברא מניה ברורא : 15 וכען דאתיתי למללא קדם מלכא רבוני ית פתגמא הדין ארי דחלונני עמא ואמרת אמתך אמליל כען קדם מלכא מאים יעבד מלכא ית פתגמא דאמתיה: 16 ארי ישמע מלכא לשיזבא ית אמתיה מיד גברא לשיצאה יתי וית ברי כחדא מאחסנת עמא דיי: 17 ואמרת אמתך יהי כען פתגמא דרבוני מלכא לניחא ארי כמלאכא דיי כן רבוני מלכא למשמע טב וביש ומימרא דיי אלהך יהי בסעדך : 18 ואתיב מלכא ואמר לאתתא לא כען תכסי מני פתגמא דאנא שאל יתיך ואמרת אתתא ימליל כען רבוני מלכא: 19 ואמר מלכא היד יואב עמך בכל דא ואתיבת אתתא ואמרת חיי נפשך רבוני מלכא אם אית למסטי לימינא ולסמלא מכל די מליל רבוני מלכא ארי עבדך יואב הוא פקדני והוא שוי בפומא

למנחה ד' חס' ו' בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה. יהי' נא דבר אדני המלך למנחה. ודמשק מנחתו. והיתה מנחתו כבוד. וכל המנחות דכוו' : מלאך האלהים ח' בקריאה וסי' נמסר בשפטים סי' י"ג : אש ג' סבירין יש וסי' עוד האש בית רשע. אש רעים. אם אש להמין ולהשמיל.

רד"ק

גם בתחיית המתים : ולא ישא אלהים נפש. שלא יוציאנה מן הגוף כלומר לא ישא פני כל איש כי כלנו נמות ואין על האדם להרבות שפיכות דם אלא למעטו כמו שיוכל ואם יהרוג אדם חבירו לא טוב המקום להרגו אם לא הרגו במזיד בעדים ובהתראה כדי למעט שפיכות הדם ואם הרגו שוגג טוב שיגלה עד זמן ידוע ולא יהרגו אותו אפילו הרגו מזיד אם אין שם עדים והתראה וז"ש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח אלהים חשב מחשבו' ושם משפטי' לבלתי ידח ההורג וז"ש לפרש וחשב אחשבות על המלך כלומר אחר שכן הוא שכלנו סופנו למות יחשוב המלך מחשבות שלא ידח ממנו נדח ואם מת אחד לא יומתו שנים וי"ת אלהים דיינא ותרגם הפסוק כן הרי מיתא דמאית וכמיא דמתאשדין וגו' : (טו) כי יראוני העם. כבר פירשנו בו פירוש אחד בתחילת הפרשה כי על נערי המלך השומרים אמרה והפירוש הנכון בעיני כי על כל בני עירה אמרה כי הפחידוני העם שלא תועיל צעקתי לפני המלך בדבר הזה : (יז) למנוחה. שיניחני מדאגתי ומעצבי : לשמוע הטוב והרע. כלומר שתשפט האמת לפי מה שתשמע : (יח) היד יואב. עצתו ודברו : (יט) אם אש להמין ולהשמיל. אש חסר יו"ד והוא כמשמעו וי"ת אם אית כמו היש וכן האש בית רשע שהוא חסר תרגם האית פי' הפסוק לדעת יונתן אם יש

פי' רבי' ישעיה

ולא ישא אלהים נפש אדם. שלא ימות ואין אדם יכול לבמות בחייו. ואם לא עכשיו אימתי תשיב את בנך. ויש למלך לחשוב מחשבות לבלתי ידח ממנו הנדח. ותאסף את בנך אליך קודם מותך : (טו) ועתה אשר באתי לדבר אל המלך את הדבר הזה. במשל על בני: כי יראוני העם. והפחידוני ואמרו לי אם תאמרי למלך שישיב את בנו יכעוס עליך בעבור זה הבאתי ממשל הזה כדי שתסכים פיך שלא יהרגו את בני הגואל ואחר כך אגלה לך על בנך ולא תשוב מדברך שדברת לי : (יז) יהיה נא דבר אדוני המלך למנוחה. שיניח את נפשי ויבטיחני ולא יהרגו את בני ואח"כ אסייענו על בנו שאבטח על דבריו ולא יכעס עלי : (יט) אם אש להמין

מצודת דוד

כמים הנגרים ארצה שא"א לאספם ולהחזירם למקומם כי נבלעו בעפר הארץ : ולא ישא אלהים נפש. ר"ל ועוד הלא אין אלהים נושא פנים לשום נפש ומלא ישלם לאיש כמפעלו ולטובת האדם חושב מחשבות לשלם גמול בזה העולם לבל יהיה האדם הנדח במעשיו מוסרד. ונדח ממנו יתברך כי בהצרף סיגיו יזכה לחזות בנועם ה' וא"כ בהשגחה היתה מיתת אמנון לכפר העון אשר חטא ואבשלום היה שליח ההשגחה ואין להאשימו כ"כ בהיות כי לא התרו בו והתורה פטרתו : (טו) ועתה. ר"ל הואיל וכל דברי למשל נאמרו להמליץ טוב על אבשלום פן תאמר למה את ממשל משלים היה לך לדבר דבריך. באשר כמה לזה אמרה ועתה מה שבאתי לדבר הדבר הזה להיות למשל כ"ז היה לפי שכל העם הפחידוני לומר שהמלך יגער בך כאשר תחל לדבר כי הליוצן למלך נתנך : ותאמר. לזה אמרתי אדבר דברי בדומה לו ואולי עי"ז ימלא שאלתי : (טז) כי ישמע. כאשר ישמע המלך להציל אותו מיד האיש הגואל הדם הרוצה להשמיד אותי להיות שכולה מבני : יחד. כי במיתתו יושמד הוא ואני אהיה שכולה ממנו : מנחלת אלהים. מהנחלה הניתן לנו מן השמים לשירשו הם : (יז) ותאמר. אז אמרה שפחתך יהיה דבר המלך למנוחה לבנו כמו שהציל את בני לפי מחשבתו שבאמת נעשה הדבר כ"כ ימוח לבנו על כי היותה בדומה לו : כי כמלאך. ר"ל הן ידעתי שבל יתחלף מעשיך למאמריך ולא יחזירך הכעס והשנאה מדבריך הטובים והישרים אשר דברת עד כה כי כמלאך האלהים שאין בו התחלפות מצד עצמו כן אדוני כי נפשו משכלת להבין מהו הטוב ומהו הרע וישכיל א"כ אשר ההתחלפות רעה היא ויחדל ממנה : וה'. כשתימה לדבר דברים רצתה לספר ממנו ואמרה לו וה' אלהיך יהיה עמך כדרך הנפטרים : (יח) אל נא תכחדי. אל תעלם ממני אמיתת הדבר אשר אשאל אותך : (יט) היד יואב. האם

מצודת ציון

(יד) הנגרים. ענין הלה ונטיפה כמו כמים מוגרים במורד (מיכה א) : (יח) תכחדי. ענין העלמה כמו ולאמותי ממך לא נכחדו (תהלים סט) : (יט) אש. הוא כמו יש וכן עוד האש בית רשע

שִׁפְחָתְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
כ לְבַעֲבוּר סַבֵּב אֶת־פְּנֵי הַדָּבָר עָשָׂה
עַבְדְּךָ יוֹאָב אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַאדֹנִי
חָכָם כְּחָכְמַת מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים לָדַעַת
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃
כא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב הִנֵּה־נָא
עָשִׂיתִי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֵךְ הָשֵׁב אֶת־ (עשית ק׳)
הַנַּעַר אֶת־אַבְשָׁלוֹם׃ כב וַיִּפֹּל יוֹאָב
אֶל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ וַיְבָרֶךְ אֶת־
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר יוֹאָב הַיּוֹם יָדַע עַבְדְּךָ
כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר־עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר עַבְדּוֹ׃ (עבדך ק׳)
כג וַיָּקָם יוֹאָב וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּרָה וַיָּבֵא אֶת־
אַבְשָׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם׃
כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יִסֹּב אֶל־בֵּיתוֹ וּפָנַי
לֹא יִרְאֶה וַיִּסֹּב אַבְשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ
וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה׃
כה וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא־הָיָה אִישׁ־יָפֶה
בְּכָל־יִשְׂרָאֵל לְהַלֵּל מְאֹד מִכַּף רַגְלוֹ
וְעַד קָדְקֳדוֹ לֹא־הָיָה בוֹ מוּם׃ כו וּבְגַלְּחוֹ
אֶת־רֹאשׁוֹ וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים ׀ לַיָּמִים
אֲשֶׁר יְגַלֵּחַ כִּי־כָבֵד עָלָיו וְגִלְּחוֹ וְשָׁקַל
אֶת־שְׂעַר רֹאשׁוֹ מָאתַיִם שְׁקָלִים
בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ׃ כז וַיִּוָּלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם
שְׁלוֹשָׁה בָנִים וּבַת אַחַת וּשְׁמָהּ תָּמָר
הִיא הָיְתָה אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה׃
כח וַיֵּשֶׁב אַבְשָׁלוֹם בִּירוּשָׁלַ‍ִם
שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה׃
כט וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם אֶל־יוֹאָב לִשְׁלֹחַ
אֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ וְלֹא אָבָה לָבוֹא אֵלָיו
וַיִּשְׁלַח עוֹד שֵׁנִית וְלֹא אָבָה לָבוֹא׃

דאמתך ית כל פתגמיא האלין : כ בדיל לאקפא ית אפי פתגמא עבד עבדך יואב ית פתגמא הדין ורבוני חכים כחכמת מלאכא דיי למידע ית כל די בארעא : כא ואמר מלכא ליואב הא כען עבדית ית פתגמא הדין ואזיל אתיב ית עולימא ית אבשלום : כב ונפל יואב על אפוהי לארעא וסגיד ובריך ית מלכא ואמר יואב יומא דין ידע עבדך ארי אשכחית רחמין בעינך רבוני מלכא דעבד מלכא ית פתגמא דעבדיה : כג וקם יואב ואזל לגשור ואיתי ית אבשלום לירושלם : כד ואמר מלכא יסתחר לביתיה ואפי לא יחזי ואסתחר אבשלום לביתיה ואפי מלכא לא חזא : כה וכאבשלום לא הוה גבר שפיר בכל ישראל לשבחא לחדא מפרסת רגלוהי ועד מוחיה לא הוה ביה מומא : כו ובספרותיה ית רישיה והוי מזמן עדן לעדן דמספר ארי יקיר עלוהי ומספר ליה ותקל ית סער רישיה מאתן סלעין במתקלא דמלכא : כז ואתילידו לאבשלום תלתא בנין וברתא חדא ושמה תמר היא הות אתתא שפירת חיזו : כח ויתיב אבשלום בירושלם תרתין שנין ואפי מלכא לא חזא : כט ושלח אבשלום לות יואב לשלחא יתיה לות מלכא ולא אבה למיתי לותיה ושלח עוד תנינות ולא אבה למיתי :

רדק

יש לנטות ימין ושמאל מכל אשר דברת אלא כן הוא כמו שאתה אומר כי עבדך יואב צוני ואם נפרש איש כמשמעו יהיה פירושו כן אם איש אחר צוני להימין ולהשמאיל מכל הדברים . ההלא אלא כאשר דבר אדוני המלך כן הוא כי עבדך יואב הוא היה שצוני ויהיה פירוש אשר כמו כאשר וכן תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך ויהיה מכל אשר דבר נסתר עמו . פירושו מכל מה אשר אמרתי וכמוהו רבים במקרא להיות מלה חסרה מן הענין בהיות הדבר מובן מן הענין הקודם כמו שכתבנו בספר מכלל : (כ) לדעת את כל אשר בארץ בין בדבריך בין בדברים אחרים : (כא) הנה נא עשיתי . שמעתי לדברי האשה המדברת אלי במצותיך ונסחא מדויקת מצאתי כתוב עשיתי וקרי עשית ופי׳ לאותה הנסחא אתה עשית את הדבר הזה לשלוח לי התקועית לסבב פני הדבר על אבשלום לך השיבו כדברך : (כב) אל פניו . כמו על פניו כמו אל ההרים לא אכל על ההרים : עבדו . כתיב עבדך קרי והענין אחד הוא : (כה) וכאבשלום לא היה איש יפה . סמוך לסיפור המרד שמרד באביו ספר מה גרם לו זה כי היה יפה ובכל ישראל לא היה כמוהו ונתגאה ביופיו ובשערו וחשב כי אין ראוי למלוכה מבני דוד כמוהו ומרד אולי שמע כי בלב המלך להמליך שלמה אחריו ומרד על אביו בחייו וגנב לב ישראל: (כו) ובגלחו . אמרו רז״ל כי אבשלום נזיר עולם היה כן היתה קבלה בידם כי מן הפסוקי׳ לא ראו זה כי אפשר כי הוא היה מגדל שערו ליופי שערו להתנאות בו ולהתנאות ומשנה לשנה כשהיה כבד עליו שלא יוכל לסבלו היה מגלחו אבל הם ז״ל קבלו כי בנזירות היה מגדל אותו ולמדו מזה כי מי שנדר בנזיר עולם כל ימי חייו כשהכביד שערו מיקל בתער משנים עשר חדש לשנים עשר חדש שנאמר ויהי מקץ ימים לימים זהו משנה לשנה כי ימים הוא שנה כמו ימים תהיה גאולתו : באבן המלך . כתרגום במתקלא דמלכא כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן שבוש

רשי

היה : (כ) לבעבור סבב . לגלגל עד שיצא דבר בנו של מלך לאור : ואדני חכם . והבנת כי מאת יואב יצאה אל :

רלבג

פירשו בו אם יש להימין ולהשמאיל והרצון בו שאין לנטות ימין ושמאל מכל אשר דבר המלך כי כן הוא האמת : (כ) לבעבור סבב את פני הדבר . הנה פני הדבר הוא מה שראוי שיפנה הדבר אליו והוא התכלית הראוי והנה אמר שהוא עשה כן כדי שיגיע התכלית הראוי : (כו) כי כבד עליו וגלחו . מגיד שלולא שהכבד עליו לא היה מגלח אותו וזה לאות כי היה נזיר מגדל פרע שער ראשו ולפי שהחיר לתגלחת הוא נזיר לגמר הדברים אשר, נאם המורה כמו שבארנו בפרשת נזיר למדע שהוא היה נזיר ולפי שזה היה מנהגו תמיד משנה לשנה כמו שספר בזה המקום למדנו מזה שאבשלום היה נזיר עולם : מאתים שקלים באבן המלך . כמו

פי׳ רבי ישעיה

להמין ולהשמיל . פי׳ כמו אם יש ודומה לו עוד האש בבית רשע שפתרונו היש : להמין כמו . להימין ונעלם היו״ד ולהשמיל כמו ולהשמאיל ונעלם האל״ף : (כט) ולא אבה לבוא אליו . פי׳ שלא שמע לו דוד ואמר לו ופני לא יראה :

ולך י״א בקריאה וסי׳ ויאמר קח נא את בנך יחידך . ותאמר לו אמו עלי קללתך בני . ויאמרו לו החרש . ועתה שוב ולך בשלום : מלא קרקך שמן . השב את הנער. ואלישע הנביא . ויאמר המלך אל חזאל . קח בידך את המגלה : הזאל נא ולך . ולך בא אל הגולה. אכול את המגלה הזאת : אל פניו ו׳ בקריאת וסי׳ לשנואיו אל פניו להאבדו ב׳ בו . ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו . ויפל יואב אל פניו . רצא אל פניו יהוא בן חנני . תן יקפלני לו אהל :

מצודת ציון

רשע (מיכה ו) : להמין ולהשמיל . מלשון ימין ושמאל : (כ) פני הדבר . תחילת הדבר : (כו) ימים . שנה : באבן המלך . במשקל המלך כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן (דברים כה) ע״ש שדרכה להיות

מצודת דוד

כח חכמת יואב עם כל דבריך : אם אש להמין . אם יש לנטות לימין או לשמאל מכל דברי אדוני אשר ידבר בכל עת כי מזה נראה גודל החכמה אשר בו ; הוא צוני . ללכת אל אדוני : והוא שם וגו׳ . כל דברי המשל שם הוא בפי : (כ) לבעבור סבב ; ר״ל ומה שלח אותי ולא הלך בעצמו כי לבעבור סבב וגו׳ עשה הדבר הזה לשלחי במקומו כי אני הלא יכולה הייתי לדבר בדומה לו להסב ממנו דבר הנרצה והוא פני הדבר ותחלת המחשבה אבל יואב עצמו לא היה לו מקום לסבב הדבר הנרצה בזה האופן ולא רצה גם הוא לדבר הדבר באר. היטב לדעת וגו׳ . כי השכלת לדעת ממי יצאו הדברים והנה בעבור רוב החכמה שבך אין לנטות מדבריך ימין ושמאל : (כא) עשית וגו׳ . לשלח את התקועית לזה לך והשיבו כי במתחיל בדבר עליו לגמרו : (כה) להלל מאד. הראוי להלל מאוד : (כו) והיה . עת גלחו היה מסוף שנה לסוף שנה: מאתים . והיו במשקל מאתים שקלים : רפו

נגשת אל אבשלום : (א) וידע יואב. הכיר מתוך דבריו ויראה מאמור לו בפירוש ושלח לו הדבר על ידי סבה וגלגול דברים : (ב) וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו ז"ל מפני שנא תקיעה אמר רבי יונתן מתוך שרגילין בשמן חכמה מצוי' בהם והיתה העיר ההיא רבת זיתי שמן וכן אמרו תקוע אלפא לשמן ר"ל העיר המשובחת בשמן בארץ ישראל היתה תקועה לפי' קורא אותה אלפא לשמן כמו שהאל"ף ראש לאותיות והיתה העיר בחלקו של אשר דכתיב ביה וטובל בשמן רגלו שמושך שמן כמעין : (ג) וישם את הדברים בפיה. אמרו אם הוא סדר את המשל בפיה מה היה צריך לאשה חכמה לפי שתדע להשיב בחכמה למה שאמר לה המלך כי יואב לא היה יודע מענה המלך שישים בפיה כל הדברי' אלא כלל הדברים סדר לה ויש לפרש גם כן כי הוא ספר לה המעשה והיא תקנה המשל: (ד) ותאמר האשה התקועית אל המלך. ת"י ואתת איתתא לפי שאחר כן אמר ותאמר הושיעה המלך ולא אמר ותבא אל המלך לפי' תרגם ותאמר הראשון ואתת ואדוני אבי ז"ל פירשו כן כי ותאמר הראשון ליושבי השער אמרה אל המלך אני רוצה להכנס והם אמרו לה לא ישמע לך המלך כי רבים עומדים עליו וזהו שאמר כי ירא(ו)ני העם כלומר הפחידוני כי אמרו שלא תשמע דברי וכשנכנסה אמרה הושיעה המלך כדרך הצועקי' : (ה) אבל אשה אלמנה אני. כתרגומו בקושטא : וימת אישי. אחר שאמרה אלמנה אני ידוע הוא שמת אישה למה אמרה וימת אישי אלא כך אמרה אני אשה אלמנה זה ימים אבל עתה אחשוב שמת אישי היום אם יהרגו בני הנשאר לי : (ו) ויכו האחד את האחד. הכנוי טרם ההודעה וכן וישנו את טעמו והמתו חיתו לחם והדומים להם : (ז) גם את היורש. כמו שמת היורש האחד וזהו רבוי גם : לבלתי שום לאישי שם ושארית. בני המשפחה מתכוונין שלא ישאר לאישי שם ולהשמיד את היורש כדי שיהיו הם יורשים נכסי בעלי כי אין עליהם דין ומשפט להמיתו אף על פי שהרג את אחיו כי לא היו שם כמו שאמר הכתוב ואין מציל ביניהם ואין דין בני הקבור להם אלא לשמים ולא לב"ד וא"ת הם גואלי הדם והם לבבם ולא ילכו אחר הדין כי הטובה יהי' חשש על ההורג בשוגג שאין דינו מסור לבני אדם אעפ"כ אמר פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו אבל אלו אין לבבם חם על זה אבל כונתם להרוג את היורש כדי שירשו הם הנחלה ואני אשאר בלא בן : וכבו את גחלתי. המאירה לי אחרי מות אישי ובני האחד : (ח) אצוה עליך. אצוה בני המשפחה עליך שלא יגעו

תנחומין : (ב) וישלח יואב תקועה. אמרו רבותינו כי שמן זית מצוי שם לכך חכמה מצויה שם : (ה) אבל אשה אלמנה אני. אבל. בקושטא : עלי

יד
א וידע יואב בן צריה כי לב המלך
על אבשלום : ב וישלח יואב תקועה
ויקח משם אשה חכמה ויאמר אליה
התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבל
ואל תסוכי שמן והיית כאשה זה
ימים רבים מתאבלת על מת :
ג ובאת אל המלך ודברת אליו כדבר
הזה וישם יואב את הדברים בפיה :
ד ותאמר האשה התקעית אל המלך
ותפל על אפיה ארצה ותשתחו
ותאמר הושעה המלך :
ה ויאמר לה המלך מה
לך ותאמר אבל אשה אלמנה אני
וימת אישי : ו ולשפחתך שני בנים
וינצו שניהם בשדה ואין מציל
ביניהם ויכו האחד את האחד וימת
אתו : ז והנה קמה כל המשפחה על
שפחתך ויאמרו תני | את מכה אחיו
ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג
ונשמידה גם את היורש וכבו את
גחלתי אשר נשארה לבלתי שום
לאישי שם ושארית על פני האדמה :
ח ויאמר המלך אל
האשה לכי לביתך ואני אצוה עליך :

א וידע יואב בר צרויה ארי לבא דמלכא למפק על אבשלום : ב ושלח יואב לתקוע ונסיב מתמן אתתא חכמתא ואמר לה אתאבלי כען ולבושי כען לבושי אבלא ולא תשופין משחא ותהא כאתתא דנן יומין סגיאין מתאבלא על מיתא : ג ותהכין לות מלכא ותמללין עמיה כפתגמא הדין ושוי יואב ית פתגמיא בפומה : ד ואמרת אתתא דמתקוע למלכא ונפלת על אפה על ארעא וסגידת ואמרת פרוק מלכא : ה ואמר לה מלכא מה ליך ואמרת בקושטא אתתא ארמלתא אנא ומית בעלי : ו ולאמתך תרין בנין ואתנציאו תרויהון בחקלא ולית דמשיזיב בניהון ומחו חד ית חד וקטל יתיה : ז והא קמת כל זרעיתא על אמתך ואמרו הבי ונקטול ית דקטל אחוהי ונקטליניה בחובת נפשא דאחוהי דקטל ונשיצי אף ית ירותא ובעו למקטל ית חד יחידי דאשתאר בדיל דלא לשואה לבעלי שום ושאר על אפי ארעא :

רלבג

דוד המלך לבאת אל אבשלום להביאו אליו כי נחם על אמנון כי מת : (ב) ויקח משם אשה חכמה. ר"ל יודעת לסדר דברים בחכמה ובשכל. והנה בקש ממנה שתשים עצמה כאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת וזה תהיה בשתלבש בגדי אבל ולא תסוך שמן ותבכה ותתאבל בביאתה לפני המלך : (ז) תני את מכה אחיו ונמיתהו. הנה שאלתם זאת ידמה מפני שתהיה חשבם עצמם גואלי הדם והנה לא הותרו גואלי הדם להרוג הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט ולזה אמר דוד חי ה' אם יפול משערת בנך

פי' רבי ישעיה

(ו) ויכו האחד את האחד. אין פתרון ויכה אותו שהיה לו לומר ויכנו. וגם שלשון אינו נופל יפה אלא וייו זה במקום ה"א עומד כי אותיות אהוי' מתחלפות והוה ליה כאלו כתב ויכה האחד את אחד : (ח) ואני אצוה עליך. פירוש שלא יהיו שם עדים והתראה אינו דין מיתות :

צריה ג' חס' וסי' וידע יואב בן צריה : מה לי ולכם בני צריה. צלק העמוני דשמואל. וימת ה' וסי' בלשון תרגום אבאש דויג לגדליה וקטיל גוניה : ופירושן נמסר בסדר וישב ובהאי סיפרא בחלק א' סי' כ"ב : ונמתהו ה' חסרים יו"ד בלישן מיתא וסי' בפגעו בו הוא ימתנו. להמתו דהעלו אתו אלי במטה. ותנה קמה. כל המשפחה. ועשרה אנשים. ויך אתם מלך בבל. עו"ד מצאת"י הוציאם להמתם במדבר

תולדות אהרן וישלח יואב. מנחות פה : ויאמר אליו מ"ק טו :

מצודת דוד

יד (א) וידע יואב. הכיר בהמלך אשר לבו טוב על אבשלום : (ב) וישלח יואב. בעבור כי ראה שלב המלך טוב על אבשלום לזה חשב מחשבות לעורר לבו להשיבו אליו : תקועה. אחז"ל לפי שהיו רגילים שם בשמן זית לזה החכמה מצויה ביניהם: התאבלי נא. עשי עצמך כאבלה : והיית כאשה וגו'. ר"ל הוי מרבה בקינות ויללות ועשה עצמך כאשה אשר זה ימים רבים מתאבלת שלמדה לשונה לומר קינות וכונתו היתה למען יכמרו רחמי המלך עליה לצדקה במשפטה : (ג) כדבר הזה. אמרי אליו דבר דומה כדבר הזה ר"ל למקרה אבשלום עם אמנון ולשיחשוב המלך שאמת הדבר : את הדברים. את המשל האמור למטה שם בפיה ר"ל הוא אמר לה מלבו כל דברי המשל והיה בטוח עוד בחכמתה שאף היא תשיב אמריה בהשכל על כל דברי המלך וכאשר השיבה באמת : (ד) ותאמר האשה. בבואה לפני המלך אמרה בתחילה מה שראוי לומר להבאים לפני המלך כמו יחי המלך וכדומה ואח"ז נפלה על אפיה . (ה) אבל אשה אלמנה. כדרך דברי אלמנה זוכרת בעל נעוריה דואגת על מיתתו וכאלו תאמר באמת רואה אנכי ומרגשת בדבר שאשה אלמנה אני כי אלמנה היה בעלי חי לא קרה לי כזאת : וימת אישי. גם מזה דרך אלמנה תקונן ותכפיל דברי יללותה : (ו) ואין מציל. לא היה ביניהם איש נכרי להציל המוכה מיד מכהו : (ז) בנפש. בעבור שהרג נפש אחיו ועם שלא היה בעדים והתראה : גם את היורש. ר"ל כמו שהשמיד הוא את אחיו מורישו כן נשמיד גם אותו שהוא היורש את אחיו : וכבו את גחלתי. ובזה יכבו מעט האורה הנשארה לי כי אישי מת ואחיו איננו והוא לבדו נשאר ואם גם אותו ימיתו לא ישאר מאומה : לבלתי שים. ר"ל כוונת המשפחה היא לבל יוסם לאישי שארית לשהם ירשו נחלת אישי : (ח) אצוה עליך. אצוה את מי מאנשי לדרוש ולחקור בדבר אם האמת

מצודת ציון

יד (ב) הסוכי. תמשחי : (ה) אבל. באמת כמו אבל אשמים אנחנו (בראשית מב) : (ו) וינצו. ענין מריבה כמו שני אנשים עברים נצים (שמות ב) : כאלו אמר וחכל נפש דוד : וכסאו

וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקוֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ עָלַי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הֶעָוֺן וְעַל־בֵּית אָבִי וְהַמֶּלֶךְ וְכִסְאוֹ נָקִי׃ ט
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַמְדַבֵּר אֵלַיִךְ וַהֲבֵאתוֹ אֵלַי וְלֹא־יֹסִיף עוֹד לָגַעַת בָּךְ׃ י
וַתֹּאמֶר יִזְכָּר־נָא הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵהַרְבַּית גֹּאֵל הַדָּם לְשַׁחֵת וְלֹא יַשְׁמִידוּ אֶת־בְּנִי וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת בְּנֵךְ אָרְצָה׃ יא
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה תְּדַבֶּר־נָא שִׁפְחָתְךָ אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר דַּבֵּרִי׃ יב
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה וְלָמָּה חָשַׁבְתָּה כָּזֹאת עַל־עַם אֱלֹהִים וּמִדַּבֵּר הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר הַזֶּה כְּאָשֵׁם לְבִלְתִּי הָשִׁיב הַמֶּלֶךְ אֶת־נִדְּחוֹ׃ יג
כִּי־מוֹת יד

ח וַאֲמַר מַלְכָּא לְאִתְּתָא אֱזִילִי לְבֵיתִיךְ וַאֲנָא אֲפַקֵּיד עֲלִיךְ׃ ט וַאֲמַרַת אִתְּתָא דְמִתְּקוֹעַ לְמַלְכָּא עֲלַי דִּי לִי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חוֹבָא וְעַל בֵּית אַבָּא וּמַלְכָּא וְכוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ זַכַּאי׃ י וַאֲמַר מַלְכָּא מַן דְּיֵימַר לִיךְ מִלָּא וְתַיְתֵינֵיהּ לְוָתִי וְלָא יוֹסִיף עוֹד לְאַנְזָקָא בִיךְ׃ יא וַאֲמַרַת יִדְכַּר כְּעַן מַלְכָּא מָה דִּכְתִיב בְּסִפְרָא אוֹרַיְתָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל לְאַסְגָאָה אוֹרְחָא קֳדָם גָּאֵל דְּמָא לְחַבָּלָא וְלָא יְשֵׁיצוּן יָת בְּרִי וַאֲמַר קַיָּם הוּא יְיָ אִם יִפּוֹל מִסְּעַר רֵישׁ בְּרִיךְ לְאַרְעָא׃ יב וַאֲמַרַת אִתְּתָא תְּמַלֵּיל כְּעַן אַמְתָךְ קֳדָם רִבּוֹנִי מַלְכָּא פִּתְגָמָא וַאֲמַר מַלֵּילִי׃ יג וַאֲמַרַת אִתְּתָא וּלְמָה חֲשַׁבְתָּא כְּהָדָא עַל עַמָּא דַיְיָ וּמְמַלֵּיל מַלְכָּא פִּתְגָמָא הָדֵין כִּגְבַר חַיָּב בְּדִיל דְּלָא לַאֲתָבָא מַלְכָּא יָת בְּרוּדֵיהּ׃ יד אֲרֵי מֵיתָא

גם הוא חס': על בית ועל בית י"ג דסמיכי בקריאה וסי' במסורה רבתא:

רדק

ינעו בבך: (ט) עלי אדוני המלך העון. בהפוך רצתה לומר אלא שכינתה לכבוד המלך כלומר עליך יהיה העון אם נכנה אני ובני עליך ולא ישמר מהם ויהרגוהו בני המשפחה: (י) המדבר אליך. מבני המשפחה תביאי אותו אלי ואני אצוה לו ולא יוסיף עוד לגעת בך ואמר והבאתו והיה לו לומר מדרך הדקדוק והבאתיו בחירק התי"ו כי לנקבה הוא מדבר אבל אמר והבאתו כנגד אחד מנעריו העומדים שם כי האשה לא היתה יכולה להביאו אם לא עם אחד מנערי המלך: (יא) יזכר נא המלך. רצתה לומר שיזכיר שבועה מפיו שלא יומת בנה ולמה מהרבת גואל כלומר שהיו רבים גואלים הדם ואם יצוה המלך לאחד יבא האחר ויהרגנו אבל אם ישבע המלך שלא יומת ישמעו הגואלי' השבועה וייראו שלא יגעו בו וי"ת ידכר כען מלכא מה דכתיב בספר אורייתא דה' אלהך בדיל לאסגאה אורחא קדם גאיל דמא לחבלא: משערת בנך ארצה. כתרגומו מסער ריש בריך: (יב) תדבר נא. אחרי אשר נתן לה מה ששאלה ממנו רצתה לגלות לו קצת הדברים ברמיזה כדי שיבין כי על דבר אבשלום באה: (יג) ולמה חשבתה. כי לא יאמינו שאתה נשבעת שלא ימות בני אבל יאמרו אם דבר המלך הדבר הזה כאשם וכשוגג דבר אותו שהרי הוא אינו משיב אבשלום שהוא ברח מפני שהרג אמנון אחיו ואיך נשבע הוא שזה שהרג אחיו לא יומת ולא יודה: (יד) כי מות נמות. כלנו סופני למות וכמו המים הנגרים ארצה אשר לא יאספו אחרי השפכם במקום מדרון שנגרים כן נפשות בני אדם לא יאספו עוד אל הגוף מדרך הטבע אלא במעשה

רשי

(ט) עלי אדוני המלך העון. כמי הוא לכבודו כלומר אתה מדחה אותי לאמר אני מצוה עליך ואני אלך לדרכי ואתה לא תטה עלי ובני יהרג על מי העון הזה: (יא) יזכר נא המלך את ה'. שהקפיד על אורך הדרך להציל נפשות שגגה והשיגו כי ירבה הדרך (דברים יט ו) וזהו מהרבת גואל הדם לשחת ואתה דוחה אותי: (יג) ולמה חשבתה כזאת. שחמדת לישראל שיבאו להרוג את השני בלא עדים והתראה: ומדבר המלך הדבר הזה כאשם. והדבר הזה שחרלת לאחרים שאמרת לי לא יפול משערת בנך ארצה עכשיו שאגלה לך שאין הדבר הזה אלא על שני בניך אל תתחרט לאמר דברתי זה כאשם והנני חוזר בי לבלתי השיב המלך את אבשלום בנו שמדחה ממנו וברח לו: ומדבר המלך. אוקיטי"ן פרלפיי"ש בלעז: (יד) כי מות נמות. ודיינו במותו

רלבג

בנך ארצה: (ט) עלי אדוני המלך העון ועל בית אבי והמלך וכסאו נקי. ר"ל עון רציחת בנה אם ירצחוהו בני המשפחה והנה אמרה דרך מוסר להראות שהמלך אשר כזה לא יקח עלה שלא להצילו: (יא) מהרבת גואל הדם לשחת. ר"ל שלא ירבו גואלי הדם לשחת כי אין זה מחק גואלי הדם כי זה הנשאר הוא ג"כ קרובם וכאלו אמרה שיזכור לפניו שיאמר להם שאין ראוי להם מלהיותם גואלי הדם שירבו לשסוף הם קרוביהם ואז נשבע דוד חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה וידמה שלא אמרה שהיה שם עדי' ולזה נשבע לה כי לפי דיני התורה לא היה בן מות אם היה הענין כמו שהגידה לו ואפשר עוד שאפשי' שהיה בן מות לפי משפטי התורה הנה היה יכולת למלך להצילו להוראת שעה: (יג) ומדבר המלך הדבר הזה כאשם לבלתי השיב המלך את נדחו. ר"ל והנה

פי' רבי ישעיה

(ט) עלי אדוני המלך העון. פי' כמי הוא כלומר אם יבא גואל הדם ויהרוג את בני יהי רצון שלא תפגע בדבר הזה ויהיה העון עליך: (י) ויאמר המלך המדבר אליך והבאתו אלי. פי' מי שיבוא לדבר אליך להרוג את בנך הביאהו אלי ואני אלוה שלא יוסיף ליגע בך: (יא) ותאמר יזכר נא המלך את ה' אלהיך. ועשה למען שמו: מהרבת גואל הדם לשחת. פי' מהרבות גואל הדם שהוא מפליר לשחת ולא ישמידו את בני ואני ירא מפני גואל הדם ונשבע לה המלך חי ה' כי אם יפול משערת בנך ארצה. מהרבת הוא שם הפועל: (יג) ותאמר האשה ולמה חשבת כזאת על עם אלהים. שירצו להמית את בני בלא עדים והתראה והבטחתני שלא יעשו לו חמס שאינו מן הדין שיהרגוהו ולא נמנעת אתה מלדבר אדוני המלך את הדבר הזה להיות כאשם ואתה מבקש להרוג את אבשלום בלי עדים והתראה ואיך משיב את נדחך שאין לו עון למות על אחרים שהיו דמים לי הבטחתני שלא יעשו דבר שלא כדין ואתה עושה דבר שלא כדין: (יד) כי מות נמות וכמי' הנגרים ארצה. כך אנחנו דומים:

מצודת ציון

(ט) וכסאו. ר"ל המלכות: (יא) מהרבת. ענין גדולה והרבות כמו על כל רב ביתו (אסתר א): גואל הדם. קרוב הנרצח הרוצה לנקום נקמת דמו נקרא גואל הדם שהוא כאלו נחשב לדם לגאולה: משערת בנך. אמר דרך הפלגה כדרך שאומרים הבריות: (יג) כאשם. ענין השגה: הנגרים

מצודת דוד

אתך: (ט) עלי אדוני המלך העון וגו'. כאלו תאמר יאמין לי שהאמת אתי ומיד תזכהו ואם יודע לאחר זה שלא כן הוא אזי יהיה העון עלי על שהטעיתי את המלך אבל המלך וכסאו יהיה נקי מעון זה ר"ל לא יענש לא בגופו ולא בדבר המלוכה היות כי מהראוי להאמין לי בזה כי שניהם ילדי הם: (י) המדבר אליך. על כי ראה המלך אשר כנים אמריה חזר ואמר לה מי המדבר אליך מאז אשר תמסור לו בנך להמיתו אותו תביאהו אלי ואזהירו שלא יוסיף לגעת בך ולכופך למסור את בנך: (יא) יזכר נא המלך וגו'. כאלו חששה פן כאשר יבוא גואל הדם לפני המלך ולפי רוב גדלו ישא לו המלך פנים ולא ירחם עוד על בנה ולזה אמרה יזכר נא את ה' ולדבק במעשיו מה הוא רחום וכו' מבלי להגדיל לישא פני גואל הדם הבא לשחת ולא ישמידו את בני: חי ה'. הרי' נשבע שלא יעשה לו מאומה רע: (יב) תדבר נא. שאלה רשות לדבר דברים עם שאינם נוגעים אליה: (יג) ולמה חשבתה. ר"ל איך עלתה על דעתך להאמין דברי לחשוב על בני המשפחה עם ה' להתאכזר על בני להרגו מבלי עדים והתראה והיה לך להשכיל אמיתת הענין שלמשל נאמר ובטעם אמריה הפליגה ברוב מעשה הריגת הרוצח מבלי עדים והתראה: ומדבר המלך. ר"ל עוד אתמה מה שדבר המלך הדבר הזה שלא יפול משערת וכו' אשר הוא כאשם וכשוגג היוצאת על בלתי השיב המלך את אבשלום אשר נדח בארץ נכריה כי הלא הוא דומה בדומה כי גם לאבשלום לא התרו ועוד דברים כאלה שאין לו משפט מות (ועל כי חששה פן יחזור המלך מדבריו ולומר כי באמת בשגגה היה לזה הקדימה אמריה ותאמר למה חשבת כזאת וגו' לומר שהדין דין אמת ועם אבשלום נעשה השגגה ולהלוך כבוד למלכות אלהם השגגה בהאמירה ולא במעשה): (יד) כי מות נמות. חזרה להביא טעמת לטובת אבשלום ואמרה הלא כולנו מות נמות וא"כ ההומת קודם זמנו אין לו תרעומות רב כ"כ אחרי שסופו למות וא"כ אין להמית הרוצח בעבור זה הואיל ולא חייבם התורה כי בלא התראה נסיתה: וכמים וכו'. ר"ל ועוד בשלמא בגזל ממון חבירו אז כשישיב הגזילה באה היא ליד בעליו אבל השופך דם אדם מה שעשה עשוי ולא תוחזר אליו הנפש עם שפיכת דם הרוצח וישאר א"כ מה שהיה והרי הוא כמים

ל ויאמר אל־עבדיו ראו חלקת יואב
אל־ידי ולו־שם שערים לכו
והוציתיה באש ויצתו עבדי והצתוה ק'
אבשלום את־החלקה באש:
לא ויקם יואב ויבא אל־אבשלום
הביתה ויאמר אליו למה הציתו י"ד
עבדיך את־החלקה אשר־לי באש:
לב ויאמר אבשלום אל־יואב הנה
שלחתי אליך | לאמר בא הנה ג' חס' בספ'
ואשלחה אתך אל־המלך לאמר
למה באתי מגשור טוב לי עד אני־ י"ד חס'
שם ועתה אראה פני המלך ואם־יש־
בי עון והמתני: לג ויבא יואב אל־ ג' חס'
המלך ויגד־לו ויקרא אל־אבשלום
ויבא אל־המלך וישתחו לו על־
אפיו ארצה לפני המלך וישק המלך
לאבשלום: טו א ויהי
מאחרי כן ויעש לו אבשלום מרכבה ג'
וססים וחמשים איש רצים לפניו: ג' חס'
ב והשכים אבשלום ועמד על־יד דרך ב' א"ב
השער ויהי כל־האיש אשר־יהיה־
לו־ריב לבוא אל־המלך למשפט ט"ו
ויקרא אבשלום אליו ויאמר אי־מזה
עיר אתה ויאמר מאחד שבטי־
ישראל עבדך: ג ויאמר אליו
אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ל'
ושמע אין־לך מאת המלך: ד ויאמר
אבשלום מי־ישמני שפט בארץ ל' חסר
ועלי יבא כל־איש אשר־יהיה־לו ס'
ריב ומשפט והצדקתיו: ה והיה בקרב־ ל'. ל'
איש להשתחות לו ושלח את־ידו ל'
והחזיק לו ונשק־לו: ו ויעש אבשלום
כדבר הזה לכל־ישראל אשר־יבאו

ל ואמר לעבדוהי חזו אחסנתיה דיואב דסמיכא לדילי וליה תמן סעורין אזילו ואדלקוה בנורא ואדליקו עבדי אבשלום ית אחסנתיה בנורא: לא וקם יואב ואתא לות אבשלום לביתא ואמר ליה למא אדליקו עבדך ית אחסנתא דילי בנורא: לב ואמר אבשלום ליואב הא שלחית לותך למימר איתא הלכא ואשלחינך לות מלכא למימר למה אתיתי מגשור טב לי עוד דאנא תמן וכען אחזי אפי מלכא ואם אית בי חובא ויקטלינני: לג ואתא יואב לות מלכא וחוי ליה וקרא לאבשלום ואתא לות מלכא וסגיד ליה על אפוהי על ארעא קדם מלכא ונשק מלכא לאבשלום:
א והוה מבתר כן ועבד ליה אבשלום רתיכין וסוסון וחמשין גברא רהטין קדמוהי: ב ומקדים אבשלום וקאים על כיבש אורח תרעא והוי כל גברא דיהי ליה דין למיעל לקדם מלכא למידן וקרי אבשלום ליה ואמר אי מדא קרתא את ואמר מחד שבטיא דישראל עבדך: ג ואמר ליה אבשלום חזי פתגמך תקנין ויאן ושמע לית לך מן קדם מלכא: ד ואמר אבשלום מן ימנני דינא בארעא וקדמי ייתי כל גבר דיהי ליה דין ומצו ואדינניה בקשוט: ה והוה כד קריב גברא למסגד ליה ומושיט ית ידיה ומתקיף ביה ונשיק ליה: ו ועבד אבשלום כפתגמא הדין לכל ישראל דאתן למידן

רשי

(ל) אל ידי. סמוך לרשותי במקום שאני יכול להזיק: אל ידי. פינמיי"ש אוש"ם בלע"ז: (לב) והמיתני. ויהרוג אותי המלך: (א) וחמשים איש וגו'. כולם נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: (ב) והשכים אבשלום. בכל בקר: מאחד שבטי ישראל עבדך. משבט פלוני: (ד) והצדקתיו. ואדינניה בקושטא

רלבג

הנה היה שוקל זה בשקל המלך אם לפי שהיה נותן משקלו כסף או זהב לבית המקדש או לעניים או שהיה שוקל זה לראות הפלגת רבוי שערו: (לג) וישק המלך לאבשלום. הנה לא נשקו בפיו ולזה היתה הנשיקה נקשרת עם אות למ"ד: (א) וחמשים איש רצים לפניו. הנה מפני שלא היה מדרך מלכי ישראל להרבות סוסים כמו שהזהירה התורה הנה היה הענין הזה דבר גדול בחק אבשלום כי לא היה מלך: (ב) ועמד על יד דרך השער. ר"ל שהוא עמד על מקום שהם יעברו העוברים לבא אל שער המלך

ואם יש ג' וסי' ואם יש בי עון המיתני אתה. ואם יש בי עון והמיתני. דבר ה' אתם: מאחרי ג' וסימ' ויעש לו אבשלום מרכבה. שוא לכם משכימי. הוי משכימי בבקר: למשפט ט"ו דגשים וסי' והיו לכם הערים: כי יפלא ממך דבר. וישב בעיר ההיא עד. והיא ישבת תחת תמר והשכים אבשלום ועמד. ויעש אבשלום כדבר הזה. ויסרו למשפט אלהיו יורנו. החרישו אלי איים ולאמים. כל כלי יוצר עליך. נהמה כדובים כולנו וכיונים. אתה אל תירא עבדי. וחברו. וקרבתי אליכם למשפט. וה' לעולם ישב בקום. למשפט אלהים:

תולדות אהרן ויאמר אל עבדיו. סוטה שם. מי ישימני שופט. (שם שם):

רדק

שהוא משקל: (ל) אל ידי. סמוך למקום שדותי ות"י דסמיכא לדילי: לכו והציתוה. הכתוב הוא על דרך נחי הפ"א למדבר בעדו ר"ל שהית עצמו ילך עמהם והקרי הוא על דרך חסרי הפ"א והוא צווי לרבים ושניהם ענין אחד אלא שהקרי יותר קרוב: (לב) ואם יש בי עון. כי לא לחנם הרגתי אמנון כי הוא ענה את תמר אחותי ובזה אותה בתכלית הבזיון: (ב) והשכים. כן היה מנהגו בכל בקר ובקר: על יד דרך השער. על מקום שהיה בדרך השער וי"ת על כיבש אורח תרעא ר"ל מסילת הדרך: (ד) ועלי יבא. כמו ואלי ורבים על במקום אל: והצדקתיו. כתרגומו ואדינני' בקושטא: (ה) בקרב איש. הבי"ת מעמדת בגעיא והרי"ש חטופה: והחזיק לו. כמו בו וכן לפניכם לחרב כמו בחרב ויזי

מצודת ציון

להיות מאכל: (ל) חלקת. אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית לג): אל ידי. אל מקומי: והציתוה. מלשון הצתה והבערה: טו (א) ויעש. ענין אסיפה וקנין כמו הנפש אשר עשו בחרן (שם יב): מרכבה. עגלה לרכוב בו: (ב) ריב. משפט: אי מזה. איזה העיר שתאמר מזה אני: (ג) ונכוחים. צדקים בראיה להוכחה בהם כמו משיב דברים נכוחים (משלי כד): (ד) ועלי. כמו ואלי: קרואים

מצודת דוד

(ל) ראו. השתכלו לדעת חלקת יואב אשר היא אל ידי סמוכה למקום חלקתי: (לב) בא הנה וכו'. ועל שלא באת עיתי להצית החלקה בכדי שתבוא הנה: למה באתי. מה הועלת בביאתי אם אינני רואה פני המלך: טוב לי וכו'. כי שם הייתי רואה פני המלך אבי אמי. ואם יש בי עון. ר"ל בראותי פניו אשיב אמרים על מה הרגתי את אמנון ואם אעפ"כ ימצא בי עון כי לא יקבל אמרי אזי מקבל אני עלי המיתה משני אמות: טו (א) מאחרי כן. אחר שמחל לו אביו על עונו: רצים. ברגלים: (ב) והשכים. כן היה דרכו בכל בוקר. על יד. על מקום שהיה בדרך השער: לבוא. והלך לבוא אל המלך: אי מזה. הוא מדרך חיבה לשאול את האדם מקומו ועניינו: מאחד שבטי. כל אחד היה משיב כפי השבט שהיה ממנו אבל לא העיר כי לא היו כל ערי ישראל נכרים לאבשלום ואם שאל גם על העיר זה היה להראות חיבה יתירה: (ג) ראה וכו'. כאשר ספר לו דבר המשפט אמר לו ראה בראיית הלב שטובים דבריך והדין עמך אבל לא הועמד מהמלך איש חכם לשמוע לך ר"ל להבין הדבר: (ד) והצדקתיו. ר"ל הייתי מצדיק את הדין לדונו בצדק כי מאחר הייתי נותן לב להבין דבר המשפט: (ה) בקרב. כאשר קרב מי להשתחות לו אחז

רדק

(ז) ויהי מקץ ארבעים שנה. אמרו רז"ל ארבעים שנה מזמן ששאלו להם מלך ואמרו אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל היתה ושאול מלך עם שמואל שנה אחת ושתים שמלך שאול בעצמו הרי שלש ולדו של דוד הרי ארבעים כי בשלשים ושבע של דוד מרד אבשלום ואמר זמן זה במרד אבשלום כלומר כי לקץ ארבעים שנה ששאלו להם ישראל מלך יצא מרד במלכותם ונהרגו כמה מישראל: ואשלם את נדרי. אמר שיקריב קרבן נדרו בחברון אשר נדר בגשור כי בעת היתר הבמות היה ויש האדם מקריב בכל מקום שירצה אע"פ שאהל מועד היה בגבעון ומן הנראה מה שהלך לחברון להקריב לפי שהיה דעתו למרוד ולמלוך בחר המקום שמלך בו אביו למלך. ובדברי רבותינו ז"ל לא הלך אלא להביא כבשים מחברון להקריב שם כי שם היו הכבשים הטובים והקשו על האומר זה ואמרו בחברון מחברון מבעי ליה: (ח) אם ישיב ישיבני. ישיב כתיב וקרי ישוב ישיב לשון תשובה וקרי ישוב לשון ישיבה והוא מקור ר"ל אם ישיבני ירושלם שאשב בה: (י) כשמעכם. בכ"ף: (יא) קרואים והולכים לתומם. קראם שילכו עמו לחברון שילך שם להקריב קרבן והם לא ידעו דבר המרד שהיה בלבו וזהו לתומ' כמו משך בקשת לתומו שלא היה יודע כי מלך ישראל הוא. ובדרש כי אמר לאביו שיכתוב לו בכתב מצותו לשני האנשים שיבחר שילכו עמו והיה מראה הכתב הזה לשני אנשים ואחר כך לשני אנשים אחרים ולא היו יודעים אלו באלו כן עשה עד שהיו עמו מאתים איש שהי' קרואים והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם מאבשלום: (יב) מעירו מגלה בזבחו את הזבחים. בחברון שלח לאחיתופ' שיבא מעירו מגלה או פירושו וישלח אבשלו' ויקח את אחיתופל מעירו מגלה ויבא אליו וקשר עמו: (יד) קומו ונברחה. כי אם לא נהיה בעיר לא יבא אל העיר ואם יבא אל העיר ויבואנו

פי' רבי ישעיה

(ז) ויהי מקץ ארבעים שנה. ששאלו להם מלך משמואל. ויש לומר ארבעים שנה למלכות דוד שבסוף שהיו היה המעשה הזה: אשר נדרתי לה' בחברון. פי' במה היתה לו שם שאז הותרו הבמות עד שלא באו לירושלם: (ח) אם ישיב. כמו אם ישוב ונתחלף השורק בחולם:

רשי

בקומתה: (ז) מקץ ארבעים שנה. ששאלו ישראל מלך משמואל ונתגלגל דבר מרד והשפלה במלכות: אלכה נא. לחברון: ואשלם את נדרי. אמרו רבותינו להביא כבשים מחברון כי שם היו כבשים שמנים: (יא) קרואים והולכים לתמם. מפורש במסכת סוטה ירושלמית שבקש מאביו שיכתוב לו שכל שני בני אדם שיבקש שילכו עמו ילכו והיה מראה אותו לשנים כאן ואח"כ לשנים אחרים

6 למשפט אל־המלך ויגנב אבשלום את־לב אנשי ישראל׃
7 ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל־המלך אלכה נא ואשלם את־נדרי אשר־נדרתי ליהוה בחברון׃ 8 כי־נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר אם־ישיב ישיבני יהוה ירושלם ועבדתי את־יהוה׃ 9 ויאמר־לו המלך לך בשלום ויקם וילך חברונה׃
10 וישלח אבשלום מרגלים בכל־שבטי ישראל לאמר כשמעכם את־קול השפר ואמרתם מלך אבשלום בחברון׃
11 ואת־אבשלום הלכו מאתים איש מירושלם קראים והלכים לתמם ולא ידעו כל־דבר׃
12 וישלח אבשלום את־אחיתפל הגילני יועץ דוד מעירו מגלה בזבחו את־הזבחים ויהי הקשר אמץ והעם הולך ורב את־אבשלום׃ 13 ויבא המגיד אל־דוד לאמר היה לב־איש ישראל אחרי אבשלום׃ 14 ויאמר דוד לכל־עבדיו אשר־אתו בירושלם קומו ונברחה כי לא־תהיה־לנו פליטה מפני אבשלם מהרו ללכת פן־ימהר והשגנו והדיח עלינו את־הרעה והכה העיר לפי־חרב׃

מהרו ד' וסי' נמסר בסדר ויגש:

תרגום

לות מלכא וגנב אבשלום ית לבא דאנש ישראל׃ 7 והוה מסוף ארבעין שנין ואמר אבשלום למלכא איזיל כען ואשלם ית נדרי דנדרית קדם יי בחברון׃ 8 ארי נדרא נדר עבדך במיתבי בגשור בארם למימר אם אתבא יתיבינני יי לירושלם ואפלח קדם יי׃ 9 ואמר ליה מלכא איזיל בשלם וקם ואזל לחברון׃ 10 ושלח אבשלום מאללין בכל שבטיא דישראל למימר כמשמעכון ית קל שופרא ותימרון מלך אבשלום בחברון׃ 11 ועם אבשלום אזלו מאתן גברין מירושלם זמינין ואזלין לתומיהון ולא ידעין כל מדעם׃ 12 ושלח אבשלום ית אחיתופל גילונאה מליכא דדוד מקרתיה מגלה בדבחותיה ית דבחיא והוה מרדא תקיף ועמא אזיל וסגי עם אבשלום׃ 13 ואתא דמחוי לות דוד למימר אתפני לבא דאנש ישראל בתר אבשלום׃ 14 ואמר דוד לכל עבדוהי די עמיה בירושלם קומו ונערוק ארי לא תהי לנא שיזבא מן קדם אבשלום אוחו למיזל דילמא יוחי וידבקיננא ויכמון ית בישתא עלנא וימחי ית קרתא לפתגם דחרב׃

רלבג

המלך: (ו) ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל. ר"ל כאלו הכוזבי' כאלו גנב לבם מאת המלך דוד ולקחו לו כי זה מסך לב העם אליו: (ז) ויהי מקץ ארבעים שנה. יתכן שאלו ארבעים שנה התחילו מעת לשיחת המלכות בישראל ר"ל מעת המשח שאול או התחילו מעת שלמות ארבעים שנה מעת המשח דוד ואולי הוגד על דרך נבואה שארבעים שנה יעמוד מלכות דוד ולזה חשב אבשלום שאז יהיה העת שתסור המלוכה מדוד ודמה מפני זה שכבר תשלם מחשבתו בהריגת אביו לסבב שתהיה המלוכה לו: ואשלם את נדרי לה' בחברון. ידמה שהיתה שם במת לנדר בחברון ואמר אבשלו' לזבוח שם זבחים לה' כי לא נאסרו הבמות כי לא היו בין המנוח' והנחלה ר"ל בין משכן שילה ובין בית המקדש ולא נאסרו הבמות לגמרי עד שנבנה בית המקדש בהר המוריה כמו שהתבאר בתורה ולזה אמר בספר מלכים רק העם מזבחי' ומקטרי' בבמות כי לא נבנה בית לשם ה' עד הימים ההם והנה מפני שרצה אבשלום שישם למחה המלוכה לדוד והגליה בה חשב שיהיה המקום גורם ולזה בחר ללכת לחברון: (ח) ועבדתי את ה'. ר"ל לזבוח לו זבחים: (יב) מעירו מגלה. יתכן שהלכו אל חברון מגילה לא מירושלם לירחתו שמא לא יתרצה אחיתופל להיות כנגד דוד ואם היה אומר לו זה בירושלם אולי היה אחיתופל מגיד זה לדוד כי הוא יועץ דוד: (יד) והדיח עלינו את הרעה. ר"ל ויבא בחזק ובתוקף את הרעה

תולדות אהרן ויגנב אבשלום. סוטה ט (שם סם): ויהי מקץ. נזיר ד סוטה לד סנהדרין סט תמורה יד (שם סם) לך בשלום. ברכות סו מ"ק כט:

מצודת ציון

(יא) קרואים. מזומנים וכן ואמרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט): (יב) הקשר. המרד עפ"ש שבעלי המרד יתקשרו באגודה אחת וכן כי קשרים עליכם (שם כב): אמץ. חזק: (יד) פליטה. הצלה כמו ומפלטי לי (לקמן כב): והדיח. מלשון דחיה

מצודת דוד

בו ובקו: (ו) ויגנב. ר"ל בחלקלקות אמריו המשיך אליו לב ישראל: (ז) ארבעים שנה. ארז"ל שהוא מזמן אשר שאלו להם מלך ותלה בה כי תחת השאלה באה מרד במלכות ונהרגו מהם ובהם: בחברון. להקריב על הבמה העומדת בחברון: (ח) ועבדתי. עם הבאת קרבנות: (י) וישלח. טרם הלכו לחברון שלח מרגלים לחקור דעת העם ואמר להם כאשר תשמעו קול השופר שיתקעו במלכותי תאמרו שמלך אבשלום ותשמעו מה בפיהם: (יא) קרואים. היו קרואים מאבשלום על הזבח והלכו בתום לבבם ולא ידעו מכל זה: (יב) את אחיתופל. ר"ל להביא את אחיתופל מעירו: בזבחו. בעת זבחו וגו': הולך ורב. הכל עם היו מוסיפים ומתרבים: (יד) כי לא תהיה וגו'. כי רב העם אשר אתו ואי"א להנצל מפניו במצור העיר: והשגנו.

אחרים וכן הרבה : (יז) בית המרחק . באתר דרחיק : (יח) על ידו . אצלו הוא עומד והם עוברים : (יט) עם המלך. עם אבשלום : כי נכרי אתה . ואנחנו טרחים אלין לידה ומזון ומתוך שאתה נכרי לא תמצא מרחמים : וגם גולה אתה למקומך . וגם אם גולה אתה מעם המלך שאינך רוצה להיות עמו למקומך חזור לך כי לא טוב לכתך עמי שהרי תמול באת :

וימלא אותנו בעיר לא תהיה לנו הליכה ממנו ויכה את העיר וזהו שאמר פן ימהר קודם שיפתה דבר אחר ובא אל העיר שיחשוב שימלאני הנה להיכך נמהר אנחנו לברוח ובדרש שלא ידון אותנו כעיר הנדחת ועוד אמרו נפל בעל הכום להדיח את הכום איט זו עד שימרקנו כלומר כיון שהתחיל הפורענות לבא ירא אני שלא נכלה ממנו : (יז) ברגליו .

טו ויאמרו עבדי־המלך אל־המלך ככל
אשר־יבחר אדני המלך הנה עבדיך:
טז ויצא המלך וכל־ביתו ברגליו ויעזב
המלך את עשר נשים פלגשים
לשמר הבית: יז ויצא המלך וכל־
העם ברגליו ויעמדו בית המרחק:
יח וכל־עבדיו עברים על־ידו וכל־
הכרתי וכל־הפלתי וכל־הגתים שש־
מאות איש אשר־באו ברגלו מגת
עברים על־פני המלך: יט ויאמר המלך
אל־אתי הגתי למה תלך גם־אתה
אתנו שוב ושב עם־המלך כי־נכרי
אתה וגם־גלה אתה למקומך: כ תמול
בואך והיום אנועך עמנו ללכת ואני
הולך על אשר־אני הולך שוב והשב
את־אחיך עמך חסד ואמת:
כא ויען אתי את־המלך ויאמר חי־
יהוה וחי אדני המלך כי אם־במקום
אשר יהיה־שם | אדני המלך אם־
למות אם־לחיים כי־שם יהיה עבדך:

ח' פסוקים גם וגם ; אניעך ק' ; ג' מ"ע כסף ; אם כתיב ולא קרי

טו ואמרו עבדי מלכא למלכא ככל דייתר רבוני מלכא הא עבדיך: טז ונפק מלכא וכל אנש ביתיה די עמיה ושבק מלכא ית עשר נשין לחינן למטר ביתא: יז ונפק מלכא וכל אנש ביתיה עמיה וקמו באתר דרחיק: יח וכל עבדוהי עברין על ידוהי וכל קשתיא וכל קלעיא וכל גתאי שית מאה גברא ראתן עמיה מגת עבריי קדם מלכא: יט ואמר מלכא לאתי גיתאה למא תיזיל אף את עמנא תוב ותיב עם מלכא ארי נוכרא את ואף אם גלי את איזיל לך לאתרך: כ תמלי אתיתא ויומא דין אטלטלינך עמנא למיזל ואנא איזיל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא איזיל תוב ואתיב ית אחך עמך ועביד עמהון טיבו וקשוט: כא ואתיב אתי ית מלכא ואמר קיים הוא יי וקיים ריבוני מלכא אלהין באתרא דיהי תמן רבוני מלכא אם למותא ואם לחיי ארי תמן יהי

(כ) והיום אניעך עמנו . ואין לי מקום שאוכל להושיבך שם ולהמלט כי אני הולך אל אשר יקרני המקרה ללכת יום יום כשאשמע שהרודפים כאן אני בורח כאן וכן תרגם יונתן וגם גולה אתה למקומך ואף אם גלי את איזל לך לאתרך : חסד ואמת . אני מחזיק לך טובת חסד ואמת שעשית עמדי

רלבג

הרעה עליה : (טז) ויצא המלך וכל ביתו ברגליו . הנה לא רכב על סוסים כדי שלא יתפרסם לכתו כי הרואים אותו הולך ברגליו לא יחשבו שהוא דוד ויצלם לו מפני זה יותר המלטו מיד אבשלום : ויעמד בית המרחק . ר"ל בבית היותר רחוק מירושלם והוא דרך משל מהבתים אשר חוץ לחומה : (יח) וכל הכרתי וכל הפלתי . הם היו שתי משפחות בתכלית החכמה ומהם היו סנהדרין כמו שיתבאר אחר זה וידמה שהסנהדרין נקראו כך כי הם כורתין הדין במה שיבא לפניהם כי אחריהם אין ללכת לאחרים למעלה מהם והם גם כן מבארים כל מה שיפלא למשפט באיזה דבר שיהיה מדברי התורה כמו שתבאר בס' כי יפלא ממך דבר למשפט ואמר כל הכרתי וכל הפלתי לפי שהיו שם לפניהם סורות של תלמידי' להקים מהם כשיצטרך ולזה אמר כי כלם עברו עם דוד : (יט) וגם אתה גולה למקומך . יתכן

עמו וכן וכל העם אשר ברגליך ותרגום עמיה : בית המרחק . כתרגומו באתר דרחיק כלומר מקום שהיה רחוק מירושלם . ובדרש מלמד שנדוהו הסה"ד ישובו לי ירחיק מלמד שפרשו ממנו : (יח) על ידו . כמו לפניו כמו שאמר על פני המלך : וכל הכרתי וכל הפלתי. ת"י וכל קשתיא וכל קלעיא ואפשר שהיו משפחות ידועות בישראל ורבו' ז"ל פי' אלו אורים ותומים ומלת כל קשה לפירושם : וכל הגתי' . אמרו כי גוים היו וכן אתי הגתי גוי היה ולפי דעתי . כי ישראלים היו שהיו מתגוררים בגת ובאו עתה לעזרת דוד וזהו שאמר אשר באו ברגלו מגת פי' בעבורו כמו ויברך ה' אותי לרגלי בעבורי וכבר פי' עוד למעלה בענין הגתי' בדבר עטרת מלכם ות"י ברגלו עמיה ר"ל עם אתי הגתי ואעים שלא הוזכר ידוע כי אתי הגתי היה ראש לשש מאות איש אלה וכן אמר ויעבור אתי הגתי וכל אנשיו : (יט) שוב ושב עם המלך . פי' עם אבשלום המלך שרצו ישראל להמליכו : כי נכרי אתה . לפי שהתגורר בגת ימים רבים ואולי נולד שם ועתה באת מקרוב כי נכרי אתה עדיין וגולה אתה איך אניעך עוד ופי' גולה מטלטל כי לשון גלות יש שהוא טלטול השבי והוא הרוב ויש שהוא טלטול בלא שבי אלא ממקום למקום כמו זה וכן ויגלום אל מנחת ומלת למקומך דבק עם שוב ושב שוכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך ומקומו היה ירושלים כי שם בא לשבת

כשבא מגת ובענין הזה ת"י אלא שלא הדביקו עם שוב אלא הוסיף בו ואמר ואף אם גלי את איזיל לך לאתרך : (כ) אנועך . כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין אחד אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד : ואני הולך על אשר אני הולך . על כמו אל כמו ותתפלל על ה' כלומר אני הולך אל המקום אשר אני הולך במקרה כי לא אדע אנה אלך כאדם בורח כתרגומו ואנא איזל לאתר דלית אנא ידע לאן אנא איזל : את אחיך עמך . הם הגתים שש מאות איש שבאו עמו מגת : חסד ואמת . אני מחזיק לך חסד ואמת על מה שעשית ואני מכיר כי לבך טוב עמי וי"ת ואתיב ית אחך עמך ועבי' עמהון טיבו וקשוט : (כא) כי אם במקום . אם כתיב ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא

וכל ביתו ג' בקריאה וסימן ויעל האיש אלקנה וכל ביתו. ומת שאול ושלשת בניו דד"ה. ויצא המלך וכל ביתו ברגליו : גולה וגולה ה' בקריאה וסימן כי קשרתם כלכם עלי ב' בפסוק . וגם גלה אתה למקומך . אילין ג' קדמאי חסר עשרת אלפים גולה . גולה סור הולך רביל מ"ל : והשב ד' בקריאה וסימן נמסר בסדר ויחי :

פי' רבי' ישעיה

(טז) ויצא המלך וכל ביתו ברגליו . פירוש אילו הם נשיו שהוליכם עמו והפילגשים הניח לשמור את הבית : (יז) בית המרחק . פי' רחוק מירושלם : (יח) אשר באו ברגלו. פירוש אשר באו עמו : (יט) וגם גולה אתה למקומך . בא הנה הלמ"ד במקום מים : (כ) והשב את אחיך עמך חסד ואמת . פירוש מקרא קצר הוא וטעמו עמהם חסד ואמת מפני שגלו עמו וזה היה הגדול שבהם היה אומר לו תגמול להם חסד ואמת . ותרגמו ועביד עמהון טיבו וקשוט :

מצודת דוד

עודנו בתוך העיר ובעבורינו ידיח הרעה על כל בני העיר ואת כולם יכה : (טו) הנה עבדיך . הנה אנחנו עבדיך ואליך נשמע : (יז) בית המרחק . בבית שהיה יותר רחוק מהבתים העומדים מחוץ להחומה : (יח) על ידו . סמוך למקום מעמדו : אשר באו ברגלו . אשר באו עמו מגת כשבו עמו שמה עוד היה נרדף משאול : (יט) עם המלך . עם אבשלום יאמר שמלך עתה : כי נכרי אתה . הלא אתה מארץ נכריה ואיך תעבדו להתירא מפני אבשלום : וגם גולה . ואפילו תרצה להיות גולה מעל פני אבשלום מבלי לשבת אתו אזי חזור למקומך לגת והיה גולה שמה לשבת בה כמאז : (כ) תמול בואך . זה מקרוב באת אלי מגת ומיד אניע אותך ללכת נע ונד : ואני הולך . ר"ל וכי הולך אני למקום ידוע שתלך גם אתה עמדי הלא אני הולך על אשר וכו' ר"ל אינני הולך אל המקום אשר אחשוב ללכת שמה כי אין מחשבותי ללכת למקום ידוע כ"א כאשר יזדמן : חסד ואמת . ר"ל והנה מונתך הטובה חשובה בעיני לחסד ואמת : (כא) אם למות . אם המקום ההיא סיבה למות

מצודת ציון

דחים : (יז) ברגליו . עם הולכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח) : (יח) הכרתי . והפלתי . ת"י קשתיא וקלעיא : הגתים . האנשים שהתגוררו בגת בעוד שהיה דוד שם : ברגלו . עם הולכו : על פני . לפני : (יט) גולה . ענין טלטול ונוע ואם הוא בלא שבי וכן ויגלום אל מנחת (ד"ה ח) : (כ) אחיך . רעיך הגלוים אתך : ואמת . הוא כענין חסד : וכמו

רד"ק

לא קרי והמלות האלה דכתיב ולא קורין או דקורין ולא כתיבין וכן קרי וכתיב נראה כי בגלות הראשון אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנ' מצאו מחלוקת בספרי' הנמצאי' והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הברור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחד מבפנים: (כג) וכל הארץ בוכים. פי' וכל אנשי ארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה: על פני דרך את המדבר. כמו אל המדבר וכן והראה את הכהן כלומר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלומר שלא עברו דרך הנחל. או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר וכלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמר דוד אנכי מתמהמה' בערבות המדבר ומדבר יקרא מרעה הבהמות בין קרוב לעיר בין רחוק לעיר לפיכך אמר ורעו כבשים כדברם המדבר בתוך הדברו והוא מתרגום וינהג ודבר מקום שהרועה נוהג שם המקנה: (כד) ויציקו. כמו ויעמידו וכן ויציקום לפני ה' ויעל אביתר. לפי פשט הכתוב יראה כי פי' ויעל אביתר נסתלק לצד אחד עם הארון עד תום כל העם לעבור מן העיר ר"ל מירושלם אבל רבותי' ז"ל קבלו כי באותו היום נסתלק אביתר מכהונה גדול' והכניסו צדוק תחתיו שנאמר ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר ולמה נסתלק באותו היום כי שאל באורים ותומים ולא נענה ושאל צדוק ונענה כמו שפירש בספר יהושע כי השואל באורים ותומים הכהן השואל רוח הקדש שורה עליו ובה היה מכוין ומשיב השאלה עם מה שהיה נראה לו באורים ותומי' כמו שפי' בספר שופטים וכיון שראה דוד שנסתלקה רוח הקדש מאביתר ידע שהגיע זמן הקללה שקלל הקב"ה זרע עלי ואביתר היה מזרע עלי שהיה מבני איתמר וצדוק מזרע פנחס ונתקיימה בו ברכה שברכו הב"ה כמו שכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם אבל לא נמשח צדוק לכהן גדול עדין אלא שנתמנה לכהן גדול עד יום מלוך שלמה שמשחוהו כמו שכתוב וימשחו שלמה לה' לנגיד ולצדוק לכהן כי הקללה היתה תלויה עד מלוך שלמה כמו שכתיב ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן כי הכתוב אומר והבטחתי לך ממון והממון הוא בית המקדש ובית המקד' לא נבנה עד מלוך שלמה: (כה) והראני אותו ואת נוהו. הבית שהיה שם הארון ופירו' אותו שישיבני לאהבתו ויהפוך בי כי עתה בלקחו פונה עונו היה מרוחק ממנו כאדם שמעלים עיניו מסונאו ואינו רואהו וי"ת ויחזינני קדמוהי ואפלח קדמוהי בבית מקדשי': (כו) הנני. כלומר אקבל גזירותיו באהבה: (כז) הרואה אתה. אם רואה אתה בעיניך כלומר בעצתך וי"ת חזויא את תוב לקרתא כלומר נביא אתה שראה שרתה עליו רוח הקדש ונענה אותו היום באורי' ותומים וסי' ואמר לו טוב הוא שתשוב העיר והודיעני משם כל דבר: (כח) בעברות המדבר. כן כתיב וקרי בערבות'

רש"י

עמדי: (כב) לך ועבור. עם שאר העם אחר אשר אינך רוצה להפרד ממני: (כג) וכל העם עוברים. מן המלך והלאה לפי שהוא עומד קורא אותם עוברים: (כד) ויציקו. כמו ויצגו ואקימו ית ארונא העמידוהו לצד אחד והעם עוברים שהיה דוד רוצה לשאתו עמו: ויעל אביתר עד תם וגו'. הרי זה מקרא מסורס ויציקו את ארון האלהים עד תום כל העם לעבור: ויעל אביתר. אותו היום נסתלק מן הכהונה ששאל באורים ותומים ולא נענה ונכנס צדוק תחתיו וכן שנינו בסדר עולם ובסדר יומא: (כז) הרואה אתה. אם רואה אתה שעצה נכונה הוא שוב העיר וגו': שני בניכם אתכם. בידם תוכלו להודיעני מה שתשמעו מבית המלך ולפי מה שתודיעוני אמלט: במעלה

שמואל ב טו

כב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אִתַּי לֵךְ וַעֲבֹר וַיַּעֲבֹר אִתַּי הַגִּתִּי וְכָל־אֲנָשָׁיו וְכָל־הַטַּף אֲשֶׁר אִתּוֹ: כג וְכָל־הָאָרֶץ בּוֹכִים קוֹל גָּדוֹל וְכָל־הָעָם עֹבְרִים וְהַמֶּלֶךְ עֹבֵר בְּנַחַל קִדְרוֹן וְכָל־הָעָם עֹבְרִים עַל־פְּנֵי דֶרֶךְ אֶת־הַמִּדְבָּר: כד וְהִנֵּה גַם־צָדוֹק וְכָל־הַלְוִיִּם אִתּוֹ נֹשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים וַיַּצִּקוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיַּעַל אֶבְיָתָר עַד־תֹּם כָּל־הָעָם לַעֲבוֹר מִן־הָעִיר: כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצָדוֹק הָשֵׁב אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים הָעִיר אִם־אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה וֶהֱשִׁבַנִי וְהִרְאַנִי אֹתוֹ וְאֶת־נָוֵהוּ: כו וְאִם כֹּה יֹאמַר לֹא חָפַצְתִּי בָּךְ הִנְנִי יַעֲשֶׂה־לִּי כַּאֲשֶׁר טוֹב בְּעֵינָיו: כז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־צָדוֹק הַכֹּהֵן הֲרוֹאֶה אַתָּה שֻׁבָה הָעִיר בְּשָׁלוֹם וַאֲחִימַעַץ בִּנְךָ וִיהוֹנָתָן בֶּן־אֶבְיָתָר שְׁנֵי בְנֵיכֶם אִתְּכֶם: כח רְאוּ אָנֹכִי מִתְמַהְמֵהַּ בְּעַבְרוֹת הַמִּדְבָּר עַד־

(גליון: ג' בנביא · ב' מ"ל כי · נוכי' כל העם · ה' פסוקים וכל וכל וכל · ג' · ג' · ג' חס' · ד' מ"ל · ל' והס' בכפרה · ב' הד מ"ל וחד חסר בן אדם הרואה חסר · בערבות ק')

תרגום

עַבְדָּךְ: כב וַאֲמַר דָּוִד לְאִתַּי אֱזֵיל וְעִבַר וַעֲבַר אִתַּי גִּתָּאָה וְכָל גִּבְרוֹהִי וְכָל טַפְלָא דְעִמֵּיהּ: כג וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא בָּכַן קָל רַב וְכָל עַמָּא עָבְרִין וּמַלְכָּא עָבַר בְּנַחֲלָא דְקִדְרוֹן וְכָל עַמָּא עָבְרִין עַל אַפֵּי אוֹרַח מַדְבְּרָא: כד וְהָא אַף צָדוֹק וְכָל לֵוָאֵי עִמֵּיהּ נָטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וְאָקִימוּ יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ וּסְלִיק אֶבְיָתָר עַד דְּשַׁלִּים כָּל עַמָּא לְמֶעְבַּר מִן קַרְתָּא: כה וַאֲמַר מַלְכָּא לְצָדוֹק אָתֵיב יָת אֲרוֹנָא דַיְיָ לְקַרְתָּא אִם אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ וִיתִיבִנַּנִי וְיַחְזֵינַנִי קֳדָמוֹהִי וְאֶפְלַח קֳדָמוֹהִי בְּבֵית מַקְדְּשֵׁיהּ: כו וְאִם כְּדֵין יֵימַר לָא רַעֲנָא קֳדָמַי בָּךְ הָא אֲנָא יַעֲבֵיד לִי כְּמָא דְרַעֲוָא קֳדָמוֹהִי: כז וַאֲמַר מַלְכָּא לְצָדוֹק כַּהֲנָא חָזְיָא אַתְּ תּוּב לְקַרְתָּא בִּשְׁלָם וַאֲחִימַעַץ בְּרָךְ וִיהוֹנָתָן בַּר אֶבְיָתָר תְּרֵין בְּנֵיכוֹן עִמְּכוֹן: כח חֲזוֹ דַּאֲנָא מִתְעַכֵּב בְּמֵישְׁרֵי מַדְבְּרָא עַד דְיִמְטֵי

מסורה

ובל הארץ ה' בקריאה וסי' נמסר בסדר מקץ: ה' פסוקים וכל וכל וכל ג' במצעות פסוק וב' ראשי פסוקים וסי' והערים יהרוסו. אתה הוא ה' לבדך אתה עשית. ורעשו מפני דגי הים ועוף. וכל פסיל"ה יכתו וכל הארץ בכים קול גדול:

תולדות אהרן ויעל אביתר. יומא עג סוטה מח: והראני אתו. זוהר לך לך:

רלב"ג

יתכן שלא היה יושב בירושלם כי אם זמן מועט והיה תמיד נע ונד למקומו להעתיק משם קניניו ולזה אמר לו כי נכרי אתה ואמר לו גם כן תמול בואך והיו' אניעך עמנו ללכת: (כד) ויציקו את ארון האלהים. ר"ל שהכהנים העמידו אותו במקום אחר עד שעלה אביתר ועד שתם כל העם לעבור מן העיר ולפי שלא הגיע עדין אביתר אל המלך היו דברי המלך תחלה אל צדוק לבד ובסוף הענין היו דבריו גם כן עם אביתר כי אז הגיע אל המלך ולזה אמר ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם: (כז) הרואה אתה שיבה העיר וגו'. ר"ל ואתה רואה אלו הענינים לאי זה תכלית פונים שתלך עמנו להגיד לנו זה בודאי צריך אתה לזה לקחת כלה בדברי' לפי מה שיגלה מענינ' ולזה טוב שתשוב העיר בשלום: ואחימעץ בנך ויהונתן בן אביתר שני בניכם אתכם. ידמה שהיו להם בנים אחרים אך בחר דוד באלו להיותם יותר חכמים ויותר ראויים מהאחרים ולזה אמר זה הנה עמם שני בניהם אחימעץ לצדוק

פי' רבי ישעיה

(כג) על פני דרך את המדבר את יתר: (כד) ויציקו את ארון האלהים. שהיו רוצים להביאו ולא רצה דוד לטלטלו עמו והחזירוהו והעמידוהו במקומו והוא כמו ויעמידו ודומה לו ויציקום לפני ה' דעכן. ויעל אביתר. פירוש עלה אחר הארון: (כז) הרואה אתה. פירוש הרואה אתה זו העצה שהיא טובה עשה אותה:

מצודת ציון

(כד) ויציקו. ענין העמדה כמו כי לה' מצוקי ארץ (ש"א ב) ור"ל היסודות והעמודים שהארץ עומדת עליהם והוא כמו ויציגו כי אותיות גיכ"ק מתחלף: (כה) נוהו. מדורו: (כח) מתמהמה. מתעכב

מצודת דוד

וכו': (כב) לך ועבור. עם עבדי ויתר העם: (כג) וכל הארץ. אנשי הארץ אשר עבר בה דוד: וכל העם. אשר עם דוד: על פני דרך. לרוחב הדרך לנוכח פניהם אל המדבר. (כד) ויציקו. העמידו את הארון ואביתר עלה עמו לצד מיוחד עד שעברו כלם מן העיר. ורז"ל אמרו שאז נסתלק אביתר מכהונה גדולה כי שאל באורים ולא עלתה ולצדוק עלתה ומנהו תחתיו ולא להיות מיד כהן גדול כי הלא שלמה גרשו לאביתר מכהונה גדולה כמ"ש במ"א אלא שעתה סלקו מלשמשו ובימי שלמה מנהו לצדוק לשמש אז: (כה) והשיבני. אז ישיב אותי לירושלים ויראה אותו ואת מקדשו: (כו) לא חפצתי בך. עוד מעתה: הנני. ר"ל הנה מוכן אני לקבל באהבה: (כז) הרואה אתה. אם עצתי נראה בעיניך אשר תשוב אל העיר (ועם שנים את אביתר

(ל) במעלה הזתים. בהר הזתים: חפוי. מהולך כדרך האבלים: חפו. כריכו: (לא) ודוד הגיד. ולדוד הגיד המגיד: סכל. קלקל כמו הסכל ירבה דברים (קהלת י' י"ד): (לב) בא עד הראש. עד ריש טוריא: אשר ישתחוה שם לאלהים. אשר היה רגיל להשתחות שם כשהיה בא לירושלי' היה רואה משם את האהל שהארון בתוכו והיה משתחוה: (לד) עבד אביך ואני מאז. כמו ואני עבד אביך מאז ומקרא מסורס הוא: (לז) יבוא ירושלים. נתן לבו שיבא לירושלים: ומאה

ופי' הכתוב בעבר נחל קדרון ופי' הקרי כתרגומו במשרי מדברא ושניהם נכונים בענין אלא שהקרי יותר קרוב: במעלה הזיתים. כתרגום במסקנא דטור זיתיא ועלה שם להשתחוות לה' משם כי מהר הזיתים יראה אדם מקום בית המקדש ואעפ"י שלא היה שם אז בית גם מקום הבית בעצמו לא היה יודע עד שאמר גד הנביא לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה אעפ"כ גבול המקום היה יודע בקבלה כי בהר המוריה יבנה בית ה' אבל לא היו יודעים באיזה מקום עד שאמר גד לדוד וי"מ כי מהר הזיתי' היה רואה האהל שהיה בו הארון: (לא) ודוד הגיד לאמר. חסר למ"ד השמוש ופי' ולדוד הגיד המגיד וכמוהו בחסרון למ"ד השמוש היו בן שאול כל אלה בני מכיר וכמוהו בחסרון השמו' ויגד ליעקב ויאמר ליוסף: עד הראש. ראש הזיתים וכן תרגומו עד ריש טוריא: (לב) אשר ישתחוה שם. שהיה רצונו שישתחוה שם כמו שאמר עולה במעלה הזיתים וטעם כן לפי שהיה נפרד ממקום המקדש ולא היה יודע אם ישוב עוד כאדם שלוקח רשות מאוהבו בגלותו: חושי הארכי. על שם מקומו נקרא כן והוא הנזכר בנחלת בני יוסף אל גבול הארכי עטרות: קרוע כתנתו. כמו לבוש הבדים חגור אפוד בד וכולם יחסרו אות השמוש כי בלא חסרון היה משפט ה"א הפועל בשוא כדרך הסמוכים: (לג) והית עלי למשא. ביו"ד אחד לבדו והיא עי"ן הפועל ופי' למשא למורח כי רבים אשר עתה עמי לנער ולדאגה שאני בהם ומן העיר תועילני בעצתך: (לד) עבדך אני המלך אהיה. מהיום והלך אהיה עבדך כמו שהייתי עבד אביך מאז. ועתה אני אהיה עבדך ווי"ו ואני נוספת כוי"ו וישא אברהם את עיניו וזולתה וכן דרך הלשון בהרבה מקומות וכן דרך לשון הערב בספר: (לז) רעה דוד. תרגומו שושבינא דדוד כלומ' אוהבו וריעו שהיה עמו תמיד ובעל עצתו וכן אמר בדברי הימים בספור שרי דוד וחושי הארכי ריע המלך: יבא ירושלם. כשבא חושי הארכי באותה שעה היה אבשלום נכנס לירושלם

בּוֹא דָבָר מֵעִמָּכֶם לְהַגִּיד לִי׃ כט וַיָּשֶׁב
צָדוֹק וְאֶבְיָתָר אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
יְרוּשָׁלָ͏ִם וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ ל וְדָוִד עֹלֶה
בְמַעֲלֵה הַזֵּיתִים עֹלֶה׀ וּבוֹכֶה וְרֹאשׁ לוֹ חד מ"ל וחד הס'
חָפוּי וְהוּא הֹלֵךְ יָחֵף וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־
אִתּוֹ חָפוּ אִישׁ רֹאשׁוֹ וְעָלוּ עָלֹה ג' כתיב ה"א
וּבָכֹה׃ לא וְדָוִד הִגִּיד לֵאמֹר אֲחִיתֹפֶל
בַּקֹּשְׁרִים עִם־אַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד ל' והסר
סַכֶּל־נָא אֶת־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל יְהוָה׃ ל'
לב וַיְהִי דָוִד בָּא עַד־הָרֹאשׁ אֲשֶׁר־
יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לֵאלֹהִים וְהִנֵּה לִקְרָאתוֹ ג'
חוּשַׁי הָאַרְכִּי קָרוּעַ כֻּתָּנְתּוֹ וַאֲדָמָה
עַל־רֹאשׁוֹ׃ לג וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אִם
עָבַרְתָּ אִתִּי וְהָיִתָ עָלַי לְמַשָּׂא׃ לד וְאִם־ ל' הס' דהס' ג'
הָעִיר תָּשׁוּב וְאָמַרְתָּ לְאַבְשָׁלוֹם
עַבְדְּךָ אֲנִי הַמֶּלֶךְ אֶהְיֶה עֶבֶד אָבִיךָ
וַאֲנִי מֵאָז וְעַתָּה וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וְהֵפַרְתָּה ל' מ"ל
לִי אֵת עֲצַת אֲחִיתֹפֶל׃ לה וַהֲלוֹא עִמְּךָ ב' הד מ"ל וחד הה'
שָׁם צָדוֹק וְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים וְהָיָה כָּל־
הַדָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמַע מִבֵּית הַמֶּלֶךְ
תַּגִּיד לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים׃
לו הִנֵּה־שָׁם עִמָּם שְׁנֵי בְנֵיהֶם אֲחִימַעַץ ב'
לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וּשְׁלַחְתֶּם
בְּיָדָם אֵלַי כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ׃
לז וַיָּבֹא חוּשַׁי רֵעֶה דָוִד הָעִיר וְאַבְשָׁלֹם ג'. י"ד חסר

פִּתְגָמָא מִנְּכוֹן לְחַוָּאָה לִי׃
כט וַאֲתֵיב צָדוֹק וְאֶבְיָתָר
יַת אֲרוֹנָא דַיְיָ לִירוּשְׁלֶם
וִיתִיבוּ תַמָּן׃ ל וְדָוִד סָלִיק
בְּמַסְקָנָא דְטוּר זֵיתַיָּא סָלִיק
וּבָכֵי וְרֵישֵׁיהּ לֵיהּ מְכַרַךְ
וְהוּא אָזֵיל יָחֵיף וְכָל עַמָּא
דְעִמֵּיהּ כְּרִיכוּ גְּבַר רֵישֵׁיהּ
וְסַלְקִין מְסַק וּבְכַן׃ לא וְדָוִד
אִתְחַוָּא לְמֵימַר אֲחִיתוֹפֶל
בִּמְרוֹדַיָּא עִם אַבְשָׁלוֹם
וַאֲמַר דָּוִד קַלְקֵיל כְּעַן יַת
מִלְּכָא דַּאֲחִיתוֹפֶל יְיָ׃
לב וַהֲוָה דָּוִד אָתָא עַד רֵישׁ
טוּרָא דִּי סָגִיד תַּמָּן קֳדָם
יְיָ וְהָא לְקַדָּמוּתֵיהּ חוּשַׁי
אַרְכָּאָה מְבַזְּעִין לְבוּשׁוֹהִי
וְעַפְרָא רְמֵי בְּרֵישֵׁיהּ׃
לג וַאֲמַר לֵיהּ דָּוִד אִם
עֲבַרְתָּא עִמִּי וּתְהֵי עֲלַי
לְמִטּוּל׃ לד וְאִם לְקַרְתָּא
תְּתוּב וְתֵימַר לְאַבְשָׁלוֹם
עַבְדָּךְ אֲנָא מַלְכָּא אֱהֵי
עַבְדָּא דַאֲבוּךְ וַאֲנָא מִבְּכֵן
וּכְעַן וַאֲנָא עַבְדָּךְ וּתְקַלְקֵל
לִי יַת מִלְּכָא דַאֲחִיתוֹפֶל׃
לה וַהֲלָא עִמָּךְ תַּמָּן צָדוֹק
וְאֶבְיָתָר כָּהֲנַיָּא וִיהֵי כָּל
פִּתְגָמָא דְתִשְׁמַע מִבֵּית
מַלְכָּא תְּחַוֵּי לְצָדוֹק
וּלְאֶבְיָתָר כָּהֲנַיָּא׃ לו הָא
תַמָּן עִמְּהוֹן תְּרֵין בְּנֵיהוֹן
אֲחִימַעַץ לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר וְתִשְׁלְחוּן בִּידֵיהוֹן לְוָתִי כָּל מִדַּעַם דְּתִשְׁמְעוּן׃
לז וַאֲתָא חוּשַׁי שׁוֹשְׁבִינָא דְדָוִד לְקַרְתָּא וְאַבְשָׁלוֹם

רלבג

לצדוק ויהונתן לאביתר (ל) ודוד עולה במעלה הזיתים. זהו הר הזיתים שהי' אצל ירושלי' אצל בית המקדש וידמה כי לקדושת המקום ההוא היה דוד נוהג בהיותו שם להשתחוות שם לשם יתעלה והנה אמרו אשר ישתחוה שם לאלהים: (לג) והית עלי למשא. יתכן שלא היה גבור והיה זקן והיתה מפני זה תנועתו כבדה: ומאה

פי' רבי ישעיה

(ל) וראש לו חפוי והוא הולך יחף. פירוש כסה ראשו וחלץ מנעליו כדרך האבלים: (לא) ודוד הגיד לאמר. חסר למ"ד ולדוד: הסכל נא. לשון סכלות: (לב) עד הראש. פירוש ראש מקום היה שמשם היה רואה האהל שנטה לארון כשהיה הולך לירושלי' ומשם היה כורע ומשתחוי' לשם: (לד) עבדך אני המלך אהיה. מקרא מסורס הוא אני אהיה עבדך: עבד אביך ואני מאז ועתה ואני עבדך. הוי"ו של ואני הראשון והאחרון יתיר וזהו פתרונו עבד אביך אני מאז ועתה אני אהיה עבדך: (לז) רעה דוד. שני פרשים הם ריע. ורעה. ריע הוא מעלומי העי"ן למרעהו אשר רעה לו האמור בשמשון הוי' מעלומי הלמ"ד. וזה הוא מעלומי הלמ"ד:

עלה ג' כתיב ה' בקריאה וסי' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי. עלה נעלה וירשנו אותה. ועלו עלה ובכה: ישתחוה ג' בקריאה וסי' ויהי דוד בא עד הראש. ויהי אחרי בא אמציהו. וכל עבדי המלך. וחד וישתחוה. ויעבד את הבעל וישתחוה: למשא ג' בקריאה וסי' אם עברת אתי והיית. ולמה יהיה עבדך. חטאתי מה אפעל לך. וחד לעבד ולמשא: רעה ג' בקריאה וסי' ויבא חושי רעה דוד העיר. ויהי כאשר בא חושי. וזכור בן נתן כהן רעה:

תולדות אהרן ודוד עולה. יומא עז: ויהי דוד בא עד הראש. סנהדרין קז (ברכות ח): והנה לקראתו. שם: ואדמה על ראשו. חולין קלט:

מצודת דוד

נוס לשוב העירה היה דבריו לצדוק על כי מינהו לכהן גדול מן הראוי היה ליחד אליו הדבור ולזה הקדימו מעתה לאביתר בכל דבריו): אתכם. יהיו מוכנים עמכם ועי"ז תודיעוני דבר: (כח) עד בוא. ע"י בניכם: דבר. רצה לומר ידיעה ברורה: (ל) במעלה הזיתים. במעלה הר הזיתים. חפוי. מכוסה בבגד והוא דרך צער: יחף. מבלי מנעלים וגם הוא דרך צער: (לא) ודוד הגיד. המגיד הגיד לדוד לאמר וגו': הסכל נא וגו'. ר"ל אתה ה' הסכל עצתו לבל ייעץ בחכמה. או ר"ל שיתן בלב אבשלום לחשוב אשר עצת אחיתופל היא עצה סכלה: (לב) עד הראש. בגבהי הר הזיתים אשר משם היה נראה מקום הארון והיה מדרך הבא שם להשתחוות מול הארון: קרוע כתנתו. בעבור כי היה מיצר בצרת דוד: (לג) למשא. על היותו זקן וכחו תם ולמשא יחשב להולך עמו: (לד) עבדך אני המלך אהיה. ר"ל מהיום אהיה עבדך כמו שמאז הייתי עבד אביך וכן עתה אהיה אני עבדך: והפרתה לי. ר"ל כשתשיב העיר ותאמר לאבשלום כדברים האלה יבוא לי תועלת רב כי אז תוכל להפר לטובתי את עצת אחיתופל כי פעם הדברים האלה יבטח בך ותהיה גם אתה מאנשי עצתו: (לז) יבא ירושלים. באותה שעה שבא חושי בא גם הוא:

מצודת ציון

מתעלל כמו חפתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט): בערבות. מלשון ערבה ומישור: (ל) חפוי. מכוסה: יחף. בלי מנעלים: (לא) בקושרים. בין אגודת המורדים: סכל. ענין טפשות: (לב) הארכי. שם מקום: (לד) ואני ואני. הווי"ו נוספת כמוהם: (לז) רעה. חבר ועל פי יבר

טז א וְדָוִד עָבַר מְעַט מֵהָרֹאשׁ וְהִנֵּה צִיבָא נַעַר מְפִיבֹשֶׁת לִקְרָאתוֹ וְצֶמֶד חֲמֹרִים חֲבֻשִׁים וַעֲלֵיהֶם מָאתַיִם לֶחֶם וּמֵאָה צִמּוּקִים וּמֵאָה קַיִץ וְנֵבֶל יָיִן׃ ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא מָה־אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר צִיבָא הַחֲמוֹרִים לְבֵית־הַמֶּלֶךְ לִרְכֹּב וְלהלחם [וְהַלֶּחֶם ק'] וְהַקַּיִץ לֶאֱכוֹל הַנְּעָרִים וְהַיַּיִן לִשְׁתּוֹת הַיָּעֵף בַּמִּדְבָּר׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וְאַיֵּה בֶּן־אֲדֹנֶיךָ וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלִַם כִּי אָמַר הַיּוֹם יָשִׁיבוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵת מַמְלְכוּת אָבִי׃ ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצִבָא הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר צִיבָא הִשְׁתַּחֲוֵיתִי אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ ה וּבָא הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַד־בַּחוּרִים וְהִנֵּה מִשָּׁם אִישׁ יוֹצֵא מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית־שָׁאוּל וּשְׁמוֹ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא יֹצֵא יָצוֹא וּמְקַלֵּל׃ ו וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים אֶת־דָּוִד וְאֶת־כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם וְכָל־הַגִּבֹּרִים מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ ז וְכֹה־אָמַר שִׁמְעִי בְּקַלְלוֹ צֵא צֵא אִישׁ הַדָּמִים וְאִישׁ הַבְּלִיָּעַל׃ ח הֵשִׁיב עָלֶיךָ יְהוָה כֹּל דְּמֵי בֵית־שָׁאוּל אֲשֶׁר מָלַכְתָּ תחתו [תַּחְתָּיו ק'] וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־הַמְּלוּכָה בְּיַד אַבְשָׁלוֹם בְּנֶךָ וְהִנְּךָ בְּרָעָתֶךָ כִּי אִישׁ דָּמִים אָתָּה׃ ט וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֶל־הַמֶּלֶךְ לָמָּה יְקַלֵּל הַכֶּלֶב הַמֵּת הַזֶּה אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶעְבְּרָה־נָּא וְאָסִירָה אֶת־רֹאשׁוֹ׃

י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרֻיָה כי [כֹּה ק'] יְקַלֵּל וכי [וַיהוָה ק'] אָמַר לוֹ קַלֵּל אֶת־דָּוִד וּמִי יֹאמַר מַדּוּעַ

(מסורה: ל' מ"ע · ו' מ"ע · והלחם ק' · י"ג מ"ע · ד' וכל יהושע דס"פ · ג' מס' · ד' ג' מ"ל וג' מס' ב' חד ר"פ וחד ס"פ · ג' ר"פ · תחתיו ק' · ב' ונספרה · כה ק' · וה' ק')

תרגום

אֲתָא לִירוּשְׁלֵם׃ א וְדָוִד עֲבַר זְעֵיר מֵרֵישׁ טוּרָא וְהָא צִיבָא עוּלֵימָא דִמְפִיבֹשֶׁת לְקַדְמוּתֵיהּ וְזוּג חֲמָרִין חֲשִׁיקִין וַעֲלֵיהוֹן מָאתַן גְרִיצָן דִלְחֵם וּמְאָה אֶתְכְּלִין דְעִנְבִין יְבִשִׁין וּמְאָה מְנָן דְבֵילָתָא וּגְרַב דַחֲמַר׃ ב וַאֲמַר מַלְכָּא לְצִיבָא מָה אִלֵין לָךְ וַאֲמַר צִיבָא חֲמָרַיָא לְבֵית מַלְכָּא לְמִרְכַּב וְלַחְמָא וּדְבֵילָתָא לְמֵיכַל עוּלֵימַיָא וְחַמְרָא לְמִשְׁתֵּי דְמִשְׁלְהֵי בְּמַדְבְּרָא׃ ג וַאֲמַר מַלְכָּא וְאָן בַּר רִבּוֹנָךְ וַאֲמַר צִיבָא לְמַלְכָּא הָא יָתֵיב בִּירוּשְׁלֵם אֲרֵי אֲמַר יוֹמָא דֵין יְתִיבוּן לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת מַלְכוּתָא דְאַבָּא׃ ד וַאֲמַר מַלְכָּא לְצִיבָא הָא לָךְ כָּל דִי לִמְפִיבֹשֶׁת וַאֲמַר צִיבָא מוֹדֵינָא אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינָךְ רִבּוֹנִי מַלְכָּא׃ ה וַאֲתָא דָוִד מַלְכָּא עַד עַלְמַת וְהָא מִתַּמָן גַבְרָא נָפֵיק מִזַרְעִית בֵּית שָׁאוּל וּשְׁמֵיהּ שִׁמְעִי בַּר גֵרָא נָפֵיק מִיפַּק וּמְלַטֵט׃ ו וּמְרַגֵם בְּאַבְנַיָא יַת דָוִד וְיַת כָּל עַבְדֵי מַלְכָּא דָוִד וְכָל עַמָא וְכָל גִבָּרַיָא מִימִינֵיהּ וּמִשְׂמָאלֵיהּ׃ ז וּכְדֵין אֲמַר שִׁמְעִי בְּלַטְטוּתֵיהּ פּוּק פּוּק גְבַר חַיָיב קְטוֹל וּגְבַר רַשִׁיעָא׃ ח אֲתֵיב עֲלָךְ יְיָ כָּל חוֹבֵי בֵּית שָׁאוּל דְמָלַכְתָּא תְּחוֹתוֹהִי וְאַצְלַח יְיָ יַת מַלְכוּתָא בִּידָא דְאַבְשָׁלוֹם בְּרָךְ וְהָא אַתְּ בְּבִישְׁתָּךְ אֲרֵי גְבַר חַיָיב קְטוֹל אַתְּ׃ ט וַאֲמַר אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה לְמַלְכָּא לְמָא יְלַטֵט כַּלְבָּא מֵיתָא הָדֵין יַת רִבּוֹנִי מַלְכָּא אֶעְבַּר כְּעַן וְאַעְדֵי יַת רֵישֵׁיהּ׃ י וַאֲמַר מַלְכָּא מָה לִי וּלְכוֹן בְּנֵי צְרוּיָה כְּדֵין יְלַטֵט אֲרֵי יְיָ אֲמַר לֵיהּ

רד"ק

לירושלם: (א) מאתים לחם. כת"י בפסוק מאתן גריצן דלחים ומאה אתכלין דענבין יבשין ומאה מנן דבילתא וגרב דחמר ופי' ומאה מנין דבילתא מאה ניסרין של תאנים יבשים ונקרא דבלה שמכבשין הרבה מן התאנים יחד ועושין מהם כמו ככר לחם ונקרא דבלת תאנים: (ב) לבית המלך לרכוב. לנשי המלך כי לא הניח אחת מנשיו אלא עשר פלגשים לשמור הבית ולא לקחו בלאחם מרכב' לנשים כי בחפזון יצאו כמו שאמ' קומו ונברחה ואמר מהרו ללכת: ולהלחם והקיץ. כן כתיב בלמ"ד והיא נקראת וכבר כתבנו דעתינו במלות האלה ובדומיהן והלמ"ד הכתובה אין לה טעם בשמוש והיא כלמ"ד הרגו לאבנר והשליכי לאבשלום לאמות חמש והדומים להם. ואמר והקיץ ונכללו הצמוקים כי הפירות היבשים כלם פירות קיץ הם: (ה) בחורים. עיר מבני בנימין ונקראת בדברי הימים עלמת וכת"י עלמת ועלמת ובחורים אחד הוא: (ו) ויסקל באבנים. השליך אבנים כמו פועל סקל וסקלתו באבנים ואינו הפך סקל כמו שכתב רבי יונה כי פי' סקלו מאבן סקלו המסילה מאבני' שהשליכו שם מפני הטיט והטיט הוא מכשול בדרכים וזה שאמר הרימו מכשול מדרך עמי ותיא מאבן במקום בי"ת כמו מסיני בא או תהיה המ"ם כמשמעה ויהיה פי' סקלו המסלה מאבנים גדולות: מימינו ומשמאלו. כל העם והגבורים שהיו מימין דוד ומשמאלו היה מסקל באבני': (ז) איש הדמים. ת"י גבר דחייב קטול וי"ל שחשדו בדמי איש בשת ובדמי אבנר ואיש לו השיב עליך ה' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו כלומר הרגת ביתו ומלכת תחתיו וי"ת כל דמי בית שאול כל חובי בית שאול: (י) כי יקלל. כן כתיב וקרי כה ושניהם קרובין בענין. וכי ה' כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו: ה' אמר לו. כאילו אמר לו קלל

תולדות אהרן ויאמר המלך ואיש. שבת ט': ויאמר המלך לאיכה. שם: לא לא איר מפסיים: מה לי ולכם עקידה שער סג:

רש"י

(א) ומאה קיץ. ומאה מנן דבילתא

רלב"ג

(א) ומאה קיץ. ר"ל מהפירות המיובשים בקיץ: (ז) איש הדמים ואיש הבליעל. יתכן שקראו איש הדמים כי דמים רבים שפך וקראו איש הבליעל על דבר בת שבע אשת אוריה החתי: (י) כי ה' אמר לו קלל את דוד. אמר זה להכיר כי אולי מהשי"ת היה להגיע זה העונש לדוד ולזה אין ראוי שיסתדלו במניעתו כי השי"ת עושה בכל אשר יחפוץ ומי שיסתדל לחלוק על מחשבתו יתיסר

פי' רבי ישעיה

(י) כה יקלל וכי ה' אמר לו קלל. כה אני רוצה שיקלל כי השם אמר לו ורוצה יתר ואולי יתמרק עוני בקללותיו:

ובא י"ז ר"פ בקריאה וסי' ובא אשר לו הבית והגיד לכהן. ובא הכהן וראה והנה פשה. ובא אהרן אל אהל מעד ופשט. ובא השמש וטהר ואחר. ובא אהרן ובניו בנסע המחנה. ובא האות והמופת אשר דבר אליך. ובא הלוי כי אין לו חלק. ובא המלך דוד עד בחורים. ובאה והכה את ארץ מצרים דירמיה כן כתיב. ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ. ובא לפניצר ומד. ובא עליך רעה. ובא לציון גואל. ובא כמהלך רישך ותברו ובא מתהלך. ובא במלכו מלך הנגב. ובא בארץ חצנ ורבות יכשלו: תוספתא ג' וסי' נמסר בשפטים סימן ט':

מצודת ציון

יכב שמו בהמידות קראו רעם: טז (א) וצמד. זוג כ"ם שכוללים למודים והבורים יחד והוא מלשון צמיד פתיל (במדבר יט): חבושים. הגורים בהוקף לרכוב כהם כמו ויחבוש את חמורו (בראשית כב): מאה צמוקים. מאה אשכלות ענבים יבשים: ומאה קיץ. מאה לפרין תאנים יבשים: ונבל. ונאד: ומקלל. ענין דברי קללה ובזיון כי מקללים להם בניו (ש"א ג)

מצודת דוד

טז (א) מהראש. של הר הזיתים: (ב) מה אלה לך. ר"ל למה הבאתה כל אלה: לבית המלך. לנשיו וילדיו: היעף. מעמל הדרך: (ג) היום ישיבו לי. בראותם מהומות רבות בבני המלך כאח הרג את אחיו וקם על אביו מה שלא היה בבני שאול: (ה) עד בחורים. סמוך לעיר בחורים: (ו) ויסקל. זרק אבנים על דוד וגו': (ז) צא. ר"ל צא ממלכותך אתה האיש השופך דמים כאומר הנה בעצתך נהרג אבנר ואיש בושת: (ח) השיב. ה' השיב עליך גמול עון דמי בית שאול כי בעצתך נהרג איש בושת בא לשתמלוך תחתיו: והנך ברעתך. הנה אתה ברעה הראויה למעשיך: (ט) למה יקלל. כאומר וכי אתה הרגת לשאול ולבניו: (י) מה לי ולכם. ר"ל מה העניה והשנאה אשר בינינו מה עשיתם לי ומה עשיתי לכם ולמה

עשית כן: יא ויאמר דוד אל אבישי
ואל כל עבדיו הנה בני אשר יצא
ממעי מבקש את נפשי ואף כי עתה
בן הימיני הנחו לו ויקלל כי אמר
לו יהוה: יב אולי יראה יהוה בעוני
והשיב יהוה לי טובה תחת קללתי
היום הזה: יג וילך דוד ואנשיו בדרך
ושמעי הלך בצלע ההר לעמתו
הלוך ויקלל ויסקל באבנים לעמתו
ועפר בעפר: יד ויבא
המלך וכל העם אשר אתו עיפים
וינפש שם: טו ואבשלום וכל העם
איש ישראל באו ירושלם ואחיתפל
אתו: טז ויהי כאשר בא חושי הארכי
רעה דוד אל אבשלום ויאמר חושי
אל אבשלום יחי המלך יחי המלך:
יז ויאמר אבשלום אל חושי זה חסדך
את רעך למה לא הלכת את רעך:
יח ויאמר חושי אל אבשלם לא כי
אשר בחר יהוה והעם הזה וכל איש
ישראל לא אהיה ואתו אשב:
יט והשנית למי אני אעבד הלוא לפני
בנו כאשר עבדתי לפני אביך כן
אהיה לפניך:
כ ויאמר אבשלום אל אחיתפל הבו
לכם עצה מה נעשה: כא ויאמר
אחיתפל אל אבשלם בוא אל
פלגשי אביך אשר הניח לשמור
הבית ושמע כל ישראל כי נבאשת
את אביך וחזקו ידי כל אשר אתך:

לקטים ית דוד ומן יימר מה
דין עבדתא כן: יא ואמר
דוד לאבישי ולכל עבדוהי
הא ברי דאולידית בעי
למקטלי ואף ארי כען בר
שבט בנימן שבוקו מיניה
וילטט ארי אמר ליה יי:
יב מאים גלי קדם יי דמעת
עיני ויתיב יי לי טבתא
חלף לווטתיה יומא הדין:
יג ואזל דוד וגברוהי
באורחא ושמעי אזיל
בסטר טורא לקבליה אזיל
ומלטט ומרגם באבניא
לקיבליה ומשדי עפרא:
יד ואתא מלכא וכל עמא
די עמיה כד משלהן ונח
תמן: טו ואבשלום וכל
עמא אנש ישראל אתו
לירושלם ואחיתופל עמיה:
טז והוה כד אתא חושי
ארכאה שושבינא דדוד
לות אבשלום ואמר חושי
לאבשלום יצלח מלכא
יצלח מלכא: יז ואמר
אבשלום לחושי דא
טיבותך דעם חברך למה
לא אזלת עם חברך:
יח ואמר חושי לאבשלום
לא אלהין דאתרעי יי ועמא
הדין וכל אנש ישראל די
ליה אהי ועמיה אתיב:
יט ותנינות קדם מן אנא
אפלח הלא קדם בריה
כמא דפלחית קדם אבוך כן אהי פלח קדמך:
כ ואמר אבשלום לאחיתופל הבו לכון מלכא
מה נעביד: כא ואמר אחיתופל לאבשלום עול
לות לחינתא דאבוך די שבק למיטר ביתא ושמע כל ישראל ארי אתגריתא באבוך ויתקוף ידי כל די

רשי

דדילהא: (י) כה יקלל. כן יקלל: ה' אמר לו. אפשר אדם כמותו שהוא ראש לסנהדרין יקלל את המלך אם לא שנאמר לו מאת הקב"ה: (יב) יראה ה' בעיני. דמעת עיני: (יד) וינפש שם. בבחורים: (כא) וחזקו ידי כל אשר אתך. כי עתה ידם רפה לעזור לך שאומרים בלבם הבן יתרצה אל אביו ואנו נהיה

רלבג

יתיסר עליהם כמו שעשו אחי יוסף ליוסף להשלם מענין חלומותיו אשר היה סבה אל שנאתו לדבר החלומות ההם: (יב) אולי יראה ה' בעיני. ר"ל אולי ישגיח השם בעבור עיני והרצון בזה בעבור מה שעיני רואה מהבזויים האלו ואני סובלם לכבוד השי"ת ואע"פ שיש לאל ידי לנקום משמעי הנה מפני זאת התכונה הטובה אני כה מסביל אלו החרפות אולי ישיב לי השם ית' טובה תחת קללתו אשר קלל אותי היום

פי' רבי ישעיה

(יב) אולי יראה ה' בעיני. פי' מקרא קצר הוא אולי יראה ה' בדמעת עיני: (יד) וינפש שם. פי' בבחורי': (כא) וחזקו ידי כל אשר אתך. פי' כי עתה הם דוים בלבבם היום ומחר יתפשרו האב והבן וכל הגמול רע ישיב עלינו המלך לכשיראה זה המעשה ידעו כי לא תתפשרו לעולם ויעזרו אותך בכל לב וזה הגמול שילם לו אחיתופל בעבור ששכב דוד עם בת שבע בת בנו דכתי' במעשה בת שבע בת שבע בת אליעם ולפנים בגיבורי דוד כתיב אליעם בן אחיתופל הגילוני:

רדק

קלל את דוד כי הוא רצה בטלטולי וזה או פירושו הוא העיר את רוחו לבזות אותי לעונש עוני: (יב) אולי יראה ה' בעיני. כמו בעניי שאני בו וכן בדברי רז"ל מעין כל ברכה וברכה כמו מענין. וי"ת דמעת עיני והכתיב הוא בעוני כלומר בעניי: תחת קללתי. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו והענין אחד כי הכנוי דבק עם הפעל ועם הפעיל וכן בבית תפילתי שמעתי את תפלתך: (יג) באבנים לעומתו. כי לא היו מגיעים אותו האבנים והעפר כי רחוק היה ממנו אלא לעומתו היה מסקל: ועפר בעפר. הכפל לחזק הענין כי די היה לו אם אמר ועפר לבדו או השליך עפר וכמוהו מקרקר קיר ותשרש שרשיה: (יד) וינפש שם. בבחורים כמו שאמר למעלה ובא המלך דוד עד בחורים: (יח) ולא אהיה. כתיב באלף וקרי בוי"ו ופי' הכתוב דרך תמיה והקרי כמשמעו: (יט) והשני'. והשנית. הענין השנית למה באתי אליך: למי אני אעבוד. כלומר משני פנים היה הדין עלי לבא אליך: (כ) הבו לכם. לשון הפארת או פי' אתה והחכמים אשר אתך

ולא ט"ו כתיב א' וקרינן וי"ו וסי' נמסר בסדר שמיני: לשמור ח' מ"ל בקריאת וסי' בוא אל פלגשי אביך. אם תשמע דידבעם. אך יתן לך ה' שכל ובינה. ולשלמה בני תן לבב. ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. ויעמד המלך על עמדו דד"ה: עת לשמור ועת. לשמור על אחיהם:

תולדות אהרן סלוק ויקלג. פקדם שמר סב:

מצודת דוד

ולמה א"כ תעשו דברים אשר לא אחפוץ בהם: כה יקלל. הלא אשר יקלל כה הוא כי ה' אמר לו קלל והוא העיר רוחו לזה ומי יאמר לשמעי מדוע עשית כן הלא הוא שלוחו של מקום: (יא) הנה בני וגו'. ר"ל הלא בדרך הטבע שהבן חס על אביו והנכם רואים שהוא מבקש נפשי ומזה נראה שיד ה' עשתה זאת: ואף כי עתה. ומכ"ש עתה שאני בורח ומשונה ושמעי הוא מבני הימיני אשר המה לי אויבים ביותר המה מוכנים לעשות בי גזירתו של מקום ברצותם קושי מזלי נרדף מבן בטני ולזה הניחו לו כי ה' אמר לו: (יב) בעיני. בדמעת עיני הזלה מחרפת אדם: והשיב. בעבור העלבון הזה ישיב לי ה' טובה במקום הקללה: (יד) ויבא המלך. אל בחורים שזכר למעלה: (יז) זה חסדך. וכי זהו החסד שעשית לרעך לדוד לעזבו ביום צרתו למה לא הלכת עמו: (יח) לא. ר"ל לא היה מהראוי שאלך עם אביך כי אל המלך אשר בחר ה' והעם היושבים פה וכל איש ישראל אשר איננו פה לו אהיה עבד ועמו אשב והאומר הנה אהבתי לאביך לא היתה מצד עצמו כ"א מצד המלוכה: (יט) והשנית. ר"ל ואף אם הייתי לו לאוהב מצד עצמו מ"מ אין זה בגידה בו כי למי אעבוד וכי למשפחת בית שאול אוליכו הלא לפני בנו אעבוד ולזה כאשר עבדתי לפני אביך כן אהיה לפניך ולא יחשב לבגידה: (כ) הבו. אתם והזקנים שעמך התייעצו ביניכם מה נעשה: (כא) וחזקו. על כי עדיין נרפים הם בחושבם פן ישלימו האב והבן וינקמו מאתנו אבל בזה ידעו כי נבאשת

מצודת ציון

ג): (יב) אולי. סלוחי כמו אולי ישמע (ישעיה לז): (יג) בצלע. בעבר וצד כמו צלע המשכן (שמות כו): לעומתו. נכחו: ועפר. זרק עפר ולתוספת ביאור אמר בעפר וכן ותשרש שרשיה (תהלים פ): (יד) וינפש. ענין מנוחה והרגוע כמשיב את הנפש כמו שבת וינפש (שמות לא): (כ) הבו. הזמינו כמו הבה נרדה (בראשית יא): (כא) נבאשת. ענין סירוב ומיאוס כדבר הנבאש

אחך : (כב) ויטו לאבשלום האהל . כמו לו אהלים אל הגג שיבואו שם הפלגשים וישכב אבשלום עמהן תוך האהלים וחזו לפני כל ישראל כי כלם ראו שנכנס עמהן בסתר תוך האהלים ותרגומו ונגדו לאבשלום קינופין על איגרא ובדברי רבותינו ז"ל פי' קטופין שמעמידין ארבע עמודי עליה ומשלי' עליה' ובגביהותיהם יריעות והוא אהל נטוי : (כג) כאשר ישאל איש בדבר האלהים . איש קרי ולא כתיב והכתיב ר"ל על דוד כן היתה עצתו נכונה ומתאמתת לדוד כמו אם היה דוד שואל בדבר האלהים כי אחיתופל יועץ היה לדוד כמו שאומר בד"ה ואחיתופל יועץ למלך וקרי איש כלומר לכל אדם המתיעץ בו ומה שאמר לדוד כי לא היה לו יועץ תמיד ומה שאמר גם לדוד גם לאבשלום האחד לרבות על חבירו כמו גם אנכם גם בקרבכם קחו כי עתה שב להיות יועץ אבשלום כמו שהיה יועץ דוד'. ובדרש איש קרי ולא כתיב לא היה איש אלא מלאך : גם לאבשלום . ואע"פ שזה היתה עצתו תחלה לאבשלום דבר הפלגשים עצה נכונה היתה ואף על פי שהיתה לרעה כי בדבר ההוא חזקו ידי כל אשר אתו וידעו כי לא ישפה עוד אביו שלום עמו וגם העצה הזאת האחרת היתה נכונה ואילו נעשתה היה נהרג דוד כדבריו אלא שהקב"ה גזר להפר העצה : (א) שנים עשר אלף . אלף מכל שבט ושבט . (ג) כשוב הכל . כשוב כל דבר שירצה אדם להשיב אליו כן נקל לי להשיב אליך כל העם ות"י כד יתיבון כלהון . האיש אשר אתה מבקש . אחר אשר אהרג האיש אשר אתה מבקש רעתו והוא דוד כמו שאמר והכיתי את המלך לבדו ות"י בתר דיתקטל גברא דאת בעי ואמרו כי העצה הגדולה הזאת שהיה שונא אחיתופל את דוד שיעץ הריגתו ובזהו בדבריו באמר אחרי דוד ולא אמר אחרי המלך דוד מפני המעשה שעשה בבת שבע ואמרו כי בת שבע היתה בת בנו של אחיתופל דכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם

עמך : כב ונגדו לאבשלום קינופין על איגרא ועל אבשלום לות לחינתא דאבוהי לעיני כל ישראל : כג ומלכא דאחיתופל דמליך ביומיא האינון כמא דשאיל גברא בפתגמא דיי כן כל מלכא דאחיתופל אף לדוד אף לאבשלום : א ואמר אחיתופל לאבשלום אבחר כען תרי עסר אלפין גברא ואקום וארדוף בתר דוד בליליא : ב ואיתי עלוהי כד הוא משלהי וידוהי מרשלן ואזיע יתיה ויערוק כל עמא די עמיה ואקטול ית מלכא בלחודוהי : ג ואתיב כל עמא לותך כד יתובון כולהון בתר דיתקטל גברא דאת בעי כל עמא יהי שלם : ד וכשר פתגמא בעיני אבשלום ובעיני כל סבי ישראל : ה ואמר אבשלום קרי כען אף לחושי ארכאה ונשמע מה דיימר אף הוא : ו ואתא חושי לות אבשלום ואמר אבשלום ליה למימר כפתגמא הדין מליל אחיתופל הנעביד ית פתגמיה אם לא דכשר בעינך את מליל : ז ואמר חושי לאבשלום לא תקין מלכא דמליך אחיתופל

כב ויטו לאבשלום האהל על־הגג ויבא אבשלום אל־פלגשי אביו לעיני כל־ישראל : כג ועצת אחיתפל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל־ בדבר האלהים כן כל־עצת אחיתפל גם־לדוד גם־לאבשלם :

יז א ויאמר אחיתפל אל־אבשלם אבחרה־נא שנים־עשר אלף איש ואקומה וארדפה אחרי־דוד הלילה : ב ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים והחרדתי אתו ונס כל־העם אשר־אתו והכיתי את־המלך לבדו : ג ואשיבה כל־העם אליך כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש כל־העם יהיה שלום : ד ויישר הדבר בעיני אבשלם ובעיני כל־זקני ישראל : ה ויאמר אבשלום קרא נא גם לחושי הארכי ונשמעה מה־בפיו גם־הוא : ו ויבא חושי אל־אבשלום ויאמר אבשלום אליו לאמר כדבר הזה דבר אחיתפל הנעשה את־דברו אם־אין אתה דבר : ז ויאמר חושי אל־אבשלם לא־טובה העצה אשר־

היה שנואים למלך : (ג) כשוב הכל . אליך : האיש אשר אתה מבקש . ימסר בו בקשתך ויהרג ואח"כ כל העם יהיה שלום וזה מקרא קצר : (ד) ובעיני זקני ישראל . זקני אשמאי

רלבג

היום הזה : (כב) ויבא אבשלום אל פילגשי אביו לעיני כל ישראל . הנה בזה נתקיים מה שייעד לו השי"ת לדוד באמרו הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעך ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש . והנה יעץ לו זה אחיתופל לחשבו כי אולי יחשבו ישראל שתהיה זאת התחבולה לבחון אם לב ישראל ישר את דוד ולזה ייראו מלמרוד בדוד אך כשיראו הפעל המגונה מאבשלום כנגד אביו אז יתבאר להם כי נבאש את דוד ושאין זה הענין על צד התחבולה לבחון לבבם ולפי שהפילגשים בלא כתובה ובלא קדושין דינן כדין מפותת האב שהיא מותרת לבן : (כג) כן כל עצת אחיתופל גם לדוד גם לאבשלום . הנה אחיתופל היה אבי אביה של בת שבע אשת דוד שנא' בגבורי דוד אליעם בן אחיתופל הגילוני והנה בת שבע היתה בת אליעם כאמרו הלא זאת בת שבע בת אליעם והנה עם כל זה ספר כי עצתו היתה תמיד בתכלית מה שאפשר מהטוב להגיע אל התכלית לדוד בהיותו יועץ דוד ואחר שהיה בקושרים היתה עצתו גם כן שלמה לאבשלום כנגד דוד : (ג) ואשיבה כל העם אליך כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש . ר"ל בזה הדרך אשיב כל ישראל בכללם אליך כי בהכותי האיש אשר אתה מבקש יהיה כשוב הכל כי ממיתת דוד ימשך שישובו כל ישראל אליך ויהיה זה סבה שלא תצטרך עמך אשר אתך או אשר את דוד אך יהיה כל העם שלום בלי מלחמה כי אחר מותו לא יתכן שתהיה שם מלחמה כלל על זה : (ד) ובעיני כל זקני ישראל . הנה כל חכמי ישראל הסכימו בזאת העצה כי גם האמינו בדברי אבשלום אל העם שאין אביו רוצה לעשות דין ומשפט לאחד מהבאים לפניו עם שזה היה

פי' רבי ישעיה

(ג) כשוב הכל האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום פי' כשוב הכל אליך האיש אשר אתה מבקש ואחרי כן לכל העם יהיה שלום :

ויטו ד' בקריאה וסי' ויקחו שחד ויטו משפט . ויטו לאבשלום האהל על הגג . ויטו נשיו את לבבו . ויטו בתהו צדיק : ואשיבה ד' בקריאה ומ"ל וסי' ואשיבה כל העם אליך . ואשיבה שפטיך כבראשנה ויועציך . ואשיבה ידי עליך ואשיבה הרפי דבר : ויישר ג' מלאים בלישנא וסי' נמסר בסדר בלק : אם אין ד' בקריאה וסי' נמסר בסדר בשלח :

תולדות אהרן ועצת אחיתופל . ברכות ד סנהדרין יו (כס פט) : כאשר ישאל . (נדרים לז) : ויישר הדבר . סנהדרין קז :

מצודת ציון

הנגלה : יז (ב) ורפה ידים . ענין מורך לב וחלוש : (ד) ויישר . מלשון יושר ר"ל הוטב בעיניו : (ז) אם אין . אם

מצודת דוד

נבאשת את אביך ויתחזקו ידיהם להיות עמך : (כב) לעיני וגו' . כולם ראו הכנסו אל האוהל והתיחדו עמהן : (כג) בימים ההם . אשר עומד להיות יועץ : כאשר . כמו השואל מה מדבר אלהים בעוד הוא שהתשובה היא נאמנה כן היתה עצת אחיתופל בטוחה להבין על ידה הדבר הנרצה : גם לאבשלום . כי לפי מחשבתם הרעה היתה העצה בדבר הפלגשים טובה ואף עצתו בדבר הרדיפה אחר דוד עצה נכונה היתה אבל ה' הפרה : יז (א) אבחרה וגו' . כי לקבץ את כל ישראל יתאחר זמן רב ובתוך כך ימלט דוד על נפשו : ואקומה . כ"א ילך אבשלום פן יחמול עליו כשיראה פניו : הלילה . בעודו עיף ויגע : (ב) ורפה ידים . כי זה היום נשדד מן המלוכה ועדיין לא לקח עצה מה לעשות : והחרדתי אותו . בהיות הדבר פתאום ובלילה : ונס כל העם . בעבור החרדה ימוסו זה בכה וזה בכה ולא ישארו עם המלך ללחום בעבורו ואז אוכל להכות אותו לבדו מבלי שאצטרך להמית מי מאנשיו הואיל ולא יעמדו למלחמה כי ימוסו וינוסו : (ג) ואשיבה . ואז אשיב אליך כל העם אשר עם אביך : כשוב הכל . כמו ששבו אליך כל ההמון ישראל וקבלו אותך למלך : האיש אשר וגו' . ר"ל לא יפקד מהם כי אם האיש אשר אתה מבקש כי הוא לבדו יומת אבל לכל העם שעמו יהיה שלום ולא יפקד מהם איש : (ה) גם הוא . עם שהוא רעה דוד וחשוד בעיני עכ"ז יאמר גם הוא עצתו : (ז) בפעם הזאת .

אשמעי: (ח) ואביך איש מלחמה. ויודע ענייני מלחמה והכסיסים ושיב מארב ובמות הוא שתרדוף הלילה לבא עליו לפיכך לא ילין עם שאר העם: (ט) הנה עתה הוא נחבא. וכשתבא על מחנה העם אשר אתו הוא לא יהיה שם שתהרגנו: והיה כנפול בהם בתחלה: אני אמרתי לך כי אנשיו גבורים ומרי נפש ואם יהרגו בעמך תהיה גם מפלה במלחמה: שהיא ראשונה ושמע השומע מכל ישראל הבאים להתחבר אליך ואמר היתה מגפה בעם של אבשלום: (י) והוא גם בן חיל. ואותו השומע אפי' הוא בן חיל ולבו כלב האריה המס ימס בפחד ורעדה ולא יתקשר עוד אליך כי יאמר כבר התחיל ליפול ונענש הוא על אביו ולא יצליח: (יא) כי יעצתי. כי זאת עצתי: ופניך הולכים בקרב. גרסא ואת תהי אזיל בריש כולנא: (יב) ונחנו עליו. ונחות עליו לשון חניה כמו ויחן בכל גבול מצרים (שמות י' י"ד) נחה ארם על אפרים (ישעיה ז')

יָעַץ אֲחִיתֹפֶל בַּפַּעַם הַזֹּאת׃ ח וַיֹּאמֶר
חוּשַׁי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־
אֲנָשָׁיו כִּי גִבֹּרִים הֵמָּה וּמָרֵי נֶפֶשׁ
הֵמָּה כְּדֹב שַׁכּוּל בַּשָּׂדֶה וְאָבִיךָ אִישׁ
מִלְחָמָה וְלֹא יָלִין אֶת־הָעָם׃ ט הִנֵּה
עַתָּה הוּא־נֶחְבָּא בְּאַחַת הַפְּחָתִים אוֹ
בְּאַחַד הַמְּקוֹמֹת וְהָיָה כִּנְפֹל בָּהֶם
בַּתְּחִלָּה וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ וְאָמַר הָיְתָה
מַגֵּפָה בָּעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי אַבְשָׁלֹם׃
י וְהוּא גַם־בֶּן־חַיִל אֲשֶׁר לִבּוֹ
כְּלֵב הָאַרְיֵה הִמֵּס יִמָּס כִּי־יֹדֵעַ כָּל־
יִשְׂרָאֵל כִּי־גִבּוֹר אָבִיךָ וּבְנֵי־חַיִל
אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ יא כִּי יָעַצְתִּי הֵאָסֹף
יֵאָסֵף עָלֶיךָ כָל־יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־
בְּאֵר שֶׁבַע כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־הַיָּם לָרֹב
וּפָנֶיךָ הֹלְכִים בַּקְרָב׃ יב וּבָאנוּ אֵלָיו
בְּאַחַת הַמְּקוֹמֹת אֲשֶׁר נִמְצָא שָׁם
וְנַחְנוּ עָלָיו כַּאֲשֶׁר יִפֹּל הַטַּל עַל־
הָאֲדָמָה וְלֹא־נוֹתַר בּוֹ וּבְכָל־הָאֲנָשִׁים

ג' · ז' חס' · ג' · ד' ר"פ בספרא · ג' · ג' כתיב ק' ב' ח' מ"ל וח' חסר · י"ד חסר · ל' · ס' · ל' · ג' ותס' · ס' · ל' · ל' · באחד ק' · ג' · ס' ד' מלרע ול' דכו' מלעיל

שכול ג' בקריאה וסי' כדוב שכול בשדה. אפגשם כדוב שכול. פגוש דוב שכול. תלתיהון גבי דוב. סי' והלך מדי שנה בשנה. ונמצאתי לכם. המקומות כתיב מ"ל דמ"ל. הנה עתה הוא נחבא. ובאנו אליו באח' המקומת. כבקרת רועה עדרו. המקומת כתיב חסר ו"ו בתרא ושארא המקמות כתיב חסר ו"ו קדמא

בְּזִמְנָא הָדָא׃ ח וַאֲמַר
חוּשַׁי אַתְּ יְדַעְתָּא יָת אֲבוּךְ
וְיָת גִּבָּרוֹהִי אֲרֵי גִּבָּרִין
אִינוּן וּמְרִירַן נַפְשַׁן אִינוּן
כְּדוֹב תַּכֵּל בְּחַקְלָא וַאֲבוּךְ
גְּבַר עָבֵיד קְרָבִין וְלָא
יְבִית יָת עַמָּא׃ ט הָא כְעַן
הוּא טָמִיר בְּחַד מִן קוּמְצַיָּא
אוֹ בְּחַד מִן אַתְרַיָּא וִיהֵי
כְּמִיפַּל בְּהוֹן בְּקַדְמֵיתָא
וְיִשְׁמַע דִּי שְׁמַע וְיֵימַר הֲוַת
מִחָתָא בְּעַמָּא דְּבָתַר
אַבְשָׁלוֹם׃ י וְהוּא אַף גְּבַר
גִּבַּר דְּלִבֵּיהּ כְּלִבָּא דְאַרְיָא
מִמְסַס יִמְסֵי אֲרֵי יְדַע כָּל
יִשְׂרָאֵל אֲרֵי גִּבָּר אֲבוּךְ
וְגֻבְרִין גִּבָּרִין דִּי עִמֵּיהּ׃ יא אֲרֵי
מְלָכִית אִתְכַּנָּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן
עֲלָךְ כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד
בְּאֵר שֶׁבַע כְּחָלָא דִּי עַל
יַמָּא לִסְגֵי וְאַתְּ תְּהֵי אָזֵיל
בְּרֵישׁ כּוּלָּנָא׃ יב וּנְהָךְ
עִלוֹהִי בְּחַד מִן אַתְרַיָּא
דִּנְהָךְ לְהָמָן וְנִשְׁרֵי עִלוֹהִי
כְּמָא דְשָׁרֵי טַלָּא עַל אַרְעָא
וְלָא נִשְׁאַר בֵּיהּ וּבְכָל

אליעם וכתי' אליעם בן אחיתופל הגילוני: (ז) בפעם הזאת. אע"פ שכל עצותיו נכונות בפעם הזה חטא בעצתו: (ח) כדוב שכול. שהוא מר נפש כשהרגו לו גורותיו והוא נלחם עם אדי אשר ימצא בחזקה ובמרירו' לב: ולא ילין את העם. כי הוא איש יודע מלחמה ויירא סוף שמא תבא עליו פתאום: ולא ילין את העם. כמו עם העם אלא יחבא באחת הפחתי' ולא ידע אדם מקומו אם כן מה שאמר אחיתופל והכיתי את המלך לבדו זה לא יהיה אם כן עצתו בטלה: (ט) באחת הפחתי'. זכר פחת בלשון נקבה שאמר באחת ובמקום אחר זכר פחת בלשון זכר אל הפחת הגדול והפחת הוא חפיר' ותרגומו בחד מן קומציא כמו חופר גומץ או באחת המקומות שיוכל להחבא שם: ושמע השומע. כי המלחמה הנעשת בלילה לא יבחין אדם בין מערכה זו למערכה אחרת אשר כנגדה והראשונים מאלו שנים עשר אלף שיפלו על ידי חיל דוד וחיל דוד נשארים ועומדים על עמדם וילחמו כנגד הנופלים עליהם ותהיה הצעקה ביניהם וישמע השומע מאלו שנים עשר אלף מהאחרונים שבהם כשישמעו הצעקה וידעו כי חיל דוד הם גבורים ומרי נפש ונלחמי' בחזקה ויאמר השומע היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום והם הם המנוצחים כי לא יבחנו בלילה: (י) והוא גם בן חיל.. פי' והוא אחיתופל שהוא בן חיל שאמר אבחרה נא שנים עשר אלף אע"פ שהוא בן חיל ולבו כלב האריה שבחו כדי שלא ירגה כי כדי לגנותו הוא מדבר כלומר אפילו אחיתופל שלבו כלב האריה המס ימס לקול השמוע' שישמע ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים ביום ובידיעת כל ישראל ויתם לבבו אלא יעצתי שתהיה המלחמה שיאספו מדן ועד באר שבע ובגלוי תהיה המלחמה: ופניך הולכים בקרב אתה תהיה במלחמה לא כמו שאמר אחיתופל שילך הוא עם י"ב אלף איש והשב אתה בירושלם והוא ישיב לך כל ישראל לא טובה עצתו כי טוב שתלך אתה במלחמה כי יתחזקו ישראל להלחם כשתהיה אתה במלחמה ופירוש ופניך הולכים בקרב שתלך אתה בעצמך ולא תשלח אחר במקומך וכן אם אין פניך הולכים ואמרו כמי הסליחה בפנים כי בכם השמירה והסמנחה כאשר ילך האדם וי"ת ואת תהי אזיל בריש כולנא: (יא) באחת המקומות. כתיב באחת בתיו"ו וקרי באחד בדלית: כאשר יפול הטל. שמכסה כל פני האדמה כן נחנה עליו: ולא נותר

רלבג

היה מהשי"ת לענות את דוד על דבר אוריה החתי: (ח) כדוב שכול בשדה. ר"ל כדוב טורף ולרוב טרפו קראו שכול היותו משכל והנה אביך איש מלחמה ולזה היה יודע באי זה צד ראוי שינהג בזאת המלחמה ומפני זה לא ילין העם בשום מלון מפורסם אבל הוא נחבא עתה באחת מהמקומות אשר יתכן לו ההחבא שם והיה כשיפלו מהם בתחלה בני החיל הרודפים אחריהם וימותו על ידם בעבור שאינם נשמרים מהם שיהיו שם ושמע השומע זה ואמר שכבר היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום יהיה זה סבה להביא מורך לב בלב הנשארים וינוסו ויפלו ביד דוד ואנשיו ועוד כי דוד הוא גם כן בן חיל אשר לבו כלב האריה ואיך תחשוב שימס לבם כמו שאמר אחיתופל והחרדתי אותו וגם כל העם אשר אתו הנה יודע כל ישראל כי

פי' רבי ישעיה

(ט) והיה כנפל בהם בתחלה. פירוש והוא יארוב ויפול ויכה במחנה שלך תחלה ואם ישמע השומע כי היתה מגפה בעם אשר אחרי אבשלום ירפו ידי כל העם מלבו' עוד אחריך: (י) המס ימס. בתמיה אינו טוב שתכנס לספק אלא קבץ כל ישראל אליך ואתה תלך עמהם ובכל מקום שיהיה יתפשו אותו: (יב) ונחנו עליו. נטה עליו: כאשר יפול הטל. לשון על פני כל אחיו נפל:

מצודת דוד

כאלו אמר אבל עצתו בדבר השלגחים טובה היתה ועל כי כבר עברה לכך שבחה בעיניו למען יאמין בו: (ח) כי גבורים המה. ואינם חרדים מהמיית מלחמה עם שהיא פתאום ובלילה: ומרי נפש המה. וכ"ש שהמה עתה מרי נפש דואגים על קושי זמנם ויפעלו גבורות כדוב שכול מבניו בהיותו רודף בשדה לתפש אחריהם ימלוף במר נפשו כל הקרוב אליו: ואביך איש מלחמה. ר"ל יודע הוא הכסים המלחמה ויבין מדעתו שרק עליו מחלים הרעה ופתאום יבוא להחריד את העם אשר עמו והואיל ויבין את זאת לא ילין הוא עם העם במקום אחד: (ט) הנה עתה הוא נחבא. עתה בהיות לילה החביא עצמו במקום נבדל מהעם אשר אתו וא"כ אף אם יחריד העם לא ימצא את המלך להכות אותו: והיה כנפול. כאומר לא די שלא יועיל אלא שעוד יזיק שהרי אמר שלא להכות בהעם והם הלא יכו כרצונם וכאשר יפילו חללים מאתיך בתחילת המלחמה ר"ל במלחמה הראשונה: ושמע השומע. וכאשר ישמע מי מהנפילה ההיא אז יאמר הן היתה מגפה בעם אבשלום ונראה א"כ שהי' מזבח למקרה: (י) והוא גם בן חיל. ואף אם השומע יהיה בן חיל אשר לבו כלב האריה מ"מ ימס לבבו בקרבו על כי ידוע לכל שאביך הוא גבור מלחמה והעם אשר אתו המה בני חיל ואם הדבר נעזב למקרה בודאי יתגברו הם וירפו ידיהם ולא יאבו לרדת עוד למלחמה (ואף שאם לא יעשו לבד בזה כעצת אחיתופל אלא שגם אנשי אבשלום יכו באנשי דוד כמוהם לא יהיה א"כ מקום לחשש כזה מ"מ הרחיב הדבור לסכל עצתו להראות לכל כי לא בחכמה ידבר). (יא) כי יעצתי. אלא כן אני מייעץ האסף וגו' ובעבור רבת העם נתגבר במלחמה: ופניך וגו'. כי אז כולם יפעלו גבורות למצוא חן בעיניך: (יב) ובאנו אליו. ר"ל בבוא העת

מצודת ציון

אם לאו: (ח) שכול. מי שבניו אבודים קרוי שכול כמו כאשר שכלתי שכלתי (שם מג): (ט) הפחתים. בורות ושיחות כמו אל הפחת הגדול (לקמן יח): מגפה. ר"ל מכת חרב: (יא) ופניך. אתה בעצמך: בקרב. במלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמד): (יב) ונחנו. מלשון

רדק

עותר בו. כמו ולא יותר שם אחר במקום עתיד ורבים כמוהו: (יג) והשיאו. דרך גוזמא אמר כל כך יהיו ישראל רבים שאפילו ירימו חבלים אל העיר למשכה ולסחבה עד הנחל יוכלו לעשות עד אשר לא ישאר בעיר אפילו אבן אחת מה שאמר אותו וזכר עיר שהיא לשון נקבה אותו אמר על מגדל שיהיה בתוך העיר כלו' אפילו יהיה מגדל עוז בתוך העיר שיאסוף אליה הכל יסחבו העיר והמגדל ויונתן תרגם והשיאו ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משריין וגו' כמשמוע תרגם בלחיס משריין כמו חבל נביאים או דעתו על חבלי האהלים אשר במחנה: (טז) שלחו. להיכל יהונתן ואחימעץ שהיו חוץ לעיר: והגידו. על ידיהם הגידו לדוד: תעבור. את הירדן: פן יבולע למלך. פן ישחית כמו אם יבלענו ממקומו כי ירא אמר שמא יעשו עצת אחיתופל אע"פ שאמרו כי טובה עצתי מעצתו אולי תתהפך דעת' עדיין לעצת אחיתופל לכן לא תלין הלילה בערבו' המדבר שודעת שם אלא עבור הלילה הירדן ויית פן יבולע דילמא יתחני למלכ' ולא ידעתי דעתו: (יז) בעין רוגל. תרגם יונתן בעין קצרא וקצר' הוא הכובס וכשן הוא היו מכבסין בגדים וקרא הכובס רוגל לפי שמכבסין הבגדי' ברגליו: והלכה השפחה. שפחה של בתי צדוק שהלכה לעין רוגל

פי' רבי ישעיה

(יג) עד הנחל. כמו נחל איתן מקום עמוק כמו גיא: (יד) להפר את עצת אחיתופל הטובה. פי' היא היתה עצה טובה לאבשלום שימהר הוא בירושלים וישלח אחריו חיל אחד חיל עד שיגעהו ויתפשהו וחושי לתכון שילך הוא למלחמ' ויראו ישראל את אדוניהם ויבושו ויפחדו ממנו ויתפשו אבשלום ויכרתוהו: (טז) פן יבולע למלך. כמו למה תבלע את נחלת ה': (יז) בעין רוגל. תרגומו בעין קצרא הכובס קורא רוגל בעבור שכובש עליו ברגליו:

תרגום

נגבריא די עימיה אף חד: יג ואם לקרתא יתכנש ויתכנשון כל ישראל על קרתא ההיא ויקפונה משרין וגעקר יתה וית אבנהא וגרמינה לנחלא עד דלא נשאר תמן אבנהא: יד ואמר אבשלום וכל אנש ישראל תקין מלכא דחושי ארכאה ממלכא דאחיתופל ויי פקד לקלקלא ית מלכא דאחיתופל תקנא בדיל דייתי יי על אבשלום ית בישתא: טו ואמר חושי לצדוק ולאביתר כהניא כדין וכדין מליך אחיתופל ית אבשלום וית סבי ישראל וכדין מלכית אנא: טז וכען שלחו בפריע וחוו לדוד למימר לא תבית בליליא במשרי מדברא ואף מעבר תעבר דילמא יתחני למלכא ולכל עמא די עימיה: יז ויהונתן ואחימעץ קיימין בעין קצרא ואזלת אמתא וחויאת להון ואינון איזלון וחויאו למלכא דוד ארי לא יכלין לאיתחזאה למיעל לקרתא: יח וחזא יתהון עולימא וחוי לאבשלום ואזלו תרויהון בפריע ועלו לבית גברא בעלימת וליה גובא בדרתיה ונחתו תמן

מקרא

אשר אתו גם אחד: יג ואם אל עיר יאסף והשיאו כל ישראל אל העיר ההיא חבלים וסחבנו אתו עד הנחל עד אשר לא נמצא שם גם צרור:
יד ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת חושי הארכי מעצת אחיתפל ויהוה צוה להפר את עצת אחיתפל הטובה לבעבור הביא יהוה אל אבשלום את הרעה: טו ויאמר חושי אל צדוק ואל אביתר הכהנים כזאת וכזאת יעץ אחיתפל את אבשלם ואת זקני ישראל וכזאת וכזאת יעצתי אני:
טז ועתה שלחו מהרה והגידו לדוד לאמר אל תלן הלילה בערבות המדבר וגם עבור תעבור פן יבלע למלך ולכל העם אשר אתו:
יז ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל והלכה השפחה והגידה להם והם ילכו והגידו למלך דוד כי לא יוכלו להראות לבוא העירה: יח וירא אתם נער ויגד לאבשלם וילכו שניהם מהרה ויבאו אל בית איש בבחורים ולו באר בחצרו וירדו שם:

(מסורה בגליון: כ' עון אשמה; ל'; ב' כספסוף; פסק' בא"ם; ג'. ה'; ב' ויען עכן; י"ד. חס' י'; בערבות ק'; ל' פתח וחד קמץ אם אמר; י"א; ד'. ס'; י"ד חס'; ל')

רשי

ד' ב'). (יג) חבלים. משריין כמו חבל נביאים (שמואל א' י' ה) חבלי רשעים (תהלים קיט סא): עד הנחל. חומת העיר כסתות אל הגי: (טז) וגם עבור תעבור. את הירדן: פן יבולע למלך. שלא יפלתיו למוכה ויעשה כדברי אחיתופל: יבלע. יאמר לו בבסר ובבליעה: (יז) בעין רוגל. בעין קצרא כובסי בגדי לפי שמוכסין אותם שם שכובשים אותם ברגל:

רלבג

כי גבור אביך ואשר אתו הם בני חיל ולא ימס לבבם. או ירצה בזה כי שמורך הלב אשר יפול בלב החיל אשר לאבשלום במעט כי מגפה תהיה בעם אשר אחרי אבשלום הנה לא יהיה שם אחד אפילו שיהיה בן חיל ולבו כלב האריה שלא ימס לבבו ויוסיף להם מורך בלבבם מה שמפורסם לכל ישראל כי גבור אביך והאנשים אשר אתו: (יד) ויאמר אבשלום וכל איש ישראל. זה מורה כי זקני ישראל לא הסכימו בזאת העצה השנית: (טז) פן יבולע למלך ולכל העם אשר אתו. למען תתיסב העצה ביניהם אל זה או ירצה בזה פן ישחית מה שהוא למלך מנשיו ובניו ועבדיו ומה שהוא לכל העם אשר אתו ולא אמרו פן יבולע המלך לחלוק כבוד למלכות ושלא לפתוח פיו לשטן כנגדו:

ואת זקני ג' בקריאה וסי' ויאמר חושי אל צדוק. וישלח את אליקים אשר על הבית והסופרים וזקני הכהנים: העירה ב' חד לישון עוזה וחד לישון קריה וסי' נמסר בישעיה סימן ו'. אבשלום י"ד חס' וסי' כי לא תהיה לנו פליטה. היתה מגפה בעם. כזאת וכזאת. ועצת אחיתופל. ויעשו הדבר. אשר בחר ה' והעם הזה. בא אל אבשלם. אל ביתו. מתגיהם. אחרי המלך. ואבשלום עמשא שם. ודוד ישראל. ויצא אתם נער ויגד. ראיתי את אבשלם. ואבשלום לקח:

מצודת ציון

מלשון מנוס: (יג) יאסף. יכנס: והשיאו. והגביהו: וסחבנו. ענין גרירה והמשכה כמו וסחבו (ירמיה כב): הנחל. העמק: צרור. חתיכה קטנה מאבן כמו ולא יפול צרור ארץ (עמוס ט): (יד) להפר. לבטל: (טז) יבולע. ענין השחתה כמו למה תבלע נחלת ה' (לקמן כ):

מצודת דוד

כמו הטל הנופל על פני האדמה מבלי מקום ריק ממנו כן נתפשט בכל המקומות אשר החבית עלמו כי נראה להם עליו ... ללבוש כאחד מאנשיו לזה לא נותר מכולם איש ויומת גם הוא עם המתחברים:
(יג) ואם אל עיר יאסף. כאומר ואם יש חשש פן בהתאחר הדבר עד יקבץ כל ישראל ימלט על נפשו בעיר מבצר ...
... (יח) וירא אותם. בעין רוגל: וילכו. כי הרגישו אשר ...

כשבו

רוגל למקום שהיה שם יהונתן ואחימעץ והגידו להם שהם ילכו ויגידו לדוד הדברים שדבר חושי: (יט) על פני הבאר. כמו על פי הבאר. וכן תרגם יונתן על פומי דבירא והוא מן ג' דסבירין פי וקרין פני והענין אחד כי פי הבאר הוא פניו: הריפות. החטים הכתושים יקראו הריפות וכן בתוך הריפות במלי וכיה מן עמודי שמים ירופפו ויונתן תרגם הריפות דקילן: (כ) מיכל המים. אין לו חבר ולפי ענינו פלג מים ויונתן תרגם עבר ירדנא: (כג) אל ביתו אל עירו. יש ספרים ואל עירו ובספר מוגה אל עירו: ויצו אל ביתו. כדרך אדם קרוב למיתה שמצוה לבני ביתו מה יעשו אחריו מדבר ביתו ונחלתו: ויחנק. בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתהו דוד כי ידע כי כיון שלא נעשתה עצתו כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד: (כה) ועמשא בן איש. ר"ל בן איש גדול כמו וחזקת והיית לאיש כלומר לאיש טוב וירא אלהים וכן כולם אנשים אנשים גדולים: יתרא הישראלי. ובדברי הימים יתרא הישמעאלי. ישראל היה אלא שגר בארץ ישמעאל לפיכך נקרא ישראלי וישמעאלי ישמעאלי על הגירו' וישראלי שלא יחשוב אדם כי הוא ישמעאלי ואדוני אבי ז"ל כתב כי כשהיה בארץ ישמעאלים קורין אותו ישראלי שם ובשהיה בא משם לא"י קורין אותו ישמעאלי. ובדברי רבותינו ז"ל יש דרש למה קראו ישמעאלי לפי שחגר חרבו כישמעאל כשהיה שאול רוצה לבטל את דת למלכות לפי שבא מרות המואביה עמד הוא וחגר את חרבו ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאי טעמא על דבר אשר לא קדמו אתכם אורח דרכו לקדם ואשה אין דרכה לקדם: אשר בא אל אביגל בת נחש. הוא ישי אבי דוד ושני שמות היו לו ישי ונחש וכמוהו רבים. וטעם אשר בא ולא אמר איש אביגל אשר בא אליה קודם שישאנה וילדה לעמשא לפיכך אמר אשר בא ורז"ל דרשו כי לפיכך נקרא ישי נחש לפי שמת בלא עון בעטיו של נחש ר"ל בעצתו של נחש שיעץ לחוה לאכול מעץ הדעת ואז נקנסה מיתה על אדם וחוה ולא היה לישי עון אחר שמת בעבורו. ואדוני אבי ז"ל פי' כי קראו נחש לפי שינאו ממנו לפעמים שהרגו בלחומות העולם וכן כתיב כי תהרג מחם ינא לפע. כי תהרג ישי שנקרא נחש יצא צפע והוא חזקיהו: (כז) ושובי בן נחש

מרבת	
תולדות אהרן ואחיתופל ראש	
בהרא קמן סנהדרי	
שם מכות יא (שם שם): מחנימה	
יבמות יג: ואת עמשא. שבא נס	
בהרא יז: ועמשא. יבמות עז (שם	
ם) בהרא עז:	

יט וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ אֶת־הַמָּסָךְ עַל־
פְּנֵי הַבְּאֵר וַתִּשְׁטַח עָלָיו הָרִפוֹת וְלֹא
נוֹדַע דָּבָר׃ כ וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם
אֶל־הָאִשָּׁה הַבַּיְתָה וַיֹּאמְרוּ אַיֵּה
אֲחִימַעַץ וִיהוֹנָתָן וַתֹּאמֶר לָהֶם הָאִשָּׁה
עָבְרוּ מִיכַל הַמָּיִם וַיְבַקְשׁוּ וְלֹא מָצָאוּ
וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלִָם׃ כא וַיְהִי ׀ אַחֲרֵי לֶכְתָּם
וַיַּעֲלוּ מֵהַבְּאֵר וַיֵּלְכוּ וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ
דָּוִד וַיֹּאמְרוּ אֶל־דָּוִד קוּמוּ וְעִבְרוּ
מְהֵרָה אֶת־הַמַּיִם כִּי־כָכָה יָעַץ
עֲלֵיכֶם אֲחִיתֹפֶל׃ כב וַיָּקָם דָּוִד וְכָל־
הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּעַבְרוּ אֶת־
הַיַּרְדֵּן עַד־אוֹר הַבֹּקֶר עַד־אַחַד לֹא
נֶעְדָּר אֲשֶׁר לֹא־עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן׃
כג וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֶשְׂתָה עֲצָתוֹ
וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־
בֵּיתוֹ אֶל־עִירוֹ וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק
וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר אָבִיו׃
כד וְדָוִד בָּא מַחֲנָיְמָה וְאַבְשָׁלֹם עָבַר
אֶת־הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ׃
כה וְאֶת־עֲמָשָׂא שָׂם אַבְשָׁלֹם תַּחַת יוֹאָב
עַל־הַצָּבָא וַעֲמָשָׂא בֶן־אִישׁ וּשְׁמוֹ
יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי אֲשֶׁר־בָּא אֶל־אֲבִיגַל
בַּת־נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב׃
כו וַיִּחַן יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלֹם אֶרֶץ הַגִּלְעָד׃
כז וַיְהִי כְּבוֹא דָוִד
מַחֲנָיְמָה וְשֹׁבִי בֶן־נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי־
עַמּוֹן וּמָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלֹּא דְבָר

יט וּנְסִיבַת אִתְּתָא וּפְרָסַת יָת פְּרָסָא עַל פּוּמָא דְבֵירָא וּשְׁטַחַת עֲלוֹהִי דְקִילָן וְלָא אִתְיְדַע פִּתְגָמָא׃ כ וַאֲתוֹ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם קָוֹת אִתְּתָא לְבֵיתָא וַאֲמַרוּ אָן אֲחִימַעַץ וִיהוֹנָתָן וַאֲמַרַת לְהוֹן אִתְּתָא כְּבַר עֲבָרוּ יַרְדְּנָא וּבְעוֹ וְלָא אַשְׁכָּחוּ וְתָבוּ לִירוּשְׁלֶם׃ כא וַהֲוָה בָּתַר מֵיזַלְהוֹן וּסְלִיקוּ מִגּוּבָא וַאֲזַלוּ וְחַוִּיאוּ לְמַלְכָּא דָוִד וַאֲמַרוּ לְדָוִד קוּמוּ וְעִבְרוּ בִּפְרִיעַ יָת יַרְדְּנָא אֲרֵי כְדֵין מְלִיךְ עֲלֵיכוֹן אֲחִיתוֹפֶל׃ כב וְקָם דָּוִד וְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ וַעֲבָרוּ יָת יַרְדְּנָא עַד סְנְהַר צַפְרָא עַד חַד לָא שְׁגָא דְּלָא עֲבַר יָת יַרְדְּנָא׃ כג וַאֲחִיתוֹפֶל חֲזָא אֲרֵי לָא אִתְקַיַּם מִלְּכֵיהּ חֲרַז יָת חֲמָרָא וְקָם וַאֲזַל לְבֵיתֵיהּ לְקַרְתֵּיהּ וּפַקֵּיד עַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וְאִתְחֲנַק וּמִית וְאִתְקְבַר בְּקִבְרָא דַאֲבוּהִי׃ כד וְדָוִד אֲתָא לְמַחֲנַיִם וְאַבְשָׁלוֹם עֲבַר יָת יַרְדְּנָא הוּא וְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל עִמֵּיהּ׃ כה וְיָת עֲמָשָׂא מַנִּי אַבְשָׁלוֹם חֲלַף יוֹאָב עַל חֵילָא וַעֲמָשָׂא בַּר גַּבְרָא וּשְׁמֵיהּ יִתְרָא יִשְׂרְאֵלָא דְעַל לְוָת אֲבִיגַל בַּת נָחָשׁ אֲחָתֵיהּ דִצְרוּיָה אִמֵּיהּ דְיוֹאָב׃ כו וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלוֹם בְּאַרְעָא גִלְעָד׃ כז וַהֲוָה כַּד אֲתָא דָוִד לְמַחֲנַיִם וְשׁוֹבִי בַּר נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וּמָכִיר בַּר עַמִּיאֵל מִלֹּא דְבָר

(יט) את המסך. וילון: הרפות. חטין כתושות כמו בתוך הריפות: (כ) מיכל המים. איני יודע לו פתרון במחברת כל ופתרונו לפי ענינו כמו תעלת הנהר: (כה) בת נחש. הוא ישי אבי דוד רבותינו אמרו שמת בלא עון בעטיו של נחש: (ט) ושבי בן נחש. הוא

רלבג

(יט) ותשטח עליו הרפות. היא חטה הנכתשת במכתש ויבשוה תחלה כדי שתיבש: (כ) מיכל המים. רוצה לומר פלג המים: (כג) ויצו אל ביתו ויחנק. יתכן שחנק את עצמו כי ראה הרע שיקרה מזה לאבשלום והיה ירא מדוד שהתפרסם לו זאת העצה שיעץ עליו: (כה) אשר בא אל אביגל בת נחש. ידמה שהיו לישי שתי נשות והנה אמר שהיא אחות צרויה אם יואב להודיע שעמשא ויואב היו קרובים בני שתי אחיות ועם כל זה הרג יואב את עמשא כדי

פי' רבי ישעיה

(יט) ותשטח עליו הריפות פי' חטים כתושים כמו בתוך הריפות במלי: (כ) עברו את מיכל המים. תרגומו כבר עברו ית ירדנא: (כג) ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו. פי' ידע כי עצת חושי היתה רעה כי מאת השם היא ונתירא מפני דוד: (כה) אל אביגל בת נחש. הוא ישי כדכתיב ואחיותיהם צרויה ואביגיל. ויש לומר בשני שמות היה נקרא. וחכמים אומרים שמת בעטיו של נחש שלא נמצא בו עון:

הבאר ג' סבירין פי וקרינן פני בקריאה וסי' נמסר בריש סדר מסעי: אור הבקר ו' דסמיכי בקריאה וסי' נמסר בשפטים סי' י"ז: מחנימה ג' וסי' ודוד בא מחנימה. ויהי כבוא דוד מחנימה. אחינדב בן עדא:

מצודת דוד

המעך ראה אותם ולזה הלכו תמיד רוגל אל מאהבם אשר בבחורים: (יט) האשה. אשת האיש: עליו. על המסך: ולא נודע דבר. לא היה ניכר מהבאר שמתחת להמסך: (כ) איה. כי הוגד להם שבאו הביתה: ויבקשו. בבית האשה. אז עברו מיכל המים לבקשם: (כב) עד אחד וגו'. ר"ל כשבא אור הבוקר אפילו אחד לא היה נעדר אשר וגו': (כג) אל ביתו. ר"ל אל ביתו אשר בעירו לא לבית תלוט אשר בירושלים: ויצו. עשה צוואה אל ביתו: ויחנק. חנק את עצמו כי האמין שמתה שדוד יחזור למלכותו ויהרגו כמורד במלכות ויהיו עוד נכסיו למלך כדין מורד במלכות ולזה חנק עצמו להציל נכסיו ליורשיו: (כה) על הצבא. לשר על הצבא: בן איש. רצה לומר בן אדם חשוב ומעולה כמו הלא איש אתה (ש"א כ"ו): הישראלי. ובד"ה אמר הישמעאלי לפי שהתגורר בארץ ישמעאל: נחש. אמרו ז"ל הוא

מצודת ציון

(יט) המסך. וילון כמו ותשים מסך (שמות כו): ותשטח. ופרשה: כמו משטח חרמים (יחזקאל כו): הרפות. חטים כתושים ונקלפים כמו בתוך הרפות במלי (משלי כז) והוא מלשון רפיון כי נרפו ונקלפו מקליפותיהם: (כ) מיכל המים. ענינו פלג המים ואין לו חבר: (כב) נעדר. נחסר כמו איש לא נעדר (ישעיה מ): (כג) ויחבוש. חבר שלוף מסכב

רדק

מרבת בני עמון . ישראל היה והיה גר ברבת בני עמון אחר שכבשה דוד והדרש שאומר כי הוא חנון בן נחש מלך בני עמון רחוק הוא שהחיה אותו דוד הלא בכל העם אשר ברבה ובכל ערי בני עמון עשה משפטים אף כי חנון המלך אשר הוביש את עבדיו ואפשר כי נתגייר והחייהו : הגלעדי מרוגלים . מארץ הגלעד היה מכיר מעיר ששמה רוגלים : (כח) משכב וספות . כלי ששופכין ממנו לידים . משכב לשון שפיכה וכן ותעל שכבת הטל ונבלי שמים מי ישכיב ויי"מ מטה ונקראת משכב לפי ששוכב אדם עליה וי"ת מכבין פי' סדינין ותרגום והרדידים וכבנתין וכן בדברי רז"ל תנתן כבנתי לבתי ופי' וספות כמו מזרקים וכן מן הדם אשר בסף וי"ת וקולין וכן ואת הספים דירמיה וי"ת קוליא ותרגום והדם על שכמה ונולתא . וקלי הסמוך לקמח הוא קלי מן חטים והסמוך לעדשים הוא קלי ממיני קטניות דבר הלמד מענינו : (כט) ושפות בקר . ת"י וגובנין דחלב תורין נקראו הגבינות שפות לפי שנעשות על ידי עשוי מן ושפו עצמותיו : רעב . אמרו רעבים היו העם במדבר וצריך להקדים במזונות כי לא הוציאו עמהם הספוקם מן ירושלם כי בחפזון יצאו וברחו : ועיף . מן הדרך וכן אמר למעלה עיפים וינפש שם ורז"ל דרשו עיף מרליחה וצמא כי במדבר אע"פ שהוא בין הישוב שהוא מקום מרעה הבהמות לא ימצא שם מים ברוב : (ג) לא ישימו אלינו לב . אם ננוס לפניהם או אם ימותו חציינו במלחמה לא ישימו אלינו לב אלא אליך כלומר לא יחשב בעיניהם דבר אם ינצחו אותנו עד שיהרגוך כי כן דעתם כמו שיעץ אחיתופל והכותי את המלך לבדו כי כל מחשבותם עליך . ואמר יהיו עתה כמונו עשרת אלפים לא ישימו לב אם ינצחונו אלא לך לבדך ישימו לב כי אליך לבם : ועתה טוב . הוא שתהיה בעיר ומן העיר תעזרנו בעצתך ובתפלתך ויש מפרשים אתה חשוב כנגד כולנו ואם היינו עשרת אלפים לפיכך צריך שנשמור אותך מללאת למלחמה ותהיה לנו מעיר לעזור וי"ת כי עתה כמונו עשרת אלפים ארי כען את יכיל למסעד כותנא עשרה אלפין ותרגם כי תהיה לנו ארי תהוי עלנא מן קרתא למסעד ר"ל יותר תעזרנו אתה בתפלתך בעיר ממה שיהיו עמנו כמונו עשרת אלפים עוד יותר תעזרנו אתה בתפלתך . וכתיב לעיר ביו"ד וקרי לעזור בוי"ו והקרי מבואר והכתיב מבנין הפעיל להעזיר והוא יוצא לשלישי פי' שתעזיר אתה אותנו על ידי האל כלומר שתתפלל לאל שיעזרנו : (ד) אל יד השער . אל מקום שישבה בשער

וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי מֵרֹגְלִים׃ כח מִשְׁכָּב וְסַפּוֹת וּכְלִי יוֹצֵר וְחִטִּים וּשְׂעֹרִים וְקֶמַח וְקָלִי וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְקָלִי׃ כט וּדְבַשׁ וְחֶמְאָה וְצֹאן וּשְׁפוֹת בָּקָר הִגִּישׁוּ לְדָוִד וְלָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ לֶאֱכוֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר׃ יח א וַיִּפְקֹד דָּוִד אֶת־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃ ב וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־הָעָם הַשְּׁלִשִׁית בְּיַד־יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁית בְּיַד אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁת בְּיַד אִתַּי הַגִּתִּי וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם יָצֹא אֵצֵא גַּם־אֲנִי עִמָּכֶם׃ ג וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא כִּי אִם־נֹס נָנוּס לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב וְאִם־יָמֻתוּ חֶצְיֵנוּ לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב כִּי־עַתָּה כָמֹנוּ עֲשָׂרָה אֲלָפִים וְעַתָּה טוֹב כִּי־תִהְיֶה־לָּנוּ מֵעִיר לַעְזוֹר׃ ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יִיטַב בְּעֵינֵיכֶם אֶעֱשֶׂה וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ אֶל־יַד הַשַּׁעַר וְכָל־הָעָם יָצְאוּ לְמֵאוֹת

(ל׳ . ל׳.ל׳.ל׳ . נ׳ . ל׳.ל׳ . י״ג מ״ל . כ׳ . כ״נ . פסקא בא״פ . ז׳. ג׳ מ״ל וד׳ חסר . כ׳ על סוס . ד׳ ג׳ חס׳ וה׳ מ״ל . לעזור ק׳ . ס׳ וכל אסתר דכו׳ כמ״א . י״ג)

וּבַרְזִלַּי גִּלְעָדָאָה מֵרֹגְלִים׃ כח מַכְבִּין וְקוּלִין וּמָאן דַּחֲסַף וְחִטִּין וְסַעֲרִין וְקִמְחָא וְקַלְיָא וּפוּלָא וְטַלּוֹפְחִין וְקַלְיָא׃ כט וּדְבַשׁ וּשְׁמַן וְעָאן וְגוּבְנִין דַּחֲלַב תּוֹרִין קָרִיבוּ לְדָוִד וּלְעַמָּא דִּי עִמֵּיהּ לְמֵיכַל אֲרֵי אֲמָרוּ עַמָּא כָּפִין וּמְשַׁלְהִין וְצָחֵי בְּמַדְבְּרָא׃ א וּמְנָא דָוִד יָת עַמָּא דִּי עִמֵּיהּ וּמַנִּי עֲלֵיהוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא׃ ב וְשַׁלַּח דָּוִד יָת עַמָּא תִּלְתָּא בְּיַד יוֹאָב וְתִלְתָּא בְּיַד אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה אֲחוּהִי דְיוֹאָב וְתִלְתָּא בְּיַד אִתַּי גִּתָּאָה וַאֲמַר מַלְכָּא לְעַמָּא מִפַּק אֶפּוֹק אַף אֲנָא עִמְּכוֹן׃ ג וַאֲמַר עַמָּא לָא תִפּוֹק אֲרֵי אִם מֶעֱרַק נֵעְרוֹק לָא יְשַׁוּוֹן עֲלַנָא לִבָּא וְאִם יִתְקַטְלוּן פַּלְגָּנָא לָא יְשַׁוּוֹן עֲלַנָא לִבָּא אֲרֵי כְעַן אַתְּ יָכֵיל לְמִסְעַד כּוּתָנָא עַסְרָא אַלְפִין וּכְעַן טַב אֲרֵי תְצַלֵּי עֲלַנָא מִקַּרְתָּא לְמִסְעַד׃ ד וַאֲמַר לְהוֹן מַלְכָּא דְּתַקִּין בְּעֵינֵיכוֹן אַעְבֵּיד וְקָם מַלְכָּא עַל כְּבַשׁ אוֹרַח תַּרְעָא וְכָל עַמָּא נְפַקוּ לְמָאוָתָן וּלְאַלְפִין׃

וקלי ג׳ וסי׳ ולחם וקלי וכרמל: משכב וספות וכלי יוצר ב׳ בו . וא׳ מצות וקלוי : והשלשת ב׳. חס׳ דחס׳ ומ׳ מלאים וסי׳ נמסר בסדר שלח לך : כמנו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ אם תהיו כמנו להמול לכם . מדבר מתוך האש . כי עתה כמונו עשרה אלפים . גם אתה חלית כמנו. אלפים מ״ל :

תולדות אהרן כי אמרו העם . יוצא כן : כי אם נוס. עקידה שער פח :

רשי

הוא חנון בן נחש : משכב . מלצעות : וספות כלי החמים הם כמו ספות כסף (מלכים ב י״ב י״ד) : וקלי . מיני קליות אמרו רבותינו שני מיני שהיתה הקריב ברזילי לדוד אחד של חטים ואחד של עדשים כענין שאמור כאן קמח וקלי הוא של דגן ופול ועדשים וקלי שמינים של קטניות שמייבשין אותו בתנור כשהן לחים וכן מתקנין לעולם וטוחנין אותן ועושין מהם מאכל שקורין שתיתא : ושפות בקר . וגובנין דחלב . (ג) לא ישימו אלינו לב . לא יהיה דבר חשוב בעיניהם להתגבר ולהתהלל מאחר שאין אתה במלחמה : כי עתה . נהיותך בכבודך חשוב אתה כמונו : עשרת אלפים. כעשרת אלפים איש כמותנו : כי תהיה לנו מעיר לעזור . וכען טב ארי תצלי עלנא מן קרתא למסעד: לאם

רלבג

כדי שישאר שר צבא כמו שהיה: (כז) והנה זכר כי בבא דוד מחנימה הגישו לו שובי בן נחש ומכי׳ בן עמיאל וברזלי הגלעדי המצטרך לו מכל משכב וספות והם כלי בית קבול מתהכת וכלי יוצר להשתמש בהם בכל צרכיהם והביאו להם למזון חטים ושעורים וקמח וקלי מהחטי׳ ומן השעורים כדי שיוכלו לאכול תכף מהקלי והביאו להם ממיני קטניות פול ועדשים גם הביאו להם מהם קלי לאכלו תכף והביאו להם עוד דבש וחמאה ללפת בו את הפת ולשתות וצאן לאכול ובריאין חלב בקר. לאכל לפי שהם יותר חשובים מאשר בחריצים . והנה הביאו אלו השלשה ממקומותיהם לגלות זאת השמחה לדוד : (א) וישם עליהם שרי אלפים ושרי מאות. כדי שיהיה סדור המלחמה באופן הראוי כי הוא ממה שיש בו רושם נפלא בהגעת התכלית המבוקש במלחמה ולזה נותה התורה בפרשת משוח מלחמה לעשות

פי׳ רבי ישעיה

(כח) משכב וספות וכלי יוצר . פירוש מלצעות וכלי מתכות כמו מן הדם אשר בסף וכלי חרס וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי . פירוש שני מיני קלי אחד מתבואה ואחד מקטניות : (כט) ושפות בקר . תרגומו וגובנין דחלב תורין : (ב) העם השלישית . בא עם בלשון נקבה ודומה לו ותפאת עמך : (ג) נס ננוס . כמו נוס ונחלף השורק בחולם : כי עתה . אתה כמונו מקרא קצר הוא : תהיה לנו מעיר לעזור . אם תלמוד לנו תשלח לנו מתוך העיר

מצודת דוד

(כח) מלצעות . לשכוב עליהם : וספות . מזרקים כמו בדם אשר בסף (שמות יב) : וכלי יוצר . כלים מיוצר חרס : וקלי . קמח מתבלים לגוים : ופול ועדשים . הם מיני קטניות : וקלי . הוא קמח מקטניות לגוים : (כט) ושפות בקר . גבינות העשויות מחלב הבקר על כי נעשית ע״י עשוי וכתישה נקראו שפות והוא מלשון והשפו עצמותיו (איוב לג) : יח (א) ויפקוד . מנה אותם : (ג) נס ננוס . נברח : אל יד . אל מקום ומדיו :

מצודת ציון

ישי ונקרא נחש על שמה בספיו של נחש ומבלי עון (ויתכן לומר שנולדה מאשת ישי מבעלה הראשון ושמו נחש ולזה אמר אחות צרויה ולא אמר אחות דוד כי צרויה היתה אחותה גם כן מן האב וכאשר אמרנו בד״ה פ״ח) : (כט) הגישו . שלשת אלפים ההם הגישו משכב וכו׳ דבש וכו׳ : במדבר . בעבור שהלכו במדבר לא מצאו לא לאכול ולא לשתות ונתיגעו מטורח הדרך : יח (ג) אם נס ננוס וכו׳ . ר״ל הן אם ננוס לא ישימו לב לרדוף אחרינו והן אם ימותו חצינו לא ישימו לב להתהלל בנצחון כי הנפילה בידם והצלה מידם שוה בעיניהם : כי עתה . ר״ל במלחמה אשר אנחנו עתה בה אשר היא בעבור המלוכה אף אם היינו עשרה אלפים פעמים כמונו היום לא יחוש עלינו כשאיך בינינו ולזה מוטב שלא תלך : ועתה במלחמה כזאת טוב יותר לשבת אתה בעיר ומשם תעזור לנו בתפלה אל ה׳ ובעצתך עלינו: (ד) למאות. מאה מאה לבד : לאט לי וכו׳. ר״ל למעני בואו עם אבשלום בנחת ולא

רשי

(ה) לאט לי לנער. אם יקרא לפניכם במלחמה חמלו עליו : (ו) ביער אפרים. והיכן היה יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא ניתן שם חלק אלא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה אלא מתוך שהתנה יהושע שיהיו מרעין בחורשין והיה אותו היער סמוך לאפרים אלא שהירדן מפסיק היו מרעין שם בהמותיהם היה נקרא יער אפרים : (ח) וירב היער לאכול בעם. חיות רעות שביער תרגום יונתן : (ט) ויקרא אבשלום. לשון מקרה ופגע : ויתן בין השמים ובין הארץ. אמרו רבותינו שלף חרבו לקוץ שערו וראה גיהנם פתוחה תחתיו : (יב) שמרו מי בנער. כל מי שיהא

רדק

בשער העיר מחנים : וכל העם יצאו. יצאו לשרי למאות ולאלפים : (ה) לאט לי לנער לאבשלום. אם תפגעו בו במלחמה לאט לו בעבורי ואל תהרגוהו שלא ארצה ברעתו כי אע"פ שהרע לי אני אב נרחם ופי' לאט בנחת כלומר לא תנהגו בכעס וברוגז להכותו כמו שהיה ראוי שאמרו לו בעבורי : את כל השרים. אע"פ שצוה את הראשים שהם יואב ואבישי ואתי כן טוב גם כן שרי האלפים ושרי המאות לפיכך שמעו כל העם : (ו) ביער אפרים. ובי מניין היה לבני אפרים יער מעבר לירדן פירשו רז"ל לפי שמעשר תקנות שתקן יהושע אחת מהן היא שיהיו מרעין בהמותיהם בחורשין כלומר שלא יהו קפדין אם בהמות שבט זה ירעו ביער של שבט אחר ונחלת בני אפרים היתה בארץ כנען סמוכה לירדן כמו שכתוב בספר יהושע ועד נחלתם היה מעבר לירדן יער והירדן מפסיק ביניהם והיו מעבירים בני אפרים בהמותיהן שם ומרעין אותן באותו יער לפיכך היה נקרא על שמם יער אפרים : (ז) עשרים אלף. הטועים הוה על שמרדו בדוד שהיה מלך ע"פ ה' והי"ם שהחזיקו יד בנו המורד בו : (ח) נפוצת. הכתוב נפצות לשון רבות והקרי נפוצת לשון יחידה והכתוב אומר על הגבורים והגדודים מזה ומזה שהיו נפוצים על פני כל היער והקרי אומ' בכלל על המלחמה : וירב היער. ת"י ואסגיאת חית חורשא לקטלא בעמא ויתכן לפרש היער עצמו שהיו נפולים ונפגעים בעצי היער בברחם : (ט) ויקרא אבשלום. כתרגום ואיתערע : שובך האלה. סוכת העץ מסתבכת ענף בענף נקראת שובך ונאחז בו ראש אבשלום שהיה לו שיער רב ואמרו רז"ל לפי שנתגאה בשערו נתלה בשערו : (יא) עשרה כסף. כתרגומו עסר סלעין דכסף : (יב) ולו אנכי שוקל על כפי. ולא כתיב כלומר לא הייתי לוקח אלף כסף בדבר הזה ואתה אמרת שהיית נותן לי עשרה כסף והקרי הוא ולו כלומר אפי'

ולאלפים : ה ויצו המלך את־יואב
ואת־אבישי ואת־אתי לאמר לאט־לי (כ' את מי בשלום)
לנער לאבשלום וכל־העם שמעו
בצות המלך את־כל־השרים על־
דבר אבשלום : ו ויצא העם השדה
לקראת ישראל ותהי המלחמה ביער
אפרים : ז וינגפו שם עם ישראל לפני
עבדי דוד ותהי־שם המגפה גדולה
ביום ההוא עשרים אלף : ח ותהי־שם
המלחמה נפצות על־פני כל־הארץ (נפוצת ק')
וירב היער לאכל בעם מאשר אכלה (כ'נכי' יוד')
החרב ביום ההוא : ט ויקרא אבשלום
לפני עבדי דוד ואבשלום רכב על־
הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה
הגדולה ויחזק ראשו באלה ויתן בין (ט'. ל. ג')
השמים ובין הארץ והפרד אשר־
תחתיו עבר : י וירא איש אחד ויגד
ליואב ויאמר הנה ראיתי את־
אבשלם תלוי באלה : יא ויאמר יואב (י"ד חס'. ג' אג"ן)
לאיש המגיד לו והנה ראית ומדוע
לא־הכיתו שם ארצה ועלי לתת
לך עשרה כסף וחגרה אחת :
יב ויאמר האיש אל־יואב ולא אנכי (ולו ק')
שקל על־כפי אלף כסף לא־אשלח
ידי אל־בן־המלך כי באזנינו צוה

ה ופקיד מלכא ית יואב
וית אבישי וית אתי
למימר אסתמרו לי
בעולימא באבשלום וכל
עמא שמעו כד פקיד
מלכא ית כל רברביא
על עיסק אבשלום :
ו ונפק עמא לחקלא
לקדמות ישראל והות
קרבא בחורשא דבית
אפרים : ז ואתברו תמן
עם ישראל קדם עבדי דוד
והות תמן מחתא רבתא
ביומא ההוא עסרין אלפין :
ח והוו תמן עבדי קרבא
מתבדרין על אפי כל
ארעא ואסגיאת חית
חורשא לקטלא בעמא
מדקטילת חרבא ביומא
ההוא : ט ואתערע
אבשלום קדם עבדי דוד
ואבשלום רכיב על כודנתא
ועלת כודנתא תחות סוכא
דבוטמא רבא ואתאחד
רישיה בבוטמא ואתלי
בין שמיא ובין ארעא
וכודנתא די תחותוהי
עברת : י וחזא גברא חד
וחוי ליואב ואמר הא
חזיתי ית אבשלום תלי
בבוטמא : יא ואמר יואב
לגברא דמחוי ליה והא חזיתא ומא דין לא מחיתהי תמן ורמיתהי לארעא
ועלי כון למתן לך עסר סלעין דכסף ואספנקי חדא: יב ואמר גברא ליואב ולו
אנא תקיל על כפי אלף סלעין דכסף לא אושיט ידי בבר מלכא ארי קדמנא

ויקרא ה' בקריאה וסי' ויקרא אבשלום לפני עבדי יואב. ויקרא לה יד אבשלום. ואמר אלהים מה חכמה. ומבני הכהנים בני חביה. ותברו מבני הכהנים : תלוי ג' בקריאה וסי' לא תלין נבלתו על העץ. ראיתי את אבשלום תלוי. אלף המגן תלוי עליו. אג"ד : ומדוע י' בקריא' וסי' נמסר בריש סדר קרח : ועלי ה' בקריאה וסי' ועלי יבא כל איש. ועלי לתת לך ועלי שמו כל ישראל. ועלי תשקתו. ועלי המה חסר : אלף כסף ג' בקריאה וסי' נמסר בסדר וירא :

רלבג

לעשות זה בזה האופן אחר שהוסרו מהם האנשים היראים ורכי הלבב : (ג) ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור. הנה העזר הוא שיעזרם בתפלתו לשי"ת ועוד כי מפני שרצון חיל אבשלום לא היה רק להמית דוד לא יהיו משתדלים מאד בהריגת בני חיל דוד אחר שאינם רואים שם דוד : (ה) לאט לי לנער לאבשלום. ר"ל השתיר בעבורי לזה הנער שתתעלם אותו אם יבא לידך והנה עשה דוד זה לפי מה שאחשוב כי הוא חשב שעונו בבת שבע סבב את כל זה וכאילו היה אבשלום בזה הפועל כלי להביא גזירת הש"י על דוד במה שאמר לו הנני מקים עליך רעה מביתך ולזה ראה שאין לאבשלום פשע על זה והשתדל מפני זה בהצלתו : (ח) ותהי שם המלחמה נפוצת על פני כל הארץ. ידמה כי מפני נפילת ישראל ביד עבדי דוד נפל מורך בלבבם והיו הופכים אנשי המלחמה הנה והנה על פני כל הארץ עד שהרבתה חית היער להמית בעם כמו מה שהמיתם החרב : (ט) והנה סבב השם שנקרא אבשלום לבדו לפני עבדי דוד מפני רוב פיזור חילו והוא היה רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת סבוך ענפי האלה הגדולה שהיתה ומרוב ההסתבכות עם מרוצת

המלחמה כי אם לתופשו חי : (ח) נפוצת. כמו נפוצה על משקל נפעלת שנתפזרו לכאן ולכאן אלה בורחים ואלה רודפים אחריהם : (ט) ויחזק ראשו באלה. מפני שהיה שערו מרובה נסבך בענפי האלה : (י) שמרו מי בנער באבשלום. פירוש מי ינע בנער מקרא קצר הוא :

פי' רבי ישעיה

(ה) לאט לי לנער. התנהגו לאט בעבורי לנער ואל תכבידו עליו

מצודת דוד

ולא תעשו לו מאומה רע: (ו) ביער אפרים. אף שנחלת אפרים היתה בעבר הירדן המערבי. כי הרז"ל שיהושע תקן שלא יקפידו השבטים זה על זה מבלי תת לרעות הבהמות בארץ לא לו ובני אפרים רעו את בהמתם בהעיר ההיא ונקרא על שמם : (ח) נפוצת. היתה מפוזרת על כל הארץ אשר הם עליה : וירב היער וכו'. יותר ככה נכה היער בהכשלם בו מאשר הכו בהם אנשי דוד בחרב : (ט) ויקרא. במקרה נזדמן אבשלום וכו'. והיה רוכב על הפרד ובנוסו מפניהם בא עם הפרד תחת ענף האלה ונסתבך בה שער ראשו ונשאר תלוי באויר כי הפרד עבר מתחתיו : (יא) והנה ראית. כאומר מה לי בראיה מדוע לא הרגתו והיה א"כ עלי לתת לך וגו' ר"ל היה לך לדעת שאם הרגתו הייה מקבל ממני מתן:(יב) ולו אנכי שוקל וגו'. אפילו אם אנכי הייתי שוקל וכו' ר"ל אפילו אם ככר שקלו אל כפי ואפילו אלף

מצודת ציון

(ה) לאט. ענין נחת כמו אתנהלה לאטי (בראשית לג): (ח) וירב. מל' רבוי : (ט) ויקרא. מל' מקרה : שובך. בכמ"ך וכוא ענין ענף כמו נסבך בקרניו (שם כב) ויקרא כן ע"ש שנאחזים ומסובכים זה בזה : האלה. שם אילן הם : (יא) עשרה כסף. ת"י עסר סלעין דכסף : (יב) ולו אנכי. ואם אנכי. וכן לו החייתם אותם

אפי' היית מוצא מי שיתן לי אלף כסף בדבר הזה ואשקלם על ידי בהכרעה לא אשלח ידי אל בן המלך: שמרו מי בנער. מי יהא בנער כלומר שמרו. שלא יגע אדם בו: (יג) או עשיתי בנפשו שקר. בנפשו כתיב פי' בנפשו של אבשלום אם הייתי הורג אותו שקר הייתי עושה בעצמו כי המלך צוה עליו וקרי הוא בנפשי כלומר אפילו לא יודע הדבר הייתי עושה שקר בעצמי כי אני יודע כי המלך מוה עליו ופירושו או תאמר שהייתי עושה זה שקר והייתי הורג אותו אי אפשר שלא יגע הדבר לידי ידיעה כי כל דבר לא יכחד מן המלך: ואתה תתיצב מנגד. שלא תושיעני מיד המלך: (יד) לא כן אוחילה. לא טוב שאיחל אותך ואדבר אליך שתניח ואכהו אני אלך: שלשה שבטים. ולהב בראשיה'

כמו חניתות היו אלא שהדקי' נקראו שבטים ויית נסיסין ואמרו רז"ל לפי שגנב ג' לבבות לבב אביו ולבב בית דין ולב אנשי ישראל לפיכך נתעו בו ג' שבטים ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לונכיות עשר נערי יואב ולב בית דין שאמר על מאתים איש שהלכו עמו הלכו לתומם ואמרו כי מאתים ראשי סנהדרין היו: עודנו חי בלב האלה. עודנו חי בלב האלה דבק עם בלב אבשלום פירוש תקעם השבטים בלבו עד שעברו גופו ונתקעו בלב האלה על דרך אבא בדוד ובקיר אבנו נא בחנית ובארץ ופירש בלב האלה באמצע האלה כמו עד לב השמים ופירוש עודנו חי אחר שתקעם בלבו שלשה השבטים עדיין היה חי על כן הכוהו עוד נערי יואב עד שהמיתוהו: (טו) ויסובו. עמדו סביביו להכותו: (טז) מרדוף. המ"ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מרדוף אחרי דוד מעבב ומרגיז: (יז) אל הפחת הגדול. חפירה גדולה שהיתה ביער: מאד. אמר מאד לפי שהפחת היה גדול ומלאוהו באבנים על אבשלום ועוד מעל הארץ הגיעו הגל הגדול: לאהלו. חסר כתיב בלא יו"ד הרבים ויש בו דרש לפי שהיו נכלמים מן המלך שעשו לא התחברו יחד אלא כל אחד גם לאהלו: (יח) ואבשלום לקח. פירוש לקח זאת העצה בעצמו להזכיר את שמו וכן ויקח קרח ואמרו כי בזה המקום מכר אחר כך כי הוליאו עצמותיו מן הפחת הגדול וקברו אותו בזה המקום כי לכך נתכוון הוא שהציב שם מצבה בחייו: ויצב לו בחייו. חסר יו"ד הרבים כמו לאהלו שזכרנו וכמוהו רבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פלגשי אביו לפיכך חסר יו"ד שהוא בחשבון עשרה: כי אמר אין לי בן. ולמעלה כתיב ויולדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת היו לו אלא שמתו לפיכך עשה לו המצבה הזאת להיות לו לזכרון אחר מותו שהיו אומרים יד אבשלום ויד פירושו מקום וכמוהו רבים ודברי רבותינו ז"ל יש מי שאמר שהיה לו בן אלא שלא היה הגון למלכות ומשם אמרו בגמ' א

פקיד מלכא יתך וית אבישי וית אתי למימר אסתמרו די בעולימא באבשלום: יג או עבדית בנפשי שקר וכל מדעם לא יתכסא מן מלכא ואת תתעתד מקביל: יד ואמר יואב הלא מכבין אשרי קדמך ונסיב תלתא נסכין בידיה וקבעינון בלבא דאבשלום ועד כען קיים בגו בוטמא: טו ואסתחרו עסרא עולימיא נטלי זיניה דיואב וקטלוהי: טו ותקע יואב בשופרא ותב עמא מלמרדף בתר ישראל ארי מנע יואב ית עמא: יז ונסיבו ית אבשלום ורמו יתיה בחורשא לגו קומצא רבה ואקימו עלוהי דגור אבנין רב לחדא וכל ישראל אפכו גבר לקרווהי: יח ואבשלום נסיב ואקים ליה בחיוהי ית קמתא די במישר מלכא ארי אמר לית לי בר קים בדיל לאדכרא שמי וקרא לקמתא על שמיה וקרא לה אתרא דאבשלום עד יומא הדין: יט ואחימעץ בר צדוק אמר ארהוט כען ואבסר ית מלכא ארי אתפרע ליה יי מיד בעלי דבבוהי: כ ואמר ליה יואב לא גבר

הַמֶּ֗לֶךְ אֹתְךָ֙ וְאֶת־אֲבִישַׁ֤י וְאֶת־אִתַּי֙ לֵאמֹ֔ר שִׁמְרוּ־מִ֖י בַּנַּ֥עַר בְּאַבְשָׁלֽוֹם׃ בנפשי ק' יג אֽוֹ־עָשִׂ֤יתִי בְנַפְשׁוֹ֙ שֶׁ֔קֶר וְכָל־דָּבָ֖ר לֹא־יִכָּחֵ֣ד מִן־הַמֶּ֑לֶךְ וְאַתָּ֖ה תִּתְיַצֵּ֥ב מִנֶּֽגֶד׃ יד וַיֹּ֣אמֶר יוֹאָ֔ב ל"א ג' לֹא־כֵ֖ן אֹחִ֣ילָה לְפָנֶ֑יךָ וַיִּקַּ֨ח שְׁלֹשָׁ֤ה ג' שְׁבָטִים֙ בְּכַפּ֔וֹ וַיִּתְקָעֵם֙ בְּלֵ֣ב אַבְשָׁל֔וֹם עוֹדֶ֥נּוּ חַ֖י בְּלֵ֥ב הָאֵלָֽה׃ טו וַיָּסֹ֗בּוּ עֲשָׂרָה֙ נְעָרִ֔ים נֹשְׂאֵ֖י כְּלֵ֣י יוֹאָ֑ב וַיַּכּ֥וּ אֶת־ ג' חס' אַבְשָׁל֖וֹם וַיְמִיתֻֽהוּ׃ טז וַיִּתְקַ֤ע יוֹאָב֙ ל' בַּשֹּׁפָ֔ר וַיָּ֣שָׁב הָעָ֔ם מִרְדֹ֖ף אַחֲרֵ֣י ו' יִשְׂרָאֵ֑ל כִּֽי־חָשַׂ֥ךְ יוֹאָ֖ב אֶת־הָעָֽם׃ יז וַיִּקְח֣וּ אֶת־אַבְשָׁל֗וֹם ב' וַיַּשְׁלִ֨כוּ אֹת֥וֹ בַיַּ֛עַר אֶל־הַפַּ֥חַת הַגָּד֖וֹל ג' חס' וַיַּצִּ֧בוּ עָלָ֛יו גַּל־אֲבָנִ֖ים גָּד֣וֹל מְאֹ֑ד לאהליו ק' וְכָל־יִשְׂרָאֵ֔ל נָ֖סוּ אִ֥ישׁ לְאֹהָלָֽיו׃ ב' חס' יח וְאַבְשָׁלֹ֣ם לָקַ֠ח וַיַּצֶּב־ל֨וֹ בְחַיָּ֜יו אֶת־ יד' חס' בחייו ק' מַצֶּ֗בֶת אֲשֶׁר֙ בְּעֵֽמֶק־הַמֶּ֔לֶךְ כִּ֣י אָמַ֗ר ג' פתח אֵֽין־לִ֥י בֵ֛ן בַּעֲב֖וּר הַזְכִּ֣יר שְׁמִ֑י וַיִּקְרָ֤א פ' לַמַּצֶּ֙בֶת֙ עַל־שְׁמ֔וֹ וַיִּקָּרֵ֥א לָהּ יַ֣ד אַבְשָׁל֔וֹם עַ֖ד הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ יט וַאֲחִימַ֤עַץ בֶּן־צָדוֹק֙ אָמַ֔ר אָר֥וּצָה נָּ֖א ב' חד מ"ל וחד חס' וַאֲבַשְּׂרָ֣ה אֶת־הַמֶּ֑לֶךְ כִּֽי־שְׁפָט֥וֹ יְהוָ֖ה מִיַּ֥ד אֹיְבָֽיו׃ כ וַיֹּ֨אמֶר ל֤וֹ יוֹאָב֙ לֹ֣א אִ֥ישׁ

תולדות אהרן ויקח שלשה שבטים, סוטה ט: ויסובו עשרה נערים, שם ו: ויכו. סנהדרין קג: ואבשלום לקח סוטה י:

סיבה לידו ישמרהו: (יד) לא כן אוחילה לפניך. לא אבקש עוד בקשה ממך כי אני אלך: (יח) כי אמר אין לי בן. ממלא מקומי ויהיה חשוב כמותי: בעבור הזכיר שמי. אקים לי מצבה אבן ובנין חשוב

רלבג

מרולת הסלע נאחז ראשו ונאחז באלה עומד שם באויר והפרד אשר תחתיו עבר: (יב) שמרו מי בנער באבשלום. ר"ל שמרו מי שיהיה משם שלא ישלחו ידו בנער באבשלום: (יג) או עשיתי בנפשי שקר. ר"ל להעלים מהמלך כמאמרו אותו הנה שום דבר לא יכחד ולא יעלם מן המלך שלא יגיע אל דרישתו וידיעתו מרוב החקירה והדרישה: (יד) ויקח שלשה שבטים בכפו. יתכן שיהיו גדולים וחזקים וחדים בראשם ודמה זה לכמיתו בזולת חרב: ויתקעו אותם בלבו ולפי שהבאר היה עדין חי בלב האלה צוה יואב את נעריו נושאי כליו להכות אותו ולהמיתו: (טז) כי חשך יואב את העם. הנה מנע יואב את אנשי דוד מרדוף אחרי ישראל כי לא היה רצונו להמיתם אך החפץ בנפול אבשלום בידיהם: (יח) את מצבה אשר בעמק המלך. ידמה שבנה שם בנין נאה: כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי. ואפשר שאמר שככר

פי' רבי ישעיה

(יח) מצבת. בא מוסקק כמו אשר בשלבת מצבת בם:

מצודת ציון

(בוססים ח): (יג) או עשיתי. אם עשיתי: יכחד. ענין העלמה: מנגד. מרחוק: (יד) כן. ענין טוב ונכון כמו ולא יכין לדבר כן (שם י"ב): אוחילה. אבקש כמו אחלי אדוני (מ"ב ה'): שבטים. מרביעים: ויתקעם. ותחבם: בלב האלה. באמצעית האלה ועל כי הלב הוא באמצע הגוף ישאל המלה הזאת לכל אמצע וכן עד לב השמים (דברים ד): (טו) כלי יואב. כלי זיינו: (טז) חשך. מנע כמו ולא חשכת (בראשית כב): (יז) הפחת. בור וחפירה: גל. תל גדול: (יח) מצבת. מלשון מצבה ר"ל בנין גבוה: יד אבשלום. מקום אבשלום: (יט) ארוצה. ענין מהירות

מצודת דוד

אלף כסף לא אשלח ידי וגו': שמרו מי. שיבוא לידו שמרו בו לבל יעשה בו רעה: (יג) או עשיתי. ר"ל ואף אם הייתי מעלים הדבר לבל יודע שלא אם עשיתי אותה הייתי עושה שקר בנפשי כי המרד בדבר המלך ולשקר בו יחשב לשון נפש: וכל דבר. ר"ל אף הלא שום דבר לא יהיה נעלם מן המלך כי יחקור לדעת מי הכהו וכשידע לו ידעתי שאתה תעמוד מנגד מבלי הציל אותו מידו: (יד) לא כן. לא טוב ונכון שאבקש עוד לפניך כי ידי רב לי: עודנו חי. עם שתקעם בו שלשה השבטים היה עוד חי תלוי מול לב האלה: (טז) ויתקע וגו'. לסימן אשר יחדלו מלרדוף: כי חשך יואב. אבל לא חדלו מעצמם: (יז) וכל ישראל. אשר עם אבשלום: (יח) לקח. ר"ל לקח עצמו זאת העצה לזכרון שמו ודוגמתו ויקח קרח (במדבר טז): אין לי בן. כי בניו המוזכרים למעלה כבר מתו: בעבור הזכיר שמי. אין לי בן להיזכר שמי על ידו לזאת הציב מצבת וקראה על שמו לזכרון: (יט) כי שפטו. ה'. עשה משפטו לנקום נקמתו מיד אויביו: (כ) לא איש בשורה. לא ראוי לך לבשר בשורה

בשרה אתה היום הזה ובשרת ביום
אחר והיום הזה לא תבשר כי על־
בן־המלך מת׃ כא ויאמר יואב לכושי
לך הגד למלך אשר ראיתה וישתחו
כושי ליואב וירץ׃ כב ויסף עוד
אחימעץ בן־צדוק ויאמר אל־יואב
ויהי מה ארצה־נא גם־אני אחרי
הכושי ויאמר יואב למה־זה אתה
רץ בני ולכה אין־בשורה מצאת׃
כג ויהי־מה ארוץ ויאמר לו רוץ וירץ
אחימעץ דרך הככר ויעבר את־
הכושי׃ כד ודוד יושב בין־שני
השערים וילך הצפה אל־גג השער
אל־החומה וישא את־עיניו וירא
והנה־איש רץ לבדו׃ כה ויקרא
הצפה ויגד למלך ויאמר המלך אם־
לבדו בשורה בפיו וילך הלוך וקרב׃
כו וירא הצפה איש־אחר רץ ויקרא
הצפה אל־השער ויאמר הנה־איש
רץ לבדו ויאמר המלך גם־זה מבשר׃
כז ויאמר הצפה אני ראה את־מרוצת
הראשון כמרצת אחימעץ בן־צדוק
ויאמר המלך איש־טוב זה ואל־
בשורה טובה יבוא׃ כח ויקרא אחימעץ
ויאמר אל־המלך שלום וישתחו
למלך לאפיו ארצה ויאמר ברוך
יהוה אלהיך אשר סגר את־האנשים
אשר־נשאו את־ידם באדני המלך׃
כט ויאמר המלך שלום

תרגום

בשר לבסרא את יומא
דין ותבסר ביום אוחרן
ויומא הדין לא תבסר
אלהין דבר מלכא מית׃
כא ואמר יואב לכושי איזיל
חוי למלכא דחזיתא וסגיד
כושי ליואב ורהט׃
כב ואוסיף עוד אחימעץ בר
צדוק ואמר ליואב ויהי
מה ארהוט כען אף אנא
בתר כושי ואמר יואב למא
דנן את רהיט ברי ולך
לית בסורא מתיהב׃
כג ויהי מא דבדין ארהוט
ואמר ליה רהוט ורהט
אחימעץ באורח מישרא
וקדים ית כושי׃ כד ודוד
יתיב בין תרין תרעיא
והליך סכואה על איגר
תרעא על שורא וזקף ית
עינוהי וחזא והא גברא
רהיט בלחודוהי׃ כה וקרא
סכואה וחוי למלכא ואמר
מלכא אם בלחודוהי
הוא בסורתא בפומיה ואזל
מיזל וקריב׃ כו וחזא
סכואה גברא אחרנא רהיט
וקרא סכואה לנטר תרעא
ואמר הא גברא רהיט
בלחודוהי ואמר מלכא
אף דין מבסר׃ כז ואמר
סכואה אנא חזי ית ריהטא
דקדמא כריהטא דאחימעץ
בר צדוק ואמר מלכא גבר
טב דין ואף בסורא טבא
ייתי׃ כח וקרא אחימעץ
ואמר למלכא שלם וסגיד למלכא על אפוהי על ארעא ואמר בריך יי אלהך דמסר ית גבריא דארימו
ית ידיהון ברבוני מלכא׃ כט ואמר מלכא שלם

רשי

חבוב היה: (כ) ובשרת ביום אחר. בשורת תשועה אחרת: כי על כן. כי על אשר בן המלך מת לפיכך לא טובה לך הבשורה הזאת: (כב) ולכה אין בשורה מוצאת. אין מתת שכר בשורה מצויה היום: (כג) ויהי מה. כלומר ומה בכך אם אין לי שכר: ויעבור. וקדים ית כושי: [illegible]

רלבג

שכבר היו לו שלשה בנים ויתכן שמתו אחר זה ואז בנה זאת המצבת וקרא שמה יד אבשלום: (כ) ובשרת ביום אחר. ר"ל כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד או אשלח בבשורה בפיך: (כב) ולכה אין בשורה מוצאת. ר"ל שאין לך בזה בשורה מוצאת השלחה ומוב למבשר אבל היא כמו נקמה לו כי בנו מת: (כט) ויאמר אחימעץ ראיתי ההמון הגדול. הנה כשראה אחימעץ בן צדוק שלב המלך דוד על אבשלום מנע עצמו מלספר לו זאת הבשורה אשר יכאב לבו בה ולזה השאל ואמר שלא ידע בזה דבר אך ראה ההמון הגדול לשלוח יואב את עבד המלך את.

בשרה ג' חס' וסימ' אשר לתתי לו בשרה. לא איש בשרה אתה. היום הזה יום בשרה. ובמסרה אחריתי נמסר במקום לא איש בשורת אתה ולכה אין בשרה מוצאת: ארוץ ד' בקריאה וסי' ויהי מה ארוץ. כי בכה ארוץ גדוד. ותבהו. דרך מצותיך ארוץ: נשאו י' בקריאה וסימ' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה. אשר נשאו את ידם. קול צופיך נשאו קול יחדו. ומשנאיך נשאו ראש. נשאו נהרות ה' ב' בפסוק. והעבים נשאו עפר. נשאו את רדידי מעלי שמרי. כי נשאו מבנותיהם. נשאו נשים בבריות:

רדק

שאל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו והוא שרף תבואתו של יואב וית"א לית לי בר קיים בדיל לאדכרא שמי: (כ) ובשרת ביום אח'. תשועה אחרת שתזדמן לישראל כי זאת התשועה לא תהיה שלימה בעיני המלך על אשר מת בנו: כי על כן בן המלך מת. כן קרי ולא כתיב והקרי הוא יותר קרוב כאלו אמר כי על אשר בן המלך מת אין אתה ראוי לבשר ויש בו דרש כי פי' ועל יותר מת שמרד באביו: (כא) לכושי. מבני כוש היה ונתגייר או פשר שהיה ישראל והוא שחור ככושי לפיכך היו קוראים אותו כושי: (כג) ולכה אין בשורה מוצאת. תרגם יונתן ולך לית בסורתא מתיהבא כלומר למה אתה רוצה ללכת לא לך יהיה שכר אותה הבשורה ומוצאת כמו מזדמנת כמו ויתמציאו בני אהרן: (כד) ויהי מה. יהיה מה שיהיה על כל פנים ארוץ וכן ויעבר עלי מה יעבור עלי מה שיעבור איני חושש: (כה) בין שני השערים. שהיה לעיר חומה לפנים מחומה ושער לפנים משער ובין שני השערים היה מקום הישיבה כמו שנאמר למעלה אל יד השער: (כז) ואל בשורה טובה. כמו ובבשורה וכן אל הארון תתן את העדות כמו ובארון: (כח) סגר. מסר את האנשים ופרש בידך והפסוק כי בי"ת באדוני המלך עומד במקום שנים

פי' רבי ישעיה

(כ) כי על כן בן המלך מת. פירוש על אשר כמו כי ע"כ באו בצל קורתי. ואין זו בשורה טובה: (כא) וירץ. כמו וירוץ ונחלף השורק בחלם: (כג) ולכה אין בשורה מוצאת. פירוש אין הבשורה נמצאת בך שכבר אותו ששלחתי יבשר. וגם מוצאת פועל עומד והוא כמו מצאה:

תולדות אהרן וירץ אחימעץ, בפסוק ז סכה לא מגלה כא דהם כג:

מצודת דוד

בשורה כזאת: ביום אחר. בעת יזדמן תשועה אחרת: כי על כן. כי הבשורה הזאת היא על אשר בן המלך מת ולא תחשב לבשורה טובה: (כא) אשר ראיתה. בנצחון המלחמה וממיתת אבשלום: וישתחו. כהשגה שעשה עמו חסד לשלחו בבשורה: (כב) ויהי מה. ר"ל אף אם לא אשמחו במיתת אבשלום מ"מ בנצחון המלחמה הלא ישמח: למה זה. ר"ל למה תתאמץ לרוץ אליו הואיל ולכה לא יהיה נמצא מתן בשורה כי אף אם יתן מתן הלא לכושי יתננה כי כבר רץ הוא ויבוא אליו ראשון: (כג) ויהי מה. חזר אחימעץ ואמר ואם לא אקבל מתן עכ"ז ארוץ: דרך הככר. והוא הדרך שהיתה קרוב ולזה עבר את הכושי והקדים לבוא: (כד) בין שני השערים. כי היה לעיר חומה לפנים מחומה והשערים זה מול זה והיה יושב בין השערים: אל החומה. אשר ממעל להשער: (כה) אם לבדו. ואין כן דרך הנסים מן המלחמה: (כו) אל השוער. אל שומר השער: הנה איש. הנה עוד איש: ויאמר המלך. כשמוע דבר הנוסף: גם זה מבשר. הואיל וגם הוא לבדו בא: (כז) את מרוצת הראשון. ר"ל הנהגת מרוצתו שהוא כמנהג מרוצת אחימעץ ובודאי הוא הוא: איש טוב זה וגו'. כי איש טוב נושא פניו לחשוב לבשר טוב: (כח) אשר סגר. ביד יואב ואנשיו: אשר נשאו וכו'. למרוד במלך: (כט) שלום.

מצודת ציון

מהירות ההליכה: (כב) ויהי מה. ר"ל יהיה מה שיהיה והדגמתו ויעבור עלי מה (איוב יג) ופי' יעבור מה שיעבור: (כג) הככר. המישור והוא ככר הירדן: (כח) סגר. מסר כמו להסגיר

כמו

לנער לאבשלום ויאמר אחימעץ
ראיתי ההמון הגדול לשלח את־עבד
המלך יואב ואת־עבדך ולא ידעתי
מה : ל ויאמר המלך סב התיצב כה
ויסב ויעמד : לא והנה הכושי בא ויאמר
הכושי יתבשר אדני המלך כי־
שפטך יהוה היום מיד כל־הקמים
עליך : לב ויאמר המלך
אל־הכושי השלום לנער לאבשלום
ויאמר הכושי יהיו כנער איבי אדני
המלך וכל אשר־קמו עליך לרעה :
יט א וירגז המלך ויעל על־עלית השער
ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום
בני בני אבשלום מי־יתן מותי אני
תחתיך אבשלום בני בני : ב ויגד
ליואב הנה המלך בכה ויתאבל על־
אבשלום : ג ותהי התשעה ביום ההוא
לאבל לכל־העם כי־שמע העם ביום
ההוא לאמר נעצב המלך על־בנו :
ד ויתגנב העם ביום ההוא לבוא העיר
כאשר יתגנב העם הנכלמים בנוסם
במלחמה : ה והמלך לאט את־פניו
ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום
אבשלום בני בני : ו ויבא
יואב אל־המלך הבית ויאמר הובשת
היום את־פני כל־עבדיך הממלטים
את־נפשך היום ואת נפש בניך
ובנתיך ונפש נשיך ונפש פלגשיך :
ז לאהבה את־שנאיך ולשנא את־
אהביך כי ׀ הגדת היום כי אין
לך שרים ועבדים כי ׀ ידעתי
היום כי לא אבשלום חי וכלנו

ל' ג' . וכל חס"ף דכו' כמ"א . ס' — ג' — ג' — ג' — ג' — ב' שמעי — ג' — כ"ד — ב' — ו' חס' בליש' — ג' — ג' — ג' . ב' חד מ"ל וחד חס' מסני ישראל חס' — ב' חד מ"ע וחד חסר — ג' — ד' — ג' וכ"כ — ג' — לו ק'

לעולימא לאבשלום ואמר אחימעץ חזיתי המונא סגיאה בתר דשלח ית עבדא דמלכא יואב וית עבדך ולא ידעית מה : ל ואמר מלכא אסתחר אתעתד הכא ואסתחר וקם : לא והא כושי אתא ואמר כושי יתבסר רבוני מלכא ארי אתפרע לך יי יומא דין מיד כל דקמו עלך : לב ואמר מלכא לכושי השלם לעולימא לאבשלום ואמר כושי יהון כעולימא סנאי רבוני מלכא וכל דקמו עלך לבישא : א ורגז מלכא וסליק על עלית תרעא ובכא וכדין אמר במיזליה ברי אבשלום ברי ברי אבשלום לוי דמתית אנא חלופך ואת קים יומא דין אבשלום ברי ברי : ב ואתחואה ליואב הא מלכא בכי ומתאבל על אבשלום : ג והות תשועתא ביומא ההוא לאבלא לכל עמא ארי שמע עמא ביומא ההוא למימר אתנסים מלכא על בריה : ד ומתגנבין עמא ביומא ההוא למיעל לקרתא כמא דמתגנבין עמא דמתכלמין במפכהון בקרבא : ה ומלכא כריך ית אפוהי וצוח מלכא בקל רב ברי אבשלום אבשלום ברי ברי : ו ואתא יואב לות מלכא לביתא ואמר אבהיתתא יומא דין ית אפי כל עבדיך דשיזיבו ית נפשך יומא דין וית נפש בנך ובנתך ונפש נשך ונפש לחינתך : ז למרחם ית סנאיך ולמסני ית רחמיך ארי חויתא יומא דין ארי לית לך רברבין ועבדין ארי אנא ידענא יומא דין ארי אלו אבשלום קים וכולנא יומא דין

רדק

הנים : (כט) לשלוח את עבד המלך יואב. לשלוח יואב את עבד המלך כלומר ראיתי ההמון הגדול וראיתי שהיה משתדל יואב לשלוח את עבד המלך והוא הכושי : ואת עבדך. אמר על עצמו ומפני מהירות יואב לשלוח אותנו ולא נתעכבנו לדעת מה : (ל) ויאמר המלך סובה תיצב כה פנה לצד אחד והתיצב כה ושמע מה יאמר זה : (א) על עלית השער. בשער העיר היה עלייה על השער ועל גג אותה עלייה היה עומד הצופה כמו שאמר למעלה על גג השער : בני בני. כן דרך הבוכים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה. ובדרש כי שמנה פעמים אמר בני בשבעה פעמים העלהו משבעה מדורי גיהנם ובשמיני הביאהו לגן עדן : (ג) נעצב. נפעל מבנין כי הוא פתח : (ה) לאט. כתרגומו כריך כי כן דרך האבלים להתעטף. (ז) כי הגדת. כלומר בזה הדבר שאתה עושה כאילו אתה מגיד ואומר לכל כי אין לך שרים : שר. תזכר כי הוא כולו קמוץ :

כי

פי' רבי' ישעיה

(כט) ראיתי ההמון. פי' נתקבצו העם לשלוח יואב וללוותו וגם לשלוח אותי לבשרך : (א) מותי אני. בא בשני סימנין שהיה לו לומר מות אני : או מותי לבד ודומה לו ותראהו את הילד : (ה) לאט פניו. כדרך האבלים :

רשי

(כט) ראיתי ההמון הגדול. הומים ונפים במלחמה : לשלוח את עבד המלך יואב ואת עבדך. הרי זה מקרא מסורס לשלוח יואב את עבד המלך ואת עבדך לאחר ששלח יואב את עבד המלך זה הרץ אחרי. ואת עבדך. על עצמו הוא אומר ולא ידעתי מה היה אחרי כן : (ל) סב התיצב כה. פנה לצד אחר והתיצב כה ושמע מה יאמר זה : (א) בני בני. שמנה פעמים אמרו רבותינו שבעה דפסקי' משבעה מדורי גיהנם וחד דאייתי' לעלמא דאתי. (ה) לאט את פניו. כריך ית אפוהי כמשפט האבלים. לאט כמו וילט פניו באדרתו (מ"א יט יג) הנה היא לוטה בשמלה שמואל

רלבג

את הכושי : ואת עבדך. אמר זה אחימעץ על עצמו וכאילו אמר שהאחר הבא הוא יודע אמתת הדברים כי לולא זה לא שלחו יואב : (א) והנה בכה דוד בזה האופן הנפלא על מיתת אבשלום לפי שהיה יודע כי עונותיו סבבו זה : (ה) לאט את פניו. כסה את פניו כי היה נוש מהתפעל כמו זה כהתפעלות החזק כי אין זה מחק

סב ו' חס' וסימ' נמסר בסדר דברים : התשעת ו' חס' בליש' וסי' וינבל צור ישעתו. ותהי התשעה ביום ההוא. מי יתן מציון ישעת ישראל. ולכה לישועתה. אמר לנפשי ישעתך אני. וכעב עברת ישעתי : לאט ב' בקריאה וסי' והמלך לאט את פניו. ודבר לאט עמך :

תולדות אהרן ויתן המלך : סופה י : והמלך לאט. פס : נעצב המלך. (ברכות ס) :

מצודת ציון

להסגיר לאדום (עמוס א) : (כט) ההמון. העם הרב : (ל) סב. מלשון סבוב והפנה : כה. הנה : יט (א) וירגז. ויחרד : עליה. מלשון עליה : וכה. וכן : (ה) לאט. עטף וכסה כמו וילט פניו באדרתו (מ"א יט) : (ז) לו אבשלום. אם אבשלום כמו לוא החייתם אותם

מצודת דוד

כמו השלום ובלשון שאלה אמר : ראיתי ההמון הגדול. ראיתי כי נתקבצו כל העם הרב שיואב ישלח את עבד המלך והוא הכושי וגם לשלוח אותי ולזה מהרתי אני לרוץ להקדימו ולבשר ולא נמסר לי כל פרטי הדברים ולא ידעתי מה נעשה בבנך אבל הכושי יודע הוא והנח לו לפי שלא רצה לבשרו הרעה : לשלוח את וגו'. הוא הסוף וכאלו יאמר לשלוח יואב את עבד המלך : (ל) התיצב כה. עד בוא הכושי ושמע מה בפיו : (לב) יהיו כנער וגו'. ר"ל שלואי כל אויביך והקמים עליך יהיו כנער שימותו כמוהו : יט (א) בני אבשלום וכו'. אחז"ל שאמר שמונה פעמים בני שבעה להעלותו משבעה מדורי גיהנם והשמיני להביאו לג"ע. ולפי פשוטו כן דרך המיללים לכפול דבריהם כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד') : מי יתן וכו'. הלואי והייתי אני מת במקומך : (ג) לאבל. נהפך לאבל : (ד) ויתגנב. לא באו לעיר ביד רמה ובשמחה כדרך המנצחים כ"א בהסתר כגנב וכדרך ביאת הנסים מן המלחמה הנכלמים לבוא בפרסום : (ה) לאט את פניו. דרך לצער ואבל : (ו) הובשת היום. במעשך ביישת את עבדיך אשר מלטו אותך ובניך וכו' והוא במה שהיה מתאבל על אבשלום : (ז) לאהבה. לפיכך אוהב את שונאיך

הַיּוֹם מֵתִים כִּי־אָז יָשָׁר בְּעֵינֶיךָ׃
ח וְעַתָּה קוּם צֵא וְדַבֵּר עַל־לֵב עֲבָדֶיךָ
כִּי בַיהוָה נִשְׁבַּעְתִּי כִּי־אֵינְךָ יוֹצֵא
אִם־יָלִין אִישׁ אִתְּךָ הַלַּיְלָה וְרָעָה לְךָ
זֹאת מִכָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־בָּאָה עָלֶיךָ
מִנְּעֻרֶיךָ עַד־עָתָּה׃
ט וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בַּשָּׁעַר וּלְכָל־הָעָם
הִגִּידוּ לֵאמֹר הִנֵּה הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בַּשַּׁעַר
וַיָּבֹא כָל־הָעָם לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְיִשְׂרָאֵל
נָס אִישׁ לְאֹהָלָיו׃
י וַיְהִי כָּל־הָעָם נָדוֹן בְּכָל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ הִצִּילָנוּ ׀ מִכַּף
אֹיְבֵינוּ וְהוּא מִלְּטָנוּ מִכַּף פְּלִשְׁתִּים
וְעַתָּה בָּרַח מִן־הָאָרֶץ מֵעַל אַבְשָׁלוֹם׃
יא וְאַבְשָׁלוֹם אֲשֶׁר מָשַׁחְנוּ עָלֵינוּ מֵת
בַּמִּלְחָמָה וְעַתָּה לָמָה אַתֶּם מַחֲרִשִׁים
לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ׃
יב וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁלַח אֶל־צָדוֹק וְאֶל־
אֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר דַּבְּרוּ אֶל־
זִקְנֵי יְהוּדָה לֵאמֹר לָמָּה תִהְיוּ
אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ אֶל־
בֵּיתוֹ וּדְבַר כָּל־יִשְׂרָאֵל בָּא אֶל־הַמֶּלֶךְ
אֶל־בֵּיתוֹ׃ יג אַחַי אַתֶּם עַצְמִי וּבְשָׂרִי
אַתֶּם וְלָמָּה תִהְיוּ אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב
אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ יד וְלַעֲמָשָׂא תֹּמְרוּ הֲלוֹא
עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי
אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִיף אִם־לֹא שַׂר־צָבָא
תִּהְיֶה לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים תַּחַת יוֹאָב׃
טו וַיַּט אֶת־לְבַב כָּל־אִישׁ־יְהוּדָה כְּאִישׁ
אֶחָד וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שׁוּב אַתָּה
וְכָל־עֲבָדֶיךָ׃ טז וַיָּשָׁב הַמֶּלֶךְ וַיָּבֹא

י"א · ס' מ"ל וכל כתו' דכו' · ס"ז כישן וג' סכין · ד' · ח' מ"ע · ל"צ · ל' · ל' · י"ח כטעם סביר · ז' חס' כו"ש · ג' ר"ס · י"ס · ל' · ג' ל' חס' אלף וג' חס' · א' · י"א · ג' עליו חסד · ל'

מתקטלין ארי בכן כשר בעינך׃ ח וכען קום פוק ומליל על לבא דעבדך ארי במימרא דיי קיימית ארי ליתך נפיק אם יבית גבר עמך בליליא ותהי בישא לך דא מכל בישתא דאתת עלך מזעורך עד כען׃ ט וקם מלכא ויתיב בתרעא ולכל עמא חויאו למימר הא מלכא יתיב בתרעא ואתא כל עמא לקדם מלכא וישראל אפך גבר לקרווהי׃ י והוו כל עמא מתוכחין בכל שבטיא דישראל למימר מלכא שיזבנא מיד בעיל דבבנא והוא פרקנא מידא דפלשתאי וכען ערק מן ארעא מלות אבשלום׃ יא ואבשלום דמשחנא עלנא מית בקרבא וכען למא אתון שתקין לאתבא ית מלכא׃ יב ומלכא דוד שלח לצדוק ולאביתר כהניא למימר מלילו לסבי יהודה למימר למא תהון בתראין לאתבא ית מלכא לביתיה ופתגם כל ישראל אתא לות מלכא לביתיה׃ יג אחי אתון קריבי ובסרי אתון ולמא תהון בתראין לאתבא ית מלכא׃ יד ולעמשא תימרון הלא קריבי ובסרי את כדין יעביד לי יי וכדין יוסיף אם לא רב חילא תהי קדמי כל יומיא חלף יואב׃ טו ואתפני לבא דכל אנש יהודה כגברא חד ושלחו למלכא תוב את וכל עבדיך׃ טז ותב מלכא

רשי

(ש"א כא י)׃ (ח) כי אינך יוצא. אם אינך יוצא׃ (ט) וישראל נס. אותם שהיו עם אבשלום׃ (י) כל העם נדון. מתווכחים זה עם זה׃ (יב) ודבר כל ישראל בא אל המלך. כל זה מדברי שליחותו׃ (יד) ולעמשא. שהוא שר צבא שאמרו הלא בן אחותי אתה׃
ונלחו

רלבג

מחק המלכים׃ (י) ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל. ר"ל שהיו מריבים קצתם עם קצתם לאמר שראוי להם להשיב את המלך שהציל אותם מכף אויביהם ומלטם מיד פלשתים אחר שכבר מת אבשלום שמשחו עליהם למלך׃ (יב) ודבר כל ישראל בא אל המלך אל ביתו. ר"ל שכל ישראל הסכימו בשוב המלך אל ביתו׃ (יד) אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב. ידמה שעשה זה דוד כדי שלא יירא ממנו עמשא פן יניא את לב איש יהודה מעל דוד או אולי התפעל על זה קצת התפעלות
כנגד

עד עתה ד' בקריאה וסי' ואחר עד עתה. כי לא באתם עד עתה אל. רתן ה' אותם וירחמם. ועתה קום צא ודבר׃ יושב ח' מ"ל בספרא וסי' והנה שאול יושב תחת האשל. אל היבוסי יושב. ודוד יושב בירושלם׃ חנה יושב בירושלם. ודוד יושב בין שני העמודים בבית הארזים. ויקם המלך וישב בשער׃ מחרשים ז' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר וישלח. תמרו ג' חס' אל"ף בליש' אמירת וסי' ולעמשא תמרו. אשר ימרוך למזמה. וכגמא פתגמא והתיבונה לממר׃ ולעשות פ"ז בקריאה וסי' נמסר לעיל סימן ז'׃

מצודת ציון

(שופטים ח)׃ (ט) ילין. מלשון לינה׃ (י) נדון. מל' דין וויכוח׃ (יא) מחרישים. שותקים׃ (יד) תמרו.
כמו

רדק

(ח) כי אינך יוצא. כי אם אינך יוצא וכן ולמית ושלכת ואם למית ונתן כי לכם לחם צר ואם נתן ותמאן לשלחו ואם תמאן׃ ורעה לך זאת. פועל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו וכן ורעה עליך׃ (י) נדון. נשפטים זה עם זה ומתווכחים להשיב את המלך וכן תרגם יונתן מתווכחין׃ מעל אבשלום. שלא יהיה פליט ונגדו להלחם עמו ותרגם יונתן מלות אבשלום׃ (יג) אחי אתם. תכלית הדברים שאלה לצדוק ולאביתר שידברו הדברים האלה אל זקני יהודה ובעוד שהיה משים דוד הדברים האלה בפי השליח בא דבר כל ישראל. אל המלך אל ביתו. על ידי שלוחיו וספרים להשיבו ובעבור זה הפסיק בין הדברים ודבר כל ישראל בא׃ (יד) תמרו. חסר אליף וכן אשר ימרוך למזמה׃ תחת יואב. כי שנא דוד את יואב על שהרג את אבשלום ורצה להסירו שלא יהיה שר צבאו׃ (טו) ויט את לבב כל איש יהודה. עמשא
הטה

פי' רבי ישעיה

(ח) כי אינך יוצא. אם אינך יוצא׃ (יב) ודבר כל ישראל בא. שכבר שלחו שלוחים׃ (יד) אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב. פירוש שהיה שונא דוד להשפיל יואב מגדולתו בעבור שהרג אבשלום בנו׃ (טו) ויט את לבב כל איש יהודה. כבר הוא ועונה על עמשא שהטה את לבבם ודבר להם׃ (יח) ונלחו את הירדן. פירוש עברו׃ (יט) ועברה העברה. פירוש הפעם שעברו הירדן להעביר המלך קורא העברה׃ ולעשות הטוב בעיניו. כלומר למצוא חן בעיניו׃

מצודת דוד

להתאבל על מותו וממילא שנואים לך אוהביך המתאבלים. נסמך על כי רע בעיניך הריגתם אותו׃ כי הגדת היום. ר"ל במאבלך זה כאלו תגיד שאין לך שרים ועבדים ר"ל שאינם חשובים לכלום כמוסס כאין ואין לך ביום גדול מזה׃ כי ידעתי היום. בזה יודע אני שהיה ישר בעיניך שאבשלום ישאר חי וכולנו נמות כי הלא היא אמר שניהם. נעבר במלחמה כי אם האחד יפול והואיל ואתה מיצר בנפילת בנך והיה שהיה ישר בעיניך בחייו ונראה מזה שאין אנו חשובים בעיניך לכלום ולכלימה תחשב לנו׃ (ח) על לב עבדיך. ר"ל דברים טובים המקובלים על הלב בעבור נצחון במלחמה׃ כי אינך. תחסר מלת אם ומשפטו כי אם אינך יוצא אזי נשבעתי אם ילין איש אתך הלילה ר"ל לא ילין מי אתך כי כולם ימאסו בך וילכו להם׃ ורעה לך. הדבר הזה יגרום לך רעה יותר מכל הרעה וגו'׃ (ט) הגידו. הרואים אותו יושב בשער׃ ויבא כל העם. בא לראות פניו׃ וישראל. אותם שהיו עם אבשלום׃ (י) כל העם נדון. היו מתוכחים זה עם זה ולתוספת ביאור אמר שהויכוח היה בכל שבטי ישראל׃ ועתה. ר"ל עם היות ידיו רב לו מול אויבינו עכ"ז ברח מעל אבשלום וזה יורה לשלמותו שלא נתן מקום לבנו לחטוא עוד ביותר׃ (יא) מת במלחמה. ומזה נראה שעדיין דוד בהצלחתו עומד׃ (יב) למה תהיו אחרונים. ר"ל הלא סוף הדבר יהיה שגם אתם תחזירו אותו וא"כ למה יקדימו ישראל ואתם אחריהם הלא דבר ישראל כבר בא אל המלך לשוב אל ביתו כמ"ש למעלה ויהי כל העם נדון וגו' ושלחו מיד אחריו ואף כי לא הזכיר וכן נאמר למטה שאמרו ישראל ולא היה דברי ראשון וגו'׃ (יג) אחי אתם. במקום דוד יאמרו שהמה לו לאחים מבני שבט אחד ובהיות כן הראוי להם להקדים ולא להתאחר׃ (יד) עצמי ובשרי. בן אביגיל אחותי׃ כה יעשה וגו'. הוא ענין שבועה וגוזם ולא אמר וכמוהו רבים במקרא׃ תחת יואב. כי על שהרג לאבשלום רצה להעבירו׃ (טו) ויט. בהדברים
שאלה

טז עד הירדן ויהודה בא הגלגלה ללכת לקראת המלך להעביר את המלך את הירדן: יז וימהר שמעי בן גרא בן הימיני אשר מבחורים וירד עם איש יהודה לקראת המלך דוד: יח ואלף איש עמו מבנימן וציבא נער בית שאול וחמשת עשר בניו ועשרים עבדיו אתו וצלחו הירדן לפני המלך: יט ועברה העברה לעביר את בית המלך ולעשות הטוב בעינו ושמעי בן גרא נפל לפני המלך בעברו בירדן: כ ויאמר אל המלך אל יחשב לי אדני עון ואל תזכר את אשר העוה עבדך ביום אשר יצא אדני המלך מירושלם לשום המלך אל לבו: כא כי ידע עבדך כי אני חטאתי והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף לרדת לקראת אדני המלך: כב ויען אבישי בן צרויה ויאמר התחת זאת לא יומת שמעי כי קלל את משיח יהוה: כג ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו לי היום לשטן היום יומת איש בישראל כי הלוא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל: כד ויאמר המלך אל שמעי לא תמות

ב׳ מחלקו · ב׳ ינוי ק׳ ס׳ כתי׳ עינו וקרי׳ פינו · ס״ז נקודות בקרי׳ד׳מנהן בנביאים · ג׳ יעקב יוסף שמעי

טז ואתא עד ירדנא ודבית יהודה אתו לגלגלא למיזל לקדמות מלכא לאעברא ית מלכא ית ירדנא: יז ואוחי שמעי בר גרא בר שבט בנימן די מעלמת ונחת עם אנש יהודה לקדמות מלכא דוד: יח ואלף גברא עמיה משבטא דבנימן וציבא עולימא דבית שאול וחמשת עסר בנוהי ועשרין עבדוהי עמיה וגזו ירדנא קדם מלכא: יט ועברו מגזתא לאעברא ית בית מלכא ולמעבד דתקין בעינוהי ושמעי בר גרא נפל קדם מלכא במעבריה בירדנא: כ ואמר למלכא לא יחשוב עלי דילי רבוני חובא ולא תדכר ית די סרח עבדך ביומא די נפק רבוני מלכא מירושלם לשואה מלכא על לביה: כא ארי ידע עבדך ארי אנא חבית והא אתית יומא דין קדמאי לכל בית יוסף למחת לקדמות רבוני מלכא: כב ואתיב אבישי בר צרויה ואמר החלף דא לא יתקטל שמעי ארי לט ית משיחא דיי: כג ואמר דוד מה לי ולכון בני צרויה ארי תהוון לי יומא דין לסטן יומא דין יתקטיל גברא בישראל ארי הלא ידענא ארי יומא דין אנא מלכא על ישראל: כד ואמר מלכא לשמעי

רדק

השה את לבב כל איש יהודה ויונתן שתרגם ואתפני דומה שהיה קורא אותו ויש בדרי היו״ד והמסרי מעיד עליו שהוא בפתח היו״ד והאמרה כי שניה הם בפתח ויש עלינו חסד וחס: (יח) וצלחו. כמו ועברו וכן תרגם יונתן וגו ותרגם על המעברות על מגזתא או פי׳ ובקעו וכמוהו פן יצלח כאש בית יוסף ותרגם ויבקע שני העולם וצלח ית עלי דעלתי כלומר עברו ברגליהם כי היה מקום בירדן נפת רכיה שהיו עוברים שם ברגל: לפני המלך. לבא לפני המלך: (יט) ועבר׳ העברה לעביר. כמו להעביר וכן לשמיד מעוזיה כמו להשמיד ופי׳ העברה הספינה שעוברים בה את הירדן ולפיכך נקראת עברה: את בית המלך. הנשי׳ והקטנים שלא היו יכולין לעבור ברגליהם ויש לפרש העברה שם להכרת האנשים וכן תרגם יונתן כמשמעו מגיזתא ואפשר שהוא קרא הספינה העוברת מגיזתא וכן הוא ולפיכך תרגם ועברה ועברו: בעברו בירדן. כשבא המלך לעבור את הירדן בא שמעי ונפל לו שיכפר לו על עונו: (כא) לכל בית יוסף. לפי שהיה משבט בנימין ושבט בנימין ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף כי הוא היה הראש ויש בו דרש אמר לו שמעי לדוד אחיו של יוסף גמלו אותו רעה והוא גמלם טובה כך אני אני גמלתיך רעה גמלני אתה טובה ויש דרש אחר קרוב מזה כל ישראל נקראו יוסף כמו שכתוב אולי יחנן ה׳ צבאות שארית יוסף וכן רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף אמר לו שמעי לדוד כל ישראל גמלו אותך רעה ואני יותר מכולם וכל ישראל יושבים ומצפים לראות מה אתה עושה עמי אם אתה מקבל אותי כל ישראל באים אליך כאחד ומשלימים לך: (כד) התחת זאת. אם בעבור שהכנעה הזאת שעשה שמעי תכפר לו שלא

ראשון ח׳ בקריאה וסי׳ החדש הזה לכם ראש חדשים. הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף. ולא היה דברי ראשון. אני ה׳ ראשון. אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי. אני הוא ראשון אף אני אחרון. ראשון לציון הנה הנם. כי שאל נא לדור רישון ל׳ חס׳ א׳: התחת ג׳ בקריאה וסי׳ יעקב. יוסף. שמעי:

רשי

(יח) וצלחו הירדן. בקעוהו בתריסכון: (יט) ועבר׳ העברה. ספינת המעברה שעוברים בה את עבר רוחב הנהר: (כא) ראשון לכל בית יוסף. כל ישראל חטאו לך ואני יותר מכולם והנני באתי לבקש מחילה אם תקבלני במוחים כל ישראל שתקבלם ואם לאו יבין ירא׳ם לשוב אליך עוד: (כג) היום יומת איש. בתמיה כי היום אני מלך עד עכשיו הייתי סבור לא זלזל בי אדם גדול כזה אלא ע״כ נפסקה מלכותי מאת המקום והוא אמר לו קלל את דוד אבל עכשיו שהוא מתחרט ידעתי כי

רלבג

כנגד יואב בעבור הדברים הקשים שאמר לו על בכותו על אבשלום או אפשר ג״כ שסופר לו כי יואב עבר על מצותו להרוג את אבשלום: (יח) וצלחו הירדן לפני המלך. כאלו בקעוהו מרוב עברם שם: (יט) ועברה העברה. היא הספינה קטנה אשר יעברו בה הנהר: נפל לפני המלך. התנפל והכנע לפניו לבקש ממנו מחילה על אשר עשה כנגדו בגלותו: (כא) לכל בית יוסף. קרא כל ישראל יוסף לרב בני יוסף עם שמבני יוסף היו רוב המעולים בישראל ולא

פי׳ רבי ישעיה

(כא) והנה באתי היום. פירוש ידעתי כי אני חייב מיתה והיה לי לברוח מפניך אלא שסמכתי בטובתך וברוב חסדיך שתמחול לי ובאתי ראשון לכל בית יוסף. ויש אומרים למה הזכיר ראשון לכל בית יוסף שאמר לו יהודה מכר את יוסף ולא שילם לו גמול רע כשיכול לשלם לו ואני בא ראשון ותחלה לכל בית יוסף שתמחול כמו שמחל יוסף ליהודה: (כג) כי היום אני מלך על ישראל. פי׳ אם אשלם גמול רע לזה כל ישראל יפחדו לשוב אלי כי כולם מרדו בי ואם אמחול לזה כולם ישובו אלי:

מצודת ציון

כמו תאמרו באלף: (יח) וצלחו. ועברו ודוגמתו וצלחה עליו רוח ה׳ (שם יד): (יט) העברה. ר״ל הספינה שעוברים בה תהגו כמים להעביר. כמו להעביר: (כ) העוה. מל׳ עון: (כג) התחת. במקום: קלל. מלשון קללה ובזיון: (כד) לשטן. למקטרג

מצודת דוד

באלה הטה דוד את לבב כולם כאשר ימו בנקל לבב איש אחד: (טז) בא הגלגלה. התקבצו בגלגל והיא בעבר הירדן המערבי: וימהר שמעי. מיהר לבוא מכל בית יוסף: (יח) וצלחו הירדן. עברו הירדן לפניו כעבדים לפני האדון: (יט) ועברה העברה. ר״ל ועוד עשה לעבור כאשר שעברה הספינה להעביר בה את בית המלך והם הנשים והטף וזהו לעשות הטוב בעיניו להחניפו שימחול לשמעי את מעלו: בעברו בירדן. בעת עברו בירדן: (כ) אל יחשב לי אדוני עון. במה שהייתי מקושרים לנמות אחרי אבשלום וכאומר הלא כמעט כולם נמו אחריו ולמה יחשב לי לעון יותר מכולם: ואל תזכר. את הדבר הקללה אשר העויתי אני לבדי שאלתי לבל יזכרם לשומם על לבו: (כא) כי ידע. יודע אני בעצמי שחטאתי ומה זדון אני עליו: ראשון. לקראות הכנעה גדולה: לכל בית יוסף. כל ישראל קרואים בית יוסף כמ״ש אולי יחנן וגו׳ שארית יוסף (עמוס ה׳) ועל שכלכלם במצרים נקראו על שמו: (כב) התחת זאת. וכי בעבור הכנעה קטנה כזאת לא יומת על אשר קלל משיח ה׳: (כג) מה לי ולכם. ר״ל מה התועלת אשר עניתם מה שמיתם לי ומה עשיתי לכם אשר תהיו לי היום לשטן ולמקטרג להגדל המלוכה עי״ז וכי סברתם שביום יומת איש בישראל הלא מכיר אני בדבר שהוא כאלו היום הייתה התחלת מלכותי ואם אמקום בו הלא כולם יחשבו שאקח מהם נקם על אשר מרדו בי ותהיה סיבה לבלה ישליכו ולא מעתה: (כד) לא תמות. בעבור ספון הזה:

ויש בע לו המלך׃ כה ומפבשת בן־שאול ירד לקראת המלך ולא־עשה רגליו ולא־עשה שפמו ואת־בגדיו לא כבס למן־היום לכת המלך עד־היום אשר־בא בשלום׃ כו ויהי כי־בא ירושלם לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא־הלכת עמי מפיבשת׃ כז ויאמר אדני המלך עבדי רמני כי־אמר עבדך אחבשה־לי החמור וארכב עליה ואלך את־המלך כי פסח עבדך׃ כח וירגל בעבדך אל־אדני המלך ואדני המלך כמלאך האלהים ועשה הטוב בעיניך׃ כט כי לא היה כל־בית אבי כי אם־אנשי־מות לאדני המלך ותשת את־עבדך באכלי שלחנך ומה־יש־לי עוד צדקה ולזעק עוד אל־המלך׃ ל ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך אמרתי אתה וציבא תחלקו את־השדה׃ לא ויאמר מפיבשת אל־המלך גם את־הכל יקח אחרי אשר־בא אדני המלך בשלום אל־ביתו׃

לב וברזלי הגלעדי ירד מרגלים ויעבר את־המלך הירדן לשלחו את־בירדן׃ לג וברזלי זקן מאד בן־שמנים שנה והוא־כלכל את־המלך בשיבתו במחנים כי־איש גדול הוא מאד׃ לד ויאמר המלך אל־ברזלי אתה עבר אתי וכלכלתי אתך עמדי בירושלם׃ לה ויאמר ברזלי אל־המלך כמה ימי

לא תמות וקים ליה מלכא׃ כה ומפיבשת בר שאול נחת לקדמות מלכא ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה וית לבושוהי לא חור למן יומא די גלא מלכא עד יומא דאתא בשלם׃ כו והוה כד אתא לירושלם לקדמות מלכא ואמר ליה מלכא למא לא אזלתא עמי מפיבשת׃ כז ואמר רבוני מלכא עבדי שקר בי ארי אמר עבדך אחשוק לי חמרא וארכוב עלה ואיזיל עם מלכא ארי חגיר עבדך׃ כח ואמר על עבדך מלין דלא כשרן קדם רבוני מלכא ורבוני מלכא חכים כמלאכא דיי ועביד דתקין בעינך׃ כט ארי לא הוה כל בית אבא אלהין גברי חיבי קטול קדם רבוני מלכא ושויתא ית עבדך באכלי פתורך ומה אית לי עוד זכו ולמקבל עוד קדם מלכא׃ ל ואמר ליה מלכא למא תמליל עוד פתגמך אמרית את וציבא תפלגון ית אחסנתא׃ לא ואמר מפיבשת למלכא אף ית כולא יסב בתר דאתא רבוני מלכא בשלמא לביתיה׃ לב וברזלי גלעדאה נחת מרוגלים ועבר ית מלכא ית ירדנא לאלוואותיה ית ירדנא׃ לג וברזלי סיב לחדא בר תמנן שנין והוא סובר ית מלכא במיתביה במחנים ארי גבר רב הוא לחדא׃ לד ואמר מלכא לברזלי את עבר עמי ואסובר יתך עמי בירושלם׃ לה ואמר ברזלי למלכא כמה יומי

רש"י

כי מלך אני: (כה) ולא עשה רגליו. לשון תקון הוא העברת שער שבין הרגלים. שפמו. גרנון בלעז: (כו) למה לא הלכת עמי. לצאת מירושלים כשיצאתי: (כז) כי פסח עבדך. ואיני יכול לילך ברגלי: (לב) לשלחו. ללוותו: (לג) כי איש גדול הוא. בעושר: (לה) כמה ימי שני חיי. אשר יש לי לחיות כי אעלה ואותר הלא מעט הם ומה הנייה יש לי

רלב"ג

(כה) ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו. ר"ל שלא הסיר צפרני רגליו ולא גלח השער אשר בזקנו בשפמו: (כט) כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדוני המלך. הנה אמר זה על רוב הרדיפות שרדף שאול את דוד: (ל) ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך. לפי שקבל דוד זה הלשון הרע מציבא לא יכול לצאת מהאמנתו לגמרי בדברי מפיבשת ולזה שם הענין ממוצע בין האמנה ובין בלתי האמנה ואמר שהוא וציבא יחלקו את השדה: (לג) בשיבתו במחנים. ר"ל בישיבתו במחנים או ירצה שוב

ולא עשה ה' וסי' ומפיבשת בן שאול ירד לקראת המלך. ב' בו. אחז במלכו וחברו דה"ה. וירא אלהים את מעשיהם: כבס ב' וסי' ביין לבושו. ומפיבשת בן שאול: ימי שני ז' דסמיכי וסי' אברהם. ישמעאל, יעקב. יחבות מעט ורעים היו ימי שני חיי ג' בפסוק. ויאמר ברזלי אל המלך כמה ימי שני חיי:

תולדות אהרן. ומפיבשת בן שאול. שבת נו: לא עשה רגליו. יבמות מח קג: ויהי כי בא ירושלים. שבת נו: ויאמר אחוני המלך. שם: וירגל. שם: ויאמר לו המלך. שם: אתה וציבא. שם יומא כב: גם את הכל. שבת שם:

רד"ק

שלא ימות והוא חטא חטא גדול שקלל את משיח ה': (כה) ולא עשה רגלו ולא עשה שפמו. כתרגומו ולא שטף רגלוהי ולא ספר ספמיה כלומר לא רחץ אפילו רגליו ואין צריך לומר כל גופו ולא גלח אפילו שפמו והוא השיער שעל השפה: (כו) כי בא ירושלם לקראת המלך. פירוש כאשר בא דוד ירושלם בא מפיבושת לקראתו ובא הזכר שומר במקום הניס: (כז) עבדי רמני. שהלך בלא ידיעתי ואני אמרתי אחבשה לי את החמור ובתוך כך הלך הוא: וארכב עליה. אתון היתה וחמור כולל זכר ונקבה: (כח) וירגל בעבדך. ענין רכילות וכן מן הקל לא רגל על לשונו: (כט) ומה יש לי עוד צדקה. מה לבקש עוד ממך צדקה שתעשה עמי ולזעק אליך שתעזרני כי די לך ששמת אותי באוכלי שולחנך: (ל) תחלקו את השדה. השדה כולל לכל הנחלה. ומדברי רבותינו ז"ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלוכות כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא קבל הצדקות מפיבושת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דבריך והכתוב מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס: (לב) לשלחו את בירדן. כתרגומו לאלוויותיה ית ירדנא וכתיב בירדן וקרי הירדן והניהם קרובים: (לג) בשיבתו במחנים. כמו בישיבתו במחנים וחסר פ"א הפועל

פי' רבי ישעיה

(כה) לא עשה רגליו. פירוש לא תקן רגליו שלא רחצם. ותרגומו לא שטף רגלוהי ולא ספר שפמיה שהיה נוהג כדרכי האבלות: (כח) וירגל בעבדך. כמו לא רגל על לשונו שהוא לשון רכילות שמודע לו שדיבר עליו דברי רכילות למלך: (ל) אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה. פירוש אמרתי ככה ויצא מפי הנה לך כל אשר למפיבשת ואיני יכול לחזור אחרי מכל וכל תחלקו את השדה בין שניכם: (לא) אחרי אשר בא אדוני המלך בשלום אל ביתו. כלומר די לי שאתה לשלום לא אחסר דבר איני חושש מן השדה: (לג) בשיבתו במחנים. אינו מן ישב אלא מן שב. שאלו היה מישב היה לו לומר בישיבתו במחנים:

מצודת דוד

(כה) ולא עשה רגליו. לא רחץ רגליו ולא תקן שער שעל השפה וכו' כי נתעצב בצרת דוד: (כו) כי בא ירושלים. ר"ל כאשר בא דוד לירושלים יצא מפיבושת לקראת המלך: למה לא הלכת עמי. כאשר הלכו שאר עובדי: (כז) רמני. רימה אותי כי אמרתי אחבשה החמור לרכוב בה כי פסח אני ולא אוכל ללכת ברגלי ובתוך כך הלך הוא לבדו ולא יכולתי ללכת יחידי: (כח) וירגל. והן ידעתי שאמר עלי דברי רכיל: כמלאך אלהים. לדעת האמת והשקר ולזה עשה כאשר טוב בעיניך כי ודאי לא תמה מן האמת: (כט) אנשי מות. על ששאול בקש נפשך ועכ"ז עשית עמי צדקה להיות מאוכלי שלחנך בעבור צדקת אבי יהונתן: ומה יש לי. וזולת זה מה יש לי עוד צדקה ולזעוק עוד בעבורה להטיב עמי בדבר הנחלה: (ל) למה תדבר וכו'. למה תרבה דברים כן אמרתי וגזרתי שיחולק בין שניכם: (לא) גם את הכל יקח. אף אם ציבא יקח הכל אינני חושש אחרי שבא אדוני בשלום כי בזה אני שמח יותר מבנחלה: (לב) לשלחו. ללוותו את הירדן: בשיבתו. בעת אשר ישב במחנים: איש גדול. בעושר רב: (לה) כמה ימי שני חיי. אשר יש לי לחיות עוד וכי רבים המה לשאלה

מצודת ציון

(כה) בן שאול. אף בן בנו יקרא בן: עשה. תקן וכן וימהר לעשות אותו (בראשית יח): שפמו. שער שעל השפה וכן על שפם יעטה (ויקרא יג): (כז) רמני. מלשון רמאות: אחבשה. ענין תקון האוכף: לי. לצרכי: פסח. חגר: (כח) וירגל. ענין רכילות ולה"ר כמו לא רגל על לשונו (תהלים טו): (כט) אנשי מות. ר"ל חייבי מיתה: ותשת. ותשם: (ל) השדה. הוא כולל כל הנחלה: (לא) אחרי. הוא כענין הואיל כמו ואחר אם אינכם שומעים (יחזקאל כ): (לב) את המלך. עם המלך: לשלחו. ענין לויה: (לג) כלכל. ענין ספוק המזון כמו וכלכלתי אותך (בראשית מה): (לה) כמה. מהו המספר: שנים

שני חיי כי-אעלה את-המלך ירושלם: לו בן-שמנים שנה אנכי היום האדע | בין-טוב לרע אם-יטעם עבדך את-אשר אכל ואת-אשר אשתה אם-אשמע עוד בקול שרים ושרות ולמה יהיה עבדך עוד למשא אל-אדני המלך: לז כמעט יעבר עבדך את-הירדן את-המלך ולמה יגמלני המלך הגמולה הזאת: לח ישב-נא עבדך ואמת בעירי עם קבר אבי ואמי והנה | עבדך כמהם יעבר עם-אדני המלך ועשה-לו את אשר-טוב בעיניך: לט ויאמר המלך אתי יעבר כמהם ואני אעשה-לו את-הטוב בעיניך וכל אשר-תבחר עלי אעשה-לך: ס ויעבר כל-העם את-הירדן והמלך עבר וישק המלך לברזלי ויברכהו וישב למקמו:

מא ויעבר המלך הגלגלה וכמהן עבר עמו וכל-עם יהודה ויעבירו את-המלך וגם חצי עם ישראל: מב והנה כל-איש ישראל באים אל-המלך ויאמרו אל-המלך מדוע גנבוך אחינו איש יהודה ויעברו את-המלך ואת-ביתו את-הירדן וכל-אנשי דוד עמו: מג ויען כל-איש יהודה על-איש ישראל כי-קרוב המלך אלי ולמה זה חרה לך על-הדבר הזה האכול אכלנו מן-המלך אם-נשאת נשא לנו:

שני חיי ארי אסק עם מלכא לירושלם: לו בר תמנן שנין אנא יומא דין האידע בין טב לביש אם יטעם עבדך ית מה דאיכול וית מה דאשתי אם אשמע עוד בקל כנרין ותושבחן ולמה יהי עבדך עוד למטול על רבוני מלכא: לז כזעיר יעבר עבדך ית ירדנא עם מלכא ולמה ישלמנני מלכא תשלומא הדא: לח יתיב כען עבדך ואמות בקרתי ואתקבר בקברא דאבא ודאמא והא עבדך כמהם יעבר עם רבוני מלכא ויעביד ליה ית דתקין בעינך: לט ואמר מלכא עמי יעבר כמהם ואנא אעביד ליה ית דתקין בעינך וכל דתתרעי עלי אעביד לך: ס ועבר כל עמא ית ירדנא ומלכא עבר ונשק מלכא לברזלי ובריכיה ותב לאתריה: מא ועבר מלכא לגלגלא וכמהן עבר עימיה וכל עמא דבית יהודה אעברו ית מלכא ואף פלגות עמא דישראל: מב והא כל אנש ישראל אתן לות מלכא ואמרו למלכא מא דין כסיוך מננא אחנא אנש יהודה ואעברו ית מלכא וית אנש ביתיה ית ירדנא וכל גברי דוד עמיה: מג ואתיב כל אנש יהודה על אנש ישראל ארי קריב לי מלכא מדילה ולמה דנן תקוף לך על פתגמא הדין המיכל אכלנא מנכסי מלכא אם מתנא מני לנא:

רדק

הפועל מן השם כמו שחסר מן המקור בשבתו: (לז) כמעט יעבר. לעבור מעט עמך מן הירדן ואילך אחר כך אשוב לעירי: (לח) ישב נא. אחר שאעבר עמך הרבה שאשוב בעירי: עם קבר אבי ואמי. אמות בעירי ואקבר עם קבר אבי ואמי: (מא) ויעבירו. כן כתיב וקרי העבירו ושניהם קרובים: חצי עם ישראל. קצת עם ישראל שהרי אמר אחר כן וכל ישראל באים אל המלך אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי בן גרא מבנימין ולשון חצי ומחצה ומחצית אינו אלא חלוק החלק מהכלל פעמים הוא חלק בחלק השוה וזהו הרוב ופעמים אינו בשוה כמו חציו שרפתי במו אש וכן אומר עד צואר יחצה יפטאר איט חצי הגוף השוה שממנו ולמעלה אינו אלא קצת מעט מהגוף: (מב) גנבוך. שהעבירוך בסתר להשיבך אל המלכות בלא רשותינו ומראים כאילו אין אנו רוצים במלכותך יותר אנו רוצים מהם אלא לבזותינו עשו: וכל אנשי דוד עמו. כמו וכל אנשיך עמך כי עמו היו מדברים וכמוהו את יפתח ואת שמואל כאילו אמר ואותי: (מג) אם נשאת. כמו משאות אם נשאתי הרם מבית המלך ויש לומר אם נשאתי

פי׳ רבי ישעיה

(מג) אם נשאת נשא לנו. לשון משאת המלך. ובא נשאת שם המקור תבנין נפעל ושם המקור דרכו לבא על הרבה דרכים:

מצודת ציון

(לו) שרים ושרות. המשוררים והמשוררות: (לז) יגמלני. ענין השבת הטובה: (מג) על איש ישראל. אל איש ישראל: נשאת נשא. ענין תשורה ומתן כמו ויתן משאת מיד המלך (אסתר ב׳):

רשי

לי בכלכלתך: (לו) האדע בין טוב לרע. בין מאכל טוב למאכל רע ואמרו רז"ל שטוף בזמה היה לפיכך קפצה עליו זקנה: (לז) כמעט יעבר עבדך. כלומר מעט יעבור עבדך ללותך אחר שתעבור את הירדן: הגמולה הזאת. שאינה טובה לי: (לח) עבדך כמהם. בנו היה: (מג) כי קרוב המלך אלי. משבטי הוא: אם נשאת. כמו משאת (בראשית מ"ג ל"ד)

פרס

רלבג

מה שהוא כלכל אותו בשובו במחנים: (לז) כמעט יעבר עבדך את הירדן את המלך. רוצה לומר מעט הוא מה שעבר עבדך את הירדן אל המלך והיות הענין כן למה יגמלני המלך הגמולה הזאת בעבור מעט שהטיבותי לו: (מג) אם נשאת נשא לנו. ר"ל אם נשא משאת המלך משאת פניו אלינו להאכילנו:

שער

שרים ח׳ בליש׳ וסי׳ אם אשמע עוד בקול שרים. ויקונן ירמיהו על יאשיהו. קדמו שרים. לשכות שרים בחצר הפנימי. ויאמרו השרים והשרות. וכנרות ונבלים לשרים. ושרים כחללים כל מעיני בך. עשיתי לי שרים ושרות: הגלגלה ז׳ בקריאה וסימ׳ וישלחו אנשי גבעון. וישב יהושע קדמ׳ ובתראה דיהודה וישב המלך. ויבא עד הירדן. ויעבר המלך דכוותן. ואלישע שב הגלגלה. וכל עם ז׳ דסמיכי וסי׳ נמסר ביהושע סימן ח׳:

תולדות אהרן בן שמואל [illegible] שנת קלג:

מצודת דוד

עם המלך להתענג בהם: (לו) בן שמנים וגו׳. ואם כן עוד מעט יש לי לחיות: האדע. ועוד מה תועלת שבתי עמו אם להלוק לי כבוד להיות מאנשי עצתו וכי אדע בין טוב לרע לגודל זקנתי ואם להאכילני מעדנים וכי אטעם טעם מאכל ומשקה להיות מתהנה במאכל ומשקה משובח ואם לשמח לבבי בקול שרים ושרות הלא אני כבדה משמוע מחמת הזקנה: עוד למשא. לא די שלא יתענג להתענג בי כי עוד למשא אחשב לו: (לז) כמעט. דרך מועט יעבר עבדך עמך מן הירדן ואילך ואחר אשוב לביתי: הגמולה הזאת. כלומר אם חפצו לגמול עמי חסד למה ישלם הגמולה הזאת שאינה טובה לי: (לח) ישב. לזאת אשוב ואמות בעירי ואקבר עם קבר אבי: והנה עבדך כמהם. בנו היה ואמר לו הלא כמהם עמך ויעבור הוא עמך ובזה ישולם הגמול בעשות עמו החסד שתרצה: (לט) אתי יעבור כמהם. כלומר אף אם לא שאלה יעבור עמי מרצון עצמי ואף אעשה עמו הטוב בעיניך ועכ"ז לא יחשב לתשלום גמול כי אם כל אשר תבחר לנטות עלי אעשה לך: (מא) העבירו את הירדן: חצי עם ישראל. ר"ל מקצת מעם ישראל שהרי נאמר אחריו וכל איש ישראל באים וגו׳ כי לפעמים יאמר חצי על חלק מהחלק אם מעט ואם הרבה כמו ויחץ את הילדים (בראשית ל"ג): (מב) באים. לגלגל: מדוע גנבוך. ר"ל מדוע בני יהודה הביאוך בהסתר ובהחבא והעבירו את הירדן גם את המלך גם ביתו ואנשיו אשר עמו (ואף שדברו עם המלך אמרו וכל אנשי דוד ולא אמרו ואנשיך כי הסבו פניהם גם מול בני יהודה): (מג) כי קרוב וגו׳. כי הוא מבני שבט יהודה: ולמה זה חרה לך. ר"ל ועוד מה מזיק שבאתי ראשון וכי אכלנו משל המלך וכי קבלנו ממנו תשורה ומתן לשתאמרו לא השארתם לנו מאומה:

שער

רשי

פרס מבית המלך: (מד) עשר ידות לי במלך. אלו עשרה שבטים: וגם בדוד. אף על פי שהוא קרוב לכם אני משוך בו יותר ממך שאני עשר ידות: ומדוע הקלותני. להיות אתה קודם וכי לא היה דברי ראשון להשיב את מלכי וקודם לכן בא דברינו אליו להשיבו כמו שכתוב למעלה ודבר כל ישראל בא אל המלך: ויקש דבר איש יהודה. לשון התקוששו (צפניה ב' א') נראה והוצרך דבר איש יהודה שהראה אגרת ששלח להם דוד למה תהיו אחרונים להשיב את המלך וגומר כך מפרש באגדה. ויש לפרש ויקש לשון קושי וחוזק וכן תרגם יונתן ותקיף: (א) ושם נקרא. נזדמן לשון הקדיש קרואיו (צפניה א' ז') ויקרא אבשלום לכל בני המלך (שמואל ב' יג כג) לשון זימון: (ד) הזעק לי את איש יהודה. היינו כאן עד ג' ימים: ואתה פה עמוד. לסוף שלשת ימים הוי זהיר להיות עומד כאן לפני כי חפץ היה לרדוף אחרי שבע בן בכרי: (ה) ויוחר מן המועד. אשכחינהו לרבנן דפתחו במסכת כדאיתא בסנהדרין: אתה

רדק

השאתי משה כמו וישא משאת והוא שם בשקל יושבות על מלאת: (מד) עשר ידות. לפי שהם עשרה שבטים כי בנימין עם יהודה ועוד כי אלף איש מבנימין עם שמעי העבירו המלך את הירדן: וגם בדוד אני ממך. כתרגומו ואף בדוד אנא רעינא ממך כלומר אע"פ שהוא משבטך אני רוצה בו יותר ממך: ויקש דבר איש יהודה. קשה דברים וחזק יותר מדבר איש ישראל ודברו איש יהודה לאיש ישראל קשות והמלך היה שותק להם לפיכך חרה לאיש ישראל והלכו אחרי שבע בן בכרי כשתקע בשופר ואמר איש לאוהליו ישראל: (ג) ואליהם לא בא. נחלקו רז"ל מהם אמרו כי מותרות היו לו אלא שכבש את יצרו מהם תמורת מה שהשביע יצרו במה שהיה אסור לו מנע עתה יצרו ממה שהיה מותר לו ומהם אמרו אסורות היו לו אמרו ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסו' להדיוט כלי מלך שנשתמש בו הדיוט אינו דין שיהא אסור למלך: צרורות. קשורות שלא היה להם עוד היתר וי"ת נטירין וכן תרגם צור תעודה טר: עד יום מותן. כתרגומו מתקרין עד יום מותן ארמלן דבעליהן קיים: (ד) הזעק לי. אספם לי שירדפו אחרי שבע בן בכרי: שלשת ימים. עד שלשה ימים תאספם אלי: ואתה פה עמוד. כלומר שתשוב עמהם ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד לו וכששמע יואב קנא בדבר לפיכך הרגו: (ה) ויוחר מן המועד. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו והכתוב הוא מנחי הפ"א מן הקל מאותם שפאי"ם יו"ד כמו

שמואל ב כ

מד וַיַּעַן אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶת־אִישׁ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר עֶשֶׂר־יָדוֹת לִי בַמֶּלֶךְ וְגַם־בְּדָוִד אֲנִי מִמְּךָ וּמַדּוּעַ הֱקִלֹּתַנִי וְלֹא־הָיָה דְבָרִי רִאשׁוֹן לִי לְהָשִׁיב אֶת־מַלְכִּי וַיִּקֶשׁ דְּבַר־אִישׁ יְהוּדָה מִדְּבַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃
כ א וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל וּשְׁמוֹ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר וַיֹּאמֶר אֵין־לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה־לָנוּ בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלָיו יִשְׂרָאֵל׃
ב וַיַּעַל כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וְאִישׁ יְהוּדָה דָּבְקוּ בְמַלְכָּם מִן־הַיַּרְדֵּן וְעַד־יְרוּשָׁלִָם׃
ג וַיָּבֹא דָוִד אֶל־בֵּיתוֹ יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר־נָשִׁים ׀ פִּלַגְשִׁים אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמֹר הַבַּיִת וַיִּתְּנֵם בֵּית־מִשְׁמֶרֶת וַיְכַלְכְּלֵם וַאֲלֵיהֶם לֹא־בָא וַתִּהְיֶינָה צְרֻרוֹת עַד־יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת׃
ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲמָשָׂא הַזְעֶק־לִי אֶת־אִישׁ־יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד׃
ה וַיֵּלֶךְ עֲמָשָׂא לְהַזְעִיק אֶת־יְהוּדָה וַיֹּיחֶר מִן־הַמּוֹעֵד

תרגום

מד וַאֲתֵיב אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל יַת אֱנָשׁ יְהוּדָה וַאֲמַר עַסְרָא חוּלְקִין אִית לִי בְמַלְכָּא וְאַף בְּדָוִד אֲנָא רָעֵינָא מִנָּךְ וּמָא דֵין אַשְׁמֵתַנִי וְלָא הֲוָה פִּתְגָמִי קַדְמוּתָא לִי לַאֲתָבָא יַת מַלְכִּי וּתְקֵיף פִּתְגָם אֱנָשׁ יְהוּדָה מִפִּתְגָם אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל׃
א וְתַמָּן אִתְעָרַע גְּבַר רַשִׁיעָא וּשְׁמֵיהּ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי גַּבְרָא מִשִּׁבְטָא דְבֵית בִּנְיָמִין וּתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וַאֲמַר לֵית לָן חוּלָק בְּדָוִד וְלָא אַחְסָנָא לָנָא בְּבַר יִשַׁי גְּבַר לְקִרְווֹהִי יִשְׂרָאֵל׃
ב וּסְלִיק כָּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר דָּוִד לְמֵיזַל בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וֶאֱנָשׁ יְהוּדָה קְרִיבוּ עִם מַלְכְּהוֹן מִן יַרְדְּנָא וְעַד יְרוּשְׁלֶם׃
ג וַאֲתָא דָוִד לְבֵיתֵיהּ לִירוּשְׁלֶם וּדְבַר מַלְכָּא יַת עֲסַר נְשִׁין לְחֵינָן דִּי שְׁבַק לְמִטַּר בֵּיתָא וּמַנִּינוּן בְּבֵית מַטְּרָא וּמְסוֹבַר לְהֵן וּלְוָתְהֵן לָא עַל וַהֲוָאָה נְטִירָן וּמִתְקַרְיָן עַד יוֹם מוֹתְהֵן אַרְמְלָן דְּבַעְלֵיהֶן קַיָּם׃
ד וַאֲמַר מַלְכָּא לַעֲמָשָׂא כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יַת אֱנָשׁ יְהוּדָה תְּלָתָא יוֹמִין וְאַתְּ הָכָא קוּם׃
ה וַאֲזַל עֲמָשָׂא לְמִכְנַשׁ יַת דְּבֵית יְהוּדָה וְאוֹחַר מִן

סימן שמואל אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי. מלכים וד"ה מה לנו חלק בדויד ולא נחלה בבן ישי. שמואל איש לאהליו ישראל. מלכים לאהליך ישראל. ד"ה לאהליך ישראל: במלכם ג' בקרי' וסימן ואיש יהודה דבקו במלכם. הנשבעים במלכם. בני ציון יגילו במלכם:

תולדות אהרן ויאמר המלך. סנהדרין מט. וילן. שם:

רלבג

(מד) עשר ידות לי במלך. רוצה לומר באיש מלך שיהיה גם בדוד יש לי חלק גדול ממך ואף על פי שהוא קרובך: ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי. רוצה לומר שכבר היה ראוי לאיש יהודה שימתינו דבר איש ישראל להיותם הרוב בדרך שיהיה דבריהם ראשון להשיב את המלך: ויקש דבר איש יהודה מדבר איש ישראל. וזה כי המלך היה קרוב להם להיות משבט יהודה והיה גם כן קרוב להם מצד אחר כי ישיבתו היתה בתוך ארץ יהודה ואשר היתה ישיבתו ביניהם היה ראוי שיהיו קודמין להשיבו שם: (ג) ויתנם בית משמרת. ר"ל בבית שתהיינה נשמרות שם ויכלכלם שם ולא בא אליהם לפי שכבר בא אליהם אבשלום בנו: ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות. הנה זה קרא לכן בעבור היותן פילגשי המלך ואין ראוי לאחר להשתמש בהן: (ד) שלשה ימים ואתה פה עמוד. ר"ל שאחר שלשת ימי' ישוב שם: (ה) ויוחר מן המועד אשר יעדו. ר"ל שנתאחר

פי' רבי ישעיה

(מד) ולא היה דברי ראשון לי להשיב את מלכי. וגם זה בא בב' סימנין: ויקש דבר איש יהודה. פי' שאמרו להם לנו שלח המלך ולכם לא שלח. ומפני זה כעסו: (ג) ויתנם בית משמרת. שלא ינשאו לאחרים ואליהם לא בא שהיה מואס בהן מפני שבא בנו עליהם: (ד) הזעק לי את איש יהודה. מפני שהקיבוץ הוא על ידי כרוז אומר לשון זעקה: שלשת ימים. כמו לשלשת ימים. ואתה פה עמד. פי' וגם אתה תבוא ותעמוד לפני ביום השלישי שאמנה אותך שר צבא להלך אחרי שבע בן בכרי: (ה) ויוחר מן המועד אשר יעדו. קל הוא מן אחר

מצודת דוד

(מד) עשר ידות וגו'. הלא יש לי עשר חלקים במלך כי אנחנו עשרה שבטים (אבל מבנימין באו מקצתם והם האלף שעם שמעי ולא יוחשבו לא לאלה ולא לאלה); וגם בדוד. אף שהוא מבני שבטך מ"מ רוצה אני בו יותר ממך: ומדוע הקלותני. בזית אותי כאלו אין ממש בו והכל ממך: ולא היה דברי ראשון. וכי לא בא אליו דברי בתחילה שישוב אל ביתו כמ"ש למעלה ודבר כל ישראל בא וכו': לי להשיב. ר"ל אי"כ מהראוי לי להשיב את מלכי ולא לכם שאתם המעט ואיחרתם עד כה: ויקש. אנשי יהודה דברו קשות לישראל יותר מישראל ליהודה: כ (א) ויתקע. להיות סימן על המרד: אין לנו חלק. כלפי שהיו בני יהודה וישראל מתוכחים למי יש חלק יותר בדוד אמר הוא למה תריבו כולכם אנו אין לנו חלק כלל ולכו איש לאהליו: (ב) דבקו במלכם. הלכו עמו מהירדן עד בואו לירושלים: (ג) בית משמרת. במקום משומר לבל יבוא מי עליהן כי אסורות לכל אדם על היותן פילגשי המלך: ואליהם לא בא. רז"ל נחלקו בדבר מהם אמרו שהיה אסור בהן על שבא אבשלום עליהן ומהם אמרו שמנע מהן לא בעבור איסור: צרורות. קשורות מבלי היתר להנשא לאיש: עד יום מותן וגו'. כתרגומו ומתקרין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים: (ד) שלשת ימים. עד שלשת ימים: ואתה פה עמוד. שוב עמהם לעמוד פה כי רצה להעמידו לשר הצבא תחת יואב: (ה) ויוחר. נתאחר יותר מהזמן שקבע לו:

מצודת ציון

(מד) ידות. חלקים: הקלתני. מלשון קלות ובזיון: ויקש. מל' קשה: כ (א) נקרא. מלשון מקרה: בליעל. בלי עול שמים ר"ל רשע: נחלה. הוא חלק וכפל הדבר במ"ש: (ב) ויעל. ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט): (ג) ויכלכלם. הספיק מזונם: צרורות. קשורות כמו צרורות כספיהם (בראשית מ"ב): (ד) הזעק. אסוף בקול זעקה: (ה) ויוחר. מל' איחור ועכוב: המועד

כמו מן ישב ויצב והקרי הוא מאותיות שפליה האלף והוא בשקל ויסף עוד דוד וסי' אחר שלא בא לשלשת הימים וכשראה דוד שלא בא אמר לאבישי שירדוף אחרי שבע בן בכרי ולא אמר ליואב כי בלבו היה לשחוט שלא יהיה שר לבאו מפני שהרג אבשלום: (ו) ירע לנו שבע בן בכרי. פועל עומד ופירוש ירע לנו דבר שבע בן בכרי יהיה פועל יותר שאמר אחריו ויצאו אנשי יואב: עבדי אדוניך. על יואב אמר וקראו אדוניו כי גדול היה ונכבד ממנו וזהו ויצאו אחריו אנשי יואב וגם יואב יצא אחר כן אלא שאבישי יצא במצות דוד: פן מצא לו. כמו ימצא עבר במקום עתיד ורבים כמוהו ותרגם דילמא ישכח: והציל עינינו. יסור ראותנו ודעתנו שלא נדע באיזה עיר ישגב אם לא נמהר לרדוף אחריו או פירוש הבטחתנו והשגחתינו שהייתי בוטח כי שבתי אל מלכותי והנה עתה הלכו אחריו ישראל ואם ישגב באחת הערים הבצורות יהיה לו סבה למשוך לב ישראל אליו וצריכים אנו למהר לרדוף אחריו ולהרגו וי"ת והציל עיננו ויעיק לנא: (ז) והכרתי והפלתי. כבר פירשתיו: (ח) עם האבן. סמוך לה וכן עם באר לחי רואי: חגור מדו לבושו. וי"ת מדו מכסת כוי"ת מדו כד וסמך מדו אל לבושו ולבוש הוא גם כולל ומדו סורש לאחד מן הלבושים ידוע אצלם תבנתו וי"ת אסיר מזריז לבושוהי: מצמדת. דבוקה: בתערה. הוא תיק החרב: והוא יצא ותפול. יצא מהמקום שהיו בו עם האבן הגדולה או שנבטון הפיל ובצאתו נפלה החרב מתערה ולקחה בידו השמאלית כדי שלא ישמר עמשא שבא להכותו ונתן לו שלום ואחז בזקנו ביד ימינו לנשק לו: (י) ועמשא לא נשמר. כלומר שלא שמר עצמו מן החרב: (יא) עמד עליו. אצלו הכלים שלא יעמדו על החלל אלא

המקום אשר חוקו שהנפש יוצאת מכל המקומות הוא אשר שם משכן החיים והוא הפעמי אשר יוצאה ממנו אל כל הגוף

(ו) אתה קח את עבדי אדוניך. אחרי אמר אימר עמשא שר הצבא ולא הביא את נבא יהודה קח אתה מן המנוחים הנימי ורדוף אחריו: והציל עינינו. והציל עינינו מעינינו והרי זה מקרא קצר: (ח) מצומדת על מתניו. סמוכה מאוד לגופו לרוחב מתניו שלא כדרך חוגרי חרב כדי שתהא נוחה ליפול ולא יצטרך לשולפה מתערה: והוא יצא. כנגד עמשא: ותפול. החרב מתערה לפי שהיתה חלקה ולטושה ולא היתה תלויה לנד ירכו אלא לרוחב מתניו וכמעט שמה עצמו לנד שלרך נפלה מתערה ואחזה בימינו ולא

זְמַנָא דַאֲמַר לֵיהּ׃ ו וַאֲמַר
דָוִד לַאֲבִישַׁי כְּעַן יַבְאֵישׁ
לָנָא שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי מִן
אַבְשָׁלוֹם אַתְּ דְבַר יָת עַבְדֵי
רִבּוֹנָךְ וּרְדוֹף בָּתְרוֹהִי דִלְמָא
יִשְׁכַּח לֵיהּ קִרְוִין כְּרִיכָן
וִיעִיק לָנָא׃ ז וּנְפַקוּ בָּתְרוֹהִי
גִּבָּרֵי יוֹאָב וְקַשָּׁתַיָא וְקַלָּעַיָא
וְכָל גִּבָּרַיָא וּנְפַקוּ
מִירוּשְׁלֶם לְמִרְדַּף בָּתַר
שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי׃ ח אִינוּן
עִם אַבְנָא רַבְּתָא דִי בְגִבְעוֹן
וַעֲמָשָׂא אֲתָא לְאַפֵּיהוֹן
וְיוֹאָב אֲסִיר מְזָרֵז לְבוּשׁוֹהִי
וַעֲלוֹהִי אִתְפַּנְקֵי חֶרֶב מְזָרְזָא
עַל חַרְצֵיהּ בְּנַרְתְּקָהּ וְהוּא
אָזִיל וּפָסַע׃ ט וַאֲמַר יוֹאָב
לַעֲמָשָׂא הַשְׁלָם אַתְּ אֲחִי
וַאֲחַדַת יַד יְמִין יוֹאָב
בְּדִקְנָא דַעֲמָשָׂא לְמִנְשַׁק
לֵיהּ׃ י וַעֲמָשָׂא לָא אִסְתְּמַר
בְּחַרְבָּא דִי בִּיַד יוֹאָב
וּמְחָהִי בַהּ בִּסְטַר יַרְכֵּיהּ
וּשְׁפַךְ מְעוֹהִי לְאַרְעָא וְלָא
תְנָא לֵיהּ וּמִית וְיוֹאָב
וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי רְדַף בָּתַר
שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי׃ יא וְגַבְרָא
קָאִים עִילָוֹהִי מֵעוּלֵימֵי יוֹאָב וַאֲמַר מַן דְּרָעֵי בְּיוֹאָב וּמַן דִּי לְדָוִד יֵיזִיל

אֲשֶׁר יְעָדוֹ׃
ו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אֲבִישַׁי עַתָּה יֵרַע לָנוּ
שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי מִן־אַבְשָׁלוֹם אַתָּה
קַח אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ וּרְדֹף אַחֲרָיו
פֶּן־מָצָא לוֹ עָרִים בְּצֻרוֹת וְהִצִּיל
עֵינֵנוּ׃ ז וַיֵּצְאוּ אַחֲרָיו אַנְשֵׁי יוֹאָב
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּבֹּרִים וַיֵּצְאוּ
מִירוּשָׁלִַם לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־
בִּכְרִי׃ ח הֵם עִם־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר
בְּגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא בָּא לִפְנֵיהֶם וְיוֹאָב
חָגוּר ׀ מִדּוֹ לְבֻשׁוֹ וְעָלָו חֲגוֹר חֶרֶב
מְצֻמֶּדֶת עַל־מָתְנָיו בְּתַעְרָהּ וְהוּא יָצָא
וַתִּפֹּל׃ ט וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשָׁלוֹם
אַתָּה אָחִי וַתֹּחֶז יַד־יְמִין יוֹאָב בִּזְקַן
עֲמָשָׂא לִנְשָׁק־לוֹ׃ י וַעֲמָשָׂא לֹא־נִשְׁמַר
בַּחֶרֶב ׀ אֲשֶׁר בְּיַד־יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ
אֶל־הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעָיו אַרְצָה וְלֹא־
שָׁנָה לוֹ וַיָּמֹת וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו
רָדַף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃
יא וְאִישׁ עָמַד עָלָיו מִנַּעֲרֵי יוֹאָב וַיֹּאמֶר
מִי אֲשֶׁר חָפֵץ בְּיוֹאָב וּמִי אֲשֶׁר־לְדָוִד

והציל ג' בקריאה וסי' פן מצא לו ערים בצורות והציל. בצפרים עפות כן יגן. זרעו את ארץ אשור: חגור ד' בקריאה וסי' הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון. ואלישע הנביא קרא לאחד. ויאמר לגיחזי חגור מתניך וקח משענתי. חגור חרבך על ירך גבור. וחד וחגור נתנה לכנעני: לבושו ג' חסרים בקריאה וסי' בלשון תרגום המרא דיואב ערפלא. ופירושו נמסר בסדר וזה:

רלב"ג

שנתאחר שלא שב אל המלך לשלשת הימים: (ו) ויאמר דוד אל אבישי. לא רצה לומר זה ליואב לפי שהכיר שאיבתו מהיות לו שר צבא: פן מצא ערים בצורות והציל עינינו. הוא מענין אמרו ויצל אלהים את מקנה אביכן ויתן לי ושם אמר לו ערים בצורות להמלט שם יבדיל ויפריש מהם שעינינו אליו והוא להשיב אלינו כל מלכות ישראל והוא ימשך לבבם אליו וימנעו מהשיב לנו כל הממלכה: (ז) והכרתי והפלתי. הם שתי משפחות שהכלם שהיו מהם הסנהדרין בימי דוד וחבר שכל שתי המשפחות האלו יצאו אחרי אבישי להשיב המלוכה לדוד: (ח) חגור מדו לבושו. הוא כמו אדמת ספר: ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה. הנה הפריש יואב שלא שם תער החרב תלוי כמשפט אבל חבר אותה על מתניו כדרך שיפול החרב בקלות וזה היה סבה אל שלא נשמר עמשא מן החרב אשר ביד יואב כי ראה שנפלה לו מעל מתניו: (י) אל החומש. אמרו צלע החמישית שמרה ובכד הלויין בה ודומה שקרא חומש מענין חמושים והוא והנה זה המקום הוא מקום הלב

פי' רבי' ישעיה

אחר כמו ויאמר מן אמר. ונעלם האלף ובא תחתיו היו"ד כמו שקריאה: (ו) ויאמר דוד אל אבישי. פירוש שהיה שרוי בכעס עם יואב מפני שהרג את בנו ולא טוב לו: והציל עיננו. כמו מעילנו: (ז) ויצאו אחריו אנשי יואב. פי' הגבורים שהיו הולכין עם יואב תדיר: (ח) ויואב חגור מדו לבושו. כפל לשון הוא: ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה. פי' ועל לבושו חגור אחד שבאותו חגור היתה תלויה החרב שהיתה מצומדת על מתניו בתוך תערה: והוא יצא ותפל. פי' יצא יואב לקראת עמשא והרגו נפלה מתערה לארץ ולכתחלה עשה שתפול ויראה כי הוא לוקחה מן הארץ להשיבה אל תערה ולא יחוש עמשא ממנה:

מצודת ציון

כמועד. הזמן: יעדו. ענין קביעות כמו שמעו מטה ומי יעדה (מיכה ו): (ו) והציל. מלשון הצלה. או הוא מענין הפרשה כמו ויצל אלהים (בראשית לא): (ז) והכרתי והפלתי. פי' קשתיא וקלעיא: (ח) עם האבן. סמוך להאבן: מדו לבושו. שם כפול וכפל המלה במלות נרדפות כמו אדמת עפר (דניאל יב): מצומדת. מחוברת כמו צמיד פתיל (במדבר יט): בתערה. הוא תיק החרב: (ט) ותוחז. מל'

מצודת דוד

(ו) אל אבישי. לא רצה מעתה לצוות ליואב כי היה כועס עליו על שהרג את אבשלום: ירע לנו. יעשה לנו רעה יותר מן אבשלום: עבדי אדוניך. ר"ל עבדי המלך ולא אמר עבדי כי כן דרך המקרא וכן נמי לנוך (בראשית ד') עם כי למך עצמו אמר: פן מצא. כמו פן ימצא עבר במקום עתיד: והציל עינינו. יציל עצמו מעינינו. או יסתיר עינים ממנו: (ז) אנשי יואב. הגבורים אשר היו סרים למשמעתו והלכו עמו אלא אל המלחמה: (ח) הם עם האבן וכו'. כשהלכו הם סמוך להאבן וכו': ועליו. על הלבוש היה חגור חרב מצומדת על מתניו לרוחב לא תלויה על הירך כדרכו ובוונתו היתה שתפול מתערה בשחיה מועטת לבל ירגיש בה עמשא: והוא יצא. מהאבן המכר ונפלה מתערה בשחיה מועטת אשר שחה לתקן מנעלו כדרים במ"א ולקחה מהארץ בשמאלו: (י) לא נשמר. לא היה נשמר מהחרב ועי' כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה ולקחה בשמאלו: אל החומש. אל צלע החמישית מקום שהכבד והמרה תלויין: מעיו. בני מעיו: ולא שנה לו. לא הוצרך להכותו שנית כי בראשונה הומת: רדף. כ"א רדף: (יא) עליו. אצל החלל: אשר לדוד. אשר אוהב לדוד: אחרי יואב. ילך אחרי יואב ולא יעמוד פה על החלל

רשי

לא היה ממהר בדבר : כאשר ראה כל הבא עליו ועמד . כאשר ראה האיש שכל הבא עליו היה עומד : (יג) כאשר הוגה . כאשר הומשך כמו הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה ד') וכמו הגו רשע לפני מלך (שם כ"ה ה') : (יד) ויעבר בכל שבטי ישראל . שבע בן בכרי לפתותם שימליכוהו עליהם : וכל הברים . לא ידעתי מהו : (טו) ותעמד בחל . ואקיפו מקריין ויש פותרים ותעמוד בחל לשון חל וחומה (איכה ב' ח') שפילו החומה החיצונה ונתחזקה לעמוד על ידי הפנימית : (יז) האתה יואב . שאמר לך יושב בשבת תחכמוני שמואל

רדק

אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועילו דבריו לאנשים הבאים אלא היו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים : (יג) כאשר הוגה . הוסר שרשו הגה על דעת אדוני אבי ז"ל והה"א מן שלא ספר פעלו מן המרובע ומשניו ומשרשו הנה נגזרו הקשה הגה סיגים ועל דעת ר' יהודה ור' יונה שרשו יגה מבנין הפעיל משפטו בתשלומי הנגה באקל הגלה : (יד) ויעבר . שבע בן בכרי שהיה בורח כששמע שרודפין אחריו עבר בכל שבטי ישראל עד אבלה ואם כשיר להמלט בה ויש לסרס ויעבור על יואב : אבלה ובית מעכה . שני מקומות סמוכים היו ואחר שאמר באבלה בית המעכה נראה כי היה אבל אחר וזה היה סמוך לבית המעכה והיו סומכים אותו אליו : וכל הברים מקומות הסמוכות לבארות שהיו לבנימן נקראים ברים ואמר כי עבר בכל אלה המקומות ובסוף נכנס באבל שהיא עיר ומבצר וחשב להמלט בה : ויקלהו . כן כתיב וקרי ויקהלו ונכנס א' כי הלים שנים באותיות השוות רבי' במקרא כמו כבש וכשב שמלה ושלמה קהלת להקם ומזה יאמר קלהת ובקרי הוא נמצא ומבואר : ויבאו אף אחריו . פירוש אחרי יואב ובאמרו אף לפי שהלכו אחרי שבע בן בכרי מתחלה וברואתם כי רדפו יואב ואנשיו אחריו במקומות ההם שבו יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי היו מקהלים אנשי המקומות ההם ובאים גם אחריו לרדוף אחרי שבע בן בכרי : (טו) סוללה . בתרגומו מליתא והוא תל עפר ובדברי רז"ל סוליא בריגא ושפיכת הסוללה הוא למלא החפירות אשר סביב העיר עפר ולעשות תל לבניא אל החומה : ותעמוד בחל . עמדה העיר להכנס בחומה כי מלאו החפירות עפר ולא היה להם אלא להפיל החיל והוא החומה כמו שפי' רז"ל חיל וחומה שורא ובר שורא או פירש בחיל בחפי' כתרגו' בני בחלת' ופי' אחר ששפכו הסוללה וסתמו החפירה עמדו אנשי מלחמה בחיל לרגלי החומה וחשבו להפיל ופי' ותעמוד לשון נקי על המלחמ' וי"ת בחיל כמו בחיל ואקיפא משריין : משחיתים . משחיתים בכלי התותן האבנים להפיל החומה וי"ת מתעשתין לחבלא שורא וענין משחיתים כתרגומו משחיתים בלבם כלומר חושבים ומתכוונים היאך יפילו החומה : (טז) ותקרא אשה חכמה . בדרש מי היתה אשה זאת סרח בת אשר אמרה דבר ידברו בראשונה שאול ישאלו באבל וכן תמו כאן תמו דברי תורה כלומר תמו דברי תורה כאן שאין יודעים אותן אני שמעתי דבר זה ממשה רבינו כשהיו באים להלחם על עיר שיהיו פותחין לשלום

אַחֲרֵי יוֹאָב : יב וַעֲמָשָׂא מִתְגֹּלֵל בַּדָּם
בְּתוֹךְ הַמְסִלָּה וַיַּרְא הָאִישׁ כִּי־עָמַד
כָּל־הָעָם וַיַּסֵּב אֶת־עֲמָשָׂא מִן־
הַמְסִלָּה הַשָּׂדֶה וַיַּשְׁלֵךְ עָלָיו בֶּגֶד
כַּאֲשֶׁר רָאָה כָּל־הַבָּא עָלָיו וְעָמָד :
יג כַּאֲשֶׁר הֹגָה מִן־הַמְסִלָּה עָבַר כָּל־
אִישׁ אַחֲרֵי יוֹאָב לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע
בֶּן־בִּכְרִי : יד וַיַּעֲבֹר בְּכָל־שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל אָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל־
הַבֵּרִים וַיִּקָּלֲהוּ וַיָּבֹאוּ אַף־אַחֲרָיו :
טו וַיָּבֹאוּ וַיָּצֻרוּ עָלָיו בְּאָבֵלָה בֵּית
הַמַּעֲכָה וַיִּשְׁפְּכוּ סֹלְלָה אֶל־הָעִיר
וַתַּעֲמֹד בַּחֵל וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־
יוֹאָב מַשְׁחִיתִם לְהַפִּיל הַחוֹמָה :
טז וַתִּקְרָא אִשָּׁה חֲכָמָה מִן־הָעִיר שִׁמְעוּ
שִׁמְעוּ אִמְרוּ־נָא אֶל־יוֹאָב קְרַב עַד־
הֵנָּה וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ : יז וַיִּקְרַב אֵלֶיהָ
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַאַתָּה יוֹאָב וַיֹּאמֶר
אָנִי וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁמַע דִּבְרֵי אֲמָתֶךָ

(ל' פס' · ג' כספרה · נ' · ל' ויקהלו ק' · ל' · ב' מס' כל"ם · ד' כסג כן וחסר · ל' · פ' · ל' וח' הם לחוץ ובפנם דבכרי)

בָּתַר יוֹאָב : יב וַעֲמָשָׂא
מִתְפַּרְפַּר בִּדְמָא בְּגוֹ כִבְשָׁא
וַחֲזָא גַבְרָא אֲרֵי קָם כָּל
עַמָּא וְאַסְחַר יָת עֲמָשָׂא
מִן כִּבְשָׁא לְחַקְלָא וּרְמָא
עֲלוֹהִי לְבוּשָׁא כַּד חֲזָא כָּל
דְּאָתֵי עֲלוֹהִי וְקָאִים : יג כַּד
אַפְנְיֵהּ מִן כִּבְשָׁא עֲבַר כָּל
גַּבְרָא בָּתַר יוֹאָב לְמִרְדַּף
בָּתַר שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי :
יד וַעֲבַר בְּכָל שִׁבְטַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל לְאָבֵלָה וּבֵית
מַעֲכָה וְכָל בִּירִין
וְאִתְכְּנִישׁוּ וַאֲתוֹ אַף אִינּוּן
בָּתְרוֹהִי : טו וַאֲתוֹ וְצָרוּ
עֲלוֹהִי בְּאָבֵל בֵּית מַעֲכָה
וּצְבַרוּ מַלְיָתָא עַל קַרְתָּא
וְאַקִּיפָא מַשִּׁרְיָן וְכָל עַמָּא
דְעִם יוֹאָב מִתְעַשְּׁתִין
לְחַבָּלָא שׁוּרָא : טז וּקְרַת
אִתְּתָא חַכִּימְתָּא מִן
קַרְתָּא שְׁמַעוּ שְׁמַעוּ
אִמְרוּ כְעַן לְיוֹאָב קְרַב עַד
הָכָא וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ :
יז וּקְרֵיב לְוָתַהּ וַאֲמַרַת
אִתְּתָא הַאַתְּ יוֹאָב וַאֲמַר אֲנָא וַאֲמַרַת לֵיהּ שְׁמַע פִּתְגָּמֵי אַמְתָךְ וַאֲמַר שְׁמַע

הגה ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' כאשר הגה מן המסלה . אשר הוגה ה' ביום חרון אפו . כי אם הוגה ורחם כרוב . קדמא חס'. וחד כי ה' הוגה על כל ל' מפיק ה"א : בחל ה' חס' יו"ד בלישנא וסי' וישפכו סוללה . הם לאיזבל דבר ה' לאמר וגו' בחל יזרעאל . ישית חומות וחל . וגלות החל הזה . ויאבל חל וחומה יחדיו אומללו :

רלבג

אלה : (יב) מתגולל בדם בתוך המסלה . ר"ל שהיה מתגלגל ומתגאל בדם שיצא ממנו בתוך הדרך : (יג) כאשר הוגה מן המסלה . כאשר הוסר מן הדרך : (יד) ויעבר בכל שבטי ישראל אבלה ובית מעכה . ר"ל כי עבר שבע בן בכרי אל אבל ובית מעכה מדי עברו בכל שבטי ישראל לאסוף אליו כל שבטי ישראל והנה שם המקום נקרא אבל וקראו גם כן בית המעכה : וכל הברים ויקהלו ויבאו אף אחריו . וכל הברים אחוזת שבט אנשי בארות כי בארות היה מבנימין וספר כי כל אנשי המקום ההוא נקהלו עם שבע בן בכרי לעזרו וגם באו אחריו : (טו) ויבאו ויצורו עליו . ההם שמו עיר אבל במצור כשבור שבע בן בכרי שהיה מורד במלכות . וישפכו סוללה ותעמוד בחיל . הנה בחיל היא החומה החיצונית ואחר שעם הסוללה הרסו החומה החיצונית והיו משתדלים להשחית גם כן החומה הפנימית

פי' רבי' ישעיה

(יג) כאשר הוגה מן המסלה . לפי דקדוק הלשון אינו לקוח מן הגו סיגי' מכסף או הגו רשע שהם לשון הסרה שאלה שרשה הגה . ואם זה כמו פועל היה לומר הוגה בדגשות הגימ"ל כמו הכו פניו חרולים . ושפו עצמותיו לא ראו . אלא זה שרשו יגה והוא מלשון כבד כמו הורה מן ירה : (יד) ויעבר בכל שבטי ישראל . פירוש עבר יואב בכל שבטי ישראל שיבואו לאבל ובית מעכה לעזור לו : וכל הברי'. שם מקום והברים ישראלים היו דרי' שם ויקהלו ויבאו גם הם אחריו : (טו) ותעמד בחל . כמו אחל יושבי עלשת שעמדה כל העיר בפחד גדול : (טז) אמרו נא אל יואב . כי אשה אחת אומר לך קרב הנה ואדברה אליך :

מצודת דוד

בחלל . (יב) מתגולל . היה מתגלגל בדמו באמצע המסלה : וירא האיש . העומד על החלל ראה אשר כל מי שבא למקום החלל היה נשאר עומד ולא הולכו : השדה . גלו השדה מסוקן מהמסילה וכסהו בבגד בראותו שעומד עליו כל הבא : (יג) כאשר הוגה . אחר שהוסר מן המסלה עברו כולם אחרי יואב : (יד) ויעבר . יואב עבר בכל שבטי ישראל ללכת עמו אבלה ובית מעכה והיא אבלה ובית מעכה שנסגר בה שבע בן בכרי : וכל הברים . גם עבר יואב כל הברים והוא שם מחוז ובה מקומות רבות ואנשים מרובים : ויקהלו . משבטי ישראל ואנשי הברים נקהלו ויבואו אחרי יואב : (טו) עליו . על שבע בן בכרי . וישפכו סוללה . דרך חונכי עיר לשפוך עפר מול החומה לעשות תל גבוה ועולים עליה להלחם עם העיר וע"ש שכובשים אותה במקלות וברגלי בני אדם קרויה סוללה מלשון מסילה : ותעמוד בחל . אח"ז קרבה עדת המלחמה אל העיר ועמדה על התל והיא החומה הנמוכה שאצל הגבוה כמו חל וחומה (איכה ב) : משחיתים . התחילו להשחית החומה כי קרבו אליה לעמוד על התל : (טז) שמעו שמעו . כפלה דבריה כדרך הצועק בבהלה וקראה לאנשי המלחמה שהם ישמעו לה אמריה

מצודת ציון

מל' אחוז : (יב) המסלה . דרך סלולה : (יג) הוגה . הוסר כמו הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה) : (טו) ויצרו . מל' מצור :

רדק

לשלום: (יט) שלמי אמוני ישראל. אני השלמתי נאמן לנאמן פי' גלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי. ותימה הוא אם האריכה ימים כל כך סרח בת אשר אעפ"י שרלינו שהאריכה ימים רבים שהרי מנית עם באי מצרים ונמנית עם באי הארץ והיו שנתים או לפחות מאתים וחמשים שנה: דבר ידברו בראשונה. שמעתי שהיו מדברים בראשונה וכן התמו מדיין כלומר מאז ועד עתה כן שמענו אומרים כי בכל עיר שבאים להלחם ישאלו אם תשלים אפילו באומות העולם כל שכן באבל שהיא עיר גדולה והיא משלומי אמוני ישראל שאינה מורדת במלך ולית אידכר כאן וגו': נחלת ה'. אחסנת עמא דה': (כא) במלך בדוד. דרשו בו במלך אפילו לא היה בדוד המורד בו חייב מיתה כל שכן במלך בדוד שהוא אפילו לא היה מלך המורד בו חייב מיתה ולפי הפשט כי אף על פי שמרד אבשלום היה המלך וכל המורד בו חייב מיתה ויהרג כמו שנהרג אבשלום: (כב) בחכמתה. לפי שהיתה העיר מבני בנימן היתה צריכה לפתותם בדברי חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמרה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב יחשוב אותנו כלנו כמורדים במלכות ואחר שיכבש העיר בחזקה ולא נשלם עמו יהרוג כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יומת וכן אמרו תנו את הכבשים ונמיתי אלא שמחל על כבודו ומפני שאין כבודו מחול הוא גם שלא יומתו ואפילו בדברי זקנים שנאמר הן למות הן לשרשי הן לענוש נכסים ולאסורין ובדברי רז"ל סיעה של בני אדם שאמרו להם תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגים את כלכם יהרגו כלם ואל ימסרו להם נפש אחת ואם ייחדוהו להם כגון שייחדו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כמו שעשו בני יהודה בשמשון פי' שהיה יכול להמלט שמשון שהיה מבפנים בסלע לפיכך לא נתנוהו אלא מדעתו אבל הוא והם מבפנים הואיל והוא נהרג והם נהרגין יתנוהו להם ואל יהרגו כולם כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם בחכמתה אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כלכם רבי שמעון אומר כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה נוסחא אחרינא ר' שמעון אומר והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ועוד בדבריהם אתו אמרין ליה ליהויקים נבוכדנצר בעי לך אמר להם אפשר כן וכי דוחין נפש מפני נפש אתון מהיין ית נפשכון וממיתים לדילי אמרו ליה לא כן עשו אבותינו בשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך אליך:

ויואב

וַיֹּאמֶר שֹׁמֵעַ אָנֹכִי׃ יח וַתֹּאמֶר לֵאמֹר
דַּבֵּר יְדַבְּרוּ בָרִאשֹׁנָה לֵאמֹר שָׁאֹל
יְשָׁאֲלוּ בְּאָבֵל וְכֵן הֵתַמּוּ׃ יט אָנֹכִי
שְׁלֻמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְבַקֵּשׁ
לְהָמִית עִיר וְאֵם בְּיִשְׂרָאֵל לָמָּה תְבַלַּע
נַחֲלַת יְהוָה׃ כ וַיַּעַן יוֹאָב וַיֹּאמַר
חָלִילָה חָלִילָה לִי אִם־אֲבַלַּע וְאִם־
אַשְׁחִית׃ כא לֹא־כֵן הַדָּבָר כִּי אִישׁ
מֵהַר אֶפְרַיִם שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי שְׁמוֹ
נָשָׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד תְּנוּ־אֹתוֹ לְבַדּוֹ
וְאֵלְכָה מֵעַל הָעִיר וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה
אֶל־יוֹאָב הִנֵּה רֹאשׁוֹ מֻשְׁלָךְ אֵלֶיךָ
בְּעַד הַחוֹמָה׃ כב וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־
כָּל־הָעָם בְּחָכְמָתָהּ וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁ
שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וַיַּשְׁלִכוּ אֶל־יוֹאָב
וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר וַיָּפֻצוּ מֵעַל־הָעִיר אִישׁ
לְאֹהָלָיו וְיוֹאָב שָׁב יְרוּשָׁלִַם אֶל־

אֲנָא׃ יח וַאֲמַרַת לְמֵימַר
אֲדַכַּר כְּעַן מַה דִּכְתִיב בְּסִפַר
אוֹרַיְתָא לְמִשְׁאַל בְּקַרְתָּא
בְּקַדְמִין לְמֵימַר הַכְדֵין
הֲוָה לָךְ לְמִשְׁאַל בְּאָבֵל
אִם מַשְׁלְמִין׃ יט אֲנַחְנָא
שָׁלְמִין בְּהֵימְנוּתָא עִם
יִשְׂרָאֵל דְּאַתְּ בָּעֵי לְחַבָּלָא
קִירְוָא דְּהִיא קַרְךְ רַב
וְאִמָּא בְּיִשְׂרָאֵל לְמָה
תְקַלְקֵל אַחְסָנַת עַמָּא דַיְיָ׃
כ וַאֲתֵיב יוֹאָב וַאֲמַר חָס
חָס לִי אִם אֲקַלְקֵל וְאִם
אֲחַבֵּל׃ כא לָא כֵן פִּתְגָמָא
אֲרֵי גַבְרָא מִטּוּרָא דְבֵית
אֶפְרַיִם שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי
שְׁמֵיהּ אֲרִים יְדֵיהּ בְּמַלְכָּא
בְּדָוִד הָבוּ יָתֵיהּ בִּלְחוֹדֵיהּ
וְאֵיזֵיל מֵעַל קַרְתָּא וַאֲמַרַת
אִתְּתָא לְיוֹאָב הָא רֵישֵׁיהּ
מִיתְרְמֵי לָךְ מִן שׁוּרָא׃
כב וַאֲתַת אִתְּתָא לְוָת כָּל
עַמָּא בְּחוּכְמְתַהּ וּפְסַקוּ יָת רֵישׁ שֶׁבַע בַּר בִּכְרִי וּרְמוֹ לְיוֹאָב וּתְקַע
בְּשׁוֹפָרָא וְאִתְבַּדָּרוּ מֵעַל קַרְתָּא גְּבַר לְקִרְווֹהִי וְיוֹאָב תָּב לִירוּשְׁלֵם לְוָת מַלְכָּא׃

רשי

(שמואל ב כ"ח): (יח) דבר ידברו בראשונה לאמר. היה לך לדבר לשלום בראשונה אם שלום יענוך ופתחו לך לא היה לך להלחם עליהם: שאול ישאלו באבל. אם שאלו בני חילך בשלום העיר הזאת ששמה אבל: וכן התמו. עד היו בני העיר משלימים עמכם: (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. אני מבני העיר השלמים והאמנים לישראל ולמלך ומדרש אגדה סרח בת אשר היתה אני השלמתי נאמן לנאמן פי' גלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי: (כ) חלילה חלילה לי. חלילה לי חלילה למלך: (כא) נשא ידו במלך בדוד. במלך אפילו אינו דוד חייב מיתה ובדוד אפילו אינו מלך חייב מיתה וכל שכן במלך בדוד כך מדרש במדרש קהלת: (כב) ותבא האשה אל כל העם בחכמתה. שנינו בתוספתא אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם אם היה יכול להמלט כגון שהוא מבפנים והם מבחוץ והם בסכנה והוא יכול להמלט אין דוחין נפש מפני נפש להורגו בשביל הצלתכם אבל עכשיו שגם הוא יהרג עמכם הואיל ונכרתו כתומות ואין כח להמלט מוטב ימות לבדו ואל תמותו כמו. רבי שמעון אומר כך אמרה להם המורד במלכות בית דוד חייב מיתה

רלבג

הפנימית: (יח) דבר ידברו בראשונה לאמר וגו'. ר"ל הנה ידברו בראשונה הנאים עם שבע בן בכרי למשוך לב העם אליו והוא שישאלו באבל אם יסכימו אליהם בזה ומפני דבריהם אלה האם השלימו אחריהם אנשי אבל שאתה רוצה להשחית כל העיר כאילו היו כלם מורדים במלכות: (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. הלא אנכי אבל שכמו כי השלמים לשמור אמונה שבישראל ולזה לא הסכימו בני אבל לשבע בן בכרי כי הם שומרים אמונים. ובהיות הענין כן למה זה הם תשחית עיר לא קטנה אבל היא אם רוצה לומר שיש לה בנות והם הכפרים אשר סביבותיה. ועוד למה תשחית את נחלת ה': מעלת הסם הביאך אל זה:

ויואב

פי' רבי ישעיה

(יח) דבר ידברו בראשונה לאמר שאול ישאלו באבל וכן התמו. פי' כל כך היא אבל עוד חשוב ונאמני' למלך שכשהמלך רוצה לגזור שום גזירה על העיירות של מלכות התחלה הם מדברים ושואלין באבל אם רוצים לקבל עליהם גזירת המלך ואחרי כן היו משלימין לדבר על שאר העיירות מפני שהיתה עיר גדולה ותשובה: (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. פירש העיר הזאת היא השלמי והנאמנים שבישראל למלך ולמה תבקש להמית עיר אמונה ואם בישראל שהיא אם ורואה לכל העיירות: למה תבלע נחלת ה'. בלי פשע ועון שעשה למלך:

מצודת ציון

(יח) התמו. מלשון תם והשלמה: (יט) תבלע. תשחית כמו ובלע בשר עוה (שם כח): (כ) חלילה. חולין וגנאי וכפל המלה לרוב הרחקת הגנאי: (כב) ויפצו. ענין פזור:

בקנאתו

מצודת דוד

אמרים תאמר אמרו ליואב שיקרב אלי ואדברה אליו: (יח) ותאמר לאמר. ר"ל אמרה ושאלה להשיב על דברים: דבר וגו'. ר"ל היה לכם לדבר בראשונה לשלום לשמוע מה יאמרו הם כמ"ש בתורה וקראת אליה לשלום (דברים כ): שאול ישאלו באבל. ר"ל דע לך שאם ישאלו שאלה מה באנשי אבל והיא אבלה: וכן התמו. ר"ל כאשר שאלו כן היו משלימים השלמה מבלי שפי כלל: (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל. אמרה בשם כל בני העיר הן אנכי מעולם מבעלי השלום והנאמנים שבישראל ולא נמצא כי מעולם מרד לבקר במלך: אתה מבקש. למה אתה מבקש להמית ותאבד כי תמאן לשאול שאלתך הלא שאל ותנה לך: ואם. ר"ל עיר גדולה אשר קממת סביב לה ועיירות ממנה כי כמו שהעיירות הקטנות נקראות בנות הגדולה כמ"ש עקרון ובנותיה (יהושע טו) כן נקראת הגדולה אם הקטנות: נחלת ה'. היא העיר שהנחיל להם המקום בנחלתם: (כ) אם אבלע וגו'. ר"ל גם העיר גם אנשים: (כא) לא כן הדבר. שאני בוחר ומבקש להמית ולהשחית אלא פה נמצא איש וגו': נשא ידו. ר"ל מרד במלך: בעד החומה. דרך החומה ממעל לה: (כב) בחכמתה. באמרה אם יכבשו את העיר יהרגו את כלם נמטר בהחזק בידי המורד: ויכרתו. ולא מסרו מי כי אחדו שלא יגלה לדוד ואנשיו שגם הם

היו

כג וְיוֹאָב אֶל כָּל־הַצָּבָא יִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־הַכְּרֵי וְעַל־הַפְּלֵתִי׃ (הכרתי ק')
כד וַאֲדֹרָם עַל־הַמַּס וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר׃
כה וּשְׁיָא סֹפֵר וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים׃ (ושוא ק')
כו וְגַם עִירָא הַיָּאִרִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד׃ (ד' ר"פ ג' ומס')

כא
א וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־שָׁאוּל וְאֶל־בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר־הֵמִית אֶת־הַגִּבְעֹנִים׃ (פסקא בא"פ)

כג וְיוֹאָב מְמַנָא עַל כָּל חֵילָא דְיִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בַּר יְהוֹיָדָע עַל קַשָׁתַיָא וְעַל קַלָעַיָא׃ כד וַאֲדוֹרָם מְמַנָא עַל מַסְקֵי מִסִין וִיהוֹשָׁפָט בַּר אֲחִילוּד מְמַנָא עַל דוּכְרָנַיָא׃ כה וּשְׁוָא סַפְרָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כַּהֲנַיָא׃ כו וְאַף עִירָא יָאִירָאָה דְמִתְּקוֹעַ הֲוָה רַב לְדָוִד׃ א וַהֲוָה כַפְנָא בְּיוֹמֵי דָוִד תְּלָת שְׁנִין שַׁתָּא בָּתַר שַׁתָּא וּבְעָא דָוִד רַחֲמִין קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ עַל שָׁאוּל וְעַל בֵּית חַיָבֵי קְטוֹל עַל

ובניה ז' וסי' ויהי בהנבאי. ויואב אל כל הצבא. ואליועני. בניה בן יהוידע מקבצאל דד"ה. אתי בן ריבי מגבעת. עשתי עשר לעשתי עשר. ויחזיאל בן עזריה. וכל עזרא דכוו':

תולדות אהרן ושרה סוארי. פרוכין סג:

רשי

מיתה: (כג) ויואב אל כל הצבא. לעיל שאמר דוד' על עמשא כי שר צבא אשימך תחת יואב עכשיו שמת עמשא לא זז יואב ממקומו ועל ידי יואב הוחקק למנות את חביריו: (כו) עירא היאירי. ת"י עירא יאירפה דמן תקוע וכן הוא קרוי בספר הוא עירא בן עיקש התקועי ויאירי נקרא על שם שהניע במנחות תקוע אלפא למנין ששמן זית מצוי לשם שממנו מדליקין הנרות: היה כהן לדוד. לו היה נותן כל מתנות הכהונה שלו כך אמרו רבותינו ופשוטו של מקרא שעשאו שר ושופט: (א) אל שאול. על עון שאול שנקבר פתאום בהחבא שגנבוהו אנשי יבש גלעד וקברוהו ולא נספד לפי כבודו: ואל בית הדמים. השחרת נוב עיר הכהנים: על אשר המית את הגבעונים. שהרג נוב עיר הכהנים המית מהם ז' שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר כך מפורש בגמרא ירושלמית בסנהדרין. ורבותינו אמרו מתוך שהרג את הכהנים שהיו מספיקין להם מזון העלה עליו הכתוב כאלו המיתם ואל תתמה שהרי היה הקב"ה תובע כבודו ותובע עלבונו שכך כתיב אשר משפטו פעלו (צפניה ב' ג') באשר משפטו שם פעלו כך שנינו

רדק

(כג) ויואב אל כל הצבא. למעלה כתוב גם כן מספר השרים אשר לו כשפנית ה' לו מכל המלחמות ותפסו כל בית שאול ומלך על כל ישראל ספר כל השרים אשר לו ועתה כאשר שב אל מלכותו שמת אבשלום ומת שבע בן בכרי שחשב למרוד בו להסיר המלוכה ממנו ספר גם כן השרים אשר לו כאילו עתה תחילת מלכותו ומה שאמר אל כל הצבא מה שלא אמר כן במקום אחר לפי שהיה בלב דוד להסירו ולשום במקומו עמשא או בכל הצבא או במקצתו והנה עתה מת עמשא ויואב הרג שבע בן בכרי שהיה מורד במלכותו נתגאה יואב בזה הדבר כנגד דוד ולא יכול דוד להשיבו ומנהו על כל הצבא ושמר לו עונו עד אחר מותו: על הכרי ועל הפלתי. כן כתיב וקרי הכרתי והם קרוים בלשון וכבר פרשנו מי הם ודעת יונתן ג"כ שתרגם קשתיא וקלעיא: (כד) על המס. להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחייליו או לעשות רצונו כי הוא משפט המלוכה כמו שכתוב ואתם תהיו לו לעבדים ופירשו רז"ל שיוכל להטיל עליהם מס כתיב הכא לעבדים וכתיב התם והיו לך למס ועבדוך ולמעלה לא כתב שר על המס כי היה תחלת מלכותו ולא היה מטיל מס על ישראל עדיין: המזכיר. ממנה על דוכרניא כלומר על ספר הזכרונות: (כה) כהנים. שרי הכהונה אעפ"י שנסתלק אביתר לא נסתלק מכל וכל מהכהונה עד שמלך שלמה וגרשו: (כו) וגם עירא היארי. ת"י ואף עירא דמתקוע הוא עירא הנמנה עם הגבורים שנאמר עליו עירא בן עקש התקועי אם כן היאירי הוא שם משפחתו כי אביו או זקנו היה שמו יאיר ועוד יש לפרש כי קראו יאיר לפי שהיה מתקוע והיה תקוע רבת השמן כמו שכתבנו בדבר התקועית והשמן נקרא יצהר ויאיר ויצהר אחד הוא: היה כהן לדוד. כתרגומו הוה רב לדוד כלומר גדולו ובעל עצתו וכן אמר בשלמה וזבוד בן נתן כהן רעה המלך וכבר זכר הכהנים אלא כהן ר"ל גדולו ובעל עצתו כמ"ש רעה המלך כן בכאן זכר כהן אחר הזכר הכהנים אם כן ר"ל גדולו ובעל עצתו ועוד שאמר לדוד ואם כהן כמשמעו כן היה כהן לכל ישראל למה אמר לדוד וכן אמר ובני דוד כהנים היו שפי' שרים וגדולים כמו שפירשנו ורז"ל פירשוהו כהן ממש ומלת וגם מסייע לדבריהם ופי' כהן לדוד פי' שהיה מכירו ונותן לו מתנות כהונה היוצאים מביתו ודרשו סמוכים ואמרו כל המשגר מתנות לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמר וגם עירא היאירי היה כהן לדוד וכי לדוד היה כהן לכולי עלמא לא היה כהן אלא שהיה משגר לו כל מתנותיו וכתיב ויהי רעב בימי דוד: (א) ויבקש דוד את פני ה'. יש לשאול מפני מה לא בקש עד השנה השלישית פי' רבינו סעדיה גאון ז"ל שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם שניה חשב כי בעון פסל מיכה היה ובער כל מה שמצא כשהיה רעב בשנה הג' ידע כי עון אחר היה ובקש את פני ה' לדעת מה זה. ויש לשאול אנה הרג שאול את הגבעונים. והשיב כי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים והרגום הכהנים ומ"ש והגבעונים לא מבני ישראל המה כי מיתר האמורי לפי שהכהנים מחלו על דם אחיהם והם לא רצו למחול ומ"ש יותן לנו שבעת אנשים מבניו לפי שלא נשארו מן הנהרגים אלא אלו השבעה ועליהם אמר ואל בית הדמים ואמרו אין לנו כסף וזהב עם שאול אין אנו רוצים לקחת ממון אלא נפשות בעבור הנפשות שהרגו ונשיאי העדה נשבעו להם ומ"ש ויחמל המלך על מפיבשת פי' רב סעדיה גאון וישמח כי מפיבשת לא היה מן ההורגים כי קטן היה כמ"ש הכתוב כי בן חמש שנים היה בבא שמועת שאול ויהונתן לפיכך פי' ויחמול וישמח כמו וחמלתי עליכם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כי הבן העובד אין צריך חמלה אלא אדם שמח בבנו העובד אותו וכן פי' ויחמל וישמח ושמח עליו שלא נכשל בדבר על השבועה והשבועה שהיה בינו ובין יהונתן וכי היה אוהבו

רלבג

(כג) ויואב אל כל הצבא ישראל. ר"ל אל כל הצבא צבא ישראל כי היה שר צבא: ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי. ר"ל שהיה מופלא שבב"ד והיה ראש לסנהדרי גדולה והוא היה כהן כאמ' בניהו בן יהוידע הכהן וזה כבר ראוי שיהיה הגדול שבסנהדרין כהן כאמרו בתורה ובאת אל הכהן והטעם כי לא תאבד תורה מכהן והוא מבואר שאין הרצון בכרתי צבא גבורים כי כבר הי' יואב שר צבא לכל ישראל: (כד) ואדורם על המס. הוא היה ממונה לגבות המס מהגוים אשר היו למס ומישראל: ויהושפט בן אחילוד המזכיר. הוא היה מזכיר לאדורם את דבר המס ושולח אותו לגבותו: (כה) ושוא סופר. לכתוב החשבונות האלו: וצדוק ואבית' כהנים. הנה ידמה שהעיקר היה צדוק הכהן ואף על פי שגם שניהם היו משמשין בכהונה גדולה: (כו) וגם עירא היארי היה כהן לדוד. ידמה ששמהו דוד בממשלה מה לא הזכיר והוא לפי מה שאחשוב עירא היתרי אשר נזכר בגבורי דוד והוא מבני יתר הישראלי לפי מה שאחשוב או יהיה אחד מהכהנים ובחרו דוד לתת לו כל מתנותיו: (א) על אשר המית את הגבעונים. ידמה שכבר המית מהם בקנאתו לבני ישראל ויהודה כמו שזכר אחר זה ובקש להכותם כלם והשמיד' מהתיצב בכל גבול ישראל כי הוצרכו לגרות ואחשוב שעשה זה בעבור התחבולה אשר הביאו בה נשיאי ישראל להשבע להם כמו

פי' רבי ישעיה

(כג) ויואב אל כל הצבא. פירוש כיון שראה דוד שמת עמשא וגם מדרו יואב לכבודו והרג שבע בן בכרי החזירו לגדולתו להיות שר צבא ובעבור שהזכיר יואב הזכיר כל אלה: (כד) ואדורם על המס. שהיה גובה המס מכל ישראל דבר שנה וזהו שאומר ברחבעם וישלח את אדורם אשר על המס: (כה) ושוא סופר. הוא שריה הסופר שכתב למעלה: (כו) גם עירא היארי היה כהן לדוד. תרגם ואף עירא דמתקוע הוה רב לדוד. ובגיבורים מונה לפנים עירא בן עקש התקועי: (א) אל שאול ואל בית הדמים. פירוש על שאול ועל בית הדמים שהמית הגבעוני' כדכתיב ואת נב עיר הכהנים הכה לפי חרב והם היו דרים הגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח. ואם הכהנים מלא להם תואנה שמרדו בו הגבעוני' מה חטאו לו ועל זה קראו בית דמים:

מצודת דוד

היו בקשר המרד: ויתקעו. לסימן שילכו מן העיר: (כג) אל כל הצבא. לפי שרצה דוד להעמיד את עמשא תחתיו להיות שר הצבא ולזה אמר כאשר הומת עמשא נשאר יואב בשררותו על כל הצבא כמו שהיה: וכניה. אף שכבר חשבו למעלה חשבו כאן על כי חשב שאר השרים: (כד) על המס. לגבות המס מישראל ועל שמרדו בו בעצת אבשלום ראה להטיל עליהם מס: המזכיר. היה ממונה על ספר הזכרונות: (כה) כהנים. ר"ל שרי הכהנים צדוק היה ממונה לכהן גדול לשמש בימי שלמה ואביתר היה סגן במקום בנו אחימלך הנזכר למעלה. (כו) וגם עירא וכו'. גם הוא היה שר לדוד ובעל עצתו מוסף על האמורים למעלה כמו ובני דוד כהנים היו (לעיל ח), או שהעמידו למשוח מלחמה במקום צדוק כשישמש בכהונה גדולה בימי שלמה ולדברי רבותינו ז"ל שהיה משגר לו מתנותיו: כא (א) ויבקש דוד וגו'. שאל באורים: אל שאול. אחז"ל על עון הנעשה בשאול שלא נספד לפי כבודו שמסרו לקוברו בהחבא: ואל בית הדמים. ועל מה

שאול

ב וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה כִּי אִם־מִיֶּתֶר הָאֱמֹרִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבְּעוּ לָהֶם וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכֹּתָם בְּקַנֹּאתוֹ לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם וּבַמָּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת־נַחֲלַת יְהוָה׃ ד וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים אֵין־לִי כֶּסֶף וְזָהָב עִם־שָׁאוּל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאֵין־לָנוּ אִישׁ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל

ע"ז ובל ר"פ ודסי · ג' בלא ידיכם · לט ק' · ב' מרכא

דקטל ית גבעונאי: ב וקרא מלכא לגבעונאי ואמר להון וגבעונאי לא מבני ישראל אינון אלהין משאר אמוראה ובני ישראל קימו להון ובעא שאול לקטלותהון בדקני לבני ישראל ויהודה: ג ואמר דוד לגבעונאי מה אעביד לכון ובמה אתכפר ובריכו ית אחסנת עמא דיי: ד ואמרו ליה גבעונאי לית אנחנא צריכין למיסב כסף ודהב מן שאול ומן ביתיה ואף לא אנש למקטל בישראל

תולדות אהרן והגבעונים לא. יבמות עח (סנהדרין כג קדושין עח): ויאמר דוד. יבמות שם: אין לנו. שם:

רדק

אוהבו מאד לפיכך שמח פה בזה אלא ככל זה הדבר וגו' ממיתה זו ומה שלא הורידו אותם מהעצים כמצות התורה לא תלין נבלתו על העץ פי' כי המלך צוה לתלותם וחשב המלך כי הורידום בערב מהעצים ולא עשו כן כי אמרו המלך צוה לתלותם והוא יצוה להוריד' אך כאשר עברו ימי הקציר ובאו ימי הגשמי' בקשו מהמלך רשות להורידם בעבור צדקת רצפה שהיתה שומרת עליהם ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם ומ"ש חמשת בני מיכל בני מירב היו אלא שגדלה אותם מיכל ונקראו על שמה ומוכיח זה אשר ילדה לעדריאל ומיכל לא היתה אשת עדריאל אלא מירב היתה אשתו כמו שנאמר אשר נתנה לעדריאל המחולתי. אלה השאלות והתשובות כך סידרי רבינו סעדיה גאון ז"ל. ומה שפירשו רבותינו ז"ל בענין זה זהו שנה רעבונה אמר להם דוד לישראל שמא עובדי ע"ז יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם וגו' ועצר את השמים בדקו ולא מצאו שניי' אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית היה רעב אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה' מאי היא ששאל באורים ותומים: ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים. אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהמית את הגבעונים והיכן מצינו שהמית שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקי' להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו' אמר דוד שאול נסקו ליה תריסר ירחי שתא ולא אורח ארעא למספדיה גבעונים נקריניהו ונפייסינהו מיד ויקרא המלך לגבעוני': ויתן לנו שבעה אנשים מבניו. אמר דוד שלשה סימנין יש באומה זו ישראל רחמנים וביישני' וגומלי חסדים רחמני' דכתיב ונתן לך רחמים וגו' ביישנים דכתיב למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו גומלי חסדים דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' כל שיש בו שלשה סימני' הללו ראוי לקרבן וכל שאין בו ג' סימנים אלו אין ראוי לידבק באומה זו מיד גזר עליהם שלא יבואו בקהל ה' והגבעונים לא מבני ישראל המה ואע"פ שיהושע גזר עליה' שלא לבא בקהל יהושע לא גזר עליהם אלא כל זמן שבית המקדש קיים כמו שאומר לבית אלהים בא דוד וגזר עליהם לשלי' כמו שכתוב בספר עזרא כי הנתינים היו מתאחדי' וקראם נתיני' לפי שנתנו לעבודה ולא לבא בקהל וכן כתוב ומן הנתינים אשר נתן דוד והשרים לעבודת הלוים: ויקח (שלשה) [שני] בני רצפה בת איה. מאי שנא הני אמר רב הונא שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה והא כתיב ויחמול המלך על מפיבשת שלא העבירו לפני הארון ובי משום פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטם הארון והא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות ולמה המיתו הבנים בשביל שאול אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא כלומר שנשבעו להם נשיאי העדה בימי יהושע: עד נתך מים עליהם. והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ א"ר יוחנן מוטב שתעקר פרשה אחת מן התורה ויתקדש ש"ש בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו בני מלכים מה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים מה היו אומרים אין לך אומה ראויה להדבק בה אלא זו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף דכתיב ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר וכתיב וימצאם מאה וחמשים אלף גרים ואמרו גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם כתיב לא תלין נבלתו על עץ ובקדוש השם כתיב ויהיו תלויים מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מלמד שהיו תלויים מי"ז בניסן עד י"ז במרחשון ועוד אמרו למה בקשו ממנו שבעה אנשים כי שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהנים שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר. ולפי פשט הפסוקים נראה כי לא נאמר דבר הגבעונים על נוב עיר הכהנים שהרגם שאול בכלל הכהנים שהרי אמרו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נראה כי להם לבדם כלם ותמה ועוד שאמר בקנאותו לבית ישראל ויהודה שגזר שלא יהיו הגבעונים חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי המר מוטב שיהיו מישראל שמשים לפני ה' ועוד מפני שרמו את ישראל וגנבו את דעתם ובשבועה נשבעו להם נשיאי העדה וקנא שאול בדבר זה וסרת מהם ותירש מהם הנשארים שלא ישבו בארץ ישראל וזהו שאמר נשמדנו מהתיצב מכל גבול ישראל ואע"פ שנראה כי לכוונה טובה עשה זה שאול נענש על המעשה הזה כי יהושע נביא ה' נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' וכדי לקיים השבועה שנשבעו להם לא רצה להרגם אע"פ שבשעה שנשבעו להם כדי שלא יהיה בדבר חלול ה' כי יאמרו השומעים שנה נשבעו להחיותם ואח"כ הרגום אין שבועת ה' חשובה בעיניהם ויהיה בדבר חלול השם וכ"ש בימי שאול שהרי כמה דורות היה להם שנתקשו בישראל שהיה בהריגתם חלול השם גדול ושאול לא חשש לחלול השם על השבועה לפיכך נענש זרעו בדבר זה וא"ת מפני מה נענש זרעו במה שחטא הוא יתכן כי אלו הבנים היו מההורגים הגבעונים גם יתכן כי לא היו אלה השבעה מההורגים שהרי קטנים היו אז כי שאול לא מלך אלא שתי שנים ומירב נתנה לעדריאל לאשה מעת שחשב לתתה לדוד ואם נאמר כי קודם מלכות שאול נתנה לעדריאל וחשב שאול לבטל לגרשה לתתה לדוד זה רחוק אבל זה הענין לא היה מידי אדם כי כשאמר הכתוב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות לא אמר אלא במיתה בידי אדם שאין לבד לעונש האב על הבן ולא הבן על האב אבל בידי שמים כתיב פוקד עון אבות על בנים וגו' והוא כשהבנים אינם צדיקים כמו שאמרו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וזו המיתה אע"פ שהיתה בידי אדם במצות האל היתה והרי היא כמיתה בידי שמים ומה שאמר ויחמול המלך על מפיבשת כיון שלא בקשו הגבעונים אלא שבעה מבני שאול והיו בהם שבעה זולתי מפיבשת חמל עליו על השבועה אשר ביניהם בינו ובין יהונתן ולא נתנו בידם ועוד כי נראה לו שהיה טוב מהאחרים ואין ראוי ליפול עליו עונש שאול זה הוא הנראה בעיני בענין הזה: (ג) ויאמר אליהם. אמר להם מה רצונם שיעשה

רשי

פנים ביבמות: (ב) ויאמר אליהם. דברי ריצוי שיפייסו את מדותיהם וימחלו לשאול ולביתו: והגבעונים לא מבני ישראל המה. כלומר והן סרחו בעצמם מדה אכזריות שאינן מזרעו של אברהם אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל ולכך גזר עליהם דוד שלא יבואו בקהל אמר שלשה סימני' יש באומ' זו רחמני' וביישני' וגומלי חסדי' מי שיש בו ג' סימנים הללו ראוי לידבק בו: נשבעו להם. בימי יהושע כשנתנום חוטבי עצים ושואבי מים למזבח: בקנאתו לבני ישראל. נתן לב לנקות ולטהר את ישראל ולעשות צרכיהם בקש להרגם וקנאה זו לטובה כמו המקנא אתה לי (במדבר י"א כ"ט) וכן בקנאו לה' דיבור זהו פשוטו. ולפי מדרשו לא אמר להרוג אלא את הכהנים וקנאה זו שאמורה כאן אינה לטובה כי אם לרעה שידע שלא תמשך מלכותו מיום שלא שמר מצות הקב"ה בעמלק ומה נתקנא בהם: (ג) וברכו את נחלת ה'. כי התפללו עליהם: (ד) אין לנו כסף וזהב עם שאול. כי אם נפשות בקש לפייסם בממון ולא רצו אמר שמא הם מתביישין זה מזה הלך ופייס כל אחד ואחד

פי' רבי ישעיה

(ב) ויקרא דוד לגבעונים ויאמר אליהם. שנפטר' בא הרעב לישראל ובני ישראל נשבעו להם ויבק' שאול להכות בקנאתו לבני ישראל וליהודה בעבור שרימו אותם ועבר על השבועה שנשבעו להם העדה: (ד) אין לנו תביעת כסף וזהב עם בית שאול. כי אם תביעת נפשות: ואין לנו איש להמית בישראל. מקרא מסורס הוא להמית איש בישראל: (ה) האיש אשר כלנו. שכרת כל עיר

מצודת ציון

כא (ב) בקנאתו. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): (ג) אכפר. ענין ביטול הרוגז כמו אכפרה פניו (בראשית לב): דמה

מצודת דוד

שהיו בית שאול בית הדמים כי דם שפך. ולא מיחו בו ישראל וחזר ומפרש מהו הדם ששפך ואמר על אשר המית את הגבעונים כי בהשמדת כהני נוב הרג אז גם הגבעונים שהיו שם חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' אבל מה שהמית כהני נוב לא יכלו למחות בו באמרו שמרדו בו והיו כקושרים עם דוד: (ג) ויאמר אליהם. דברי ריצוי למחול הדבר לבני ישראל תברך אותם לא לקבול ולעורר דין עליהם: לא מבני ישראל המה. ר"ל לא חמלו עליהם על כי לא היו מבני ישראל כ"א מיתר האמורי ולאויבים המה לישראל: ובני ישראל נשבעו להם. ר"ל עם שהתורה אמרה על אנשי האמורי לא תחיה כל נשמה עכ"ז בע"כ החיו אותם כי בני ישראל נשבעו להם בימי יהושע להחיותם: ויבקש שאול להכותם. בקש להרוג את כולם בעת אשר קנא לכעוס על ישראל ויהודה על מה שלא גלו אזנו בדבר מרידת דוד ומצא אז עילה עליהם לומר שגם הם ידעו ממרידת דוד בהיותו בעירם בנוב ולזה בקש להכות את כולם ולא עלתה בידו והרג מקצתם והנשארים ברחו לנפשם: (ג) מה אעשה לכם

ואחד לעצמו ולא נתפייסו לכך כתיב אין לי כסף וזהב · וגומר לשון יחיד וכן ראיתי בירושלמי : ואין לנו איש להמית. בכל שאר בני ישראל שלא חטאו לנו : (ה) ואשר דמה לנו נשמדם. אשר אמר בלבו שנשמדנו על ידו מהתיצב ונעשה שחשב להשמידנו : דמה לנו . חשב עלינו להשמידנו : (ו) והוקענום . תלייה : לה׳ . לשמו של מקום להודיע משפטו : בחיר ה׳. בת קול יצאה ואמרה בחיר ה׳ : (ז) ויחמל המלך . בקש רחמים שלא יקלטנו ארון שהעבירם לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה : (ח) בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל . וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה לו אלא מירב ילדה ומיכל גדלה לפיכך נקרא על שמה והמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו כאלו ילדו ונקרא על שמו : (ט) בתחלת קציר . בימי ניסן : (י) עד נתך מים . ביעות הגשמים בתשרי שלא נתנו לקבורה והלא כתיב לא תלין נבלתו (דברים כ״א כ״ג) אלא אמרו מוטב תיעקר אות אחת מן

שיעשה להם כמו שאמר מה אעשה לכם והפסיק הענין לפרש מה היה ענין הלונתם ופי׳ גם כן שהיו מיתר האמורי ולא מבני ישראל שיתמולו על דמם ואמר והגבעונים לא מבני ישראל המה אע״פ כל שאינו מקבל פיוס אינו מבני ישראל שנאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה ויבקש שאול להכותם · פי׳ והכם וכן להרגו בערמה והרגו לשכב את בת יעקב ושכב : בקנאותו . כבר פירשתיו : (ה) אין לי כסף וזהב . לי כתיב וקרי לנו והענין אחד כי כן דרך לדבר בלשון רבים פעם בלי כלל פעם לי׳ פרט . ויש נו דרש שבקש מהם שימחלו דם אחיהם ויתן להם ממון ולא רצו אמר דוד אבקש מכל אחד לבדו שמא הם מתביישין זה מזה לקחת ממון בדבר זה ועשה כן וכל אחד אמר לו אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו : (ו) יותן לנו . כן כתיב וקרי יתן ושניהם ענין אחד אך כי הכתיב יותן מבנין נפעל והקרי יתן מבנין הפעל ויש מעט הפרש ביניהם כי פי׳ הכתוב יותן אע״פ שלא תתנו אותם הנ״ה יפרע לנו מהם ופי׳ הקרי יתן שתתנו אותם : והוקענום . ותלה אותם כתרגום ונצלובינון ובקשו לעשות זו המיתה כדי שיראו כל ישראל נקמתם וישמרו ישראל מנגוע בהסגור : לה׳ . להודיע משפטו כי הוא רוצה לנקום נקמתינו מהם : בחיר ה׳ . שהאל בחרו למלך . ובדרש הם לא אמרו בחיר ה׳ אלא בת קול יצתה ואמרה בחיר ה׳ כלומר שנתכפרו לו עונותיו : (ז) ויחמל המלך . כבר פירשנוהו : (ח) את ארמוני . בריא : בני מיכל . בני מירב היו אלא שמיכל גדלה אותם ונקראו על שמה כענין שני יולד בן לנעמי וכן הוא תרגום בני מירב דרביאת מיכל וכן הוא אומר אשר ילדה לעדריאל ומירב היא שהיתה אשת עדריאל לא מיכל כמו שכתוב על מירב והיא נתנה לעדריאל המחולתי וכן כתוב אלה תולדות אהרן ומשה ולא זכר אלא בני אהרן אלא שמשה גדלם ולמדם כאלו הם

ה׳ ויאמר מה־אתם אמרים אעשה לכם :
ה ויאמרו אל־המלך האיש אשר
כלנו ואשר דמה־לנו נשמדנו
מהתיצב בכל־גבל ישראל :
ו ינתן־לנו שבעה אנשים מבניו
והוקענום ליהוה בגבעת שאול
בחיר יהוה ויאמר המלך אני אתן :
ז ויחמל המלך על־מפיבשת בן־
יהונתן בן־שאול על־שבעת יהוה
אשר בינתם בין דוד ובין יהונתן בן־
שאול : ח ויקח המלך את־שני בני
רצפה בת־איה אשר ילדה לשאול
את־ארמני ואת־מפבשת ואת־
חמשת בני מיכל בת־שאול אשר
ילדה לעדריאל בן־ברזלי המחלתי :
ט ויתנם ביד הגבענים ויקיעם בהר
לפני יהוה ויפלו שבעתים יחד והם
המתו בימי קציר בראשנים תחלת
קציר שערים : י ותקח רצפה בת־
איה את־השק ותטהו לה אל־הצור
מתחלת קציר עד נתך־מים עליהם

ואמר מה אתון אמרין
אעביד לכון : ח ואמרו
למלכא גברא דשצינא
ודחשב לנא אשתיצינא
מלמידר בכל תחום
ארעא דישראל :
ו יתיהבון לנא שבעא
גברין מבנוהי ונצלבינון
קדם יי בגבעתא דשאול
בחירא דיי ואמר מלכא
אנא אתן : ז וחס מלכא
על מפיבשת בר יהונתן
בר שאול על שבועתא
דיי דביניהון בין דוד ובין
יהונתן בר שאול :
ח ונסיב מלכא ית תרין
בני רצפה בת איה
דילידת לשאול ית ארמוני
וית מפיבשת וית חמשת
בני מרב דרביאת מיכל
בת שאול דילידת
לעדריאל בר ברזילי
דממחולות : ט ומסרינון
בידא דגבעונאי וצלובינון
בטורא קדם יי ונפלו
שבעתהון כחדא ואינון
אתקטלו ביומי חצדא
בקדמאין בשריות חצד סעורין : י ונסיבת רצפה בת איה ית סקא ופרסתיה
לה על טנרא משריות חצדא עד דנחתת מטרא עליהון מן שמיא ולא

ג׳ ג׳ ג׳ · ע׳ חסר כל׳ · יתן ק׳ ז׳ · ג׳ · פסקא בא״ם · ח׳ · ג׳ וחס׳ · ג׳ וחס׳ חס׳ בן שאול · ג׳ וחס׳ · ג׳ וחס׳ · יתיר י׳ והמה ק׳ · בתחלת ק׳ · ג׳ כליסנא · ג׳

רלבג

כמו שנזכר בספר יהושע : (ו) והוקענום . הוא מענין תלייה כי בזה יתקע הנפש מהנתלה בולת מכה וחבורה : (ח) ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל . ידוע כי עדריאל היה בעל מרב אחות מיכל כמו שקדם ולזה הוא מבואר כי לא היו אלו בני

תולדות אהרן יתן לנו. שם (סנהדרין) סג קדושין סס) : והוקענום לה׳. ברכות יב סנהדרין לד : ויחמול המלך. יבמות עט: שני בני רצפה. שם סנהדרין יט :

יתן ז׳ בקריאה וסי׳ נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס. ז׳ מלין כתיבן נו״ן יתיר ולא קרינן וסי׳ ינתן ונהן לנו שבעה אנשים . תתן כי כה אמר ה׳ אלהים כד הקמח . ופני לב נבון יבקש דעת ופני כסילים . בן ויקח לו רחבעם אשה . מן בת ויצא מן בת ציון כל הדרה . מן המערה ויקם דוד אחרי כן ויצא . מן תסערה ויען ה׳ את איוב : ג׳ כתיבן תים יתרים יו״ד וסי׳ שבעתים יחד . מזבחתים . כי התעיתם בנפשתים : בתחלת ו׳ בקריאה וסי׳ והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב . ויהי בתחלת שבתם שם . בתחלת עלות הלקש . באו בית להם בתחלת קציר שערים . בתחלת תתנוניך יצא ובמלכות אחשורוש בתחלת :

תולדותיו : (ט) לפני ה׳ . כי הארון היה שם והאורים ותומים כשנתקבצו דוד וישראל לשאול את ה׳ על הרעב ולא נפרדו משם עד שקראו לגבעונים ונגמר המעשה : ויפלו שבעתים . ביו״ד כתיב ר״ל שתי פעמים שבעה כמו שבעתים יוקם קין ואמר שבעתים לפי שלא נשאר מהם זרע כן נדרש הכתוב ודרש אחר אומר על מפיבושת בן

פי׳ רבי׳ ישעיה [illegible]

נוב שהיו שם הגבעונים : ואשר דמה לנו . חשב עלינו מחשבה רעה כמו וכי׳ כאשר דמיתי : נשמדנו מהתיצב בכל גבול ישראל. שנהיה מוחרים מכל גבול ישראל : (ו) והוקענום לה׳ . לפני השם : את שני בני רצפה . הוא שאמרנו למעלה שהיתה פלגש שאול : ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל. פי׳ מרב היתה אשת עדריאל ולא מיכל אלא בעבור שלא היה בני׳ למיכל היתה מגדלתם בתוך ביתה כאלו היו בניה וכן ת״י : (ט) ויוקיעום בהר לפני ה׳ . פי׳ שעל פי גזירת המקום היתה : בימי קציר בראשונים . פירוש בימים הראשונים של קציר : (י) את השק ותטהו לה אל הצור. כמו ויש שם אהלו. פירשתו שם על הצור שהיו מוקעים שם כי בהר היו מוקעים ושמרה אותם כל הימים שלא יאכלו מן העופות ומן החיות : מתחילת קציר עד נתך מים עליהם. עד ימות הגשמים ואע״ג דכתיב לא תלין נבלתו על העץ כל מה שעשה על פי הדיבור :

מצודת דוד

לכם . מהו הנושא שאעשה בעבורכם ובמה אכפר לבטל מכם הכעס אם בלקיחת נקם אם בממון : וברכו . בכדי שתברכו ותתפללו על נחלת עם ה׳ אשר הארץ תתן יבולה : (ד) אין לנו כסף וגו׳ . ר״ל לא נקח מי מידינו כלום לשנבקש כסף וזהב ואין לנו דבר עם ישראל להמית מהם איש : מה אתם אומרים ר״ל ומה המשפט שאתם חפצים אמרו נא ואעשנה : (ה) האיש . משפט האיש אשר כלה אותנו מהארץ ההיא וחשב להכות אותנו ועי״ז נשמדנו מלהתיצב בכל גבול ישראל כי בעי״כ יצאנו ממנה למלט את נפשותינו : (ו) יתן לנו . משפט הראוי הוא שיתן לנו שבעה אנשים מבניו נפש תחת נפש כי שבעה אנשים הרג שאול מהגבעונים כן אחז״ל : לה׳. בעבור ה׳ כי ישראל נשבעו בה׳ להחיותם והוא שאול ועבר על השבועה : בגבעת שאול . מקום עיר מלכותו למען ידעו הכל אשר בגיו המה

מצודת ציון

(ה) דמה . חשב כמו אותי דמו להרוג (שופטים כ) : נשמדנו . מלשון השמדה וכליון : (ו) והוקענום . ענין תליה כמו והוקע אותם לה׳ (במדבר כה) : (ז) ביותם . כמו ביוניהם : (ט) ויוקיעום . ותלאום : שבעתים . מלשון שבע : (י) השק . יריעה עבה : הצור . הסלע: נתך

בן יהונתן שאמר שהם והקרי הוא שבעת׳ ר״ל הם השנים כמו ויצאו שלשת׳ הם השלשה ומה שאומר שנפלו יחד כי יחד הוקעו והנפילה היא המיתה : והם . כתיב וקרי והמה ושניהם א׳ וכבר כתבתי בזה ובדומיהם כי נסחאות נמצאו אחר הגלות והלכו בקריאה אחר הרוב וכן כתיב תחלת קציר שעורים וקרי בתחלת כתיב תלום שם הפלשתים וקרי תלאום שמה פלשתים ושניהם ענין אחד : בראשונים . בימים הראשונים של קציר שעורים כמו. שפירש בתחלת קציר שעורים : (י) ותטהו לה אל הצור . על הצור היו נתלים כמו שאמר ויוקיעום בהר והטתה השק אל הצור להתכסות תחתיו יום ולילה. ובדרש מה ותטהו לה אל הצור . שאמר הצור תמים פעלו שהצדיקה עליה את הדין : (יא) ויגד לדוד . כי דבר גדול עשתה ומפני זה נכמרו רחמיו וצוה לקברם . ובדרש ראה כי אשת חיל היתה ולקחה לאשה וכבר כתבנו מה שפירשו רבותינו ז״ל כי היו נתלים מי״ו בניסן עד י״ז במרחשון שהוא זמן הגשמים וכל כך למה כדי שיתקדש שם שמים על ידיהם ונראה כי רצון האל היה בזה שיהיו מוקעים עד זמן גשמים כדי שיודע כי בעונם היה עצירת גשמים ומה שאמר עד נתך מים עליהם ירדו גשמי׳ מעט להודיע שיקברו אותם ואחר שקברו אותם נעתר האלהים לארץ וירדו גשמים הרבה כמים ויעתר אלהים לארץ אחרי כן : (יד) בצלע . מלרע והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע וצלע האלף . ויעשו כל אשר צוה המלך . להביא העצמות ולקברם כמו שאמר לא הוסיף דבר אלא שכן דרך המקרא לכפול הדברים בהתחזק המעשה . ובדרש כי זה בא להוסיף שצוה המלך להספידם בכל מקום שהיו עוברים שם בערי ישראל : (טו) ויעף דוד . בפתח פ״א הפעל להקל הקריאה וכן ויעף העם . אבל ויעף אלי אחד בקמץ להבדיל ביניהם כמו שהניגון מובדל : (טז) וישבי בנב . כך היה שמו וכתוב בוי״ו וקרי ביו״ד. ובדרש ישבי בנוב איש שבא על

רשי

מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו אומרים להם מבני מלכים הם ומה עשו פשטו ידם בגרים גרורים אומרים אין לך אומה ראויה לידבק בה כאומה זו : (יב) ויקח את עצמות שאול . שנאמר לו עליהם אל שאול שלא נספד כהלכה : (יג) ויאספו את עצמות . שבעה המוקעין : (יד) כל אשר צוה המלך . להספיד עליהם בכל ערי ישראל

מִן־הַשָּׁמָיִם וְלֹא־נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְאֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה לָיְלָה׃
יא וַיֻּגַּד לְדָוִד אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה רִצְפָּה בַת־אַיָּה פִּלֶגֶשׁ שָׁאוּל׃ ג׳ חס׳
יב וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיִּקַּח אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵאֵת בַּעֲלֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר גָּנְבוּ אֹתָם מֵרְחֹב בֵּית־שַׁן אֲשֶׁר תְּלָוּם שָׁם הַפְּלִשְׁתִּים בְּיוֹם הַכּוֹת פְּלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל בַּגִּלְבֹּעַ׃ (ג׳ חס׳; ל׳. תלאום ק׳; שמה ק׳; פלשתים ק׳)
יג וַיַּעַל מִשָּׁם אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וַיַּאַסְפוּ אֶת־עַצְמוֹת הַמּוּקָעִים׃
יד וַיִּקְבְּרוּ אֶת־עַצְמוֹת־שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן בְּצֵלָע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו וַיַּעֲשׂוּ כֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים לָאָרֶץ אַחֲרֵי־כֵן׃ (ג׳ קמץ)
טו וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה לַפְּלִשְׁתִּים אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּרֶד דָּוִד וַעֲבָדָיו עִמּוֹ וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיָּעַף דָּוִד׃
טז וְיִשְׁבּוֹ בְּנֹב אֲשֶׁר ׀ בִּילִידֵי הָרָפָה (וישבי ק׳)

שְׁבַקַת עוֹפָא דִשְׁמַיָא לְמָנַח עֲלֵיהוֹן בִּימָמָא וְיַת חֵיוַת בָּרָא בְּלֵילְיָא׃
יא וְאִתְחַוָא לְדָוִד יַת דַעֲבָדִית רִצְפָּה בַת אַיָה לְחֵינְתָא דְשָׁאוּל׃
יב וַאֲזַל דָוִד וּנְסִיב יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ מִקְוַת יָתְבֵי יָבֵשׁ גִלְעָד דִגְנַבוּ יָתְהוֹן מִשׁוּרָא דְבֵית שַׁן דִצְלַבוּנוּן תַמָן פְּלִשְׁתָּאֵי בְּיוֹמָא דִקְטָלוּ פְּלִשְׁתָּאֵי יַת שָׁאוּל בְּגִלְבּוֹעַ׃
יג וְאַסִיק מִתַמָן יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וְיַת גַרְמֵי יְהוֹנָתָן בְּרֵיהּ וּכְנַשׁוּ יַת גַרְמֵי צְלִיבַיָא׃
יד וּקְבַרוּ יַת גַרְמֵי שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּרֵיהּ בְּאַרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִין בְּצֵלַע בְּקִבְרָא דְקִישׁ אֲבוּהִי וַעֲבַדוּ כָּל דְפַקִיד מַלְכָּא וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתְהוֹן דְדַיָרֵי אַרְעָא בָתַר כֵּן׃
טו וַהֲוַת עוֹד קְרָבָא לִפְלִשְׁתָּאֵי עִם יִשְׂרָאֵל וּנְחַת דָוִד וְעַבְדוֹהִי עִמֵיהּ וַאֲגִיחוּ קְרָבָא עִם פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִשְׁתַּלְהֵי דָוִד׃
טז וְיִשְׁבִּי בְנוֹב דִי בִבְנֵי גִבָּרָא

ב׳ מלין תנינא נסיב מן קדמאה וסי׳ שם הפלשתים . ושורי אשכללו . וחלופיהן ג׳ מלין קדמאה נסיב מן תנינא וסי׳ נמסר לעיל סי׳ ה׳ : ויעתר ה׳ בקריאה וסי׳ ויעתר יצחק לה׳ לנכח אשתו תנינא דספ׳ . ויקברו את עצמות שאול . ויבן שם דוד מזבח לה׳ . ויתפלל אליו דמנשה . ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת :

תולדות אהרן וישבי בנוב . סנהדרין צה :

רלבג

בני מיכל ועוד שהרי אמר בתחלה שקדם ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה ולזה הוא מבואר שהרצון בזה שהיא גדלה אותם : (יד) ויעתר אלהי׳ לארץ אחרי כן . ר״ל אחר שלקחו נקמת הגבעונים מבני שאול וקברו עצמות שאול ויהונתן ועצמות המוקעים בקבר קיש אבי שאול כמו שצוה המלך והנה זכר התחלה כי הגבעונים לא מבני ישראל המה לפי מה שבקשו מזה היה ט׳ מן התועלו׳ ומיעוט התמלה כאילו יאמר שזאת התכונה היתה לא לו כי לא מבני ישראל המה : (טו) ויעף דוד . רצה לומר שהיה יגע ויגע ולזה נתרחק קצת מעבדיו ומצאו ישבי בנוב שהיה מילדי הרפה ואמר להכותו לולי שהסבב הש״י שהרגיש בזה אבישי בן צרויה והלך אצל דוד להצילו :
ומשכל

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יא) ויוגד לדוד את כל אשר עשתה רצפה . פירוש שידע שקיימים ולא אכלו והעסק בקבורתם : (יד) בארץ בנימן בצלע . פירוש צלע היא עיר כתובה בערי בנימן בספר יהושע : (טו) ויעף דוד . פירוש עיף ושני פרשים הם יעף ועיף כמו כהה כהה : (טז) אשר בילידי הרפה . מלשון רפאים שהיתה ענקה . וילדה בנים גדולים יותר מאשר בני אדם :

מצודת ציון

נתך . נשפך כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט) : לנוח . ר״ל להתעכב : (יב) תלום . אחוזי : (יג) המוקעים . התלואים : (יד) בצלע . שם מקום : ויעתר . ענין רצוי כמו ויעתר לו ה׳ (בראשית כה) : (טז) וישבי בנוב . כן היה שמו : הרפה . הענקה כמו ויכו את רפאים (שם יד) :
קינו

מצודת דוד

כמה : בחיר ה׳ . אז״ל הם אמרו בגבעת שאול ובת קול יצאה ואמרה בחיר ה׳ הוא : אני אתן . לא תבחרו אתם כ״א אני והיתה כונתו לחמול על מפיבשת : (ז) בן יהונתן . ר״ל בעבור שהיה בן יהונתן ראוי לחמול עליו כי לא היה מדעת יהונתן להרוג את הגבעונים ובעבור דוד כי אוהב היה לדוד על כי היה שבועת ה׳ בינותם וחזר ומפרש בין דוד וכו׳ : (ח) בני מיכל . הנה מיכל לא ילדה אף לא היתה נשאת לעדריאל כ״א מירב אחותה והיא ילדתם ומיכל אחותה גדלתם ובעבור זה נקראו על שמה : (ט) בהר . אשר בגבעת שאול : לפני ה׳ . ברשותו כי העבירום לפני הארון ונלכדו כן אז״ל : ויפלו . הומתו כאחד : בראשונים . בימים הראשונים מימי הקציר וחוזר ומפרש בתחלת קציר השעורים שהם נקצרים ראשון לכל קציר : (י) ותטהו לה . נטתה ופרשה לעצמה את השק לשבת תחתיו לשמור החללים מן החיות והעופות : הצור . הוא הסלע שנתלו בו : עד נתך מים . שמרה אותם מעת נתלו עד נתך המים עליהם כי אז הורידום ובהשגחת המקום ירד גשם מעט למען יורידום ולמען דעת אשר בעון אביהם היתה עצירת הגשמים ברצותם אשר לאחר שנעשה משפט התחילו הגשמים לרדת : ולא נתנה . בעוד שהיו תלוים : (יב) וילך דוד . כשמוע החסד שעשתה רצפה עם המתים ואשר עדיין קיימים הם ולא נאכלו מן החיות והעופות לזה התעורר אף הוא לעשות חסד עמהם לקברם עם עצמות שאול ויהונתן : ויקח את עצמות שאול . על כי נאמר לו אל שאול שלא נספד כראוי כי נקבר בחוצה לזאת לקח עצמותיו לקברו שמה בקבר אביו ולהספידו כראוי : מרחוב . ובסוף ש״א נאמר מחומת כי החומה פונה לרחוב : (יג) ויעל משם . דוד העלה מיבש גלעד את עצמות וגו׳ : המוקעים . אשר נתלו בגבעת שאול : (יד) ויקברו את עצמות שאול . עצמות המוקעים קבר עם עצמות שאול וכו׳ : כל אשר צוה . להספידו כראוי לפי כבודו ודוד עצמו הספידו מאז כמ״ש ויקונן דוד וכו׳ על שאול (לעיל א) : אחרי כן . אחר שעשה משפט הגבעונים ואחר אשר הספידו לשאול כראוי נתרצה להם המקום וירד הגשם די ספוקם : (טו) ותהי עוד וגו׳ . ר״ל נגד המלחמה שהיה למעלה שנלחמו ישראל אלו באלו בדבר אבשלום היה עוד מלחמה לפלשתים עם ישראל : ויעף דוד . נתייגע ונחלש : (טז) אשר בילידי
הרפה

וּמִשְׁקַל קֵינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת־דָּוִד׃
יז וַיַּעֲזָר־לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִתֵהוּ אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי־דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא־תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת־נֵר יִשְׂרָאֵל׃
יח וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים אָז הִכָּה סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי אֶת־סַף אֲשֶׁר בִּילִדֵי הָרָפָה׃
יט וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן־יַעְרֵי אֹרְגִים בֵּית הַלַּחְמִי אֵת גָּלְיָת הַגִּתִּי וְעֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים׃
כ וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי ׀ אִישׁ מָדוֹן וְאֶצְבְּעֹת יָדָיו וְאֶצְבְּעֹת רַגְלָיו שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִסְפָּר וְגַם־הוּא יֻלַּד לְהָרָפָה׃
כא וַיְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּהוּ יְהוֹנָתָן

ג' פע' · ד' · ל' · כ' חס' בנ"ך וגם ילדי · מדון ק'

וּמַתְקַל סוּפִינֵיהּ מַתְקַל תְּלַת מְאָה סִלְעִין דִּנְחָשָׁא הוּא אֲסִיר אִסְפַּנְקֵי חַדְתָּא וַאֲמַר לְמִקְטַל יָת דָּוִד׃ יז וּסְעֵיד לֵיהּ אֲבִישַׁי בַּר צְרוּיָה וּמְחָא יָת פְּלִשְׁתָּאָה וְקַטְלֵיהּ בְּכֵן קַיִּימוּ גַּבְרֵי דָוִד לֵיהּ לְמֵימַר לָא תִפּוֹק עוֹד עִמַּנָא לִקְרָבָא וְלָא תִּטְפֵּי יָת מַלְכוּתָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יח וַהֲוָה בָּתַר כֵּן וַהֲוַת עוֹד קְרָבָא בְּגוֹב עִם פְּלִשְׁתָּאֵי בְּכֵן קְטַל סִבְּכַי דְּמִן חוּשָׁת יָת סַף דִּבְבְנֵי גִבָּרָא׃ יט וַהֲוַת עוֹד קְרָבָא בְּגוֹב עִם פְּלִשְׁתָּאֵי וּקְטַל דָּוִד בַּר יִשַׁי מָחֵי פְּרוֹכֶת בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּמִבֵּית לֶחֶם יָת גָּלְיַת גִּתָּאָה וְאָעָא דְמוּרְנִיתֵיהּ כְּאַכְסַן דְּגַרְדָּאִין׃ כ וַהֲוַת עוֹד קְרָבָא בְּגַת וַהֲוָה גְבַר דִּמְשַׁחָן וְאֶצְבְּעַת יְדוֹהִי וְאֶצְבְּעַת רִגְלוֹהִי שִׁית וְשִׁית עַשְׂרִין וְאַרְבַּע בְּמִנְיָן וְאַף הוּא אִתְיְלִיד לְגִבָּרָא׃ כא וְחַסֵּיד יָת יִשְׂרָאֵל וְקַטְלֵיהּ יְהוֹנָתָן

רשי

ישראל: (טז) ומשקל קינו. הוא כמו תיק שבראש בית יד הרומח שקורין ארישטויי"ל בלעז ועשוי כקובע. ויש דוגמתו בזבחים רמוני המעיל למה הם דומין כמין קולסות שבראשי התינוקות קולסות היילמ"ש בלע"ז: והוא חגור. חגורה חדשה. ושמעתי שאותו היום נתחנך ללבוש כלי מלחמה ודרך המתחנכים לעשות גלמון וגבורה ביום חינוכם לקנות שם לכך. ויאמר להכות את דוד: (יז) ויעזר לו. שעזרו בתפלה. כדאיתא בחלק: (יח) ותהי עוד המלחמה. כבר קדמה זו לכולן ולא מנאה כאן אלא לצרף מיתת ארבעה בני הרפה: (יט) אלחנן. דוד: בן יערי אורגים. שהיו משפחתו אורגים פרוכת למקדש הקרוי יער: כמנור אורגים. כאכסן דנרדאין הקרוי איגשובלי"א בלע"ז תבא אריגה ותמנו' כנגד אריגה: (כ) איש מדון. תרגומו גבר דמשחן שאין עיקר התיבה אלא מ"ם ודלי"ת כמו מעון (תהלים ס"ח ו') עין ואל"ף ומהמון (בראשית י"ז ד') ה"א ומ"ם (ובדברי הימים א' י"א כ"ג) כתיב איש מדה כלומר גבוה מאוד שאומדין כמה מדתו: שש ושש וגו'. פירשו רבותינו בבכורות שהוצרך לומר עשרים וארבע שלא תאמר אצבעות שתי ידיו אינן אלא

רדק

על עסקי. זה כלומר כי בא על דבר. זה פי' הגשנים שהיה דוד סכת הרינתם קרה לו לחד שהיה בסכנה. ודרשו ויעזר לו אבישי שעזרו בתפלה וכל זה רחוק ומהם אמרו עזרו ממש ואמר כי קפצה לפניו הארץ כי לא היה שם אבישי עם דוד כי הוא ויואב היו נלחמים בבני עמון ועברה יונה לפני אבישי מפרפרה בכנפיה וידע כי דוד היה בסכנה ובצרה וקפצה לפניו הארץ והלך שם ועזר לדוד והרג את ישבי בנוב: הרפה. כמו הענק והוא אחד מן רפאים ונכתב בה"א ובאל"ף כן כתב אדוני אבי ז"ל וכת"י גברא וכבר כתבנו דעת הדרש למעלה שהוא שם האם: קינו. הוא עץ החנית וכן נקרא בערבי עץ החנית אלקנה ולא אמר המשקל על קינו אלא להבת החנית וקראו קינו בכלל הלהבת עם העץ ועל הלהבת אמר שהיה משקלו שלש מאות משקל נחשת כי על העץ לא יאמר משקל וכן אמר בגלית ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל ומשקל הברזל והנחשת אינו שוה כי לכל אחד משקל מיוחד וכן לכסף ולזהב וי"ת ומתקל סופיניה מתקל תלת מאה סילעין דנחשא: והוא חגור חדשה. חרב חדשה וכמוהו ומאכלו בריאה ר"ל שה בריאה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות והחסרון יתבונן לפי הענין: ויאמר להכות את דוד. כשראה כי עיף דוד חשב להכותו ועזר לו אבישי: (יח) בגוב עם פלשתים. ובדברי הימים כתוב בגזר שני שמות היו לאותו המקום וכמוהו רבים וכן כתב הם ספ ושם ספי. וקרובים הם: (יט) אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית הגתי. ובדברי הימים כתב אלחנן בן יעור אורגים את לחמי אחי גלית הגתי וקרי יעור ויעיר ויערי אחד ופירוש את גלית אשר אמר הכה את מי שהיה עם גלית והוא אחיו הרגו אלחנן בנוב וגלית הרגו דוד באפס דמים ואלחנן זה מבית לחם היה לפיכך קראו בית הלחמי וכן מ"ש בדברי הימים בית הלחמי כמו מלחמי כלומר מבני לחמי ר"ל מהגבורים המתיחסים לבית לחם וכן יאמר שם ומן הגדי נבדלו אל דוד למגד ר"ל מן המתיחסים לגד או פירוש שם בית הלחמי והוא דוד ר"ל כי דוד עזרו וח"ש שם את הלחמי עם דוד שהוא לחמי שעזרו והרגו ולדעת יונתן אלחנן זהו דוד וכן תרגם הפסוק וקטל דוד בר ישי מחי פרוכתא דבית מקדשא דמבית לחם ית גלית קרא ישי יערי לפי שהיה אורג פרוכות הצריכות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער שכתוב יער הלבנון מלאכים בשדי יער אבל מה שקרא דוד אלחנן לא ידעתי לו טעם: כמנור אורגים: כאכסן דגרדאין והוא העץ שמקבל עליו האורג הבגד שארגו וגרדאין הם אורגין ותרגום ירושלמי מעשה אורג עובד דגרדאי וכן בדברי רז"ל נקרא האורג גרדי וכן מנור אורגים הוא מכלי האורג בדבריהם באמרם העושה שתי בתי נירין בנירים ובקירום: (כ) איש מדון. כתוב ביו"ד וקרי בוי"ו ואתה הוא בדברי הימים איש מדה וכת"י גבר דמשחן וא"כ הנה אשר במדון הוא מקום הדגש במדה: שש ושש עשרים וארבע. אלו אמר שש שש

ואצבעות ידיו ואצבעות ל"ב פסוקים מסורתא מיבא ומסורתא מיבא נסבין וי"ו ומלה ביניהון וסי' במסורת רבתא בערך וי"ו: ו' מלין כתבן י' בסוף תיבותא וקרינן ה' וסי' העמני וכפר העמני. כי ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה. שמעי ויחרף את ישראל. השלישי ואבישי אחי יואב וממי וקרבתי אליכם למשפט. ובתראי שמח בחור בילדותך. הוי נביאכם אשר נבאו פלונתא:

תולדות אהרן ויעזר לו. שם: לא תכבה שם: ולא תהא עקידה מעמר עם: הרפה. סוטה מב: ותהי עוד מלחמה' בכורות מה:

רלבג

(טז) ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת. אחשוב שקרא קינו להבת החנית וקראו קן מצד הנקבות שבו אשר בו יכנס עץ החנית כי הוא כמו קן או יהיה קנו כובע נחשת אשר על ראשו כי הוא כמו קן או יהיה קנו העץ ויהיה חס' הנושא והרצון בו להבת חניתו: (יז) ולא תכבה את נר ישראל. אמרו זה כאילו יאמרו שכל ישראל מושגחים בעבור דוד וכאלו יכבה נרם אם ימות במלחמה: (יט) ועץ חניתו כמנור אורגים. הוא העץ שמקפלים סביב את הארוג. והוא גם מאד וזה ממה שיורה על גבורת הפלשתי הזה: (כ) איש מדון. ר"ל איש בעל ריב ומלחמה: (כא) והוא חרף את ישראל

פי' רבי ישעיה

ומשקל קינו. אין לו דומה ומין כלי זיין הוא: והוא חגור חדשה. מקרא קצר הוא חרב חדשה שבאותו היום נתחנך לצאת במלחמה וכדי לקנות לו שם גבורה אמר בלבו להכות את דוד ודוד היה עיף מרוב הרוגים שהרג: (יט) אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית הגתי. פי' יערי אורגים פיר' משפחה היו והיו נקראים כן והיו מבית לחם וגלית אחר הוא זה אבל י"ת באופן אחר:

מצודת דוד

הרפה. אשר היה מילידי הענקים: משקל נחושת. שקל שוקלין בו נחושת: והוא חגור חדשה. במלחמה ההיא חגר חרב חדשה ומדרך אנשי המלחמה הגבורים להתאמץ בכל עת לעשות גבורות בעת יחגרו חרב חדשה: ויאמר. חשב בדעתו ועשה התפעלות להראות גבורה ולהכות את דוד בעבור כי ראה אותו עיף ויגע: (יז) לו. על דוד נשבעו לבלי תת אותו לצאת עוד במלחמה: את נר. כי המלך דומה הוא לנר המאיר ומשפיע לכל: (יט) ועץ חניתו. היא בית יד של החנית: (כ) שש ושש. לכל אחת היו שש ולשלא נחשב שבשתי ידיו היו ששה וכן בשתי רגליו שלש לכל אחת לזה חזר ופירש עשרים וארבע מספר: (כא) ויחרף. חרף

מצודת ציון

קינו. שם כלי זיין ואין לו חבר: (יח) בגוב. הוא גזר האמור בד"ה: סף. ובד"ה נאמר ספי והוא הוא: (יט) יערי אורגים. כן שם אביו ובד"ה נאמר בן יעור והוא הוא: בית הלחמי. ר"ל הכה את בית הלחמי והוא לחמי האמור בד"ה: את גלית. עם גלית ור"ל אף שהיה מלחמה עם גלית לא יוכל לעזור לו ובד"ה נאמר שהיה אחי גלית: כמנור אורגים. ת"י כאכסן דגרדאין וכ"כ תרגם על יתד האורג (שופטים טז) והוא העץ הנגול שלפני האורג וכורך עליו חוטי השתי ובמשנה יקראו כובד (שבת קה): (כ) מדון. מל' מדה ור"ל בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר יג): (כא) ויחרף. ענין בזיון:

ישראל. לפי מה שאחשוב במה שאמר שלא ימלט איש בישראל שלא ינלחוהו כמו שאמר נלית אל שאול. זהו מה שיראה לנו שילמדך אל באור במה שהגבלם באורו פה באלו הספורים: ואולם התועלות המגיעים מהם הם אלו:
הראשון הוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שיעשה מה שיעשהו אחר יישוב רב ועצה ראויה ולא יסמוך על עצתו הנראית לו מתחלת הענין ולזה תמצא שאע"פ שידמה שהיה מבואר היות ראוי לדוד שישב באחת ערי יהודה אחרי מות שאול לפי שלא ברח משם דוד אלא מפני יראת שאול ועוד כי כבר משך לב עם יהודה אליו במה ששלח להם משלל אויבי ה' עם שכבר נתפרסם להם בזה טוב הצלח' דוד שנצח אויביו במתי מעט ורוע הצלחת שאול שנפל ביד אויביו עם היות כל ישראל עמו ועוד כי גם בהיות שאול מלך על ישראל אוהבים מאד את דוד בראותם הצלחתו כמו שקדם הנה עכ"ז לא רצה דוד ללכת שם אם לא בשישאל תחלה את פי ה' ולזה שאל אם יעלה באחת ערי יהודה וכאשר ענהו הש"י על ידי אורים ותומים שיעלה שם שאל עוד באיזה מהם יעלה ובאתהו התשובה שיבא לחברון ושם בא בדבר הש"ית:
השני הוא להודיע כי שם אחר מקומות יותר נאותים אל שיגיע להם תכלית מה מקצת מקומות אחרים ואף על פי שהש"י יכול להגיע אשר יחפוץ הנה יבקש כמו ברוב הענינים הסבות הנאותות מצד ההשגחה הכוללת כמה שיהיה אפשר זה ולא יחדש הש"י המופתים אלא כשהביא לזה הכרח כמו שזכרנו פעמים רבות ולזה צוה השם יתברך שיבא דוד לחברון להגלות הענין אלו שמשם תצמח לו המלוכה בקלות יותר ולזה תמצא שתכף שבא דוד שם התעוררו אנשי יהודה מעצמם למשוח דוד למלך עליהם עם שכבר היה אפשר שלב בני חברון היה יותר שלם את דוד מלב זולתם מבני יהודה וכאילו סבבו הם מפני בא דוד לחברון למשוך לב יהודה למשוח דוד למלך עליהם: השלישי הוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם לגמול טוב לאשר גמלוהו טוב ולזה תמצא שהעלה דוד עמו את אנשיו אשר הלכו אתו בהיותו נרדף כדי שישמחו בהצלחתו ויישב להם בה ולזה הושיבם בערי חברון כדי שיהיו קרובים אליו עם שבזה ישלם לו ג"כ העזר הראוי: הרביעי והוא במדות הוא להודיע שראוי לאדם כשיעתק ממקום למקום שיעתיק אשתו וביתו עמו בהעתקו כי בזה תועלת לשמור עצמו מהרהור עבירה ולתת לאשתו חקה מהעונה כדי לשמור אותה מהחטא ובזה עוד תועלת להנהיג במוסר בני הבית ולא יתפלש מהם ולזה תמצא שספר שהעלה דוד עמו שתי נשיו ושכבר העלה עמו את אנשיו איש וביתו: החמישי הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי למלך שיניח אלו ושם חברתו האנשים אשר יתהלכו עמו קודם היותו מלך כי מפני מה שראו מעניינו נהיה ביניהם מתחברה קודם היותו מלך לא תהיה יראתו על פניהם ויהיה זה סבה לזלזל במלכות הלא תראה כי אע"פ שהיה דוד נשר לאלו האנשים שהיו עמו הנה היו מקילים בו עד שכבר תמצא שאמרו לסקלו על דברת שריפת צקלג ולזאת הסבה תמצא שלא הסכים דוד להושיב את אנשיו בחברון אך הושיבם בערים הסמוכים לחברון כאמרו וישבו בעיר חברון ולזאת הסבה תמצא ביואב שהיה בחברה הביא שכבר הקל בדוד בדבר בכיו על אבשלום בנו כמו שנזכר באלו הספורים: הששי הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם כשיחשב שיהיה לו כשיכוין להגיע תכלית מה יראה לו מונע מה מהגעת התכלית ההוא שלא יקצר מהסרת המונע ההוא ולזה תמצא שכאשר נתבאר לדוד שאנשי יבש גלעד השתדלו לעשות חסד גדול עם שאול והיה זה ממה שימנעם מלהסכים שיהיה דוד מלך עליהם לחשבם כי נלבו עליהם על מה שבראו האהבה חזקה למי שהיה שונא את דוד ורודף אותו הנה הרא' להם שעל מה שעשו מהחסד את אדוניהם שבחם ולזה בירך אותם וביאר להם שהוא מוכן להטיב להם גמול טוב על מה שעשו מזה כי זה ממה שיורה שהם אנשים שהם נאמנים למלכות ולזה יבטח דוד בהם שהם נאמנים לו ולזאת הסבה הודיעם שתחזקנה ידיהם ויהיו לבני חיל ולא ייראו שיקרה להם רע מזה מדוד אבל ישולם להם מגד זה גמול טוב: השביעי הוא להודיע שהמלך זוכה לבניו בממלכתו תמיד כמו שאמרה התורה למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ולזה תמצא שהלך איש בשת אע"פ שהיה מפורסם לכל ישראל כי השם בחר לדוד למלוך על עמו ישראל כמו שזכר זה שאול ויהונתן ואמר אותו אבנר ג"כ וזכר כל ישראל אותו כמו שנזכר זה במה שאמרו לדוד בעת שהמליכו אותו כל ישראל עליהם: השמיני הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לאדם לדחוק את הטבע ולמהר את הקץ בדברים העתידים לו אך ראוי שימתין בו אם בסבות הנאותות הן ימהר יותר מן הראוי ויסיר ממנו הטובות ההם הלא תראה כי דוד לא השתדל להלחם עם בית שאול להביאו אליו המלוכה ולזה תמצא שספר שתי שנים מלך איש בשת על ישראל קודם שהיתה מלחמה בין אנשי איש בשת ובין אנשי דוד וגם אז לא היתה ביניהם מלחמה לולא שעורר המלחמה שהיא אבנר וגם אחרי כן לא השתדל דוד בהמתת איש בשת כדי שתגיע המלוכה אבל לקח נקמתו מהורגו אותו: התשיעי הוא להודיע יושר לב דוד ושמרו הברית שכרת עמו שאול לבלתי ישמיד את שמו מתחת השמים ואף על פי שהיה שאול רודף אותו בכל עוז כמו שקדם הנה שמר דוד את הברית שהיה ביניהם ולא הציר כלל לאיש בשת להשתדל בהריגתו אבל הספיק לו מה שזכה מהמלכות: העשירי והוא במדות להודיע שאין ראוי לאדם שיקל בהריגת האנשים מפני ה' אסף בדרך המלחמה הלא תראה כי אבנר הקל בהריגת הנערים אשר אמר שיקומו וישחקו לפני אבנר ויואב וקרה לו שנהרג מפני מה שקרה לו בזאת המלחמה מהריגת עשהאל כאילו שלם לו השם מדה כנגד מדה ואף על פי שיחשב שלא היה לו בהריגת עשהאל חטא כי הוא היה רודפו הנה עם כל זה לא נצל אבנר מן החטא במה שסבב מהריגת

הנערים ההם שהיה סבה לכל זה עם שכבר היה לו חטא בזה בשלא השתדל להציל עצמו מעשהאל בזולת הריגה כי לא הותר לנרדף להרוג הרודף כשהיה יכול להציל עצמו ממנו בזולת שיהרגהו כאילו תאמר שיכהו במקום שלא ימות בו אשר ישלם לו בו ההצלה ואמנם אבנר ידמה שכיון להכותו במקום שימות בו ולזה כיון להכותו אל החומש: האחד עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי להשמר מהריב והמדון ואע"פ שהיה קלוש בתחלתו כי כל מה שימשך יתחזק הלא תראה כי אבנר לא חשב שיצא דבר אחר מזה זולתי המכות שיכו האחד את האחד מהנערים ההם ונתחדשה מזה זאת המלחמה העצומה עד שלולא שתקע יואב בשופר למנוע המלחמה היתה נמשכת המלחמה עד להשחית וארכה גם כן מפני זה המלחמה ביניהם אחר זה כמו שנזכר בזה הסיפור: השנים עשר הוא במדות והוא שראוי לאדם שלא למסור עצמו לסכנות מפני קלות תנועתו הלא תראה עשהאל לקלות תנועתו לא פחד ממה שאמר אבנר להכותו אם לא ישוב מאחריו ונהרג על יד אבנר ולא הועיל לו קלות רגליו: השלשה עשר והוא במדות והוא שראוי לאדם שלא יחזיק במלחמ' עם ה' ואע"פ שיש שם סבה חזקה תביאהו על זה אבל ראוי שיניח מקום לשלום הלא תראה כי יואב אעפ"י שהשיגהו הפעלות גדול על אבנר ממיתת עשהאל הנה תכף שבקש ממנו שיאמר לעם שישובו מרדוף איש מאחרי אחיו נדרש יואב לשאלתו ולא מנעו מזה חום לבבו מדם אחיו: הארבעה עשר והוא במדות והוא להודיע שראוי לכל אדם שלא יקל מלירא ממה שהוא אפשר שיגיע לו בו רע ולזה תמצא שאעפ"י שתקע יואב בשופר שישובו איש מאחרי אחיו לא סמך על זה לב אבנר ולזה ספר שהלכו הוא ואנשיו כל הלילה וכזה תמצא ג"כ ליואב שלא בטח על זה ולזה הלכו כל הלילה יואב ואנשיו עד שובם לחברון כי אם יתעכב בדרך היה אפשר שיתקבצו מהכנגדי' חיל עליהם ויהרגום: החמשה עשר הוא להודיע כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו ולזה תמצא שספר מהצלחת דוד ורוע הצלחת איש בשת עד שכבר נפקדו מעבדי איש בשת שלש מאות וששים איש ומאנשי דוד לא מתו כי אם עשרים וכאשר נגרע מזה שנים עשר איש מהמשתתקים שמתו מכל אחד מהחלקי' תמצא שכבר הרגו מאנשי איש בשת שלש מאות וארבעים ושמנה ולא מתו מעבדי דוד כי אם שמנה וספר ג"כ לזאת הסבה שבית דוד היה הולך וחזק ובית שאול הולכים ודלים ולזאת הסבה ג"כ תמצא שסבב הש"י שנתחדש ריב בין איש בשת ובין אבנר למען הסב ה' הממלכה מעל איש בשת ולהביאה אל דוד כי זה היה סבה אל שמשך אבנר כל ישראל אל דוד עד שלא השתדלו אחרי מות איש בשת להמליך איש על ישראל מבית שאול אך באו תכף אל דוד להמליכו: הששה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם כשיראה שיגיע לו טוב מה שיקצר מפני זה מבקש טוב אחר עמו אשר יתכן לו להשיגו אבל ראוי שישתדל להגיע לו כל הטובות אשר יראה שהוא נכון להגיע אליו ולזה תמצא שאע"פ ששלח אבנר לדוד שאם יכרות ברית עמו יסב אליו את כל ישראל הנה לא קצר מפני זה מלשאול שיביא לו את מיכל אשתו והנה לא רצה דוד להמתין ביאת מיכל אחרי בא אבנר אליו לפי שאם היה הענין כן מאבנר על דרך התחבולה יתכן שתהיה מיכל יודעת זה ותגלה הסוד אל דוד כמו שגלתה לו הסוד במה שדמה שאול להרוג את דוד ואמרה לו אם אינך ממלט את נפשך מחר אתה מומת והסבה השנית הוא כי בזה מהכבוד לדוד ר"ל אם תובל לו מיכל אשתו בעוד בית שאול מחזיקים במלוכה אמנם אם לא ימשול בהבאתה אליו כי אם אחר סור הממשלה מבית שאול הנה לא יהיה זה לדוד לכבוד וזה מבואר מאד: השבעה עשר הוא להודיע כי ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו ולזה תמצא שספר שכבר התעורר אבנר לבקש שלום דוד והשתדל להסב לו המלוכה באופן שמי שהיה מונע הממלכה מדוד הוא בעצמו שם הש"י כלי להסב הממלכ' אליו ולהסירה ממשפחתו: השמנה עשר הוא במדות והוא להודיע שראוי לאדם שיפחד תמיד על מה שראוי הלא תראה כי מפני שאבנר לא פחד מיואב על הרגו עשהאל אחיו ולא יירא מלבוא אל חברון גם לא שאל מהמלך דוד שישלים ביניהם קרה לו שמת בידו ולזאת הסבה ג"כ למדנו שאין ראוי לאדם שיבא במקום שונאיו אע"פ שיביאוהו שלוחים או מכתב שאחד מהאנשים אשר הוא בוטח בו שולח לקרא לו כי יש לו לירא שתהיה זאת התחבולה מאויביו הלא תראה כי יואב שלח לאבנר מלאכים בשם דוד להשיבו לחברון ודוד לא ידע אך סבב זה יואב להמית את אבנר שם: התשעה עשר הוא במדות והוא שראוי לאדם כשהוא נקי מפעל מה מגונה אשר יתכן שיחשב שמאתו נהיה שיפליג להראות שהוא נקי ממנו באופן יתבאר לכל שהוא לא סבב זה הפעל המגונה כ"ש כשיהיה בו מה שירחיק ממנו התכלית שהוא פונה אליו אם לא יתבאר שהוא נקי ממנו ולזה תמצא שהפליג דוד להראות איך היה קשה בעיניו דבר הריגת אבנר ולזה קלל בני צרויה שהיו עבדיו וקלל את יואב בזאת הקללה הנפלאה ר"ל שלא יכרית מביתו זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם ולזה הלך המלך דוד אחרי מטתו וגם לא היה זה מחק המלך ונשא את קולו ובכה אל קבר אבנר וקונן עליו את הקינה הזאת אשר הראה בה לגנות הורגיו ולזה נשבע ג"כ שלא יטעם לחם או כל מאומה לפני בא השמש כי זה כלו ממה שהביא כל העם וכל ישראל להאמין כי לא היה מהמלך להמית את אבנר עם שבזה האמין ישראל כי באמת מאת המלך נהיה רושם גדול למנוע ממנו המלוכה כי לא יתרצו האנשים להמליך עליהם מי שלא יקפיד להריגת השרי' והגדולים בתחבולה ובמרמה ולזאת הסבה בעינם טוב להרוג הורגי איש בשת בן שאול כדי שלא יחשבו כי מאתו נהיה להמיתו בזאת התחבולה אל מהכבו: העשרים הוא שכבר למדנו מזה המקום על דרך כרמז כי ירושלים לא נתחלק לשבטים ולזה תמצא שכאשר היה דוד מלך על יהודה לבד היה יושב בחברון

והיה

שהיא משבט יהודה אמנם אחר שהומלך על ישראל נעתק לירושלים והיא ממה שיורה שירושלים היתה לכלל ישראל וכבר התירו רבותינו ז"ל הספק ממה שנראה מספר יהושע שכבר באה לגורל יהודה ולגורל בנימין: העשרים ואחד הוא להודיע שראוי למי שירגיש שנתחדשה לו הצלחה שישתמש בשיגיע לו ממנה מה שאפשר מהטוב ולזה ספר כי מפני שראה דוד כי נשא השם יתברך ממלכתו בעבור עמו ישראל והוא עתה באופן מההשגחה האלהית מוסף על מה שהיה קודם זה השתדל לקחת נשים ופלגשים לחשבו שהבנים שיולידו עתה יהיו יותר ראוים למלוכה מהראשונים וכן היה כי מהראשונים לא מלך אחד כי אשר היו חושבים מהם למלוך נכרתו ומאלו הבנים שהוליד עתה מלך שלמה כמו שנזכר אחר זה בספר מלכים: העשרים ושנים הוא להודיע ולפרסם הצלחת דוד בכל מלחמותיו להיות השם יתברך עמו מפני עשותו הישר בעיני ה' כמו שנתפרסם בכל אלו הספורים רק בדבר אוריה החתי ולזה ג"כ אמר וילך דוד הולך וגדל וה' צבאו' עמו ולזה תמצא שספר כי דוד ואנשיו שרפו את עצבי הגוים אשר הניחו לידם להעיר כי דוד היה מייסר אנשיו בכל עוז להתנהג בדרכי התורה: העשרים ושלשה הוא להודיע שאף על פי שהשם יתברך עליון בכל אשר יהפוך הנה יבקש במה שיעשהו הסבות הנאותות כשאפשר לו זה ולא יחדש המופתים אם לא כשיבי' לזה הכרח ולזה תמצא שכאשר שאל דוד בה' היעלה אל פלשתים בהנטשם בעמק רפאים באהו דבר השם יתברך שלא יעלה אליהם אך יסב אחריהם ממול בכאים בדרך שלא יראהו אותו פלשתים וכשמעו קול הצעדה בראשי הבכאים אז יחרץ לעלות אליהם כי אז לא ירגישו בקול צעדי חיל דוד לחשבם שהוא קול הצעדה אשר בראשי הבכאים וזה ממה שיעזור מאד לדוד לנצח את פלשתים ואפשר גם כן שתחובר בזה הענין סבה אחרת והיא כי אולי אז יגיע עת תמוט בו רגלם כי השם יתברך מנהגו ג"כ שימתין לפעמים כאמרו לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם ואמר וגם רשע ליום רעה:

העשרים וארבעה והוא במצות הוא מה שלמדנו מזה הספור כי מה שאמרה תורה בענין ארון ה' בכתף ישאו הוא ברחקה שלא ישאוהו בזולת זה האופן ולזה תמצא שפרץ ה' פרץ בעוזא על אשר לא נשאו הארון באופן הכתוב בתורה כמו שנזכר בספר דברי הימים על דבר זה הספור ולזה השתדל דוד אחר זה שישאו הלוים ארון ה' באופן הנזכר בתורה: העשרים וחמשה הוא לפרסם ענין קדושת ארון ה' הנפלאה עד שתכף שיסילו דבר מקדושתו יגיע השם יתברך על ידי מופת אלו העונשים הנפלאים כמו שמצאנו באנשי בית שמש שהיתה בהם מגפה גדולה כי ראו ארון ה' ובזה המקום בענין פרץ עוזה כי זה כלו ממה שיוסיף האמנה בענין קדושת התורה ושהיא נאצלת מן השם יתברך: העשרים וששה הוא להודיע שמה שהוא לעבודת השם יתברך ולכבודו ראוי שיעשה בשמחה ובטוב לבב ולזה ספר מה שעשה דוד להפלגת השמחה בזה הענין כשהביאו הארון למקומו אשר נטה לו דוד והיה זה כן לפי שעבודתו יתברך אינה דבר יכבד על האדם אבל היא בעצמותה מושכת האנשים אליה בהפך הענין בנימוסי מולך כי הם לא יקובלו כי אם על צד ההכרח והאונס כי את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם: העשרים ושבעה הוא להודיע שראוי לכל אדם שיחשד עצמו במנהגי הקדושה ויחשב כי אולי אין מנהגו ומחשבותיו באופן מהשלמות אשר יצטרך שיהיו למי שהוא במקום קדוש כי זה ממה שיישירהו לדקדק בפעולותיו ומחשבותיו שיהיו לפי הראוי לפי מה שאפשר ולזה ספר שירא דוד את ארון ה' להביאו אליו לחשדו עצמו שלא יוכל לנהוג בו בקדושה הראויה ויקרה לו מזה שום נזק עד שנתבאר לו שברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו בעבור ארון ה' ולפעמו שאין פעולות עובד אדום יותר שלמות ויותר נקיות מפעולותיו השכים להביאו אליו ולזאת הסבה בעינה מצאנו ביעקב שאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים להורות על שבמקומות הקדושים ראוי שיתנהג האדם בקדושה יתירה: העשרים ושמנה הוא להודיע שמי שיכבד התורה באופן הראוי וינהג בה בקדושה תבואהו ברכת השם יתברך בכל אשר לו כי זה ממה שיישירהו לעמוד על דברים הקדושים ולהתנהג בהם אשר ימשך מזה דבקו' ההשגחה האלהית לאדם כמו שנתבאר בדברי התורה ולזה זכר שכבר ברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו כי בודאי הוא הקפיד לנהוג בו מנהג קדושה יתרה ליראתו מפרץ עזה ובראותו כי גם דוד ירא מהביאו אליו: העשרים ותשעה הוא במצות והוא להודיע שבשעת התר הבמות מותרת העבודה בזר ולזה ספר בזה המקום על דבר העלאת ארון ה' מבית עובד אדום כי דוד העלה עולות לפני ה' וזבח שלמים ואחר כך ברך העם בשם ה' צבאות וזהו מה שאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה כמו שבארנו בביאורנו לדברי התורה: השלשים הוא להודיע שאין השמחה הראויה בעבודת השם יתברך שיזבח האדם שלמים לאכול בשרו אבל ראוי לשמח בו כל הצריכים ולזה תמצא שדקדקה התורה במה שצותנו לשמוח בחגנו שנשמח בזה העניים והם הלוי והגר והיתום והאלמנה כמו שבארנו שם ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ששמח דוד מהשלמים שזבח לפני ה' כל ישראל ונתן לכל אחד מהם אשפר אחד והיא חתיכה גדולה מבשר השלמים והשליש להם המצטרך לשמחה מלחם ויין כדי שתכלל זאת השמחה כל ישראל ויהיו ענייניהם מסודר לעבודת השם יתברך לא לבקשת התענוג הגופיי:

השלשים ואחד הוא להודיע שהיותר גדול שבאנשים ראוי שיהיה שפל בעיניו מאד לפני מעלת השם יתברך ר"ל במה שהיה מפזז ומכרכר להראות עוצם שמחתו לעבודת השם יתברך ולא הראה לו בזה הענין גדול על שאר האנשים אבל השפיל עצמו כהם או יותר כי כן ראוי ולפי שגנתה מיכל זה המנהג הטוב שנהג דוד בזה וחשבה שלא יהיה ראוי למלך להשפיל עצמו כל כך לפני השם יתברך מנע השם יתברך ממנה פרי הבטן: השלשים ושנים הוא להודיע שאין ראוי במה שאפשר שתגיע לאדם ידיעה שלימה שיסתפק האדם בידיעה חסרה והמשל שאין ראוי לנביא שישפוט בדברים על צד האומד והמחשבה אבל ראוי שימתין שיבאהו דבר ה' אל' שהכר שנשאל ממנו כמו שמצאנו במשה שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם ולזה תמצא בזה המקום כי נתן הנביא מפני שאמר לדוד מה שאמר על צד האומד הוצרך אמנם דוד לא יבנה בית ה' ישים בו ארון ה' והוא אמרו כל אשר בלבבך לך עשה כי ה' עמך הנה הסיבתו בזה החרפה והוא שכבר אמר לו השם יתברך בנבואה בלילה ההוא בהפך מה שאמר נתן מעצמו לדוד על צד האומד: השלשים ושלשה הוא להודיע כי במקום שילה לא נבנה בית לארון ה' ואע"פ שהיה שם בנין כתלים הנה לא היה מקורה מלמעלה אבל היה עליו אהל ולזאת הסבה אמר כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן: השלשים וארבעה הוא להודיע שהדברים העשוים לפרסם גדולת השם יתעלה ראוי שיעשו על יד מי שהוא גדול יותר בעיני האנשים כי בזה תתייחס יותר ההגדלה וההאדרה לשם יתברך ובסיוע הענין כן והוא מבואר בדוד כי נלקח מאחרי הצאן למלוך על ישראל לא הסכים השם יתעלה שיהיה נבנה בית המקדש על ידו כי הוא בא להעיד על גדולת השם יתברך אשר אין דבר נתחדש בו אחר שלא היה ולזה בחר שיבנהו שלמה שהיה בן מלך מלידה והבנין ומהריון ולזאת הסבה ג"כ יכול לומר שהיה אחר שרצון השם יתברך באשר נבחר שיהיה בן מלך מהריון לזה לא נוה השם יתברך לאחד מן השופטים והמלכים אשר היו לפני דוד לבנות לו בית והנה אין בנה אחים שהיה בן מלך לא היה בן מלך מהריון כמו שיתבאר במה שנזכר ממספר השנים שהיו בין יציאת מצרים ובנין בית המקדש וכבר בארנו בזה בספר שופטים ועוד כי לא רצה השם יתברך שתאמר לו המלוכה ולזה גם כן אחר השם יתברך שיהיה זה הבנין נעשה על יד שלמה כי לו ולזרעו נתנה הממלכה עד שנתמיד בעולם להיות נצחי ר"ל כי כשתהיה מלוכה בישראל תהיה לו ולזרעו שיהיה זה נעשה על ידו להעיד כי גדולת השם יתברך אין לה קץ וסוף ועוד נראה בזה סבה אחרת והוא מפני כי אין מדרך השם יתברך לעשות כי אם הטובות כי הרעות כשיעשם אותם יעשם מצד מה שהם טובות והיה ראוי שלא יהיה זה הבנין נעשה על ידי דוד כי דמים רבים שפך כמו שנתבארה הסבה בזה הספור בספר דברי הימים ואולם שלמה היה ראוי לזה מפני שכל ימיו היה לו שלום ולא נלחם מלחמות עם שכבר נתקבץ בזה תועלת אחר והוא כי כשנגרם החטא חורבן בית המקדש אולי אם היה נבנה על יד דוד היו מתיחסים חורבן הבית לדוד מצד רוב הדמים אשר שפך ורוב הרדיפות שנרדף ויאמרו כי פעולותיו גם כן היו כך ר"ל שראוי שיקרום מקרים לקוצי ויהיה זה סבה אל שלא יסורו מחטאיהם בסבת הטועה שיהיה השם יתברך עליהם ואולם כשהיה הבנותו על יד שלמה היה זאת הטענה כי היה איש מנוחה מאד וכל ימיו היה לו שלום מסביב: השלשים וחמשה הוא להודיע שמלכות בית דוד לא תכלה ותפסק הפסק עולמי אבל תאמר נצחית ואע"פ שתפסק זמן מה ולזה אמר וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם שאול ר"ל שלא תסתלק ממנו הממלכה לגמרי לנתון לאחר כמו שהיה הענין בשאול ולזה גם כן אמר ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם ר"ל כל הימים שבעולם נצחי ואם תפסק עליה ממה שאמרה חנה וישב שם עד עולם שלא היה זמנו כי אם ימי חיי שמואל: אמרו לך כי הענין הם יחייב שיהיה טוב העולם לזמן שמואל כי לא יתכן שישב שם אחר מותו ואולם בזה המקום שב בהכרח אל העולם לא אל חיי שלמה ולזה אמר דוד ויאמר ה' צבאות אלהים על ישראל ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך להורות כי התמידות זה כתמידות זה ואולם תמידות ישראל התבאר בתורה בדבר הקללות כמו שבארנו שם וזה מורה על נצחיות מלכות בית דוד: השלשים וששה הוא בדעות והוא לבאר שהיעודים אשר לא יקחו זמן מה אבל יקחו כל הזמן יש בהם תנאי בהכרח והוא שיהיה המקבל ראוי ולזה תמצא כי כשמעם דוד זה היעוד הנפלא שיעד אותו השם יתברך על יד נביאו התעורר להתפלל אל השם יתעלה שיתקיים לו היעוד ההוא כי תפלת דוד אפשר שתעזור בזה לפי שכבר היתה רוח הקדש מורה עליו כאמרו רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני וכבר התפרסם זה מספר תהלים אשר ענה דוד ברוח הקדש ולזאת הסבה תמצא בזה המקום ולא יוסיפו בני עולה לענותו כי זה מחוייב מצד ברית השם יתברך עם האבות כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה ואפשר עוד שזה שאמר בכאן ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה הוא רמז למלכות משיח בן דוד כי אז יתאמת זה לפי מה שנתבאר מספר דניאל וממקומות רבים מדברי הנביאים והנה שהודיע לו השם יתברך בזה במאמר תכלית והצלחה שתהיה למה שילמה מהדו ואחריו עד מה שיהיה אחרי דוד ואמר והגיד לך ה' כי בית יעשה לך: השלשים ושבעה טוב תכונת דוד שלא נלחם עם הגוים ההם לכבשו על השמון אבל לעלות התורה באמיתית ולהכניע החולקים עליה ולזה תמצא כי כשנלחם דוד על אותם המלכים והכניעם לא נטה לקחת השלל לעצמו אבל לקח אותו לה' לבאר שלא מפני תאוותו אל השלל היה נלחם עמהם אבל מפני הפסד דעותיהם ואמונותיהם ובזה היה עוד תועלת לבאר כי ה' נלחם בישראל ולזה היה מקדיש דוד לה' הכסף והזהב והנחשת אשר בא אליו כי הוא הסבה בכל זה: השלשים ושמנה לפרסם שכבר נתקיים היעוד שנזכר בתורה באמרו דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב כי זה נתאמת על יד דוד שהשכיב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא אחד להחיות: השלשים ותשעה הוא להודיע יושר דוד שכבר היה עושה משפט וצדקה לכל עמו לא היה מעלים עינו מאחד מהם כי זאת התכונה ראוי שתהיה למלך הנון

וראוי

וראוי לזאת הסבה זכר גם כן שכבר חרד דוד אם נותר איש לבית שאול ויעשה לו חסד ה' בעבור יהונתן ולזה גם כן ספר שגם לחנון בן נחש השתדל דוד לעשות חסד להשיב לו גמול תחת החסד שגמל לו אביו : הה' הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיתן ממשלה לבניו בחייו הלא תראה מה שקרה לדוד מהרע מפני מה שעשה בניו שרים כי לולי זה לא היה יוצא אמנון עם אחותו ולא מרד אבשלום בו ולא קרה לאדניהו מה שקרה וזה מבואר מאד : הי"א הוא להודיע איך עמקו מחשבות השי"ת שהם עשות דוד חסד לחנון בן נחש כלי להשחי' בני עמון ועוזריהם כי זה היה סבה אל שילקח חנון עבדי דוד ובייש' וכזה בתכלית מה שאפשר והם בעצמם היו סבה להדית על עצמם הרעה לחשבם כי נבאשו בדוד : הי"ב הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיפנה אל התענוגים בעת היות חברו בצער הלא תראה כי אוריה החתי לא הסכים בעצמו ללכת לביתו לשכב עם אשתו מפני היות יואב וכל ישראל בצער ר"ל שהיו חונים על פני השדה לצור על רבה וראה מה קרה לדוד מהרע בתתו אז לעצמו התענוגים עד שחשק בבת שבע עם ידיעתו שהיא אשת איש ובא אליה ותהר לו כי זה היה סבה אל שהוסיף פשע על חטאתו והשתדל שימות אוריה בחרב בני עמון כשראה שלא נשלם לו מה שחשב שיבא שישכב עם אשתו בדרך שיתכסה קלון דוד : הי"ג הוא להודיע קיום יעודי השי"ת אשר יעד לדוד על חטא אשת אורי' החתי ואיך עמקו מחשבותיו להסבב שתצמח מביתו הרעה ויבא מהם מי שימרוד בו וישכב עם נשיו לעיני השמש ונגד כל ישראל והוא היה אבשלום והנה שלם תחת כבשה ארבעתים בשני הפנים וזה כי הוא לקח אשה אחת ואבשלום לקח ממנו עשר פלגשים והוא המית אוריה ומתו מבניו ארבעה והם אמנון ואבשלום ואדני' והבן הנולד אז לבת שבע והנה ידוע כי הבן הנולד לבת שבע מת בעבור זה החטא כמו שנזכר בזה המקום ולפי שענין מרד אבשלום צמח מענין עשות אמנון את תמר אחותו וענין החזקת אדניה במלוכה היה סבה לו דבר אבשלום כי חשב היותו מלך בעבור שנולד אחרי אבשלום הנה יתאמת שמיתת אלו השלשה היתה על דבר זה החטא לפי שהוא גם כן שפט כי בן מות האיש הזה אך הבטיחו נתן הנביא כי השי"ת העביר חטאתו בזה העונש באחר שזכר ולזה לא ימות והנה הוא שכבר נמחה כל הרעה הזאת מביתו לפי שיודע בנתן הענין לאמנון היה בן אחיו ואמנון היה בנו ותמר בתו ואבשלום היה בנו וכן היתה מיתת אדניה על יד שלמה שהיה מביתו : הי"ד הוא להודיע שאע"פ שגזר השי"ת להביא רע מה שאין ראוי לאדם מלהמנע להתפלל לו להעביר הרעה היא כי חנון ה' ונחם על הרעה ולזה תמצא שאע"פ שייעד השי"ת לדוד על יד נביאו כי מות ימות הילד ההוא הנה לא נמנע דוד מלהתפלל עליו ומלצום צום והיה שוכב ארצה לרוב ההכנע לפני השם ית' אולי יחננו ה' ויחי הילד ומזה המקום למדנו שמה שאמרה התורה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם וגו' הנה הרצון בו עם התפלה והתענית כמו שבארנו בביאורנו לדברי התור' : הט"ו הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי לצום ולהתפלל על הצרה אחר שכבר הגיעה כי אין ראוי להתפלל על הדבר הנמנע לאלהים אם לא היה המתפלל נביא והיה שואל זה על דרך המופת ולזה אמר דוד למה זה אני צם האוכל להשיבו וגו' וכבר בארנו זה בביאור התורה ממה שאמר על הצר הצורר ולא שכבר צרר : הט"ז הוא להודיע שכבר נבחר שלמה מלידה ומבטן ומהריון לזה נקרא שמו מאת ה' ידידיה להורות על שהשי"ת אהבו: הי"ז הוא להודיע שמה שיכבשו יחידים מישראל לא תנהג בו קדושת ארץ ישראל ולזה דקדק יואב בעת שלכד את עיר רבה ונקרא שמו עליה ולזה שלח אל דוד שיבא שם עם יתר ישראל כדי שיהיה שם המלך וכל ישראל ויהיה זה הכבוד מיוחס לכלם : הי"ח הוא להודיע לכל אדם שראוי שישמע מעצת היועצים הרעים ומהפעלות המגונות הלא תראה מה שקרה לאמנון מפני שמעו לעצת יונדב עם מה שהיה בדבריו מהפיוס לו : הי"ט הוא להודיע שזרע יפת תאר אשר יהיה מהביאה הראשונה שנבעלה בגיותה אינו מיוחס לאב כלל ולזה הגיד כי תמר לא היתה אסורה לאמנון כאמרה ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך : הכ' והוא במדות והוא מה שלמדנו שענין השנאה יוכר לנו כשלא ידבר עם שונאו למרע ועד טוב כאמרו ולא דבר אבשלום לאמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון ומזה המקום למדנו כי מה שאמרה התורה בהורג נפש בשגגה והוא לא שונא לו מתמול שלשום יוכר בזה האופן כי אנחנו לא נדע מה שיש בלבו אך אם ראינוהו שלא דבר עמו שלשה ימים ידענו כי הוא שונא לו ולא יהיה גולה על הרציחה ההיא כי גדול עונו מהיכופר ע"י גלות : הכ"א הוא להודיע שראוי לאדם שיתיישב במה שנשאל ממנו אם אפשר שיקרה ממנו נזק קודם הסכימו לדבר השאלה ההיא הלא תראה כי דוד בעבור שלא התישב על מה ששאל ממנו שילך אתו אמנון נתן לו את שאלתו והיה זה סבה להמית אמנון כי כבר היה אל דוד לתת אל לבו דבר השנאה אשר שנא אבשלום את אמנון על דבר תמר אחותו עם שזה היה מסובב מהשם ית' להקים על דוד את הרעה מביתו כי הריגת אמנון היה מסלול ודרך אל התכלית ההוא כמו שנראה מדברי זה הספור : הכ"ב הוא להודיע שאין ראוי לבקש דבר מאיש מה אם היה מבואר שלא ית' בקשתו ולזה ספר שלא התעורר יואב להשתדל עם המלך דוד להשיב את אבשלום עד אשר ידע כי לב דוד על אבשלום כי נחם על אמנון כי מת : הכ"ג הוא להודיע שמי שירצה אם יבקשו ממנו דבר מה אם למשפט אם לחסד שימנעהו הנה ראוי שיבאו אליו בענינים דומים לדבר ההוא אשר ישוער שהוא ישפוט בהם לפי הדרוש ואחר זה כשיעתיקהו אל המשא שתהיה בו השאלה לא יתכן לו למנוע מה שכבר שפט שהוא ראוי ולזאת הסבה תמצא כי מפני שהיה ירא יואב מלבקש מהמלך דוד להשיב את נדחו פן ימנע ממנו בקשתו כי יחס לבנו על דם אמנון סבב להעתיקו אל מה שידומה לזה ממה

שספרה לו האשה התקועית וכאשר נתבאר מדבריו שהוא חמל על הסורת ונשבע שלא יפול משערת ראשו ארצה אז היה קל להפך השאלה אל שישיב המלך את נדחו ובזה נתן לה המלך לעשות בקשת יואב : הכ"ד הוא להודיע כי יש מין מן הנזירות יהיה בו אדם נזיר עולם ויגלח משנה לשנה כמו שנראה מענין אבשלום במה שהיה מגלח ראשו משנה לשנה כי כבד עליו לפי מה שזכרנו בביאורנו לזה הספור : הכ"ה הוא להודיע שהזרע שילא מיפת תאר הוא בלתי ראוי כמו שהעידה עליו התורה בפרשה כי תצא למלחמה כמו שבארנו שם הלא תראה איך היה ענין אבשלום בתכלית הרוע והוא היה בן יפת תאר לפי מה שיתבאר מענין תמר : הכ"ו הוא להודיע איך ענש השם אבשלום שכבר היו לו שלשה בנים וכלם מתו קודם מותו על שהוצרך לבנות מצבה וקרא שמו עליה כי אמר אין לו בן שיקרא שמו עליו : הכ"ז הוא להודיע כי אין היופי עדו' על יושר הלב ולא יושר הדברים כי לפעמים יעשה אדם זה על דרך תחבולה כמו שמצאנו באבשלום שמדבריו לישראל היה נראה שהוא איש חסיד ורודף הצדק והיוש' והיה זה כלו על צד התחבולה למשוך לב ישראל אליו והנה אעפ"י שהיה היפה שבישראל לא היה טוב אך היה בתכלית הרוע והנה גנב אבשלום בזאת התחבולה לב ישראל ועמם זקני ישראל כי כלם היו נסכמים בהריגת דוד כמו שנתבאר מעצת אחיתופל : הכ"ח הוא במדות והוא להודיע שאין ראוי שיתרשל אדם מלקיחת עצה מפני הפלגת רוע המקרים אשר יקרו לו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בכל זה הענין בברחו מפני אבשלום בנו וזה שהוא ירא אם ישאר שם שינצחהו אבשלום בנו כי כבר ייעדו הנביא שיקים השם רעה מביתו ויתנו נשיו לרעו וישכב עמהם לעיני השמש ולעיני כל ישראל וזה לא היה אפשר שיתקיים אם ישאר שם דוד אם לא בשיפול דוד בידי אבשלום ולא רצה דוד לקחת כל נשיו אתו בברחו כי כבר ימשך מזה גם כן אם יתקיים ייעוד השי"ת שינצחהו אבשלום במקום אשר ברח שם ולזה הניח דוד שם הפלגשים לפי כי יותר מעט בזה היה לו מן הגנות והצער אם ישכב אבשלום עמהם ממה שיקרה לו מזה אם ישכב עם נשיו והנה ברח המלך ברגליו כדי שלא יכירו כל רואיו כי הוא המלך כי בזה יתכן לו שימלט ההמלט מן אבשלום ולזאת הסבה גם כן לא רצה שיבאו לו ארון ה' והניח שם אנשים טובים יוכל לבטוח בהם שיגידו לו האמת להודיע לו מה שיסכים אבשלום לעשות כנגדו והשתדל לשלוח שם איש חכם למען יפר את עצת אחיתופל הטובה ועם הכנתו עצמו לפי הטבע' הכין עצמו לתפלה ולזה התפלל לש"י שיסכל עצת אחיתופל ועם זה היה לב דוד נשבר ונדכה והיה הולך ובוכה וראש לו חפוי וסבל הקללות הנמרצות שקללו שמעי בן גרא להכנע בתכלית מה שאפשר אל השי"ת אולי יחננו יוצרו ונחם על הרעה והכין עצמו עם זה למלחמה לפי הסדור הראוי ולזה שם עם מחנהו שרי אלפים ושרי מאות : הכ"ט הוא להודיע כי גם בעת הרעה על הצדיק לא יעזבנו השי"ת ביד הרשע ולא יסיר השגחתו ממנו לגמרי הלא תראה כי עם היות דוד נרדף הוכנו ענינים רבים לו להצלתו עד שבבחורים שהיו שם בני ימיני שהיה ראוי שישנאו דוד הוכנה שם אשה החביאה אחימעץ ויהונתן באופן שהשמיעו המבוק' מדוד לדעת מה שיסכימו לעשות אבשלום וישראל כדי שיוכל לקחת עצה להמלט ממה שחשבו לעשות כנגדו ומג' גם כן בדרכו רבים נשאו לו מנחה ולעם אשר ברגליו כי לא יגרע השי"ת מצדיק עיניו ובעת המלחמה ג"כ נפלו עם אבשלום ואבשלום ביד אנשי דוד כי כבר סבב השי"ת שנפוצו ישראל הנה והנה לברוח והיה זה סבה אל שנפל אבשלום ביד עבדי דוד ולא יכול לברוח כי כבר סבב השי"ת והיה תלוי בלב האלה : הל' הוא להראות עוצם בטחון דוד בשם ית' עד שצוה יואב ואבישי ואתי שיחמלו על הנער אבשלום ולא ימיתוהו להשענו שכבר ימלט אבשלום ונצא ישראל אשר עמו מפני רדפם אותו על לא חמס בכפיו וזה גם כן הורה על טוב תכונ' דוד שלא היה רוצה לשלם לו מדה כנגד מדה אך לא יכול דוד למנוע זה כי מן השמים נלחמו עם אבשלום שיפול ביד פשעיו עם שבזה נתישר הדבר שתהיה המלוכה לשלמה כאשר גזר השי"ת והנה היתה תכונת דוד חזקה בזה הענין עד שכבר נתאבל על אבשלום זה האבל הנפלא הנזכר בזה הספור : הל"א הוא להודיע שאין ראוי לאדם טוב לבשר בשורה לגדול לא ישמח בה ולזה הרחיק יואב את אחימעץ מלבשר אל המלך דוד דבר הריגת אבשלום ולזה אמר לו לא איש בשורה אתה היום הזה על זה הענין ובשרת ביום אחר כאשר יקרה דבר טוב ישמח בו דוד אז אבלת הבשורה נפיק ולפי שחשב אחימעץ שישמח בה דוד בקש שירוץ הוא לבשר אל המלך זאת הבשורה וכאשר הרגי' שידאג המלך בזה לא רצה לבשר זאת הבשורה ובזה תמצא שאמר המלך דוד איש טוב הוא ואל בשורה טובה יבא למדנו מזה שאין מדרך האיש הטוב לבשר הבשורה הרעה : הל"ב הוא להודיע שראוי שיתנהג האדם בחכמה גם בעת האבל והצער ולא יסור ממנו הצער טוב העצה הלא תראה כי תכף שהרגיש דוד מה שיקרה לו מן הנזק אם יראה לעבדיו שהוא דואג ומיצר על מיתת אבשלום ולזאת הסבה קם וישב בשער להראות שאינו מיצר על מיתתו ולזה תמצא שהתנהג דוד בחכמה נפלאה בענין השבתו למלכותו ולזאת הסבה בשינה שלח לבקש בדברי שלום ואהבה ואחוה מהיותר קרובים אליו שישתדלו בהשבתו כדי שלא יראו שיהיה בלבו עליהם על אשר מרדו בו ומשחו אבשלום עליהם למלך ושלח להם כי דבר כל ישראל בא להשיב אל המלך כדי שימהרו להשיבו באופן שלא יקדמו להם ישראל כי זה יהיה בשת להם ולזאת הסבה גם כן שלח לעמשא גם כן בזה האופן ונשבע לו שיעשהו שר צבא תחת יואב והנה רצה המלך שיסכימו זה זקני יהודה כי לא ידע מה ילד יום כי אולם יקים לו השי"ת שטן אחד כי במעט סבה יתרעו ישראל לבתליכו עליהם לנשתם על ענין דוד ולחשבם כי נבאשו בעיניו ולזאת הסבה תמצא דוד

שאל

רשי

אלא שש ואצבעות רגליו אינן אלא שש לכך נאמר עשרים וארבע. ואם כתב עשרים וארבע ולא אמר שש ושש הייתי אומר שבעה באחת וחמשה באחת ומהו מספר שכולן היו נספרות בסדר האצבעות נגד היד: (א) ביום הציל ה' אותו. לעת זקנתו לאחר שעברו עליו כל צרותיו ונצול מכולם: ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא שהיה אויבו ורודפו מכולם כיוצא בו השפה עשר אים ועשהאל (שמואל ב' ב' ל') כיוצא בו לכו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב' א') וכיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות ואת בת פרעה (מלכים א' י"א א'): (ב) סלעי ומצודתי. לשון חוזק הם. סלע כמשמעו. מצודה היא מצודת יערים שקורין פלישא"ן בלע"ז ועל שם הגם שנעשה לו בסלע המחלוקת והמצודות בחורשה (שמואל א' כ"ד כ"ח): ומפלטי לי. מפלטי עם צבא ישראל במלחמה ופעמים שהוא מפלט לי כשאני לבדי כגון מן ישבי בנוב: (ג) צורי. לשון סלע שהסלע מחסה לעוברי דרך מן המטר והרוחות הבריאמ"ש בלע"ז: אחסה. לשון כסוי שהייתי מתכסה לעזרה: משגבי. סומכי: ומנוסי. שהייתי נס אליו לעזרה

שמואל ב כא–כב

כב אֶת־אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד־דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו׃

כב א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל׃

ב וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃

ג אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃

כא בַּר שִׁמְעָה ק' בַּר שִׁמְעָה אֲחוּהִי דְדָוִד׃ כב יָת אַרְבְּעַת אִלֵּין אִתְיְלִידוּ לְגִבָּרָא בְּגַת וְאִתְמְסָרוּ בִּידָא דְדָוִד וּבִידָא דְעַבְדוֹהִי׃

א וְשַׁבַּח דָּוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ יָת פִּתְגָמֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַל כָּל יוֹמַיָּא דְשֵׁיזֵיב יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל מִיַּד כָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְאַף לְדָוִד שֵׁיזְבֵיהּ מֵחַרְבָּא דְשָׁאוּל׃ ב וַאֲמַר יְיָ תּוּקְפִּי וְרוֹחֲצָנִי וּמְשֵׁיזִיב יָתִי׃ ג אֱלָהִי דְּאִתְרְעִי בִי קָרְבַנִי לְדַחַלְתֵּיהּ תּוּקְפִּי דְּמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהֵב לִי תְּקוֹף וּפוּרְקָן לְאִתְגַּבָּרָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבִי רוֹחֲצָנִי דְּעַל מֵימְרֵיהּ אֲנָא רָחִיץ בְּעִדַּן עָקָא מְגִינָּ֗לִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי וַאֲמַר לְאַרָמָא קַרְנִי בְּפוּרְקָנֵיהּ סוֹמְכָנִי דַּהֲוָה מֵימְרֵיהּ סָמֵךְ לִי כַּד הֲוֵיתִי עָרִיק מִן קֳדָם רָדְפַי פּוּרְקָנִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי

ד'כ'כתיב ס' וכ'כתיב אלף; נ"א; ג' חס'; ג' חס' ג' חס'

תולדות אהרן את ארבעת. סוטה מב: ויפלו. שם: וידבר דוד. מגלה לא מ"ק עז:

רדק

שש ושש ולא אמר עשרים וארבע הייתי אומר שבין ידיו ובין רגליו לא היו אלא שש ושש לכך צריך עשרים וארבע ואלו אמר כ"ד ולא אמר שש ושש הייתי אומר ה' באחת ושבע באחת לכך נאמר שש ושש: להרפה. לענק ובא בה"א הידיעה עם למ"ד השמוש כמשפט אלא שברוב נפלה ה"א הידיעה להקל וכמוהו להעם הזה להגדוד הבא אליו: (א) וידבר דוד לה'. שירה זאת חבר דוד בסוף ימיו כשהניח ה' לו מכל אויביו. ואמר ומכף שאול כי הוא היה שקול כנגד כל אויביו וכתובה שירה זו בספר תהלי' ומתחלפת במקומות במלים והענין אחד וי"ת השירה הזאת על הגלת ישראל מאויביהם גם דבר פרעה זכר בפסוק עלה עשן באפו: (ב) סלעי ומצודתי. שהייתי נשגב בו מאויבי: ומפלטי לי. הוא קל הלמ"ד וכמוהו רבים מבנין הדגוש ומה שאמר לי אחר יו"ד הכינוי הוא תוספת ביאור כי די באחד מהם או תהיה יו"ד של ומפלטי נוספ' ואיננה לכינוי כיו"ד המגביהי לשבת היושבי בשמים: (ג) אלהי צורי. אחר שאלהי סמוך יהיה צורי שם לא תואר ובתהלים אלי צורי ושניהם תואר ואפשר כי צורי לעולם שם ר"ל כי הוא החוזק שלי וכל צור עולמים חוזק העולמי' וקיומם: וקרן ישעי. דרך המקרא לכנות החוזק בקרן כמו וקרני ראם קרניו לפי שהאיל והשור והראם חוסם וכחם בקרניהם שהם מנגחים בהם: מחמס. מאנשי חמס וכת"י ואף מיד כל

רלבג

שמאל לשמעי בן גרא את דבר הקללות אשר קללהו ושבע לו שלא ימות לירחתו שיהיה לשמן לו ולזה גם כן תמצא שכאשר קם שבע בן בכרי להיות לדוד לשמן מהר דוד להפילו טרם יתחזק ענינו כי אז יכבד לו יותר ואולי ימותו בזה רבים מישראל ולזה השתדל למהר להמיתו לבדו: הס"ג הוא במדות והוא להודיע שראוי להתרחק מלקבל לשון הרע הלא תראה כי על לשון הרע שספר ציבא על מפיבשת ענש דוד מפיבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול וכאשר נתבאר שקרות הדברים ההם הוכרח להשאיר מהפוגע ההוא קצתם מפני ההטבות שהטיב לו ציבא בעת היותו נרדף והנה הסכימו ז"ל שכל מה שאמר דוד למפיבשת אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק המלכות קצתו לרחבעם וקצתו לירבעם והיה זה כן לפי שעון קבול לשון הרע קשה מאד הלא תראה מפני מה שקבלו ישראל לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה נפשות מישראל:

הס"ד הוא במדות והוא להודיע שראוי למקבל הטובה שישלם גמול למטיב על הטבתו ולזה ספר שכבר נתעלם דוד עם ברזלי והעביר אותו כמהם להיטיב לו כאשר שאל ברזלי: הס"ה הוא להודיע שראוי לכל אדם להיות מפחד תמיד כשיהיה שם סבה מביאה אל זה ואם כבר יראה בתחלת המחשבה שלא נתישר הענין לתכלית שיגיע לו נזק הלא תראה כי עמשא עם היותו ראוי שיפחד מיואב שימיתהו כדי שלא ירד מגדולתו ר"ל שלא ירד מהיות שר צבא והיה החרב ביד יואב עם כל זה לא פחד לחשבו שזה לא היה לכוונה שיכהו אך מקרה היה שנפלה החרב מתערה וקרה לו מזה המות: הס"ו הוא להודיע שאין ראוי שימסרו נפשם להריגה בני העיר בעבור הצלת נפש אחת מישראל כשהיה האיש ההוא מחוייב מיתה כשבע בן בכרי ומזה יתבאר גם כן שאם לא היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי לא הותר להם זה לפי המקומות הכוללים שזכרנו בפתיחת באורנו לדברי התורה ולזה תמצא שהסכימו אנשי העיר ההוא להרוג שבע בן בכרי להסיר מעליהם אנשי המלחמה שהיו משתדלים להשחית העיר בכללה בעבור שבע בן בכרי אם לא יתנוהו להם כי אם לא יאות להם הם ג"כ מורדים במלכות ויתחייבו מיתה ולזאת הסבה תמצא שספרה האשה החכמה שהיתה שם כי בני העיר ההיא אינם מורדים במלכות אך הם שלומי אמוני ישראל: הס"ז הוא להודיע כי העונש לא יבא בזולת מרי ולזה ספר שכבר היה רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה זה אלאם דבר זר מאד לחוק השגחת הש"י על דוד ולזה בקשו לדעת במה היתה החטאת הזאת וכאשר נתאמת להם שהסבת חטא הגבעונים היה על מה שרדפם שאול והרגם והשמידם מהתיצב בכל גבול ישראל כי כבר עבר בזה על השבועה שנשבעו להם נשיאי העדה שייסו' באופן אחר ולא נתרצו עד שנתרצו בזה האופן שבקשו שהיה בו מהאכזריות מה שלא יעלם והנה זכר כי בזה נעתר להם השם ית' לארץ: הס"ח הוא להודיע שהש"י יקח נקמה ממי שיונה השפלים וירדפם לחשבו כי אין בעזר עוזרם ולזה תראה שיותר נענש שאול על הריג' הגבעונים ורדיפת' ממה שנענש על הריגת נוב עיר הכהנים והנה היה זה לשתי סבות האחת כי מי שיסתבך בזאת התכונה הפחותה ר"ל לרדף השפלים ימצאהו לו תמיד מה שאין כן ברדיפת הבלתי שפלים והב' כי בהריגת הכהנים אשר בנוב היה שאול כלי להשלים מה שיעד הש"י מהרע לבי' עלי ולזה לא מצאנו כשזכר חטאת שאול שיזכור זה החטאת והנה האריך בפרטי אלו הסיפורים להוסיף האמונה בהם:

(א) וידבר דוד לה' עד סוף הספר. ביאור המלות: (ב) סלעי ומצודתי. הם ענין חוזק כי ברוב יהיו הבניינים החזקים על גבי סלע והמצודה הוא הבנין החזק: ומפלטי. ר"ל ומציל אותי מהרעות אשר אני בהם והרצון בזה כי ה' לי סלעי ומצודתי לא תצטרך למקום חזק ולמציל אחר: (ג) אלהי צורי. ר"ל אלהי חזקי: וקרן ישעי. ותוקף ישעי והמציל התוקף לקרן כי הוא כלי לבעל הקרנים להסיר ממנו כל מזיק ולפי שהוא ישתמש בה ג"כ להזיק הנה דבר לא יתכן שייוחד להש"י אמר קרן ישעי הוא להושיע ולהציל מהרע כי הש"י לא יעשה רע אם לא מצד מה שהוא טוב: משגבי. ר"ל חזקי ותקפי: ומנוסי. כמו שיטם

פי' רבי ישעיה

(ב) סלעי. סלע גדול שאדם עומד שם ואינם יכולין לכובשו וכן מצודתי מלשון ויושב דוד במצוד' ומגדל הוא: ומפלטי לי. היו"ד יתר: (ג) משגבי ומנוסי. המשגב שאדם נס ובורח אליו להמלט יקרא מנוס:

מצודת דוד

את ישראל בדברים: כב (א) ביום הציל. ר"ל לעת זקנותו שניצול מכל התלאות ועבדיו מנעוהו מלרדת עוד במלחמה כמ"ש למעלה אז אמר השירה הזאת. או ר"ל בכל עת שבא עליו צרה וניצל ממנה אז היה שר השירה הזאת: (ב) ה' סלעי. ה' מחסי כבנין מסלע וכמצודה: (ג) צורי. ה' הוא חוזקי אשר אחסה בו: וקרן ישעי. הוא לי לישע ועזר כמו קרן לבעל הקרנים: ומנוסי. אנוס אליו מפחד

מצודת ציון

כב (א) מכף. מיד: (ב) ומצודתי. מגדל חזק: ומפלטי. מצילי ואמר לי לתוספת ביאור: (ג) צורי מלשון צור וסלע וכפל דבריו במ"ש

סאויב

רדק

כל חסופין ואנסין שזיב יתי : (ד) מהולל אקרא ה'. כשאני מתפלל ואקרא ה' מהולל שאהללנו בתהלותי אז מן אויבי אושע : (ה) משברי מות. הם הצרות המזוקו' שהיה נפש קרוב למות כמו שהיה נסלע המחלקות ופי' משברי כי הצרות שוברות לב האדם באנחותיו ודאגותיו או פי' משברי על דרך משל כאלו אמר גלי מות כי הגלים החזקים נקראים משברים כמו שאמר כל משבריך וגליך עלי עברו וקרי הגל כן לפי שהוא נשבר בתנועתו החזקה ויונתן פירש שהיה בצרה כאשה יושבת על משבר והיא מסוכנת למות : נחלי בליעל יבעתוני. על דרך משל כמו הנחל השוטף כן הצרה הגדולה ובליעל אמר על כל רשע ורשע מאויביו או יהיה בליעל שם הרשע ויונתן תרגם סיעת חייבין ואפשר לפרש נחלי מן נחלה מכתך : (ו) חבלי שאול. ענין כאב מן חבלי יולדה ויונתן תירגם משרית המיפין כמו חבל נביאים : (ז) מהיכלו. מן השמים : ושועתי באזנו. באה באזניו וכן כתוב בתהלים תבא באזניו : (ח) ותגעש. כתיב כמו בתהלי' וקרי ויתגעש והענין אחד וקריאתו המלו' מלרע וכל הענין הזה עד ישלח ממרום רמז להשחית ולכלו' אויבי ישראל כי להם הוא רעש הארץ והשמים וחשך וערפל ונחלים ואש וחצים וברק הכל דרך משל וכן ויט שמים וירד כאילו ירד לכלותם במהרה וזהו וירכב על כרוב ויעף וירא על כנפי רוח רמז למהירות הכליה והאבדון לאויבים : (ט) עלה עשן. משל על חרון אפו באויבים כמו אז יעשן אף ה' וקנאתו ואש מפיו תאכל. אש שיוצאה מפיו תאכלם : (יא) וירא. ובתהלים וידא בדלית מן כאשר ידאה הנשר והענין קרוב

ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ׃
ה כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי׃
ו חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת׃
ז בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו׃
ח וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ׃
ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃
י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו׃
יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃

ואף מיד כל חטופין שיזיב יתי : ד אמר דוד בתושבחא אנא מצלי קדם יי דבכל עדן מבעלי דבבי פריק יתי : ה ארי אקיפתני עקא כאתתא דיתבא על מתברא וחילא לית בה למילד והיא בסכנא למפת סיעת חיבין בעתת יתי : ו משרית רשיעין אקפתני קדמוני דמזיגן במני קטול : ז אמר דוד כד עקא לי אנא מצלי קדם יי וקדם אלהי אנא מתחנן ומקבל מהיכליה צלותי ובעותי קדמוהי מתעבדא : ח ואתרגישת ואתרגישת ארעא שכלולי שמיא זעו ואתרכינו ארי תקיף רוגזיה : ט סליק זחוני דפרעות רשיעיא כתננא קדמוהי כבן שלח רוגזיה כאשא בערא דמן קדמוהי משיצאה מזופיתיה כגומרין דנור דלקא מימריה : י וארכין שמיא ואתגלי יקריה ועננא אמיטתא כבש קדמוהי : יא ואתגלי בגבורתיה על כרובין קלילין ודבר בתקיף על כנפי רוחא :

ד' ג' חס' · ג' · ג' · ויתגעש ק' · ג' ססוק · ג' · ב' · ג' ·

אפפוני ד' בקריאה וסי' כי אפפוני משברי מות. אפפוני מים עד נפש. אפפוני חבלי מות. וחברו דהלילאי. מקשי ג' חסר ו' בלישנא בקריאה וסי' קדמוני מקשי מות דשמואל. מקשים שתו לי סלה. ומקשות פועלי און : וכל ממקשי דכוו'. וירד ג' פתחין וסי' ויט שמים דשמואל וחברו דתהלי'. ס' עלה שמים : ויעף ג' בקריא וסי' וירכב על כרוב ויעף. וחברו דתהלים. ילך פשט ויעף :

רש"י

למזרם : (ד) מהולל אקרא ה'. כתרגומו בקראי לו אהודנו לפי כי מאויבי אני נושע שאושע ויתכן לפתור אקרא ואושע לי הוא : (ה) אפפוני. הקיפוני : משברי מות. כתרגומו כאתא דיתבא על מתברא כן שם מושב האבנים שהאשה יולדת שם : נחלי. גייסות שוטפות כנחל : (ו) חבלי. כתרגומו משרית כמו חבל נביאים (שמואל א' י') : קדמוני. באו לפני : (ז) בצר לי אקרא ה' וישמע וגו'. כך דרך לשון הווה מדבר לשון עבר ולשון עתיד בפעם אחת : (ח) ויתגעש ותרעש. לא על נסים שאירעוהו נאמר אלא על נסים שנעשו לישראל וראש המקרא מחובר על סופו : כי חרה לו. כי משמש כאן בלשון כאשר וכן פתרונו וכשחרה לו מפני מכעיסיו נתגעשה ונתרעשה הארץ ומוסדות השמים רגזו ורעשו : (ט) עלה עשן באפו. כן דרך הכועס יוצא עשן מנחיריו וכן עלה עשן באפו. וזהו כל לשון חרון אף שהאף נוחר ומעלה הבל : ואש מפיו תאכל. מגזרת דבר פיו תאכל את ברשעים : (י) ויט שמים. לנקום מאויביו ממצרים

רלבג

שינוס האדם אל המקום שידוע לו שיתכן לו שימלט בו כי אין לי מנוס זולתי אל השי"ת : (ד) מהולל אקרא ה'. ר"ל כשאקרא לשם יתעל' ואתפלל לו הנה יהיה קודם זה מהולל ר"ל שאסדר שבחיו תהלה כי בזה יתכן שתהיה התפלה נשמעת כי בספור השבחים ישלם לאדם הדבקות עם השי"ת ואז יתכן שתהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגחה בו : (ה) אפפוני משברי מות. רצה לומר הקיפוני רעות שוברות מובילות אל מות או יהיה אפפוני מענין אף הוא מענין פניה כאמרו ויפל לאפיו ארצה והרצון בו שמו פניהם אלי ואפשר שיהיה משברי מות מענין אמרו כל משבריך וגליך עלי עברו והרצון בו על צד המשל גלי הים המביאים אל מות שמו פניהם אלי : ונחלי בליעל. נחלי רשע והנה קרא נחלי רשע הנחלים השוטפים והלים בכח חזק כלו משל על הרעות הגדולות : (ו) חבלי שאול סבוני. כאמרו מות סבבוני והנה קרא שאול מות כי הוא שם לקבר וכאילו אמר שהכאבים ההם מובילים אל מות : קדמוני מוקשי מות. קדמו אותי אויבי לשוב בדרכי אשר אני הולך מוקשים אכשל בהם מוליכים אל מות : (ז) בצר לי אקרא ה' ואל אלהי אשוע. ידמה שכפל הענין במלות שונות כי זה דרך השירים ואפשר עוד שהראשון ישוב שיקרא שם ה' והוא ההשתדלות בהשגתו יתברך במעלות שדוה שבחיו כי זה הוא קריאה השם לו ואחרי זה היה מתפלל לשי"ת ובזה האופן עלתה שועתו באזני השי"ת ואם חזקה מאד מדרגתו ממדרגת האדם : (ח) ויתגעש ותרעש הארץ. הגעש והרעדה הוא דבר אחד : מוסדות השמים. הם מקומות הארץ כי הם כמו מוסדותיהם להיות תמוהיהם סביב המרכז ואמר עליהם שירגזו וירעשו מצד היות האש בבטן הארץ וזהו אמרו כי חרה לו והוא מענין חום ושרפה על רוב הכעס וזה כלו משל על הנפלאות שהיה עושה השם יתברך בעבור הצלת דוד מאויביו ויתכן שרמז באמרו ומוסדות השמים על מוסדות ההרים כי הם גבוהים ולזה תארם בשם שמים כאמרו אשר תעוף בשמים וידמה שענין כן לפי שהבר נמצא תמורת זה בספר תהלים וממוסדי הרים : (י) ויט שמים וירד. ר"ל שהוא הטה שמים אל מה שרצה שיגיע בנפלאות הפעלות להציל דוד ויורה השפלה הנפלאת ממנו על זה או רצה בזה והוא הנכון יותר שהיא כאילו נטה מהשמים אשר שם משכנו לפי מה שיחשב וירד בנפלאות השפלות להשגיח בי ולרוב החשך והאפל אשר בנפלאות השפלות שאלו קראם ערפל ולזה אמר וערפל תחת רגליו : (יא) וירכב על כרוב ויעף. אמר כי השי"ת רכב על

פי' רבי' ישעיה

(ה) אפפוני משברי מות. הקיפוני גלי מות כמו כל משבריך וגליך : (י) ויט שמים וירד. מפני האתמה נפתח : ויעף. כמו ויקם וישוב וירץ כולם נחלף בשורק מאלם :

מצודת ציון

כמ"ש בדרך השיר : ומנוסי. מלשון ניסה ובריחה : מחמס. הוא כענין גזל : (ה) אפפוני. סבבוני כמו כי אפפו עלי (תהלים מ) : משברי. מלשון שבר : נחלי. מלשון נחל כמו נחלה מכתך (נחום ג) : יבעתוני. מלשון בעתה וחרדה : (ו) חבלי. מכאובי כמו חבלי יולדה (הושע יג) : קדמוני. באו לפני כמו במה אקדם ה' (מיכה ו) : (ח) ויתגעש. ענין התנודה והתנועה החזקה כמו וכנהרות יתגעשו מימיו (ירמיה מו) : ירגזו. יחרדו : (י) וערפל. כעין עב הענן : (יא) כרוב. מלאך ורז"ל אמרו כרביא (חגיגה יג) והוא התרגום של נער כי דמות אדם לפנה :

מצודת דוד

האויב : מחמס. מאנשי חמס : (ד) מהולל. כאשר אני קורא אל ה' בהלל אז אני נושע : (ה) כי אפפוני. כאשר סבבו אותי משברי מות ר"ל כאבי מות וכאשר החליים הבאים מאנשי בליעל בעתו וחרדו אותי : (ו) חבלי. וכאשר כאבי שאול סבבוני ובאו לפני מוקשים המביאים את המיתה : (ז) בצר לי. כאשר היה צר לי בעבור הדברים האלה אז קראתי לה' ושמע קולי ולעקתי באה באזניו וכפל הדבר במ"ש ובדרך מליצת השירה : (ח) ויתגעש. כמו והנה אויבי יושבי הארץ מרוב הפחד : מוסדות השמים. הוא משל על השרים מכונן : כי חרה לו. כאשר חרה לו לקחת מהם נקמתו : (ט) עלה עשן באפו. הוא ענין כעס ואמר בל' המשל שאדם שעל ידי חמום הכעס נראה כעין עשן יוצא מנחירי האף וכן יעשן אפך (תהלים ע"ד) : תאכל. את הקמים עלי : ממנו. ר"ל ממנו באו הגחלים יבערו להרוג בשונאי : (י) ויט. נטה את השמים למטה לארץ וירד עליהם להתקרב אל שונאי להכות בהם והוא מדרך משל לומר שהיה ממהר ליפרע מהם : תחת רגליו. להיות מוכן להפרע מהם בחושך של ערפל : (יא) וירכב. למהר לבוא : וירא. היה נראה בא על כנפי רוח ודימה גיבת הרוח לעפיפת כנפי העוף :

רש"י

מצרים ומחרפם: (יב) וישת חשך סביבותיו. לסוכה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרים לישראל: חשרת מים עבי שחקים. מאין היה החשך עבי שחקים שהיו שהן חושרין מים על הארץ: חשרת. לשון כברה הוא שהוא מפל על הארץ דק דק וכן הוא אומר באגדות הרבה חושרין אותו בכברה ויש לפתור חשרת לשון קשר שמתקשרין השמים בעבים עבי המים כמו וחשוריהם האמור באופני המכונה שהם זרועות הענן המהדקין וקושרין חישוליה יחד: (יג) מנגה נגדו. שלא תאמר בחשך הוא שרוי אלא הנוגה לפניו מן התחלה ומאותו נוגה אשר לפניו בערו גחלי אש שנשתלחו חצים על מצרים: (טז) יגלו מוסדות תבל. שנבקע התהום כשנבקע ים סוף נבקעו כל מימות שבעולם: מנשמת. מכח נשיבת רוח אפו: (יח) כי אמצו. כאשר אמצו: (כא) כצדקתי. כשיצאו אחריו למדבר וסמכו על הבטחתו:

סס

שמואל ב כב

יב וַיָּ֥שֶׁת חֹ֛שֶׁךְ סְבִיבֹתָ֖יו סֻכּ֑וֹת חַשְׁרַת־מַ֖יִם עָבֵ֥י שְׁחָקִֽים׃
יג מִנֹּ֖גַהּ נֶגְדּ֑וֹ בָּעֲר֖וּ גַּחֲלֵי־אֵֽשׁ׃
יד יַרְעֵ֥ם מִן־שָׁמַ֖יִם יְהוָ֑ה וְעֶלְי֖וֹן יִתֵּ֥ן קוֹלֽוֹ׃
טו וַיִּשְׁלַ֥ח חִצִּ֖ים וַיְפִיצֵ֑ם בָּרָ֖ק וַיָּהֹֽם׃
טז וַיֵּֽרָאוּ֙ אֲפִ֣קֵי יָ֔ם יִגָּל֖וּ מֹסְד֣וֹת תֵּבֵ֑ל בְּגַעֲרַ֣ת יְהוָ֔ה מִנִּשְׁמַ֖ת ר֥וּחַ אַפּֽוֹ׃
יז יִשְׁלַ֥ח מִמָּר֖וֹם יִקָּחֵ֑נִי יַמְשֵׁ֖נִי מִמַּ֥יִם רַבִּֽים׃
יח יַצִּילֵ֕נִי מֵאֹיְבִ֖י עָ֑ז מִשֹּׂ֣נְאַ֔י כִּ֥י אָמְצ֖וּ מִמֶּֽנִּי׃
יט יְקַדְּמֻ֖נִי בְּי֣וֹם אֵידִ֑י וַיְהִ֧י יְהוָ֛ה מִשְׁעָ֖ן לִֽי׃
כ וַיֹּצֵ֥א לַמֶּרְחָ֖ב אֹתִ֑י יְחַלְּצֵ֖נִי כִּֽי־חָ֥פֵֽץ בִּֽי׃
כא יִגְמְלֵ֥נִי יְהוָ֖ה כְּצִדְקָתִ֑י כְּבֹ֥ר יָדַ֖י יָשִׁ֥יב לִֽי׃
כב כִּ֥י שָׁמַ֖רְתִּי דַּ֣רְכֵי יְהוָ֑ה וְלֹ֥א רָשַׁ֖עְתִּי מֵאֱלֹהָֽי׃

תרגום

יב ואשרי שכינתיה בערפילא ועגן יקר סחור סחור ליה מחית מיטרין תקיפין מרכבת עננין קלילין ברום עלמא: יג מזיו יקריה מבהיקין שמי שמיא מזופיתיה בגומרין דנור דלקא מימריה: יד אכלי מן שמיא יי ועלאה ארים מימריה: טו ושלח מחתיה בנירין ובדרינון ברקין ושגשינון: טז ואתחזיאו עומקי ימא אתגליאו שכלולי תבל במזופיתא מן קדם יי ממימר תקוף דוגזיה: יז שלח נביוהי מלך תקיף דיתיב בתקוף רומא דברני שיזבני מעממין סגיאין: יח שיזבני מסנאי ארי תקיפי מבעלי דבבי ארי אתגברו עלי: יט יקדמוני ביום טלטולי והוה מימרא דיי סמך לי: כ ואפיק לרוחא יתי שיזבני ארי אתרעי בי: כא אמר דוד ישלמינני יי כזכותי כברירות ידי יתיב לי: כב ארי נטרית אורחן דתקנן קדם יי ולא הליכית ברשע קדם

רד"ק

קרוב: חשרת מים. ובתהלים חשכת מים והענין אחד כי חשרת מים הוא קשור העבים זו בזו כמו וחשוקיהם וחשוריהם הכל מוצק וכשהעבים מקשרים זו בזו הוא החשכה: (יג) מנוגה נגדו. מנוגה שהוא נגדו אל אויביו בערו גחלי אש לאויביו כלומר אשו מאיר לאוהביו ובוער בשונאיו: (יד) ירעם. מן רעם: ויהמם. כמו בתהלים כתוב וקרי ויהם ואין ביהמם אלא הכמי: (טז) אפיקי ים. המים הנגרים בכח נקראים אפיקים וכל המקומות שהמים נגרים בהם נקראים אפיקים על שמם: (יז) ימשני ממים רבים. דרך משל שהצילהו מצרות רבו' והוא מגזרת כי מן המים משיתהו וענינם ענין המשכה והוצאה: (יח) מאויבי עז. לשון יחיד על דרך או על ישבי בנב ומספר על שאול: (יט) יקדמוני ביום אידי. תרגם יונתן יקדמוני ביום טלטולי כלומר ביום שהייתי נע ונד היו אויבי מקדימים אותי ברשתותיהם כמו שעשו הזיפים: (כב) ולא רשעתי מאלהי. לא רשעתי שיצאתי מדרכיו אלו ודרכי שוכר עומד במקום שנים ויונתן תרגם ולא הליכית ברשע קדם אלהי:

לא

פי' דברי ישעיה

(יב) וישת חשך סביבותיו סוכתו. פי' עומדות סביבותיו: חשרת מים. לשון רבי' הוא העננים המלאים מים מרטין שחורין: (יג) מנגה נגדו. אף על פי שחושך סביבותיו נוגה הוא נגדו: וחקותיו לא אסור ממנה. מן הפוקה:

מסורה

וישת ו' בקריאה וסי' וישת לו עדרים לבדו ולא. וישת על ראש אפרים והוא הצעיר. וישת אל המדבר פניו וישת עליהם תבל. וישת חשך סביבותיו. וחמד שש שערים וישת עליה: ויראו ד' בקריאה וסים' ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות. ויראו אפיקי מים ויראו ראשי חברים מן הקדש. וחברו דד"ה: ויוצא י"ג חס' וסימן נמסר בסדר קרח:

תולדות אהרן חשרת מים. תענית ט': וירא. ברכות כס תענית ח:

רלב"ג

כרוב. והוא השכל הפועל שהוא מלאכו השלוח ממנו להשגיח על אישי האדם כמו שנתבאר בספר מלחמות ה' והגיע אותו אל השגחה בדוד ומרוב מהירו' הגלות פעולתו אמר שרכב אף על כנפי רוח ללכת אליו במהירות: (יב) וישת חשך סתרו סביבותיו סכתו. אמר זה על דרך המשל למה שהמציא הש"י לפעות לגבה ולמחסה לדוד מאויביו: חשרת מים עבי שחקים. ר"ל קשור המים בעבים. ואמר זה לפי שהם יגלו המים והם בו בכח וכאלו יאמר שמה שהמציא הש"י מזה הוא מכוון מאד להשפיע טוב לדוד ולהצילו כמו שהמים היורדים מהעבים הם מצמיחים הצמחים ובו גם כן מה שיקרה בו רע והשחתה. לאויבים דרך משל כמו הברק וקול הרעם שהאש היוצא מהאיד הקיטורי שלהשמים ירד השמר וירדו עמו הברקים והאש והברד ויתחדשו הקולות המרעידים והרעמים: (טו) וישלח חצים ויפיצם. הם האבנים הבוערים שירדו בחוזק מהענן לאמים בלע"ז והם גם כן מתחדשים מענף הברק לזה אמר ברק ויהם: (טז) ויראו אפיקי ים. הם מעמקי ים: יגלו מוסדות תבל. הם המקומו' השפלים שאצל מרכז הארץ כאלו יאמר שהדברים הנסתרי' אשר לא חשב איש שיתחדשו נתחדשו באלו הפעולות הנפלאו' השופעת מהש"י והמשל כי לא חשב איש שיתחדש מהרה לשאול ולבניו בהר הגלבוע אשר עלה בו מה שעלה הש"י לתת הממלכה לדוד אם נשאר יהונתן לא היה דוד חולק עמו על דבר המלוכה ולזה סבב הש"י שמתו יחד וגם ענין איש בשת לא עלה בלב אדם שיהיה כך ר"ל שתתחדש מריבה בינו ובין אבנר ושיקומו עליו אנשים להכותו על משכבו בביתו: (יז) ישלח ממרום יקחני. ישלח ממרום מה שיקחני וימשני אל משלי: (יט) יקדמוני ביום אידי. ר"ל יקדמוני הרע ביום אידי להוסיף רעה על רעה כמו הענין בזיפים בעת היותו נרדף משאול וכמו הענין באחיתופל שהיה יועץ אבשלום להמית אביו בעת גלותו והיותו נרדף: (כב) ולא רשעתי מאלהי. ר"ל לא רשעתי לנטות מאלהי אך שמרתי כל מצות

הש"י

מצודת דוד

(יב) וישת חושך. עם החושך סביבות סוכתו להיות מוכן להחשיך להאויב: חשרת. החושך ההוא בא מתקבצת רבוי המים הנקשרים בעבים הפרושים מתחת השחקים: (יג) מנוגה נגדו. מחמת האורה שלפניו אשר חפץ להאיר להושיע לי לזה בערו גחלי אש בהקמים עלי: (טז) ויראו. אז היו נראים קרקעות מי הים כי נבקעו המים: יגלו וגו'. כי נבקע הארץ: בגערת. בעבור גערת ה' בהקמים עלי: מנשמת. מנשיבת רוח אפו והכל הוא כדרך משל: (יז) ישלח ממרום. ישלח עוזרי ממרום ויקחני מיד האויב ויצילני מיד הרבים הקמים עלי השוטפים כמים רבים: (יח) כי אמצו. כאשר התחזקו ממני הוא יצילני מידם: (יט) יקדמוני. האויב היה מקדים לבוא עלי בעת יקרני מקרה רע כהוסטו כאשר החילותי לנפול לא הוסיף לקום אבל ה' היה לי למשען ואף בי נפלתי הנה קמתי: (כ) למרחב. למקום רחב להנצל מיד: יחלצני. יוציאני מן המיצר כי חפץ בי: (כא) כצדקתי. כפי צדקתי כי לא פרשתי את אחד מהם: כבור ידי. בשל הדבר במ"ש: (כב) מאלהי.

מצודת ציון

ויעף. ענין פריחה: (יב) וישת. ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים עג): חשרת. ענין קשור כמו וחשוקיהם וחשוריהם (מ"א ז): (יג) מנגה. ענין האורה והזריחה: (טו) ויהם. מלשון מהומה: (טז) אפיקי. כן יקראו המים הנגרים בחוזק ובזרם וכן כאפיקי נחלים (איוב ו): מנשמת. מלשון נשימה ונשיבת הפה: (יז) ימשני. ענין הוצאה כמו כי מן המים משיתהו (שמות ב): (יח) אמצו. ענין חוזק: (יט) אידי. ענין מקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): משען. ענין סמך: (כ) יחלצני. ענין הוצאה כמו חלצה קראת ואחלצך (תהלים פא): (כא) יגמלני. מלשון גמול ותשלום שכר: כבור. מלשון ברור ונקי:

גבור

כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה׃
כד וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃
כה וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו׃
כו עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם׃
כז עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל׃
כח וְאֶת־עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃
כט כִּי־אַתָּה נֵירִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃
ל כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר׃
לא הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃
לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ׃
לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים

אֱלָהִי׃ כג אֲרֵי כָּל דִּינוֹהִי גְּלַן לְקִבְלִי לְמֶעְבְּדְהוֹן וּקְיָמוֹהִי לָא עֲדִית מִנְהוֹן׃ כד וַהֲוֵית שְׁלִים בִּדְחַלְתֵּיהּ וַהֲוֵית נְטַר נַפְשִׁי מֵחוֹבִין׃ כה וַאֲתִיב יְיָ לִי כִּזְכוּתִי כְּבְרִירוּתִי קֳדָם מֵימְרֵיהּ׃ כו עִם אַבְרָהָם דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִיד קֳדָמָךְ כְּבֵן אַסְגֵּיתָא לְמֶעְבַּד חִסְדָּא עִם זַרְעֵיהּ יִצְחָק דַּהֲוָה שְׁלִים בְּדַחַלְתָּךְ כְּבֵן אַשְׁלֶמְתָּא מֵימַר רְעוּתָךְ לְמֶעְבַּד עִמֵּיהּ׃ כז עִם יַעֲקֹב דַּהֲלִיךְ בִּבְרִירוּתָא קֳדָמָךְ בְּחַרְתָּא בְּנוֹהִי מִכָּל עַמְמַיָּא וְאַפְרֵשְׁתָּא זַרְעֵיהּ מִכָּל פְּסוּלָא פַּרְעֹה וּמִצְרָאֵי דְּחַשִׁיבוּ מַחְשְׁבָן עַל עַמָּךְ בִּלְבַלְתִּינוּן בְּמַחְשַׁבְתְּהוֹן׃ כח וְיָת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּמִתְקְרַן בְּעָלְמָא הָדֵין עַם חֲשִׁיךְ אַתְּ עָתִיד לְמִפְרַק וּבְמֵימְרָךְ תַּקִּיפָא דְּמִתְגַּבְּרִין עֲלֵיהוֹן תַּמִּיךְ׃ כט אֲרֵי אַתְּ הוּא מָרֵי נְהוֹרֵי דְּיִשְׂרָאֵל יְיָ וַיְיָ יַפְקִינַנִי מֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא וְיַחְזִינַנִי בְּעָלְמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי לְצַדִּיקַיָּא׃ ל אֲרֵי בְמֵימְרָךְ אַסְגֵּי מַשִּׁרְיָן וּבְמֵימַר אֱלָהִי אֶכְבּוֹשׁ כָּל כְּרַכִּין תַּקִּיפִין׃ לא אֱלָהָא דְּבִיוֹנָא אוֹרְחֵיהּ אוֹרַיְתָא דַּייָ בְּחִירָא הִיא תַּקִּיף הוּא לְכָל דִּי מִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי׃ לב בְּכֵן עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דִּי תַעְבֵּיד לִמְשִׁיחָךְ וְלִשְׁאָרָא דְּעַמָּךְ דְּאִשְׁתָּאֲרוּן יוֹדוּן כָּל עַמְמַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא וְיֵימְרוּן לֵית אֱלָהָא אֶלָּא יְיָ אֲרֵי לֵית בַּר מִנָּךְ וְעַמָּךְ יֵימְרוּן לֵית דְּתַקִּיף אֶלָּא אֱלָהָנָא׃ לג אֱלָהָא דְּסָעִיד לִי בְּחֵילָא וּמְתַקֵּן שְׁלִים

בכה ג' כתיב ה' בקריאה וסימן ובכה ובעמך ובכל עבדיך. כי בכה ארוץ גדוד דשמואל. אל תער נפשי. ואיגון מן כ' מלין כתיב כה בסוף תיבותא וסימ' נמסר בסדר וארא: ועיניך ד' וסימן נמסר בסדר כי תבוא:

תולדות אהרן ומשה. זוטר אדרא פסח: עם נבר. מגלה יג בתרא קכג: ואת עם עני. סנהדרין לג: כי מי אל. זוטר לך לך:

רשי

(כו) עם חסיד תמים נבר. כמה שלשה אבות שהקב"ה גמול צדקתם לבניהם: (כז) ועם עקש. פרעה. תתפל. לשון נפתל ועקש ובספר (תהלים יח כז) כתוב תתפתל. דבר אחר ישלח ממרום יקחני על עצמו אמר כשהיה מחפז ללכת מפני שאול בסלע המחלקות והיה קרוב להתפש ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים: ויעש וגו' כצדקתי. שלא פשטתי ידי בכרתי כנף מעילו: (לא) אמרת ה' צרופה. ברורה מבהיק ושפה: (לג) ויתר תמים דרכי. מכל מכשול ומכל חטא ומכל מסוכה

רדק

(כג) לא אסור ממנה. מכל מצוה וחוקה ובתהלים לא אסיר מני והענין אחד: (כו) תתחסד. פי' שאדם חסיד בדרכיו אתה מראה לו גם כן שאתה חסיד בהמינך עמו: עם גבור. כמו איש שתרגומו גבר וכן הוא בתהלים גבר ויו"ת הפסו' על האבות חסיד ותמים. ונבר ותרגם עקש על פרעה: (כז) תתבר. משפטו תתברר ובא חסר הכפל ואם היה אומר תתבר ידמה מנחי הלמ"ד להיכ' אמו מטעות תתבר. בתתבר ודגש התי"ו לתורות שהוא מפעלי הכפל: תתפל. בא כן לזווג המלות עם תתבר ותתמם ועיקרו תפתל ומשפטו תתפתל ונהפכה עין הפעל בפא הפעל כמו אם ישוב ישיבני וענין תתפל תבוא עליו כדרכו הנפתלה וכן ענין אם ללצים הוא יליץ יביא עליהם שיכשלו בליצנותם: (כח) ועיניך על רמים תשפיל. עיניך תתן על רמים עד שתשפילם. וכן הוא בתהלים בזה הענין אף על פי שאין המלות שוות ועינים רמות תשפיל: (כט) כי אתה נירי ה'. נכתב בו הנח והוא היו"ד פי' הסוכל כנרה היא המשכה והתשועה ממנה. היא המאורה והנגה והו שאמר יגיה חשכי: (ל) כי בכה. נכתבה בו הה"א סימן אחרי הכ"ף הקמוצה וכן וככה ובעמכה הנענת עמכה והדומים להם וברוב לא תכתב זאת הה"א ופירושו בעזרתך אשבר גדוד אויבי וארוץ מהרה רצן ובא בשורק כמו ירון ושמח ישוד נהרים או פי' ארוץ לקראת גדוד אויבי ולא אירא מהם וכן אדלג שור אדלג חומ' ערי אויבי לכבשם ואומר אדלג למהירות כבושו אותם כאילו בדלוג נכנס בהם ויו"ת בך ארוץ גדוד במימרך אסגי משריין: (לא) האל תמים דרכו. שמשלם לכל איש כמעשהו והשיב לי כצדקתי ולאויבי כרשעתם ואמרתו צרופה שאין בכל משפטיו סיג אלא הכל ברור ונקי משוי' ביושר ובאמונה צרופים ומזוקקים מכל סיג: (לב) כי מי אל. לא כאלו' שהיו בוטחים באליליהם ובהתגברי על אויבי בכל פעם ידעו לדעת כי שקר נסכם ואין צור אלא אלהינו ולפי תרגום יונתן כי אז יודו לו כל העמים ויאמרו מי אל מבלעדיו בכן על ניסא וגו': (לג) האל מעוזי חיל. נכתב בוי"ו עם הדגש והדומים

רלבג

השי"ת והנה הרשע הוא שמסיים מדבר הראוי כמו שהצדק הוא ההליכה בדרך הראוי: (כג) כי כל משפטיו לנגדי. ר"ל כי כל משפטי השי"ת הם לנגד עיני תמיד להנהיג עצמי בהם: וחוקותיו לא אסור ממנה. ר"ל כי חקותיו הם תמיד לנגדי ובכלל הנה לא אסור מן התור' כלל או יהיה שבאמרו ממנה אל מה שאמר יגמלני ה' כצדקתי והרצון בזה שלא יסור מן הצדק: (כד) ואשתמרה מעוני. ר"ל שנשמרתי מעון והה"א היו"ד נוספת או ירצה בזה כי כשעלה בלבי לחטוא בדבר נשמרתי מאותו עון ולא הוצאתי לפועל מחשבתי הרעה או ירצה בזה שאחר שחטאתי בדבר בת שבע ושבתי אל השי"ת מאותו העון הנה נשמרתי מאותו עון שלא יניעני חק בעבורו או נשמרתי מחטא אחר זה במה שידמה לאותו עון: (כו) עם חסיד תתחסד. אמר שהשי"ת עושה חסד לחסידים לא יענשם בחטאיהם כאופן ענשו זולתם וכאלו אמר זה על החסד שעשה לו השי"ת בדבר חטאת בת שבע והנה על חטאת קטן ממנו ענש שאול השונג הנזכר שהכר בזה הספר ואמנם היה זה כן כי דוד היה רצונו שלם עם השי"ת ומשתדל תמיד לעשות היושר והטוב בדברים הם מבוא' מספורי דוד אשר תמצא מהם מה שיורה על חסידות דוד הגדולה ונפלאה אלא שנתגבר יצרו עליו על דבר בת שבע ולא יכול לנצח אותו ואולם שאול נמצא פרט נהפך זה עד שכבר תמצא שאול היה רוצה להמית דברי הנביא כשנר אותו על חטאו ולא היה בזה מוס' ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי לה': (כח) ועיניך על רמים תשפיל. ר"ל עיניך על רמים להוכיחם עד שתשפיל: כי אתה נרי ה'. ר"ל להאיר לי מחשך הצרות: (ל) ארוץ גדוד. אשבר וארוץ חיל רב: אדלג שור. אקפץ החומה באופן שלא תמנעני מהכנס לעיר להכניע אויבי: (לא) האל תמים דרכו. ר"ל שדרך תורתו במצות ובאזהרות הוא שלם ונגלה התועלת ואמרת ה' והוא ספורי התורה היא צרופה ר"ל שאין בה דבר יהיה במדרגת הסיגים והדבר שאין בו תועלת או יהיה הרצון באמרו תמים דרכו שפעלו ודרך הנהגתו בזה העולם השפל הוא תמים ושלם ואמרתו והיא התורה צרופה שאין בה סיגים והדבר שלא תועלת: (לג) האל מעוזי חיל. ר"ל האל הוא מעוזי מעוז חיל הרצון בו מעוז נפלא או ירצה בזה הנה האל הוא מעוזי לתת לי חיל וידמה שכן הוא כי כבר אמר

מצודת ציון

(כו) גבור. ענינו כמו גבר וכן נאמר בתהלים והוא תרגום של איש: (כז) נבר תתבר. מלשון ברור ונקי: עקש תתפל. ענין שניהם עקמימות כמו דור עקש ופתלתול (דברים לב) והוא בדרך ההופך: (כט) נירי. מל' נוגה ואורה: חשכי. מל' חושך: (ל) גדוד. צבאות עם: אדלג. ענין קפיצה: שור. ענין חומה כמו בנות צעדה עלי שור (בראשית מט): (לא) צרופה. מל' צרוף וזקוק: (לב) מבלעדי. ענינו כמו זולת: צור. ענין חוזק: (לג) מעוזי. מחוזק וקשוי: חיל. כח: ויתר. ענין דלוג

מצודת דוד

ממצות אלהי: (כג) לנגדי. להתבונן בהם: וחקתיו. ואף החוקות הם הדברים שטעמיהם נעלמים: לא אסור. אפילו מאחת ממנה לא אסור את עצמי: (כה) וישב. ולכן וישב ה' לי וגו': לנגד עיניו. אשר הוא לנגד עיניו ולא נגד בני אדם ולהתיהר: (כו) עם חסיד וכו'. ר"ל כן דרכך להתנהג בחסד עם החסיד: (כז) עם נבר. עם איש ברור ונקי תתנהג בברירות ר"ל תשלם לאיש כמעשהו.
(כח) עם עני. מוכה בעוני: ועיניך. תתן עיניך על המתגאים ותשפיל אותם: (כט) כי אתה נירי. אתה תאיר לי כנר: יגיה חשכי. ר"ל יוציאני מן הצרה:
(ל) בכה. בעזרתך ארוץ אל גדודי העובדי כוכבים: אדלג שור. אקפוץ על החומה
נכבוש

רש"י

עד כי היה שלם ותמים: (לה) ונחת קשת נחושה זרועתי. ודרכה קשת נחושה על זרועי היה כי כח לדרכה קשתות היו תלוים לדוד בביתו והיו מלכי האומות באין ורואין אותן ואומרים זה לזה אתה סבור שהוא יכול לדורכן אין זה אלא ליראנו והוד אומץ וטעלן ומכתתן לפניהם. ודריכת קשת לשון חית היא וכן תליך נחתו בי: (לו) וענותך תרבני. הגדלת לי מדת ענותנותך: (לז) תרחיב צעדי. כשאדם מדבק רגליו זו בזו הוא נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד' י"ב): קרסולי. עקבי: (מב) ישעו ואין מושיע וגו'. הרי זה מקרא מסורס ישעו אל ה' ולא ענם ואין מושיע כמו ישעה האדם אל עושהו (ישעיה י"ז ז') כמו יפנה ומנחם חברו עם וישע ה' אל הבל (בראשית ד' ד') ופתר בו לשון עתירה ונופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר כמו ויעתר יצחק לה' ויעתר לו ה' (בראשית כ"ה כ"א) אף כאן ישעו ואין מושיע נופל על המתפלל וישע ה' נופל על הלשון על מי שמתפללין לפניו: (מג) ארקעם. ארמסם והרכה

רד"ק

ודומים לו כתבנו בספר מכלל ופי' חיל גדול כלומר גבה. או פירושו כשהייתי בחיל ובצבא היה הוא מעוזי. ופי' ויתר שהתיר ופתח דרכי במלחמה ושמהו תמים ושלם שלא נפקד אחד מאנשי במלחמה וכתי' דרכו כי דרכי היה דרכו כי כמו הייתי בא להלחם וכן רגליו שכתוב וקרי רגלי אומר על דקדמאל עזרתו והוא מהגה רגליו עיד שמה שנחת ה' בגבוריך: (לד) משוה רגלי. משים כמו שויתי ה' לנגדי תמיד ותרגום שם שוי אמר אם הצרכתי לברוח להמלט שם רגלי כאילות ולא השיגוני אויב: ועל במותי יעמידני. ואחר כך במקום שהייתי נמלט שם והם במותי יעמידני שם בטוח: (לה) ונחת. ובספר תהלים ונחתה כי קשת תבונה בלשון זכר ונקבה ורוצה לומר כל כך למד ידי למלחמה עד שאפילו קשת נחושה לא עמדה לפני אלא נשברה בזרועותי ופי' נחושה חזקה כנחושה והוא ברזל חזק מאד וכן ואת ארגלם כנחושה ונחתה ברשו חתת והוא נפעל מפעלי הכפל: (לו) וענותך. פי' ובענותך תרבני כתרגומו ובמימרך אסגיתני ויהי' לדעתי ענותך מן ענית ואמרת ובספר תהלים וענותך בקריאה הוי"ו מן עקב ענוה יראת ה' וענוים ירשו ארץ שהוא ענין חסידות ורוח נמוכה ויפיה וענותך הנכתב הנה כמוהו ואף על פי שמחה הוי"ו ותהיה תי"ו תרבני לנקבה על הענוה שזכר כמו וימינך תסעדני שאמר בתהלי' ופי' שמתי ענותך לעם רב כי אף על פי שהייתי בעם מעט ואויבי בעם רב אני הייתי מנצח כי ענותך היתה עמי כאילו הייתי אני עם רב מהם ויש לפרשו עזרתך ורצונך וכן והכסף יענה את הכל: (לז) תחתני. כמו תחתי ובא בנו"ן יתיר שלא כמנהג בשמות: קרסולי. כרעי ותרגום אשר לו כרעים דליה קרסולין ויש רכובתי והם הברכים: (מ) ותזרני. משפטו ותאזרני כמו ותאזרני שמחה מהבנין הדגוש ולהקל נעלמה האלף והעולה תנועתה על התי"ו ופי' חיל בא כתרגומו חילא ואדוני אבי ז"ל כתבו מענין הפעיל מגזרת זרם ופי' הזרית לי חיל וכח בכל אברי לעשות מלחמה: (מא) תתה. כמו נתת חסר פ"א הפעל שלא כמנהג בעוברים: (מב) ישעו. ר"ל יביטו כמו ולא שעו אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ופירוש יביטו אל ה' ולא יושיעם: אל ה' ולא ענם. בעבור כי הם רשעים וקוראים אל ה' ולבם לא נכון עמו: (מג) אדיקם. כמו וידק לעפר: ארקעם. מענין וירקעו

הכתוב ותרגום

הַדַּרְכּוֹ:

לד מְשַׁוֶּה רַגְלָיו [רגלי ק'] כָּאַיָּלוֹת וְעַל בָּמֹתַי יַעֲמִדֵנִי:

לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי:

לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי:

לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי:

לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם:

לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי:

מ וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי:

מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם:

מב יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם:

מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אֶרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם:

אורחי: לד משוי רגלי קלילין כאילתא ועל בית תוקפי יקימנני: לה מליף ידי למעבד קרבא ומתקיף בקשת נחשא דרעי: לו ויהבת לי תקוף ובפורקנך ובמימרך אסגיתני: לז אסגיתא פסיעתי תחותי ולא אזדעזעא רכובתי: לח רדפית סנאי ושיציתינון ולא תבית עד די גמרתינון: לט ושיציתינון וגמרתינון ולא יכילו למיקם ונפלו קטילין תחות פרסת רגלי: מ וסעדתני בחילא למעבד קרבא תברתא עממיא דקימין לאבאשא לי תחותי: מא וסנאי תברתא קדמי מחזרי קדל בעלי דבבי ושיציתינון: מב בען סעיד ולית להון פריק מצלן קדם יי ולא מקביל צלותהון: מג ורושושתינון בעפרא דארעא כסין

ולא אשוב ד' וסי' ארדפה איבי דשמואל. ארדף אויבי דתהלים. על כי דברתי ומתי הוהסית בטרם אלך ולא אשוב דאיוב: בעפר ארץ ב' דסמיכי וסים' ואשחקם. השאמים: תשפא פאיחה:

תולדות אהרן ועמוק תרבני. עקידה שער א': ותזרני חיל. יומא מו:

רלב"ג

אמר בספר תהלים תמורת זה האל המאזרני חיל: ויתר תמי' דרכי. ר"ל כל כך מסר לפניו אלי הטוב עד שהוא כאלו יתר ויקפץ דרכו אל המקום היותר שלם ותמים וזה מבואר שכן היו הצלחותיו עם רודפיו כמו שנראה בשאול ואבשלום ולזה אמר משוה רגלי קלות לרוץ כאילות ועם קלות המרוץ שהוא יעמידני על הצלחות רוממותי: (לה) ונחת קשת זרועותי. ר"ל והוריד קשת נחושה כל אחד מזרועותי ואף על פי שהיתה הקשת ההיא חזקה וקשה מאד להכפף כאילו היא מנחושה שהוא הברזל היותר קשה וענין ההורדה בקשת היא הורדת ראשי הקשת בכפיפתו כדי לירות בו חצים או יהיה חסר יתר או יהי' הרצון והוריד יתר קשת נחושה כל אחד מזרועותי וענין היותר היא שיורידוהו אל המקום המקשת היותר לירות ממנה חצים: (מב) ישעו ואין מושיע. ר"ל ישעו אל הפי' שיושיעם ואין מושיע

פי' רבי ישעיה

(לג) ויתר תמים דרכי. כמו לנתר בהם שהוא מקפץ לפני דרכי לרוץ כשהייתי בורח מפני שאול: (לה) ונחת קשת נחושה. לשון דריכת הקשת הוא. ודומה לו תליך נחתו בי כלומר דרכו בי ובא הקשת זכר ונקבה: (לו) וענותך תרבני. כמו וענותך ונעלם הוי"ו כמו ועולתה ויש לפרשו כמו קול ענות גבורה: (מ) ותזרני חיל. נעלם האל"ף וגם נפל הדגש מן הזיין ובא' תנועת האל"ף בתיי"ו והיה משפטו ותאזרני: (מא) תתה לי עורף. נפל הנו"ן ואין לו דומה שיפול פ"א הפעל בלשון עבר: (מב) ישעו. כמו ישעה האדם אל עושהו ופירוש אל פסוק מפרש ראשו: (מג) אדקם. בפעל כבד מן דקה הדק: ארקעם. כמו ורקע ברגל על גבי קרקע:

מצודת דוד

לכבוש עיירות: (לא) תמים דרכו. גמול לאיש כמפעלו: צרופה. ככסף צרוף מבלי סיג כן אין באמרי הבטחתי דבור בטל: מגן. מחסה כמגן: (לב) כי מי אל. אשר יוכל לעמוד כנגדו ולמחות בידו מלקיים הבטחתו: (לג) מעוזי חיל. מחזק אותי בכח: ויתר תמים דרכי. מדלג אותי בדרכי להיות תמים מבלי מכשול: (לד) משוה. משים רגלי קלות לרוץ מהר אחר האויב כאילה זו הקלה מהרה: ועל במותי. העמיד אותי על גבהי וגדולתי: (לה) למלחמה. להלחם בטוב וכדרך תכסיסי המלחמה: ונחת. נתת בי כח לשבר קשת נחושה בעת המתחי לירות: (לו) מגן ישעך. ישעך היה לי למגן: וענותך תרבני. הענוה שבך להשגיח בי עשה אותי כאלו הייתי עם רב אף כי היו אנשי מתי מספר נלחמתי באויב כאלו היו רבים עמדי: (לז) תרחיב צעדי. הרחבת פסיעותי לבל יתמעדו רגלי לנפול בארץ: (מ) ותזרני. אזרת אותי כח להלחם ואת שונאי תפיל לכרוע תחתי: (מא) תתה לי עורף. כי ינוסו ויהפכו לי עורף: משנאי. ר"ל וכן משנאי תתם לי עורף והוא כפל ענין במלים כדרך מליצת השיר: ואצמיתם. ר"ל עם כי ינוסו אכינם ואצמיתם: (מב) ישעו. יפנו אל מלכי האדמה: אל ה'. ר"ל לאחר זה יפנו אל ה' להתפלל אליו אבל לא יענם: (מג) כעפר. להיות דק כעפר: כטיט חוצות.

מצודת ציון

וקשילה כמו ראה ויתר גוים (חבקוק ג): (לד) משוה. משים כי וישם ת"א ושוי: במותי. ענין גבוהות: (לה) ונחת. מל' חתת ושבירה: (לו) וענתך. מלשון ענוה: תרבני. מלשון רבוי: (לז) צעדי. פסיעותי כמו ויהי כי צעדו (לעיל ו'): מעדו. ענין החלקה והשמטה מן המקום כמו לא תמעד אשוריו (תהלים לז): קרסולי. תרגום של כרעים הוא קרסולין: (לח) כלותם. מלשון כליון: (לט) ואמחצם. ענין הכאה ופציעה כמו מחץ ראש (שם ק"י): (מ) ותזרני. מל' אזור וחגורה: תכריע. ענין הנפילה על הכרעים: קמי. האויבים הקמים עלי: (מא) תתה. נתת: עורף. הוא אחורי הפנים: ואצמיתם. ענין כריתה כמו אותו אצמית (שם ק"א): (מב) ישעו. ענין הפנה כמו ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה יז): ענם. מלשון ענוים ותשובה: (מג) ואשחקם. ענין כתישה כמו ושחקת ממנה הדק (שמות ל'): אדקם. מל' דק

וירקעו את פחי הזהב (שמות לט): (מד) מריבי עמי. הם שאול ובן בהחוד עמי תחתי ויהכן לפרש כמשמעו והוא שאול והסומכים אתו: תשמרני לראש גוים. ובספר תהלים תשימני לראש גוים ופירוש תשמרני שמרתני ונתת עיניך בי לטובה עד שהייתי לראש גוים: (מה) יתכחשו לי. פירשתי אותי יכזבו לי ויאמרו לא חטאנו לך: לשמע אזן. בספר תהלים לשמוע אזן והוא שם ענין לשמוע שם הפעל במקור יאור חכום וענין הפסוק כמו שכתוב וישם דוד אדם ישמעו לי. הענין חסר אל מתמשמך ואותי בני נכר שאינם משמעים לי יבלו מעלה נבל ויחגרו ממסגרותם כלומר שהם נסגרים מפחדם ופי' ויחגרו כמו ויחרגו הפוך כמו שכתוב בספר תהלים והוא ענין תנועה בפחד ותרגום ומחדרים אימה תרגם סותה ובת"י ויזועון מבירניתהון: (מז) חי ה'. הפסוק הזה דרך הודאה ותהלה הוא כלומר כי צורי ואלהי ישעי הוא חי וברוך ורם: (נ) על כן אודך ה' בגוים. שהצלתני מאנשי חמס ורוממתני מאויבי ונתת לי נקמות מהם אודך בגוים לפני כל עם ועם: (נא) מגדול. מגדיל כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו כמו שהוא בספר תהלים בקריאה גם כן נקרי מגדול בחולם והוא תואר והענין אחד: מלכו ומשיחו. על עצמו הוא אומר כמו שהגדיל ישועתי ועשה לי חסדים כן יעשה לי ולזרעי עד עולם: (א) ואלה דברי דוד האחרונים. עוד מלבד השירה אמר דברים אלה שהם דברי שבח והודאה לאל שהקימו למלכות ואמר האחרונים שהיו אחרונים לכל השירות והמזמורים שאמר כי אחר זה לא הוסיף עליו. ויות שקדם דית ולשון המגני ונבואה ונו': הוקם על. הוקם עליון ומלך: ונעים זמירות ישראל. אל הזמירות שעשה בספר תהלים שהיו המשוררים ומזמרים הלוים בהם לפני הארון ובבית המקדש

פי' דברי ישעיה

תפלטני מריבי עמי. ממלחמת עמי כמו הרוב רב עם בני ישראל: (מו) בני נכר יבלו. שהם נלאים כעלה נבל: ויחגרו ממסגרותם. שאני מסגירם בבית הכלא ותרגם ויחגרו ויזועון וי"ל שנעשים חגרים מכבלי מסגרותם: (נ) הוקם על. הוקם למעלה: ונעים זמירות. ישראל. שהוא תקן ספר תהלים שהיו משוררים הלוים כדוכן: מלכו והוא דוד כמו המגדול שהוא תוקף העיר: (נ) הוקם על. כמו הוקם למעל' והוא

תרגום

שוקין בעשית ברהון דפסתינון: מד ותשיזבנני מפלגות עמא תמנינני רישא לעממיא עמא דלא ידעית יפלחונני: מה בני עממיא יתכדבון לי לשמע אודן ישתמעון לי: מו בני עממיא יסופון ויזועון מבירניתהון: מז בכן על ניסא ופורקנא דעבדתא לעמך בית ישראל אודיאו ואמרו קיים הוא יי ובריך תקיפא דמן קדמוהי מתיהיב לנא תקוף ופורקן ומרומם אלהא תקוף פורקננא: מח אלהא דעבד פורענותא לי ותבר עממיא דקיימין לאבאשא לי תחותי: מט ופריק מסנאי ועל דקיימין לאבאשא לי תגברינני מגוג ומשירית עממין חטופין דעימיה תשיזבינני: נ על כן אודי קדמך יי בעממיא ולשמך אימר תושבחן: נא מסגי למעבד פורקן עם מלכיה ועבד טיבו למשיחיה לדוד ולזרעיה עד עלמא: א ואלין פתגמי נבואת דוד דאתנבי לסוף עלמא ליומי נחמתא דעתידין למיתי אמר דוד בר ישי ואמר גברא דמרבא למלכו משיחא במימר אלהיה דיעקב ותקין למימני בחיך מבוסם

מקרא

מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: מח הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי: מט וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: נ עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: נא מִגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

מגדול ק'

כג א וְאֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרֹנִים נְאֻם דָּוִד בֶּן־יִשַׁי וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וּנְעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל:

עמי ג' סבירין עמים וסי' ותפלטני מריבי עמי דשמואל. הרודד עמי תחתי. הייתי שחוק לכל עמי. לשמוע ד' ח"ל וסי' נמסר בסדר בחקתי: וברוך ז' וסי' ונמסר בסדר לך לך: זמרות ד' בקריאה וסי' ונעים זמירות ישראל. סכנת הארץ וזמרת שמענו. וזמרות היו לי חקיך. נותן זמרות בלילה: ומולתן חס' יו"ד ואחד בזמירות נריע לו: תולדות אהרן ומשה. מלך עז בל בפרשה פקודי. סמך ס: נאם חד. סם פ"ג ס: ונעים. (סמס פ):

רש"י

ופרעה יש בספר יחזקאל ורקע ברגלך (ו' י"א) ורקען ברגל (כ"ה ו'): (מד) מריבי עמי. מדואג מאחיתופל ושאול והזיפים: תשמרני לראש גוים. לפנחי לכך. ומדרש אגדה אמר דוד רבונו של עולם הצילני מדינו של ישראל שאם אטה או ארדה את ישראל בעבודתו אני נענש אלא לראש הכלאתים תשימני והם יעבדו עליהם לא אענש: (מה) יתכחשו לי. מחמת יראה יאמרו לי כזבים: לשמוע אזן ישמעו לי. אפילו שלא בפני יגורו מפני למשמע אזניהם לסור אל משמעתי: (מו) בני נכר יבולו. ילאו לשון והעלה נבל (ירמיה ח' י"ג) פליטרוניש בלע"ז: ויחגרו. לשון פסחים: ממסגרותם. מקושי יסורי מסגר שאני מייסרן בהם: (מז) חי ה'. העושה לי אלה: (א) ואלה דברי דוד. נבואת דוד אחרונים ומי הם הראשוני' דברי השירה האמורים למעלה אבל בכל שירות ושבחות שאמר אין נקראים דברים: הוקם על. הוקם למעלה: ונעים זמירות ישראל. אין ישראל

רלב"ג

מושיע: (מג) ארקעם. הוא מענין ורקע ברגלך והרצון בו ארמסם: (מד) ותפלטני מריבי עמי. ר"ל והצלתני מהמריבים עמי כמו שאול ונבל ואחיתופל ואבשלום: תשמרני לראש גוים. פירושו תשמרני לשום אותי לראש גוים ואמר כן כי גוים רבים היו עובדין אותו: (מו) יבולו. ילאו מענין נבול תבול או ישים מענין הבלוי וההשחתה: ויחגרו. ר"ל ויפחדו ממקומות שהם נסגרים בו ר"ל כי מחדרים תהיה להם אימות מות או יהיה הרצון בזה שהם יחגרו כלי מלחמה מהמקום שהם נסתרים בו אך לא יצאו חוץ להלחם לרוב פחדם: (מז) חי ה' וברוך צורי. ר"ל ה' השומר אותי הוא חי וקיים ומי שהוא תקפי וחזקי הוא ברוך על כל ברכה ותהלה ולזה אין לי לירא שיחדל עזרו ממני והאלהי' שהוא תוקף ישעי הוא רם על כל רמוי ולזה לא אירא שתקצר ידו מלהושיעני: (מט) ומקמי תרוממני. ר"ל שתשימני נשא ורם במעלה יותר מקמי והנה אמר זה כנגד שאול ואבשלום או היה הרצון בזה ומקמי המתקוממים והגביהני שלא תחול בי ידם: (נ) אודך ה' בגוים. ר"ל בפרסום לעיני הגוים: (נא) מגדול ישועות מלכו. ר"ל שהוא תוקף ישועות למלכ' והוא מעלת כסא המלוכה: ונעים זמירות ישראל. ר"ל שהוא אמר לשיר בכלים שבמקדש

מצודת ציון

דק: ארקעם. ענין דוד וכתישה כמו וירקעו את פחי הזהב (שמות לט): (מד) ותפלטני. ענין הצלה: (מה) יתכחשו. מל' כחש ושקר: (מו) יבולו. ענין כמישה כמו והעלה נבל (ירמיה ח): ויחגרו. מל' חגר ופסח: (מז) צורי. חזקי: (מח) ומוריד. מלשון ירידה: (מט) ומקמי. העומדים הקמים עלי: (נא) מגדול. מל' גדול: כג (א) נאם. מענין אמירה ודבור: הגבר. הגבור: על. למעלה וכן מקום אף על עולם איוב

מצודת דוד

כטיט המושלך בחוצות שהעם דשים אותם דק דק ולכך אותם עיש בשדים: (מד) מריבי עמי. מאנשי מלחמתי אשר בבני עמי הלוחמים עמדי: תשמרני. שמרתני מיד כולם עד הגיעתי להיות ראש: עם לא ידעתי. ר"ל העם אשר בא מארץ מרחק: (מה) יתכחשו לי. כדרך היראה המתגלגל בפני מי אשר ירא ממנו אף בדברי כזב בעבור הפחד: לשמוע אזן. בעבור כי ישמעו רב כחי ואומץ ידי לזה יבאו נשמעים אלי לכל אשר אצום: (מו) יבולו. ר"ל יהיו מיוגעים ומעונים: ויתגרו. יהיו חגרים ממה שהיו סגורים בידי בכבלי ברזל: (מז) חי ה'. ר"ל הלא ה' חי לעולם וכחא יעשה כל הימים: וברוך צורי. וכן יהיה ה' צורי ברוך לעולם: וירום. כי כשעושה נקמות בעובדי כוכבים הוא מרומם ומנושא: (מח) הנותן נקמות לי. ר"ל הנוקם נקמתי: (מט) ומקמי. יותר מן קמי תרומם אותי: (נ) על כן. בעבור החסדים האלה: בגוים. לפרסם חסדך: (נא) מגדול. ר"ל וכן אודך כי אפשר לומר דעו אשר ה' מגדול וגו' ר"ל ששם ישועות גדולות למלכו ולא בעבור הגמול כי אם בחסד: ולזרעו. כמו שעשה לדוד כן יעשה לזרעו עד עולם ואף שדוד עצמו אמרו אמר לדוד ולזרעו ולא אמר לי ולזרעי כי כן דרך המקרא וכן וישלח ה' וגו' ואת שמואל (ש"א י"ב) ועם כי שמואל עצמו אמרו לא אמר ואותי: כג (א) ואלה דברי דוד האחרונים. רוצה לומר עם שאמר אשר

ברוּחַ יְהוָה דִּבֶּר־בִּי וּמִלָּתוֹ עַל־לְשׁוֹנִי׃
ג אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִבֶּר צוּר יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים׃
ד וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח־שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ׃
ה כִּי־לֹא־כֵן בֵּיתִי עִם־אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה כִּי־כָל־יִשְׁעִי וְכָל־חֵפֶץ

תּוּשְׁבְּחָתֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל׃ ב אֲמַר דָּוִד בְּרוּחַ נְבוּאָה דַּיְיָ אֲנָא מְמַלֵּיל אִלֵּין וּפִתְגָּמֵי קוּדְשֵׁיהּ בְּפוּמִי אֲנָא מְסַדַּר׃ ג אֲמַר דָּוִד אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל עֲלַי מַלֵּיל תַּקִּיפָא דְּיִשְׂרָאֵל דְּשַׁלִּיט בִּבְנֵי אֱנָשָׁא קוּשְׁטָא דַּאֲנָא אֲמַר לְמַנָּאָה לִי מַלְכָּא דְּהוּא מְשִׁיחָא דַּעֲתִיד דִּיקוּם וְיִשְׁלוֹט בְּדַחַלְתָּא דַּיְיָ׃ ד טוּבֵיכוֹן צַדִּיקַיָּא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין דְּאַתּוּן עֲתִידִין לְאַנְהָרָא כִּזְיוֹ יְקָרֵיהּ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְּאָזֵיל וְתָקֵיף וּכְשִׁמְשָׁא דַּעֲתִיד לְאַנְהָרָא כְּזִיהוֹר יְקָרֵיהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה אַרְבְּעִין וּתְלָתָא כִּנְהוֹר שִׁבְעַת יוֹמֵי בְרֵאשִׁית כְּכוֹכְבַיָּא שִׁבְעַת יוֹמַיָּא יַתִּיר מִכְּדֵין תִּתְרַבּוּן וְיֵיטַב לְכוֹן דַּהֲוֵיתוּן מְחַמְּדִין לִשְׁנֵי נֶחָמְתָא דְּאָתְיָן הָא כְּאִכָּרָא דִמְסוֹבַר בִּשְׁנֵי בַּצּוֹרְתָא דְּיֵחוּת מִיטְרָא עַל אַרְעָא׃ ה אֲמַר דָּוִד יִתְיְדַע בְּבֵיתִי קֳדָם אֵל אֲרֵי קְיָם עָלַם קַיֵּים לִי לְמֶהֱוֵי מַלְכוּתִי קַיְּמָא כְּמָא דְקַיְימִין סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית וּגְמִירָא לְעָקְמָא דַּאֲתֵי אֲרֵי כָּל צָרְכַי וְכָל בָּעוּתִי קֳדָמוֹהִי מִתְעַבְדִין בְּכֵן כָּל סְרָכוּ לְקָבְלֵיהּ עוֹד לָא

יראת אלהים ב׳ וסי׳ רק אין יראת אלהים במקום הזה. צדיק מושל יראת. ואני לא עשיתי כן מפני :
תולדות אהרן אמר אלהי ישראל. פ״ק שם: וכאור בקר, פסחים ב אור מקן: ערוכה בכל, ערובין נג:

רשי

ישראל מעוברים במקרא אלא שירותיו וזמירותיו : (ב) דבר בי. השרה בי רוח קדשו ודבר בי, וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר כמו הרק אך במשה דבר אלא גם בנו דבר אדבר בו (במדבר יב ב) ומשמו של דבר לפי סברות. מכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו : (ג) לי דבר צור ישראל. אלי דבר ושם צור ישראל שאהיה מושל באדם בישראל שנקראו אדם שנאמר אדם אתם ואהיה צדיק מושל ויראת אלהים. ורבותינו פירשוהו בלשון אחר אמר דוד אלהי ישראל לי דבר אלי דבר צור ישראל מושל באדם אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה. אבל לפי ישוב המקראות כלשון הוא פשוטו של מקרא : (ד) וכאור בוקר יזרח שמש. והבטיחני שתלך גדולתי הלוך וגדל כאור הנה אשר הולך ואור : בוקר לא עבות. אור שאינו אפל : מנוגה ממטר דשא מארץ. מאיר בוקרי יותר מנוגה הבא ממטר כמאם גם עלי אור כשהמטר יורד על הארץ מלאה דשאים והשמש זורח עליו ומבהיק. וכן מלכותו יותר מנוגה הבא ממטר של דשא מארץ : (ה) כי לא כן ביתי עם אל. שיהא בוקרי עבות : כי ברית עולם. התורה אשר שם לי ערוכה בכל ביתי ושמורה : כי כל ישעי וכל חפץ. לבבי מוכנים לפניו וכלי זה

רדק

ויית ותקין למיתנא כתוב וגו׳ : (ב) רוח ה׳ דבר בי. הנבואות ברוח הקדש אמרתי אותם אשר דבר בי ואלתי כותב על לשוני באמרי הזמירות כי הגה הקדש שורה אותי והופיעה הדברים על לשוני ומזה אמר דוד ברוח נבואה דה׳ וגו׳ : (ג) לי דבר. כאל דבר הוא במקום אלשון ופירושו אמר לי דבר בעבורי ואמר ודבר למושל בגוים שאהיה מושל באדם ומשהו למלך ונלבד שתהיה ממשלתי ביראת אלהים ואהיה לדיק ודעתו המתרגם שילא ממני מלך המשיח שיהיה מושל ביראת אלהים וכן תרגם אותו אמר דוד אלהא דישראל וגו׳ : (ד) וכאור בקר. כאור הבקר כשיזרח השמש כשהולך ואור כן תהיה מלכותו וממשלת בקר שאין בו עבירות אלא בהיר כי בקר שהוא עבות ובין השמש עב ומהם ממטר ולא טוב אלא להצמיח דשא מן הארץ : (ה) כי לא כן. אבל ביתי אינו כן אלא נוגה בכל עת ובכל זמן כי ברית עולם שם לו אלא הפסוק ותהיה ערוכה ושמורה בכל : כי כל ישעי. כל חפץ וכל ישע שלי הוא שלא יהיה

מצודת ציון

(איוב לו) : ונמה, ענין ערימה ומתיקות : (ב) ומלתו. ענין דבור כמו אין מלה בלשוני (תהלים קלט) : (ד) עבות. עבים : מנוגה. ענין זהר וזריחה : דשא. עשב : (ה) ערוכה. ענין

רלבג

שכמים בזמירות והם זמירות ישראל כי הם חוברו שיזמרו בהם ישראל לה׳ וזה מבואר בזמירות הנזכרות בספר תהלים : (ב) רוח ה׳ דבר בי ומלתו על לשוני. אמר שענינו באלו הזמירות הנעימות אשר היה שרוח השם דבר בו ובמה שהאציל עליו מרוח הקדש היה דבר. כאשר יתעלה על לשונו להגיד אלו הזמירות ולחברם בספר : (ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל. ר״ל כי בעבורי אמר השי״ת ודבר שאהיה מושל באדם היותר נבחר והוא ישראל מפני שיהיה לדיק מושל ביראת אלהים ר״ל שבל הנהגתי וממשלתי הוא ביראת השם אלהים ולזה זכיתי לזאת המעלה : (ד) וכאור בקר יזרח שמש. ר״ל שזריחת ממשלתי ומאור מלכותי הוא כמו זריחת אור בקר שיזרח שמש אחריו שיהיה אז האור נוסף וכן יכלה לומר שהצלחתו כמלובש תתחזק תמיד כמו הענין באור הבקר אשר אין התפשטותו מנבעים והעננים שיזרח אורם מנגה שיתחדש ממטר יורד על דשא הארץ והוא הקשת כי זה האור יהיה הולך ואור לך הוא כאור בקר שיזרח שמש אחריו ובזה רמז דוד אל שתצמח מלוכה ממנו יתחזק אל מלכותו יתום אור השמש אל אור הבהיר והוא מלכות משיח בן דוד שהגדיל מלכותו ונשא וגבה מאד אז יהיה ברצון בזה כאור בקר שזרח בו השמש אשר הוא מתמיד הקיום והוא האור הפך כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים כי אז יהיה האור מגיע מהכוכבים אשר הם מסירי ההפסד ולא יהיה הנקה הבות תמה שיצמח ממטר ויגדל ממנו כמו הענין בברק שילא בתוך הענן ולא כמו דשא הארץ אשר בבקר יליץ ונמת ובערב ימולל ויבש : (ה) כי לא כן ביתי עם אל. ר״ל שיסיר מלכותו הכף כמו הענין במלכות שאול : ערוכה בכל ושמורה. ר״ל ממשלתי ערוכה בכל הזמן והמגורה לזרעי אחרים שתסור מהם בקנה הפתים : כי כל ישעי וכל חפץ כי

פי׳ רבי ישעיה

(ב) רוח ה׳ דבר בי. בא להודיע כי ספר תהלים שתקן הכל הוא ברוח הקדש : (ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל. כאל הדברים. נאם לי הוא שם אלי ואמר לי שאהיה מושל באדם של ישראל כי אהיה לדיק מושל ביראת אלהים. בעבור זה בחרתיך להיות מושל על ישראל : (ד) וכאור בקר יזרח שמש. כך היתה מלכותי הולכת ומתחזקת כמו אור הבוקר הזורח שהולך ואור ומתגבר ובאותו הבוקר שאין בו עבות : מנוגה ממטר דשא מארץ. פירוש מנוגה השמש ומן המטר יצמח הדשא מן הארץ. שכשהמטיר ואחרי כן יזרח השמש אז יתגדלו כל הצמחים וטובה מלכותו לעונג השמש הבא אחר המטר שהמטיר בלילה ובבקר יזרח השמש שאותה הזריחה מחיה את העולם : (ה) כי לא כן ביתי עם אל. שידמה לבוקר שיש בו עבות השמים תחזר ומאפיל מן העבות כך הבית מלכותי קיימת ערוכה. כי כל הנביאים והמורה היא מלכותו מלאה : כי כל ישעי. אם אני צריך : וכל חפץ. לפי כשלה ישנה ויעלה הלבי הוא מוכן מאתו כבל הצלחותיהם המורות לפני ומתוקנת ומאמנות לנצחה לו :

מצודת דוד

כל המעשים והשירים אשר שר לה׳ והמה ואילך לא דבר עוד ברוח הקודש : נאם דוד בן ישי. ר״ל וזה דברו נאם דוד וגו׳ ר״ל זה הדבר דברתי עוד הייתי דוד בן ישי רועה צאן בשפל המדרגה : ונאם הגבר. וזה בעלמי דברי פתח אף כי אני הגבר אשר הוקם למעלה להיות משוח אלהי יעקב למלוך בישראל ולהיות נעים זמירות ישראל ר״ל לסדר זמירות נעימות לישראל לשורר בבית ה׳ וכאומר אחר כל הגדולה הזאת לא נשתניתי דעתי מאשר היתה מאז : (ב) רוח ה׳. ר״ל כהדבר אשר אדבר מאז ועד עתה לא מחכמה באה לי. אך רוח ה׳ דבר בי ומלתו וגו׳ והוא כמו ענין במים ובא לחזק הדבר : (ג) אמר אלהי ישראל. ר״ל והנו דברי אשר אלהי ישראל אמר והואלו דבר לי ליחד אלי הדבור ר״ל עוד ב׳ הופעה אלי להשכיל הדבר הזה : מושל באדם לדיק. כאשר יעמוד לדיק למשול בבני אדם אז ימשול ביראת אלהים כי כל ממשלתו להכרית הבא על היראה אשר היא המושלת והמתגברת : (ד) וכאור בוקר. ר״ל המושל הזה הוא הסבה להמשיל היראה כמו אור הבוקר המאיר בעת המזרח אשר הוא סיבה ידוע לזריחה אחריו השמש אבל כהאור הבקר לא יהיה ממנו בעבים כי כשיהיה ענן אין אור הבוקר סיבה ידוע לזריחת השמש כי לא יהיה נראה כי הענן יכסנו : מנוגה ממטר. כמו מנוגה השמש וממטר השמים אשר מגיעים יחד באה הסיבה להצמיח דשא מן הארץ וכי הדבר במושלים כאלה כי אף אשר אור הבוקר היא סיבה ידוע לזריחת השמש אין זו סיבה לשיתמיד זריחתו כי יבוא הענן ויכסנו כן לדיק המושל לא ימשול היראה כי אם בשעה שימשול הוא ולא נשאר ממנו הממשלה אף לא אחרי מותו וכמו שנגה השמש ומטר השמים המה יחד סיבה להצמיח דשא ולא זה בלא זה כן לדיק אחד מושל לא יוכל להמשיל היראה אם המושל חבירו עומד נגדו ומוחה בידו : (ה) כי לא כן ביתי. אלא ממשלה בית מלכותי לא כן היא עם הממשלת יראת האל : כי ברית עולם שם לי. ממשלת המלוכה שם לי לבדו וברית עולם היא : ערוכה בכל. ר״ל הכל תלוי בה על היותה מלוכה ונתונה ביד אחד ותהיה בממשלת מושלים שאין הכח ביד האחד כאשר חבירו עומד נגדו. אשר ימנע לנגה השמש ומטר השמים שאין הכח ביד אחד זולת חבירו להצמיח הדשא : ושמורה. גם המלוכה

רד"ק

יש' כצמח השדה אשר ייבש אבל ישעי לא יפסק לעולם וי"ת שני הפסוקים האלה כן וכאור בקר טוביתון דצדיקיא וגו' כבשמוד: (ו) ובליעל. אבל הרשעים יהיו כקוץ מונד כמו הקוץ שמניד אותו ומשליכו כל מוצאו כן הם כי הם מכאובים לנוגע בהם ולא יקחו אותם ביד אבל משליכים אותם ברגלי' או בדבר אחר: (ז) ואיש יגע. ואם יגע אדם בהם במקום שצומחים ימלא ברזל ר"ל יקח ברזל לכרות אותם ואמר ימלא כנגד המשל שהוא על הרשעי' ולא יקרב אדם להם אלא אם ימלא כלי ברזל כלומר שילבש שריון שלא יוכלו להרע לו או פירוש ימלא יכרת כמו בלא יומו תמלא. ופירושו יכרת הקוץ בברזל כלומר אם ירצה אדם לנגוע בהם צריך שיכרתנו בברזל או בעץ חנית מרחוק או ישרפו אותם במקום שבתם כלומר במקום שהם צומחים כן הרשעים צריך שישתדל האדם לכלותם בעצמו אם יוכל או על ידי אחרים כמו שעושים לקוץ עם החמית או יתפלל עליהם שיכלו ויסופו במקומם כמו לקוצים שישרפו' בשבת וי"ת אלו שני הפסוקים כן ורשיעיא עבדי חטאה דמן לכובין וגו' ואיש יגע ואף כל אנש דמשרי למיקרב בחובין אזלין. תרי כבשמוד:

רש"י

זה מקרא קצר: כי לא יצמיח. עוד למלך אחר מלכות. דבר אחר כי ברית עולם שם לביתי להיות מלכותי קיימת והברית ערוכה בכל נפשי של הנביאים: (ו) כקוץ מונד. קרדיין בלע"ז שבקטנותו רך נע ונד וסופו מתקשה עד אשר לא ביד יקחוהו: (ז) ואיש יגע בהם ימלא. צריך שילבש את בשרו ברזל וימלא ידו בכלי זיין לקצצו: ובאש שרוף ישרפו בשבת. ואין שם תקנה אלא שריפה ולשבת ולהתחמם כנגדם כך הרשעים אין להם תקנה אלא שריפה גיהנם: בשבת. הקב"ה יושב על כסא הדין:

כִּי־לֹא יַצְמִיחַ׃ ו וּבְלִיַּעַל כְּקוֹץ מֻנָד כֻּלָּהֶם כִּי־לֹא בְיָד יִקָּחוּ׃ ז וְאִישׁ יִגַּע בָּהֶם יִמָּלֵא בַרְזֶל וְעֵץ חֲנִית וּבָאֵשׁ שָׂרוֹף יִשָּׂרְפוּ בַּשָּׁבֶת׃

תִּתְקַיַּם׃ ו וְרַשִׁיעַיָּא עָבְדֵי חֶטְאָה דָּמַן לְכוּבִין דִּבְמַפְּקְהוֹן רַכִּיכִין לְמִקְטַף וְכַד אֱנָשׁ חַיִּים עֲלֵיהוֹן וְשָׁבִיק לְהוֹן אָזְלִין וְתַקְפִין עַד דְּלֵית אֶפְשַׁר לְמִקְרַב לְהוֹן בְּיַד׃ ז וְאַף כָּל אֱנָשׁ דְּמִשְׁרֵי לְמִקְרַב בְּחוֹבִין אָזְלִין וְתַקְפִין עֲלוֹהִי עַד דְּחָפִין לֵיהּ כִּלְבוּשׁ דְּפַרְזְלָא דְּלָא יָכְלִין לֵיהּ בְּאָעֵי טוּרְנִין וּרְמָחִין בְּהָלְכִית פּוּרְעֲנוּתְהוֹן בְּיַד אֱנָשׁ אֱלָהִין בְּאֶשָּׁתָא עֲתִידִין לְאִתּוֹקָדָא יִתּוֹקְדוּן בְּאִתְגְּלָאָה בֵּית דִּינָא רַבָּא

פי' רבי' ישעיה

(ו) ובליעל כקוץ מונד כולהם. פירוש אין מניחין אותו כי אין לו תועלת לבולא פירות ולא לגדל עלים ומים מנידים אותו והולכים אותו כך הרשעים אין להם מעמד והכ"א שלכולהם יהיו ואותם הקוצים מכאובים שלא יתלשו אותם בידים לא בכלי ברזל ואין להם תקנה אלא לשורפם בישיבת בני ביתו להתחמם לאורך כן הם דומים הרשעים וכן יהיה סופן:

רלב"ג

כי לא יצמיח. ר"ל שהיא ערוכה בכל כי ימלא לישראל כל ישע וכל חפץ כי זה יהיה בעת לכתם בדרכי התורה ואולם כאשר לא יצמיח זרעם לתת פריו חסן בסורם מאחרי השי"ת או היא שמורה כי לא יתכן שתהיה להם המלוכה: (ו) ובליעל כקוץ מונד כלהם. ואולם הרשעים כשיקחו הממשלה הם כלם כקוץ מונד שיזיק אנה ואנה למתקרבים אליו וינקבם בקוציו כי לא יקחו האנשים ביד את הקוצים כי יזיקו בהם והמשילם עוד לקוץ שאינו עושה פרי וכאילו רמז בזה אל מלכות ירבעם וחבריו: (ז) ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית. ר"ל כי כאשר יגע ברשעים ויקרב אליהם ימלא כל גופו ממכות הברזל: ועץ חנית. ר"ל שאחר הכנס בגופו ברזל החנית יכנס העץ: ובאש שרוף ישרפו בשבת. ר"ל כי בהשבת הממלכה מהם יכלו הם וזרעם בכליון חרוץ כמו שנתבאר מענין ירבעם והדומים לו כי בעת שבתה הממלכה מהם לא השאירו להם נין ונכד: ביאור הדברים אמר שכבר דבר לה' את דברי השירה הזאת לתת לו שבח והודאה ביום אשר נתבאר לו כי הציל ה' אותו מכף כל אויביו הרודפים אותו כמו גלית הפלשתי ואכיש מלך גת העמלקים אשר פשטו אל צקלג ואיש בשת והפלשתים שבאו להלחם עמו וחנון בן נחש והדדעזר ואבשלום ואחיתופל ושבע בן בכרי וישבי בנוב והציל אותו גם כן מכף שאול והוא שקול כנגד כלם כי שאול רדף את דוד והוא מלך ודוד היה עבדו ולזה היה תכלית הפלא לתוקף יד שאול על דוד איך נצל מידו. ויאמר הנה ה' לי סלעי ומצודתי ומציל לא יצטרך לי תוקף אחר ולא עזרי כח וחיל אחר באלו הצרות אשר נצלתי מהם הנה הוא מנהיג החוזק והתוקף שלי ומאתו הוא נאצל מפני השגחתו בי. הנה בו אחסה ואסתר בסתר אהלו מכל הרעות הנכונות לבא עלי כי הוא לי למגן להגן עלי מכל דבר הרעות אשר יבואוני להזיק והוא תוקף ישעי. כי מאתו יסודרו כלי' להפחיד הקמים עלי שלא יזיקוני כמו שידחה הבעל חי בקרניו החיה הבאה לטרפו. הנה הוא בית החוזק שלי והמנוס שאנוס להמלט מכל הקמים עלי והוא מושיע אותי מאנשי חמס הרודפים אותי על לא חמס בכפי כי הענין כמו הענין בשאול ובאבשלום והדומים בזה והנה אלו התשועות אשר הושיעני השי"ת מאויבי יביעו לי באמצעות תשועה שלמה שאתפלל לשי"ת אחר שספרתי מתהלותיו הנוראות המיישירות אל השגחתו יתברך הנה בעת שסבבו אלי רעות נפלאות מביאות אל מות וביעתוני אימות מות הנה בעת ההיא אשר ראיתי כי צר לי והייתי בזה הפחד הנפלא אז השתדלתי לקרות שם ה' המורה על מציאותו ביותר על מה שאפשר. ובדבקי בו בזה האופן התפללתי אליו והוא שומע תכף קול תפלתי מהיכל מעלתו אשר הוא בתכלית הרוחק ממדרגת האדם והנה שם עלתה שועתי באזניו להתפלל להשתדל בהצלתי. והנה מרוב חרון אף השם על אויבי הרעים עולמו כאילו נולד מאף השי"ת אשר בבטן הארץ יתחדש ממנו הרעש וירעשו חלקי הארץ וגם יסודות ההרים הגבוהים יתמוטטו וירעשו:

ואמר ממשל כי מרוב הכעס עלה עשן באף השי"ת ותאלה אש מפיו תאכל אויביו והשחיתי עד שלחוזק האש ההוא בערו ממנו גחלים. והנה היה זה המשל להעיד על הפלגת הרע שחדש השי"ת כדי שיפלו אויבי דוד במסירות וזה שכבר הכה השי"ת שינגפו ישראל במלחמה ומתו עמהם שאול ובניו וכן הענין במיתת אבשלום ובכלל הנה כשנחקור בספורי הקורות שקרו לדוד ימצא פלא עצום בסבות אשר בהם השי"ת הביא הרע לאויבי דוד בא ההמלט לדוד. ואמר כי לרוב השגחת השם על דוד כאילו ירד מן השמים ודרך על הארץ ושלח מלאכו בקלות כאילו התעופף. ושת סביב דוד ענן וחשך להסך עליו ולהסתר שם מאויביו וכאילו היה זה משל אל מה שסבב השי"ת כשרדף שאול אחרי דוד שלא יכול למצאו וכאשר מצא אותו והיה קרוב אל שיתפש דוד סבב השי"ת שבא מלאך אל שאול כי פשטו פלשתים על הארץ והוכרח לעזוב דוד. ואמר כי מהענין בעצמו שחדש השי"ת פי' מלאכו להציל דוד ולעלפו מאויביו ממנו יצא ברק בערו ממנו גחלי אש והם הלפידים היורדים מהענן אשר נעצר בו אויר קיטורי וממנו נתחדשו רעמים שנתחדשו לאויביו מהדב' בעיניו אשר חדש להציל דוד. והנה בזה הענין כאילו נבקעה הארץ מרוב הרעש שנתחדש בגערת ה' מנשמת רוח אפו. ונראה מעמקים ונגלו מוסדות תבל כמו שימצא בענין בעתות הרעש שתבקע הארץ ויראו המקומות השפלים מהארץ ויראו שם נהרות גדולים נתחדשו ממה שהיה באיד שחדש הרעש מהטבע המימיי. והנה קרא המים ההם ים כי ענינם דומה במליחות למי הים מפני רבוי השריפה שנתחדש' שם כי הוא ג"כ הסבה במליחות מי הים כמו שנתבאר בטבעיות והנה אפשר שאמ' זה להפלגת הסרת ענין אויביו במהירות כמו הענין בארץ הנבקעת מפני הרעש כי יתהפך המקום הגבוה להיות למטה ולזה קרא ענין חמלת סדום הפכה אמר כמהפכת סדום ועמרה ואפשר עם זה שרמז בזה להגלות נקלות ובמהירות דבר הנעלם מהאנשים מהצלחת דוד וכאשר השלים זה המשל אמר זה הענין בדברים יותר מבוארים ואמר הנה השי"ת ישלח מלאכי ויקחני וינהגני וימשך אותם מיתי הרעות אשר חשבו אויבי להטביע אותי בהם. ובזה האופן יצילני השי"ת מאויבי שהיה חזק ועז ביחס אלי בתכלית הפלא והוא שאול כי הוא היה מלך ואני הייתי עבדו ובכלל הנה יצילני בזה האופן מכל שונאי כאשר חזקו ממני. הנה אויבי מקדמים אותי רע ביום אידי כי חשבו שאז היה עת רעה ושיגו מבוקש'. והנה אז היה השי"ת למשען לי בדרך שלא נפלתי בידם ואחשב שזה היה משל על הזיפים שהודיעו לשאול כי דוד מסתתר עמהם במערה ועל מה שיעץ אחיתופל לרדוף אחר דוד בלילה להמיתו והנה השי"ת הוציא אותי למרחב מהצרה שהייתי בה ומלט אותי מיד אויבי כי חפץ בי להיות מלך על ישראל ונתן לי גמול כצדקתי והשיב לי כבור ידי שבררו התכונות המשובחות והנה אמר זה להעיר כי בכל עת היה רודף הדרכים המשובחים וזה מבואר מהספורים שבאו בענין דוד ועלתי

בהמה

מצודת ציון

ענין אחר: חסן. רצון: (ו) מנד. מל' נדידה: כולהם. מל' כל: (ז) בשבת. ענין בטול כמו

מצודת דוד

המלוכה הלא היא שמורה לי ולזרעי מדור לדור ואינה כממשלת שאר מושל אשר מתו תמות או בחייו תוסר ומעשיו בטלים אשר ידמה לאור הבוקר שהיא ידוע לזריחת השמש ונבוא הענן יכסה: כי כל ישעי. כי כל הישע הבאה היא ישעי כי על ידי או ע"י זרעי תבוא וכמו כן על ידיו תבוא כל החפץ כי לא יצמיח [...] למלכות מבלעדינו: (ו) ובליעל. אבל בית בליעל כירבעם וחבריו כולם יהיו כקוץ מונד ר"ל כמו הקוץ המונח ברגלי אדם אשר מנידים אותו ממקום למקום בדרך [...] כי לא ביד יקחו. כי במעט החדודים הבולטים בו א"א לקחתו ביד לסלקו מן הדרך אל מקום מיוחד ולזה בע"כ הוא מונח ברגלי אדם ומנידים אותו ממקום למקום ול[א] יונח זמן רב במקום אחד וה"נ לא תעמוד בית בליעל על זמן רב: (ז) ואיש יגע. ר"ל אולם בית הבליעל לא תהיה דומה להקוץ הזה אשר לא תגע בו יד איש [...] בהם יגע איש לרעה מחרב ומחנית והגוף של כל אחד מהם יהיה מלא מברזל החניתות וגם עץ הנצב תבוא בו אחר לסב החנית:

תבא

(ח) יושב בשבת. דעת המתרגם וכן דעת רז"ל כי זה הספור על דוד ר"ל אלה שמות הגבורים אשר לדוד שהיה יושב בשבת וגו' אלה שמות גבורותיו של דוד ו"ת כך אלין שמהת גיבריא וגו' והם ז"ל פי' יושב בשבת שהיה יושב בישיבה של תורה : ראש השלשי . ראש לג' האבות : עדינו העצני . בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת ובשעה שהיה יוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ ויש מרבותינו ז"ל שאמרו כי על יואב אמר זה הפסוק שהיה חכם גדול וראש סנהדרין שנאמר התחכמוני ראש השלישי ולפי הפשט נראה כי גבור אחד היה מגבורי דוד וראש גבורי דוד היה ושמו עדינו העצני וספר עליו שהיה חכם מוסף על גבורתו והיה יושב בשבת סנהדרין וחכמי ישראל והיה ראש להם והו שאמר ראש השלישי והוא כמו השלישי וכן לכרי ולרצים כמו לכרים ושלישים הוא לשון גדולה גדולים ונכבדים כמו השליש אשר למלך . ומבחר שלישיו והתחכמוני שם תואר מן חכמה וספר מגבורותיו על שמנה מאות חלל ר"ל שהיה על שמונה מאות חלל כלומר הכה שמונה מאות אנשים במלחמה אחת וזהו בפעם אחת

סדין : (ח) אשר לדוד יושב בשבת . יושב בשבת סנהדרין והיא תחכמוני והוא ראש השלישי . אב בנוי . בחכמה ובגבורה בג' דברים הללו הוא ראש כמו שנאמר ונתן דבר ואיש תואר וגבור חיל (שמואל א' פ"ז י"ח) : עדינו העצני . כשעוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת כמו מעדנות כימה

(ח) אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד יֹשֵׁב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלִשִׁי הוּא עֲדִינוֹ הָעֶצְנוֹ עַל־שְׁמֹנֶה מֵאוֹת חָלָל בְּפַעַם אֶחָת׃ ז' ר"פ בגעי' · ג' וחס' · ג' וחס' · העצני ק'

ח אִלֵּין שְׁמָהַת גִּבָּרַיָּא דַּהֲווֹ עִם דָּוִד גַּבְרָא רֵישׁ מַשְׁרִיתָא יָתֵיב עַל כּוּרְסֵי דִינָא וְכָל נְבִיאַיָּא וְסָבַיָּא מַקְּפִין לֵיהּ מְשִׁיחַ בִּמְשַׁח קוּדְשָׁא בְּחִיר וּמְפַנְקְשַׁפִּיר בְּרֵיוֵיהּ וְיָאֵי בְּחֶזְוֵיהּ חַכִּים בְּחוּכְמְתָא וְסוּכְלְתָנוּ בְעֵצָה גְּבַר בִּגְבַרְוּתָא רֵישׁ לְמֵתַּב עַל כּוּרְסֵי דִינָא קֳדָם יָת עַלְמָא גִּבְרָאהוּא מִתַּקֵּן בְּמַנֵּי זֵינָא נְפַק קְבֵל פּוּלְקְלַאוּ נִצְחֵ בִקְרָבָא וּמְתַּבֵּב עַל יְדֵי מוּרְנִיתֵיהּ תְּמַנֵּי

תולדות אהרן שמות הגבורים . מ"ק מן : ראש השלישי . שם : יושב בשבת (מכות לג) :

ובדברי הימים קורא אותו ישבעם ר"ל שהיה יושב בראש העם ועם זה הוא עם מה שכתוב כאן יושב בשבת ומה שאמר הנה על שמנה מאות חלל ושם אומר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל שמי מלחמות היו באחת הרג שמנה מאות ובאחרי שלש מאות ומה שאמר הנה תחכמוני ושם בן חכמוני בן שנאמר שם

פי' רבי ישעיה

(ח) יושב בשבת. שהיה מיושבי סנהדרין: תחכמוני . שהיה חכם מכולם : ראש השלישי . אשר מ"ם כמו כרודף עמו אחרי . והכהנים ימלאו שהם השירות . והיה ראש לכל השלישים והממונים שהיו לדוד : על שמונה מאות חלל בפעם אחת . כי שהיה נכנס במלחמה לא היה יוצא עד שיהרוג שמונה מאות חלל וזהו בפעם אחת :

רלבג

בחמאת אשת אוריה . והנה היתה לי הטובה הזאת מאת הש"י לפי ששמרתי דרכי ה' והלכתי אחרי מצותיו ולא הרשעתי לנטות מדרכי הש"י כי כל משפטי הש"י והם משפטי התורה שויתי תמיד לנגדי לזכור אותם כדי שאתנהג בהם וכן העיון בחוקותיו כדי שלא אסור מדרכי התורה כלל ואהיה שלם בלבבי לש"י כי כל מגמתי היתה לנטות אליו וזה הנה פעמים רבות שנשמרתי משוב אשר הביאתני להשתוקק אליו . רתיחת טבעי . והנה השיב ה' לי כצדקתי וכנקיון לבבי לפי מה שידע הש"י ממני וזה היה בעת שענשני על החטא שחטאתי כי לא הפליג מאד בענשי להגלות אליו טוב לבבי והפליג בעונש שאול להגלות אליו רוע לבבו ואף על פי שהיה חטאו יותר עצום לפי הנראה מחטא שאול והנה יורה על טוב לב דוד כי הוא לא הכרים בכריתת אחד משונאיו ואף על פי שנפלו בידיו כמו הענין בשאול ואבנר ואבשלום ושמעי בן גרא אבל היה חומל ומרח' כמו שנראה מספור קורותיו והנה ענייני שאול היו בהיפך זה והנה בכלל כשתחקור על כל ספורי קורות דוד וסיפורי כל קורות שאול יתבאר לך ההבדל העצום שהיה בין תכונת דוד ובין תכונת שאול הנה אתה הש"י מתחסד עם חסיד לעשות לו חסד גם אם יחטא לך בהתקל מעשו כמ"ש בדוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות . והנה הולך בתום ובכבדות הלב עם איש תמים וכבד לזאת הסבה ג"כ ותמנה עם איש עקש אתה מביא עליו העונש בדרכים עקלתונים להפליג בענשו על החטא מפני היות לבו מוכן להתנהג בזה המנהג הפחות . והנך מושיע השפלים אעפ"י שהם מהמון העם אשר אולת יד מהם. ועיניך על רמים להשפילם כשיחטאו לך ואעפ"י שהם מלכים והנה אמר זה מפני שהשם הושיע דוד בעת היותו מהעם שהיה עבד לשאול והיו או עיני הש"י להשפיל שאול שהיה מלך בעבור שהגיעה המלוכה לדוד הנה אתה היית נרי ה' להאיר לי בהיותי בליל חשך הצרות ואז הגהת חשכי וזה בעת שהיה דוד נרדף משאול ואבשלום . הנה בעזר שהיה לי ממך עברתי הגדוד הבא אלי ובעזר אלהי דלגתי וקפלתי החומה הנפלאה שהיתה ביני ובין הגדוד ההוא וזה היה רמז אל הגדוד שבא מעמלק לצקלג ושרפו את צקלג באש והכו לפניהם נשי דוד ואנשיו וטפיו וכל קניניהם כי היה מאת הש"י שהסבב שהשרונים לא חטאו בהליכת דוד עמם עד יסיה להם לשמן עד שהולך שאכים אשר דוד שישוב לצקלג וזה היה הסבה אל שיכול להשיג הגדוד ההוא כי לולא שלהו אכיש לא היה יכול ללכת שם והנה זאת החומה הגבוה שדלג או להשיג הגדוד ההוא . הנה דרך האל יתברך ומנהגו בפעולותיו היא בתכלית השלימות ואמרת הש"י נדברי התורה היא צרופה שאין בה סיגים אבל כל ענייניה מגיעים לתועלת נפלא . הנה הש"י מגן הוא לכל החוסים בו להצילם מן הרעות הנכונות לבא עליהם והנה ענין החסות בו הוא התנהג בדרכי התורה ולזה הקדים לזה אמרו אמרת ה' צרופה כי באמצעות' יהיה הש"י מגן לאדם ותדבק בו השגחתו כמו שהתבאר מדברי התורה כי מי אל מבלעדי ה' שיוכל להיות למגן לכל החוסים בו הנה זה לא ישלם לזולתו מהאמצעים שהם האל יתברך בינו ובין הנמצאות השפלות כי מהם יסודר פעם רע ופעם טוב ולא יוכלו לשנות הסדור ואולם הש"י לבדו יוכל על זה . ומי הוא גם כן תקיף לעזור לכל הקוראים אליו באופן ראוי מבלעדי הש"י הנה הוא האל אשר הוא מעוז לתת לי חיל . והוא הנה שקסן דרכי ודלג אל התכליס השלם הדרוש והנה אמר זה להפלגת מהירות הגעתו לדרכו אל התכלית והנה הוא שמני קל המרוץ כאילות וכזה המהירות והמרוצה העמידני על רוממו' בהלחתי מה שלא היה ראוי להיות כן לפי הנהוג כי המהירות בענינים יהיה טוב הענה ואולם היה כל זה מסודר ממך ולזה היה מגיע בו הטוב בתכלית מה שאפשר . הנה הש"י מפני השגחתו בי למד ידי למלחמה עד שהכבר הוריד יתר קשת הוקה מאוד אל המקום שמשם תהיה ידיית החציה כל אחד מזרועותי והנה אמר זה כי בעת שהלך להלחם עם גלית לא רצה לקחת כלי המלחמה כי לא נסה ואחר זה בוולת למוד אחר והרגל היה מצליח מאד במלחמות כמו שמבואר בספורי דברי שאול. והנה אז נתת לי מגן ישעך שהגינות עלי שלא נפלתי ביד גלית הפלשתי . וענותך אותי אז בעת הצרה ההיא הרביני והגדל מעלתי כי זה היה הסבה ששמהו שאול על אנשי המלחמה ושהיה חתן למלך כמו שמבואר בספור דברי שאול ומזה נתגלגלה הצלחתו בהתפרסם לישראל טוב הצלחת דוד במלחמותיו ומזה ג"כ היתה הסבה לשמור דוד מנפול ביד שאול כי מיכל אשתו גלתה לו הסוד והצילה אותו . תרחיב צעדי תחתני בברחי מפני שאול כשהבא להכותי בחניתו ביום היותי מנגן לפניו . ולא מעדו קרסולי שאם הייתי נופל מהבהלה והפחד היה הורג אותי ובזה האופן ג"כ נתת לי כח לרדוף אויבי ולהשיגם באופן שאשמידם ולא אשוב עד כלותם וזה היה בימי שאול שהכה דוד מכה רבה בפלשתים ובעת רדפו אחר גדוד עמלק כששרפו צקלג והנה אכלה אותם אז ואכה אותם באופן שלא יקומון ויפלו תחת רגלי ואחר זה כשמלך איש בשת אזרתני חיל למלחמה והכרעת אויבי תחתי כי תמיד היו אז במלחמת בית שאול הולכים ודלים ובית דוד הולך וחזק , ואז נתתי לי אויבי ערף כי אבנר ואנשי איש בשת הפכו עורף במלחמה ואנשי דוד היו הולכים ורודפים אותם בדרך שאכרית משנאי והנה היו פונים אל השם יתברך שיושיעו' ואין מושיע אותם והיו מתפללים אל ה' ולא ענם עד ששחקתי אותם כעפר ארץ וכטיט חוצות שירמסהו ברגל ויכתתו העפר שבו וישברוהו כן אשברם וארמסם . והנה הצלת אותי מהמריבים אתי מעמי כמו איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי תשמרני להשים אותי לראש גוים רבים והם הגוים שנלחתי אותם במלחמה שהיו לי לעבדים עד שעם לא ידעתי יעבדוני וזה שכבר היו מואב וארם ואדום לעבדים לדוד . בני נכר יכחשו לי מרוב יראתם ממני . לשמע אזן לבד היו שמעים לי לעשות רצוני ואעפ"י שלא ידעו רוממות מעלתי וגודל הצלחתי . הנה בני נכר מרוב יראתם ממני היו נובלים כנבול עלה מגפן כי פח לבם בקרבם מרוב הפחד והנה גם בחדריהם שהיו נסגרים בהם נפלו עליהם אימות מות ממני הנה הש"י העוזר אותי הוא חי וקיים תמיד ותקפי שהוא הש"י הוא ברוך לא יחסר כחו בעת מהעתים כמו הענין באשר הם שהם תחת מערכות הככבים כי הם ישפיעו פעם טוב ופעם רע ומי שהוא מנהיג הוקף ישעי שהוא הש"י אשר ישעי מסודר ממנו על דרך ההשגחה הפרטית הוא תמיד רם ונשא על כל הנמצאות ולזה אין לי ליראה שיסור עזרו ממני בעת מהעתים הנה זה האל הוא

מצודת דוד

ובאש שרף וגו' . בתבערת אש ישרפו בעת יושבת מלכותם . או ר"ל בעבור יושבת זכר למו וכן היה בבית ירבעם ואחאב והדומים להם : (ח) אשר לדוד . כאשר הזקין ותם כחו היו אלה שלשת הגבורים סביב לו לבל יבוא מי ויכנו נפש : יושב בשבת תחכמוני . ר"ל האחד היה יושב עם דוד בישיבת החכמה והיה ראש הגבורים ושמו עדינו העצני (ובד"ה במקום יושב בשבת נאמר ישבעם ובמקום תחכמוני נאמר שם בן חכמוני והיא היא כי ישבעם הוא כאלו אמר יושב בעם והיא היא וכן איש ירושלים הלא נקרא ירושלמי וגם נקרא בן ירושלים ומובן אחד להם) : על שמונה מאות . מוסב למעלה לומר שהיה יושב בישיבת החכמה על אשר היה הורג בפעם אחת

מצודת ציון

כמו הנה טוגג (ישעיה יד) : (ח) השלשי . ענין גבורים ונכבדים כמו ושלשים על כלו (שמות יד)

רדק

עם כמו איש כמו בן חיל ר"ל בן חכמה או יהיה עם אביו התחכמוני או תחכמוני כי אחד הוא ואחד עדינו היה בנו : העצני . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד : בפעם אחד . כתוב בדלי"ת לשון זכר וקרי אחת בתיו לשון נקבה : (ט) אלעזר : בן דודו . כך היה שמו וכתי' בר דודו וקרי דודו בוי"ו וכתיב דודי ביו"ד : בן אחחי . ובדברי הימים האחחי אחחי שם משפחה היה לפיכך אמר בן אחחי ואמר האחחי כמו בן קמו הקיני : בשלשה גבורים . וקרי הגבורים ופירושו אחד והג' גבורים הם המזכרים בזה עדינו ואלעזר ושמה בן אגא ור"ל בשלשה כי היה האמצעי שהיה עמהם במלחמה זאת עם דוד והוא היה ראש במלחמה הזאת : בחרפם . מבנין פעל הדגוש כי החי"ת מעמדת בגעיא ופירושו כמו חרף נפשו למות שענינו גלה וכן בחרפם גלו נפשם לסכנה על הדרך וישלך את נפשו מנגד ויית כך תרגמו פלשתאי דעתו כי בחרפם אומר על פלשתים א"כ תהיה הבי"ת בפלשתים מספת ולפי הפשט בחרפם אומר על אלה הגבורים שגלו עצמם להלחם בפלשתים שנאספו שם להלחם וישראל עלו מפניהם ואלה שלשת הגבורים ירדו אליהם ואלעזר התגבר במלחמה זאת יותר מהשנים ועליו אמר הוא קם ויך בפלשתים : (י) והעם ישבו אחריו . אמר ישובו כי כבר נסו מפני פלשתים כמו שאמר ויעלו איש ישראל וכאשר ראו גבורת אלעזר שהיה מכה בפלשתים שבו אחריו : אך לפשט . כלומר לא היו צריכים להכות בפלשתים אלא לפשט את החללים לבד שהיה מכה אלעזר : (יא) ואחריו שמה בן אגא הררי . ת"י שמה בר אגא דמן הרר טוראה : לחיה . עיר פרזות שאין לה חומה והמקום ההוא נקרא אפס דמים כמו שאמר בדברי הימים כי שם היתה מלחמה זאת : מלאה עדשים . ובדברי הימים אמר מלאה שעורים :

רשי

כימה (איוב ל"ח ל"א) וכשיוצא למלחמה היה קשה כעץ והורג שמונה מאות חלל במלחמה אחת : (ט) בן דודו . כך שמו : בשלשה הגבורים . המעולים שבהגבורים : בחרפם בפלשתים . חרפו כך להלחם בהם ולנצחם : (י) אך לפשט . לא הלכו קטילים לא היה אלא לעזרו להרוג אלא כולם פושטים אחריו את החללים : (יא) הררי . מן ההר : לחיה . לגדוד כחיות השדה

מְאָה קְטִילִין בְּזִמְנָא חֲדָא ׃ ט וּבָתְרוֹהִי אֶלְעָזָר בַּר דוֹדוֹ בַּר אֲחוֹחִי בִּתְלָתָא גִבָּרַיָא עִם דָוִד כַּד חֲסִידוּ פְלִשְׁתָּאֵי וְאִתְכְּנִישׁוּ תַמָן לַאֲגָחָא קְרָבָא וּסְלִיקוּ אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל ׃ י הוּא קָם וּקְטַל בְּפְלִשְׁתָּאֵי עַד דְלָאִית יְדֵיהּ וְאִדְבֵּיקַת יְדֵיהּ עִם חַרְבָּא וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא וְעַמָא תַב בָּתְרוֹהִי בְּרַם לְחַלְצָא קְטִילַיָא ׃ יא וּבָתְרוֹהִי שַׁמָה בַר אָגָא דְמִן הָרַר טוּרָאָה וְאִתְכְּנִישׁוּ פְלִשְׁתָּאֵי לְחַיָתָא וַהֲוַת תַּמָן אַחְסָנַת חַקְלָא מַלְיָא טְלוֹפְחִין וְעַמָא

אחת ק' דדו ק' דודו ק' הגבורים ק'

בְּפַעַם אֶחָד ׃ ס ט וְאַחֲרָיו אֶלְעָזָר בֶּן־דֹּדִי בֶּן־אֲחֹחִי בִּשְׁלֹשָׁה גִבֹּרִים עִם־דָּוִד בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַיַּעֲלוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל ׃
י הוּא קָם וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים עַד ׀ כִּי־יָגְעָה יָדוֹ וַתִּדְבַּק יָדוֹ אֶל־הַחֶרֶב וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָעָם יָשֻׁבוּ אַחֲרָיו אַךְ לְפַשֵּׁט ׃
יא וְאַחֲרָיו שַׁמָּא בֶן־אָגֵא הָרָרִי וַיֵּאָסְפוּ פְלִשְׁתִּים לַחַיָּה וַתְּהִי־שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים

ז' חס' ואחריו ק'

פי' רבי ישעיה

(ט) ואחריו אלעזר . פי' בני לו היה אלעזר בן דודו . אם אים הוא דודו היה בן אחוחי : בשלשה הגבורים עם דוד . פירוש פעם אחת היה עם שלשה הגבורים שהיו עם דוד : בחרפם בפלשתים . שהיו מחרפים אותם כמו כי חרף מערכות אלהים שנאספו שם למלחמה : ויעלו איש ישראל . גם המה במלחמה כנגדם : (י) והעם ישובו אחריו אך לפשט . שהיה הוא הולך והורג והם מפשיטים אחריו החללים ואחרי זה היה עוד שמה בן אגא הררי . מן ההר היה : (יא) לחיה . שם מקום . או יש לומר שהוא כמו והית פלשתים חונה שאמרנו מחנה פלשתים :

גברים חד מן י"ג חס' ה' בריש תיבותא וקרי' וסי' שלל ויעט העם אל שלל . גברים ואחריו אלעזר בן דדי כן כתיב . אחד ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל שבכה וכותרות על שני העמדים. מלך ויקח אסא את כל הכסף דמלכים . מלך וישמח כל עם הארץ דמלכים. מלך ויקשר עליו פקח בן רמליהו . עם כה אמר ה' הלך ועמדת בשער . ארץ לקול תתו המון מים קדמאה. דבר ויבא ויעש ה' כאשר דבר ; מלכים וידבר אתו טובות דירמיה. רשע הנפש החטאת היא תמות . עמים צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי :

תולדות, אהרן וסוי' שם בז"ק ס (סנהדרין כ) :

רלבג

הוא שנותן נקמות לי מאויבי ומוריד עמי תחת ממשלתי והוא המוציא אותי מאויבי שלא אפול בידם . והנה מאל הזה מרומם אותי מקמי. והם איש בשת ואבשלום ושבע בן בכרי והצלתני מאיש חמסים והוא שאול ואמר זה כי בתחלה היה רודפו ונראה גם כן מעניניו שהבר היה איש חמסים כשיעיין בתשובותיו כמו שזכרנו במה שקדם . על כן אודך ה' בגוים ולשמך אזמר כמו שגאלתני מהמוכות ולשמך אומר ואשבח . הנה השי"ת הוא תוקף ישועות מלכו שהוא דוד והוא עושה חסד למשיחו שנתן המלוכה לדוד ולזרעו כל זמן שיתקיים העולם כמו שיראה בבטחתו בזה על יד נתן הנביא : ואלה דברי דוד האחרונים ר"ל אחר שיימו דבר ספר תהלים בכללה ואחר זכרו דברי השירה בזה המקום חתם דבריו בזה המאמר . נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על כסא המלוכה אשר משחו אלהי יעקב בשמן המשחה על יד נביאו והוא נעים זמירות שחבר אלו הזמירות הערבות הנכללות בספר תהלים שהם זמירות ישראל כי כל הזמירות שישבחו ישראל ישבחו השם ית' באלו הזמירות . הנה רוח ה' דבר בי בחבר הזמירות ההם ודברו היה על לשוני ומשיו חוברו. אלו הזמירות ר"ל שכבר חוברו ברוח הקדש . הנה כבר אמר אלהי יעקב ותקנו שאשים מושל באדם מפני היותי צדיק ומושל ביראת אלהים והנה זריחת אורי והצלחתי תהיה כאור בקר בעלות השמש שיזרח השמש אחר האור ההוא בדרך שיהיה האור הולך ומוסיף כן ממשלתי ההולך תמיד או ירצה בזה שיהיה כאור בקר בזריחת השמש שהוא אור שלם ואחר זה מתמיד ונוסף והמשילו לשמש לפי שהוא קיים וכמו זה מלכותו קיים ולזה אמר וכאלו כשמש נגדי כן הענין במלכות בית דוד אור בקר שלא יסתר בו השמש בסבת העבים שיסתירוהו כמו שהיה הענין במלכות ירבעם . ומהבריו שלא היה במלכות ההוא אור כלל על דרך האמת והיה האור הנראה מהעבים אשר אין להם קיום כלל ולא יראה גם כן האור ההוא מהם שיתחדש ממטר מגנה שיתחדש ממטר כשהיה בענן שילא ממנו המטר אחר קיומו כאופן שיברק הברק כי האור ההוא

הוא אמר תכף וכן היה הענין במלכות שאול שעמדה זמן מועט כמו דשא מארץ שמהרה יצמח ומהרה ייבש . הנה לא כן בית מלכותי עם אל כי ברית עולם שם לי להיות המלוכה לי ולזרעי . הנה הברית הזאת סדורה וערוכה בכל אשר תמשך לו הגדולה מזרעי לא תפסק מהם כממשלה כי יהיה לישראל כל ישע וכל חפץ וזה יהיה בעת שידבקו בה' ויתנהגו בדרכי התורה כי לא תקצר יד הש"י מהגיע להם או כל ישע ואף על פי שמצד ההשגחה הכוללת לא היו ראוים לו כי מצד ההשגחה הפרטית יושיעם בכל עת ויגיע להם כל חפצם והיא שמורה לזרעי אם תפסוק מלוכה לישראל וזה יהי' כאשר לא יאמינו ישראל ר"ל בעת שיסורו מאחרי הש"י כי או לא תתקיים להם מלוכה והש"י ישמרנה לזרעי כי מזרעי יצא מקימנוך בישראל הוא והגיע כל הימים כמו שיתבאר בזולת זה המקום מדברי הנביאים. ואולם אנשי הרשע כמו ירבעם וחבריו שימלכו ברשע לא ראת אלהיהם כמו הענין במלכותי הנה הם כקוץ מונד כלהם שלא יקחוהו האנשים ביד ליראתם מן תקוע ידם וגם לא יקרב אליו כי מצד חמדתי יבא אל סיד ויוקח בן האיש שיקרב בבני הבליעל ינקב וימלא גופו ברזל כחנית והמאשר הוא תקוע בו כי מרוב השחתו שיקרבים אליו לא יספיק לו ההכאה הברזל בגוף אבל יכוים שם אחריו עץ החנית . ובסוף הענין כשתשבת מלכותם שרוף ישרפו ולא ישאר מהם שארית : (ח) יושב בשבת תחכמוני. ידמה שזה היה לשבת עדינו העצני וכן היה הענין בשאר התארים שזכר לו בזה המקום ואמר שנקרא יושב בשבת תחכמוני כי מרוב אהבתו החכמה היה שואת מכל מלאכה אחרת ומתעסק תמיד בקנין החכמה : ראש השלישי . אמרו בזה התאר לפי שהיה ראש באלו השלשה גבורים שזכר תחלה והם עדינו העצני אלעזר בן אחחי שמה בן אגא הררי : (ט) בחרפם בפלשתים . ידמה שהם היו מחרפים בפלשתים להתאזר עליהם שלא יוכלו להם במלחמה כמו שהיה מחרף גלית הפלשתי מערכות ישראל : (י) עד כי יגעה ותדבק בחרב . הנה יגעה ידו מרוב התנועה והכאות שהכה בפלשתים בתוקף ודבקה בחרב כי סר מהתלאבות

מצודת ציון

(יד) ונפלה תי"ם סרבים וכן לכרי ולרצי (מ"ב יא) ומשפטו לכרים : (ט) בחרפם . מל' חרפה בזיון : ויעלו . נסתלקו כמו כעלות גדיש (איוב ה) : יגעה . מל' יגיעה ועייפות : לפשט . ענין הסרת המלבוש : (יא) לחיה . ר"ל לעדה וכן חיתך ישבו בה (תהלים סח) : חלקת .

מצודת דוד

אחת שמונה מאות חלל ואף כי נתייגע בזורתו הרג רב מ"מ חזר לישב בישיבת החכמה על ההריגה וסמך לה (ובד"ה נאמר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל וגו' כי שם משבחו בהגבורה לבד נומר על הריגת שלש מאות חלל וסמך לה היה עורר את חניתו להלחם עמו כאלו שהם מתחיל להלחם וכאן משבחו באהבת החכמה עם הגבורה) : (ט) ואחריו . במעלה : בשלשה הגבורים . ר"ל הוא היה אחד בשלשה הגבורים אשר היו עם דוד בעת חרפם את הפלשתים אשר נאספו שם למלחמה ולא הוזכר במקרא מן המלחמה הזה ומתי היתה : ויעלו . נסתלקו מלהלחם בהם : (י) עד כי יגעה ידו . מרוב התנועות וההכאות יגעה ידו ונדבקה אל החרב כי סר או ממנו כח ההתפשטות היד כדרך המרבה בתנועות והכאות : והעם ישובו אחר שנסתלקו מלהלחם שבו אחריו אך לפשט מלבושי החללים ולא עזרוהו להכות בהם : (יא) ואחריו . במעלה : לחיה . להיות עדה ומחנה אלימה :

רשי

השדה: (יג) מהשלשים ראש. היו מגברי רישי משריתא: (יד) ומצב פלשתים אז בית לחם. החיל היה חונה בעמק רפאים ושלחו מצב שלהם לבית לחם: (טו) מי ישקני מים. אמרו רבותינו הולך לשאול שאלה מסנהדרין היושבים בשער בית לחם: (טז) ויסך אותם לה'. כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרים שמועה מפיו ומאי ויסך אותם לה' דאמרינהו משמיה דגמרא:

השדה

וְהָעָם נָס מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים׃ יב וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ־הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ יְהוָה תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה׃
יג וַיֵּרְדוּ שלשים מֵהַשְּׁלֹשִׁים רֹאשׁ וַיָּבֹאוּ אֶל־קָצִיר אֶל־דָּוִד אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וְחַיַּת פְּלִשְׁתִּים חֹנָה בְּעֵמֶק רְפָאִים׃
יד וְדָוִד אָז בַּמְּצוּדָה וּמַצַּב פְּלִשְׁתִּים אָז בֵּית לָחֶם׃
טו וַיִּתְאַוֶּה דָוִד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבֹּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר׃
טז וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבֹּאר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל־דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַיהוָה׃
יז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְהוָה

שלשה ק' · ס' כסי' מ"ס · כמוף תיבותא ולא ק' · כ' וחס' · מבור ק' ג' מ"ע · מבור ק' · חס' · ג'

אַפֵּךְ מִן קֳדָם פְּלִשְׁתָּאֵי׃ יב וְאִתְעַתַּד בְּגוֹ אַחְסַנְתָּא וְשֵׁיזְבַהּ וּקְטַל יָת פְּלִשְׁתָּאֵי וַעֲבַד יְיָ פּוּרְקָנָא רַבָּא׃ יג וּנְחַתוּ תְּלָתָא גִּבָּרַיָּא מִגִּבָּרֵי רֵישֵׁי מַשִׁרְיָתָא וַאֲתוֹ לַחֲצָדָא לְוָת דָּוִד לִמְעָרַת עֲדֻלָּם וּמַשִׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי שַׁרְיָא בְּמֵישַׁר גִּבָּרַיָּא׃ יד וְדָוִד בְּכֵן בְּחַקְרָא וְאִסְטְרַטִיג פְּלִשְׁתָּאֵי בְּכֵן בְּבֵית לֶחֶם׃ טו וַחֲמִידַת נַפְשָׁא דְדָוִד וַאֲמַר מַן יַשְׁקִינַנִי מַיָּא מִגּוּבָא דְבֵית לֶחֶם דִּי בְתַרְעָא׃ טז וּבְזָעוּ תְּלָתָא גִּבָּרַיָּא בְּמַשִׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלוֹ מַיָּא מִגּוּבָא דְבֵית לֶחֶם דִּבְתַרְעָא וּנְסִיבוּ וְאַיְתִיאוּ לְוָת דָּוִד וְלָא אֲבָא לְמִשְׁתֵּיהוֹן וַאֲמַר לְנַסָּכָא יָתְהוֹן קֳדָם יְיָ׃ יז וַאֲמַר חַס לִי מִן קֳדָם יְיָ מִלְּמֶעְבַּד דָּא

בור ג' כתיב באר וסי' ותאוה דוד ויאמר. ויבקעו שלשת הגברים במחנה פלשתים. והכה את הארי בתוך: ויאמר י"ז בטעמא בקריאה וסי'. קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת. ויאמר מי איפוא הוא הצד ציד. ויאמר הכי קרא שמו יעקב. ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה. וישמע דוד כי מת נבל. את אלהי אשר עשיתי דמיכה. ויאמר שלחני נא כי זבח. ויאמר אליו דוד התורידני אל הגדוד תנינא דפסוק. ויאמר עד אשר אם שאו ערים. ויאמר חלילה לי ה'. ויאמר בא אל בינות לגלגל. ויאמר חזהאל. ואני באתי בית שמעיה. ה' אמר. עבד מלך הכושי אל ירמיהו. וג' בטעמא ואמרת וס' לעבד מלך הכושי. הנבא על אדמת ישראל ואמרת הלא עוד. ואמרת לפני ה' אלהיך בערה הקדש: תולדות אהרן ויתיצב וכל ספנין. שם (סס):

רלבג

המתנצבות כה הפשיטה ושארן כפופים או היה זה מרוב הדם הנאחז ביד והבאור הראשון הוא נראה יותר: אך לפשט. ר"ל לפשט החללים: ויאספו פלשתים לחיה. ר"ל שכבר אספו לקחת המחיה מהשדה והיה בתבואות ומיני קטנית ומה שידמה לזה ממה שהוא מזון: (יג) וירדו שלשה מהשלשי' ראש. ר"ל שכבר ירדו שלשה שהיו ראש מהשלשים גבורים שנזכר אחר זה: וחית פלשתי'. היא עדת פלשתים: (יד) ומצב פלשתים. הם האנשים ההולכי' לפני החיל והם כעלי סבבות: (טז) ויסך אותם לה'. מזה המקום למדנו שכבר ישפכו מים לה' אחר שאם לא היה נפסך זה במקדש לא היה דוד מנסכם לה' ולפי שלא מצאו מקום יותר ראוי לזה הנסוך מחג הסוכות חזה לסבות האחת כי

הס"י

פי' רבי ישעיה

(יג) וירדו שלש' מהשלשי' ראש. פירוש אילו שלשה הגבורים שהזכרנו שהיו ראש לכל השלישים גיבורים של דוד: ויבואו אל קציר אל דוד מקרא קצר הוא אל ימי קציר:

רדק

עמדים היתה מלאה כי החלקה כבר נקצרה אלא שאספו בתוכה שורים מהשדות האחרים ואותם השעורים היו מהעדשים ומהשעורים והיתה מלאה מהם ואמר כאן עדשים ושם אמר שעורים: ויתיצב. ובדברי הימים אמר ויתיצבו ר"ל הוא ואלעזר ואמר הנה ויתיצב כי שמה היה עיקר המלחמה הניס: (יג) וירדו שלשה. וכתוב שלשים ר"ל הגדולים והגבורים שבשלישים כמו ושלישים על כלו וקרי שלשה כי השלשה היו אלה הגבורים אשר ירדו אל דוד. מהשלשים ראש. מהשלישים שהיו ראשי המחנות ותרגם מגברי רישי משרייתא אבל הוא תרגם שלשים כמו שלשים: ויבואו אל קציר. בעת קציר כאילו אמר בקציר וכן ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כמו ובארון: אל מערת עדולם. ובדברי הימים אמר על הצור אל דוד אל מערת עדולם כי צור חזק וגבוה היה שם והיא המצודה שאמר ודוד אז במצודה וזה הענין היה כשהיה דוד בורח מפני שאול ונמלט אל מערת עדולם ועל המקום ההוא אמר כל ימי היות דוד במצודה: וחית פלשתים. מחנה פלשתים כמו שאומר בדברי הימים ומחנה פלשתים חונה בעמק רפאים וחיה הוא לשון קבוץ ועדה כמו חיתך ישבו בה כמו עדתך: (יד) ומצב פלשתים. ובדברי הימים ונציב פלשתי' ואחד הוא וכת"י ומצב ואסטרטיג כמו שתרגם נציבים בכל מקום וכן תרגם ויצא מצב פלשתים ופי' ומצב ונציב שרי החיל ואמר כי המחנה הגדול היה בעמק רפאים והשרים היו עם קצת החיל בבית לחם: (טו) מי ישקני מים. כמשמעו שהתאוה לאותן המים שהיו יקרים וטובים וימי קציר היו כמו שאומר ובאותן הימים אדם מתאוה למים קרים מפני החום אולי במצודה שהיה שם דוד לא היו שם מים טובים ואחר שהביאו אותם נתחרט על ששמו עצמם שלשת הגבורים האלה בסכנה גדולה בעבור תאותו אל המים: (טז) ולא אבה לשתותם. שהיה חושב בנפשו אילו שתה אותם כאילו שתה דמם כי בנפשותם הביאום: ויסך אותם לה'. כלומר שפכם לארץ לשם ה' כי לא היה שם מזבח. ומה שכתבו רז"ל בענין זה הם דברים של תימה כי חברו שני הענינים האלה כאחד והיו בשני המקומות כי דבר חלקת השדה היה באפס דמים ודבר המים היה במערת עדולם והם פי' מי ישקני מים דרך משל כי המים הם התורה כמו הוי כל צמא לכו למים. ופי' מי ישקני מים הלכה נצרכה לו לשאול מסנהדרין שהיו בבית לחם והוא שאמר מבאר בית לחם אשר בשער כמו השערה אל הזקנים והלכה אשר הוצרכה לשאול מהם הוא דבר חלקת השדה מלאה עדשים ושעורים ונחלקו בדבר זה מהם אמרו כי הגדישים השעורים והעדשים היו מישראל ופלשתים היו טמונים בהם ושאל דוד אם יש לו רשות לשלח אש בגדישים בעבור שישרפו עמם הפלשתים ושלחו לו אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ומהם אמרו כי הגדישים שעורים היו של ישראל והגדישים של עדשים היו של פלשתים ושאל אם יש לו רשות לתת השעורים לפני הבהמות שהיו עמו לאכול וישלם חילופם לבעלי השעורי' מגדישי העדשים ושלחו לו חבול ישיב רשע גזלה ישלם אעפ"י שמשלם נקרא רשע אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו ופי' ויתיצב בתוך החלקה ויצילה שלא הניח דוד לשרוף את הגדישים או להאכילם לבהמותיו ופי' ולא אבה דוד לשתותה שלא אמר הלכה זו בשם שלמה אלא כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין דבר שמועה מפיו ומאי ויסך אותם לה' דאמרינהו משמיה דגמרא. ודברים אלה רחוקי' מאד מדרך הפשט כי הפסוקים הם ספור הגבורים אשר לדוד ומספר הגבורות אשר עשה כל אחד מהשלשה הראשונים ומה שעשו שלשת האחרונים בהביאם המי' ולא היה שאלת ההלכה בחלקה הזאת אבל מלחמה גדולה היה עד שנס ישראל מפני פלשתים כמו שאמר הכתוב ושמה התגבר והתיצב בתוך זאת החלקה והצילה שלא שרפו אותה פלשתים ואמר שהכה בפלשתים ואמר ויעש ה' תשועה גדולה אין להבין בכל ה' אלא פשט הכתוב כמו שהוא ומה שאמרו כי מ"ש במקום אחר מלאה עדשים שתי שדות היו אחת של עדשים ואחת של שעורים ומהם אמרו כי בשתי שנים הי' דבר הזה בשנה אחת שהיו בחלקה זאת היתה מלאה עדשים ובשנה האחרת היתה מלאה שעורים ויש מרבותינו ז"ל שפי' דברים אלה כמשמען שנתאוה דוד למים אבל אמרו כי בזמן הזה היה חג הסכות שהיו מנסכין בו המים ובמה עשה דוד שם כי היתר הבמות היה אז ונסך מים אלו בבמה ואמרו למה שלשה אחד היה סורג ואחד היה מפנה ההרוגים ואחד מכים גלוליות בשפרה ודברי אלה קרובים מן הראשונים ות"י ויסך אותם לה' ואמר לנסכא יתהון קדם ה': (יז) חלילה לי ה'. כמו מה'. וכן אלחנן בן דודו בית לחם מבית לחם

אי

מצודת דוד

מצודת ציון

מלאה עדשים. ובד"ה נאמר שעורים כי באמת זו מלחמה אחרת וזו אחרת בפסס אחות שדה: (טו) ויתאו. מלשון תאוה וחשק: (טז) ויסך. מל' נסך: (יז) ה'. כמו מה':
אחר כי כאן נאמר שמה הצילה ושם נאמר שהעזר הצילה: (יב) ויצילה. לבל עזר
ישרפו אותה: (יג) מהשלשים ראש. כ"א מהשלשה היה ראש מהשלשים הגבורים המוזכרים למטה: אל קציר. כמו בקציר וכן אל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון ור"ל בעת הקציר: מערת עדלם. ובד"ה אמר על הצור כי צור גבוה וחזק היה שם והוא המצודה שאמר למטה: וחית פלשתים. עדת פלשתים: (יד) ומצב. ובד"ה נאמר ונציב והוא היה ויקרא כן לפקיד וממונה: (טו) מי ישקני מים. לא שאוה לשבית המים אלא כאומר מי יתן והיה נמצא לי מי ב"ר בית לחם על כי בזמן היה חם והמים היו קרים וערבים: (טז) ויבקעו. כאשר שמעו שהתאוה לה הלכו מעצמם לעשות נחת רוח לדוד ועברו דרך המחנה והלכו בקשה לעשות בה דרך לעצמם: ויסך. שפכם לארץ לשם ה': (יז) ויאמר. מתן טעם על שלא

שתם

לא יהיה ה' קריאה כנגד השי' : הוא ראש השלשי. כן כתיב וקרי השלשה וכתיב הוא מן שלישים על כלו ופי' ראש השלשה מגבורי המים והיה לו שם בהם כי היה מהר בגבורה עמהם ומה שאמר מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר כפל דבר לחזק הענין כי כן דרך הלשון ובדברי הימים מן השלשה בשנים נכבד נראה כי הוא פי' אי מהשלשה והי' נכבד משנים ושר עליהם ומה שאמר הנה מהשלשה הכי נכבד ר"ל משלשתם כי הוא היה אחד מהם ומה שאמר ועד השלשה לא בא ר"ל עד שלשה הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה. לא הגיע עד גבורתם ות"י ולתלת גבורין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלשה הגבורות שעשו השלשה : (כ) בן איש חי. כן כתיב וקרי איש חיל כי יהוידע אביו גם כן היה גבור חיל. ומה שכתוב חי דרשו בו שהיה צדיק גמור וצדיקים אפילו במיתתם קרואים חיים ות"י בן איש חיל בר גבר דחיל חטאין : רב פעלים. שהיה גדול במעשי' טובים : מקבצאל. שם מקום מוכר בנחלת בני יהודה קבצאל ועדר ויגור ורבותינו ז"ל דרשו שהרבה פעלים וקבץ לתורה: את שני אריאל מואב. כתרגומו ית תרין רברבי מואב והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל וארי יש לו גבורה ואל הוא לשון חוזק ואעפ"י שהיה בניהו כהן ואסור להטמא למתים להלחם באויבי ה' הוא מצוה כשצוה הקב"ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל וכן טוב להיות כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס טמא עצמו למגוע כשהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל : והכה את האריה. הי"א כתוב ולא קרי והענין אחד ארי או אריה : ביום השלג. אמרו כי האריה ביום צנה ושלג נוספת גבורתו ובדברי רז"ל את שני אריאל שלא היה כמוהו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני ואריאל שם בית המקדש כמו הוי אריאל ופי' מואב שבנה אותו שלמה שבא מרות המואביה ומה שאמר ביום השלג דרשו בו איכא דאמרי דתבר גיזזי דברדא ונחית וטביל איכא דאמרי דתנא סיפרא דבי רבי ביומא דסתוא וכל אלה דברים רחוקי' מדרך הפשט כי הכתוב מספר גבורות כל אחד מהם לא תלמודו וחסידותו וכת"י הפסוקים על דרך הפשט : (כא) אשר מראה. כתיב ר"ל איש מצרי אשר היה לו מראה וגדול וקרי איש מרא' כמשמעו. ובדברי הימים איש מדה והענין אחד כי איש מדה ר"ל מדה גדולה כמו אנשי מדות ואיש מראה ר"ל בעל פרצוף גדול : (כב) ולו שם בשלשה הגבורים. המביאי' את המים : מן השלשי' נכבד. מן השלשים הגבורים שזכר אחר אלה וי"ת מן גיברייא יקיר תרגם השלשים כמו השלישים : ואל השלשה לא בא. התחכמוני ואלעזר ושמה וי"ת ולתלת גבורין לא מטא כלומר לא הגיע בגבורתו לשלש הגבורו' שעשו השלשה : וישימהו דוד אל משמעתו. אל עלתו

רשי

(יז) הדם האנשים. : לשון תמיהה : (יט) ועד השלשה לא בא. ולתלת גברין לא מטא : (כ) את שני אריאל מואב. ית תרין רברבי מואב ורבותינו אמרו שלא היה כמוהו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני : אריאל מואב. על שם שבנאו שלמה שבא מרות המואביה : (כג) מן השלשים. כל שלשים שבפרשה זו תירגם יונתן

מֵעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים׃ (ג' וחס' ב')
יח וַאֲבִישַׁי אֲחִי ׀ יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הוּא רֹאשׁ הַשְּׁלֹשִׁי וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל וְלוֹ־שֵׁם בַּשְּׁלֹשָׁה׃ (השלשה ק')
יט מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד וַיְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָא׃ (מל' חס' ה"ס מ"ע)
כ וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ־חַי רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל הוּא הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת־הָאֲרִיֵה בְּתוֹךְ הַבֹּאר בְּיוֹם הַשָּׁלֶג׃ (חיל ק') (ל' חס') (הארי ק') (הבור ק')
כא וְהוּא־הִכָּה אֶת־אִישׁ מִצְרִי אֲשֶׁר מַרְאֶה וּבְיַד הַמִּצְרִי חֲנִית וַיֵּרֶד אֵלָיו בַּשָּׁבֶט וַיִּגְזֹל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ׃ (איש ק')
כב אֵלֶּה עָשָׂה בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְלוֹ־שֵׁם בִּשְׁלֹשָׁה הַגִּבֹּרִים׃ (ר"פ בנגי')
כג מִן־הַשְּׁלֹשִׁים נִכְבָּד וְאֶל־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָא וַיְשִׂמֵהוּ דָוִד אֶל־מִשְׁמַעְתּוֹ׃ פ

תרגום

הֲדַם גֻּבְרַיָּא דַּאֲזַלוּ בְּנַפְשָׁתְהוֹן וְלָא אֲבָא לְמִשְׁתֵּיהוֹן אִלֵּין עֲבָדוּ תְּלָתָא גֻּבְרַיָּא׃ יח וַאֲבִישַׁי אֲחוּהִי דְּיוֹאָב בַּר צְרוּיָה הוּא רֵישׁ גֻּבְרַיָּא וְהוּא תָּקֵיף יַת מוּרְנִיתֵיהּ עַל תְּלַת מְאָה קְטִילִין וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גֻּבְרַיָּא׃ יט מִן גֻּבְרַיָּא הֲוָה יַקִּיר וַהֲוָה לְהוֹן לְרַבָּא וְלִתְלַת גֻּבְרִין לָא מְטָא׃ כ וּבְנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע בַּר גְּבַר דָּחִיל חֶטְאִין דִּילֵיהּ עוֹבְדִין מִקַּבְצְאֵל הוּא קְטַל יַת תְּרֵין רַבְרְבֵי מוֹאָב וְהוּא נְחַת וּקְטַל יַת אַרְיָא בְּגוֹ גוּבָא בְּיוֹמָא דְּתַלְגָּא׃ כא וְהוּא קְטַל יַת גַּבְרָא מִצְרָאָה גְּבַר דְּחֶזְוָא וּבִידָא דְּמִצְרָאָה מוּרְנִיתָא וּנְחַת עֲלוֹהִי בְּחוּטְרָא וַאֲנִיס יַת מוּרְנִיתָא מִידָא דְּמִצְרָאָה וְקַטְלֵיהּ בְּמוּרְנִיתֵיהּ׃ כב אִלֵּין עֲבַד בְּנָיָהוּ בַּר יְהוֹיָדָע וְלֵיהּ שׁוּם בִּתְלָתָא גֻּבְרַיָּא׃ כג מִן גֻּבְרַיָּא יַקִּיר וְלִתְלַת גִּבּוֹרִין לָא מְטָא וּמַנְיֵיהּ דָּוִד עַל מִשְׁמַעְתֵּיהּ׃

תולדות אהרן ובסמנו . ברכות יח זוהר בראשית : ויגזול קמא עט (סם ט) :

רלבג

כשהי' בחר' לא שיקחו מהלוחמים הגדולים על המים כאמרו וענף עץ עבות וערבי נחל והשנית כי לא ראוי לבקש המים מהש"י וכמו שיקרבו העומר בפסח לבקש ברכת הקציר והבכורים בעצרת לבקש ברכת פירות האילן כן יקרבו המים בחג הסוכות לבקש מהשם יתברך ברכת הגשמים כי לא יבא עת הזריעה ויאמרו לגשמים והשלישית כי שם לבד תמצא הבערה בתורה על רבוי הנסכים הנה ראוי שיהיו אלו הנסכים בחג הסוכות בזה האופן : (יח) ואבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלשה. ר"ל שהוא היה יותר נבחר מן השלשה שהיו ראש לשלשים הגבורים הנזכרים אחר זה : מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא. אך לא בא למעלת השלשה הראשונים שהיה עדיף השלשי ראש להם : (כ) ובניהו בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים מקבצאל. הנה תאר אותו שמעלת הגבורה באה לו מאבותיו ולזה אמר שהוא בן איש חיל. ר"ל שאביו היה גבור חיל והיה רב פעלים בענייני הגבורה כי עשה פעלי' רבות מיוחסות לגבור והוא היה מעיר קבצאל שהיתה לגורל בני יהודה והנה הכתוב בזה בן איש חי הנה הרצון בו גבור כי הגבור ירצה בו פעל החיות יותר מזולתו ומזה ג"כ אמרו כי חיות הנה ר"ל רבות הכח והגבורים : הוא הכה את אריאל מואב. הנה המגדל החזק יקרא אריאל ולזה נקרא בית המקדש אריאל והרצון בו שהוא הכה אנשי המגדלים החזקים ההם שהיו במואב והמלה מורכבת מארי ומאל וענינו ארי תקיף כי הארי הוא רב הגבורה ואפשר גם כן שהיה בהם צורת אריה להורות על התוקף והחוזק : והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג. אמר ביום השלג להורות על רוב גבורתו שעם היות כחו אז חלוש מצד התגברות הקור והיה ג"כ בתוך הבור שהם ישלוט הקור יותר לקרירת המקום ההוא ולא היה לו ולאריה מנוס שלא יפחית האחד את האחר עם כל זה ירד בניהו בן יהוידע הכהן הגדול ולא ירא שיזיקהו הארי בירידתו שם והכה הארי לרוב גבורתו : (כג) ולו שם בשלשה הגבורים. ר"ל שכבר היה לו שם בשלשה הגבורים האלו שהיו ראש מהשלישים אך מדרגתו לא באה אל מדרגת השלשה גבורים האלה ולזה לא נמנה עמהם ולא נמנה גם כן עם השלשים כי היה יותר נכבד מהם : (כג) וישימהו דוד אל משמעתו. ר"ל שהם

מצודת ציון

(יח) עורר. מל' התעוררות והנעה : (יט) הכי. המלה הזאת עם הה"א השימוש תורה על אמיתת הדבר : (כ) איש חי. איש מהיר וכאשר יאמרו הבריות : (כא) בשבט. בשרביט : כים

מצודת דוד

(יח) הוא ראש השלשה. היה הראש מהשלשה שבקעו להביא המים לדוד : והוא עורר וגו' על וגו'. ר"ל על הסריגה וסמוך לה היה עורר את חניתו להלחם עמו כאלו עתה התחיל להלחם : ולו שם בשלשה. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשת גבורים הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה אשר גם עם כל גבורתם החשיבו גם את אבישי לגבור : (יט) מן השלשה. ר"ל מבין שלשה שואבי המים הם ראשי השלשים : הכי נכבד. האמת הוא היה המכובד שבהם ולזה היה לשר על השנים אשר עמו : ועד השלשה. אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים : (כ) רב פעלים. פעל הרבה גבורות : מקבצאל. שם מקום : שני אריאל מואב. ת"י תרין רברבי מואב ועל שם גבורתם קראם אריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזקאל ל"א) : בתוך הבור. עם כי המקום דחוק להתחזק בו : ביום השלג. עם היות כי טבע הארי להתחזק ביותר בזמן הקור ומטבע האדם לכמוש ממנו הפעולות החיונית בתגבורת הקור עכ"ז נתגבר עליו והכהו נפש : (כא) איש מראה. ר"ל בעל פרצוף גדול המטיל אימה : (כב) אלה. הפעלים ההם : ולו שם. ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשים ור"ל שעם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו לתאומם לגודל הגבורה אשר היה בהם : (כג) מן השלשים

כלומר לא ס' שהפקידו על אנשי משמעתו והם הכרתי והפלתי כמו שאמר למעלה ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי: (כד) עשהאל אחי יואב בשלשים. במספר השלשים היה והם שלשים. גבורים ממנו עד אוריה החתי ויונתן תרגם בגיבריא: אלחנן בן דודו. כך היה שמו דודו ותרגם בר דודו: בית לחם. מבית לחם. וכן השמרו לכם עלות בהר מקלות: (כה) שמה החרדי. הראשון רי"ש והשני דל"ת וכן אליקא החרדי הראשון רי"ש והשני דל"ת ושניהם ליהם מקומם כתרגומו דמן חרוד וכן הוא במסרה ובפסוק: (לב) בני ישן יהונתן. כמו ובני פלוא אליאב ובני דן חושים: (לג) שמה ההררי. כתרגומו דמן הרר טוראה: אחיאם בן שרר הארדי: האלף נחה ותרגומו דמטור גבוה:

יונתן גבריא: (לט) שלשים ושבעה. ואינן מנוין כאן ואני אומר יואב לא הוצרך להזכיר שהוא שר הצבא ושאר שחסרו שמא בני (ישי) [נ"ל ישן] ג' או ד' היו: (א) ויסף אף ה' לחרות בישראל. לא ידעתי על מה: ויסת. גירה: כהם

רלב"ג

שהם אותו אחד ממשרתיו השרים על משמעתו והנה לא היה בניהו בן יהוידע מן השלשה שהיו מן השלשים ראש אך היות נכבד מהשלשים ולזה היה מנינם בכללם ל"ז כי הראשונים שהיה עדינו העצני ראש להם ושני השניים שהיו מהשלשים ראש ובניהו בן יהוידע שהיה ענינו ממוצע בין השלשה ובין השלשים ושלשים הגבורים הם ל"ז אך לא זכר בזה המקום השלשה הגבורים השניים כי אם אבישי ולזה לא תמצאם בזה המספר כי אם ל"ה: (א) וזכר אחר זה שכבר הוסיף אף ה' לחרות בישראל מלבד מה שחרה אפו על דבר הגבעונים שהיה רעב שנה אחר שנה: ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה ראוי שתדע שראוי שיובן מזה שאין השי"ת הוא המסית את דוד למנות אותם שאם היה זה כן לא היה אשם לדוד על זה ואיך ענשהו א"כ השי"ת בזה הפועל הנפלא האלהי אלא שני זאת ההסתה מיוחסת לשי"ת באופן כולל לפי שהוא הסבה בכל

24 כד עֲשָׂהאֵל אֲחִי־יוֹאָב בַּשְּׁלֹשִׁים אֶלְחָנָן בֶּן־דֹּדוֹ בֵּית לָחֶם׃
25 כה שַׁמָּה הַחֲרֹדִי אֱלִיקָא הַחֲרֹדִי׃
26 כו חֶלֶץ הַפַּלְטִי עִירָא בֶן־עִקֵּשׁ הַתְּקוֹעִי׃
27 כז אֲבִיעֶזֶר הָעַנְּתֹתִי מְבֻנַּי הַחֻשָׁתִי׃
28 כח צַלְמוֹן הָאֲחֹחִי מַהְרַי הַנְּטֹפָתִי׃
29 כט חֵלֶב בֶּן־בַּעֲנָה הַנְּטֹפָתִי אִתַּי בֶּן־רִיבַי מִגִּבְעַת בְּנֵי בִנְיָמִן׃
30 ל בְּנָיָהוּ פִּרְעָתֹנִי הִדַּי מִנַּחֲלֵי גָעַשׁ׃
31 לא אֲבִי־עַלְבוֹן הָעַרְבָתִי עַזְמָוֶת הַבַּרְחֻמִי׃
32 לב אֶלְיַחְבָּא הַשַּׁעַלְבֹנִי בְּנֵי יָשֵׁן יְהוֹנָתָן׃
33 לג שַׁמָּה הַהֲרָרִי אֲחִיאָם בֶּן־שָׁרָר הָארָרִי׃
34 לד אֱלִיפֶלֶט בֶּן־אֲחַסְבַּי בֶּן־הַמַּעֲכָתִי אֱלִיעָם בֶּן־אֲחִיתֹפֶל הַגִּלֹנִי׃
35 לה חֶצְרוֹ (חצרי ק׳) הַכַּרְמְלִי פַּעֲרַי הָאַרְבִּי׃
36 לו יִגְאָל בֶּן־נָתָן מִצֹּבָה בָּנִי הַגָּדִי׃
37 לז צֶלֶק הָעַמֹּנִי נַחְרַי הַבְּאֵרֹתִי נֹשְׂאֵי (נשא ק׳) כְּלֵי יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה׃
38 לח עִירָא הַיִּתְרִי גָּרֵב הַיִּתְרִי׃
39 לט אוּרִיָּה הַחִתִּי כֹּל שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה׃

1 כד א וַיֹּסֶף אַף־יְהוָה לַחֲרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת־דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר לֵךְ מְנֵה אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוּדָה׃

כד עֲשָׂהאֵל אֲחוּהִי דְיוֹאָב בְּגִבָּרַיָא אֶלְחָנָן בַּר דוֹדוֹ דְמִבֵּית לָחֶם׃ כה שַׁמָּה דְמִן חֲרוֹד אֱלִיקָא דְמִן חֲרוֹד׃ כו חֶלֶץ דְמִן פֶּלֶט עִירָא בַּר עִקֵּשׁ דְמִתְּקוֹעַ׃ כז אֲבִיעֶזֶר דְמִן עֲנָתוֹת מְבֻנֵּי דְמִן חֻשָׁת׃ כח צַלְמוֹן דְמִן אֲחֹחַ מַהֲרַי דְמִן נְטוֹפַת׃ כט חֵלֶב בַּר בַּעֲנָה דְמִנְּטוֹפַת אִתַּי בַּר רִיבַי מִגִּבְעֲתָא דִבְנֵי בִנְיָמִן׃ ל בְּנָיָהוּ דְמִפִּרְעָתוֹן הִדַּי דְמִנַּחֲלֵי גָעַשׁ׃ לא אֲבִי עַלְבוֹן דְמִן עַרְבַת עַזְמָוֶת דְמִבַּרְחֻם׃ לב אֶלְיַחְבָּא דְמִשַּׁעַלְבוֹן בְּנֵי יָשֵׁן יְהוֹנָתָן׃ לג שַׁמָּה דְמִן הֲרַר טוּרָאָה אֲחִיאָם בַּר שָׁרָר דְמִטּוּר גְבוֹהַּ׃ לד אֱלִיפֶלֶט בַּר אֲחַסְבַּי בַּר מַעֲכַת אֱלִיעָם בַּר אֲחִיתוֹפֶל גִּלוֹנָאָה׃ לה חֶצְרַי דְמִן כַּרְמְלָא פַּעֲרַי דְמִן אֲרָב׃ לו יִגְאָל בַּר נָתָן דְמִצּוֹבָה בְּנֵי מִשְּׁבַט גָּד׃ לז צֶלֶק דְמִבְּנֵי עַמּוֹן נַחְרַי דְמִן בְּאֵרוֹת נָטֵל זַיְנֵיהּ דְיוֹאָב בַּר צְרוּיָה׃ לח עִירָא דְמִן יֶתֶר גָּרֵב דְמִן יֶתֶר׃ לט אוּרִיָּה חִתָּאָה כָּל גִּבָּרַיָא תְּלָתִין וּשְׁבַע׃ א וְאוֹסִיף רוּגְזָא דַיְיָ לְמִתְקַף בְּיִשְׂרָאֵל וְגָרֵי יַת דָּוִד בְּהוֹן לְמֵימַר אֱזֵיל מְנֵי יַת יִשְׂרָאֵל וְיַת

כה ב׳ וחס׳ ובפסוק; כו ל׳ וחס׳; כז ג׳; כח ב׳ וחד ורוכי; כט חס׳ ל׳; ל ל׳; ל ל׳ וחס׳; לא ג׳; לב ל׳; לג חצרי ק׳; לד ל׳ חס׳; לה נשא ק׳; לז ל׳; לח ג׳

הבארתי הד מן ד׳ זוגין מן ב׳ ב׳ קדמא מפיק א׳ ותני לא מפי׳ א׳ ומי׳ נמסר בסדר מקץ: ויוסף ג׳ בליש׳ תוסס׳. וסי׳ ויוסף ה׳ אלהיך אל העם כהם וכהם. ישמע חכם ויוסף לקח. הודע לצדיק ויוסף לקח. א׳ מלרע וב׳ מלעיל:

תולדות אהרן אליעם בן אחיתופל. סנהדרין סט: ויסת את דוד. ברכות סב:

(לה) חצרו. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד: הארבי. בבית. נשאי כלי יואב. כתוב ביו"ד לשון רבים ר"ל על צלק ועל נחרי וקרי נושא על נחרי: (לט) כל שלשים ושבעה. אלה השלשים המנויים הם מעשהאל עד אוריהו ושלשת הראשונים תחכמוני אלעזר ושמה ושלשה מביאי המים הם שמה ואבישי בן צרויה היה אחד מאלה הג׳ כמו שפירשנו ובניהו בן יהוידע הרי שבעה ויואב לא הוצרך למנות כי שר צבא היה: (א) ויוסף אף ה׳. לא ידענו זה אחרון למה היה אם היה חטא בישראל דוד היה מעפר אותו אולי היה בישראל עוברי עבירה בסתר ומה שאמר ויוסף כי דבר הגבעונים חרון אף היה מה׳ על ישראל. אעפ״י שהיה הדבר ההוא לעונש דוד שברח מפני בנו. ושכב עם נשיו וג״כ נענשו ישראל שנגפו בעת ההיא כ׳ אלף ביום אחד. א״כ הדבר ההוא היתה סבה מאת ה׳ לחרות בישראל על מעשים רעים שהיה בסתר בהם וכן עתה הוסיף את ה׳ לחרות בישראל על נסתרות שהיו ביניהם כי אילו היו גלויים לא היה שם דוד ולפי שלא היו גלויות העניש האל על ידי סבה כי אל מסבותיו אדק ואמת: והסית את דוד. ונתן בלבו שימנה אותם או אמר ויוסף על הרעב שהיה שלש שנים ואעפ״י שנגלה אותו העון חרון אף היה על כל ישראל: ועתה הוסיף לחרות בהם והסית את דוד שימנה אותם וכבר היה דבר זה מודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל שלא יתנו איש כופר נפשו שיהיה נגף בהם ואפילו ימנה אותם לצורך ומה דוד את יואב שימנה אותם והיה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר לפי שידע שיחסרו וכן אמר בדברי הימים למה יהיה לאשמה לישראל ואעפ״י שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך יחסרו כמו שפי׳ למעלה בפסוק ויפקדם בטלאים ואמרו רז״ל כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו כמו בימי דוד לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות זה הדבר עד שחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל ומה שאמר ויסת את דוד בהם כלומר שהם בלבו למנותם ומה שאמר לאמר לך מנה את ישראל היה בלב דוד כאומר לאחד מסריו לך הנה את ישראל לא שהאל אמר לו בנבואה לך מנה שאם כן איך אמר דוד חטאתי מאד ואם האל אמר לו מה חטא אלא שנתן בלבו למנותם בעבור עון ישראל ודוד לא ידע כי מה׳ הוא ות״י וגרי ית דוד בהון והיצר שהיה בלבו למנותם הוא השטן שנאמר בדברי הימים: ויוסף ה׳. וי״ו זו לתחלת הדברים ולא לתוספת דבר וכמוהו

מצודת דוד

השלשים. החשוב למעשה בענין היה נכבד מאוד ולזה לא חשבוהו עמהם אבל לא בא למעלה שלשה שואבי מים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמהם: אל משמעתו. להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה: (כד) בשלשים. ר״ל עם שהיה נכבד קצת מן השלשים מ״מ לא גדלה מאוד מעלתו עליהם ולזה נחשב גם הוא עם השלשים החשוב והולך ואם כן היו שלשים במספר זולת עשהאל: (לב) בני ישן יהונתן. כמו בן ישי ודוגמתו ובני דן חשים (בראשית מו): (לז) נושא כלי יואב. חוזר הוא על נחרי שהיה נושא כלי מלחמתו: (לט) כל שלשים ושבעה. כל הגבורים היו במספר שלשים ושבעה כי שלשים מנויין כאן לבד מעשהאל ועמו הלי ל״א ועדינו ואלעזר ושמה הרי ל״ד ושלשה שואבי המים ראשי השלשים המנין הרי ל״ז ואבישי היה אחד משואבי המים כנ״ש למעלה ובניהו לא יוחשב עמהם כי שמהו דוד על משמעתו ומנע מ״מ מלרדת במלחמה בתמידות שלא ימצא את עצמו למות כי כהן היה ואף יואב לא יוחשב עמהם שאין זה מכבודו לחשבו עם שאר הגבורים על כי היה שר על כל הצבא החשוב מאוד מאוד מכולם: כד (א) ויסף אף ה׳ לחרות בישראל. מלבד מה שחרה אפו בדבר הגבעונים שהיה בעבור זה רעב ג׳ שנים הוסיף עוד לחרות (ויתכן שהחרון היה על מה שמרדו בדוד בדבר אבשלום ושבע בן בכרי. או היה בידם עון נסתר ונעלם מעיני דוד

מצודת ציון

(כד) בית לחם. מבית לחם: כד (א) לחרות. מל׳ חרון אף: ויסת. מל׳ הסתה: שם

רדק

וכמוהו וזיין רבים במקרא כמו שכתבנו בתחלת ספר יהושע: (ג) אל העם. כתרגומו על עמא: (ה) ויעברו את הירדן. מעבר הירדן התחילו למנות וכשעברו הירדן חנו בערוער: ימין העיר. מתוך לעיר ושם הסכימו באיזה מקום עברו למנות ואותו המקום שחנו בו היה בתוך הנחל והוא שאומר אשר בתוך הנחל: הגד ואל יעזר. כתרגומו דבנו נחלא דשבטא גד ואליעזר ויהיה הגד מעניין נחלה. על כל גדותיו: (ו) ואל ארץ תחתים חדשי. תרי לארעא דרומא לחדשי לא ידעתי למה תרגם תחתים דרומא: חדשי. מקום ישוב חדש: דנה יען. לדן יען כן היה שם המקום: דנה. מלעיל. והנו"ן רפה: וסביב אל צידון. כתרגומו דמתמן אסתחר לצידון: (ז) מבצר צור. מבצר. הסיה בצור גבוה ועל כן נקרא מבצר צור וכן הוא נזכר בספר יהושע בנחלת בני אשר ועד עיר מבצר צור: וכל ערי החוי והכנעני. שהיו יושבים בכם חוי וכנעני עם ישראל שלא הורישום בני ישראל והיו למס: (ט) את מספר מפקד העם. כתרגומו ית חושבן מנין עמא והוא כפל דבר לחזק ובא סמוך על סמוך כמו מבחר ושוב לבנון נהרי נחלי דבש וחמאה: ותהי ישראל. ותהי עדת ישראל וכן ותהי מואב לדוד לעבדים: שמנה מאות אלף איש חיל ואיש יהודה חמש מאות אלף איש: ובדברי הימים ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף מצאנו בהגדה אמר רבי יהושע בן לוי שהכתובים מוספים כאן מה שחסרו כאן אלו שני שבטים שלא מנה שכך כתוב בדברי הימים ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך אל יואב אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במניין שאר השבטים כי אם מבן חדש ומעלה ובנימן דיו שחסר וכלה בפלגש בגבעה ולזה הפסוק זה ולוי ובנימן לא פקד בתוכם בכאן היה לו לכתוב אותו לא בדברי הימים כי כאן הוא חסר המספר והיה לתת טעם לחסרון גם לחסרון שחסרו בני יהודה בדברי הימים לא נתן טעם והשלשים ושתים מדות דרש רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר משני כתובים המכחישים זה את זה יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף נמצא ביניהם שלש מאות אלף אלו ג' מאות אלף מה מיבן בא הכתוב השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלוקת הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת כ"ד אלף תלמוד שאלו

רשי

(ג) כהם וכהם. כהם כפלים וכהם שני כפלים הרי ארבעה כפלים וכן חוזרין את הכפילה עד מאה פעמים נמצאת ברכתו של יואב יתירה על של משה שאמר כהם אלף פעמים ועוד שברכתו של משה לזמן מרובה ושל יואב מיד שנאמר כה ועיני אדני המלך רואות: (ה) הגד ואל יעזר. הנחל דבני גד לפי שהם גבורים וקשים אמר שלוחי וילחמו בי ויעכבו על ידי: (ו) ואל ארץ תחתים חדשי. מקום ישוב חדש שאוכלוסיהן מועטין אולי בתוך כך יתחרט דוד וישלח אליו שליח שיחזור בו: דנה. דבני דן: יען. שם המקום: (ט) מספר מפקד. אם מספר למה מפקד שני אנפירמאות עשה גדולה וקטנה אמר אראנו את הקטנה ואם יקנוף אראנו את הגדולה לכך נאמר מפקד לשון חסרון כך מדרש בפסיקתא: ותהי ישראל. תמצא כאן כקטנה: שמונה מאות אלף. ובדברי הימים (א כ"א ה') הוא אומר אלף אלפים ומאה אלף. באגדת שמואל מצינו אמר רבי יהושע בן לוי הכתובים מוסיפין כאן מה שחסרו כאן אלו ב' שבטים שלא

רלבג

בכל מה שיתחדש על הגד שאמר ותהי אשה לבן אדמך כאשר דבר ה' לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים ואפשר שנאמר עוד כי היה גם כן הע"י סבה מה בזאת הסלסלה וזה כי להשגחתו על דוד היה הע"י מסיר מדוד זאת התשוקה לולי כעסו על ישראל. והנראה בעיני שהיה אמרו ויסת את דוד חסר והרצון בו ויסת לבו את דוד כאמרו ותכל דוד שהוא חסר ועניינו ותכל נפש דוד והנה החטא היה בזה שמספר לפי מה שאמרנו כי זה יורה על

שמואל ב כד

2 וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב ׀ שַׂר־הַחַיִל אֲשֶׁר־אִתּוֹ שׁוּט־נָא בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע וּפִקְדוּ אֶת־הָעָם וְיָדַעְתִּי אֵת מִסְפַּר הָעָם׃
3 וַיֹּאמֶר יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וְיוֹסֵף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָעָם כָּהֵם ׀ וְכָהֵם מֵאָה פְעָמִים וְעֵינֵי אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ רֹאוֹת וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָמָּה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה׃
4 וַיֶּחֱזַק דְּבַר־הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב וְעַל שָׂרֵי הֶחָיִל וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחַיִל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת־הָעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
5 וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲנוּ בַעֲרוֹעֵר יְמִין הָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל הַגָּד וְאֶל־יַעְזֵר׃
6 וַיָּבֹאוּ הַגִּלְעָדָה וְאֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּים חָדְשִׁי וַיָּבֹאוּ דָּנָה יַּעַן וְסָבִיב אֶל־צִידוֹן׃
7 וַיָּבֹאוּ מִבְצַר־צֹר וְכָל־עָרֵי הַחִוִּי וְהַכְּנַעֲנִי וַיֵּצְאוּ אֶל־נֶגֶב יְהוּדָה בְּאֵר שָׁבַע׃
8 וַיָּשֻׁטוּ בְּכָל־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ מִקְצֵה תִשְׁעָה חֳדָשִׁים וְעֶשְׂרִים יוֹם יְרוּשָׁלִָם׃
9 וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת־מִסְפַּר מִפְקַד־הָעָם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתְּהִי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ־חַיִל שֹׁלֵף חֶרֶב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ׃

תרגום

דְבֵית יְהוּדָה׃ ב וַאֲמַר מַלְכָּא לְיוֹאָב רַב חֵילָא דְעִמֵּיהּ הֲלֵיךְ כְּעַן בְּכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל מִדָן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע וּמְנִי יַת עַמָא וְאִידַע יַת חֻשְׁבַּן עַמָא׃ ג וַאֲמַר יוֹאָב לְמַלְכָּא וְיוֹסֵף יְיָ אֱלָהָךְ עַל עַמָא כְּאִלֵין וּכְאִלֵין מְאָה זִמְנִין וְעֵינֵי רִבּוֹנִי מַלְכָּא חָזְיָן וְרִבּוֹנִי מַלְכָּא לְמָא אִתְרְעֵי בְּפִתְגָמָא הָדֵין׃ ד וּתְקֵיף פִּתְגָמָא דְמַלְכָּא עַל יוֹאָב וְעַל רַבָּנֵי חֵילָא וּנְפַק יוֹאָב וְרַבָּנֵי חֵילָא קֳדָם מַלְכָּא לְמִמְנֵי יַת עַמָא יַת יִשְׂרָאֵל׃ ה וַעֲבַרוּ יַת יַרְדְנָא וּשְׁרוֹ בַעֲרוֹעֵר דָרוֹם קַרְתָּא דִבְגוֹ נַחְלָא דְשִׁבְטָא גָד וְאֶלִיעֶזֶר׃ ו וַאֲתוֹ לְגִלְעָד וּלְאַרְעָא דָרוֹמָא לְחָדְשִׁי וַאֲתוֹ לְדָן יַעַן וּמִתַּמָן אִסְתְּחַר לְצִידוֹן׃ ז וַאֲתוֹ לִקְרִיוַת כְּרַכֵּי צוֹר וְכָל קִרְוֵי חִוָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּנְפַקוּ לְדָרוֹם יְהוּדָה לִבְאֵר שָׁבַע׃ ח וְהַלִיכוּ בְּכָל אַרְעָא וַאֲתוֹ מִסוֹפֵי תִשְׁעָה יַרְחִין וְעַסְרִין יוֹמִין לִירוּשְׁלֵם׃ ט וִיהַב יוֹאָב יַת חֻשְׁבַּן מִנְיַן עַמָא לְמַלְכָּא וַהֲווֹ יִשְׂרָאֵל תְּמָנֵי מְאָה אַלְפִין גְבַר גְבַר שָׁלְפֵי סַיְפָא וֶאֱנַשׁ יְהוּדָה חֲמֵשׁ מְאָה אַלְפִין גַבְרָא׃

ג' גלוי׳ · ב' למסכן יחנו · ג' ספ׳

הגלעדה ג' בקריאה וסי' וילכו בני מכיר בן מנשה גלעד' וילכדה. ויבאו הגלעדה ואל ארץ. לחצי המנשה גלעדה: וסביב ב' למשכן יחנו. וסביב אל צידון:
תולדות אהרן ומשה ישראל. טעם לחילוף זה המספר מהאמור בדברי הימים עקידה ש' לג:

מצודת ציון

(ג) כהם. ענין השלילה הנה והנה וכן תשוט בארץ (איוב א'): ופקדו. ענין מנין ומספר:
(ד) לפני המלך. כמו מלפני המלך: (ה) הנחל. העמק: (ח) וישוטו. הלכו הנה והנה:

מצודת דוד

דוד): ויסת את דוד בהם. ר"ל נתן בלבו להסית הסיתו וכן נאמר בדברי הימים שהשטן הסיתו. וה' הקב"ה מסרו בידו והסתתו היה בדבר הרע להם לאמר לך מנה וגו' והעבור זה בא התקלה עליהם כמשפט בענין: (ב) ופקדו. אתם ולמען אשר ילכו עמך: (ג) ויוסף ה'. על כי היה נראה מתחלת המלך אשר יחשוב כי רבים המה ולכן הוא בא לדעת מספרם ולזה אמר לו יואב מי יתן ועוד יוסף ה' עליהם כמו שהם עכשיו ועוד יוסף כמספר אשר יהיו אחר ההוספה הראשונה ועוד יתכפלו ויחזרו ויתכפלו עד ק' פעמים: ועיני וגו'. בימיך יהיה כהתכונן הזה ועיניך יראה: למה תחפץ. ר"ל הואיל ואין צורך למנותם מוטב הוא שלא למנותם כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין: (ה) ימין העיר. חנו בימין העיר ערוער והימין היא בתוך הנחל ומאחורי בני גד: ואל יעזר. משם הלכו אל יעזר: (ו) חדשי. בהתיישב מחדש ומזמן קרוב. דנה יען. לדן יען והוא שם מקום: וסביב. משם סבבו עצמו והלך אל צידון: (ז) מבצר צור. מבצר חזק העומד על הצור: וכל ערי החוי והכנעני. ר"ל הערים אשר החוי והכנעני יושבים בהם בתוך בני ישראל: באר שבע. אל באר שבע: (ט) מספר מפקד. כפל המלה בשמות נרדפים להוספת באור וכן אדמת עפר (דניאל י"ב): שמונה מאות אלף. ובד"ה נאמר אלף אלפים ומאה אלף על כי מונה כלל העם גם בני בנימין ובני לוי אבל יואב לא מנה אותם בתוך בני ישראל וכמ"ש בדברי הימים: שולף חרב. ר"ל אנשי המלחמה: חמש מאות אלף. ובד"ה נאמר ארבע מאות ושבעים אלף על כי שם נאמר שולף חרב והם לא היו כי אם ארבע מאות ושבעים אלף אבל כאן חושב

אֶלֶף אִישׁ נִיְּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ אַחֲרֵי־כֵן סָפַר אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוָה חָטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְעַתָּה יְהוָה הַעֲבֶר־נָא אֶת־עֲוֹן עַבְדְּךָ כִּי נִסְכַּלְתִּי מְאֹד׃
יא וַיָּקָם דָּוִד בַּבֹּקֶר וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־גָּד הַנָּבִיא חֹזֵה דָוִד לֵאמֹר׃
יב הָלוֹךְ וְדִבַּרְתָּ אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה שָׁלֹשׁ אָנֹכִי נוֹטֵל עָלֶיךָ בְּחַר־לְךָ אַחַת־מֵהֶם וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃
יג וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ הֲתָבוֹא לְךָ שֶׁבַע־שָׁנִים ׀ רָעָב ׀ בְּאַרְצֶךָ וְאִם־שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים נֻסְךָ לִפְנֵי־צָרֶיךָ וְהוּא רֹדְפֶךָ וְאִם־הֱיוֹת שְׁלֹשֶׁת יָמִים דֶּבֶר בְּאַרְצֶךָ עַתָּה דַּע וּרְאֵה מָה־אָשִׁיב שֹׁלְחִי דָּבָר׃
יד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד נִפְּלָה־נָּא בְיַד־יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָו וּבְיַד־אָדָם אַל־

י וְחַשׁ דָּוִד בְּלִבֵּיהּ בָּתַר כֵּן דִּמְנָא יָת עַמָּא וַאֲמַר דָּוִד קֳדָם יְיָ חָבִית לַחֲדָא דַּעֲבָדִית הָדָא וּכְעַן יְיָ אַעֲבַר כְּעַן יָת חוֹבָא דְעַבְדָּךְ אֲרֵי אִסְתַּכְּלִית לַחֲדָא׃
יא וְקָם דָּוִד בְּצַפְרָא וּפִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִם גָּד נְבִיָּא חֶזְוְיָא דְדָוִד לְמֵימַר׃
יב אֱזֵיל וּתְמַלֵּיל עִם דָּוִד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ חֲדָא מִתְּלָת אֲנָא רָמֵי עֲלָךְ בְּחַר לָךְ חַד מִנְּהוֹן וְאַעְבֵּיד לָךְ׃
יג וַאֲתָא גָד לְוָת דָּוִד וְחַוִּי לֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ הֲתֵיעוֹל לָךְ שְׁבַע שְׁנִין כַּפְנָא בְּאַרְעָךְ אִם תְּלָתָא יַרְחִין תְּהֵי עָרִיק קֳדָם סָנְאָךְ וְהוּא רָדֵיף לָךְ וְאִם מְהֱוֵי תְּלָתָא יוֹמִין מוֹתָא בְּאַרְעָא כְּעַן דַּע וַחֲזֵי מָה אֲתֵיב לְשָׁלְחִי פִּתְגָמָא׃
יד וַאֲמַר דָּוִד לְגָד עָקַת לִי לַחֲדָא נִתְמְסַר כְּעַן בְּיַד מֵימְרָא דַּיְיָ אֲרֵי סַגִּיאִין רַחֲמוֹהִי וּבְיַד דֶּאֱנָשָׁא לָא אֶתְמְסַר׃

הלוך חד מן, י"ד פסוקים אית בהון לך לך וסי' חלילה לך מעשות. עם אשר תמצא את אלהיך. ויאמר עשו יש לי רב. והיה כי יביאך. ושמעת ישראל ושמרת. לא תטע לך אשרה. וכתבת עליהן. למען הקים אתך. בחר לך אחת מהנה. וחברו דד"ה. מה אעשה לך אשרים. אם גנבים באו לך. מה יתן לך ומה יוסיף. כל הארץ יעותתה לך׃

רלבג

על שדוד היה בטוח בהם וזהו ... בבטחו על רוב העם ולא היה ראוי שיבטח כי ... לפיכך ... מה ... אם ... יד ה' ... הוא ... נפלה נא ביד ה' ... רחמיו מרובים ... דבר ...

מצודת דוד

את כולם אף אותם אשר לא היו ... (י) ויך לב דוד אותו. ר"ל הכה לבו וחרד ... חטאתי מאוד ... (יא) ויקם דוד בבקר ... (יב) שלש. ... (יג) התבוא ... (יד) צר לי מאד ...

מצודת ציון

(י) אחרי כן. אחרי אשר ... נסכלתי. ... (יב) נוטל עליך ... (יג) שלשת ... (יד) צר ...

רדק

(טו) מהבקר ועד עת מועד. כתרגום מעידן דמתנכים תמידא ועד דמיתפסק ויש מרז״ל שפירשו עד חצי היום וסוף עת מועד ממועדי השמש כי וריחתו מועדאחד וחצי היום מועד אחר ובא השמש מועד אחר ומהם אמרו משהאיר מזרח עד הנץ החמה והנה מרחמי האל קצר זמן הדבר שהרי אמר לו ג׳ ימים ולא היה אלא מהבקר ועד עת מועד. ובדרש ויתן ה׳ דבר שלשים ושבע שעות של פורענות נגזר עליהם באותו היום כאלו פרקליטין גדולים והצילו אותם ואלו הן חמשת ספרי תורה שבעת ימי השבת ח׳ ימי ברית מילה וחצי שלשת אבות נשתיירו שלשה עשרה חצי אמוראי חד אמר זכות שנים עשר שבטים וחד אמר זכות עשרת הדברות ושני לוחות נשתיירה שם שעה אחת רבי חייא אמר משחיטת התמיד עד זריקת דמו: (טז) וישלח ידו המלאך. הראה הקב״ה דמות מלאך וחרבו שלופה בידו נטוי׳ על ירושלים והעמידו סמוך לגרן ארונה היבוסי כדי שיראהו דוד שם ויתפלל ויעתר לו האל במקום ההוא ותעצר המגפה ויהיה סימן לדוד כי שם הוא מקום העתרה ושם יהיה בית המקדש ושם בית התפלה והעבודה כמו שצוה לו האל על יד גד להקים שם מזבח ושם נעתר לו באש שירד מן השמים על העולה כמו שאומר בדברי הימים: אל הרעה. כמו על הרעה ורבים כמוהו: רב עתה הרף ידך. די במגפה אל תשחת ירושלם. ויש בו דרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין: עם גורן. סמוך לגורן: האורנה. כתוב בוייו קודם לרי״ש וקרי הארונה רי״ש קודם לוייו והחד הוא כי רבים כמוהו בהפוך האותיות ומה שאמר אדם בה״א הידיעה הוא שלא כמנהג ואיפשר שהוא שם תואר: (יח) עלה. לפי שגרן ארונה שהיה מקום בית המקדש הוא במעלה כנגד ירושלם: (יט) כדבר גד. ככף ובדברי הימים בדבר גד בבי״ת: אפיו ארצה. כמו על אפיו: (כב) והמורגים. למורג חרוץ: וכלי הבקר. ושאר כלי הבקר ובדברי הימים עוד והחטים למנחה

רשי

טוין בו: (טו) מהבקר ועד עת מועד. מעידן דמתנכים תמידא ועד דמתפסק: (טז) היטיבו. עד אלו מתות אין היה ממהר יוסי: (כ) וישקף ארונה. מתחבא היה מפני המלאך כך כתוב (בדברי הימים א׳ כ״א כ׳): (כב) והמורגים. כלי עץ תלת חריצין וכבד הוא ומעבירין אותו על הקש תמיד ומחתכו להיות התבן לאכול כבמום: ארונה

אֶפְּלָה׃ טו וַיִּתֵּן יְהוָה דֶּבֶר בְּיִשְׂרָאֵל
ג׳. ב׳ מֵהַבֹּקֶר וְעַד־עֵת מוֹעֵד וַיָּמָת מִן־הָעָם
מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע שִׁבְעִים אֶלֶף
אִישׁ׃ טז וַיִּשְׁלַח יָדוֹ הַמַּלְאָךְ ׀ יְרוּשָׁלִַם
לְשַׁחֲתָהּ וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל־הָרָעָה
וַיֹּאמֶר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית בָּעָם רַב
עַתָּה הֶרֶף יָדֶךָ וּמַלְאַךְ יְהוָה הָיָה עִם־
הארונה ק׳ גֹּרֶן הָאוֹרְנָה הַיְבֻסִי׃ יז וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
ב׳ חד חסר וחד מלא כי כראותו ילדיו מלא יְהוָה בִּרְאֹתוֹ ׀ אֶת־הַמַּלְאָךְ ׀ הַמַּכֶּה
בָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי חָטָאתִי וְאָנֹכִי
הֶעֱוֵיתִי וְאֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ תְּהִי נָא
יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי׃
יח וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר
ארונה ק׳ לוֹ עֲלֵה הָקֵם לַיהוָה מִזְבֵּחַ בְּגֹרֶן אֲרַנְיָה
ל׳כ״ף וחד כ׳ מדבר גד הַיְבֻסִי׃ יט וַיַּעַל דָּוִד כִּדְבַר־גָּד כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה׃ כ וַיַּשְׁקֵף אֲרַוְנָה וַיַּרְא אֶת־
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עֲבָדָיו עֹבְרִים עָלָיו וַיֵּצֵא
אֲרַוְנָה וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ אַפָּיו אָרְצָה׃
כא וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה מַדּוּעַ בָּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ
אֶל־עַבְדּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד לִקְנוֹת מֵעִמְּךָ
אֶת־הַגֹּרֶן לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה וְתֵעָצַר
הַמַּגֵּפָה מֵעַל הָעָם׃ כב וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה
אֶל־דָּוִד יִקַּח וְיַעַל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב
בעיניו ק׳ בְּעֵינָו רְאֵה הַבָּקָר לָעֹלָה וְהַמֹּרִגִּים

תרגום

טו וִיהַב יְיָ מוֹתָא בְּיִשְׂרָאֵל
מֵעִידָן דְמִתְנַכִּים תְּמִידָא
וְעַד דְמִתְפְּסַק וּמִית מִן עַמָּא
מִדָן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע שַׁבְעִין
אַלְפִין גַבְרָא׃ טז וְאוֹשֵׁיט
יְדֵיהּ מַלְאָכָא לִירוּשְׁלֵם
לְחַבָּלוּתַהּ וְתַב יְיָ מִן
בִּישְׁתָא וַאֲמַר לְמַלְאָכָא
דִמְחַבֵּל בְּעַמָּא מַסַת כְּעַן
אַנַח יְדָךְ וּמַלְאָכָא דַייָ הֲוָה
שָׁרֵי בְּבֵית אִידְרֵי דַאֲרַנְוֹן
יְבוּסָאָה׃ יז וַאֲמַר דָוִד קֳדָם
יְיָ כַּד חֲזָא יָת מַלְאָכָא
דִמְקַטֵּל בְּעַמָּא וַאֲמַר הָא
אֲנָא חָבִית וַאֲנָא סַרְחִית
וְאִלֵין עַמָּא דְאִינוּן כְּעָנָא
בְּיַד רָעְיָא מָה עֲבָדוּ תְּהֵי
כְּעַן מַחֲתָךְ בִּי וּבְבֵית
אַבָּא׃ יח וַאֲתָא גָד לְוַת דָוִד
בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲמַר לֵיהּ סַק
אֲקֵים קֳדָם יְיָ מַדְבְּחָא
בְּבֵית אִידְרֵי דַאֲרַוְנָן
יְבוּסָאָה׃ יט וּסְלֵיק דָוִד
כְּפִתְגָמָא דְגָד כְּמָא דְפַקֵיד
יְיָ׃ כ וְאִסְתְּכֵי אֲרַוְנָן וַחֲזָא יָת
מַלְכָּא וְיָת עַבְדוֹהִי עָבְרִין
עֲלוֹהִי וּנְפַק אֲרַוְנָן וּסְגִיד
לְמַלְכָּא אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא׃
כא וַאֲמַר אֲרַוְנָן מָא דֵין אֲתָא
רִבּוֹנִי מַלְכָּא לְוַת עַבְדֵּיהּ
וַאֲמַר דָוִד לְמִזְבַּן מִנָךְ יָת
בֵּית אִידְרֵי לְמִבְנָא מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְיִתְכְּלֵי מוֹתָנָא מֵעַל עַמָּא׃ כב וַאֲמַר אֲרַוְנָן
לְדָוִד יִסַב וְיַסֵּק רִבּוֹנִי מַלְכָּא דְתַקִין בְּעֵינוֹהִי חֲזִי תוֹרַיָא דִכְשָׁרִין לַעֲלָתָא וּמוֹרִגַיָא

רלבג

כמעו למטה מה שיתנו לו ולא יהיה כהם נגף בפקוד אותם כמו שבארנו בפרשת כי תשא: (טז) למלאך המשחית בעם. ידמה לפי מה שאמרנו שזה המלאך היה נביא ולזה היה נראה בהקיץ לדוד והוא היה משחית בעם במטות השי״ת על דרך מאמר הנביאים ללום כי משחיתים אנחנו את המקום הזה והיה נראה לדוד שחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם להעיר על שהוא היה מגיע הדבר שם במלאכות ה׳ ואפשר שזה המלאך היה פנחס בן אלעזר בן אהרן כי הוא היה חי בימי דוד כאשר הוא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד על האוצרו׳ לפנים וה׳ עמו וכבר ביארנו במה שקדם בספר שופטים במקומות רבים שאמר שם ביאת מלאך ה׳ שהוא היה פנחס והוא אמר לגד שיאמר לדוד שיבנה מזבח בגרן ארונה כמו שאמר בספר דברי הימים ומלאך ה׳ אמר אל גד לאמר וגו׳: (יח) והנה גרן ארונה היה בהר המוריה כמו שאמר בספר דברי הימים וידמה שנבחר זה המקום להיות בו בית המקדש מקדש והוא המקו׳ שבנה אברהם בו מזבח לעקד את יצחק בנו כי הוא היה גם כן בהר המוריה כמו שאמר בתורה. והנה נבחר דוד למזבח תכונתו שימות הוא ובית אביו ולא ימותו ישראל מגד החטא שחטא דוד. וידמה שארונה היבוסי נתגייר ולזה נשאר בירושלים עם ישראל ואולי קראו מלך לפי שהיה מלך על היבוסי שהיה שם קודם שלקחו אותם ישראל מהם: (כב) המורגים. הם כלים מעץ עשוים כעין התבואה וכלי

מתבקר ג׳ וסי׳ ויאמר יואב חי האלהים. ויתן ה׳ דבר ביש׳ דסיפרא. ויקראו בשם הבעל מהבקר כאשר צוה ה׳ ג׳ סוף פסוק וסי׳ קרב אל המזבח. שוק התרומה וחזה התנופה. ויעל דוד כדבר גד דשמואל: ויעל ז׳ רפין בקריאה וסי׳ נטה ידך על ארץ מצרים בארבה. ויאמר ארונה אל המלך. כי איש איש מבית ישראל. כה אמר כורש. וחברו. מי יפתח את אחאב. חברו דדברי הימים: לעלה ח׳ בקריאה וסי׳ נסמר בסוף בשוא:

תולדות אהרן ויתן דבר. נכרים עם יומא כב: ויעל דוד. (ע״ז מג): ויאמר ארונה. מגלה טו ע״ב כד זכחים קיו מנחות כב:

מצודת ציון

(טו) מועד. זמן: (טז) וינחם. ענין ספוק מחשבה: רב. ענינו כמו די וכן רב לך (דברים ג): הרף. מל׳ רפיון: (יז) העויתי. מל׳ עון: (כ) וישקף. ענין הבטה והליכה: עליו. סמוך לו. אפיו. על פניו: (כא) ותעצר. ענין מניעה וכן ועצר את השמים (דברים י״א): (כב) והמורגים. כלי עץ ובפתחיתו תקועים אבנים דקים ובו דשין התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מא) מאוחר

מצודת דוד

(טו) מהבקר. מעת הבוקר שבאה הנבואה אל גד כמ״ש למעלה וכמה לא ירחמו ומיד אמרה לדוד ובחר בדבר ואז התחיל הדבר והתמיד עד עת מועד למחרתו: (טז) וישלח. המלאך המשחית בעם שלח ידו להשחית גם אנשי ירושלים ואז נחם ה׳ וגו׳: רב עתה. די עתה במה שמתו והרף ידך מלהשחית עוד כואת כ״א מעט: היה עם גורן. היה עומד סמוך לגורן וגו׳: היבוסי. מבני יבוס ואח״ל שהיה גר צדק: (יז) אנכי חטאתי. ר״ל אני החטא בהמגפה הזאת: ואלה הצאן. ר״ל כמו הצאן: ידך. מכת ידך על הדבר: (יח) ויאמר לו. בדבר ה׳: (יט) ויעל דוד. אל הגורן אשר עמד בהר: (כא) מדוע בא. כאומר היה לך לשלוח אחרי לבוא אליך: לבנות מזבח לה׳. ובאתי הנה לכבוד המקום ביה: ותעצר. כדי שתעצר המגפה: (כב) יקח ויעל. יקח הגורן למזבח ויעלה עליו מאלי את הטוב בעיניו ראה הבקר מוכן לעולה וגו׳: וכלי הבקר. וגם שאר כלי הבקר יקח׳ לעצים להעביר העלה

רשי

(כג) ארונה המלך . שר היבוסי היה : (כד) שקלים חמשים . ובדברי הימים (א כ"א כ"ה) הוא אומר שקלי זהב משקל שש מאות הא כיצד גבה חמשים שקלים כסף מכל שבט ושבט הרי שש מאות ונתן לו כסף בדמי הזהב וכן שנינו בסוף שחיטת קדשים גבה כסף בשש מאות כסף בשקלי זהב וכן שנינו בספרי :

חסלת ספר שמואל

וּכְלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים:

כג הַכֹּל נָתַן אֲרַוְנָה הַמֶּלֶךְ לַמֶּלֶךְ ׃ וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ יִרְצֶךָ׃

כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־אֲרַוְנָה לֹא כִּי־קָנוֹ אֶקְנֶה מֵאוֹתְךָ בִּמְחִיר וְלֹא אַעֲלֶה לַיהוָה אֱלֹהַי עֹלוֹת חִנָּם וַיִּקֶן דָּוִד אֶת־הַגֹּרֶן וְאֶת־הַבָּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים׃

כה וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיֵּעָתֵר יְהוָה לָאָרֶץ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃ חזק

(בשוליים: פסקא באמצע פסוק ; ג' כתיב ה' וחד כתיב ו' ; ס"ז רפין וכל קרי"ת תלוף ; ד')

וּמָנֵי תוֹרַיָא לְאָעַיָא׃ כג כֹּלָא יְהַב אֲרַוְן מַלְכָּא לְמַלְכָּא דִי בְעָא מִנֵיהּ מַלְכָּא וַאֲמַר אֲרַוְן לְמַלְכָּא יְיָ אֱלָהָךְ יְקַבֵּל קֻרְבָּנָךְ בְּרַעֲוָא׃ כד וַאֲמַר מַלְכָּא לַאֲרַוְן לָא אֲרֵי מִזְבַּן אֶזְבּוֹן מִנָךְ בְּדָמִין וְלָא אַסִיק קֳדָם יְיָ אֱלָהִי עֲלָוָן מַגָּן וּזְבַן דָוִד יָת בֵּית אִידְרֵי וְיָת תּוֹרַיָא בִּכְסַף סִלְעִין חַמְשִׁין׃ כה וּבְנָא תַמָן דָוִד מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְאַסִיק עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹת דַיָרֵי אַרְעָא וְאִתְכְּלֵי מוֹתָנָא מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃

קנו ג' בקריאה וסי' נמסר בסודר בהר סיני . ויקן ד' בקריאה וסי' ויקן את חלקת השדה אשר . ויקן יוסף את כל אדמת מצרים . ויקן דוד את הגורן . ויקן את ההר שמרון : ותעצר המגפה ד' בקריאה וסימ' ויעמד בין המתים ובין החיים . ויבא אחר איש ישראל . ויבן שם דוד מזבח . ויעמד פנחס ויפלל ותעצר :

תולדות אהרן הכל נתן זוכר ויקהל : ד' אלהיך ירצך (סם מ) : ויקן דוד זכמים קיו :

סכום פסוקים של ספרי שמואל אלף וחמש מאות וששה וסימנו אשרו המון. וחציו לך ושמו פותח את ידך . והפסקותיהם של ספר ראשון שלשים ואחד וסימנו חסד אל כל היום . ושל ספר שני עשרים וארבע וסימנו וסימני כדכד שמשתך . ובין הכל חמשים וחמשה וסימנו הן אל כביר מקותך . ומאיו ולאשה עגל מרבק :

רלבג

וכלי הבקר . הם הכלים שיש בהם עצים המוכנים לחרישה ולהיישיר כמו דרבן ומה שידמו לו ובספר דברי הימים זכר שכבר נתן ג"כ ארונה החטים שכבר היה בגרן למנחה ושם זכר שכבר נתן דוד במקום שקלי זהב משקל שש מאות והנה אחשוב שהגרן עם הבקר קנה דוד בכסף שקלים חמשים לבנות שם מזבח ולהעלות הבקר לעולה ואולם המקום ההוא בכללו שנבנה בית המקדש שם קנה בשש מאות שקלי זהב וזהו אמרו לפי מה שאמר בספר דברי הימים זהו בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל כי זה מה שיורה שכבר קנה המקום שנבנה בו בית המקדש : (כה) ויעל עולות ושלמים . הנה לא נאסרו הבמות עד שנבנה בית המקדש ולזה היה אפשר לדוד להעלות עולות ושלמים ואע"פ שהיה זר וזהו מה שצריך אל ביאור לפי הנראה לנו במה שהגבלנו באורו בזה המקום : ואולם התועלות המגיעים ממנו הם אלו : הראשון הוא במדות והוא שראוי לכל מקבל טובה מאחר שיתן לו תודה כפי כל אשר גמלהו וכל שכן אם היה השם יתברך המטיב כי בנתינת התודה לו תועלת נפלא להיישיר לאמונתו יתב' ושכל הטובות ממנו ולזה תמצא שאחר שהטיב השי"ת לדוד כל אלו הטובות הנכללות באלו הספורים נתן לו תודה דוד בכללות על כולם ואעפ"י שכבר הודה לו על אחת אחת מהם בייחוד כמו שיראה מדבריו בספר תהלים ולזה ספר שדבר דוד לה' את דברי השירה הזאת לה' ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו ומכף שאול : השני הוא להודיע שהשי"ת כשיתחדשו ממנו הרעות לא יתחדשו ממנו כי אם מצד מה שהם טובות ולזה אמר דוד שהשי"ת הוא קרן ישעו להעיר שלא יחדש השי"ת הרע כי אם מצד שהוא ישע לאוהביו והוא להצילם מאויביהם ולדחותם מעליהם כמו שידחה הבעל חי בעל קרנים בקרנים מעליו את מי שהמזיק לו : השלישי הוא להודיע שהתפלה תהיה נשמעת כשיהיה המתפלל מסדר משבחי השי"ת מה שיגיעהו השגתו לפי מה שאפשר כי אז הוא דבק בו ואז תהיה תפלתו נשמעת מפני דבקות ההשגה האלהית בו וזהו אמרו מהולל אקרא ה' וגו' ולזה ג"כ אמר בצר לי אקרא ה' ואל אלהי וגו' כמו שבארנו : הרביעי הוא בדעות והוא להודיע כי מה שיחדשהו השי"ת ע"י ההשגחה הפרטית יהיה מתחדש על יד מלאך ישולח מאתו על זה כאמרו אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולזה אמר בזה המקום וירכב על כרוב ויעף כמו שבארנו : החמישי הוא להודיע כי כשיגיע הסבה שיחדש השם רעות להציל אוהביו הנה יסודרו ממנו ענינים להיטיב לאוהביו ומהם יתחדש רע במקרה' לאויביו כשהיה אפשר שישלם ממנו בזה האופן וזה כלו להעיר כי השי"ת מרחיק עשיית הרעות לפי מה שאפשר כי מה שיתחדש ממנו תמיד הוא הטוב והנה כמו שהעננים שיהיה מהם מטר הם המתחדשים לתכלית טוב בירוה את הארץ והולידה והצמיחה ויקרה מהם רע במקרה כמו הברד והרעמים והברקים והלפידים כן ייטיב השי"ת לאוהביו בכמו זה הטוב שיסודר ממנו רע במקרה לאויביהם וזהו אמרו מספר מה שהשגיח השי"ת להצילו ולהכניע לאויביו וישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשרת מים עבי שחקים מנגה נגדו בערו גחלי אש ירעם מן שמים ה' וגו' : הששי הוא במדות והוא להודיע שמי שירצה שישיג מבוקשו מגלות אויבו ראוי שישתדל בזה בעת היותו קטן יום כי אז יתכן יותר להשיג המבוקש כאמרו אל תתגר במגליה דרכו שיורה כי מצד היותו מגליה יגלה ומזה יתבאר שבקטנה יום ראוי שיוגלה ולזה אמר דוד מספר בהשגחת השי"ת יקדמוני ביום אידי ויהי ה' למשען לי כאילו יאמר שהם התחכמו להרע לו בעת היותו נכון לקבל הרע לולי ה' שהי' לו :

השביעי

רדק

לנמחם : (כג) הכל נתן . הוא נתן אבל לא רצה דוד לקבל במתנה : ארונה המלך . מלך היבוסי היושב בירושלם היה כי אף בימי דוד היה היבוסי בירושלים כמו שנשארו שם משכבשוה בני יהודה כמו שכתוב וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה והיו שם למס עובד והיו להם בתים שדות וכרמים אע"פ שהיו עובדים לבני יהודה. ובני בניהן חוץ השדה והגורן היה לארונה היבוסי. ורצה לתתם לדוד ולא רצה לקבלם כי אם במחיר ואף אחר שכבש דוד המצודה הניחם לשבת בעיר ירושלם אותם שהיו יושבים בעיר מתחלה למס עובד והיו שם עד שבנה שלמה את הבית וזה היבוסי לא היה מן שבע אומות אלא מפלשתים מזרע אבימלך כמו שפירשנו בספר יהושע והיה מותר להניחם לשבת בארץ כיון שקבלו עליהם שלא לעבוד ע"א ושאר מצות שהוזהרו עליהם בני נח ואפי' מז' אומות היו יכולין לשבת בארץ בתנאי זה שלא יחטיאו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי אבל כל זמן שאינן חוטאין שקבלו עליהם ז' מצות מותר להניחם בארץ ובמקצת נסחאות התרגום תרגם נתן ארונה המלך למלך יהב ארון למלכא די בעא מיניה מלכא : ירצך . כתרגומו יקבל קרבנך ברעוא : (כד) מאותך במחיר. כמו מאתך כי רבים הן הרפים כענין זה: בכסף שקלים חמשים. ובדברי הימים שקלי זהב משקל ו' מאות אמרו רז"ל גבה מכל שבט ושבט ו' שקלים שהן שש מאות כסף ומשקלם במשקל של זהב ותיש שקלי זהב ועוד אמר כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם זהו שר' יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד ר' אומר משום אבא יוסף בן דוסתאי בקר ועלים ומקום המזבח בחמשים וכל הבית כלו בשש מאות ולשון הפסוקים מוכיחים דברי ר' כי אומר קנה את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים והגרן היה המזבח ובדברי הימים אומר ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב וגו' ר"ל כל המקום שהוא בשדה שנבנה בו הבית : (כה) ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל . וקביל ה' צלות דיירי ארעא . ובדרש כל האלפים האלה שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא ע"י שלא תבעו בית המקדש והרי דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא היה בימיהם ולא חרב בימיהם נפלו על שלא תבעו אותו אנו שהיה בימינו וחרב בימינו על אחת כמה וכמה לפיכך התקינו זקנים ונביאים ליתן בפיהם של ישראל להיות מתפללים שלשה פעמים בכל יום השב שכינתך ומלכותך לציון וסדר עבודתך לירושלם אכי"ר סלה :

סליק ספר שמואל

מצודת דוד

הלא על המזבח : (כג) הכל נתן . הכל נדב לתת למלך : ארונה המלך . הוא היה למלך על היבוס עד שלא כבשה דוד ומשכבשה נתגייר ונשאר עליו שם מלך : ירצך . יהיה מרוצה לך לקבל עולותיך ברצון ולשתעצר המגפה : (כד) לא . ר"ל לא אקבלם במתנה חנם אלא אקנה בכסף דמי שווים : חנם . מהדבר הניתן לי בחנם : בכסף שקלים חמשים . ובד"ה נאמר שקלי זהב משקל שש מאות כי חמשים שקלים נתן לו בעבור הגורן מקום המזבח ובעבור הבקר ומאשר ראה כי שם יהיה בית אלהים קנה כל השדה סביב הגורן ובעבורם נתן שש מאות שקלי זהב : (כה) ויעתר . נתרצה לתפלת הארץ ונעצרה המגפה מכל וכל מעל ישראל :

מצודת ציון

ד) מאותך . מאתך וכן ואם אדבר אותך (יחזקאל ג) : במחיר . ענין דמי הדבר וערכו כמו ולא מחיר יין וחלב (ישעיה נה) : (כה) ויעתר . נתרצה כמו ויעתר לו ה' (בראשית כה) :

השביעי הוא להודיע שההשגחה הפרטית מהש"י תדבק באדם מאד שמרו דרכי הש"י והתנהגו בתורתו והתבונן בה תמיד כי זה יביא אל קנין השלמות האנושי בתכלית מה שאפשר אשר הוא סבת דבקות ההשגחה בש"י ולזה אמר דוד בספרו מחוזק דבקות ההשגחה האלהית בו גמלני ה' כצדקתי כבור ידי ישיב לי כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהי כי כל משפטיו לנגדי וחקותיו לא אסור ממנה הורה בזה כי הוא מתהלך בדרכי הש"י ומתבונן בחקותיו ומשפטיו: השמיני הוא להסיר הספק למה נענש שאול יותר מדוד עם היות חטא דוד יותר עצום הרבה מחטא שאול וזה כי דוד היה הולך בכל דרכיו בדרכי הש"י והיו מדותיו ותכונותיו בתכלית השלימות והחסידות בכל עניניו רק בדבר אוריה החתי וזה ממה שיורה שדוד היה משתדל בכל עת שתהיינה פעולותיו תמיד לפי הראוי אלא שלא יכול לנצח יצרו בענין בת שבע וממנו סובב דבר הריגת אוריה לכסות קלונו ולמלא שלא תהיה פעולתו מבטלת בת שבע בעילת אשת איש עם שהיה קצת דין בהריגתו מפני שלא קיים מצות המלך. ואולם חטא שאול היה נראה היותו כנגד השם מפני שאלו התכונות שראינו לשאול שלא היו מתישרות אל היושר והחסידות ולזה גם כן תראה ששאול היה חושב להתגאל לשמואל בדברי שקר ואולם דוד הודה תכף ואמר חטאתי לה' ולזה אמר דוד להסיר את הספק הזה עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתמם עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל כמו שבארנו: התשיעי הוא להודיע שדרכי הש"י ופעולותיו הם תמימות בתכלית מה שאפשר וכן הענין באמרתו והיא התורה עד שאין בה דבר ללא תועלת ומה שחסר מהטוב בקצת פעולותיו שיקרה מהם רע לבני אדם בקצת העתים הנה העדרים הש"י להשלים מה שחסר מזה בשם שהאדם בעל בחירה ורצון לא ימשלו אל הבחירה ההיא מה שיסודר מהם זה הרע במקרה ולזה יתכן שינצל האדם ממנה בזה האופן כשתהיה בחירתו אל הטוב המסודר מן התורה ובאמצעותו ידבק הש"י ויהיה לו למגן מהרעות ההם כי הוא לבדו אפשר שיהיה מגן לכל החוסים בו: העשירי הוא להודיע שכבר ימשך מחוזק דבקות השגחת הש"י שיביא האדם מהרע אל הטוב בקלות כאלו קפץ ודלג אליו מזולת שידרך בהגעתו אליו הנה כמו שיעשה הש"י מהמטה מהם על דרך מופת בזולת סבותיו כן יביא הטוב בקלות לאוהביו בזולת סבותיו וזהו אמרו האל מעזי חיל ויתר תמים דרכי משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני: האחד עשר הוא להודיע כי הש"י נתן המלוכה לזרע דוד כל הימים שהעולם נמצא על צד החסד מאד הברית שעשה לדוד על זה מאד הצדק והיושר שמצא בו וזה ימשך תמיד לזרעו כשיעשו ישראל הטוב בעיני הש"י בדרך שיוכל לעשות להם כל ישע וכל חפץ גם בעת שהיה נכון לבוא עליהם רע מאד כהשגחה הכוללת ואולם כשלא יהיה זה ותפסק המלכות מישראל הנה לא תסור מבית דוד אבל היא שמורה לו וזה ממה שיתבאר ממנו כבר יצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה וימלך ויתקיים על ישראל כי אי אפשר שתסור הממלכה מזרעו הסרה נצחית וכבר נתבאר זה יותר בדברי הנביאים וזהו אומר ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם ואמר כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיח: השנים עשר הוא מה שהודיע שאר המלכים שיקומו על ישראל מפני שאינם מושלים ביראת אלהים אבל הם אנשי רשע לא תתקיים מלכותם ויזיקו ישראל בעבורם ובסבתם והם ורעם יהיו לכליון חרוץ וזה ממה שנתקיים בענין מלכות ירבעם וחבריו כאמרו ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת וגם על הטובים אמר שלא תתקיים מלכותם אך יהיו כמו דשא מארץ שתהיה להם צמיחה זמן לא ארוך מאד ואחר ייבשו וכן אמר הש"י לירבעם שאם ילך בדרכיו יבנה לו בית נאמן כאשר בנה לדוד אך לא יתקיים זה לו כל הימים ולזה תראה שמלכות החשמונים לא נתקיים מאד בבית שני: השלשה עשר הוא להודיע שגבורי דוד היה כלם אנשים חכמים ג"כ בחכמת התורה ולכן היתה דבקה השגחת הש"י בהם ולזה תאר עדינו העצני שהוא יושב בשבת תחכמוני ולזה גם כן היה מהגבורים בניהו בן יהוידע הכהן שהיה מופלא שבב"ד והיו גם כן מהם הכרתי והפלתי והם הסנהדרין כמו שנתבאר במה שקדם ולזה תמצא שכאשר שבח אלו הגבורים אמר מן השלשה הכי נכבד ולא אמר מן השלשה היה חזק או תקיף אבל תארו בכבוד מאד גדל המעלה ולזה הגיע מגבורתם מה שזכר מפני הדבק בהם ההשגחה האלהית: הארבעה עשר הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיבקש דבר ויוציא בבקשת קנינו דברים יותר נכבדים ממנו והמשל כי מי שאבד דבר שוה פרוטה אין ראוי שיוציא בבקשה דבר שוה יותר וכ"ש שאין ראוי שיסכן עצמו או איש אחד מן האנשים בבקשתו ולזה תמצא כי כשנתאוה דוד ואמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער וסכנו עצמם, שלשה הגבורים להביא מהם אליו לא רצה לשתותם להורות כי לא הסכים שיסכנו עצמם בעבור זה ואעפ"י שאמר זה במאמר על צד התאוה אל המים ההם כי כמה פעמים יאמר אדם כך במה שאין רצונו שישתדלו בהגעתו וגם בדברים הנמנעים כאמרו מי יתן לי אבר כיונה ולזה הסכים לנסך אותם לה' לרמוז כי על עבודתו יתברך לבד ראוי לסכן נפשו כאמרו ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך: החמשה עשר הוא במנהג והוא להודיע כי כבר היה במקדש נסוך המים ולזה נסך דוד המים ההם לה' כי הוא מן הספק שיעבוד דוד הש"י בדבר לא הוכשר שיעבוד בו במקדש הנה כמו שלא יעשה אחד מן האנשים המונים קרבן מן הצבי לה' כן לא היה ראוי לנסך המים אם לא היו מנסכים אותם במקדש ומזה המקום יש סמך גדול וחזק למ"ש רבותינו מנסוך המים בחג הסוכות: הששה עשר הוא להודיע כי ממוקשי עם יקרה שיעשה המלך דבר בלתי ראוי להיות כלי להדיח הרעה עליהם וזהו אמרו ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה הנה כמו שימלך אדם חנף ממוקשי עם כן יקרה ממוקשי עם למנהיג הטוב שגגה מה שהיה נשמר ממנה מהש"י לולי חטא העם הלא תראה כי דוד לא עשה זה במרד ובמעל כי תכף שהרגיש שחטא השיגתהו החרטה ובקש מהש"י המחילה: השבעה עשר הוא להודיע כי מן הרעות ראוי לבחור במה שהוא רע מעט מאד זה לצד שיהיה אם מפני היותו מעט רע בעצמותו אם מפני שיקל יותר לקחת הסלה עניו והנה מפני זה בחר דוד היות הדבר בארצו שלשת ימים להשענו כי רבים רחמי הש"י ומחס על הרעה ואעפ"י שגם כן הרעב הוא נפילה ביד הש"י הנה בו מה שהוא ביד אדם והוא השחתת האויבים יבול הארץ והוא היותר קשה וידמה אל זה המין מהרעב כיון בזה המקום והנה היו אלו הרעות מעוערות כי הניסה לפני האויבים והם רודפים היא יותר קשה מהרעב כי זה הוא אימת מות והאחר הוא אימת חסרון המזון ואעפ"י שימשך מחסרון המזון מות לקצת האנשים הנה בהתבולות יצילו הרבה מהמזון כמו שמצאנו שעשו ישראל במשול מלך מדין עליהם והדבר הוא יותר קשה מהניסה מאויבים והם רודפים כי ממנו לא יתכן לנוס כי הוא באויר שהוא אצל האדם ולזה הוסם בקיצור יתם זמן הדבר אל זמן הניסה ויחס זמן הניסה אל זמן הרעב: השמנה עשר הוא להודיע שאפי' מחטאת דוד נמשך טוב הלא תראה כי בעבור זה החטא גלה לו מקום בית המקדש אשר בחרו הש"י אשר רמז אליו בתורה באמרו אל המקום אשר יבחר ה' ובאמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה וכמו כן נמשך טוב מחטא בת שבע שיצא ממנו שלמה אשר נתנה לו הממלכה לנצח ועל החטא ההוא גם כן עשה דוד הרבה מהזמירות הנזכרים בספר תהלים שהם זמירות ישראל לשבח בהם הש"י ולשוב מחטאיהם וזה כלו מורה על יושר לבב דוד עם הש"י: התשעה עשר הוא להודיע שהדבר שיש בו קדושה נפלאה לש"י אין ראוי שיהיה לאדם השתמשות בדברים הנמצאים בו כי זה ממה שיביא להקל בקדושתו ולזה תמצא שכאשר נבחר זה המקום הקדוש להיות בו מזבח לה' לא רצו שיהיה הדברים שבו לשמוש אדם ולזה רצו ועשו מהבקר עולה בהמורגים וכלי הבקר עשו עצים להעלות העולה ומהחטים מנחות שלא ישתמשו בהם לצורך הדיוט יביא זה להקל בקדושת המקום הקדוש ההוא ולזאת הסבה ג"כ תמצא שכאשר בא ארון ה' נעדר פלשתים על ידי הפרות שאסרום בעגלה הנה בקעו עצי העגלה ואת הפרות העלו עולה לה': העשרים הוא להודיע שאין ראוי להעלות לש"י עולות יתכן שיחשב בהם שיהיה בהם קצת אונס כמו הענין בזה שהיה מתן ארונה לדוד שהוא אפשר שלא היה נותן זה כי אם על צד היראה ממנו להיותו מלך ולזה רצה דוד על כל פנים לקנות אותם ולקנות הגרן שעשה בו המזבח לזאת הסבה בעינה שלא יעבד הש"י בדבר גזל ובמה שהוא לא לו ומפני זה הולך לקנות כל המקום ההוא אשר נבנה בית המקדש: העשרים ואחד הוא להודיע מה שהעיר בזה הספור שהקרבנות הם סבה להמשיך ההשגחה בישראל ולעצור המגפה והמשחית מהם כי זה ממה שיעיר לעמוד על המכוון בענין הקרבנות שהוא מביא באופן שלם אל הדבקות בש"י כמו שבארנו בבאורנו בספר ויקרא הנה כמו שהיה הענין על הכפרת מבין שני הכרובים בכל דבור ודבור שהיה מדבר הש"י עם משה להישיר ישראל לעמוד על כוונת התורה ועל סודות הנבואה כן רצה הש"י לעצור המגפה על יד הקרבנות האלה להעמידנו על המכוון בהם כי ככר התבאר מדברי השירה שסבת ההשגחה הם הדבקות בשם יתברך וההליכה בדרכיו וההתבוננות בדרכי התורה בכללם:

ובכן נשלם באור ספר שמואל והיתה השלמתנו אותו בראש אדר ראשון של שנת התשעים ושבנה לפרט האלף הששי ותהלה לאל לבדו אשר עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו יתברך ויתרומם על כל ברכה ותהלה:

ספר מנחת שי שמואל

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א [א] וַיְהִי. בתרא: [ג] חפני ופנחס. בספרים כ"י נמסר עליו לית חסר וגם נרשם פרשת פינחס נמסר כלה מלאים בר מן א' חסר חפני ופנחס ואין בזה מחלוקת בין מערבאי ומדנחאי ועיין בספר פענח רזא ריש פרשת פינחס וכדפוס יען הפ"א כמאריך ובשאר ספרים בגלגל לכן נ"ל שהשוא נע כקריאת כל שאר פינחס שבמקרא ומה גם כי זה עלמו דבן עלי נזכר פעמים רבות בספר זה בסימן ב' ובסימן ד' וכימן י"ד ושמו יוכיח עליו שהוא נע ואף תרגומו דהכא ביו"ד ועיין מ"ש בפרשת ויצא על מלת נ ב ת י ובפרשת משפטים על ה פ ר ק ם ובמאמר שכתבתי על המאריך: [ו] פרעמם. פרש"ם בדגש לתפארת. רד"ק בפירוש ובמכלול דפ"ב וכן הוא במסורת: [ח] לית הבני תגי'. שלמה מלעיל והמ"ש בגגול וכפי מכלול דף רס"ו: [ט] ההוי אבלָה. תיקון בתוספת ס"א ותגין בקמץ חטוף והגמ"ד קמוצה והס"א רפה כן הוא בספרים כ"י מחזיקי' ובדפוסי' קדמו וכן משמע בהדיא מפירוש רש"י ורד"ק ודין. הא קדמאה מן מלין דמתמכין חד א' ותו וא' ולית דכוותהון ע"פ המסורת ותנח ואבלה בציירי ובספרי' שהגמ"ד בחולם טעות הוא וצריך להיות בקמץ והכי מוכח בגמרא: לתוכנות סוף פרק אף על פי ודבר פשוט

בתוספות שם. והואיל דאתא לידי אמא ביה מלתא מפני ששמעתי לקצת מעיינים שקראו אָכְלָה בקולם הלמ"ד כמו שמצאו בכמה ספרי הדפוס וטעות זה הביאם לפרש הגמרא והתוספות שלא כהוגן ואין דבריהם עולים בשמועה ולא נכונים בטעם וכגון דין לא טרחינן לאהדורי אפירוקי דמ"ק דלית בהון ממשא ולאפוקי שמעתא מדוכתא כרם הכי היא ליסגא דהדין דרשה ופירושה: דרש ר' יהודה איש כפר נבורייא מנין שאין פוסקים יינות לאשה (פרש"י אין ב"ד פוסקין לה יין שהיין מרגילה לתאות תשמיש) שנאמר ותקם חנה אחרי אָכְלָה בשלה ואחר שתה ולא שָׁתָת אלא מעתה אָכְלָה ולא אָכְלוּ הכי נמי (ובעל חכמת שלמה הגיה אָכְלָה ולא אָכָל) אכן מדשניה קרא בדבוריה קאמרינן מכדי בגווה קא עסיק ואתי מ"ט שאני ש"מ שתה ולא שָׁתָת פי' בעלי התוספות ז"ל רבותינו הצרפתים אחרי אָכְלָה כמו אָכְלָהּ מפיק ה"א משמע ואף על פי שלא אכלה כדכתיב ולא תאכל מ"מ היא לן נמדרש הכי ותקם חנה אחרי שעת אכילתם שהיה לה לאכול ואחרי שתה אלקנה וביתו הון ממנה שלא היה לה לשתות ולכך ויתחשבה עלי לשכרה שתה ולא שתת מדלא קאמר ואחרי שתותה דומיא דאכילה שתלה בה אי נמי אחרי אָכֹל ואחרי שתה כדכתיב אָכוֹל וְשָׁתֹה יאמר (גן משלי כ"ג) ומדשני קרא בדבוריה דרש הכי כדמפרש לקמן אָכְלָה ולא אָכְלָה הכי נמי (בתמיה) וכי תדרוש כמו כן שאין פוסקים מזונות לאשה (סידור ל' יום נבעל חוב) מכדי בגוה קא עסיק ואתי דהא כתיב חנה בקרא וכתיב נמי אָכְלָה א"כ ליכתוב נמי שתותה הא לא ליכתוב קרא בגוה וליכתוב אָכֹל וְשָׁתֹה. מ"ט שאני ש"מ שתה ולא שתת ע"כ: הנך רואה בעיניך מהגמרא ומרבני גרסת שכתוב אָכְלָה בקמץ כל' והה"א נוספת ובלא מפיק. אך דרשוהו כאלו היתה במפיק מדשני קרא בדבוריה ולא כ' אחרי אָכְלָה ואחרי שתותה אן אָכֹ' וְשָׁתֹה. ויש לי לתמוה על רד"ק ז"ל שכ' ובעל מדרש שאמר שתה ולא שתתה לא דקדק ואחרי בקשת המחילה ממנו לא דקדק הוא בפעם הזאת שגם ר' יהודה ידע שמלת שָׁתֹה מקור והוא משמש ליחיד ולרבים ולזכרים ולנקבות ואם כן אף חנה היתה בכלל אך יצאת מן הכלל מדכתב קרא שָׁתֹה והאי בדבוריה כדאמרן ומדכתיב ותבכה ולא תאכל פירשו אחרי אָכְלָה אחר שעת אכילה' של חנה והזכרתו לפרש ואחרי שָׁתֹה אחר שעת השתיה לאחרים ולא לה מדשני קרא ומכאן שאין פוסקים יינות לאשה ותו לא מידי בכך שמעתא ומלתא אגב ריהטא אשמעינן שהספר המוזכר בדברי רד"ק בשרש קרב שנקרא בשם אָכְלָה וְאָכְלָה הוא ספר א' ממסורת שהראשונה שבשם אתלתם בתרין מנין אנין יקורא גם כמסרה גדולה שנדפסה בוויניציאה בעשרים וארבע הגדול כמע' אות אל"ף ורובו של מסורת אינן אלא מספר ההוא כמו שכתב ר' אליה המדקדק בהגהת שרשים שרש הכ"ל ובהקדמה השלישית לספר מסורת המסורת ועיין עוד מ"ש ביחזקאל סימן ג' ותילים מזמור קי"ח: (עז) וכעסה. העי"ן בשוא לבדו וכתב רד"ק בשרשים שבכל הספרים המדוייקים הוא בסמ"ך ור' יונה כתב שהוא בשי"ן שמאלית כמו לו שקול ישקל כעשי (איוב ו') ואחרים עכ"ל. גם אני מצאתיו בנסחה כ"י בשי"ן שמאלית אכן כפי המסורת יש להכריע כגירסת הספרים שהוא בסמ"ך שבמערכת אות הכ"ף נמסר כעס ד' נתיב שי"ן בגישה ואין זה ממניינם: (יז) את שלתך. חסר אל"ף ובהגדת שמואל שלתך כתיב אמר לה הכן הזה שאת עתידה להעמיד הכהנה שלא הוא עתיד לשאול בתורה ע"כ. ורש"י פירש חסר אל"ף לדרוש בו לשון נמס כמו ובשליתה היוצאת. ועיין עוד בכלי יקר ובמראות הצובאות לאלשיך ומסורת הברית הגדול סימן תתקס"ג: (יט) וישכמו בבקר. בספרים מדוייקים חסר יו"ד וכן במסורת וישכמו ב' חסר וסימנהון וישכמו בבקר ויענו אל ראש ההר (במדבר מ' י"ד) ויהי ביום השביעי וישכמו כעלות השחר (יהושע ו) וכל שמואל דכו'. ליסנא אחרינא וישכמו ג' חסר וסימן ויענו אל ראש ההר ויהי ביום השביעי. ושמואל ע"כ. וכל ספר שמואל תמיד כהד כך הם הגרסאות הנכונות במסרות כ"י והמסרה שנסדרה במקרא גדולה פרשת שלח לך משובשת:

ב (ג) אל תרבו תדברו. בתי"ו רפה ועיין מ"ש בפרשת וארא על פסוק אתה תדבר: ולא נתכנו. ולו קרי ובאגדת שמואל ולו נתכנו עלילות אין אנו יודעין אם לו נתכנו עלילות אם עלילות שאינן מכוונות לו ת"ל יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו: (ה) חדלו. הלמ"ד בדגש נתפארת מכלול משקל פָּעַל: (ט) חסידו. חסידיו קרי וביומא פרק אמר להם הממונה אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אפי' בשביל צדיק א' עולם מתקיים שנאמר וצדיק יסוד עולם ר' חייא בר אבא דידיה אמר מהכא רגלי חסידיו ישמור חסידיו תרתי משמע א"ר נ בר יצחק חסידו כתיב ע"כ. ובספר הזהר פרשת וירא דף ק"ב חסידו כתיב חד ודא אברהם דקב"ה נטיר ליה תדיר ולא אעדי וטילו מיניה לעלמין וכו' ובמדרש תנחומא דריש ליה נמי על אברהם כשרדף אחר המלכים ד"א זה יעקב שנא' לו הנה אנכי עמך ושמרתיך ובאגדת שמואל זה יוסף ועיין כלי יקר :(י) מריבו. מריביו קרי ובאגדת שמואל אמר ר' אבא בר כהנא אם חד הוא יפול ואם תרין אינון יפלון עיין כלי יקר ובספר הזוהר פרשת ויקרא סוף דף י"ט: עלו. עליו קרי ובאגדת שמואל אמר ר' אבא בר כהנא אם עולים הם לשתים מהם אני מרעים בקולי ומורידם עיין כלי יקר: (טז) ויאמר לו. לא ק' כן הוא בספרים כ"י מדוייקים וכ"כ רד"ק כתוב בוא"ו וקרי באל"ף ע"כ. ותרגומו שבמקרא גדולה ואמר ליה אבל במקרא מויניציאה שנת רע"ה מתורגם ואמר לא ועוד עתיד אני לכתוב מזה בישעיה מ"ט בס"ד: (יט) והעלתה לו. הה"א והעי"ן בפתח ורפוי' הלמ"ד ומלרע כי הטעם בתי"ו כמו שכתוב במכלול דף קנ"ז: (כב) אשר ישכבון. בירושלמי פרק בתרא דכתובות ופרק קמא דסוטה ישכיבון כתיב שהיו הנשים מביאות קיניהן לטהר לבתיהן והיו מסיין אותן הקב"ה מעלה עליהן כאלו הן שוכבין אותן. ופירש יפה מראה ישכיבון כתיב שהוא לשון הפעיל כאלו אחרים השכיבום עם הנשים שבזמנם מה שהעלה עליהם שכתוב כאלו שכבו לטעניהם אע"פ שהם לא עשו אי קשיא דבכל ספרים לא כתו: אלא ישכבן בלא ו"ד והיכא כתיב ישכיבון ואולי כן היה בספריהם וכדרך שכתבו התוספות בפרק במה בהמה גבי מעבירם כתיב שפעמים הגמרא חולקת על ספרנו ע"כ לשונו. ולא ידענא מאי דריש על יו"ד דכתב כ"ף דהך דרשה גופא איתא בבבלי פרק במה בהמה גבי כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהם מעלה עליהם הכתוב כאלו שכבום והכי איתא בב"ר פ' פ"ה ובאגדת שמואל פ' ז' ולא גרסינן ישכיבון כתיב כדגרסינן בירושלמי ואמרינן תו התם בבבלי גופא אמר ר' פנחס לא חטא וכו' שכתוב איתמו לשבת ופריך אלא הא כתיב אשר ישכבון כתיב ע"כ. ואפי' ר' דס"ל יש אם למקרא כלומר דבתר קרייא אזלינן דהוא עיקר כדרש בריש פרק קמא דסנהדרין אשר ירשיען אלהים תרי משמע. ונאמר אלהים למטה שהוא ירשיען אלהים. ונאמר אלהים למעלה עד האלהים יבוא מה למטה שנים אף למעלה שנים והאן בית דין שקול מוסיפים עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה ביגמר הדין בשלשה ורבנן פליגי עליה ואמרו (ירשיען כתיב) הכא אפילו רבי מודה משום דקרא מוכח דפנחס לא חטא שייחסו הכתוב: (כד) מעברים עם ה'. בכל הספרים המדוייקים חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן ראוי ע"פ המסורת שהוא חד מן ח' חסר בלישנא פי' חסר אחר הבי"ת וסי' נמסר ביהושע סי' ד' במ"ג והוא מלא אחר הרי"ש ובספר אחר דפוס ישן מעבירים כתיב והכי איתא באגדת שמואל ודריש מיניה לגביא שמטא דמעבירים אותו כדאמרינן בירושלמי דסנהדרין פרק כהן גדול. ושן הגיה בעל אות אמת באגדת שמואל מעבירם עם ה' מעבירם כתיב מעבירין אותו ומחזירין אותו ובבבלי פרק במה בהמה גרסינן דחפני לבד חטא ולא פינחס דפרכינן התם והא כתיב מעבירים אמר רב הונא בריה דר' יהושע מעבירם כתיב וכתב שם רש"י ז"ל שבספרים מוגהים כתיב מעבירים וגם במסורת הגדול במקום שמנויים שם כל התיבות דלא כתוב בהן יו"ד וקוזין לא נמנה זה. והתוספות כתבו שהגמרא שלנו חולקת על ספרים שלנו שכתיב בהן מעבירים וכן מנינו בירושלמי פרק קמא דסוטה במשנה כתוב א' אומר וישפט את ישראל בימי פלשתים ארבעים שנה (שופטים ט"ו) וכתוב א' אומר והוא שפט את ישראל עשרים שנה (שופטים ט"ז) אמר ר' אחא מלמד שהיו הפלשתים יראים ממנו עשרים שנה לאחר מותו כדרך שהיו יראים ממנו עשרים שנה בחייו ובכל הספרים שלנו כתוב עשרים שנה גם בשופטים ט"ו עכ"ל. וכן כתב בעל יפה מראה וכן הוא בבמדבר רבה פ' י"ד ובעל כלי יקר טרח לפרש הירושלמי 'אופן שלא יסיה נגד הספרים ע"ש. ובהקדמת מקרא גדולה ומ"ש בפרשת כא על פסוק ונתנו על שתי המזוזת ובפרשת נשא על כלות משה ובסוף פרשת מצורע אלא והנוגה את אוכם יכבם בגדיו :(כה) ופללו. למ"ד עי"ן השעל רפה: מי יתפלל לו. מתחלפת יִתְפַּלֶּל לו: (כח) לעלות על מזבחי. במקרא גדולה מסור עליו ב' מטעים פירש דמטעים ליה דסבירין ולהעלות כי כן משפטו כמ"ש רד"ק והכרו נ"ל שהוא לעלות עמים תחתיו (איוב כ"ו) וכן מתורגם בשניהם לאסקא: (לג) ולאדיב. בכל ספרים שלפנינו האל"ף בקו"א ופתח שלא כדברי רב. פעלים שכתב ובנות הפ"א אל"ף מהמכבה ולאריב את נפשך ע"מ לְשַׁמִּיד מענוים מן הפלמים:

ג (כ) ועינו. ועיניו ק': הלמ"ד בדגש. (ג) ושמואל שכב בהיכל ה'. סקשו בפ' עשרה יוחסין והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אלא נר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שכב במקומו פי' ושמואל שוכב בהיכל ה' הדא מילתא משמע ועל כרחך מפסקינן ליה ושמואל שוכב במקומו בבית משמר הלוים שהיו שומרים את הבית וכן תרגם יונתן בעזרת ליואי והיכל אנר קאי שהמנורה היתה בהיכל משכן שילה ע"כ פי' רש"י ז"ל. ועיין עוד בפירוש על הפסוק ובכלי יקר. ולפי דרכנו למדנו מעלת הטעמים שהאתנח מפריד תיבת שכב מתיבת בהיכל כדי שלא יובן שהיה שוכב בהיכל ה': (ח) שמואל בשלישת. בספרים מדוייקים חסר יו"ד תניין והוא חד מן ד' דכתיבין כן על פי המסורת וסימן במ"ג פרשת פינחס: (י) ויתיצב. בדפוסים אחרונים הגדי"ק בציר' ובדפוסים ישנים וגם בכמה ספרים כ"י מדוייקים בפתח ובספר אחר ישן כתוב יד גם בדפוס ישן בקמץ: שמואל' שמואל. חד מן ד' שמות מכופלים וקולם נדקים גמורים וכבר האריכתי בזה הענין בפרשת ואלה שמות על משה משה: (יב) כי מקללים להם בניו. זה אחד מן י"ח פסוקים שהם תיקון סופרים והיה לו לומר מקללים לי אלא שכינה שכתוב רש"י ורד"ק ומדרש ילמדנו ומכילתא פרשת בשלח ומסורת ופירוש תקון סופרים אבאר בעזרת

אל בזכריה ב': (טז) ויקרא עלי את שמואל. בספר אחד כתיבת יד קדמון כתוב אל שמואל וכן הוא בקונקורדאנציאה ואף בדפוס ישן מתורגם לשמואל אכן בשאר ספרים כתוב את תרגומו ית: (יח) בעינו. בעיניו קרי:

ד (ג) ויושענו. בספרים מדוייקים חסר דחסר ובמסורת ג' וסימן נקהה אליו. אל תחרש ממנו (שמואל א' ז'). קוינו לו ויושיענו (ישעיה כ"ה): ובמ"ג נמסר כתיב ויושיענו ג' ב' מלאים וא' חסר וכו' קדמאה חסר אבל בישעיה סימן כ"ה נמסר במסרה קטנה ג' ב' חסר וא' מלא וכן בספרים מדוייקים תרתי דשמואל חסר דחסר וחד דישעיה מלא דמלא: (ו) מה קול התרועה. מה שנמסר במ"ג כ"ד וכל דסמיך לאתה"ע כוותיה וכו' ר"ל וכל דסמיך לאהו"ה ועיין כמ"ש בפרשה נביים. וכנ"ל לקמן על מה קול ההמון: (ז) ויראו הפלשתים. היו"ד במאריך ועיין מ"ש בסימן ז' בפסוק ויראו מפני פלשתים: (יג) יך. יד קרי: (יז) המבשר. ברוב הספרים הה"א במאריך ובלא דגש כמ"ש: גם ישראל לפני פלשתים. כן כתוב לִפְנֵי לא תִּפְנֵי כמו שמצאתי בס"א כ"י וכמו שנרשם בדפוס ישן: וארון האלהים נלקחה. למעלה אומר נלקח לשון זכר וכאן נלקחה לשון נקבה ובאגדת שמואל תמהה מדת הדין כנקבה: (יט) כי נהפכו עליה צריה. בסגול הה"א וקל הפ"א ע"פ המסורת כמ"ש בדניאל סימן יו"ד וכן במכלול דף ע"ב ובשרשים: (כ) וכעת. כל"ף: מותה. בשורק וכן במסורת עד יום מותה (שמואל ב' ו') מלאים וחד קמוץ פום וכעת מותה וסימניך דאית לה בנין שרקא דלית לה במין תגמא:

ה (ג) וישכמו אשדודים ממחרת. חסר יו"ד וכן וישכמו בבקר שבסמוך וכמו שכתבתי בסימן א': (ו) אל האשדודים וישמם. כן כתיב אל לא על והתרגום הוא דרך פי'. ויך אתם בעפלים. בטחרים ק' ובספרים כ"י אין בבי"ת מאריך ויש דגש בעי"ן להורות על דגשות הטי"ת וכן הוא בעפלים שבסמוך. (ז) ויראו אנשי אשדוד. בספרים מדוייקים אין ביו"ד מאריך וכן ראוי כי מן ראה הוא וכן ת"י וחזו: (ט) וישתרו להם. כתוב בשי"ן שמאלית כמו בנמ"ך רד"ק וכ"כ רש"י כמו וישתרו שהרי הוא במסורת מן הכתובים שי"ן ומפורשים בלשון סמ"ך מכת בית הסתרים עכ"ל. ותמהני שבהושע ב' נמס: במ"ג מלין דכתיבין שי"ן וקריין סמ"ך ואין זה מהם: להם עפלים. עתורים ק' והעי"ן בשו"א לבדו: (יא) מהומת מות. בנסחאות כ"י ודפוסים ישנים הה"א במאריך: (יב) הכו בעפלים. בטחרים קרי:

ו (ד) עפלי. טחרי קרי והעי"ן בשו"א לבד: (ה) עפליכם. טחריכם קרי והעין בשו"א לבד: (ז) עגלה חדשה אחת. האל"ף בסגול והתי"ו בקמץ בנסחאות כ"י מדוייקות ודפוסים ישנים ובדפוסים אחרונים כולו פתוח וכן מצאתי בס"א כ"י ומועטים הם שהרי במסורת פרשת בשלח על צנצנת אחת נמסר ו' פתחין זקפין ולית דין מנהון ועיין במכלול דף רנ"ה: (יא) ואת צלמי טחריהם. כתוב במסורת אחרים דכתבן עפלים ו' בקריאה ותשיב נאו כתם וכתר הכי קאמר וכ' בדקריין כן כתבן וסי' ואת צלמי טחריהם וחלה טחרי הזהב. ובהקדמת מקרא גדולה הקשה המגיה מהא דגרסינן במגילה פרק הקורא את המגילה עומד תנו רבנן כל המקראות הכתובים בתורה לגנאי קורים אותם לשבח כמו ישגלנה . ישכבנה . בעפלים . בטחרים . ובמסורת לא מנוי לי אלא ו' דכתיב בעפלים וקריין בטחרים וכו'. וסוף דבריו כתב דלא ידע לתרוצי אלא דאורחים דתלמודא לפלוגי על המסורת עד כאן לשונו. ולי נראה דעיקר קושיא מעיקרא ליתא ואינו השמיע המקשה לאזניו דברי רבותינו ז"ל לא הוה קשיא ליה מידי דעד כאן לא אמרינן בגמרא אלא שכל המקראות הכתובים לגנאי קורין אותו לשבח כמו ישגלנה שיותר מפורסם בנשים משגל ממשכב וכן עפלים לשון מפורסם לגנאי יותר מטחרים כמו שפירש רש"י בגמרא אבל הענין הטחרים למעלה הנכתבים בפסוק בלשון טחרים יוצאים מכלל חבריהם שנקראים ונכתבים לשבח ואין בהם שום גנאי ואם ישאל השואל מה נשתנו שנים אלו מכל האחרים אשיב כי אחר שהושמו אצל הארון שהכתוב בעבור קדושתו וכנה אותם בלשון נקייה וזהו טעם לשבח לע"ד: (יב) וישרנה הפרות. עיין מה שכתבתי בפרשת ויצא על ויתמנה הצאן ומדלא קאמר ותישרנה דרשו רבותינו ז"ל בב"ר פ' כ"ב סימן ו' שהיו הולכות בדרך ישרם. ודרשוהו עוד על פנים אחרים ע"ש. וביפה תואר סי' ו': (יד) ויבקעו. בקו"ף דגושה: (יז) ואלה טחרי הזהב. ב' כתיבי וק' כענין כמו שכתבתי למעלה:

ז (ו) ויאמרו שם חטאנו לה'. ירושלמי פ' סדר תעניות כיצד. ויאמר שמואל חטאו לה' אמר רב שמואל בר רב יצחק לבם שמואל הלוקח של כל ישראל וכו' וכתב בעל יפה מראה אם אין טעות בגירסת יש נומך דאף על גב דויאמרו שם חטאנו כתיב משום דשמואל לבם חלוקן וכו' כדבסמוך חשיב ליה כאילו שמואל הוא האומר חטאנו אבל הנראה דט"ס הוא וצ"ל אלא ויאמרו שם חטאנו והכי איתא באגדת שמואל: (ז) ויראו מפני פלשתים. כתיב במכלול דף קנ"ג שהוא ביו"ד הפ"א לבד וצריך להסמיך האותיות הנוספות בייראו תִּירָאוּ להורו' על היו"ד פ"א שפעל תיים כתובה אי לא כתובה צריך להורות עליה בקריאתה: (ח) מזעק. הזי"ן דגושה: וישענו. חסר דחסר כמ"ש לעיל סימן ד': (ט) ויעלה. ויעלהו ק' ובפ' אין מעמידין (דף כד) אמר ר' אחא בר אהבה מנין לעולת נקבה שהיא כשרה בבמת יחיד שנאמר ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה ויעלהו לשון זכר משמע אמר ר' נחמן בר יצחק ויעלה כתיב: (יז) ושם שפט את ישראל. ר' יונה בס' הרקמה מנה זה עם הזרים שבאו בקמץ שלא בהפסק ובמסורת ליה קמץ וכל שום גבר דכוותיה:

ח (א) את בניו שופטים. בלא מאריך בשי"ן: (ג) בדרכו. בדרכיו ק': ויטו אחרי. בחיר"ק היו"ד: שִׂימָה לָּנוּ. כ"כ: (יא) ורצו. מלרע שלא כמנהג: (יד) שדותיכם. בלא מאריך בדל"ת: (יט) ויאמרו לא. הלמ"ד דגושה ע"פ המסורת כמ"ש בפרשת וירא סימן י"ט: (כ) מלחמתינו ס"א מלחמתנו חסר:

ט (א) מבן ימין. מבנימין ק' מלה אחת וכתיב שתי מלות: (ד) בארץ שלשה. בספרים כ"י מדוייקים מלעיל ותסר והברו מוכיח עליו והוא כא מבעל שלשה (מלכים ב ד) וכם ב' חסר יש על פי המסורה: (ו) הוא יבוא. בספרים כ"י מדוייקים שניהם מלאים ו' והאל"ף ועיין מ"ש בסוף פרשת בשלח על פסוק עד בוא השמש: נלכה שם. השי"ן דגושה: (ז) לכה נלכה. כן כתיב נלכה לא ונלכה בוי"ו וזה ברור ממסורת הגדולה דחשיב הדין פסוקא באלפא ביתא מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין אינשי בהון: (כו) וישכימו. כל פרשת האבד כמ"ש בסימן א': ויהי כעלות. בכ"ף: הגג. הגגה קרי:

י (ג) נבל יין. ברוב ספרים מדוייקים שאלנט בחמש נקודות. ובשרשים ואחד נשא נבל יין בשש נקודות ויש ספרים בחמש נקודות ע"כ: (ה) אחר כן תבוא גבעת. בדפוסים אחרונים כתוב תבוא אל גבעת ובדפוסים ישנים וספרים כ"י מדוייקים ליכא מלת אל וכן הוא במאמר נתיב ויהי כבאך. במקצת ספרים הכ"ף דגושה ובמכלול דף קי"ז נמנה עם הרפין ועיין מ"ש בתילים סימן קמ"ז: ופגעת. בפתח בגרשין: (ז) תבואינה. יתיר יו"ד: (ח) תוחל. במקצת ספרי הדפוס חדשים התיו בחירק וביסדים בציר' וכן הוא בכל כ"י: (יא) מאתמול. במקרא אחת דפוס ישן וגם במקרא כ"י מצאתי האל"ף בסגול והתי"ו רפה אכן בשאר ספרים האל"ף בחירק והתי"ו דגושה וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים ומכלול דף רכ"ט: עם נביאים נבא. ויאמר העם במקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק: (יב) על כן היה למשל הגם שאול בנביאים. בספרים מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן נמסר עליו: (כא) למשפחתו. למשפחותיו ק': וילכדהו. הקו"ף רפה: (כב) הלם איש. ויאמר. פסקא באמצעות פסוק: (כד) הראיתם. בדגש הרי"ש ע"פ המסורת ועיין במכלול דף ע"ב ודף ס"א:

יא (ב) ויאמר אליהם. בספרים מדוייקים מלא יו"ד: (ו) בשמעו. כשמעו ק' והוא חד מן י"ד מלין דכתיב בי"ת וקריין כ"ף וסימניהון בריש הושע במ"ג: (ז) אחרי שאול ואחר שמואל. בס"א כ"י ובדפוס ישן כתוב ואחרי שמואל וכן נראה מכוון בדפוס אחר להורות על חילוף זה ובשאר ספרים כתיב ואחר: (ט) כחם. כחום ק' והוא חד מן מלין דכתיבין בי"ת וקריין כ"ף:

יב (ה) ויאמר עד. י"ב דסבירין ויאמרו ובאגדת שמואל סוף פ' י"ד ויאמרו עדים אין כתוב כאן אלא ויאמר עד אמר להן הקב"ה אתם מעידים עליו על מה שנגלה ואני מעיד עליו על מה שנסתר ובמסכת מכות פ' אלו הן הגולין אמר רבי אליעזר בג' מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו של שלמה וכו' בבית דינו של שמואל דכתיב הנני ענו בי וגו' ויאמרו עד ויאמרו מיבעי ליה יצאת בת קול ואמרה אני עד וכן בב"ר פ' פ"ה סימן י"ג ע"ש ביפה תואר ובמורה מקום: (ו) את אבותיכם. אמר המגיה קורא נפשי אחד בראותי רוב החילופים על כל אבותיכם שבשמואל ורוב הספרים אינם עולים בסגנון א' דזה בכה וזה בכה ולית חד מנהון דאזיל בתר מסורת דאיתא במערכת א"ב ומה לי לעשות עוד אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני על כן בחרתי להדפיסם כמו שנמסרו במסרת רבתא ח"ל שמואל כולם מלאים במ"ג חסרים וסימן ואשפטה אתכם לפני. כאשר בא יעקב מצרימה קדמאה דפ'. ואם שגיתי סכיתו לי ע"ש: (ח) וישבום במקום הזה. בספרים כ"י חסר יו"ד וכן הוא בדפוס ישן ועיין מ"ש בשמואל א' ל': (י) ויאמרו. ויאמרו ק': (כד) אך יראו. חד מן ג' שהאל"ף נחה כמ"ש בסוף יהושע:

יג (ב) במכמש. בספרים כ"י מדוייקים כולם שבעין בשי"ן שמאלית כמ"ש בישעיה י' ובעזרא סי' ב' ונחמיה סימן ז' כתיב אנשי מכמס בסמ"ך ונמסר עליהם ב' כתיב בסמ"ך: (ה) בית און. כן כתיב בספרים כ"י בלא מקף: (ו) כי נגש העם. בשי"ן שמאלית וכן תרגם יונתן ופי' רד"ק: (ח) וייחל. ויוחל ק': (יט) אמר. אמרו ק': (כא) והיתה. הוא"ו בגעיא: ולהציב הדרבן. בספרי הדפוס וגם בכ"י הבית בקמץ ורד"ק כתב בפי' ובשרשי' ומכלול דף רכ"ג שכלו קמץ לב"ג ולב"א כבי"ת בפת"ח ולשניהם הדל"ת מעמדת בגעיא עכ"ל. וראיתי ספרים אחרים מדפוסים ישנים מסומנים בנקודות אלו והם דלא כמאן ועיין מ"ש בס' תלוים על וישפה: (כג) מעבר מכמש כולם שבעין בשי"ן שמאלית כמו שכתבתי למעלה:

יד (ג) אי כבוד. ברוב ספרים כ"י קדמא מלה ובתרעא לא בפסק: (ד) הנה כתב בעל מכלול יופי שהוא מלעיל והטע"ן בסגול ובדגש עכ"ל וכן ראיתי בדפוסים ישנים וספרים כ"י מדוייקים: (יב) ונודיעה אתכם

אחכם דבר * ויאמר יונתן וגו׳ . במקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : (יד) מענה . העי״ן בחטף פתח : (טו) חרדה במחנה . בס״ס הבי״ת רפה שקדמה אוגו טעם מפסיק : (יט) הלוך ורב ויאמר שאול וגו׳ . פיסקא באמצע הפסוק : (כד) ואיש ישראל נגש . בשי״ן שמאלית וכן ת״י אדחיק וכן פירשו כל המפרשים וכן הוא לפי המסורת שכתבתי בישעיה כ״ט : (כז) ביערת . ברוב הספרים העי״ן בשוא לבדו : ותראנה . ותארנה ק׳ : (לב) ויעט . ויעט ק׳ והיו״ד שקוהה כמ״ש בסימן כ״ה מזה הספר : *שלל . השלל . ק׳ : (לג) חטאים . הטי״ת בחירק והאלף נחה כמו קראים אל ס׳ : גלו אלי . הלמ״ד דגושה בספרים מדוייקים : לאכל אל הדם . כדפוס עם פי׳ אברבנאל וגם במקצת ספרים כ״י כתיב על הדם : (לו) ונבזה . הוא״ו בגעיא : בעיניך עשה * ויאמר הכהן . פיסקא באמצע פסוק : (מז) בכל איביו . הבי״ת בגעיא : איביו אין באלף מאריך :

טו (ח) למשחך . השי״ן בקמץ רחב והמ״ם בחטף קמץ במקצת ספרים וספרים אחרים ההי״ת בחטף פתח ובס״ס אין מאריך בשי״ן . ורד״ק כתב בפי׳ ובשרשים שהשי״ן בקמץ רחב והחית בחטף קמץ וכן במכלול ד׳ מ׳ ובלוית חן ס״ו פ״ג ובס׳ דקדוק ישן כתוב לעולם לא יבא חטף פתח אחר חטף קמץ בסמוך חוץ מאחד למשחה למלך השאול ע״כ : (ו) פן אספך עמו . במקצת ספרים יש מאריך בס׳ ובס״ס המדוייקים הוא באל״ף ובמסורת כ״י אספך ג׳ חסר וסימן ויאמר שאול אל הקיני . לכן הנני אספך על אבותיך דיאשיהו במלכים . והברו דדברי הימים עד כאן . ובשנים אחרים הם בלא מאריך כמ״ך בכל הספרים שמע מינה דלי הדדי נינהו וחדא קריאה אית לכולהו . וע׳ מה שאכתוב במאמר המאריך : (טז) ויאמרו לו דבר . ויאמר ק׳ : (כב) החפץ לה׳ בעלות וזבחים כשמע . מלת כשמע בכ״ף :

טז (ד) ויבא בית לחם . הלמ״ד בקמץ מפני שהפסק בכל ספרים כ״י וגם ברוב ספרי הדפוס . ובמקצת דפוסים בסגול ואין לסמוך עליהם : ויאמר שלום בואך , זהו אחד מאותם דסבירין ויאמרו מסורת שופטים י״ח : שלם בואך . עיין מ״ש בשמואל י״ח : (י) לא בחר ה׳ באלה . ל׳ במסורת בקמץ הבי״ת והדך לא תוכל ללכת באלה דויתגור דוד לקמן סימן י״ז : (יב) וטוב ראי ° ויאמר וגומ׳ . במקצת ספרים פיסקא באמצעות פסוק : (טו) מבעתך . בחירק העי״ן ובדגוש התיו והדקדוק המלה עיין במכלול דף ע״ה וגם המכלל יופי העתיק דבריו : (יז) והביאותם . בספרים כתובי יד וקצת דפוסים ישנים בוא״ו אחר האל״ף :

יז (א) ויאספו פלשתים . הפ״א רפה : ויאספו שכה . בספרים מדוייקים חסר וא״ו בין שין לכ״ף ומסרה רבתא אתיא כוותייהו והדך דבפסוק מלא ול״ת : (ז) וחץ חניתו . ועץ ק׳ ובסוטה ס׳ משוח מלחמה דרשו רבותינו ז״ל על הכתוב עדיין לא הגיעו לחצי שבחו של אותו רשע . ובשמואל ב׳ כ״א כתוב ועץ חניתו כמ״ש שם וכן בד״ה א׳ כ׳ . ועיין מ״ש בסוף פרשת דברים : (ט) והכיתיו . א״ס ברוב ספרי הדפוס חסר יו״ד קדמאה אבל במ״ג ערך כן נמסרו והכיתין ג׳ ב׳ חסר ואחד מלא ולא מבויימי הי ניהו שמלא אבל מדחזינא בכל ספרי דב׳ דלקמן חסרים לינן אשתמע מינייהו דדין מלא וכן אשכחנא בקצת ספרי ע״כ : (יא) ויחתו ויראו מאד , מלת ויראו היו״ד במאריך : (יז) איפת הקליא . חד מן י״ב מלין דכתיבין אל״ף בסוף תיבותא ולא קריין מסורת רים פרשת שלח לך ודניאל ג׳ : (כ) המעגלה . ברוב ספרי הדפוס וכתובי יד מלעיל הזקף בגימ״ל : (כג) ממער°ות . ממערכות ק׳ . וכן נדרש בסוטה סוף פ׳ משוח מלחמה כתיב ממערות וקרינן ממערכות תני רב יוסף שהכל הערו באמו וכו׳ איתא במדרש רות רבתי פרשתא ב׳ אבל בספר הזוהר פ׳ בלק דף ר״ו כתוב שם . והיינו דכתיב ממערכות פלשתים אל תיקרי ממערכות אלא ממערות דומה שהוא כתוב ממערכות וכ״כ בעל מתנות כהונה במדרש רות וכן הוא בירושל׳ פרק החולץ ובהגדת שמואל פסוק כ׳ והדבר צ״ע ומ״ש שם בירושלמי ויצא איש הבינים ממערכות פלשתים הוא פסוק מורכב משני פסוקים כמנהג בכמה מקומות : (כה) הראיתם האיש . בדגש הרי״ש ע״פ המסורת ומכלול דף ע״ב : והיה האיש . הוא״ו בגעיא : (לד) ונשא שה מהעדר . במקצת ספרי הדפוס כתוב זה וטעות הוא כי בכל ספרים כ״י וגם בדפוסים ישנים כתוב שה וכן תרגם יונתן אימרא וכן כתבוהו החכם אברבנאל ובעל כלי יקר בפירושיהם והקונקורדאנציאה בשרש נשא ושרש שה ובשרש עדר : (לה) והמיתיו . נכתב ביו״ד אחר מ״ם עם דגש בתי״ו : (לו) גם את הארי גם הדוב . בפסוק זה רבו החילופי׳ בספרים ובמדרשים ובפירושי המפרשים במדרש ל״ב מדות דר׳ יוסי הגלילי מריבוי אחר ריבוי כיצד גם את הארי גם הדוב הכה עבדך אילו נכתב ארי ודוב הייתי אומר שתים בלבד כשהוא אומר גם את גם הרי שלשה ריבויים מלמד שהיו שם חמשה חיות רעות כיצד ארי ושני גוריו והדוב ובנו כן נמצא זה המדרש בספר כריתות ובהליכות עולם וגם רד״ק הביאו עם שינוי מעט וכן במכילתא סוף פרשת בשלח ושים באזני יהושע זה אחד מארבעה צדיקים שנתן להם רמז שנים חגו ושנים לא חגו וכו׳ . דוד נתן לו רמז ולא שנאמר גם את הארי גם את הדוב וגו׳ . וכן הובא בילקוט שמואל רים רמז קנ״ו וזו היא גירסת בעל מאיר נתיב אבל בהגדת שמואל סוף פ׳ כ׳ גרים גם את הארי ואת הדוב הכה עבדך תני בשם ר׳ נתן ארבעה אריות ושלשה דובין הכה דוד באותו היום הה״ד ארי . הארי . את הארי . גם את הארי . דוב . הדוב . ואת הדוב ע״כ . וכן מצאתי בס״א כ״י ואת הדוב . ובילקוט מייתי הך אגדתא בלישנא אחרינא ומסכתא היא ומשום הכי לא כתבינן לה ואולם בספרי דוקני ועתיקי דאתו לידן כתיב גם את הארי גם הדוב וכן תרגם יונתן וזו היא גירסת רד״ק ורבינו ישעיה והכי איתא בכולהו נסחי דספרד ובויקרא רבא סוף פ׳ כ״ו ובמדרש אסתר רבתי פסוק ויהי אומן את הדסה . והכא מגיעא פ׳ המקבל וילמדנו סוף פרשה בשלח ונ״ל דעל כרחין צריך להגיהו כן בל״ב מדות דר׳ יוסי הגלילי דאמר התם בהדיא גם את גם הרי שלשה ריבויין ואי גרסינן גם את הארי גם את הדוב כדמייתי קרא התם מעיקרא הוו להו ארבעה רבויין ואי הוה גרסינן הכי גם בהגדת שמואל ניחא נמי למידרש דוב הדוב גם הדוב והיכא דינייהו דהגדת שמואל דריש ריבוי שתי ההי״ן ה״א דהארי וה״א דהדוב להביא עוד שנים אחרים ורבי יוסי הגלילי ההי״ן לא דריש ורש״י ז״ל נראה שיש לו נסחא אחרת בפסוק ובמדרש ל״ב מדות עיין עליו וכעת יספיק מה שכתבתי במקום הזה : והיה הפלשתי . הוא״ו בגעיא : (לח) ונתן קובע נחשת על ראשו . בקו״ף ומלעיל וי״ם שכתוב בכ״ף והיא שגגת הסופרים שהמסרה מעידה עליו לית כוותיה בקו״ף ומד מגן וקובע (יחזקאל כ״ג) והוא מלרע ותרויהון מלאים ושאר קריאת כובע בכ״ף כלם בר מן אלין תרין בקו״ף רד״ק בפי׳ ובשרשים :
(לט) ללכת באלה . ב׳ בקמץ ע״פ המסו׳ כמ״ש למעלה סי׳ ט״ז :

יח (א) ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד . מרים ספרא עד הכא יונתן בר מן תרין יהונתן וסימן ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו לכה ונעברה וגו׳ ויאמר יהונתן הנה אנחנו עברים אל האנשים ותרווייהו בחד ענינא לעיל סימן י״ד ומן הכא עד סוף ספרא יהונתן בר מן חד וידבר שאול לקמן רים סימן י״ט ועיין מ״ש בכלי יקר ומסורת ברית הגדול סימן תתקפ״ט : ויאהבו . ויאהבהו ק׳ : (ו) ויהי בבואם . הבי״ת דגושה : לשור . לשיר ק׳ : (ז) ותאמרן . כל נביאים וכתובים ותאמרנה נו״ן ה״א בסוף תיבה חוץ מזה שכתוב בנו״ן פשוטה מסורת פרשת ויצא : באלפו . באלפיו ק׳ : (ט) עון . עוין ק׳ : (י) ויתנבא בתוך . מלת בתוך ברוב ספרים כ״י הבי״ת דגושה ולא ידעתי למה : (יד) ויהי דוד לכל . במסורת סוף פ׳ תרומה מונה זה עם ה״א לכל דמטעין בהון דסבירין כל וקריין לכל : דרכו . דרכיו ק׳ : (כ) ויישר הדבר בעיניו . כתב רד״ק בפירוש על ויּשר הדבר בעיני דוד שבסמוך שהוא ביו״ד אחת לבד ויו״ד השרש נפלה מהמכתב ועל זה לא כתב מאומה ובספר מכלול דף קכ״ד כתבו בתחלה ביו״ד אחד ואחר כן כתב שבמקצת ספרים ויּישר הדבר בעיניו מלא בשני יודי״ן אבל ויּשר הדבר בעיני דוד חסר אבל בספרים שלפנינו שניהם ביו״ד אחת וכן נמצא ע״פ המסורת דפרשת בלק שנמסר א׳ יישר וכו׳ וייטב מלאים ואין זה מהם : (כב) את עבד״ו . עבדיו ק׳ : (כה) אין חפץ למלך במהר כי במאה ערלות . חד מן ה׳ פסוקים דלית בהון אס ומטעים בהון וסימן במ״ג פרשת חיי שרה : (כז) וימלאום . ק׳ הלמ״ד וכן במסורת ב׳ ומלאים והברו וימלאום עפר פרשת תולדת יצחק : (כט) ויאסף שאול . נכתב באל״ף במקום וא״ו ובמקצת ספרים כ״י נכתב מבחוץ ויוסף ק׳ :

יט (ז) ויבא יהונתן את דוד אל שאול . בספר אחד כ״י נגרס האל״ף ונשאר לשאול ואין כן בשאר ספרים : (י) וימלט בלילה הוא . ד׳ דסבירין ההוא וכתיבין הוא וסימנם בלשון ארמי שתה ודמך וקם וערק : (יז) למה ככה רמיתני . בס״א רִמִּיתָנִי בקמץ התי״ו ולא יתכן שהמסרה מעידה רִמִּיתַנִי ב׳ בלת ברחל (ברא״שית כ״ט) ואתה שאול (שמואל א׳ כ״ח) : למה אמיתך . מלרע ורפי כמשפט כשיבא על אותיות אה״ע : (יח) וישבו בנוית . בניות קרי וכ״כ רד״ק נכתב הוא״ו קודם היו״ד וקרי היו״ד קודם הוא״ו ע״כ . וכן מצאתי כל הכתובים בענין בספרים מדוייקים כ״י ובדפוסים קדמונים אבל בספרי הדפוס אחרונים יש חילופים אחרים ואין בהם ממש ובזבחים פרק איזהו מקומן דרש רבא מאי דכתיב וילך הוא ושמואל וישבו בניות וכתיב הנה דוד בניות ברמה וכי מה ענין נוית אצל רמה אלא יושבים ברמה ועוסקים בנויו של עולם שירש בבית המקדש (כלומר) באיזה מקום יהיה כן כתיב בשרש רד״ק אמנם נוסחא גמרתינו כתוב וישבו בנויות בשני ואוי״ן והיו״ד באמצע . ונלפע״ד דרבא דריש קרא ומסורת כהדא דקרא הייטו וא״ו קדים ליו״ד ומסורת יו״ד קדים לוא״ו ואי כאילו נכתב בנויות וכשהי מידרש שפיר ועוסקים בנויו של עולם דאי לאו תרי ואוי״ן לא מצינן למימר בנויו ובמסורה רבתא במערכת אות וא״ו חשיב להו בהדי מלין דכתיב מוקדם ומאוחר והשוב לכולהו ב״מ תרי באתרי ולא ידענא טעמא : (יט) הנה דוד בנוית . בניות קרי : (כא) ויתנבאו גם המה ויסף שאול . אין ריוח באמצע כמו שהוא במקרא גדולה : (כב) בשכו . השי״ן בסגול במקצת ספרים ובמקצת בצירי : ויאמר הנה בנוית . י״ב דסבירין ויאמרו ועיין מ״ש סוף פרשת מטות : הנה בנוית . בניות קרי : (כג) אל נוית . ניות קרי : בנוית . בניות קרי :

כ (א) מנוית . מניות ק׳ : (ב) לו״עשה . לא יעשה ק׳ ועיין כלי יקר ומ״ש בישעיה סימן מ״ט : (ג) כי כפשע . ברוב ספרי הדפוס בשי״ן הנקודה לצד ימין . וזהו פשע רב שהוא לשון פסיעה כמו שפירשו כל המפרשים מלשון אפשעה בה (ישעיה כ״ז) וכן פי׳ שם הראב״ע אפשעה בה כמו כי כפשע ע״כ . וכן אמרו במדרש בפסיעה אחת שנסתרתי מלפניו נגלתי גם בכל ספרים כ״י בשי״ן בנקודה נגד שמאל : (ה) ישב אשב . במקצת ספרים כ״י במאריך ביו״ד לא בשי״ן :

(ה) ועשית חסד על עבדך . על דסבירין עם ועיין מ״ש בפרשת ויצא סימן ל׳ : (טו) ולא תכרית . בספרים מדוייקים כ״י ודפוסים ישנים חסר יו״ד וכן במסורת ב׳ חד חסר וחד מלא . דין הוא החסר והמלא הוא דאיזבל . והמדפיסים טעו בזה : (כ) לדה אירה . ה״א הכנוי רפה ע״פ המסורת ומשפטה להיות במפיק ואין לומר כי הה״א בסופה במקום למ״ד בתחלתה שאם כן היה ראוי להיות בטעם מלעיל וזהו בטעם מלרע שרשים והגהה שם : (כד) על הלחם . אל הלחם ק׳ : (כט) אמלטה נא . מלעיל אמלטה נא שמה פרשת וירא מלרע כמ״ש שם : (ל) בן נעות . מלת בן בסגול וכ״כ השרשים בשרש פיה ובספר הרכבה אות הנו״ן . וכתב המכלל יופי שאינו במקף ובספרים מדוייקים שלפני הוא במקף ועיין לוית חן פ״ז מהשער השביעי : (לח) נער יהונתן את החצי החצים ק׳ : (מ) לך הביא העיר . מלא יו״ד ע״פ המסורת ועיין מסורת הברית הגדול סי׳ תתק״ל : (מא) וישקו איש את רעהו . השי״ן בדגש בכל ספרים כ״י וגם בדפוסים ישנים :

כא (ג) נכה מלעיל : (ו) עצרה לנו . הצד״י במאריך : כתמול . בספרים כ״י ודפוסים ישנים מלא וא״ו ועיין מ״ש בפרשת ויצא סימן ל״א : (ט) ויאמר דוד לאחימלך ואין . מלת ואין האל״ף בחיר״ק בכל המדוייקים וכ״כ רד״ק ובמקצת ספרי הדפוס האלף בצירי ואין להשגיח בהם : (י) תננה לי . הלמ״ד דגושה מכלול דף ק״ו : (יב) באלפ°ו ודוד ברבבת°ו . פיו ק׳ תיו ק׳ : (יד) ויתו על דלתות . בא בקמץ התי״ו שלא כמנהג הבירוו מכלול דף קנ״ט : (טז) יבוא אל ביתו . בספרים כ״י ודפוס ישן מלא בוא״ו ואל״ף :

כב (ה) ובאת לך . התי״ו בקמץ : (ו) ושאול יושב בגבעה . בספרים מדוייקים מלא וא״ו והוא א׳ מן המלאים בסיפרא על פי המסורת עיין עליהם : תחת האשל . במקצת ספרים מדוייקים האל״ף בסגול ועיין מ״ש בפרשת וירא על ויטע אשל : (ז) ולכלכם . ברוב ספרים ישנים מלא יו״ד : (יב) שמע נא . השי״ן בגעיא : (יג) אל°ו . אליו ק׳ : ושאול לו . האל״ף בחולם : (יד) ונכבד בביתך . במקצת ספרים הבי״ת בקמץ כמשפט הכינוי ומקהלפים בפתח ובמסורת ונכבד ב׳ פתח וסימנהון ולא נכבד עליך (שמואל ב׳ י״ג) וישב דוד לביתו וגו׳ מה נכבד היום (שמואל ב׳ ו׳) וכתב שם רד״ק מה נכבד היום נפעל עבר כי הוא פתוח . (טו) לשאול לו . חד מן תיבותא דיקירין וא״ו ומטעין קמיין וסימן במסרה רבתא : (יז) אזנו . אזני ק׳ : נפגע . עיין מ״ש בפרשת חקת על מלת לסבב : (יח) ויאמר המלך לדויג . לדואג ק׳ כי היה נקרא דויג ודואג כמו שאומר ויסב דויג ולא ק׳ דואג . וי״ם שגם הוא קרי דואג והקרי הוא לפי שברוב היו קוראים אותו דואג ונראה כי בשעת המעשה קראו הכתוב דויג לגריעות שמו ע״כ לשון רד״ק . ובירושל׳ פ׳ חלק ויאמר המלך לדויג אמר ר׳ יהודה בר פזי לדויג כתיב א״ל נתפסת כדג אתה עבדת רבתא כוו אתה ופגע בכהני ה׳ פי׳ אמר לו שאול נתפסת כדג שנאחז במצודה שאתה עשית הגדולה דהיינו שהלבנת עליהם וחייבתם מיתה גם כן יש לך להרגם על דבך יד העדים תהיה בו בראשונה . והתם בבבלי דריש ר׳ יוחנן בתחילה היה הקב״ה כביכול יושב ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא אמר וי שיצא זה ופי׳ רש״י אמר וי לכך כתיב דויג ובמסורה דואג ג׳ וסימן ושם איש מעבדי שאול . והוא נצב על עבדי שאול . בבוא דואג האדומי . ובאחרנין דויג כתיב ועיין כלי יקר : (כ) וימלט בן אחד . ד׳ בצירי ומקף וסימנהון ותלד בן שני ליעקב . ודין . והוליד בן פרץ . ולמפיבשת בן קטן . וסימן יעקב זעיר אתחזיב מאחוה ועיין מ״ש בפרשת ויצא סימן ל׳ : (כב) כי שם דויג . דואג ק׳ :

כג (א) את הגרנות . הגימל בחטף קמץ בנסחאות כ״י וגם בדפוסים קדמונים ועיין עוד מ״ש ביואל סימן ב׳ : (ב) בפלשתים האלה * ויאמר . פיסקא באמצעות פסוק : (ג) ואף כי נלך קעלה . בספרים מדוייקים חסר יו״ד : (ד) קום רד קעילה . בספרים מדוייקים מלא יו״ד : (ה) ואנש°ו . ואנשיו קרי : ויושע דוד את ישבי קעילה . מלא ובקצת ספרים חסר : (יא) הגד נא לעבדך° ויאמר . בקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : (יב) ביד שאול° ויאמר . בקצת ספרים יש פיסקא באמצע פסוק : (יג) ויצאו מקעלה . בספרים מדוייקים חסר יו״ד וכן הוא כפי המסורת שהביאו המדפיסים במקרא גדולה ולפי דבריו רבו החילופים בספרים והכבר ברירנא כל דוכתי דאית בהון פסיקא כדאשכחנא בספרי עתיקי : (טו) במדבר זיף בחרשה . הרי״ש בשוא נח שהמלה מלעיל וה״א נוספת וכן כולם שבפרשה : (כח) מרדף . בספר אחד כ״י המ״ם בצירי וטעות הוא כי בשאר ספרים בחירק וכ״כ רד״ק בחירק המ״ם שלא כמנהג ובקצת ספרים מדוייקים המ״ם בלא מאריך ובמסורת ב׳ וחסר והברו מרדף אחרי ישראל (שמואל ב׳ י״ח) וגם הוא בלא מאריך ובחירק כמ״ש שם וכן במכלול דף ס׳ :

כד (ג) ויהי כאשר שב וגו׳ . כאן מתחיל סימן כ״ד : (ה) איביך . אויבך ק׳ : (ט) מן המערה . מהמערה ק׳ והוא חד מן ח׳ מילין דכתיבין ב׳ מלין וקריין חדא מלה וסימן במ״ג ז״ס ב׳ ל״ד : (יא) אשר נתנך ה׳ ׀ היום ׀ בידי . יש פסוק בין ה׳ להיום וכן בין היום לבידי ודכוותיה בפסיקתא דנביאים אשר נתנך ה׳ ׀ היום ׀ ביד דלקמן ס״ס כ״ו . הך בספרים שלנו אין בפסוק דלקמן פסיק כי אם בין ה׳ להיום : ואמר להרגך . לב״נ הרי״ש בקמץ חטוף הגימ״ל בשוא ובב״א הרי״ש בקמץ רחב עם געיא והגימ״ל בשוא ופתח כ״כ רד״ק בפי׳ ובמכלול דף ל״ט והגהת לוית חן ש״ו פ״ג וכן ראיתי בחילופי ב״א וב״נ ובכמה ספרים מצאתי כב״נ ואחד מכל אלה לא מצאתי כב״א ובספרים ספרדיים הרי״ש בקמץ רחב עם מאריך והגימ״ל בשוא לבדו ואפשר שזה יהיה דעת ב״א . ולפי דעתי זהו אחת מן המבוכות שנפלו במקצת ספרים שכל שוא הבא אחר מאריך עשאוהו שוא ופתח כמו הגעיא הבא בראש תיבה ולא הבחינו ביניהם וכעת בקרתי בקיצור שעתיד אני להאריך בענין זה במאמר מיוחד בס״ד אם יאריך ה׳ ימי : ותחס עליך . התי״ו בקמץ חטוף לא בפתח ועיין מ״ש ביחזקאל כ׳ : (יט) ואת° ואתה ק׳ :

כה (ג) ושם אשתו אבגיל . חסר יו״ד קדמאה וכן צריך להגיה במסורת שמואל ב׳ ג׳ : כלבו . כלבי ק׳ : (ה) ושאלתם . האל״ף בסגול וכ״כ רד״ק בשרשים ותמיהני על מה שראיתי במקרא כ״י ישנה האל״ף בפתח וגם בחילופי הדפוס וכ״י כתוב לבן אשר בפתח ולבן נפתלי בסגול ודבר זה שאלתי את רבותי ולא אמרו לי דבר : (ז) לא הכלמנום . הה״א בסגול ומשפטו בחירק על המנהג בשלמים מסורת ורד״ק בפירוש ומכלול דף פ״ב ושרשים : (ח) על יום טוב בנו . הכל אלף מהמכתב ונשארה במבטא רד״ק בפי׳ ומכלול דף קמ״ט ושרשים והוא חד מן ט׳ מלין חסר אל״ף בלישנא דיאתה וסי׳ במסורת ירמיה ל״ט : (יא) את לחמי . ההי״ת בשוא לבדו : (יב) ויהפכו . בספרים כ״י מדוייקים היו״ד והה״א בפתח והפ״א בשוא נח וכ״כ רד״ק בשרשו ובמקצת דפוסים ישנים היו״ד בצירי והה״א בקמץ וַיֵּהָפְכוּ ובמקצת דפוסים אחרונים וַיַּהַפְּכוּ בדגש הפ״א וכ״י עקר וכולה גמורה ממסרה רבתא דבמערכת אות הוא״ו היכא כ״ב זוגין נסבין וא״ו יו״ד בריש תיבותא ונסבין ו״ג בכוספים חד מלרע וחד מלעיל כמו וְיִתְאָו המלך יפיך (תלים מ״ה) מלרע . וַיִּתְאַו דוד ויאמר (ד״ה א׳ י״א) מלעיל . וחד מן זוגיה דהאמרי התם הוא דין ושלחם וַיַּהַפְכוּ ארץ (איוב י״ב) מלרע . וַיַּהַפְכוּ נערי דוד לדרכם מלעיל . וזהו מן האחד מעמן מלעיל ומלרע הנזכר מבעלי המבירות שאינו על כנחת טעמים רק על השתנות הנקודות וזה במלות שנמצאו שנים שנים שקראו להם זוגים וכראבן אותיות כל״ב או לוא״ו שבראשם האיתן ובמלה אחת כן נקודות בשוא ובחברתה בפתח ודגש אחריה כמו שזכר בעל מסורת המסורת במאמר ד׳ ואין ההפכות אחר ביניהם : ויגדו לו . בספרים מדוייקים חסר יו״ד : (יד) ויעט בהם . היו״ד קמוצה מענין עיט שהוא העוף אבל ויעט בעט אל השלל (שמואל א׳ י״ד) היו״ד פתוחה שהוא מענין עטייה וכן במסורת ויעט ג׳ חד קמץ וחד פתח : (יח) ותמהר אבוגיל . אביגיל ק׳ : עשוות . עשויות ק׳ ורבותינו דרשו בפרק ראשית הגז שהעשות את בעליהן והומרות לו קום עשה מגוה חדשה מאי מיהו לראשית הגז דכתיב ביה נתן דמשמע מרובה דאי בבכורים ומתנות חסי׳ הדא מתייבא : (כ) והיה היא רכבת . חסר וא״ו וראה מ״ש בפרשת נח סימן ז׳ : (כג) ותשתחו ארץ . חד מן ה׳ דסבירין ארצה וסימן במ״ג בפרשת ויגש : (כד) באזניך . האל״ף בקמץ לבד : (כו) ועתה אדוני . כ״כ ועתה לא ואתה וכן תרגום יונתן וכמן : (כט) לִרְדָפְךָ . הדל״ת בקמץ חטוף וכו׳ כ״י מצאתי לִרְדָפְךָ ואין לרדוף אחריו ובחילופים הדל״ת רפה לקריאת ב״א ולב״נ בדגש ואין שינוי אחר ביניהם : והיתה . הוא״ו בגעיא : (לא) ולשפך דם חנם . איתא במסרה רבתא במערכת אות הוא״ו כל תיבותא דיתירים וא״ו וקמיין הטפין ותמן כתוב לשפוך דם נקן דאביגיל ולא נמצא במקרא רק זה הפסוק שכתוב ולשפך דם חנם ובכל הספרים הוא בלא וא״ו והוא מן התימה ולי יש לומר דאולי זאת היתה קריאת ב״נ ודברי בעל מסרה מיוסדים עליה כמ״ש אבל תדרוש רשעו בל תמצא (תלים י׳) ואין אנו סומכים על קריאתו : (לב) ויאמר דוד לאביגל . הגימ״ל בפתח ויש ספרים שגם זה כתוב לאביגיל וטעות נפל בהם וכן במדרש הובא בילקוט אמר ר׳ יצחק פסוק זה הזכיר פגם של אביגיל . אביגל חסר יו״ד מפני שנתנה בו עיניה בשהיא אשת איש . ולשון המדרש בהגדת שמואל כך הוא וזכרת את אמתך אמר ר׳ יצחק פסוק מוליך ותסיל שועתיך לפי שנתנה עיניה בו בשהיא אשת איש לפיכך פגמה הכתוב אביגיל תניינא אביגל כתיב ע״כ . ואם אין טעות בגירסא נ״ל דקרי תניינא לגבי הנזכר בפסוק בתר שראתה את דוד דהיינו מתחלת ותרא אביגיל את דוד וגו׳ וכן אמרו בירושלמי דסנהדרין פ׳ כהן גדול וזכרת את אמתך מלמד שהפקרה עצמה וכיון שהפקרה עצמה פגמה הכתוב בכל קריה אתקרי אביגיל בר מהדין פסוקא ויאמר דוד לאביגל . ואתיא כהא דאמרינן בפ״ק דמגילה וב״ק פרק החובל היינו דאמרי אינשי איתתא בהדי שותא פלכא אי נמי משיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין : (לג) והשע ידי לי . במקצת ספרים חסר וא״ו בין ה״א לשי״ן וכן נמסר עליו לית חסר ובמסורת בירמיה סימן א׳ והושע ג׳ וסימן מבוא בדמים והושע ידך לך דלעיל . וברוך טעמך וברוכה והושע לא יושיעו להם בעת רעתם (ירמיה שם) ע״כ . ולפלטם השי״ן בצירי לא בחירק כמו שראיתי בספר אחד כ״י : (לד) לולי מהרת . במקצת ספרים כ״י כתוב לולא באל״ף ומסור עליה לולא ד׳ בקריא וסימן כי לולא התמהמהנו . לולא חרשתם בעגלתי . כי לולא מהרת . לולא האמנתי לראות ע״כ . אבל בספרים אחרים כתוב לולי ביו״ד ומסרה עליהם ג״כ ד׳ לולא באל״ף ומשמיטים זה ומונים לולא דברתי כי אז (שמואל ב׳ ב׳) דאף דבהנהו ספרי נמי דכתיב הכא לולא באל״ף לא קחשי נסחייהו במסרה דילהון ולא מברר להו שפיר . ובשמואל ב׳ סימן ב׳ מסרי בלישנא
דמסרה

דמסרה דין פסק ובפרשת מקץ: ותבאתי. ותבאת ק' ועיין בספר הבכהה אות הוא"ו: (לז) ותגש עד אמאו. במקראות כ"י ודפוסים קדמונים הגימ"ל בסגול: (מב) ההלכת. במקצת ספרים מלא ואי"ו בתראה ולפום מאי דמסיר בעל המסורת בס' ואלה שמות חסר דחסר:

כו (א) היפימן. ברוב ספרים ישנים חסר ואיו וכן חברו שבסמוך: (ה) סביבת'ו. סביבותיו קרי: (ז) מראשת'ו. מראשותיו קרי: סביבת'ו. סביבתיו קרי והוא מלת יו"ד אחר הבי"ת: (ח) אויבך. כן הוא בספרי' מדוייקי' ונמסר עליו לית וכתיב כן לא כמ"ש במקצת ספרים אוֹיִבְךָ ביו"ד יתירה. וכ"נ שזהו דעת רד"ק שלא כתב על זה כלום כמ"ש למעלה בסימן כ"ד: (יא) החנית אשר מראשת'ו. מראשתיו קרי: (טז) המים אשר מראשת'ו. מראשתיו קרי: (כב) הנה החנית. חנית קרי: (כג) ואת אמנתו. בכמה דפוסים אחרונים בחטף פתח ואין להאמין להם כי בכל ספרים הרשומים בכתב אמת וגם בדפוסים ראשונים בחטף סגול:

כז (א) לבקשני עוד. בספרים כ"י ובקצת דפוסים ישנים הקו"ף רפה: (ב) בן מעוך. בקצת ספרים העיי"ן בשורק ושנגה היא שהמסרה מעידה לית מלאפום וחד ומעוך וכתות: (ג) היזרעאלת. במקצת ספרים כ"י חסר יו"ד ונמסר עליו ה' ב' חסר יו"ד והכי נמי נמסר במסרה רבתא מערכת אות היו"ד ז"ל קרי התם: (ד) יוסף. יסף קרי: (ו) לצקלג. כ"א ליקלג מלא וי"ם שהלד"י במאריך בשניהם שבפסוק אף על פי שאין בהם יו"ד כמ"ש בסי' ל' דספר זה ובספר שני סי' ד': לכן היתה לצלק. הכירין על כן. מסורת: (ח) והגרזי. והגזרי קרי: (י) הירחמאלי. היו"ד דגושה בספרים מדוייקים:

כח (ג) ושמואל מת וגו' ושאול הסיר האבות ואת הידענים. במקצת ספרים כתוב הסיר את האבות אבל במדוייקים כ"י אין בהם מלת את וכן במאיר נתיב שרש אוב ושרש סור: (ה) וירא. ברוב הספרים ביו"ד אחת בלבד: ויחרד. במקצת ספרים שהדים החי"ת בשוא לבדו: (ח) קסומי. יתיר וא"ו והסמך בחטף קמץ והוא חד מן יתירין וא"ו חטפין קמצין על פי המסורת: (ט) ולמה אתה. מלת ולמה מלרע והה כמשפט: (ו) אם יקרך. דגש הקו"ף לתפארת מכלול דף ד' ועיין עוד בדף קס"ה: (ט) למה הרגזתני. מלת למה בא בדגש ומלעיל על הה"א מכלול דף רי"ז ובפירוש רבינו ישעיה כאן ועיין מ"ש בירמיה ט"ו: (טז) ערך. חסר יו"ד ברוב הספרים: (כ) וירא מאד. בספרים מדוייקים ביו"ד אחת לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב וכ"כ רד"ק: (כג) וישב אל המטה: (כד) ולאשה עגל. חצי הספר:

כט (ה) באלפ'ו באלפיו קרי. וי"ס שכתוב בפסוק באלפיו ביו"ד: ברבבת'ו. ברבבותיו קרי: (י) באך אלי. בספרים מדוייקים בלא וא"ו אחר הבי"ת:

ל (א) ואנשיו לצקלג. יש ספרים שהלד"י במאריך כמ"ש לעיל בסימן כ"ז: (ב) וינהגו המסורת עליו לית מלעיל ואחד מלרע וַיְנַהֲגוּ וילכו שהפרשה זו לקמן וזהו אחד מהזוגים שזכרתי למעלה בסימן כ"ה ע"ש: (ו) מרה. לית בטעם מלעיל וכן נמנה במסרה גדולה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית כוותיי וגם רד"ק כתב כי מרה פעל עבר כי הוא מלעיל בשני ספקין: על בנ'ו. בניו קרי: (יג) למי אתה. בספרים מדוייקים כ"י ובדפוס קדמון הלמ"ד בגעיא: (יד) ואת לצקלג. כ"א לצקלג ועיין מה שכתבתי לעיל: (טו) התשבעה לי. בס"א כ"י השי"ן במאריך: ואורדך. בספרים כ"י אין מאריך ברי"ש: (כא) וישיבם. במסורת הדפוס וישיבם ב' וסימן ויושיבם בהר וכו' וטעות הוא וצריך לומר וישבום במקום הזה (ס"א יי"ב) ומשתניין באתיהון ובנקודתהון: (כד) היורד. ספר אחד הירד כתיב חסר היורד קרי מלא. וס"א הירד כתיב וקרי וס"א היירד כתיב היורד קרי:

לא (א) יבים. בספרים מדוייקים מלא יו"ד ואזלא כוותיהו מסורת דסוף שופטים: (יג) ויקחו את עצמותיהם. אין בגד"י דגש: תחת האשל. יש ספרים בשש נקודות ויש ספרים בחמש ועיין מה שכתבתי בפרשת וירא על ויטע אשל:

שמואל ב

א (א) וישב דוד בצקלג. מתחלפים הספרים כמ"ש למעלה: (ב) בבאו אל דוד בבי"ת רד"ק: (ו) הדבקהו. בספרים ישנים חסר יו"ד וכן בס"א כ"י מסור עליו לית וחסר: (ח) ויאמר אליו. ואמר ק' מסורת נחמיה ה': (ט) עמד נא עלי ומתתני. בס"א כ"י ע מ ד הם"ם בחולם ואין לעמוד עליו כי בכל שאר ספרים בקמץ חטף: (י) ואמותתהו. הוא"ו פתוחה ומשפטה להיות בקמץ כי הענין לעבר עיין בפי' רד"ק: אחרי נפלו. בס"א כ"י הנו"ן בקמץ חטוף ובכל שאר ספרים בחירק וכ"כ רד"ק בשרשו: (יא) בבגדו. בבגדיו ק': (טז) דמיך. דמך ק': (כא) ושדי תרומת. במדוייקים חסר וא"ו תניינא וכן ראוי כמ"ש במשלי כ"ט בס"ד: (כב) לא נשוג. לית כתיב שי"ן ועיין מ"ש בתילים סי' מ"ד בס"ד: (כו) נפלאתה. האל"ף בפתח במדוייקים ובאי' מהם כתוב עליו פתח' בס' מוגה:

ב (ט) ועל ישראל כלה. עיין מ"ש בירמיה סימן ב': (יח) ויגף אבנר. במקרא גדולה כתוב וינגב ושגגה יצאה מלפני המדפיס: (יט) ועל השמאול. ברובן של ספרים כ"י מלא באל"ף וא"ו: (כב) למה אככה. מלעיל ודגש סמוך לא"ש עיין מ"ש בירמיה ט"ו ואז תבין. (כו) תחת'ו. תחתיו ק' ובמסורת כ"י תחתו ד' חסר וסימנהון עשהאל. וישלח אבנר מלאכים בסימן ג'. אשר מלכת תחתו סימן ט"ז בבאי סיפרא. תחתו שחתו (איוב ט'):

ג (א) ארכה. חד מן ג' חסר ודגשים במסורת איוב י"א: (ב) וי'לדו. ויולדו ק': (ג) לאביג'ל. לאביגיל ק': הראש כלב אנכי. לשון רש"י כלב אנכי מוקף במקף וכן הוא במק"ג אבל בכמה ספרים כ"י מדוייקים מלת כלב בטעם גלגל ובקצת אהם מלת אנכי הנו"ן בטעם מלבד הזרקא שבסופה ובמ״״״״ בראשית נמנה עם

אותם שהם בטעם מלעיל: המלכתך. לית וחסר יו"ד בתראה: (יב) תחת'ו. תחתיו ק' כמ"ש לעיל בסי' ב': (יג) בבאך. בס"ם בבואך מלא: (טו) פלטיאל. סנהדרין פ' כהן גדול כתיב פלטי (שמואל א' כ"ה) וכתיב פלטיאל א"ר יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב. ובויקרא רבה פ' כ"ג ג' הם שברחו מן העבירה ושתף הקב"ה שמו עמהם. יוסף. ויעל. ופלטי. פלטי מנין כתוב א' אומר ושאול נתן את מיכל בתו לפלטי וכתוב א' אומר פלטיאל קרי ליה פלטי וקרי ליה פלטיאל מי נסיב פלטי ומי יהב פלטיאל בתמיהא אלא מעיד אני עליה שלא נגע באשת דוד: לוש. ליש ק': (יח) ביד דוד עבדי הושיע. בס"א כ"י א ו ש י ע באל"ף ובכל שאר הספרים כתוב הושיע בס"א וכ"כ רד"ק שהוא מקור במקום אושיע כלומר אמרתי להושיע את ישראל בידי. וכן ואתכם הוציא מתוכה כאילו אמר אוציא וכן ת"י הושיע אפרוק עכ"ל. ורבינו ישעיה כתב שנחלף האל"ף בה"א ופי' אושיע שאותיות אהו"י מתחלפות זו בזו וכן וכל מלטושי אגאלתי נחלף הה"א באל"ף והיה לו לומר הגאלתי ע"כ. ובמסורת כ"י הושיע ב' עתה ודין ר"ל פ' עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו (תלים כ'): (כא) אקומה ואלכה. בס"ם הוא"ו בגעיא: (כב) והנה עבדי דוד ויואב בא. עיין מ"ש ביחזקאל כ"ג: מבואך. מובאך ק': (לד) הגשו. במקצת ספרים הגימ"ל בפתח: (לה) להברות את דוד. בדפוס ישן כתיב להכרות בכ"ף וקרי להברות בבי"ת וכן בסנהדרין פ' כ"ג דרש רבא מאי דכתיב ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות בכ"ף וקרינן להברות בבית בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו ופירש רש"י ז"ל בתחלה להכרותו שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר ולבסוף להברותו שידעו בבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר עכ"ל. וכן כתבו מנחם בן סרוק ור' יהודה חיוג ור' יוסף קמחי כי הכתיב בכ"ף. אכן בספרים אחרים שלפנינו כתוב בבית ואין כאן קרי וכתוב כלל וכן הפידו רד"ק ורבי יונה המדקדק שלא מצאו כתוב בכ"ף בשום ספר מדוייק ולא במסורת ובעל כלי יקר כתב לפי דרכו שגם חז"ל לא היה להם כתיב וקרי רק להברות בבי"ת יעויין שם: (לט) לעשה הרעה. בספרים ישנים מהדפוס וכ"י השי"ן בסגול לא בצירי כמו שהוא בדפוסים אחרים:

ד (ב) שרי גדודים. במקצת ספרים המאריך ברי"ש לא בשי"ן וי"ם בגלגל ויש ג"כ בלא שום טעם הלד השוה שבהם שאין שום טעם בשי"ן: (ו) והנה באו. בשני ספרים ישנים אחד מהם כ"י ובאחד מהם מהדפוס מצאתי כתוב וְהֵ֫נָּה וטועים כל האומרים כן כי במסורת נמסר וְהֵ֫נָּה ג' בקריאה וסימן וְהֵ֫נָּה באו עד תוך הבית והנה אמרת הסיתוך (ירמיה ל"ח). וְהֵ֫נָּה בשני תלכנה (יחזקאל ל'): (ז) ויסרו את ראשו. בס"ם ודפוס ישן חסר יו"ד: (י) ואהרגהו בצקלג. בס"א כ"י הה"א בסגול ובספרים אחרים בשוא וחבירו ע"פ המסורת קשרתי אל אדוני וָאֶהֶרְגֵהוּ (מלכים ב' י') וגם הוא בשני שואין וכ"כ במכלול דף מ"ה: בצקלג. הספרים מתחלפים כמ"ש בשמואל א' כ"ז.

ה (א) הננו עצמך. קל ובשוא נו"ן ראשונה כמ"ש בירמיה ט': (ב) אתה הייתה מוציא. היית ק' המוציא ק' והה"א הכתובה בסוף מלת היית נקראת עם מלת מוציא והוא חד מן ג' מלין קדמיתא נסיב מן תניינא וסימן דין יִדַּעְתָּה שחר מקומו (איוב ל"ח) וּמַתַּחְתָּה לשכות האלה (יחזקאל מ"ב ט') וכן מצאתים בס' כ"י קדמון מדוייק וחילופיהון נמסר לקמן בסימן כ"א: והמבי". והמביא ק': את ישראל ויאמר. בספרים כ"י ובדפוס ישן אין כאן פיסקא באמצע פסוק: (ד) ארבעים שנה מלך. ארבעים בלא וא"ו והוא חד מן אלפא ביתא מן חד חד מתרתין תיבותן לא נסבין וא"ו ברי"ש תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא אות וא"ו: (ו) הסירך העורים והפסחים. ברוב ספרים מדוייקים הה"א בשוא וסגול וכן התב רד"ק בשרשים ובמקצת ספרים בשוא ופתח: (ח) מכה. במקצת ספרים הכ"ף בסגול: שנאו. שנאי ק': (יט) התתנם בידי ויאמר. בספרים ישנים אין כאן פסקא באמצע פסוק: (כב) ויספו עוד פלשתים. בס"א כ"י חסר יו"ד וכן בספר אחר מדוייק נגררה היו"ד ומסורת סלקא כוותייהו עיין במס' רבתא אות היו"ד: (כד) בשמעך. כשמעך ק' בכ"ף והכתיב בבי"ת והוא מן י"א מלין דכתיבין כן והבי"ת בגעיא:

ו (ה) ובצלצלים. במקצת ספרים כ"י ודפוסים ראשונים לד"י שנייה בשוא לבדו ובמקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים אחרונים בחטף סגול ורד"ק בשרשים כתב וכן בהכפל הפ"א ובמנענעים וב צ ל צ ל י ם בסגול הפ"א והגיה ר' אליה המדקדק היה לו לומר בסגול הפ"א הראשונה והשנייה בחטף סגול כדרכה: (ו) ויבאו עד גרן נכון. ובד"ה א' י"ג ויבאו עד ג ר ן כ י ד ן ובסוטה פ' אלו נאמרין בתחלה כ י ד ן ולבסוף נ כ ו ן עיין שם בפי' רש"י והכמת שלמה דף י"ו וכאן בפי' רד"ק וירושלמי סוף פ' החולץ ומדבר רבה פ' ד': (יא) את עבד אדם ואת כל ביתו. בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא"ו כחבריו שבענין ומה שנמסר במקרא גדולה כל אדום דעבד אדום חסר בר מן חד מלא לא מצאתי כן בספרים כ"י אדרבא בס' א' כ"י מדוייק נגררה הוא"ו והאריכו הדל"ת: (כג) לא היה לה ילד. למדינחאי כתיב ולד בוא"ו וקרי ילד ביו"ד ולמערבאי כתיב ילד ביוד וקרי בוא"ו ולד כ"כ רד"ק ובחלופי ב"א וב"נ שאצלנו בדפוס למערבאי ילד כתיב וקרי. למדינחאי ולד כתיב ילד קרי והספרים מתחלפים ואין להכריע מהם. והחכם לוזאטו בעשרים וארבע שלו מהדפוס שכתוב בפסוק ולד כתב כנגדו ס"א י ל ד ועיקר למדינחאי כתיב ו ל ד ואנן קי"ל כמערבאי עכ"ל. והמסרות מסייעות לנסחא שלפנינו אליבא דמערבאי דכתיב וקרי י ל ד ביו"ד דבמסרה גדולה נמסר סימן מן נ"ב מלין דכתיבין

דכתיבין יו״ד בריש תיבותא וקרינן וא״ו ולא נמנה זה עמהם גם לא נמנה במשלי
סימן י״א עם י׳ מלין דכתיבין וא״ו בריש תיבותא וקרינן יו״ד והוא במקצת נסחי
דדפוסא בסוף סדר׳ דנח גבי ותהי שרי עקרה אין לה וָלָד דמסרי עליה לית וחד
לא היה לה וָלֶד וליתא בעיקר נסחי דכתיבין כתב ידא: עד יום מותה. בחולם
אבל וכעת מ ו ת ה (שמואל ד׳) בשורק כמ״ש שם:

ז (ד) ויהי בלילה ההוא ויהי דבר. במקצת ספרים יש כאן פיסקא באמצע
פסוק: (ט) את כל איביך. (אמר המגיה במק״ג ובמקצת ספרי׳ חסר יו״ד והרי
זה טעות גמור שהרי במזמור פ״ג נמסר ט״ז מלאים דמלא״י כתיבי וב׳ חסרים
דחסרים ואין זה עמהם ושאר איביך מלא ביו״ד בתראה כתיבי ועיין מ״ש המחבר
בס׳ כי תצא ובפרשת שופטים על פסוק כי תצא למלחמה): (י) ושמתי מקום לעמי
ישראל. במקצת ספרים כתוב לעמי י ש ר א ל ורובא דנסחי דיקי דאתו קדמי
כתוב ל י ש ר א ל בלמ״ד אבל בד״ה א׳ י״ז כתוב לעמי י ש ר א ל: (טז) וְנֶאְמַן
ביתך. במקצת ספרים האלף בחטף סגול אך במדוייקים בשוא לבדו וכ״כ
רד״ק במכלול דף ע״ב ובשרשים וכ״כ בעל רב פעלים ובמשלי י״א על פסוק
וְנֶאֱמַן רוח מכסה דבר נמסר עליו במקרא גדולה ב׳ אֱ וְאְ וסי׳ הדבר ר״ל ב׳
ונאמן חד בחטף סגול היינו של משלי וחד בשוא פשוט זה דשמואל
וכן מצאתי בספרים כ״י שנמסר כאן בשמואל ךָ וסי׳ וְנֶאְמַן רוח
ותרוייהו פתחין: (יח) הבאתני. בספרים מדוייקים חסר יו״ד ודד״ה א׳ י״ז
מלא יו״ד וכן נמסר כאן חד חסר וחד מלא דין חסר (וסי׳ ח״י) ובד״ה נמסר ב׳ וחסר
וא״ו והא והא איהא: (כא) את כל הגדולה. נכתב הוא״ו עם הדגש וכן חברו שבסמוך
רד״ק: (כב) ככל אשר שמענו. בספרים מוגים ב כ ל בבית: (כג) אשר הלכו אלהים.
נפל בו מחלוקת אם הוא קודש או חול כי במדרש קהלת רבתי בפסוק טוב שם משמן
טוב ר׳ בון בשם ר׳ שמואל בר נחמני אמר מצינו שהלך הקב״ה מהלך חמש מאות
שנה לקנות לו שם דכתיב אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם משמע מהכא
שהוא קדש והתם בתר הכי איתא כתיב אשר הלך האלהים (ד״ה א׳ י״ז) ולהלן הוא
אומר אשר הלכו אלהים הלך זה הקב״ה אלהים זה משה ואהרן והכי איתא באגדת
שמואל פ׳ כ״ז א״מא חול הוא וכן משמע בירושלמי דסנהדרין פ׳ כ״ג ובהוריות
דאמרינן התם הוא וכל דרגין דידיה פי׳ שמליא אשר הלך אלהים אין כתיב כאן
אלא אשר הלכו אלהים אבל בגמרא דילן פ׳ א׳ דיני ממונות משמע שהוא קדש
דחשיב ליה גבי אחריני דכל מקום שפקרו המינים ותשובתן בצדן הילכך טוב להחמיר
שלא למוחקו. אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו ירושלמי פ׳ לולב וערבה תני
בשם ר׳ אליעזר ע״א עברת עם ישראל בים מה טעמא מפני עמך אשר פדית לך
ממצרים גוי ואלהיו היינו פסל מיכה שעליו נאמר ועבר בים צרה כדאיתא בפרק חלק
אמר לו ר״ע ח״ו אם אומר אתה כן נמצאת עושה את הקדש חול פי׳ מלת ואלהיו
שהוא שם קדש ואינו נמחק אתה עושה אותו חול ושרית למחקיה מה ת״ל אשר פדית
לך ממצרים כביכול כאילו עצמך פדית ע״כ. ול״ע מירושלמי הזה דגרים גוי ואלהיו
והכי גרסינן בספרי פרשת בהעלותך ובמכילתא פ׳ בא ומדרש קהלת פסוק טוב שם
משמן טוב וש״ל פ׳ כ״ז ופ׳ מ״ב אבל בשמות רבה פ׳ פ״ו גרסינן גוים וכן כתוב
בדברי הימים א׳ י״ז אשר פדית ממצרים גוים ועיין מה שכתוב בתילים מזמור
פ׳: (כד) ותכונן. בשני טעמים:

ח (ב) וימדדם בחבל בשם נקודות ברוב הספרים וכן ומלא ה ח ב ל שבסמוך: (ג) ויך דוד את
הדדעזר. ברוב הספרים בשני דלתי״ן ותדא מלה וכן חביריו שבפרשה: (אמר המגיה רפאל חיים
סמגיס אבל בדפוסים אחרונים בין של אמשטרדם בין של ויניציאה כולם בדי״ש. ואתמהא על
המגיה שראיתי בדפוסי ויניציאה אשר בכולם לקמן על פ׳ לעזור להדדעזר נרשם מבחוץ בל״ר וכן
כולם שלאחריו נרשם ביד קטנה להורות שהם בדי״ש וקשה דאלו על פ׳ זה דריך דוד לא נרשם
כלום והכוונה נראה דזה נכתב בדל״ת. ליכרא דמכל נומר דהמדפיס לא מצא מחלוקת על
זה אבל על אחרים מצא בהם מאן דפליג רשם דכל״ל בריש. השתא מיהא קשיא אליבייהו דהני
דפליגי והכי דהכא בתרא הם בדל״ת וקמא בריש דהכי במסרה רבתא אות דל״ת נסדרו
בני מילי דחד דל״ת וחד רי״ש וליח דכוותייהו כגון אדיקם הדאם. הראם. וליח דין
בהדייהו אלא ודאי כולהו דמיין להדדי וליכא הפרש ביניהו ומדחזינא לרבר המחבר שכתב
דכולהו אינון בתרי דלתי״ן לית לזוז מיניה דודאי דק ואשכח): בנהר פרת. הבי״ת במאריך
בספרים כ״י: בנהר פ ר ת קרי והוא חד מלין דקריין ולא כתיבין על פי הגמרא בנדרים
פ׳ אין בין המודר ועל פי המסורת בריש סדר אלה הדברים ובמגלת רות ולכן הניחו מקום
חלק בפנים וסמן שם הנקודות להורות עליהם והזכירו הכתוב בשני מקומות בשמואל ובדברי הימים
א׳ י״ח פעם ראשון אמר להשיב ידו בנהר ופעם שני אמר להציב ידו בנהר פ ר ת ולהודיע שהוא
נהר פרת ולא נהר מצרים כתוב חונה לו פרת. כן מצאתי בסדר קרי ולא כתיב ופירושו ומלתו:
(י) ויעש דוד נכים. בספרים כ״י ודפוסים ישנים חסר יו״ד קדמאה וכן חביריו שבענין:
(יג) בשבו. א״כ בדפוסי ויניציאה נכתב בגליון בס״א מוגה מלא וא״ו וליתא דהמסרה מעידה
עליו לית חסר):

ט (י) אתה ובניך ועבדיך והבאת: מלא והבאת מלעיל אעפ״י שהוא לעתיד רד״ק בשרשים ובהגהות
א״א לפי שהוא ענין אחר ר״ל מענין תבוא׳ לפיכך נשתנה הטעם וכן השמר והשקט וכו׳:
(יב) ולמפיבשת בן קטן. הבי״ת בצירי ע״פ המסורת:

י (ג) חקר את העיר. כן כתוב את העיר לא את ה א ר ץ: (ה) שבו בירחו. בספרים
מדוייקים כ״י וגם בדפוסים קדמונים הרי״ש בחירק לא בצירי והוא חסר יו״ד אחר הרי״ש
בינכם: (ט) בחורי בישראל. ישראל ק׳: (י) אבשי: בשוא הבי״ת ובמסרה בסיפר׳ לית כוותי׳
וכל ד״ה טוחי׳ כן כתב רד״ק וכן מצאתי במסורת וכתב רש״י בד״ה א׳ י״ט שכל אותו הספר
נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבישי דמשמע׳ גם אני השוב
כדוד כי אבי הוא ישי לכך בכל ספר ד״ה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ולא יותר
פעם נתן ביד אבשי. ועל פי המסורת שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו נראה שהיה זה
אמו על״ל. ולשון רש״י שם בתחלתו נראה שנשתבש מהמדפיסים וצריך תיקון: (יא) ארם ממני.
כן כתיב לא מ מ נ י ארם כמו שראיתי בכ״א: והיתה לי. ביו״ד אחת בלבד ברוב הספרים
וכן כתב רד״ק: (טז) הדדעזר. כולם שבפרשה בשני דלתי״ן בספרים כ״י ועיין דברי הימים
א׳ סימן י״ח וסי׳ י״ט: ושובך בשי״ן ימנית ובשמות רבה פ׳ ח׳ על פסוק וראה בן ש ו ב ל
על הפ׳ מיד שובך לאלהים זה המשכן שהיה עומד כשובך. ושרש בעל מתנות כהונה שנטריקון
ש ו ב ל שובך לאלהים ע״כ. ומלת שובל גם כן בשין ימנית. ועיין עוד מ״ש בד״ה א׳ י״ט
בס״ד: (יט) ויראו ארם. ביו״ד אחת לבד ובמאריך בספרים כ״י מדוייקים ובדפוס ישן וכן
דינו להיות חסר יו״ד על פי המסורת שנמסר במערכ׳ אות היו״ד ויראו ד׳ חסרים וסימני׳ שם
ובתר הכי אמר וכל שמואל דכוותא בר מן א׳ וכל איש ישראל והוא בשמואל א׳ י״ז וסוף הפסוק
וינסו מפניו וי י ר א ו מאד והתם נמי נמסר לית מלא בסיפרא:

יא (א) המלאכים. יתיר א׳ ק׳: ודוד יושב בירושלם. יושב מלא וא״ו ובספרים מדוייקים וכן הוא
במסורת שמואל ב׳ י״ט: (י) ויגח לנחד. בספרים כ״י ודפוסים ישנים חסר יו״ד:

(כד) וירא. המוראים. ויגו המורים ק׳: (כה) כי כזה וכזה תאכל החרב. הראשון בשוא
והשני בסגול רד״ק:

יב (ט) מדוע בזית וגו׳ לעשות הרע בעיני. בעיני ק׳ כן מצאתי בס״ס המדוקדקים ודין הוא
חד מן מ״ח מלין דכתיבין בין וא״ו בסוף תיבותא וקריין י׳ וסימן נמסר בריש כלי סיפרא
ורש ירמיה. ובמקצת ספרים בעינו כתיב וק׳ בעיני ומסורת פליגא עלייהו: (יח) ויראו עבדי
דוד. ביו״ד אחד לבד ובמאריך להורות על חסרון יו״ד פ״א הפועל ועיין מ״ש לעיל בסימן י׳:
(כ) שמלתיו. שמלתו ק׳: (כב) יחנני. וחנני ק׳: (כד) את בת שבע אשתו. מצאתי ספר א׳
כתיב אשו ק׳ אשתו והפשתי בספרים מדוייקים ולא מצאתי כן וסמכתי על המסרה שמצאתי שאומרת
י״א מלין קורין תי״ו ולא כתיב ומנכד זה אינו מונאים אותם ואם כדברי הספר הזה הם י״ב אינו
דברי רד״ק ועיין עוד שם: ותלד בן ויקרא. ותקרא קרי: (כה) ידידיה. פליגי עליה אמוראי בפ׳
ערבי פסחים לר׳ יוחנן מלה חדא ולרב ורבה תרתין מלין לפיכך ידיד חול ויה קדש ואתיא כר׳
יוחנן כר׳ יוסי ורב ורבה כת״ק במסכת סופרים פ״ה הלכה י׳ ובנוסחי דהשתא הדא מלה גם בעל
ערוגת הבושם בפ׳ י״א מנאו עם השמות הדבקים דבוק מוחלט ועיין מ״ש בסוף פרשת בשלח על כס
יה והלוקים הספרים אם הה״א רפה או במפיק ובסוף פרשת בשלח נמנה במסורת עם אנין דלא
מפקא ה׳ ועיין בפסקים ממהר״ר ישראל אשכנזי בעל תרומת הדשן סימן קפ״ה: (ל) את עטרת
מלכם. כתוב במסורת ב׳ טעמים פי׳ דסבירין מ ל כ ם והאחד נראה שהוא חברו דד״ה א׳ כ׳:
(לא) ובמגזרת. חסר וא״ו אחר הרי״ש והמ״ם בפתח ברוב הספרים וכ״כ בעל הלשון שהוא נגזר מן
מגזרה על משקל ממלכה ובמקצת ספרים כ״י המ״ם בחירק: והעביר אותם. מלא וא״ו והוא
חד מן המלאים בסיפרא: במלכן. במלבן קרי בבי״ת והוא חד מן ג׳ מלין דכתיבין כ׳
וקריין ב׳ וסימן בריש ד״ה ודוכתי אחריני:

יג (ה) אליו תבא נא. ברוב הספרים התי״ו בגלגל והוא חסר וא״ו לפי שהוא אחד מן י״ז חסרים
וסימן נמסר בפרשת תזריע והוא סימן א׳. וזהו שמסר שם תבא נא תמר אחתי קדמאה
ודלקמן בכמון מלא: והברני לחם. הבי״ת רפה: (ו) ויבא המלך לראותו. מלא וא״ו בכל
המדוייקים: אל המ ך תבא נא. בספרים מדוייקים המאריך בתי״ו ומלא וא״ו כמ״ש למעלה:
(ח) ותלוש. ותלש ק׳: (יב) אל תענני. הס״ן בצירי מלא כמנהג והוא מן ד׳ קמצים על פי
המסרת. כמו שכתבתי בפרשת תולדת: (טז) אל אודת הרעה. מלא וא״ו קדמאה והכף וא״ו
בתראה כמו שכתבתי בפרשת יתרו: (יח) כי כן תלבשן. בכמה ספרים כ״י ודפוסים ישנים בלא בנו״ן
ארוכה ונמסר עליו לית וכתיב כן וכן במכלול דף כ״ד זה לשונו ופעמים לא תכתב הה״א כי כן
ת ל ב ש ן בנות המלך הבתולת מעילים ובהגהות א״א כי זה לבדו בא כן מן הפעלים אבל מן בינונן
פעלים נמצאים הרבה כמו והאבנים תטיין. ותחיין הילדים. ותגשן השפחות והדומים: (כ) האמינון.
מלרע בפסע אחרון לבד ובמקצת ספרים מלעיל בשני פעמין: ושממה. חסר וא״ו כמ״ש בישעיה סי׳
נ״ג: (כג) למרע. במקצת ספרים ל מ ר ע הרי״ש בפתח והמסורת חולקת עליהם שאומר׳ למרע
ב׳ ותברו ושניהם המלאים לבדם ל מ ר ע (דניאל י״א) ושניהם קמוצים כמו שנמסר במסרת רבתא
מערכת אות הרי״ש: (כח) הלוא כי. בכמה ספרים מדוייקים מלא וא״ו וכן נמסר במסרת רבתא
ובשמואל כולם מלאים: (ל) ויהי המה בדרך. הבי״ת רפה: (לב) היתה שימה. שומה ק׳ ובמקצת
ספרים כתיב וק׳ שומה בוא״ו. אמנם כפי המסורת כתיב ביו״ד וקרי בוא״ו וזהו א׳ מן א״כ
כתיב יו״ד באמצע תיבותא וקריין וא״ו וסימן במסרה רבתא מערכת אות היו״ד: (לג) כי אם
אמנון. אם כתיב ולא קרי והוא חד מן ה׳ מלין דכתיבין ולא קריין וסימן נמסר ברות במ״ג:
(לד) עינ״ו. עיניו ק׳: (לז) עמיחור. עמיהוד ק׳ בה״א ודל״ת והכתיב בחי״ת ורי״ש והוא חד מן
ד׳ מלין כתיב א׳ וקרי ה׳ וסימן נמסר בשיר השירים א׳ ומשלי כ׳ ומן ד׳ מלין כתיבין רי״ש וקרי
דל״ת וסימן בירמיה ס״ס ל״ח:

יד (א) וידע יואב בן צרים. חסר וא״ו ע״פ המסורת וכן הוא ברוב הספרים והיו״ד בלא דגש:
(ב) והיית. התי״ו בלא שוא: (ג) ובאת. התי״ו בלא שוא: (ז) נבלתי שם. שים ק׳:
(י) המדבר אליך. המ״ם רפוים והה״א סמוכה בגעיא מכלול דנ״א: (יא) מהרבית. מהרבת
ק׳: (יט) אם אש להמין. ב׳ חסר בלישנא הדין ואידך התם בית ר ש ע (מיכה ו׳) ותו
איתא מסורת אחרינא ג׳ סבירין יש תרי הא דאמרן ואידך איש רעים להתרועע (משלי י״ח) אבל
הוא מלא יו״ד בכולהו ספרי ועיין נפולות יהודה דרוש י׳ דף כ׳: (כא) הנה נא עשיתי. כן כתוב
בס״ם המדוייקים ואין כאן ספק בין קרי לכתיב וכן תרגם יונתן ע ב ד י ת וכתב רד״ק שנכתבה
מדויקת מלא כתיב ע ש י ת י וקרי ע ש י ת. וגם אני מצאתי כן במקצת ספרים ונ״ל שאין לסמוך
עליהם יען אשר לא זכרה אותו המסרה עם מ״ג מלין דכתיבין יו״ד בסוף תיבותא ולא קריין והובא
בסימן במ״ג ריש ס׳ מלכים: (כב) את דבר עבדו. עבדך ק׳: (כה) ועד קדקדו. במקצת ספרים
כ״י ודפוסים ישנים קו״ף שניה בחטף קמץ ובמקצת ספרים בשוא לבדו וחסו אחד מן הסגנים הנמנים
במסורת ושנים אחרים הם ועל קדקדו חמסו ירד. ויך את מואב בשתין: (כו) והיה מקץ. הוא״ו
בגעיא בספרים מדוייקים: (ל) והוצתיה. והציתוה ק׳ ובמקצת ספרים מלא יו״ד אחר הצ״י גם
בכתיב: ויצתו. חסר יו״ד בספרים כ״י ודפוסים ישנים ובאחד מהם נמסר לית חסר: (לא) למה
הציתו. זהו אחד מהמשתנים דגש ומלעיל סמוך לא״ס כמ״ש בירמיה ס״ו: (לג) למה באתי. הבי״ת
דגושה מכלול דף ק״ז:

טו (ד) ועלי יבוא. בספרים מדוייקים מלא וא״ו והמסרה מסייעתן עיין בפ׳ בהעלתך כי שם
נמסר: (ה) בקרב איש. כתב רד״ק בפי׳ ובמכלול דף קפ״ז ובשרשים שהבי״ת מעמדת
בגעיא והרי״ש בקמץ חטוף ועיין מ״ש בשופטים ה׳ על ושבה שביך: ונשק לו. הנו״ן בנטעם: ישוב.
ישוב ק׳: (ח) ישיבני. בדפוסים ישנים וספרים כ״י מלא יו״ד: (י) כשמעכם. הכ״ף רד״ק:
(כ) אנועך. אניעך ק׳: (כא) כי אם במקום. אם כתיב ולא קרי והוא חד מן ד׳ אם כתיב ולא
ק׳ וסי׳ נמסר ברות: (כז) שבה העיר. כתוב במכלול דף קל״ז אמר המגיה כי הוא מלעיל
ואנחנו לא מצאנוהו כן בספרים המדוייקים וכן בספר אכלה ואכלה שובה מלרע עכ״ל. וגם
המכלול יופי הפתיק דבריו ואני ראיתיו מלעיל גם בספרים כ״י וכן ראוי לו להיות עפ״ה שנמו
כי לא נמנה בחמשה שהם מלרע וסי׳ נמסר במקרא גדולה פרשת בהעלתך ותילים ו׳. וכן מצאתי
כמה מסרות כתובות יד מסכימות לדעת א׳. עוד מצאתי מסרה אחרת כ״י ז״ל שֻׁבָה וְשׁוּבָה
ב׳ חסר סימן שבה העיר בשלום ושבה אל גדליהו (ירמי׳ מ׳) וכן נמסר שם
במ״ג ש״מ דתרוייהו מלעיל: (כח) בעברות. בערבות ק׳: (ל) עלה ובוכה. בספרים
כ״י ובמקצת דפוסים ראשונים חסר וא״ו גם לא בא במנין המלאים בנביאים וסימן נמסר במסרה
רבתא מערכת אות הה״א: (לג) והיה. לית חסר דחסר חסר יו״ד וחסר ה״א אבל והייתה לי
לישועה לעיל סימן י׳ חסר יו״ד ומלא ה״א: (לו) ושלחתם בידם. במקצת ספרים וְשִׁלַּחְתֶּם:

טז (ב) ולהלחם. והלחם ק׳ והוא חד מן ד׳ מלין יתיר למ״ד באמצעות
תיבותא וסימנא בדניאל אחד בסימן ד׳ ושנים בסימן ה׳ כמו שנמסר שם במסורת:
(ג) הנה יושב. מלא וא״ו שהוא א׳ מן ח׳ מלאים בסיפרא וסי׳ נמסר במ״ג שמואל ב׳ י״ט:
(ה) והנה משם איש יוצא. מלא וא״ו והוא חד מן ס׳ מלאים ע״פ המסורת וסי׳ נמסר במסרה
רבתא והוא במזמור שם ובא המלך דוד קדמאה דפסוק: (ז) בקללו. הלמ״ד רפה: הבליעל.
הבי״ת דגושה: (ח) תחתיו. תחתיו ק׳ כמ״ש לעיל בסי׳ ב׳: (י) מה לי ולכם בני צרויה.
בספרים כ״י מדוייקים וגם במקצת דפוסים קדמונים חסר וא״ו ואף יהיה א׳ מן החסרים ע״פ
המסורת וסי׳ נמסר לעיל במ״ג סימן י״ד והיו״ד בלא דגש ועיין לקמן בסימן י״ט: כי יקלל.
כה ק׳: וכי. כי ק׳: (יב) בעוני. בעיני ק׳ ובמדרש ילמדנו פ׳ בשלח וב׳ סורת נמנה אותו ירמי׳
ס׳ בעיני עם י״ח תיקון סופרים כמ״ש בזכריה ב׳ והיה לו לומר בעינו אלא שכינה הכתוב:
תחת קללתו. במקצת ספרים כתוב קללתי ביו״ד וקרי קללתו בוא״ו וכ״כ רד״ק. אכן ברובן כתוב
קללתו בוא״ו ואין כאן חילוף בין כתיב לקרי וכן נראה מהמסרה שלא נמנה זה עם הכתובים
יו״ד בסוף תיבותא וקריין וא״ו: (טז) רעה דוד. הרי״ש בצירי הע״ין בסגול בספרים מדוייקים
והם שלשה במסורת והאחרים הם ויבא חושי ר ע ה דוד דלעיל סוף סימן ט״ו. וזבוד בן נתן
כהן ר ע ה המלך (מלכים א׳ ד׳). ובמכלול דף רמ״א כתוב במשקל פֵּעֶה פ״א הפועל בצירי
ועי״ן הפעל בסגול אבל רֵעֶה דוד הוא בצירי מפני הסמיכות אלא שנמסר בספרי׳ כ׳
לכן רֵעֶה המלך: (יח) לא אהיה. לו ק׳: (כג) כאשר ישאל בדבר. איש ק׳ ולא כתיב נדרים
פ׳ אין בין המודר ומסורת ריש סדר אלה הדברים ובירושלמי פרק חלק איש ק׳ ולא כתיב
לא יכלו הכתובים לקרותו איש וכן באגדת תלים מזמור ג׳ איש קרי ולא כתיב שלא היה איש
אלא מלאך. ועיין בני יקר וחסר הכתוב איש בשמים כי בן אדם מחוסר מאלהים כענין שנאמר
ותחסרהו מעט מאלהים ולא יקום דברו כדבר אלהים ולא תקום עצתו כעצת אלהים לכן חסר הכתוב
מבפנים איש ותלה לו מבחוץ שאם ייטיב מעשיו ותהיה עצתו כעצת שמים תקום עצתו כדבר אלהים
כן מצאתי בס׳ קרי ולא כתיב ופירושו ועלתו:

יז (ב) ורפה ידים. אין בוא״ו מאריך: (ט) באחת הפחתים. בתי״ו: אין באחד. בס״א כ״י
כתיב באחת בתי״ו וק׳ באחד בדל״ת וזה טעות גמור בלי ספק שלא נמסר כן רק על
ובאנו אליו באחת המקומות שבסמוך כמ״ש שם וכן נמסר בהדיא במ״ג מלכים א׳ י״ט: באמנם
יש מחלוקת אחר בין הספרים כי במקצתם כתוב באחת בת׳ ובמקצתם בד׳ ויש מי שכתב להביא
ראיה שהוא בד׳ ממה שכתוב בשרשים שרש קום והקבון ב א ח ד המקומות ומזכר בלשון זכר ויבן
בלשון נקבה וגם זה שבוש לפי שטעות נפל בדפוסי השרשים. אמנם בשרשים כ״י כתוב ומזכר בלשון
זכר ונקבה ו א י ז ה מ ק ו ם מנוחתי וכו׳ נ״ל שמלת זה זכר ומלת מנוחתי נקבה באופן שאין
מכאן ראיה אמת הדבר כי בכל ספרי השרשים בין מהדפוס ובין מכ״י כתוב אחד בדל״ת וכן הוא
בבעל הלשון: המקומות. מלא וא״ו קדמאה וחסר וא״ו בתראה כן הוא ברוב המדוייקים ובמסרה
רבתא

נכתב המקומות ג׳ כתובים כן וסימן נמסר בשמואל ב׳ י״ז ועיינתי על מקומו ואינו רק כתיב ג׳ כתיבין כן. ומי יתן המרש יהרים שנתן מקום לטעות לאחרים וטעה בפסוק ובמסורת. אמנם מצאתי מסרה אחת כ״י זה תוארה המקומות ג׳ וסימנהון הנה עתה הוא נחבא. ובאנו אליו באחת המקומות דלקמן בסמוך. והגהתי אתהם מכל המקומות ע״כ וגם במקרא גדולה ביחזקאל ל״ד כתוב המקומות ונמסר שם ג׳ כתיב כן: (יא) בקרב. פליגי ספרי החזק הוא הרפה: (יב) ובאנו אליו באחת. כאחד ק׳ וכ״כ רד״ק ושניהם הם בכל המקרא הכתובים אחת בתי״ו וקרי אחד בדל״ת והכרו קחת רתם אחת (מלכים א׳ י״ט) ועיין במלכים ב׳ י״ח: המקומות. חסר וא״ו בתרא׳ כמ״ש למעלה בסמוך: ולא נותר בו. לית דקוותיה מלעיל: (יד) אל אבשלום את הרעה. בדפוסים קדומים כתוב על אבשלום ובספרים כ״י אל: אל אבשלום. הנ״ל בדפוסים ישנים וספרים כ״י מלא וא״ו ועיין במקרא גדולה: (טז) אל תלן הלילה. כתב ר׳ יונה שהלמ״ד בפתח ואני מצאתיו בסגול בכל הספרים המדויקים כ״כ באפודי בפ׳ י״ד: בערבות המדבר. במקצת ספרים כתיב וק׳ בערבות. ויש ספרים כתיב וק׳ בערבות ובספרים אחרים כתיב בעברות וק׳ בערבות אמנם ממסורת יש להוכיח שאין כאן שום הפרש בין ק׳ לכתיב שבמסרה גדולה במערכת אות הוא״ו נמנו ס״ב מלין דכתיבין מוקדם מאוחר ובתוכם נמנה בעברות ראו אנכי מתמהמה שהוא למעלה בסימן ט״ו ולא נמנה זה וכן נראה מפי׳ רד״ק שכתב שם פירוש הקרי והכתיב וכאן לא כתב מאומה: (יט) על פני הבאר. חד מן ג׳ דסבירין פי מפי וקריין פני מפני וסימן נמסר בריש מפני: (כג) אל ביתו אל עירו. במקצת ספרים כ״י ומהדפוס כתוב ואל עירו בוא״ו וכן כתב רד״ק יש ספרים ואל עירו ובמסר מונה אל עירו עד כאן: (כה) יתרא הישראלי. וכד״ה א׳ ב׳ אומר יתר הישמעאלי ומדרש ביבמות פרק הערל בבבלי ובירושלמי ובמדרש רות רבתי ושוחר טוב מזמור ט׳:

יח (ב) השלשית ביד יואב. חסר יו״ד קדמאה ומלא יו״ד תנינא כן והשלשית ביד אבישי אבל והשלשית ביד אתי חסר דחסר וכן מסור עליו וכן משמע במסורת פרשת לך לך וכן מצאתים בספרים מדויקים כ״י: (ג) כי אם נס. בדפוס ישן ובספרים מדויקים כ״י חסר וא״ו. לעזיר. לעזור קרי: (ח) נפצות. נפוצת קרי: (יב) ולא. ולו קרי: (יג) בנפשו. בנפשי קרי: (טז) מרדף אחרי ישראל. הדל״ת רפה ובס״א כ״י וגם בדפוס ישן כתוב מרדף המ״ם בצירי אך בשאר ספרים בחירק וכ״כ רד״ק המ״ם בחירק שלא כמנהג וכמוהו מרדף אחרי דוד (שמואל א׳ כ״ג) עכ״ל. ועיין מ״ש שם: (יז) לאהל ו. לאהליו קרי: (יח) ויצב לו בחייו. חסר יו״ד הרבים ויש בו דרש כי חסרו חיי אבשלום עשר שנים על ששכב עם עשר פילגשי אביו לפיכך חסר יו״ד שהוא כחשבון עשרה. ולפיכך נתנו בו עשר לונכיאות עשרה נערי יואב כדאיתא במדרש רבה פרשת נשא פ׳ ס׳: (כ) כי על בן המלך. כן ק׳ ולא כתיב והוא חד מן ח׳ מלין דקריין ולא כתבן ואמר יואב כי על האמת מת בן המלך לפי רוע מעשיו כי בקש להמית את אביו וכפר בעיקר ובא בזדון אל פילגשי אביו לכן חסר כן מנפניס ותלה לו מבחוץ כי באמת הומת בן המלך וכן הוא אומר כן בנות לצלפחד דוברות. כ״מ: (כב) ולכה אין בשורה. במקצת ספרים מלא וא״ו וכן נכון ע״פ המסורת דמלכים ב׳ ז׳ וכן מצאתי במסורת כ״י ועיין מסרה אחריתי שהביא בעל המסורת כאן: (כט) ויאמר המלך שלום לנער לאבשלום ויאמר אחימעץ וגו׳. כתוב במסורת ג׳ סבירין השלום ולא מסיימא הי נינהו אחריני ומסתברא דחדא מינייהו הוא ויאמר כה אמר המלך השלום (מלכים ב׳ ט׳) דכתיב גבי יהורם ברוכב שני ומטעים ביה דסבירין השלום כדכתיב לעיל מיניה ברוכב ראשון וכדכתיב נמי בתריה ויאמר השלום יהוא ואידך סבירא לי דאיהו השלום בואך (שמואל א׳ ט״ז) שהוא דרך שאלה והעד ויאמר שלום שלאחריו ודוגמתו במלכים א׳ ב׳ ותאמר השלום בואך ויאמר שלום ואע״ג דהאי דשמואל כתיב בסוף פסוקא הא אשכחנא דכותיה במלכים ב׳ ה׳ גבי נעמן ויאמר השלום דהוא נמי בסוף פסוקא וכתיב בתריה ויאמר שלום וגו׳:

יט (ו) הבשת. בספרים מדויקים חסר וא״ו אבל הובשת נהרות איתן (תילים ע״ד) מלא: (ז) כי לא. לו ק׳ ובמקצת ספרים מלא וא״ו ואל״ף בכתיב: (ח) כי אינך יוצא. חד מן כ׳ פסוקים דלית בהון אם ומטעין בהון וסימן נמסר במ״ג פרשת חיי שרה: (יד) ולעמשא תמרו. חסר אל״ף והוא חד מן ג׳ חסרים אל״ף בלישנא דאמירה: (טו) וישב. במקצת ספרי הדפוס היו״ד בצירי אך בכל ספרים כ״י מדויקים בפתח שהוא מבנין פועל הכבד וכן דעת רד״ק בשרשים. עוד כתב בפירוש ויונתן שתרגם ואת פני דומה שהיה קורא אותו בצירי והמסורה מעידה עליו שהוא בפתח היו״ד והמשה כי שניהם בפתח ויש עליו חסד (עזרא ט) וחם: (טז) ללכת לקראת המלך. במקצת דפוסים קדומים כתוב בהם לרדת וכן ראיתי בס״א כ״י ישן וכבר חקרתי בנוסחאות ספרדיות הישנות ומצאתי בהן ללכת וכן ת״י למיזל: (יט) בעינו. בעיניו ק׳: (כ) אשר יצא. מ״ו נקודות בקריא׳ ח׳ בתורה וד׳ בנביאים וחד בכתובים *): (כג) מה לי ולכם בני צרויה. בוא״ו ועיין לעיל סימן ט״ז: (לב) בירדן. הירדן ק׳: (מ) ויברכהו. הרי״ש בשוא לבדו כמנהגנו: (מב) ויעברו את המלך: העבירו ק׳ ובס״ס חסר יו״ד בכתיב אחר הבי״ת ובספרים אחרים מלא: (מד) הקלתני. במקצת ספרים כ״י הה״א בחטף סגול:

כ (א) איש לאהליו ישראל. עיין מ״ש במלכים א׳ י״ב ובזכריה סימן ב׳ שזהו אחד מן י״ח תיקון סופרים: (ג) לשמר הבית. במקצת ספרים מלא וא״ו אמנם כפי המסורת שלנו חסר שלא נמנה זה עם ח׳ לשמור מלאים שנמסר סימנם בשמואל ב׳ סימן ט״ז ובמלכים א׳ סימן י״א: (ה) וייחר. ויוחר קרי: (ו) עתה ירע לנו. מלעיל שרשים שרש ירע ועיין הגהת המדקדק שם: (ח) ועל״ו. ועליו ק׳: (י) ויואב ואבישי. מלא י׳ בכל דפוסים וכ״י ישנים: (יב) מן המסלה. הס״א במאריך וכן חביריו שבענין: (יד) ויקלהו. ויקהלו ק׳: (טו) משחיתם. עיין מ״ש בירמיה סימן ו׳: (כו) הכר°י. הכרתי קרי: (כה) ושיא. ושוא ק׳:

כא (ג) וברכו את נחלת. הרי״ש בשוא לבדו כמנהגנו: וברכו. הנ״ל נמסר עליו ב׳ ותברכו שאו ידכם קדש: (ד) ויאמרו לו הגבענים. בדפוס ישן ובכל ספרים כ״י מלעיל הדרגא ביו״ד: אין ל°י. לנו ק׳ ויש בו דרש בבמדבר רבה ס״ח ואגדת שמואל ס׳ כ״ח וירושלמי פ׳ עשרה יוחסין ועיין בפי׳ רש״י ורד״ק וכלי יקר:

(ז) ינתן. יתן ק׳ והוא חד מן מלין דכתיבין נו״ן יתיר ולא קרינן: (ח) ארמני. ברי״ש רד״ק: (ט) ויפלו שבעתים יחד. כתיב ביו״ד וקרי בלא יו״ד וכן במסורת זהו אחד מן ג׳ דכתבן תים יתרים יו״ד ובירושלמי פ׳ עשרה יוחסין ובאגדת שמואל דדרשי שבעתם חסר יו״ד זה מסובבת היה אפשר לפרש חסר בקריאה דלא קרינן שִׁבְעָתָיִם אבל בבמדבר רבה פ׳ ח׳ איתא בהדיא שבעתם כתיב חסר יו״ד פ״כ. אתמהא. ועיין בבלי פ׳ הערל: והם. והמה ק׳: תחלת. בתחלת ק׳: (יב) יביש גלעד. במקצת ספרים מלא יו״ד וכ״נ ממה שנמסר במ״ג סוף שופטים שאין זה מהחסרים המנויים שם: תל וס. תלאום ק׳: שם. שמה ק׳: הפלשתים. פלשתים ק׳ זהו חד מן כ׳ מלין תניינא נסיב מן קדמאה וחברו וְשׁוּרֵי אֶשְׁבְּלֹת (עזרא ד׳) וחלופיהון נמסר לעיל בסי׳ ה׳: (טו) ותהי עוד מלחמה לפלשתים. ס״ו ותהי עוד מלחמה ב׳ בענין וב׳ בענין ותהי עוד המלחמה פי׳ הראשון והרביעי מלחמה וב׳ אמצעיים המלחמה: (יד) ויעש כל אשר. (א״ה בקצת דפוסים כתו׳ ככל וכמ״ג מהגת רפ״ה כתו׳ כל אבל בין וא״ו אחרונה של ויעשו ובין כ״ף של כל יש שם שוא דומה שמעיקרי היה כתו׳ ככל אבל במדויקים כתו׳ כל וכן ת״י וכן העתיקו המפרשים ובדפוס ויניציאה שנת ועדתי בפנים כתו׳ ככל ובגיליון ס״א כל והמעיין יבחר): (טו) ויעף דוד. העי״ן פתוחה וכן הוא ויעף דסיסרא כמ״ש בישעיה ו׳ בטע״ם: (טז) וישבו. וישבי ק׳: (יח) בילידי הרפה ומשקל. כתב ר׳ אליה המדקדק בס׳ מסורת המסורת מאמר א׳ אמרו רז״ל הרפה כתיב ערפה ק׳ אבל לא מצאתי כן בכל הנוסחאות המדוייקות עכ״ל. וגם רד״ק בשמואל א׳ י״ז כתב אבל מה שאמרו כתיב הרפה וקרינן ערפה זה לא מצאנו ע״כ. ואנכי לא ידעתי אנה מצאנו זה המדרש. לבד זה מצאתי בסוטה סוף פרק משוח מלחמה כתיב ערפה וכתיב הרפה ופי׳ שם רש״י כתיב ערפה שם האחת ערפה דרות וכתיב הרפה בשמואל והיא ערפה כדאי׳ לקמן שנגזר עליה שיפלו בניה ביד בני רות שדבקה בשכינה עכ״ל שמעינן מהכא שאין כאן שום חילוק בין ק׳ לכתיב דתרווייהו כתיבי הא׳ באתריה והא׳ באתריה ודמיא נמי להא דאמרינן התם כתיב שובך וכתיב שופך חד בשמואל וחד בדברי הימים והא דאמרי׳ בסנהדרין ס׳ חלק חזייה לערפה אימיה וכו׳ והתם נמי א״ל אבישי ז״ל אשתכח לערפה אמך בקברה הוא לשון המאמר שדורש הרפה כמו ערפה. וכתב רד״ק בשם הריקים אביו שתיבת הרפה נכתבת בה״א ובאלף מלשון רפאים וכן תרגם יונתן גברא עכ״ל. פי׳ הדברים שתיבה זו לפעמים נכתבת בה״א לבסוף כמו שכתובים כאן בס׳ שמואל ולפעמים נכתבת באל״ף כמו שכתובי׳ בס׳ ד״ה וכאן בשמואל הם ד׳ בענין ובכל הספרי׳ נכתבי׳ בה״א בסוף ומה שנמסר במסרה קטנה ד׳ ב׳ כתיבין ה׳ וב׳ כתיבין אל״ף ר״ל ד׳ להרפה בלמ״ד שהם שנים כאן בה״א ושנים בד״ה א׳ כ׳ באל״ף וכן משמע מהמסורת ומרד״ק שם: ויהי אחרי כן ותהי עוד המלחמה בגוב. במקצת ספרים חסר בגוב ספרים מלא וכן ותהי המלחמה בגוב שבסמוך: (יט) בן יערי ארגים. בכל ספרים כ״י העי״ן בשוא לבדו והרי״ש בצירי לא כמו שנמצא במקצת דפוסים בחטף פתח העי״ן ובחירק הרי״ש ובמסורת הדפוס ריש ס׳ ויקרא באלפ״א ביתי״א מאותיות קטנות נחשב בתוכם ריש יערי ארגים וכן מצאתי בנוסח כ״י. ונוסחאות אחרים ריש וארגים חורי (ישעיה י״ט) ויש אומרים רי״ש ת׳ פרמשתא: את גלית הגתי. ובד״ה א׳ כ׳ כתוב ויך אלחנן בן יעור יעיר ק׳: את לחמי אחי גלית הגתי. וכתב ר׳ יונה בספר הרקמה שצריך לפרש בס׳ שמואל את אחי גלית כאשר נאמר בד״ה ועיין עוד בפי׳ רד״ק בשני המקומות: ועץ חניתו. כן כתוב ועץ בכל הספרים ואין כאן הפרש בין קרי לכתיב כמו שהוא בשמואל א׳ י״ז ויש לי לתמוה על בעל מכלל יופי שכתב במקום הזה ועץ חניתו הוא יד החנית וכתיב חץ כי הוא עשוי כמו חץ ע״כ. והן דברי הערבים בשרש עץ. ולפי שראה כתוב במורה מקום השרשים (שמואל א׳ כ״א) טעה המכלל יופי על פי אותן הספרים וטעות ספרי׳ היא וצריך להגיה (שמואל א׳ י״ז) ע״ש: (כ) מדין. מדון ק׳: ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו. במקצת ספרים כ״י מדוייקים שניהם מלאים וא״ו ויש ספרים בשניהם חסרים ויש מהם ג״כ א׳ חסר וא׳ מלא ואין לי במה להכריע: (כא) שמעי. שמעה ק׳ בה״א בכל ספרים מדוייקים והוא חד מן מלין דכתבן יו״ד בסוף תיבותא וקריין ה״א.

סופרים רבים כתבו שירה זו אריח ע״ג אריח ולבינה ע״ג לבינה כשירת האזינו ועשרת בני המן ומלכי כנען וכן עשו גם קצת המדפיסים. וחוץ מכבודם אין דעתי נוחה בהם דבהדיא אתמר בסוף פ״ק דמגילה כל השירות כלן אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח חוץ מעשרת בני המן ומלכי כנען ולא תקשי לך משירת האזינו שכבר תירץ זה הר״ן ז״ל ע״ש. ובריש פרשת האזינו כתבתי עוד טעם אחר. ומהכלל שאמרו בגמ׳ כל השירות כלן וכו׳ משמע דגם שירת דוד בכלל ואין שום טעם לומר שתהיה כעשרת בני המן ומלכי כנען דבהנהו איכא טעמא שלא תהיה תקומה למפלתן של רשעים. וכן כתב רבינו ישעיה הראשון מטראני ז״ל במגלה שם דשירת וידבר דוד צריכה לכתוב אריח על גבי לבינה והעושים אריח ע״ג אריח ולבינה ע״ג לבינה שלא כדין הם עושים עכ״ל. וכן מצאתי במקצת נוסחי עתיקי שכתבוה אריח ע״ג לבינה. אך לא שמרו הסדרים שכתבו בשירת הים ובשירת דבורה רק עשו שטה אחת חלוקה לשנים וחלק באמצעי ושטה אחרת חלוקה לשלשה ושנים חלקים באמצען וכן כלם שנים כנגד שלשה וכל שטה החלוקה לשלשה חלקים ראשי השיטין וסופן תיבה אחת בלבד. וזולת זה לא שמרו סדר אחר בחלוקת השיטין מיהו חזינן דלמיעבד אריח על

*) לפסוק רצון המתאוים אמור לדעת איה נמצאים עשר מלות הנקודות בתורה כי בעלי המסורה לא נתנו בהם סימן לכן העמדתי אותם על סדר: (א) על יו״ד שניה במלת וביניך (בראשית ט״ז ה׳): (ב) על א׳ ו׳ במלת אליו (שם י״ח ט׳): (ג) על וי״ו שנייה במלת ובקומה (שם י״ט ל״ג): (ד) על מלת וישקהו (שם ל״ג ד׳): (ה) על מלת את (שם ל״ז י״ב): (ו) על מלת ואהרן (במדבר ג׳ ל״ט): (ז) על ה״א במלת רחקה (שם ט׳ י׳): (ח) על ר׳ במלת אשר (שם כ״א ל׳): (ט) על וא״ו שניה של ועשרון (שם כ״ט ט״ו): (יו״ד) על שתי מלות לנו ולבנינו ועל עי״ן של מלת עד (דברים כ״ט כ״ח). ד״ש אהרן פאלאק.

על גבי לבינה קבלה דקמאי היא וליכא למיגרא מנה. ואחרי ראי הסדרים שמורתי בשירת דבורה דומיא לשירת הים גם הלום ראיתי טוב לאחוז בזה וגם מזו אל אניח ידי. וכדאי הוא נעים זמירות ישראל שכל שירותיו נאמרו ברוח הקודש לסדר שירותיו כהוגן וכשורה ובאופן נאה ומתקבל ואע״ג דאמרינן במסכת סופרים דשירת דוד שבשמואל ובתלים לא נתנו חכמים שיעור כמו שנתנו בסי׳ ראשי שיטין של שירת הים ושירת דבורה. עם כל זה אמרו גם כן אבל לבלה מובהק מרגפן במפתחות בתח׳ה וסוף ובחרתי לכתוב פסוק וידבר דוד בשמות מלאות לפי שאינו בכלל השירה דומיא דאז ישיר משה ופסוק ותשר דבורה ובשלשתן תחילת השירה בלשון אמירה. ה׳ יזכנו לשיר לפניו שיר חדש על גאולתינו ועל פדות נפשנו במהרה בימינו אמן: טוב ליזהר להרחיב מעט האותיות בשני שטין של פסוק וידבר דוד למען תהיינה שיטות השירה מרווחות כל צרכן ואם ישים עד עולם בסוף השיטה וירצה לעשות שבעין שיטין יוכל לכתוב פסוק וידבר דוד בשיטה אחת מלא באותיות קטנות ואולי זה הוא היותר נכון דומיא דשירת הים. חילופים רבים באו בשירה הזאת ממה שנאמר בספר תילים ואין ספק שכולן נאמרו ברוח הקודש ולא לחנם נתחלפו. והחכם אברבנאל מלא בתתי שירות הללו שבעים וארבעה חילופים והשתדל לתת טעם לכולם. וכן עשה בעל כלי יקר עיין עליה׳. ואני בחרתי להעיר על הרבה מהן למען ירוץ הקורא בהן ולא יכשל וזה החלי. ויהי ה׳ משען לי:

כב (א) ומכף שאול. בספר תילים ומיד שאול: (ב) ומפלטי לי. בתהלים ומפלטי והלמ״ד קלה בשניהם כמ״ש שם: (ג) אלהי צורי. בספר תילים אלי צורי: אחסה בו. במקף. (ד) ומאיבי אושע. בתהלי׳ ומן איבי אושע וזהו אחד מן ז׳ זוגים מן ב׳ ב׳ חילוף חד מן וחד מיהדין וסימן נמסר במ״ג סוף פרשת שמות וכן ומקמי מן קמי: (ה) כי אפפני משברי מות. בתהילים אפפוני חבלי מות: נחלי בליעל יבעתני. בתהלים ונחלי בליעל יבעתוני: שבול סבני. בתילי׳ סבבוני: (ז) ואל אלהי אקרא. בתילים ואל אלהי אשוע: (ו) חבלי מקיכלו. בתילים ישמע מהיכלו: ושועתי באזניו. בתילים ושועתי לפניו תבוא באזניו: (ח) ויתגעש. ויתגעש ק׳ ובתהילים כתיב וק׳ ותגעש: מוסדות השמים. בתילים ומוסדי הרים: (יא) וירא על כנפי רוח. בתילים וַיֵּדֶא בדל״ת ויש דרש בשוחר טוב ובמדרש חזית פסוק לססתי: (יב) וישת חשך. בתילים ישת ״ תשך: סביבתיו סכות. בתילים סתרו סביבותיו סכתו: חשרת. בתילים חשכת ומדרש במדרש שוחר טוב ובפ״ק דתענית ואיתא התם בגמרין אמר ר׳ יוחנן כתיב חשכת וכתיב חשרת שקול כ״ף שדי ארי״ש קרי ביה חכשרת הכי גרסינן כהי״ת וכן בערוך כלומר קח כ״ף דכתיב בחשכת ואוקמיה בהאי תיבה דכתיב ריש וקרי חכשרת שנכשרין ומתמתקין בעבים: (יד) ירעם מן שמים. בתילים וירעם בשמים: (טו) ויהמם. ויהם ק׳ והות חד מן מלין דכתיבין מ״ם בסוף תיבות׳ ולא קרין וסימנם נמסר במ״ג מערכת אות מ״ם ובמשלי כ׳ ובתילי׳ כתיבי וק׳ ויהמם: (טז) אפקי ים. בספרי׳ מדויקים חסר יו״ד בין פ״א לקו״ף ובתילי׳ כתיב אפיקי מים: יגלו. בתילי׳ ויגלו: מסדות. בספרי׳ מדויקי׳ חי״ו קדמא׳: בגערת. בתילי׳ מגערתך: רוח אפו. בתילי׳ רוח אפך: (יח) משנאי. בתילים ומשנאי: (יט) משען לי. בתילים למשען לי: (כ) כי חפץ בי. כתוב בספרים מדויקים בשני טעמים ובס״א בגירי: (כא) כצדקתי. בתילים כצדקי: (כג) משפטו. משפטיו ק׳ ובתילים כתיב וק׳ משפטיו: אסור ממנה. בתילים אסירמני: (כד) לו ואשתמרה. בתילים עמו ואשתמר: (כה) לי כצדקתי. בתילים לי כצדקי: לבבי. בתילים כבר ידי: (כו) עם גבור תמים. בתילים עם גבר תמים: (כז) תתבל. בתילים תתברר: תתפל. בתילים תתפתל: (כט) נרי ה׳ וה׳ יגיה חשכי. בתילים נרי ה׳ אלהי יגיה חשכי: (ל) כי בכה. חד מן ג׳ כתיבין ה״א אחר הכ״ף על פי המסורת ובתהלים כתוב בך ועיין ריקאנטי פרשת נשא אצל פסוק כה תברכו ושערי אורה דף י׳: בתלתי אדלג שור. בתילים ובאלהי אדלג שור: (לב) כי מי אל. בתילים כי מי אלוה מבלעדי. בתהילים זולתי: (לג) מעוזי. נכתב בוא״ו עם דגש בזי״ן: ויתר תמים. בתילים ויתן תמים: דרכו. דרכי ק׳ ובתילים דרכי ק׳ וכתיב: (לד) משוה רגליו. רגלי ק׳ ובתילים ק׳ וכתיב רגלי: במתי. במקצת ספרים במותי מלא וא״ו: (לה) ונחת. בתילים ונחתה: (לו) וענתך. בלא מאריך בנו״ן ובתילים וענותך בקריאת הוא״ו: (לז) צעדי תחתני. בתילים צעדי תחתי: (לח) ארדפה איבי ואשמידם. בתילים ארדוף אויבי ואשיגם: ולא אשוב עד כלותם. מלת כלותם ברוב ספרים מדויקים מלא וא״ו: (לט) ויפלו תחת רגלי. בתילים יפלו תחת רגלי: (מ) ותזרני. בתילים ותאזרני ונדרש בגדה פ׳ המפלת קמי תחתני. בתילים קמי תחתי: (מא) תתה לי. בתילים נתתה לי: משנאי ואצמיתם בכל ספרים כ״י וגם בדפוסים ישנים הוא״ו בקמץ ובתהילים כתוב ומשנאי אצמיתם: (מב) ישעו. בתילים ישועו: אל ה׳. בתילים על ה׳: (מג) אדקם. בדל״ת ובתילים בריש והוא חד מן אלפא ביתא מן חד חד. חד דל״ת וחד רי״ש וכולם לית דכותא וסי׳ נמסר במערכת אות דל״ת: (מד) ותפלטני מריבי עמי. חד מן ג׳ דסבירין עמים. ובתהלים תפלטני מריבי עם ובמדרש ילמדנו פ׳ פקודי מריבי עם אלו האומות. מריבי עמי אלו ישראל. ובדברים רבה פרשה ח׳ נדרש על אופן אחר: תשמרני. בתילים תשמני: יעבדני. בדל״ת בפלג נקודות ובמקצת דפוסים יש וא״ו באמצע וטעות הוא: (מה) בני נכר יתכחשו. בתילים בני נכר יכחשו: לשמוע אזן. בתילים לשמע אזן: (מו) ויחגרו. בתילים ויחרגו: (מז) וירם אלהי צור ישעי. בתהלי׳ וירום אלוהי ישעי ובספר הזוהר ריש סדר ויחי מקץ ר׳ אלעזר פתח ואמר חי ה׳ וברוך צורי וירום אלוהי צור ישעי אלוה כתיב בוא״ו וכו׳. וטעות נפל בדפוס שם ור״ל וירום אלוהי ישעי דספר תילים וכן במסורת תילים קמ״ג אלוהי ב׳ מלא וסי׳ למדני לעשות רצונך כי אתה אלוהי. תהלה לדוד ארוממך אלהי. וחד אלוהי מלא וסימן חי ה׳ וברוך צורי דספרא: (מח) ומריד עמים תחתני. בתילים וידבר עמים תחתי: (מט) ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני. בתלים מפלטי מאיבי אף מן קמי: מאיש חמסים. בתילים מאיש חמס: (נ) ה׳ בגוים ולשמך. אזמר בתלים בגוים ה׳ ולשמך אזמרה: (נא) מגדיל מגדול ק׳ ובתלים כתיב וק׳ מגדל בחירק ויש בו דרש בשוחר טוב ועיין עוד באבודרה״ם על ברכת המזון: עד עולם. פה בסוף שיטה ועולם ברחם שיטה הא נמי עד עולם בסוף השיטה

והוי המלות נתשבות כמלה אחת מפני המקף: סך כל השיטין שבעים חוץ מפסוק ראשון כמנין שירת האזינו:

כג (א) הקם על. טעם בה״א וכן בירמיה סימן ל״ה. הוקם. ג׳ בקריאה ב׳ מלא. וא׳ חסר וסימן הוקם המשכן. נאם הגבר הקם על. הוקם את דברי יונדב בן רכב. נאם הגבר חסר ומלעיל ע״ש. גם נמנה בסוף מסרה גדולה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה ובספרים כ״י ודפוסים ישנים הקו״ף בלא דגש׳ (ו) כקוץ יסרפו. במדוייקים כ״י ודפוסים קדומים מלא וא״ו: (ח) הצלנו. הצלני ק׳: בפעם אחד. אחת ק׳ בתי״ו לשון נקבה והכתיב בדל״ת לשון זכר: (ט) ואחר׳ו. ואחריו ק׳ מסורת נחמיה ג׳ וקצת בעיני שלא נמנה זה עם נ״ו מלין דחסרין יו״ד באמצע תיבותא וקרין שנמסר סימנם במ״ג שבדפוס במערכת אות היו״ד ואולם חפשתי במסורת כ״י הגלה ממוליסולא אשר בספרד ונמסר סימנם נ״ו וזה אחד מהם וכן בנוסח אשכמי: דדי. דדו ק׳ בוא״ו והכתיב ביו״ד: גברים. הגברים ק׳: בחרפם. חזינא ביני ספרי פלוגתא בהאי תיבותא איכא דקרי לה בקמץ הסוף ואיכא דקרי לה בקמץ רחב עם מאריך. ואגבא בתרייתא נראה לרד״ק עיקר שכן כתב בפי׳ שהוא מקור מבנין פעל הדגוש כי התי״ת מעמדת בגעיא. ובפרשים הוסיף שיש קוראים אותו חטף קמץ ויהיה מקור מן הקל: (יא) ואחריו שמה. בכל ספרים מדוייקים כן כתיב וקרי וכן נראה ממסורת דלעיל. שמה. במקצת דפוסים ראשונים שמה באל״ף לבסוף ובכל ספרים מדוייקים כ״י בה״א: מלאה עדשים. ובד״ה הוא אומר מלאה שעורים עיין מ״ש שם: (יב) ויתיצב בתוך החלקה ויצילה. ובדברי הימים א׳ י״א כתוב ויתיצבו בתוך החלקה ויצילוה ויש בו דרש בירושלמי דסנהדרין פרק כהן גדול עיין יפה מראה שם סימן א׳ ובאגדת שמואל פ׳ כ׳: (יג) וירדו שלשים. שלשה קרי: (טו) מבאר. מביר ק׳ והם ג׳ כתיבין באר וקרין בור בעיניא: (טז) במחנה לשפתים. הס״א רפה: וישאבו מים מבאר. מבר קרי. ויסך אתם. ובדברי הימים הוא אומר וינסך עיין ירושלמי דלעיל בסימן ס׳ ואגדת שמואל ומ״ש בד״ה א׳ י״א: (יח) ראש השלשי. השלשה ק׳: (כ) איש חי׳. חיל ק׳ ובפרק מי שמתו אמרינן אטו כולי עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי ומן הכתיב דייק. ובס״ ד״ה כתיב איש חיל וכתב שם רש״י דבשמואל כתיב בן איש חי כי כן מנהג בני אדם כשרואים אדם זריז אומרים זה כולו חי: האריה. האריה ק׳: בבאר. הבור ק׳: (כא) אשר מראה. איש ק׳: (כד) אלחנן בן דדו. חסר וא״ו בין שני הדלתיין בספרים מדוייקים: (כה) שמה החרדי אליקא החרדי. שניהם אות ראשונה ר״ש והשנים דל״ת כתרגומו דמן חרוד וכן הם במסרה: (כו) התקועי. ברוב ספרים מדוייקים מלא וא״ו: (כז) אביעזר. חדא מלה כתיב: הענתתי. במקצת ספרים המי״ן בשוא נח והתי״ו דגושה ועל הרוב הנו״ן בדגש והתי״ו רפה: (כח) מהרי. בספרים מדוייקים כ״י הה״א בשוא לבדו: (לא) אבי עלבון. בס״א כ״י העי״ן בפתח והבי״ת דגושה וקצת ספרי העי״ן בפתח והבי״ת דגושה ובשאר ספרים העי״ן בפתח והבי״ת רפה: (לג) בן שרר ההררי. רי״ש שניה בחירק ובס״א כ״י האל״ף בחטף פתח ובשאר ספרים נחה וכן כתב רד״ק: (לה) חצרו. חצרי ק׳: פערי הארבי. בבי״ת רד״ק: (לז) נחרי הבארתי. בספרי הדפוס החי״ת בחטף פתח ובכל ספרים כ״י וגם בדפוס ישן בשוא לבד: נשאי. נשאי ק׳:

כד (ה) הגד. בספרים שלנו הגימ״ל בקמץ. ורד״ק כתב במכלול דף רנ״ב בפתח הגימ״ל ויש ספרים קמץ: (ו) חדשי. בספר אחד כתיבת יד העי״ן בצירי ובספרים אחרים בחירק: ויבאו דנה. בספר אחד כתיבת יד הנו״ן בפתח ובשאר ספרים בקמץ ורד״ק כתב מלעיל והנו״ן רפה: (ט) שמנה במקצת ספרים מדוייקים העי״ן בגעיא: (י) העבר נא את עון. בוא״ו אחד בלבד ובדברי הימים א׳ כ״א בשני ווי״ן כמו שאכתוב שם: (יא) ויקם דוד בבקר ° ודבר וגו׳. במקצת ספרים פיסקא באמצע פסוק: (יג) נסך. הנו״ן במאריך והסמך בלא דגש והוא אחד מן ה׳ חסרים בלישנא וסימן נמסר במקרא גדולה פרשת בחקתי: רדפך. במקרא גדולה יש יו״ד אחר הפ״א וטעות הוא: (יד) נפלה נא., עיין מה שאכתוב בדברי הימים א׳ כ״א: רחמ׳ו. רחמיו ק׳: (טז) האורנה. האורנה ק׳: (יח) ארניה. ארונה קרי: (יט) כדבר גד. בכ״ף ובדברי הימים בבי״ת רד״ק: (כב) במינ׳ו. במיניו קרי:

תם שמואל שבח לאל

3 1761 04664040 1